Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXI
D
6
NAPOLI

XXI
D
6

Digitized by Google

IOACHIMI MYNSINGERI A FRVNDECK,

IVRISCONSVLTI CLARISSIMI APOTELESMA,

SIVE CORPVS PERFECTVM SCHOLIORVM
Ad Quatuor Libros Inſtitutionum Iuris Ciuilis.

HAC NOVISSIMA EDITIONE MVLTO vberius & emendatius quàm antea excuſſum: atque quod ſtudioſorum maximè intereſt, iuris allegationibus, (quæ in prioribus fuerunt in nonnullis locis corruptæ) reſtitutis, vt meritò cæteris antecellat.

ADIECTIS RERVM MEMORABILIVM,
Et Paragraphorum Indicibus ſingularibus,

NECNON ELENCHORVM CODICIS, ATQVE Pandectarum, quæ inter explicandum enucleantur.

VENETIIS, M. DC. XII.

Apud Hieronymum Polum.

Digitized by Google

Digitized by Google

CHRISTIANISSIMI
AC POTENTISSIMI
PRINCIPI FERDINANDO I.
CAES. AVG. HVNGARIAE, BOEMIAEQ. REGI, ARCHIDVCI AVSTRIAE, ETCAET.

Domino ſuo Clementiſſimo.

IOACHIMVS MYNSINGERVS, A FRVNDECK, Iuriſconſultus. Salutem.

CVM ſuperioribus annis, Ferdinande Cæſar, in manus hominum Scholia mea intitulum de Actionib. conſcripta emitterem, memini tum me Iuris Ciuilis tyronibus ſpem feciſſe, integra quandoque Scholia in quattuor Inſtitutionum Iuris Ciuilis libros, Fribugi Briſogiæ (quæ tua eſt Ciuitas, in quaque tui Maiores percelebre olim Gymnaſium, quod etiamnum floret, quàm liberaliter inſtituerunt) auditoribus meis ex profeſſo prælecta in publicum exitura eſſe. Ea enimtum, quia rudia adbuc, informia, & litturis plena videbantur, inuulgare prorſus detractabam. Verum non multo poſt à profitendi munere à Carolo Quinto Imperat. Opt. Max. fratrè tuo auocatus, inque ordinem Aſſeſſorum ſupremi & ampliſſimi Tribunalis (Imperialis Cameræ iudicium vocant) in quo ſumma iuriſdictionis Germanicæ, atque etiam iuridicialis Imperij ſita eſt, benignè coaptatus, cum in audiendis cognoſcendiſq́; iudiciariis controuerſiis cotidie occuparer, tantumque ſuffurari mihi ocij nequirem, vt hanc meam qualemqualem commentationem, ſicut volebam, atque omnino neceſſum erat, perpolire poſſem: in hodiernum vſque diem conſulto eam penes me ſuppreſſi, nec vnquam in animo habui, necdum recognitam, nec retextam nec ſub incudem reuocatam, in publicum edere. At cum hanc à cupida legum iuuentute (vt eam Iuſtinianus noſter appellat) ſummo expectari deſiderio coti-

Digitized by Google

die perciperem, & multi ſanè docti ac celebres, quibus illam quandoque legendam exhibueram me frequentius hortarentur ad editionem, ſerio affirmantes, è re iuuentutis, fore, ſi in manus hominum tandem deueniret, intelligeremque priora in tit. de Actionibus Scholia, Candidatos Juris ciuilis, atque adeo celeberrimos huius ſæculi noſtri Iuriſconſultos non omnino improbaſſe, neque illiberaliter complexos eſſe denique non multa ſpes eſſet, in hoc tam operoſo, tamque graui cognoſcendarum, definiendarumque cauſarum munere cotidie verſantem, poſſe illam, vel per ſucciſiuas horas, publiciſque negocijs ſuffuratas recognoſcere, polire, & (vt maxime decebat) caſtigare. Ea enim res liberiorem certe atque ocioſiorem deſiderat hominem, quam vel ego, vel cæteri in grauiſſima hac iudicandi Prouincia conſtituti ſumus. His ergo rationibus conuictus, vt qui ex innata genij mei propenſione ſtudioſæ iuuenti operam meam non libenter denegare ſoleo, has quiſquilias olim in auditorum meorum gratiam tantum collectas, (quas obiter certe ac perfunctoriè hoc æſtiuarum vacaticnum tempore texere licuit) promulgare, atque in publicum tandem emittere conſtitui, omnino ſperans, bonis & cordatis viris, me ſi non re, conatu ſaltem ſatisfacturum. Quod ſi hi, qui forte hæc legent, ſecum cogitabunt, quo tempore, quaque ætate hæc à me Scholia primum corraſa ſint, atque in vſum tyronum iuris annotata, nempe cum à primoribus Academiæ Friburgenſis mox poſt acceptum Iuriſconſulti titulum, annum cum primis agens XXI. Inſtitutionibus ex profeſſo interpretandis præficiebar: veniam facile à quibuſuis, quantumlibet curioſi rerum alienarum æſtimaioribus, vel ipſa ætas impetrabit, etiamſi in illis enarrandis alicubi lapſus, aut errores commiſſi appareant præſertim, vt ille dixit.

Quando opere in magno fas eſt obrepere ſomnum.

Mouit autem me tum, diue Cæſar, cum Inſtitutiones publice interpretabar, (lubet enim T. M. obiter conſilij mei rationem reddere, & quonam modo in tua Friburgenſi Academia interpretandarum Inſtitutionum munere præfuerim, curſim præſtringere) ad hæc Scholia in vnum velut faſcem conſarcinanda, potiſſimum, quòd videbam teneros Iuriſprudentiæ alumnos ex operoſis illis, confuſiſque, & ſine iudicio fere conſarcinatis, Angeli, atque aliorum Interpretum centonibus, nullum, vel certe modicum, percipere fructum poſſe. In his enim permulta, quæ cum primis ad rem pertinebant, prætermiſſa eſſe conſtat, multa rurſus aliena, & ſuperuacanea aſſuta: ſed & non raro abſurda pro veris, & paradoxa pro receptis, & vana ac inania pro momentoſis intruſa eſſe: vt interim de ſtylo obticeamus, quando is omnium vbique eſt ſimilis. Fabrum hic licet excipere, quem ſane nemo doctus, qui modo in ipſius commentarijs legendis diligenter verſatus eſt, iuſte aſpernari poterit. Quare ea, quæ tum profitendo ad calamum dictabam, ſic moderari conabar, vt intra inſtitutionum

ſepta

Digitized by Google

ſepta & cancellos me continens præciſis prorſus & amputatis Doctorum ſuperfluis quæſtionibus procelloſiſque opinionum fluctibus prætermiſsis, ipſius tantum contextus nudæ ac ſimplici interpretationi inhærerem, neque alienas congerendo materias longius euagarer, rationem quidem ac modum in interpretando amplexus non diffuſum, neque perturbatum, neque obſcurum, ſed conciſum, facilem, ac expeditum. Primum enim id operam dabam, vt cum nomen aliquod Iuris Ciuilis, vel principaliter in controuerſiam venire, vel obiter in re tractanda incidere animaduerterem, neque illud ſatis apertam habebat ſignificationem, breui, plana commodaque id definitione, ſeu potius deſcriptione explicarem. Deinde, quare in definiendo quodque verbum adpoſuiſſem, ſigillatim atque ordine exponere. Quod ſi quando non verba, ſed res ipſæ (vt ſæpe fit) obſcuritatem aliquam continere viderentur, eas thematis quibuſdam pro tempore confictis, quanta poteram ſolertia diligentiaque enodarem. Cæterum vbi per iuris regulas eundum eſſet, priuſquam ad ea deſcenderem, quæ peculiaria eius contentionis erant, protheoriis, ſiue (vt noſtri vocant) euidentialibus quibuſdam velut in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis propoſitis, diſcentis animum præparare, atque inſtructiorem reddere conarer: ne cum illuc deuenirem, aut velut in tenebris oberrans ad multa impingerem, aut rerum ordinem, ſi tum demum docendum eſſet, ſoluere, atque importune ſcindere oporteret. Hancque veram exiſtimabam docendi viam ac rationem eſſe ijs, qui primam & infirmam ætatem iuris ciuilis ſapientia inſtituerent, quam etiam Theophilum, non indiligentem, neque contemnendum Græcum Inſtitutionum Interpretem, diligenter olim obſeruaſſe, ex ipſius paraphraſtica, quæ etiamnum extat commentatione, deprehendere licet. Ab hac tamen pura tradendi ſimplicitate, ac vero docendi modo, quam longe diſcedant, qui noſtro tempore vulgo Inſtitutiones profitentur, notius eſt, quàm vt hic ſit multis oſtendendum. Hic enim in primo huius functionis quaſi limine, teneros adoleſcentium animos torquent, difficultatibus ac opinionum variationibus non neceſsarijs, multaque quæſtionum inuolucra non ſuo tempore, nec ſuo loco importune inculcant; non perinde ſpectantes ad diſcipulorum captum atque vtilitatem, quam ad vanam propriæ eruditionis oſtentationem; hacque ratione triplici illos afficiunt incommodo. Primum enim ingenia generoſiora difficultate materiarum tam numeroſarum atque perplexarum frequenter ab hac tam neceſſaria iuris diſciplina, ſine qua nulla certe Reſpub. nulla prorſus communio conſiſtere poteſt, miſerè deterrent. Deinde efficiunt; vt eo tempore ingenia adoleſcentium, quo (vt inquit Fabius) illa præcipue alenda, atque indulgentia quadam enutrienda ſunt, aſperiorum tractatu rerum atterantur: fruſtraque ætatem conterant, vt optimam, ita fugaciſsimam, cum interim licuiſſet alia quædam magis vtilia cognitu perdiſcere. Denique & illud conſectarium eſſe, rerum experientia iampri-

dem compertum eſt, vt cum ad magiſteria intricatioraque hi deinde legum argumenta veniunt, inepti verius, quàm inſtructi videantur, multique exiſtant in ſeriys rebus, in argutiys loquaciſſimi. Quare in ſpem venio aliquam, ex ſupradictis cauſis hac mea Scholia tyronibus in hac ciuili diſciplina verſantibus non iniucunda, neque omnino ingrata aut inutilia fore; vt quæ haſce Inſtitutiones, tanquam prima Iuriſprudentiæ cunabula, prætermiſſis altercationibus opinionumque fluctuationibus & argutiarum pugnis prorſus amputatis, ſimpliciter ac craſſiore Minerua enarrent, neque extraneis atque impertinentibus materiys tortuoſiſque quæſtionum mæandris & flexionibus Iuris alumnum mox ab initio miſere grauent ac diſtorqueant. Illud quoque in his diligenter à me obſeruatum eſt, vt ſi quæ alys, qui ante me ſcripſerunt, eiſdem intexuiſſem, à quibus id acceperim, vel in enarrationis contextu, vel certe ad marginem candidè atque ingenuè profiterer, neque mihi impudenter aliorum inuenta adſcriberem, arrogaremve id, quod alii iam antea literis conſecraſſent. Eſt enim ingenui planè hominis, palam profiteri, per quos profeceris, quotumque opera & induſtria in tuis ſcriptis adiutum te ſenſeris. Hunc enim candorem non Plinius modo, ſed etiam iudicii etiam humani ratio, ciuiliſque ſenſus naturali quadam æquitate ac prolepſi, nulli non inſinuat. Atque vtinam illud diligentius aliquanto nouitii quidam Scriptores in animum reuocent, etiam hi qui de bonæ fidei, ſtrictique Iuris iudiciis (ſi diis placet) nouos edunt tracta, tus, omniaque fruſtillatim fere ab aliis, qui ante ipſos de eadem re ſcripſerunt, miſerè emendicant, atque aliena pro ſuis plagiatiorum in morem ſibi vſurpant, neque ſatis eſſe putant, ſuppreſſo eorundem nomine integris quandoque paginis ſumma imprudentia ſuos infarcire commentarios, niſi interim ſine omni iudicio eos etiam ipſos acerbe notent, ex quorum ſcriptis potiorem partem deſumpſerunt. Quàm verò hoc eos deceat, qui Iuſtitiæ ſacerdotes legumque magiſtros ſeſe venditant: Tuum cum primis, Illuſtriſſ. Princeps, necnon cuiuſque boni, & cordati viri iudicium eſto. Sed de hoc aliàs. Iam vero ad Scholia mea redeundo, tametſi hoc quicquid eſt operis, non eo ſanè conſilio primum exorſus ſum, vt quandoque vulgaretur, ſed tantum in vtilitatem eorum corraſeram qui tum ſumma auiditate prælectiones meas frequentabant. Ex cauſis tamen ſupradictis, & quia plane ſperem, in communem ſtudioſorum vſum (quibus omnes induſtriæ meæ fructus iampridem conſecraui) id ceſſurum eſſe partum hunc meum, quamlibet præmaturum, horridum, ac informen in lucem prodire, atque publicum accipere iuſſi, audentius forſitan ac præcociter, neque etiam ſine periculo, ſed hoc minore tolerabilioreque futuro, ſi Illuſtriſſ. T. M. velut præcipuum, ac tutelare quodam numen huius defendendi curam ſuſcipere, vel quod eidem M. T. offero, æquo animo ferre, perſpecta pridem aliis benignitate, ſuſtineat. Exiſtimabunt

mabunt enim homines, non prorſus nihil eſſe, quod tanto Principi inſcriptum dicatumque in publicum exeat, ſicque ſpeciem aliquam & effigiem eruditorum fortaſſe Scholiorum præ ſe feret. Quæ in re T. M. non mihi tantum aduerſus æmulos ſui nominis ſplendore benigniſſime commodabit; verumetiam non tanto Rege digniſſimam faciet; cum nulla plane re maius virtutis ſpeciem edi poſſit à Principibus viris, eo, quo literis patrocinantur, bona ſtudia prouehunt, eorundemque cultores gratia, fauore, & liberalitate proſequuntur. Quæ enim alia ratione melius conſeruari præclara ſtudia in Reb. publ. poſſunt, quam ſi eorum ſectatores Mæcenates habeant, quorum ſuffragatione & patrocinio operam ſuam, honeſtosque conatus tueantur? nimirum quod ea res animos cum diſcentis, tum docentis coacuit, & maiores ad ſtudia vegetioresque reddit, dum intelligant ſuos conatus, labores, & vigilias Principi viro, in cuius fide ſunt curæ eſſe neque vllum aduerſantis fortunæ caſum ſibi temere eſſe pertimeſcendum. Contra vero incomperto eſt, neque inficiari quiſquam ſani iudicij poteſt, ibi peſſumiri omnia ſtudia, vbi nullus patronus, nullus horum eminens aſſertor ſeſe profeſſoribus in ſuam fidem, tutelamque recipiendis exhibet: neque ſuus eſt virtuti & doctrinæ honos, ac ſplendor. Cum ergo, clementiſſ. Princeps, Imperatorijs illis virtutibus, quibus exornatiſſimum pectus habet (iuſtitia, puta, liberalitate animi, in aduerſis rebus magnitudine, moderatione, temperantiaque, in ſecundis vigilantia, labore, clementia, denique placabilitate, abſtinentiaque voluptatum omnium:) hoc etiam ſplendoris acceſſerit, vt honeſtiſſimarum artium atque diſciplinarum, quarum te quoque callentem eſſe, palam eſt, patronus & ſis & habere ſingularis, neque vllum eos, qui doctrinæ ſtudijs ſeſe dediderunt, aut iuuandi, aut ordinandi locum, occaſionemque prætermittas, eo audacius ad hanc meam incomptam plane fœturam nec Cæſarei nominis amplitudine ſatis dignam T. M. nuncuparim conſecrandam, animum adplicui. En igitur, Auguſtiſſime Cæſar eam T. M. tanquam certum ac perpetuum propenſiſſimi erga illam animi mei teſtimonium ac pignus, quam poſſum maxima cum obſeruantia ac veneratione offero, in clientelamque trado, omnino ſperans, vel confidens potius futurum, vt qua lanitate ac manſuetudine tenuiorum ſupplices libellos cotidie admittere ſuſtinet, hanc quoque noſtram prolem, non modo non ſit exploſura, ſed etiam exporrecta & hilari fronte ſuſceptura. Id ſi impetrauero; ſempiterno cum primis à T. M. deuinctus beneficio, vberrimum vigiliarum mearum fructum me conſecutum exiſtimabo: neque vllos formidabo vituperonum, Zoilorumque morſus, ſi qui forſitan (vt inuidiæ liberalis admodum eſt hæc ætas, multo magis, quam vel candoris, vel humanitatis) conſilium hoc meum huius euulgandi operis criminari pergent, & forte nomine atque auctoritate M. T. ſi meam hanc operam albo dignata calculo

Digitized by Google

fuerit, à detrahendi propoſito deterrebuntur, qui vere iudicare aut propter imperitiam non poſſunt, aut propter liuorem & maleuolentiam impediuntur. Sed & hac tua æquanimitate, optime Princeps, ad maiora conanda et molienda me incendes atque inflammabis, quæ Illuſtriß. nominis tui præſidio ſuffulta, deinde in lucem exibunt alacriora. D. O. M. M. T. ſaluam atque incolumem, cum tota Chriſtiana Repub. ad gloriam ſui nominis conſeruet, ſemperque aduerſus immanes hoſtes victorem eſſe velit.

Spiræ Nemetum, Kalend. Decemb. Anno Chriſtiano. M D L I V.

Digitized by Google

AVCTORES
QVOS D. N. MYNSING.
DISPENSE IN HISCE COM-
mentarijs citauit:

PER IOANNEM CELLARIVM, ALIAS Slungrauium, hunc in modum ſub vno aſpectu collecti ſunt.

A

ABBAS Panormitanus.
Accurſius Florentinus.
Aelius Donatus Grammaticus.
Aelius Lampridius.
Aelius Seruius Athenæus.
Aelius Spartianus.
Aemilius Ferretus.
Aeſchines Athenienſis Retor.
Agræcius Grammaticus.
Albericus de Roſate.
Albertus Brunus.
Alexander ab Alexandro Neapolitanus Iuriſperitus.
Alexander Imolenſis, lucerna Iuris ciuilis.
D. Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis.
Ambroſius de Vignate.
Andræas Alciatus.
Andræas Barbatia Siculus.
Andræas Gaill.
Angelus Clauaſius.
Angelus Peruſinus.
Angelus Politianus.
Antonius Auguſtinus.
Antonius Butrienſis.
Antonius Corſetus.
Antonius Fumæus.
Antonius Roſellanus.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles Stagirita.
Aſconius Pedianus.
Athenæus.
Aulus Gellius.
Aulus Perſius.
D. Aurelius Auguſtinus Hipponenſis Epiſcopus.
Authentica.
Azo Bononienſis.

B

Baldus Peruſinus.
Bartholomęus de Chaſſanæo.
Bartholomæus Salicetus.
Bartolus a Saxo Ferrato.
Benedictus de Plombino.
Bernardinus Rutilius.
Beruſius, alioqui Petrus de Bezutio.
BIBLIA Sacra.

C

Caius Cæſar.
Caij Inſtitutiones.
Caius Plinius Secundus.
Cęlius Calcagninus.
Candaules.
Catellianus Cotta.
Chriſtophorus Porcius.
Chryſippus.
Claudius Cantiuncula.
Claudius Galenus.
Clementinæ.
Codex D. Iuſtiniani.
Columella.
Cornelius Tacitus.
Cynus Piſtorienſis.

D

Decreta Comitiorum Sacri Romani Imperij.
Decretum Gratiani.
Decretales Gregorij.
Demoſthenes Orator Græcus.
Digeſta.
Nomina vero prudentium, ex quorum Libris Digeſtorum opus compoſitum eſt, quæ D. N. Mynſingeri frequenter allegat, in hoc Elencho non recenſentur, quandoquidem et in peculiari Cathalogo, ſunt plerunque Digeſtis præfixa. Pari modo de cæteris vtriuſque iuris operum authoribus benignus lector meminerit.
Diodorus Siculus.
Diomedes Grammaticus.
Dion Caſſius, cognomēto Coccius.
Dionyſius Alicarnaſſeus.
Dynus Mugellanus.

E

Eguinareus Baro.
Euerardus a Mildeburgo.
Euſebij hiſtoria Eccleſiaſtica.
Eutropius Presbyter.
Extrauagantes.

F

Felinus Sandæus.
Feudorum Libri.
Flaccus Verrius.
Flauius Vegetius Renatus.
Flauius Vopiſcus.
Franciſcus Aretinus Iuriſconſ.
Franciſcus Curtius Papienſis.
Franciſcus Duaren.
Franciſcus Maturantius.
Franciſcus Porcellinus.
Franciſcus de Ripa.

G

Guilhelmus Budæus.
Guilhelmus Durandus, vel Durantius (vt quidam ſcribunt) Epiſcopus Miniacenſis, ſcripſit egregiū opus quod vocauit Speculum iuris diſtinctum lib. 3. Repertoriū iuris lib. 1.
Guillelmus Montanus Laudenſis.
Guido Papienſis.

H

Hector Boetius.
Henricus Cardinalis Hoſtienſis.
Herodotus.
D. Hieronym.
Hippolytus de Marſilijs.
Homerus.
Hugolinus de la Fontana.

I

Iacobus Cuiacius.
Iacobus Spieg.
Iaſon Maynus Mediolanenſis.
Innocentius Papa Quartus.
Ioannes Ananias, qui & Archidiaconus Bouonienſis.
Ioannes Andræa.
Ioannes Apellus.
Ioannes Baptiſta Caccialupus Sanctoſeuerinas.
Ioannes Baptiſta Egnatius.
Ioannes Berberius.
Ioannes Bertachinus a Firmo.
Ioannes Campezius.
Ioannes Cor.
Ioannes Faber Viennenſis Epiſcopus.
Ioannes Ferratius Montanus.
Ioannes Gregorius Brandicius.

Ioannes

Digitized by Google

Ioannes de Imola.
Ioannes Maria Catanęus.
Ioannes Old.
Ioannes Petrus de Ferrarijs.
Ioannes a Platea.
Ioannes Rauiſius Textor.
Iulius Capitolinus.
Iuuenalis.

L

Lancilotus Politus.
Laurentius Valla.
Laurus a Palatijs.
Lazarus Bayſius.
Leges duodecim tabularum.
Lucianus.
Lucius Feneſtella.
Lucius Florus.
Ludouicus Cęlius Rhodiginus.
Ludouicus Gomeſius.
Ludouicus Pontanus.

M

Macrobius Aurelius Theodoſius.
Marcus Actius Plautus.
Marcus Aurelius Caſſiodorus.
Marcus Fabius Quintilianus.
Marcus Tatius Alpinus.
Marcus Terentius Varro.
Marcus Tullius Cicero.
Marius Salomonius.
Martinus Laudenſis.
Matthæus Grib.
Mimus Publianus.

N

Nicolaus Bellonus.
Nicolaus Boemus.
Nicolaus de Neapoli.
Nonius Marcellus Tiburticenſis.
Numa Pompilius.

O

Odofredus Beneuentanus.
Obſeruationes Cameræ Imp.

P

Paulus de Caſtro, vulgo Caſtrenſis.
Peroti Cornucopiæ.
Petrus de Ancarano.
Petrus de Bella Pertica.
Petrus Loriotus.
Petrus Marſus.
Phauorinus Arelatenſis.
Philippus Beroaldus.
Philippus Decius Mediolanenſis.
Philippus Franciſcus Peruſinus.
Philippus Mel.
Phocylides Mileſius.
Placentinus, natione Italus.
Plato philoſophus Athenienſis.
Plinius iunior.
Plutarchus Cheroneus ex Boetia.
Pomponius Lætus.
Præcopius Cęſarienſis ex Paleſtina.
Publius Ouidius Naſo.
Publius Terentius Afer.
Publius Vergilius Maro.

Q

Quintus Horatius Flaccus.

R

Raphael Comanus.
Raphael Fulgoſius, natione Placentinus allegatur aliquando ſimpliciter Fulgoſius.
Rodolphus Agricola.
Roffredus.

S

Sabinus Floridus.
Sebaſtianus Derterus.
Seruius Maurus Honoratus.
Sextus Cæcilius.
Sextus Decretalium Bonifacij.
Sextus Pompeius Feſtus.
Solon Legislator Athenienſis.
Sozinus.
Statius Papinius.
Stephanus de Phedericis.
Strabo Amaſæus philoſophus.
Suetonius Tranquillus.
Sulpitius.

T

Theodoſij Codex.
Theophilus Anteceſſor.
Tiraquellus.
Titius Liuius.
Titus Lucretius.

V

Valerius Maximus.
Vdalricus Zaſ.
Viglius Zuichemus.

VV.

VVolfangus Hung.

X

Xenophon.

TITVLORVM INSTITVTIONVM IMPERIALIVM

Alphabeticus Index.

A

ACQVISITIONE per arrogationem. 319
Actionibus. 442
Ademptione legatorũ. 259
Adoptionibus. 41
Aſſignatione libertorum. 320
Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. 68
Autoritate tutorum. 82

B

Bonorum poſſeſſionibus. 322

C

Capitis deminutione. 65
Codicillis. 280
Curatoribus. 77

D

Diuiſione ſtipulationum. 353
Donationibus. 146
Duobus rei ſtipulandi & promittendi. 349

E

Emptione & venditione. 378
Eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. 331
Exceptionibus. 586
Excuſationibus tutorum, vel curatorũ. 82
Exhæredatione liberorum. 179

F

Fideicommiſſarijs hæreditatibus. 265
Fideiuſſoribus. 368
Fiduciaria tutela. 67

G

Gradibus cognationum. 310

H

Hæredibus inſtituendis. 188
Hæreditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur. 284
Hæredum qualitate, & differentia. 221
His per quos agere poſſumus. 576
His qui ſui, vel alieni iuris ſunt. 32

I

Ingenuis. 24
Iniurijs. 432
Inofficioſo teſtamento. 216
Interdictis. 597
Inutilibus ſtipulationibus. 354
Iure naturali gentium & ciuili. 11
Iure perſonarum. 21
Iuſtitia & iure. 8

L

Legatis. 228
Lege Aquilia. 426
Lege Falcidia. 260
Lege fuſia Caninia tollenda. 31
Legitima agnatorum ſucceſſione. 296
Legitima agnatorum tutela. 63
Legitima parentum tutela 67
Legitima patronorum tutela. 66
Libertinis. 25
Literarum obligationibus. 375
Locatione & conductione. 385

M

Mandato. 396
Militari teſtamento. 169

N

Noxalibus actionibus. 570
Nuptijs. 35

O

Obligationibus. 335
Obligationibus ex conſenſu. 377
Obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur. 401
Obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur. 414
Obligationibus, quæ ex quaſi delicto naſcuntur. 439
Officio iudicis. 613

P

Patria poteſtate. 33
Pœna temere litigantium. 608
Perpetuis & temporalibus actionibus & quæ ad hæredes, & in hæredes tranſeunt. 582
Per quas perſonas nobis acquiritur. 155
Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur. 406
Publicis iudicijs. 619
Pupillari ſubſtitutione. 203

Q

Quibus alienare licet, vel non. 151
Quibus ex cauſis manumittere non licet. 27
Quibus modis in patria poteſtatis ſoluitur. 48
Quibus modis re contrahatur obligatio. 337
Quibus modis teſtamenta infirmentur. 211
Quibus modis tollitur obligatio. 407
Quibus modis tutela finitur. 75
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. 175
Qui teſtam. tutores dari poſſunt. 59
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt negotium geſtum eſſe dicitur. 563

R

Rebus corporalibus & incorporalibus. 124
Replicationibus. 597
Rerum diuiſione, & acquirendo ipſarum dominio. 96

S

Satiſdatione tutorum & curatorum. 80
Satiſdationibus. 578
Senatuſconſulto Orphitiano. 306
Senatuſconſulto Tertylliano. 301
Seruili cognatione. 314
Seruitutibus ruſticorum prædiorũ. 125
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis. 277
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 574
Societate. 392
Stipulatione ſeruorum. 352
Succeſſione cognatorum. 307
Succeſſione libertorum. 316
Succeſſionibus ſublatis quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex ſenatuſconſulto Claudiano. 334
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus. 90

T

Teſtamentis ordinandis. 161
Tutelis. 56

V

Verborum obligationibus. 344
Vi bonorum raptorum. 424
Vſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus. 137
Vſu & habitatione. 135
Vſufructu. 130
Vulgari ſubſtitutione. 198

LOCO.

Digitized by Google

LOCORVM CODICIS ET PANDECTARVM *inter explicandum diſcuſſorum Elenchus.*

l. 2.§.poſtea ne diutius.ff.de origine iuris, num.5.20.2
l.qui in vtero.ff.de ſtat.hom.num.2. 58. 2
l.1.ff.de cur.furioſ.num.7. 78.2
l.is cui lege.de teſtam. ibid.
l.mutum. §.1.de acquir.hæred. ibid.
l.ſequitur.§.quod autem.ff.de vſuc.num.3. 542.2
l.interdum.de condict.indeb.num.6. 155.2
l.non omnis.§.ſi pupillus. ff.ſi cer. pet. ibid.
l.chartæ.ff.de bon.poſſ.ſecundum tab.num.2. 168.2
l.in fraudem.§.teſtamentum.ff.de mil.teſt.nu,3.174.1
§.1.in Nouell. vt liceat mat.& auiæ, &c. nu.7. 176.1
l.maximum vitium.§.ſancimus, C.de li.præteritis,nu. 8. 180.2
l.quod vulgo,de bon.poſſ.cont.tab.ibid.num.11.& 12
l.non putauit. §.a primo,de bon.poſ.con.tab.ib.nu.12. 181.1
l.cum quæſtio.C.de leg.num.3. 195.1
l.ſi paterfam.ff.de hæred.inſtit.num.7. 202.2
l.miles ita,§.exhæredato. ff. de milit. teſta. nu.4.208.1
l.Titia.§.Seia libertis.de leg.2.num.3. 209.1
l.precia.C.de impub.& alijs ſubſtit. num,6. 211.1
l.1.ff.de leg.1.num.6. 231.2
l.re coniuncti.ff.de leg.3.num.24. 238
l.ſi demur.ff.de leg.1.num.10. 250.1
l.& ſiue.C.ad Trebell.num.4. 272.1
l.fin.§.4.ff.de grad.num. 6. 312.2
l.decreta.ff.de re iud.num.4. 346.1
l.quod dicitur.de verb.oblig.num.3. 5. 357.2
l.liber homo.§.decem, ff.de verb.oblig.num.3. 368.1
l.Græcè.§.illud.ff.de fideiuſſorib.num.8. 373.1
l.decreta.ff.de re iud.num.3. 374.2
l.item quæritur.§. qui impleto. ff.locati.num.5. 392.2
l.interdum.de pub.iudic.num.3. 431.1
l.ſed non.ff.de iniur.num.2. 435.1
l.ſi priuſquam. ff.de no.oper.nunc.num. 51. 453.2
l.1.ff.commodati.num.5. 455.2
l.1.§.merito.ff.de publican.num.41. 459.2
l.ſi ab eo.de pign.& hypot,ibid. 42. 460.1
l.2.C.de reb.cred. & iur.num.29. 482.2
l.generaliter.de except.nu.4. 489.1
l.ſi conſtiterit.C.fin.regun.nu.57. 510.1
l.qui reſtituere. ff.de rei vendic. num. 25. 541.2
l.abſens.§.ſi.ff.de iud.num.15.21. 549.1.2
l.ſi pecuniam, & ibi Bar.ff.ſi cert. pet.num.4. 522.1
l.non poteſt,ff.de iudic.num.16. 554.2
l.illicitas.§.veritas.de offic.præſid.num.4. 615.1

Digi

TABVLA COMPREHENDENS OMNES PARAGRAPHOS

Inſtitutionum Imperialium;

SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

A

AB hoſtibus quoque. 69
Actiones autem de peculio. 477
Actionum autem quedā bonæfi dei. 519
Ad certum tempus. 61
Ad legitimam ſucceſſionem. 301
Adeo autem aliquam. 387
Adhuc autem & alios. 324
Admonendi autem. 54
Admonendi tamen ſumus. 293
Adoptio autem. 42
Adoptiui liberi quandiu. 186
Aeque ſi agat quis. 449
Aeque ſi debitor. 589
Affinitatis quoque. 38
Agnationis quoque gradus. 314
Aliqua deinde lex. 625
Alia ſanè cauſa eſt. 124
Alia vero bonorum. 326
Aliæ autem donationes. 148
Alio autem modo. 214
Alienus quoque ſeruus. 191
Alienus ſeruus etiam. 199
Aliquando autem etiam. 419
Aliquando autem venit. 43
Aliquando etiam furtiua. 142
Alteri ſtipulari. 363
An ſeruo heredis. 257
Ante hæredis inſtitutionem. 258
Apium quoque fera. 105
Appellamus autem in rem. 493
Appellātur autem exceptiones. 592
Apud Catonem. 47
At aduerſus inficientes. 610
At ex contrario. 254
At hi qui emancipati. 291
At ſi ita ſtipularis. 347
Atrox iniuria æſtimatur. 437

C

Cæcus autem non poteſt. 278
Cæteri quoque teſtatoris. 223
Cæterum dubium non eſt. 568
Cęterum inter maſculos. 297
Cæterum placuit ita demum. 431
Cæterum ſciēdum eſt, ædilitio. 575
Capite tertio de omni. 431
Certe illud conſtat. 114
Codicillis autem hæreditas. 281
Codicillos autem etiam. 283
Communem ſeruum pro dominica parte. 407
Compenſationes quoque. 560
Conceptum furtum dicitur. 416
Conditiones, quæ ad præſens. 348
Conductor autem omnia. 391
Conſequens eſt, vt. 92
Conſtat autem. 15
Conſtituitur autem vſusfr. 132
Contra eum creditor. 152
Creditor quoque qui pignus. 343
Cum autem emptio &. 382
Cum autem impubes. 43
Cum autem in compluribus. 58
Cum autem ingenuus. 25
Cum autem is qui. 49
Cum autem quæritur, an. 290
Cum autem quæritur, quātum. 567
Cum autem ratio legis. 264
Cum eo quoque qui. 561
Cum ergo certus. 39
Cum ex aliena. 110
Cum filius filiave. 289
Cum igitur plures. 327
Cum in ſuo ſolo. 113
Cum quis ſub aliqua. 367
Cumque antea fuerat. 126
Cumque hoc. 5
Curare. 544

D

Datur autem, hæc. 321
Datus autem tutor. 89
De conſtituta autem. 150
De his autem ſeruis. 159
De illa ſane conuentione. 394
De ordine & vetere. 608
Diutina poſſeſſio. 144
Dominus noxali iudicio. 571
Duorum autem fratrum. 37

E

Ea quoque res quæ. 235
Eadem hæc obſeruantur. 292
Eadem interueniunt, &. 618
Eadem lege. 29
Eadem oratione expreſſit. 216
Eas vero exceptiones, quæ. 525
Edicto D. Marci cauetur. 145
Ejus qui apud hoſtes. 178
Eius vero mulieris. 37
Eos vero qui iuri. 357
Eos etiam qui per. 308
Emancipati autem liberi. 291
Emancipatos liberos. 185
Emptio tam ſub conditione. 384
Erat olim & alius. 150
Ergo non omnes. 36
Ergo ſi quidem. 270
Error autem falſa. 144
Eſt autem tutela. 57
Eſt & aliud genus. 149
Eſt & inter publica. 628
Eſt tamen caſus. 189
Et cum quęſitum eſſet. 263
Et libertas. 22
Et non ineleganter. 20
Et plures in vnius. 200
Et qui in poteſtatem. 83
Et quia prima. 275
Et quidem naturali. 98
Et quidem neque. 55
Et ſi hæreditas petita. 616
Et ſi in rem actum. 615
Et tam filium. 45
Et vnum hominem. 192
Et ſi ex diſparibus. 201
Et ſi plures vnciæ. 295
Ex conditionali ſtipulatione. 348
Ex diuerſo, ſi quis. 114
Ex duobus reis promittendi. 351
Ex eo autem ſolo. 215
Ex his itaque apparet. 260
Ex huiuſmodi obligationibus. 351
Ex maleficijs vero. 502
Ex quibuſdam iudicijs. 612
Ex quibuſdam tamen cauſis. 406
Exceptiones autem quibus. 596
Extraneo vero, vel. 210
Extraneis autem hęredibus. 224

F

Feræ igitur beſtiæ. 104
Fideiuſſor & præcedere. 371
Fideiuſſor non tantum. ibid.
Fideiuſſores ita obligati. 372
Filiusfam. ſi militauerit. 50
Finitur autem vſusfruc. 132
Flumina autem omnia. 99
Fœminæ quoque. 47
Fratris vero. 37
Fuerat antea & rei. 531
Furioſus nullum negocium. 359
Furioſus vel minor. 61
Furioſi quoque. 78
Furtiuæ quoque res. 141
Furtum autem fit non. 418
Furtum eſt contrectatio. 414
Furti actio, ſiue dupli. 423
Furti autem actio ei. 420
Furtorum autem duo ſunt. 415

G

Galinarum autem. 106
Græcè etiam fideiuſſor. 374

Hactenus

Digitized by Google

H
Hactenus oſtendiſſe ſufficiat. 313
Hactenus tantiſper. 160
Hæc actio diſſimulatione. 439
Hæc autem omnia pro. 611
Hæc conſtitutio libertatum. 333
Hæc exempli cauſa. 591
Hæreditas plerunque diuiditur. 192
Hæres & purè. 295
Hæres quoque legatorum. 405
Hi qui in parentum. 420
His autem verbis legis. 429
His igitur. 9
Hoc amplius, ex obligationes. 413
Hoc amplius, interdum. 298
Hoc etiam addendum. 298
Hoc loco & illud. 309
Hoc quoque a nobis. 157
Hoc reſcripto ſubuentum. 332
Hodie autem non ita. 593
Huic autem qui loco. verſ. 550
Huic proxima eſt. 255
Huius autem ſtudij. 10
I
Idem & in milite. 87
Idem iuris eſt, ſi quis. 288
Idem iuris eſt, ſi rem. 355
Idem placet & de eo. 150
Idemque iuris. 28
Igitur cum quis negotia. 402
Igitur in pupillari. 206
Igitur liberi veſtri. 156
Igitur poſt. 7
Igitur quartum debet. 229
Ij quos nunquam. 197
Iidem reſcripſerunt. 89
Illis autem temporibus. 171
Illud autem ſcire. 55
Illud certum eſt. 40
Illud expeditum eſt. 394
Illud in ſumma admonendi. 570
Illud non ex verbis. 430
Illud proprie ſeruatur. 569
Illud proprium. 47
Illud quæſitum eſt. 105
Illud quoque mandatum non. 398
Impetu quoque mularum. 429
Impoſſibilis conditio. 196
Impuberes autem. 72
Impuberes non poſſunt. 92
In bonæ fidei iudicijs. 515
In duplum agimus. 511
In extraneis hæredibus. 223
In fraudem creditorum. 29
In hac re olim. 346
In his autem caſibus. 441
In omnibus autem obligationibus. 370
In pecudum fructu. 119
In perſonam quoque actiones. 475
In petenda autem bonorum. 328
In pluribus autem. 46
In poteſtate itaque. 32
In primis hoc reſcriptum. 333
In primis igitur ſciendum. 267
In ruſticorum. 129
In ſeruorum. 24
In ſtipulationibus fideiuſſorū. 374
In ſumma ſciendum eſt de omni. 437
In ſumma ſciēdum eſt mandatum. 401
In ſumma ſciendum eſt quæſitum. 423
Incertis autem perſonis. 251
Incertis vero perſonis. 251
Inimicitię quas quis. 86
Iniuria autem committitur. 433
Iniuria autem occidere. 428
Inſula quæ in mari. 108
Inter eas quoque. 36
Inter ruſticorum prædiorum. 129
Inter venditorem quoque. 145
Interdum autem &c. 79
Interdum autem licet. 288
Interdum etiam liberorum. 419
Interdum etiam ſine. 123
Interdum quoque furti. 419
Inteſtatorum autem hæreditatis. 285
Introduxit & aliam. 565
Is qui exequitur mandatum. 399
Is quoque qui non. 340
Is vero ad quem. 119
Ita autem ſtipulatio. 362
Ita demum tamen. 287
Item actio de eo, quod metus. 519
Item actoris quoque. 610
Item amitam. 37
Item D. Marcus. 83
Item ea quæ ex animalibus. 107
Item ea quæ ex hoſtibus. 107
Item exercitor nauis. 441
Item extraneus hæres. 227
Item finitur tutela. 76
Item inutilis eſt ſtipul. 358
Item is cui quis per. 405
Item is cui res. 340
Item is, ex cuius cœnaculo. 440
Item is qui ædium. 136
Item is qui ſtatus. 86
Item lapilli & 107
Item lex Cornelia de falſis. 626
Item lex Cornelia de Sicarijs. 624
Item lex Iulia de adulter. 622
Item lex Iulia de vi publica. 627
Item lex Iulia peculatus. 628
Item maior ſeptuag. 86
Item nemo rem ſuam. 363
Item per acceptilationem. 409
Item per liberos homines. 407
Item precium in numerata. 381
Item prodigus cui. 177
Item propter aduerſam. 84
Item propter litem. 84
Item quæritur ſi cum. 390
Item qui Reipub. 85
Item Romæ Grammatici. 87
Item Seruiana & quaſi. 470
Item ſi de dote. 557
Item ſi fullo. 421
Item ſi in iudicio. 590
Item ſi inter aliquos. 404
Item ſi propter inimicitias. 85
Item ſi putator ex. 428
Item ſi quis in fraudem. 465
Item ſi quis poſtulante. 480
Item ſi quis ita ſtipulatus. 361
Item ſi quis merces. 123
Item ſurdus & mutus. 177
Item tria onera. 84
Item verborum obligatio. 360
Item vetuſtas ex. 294
Item vobis acquiritur. 158
Iuriſprudentia. 9
Ius autem ciuile. 12
Ius autem gentium. 14
Ius autem poteſtatis. 35
Iuris præcepta. 10
L
Legari autem illis. 251
Legatum itaque eſt. 229
Legatarijs autem &c. 167
Lex eſt quod 15
Liberis autem ſuis. 206
Libertas quoque incertæ. 252
Libertas quoque ſeruo. 278
Libertinorum autem. 16
Liberum autem eſt. 430
Licet autem domino. 28
Licet autem & in. 45
Licet autem vulgo. 305
Literæ quoque licet. 116
Littorum quoque vſus. 100
Loca etiam inferi. 348
Loca ſacra vel religioſa. 384
Longè magis legato. 256
M
Mandantis tantum gratia. 397
Mandatum & in diem. 401
Mandatum non ſuſcipere. 400
Manet autem ſocietas. 395
Mariti tamen. 39
Maſculo igitur vſque. 210
Mater vel auus mat. 187
Maxima capitis. 66
Minorem natu. 44
Minus erga iuris. 292
Mortuo autem filio. 330
Mortuo conductore intra. 392
Multis alijs caſibus. 319
Multis autem modis. 26
Mutum neque ſtipulari. 358
N
Namque ſi cui ex iuſta. 456
Neque autem præfectus. 82
Neque tamen hæreditatem. 73
Nihil autem intereſt teſtamentum. 168
Nihil autem intereſt, vtrum. 273
Nominatim autem quis. 182
Non autem omnes. 184

Digitized by Google

Non eſſe autem. 85
Non ſolum autem hæredibus. 207
Non ſolum autem is iniuriatum. 439
Non ſolum autem teſtatoris. 232
Non ſolum res in. 349
Non tamen per omnia. 214
Non tantum autem teſt. 282
Nos autem per. 71
Noſtræ autem conſtitutio. 230
Nouiſſimè autem ſciendum. 95
Nouiſſimè ſciendum eſt etiam. 306
Nouiſſimè ſciendum eſt, rem. 143
Nullius autem ſunt. 101
Nunc admonendi. 153

O

Omnis autem noxalis. 572
Omnis ſtipulatio aut. 346
Omnes autem actiones vel 511
Omnium autem actionum inſtitué darum. 613
Omnium autem actionum, quibus. 445
Omnium autem obligationũ. 337
Optionis legatum. 250
Oſtendimus, qui poſſint. 91

P

Pater, nec non is. 106
Patitur autem quis iniuriam. 434
Pauonum quoque. 106
Peculium autem niſi. 247
Per traditionem quoque. 122
Permiſſum eſt itaque. 57
Placebat autem in. 300
Placuit tamen eos, qui. 418
Plane de teſtamentis. 272
Plane ſolutio etiam. 357
Plebiſcitum. 16
Plus autẽ, quatuor modis verſ. 547
Pœna autem iniuriatum. 435
Pœna manifeſti furti. 417
Pœnæ quoque nomine. 257
Pœnæ ſeruus. 50
Pœnales quoque actiones. 484
Poſſidere autem videtur. 605
Poſſunt autem omnes. 164
Poſt mortem quoque. 258
Poſt mortem ſuam dari. 361
Poſtea vero lege. 317
Poſteriore quoque teſtamento. 212
Poſthumus autem alienus. 253
Poſthumi quoque liberi. 182
Poſthumo quoque alieno. 253
Poſthumorum autem loco. 183
Poteſt autem non ſolum. 277
Prædiorum vrbanorum ſeruitutes. 117
Præferuntur autem matri. 303
Præiudiciales actiones. 488
Præterea debitor ſi pactus. 589
Præterea emancipatione. 53
Præterea etiam ex perſonæ. 594
Præterea inteſtatus. 275
Præterea introducta eſt. 577
Præterea inutilis ſtipulatio. 358
Præterea & is apud. 342
Præterea nouatione tollitur. 411
Præterea quaſdam actiones. 518
Præterea quæ ad. 76
Preterea quod per alluuionem. 108
Præterea ſi medicus. 429
Præterea ſicut vulgo. 386
Præterea teſtamentum facere. 176
Prætorum quoque. 17
Precium autem conſtitui. 379
Primo gradu eſt. 311
Procurator neque certis. 577
Proximus autem ſi quidem. 299
Publica autem iudicia. 621
Publicorum iudiciorum quædam. 621

Q

Qua de cauſa poſtea. 116
Qua ratione autem. 116
Qua ratione excitati. 205
Quadrupli autem igitur. 515
Quæ autem in Pretoris. 325
Quæ de fullone &. 422
Quę diximus de ſeruo. 569
Quædam actiones miſtam. 506
Quam formam non ſolum. 582
Quantitas autem patrimonij. 263
Quarto gradu ſupra. 312
Qui autem ex fideicommiſſi. 279
Qui autem excuſare. 88
Qui autem vult. 88
Qui hoc anno, aut. 367
Qui pro vſu aut. 391
Qui tutelam alicuius. 89
Quia tamen ita comperit. 425
Quibus autem dignitas. 66
Quibus connumerari. 286
Quinimò & mutus. 73
Quinto gradu ſupra. 312
Quod autem ad eas res. 141
Quod autem dictum. 66
Quod autem lex. 64
Quod ſi frumentum. 111
Quod ſi naturali. 109
Quod ſi partim ex. 111
Quod ſi quis ſibi. 357
Quod turpi ex cauſa. 367
Quorum vis ac poteſtas. 604
Quorum vtramque. 4
Quos autem ſolus. 323
Quoties plures res. 363

R

Recte quoque mandatum. 399
Recuperandæ poſſeſſionis. 606
Rei perſequendæ cauſa. 494
Religioſum locum. 102
Repetitis itaque omnibus. 315
Res fiſci noſtri. 143
Reſponſa prudentum. 18
Reſtituta autem hæreditate. 268
Retinendæ poſſeſſionis cauſa. 602
Riparum quoque vſus. 100
Rurſus ex diuerſo. 461

S

Sacræ res ſunt. 101
Sanctę quoque res. 103
Sane in hac actione. 426
Sciendum autem eſt, huiuſmodi. 306
Sciendum autem eſt, non. 81
Sciendum eſt tamen. 149
Sciendum tamen eſt, quod. 174
Secundo gradu ſupra. 311
Sed agnationis. 65
Sed aliquando, etiam ſi. 140
Sed cum aliquis ex. 165
Sed cum antea. 304
Sed cum factum in. 352
Sed cum multas diuiſiones. 335
Sed cum paulatim. 163
Sed ea omnia. 293
Sed eas quidem prætoris. 325
Sed & capitis. 76
Sed & illud. 46
Sed & lex Cornelia. 436
Sed & maior. 32
Sed & propter. 84
Sed & quod. 17
Sed & ſi pater. 54
Sed & ſi quis ante. 173
Sed & ſi quis. 559
Sed & tale legatum. 249
Sed & vnum teſtamentum. 168
Sed etſi credat aliquis. 418
Sed etſi emancipato. 58
Sed etſi in teſtamenta. 69
Sed etſi quis cum parente. 559
Sed etſi quis priore. 213
Sed etſi quis ſtipuletur. 365
Sed etſi rem obligatam. 233
Sed etſi vſque. 76
Sed ex diuerſo, pro. 331
Sed ex diuerſo pupilli. 154
Sed ex his legibus. 70
Sed furti quidem nec. 518
Sed hactenus hoc illis. 175
Sed hæc de ijs. 420
Sed hæc ita accipienda. 219
Sed hæc quidem antea verſ. 551
Sed hęc quidem de. 169
Sed hęc quidem vetuſtas. 186
Sed hoc iure. 70
Sed hodie ex. 42
Sed hodie hæc aliter. 579
Sed interdicto quidem. 603
Sed is apud quem. 323
Sed iſtæ quidem actiones. 455
Sed ius quidem. 13
Sed naturalia. 20
Sed nec huiuſmodi. 253
Sed neque hæres ſcriptus. 167
Sed non vſque ad. 231
Sed nos conſtitutione. 303
Sed noſtra beneuolentia. 255
Sed noſtra conſtitutio. 318
Sed olim quidem erant. 229
Sed prædicta quidem. 162

Sed

Digitized by Google

Paragraphorum Index.

Sed propter. 84
Sed quemadmodum nos. 304
Sed quia hæredes. 269
Sed quis ſtipulationes. 271
Sed ſi cui habitatio. 137
Sed ſi ex teſtamento. 80
Sed ſi gregis vſumfr. 110
Sed ſi in expeditione. 187
Sed ſi inſtituto. 201
Sed ſi libero homini. 435
Sed ſi quis nepotis. 45
Sed ſi quis præſens. 94
Sed ſi rem legatarij. 239
Sed ſi vxori maritus. 243
Sed tamen id aliquando. 241
Sed veteres quidem hoc. 573
Sed vt nihil antiquitatis. 162
Semel autem. 30
Senatuſconſultum eſt. 16
Septima eas ſecuta. 326
Sequens diuiſio interdictorum. 600
Sequens illa diuiſio. 494
Serui autem aut. 23
Serui autem ex. 23
Serui vero à 26
Seruis autem ipſis quidem. 434
Seruitus autem. 23
Seruus autem a domino. 190
Seruus autem alienus. 60
Seruus ante plurium. 192
Seruus etiam alienus. 191
Seruus communis ſtipulando. 352
Sexto gradu ſupra. 313
Si ab hoſtibus. 51
Si ad exhibendum. 616
Si aduerſus ea. 40
Si autem. 288
Si communi ſeruo. 435
Si cui fundus alienus. 219
Si de alia re ſtipulator. 366
Si duorum materiæ. 112
Si eadem res duobus. 236
Si ex pluribus legitimis. 307
Si familiæ erciſcundæ. 617
Si filiusfam. ſeorſum. 441
Si finium regundorum. 618
Si fundum dari ſtipuleris. 368
Si generaliter ſeruus. 249
Si grex legatus. 246
Si igitur iuſſu domini. 563
Si impoſſibilis conditio. 359
Si inter tutorem. 75
Si is qui in integrum. 333
Si peculium legatum. 247
Si plures conditiones. 197
Si plures inſtituantur hæredes. 194
Si plures ſint fideiuſſores. 371
Si plures ſint gradus. 229
Si quid autem fideiuſſor. 373
Si quidem res. 226
Si quidem in nomine. 254
Si quis a non domino. 118
Si quis agens in intentione. 546
Si quis alij, quam. 356
Si quis alium daturum. ibid.
Si quis ancillas 245
Si quis autem falſis. 90
Si quis autem ſuſpectus. 94
Si quis debitori. 241
Si quis filiabus. 62
Si quis in aliena tabula. 117
Si quis ita ſtipuletur. 348
Si quis itaque delatam. 328
Si quis rem ſuam. 240
Si quis tutor. 94
Si quis velit vicino. 129
Si quis vna aliqua. 273
Si res aliena legata. 234
Si res legata ſine. 244
Si rem ſuam legauerit. 241
Si ſcriptum in inſtrumento. 362
Si ſeruus domino noxiam. 572
Si ſeruum alienum. 202
Si tamen alienam. 111
Si Titius alienam. 115
Si tutor nomine pupilli. 220
Si vero reus præſto. 582
Si vxor tua. 39
Sic itaque diſcretis. 491
Simili modo. 76
Similiter eos qui. 85
Sin autem per procuratorem. 580
Sin autem quis ita. 207
Sin minus in intentione. 553
Sine ſcripto. 19
Singulorum autem hominum. 103
Siue autem domino. 352
Socius ſocio vtrum. 396
Socrum quoque. 59
Soluitur adhuc ſocietas. 395
Sub certa vero demonſt. 252
Sub conditione ſtipulatio. 347
Subſtituitur autem impuberi. 209
Sui autem & neceſſarij. 222
Sui autem hæredes. 287
Summa autem diuiſio. 598
Summa itaque. 7
Sunt autem agnati. 296
Sunt autem bonorum. 324
Sunt autem conſtitutæ. 572
Sunt & aliæ. 40
Sunt præterea publica. 625
Sunt præterea quædã actiones. 556
Supereſt vt admoneamus. 585
Suſpectus autem eſt. 92
Suſpectus autem remotus. 92
Suſpectum. 95

T

Tam autem corporales. 248
Tam autem naturales. 218
Tertia diuiſio interdictorum. 608
Tertio gradu ſupra. 311
Teſtamenti autem factionem. 224
Teſtes autem adhiberi. 164
Theſauros quos quis. 120
Tripli vero agimus. 513
Tua tantum gratia. 398
Tutor autem nec per. 253
Tutor autem ſtatim. 74
Tutores autem ſint. 57
Tutores & curatores. 578
Tutores quoque qui tutelæ. 403

V

Vel ſingulis liberis. 209
Venditæ vero res. 122
Verba autem fideicommiſſarum. 179
Verſa vice, qui alium. 365
Videamus, ſi pars. 194
Vniuerſitatis ſunt. 100
Vſusfructus a proprietate. 132
Vtriuſque etiam partis. 611
Vulgo quæſitos nullos. 308

Paragraphorum Finis.

Digitized by Google

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM ET VERBORVM,

Quæ toto hoc opere continentur.

A

ABDICATIO quid ſit, numero 2. pagina. 179
Abſens ante completam vſucapionem reuerſus quomodo reſtitutionem petere debeat, nu. 33 464
Abſens cauſa reipub. ſi reuertatur tutelam recuperat. nu. 3 83
Abſens contra præſentem aliquando reſtituitur, nu. 37 464
Abſens contra præſentem quando reſtituendus eſt, non ſufficit quæque abſentiæ cauſæ, nu. 23 463
Abſens contra præſentem quomodo reſtituatur, nu 20 ibid.
Abſens quod neminem domi reliquerit, quo caſu ſit neceſſe, numero 14 463
Abſens rei cauſa excuſatur, nu. 2 85
Abſentes qui dicantur, nu. 6 140
Abſentes qui ſint, nu. 4 462
inter abſentes poteſt etiam conſtitui, nu. 7 476
Abſentium quinque genera, nu. 24 463
Abſolutoria vna ex cauſa ſententia, ex alia agenti non obeſt, numero 12 554
Circa verbum abſoluere duplex intellectus, nu. 5 586
Acceptilatio differt a ſtipulatione, nudo pacto, ſolutione, numero 3. & 4 410
Acceptilatio duplex, nu. 5 ibid.
Acceptilatio partis an & quando vtiliter fiat, numero 11. & 13. ibidem
Acceptilatio per Aquilianam ſtipulationem vt fiat, numero 10. ibidem
Acceptilatio poteſt etiam Græce fieri, nu. 7 ibid.
Acceptilatio vnde dicta, nu. 2 409
Acceptilatione ipſo iure tollitur obligatio, eiuſdemque deſcriptio, nu. 1 ibid.
Acceptilatione tollitur ſolum verborum obligatio, non etiam cæteræ, nu. 8 9 410
Acceſſio fit & bona & male fide, & quid vtrobique ſit iuris, numero 4 5 112
Acceſſio quid ſit, nu. 1 111
Acceſſione acquirimus dominium, nu. 1 ibid.
in Acceſſione quandoque plus poteſt eſſe quam in principali, num. 2 ibid.
Acceſſorium conſiſtit ſeu vitiatur, conſiſtente ſeu vitiato principali, nu. 8 245
Acceſſio ad mare & piſcatio in mari, omnibus licita, numero 1. 98
Accipere verbum, nu. 10 529
Accreſcendi ius in quibus locum habeat, nu. 1 307
Accreſcendi ius quale fuerit, nu 19 182
Accurſius Iuſtinianum cur Flauium dici exiſtimet, nu. 4 2
quid ſit quod Accurſius ait textum intellige cauſatiue, non conſecutiue, nu. 16 514
Accurſij a Dyni calumnia defenſio, nu. 9 456
Accurſij circa album error, nu. 13 484
Accurſij error, nu. 7 pag. 120. nu 4. pag 276. nu. 17 659
Accurſij exemplum de aureo monte, nu. 7 196
Accurſij expoſitio ad hunc §. 2 nu. 2 [illegible]
Ad §. datio tutoris, &c. nu. 9 70
Accurſij intellectus ad hunc §. reprobatus, nu. 1 133
Accurſij lapſus, nu. 3 320
Accurſij ridicula conſideratio, nu. 6 122
Accuſare accuſatio, nu. 12 620
Accuſare quis poſſit, nu. 13 ibid.
Accuſatio criminalis pro finibus, nu. 59 510
Accuſatio publici criminis contra ipſum ſeruum inſtituenda eſt, nu. 2 571
Accuſatio ſuſpecti ex lege 12. tab. deſcendit 100. coram quibus iudicibus hæc accuſatio inſtitui poſſit. ibi.
quæ ad eundem conſtituendam requirantur. ibid.
Accuſatio ſuſpecti in hæredes tutoris non tranſit, nu. 4. & 5 94
Accuſator debet ſe inſcribere ad pœnam talionis. 620
Acquiſitio principalis eſt, quæ per nos ipſos fit, nu. 1 135
ac Aquiſitionem ſufficit, ſi acquirens contractus tempora in noſtra ſit poteſtate, nu. 3 ibi.
de Acquiſiti per arrogationem. Rub. 329
huius tituli continuatio, nu. 1 ibid.
Actio, nu. 112 519
Actio æſtimatoria ad quid datur, nu. 98 528
cui concedatur. ibid.
Actio an ſit iuris ciuilis, vel gentium, nu. 4 443
Actio ad exhibendum, nu. 36 448
Aduerſus quos detur, nu. 51 543
Actio ad exhibendum arbitraria, nu. 13 540. 545
Actio ad exhibendum cui detur, nu 45 543
Actio ad exhibendum cuius datur, cuius peculiariter inter eſt rẽ exhiberi, ſi modo alia ipſi actio non competat. ibid.
Actio ad exhibendum definitur, nu. 45 543
Actio ad exhibendum eſt arbitraria, nu. 14 540
Actio ad exhibendum eſt perſonalis, nu. 46 543
Actio ad exhibendum non datur, ſi res facta ſit deterior, numero 5 617
Actio ad exhibendum præparatoria, nu. 1 ibid.
Actio ad exhibendum quare dicatur in rem ſcripta, nu. 48 543
Actio ad exhibendum quare introducta, nu. 43 543
Actio ad ſupplementum, nu. 5. 6 219
quando duret, nu. 7 ibid.
Actio chirographaria, nu. 13 376
Actio ciuilis & criminaliter quando ex vno delicto oritur, vna non conſumit alteram, nu. 1 430
Actio commodati eſt ciuilis, nu. 4 455
Actio communi diuid. cur ſit mixta nu 35 509
Actio communi diuid definitur, nu. 34 ibid.
Actio communi diuid. differt ab actione pro ſocio. numero 53. 510
Actio commun. diuidun. & famil. erciſcun. differunt, numero 42 509
Actio commun. diuidun. eſt quaſi quædam rei vendicatio, &cæ. num. 36 509
Actio commun. diuidun. eſt tam directa quam vtilis, nu. 44. 510
Actio commun. diuidun. pro rebus indiuiſis competit, numero 39 ibid.
Actio condictitia datur aduerſus omnes, qui officijs præſunt ſi plus debito exigant, nu. 7 514
Actio condictitia datur, quoties quis damnum patitur ex grauamine ſportulantium, nu. 9 514
Actio condic. in triplum competit aduerſus actores, & in quadruplum aduerſus executores, nu. 19. 22 514
Actio condictitia non datur, niſi aduerſus calumnioſus actores, num. 15 ibid.
Actio condic. perſonalis & mixta, nu. 8 ibid.
Actio condic. quamuis duplicem habeat effectum, vna tamen eſt actio. nu 23 515
Actio conducti, cui, & ad quid competat, nu 4 386
Actio confeſſoria quomodo tollatur, nu. 36 452
Actio damni iniuriæ & legis Aquiliæ, ſunt idem, nu. 7 427
an hæc Actio pertineat ad dominos feudorum, ſi a vaſallis ſine venia in ius vocentur, nu. 46. 47 487
Actio de albo corrupto eſt annal. nu. 30 486
in hac actione libelli forma. ibid.
Actio de albo corrupto eſt popularis, nu. 18 485
Actio de albo corrupto in inceſtuoſis locum non habet, numero 44 486
Actio de albo corrupto requirit dolum, & an in ea culpa lata veniat, nu. 24 485
Actio de dolo, qualiter arbitraria, nu. 13. 40 540

I N D E X.

Actio de albero corrupto vbi locum habeat, nu. 19 — 485
Actio de calumniatoribus an aduerſus hæredem detur, numero 48 — 518
Actio de calumniatoribus aduerſus quos detur, nu. 33 — 517
Actio de calumniatoribus datur intra annum in quadruplum, poſt annum in ſimplum, nu. 47 — 518
Actio de calumniatoribus definitur, nu. 18 — 517
Actio de calumniatoribus intra annum datur in quadruplum, nu. 47 — 518
Actione de calumniatoribus eſt perſonalis, nu. 1. 29 — 517
Actio de calumniatoribus, quibus & aduerſus quos detur, nu. 42. 44 — 518
Actio de calumni. locum habere tam in ciuilibus, quam in criminalibus cauſſis, nu. 34 — 517
Actio de conſtit. pecu. & actio receptitia in quo conueniant, numero 2 — 475
in quo item differant, nu 3 — ibid.
Actio de dolo aduerſus quas perſonas non detur, nu. 34 — 542
Actio de dolo an concurrat cum aliis actionibus, nu. 36 — ibi.
Actio de dolo definitur, nu. 29 — ibid.
Actio de dolo & quod metus cauſa, differunt, nu. 38 — ibid.
Actio de dolo temporalis, & interdum perpetua, nu 42 — 543
Actio de dolo non datur, niſi cum cauſæ cognitione, numero 32. — 542
Actio de dolo non datur, niſi aliæ deficiant, & ſic in ſubſidium competit, nu. 35 — 542
Actio de eo quod certo loco, &c. quomodo ſit arbitraria, numero 17 — 540
Actio de in rem verſo, & quod iuſſu, ſunt potius adiectiones, quã actiones, nu. 16. 18 — 479
Actio de in rem verſo explicatur, nu. 1 — 566
Actio in rem verſo hodie in liberis hominibus locum habet, numero 2 — ibid.
Actio de in rem verſo principali tantum datur, non fideiuſſori, num. 4 — ibi.
Actio de pauperie. nu. 6 — 574
Actio de pauperie duntaxat locum habet, quando quadrupes cõtra naturam pauperiem facit, nu 11 — 575
Actio de pauperie non conceditur, niſi vbi animal manſuetum deliquit, nu. 13 — ibid.
Actio de pauperie quadrupedis quare introducta, & quid ea conſequamur, nu. 5 — 574
Actio de peculio an ſit diſtincta ſpecies actionis per ſe, numero 15 — 479
Actio de peculio ex ciuili & naturali obligatione naſcitur, numero 31 — 480
Actio de peculio in profectitiis tantum locum habet, ſecus, in caſtrenſibus, vel quaſi, & aduentitiis, nu. 7 — 478
Actio de ſuſpecto eſt quaſi publica, nu. 1 — 98
Actio depoſiti directa infamat, contraria non, nu. 47 — 499
actio depoſiti in duplum datur in quatuor caſibus, numero 45. — 498
In depoſiti actione nulla compenſatio conceditur, nu. 7 — 536
actio depoſiti prætoria quomodo proponenda, nu. 51 — 499
actio directa quando in noxalem mutetur, nu. 5 — 572
quæ actio dicatur in genere directa, & quæ contraria, numero 32 — 498
actio directa vtilis in genere, nu. 1 — 434
actio empti nu 9. 10 — 380
actio & obligatio quomodo differant, nu. 7 — 444
actio ex edicto de eo per quem factum erit, &c. nu. 65 — 488
actio ex edicto de publica. eſt arbi. nu. 27 — 542
actio ex empto cui detur, nu. 74 — 500
actio ex empto tres alias actiones complectitur, nu. 75 — 501
actio ex iuramento quando proprie locum habeat, numero 17. — 481
actio ex iuramento quare ſit perſonalis, nu. 16 — ibid.
actio ex leg. condictitia definitur, nu. 7 — 514
actio ex locato cui competat, & ad quid, nu. 83 — 501
actio ex permutatione ad quid competat, nu. 111 — 519
actio ex permutatione cui detur, nu. 108 — 519
actio ex ſtipulatu vtcunque ad pœnam detur, pœnalis tamen non eſt, nu. 26 — 497
actio ex ſtipulatu intendi debet, ſi ad factum agatur, numero 22. — ibidem
actio ex teſtamento ſi ex negatione intendatur, poteſt euadi dupli pœna, ſi ex dilatione, ſecus, nu. 49 — 506
Vt locus ſit huic actioni, neceſſaria eſt hæreditatis aditio, numero 51 — ibid.
actio ex teſtamento pro derelictis eccleſiis conſequendis explicatur, nu. 45 — 505
actio ex teſtamento regulariter tantum in ſimplum datur, ſed quando pro relictis ad pia loca intenditur, eſt duplaris, numero 46 — ibid.
aduerſus quem concedatur prædicta actio, nu 47 — ibid.
actio ex vendito. cui competat, & quid veniat in ea. numero 78. — 501
actio famil. ercif. aduerſus quem detur, nu. 21. 22 — 508
actio famil. ercif. definitur, nu. 18 — ibid.
actio famil. ercif. duplex, nu. 4 — 404
actio famil. ercif. & commun. diuid. differunt, nu. 15 — 508
actio fam. ercif. & directa & vtilis eſt, nu. 30 — ibid.
actio fam. ercif. eſt ciuilis, nu. 28 — ibid.
actio famil. ercif. non niſi inter cohæredes locum habet, numero 24 — ibid.
actio famil. ercif. quando naſcatur, nu. 32 — 509
actio famil. ercif. quomodo ſit perſonalis, mixtam cauſam habẽs, num. 35 — ibid.
actio finium regun. datur ad nouorum terminorum conſtitutionem, nu. 50 — 510
Item ad antiquorum reſtaurationem, nu. 51 — ibid.
actio finium regundo. datur etiam ad præſtandum intereſſe, numero 53 — ibid.
actio finium regund. definitur, nu. 46 — ibid.
actio finium regund. mixta, nu. 47 — ibid.
actio finium regund. quibus competat, nu. 48 — ibi.
actio furti datur ei, cuius intereſt rem non fuiſſe ſurreptam, numero 6 — 421
Intereſſe autem oportet ex cauſa honeſta propter damnum datum, & ratione iuris realis, nu. 2. 4. 5 — ibid.
actio furti duplex, ciuilis & prætoria, nu. 13 — 509
actio furti manifeſti, & ſerui corrupti, origine ipſa pœnales ſunt num. 2 — 519
actio furti nec manifeſti, ciuiliſne ſit, an prætoria, numero 12. — 583
actio furti non manifeſti eſt ciuilis, nu. 8 — 503
actio furti quando concurrat cum actione vi bon. rapt. numero 3 — 424
actio inanis eſt contra eum qui nihil habet, nu. 4 — 425
actio in factum, nu. 3 — 442
actio in factum contra nautas, caup. ſtap. eſt arbitraria, numero 26 — 548
actio in factum ex edicto ne quis in ius voc. vi exim. numero 53 — 487
In ea actione ſufficit, ſi vis interueniat, nu. 54 — ibid.
actio in factum ex iuramento eſt natiua, nu. 38 — 483
actio in factum introducta a prætore in ſubſidium deficientis actionis, nu. 6 — 317
actio iniuriarum neque hæredibus, neque in hæredes datur, numero 9 — 585
actio iniuriarum reclamatoria an ſit ciuilis vel criminalis, numero 8 — 438
actio inſtitoria, nu. 19 — 565
actio legis agrariæ, nu 58 — 510
actio legis Aquiliæ aduerſus inficiantem in duplum datur, numero 43 — 505
actio legis Aquiliæ aduerſus quos detur, nu. 39 — ibid.
actio iniuriarum & legis Aquiliæ an cumulari poſſint, numero 39 — 516
actio legis Aquiliæ cui competat, nu. 30 — ibid.
actio legis Aquiliæ, & actio depoſiti, inficiatione quomodo duplentur, nu. 4. 5 — 519
actio legis Aquiliæ & iniuriarum quandoque concurrunt, numero 2 — 438
actio legis Aquiliæ perſonalis, nu. 27 — 504
actio legis Aquiliæ pœnalis eſt, nu. 4. 5 — 410
hæc actio non tranſit in hæredes, nu. 7 — ibid.
actio legis Aquiliæ vnde dicta, nu. 46 — 505
actio locati cui, & ad quid detur, nu. 3 — 386
actio mandati directa infamat, nu. 47 — 499
actio mandati duplex, directa & contraria, nu 53 — ibid.
cur detur vtraque, & aduerſus quem, nu. 54 — ibi.
actio mandati vnde naſcatur, nu. 55 — ibid.
actio mutui quando incipiat competere, nu. 17 — 497
actio negotiorum geſt. contraria cui detur, nu. 52 — 524
actio negotiorum geſtorum directa & contraria, nu. 51 — ibi.
actio negotiorum geſtorum & directo & vtiliter competit, numero 48 — ibid.

Actio

by Goog

INDEX.

Actio negotiorum geſt. quando competat, nu. 60 — 525
Actio negotiorum geſt. quibus detur, nu. 43 — 524
actio omnis ipſo iure per compenſationem tollitur, nu. 9 — 536
excipitur actio depoſiti, nu. 10 — ibid.
Actio perſonalis ad dandum vel faciendum concluditur, numero 6 — 492
Actio perſonalis, condictio, & ſi pares dari oportere, idem ſignificant, nu. 2 — ibid.
Actio perſonalis ex teſtamento legatario competit, nu. 2. — 230
Actio, petitio, perſecutio differunt, nu. 17 — 411
Actio pignoratitia ad quid detur, nu. 75 — 527
Actio pignoratitia ante ſolutionem totius debiti non oritur, numero 77 — ibid.
fallit, nu 79 — ibid.
Actio pignoratitia cui competat, & aduerſus quem, nu. 74 — 526
Actio pignoratitia directa & contraria, nu. 10 — 344
Actio pignoratitia directa exponitur, nu. 72 — 526
Actio pignoratitia perſonalis & ciuilis, nu 73 — ibid.
Actio pœnalis triplex. — 484
Actio pœnalis quando etiam in hæredem detur, nu. 12 — 585
actio præiudicialis, an quis ſit liber, vel ſeruus explicatur, numero 18 — 490
actio præiudicialis de libertate, vel ſeruitute eſt duplex, directa, & vtilis, nu. 22 — ibi.
actio præiudicialis quomodo a rei vendicatione differat, numero 23 — ibid.
quomodo item differat a confeſſoria & negatoria, numero 20. ibidem
actio præiudicialis ſecunda exponitur, nu. 25 — ibi.
ea duplex, directa & vtilis, nu. 26 — 491
an hæc actio contra vaſſal. detur, nu. 27 — ibid.
huius actionis praxis, nu. 28 — ibid.
actio præiudicialis tertia, de partu agnoſcendo, numero 30. ibidem
an hæc actio fratri contra fratrem detur, nu. 31 — ibid.
perſequendi forma in hac act. nu. 32 — ibi.
actio præſcriptis verbis, nu. 92 — 528
actio præſcriptis verbis æſtimatoria definitur, nu. 93 — ibid.
perſonalis — ibid.
actio præſcriptis verbis ex permutatione definitur, numero 100. ibid.
perſonalis, num. 101 — ibid.
actio præſcriptis verbis in duobus tantum caſibus eſt bonæ fidei nu. 17 — 522
actio pro dote aduerſus quos detur, nu. 23 — ibid.
actio pro dote an & quando extraneo detur, nu. 30 — 534
actio pro dote quibus detur, nu. 17 — ibi.
actio pro ſocio, nu. 6 — 393
actio pro ſocio directa ex vtraque parte, nu. 67 — 500
actio pro ſocio duplici line exercetur, nu. 69 — ibid.
actio pro ſocio explicatur, nu. 64 — ibi.
actio pro ſocio infamat, nu. 70 — ibid.
actio pro ſocio quibus caſibus detur, nu. 68 — ibid.
quibus competat. — ibid.
actio pro ſocio quomodo differat ab actione communi diuid. numero 65 — ibid.
actio pro tutelæ declaratur tam directa, quam contraria, numero 71 — 526
actio qualibet triginta annis tollitur, nu 5 — 583
actio quare dicatur ius, nu. 2 — 443
actio quare vltra quadruplum non extendatur, nu. 3 — 511
actio quod iuſſu, ad omnes contractus pertinet, nu. 5 — 564
aduerſus quos detur, nu. 4 — ibid.
actio quod iuſſu, conſenſum requirit, ſecus eſt in actione de peculio, & de in rem verſo, nu. 3 — ibid.
actio quod iuſſu, & aliæ in hoc titulo relatæ ſunt diſtinctæ ſpecies actionum, nu. 7 — ibid.
actio quod iuſſu, exercitoria, inſtitoria, &c. an per ſe ſint actiones, nu. 1 — 563
actio quod iuſſu, quare a prætore introducta, nu. 6 — 564
actio quod met. cauſa, definitur, nu. 1 — 516
actio quod metus cauſa differt a cæteris quadruplaribus actionibus, quod in ea qui reſtituendo rem extortam, liberatur a pœna, nu. 1. 2 — 519
actio quod metus cauſa eſt prætoria, nu. 4 — 516
actio quod metus cauſa exui compulſiua naſcitur, numero 14. ibid.
actio quod metus cauſa intra annum in quadruplum, poſt in ſimplum competit, nu. 19 — ibid.
actio quod metus cauſa perſonalis, & in rem ſcripta, numero 2. ibidem
Actio quod metus cauſa quomodo ſit arbitraria, nu. 12 — 540
Actio rationum diſtrahendarum & pro tutelæ, nu. 3 — 404
Actio realis contra quemuis poſſeſſorem datur, perſonali, vero contra obligatum tantum, nu. 14 — 447
Actio realis inhæret rei, ad quemcunque vadat, nu. 21 — ibid.
Actio receptitia eſt antiquata, & in actionem pecuniæ conſtitutæ tranſit, nu. 1 — 475
Actio receptitia vnde dicta, nu. 5 — ibi.
Actio redhibitoria eſt arbitraria, nu. 7. 8 — 539
actio rei vxoriæ in actionem ex ſtipulatu transfuſa, numero 2. 532
actio rei vxoriæ vnde dicta, nu. 3 — ibi.
actio reſciſſoria duplex, nu. 5 — 462
actio reſtitutoria, nu. 6 — ibid.
actio ſerui corrupti cui competat, nu. 5 — 512
actio ſerui corrupti datur hæredi aduerſus corrumpentem, in duplum mox ab initio, nu. 6 — 519
actio ſerui corrupti definitur, nu. 2 — 512
actio ſerui corrupti directa eſt & vtilis, nu. 3 — ibid.
actio ſubſidiaria, nu. 13 — 83
actio tam perſonalis quam realis eſt rei perſecutoria, diuerſo tamen reſpectu, nu. 3 — 495
actio tigni iniuncti contra quem competat. — 214
actio tributoria & de peculio in quib. differant, nu. 3 — 566
actio tutelæ aduerſus quos competat, nu. 61 — 525
actio tutelæ definitur, nu. 59 — ibid.
actio tutelæ directa eſt & contraria, nu. 67 — 526
actio tutelæ perſonalis & ciuilis, nu. 73 — ibid.
actio venditi, nu. 12 — 380
actio vi bonorum raptorum, nu. 4 — 425
actio vi bon. rapt aduerſus quos competat, nu. 31 — 504
actio vi bonorum raptorum cui concedatur, nu. 28 — ibid.
actio vi bon. rapt. definitur, nu. 27 — ibid.
actio vi bon. rapt. dolum requirit, nu. 1 — 425
actio vi bon. rapt. infra annum datur in quadruplum, poſt annũ in ſimplum, nu 33 — 504
libellus in hac actione, nu. 34 — 505
actio vi bon. rapt. in quem detur, nu. 30 — 504
actio vi bonorum rapto. omnibus datur, quorum intereſt, numero 1 — 426
actio vniuerſalis & ſingularis in quo differant, nu. 2 — 616
actio vt per compenſationem tollatur, neceſſe eſt eam ab aduerſario oppoſitam eſſe, nu. 11 — 536
actionis ad exhibendum cauſa materialis, nu. 47 — 543
actio æſtimatoriæ formula, nu. 99 — 528
actionis cauſa ne in ius vocati in eximantur, nu. 66 — 488
actionis cauſa. quod metus cauſa, nu. 16 — 516
actionis condict. libellus quomodo proponendus aduerſus executores, nu. 25 — 517
actionis communi diuidun. formula, nu. 45 — 510
actionis confeſſoriæ cauſa, nu. 30 — 452
actionis confeſſoriæ effectus, nu. 25 — 451
actionis de alb. corrup. cauſa, nu. 28 — 486
actor in hoc iudicio quid probet, nu. 29 — ibi.
forma libelli in hac actione, nu 31 — 486
actionis de albo corrupto cauſa materialis, nu. 3 — 486
actionis de albo corrupto definitio, nu. 27 — 485
actionis de in ius vocado upœna eſt quinquaginta aureorum, nu. 33 — 486
actionis de in ius vocando pœna tribus caſibus remittitur, numero 34 — ibi.
actionis de calumniatoribus cauſa, nu. 45 — 518
actionis de conſtituta pecunia, cauſa nu. 16 — 477
actionis de conſtituta pecunia definitio, nu 3 — 476
actionis de conſtituta pecunia, forma, nu. 20 — 477
actionis de dolo libellus, nu. 41 — 543
actionis de in ius vocando deſcriptio, nu. 32 — 486
actionis de peculio cauſa efficiens, nu 29 — 480
actionis de peculio cauſa materialis, nu. 30 — ibi.
actionis de peculio definitio, nu. 14. 19 — 479
actionis depoſiti varia priuilegia, nu. 13 — 342
actionis definitionem ab effectu & officio conflatam eſſe, numero 1 — 443
actionis ex ſtipulatu pro dote definitio, nu. 16 — 533
actionis ex vendito forma, nu. 81 — 501
actionis famil. ercii. cauſa, nu. 31 — 509
actionis forma de eo per quem factum erit, &c. nu. 67 — 448

Digitized by Google

INDEX.

Actiones in factum ex iureiurando definitio, nu.15 481
Actionis in rem cauſa proxima eſt dominiū, vel quaſi dominiū. num.13 443
Actionis in rem quæ ſint ſpecies, nu.20 447
Actionis in rem cauſa remota eſt titulus dominij, nu.14 443
Actionis iuratoriæ cauſa, nu.37 483
Actionis nomen in libello omitti poteſt, nu.6 444
Actionis perſonalis explicatio, nu.9 446
Actionis pœnalis ex parte rei tantum, exemplum, nu.6 484
Actionis Publicianæ effectus, nu.60 461
Actionis realis cauſa proxima & remota, nu.16 448
Actionis reſciſſoriæ deſcriptio in genere, nu.2 462
Actionis vtilis beneficium, nu.13 82
Actioni condict. locus eſt, quacunque ratione petatur, excepto, ſi plus tempus petatur, nu.17 514
Actio famil. erciſ. num triginta annis præſcribatur, nu.21 508
Vt actioni negotiorum geſtorum locus ſit, requiritur aliquem ſpo te geſſiſſe, nu 44 524
Actionem aliquam eſſe arbitrariam, quid ſignificet, nu.13 541
Actionem communi diuid. duplicem eſſe, nu.2 404
ad Actionem de albo corrupto omnia pertinent, quæ ad vſum perpetuum publice cuſtodiuntur, nu.20 45
in actionem ad exhibendum res tantum mobiles veniunt, numero 53 543
in actionem ædilitiam quid veniat, nu.2 576
in actionem de dolo quid veniat, nu.37 542
inter actionem de peculio & actionem de dote, & pro ſocio differentia, & quis ſit eiuſdem effectus, nu.6 7 557
Actionem eſſe rei perſecutoriam, & in ſimplum dari, ſunt paria, num.4 512
in actionem finium regundo, an etiam fructus veniant, numero 54 510
Actionem hypothecariam legatarius habet, nu.6 330
in actionem legis Aquiliæ quid venire ſoleat, nu.1 430
Actionem negotiorum geſtorum eſſe perſonalem, quaſi ex contractu, nu 42 524
Actionem de peculio, & de in rem verſo vnam eſſe quod dicitur, quomodo accipiendum, nu 9 567
Actionem Paulianam perſonalem in rem ſcriptam eſſe, numero 52 470
Actionem quod metus cauſa, & imperſonaliter & contra certam perſonam intendi poſſe, nu.24 517
in actionem Seruianam quid venire ſoleat, nu.33 473
Actionem reſciſſoriam duobus potiſſimum caſibus dari, numero 3 462
circa actionem reſciſſoriam generales quædam doctrinæ, numero 34 464
Actionem reuocatoriam habere ſimilitudinem cum reſciſſoria, num 40 474
in actione ad exhibendum libelli forma, nu.62 544
in actione ad exhibendum quæ ſint iudicis partes, nu.7 617
Actione ad exhibendum res exhiberi petitur, nu.54 544
Actione ad exhibendum, vt quis conueniri poſſit, quo tempore poſſidere debeat, nu.52 543
in actione communi diuidundo eadem interueniunt, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio, nu.1 618
in actione communi diuidundo, non refert, ex qua cauſa res communis ſit, nu.38 509
in actione communi diuid. ſufficit poſſeſſio rei communis, numero 40 ibid.
in actione confeſſoria non requiritur probatio tituli, numero 35. 452
ſuper actione confeſſoria ſententia lata tollit impedimentum, ſeu turbationem ſeruitutis, nu.6 454
in actione de albo corrupto cui ſit pœna applicanda, numero 26 486
in actione de albo corrupto quid actor probet, nu 39 ibid.
in actione de calumniatoribus libelli forma, nu.49 518
in actione de calumniatoribus quid probari debeat, numero 46. ibidem
in actione de calumniatoribus tenetur, qui depectus eſt, numero 30 ibid.
Actione de conſtituta pecunia quibus caſibus hodie agatur, numero 4 475
in actione de dolo quid oſtendendum veniat, nu.39 542
in actione de peculio libelli forma, nu.33 480
in actione de peculio quam æquitatem Prætor conſiderauerit, numero 9 478
in actione de peculio quid actor probare debeat, nu.32 480
in actione de permutatione libellus qualis, nu.12 529
de actione directa & contraria in genere, quando quæuis locum habeat, nu.10. & 11 348
in actione dotis petendæ quid probandum, nu.36 534
Actione ex empto quid perſequamur, nu.76 502
de actione famoſa quando quis dicatur pactus eſſe, numero 4. 613
in actione famil. erciſc. libellus qualis nu.33 509
in actione famil. erciſ. quid veniat, nu.29 508
in actione famil. erciſc. quod ſit iudicis officium, nu.1 618
in actione fin. regun. libellus, nu.55 510
in actione iniuriarum ciuiliter intentata admittitur procurator, num.17 438
in actione lege Aquiliæ libellus, nu.44 505
Actione leg. Aquiliæ quid conſequamur, nu.40 ibid.
in actione locati & conducti praxis qualis, nu.85 502
in actione negotiorum geſto. abſentia domini requiritur, numero 45 524
in actione negotione geſto. contraria quid docendum, numero 56 525
in actione negotiorum geſto. directa quid probandum, numero 55 ibid.
in actione negotiorum geſtorum quid perſequamur, numero 49 524
in actione, ne in ius voc. vi exim. quid probandum, numero 93. 488
in hac actione libelli forma, nu.64 ibid.
in actione perſonali circa modum ſatiſdationum quid veteres obſeruarint, nu.6 579
in actione præiudiciali quomodo conſtare poſſit, quis ſit actor, vel reus, nu.21 591
in actione pro legatis pijs libelli forma, nu.59 499
in actione pro ſocio libellus, nu.72 500
in actione pro ſocio quid probandum, nu.71 ibid.
in actione quod metus cauſa fructus veniunt, nu 26 517
in actione quod metus cauſa modus & forma libelli, numero 25. ibidem
in actione quod metus cauſa quid actor probet, numero 17. 516
in actione quod metus cauſa quomodo iudex pronunciet, numero 23 517
in actione quod metus cauſa quomodo ſimplum & quadruplum ſimul peti poſſint, nu.22 ibid.
actione quod metus cauſa agenti vtile eſt, ſi in libello petat ſibi iuramentum in litem deferri, nu.20 516
in actione reali cautela, nu.28 448
in actione reali quid cauere defenſor debeat, nu.4 582
in actione ſerui corrupti libelli forma, nu.15 512
actio quod metus cauſa eſt arbitraria, nu.3 519
actione ſerui corrupti vbi ſaltem ad intereſſe agatur, exemplum, nu 4 512
actione tutelæ ad quid agatur, nu.64 525
in actione tutelæ ad quid tutores teneantur, nu. 62 ibid.
in actione vniuerſali veniunt etiam fructus, nu.1 616
actiones a iure ciuili inuentæ, manent ciuiles, etiamſi a prætore adiuuentur, nu.6 583
actiones ædilitiæ, nu.2 575
actiones annales, nu.7 583
actiones bonæ fidei & ſtricti iuris veteri iure, quo ad compenſationem, differebant, nu.1 535
actiones ciuiles ex quot partibus iuris ciuilis oriantur, numero 2 583
actiones contrariæ cur non infament, nu.3 612
non irrogant infamiam, nu.12 342
actiones cui plures ad idem competunt, qua cautela is vti debeat, nu.2 568
actiones depoſiti ciuiles ſunt perpetuæ, prætoriæ non item, numero 46 498
actiones de in rem verſu, & quod iuſſu, in ſolidum intenduntur, actio de peculio tantum peculio tenus, nu. 25 479
quatenus in peculio ſit, tempus ſententiæ ſpectatur, numero 26 480
actiones de in rem verſo, exercitoria, tributoria, & quod iuſſu, quomodo differant, nu.3 567
actiones directæ ſunt adeo infixæ oſſibus, vt euelli non poſſint, nu.2 268
actiones diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſarium, quo ad creditores, nu.6 272
actiones duæ pœnales de eadem concurrentes, nunquam inuicem

by Google

INDEX.

uicem conſumunt, nu. 3 576
prædicta regula quomodo ſit accipienda, nu. 4 ibid.
Actiones ex contractibus, & hæredibus, & in hæredes regulariter dantur, nu. 10 585
fallit in actione de dolo, nu. 11 ibid.
Actiones ex ſtatutis conceſſæ, an ciuiles ſint, vel prætoriæ, numero 8 445
Actiones extraordinariæ, nu. 9 557
Actiones finita tutela, vel cura competentes, nu. 1. 3 81
Actiones furti an aduerſus hæredes dentur, nu. 19 504
Actiones furti quibus & aduerſus quos dentur, nu. 15. 17 503
Actiones generales quæ, nu. 21 546
Actiones in factum & præſcriptis verbis, quomodo diſcernendæ nu. 88 528
Actiones locati & conducti declarantur, nu. 81 501
Actiones mixtæ quæ ſint, nu. 15 507
Actiones ordinariæ quæ, nu 9 557
Actiones perſonales dicuntur condictiones, nu. 4 494
Actiones perſonales & reales tripliciter differunt, numero 11. ibidem
Actiones perſonales in rem ſcriptæ quæ dicantur, nu. 16 507
Actiones perſonales quæ dicantur, nu. 13 ibid.
Actiones perſonales tam ex parte rei, quam actoris, ſunt in fiſæ in perſonis litigantium, nu. 16 447
Actiones pœnæ perſecutoriæ quæ dicantur, nu. 1 502
Actiones pœnales, nu 2 484
Actiones præiudiciales a prætore introductas eſſe, nu. 8 489
Actiones præiudiciales, ratione contingentiæ, nu. 12. 13 490
item præiudiciales, ratione maioritatis, nu. 15 16. 17 ibid.
Actiones præſcriptis verbis in genere, nu. 92 528
Actiones prætoriæ deſcendunt etiam ex contractu, vel quaſi, delicto, vel quaſi, nu. 10 456
Actiones prætoriæ quandoque perpetuæ, nu 10. 11 583
Actiones ſunt prætoriæ, quas prætor de nouo induxit, numero 3 455
Actiones quædam in confitentem dantur in ſimplum, in negantem in duplum, & quæ ſint illæ, nu. 1 406
in his actionibus etſi quid indebite ſoluantur, tamen condictio non habet locum, nu. 2 ibid.
idque exemplis declaratur, nu. 3. 4 ibid.
Actiones quæ dentur hæredibus, & in hæredes, nu. 2 583
quæ dentur hæredibus ſed non in hæredes, nu. 3 ibid.
quæ dentur neque hæredibus, neque in hæredes, nu 4 ibid.
Actiones quæ inficiatione creſcunt, nu. 2 610
Actiones euæ in hoc §. explicandæ veniant, nu. 18 522
Actiones quandoque plures ex vno negotij geſtu datur, numero 8 403
Actiones quinque contra fures dantur, nu. 25 493
Actiones quo iure introductæ, nu. 7 14
Actiones reales dicuntur vendicationes, nu. 1 493
Actiones reales ex dominio, & quaſi dominio enaſcuntur, numero 12 443
Actiones reales quæ ſint, nu 14 507
Actiones rei perſecutoriæ, nu. 2 484
Actiones rei perſecutoriæ quæ dicantur, nu. 1 495
Actiones ſpeciales quæ, nu. 12 546
Actiones ſi plures dentur eiuſdem rei nomine, vnius electio alteram conſumit, nu 3 423
Actiones ſtricti iuris quæ dicantur, nu. 6 521
Actiones temporales fiunt perpetuæ per litis conteſtationem, nu. 13 584
Actiones tres in hoc §. contentæ, quare dicantur mixtæ, numero 1. 2 508
& quomodo differant a perſonalibus in rem ſcriptis, numero 3 507
Actiones vniuerſales quæ, nu. 21 546
Actionum antiquæ formulæ hodie ſublatæ, nu. 1 444
Actionum diuiſio, hæredes contrahentium & delinquentium reſpiciens, nu. 1 584
Actionum diuiſio in textu poſita, an ſit ſufficiens, nu. 1 446
Actionum diuiſio materialis in hoc §. tractatur, nu. 8 446
Actionum diuiſio, ſumpta penes cauſam ſubſtantificam, numero 2 521
Actionum exempto & vendito enarratio, nu. 73 500
Actionum tertia diuiſio a cauſa formali ſumpta, nu. 3 494
Actionum quarta diuiſio, nu. 1 511
Actionum ſexta diuiſio perſecutionis effectum reſpiciens, numero 1 556
Actionum perſonalium duæ cauſæ, nu. 15 447
Actionum perſonalium prætoriarum duæ ſpecies, nu. 1 484
actionum plures diuiſiones in hoc tit. non comprehenſæ enumerantur. 557
actionum pro delictis committentium ordo, nu. 4 575
in actionum titulo non omnes actiones contineri, nu. 1 592
actionibus in hoc titulo relatis non ſolum oblique, ſed etiam directo conueniri poſſunt pater & dominus, nu. 1 570
Aetiologia prædicti dogmatis, nu. 2 ibid.
in actionibus bonæ fidei, vbi quis in diem vel ſub conditione tenetur, poteſt cōueniri ad præſtandam cautionem, ſecus in ſtrictis iudiciis, nu. 30 523
in actionibus omnibus famoſis tempus & locus libello adiicienda, nu. 26 504
in actionibus perſonalibus dare vt facere petimus, nu. 10. 494
in quibus actionibus quis infamis fiat ob pactionem, nu. 6 613
in actionibus realibus petimus nos declarari dominos numero 9 494
in actionibus tractandis cur tanta iuris difficultas reputetur, numero 2. 3 442
actiones dari ex variis figuris cauſarum, quomodo accipiendum num. 6 446
inter actiones bonæ fidei & ſtricti iuris differentiæ, numero 19. 522
inter actiones mixta & in rem ſcriptas, quæ ſit vera differentia, nu 15. 16 507
ad actiones præſcriptis verbis, & in factum quando recurramus, nu. 87 527
de actionibus Rub. 442
tituli præſentis vtilitas, nu. 1 ibid.
de actionibus ex ſtipulatu & rei vxoriæ, nu. 1 532
actor a ſyndico an differat, nu. 9 577
actor deſiſtens ante litem conteſt. euitat pœnam duplicandæ dilationis, nu. 6 552
qualiter huiuſmodi induciæ duplicari debeant, nu. 7 ibid.
actor dominum fundi ſe aſſerens, ſi de vſufructu probet, obtinebit, nu. 7 96
actor & reus quo ordine accipiant, replicent, duplicent, &c. numero 1 595.
actor in negatoria actione non probat, ſed reus, nu. 41 453
actor in omnibus actionibus probare debet, nu. 42 ibid.
actor probare debet, reum poſſidere rem exhibendam, & qualiter hoc poſſit, nu. 59 544
actor quid in his iudiciis probet, nu. 29 498
quid in hoc textu denotet, nu. 4 79
quid probare debeat in hac actione, nu. 39 483
actor ſi reo iuramentum deferat, iſque iuret, datur ei regulariter exceptio, nu. 18 482
actoris petitio ſemper conformanda naturæ, & qualitati ipſius obligationis, nu. 12 551
actoris quid interſit, cum quæritur, duplex eſt conſideratio, num. 61 544
actori eſſe vtile, ſi in actione in rem exprimat cauſam remotam, nu. 17 448
in actore & reo diuerſa eſt facultas, nu. 3 444
actorum interitu veritas non debet conuelli, nu. 3 54
actuum frequentia vnde colligatur, nu. 7 19
acturus rei vend. tria inſpicere debet, nu. 38 449
addicere quid, nu 2. 3. 4 311
addicti qui dicantur, nu. 5 ibid.
addictionis in diem conditio. nu 2 384
per Additionem vel detractionem approbare dicimur, numero 4 174
ademptionis verbum continet & translationem, nu. 2 59
Ademptionem quibuſcunque verbis reuocationem denotantibus fieri poſſe, nu. 1 160
nec refert an ſubſequantur, vel præcedant legatum, numero 1 ibid.
de ademptione legatorum & translatione, nu 4. 6. 10 ibid.
adhuc, vocula quomodo accipiatur, nu. 1 324
adire hæreditatem. 234
adiudicare verbum, nu. 12 507
adoleſcentia, nu. 4 45
adoptans debet plena pubertate præcedere adoptandum, numero 1 ibid.
adoptio agnatos tantum reſpicit, nu. 3 37
in adoptionis hac ſpecie & patris & filij conſenſum requiri, numero 4 43
adoptio, adoptare, adoptiuus, nu. 6 42
adoptio duas ſpecies complectitur, nu. 7 ibid

b 3 Adoptio

Digitized by Google

INDEX.

Adoptio ſpecifica quid,nu.1 43
Adoptio ſpecifica delegari poteſt,nu.3 ibid.
Adoptio ſpecifica fit vel ab extraneo, vel ſanguine coniuncto, num.1 ibid.
Adoptio ſi a conſanguineo fiat,cuius ſit effectus,nu.3 ibid.
Adoptio ſi ab extraneo fiat,quid operetur,nu.2 ibid.
Adoptio ius agnationis tantum tribuit,nu.1 37
Adoptionis exempla varia,nu.3 42
Adoptionis origo antiquiſſima. ibid.
eiuſdem cauſæ,nu.3 ibid.
Adoptionis vinculum quatenus impediat matrimonium, numero 5 36
Adoptionis vtraque ſpecies quæ olim habuerit ſolemnia, remiſſiue, nu.2 42
adoptione ſpecifica poteſtas patria diſſoluitur,nu.1 34
de adoptionibus,nu.4 41
adoptiui hodie cum ſuis,&c.ſuccedunt,nu.2 308
adoptiui appellatione ſuorum hæredum veniunt,nu 4 286
in Adulteram accuſando quis ordo ſeruandus,nu.7 623
adulterium quid nu.2 622
adulterij adiuncta vitia tex. ibid.
adulterij crimen cur cæteris grauius dicatur,nu.1 ibid.
adulterij pœna,nu.6.8 623
adulterij veteres pœnas hodie abolitas eſſe,nu.10 ibid.
ob Adulterium fit ſeparatio coniugum, quo ad thorum,numero 7 ibid.
adminiſtrandæ reip. ratio in duplices artes a priſcis ſcriptoribus ſecta,nu.2 4
adminiſtratio rerum fiſci excuſationem præſtat,nu.1 83
quandiu hæc adminiſtratio duret,nu.2 83
adminiſtratores rerum alienarum quando non ſatiſdant,numero 12 181
adpromiſſores differunt ab expromiſſoribus,nu.4 369
adſcriptitij, proprij homines,monachi,an poſſint adhiberi teſtes in teſtamento,nu.10 165
in aduentitijs non requiritur iuſſus patris in adeundo, numero 5 308
Aduocatus,nu.5 577
aduocati hodie non iurant de calumnia,nu.3 611
ædes ne altius tollantur,ſtatutis prohibetur,nu 12 451
ædificatione dupliciter rerum dominia acquirimus, nu.1 113
ædificia omnia origine ſunt libera,nu.11 451
ædilitij edicti verba,cuius hic fit mentio,nu.1 576
ædilium duo ordines,nu.10 18
æque ſi agat,huius §.continuatio,nu.1 450
æquiuocum verbum, in dubio in partem digniorem ſumitur, numero 4 14
ærarium a fiſco quomodo differat,nu.4. 5 143
æs alienum minuit legatum peculium,nu.2 247
æſtimatio in lege Aquilia fit, quanti res communiter valuit, nu. 23 429
æſtimatio minoris precij in emptore & venditore,nu.7 381
æſtimatio rerum quomodo fiat,nu.8 558
ætatis cuius ſit qui præponitur,nihil intereſt,nu.24 561
ætatis ratione ex cauſa datur a tutela & cura,nu.1 87
Alciati interpretatio ad §.Sunt autem bonorum poſſeſſ. numero 12 325
ætates quomodo diſtinguantur a iuriſconſultis, nu. 3 45
affines qui dicantur,nu.2 38
affinium nomina,nu 4 ibid.
inter Affines tranſuerſos iure ciuili non prohibentur nuptiæ, ſecus de iure canonico,nu.6.7 ibid.
affinitas durante matrimonio durat,eo autem diſſoluto concidit num.2 ibid.
affinitas pro matrimonio,nu.5 39
affinitas quatenus ſe extendat,nu.3 ibi.
affinitas quid,nu.1.2 38
vnde contrahatur,nu.3 ibid.
Africa quandiu a Vandalis occupata,nu.17 3
agere per quos poſſimus,nu.2 576
de his per quos agere poſſumus. Rub. ibid.
huius tituli ad præcedentes coniunctio, nu.1 ibid.
ager ita inundatus, vt eius forma non amplius appareat, cuius fiat,nu.6.7 109
ager vt totus ſit iter,via, &c. quid iuris ſit actum ſit,nu.8.9. 127
agri dicuntur habere frontem inſtar hominis, nu.5 109
agrorum terminos amouens,& ciuiliter & criminaliter punitur, num.2 619
agros metiri nolentes contemnandi ſunt in quantum intereſt, num.4 ibid.
agnati dicuntur hæredes legitimi,nu.2 ibid.
agnati & cognati hodie vſque ad decimum gradum admittuntur,nu.1.3 309
agnati in feudis vſque ad 7. gradum ſuccedunt,fallit tamen quãdoque,nu.6 ibid.
agnati patroni ad 5. tantum gradum ſuccedunt,nu.5 ibid.
agnati & cognati iure nouellarum indifferenter ſuccedunt, numero 3 399
agnati dua ratione ad tutelam vocentur,nu.2. 4 63
agnati vſque ad decimum,cognati vſque ad ſextum gradum hoc iure ſuccedunt,& quæ ſit ratio differentiæ,nu.1.3 309
agnatorum & cognatorum præcipua differentiæ,nu.1. 65
agnatorum tutela quare dicta legitima,nu.3 63
inter agnatos & cognatos hodierno iure ſublatas eſſe differentia,nu.6 64
agnatio eſt,quæ per mares contingit,nu.3 ibid.
agnatio iuris ciuilis eſt,nu.1 65
agnatio etiam minima capitis deminutione perimitur, numero 4 306
fallit ibid.
agnationis tres ſpecies,nu.3 5 309
agni,nu.4 120
agnomina ab euentu rerum imponi,nu.7 2
agnoſcere bonorum poſſeſſionem,nu.1 322
quis dicatur. 601
Alani Vandalis iuncti,nu.16 6
Alanorum epitheton. ibid.
Alaricus Gothorum Dux,nu.10 2
album pluribus corrumpentibus omnes tenentur,nu.25 486
Alciatus hunc textum aliter legit,nu.4 279
Alciati emendatio ad hunc locum, & vulgaris lectio defenſa,nu. 23.27 600
Expoſitio ad hunc locum,nu.2 320
intellectus ad ſecundum caput legis Velleiæ non verus, num. 11.12 184
lectio ad hunc locum,nu.13 6
Alemani qui ſint,& vnde dicti,nu.8 2
alienare verbum,nu.13 516
quibus Alienare licet,vel non. Rub. 151
eius tituli continuatio,nu.1 ibid.
alienare rem ſuam videatur, qui præſens patitur eam vſucapi, num.22 463
alienatio in fraudem creditorum facta,mero iure valet,ſed reuocatur, nu.42 409
alienatio, in fraudem legis facta, ipſo iure eſt nulla, numero 31 468
alienatio ſi ex titulo oneroſo eſt facta,ab vtraque parte exigitur fraus,ſecus ſi lucratiuo,nu.25.27 ibi.
alienationis verbum quomodo accipiatur,nu.3 151
per alienationem rei legatæ an & quando reuocetur legatum, pulchre explicatur,nu.1 241
alienationes omnes de aula procedentes Zenoniana lege continentur,nu.5 146
in alieno bona fide ædificans,materiam non perdit,nu.1 115
ſecus eſt in malæ fidei ædificatore,nu.2 ibid.
in Alieno ſolo ſcienter ædificans, perdit materiam. ibid.
alieni facti probabilis eſt ignorantia,nu.12 457
in Alienis proprie electio non eſt,nu.7 249
alimenta pupillo arbitrio prætoris decernuntur,nu.2 94
alimentorum appellatione quid contineatur,nu.4 558
aliquando huius §. extenſio,nu.2 419
aliud pro alio,inuito creditori non ſoluitur,nu.5 409
quibus caſibus ceſſet hæc regula,nu.6 ibi.
alman.nu.13 2
alluuio in publico tantum flumine exiſtit,nu.3 108
alluuio quid.nu.2 ibid.
alluuione acquirimus rerum dominia,nu.1 ibid.
alternatio quid,nu.2 550
alternationis variæ ſpecies,nu.7 551
in alternationis creditor neceſſario alternatim petere debet,numero 5 550
fallit,facta alternatione in fauorem creditoris,nu.6 551
in Alternatiuis regulariter optio eſt debitoris,nu.7 ibid.
alueus a flumine derelictus, eſt circumcolentium, numero 3. 109
alueus eſt iuris publici,nu.2 ibid.
alueus quando habeatur pro derelicto,nu.4 ibid.
aluei ſignificatio,nu.1 ibid.

alumnus

Digitized by Google

I N D E X.

Alumnus & actiue & paſſiue accipitur,nu.3 30
ambitus vox,nu.2 629
amita vnde dicta,nu.4 312
amitam ne adoptiuam quidem ducere poſſumus,nu 3 37
amplificationis gratia etiam magiſtratibus attributa, numero 1. fol. 2
anacephalæoſis ſuperiorum,nu. 1 48
Anaſtaſius Imp.quando regnauerit,nu.4 308
ancilla ſi cum natis legetur,duo ſunt legata,& ſublato altero,alterum debetur,nu.1 245
Idem eſt,ſi ordinarius cum vicariis legetur,nu. 2 ibid.
etiamſi animal aliud quam quadrupes pauperiem faciat, actio de pauperie competit,nu 1 574
animalia quæ ſunt inſecta,nu.1 105
animantia cicurata ſi redire deſinant ex inſidiis alicuius, an occupantis fiant,nu.4 106
animantia feræ naturæ & cicurata,tum demum occupatos fiunt, ſi animum redeundi habere deſinant,nu.2 ibid.
Quando id dicatur fieri,nu 3 ibi.
animantia manſuetæ naturæ non ſunt occupantium, numero 5. ibid.
animantia naturæ prorſus feræ occupantibus conceduntur, numero 1 ibid.
animantia prorſus manſuetæ naturæ occupanti non conceduntur,nu.1 ibid.
animus perpetuo improbat iniuſta,nu.12 8
annona vnde dicta,nu.8 629
annonæ defraudatæ pœnæ,nu.10 ibid.
annonæ præfectus,ædiles,cereales,nu.7 ibi.
annonariæ leges,nu.11 619
annulo alieno ſignans, id in ſubſcriptione exprimere debet, numero 4 164
annullum proprium qui habet,an alieno recte ſignet,numero 5. ibid.
annus in lege Aquilia retrorſum computatur,nu.1 419
annus vtilis,continuus,nu.5 425
Antæ qui ſint,nu,15 3
Eorum delectio. ibi.
Anticus in tit.Iuſtiniani cur legendum, & non Atticus, numero 15 ibid.
Antoninus boianus primus Pij nomen accepit,nu.10 ibid.
Antonini boiani clementia. ibid.
Antiſtius Labeo,nu.7 281
Apelles quis nu 6 118
apes cuius ſint naturæ,nu. 1 105
apes ne inſuam alueum reducat prohibitus, rei vendicationem habet,nu.9 106
apes qui ex aliena arbore ceperit, furti non tenetur, numero 2. 105
Quando fallat,nu.3 ibi.
apes tandiu tuæ ſunt, quandiu conſuetudinem reuertendi habent,nu.8 106
apolides quis dicatur,nu.6 49
apocriſiarij qui ſint,nu.11 581
vnde dicti. ibid.
appellans a tertia tutela ad quartam promouendus non eſt, numero 5 84
appellatio facta a reo principali liberat fideiuſſorem, numero 17 581
appellatiua nomina,nu.5 201
apprehenſione rei vulgus proiectæ,vel pro derelicto habitæ dominium quæritur,nu.1 123
aquæ ductus non vſu an tollatur,nu.13 127
aquæ ductus remanet,etſi is,cui debetur prædium ſeruiēs,emat, ſi tamen ager ſit intermedius,nu.14 ibid.
aquæ & ignis interdictio,nu.3 621
de aquæ hauriendæ ſeruitute quædam,nu 1 129
aquæ hauſtu conceſſo,iter quoque conceſſum eſt,nu.2 ibid.
arbitraria non eſt nomen actionis,ſed qualitatis,num.5.539.nu. 20 541
arbitrariæ actiones quomodo differant bonæ fidei ſtrictique iuris perſecutionibus,nu.12 541
arbitrariæ actiones vnde dicantur,nu.3 539
in arbitrariis actionibus duæ ſententiæ feruntur,nu.4.ibid.num. 16 540
in Arbitrariis iudiciis iudex nihil contra ipſorum naturam arbitratur,nu.15 ibid.
circa Arbitrarias actiones regula in texto poſita tantum vna,nu. 6 539.nu.10 540
arbitrium quid ſignificet in noſtro,§.nu.1 539
arbor gemina quando pro vna vel duabus habeatur, nu 8 116
arbor prope confinium poſita eſt communis, & fructus vtrinq; partiri debent,nu.5 ibid.
arbores an radices egerint,quomodo cognoſcatur,nu.7 108
de arboribus cædendis edictum,nu.7 116
area quid,nu.13 134
armarium,penarium,nu 11 111
armorum & telorum appellatio, nu 14 607
armorum vſus an iure,ff.interdictus fuerit,nu.6 614
arrha in quem finem detur,nu 3 379
arrha quid. ibid.
Arrhæ nomine hodie numus dari ſolet,nu.5 ibid.
ſine Arris contrahere fortius,quam cum arrhis,nu.10 ibid.
arrogari qui poſſint,& quæ ad hoc requirantur,nu.2 43
arrogatio per quos fiat,nu.1 ibid.
arrogatio quando fiat,nu.1 42
arrogatio quarta quando reſtituenda,nu.7 43
arrogatio quid,nu.9 42
arrogatio quomodo olim, quomodo item hodie fiat, numero 1. ibid.
circa arrogationum veterum ſolemnitas,nu 4 43
arrogator fraudans filium arrogatum,nu.6 466
arrogator quatenus teneatur ad debita filij arrogati, numero 1. 2 351
arrogator ſatiſdare tenetur,nu.3 43
arrogatus an poſſit ſibi aliquid proprij reſeruare,nu.3 47
arrogatus poſt mortem patris naturalis ab arrogatore emancipatus neutri ſuccedit,& quæ ſit ratio,nu.5.6 292
arrogatus ſe & ſua ſubiicit arrogatori,nu.2 329
arrogatus ſi emancipetur viuente patre naturali, arrogatori non ſuccedit,ſed patri naturali,nu.2 291
arrogatus ſine cauſa,non poteſt emancipari,nu.5 43
arrogatus ſi ſine cauſa emancipetur,quid iuris,nu.6 ibid.
arrogatus aliquis cum omnibus in ſuis poteſtatem arrogantis trāſit,nu.2 47
arrogato ſine liberis & fratribus defuncto, ſuccedit arrogator ad inſtar patris naturalis,nu.1 33
Si tamen pubes moriatur, nam ſi impubes, omnes agnati cognationi præferentur,quia alias ab inteſtato ſucceſſiſſent, numero 2.3 ibid.
arrogati poſt emancipationem habentur pro extraneis, numero 4 292
argumentum ab etymologia,an valeat,nu.18.20 52.& 53
argumentum de Falcidia ad Trebellianicam valet, ex quo multæ fiunt illationes,nu.2 269
in arte ſua cuilibet perito credendum,nu.7 108
as etſi excedatur, ſemper iuris poteſtate ad verum aſſem fit reductio,nu.6 295
as pro integra quacunque re accipitur,nu.2 192
aſſis duodecim eſſe partes,nu.4 193
aſſis nomina,eademque declarata. ibi.
aſſem ab ære eſſe dictum,nu.1 192
aſſem pro hæreditate accipi,nu.3 ibid.
aſſem quæ excedunt,pro rata decreſcunt,ſiue exceſſus ſit in diuiſione æqualium, ſiue inæqualium portionum,nu.2 295
aſcendentes, deſcendentes, & tranſuerſales qui ſint, numero 3. 36
inter Aſcendentes, & deſcendentes, etiam diſſoluta adoptione, matrimonium prohibetur, ſecus inter collaterales, & quæ ſit ratio,nu.4 37
adſcriptitij coloni glebam ſequuntur, nu.2 140
aſſequendi verbum,nu.5 322
aſſerere,aſſertores,nu.7 577
aſſertio vetus per Iuſtinianum ſublata,nu.4 ibid.
aſſignare inſtrumento,nu.3 320
aſſignare libertum quid ſit,nu.1 ibi.
aſſignatæ res,nu.3 ibid.
aſſignatio qualiter & quibus verbis fieri poſſit, nu 3 321
de Aſſignatione libertorum,nu.1 320
Athenienſes tabulis æreis leges ſuas commendabant, numero 2. fol 20
Athenis duas fuiſſe iudicum curias, Quingentariam ſcilicet, & Areopagitarum, nu.3 619
Atinia lex,nu.4 141
Attilianus tutor, vnde dictus,nu. 3 69
de Attiliano tutore. Rub. 68
Auguſta eiſdem priuilegiis gaudet quibus princeps, numero 3.4 146

b 4 Augu-

Digitized by Google

I N D E X.

Auguſta & vxor principis, ibid.
Auguſtus & codicillorum ſeruandorum, & fideicommiſſorum author fuit, nu. 1 281
D Auguſtus fideicommiſſa ad neceſſitatem iuris primus retraxit, nu. 5 266
D. Auguſtus vnde dictus, nu. 16 5
aureus quo hodie vtimur, veteri ſurrogatus eſt nu 8 148
aurei veteris deprauatio, nu 6 71
aurei veteris Romani æſtimatio, nu. 4 ibid.
aurei noſtri minores veteribus, nu. 8 ibid.
aurei tempore Iuſtiniani quid valuerint, nu. 2 319
authenticorum liber, legem ciuilium colophon. nu. 18 5
ἐν αὐτοφώρῳ, quid ſignificet, nu. 1 416
authoritas tutorum quid, nu. 2 72
authoritas vocabulum vnde dictum, nu. 4 ibid.
authoritatem præſtare quid, nu. 3 ibid.
de authoritate tutorum. ibid.
Tituli continuatio, nu. 1 ibid.
auia & mater quomodo tutelam aſſequantur, nu. 7 67
auia hodie ſuccedit nepoti, nu. 4 312
auia non ducenda, nu. 3 38
auunculi appellatio vnde, nu. 2 312
auus patri & matri præferebatur in ſucceſſione nepotis, numero 3 304
auus quomodo nepoti recte tutorem det, nu. 8 58
auo dante in adoptionem nepotem ex filio, quare filij conſenſus requiratur, nu. 4 46
ἄξονες, nu. 4 15

B

BAnniti æquiparantur deportatis, nu. 4 627
Bartoli declaratio, in l. ſi pecuniam, ff. ſi cer. pet. nu. 4 552
Bartoli opinio defenditur contra communem, nu. 12 376
Bartoli opinio de contractu cenſuali, libellar. &c. nu. 15 389
Baſilica quid, nu. 10 232
Bella an hodie ſint iuſta, nu. 4 107
Bella quare in vſum recepta, nu. 3 14
Bellizarius Iuſtiniani Dux, nu. 2 4
Beneficium prælationis in dote confeſſata non habet locum, numero 14 533
de beneficio D. Hadriani, nu. 4. 6 372
quibus caſibus illud non habeat locum, nu. 7. 8. 9. 10 ibid.
& quomodo hoc beneficium differat ab eo, quod pluribus competit, nu. 5 ibid.
Bona fides in emptione duobus temporibus requiritur, numero 25 458
Bona fides in omnibus negotiis exigitur, nu. 4 521
Bona fides neceſſaria in Publiciana, nu. 12 458
Bona fides præſumitur, donec probetur mala, nu. 18 461
Bona fides quid, nu. 16 138
Bona fides verbum varie accipitur, nu. 3. 5 458
Bona fides veritati comparatur, nu. 2 118
Bonæ fidei contractus per impoſſibilem conditionem vitiantur, num. 6 360
in bonæfidei contractibus ex mora vſuræ debeantur, ſecus in perſecutionibus ſtricti iuris, nu 25 523
Bonæ fidei in emente magnus effectus, nu. 26 458
Bonæ fidei iudicia vnde dicta, nu. 6. 7. 8 521
in bonæfidei iudiciis dolus incidens non vitiat, ſed damnum ſarcitur per actionem ex contractu, nu. 26 523
in bonæ fidei iudiciis etiam non dicta nec cogitata veniunt, ſecus in ſtrictis iudiciis, nu. 27 ibid.
Vtrumque probatur per exempla, nu. 28. 29 ibid.
in bonæ fidei iudiciis veniunt fructus a tempore moræ, in ſtricti iuris diſtinguitur, nu. 26 ibid.
in bonæfidei perſecutoribus iuratur in litem in ſtricti iuris non item, nu. 31 ibi.
Bonæ fidei poſſeſſor, itemque malæ, qualiter ad reſtitutionem fructuum teneantur, nu. 2 615
tam in bonæ fidei quam ſtrictis iudiciis tenetur quis præciſe ad dandum, nec liberatur præſtando intereſſe contra Accurſium num. 37 524
Bonæ fidei ſcriptori quomodo hodie ſuccurratur, numero 7. 117
in bona, vel mala fide ratio ementis titularij habetur, numero 28 458
Bonum nomen quid ſignificet, nu. 3 569
Bona cui addicuntur, an ſit ex teſtamento, vel ab inteſtato hæres, num. 5 333
Bona non ſemper dicuntur deducto ære alieno, nu. 3 322
Bona omnia pupilli exhæredati ad eius ſubſtitutionem pertinent, nu. 3 208
Bona parapherna & receptitia quæ ſint, nu. 3. 4 90
Bona tutorum & curatorum minoribus tacite ſunt obligata, numero 1 81
Bonorum ceſſioni quando ſit locus, nu. 21 562
Bonorum debitoris excuſſio reuocationem præcedere debet, nu. 46. 48 469
Bonorum emptores iure Pandectarum non ſuccedunt, ſed creditoribus conceditur, bona debitorum officio iudicis poſſidere, num. 6 334
qui iure nouiſſimo obtineat hac in re, nu. 7 ibid.
Bonorum poſſeſſio ab inteſtato non datur, niſi vbi teſtamentum factum non eſt, nu. 6 325
Bonorum poſſeſſionem agnoſcere quid. nu. 4 329
Bonorum poſſeſſio agnoſci debet, nu. 2 327
Bonorum poſſeſſio contra tabulas, & ſuis & emancipatis præteritis datur, diuerſimode tamen, nu. 3. 4 292. & 293
Bonorum poſſeſſio contra tabulas non datur patrono, niſi adita hæreditate, cum in filiis ſit ſecus, nu. 5 317
Bonorum poſſeſſio edictalis, decretalis, nu. 10 322
Bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt, numero 6. 322
Bonorum poſſeſſio olim petitionem & decretum exigebat hodie ſola declaratio animi ſufficit, nu. 2. 3. 5 329
Bonorum poſſeſſio quando dicatur delata, nu. 1 328
bonorum poſſeſſio qua ratione introducta, & quando competat, num. 2, 3 327
bonorum poſſeſſio ſeptima quare appellatur extraordinaria, nu. 1 ibi.
bonorum poſſeſſio. Vnde cognati, olim neceſſaria, hodie ſecus, num. 2 325
bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, vnde dicta, numero 2. 326
bonorum poſſeſſionis definitio, nu. 2 362
bonorum poſſeſſionis petendæ vtilæ tempus, nu. 1 329
bonorum poſſeſſionem primo repudiante, ſtatim ſequenti incipit currere, nu. 2 328
de bono. poſſeſſione Carboniana, nu. 7 327
de bonorum poſſeſſione, quæ ordinandæ litis gratia datur, numero 9 ibid.
de bonorum poſſeſſione, quæ ventris nomine datur, nu. 8. ibid.
de bonorum poſſeſ. tanquam ex fam. nu. 11 325
de bonorum poſſeſſione, vnde vir & vxor, nu. 1 326
bonorum poſſeſſiones contra & ſecundum tabulas an hodie neceſſariæ, nu. 3. 4 325
bonorum poſſeſſiones durant tantum anno. nu. 3 185
bonorum poſſeſſiones. Vnde liberi, & vnde legitimi, hodie non neceſſariæ, nu. 5 325
de bonorum poſſeſſionibus. Rub. 322
Cuius tituli continuatio. ibid.
bonorum poſſeſſor non ſit, niſi petita atque agnita bonorum poſſeſſione, nu. 2. 4 323
bonorum poſſeſſor proprie hæres non eſt, nu. 5 ibid.
bonorum quæcunque poſſeſſio a prætore datur, nu. 4 322
bonorum lex tantum ordinaria poſſeſſiones hodie eſſe, numero 6 326
bonis nemo cedere poteſt, vt per hoc liberetur a muneribus publicis, nu. 14 562
in bonis caſtrenſibus liberti patronus non ſuccedit, nu. 3. 317
bona creditoribus occultans vel indicare recuſans, ceſſionis exceptionem non habet, nu. 10 562
bona ſub voce præconis venire, ignominioſum. nu. 3 28
bona ſub haſta venire, olim ignominioſum, nu. 1 333
de bonis caſtrenſibus, & quaſi, filiusfamil. teſtari iure poteſt, numero 5 176
quid de bonis aduentitiis, nu. 6 ibid.
bouis vſus, nu 3 137
brephotrophi, nu. 8 581
brephotrophium, nu. 10 ibid.
bucilinus Gothorum Dux, nu. 12 2

C

CAdere verbum varie accipitur, nu. 5 48
Cæcus hodie in teſtando non tenetur præfari, numero 1. 178

Cæcus

Digitized by Google

I N D E X.

Cæcus teſtari volens, quæ ſolemnia ſeruare tenetur, numero 1. ibid.
Cæcus teſtans inter liberos, an prædictis ſollemnitatibus obligetur, nu. 8 ibid.
Cæcus teſtis eſſe nequit, nu. 11 165
Cæci tutores eſſe non poſſunt, nu. 2 85
in Cæci teſtamento an hæredis inſtitutio legata neceſſario præcedere debeat, nu. 3. 4 178
Cæſarea triplex, nu. 9 361
Cæſaris etymologia, nu. 1 2
Cæſares qui dicantur. ibi.
Cæterum hoc §. quatuor diuerſa iura recenſeri, nu. 1 298
Caius ille cuius hic Iuſtinianus meminit quis fuerit, nu. 6 7
Calumniæ deriuatio, nu. 4 4
Calumniæ ſignificatio. ibid.
Calumniæ tres ſpecies explicantur, nu. 40. 41 517
Calumniæ verbum, nu. 39 ibid.
de calumnia tam actores, quam rei iurant, nu. 609
de calumnia quando iurandum ſit, nu. 8 ibid.
de calumnia qui iurent, nu. 5 ibid.
Calumniatores qui dicantur, nu. 40. 41 517
in Camera Imperiali criminalis accuſatio non admittitur, numero 11 438
in Camera Imperij cauſæ per procuratorem tractantur. numero 4 576
Campus Martius, nu. 9 232
Cancelarij quæſtoribus candidatis ſimiles, nu. 11 6
Canones ad quartum vſque gradum prohibent nuptias, numero 2 37
Capitalis inimicitia fratrum ſeu agnatorum excuſat a tutela, numero 2 86
Capitalis inimicitia quæ dicatur, nu. 5 ibi.
Capitalium pœnarum certi ſunt gradus, nu. 5 621
Capitolij inſcriptio, nu. 22 5
Captiui hodie non fiunt ſerui, nu. 5 23
Captiuitas iuris gentium, nu. 1 ibid.
Captiuitate acquiritur dominium iure naturali, nu. 1. 2 107
Captiuitate patris filios non fieri ſui iuris, ſed eorum ſtatum ſuſpendi, nu. 6. 51. nu. 10 52
Captus a prædonibus, vel in vincula coniectus, reſtitui debet, 462
Captus non fit ſeruus, niſi adducatur extra præſidia populi Romani, nu. 9 52
Capti ab hoſtibus hodie libertatem non amittunt, nu. 8 ibi.
Caput liberum. 36
Caput quid, nu. 1 2 65
Capitis deminutio non infirmat militare teſtamentum, numero 5 65
Capitis diminutio quid, nu 6 65
Caroli V. Imperatoris de inuentario conſtitutio, nu. 21 226
Carthaginem per beliſarium Iuſtinianus recuperat, nu. 2 4
Caſtrati & ſpadones quomodo differant, nu. 1. 3 46
Caſtrenſis peculij multiplex priuilegium, nu. 11 176
ſuper caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio poteſt inter patrem & filium ſtipulatio fieri nu. 3 35
item inter patrem & filium emancipatum, nu. 4 ibi.
Caſus fortuitus, nu. 29 340
Caſus fortuitus etiam interdum præſtatur, nu. 5 392
Caſus fortuitus extra dolum & culpa eſt, nu. 4 428
Caſus fortuitus in commixtione nihil operatur, nu. 6 113
Quomodo ea in ſpecie quilibet ſuum conſequatur, nu. 7. ibid.
Caſus fortuiti reſpiciunt dominos, nu. 9. 10 155
hæc regula quando ceſſat. ibid.
Caſus, in quibus pater cogitur emancipare filium, numero 3. 53
Caſus in quibus petitio hæred. datur contra titulo poſſidentem num. 12 133
In quibus rem obligatam a teſtatore legatam hæres indiſtincte tenetur luere, ſiue teſtator ſciuerit obligatam, ſiue non, nu. 6. 7. 8 253
Caſus, vbi actioni de peculio etiam in aduentitiis locus ſit, numero 28 480
Vbi actore non præſumptionem quidem pro ſe habente, reo iuramentum defertur, nu. 8 276
Vbi affectus ſine effectu punitur, nu. 3 418
Vbi aſſerens libertatem ſui fundi, eam probare tenetur, nu. 48 49. 50 453
Vbi depoſitarius præſtat etiam culpam leuem, leuiſſimam & caſum, nu. 15 343
Vbi fideiuſſor etiam poſtquam ſoluit non agit, nu. 6 374
Vbi filius etiam inuitus emancipari poteſt, nu. 4 55
Vbi fur furti agit, nu. 3 421
Vbi hæreditas in codicillis directe relinqui poteſt, numero 7. 282
Vbi in prætoriis ſtipulationibus nuda repromiſſio ſufficit, numero 12 353
Vbi nec naturalis nec ciuilis obligatio naſcitur, numero 13. 336
Vbi noxæ deditione dominus non liberatur, nu. 4 371
Vbi quis cogitur ad matrimonium, nu. 4 240
Vbi relatio iuramenti non habet locum, nu. 9 312
Quod in eum caſum venit, vnde non poteſt incipere, non valet, nu. 3. 4 573
in caſu §. noſtri aliquando mandati actionem, aliquando negotiorum geſtorum competere, nu. 2 357
M. Cato Cenſorini. F. nu. 1 48
Catoniana regula, nu. 7. 269. nu. 2 257
Cauere verbum, nu. 8 43
Quomodo accipiatur, nu. 4 133
Caupones quando non teneantur ex quaſi maleficio, numero 5. 441
Caupones qui dicantur, nu. 3 ibid.
Cauſa an ſimpliciter, an conditionaliter legato adſcripta ſit, quomodo cognoſcatur, nu. 4 261
Cauſa impulſiua quæ ſit, nu. 4. 5 172
Cauſa in dubio impulſiua præſumitur, nu. 6 ibid.
Cauſa limitata limitatum producit effectum, nu. 2 77
Cauſa lucratiua & non lucratiua ſiue oneroſa, item mixta, numero 3 234
Cauſa proxima licet taceri poſſit in libello, remota tamen ſemper eſt exprimenda, nu. 10 443
Cauſa quomodo in hoc propoſito accipiatur, nu. 1 256
Cauſa ſtatus capitali accuſationi comparant, nu. 2 86
Cauſæ actionis Paulinæ ſunt, maleficium & quaſi contractus, num. 51 470
In cauſæ cognitione quæ verſentur, nu. 33 542
ob Cauſam quod datur, proprie non eſt donatio, numero 2. 148
per cauſam iuſtam quid denotetur, nu. 20 458
Cauſa ceſſante, ceſſare effectum, regula explicatur, numero 1. 171
ex cauſa eadem agere, quando cenſeamur, nu. 10 591
Cauſa & re plus petere, an ſint paria, nu. 4 550
Cauſa quando plus petatur, nu. 1 ibid.
Cauſa qualiter quis olim cadebat ob plus petitionem, numero 2 547
Cauſa ſemel iuramento deciſa, non poteſt prætextu periurii retractari, nu. 2 590
Cauſæ duæ lucratiuæ circa eandem rem & perſonam non concurrunt, nu. 4 254
fallit, nu. 5 ibid.
Cauſarum redemptores, nu. 5 232
in cauſis criminalibus num appelletur, nu. 9 438
Cauſas ſingulas propriis verbis diſting .i, vtile, nu. 7 214
Cauſatiue, non conſecutiue intelligi textum, quid Accurſio, nu. 16 514
cautela, ne coniuncta perſona ſumptus donaſſe videatur, numero 11 435
ſi cautio omiſſa ſit, quomodo peti poſſit, nu. 6 339
Cautio, rem ratam haberi quid contineat, nu. 7 581
cautionis verbum, nu. 3 332
Cedens bonis in acquiſitis poſt ceſſionem beneficium cõpetentiæ habet, nu. 3 561
Quibus caſibus id non procedat, nu. 4 ibid.
Cedere diem & venire diem, quomodo accipiatur, numero 1. 346
Cenſeri verbum quomodo accipiatur, nu. 17 12
Centum aurei olim honorarium aduocatorum, nu. 5 71
Centuſſis apud Martialem, nu 12 514
Cera ima quid, nu. 2 257
Cera prima quid. ibid.
Certi condictio ex mutuo, nu. 7 496
Certi condictio ex mutuo quomodo detur, nu. 10 ibid.
In iure quod rerum natura ſciri poteſt, pro certo habetur, numero 2 390
Certi condictio vna tantum eſt, contra communem, numero 9. 496
Certi condictionem communis opinio duplicem facit, generalem

Digitized by Google

lem ſcilicet & ſpecialem,nu.9 ibi.
Ceſſio bonorum non liberat ab vlla obligatione,nu.1 561
Ceſſio non habet locum in deportato, vel proſcripto, numero 16 562
Ceſſionis beneficio qui careant,nu.8 562
Ceſſio bonorum quando dicatur fieri,nu 6 561
Ceſſionis cauſa finalis eſt impotentia ſoluendi numero 12. 562
Ceſſionis dies tam in legato quam hæreditate ſpectatur, diuerſimode tamen dies cedit,nu.2 191
poſt ceſſionem modica aliqua acquirens, ſecurus eſt, numero 1 561
Chartæ papyro differunt,nu.3 117
Childibus Iuſtiniani Dux,nu.15 3
Cicero pater patriæ,nu.5 7
Ciceronis locus lib.1.de Orat.explicatus,nu.3 326
Circumſtantiæ ex quibus delictum augetur,vel minuitur, numero 1 437
citatio ſemper neceſſaria in cognoſcendis cauſa,nu 4 613
ciuile ius ciuili tollitur,nu.3 65
ciuilis mors pupilli tollit tutelam,nu.2 76
ciuiles actiones ſunt,quæ ipſa origine ſunt a iure ciuili, numero 2 455
ciuiles exceptiones quæ,nu.4 591
in ciuilibus cauſis quandoque etiam non poſſumus per procuratorum agere,nu.2 476
ciuitas fructuaria quando cenſeatur mortua,nu.4 134
ciuitati vel collegio legari poteſt,nu.4 252
clam poſſidere quis dicatur,nu 5 604
clauium traditione transfertur dominium,nu.1 123
item & inſtrumenti traditione,nu.3 123
Claudius Cæſ.ſanxit,tutores ex inquiſitores a Coſ.dandos, numero 2 70
clauſula derogatoria in teſtamento appoſita, in codicillis reuocari poteſt,nu.11 282
clauſulæ noſtro tempore conſuetæ apponi ſcripturis & chirographis,nu.21 550
clauſulæ vtilitas,Saluo iure ſuperflui,nu.2 548
codicum varia acceptio. 107
codicillis an poſthumi natiuitate rumpantur,nu.5 281
codicilli directi,nu.6 280
fideicommiſſarij. ibid
codicilli olim ante,vel poſt teſtamentum facti non valebant,niſi teſtamento confirmarentur,hodie niſi expreſſe reuocentur,ipſo iure confirmari intelliguntur,nu.2.3 ibid.
codicilli quomodo a teſtamento differant,nu.4 280
codicilli quomodo hic accipiantur,quomodo item alias, numero 5 ibid.
codicilli ſi ab inteſtato fiunt, debentur relicta ſuccedentibus ab inteſtato,nu.4 281
codicillorum neceſſitas & vtilitas,nu.7 280
codicillis iure vetere legata relinqui non poterant,nu.2 281
in codicillis hodie legata directo relinqui poſſe,nu.6 275
in codicillis hodie quinque teſtes requiruntur,nu.4 283
in codicillis non poteſt directo hæres inſtitui,& quæ ſit ratio,numero 5 282
in codicillis qua ratione relicta petantur,nu. 5 283
in codicillis quinque teſtes ſufficiunt, etiam non rogati, numero 4 ibid
codicillos bifariam fieri,nu.5 280
codicillos plures relinquere quis poteſt,ſecus in teſtamentis,numero 12 283
fallit,nu.3 ibid.
codicillos quatuor modis confici,nu.1 281
codicillos qui facere poſſint,nu.4 ibid
de codicillis. 280
codicis appellatio,nu.2.3 168
codicum diſperſo,nu 6 5
cogitationis pœnam nemo patitur,nu.8.9 622
cognati cum agnatis ſuccedunt ab inteſtato ſaltem quo ad vnum gradum,nu.1 299
res exemplo declaratur. ibid.
cognati & agnati æquo iure ſuccedunt,nu.5 307
cognati lege xij.tab.non ſuccedunt,nu.1 ibi.
prætor tamen cognatos vocauit,nu.2 ibi.
cognati tranſuerſales, liberi item adoptiui,ad ſucceſſionem vocantur a prætore,nu.1 308
cognatis ſeruilibus lege antiqua quando conſulebatur, numero 4 315
cognatis prætor in ſpecie tantum conſuluit,nu.1 308
cognatio ex tranſuerſo duas ſpecies habet, nu.2 64
cognatio generice accepta in tria diuiditur,nu.1 ibid.
cognatio in genere & agnationem & cognationem ſpecificam continet,nu.1 297
cognatio iuris naturæ eſt,nu.1 65
cognatio naturalis per ſe, & abſque ciuili quæ dicatur, numero 2 308
cognatio naturalis in adoptione pro nulla habetur, numero 6. 38
cognatio ſpecifica,nu.4 64
cognationis gradus noſſe Iureconſultum oportet, numero 1. 310
cognationem ius ciuile tollere nequit,nu.4 65
in cognatione inquirenda ſemper aliquem hypotheticum conſtituendum eſſe,nu.5 311
in cognatione tres eſſe lineas,nu.6 310
cognationes ſeruiles an hodie in ſucceſſione ſeruentur, numero 4 40
inter cohæredes ex quaſi contractu obligationem naſci, numero 4 404
Ex qua oritur familiæ erciſcundæ actio nu.1 ibid.
in collateralibus graduum prærogatiua attenditur,licet in recta linea ſit tertius,nu 3 296
coloniæ quid num. 4 286
colonus & inquilinus quomodo differant,nu.6 47
colonus quis,nu.8 119
coloni duplices,nu.9 ibid.& 47
Differentia inter colonum & inquilinum,nu.153 471
coloni & inquilini res ſunt tacite obligatæ pro penſionem, numero 5 472
coloni partiarij,nu.9 ibid.
coloni partiarij bona an etiam ſint tacite obligata, numero 25. 473
coloni proprie,nu.7 472
color dementiæ an hodie prætendi poſſit vt olim, numero 9. 10. 217
comitia a conſilio differunt,nu.3 162
commixtio & confuſio quomodo differant,nu.2.3 113
commixtio quando ſit,vim confuſionis habet, nu.4 ibid.
commixtione acquiritur dominium iure naturali,nu.1 ibid.
commodatæ rei periculum ad quem pertineat. numero 12. 341
commodatum eſt contractus gratuitus,nu.6 341
eſt realis contractus,nu.4 ibid.
commodatum in quibus conſiſtat,nu.8 ibid.
commodatum præfinit certum vſum, quem non licet tranſgredi, num 4 ibid.
commodati actio directa & contraria, numero 9. 341. nume. 31. 33 498
vtraque perſonalis eſt,& rei perſecutoria,nu 34 ibi.
commodati deſcriptio, ſeu definitio,nu.3 341
in commodato eadem ſpecies reddenda,nu.7 ibi.
commodum eum ſequitur, quem & incommodum,& contra,numero 12 383
commodum rei emphyteuticæ accidens penſionem non ſiet, numero 30 390
commune ex euentu,vel ex propoſito,nu.9 507
qualiter in textu accipiatur,nu.8 ibid.
communis error facit ius,nu 2 166
communia quæ dicantur,nu.1 98
communicatio rerum & operarum omnino neceſſaria, numero 5 335
in communione nemo inuitus manere cogitur,nu.37 509
compenſare in quibus caſibus non liceat,numero 21. 537 & num. 39 538
compenſatio in iis tantum rebus locum habet, quæ functionem, ideſt,promiſcuum vſum recipiunt,nu.21 537
compenſatio ipſo iure minuit obligationem,nu.4 413
compenſatio non poteſt excedere quantitatem debitam & compenſabilem,nu 19 537
compenſatio quid ſit,nu.6 536
compenſatio vt locum habeat, neceſſe eſt debitum eſſe liquidū, nu.15 ibid.
compenſationis effectus eſt, quod vim ſolutionis habeat, numero 18 537
componere,nu.4 5
conatus puniendus in his quæ faciliter trahuntur ad pernicioſa exempla,nu.11 312

Con-

Digitized by Google

I N D E X.

Conceptus ante deportationem patris, legitimus eſt, numero 3 — 55
ex Concubina nati vt ſuccedant, nu. 2 — 308
Concubinatus a matrimonio quomodo differat, numero 11. 12. — 58
propter Condemnationem vt quis in actione famoſa fiat infamis, quæ ſint neceſſaria, nu. 2 — 612
Condicere quid, nu. 15 — 493
Concipere verbum, pro inuenire ſumitur, nu. 7 — 416
Condicere alicui cœnam, nu. 11 — 492
Conditio alia poſſibilis, alia impoſſibilis, nu. 1 — 196
Conditio caſualis, nu. 2 — ibid.
Certa quæ, nu. 5 — 548
Conditio hæredi iam inſtituto in codicillis non poteſt adiici, numero 9 — 282
Conditio impoſſibilis, ideſt, difficilis, quando noceat, numero 6 — 196
Conditio impoſſibilis natura vel iure, pro non ſcripta habetur in vltimis voluntatibus, ſecus in contractibus, nu. 4 — ibid.
Cur in contractibus ſit diuerſum, nu. 5 — ibid.
Conditio impoſſibilis negatiue inſerta ſtipulationi, eam non vitiat, nu. 8 — 160
fallit, ſi conditio ſit impoſſibilis de iure, nu. 5 — ibid.
Conditio impoſſibilis ſtipulationi pœnali adiecta, eam reddit inanem, nu. 10 — ibid.
Conditio incerta quæ, nu. 5 — 548
Conditio etiam pro qualitate & ſtatu ſumitur, nu. 22 — 364
Conditio in teſtamento appoſita, in codicillis remoueri nequit, nu. 10 — 382
Conditio mixta, nu. 1 — 197
Conditio perplexa, vel impoſſibilis ob perplexitatem, numero 10 — 197
Conditio poteſtatiua, nu. 2 — ibi.
Conditio poſſibilis tres habet ſpecies, nu. 1 — ibid.
Conditio proprie eſt de futuro, nu. 6 — 256
Conditio purificata retrotrahitur ad tempus mortis teſtatoris, num. 7 — 196
Conditio quæ tendit ad eſſe, vel ad non eſſe, nu. 1 — 347
Conditio retrotrahitur ad tempus initæ conuentionis, numero 35 — 466
Conditio ſi certa ſit, an plus tempore quis dicatur petere, num. 7. 8 — 548
Conditio triplex eſt, nu. 1 — 348
Conditionem impoſſibilem variis modis dici, numero 2. & 3. — 196
in Conditionali ſtipulatione neque venit neque ceſſit dies, numero 3 — 348
hoc verum eſt, ſiue conditio expreſſa ſit, ſiue tacita, numero 4 — ibid.
Condictio certa ex mutuo eſt perſonalis, nu. 12 — 496
Condictio certi ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatione, cui & aduerſus quem detur, nu. 20 — 497
vtramque actionem eſſe rei perſecutoriam, & ad quid vtraque detur, nu. 21 — ibid.
Condictio certi ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu, quomodo differant, nu. 10 — 496
Condictio, condicere, condictus, nu. 8 — 340
Condictio furtiua denegatur ei qui non eſt dominus, numero 18 — 493
Condictio furtiua durat, ſiue res extet ſiue non extet, numero 19 — ibid.
Condictio furtiua eſt rei perſecutoria, nu. 12 — ibid.
Condictio furtiua in duobus fundatur, nu. 24 — ibi.
Condictio furtiua quibus competat, nu. 17 — ibid.
Condictio furtiua quomodo degeneret, nu. 14 — ibid.
Conditio furtiua durat etiam re perempta, nu. 15 — ibid.
Condictionis furtiuæ definitio, nu. 10 — 492
Condictio indebiti, nu. 6. 7 — 340
quando ceſſet — ibid.
Condictio quid, nu. 19. 21 — 339
quotuplex — ibid.
in Condictionibus petitur dari, nu. 13 — 493
Condictionis ex ſtipulatione, & actionis ex ſtipulatu cauſa, numero 28 — 498
Condictionis indebiti & mutui affinitas, nu. 9 — 440
Conducti actio cui competit, & ad quid, nu. 84 — 101
Conductor an & quare ad remiſſionem mercedis agere poſſit, nu. 5. 6 — 356
Cōductoris bona ſi expreſſe obligata ſunt, ceſſat Seruiana actio, numero 27 — 472
Conductor de caſu fortuito non tenetur, nu. 4 — 492
Conductor præſtat dolum latam & leuem culpam, numero 1 — 391
Conductor quandoque etiam leuiſſimam culpam præſtat, numero 3 — ibi.
Conductoris & commodatarijs eadem cuſtodia, nu. 1 — 422
propter Confeſſionem rei conuenti toleratur diſcrepantia libelli & ſententiæ, nu. 14 — 545
Confeſſoria actio inter duo extrema verſatur, nu. 27 — 452
Confeſſoria directa, nu. 29 — ibi.
Confeſſoria duplex. — ibid.
Confeſſoria vtilis. — ibid.
Confeſſoria quare dicatur realis, nu. 23 — 452
Confeſſoriæ in rem actionis definitio, nu. 23 — ibid.
Confeſſoria agens quid probare debeat, nu. 31 — 452
Confeſſoriæ cur tantum in rebus corporalibus agatur, numero 57 — 454
Confeſtim verbum quid ſignificet, nu. 4 — 346
Confinium quid, nu. 4 — 316
qui confirmat, dare videtur, axiomatis explicatio, nu. 9 — 59
Confuſione acquiritur dominium, nu. 1 — 112
Confuſione rerum tollitur ipſo iure obligatio, nu. 5 — 413
item & oblatione, depoſitione & conſignatione debitæ pecuniæ, nu. 6 — ibid.
item interitu ſpeciei debitæ, nu. 4 — ibid.
item & transfuſione. — ibid.
coniugata quæ dicantur, nu. 4 — 22
Coniugati an & quando ſeparati poſſint, nu. 10 — 34
a coniugatis argumentum, nu. 5 — 22
Coniuges hodie ex conſuetudine inuicem ſuccedunt, non extantibus liberis, nu. 5 — 326
Coniugij etymon. nu. 7 — 35
Coniuncti eadem coniunctione ſimul admittuntur, numero 21. — 235
Coniuncti portio quibus modis deficiat, nu. 17 — ibid.
Coniuncti re & verbis, nu. 1 — 236
Coniuncti re tantum, qui & diſiuncti dicuntur, nu. 2. 5 — ibi.
Coniuncti verbis, & re, an ab initio vel concurſu partes faciant, num. 8 — 237
Coniuncti verbis tantum, nu. 2. 3 — 236
qui coniuncti per concurſum, qui item ab initio partes faciant, nu. 6. 7 — 237
inter Coniunctos quis alteri præferatur, nu. 20 — 238
ex Coniunctis vno deficiente, an & quomodo eius pars accedat aliis, num. 9 — 237
Conſanguinei, vterini, nu. 4 — 309
Conſanguineorum interuentus efficit, vt res præſumantur geſtæ ex vtilitate minoris, nu. 4 — 92
Conſenſus in nuptiis, nu 10 — 36
Conſenſus parentum in nuptiis neceſſarius, nu. 7. 8 — ibid.
matrimonij baſis, nu. 7. 8 — 35
in conſequentiam quæ veniunt, non curari, nu. 4 — 10
Conſilium dare, opemque ferre quis dicatur, nu. 2 — 419
Conſilium tantum ad furandum qui dedit, an furti teneatur, numero 8 — 420
ex Conſilio & perſuaſione regulariter nemo tenetur, ſecus in hac actione, nu. 9 — 312
Conſobrini appellatio ambigua, nu. 3. 5 — 312
Conſolidatio non impedit ius accreſcendi, nu. 11 — 234
Conſortes qui ſint, nu 9 — 251
Conſul idem, quod exconſul — 6
Conſtantinopolis altera Roma, nu. 1 — 582
olim Byzantium dicta — ibid.
olim Impp. ſedes nu. 4 — 7
Thraciæ vrbs vetuſtiſſima, nu. 1 — 582
Conſtantinopolim quando Turca occuparit, nu. 2 — ibid.
Conſtitutores, nu. 9. 10 — 360
Conſtitutores a fideiuſſoribus quomodo diſſent. — ibid.
Conſtituere in hoc propoſito quid ſignificet, nu. 2 — 476
Conſtituere quis poteſt ſe ſoluturum, quod alius debet, numero 14 — 477
Conſtituere qui poſſint, nu. 18 — ibid.
Conſtitutum ſit nudo pacto, nu. 12 — ibid.
quibus verbis fiat, nu. 5 — 476
fieri poteſt pro omnibus rebus in ſtipulationem deducibilibus, num. 19 — 477
præſupponit debitum, nu. 9 — 476
Conſtituti, quæ ſit vtilitas, num. 10. 12 — 477

Digitized by Google

in Conſtituto pro alio attendimus ſolum, vt obligatio per conſtitutum transferatur in conſtituentem, nu.15 ibi.
in conſtituto ex nudo pacto oritur actio, nu.15 ibid.
conſtitutio l. ſi quis in tantam, nu.4 425
conſtitutiones, ſi quis in tantum, remedium, nu.12 607
conſtitutioni D. Marci ex lege Iuſtiniani, quæ acceſſerint, numero 1 334
conſtitutionem, cuius hic fit mentio non extare, nu.1 253
conſuetudo a lege in quo differat, nu.3 19
conſuetudo legem vincit & tollit, nu.3 105
conſuetudo quid, nu.2 19
conſuetudinis requiſita quæ ſint, nu.4.5.6 ibid.
conſuetudine quod obſeruetur, attendendum, nu.10 106
conſuetudine ſeruitutem comparari, nu.3 130
conſumptio pecuniæ habet vim translationis dominij, numero 4 154
Reſolutio ad l. interdum de condict. indebit. & §. ſi pupillus in l. non omnis, ſi cert. pet. nu.5.6 ibid.
per conſumptionem reconciliari mutuum, regula, numero 5. 153
in continenti fieri quid, nu.11 607
continuatio non eſt ſemper ſit ad proxima, nu.6 228
contra autem creditor, § caſus, nu.1 152
contract a fiducia emancipare quid, nu.2 311
contractus cenſualis in quo differt ab emphyteuſi, numero 10. 388
contractus & quaſi contractus bifariam tolluntur. numero 3. 408
contractus ex iure gentium proceſſiſſe, nu.1 34
an contractus ipſo iure, vel ope exceptionis infirmetur, quid intereſſit, nu.23 525
contractus libellarius, nu.11 388
contractus precariæ, nu.14 389
contractus qualiter accipiatur, nu.8 33
contractus quis mutuis & ſurdis permittatur, nu.2 359
contractus ſuperficiarius, nu.12.13 389
ex contractu alieno nemo iure ciuili tenetur, nu.8 478
ex contractu filij aduerſus patrem de peculio agi poteſt, numero 16 574
ſub contractu continetur quaſi contractus, nu.4 446
contractus innominati qui dicantur, nu.90 528
item nominati. ibid.
contractus nominati omnes ab initio ſunt voluntarij, deinde fiunt neceſſarij, nu.3 401
in contractibus aliis bona fides ſufficit tempore traditionis, excepta emptione, nu.19 458
in contractibus bonæ fidei dolus dans cauſam contractui eam ipſo iure vitiat, nu.20 523
in contractibus bonæ fidei ſimplex promiſſio ſufficit, in ſtricti vero iuris requiritur ſufficiens cautio, nu.36 524
in contractibus ex conſilio quis non obligetur, nu.2 398
fallit ibid.
ex tribus contractibus innominatis datur actio præſcriptis verbis, nu.91 528
in contractibus tria conſideranda, nu.22 339
contrariorum eadem diſciplina, numero 2.4. 32. numero 2.395. num.2 416
a contrariis duplex argumentum, nu.10 348
a contrariis locus, nu.3 32
contrectare quid, nu.2.3 415
contumax in non reſpondendo, intelligitur reſpondiſſe in eam partem, quæ ſit illi deterior, nu.53 453
conuicium vnde dictum, nu.3 483
conuentio quandoque dominij effectum prohibet. numero 11. 96
conuentionis nomen valde generale, nu.6 344
Conuentus Paulina habet ius offerendi illud quod debetur, numero 43 469
conuentus rei vendicatione ſi negat ſe poſſidere, & conuincitur, aufertur ab eo poſſeſſio, & in actorem transfertur, numero 37 448
ad Copulatiuæ veritatem requiritur vtramque partem eſſe veram, nu.4.197.nu.2 357
corpus ex confuſione effectum, eſt vtriuſque domini, numero 3. 112
corpora tria genera, nu.5 246
correi in quibus contractibus poſſint conſtitui. numero 3. 351
correorum primus effectus, nu.2 ibid.
ſecundus effectus, nu.2 ibid.
correum vno promittendi ſoluente liberantur & alij, numero 3. ibidem
in correis quid hodie ſit immutatum, nu.4 ibid.
corrumpere quomodo hic accipiatur, nu.1 512
creditor an poſſit alienare pignus, nu.46 474
creditor conditionalis fugientem debitorem poteſt capere vt ſecurus fiat, nu.35 468
creditor non poteſt vti pignore, nu.4 338
creditor quis, nu 2.3 152
creditores agentes Paulina, fraudem probare debent, numero 29 468
creditores futuri in hanc actionem habeant, & quomodo accipiantur, nu.36 469
creditorum appellatione qui contineātur, quo ad actionem Paulinam, nu.33 468
credulitas eſt medium inter ſcientiam & neſcientiam, numero 13.35 610
crimen læſæ maieſtatis, nu.1 622
criminis læſæ maieſtatis pœna, nu.9 ibid.
de crimine ſtellionatus, nu.13 554
crimina regulariter morte reorum extinguuntur, ſecus eſt in perduellionis crimine, nu.4 288
in criminibus etiam pœna iniuſte extorquetur. numero 11 516
Criminali cauſa pendente, ciuili non eſt locus, numero 12. 438
in Criminalibus an procurator interueniat, numero 10. ibidem
non interuenit procurator, nu.1 576
in Criminalibus illicitus eſt incertus libellus, numero 29. 546
in criminalibus non opus eſt concluſione, nu.9 545
propter Crudelitatem nimiam alicui ius ſuum auferri poſſe, numero 5 33
culei appellatio, nu.12 626
culpa lata, alia verſutiæ, alia ignauiæ, nu.8 94
culpa lata, leuis, leuiſſima, nu 24.27.28 339
culpa lata verſutiæ dicitur dolus præſumptus, nu. 3 423
culpa ſimpliciter prolata, de leui accipitur, nu.7 94
culpa verſutiæ quandoque dolus dicitur, nu.10 ibid.
culpæ duas tantum eſſe ſpecies, nu.6 ibid.
culpæ nomen generale, nu.4 ibid.
eius ſpecies. 383
culpam a cuſtodia differre, nu.14 383
culpam leuiſſimam locus non præſtat, nu.3 396
cum autem § thema, nu 1 25
cum autem quæritur, huius § hypotheſis, nu 1 290
cum eo huius §. extenſio, nu.5 561
cum ex aliena §. dubitandi cauſa, nu.25 110
determinatio thematis, nu.6 ibi.
cum filius, an huius §. diſpoſitio vltra pronepotem extendatur, num.6 289
cum in ſuo ſolo, an in hoc §. duo ſint eiuſdem rei domini, numero 4 113
cum quis, in hoc §. dubitandi cauſa, decidendique, numero 2.2. 367
cumulatio actionum regulariter conceditur, nu.34 556
cumulatio actionum quid, num.4 553
cumulationi actionum quibus caſibus non ſit locus, num. 35.36. 37.38 556
curare, huius §. epitome, num. 1 545
curator rebus datur, nu 7 56
curator ſuſpectus ab officio remouendus, nu.1 90
curatoris officium, nu.1 56
curatores & tutores quare ſatiſdare debeant, nu. 1 80
curatorum vſus quare introductus, nu. 2 77
de curatoribus, nu 1 ibid.
huius tituli continuatio. ibi.
χόρβεα num.4 15

D

Damnum quomodo hic accipiatur, nu.1 426
vnde dictum, nu.2 ibid.
Damni varia acceptio, nu.4 611
Damno verbum, damnas eſto, nu.4 222
Dare eſt dominium transferre, nu 4 338
Dare & tradere quomodo differant, nu 13 447
Dare importat dominij translationem, nu.4 7 492

Dare

I N D E X.

Dare pro numerare, nu. 11 570
Dare verbum non ſemper dominij tranſlationem importat, nu. 109 529
Datio tutoris an ſit mixti imperij, nu. 6 70
Datio tutoris quare delegari non poſſit, nu. 10 71
Dationem tutoris permiſſionis eſſe, non imperij, nu. 7. 8 70
Datiuæ tutelæ multiplex ius, nu. 2 69
quando ſit locus, nu. 1 68
Datiuus tutor excuſatur propter inimicitiam, quam cum patre pupilli habuit, nu. 4 86
Datiui tutores qua forma hodie conſtituantur, nu. 11 71
Debet verbum, nu. 6 545
Debitor an creditori ſuo legare poſſit id, quod alias ei debet, nu. 14. 16 243
Debitor cui liberatio legata eſt, habet aduerſus petentem doli mali exceptionem, nu. 7 242
habet etiam actionem ex teſtamento, vt in totum liberetur acceptione, nu. 8 ibid.
poteſt etiam iudicis officium implorare, nu. 9 ibid.
Debitor pupillo ſoluens ſine auctore tutore, non liberatur, numero 1 154
ſoluens vero decreto iudicis pleniſſimam liberationem habet, nu. 2 ibi.
Debitor quando dicatur ſoluendo eſſe, nu. 1 28
Debitor quis, nu. 4 242
Debitor ſi circa fraudem alienet, Paulianæ non eſt locus, numero 21 467
Debitor tempore initi contractus ſciens ſe non eſſe ſoluendo, bonis cedere non poteſt, nu. 15 563
Debitor, vel creditor pupilli hodie non poteſt eius tutelam gerere, nu. 2 84
fallit in matre & auia, nu. 3 ibid.
Debitor cuius regulariter bonis cedere permittitur, nume. 7. 561
Debitore alienante in fraudem creditorum quæ actiones competant, nu. 7 466
Debitores incarcerandi conſuetudo, nu. 18 562
Debitum tertij non poteſt allegari in compenſationem, numero 17 537
Debiti alieni compenſatio an admittatur, nu. 5 536
Debiti dilatio etiam legari poteſt, nu. 13 243
Debito ciuili quod poſſit fideiuſſor accedere, & non poſſit conſtitui, quæ ſit ratio, nu. 13 477
Debitum quando quis dicatur agnoſcere, nu. 6 561
Debitum qui ante tempus, petit, ei tempus duplicabitur, numero 2 552
Debitum qui diffitetur, caret ceſſionis beneficio, numero 8. 562
ad Debitum liquidandum quantum tempus dari debeat, numero 16 536
in Debito ciuili tantum non opponitur compenſatio, numero 14 ibid.
ſuper Debito tantum ciuili non poteſt conſtitutum fieri, numero 11 477
Decidendi ratio, nu. 1 74
Decidendi ac dubitandi ratio ad verſicul. quod ſi viuo, numero 18 243
Generalis concluſio ex hoc §. ibid.
Decreto iudicis quibus caſibus non ſit opus, nu. 3 154
Decuriones qui dicantur, num. 3 286
Dedititij qui, nu. 4. 6 27
in Defectum promittens quomodo differat a reis. numero 7. 330
Defenſio tam iudicialis quam extraiudicialis eſt iuris naturæ, numero 3 613
Deferens niſi iuramentum in continenti ſuſcipiatur, pœnitere poteſt, & illud reuocare, & defenſa ea in re Bartoli cautela, nu. 22. 23 482
Defenſor non admittitur ſine cautione iudicatum ſolui, numero 2 582
quando id non procedat, nu. 3 ibid.
Defenſor voluntarius, nu. 4 577
Defunctorum & creditorum hæreditariorum intereſt, habere ſucceſſorem, nu. 2 324
De illa ſane, hic § exemplo declaratur, nu. 4 394
Delegatio quid, nu. 3 412
Deliberare quæ dicantur, nu. 2 229
Deliberare quid ſit, nu. 4 224
Deliberandi beneficium & ſuis & extraneis hæredibus datur, numero 5 ibid.
Deliberandi ius quare olim introductum, nu. 1. 2 ibid.
Deliberandi iuri quantum temporis detur, nu. 7 ibi.
ex Delicto filij ipſe obligatur, non pater, nu. 7 174
ex Delicto eodem quando & ciuilis & criminalis actio datur, an vna conſumat alteram, nu. 5 437
Delicta capitalia, nu. 3 414
Extraordinaria, nu. 4 ibid.
non capitalia, nu. 3 ibid.
ordinaria, nu. 4 ibi.
Delicta priuata quæ dicantur, nu. 1 ibid.
priuata delicta ſunt 4. generum, nu. 1 ibi.
quæ item publica, nu. 2 ibid.
Delicta priuata perſequimur vel ciuiliter, vel criminaliter. ibid.
Delicta publica quot modis perſequamur, nu. 11 620
in Delictis & criminibus compenſatio admittitur, numero 7. 534
in Delictis vno pœnam ſoluente, alij non liberantur, numero 5. 420
ex delictis priuatis nemo agit, niſi, cuius intereſt, nu. 10 621
Demonſtratio in hoc propoſito quid, nu. 2 255
Regulariter actiones ex delicto vel quaſi non dantur de peculio contra patrem, nu 4 441
Differentia inter actiones ex vero & quaſi delicto deſcendentes, num. 2 442
Denicales dies qui ſint, nu. 9 102
Denunctiationum hodie etiam ſit neceſſaria, nu. 8 494
Denunciatio quid, nu. 15 620
Deponere, item depoſitio, nu. 2 342
Deportare qui poſſint, nu. 9 49
Deportatio quid, nu. 2 49
Deportationis cauſa, nu. 5 ibid.
effectus ibid.
Deportatione tam patris quam filij, poteſtas patria concidit, nu. 8 ibid.
Deportatione tollitur poteſtas patria, nu. 1 48
Deportatus ea tantum perdit, quæ ſunt iuris ciuilis, numero 7. ibidem
Deportatus in integrum reſtitutus omnia priſtina iura recuperat, nu. 12 ibid.
Deportati teſtamentum, & damnati ad pœnam capitalem, ſit irritum, nu. 2. 3 214
Depoſitæ rei periculum quem contingat, nu. 14 342
Depoſitarius cuſtodit tantum, & non vtitur re depoſita, numero 342
Depoſitarius dolum tantum præſtat, & latam culpam verſutiæ, num. 1 425
Depoſitarius non agit furti, etſi res depoſita ſit ei ſurrepta, numero 2 ibi.
fallit. ibid.
Depoſitum cauſa impediendarum vſurarum, nu. 7 342
Depoſitum debet eſſe gratuitum, nu. 4 ibid.
Depoſitum in quibus rebus conſiſtat, nu. 9 ibid.
Depoſitum ſequeſtrarium, nu. 5 ibid.
Depoſiti actio directa & contraria, nu. 41. 42 498
vtraque perſonalis eſt & ciuilis, nu. 43 ibid.
Depoſiti actio varie priuilegiata, nu. 8 516
Depoſiti deſcriptio & alluſio, nu. 1 342
in Depoſito & commodato redditur eadem ſpecies, numero 5. 338
Deſuetudo eſt contraria conſuetudo, nu. 14 21
Determinatio reſpiciens plura determinata, debet æqualiter determinare, nu. 2 358
Deunx, nu. 4 194
Deus non eſt receptator latronum, nu. 3 33
Dextans, nu. 4 193
Dicens aliud quam vult, neutrum velle videtur, nu. 13 255
Dictiones coniunctæ, nu. 6 192
Diſiunctæ. ibid.
Dies incertus inſtitutioni adiectus, eam non vitiat, numero 8 196
Dies faſti, num. 7 331
item nefaſti. ibid.
Differentia inter hunc & præced. §. nu. 1 201
Differentia liberorum hodie nulla eſt, nu. 5 24
quod Differtur non aufertur, nu. 4 279
Difficilis perſecutio quando dicatur, nu. 9 105
Digeſta quid, nu 2 7
Dignitas filij in patris quoque laudem redundat, nu. 4 50

per

Digitized by Google

per Dignitatem exiens poteſtatem patriam, omnia iura legitima retinet, nu 5 ibid.
Dignitates quæ hodie liberent filium ex poteſtate patris, numero 3 50
Dignitatum quatuor nomina, nu. 12 6
Dilatoriæ exceptiones, nu. 4 592
ſub duplici differentia, nu. 7 593
tam ex perſona procuratoris, quam actoris, & etiam iudicis conceduntur, nu. 1 594
vnde dictæ, nu. 10 ibid.
Dilatoriæ ſolutionis & declinatoriæ iudicij, an inuicem differant, nu. 8 593
Dioniſij tyranni matris graue dictum, nu. 3 21
Directa actio per ceſſionem non transfertur, nu. 18 447
Directa depoſiti actio eſt etiam prætoria, nu. 44 505
Directa legis Aquiliæ actio quando locum habet, numero 2. 432
quando item vtilis, nu. 3 ibid.
Directa libertas & fideicommiſſaria, nu 6 60
Directæ mandati actionis formula, nu. 61 499
in contraria quomodo inſtituendus libellus, nu. 62 500
Directa mandati actio e quid perſequamur, & quid contraria, nu. 35 498
quando naſcantur hæ actiones, quæque earum ſit cauſa, num. 37 ibid.
quid probandum in his actionibus, nu. 38 ibid.
Directo quibus hodie non poteſt relinqui, nec per fideicommiſſum licet, nu. 2 266
Diſcrepantia in ſumma, an vitiet ſtipulationem, nu. 3. 5 388
Diſiuncta ſub duplici differentia, nu. 25 239
Diſiunctiue ſi quis ſtipuletur, & alter ad vnum reſpondeat, non tenetur, nu 5 363
ad Diſiunctiuæ veritatem, ſufficit alteram veram eſſe, numero 8. & 9 400
Diſpoſitio habens duas cauſas finales, licet vna earum tollatur altera tamen remanet, nu. 8 38
Diſpoſitio quæcunque de hærede loquens, continet etiam bonorum poſſeſſorem, nu. 6 323
Diſſenſus in re ſtipulationem vitiat, nu. 1 366
fallit, nu. 4 ibid.
ſi tamen certo conſtet partes diſſenſiſſe, nu. 2 ibid.
Diuerſitas reſponſionis quando ſtipulationem non vitiet, numero 6 388
Diuerſitas temporis vel qualitatis vitiat ſtipulationem in totum num 4 366
Diuidundo pro diuidendo. 1 507
Diuina quæ eſſe cenſeantur, nu. 12 21
Diuiſio rerum naturæ conſentanea, nu. 13 97
Diuiſio rerum prima, nu. 3 98
Diuiſionis beneficium, nu. 7 81
Diuiſionis iuris defenſio, nu. 2 10
per diuos fratres qui intelligantur, nu. 3 86
Diuina, 6. thema, nu 1 144
Doctoratus dignitas eximit a patria poteſtate, nu. 7 51
Doctores legum an a tutela excuſentur, nu. 4 87
a Doctorum conſilij an hodie iudici recedere liceat, numero 1. 19
Dodrans, nu. 4 193
Dolus bonus eſt permiſſus, nu. 30 54
Dolus culpave in lege Aquilia requiritur, nu. 3. 4 426
Dolus ex multis coniecturis conuinci poteſt. 476
Dolus in ſtricti iuris contractibus dans cauſam contractui, non vitiat ipſo iure, nu. 22 521
Dolus malus quid ſit, nu. 31 542
Dolus quando det cauſam contractui, nu. 21 521
Dolus quid, nu. 3 93
Dolus requiritur, vt actioni ſer. corr. locus ſit, nu. 8 51
Doli deſcriptio, nu. 23 539
Dolo facit, qui petit quod reſtituturus eſt, nu. 4 460
Dolo malo poſſidere deſinens conuenitur ac ſi adhuc poſſideret, num 23 447
Dolo malo poſſidere quis deſijſſe dicatur. ibid.
Domina quæ ſe ſeruo ſuo miſcuit, quomodo punienda, numero 4 189
Domina ſeruo ſuo iura canonica impune nubit, nu. 4 ibid.
Domina ſi cum alieno ſeruo ſe miſceat, proprium ſeruum intra lx. dies non recte manumittit, nu. 5 ibid.
Dominus an propria auctoritate emphyteutam expellere poſſit, num. 22 389
Dominus confeſſione ſui conſenſus furem abſoluere poteſt, numero 2 418
Dominus noxaliter conuentus habet optionem, vel ſoluere litis æſtimationem, vel ſeruum noxæ dedere, nu. 6 571
Dominus, quod dedendo ſeruum liberetur, quæ ſit ratio, cum ſola damni æſtimatio ſit in obligatione, nu. 1 ibi.
Dominus, quod ſeruo debet, peculium non auget, numero 3. 4. 247
fallit, nu. 4 ibid.
Dominus ſi iuſſerit cum ſeruo contrahi, obligatur in ſolidum, numero 1 164
Dominus verus an etiam Publiciana experiri poſſit, numero 37. 459
in domini poteſtatem quando res dicatur rediiſſe. numero 3. 420
domini vox, nu. 2 358
domino materiæ quomodo ſuccurratur contra ſpecificantem, numero 12 11
domino tabulæ quare ſaltem vtilis in rem actio detur, & non directa, nu 8 118
dominorum in ſeruos poteſtatis limitatio, nu. 4 23
dominorum poteſtas in ſeruos, nu. 3 ibid.
de dominis & ſeruis dicta intelliguntur de liberis & parentibus, nu. 1 569
dominium acquiritur etiam ignorante domino, ſecus in quaſi dominio, nu 4 457
dominium cauſam habet, & ius gentium & ciuile, numero 14. 97
dominium de rebus incorporalibus improprie tantum dicitur, num. 6 96
dominium directum & vtile explicantur, nu. 16 97
dominium ea ſola traditio transfert, quæ ex iuſta cauſa procedit num. 4 118
dominium & obligatio duo iuris capita, nu 3. 4 22
dominium & poſſeſſionem requiri in actione reali coniunctim, num. 25 448
dominium & proprietas an differant, nu. 4 602
dominium & proprietas ſunt idem, nu. 11 157
dominium iam ortum quibus modis perimatur, numero 28. 98
dominium in ſpecie, nu. 19 97
dominium in venditione & gentium & ciuili iure transfertur, num. 3 122
dominium iure priſco per vſucapionem non contingebat, numero 15 458
dominium non eſſe, accepiſſe a non domino, & ſimilia verba, quomodo in legibus accipiantur, nu. 8 457
dominium per anticipationem, nu. 20 97
dominium quare rem dixerint Inſtitutionum archytecti, numero 3 96
dominium quod habet vſufructuaria, nu, 12 97
dominium quomodo probari poſſit, nu 39. 41 449
dominium regulariter ſine traditione non transfertur, numero 1 123
Caſus, in quibus contrarium obſeruatur, numero 2. & 3. ibidem
dominium ſine poſſeſſione non acquiritur, nu. 4 104
dominium ſine traditione regulariter non transfertur, numero 40 469
dominium ſummum ſeu maius, nu. 22 98
dominij affinia. ibid.
dominij appellatione quid contineatur, nu. 20 447
domini definitio, nu. 4 96
eius explicatio, nu. 5 ibid.
dominij duo effectus, nu. 9 ibid.
dominij partes & ſpecies, nu. 5 ibid.
dominij primæua cauſa, eſt ius naturale, nu. 12 ibid.
dominio noſtro vbi ſecundum tempus præſens non poteſt aliquid ſubijci in ſuo genere, non poteſt etiam ſuper illo concipi ſtipulatio, nu. 5 355
dominium duo habere ad finia, nu. 1 457
ad dominum transferendum iuſtæ cauſæ ſufficiunt etiam ad Publicianam, nu. 5 ibid.
ſub dominium noſtrum quæ res non veniant, nu. 27 98
dominia rerum etiam per procuratorem acquiruntur, ſecus eſt in obligationibus, nu. 1 406
domus cuique tutiſſimum refugium, nu. 3 436
ex domo filiifam. ſeorſum a patre habitantis ſi quid proiiciatur vel effundatur, pater non tenetur, nu. 1 441

donatio

Donatio excedens 500. ſolidos, hodie valet ſine inſinuatione ſecus ſi eam ſummam excedat, nu. 4 148
Donatio hodie etiam nudo pacto perficitur, nu. 3 ibid.
Donatio nudo conſenſu contrahitur, nu. 3 413
Donatio in quibus inſinuationem non requirit, caſus, nu. 6 46
Donatio inter viuos, inter coniuges prohibita, ſecus in donatione mortis cauſa, nu. 10 150
Donatio inter viuos proprie quæ dicatur, nu. 1 148
.. quibus ex cauſis reuocetur, nu. 1 149
Donatio mortis cauſa ex Homero inducta, nu. 7 147
Donatio mortis cauſa quæ ſit, nu. 1 147
Donatio mortis cauſa tribus modis reuocatur, nu. 4 146
quibus remedijs id fiat, nu. 5 ibid.
Donatio propter nuptias doti per omnia hodie æquiparatur, numero 5.6 149
fallit, num. 7 ibi.
Donatio propter nuptias quid ſit, nu. 8 150
ſi de donatione propter nuptias agatur quomodo formandus ſit libellus, nu. 40 534
Donatio qualiter contrahatur, nu. 2 146
Donatio vnde dicta, nu. 5 ibid.
Donationis mortis cauſa tres ſpecies, nu. 3 147
Donationis verbi acceptio, nu. 4 6 146
Donationi clauſula adiecta, quod ob ingratitudinem non reuocetur, nihil valet, nu. 3 149
aliorum ingratitudinem non reuocatur donatio, nu. 3 ibid.
Donationem propter nuptias pro omni lucro dotali accipi, numero 2.13 150
circa Donationem propter nuptias tria tempora conſideranda, nu. 1.2.4 149
in Donatione niſi expreſſim fiat mortis mentio, donatio inter viuos præſumitur, nu. 2 147
Caſus in quibus donata non computantur in legitimam, numero 9 221
in Donatione ob cauſam ceſſat hoc priuilegium, nu. 8 560
Item in permutatione pariter ceſſat, nu 9 ibid.
Donationis mortis cauſa, & legata, ſunt eiuſdem effectus, numero 6 147
de Donationibus. 146
Huius tituli ordo defenſus, idemque impugnatus, numero 1. 3 ibid.
Donatore conuento ex donatione habet locum priuilegium competentiæ, nu. 7 560
Dos actione dotis & petitur & repetitur, nu. 28 534
Dos eſt proprium patrimonium vxoris, nu. 4.6 152
Dos aduentitia quid, nu. 29 534
Dos quomodo alienari poteſt, nu. 9 152
Dos & donatio propter nuptias æqualitatem iuris habent, num. 5.6 ibid.
Dos & donatio propter nuptias quid, nu. 8 150
ſicut Dos, ita & donatio propter nuptias ſubeſt tacitæ hypothecæ, nu. 21 913
Idem in bonis paraphernis obtinet, nu. 22 ibi.
Dos iure veteri conſtante matrimonio augeri poterat, numero 3 149
Dos ob matrimonium illicitum data quando poſſit repeti, numero 8 40
Dos profectitia quid, nu. 29 534
Dos quid ſit, nu. 8 533
Dos ſine matrimonio eſſe nequit, nu. 2.5 40
Dotis cauſa multum priuilegiata, nu 7 152
Dotis exactioni vt locus ſit, contractum matrimonium eſſe oportet, nu. 27 434
Dotis non numeratæ exceptio, nu. 9 376
Dotis reſtitutio aliter olim fiebat, quam hodie, nu. 3 243
in Dotis promiſſione etſi non interueniat ſtipulatio, fingitur tamen interueniſſe, nu. 24 533
Idem eſt, ſi ſtipulatio inutiliter interuenerit, nu. 25 ibid.
in Dote petenda libelli forma, nu 33 534
in Dote repetenda quid probandum, nu. 37 ibid
pro Dote repetenda libelli forma, nu. 39 ibid.
tam pro dote certa quam incerta, actio ex ſtipulatu competit, numero 16 534
Dotalium inſtrumentorum confectio an ſit de ſubſtantia legitimationis, nu. 12 287
Dotalium quid, nu. 14 150
Draco Athenienſis legiſlator, nu. 1 13
Dracones leges. ibid.
Druſus Claudij Cæſaris pater, nu. 13 5
Druſus Germanici cognomen primum ſortitus. ibid.
Druſus in Germania mortuus. ibid.
Dubitandi cauſæ ad verſ. ſed etſi, hoc §. nu. 3 240
Dubitandi cauſa in hoc §. nu. 1 74
Dubitandi decidendique ratio, nu. 2. ibid. & nu. 3. 4 262
Dubitandi ratio in facti ſpecie, nu. 3 201
in Dubio ſubſtitutio appellatiuo nomine facta præſumitur, numero 6 201
in dubio teſtator erraſſe non præſumitur, nu. 7 256
Duo rei eiuſdem in ſolidum eſſe domini regulariter non poſſunt nu. 1 180
Duplares actiones aliæ ex accidenti ſunt pœnales, nu. 5 519
vltra Duplicas hodie non licet progredi ante litis conteſtationem, nu. 2 595
in Duplum quando agere dicamur, nu. 2 511
Dupondius quid, nu. 3 195
Dupondium quid ſit, nu. 12 193

E

Eccleſia immunitatem præſtat tam ſeruis, quam liberis, numero 1 33
Edictum de legatis prohibitorium eſſe, nu. 2 248
Editum, Nautæ, Caupones, Stabularij, vt recepta reſtituant, numero 4 447
Edictum, Ne quis eum, &c. differt ab edicto, De eo per quem factum, &c. nu. 66 488
Edictum fraudatorium quando locum habeat, nu. 9 466
Edictum perpetuum quis primo ſcripſerit, nu 7 18
Edictum qui deiecerunt vel effuderunt, duo habet capita, numero 2 440
Edictum, quod metus cauſa, de quo metu loquatur, numero 6. 516
Edicta & interdicta an differant, nu. 5 597
Edicta iudicum temporaria corrumpens, extra ordinem punitur, nu. 21 485
Educatio eſt iuris naturalis, nu. 16 18
Effundendo deiiciendoque ſi rebus noſtris ſit nocitum, æſtimatio, in duplum ſoluitur, nu. 3 440
ἔγκλημα Pro damno iniuria dato, & pro actione, nu 2 433
Electores Germaniæ, nu. 2 2
Electrum quid, nu. 2 113
Emancipare contracta fiducia, nu. 2 67
Emancipato & adoptio ſunt iuris ciuilis commenta. nu. 3 292
Emancipatio quamcunque imaginariam venditionem ſignificat num. 10 162
Emancipatio quomodo probetur, nu. 5 54
Emancipatio requirit patris & filij conſenſum. nu. 4 56
Emancipationis cauſa efficiens, nu. 3 53
Effectus, nu. 6 54
Emancipationis vetus ſolemnitas, nu. 4 58
ad Emancipationem, actorum ſcriptura requiritur, nu. 2. 4 54
in Emancipatione, item exhæredatione admittitur aſſignatio. nu. 2 328
Emancipatione tollitur patria poteſtas, nu. 1 53
Emancipatus ſibi non patri acquirit, nu. 2 155
Emancipatus iure ciuili non ſuccedit ab inteſtato, hodie tamen ſecus eſt, nu. 2. 3 287
Emancipatus præteritus, hodie teſtamentum dicit nullum, ad inſtar ſui, nu. 4 185
Emancipato an aſſignari libertus poſſit, nu. 1 328
Emancipato, cum cauſa præterito, valet etiam hodie teſtamentum, nu. 5 185
Emancipato & naturali tantum filio non recte tutor datur, niſi, cum iudicis decreto, nu. 5 58
Emancipati iure ciuili præteriri poſſunt, vt extranei, numero 1. 185 ibid.
Quæ ſit ratio.
Sed iure prætorio habent bon. poſſ. contra tabulas, numero 2. ibid.
Emancipati ſunt incogniti iure ciuili, prætor tamen illis ſubuenit vel bonor. poſſeſſ. contra tabulas, ſi ſint præteriti, vel ab inteſtato per bon. poſſeſſ. vnde liberi, nu. 1 291
Qui hodie obtineat, nu. 4 ibid.
Emendans libellum tenetur reo ad expenſas indebitæ fatigationis, nu. 27 555
Emendare quid ſit, nu. 21 555
Emendatio circa libelli ſubſtantialia, ſolum ante litem conteſtationem fieri poteſt, nu. 27 ibid.

Emen-

Digitized by Google

I N D E X.

Emendatio circa qualitates principales ante litem conteſtatam tantum permiſſa eſt, nu.31 555
Emendatio in addendo conſiſtens declaratur, nu.8 554
Emendatio libelli, cum reſecantur ſuperflua, nu.26 555
Emendatio libelli per detractionem, nu.24 ibi.
Emendatio libelli quibus modis fiat, nu 5 554
Emendatio libelli in re petita vſque ad ſententiam permittitur, contra communem, nu.10.15 554
circa Emendationem libelli in iudicijs ſingularibus diſtinguendi quatuor caſus, nu.9 ibid.
Emphyteuſis eſt per ſe contractus proprius, nu.1 388
Emphyteuſis in quibus differat ab emptione & locatione, numero 8 ibid.
Emphyteuſis legari, obligari, in dotem dari poteſt, ignorante & inuito domino, nu.24 390
Emphyteuſis propter deteriorationem rei perditur, nu.20 389
Emphyteuſis ſcripturam requirit, nu.26 390
Emphyteuſis varijs modis concedi ſolet, nu.16 389
Emphyteuſis vnde cœperit, nu.2 388
Emphyteuſis definitio, nu.7 ibid.
Emphyteuſim vendens irrequiſito domino, eam perdit, num.21.23 389
Emphyteuta non ſoluens canonem triennio, cadit a iure ſuo, nu.17 ibid.
An poſſit ſolutionis moram purgare, nu.18.19 ibi.
Emphyteuta tenetur domino ſcriptum edere, nu.27 390
Emphyteuticæ rei periculum ad quem pertineat, nu.28.29. ibid.
Emphyteuticus contractus an ſit iuris gentium vel ciuilis, num.5.20 25 389
Emphyteuticus contractus, nominatus, nu.6 388
Emplaſtrum, cataplaſma, nu.10 111
Empti actionis forma, nu 80 501
Emptio & locatio in quibus conueniant, nu.1.2 385
In quibus differant, nu.10 386
Emptio & venditio an idem ſint cum permutatione, numero 9.12 13 381.& 382
Emptio & venditio promiſcue accipiuntur, nu.1 378
Emptio fit bifariam ſine ſcriptura, & cum ea. nu.8 379
Emptio in ementis vel vendentis voluntatem collat, an & quando valeat, nu.5.6.8 380
Emptio in ſcriptis quando perfecta dicatur, nu.9 383
Emptio pure, in diem, & ſub conditione contrahi poteſt, numero 1 384
Emptio quando dicatur contrahi, nu 6 378
Emptio quarum rerum nulla ſit, nu.4 384
Emptio rei ſacræ aut publicæ valet, ſi inter ignorantes contracta ſit, nu.1 ibi.
Idem, ſi emptor tantum ignoret, nu.2 ibid.
Quid, ſi vterque ſciat rem commercio hominum exemptam eſſe, nu 3 ibi.
Emptio rebus fieri non poteſt, nu 14 381
Emptionis effectus, nu.7 374
Emptionis cauſa efficiens. ibid.
Cauſa materialis. ibid.
Emptionis & locationis contractus in quibus conueniant, num.1.2 385
Emptionis & locationis ſimilitudo, nu.1 386
Emptionis origo, nu.2 378
Emptionis ſubſtantiam ex tribus conſiſtere, nu.2 380
Emptionê quo ad arrhas, in ſcriptis & ſine ſcriptis nihil differre, nu.9 379
poſt emptionem contractam omne commodum, vel incommodum ad emptorem ſpectat, nu.12 383
Emptione acquiritur dominium iure naturali, nu.1 122
Emptione perfecta, rei emptæ periculum ſtatim ad emptorem pertinet, nu.1 382
Regula hæc quibus caſibus non procedat, nu.13 383
In emptione debet precium eſſe certum, & in pecunia numerata conſiſtere, nu.1 381
Præter id precium etiam iuſtum eſſe debet, nu.3 ibid.
de emptione & venditione, nu.1 378
in emptione non transfertur dominium niſi ſoluto pretio, numero 2 122
in emptione quando res deſinat eſſe integra, nu.2 413
ab emptione ſemel perfecta quando recedere liceat, & vtrius periculo res pereat, nu.1 379
Emptor bonorum debitoris ſucceſſor prætorius fiebat, nu.2. 334
Emptori an etiam deceptio ſubuenietur, nu.5 381
inter emptorem & venditorem continuantur tempora, ad vſucapionem complendam. 145
ἐπιεικεία. 521
ἐπιεικίζειν. ibid.
Epiſcopalis dignitas eximit ex poteſtate patris, nu.6 51
Epiſcopus neque ſeculari, nec ſæcularis iudex clerico dare tutorem poteſt, nu.4 70
Equi vſus, nu.3 136
Erat olim §. quare titulo de donationibus ſit adiunctum, numero 1 150
Erciſcere ſignificat diuidere, nu.10 404
Ergo, §. huius ſumma, nu.1 270
Eripere & eximere quid denotent, nu.16.55 485.487
Error circa nomen appellatiuum vitiat legatum, nu.11 255
fallit ibid.
Error facti non impedit vſucapionem, nu.1 141
Error impedit & actum & conſenſum, nu.8 60
Error iuris impedit vſucapionem, nu.2.3 144
iuſtus error quis ſit, nu.1 ibid.
in errore facti quid proprij, nu.5 ibi.
in errore quid iuris, nu.4 ibid.
& cum quæſitum, huius §. effectus, nu.1 263
Hypotheſis in hoc §. explicata, nu.2 ibid.
& quia, quæ ſit huius §. hypotheſis, nu.1 276
Etſi ex diſparibus, huius §. hypotheſis, nu.1 201
Etſi plures, §. huius caſus, nu.1 195
ab Etymologia argumentum negatiue valet, nu.3 57
quando fallit, nu.4.5 ibid.
Euariſtus præfuit eccleſiæ. 4
Exactione reuocatur legatum nominis, nu.8 448
Exactores, nu.9 ibi.
Examen quid, nu.6 105
Exigere verbum, nu.9 248
Exceptio ad præcedentem, §. nu.1 291
Exceptio ad regulam, actore non probante, &c. nu.4 360
Exceptio ad regulam, qui ſemel hæres, nu.8 288
Exceptio ceſſionis bonorum fideiuſſori non prodeſt, nu.6 596
Exceptio compenſationis minuit debitum petitum. 561
Exceptio compenſationis an excommunicatus obiicere poteſt, num.24 561
Exceptio debet eſſe de regula, nu.2 165
Exceptio declinatoria quando proponenda. 594
Exceptio doli an detur contra hæredes doloſi, nu.7 588
Exceptio doli duplex, nu.6 ibi.
Exceptio doli explicatur, nu.5 ibid.
Exceptio doli perpetua eſt, nu.8 ibid.
Exceptio & defenſio an inuicem differant, nu.10 587
Exceptio & præſcriptio quomodo differant, nu.7 ibid.
Exceptio erroris declaratur, nu.9 588
Exceptio eſt actionis excluſio, nu.9 444
Exceptio generice & ſpecifice accipitur, nu.9.11 587
Exceptio intentionis, an proprie exceptio dici poſſit, nu.13. ibid.
Nonnullæ exceptiones naturam actionum ſortiuntur, numero 12 444
Exceptio iuriſiurandi explicatur, nu.1 589
Exceptioni Macedoniani quãdocunq; opponi poteſt, nu.14. 570
Exceptio non numeratæ pecuniæ biennio durat, nu.4 589
Exceptio non numeratæ pecuniæ attingitur, nu.1 588
Exceptio non numeratæ pecuniæ & excipiendo & agendo opponi poteſt, & quæ tum ſint neceſſaria, nu.15 376
Exceptio non numeratæ pecuniæ olim quinquennio durabat, hodie ſaltem duobus annis, nu 8 ibid.
Exceptio non numeratæ pecuniæ propriæ in mutuo locum habet, nu.2 588
Exceptio non numeratæ pecuniæ quibus caſibus non detur, numero 18 377
Exceptio nonnunquam præſcriptio dicitur, nu.5.6 586
Vnde hoc proueniat. ibid.
Exceptio pacti de non petendo explicatur, nu.1 589
Eadem illuſtrata per exemplum, nu.2 ibi.
Exceptio perſonalis, nu.5 596
Exceptio procuratoria multiplex, nu.3.4.5 594
De exceptione, quod metus cauſa & quod ſit in rem ſcripta, numero 3 587
Miniſtri eccleſiarum quatenus a tutela excuſentur, nu.3 87
Exceptio, quod metus cauſa, de quo metu intelligenda, numero 4 588
Exceptio realis, nu.3 596
Exceptio rei iudicatæ tam ex reali quam perſonali actione naſcitur, nu.4 591

Exceptio

Exceptio rei iudicatæ vt locum habeat, quæ requirantur, numero 6 ibid.
Exceptio vnde deſcendat, nu. 2 586
Exceptionis etymum non eſſe ab excludenda actione, numero 3 ibi.
Exceptionis generalis acceptio, nu. 9 596
Exceptioni non numeratæ pecuniæ an renunciari poſſit, numero 17 376
Exceptionem reo dari ad defendendum, nu. 8 444
ſub exceptione continetur etiam replicatio, duplicatio, triplicatio, &c. nu 1 595
Exceptiones ciuiles, nu 4 592
Exceptiones dilatoriæ ante litis conteſtationem opponi poſſunt nu. 6 593
Exceptiones dilatoriæ ſunt temporales, nu. 4 592
Exceptiones peremptoriæ etiam poſt litis conteſtationem opponi poſſunt, nu. 6 593
Exceptiones peremptoriæ quamdiu proponi poſſint, numero 2. 592
Exceptiones per quæ verba olim concipiebantur, nu. 3 586
Exceptiones peremptoriæ, nu. 1 592
Exceptiones, quæ ſunt proximæ actionibus, qui tantum poteſt excipere, obiicere nequit, nu. 13 444
Exceptiones quando rei vel perſonæ cohærere dicantur, numero 1 587
Exceptiones reales ſunt tranſitoriæ, perſonales non item, num. 4. 5 596
Exceptiones temporales & dilatoriæ qualiter agentibus obſtent nu. 3. 5 592
Exceptionum aliæ iuris, aliæ facti, nu. 2 587
Exceptionum aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ, nu. 1 592
Exceptiones non omnes in hoc titulo comprehenſas eſſe, numero 1 592
de exceptionibus. Rub. 586
huius tituli defenſa collocato, nu. 1 ibid.
Excuſatio hoc loci quid ſit, nu. 2 83
Excuſatio a tutela quando detur, nu. 3 ibi.
Excuſatio propoſita intra quatuor menſes terminanda, & a quo tempore hi currant, nu 10 89
Excuſatio propter inimicitias quando locum habeat, nu. 3 85
hæc excuſatio quando locum non habeat, nu. . . ibi.
Excuſatione falſa vtens, a tutela non liberatur, nu. 1 90
ab excuſatione reiecta appellari poteſt, nu. 1 88
Excuſationum cauſæ intra quæ tempora proponendæ ſint & terminandæ, nu. 10 89
ad excuſationes proponendas dantur 50. dies continui, & iidem quomodo computentur, nu. 4 8 ibid.
quare dicantur continui, nu. 3 ibid.
de excuſationibus tutorum vel curatorum. Rub. 82
Excuſator, num. 3 577
Excuſſionis beneficium, nu. 12. 13 578
in excuſationis materia inſpicimus quoque facilitatem conueniendi, nu. 49 469
Ex duobus, huius §. caſus, nu. 1 531
in hoc §. dubitandi cauſa, & item decidendi, nu. 2 ibid.
Executio an & quando etiam contra patrem fiat, nu. . . 574
Executio quandoque pro accuſatione, quandoque pro vltione accipitur, nu. 9 620
Executio quomodo fiat aduerſus filium damnatum ob delictum num. 3 574
Executionis forma in cauſa interlo-ando definita, nu. 41 483
Ex eadem cauſa, textus veras, quomodo accipienda. 561
Ex eo autem § exceſſus, nu. 5 215
dubitandi cauſa in hoc §. nu. 7 ibid.
ratio decidendi, nu. 1. ibid.
inter exemplarem & pupillarem ſubſtitutionem differentia, numero 11 206
Exemplariter qui ſubſtituere poſſint. 205
Exemplariter quomodo olim, quomodo item hodie ſubſtituatur, num. 3 ibid.
Exemplum, vbi ciuilis obligatio cum naturali oritur, & naturalis deinde a ciuili diuellitur, nu. 16. 336
Exemplum non reſtringit regulam. 592
Exempla omnia in textu poſita vni regulæ ſubiici, nu. 11 540
Exempla lex, vbi quis in id tantum quod facere poteſt, condemnatur, nu. 3 557
Exemplis quandoque innitendum, nu. 6 47
Exercere quid, nu. 8 564
Exercitor ad quid teneatur, nu. 15. 16. 17 565
Exercitor quis dicatur. 564
Exercitoria actio ad quid competat, nu. 9. 10. 11 ibi.
Exercitoria actio quare introducta. ibid.
in exercitoria, inſtitoria, quod iuſſu, facilior eſt probatio, quam de peculio & de in rem verſo actione, nu. 3 568
Exhæredatio filij emancipati cur eiuſdem arrogatione non tollatur, nu. 3 212
Exhæredatio hodie cum cauſa fieri debet, nu. 5 182
Exhæredatio hodie ſine cauſæ expreſſione non fit, nu. 5 188
Exhæredatio in codicillis non recte fit, nu 4 282
Exhæredatio inter quas perſonas locum habeat, nu. 5 140
in exhæredatione quæ neceſſaria, nu. 3. 4 ibi.
de exhæredatione liberorum. Rub. ibid.
tituli huius continuatio. ibid.
Exhæredato etiam pupillariter ſubſtitui poteſt, nu. 1 208
an idem hodie locum habeat, nu. 2 ibid.
Exhæredati non habent beneficium bonorum poſſeſſionis contra tabulas, nu. 4 324
ad exhibendum vt quis agat, prætendere debet intereſſe pecuniarium, nu. 50 543
Exhibere quid ſignificet, nu. 44 543
Exhibere, reſtituere rem, nu. 4 617
Exigere verbum, nu. 9 248
aduerſus eximentes plures in ſolidum agitur, nu. 58 487
Expenſarum compenſatio quare in vſum recepta, nu. 36 538
in expenſarum condemnatione qualiter in camera Imperij procedatur, nu. 9 612
Exordium conſtituendi iuris a natura capiendum, nu. 2 11
Exordia quibuslibet diſciplinis præmittendum, nu. 1 1
Expromiſſor quis, nu. 6 369
Extraneus adoptiuum filium in teſtamento impune præterire poteſt, nu. 3 294
Extraneus an adoptiuum educare teneatur, nu. 4 ibid.
Extraneus hæres ſemel repudians non poteſt pœnitere, ſecus eſt in ſuo hærede, nu. 11 228
Extraneus manumiſſor quis olim dictus, nu. 9 325
Extraneus non fit hæres ipſo iure, nu. 3 288
Extraneus quis dicatur. 288
in extranei perſonam ſolutio conferri poteſt, nu. 1 357
contra extraneum qui dotem ſibi dari ſtipulatus eſt, an beneficium competentiæ detur, nu. 12 559
in extraneis, §. an de ſuis etiam & neceſſariis hæredibus accipiendus, nu. 2 223
Ex hoc §. regula deſumpta, nu. 3 ibid.
Exordinaria iudicia quæ ſint, nu. 8. 9. 10 619
Extrinſecus quæ dicuntur nobis parari, nu. 11 330
Extrinſeca ſolemnitas, nu. 6 8 375

F

Fabri error, nu. 9 162
Fabri lignarij verbo qui contineantur, nu. 9 114
Factio pro conſignatione, nu. 2 224
Facti ſpecies in hoc §. nu. 1 201
Factionem teſtamenti dici, aliiſque verbis non apte coniungi, num. 2 224
Factio ſi. ibid.
Factum alienum an conſtitui poſſit, nu. 8 476
Facti alieni iuſta ignorantia, nu. 4 547
Quibus caſibus id non procedat, nu. 5 ibi.
Facti alieni promiſſio quibus caſibus admittatur, nu. 2. 4. 6. 7. 356
Quæ facti ſunt, non tranſeunt ad dominum, nu 3 352
in Facti omnibus obligationibus is qui non facit id quod promiſit, in pecunia num. rata condemnatur, nu. 3 356
Facti exceptio quid, nu. 2 587
Factum alienum nemo promittere poteſt, nu. 1 356
ad Factum ex vltima voluntate debitum, an quis præciſe cogi poſſit. 249
in Factum actio interdum datur accommodata legi Aquiliæ, numero 4 432
Facta in fraudem creditorum non valent, nu. 1 333
Facta ſunt incerta, nu. 23 497
Facta legari poſſe, nu. 1 249
Facta omnia eſſe incerta, nu. 20 346
Falcidia ceſſat in militum teſtamenti, nu. 4. 7. 8 261. & 262
& quæ ſit ratio. ibid.
Falcidiæ computatio quomodo ineunda, nu. 5 265
an Falcidia, quæ non detrahitur de legato pio, alia legata aggrauet, nu. 7 ibid.
in Falcidia quandoque bina deducto ſit, nu. 6 ibi.

Digitized by Google

INDEX.

in Falcidia retinenda æs alienum non computatur, nu. 1 264
nec funerales impenſæ,nu.2 ibid.
falſa cauſa legato adiecta quando illud vitiet,nu.2.3 256
falſa demonſtratio ad genus illimatum relata legatum euertit, nu.3 255
falſa demonſtratio adiecta quantitati legatæ an vitiet, & quando, nu.4.5.6.8 ibid.
falſa demonſtratio legatum non vitiat, ſi de re conſtet, numero 1 ibid.
falſarius quis dicatur,nu.3.5.10.11 626.& 627
falſi pœna quæ ſit,nu.13.14 ibid.
variat pro qualitate falſi,nu.15 ibid.
falſum committitur non ſolum ſcripto, ſed etiam dicto & facto, ibid. nu.7 626
falſitas quid. ibid.
familia pro hæreditate,nu.2.5 6.7.8.9 404.& 507
familiæ appellatio. ibid.
familiæ varia ſignificatio, nu.6 51
in familiæ erciſcundæ iudicium,quæ veniant,nu.29 508
in familia erciſcunda quod ſit iudicis officium. ibid.
famoſæ actiones non ſemper ſunt criminales,nu.14 438
faui quid,nu.5 105
felix quis dicatur,nu.23 3
feruoris vocula ſignificet,nu.3 571
feudum in quo differat ab emphyteuſi,nu.9 388
feudorum conſuetudines, nu.12 5
veteribus militarium iura. ibid.
feudorum libri quid contineant. ibi.
in feudis præferuntur agnati cognatis,etiam hodie,nu.8 64
fictio in Pauliana actione, quod res tradita habetur pro non tradita,nu.41 469
fictio iuris poſtliminij,nu.2 228
fictio legis Corneliæ,nu.7.13 53
fideiubendi verbum infert ſtipulationem, nu.2.3 575
fideiubentes pro malefactore iudicatum ſolui pro pœna non tenentur,niſi occaſione primæ obligationis,nu.11 519
fideicommiſſaria libertas,nu.2 278
fideicommiſſa quo tempore cœperint, nu.1 266
fideicommiſſaria ſubſtitutio proprie non eſt ſubſtitutio, numero 3 265
fideicommiſſarius adire cogens, totam hæreditatem accipere tenetur,nu.4 271
grauari poteſt vt alij reſtituat,nu.7 275
grauatus reſtituere,an quartam detrahat,nu.9 ibid.
fideicommiſſarius hodie ſemper loco hæredis habetur, nu.3.269
quando teneatur ad debita,vel legata, nu.7 272
fideicommiſſarius vniuerſalis, non poteſt eſſe teſtis in teſtamento,nu.6 168
de fideicommiſſarijs hæreditatibus. Rub. 265
fideiuſſoriam obligationem dupliciter conſiderari,nu.4 369
fideicommiſſum dari poteſt ſub conditione, item ex die & ad diem,nu.7.8 266
fideicommiſſum duplex, vniuerſale & ſingulare,nu.5 265
fideicommiſſum in teſtamento relictum non valet, ſi careat hæredis inſtitutione,nu.1 268
fallit,nu.2 ibid.
fideicommiſſum poteſt etiam in codicillis, & ab inteſtato relinqui, nu.3 ibid.
fideicommiſſi reſtitutionem tribus modis fieri,nu.10 267
fideicommiſſo qui grauari poſſint, nu.1 277
ex fideicommiſſo, vel S. C. Trebelliano hæreditatem ſuſcipere, nu.7 83
in fideicommiſſo libertatis non refert, ſciuerit,an ignorauerit teſtator ſeruum alienum eſſe, nu.3 278
fideicommiſſa an & quomodo olim, quomodo item hodie peti poſſint,nu.6.7.8 266
fideicommiſſa in quibus legatis olim præualuerint,nu.1.2.3. 231
fideicommiſſa tantum verbis indirectis, vel communibus relinqui poſſunt,nu.2 279
fideicommiſſa quibuſcunque verbis relinqui poſſe, quæ tamen fideicommiſſum importent,nu.1 ibi.
pro fideicommiſſis vniuerſalibus quæ actiones hodie dentur,nu. 9.11.12.13 267
fideiuſſio ſine ſtipulatione non conſtit. 375
fallit,nu. 4.5 ibid
fideiuſſor & præſenti & futuræ obligationi accedere poteſt, numero 1 371
fideiuſſor id tantum præſtat,quod iudicatum eſt ex cauſa principali. 579
fideiuſſor in maiorem ſummam obligatus, quam principalis, an ad aliquid teneatur,nu.3.5.7.9 373
fideiuſſor naturali & ciuili tantum obligationi accedit, num. 6.7.8 370
quomodo id accipiendum. ibi.
fideiuſſor non accedit obligationi conſeruandæ dotis, numero 2 ibid.
fallit,nu.3 ibid.
fideiuſſor non adhibetur,niſi adſit perſona principaliter obligata,num.1 369
fideiuſſor non poteſt durius obligari quam principalis debitor, mitius poteſt,nu.1 373
fallit,nu.2.4 ibid.
fideiuſſor omni obligationi accedere poteſt, nu.1 370
fideiuſſor pro hæreditate iacente interuenire poteſt, numero 2.5.6 269
fideiuſſor quacunque lingua accipi poteſt,nu.1 374
fideiuſſor quandoque ante ſolutionem agere poteſt, vt liberetur, num.4.5 374
fideiuſſor quod pro principali ſoluit, repetere poteſt mandati actione, nu.1 ibid.
quando id locum habeat. ibid.
fideiuſſor ſoluens an liberet debitorem principalem, numero 10 409
pro fideiuſſore poteſt alius fideiuſſor interuenire,nu.3 369
fideiuſſores differunt a correis,nu.8 351
fideiuſſor pro corporali pœna non admittitur,nu.5 370
fideiuſſio in futurum concipi poteſt,nu.2 371
fideiuſſor damni dati non præſtat duplum,& quæ ſit ratio, numero 10 519
fideiuſſor plures ſinguli in ſolidum tenentur,nu.1 371
ad idem ſit in pluribus mandatorib. & conſtitutorib. nu.2. ibi.
quid de pluribus expromiſſoribus,nu.3 ibi.
fideiuſſores quatuor habere beneficia,nu.11 372
fideiuſſores qui,nu 3 369
fideiuſſores vnde dicti. ibid.
fideiuſſores vt cenſeantur idonei,quæ requirantur, nu.9 580
fideiuſſorum generalis acceptio,nu. 2 596
fideiuſſorem præſtatio cur inuenta,nu.5.6 369
de fideiuſſoribus. Rub. 468
tituli continuatio,nu.1 ibid.
fideiuſſoria obligatio tranſit in hæredes,nu.1 371
quod verum eſt in fideiuſſoribus contractum,nu.3 ibid.
an idem ſit quando fideiuſſor obligationi ex delicto acceſſerit,nu.4 ibid.
fiduciaria hæreditas,fiduciarius hæres,nu.4 68
de fiduciaria tutela. Rubr. 67
filia nubendo in ius & familiam viri tranſit,nu.3 59
filiam ſororis adoptiuæ licet ducere,nu.1 37
quæ ſi eius ratio,nu.2 ibid.
filius adoptiuus alteri in adoptionem dari poteſt, nu.1 46
fallit in extraneo adoptato,nu.3 ibid.
filius adoptiuus licet non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi,ſuccedit tamen per vnde cognati, nu 1 293
filius ante ſacerdotium conceptus,naſcitur legitimus,nu.5 55
filius arrogatus quando quartam petat,nu.4 46
filius emancipatus an teſtis eſſe poſſit in teſtamento patris, numero 3 166
filiusfam ab extraneo adoptatus, ei ab inteſtato ſuccedit,numero 2 294
filiusfam de aduentitiis & profectitiis ad pias cauſas teſtari non vetatur,nu.9 176
filiusfam. quadruplex priuilegium habeat in caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio,nu.11 176
filiusfam.eſt capax iuris dotalis,nu.4 368
filiusfam.ex omni contractu & delicto obligatur,nu.5 478
filiusfam.habet quadruplex peculium,nu.3 ibid.
filiofam.in bonis caſtrenſibus & quaſi inteſtato morienti, quomodo ſuccedatur,nu.10 176
filiusfam.olim bona materna patri acquirebat,nu.2 306
hodie ſecus. ibi.
filiusfam. olim poterat præterire patrem, hodie ſecus, numero 4 171
filiusfam.poteſt in caſtris iure militari teſtari,nu.7 171
filiusfam.poteſt patrem ſine venia tutorio nomine in ius vocare. num.3 60
filiusfam. præteritus poteſt teſtamentum nullum dicere, vel bonorum poſſeſſione contratabulas vti, & quæ ſit ratio, numero 1.3 324
filiusfam.quadruplex peculium habet,nu.3 150
quando teſtari poſſit,nu.4 166

I N D E X.

quare prohibetur teſtis eſſe in teſtamento patris, nu.2. ibid.
quid iuris in quoquo peculio habeat,nu. 8 156
ſi dubium ſit, vnde acquiſierit quale peculium cenſeatur, numero 10 ibid.
teſtari non poteſt,neque codicillari,donare tamen mortis cauſa patre conſentiente poteſt,nu.2 175
quæ ſit diuerſi iuris ratio,nu.3.4 ibid.
tutor eſſe poteſt,nu.2 60
filiusfam.vel inſtituendus,vel exhæredandus,nu.1.3 180
quæ ſit ratio. ibid.
filijfam.coguntur hæredes eſſe iure ciuili,etiam inuiti,nu.6. 222
filijfam.iure prætorio abſtinendi beneficium habent,nu.7 ibid.
filijfam. teſtamentum per emancipationem non confirmatur, num.12 176
filiofam.olim ſuccedebat pater iure paterno,&c.nu 4 301
contra filiumfam.quomodo executio fieri poſſit, nu.6 470
cum filiofam impubere ſi contractum ſit, quomodo hæc actio detur,num.34 480
filius in locum nepotis,& contra adoptari poteſt,nu. 1 45
Hodie veterem formularum vſum ſublatum eſſe,nu.5 334
filius natus antequam pater ſenatu moueretur, ſenatoris filius dicitur,nu.2 55
filius non dicitur adire hæreditatem, ſed ſe immiſcere, numero 5 74
filius patri ſtatim ſit hæres, de iure ciuili,nu.4 ibid.
filius quando dicatur præteritus,nu.2 180
filius ſi poſt deportationem conceptus ſit,patris tamen poteſtati non ſubijcitur,nu.4 55
filius ſi reliquit liberos, mater a ſucceſſione filij excluditur, numero 1 303
filius viuente patre eſt quaſi dominus rerum paternarum, quo mortuo continuatur in eum dominium,nu.3 222
filij appellatio proprie nepotem non continet,nu.6 62
ob filij præteritionem an teſtamentum ipſo iure ſit nullum, numero 6 180
filij vox,nu.2 350
filio emancipato inſtituto nepos ex eo præteritus hodie non dicit teſtamentum nullum,nu.4 287
an filio naturali tantum exemplariter ſubſtitui poſſit,nu.6. 206
filij adoptiui quid in patre naturali obtineant. 43
filij etſi plures ſint,numerum non augent. 677
filij naturales per ſubſequens matrimonium legitimantur, num. 5.7 41
filiorum nomen ex ſermonis proprietate etiam poſthumum cadit,nu.2 62
inter filios & ſeruos differentia,nu.2 569
finalis cauſa quæ ſit,nu.4.5 172
pro finibus quatuor competere remedia,nu.56 510
fiſcales res non vſucapiuntur,nu.6 143
quæ ſit ratio. ibid.
fiſcus,confiſcare,confiſcata bona,confiſcationes,nu.1.2 ibi.
fiſci duplex priuilegium,nu.6.7 146
Flauius Vopiſcus de Alemannis,nu.8 2
Flauij populi,nu.4 ibid.
Floridus ibid.
Flumen quando ripas mutet,nu.2 100
in Flumine publico non licet ædificare ſine authoritate publica, num.9 ibid.
Flumina cenſitorum vice funguntur,nu.5 109
Flumina perennia ſiue publica,nu.1 99
fœmina an hanc tutelam accipiat, nu.5 67
in fœmina maior pudicitiæ,quam in viro requiritur, numero 6. 190
fœminæ ab omnibus ciuilibus officiis remouentur,nu.7 594
fœminæ non dant tutores,niſi cum aſſenſu iudicis,nu.7 58
fœminæ non poſſunt adoptare,nu.1 47
fœminæ quare citius adoleſcant quam maſculi,nu.6 35
fœminarum quæ multos peperiſſent liberos,magnus olim fuit fauor,num.3 303
ex fonte tantum perenni aquæductus conſtituitur, nu.12 127
forma actionis commodati directæ & contrariæ,nu.39.40. 498
forma directæ actionis depoſiti,nu.49 499
forma duplex,ſubſtantialis & accidentalis,nu.7 163
forma inquiſitionis in tutore ſeruanda,nu.7 59
forma libelli in actione depoſiti contraria,nu.50 499
forma petendi in actione iniuriarum reclamatoria, nu.13 438
forma proponendæ actionis furti noſtro foro accommodata, numero 25 504
fortitudinis proprium,nu.15 8
Franci Duce Teudeberto duos inſtructiſſimo exercitus vno die fuderunt,nu.11 6
Franci quando a Iuſtiniano deuicti,nu.12 ibid.
Franci vnde dicti,nu.11 ibid.
Francorum primæ ſedes ibid.
frater fratri hodie ſuccedit etiam emancipato,nu.5 68
hæc tutela hodie legitima dicitur,nu.6 ibid.
frater non poteſt per adoptionem conſtitui,nu.2 45
fratris appellatione an ſoror veniat vel contra,nu.1.2 311
fratris filius hodie cum patruo ſuccedit,nu.3 299
fratrem non legitimum, ſed fiduciarium tutorem dici,num.2. 68
fratres & ſorores an querelam habeant,nu.15 218
fratres quare non dicantur legitimi tutores fratrum impuberũ, ad inſtar filiorum patroni,nu.8 68
fratres vtroque parente conſanguineos & vterinos excludunt,numero 2 297
fratrum tres ſpecies,nu.3 311
fratrum vel ſororum filij hodie cum patruis & auunculis in ſtirpes ſuccedunt,nu.4 299
ſi ſoli ſint,ſuccedunt in capita,nu.5 ibi.
fraudandi conſilium quomodo præſumatur,nu.2 29
fraudatores fiſci, nu.3 466
fraudatores patronorum,nu.4 ibi.
fraus conſilij,nu.22 467
fraus eſt potiſſimum fundamentum Paulinæ actionis, nu.23.ibi.
fraus,euentus,nu.22 ibid.
fraus parentum in necem filiorum,nu.5 466
fraudem eſſe duplicem,nu.22 467
in fraudem creditorum qui alienam rem alienat, Paulina non tenetur,nu.20 ibid.
in fraudem creditorum vt quis manumiſiſſe dicatur, quæ requirantur,nu.1 29
in fraudem legis fieri quando dicatur,nu.32 468
Friderici I.conſtitutio de furibus,nu.6 417
fructuarius ædium quoslibet recipere poteſt,ſecus in vſuario,numero 1 136
fructuarius cauet ſe boni viri arbitrio vſurum,nu.6 131
hæc cautio an ſit de ſubſtantia vſusfructus,nu.7 ibid.
fructuarius & bona fidei poſſeſſor in quo differant, nu.2.5 119
fructuarius & colonus differunt,nu.5 ibid.
fructuarius gregis ſatiſdare tenetur,nu. 4 120
fructuarius ſiue proprietarius loci, eum religioſum facere nequit,nu.10 103
fructus appellatione quid veniat,nu.1.2 120
fructus arborum in ripis ſitarum ad eos pertinent, qui proxima prædia habent,nu.5 100
fructus fortuito in terram decidentes,cuius ſint,nu.4 119
fructus necdum percepti ad hæredes fructuarij cur non pertineant,nu.6 ibid.
fructus quando dicantur percepti eſſe, nu.3 ibid.
fructus quando in Falcidiam veniant,nu.4 264
fructus qui reſtitutioni ſubiaceant,nu. 8.9 318
fructus quomodo veniant in Paulina actione, nu.17 467
fructus rei legatæ ante aditam hæreditatem non debentur,numero 10 231
fructus ſunt duplices,nu 7 118
fructuum acquiſitioni mala fides obeſt,nu.8 145
fructuum perceptione acquirimus rerum dominia, iure naturali,nu.1 118
frumentum excuſſum licet non poſſit reduci ad ſpicas, manet tamen primi domini,nu.13 111
fullo & ſarcinator furti actionem habent,nu.1 421
functiones publicæ quæ fiſco penduntur, vſucapi non poſſunt, num.8 143
quid,ſi res denunciatæ ſint fiſco,nec dum tamen occupatæ,numero 9 143
diſcrimen inter fundum & locum,nu.7 142
fundum lego cum inſtrumento, differt a legatis,lego fundum inſtructum,lego fundum vt inſtructus eſt,nu.9.10 245. & 246
fundum ſi quis acquirat,qui ſeruitutem debet, extinguitur ſeruitus,nu.6 450
fundo in genere legato,quando legatum eſt inutile,nu.11 250
in fundo etiam alieno venari & aucupari licet,nu.5 104
idem in piſcatione obtinet,nu.6 ibi.
fungibiles quæ res dicantur, nu.22 537
fur non eſt,putans ſe domini voluntate rem alienam contrectare,nu.1 418
fur ſemper eſt in mora,nu.16 493
fur tribus actionibus implicatur,nu.5 492
furti quis conſilium dare dicatur aut opem ferre, numero 16. 503

INDEX.

Furem aut rem furtiuam occultans, furti tenetur, nu.18 504
in fures quæ pœna hodie exerceri ſoleat, nu.7 412
Furioſus a mente capto quomodo differat, nu.22 79
Furioſus eſt ſub cura agnatorum gentilium, nu.1 78
furioſus & minor poſſunt tantum a teſtatore non etiam a iudice tutelæ præfici, nu.7 61
Furioſus & prodigus promittendo non obligantur, nu.1 359
Furioſus pene tutor dari poteſt, nu.3 61
furioſus qui dilucida habet interualla, recte tutelæ præficitur, numero 2 ibi.
furioſus qui ſemel probatus eſt, ſemper talis præſumitur, numero 11 79
ad furioſi prodigique agnatos cur lex curam deferat, numero 3. 78
furioſo interdicitur bonorum adminiſtratio, & ad agnatos deduci iubetur, nu.1 78
furioſo ipſo iure aufertur rerum adminiſtratio, ſecus in prodigo, nu.6 78
furioſi ignorantibus aſſimulantur, nu.4 288
furioſi non habent teſtamenti factionem, nu.3 177
 niſi dilucida interualla habeant, nu.4 ibi.
furioſi tutores eſſe non poſſunt, nu.2 85
furor, quomodo deprehendatur, vel probetur, num. 10.79. & numero 8 177
furoris probatio cui competat, nu.7 177
furtum conceptum cur a furto per lanceam liciumque concepto differat, nu 5.6 416
furtum conceptum & oblatum quid, nu.1 ibid.
furtum etiam liberorum hominum fit, nu.1 419
furtum in dubio præſumitur, ſi res aliena contrectata ſit, numero 1 418
furtum in re immobili non committitur, nu.4 142
furtum in rebus ſoli & incorporalibus non fieri, nu.4 415
furtum manifeſtum quod dicatur, nu.5 502
furtum non fit ſine dolo, nu.5 415
furtum non fit ſi iniuriæ cauſa non contrectem rem alienam, numero 7 ibi.
furtum non manifeſtum, nu.3 416
furtum prohibitum iure naturali, nu.13 415
furtum quandoque rei propriæ fit, nu.1 419
furtum ſine furandi animo non committitur, nu.4 141
furtum vnde dicatur, nu.5 142
furti actio a reliquis tutelaribus iudicijs differt, nu.8 72
furti actio an detur pro re modica, nu 2 106
 an in hæredes furis detur, nu.6 424
furti actio dupliciter intendi poteſt, ciuiliter & criminaliter, numero 22 504
furti actio mere pœnalis eſt, nu. 11 425
 fallit, nu.1 ibid.
furti actio qualiter creditori detur in pignore, nu.7 421
furti actiones an aduerſus hæredes furis dentur, nu.19 504
furti actiones aduerſus quos dentur, nu.15.16.17 503
furti actiones quibus dentur, nu.15 ibid.
furti concepti oblatique pœna, nu.2 416
furti definitio explicatur, nu.1 415
furta domeſtica leuia non vindicantur, nu.5 420
furtum eſſe vitium reale, rei ſemper inhærens, nu.2 ibid.
furti pœna qua hodie ſit, nu.23 504
furti tenetur, cuius ope & conſilio furtum fit, nu.1 419
furti vſus rerum exempla, nu.11 415
furtum non fieri abſque fraudulosa contrectatione, nu.5.6. 415
Apud Aegyptios & Lacedæmonios furari impune licuit, numero 14 ibid.
furtum apud Schytas grauiſſime fuit punitum, nu.15 ibi.
 Reperiens rem furtiuam, eamque cœlans hodie furti tenetur, num.11 417
 An in domo aliena rem furtiuam quærere liceat, nu.9 417
furem ſuſcipiens eumque cœlans, tenetur edicto de receptatoribus, nu.10 ibid.
 Rem furtiuam ſcienter in pignus accipiens vel eam emens furti obligatur, nu.11 417
furti vtraque actio perſonalis eſt. & quando furti delictum committatur, nu.14 503
in furto ſimplum, ſiue res damnificata non ineſt duplo vel quadruplo, nu.9 503
furtum & incendium non ſimpliciter connumerari inter caſus fortuitos, nu.12 344
inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum hodie nulla eſt differentia, nu.24 504
furtum paſſus quatenus furti actionem habeat, nu.8 125
a furto etiam ſtulta credulitas excuſat, nu.1 418
furtorum genera quot Paulus Iuriſconſ. recenſeat. 416
furtorum variæ pœnæ, nu.1 416
ad furtiuæ rei perſecutionem quæ actiones dentur, numero 21. 504

G

GAllus Aquilius, nu.14 411
 German. nu.13 3
Gelimerus a Belliſario victus, nu.17 ibid.
Gemmæ, lapilli, margaritæ quomodo differant, nu.5 107
 defenſi ea in re iuriſconſulti contra Vallam, nu.6 ibid.
Genſericus Roman perfide vaſtat, nu.1 3
Genſericus Vandalorum Rex. ibid.
Genus, nu.3 16
Genus generaliſſimum, nu.3 249
 Et ſubalternum inutiliter legantur, nu.14 ibid.
Genus infimum, nu.4 ibid.
 Idem eſt quod ſpecies apud dialecticis, & ſpecies, quod indiuiduum ibid.
 ſub triplici differentia eſt, nu.5 ibid.
Genus nihil aliud eſt, quam ſpecies ſimul collectæ, numero 34. 537
Genus proprie quid nu.1.2 249
Genus ſubalternum ibi.
Generis ad genus non obiicitur compenſatio, contra communẽ opinionem, nu.32 537
in Generis obligatione nullam ſpeciem eſſe obligatam doctrina falſa, nu.3 551
Generi appellatio ex ſponſalibus non acquiritur, proprie loquẽdo, nu.2 39
Genus promittens, quamcunque ſpeciem poteſt ſoluere, numero 10 551
Genere eo vnumquodque diſſoluitur, quo ligatum eſt, nu.5. 65
Genere infimo legato, cuius ſit allectio, hæredis vel legatarij, nu. 6.9.12 250
a Genere ad ſpeciem, vel contra argumentum, nu.19 53
Gerere verbum explicatur, nu.38 524
Germani vnde dicti, nu.13 2.3
Germanici cognomen ibid.
Germani, vel Alemanni caſtrenſe verbum ibi.
Germanorum & Alemmannorum eadem ſignificatio. ibid.
Geſtari hoc loci quid ſignificet, nu.4 424
inter Geſtionem & mandatum differenia, nu.40 524
Gothi & Vandali a Iuſtiniano fuſi, nu.2 4
Gothi quando inſignem victoriam ex Romanis retulerint, n.10.2
 quando Italiam inuadere tentarint ibid.
Gothi per Narſetem profligati, nu.10 5
Gothi prope Tarentum a Narſete ſuperati, nu.12 ibid.
Gothi qui, nu.10 2
Gradus primus cur non ſit in linea tranſuerſa, nu.5 310
Gradus tertius quot perſonas contineat, nu.1 311
Gradus ſeptimus quot perſonas contineat, nu.4 313
Gradus quid ſit, nu.4 310
in Gradu quarto quæ perſonæ, contineantur, nu.1 312
 in quinto quot ſint perſonæ, nu.1 ibid.
 in ſexto quot ſint perſonæ, nu.1 313
Gradus agnatorum & cognatorum eodem ductu inquirendi, numero 1 314
de Gradibus cognationum. Rub. 310
Grammatici ſi ſint intra numerum legitimum, excuſationem habent, nu 2 87
 quantum is ſit numerus, nu.3 ibid.
Grege legato, ſi vna ouis tantum ſuperſit, peti poteſt, nu.2 246
Gregorianus codex, nu.6 5
Grex & armentum differunt, nu.2 120
 idem locum habet in vſufructum vineæ, vel fundi alicuius, num.3 120
Gregis appellatione quid veniat, nu.1 246
Gregis legatum comprehendit omne futurum incrementum, numero 5 ibid.
Gregis vſumfructum qui habet, tenetur ſubmittere ex fœtibus natis, non aliunde, nu.1 120

H

HAbere, tenere, poſſidere differunt, nu.18 411
 Habitatio in quo differat ab vſufructu, & in quo conueniat cum eodem, nu.3.5.6 137
Habitatio quomodo conſtituatur & finiatur, nu.2 ibi.

Google

I N D E X.

Habitatio quid,num.1 ibid.
Habitator ad inſtar fructuarij ſatiſdationem præſtat,numero 7. ibid.
Hactenus §.continuatio ad ſubſequentes titulos,nu.1 160
Hæc conſtitutio,in hoc §.dubitandi cauſa,decidendique, numero 2.3 333
Hæres anomalus,nu.1 331
Hæres & bonorum poſſeſſor differunt,nu.3 161
vt differant,nu.9 322
effectu non differunt,nu.3 323
Hæres & qui ſunt in eius poteſtate,an poſſint eſſe teſtes in teſtes in teſtamento,nu.2 167
Hæres fideicommiſſarius, fiduciarius,nu.2 265
Hæres fideicommiſſo grauatus, an olim ſaltem naturaliter obligatus fuerit,nu.4 266
Hæres fructuarius in quibus caſibus agat,nu.3 134
Hæres legitimus fit ſola aditione, nu.1 323
hæres pendente inuentarij confectione non conuenitur, nu.15. 226
quando id fallit. ibid.
hæres perſonam defuncti refert,nu.4 144
hæres quando de dolo,lata vel leui culpa teneatur,nu.6 245
hæres qui coacte adit & reſtituit, exceptionem habet,ſi imperatur,num.11 273
hæres qui coacte adit, Trebellianicam perdit,nu.10 ibid.
hæres qui rem ſingularem nomine quartæ habet loco legatarij habetur. ſecus ſi quotam hæreditatis, quia hæredis vice eſt, num.6 274
hæres quare cum legatario quaſi contrahere dicatur,nu.2. 405
hæres quare ex die non poſſit inſtitui,nu.9 268
hæres ſi recuſat adire, an per procuratorem fideicommiſſarius cogi poſſit,nu.5 271
hæres recuſans iurare, nihil relictum eſſe, pro confeſſo habetur condemnarique debet,nu.6 276
hæres ſi fateatur fideicommiſſum, excipiat tamen de minus ſolemni voluntate, fideicommiſſario ſolemnem voluntatem nō probante, hæres liberatur,nu.3 ibid.
hæres ſi inſtitutus fiat,euaneſcit ſubſtitutio,nu.9 199
nec refert,an ciuili vel prætorio iure ſuccedat,nu.11 ibi.
hæres ſi vltra quartam habeat nomine rei particularis, ſubiicitur oneribus hæreditarijs, in quantum res excedit quartam, num.7 274
hæres vel puræ, vel ſub conditione inſtitui poteſt,nu.1.6 195
ex certo autem tempore non poteſt,nu.2 196
ſicut nec ad certum tempus,& quæ ſit ratio,nu.3 ibid.
hæres voluntarius an fiat,ſi ſeruo hæredi ſubſtituatur, numero 14 199
hæres vnde dictus,nu.8.10 227
hæres extraneus tribus temporibus hæreditatis capax eſſe debet,nu.1 227
hæredis nomen celari poteſt,nu.12 164
petit hæred.hæredis hæredi dari,nu.116 530
hæredis inſtitutio olim in teſtamento primum locum habebat, num.1 257
hæredis nomen generale eſſe,nu.3 221
proprie accipi in hoc titulo,nu.4 ibi.
poſt hæredis,vel legatarii mortem olim non potuit legari, hodie ſecus,nu.1 258
hæredi reſtituenti plus debito quando detur repetitio, numero 5 272
hæredem inſtituere quid,nu.3 187
inter hæredem & bonorum poſſeſſorem differentia,nu.6 74
hærede fideicommiſſum negante,duo remedia fideicommiſſario contra eum dantur,nu.4.5 276
pro hærede gerere quis dicatur. 227
pro hærede poſſidere quis dicatur,nu.119 530
pro hærede vt gerens dicatur adiuiſſe,quæ ſunt neceſſaria,numero 7 227
hæredes donatoris ob ingratitudinem non poſſunt reuocare,numero 4 149
hæredes etiam ignoti inſtitui poſſunt,nu.1 192
hæredes extranei ad quam differentiam dicantur,nu.2 223
qui ſint,nu.1.5 ibid.
hæredes peregrini inſtitui non poſſunt,nu.3 198
hæredes regulariter omnes poſſunt inſtitui,nu.1 189
fallit,nu.2 ibid.
hæredis ſpecies,nu.4 221
hæredes extraneos tripliciter dici,nu.3 223
de hæredum qualitate & differentia. Rub. 224
huius tituli continuatio,nu.1 ibid.
hæredibus vni vel pluribus, quod dicitur vnam quartam ſufficere,quomodo accipiendum,nu.6.7 263
hæredes plures ſcribere quomodo liceat,nu.1.2 192
de hæredibus inſtituendis. Rub. 187
huius tituli continuatio,nu.1 ibid.
in hoc titulo de hæredis inſtituendi neceſſitate tractari, numero 2 ibid.
hæredibus pluribus ſine parte inſtitutis,omnes æqualiter ſuccedunt,nu.1 194
quid ſi aliqua in parte alij ſine partis expreſſione hærede ſcripti ſint,nu.2.3 ibid.
quid item,ſi in priores hæredes completus ſit as, & alii ſcribātur,nu.4 ibid.
hæredibus poſt traditionem factam vtcunque ſint in mala fide, datur Publiciana, ſi defunctus bonam fidem habuit, numero 27 458
hæreditas aditur verbo & facto,nu 1 227
hæreditas an ſolo animo adeatur,nu.3 ibid.
hæreditas directo in codicillis data, in vim fideicommiſſi valet, num.5 282
hæreditas donec ex teſtamento poteſt adiri, ab inteſtato venientes excluduntur, nu.4 69
hæreditas duplici iure defertur,nu.2 284
hæreditas eſt res incorporalis,nu.5 125
Res hæreditariæ & ipſa hæreditas differunt,nu.6 ibid.
hæreditas & bonorum poſſeſſio differunt,nu.6 74
hæreditas etiam relinqui poterat poſthumo alieno, nu.3 254
hæreditas ex teſtamento,vel ab inteſtato defertur tam de iure ciuili quam prætorio,nu.4.5 161
hæreditas iacens, nondum adita fictione iuris defuncti perſonā ſuſtinet,nu. 4 352
hæreditas inter liberos parentum aliter diuiditur, quam inter liberos patroni,nu.5 310
hæreditas iure cognitionis obueniens, capitis deminutione non tollitur,nu 2 306
hæreditas eſt nomen iuris commoda & incommoda includens, num.8 74
hæreditas per procuratorem adiri nequit, nu.6 271
hæreditas quæ ſit legitima,quæ item iuſta,nu. 3 284
hæreditas quo ad commoda & incommoda,eſt indiuidua,numero 2 74
hæreditas ſemel quæſita amplius dimitti nequit,nu.5 214
fallit nu.11 ibid.
hæreditas tota non ſolum, ſed etiam pars fideicommiſſo poteſt relinqui,nu. 6 268
in hæreditatis aditione iuſſus domini præcedere debet, cum in bonorum poſſeſſione ſit aliud,nu. 4.5 158
hæreditatis nomen interdum pro rebus hæreditariis accipitur, num.6 125
hæreditatis petitio aduerſus quos detur,nu.118 530
datur etiam ad partem hæreditatis,nu.127 ibid.
eſt actio mixta,nu.115 530
eſt directa & vtilis,nu.124 ibid.
eſt inſignis actio,nu.113 ibid.
ex iure eius qui petit formanda,nu.126 530
non datur aduerſus titulo poſſidentem,nu.121 ibid.
quæ ſit eius doctrinæ ratio,nu.122 ibid.
vt exerceri poſſit,quæ ſint neceſſaria,nu.135 531
hæreditatis petitionis definitio,nu.114 530
formula,nu.138 531
in hæreditatis petitione etiam dolo poſſidere deſinens, tenetur, nu.125 530
in hæreditatis petitione poſſeſſor rogatus de qualitate poſſeſſionis eam declarare tenetur,nu 13.9 531
quid ex parte actoris requiratur, & quid ex parte rei, numero 134 ibi.
quæ veniunt,nu.128 530
ſufficit probatio ſolius tituli,nec oportet ſpecificare res hæreditarias,nu.137 531
hæreditatem bona fide poſſidens,non vltra quam locupletior eſt factus,tenetur,nu.133 ibi.
hæreditate in pauciores quam in 12.partes diſtributa,locum habet ius accreſcendi,nu.9.10 193
quid ſi in plures partes ſit diuiſa,nu.11 ibid.
hæreditatem mala fide poſſidens ad omnes fructus tenetur, numero 132 531
hæreditatem quis bona fide poſſideat,nu.130 530
quis item mala,nu.131 531
de hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. Rub. 284
continuatio huius tituli,nu.4 ibid.

Haſtam erectam ferre, nu.6 116
Haberes & ſubſtitupidi teſtandi ius habent, nu 6 177
Hermogenianus codex, nu.6 4
Hippocentauri ſignificatio, nu.7 355
Hiſtoriæ veterum cognoſcendæ iuris ſtudioſo, nu.4 47
Hoc etiam ad ſen ſum.§.hodie immutatum eſſe, nu.1 299
Hodie, vocula quid denotet, nu.4 368
Hœdi, nu.4 110
Homeri auctoritas, nu.10 382
Homicidium bifariam fieri, nu.1 624
Homo ab humo deducitur, ſicut Adam, nu.5 26
Homo omnium animalium princeps, nu 5 110
Homo liber, & ſeruus alterius, bona fide poſſeſſus, quo adacquiren ſum, ſeruo fructuario æquiparantur, nu.1 160
Homo liber ſi delinquit, & poſtea fiat ſeruus, actio directo in noxalem mutatur, nu.5 572
in hominis diſpoſitione etiam regulariter filius non comprehendit nepotem, nu.8 63
Hominis vox quid contineat, nu.6 26
Hominem liberum an quis præponat intereſt, nu.23 565
Hominem veneno necare plus eſt, quam gladio, nu 11 625
in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt, numero 1 440
quem honoro eundem & onerare poſſum, nu.8 275
non honoratus commodo, non poteſt granari fideicommiſſo, nu.3 190
hoſtem captum num liceat occidere, nu.3 23
ab hoſtibus quacunque ratione quis redeat, iure poſtliminij rediiſſe dicitur, nu.11 52
Hyades ſtellæ vnde dictæ, nu 5 110
Hyberni fluctus quare maximi, nu.14 99
ὑβρίζειν, ὕβρισται, ὑβρίζειν, quid ſignificent, nu.1 431
Hypotheca tacita in bonis mariti, & vxoris, nu.6 343
quomodo inducatur, nu.37 473

I

IActura cum alterius nemo debet locupletari, nu.11 458
Differentia inter hypothecam & pignus, nu.43 474
An domini ſcientia ſufficiat ad obligandum illata, nu 13 475
Res illatæ a colono partiario an tacite ſint obligatæ, nu.15. ibid.
Iaſonis intellectus ad hunc § verus, nu 3 133
Iidem relempſerunt §.vbi locum habeat, nu.7 90
Idiomatum diuerſitas nec ſtipulationem, nec ſententiam vitiat, nu.3 346
Ignorantia iuris in a lata culpa excuſet, nu.11.12 94
Immobilia bona hoſtium fiſco applicantur, nu.3 107
Ignotus quis, nu 2 85
ſi impedimentum ſequens abſorberet totaliter omne tempus, tūc fit reſtitutio etiam vltra tempus læſionis, nu.31 464
Impenſæ a marito factæ iure dotali, ipſo iure dotem minuunt, nu.13 559
Impenſæ neceſſariæ, nu.14 ibid.
Quæ ſint neceſſariæ, nu.3 115
Impenſæ triplices, nu.5 ibid.
Impenſæ voluntariæ, nu.10 559
an & quomodo debeantur marito, nu.16 559
quatenus deducantur, nu.7 115
Impenſæ vtiles, nu 14 559
an & quomodo deducantur, nu.6 115
Impenſæ vtiles & voluptariæ quæ ſint, nu.14 559
Impenſæ vtiles ipſo iure dotem non minuunt, habent tamen exactionem, nu.19 559
Impenſas neceſſarias quilibet poſſeſſor deducit, nu.5 115
quæ illi dentur remedia, nu.6 ibid.
Imperator hodie quomodo accipiatur, nu.2 2
Imperator quare in manumiſſore putauerit ſufficere ſeptemdecim annos, nu.6 31
Imperatoris appellatio. 2
Imperatores cur Auguſti dicti, nu 26 3
Imperatoris Orientis cur Flauij præ nomen ſibi addere ſic ſoliti, num 4 2
Imperator qui, nu.2 17
Imperatoria maieſtas cur legibus decorata eſſe debeat, nu.1. 4
Imperitia culpæ adſcribitur, nu 2 429
Imperitia literarum & ruſticitas immunitatem a tutela præſtat, num. 1 81
Imperitia militum an ſit cauſa militaris teſtamenti, num 1.4. 170
quæ ſit finalis cauſa huius priuilegij, nu 2 ibid.
ad implementum alterius quoties vnum venit, non agitur ex implemento, ſed ex impleto, nu.107 329
Impoſſibilis conditio affirmatiue concepta, ſtipulationem vitiat, num.4 360
adeo quidem, vt nec naturalis obligatio inde oriatur, nu.5. ibid.
Impoſſibilis conditio de facto, nu.3 ibid.
Impoſſibilis conditio tripliciter dicitur, nu.1 ibi.
Impubes delinquere poteſt, vt capitalem pœnam mereatur, numero 3 76
Impubes quando dicatur pubertati proximus, nu. 3 423
Impubes quando furtum faciat, nu.1 ibid.
Impubes teſtamentarius teſtis eſſe nequit, nu.6 165
an pubes factus dicat teſtimonium de eo quod vidit ante pubertatem, nu.7 ibid.
Impubes teſtari non poteſt, nu.1 177
eius quæ ſit ratio. ibid.
an id illis ſtatuto permitti, poteſt, nu.2 ibid.
Impuberi an etiam exemplaris ſubſtitutio fieri poſſit, nu.9 206
Impuberes, §.dubitandi cauſa, nu.1 92
decidendi ratio, nu. ibid.
Impuberibus ſingulis quando ſuſtituitur, quilibet teſtamentarium hæredem ex ſubſtitutione habet, nu.1 209
Impuberibus tantum pupillariter ſubſtituitur, nu.3 209
Impulſio quid, nu.5 168
Impulſione dominium non acquiri. ibid.
ſi incerta perſona cui legatur, ſi ex certis aliis perſonis, legatum valet, nu.1 252
Incerta perſona quomodo in hoc propoſito accipienda, nu.3. 252
incertæ perſonæ hodie & poſthumo alieno vtiliter legatur, numero 1. ibid.
Inceſtus quæ ſit pœna, nu. 16 624
indebitum quare ſupra referatur inter contractus qui re contrahuntur, nu.2.4 405
Indebitum non oriri ſine reali ſolutione, nu.2 340
Indebitum ſcienter ſoluens, donare videtur, nu.3 ibid.
In indiuiduis vtile per inutile vitiatur, nu.6 373
Indebiti deſcriptio. ibid.
Induciæ quinquennales ſi concedantur debitori, ceſſionis ius vlterius non datur, nu.23 568
Indulgere & reſtituere differunt, nu.14 49
Infames olim non poterat vel conſtituere procuratores, vel conſtitui, hodie ſecus, nu.1 595
infans an ſtipulari poſſit, nu 4 359
Infans & furioſus impune delinquunt, nu. 4 76
Infans quandoque recte ſtipulatur, nu.10 73
Infantia, num.4 45
inficiari, inficiatio.1 610
vera inficiatio non habet pœnam, nu.6 430
Infirmitas a tutela excuſat, nu.1 85
de Ingenuis. Rubr. 24
tituli argumentum, nu.1 ibid.
ingratitudine fit ſeruus & quibuſdam aliis modis, nu.6 24
inimicitiæ § in quo differt a §.item propter, nu. 1 85
inimicitiæ a tutela excuſant, nu.1 ibid.
inimicitiæ grauiſſimæ quæ ſint, nu.6 86
ab initio quod non valet, ex poſt facto non conualeſcit, nu.1. 373
iniuria atrox quid, nu.1 437
quibus modis fiat. ibid.
iniuria & generice & ſpecificè accipitur, nu.1.2 432
iniuria facta vni, toti cognationi facta cenſetur, nu.3 92
iniuria illata filio dicitur illata patri, nu.5 573
iniuria hoc titulo quomodo propriæ accipiatur, nu.3 432
iniuria ſeruo communi illata quomodo æſtimanda, nu.1.2. 435
iniuria ſine dolo non fit, nu.4 432
circa iniuriæ maleficium quid prætor ſtatuerit, nu.4.6 436
iniuriæ verbum quomodo hic accipiatur, nu.1 428
propter iniuriam affini factam, ſoluta affinitate, iniuriarum agi amplius non poteſt, nu.3 39
iniuriam bifariam fieri, nu.1 434
iniuriam procurans fieri, tenetur iniuriam, nu.1 439
iniuriam quatuor modis fieri, nu.1 433
ex iniuria filiofam. illata datur actio tam patri, quam filio, numero 2 ibid.
quid in filio emancipato, vel naturali tantum, nu.3 ibid.
quid in fratre, affine, aut alias coniunctio, nu.4 ibid.
ex iniuria vna interdum tribus oritur actio, nu.5 ibid.
pro iniuria facta ſeruo, quando domino agere liceat, nu.1. 435
pro iniuria libero homini, vel ſeruo alieno bona fide a me poſſeſſo illata iniuriarum agere num poſſim, nu.1 2.3 435
iniuriarum actio datur aduerſus eum, qui fundum alienum contra voluntatem domini ingreditur, nu.9 140

ingreſ-

INDEX.

ingreſſus contra voluntatem domini, an capita ſua faciat, numero 8 — ibid.
iniuriarum actio diſſimulatione tollitur, nu. 1 — 439
tantum ad liberos homines pertinet, nu. 5 — 432
iniuriarum & ciuiliter & criminaliter agi poteſt, nu. 1 — 437
iniuriarum etiam agi poteſt ad reclamationem, nu. 6 — 438
hunc modum agendi in iure fundatum eſſe, nu. 7 — ibid.
iniuriarum quando ciuiliter & criminaliter agi poteſt, numero 1 — 437
iniuriarum quando criminaliter agi dicatur, nu. 2 — ibid.
iniuriarum tenetur, qui ſcienter ſe petit mitti in alterius, bona, num. 4 — 433
de iniurijs. Rubr. — 432
innominati contractus requirunt interuentum rei. nu. 4 — 377
innominatorum contractuum quatuor genera, nu. 5. 6 — 387
quæ actiones ex illis naſcantur. — ibid.
inofficioſi teſtamenti querela quid, nu. 5 — 217
de inofficioſo teſtamento. Rubr. — 216
huius tituli continuatio, nu. 1 — ibid.
inquiſitio quid, nu. 14 — 620
ex inquiſitione quando dicantur tutores dati, nu. 4 — 70
inſcriptio quid ſit, num 13 — 620
inſidiator, inſidiari, nu. 3 — 418
inſtitor quis dicatur, num 18 — 565
inſtitorem præponens, ex eius contractu tenetur, nu. 12 — ibid.
inſtitoria actio, nu. 19 — ibid.
in merce dominica locum habet, nu. 5 — 566
inſtituendi verbum, num. 1 — 198
quomodo in vltimis voluntatibus accipiatur, nu 2 — ibid.
inſtituentis aliquem, tanquam ſanguine iunctum per errorem, ſubſtitutio non valet, nu 5 — 102
inſtitutiones quare elementa iuris dicantur, nu. 5 — 7
inſtitutiones quid, nu. 15 — ibid.
quomodo adoleſcentibus cum fructu interpretandæ, nu. 5. — 1
inſtitutionum compilatio, nu 9 — 5
facilitas, num 2 — 9
methodus, num 5 — 2
primi libri tractatio, nu. 6 — 22
vtilitas, nu. 4 — 1
inſtitutus in re certa ſolus pro vniuerſali hærede habetur. — 107
inſtrumentum fundi quid ſit, nu, 11 — 246
inſtrumentum ſi dicat debitorem promiſiſſe, præſumitur ſtipulationis interuentus, nu. 6 — 361
inſtrumento creditur, quo dicitur, ſtipulantem & promittentem præſentes fuiſſe, nu 3 — 360
pro inſtrumento rite confectio præſumitur, nu. 5 — ibid.
inſula quando ceſſet eſſe communis, nec diuidatur, nu. 7 — 109
inſula quid, nu 1 — 108
inſula quotuplex. — ibid.
inſula tribus modis in flumine naſcitur, nu. 4 — 109
ſi inſulæ per vnum pedem te propior ſint cuius ſit inſula, numero 6 — ibid.
inſulam occupaſſe quis dicatur, nu. 3 — ibid.
inſulæ pro ædibus accipiuntur, nu 2 — 108
intendere verbum cuius ſit ſignificationis in legibus, nu. 12. — 494
interdicentium pro alijs quinque genera, nu. 2 — 368
interdicere, interdici, nu. 7 — 597
interdicere verbum, nu. 8 — ibid.
interdictio aquæ & ignis, nu. 3 — 49
in eius locum deportatio ſuffecta, nu. 4 — ibid.
interdictio facta illi qui reuera prodigus non eſt, an valeat, numero 9 — 78
interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis, tres ſpecies continet, numero 4 — 601
interdictum de libero homine exhibendo, nu. 17 — 599
interdictum de liberis exhibendis, nu. 19. 21 — 660
interdictum de liberto exhibendo, nu. 18 — ibi.
interdictum de mortuo inferendo. — 599
interdictum de vi priuata ſeu cotidiana, nu. 5 — 607
interdictum, ne quid in loco ſacro, nu. 9 — 599
interdictum, ne quid in publico flumine, nu. 10 — ibid.
interdictum, ne vis fiat ei, &c cuius naturæ ſit, nu. 4 — 598
interdictum ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt, nu. 2. ibid.
quid in eo interdicto veniat, nu. 3 — ibid.
interdictum poſſeſſionis quibus competat, nu. 6. — 604
interdictum Quod legatorum, nu. 12. 13 — 601
cur aduerſus legatarium concedatur, nu. 13 — ibi.
interdictum, Quorum bonorum, nu. 17 — 601
interdictum quorum bonorum, & petitio hæreditatis, in quo conueniant, & differant, nu. 8 — ibid.
interdictum quorum bonorum, quare dicatur reſtitutorium adipiſcendæ poſſeſſionis, nu. 12 — 599
interdictum retinendæ poſſeſſionis quando competat, numero 2 — 602
interdictum Saluianum, nu. 49 — 474
de interdicto Saluiano, nu. 4 — 471
interdictum vnde vi, nu. 13 — 599. & 606
interdictum vnde vi, ad res immobiles tantum pertinet, numero 13 — 599
aduerſus quem competat, nu. 13 — 599
an hæredibus & in hæredes detur, nu. 15 — 599
contra quem detur, nu. 6 — 607
quanto tempore duret, nu. 16 — 599
quid contineat, nu. 7 — 607
quomodo detur, nu. 8 — ibid.
interdictum vti poſſidetis, nu 1 — 603
interdictum vti poſſidetis, an etiam locum habeat in incorporalibus, nu. 4 — 604
interdictum vti poſſidetis, pro rebus immobilibus, indictum vtrubi, pro mobilibus datur, nu 10 — 603
interdictum vti poſſidetis quid contineat, nu. 3 — 604
vnde dicatur, num. 1 — 603
interdictum vtrubi, & quod vtrubi, non vtrobi legendum, numero 5 — 604
interdicti retinendæ poſſeſſionis quæ ſpecies, nu. 1 — 602
quæ ſit prima cauſa, nu. 6 — 602
in interdictum vnde vi, quod veniat, nu. 4 — 598
interdicto poſſeſſionis qui vti velit, ſufficit poſſidere, num. 7. 605
in interdicto retinendæ poſſeſſionis quæ ſint partes iudicis, numero 13 — 603
quis obtineat, nu. 3 — 602
in interdicto vnde vi non quæri de qualitate poſſeſſionis cum in alijs ſit ſecus, & quæ diuerſitatis ratio, nu. 8. 9 — 607
in interdicto vti poſſidetis quæ ſint probanda, nu. 1 — 603
interdicta actiones proprie non ſunt, nu. 2 — 597
interdicta communiter de poſſeſſionibus reddebantur, quandoque etiam de iure proprietatis, vel quaſi, nu. 3 — 597
interdicta exhibitoria, nu. 1 — 598
reſtitutoria. — ibid.
mixta. — ibid.
prohibitoria. — ibid.
interdicta reſtitutoria & exhibitoria ſunt ſimplicia, omnia, prohibitoriorum autem alia ſimplicia, alia duplicia, nu. 2 — 608
interdicta vnde nuncupata, nu. 23 — 600
interdictorum actio & olim & hodie dabatur, ſed diuerſimode, nu 5 — 608
interdictorum deſcriptio, nu. 6 — 597
interdictorum formulæ hodie antiquatæ, nu. 2 — ibid.
interdictorum loco actiones in factum introductæ, nu. 2. — 608
interdictorum loco hodie actiones dantur, nu. 1 — 597
interdictorum origo, nu. 3 — ibid.
interdictorum ſecunda diuiſio, a fine ducta, nu. 1 — 600
eadem taxata & defenſa. 2. 3 — ibid.
tertia diuiſio generalior cæteris, nu. 1 — ibi.
interdictorum vetus ordo, nu 1 — ibid.
de interdictis. Rubr. — 597
huius tituli collocatio defenſa, nu. 1 — ibid.
interpellatio iudicialis, vel extraiudicialis mutuatario facta, quid operetur, nu. 16 — 497
interpretatio qualis eſſe debeat, nu 7 — 19
interrogatio ſiue ſoluta vel coniuncta oratione concepta ſit nihil refert, nu. 3 — 363
inteſtabilis quis dicatur, nu. 13 — 165
inteſtabiles qui, nu 2 — 64
inteſtatus dicitur etiam per bonorum poſſeſſ. contra tabulas, numero 5 — 293
inteſtatus etiam is eſt, cuius ex teſtamento hæreditas non aditur, num. 4 — 285
inteſtatus quo ad tutelam, nu. 3 — 65
inteſtatus quis dicatur decedere. — 285
inteſtatus quis proprie dicatur, nu. 1. 2. 3 — 285
ab inteſtato ſuccedere, quid nu. 1 — 285
intexens mala fide ſuo veſtimento alienam purpuram, furti tenetur, nu. 6 — 112
intrinſeca ſolemnitas, nu. 6. 8 — 375
inuenta in loco priuato, vel publicis itineribus, non ſunt inuentoris, nu 2 — 107
in littore occupantium ſint iure naturali, nu 1. 4 — ibid.
inuentarium an in præſentia iudicis fieri neceſſe ſit, nu. 11. 225
inuentarium in perſona hæreditas incipere debet, nu. 6 — ibid.

I N D E X.

Inuentarium iuxta conſuetudinem locorum fieri ſufficit, numero 12 ibid.
Inuentarium non conficiens, quæ incommoda habeat, numero 22 226
Inuentarium vnum plures hæredes conficere, vtilius, numero 25 ibid.
Inuentarij beneficium locis iuris deliberandi a Iuſtiniano introductũ. nu. 1 225
Inuentarij plures vtilitatis eſſe, nu. 13. 14. 16. 17. 18. 19 226
ad inuentarium ſolemnitates neceſſariȩ, numero 3. 4. 5. 7. 8. 9. 10. 225
Inuentariorum multiplex ſpecies, num. 2 ibid.
Inuentionis præmium an debeatur inuentori, num. 8 124
inuentor an ſolo aſpectu rem inuentam acquirat, num. 3. 107
Inuentum quid, nu. 8 121
Inuicem dictio, num. 4 535
Inuitus nemo emere, aut vendere regulariter cogitur, numero 6. 151
Inuitus quomodo hic accipiatur, num. 2 418
Inundatione agri poſſeſſio amittitur, non dominium, num. 9. 110
quæ ſit diuerſitatis ratio, num 10 ibid.
item vetuſtas, huius §. emendata lectio, nu. 6 295
in hoc §. triplex ius recenſeri, num. 1. 2. 3 ibid.
item ſi quis poſtulante, huius §. ſpecies, num. 6 482
In itinere faciendo 50. miliaria legalia in ſingulos dies computari, num. 6 88
Iudex male iudicando litem ſuam faciens, quomodo puniatur, num. 3 440
Iudex, male iudicans, quaſi delinquit, num. 1 439
Iudex nimium crudelis ab officio remoueri poteſt, num. 7 ,33
Iudex poteſt ſuper incerto ferre ſententiam. 103
Iudex quilibet debet ſententiam ferre certam regulariter, numero 5 545
Iudex quo ad qualitates, tempora, modos, loca, poteſt non ſequi petitionem libelli in ſententia, num. 10 ibid.
Iudex ſcienter & doloſe male iudicans, quas pœnas ſuſtineat, numero 4 440
Iudex ſi compenſationis rationem non habeat, quid iuris, numero 2 561
Iudex ſi non adiudicet expenſas petitas, facit litem ſuam, numero 10 612
Iudex ſolus defert iuramentum in litem, num. 33 529
Iudex veritatem probationis ſequi debet, num. 13 545
Iudicis boni eſt, lites minuere, & curare ne ſint immortales, numero 8 361
Iudicis decretum requiritur etiam in manifeſte prodigo, numero 8 78
Iudicis iuſſus vbicunque contemnitur, iuramentum in litem deferri poteſt, num. 5 619
Iudicis officium in actione reali, num. 1 615
Iudicis officium in cauſis definiendis, num. 2 614
Iudicis officium in puniendo crimina quod ſit, nu. 7 659
de iudicis officio in actione finium regundorum, num. 1 618
Iudicis perperam iudicantis pœna, num. 5 615
Iudici quid obſeruandum, ſi de facto conuentio ſit, num 4. 615
Iudicia ſæpe pro actionibus ſumuntur, num. 3 550
Iudicium ex tribus perſonis conſtat, num. 1 613
Iudicium incipit a citatione, num. 2 614
Iudicium noxale, num. 5 615
Iudicium reale licet in præſenti habeat executionem, ſecus tamen in perſonali, num. 5 616
Iudicium reſciſſorium, num. 8 162
Iudicium olim non licuit alieno nomine ſuſcipere, num. 6. 577
iudicium reſcindens quid, num. 7 462
iudicium reſcindens & reſciſſorium poſſunt in vno libello calumniari, num. 42 465
iudicium ſuſpecti criminis hodie nimis raro exerceri, num. 4. 90
in iudicio hoc volente experiri quæ requirantur, nu. 5 7 544
in iudicio læſæ maieſtatis multa ſingularia, nu. 10. 11 622.
iudicio petitorio, vel poſſeſſorio quando quis agere dicatur, nu. 33. 34 482
in iudicio qui per ſe eſſe non poſſint, num. 5 575
iudicio ſiſti, cautio non aſſicit hæredem, num. 3 580
iudicio ſiſti cautioni, quando dicatur ſatisfieri, num. 4 ibid.
iudicia extraordinaria, num. 4 334
iudicia omnia aut finiendarum litium, aut puniendorum maleficiorum cauſa introducta, num. 2 619
iudicia ordinaria, num. 3 334
iudicia publica cur ſic dicta, num. 8 621
iudicia publica cum ciuilibus in quibus conueniant, nu. 4. 6. 620
iudicia publica tripliciter ab actionibus ciuilibus differunt, numero 1 620
iudicia publica vnde dicta, num. 4 619
iudicia quæ in textu tangantur, num. 47 469
iudiciorum publicorum alia ſunt capitalia, alia non capitalia 621
iudicia omnia abſolutoria eſſe, quomodo accipiendum, numero 1 585
iudicia omnia hodie extraordinaria, num. 4 608
iudicia publica alia eſſe ordinaria, alia extraordinaria, numero 8. 9. 10 619
iudicia diuerſimode publica dici, num. 5 ibid.
in iudicijs bonæ fidei reſtituens rem ſine precio deteriorationis, non liberatur a prima actione, ſecus in ſtrictis perſecutionibus, num. 35 524
in iudicijs nihil admitti debet ſine cauſa generali, vel ſpeciali, num. 36 483
Iulius Paulus Papiniani aſſeſſor, num. 2 131
iumentum & armentum differunt, num. 3 126
iurans non tenetur probare debitum, num. 14 481
iurans ſe ſoluturum, compenſationis obiectione excuſatur a periurio, num 20 537
ius a iuſtitia deducitur, num. 2 8
ius abſtinendi an præiudicet iuribus ſuitatis, num 8 222
ius accreſcendi in contractibus non habet locum, num. 3 357
ius accreſcendi inter hæredes tantum locum habet, num. 4. 228
ius accreſcendi olim in communi ſeruo locum habebat, quod tamen hodie eſt ſublatum, num. 3. 5 150. & 151
ius accreſcendi qua ratione inductum, num. 13 193
ius accreſcendi quando locum habeat, num. 2 150
ius accreſcendi quid. ibid.
ius agnationis etiam per adoptionem exiſtit, num. 4 297
ius agnationis omni capitis diminutione tollitur, nu. 1 66
ius agnationis minima capitis deminutione olim perdebatur, hodie ſecus, num. 7 330
ius agnationis quid denotet, num. 2 37
ius canonicum ex latere aliter gradus numerat, quam ius ciuile, num. 4. 5 313. & 314
ius ciuile aliud diuinum, aliud humanum, num. 3 9
ius ciuile ciuilia tollitur, ſed non naturalia, num 2 66
ius ciuile cauſam habet in natura poſitam per omnes ſanctiones, num. 1 11
ius ciuile dupliciter mutuatur, nu. 13 21
ius ciuile effectus iuris naturalis impedire poteſt, num. 3 62
ius ciuile eſt affirmatio ius naturalis, num. 9 21
ius ciuile & canonicum diuerſimode computant gradus tranſuerſalium, num. 2 36
ius ciuile immutari poteſt, num. 2 25
ius ciuile legum cumulo inuolutum, num. 3 11
ius ciuile naturali ratione introductum, num. 10 13
ius ciuile quid, num. 11 12
ius ciuile refert philoſophiam moralem, nu. 5 10
ius ciuile ſemper refertur ad rationem naturæ, nu. 4 21
ius colonarium, nu. 8 472
ius gentium a naturali quid differat, nu. 10 18
ius gentium & ciuile quomodo conueniant, nu. 5 13
ius gentium naturali ratione introductum, nu. 10 ibid.
ius gentium ſecundarum vnde proceſſerit, nu. 1 14
ius gentium varie accipi in legibus, nu. 8 ibid.
ius in re quid, nu. 2 125
ius offerendi, nu 80 527.
ius naturale etiam diuinum dicitur, nu. 11 21
ius naturale & gentium circa theſes, ius ciuile iuxta hypotheſes verſatur, nu. 8 ibid.
ius naturale immutabile, nu. 1 21
ius naturale non dat locum malæ fidei, nu. 8 111
ius naturale quid nu. 5 18
ius naturale ſecundarium, ius gentium antiquum, ius diuinum nu 8. 9 8
ius nouum quid dicatur, nu. 1 306
ius nouum quomodo differat a iure veteri circa compenſationem, nu. 12 536
ius perpetuum ſiue perpetuarium, nu. 3 388.
ius perſonarum & ſtatus hominum, idem nu. 7 22
ius poſtliminij fingit aliquem nunquam fuiſſe captum, nu. 3. 32.
ius primum circa datiuos tutores, nu. 1. 2 69
ius ſecundum, nu. 1 70
ius tertium circa datiuam tutelam, nu. 3 70
ius quartum nu. 1 ibid.
ius quintum, num 1 71

ius

I N D E X.

ius priuatum,nu.6 10
ius publicum in quibus conſiſtat,nu.5 ibid.
ius publicum quid,nu.3 ibid.
ius quid ſignificet apud iureconſultos,nu.5 584
ius ſimpliciter prolatum,de Romano intelligitur, nu.3 14
iuris capita duo tantum eſſe, dominium & obligationem,numero 3.4 22
iuris cauſa efficiens,nu.8 ibid.
iuris cauſa finalis. ibid.
iuris cauſa formalis. ibid.
iuris ciuilis definitio,nu. 10 21
iuris ciuilis expoſitionem ſine præfatione tractare,in ciuile,numero 2 1
iuris ciuilis libri quo ordine ſint editi,nu.3 5
iuris ciuilis variatio in deferenda matri ſucceſſione filij inteſtati, nu.1.2.3.4.5.6 302
iuris conſtituendi conceſſio iure gentium conſtat,nu.9 12
iuris diuerſi quæ ſit ratio,nu.5 38
iuris & iuſtitiæ propria ſignificatio,nu.3.4 8
imedia iuriſprudentia quæ nu.2 298
iuris exceptio quid nu.2 587
iuris gentium & ciuilis propria differentia,nu.5 15
iuris gentium primum caput,nu.2 14
iuris gentium ſecundum caput,nu 5 ibid.
iuris interpres interpretando iura condere dicitur, nu.6 19
iuris naturalis exempla,nu.2.6.7 11
iuris naturalis primæui exempla, nu.2 ibid.
iuris plus nemo in alium transfert,quam ipſe habet, nu.5.118 & nu.7 457
iuris poſtliminij caput ficticium,nu.3 51
iuris poſtliminij caput ſuſpenſiuum,nu.5 ibid.
iuris poſtliminij duo capita,nu.4 ibid.
iuris poſtliminij origo,nu 2 161
iuris ſcripti & non ſcripti origo vnde nata,nu.1 20
iuris ſcripti ſpecies, quo ad originem, non differunt: ſecus quo ad vſum nu.1 21
de his qui iuris ſui vel alieni ſunt. Rub. 32
tituli continuatio,nu.1 ibid.
iuris ſubtilitatibus non ſuperſtitioſe inhærendum,nu.8 110
iuris ciuilis tria capita ſiue præcepta,nu.2.3.4 10
iuris tria capita,nu 1 22
iuri accreſcendi quando locus ſit,nu.18 237
iuri non decreſcendi quando locus ſit,nu. 20 ibi.
an iuri offerendi triginta annis præſcribatur, nu.81 527
ius ciuile determinationem eſſe iuris naturalis,nu. 12 12
ius extra ordinem dicere,nu.3 608
ius naturale bifariam accipi in legibus,nu 1 11
ius naturale & gentium ſpecie non differre, nu.14 12
ad ius vetus tribus modis nos relabi,nu.10 298
iure dominij,vel quaſi,horum verborum ſenſus,nu.63 461
ipſo iure & ipſo facto,quomodo differant,nu.2 288
de iure naturali gentium & ciuili. Rub. 11
iure nouiſſimo nulla eſt inter ſeruos differentia,nu.3 24
de iure perſonarum Rubrica. 22
iure prætorio quomodo patronus liberto ſucceſſerit, nu. 12. 31
pro iure quolibet incorporali confeſſoria agi poteſt, nu.25 451
iure quæ non licet facere,nec fieri poſſe credendum eſt,nu.2. 360
iure veteri conuentus in rem actione ſatiſdabat iudicatum ſolui, nu.1 579
iura ſanguinis tolli non poſſunt, nu.3 40
iura ſibi quilibet populus condere poteſt,nu.6.7.8 13
quando id ceſſet. ibid.
iura ſine labore non addiſci,nu.1 10
iuramentum affectionis,& in litem ſunt idem,nu.33 254
iuramentum affirmatiuum maiorem vim habet, quam negatiuũ, nu.10 590
quæ ſit eius ratio,nu.11 ibid.
iuramentum calumniæ eſt credulitatis,non veritatis,nu.12. 610
iuramentum ſemper intelligitur ſecundum naturam contractus cui accedit.nu. 8 364
Quando dicitur informiter iurari,nu.33.36 483
condemnatus ob præſtitum ab aduerſario iuramentum non poteſt appellare,nu.27 482
iuramentum etiam ſucceſſori iuranti prodeſt, nu.12 590.
iuramentum ex interuallo ſuſceptum nihil proficit, num. 9. 20, 481.482
iuramentum informe producit actionem in factum iuratoria, nu.24 482
iuramentum habet vim, vt videaris promiſiſſe meliori modo, quo valere poteſt,nu.5 356
iuramentum malitia,nu. 10 610
iuramentum malitiæ an exigi poſſit, quando de calumnia eſt iuratum,nu.11 ibid.
iuramentum poteſt deferri & referri,nu.7 481
iuramentum procuratoris aut defenſoris rei, domino prodeſt, nu.3 590
iuramentum prodeſt, ſiue quis in perſonam, ſiue rem actione conuentus ſit,nu.9 590
iuramentum ſi remittatur, habetur pro præſtito, numero 10.24. 481.& 482
iuramentum ſpontaneum nullum vim habet,nu 6 590
iuramentum vltroneum,quod fit nemine deferente,nihil operatur,nu. 30 482
iuramentum de calumnia,formula, nu.2 610
quis ordo ſeruandus in eo præſtando, nu.3 611
iuramenti neceſſarii variæ ſpecies,nu. 4 481
iuramenti remiſſi eadem vis,quæ præſtiti, nu.7 590
circa iuramentum informe doctores errare, nu. 35 443
poſt iuramentum præſtitum, reus denuo admoneri debet,vt ſoleat antequam agatur,nu.12 481
iuramento præſtito, illi ſtatur, etiamſi deferens periurium probare velet, nu.26 482
de iuramento formi & informi,nu.11.30 481.482
ex iuramento formi duæ dantur actiones, nu.31. 32 482
iuratoria cautio quando admittatur,nu.5 578
iuratoria cautio quando ſufficiat,nu.5 580
iuſiurandum iudiciale,nu.5 481
iuſiurandum iudiciale præſtatur formiter, & informiter, numero 30 482
iuſiurandum neceſſarium,nu.3 ibid.
iuſiurandum quid, nu.1 ibid.
iuſiurandum quomodo remittatur,nu.25 482
iuſiurandum voluntarium,nu.2 481
iuſiurandi ſpecies. ibid.
iuriſconſulti a reprehenſione Vallæ defenſi,nu.4 11
iuriſconſulti in dubiis mediam uiam eligere ſolent, nu.3 30
iuriſconſulti qui ſunt a conſiliis principi excuſationem habent, nu.3 83
a iuriſconſultorum omnium reſponſis olim non licebat recedere,ſecus ſi aliqui diſſenſiſſent,nu.8.9 19
de iuriſconſultorum veterum duabus interpretationibus,numero 1.3 18
iuriſdictio limites,nu 52 510
iuriſprudentia media quæ,nu.1 163
iuriſprudentia quid doceat, nu.1 9
iuriſprudentiæ definitio explicatur,nu 2 ibid.
iuriſprudentiæ duo capita,nu.2 96
iuriſprudentiæ finis,nu.3 7
iuſtu factum quid dicatur,nu. 21 564
iuſta ſeruitus,nu.2 24
iuſtitia alienum bonum,nu.16 8
iuſtitia ciuilis,ſiue politica,duplex,nu.7 8
iuſtitia commutatiua & diſtributiua quomodo ſuum cuique tribuant,nu.19 9
iuſtitia particularis, nu 9 8
iuſtitia quare dicatur conſtans & perpetua voluntas,nu.9. ibid.
iuſtitia tribuat cuique quod ſuum eſt,nu.17 9
iuſtitia vniuerſalis,nu 8 8
iuſtitiæ definitio explicatur,nu. 10 ibid.
iuſtitiæ particularis diuiſio,nu. 9 ibid.
iuſtitiæ proprium,nu.3.4 8
de iuſtitia & iure. Rub. 8
titulus,cur alios præcedat,nu.1 ibid.
de qua iuſtitia hic agatur,nu.6 8
Iuſtinianus a calumnia Vallæ defenſus, nu.9.10 572
Iuſtinianus a Flauiorum familia oriundus, nu.4 2
Iuſtinianus alius Conſtantini F. ibid.
cur [illegible] cognominatus,nu.6 ibid.
Iuſtinianus an aliquid de nouo induxerit in huius §. quæſtione, num.1 28
Iuſtinianus conſtituit compenſationem tam in ſtricti iuris quam bonæ fidei iudiciis ipſo iure conſiſtere, nu.2 535
Iuſtinianus cur Flauii prænomen ſibi adſciuerit,nu.4 2
Iuſtinianus cur Iuſtinum patrem ſuum nominet,nu.5 ibid.
Iuſtinianum cur ſe Africanum dixerit,nu 18 3
Iuſtianus cur ſe Gothicum dixerit,nu.10 ibid.
Iuſtinianus fauens fuit mulieribus,nu 2 303
Iuſtinianus Imperator quo conſilio Inſtitutiones fieri iuſſerit, num.3 2
Iuſtinianus nomẽ eſt propriũ,ad imitationẽ Iuſtini patris,nu.5.

Iuſti-

I N D E X.

Iuſtinianus quando Cæſar factus, nu. 3 ibid.
Iuſtinianus Vandalos ex Africa pepulit, nu 3 3
Iuſtiniani antiquus codex, Iuſtinianeus dictus, num. 6 5
Iuſtiniani Imper. conſtitutio ad legis Anaſtaſianæ emendationem pertinens, nu. 5 308
Iuſtiniani conſtitutio circa ſatiſdandi modum, nu. 1 579
Iuſtiniani conſtitutio de adoptiuis quando lata, nu. 1 294
Iuſtiniani emendatio circa ſucceſſionem agnatorum, nu. 1. 298
Iuſtiniani labores, nu. 1 4
ex iuſtiniani lege pater ſemper contracta fiducia emancipare videtur, nu. 5 305
Iuſtiniani nouus codex, nu. 10 5
iuſtinianum his triumphalle, nu. 14 3
iuſtinianum hic mente captum a furioſo non diſtinxiſſe, num. 4. 206
a iuſtiniano quæ bella ſint confecta, nu. 2 4

L

LAeſæ maieſtatis crimen qui committere dicantur, nu. 3. 622
de læſæ maieſtatis crimine qui accuſare poſſit, nu. 1 ibi.
in læſæ maieſtatis crimine ſolus conatus punitur, etſi effectum non habuerit, nu. 7 ibid.
læſus quomodo olim, & hodie reſtituatur, nu. 17 463
lana quid, nu 3 110
Iani etymologia. ibid.
lanx & licium quomodò & cur in furto vſurpata fuerint, num. 4. 416
lectio tit. de in diem addic reſtituta, nu 1 331
legandi modus ex lege 12. tabularum deſcendit, nu. 1 229
legandi verbum latam habeat ſignificationem, nu 1 228
legans rem ſuam, quam putat legatarij, valet legatum, nu. 5. 240
legans rem ſuam vt alienam, an legatum valeat, nu. 1. 3 ibid.
legare quid ſit. 275
verbum legaſſit, nu 3 261
legare hi ſoli poſſunt, qui actiuam teſtamenti factionem habent, num. 2 251
legari illis tantum poteſt, cum quibus teſtamenti factio paſſiua eſt, & qui illi, nu. 1 ibid.
legatarium actionem hypothecariam habet, nu. 7 230
legatarius ante aditam hæreditatem non agit, nu. 9 ibid. 231
ſi legatarius ex titulo oneroſo rem alienam habeat, quomodo ſit diſtinguendum, nu. 2 234
legatarius ex tribus actionibus vnam eligere debet, qua experiatur, nu. 3 231
legatarius ſit dominus rei legatæ ſine traditione, nu. 10 ibid.
legatarius in quibus rebus hypothecam habeat, nu. 7 230
legatarius, vel fideicommiſſarius ſolũ reſtituere, an quartam detrahant, nu 6 277
legatarij hæredi etiam fideicommitti poteſt, nu. 2 277
legatario rei vendicatio competit ad rem legatam conſequendam, nu. 3 230
legatarijs autem, §. dubitandi ratio, nu. 1 167
ratio decidendi, nu 2. 4. 5 ibid.
legatarij autem, §. etiam in ſimplici nuncupatione obtinere, numero 7 108
legatarijs pluribus in optione diſſentientibus res ſorte dirimenda eſt, nu. 5 250
ad legationem ſe præparans abſenti comparatur, nu 2 83
legatum a die aditæ hæreditatis debetur, nu. 54 506
cauſa huius actionis, nu. 55 ibi.
legatum ab hærede præſtandum poſt aditam hæreditatem, numero 6 229
legatum alimentorum etiam alias incapacibus relinqui vtiliter poteſt, nu. 4 251
legatum dotis incertum a patre relictum valet, nu. 7 244
legatum dotis in quibus ſit plenius, quam de dote actio. num. 2. 4. 5 ibi.
legatum eiſdem conditionibus migrat in alium, quibus priori relictum fuerat, nu. 7 260
ſi eadem ſumma bis legetur eidem, vel diuerſis, quid iuris ſit. num. 8 ibid.
quid ſi eadem ſpecies diuerſis legatur ſeparatim, nu. 9 ibid.
legatum etiam codicillis relinqui poteſt, nu 9 229
legatum incertæ perſonæ per errorem ſolutum, non repetitur, num. 1 252
idem iuris eſt in legato alimentorum & ad pias cauſas, numero 2 ibid.
legata ob incertitudinem perſonæ non viciari, nu. 3 253
legatum incertæ perſonæ relictum non valet, nu. 1 252
legatum in genere factum ad ſpecies illius generis reſtringitur, quas teſtator in patrimonio habet, nu. 8 249
legatum in quo differat ab aliis donationibus, nu. 5. 7. 8 229
legatum libertatis incertæ perſonæ factum non valet, nu. 1. 252
legatum pauperibus relictum, etiam ante iuſtinianum valuit, numero 1 252
legatum per damnationem, nu. 5 259
legatum per præceptionem, nu. 7 230
legatum per vendicationem, nu. 3 259
legatum pœnæ nomine quare olim non valuit, nu. 2 259
legatum quare dicatur donatio quædam, nu. 4 229
legatum quid num. ibi.
legatum quod ſine lucro eſt, non valet nu. 15 243
legatum rei futuræ tranſmittitur ad hæredes legatarij, numero 2. 235
legatum rei de qua, an ſit in rerum natura, dubitatur, an valeat, num 6 ibid.
legatum rei quæ fuit, amplius tamen non eſt, vel nec fuit, nec futura ſperatur, an valeat, nu. 4 ibid.
legatum ſine certo modo, nu. 6 229
legatum ſub conditione ad hæredem non tranſit, nu. 1. 2. 3 260
legati definitio, nu. 1 228
legati translatio quando dicatur, nu. 6. 10 260
a legato rei alienæ ad legatum rei obligatæ valet argumentum, num. 5 235
de legato ſub modo, nu. 9 257
in legato conditionali, vel rei alienæ, non inſpicitur in Falcidia tempus mortis teſtatoris, nu. 3 264
legata a fideicommiſſis in quibuſdam etiam hodie differre, numero 8 231
legata hodie etiam ante inſtitutionem relinqui poſſunt, numero 3 257
legata hodie valent quibuſcunque verbis relicta, nu. 1 230
legata in teſtamento relicta ſunt teſtamenti acceſſoria, nu. 5. 228
legata olim non niſi in teſtamento relinquebantur, hodie ſecus, num. 4 ibi.
legata olim quadrifariam relinqui ſolita, nu. 1 229
legata quando ipſo iure, vel ope exceptionis adempta cenſeantur, nu. 1. 2. 3 260
legata quibuſcunque verbis relicta valent, nu. 1 230
legata ſingularibus tantum fideicommiſſis æquata, nu. 4 231
hæc exæquatio non ſolum iuſtiniano tribuenda, nu. 5. 7. ibid.
legata ſpecies ſi pereat ſine culpa hæredis, legatario periiſſe cenſetur, & quid in quantitate, nu. 1. 2 244
legatorum appellatione libertates continentur, nu. 2 30
legatorum deficientium iure veteri tria genera, nu. 13 287
contra legatorum naturam eſt, vt totum patrimonium exhauriant, nu. 2 261
legatorum translatio, nu. 6. 10 260
inter legata & fideicommiſſa differentia, num. 5. 275. num. 3. 277
de legatis. Rub. 228
huius tituli continuatio, nu. 1 ibid.
in legatis amplius quam fideicommiſſis olim fuiſſe quomodo accipiendum, num. 9 231
legiones Romanorum, nu 3 4
legitima an perdatur ob omiſſum inuentarium, nu. 23 226
legitima hodie, eſt triens vel ſemis, nu. 3 219
legitima liberis relinquenda hodie titulo inſtitutionis, & quæ ſit ratio, nu. 2. 3 221
legitima liberorum qualis olim fuerit, nu. 2 219
legitima parentum an etiam aucta, nu. 7 221
legitima parentum tutela vnde proceſſerit, nu. 2. 3 67
legitima patroni hodie ab omni onere eſt protius libera, ſicut legitima filii, nu. 6 319
ad legitimam, huius §. diſpoſitionem hodie ſine fructu eſſe, numero 6 201
de legitima agnatorum tutela. Rub. 63
de legitima agnatorum tutela tituli continuatio, nu. 1 ibid.
de legitima parentum tutela. Rubr. 67
de legitima ſucceſſion nu. 1 296
huius tituli ſumma, nu. 5 ibid.
legitimati per oblationem curiæ quid conſequantur, nu. 3 41
legitimi quibus modis naturales tantum efficiantur, nu. 14. ibid.
legitimi tantum inofficio teſtamenti querelam habent, numero 2 219
quid de naturalibus tantum, nu. 2 ibid.
legitimi tramites, nu. 3 4
legitimi vt naturales tantum efficiantur, quæ neceſſaria, nu. 6. 41
legitimorum hæredum appellatione qui continentur, nu. 7. 324
legitimati per oblationem curiæ quomodo ſuccedant, nu. 7. 286

legi-

INDEX.

Legitimati per ſubſequens matrimonium quomodo ſuccedant, nu.10.11 ibid.
Legitimati per oblationem curiæ, nu.8 ibid.
Lemanus locus, nu.8 2
Lex Aelia Sentia, nu.2.3 27
Lex Anaſtaſiana, nu.5 308
Lex Aquilia, nu.9 421
Lex bona a mala, ſola naturæ norma diuiditur, nu.5 21
Lex commiſſoria in emptionibus valet, ſecus in pignoribus, numero 4.5 384
Lex Cornelia de captiuis quando lata. nu. 14 52
Lex Cornelia vnum tantum caput habet, nu.15 ibid.
Lex diſponens de toto, de omnibus eius partibus diſponere intelligitur, nu.7 141
Lex 12. tabularum circa ſucceſſionem liberti quid ſanxerit, numero 1 316
de iniuria, nu.1.2 416
in agnatis non facit diſcrimen inter maſculos & fœminas, numero 6 298
maſculos & fœminas æqualiter vocabat ad ſucceſſionem inteſtatam, ſecus de media iuriſprudentia, nu.4.5 205.& 206
Lex Falcidia duo habuit capita, nu.1 261
Lex Falcidia habet etiam locum in fideicommiſſis ſingularibus, & mortis cauſa donationibus, nu.16 262
Lex Furia, nu 9 ibid.
Lex Fuſia Caninia per Iuſtinianum ſublata, nu.9 31
Lex Fuſia Caninia vnde dicta, nu.1 ibid.
Lex Iulia de ambitu, nu.1 619
eiuſque pœna. ibid.
lex Iulia quare alienationem rei dotalis conſentiente vxore permiſerit, hypothecam vero non, nu.7.8 152
lex Papia a quo lata, nu.6 317
lex Papia, Poppæa. ibid.
lex Petilia, nu.10 562
lex plerumque impedit dominij effectum, vt in marito & pupillo, nu.10 96
lex Pompeia de parricidiis a quo lata, nu.1.5 625
lex poſt ſpecies præmiſſas generale verbum ſubiicere ſolet, numero 1 40
lex proprie de iure ſcripto dicitur, nu.4 15
lex teſtamentaria, lex Cornelia de teſtamentis, nu.6 616
lex vnde dicta, nu 4 15
lex Voconia, nu.10 262
legis acceptio generalis, nu.2 15
legis Aliæ Sentiæ alter io vetus hodie ſublata, nu.4 27
legis Aliæ Sentiæ capita, nu.2.3 ibid.
legis Aquiliæ actio duplici reſpectu mixta eſt, nu.12 503
in legis Aquiliæ actione quomodo æſtimatio fieri, debeat, numero 42 505
legis Aquiliæ primum caput, nu.2 427
ſecundum. 430
legis Aquiliæ tertium caput, nu.3.427.nu.1 231
legis Atiliæ rogatores, nu.2 69
legis Corneliæ de ſicariis pœna. 624
in legis diſpoſitione, nomine filij continetur nepos, etiam in odioſis, nu.7 62
legis 12 tabularum circa debitores durities, nu.17 562
legis Falcidiæ diſpoſitio, nu.12.13.14 263
legis Falcidiæ ratio in ſingulis hæredibus computanda, numero 6 267
in legis Falcidiæ ratione quantitas patrimonij morte teſtatoris ſpectanda, nu.1 264
& quæ ſit ratio, nu.2 ibid.
legis fere idæ forma quæ apud Romanos fuerit, nu.7 15
legis Papiæ Poppeæ quæ fuerint capita, nu.2.3.4.5 317.318
legis Papiæ ſumma in quantum a Iuſtiniano diminuta ſit numero 3 319
legis repetundarum quis author fuerit, nu.3 619
legis ſtricta acceptio, nu.3 15
legis Velleiæ caput primum, nu.9 184
ſecundum, nu.10 ibid.
legi Falcidiæ quib. caſibus non ſit locus, nu.17 262
legi Papiæ in quo Iuſtinianus derogauit, nu.3 319
legem Aeliam Sentiam quis tulerit, nu 5 27
legem quam hic Iuſtinianus deſcribat, nu.5 15
legem tollere totius eſſe principis, nu.15 21
legem Velleiam & Aquiliam etiam in materna hæreditate obtinere, num.4 188
lege ciuili in cauſis criminalibus biennio, in ciuilibus triennio inſtantia perit, nu.2 609
id hodie non obſeruari, nu.3 ibid.
lege Iulia de annona qui teneantur, nu.6 629
in lege Aquilia hæres in ſimplum tantum agit contra damnificantem ſine ratione incrementi, nu.7 519
quæ ſit diuerſi iuris ratio. ibi.
lege 12.tabularum filiusfam. inſtar ſerui noxæ debebatur, numero 1 573
hoc poſtea fuiſſe immutatum, quæ ſit ratio, nu.2.4 ibi.
lege 12. tabularum poſt ſuos conſanguinei vocabantur, numero 4 303
de lege Cornelia de falſis, & S.C. Liboniano, nu.1 616
de lege Falcidia. Rubr. 260
de lege Fuſia Caninia tollenda. Rub. 31
a lege antiqua duob. caſibus æquiparatis, lex nouo corrigens in vno, non cenſetur corrigere in alio, nu.5 ibid.
lege ſcripta deficiente, conſuetudini ſtamus, nu.1 19
leges ciuiles quandoque a naturali ratione longius recedunt, & tamen nihil iniquum ſtatuunt, nu.6.7 21
leges compoſitæ, nu.4 5
leges diſcuſſæ, quæ dicunt ipſo iure prodigo adminiſtrationem interdici, nu.7 78
leges 12.tabularum, nu 6 16
leges inter armorum ſtrepitum ſilent. nu.3 170
leges quando promulgari dicantur, nu.3 5
legum duarum pugna, earundemque conciliatio, nu.6 ibid.
legum immenſa volumina, nu.3 1
contra leges quid dicatur, nu.7 159
l.cum quæſtio excuſſa, nu 3 195
l.decreta, ff. de re iud explicata, nu.3 346.474
l.& ſiue, C.ad Treb.cum ho. §.conciliata, nu. 272
Explicatio l.eum qui 56.§.qui ita, de verb.oblig.nu.8 368
Emendata l.5.de verb.obl nu.5 769
Explicatur, l.vlt.C.de cond.cau. dat.ca.non ſec.nu.2 381
Explic.l.vn.C.vb.conpen. qui cer loco dat promiſcuum.17. 549
l.hæres abſens excuſſa, §.vlt.de iudic.nu.15 549
l.interdum de public.iud.explicata, nu 3 431
l.non poteſt diſcuſſa, ff.de iud.nu.16 554
l.precibus, &c.diſcuſſa, nu 6 311
l.qui reſtituere excuſſa, ff.de rei vend.nu.15 548
l.quod dicitur de verb.oblig.excuſſa. nu.3.5 357
l.quod vulgo declaratio, nu.11.12 180
l.ſed non, de iniu.quomodo accipienda, nu.2 435
l.ſi ab eodem de pignor.& hypot. interpretatio. num. 42.45.47. 460
in eadem lege non habere locum argumentum a contrario ſenſu, nu.46 ibid.
l.ſi domus de leg 1.explicata, nu.10 250
l.ſi patremfam.de hæred.inſtit.reſtituta, nu.7 202
l.ſi priuſquam, de nou oper.nunc excuſſa, nu.51 453
l.1.de legatis 1.excuſſio, nu.6 232
l.1.ff.commod diſcuſſa, nu.5 455
l.2.de reb cred.& iureiurando, intellectus, nu.29 482
lenocinij quæ ſit pœna, nu.16 623
libellus actoris certam petitionem complecti debet, nu.20. 546
fallit in actionibus vniuerſalibus & generalibus, nu.21. ibi.
libellus debet continere cauſam ſuæ actionis, nu.9 443
libellus incertus quando admittatur, nu.23 546
idem eſt, ſi incertitudo conſiſtat in re petita, nu.24 ibi.
idem, ſi aliquid petatur acceſſorie, nu.25 ibid.
libellus incertus toleratur, quo ad interrumpendam præſcriptionem, nu 26 ibid.
idem, ſi in proceſſu iudicii probationes certæ ſint, nu.27 ibid.
libellus incertus valet, niſi opponatur, nu.28 ibi.
libellus in actione confeſſoria, nu. 37 452
libellus in condictione furtiua, nu.23 493
libellus in reſciſſoria actione quomodo aptem poſſit concipi, numero 39 469
libelli detractio quando ſit illicita, nu.24 555
libelli forma, nu.30 498
libelli forma in actione reſciſſoria, nu.41 465
de libelli forma in hoc iudicio, nu.40 483
libelli forma in officio reſcindente, nu.40 465
libelli forma in Seruiana actione, nu.30 483
in libello realis actionis cauſa proxima ſemper eſt exprimenda, num.15 443
de libellis in actione reſciſſoria, nu.38 465
liber hic barbare inſtituta ducitur, nu.16 6
liber homo non vſucapitur, nu.1 140
liberi dictio, etiam in vno verificatur, & in ſingulari etiam voce ea, timer, nu.6.7 152

liberum

by Google

INDEX.

Liberum hominem occidens, vel vulnerans, quomodo teneatur, num 6 — 437
liberum pro filio, in ſingulari numero rectè dici, nu. 6.7 — 157
pro libero homine læſo eſt pœna arbitraria, nu. 5 — 440
pro libero homine occiſo eſt pœna quinquaginta aureorum, num. 4 — ibi.
liberi an vt legitimam, ita & Falcidiam habeant, nu 14 — 262
liberi homines quibus legari poteſt, iidem & hæredes inſtitui poſſunt, nu. 3 — 189
liberi in quibus patrem, non matrem ſequantur, nu. 3 — 15
liberi non tantum, ſed etiam parentes & fratres hodie patronos excludunt, nu. 5 — 319
liberi patronorum aſſignare ſuis liberis non poſſunt, num. 3. — 321
liberi poſt tutelam nati non proſunt, nu. 3 — 83
liberorum appellatio, nu. 3 — 57
liberorum appellatione qui veniant, nu. 6 — 179
liberorum nomen omnibus deſcendentibus conuenit, nu. 10. 63
liberis a matre præteritis datur querela inoffícioſi. nu. 2 — 181
liberi natura defertur ſucceſſio paterna, nu. 3 — 216
liberorum differentia hodie nulla, nu. 5 — 24
liberis, § huius correctio ex iure nouiſſimo, nu. 7 — 208
liberi naturales qui dicantur, nu. 2 — 292
liberos plures habens, poteſt vnum vel plures emancipare, numero 1 — 54
liberalibus ſtudiis quantum tribuerint honoris veteres, num. 1. 87
liberationem legari poſſe, nu. 5 — 242
quid id modis fiat. — ibid.
liberatio & ſolutio eiuſdem ſunt ſignificationis, nu. 1 — ibid.
liberatio perſonalis ſi legata ſit, ab hærede debitoris exigi debitum poteſt, nu 6 — ibid.
ſi is cui liberatio legata eſt, correum habeat, intereſt, an ſint ſocij, vel non ſint, quia ſi ſocij ſunt, legatarius per acceptilationem liberatur, alias pacto, nu. 10. 12 — ibid.
libertas fideicommiſſo relicta ſeruo alieno ſtat quandoque ſuſpenſo, nu. 4 — 279
libertas per fideicommiſſum dari poteſt ſeruo non tantum proprio, ſed etiam alieno, nu. 1 — 278
libertas ſemel competens non reuocatur, nu. 3 — 333
libertas ſeruo inſtituto non rectè admittitur, nu. 2 — 190
de eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. Rubr. — 331
libertatis definitionis explicatio, nu. 1 — 22
libertatis proprium eſt, ſic viuere vt velis, nu. 3 — ibid.
libertate donati ex Iuſtiniani conſtitutione ſtatim ſiunt ciues Romani 7 — 27
in libertate fideicommiſſaria ſolus euentus conſideratur ſecus in directa, nu. 3. 4 — 29
quæ ſit ratio diuerſitatis. — ibid.
libertus & libertinus an differant, nu. 1 — 316
quomodo differant, nu. 2 — 25
libertus ſi inteſtatus moriatur ſine liberis, patronus in totum ſuccedit, nu. 7 — 317
libertus ſi teſtetur, iure prætorio tenebatur dimidiam partem patrono relinquere, nu 4 — ibid.
liberto non tantum patronus eiuſque liberi in infinitum, ſed etiam ex latere coniuncti ſuccedunt vſque ad quintum gradū, nu. 1. 2 — 319
liberti ciues Romani qui, num. 2. 5 — 27
libertini Latini qui, nu. 1 — ibid.
liberti noſtri ſunt etiam, quos ex fideicommiſſo manumiſimus, num. 2 — 316
liberti olim locupletiſſimi fuerunt, nu. 11 — 318
circa libertorum ſucceſſionem quid Iuſtinianus ſtatuerit, numero 4 — 319
in libertorum ſucceſſione gradus prærogatiua ſeruanda, numero 5 — 320
libertini qui olim fuerunt, nu. 1 — 25
libertinorum differentia ex Caio relata, nu. 1 — 27
de libertinis Rub. — 25
libripens vnde ſit dictus, nu. 18 — 162
Libyam Iuſtinianus per Belizarium recuperauit, nu. 2 — 4
lictores qui fuerint, nu. 6 — 513
licentiolum tantum principis placitum pro lege habetur, numero 4 — 17
limitatio ſuperioris pronunciati, nu. 7 — 360
linea a gradu quid differat, nu. 5 — 310
linea quid. — ibid.
linguæ acceptilatio, nu. 2 — 346
literæ quoque §. communis limitatio, nu. 5 — 117
hunc §. hodie non habere locum, nu. 6 — ibid.
literarum obligatio quomodo contrahatur, & quæ in ea requirantur, nu. 6. 7 — 376
ex literarum obligatione quæ actio detur, nu. 11 — ibid.
de literarum obligationibus, nu. 45 — 375
huius tituli continuatio, nu. 1 — ibid.
litigandi iuſtam cauſam habens, non tenetur ad expenſas litis, num. 6 — 612
litigandi iuſtam cauſam quando quis habuiſſe dicatur, numero 7. 8 — ibid.
litigans temere ad quas impenſas teneatur, nu. 5 — ibid.
litigantium temere quæ vetus pœna fuerit, nu. 1 — 611
litigator temerarius quis dicatur, nu. 1 — 613
lis nulla eſt inter patrem & filiumfa. nu. 42 — 486
lis per inficiationem hodie tantum in legatis ad pias cauſas creſcit, nu 5 — 246
in reliquis legatis ſi indebite ſoluantur, habet locum condictio, num. 6 — ibi.
per litis æſtimationem quid intelligamus, nu. 7 — 571
litis conteſtatio non impedit vſucapionem rei mobilis, nu. 6. 617
poſt litis conteſtationem mutatio libelli eſt prohibita, nu. 30. 555
quando fallat prædicta regula, nu. 31 — ibi.
ante litem conteſtatam non dicimur petere, nu. 5 — 616
litem inferre quis dicatur, nu. 1 — 593
in litem iurare quid ſit, nu. 32 — 523
litem quandoque ante tempus inferre licet, nu. 2 — 593
litem ſuam facere quid ſit, nu. 1 — 440
lites ne temere mouerentur, propoſitis varijs pœnis veteres diligenter curarunt, nu. 2 — 609
quæ ſint illæ pœnæ. 3. 4 — ibid.
littus & ripa quod proprietatem differunt, nu. 4 — 100
quo ad vſum attinet, non differant, nu. 3 — ibid.
littus pro quauis extremitate, nu. 15 — 99
in locando ſi nulla prorſus merces conſtituta ſit, mandati actio competit, nu. 8 — 386
in locata re remanens poſt finitam conductionem, reconducere videtur, nu. 4 — 392
locatio a commodato & emptione in quo differat, nu. 4. 6 — 385
in locatione ſeruari debent expreſſe conuenta, nu. 1 — 391
in dubio contra locatorem & venditorem interpretatio facienda, nu. 6 — ibid.
Ex re locata nemo ante tempus expellendus, fallit tamen, num. 4. 5 — ibid.
Fructus locati ad conductoris hæredes pertinent, nu. 3 — 392
locatio & conductio alia temporanea, alia perpetua, nu. 1. 385
locatio non poteſt eſſe, vbi corpus ipſum non datur ab eo, cui id fieri, nu. 1 — 391
locatio requirit pecuniariam mercedem, nu. 5 — 385
locatio temporanea alia expreſſa, alia tacita, nu. 7 — ibi.
locationis cauſa efficiens, nu. 8 — ibid.
cauſa materialis. — ibid.
effectus. — ibid.
locationis temporaneæ deſcriptio, nu. 2 — ibid.
de locatione & conductione Rub. — ibid.
in locatione merces debet eſſe pecuniaria, nu. 24 — 473
in locatione mercedis conſtitutio rectè in arbitrium tertii confertur, nu 7 — 386
in locatione multa veniunt præſtanda ex bono & æquo, de quibus expreſſe non eſt conuentum, nu. 2 — 392
id exemplis declaratum, nu. 3 — ibid.
locator conductor, nu. 3 — 385
locatori domus omnia illata ſunt obligata, nu. 7 — 344
locatori fundi omnes fructus tacite ſunt obligati. — ibid.
locupletari cum alterius iactura, contra naturam eſt, num. 8 — 73
locupletari nemo debet cum alterius iactura, nu. 13 — 458
locus ex Cicerone adhuc §. nu. 3 — 4
locus purus quis ſit, nu. 7 — 102
locus qui ſeruit, an religioſus fieri poſſit, nu. 11 — 103
locum religioſum iure canonum per pontificem tantum conſecrationem fieri, nu. 4 — 102
locus ſacer diruto ædificio ſacer manet, nu. 11 — 103
fallit, nu. 12 — ibi.
locus ſolutioni adiectus efficit ſtipulationem in diem, nu. 1. 348
locus ſuus, locus alienus, nu. 7 — 321
olim fas erat cuique habere proprium locum authoritate publica factum, nu 8 — ibid.
loci huius reſtituta lectio, nu. 7 — 624
loco certo ſi te daturum promittas, an etiam in loco domicilij id petere poſſit, nu. 14 — 549
in locum communem inuito ſocio non licet inferre mortuum, num. 7 — 102
lucrum intelligitur omni damno deducto, nu. 8 — 394

lucra

INDEX.

Lucra dotalia quæ dicantur, nu. 15 — 150
Luere verbum quid ſignificet, nu. 2. 3 — 233
Lumen & proſpectus quomodo differant, nu. 14 — 128

M

MAcedonianum ſenatuſconſultum duntaxat in mutuo locū habet, nu. 10 — 569
etiam ad filiosfamil. pertinet, nu. 13 — 570
quibus caſibus non habeat locum, nu. 11 — 569
Macedoniano ſenatuſconſulto non poteſt renunciari a filiofam. num. 9 — ibid.
Magiſter nauis quis ſit, nu. 12 — 565
Magiſtratus & quiuis paterfam. hoc iudicium habet, nu. 6. — 512
Magiſtratus verum demonſtrat, nu. 3 — 91
Magiſtratui cuilibet ciuili incumbit proſpicere, ne temere moueantur lites, nu. 1 — 609
Magiſtratus quando excuſentur, nu. 14 — 82
Magiſtratuum voce prætores intelliguntur, nu. 9 — 18
Maieſtatis rei qui, nu. 5 — 622
Maieſtatis crimen differt a crimine perduellionis, nu. 6 — 288
Maior quando poſſit reſtitui in integrum, nu. 3 — 77
Maior viginti quinque annis confirmato iudicio eſſe cenſetur, num. 3 — 77
Maior quinquaginta quinque annis a reliquis publ. muneribus excuſatur, nu. 6 — 87
Maior ſeptuaginta annis excuſationem habet, nu. 5 — 87
Maiores qui ſint, nu. 3 — 310
Maius & minus diuerſas ſpecies non faciunt, nu. 5 — 93
Mala fides defuncti nocet hæredi, etiam bona fide poſſidenti, numero 9 — 145
malæ fidei poſſeſſor omnes fructus reſtituit, nu. 10 — 119
malæ fidei ſcriptor nihil conſequitur, nu. 8 — 117
malorum nulla eſt ſocietas, nu. 4 — 393
ex maleficiis pœnales actiones in hæredem rei non dari, regulæ explicatio, nu. 6 — 584
mandans fieri delictum, tenetur ea pœna, qua delinquens, numero 23 — 485
mandare verbum, nu. 1 — 396
mandatarius dicitur procurator, nu. 3 — 397
mandatarius quatenus excedit mandatum, an negotiorum geſtorum actionem habeat, nu. 3 — 599
Quando mandatarius non excedat mandatum, nu. 4 — ibid.
mandatarius quid præſtet, nu. 5 — 401
mandata iuriſdictione omnia mandata cenſentur, ſine quibus expediri nequit, nu. 5 — 399
ſi mandatarij tantum gratia mandetur, conſilium potius eſt, quā mandatum, nu. 1 — 398
mandator & mandatarius qui dicantur, nu. 3 — 397
mandator tantum præcedit obligationem, conſtitutor ſequitur, nu. 3 — 371
duplicia eſſe mandata, publica & priuata & quæ ſit differentia, nu. 63 — 500
mandatum ab initio eſt voluntatis, poſtea fit neceſſitatis, numero 1 — 400
fallit, nu. 2 — ibid.
mandatum & in diem & ſub conditione fieri poteſt, nu. 1 — 401
mandatum expreſſe & tacite contrahitur, nu. 2 — 397
mandatum extinguitur reuocatione, modo res ſit adhuc integra nu. 4. 5 — 400
mandatum gratuitum eſſe debet, nu. 1 — 401
mandatum in quo differat ab aliis contractibus, qui conſenſu fiunt, nu. 4 — 401
mandatum morte mandantis quibus caſibus non perimatur, numero 7 — 400
mandatum procuratorium tria continere debet, nu. 11 — 648
mandatum poteſt etiam per nuncium vel epiſtolam fieri, numero 3 — 401
mandatum quando dicatur inſinuari actis, nu. 5 — 577
mandatum quibus verbis concipiatur, nu. 2 — 401
mandatum quinque modis contrahi, nu. 1 — 397
mandatum rei inhoneſtæ non obligat, nu. 1 — 397
mandatum ſoluitur morte mandantis & mandatarij, nu. 6 — 400
mandatum vbi tua & aliena gratia fit, exemplum, nu. 4 — 398
mandatum vbi tua & mandantis gratia fit, exempla, numero 1. 2. 3 — ibid.
mandati actio directa, nu. 7 — 399
mandati actio quomodo differat a negotiorum geſt. actione, numero 60 — 499
mandati cauſa efficiens, nu. 8 — 397
de mandati contractu locus ex Cicerone, nu. 9 — ibid.
in materia mandati multa arbitrio boni viri relinquenda ſunt, nu. 8 — 399
mandati deſcriptio, nu. 4 — 397
mandati effectus, nu 8 — 397
mandati fines diligenter cuſtodiendi, nu. 1 — 399
de mandato. Rub. — 396
mandata alia publica, alia priuata, nu. 1 — 397
non manifeſtum furtum quid, nu. 7 — 503
manumittendi facultas per Ælium Sentium quomodo fuerit reſtricta, nu. 2 — 31
manumittere ex quibus cauſis non liceat. Rub. — 27
manumittere qui poſſint, nu. 1 — ibi.
manumittens quot hodie annorum eſſe debeat, nu. 4 — 30
manumiſſio inter amicos, & per epiſtolam, nu. 6 — 26
manumiſſio non retractatur, etſi cauſa fuerit iniuſta, falſave, numero 2 — 30
manumiſſio omni tempore & quouis loco recte fit, nu. 1 — 26
manumiſſio per vindictam, nu. 3 — 26
manumiſſio, quæ ex ſacris conſtitutionibus fiebat, nu. 2 — ibid.
manumiſſio quid, & vnde dicta, nu. 30 — ibi.
manumiſſio ſeruorum, emancipatio liberorum eſt, nu. 7 — 54
manumiſſionis quot ſpecies, nu. 1 — 26
manumiſſionem pro emancipatione ſecundum ius vetus proprie dici ſecus de iure codicis, nu. 8 — 54
Marcus Tacius Alpinus, nu. 13 — 9
Conſtitutio D. Marci, nu 2 — 333
in Mari ædificare licet, ſicut in littore, nu. 6 — 99
maritus an dotem legare poſſit, quam non accepit, nu. 6. 8 — 244
maritus curam vxoris ſuæ ſuſcipere non poteſt, nu. 1. 6 — 90
maritus eſt rei dotalis iure ciuili dominus, nu 2. 3. 5 — 152
maritus etiam ex alio contractu conuentus, quam dotis, habet beneficium ne egeat, nu. 10 — 558
maritus & vxor poſt decimum gradum ſuccedunt, nu. 8 — 309
his deficientibus, fiſcus ad ſucceſſionem vocatur, nu. 3. — ibid.
maritus & vxor quoque affines dicuntur, nu. 4 — 39
maritus habet priuilegium competentiæ in quantum facere poteſt, nu. 41 — 534
maritus impenſas in re dotali neceſſario factas conſequitur, numero 15 — 559
maritus non tenetur ad integram dotem reſtituendam, ſed quatenus facere poteſt, nu. 1 — 558
maritus procurator vxoris eſſe poteſt, nu. 8 — 90
maritus quantum facere poſſit, quot modis colligatur, nu. 2 — 558
maritus quo auxilio impenſas neceſſarias conſequatur, num. 16. 18 — 559
maritus ſummo iure tenetur ad integram dotem, habet tamen priuilegium competentiæ, nu. 7 — 558
maritus vtiliter vxori dotem acceptam legat, nu. 1 — 243
martianus iuriſconſ. quando vixerit, nu. 2 — 189
martius campos, nu. 9 — 232
mater ad ſecunda vota tranſiens, non poteſt hanc ſubſtitutionē facere, nu. 8 — 206
mater & auia hodie poſſunt tutelæ fungi officio, &c. nu. 7 — 64
mater & frater non habent furti actionem pro filio, vel fratre ſurrepto, nu. 4 — 419
mater indiſtincte ex Iuſtiniani conſtitutione ſuccedit, numero 1 — 303
mater in ſucceſſione fili excludebatur a patre, nu. 2 — ibi.
mater niſi filiis impuberibus tutores petat, a ſucceſſione eorum legitima repellitur, etiamſi naturales tantum ſint, numero 1. 3 — 305
idem in auia obtinet, & quibuſcunque futuris hæredibus impuberum, nu. 2 — ibi.
mater non poteſt pupillariter ſubſtituere, nu. 5 — 204
mater §. huius correctio, nu. 3 — 188
mater pluribus temporibus prodeſſe poteſt partui, quam pater, num. 2 — 24
mater procreatis ex coitu damnato non ſuccedit, neque ipſi matri, nu. 4 — 305
mater ſuccedit vulgo quæſito, pater non, nu. 2 — ibi.
mater tutorem non petens filio quibus ex cauſis excuſetur, numero 7 — 305
circa matris ſucceſſionem, Conſtantini Imper. conſtitutio. numero 1 — 304
matrem Iuſtinianus omnibus agnatis præfert, exceptis fratribus atque ſororibus, nu 2 — ibid.
in matrem non cadit poteſtas patria, nu. 4 — 37
in materia qualibet teſtamentum ſcribi poteſt, nu. 1 — 168
materia quid, nu. 4 — 412

INDEX.

materia quomodo a ſubſtantia & forma differat. ibid.
matertera adoptiua quomodo poſſit fieri,nu 7 38
cum matertra adoptiua nuptias contrahere licet, nu.4 ibid.
matrimonium cuius iuris,nu.15 12
matrimonium prohibetur inter parentes & liberos in infinitum, num.1 36
matrimonium quando ſoluatur,nu.34 534
matrimonium quatenus prohibeatur ratione affinitatis,nu.5. 38
matrimonium vnde deriuetur,nu.6 34
matrimonij definitionis explicatio,nu.8 34
ad matrimonium legitimum quid requiratur,nu.2.5.7.10.12. 34
matrimonio conſtante dos non repetitur, nu.32 534
fallit,ſi maritus ad inopiam vergat, nu.33 ibid.
in matrimoniis contrahendis hodie iuri canonico ſtamus numero 2 310
maſculi fœminis quare medio iure prælati fuerint,nu.4 298
inter maſculos & fœminas in ſuccedendo differentia hodie ſublata,nu.1 246
maſſurius Sabinus primus publicè reſpondit,nu.4 19
medici ſi ſint intra numerum legitimum, excuſationem habent, num.2 87
quantus is ſit numerus,nu.2 ibid.
media iuriſprudentia quomodo circa fœminas agnatas poſt ſororem diſpoſuerit,nu.2. 3 298
de media prudentia,& quando fuerit,nu 7 ibid.
medium concludendi in rei vendicatione,nu.34 448
melioratio emphyteuſis,nu.4 388
membranæ quid,nu.4 117
mendacium ex dolo prouenit ad decipiendum alterum, numero 14 418
mens & ratio & conſilium in ſenſibus,nu.7 87
mens legis conſideratur,deficientibus verbis,nu.3 67
mens teſtatoris ſcriptor,æquitas rigori præferenda,nu.5 19
mente captus teſtari nequit,nu.5 7
mercede incerta in mandato conſtituta, ſit contractus innominatus,nu.6 401
mercenarium iudicis officium,nu.7 614
merces ſi ex conuentione accedat mandato,locatio eſt, non mandatum,nu.5 401
merces venales obligatæ pro penſione,nu.20.21 472
meretrix licet turpiter faciat quod ſit meretrix,tamen non turpiter accipit,nu.9 367
merx dominica,nu 6 566
peculiaris. ibid.
in metallum opuſve publicum damnatus, hodie liber manet,numero 2 66
metus in actione,quod metus cauſa,quid ſit,nu.8 516
metus in legibus quintuplex,nu.7 ibid.
metum illatum eſſe,ſufficit imperſonaliter dicere,nu.3 ibid.
metum non dicitur paſſus,qui nullum damnum ſenſit, nume.12. ibidem
in metu iis ineſt,nu.9 ibid.
miles extraneo vel puberi directò ſubſtituere poteſt, paganus non,& quæ ſit diuerſitatis ratio,nu 1 210
de mileſia partum ſuum in vtero necante,accepta ab ipſius ſubſtituto pecunia,nu 5 07
miles quando procurator eſſe poſſit,nu 10.11 594.595
an militis teſtamento ob ignorantiam irrito,legata debeantur,numero 3.4 187
milites magis arma,quam iura ſcire oportere,nu.1 4
milites quare non poſſit procuratores eſſe,nu. 6 594
milites ſtationarij & limitanei non poſſunt militariter teſtari, num 2 171
an militum priuilegia hodie ceſſent,nu.4 170
militibus, quæ ſolemnitates in teſtamento remittantur, numero 9 171
circa milites veterem ritum non multum eſſe immutatum,numero 5.7 170
miliare legale quomodo conficiatur,nu 7 89
miliaria per quam viam ſint commenſuranda,nu.9 ibid.
militari vocabulum late patere,nu.2 170
militare teſtamentum qui principes induxerint,nu.6 171
de militari teſtamento Rub. 169
continuatio huius tituli,nu.1 ibid.
de armatæ tantum militiæ militibus hunc titulum loqui, numero 3 170
militia præbet immunitatem a tutela,& cura,nu.1 87
minor ætate tutor ſcribi poteſt,ſed non erit tutor,niſi maior effectus,nu.5 61
interim ſubrogatur tutor a iudice,nu.6 ibid.
minor interdum non eget reſtitutione,nu. 6 77
minor in teſtamento tutor ſcribi poteſt,nu.9 87
minor læſus reſtituitur in integrum,nu.2.4 77
minor natu regulariter non poteſt per ſe eſſe in iudicio, numero 70 526
minor non poterat olim manumittere, niſi cum cauſæ cognitione,nu.1 19
eius ratio quæ fuerit,nu 2 ibid.
minor non poteſt ſtare in iudicio ſine curatore,nu.9 78
minor qui veniam ætatis impetrauit, non reſtituitur, numero 5. 77
minor 25 annis ad tutelam non admittitur,nu.8 87
debet ſub curatore eſſe. ibid.
minores magiſtratus qui ſint,nu.2 82
minores magiſtratus quomodo pupillis teneantur, nu.3 ibi.
minores tantum magiſtratus actione ſubſidiaria tenentur numero 1 ibid.
miſſilia quid,nu.2 119
mixta actio tripliciter dicitur,nu.4 502
mixta comprehenduntur ſub ſimplicibus,nu.2 446
mixtæ actiones quare dicantur,nu.3 502
mœniana,& ſuggrundia,nu.10 451
modicare res quæ dicatur,nu.3 106
monachatus cur a iure parentum liberet,nu.7 51
montanus. 8
mos,& conſuetudo quomodo differant,nu.8 20
mores hominum in vita priuata vix ſatis perſpici poſſunt, numero 2 91
ad mortem condemnatus hodie ſit ſeruus pœnæ, nu.1 66
morte vel pupilli vel tutoris finitur tutela,nu.1 76
mulier adultera iure nouiſ. in monaſterium detruditur, numero 9 623
mulier fiſco potior in dotis cauſa,nu.13 533
mulier procuratrix in quibus caſibus eſſe poſſit,nu 8.9 594
mulier quare non poſſit eſſe teſtis in teſtamento, nu.4.5 165
mulier quod beneficium habet,nu.11 559
mulieris conditio quandoque deterior conditione viri, numero 3 47
mulieris,quæ ſe commiſcuit ſeruo proprio,quæ ſit pœna, numero 3 338
quid hodie obtineat,nu. 4 ibid.
mulieres quoque ſuſpectos poſtulare poſſunt,nu.2 92
mulſum quid nu.9 112
muri & portæ ſancti,nu.5 103
muros Romæ violans capite plectitur,nu.6 ibid.
mutare libellum quid,nu.3 553
mutatio iuris hæredi non nocet,nu.4 253
mutatio libelli ante litem conteſt. permittitur,nu.28 555
quib.caſib.hoc non procedat,nu.29 ibid.
mutuans debet eſſe dominus, vel quaſi, rei mutuandæ, numero 1.3 496
mutus teſtis eſſe nequit,nu. 11 165
mutuum aliud naturale,aliud ciuile, nu 9 338
mutuum ciuile,in quo natura cooperatur,per fictionem iuris,numero 13 338
mutuum ciuile per ſtipulationem,nu.14 338
mutuum commodatum, & depoſitum ſunt contractus gratuiti, num 2 337
mutuum mere ciuile,nu.15 339
mutuum naturale,quid nu.10 338
mutuum vel mutui datio,nu.33 339
mutuum vnde dictum. ibid.
in mutui actione quid probandum,nu.18 497
in mutui actione libelli forma,nu.19 ibid.
mutui cauſa quæ,nu.17 339
mutui ciuilis ſubdiuiſio,nu.12 338
mutui contractus in quibus rebus conſiſtant, nu.31 339
mutui definitio explicatur,nu.3 338
mutui deſcriptio ſeu definitio,nu.1 ibi.
mutui effectus quis,nu.13 339
mutui etymologia,nu.2 338
mutui forma,nu.32 339
mutui reſtitutio in alio genere fieri nequit,nu.7 338
in mutuo aliquando eadem ſpecies in reſtituitur,nu.8 ibid.
in mutuo idem genus reddendum numero 4.338. & numero 15. 497
in mutuo res ſit accipientis,nu. 14 457
ex mutuo mere ciuili oritur obligatio poſt biennium, numero 16 339
ex mutuo oritur certi condictio,nu.11 338

Naſci

N

NAſci ſuum hæredem, & naſci ſuum futurum hæredem, verba illa, inter ſe differre, nu. 3 253
Natales quid, nu. 3 25
Natalibus reſtitui quis dicatur, nu. 5 ibid.
de Natalibus reſtituendis titulus, nu. 4 ibid.
Nati ex ancillis noſtris dominio noſtro ſubſunt, nu. 2 107
Nati ex ſeruili cognatione non ſolum ad parentum ſucceſſionem vocantur, ſed etiam frater patrono præfertur, nu. 7 315
Natura obligationum, quæ re contrahuntur, nu. 4 377
Natura ſtipulationis, & literarum obligationis, nu. 3 ibid.
Natura lis obligatio quomodo ſola hic actionem pariat, numero 5 591
Naturalis obligatio quot modis tollatur, ciuili remanente, nu. 6. 7. 8. 9 408
de naturali obligatione ſola ſine ciuili, nu. 14. 15 336
Naturales liberi, & adoptiui in quo differant, nu. 1 292
Naturales non legitimati, item ſpurij, inceſtuoſi, nefarij, adulterini, an & quomodo ſuccedant, nu. 9 286
Naturales quis dicantur, nu. 2 41
naturales tantum filij bifariam legitimari poſſunt, nu. 2 286
naturales tantum filij qui dicantur, nu. 1 286
nautæ, quando non teneantur ex quaſi maleficio, nu. 5 441
nautæ ſunt, qui naues exercent, nu. 3 ibid.
nauigij appellatio, nu. 11 599
nauis leuandæ gratia rem proijciens, non videtur pro derelicto habere, nu. 1 124
& eas apprehendens animo lucrandi, furtum facit, numero 2. 5. 6 ibid.
id quandoque fallit. ibid.
per nauem quid intelligamus, nu. 13 565
Nec, pro, N O N, olim dictum, nu. 4 416
Nec vi, nec clam, &c. clauſula, omnia vitia poſſeſſionum continet, nu. 2 604
Nec minus, verſic duplex intellectus, nu. 3 571
inter neceſſarium, & vtile geſtum differentia, nu. 6 615
ex neceſſitate quicunque abſuit, reſtituitur, nu. 28 464
negatiua an ſit probabilis, nu. 7 361
negatoria actio quibus verbis inſtitui poſſit, nu. 39 452
negatoria actio vnde dicta. ibid.
negatoriæ actioni, vt locus ſit, quæ requirantur, nu. 41 453
in negatoria quomodo ponenda ſit actio, vel formandus libellus, nu. 47 ibid.
negotium alienum quot modis geratur, nu. 3. 402. nu. 39 524
negotium facere, nu. 43 518
negotiorum geſtio explicatur, nu. 1 402
ex vna negotiorum geſtione quomodo diuerſæ perſonæ acquirant actiones, nu. 47 524
negotiorum geſtor quid præſtet, nu. 14 403
negotiorum geſtor ſubſtituere poteſt, nu. 46 524
negotiorum geſtor ſubſtituit inſtar procuratoris, nu. 2 402
negotiorum geſtorum actio definitur, nu. 41 524
in negotiorum geſtorum actione contraria praxis, nu. 58 525
in negotiorum geſtorum actione directa praxis, nu. 57 ibid.
negotia ſua qui præſens patitur geri, mandare cenſetur, numero 7 397
nemo in plus onerari poteſt, quam ſit honoratus, nu. 1 378
quando id procedat. ibid.
nepos poſt aui mortem conceptus, an cognatus dici poſſit, numero 8 290
nepos poſt aui mortem conceptus, iure tranſmiſſionis ad ſucceſſionem venit, nu. 7 ibid.
nepos viuo auo conceptus, & poſt ipſius mortem natus, auo ſuus hæres efficitur, nu. 4 ibid
nepotes ex filia ſuccedunt cum alijs filijs, & ex his deſcendentib. in ſtirpes, nu. 7 295
nepotes ex filio ſuccedunt auo ſimul cum patrono in ſtirpes 284
idem hodie obtinet in nepotibus ex filia, nu. 2 289
nepotes ex filijs ſuccedunt auo in ſtirpes, ſed fratrum filij patruo in capita, nu. 9 ibid.
nepotes ſuccedunt auo ex perſona propria non patri, nu. 4. ibid.
in nepotis locum poteſt quis adoptari, & deinceps, etſi filium non habeat, nu. 1 45
L. Nerattus, nu. 3 436
neſcire literas quid ſit, nu. 3 54
nobile iudicis officium, nu. 6 614
nomen debitoris legari poſſe, nu. 4 348
idem ius controuerſum ſiue litigioſum, nu. 7 ibid.
nominis, pronominis, &c. error non vitiat vel legatum, vel hæredis inſtitutionem, ſi de perſona conſtet, nu. 8. 10 254
& quæ ſit ratio. ibid.
idem eſt, ſi erretur circa nomen proprium rei legatæ, nu. 9. ibid.
inter nomen, pronomen cognomen & agnomen differentia. numero 1 254
nomina pro debitoribus, nu. 5 569
nomina varias hodie acceptiones habent, nu. 5 376
nomina veteribus quæ fuerint, nu. 3 375
nomina facere, nu. 4 569
nominatim exhæredari quando quis dicatur, nu. 3 183
nominatim fieri dicitur, quod per ſe, vel per aliud certum eſt, nu. 3. 4 ibid.
νόμος, num. 3 15
notarius iura ad ipſius officium ſpectantia ſcire debet, numero 6 440
de notarij, vel octaui teſtis adhibitione, nu. 6 178
notitiæ in animis hominum a natura inſitæ, nu. 11 8
nouatio cum ſeruo facta inutilis eſt, cum pupillo vero valet, numero 6 412
quid ſi cum adulto fiat nouatio, nu. 7 ibid.
nouatio generice & ſpecifice accipitur, nu. 1 ibi.
nouatio interdum fit, etſi non exprimatur, nu. 10 413
nouatio ita demum valet, ſi ſequens obligatio valet, nu. 5 412
nouatio quomodo fiat ſine interuentu nouæ perſonæ, &c. ibid.
nouatione tollitur ipſo iure obligatio, nu. 1 ibi.
nouatio tolluntur etiam acceſſoria cum obligatione, nu. 4. ibid.
nouellæ conſtitutiones, ſiue Authenticorum liber, nu. 1 5
nouellarum iure patri & matri pariter defertur ſucceſſio liberorum inteſtatorum, &c. nu. 7 302
nouus Iuſtiniani codex, nu. 10 5
noui Iuſtinianei, nu. 1 7
nouæ hæreditates, quæ ſint, nu. 2 306
noxa & noxia an differant, nu. 9. 10 571
noxæ appellatio ad publica delicta non pertinet ſed ad priuata, num. 1 ibid.
noxæ deditio hodie in ſeruis tantum durat, nu. 34 479
quandiu duret, nu. 5 571
noxæ dedere, nu. 8 ibid.
noxæ ſolutum eſſe, ibid.
noxale iudicium, nu. 5 615
noxalis actio eſt in rem ſcripta, nu. 2 572
noxalis actio ſemper caput ſequitur, quomodo accipiatur, numero 1 ibid.
noxalis vocula, non eſt proprium nomen actionis, nu. 3 570
in noxali actione quæ ſint iudicis partes, nu. 6 615
in noxali iudicio alternatiue condemnandus eſt dominus, licet in alijs diſiunctiuis obligationibus ſit ſecus, nu. 7. 9 ibi.
ſi ſimpliciter condemnetur in certam quantitatem, adhuc ſeruum noxæ dedere poteſt, nu. 8 ibi.
noxales actiones non ea ratione eſſe arbitrarias, quia reus ante ſententiam rogetur, an litis æſtimationem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere malit, nu. 18 540
noxales actiones non ſunt arbitrariæ, nu. 21 ibid.
noxales actiones quæ dicantur, & quæ ſit earum vis, nu. 1 170
noxales actiones ſunt tantum adiectitię qualitates principalium actionum, nu. 2 572
noxalium actionum aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ, nu. 1 ibid.
de noxalibus actionibus. Rub. 570
connexio huius tit. ad præcedentes, nu. 1 ibid.
nudum pactum qualiter fiat, nu. 5 476
nullius quod eſt, occupanti conceditur, & quomodo hæc regula ſit accipienda, nu. 3. 4 104
numerus liberorum excuſat a tutela vel cura, nu. 1 85
numo omnia menſurari, nu. 4 378
numus vnde. ibid.
numi a pupillo mutuati ſi extant, vendicantur, nu. 3 153
ſi bona fide conſumpti ſint, condici poſſunt, nu. 4 ibid.
numi ſi mala fide ſint abſumpti, poteſt de his exhibendis, vt in litem iuretur, agi, nu. 6 ibi.
nuncupare quid ſit, nu. 4 169
nuptiæ inter tranſuerſales quomodo impediantur, nu. 1 36
nuptiæ nefariæ & inceſtæ quomodo differant, nu. 4 36
nuptiæ quæ ſint iniuſtæ, nu. 1 35
nuptiæ quandoque ob publicam honeſtatem prohibentur, numero 1 39
nuptiæ vnde dictæ, nu. 5 34
de nuptijs. Rub. 35
tituli argumentum, nu. 2 ibi.
nurus appellatio ex ſponſalibus non accipitur proprie loquendo, num. 2 39

Oeco-

Digitized by Google

O

OEconomi,nu.8 581
Obligamur alter alteri quatuor modis,nu.2 496
Obligatio cauſam ex natura trahit,nu.2 335
Obligatio ciuilis ſola ſine naturali, nu.14.15 336
Oblatio mixta,nu.9 335
Obligatio contrario conſenſu ipſo iure tollitur,quæ conſenſu cõſtat,nu.4 59
Obligatio duas habet ſpecies,nu.5 335
Obligatio eſt cauſa actionis,nu. 443
Obligatio ex locato tranſit ad hæredem conductoris,nu.1 392
fallit,nu. 2 ibid.
Obligatio non poteſt incipere ab eo caſu,ad quem veniens finiretur,nu.5 336
Obligatio per quas perſonas nobis acquiratur Rub. 406
quæ ſit differentia inter hunc titulum & eum, qui lib.2. ſupra ponitur eadem in ſcriptione,nu.1 ibid.
Obligatio perſonalis, non niſi facta ceſſione per procuratorem quæritur,nu.9 446
Obligatio propriè non abdicatur per alienationem rerum ſecus in obligatione per ſuppoſitionem,nu.12 447
Obligatio quæ prodigi commodum magis quàm diſpendium reſpicit,non impeditur,nu.2 359
Obligatio quibus modis re contrahatur.Rub. 337
quibus modis tollatur. Rub. 407
tituli continuatio.1.3 ibid.
exceptio: Tibi non competit actio,nu.2 ibid.
Obligationis ciuilis officium,nu.18 336
Obligationis ciuilis quæ ſit cauſa,nu.7 335
Obligationis definitio explicata,nu.20.23 336
Obligationis imparitas quæ re, vel ſpe ad paritatem reduci poteſt,non impedit eam,nu.3 551
Obligationis naturalis & ciuilis ſimul exemplum,nu. 8 335
officium,nu.19 336
Obligationis naturalis quæ cauſa ſit,nu.8 335
Obligationem contractam quod diſſoluit fortius eam impedit ab initio,nu.10 336
Obligationem tam contractus quàm delicta pariunt,nu.4 335
Obligatione ſublata per ſolutionem,etiam acceſſoria tolluntur, nu.9 409
in obligatione eſſe quid dicatur,nu.2 571
in obligatione generis omnes ſpecies obligantur,nu.33 337
Obligationes ex quibus peculiis patri vel filioſa. acquirantur, num.2 407
Obligationes ex conſenſu quomodo a cæteris differant,nu.3.377
Obligationes quando dicantur ipſo iure tolli,nu.10 408
Obligationes quando tollantur ope exceptionis,nu.5 ibid.
Obligationes re contrahi quare dicantur,nu 1 337
Obligationum cauſæ proximæ & remotæ,nu.7 443
Obligationum duæ hic diuiſiones poſitæ quomodo differant,nu me.1.3 337
inter obligationes ex contractu,& eas,quæ ex maleficio deſcendunt,differentia,nu.1 414
de obligationibus Rub. 335
huius tituli continuatio,nu.1 ibid.
de obligationibus ex conſenſu. Rub. 377
de obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur.Rub. 401
huius tituli continuatio,nu.1 ibid.
de obligationibus,quæ ex quaſi delicto naſcuntur.Rub. 439
de obligationibus,quæ ex delicto naſcuntur.Rub. 414
tituli huius continuatio,nu.1 ibid.
pro obligationibus ex delicto fideiuſſor datur,nu 4 370
Obligatus ad factum an habeat ceſſionis ius,nu.11 562
Obligatus eſt delicto,vel quaſi, cedendo bonis non effugit pœnam,nu.12 ibid.
Obſequia & operas,nu.5 330
Obliuionis lex apud Athenienſes,quæ *ἀμνηστία* dicebatur,numero 2 419
item pacto,tranſactione,iureiurando,tollitur ipſo iure,nu.4.ibi.
tollitur item lapſu anni,ſed tantum ope exceptionis,nu. 5. ibid.
item ſatisfactione,nu.6 ibid.
denique morte,tam iniuriati,quàm iniuriantis,nu.7 ibi.
Obſequiorum ſpecies quæ ſint,nu.6 330
de obſequiis aliqua,nu.29 491
Obſides teſtamenti factionem non habent,nu.3 179
Obſcuritas & incertitudo libelli emendari poteſt vſque ad ſententiam,nu 6 554
circa obſcuritatem libelli Specula cautela,nu.7 ibid.
Occupatio venationẽ, aucupiũ, piſcationem continet,nu.1. 104
Occupatione acquirimus res iure naturali,nu.1 ibi.
Occupatione bellica ceſſante ceſſat priuilegium teſtamenti militaris,nu.1 172
Occupatione quando dominium acquiratur,nu.3 123
Octauiani nomen vnde. 2
Octauius Auguſtus quomodo Tiberium adoptauerit,nu.5 47
Octonarij vnde,nu.3 101
Odium ſanguine coniunctorum atrocius eſſet ſolet aliis,nu.3.86
Officium iudicis aliud nobile,aliud mercenarium,nu.5 614
Officium iudicis late patet,nu.2 ibi.
Officium iudicis ſecundum iuriſconſultos deſcribitur,nu.4.ibid.
Officij ſignificatio,nu.6 617
de Officio iudicis. Rub. 613
Omnino verbum,nu.6 545
Onus vbi eſt,ibi habet eſſe commodum,nu.14 302
Opiſtographum quid ſit apud Vlpianum,nu.3 168
Oportet verbum,nu.16 411
Oppoſitum in oppoſito quod operatur, idem operatur propoſitum in propoſito,nu.12 551
Oppoſitum natura eſt,vt ſe inuicem tollant,nu.1 160
Optare quid,nu.1 250
Optimum eſſe in ſtipulationibus faciendi pœnam ſubiicere,qualiter accipiatur,nu.4 349
in optionis legato olim tantum legatarius eligebat,hodie & ipſius hæres,fallit,nu.2.3.4 250
in optione legatarijs pluribus diſſentientibus res ſorte dirimenda eſt,nu.5 ibid.
Oratio ſoluta regulariter magis accipi ſolet pro coniuncta, numero4 363
Orationes in iure noſtro quæ dicantur,nu.2 216
Orcinus libertus,nu.3.229.& nu.5 332
Ordinaria iudicia quæ ſint,nu.9 619
Ordinis beneficium,nu. 6 81
Orphanatrophium,nu.9 581
Orphanotrophi. ibid.
ὀρφανοτρόφος,num.4 479

P

PActum nudum quando fieri dicatur,nu.8 343
per pactum de non petendo non tollitur præcedens obligatio ipſo iure,ſed tantum per exceptionem,nu.3 389
ex pacto nudo an agi poſſit, nu.2.3 362
Prædicationis crimen,nu.11 623
pœna. ibi.
Pagani quæ dicantur,nu.8 172
Pagus quid ſit. ibi.
Pagus vnde dicatur. ibi.
Pandectæ quare dictæ,nu.8 5
vnde dictæ,nu.2 6
Pandectarum inuulgatio,nu.7 5
Pandectarum libri quare per duplex, ff.deſignentur,nu.2.4 7
Papinianus iuriſconſultus,cæteris præualet,nu.2 28
Papiniani grauiſſimum dictum,nu.6 36
Papiniani mors. ibid.
de Papiniano nonnulla ſcitu digna, nu.2 272
Paragraphus quid ſignificet, nu.4 7
Papyrio cur omnes leges adſcribantur,nu.4 5
Papyrius leges omnes in vnam ſymphoniam reduxit. ibid.
Epitome §.ni qui parentes l.n.de furt. nu.1 420
Explicatio difficilis § æque ſi agat quis,verſ ſane vno caſu l. de act.nu.62 454
§ item per acceptilationem I. Quibus mod.toll.obligat.reſtitut. lectio.nu 22 411
§ ſi de legatis,declaratus,nu.11 397
§ merito,l.2.de public.explicatus,nu.41 459
§.qui impleto.l.item quæritur,locati,explicatus, nu.5 392
§.mariti,thema,nu.1 39
eius decidendi ratio,nu.2 ibid.
παρακαταβολὴ apud Athenienſes, ſponſio & ſacramentum apud Romanos,nu.2 611
Parens vtriuſque ſexus habet priuilegium competentiæ, quatenus facere poteſt,nu.1 560
item filius aduerſus parentes,nu.2 ibid.
Parentes appellatio,nu.2 310
Parentes poſſunt liberis in teſtamento tutores dare, nu.2 57
Parentum conſenſus an hodie neceſſario requiratur, in matrimonio,nu.7.8 35
Parentum nomine qui comprehendantur,nu.2 36
Parentum tutela hodie directe legitima dicitur,nu.4 67

Pare-

Parentibus an liberorum debeatur hæreditas, nu. 4 210
parentibus inofficioſi querela conceditur contra liberos, numero 21 218
parentibus olim in liberos & vitæ & necis poteſtas erat, numero 4 34
pater, pro apparebit, nu. 3 492
parricida vbi præmio honorandus eſt caſus, nu. 7 625
in Parricidio conatus ſufficit, licet res non habuerit exitum, numero 10 626
parricidæ qui primi apud Romanos fuerint, nu. 3 625
parricidarum pœna, nu. 4 ibi.
in parricidas cur veteres nullã pœnam conſtituerint, nu. 2. ibid.
parricidium in quibus perſonis committatur, nu 6 ibi.
parricidij conſcij etiam tenentur, nu. 11 626
parthica bella a Iuſtiniano ſopita, nu. 2 5
partis appellatione venit dimidia, nu. 6 391
partis ratione totum negari poteſt, nu. 16 552
partem facere, partem non facere quis dicatur, nu. 10 237
de parte ad partem idem iuris eſt, quod de toto ad totũ, nu. 1 273
partes appoſitæ in inſtitutione, cenſentur repetitæ in ſubſtitutione, nu. 2. 3 201
fallit, num. 7 ibid.
partus ancillæ in fructu cur non ſit, nu. 6 120
partus quare matrem potius quam patrem equatur, nu. 1 24
partus ventrem ſequitur ibid.
pater actione de peculio conuentus quid deducat, nu. 21 479
pater adoptiuus filium adoptatum vel inſtituere, vel exhæredare debet, nu. 1 186
niſi rurſus a patre adoptiuo ſit emancipatus, nu. 3 186
pater an aliquid habet ex bonis poſt emancipationem filio aduenientibus, nu. 3 157
pater captus ab hoſtibus amittit poteſtatem patriam, nu. 1 51
pater cogitur ſatiſdare pro filio tutore dato, nu. 10 60
pater conuentus filio mortuo, in ſolidum tenetur, nu. 22 479
fallit in peculio profectitio. ibid.
pater cum filio quid in legibus ſignificet, nu. 5 86
pater emancipans filium olim lucrabatur tertiam aduentitiorũ bonorum, nu. 1 157
hodie dimidiam partem vſusfructus retinet, nu. 2. 5 ibid.
pater & dominus pro filijsfa. & ſeruis peculio tenus tantum tenentur, nu. 4 557
fallit ſi pater vel dominus in peculio dolum commiſerunt, numero 5 ibi.
pater etiam inuitus & ignorans ex contractu filij peculiotenus obligatur, nu 10 479
paterfam. filiusfam. quis dicatur, nu. 1 329
paterfam. tutor eſſe poteſt, nu. 1 60
pater filiam emancipare debet, ſi generum adoptare velit, numero 5 37
pater filium hodie apud quemlibet iudicem emancipare poteſt, num. 5 54
pater hodie ſuccedit filio emancipato ad inſtar patroni, numero 9 54
pater in aduentitijs hodie quibus caſibus non habeat vſumfructum, nu. 2 157
pater naturalis olim lege 12. tab. non ſuccedat ab inteſtato filio emancipato, niſi contracta fiducia emancipaſſet, nu. 1 301
iure tamen prætorio poterat petere bonorum poſſeſſionem, num. 2 ibid.
pater nec inuitus emancipat, nec filius inuitus emancipatur, numero 2 54
pater §. dubitandi ratio, nu. 1 166
pater patriæ, num. 5 8
pater poteſt etiam naſcituris liberis tutorem teſtamento ſcribere, nu. 1 58
an pater pro filiofamil per imperitiam male iudicante teneatur, num. 2 441
pater quando nomine tutelæ per filium geſtæ teneatur, numero 9 60
pater quando præſumatur filiofam. tutori conſenſiſſe, nu. 12. ibi.
pater quandoque emancipare cogitur, nu. 2 54
pater querelam & contra tabulas ſimul habet, nu. 14 218
pater quid iuris habeat in peculijs filiorumfam nu. 4 478
pater ſi in teſtamento deſtinauit, quis tutelam gerere debeat, eius voluntati eſt ſtandum, nu. 5 81
fallit, vt num. 6 ibi.
pater tenetur de peculio ex contractu filij non etiam ex delicto, ſecus eſt in domino, nu. 23 479
pater vel dominus conuentus de peculio, ſua debita præcipiunt, num. 2 566
quando id non habeat locum, nu. 2 ibid.
an patris & matris appellatione auus, vel auia contineantur, numero 1 311
patris impia conſilia celare, impietas eſt, nu. 2 622
patris teſtamento non valente, an pupillaris ſubſtitutio valeat, num. 5. 6 208
patris vox, num. 2 358
patrem filio ſtipulari poſſe, nu. 1 357
inter patrem & filium, dominum & ſeruum nulla eſt furti actio, num 4 410
idem ad virum & vxorem producitur, nu. 6 ibid.
patre mortuo continuatur dominium rerum paternarum in filium, num. 4 180
patre mortuo filius natu maior impuberis emancipati tutelam conſequitur, num. 1 68
patres conſcripti vnde dicti, num. 3 17
patres patriæ cur dicti, nu. 5 8
patientia in corporalibus habetur loco traditionis, nu. 3 131
patriæ poteſtas ex nuptijs tantum deſcendit, num. 1 35
patria poteſtas in pietate conſiſtit, non atrocitate, num. 8. 625
patria poteſtas non habet locum in matre, num. 2 47
patria poteſtas quid, nu. 1 34
patria poteſtas quomodo a Græcis cognominetur, num. 2 ibid.
patria poteſtas vnde deriuetur, num. 3 ibid.
patriæ poteſtatis & emancipationis quoad ſucceſſionem, differentia hodie eſt ſublata, num. 5 291
patriæ poteſtatis ius quibus modis ſoluatur. Rubr. 38
patriæ poteſtat is tres cauſæ, num. 1 41
inter patriam poteſtatem & emancipationem differentiam ſublata, num. 4. 5 187
de patria poteſtate. Rub. 34
patriciatus dignitas diſſoluit patriam poteſtatem, num. 5 51
patriciatus dignitas duplex, num. 11 16
patriciatus dignitas quid, nu. 2 50
patritij quando plebiſcitis teneri cœperint, num. 12 16
patricij qui, & vnde dicti, num. 5. 6. 7. 9. 10 16
patricij quomodo a nobilibus differunt. ibid.
patrimonij vocabulum quomodo in iure accipiatur, nu. 1. 2. 478
patrimonij & peculij differentia, nu. 12 478
de patrimonio principis, nu. 2 146
patronus a liberto non poteſt in ius vocari ſine venia, nu. 45. 486
patronus an ſuſpecti poſtulari poſſit, nu. 4. 5 91
patronus eiuſque parentes & liberi, exceptionem competentiæ habent, num. 3 560
patronus liberti filio inteſtato non ſuccedebat, etiam nullo ſuo hærede relicto, num. 2 316
patronus ob quas cauſas libertum in ſeruitutem redigat, n. 3. 66
patronus quando vt ſuſpectus remoueri poſſit, num. 6 92
patronus remotus non fit infamis, nu. 2 93
patronus ſi ei non ſit a liberto relicta tertia portio bonorum, ad ſupplementum poteſt agere inſtar filij, nu. 7 319
patrono ex tranſuerſo cõiuncti ſuccedunt liberto uſque ad quintum gradum, num. 1 326
in patrono non diſtinguitur, quo titulo libertus alienauerit, numero 23 488
patroni cauſarum & aduocati etiam iurare de calumnia tenentur, num. 1 611
quæ ſit eius iuramenti forma, nu. 2 ibid.
patroni & filij iuris differentia, nu. 6 319
patronorum tutela quare vocetur legitima, num 1 67
patronos eorumque filios ex triplici capite potuiſſe ſuccedere, num. 8 324
patrueles, conſobrini, amitini qui ſint, & inter hos matrimonium contrahi poſſe, non autem iure canonico, nu. 3 312. 313
patruus quid Plauto, nu. 2 312
Paulina actio cur dicatur vtilis, num. 54. 55 470
paulina actio eſt annalis, num. 55. 56 ibid.
paulina actio perſonalis, quare inter reales prætorias immiſceatur, num. 12 466
paulina actio vna tam pro rebus corporalibus quam incorporalibus, num 14 467
paulina actione qui non teneantur, num. 20 ibid.
paulina an detur creditoribus, quibus proſpectum eſt per hypothecam, num. 37 469
paulina directa & vtilis quando detur, num. 39 ibid.
paulina eſt aliquando perpetua, aliquãdo indifferens, nu. 57. 470
paulina pertinet tantum ad diminuentes ſuum patrimonium, num. 15 467
paulina tam pro rebus corporalibus quam incorporalibus datur, num. 14 ibid.

d Pauli-

Digitized by Google

I N D E X.

Paullinæ actionis definitio.nu.19 — ibid.
Paulinæ actionis practica, num.58 — 470
Paulinæ actioni an locus ſit, quando in fraudem creditorum ſit remiſſio debiti.num.10 — 466
Paulinam actionem hoc §. explicari, in eoque duo tractari iudicia.num.11 — ibid.
ad Paulinam actionem tria requiri.num.44 — 469
Paulina actione qui non teneantur.num.20.21 — 467
Paulus in l.vlt.§.quarto, &c. reſtitutus.num.6 — 312
Pauperies quid ſit,nu.14 — 575
Pauperies quid ſignificet,num.3 — 574
de Pauperie in quo caſu actio non detur,num.15 — 575
de Pauperie verba XII. tabularum.num.7 — ibi.
paupertas vacationem, a tutela & cura præbet.num 1 — 84
quæ ſint in ea re iudicis parte, num.2 — ibi.
peccata regulariter ſuos auctores tenere debent.num.12 — 612
pecoris paſcendi ſeruitus num.4 — 129
pecudum nomine,quæ quadrupedes ſint.num.2 — 428
peculatus crimen quando committi dicatur.num.1.3.4 — 628
peculatus pœna quæ ſit,num.3 — ibid.
peculium filijfam.quadruplex.num.3 — 156
peculium caſtrenſe & quaſi caſtrenſe,num 4.5 — ibid.
peculium dicitur, veluti patrimonium & peculium,num.13 — 479
peculium in perſonis ſeruorum erat tantum vnum,num.2 — 478
peculium profectitium & aduentitium.num.6.7 — 156
peculium quomodo æſtimari debeat.num.1 — 568
peculium quomodo in §.accipiatur,num.1 — 478
peculium ſeruorum quid,num.1 — 247
peculij augmentum & diminutio viuo teſtatore contingens, ad legatarium pertinet,num.2 — ibi.
peculio legato ſi quid poſt mortem teſtatoris accedat vel decedat, diſtinguitur,num 3.4 — ibi.
in Peculio aduentitio pater exercet actiones nomine filij, ſecus in caſtrenſi, vel quaſi, num.3 — 407
ſub Peculio quid contineat.num.2 — 568
pecunia a pupillo creditori ſoluta ſine tutore, ſi fortuito pereat, cuius ſit periculum, num.8 — 155
pecunia conductoris locatori obligatur,nu.22 — 473
pecunia exacta, num 9 — 248
pecunia principalis dicitur ſors, vel caput.nu.3 — 394
pecunia odioſa quæ,nu.6 — 398
pecunia publica quomodo hic accipiatur.nu.2 — 628
pecunia ſola quantitas dicitur,nu.23 — 537
pecuniæ appellatio.num 31 — 517
pecuniæ appellatione res mobiles & immobiles continentur. num.1 — 588
pecuniæ non numeratæ exceptio.nu.8 — 376
pecuniæ vocula omnes res ſignificat nu.5 — 378
pecuniam qui turpiter dat, magis delinquit, quam qui accipit. num.37 — 517
pecuniam ſine calumnia accipiens, actione de calumniatoribus non tenetur,nu.38 — ibid.
pedanei iudices qui dicantur,nu.61 — 488
Pegaſiano S.C. quartam ex fideicommiſſis retinere licebit. numero 9 — 270
pene aduerbium.num.11 — 484
perduellionis crimen nu.5 — 288
perduellionis rei qui olim dicti fuerint nu 4 — 622
perfectio conſideratur per ſe, non alterius reſpectu nu.8 — 161
[illegible],nu.7 — 434
periurus an puniri debeat,nu.28 — 482
Permutatio differt a contractu, Do vt des. nu.105 — 529
permutatio fuit ante emptionem,nu 11 — 382
permutatio non parit actionem, niſi rei interuentu veſtiatur. num.106 — 529
permutatio olim Germanis peculiaris fuit.nu.3 — 378
permutationis contractus quare dicatur innominatus.nu.2. — 529
permutationis verbum omnes contractus continet.nu.103. — ibid.
perpetuus, vocula in legibus varie accipitur.nu.4 — 583
perpetuæ & peremptoriæ exceptiones quæ ſint.nu.1 — ibid.
de Perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt. Rubr. — 582
huius tituli argumentum & continuatio.nu 1 — ibi.
perſona an ſit proprium iuris caput,nu.2 — 22
perſona quare duobus iuris capitibus annumerata.nu.5 — ibi.
perſona turpis ob quas cauſas fratri præferatur.nu.18 — 218
perſonæ cognatio in quibus rebus verſetur.nu.3 — 558
per perſonam, prorſus extraneam nobis non acquiritur.n.2. — 164
perſonæ æquales quæ dicantur.nu.9 — 200
perſonæ aliquæ iure ciuili prohibentur in ius vocari,nu.40. — 486
perſonæ aliquæ iure prætorio, & ad eas proprie actio de in ius vocando locum habet.nu.41 — ibid.
perſonæ quæ exemplariter ſubſtitui poſſunt.nu.10 — 206
perſonæ ſui iuris aut ſub tutela, aut ſub cura ſunt, aut à neutris pendent.nu 2 — 56
per quas Perſonas nobis acquiratur. Rubr. — 155
huius tituli continuatio.nu.1 — ibid.
perſonalis actio tranſit in hæredem obligati.num.17 — 447
perſuadere quis dicatur.nu.10 — 512
Pertinacis Imper.oratio.nu.3 — 216
ad petendam bonorum poſſeſſ.vel contratab.vel vnde liberi, aliquem ex liberis eſſe oportet.nu.6 — 293
petens ante diem, plus tempore petit.nu.3.4 — 548
petere verbi natura.nu.14 — 534
petitur plus tempore, etiam ſi ante tacitam cõditionem petatur. num.6 — 548
petitio eſt actio in rem.nu.3 — 615
petitionem firmare poſſumus in iuris fictione.nu.18 — 467
petitorium qñ dicatur habere poſſeſſorium admixtum.n.10. — 603
penes Pictorem eſt, vel tabulam reſtituere, vel precium ſoluere. num.9 — 118
picturam ſemper in magno precio fuiſſe apud veteres,nu.3. — 117
pictura acquirimus iure naturali rerum dominia, nu.1 — ibi.
pietas maxime principem decet.nu.12 — 3
pignus conuentionale.num.2 — 471
pignus conuentionale ſit tacite vel expreſſe,num.3 — ibid.
pignus & hypotheca quomodo differant,nu.3 — 343
pignus iudiciale nu.2 — 471
pignus prætorium. — ibid.
pignus prætorium, iudiciale, conuentionale. — ibi.& 343
pignus tribus modis accipitur.nu.1 — 343
pignus triplex.num.2 — 471
pignus vnde appellatum.nu.1 — 343
pignoris definitio explicata num.2 — ibi.
pignoris & hypothecæ finalis cauſa.nu.45 — 474
pignoris vox,nu.1.3 — 152
de pignore diſtrahendo ſi nihil ſit conuentum, an & quando illud alienare liceat creditori.num.6 — 153
quid ſi pactum ſit, ne diſtrahatur,nu.7 — ibid.
in Pignore quid præſtetur.nu.11 — 344
pignore, vel depoſitio vtens, furtum committit.nu.5 — 348
pignoratitiæ actionis contrariæ explicatio.nu.85 — 342
pignoratitiæ actionis contrariæ explicatio nu.85 — 527
pignoratitiæ actionis directæ formula, nu. 84 — ibid.
in Pignoratitia actione quæ ſint probanda nu.82 — ibid.
in Pignoratitia contraria actione libelli forma, nu.86 — ibid.
pignorationis natura eſt, rem redimi.nu 4 — 242
piſcandi in fluminibus ius omnibus competit.num.4 — 99
quando id locum non habeat.nu.5 — 99
piſcatio in mari quandoque prohiberi poteſt.nu.3 — 98
pius quis dicatur.num.19 — 3
placebat, huius §.ex conſtitutione, in agnatis locus eſt ſucceſſorio edicto,nu.10.12 — 300.301
hodie huius § beneficium eſſe inutile.nu.13 — ibid.
placita principum eſſe triplicia. nu. 5 — 17
plagium committitur, ſi abducatur filiusfam.nu.3, — 419
plagium quando dicatur committi.nu.2 — 628
plagium vnde dictum.nu.3 — ibid.
plagij crimen eſt etiam publici iudicij nu.1 — ibid.
plagij pœna,nu.5 — ibid.
plagij pœna in veteri teſtamento confirmata. — ibi.
plene § huius emendata lectio.nu.1 — 372
plantæ cedunt ſolo, poſtquam coaluerunt.nu.1 — 116
quomodo conſequamur earum æſtimationem,nu 2 — ibid.
in Plantis maior radicis, quàm ſtipitis habetur, ratio.nu.3 — ibid.
Plato ingenij & doctrinæ princeps.nu.1 — 1
Plebeiorum alij dicuntur nobiles, alij ignobiles,nu 8 — 16
plebs a populo quomodo differat.nu.4 — 16
plebis Romanæ duæ ſeceſſiones.num.1 — ibi.
plebiſcitum lex tribunitia.nu.2 — ibi.
plenum dominium.nu.18 — 97
plus peti quot modis dicatur.nu.1 — 548
Ante incertæ conditionis euentum petens, plus tempore petere dicitur.nu.6 — ibid.
circa Plus petitionem variæ hypotheſes conſiderandæ. nu.9.10.11.12.14 — 552
plus tempore petens, ſubſtinet pœnam duplicationis induciarũ, num.2 — 552
pœna adiecta promiſſionis facti alieni, eam validat.nu.1.2. — 365
& quæ ſit eius ratio.nu.2 — ibi.

pœna

pœna eorum, qui contra legum prohibitiones contrahunt nuptias.nu.3.4 40
pęna eximentis eſt, in quãtum actor in litem iurauerit.n.56. 487
pęna eximentis vocatum in ius in quibus ceſſet. nu.59 ibid.
pęna inferentis vim publica.vel priuatam, quæ ſit.nu.15 607
pęnas legato adiectę, ſi ſit impoſſibilis, contra leges, aut probroſa, non attenditur.nu.6 259
pœna mulierum, quæ ſeruis ſe coniungunt, ex S.C. Claudiano. nu.1 335
pęna nolentis iurare de calumnia quæ ſit, nu.7. 609
pęna petentis plus tempore ante lit.cont.opponenda.nu.5 552
pęna plus petentis re, vel cauſa, vel loco, nu.8 ibid.
pęna quomodo accipiatur.nu.2 508
ad pęnæ euitationem compenſatio admittitur.nu.38 338
pœnæ nomine an iure Pandectarum legare licitum fuerit nu.3. 259
pœnæ nomine hodie legari poſſe, nu.4 259
pœnæ nomine, §.huius argumentum.nu.1. 258
in Pœnæ pecuniariæ locũ quando caſtigatio ſuccedat nume. 52 487
pęnæ cui ſubiaceat, qui in locum alienum neſciente domino mortuum inferi.nu.13 203
pœnam illicite contrahentium in ſponſalibus non habere locũ, nu.6 40
pœnam tribus modis legatis adijci.nu.5 259
a pœna delicti queuis ignorantia, credulitas, error excuſat, ſed non a mulcta.nu.2 425
de pœna petentis plus tempore nu.7 594
pœna legalis vltra quadruplum non extenditur, fallit tamen numero 5 511
de Pœna temere litigantium. Rubr. 608
continuatio tituli ad præcedentes, nu.1 ibid.
pœnæ non ſunt extendendæ ad præcedentes, nu.1 ibid.
pœnæ non ſunt extendendæ ad caſus non expreſſos, nu.5 508
Pęna vis ablatæ requirit iudicis authoritatem.nu.5 436
in pœnis non inſpicimus intereſſe, ſed quis ſit ſtatus principalis ſtipulationis, nu.22 364
pœnalis actio dicitur, ſi pœna per legem ſit inſtituta, nu.36 497
pœnalis actio poſt lit.conteſtat. & hæredi & in hæredem datur. nu.12 585
fallit, nu.13 ibid.
politia quid, nu.5 27
politiæ tres ſpecies ibid.
pollicitatio quid, nu.9 541
pompilius Rufus, nu.1 552
pomponij locus declaratus, nu.5 40
populus non poteſt ius ædificandi in fluminibus concedere, ſi per hoc iter nauigij deterius fiat, nu.10 99
populi Rom.maieſtas, nu.24 3
populos nullos eſſe ſine legibus & moribus, nu.9 14
Porcij & Bartoli intellectus ad hunc §.refutari, nu.10.11.12. 275
portus ſignificatio.nu.3 99
poſſe id dicimur, quod de iure poſſumus, nu.5 167
poſſunt autem, § de annullo ſignatorio loqui, nu.2 164
poſſeſſio ciuilis ſolo animo retinetur, ſed non adipiſcitur. nu.13 606
poſſeſſio ciuiliter amittitur ſolo animo, nu.10 ibid.
poſſeſſio continua præſumitur, quandiu contraria non docetur. nu.3 140
poſſeſſio continua quæ ſit, nu.11 138
poſſeſſio defuncti quatenus hęredi proſit, nu.5.6 144
poſſeſſio an acquiratur ſine apprehenſione, & quid de ea in Came.Imp.ſit approbatum. nu 5.6 288
poſſeſſio non niſi animo & corpore acquiritur.nu.6 605.606
poſſeſſio pro detentione nu.11 606
poſſeſſio qualiter amittatur, nu.9 ibid.
poſſeſſio ſine legitima cauſa non contingit, nu.5 104
poſſeſſio ſine ſpeciali traditione contingere poteſt.nu.5 ibid.
poſſeſſio ſine traditione regulariter non procedit.nu.31 459
poſſeſſio vacua varijs modis dicitur.nu.6 142
poſſeſſionis etymon a ſedibus, non a pedibus eſt, nu.1 605
initium ſine vitio fuiſſe, nu.5 604
poſſeſſionis ipſius quomodo furtum fiat.nu.12 415
poſſeſſionis magnum commodum.nu.4 597
poſſeſſionis plurima commoda: & quæ ſint illa nu.11.12 603
poſſeſſionem etiam per alios acquirimus.nu.7 606
poſſeſſionem facti eſſe non iuris nu.3 605
ad poſſeſſionem nanciſcendam, ſufficit partem fundi introire, numero 17 606
poſſeſſionem retinemus ſolo animo, & per quoſlibet, qui noſtro nomine ſunt in poſſeſſione, nu.8 606
poſſeſſionem vnam tantum eſſe, cum tamen duplicem poſſidendi cauſam habere, nu.4 605
in poſſeſſione continua quid requiratur.nu.12 138
de poſſeſſione prius cognoſcendum quã de proprietate, n.7. 602
poſſeſſionem definitio.nu.1 ibid.
poſſeſſio, verbum ponitur in textu pro poſſideri iuſſit &c.nu.12. 467
ſicut poſſeſſor bonæ fidei, ita & fructuarius, induſtriales fructus lucratur, nu.1 119
poſſeſſoris verbo quid comprehendatur, nu. 22 447
pro poſſeſſore quis poſſidere dicatur, nu. 120 530
poſſidentis conditio in pari cauſa melior, nu.58 453
quando duorum poſſidentium neuter velit agere, & periculum, ſit, ne ad arma deueniant, quid agendum.nu.8 602
poſſidere & in poſſeſſione eſſe differunt.nu 12 606
qui poſſidetur ab alio, poſſidere alium non poteſt.num.2 55
poſſediſſe quis maiore parte anni dicatur.nu.8. 605
poteſtas dominica cuius ſit iuris, nu.1 32
Extenſio § in poteſtate ad dominos temporales. nu.3 32
poteſtas dominica quomodo ſoluatur.nu.3 48
poteſtas patria morte diſſoluitur naturali: & quomodo hoc ſit diſtinguendum. nu.1.2.4 ibid.
poteſtatis dominicæ cauſę, nu.1 ibid.
effectus, nu.2.4 32
poteſtatem habens, excuſatur a tutela, nu.1 84
ea excuſatio quamdiu duret.nu.2 ibid.
poteſtatem patriam egreſſus per dignitatem, iura ſuitatis retinet nu.4 223
quod cum eo qui in poteſtate aliena eſt, negocium geſtum eſſe dicitur. Rubr. 563
huius tituli continuatio, nu.1 ibid.
argumentum eiuſdem, nu.2 ibid.
in poteſtate noſtra aliquem eſſe, vnde cognoſcamus nu.1 55
poſterorum verbo omnes liberi continentur.nu.13 63
poſthumus alienus & antea inſtitui potuit, & nunc poteſt.n.2. 323
poſthumus quis dicatur.nu.4.5 62
poſthumus alienus quo modo hodie inſtitui poſſit.nu.4 254
quomodo olim inſtitui potuerit.nu.3 ibid.
poſthum.an exhæredari hodie poſſit, nu 9.10. 183
poſthumus hodie exhæredari non poteſt, nu.5 208
poſthumus quando dicatur ſuus hæres, nu.5 287
poſthumus ſuus poſthumus alienus, quis, nu.2 259
poſthumi agnatione hodie non rumpitur totum teſtamentum. nu.8 183
poſthumo alieno olim inutiliter legebatur nu.1 253
ſi poſthumo tutor teſtamento datus ſit, quid iuris, nu.12 63
poſthumo vt rectè tutor detur, duo ſunt neceſſaria.nu.4 58
poſthumum alienum olim inſtituere non licebat.nu. 2.3.4. 183. 184
quæ fuerit ratio.nu.5 ibid.
immutatum fuiſſe per prætorem, nu.6 ibid.
deinde etiam iure ciuili per Gallum & Velleium nu.7 ibid.
poſthumi debent vel inſtitui, vel exhæredari.nu.3 182
poſthumi hodie, ſui & alieni hæredes vtiliter inſtituuntur. num. 14 184
poſthumorum variæ ſpecies, nu.2 62
inter poſthumos & iam natos quatuor differentiæ. numero 4.5. 182.183. ibid.
de quibus poſthumis tractet hic § nu.2 ibid.
poſtliminium vnde dictum, nu.17 58
poſtliminij definitio.nu.16 ibid.
poſtulatio ſuſpecti, adminiſtratio interdicta eſt ipſo iure. numero 1.2 94
a quo tempore interdicta ei dicatur adminiſtratio.nu.3 ibid.
præcepta pro diſciplinis.nu.1 10
præcipere & præceptio verbum nu.1 274
præcipere quid ſignificet, nu.7 230
prædium dominans, ſeruiens.nu.6 230
prædium dotale, quid nu.1 158
prædium vrbanum.nu.8 86
prædia confinia & vicina differunt.nu.49 510
prædo quis dicatur.nu.4 616
prægnans mater non debet vltimo ſupplicio affici.nu.9 58
præiudiciales actiones cum de iure perſonarum tractent, cur nõ potius perſonales, quam reales dicantur.nu.11 489
præiudiciales cur dicantur reales nu.10 ibid.
præiudiciales, huius §.tres actiones.nu.6 489
præiudiciales in hoc §.de eo præiudicij genere tractari, quod circa ſtatum perſonarum verſatur.nu.5 ibid.

I N D E X.

præiudicialium actionum definitio.nu 9 489
præiudicium quid proprie dicatur,nu.1 488
præiudicium ſi cui imminet, certiorandus eſt atque vocandus, nu.1.3 45
præiudicij ſi in iure fiat ſimpliciter mentio, de quo præiudicio ſit id accipiendum.nu.7 489
præiudicia quorſum ſpectent.nu.3 ibid.
præiudicia ſecundum iuriſconſultos,nu.2 ibid.
præmio & pœna conſtat omnis reſpubl.nu.18 9
prænomina,nu.2 254
præſcribere quid ſit,nu.80 528
præſcriptio propriè exceptionem ſignificat,nu 3 538
præſcriptio quinquennij olim data ad euertendum ingenuitatem, hodie ſublata,nu.1 25
præſcriptione ſeruitutem comparari,nu.3 130
præſcriptionum aliæ an ſint fauorabiles, aliæ odioſæ,nu.10 139
præſens domi,an expectare teneatur abſentis reditum,vt reſciſſoria agere poſſit,nu.15 465
præſens contra abſentem quando reſtitui petit,quæuis abſentiæ cauſa admittitur,nu.15 ibid.
contra præſentem non reſtituitur,nu.18 ibid.
præſens in iudicio an ſit citandus,nu.5 613
præſens in iudicio ſi taceat,conſenſiſſe videtur,nu.10 655
præſentes qui dicantur,nu.6 140
præſes deportare non poteſt,nu.10 49
præſumptio naturalis libertatis inualidatur propter contumaciam eius,qui conuentus eſt negatoria actione,nu.52 453
etiam contra præſumptionem iuris & de iure, admittitur probatio in contrarium per confeſſionem partis.nu.54 ibid.
præterea,huius,§ difficultas,nu.1 556
item diuiſio.nu.1 558
præteritio matris in iure inſt.pro exhæredatione habetur, nu.1. 185
præteritio militis pro exhæredatione habetur,nu.1 187
ſi tamen ſciente præteritio ſit facta,nu.2 ibid.
præteritus quid dicatur,nu.2 196
præteritum aliquando & præſens & futurū continet.nu.22. 485
prætexta quid nu.6 434
prætextatum prætextamve affectari,quid nu.8 ibid.
prætor agnatas etiam vltra ſororem conſanguineam admiſit per vnde cognati,cum maſculis,nu 5 398
prætor concedit etiam alio loco peti, quod certo loco promittitur ſolui,dummodo loci,vbi ſolutio fieri debet,mentio fiat.numero 13 549
prætor de albo corrupto qua ratione actionem propoſuerit, nu. 14 485
prætor fuit magiſtratur annuus.nu.8 583
prætor introduxit bon.poſſ.emendandi veteris iuris gratia item & confirmandi,nu.1.3 381
prætor peregrinus,nu.4 18
prætor quam æquitatem conſiderarit in actione iuratoria introducenda nu.33 482
prætor qua ratione certum tempus præfinierit ad petendam bonorum poſſeſſionem,nu.1 318
quod ſit illud tempus nu.3 ibid.
prætor ſemper æquitatem præ oculis habet nu.2 214
prætor tutelaris.nu.2 70
prætor vrbanus.nu.1 18
prætoris album.nu.12 484
prætoris conſtitutio nu.1 18
prætoris dignitas & eminentia,nu.3 ibid.
prætoris in ſucceſſione legitima ordo,nu.2 293
prætores quō ſubuenerint iuri duodecim tabularum.nu.8 18
prætorum edicta primum fuerunt annua,nu.6 ibid.
prætorum edicta quomodo cœperint perpetua eſſe,nu.9 583
prætorum numerus.5 523
prætorius tutor quis olim fuerit.nu.1 75
prætoria iniuriarum actio a ciuili differt,nu.2 436
prætoriæ exceptiones quæ nu.5 592
de Prætorijs fideicommiſſarijs nu.15 267
præualentiæ habenda ratio nu.7 23
præcario vocula pro aduerbio accipitur nu.4 604
precium propriè quid ſit: & de varia eius acceptione,nu.1. 329
precium ab initio conſtitui animo ſoluendi ſufficit,etſi poſtea nō ſoluatur,nu.4 ibid.
precium ab initio emptionis in numerata pecunia conſiſtere ſufficit,licet poſtea ſoluatur aliud nu.8 381
precium iuſtum quomodo probandum.nu.6 381
Princeps conferens indigno,diſpenſat.nu.6 261
Princeps & Papa poſſunt in ſententia litigantium petitionem egredi,nu.8 349
Princeps habet etiam patrimonium.nu.5 143
Princeps non debet legum ſuarum ludibrium ferre,nu.1 33
Principis beneficium ſine alterius iniuria accipiendum,n.13. 49
principale non confirmatur per acceſſorium,nu.3 282
principis proprium munus.num.2 4
principis ſolius eſt legem tollere.nu.15 21
Principem qualem Iulius Pollux eſſe velit.nu.3 4
Princeps olim conſulatum ambijſſe.nu.6 8
principali non ſubſiſtente nec acceſſorium valet.nu.2 208
a Principio aliquid fieri facilius impeditur, quam factum tollatur num.4 319
priuatio præſupponit habitum nu.4 25
de priuatione ad habitum non datur regreſſus.nu.1 355
priuilegium competentiæ conceditur etiam filijs,nu.8 558
priuilegium competentiæ in fratribus habere locum,nu.3 560
priuilegium competentiæ quando in marito ceſſet.nu.9 558
priuilegium prælationis nu.6.11 532
priuilegium prælationis eſt perſonale.nu.15 535
priuilegium tacitæ hypothecæ.nu.5.8 538
priuilegium tacitæ hypothecæ etiam extraneo concedi.n.9.ibid.
probroſum quid nu 8 259
probroſum præceptum,nu.8 ibid.
priuilegia eccleſijs conceſſa habent locum in alijs pijs locis, numero 52 568
pro amia non ducenda.nu.1 39
proclamatio vt excuſet,tempeſtiuè fieri debet.nu.2 428
procreatione animantium acquiritur dominium.nu.1 107
procurator acquirit etiam ignoranti.nu.3.4 160
quando id procedat. ibid.
procurator ad iudicia non poteſt à tutore conſtitui ante litem conteſtatam: ſecus poſt nu.13 581
procurator ad iudicia varia habet nomina.nu.2 577
procurator an reuocari poſſit.nu.11 578
& procuratores & aduocati honoraria petere poſſunt. nu.4 401
procurator in rem ſuam quis dicatur.nu.5 590
procurator nec in publico, nec priuato crimine admittitur. numero 45 438
fallit,nu.16 ibid.
procurator nomen generale.nu.1 577
procurator non tenetur cauere de rato, ſi conſtet eum habere mandatum,num 4 588
procurator, poteſt etiam per abſentem conſtitui.nu.6 ibid.
procurator propriè quis dicatur.nu.10 578
procurator quot annorum eſſe debeat nu.5 30
procurator rei conuenti omnimodo ſatiſdare debet.nu.14 581
procurator rei poteſt etiam reconuenire nu.15 578
procurator ſine mandato non auditur, etiam de rato ſatiſdare volens,nu.3 588
procuratori quomodo ſtipulentur.nu.3 363
ad Procuratorem conſtituendum mandato opus eſt.nu.14 578
per procuratorem interdum tenemur litigare,nu 3 576
procuratores ad iudicia qui poſſint conſtitui, & qualiter, nu.11. 578
prodigus ante interdictionem omnia facere poteſt.nu.2 177
prodigus eſt ſub cura agnatorum & gentilium. nu. 2 78
prodigus & furioſus in quo conueniant,& in quo differant.nu.8 359
prodigus & furioſus qualiter æquiparentur,nu.4.5 78
prodigus quis dicatur.nu.3 177
prodigus teſtari prohibetur,nu.1 177
prodigus teſtis eſſe nequit.nu.12 161
pro hærede verbum dupliciter accipi.nu.6 307
prohibitiones reliquæ præter eas, quæ in hoc titulo recenſentur, remiſſiuè nu.2 40
inter Proiectum & immiſſum differentia.nu.19 451
profanum opponitur ſacro.nu.10 102
propoſitum in propoſito quod operatur, idem operatur oppoſitum in oppoſito nu 3. 395
propriumquod alicuius eſt, ſine ipſius facto ad alium nō transfertur nu.3 110
& eius amplius fieri nequit.nu.6 439
propria nomina.nu 5 201
promiſſionis nomen generalius eſt quam ſtipulationis. nu.7. 345
promiſſum in annos ſingulos,in principio anni peti poteſt. numero 5 168
fallit nu.6 ibid.
promittendi verbum intelligitur de ſtipulatione.nu.3.9 375
promittere verbum in inſtrumento inſertum denotat interrogationem præceſſiſſe.nu.5 364

item

Digitized by Google

I N D E X.

idem eſt, ſi contineatur in ſcriptura priuata, nu 6 — ibid.
promittere verbum idem eſt, quod ſpondere: quandoque tamen latius patet. nu. 7 — ibid.
promittis x. aureos, quo ad vitam æqualis ſit ſtipulatio. n. 1. 4. — 347
proſpicere quid, nu. 14 — 451
& ſeruitutem proſpiciendi eſſe triplicem. — ibid.
proximior in gradu, prior eſt ſucceſſione. num. 2 — 299
proximitatis verbum. nu. 16 — 309
proximus quis dicatur, nu. 1 — 299. & 315
proximitas genericè & ſpecificè accipitur. nu. 2 — 315
in proximitate, cognoſcenda non ſolum tempus, defuncti, ſed etiam tempus deſtituti teſtamenti conſiderandum. nu. 1 — 299
prouiſio hominis tollit prouiſionem legis num. 27 — 473
Ψήφισμα nu 2 — 16
pubertas plena 18. annis definitur. nu. 2 — 45
pubertas quomodo æſtimetur nu. 5 — 35
publiciana an hodie competat ſicut olim, nu. 30 — 458
publiciana contra verum dominium non datur, niſi in quibuſdã caſibus. nu. 35 — 459
publiciana datur etiam pro rebus incorporalibus. nu. 51 — 460
publiciana datur quaſi domino. num. 31 — 448
publiciana quare dicatur actio in rem nu. 17 — 458
publiciana prætoria — ibid.
publiciana & directa & vtilis dici poteſt. nu. 9 — 458
qualiter argumentetur in hoc textu Imp. nu. 9 — 458
de qua duritie loquatur textus nu. 11 — ibid.
publicianæ actionis cauſa eſt quaſi dominium. nu. 58 — 461
publicianæ actionis definitio explicata. nu. 16 — 458
publicianæ actionis effectus, nu. 60 — 461
publicianæ actio inſtituendæ, formulæ, num. 61. — ibi.
publicianæ inducendæ cauſa impulſiua, nu. 19 — 458
circa publicianam regula ex proportione, nu. 33 — 459
inter publicianam & rei vendicationem differentia, nu. 50. — 460
in Publiciana quæ requiruntur. nu. 54 — ibid.
in Publiciana quid ex parte rei exigatur. nu. 59 — 461
in Publiciana ſufficit, ſi res pro tradita habeatur, nu. 55. 56. — 460
de publicis iudicijs. Rubr. — 619
huius tituli continuatio nu. 1 — ibid.
pudicitia attentari quando dicatur. nu. 9 — 434
puer 9. annorum impregnauit nutricem. nu. 7 — 35
pupillaris debitor pupillo ſine tutore ſoluens, quando ſit tutus ope exceptionis, nu. 4 — 154
pupillaris ſubſtitutio patriam requirit poteſtatem. nu. 4 — 205
quibus liberis poſſit fieri, nu. 2 — ibid.
pupillaris ſubſtitutio alia expreſſa, alia tacita. nu. 12 — 204
pupillaris ſubſtitutio finitur pubertate. nu. 1 — 210
pupillaris ſubſtitutio finitur, ſi hæreditas paterna non ſit adita nu. 2 — ibid.
item per agnationem poſthumi nu. 3 — ibid.
vel ſi teſtamentum patris corruit, nu. 4 — ibid.
pupillaris ſubſtitutio tacita ſub expreſſa vulgari continetur. numero 13 — 204
pupillaris ſubſtitutionis varij effectus. nu. 21 — 205
de pupillari ſubſtitutione. Rubr. — 203
in pupillari neceſſe eſt, quod pupillus morte teſtatoris ſui iuris efficiatur. nu. 7 — 204
pupillus arrogatus egreditur poteſtatem tutoris, num. 1 — 76
pupillus debet eſſe in poteſtate patria tempore mortis teſtatoris, num. 8 — 204
pupillus quare in poſſeſſionem bonorum tutoris mittatur ſi alimenta decerni negliget, num. 3 — 94
pupillus ſi eſt eſſe ſcriptus ſit hæres, & eidem tutor datus a patre quomodo adea[t]. nu. 7 — 69
pupillus ſi ineat contractum mutui contrahentem ſibi obligat, ipſe autem non obligatur, nu. 6. 9 — 73
ſi tamen ex eo contractu factus ſi locupletior, datur contra eum exceptio. nu. 8 — ibid.
pupillus ſine tutore mutuans, non facit mutuum, nu. 2 — 153
pupillus ſine tutore non poteſt alienare, nu. 1 — ibid.
pupillus ſine tutore poteſt ſuam conditionem meliorem facere, non deteriorem, nu. 1 — 73
pupillus ſoluens creditori ſine tutore, non liberatur: & quomodo tum pupillo ſubueniatur. nu. 1. 3 — 154
ratio dubitandi in hoc tit. nu. 2 — ibid.
pupillus ſoluendo creditori ſuo, nihil agit, nu. 3 — 73
pupillus ſolus adire poteſt hæreditatem, accedente iudicis auctoritate, loco tutoris. nu. 11 — 74
pupillus tutori ſoluẽti ſolidum actiones cedere tenetur, n. 10. — 81
pupilli tutores ſuſpecti accuſare non poſſunt, ſecus in puberib. quo ad curatores, nu. 3 — 92
in Pupilli loco ſi non reperiatur idoneus tutor, ad alias ciuitates confugiendum eſt, nu. 5 — 70
pupillo omnes res vtiliter dantur: ipſe autem alijs obligari nequit. nu. 2 — 73
in pupillo qualibet capitis deminutio tutelam tollitur. nu. 1. — 76
inter pupillos & puberes, ſiue minores, ſimilitudo. nu. 1. 8 7. ibid.
purpuræ appellatio. nu. 10 — 551

Q

QVadrans, nu. 4 — 193
Quadrupes ſi pauperiem feciſſe dicatur. Rubr. — 574
huius tituli ad præcedentes quis ſit ordo. nu. 1 — ibid.
quadrupes a pecude an differat. nu. 2 — ibid.
quadrupes ſi neglecta pauperiem fecerit, actio legis Aquiliæ cõpetit, quandoque in factum agitur. nu. 9. 10 — 575
quadrupes ſi ſecundum naturam pauperiem fecit, ceſſat actio de pauperie. nu. 8. — ibid.
quadrupedes pauperiem faciunt, non damnum. nu. 5 — 426
quadrupli pœnam prætor adiecit furto manifeſto, ideoque prætoria cenſetur, nu. 6 — 503
in Quadruplum quando agere dicamur. nu. 2 — 511
quæſitor idem, quod exquæſitor — 6
quæſitoris appellatio varie apud veteres vſurpata, nu. 3 — 6
quæſtores ærarij, nu. 7 — ibid.
quæſtores candidati. nu. 10 — ibid.
quæſtores parricidij, nu 9 — ibid.
quæſtores vrbani — ibid.
quæſtorum origo. nu. 4 — ibid.
quæſtorum varia genera. nu. 5 — ibid.
qualitas non omnis rebus addita, facit rem certam, nu. 21. — 497
qualitatis ad qualitatem quomodo fiat compenſatio. nu. 35. — 538
qualitates aduentitiæ in libello quæ ſint. nu. 21. — 555
qualitates non conſtituunt ſpecificam differentiam. nu. 3 — 446
qualitates aduentitiæ in libello emendari poſſunt vſque ad ſententiam. nu. 22 — 555
quantitas ſi ſoluitur vt ſpecies, an ad aliam quantitatem compenſetur. nu. 30 — 537
quantitatis ad quantitatem permittitur compenſatio. nu. 27. — 537
in quibus caſibus prædicta regula fallit. nu. 29 — ibid.
quarta arrogati an hodie ſit aucta, ſicut legitima. num. 13 — 43
quarta arrogati an ſit omnium bonorum arrogatoris. nu. 12. ibid.
quarta Trebelliana immunis eſt ab omni onere hæreditario, numero 2 — 274
inter Quartam Trebellianæ & quartam Falcidiæ differentia. numero 10 — 270
de dictione quaſi, nu. 11 — 456
quaſi contractus quinque ſpecies. nu. 3 — 402
quaſi contractus ſecũda ſpecies, eſt adminiſtratio tutelæ, n. 1. 403
ex qua actio tutelæ naſcitur tam directa quam contraria. numero 1 — 404
quaſi contractus tertia ſpecies eſt communio rerum, ex qua actio communi diuid. naſcitur. nu. 1 — 404
quaſi contractus quarta ſpecies, eſt aditio hæreditatis, nu. 1 — 405
quaſi contractus quinta ſpecies, eſt ſolutio indebiti. num 1 — 405
quaſi contractus vnde ſic appelletur. nu. 2 — 402
ex hoc quaſi contractu quæ actio competat, num. 3 — 405
ex hoc quaſi contractu quæ actio detur, nu. 3 — ibid.
quaſi delicti deſcriptio. nu. 1 — 439
diuiſio huius tituli, nu. 2 — ibid.
ex Quaſi delicto ſerui non datur noxalis actio contra dominũ, ſed de peculio, nu 3 — 571
quaſi dominium non eſſe ſpeciem dominij, ſed potius affine, contra Bart. nu. 2 — 457
quaſi dominij effectus, nu. 6 — 118
explicatio. nu. 3 — ibid.
affinia. nu. 1 — 125
quaſi, vocula, quid ſignificet, nu. 11 — 456
quaſi vſuſfructus in quo differat a mutuo. nu. 10 — 133
in Quaſi vſufructu quæ ſit forma cauendi. nu. 5 — ibid.
quaſi Seruianæ actionis definitio. nu. 40 — 474
quaſi Seruiana agens quid probare debeat. nu. 47 — 474
quaſi Seruiana eſt actio realis, nu. 41 — 474
quaſi Seruiana pro rebus expreſſe obligatis datur. nu. 44 — 474
querela adita demum hæreditate datur. nu. 4 — 217
ad eam proponendam quinquennium præſtituitur, hodieque etiam non præparata tranſmittitur. nu. 5. 6 — ibid.
querela inofficioſi teſtamenti an & quando agatur, nu. 7. 8 — ibid.
querela inofficioſi an & poſthumis detur, nu. 4 — 219
querela inofficioſi eſt remedium ſubſidiarum, numero 3. — ibid.

querela inofficioſi teſtamenti omnibus liberis competit,nu.1 117
querela inoff.teſtam.quando hodie locum habeat.nu.13 ibid.
quare introducta.nu.1 ibid.
querelæ inofficioſi olim quando locus fuerit.nu.1 119
qui hoc anno, huius § dubitandi cauſa.nu.2.5 368
qui relatiuum quando reſtringat,vel non nu.1 12
quia & quoniam,coniunctionum natura,nu.7 256
quincunx.num 4 193
Quina Vicenaria lex apud Plautum.num.8 569
quod thema num.1 142
quod ſi frumentum.§.ampliato,num.5 113
quod ſi quis,quomodo hic §.diſtin. a caſu præcedentes §.num.1. 358

R

RAdices an incidere liceat,quas arbor tua in meum fundum immiſit,num.6 116
rapientes ſine dolo quomodo puniantur.num.31 504
rapina etiam abſque dolo commiſſa hodie,punitur.num.3 425
rapina requirit dolum,nu.3 424
item vt ex compoſitio fiat,num.4 ibid.
rapinæ deſcriptio.num.1 ibid.
raptor cur mitius puniatur,quam fur nu.5.8.9 425
raptor quibus teneatur actionibus.num.1.3.7 425
raptor tenetur etiam actione furti nec manifeſti.nu.2 424
raptus pœna.nu.7 427
ratione duplici agere poſſum.tibi non eſſe ius altius tollendi,numero 56 454
ratione quæ non differunt,non differunt iuris diſpoſitione, numero 7 31
realis actio præſupponit obligationem ſuppoſititiam.nu.11.447
realis actionis explicatio.nu.19 447
in Reali actione reum nulli obligari quid denotet.nu.7.10.ibid.
realis ſeruitus alia vrbana,alia ruſtica.nu.7.9 126
realis ſeruitus diuiditur in vrbanam & ruſticam,nu.3 430
realis ſeruitutis explicatio.nu.5 126
receptores.nu.9 6
recipere verbum,nu.5 90
recipere quid nu.5 495
redimere verbum quid ſignificet,nu.5.6.7 232
regere pro diſcernere vel conſtituere,nu.10 507
regula. Circa ea quæ ſunt voluntatis,plus eſſe in opinione quam veritate,explicatur,nu 2 240
regula,habendam eſſe rationem circa,non extra rem ceſſat in lege Aquilia.nu.1 430
regula. Semper generata perſona gradum adijcit,quomodo accipienda.nu.1 313
regulæ ex diametro contrariæ.num 4 361
rethores ſi ſint intra numerum legitimum,excuſationem habent.num 2 88
quantus is ſit numerus,nu.3 ibid.
relatio in cauſis famoſis ceſſat nu.8 481
relatiuorum natura eſt,vt poſita ſe ponant, ſe poſita ſe perimãt,nu.2 76
Æqualitas relatiuorum diligenter obſeruanda.nu.20 549
relegatio quid,nu.15 49
relegatio quomodo differat a deportatione.nu.16 ibid.
religio,religioſus,nu.1.2 104
religioſus locus ſit,quatenus corpus humatum eſt,num 6 ibid.
religioſus locus quis dicatur, nu 3 ibid.
reliqua,reliquari, reliquator,nu.6.7 248
remittere actionem quid,nu.35 486
remotus propter dolum vel culpam dolo proximam,eſt infamis:ſecus culpa leui.nu.1 93
Remus a Romulo occiſus.nu 7 103
renunciatio Auth.hoc ita.C.de duobus reis quid operetur, num.6.7 351
repetitis,huius § effectus,ſiue epitome,nu.1 315
repetundarum quis teneatur.nu.4 629
huius criminis pœna,nu.5 ibid.
replicatio quid,nu.2 595
vnde dicta. ibid.
de Replicationibus. Rubr. ibid.
repræſentatio non habet locum in ſucceſſione aſcendentium. numero 5. 289
repræſentationis commodum quid nu.17 243
repudiari poteſt is , qui & acquirere , quando procedat regula, num 13 74
res aliena quomodo vtiliter legetur,num.9 232
res alteri obligata rectè legatur,& luẽda eſt ab hęrede.n.1.4.233
fallit nu.8 ibid.
res eadem & communis & publica dici poteſt diuerſis tamen reſpectibus,nu.12 103
res eadem quando peti dicatur.nu.7 591
res eadem ex diuerſis cauſis noſtra eſſe non poteſt.nu.10 ibid.
res empta ſi furto pereat cuius ſit periculum.nu.13 383
res etſi non extat,ſi tamen ſperetur,legari poteſt nu.1.5 235
res furtiua & vi poſſeſſa,ſi in domini poteſtatem reuerſa ſit,vſucapi,poteſt,nu 1 142
res furtiua quomodo æſtimanda.nu.22. 493
res hæredes propria rectè legatur.nu.2 232
res in quo loco ſit exhibenda,nu 55 544
res iudicata quid ſit.num.1 590
res legate & æſtimatio rei differunt,num.9 234
res legata ſi ob hæredis moram pereat,hæres tenetur,nu.5 244
res modica quæ dicatur,nu.3 106
res promiſſa ſi in commercio abſque facto promiſſoris deſinat,liberatur promiſſor.nu.8 355
res propria,vel cum alio communis,legari poteſt,nu.2 232
res quæ alicui datur,æſtimatur dupliciter,num.96 528
res quando dicatur in bonis eſſe,vel ex bonis,nu.2 426
nu 19 504
etiam in re minima hæc actio competit.nu.3 ibid.
res quando dicatur rediјſſe ad poteſtatem domini.nu.4.5. 142
res quando integra eſſe dicatur,nu.2 400
res ſacra & religioſa non vſucapitur,nu.3 130
res ſi ſub conditione venierit,& pereat,cuius ſit periculum, numero 2 379
res ſua nemini ſeruit,nu.5 450
res tanti pignorata,quanti valet,alienata cenſetur,nu.5 250
res vnaquæque præſumitur libera,donec probetur ſeruitus conſtituta,num.44 453
rei æſtimatæ interitus ad quem ſpectet.num.97 528
rei nomen generale,nu.11 336
rei propriæ non ſit furtum,nu.10 315
rei ſacræ & hominis liberi ſtipulatio eſt inutilis,nu.1 335
rei turpis nullum mandatũ eſt,nec inde actio naſcitur.n 1 455
rei vendicatio aduerſus eum qui dolo deſijt poſſidere an ciuilis ſit vel prætoria,nu.6.7 455
rei vendicatio datur ad rem furtiuam repetendam,nu.10 503
datur contra titulo poſſidentem:ſecus in Publiciana.nu.52 460
datur ſi res tradita a vero domino,amiſſa ſit,num.21 458
Rei vendicatio directa & vtilis. num.33 448
rei vendicatio,eſt actio arbitraria,& vnde nu.24 537
rei vendicatio,& condictio furtiua , domini cui furtum factum eſt dantur,& quæ ſit ratio.nu.3.4 423.424
rei vendicatio & Publiciana in quibus conueniant.nu. 49 460
rei vendicatio, & Publiciana poſſunt in libello ſimul proponi.nu. 64 461
tam Rei vendicatio,quam actio perſonalis. cur legatario detur, cum hęc in dominum,illa tantum domino competat. num. 5. 230
rei vendicationis declaratio.nu.30 448
rei vendicationis,& Publicianæ affinitas nu.36 459
inter Rei vendicationem, confeſſoriam, & Publicianam cognatio,item differentia.nu.28 452
in Rei vendicatione ex parte actoris requiritur dominium , ex parte rei poſſeſſio,nu.35 449
rei ſemper cedit id,quod ſine illa eſſe non poteſt, regula quomodo accipienda.nu.1 117
rem a fiſco olim accipiens,eam quinquennio vſucapiebat. nu.1. 145
rem cœptam eſſe vtiliter geri,ſufficit,etiamſi deinde malè ſuccedat.nu.11 525
in Rem dari, tradi & reſtitui differentia.nu.8 492
in Rem domini quod verſum ſit an probare oporteat.nu.7. 567
in Rem domini ſi voluptuoſe verſum ſit , an locum habeat hæc actio nu. 8 ibid.
rem eſſe alienam quis probare teneatur teſtatorem ignoraſſe.numero 4 232
rem generaliter petens,quam ſuam aſſerit, omne ius ſuum in iudicium deduxiſſe cenſetur,obſtatq; ei poſtea agenti exceptio rei iudicatæ,ſi ſemel ſuccumbit.nu.9 598
fallit,nu.11 ibid.
rem in nullius bonis eſſe,tribus modis contingit,nu.40. 449
rem legatarij propriam non licet legare.nu.2 239
fallit,ſi ei ſub conditione legetur.nu.3 ibid.
vel in legato quo teſtator ius aliquod habeat.num.4 ibid.
aut res legatarij ſit obligata pignori.nu.5 ibid.
rem propriam in quibus caſibus quis rectè ſtipuletur.nu. 4 336

I N D E X.

rem prohibitam legari aſſerens, probari debet. nu. 3. 248
rem ſuam nemo ſibi ſtipulari poteſt. nu. 6 351
  quando hoc non procedat. nu. 7 ibid.
rem ſuam nemo ſtipulari poteſt, vel quæ ſua futura eſt: & quæ ſit ratio, nu. 1. 2. 3 366
in Rem verſum quando dicatur, nu. 5 567
re commodata commodatario ſurrepta, dominus vel cõtra commodatarium vel contra furem agit. nu. 2 422
in re communi nemo dominorum quicquam facere poteſt inuito altero, nu. 9 103
re eadem ex duorum teſtamentis eidem legata, ſi rem ipſam nactus ſit legatarius, ex alio precium eius non poteſt conſequi. ſecus ſi æſtimationem rei ex primo habeat, nu. 7 234
  & quæ ſit diuerſitatis ratio nu. 8 ibid.
re & verbis coniuncti præferuntur aliis. nu. 12 238
re furtiua recepta aut extincta, furti agi poteſt, ſed non condici aut vendicari, num. 5 424
in Re immobili non committitur, nu. 4 142
re perempta, res tamen ipſa condicenda eſt, num 20 21
re perempta ſine culpa debitoris, liberatur debitor, nu. 4 244
res bifariam pro derelicto habentur. nu 5 123
res communes, & publicæ quomodo differant, nu. 12. 13 99
res conductoris non illatæ, pro penſione obligatæ non ſunt. nu. 13 472
res corporales quæ dicantur, nu. 2 125
res dotales diuerſimode reſtituuntur, num. 55 534
res duæ principales ſit coniunctim legatæ ſint, vna perempta, altera debetur, num. 6 245
res fiſco acquirendæ, & necdum denunciati vſucapi poſſunt. numero 7 143
res furtiuæ, & vi poſſeſſæ non vſucapiuntur. num. 1 142
  fallit, num. 6 143
res incorporales non vendicantur ſeorſim num. 32 448
  quæ dicantur. num. 3. 4 125
res mobiles, & immobiles diuerſimode traduntur. nu. 8 122
res mobiles rapiuntur, immobiles inuaduntur. nu. 2 424
res nullius tres habent particulas. nu 1 101
res omnes quæ ſunt extra commercium noſtrum, in ſtipulationem deduci prohibentur num. 3 335
res omnes quotidiano vſui deſtinatæ non obligantur, nu. 23. 24 473
res quæ conſiſtunt in pondere, numero, menſura ſi poſt contractam emptionem pereant, cuius id fiat periculo. nu. 7 383
res quæ non ſunt in commercio, legari nequeunt. nu. 8 232
res nullius a communibus rebus quando differant. nu. 2 101
res quæ oppignerari non poſſint. nu. 9 344
  quæ poſſint. nu. 8 ibid.
res quæ tacitè obligentur pro penſione conductionis. nu. 19. 472
res ſacræ, quæ ſint. nu. 2 101
res ſingulorum ſingulis acquiruntur. nu. 1 104
res tam corporales quam incorporoles legari poſſe, nu. 1 248
res tam mobiles quam immobiles, prò derelicto habentur, nu. 4. 123
rerum corporalium, & incorporalium differentia. nu. 19. 454
rerum diuiſio vnde profluxerit. nu. 5 14
de Rerum diuiſione, & acquirendo ipſarum dominio. Rubr. 98
  hic titulus vnde compactus. nu. 1 ibid.
rerum dominia dupliciter acquirimus. nu. 2 104
de Rerum permutatione quare in Pandectis inſcribatur titulus. num. 104 529
in Rerum ſacrarium alienatione quæ requiratur, nu. 7 101
rerum vſuſfructus non conſtituitur, quæ vſu conſumuntur, num. 2. 3. 132
  quæ ſit ratio. ibid.
rebus duabus coniunctim legatis, quarum altera principalis, altera acceſſoria: principali perempta, etiam acceſſorio legatum extinguitur. nu. 7 245
in Rebus ex conuentione deguſtandis quid iuris, nu. 8 583
de rebus corporalibus, & incorporalibus. Rubr. 124
  eius tituli continuatio. num. 1 ibid.
res totales marito quibus caſibus alienare liceat. num. 9 152
res furtiua vide ſup. de dict. furt.
res incendij cauſa proiectas auferens, tenetur furti. nu. 3 124
idem ſeruatur in rebus in publico inuentis. nu. 4. ibid.
ſi Res plures communes habebant non animo contrahendæ ſocietatis, non dicitur ſocietas, nu. 3 392
res ſacras alienare quibus caſibus liceat. nu. 6 101
res varijs modis in nullius bonis eſſe nu. 3. ibid.
reſciſſoria actio appellatur ab euentu, nu. 10 463
reſciſſoria aliquando eſt realis, aliquando perſonalis. nu. 9 462
reſciſſoria eſt datiua actio, non natiua. nu. 36 466
reſciſſoria non eſt propria ſpecies actionis. nu. 11 463
reſciſſoria perpetuatur lite conteſtata. nu. 18 463
reſciſſoria præſenti contra abſentem quando datur. nu. 12 463
reſciſſoria quando datur pro rebus mobilibus, vtilis eſt: & quando pro immobilibus eſt directa, nu. 35 464
de reſiduis qui lege Iulia teneantur. num. 12 629
  eius quæ ſit pœna. nu. 13 ibid.
reſolutio ad §. Seia libertis, &c. nu. 1 209
Reſpublica omnis præmio & pœna conſtat, nu. 6 619
Reipubl. adminiſtrandæ duo tempora, nu. 1 4
Reipubl. cuiuſque ſumma tuitio ex armis & legibus prouenit. num 2 ibid.
Reipubl qui præeſt, legis & armorum ſcientiam habere debet. num. 1 ibid.
reſtituendi poteſtatem qui habent, actione in rem conueniuntur. num. 24 448
reſtituere rem metu extortam arbitrio iudicis, excuſatur a pœna quadrupli nu. 21 517
reſtitutionis primum tempus ad quod, nu. 30 464
reſtitutionis ſecundum tempus eſt, infra quod, nu. 32 ibid.
in Reſtitutione in integrum concedenda, cauſæ cognitio neceſſaria, num 3 547
in reſtitutionibns duo tempora conſideranda, nu. 29 464
reſtitutoria actio habet duas ſpecies nu. 6 462
reſtitutus textus in l. per adoptionem, ff. de ritu nupt. nu. 8 38
retinendi verbum in definitione declaratum. nu. 7 322
reus excipiendo dicitur quaſi actor, nu. 11 444
reus ante litis conteſtationem ſatisfaciens, non tenetur expectare iudicis abſolutionem. nu. 2 585
reus dicitur in iure pars fugiens, nu. 10 444
reus plus iuſto negans cur puniendus, num. 15 552
reus quando dicatur ſatisfacere actori, nu. 3 585
reus quod ante lit. conteſtat. offerat ſatisfactionem, cautela eſt, num. 4 ibid.
reus vox quomòdo a veteribus accepta, nu. 3. 350
rei credendi & debendi. nu. 5 ibid.
ex Rei parte quæ ſint neceſſaria, nu. 58 544
rei promittendi & ſtipulandi quomodo conſtituantur, nu. 2. 350
rei ſtipulandi promittendiq; vnde dicti. nu. 2. 4 ibid.
reorum debendi duo beneficia. nu. 5 351
reorum ſtipulandi & promittendi natura, nu. 1. 350
ad reorum ſtipulandi & promittendi conſtitutionem quæ requirantur. nu. 4. 6 ibid.
reos duos ex quocunque cõntractu conſtitui, nu. 6 350
reos eos etiam quandoque temerè litigare, nu. 4 609
de duobus, reis ſtipulandi & promittendi. Rubr. 349
  huius tituli continuatio. nu 1 ibid.
reuerſus ab hoſtibus efficitur ſuus, nu. 2 338
reuerſus ab hoſtibus quæ iura recuperet. n. 12 52
in Reuocatione an precium ſit reſtituendum, nu. 43 469
ripa eſt fluminis, litus maris, num. 1 100
riparum commoda & incommoda ad dominos prædiorum, circumiacentium pertinent, nu. 4 ibid.
Rofredi opinio defenſa circa actionem depoſiti prætoriam. numero 52 499
Roma olim caput orbis, nu. 3 582
Romani ciues qui hodie dicantur, nu. 2 35
Romani leges ſuas a Græcis habent. nu. 3 23
Romulus legem tulit, vt vxor viro ſuccederet. nu. 4 326
  roſtra quid, nu. 6 15
Rodulphi Agricolæ reprehenſio diuiſionis iuris, nu. 1 10
rupti appellatione quid veniat. nu. 4 431
ruſticitas quando excuſet. nu. 2 85

S

SAcrum dupliciter conſtitui, nu. 3 101
Sacrum in genere, num. 1 ibid.
Sacrum oraculum pro reſcripto principis. nu. 1 47
Sacra priuata. nu. 8 102
Sagmina herba num. 1 103
Saluianum interdictum. nu. 49 474
Sanguinis coniunctio etiam inter ſeruos prohibet contuberniũ, num. 1 40
  eius quæ ſit ratio. nu. 2 ibid.
Sancimus §. declaratio, num. 8 180
Sancta quæ dicantur. nu. 1 103
Sata ſolo cedunt. nu. 1 116
Satiſdare & cauere differunt. nu. 4 178
Satiſdare quid. nu. 3 ibid.

Digitized

Satiſdatio an hodie ab actore exigatur, num. 2 — 589
Satiſdatio arrogatoris vltra pubertatem arrogari nō extenditur, num. 9. 11 — 48
ſatiſdatio Iudicatum ſolui tres clauſulas continet, num. 2. — 579
ſatiſdatio quando ſit neceſſaria. num. 8 — 589
ſatiſdatio quare exigenda. num. 10 — 43
ſatiſdationis ſub actionis appellatione continentur, num. 2 — 578
ſatiſdationum aliæ iudiciales, aliç extraiudiciales, nu. 6. 7 — ibid.
de Satiſdationibus, Rubr. — ibid.
titulι continuatio ad præcedentes. num. 1 — ibid.
de Satiſdationibus iudicialibus hoc titulo tantum agi. nu. 8. — ibid.
de ſatiſdatione tutorum. Rubr. — 80
ſatisfactum eſſe quando cenſeatur, nu. 78 — 527
ſcandia inſula. num. 10 — 1
ſchedia quid ſit, num. 14 — 565
ſcientiam dicimus habere bifariam, num. 14 — 610
Scipio Naſica. num. 2 — 18
Scipionis graue dictum nu. 21 — 3
in Scortatores inuectiua. num. 5 — 575
ſcripta chartis cedunt, num. 1 — 117
ſcripturæ inuerſus ordo non vitiat, ſi de mente ſcribentis conſtet num. 4 — 257
ſecta quid. num. 9 — 259
ſed cum antea, huius §. diſpoſitionem iure nouellarum correctam, num 3. 4. 5 — 304
ſed ea omnia. huius §. reſtituta lectio, num. 6 — 293
ſed hactenus, §. hunc de omnibus militibus loqui, num. 1 — 133
ſed hæc, huius verſiculi epitome, num. 1 — 552
ſed iſtæ, continuatio huius §. ad præcedentes, num. 1 — 455
ſed ſi in expeditione, an hic § hodie correctus ſit. num. 3 — 187
ſi quis rem, in hoc §. dubitandi cauſæ, num. 4 — 240
ſed quia, huius § augmentum, nu. 1 — 272
ſed ſi quis, §. verus intellectus, numero 1 — 45
ſeditioſi qui dicantur, num. 6 — 622
ſemel conſentiens, vt in ſuum locum inferatur, pœnitere non poteſt, num. 12. — 103
ſemel hæres non poteſt deſinere eſſe hæres, num. 1 — 269
ſemel § casus ſiue thema, num 1 — 30
ſemel §. in ſeruis proprijs, non alienis procedere, num. 3 — ibid.
Semeſtrum quid in iure ſignificet. num. 4 — 83
ſemis, ſiue ſemiſſis. nu. 4 — 193
ſemiſſes, nu. 7 — 71
Senatu motus infamiam patitur, nu. 1 — 66
Senatorum apud Romanos inſtitutio, num. 3. 4 — 17
Senatuſconſultum Claudianum hodie ſublatum eſſe. nu. 2 — 335
Senatuſconſultum Macedonianum à Macedone dictum. n. 6 — 569
Senatuſconſultum Macedonianum in filijsfam. locum habet, nō in ſeruis, nu. 1 — ibid.
Senatuſconſultum Macedonianum quando ſit latum, nu. 7. — ibid.
Senatuſconſultum Orphitianum quando latum, nu. 2 — 306
Senatuſconſultum Pegaſianum, vel Trebellianica an in ſingularibus fideicommiſſis locum habeant, nu. 11. 12 — 294
Senatuſconſultum Sabinianum, nu. 5 — 394
Senatuſconſultum Tertyllianum vnde dictum, nu. 3 — 398
Senatuſconſultum Trebellianum ad inteſtatos quoq; pertinet, num. 1. 2. 3 — 275
Senatuſconſultum Trebellianum habet etiam locum, quando retinetur res particularis vna, vel plures, vel quantitas certa, nu. 3. 8. 9 — 274
Senatuſconſulti Macedoniani verba hic referuntur, nu. 2 — 569
Senatuſconſulti Pegaſiani quatuor capita. nu. 14. — 270
ſecundum caput, nu 15 — ibid.
Senatuſconſulti Pegaſiani caput quartum, nu. 4 — ibid.
de Senatuſconſulto Orphitiano Rubr. — 306
huius tituli argumentum & effectus, nu. 1 — ibid.
de Senatuſconſulto Pegaſiano: & quare fuerit introductum nu. 1. 8 — 269
de Senatuſconſulto Trebelliano, declaratus verſ. poſt quod, numero 4. 6 — 269
Senatuſconſulta quid: & quo tempora lata, nu. 1. 4 — 17
ſenecta, nu. 4 — 45
ſenectus olim ſummo in honore habita, nu. 4. — 87
ſententia in poſſeſſorio lata, non præiudicat petitorio: contra ſecus, num. 9 — 603
ſententia conditionalis valet, nu. 3 — 76
ſententia debet eſſe conformis libello: & quando id fallat. nu. 7. — 545
ſententia incerta quibus caſibus admittatur, n. 16. 17. 18. 19. — 546
ſententia poteſt ferri ſuper non petitis in libello, ſi ſint de natura petitorum, &c. nu. 15 — ibid.
Sententia quando dicatur tranſire in rem iudicatam, nu. 2. — 591
ſententia executio an officio nobili, vel mercenario fiat. num. 1. — 614
ſententiam libello conuenire in re ſufficit, cauſa & actione, numero 11 — 545
ex Separatis nihil inferri, regula quomodo obtineat, num. 1. — 31
ſepeliendi mos apud veteres, num. 7 — 599
ſeptemuiri Germaniæ, nu. 2 — 2
ſeptunx, num. 4 — 193
ſepulchrum & monumentum quomodo differant. nu. 1. — 102
ſepulchra Chriſtianorum. nu. 8 — 599
ſequeſter quis. nu. 6. — 342
ſermo omnis dilucide perſonam explicans nominatim exhæredationem perficit, num. 1. — 182
Seruiana actio competit etiam pro deterioratione rei conductę num. 26 — 473
Seruiana actio & interdictum Saluianum in quibus differant, numero 50 — 475
ſeruiana actio vnde ſit dicta, nu. 12. — 472
Seruiana datur etiam ad conſeruandam donationem propter nuptias, nu. 36 — 473
Seruiana datur etiam mulieri ad conſeruandam dotem. num. 15 — 473
Seruiana datur tantum tacitam hypothecam habenti, num. 42 — 474
Seruiana non tantum locatori, ſed etiam creditori datur ſuppeditanti pecuniam ad refectionem ædium, nu. 34 — 473
Seruiana actio quare ſit realis, nu. 13. 28. — 472
Seruianæ actionis definitio explicata, nu. 18 — ibid.
Seruianæ actionis quæ ſit cauſa, nu. 19 — ibid.
Seruianæ & quaſi ſeruianæ actionis deſcriptio ſummaria. nu. 1 — 471
ad Seruianam actionem neceſſe eſt res eo animo illatas eſſe, vt perpetuo illic maneant, nu. 17 — 472.
in Seruiana actione locator ſcire debet, quæ ſint illata, num. 14. — 473
Seruiana agens quid probare debeat, nu. 30. 31. 32 — 473
Saluianum interdictum quomodo inſtituendum, nu. 51 — 471
Seruitius actus, nu. 4 — 126
ſeruitus ad aquam appellendi pecoris, nu. 3 — 126
ſeruitus altius tollendi ædes, quomodo accipienda, nu. 9 — 450
ſeruitus altius tollendi, eſt ſeruitius, nu. 13. — 451
ſeruitus altius non tollendi, vel tollendi, nu. 13 — 128
ſeruitus an dicatur in bonis noſtris eſſe, nu. .. — 98
ſeruitus an ex natura cauſam trahat an naturæ ſit contraria, & Ariſtoteles ea in reum Iureſconſultus conciliaris nu. 9.
ſeruitus aquæductus, nu. 10. — 127
ſeruitus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, nu. 5 — 129
ſeruitus conſtituta quibus modis probari, debeat, nu. 45 — 453
ſeruitus continua quæ ſit, nu. 4. 5 — 130
ſeruitus diſcontinua. nu. 6. 7 — ibid.
quanto tempore præſcribatur. — ibid.
ſeruitus itineris, nu. 2 — 126. nu. 7. 450
ſeruitus itineris & aquæductus non concurrunt, nu. 11 — 127
ſeruitus luminis ſimpliciter conſtituta, nu. 15 — 128
ſeruitus, luminum, nu. 15 — 451
ſeruitus, ne luminibus officiatur, nu. 16 — ibid.
ſeruitus non officiendi lumini, vel proſpectui, nu. 14. 16 — 128
ſeruitus oneris ferendi, num. 4 — 127
ſeruiens perſonalis ſit, an realis, quomodo cognoſcatur, nu. 4. — 125
ſeruitus proijciendi, nu. 18 — 451
ſeruitus quanto tempore præſcribatur, nu. 3. 4 — 130
ſeruitus quare inuenta, nu. 4 — 14
ſeruitus quid, nu. 3 — 125
ſeruitus quomodo contra naturam, nu. 5 — 23
ſeruitus quotuplex in iure. nu. 3 — 125
ſeruitus ſtillicidij auertendi, aut non auertendis. nu. 11. 12. — 128
ſeruitus tigni immittendi, & tignum quod ſignificet. nu. 4. — ibid.
ſeruitus vel libertas qualiter in actione præiudiciali accipiuntur, nu. 23 — 490
huius actionis practica, nu. 24 — ibid.
ſeruitus viæ, nu. 5 — 126
ſeruitus vnde dicta, nu. 2 — 23
ſeruitutis, definitio, nu. 1 — ibid.
in Seruitute diſcontinua an nuda tituli allegatio ſufficiat. nu. 2. — 130
ſeruitutes diſcontinuę quamuis non vſucapiuntur, tamen vendicantur Publiciana, nu. 24 — 458
Seruitutes ex qua materia conſtituantur, num. 1 — 130
ſeruitutes Germaniæ reales nu. 6. — 129

ſeruitutes quomodo finiantur.nu.13 130
ſeruitutes reales quare prædiorum ſiue prædiales dicantur, numer.7 129
ſeruitutes ruſticæ explicantur, nu.1 126
ſeruitutum alia perſonalis, alias realis.nu.1 450
ſeruitutibus qui modus & quæ forma imponi queant.num.9. 130
de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum & vrbanorum.Rub. 125
in Seruitutib.patientia habetur pro traditione,nu.6. 457
pro ſeruitutibus duæ actiones proditæ, confeſſoria & negatoria. num.4 450
ſeruilis cognatio quid.nu.1 314
de Seruili cognatione.Rub. 314
hic non eſſe nouum titulum, ſed appendicem tituli proximè præcedentis.nu.1 ibi.
ſeruus actoris.nu.9 436
ſeruus de adulterio cum ſua domina commiſſo accuſatus, hæres inſtitui non poteſt.nu.1 189
ſeruus alienus an cum libertate hæres ſcribi poſſit.nu.1 190
ſeruus alienus etiã mortuo domino hæres ſcribi poteſt.nu.1. 191
ſeruus alienus ex inſtitutione non fit liber,nu.2 190
ſeruus alienus inſtitutus ei acquirit, in cuius poteſtate eſt tempore aditionis hæreditatis.nu.1 191
ſeruus alienus pure tutor datus, conſequitur fideicommiſſariam libertatem.nu.3 61
ſeruus alienus quis ſit.nu.1 190
ſeruus alienus ſub conditione libertatis tutor datus,redimendus eſt ab hærede.nu.1 61
ſeruus autem, cuius §.tres caſus. num.1 190
ſeruus communis acquirit pro parte dominica.num.1 352
hoc quoties non procedat.nu.2 ibid.
ſeuus communis hæres inſtitutus.cui acquirat.num.1 198
ſeruus communis, huius §.extenſio.nu.3 352
ſeruus communis, vt acquirat,nu.2 402
ſeruus contrahens ſi poſtea liber fiat, an ex contractu teneatur. num 4 572
ſeruus cur non videatur ſtipulari poſſe tres dubitandi cauſæ.numero 2 352
ſeruus domino acquirit, etiam inuito.nu.12 158
& quæ ſit ratio. ibi.
ſeruus & filius æquiparantur, quoad obligandum num.1 563
ſeruus & filiusfam.in quibus inuicem differant,nu.4 ibid.
ſeruus etiam huius §. duplex intellectus,nu.1 191
dubitandi cauſa in hoc §.nu.2. ibid.
ſeruum ex domini perſona cenſeri quando procedat.nu.1 359
ſeruus ex domini perſona poteſtatem ſtipulandi habet.nu.2 352
ſeruus ex fideicommiſſo manumiſſus, fit libertus manumiſſoris.num.1 279
ſeruus ex hæredis inſtitutione libertatem conſequitur.nu.3 29
ſeruus efficitur liber per adoptionem.nu.3 48
ſeruus fructuarius reſpectu fructuarij hæres inſtitutus ei acquirit.num.4 159
an in tali hæreditate adeunda iuſſus proprietarij ſit neceſſarius.nu.5 ibid.
ſeruus fugitiuus quare vſucapi nequeat.nu.4 140
ſeruus hæreditarius in ſtipulari queat.num.3 352
ſeruus hodie duntaxat noxæ dedi poteſt, non etiam liber homo. num.3 573
ſeruus hodie nemo efficitur ex ſupplicio pœnæ.nu.4 49
ſeruus in quo quis vſumfructum habet, acquirit fructuario duabus ex cauſis.nu.2.3 159
ſeruus libertatem conſequitur, ſi a domino nominetur filius.numero 4 48
ſeruus mediaſtinus.nu.10 436
ſeruus multis modis deterior fit.nu.12 516
ſeruus naturaliter obligatur, non ciuiliter.nu.9 370
ſeruus non agit iniuriarium,nu.2 435
ſeruus ordinarius cum vicarijs legatus.nu.3 245
ſeruus pro alio fideiubere non poteſt,nu.10. 370
ſeruus pro libero habitus non vitiat teſtamentum, in quo, vt teſtis,eſt adhibitus.nu.1 166
ſeruus proprius hæres inſtitutus, fit neceſſarius.nu.2.3 221
in quibus ſeruit id non procedat.nu.3 ibid.
ſeruus proprius per errorem quaſi liber datus, non fit tutor.nume.7 60
ſeruus proprius quare ſub conditione inutiliter tutor dabatur, num.3. ibid.
ſeruus proprius quis dicatur.nu.5 189
ſeruus proprius recte tutor ſcribitur, etiam ſine libertatis datione,num.5 60
ſeruus quando inutiliter domino ſtipuletur.num.1. 352
ſeruus quare hæres neceſſarius.nu.1 28
ſeruus qui noxam nocuit, poſtea manumiſſus, tenetur actione in ſolidum.nu.3 572
ſeruus ſi cum peculio legetur, vnum eſt legatum: & ſublato ſeruo,nec peculium debetur.nu.5 245
idem eſt in fundo cum inſtrumento legato.num.6 ibid.
ſeruus ſi plures negotiationes exerceat,quid iuris.nu.1 566
ſeruus ſine domini iuſſu hæreditatem non adit.nu.3 158
ſeruus ſtipulando ea acquirit domino,quæ ſunt iuris, & ſibijpſi, quæ ſint facti.nu.1 352
ſeruus teſtamento manumiſſus peculium amittit: manumiſſus vero inter viuos retinet.nu.1.4 247
fallit.nu.5 ibid.
ſeruus vſuarius an acquirat,nu.6 159
per ſerui alienationem an in teſtamento manumiſſi, legatum illic factum reuocetur.nu.4 191
ſerui corpus ſi corrumpitur, non datur actio ſerui corrupti, ſed legis Aquiliæ.nu.7 512
ſerui vox.nu.2 358
ex Serui vſuarij operis an acquiramus.nu.1 407
ſeruo alieno directo libertas dari nequit nu.5 279
ſeruo alieno licet directo libertas non poſſit dari, inſtitutio tamen valet, quoad hæreditatis adquiſitionem.nu.3 190
ſeruo hęredis an legati poſſit.nu. 1.5 257
ſeruo qui cogitur eſſe hæres,quod beneficium detur.nu.5 222
ſeruo vt directo libertas relinqui poſſit,tria requiri.nu.6 279
ſeruum cõmunem vel ſuum occidens, qualiter teneatur.n.5. 427
ſeruum proprium licet hæredem inſtituere, vel ſubſtituere alteri.nu 13 199
inter ſeruum & dominum nulla oritur ciuilis obligatio, & per conſequens, nec actio.nu.1 573
ſeruo communi inſtituto, ſi vnus dominorum nolit iubere vt adeat, eius portio cæteris accreſcit.nu.3 192
ſecus eſſe in legato relicto ſeruo plurium.nu.3 ibid.
ſeruo hærede inſtituto, ipſius domino legari poteſt.nu.4. 257
ſeruo hæreditario ſtipulante quis ſit effectus.num.5 352
ſeruo proprietarij hærede inſtituto fructuarius eius operis non defraudatur.nu.6 189
ſerui an ex cauſa iniuſta acquirant dominis.nu.7.8 158
ſeruis dominis & dominia & poſſeſſionem acquirunt.nu.6.ibid.
ſerui etiam poſſunt adoptari.nu.1 48
ſerui iure ciuili non contrahunt matrimonium, ſed contubernium ſecus lege pontificia.nu.5 315
ſerui iure ciuili non contrahunt nuptias, ſed cõtubernia.n.3. 35
ſerui naſcuntur & fiunt.nu.1 25
ſerui non ſunt in fructu.nu.3 107
ſerui per venditionem vt fiant,quæ requirantur.nu.5 24
ſerui pęnæ amittunt patriam poteſtatem, & dicuntur ciuiliter mortui.num.1 50
ſerui pęnæ qui dicantur.nu.2.3 ibid.
ſerui quare dicti mancipia, nu.4 23
ſerui quo ad officia, etiam hodie diſtinguuntur.num.4 26
ſerui quomodo fiant.nu.4.6 24
non Serui,ſed eorum domini noxaliter conueniuntur.nu.6 574
ſerui vnde dicti.nu.2 23
ſeruorum conditio olim varia.nu.1 24
eadem quare ſublata.nu.2 ibid.
de Seruorum negotijs quæ traduntur,eadem de filijsfamiliarum intelliguntur.nu.5 563
ſeruorum precia teſtamento manumiſſorum in Falcidia non cõputantur.nu.4 365
in Seruis libertatem faciendi impedit, iure tam gentium, quam ciuili nu.2 22
ſeſcuncia quid.nu.6 193
ſeſcunciæ ineptè mentionem in textu fieri. ibi.
ſeſtertius quid olim valuerit, quidque hodie valeat.num.7.9. 318
ſiſtertia in numero plurali quid continuerint nu.10 ibid.
ſextans,nu.4 193
ſexto,huius §.lectio reſtituta.nu.3 513
ſi cui fundus, huius §.caſus nu.1 239
legatarius in caſu huius §.fundum petit, cum tamen non conſequitur.num 2 ibid.
ſi dictionis effectus nu.5 356
ſi is qui,in hoc § dubitandi cauſa.nu.1.2 333
ſi quis agens, huius §.epitome,& eiuſdem diuiſio.num.1 548
ſi quis debitori, huius §.thema, nu.3 242
ſi quis filiabus, huius §.lectio reſtituta.nu.12 63
ſi quis in aliena tabula,huius §. limitatio.num.5 117
ſi res aliena, huius §.thema.num.1 234
ſi res aliena,hunc §.in certa ſpecie legata procedere, nõ ſi quantitas

titas legato relicta fit. num. 6 ibi.
ſi rem ſuam: huius §. argumentum num. 1 241
ſi ſeruum, duplex huius §. lectio nu. 6. 8 208
ſi ſeruum huius §. caſus. nu. 1 ibid.
rationes dubitandi in hoc §. nu. 2. 3 ibi.
deciſio in §. noſtri themate. nu. 4 207
in ſimplum quando ager: dicamur. num. 2 511
de ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis. Rubr. 277
huius tituli continuatio. nu. 1 ibid.
ſi tutor huius §. primus caſus. nu. 1 220
dubitandi ratio decidendique ad hunc. § nu. 2 ibi.
ſecundus caſus. nu. 5 ibi.
ſi verò reus hoc § de abſentis rei procuratore agi nu. 1 582
ſicę appellatio. nu. 3 624
ſicarij qui ſint. ibi.
ſic itaque, huius §. argumentum & diuiſio. nu. 1 492
ſi multas leuis non excolat. nu. 2 85
ſimplex procurator non poteſt iuramentum deferre. nu. 4 590
ſin minus huius §. continuatio & epitome nu. 1 553
ſitocom a quid. nu. 8 629
vnde dicta. ibi.
ſobrino quis propior. nu. 2 312
à Sobrino Sobrinave deſcendentes defuncti etiam ſeptimo gradu ſuccedunt. nu. 2 309
Sobrini qui dicantur. nu. 3 312
ſoceri appellatio ex ſponſalibus non acquiritur, propriè loquendo num. 2 39
ſocietas ad arrogatorem non tranſit. nu. 8 330
ſocietas an pacto ad hæredem tranſire poſſit. nu. 2 395
ſocietatis contractus vtili & frequens nu. 6 393
ſocietas alia publica, alia priuata. nu. 1 392
ſocietas coiri nequit, vt vnus totum lucrum ſentiat, & de damno non teneatur. nu. 7 394
ſocietas expreſſa, quatuor modis fit. num. 2 393
ſocietas morte alterius ex ſocij finitur. nu. 1 395
ſocietas perimitur ceſſione bonorum num. 6. 7 396
ſocietas perimitur finito negotio. nu. 3 ibid.
ſocietas perimitur interitu rerum & actione. nu. 8. 9 ibid.
ſocietas præſtat dolum & culpam, etiam leuem. nu. 1 396
ſocietas quamdiu contrahatur. nu. 4 393
ſocietas ſoluitur renunciatione nu. 1 395
ſocietas tacita quando coiri dicatur. nu. 3 393
ſocietas tutorum bonorum quid contineat nu. 5 695
ſocietas valet, ſi partes lucri & damni diuerſæ ſint inter ſocios num. 1 394
quæ ſit ratio. nu. 5 ibid.
ſocietas valet, vt alter nullam partem damni ferat, lucrum vero commune ſit. num. 6 ibi.
ſocietas vt renunciatione ſoluatur, neceſſe eſt certiorem factum eſſe alterum ſocium. nu. 4 395
ſocietatis cauſa efficiens. nu. 6. 7 393
ſocietatis effectus. nu. 6. 7 ibi.
ſocietatis natura. nu. 11. 242
contra Societatis naturam non eſt diſpar ratio damni & lucri. num. 2 394
ſocietatis priuatæ deſcriptio. num. 2 392
ſocietatem expreſſe & tacitè contrahi. nu. 1 ibi.
in ſocietate pactum de lucro, intelligitur etiam de damno, & contra nu. 1 395
in ſocietate requiritur, vt ad quæſtum ſit initia. nu. 5 393
de ſocietate Rub. 392
ſocius etiam de furto tenetur, nu. 2 396
ſocius gaudet beneficio competentiæ, ſi occaſione ſocietatis conuenıatur. nu. 6 560
ſocij qui dicantur. nu. 8 393
inter ſocios ſi nihil conuentum ſit, ſeruatur æqualitas lucri & damni. nu. 5 ibi.
ſocrus appellatio ex ſponſalibus non acquiritur: propriè loquendo. nu. 2 39
ſocrus non ducenda num. 1 ibi.
ſollennitas alia extrinſeca, alia intrinſeca. nu. 4 375
ſolennitas intrinſeca præſumitur, non etiā extrinſeca. nu. 5. 375
ſolidus pro aureo nu. 3 71
ſolidum debitum regulariter omnes actiones præſtant. nu. 2. 556
de Solido in iure quæ cauta ſunt, an ad noſtros aureos, quibus nunc vtimur, referenda ſint nu. 9. 71
ſolitum quomodo accipiatur. nu. 4 331
Solon Athenienſium legislator nu. 2 18
ſolum proprium quid dicatur. nu. 3 113
ſolo quod inædificatur, ſolo cedit. nu. 2 118
in Solo alicuius iuriſdictionali ædificans eius efficitur ſubditus. num. 8 99
in Solo alieno ex ſua materia ædificans, perdit ædificium. nu. 1. 114
nec diſtinguitur, an quis mala vel bona fide ædificauerit. numero 2 ibid.
ſoluens pro inuito nihil reperit, ſecus in eo qui pro ignorante ſoluit. nu. 8 409
ſoluere qui non poteſt pęnam temerariæ litigationis, caſtigandus eſt. num. 6 618
ſoluere ſi certo loco promiſiſti, iure ciuili alio loco peti non poteſt nu. 12 549
ſoluerit verbum quomodo in texto accipiendum. num. 3 374
ſolui poteſt pro alio, etiam ignorante & inuito. nu. 7 409
ſolutio imagiuaria. nu. 6 410
ſolutio quibus modis doceri poteſt, nu. 13 527
ſolutionis verbum quomodo accipiatur, nu. 4 408
ſolutione ipſo iure tollitur obligatio, tam naturalis quam ciuilis, num. 1 ibi.
ad talem ſolutionem quæ ſint neceſſaria, nu. 2 ibi.
in Solutione eſſe quid dicatur, nu. 2 571
Confutatio eorum qui aſſerunt, etiam in loco domicilij, ſolui poſſe, etſi certus locus ſolutioni deſtinatus ſit, nu. 18. 19 549
ſoror admittebatur cum matre in ſucceſſione filij. nu. 5 303
ſoror cum fratre excludebant matrem, nu. 6 ibid.
ſoror vnde dicta, nu. 4 95
ſicut ſororem, ita & eius filiam adoptare prohibemur, nu. 1 37
idem & in huius nepte & pronepte locum habet. nu. 1. 2 ibi.
ſors quomodo fiat. nu. 7 255
ſortis & fortunę iudicium frequēs apud veteres fuiſſe. nu. 6. ibi.
ſortis variæ ſignificationes, nu. 9. 11 258
ſortiri verbum, nu. 8 ibi.
ſpadones adoptant, caſtrati non nu. 2 45
Spartiani hominis in Athenienſes falſe dictum, nu. 3 87
ſpecies nu. 3 16
ſpecies ad ſpeciem non fit compenſatio. nu. 31 537
de Specie ad quantitatem illicita eſt compenſatio. nu. 25 555
quando fallat, nu. 26 ibid.
ſpecificatio quid, num 1 110
ſpecificatione vt acquiramus, quæ ſint neceſſaria, num. 14 111
Spigelij ad Guntharum annotatio nu. 2 2
ſponſa debet lugere mortem ſponſi, nu. 9 34
ſponſalia quid, nu. 3. 39
ſponſalia vnde dicta, nu. 4 ibid.
ſponſores. nu. 7 369
ſportulæ iudiciales, nu. 13 369
ſportulæ mox in ingreſſu præſtabantur, nu. 2 513
ſportulæ quid, nu 10 514
ſportulis recta cęna opponitur nu. 11 ibi.
ſportulæ ſponſoriæ, nu. 13 514
ſportulæ vnde dictæ, nu. 10 514
de ſportulis aliqua tractantur, nu. 1 513
ſpurio nunquam rectè tutor datur nu. 6 58
ſpurij vnde dicti, nu. 7 40
ſtabularij quando non teneantur ex quaſi maleficio. nu. 5 441
ſtabularij qui dicantur, nu. 3 ibi.
ſtadium lati nam decurſorium dici poteſt, nu. 5 101
ſtadij verbo quid ſignificetur. ibid.
ſtadiodromi. ibid.
ſtatim verbum quid ſignificet, nu. 4 346
ſtatuæ principum ſecuritatem præſtant, nu. 4 38
ſtatus & quæſtionem ſtatus mouere quid, nu. 1 86
ſtatus tres ſpecies, nu. 7 65
ſtatus quæſtio ſi cui ſit mora qui eum tutorem dedit, excuſationem habet, nu. 3 ibid.
ſtillicidium quid, nu. 7 128
ſtillicidij caſus ſeu ambitus dominium denotat in ambitu fundi, nu. 10 ibid.
ſtipitem quid antiqui vocarint, nu. 11 345
ſtipulamur alteri quandoque rectè, num. 9. 10. 11. 12. 13. 365. 366.
ſtipulari alteri nemo poteſt cuius poteſtati non ſit ſubiectus num. 1 356
ſtipulari alteri neminem poſſe, regula eſt, nu. 1 363
dictæ regulæ ampliatio, nu 2. 3. 4. 5. 6 ibid.
quibus caſibus præfata regula ceſſet, num. 7. 9. 10. 11. 12. 13. 364
ſtipulari cur alteri non liceat, nu. 15. 364
ſtipulari ſibi, non alij pęnam licet, nu. 27 ibid.
ſtipulatio an valeat, ſi quis rem ſuam ſimpliciter ſtipuletur. numero 10 366

ſtipula-

ſtipulatio Aquiliana & acceptilatio obligationem penitus reſoluit. nu. 5 596
ſtipulatio aſſumit naturam eius contractus, cui adhibeatur, numero 13 345
ſtipulatio conditionis eſt tranſitoria in hæredes, nu. 1 346
ſtipulatio, cum moriar, dabis? valet etiam iure veteri: licet in ſtipulatione, Pridie quam moriar ſit, ſecus, num. 1. 2 362
ſtipulatio damni infecti, nu. 20 354
ſtipulatio de nouo opere demoliendo, nu. 7 353
ſtipulatio de rato, nu. 18 354
ſtipulatio duplæ in euictione, nu. 19 ibid.
ſtipulatio etſi pura ſit, tamen tantillum temporis ineſt, quanto traditio fieri poſſit, nu. 1 368
quantum ſit illud tempus, nu. 2 ibid.
ſtipulatio faciendi eſt indiuidua, nu. 5 349
ſtipulatio filijfam. vel ſerui poſt mortem patris aut domini, cur inutilis, nu. 2 361
ſtipulatio habet verborum ſollennitatem, nu. 2 344
ſtipulatio in diem quæ, nu. 5 346
ſtipulatio inter abſentes concepta non valet, nu. 10 345
ſtipulatio inter abſentes concepta quare inutilis, nu. 1 360
ſtipulatio itineris, viæ, &c. eſt ius & factum, nu. 2 352
ſtipulatio iudicatum ſolui, nu. 5 355
ſtipulatio iudicatum ſolui, an ad hæredes tranſeat? per diſtinctionem explicatur. nu. 16 581
ſtipulatio iudicatum ſolui, tres clauſulas habet, nu. 15 581
ſtipulatio legatorum, nu. 21 354
ſtipulatio non conſiſtit, niſi inter plures, nu. 1 358
ſtipulatio omnibus contractibus poteſt adiungi, num. 12 345
ſtipulatio poſt mortem ſuam cur olim non valuerit, num. 1 378
ſtipulatio præpoſtera olim non valebat: hodie ſecus, nu. 4 362
ſtipulatio prætoria cautionalis, nu. 8 353
quomodo fiat, nu. 9 ibi.
ſtipulatio Pridie quam moriar, cur inefficax, nu. 3 361
ſtipulatio propriè per verba futuri temporis contrahitur. nu. 3. 344
ſtipulatio pura quæ, nu. 2 346
ſtipulatio quæ certa ſit, & quæ incerta, nu. 19 345
ſtipulatio quare ſit introducta. nu. 11 345
ſtipulatio quouis idiomate poteſt concipi. nu. 2 374
ſtipulatio rem pupilli ſaluam fore nu. 17 354
ſtipulatio rem ratam haberi. nu. 6 351
ſtipulatione verborum ſollennitate concipi nequit, nu. 2 359
ſtipulatio ſub conditione præteriti vel præſentis temporis ſtatim valet, vel non valet, nu. 2 348
ſtipulatio turpis nullius eſt momenti, nu. 1 367
ſtipulatio valet, ſi de diſſenſu non appareat, nu. 3 366
ſtipulatio vnaue ſit plurimû rerum, an plures interest, nu 2. 363
ſtipulationis ædilitiæ exemplum. num. 22 354
ſtipulationis cauſa, nu. 16 345
ſtipulationis definitio explicata, nu. 1 344
ſtipulationis effectus, nu. 17 345
ſtipulationis etymologia, nu. 21. 22. 23 ibi.
ſtipulationis ſollennitas quid ſit, nu. 1 362
ſtipulationis alteri factæ ſi pœna adijcitur, valet ſtipulatio. numero 18 365
quæ ſit eius dogmatis ratio. nu. 19. 20 ibid.
ſtipulationi etiam puræ quantum temporis inſit, nu. 1 367
ſtipulationi ſi tempus adiectum ſit differentiæ ſolutionis gratia, ante tempus elapſum agi nequit, nu. 1 368
ſtipulationem tribus modis turpem dici, nu 2. 3. 5 367
de Stipulatione conditionali non agitur ante euentum conditionis. nu. 2 348
ex Stipulatione duas dari actiones, condictionem certi, & actionem ex ſtipulatu. nu. 18 345
ex ſtipulatione facta alteri an ſaltem naturalis obligatio oriatur, num 14 364
in Stipulatione debet interrogatio præcedere, & reſponſio ſequi, nu. 5 344
in Stipulatione in diem ceſſit dies, ſed non venit, nu. 6 346
in Stipulatione pura ceſſit, & venit dies, nu. 3 ibid.
ſtipulationes ædilitiæ prætoriis ſtipulationibus continentur. 18
ſtipulationes communes, nu. 16 354
ſtipulationes conuentionales. nu. 15 ibi.
ſtipulationes emptæ & venditæ hæreditatis quomodo fiebant. num. 3 271
ſtipulationes hæ duæ Dare ſpondes, ſi in Capitolium aſcenderis; & Dare ſpondes, cum mortuus fuero, quare æquiparentur in textu, nu. 1 348
ſtipulationes inutiles quæ dicantur nu. 2 355
ſtipulationes iudiciales, nu. 2 353
ſtipulationes iudiciales & prætoriæ quomodo differant. numero 11. 14 353. 354
ſtipulationis partis & pro parte, nu. 16 270
ſtipulationes prætoriæ communes nu. 10 353
ſtipulationes quare inuentæ, nu. 2 356
ſtipulationum aliæ in dando, aliæ in faciendo conſiſtunt, numero 1. 349
de ſtipulationum diuiſione, nu. 1 353
ſtipulationum prætoriarum ſubdiuiſio, nu. 4 353
ſtipulationum quadruplex diuiſio, nu. 1 ibid.
ſtipulationes dandi cuius ſint naturæ, nu 2. 5 349
ſtipulationes plures vna reſponſione coniungi poſſe, nu. 1 363
ſtipulationes prædictas hodie valere. nu. 5 361
in hoc tit. quid in effectu tractetur. nu. 354
ſumma huius tituli, nu. 3. 4. 5. 6 355
in ſtipulationibus faciendi longum tempus plerunque in eſt, num. 3 368
in Stipulationibus faciendi promiſſor ſoluendo intereſſe liberatur, num. 3 349
in Stipulationibus inſpicitur tempus contractus, nu. 3 367
in Stipulationibus prætorijs regulariter nuda promiſſio non ſufficit, nu. 13 353
in Stipulationibus tempus contractus inſpicitur, non euentus conditionis, nu. 4 155
ſecus in vltimis voluntatib. nu. 5 ibid.
ſtipulatores, & promiſſores quis dicantur, nu 9 346
στέργη φυσική. nu. 3 71
ſtuprum, adulterium, inceſtus, lenocinium, & raptus quomodo differant. 12. 13. 14 623
στύφω quid Græcis. nu. 12 345
ſubarrhare perſonam. nu. 6 379
ſubditi ob nimiam dominorum oppreſſionem poſſunt implorare ſuperiorem. nu. 7 23
ſubiectus iuri alterius in poteſtate habere nequit, num. 3 48
ad Subſtantiam aliquid pertinere, vel ad formam & ſollennitatem rei non eſſe idem, nu 6 163
ſubſtantialia libelli criminalis, nu. 19 555
ſubſtantialia quæ dicantur, nu. 18 ibid.
ſubſtituendi verbum, nu. 1 198
ſubſtituendi verbum dupliciter accipitur, nu. 4 265
ſubſtituendi verbum quomodo in vltimis voluntatibus accipiatur, nu. 2 198
in Subſtituendo quandocunque mentio ſit pupillaris ætatis, pupillaris ſubſtitutio dicitur, nu. 17 204
ſubſtitutio a Pagano facta verbis directis, quê effectum habeat, num. 12 211
quid, ſi fiat verbis obliquis, nu. 13 ibid.
quid item, ſi communibus concepta ſit nu. 14 ibi.
ſubſtitutio compendioſa a milite facta, quos effectus habeat, nume 4 210
ſubſtitutionis compendioſæ explicatio. nu. 2 ibi.
ſubſtitutio directa, fideicommiſſaria, nu. 1 265
ſubſtitutio directa in codicillis facta, valet in vim fideicommiſſi, num. 8 199
ſubſtitutio exemplaris cui directa, nu. 1 205
ſubſtitutio exemplaris quibus fieri poſſit, nu. 6 206
ſubſtitutio exemplaris quomodo finiatur, nu. 12 ibid.
ſubſtitutio præcedens patris teſtamentum, nu. 3 208
ſubſtitutio pupillaris nominatim & generaliter fieri poteſt, numero 1 199
ſubſtitutio pupillaris non valet niſi pater ſibijpſi faciat teſtamentum, nu. 9 204
item niſi impubes vel inſtituatur, vel exhæredatur, nu. 10. ibid.
item in ea requiritur, quod ex teſtamento adeatur hæreditas, num. 11 ibid.
ſubſtitutio pupillaris quibus modis finiatur, nu. 12. 206
ſubſtitutio pupillaris quibus verbis fiat. nu. 15. 16 204
ſubſtitutio pupillaris quomodo finiatur, nu. 12 206
ſubſtitutio pupillaris ſi generaliter fiat, quos effectus habeat, numero 2. 4. 5 209
ſubſtitutio pupillaris vnde dicta, nu. 1. 2 203
ſubſtitutio pupillaris vt valeat, neceſſe eſt patrem ſibi etiam teſtamentum facere, nu. 1 208
ſubſtitutio reciproca facta perſonis inæqualibus, quot ſubſtitutiones contineat, nu. 11 200
ſubſtitutio reciproca omnes ſubſtitutiones continere poteſt. nume. 7. 10 ibi.
ſubſtitutio reciproca vnde dicta, nu. 5 ibid.

ſubſti-

by Google

INDEX.

ſubſtitutio vulgaris tacita an ſub expreſſa pupillari comprehendatur nu.14 204
ſubſtitutionis pupillaris definitio.nu.4.5 203
cur inuenta. ibid.
ſubſtitutionis pupillaris & exemplaris affinitas.nu.2 205
ſubſtitutionis ſpecies duæ.nu.5 198
ſubſtitutionem pupillarem poſſe ſecreto fieri,nu.1 207
an tum noua ſollennia requirantur,nu.2 ibi.
ſubſtitutionem reciprocam inepte breuiloquam dici,nu.6 220
ſubſtitutionem reciprocam non eſſe propriã ſpeciem,nu.8. ibid.
in Subſtitutione pupillari quæ ſint neceſſaria,num.1 203
ſubſtitutiones in reciproca côtentæ, dicuntur expreſſæ,n.12.200
ſubſtitutus in caſu huius §: an ad vtramque partem admittatur, ſubſtitutiones,vel accreſcendi iure, nu.4 202
Subſtitutus vltimo loco omnibus alijs ſubſtitutus cenſetur numero 5 ibi.
inter ſuccedentes iure diuerſo,ius accreſcendi non habet locum, num.3 307
ſuccedendi quatuor capita, ſiue ordines,nu.5 30
ſuccedere quid ſit,nu.1 ibid.
ſucceſſio ciuilis quandiu duret nu.3 185
ſucceſſio in capita.nu.7 289
ſucceſſio in ſtirpes.nu.8 ibid.
Errare Dd.qui ſucceſſ. in ſtirpes in recta linea ad pronepotes tãtum extendunt.nu.8 291
ſucceſſio per honorum venditiones quales olim ambages habuerit,nu.1 334
ſucceſſionis inteſtatæ ſumma ex iure Authenticorum, ſiue Nouellarum,nu.6 284
ſucceſſionis ſpem qui habet, idem & tutelæ onus ſubire debet, num.5 73
Succeſſionis vocem hic paſſiuè accipi, nu.5 318
de Succeſſione cognatorum. Rub. 307
de Succeſſione legitima, verba legis 12.tabularum,nu.2 322
de Succeſſione libertorum. Rub. 316
in Succeſſione ab inteſtato prima cauſa eſt ſuorum hæredum,numero 3 286
in Succeſſione aſcendentium gradus non attenditur: ſecus collateralibus,nu.3 289
in ſucceſſione ſuorum præferebat lex 12.tab.maſculos fœminis, in agnatis ſecus erat,nu.1 302
ſucceſſionum alia prætoria,nu.1 284
de ſucceſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex S C.Claudiano. Rub. 334
huius tituli continuatio,num.1 ibid.
ſucceſſorium edictum de perſona in perſonam veteri iure inter agnatos non obtinebat,nu 8 300
id poſtea a prætoribus correctum fuiſſe.ſed imperfecte nu.9.11. 301
ſucceſſorium edictum cur inductum, nu.6 300
ſucceſſorium edictum quid & quotuplex,nu.3.4 ibid.
ſucceſſio triſtis, vocatur etiam alibi luctuoſa hæreditas,nu.4.302
varia viciſſitudo iuris quod matri tribuebatur in ſucceſſione filij inteſtati,nu.1.2.3.4.5.6 302
pater quomodo naturali tantum filio ſuccedat,nu.3 305
ex damnato coitu natis fiſcus ſuccedit,nu.5 ibid.
ſuculæ ſtellæ,nu.5 120
ſuculi,nu.4 ibid.
ſuperficiarij definitio,nu 13 389
ſuperimpoſita inferioribus cedunt,nu 2 117
ſuperlatiuus quandoq. pro poſitiuo ponitur in legibus nu.2.391
ſupplicium vltimum ſignificat mortem naturalem, num.2. 621
ſurdus & mutus ex accidenti, an teſtari poſſint, num.2 178
ſurdus & mutus ſimul a teſtari nequit,nu.1 ibid.
ſurdus tantum teſtandi ius habet,num 3 ibi.
idem in muto tantum,nu.4 ibid.
ſurdus teſtis eſſe nequit,nu.11 165
ſurdi tutores eſſe non poſſunt,nu.2 85
ſurrogatum ſapit naturam eius, in cuius locum ſurogatur, numero 4 532
ſuſcipere verbum.nu.126 529
ſuſpectus tutor, vel curator, quis ſit.nu.2 90
ſuſpecti cognitio delegari poteſt,nu.5 91
de ſuſpectus tutoribus & curatoribus Rub. 90
huius tituli elegantia & diuiſio,nu.5 ibid.
ſuitas quid ſit,nu.16.184 nu.4.5 222
ſuitatis multiplex effectus remiſſiuè, nu.9 222
de Suitatis vocabulo. ibi.
ſuus hæres qui dicatur,nu.15 184
ſuus hæres vt quis dicatur,quæ ſint neceſſaria,nu.1 287
ſuus qui quandoque eſt mortis tempore poſtea deſinit eſſe ſuus, num.3 288
an ſuus quis ſit,inſpicitur tempus deſtituti teſtamenti,non mortis teſtatoris,nu.3 290
ſuis hæredibus ipſo iure etiam ignorantibus hæreditas accedit, num.1 288
ſuis hæredes etiam agnati ſunt: quibus differant,nu.4 296
ſui hæredes prætorio beneficio habebant annum ad hæreditatem adeundum, agnati & cognati 100.dies,nu.7 300
ſui & extranei hæredes in quibus differant,nu.9 224
ſui & neceſſarij hæredes qui ſint,nu.1.2 222
ſui hæredes etiam remotiſſimo gradu agnatos excludunt num.3. 316
ſyndicus,nu.6 577
συνειπεῖν nu.7 ibi.
ſynedria quid ſignificet,nu.24 565
συνηγορεῖν.nu.8 577

T

TAbellio male faciens teſtamentum, tenetur parti,nu.5 440
taberna quid ſignificet,nu 20 565
tabernarij qui,nu.21 ibid.
tabulæ domino quare ſaltem vtilis in rem actio detur,nu.8 118
tabulas teſtamenti omnem figuram materię accipimus,nu.2 168
tacens an pro conſentiente habendus,nu.6.8.9 53
tacere eſt medium inter conſentire & diſſentire, num.7 ibi.
tacita hypotheca vnde dicatur,nu.10 532
tacita legis conditio in locum expreſſe conditionis a teſtatore appoſitæ ſuffecta, non impedit tranſmiſſionem,num.3 235
talionis pœna,nu.7 436
temporales & dilatoriæ exceptiones quæ ſint num.4.14 592
temporalia ad agendum, perpetua ſunt ad excipiendum. nu.14. 584
tempus longus quando concedatur,nu.11 89
tempus modicum obligationem non vitiat, nu.5 350
tempus non eſt modus inducendæ, vel tollendæ obligationis, num.3 347
tempus qualitas quomodo conſiderandæ, nu.6 558
ante Tempus agenti qualiter duplicandam tempus,nu.3.4.5.6. 593
de Tempore ſtudendi in iure ciuili,nu.17 6
temporum continuatio quomodo fiat,nu.2 145
de Tenus dictione,nu.11 479
terminus vnus dandus ad omnes dilatorias exceptiones proponendas,nu.2 595
fallit,nu 3 ibid.
teſtamentarius hæres quamdiu ſperatur, legitimi non admittuntur,nu.5 290
teſtamentarij,& ex inquiſitione dati, non ſatiſdant,nu.6 80
teſtamentario tutore ſub conditione dato, ea exiſtente,tutela finitur, nu.1 76
teſtamentario legitimo tutore deficiente, datiuo locus eſt, numero 1 68
teſtamentario tutore capto ab hoſtibus,datur datiuus nu.2 69
idem quando locum habeat, nu.2 ibid.
teſtamentaria tutela ab adita in primis hæreditate confirmatur, num.5 69
teſtamentaria tutela donec ſperatur, legitimæ non eſt locus, nume.3 ibid.
teſtamentaria tutela & legitima nullam inter ſe differentiam recipiunt, nu.4 65
teſtamentaria tutoris datio vt ſit valida tria requiri,nu.4 58
teſtamentum a pagano non ritè factum per ſequentem militiam confirmatur,nu 6 174
ſi tamen nouæ voluntatis extent argumenta,nu.8 ibi.
teſtamentum an per ingreſſum monaſterij rumpatur, nu.4 212
teſtamentum an rectè a Iuſtiniano mentis teſtatio dicatur. numero 1. 161
teſtamentum an valeat, ſi teſtator ſciuit teſtem ſeruum eſſe, & communi opinione habebatur pro libero, nu.6 166
teſtamentum calatis comitijs,nu.2 162
teſtamentum capitis diminutione irritatum reualeſcit, ſi impedimentum quod ſuperuenit, tollatur nu.1.3.6 214
teſtamentum capti ab hoſtibus non valet, ibi factum,nu.1 179
ſed quod fecit, priuſquam caperetur, omni caſu valet, numero 2. ibid.
teſtamentum & naturali & ciuili agnatione rumpitur,nu.1.212
teſtamentum inofficioſum quod dicatur,nu.2 216
teſtamentum in quo emancipatus eſt præteritus, reſcinditur per bon.

INDEX.

bon.poſ.contra tabulas,nu.1 292
teſtamentum in quo poſthumus eſt præteritus valet, dum nuſcatur,nu.16 181
teſtamentum militare ſecundum ius gentiũ cenſetur,nu. 10. 170
teſtamentum militare valet intra annum à miſſione,nu.5 133
fallit nu.5.6 ibid.
quod de cauſaria miſſione accipiendum eſt,nu.4 ibid.
teſtamentum militare vt obtineat, prius de militis voluntate conſtare debet nu.2 172
teſtamentum nuncupatiuum eſſe iuris ciuilis,num.2 169
teſtamentum nuncupatiuum in quo differat à teſtamento ſcripto,nu.5 ibi.
teſtamentum nuncupatiuum vnde ſic dictum,num.3.4 ibid.
an teſtamentum ob filij præteritionem etiam nullum ſit iure prætorio,nu.9.10 180
teſtamentum ob præteritionem filij nullum, an conualeſcat, ſi viuo patre filius moriatur,nu.15 181
teſtamentum patris & pupillaris ſubſtitutio quando pro vno teſtamento habeantur.nu.2.&3 206.207
quando item pro duplici nu. ibid.
teſtamentum peres & liberam quam habuerit ſollennitatem numero 7 162
teſtamentum perfectum non tollitur per imperfectum,nu.9. 215
fallit,nu.10 ibi.
teſtamentum prætorium quando in vſu fuerit,nu.2 163
teſtamentum primum poſteriore rumpitur,nu.1.7 212.213
modo poſterius iure factum ſit,nu.6 212
quando id procedat nu 5 213
teſtamentum primum ſecundo rumpitur, etſi in eo hæres ex certa ſcriptus ſit,nu 1 213
quid, ſi miles ſecundum teſtamentum faciat,nu.2 ibid.
quid, ſi quis in ſecundo teſtamento inſtituat hæredem in re certa,& velit etiam primum teſtamentum valere,nu.5 ibid.
teſtamentum procinctum,nu.6 162
teſtamentum quando dicatur fieri irritum,nu.5 211
teſtamentum quando dicatur ruptum,nu.2 211
teſtamentum quando valeat nuncupatum,nu.7 215
teſtamentum quibus modis infirmetur. Rubr. 211
teſtamentum quibus literis quaue lingua ſcribatur non refert, num.4 168
teſtamentum quod ab initio non valet, nullum,ſeu iniuſtum,aut non iure factum dicitur,nu.1 211
teſtamentum quomodo adoptione rumpatur,nu.2 212
teſtamentum ſcriptum & nuncupatiuum quomodo differant, num.1 163
teſtamentum ſi non appareat quod poſterius ſit, aut prius, melior eſt conditio poſſidentis,nu.4 213
teſtamentum vnum pluribus exemplis ſcribi poteſt, num.1 168
ſingulis exemplis plena fides habeatur,num.5 169
quando id neceſſarium,nu.2 ibid.
teſtamenti approbatione voluntaria, querela amittitur, neceſſaria non item,nu.4 220
teſtamenti definitio, nu.9 161
in teſtamenti definitione quomodo iuſta ſententia accipiatur, num.7.9.11 ibi.
teſtamenti factio vel actiua vel paſſiua,nu.1 224
cum quibus Teſtamenti factio eſt, hæc verba textus quomodo intelligenda,nu.3.5 165
teſtamenti factionem dici, alijſque verbis non aptè coniungi, num.2 224
teſtamenti furtum vel occulto publici eſt iudicij: alterius verò inſtruenti non item,nu.11 627
teſtamentum § diſcuſſio,nu.5 174
teſtamenti prioris clauſulæ reuocatoriæ vtilitas, nu.5 213
qui teſtamento tutores dari poſſ. Rub. 59
qui teſtamento tutores dari poſſint, tituli continuatio, nu.1. ibi.
eiuſdem epitome ſiue ſumma,nu.2 ibi.
teſtator in dubio potius teſtari, quam codicillari voluiſſe præſumitur.nu.6 282
teſtamentum facere quibus non eſt permiſſum. Rubr. 175
teſtamentum facere regulariter omnibus licet,nu.1 ibid.
teſtamentum nuncupatiuum hodie in vſu eſſe,nu.1 169
contra Teſtamentum filijfa.militari iure factum,non dari querelam inoffic. teſ.nu.5 174
inter Teſtamentum & codicillos differentia,nu.10 161
teſtamento nuncupatiuo quomodo hodie vtimur,nu.6 169
in teſtamento debent omnia vno contextu fieri,nu.2.3 163
in Teſtamento eodem ſi bis eadem res legetur, an plus quam ſemel exigi poſſit,nu.20 185
in Teſtamento hodie ſi minus relinquitur agitur ad ſupplementum,nu.4.8.&19.nu.10 215
in Teſtamento militari conditionis euentus retrotrahitur ad tempus declaratæ voluntatis,nu.7 133
in Teſtamento ſcripto requiritur, vt nomen hæredis exprimatur à teſtatore,nu.11 165
in Teſtamento ſecundo qualis conditi poſita ſit,multum refert, vt per id primum rumpatur,nu.6 213
in Teſtamento vtile per inutile non vitiatur,nu.5 196
teſtamenta an alio ſigno vice annuli ſignari poſſint,num.3 164
teſtamenta non temere reſcindenda,nu.3 215
nec ſeptem teſtium aſſertioni contra teſtamentum credendum,nu.4 ibid.
fallit, nu.5 ibid.
teſtamentorum executores de omni culpa tenentur, de qua principalis hæres teneretur, nu.48 505
teſtamentorum tria genera apud veteres,nu.1 162
de Teſtamentis ordinandis. Rub. 161
in Teſtamentis diuerſorum nulla eſt coniunctio,nu.4 236
in Teſtamentis ſufficit habilem fuiſſe teſtem tempore conditi teſtamenti etſi poſtea inhabilis efficiatur.nu.7 166
in Teſtamentis primo videndum, an quis teſtari potuerit, deinde an ſecundum ius teſtatus ſit,nu.6 165
teſtari qui non poſſint, an inteſtati propriè dicantur,nu.5 285
eorum quis Teſtari prohibeantur, anacephalæoſis,nu.4 179
teſtato & inteſtato nemo poteſt ſimul decedere,nu.8.15 195
fallit in milite & aliis quibuſdam caſibus,nu.14 ibi.
teſtator alios grauare poteſt, vt pro fructuario fideiubeant numero 7 135
teſtator an relinquat hæreditatem nomine quotæ an nomine rei ſingularis.num.4 274
teſtator poteſt ad dupondium tranſire,nu.12 193
teſtator poteſt hæreditatem diuidere, in quot partes velit. nume 7 193
teſtator quando ſimpliciter fidem hæredis elegit, non requiritur vlla ſollennitas teſtamentaria,nu.7 276
teſtator ſi rem legatam pignori obligauit, tenetur hæres eam luere,nu.3 241
teſtatoris minima capitis deminutione teſtamentum irritatur, num.5 214
fallit militie filio nu.6 ibi.
teſtatori licet ſuam voluntatem reuocare, quotieſcunque voluerit,nu.1 259
teſtatorem ad dupondium deſcendere poſſe,nu.2 195
teſtatorem furioſum allegans fuiſſe, id probare debet nu.7 177
quomodo id ſi verum ibi.
teſtatorum ordo quis hodie ſeruetur nu.1 335
teſtis etſi dicat, Titium Seio promiſiſſe, tamen non præſumatur ſtipulatio num.8 365
teſtes debent in præſentia & conſpectu teſtatoris eſſe,nu.14.164
teſtes duo ad minus in teſtamento militari requiruntur, num.3. 132
teſtes in dubio præſumuntur non rogati eſſe, nu.8 164
teſtes omnes etſi legatarij ſint,tamen valet teſtamentum, numero 3 167
teſtes plures vno annulo ſignare poſſunt,nu.1 164
teſtes quales eſſe debeant,nu.13 ibid.
teſtes ſeptem rogati adeſſe debent in teſtamento, nu.4 163
teſtimonium domeſticum quid,nu.5 160
teſtium ſubſcriptio neceſſaria in teſtamento ſollenni,nu.9 163
item ſubſignatio eorundem,nu.10 ibid.
De teſtium & notarij ſubſcriptione nu.7 178
teſtibus duobus metum teſtificantibus plus creditur, quam mille alijs,nu.18 516
textus an disiunctim vel coniunctim legendus,num.3 13
textus hic aliter declaratus,quam hactenus,nu.3 167
textus ampliatio.nu.3 160
textus liberalis explicatio.nu.8 539
textus noſtri ſenſus verus,nu.7 ibi.
textus notabilis explicatio.nu.13 467
textus verba ex noxali cauſa nouiter declarata & intellecta nume.21 541
textum de hæreditate extranei accipiendum,num.3 74
textum hic de intereſſe pecuniario loqui.nu.16 365
textum hunc diuerſimode legi.nu.1.2 361.362
defenſa communis eius lectio.nu.3 ibi.
Theatrum quid,nu.4 191
vnde dictum. ibid.
θεῖος promiſcue & auunculum & patruum ſignificat, nu.1 312
Theophilus iuris conſultus,nu.6 5
Theophili extenſio reiecta,nu.4 372

Theodo-

Theodoſianus codex. nu. 6 — 5
θερμάστης θερμαίνω num. 4 — 574
theſaurus arte magica inuentus cuius fiat, nu. 5 — 121
theſaurus data opera inuentus non ſit inuentoris, nu. 9 — ibid.
theſaurus donum fortunæ, nu. 4 — ibid.
theſaurus quid, nu. 3 — ibi.
theſauri inuentione acquirimus dominium, nu. 1 — ibid.
qualiter hoc procedat, nu. 2 — ibi.
in Theſauro petendo ſi concurrant & directus, & vtilis dominus, quis præferatur, nu. 8 — ibid.
θέσις dicitur adoptio nu. 5 — 42
θετμός num 3 — 15
Teutſch gentile nationis nomen, nu. 13 — 3
thlaſię qui, nu. 3 — 46
thlibię qui. — ibid.
tignum alienis ædibus iniunctum non vſucapitur, nu. 12 — 114
tignum alienum meis ædib. iniunctum, quare non tenear eximere, nu. 6 — ibid.
tignum in alienum parietem immittere quibus ex cauſis liceat, num. 5 — 118
tigni appellatione quid veniat, nu. 8. 10 — 114
titulus de quibus libertis loquatur, nu. 1 — 320
titulus in ff. ad l. Cornel. de ſicar. cur potius de ſicarijs, quam de homicidijs ſit inſcriptus, nu. 2 — 614
titulus inſtitutionis etiam in parentibus requiritur, nu. 5 — 221
quib. caſibus, non requiratur, nu. 6 — ibid
titulus quid, nu. 6 — 104
tituli huius continuatio. nu. 1 — 96
epitome. nu. 1 — 549
tituli huius ordo defenſus, nu. 6 — 266
tituli totius argumentum ſeu epitome, nu. 11 — 322
tituli oneroſi qui ſint, nu. 26 — 468
tituli quibus rerum dominia acquiruntur, partim ex iure gentium, partim iure ciuili procedunt, nu. 7 — 115
titulo hoc de generali cognatione agi. nu. 3 — 310
torrens eſt, quod hyeme tantum fluit. nu. 2 — 110
τόξευμα, τόξον. nu. 9 — 614
à toto ad partes argumentum affirmatiuè valet. nu. 6 — 241
de Toto ad partem argumentum procedit, etiam in exceptionibus, nu. 3 — 273
quibus caſibus huic argumento non ſit locus, nu. 3 — ibi.
trabes & ligna an per fluuionem accedant, nu. 6 — 108
traditio optima a definitione procedens, nu. 5 — 8
traditionem & titulum probare, in Publiciana ſufficit, n. 57. 461
ad traditionem quæ requirantur, nu. 2. 4 — 121
traditionem clauium transfertur dominium, nu. 8 — 123
traditione conſequimur dominia iure naturali, nu. 1 — 121
traditione vt transferatur dominium requiritur cauſa, nu. 5. ibi.
Traiani Imp. conſtitutio de teſtamento militari, nu. 7 — 171
à Traiani conſtitutione militaris teſtamenti priuilegia pendere, num. 8 — ibi.
translatio legatorum quomodo fiat, nu. 6. 10 — 260
translatio niſi præcedente ademptione fieri nequit, num. 4 — 259
tranſlatio quid, nu. 3. 4 — ibid.
traſmiſſio quando locum habeat, nu. 1 — 307
tranſuerſa cognatio habet aſcendentes. nu. 1 — 310
Trebatius Ciceroni amiciſſimus, nu. 3 — 181
C. Trebatius iuriſperitus. — ibid.
Trebelliana an ob omiſſum inuentarium amittatur, nu. 33 — 226
Trebelliano S. C. in quibus hodie locus ſit tres caſus, nu. 8 — 273
tremiſſes, nu. 7 — 71
Tribonianus genere Pamphilus, nu. 1 — 5
Tribonianus Macedonici cuiuſdam filius. — ibid.
Tribonianus iuriſperitus, nu. 6 — ibi.
Tribonianus omnis religionis contemptor, nu. 1 — ibid.
tribunorum numerus Romæ, nu. 4 — 69
tributoria actio aduerſus quos detur, nu. 11 — 566
tributoria actio in mercede peculiari locum habet, nu. 5 — 566
tributoria actio qua ratione introducta, nu. 3 — ibi.
tributoria actio vt locum habeat, patientia domini ſufficit, numero 7 — ibi.
tributoria cum de peculio, & de in rem verſo actione concurrit, num. 4 — 568
tributoria & de peculio vna alteram electione tollit, nu. 12. 566
tributoriæ actioni quando propriè locus ſit, nu. 10 — ibi.
tributum quomodo hic accipiatur, nu. 4 — ibi.
triens, nu. 4 — 193
tripli, textus huius §. explicatio. nu. 3 — 513
in triplum quando agere dicamur, nu. 2 — 512
tripondius quid, nu. 4 — 195
tritauus vnde ſit dictus, nu. 2 — 318
triumphandi modus apud veteres, nu. — 9
Triphonij reſponſum emendatum, nu. 4 — 208
turpitudo ſi ex vtriuſque contrahentis parte verſetur, ſtipulatio ipſo iure nulla eſt, nu. 6 — 367
quid, ſi ex ſtipulantis tantum parte proueniat, nu. 7 — ibid.
quid item, ſi ex promittentis tantum parte verſetur, nu. 8. ibid.
tutela captiuitate pupilli finitur, nu. 5 — 76
tutela eſt de iure ciuili. nu. 10 — 57
tutela eſt munus neceſſarium, nu. 3 — 117
tutela & cura ſunt munera publica, nu. 1 — 83
tutela finitur pubertate pupillæ pupilleuè, nu. 2 — 75
tutela hæc quare dicta ſit fiduciaria, nu. 3 — 68
tutela legitima quid & quotuplex, num. 13 — 57
tutela munus virile, nu. 6 — 67
tituli huius continuatio. nu. 1. — ibid.
tutela teſtamentaria quæ ſit, nu. 12 — 57
tutela triplex, nu. 11 — ibi.
tutela vna quandoq; ne excuſat, nu. 3 — 84
tutelæ actio contraria definitur, nu. 68. — 526
in Tutelæ actionem quid veniat, nu. 1 — ibid.
tutelæ actione contra tutorem intentata, de rationibus diſtrahendis actio perit nu. 6 — 72
ſecus eſt in furti actione: & quæ ſit diuerſi iuris ratio, nu. 7. ibi.
in tutelæ actione directa praxis, nu. 69 — 526
tutelæ contrariam actionem quare prætor induxerit, nu. 4 — 404
tutelæ cauſa efficiens, nu. 15 — 57
tutelæ definitio, quidque in ſe contineat, nu. 1 — 56
tutelæ definitionis explicatio, nu. 2 — ibid.
tutelæ datiuæ quando ſit locus, nu. 14 — 57
tutelæ introducendæ cauſa finalis, nu. 1 — 72
tutelæ ſubiectum, nu. 5 — 56
tutelæ tres quomodo cenſeantur, nu. 2 — 84
ante Tutelam finitam, tutelæ iudicio agi non poteſt, nu. — 525
tutela finita, vel cura, quæ actiones competant, nu. 2. 3 — 81
à Tutela & cura non appellatur, & quæ ſit ratio, num. 1. 3 — 89
à Tutela immunitatem quæ præſtare ſoleant, nu. 3 — 83
in tutela & cura nulla alia quam fideiuſſoria cautio admittitur, num. 4 — 80
in Tutela teſtamentaria pater filio ſe inuitus nō obligat. n. 11. 60
tutelas tres gerens, a quarta excuſationem habet, nu. 1 — 84
de Tutelis Rubr. — 56
de Tutelis tituli continuatio, nu. 2. — 56
tutor a iudice ſub conditione inutiliter datur, nu. 4 — 61
tutor a iudice ſub conditione dari non poteſt, nu. 2 — 76
tutor ab inteſtato an dari poſſit, nu. 10 — 58
tutor ad certum tempus dari poteſt in teſtamento. nu. 1 — 61
tutor cauſas pupillares procurare tenetur, nu. 9 — 577
tutor corpore præſens, authoritatē ſuā interponere debet, n. 1. 75
tutor dari poteſt in loco originis, dominij & facultatū, nu. 3. 70
tutor dari poteſt ſub conditione, nu. 3 — 61
tutor datus a patre filiolam an & quādo ſit cōfirmandus, n. 1. 59
quid de tutore filio naturali tantum dato. nu. 4 — ibid.
quid ſi a matre datus ſit tutor, nu. 5 — ibid.
quid ſi pater filio adoptiuo tutore ſcripſit, nu. 6 — ibi.
tutor datus ad tempus adueniente tempore tutor eſſe deſinit. num. 1 — 77
tutor datus filio emancipato, eſt confirmandus a iudice ſine inquiſitione, nu. 1 — 58
quando id fallit, nu. 2 — 59
tutor defenſurus pupillum non tenetur ſatiſdare. nu. 5 — 582
tutor etiam in codicillis relinqui poteſt, nu. 9 — 58
tutor ex interuallo ratificare non poteſt, nu. 2 — 75
tutor finita tutela, curatorem puberi petere tenetur, nu. 4 — 75
tutor incertus dari non poteſt etiam hodie, nu. 1. 2 — 251
quæ ſit ratio. — ibi.
tutor litem cum pupillo habens, excuſatur, nu. 1 — 84
tutor mox inuentarium conſcribere debet, poſtquam eſt conſtitutus, nu. 65 — 526
tutor ob paupertatem non eſt remouendus. nu. 1 — 95
fallit, nu. 2 — ibid.
tutor omittens alimenta pupillo a iudice decerni, vt ſuſpectus remouetur, num. 1 — 94
tutor plures excuſationes habēs, etſi vnam tantum perſequatur, alijs vti non prohibetur; & quomodo hoc procedat, nu. 1. 3. 88
tutor Præſens ſi mendaciter negat pupillo alimenta decerni poſſe, quomodo puniendus, nu. 1 — 94
tutor principaliter perſonæ, ſecundario rebus datur. nu. 2 — 89
tutor pupilli non cogitur eiuſdem curator eſſe, nu. 1 — ibid.
excipitur libertus, nu. 2 — ibi.

tutor

Digitized by Google

I N D E X.

tutor qui necdum adminiſtrat, an & quando, vt ſuſpectus, remoueri poſſit, nu 2 — 92
tutor quis & qualis ſit, nu.6 — 56
tutor quomodo pupillo ſtipuletur, nu.1 — 365
tutor ſecundum patris voluntatem confirmatus, ſit datiuus, vel teſtamentarius, nu.8 — 59
tutor ſimpliciter datus, videtur ſecundario ad totum patrimonium datus eſſe, nu.3 — 89
tutor ſine pupillo hæreditatem adire non poteſt; ſecus in bonorum poſſeſſione nu.5.12 — 74
fallit, ſi pupillus ſit infans, nu.10 — ibi.
tutor ſuſpectus etſi ſatiſdationem de indemnitate offerat, tamen remouetur, nu.1 — 95
tutor temporarius, nu.2 — 69
tutor teſtamentarius confirmatus an præferatur legitimo, numero 10 — 59
tutoris partes quæ ſint, vnam tantum excuſationem habentis, num.2 — 88
tutoris præſentia non ſufficit, niſi verbis actum probet, nu.3 — 75
tutoris prætorij loco hodie curator datur, nu.1 — ibid.
hunc § hodie correctum eſſe, nu.3 — ibid.
tutori doloſo beneficium diuiſionis non competit, num.8 — 81
tutorem habenti aliquando tutor datur, nu.1 — 79
item curator, nu.2 — ibi.
ad Tutorem petendum quantum temporis detur, nu.6 — 305
inter Tutorem & curatorem differentia, nu.7.8.10.11 — 77.78
tutore impedito adminiſtrare quis actorem conſtituat tutor an iudex nu.5 — 79
tutore teſtamentario deficiente ad agnatos deuoluitur tutela, nu me.5 — 64
in Tutore legitimo quæ exigantur, vt adminiſtrare poſſit. n.9. 64
in Tutore maxima & media capitis minutio omnes tutellas finit, minima tantum legitimam, nu 2 — 96
tutores & curatores quando ſatiſdare dicantur, nu.3 — 80
Hodie tam teſtamentarij quam datiui & legitimi tutores ſatiſdant. nu.7 — ibid.
tutores & curatores ſatiſdabant olim ad inſtar procuratoris: hodie ſecus eſt, nu.5 — 649
tutores & curatores vt plurimum, aut ſunt infideles, aut negligentes, nu.2 — 80
tutores omnes cuiuſcunque generis, ſuſpecti poſtulari poſſunt, num.1 — 91
tutores pluures ſi ſine iudice tutelam diuiſerint, ſinguli inſolidum tenentur. nu.5 — 81
tutores principaliter perſonæ dantur, nu.2 — 89
tutores vel curatores qui obligentur ad ſatiſdandum, nu.5 — 80
tutores qui eſſe non poſſint, nu 2.9 4 — 87
tutores qui non gerunt, honorarij dicuntur, nu.2 — 80
Hodie ex conſtit. imp. cuiuſque loci ordinarius magiſtratus da tutores, nu.11 — 71
tutores, quibus actionibus teneantur, nu.3.4.5 — 72
tutores ſi uolint de alieno periculo teneri, poſſunt omnes gerere, nu.4 — 80
tutores ſine decreto iudicis non adminiſtrant, nu.15 — 64
tutores ſuſpecti ab officio remouendi, nu.5 — 90
tutores tenentur rationem reddere tutelæ geſtæ, nu.2 — 72
vnde dicti, nu.2 — 57
ad Tutores etiam non adminiſtrantes periculum redduntur, numero 3. — 80
tutoribus deficientibus magiſtratus conueniri poſſunt, nu.12. 81
tutoribus non exiſtentibus ſoluendo, fideiuſſores excutiuntur, num.11 — ibi.
tutoribus pluribus datis, vni poteſt committi, vt ſatiſdet & adminiſtret, nu.1 — 80
tutoribus pluribus exiſtentibus an quilibet pupillo in ſolidum teneatur, nu.4 — ibid.

V

VAcans aſſis, pars ſcriptis hæredibus tacitè accreſcit. nu.1. 195
Vadianus, nu.8 — 2
vaſallus & emphyteuta non alienant ſine conſenſu domini numero 79 — 501
Vandali Europæ ſeptentrionalis omnium ferociſſimi, num.7 — 3
Vandali quando Gallias inuaſerint. — ibid.
vectigal quid, nu.3 — 101
in Venationibus ſpectanda conſuetudo cuiuſque loci nu.1 — 105
vendicare quid ſit, nu 2.3 — 494
venditio an & quatenus conſtet, ſi precium in alterius voluntatem, conferatur, nu 5.6.8 — 380
venditio conditionalis quatenus valeat, nu.3 — ibid.
venditio imaginaria, nu.6 — 410
venditio minoris, quam mandatum ſit non valet, nu.6 — 399
venditio ſi imperſonaliter fiat, quantis res æſtimabimur. iure nulla eſt, nu.7 — 380
venditor an teneatur præciſè rem venditam præſtare, vel liberetur præſtando intereſſe, nu.77 — 506
venditor quando dicatur emptori fidem habuiſſe de præcio. nume.4 — 112
venditor vltra dimidium iuſti præcij deceptus, quod beneficium habeat, nu.4 — 381
Veneti quare libertatem prætendant, nu.7 — 99
venia quomodo a iudice impetranda, nu. 18 — 416
verba communia, nu.8.9.11 — 212
verba directa. — ibi.
verba impropriandа, vt ſuſtineatur libellus. nu.8 — 96
verba obliqua, nu 9 — 211
verborum ſollennitas olim in ſtipulatione ſeruata, hodie eſt neceſſaria nu. — 146
de verborum obligationibus, nu. Rub. — 144
verbis coniuncti præferuntur re coniunctis, nu.38 — 237
verbena herba, nu.3 — 103
inter verberare & pulſare quæ ſit differentia, num.2 — 433
verna, vernula, vernaculus, nu.9 — 256
vernę qui, nu.3 — 23
verſ. ſane vno caſu in §. noſtro, explicatio. n.61 — 499
verſ. ſi vnius pars. &c in hoc §. explicatio. nu.2 — 618
verſ. vltimi in l re coniuncti. de l. 3. declaratio, nu.24 — 238
veterani quatenus excuſentur. nu.2 — 87
vetus calumniæ actio. nu.3 — 611
vetus lectio defenſa, nu. 14 — 6
veteri iure tenebantur hæredes vltra vires hæreditatis, nu.2. 224
veteres religioſè ſuas vxores & filias obſeruaſſe ac cuſtodijſſe, num.5 — 417
via publica. nu.1 — 429
via vicinalis. — ibid.
viæ latitudo. nu.7 — 326
viam promittere poteſt, qui fundum non habet, nu.8 — 129
ſupra Viam quando poſitum eſt quid, quod nocere poteſt, pœna eſt decem aureorum, nu.6 — 440
vias publicas quomodo Iſidorus definiat, nu.1 — 428
viatores quomodo hic accipiantur; & de propria eorum ſignificatione, nu 4 5 — 518
vicarius cum ſuo peculio eſt in peculio ordinarij. nu.4 — 568
vicarius quod debet ordinario ſeruo, dominus non deducit. numero 3 — ibi.
Vigilij interpretatio ad hunc, §. nu.3 — 186
villa à vehendo dicta. nu.8 — 99
villa quomodo hic accipiatur, nu.6 — ibid.
villa tripartito diuiditur nu.7 — ibid.
in Vinculis & eos accipimus: qui ſine dedecore in publico apparere nequeunt, nu.27 — 464
vindiciæ, nu 2.3 — 494
vindicta quid, & vnde dicta, nu.4.5 — 26
vindico verbum vnde concretum, nu.1 — 494
vinum Campanum, nu 9 — 551
vinum ſpurcatum quid nu.5. — 431
vir vxorem accuſat de adulterio, non vxor virum; & quæ diuerſitatis ratio. nu 3.4 — 623
virtutis proprium. — 12
vis an cenſeatur in continenti facta, vel ex interuallo, iudicis relinquitur arbitrio, nu.11 — 607
vis & poteſtas genus in definitione, nu.4 — 56
vis in hoc interdicto quomodo accipiatur, nu.4 — 607
vis priuata & quotidiana à Cicerone, nu.2 — 627
vis priuata quomodo committatur. — ibi.
vis publica ſiue armata, nu.2 — ibid.
vis quomodo definiatur nu.10 — 516
vis quinque ſpecies recenſentur, nu.15 — ibid.
vis & poteſtatis acceptio. nu.3 — 56
vis priuatæ quæ ſit pęna, nu.5 — 627
vi quodcunque fit, metu quoque fieri dicitur, nu.5 — 516
de Vi bonorum raptorum. Rub — 424
vitium aliud perſonale, aliud reale, aliud quaſi reale, nu.3 — 141
vitium reale & quaſi reale impediunt vſucapionem, nu.1 — 143
item, ſi rei vſucapiendæ commercium eſt interdictum, n.8. ibi.
vitium reale quouſq; primi autoris ſucceſſores ſequitur, n. 2. 141
vituli, num.4 — 120
inter Viuos quod conceditur, multo magis in vltima voluntate concedendum, nu.4 — 31

Vlpianus

INDEX.

Vlpianus improuide a Rudolpho Agricola notatus,nu.14 8
Vlpiani reſponſum in l.Græce §.illud hoc tit.reſtitutũ, nu.8. 173
in Vltima voluntate ſi fiat alienatio ſufficit fraudis euentus: ſecus,ſi fiat inter viuos,nu.14 467
ab Vltimis voluntatibus, & contra, argumentum an valeat, numero 5 32
vnica,num.4 193
Vniuerſitas ſemper in legibus ad perſonas aptas reſtringitur, num.1 476
vniuerſitas hæres inſtitui poteſt,nu.5 192
vniuerſitatis res differunt a publicis,nu.1 100
per vniuerſitatem quibus modis nobis acquiratur, nu.2 160
de Vniuerſitate corporum & vniuerſitate iuris, nu.4 246
vno conceſſo, videntur omnia conceſſa, ſine quibus illud expediri nequit,nu.4 39
vocare in ius quid ſignificet, nu.15 485
voluntas & caſus fortuitus in confuſione æquiparantur.nu.6.112
voluntas teſtatoris ſemper attendenda,nu.10 233
voluntas teſtatoris non debet pendere ex alieno arbitrio,n.7.292
vox una & generice & ſpecifice quandoque ſumitur,nu.5 138
vrbanæ ſeruitute aliæ attentæ aliæ negantes, nu.1 127
in Vrbe ſepelire olim non licuiſſe,nu.5 102
vſurarius cogitur ſatiſdare,nu.4 135
vſurarius vtitur fructibus ad neceſſitatem, nu.2 ibid.
inter vſuarium & fructuarium differentia,nu.5 136
vſus ædium mulier legatus ea conditione, ſi a viro diuertiſſet, maritum non excludit, nu.2 136
vſum rei alienę in ſuum lucrum conuertens furti tenetur, numero 3 418
vſus alteri,concedi non poteſt,nu.3 135
vſus & vſusfructus differunt,nu.5 131
vſus & ipſius quomodo furtum, nu.11 415
vſus definitio,nu.1 135
in vſu pecoris an fructuarius & vſuarius differant,nu.4 136
de Vſu & habitatione Rub. 135
vſucapere qui poteſt, poteſt Publicianam intentare, & contra, num.23 458
vſucapio & præſcriptio quale dominium tribuant, directum an vtile, nu.7.9 138
vſucapio & præſcriptio quomodo differant, nu.4 138
vſucapio in genere & res mobiles & immobiles includit,numero 2 131
vſucapio iure ueteri non tribuebat dominium, ſed poſſeſſio authoritate iuris defendebatur, nu.5 140
vſucapio non eſt iniuſta,nu.21 139
vſucapio quibus modis interrumpatur,nu.4 140
vſucapio vnde introducta,& qua de cauſa,nu.18.19 138.189
vſucapionis definitio,nu.6.17 130
vſucapionis requiſita,nu.2.7 139.140
vſucapionem bona fide cœptam non uitiat ſuperueniens mala fides,nu.7 144
vſucapionem cur prætor reſcindat,nu.1 461
ad Vſucapionem quantum tempus ſit præfinitum, nu.1 139
vſucapione deficiente,nec Publiciana datur,nu.32 459
ab vſucapione ad Publicianam argumentum affirmatiue procedit,non negatiue,nu.48 460
in Vſucapione continua poſſeſſio requiritur,nu.10 138
in Vſucapione omni tempore bona fides requiritur iure Canonico,nu.10 145
in Vſucapione ſemper ſpectatur initium,nu.2 144
de uſucapionibus & longi temporis præſcriptionibus. Rub. 137
huius tituli ad præcedentes continuatio, nu.1 ibi.
vſufructuarius ſeruum fructuarium non uſucapit, nu.1.2.3. 159
vſusfructus ad æſtimationem deduci poteſt, vſus non item numero 3 135
vſusfructus an extraneo concedi poſſit, nu.4 135
vſusfructus an ſit pars dominij, nu.4 190
vſusfructus capitis deminutione amittitur,nu.5 134
vſusfructus cõſolidatus proprietati pars dominij dicitur,n.3 239
ſecus,ſi ſit a proprietate detractus,quia per ſe cenſetur, nu.4. ibidem
vſusfructus & quaſi vſusfructus in quo differant, nu 9 133
vſusfructus & vſus parificantur, quoad conſtitutionem & finitionem, nu.1 135
vſusfructus in iure ceſſione quando finiatur,nu. 8 134
vſusfructus morte fructuarij finitur, nu 1 ibid.
quid ſi teſtator vſumfructum,ad hæredes fructuarij extendat, num. 2 ibid.
vſusfructus non vtendo qualiter pereat,nu.6 ibid.
vſusfructus poteſt pro parte diuiſa conſtitui, nu.2 133
ſecus in vſu. ibid.
vſusfructus proprietatis comparatione perditur,nu 10 134
vſusfructus quarum rerum conſtitui poſſit, nu.1 132
vſusfructus quibus modis a proprietate ſeparetur,nu.1 ibid.
vſusfructus rei inhæret,& cum reperimur, nu.8 131
vſusfructus rei mutatione,vel interitu extinguitur, nu.12 134
vſusfructus definitio explicata, nu.1 131
de vſufructu. Rub. 130
huius tituli ordo,nu.1 131
vt liceat matri & auiæ §.1.in Nouel.reſtitutus,nu.7 176
in vtero qui eſt, pro iam nato habetur, non iure fictionis ſed ex prærogatiua, nu.5 58
in vtero qui eſt, pro iam nato habetur, quomodo accipiendum, num.2 ibid.
eius,qui in vtero eſt ſeruus recte hæres inſtituitur,nu.5 191
vti & abuti quomodo differant,nu.8 133
inter vti poſſidetis, & vtrubi, vetus differentia interdicte numero 1 604
vtili ab honeſto non ſeparari,nu.7 10
vtile per inutile non vitiatur, nu.2 357
vtilis dominij diuiſio,nu. 19 97
vtilitas vnde metienda, nu. 10 403
vtiliter ab initio geſſiſſe ſufficit,nu. 9 ibid.
vulgariter ſubſtituendi variæ formale,nu. 1.2.3. 4 200
vulgaris expreſſa ſubſtitutio tripliciter fit, nu 4 199
vulgaris ſubſtitutio partim expreſſa,partim tacita, per ſe non eſt ſpecies,nu.7 ibi.
vulgaris ſubſtituti quæ nu.1 198
vulgarij ſubſtitutio quando pupillariter tacitam continet, numero 3 207
vulgaris ſubſtitutio vnde dicta, nu.1 198
vulgaris ſubſtitutionis diuiſio, nu. 3 199
vulgaris tacita ſubſtitutio dicitur dupliciter, nu 5.6 ibid.
per vulgarem ſubſtitutionem non ſolui iura ſuitatis, nu.15. ibid.
de vulgari ſubſtitutione. Rub. 198
in vulgari ſubſtitutione duo extrema conſideranda eſſe,n.2.198
vulgo quæſiti matri ex S. C. Orphitiano ſuccedunt,nu.1. 306
fallit in matre illuſtri,ſi iuſtos filios habeat,nu.2 ibid.
vulgo quæſiti matri ſuccedunt, nu.1 302
materque ipſis,nu.2 ibid.
vulgo quæſiti qui dicantur, nu.1 305
vxor mariti ſui dignitate cenſetur, etiam vidua,nu.4 34
non poteſt maritum accuſare adulterij,nu.7 190
præferenda creditoribus etiam expreſſam hypothecam habentibus,nu.12 533
vxor mariti forum ſequitur, nu.5 34
vxor mariti iniuriam non poteſt perſequi, & quæ ſit ratio numero 6 434
vxoris patrimonium triplex,nu.2 90
vxore carens adoptare non prohibetur,nu.2 45

X

XEnodochium,nu.9 581
Xerolophum quid ſignificet,nu.8 614
pro Xerolapho,legendum eſſe Xenophon,nu.9 ibi.

INDICIS FINIS.

Digitized by Google

IOACHIMI MINSYNGERII AFRVNDECK, I. C.

SCHOLIA IN LIBRVM PRIMVM Inſtitutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

In Procemium.

1 Exordia quibuslibet diſciplinis præmittenda eſſe.
2 In ciuile eſt, iuris ciuilis expoſitionem ſine præfatione tractare.
3 Quo conſilio Iuſtinianus Imp. Inſtitutiones fieri iuſſerit.
4 Vtilitas Inſtitutionum.
5 Inſtitutiones quomodo adoleſcentibus cum fructu interpretandæ.

1 a PLATO † Princeps ingenij & doctrinæ, vt eum a M. Cicero appellat, quibuslibet libris ſine diſciplinis exordia, & quaſi quædam præludia, quæ artificioſam & vtilem ad rem diſcendam tractationem haberent, præponenda eſſe cenſuit.
2 b † Et ex b Caij Iuriſconſulti ſententia, inciuile atque indecorem eſſet, illotis (quod dicitur) manibus legitimam, & non ſimulatam aggredi Philoſophiam: omiſſoque proœmio excellentiſſimam
3 illam iuris expoſitionem tractare. † Quare eodem conſilio & Iuſtinianus Imperator ductus, ſtatim hiſce Inſtitutionum libris hanc epiſtolam præfationis loco præpoſuit: ſic fore ratus, vt cupida legum iuuentus, maiore auiditate hanc primam ſtudij ciuilis quaſi infantiam, & prima elementa amplecteretur, & ad Inſtitutiones diligenter perdiſcendas, inuitaretur ardentius. Enarrat autem in ea Iuſtinianus, quo conſilio Inſtitutiones haſce fieri curarit, quique ſit harum fructus, atque commoditas. Nam cum videret Ius ciuile immenſo (vt inquit Liuius) aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo inuolutam eſſe, immenſa legum volumina extare, atque adeo leges ipſas hinc inde diffuſiſſime tractari: iuuentuti prodeſſe volens, ex prudentiſſimorum hominum conſilio & ſuggeſtione, hunc libellum concinnauit, partim vt iuuenibus ad Iuriſprudentiæ ſtudium anhelantibus, principia, & ipſarum legum cunabula certo iuſtoque ordine, ac compendiaria via traderet: partim vt breui indice materias immenſis voluminibus comprehenſas illis oſten-
4 deret, & tanquam digitum ad fontem porrigeret. † Et meretur ſanè hic Inſtitutionum liber, vt cætera prætermittam, non minimam ideo laudem, quod certum præceptorum ordinem, iuſtamque ac Dialecticam quan-
5 dam docendi methodum complectitur. † Nos igitur Iuſtiniani propoſitum ſequentes, in eius enarratione, omiſſis longioribus ambagibus, ac quæſtionum mæandris (quæ ab interpretibus moueri paſſim in ipſo ſolent, nec tyronem aut Iuris rudem, ſed prouectum atque propemodum conſummatum auditorem deſiderant) poſtpoſitis, intra Inſtitutionum ſepta conſiſtentes, textum quam ſimpliciſſimè explicabimus, definitiones, diuiſiones, & collectiones, quibus potiſſimè hoc ſtudium conſtat, diligenter inquiremus, adeo vt epitome ac ſumma totius Iuris ciuilis leuiore via, & ſine moleſtia ab adoleſcentiore ætate cognoſci facilè poſſit.

ADDITIONES.

a Lib. 4. de leg.
b In l. 1. ff. de origin. iur.

IN IVSTINIANI Epigraphen.

1 Imperatoris appellatio.
2 Imperator quomodo accipiatur.
3 Cæſares qui dicantur.
4 Iuſtinianus quare Flauij prænomen ſibi adſciuerit.
5 Iuſtinianus nomen proprium eſt, ad imitationem Iuſtini patris adoptiui.
6 Alius Iuſtinianus Conſtantini filius.
7 Agnomina ab euentu rerum imponuntur.
8 Alemanni qui ſint, & vnde dicti. 9.
10 Gothi qui, & quare Iuſtinianus ſe Gothicum dixerit.
11 Franci vnde dicti, & quando a Iuſtiniano deuicti. 12.
13 Germani cognomen, & Germani vnde dicti.
14 Legendum in tit. Iuſtin. Anticus, non Atticus: & Antæ qui ſint. 15.
16 De Alanis & Vandalis. 17.
18 Iuſtinianus quare Africanum ſe dixerit.
19 Pius quis dicatur.
20 Antoninus Boianus primus pij nomen accepit.
21 Scipionis graue dictum.
22 Pietas maximè principem decet.
23 Felix quis dicatur.
24 Iuſtinianum bis triumphaſſe.
25 Triumphandi modus apud veteres.
26 Auguſtum non ab augendo, ſed ab augurijs dictum

Digitized by Google

a Imperator *b* Cæſar *c* Flauius *d* Iuſtinia-
nus, *e* Alemanicus, *f* Gothicus *g* Francicus, *h*
Germanicus, *i* Anticus, *k* Alanicus, *l* Van-
dalicus *m* Africanus, *n* pius, *o* felix, inclytus,
victor, ac *p* triumphator ſemper *q* Auguſtus,
cupidæ legum iuuentuti S.

Quoniam *in huius Epigraphes enarratione vete-
res interpretes parum ad rem pertinentia tradunt, ean-
demque obſcurant potius, quàm explicant, eam cum
primis erraſſe ac populariter declarari operæ prætium
fuerit: potiſſimum vt titulos illos, quibus Iuſtinianus
paſſim in legum voluminibus vtitur, tyrones Iuris in-
telligant,*

1 *a* Imperator. † *Cicero in Philipp. ſcribit. Imperato-
rem a Senatu Romano appellari ſolitum fuiſſe, qui ali-
quot millia externorum hoſtium proſternens, optimum
militiæ ſuæ exemplum dediſſet. Hinc eſſe, quod ducto-
res exercituum & præfecti copiarum militarium ab hi-
ſtoriographis* Imperatores *appellentur. Sed & qui pro
uincias adminiſtrabant, hoc nomine ſalutabantur. De-
inde nomen Imperatoris translatum eſt ad ſignifican
dum ſacroſanctam Romani principis dignitatem: atque
ſic hic, & alias paſſim in titulis D. Iuſtiniani accipi-*
2 *tur.* † *Noſtra vero tempeſtate* Imperatorem *fieri di-
cimus, qui Septemuirorum Germaniæ noſtræ, quos* Ele-
ctores, *& noſtro idiomate* Churfurſten *vocamus. ſuf-
fragijs atque conſenſu, ad Chriſtiani populi Monar-*
a *chiam euehitur. de quorum inſtitutione pulchre a Spig.
ad Gunt. annotauit.*
3 *b* Cæſar. † *Scribunt authores, illum, qui prius Cæſaris
nomen adeptus eſt, ab eo ſic dictum fuiſſe, quod cæſo ma*
b *tris vtero eſſet natus, quod Plinius* b *Scipioni Afri-
cano attribuit. Traduntur & aliæ huius vocis etymo-
logiæ, vt apud Grammaticos videre eſt: harum tamen*
c *nulla huc quadrat, Spartianus in Ælio* c *Seuero teſta
tur:* Cæſares eſſe, quaſi principum quoſdam filios,
& deſignatos Auguſtæ Maieſtatis hæredes, ein Ro
miſcher Konig, *Sic Iuſtinianus cum eſſet Iuſtini Ma-
ioris ex ſorore nepotes, ab eo adoptatus, & imperij con-
ſors, hoc eſt,* Cæſar *factus eſt, Anno Chriſtiano* 529.
d *Hinc eſt, quod Iuſtinum non ſemel* d *patrem ſuum no-*
e *minat. Atque Ferrarius* e *eum quem vetuſtiores Cæ-
ſarem dixere, nos regem Romanum, & rurſus quem il-
li Imperatorem: nos Cæſarem appellare,*
4 *c* Flauius. † *Accurſius Iuſtinianum idcirco* Flauium
*dici exiſtimat, quod Flauios populos deuicerit, qui ma-
nifeſtus error eſt, quem Montanus hic deprehendit,
& hoc prænomen eſſe putat, more Romanorum, a Fla-
uiorum familia, ex qua Iuſtinianus oriundus fuerit, deri
uatum, quæ non ſolum Iuſtinianum, ſed & alios retro
principis Imperio dederit, quales fuere Veſpaſianus,*
f *Domitianus, & alij. Sed nec hoc conuenire Floridus* f
g *notauit. Mihi* g *Spig. ſententia non improbatur, exi
ſtimantis, Iuſtinianum hoc prænominis retinuiſſe, quod
id quinque principes Conſtantinopolitani continua ſe-
rie cum præcedentes vſurpaſſent, quales fuerunt Flau.
Valerianus Martianus, Fla. Valerius Leo, Fla. Vale-
rius Zenon, Fl. Valerius Anaſtaſius, & Fl. Valerius
Iuſtinus, cui nepos ex ſorore Iuſtinianus ſucceſſit. Huc*
h *adde, quod Alciatus,* h *ſcribit, Imper. Orientis* Fla-
uij *prænomen ſibi ſolitos addere, fortè ob Conſtantini
Magni memoriam, qui huiuſmodi fuit prænomine.*
5 *d* Iuſtinianus, † *Hoc nomen illi fuit proprium, a Iu-
ſtini patris adoptiui nomine; vt Octauianus a nomi-
ne Octauij deductum. Cæterum quod Accurſius vbi-
que dubitat, cuius filius hic noſter Iuſtinianus fuerit,
propterea quod Iuſtinianum, Conſtantini filium in de-*
i *cretis legerat.* i † *Sciendum eſt, illum alium fuiſſe Iu*
6 *ſtinianus, Conſtantini filium, ex Heracliana familia
oriundum, noſtro hoc poſteriorem, qui* ῥινότμητος *Græcè*
K *cognominatus* K *eſt, quod truncis eſſet naribus.*
7 *e* Alemanicus. † *Agnomina ſunt ab euentu rerum
impoſita. Sic enim Veteribus Romanis deuicti hoſtes
non ſemel agnomina dederunt, vt Scipio Africanus,
Metelli, alter Numidicus, alter Macedonicus. Sic &
Iuſtinianus hæc agnomina a deuictis hoſtibus ſibi adſci*
8 *uit.* † *Cæterum Vualafridus, teſte Vodiano, mediç æta-
tis non contemnendus author, in vita D. Galli, Rhetis
proximos & ſupra Acronium Rhenumque, tum & in
occaſum ad Tigurinum lacum, & Lemanum habitan-
tes (vbi hodie longe lateque Heluetij dominantur) Ale-
manorum nomine cenſet. Hoc autem vocabulum recen-
tius eſſe, quam Germanorum, Flauius Vopiſcus his ver-
bis in vita Proculi teſtatur;* Alemanos (*inquit*) qui
tunc adhuc Germani dicebantur; non ſine gloriæ
9 ſplendore contriuit. † *Fuerunt autem* Alemani *dicti,
non a Lemano lacu, vt quidam putant, ſed quod eſſet col
lectitia diuerſorum hominũ multitudo*: aller ley man,
auſz allen landen man. *Id quod Agathius ex Aſinij
Quadrati authoritate docet, cuius verba refert author
Commentarioli in Tacitum, de Germanis. Alij tamen
malunt Alemanos dictos eſſe, quia toti eſſent viri, ac
planè viriles, ac fortes homines.*
10 *f* Gothicus, † Gothi *proprie dicti ſunt populi, qui
Germanici maris inſulam Scandiam incoluerunt, & in-
ſignem ex Romanis victoriam retulere. circiter annum
Chriſti* 259. *ſuperato Imp Decio. Hi poſtea duce Ala
rico tentarunt inuadere Italiam, circa annum Chriſti*
407. *& ante quinquennium potiti ſunt vrbe Roma.
Sed hos poſtea profligauit per ſuum Narſetem Iuſti-
nianus, circa annum Chriſti* 560. *occiſo eorum rege
Totila.*
11 *g* Francicus. † Franci, *ita dicti, quod ſuam tueren-
tur libertatem, primas ſedes habuerunt ſupra* Colo-
niam, *in ea regione, quam Catti tenuere, quæ nunc eſt*
Haſſia. *Hi autem duce Teudeberto rege, vno die ma-
gna virtute fuderunt duos inſtructiſſimos exercitus, Iu-
ſtiniani nempe, & Gothorum, qui in procinctu erant, vt
inter ſe dimicarent de Mediolani poſſeſſione Anno*
12 *Chriſtiano* 536. † *Sed annis deinde* 21. *elapſis, cum
per Italiam infeſto vagarentur exercitu, duce quodam
Bucillino, prope Tarentum ſuperati ſunt a Narſete, Iu-
ſtinianei exercitus Imperatore.*
13 *h* Germanicus. † *Poſt Druſum Claudij Cæſaris pa-
trem (qui* Germanici *cognomen primum ſortitus eſt,
& poſt res præclare geſtas in Germania mortuus eſt)
Romani principes, ſi quicquam ex Germania attriue-
runt, dicti ſunt Germanici: adeo vt Herodianus hunc
titulum referat inter Imperatores. Quod ad rationem
vocis attinet, non alia videtur eſſe Germanorum, quam
Alemanorum ſignificatio: vtrumque enim verbum
ſignificat gentem prorſus virilem. Nam lingua Ger-*
l *manica*, all man, & gar man *vocat eum,* l *qui to-
tus vir eſt: Marcus tamen Tatius Alpinus, vir ſolidæ
eruditionis, & inter Aſſeſſores Auditorij Imperialis,
mihi collega non iniocundus, cenſet, quod* Teutſche *ſit
gentile nationis nomen, a Deo Tuiſcone:* Germani *vo-*

ro,

ro, *vel* Alemanni, *caſtrenſe verbum apud eos fuerit,*
bodieque ſit, idque fere, quod apud Latinos ipſe legio-
nes, quæ ex delectis Romanorum ciuibus conſtabant,
ita & apud nos Alemanni, *dicantur, hoc eſt, omnes vi-*
ri, quod & per alteram vocem, Germani, *hoc eſt, om-*
nes, atque adeo toti viri, æque exprimitur, ſintque vt
hodie dicimus, gemuſterte oder auſzerleſne Knecht.
14 *i* Anticus. †*Vulgati codices habent* Atticus, *ſed fal-*
ſo. Quomodo enim Iuſtinianus Atticum ſe inſcripſiſ-
ſet, qui nullum cum Athenienſibus bellum geſſerit,
quinimò fidos & Imperio parentes ſemper habuerit?
Legendum itaque Anticus, *vt textus Noricus habet,*
15 *& Alciatus probat* † *Erant autem Antæ, teſte eo-*
m *dem Alciato,* m *Hiſtri fluminis accolæ, quos in Roma*
nas prouincias incurrentes, Iuſtinianus per Childibium
ducem repulit, poſt aliquos annos duce Germano ſoro-
ris ſuæ filio, ad internecionem fere deleuit, teſte Proco-
n *pio.* n *vt merito ab eis nomen* Antici, *ſibi Imp. vendi*
cauerit.
16 *K* Alanicus. † *Alani cum Vandalis iuncti erãt, nec*
o *minus efferæ naturæ, Lucanus* o *vocat, duros æterni*
Martis Alanos.
17 *l* Vandalicus. † *Vandali ſono ſignificatoque ſuffra-*
gante ſignificant aduenas ſeu peregrinos, & nouos ho-
mines, vandeln. *enim Germanica lingua vſitatiſſima*
& notiſſima, idem eſt, quod peregrinari. Hi primum ſol
licitati à Stilicone, circa annum Chriſti 400. Gallias
inuaſere, deinde Hiſpanias, poſtea in Africam traiece-
runt, ex qua euocatus ab Eudoxia regina, Rex eorum
Genſericus, Romam perfidè vaſtauit, Chriſtianos ad
Arianam hæreſim cogere natus eſt, atque immanem
lanienam & excarnificationem inſtituit. Huic in regno
ſimul & tyrãnide ſucceſſit filius Honoricus Ann. Chri
ſti 476. Honorico Gundamundus Ann. Chr. 484. Gun-
damundo Traſimundus Ann. Chr. 503. a quo ducenti
viginti Epiſcopi ſimul in Sardiniam exulatum miſſi
ſunt, quos Hildericus, bonus princeps, ac integer in Chri-
ſtiana religione, ab exilio reuocatos, Eccleſijs ſuis reſti-
tuit, Ann. Chr. 523. Hic a Gilimere per inſidias captus,
in carcerem cõiectus, hac ignominioſe habitus fuit. Nec
tamen Gilimer, diu regno potitus eſt, ſed per Belliza-
rium circa annum Chriſti 535. in Africa victus & op-
preſſus eſt, quem poſtea in triumphum Iuſtinianus no-
ſter Conſtantinopoli duxit.
18 *m* Africanus. † *Africanum ſe dixit Iuſtinianus, quia*
ex Africa Vandalos pepulit, vt iam dictum eſt.
19 *n* Pius. † Pius *inter alia is dicitur, qui erga ſuos non*
minus, atque parens erga liberos, paternum atq; adeo
20 *officioſum gerit animum* † *Et hoc cognomentum An-*
toninus Baianus primus a Senatu Romano accepit, vt
Pius diceretur. Fuit enim Princeps clementiſſimus, &
ſummus pacis amator, nec quicquam aſperum ſuis tem
poribus facere cogitauit: ſed potius, vt Capitolinus au-
21 *thor eſt,* † *illud Scipionis dictum ſubinde in ore habe-*
bat. Malle ſe vnum ciuẽ ſeruare, quam mille hoſtes
22 occidere. † *Decet hoc nomen maxime principem. Vn-*
p *de illud.* p Leo rugiẽs, princeps impius ſuper popu
lum pauperem. *Adhibenda tamen eſt moderatio, ne-*
dum clementia habenas relaxamus nimium, vitia ac
ſcelera fouiſſe cenſeamur. Hinc Romæ in Capitolio ſcri-
ptum fuerunt; Parce victis, frange ſuperbos. *Hinc*
etiam illud Poeta, Parce ſubiectis, & debellate ſu-
perbos.
23 *o* Fœlix, † Fœlix, *inter cæteras acceptiones, & is dici-*
tur, qui & proſperitatem habet, & cum fortunæ ſucceſ-
ſu omnia gerit. Sic Virgilius, Viuite fœlices, quibus
eſt fortuna peracta, Iam ſua. *Idque cognomenti vel po*
tiſſimum Imperatoribus conuenit.
24 *p* Triumphator. † *Iuſtinianus enim triumphaſſe le-*
gitur de Perſis, & Vandalis. Perſas enim prælio fudit,
cum tranſgreſſis limitibus Meſopotamiam, Celeſy-
riam & Syriam prædati ſunt. Vandalos vero, populum
Europæ Septentrionalis omnium ferociſſimum, cùm
Africam plus minus centum quinquaginta annis occu-
25 *paſſent, duce Bellizario ſuperauit.* † *Cæterum* trium-
phãdi modus *talis olim apud Romanos fuit, Victores*
primum corona laurea, deinde aurea redimiti, curru inau
rato, quem quatuor albi equi trahebant, Romam. vehe-
bantur, præcedebat Senatus, ſequebatur Populus, poſt
hunc ordo militaris. Ante currum victoris ibant duces
victi, catenam ferream collo geſtantes. Et primum om-
nium ad templum Iouis Capitolini, deinde per Vrbem
atque domum reducebantur, quod antiquitatis cogno-
ſcendæ ergo indicaſſe ſufficiat.
26 *q* Auguſtus. † *Auguſtum ab augendo dictum eſſe Ac-*
curſius antiquitatis ignarus falſo comminiſcitur, in
quem errorem plures deinde lapſi ſunt. Sciendum ergò,
quod cùm veteres omnia ab auſpicijs, ſiue augurijs inci-
perent, hoc eſt, ab auium volantium ſpectatione, ipſa-
rumve garritu, putantes ita ſe intelligere, quid faciun-
dum utiliter, quidve fugiendum ob perniciem futuram
eſſet; factum eſſe, vt Auguſti *appellarentur Imp. qua-*
ſi religioſa veneratione, ac obſeruatione digni, & bonis
augurijs admodum profuturi Romanæ ditioni guber-
nandæ: ſicque in titulis Iuſtiniani, & apud Iuriſconſul-
tos intelligendum eſt. Itaque nihil huc ineptæ quorun-
dam interpretum argutiæ pertinent, quas circa hanc
voculam (Auguſtus) *comminiſcuntur.*

ADDITIONES.

a In Annot. ad lib. 1. Gunt.
b lib. 7. Naturalis hiſt.
c Alc. in Annot. lib. 12. Cor. Tac.
d §. eſt & aliud, inſ. de dona. §. cætus inſ. quib. non eſt permiſ. fac. teſt.
e Hic.
f In libell. de Ling. Lat.
g In ſuo Lexico.
h Lib. 5. Parer. c. 3.
i cap. habeo librum diſt. 17.
K Alciat. lib. 9. Diſpuc. 7.
l Vide Alc. lib. 10. Parerg. c. 10.
m Lib. 5. Parer. 3.
n Lib. 3. Goth. belli.
o Lib. 3.
p Prouerb. c. 28.

In textum Procemij.

1 *Qui præeſt Reipub. legum & armorum ſcientiam ha-*
bere debet.
2 *Summa cuiuſque Reipub. initio ex armis & legibus*
prouenit.
4 *Calumnia vnde deriuetur, & de eius ſignificatione.*

a Imperatoriam maieſtatem non ſolum armis *b*
decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam

Digitized by Google

vt vtrumque tempus, & bellorum, & pacis, rectè poſſit gubernari, & Principes Romanus, nõ ſolũ in hoſtilibus prælijs victor exiſtat, ſed etiã c per legitimos tramites d calumniantium iniquitates expellat, & fiat tam iuris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator magnificus,

a Imperatoriam. *Per Imperatoriam maieſtatem intelligimus Principem Romanum, quem hodie Imperatorem dicimus. Maieſtas enim populi Romani ampli-*
a *tudo* a *fuit: deinde principis;* b *quanquam & amplifi-*
b *cationis gratia magiſtratibus interdum reperiatur at-*
c *tributa,* c *atque adeo priuatis; vt Xenocrati apud Valerium. Videbatur autem principem tantum circa ar-*
d *ma verſari debere: cum & Gordianus* d *Imper. aſſerat,* Milites arma magis, quam iura ſcire oportere.
1 † *Sed quia duo omnino ſunt Reipub. adminiſtrandæ tempora, belli ſcilicet & pacis: neceſſum eſt, illum, qui in communi Reipub. functione agere volet, vtriuſque temporis artes egregie tenere. Legibus enim domi in toga & pace vtimur; armis vero in bello opus eſt.*
2 † *Hinc ſummam cuiuſque Reipub. tuitionem de ſtirpe*
e *duarum rerum, armorũ & legum, veniſſe, Iuſtinianus* e *alibi etiam teſtatur. Iſtorum enim alterum alterius auxilio ſemper indiget, & tam militaris res legibus in tuto collocatur, quàm ipſę leges armorum præſidio ſeruan-*
f *tur.* f *Cui ſententię conuenienter dictum eſt, quod leges aut armis imperent, aut ſanè arma temperent, ac moderentur. Sic Iulius Pollux principem, quem inſtituit, vult non modo* πολεμικὸν, *ſed etiam* νομοθετικὸν *eſſe: qui videlicet leges ſalutares ſciat condere, ac tueri. Nam & hoc eſt proprium principis munus, & quod ſit ei diuinitus demandatum, eleganter Iuſtinianus alibi ſcri-*
g *bit.* g *Sic priſci omnes ſcriptores vniuerſam adminiſtrandæ Reip. rationem in duplices artes ſecuere, pacis videlicet & belli.*
b Decoratam. *Solent hic annotare quãdam* ἀντιμεταβολὴν, *qui hoc verbum magis ad leges, quam arma referri & pertinere putant. Sed Fran. Bald. cenſet, hoc aptius referri ad ipſam gloriam, & decus armorum peritiamque rei militaris quodam exemplo & imitatione Græcorum, qui ſic vtuntur verbo* κοσμεῖσθαι.
3 c Per legitimos tramites † *Ideſt, per ipſarum legum remedia, ſiue iuris inſtitia; viam ac rationem: vel potius per magiſtratus & iudices, quorum curare eſt, vt leges ſeruentur. Si quidem nihil prodeſſet, iura in ciuita-*
h *te habere, ſi non eſſent, qui hiſce vterentur,* h *aut nolentes ad eorum obſeruationem compellerent. Et hæc lectio probabilior videtur: ob id certe, quia tametſi lex, eo ipſo, quod quis committit delictum, pęnam condignam im-*
i *ponat: lex tamen non exequitur pœnas, ſed ipſe iudex.* i
4 d Calumniantium, *Ideſt, delinquentium.* † Calumnia *à Caluo, caluis, dicitur, quod eſt, decipio, fruſtror: ducta metaphora à caluis militib. qui ſolebant eſſe deriſui. Hinc fit, quod generaliſſimè nonnunquam pro omni malitia quomodolibet admiſſa intelligamus calum-*
K *niam, ſicut hoc loco. Quo pertinet, quod Cicero* k *alibi:* Exiſtunt (*inquit*) ſæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida atque malitioſa iuris interpretatione. *Alias vero trahitur hoc verbum* (calumnia) *ad iudicia-*
l *rias* l *res, & dicitur, alienius in litibus per fraudem & fruſtrationem vexatio, ſiue excipiatur, ſiue differatur negocium malitioſè.*

ADDITIONES.

a Cic. in Rhet.
b ff. & C. ad l. Iulia. maieſt.
c l pen. de iuſti & iur.
d l. ſcimus 22. C. de iur. delib.
e De Iuſtin. C. conf. in prin.
f Fac. l. qui reſtituere 68. De rei vend. l. ſi quis in hoc 10. C. de epiſ. & cle. l. 3. §. miles. De re mil. l. aduocati 14. C. de aduoc. diu. iud.
g In Nouel. 73. edit. Haloand.
h l. 2. §. poſt originem, de orig. iuris.
i l. 1. §. 1. & ibi glo. ad S.C. Turp.
K lib. 1. Offic.
l Vide quæ ipſe annotaui in Rubr. Extra de iura. cal.

§. quorum vtramque.

1 *Argumentum huius §.*
2 *Quæ bella confecta ſint à Iuſtiniano.*
3 *Leges promulgatæ.*
4 *Leges compoſitæ.*
5 *Quo ordine Iuris ciuilis libri ſint æditi.*
6 *Antiquus Codex Iuſtiniani, qui Iuſtinianeus eſt dictus.*
7 *Pandectarum inuulgatio.*
8 *Pandectæ quare ſic dictæ.*
9 *Inſtitutionum compilatio*
10 *Nouus Iuſtiniani Codex.*
11 *Nouellæ conſtitutiones, ſiue Authenticorum liber.*
12 *Feudorum conſuetudines.*

a Quorum vtramque viam cum ſummis vigilijs ſummaque prouidẽtia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidẽ ſudores noſtros. Barbaricę gentes ſub iuga noſtra redactę cognoſcunt: b & tam Africa quam alię innumerę prouincię c poſt tanta temporum ſpacia, noſtris victorijs à cœleſti Numine præſtitis, iterũ ditioni Romanæ, noſtroque additę Imperio proteſtantur. omnes verò populi legibus tam à nobis d promulgatis, quàm compoſitis, regũtur. e Et cùm ſacratiſſimas Cõſtitutiones antea confuſas in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtrã extendimus curã ad immenſa veteris prudentiæ volumina, & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, cœleſti fauore iam adimpleuimus.

1 a Quorum, *Iuſtinianus,* † *ne poſteris, & futuris Principibus durius quidam præſcripſiße videretur, ſe circa vtrumque tempus, & belli & togæ grauiter elaboraße oſtendit. Et primum quidem ſuos labores circa res bellicas oſtendit: deinde, quanto ſtudio in reſtituendo iure ciuili vſus ſit, recenſet.*
b Et tam Africa, *Quæ bella confecerit Iuſtinianus,*
a *Paulus* a *Diaconus, Blondus,* b *& Procopius* c *vber-*
b *rimè ſcribunt; quæ omnia huc congerere extra propoſi-*
c *tum, ac fortè etiam tædioſum foret. Nonnulla etiam in*
d *Codice* d *referuntur.* † *Primum autem Parthica bella*
2 *æterna pace ſopiuit. Deinde Gothos & Vandalos, gentem immanem, aliquoties cum in Italia, tum in Africa fudit ac profligauit. Præterea Carthaginem & omnem Lybiam, annis plus minus centum quinquaginta a Vandalis occupatam, glorioſè per Bellizarium ducem recuperauit, & Imperio Romano iterum adiunxit. Denique & alias multas prouincias, ab eo ſubiugatas fuiſſe, hiſtoriæ paſſim clamant.*
c Poſt tanta temporum ſpacia. *Nam quod ad Africam attinet, fuerat ea iam ferè 150. annis occupata a Vanda-*

a Vandalis, cum à Iuſtiniano reſtituta eſt Imperio Ro-
mano: vt & ſupra diximus.
3 *d* Promulgatis. † *Leges tum promulgari dicūtur, cum*
primum in vulgus eduntur .ideo promulgatas *hic le-*
ges vocat, quas ipſe edidit, atque inuulgauerit. Sueto-
nius in vita Iulij: Romani (*inquit*) veteres ſuas leges
ex iure Decemuirali promulgatas, atque in ęs inci-
4 ſas in ærarium condebant: † Compoſitas *vero leges*
intelligit, quas retro Principes, & Iureconſulti edide-
runt, ſed ipſe Imp. in ordinem cægit. Nam compone-
re, inter alia, eſt prius inuentum in melius reformare.
e *Sic cum Lex* e *dicat,* ante Papyrium plures fuiſſe le-
ges ſancitas, *Papyrio tamen omnes adſcribuntur quia*
omnes compoſuit, & in vnam velut ſymphoniam &
conſonantiam reduxit.
5 *e* Et cū ſanctiſſimas. † *Quo ordine iuris ciuilis libri,*
quibus hodie vtimur, vulgati fuerint, neceſſe eſt legum
tyrones cognoſcere. Ita enim apparebit, quibus velut
poſtremis legibus potiſſimum fidem facere debeant ſi
f *quando contrariæ leges* f *occurrerint. Sic ergo ſe res ha-*
6 *bet.* † *Diuus Iuſtinianus infinitis legum commenta-*
rijs, & immenſæ iuris ciuilis difficultati remedium po-
ſiturus (id quod olim Pompeius Magnus & Iulius Cæ-
ſar, vterq. niſi bellis impeditus fuiſſet, facere in animum
ſumpſerat) indictione ſeptima Imperij ſui, hoc eſt, anno
Chriſtiano 531. *Maxime eorū, qui ab Adriano & An-*
tonino Pio in ſuam vſq. ętatem, ſummam rerum guber-
g *narunt, cum eſſent diſperſæ in tres Codices,* g *Gregoria-*
num, Hermogenianum, & Theodoſianum, intolerabili-
que diſſimilitudine inter ſe pugnarent, reiectis inde in-
utilibus & ſuperadditis neceſſarijs, in vnum corpus &
volumen digeſſit: idque opera Triboniani, Dorothei,
h *Theophili, & id genus hominum doctiſſimorū.* h *Quem*
quidem librum, vt plus ponderis atque autoritatis ob-
tineret, ſuo nomine Iuſtinianeum Codicem *inſcribi*
7 *voluit, qui tamen hodie nō extat* † *Deinde quinto poſt*
anno, nimirum indictione duodecima, innumera Iuriſ-
i *conſultorum ſcripta, quæ* i *duo millia librorum, & tri-*
cies millia verſuum propagata habebātur, in quinqua-
8 *ginta libros redegit,* † *eis nomen* Pandectarum *ſiue,*
K Digeſtorum *imponens, quia* K *eſſent totius Iuriſpru-*
9 *dentiæ quædam quaſi receptacula.* † *Quibus peractis, eo-*
dem tempore ex Pandectis & Codice, multiſque vete-
rum commētarijs, collegit quatuor Inſtitutionum *iu-*
ris ciuilis libros, qui fores quodammodo aperiant, ad
10 *penetralia iuris ingredi volentibus.* † *Poſt Indictione*
decimatertia, Anno ſcilicet Chriſti 536. *ad prioris Co-*
dicis emendationem, & ſecundam eius editionem ma-
num admolitus eſt, atque ipſum longe emendatiorem
denuò edidit, additis de integro multis nouis conſtitu-
tionibus quæ in priore editione non habebantur, detra-
ctis item quam plurimis, quæ ad id vſque tempus firmi-
ter in iudicijs obtinuerant. Et is eſt Codex, quem hodie
l *inter reliquos iuris libros habemus. Unde in eo* l *Iu-*
ſtinianus aliquoties mentionem facit Inſtitutionū iam
compoſitarum. & contra in hiſce Inſtitutionum libris,
non ſemel conſtitutionum meminit, quas in Codice ſuo
m *extare* m *refert, cum nihilo magis extent.* † *Poſtremo*
11 *νεαρὰς hoc eſt, Nouellas Conſtitutiones (quem vulgo*
Authenticorum librum *nuncupāt) præſtantiſſimam,*
& maximè neceſſariam iuris Ciuilis partem protulit:
quas ſolas merito aliquis ciuilium legum colophonem
n *& columnam* n *dixerit, vt quæ ſolæ reliquo Ciuili au-*
toritatem addant, ſolæ detrahant, ſolæ nouam formam
12 *& normam attribuant.* † *Adde (ſi lubet) prædictis*
Ciuilis prudentiæ libris Feudorum conſuetudines, quas
veteres appellare ſolebant, iura militiarium, *& Im-*
perator ὀυρατικὰς vocat. Hi libri præter hoc, quod alii
habent authorem, ius conſuetudinarium continent.

ADDITIONES.

a In vita Iuſtin.
b Ab incli. Imp. decad. 1. lib. 3. c. 77.
c De bello Part.
d L. 1. in prin. C. de vet. iure. enuc. & l. 1. in princ. C. de off. præf præt. Afr.
e L. 2. §. deinde, de origine iuris.
f L. non eſt nouum 25. & l. ſeq. ll.
g L. 1. C. de nouo C. faciendo.
h Quorum nomina habes in d. l. 1. §. ideoque.
i L. 2. § omnia, C. de veteri iure enucl.
K Gell. lib. 21. Noct. Att.
l L. 2. Vt in tit de Iuſtin. C. emen. & l. meminimus, in princ. de legit. hæred.
m §. legatar. inſ. de teſt. ord. & §. ſed nec huiuſmo. inſ. de leg.
n Haloand. in Præfat. Nouel.

---

§. Cumque hoc.

1 *De Triboniano nonnulla.*
2 *Quæſtor idem quod Exquæſtor, Conſul quod Exconſul, & ſic de ſimilibus.*
3 *Quæſtoris appellatio variè apud veteres vſurpata.*
4 *Origo Quæſtorum.*
5 *Quæſtorum varia genera.*
6 *Quæſtores vrbani.*
7 *Quæſtores ærarij.*
8 *Receptores.*
9 *Quæſtores parricidij.*
10 *Quæſtores candidati.*
11 *Cancellarij quæſtoribus candidatis ſimiles.*
12 *Quatuor dignitatum nomina.*
13 *Alciati lectio ad hunc locum.*
14 *Vetus lectio defenſa.*
15 *Inſtitutiones quid?*
16 *Liber hic barbarè inſtituta dicitur.*
17 *De tempore ſtudendi in iure ciuili.*

Cumque hoc Deo propitio peractum eſt: *a* Triboniano viro magnifico, magiſtro & *b* Exquęſtore ſacri Palatij noſtri, & Exconſule, necnon Theophilo & Dorotheo, viris illuſtribus c antecesſoribus *d* (quorum omnium ſolertiam, & legum ſciētiam, & circa noſtras iuſſiones fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus ſpecialiter, vt ipſi noſtra authoritate, noſtriſque ſuaſionibus *e* Inſtitutiones componerent: vt liceat vobis prima legum cunabula non ab *f* antiquis fabulis diſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appetere: & tam aures, quam animi veſtri nihil perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant. Et quòd priori tempore vix poſt *g* quadriennium prioribus contingebat, vt tunc conſtitutiones Imperatoris legerent: hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque reperti felicitate, vt & initium vobis & finis legum eruditionis à voce Principali procedat.

1 *a* Triboniano. † *Fuit hic genere Pamphilus, Macedoniani cuiuſdam filius, vir ingenio miti atque humano, ſingularique omnium artium doctrina imbutus.*
a *Eum tamen Suidas Græcus author (teſte Budæo a) ap-*

pellat omnis religionis contemptorem, & qui Iuſtiniano perſuaſerit, mortem eum non oppetiturum, ſed cum carne in cœlum aſſumptum iri. Sed hæc quis credat incerto authori? cum contra ſtet ſcriptor grauis eorum
b temporum Procopius, b vt eum allegauit Rutilius, vir
doctus: nec Iuſtiniani optimi, & vel ipſius Suidæ teſtimonio; religioſiſſimi principis prudentia & pietas paſſura fuiſſet, nedum alitura & prouectura eiuſmodi monſtrum.

b Exqueſtore. Quæſtores ſacri Palatij ſub Imp. Conſtantinopolitanis erant, qui petitionibus ſubſcribebant; vel etiam reſponſa reddebant, & (vt paucis complectar) qui leges dictabant, preceſque ac reſponſa ſubno-
c tabant. c Et in tali fuiſſe apud Imp. Iuſtinianum dignitate Tribonianum conſtat. Cæterum an Exqueſtor à queſtore differat: exconſul à conſule, expatritius à patritio, & ſi quæ ſunt dignitatum ſimilia nomina, quæ præpoſitionis cuiuſdã additamento ſcripta reperiuntur;
d exactè Alciatus d examinat † Ego crediderim, quæ-
2 ſtorem idẽ eſſe quod ex quæſtorẽ, conſulẽ quod exconſulẽ, & ſic de cæteris, temporũque vitio, quæ iam in barbariem dilapſa fuerant, hanc Latini ſermonis inductam corruptelam. Et huius quidem rei argumentũ eſt, quod
e Iuſtinianus alibi e Tribonianum, nunc exquæſtorem,
f nunc quæſtorem f indifferenter appellat. † Quæſtoris
3 autem appellationem apud priſcos varie vſurpatam fuiſſe, autores paſſim docent. quorum etiam origo anti-
g quiſſima fuit, g & fere ante omnes alios magiſtratus.
4 † Nam hi regibus adhuc imperantibus inſtituti fuerunt, populique ſuffragio creati: et deinde anno 63. poſt exactos reges ſunt primum creati, Valerius Poſthumus, & Æmilius Mamercus, quibus res militares committebantur. Mox rebus Imperij accreſcentibus, ſubinde alij adiecti ſunt: atque ita deinceps illorũ auctus eſt numerus pro Imperij exigentia, vt ad viginti excreuerit.
5 † Varij autem generis fuerunt: quidam enim in hoc crea
h ti ſunt, h vt prouincias ſortirentur: & hi cum Imperatoribus mittebantur ad adminiſtrandam rem pecuniariam, prædamq; ac manubias in rationes publicas referendas: ſicut ex multis T. Liuij locis patet. Et hic erat primus honoris gradus apud Romanos, Prætoremque
i ſuo Quæſtori i parentis loco eſſe oportebat. noſtro tempore Theſaurarij bellici appellãtur, vulgo Zalmeiſter.
6 † Erant & alij quæſtores, Vrbani dicti, qui ærarium curabant, atque pecunias, ſingulaque accepta & expẽſas in tabulas publicas referebant: qui hodie dicuntur præ-
7 fecti Ratiociniorum (Rendtmeiſter.) † Erant et Quæſtores ærarij, qui mulctas (noſtrate lingua, freuel Zuchtbuſſen) pro emendatione delictorum recipiebant.
8 † Vnde etiam Receptores dicuntur: Vt ſunt apud nos
9 in municipijs perfecti minores, dievnderuoget. † Fuerunt item Quæſtores patricidij, quorum meminit lex duodecim tabularum, qui cauſis capitalibus præpone-
K bantur, K quaſi earundem quæſtores. Hodie maleficiorum iudices ſunt tales, & qui cenſentur Pontificio iure
10 Inquiſitores. † Quæſtores candidati dicebantur, qui libros Imperatoris, ac litteras legebant, ſummoque in
l honore erant, l candida veſte, integritatis inſigni con-
11 ſpicui. † Huic magiſtratui Cancellarios ſimiles pene eſſe, Pyrrhus contendit: atque hoc munere functus eſt apud Iuſtinianum Tribonianus, inter Togatos primus, vt eſt apud Suidam.
12 c Illuſtribus. † De quattuor dignitatum nominibus, quorum hic Accurſius mentionem facit, adeundus eſt
m Alciatus: m qui ea dè re vulgo receptam ſententiam, longe lateque à vero abeſſe, multis argumentis conuincit, longe alia de dignitatum ordinibus & pulcherrima tradens, ad quem breuitatis cã ſtudioſum Iuris remitto.
13 d Anteceſſoribus. † Alciatus n. exiſtimat legendum
n hic eſſe, aſſeſſoribus: maxime cum Procopius o ita ſcri-
o ptum reliquerit: Tribonianus Pamphilius, Imperatoris, paredrus, quẽ magiſtratũ Romani Quæſtorem, Latini Iuriſconſultum vocant. παρεδρον autem Græcè, Latinè aſſeſſorem dici, nemo eſt qui vel ex Lexico di-
14 ſcere non poſſit. † Ego à veteri lectione difficulter recedo, cum ne in vno quidem loco, eos aſſeſſores dici hactenus inuenerim. Ferrarius putat, Iuſtinianum ſuos Iuriſconſultos ea ratione Anteceſſores nominaſſe, quia Principem functionis ergo in publicum antecedebant. Mihi veriſimilius videtur (quod Bald. etiam voluit) hanc vocem effictam eſſe imitatione Græcorum, apud quos προηγεῖσθαι per metaphoram ſignificat, præeundo & docendo deducere diſcipulum in alicuius artis penetralia, quaſi dicas προδιδάσκειν. Itaque per Anteceſſores, Iuris profeſſores intelligit: item peritos legum, etiamſi profeſſores nõ ſint, ab honore, quod alijs, qui ius non didicere, antecedant. Sic Apoſtolos Principes Tertull. Anteceſſores vocat li 1. Tunc primum cum An-
p teceſſoribus Apoſtolis cõferebat. Paulus I.C. p anteceſſorem. accipit ẽt pro iudice præcedenti & priore.
15 e Inſtitutiones. Rectè ſic nuncupatas † quoniam Inſtitutiones ſunt præcepta, quibus inſtituuntur homines, atque docentur: Sic etiam libri inſtitutionum Oratoria-
16 rum à Quintiliano ſunt editi. † Nam quod plerique librum hũc, Inſtituta nominant, plane abſurdum eſt, & a Latini ſermonis proprietate alienum. Si quidẽ Inſtitutum, bonum morem, conſilio & ratione ſumptum ſignificat, & domeſticam diſciplinam, quæ literis non mandantur, ſed obſeruantur communi opinione bonorũ virorum per quandã conſuetudinem. Vnde apud Valer. Max. extat titulus, de inſtitutis, i bonis moribus.

f Antiquis fabulis. Ideſt, incertis falſiſque traditionibus, cuiuſmodi multas ſuo tempore fuiſſe ſparſas à quibuſdam improbis & adulterinis Doctoribus Cæſareæ & Alexandriæ, conqueritur alibi Iuſtinianus.
17 g Poſt quadriennium. † Erat enim hoc tẽpus olim præſtitutum legalibus ſtudijs, ſed vſque adeò præpoſtero ordine, vt eo elapſo vix poſſent ſtudioſi intelligere Principum conſtitutiones: Iuſtinianus aliam methodum inſtituit, præfixitque abſoluendo Iuris ciuilis ſtudio quinquennium: quam rem Iuſtiniani præfatio in Pandectas latius indicat.

ADDITIONES.

a In l. vlt. ff. de ædil. edi. Alcia. lib. 3. diſpunc. 11. & libro 4. diſpunc. ca. 7.
b Lib. 1 de bell. Perſ.
c Nouell. 53. & 114. l vlt. de diuerſ. reſcrip C.
d lib. 4. diſpunc. c 4.
e l. tanta 2. in prin. C. de veteri iur. enucl.
f l. Maximum vitium. 4. C. de lib. præt. §. Dedititios inſt. De liber.
g Auctor Corn. Tacit. lib. 11. Annal.
h De quibus loquitur tit. De off. titu. de off. quæſt.
i Cic in lib de diuin Plin. lib. 4 Epiſt. ad Fund.
K Aſcon. Ped. in Tert. act. Cic. Zaſ. l. 2. §. Et quia vt diximus, De orig. iur.
l De quib. Suet. Tranquil. in vita. Auguſti.
m Lib 3. diſpunc. cap. 4.
n Lib. 3. diſpunc cap. 12.
o Lib. 1. Belli Part.
p In l edictum. 55. de iud.

§. Igitur.

§. Igitur.

1 *Pandectæ vnde dictæ.*
2 *Digeſta quid.*
3 *Pandectarum libri quare per duplex. ff. deſignentur; & quid ſignificet paragraphus, nu. 4.*
5 *Inſtitutiones quare elementa iuris dicantur.*
6 *Quis ille Caius fuerit, cuius hic meminit Iuſtinianus.*

a Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectum eſt, quod per eundem virum excelſum Tribonianum, necnon cæteros viros illuſtres & facundiſſimos cõfecimus: in quattuor libros eaſdem inſtitutiones partiri iuſſimus, vt ſint totius legitimæ ſcientiæ prima *b* elementa, in quibus breuiter expoſitum eſt, & quod ante obtinebat, & quod poſtea deſuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt. Quas ex omnibus antiquorũ Inſtitutionibus, & præcipue ex Commentarijs *c* Caij noſtri tam Inſtitutionum, quam rerum quotidianarum, alijſq; multis Cõmentarijs compoſitas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt, & legimus, & recognouimus, & pleniſſimum noſtrarũ conſtitutionum robur eis accommodauimus.

a Igitur. *Hinc diſcendum eſt id, cuius ſupra quoque commonui, hoſce Inſtitutionum libros poſt Pandectarum compilationem fuiſſe compoſitos. Cæterum hallucinatur Accurſius in explicatione dictionis, Pandectæ: dum eam a decke deriuari putat, deſtitutus Græcæ linguæ cognitione; δ᾽ικτὴν enim illi medium dicunt.*
1 † *Deducitur autẽ, ἀπὸ πᾶν καὶ δέχομαι. quod eſt totũ &*
a *contineo, quia Pandectæ a omnia antiqui iuris genera*
2 *complectuntur, Latino vocabulo* † *Digeſta. Aul. Gel.* b
b *in Noctibus:* Tullius (*inquit*) Tyro Ciceronis libertus libros de varijs & promiſcuis quæſtionibus cõpoſuit, quos Græco vocabulo Pãdectas, hoc eſt promiſcua omnimoda continentes libros inſcripſit, tã quam omne rerum ac doctrinarum genus comprehendentes. *c Idem.* Sunt qui ſuos libros Pandectas
3 quaſi omnium receptacula inſcripſerunt, † *Et hic non incommode admoneri poſſumus, quid in cauſa ſit, quod cum Digeſtorum ſiue Pandectarum aliquem locum allegare volumus, librum ipſum per duplex. ff. ſi-*
d *gnemus. Huius rei rationem Alciatus* d *doctè tradidit:* Cum reſponſa (*inquiens*) hæc Iuriſprudentum tanquam in centonem quendam Tribonianus redegiſſet, operi & Digeſtorum & Pandenctarum nomen impoſuit: & quoniam Græci ipſi conſarctores fuerant, veriſimile eſt, eos ſolitos ſub Græco nomine Pandenctarũ librũ ipſum adducere. Cũ itaque primam tantum notam (π̃) cum accentu circumflexo deſcriberent, noſtri Latini eos imitabantur, ſed ſcriptores librarij, qui literas ignorabãt, exiſtimauerũt eſſe binas, ff. in quam figuram facile fuit, adiecto vnco, Græcam notam deprauare. *Et hinc mala hæc*
4 *conſuetudo inoleuit.* † *Sic etiam vſu receptum eſt, vt paragraphum Iuris per huiuſmodi notam, §. deſignemus, quemadmodum Alciatus lib. 3. diſpunct. pulchrè docet. Paragraphum autem a veteribus Græcis accepiſſe videmur, qui παραγραφὴν quandoque appellant notam quandam, aut ſignum margini adſcriptum: ſic paragraphus Iuris ſit, cum præcedentia complectentes, ad alia tranſitum facimus.*
5 *b* Elementa. † *Quemadmodum enim* Elementa *omnium generabilium & corruptibilium quædam ſunt principia naturalia: ita Inſtitutionum libri omnium iurium. Sic lex Moſis, & omne vetus Teſtamentum ab Apoſtolo elementum dicitur, quaſi ab elementis & religionis exordijs Deum Opt. Max. diſcamus. Et notas etiam literarum ſcriptores elementa vocant, eo quod ſint principia orationis.*
6 *c* Caij. † *Quis ille Caius fuerit, difficile eſt conijcere, cum multi fuerint hoc pronomine Iuriſconſulti, & eius nomen nuſquam addatur. Circunferuntur tamen hodie duo etiamnum libri illius Caij, eumque Chriſtianum fuiſſe Bart. ait, & id liquere ex Indice Iuſtiniani ad Digeſta.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. quod cæleſti. C. de veteri iur. enuc.
b lib 12.
c lib. vlt. Noc. Att.
d lib. 3. Diſpunc. c. 16.

§. Summa.

1 *Noui Iuſtinianei.*
2 *Iura ſine labore non addiſci.*
3 *Iuriſprudentiæ finis.*
4 *Conſtantinopolis olim Imperatorum ſedes.*
5 *Pater patriæ.*
6 *Principes olim Conſulatum ambiuiſſe.*

Summa *a* itaque ope, & alacri ſtudio has leges meas accipite, & voſmetipſos ſic eruditos oſtẽdite, vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicã in partibus eius vobis credẽdis *b* gubernari. D. *c* CP. XI. Calend. Dec. D. *d* Iuſtiniano. *e* PP. III. *f* COS.

Summa *Epilogus eſt, ſuperiorum, in quo Imperator intelligens honore ali artes, iuuentutem ad ſuauum legum ſtudium excitat, magna illi laborum præmia, & pulcherrimum finem atque vſum horum ſtudiorum pollicendo. Suo equidem ſatisfacit muneri Princeps optimus, qui hæc legum rudimenta mira breuitate conſpicua legiti-*
1 *mæ ſcientiæ tyronibus,* † *quos etiam a ſuo nomine nouos* Iuſtinianeos *nuncupare non eſt (dedignatus) propoſuit: ſupereſt vt adoleſcentes iuris ſtudio addicti, quantum conniti animo poſſunt, quantum labore contendere, efficiant, vt alacri cupidoque animo legalem hanc diſciplinam ingrediantur, nec impetu quodam nouitatis capti, facile incipiant, facilius deſinentes. Pertinaci enim nixu, labore indefeſſo, iuris ciuilis ardua volenti, opus eſſe nemo ambigit.*
3 *b* Gubernari. † *Reip. gubernatio eſt verus Iuriſprudentiæ ſcopus ac finis. Vnde Ariſt. lib. 1. Ethic. loquens de hac philoſophia τὸ τέλος, inquit, οὐ γνῶσις,*
a *ἀλλὰ πρᾶξις. Eoque a Vlpianus ſcribit,* hanc vnam eſſe veram nec ſimulatam philoſophiam.
4 c D. CP. † *Id eſt, datum Conſtantinopoli, vbi olim fuit ſedes regia Imperatorum Orientis: nunc ab immaniſſimo Turca poſſidetur, primumque occupata fuit anno Chriſtiano 1453. per Mahumetum huius nominis ſecundum.*
b *d* D. Iuſtiniano. *Iuſtinianus in Nouella* b *quadam ſua Conſtitutione ſtatuit, vt annotarentur tempora per*

by Google

Imperatores, ſicut olim per Conſules ſolebant.
5 *e* PP. † *Ideſt, Pater patriæ: meminit hoc cognomen pri*
mus Cicero: deinde factum eſt omnibus Imperatoribus
c *promiſcuum, vt ait Tacitus* c *lib. 11. Sunt autem* Pa-
tres patriæ, ideo dicti, quod eam quam patres in filios
poteſtatem, ipſi in ciues haberent, qua de re Seneca li-
bro 1. de Clementia, vberrimè ſcribit.
f 113. COS. *Ideſt Tertium Conſule, Ita enim has no-*
tas exemplificandas eſſe, Gellius cap. 1. lib. 10. docet.
6 † *Non erubeſcant autem olim, & ipſi Principes ambi-*
re & genere Conſulatus, ſicut & alia publica munia.

ADDITIONES.

a l. de iuſt. & iur.
b Nouell. Vt præpo. nomen Imper. in prin.
c Vid. Alc. in annot. ad Tacit.

DE IVSTITIA ET IVRE. Tit. I.

In Rubricam & princip. tit.

1 *Hic titulus quare cæteros præcedat.*
2 *Ius à iuſtitia deducitur.*
3 *Iuris & iuſtitiæ propria ſignificatio. nu. 4.*
5 *Optima traditio a definitione proueniens.*
7 *Iuſtitiam ſiue politicam duplicem eſſe.*
8 *Iuſtitia vniuerſalis.*
9 *Particularis iuſtitia, eiuſque diuiſio.*
10 *Iuſtitiæ definitio explicatur.*
11 *Notitiæ in animis hominum a natura inſitæ.*
12 *Animus perpetuo improbat iniuſta.*
13 *Iuſtitia quare dicatur conſtans & perpetua volũtas.*
14 *Vlpianus improuidè a Rodolpho Agricola notatus.*
15 *Sicut quæque virtus, ita & iuſtitia habet ſuum proprium.*
16 *Iuſtitia alienum bonum dicitur.*
17 *Iuſtitia tribuit cuique quod ſuum eſt, ideſt, meritum.*
18 *Præmio ac pœna omnis conſtat Reſpublica.*
19 *Iuſtitia commutatiua & diſtributiua quomodo ſuum cuique tribuat.*

Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuũ cuique tribuendi.

1 RECTE † *Iuſtinianus volens tradere iuris ſapien-*
tiam, ab ipſa auſpicatur iuſtitia: quandoquidem ad iu-
ris cognitionem illam primo oportet cognoſcere, a qua ve
2 *lut matre & fonte quopiam omnia iura dimanant.* † *Iu-*
ris enim vocabulum a iuſtitia deduci ac appellari, ſi-
a *cut effectum a ſua efficiente cauſa Vlpin.* a *quoque ſcri*
bit. Loquitur autem ipſe vulgariter ſentiens iuſtitiam
eſſe virtutem, quæ cum naturali ſic ſemper cohæreat, vt
propemodum ius a iuſtitia dicti videatur, neque ſit ope-
ræ precium de temporis (vt dicunt) proprietate, aut de
verborum ſtructura tam curioſis argutijs diſputare, vt
3 *quidam faciunt.* † *Nam ſi de propria* b *ſignificatio-*
b *ne, & eminentiſſima iuris & iuſtitiæ proprietate lo-*
quamur, tum rectè dicemus, vt & in Ethicis Ariſtote-
4 *les ſcribit, ex iure naſci iuſtitiam,* † *Eſt enim* Ius, *iſte*
naturalis & diuinæ rationis ductus, & naturæ formula,
quæ nobis a Deo in creatione inſculpta eſt. Iuſtitia *ve-*
rò eſt executio & obtemperatio iuris per voluntatem
c *prodeuntem ad opera honeſtatis: quod Accurſius* c *non*
5 *perpendens prorſus inuertit.* † *Quoniam vero optima*
eſt traditio, quæ a definitione proficiſcitur, per quam
planè intelligimus, quid ſit id, de quo agendum eſt: ideo
Iuſtinian. iuſtitiæ definitionem præmittere voluit, ele-
gantem ſanè & plenam eruditionis. Priuſquam au-
6 *tem eam diſcutiamus, cum primis ſciendum eſt,* † *hic*
agi de externa quadam & ciuili, ſiue politica iuſtitia,
quæ tantum pertinet ad formandos in hac vita politi-
cos mores, nec aliud exigit, quam exteriorem quandam
7 *honeſtatem, vt ſit in tuto Reip. tranquillitas.* † *Hanc*
iuſtitiam poſt Ariſtotelem philoſophi duplicem eſſe
tradunt: vnam, quæ virtutes omnes complectitur: alte-
8 *ram, quæ vna virtutum eſt.* † *Prior* vniuerſalis iuſti-
tia, *quam etiam* legitimam *vocant, mater eſt virtutũ,*
& cum omni virtute concurrit, adque ea omnia perti-
net, circa quæ vir bonus verſari poteſt. Hanc Iuriſcon-
ſulti non conſiderant, nec de ea loquitur hic Impera-
9 *tor.* † *Altera dicitur* iuſtitia particularis, *quæ priua-*
tim ad alium eſt, & ab alijs virtutibus ſpecie diſtat,
nec habitu minus, quàm reliquæ virtutes, comparatur,
Et hæc Iuſtitia ab Ariſtot. diuiditur in diſtributiuam
quam appellat διανεμητικήν. *&* commutatiuam, *ſiue*
ἀλλακτικήν. *Prior pertinet ad præmia & pœnas di-*
ſtribuendas, pro ratione & varietate meritorum: alte-
ra verſatur circa contractus, & æqualium rerum permu
tationes, pareſque compenſationes. Hinc igitur particu-
d laremiuſtitiam, *definit* d *hic Iuſtinianus ex* e *Vlpia*
e *no, atque* eam eſſe conſtantem & perpetuam volun
10 tatem, ius ſuum cuique tribuendi. † *Quæ definitio*
ab effectu, ſeu officio conflata eſt, hoc enim efficit iuſtitia,
vt cuique reddatur ius ſuum. Eſt igitur iuſtitia. volun
tas conſtans & perpetua: *ideſt* ἕξις *ſiue habitus animi*
volentis & incitati ad ſuum cuique tribuendum certo
animi iudicio, hoc eſt certa ac perpetua notitia natura-
li, aut certè notitijs, quæ ſunt conſentaneæ illi naturali
11 *iudicio.* † *Sunt enim in animo cuiuſque (vt Cicero ait)*
paruæ quædam notitiæ rerum maximarum, quam cum
ſequitur voluntas in agendo, iuſtè agit, ad inſtar archi-
tecti habentis formam ædificij in animo, quam cum ſe-
quitur, rectè ædificat: Et illæ notitiæ ſunt perpetuæ &
immutabiles, Quanquam enim negocia & caſus va-
rient, habeatque ſubinde homo lubricos affectus: tamen
retinet mens certas illas & immutabiles notitias di-
uinitus illi impreſſas, eſt quibus iudicare poteſt (ad ha-
bitum enim, non ad actum reſpicimus) quid ſit iuſtum:
& cum his obtemperat voluntas, iuſtè, cum repugnat,
iniuſtè agit, ac plane tyrannidem exercet. Porrò ſicut
oculi naturaliter vident, ita animus naturaliter ſentit;
& ſicut corpus non poteſt non dolere, cum vulnus ac-
12 *cipit;* † *ita animus perpetuò improbat, quoties alicui*
13 *ſuum ius non tribuitur.* † *Sic ergo* iuſtitia eſt conſtãs
& perpetua voluntas *homini inſita, quæ non vult non*
tribuere cuique ſuum, abſtinere ab alieno: ideò quidem,
vt etſi a iuſtitiæ formula quis declinet, alterum lædat,
tamen nihilominus iuſtitia in ſe manet vbique ſui ſi-
milis, & immutata. Neque enim, ſi quis recedat a iu-
ſtitia dictamine, id fit vitio iuſtitiæ, ſed praui ac ſcele-
rati, hominis peruerſa natura, qui immemor ſeminis
14 *iuſtitiæ, alterum offendit.* † *Ex prædictis ſatis liquet,*
f *Rudolphum* f *Agricolam improuidè notaſſe Vlpianũ*
quaſi iuſtitia non eſſet conſtans & perpetua voluntas,
g *Equidem &* g *Cicero Iuriſconſulto noſtro conſentit: aſ-*
ſentiuntur huic definitioni & Peripatetici omnes, poſt
h *Ariſtotelem, vt apud Alciatum* h *videre eſt. Cæterum*
15 *quod in definitione ſubijcitur,* † Ius ſuum cuique tri-
buendi

buendi: hoc proprium munus eſt, & quaſi inſigne iuſti-
tiæ, per quod ab alijs virtutibus ſecernitur. Sicut enim
propugnare iuſta, eſt proprium conſtituens fortitudi-
i *nem: i ſermone & geſtu ſeruare decorem, eſt proprium*
conſtituens modeſtiam, ſicque de alijs virtutibus: ita ſuũ
16 *cuique tribuere, eſt proprium conſtituens Iuſtitiam.* †
Proinde vna omnium virtutum iuſtitia, alienum bo
num eſſe dicitur, quoniam ad alium pertinet: quippe mul
ti in proprijs vutute vti potuerunt, nihil quod vitio ver-
ti poſſet, admitteutes: at vero in ijs, quæ cum alio tran-
ſigenda ſunt, non item. Poſſum enim mihi ipſi eſſe pru-
dens, fortis, modeſtus: at iuſtitia, niſi ad alium referatur,
non erit virtus. Quapropter nemo iuſtus erit, niſi in al-
terum, tribuendo ei, quod ſuum eſt: in quo omnium le-
gum ratio conſiſtit. Porro non inepte exponit Accurſius,
17 *ius ſuum, hoc eſt, meritũ:* † *quia iuſtitia tribuit cuiq;, &*
quod ipſi meruit, ſiue præmio afficiendi ſint boni, ſiue pœ
18 *na mali:* † *his enim duobus, præmio ſcilicet & pœna*
omnem conſtare Remp. Solon dicere ſolebat. Et Demo-
ſthenes contra Leptinem, non facilè Remp. conſiſtere
probat, vbi non eſt præmium Virtuti propoſitum, & pœ
na ſceleri. Ac proinde rogatus Antiſthenes, quæ res ciui
tatibus porten[illegible] exitium; Cum in his, inquit, non
K eſt bonorum diſcrimen; ſapienter ille quidem k *nam*
recte factis præmia, peccatis autem ſupplicia debentur.
Vnde Ariſtot. Iuſtitiam vocat virtutem, cuiq; ſua tri-
buentem merita. Et Aſtræam Iouis filiam, ad patris la
tus collocatam, & criminum pœnas continuò exigentẽ
vt qui peccauit melior fiat, vel alijs exemplo ſit vete-
l *res ſunt* l *fabulati.* † *Porrò vt duplex eſt Iuſtitia, ita*
19 *hic duplex intelligitur ratio tribuendi ius ſuum cui-*
que: nempe in diſtributionibus pœnarum, & præmio-
rum pro meritis. & in commutationibus rerum, ne cui
fiat iniuria, & ſeruetur æquitas. Et hæc ad definitionis
explicationem hactenus.

ADDITIONES.

a l. 1. de iuſti. & iure.
b Hæc ex Olden. in tract. de iur. nat. gent. & ciuili.
c Hic, & in rubr. ff. eod. tit.
d lib. 5. Ethic.
e in l. iuſtitia 10. De iuſt. & iur.
f lib. 2. de Inuent. Dialectica.
g lib. 2. de Inuent. & lib. 3. ad Heren.
h lib. 1. Parerg c. 31.
i Cicero lib. 5. de Finib.
K Vide Cice. lib. 2. de Nat. Deo.
l Plato in Gorgia

§. Iuriſprudentia.

1 *Iuriſprudentia quid doceat.*
2 *Explicatur Iuriſprudentiæ definitio.*
3 *Ius ciuile aliud diuiſum, aliud humanum.*

Iuriſprudentia eſt diuinarum atq; humanarum
rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia. Quia Iu-
riſprudentia eſt ſcientia, *quam Iuriſconſulti iuſtitiæ*
exequendæ gratia profitentur, ideo eius definitio ſubij-
a *cienda* a *erat, quæ a partibus ſumpta eſt.* † *Docet autem*
1 Iuriſprudentia, *quomodo cognoſcamus Ius: id eſt, quo-*
modo iudicare poſſimus, vtrum cauſa, quæ in controuer-
ſiam venit, æqua ſit, vel iniqua, quidque Iuris cuique tri-
2 *buere conueniat.* † *Dicitur autem* diuinarum, *propter*
ius diuinum, quod de reb. ſacris, ſacerdotib. & magiſtra-
tib. agit. Eſt enim Iuriſpr. rerum diuinarum notitia, non
quatenus Euãgelium notitiam diuinam tradit, ſed qua-
tenus inter homines externis ritibus res diuinæ tractan-
tur: quarum obſeruatarum cognitio olim penes Colle-
gium Pontificum erat, qui non modo decernebant, quib.
hoſtijs, quo die, quo ritu, a quibus & in quo templo ſacra
fierent, verum de Iure etiam tum reſpondebant, vt ex
b *Tito* b *Liuio, & Põponio* c *colligitur. Additur,* Hu-
c manarum; *propter Ius humanum & Politicum, quod*
3 *fontes tractandorum negotiorum ciuilium aperit.* † *Sic*
enim ius ciuile a materia has differentias ſortitur, quod
d *aliud ſit diuinum, aliud humanum: quod & Caius* d *ſe-*
cutus, ſummam rerum diuiſionem in duos articulos de-
duxit, alias diuini Iuris eſſe tradens, alias humani.

ADDITIONES.

a d. l. iuſtitia ff. de iuſt. & iur.
b lib. 1. ab Vrb. cond.
c l. 2. §. omnium tamen horum.
d De orig. iuris.

§. His igitur.

1 *A facilioribus ſtudia inchoanda.*
2 *Inſtitutionum facilitas.*

His igitur generaliter cognitis, & incipientibus
nobis exponere Iura populi Romani: ita videntur
poſſe tradi commodiſſimè, ſi primò leui ac ſimpli-
ci via, poſt deinde diligentiſſima, atque exactiſſi-
ma interpretatione ſingula tradantur, alioqui ſi
ſtatim ab initio rudem adhuc & infirmum animũ
ſtudioſi, multitudine ac varietate rerum onerauc-
rimus: duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum
efficiemus, aut cum magno labore, ſæpè etiam cũ
diffidentia (quæ plerumque iuuenes auertit) ſe-
rius ad id perducemus, ad quod leuiora via ductus,
ſine magno labore, & ſine vlla diffidentia matu-
rius perduci potuiſſet.

Præſcribit hic Iuſtinianus diſcendi modum his, qui
1 *legitimæ ſcientiæ cognitionem adipiſci affectant.* † *Nẽ-*
pe vt a principijs, & elementis diſcendi rationẽ ineant,
& ſe non mox ab initio vaſto illi Iuris Oceano temere
committãt. Nulla enim ars eſt quantumuis exigua, quæ
non itineris ducem aliquem expoſcat: multò minus in
huius tam latè patentis ſcientiæ arcana peruenire pote-
runt noui tyrones, niſi plana quædam via, & ad ingre-
diendum expedita ipſis incipientibus præſtruatur. Sicut
enim reliquarum artium, ita & Iuriſprudentiæ quædam
eſt (vt ita dicam) infantia, pueritia, adoleſcentia, matu-
raque & fructui quaſi proxima ætas, & ceu per gradus
a *quoſdam ab imo ad faſtigium ſtudioſi diſcendo* a *perdu-*
2 *cuntur.* † *Huiuſmodi autem viam planam hæ Inſtitu-*
tiones præbent, quæ ſunt in hoc ciuili ſtudio quaſi infan-
tiæ quædam rudimenta. Hæc igitur cum primis adole-
ſcenter perdiſcere, ac nocturna verſare manu, verſare
diurna, omnino neceſſe eſt. Nam vt Iuſtinianus ipſe ſcri
bit hoc loci, ſi ad difficiliora ſeſe mox ab initio conferant
iuuenes, aut difficultate materiarum tam numeroſarum
perplexarumque deterrebuntur, aut eo tempore, quo (vt
inquit Fabius) ingenia præcipuè alenda, atque indul-
gentia quadam enutrienda ſunt, aſperiorum tractatu re-
rum attererentur.

ADDITIO.

a Vide quæ dixi in libell. de Ratione ſtuden. cap. 7.

§. Iuris

gitized by Google

§. Iuris præcepta.

1 *Præcepta pro diſciplinis.*
2.3.4. *Tria capita, ſiue præcepta Iuris ciuilis.*
5 *Ius ciuile refert philoſophiam moralem.*

Iuris præcepta ſunt, Honeſtè viuere; Alterũ non
lædere; Suũ cuiq; tribuere. Quoniam hæc tria a Iu-
ris præcepta pariter ad generalem iuris cognitionẽ per-
1 tinent, ea Iuſtinianus ſubnectere voluit. † Iuris autem
præcepta pro iuris doctrinis vel diſciplinis exponi de-
bent; atque ita apud Latinos præcepta eleganter accipi,
2 Valla author eſt. † Sunt ergo iſta tria, honeſtas vitę,
nullius læſio, æqualis diſtributio, diſciplinæ & doctri
næ generales, ex quibus tanquam ex materia præiacen-
te, prodierunt leges per legumlatores, & ad eas referun-
tur omnes humanæ conſtitutiones. Sunt enim hæc prę-
a cepta a veluti capita, & fontes omnium legum, & ad
diuinam illam regulam, Quod tibi fieri non vis, alte-
ri ne feceris, referuntur, totamq; ciuilem philoſophiam
continent. Porrò primum præceptum ſeipſum reſpicit,
& in his verſatur, quæ nobiſcum agimus, & potiſſimum
b ad bonos mores pertinet, vt grauiter M. b Tullius in
Officijs diſput. 3. Alterum vero ad proximum pertinet,
ne alter alteri, vel eius vitæ iniuſtam vim inferat: ſic-
que in his quæ circa alios agimus, verſatur. Sic enim no-
bis imperare debemus, ne cuiquam noceamus, niſi legi-
c bus permittentibus. c † Tertium præceptum res & fa-
4 cultates concernit, id eſt, ne alterum vel contrahendo,
vel permutando decipiamus, & ſuum cuique tribua-
mus, ſiue pœna ſit afficiendus quiſpiam, ſiue præmio re-
d 3 munerandus: quod & Vlpianus d ſecutus eſt. † Ex prę-
5 dictis facilè deprehendis, maiorem partem Iuris ciuilis
eſſe quandam Philoſophiam moralem, & præceptio-
nem, partim de moribus, partim de reliquis actionibus
hominum. Arctius autem vltimum præceptum hic ac-
cipitur, quàm in definitione iuſtitiæ: ſiquidem ibi com-
plectitur hæc tria: hic autem illud ſolum, quod extra
e duo priora præcepta e relinquitur.

ADDITIONES.

a De his iuris præceptis Cic. lib 3. Offic. Item lib. 5. & vlt. de Finib. & lib. 1. de Legib grauiter diſputat.
b Lib. 1. Offic.
c l. vt vim. ff de iuſtit. & iur. & tot. tit. C. quand. li. ſe vindic. ſi. ne iud.
d l. 1. ff. de iuſt. & iure.
e Placent hic in ſumma ſua.

---

§. Huius autem.

1 *Rod. Agricolæ reprehenſio diuiſionis iuris.*
2 *Eadem diuiſio defenſa.*
3 *Publicum ius quid.*
4 *Quæ veniunt in conſequentiam, non curantur.*
5 *Ius publicum in quibus conſiſtat.*
6 *Priuatum ius.*
7 *Vtile ab honeſto non ſeparari.*

Huius aũt ſtudij duæ ſunt a poſitiones, publicum
& priuatum; publicum eſt, quod ad ſtatum rei Ro-
manæ ſpectat: priuatum, quod ad ſingulorum vtili
tatem pertinet, b Dicendum eſt igitur de iure pri-
uato, quod tripartitum eſt: collectum eſt enim ex
naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus.

a Poſitiones. Ideſt, duæ ſunt ponendæ partes, aut ſi ma
nis, theſes, & generales diffinitiones, circa quas totius
ſtudij, ſeu diſciplinæ ciuilis tractatio verſatur, videlicet
a publicum ius & priuatum. a

b Dicendum eſt. Iuſtinianus publicũ ius Pontificũ li-
bris relinquens, eam potiſſimum iuris partem proſequi-
tur, quod verſatur in vſu quotidiano, & ad ſingulos per-
tinet, quo quiſque id acquirit, efficitque quod in ſuam
b eſt b rem: tametſi ad finem Inſtitutionum publici iuris
c tractationem ex parte quoque c attingat.

1 c Collectũ. † Rodulphus tamẽ Agricola d nõ rectè ius
d diuiſum eſſe cenſet, cum aliud publicũ, aliud priuatũ di-
cit: deinde priuatũ in naturale, gentiũ, & ciuile diuidit,
quaſi (inquit ille) ius publicum neq; naturale eſſet,
2 neq; gentium, neq; ciuile. † quo argumẽto apparet, nõ
e legiſſe eum Iuriſcõſulti e verba, ſed ab aliquo diſcipulo
f ſuo accepta, protinus dãnaſſe. Si.n. f Vlpianũ de fonte ip
ſo non a riuulis deguſtaſſet, potuiſſet cognoſcere, non om-
niũ gentiũ ius ab eo deſcribi, ſed illud tantũ, quo Romani
vtebantur. Id aũt erat duplex. Publicum, quod ad ſta-
tũ rei Romanæ ſpectat: et Priuatum, quod ad ſingulorũ
vtilitatẽ priuatã pertinet: id trifariam collectum eſt,
inquit ex naturalibus præceptis, iuris gentium, aut
ciuilibus, quæ naturalia iuris aliarum gentium præce-
pta nihil ad ſtatum populi Romani pertinebant: neque
enim ex eis magis imperium Romanis in alias gentes
g concedebatur, quam alijs gentibus in g Romanos.

3. Publicum ius id dicitur, quod ſpeciatim, & propriè
non poteſt priuatis hominibus applicari, & conuenit om
nibus ſine differentia, & ad totum Reip. corpus pertinet,
etiam ſi iſtinc ex conſequentia nonnihil commodi ad pri
4 uatos quoque deriuetur. † iſta enim minus principalia,
h & quæ ſaltem in conſequentiam veniunt, non h curan-
5 tur. † Conſiſtit autem ius publicum (Vlpiano i teſte) in
i ſacris, ſacerdotibus & magiſtratibus, quoniam huius iu-
ris partes principaliter agunt de publica vtilitate. Sic
& olim iuris publici ratio ex lege 12. tabularum, par-
tim ad ſacra ſpectabat, ceremoniaſque Deorum: vt eſt il
lud: Separatim nemo habeſſit Deos, neve nouos,
ſed ne aduenas publice adſcitos, priuatim coliũto:
conſtructa a patribus Delubra habento. partim ſa-
cerdotibus præſcriptum erat; quorum duo genera exta-
bant, vnum quod ſacris Deorum ceremonijs præerat, al-
terum quod interpretaretur incognita Fatidicorum &
Vatum effata, partim deniq; magiſtratibus, quale eſt:
Iuſta imperia ſumpto, eiq; ciues modeſte, atq; ſine
6 recuſatione parento. † Priuatũ vero ius eſt, quid prin-
cipaliter & generaliter, ad ſingulorum vtilitatem pri-
uatam, coniunctam cum honeſtate, pertinet, vt ſunt con-
7 tractuum leges, & iniuriarum vindicationes. † Nam
cum vtilia dicimus, eadem quoque honeſta eſſe intelligi-
mus, ex primo iuris præcepto, ſecuti Stoicorum ſenten-
tiam, qui nec honeſtum ab vtili, nec vtile ab honeſto ſe-
parant. Nullam enim perniciem hominum vitæ adfer-
ri poſſe, quam ſi ab honeſto vtile ſecernatur, Marcus
K Cicero k in Officijs oſtẽdit. Dixi autem, principaliter,
ne confundatur diſcrimen iuris publici: dixi item, gene-
raliter, vt diſcernamus aliud quoddam ius priuatum &
ſingulare, quod priuilegium dicitur, & pertinet quidem
ad vtilitatem ſingulorum, ſed in ſpecie tantum.

ADDITIONES.

a Idem habes in l. 1. §. huius ſtudij ff. de iuſt. & iur.
b Facit l. iura. 3. ff. de legib. & Nouel. de nup. §. 1.
c Inſ. tit. de pu. iud.
d lib. 2. de Inuen. Dialectica.
e In l. 1. §. 1. ff. hoc tit.
f in d. l. 1. §. 1.
g Hæc ex Alciato lib. 1. Parer. cap. 11.
h l. 1. ff. de aut. tut. l. ſi quis nec cau. ff. ſi cert. pet. §. legatarijs inſ. de teſt.
i l. 1. §. huius ſtudij.
K lib. 3. Offic.

DE

DE IVRE NATVR. GEN. & ciui. Tit. II.

In Rubricam.

1 Ius ciuile cauſam habet in natura poſitam per omnes ſanctiones.
2 Exordium conſtituendi iura a natura capiendum.

1 Cum † totum ius ciuile cauſam habeat in natura
poſitam per omnes ſanctiones: nulla enim lex eſt, aut
conſtitutio humana, quæ non cauſam ex natura trahit:
igitur Iuſtinianus Imp. methodica ſanè ratione Iuris in-
terpretationem a iure naturali exorditur, ducitque ini-
tium a communibus iuris præceptis. deinde ſenſim ad ci-
2 uiles & humanas leges progreditur. † Et hoc eſt, quod
a etiam Cicero a multis retro annis veriſſimè ſcripſit, con-
ſtituendi iuris ab illa ſumma lege capiēdum exordium,
quæ ſæculis omnibus antè nata ſit, quam ſcripta lex vl-
la, aut quam omnino ciuitas conſtituta: neque vlla alia
quam naturæ norma legem bonam a mala diſtingui.

ADDITIO.

a Lib. 1. de leg.

In princip. tit.

1 Ius naturale bifariam accipi in legibus.
2 Exempla iuris naturalis primæui.
3 Στοργὴ φυσικὴ.
4 Defenſi Iuriſconſulti a reprehenſione Vallæ.
5 Ius naturale propriè quid.
6 Eiuſdem exempla. nu. 7.
8 Ius naturale ſecundarium, Ius gentium antiquum Ius diuinum.
10 Ius gentium a naturali quomodo differat.
11 Ius ciuile quid?
12 Ius ciuile determinationem eſſe Iuris naturalis.
13 Propria inter Ius gentium & ciuile differentia.
14 Ius naturale & gentium ſpecie non differre.
15 Matrimonium cuius iuris.
16 Educatio eſt Iuris naturalis.
17 Verbum, Cenſeri, quomodo in textu accipiatur.

a Ius naturale eſt, quod natura omnia animalia
docuit. Nam ius iſtud, nō humani generis propriū
eſt, ſed omnium, quæ in cęlo, quę in terra, & quę in
mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fęmi-
næ coniunctio; quam NOS b Matrimonium appel
lamus. Hinc liberorum procreatio, hinc c educatio.
Videmus etenim cætera quoque animalia iſtius Iu
ris peritia d cenſeri.

a Ius naturale, de iure naturali Iuſtinianus, ex I.C. Vl-
a piano a deſumpſit, quæ veriè a Doctoribus explicātur,
1 & ſine vllo ferè fructu, † Vt ergo iuris tyrones totam
hanc rem rectè accipiant, ſciendum eſt, ius naturale bi-
fariam in legibus accipi. Primum in largiſſima ſignifi-
catione, a cauſa efficiente definitur eſſe illud, quod natu-
b ra omnia animalia docuit. b ideſt, quod ſolo inſtinctum
conſtat, & inclinatione naturali, tam hominibus quam
2 cæteris animantibus commune. † Huius exempla ſunt,
ſeipſum diligere, ſeſe conſeruare, declinare ea quę noci-
tura videntur, vim vi repellere, quærere & parare ad vi-
tā neceſſaria, ſui ſimile procreare, curam habere eorum
quæ progenita ſunt. Quorſum ea quadrant, quæ Mar-
c cus c Cicero in Offic. graphicè admodum in eandē ſcri-
bit ſententiam: Principio (inquiens) generi animantiū
omni eſt a natura tributum, vt ſe, vitam, corpuſque
tueatur, declinetq; ea quæ nocitura videantur, om-
niaque quæ ſunt ad vitam neceſſaria, inquirat &
paret, vt paſtum, vt latibula, vt alia eiuſdē generis.
Commune aūt animantium omnium, eſt coniun-
ctionis appetitus, procreādi cauſa, & cura quædam
eorum quæ procreanda ſunt. Hæc illę. Videntur autē
Iuriſconſulti valde in hoc abuti vocabulo Iuris, cum
exēpla prædicta ſint potius affectus & inclinationes na-
turales, quę cum quibuſq; animantibus enaſcuntur, quas
3 Philoſophi στοργὰς φυσικὰς appellant. † In brutis enim
4 cum nulla ſit ratio, igitur, nec vllū ius eſſe poteſt. † Quæ
d res occaſionem reprehendendi Iuriſconſultos Vallæ d de-
dit. Sunt autem aliquanto licentius locuti, nec ſatis diſtin
xerunt ius naturale ab affectibus naturalibus, fortè vt
deſeruirent teneris ſtudioſorum ingenijs, & populariter
rem explicarent. Neq; vero rarum eſt, vt verba aliquā
e to craſſius accipiantur in iure ciuili e. † Hoc autem ius
5 Doctores vulgo naturale primæuum, ſiue primarium ap
pellant, ad differentiam ſcilicet alterius Iuris, quod verè
& propriè naturale eſt: hominibus tantum conueniens,
& in ſola naturali ratione conquieſcēs, quo a cæteris bru
tis animantib. diſtamus, & ſeparamur: poteſtque illud
ſic rectè definiri. Ius naturale eſt, quod natura, atq. adeo
Deus ipſe, omnes homines in creatione, prima quadam
præcepta & formulas honeſtatis docuit. Deus enim a
f natura non diſtat. In eundem ferè modum & Cicero f
illud definit: Ius naturale eſſe, inquiens, rationem ſum
mam, inſitam a natura, quę iubet ea quę facienda
g ſunt, prohibetq. contraria. g Huius Iuris exemplum
6 eſt, religio erga Deum. Cicero. † Nulla gens (inquit) tā
fera, nemo omnium tam immanis, cuius mentem
non imbuerit Deorum opinio, multi de ijs praua ſen
tiunt (id enim vitioſo more effici ſolet) omnes tamē
eſſe vim & naturam diuinam arbitrantur. Idem ali
h bi. h Omnibus enim innatū eſt, & in animo quaſi
inſculptum, eſſe Deos: quales ſint, varium eſt, eſſe
nemo negat. Cleanthes quidem noſter quattuor de
cauſis dicit in animis hominū informatas eſſe Deo
i rū notiones. Hinc & Pſalmiſta. i Dixit inſipiens in
7 corde ſuo, non eſt Deus. † Itē huius iuris exēpla ſunt:
amor parentum, patriæ, obligatio ad antidora, ſeruare
K pacta, ſtare promiſſis, neminem K lędere, & cætera id
l genus. Huc pertinet, q Cicero l alibi ſcriptū reliquit: At-
que ēt ſi hoc natura pſcribit, vt homo homini qui-
cunq. ſit, ob eam cauſam, q homo ſit, conſultū ve-
lit, neceſſe eſt ſecundum eam naturam, vtilitatem
oium eſſe communem. Quod ſi ita eſt, vna continē
tur omnes & eadem lege naturę: Idque ipſum ſi ita
eſt, certè violare alterum, naturæ lege prohibemur.
8 † Hoc autem naturæ Ius a Doctoribus vulgò ſecunda-
rium, dicitur, ad differētiam prioris: quod (vt diximus)
9 potius impetus naturæ eſt, quam ius. † Sed & hoc ple-
m rumq; Iuriſconſulti, m Ius gentium antiquum appel-
lant, tanquam id, quod naturalis ratio inter omnes gen-
tes conſtituit, & apud omnes populos cuſtoditur ac ob-
ſeruatur. Nam hoc ius eſt omnibus & ſolis hominibus
n inter ſe commune. n Dicitur & diuinū, quia diuina qua
o dam prouidentia nobis a Deo ipſo ſit inditum o. † Eſt
10 porrò & aliud ius gentium, quod ex naturali quidem
iudicio, ſiue ratione proficiſcitur, ſed non ſimpliciter, imò
per diſcurſum aliquem practicum, & ex moribus popu-
li ad prehenſis, quod naturale ſecutum eſt. Hoc enim ius
gentium, non lege naturali ab initio, ac vltrò indicante
rationе

ratione ita fuit, ſed vſu exigente, & ex humani conui-
ctus neceſſitate, diſcurſu quodam practico rationis intro-
p *ductum eſt. Liuius* p *humanum ius vocat, vt quod*
plurima hominum pars vbique receperit. Doctores no-
minant ſecundarium ius gentiũ, *vt a naturali iure ſe*
cerneretur, quod etiam ius gentiũ dici ſolet: cuius exem-
q *pla paulo poſt* q *tractabimus:* † *Poſtremo eſt* ius ciui
11 le: *quod Vlpianus* r *grauiter deſcribit* id eſſe quod
r neque in totum a naturali iure, vel gẽtium recedit, neque per oĩa ei ſeruit: itaq; cum aliquid addimus, vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt ciuile intelligimus. *Hęc ille. Ex quib. verbis diſcimus,*
12 † *ius ciuile nihil aliud eſſe, quàm determinationẽ iuris naturalis. Si igitur recedat in totum a iure naturali, non determinat, ſed magis affingit aliquid incognitum naturæ, id eſt, (vt Ariſt. ait) quod nullam cauſam in natura*
ſ *habet, ergo non lex, ſed tyrannis & carnificina eſt* ſ *cenſenda. Sane & naturaliter omnes tanquam monſtra deteſtamur leges, quæ prorſus naturali iudicio repugnant, vt ſi lex permittat impune occidere, furari, adulterari, &c. Ex diuerſo; ſi per omnia Ius ciuile ſeruiat naturæ, ſi idem dictet, quod communis ſenſus & formula, iam non*
13 *ciuilis, ſed naturalis lex eſt.* † *Quare accuratè obſeruãdum eſt quod hæc propria ſit inter Ius gentium & ciuile differentia, quod Ius gentium fiat ciuile, cum publico conſenſu illi aliquid additur vel detrahitur, & publica*
t *neceſſitati accommodatur. Vnde in Decretis* t *ſumma iuris diuiſio ſcite traditur, vt aut ſit naturale, aut poſiti-*
14 *uum.* † *Nam Ius gentium ſi proprie loquamur alias ad ius naturale refertur, alias ad ius humanum: per ſe autem ſpeciem non facit. Errant ergo, qui ius naturale & gentium diſtinguunt ſpecie, quia etſi in modo producendi varient, ſubſtantia tamen & origine ſunt vnum. Verum craſſius loquendo, nihil vetat docendi gratia quaſi tertiam ſpeciem ſtudioſis proponere, ſicut Iuriſconſulti faciunt.*

15 b Matrimonium. *nempe in hominibus.* † *Nam ſi inſtinctum illum naturalem, quo mouemur, vt pro ſuſcipienda prole miſceamur, reſpicias, recte id dixeris eſſe huius iuris naturalis. Cætera vero ad iuſti matrimonij rationem pertinentia, non iuris illius natura primarij ſunt: vt eſt animorum conſenſus, & forma contrahendi.*
u *Forma* u *enim, quod quarundam perſonarum coniunctio eſt interdicta iuris ciuilis: mutuus vero animorum*
x *conſenſus, iuris gentium* x *eſt, ſicut & cæteri contra-*
y *ctus, qui conſenſu* y *perficiuntur.*

16 c Educatio. † *Id eſt, naturalis quædam propenſio ad*
z *educandum fœtum. Nam & alibi Iuſtinianus* z *ait, naturalem ſtimulum hortari ad liberorum educationem. Hinc Senatuſconſultum factum eſt* de alendis liberis, *aduerſus eos, qui plane ἄστοργοι, & brutis ipſis inhumaniores, contemnebant omnem naturalem educandi af-*
a *fectum: quod Vlpianus diligenter* a *explicat.*

17 Cenſeri. † *Id eſt, æſtimationi ſiue admirationi nobis*
b *eſſe, vt Budæus* b *exponit, Sed aptius Theophilus, hunc locum ita vertit.* ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἐν τοῖς τιμῶσι τοῦτον τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα, *quaſi hic dictum ſit, non hominem modo, ſed cætera quoque animalia adſcribi & referri ſiue recenſeri inter ea, quæ hanc legem obſeruant, eiuſque motu impelluntur. Nam apud Latinos (vt Fran. Bald. ait) per tranſlationem cenſeri dicuntur, quæ in aliquem ordinem & numerum rediguntur, & in eum quaſi cenſum adſcribuntur.*

ADDITIONES.

a In l. 1. §. ius naturale. ff. de iuſt. & iur.
b Vt hic, & d. §. ius naturale.
c Lib. 1. Offic.
d Lib. 4. Elegant.
e Arg. l. cum vnus 10. ff. de alim. & cib. lega.
f Lib. 1. de legib.
g Lib. 1. Tuſc. quæſt.
h Lib. 2. de Natura deor.
i Pſal. 25.
K L. veluti l. vt vi ff. de iuſt. & iu. l. 1. ff. de pact. l. nam hoc natu. 14. ff. de cond. indeb.
l Lib. 1. Offi.
m l. 1. ff. de acq. rer. do. §. ſing. inſ. de rer. diuiſ.
n l. 1. de iuſt. & iur.
o § ſed naturalia, inſ. h. tit.
p lib. 5. ab Vrbe cond. de Gallis loquens.
q In §. ius autem gent. Inſ. de iur. nat. gen. & ciuili.
r In l ius ciuile. ff de iuſt. & iure.
ſ Fa. opt. tex. in c. erit autem lex. diſt. 4.
t Can. 2. diſt 2.
u l. 31. nuptias. ff. de reg. iur. c. cum locum. de ſponſal. lib. 6. c. cum apud de.
x c. tuæ fraternitatis. de ſponſ. in 6.
y l. ex hoc iure. 5. de iuſt. & iu. §. ius autem gent. inſ. hoc noſtro tit.
z l. 1. §. taceat. C. de rei vxo. act.
a In l. ſi quis a liberis. ff. de lib. ag. l. vlt. C. de alen. lib.
b In d. l. 1. §. ius naturale.

---

§. Ius autem ciuile.

1 *De relatiuo, qui, quando reſtringat, vel non.*
2 *Nullos eſſe populos ſine legibus aut moribus.*
3 *Textus an disiunctim, vel coniunctim legendus.*
4 *Lex propriè de Iure ſcripto dicitur.*
5 *Ius gentium & ciuile quomodo conueniant.*
6 *Quilibet populus Iura ſibi condere poteſt, quando id ceſſet. nu. 7, 8.*
9 *Iuris conſtituendi conceſſio Iure gentium conſtat.*
10 *Ius gentium naturali ratione introductum eſt, item & ius ciuile.*

Ius autem ciuile a *a* iure gentium diſtinguitur, quod omnes populi, *b* qui legibus *c* & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur: *d* Nam quod quiſq; populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt: vocaturq. Ius ciuile, quaſi ius propriũ ipſius ciuitatis. Quod vero *e* naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes populos, per æque cuſtoditur, vocaturque Ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtantur. Et populus itaque Romanus partim proprio, partim communi omnium hominum iure vtitur. Quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis proponemus.

a Iure gentium. *Hæc diſtinctio ſiue diuiſio ex differentijs ſumpta eſt, & vtriuſque iuris naturam ſiue ſubſtantiam ſatis explicat, vt non admodum neceſſe fuerit finitionem addere.*

1 *b* Quibus legibus. † *Relatiuum (qui) hoc loci non reſtringit, ſed declarat, cum qualitas relatoria omnibus competat, ſecus eſſet, ſi non omnibus competeret, vt,*
a *Omnes qui arma portarint, puniantur, tum enim* a *re-*
2 *ſtringit.* † *Falluntur ergo hi, qui populos quoſdam eſſe ſomniant, qui neque legibus, neque moribus viuant; neque relatiuum* (qui) *hoc euincit, cum declaratiuè ponatur. Equidem & eos, qui maleficio & ſcelere paſcuntur,*
b *non poſſe ſine vlla iuſtitiæ particula viuere,* b *conſtat, & niſi ipſi ſibi leges quaſdam ſanciant, conuiuere nullo pacto queunt.*

Digitized by Google

3 c Et moribus. † *Salomonius c textum legit diſiun-*
ctim, videlicet, legibus aut moribus, *atq; ita in anti-*
quis exemplarib. reperiri teſtatur, quod ſatis quadrat:
d *Sunt enim* d *populi, qui ſcriptis tantum, legibus vtun*
tur: vt olim Athenienſes: ſunt qui non ſcriptis, ſicut La
cedæmones Sunt qui ſcriptis ſimul, & non ſcriptis, quē-
admodum Romani. Sed cum Iuſtinianus ius Romano
rum exponat, qui & ſcriptis & non ſcriptis legibus vte-
bantur, non videbatur abſonum, etſi coniunctim textus
4 *legatur, vt vulgati habent codices.* † *Obſerua etiam obi-*
ter, legem proprie dici de iure ſcripto, & opponi mori
e *bus, ideſt, iuri non ſcripto, vt & apud* e *Ciceronem;*
Cum (*inquit*) in populari ratione omnis noſtra ver
ſatur oratio, populariter interdum loqui neceſſe
erit, & appellare eam legem quæ ſcripto ſancit
quod vult aut iubendo, aut vetando.
5 d Nam quod. *Senſus eſt;* † *Ius gentium eadem ratio*
ne dicitur, qua Ius ciuile in ſpecie nuncupatur. Nam ſi-
cut a populo alicuius ciuitatis tractus eſt nomen Iuris
ciuilis, ita ius gentium ab omnibus populis vocatur. Ius
ergo gentium eſt, multorum populorum authoritas: Ius
6 *autem ciuile, vnius populi iuſſus.* † *Ex hoc itaque tex-*
tu diſcimus, quemlibet populum vel cœtum legitimum,
facultatem habere Ius conſtituendi ſibi proprium, quod
vulgo Ius Statutariū, *vel* Municipale *nuncupant, id-*
f *que propter generalia* f *textus noſtri verba, qui de om*
g *nibus loquitur. Et generalius.* g *Gratianus:* Ius, in-
quit, ciuile eſt, quod quiſq; populus vel, ciuitas ſibi
proprium, diuina humanaq; cauſa, conſtituit. *Planè*
veriſimile non eſt, illam vniuerſalem geminatam (quiſ
que populus quæq; ciuitas) *reſtringendam, coarctan-*
7 *damq; eſſe.* † *Id quod contra Bartolum, Baldus, Iaſon,*
h *& Salomonius generaliter* h *verum intelligunt, ſiue*
Iuriſdictionem populus ſeparatā habeat, ſiue ea careat:
8 † *dummodo huiuſmodi leges municipales non tendant*
in præiudicium principis, vel ſuperioris, nec diſponant de
i *his quæ ſunt reſeruata principi* i *in ſignum ſupremæ*
poteſtatis, neque denique ſint contra bonos mores natu-
rales, ideſt, non in totum recedant a lege naturæ, quod &
K *Pontificij iuris Doctores* K *ſequuntur. Statuta enim*
condere (*vt Baldus*) *ait potius eſt de quadam Iuris per-*
miſſione quam ſit annexum Iuriſdictioni, alioqui & ma
giſtratibus hac poteſtas conceſſa videretur, quod falſum
l *eſſe,* l *Bartolus ipſe teſtatur.* † *Et hæc Iuris conſtitu*
9 *da permiſſio non eſt ab Imperatore nouè conceſſa, ſed an*
te hanc legem Iure gentium obtinuit, quo & ciuitates
m *ſunt conſtitutæ, idq; Baldo, Polito, & Salomonio* m
n *placet, idemque Ariſtoteles* n *probat, adeoque na-*
turalis ratio dictat, quæ fruſtra homines in ciuitates coi-
re inſtituiſſet, niſi quemadmodum inter ſe viuerent, di-
ſponendi feciſſet poteſtatem. Cæterùm de quibus rebus
Ius proprium condere liceat, & an mutari ſtatuta va-
leant, quamq; recipiant interpretationem, diffuſior eſt ac
intricatior materia, quam vt hic pertractanda ſit, eam
o *itaque ſuis locis* o *bene diſcuſſam relinquemus.*
10 e Naturalis ratio, † *Ius ergo gentium id dicitur, quod*
naturali ratione introductum, conuenit omnibus homi-
nibus. Loquitur autem de Iure gentium primario ſiue
p *antiquo, quod propriè naturale dici, ſupra* p *oſtendi-*
mus. Nunquid autem Ius ciuile non ratione, aut alia,
quam naturali ratione conſtituitur? & vtique non alia,
quam naturali, vtrumque enim ius & gentium, & ciui-
le, a naturali ratione proficiſcitur, diuerſimode tamen,
gentium quidē, diuina quadā vi, ſiue ratione dictāte in-
ter oēs homines diffuſum, receptumque cuſtoditur; Ci-
uile vero non ſine hominis conſtitutione intra conſtituen
tis tantum populi ſepta viget, a quo & conſtituitur &
recipitur. Humana itaque ratio in vtroque dominatur,
ac præſidet, & ſi alterutrum pugnat cum naturali noti-
tia, non eſt ius, ſed furor, & iniuſtitia.

ADDITIONES.

a l. ea tamen adiectio. ff. de leg. 3.
b Cic. lib. 2. Offic.
c In l. omnes populi. in prin.
d §. & non eleganter, inf. eod.
e lib. 1 de legib.
f Sicut & in l. omnes populi, vnde hic §. deſumptus eſt, ff. de iuſt. & iur.
g c. 1. diſt. 1.
h In d. l. omnes po.
i Quæ autem ſint illa, ponit Bal. in l. 2. C. de iure annul. & in l. reſcripta, C. de precib. Impe. offe.
K In c. cum clericus, ext. de foro compet.
l In d. l. omnes populi q. 4.
m In d. l omnes pop.
n lib. 2. Polit.
o In d. l omnes po. vbi præ cæteris Zaſius pulchra methodo rē præſtringit, & l. cunctos populos, C. de ſacroſan. eccl.
p In prin. huius.

---

§. Sed Ius quidem.

1 *De Dracone eiuſque legibus.*
2 *Solon Athenienſium legiſlator.*
3 *Ius ciuile ſimpliciter prolatū, de Romano intelligitur.*
4 *Verbum æquiuocum, in dubio in partem digniorem ſumitur.*

Sed ius quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur, veluti Athenienſium: nam ſi quis velit Solonis vel a Draconis leges appellare ius ciuile Athenienſium, non errauerit. Sic enim & Ius quo Romanus populus vtitur, ius ciuile Romanorum appellamus, vel ius Quiritum, quo Quirites vtuntur. Romani enim a Romulo, Quirites a Quirino appellantur. Sed quoties nōn addimus nomen, cuius ſit ciuitatis, b noſtrum Ius ſignificamus ſicuti cum poetam dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos egregius Homerus apud nos Virgilius.

1 a Draconis, † *Draco Athenienſium legiſlator fuit, qui*
cum per leges latas maximo in precio eſſet, accidit vt in
theatro tandem aulæis & veſtibus certantium obrutus
a *præfocaretur, ſicq. è viuis excederet, ac in ipſo theatro a*
ſepeliretur q. Floruit aūt paulùlum ante ſeculum ſeptem
σοφῶν ſeu ſapientum, videlicet XXXIX. Olimp. Is æta-
te iam exacta, leges Athenienſibus tulit nimium ſeue-
ras & rigidas, adeo quod apud eos in prouerbium abie-
rit, leges Draconis ſanguine conſcriptas eſſe humano, ob
nimiam ſcilicet iuris ſeueritatem. Et quoniam videban-
tur eius leges impendio acerbiores, non decreto iuſſuque,
ſed tacito illiteratoq; Atheniēſium conſenſu, obliteratæ
ſunt. Porro præter leges, præcepta quædam ſcripſit tri-
2 *bus millib. verſuum vt Suidas author eſt.* † *Poſt Draco*
nem verò alias mitiores leges Solon Athenienſibus ex-
hibuit. Is Solon vnus ex ſeptem illis ſapientib. fuit pa-
c *triæ Salaminus, qui (authore* c *Gellio) Athenis cla-*
ruit, regnante Tarquinio Priſco Romæ. Et eius leges cū
tanto temperamento compoſitæ fuerunt, quod parem gra
tiam a Senatu & plebe Athenienſium contraheret, quā
quam plebs & Senatus in ſumma prius eſſent diſſen-
ſione. Sane apud Lucianum vterque, Draco & Solon
οἱ ἄριστοι τῶν νομοθετῶν dicuntur.

b Noſtrum

b Noſtrum ius. *Per quandam ſcil. antonomaſiam vel κατ' ἐξοχήν. Sic cum Vrbem dicimus, Roma intelligitur: cum Magiſtratum, Prætor. Et Cicero, nomine conſilij Athenienſium, ait ſatis intelligi, Areopagum.*
3 *† Hinc igitur pro regula annotant, quotieſcunque fit mentio ſimpliciter iuris ciuilis, intelligendum hoc eſſe de ciuili Rom. idque prærogatiuæ meritò maieſtas, & am-*
d *plitudo populi Rom. habere d debet. † Vnde conſequi-*
4 *tur, verbum æquiuocum, (ſiue) vt Græci aiunt ὁμώνυμον, quod multa ſignificat, in dubio ſumi in partem digniorem & potentiorem, quam doctrinam Faber hic quibuſdam exemplis illuſtrat.*

ADDITIONES.

a Meminit Gel. lib. 11. c. 18.
b Gel. loco citato. Ariſt. lib. 2. Polit. c. 10. Extat & apud Plutar. in vita Solonis.
c Lib. 17. Noc. Att. cap. 21.
d Vide Cic. in Orat. pro l. Manilia. Strabo l. 17. & Bud. lib. 3. De aſſe.

---

§. Ius autem gentium.

1 *Ius gentium ſecundarium vnde proceſſerit.*
2 *Primum caput iuris gentium.*
3 *Bella quare in vſum recepta.*
4 *Seruitus quare inuenta.*
5 *Rerum diuiſio vnde profluxerit: & de ſecundo capite iuris gentium.*
6 *Contractus ex iure gentium procedere.*
7 *Actiones quo iure introductæ.*
8 *Ius gentium variè accipi in legibus.*
9 *Seruitus an ex natura cauſam trahat, an naturæ ſit contraria: & Ariſtoteles ea in re cum Iuriſconſult. conciliatus.*

a Ius autem gentium omni humano generi commune eſt. Nam vſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humanæ iura quædam ſibi conſtituerunt. Bella etenim orta ſunt, & captiuitates ſecutæ, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri *b* contrariæ. Iure enim naturali omnes homines *c* ab initio liberi naſcebantur. Et ex hoc iure gentium omnes *d* penè contractus introducti ſunt: vt emptio & venditio, locatio & conductio, ſocietas, depoſitum, mutuum, & alij innumerabiles.

a *a* Totus hic locus ex Hermogeniani reſpõſo a deſum-
1 *ptus eſt, loquitur autem de eo iure gentium. † quod Doctores vulgo Ius gentium ſecundarium dicunt: quod ex ratione quidem naturali proficiſcitur, non tamen ſimpliciter, & ab initio, ſed ita exigente neceſſitate humana, ac per diſcurſum aliquem practicum. Nam cum per impoſturam Satanæ tanta eſſet hominum improbitas, vt non poſſent omnes conſeruari, rebuſue communiter vti: ſuadebat ratio, exigebatque publica neceſſitas, primum vt tollerentur è medio, qui alios læderent, & publicam hominum ſocietatem turbarent, coercerenturq; delinquentes, & ne alijs pronior peccandi occaſio relin-*
2 *queretur. † Hinc ortum eſt primum iuris gentium ca-*
b *put, videlicet* punire ſontes, *ſub quo b comprehendimus bella, captiuitates, ſeruitutes, pœnas, magiſtratus,*
3 *iudicia. Hæc enim omnia ex naturali ratione ſunt. † Bella certè non ſunt recepta in vſum, vt bona abſolutè, ſed quia aliter prauis voluntatibus hominum ſatis fieri non poterat: vt ergo humanæ ſocietatis violatores coercerentur, & ſine iniuria in pace viueretur, bella admiſſa*
c *ſunt. Nam, vt Cicero c ſcribit, bella tum demum iuſtè geruntur, ſi per ea nihil aliud quam pax quæſita vide-*
4 *tur. † Sic ſeruitus quoq; abſolutè non eſt bona, ſed ob id inuenta ne captiui in bello necarentur. Quia enim multi hoſtili odio in captiuos deſæuiebant, eoſque trucidabant, cõſtitutum eſt, vt ſeruarentur, non autem occiderentur, vn-*
d *de ſerui a ſeruando dicti d ſunt. Deinde cum propter*
5 *corruptam hominum naturam ſæpè eueniret, vt potentiores prohiberẽt alios à multarum rerum vſu ac fructu, & ignaui ſemper alieno labore ali vellent, ſuadebat naturalis ratio, vt cuique hominum aliquid proprij aſſignaretur: hinc alterum caput iuris gentium deriuatũ, eſt vi-*
e *delicet,* Res diuidere, *ſub quo capite diſtincta fuere e rerum dominia, diſcretæ gentes, regna condita, agris ter-*
6 *mini poſiti, ædificia collocata. † Item ſub hoc capite continentur etiam commercia, ſeu conuentiones, & obliga-*
f *tiones, & omnes f contractus: exceptis ſtipulatione, literarum obligatione, contractu emphyteutico, * & ſponſalitia largitate, quia Iure ciuili introducti ſunt. Equidem omnibus hominibus neceſſariam fuiſſe rerum, & officiorum communicationem, vt homines vellent ſuam inter ipſos ſocietatem dando, accipiendo, tum artibus, tum*
g *opera, tum facultatibus colligari, Cicero g quoque in*
7 *Officijs grauiter oſtendit. † Sed & actiones ex hoc gentium iure proditæ ſunt: quia cum hæ ex obligationibus tanquam cauſis ſuis proficiſcantur, non poſſunt diuerſa origine cenſeri, vt cunq; vulgo eas iure ciuili inuentas*
h *eſſe h obtinuerit. † Diligenter ergo iuris ſtudioſum ob-*
8 *ſeruare oportet, Ius gentium in legibus alias pro vero iure naturæ accipi, quod ſpontaneo quodam iudicio rationis, quæ in homine viget, abſq; vlterioris conuictus, vel ſocietatis humanæ conſideratione excitatur: aliàs pro eo iure, quod plurima hominum pars vſu ipſo exigente, ac ex humani conuictus neceſſitate, diſcurſu quodam practico rationis, vbique recepit, hoc enim niſi rectè diſcernat, nunquam perueniet ad veram iuris cognitionem.*
9 *b* Cõtrariæ. *† Poſſet hic dubitari, qui fieret, quod Ari-*
i *ſtoteles i grauiſſimis rationib. defendit, quoſdam naſci ſeruos & ſeruitutem ex natura cauſam trahere: cum Iuriſconſulti doceant, ſeruitutem naturæ contrariam eſſe, & iure naturali omnes homines ab initio liberos naſci? Reſpondeo, Ariſtotelem de cauſa eius ſeruitutis loqui, quam ſic Iuriſconſulti vocant: hos autem de certa forma, & effectibus illis præduræ ſeruitutis contra omnem humanitatis rationem corrupta natura introductis, atque in vſum olim receptis, ſentire. Nam ea ſeruitus pugnat cum iure naturali: itaque propter rectè ab Impera-*
K *tore k emendata fuit. Apud Ariſtotelem ſeruitus ſignificat imbecillitatem ingenij, cui opus ſit regi alieno conſilio: apud Iuriſconſultos ſignificat certam formam, qua victor continet victos, & quidem litigat Ariſtoteles cum his, qui ſentiunt hanc ſeruitutem naturæ contrariam eſſe: oſtendit enim, quod habeat cauſam in natura poſitam, ſcilicet imbecillitatem ingenij: quæ cum naſcatur cum hominibus, neceſſe eſt eos regi alieno conſilio: quod ſi qui ſe regi non patiuntur, hi vi opprimendi & continendi ſunt, vt reliqua multitudo generis humani conſeruari poſſit: ſicut à corpore interdum præcidi membra oportet, ne totum corpus pereat. Et quibus facile eſt, Iuriſconſultos cum Ariſtotele conciliare.*
c Ab initio. *Ante ſcil. captiuitates, ac ius gentiũ, quo iure cæperunt naſci ſerui homines, veluti nati ex ancil-*
l *lis l noſtris.*
d Penè. *Penè dicitur, propter verborum & literarum obligationes, contractum emphyteuticum, & ſponſalitiam largitatem: vt paulo ante dixi.*

AD-

tized by Google

ADDITIONES.

a In l.ex hoc iure.ff.de iuſt.& iure.
b In l.manumiſſiones & l.ex hoc iur.ff.de iuſt.& iur.
c In Offic.lib. 3.
d Vide §.ſerui.inſ.de iure perſon.
e d.l.ex hoc iure.
f Iaſ.in l legitima.ff.de pact.
* de hoc vid quæ dixi inſ.in tit.de loc.& conduct.nu.5.
g lib.1.Off.
h Vide quæ dicentur inſ. de act.in prin. & Zaſ. in l.2.§.perinde ff.de orig.iur.
i Lib.1.Off.poli.
K §.1.de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.
§.ſerui.inſ.de iure perſon.

§. Conſtat autem.

1 *Ius ciuile definitur à partibus.*
2 *Hic §. reſtitutus.*
3 *νόμος, θέσμος.*
4 *κύρβεις, ἄξονες.*

Cõſtat autem Ius noſtrum quo vtimur, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: vt apud Græcos, τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. Scriptum autem ius eſt lex, plebiſcitum, Senatuſcõſultum, principum placita, magiſtratuum edicta, reſponſa prudentum.

1 a Oſtendit.† *Imperator Ius ciuile ſcriptum ex parti-*
a *bus eius, quod & ante ipſum* a *Vlpianus* b *Papinia-*
b *nus fecere multisq; retro annis Cicero in Topicis. In-*
quit enim: Ius ciuile eſt, quod in legib. Senatuſcõſultis, reb. iudicatis, Iuriſperitorũ authoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate, conſiſtit. *Coniunxit autem Cicero iuris tam ſcripti, quam nõ ſcripti ſpecies: res enim iudicatas, & æquitatem morib. adſcribimus: Imperator vero ſolum legis ſcriptæ partes enumerat, de*
2 *iure non ſcripto infra ſeorſim attexens.† Porrò erat hic locus ab initio mutilatus & corruptus, ſed ita nunc le-*
3 *gitur,* νόμος καὶ θεσμὸς *quod ſatis quadrat.†* νόμος *enim*
c *apud Græcos, ſi proprie* c *loquamur, legem ſcriptam magis ſignificat,* θεσμὸς *vero legem non ſcriptam, &*
d *quandam potius conſuetudinem refert. Alciatus* d *vero ita hunc locum reſtituit,* τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. *quod idem eſt, quod Ius ſcriptum & non ſcri-*
e *ptũ, quam lectionem & Holoãder habet. Budæus* e *vero* τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ θεσμικὸν *legendum cenſet, quod in*
4 *idem recidit.† Sane tabulæ, in quibus leges deſcribebantur, apud Athenienſes* κύρβεις *dicuntur, erant autem quadratæ, & varias delictorum pœnas complectebantur. Mentio harum fit apud Ariſtophanẽ, Luciano dicuntur* ἄξονες. *Meminit etiam Plutarchus in Solone.*

ADDITIONES.

a In l.ius ciuile.§.1.de iuſt.& iure.
b In l.ius autem ciuile.cum ſeq.ff.de iuſt.& iur.
c Alcia.lib.1.Diſpunc.cap.1.
d lib.2.Prætermiſſorum
e In d.l.ius autem.ciuile.ex Ariſtot.8.Ethi.

§. Lex eſt.

1 *Iuris ſcripti ſpecies quo ad originem non differunt, ſecus quo ad vſum.*
2 *Legis acceptio generalis.*
3 *Legis ſtricta acceptio.*
4 *Lex vnde dicta.*
5 *Quam legem hic Iuſtinianus deſcribat.*
6 *Roſtra quid.*
7 *Forma legis ferendæ quæ apud Romanos fuerit.*

Lex, eſt, quod populus Rom. Senatorio magiſtratu interrogante (veluti Conſule) conſtituebat.

a *Quoniam, Pomponio* a *authore, iuris originem ignorare eum non oportet, qui iuris ſibi peritiam aſſerit: id*
b *circo iuris ſcripti, quod Ariſt.* b τὸ νομικὸν *appellat, ſingulæ partes repetũtur ordine, ea præſertim ratione, qua*
1 *ab origine cenſentur.† Ad vſum ſiquidem quod pertinet, nullum diſcrimen eſt inter has iuris ſcripti ſpecies: quia omnes ad æqui boniq; cognitionem faciunt: quare*
2 *à communi legis ſignificatione non abhorent.† Ne autem iuris tyroni propter voculæ* (legis) *æquiuocationem, difficultas ſuboriatur, ſciendum eſt, legem diuerſimode accipi. Lex enim fuſiore ſignificatu* c *dicitur, quicquid naturalis & diuina æquitas dictat atq; definit, eſtq; notitia illa naturalis a Deo nobis inſita, ad diſcernendum æquum ab iniquo: & aliàs mens & ratio certa, aliàs naturale ius, aliàs regula ſeu norma iuris & iniuriæ vocatur, quæ tamen omnia eodem tendunt. Hanc legis acce-*
d *ptionem grauiter Marcus* d *Cicero expreſſit:* Eſt quidẽ vera lex, *inquiens,* recta ratio, naturę congruẽs, diffuſa in omnes, cõſtãs, ſempiterna, quę vocet ad officium iubendo, vetãdo, à fraude deterreat, quę tamẽ neq; improbis fruſtra iubet ac vetat, nec improbos vetado aut iubẽdo mouet. Huic legi nec propagari fas eſt, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt, nec vero aut per Senatũ, aut per populum ſolui hac lege poſſumus, neq; eſt quærendus explanator aut interpres eius alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia poſthac: ſed & omnes gẽtes, & omni tẽpore vna & ſẽpiterna, & immutabilis cõtinebit, vnuſq; erit & communis & quaſi magiſter & imperator omniũ Deus, ille legis
e inuẽtor, ille diſceptator, lator. *Hæc ibi. qui alibi* e *nõ minus venuſte.* Eſt, *inquit,* hęc Iudices, nõ ſcripta, ſed nata lex, quam non dicimus, accepimus, legimus: verũ ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed
3 imbuti ſumus.† *Secũdo legem ſtricte vocamus, quę ſcri-*
f *pto ſancit, quod vult, aut iubendo, aut* f *vetando, atque ita lex fere per omnes iuris libros accipitur. Eſt ergo lex tantum conſtitutio ſcripta & illius, de qua ſupra memini, ſpecies: ita appellata, vt ab ipſa lege non ſcripta,*
g *ideſt, conſuetudine* g *differat.† Eam quidam a legen-*
4 *do deducunt, quoniam legumlatores ſuas leges tabulis inciſas æneis parieti affigebant, vt a populo legerentur.*
5 *† Cæterum Iuſtinianus hoc loci maxime ſpeciali & ſtrictiori appellatione legem tantum eam deſcribit, quæ vna iuris ſcripti ſpecies eſt, & a populo Romano olim rogabatur. Primum autem Romulus leges ſuas, quas ob id* curiatas, *Cicero vocauit, ex Curijs popularibus rogauit. Deinde decemuiri leges, quas in duodecim tabu-*
6 *las referrent, pro roſtris expoſuere.† Conſtat autem, roſtra forum fuiſſe ante curiam Hoſtiliam, appellatum a roſtris nauium, quæ nauali pugna ab Antiatis capta fuerunt: vbi pulpitum erat concionantium, his roſtris ornatum, ibique legum tabulæ affigebantur omnibus conſpiciendæ. Deniq; Conſules (qui magiſtratus ſenatorius erat) ſi quid ſuis ſtatuere viſum eſſet, Populum rogabant, penes quem ius ſanciendi delectus erat, vt recte Marcus Varro feciſſe videri poſſit, quando legem à legendo deriuat, quaſi ex pluribus ſtatuendis ſit lecta, vt vna ob-*
7 *ſeruaretur. Forma* h *igitur legis† ferẽdæ hæc fuit, quod*
h *Quirites a Conſulibus rogabantur, vellent iuberent ne quid fieri: qui ſi ſciuiſſent, id eſt, confirmaſſent, lata ſan-*

citaque

citaque lex erat. Et huius rei Imperator bis meminit, legem definiendo ex cauſis efficientibus: nam ex ſupra dictis conficitur, rogationem Conſulis, & conſenſum Populi legem effeciſſe. Cuius generis ſunt & reliqua definitiones, quæ ſubijciuntur.

ADDITIONES.

a In l. 2. in prin. ff. de orig. iur.
b Lib. 5 Ethic.
c L. 1. & 2. ff. de legib.
d In lib. de Rep.
e Cicero in Orat. pro Milone.
f Cic. lib. 1. de legibus.
g §. ſine ſcripto inſt. eod.
h Alciat. in l. derogatur l. 104. ff. de verb. ſig.

§. Plebiſcitum.

1 *De duabus plebis Romanæ ſeceſſionibus.*
2 *Plebiſcitum ψήφισμα. lex tribunitia.*
3 *Genus, ſpecies.*
4 *Plebs à populo quomodo differat.*
5 *Patricij qui. Et num. 6.*
7 *Patricij vnde dicti, & quomodo a nobilib. differant, Et num. 9. & 10.*
8 *Plebeiorum alij dicuntur Nobiles, alij noui homines.*
11 *Duplex patriciatus dignitas.*
12 *Quando patritij plebiſcitis teneri cœperint.*

Plebiſcitũ eſt, quod plebs plebeio magiſtratu interrogante (veluti Tribuno) cõſtituebat. Plebs autẽ à populo, eo differt, *a* quo ſpecies à genere, nã appellatione populi vniuerſi ciues ſignificantur connumeratis etiã *b* Patricijs & Senatoribus. Plebis autẽ appellatione, ſine Patricijs & Senatorib. cęteri ciues ſignificantur. Sed & Plebiſcita, lege Hortenſia lata, non minus valere quam leges cœperunt.

1 Duas † *plebis Romanæ a Patribus fuiſſe ſeceſſiones,*
a *hiſtoriæ docent. Prior facta eſt decimo ſeptimo* a *anno*
poſt exactos Reges in ſacrum montem, trans Anienem, ob creditorum crudelitatem: in qua ſumma plebi magiſtratus conceſſus eſt, vt tribunos haberet. Altera vero circiter quadrageſimum annum poſt priorem, ſicut ex Liuio, Euſebio, Eutropioque colligi poteſt, & eo tempore Plebs, ne Patrum legib. ſemper obnoxia videretur, proprium ius conſtituit, rogantib. Tribunis, idq; ex ſuo no-
2 *mine.† Plebiſcitum dixit, quaſi plebis ſcitum, ideſt, ſtatutum, & confirmatum. eſt enim ſciſcere idem quod ſan-*
b *cire & ſtatuere: ſicque hac voce Cicero* b *& Plautus* c
c *non ſemel vſi ſunt. Græci ψήφισμα vocant, Cicero* d *vero*
d *legem dixit Tribunitiam. cuius etiam Gellius* e *& Pli-*
e *nius* f *meminere. Erat autem Plebs multitudo reliqua*
f *populi, præter Patricios & Senatores.*
3 *a* Quo ſpecies. † *Genus hic accipitur* g *pro largiore*
g *ſignificatione rei, ſpecies pro anguſtiore & ſtrictiore vo-*
4 *cum nominatione.* † *Differt ergo plebs à populo, ſicut ſpecies a genere, nimirum quod populi nomen latius ſe*
h *extendat, quã plebis. Sic quoque plebem Capito* h *ſeorſum a populo diuiſit: quoniam in populo omnis pars ciuitatis, omneſq; eius ordines contineantur: plebs vero ea ſit, in qua gentes ciuium Patriciæ non inſint.*
i *b* Patricijs. *Patricij (Budæo* i *teſte) dicti ſunt nobiles*
K *Romani, qui a primis Senatoribus oriundi erãt. Hinc* K *Liuius,* Romulus, *inquit,* creat Senatores, qui Patres ob honorem, Patricij quoq; eorũ progenies appellati ſunt. †
6 *Cincius vero apud Feſtum Patricios, ait eos appellari ſolitos, qui nunc ingenui vocentur. Eorum nomen vnde fluxerit, Velleius Paterculus lib. 1. oſtendit: Romulus centum homines electos appellatoſq; Patres, inſtar habuit concilij publici: Hanc originẽ nomen*
7 *Patriciorum habet. † Dicti autem ſunt Patricij, quod Patres ciere poſſent. Patricij tamen non ijdem ſunt, qui nobiles, vt vulgo creditur. Nobiles enim ſpeciatim ſumpto nomine omnes ſunt ex plebeijs. Nam Pop. Rom. ita diſtinguebat vt alij Patricij eſſent, alij Plebeij: Patricij, qui eorum Senatorum progenies erant, quos Romulus crearat. Hac tamen ætate, (inquit Liuius) antiquiſſ. cuiuſque Senatoriæ familiæ liberi Patricij appellantur. Tales erat Clodius, Piſo, Catilina. Plebeij vero, qui ex populo a Romuleis Senatoribus reliquo dimanarant, vt C. Antonius, C. Caſſius, M. Cicero, T. Pompon. Atticus.*
8 † *Horum autem Plebeiorum alij Nobiles, alij vero noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes aut maiores Curuli aliquo magiſtratu erant functi. Noui, qui primi ex ſua ſtirpe magiſtratum Curulem adepti*
9 *erant. † Atque ita Aſco. Pedianus perſpicuè Patricios a Nobilibus diſtinguit. Sex, inquit, Competitores Cicero habuit, duos Patricios, Galbam & Catilinam: quatuor Plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, L. Caſſium Longinum: duo qui tantum non primi ex familijs ſuis magiſtratum adepti erant, Q. Cornificium, et C. Licinium Sacerdotem. Solus Cicero ex Competitoribus equeſtri erat loco natus, atque in petitione Patrem amiſit. Apertè ibi Aſconius Nobiles in plebeis numerat: & nobiles a nouis hominibus diſtinguit, qualis erat*
10 *Cicero, vt ei perſæpè obiectum eſt. † Hæc tamen non ſic ſunt intelligenda, quaſi patricij non eſſent nobiles: Sed quia è generali Nobilium nomine alij Patriciorum honorabile nomen retinebant, factum eſt, vt alij generis*
11 *nomen ſibi attribuerent. † Porrò apud Græcos omnino maior erat dignitas Patriciatus, non ex ſucceſſione debita, ſed quæ ſolebat a Principe concedi: cuius non rarò*
l *alibi meminit* l *Iuſtin. de hac Suidas ita ſcribit πατρίκιος ἐστὶ πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Patricius, inquit,* pater eſt com-
m munis Reipublicę. *vt interim intelligas, Accurſium eam hanc dignitatem cum veteri imprudenter confundere.*
12 c Hortenſia. † *Patricij enim, id eſt, nobiles Romani, non tenebantur Plebiſcitis, donec Quintus Hortenſius Dictator eo tempore, quo plebs ſeceſſerat in Ianiculum, legem tulit in Aeſculeto, vt eo iure quod plebs ſciuiſſet,*
n *omnes Quirites tenerẽtur. Huius legis* n *Gellius,* o *Pli-*
o *nius, &* p *Liuius quoque meminere. Liuius eam le-*
p gem Horatianam *nuncupat.*

ADDITIONES.

a De hac loquitur l. 2 §. iiſdem temp. ff. de orig iur.
b Lib. 2. Offic. & lib. 2. de legib.
c Plau. in Curc.
d Lib. 3. de legib. & in Orat. pro leg. agr.
e Lib. 10. Noct. Attic. cap. 20. & lib. 15.
f Lib. 6. naturalis hiſt.
g Alcia. lib. 3. Diſpunct.
h Apud Aul. Gel. lib. 10. Noct. Attic. c. 20.
i In l. vlt. ff. de Senat.
K Lib. 1. ab Vrb. cond.
l In tit. de Conſul. lib. 12. Cod. & §. filiusfa. inſ. quib. mod. ius pat. poteſtatis ſolua.
m Hic glo. pen. & in d. §. filiusfam.
n Lib. 15. Noc. Attic.
o Lib. 16. natu hiſt.
p Lib. 3. ab Vrb. cond.

§. Senatusconſultum.

1 *Senatorum ordo apud Romanos inſtitutus.*
2 *Patres Conſcripti vnde dicti.*

3 Se-

3.4 *Senatuſconſulta quid: & quo tempore lata.*
5 *Politia tres habet ſpecies: & politia quid.*

Senatuſconſultum eſt, quod Senatus iubet atque
conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus
in eum modum, vt difficile eſſet in vnum eum con-
uocari, legis ſanciendæ cauſa æquum viſum eſt, Se-
natum vice populi conſuli.
1 Romulus † *primus, condita vrbe, Senatorum ordinem*
inſtituit, centum numero. quorum conſilio vteretur, ele-
a *ctis: quos ob honorem patres, ob ætatem* a *Senatores ap-*
pellauit. Hunc ordinem Tullius rex ex Albanis ſupple-
2 *uit.* † *Brutus autem primus Conſul, expulſor Regum, pri*
mores equeſtris ordinis Senatoribus aſcribi fecit: qui ob
3 *id* Patres conſcripti *dicti ſunt.* † *Si qua igitur Senatus*
conſtituebat, eius decreta Senatuſconſulta *dicebantur,*
b *vt hic textus ſubindicat: de quibus* b *Feneſtella,* c *Gel*
c *lius,* d *Capitolinus,* e *Zaſius,* f *Salomonius &* g *Bu*
f *dæus multa ſcitu perdigna ſcribunt, quæ huc congeri poſ-*
g *ſent.* † *Fuerunt autem Senatuſconſulta eo tempore lata*
4 *(ſicut & ipſæ leges cum Senatus Romæ ſumma authori-*
tate ciuitatis ſtatum gubernabat, quam politiæ ſpeciem
5 *veteres Ariſtocratiam nuncupabant.* † *Scire enim conue-*
nit, Politiam (quę eſt legitima ordinatio Reipublicæ, ſecun
dum quam alij præſunt, alij parent) habere tres ſpecies,
Regnum, ſiue Monarchiam, Ariſtocratiam, & Popu-
lare imperium, Regnum eſt Monarchia, ſeu vnius homi-
nis principatus adminiſtrantis Rempublicam ad vtili-
tatem communem, quæ ſi degenerat, & ad propriam ten-
dit vtilitatem, in tyrannidem conuertitur. Ariſtocratia,
eſt paucorum optimatum principatus, qui adminiſtrant
ad vtilitatem publicam, qualis hodie eſt ſtatus ciuitatis
Norimbergæ. hæc quando corrumpitur, relata ſcilicet ad-
miniſtratione ad vtilitatem potentium, tunc fit Oligar-
chia, qualis olim fuit Romæ ſtatus tempore Syllæ. Popu-
lare imperium eſt, cum ſumma poteſtas penes populum
ſeu plebem cenſetur, quæ ſi degenerat, Democratia dici-
h *tur, qualem ſtatum ſomniabat Germanica* h *plebs in tu-*
multu ruſticorum.

ADDITIONES.

a Vide Liuium lib. 1 bell Maced.
b In libel. de Legib. Rom.
c Lib. 14. cap 1.
d In vita Maxi.
e In l. 2. §. deinde quia. ff. de orig. iur.
f In l. 1. ff. de ſena.
g In l. vlt. ff. de ſenat.
h Anno Chriſti 1525.

§. Sed & quod.

1.2 *Lex Regia quando lata: & vnde dicta.*
3 *Imperatores qui.*
4 *Licentioſum tantum principum placitum pro lege ha-*
betur.
5 *Placita principum triplicia.*

a Sed & qđ Principi placuit, b legis habet vigo
rem: cũ lege Regia, quæ de eius imperio lata eſt, popu
lus ei, & in eum, c omne imperiũ ſuum trãsferat &
poteſtatem concedat. Quodcunque ergo Imperator
per epiſtolam conſtituit, vel cognoſcens decreuit, vel
edicto præcepit, legem eſſe cõſtat. Hæc ſunt, quæ Cõ
ſtitutiones appel. Planè ex his quædam ſunt perſona
les, quæ nec ad exemplum trahuntur: quoniam non
hoc Princeps vult. Nam quod alicui ob meritum in-
dulſit, vel ſi quam pęnã irrogauit: vel ſi cui ſine exẽ-
plo ſubuenit, perſonam non tranſgreditur. Aliæ au-
tem, quum generales ſint, omnes procul dubio tenẽt.

a a Sed & quod. *Totus hic locus ex Vlpiano* a *deſcriptus*
eſt.
1 Legis habet vigorem. † *Poſtquam Iulius Cæſar, ex-*
tincto Pompeio, ſolus in vrbe regnauit, neque vlla am-
plius eſſet libertatis ſpes, populus Romanus iam ſeruitu-
tis iugum ferre aſſuetus, lege Regia lata omnem poteſta-
tem in principem transfudit, vt deinde Reſpublica per
vnum gubernaretur, ac quicquid poſſet populus ſtatuere
b *& facere per ſe, idem poſſet & princeps* b *ſolus. Sic ergo*
quod neceſſe erat pati, diſſimulata vi Iulij Cæſaris, legis
Regiæ titulo contegere maluerunt. Hanc tamen legem
plerique de Octauij Auguſti primi Principis acclama-
ti imperio; Alij tempore Veſpaſiani latam eſſe volunt,
atque ita in quibuſdam monumentis Romæ habere Salo-
c *monius* c *teſtatur.* † *Dicta eſt autem lex Regia, quod per*
2 *eam ius regnandi delatum fuerit. Inde a Principibus fa-*
ctæ ſunt conſtitutiones, quæ placita ſeu decreta principũ
dicuntur, quales multæ in Codice, & Nouellarum libro
referuntur.
c Omne Imperium) Imperium *conceſſit populus Ro-*
manus Principi, quod foris circa rem militarem intelli-
3 *gitur.* † *nam exercituum duces* Imperatores *diceban-*
tur, ab imperando exercitui, & omnia alia neceſſaria ad
bellum prouidendo. Poteſtatem *verò, quæ videlicet foris*
& intus eſſet, iuriſdictionem. Quamuis autem generaliter
hic textus loquatur, hoc tamen non de illicentioſo, ſed li-
4 *centioſo principis placito intelligendum eſt.* † *Neque*
enim omne quod principi placet, legis vigorem habet, &
pro lege ſeruandum eſt, ſed id tantum quod ex æquo &
bono, nec honeſti carceres excedente, legis condendæ ani-
mo conſtitutum eſt, quandoque non pugnat cum iure na-
e *turali, & honeſtatis* e *formula. Quare meritò Antiochus*
ille certius laudandus eſt, quem ferunt, datis ad ſingulas
ciuitates ſuas literis, iuſſiſſe, ne ſibi parerent, ſi quid fortè
præter ius & fas ediceret. Quorſum & Plato reſpexit, in
eo dialogo qui Minos inſcribitur, vbi conſtitutiones prin-
cipum iniquas, nec ad optimum recto calle proficiſcentes,
5 *leges minime eſſe, ſumma grauitate probat.* † *Illud*
quodque hinc diſcendum eſt, quod ad principis placita
attinet, trifariam accipiendum eſſe, aut enim ex ſingula-
ri principis indulgentia perſonam, rem, vel vniuerſita-
tem aliquam a communi obſeruatione eximit, & eſt pri-
uilegium, de quo in textu fit mentio, aut per legitimam
congregationem, quam territorium, aut extrinſeca quali-
tas perſonarum vel rerum colligit, conſtituitur, & eſt
ius municipale ſiue ſtatutum, aut vero ius aliquod ex
plena iuriſdictione ſic emittitur, vt vniuerſaliter omnes
ſuæ iuriſdictioni & imperio ſubiectos liget; & tunc ius f
commune eſt.

ADDITIONES.

a In l. 1. ff. de conſtit prin.
b Vide l. 2. §. eod. tempore. & ibi Zaſ. ff. de orig. iur.
c In l. 1. ff. de conſtit prin.
d d. Salo. in d. l. 1.
e Vide Salomonium in d. l. 1. & in l. princeps ff. de conſt. prin. gra
uiter de hoc differentem.
f Ita Dererus in lib 1 Iuriſpru. tit. 7.

§. Prætorum.

1 *Prætoris conſtitutio.*
2 *Prætor vrbanus.*
3 *Prætoris dignitas & eminentia.*
4 *Prætor peregrinus.*
5 *Prætorum numerus.*
6 *Prætorum edicta primum fuerunt annua.*

Digitized by Google

7 *E dictum perpetuum quis primo ſcripſerit.*
8 *Prętores quomodo ſubuenerint iuri duodecim tabularū.*
9 *Magiſtratuum voce prætores intelliguntur.*
10 *Duo ædilium ordines.*

a Prætorum quoque edicta non modicā obtinēt
iuris authoritatem. Hoc etiam Ius honorariū ſole-
mus appellare: quod qui honores gerūt, ideſt *b* ma
giſtratus, authoritatem huic iuri dederūt. *c* Propo
nebant & Aediles Curules edictum de quibuſdam
cauſis, quod & ipſum *d* iuris honorarij portio eſt.
1 *a* Cū † Patres (*vt* a *Feneſtella*, *Liuium* b *ſecutus*,
a *ſcribit*) *plebis diuturnis certaminibus victi alterum Con-*
b *ſulem è plebe creari conceſſiſſent: viciſſim Patribus con-*
ceſſum eſt, vt vnicus ex ipſis magiſtratus crearetur, qui
præſſendo prætor *diceretur: Varro à præeundo dictum*
putat. idque factum eſt ab vrbe condita circiter 390. an
2 *num.* † *Is quia ius incolis Romæ dicebat*, Vrbanus *ap-*
pellatus eſt, cuius tanta fuit poteſtas, vt nouum ius con-
dere, & vetera iura abrogare ſolus poſſet. Conſularibus
tamen Comitijs habendis author eſſe nō potuit, quod ma
ius verſaretur imperium in Conſulibus creandis, quam
3 *vt per prætorem explicaretur, vt Cicero* c *ſcribit.* † *Sed*
c *& faſces ei cum lictoribus cōceſſi, ſella curulis, & trabea*
candita. Et tantum poſtmodum aucta eſt prætoris aucto-
ritas, vt quod Prætor ipſe dixiſſet ob ipſius honorem. Ius
d honorariū d *diceretur.* † *Poſt aliquot deinde annos;*
4 *non ſufficiente eo prætore, quod multa turba etiam pere-*
grinorum in vrbem veniret, creatus eſt & alius prætor,
e *qui peregrinus dictus* e *eſt, ab eo, quod inter peregrinos,*
5 *& de rebus peregre geſtis, cognoſcebat.* † *Porro creſcen-*
te imperio, in tantum poſtea amplificatus eſt numerus
prætorum, vt decem & octo prætores aliquando in Vrbe
Ius dicerent. Nam prioribus duobus Cornelius Sylla qua
tuor adiecit, Deinde Diuus Auguſtus, ſexdecim prætores
eſſe voluit: quibus Decius Claudius duos adiecit, Tybe-
rius vnum detraxit, quem D. Nerua iterum addidit, vt
octodecim numero fuerint. Et hæc quidem de prætorum
origine & auctoritate dicta ſint. Ad rem quod attinet,
f *obſeruandum eſt,* f *prætorum edicta (quæ Romæ in om-*
ni politia fuere, ſicut & prudentum reſponſa) enumerari
6 *etiam inter iuris ſcripti ſpecies,* † *Et primo ſaltem erant*
annua; ſi quidem magiſtratus ipſe non erat niſi annuus.
Ne tamen iuris dicendi ratio arbitraria prætoribus ſem-
per eſſet, & pro eorum libidine ſubinde mutabilis, lata a
7 *Cornelio lex eſt,* De edictis perpetuis. † *Edictum autē*
perpetuum primum ſcripſiſſe Saluium Iulianum, Bu-
g *dæus* g *ex Eutropio refert.* † *Porro Prætores leges 12.*
8 *tabularum, quæ breuiſſimis modis comprehenſæ erāt, nec*
poterant omnibus rerum dubiis atque emergentibus cau-
ſis ſufficere, interpretati fuerunt, iuſq; ſuum cum natu-
rali æquitate perſuaſi, tum reipublicæ vtilitate adducti,
h *introduxerunt, quo leges duodecim tabularum aut* h *iu*
i *uarent, aut ſupplerent, aut* i *corrigerēt. Iuuarunt, vt in*
commodato: ſuppleruunt, vt in eo, qui metu perculſus, vel
dolo malo circumuentus ſe obligauit: itē in actione furti
manifeſti, quæ de iure ciuili non extabant: correxerunt,
vt in filio emancipato, quem inter liberos ad bonorum
K *poſſeſſionem vocāt. Quare non immerito* K *Martianus,*
Ius prætorium, ſiue honorarium viuam iuris ciuilis
vocem dixit.
9 *b* Magiſtratus. *Prætores* † *nēpe: hos enim* κατ᾽ ἐξοχὴν
intelligimus generali magiſtratuum voce.
10 *c* Proponebāt. † *Duo fuerunt Aedilium ordines apud*
l *Romanos: (vt Plutharchus docet in vita* l *Marij) alter*
iuri dicēdo præerat, & a ſella cui inſidebat, Curulis *no-*
minatus eſt, alter plebeius erat. Horum officium fuit, cura
re vrbem publicè, ſicut paterfamilias priuatam curat fa-
miliā, præſertim quatenus ad annonam & prouētum fru-
gum, aliarumque rerum cuiuſque anni pertinebat. Ludos
quoque curabant, quoniam his frequenter vtebantur ve-
teres, partim ad lętitiam populi publicam, partim ad pla
candos Deos. Hinc extat lex duodecim tabularum hiſce
verbis: Suntoque Aediles curatores vrbis, annonę, lu
dorumque ſolemnium. *Habuerunt quoque Aediles Cu*
rules authoritatem legis condendæ, circa emptiōnes &
venditiones, vbi cauerunt, ne venditor emptori ignoran-
ti rem morboſam vitioſamue venderet, quod ſi fieret, ædi-
m *litio* m *edicto emptori ſuccurrebatur, hocque nomine*
propoſita ſunt duo iudicia. Redhibitionis *ſcilicet, &*
Quanti minoris.
d Iuris honorarij. *Ideſt, iuris Prætorij, ius enim honora*
n *rium, edicta & ius Prætorium demōſtrat. Et ideo* n *ali*
bi ſtipulationes Aedilitiæ Prætoris ſtipulationibus con
tinentur.

ADDITIONES.

a De Rom. magiſtratibus lib. 43. cap. 19.
b Lib. 5.
c Lib. 9. ad Attic.
d In l. ius autem. §. ius autem prætorium, ff. de iuſtit. & iur.
e Feneſtel. de magiſt. Rom. c. 19.
f L. 2. §. cumque Conſ. de orig. iur.
g In l. 2. ff. de ſtat. hom.
h Vide quæ ſcribit Bald. in rub. C. qui admitti ad bon. poſſ.
i in l. Ius autem ciuile.
K §. 1 ff. de iuſt. & iur. in l. nam & ipſum, 8. ff. de iuſt. & iur.
l Vide quoque Bud. in l. 2 § deinde cum placuiſſet, ff. de orig. iur. & Cice. in 7. Verr.
m Vt ff. de ædil. edic. per totum.
n §. prætoriæ, inſ. de diuiſ. ſtip. & l. ſtipulationū, 5. ff. de verb. obl.

§. Reſponſa.

1.3 *De duabus veterum Iuriſconſultorum interpretationibus.*
2 *De Scipione Naſica, & alijs Iuriſc. qui ante Iulium Cę ſarem fuere.*
4 *Maſſurius Sabinus primus publice reſpondit.*
5 *An hodie a Doctorum conſilijs iudici recedere liceat.*
6 *Iuris interpres interpretando iura condere dicitur.*
7 *Interpretatio qualis eſſe debeat.*
8.9 *Ab omnium Iuriſconſultorum reſponſis olim non licebat recedere, ſecus, ſi aliqui diſſenſiſſent.*

a Reſponſa prudētum ſunt ſententiæ & opinio-
nes eorū, quibus permiſſum erat de *b* iure reſpōde
re. Nā antiquitus conſtitutum erat, vt eſſent, qui iu-
ra publicè interpretarentur: quibus à Cæſare ius re-
ſpondendi datū eſt, qui Iuriſconſulti appellabatur. *c*
quorum omnium ſententiæ & opiniones eam autho
ritatem tenebant, vt iudici recedere a reſponſis eorū
non liceret; *d* vt eſt conſtitutum.
1 *a* De duabus. † *Prudentum ſiue Iuriſconſultorum inter-*
pretationibus mentionem fieri in legibus reperio. Prior
mox poſt Decemuiros emerſit, multa ætate antea, quam
Reſpublica Romana per C. Iulium Cæſarem in Monar-
2 *chiam retruſa eſt.* † *Sub horum prudentum numero fuit*
Scipio Naſica, cui etiam publica domus in ſacra via da-
ta eſt, quo facilius conſuli poſſet, Item Lucius Craſſus,
Quintus Mutius, Seruius Sulpitius, Gallus Aquilius,
a *Trebatius, Tiberius Coruncanus, & plerique alij.* a *Et*
horum nihil reliqui habemus, ne apicem quidem, præter
hæc quæ forte in Pandectis reperiuntur, & Cicero ſuis li-
bris hinc inde inſperſit. Illius autem interpretationis
Impe-

3 *Imperator hic non meminit.* † *Altera poſt Cæſarum tem*
pora extitit, cum Julius Cæſar Romanam occupauit do-
minationem: tum enim iterum admiſſi ſunt Prudentes,
qui conſulentibus publicè reſponderent. Hæc autem re-
ſpondendi authoritas ſub monarchia conceſſa eſt pruden-
tibus, ab optimo principe Auguſto, qui Pater patriæ *me*
rito appellatus eſt, eorumque reſponſa in omni deinde po-
litia fuerunt. idque eſt quod Iuſtinianus hoc loci ſcribit,
antiquitus conſtitutum fuiſſe. *Et iſtorum prudentum*
ſententias aliquot habemus, quæ legum vice nobis ſunt
relictæ, & Iuſtiniani mandato per quinquaginta Pande-
b *ctarum libros ſparſæ: quales fuerunt, hi quorũ nomina* b
4 *in Pandectis paſſim referuntur.* † *Primus autem publicè*
reſpondit Maſſurius Sabinus, ita iubente Auguſto, vt
c *Pomponius* c *meminit. Quamuis autem olim à pruden*
5 *tum reſponſis non licebat recedere iudici,* † *tamen hodie*
probabilem tantum eſſe, & non neceſſariam Iuriſconſul-
torum conſultationem, Doctores omnes ſentiunt. Recte ta
men iudex facit, Fabro teſte, qui opiniones Doctorum ra-
d *tioni conſonas ſequitur.* d *Nam & Cicero pro Cecinna*
ſcribit, eum qui Iuriſperitis non putat ob temperandum
labefactare leges atque iura. Sed non omnes ſunt Iuriſpe-
riti, qui hoc ſe nomine iudicibus venditant: præſertim hoc
tempore, quando Iuriſconſulti titulus nummis etiam in
Academiis comparari, obtinerique poteſt.

b Iure reſpondere. *ſcilicet per interpretationem, vt Im-*
perator ſemetipſum declarat, inquiens. Nam antiquitus
conſtitutum erat, vt eſſent qui iura publice interpre
6 tarentur, † *Ex quo confici Salamonius ait, quod legum*
interpres interpretando dicatur iura condere: ſicut & in-
e *terpretatione fieri iuris compoſitionem, Pomponius* e *&*
7 *probat,* † *Quod de recta interpretatione intelligendum,*
eſt, alioqui nec vlla fere interpretatio dici poteſt, quæ
perperam fit. Debet enim eſſe veriſimilis, & exponere,
f *non deſtruere.* f *Noricus tamen textus aliam habet le-*
ctionem, & pro iura condere, *legit* de iure reſpondere:
quæ lectio ſanior eſt.

8 c Quorum omnium. † *Salomonius inquit, non cam cu*
iuſque Iuriſconſulti olim authoritatem fuiſſe, vt ab eius
reſponſo non liceret recedere, ſed omnium ſimul, ideſt, ab
g *eo quod omnes probaſſēt:* quorum g omnium, *ait col-*
lectiue: maxime cum in plurali loquatur: alioqui verbum
(omnium) *fruſtra fuiſſent poſitum poſt dictionem* (quo-
rum) *atq; textus,* ab eorum reſponſis, *ſcilicet omnium,*
& non reſponſis. Unde nota. ſicut vna dicitur ſententia, in
h *quam omnes conſentiunt:* h *ita vnum reſponſum dici, in*
quod plures reſpõdendo conſentiunt: & ſic communis opi
i *nio, vna opinio.* i † *Quid autem ſi vnus aut alter diſſen*
9 *ſiſſet? Et Salomonius* K *putat, recedere non fuiſſe illici*
k *tum, pro forma conſtitutum videtur, vt omnes conſenti-*
rent: ergo potior pars, in hoc, vt vim legis obtineat, non
præualet paucioribus.

d Vt eſt conſtitutum. *Nempe a Romanis principibus:*
l *Hæ ſunt (ait ſupra)* quę conſtitutiones appellantur. l
m *idque ſignificat, quod* m *alibi legimus.* Primus diuus
Auguſtus, vt maior iuris authoritas haberetur, cõſti-
tuit, vt ex authoritate eius reſponderetur: & ex illo
tempore peti hoc pro beneficio cępit, *&c. Hoc autem*
Iuriſconſultis priuilegium Iuſtinianus deinde ſuſtulit.

ADDITIONES.

a In l.2.§.iuris.ff.de orig. iur.
b Adde l.1.§.nunquam hæc materia.C de veter.iur.enucl.
c Ad ſi l.1.ff.de orig iur.
d Facit l.ſi quando, 10.§.1.ff.ſi ſeruitus vend.& l.in ſubſtitutio-
ne 31.§.vlt.ff.de vulg.& pup.ſubſtit.
e In l.2 §.his legib.latis ff.de orig.iur.
f Argumento c.cum delicti, de ac.. Adde Bal in l.ſi de interpre.
ff.de leg.
g L.ſi pluribus 45.ff.de leg 2.l non diſtinguemus, §. cum in plu-
res ff.de arbit.Bart.in Extrauagan.quoniam nuper. in ver.
omnes.
h §.ſenatuſconſ.ſup.hoc tit.fac.ibi.2.ff de pac.
i Vt hic in text.
K In enarrat huius §.
l §.ſed & quod.hoc tit.
m L.2.ff de orig.iur.

§. Sine ſcripto.

1 *Deficiente lege ſcripta conſuetudini ſtamus.*
2 *Conſuetudo quid.*
3 *Conſuetudo a lege in quo differat.*
4.5.6 *Quæ ſint requiſita conſuetudinis.*
7 *Frequentia actum vnde colligatur.*
8 *Mos & conſuetudo quomodo differant.*

Sine ſcripto ius venit, quod vſus approbauit, nam
diuturni *a* mores cõſenſu vtentium comprobati, *b*
legem imitantur.

Hactenus. *iuris ſcripti originem recenſuit: nunc de eo*
iure, quod ſine ſcripto venit, & vſu ſolum comparatum
1 *eſt, id eſt, de ipſa conſuetudine annectit.* † *In cauſis enim*
decidendis, vbi non reperitur lex ſcripta, vel reperitur,
ſed non eſt in vſu, tum obſeruari debet id, quod vſus, &
frequentium actuum conſuetudo approbauit: modo non
pugnet cum naturali ratione. Hinc ait textus, quod con-
a *ſuetudo legem imitetur. Baldus* a *eã appellat legem ta*
2 *citam, quia omnes virtutes legis habet.* † *Eſt autem* con-
ſuetudo, *ius quoddam non ſcriptum, moribus vtentium*
3 *introductum, habens vim legis:* † *eoque differt à lege,*
b *quod hæc ſolo expreſſo* b *conſenſu populi ſanciatur: con-*
ſuetudo vero ex vniformium actuum frequentia, tacito-
c *que conſenſu populi conſtituatur.* c *Nam & Cicero.* d
d Ius; *inquit,* eſſe putatur, quod voluntate omniũ ſine
lege vetuſtas comprobauit. *& author Rethoricorũ ad*
Herennium conſuetudinem ius eſſe *ſcribit,* quod ſine
4 lege, æquè ac ſi legitimum ſit: vſitatum eſt. † *Nõ ta-*
men omne id, quod ex obſeruatione populi inducitur, con-
ſuetudo eſt: ſed ita demum, ſi hæc requiſita coniunctim
adſint. Primum tacitus populi conſenſus, & ille quidem
rationabilis: niſi enim conſuetudo ratione munita ſit, (vt
multa ſæpe iniuſta & praua moribus fiunt, inquit Comi-
e *cus) non conſuetud., ſed corruptela eſt, nec vite* e *legis*
* *fungi poteſt.* Rationem autem conſuetudinis iudici di-*
ſcutiendam relinquimus, qui etiam examinare debet ex
iure naturæ, vel gentium. Nam ſi penitus recedat a na-
tura, & cum illa quaſi ex profeſſo pugnet, tunc improba-
bilis eſt, & iniqua, neque aliud quam tyrannidem ſapit:
5 *ideoque nec allegãda, aut ſequenda.* † *Deinde vt ſit præ*
ſcripta, ideſt vt decem annis continuis de iure ciuili dura-
uerit, ſi eſt præter legem inducta: hoc eſt, in tali caſu, qui
alioqui in iure non ſit determinatus. Nam ſi eſſet contra
legem, & repugnaret iuri poſitiuo, ſeu ciuili, tum longiſ-
ſimum tempus, nempe quadraginta annos ac conſuetudi
nis præſcriptionem deſiderari volunt: quod maximè iure
f *Pontificio* f *obtinet.* † *Denique frequentia actuũ neceſſa*
ria eſt: quam, quoniam determinata nõ eſt, alii iudicis ar
g *bitrio* g *relinquerunt, ſed falſò: quũ iudex ad inducere, ſed*
h *confirmari cõſuetudinem* h *poſſit. Alij ex vno actu po-*
i *tiſſimum inſigni, conſuetudinem faciũt,* i *ſi de conſen-*
k *ſu populi ſemel cõſtiterit:* k *quorum opinio cõſuetudinis*

ſignificationi, pluralitatem demonſtranti, l repugnat.
7 †Communis igitur opinio ex actu, nō eodem die, ſed diuer
m ſis temporibus geminato, conſuetudinem inducit. m cū
n & ex plurali multitudo ſignificari videatur; n vt ſ. ad
minus ſecundum eam bis iudicatum ſit, nec in præſcripto
o tempore contrarius actus interuenerit. o

a Mores conſenſu vtentium: † Morē & conſuetudinē
8 in ſtricta ſignificatione inter ſe differre aiunt. Mos enim
vel vſus factū hominis notat, propeq; actu ipſo ponitur,
ex quo conſuetudo induci ſolet. At conſuetudo eſt ipſum
ius quod per morem ſiue vſum, id eſt, per obſeruationem
populi inducitur. Confunditur tamen hæc differentia non
p raro in legibus: nam & conſuetudo p quādoque factum
nudum ſignificat, & vſus pro conſuetudine accipitur.

b Legem imitantur. Id eſt, vim eius repræſentant, &
referunt.

ADDITIONES.

a In l. de quibus § 1. ff. de legib. l. legis virtus. 6. ff. de legib.
b §. lex eſt ſupra hoc tit.
c d l. de quibus, & c. conſuetudo, di. 1. facit l. 2. C. quæ ſit long. conſuet.
d Lib. 2. ff de Inuent.
e L. ſed & ea. cum l. ſeq. & l. quod non ratione, ff. de legibus. cap. fruſtra. di. 8. cap. vlt. de conſuetud.
* Vide meum reſpon. 12. nu. 14. vbi de rationabilitate conſuetudinis plura dixi.
f Gl. & Dd in d. c. vlt. de conſue.
g Argumento l. 1. in fin de iure delib.
h L. cum de conſuetud. 33. ff. de leg.
i L. 2 § tractatum, ne quid in loc. pub.
K Argumento l. 3. ff. de probatio.
l Quintil. lib. 1.
m L. 3 in fi C. de Epiſc. audientia.
n § fin inſ. de iure perſ.
o L. 3. C. quæ ſit longa conſ. Dd. in d. l. de quib. & in d. c. vlt. vbi de inducenda & abolenda conſuetudine vberrime diſſeritur. vide etiam, quæ in meo reſpon. 11. nu. 22. & d. reſpon. 13. a nu. 16. vſque ad fin. Itemque reſpon. 32. nu. 28. & aliquot ſequen habentur: vbi hanc conſuetudinis materiam ſuccincte complexus ſum.
p Fab. hic, & Iaſon in d. l. de quibus, legibus, l. 3. C. de Epiſc. aud.

§. Et non,

1 Iuris ſcripti & non ſcripti origo, vnde nata.
2 Athenienſes tabulis æreis leges ſuas commendabant.
3 Romani ſuas leges à Græcis habent.
4 Qui retulerint leges à Græcis.
5 Pomponij locus in l 2. § poſtea ne diutius, de orig. iur. declaratus.
6 Leges Decemuirales, & leges duodecim Tabularum ſunt idem.

Et non inelegāter in duas ſpecies ius ciuile diſtributum eſſe videtur. nam origo eius, ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarū ſcilicet & Lacedæmoniorum, fluxiſſe videtur. In his enim ciuitatibus, ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obſeruabant, memoriæ mādarent. Athenienſes verò ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

1 Diſtinctio iuris ſcripti & non ſcripti duxit originem ab Athenienſibus & Lacedæmonijs, & Lacedæmones enim legibus non ſcriptis, ſed ijs, quas moribus comparatas à maioribus, tanquam per manus traditas, accepiſſent vtebantur: quod Lycurgus eorum legiſlator (ſi Plutarcho credimus) ſanxiſſe fertur, Athenienſes vero adeo ſcriptis legibus deditit fuere, vt eis in locum atque opprobrium verteretur, quaſi ſcribendis magis, quam obſeruan-
2 dis legibus animum intenderent. † Commendabant au- 2
tem hi leges ſuas tabulis æreis & quadratis, quas nōnun-
a quam κύρβεις nonnunquam a ἄξονας appellabant. Nam
vetuſtas, ſi quid perpetuum deſiderabat, & nunquam
inter moriturum, in æs incidere conſueuit. Vnde & apud
b Platonem b legimus, Minoem leges ſuas æreis tabulis
inſcribi iuſſiſſe, & quotannis ter per vniuerſam Græciam
circumferri. Vnde & ærea dicta ſunt. Romani ergo & in
hoc Athenienſes imitati ſunt, quod leges ſuas Decemuira
les, tabulis eburneis inſcriptas in æs incidi, atque in æra-
3 rium recondi voluere. † habent igitur Romani ſuas leges
4 à Græcis. Cæterum, veritas hiſtoriæ ſic ſe habet. † Roma-
ni anno ab Vrbe condita 310. tres legatos inſtructos pu-
blicis triremibus Athenas miſerunt, qui inclytas So-
c lonis leges ſcriptas referrent, Liuio c & Feneſtella d
d authoribus. Hi fuerūt Spurius Poſthumius Albus, Pu-
blius Sulpitius Camerinus, & Aulus Manlius. Allatis
iam vero legibus, Decemuiri cōſtituti fuerunt, qui ex iiſ-
dem Græcis legibus, & patrijs conſuetudinibus, Romanas
e leges cōderent ac ſcriberent, vt diffusè apud Diodorum e
f extat, ſuccinctius a Tito f Liuio, elegāter a Feneſtella g
g traditur: Horum nomina in Decretis h recēſentur † Et
h cum hac moderatione accipiendum eſt, quod ſcribit Pom-
5 ponius i publica authoritate decem fuiſſe viros conſti-
i tutos, per quos peterentur leges a Græcis ciuitatibus. † Et
6 hæ leges proinde in duodecim tabulas relatæ ſunt: quæ ob
id interdum leges decemuirales, interdum leges duodecim tabularum dicuntur. Exploſenda eſt igitur Accur-
k ſij K fabula, tam ridicula quàm falſa, quaſi ſtulto interueniente, qui prætenta manu Trinitatem ſignificaret, leges à Græcis impetratæ ſint. Cur autem Romani ab Athenienſibus & Lacedæmonijs potiſſimè leges eſſe petendas cenſuerint; eleganter Cicero in oratione pro Flacco perſtringit, vt ibidem videre licet.

ADDITIONES.

a Alcia. lib. 2. Prætermiſſ. dixi ſupra, §. conſtat autem.
b In dialogo qui Minos inſcribitur.
c Lib. 3. ab Vrb. condita.
d In lib. de Mag Rom. cap. 4.
e Lib. 12.
f Lib. 3. ab Vrb. cond.
g d. cap. 4.
h cap. 2 & 3 d. 7.
i In l. 2. §. poſtea ne diutius, ff. de orig. iur.
K d. § poſtea ne diutius.

§. Sed naturalia.

1 Ius naturale immutabile.
2 Ius ciuile immutari poteſt.
3 Graue dictum matris Dionyſii tyranni.
4 Ius ciuile ſemper refertur ad rationem naturæ.
5 Lex bona à mala, ſola naturæ norma, diuiditur.
6.7 Quandoque a naturali ratione longius recedunt leges ciuiles, & tamen nihil iniquum ſtatuunt.
8 Ius naturale & gentium circà theſes, ius ciuile circa hypotheſes verſatur.
9 Ius ciuile eſt efformatio iuris naturalis.
10 Iuris ciuilis definitio.
11 Ius naturale etiam diuinum dicitur.
12 Diuina quæ eſſe cenſeatur.
13 Ius ciuile dupliciter mutuatur.
14 Deſuetudo, eſt contraria conſuetudo.
15 Solius Principis eſt, legem tollere.

a Sed naturalia quidē iura, quæ apud omnes gentes peræquè obſeruantur, b diuina quadam prouidentia

Digitized by Google

dentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia
permanent. Ea vero, quę ipſa ſibi quæque ciuitas con
ſtituit, ſæpe mutari ſolent, c vel tacito conſenſu po-
puli, vel alia poſtea lege lata.

1 a Ius † naturale. perpetuum eſt, & immutabile. Loqui
tur autem de eo iure naturæ, quod ex naturalis & diuinæ
rationis dictamine procedit: quod etiam gentium dici,
a ſupra a oſtendimus. Illud enim in totum mutari non po-
2 teſt, licet ex parte variabile ſit. † Ius autem ciuile ſub-
inde mutatur, propter varias negociorum ac rerum cir-
3 cunſtantias. † Hinc illud extat, quod mater Dionyſij ty-
ranni Siciliæ dixiſſe fertur, cum conatus eſſet filius illi
ſtuprum inferre, Tyrannum quidem leges ciuiles poſ
ſe mutare, ſed iura naturalia prorſus tollere nullo mo
4 do poſſe. † Vtcunque autem iura ciuilia varient, ob id ta-
men iniquum non ſtatuunt: quia ad eundem finem ten-
dunt, & conueniunt cum ſummis præceptis illis, quæ gu-
bernant omnes leges, immutabiliaque ſunt. Niſi enim
convenirent cum illis, referunturque ad naturalis ac di-
uinæ rationis formulam, tunc neceſſario iniuſtitiam con-
tinerent, ac tyrannides & carnifici ua eſſent potius, quam
leges, nec quenquam ad obſeruationem ſui adſtringerent.
5 † Quod & Cicero grauiter in libro de Legibus expreſſit,
Legem bonam a mala nulla alia, niſi naturæ norma, di-
6 uidi poſſe aſſerens. † Neque eſt quidem hac in re Nomo-
thetarum conſilium vituperandum, tanquam violentum,
quia nonnunquam a naturali æquitate longius recedant
leges ciuiles; nam hoc non iuris, ſed hominum vitio fit,
quia ſua intractabilitate cogunt legiſlatores, ſeueriores
b ferre leges: ſicut b Chriſtus excuſat Moſen, quòd contra
naturæ æquitatem permiſerat Iudæis, vt propter non ſa-
tis iuſtas offenſiones, vxores ſuas repudiarent. Nam pro-
pter duritiem cordis eorum hoc illis permiſiſſe Moyſen di
cit: non quod neſcierit, aliud naturalem æquitatem præ-
7 cipere. † Ex hoc igitur exemplo manifeſtum eſt, ſæpe co-
gi ciuilium legum conditores, vt nonnihil recedant ac de-
flectant a naturali æquitate, ob improbitatem hominum.
c Sæpe enim neceſſitas periculi cogit, inter duo mala c mi
nus malum eligere. Variatio ergo & crebra legum ciui-
lium mutatio improbitati hominum, non ipſis legumla-
d toribus imputanda eſt, Chriſti exemplo. d Hinc etiam le
gibus permiſſum eſt, vt conſtituta maleficiorum ſuppli-
cia exacerbentur in terrorem aliorum, ſi quando nimium
e multis graſſantibus e exemplo opus ſit. † Porrò ius na-
8 turæ & gentium, vt plurimum continent theſes, ideſt,
communes quaſdam ſententias recte & tranquille viuen-
di, quas præſcribit ſua cuique ratio, ius autem ciuile ſcri-
ptum eſt de hypotheſibus, ideſt, ſubſumptionibus, verbi
gratia, primum eſt, punire fontes, de qua ſententia ne-
mo dubitat, cum hoc vniuſcuiſq; ratio dictet ac iubeat,
de hypotheſibus vero contenditur, nempe quo genere pœ-
næ delicta punienda ſint: hinc alij, fures cenſent ſuſpen-
dendos, alij duplo aut quadruplo puniendos. Sic ſenten-
f tia iuris naturæ eſt f ne locupletemur cum alterius ia-
g ctura: hæc theſis nota eſt omnibus, quam Cicero g etiam
in Officijs grauiter tractat. De eius verò hypotheſi certãt
Iuriſconſulti, an vſucapienti liceat ſe locupletare cum
alieno damno: an venditori conueniat circumſcribere em-
h ptorem. Item communis ſententia h eſt, ſeruare fidem,
de qua nemo ambigit, de eius vero ſumptione diſputa-
tur, an pupillus aut mulier fidem ſeruare debeant: an la-
9 troni, an hoſti ſit ſeruanda, & ſic de ſimilibus. † Ex præ-
dictis ergo efficitur, Ius ciuile nihil facere aliud, quàm
quod variet communes ſententias Iuris naturalis & gen-
tium, pro ratione circumſtantiarum, & vtilitate ſiue ſa-
lute humanæ ſocietatis; cui modo, hoc modo illum condu-
10 cibilibus eſt, magiſque proficuum. † Atque hoc haud
i dubiè Vlpianus i intellexit, cum Ius ciuile definit eſſe
illud, quod neque in totum a natura recedat, neque
per omnia ſeruiat, ſed ei vel aliquid addat vel aliquid
detrahat. Et nos alibi diximus, Ius ciuile determinatio-
nem eſſe Iuris naturalis.

11 b Diuina quadam. † Recte, inquit, diuina prouiden-
tia, quia iura naturæ & gentium, ſunt diuinitus inſcul-
pta animis noſtris, & ſic impreſſa, vt abradi omnino ne-
12 queant, † Neque enim illud tantum diuinum eſt, ac pro
iure diuino habendum, quod Moyſes aut Euangeliſtæ
tradiderunt, queue præcipiuntur in ſacris ſcripturis: ſed
quicquid ſententia Chriſti tandem reſpondet, & quicquid
ſyncerioris humanæ mentis iudicium ac ratio, ad tuendam
huius vitæ ſocietatem poſtulat atque præcipit. Aliàs ele
uaretur multarum legum authoritas; quæ iuris diuini
eſſe, diuinaque prouidentia conſtitutæ merito iudicari
debent.

13 c Vel tacito. † Hinc diſcendum, iura ciuilia duplici mo-
do mutari, & abrogari poſſe: aut ſuffragio legiſlatoris,
K aut contrario populi conſenſu, per deſuetudinem. K Hinc
14 † enim deſuetudinem accipimus pro contraria conſuetu-
dine. Suffragio legiſlatoris abrogatur lex, per recentio-
rem latam legem, eamque contrariam, quod hodie ſolus
Princeps Romanus facere poteſt, in quem legum condem
darum authoritatem regia ſanctione tranſlatam eſſe, ſu-
l pra l diximus. † Solius igitur Principis eſt, legem aut
15 tollere, aut emendare, idque per nouam & contrariam
m Conſtitutionem; m quod paſſim videre eſt tam in Codi-
ce, quam Nouellis Conſtitutionibus. Contrario populi con
ſenſu tollitur lex, quando tempore longiſſimo contra le-
n gem præſcriptum eſt, & in contrarium n obſeruatione
populi quid inductum.

ADDITIONES.

a In princ. huius tit.
b Matth. c. 19.
c Di. 23. cap. 2 & ſeq.
d d. c. 19.
e l aut facta. § vlt ff. de penis.
f l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb.
g lib. 3 Offic.
h In l. 1. ff. de pact.
i In l. ius ciuile, ff. de iuſt. & iur.
K l. de quib. ff. de legib.
l In §. ſed & quod principi. ſup. hoc tit.
m l non eſt nouum. ff. de legib. l. tanta, C. de veteri iure enucl.
n In §. ex non ſcripto, & Dd. in d. l. ex quibus.

DE IVRE PERSONARVM.
Tit. III.

In Rubr. & princip. tit.

1 Tria iuris capita.
2 Perſona an ſit proprium iuris caput.
3 Duo tantum eſſe peculiaria iuris capita, dominium & obligationem. 4.
5 Perſona quare bis annumerata.
6 Primi libri Inſtitutionum tractatio ſiue Epitome.
7 Ius perſonarum, & ſtatus hominum, idem.
8 Iuris cauſa materialis, efficiens formalis.

Digitized by Google

a Omne autem ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et de prius de perſonis videamus, nam parum eſt ius noſſe, ſi perſonę, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur. Summa itaque diuiſio de iure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui.

1 *TRIA† hic mox ab initio ex Caio Iuriſconſulto refe-*
a *runtur Iuriſprudentiæ capita* a *videlicet* perſona, res,
& actio. *Ad hæc enim tria, omne ius, quo vtimur, perti-*
2 *net.* † *Apellus vero non incelebris Iureconſultus, putat,*
perſonam non eſſe proprium & peculiare Iuris ciuilis caput, ad quod pleraque in legibus referantur, ſed nihil aliud, quam circumſtantiam: quales etiam ſunt, cauſa, locus, tempus, quantitas, qualitas, & euentus: ſicut eas ali
b *bi Claudius Saturninus* b *perſtringit,* † *Reliqua vero*
3 *duo, quæ connumerantur, eſſe peculiaria iuris ciuilis capita,* rem, *ſcilicet & actionem. Quamuis apertius, quod*
c *Paulus* c *appellat rem, ſecundum ipſum* Dominium *dici potuiſſet, quid enim in vniuerſa rerum natura non eſt res? Vnde* res, *apud Logicos, dicitur terminus tranſcendens, hoc eſt, ſuperans omnia ſignificata. Cum porro dominium vna ſit vniuerſi iuris pars, loco actionis commodius obligationem pro altera conſtituendam eſſe, idem cenſet. Conferuntur namq;* dominium, & obligatio, *non aliter quam architectus & calcearius, nimirum duo artifices, et duæ cauſæ efficientes: deinde actio realis, & actio perſonalis, non ſecus quam domus & calceus, nimirum duo effectus, & duo officia. Sicut enim actio perſonalis ex obliga-*
4 *tione, ita realis ex dominio producitur.* † *Et ad hæc duo vniuerſa Iuriſprudentiæ capita referri poſſe autumat, reliqua omnia quæ in legibus habentur, quæ ſint vtriuſque capitis vel partes, vel ſpecies, vel cauſæ efficientes, vel effectus, vel adfinia ſiue cognata, vel contraria, exceptis, cir-*
5 *cunſtantijs, quæ & illa & iſta variant.* † *Iam vero ſi quæ-*
d *ras: Qua ergo ratione Caius* d *prædictis duobus capitibus* perſonam *annumerauit? Reſpondet Apellus, id factum ab ipſo eſſe, non quia perſona eſſet proprium & tertium caput, ſed quia videbat non minus late ipſius tractationem ſeſe diffundere, atque vnius ex illis duobus. Voluit itaque Caius (quem Iuſtinianus hic ſecutus eſt) perſonæ circunſtantiam in legibus latiſſime patentem ſeparatim etiam explicare, atque alijs Iuriſprudentiæ capitibus adiungere, ordinem doctrinæ potius, quam naturæ ſequēs. Potuiſſet enim eadem opera, vel loci vel euentus circumſtantiam, vel aliam quamuis ex his reliquis, aut etiam*
6 *plures connumerare.* † *Hoc igitur primo Inſtitutionum libro perſonæ tractatio comprehenditur, quia aliæ perſonæ ſunt liberæ, aliæ ſeruiles. Liberæ vel ingenuæ, vel libertinæ. Quædam alieno iuri ſubiectæ: atque harum aliquæ vel ſub tutela, vel ſub cura: aliquæ vero neque ſub tutela, neq. ſub cura exiſtunt. Hinc nuptiæ ſiue matrimonia, arrogationes, adoptiones, emancipationes, manumiſſiones, capitis diminutiones, tutela & cura explicantur.*
7 *Atque hæc eſt totius libri primi tractatio.* † *Cæterum, quod hic* ius perſonarum *dicitur, Iuriſconſultus in Pan-*
e *dectis* e ſtatum hominum *appellat, nempè, quod quiſque hominum ſibi ius vel libertatis, vel ſeruitutis vendicat. Eſt enim* ſtatus, *nihil aliud quam perſonæ qualitas & conditio, vt eſſe liberum vel ingenuum, ſiue nobilem, vel ſeruum. Donatus apud Terentium.* Status, *inquit*, ad habitum hominum, ſtatura ad corpus refertur. *Perſonarum verbo homines intelligit, quanquam propria huius dictionis ſignificatio eſt, vt qualitatem in homine notet, quæ alius ab alio differt, tum in animo, tum in corpore, tum in extra poſitis, quæ a Rhetoricis enumerantur in attributis perſonæ, authore Valla.*
8 a Omne autem ius.† *Hæc eſt ſumma iuris diuiſio, materiam, ideſt, ſubiectum, circa quod verſatur, continens.*
f *Quæ ad cauſam efficientem ſpectat, Modeſtinus* f *explicat.* Ergo (*inquiens*) omne ius aut conſenſus fecit, aut neceſſitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo.
g *Quæ formam reſpicit idem* g *ſcribit.* Totum ius conſiſtit (*aiens*) aut in acquirendo, aut in conſeruando, aut in minuendo: *ideſt, quomodo alienet, aut amittat. Finis iuris eſt publica ſalus, & ciuium ſubditorumque tranquillitas: Ideo in XII. tabulis hæc lex ſcripta fuit:* Salus populi ſuprema lex eſto.

ADDITIONES.

a In l.1.de Stat.hom.
b In l.aut facta.ff.de pœnis.
c In d.l.1.
d In d.l.1.
e In tit ff de ſtat.hom.
f l.vlt.ff de leg.
g d.l.vlt.

§. Et libertas.

1 *Libertatis definitio explicatur.*
2 *In ſeruis libertatem faciendi impediri, iure tam gentiū quam ciuili.*
3 *Libertatis proprium eſt, ſic viuere vt velis.*
4 *Coniugata quæ dicantur.*
5 *Argumentum a coniugatis.*

a Et libertas quidem (b ex qua etiam liberi vocantur,) eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: niſi ſi quod vi, aut iure prohibetur.

1 a *Hæc† libertatis definitio Florentini* a *eſt, ab effectu*
a *& officio conflata: cuius ſenſus eſt, quod libertas ſit libera quædam & plena poteſtas, a natura hominibus tributa, faciendi quæ velint, niſi vi vel iure prohibeantur. Vi, veluti cum me aliquid molientem, quod lex non prohibet, fortior quiſpiam, & plus habens virium, vetat & impedit.* Iure, *vt cum ſuppliciorum & pœnarum minis cohibeor, nequid iniuriæ faciam. Alij exponunt* Vi, *ideſt, iure gentium.* Iure. *ſcilicet ciuili, vt oſtendant, liberis tantum hominibus hanc definitionem competere, non etiam*
2 *ſeruis.* † *In ſeruis enim impedita eſt faciendi facultas, vel iure gentium per ſeruitutem, vel iure ciuili, vt quia venundari ſe quis patiatur ad precij participationem.*
3 † *Sane Cicero in officijs,* Libertatis, *inquit*, proprium eſt, ſic viuere vt velis. *Idem in Paradoxis.* Quid eſt, *inquit*, libertas? poteſtas viuendi vt velis.
4 b Ex qua etiam liberi.† *Locus eſt a coniugatis. Docet enim Cicero in Topicis, ea dici* Coniugata, *quæ ſunt ex verbis eiuſdem generis, quæque ab vno orta, variè com-*
5 *mutantur, vt ſapiens, ſapienter, ſapientia.* † *Ducuntur autem inde plura argumenta, & in iure ciuili (vt Bald. anotauit) veluti, qui libertate potitur, liber eſt, (qui tute-*
b *lam gerit, tutor* b *eſt, ſi compaſcuus ager eſt, ius eſt com-*
c *paſcere,* c *ſi quis cognationi legauerit, cognatis legaſſe videtur, fructuarius in pacto hominis non habet vſumfru-*
d *ctum, quia homo in fructu* d *non eſt.*

ADDITIONES.

a In l.libertas.ff.de ſtat.hom.
b In §.2.infra de tutel.
c In l.ſi cognatis.§ vlt.de reb.dub.
d In l.vetus fuit. de vſufruct.

§. Seruitus.

1 *Definitio ſeruitutis.*
2 *Seruitus vnde dicta.*
3 *Poteſtas dominorum in ſeruos.*
4 *Eadem limitata.*
5 *Seruitus quomodo contra naturam.*

Seruitus autem eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur.

1 Definitur † *hic ea ſeruitus, quæ perſonæ ſeruili de-*
betur perſona liberali, a iure gẽtium introducta: vnde &
conſtitutio iuris gentium hic dicitur. Natura enim ſeruos
neſciebat, cùm iure naturali omnes homines liberi naſce-
2 *rentur.* † *Sed ex bellis, quæ iuris gentium ſunt, ſeruitus eſt*
a *inuenta.* a *Cœpit autem hæc poteſtas homini in hominẽ*
primùm concedi a gentibus, loco beneficij, vt eos, qui ex
clade belli ſuperſtites in victorum poteſtatem veniſſent,
b *humanitatis cauſa* b *ſeruarent.* † *Poſtea moribus eſt re-*
3 *ceptum, vt eorum, quos clementer ita ſeruaſſent, miniſte-*
rio non tantum in curandis ſuis rebus vterentur, ſed & li-
centiam tales vendendi alijs, ſibi ſumerent. Ac tandem
eo progreſſa eſt libido dominandi, vt & Romanis legibus
c *vitæ atq; necis poteſtas dominis* c *in ſeruos conceſſa ſit.*
4 † *Proinde ne qui immodica licentia huius poteſtatis te-*
mere & malitioſe abuterentur, vinculis legum ciuilium
d *rurſus concluſa eſt: vt caſtigare* d *quidem ſeruos ob deli-*
cta dominis liceat, ſed ita, vt nulla immanitas, aut gra-
5 *uior ſæuitia in ea caſtigatione deprehendatur* † *Vnde fa-*
cile intelligis, quomodo ſeruitus ſit contra naturam. Con-
tra naturam enim eſt, ſi effectus illos priſtinæ ſeruitutis re-
ſpiciamus, qui contra omnem humanitatis rationem in
e *vſum olim recepti fuere, atq; ob id à Iuſtiniano* e *& an-*
terioribus principalibus merito emendati. Nam quod ad
cauſam ipſam attinet, qui in ſeruitus cauſam a natura tra-
f *hat, non eſt dubitãdum: id quod Ariſtoteles* f *& alij* g
g *& nouiſſime La.* h *grauiter probant. Sed eſt etiam alia*
h *ſeruitus, quæ de rebus dicitur, nempe ius, quod quis vel*
in re, vel ex re ſua alteri conſtituit: de qua infra ſuo lo-
i *co* i *Iuſtinianus tractabit.*

ADDITIONES.

a In § 1. inſ. de libertinis.
b l. 4 §. ſerui, ff. de ſtatu hom. §. ſerui inſ. eo. La. in 2. part. Doct. iuris. cap. 14.
c l. in ſuis. ff. de lib. & poſth. l. vlt. C. de patr. poteſt.
d § 1. inſ. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. adde hæc quæ annotaui in meis obſer. Came. cent. 5. obſeru. 8.
e In d. §.
f lib. 1. Polit. cap. 3.
g In ſcholijs Polit. Ariſt.
h In 2. part. Doc. iuris. tit. de iur. perſo. Dixi de hoc in §. ius autem gent. ſup. de iur. nat. gent. & ciu.
i lib. 2. tit. 3. de ſeruit. ruſt. præd.

§. Serui autem.

1 *Captiuitas iuris gentium.*
2 *Serui vnde dicti.*
3 *Hoſtem captum an liceat occidere.*
4 *Serui quare dicti mancipia.*
5 *Hodie captiui non fiunt ſerui.*

Serui autem ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, & per hoc ſeruare, nec occidere ſolent: qui etiam mancipia dicti ſunt, eo quod ab hoſtibus manu capiuntur.

1 Iure † *gentium ſecundario introductum eſt, vt capti*
in bello efficerentur capientium: quæ erat finalis primum
cauſa ſeruitutis. Cæterum, quoniam multi deſæuiebant in
captiuos, eóſque necabant, prohibitum id fuit, conſtitu-
2 *tumque, vt potius venderentur, quam occiderentur.* † *Vn-*
a *de à ſeruando dicti* a *ſunt ſerui. Sic & Auguſtinus* b
b Origo (inquit) vocabuli ſeruorũ in lingua Latina in-
de creditur ducta, quod hi qui iure belli poſſent occi-
3 di à victoribus conſeruabantur. † *Et hinc quidẽ appa-*
ret, non licere nobis hoſtem noſtrum, poſtquã captus eſt,
interficere. Quod plerique verum dicunt, cùm intra præ-
ſidia noſtra iam deductus eſt: ante vero, quam deductus
ſit, occidi iure poterit: cum multa interim poſſint accide-
c *re.* c *Quid enim ſi fugam capeſceret, vel cum hoſtibus*
d *rurſus congregaretur? Alij* d *vero malunt, in ipſa acie*
ſolum licere, idque aduerſus eos, qui dedere ſe nolunt. Nã
deditit iam hominem occidere, crudeliſſimum eſt, nec bo-
ni Imperatores hoc patiuntur: ab ea quippe humanitas
4 *abhorret, quam naturaliter homo homini debet.* † *illi*
e *ijdem ſerui, quia ab hoſtibus manu capiebãtur* e *vel po-*
f *tius; quia ſeruituti mancipiabantur* f mancipia vocari
5 *ſolebant.* † *Et hæc quidem olim obtinebant; hodie vero*
apud Chriſtianos captiui nequaquam ſerui fiunt, niſi qua-
tenus hoc iure contra immaniſſimos Turcas & Saracce-
g *nos etiamnum* g *vtimur: qui viciſſim noſtros, ſi quando*
capiunt, in inclementiſſimam, duriſſimamque ſeruitu-
h *tem* h *redigunt.*

ADDITIONES.

a Dixi in §. ius autem gentium ſup. de iur. nat. gent. & ciu. Facit l. pupillus, §. ſeruorum, ff. de verb. ſignif.
b lib. 19. de Ciui. Dei.
c l. in laqueum. ff. de acq. rer. dom.
d Alciat. in l. pupillus 239. §. ſeruorum. ff. de verb. ſign.
e Vt hic in text. & l. libertas, 4. ff. de ſtat. hom.
f Gell. lib. 4. cap. 4. & Bud. in l. 2. ff. de orig. iur.
g Ang. § item ea quæ. inſ. de rer. diuiſ. Idem in §. eius qui, inſ. quibus non eſt permiſ. fac. teſt.
h Alcia. in l. hoſtes. ff. de verb. ſign.

§. Serui autem aut naſcantur.

1 *Serui naſcuntur, & fiunt.*
2 *Partus ventrem ſequitur.*
3 *Vernæ qui.*
4 *Serui quomodo fiant. nu. 6*
5 *Quæ requirantur, vt fiant ſerui per venditionem.*
6 *Ingratitudine fit ſeruus, & quibuſdam alijs modis.*

Serui autem aut naſcuntur, aut fiunt. Naſcuntur ex ancillis noſtris: fiunt aut Iure gẽtium, id eſt, ex captiuitate: aut Iure ciuili, cum liber homo, maior viginti annis, ad precium participãdum ſeſe, venundari paſſus eſt.

1 Hinc † *diſce, ſeruos vel naſci vel fieri; naſcuntur Iu-*
re gentium ex ancillis, quas in dominica poteſtate ha-
2 *bemus:* † *quia proles, quod ad ſtatus cauſam attinet,*
non patris, ſed matris conditionem, quæ ei pluribus tem-
a *poribus* a *commodare poteſt, ſequitur.* † *Et hos pro-*
3 *priè* Vernas *dicimus* b. *Quandoque tamen* verna *pro*
b *liberto ſumitur, non ſeruo: vt cum teſtator vernis ſuis le-*
* *gat* * *quod ſi de ſeruis intelligeremus, inutiliter fieret.*
Libertos autem vernas *etiam antiquæ inſcriptiones no-*
bis referunt, vt hæc: Fortunatus Auguſti libertus
verna, *At verò ſignificantius ea appellatione, qui in edi-*
bus noſtris nati ſunt, vt vernarum *aprorum & lupo-*
rum Martiali, qui in viuarijs & piſcinis noſtris.

4 † *Deide fiunt tam iure gentium, quam ciuili Gentium*
quidem, captiuitate, quando ſcilicet in publico iuſto bel-
lo capiuntur. Ciuili verò per venditionem ſuipſius, quan-
c *do quis ſe vendi patiatur*, c † *Quod vt locum habeat,*
5 *requiruntur ſubſequentia coniunctim*, d *Primum iuſta*
d *ætas*, *nempe 20. anni; deinde conſenſus vendendi: item*
precii participatio: denique notitia conditionis, Hæc ta-
6 *men omnia apud nos ferè obſoleuerunt.* † *Porro hoc*
exemplum non conſtringit regulam, quin aliter quoque
ſeruus iure ciuili fieri poſſit, vt ſane poteſt: veluti ingra-
e *titudine* e *aſſertione Principali* f *& authoritate Prin*
cipis, propter fugam in familiam latronum.

ADDITIONES.

a l.patrum 7.C de rei vend.§.ſed & ſi quis.inf.de ingen.
b l. Setuius 8.§.fi.de leg.3.l.cum ſuper vernis,C.de rei vend,
c Vide l.15.ff.de aur.& arg leg.
c gl.cap ius gentium diſt.1.& Panor.in c.ſicut.de iureiur.
d Per iura in gl.hic alleg. in ver.maior.
e l.2.C.de lib.& eorum lib.
l.1.§.omnis,C.de aſſert tollen.

§.In ſeruorum.

1 *Varia olim erat ſeruorum conditio.*
2 *Eadem quare ſublata.*
3 *Iure nouiſſimo nulla eſt inter ſeruos differentia.*
4 *Serui quo ad officia, etiam hodie diſtinguuntur.*
5 *Hodie nulla etiam eſt differentia libertorum.*

In ſeruorum conditione nulla eſt differentia: in li
beris autem multæ; aut enim ſunt ingenui, aut liber
1 tini. Olim † *varia erat ſeruorum conditio, ita vt cum ea-*
dem appellatione omnes dicerentur eſſe ſerui, non tamen
eodem tenerentur iugo. Nam domini alios habebant in
pleno domino, alios in ſemipleno, alios in nudo iure, id-
eſt, ſine aliqua vtilitate, ad inſtar libertatis, cuius pariter
a *triplex olim* a *erat diſtinctio.* † *Et quia ex diſſimili-*
2 *tudine dominorum, cum quidam plus a ſeruis poſtularēt,*
quam ipſis pro iure ſuo competeret, variæ oriebantur con-
b *trouerſiæ cito* b *abolitum eſt hoc diſcrimen ſeruitutum,*
3 *quod diuerſa dominij ratio producebat.* † *Poſtea Iuſtinia-*
c *nus* c *edita Conſtitutione, ſuſtulit inane nomen ſeruitu-*
tis, quod nudum ius Quiritum *dicebatur atque ita no-*
uiſſimo iure nulla eſt differentia ſeruorum, ſed eodem iure
omnes tenentur, quicunque eius conditionis exiſtunt, ſicq;
4 *textuſ hic loquitur.* † *Eſt autem hoc accipiendum, quoad*
ſtatum eorum, quia vnus alio magis non eſt ſeruus, ſecus
d *quo ad eorum officia; quibus olim fungebantur.* d *Alij*
e *enim erant ſerui Ordinarii, alii Vicarii,* e *alii Atrien-*
f *ſes, alii Mediaſtini, alii Veteratores* f *alii Nouitii, alii*
Calones, alii Lixæ, alii Topiarii, Diætarii, Aquarii, Su-
pellectarii, Oſtiarii, Scoparii, Saltuarii, & ſi qua alia
erant ſeruorum & officia, & nomina, quæ paſſim Pande-
g *ctarum libros legentibus occurrere poſſint.* g † *Hodie ex*
5 *Nouell. Conſt. nulla etiam eſt libertorum differentia, om-*
h *nes enim hodie ſunt ingenui, nulli ſunt libertini.* h

ADDITIONES.

a Vt in tit.prox.ſeq §. vlt.
b l.& ſeruorum. ff.de ſtat.hom.
c l.1.C.de nudo iure Quirit. tollen
d gl.in l.vlt.ff.de ædil.edict.
e l.ſi ſeruus.ff. de pec.
f l.præcipiunt.37.l.fi.ff.de ædil edict.
g l.8.l.13. §.idem reſpondit, dom. ff. de fundo inſtr, vel inſtru.
leg.l.61.l.81. de leg.3.& l.203. de verb.ſignif.
h Nouell.vt libert.78. Auth. ſed hodie.C.de iur.aur.ann.

DE INGENVIS. Tit. IV.

1 *Huius tituli argumentum.*
2 *Partus ventrem ſequitur.*

Ingenuus eſt is, qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt: ſi
ue ex duobus ingenuis matrimonio iunctis editus,
eſt, ſiue ex libertinis duobus, ſiue ex altero ingenuo,
& altero libertino.
1 *HIC TITVLVS*, † *qui ferè totus ex Martiani* a
a *reſponſis deſumptus eſt, tractat priorem ſpeciem liberta-*
tis, ingenuitatem ſcilicet: quam primò definit, deinde ad-
2 *dit modos, per quos naſcitur quis ingenuus:* † *qui maxi-*
me ex conditione matris dependent, iuxta communem il-
b *lum locum Iuriſconſultorum,* Partus ventrem b ſequi
c *tur. qui a Doctoribus alibi* c *vberius explicatur.*
a Particula. ſtatim *in definitione poſita excluduntur ij,*
qui principis beneficio ingenuitatem conſequuntur: aut
ſententia Iudicis ingenui pronunciantur: hi propriè in-
genui non ſunt, nam ſententia ingenuum potius declarat
quam facit.

ADDITIONES.

a l.& ſeruorum, §. ingenui, ff.de ſtat.hom.
b l.partum, 7.C.de rei vend,
c In d l.partum.

§.Sed & ſi quis.

1 *Partus quare matrem potius quam patrem ſequatur.*
2 *Mater pluribus temporibus prodeſt partui quam pater.*
3 *In quibus liberi patrem, non matrem ſequantur.*
4 *Vxor mariti ſui dignitate cenſetur etiam vidua.*
5 *Vxor viri forum, & domicilium ſequitur: & eſt ciuis*
ciuitatis viri, eiuſdemque originis, vt vir.

Sed ſi quis a ex matre naſcitur libera, patre verò
ſeruo, ingenuus nihilominus naſcitur, queadmodū
q ex matre libera, & incerto patre natus eſt: b quo
niam vulgo conceptus eſt. Sufficit autē, liberam fuiſ
ſe matrem eo tempore quo naſcitur, licet ancilla con
ceperit. Et econtrario, ſi libera conceperit, deinde an-
cilla facta pariat, placuit, eum qui naſcitur, liberū na
ſci: quia non debet calamitas matris ei nocere, qui iñ
ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt; ſi ancilla præ-
gnās manumiſſa ſit deinde ancilla poſtea facta, pepe
rerit, liberum an ſeruum pariat? Et Martianus pro-
bat liberum naſci. Sufficit enim ei qui in vtero eſt, li
beram matrem vel c medio tempore habuiſſe, vt li-
ber naſcatur. quòd & verum eſt.
1 a Ex matre naſcitur libera. † *Sed quare partus matrē*
potius, quàm patrem ſequitur? An quia mater, quod ad
ſtatus cauſam attinet, partui pluribus temporibus cōmo-
dare poteſt in nanciſcēda partui libertate, quam pater ip-
2 *ſe?* † *Si enim mater vel partus, vel conceptionis, vel me-*
dio tempore, dum vētrem tulit, libera fuerit, partus quo-
que ſit liber: id quod non eſt in patre, in quo tātum vnum
tempus, nempe conceptionis, conſideratur, quia illo ſolo
3 *tempore pater eſt cauſa efficiens.* † *Ad honores verò, di-*
gnitatem & familiam quod pertinet; liberi non matrem,
a *ſed patrem* a *ſequuntur.* † *Sic ipſa quoque vxor mariti*
4 *ſui dignitate atque nominibus cenſetur, etiā vidua* b *do*
b *nec ad ſecunda vota tranſeat.* † *Imò ipſius viri forum &*
5 *domicilium ſequitur, quam primum ei matrimonio copu-*
c *lata* c *eſt: ſitq; eius Ciuitatis ciuis, cuius &* d *vir eſt:*
d *eiuſdemque originis* e *cenſetur, cuius ipſius eſt maritus.*
b Quoniam vulgo. *Videtur hoc pro quoniam eſſe legen*
dum quamuis, atque ita Theoph. Græcus Paraphraſtes
hic

hic legit, q. d. Imp. Eum qui natus eſt ex matre libera & patre incerto, quamuis ſit ſpurius, tamen eſſe ingenuum, quia naſcitur liber.

c Medio tempore. *Quod ſcilicet inter conceptionem & natiuitatem partus interceſſit.*

ADDITIONES.

a l. filiam 9. & l. liberos, 10 ff. de ſenator. l. exemplo, l. eos. C. de decurio. lib. 10.
b l. mulierem. C. de dign. lib. 12.
c l. cum quædam, & ibi. Dd ff. de iuriſd omn iud. Bal. l. 2. eo. tit.
d Gl fin. in l. ciues, & ibi Bar. Ang & Io de Pl. C. de incol. lib. 10.
e Gl. in l. orig. C. de municip. & orig. lib. 10. Tiraq. latè de legib. connub. in gl. 1. par. 1. nu. 30.

§. Cum autem.

1 *Thema huius §.*
2 *Præſcriptio quinquennij olim data ad euertendam ingenuitatem, hodie ſublata.*
3 *Natales quid?*
4 *Titulus de natalibus reſtituendis.*
5 *Natalibus reſtitui quis dicatur.*

a Cum autem ingenuus quis b natus ſit, c non officit d in ſeruitute fuiſſe, & poſtea e manumiſſum eſſe. Sæpiſſime enim conſtitutum eſt, f natalibus non officere manumiſſionem.

1 a Thema. † *huius §. hoc eſt. Titius natus eſt ingenuus, & per errorem forte in ſeruitutem coniectus, locoque ſerui habitus & poſſeſſus: deinde tractu temporis manumiſſus, & poſt manumiſſionem in primis conſtitit, ipſum ingenuum eſſe natum. Dubium iam eſt, an per talem manumiſſionem fiat libertinæ conditionis; an potius ingenuitatem natiuam recuperet? Et dicitur eum pro ingenuo habendum eſſe, cum ingenuum ſtatum inſpecta veritate, & naturæ certitudine ſemper retinuerit.*

b Natus. *Subaudi, & poſtea ſine ſua culpa, ac per errorem pro ſeruo habitus, exindeque manumiſſus.*

c Non officit. *Ne poſt quinquennium quidem, quo per-*
2 *ſtitiſſet in conditione libertina. † Eſt enim ſublata illa*
a *præſcriptio quinquennij* a *quæ habuit olim locum ad ſub*
b *uertendam ingenuitatem.* b

d In ſeruitute. *In conditione, ſtatu, & obſequio putatiuæ ſeruitutis, cùm reuera ſemper eſſet ingenuus.*

e Manumiſſum. *Ex illa erronea ſeruitute: ſicque per huiuſmodi manumiſſionem non fit libertinæ conditionis, & natiuam ingenuitatem retinet.*

3 f Natalibus. *Id eſt, ingenuitati.* † Natales, *Valla docente, conditionem ſanguinis, & familiæ ſignificant: vt generoſi natales, obſcuri natales: ſicque tam pro nobilitate, quàm pro ignobilitate accipiuntur. In legibus vero natales pro nobilitate poni receptum eſt. Sic Hermogenianus.*
c Conſiderãda, *inquit*, eſt origo natalium. *& Imp.* c Natales antiquos, & ius ingenuitatis non modo præſtãt
4 decuriones, ſed a nobis petitur. † *Hinc notus eſt apud Iuriſconſultos elegãs titulus.* De natalibus reſtituendis. *Porro natalibus reſtituere, hodie nobilitare dicimus: &*
d *nobilitatem, natalium reſtitutionem,* d † *Dicitur autem*
5 *natalibus reſtitui, non modo libertus, vt a patroni obſeruantia liberetur, ſed etiam plebeius, quamuis antea nunquam inter nobiles fuerit. Natalibus olim reſtitui dicebantur liberti, qui beneficio principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiſcebantur. Natalia enim ſunt ius libertatis, quod natura principio generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio, quemadmo-*
e *dum* e *Martianus docet.*

ADDITIONES.

a l. vlt. C. vbi cau. ſtatus, &c.
b l. 1. §. 1. ff. ſi liber. inge. eſſe dicatur.
c Cod de iur. aur. annull.
d Bud. in l. vlt. ff. de Senator.
e l. 2. ff. de nat. reſtit.

DE LIBERTINIS. Tit. V.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Liberti qui olim fuerint.*
2 *Libertus & Libertinus in quo differant.*
3 *Manumiſſio quid & vnde dicta.*
4 *Priuatio præſupponit habitum.*
5 *Homo ab humo deducitur, ſicut, & Adam.*
6 *Hominis vox quid contineat.*

Libertini ſũt, qui ex iuſta a ſeruitute manumiſſi ſunt. b Manumiſſio autem, eſt de manu datio, nam quamdiu aliquis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur a domini poteſtate. Quæ res c a iure gentiũ originẽ ſumpſit: vtpote cũ iure naturali omnes homines liberi naſcerentur, d nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. Sed poſtquam iure gentium ſeruitus ingenuitatem inuaſit, ſecutum eſt e beneficiũ manumiſſionis, & cum vno communi nomine omnes f homines appellarentur, iure gẽtium tria hominum genera eſſe cœperunt; liberi, & his contrarium ſerui, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſerui.

Altera *libertatis ſpecies hoc titulo explicatur, quam*
1 libertinitatem *dicere poſſumus. † libertini autem aliter olim accipiebantur, quàm nunc in legibus ſcriptum ſit.*
a *Nam* liberti, a *erant, qui manumiſſi eſſent ex iuſta ſeruitute: Vnde etiam illorum patroni quaſi patres, qui a morte in vitam illos reuocarunt, appellabantur.* Libertini *vero eorum liberi, qui ex libertis naſcebantur. Sed hæc dif-*
b *ferentia non eſt apud Iuriſconſultos. Videtur tamen, cũ* b *Modeſtinum I.C obſeruaſſe inter* ἀπελευθέρους *&* ἀπελευθερικούς*, hoc modo:* ἀπελευθερικοὺς ἐρρῶσθαι εὐγενεῖς οὐ δεῖ σφᾶς εἶναι ἄρχοντες ἐπιτρόπους *Paulo poſt,* ἀμέλει θεραπεῦσαι γὰρ
2 ἀπελευθερικοὺς μόνους δεῖν δίδοσθαι καὶ ἐπιτρόπους. † *Differunt tamen inter ſe libertus & libertinus alia ratione: per libertinum enim ſignificamus conditionem hominis ſeu qualitatem, ſicut per libertum intelligimus priuatum quendam reſpectum, ſicut & per patronum. Ideoque libertinus eſt adiectiuum, ſicut ingenuus, vt libertinus homo, libertina mulier: libertus autem eſt ſubſtantiuum, ſicut patronus, dicimus enim, libertus Cæteris, liberta*
c *Agrippæ, non autem libertinus* c *Cæſaris. Vnde quoties in legib. fit ſimpliciter mentio manumiſſionis, libertinus ſignificatur: ſin autem patroni etiam ius inſeritur, de libertis eſt accipiendum. Quare ferè nunquam in iure, liberti*
d *mentionem fieri inuenies, niſi eius quoque relatiuum* d patronus, *adiiciatur.*

a Ex iuſta ſeruitute. *hoc eſt, vera & legitima: Quod & Cicero in Orat. pro Cecinna indicat, cum ait: Eum qui in ſeruitute iuſta fuerit, cenſu liberari: Ad quem ſenſum econtra Iureconſulti iuſtam libertatem dixerunt. Cæterum qui non iuſta ſeruitute ſeruiſſet, manumiſſus non efficeretur libertinæ conditionis, veluti ſi quis, cum liber eſſet, ſtatus & conditionis ſuæ ignarus, ſeruiſſet: quia manumiſſio natalibus non officeret, ſicut ſæpiſſimè conſtitutum eſſe, Iuſtinianus ſcribit.*

b Ma-

e *b* Manumiſſio. *Hæc verba ſunt Vlpiani* e *qui manumiſſionem pariter è manu dationem eſſe deſcribit. Eſt autem ſic dicta manumiſſio, quod dominus caput ſerui, aut aliud eius membrum manu tenens, dicebat:* Hunc, hominem liberum eſſe volo: *ac emittebat eum e manu, (vt Feſtus ait) id eſt, ex ſua poteſtate & dominio.*

c A iure gentium. *Hoc de ſecundario iure gentium accipi debet, quod ex ratione quidem naturali oritur, ſed non*
f *ſine diſcurſu practico, verum neceſſitatibus hominum ita* f *exigentibus.*

d Nec eſſet nota. *Quia nihil poteſt eſſe in priuatione, niſi*
4 *prius fuerit in habitu; † nam vulgo dicitur.* Priuatio
g præſupponit habitum. g

e Beneficium manumiſſ. *Quoniam merita ſeruorum prouocabant dominos ad conferendum ipſis beneficium libertatis.*

5 *f* Homines appellarétur. † *Sacræ literæ teſtantur, Deũ effinxiſſe primum hominem luteum, eumq; ex re appellaſſe* Adam, *hoc eſt, hominem. Eſt enim vtrumque nomẽ*
6 *ab humo deductum:* † *Pertinet autem hæc vox ad omnes animantes rationis participes, nullo diſcrimine ſexus, ſta-*
h *tus,* h *aut ætatis habito.*

ADDITIONES.

a Suet. Tranquil. in vita Claudij c. 28.
b In d. l. 1. §. 1. de excuſat. tut.
c Laur. Valla lib. 4. Elegant.
d Vt eſt tit. ff. de operis libert.
e In l. manumiſſ. ff. de iuſt. & iu.
f §. ius autem gent. ſup. de iur. nat. gent. & ciu.
g l. decem. ff. de verb. oblig.
h l. hominis 152. §. 1. ff. de verb. ſig.

§. Multis autem.

1 *Quot ſint ſpecies manumiſſionis.*
2 *De manumiſſione, quæ fiebat ex Sacris Conſtitutionibus.*
3 *Manumiſſio per vindictam.*
4 *Vindicta quid, & vnde dicta.* 5.
6 *Manumiſſio inter amicos, & per epiſtolam.*

a Multis autem modis manumiſſio procedit: *b* aut enim ex Sacris Conſtitutionibus in ſacroſanctis Eccleſijs, *c* aut vindicta *d* inter amicos, aut per epiſtolã, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet vltimam voluntatem. Sed & alijs multis modis libertas ſeruo competere poteſt, qui tam ex veteribus, quam ex noſtris Conſtitutionibus introducti ſunt.

1 *a*. Multis. *Tametſi † Cicero in in Topicis tres tantum manumiſſionis ſpecies eſſe voluit, nempe* teſtamentum, vindictam & cenſum: *eam tamen pluribus modis fieri*
a. *ex præſenti textu* a *diſcitur: Tacitus* b *vero non niſi*
b. *duas ſpecies enumerat: quarum altera ſpecialiter dicatur* vindicta, *altera in genere comprehendat, reliquos modos conferenda libertatis.*

2 *b*. Aut enim ex ſacris † *De hac manumiſſionis ſpecie ex*
c *tat adhuc quædam Conſtantini* c *Conſtitutio in Codice. Fiebat autem in æde ſacra, vbi domini ſeruos ſuis ſub Antiſtite, plebis aſpectu, & inter poſita qualicunque ſcriptura, actorum vice libertatem præſtabant.*

3 *c* Aut vindicta. *Et hæc dicebatur* manumiſſio per vin
d dictam. *Erat † aut vindicta, † virgula* d *(quæ aliàs Fe-*
4 *ſtuca dicitur) qua lictor Prætoris, præmiſſis ſollemnibus verbis, ſeruum tangebat: mox dominus apprehenſum manu dextra vertebat, hoc modo ſeruus libertatem conſeque-*
e *batur, et fiebat ciuis Romanus. Quod & Perſius* e *ſignificauit, inquiens.*

Quibus vna Quiritem Vertigo facit — *& poſtea:*
Vertetur hunc dominus — *& alibi.*
Vindicta poſtquam meus à prætore receſſi.
Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunque voluntas?
Idem perſius alio loco: Non in feſtuca quam lictor geſtat inani. *Ex quo conſtat, Feſtucam idem eſſe, quod vindictam. Porrò ſcribit Tacitus, hoc modo manumiſſos non potuiſſe ob ingratitudinem reuocari in ſeruitutem:*
f *ſed parum id conuenit cum noſtris legibus* f *Hanc † au-*
5 *tem vindictæ manumiſſionem nonnulli tractam putant à*
g *Vindice ſeruo Aquiliorum, vt Liuius,* g *vel Vitelliorũ,*
h *vt Plutarchus* h *habet, qui index fuit coniurationis de Tarquinio in vrbem reducendo, atque ob id libertate donatus, & ciuis Romanus ab ipſo Bruto factus eſt: Indeq; obſeruatum aiunt, vt qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti viderentur.*

6 *d* Inter amicos. † *Et hi qui inter amicos aut per epiſtolam manumittebantur, iura Ciuitatis non conſequebantur* i *quod ſi inter amicos libertas dabatur, neceſſarij erã*
K *eo in actu quinque teſtes, & interpoſitio ſcripturæ* K *Si per epiſtolam manumittebatur ſeruus, ipſius patroni, & quinque teſtium ſubſcriptio deſiderabatur, quomodo ſer-*
l *uus etiam abſens quaſi ex vltima voluntate libertatem* l *conſequebatur.*

ADDITIONES.

a Et habentur hi modi latius in l. 1. C de lat. lib. toll. & quib. ex cau. ſer. pro prec. lib. acci. & l cum precium, C. de lib. cau.
b lib. 13. Hiſt.
c In l. 1 & 2. C. de his qui in eccl. man.
d Vide Zaſ. in l. 2. §. initium. ff. de orig. iur. Boet. in Top. Cicer. & Alc lib. 3. Diſpunc. c. 14.
e Satyr 5.
f l. ſi manumiſſus C. de lib. & eo. lib.
g lib. 2. ab Vrb. cond.
h In vita Publicolæ & Liuius lib. 2.
i Zaſ in d. §. initium.
K l. vnica, § ſed etſi. C. de Lat. lib toll.
l D. l. vnica, §. ſancimus.

§. Serui verò.

1 *Manumiſſio omni tempore & quouis loco recte fit.*

Serui vero a dominis ſemper manumitti ſolent, adeo vt vel in tranſitu manumittantur: veluti cum Prætor, aut Præſes, aut Proconſul in Balneum, vel in Theatrum eant.

1 Manumiſſio † *poteſt fieri omni tempore, & quolibet*
a *loco, ſaltem honeſto.* a *Cum enim manumiſſio voluntariæ ſit iuriſdictionis, & ex mero domini arbitrio pendeat,*
b *non eſt neceſſe in figura iudicij* b *iudice pro tribunali ſedente, eam expediri.*

ADDITIONES.

a l. non diſtinguemus, §. ſi arbiter, ff. de arbitr.
b In l. 2. ff. de off. Proconſ. & Legati.

§. Libertinorum.

1 *Libertinorum differentia ex Caio relata.*
2 *Liberti ciues Romani qui. num.* 5.
3 *Liberti Latini qui.*
4 *Dedititi qui. num.* 6.
7 *Libertate donati ex Iuſtiniani Conſtitutione ſtatim fiunt ciues Romani.*

a Libertinorum autem ſtatus tripartitus antea fuerat; nam qui manumittebantur, modo maiores & iuſtam libertatem conſequebantur, & fiebant ciues Romani; modo minorẽ, & Latini ex lege Iulia Norbana fiebant;

d by Googl

ſiebant: modo inferiorem, & ſiebãt ex lege Aelia de-
dititij. Sed quoniã deditiorum quidẽ peſſima cõdi-
tio, iam ex multis temporibus in deſuetudinem abie
tat, Latinorum vero nomen nõ frequẽtabatur, ideo-
que noſtra pietas omnia augere, & in meliorẽ ſtatũ
reducere deſiderãs, *b* duabus Conſtitutionib. hoc
emẽdauit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia & a
primis vrbi Romæ cunabulis vna atque ſimplex li-
bertas competebat, id eſt, eadẽ quam habebat manu-
miſſor: niſi quod ſcilicet libertinus ſit, qui manumit
titur, licet manumiſſor ingenuus ſit. *c* Et dedititios
quidem per Conſtitutionẽ noſtram expulimus, quã
promulgauimus inter noſtras deciſiones: per quas, ſug-
gerẽtes nobis Triboniano viro excelſo Quæſtore no
ſtro, antiqui iuris altercationes placauimus. Latinos
aũt Iunianos, & omnem quæ circa eos fuerat obſer-
uantiã, alia Conſtitutione per eiuſdẽ Queſtoris ſug
geſtionẽ correximus, quæ inter Imperiales radiat sã
ctiones. Et oẽs libertos, nullo nec ætatis manumiſ-
ſi, *d* nec domini manumittentis, nec in manumiſ-
ſionis modo, diſcrimine habito (ſicut iã antea obſer-
uabatur) *e* ciuitate Romana decorauimus: multis
modis additis, per quos poſſit libertas ſeruis cũ ciui
tate Romana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.

a Imperator *hoc loci ſatis cõciſẽ, & velut ſuſpenſo pede
vetuſtatem attingit, quæ tamen ad multorum in Iure ve
teri locorum interpretationem conducit: ideoque nos pro
lucidiore huius declaratione, Caij* a *Iureſconſulti verba
ſubnectemus, in quibus libertinorum differentia elegan-*
1 *ter enodata reperitur.* † Ingenuorum (*inquit Caius*)
oĩum vnus ſtatus eſt: Libertinorũ vero ideo nõ vnus,
quia tria sũt genera libertatũ: quia liberti, aut Ciues
2 Romani ſunt, aut Latini, aut Dedititij. † Ciues Ro-
mani sũt, qui his trib. modis, id eſt, teſtamẽto, aut in
3 æde ſacra, aut ante Conſulẽ fuerunt manumiſſi. † La
tini ſunt, qui aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut
4 conuiuij adhibitione manumittũtur. † Dedititij sũt,
q post admiſſa crimina ſupplicio ſubditi, aut publi-
ce pro criminibus cæſi, aut in quorum facie vel cor-
pore quæcunque indicia, aut igne aut ferro impreſſa
sũt, ita vt deleri nõ poſſint: hi ſi manumiſſi fuerint,
5 Dedititij appellãtur. † Sed inter hęc tria genera liber
torum, ideo Ciues Romani meliorem ſtatũ habent,
quia & teſtamenta facere poſſunt, & ex teſtamento
quibuſcunque perſonis ſuccedere. Nã Latini, & De
dititij, nec teſtamenta condere, nec ſibi ex aliorũ te-
ſtamentis dimiſſum poſſunt vllatenus vendicare: ta
mẽ Latini certis rebus priuilegia Ciuium Romano
rum libertorũ conſequi poſſunt. Dedititij vero nul-
la ratione poſſunt ad Ciuium Romanorum liberto
rum priuilegia peruenire. Nam Latini patronorum
beneficio, id eſt, ſi iterum ab ipſis, aut teſtamẽto, aut
in æde ſacra, aut ante Conſulem manumittebantur,
Ciuium Romanorum priuilegia conſequebantur.
Haſtenus Caius. quorſum & ea referendæ ſunt, quæ Po-
b *litianus* b *in ſuis Miſcellaneis, & Alciatus* c *in libris*
c *Parergon prodidere: quæ omitto referre, ne nimis diffun-
dar. Ex quibus omnibus temperari debent Accurſii gloſ-
ſemata hic, differentiam inter Dedititios & Latinos non
ex veritate tradentis.*
d *b* Duabus cõſtituti. *Quę etiãnũ li. 7.* d *Codicis extãt.*
c Et dedititios, *Quod coniunctim dixerat, nũc diuidit.*
d Nec domini manu. *Minorem tamen XX. an-*
e *nis non poſſe manumittere, niſi cauſa probata,* e
ſequente titulo mox ſubijcitur.
7 *e* Ciuitate Romana. † *Fiunt ergo libertate donati ſta
tim ciues Romani, hoc eſt, eiuſdem ſtatus cum manumiſ-*
f *ſoribus: in hoc tamen inferiores* f *quod & patronis &
eorum liberis, in beneficij impenſi remunerationem, ali-
quot obſequia cum alimentis, tum operas, ſi fuerint im-
poſitæ, debent, niſi per Iuris patronatus remunerationem*
g *remittantur.* g

ADDITIONES.

a Lib. 1. Inſtitu.
b Cap. 14.
c Lib. 1. Parer. c. 16.
d l. vnica. C. de Latina lib. toll. & l. vnica, C. de dedititia lib.
e §. eandem, tit. ſeq.
f Gl hic ver Latin.
g L. etiam liberis & l. libertos. C. de obſeq. patro. præſtan. l. 1. C.
de oper. lib. & l. liberto. ff. de obſeq. libert.

QVIBVS EX CAVSIS MA-numittere non licet. Tit. VI.

In Rubr. & princ. tit.

1 *Manumittere qui poſſunt.*
2 *De lege Ælia Sentia, & quæ fuerint huius capita. 3.*
4 *Aſſertio vetus hodie ſublata.*
5 *Quis tulerit legem Æliam Sentiam.*

a Non tamen cuicunque volenti manumittere li
cet: nam is qui in fraudẽ creditorum manumittit, ni
hil *b* agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatẽ.

a In pręcedenti titulo *explicatæ ſunt circunſtãtiæ, vbi,
quomodo, & quando poſſit fieri manumiſſio: hic aũt tra-
ctatur circũſtantia perſonæ, nempe cui manumittere per-*
1 *miſſum ſit.* † *Poſſunt autem manumittere omnes, qui nõ
prohibentur, prohibentur autem hi ſolum, quibus manu-*
2 *mittendi beneficium lex Ælia Sentia interdixit.* † *Ea
enim lex libertatum conferendarum ius bifariam reſtrin
xit, primum in fraudem creditorũ manumitti vetans, de-
inde minoribus viginti annis ius manumittendi dene-*
a *gans. Et hæc duo huius legis capita præſens titulus* a
complectitur, quamquam adhuc plura huius legis capi-
3 *ta fuiſſe veriſimile eſt.* † *Nam ẽt permittebat filio hære-
di proximo paternum libertum ingratitudinis reum age-*
b *re,* b *& iubebat,* vt aſſiduo vindex aſſiduus eſſet:
*hoc eſt, vt aſſertor & liberalis cauſæ procurator locuples
eſſet, ſi is, de cuius ſtatu quærebatur locuples fuiſſet, cuius*
c *rei Cic. in Top. & Gell.* c *meminere.* † *Hodie tamen*
4 *vetus aſſertio penitus per Iuſtinianum* d *ſublata eſt, ceſ*
d *ſatq; omnino eius capitis conſtitutio.* † *Veriſimile eſt aũt*
5 *hanc legem ab aliquo ex priſcis illis Ælijs rogatam eſ-
ſe, quos & dignitate Conſulari, & Iuriſprudentia celebres*
e *fuiſſe, multorum authorum* e *teſtimonio conſtat. Alcia-*
f *tus eam ab Ælio Sentio latam* f *aſſerit. Haloander in
catalogo Conſulum, videtur exiſtimaſſe, eam ſub Augu-
ſto latam, Conſulibus Sexto Ælio Catulo, & Caio Sen-
tio Saturnino, Anno ab Vrb. Cõd. 756 Sane legis Æliæ
Sentiæ meminit etiam Cicero in Topicis, vt facile indica
re poſſimus, eſſe antiquiſſimam, tametſi nonnulli Codices
Sanctiam nominent, non Sentiam.*

b Nihil agit. *Ideſt, collata manumiſſio non valet, nem-
pe ſi agatur de re creditorum, nam ſi ijs eſſet aliunde con
ſultum, maneret rata libertatis datio, neq; enim ipſe qui*
g *dedit, poſſet eam reſcindere* g *tũ quod non poſſit factum*
h *proprium in controuerſiam vocare* h *tum ẽt quod non
audi-*

i *audiretur, allegans ſuæ fraudis* i *turpitudinem. Non ergo nulla eſt ipſo iure libertas, cum reuocatione egeat: ſed*
k *ita demum, ſi creditorib. inde* K *noceretur.*

ADDITIONES.

a Qui ex ff. qui & a quib. manumiſſi, ad verbum deſumptus eſt.
b In l. ſciendum 7. §. item in l. ff. de verb. ſig.
c lib 16 cap 10.
d Facit tit. C. de aſſer. tollend.
e Facit l. 2. ff. de ori. iur. & l. verbis legis 120. ff. de verb. ſig.
f In l. verbis legis. ff. de verb. ſig.
g In l. ſi creditorib. C. de ſer. pig. dato, &c.
h In l. poſt mortem 25. in prin. ff. de adopt. l. per fundum. 11. ff. de ſer. ruſt. præd.
i In l. ſi ſeruus plurium 53 §. 1. ff de leg. 1. in l. filios C. de reuo. his quæ in fraud. & l. apud Iulianum 4. §. Marce. ff. de dol. mal. & met. except.
K l. 3. & vlt. C. qui manu. non poſſ.

§. Licet autem.

1 *Debitor quando dicatur ſoluendo eſſe.*
2 *Seruus qua hæres neceſſarius.*
3 *Ignominioſum eſt bona venire ſub voce præconis.*

a Licet autem domino, qui *b* ſoluendo non eſt, *c* in teſtamento, *d* ſeruum ſuum *e* cum libertate hæredem inſtituere, vt liber fiat, hæreſq; ei *f* ſolus *g* & neceſſarius ſit modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres ſcriptus ſit, aut quia is qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres ei nõ extiterit. Idq; eadem lege Aelia Sentia prouiſum eſt, *h* & recte. Valde enim proſpiciendum erat, vt egentes homines, quibus alius hæres extiturus non eſſet, vel ſeruum ſuum neceſſarium hæredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hæreditarias ſerui nomine vendant, *i* ne iniuria defunctus afficiatur.

a Exceptio. *a ſuperiori themate: permittitur enim eadem lege Sentia Ælia creditori, quantumlibet obærato, & non ſoluendo exiſtenti, ſi nemo alius ei ſit futurus hæres, etiam in fraudem creditorum ſeruum hæredem facere, & manumittere.*

1 *a* Soluendo non eſt. † *Sed quomodo hoc cognoſcitur, an debitor ſoluendo ſit, necne? Reſpondeo, an quis ſoluendo ſit*
a *creditori ſuo, hoc attenditur, vt ſolidum poſſit ſoluere* a *quod ſi id non poſſit ex propria ſubſtantia, etiam fideiuſſo*
b *ris facultates ei aggreganda* b *erunt. Satis enim eſt, ſi per alium ſoluendo ſit. Sed & qui in nominibus æs ſuum*
c *habet, ſoluendo* c *dicitur: compelli enim poterit in executione condemnationis, vt nomina vendat, vel exiget:*
d *quod intelligendum* d *eſt, ſi debitores idonei ſint, & bonam fidem agnoſcant.*

c In teſtamento. *Non etiam inter viuos, tum enim nullus eſt prætextus hæredis quærendi, nec vlla ſatis iuſta ratio, cur in fraudem creditorum permittantur.*

d Seruum ſuum. *Qui. ſ. nulla alioqui ratione impedia-*
e *tur in teſtamento* e *manumitti. Quid enim, ſi expreſſim*
f *& ſpecialiter datus ſit pignori?* f *Certè is nexus pigno-*
g *ris omnino impedit, & remoratur manumiſſionem.* g

e Cum libertate. *Etſi inde creditores defraudentur.*

f Solus. *Quid ſi plures ſeruos hæredes ſcripſerit? & non impeditur omnium libertas, ſed is qui primo loco ſcriptus eſt, ſolus hæres & liber erit, ſic prudenter ſtatuente*
h *lege Ælia* h *Sentia: excepto vno caſu, quem Caius* i
i *alibi proponit.*

2 *g* Et neceſſarius. † *In neceſſitatis autem cauſſa eſt dominica poteſtas. Cur enim non liceat domino hæredem eum vel inuitũ inſtituere, quem & occidere olim poterat?*

h Et recte. *Exceptionis ætiologia.*

3 *i* Ne iniuria. † *Subaudi, ſi eius bona ſub præconis voce væneant: quod quam ignominioſum veteres duxerint, ele*
K *ganter Marcus* K *Cicero demonſtrat.* Hercle, *inquit* cuius bona ex edicto poſſidẽtur, huius omnis fama & exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: huic ne perire quidem certe tacite obſcureque cõceditur, cui magiſtri fiunt, & domini cõſtituuntur, qui qua lege, & qua cõditione pareat, pronuncient: de quo homine præconis vox prædicat, & preciũ cõficit, huius acerbiſſimum viuo, videnti funus ducitur, ſi funus id habendum ſit, quo non amici conueniunt, ad exequias cohoneſtãdas ſed bonorũ emptores, vt carnifices ad reliquias vitæ lacerandas & diſtribuẽdas. *Huius quo*
l *que rei Caius* l *vberius in Inſtitutionibus ſuis meminit.*
m *Hinc etiam defunctorum intereſſe Vlpianus* m *ſcribit, vt ſucceſſores habeant.*

ADDITIONES.

a l. ſoluendo. 114. ff. de verb ſign.
b l. ſi plures 28. §. præterea. ff de fideiuſſor.
c l. nemo dubitat 28. ff de reg. iur.
d l. facere & ibi Alex. ff. ſol. mat.
e l. ſi non lex 82. in princ ff. de hæt. inſtituen.
f l. 1. C. de neceſſ. ſer. hæt. inſtit.
g l. pen. ff. quib. cauſ pign. vel hyp. tac. l. 3. C. de ſer. pig. dato.
h l. ſi is qui ſoluendo. 57. ff de hæred. inſtit.
i l. ei qui ſoluendo non eſt. 88. ff. de hær. inſt.
K In Oratione pro Pub. Quintio.
l lib. poſteriori, tit. 3.
m l. & quia. 6. ff. de inter. in iure facien.

§. Idemque Iuris.

1 *An Iuſtinianus aliquid de nouo induxerit in huius §. quæſtione.*
2 *Papinianus Iuriſconſultus cæteris præualet.*
3 *Seruus ex hæredis inſtitutione libertatem conſequitur.*
4 *Vno conceſſo, videntur omnia conceſſa, ſine quibus illud expediri nequit.*
5 *Mens teſtatoris ſcripta, æquitas rigori præferenda.*

a Idẽque iuris eſt, & ſi *b* ſine libertate ſeruus hæres inſtitutus eſt. Quod noſtra conſtitutio non ſolũ in domino, qui ſoluendo non eſt, ſed generaliter cõſtituit, *c* noua humanitatis rõne: *d* vt ex ipſa ſcriptura inſtitutionis, etiã libertas ei competere videatur: cum non ſit veriſimile, eum, quem hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſſerit libertatis dationem ſeruũ remanere voluiſſe, & neminem ſibi hæredem fore.

a Amplificatio. *ad ſuperiorem propoſitionem ab Imperatore annectitur.*

b Sine libertate. *Id eſt nulla facta mentione libertatis teſtamento.*

1 *c* Noua humanitatis. † *Sed quomodo nouã id ratione*
a *conſtituit Imperator? cum aliqui* a *fateatur, nõ ſe per innouationem hanc quæſtionem induxiſſe? Et Attilicinum*
b *(qui Proculi* b *fuit auditor) in eadem opinione fuiſſe Iu-*
c *lius Paulus* c *citet? Reſpondeo, non hæc pugnare inuicẽ. Vetus enim fuit prudentium de hac quæſtione altercatio; & quanquam prudentum reſponſa, magna nitebãtur au*
d *thoritate* d *cum tamen inter ſe diſſentiebant, plurium*
e *ſententia* e *præualebat: & aliquando meliorum opinio plurium conſenſui præferebatur. Sic in Codice Theodo-*
f *ſiano* f *de reſponſis prudentũ legimus.* Vbi diuerſæ sẽtentiæ proferuntur, potior authorũ numerus vincat: vel ſi numerus æqualis ſit, eius parti accedat autho-
2 ritas † in qua excellentis ingenij vir Papinianus emineat,

neat, qui ſingulos vincit, ita cedit duob. *Diuerſa itaq;*
g *ſententia, tanquam plurimorum* g *prius obtinuit, nempe*
ſeruum ſimpliciter hæredem inſtitutum, nec liberum, nec
heredem fieri, niſi de libertate teſtator. voluntatem ſuam
expreſſerit, cum altera ſententia, in qua cum Attilicino
Paulus forte fuit, pauciores habuerit aſſertores: quam no-
uo deinde approbauit argumento Iuſtinianus, vt in eius
b *Conſtitutione* b *apertius legitur.*
3 a Vt ex ipſa ſcriptura. † *Quaſi diceret, eo ipſo quod ſer*
uus hæres ſcribitur videtur ei libertas relicta, ex tacita &
4 *præſumpta domini voluntate.* † *Regula* i *enim eſt.* Vno
i conceſſo videri omne id conceſſum, ſine quo illud ex
K pediri non poteſt: & K *vulgo dicitur*, eum qui vult
5 ſequens, velle & antecedens † *Porro elegans eſt hic lo-*
cus ad comprobandum, voluntatem teſtatoris ſimplici ſcri
pturæ, item æquitatem rigori præferendam eſſe. Plurimæ
autem quæſtiones exoriuntur, nec ignota etiam Rheto-
ribus, de ſcripto & voluntate, iure & æquitate. Sic in hac
hypotheſi, cum quidam ſeruum hæredem inſtituiſſet, nec
de libertate quicquam meminiſſet, videbatur liberũ eum
eſſe non poſſe, cum de hoc nihil teſtator ſcripſerit, attamen
quomodo erit hæres ſi in ſeruitute manet? quam interpre-
tationem ipſa æquitas, quæ voluntate maxime ſuffraga-
tur, & libertatis fauor inducit, ſuadetque & ſic de ſi-
milibus.

ADDITIONES.

a Inſ de hær. inſt. in prin.
b L. Attilicinus ff. de pac dot.
c In annot. hic ad commen. Sabin. & Plaut.
d § reſponſ ſup. de iur nat. gent. & ciuil.
e Salomo. in d. §. reſponſ.
f Lib. 1. tit. 3.
g Argu. l. qui ſoluendo. 60. de hæred. inſtit.
h L. quidam, C. de neceſſar. ſeruis hæred. inſtit.
i L. 2. & ibi Dd. ff. de iuriſdict. om. iud.
K L. illud. 76. ff. de acq her. ſaen tex. in prin. inſ. qui teſt. tuto. da. poſſ.

§. In fraudem.

1 *Quæ requirantur, vt quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe.*
2 *Fraudandi conſilium quomodo præſumatur.*
3. 4 *In libertate fideicommiſſaria ſolus euentus conſideratur: ſecus in directa, & quæ ſit ratio diuerſitatis.*

a In fraudem creditorum manumittere videtur, qui
vel iam eo tempore, quo manumittit, ſoluendo non
eſt: vel qui, datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo
eſſe. Præualuiſſe tamẽ videtur (niſi animum quoque
fraudandi manumiſſor habuerit) impediri libertatẽ,
quamuis bona eius, creditoribus nõ ſufficiant: b ſæ-
pè enim de facultatibus ſuis amplius, quã in iis eſt,
ſperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri
libertatem, c cũ vtroque modo fraudantur credito-
res, id eſt, & d cõſilio manumittentis, e & ipſa re,
eo quod eius bona non ſunt ſuffectura creditoribus.

a In fraudem. *Reuertitur Imperator ad principium titu-*
li, & primam exceptionem à regula latius declarat. vi-
delicet qualiter quis dicatur in fraudem creditorum ma-
numiſiſſe, & quomodo fraudulentæ manumiſſiones reuo-
cari valeant.
a b Sæpè enim. *Quod frequẽter iis accidere Paulus* a *ait,*
qui tranſmarinas negociationes per ſeruos & inſtitores
ſuos exercent.
1 c Cum vtroque modo. † *Duo ergo concurrere debent, ut*
quis dicatur in fraudem creditorum manumiſiſſe: Primũ
eſt, animus & voluntas fraudandi creditores: alterum,
euentus rei. Primum enim conſtare debet, & probari, de-
bitorem doloſo animo id feciſſe, deinde manifeſtum eſſe
oportet, in excuſſione bonorum ſuorum, tantum in bonis
b *non ſupereſſe, vnde creditoribus* b *ſatisfiat. Vno autem*
horum deficiente, libertas ſeruo conceſſa non reuocatur.
Ad creditores autem pertinet, proponere & probare quod
fraudandi animus interuenerit: niſi forte præſumptione
c *contra debitorem iſto caſu adiuuentur.* c † *Sæpenumero*
2 *enim ex circumſtantiis præſumi poteſt, atque adeo debet,*
manumiſſorem fraudandi quoque conſilium habuiſſe.
d *Quid enim, ſi quis ſciens ſe obæratum eſſe, vniuerſa* d *bo*
na ſua, vel plurimam partem eorum alienauit? Quid ſi mo
bilia ita diſſipauit, quod haud facile ſit ea reperire? Nam
& tunc præſumptio eſt contra debitorem ſi alienatio fa-
cta ſit tali ſub conditione, ſi contingat bona ſua publicari
vel diſtrahi per creditores: aut ſi facta iam alienatione,
aut non multum poſt temporis, alienantis vel fuga ſubſe-
3 *quatur, vel delictum* † *Supradicta autem locum habent,*
in libertate directo data, ſecus eſt in fideicommiſſaria, ibi
e *enim exitus rei ſolum conſideratur* e *nec tenentur credi-*
4 *tores conſilium fraudis docere,* † *Diuerſitatis ea eſt ratio*
quia directa libertas ipſius teſtatoris morte, & hæredita-
tis aditione, ſine hæredis facto confirmatur, ſtatimq; com-
f *petit,* f *fideicommiſſaria vero pendet ab hæredis volun-*
tate, præſtandaque eſt per manum hæredis: qui tamen le-
g *gata adimplere non* g *obligatur.*
d Conſilio. *Fraudandi animo.*
e Et ipſa re. *Euentu rei.*

ADDITIONES.

a L. in fraudem ff qui & à quib.
b L. ſi quis cum haberet. 15. ff. quæ in frau. cred. & in l. 1. C. quib. manu. non licet.
c Gl. in l. 2. ff de probationibus.
d L. omnes. 17 §. Luci. ff. quæ in frau. cred. & l propter litem. 14. ff. de excuſ. tuto.
e L. vlt C. hoc tit. l. 4. § ſi quis autem. ff de fideicommiſ. liber.
f L. 1. C. de fideic liber.
g L. ſucceſſores. C. ad l. Falci. l. 1. §. penult. ff. ad Trebel.

§. eadem lege.

1 *Minor non poterat olim manumittere, niſi cum cauſæ cognitione.*
2 *Et quæ fuerit ratio.*
3 *Alumnus & actiuè & paſſiuè accipitur.*
4 *Caſus, vbi quis cogitur ad matrimonium.*
5 *Procurator quot annorum eſſe debeat.*

a Eadẽ lege Aelia Sentia domino minori viginti an
nis non aliter manumittere permittitur, quam ſi vin
dicta b apud conſilium, iuſta cauſa manumiſſionis
approbata, fuerint manumiſſi. Iuſtæ autem manumiſ
ſionis cauſæ c hæ ſunt: veluti ſi quis patrem aut ma
trem, filium filiamue, aut fratres ſororeſue naturales
aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorẽ, aut d
alumnum, alumnamue, aut collactaneum manumit-
tat: aut ſeruum procuratoris habendi gratia, aut ancil
lam matrimonij habẽdi cauſa: e dũ tamẽ intra ſex
menſes in vxorẽ ducatur, niſi f iuſta cauſa impediat:
& ſeruus, qui manumittitur g procuratoris habẽdi gra
tia, non minor decẽ & ſeptem annis manumittatur.

1 a Alterum † *caput legis Aeliæ Sentiæ hic explicatur,*
quo minoribus viginti annis non aliter concedebatur ma-
numittere, quam cum iuſtæ manumiſſionis cauſæ cogni-
2 *tione.* † *Quod forte ideo erat: quia cũ libertas ſit res* a *inæ-*
ſtimabilis,

Digitized by Google

ſtimabilis, non erat iuuenibus, qui recti & prudentis con-
b *ſilij nedum eſſēt* b *participes, temere committenda. Hoc*
c *tamen hodie correctum eſſe, ex fine tituli* c *huius diſce-*
mus.

d Apud conſilium. *Hoc eſt, pro tribunalia apud Prætorem, Proconſulem, Legatumue Cæſaris: nam hi cogebant pedaneos iudices, vt in conſilium irent, quod facere non po*
d *terat Legatus* d *Proconſulis.*

e Hæc ſunt. *Quæ exempli tantum gratia recenſentur, nō*
e *quod præter has nullæ ſint aliæ. Nam, vt Paulus* e *ſcribit, multa merita incidere poſſunt, quibus honeſtum ſit, libertatem cū decreto præſtare. Sunt autem cauſæ hic ex-*
f *preſſæ ex tribus Vlpiani* f *reſponſis deſumptæ.*

3 d Alumnum, † *Alumnus tam in actiua quām in paſſiua ſignificatione capitur: ſignificat enim & eum quem tu aluiſti, & item eum, qui te aluit: interdum etiam filio ex*
g *concubina natos* g *denotat.*

4 e Dum tamen. † *Caſum hic obſerua, vbi quis cogitur ad matrimonium contrahendum cum tamen regulariter ma-*
h *trimonia libera eſſe* h *debeant.*

f Iuſta cauſa. *Vt quia dominus factus fuerit Senator, neque enim licet Senatori libertinam uxorem ducere, & an-*
i *te manumiſſionem ab eo* i *exigitur iuſiurandum.*

5 g Procuratoris. † *Ergo natus annos ſeptemdecim procurator eſſe poteſt: intellige ad negocia adminiſtranda, ſecus quod ad iudicia, & lites exercendas: quia tum maior vi-*
K *gintiquinque annis eſſe* K *debet. quæ differentia hodie*
l *manifeſtè in iure Pontificio deciſa* l *reperitur.*

ADDITIONES.

a § vlt. inf. hoc tit. & l. libert. 107. ff. de reg. iur.
b L. 2. ff. de min.
c §. cum ergo, infra eod.
d L. 2. ff. de offic. eius.
e L. etiam, § 1. ff. hoc tit.
f L. ſi minor. ann. 20 cum ll. ſeq. ff. de manu. vindicta.
g L. 1 cum gl. C. quæ res pign. obl. poſſ.
h L. Titia, in fin. princ. ff. de ver. obl. c. lumina. de ſponſ.
i L. ſi collectaneus, de manu. vind.
K L. ſi minor. ff. de procur.
l Cap. qui generaliter de pro. lib. 6.

§. Semel.

1 *Caſus, ſiue thema huius §.*
2 *Manumiſſio non retractatur, etſi cauſa fuerit iniuſta falſaue.*
3 *Hunc §. in ſeruis proprijs, non alienis procedere: fallit itē textus, vt num. 4.*

Semel autē cauſa approbata, ſiue vera ſit, ſiue falſa, non retractetur.

Supra dictum eſt minorem viginti annis, ſi manumittere velit, neceſſe habere, vt iſtam cauſam manumiſſio-
1 *nis alleget, quam & iudicem approbare oportet. † Pone modo, minorem viginti annis allegaſſe aliquam manumiſſionis cauſam, eandemque à iudice approbatam eſſe: quæ tamen poſtea tractu tēporis reperiatur falſa & iniu-*
2 *ſta, ita vt non fuerit admittenda. † Iam inquit Imperator, quod manumiſſio ob id non retractetur. Quod forte ob fauorem libertatis introductum eſt, quia cum lex iudicis arbitrio huiuſmodi cauſæ examen commiſerit, ideo probationi cauſæ contradicendum erat, non etiam cauſa ſe-*
3 *mel approbata refricanda. † Hoc tamē in ſeruis* a *pro-*
a *prijs, non etiam in alienis locum habet; Nam ſi minor ſeruum alienum volens manumittere, quem ſuum eſſe per falſa probauerit inſtrumenta, ac deinde manumiſerit, libertas data reuocari poteſt. Sanè in ſeruis alienis verius*
b *cauſa dici poteſt nulla, quam vera, falſaue: Placentino* b
4 *authore. Sed † & tum ceſſat textus noſter, ſi abſente eo, cuius intererat, aut clanculum, aut ex cauſa minus pro-*
c *babili manumiſſio ſit facta, quia & hoc caſu reuocari* c
poterit.

ADDITIONES.

a L. iuſtæ cauſæ ff. de man. vid.
b In ſumma huius tit.
c Cautum. hic per l. 1. C. quando prouocare non eſt neceſſ. & l. Seia. ff. de tut. & cur. datis ab his. & l. 1. & vlt. ff. quæ ſent. ſine appel. reſcin.

§. Cum ergo.

1 *Secundum caput legis Æliæ Sentiæ emendatum.*
2 *Appellatione legatorum libertates continentur.*
3 *Iuriſconſulti in dubijs mediam viam eligere ſolent.*
4 *Manumittens quot hodie annorum eſſe debeat.*
5 *Duobus caſibus a lege antiqua æquiparatis, lex noua corrigens in vno, non cenſetur corrigere in alio.*
6 *Imperator quare in manumiſſore putauerit ſufficere ſeptemdecim annos.*
7 *Quæ non differunt ratione, non differunt iuris diſpoſitione.*
8 *Regula, Ex ſeparatis nihil inferri, quando obtineat.*

a Cum ergo certus modus manumittēdi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiā conſtitutus eſſet: eueniebat, vt qui quatuordecim expleuerat annos, licet teſtamentum facere, et in eo ſibi hę redē inſtituere, b legataq; relinquere poſſet: tamen ſi adbuc minor eſſet viginti annis, libertatē ſeruo dare non poſſet. Quod non erat faciendum. nam cui totorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat; quare nō ſimiliter ei quemadmodū alias res, ita & de ſeruis ſuis ī vltima volūtate diſponere, quēadmodum voluerit, permittimus, vt & libertatē eis poſſit præſtare? Sed cū libertas inæſtimabilis res ſit & propter hoc ante vigeſimum ætatis annum antiquitas libertatē ſeruo dare prohibeat; ideo nos c mediam quodammodo viā eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem d in teſtamento dare ſeruo ſuo concedimus, niſi decimum ſeptimum annum impleuerit, & decimum octauum attigerit. e Quum enim antiquitas huiuſmodi ætati, & pro alijs poſtulare conceſſerit, cur non etiam ſui iudicij ſtabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam ſeruis ſuis poſſint peruenire.

1 a Emendationem. † *ſecundi capitis legis Æliæ Sentię a ſe factam hoc loco Imperator ſubiungit. Quia enim videbatur prorſus abſurdum, cum non poſſe vnum ſeruum manumittere, qui necdum acceſſit vigeſimum annum, cū tamen aliàs liberam haberet bonorum ſuorum adminiſtrationem, ideo id immutare placuit.*

2 b Legataque relinquere. † *Huc* a *accedit, quod gene-*
a *rali appellatione legatorum, & libertates relicta comprehenduntur.*

3 c Medium quodammodo viam. † *Veteribus Iuriſconſultis peculiare fuit, quando paribus vtrinque rationibus in aliqua hypotheſi ancipites diſtraherentur, mediam viā*
b *amplecti. Sicque Paulus* b *alibi teſtatur, ſeſe multas cauſas diremiſſe per mediocritatem. Quare & Iuſtinianus Imperator conſilium ſecutus in præſenti themate, me-*
4 *diam viam eligendo, cauit, † eum, qui ſeptemdecim annos impleſſet, ſeruo libertatem dare poſſe, nam ſi ad 14. ad-*

das

Digitized by Google

das ſex, iam reſultant viginti. Quapropter ſex illos annos, qui reſtabunt inter eum qui teſtamentum condere, et eum qui libertatem teſtamento relinquere poterat, mediatim quaſi ſecuit, & tres ad quatuordecim poſuit: vt ſic manumitteret, qui 17. annos compleuiſſet.

5 d In teſtamento. † Pro regula c traditum eſt, ſi duo
c caſus æquiparentur a lege antiqua, quod lex noua corrigēs in vno, non intelligatur corrigere in altero. vnde noua cōſtitutio per quam ſublata eſt lex Ælia Sentia, licet correctionem induxerit circa manumiſſionem in vltima voluntate, non tamen cenſetur eidem legi voluiſſe derogare, aut quicquam immutare circa manumiſſionem inter viuos. Quare ſicut olim, ita & iure nouo requiritur in manumiſſione inter viuos, vel ætas legitima, vel iuſta cauſæ cognitio. idque ap[illegible] ſentit d Theophilus.
d
6 e Quum enim. † Ætiologia eſt, cur decimumſeptimū annum Imperator ſufficere voluerit ad manumittendum, ducta a ſimili: Si is qui eſt ſeptēdecim annorum, pro alio poſtulare, id eſt, patrocinium pro tribunali præſtare poteſt (quod vtique Prætor huic ætati conceſſit, ſed & ea ætate, aut paulo maiore, Nerua filius de iure publicè reſpondiſſe legitur:) ergo idem poteſt libertatem ſeruo dare. Qui enim adeo ſapit, vt alios patrocinio ſuo iuuare poſſit, is haud dubiè & ſibi rectè conſulet, quaſi diceret: non eſt ratio, quare ſit diuerſum, ergo idem ius ſtatuendum. Regu-
e la e enim iuris eſt, vbi in diuerſis factis non poteſt ratio
7 diuerſitatis reddi, idem ius debere ſtatui. † Et iuxta Baldum quæ non differunt ratione, non differunt iuris diſpoſitione. Et hæc diligenter notanda ſunt a iuris ſtudioſis: tum vt ſciant, malè inferri: Iſta facta ſunt diuerſa, ergo de ipſis vt diuerſis diſponi debet, tametſi enim ſint diuerſa facta, ſi tamen eandem habeant rationem, idem
8 ius in vtroque ſeruabitur; † tum vt limitent f regulam,
f quæ dicitur: Ex ſeparatis non fieri bonam illationem. vera enim eſt, ſi etiam ſint ſeparata in ratione, & ſic in
g medio concludendi, alias ex ſeparatis in facto g rectè infertur, ſi rationis paritas & ſimilitudo id ſuadeat.

ADDITIONES.

a L. in generali petitione 80. ff. de verb. ſign. l. cum in ſubſtit. 76. ff. de leg. 3. Bal[illegible]. hic.
b l. filio vel ſeruo ff. vt legatorum nom. caueatur.
c L. præcipimus, C. de appella. Bar. & Iaſ. in Auth. etiam eo non obſeruatio. C. de teſt.
d Hic.
e l. illud ff. ad l. Aquil. cum ſim.
f l. inter ſtipulantem 83. §. ſacram, verſic. ſed hæc diſſimilia, ff. de verb. oblig.
g Vide Iaſ. in l. a Titio. 108 ff. de verb. oblig.

DE LEGE FVSIA CANINIA tolenda. Tit. VII.

1 Lex Fuſia Caninia vnde dicta.
2 Quomodo manumittendi facultas per Ælium Sentiū fuerit reſtricta.
3 Lex Fuſia Caninia per Iuſtinianum ſublata.
4 Quod inter viuos conceditur, multo magis in vltima voluntate concedendum.
5 Argumentum ab vltimis voluntatibus ad contractus, & econtra, an valeat.
6 Familia, varia ſignificat.

a Lege Fuſia Caninia certus modus cōſtitutus erat in ſeruis teſtamento manumittendis quam quaſi libertates impedientem, & quodammodo inuidam, tollendam eſſe cenſuimus: cum ſatis fuerat inhumanum, b viuos quidem licentiam habere c totam ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa impediat libertatem; morientibus autem huiuſmodi licentiam adimere.

1 a Lex. † Fuſia Caninia non a cane, vt Accurſius commiſcitur, ſed a Fuſio Caninio eius latore ſic dicta eſt, qui poſt Ælium Sentium libertatum conferendarum ius ita reſtrinxit, vt certus manumittendorum ſeruorum nume-
a rus in vltimis voluntatib. ſeruaretur, quam rem diffuſe a
b Caius, & Iulius b Paulus explicant. † oſtenduntq; ma-
2 numittendi facultatem ſic fuiſſe reſtrictam, vt a duobus vſque ad decem pars dimidia, a decem vſque ad triginta pars tertia, a triginta vſq; ad centum pars quarta, a centum vſque ad quingentos pars quinta manumitti poſſet, nunquam autem plus, quam centum. Meminit quoq. huius legis obiter Fl. Vopiſcus in vita Taciti: Seruos, inquiens, vrbanos omnes manumiſit vtriuſq; ſexus: intra centum tamen, ne Caniniam tranſire videretur. Eſt qui opinatur, hanc legem latam fuiſſe a P. Furio Camillo. & C. Caninio Gallo, COSS. Anno ab Vrb. Cond. 752. eamque Furiam Caniniam de manumiſſione nomi-
3 nat † Hac igitur lex, quia libertatis fauori ex diametro repugnabat, merito ſublata eſt per Iuſtinianum conſtitu
c tione quadam, quæ lib. 7. Codicis c extat.
4 b Viuos quidem. † Hinc regula ducitur. Quicquid cōceditur inter viuos, multo magis concedendū eſſe in vltimis voluntatibus, quod obtinet circa omnes liberta
5 tes, tam directas, quam fideicommiſſarias † Diſputat au
d tem hic d Accurſius, an ab vltimis voluntatibus ad cōtractus, & econtra, argumentum duci poſſit. Ego iſtud in hunc modum diſſoluere ſoleo. Ab vltimis voluntatibus ad contractus, ſimilitudo eſt eatenus, quatenus rationis paritas id admittit. Nam ſi vrgentior pro vltima diſpoſitione ſit ratio, quam pro contractu, licebit quidem argumen-
e tum ducere de contractu ad vltimas voluntates e affirmatiue; ex diuerſo de contractibus ad teſtamenta non lice
f bit affirmatiue, cum de maiori f minus non rectè colli-
g gatur, negatiue g licebit. Sin vero conſtat ineſſe contractui rationem, tum de vltima voluntate negatiue quidē,
h ad contractum ſumi h argumentum non poteſt: affirmatiue poteſt. Quod ſi dubium eſt, in quibus vrgentior ſit ratio, ea ſpecie, quoniam teſtamenta fauorabiliorem
i interpretationem i recipiunt, in eis maior quoque ratio præſumitur, & tum quomodo inferri colligique poſſit, ex prædictis abunde patet.
6 c Totam ſuam familiam. † Familiæ ſunt variæ K
K acceptiones: inter cæteras autem, & hæc vna eſt, vt ſeruorum turbam, qui ſub vnius domini poteſtate ſunt, ſignificet, atq; ita hic accipitur. Quæ ſignificatio cæteris longè vetuſtior eſſe videtur. Antiqui enim, vt Feſtus teſtatur, famulum, dicebant ſeruum: vnde famulari verbum, a quo familia. Primum namque ſerui tantum ſignificabātur per familiam: Deinde liberi quoq;, vxor, & omnes, qui ſub vnius poteſtate in eadem domo, natura vel iure viuunt, comprehendi cœperunt: Vnde paterfamilias dictus eſt. Tandem tranſlata eſt familiæ ſignificatio, vel porrecta ad totam cognationem ſanguinis. Et quoniam agnatis tātum priſco iure debebatur hereditas: Lex 12. tabul. proprietati deſeruiens, familiam pro hereditate, vel pecunia hereditaria accepit: Sicut etiam in tit. Pandect. Familiæ erciſcundæ, intelligenda eſt. Familiæ ergo appellatio & perſonas & res continet.

AD

ADDITIONES.

a Lib.1.Inſt.tit.2
b Lib.4.recep ſen.
c Tit.de leg Fuſ Canin.tollen.
d Hoc idem Dd. tractant in l.pac.inter hær.ff.de pac.l. cunctos popul.C.de ſumma trin.
e L.vlt.C.de leg
f c.cum in cunctis de elect.
g L.obligatio ſere §.placet.ff.de act.& obl.
h D.l.pac.inter hæred.& l.non eſt mirum,ff.de pign.act.
i L.in teſta.ff.de reg.iur.
k L. pronunciatio §.familiæ.ff.de verb.ſign.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI iuris ſunt. Tit. VIII.

In Rubr.& princ.tit.

1 *Continuatio huius tituli.*
2.4 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
3 *Locus à contrariis.*

a Sequitur de iure perſonarum alia diuiſio. Nã quędam perſonę ſui iuris ſunt, quędam alieno iuri ſubiectę. Rurſus earum, quę alieno iuri ſubiectę ſunt, alię ſunt in poteſtate parẽtum, aliæ in poteſtate dominorũ. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri ſubiectę ſunt. b nã ſi cognouerimus quę iſtę perſonę ſunt, ſimul intelligemus, quę ſui iuris ſunt. Ac prius inſpiciamus de his quæ in poteſtate dominorum ſunt.

1 a Hactenus. † *de perſonarum diuiſione, quæ iure gẽtiũ*
a *introducta eſt, vidimus: quæ quia vetuſtior* a *erat, propria quadã venerationis ratione præponenda fuit. nũc iuſto ordine de eo perſonarũ diſcrimine ſubiicitur, quod maiore ex parte à iure ciuili vel repertum, vel reformatum eſt: repertum, vt eſt patria poteſtas, tutela, cura: reforma*
b *tum, vt eſt poteſtas dominica; quæ tametſi iuris gentiũ* b *eſt, reformationem tamen ſeu emendationem a iure ciui-*
c *li* c *accepit. Eſt autem tota hæc tituli noſtri pars ex li. 1.*
d *Inſtitut. Caij deſumpta, cuius etiã verba in Pandectis* d *referuntur.*
2 b Nam ſi cognouerimus. † *Quia* contrariorum, quãtum ad eorum cognitionem attinet, eadem eſt ratio, *vt ſi intelligimus, quid ſit iuſtitia, à contrario etiã cogno-*
3 *ſcimus, quid ſit iniuſtitia. † Et vides fundatum eſſe locũ*
e *à contrariis. Cicero:* e Omnium, *inquit*, rerum in contrarias partes cognitio ex eiſdem ſuppeditatur locis.
f *idem* f *alibi*, Cõtrariorum, *inquit*, negantium ea vis eſt, atque natura, vt altero poſito vel cognito, alterũ
4 ſtatim ſubmoueatur & cognoſcatur. † *An autem contrariorũ eadem ſit diſciplina, quod ad Iuris pertinet diſpoſitionem? Et vtique eadem, quando ſubeſt eadem ratio, in vtroque ex contrariis, quod ſi contraria vel diuerſa*
g *ſubſit ratio, ex* g *Bartoli ſententia, contrariorum contraria eſt iuris diſpoſitio, natura ſiquidem oppoſitorum eſt,*
h *vt ſe tollant, non etiam ponant* h *inuicem.*

ADDITIONES.

a §.ſingulorum inſ de rer.diu.
b §.ius autem gent.ſup.de iur.nat.
c §.in poteſtate inſ.hoc tit.
d L.1.ff.hoc tit.
e Lib.2.de Orato.
f In Topicis.
g L.vlt.§.in verbo, contra quoque.ff.de leg.3.& l.ſi contra,§.fi.& ibi gl.not.ff.de vul.& pu.in l.inter ſtip.§.ſacram, ff.de verb.oblig.
h Dd.in locis ſupra citatis.

§.In poteſtate.

1 *Poteſtas dominica cuius ſit iuris.*
2.4 *Poteſtatis dominicæ effectus.*
3 *Extenſio huius textus ad dominos temporales.*

In poteſtate itaque dominorũ ſunt ſerui, quę quidẽ poteſtas, a iuris gentiũ eſt. Nã apud omnes perę que gẽtes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ neciſque poteſtatem fuiſſe; & quodcunque per ſeruũ adquiritur, id b domino adquiri. Sed hoc tẽpore nullis hominibus, q ſub imperio noſtro ſunt, licet ſine c cauſa legibus cognita ĩ ſeruos ſuos ſupra modum ſęuire. Nã ex Conſtitutione diui Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, nõ minus puniri iubetur, quam ſi alienum ſeruum occiderit.

1 a Iuris gentium. *Hinc † diſcis, poteſtatem dominicam Iuris gentium ſecundarij eſſe. Ariſtotele appellat eam, δεσποτικὸν imperium, quaſi dicas, herile imperium: ſicut anima imperat corpori. Corpus enim cogitur obtemperare animæ agitanti & mouenti, nec habet ſine anima peculiares motus: ita & ſeruus volens nolens cogitur obtem-*
2 *perare domino, & prorſus in aliena poteſtate eſſe. † Huius autem poteſtatis plures erant olim effectus, quorum duo hic referuntur. Primus, quod domino vitæ neciſque poteſtas in ſeruum conceſſa fuerat, qui quoniam contra omnem humanitatis rationem corrupta natura introductus, atq; in vſum olim receptus eſt, merito hodie coercionem accepit. Nam ſi quis occidat ſeruum proprium, ita tenetur lege Cornelia de Sicariis, ac ſi alienum ſeruum*
a *occidiſſet, hominem ve* a *liberum. Non tamẽ prohibetur dominus leuiter pulſare ſeruum; id quod indicant verba,*
b Supra modum. *vel etiam* b *occidere, ob cauſam iuſtã. Ferunt talem imperij ſeu dominicæ poteſtatis formam etiamnum apud Turcas eſſe, vbi princeps pro arbitrio ſuo facit omnia, & ſubditi tanquam pecudes coguntur parere,*
3 *quicquid imperat tyrannus. † Volunt Interpretes communiter, hoc idem etiam in dominis temporalibus obtinere, veluti Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & alijs Iuriſdictionem in ſubditos habentibus; argumento ducto de Dominio ad iuriſdictionem, quod iure va-*
* *lidum eſt.* † Secundus effectus eſt, quod ſeruus adeo in*
4 *poteſtate domini ſit, vt nihil proprij habeat, ſed quicquid acquirit, id domino omne acquirat, non modo ſcienti,*
c *aut* c *ratum habenti: ſed etiam ignoranti atque inuito:*
d *dum tamen iuſtè & ex cauſa quærat* d *licita.*
b Domino acquiri. *Per dominum autem, non eum ſolum, qui vere dominus eſt, intelligimus; ſed fructuarium*
e *etiam & bonæ fidei poſſeſſorem; vt infra ſuo* e *loco dicemus.*
c Cauſa legibus cognita. *Vt quia eũ in facinore depre-*
f *henderit, quod capite plectendum* f *ſit, vel aliquid fecerit capitale. Ideoque non dixit Imp.* Cauſa cognita: *ſed* Cauſa legibus cognita.

ADDITIONES.

a L.inde Neratius §.ſi dolo.ff.ad l Aquil.
b L.qui ſeruum.ff.de verb.obl.
* tex.in l.qui furere.ff.de ſtat.ho.& ibi Dd.
c L.acquiritur § igitur.ff.de acqui rer.do.
d De hoc vide latius quæ dicam in §.item nobis, inſ. per quas perſon nobis.
e Vt inſ.per quas perſo.nob.acq.
f L.qui ſeruum.ff.de verb.oblig.

§.Sed & maior.

1 *Eccleſia immunitatem præſtat tam ſeruis quã liberis.*
2 *Liber homo quando tutus ſit confugiẽdo ad Eccleſiam.*

Deus

Digitized by Google

3 *Deus non eſt receptator latronum.*
4 *Statuæ principum ſecuritatem præſtant.*
5 *Propter nimiam crudelitatem alicui ius ſuum auferri poſſe.*
6 *Iudex nimium crudelis, ab officio remoueri poteſt.*
7 *Subditi ob nimiam dominorum oppreſſionem poſſunt ſuperiorem implorare.*
8 *Princeps non debet legum ſuarum ludibrium ferre.*

Sed & maior aſperitas dominorum, eiuſdē Principis conſtitutione coercetur. *a* Nā Antoninus cōſultus a quibuſdā Præſidibus prouinciarum de his ſeruis qui *b* ad ædē ſacram, vel *c* ad ſtatuā principum confugierunt, præcepit, vt ſi intolerabilis videatur ſæuitia dominorū, cogantur ſeruos ſuos *d* bonis conditionibus vendere, vt preciū dominis daretur, & recte: expedit enim Reipub. ne ſua re quis male vtatur. *e* Cuius reſcripti ad Aelium Martianum miſſi verba ſunt hæc: Dominorū quidem poteſtatē in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominū ius ſuum detrahi, ſed & dominorum intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriā denegetur ijs, qui iuſte *f* deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad ſacrā ſtatuā *g* confugerūt, & ſi vel durius habitos, quam æquum eſt, vel infami iniuria affectos eſſe cognoueris, *h* venire iube, ita vt in poteſtatem domini non reuertantur. Quod ſi meæ conſtitutioni *i* fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum aduerſus ſe ſeuerius *K* executurum.

a Nam Antoninus. *Totus hic textus ad verbum ex Vl*
a *piani* a *reſponſo tranſcriptus eſt.*
b Ad ædem ſacram. *Vt immunitatem habeant, donec iuſſu Præſidis liberentur ex ſeueri & auſteri domini po-*
1 *teſtate. Præſtat † enim Eccleſia immunitatem, ſicut liberis hominibus, ita & ſeruis, ſi ob nimiam dominorum*
b *ſæuitiam* b *confugiunt. ſecus ſi ſeruire detrectarent, quia*
c *confeſtim dominis ſunt* c *reſtituendi: præſtita tamen cau*
2 *tione, ne durius tractentur æquo. † Sed nec liber homo totum ſemper habebit perfugium. Intereſt enim, an ad ædē ſacram quis ob debitorum oppreſſionem confugiat, vel ob patratum delictum. Nam priore ſpecie, ſi quidem Reip. debeat immunis erit; vocatus tamen, ſi nō veniat, fiet miſ*
d *ſio in poſſeſſionem* d *ſuorum bonorum. Si verò ſit priuati hominis debitor, iudex triginta illi ſecuros dies indulgebit, ad ſe defendendum: & ſi condemnetur, iudex manda-*
e *bit ſententiam executioni, prout* e *poterit. Altero verò caſu, ſi ob delictū ad Eccleſiam confugit, idque atrox ſit, vt quia homicidium, vel rapinam, aut ſimile facinus pa-*
f *trauerit, ius ciuile* f *ſecuritatem denegat: † exiſtimans*
3 *Deum nolle receptatorem eſſe latronum, aut protectorē eorum, quos iam olim æterna lege præcepit puniri. Sed poſteriores Pontifices Romani etiam eo caſu immunitatem*
g *Eccleſiarum* g *indulſerunt. In leuioribus vero delictis vtroque iure præſtari ad templa cōfugientibus ſubſidium, ſine controuerſia eſt.*
4 *c* Ad ſtatuam. † *Voluerunt enim Romani principes & ſuis ſtatuis hanc tribuere maieſtatem, vt ſecuritatem*
h *præſtarēt, & ſi qui illos læderent, Maieſtatis iudicio* h *tenerentur; fortè ne minores viderentur eſſe ipſorum ſtatuę, quam olim fuerit Ptolomæi Regis apud Cyrenas. ad quā, cum quidam Decius Magius Campanus, qui à Pœnis vinctus Carthaginem ducebatur, confugiſſet, manus hoſtium*
i *euaſiſſe* i *legitur. Extat etiamnum Valentini, Theodo-*
K *ſiī, &* K *Arcadij Imppp. cōſtitutio, vt qui ex certa iuſtaque cauſa ad Principalia ſimulacra confugiunt, iure & legibus vindicentur: qui vero inuidię alicui creandæ cauſa id fecerint abrepti puniantur.*
5 *d* Bonis cōditionibus. † *Argumētum hinc ducitur, propter nimiam crudelitatem ius alicui ſuum auferri poſſe. Sic enim domini coguntur hic ſeruos ſuos vendere, ob*
l *nimiam aſperitatem: tametſi* l *regulariter quis non com*
6 *pellatur rem ſuam vendere. † Sic iudex pōt a ſuo repelli*
m *officio, ſuaque priuari* m *Iuriſdictione, ſi nimis reperiatur*
7 *crudelis & ſeuerus. † Sic quoque traditum eſt, ſi dominus temporalis inſolitas à ſuis ſubditis operas, aut ſeruitia indebita exigere, eos ve vltra modum debitum collectare, vel cenſus & reditus augmētare conetur, poſſunt ipſi implorare officium ſuperioris, vt is Domini oppreſſionem re*
6 *primat: de quo in Came. obſer. cent. 5. obſer. 8. plura dixi.*
n *Sed & pater quandoq; filiū ex cauſa emancipare* n *cogitur. Nunquam tamen propria authoritate ius ſuum detrahendum eſt cuiquam, ſed ordine iudiciario ſeruato, &*
o *ſubſecuta* o *ſententia.*
e Cuius reſcripti. *Hęc reſcripti forma eſt longe pulcherrima, & paucis admodum verbis multa complectens.*
f Deprecantur. *Ecce præoccupationem: qua anteuertit & diluit obiectionem, deinde ſubijciens infert ex propoſitione.*
g Confugerunt. *Non eſt ſtatim dilationibus credendū. Sed quid tum, poſteaquam cognitum eſt?*
h Venire iube. *Quaſi diceret; Exitum aliquem. inueni tuę cognitionis, ne ſit inanis.*
i Fraudem fecerit. *Ideſt, ſi non paruerit, vel ſententiam & vim huius noſtri reſcripti aliquo commento aut techna eluſerit: veluti (inquit Theophilus) ſi hic Sabinus cum emptore clam conueniret, vt rurſus aliquando ſeruum redhiberet.*
K Executurum. *Adijcit pœnam & interminationem, qua comprimit affectus domini, aduerſus miſeros ſeruos*
8 *commoti. † Et ſane non debet princeps ferre ſuarum con-*
p *ſtitutionum ludibrium aut contemptum. Nam &* p *fruſtra feruntur leges, niſi ſeuere puniantur contemptores.*

ADDITIONES.

a l. 2 ff. hoc. tit.
b Vt hic, & d. l. 2. ff. eod.
c l. præſenti, C. de his qui ad Eccleſ. confug.
d §. Reg. 4. neque Nouel. de mandat. princ.
e d. l. præſenti, 1. 2. & 3.
f d. l. præſenti, in princ.
g c. inter alia, de immun. Eccleſ.
h l. non contrahit, ff. ad l. Iul. maieſt.
i Liuius lib. 5. Decad. 3.
K l. vnica. C de his qui ad ſtatuas confug.
l l. nec emere. C. de iure delib. l. inuitum, C. de contrah. empt.
m de quo vide Cyn & Bal. in l. 1. § dominorum, ff. hoc tit.
n l. Leonis, C. de epiſc. audient.
o Bal. in tit. de pace te. in verbo, publici latrones, in vſib. feud.
p Bal. hic Facit l. ſanctio legis. ff. de pœnis.

DE PATRIA POTESTATE. Tit. IX.

In Rubr. & in princip. tit.

1 *Patria poteſtas quid, & vnde dicatur.*
2 *Eadem a Græcis quomodo cognominetur, & præſertim ab Ariſtotele.*
3 *Vnde poteſtas patria deriuetur.*
4 *Olim parentibus in liberos vitæ & necis poteſtas erat.*
5 *Nuptiæ vnde dictæ.*

Digitized by Google

6 *Matrimonium vnde deriuetur,*
7 *Coniugij etymus,*
8 *Explicatio definitionis matrimonij,*
9 *Sponſa debet lugere mortem ſponſi,*
10 *Coniugati an & quando ſeparari poſſint.* 12.
11 *Concubinatus a matrimonio quomodo differat.*

a In poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iu-
ſtis nuptijs procreauimus. *b* nuptiæ autem, ſiue
matrimoniū,eſt *c* viri & mulieris *d* coniūctio, *e*
indiuiduam vitæ conſuetudinem continens.

a a Poteſtas *patria.* a *iure ciuili eſt cōſtituta in filiosfa*
1 *miliarū.† & ius illud dicitur,quod habet pater vel auus*
paternus in perſonas liberorum. Dicitur autē patria,*quia*
b patribus tantum datur, & non b *matribus. Niſi forte a*
Principe impetrent, vt in ſolatium eorum, quos in defen-
c ſione patriæ amiſerunt,adoptare aliquos c *poſſint.† Hāc*
2 *poteſtatem Ariſtoteles vocat* βασιλικὴν *ſiue* πολιτικὴν *im*
perium,ideſt,regiam ſeu ciuilem dominationem, quomo-
do mens imperat appetitioni certa lege,& propter illius
3 *vtilitatem. † Et ea quidem poteſtas ex iuſtis & licitis*
ſolum nuptijs deriuatur, quare pater filios naturales tan
tum,aut illegitimos non tenet in ſua poteſtate. Plutarchus
etiam meminit, Romulum inter eas leges,quas curiatim
rogabat,hanc quoque tuliſſe, filius quam diu viueret,in
patris poteſtatis maneto. *Quare neque nuptiæ illā ſol-*
d uunt,ſed perpetuo d *manet,niſi alias legitimis modis* e
e diſpereat.† Apparet tamen ex pleriſque legibus, f *vſ-*
4 *que ad vitæ & necis arbitrium olim porrectam fuiſſe pa*
f triā poteſtatē quam natura tamen pietate quadam, non
ad talē introduxit tyrannidem. Huic autem præduro &
g impio iuri paulatim, tum Imperatores, g *tum Iuriſcon*
ſulti detraxerunt,& ad naturalem æquitatem illud redu
xerunt. Solum enim parentibus honeſta relinquitur emē
h datio & ex maxima cauſa h *exhæredatio.*

b Nuptiæ autem. *Nuptiæ,matrimonium, coniugium,*
5 *& connubium, pro eodem ferè vſurpantur.† Nuptiæ ſic*
i dictæ ſunt,quod noua nupta i *pudoris gratia ſe obnube-*
ret & velaret,per hoc ſignificādo,verecundiā nuptijs pre
ire debere,quod Rebeccam etiam Iſaac iam deſponſatam
K feciſſe, K *legimus,quæ maritū deſignatum aperto capi*
te non putabat videndum.ſed cum is forte fortuna ſeu po-
tius Dei conſilio,in agro deambulas, ei obuius factus fuiſ
6 *ſet,ſublato pallio ſeſe operuit.† Matrimoniū vero à ma-*
l tris nomine l *dictum eſt,non adepto iam,ſed cum ſpe &*
m omine mox m *adipiſcendi,& quod fœmina ob id potiſſi-*
me nubere debeat,vt mater fiat. Alij malunt, matrimo-
nium ideo a matre appellari,quod mater in prole gignen
da,& fouenda potiores labores ſuſtineat,cum infans ante
partum matri ſit oneroſus, in partu doloroſus, poſt partū
* *laborioſus.* † Coniugium, Dino* n *Ambroſio teſte,a cō*
7 *iungendo deriuatum eſt; nam cum legitime mulier viro*
n coniungitur,coniugium eſt. Nōnulli tamē in hoc nuptias
a matrimonio differre putant, quod propriè nuptiæ ſint
matrimonij celebritas,quæ coniugij teſtificationem decla
ret. Matrimonium vero ſit ipſa conuentio: inter virū &
o vxorem,quæ ſolo conſenſu cōtrahatur, o *hoc eſt,neq; rei*
interuentum,neque certa & concepta verba,neq; literas
requiri. Et Scæuola nuptias ritum illum eſſe oſtendit,qui
pro cuiuſq; gentis inſtitutis palam,at publice adhiberi ſo
let: veluti apud Romanos deductio in mariti domum, itē
aquæ & ignis interuentus erat. Et hęc de ratione vocabu
8 *lorum dicta ſuffecerint. Porro† quod ad matrimonij defi-*
p nitionem,quam hic Imper. poſuit,attinet p *, ſane elegās*
eſt materiam & formam continens, Nam quod dicitur,
viri mulieris coniunctio, hoc materiam reliqua verba
ipſam formam ſignificant.

c Viri & mulieris. *Hæc verba adduntur, ad oſtenden-*
dum omnem aliam coniunctionem in vna vel diuerſa ſpe
cie eſſe deteſtandam. Vnde & leges ciuiles aliter coeun
q tes vltimo ſupplicio plectendos q *iubent.*

d Coniunctio *intellige conſenſū per verba de præſenti*
expreſſum,etiam ſine copula corporum,quæ additur ſal-
tem ad ſignificationem perfectionis, neque enim defl ora-
tio virginitatis facit nuptias, ſed pactio coniugalis: nec
r coitus r *ſed conſenſus ſolus,Vnde vir & mulier nō ideo*
minus coniuges erunt, etſi nunquam corpore conueniant.
9 *† Et ſponſa debet ſecundum honeſtatem lugere mortem*
ſ ſponſi,tāquam viri ſui: ſ *ſponſamq; fratris ſui quis pro*
hibetur ducere, quoniam ſponſa ſit conſenſu animi vera
vxor. Et vtique coniunctio debet eſſe legitima, nimirum
ne fiat copulatio contra leges;hoc eſt,in his quæ impediūt
matrimonium.quæ autem huiuſmodi ſint,ſequens titulus
docebit.

10 *e* Indiuiduam vitæ conſuetudinem. *† Quia ſemel cō*
iugati, niſi legibus permittentibus, ſeparari aut diuidi
11 *non poſſunt,ſed perpetuo coniuncti remanent.† Per quam*
differentiam concubinatus excluditur,etſi enim in concu-
binatu cohabitandi animus adſit,pœnitere tamen diuidi-
que poſſunt, etiam ſine cauſa,ſi velint. Quod non eſt in
matrimonio,nam qui matrimonio coniunguntur, talem
habent animum, vt perpetuo conuiuere velint: ſcientes
quod etſi eorum animus mutaretur, tamen niſi lege ipſa
12 *conſentiāt,reſilire non poſſint.† Porro legibus ita conſen*
tientibus aliquoties ſeparantur coniuges, ex certis & ar-
t duis cauſis:quæ in re variant iure Digeſtorū t *iure pro*
leuiſſima cauſa mittebatur libellus Repudij(quod adhuc
Iudæi obſeruant) in quo continebantur hæc verba; Res
tuas habeto;conditione tua non vtar. *Poſtea iure Co-*
u dicis u *iſtud videbatur iniquum,& ideo certa cauſæ nu*
meratæ ſunt, ex quibus diuortium fieri poſſit. Quæ quia
x non omnes videbantur ſufficientes,iure Nouellarū x *per*
pauca,reliquis defalcatis,ſunt admiſſa. Iure vero Ponti-
ficio,quod in matrimonio(ſicut & cæteris rebus ſpiritua-
libus)præualet,iſtud reprobatum eſt. Aliquoties ta-
y men & eo y *iure,ſaltem quod ad thorum attinet, ſepa-*
rantur coniuges, ita vt alter viuente altero, nihilo magis
contrahere poſſit. Sola enim mortem coniugati diuidūtur;
& viuente vtroque coniugatorum,primus coniugalis cō-
z ſenſus ſemper eos cōiungit. Nā,vt D. Paulus z *inquit,*
mortuo demum viro, mulier à lege viri eſt ſoluta.

ADDITIONES.

a l.nam ciuium.& l ſeq.ff de his qui ſunt vel alie.iur.
b §.fœmina,infra de adop.
c l.mulierem.C.de adopt.
d §.patiuntur.& §.ſed & infra de iniur.
e Qui recenſentur,inſ.quib.mod.ius patr.poteſtatis ſol.
f Ex l 2.C.de pat.qui fil.diſt.& in l.in ſuis.in fi.ff.de lib.& poſth,
& l fi.C.de pat.poteſt.
g l.qui filium.C.quæ res pign.&c & l.D.Adr ff. ad l. Pompeiam
de parricid.& C.de his qui parentes vel lib.&c.
h § aliud quoq, Nouel.vt cum de appel.cognoſ.& C. de emen.
propin.
i c.hæc imago,33.q.5.
K Geneſ.c.24.
l Auguſt.lib.19.contra Manic.& Gel.lib.14.c.6.
m Gel.lib.8.cap.6.
* per text.c. fi.de conuerſ.infid. De quo vide etiam Gomeſ. in §.
fuerit.infra de act.
n l.penult.ff.de donat.inter vir.& vxo.l.licet,C.de inceſt.nupt.l.nu
ptias,de reg.iur.l.3.de ſponſ.

o lib.

o lib. 1. de Abrah Patri. c. 9.
p Sumptam ex l. 1. de ritu nupt.
q l. eum vir. ff. ad l. Iul. de adult. §. item tex inſ. de pub. iud.
r l. nup. ff. de reg. iur. §. nup. Nouel de nupt.
ſ l. 2. C de ſec. nupt. c. ſi quis. 27. q. 2.
t l. 2. ff. de diuort. & repud.
u l. conſenſu. C. de repud.
x Nouel. vt liceat matri, vel auiæ. §. quia vero plurimas.
y Vide tit. Decret. De frigid. & maleſ.
z 1. Corinth. 7.

§. Ius autem.

1 *Romani ciues qui hodie dicantur.*
2 *Qui poſſidetur ab alio, poſſidere alium non poteſt.*
3 *Filia nubendo in ius & familiam viri tranſit.*
4 *Soror vnde dicta.*

Ius autẽ poteſtatis, quod in liberos habemus, *a* propriũ eſt ciuiũ Romanorum: nulli enim alij ſunt homines, qui talem in liberos habeãt poteſtatẽ, qualẽ nos habemus. Qui igitur *b* ex te & vxore tua naſcitur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & vxore eius naſcitur, id eſt, nepos tuus & neptis, ęquè in tua ſunt poteſtate, & pronepos & proneptis, & deinceps cæteri. *c* Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

a Proprium. *Ideo proprium dicitur ciuium Romanorum ius poteſtatis patriæ, quoniam a lege 12. Tabul. in-*
1 *troductum eſt: † ſed cum hodie Antonini Imper.* a *con-*
a *ſtitutione omnes, qui in orbe Romano ſunt, ciues Romani eſſe dicuntur: conſequitur hanc poteſtatem patriam ad*
b *omnes Chriſtianos* b *pertinere. atque ita producẽdus eſt hic textus noſter. Olim tamen, priuſquam hæc Antonini cõſtitutio promulgata eſt, magni hoc fuerat momenti, vt qui iura ciuitatis Romanæ non habuiſſet, nec filios in poteſtate haberet.*

b Ex te. *Hoc verum, niſi tu ſis in poteſtate alterius, tum enim filius tuus non in tua, ſed in eius poteſtate erit, cu-*
2 *ius tu quoque iuri obnoxius es. Nam † pro regula* c *tra-*
c *ditur*, quod qui ab alio poſſidetur, alium poſſidere non poteſt.

c Qui autem. *In deſcendentibus ex filia ceſſat ratio po-*
3 *teſtatis patriæ, ob id certè: † quia filia nubendo tranſit in*
4 *omne ius & poteſtatem marito. † Hinc Labeo ſcripſit ſo-*
3 *rorem appellatam* d *eſſe, quaſi ſeorſum naſcatur, & ſeparetur ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam tranſmigret familiam.*

A D D I T I O N E S.

a l. Rom. 33. ff. ad municip.
b Vide Alc. in lib. 2. Diſpun. c. 21. & ſeq.
c l. ſi euenier. ff. ad l. Iul. de adult.
d Aul. Gel. lib. 13. c. 10.

DE NVPTIIS. Tit. X.

1 *Patria poteſtas ex iuſtis tantum nuptijs deſcendit.*
2 *Epitome huius tituli.*

1 Quoniam † *poteſtas patria nõ ex quibuslibet, ſed iuſtis tantum nuptijs prouenit: ideo quæ iuſtæ nuptiæ dicantur, iam exponit. Ad rem quod attinet, maris & fœminæ cõiunctio communiter quidem omnibus animantibus eſt*
a *a natura* a *inſita, vt ſcilicet cõiungantur ſobolis procreãdæ gratia: verum ne homines ad inſtar beſtiarum promiſcue vtantur iſta coniunctione, naturalis itemq; ciuilis ra-*
2 *tio multa de ea re conſtituit. † quorum hic tria potiſſimũ*
b *tractantur: primum, quæ* b *requirantur ad legitimum*
c *matrimonium: deinde, quæ perſonæ inter ſe contrahere* c
d *nequeant, quæque eorum* d *pœnæ ſint, qui contra leges coniunguntur: denique, quibus modis naturales effician-*
e *tur* e *legitimi.*

A D D I T I O N E S.

a Vt ſup. de iure nat. gent. &c. in princ.
b In princ. huius tit.
c §. ergo 1. hoc tit.
d §. ſi aduerſus inf. eo.
e §. aliquando, infra eo.

In princip. tit.

1 *Iuſtæ nuptiæ quæ ſint.*
2 *Quę requirantur ad legitimum matrimonium. & nu. 4. 7. 10. 11.*
3 *Serui iure ciuili nõ contrahũt nuptias, ſed contubernia.*
4 *Pubertas quomodo æſtimetur.*
6 *Fœminæ quare citius adoleſcant quam maſculi.*
8 *Parentum conſenſus an hodie neceſſario requiratur in matrimonio, & num. 7.*
9 *Hodie autem, an de iure Canon. parentum conſenſus requiratur, remiſſiuè.*

a Iuſtas autẽ nuptias inter ſe ciues Romani cõtrahunt, qui ſecundum præcepta legũ coeunt; maſculi quidem puberes, fœminæ autẽ viri potentes, ſiue patresfamiliarum ſint, ſiue filijfamiliarũ; dum tamen, ſi filijfamiliarum, ſint conſenſum habeant parentũ, quorum in poteſtate ſunt. Nã hoc fieri debere, & ciuilis naturalis ratio ſuadet: in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat. Vnde quæſitũ eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius vxorem ducere poſſit? cũq; ſemper in filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio: qua permiſſum eſt ad exẽplum filiæ furioſi, filiũ quoq; furioſi poſſe, & ſine patris interuentu matrimonium ſibi copulare, *b* ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum,

a Iuſtes autem. *Iſtud principiũ docet, ad iuſtas nuptias*
1 *multa eſſe neceſſaria. † Iuſtas autem nuptias intellige*
a *legitimas, & in quibus nihil poſſit iure deſiderari: ſicut &*
2 *iuſtam* a *vxorem, iuſtos* b *liberos dicimus. † Primum*
b *ergo requiritur, vt contrahentes ſunt* ciues Romani, *hoc*
3 *eſt omnes liberi. † Serui enim iure ciuili non nuptias,*
c *ſed* c *contubernia contrahere dicuntur. itaque ſeruorum*
d *coniuges non vxores, ſed potius contubernales* d *dicũtur:*
e *& eorum liberi naturales* e *habẽtur, non autem iuſti.*
f *tametſi iure canonum ſecus* f *ſit. † Secũdo iuſta ętas: hoc*
4 *eſt, vt mulieres ſint duodẽnes, maſculi vero puberes, id eſt,*
5 *quatuordecim annorum. † Ita enim pubertatem Romanæ*
g *leges æſtimãt. licet in alijs deſiderẽt annos* g *octodecim: quippe poſt eam ætatem ſexuum qualitates caleſcunt, & incẽtiua natura mouẽtur. Sic quoque Romam olim fęminis octauo, maribus vero nono die nomina imponere ſole-*
6 *bant. † Rationem diuerſitatis Plutarchus in Problematibus refert:* Natura (*inquit*) cauſam ſuſtinet, & augetur fęmina, & creſcit, & adulta efficitur, antequã maſculus. *Si tamen & ante ętatem pręſcriptã ad matrimoniũ quis idoneus exiſtat, rectè nihilominus contrahet: quoniã canones in nuptijs pubertatem non ex annorum numero,*
h *ſed coeundi potentia* h *dignoſcẽdam ſtatuunt. † Tertio,*
7 conſenſus parentum: *qui vt accedat, & ciuilis & naturalis ratio ſuadet: ciuilis, quia eo iure liberi patris poteſta-*
i *ti ſunt ſubiecti,* i *naturalis, quia natura filios parẽtibus*
8 *obedire docet. † Iure tamen* K *Pontificio olim inductum*
K *eſt, vt contrahentium tantum cõſenſus ſufficiat, cõſiſtatq; atq; coniungium, etiã non accedente parentum auctoritate,*
9 *† Sed quia hac res pleniſſimè definitur a S. Sãcto Cõcilio*

Digitized by Google

Tridẽtino, Seſſio. 24. c. 1. de reformatione matrimonij, c. 1.
10 *ſufficit in præſenti locum demonſtraſſe.* † *Quarto deſide*
l *ratur* conſenſus eorum, qui coituri ſunt. *Nam* l *nu-*
11 *ptias non concubitus, ſed conſenſus facit.* † *Quinto & vl*
timo neceſſe eſt, coniugalis coniunctio non ſit neſa-
ria, inceſta, aut quoquo modo prohibita. *Quomodo*
autem prohibeatur, Iuſtin. mox hoc ipſo titulo tradidit.
b Secundum datum ex noſtra cõſtitut. *Curatore ſci*
licet furioſi autore, & præſentibus nobilibus ex eorum ge
m *nere, nulla in re diminutio patrimonio* m *furioſi.*

ADDITIONES.

a l. ſi ſenatori. 31. ff. de ritu nupt. l. ſi vxo. 13. ff. ad l. Iul. de adult.
b l. cum quis, 10. §. 1. C. de naturalib. liberis.
c l. cum ancillis. 3. C. de inceſt. nupt.
d l. vxor. 40. §. cod. & § conc. de leg. 3. l. Stichus, 20. de alim. leg. l. Thais, 41. §. hæc ff. de fideic. lib.
e l. Lucius Titius 77. §. tres hæredes, ff. ad Treb. l. denique, 8 ff. de pignorib. l. ex libera. C. de ſuis & leg.
f c. 1. de coniug. ſeru.
g l. arrogato. 40. §. 1. ff. de adopt.
h c. puberes. de deſponſ. impub.
i l. 1. ff. de iuſt. & iu. facit l. nup la 1. ff. de ritu nupt l. nec filia, C. de nupt. l. ſi vt proponis, la 1. C. d. tit. l. in ſponſ. la 1. ff. de ſponſ.
k cap. ſufficiat, 27 q. 2. cap. hoc tantum. 22. q. 2. cap. cum locum. de ſponſalib.
l l. nemini. C. hoc tit.
m l. furioſi, C. de nupt.

§. Ergo non omnes.

1 *Matrimonium prohibetur inter parentes & liberos, in infinitum.*
2 *Parentum nomine qui comprehendantur.*
3 *Liberorum appellatione qui veniant.*
4 *Nefariæ & inceſtæ nuptiæ quomodo differant.*
5 *Adoptionis vinculum quatenus impediat matrimoniũ.*

a Ergo non omnes nobis vxores ducere licet: nam à quarundam nuptijs abſtinẽdum eſt: inter eas enim perſonas, quæ parẽtum liberorumve locum inter ſe obtinẽt, contrahi nuptię nõ poſſunt; veluti inter patrẽ & filiam, vel auum, & neptẽ, & vſque in infinitũ. Et ſi tales perſonę inter ſe coierint, *b* nefarias atq; inceſtas nuptias cõtraxiſſe dicũtur. *c* Et hæc adeo vera ſunt, vt quamuis per adoptionem, parẽtũ, liberorumve loco ſibi eſſe cęperint, nõ poſſunt inter ſe matrimonio iungi; in tantum, vt etiam diſſoluta adoptione idem iuris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia vel neptis eſſe cœperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

a Hic incipit *ſecũda pars tituli noſtri, in qua tractatur, inter quas perſonas licitæ ſint nuptiæ. Ut autem ſciatur, quæ nuptiæ ſint permiſſæ, in primis exponitur, quæ ſint*
a *prohibitæ: ſic enim intelligimus cæteras fore* a *permiſ-*
1 *ſas. Prohibetur autem matrimoniũ* † *primũ, ratione ſan-*
2 *guinis, inter parentes & liberos, in infinitum.* † *Parentum*
autem appellatio largè hic ſumitur, vt patrem auum,
proauum, abauum, atauum, tritauum, & omnes reliquos
aſcendentes vtriuſque ſexus in ſuperiori cognatione conti
neat. Et ſi enim eos qui ſupra tritauũ ſunt, Maiores *pro-*
b *prie* b *dicamus: latiore tamen ſignificatione ſub parẽtũ*
c *appellatione* c *cõprehenduntur.* † *Sic liberorum* d *ap*
3 *pellatio continet, nepotes, pronepotes, & reliquos deſcen-*
d *dentes inferiori cognatione in infinitum: qua de re ſuo*
e *loco* e *latius.*
b Nefarias. *Videtur confundere Imp. & pro eodem po-*
4 *nere hic nefarias atque inceſtas nuptias.* † *Tamen pro-*
prie loquendo inter ſe differunt. Nefariæ enim nuptiæ ſunt, quæ inter aſcendentes atque deſcendentis lineę homines contrahuntur, vſque in infinitum, ſiue ſint naturales & legitimi, ſiue naturales tãtum, vel etiam ſpurij, & inceſtuoſi: inceſtę vero, quatum ex latere, ſiue ex tranſuerſo coniuncti in vetitis gradibus, autores ſunt, quod & inter perſonas ratione affinitatis in primo & ſecundo gradu inuicem coniunctas locum habet.
5 *c* Et hæc adeo vera. † *Parentes cum liberis adoptionis*
matrimonio iungi nõ poſſunt, etiamſi diſſoluta ſit adoptio
per emancipationem: idque publicæ honeſtatis gratia, quę
f *in nuptijs* f *maxime inſpicienda eſt. Poteſt tamen filius*
g *adoptiuus ducere matrem* g *adoptantis: quia non eſt*
ſibi auia, nec loco auiæ.

ADDITIONES.

a arg. ſup. de his qui ſunt ſui, vel alien. iur. in princ.
b l. fi. § parentes, ff. de grad. affin.
c l. 5. § parentes, ff. in ius voc.
d l. liberorum. 220 ff. de verb. ſign.
e infra de grad. cognat.
f l. ſemper 42. ff. de ritu nupt.
g l. quinetiam 55. § fi & l. adopt. 14 ff. de ritu nupt. & ſic non ob. iſte tex per l. in adopt. 35 ff. de adopt.

§. Inter eas.

1 *Inter tranſuerſales quomodo impediantur nuptię.*
2 *Ius Ciuile & Canonicum diuerſimode computant gradus tranſuerſalium.*
3 *Aſcendentes, deſcendentes, & tranſuerſales qui ſint.*
4 *Inter aſcendentes & deſcendentes, etiam diſſoluta adoptione, matrimonium prohibetur. ſecus inter collaterales, & quę ſit ratio.*
5 *Pater filiam emancipare debet, ſi generum adoptare velit.*

a Inter eas quoque perſonas, quæ ex tranſuerſo gradu cognationis iungũtur, eſt quædam ſimilis obſeruatio: ſed non tanta: Sane enim inter fratrem ſororẽque nuptiæ prohibitę ſunt ſiue ab eodẽ patre, eadẽque matre nati fuerit, ſiue ab altero eorum. Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſe cœperit: quãdiu quidem conſtat adoptio, ſane inter te & eam nuptię conſiſtere nõ poſſunt. cum vero per emancipationẽ adoptio ſit diſſoluta, poteris eam *b* vxorem ducere. Sed etſi tu emancipatus fueris, nihil eſt impedimento nuptijs. Et ideo conſtat, ſi quis generum adoptare velit, debere eum antea *c* filiam ſuam emancipare: & ſi quis velit nurum adoptare, debere eum antea *d* filium ſuum emancipare.

a Dixit de *aſcendentibus & deſcendentibus nunc de his*
qui ex latere coniunguntur, annectit, quos Tranſuerſales
1 *ſiue collaterales dicimus. de his hanc tenere regulam.* † *In*
ter tranſuerſales Iure ciuili in quartum vſque gradum
a *nuptię prohibentur. Iure vero* a *Canonico olim ad gra-*
b *dum vſque ſeptimum extendebatur prohibitio, hodie* b
2 *vero vſque ad quartum.* † *Quamuis autem inter aſcen-*
dentes & deſcendentes in computatione graduum ius ci-
uile & Canonicum nihil varient, ſed eandem cognationis
rationem conſtituant, ſingulis perſonis ſingulos gradus
attribuentia. in gradibus tamen tranſuerſalium longe di-
uerſam habet graduum conſiderationem in Pontificium,
c *quã Ciuile, quod facilius fuerit ex demonſtratione* c *ar*
boris. quam verbis declarare, itaque diſcentes ad eam re-
3 *mittimus.* † *Dicuntur autem* Aſcẽdentes, *omnes illi qui*
genuerũt, ſicut Deſcẽdentes, *oẽs qui ex nobis geniti ſunt,*
Tranſ-

Digitized by Google

Tranſuerſales vero, qui neq; nos genuerunt, neque ex no-
bis geniti ſunt, ſed ſtirpem & radicem nobiſcum commu-
nem habent: vt frater, ſoror, amita, auunculus, matertera,
nepos, neptis ve ex fratre vel ſorore, & ſic deinceps.

b Vxorem ducere. † Sed quare ſecus inter aſcendentes
4 & deſcendentes; vbi finita d adoptione nuptiæ contrahi
d non poſſunt. Reſpondeo ex Porcij ſententia, hoc ideo, quia
etſi deſcendentes adoptiui emancipentur, durant tamen
adhuc patriæ poteſtatis reliquiæ. Inter tranſuerſales ve-
ro nullum eſt ius patriæ poteſtatis, cuius reliquiæ durare
poſſint, ideo finita adoptione, contrahere non prohibentur.

c Filiam ſuam emancipare † Aliâs enim vterque & ge
5 ner & filia eſſent in eiuſdem patris poteſtate, ſicque filia
e fratri adoptiuo videretur nupſiſſe, ſed filia e emãcipata,
gener per adoptionis vinculum filius effectus, non fiet illi
frater, cum ipſa iam exierit patris agnationem.

d Filium ſuum. Nam tunc pari ratione neceſſe eſt, vt
f pater prius filiũ f emancipet, ne ſororem adoptiuam ha
bere iudicetur.

ADDITIONES.

a c progeniem, & c. conſanguinitate, 35 q. 3 gl. 1 hic.
b c. non debet, de conſang. & aff.
c inſ de grad. cog. & c. ad ſedem. 35. diſt.
d §. ergo. verſ. & adeo ſup. eod.
e l. qui in adop. 23. ff. de adopt.
f iux. l. per adop. 17. ff. de ritu nupt.

§. Fratris vero.

1 Sicut ſororem, ita & eius filiam ducere prohibemur.
2 Item & in huius nepte & pronepte locum habet.

Fratris verò vel ſororis filiá, vxorem ducere nõ li
cet, ſed nec neptẽ fratris vel ſororis qs ducere poteſt,
quamuis quarto gradu ſint. Cuius enim filiá vxorẽ
ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

1 Amplificatio ad præcedentia. † Quemadmodũ enim
ſororem naturalem, vxorem ducere prohibemur: ita nec
fratris aut ſororis naturalẽ filiam ducere poſſumus, quia
2 loco ſororis eſt. † Quod idem in horum nepte ſtatuitur,
a propter rationem in textu annexam. Sed & ad ſororis a
proneptem, hoc extendendum videtur, vt nec eam poſſis
tibi coniungere, quoniam te loco parentis agnoſcit.

ADDITIO.

a text. in l. ſororis proneptem 39 de ritu nupt.

§. Eius vero.

1 Filiam ſororis adoptiuæ licet ducere.
2 Quæ ſit huius ratio.
3 Adoptio agnatos tantum reſpicit.
4 In matrem non cadit poteſtas patria.

Eius vero mulieris, quam pater tuus adoptauit fi-
liam non videris impediri vxorẽ ducere: quia neque
naturali, neque ciuili iure tibi coniungitur.

1 Limitatio eſt ad præcedẽtem §. † Quamuis enim tibi
fratris aut ſororis naturalis filiam ducere vxorem non li-
ceat, cum filia tamen ſororis adoptiuæ nuptias contrahe-
2 re poteris. † Quod ideo eſt, quia nec naturali, nec ciuili
vinculo tibi coniungitur. Naturali ideo non, quia nul-
a lus interuenit ſanguinis nexus. Ciuili ideo non, quia hæ a
tantum perſonæ per adoptionem cognatæ ſunt, quæ per
3 eam agnaſcuntur. † Adoptio enim ad agnatos tantum
pertinet, filia vero matris adoptiuæ tibi non eſt agnata.
4 Deinde non fuit in poteſtate matris ſuæ. † Quoniam in
b matrem non cadit poteſtas patria, b ideo nec in poteſta
tem patris tui tranſire potuit, atque ita cum non ſit facta
eius neptis, nec tibi coniuncta eſt.

ADDITIONES.

a d. l. qui in adopt ff. de adopt. & l. ſi qua, 12. §. vlt. ff. de ritu nupt.
b §. fœminæ. inſ. de adopt. & §. extranei, inſ. de hæred. qual. & diff.

§. Duorum autem.

1 Patrueles, conſobrini, amitini qui ſint: & inter hos ma-
trimonium iure ciuili contrahi poſſe, non autem iure
Canonico.
2 Canones ad quartum vſque gradum prohibent nuptias.

Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel
fratris & ſororis, coniungi poſſunt.

1 Inter † duorũ fratrũ liberos, qui proprie patrueles a
a appellantur: vel duarum ſororum, qui conſobrini: quaſi
conſororini, vel ſororis & fratris, qui amitini dicuntur,
b iure Ciuili matrimonium b conſiſtit, quia in quarto ſunt
inuicem gradu. Sic Iacob etiam duxit Rachel, & Oreſtes
c Hermionẽ. Iure tamen Põtificio hoc nõ obtinet: c quia
eo iure filij duorum fratrum ſecundi tantum gradus ha-
bentur (nam conſtitutum eſt, duas ex tranſuerſo latere per
ſonas vnum conſtituere gradum.) Itaque eos a nuptijs
2 prohiberi non eſt dubium. † Canones enim interdicunt
matrimonium ad quartum vſque gradum. qua de re in-
d fra d ſub titulo De gradibus cognationum, vberius
dicemus. Cæterum ſupradictum inter patrueles, conſo
brinos, & amitinos diſcrimen plerũque confundi ſolet:
ac generaliter conſobrini pro quibuslibet fratrum ac ſo-
e rorum liberis, ſicut apud Græcos ἀνεψιοὺς e vſurpari.

ADDITIONES.

a inſ. de leg. agn. ſuc. in princ.
b l. in celebran 19. C. de nupt.
c c. non debet. de conſang. & affin.
d Vide Bart. in l. Iuriſc. 10. ff. de grad. & affin. Ang. §. haſtenus. infra de grad. cog. Iaſ. poſt Dd. in l. vlt. C. de ſucc. edict.
e l. 19. C. de nupt. §. ſunt autem inſ. de leg. agn. ſucceſſ.

§. Item amitam.

1 Adoptio ius agnationis tantum tribuit.
2 Ius agnationis quid denotet.
3 Amitam ne adoptiuam quidem ducere poſſumus.
4 Cum matertera adoptiua nuptias contrahere licet.
5 Quæ ſit diuerſi iuris ratio.
6 Cognatio naturalis in adoptione pro nulla habetur.
7 Matertera adoptiua quomodo poſſit fieri.
8 Reſtitutus textus in l. per adoptionem ff. de ritu nupt.

Item a amitã, licet adoptiuam, ducere vxorẽ nõ
licet, b item nec materteram: quia parentũ loco ha
bentur. Qua ratione verum eſt, magnã quoque ami
tam, & materteram magnã, prohiberi vxorẽ ducere.

a Amitam. Hæc patris ſoror eſt: aui vero ſoror, magna
1 amita eſt. † Et ſcias regulam iuris eſſe, adoptatum omni
bus agnatis adoptantis, non etiam cognatis fieri cogna-
a tum. Adoptio enim non ius a ſanguinis, ſed ius agna-
2 tionis tantum adfert. † Ius autem agnationis intelligo
prærogatiuam illam, quæ conceſſa eſt agnatis a iure Ciui
li, vt præferantur cognatis, ideſt, ex ſexu fœmineo con-
3 iunctis in ſucceſſionibus. † Conſequitur ergo ex prædi-
cta regula, vt amitam non modo naturalem, ſed et iã ado-
ptiuam, ideſt, ſororem patris factam per adoptionis vin-

culum, nequeas in vxorem ducere: idque propterea, quia
cum ab auo tuo paterno adoptata ſit, dubium non eſt, quin
patri tuo aui poteſtati adhuc ſubiecto, agnationis iure con
iuncta ſit: vnde & illa tibi per eum agnaſcitur, cognata-
que ſit,

b Item nec materterā. *Matertera matris ſoror eſt: aui*
vero noſtra ſoror, magna matertera eſt. Ne tamen hoc
b *de matertera per adoptionem facta quis* b *intelligeret,*
4 *notanter in textu verbum,* adoptiuam *non repetijt.* † *Si-*
quidem in adoptiua matertera nuptiæ ſunt licitæ, tametſi
5 *in amita adoptiua prohibeantur.* † *Diuerſitatis ea eſt ra-*
tio: quia cū amita mihi per virilem ſexum coniungatur,
dubium non eſt, quin ſit mihi agnata, atque ideo & cogna
ta: quoniam qui agnatus eſt, is omnino & cognatus eſt.
In matertera vero, ideſt ſorore matris, ſecus eſt, quæ cum
per fœmine perſonam me contingat, cognata tantum mi-
bi eſt, & per adoptionem nullo iure agnationis mihi iungi
6 *tur, per regulam iuris, qua dicimus,* † *cognationem quæ*
c *natura contingit in adoptionem pro nulla* c *haberi. Ac-*
7 *cidit autem, vt quis materteram adoptiuam habeat,* † *ve*
luti, ſi auus meus maternus cum matrem meam haberet
filiam, puellam quampiam in adoptionem accepit, hæc
quia matri meæ ſoror adoptiua eſt, vtique mihi erit ma-
tertera, eam tamen vxorem habere poſſum. Sed aduerſus
d *hæc Accurſius Caij reſponſum* d *obiecit,* qui materterā
(*ita enim vulgaris habet lectio*) etſi adoptiua ſit, nos
8 non poſſe vxorem habere reſpondit † *Verum lectio il*
la communis ex Holoandri codice mendoſa apparet, quo
e *nō materteram ſed amitam* e *legimus. Hoc enim modo*
reſtitutū eſt Caij reſponſum, vtique amitam & amitam
magnam non poſſumus ducere, etſi ſint adoptiuæ.

ADDITIONES.

a l qui in adopt. ff. de adopt. l. ſi qua. 12. § adopt. ff. de ritu nupt.
b Contra Ang. hic.
c Theoph. hic.
d in l. per adopt. in fi ff. de ritu nupt. Vide Pet. Loriotum in l. Iu riſc. 10 §. in adopt. ff. de gradib. affin.

---

§. Affinitatis.

1.2 *Affinitas quid, & affines qui dicantur.*
3 *Affinitas vnde contrahatur.*
4 *Nomina affinium.*
5 *Matrimoniū quatenus prohibeatur ratione affinitatis.*
6.7 *Inter tranſuerſos affines iure veteri non prohibentur nu ptiæ, ſecus de iure nouo & Canonico.*
8 *Diſpoſitio habens duas cauſas finales, licet vna earum tollatur, altera tamen remanet.*

a Affinitatis quoque veneratione a quarundam nu
ptijs abſtinere neceſſe eſt, vt ecce, priuignam aut nu
rum vxorem ducere nō licet, quia vtræque filiæ loco
ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut
priuigna tua. b Nā adhuc nurus tua eſt, ideſt, ſi ad
huc nupta eſt filio tuo; alia ratione vxorem eā duce
re non poteris, quia eadem duobus nupta eſſe nō po
teſt. Itē ſi adhuc priuigna tua eſt, ideſt, ſi mater eius
tibi nupta eſt: ideo eam vxorem ducere non poteris,
quia duas vxores eodem tempore habere non licet.

a Dixi de *aſcendentibus & deſcendentibus & ex tranſ-*
uerſo coniunctis, ſed quia vltra has naturalis aut ciuilis
iuris cognationis, affinitatis quoque ratio in contrahendis
1 *nuptijs habenda eſt, ideo de ea ſubijcit* † *Eſt autem* Affi-
nitas, *diuerſarum cognationum per nuptias copulatio,*
vel eſt ciuile vinculum ex nuptijs ſponſalibus ve deſcen-
dens ciuile dixi, *quia legitime contrahi non poteſt inter*
a *legibus* a *vetitos.* vinculum *aptè dixi, affines enim iun*
b *gi, Paulus* b *ſcribit, Addidi ex* ſponſalibus, *nam & in*
c *ter ſpōſos affinitatem eſſe, Neratio* c *placuit. Quod au-*
d *tem* ciuile vinculum *appellauit, id Azo* d *Ang. Cla-*
e *uaſius* e *proximitatē vocarunt. Affines vero ſunt, viri*
& vxoris cognati dicti ab eo; quod duæ cognationes, quæ
diuerſæ inter ſe ſunt per nuptias copulantur, & altera ad
alterius cognationis fidem accedit. Nam coniungendæ
f *affinitatis gratia ex nuptijs oritur. Ita Modeſtinus* f *de*
2 *ſcribit. Poſſunt etiam conciſius ita deſcribi,* † *Affines*
ſunt perſonæ nobis citra cognationem ex nuptiis coniun-
3 *ctæ.* † *Et quo ſequitur, quod* g *vbi nuptiæ eſſe non poſ-*
g *ſunt, ibi nec affinitatem locum habere poſſe. At obijcias.*
h *An non etiam ſine nuptijs iam iure* h *Ciuili quam Pon*
i *tificio* i *contrahitur affinitas? Accurſius* K *quem Pa-*
K *normitanus ſequitur, reſpondet quod ad matrimonium im*
pediendum, affinitatem contrahi, ſed non quoad alia.
l *Vnde videmus* l *bonorū poſſeſſionem* vnde vir & vxor
4 *ceſſare, vbi iuſtum non eſt matrimonium.* † *Cæterum*
m *nomina affinium ab eodem Modeſtino* m *hæc referūtur,*
ſocer, ſocrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, pri
uigna, ſocer magnus, pronurus, proſocrus, progener, ſocrus
magna, leuir, glos, fratriæ. Quorum omnium declaratio-
n *nem apud eundem Modeſtinum reperire* n *eſt,* † *Porro*
5 *pro re* [illegible] *ſeruandum eſt. Matrimonium inter eos tan-*
tum [illegible] *ffines prohiberi, qui parentum liberorumque ſunt*
loco, vt ſunt octo illa nomina, quæ ex Modeſtino retuli-
6 *mus.* † *Inter tranſuerſales vero affines, nulla iure veteri*
erat prohibitio, quo poterat aliquis fratris defuncti vxo-
* *rem matrimonio ſibi coniungere,* * *multo magis patrui*
7 *vel auunculi vxorem, aut conſobrini.* † *Verum hodie per*
Iuſtinian. hoc correctum & mutuatum eſt. * *Sic quoque*
o *iure* o *Canonico nec duorū cōſobrinorum vxores ducere*
poſſum. Si enim vna mihi ſemel nupſit, alteram habere
p *prohibeor. Vnde* p *conſequens eſt, nec vxoris amitam*
vel materteram, nec patrui vel auunculi mei vxorem me
habere poſſe, vt nec econtra vxor mea patruo vel auuncu
lo, nec amita mea aut matertera marito nubere poſſit.

b Nam ſi adhuc. *Hic textus frequens eſt in ore Doctorū*
8 *bus; qui ad hoc ipſum allegant,* † *quod vbicunque diſpo-*
q *ſitio* q *aliqua duas habet cauſas finales, licet vna iſtarū*
auferatur, alia remanente, non ceſſet diſpoſitio. Sic hoc
loci duabus rationibus prohibetur ſocer nuptias cum nu-
ru contrahere. Prima, eſt affinitatis veneratio, altera,
quod eadem duobus ſimul nupta eſſe nequit, iam filio
diem functo, tametſi ceſſat poſterior ratio, adhuc tamen
affinitatis obicem obſtare nuptiis manifeſtum eſt.

ADDITIONES.

a in textu hic.
b l. aut affinitate. 22. ff. de proc.
c l. quod Seruius, 8. ff. de condict. cau. dat.
d in ſum. C. de nupt.
e in ſum. ver. matrimonium, 15. imped.
f In l. non facile, 4. §. affines ff. de grad. aff.
g l. Iuriſconſul §. ſciendum, ff dicto tit.
h l. 1. §. ſi qua, ff de concub.
i c. diſcretio de eo qui cogn. conſan. vx. ſuæ,
K in d. §. affines.
l l. 1. vnde vir & vxor.
m d. l. non facile.
n ibidem.
* l. 8 C. de inceſt. nupt.
* per l. 5 & d. l. 8. & tot. tit. C. de inceſt. nupt.
o c. quædam lex 35. q. 5.
p c. porro. 35. q. 3.
q l. ſi non lex. Aelia Sentia 83. & ibi Bal. ff. de her ed. inſtit.

§. Socrum.

§. Socrum.

1 *Nec ſocrum, vel auiam, aut proauiam ducere licet.*
2 *Affinitas durante matrimonio durat: eo autem diſſoluto, concidit.*
3 *Propter iniuriam affini factam, ſoluta affinitate, iniuriarum agi amplius non poteſt.*

a Socrū quoq; & nouercam, prohibitum eſt vxorē ducere: quia matris loco ſunt: Quod & ipſum *b* diſſoluta demum affinitate procedit. alioqui ſi adhuc nouerca eſt, ideſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt, communi iure impeditur tibi nubere: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, ideſt, ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt: ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas vxores habere non potes.

1 *a* Socrum. *Quod † hic de ſocru, ideſt, matre vxoris dici-*
a tur, hoc idē & ad auiam & proauiam extendas, nā & il-
las ducere prohiberis, cū appellatione a *ſocrus cōtinean-*
2 *tur. † Cæterum quamdiu matrimonium conſtat, durat*
quoque affinitas: eo vero diſſoluto, licet affinitas concidat,
tamen quātum ad prohibitionem nuptiarum attinet, eam
adhuc conſiderari, honeſtatis eſt. Quare nuptijs per mor-
tem vxoris finitis, nihilominus inter virum ſuperſtitem,
& defunctæ vxoris conſanguineam ad quartum vſq; gra-
b dum durat affinitatis b *effectus: licet quo ad alia, ſit ſecus.*
Nam vxore mortua, & ita ab vna parte affinitatis vincu-
c lo ſicut amoris vinculum, ita & priuilegij decreſcit c *be-*
3 *neficium † Vnde traditum eſt, ſi fiat iniuria affini, ſoluta*
d affinitate, non amplius competere iniuriarum d *actio-*
nem, quia finitus ſit amor.

b Diſſoluta *ideſt, diſſolutis nuptijs, per quas cōtrahitur.*

ADDITIONES.

a l adoptiuus, 14. §. pen ff. de ritu nupt.
b c. non debet. de conſang. & affin. c. fraternitatis, 35 q. 10.
c gl ſing. l. ſed hoc ita, 22 de re iud. Bar. l. cui eorum, §. affin. ff. de poſtulando.
d Vt Iaſ. Bart deciſiſſe refert in l. ſicut autem 33 in fi. de re iud.

§. Mariti.

1 *Thema huius §*
2 *Decidendi ratio huius §.*
3 *Affinitas quatenus ſe extendat.*
4 *Maritus & vxor quoque affines dicuntur.*
5 *Affinitas pro matrimonio.*

Mariti tamen filios ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt: licet habeant fratrem ſororemve, ex matrimonio poſtea contracto natos.

a Huius § *hypotheſim explicat quoque alibi* a *Iuriſcon-*
1 *ſultus, quæ, eiuſmodi eſt. † Titius cum haberet filium ex*
mortua ſua vxore, nuptias cum Seia cōtrahit, quæ ex alio
marito iam defuncto filiam habebat: clarum eſt, Titium
filiæ vxoris ex alio, patris loco eſſe: Seiam vxorem filio
Titij, vice matris. An igitur filius Titij ſit filiæ ipſius Se-
iæ loco fratris, & huic illa ſorori? adeo vt in matrimonium
coire nequeant? & Imperator eos non arceri a nuptijs tra-
dit, ac per conſequens nec ſibi inuicem fratris & ſororis vi-
2 *ce eſſe. † Sed quare hoc? quoniam nullum inter ipſos af-*
finitatis vinculum intercedit. Et enim ſicut affinitatis ini-
tium ſit in perſonis, quæ non ipſæ affines ſunt, ſed coniun-
b gendæ affinitatis gratia per nuptias b *copulantur, vt ſunt*
vxor & maritus: ita ad eos qui antea, ideſt, ante matrimo-
nium nati ſunt, ipſorum, non etiam vxoris & mariti reſpe-
3 *ctu, non porrigitur affinitas. † Tametſi enim omnes con-*
ſanguinei viri ſint affines vxoris, & contra, omnes conſan-
guinei vxoris ſint viri affines, inter conſanguineos tamen
vxoris & viri ex eorundem coniugio nulla prorſus affini-
tas contrahitur, ob quam inter eos matrimonium debeat
d impediri. Et ideo d *Modeſtinus dicens,* affines eſſe
viri & vxoris cognatos, *intelligendus eſt, vt alterutrius*
6 *cognati non inter ſe, ſed alterutri affines ſint. † Plerumque*
e tamen maritus & vxor affines e *dicuntur. † Nam &*
5 *affinitas ipſa pro matrimonio* f *interdum accipitur.*

ADDITIONES.

a in l. Titia 134 ff. de verb oblig.
b l non facile 4. §. affin de grad.
c Vide latius in c. ſuper his, de conſang. & affin.
d d §. affines.
e l. non ideo minus 5. C. de hæred. inſtit.
f l. videamus generatum. 38. in princ. ff de vſu.

§ Si vxor.

1 *Nuptiæ quandoque ob publicam honeſtatem prohibentur.*
2 *Appellatio ſoceri, ſocrus, generi, nurus, ex ſponſalibus nō acquiritur, propriè loquendo.*
4 *Sponſalia vnde dicta, & de veteri eorundem ritu.*

a Si vxor tua poſt diuortiū ex alio filiam procreauerit, hæc nō eſt quidem priuigna tua: Sed Iulianus ab huiuſmodi nuptijs abſtinere debere ait: nam cōſtat, nec ſponſam filij, nurum eſſe: nec patris ſponſam, nouercam eſſe. rectius tamen ex iure facturos eos, qui ab huiuſmodi nuptijs *b* abſtinuerint.

1 *a* Subijcitur † *& alia prohibitio nuptiarum, quæ fit pu-*
blicæ honeſtatis ratione, vt in exemplis textus noſtri ap-
a paret. Nam pro regula traditur: a *coniunctionibus nu-*
ptiarum non ſolum quid liceat, ſed & quid honeſtum ſit,
maxime conſiderandum eſſe.
b Abſtinuerint. *Nempe propter animi deſtinationem, at-*
2 *que* b *conſenſus. † Et nota, propriè loquendo appella-*
tionem ſoceri, & ſocrus & generi, & nurus, ex ſponſalibus
c non c *acquiri: licet, ſi impropriè vtamur his vocabulis, ſit*
ſecus. impropriè enim & in ſponſalibus hæc nomina vſur-
pari ſolent. Et ideo, ſi in ſtatutis, niſi fauorabilia eſſent,
horum nominum fieret mentio, caſum matrimonij, non
d ſponſaliorum d *comprehenderent. † Sunt autem* ſponſa-
3 lia, *vt Florentinus ait, mentio* e *& repromiſſio futurarū*
e nuptiarum. quo in loco mentionem Latine dixit, vt apud
Græcos dicitur μνῆστις, *vel* μνηστεία. *Sunt autem ſponſalia a*
f ſpondendo dicta, quod veteribus f *moris fuerit, per ſti-*
pulationem ea contrahere. Nam, vt Seruius Sulpitius
exponit, qui vxorem olim ducturus erat, ab eo, vnde du-
cenda erat, ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri:
qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipu-
lationum ſponſionumque dicebatur ſponſalia, *vulgo* (ver-
bonteniſ, oder egheloebde:) *Tunc quæ promiſſa erat,*
ſponſa *appellabatur: qui ſpoponderat ducturum,* ſpon-
ſus. *Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut*
non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſo agebat, iudices
cognoſcebant. Iudex quamobrem data acceptave non eſ-
ſet vxor, quærebat. Si nihil iuſtæ cauſæ videbatur, litem
pecunia æſtimabat, quantique interfuerat eam vxorem
dari vel accipi, eum qui ſtipulatus erat vel ſpoponderat,
condemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit Ser-
g uius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio l. Iulia g
data eſt. Sed & Plautus hanc ſponſaliorū formulam pro-
fert in Penulo: AGORAST. Audi tu patrue, dico, ne
dictum neges: Tuā mihi maiorē filiam deſpondeas.
P. pactam rem habeto. A. Spondes ne igitur? Spondeo. A. mi patrue ſalue: nā nunc es plane meus. *item*

in *Trinummo* LYSIMACH. Spōdes ergo tuā gnatā vxorem mihi CHAR. ſpondeo, & mille auri Philippum dotis LYSI. Iſthac lege filiā tuam ſpōden mihi vxorem dari? CHAR. ſpondeo. LYS. & ego ſpondeo idem hoc.

ADDITIONES.

a l. ſi qua 12. §. 1. & §. ſi vxor. ff. de ritu nup. & l. ſemper, eo. ti.
b Arg. l. cum qui, 18. C. ad l. Iul. de adult.
c l. Seruius ff. de grad.
d Iaſ. l. quod Seruius. 7. de cond. ob cauſ.
e l. 2. ff. de ſponſalib.
f l. ſciendum, 9. ff. de ædilitio edict.
g Gell. li. 4. c. 4. Vide etiam Alcia. in l. pronuntiatum 46. §. materfa. nu. 8. ff. de verb. ſign.

§. Illud,

1 *Coniunctio ſanguinis etiam inter ſeruos prohibet contubernium.*
2 *Et quę ſit ratio.*
3 *Iura ſanguinis tolli non poßunt.*
4 *Seruiles cognationes an hodie in ſucceßione ſeruentur.*

Illud certum eſt, ſeruiles quoque cognationes impedimento nuptijs eſſe: ſi forte pater & filia, aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

1 *Coniunctio † ſanguinis non tantum inter ciues Romanos impedit matrimonij copulationem ſed etiam inter ſeruos contubernium contrahi prohibet, durante ſeruitute,*
a *vel etiam poſt* a *manumiſſionem. Inter ſeruos ergo, ſiue adhuc ſeruitutis iugo premantur, ſiue ſint manumiſſi, quātum ſpectat ad nuptiarum coniunctionem, obſeruandæ, ob*
b *ſeruandæ ſunt cognationes &* b *affinitates. † ob id certe,*
2 *quoniā iure naturali omnes homines* c *æquales cēſendi*
c *ſunt. † Et iura ſanguinis non vllo vel pacto, vel iure ciuili*
3 *dirimi* d *poſſunt. Qđ vero ad ſucceſſionis, tutelæ, & re*
d *liqua ciuilia iura cognationi attributa pertinet, vſq; adeo peritiue cognationis inter ſeruiles perſonas, vt nec quidē,*
e *ſi manumiſſus fuerit ſeruus cognationem* e *recipiat. † Ex*
4 *noua tamen Imperatoris Iuſtiniani conſtitutione, & ſeruiles cognationes aliquem ſucceſſionis producūt effectum:*
f *qui* f *infra ſuo loco commodius explicabitur.*

ADDITIONES.

a l. adoptius 14. §. ſeruiles. de ritu nupt.
b d. §. ſeruiles.
c §. Seruitus ſupra de iure perſ.
d l. ius aūt agnationis. 34. ff. de pac. l. iura ſanguinis, 8. ff. de re. iu.
e §. quod autem inſ. de ca. diminut.
f Inſ. De ſeruil. cognat.

§. Sunt &,

1 *Lex poſt ſpecies præmiſſas generale verbum ſubijcere ſolet.*
2 *Reliquæ prohibitiones, præter eas quæ in hoc titulo recenſentur, remiſſiue.*

Sunt & aliæ perſonæ, quæ propter diuerſas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digeſtorum ſeu Pādectarum ex veteri Iure collectarum enumerari permiſimus.

1 Subnectitur *epilogus ſuperiorum. † Neque enim nouum eſt, vt lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis, ſubij*
a *ciat generale verbum, quo ſpecialia* a *comprehendātur.*
2 *† Quæ autem ſint iſtæ aliæ prohibitiones, Accurſius & Aretinus hoc loci ad textum recenſent, & fuſius per An*
b *gelū* b *Clauaſiū collectæ extāt: vt hic præteriri poſſint.*

ADDITIONES.

a l. ſi ſeruus 22. §. nec co. ff. ad l. Aquiliam.
b Sum. Ang. verbo, matrimonium impeditur.

§. Si aduerſus.

1. 3. 4. *Pęnę eorum, qui contra legum prohibitiones contrahunt nuptias.*
2. 5. *Dos ſine matrimonio eſſe nequit.*
6 *Pęnam illicitè contrahentium in ſponſalibus non habere locum.*
7 *Spurij vnde dicti.*
6 *Dos ob matrimonium illicitū data, quādo poſſit repeti.*

a Si aduerſus ea quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec patrimoniū, nec dos intelligitur. Itaque ij, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris nō ſunt, ſed tales ſunt (quātū ad patriā poteſtatē pertinet) quales ſunt ij, quos mater vulgo concepit: nam nec hi patrem habere intelligūtur, cū
b & his pater incertus ſit. Vnde ſolent b Spurij appellati, παρὰ τὴν σπορὰν, & ἀπάτορες, quaſi ſine patre filij. Sequitur ergo, vt diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

1 a Poſt prohibitiones † *nuptiarū explicatas ſubijcitur, quæ ſint pœnæ eorum, qui contra præcepta legum coeunt. Prima eſt, quod leges nec maritū nec vxorem cognoſcāt, ipſorumque coitus matrimonij nomen non mereatur: & omne quod perceptum eſt, licet fructuum nomine auferen*
a *dū* a *ſit. † Nec enim dos ſine matrimonio eſſe* b *poteſt.*
2 *† Secunda pęna eſt, quod filij ex tali coitu nec in patria*
b *ſint poteſtate, vt quæ ſolū ex iuſtis deſcendat* c *nuptijs:*
3 *nec patri ſuo hęredes eſſe poſſunt, nec de patris familia* d
c *intelliguntur. Hoc tamen nō procedit, ſi vterque vel alter*
d *contrahētium ignorauerit, ſe inceſtas cōtraxiſſe nuptias,*
e *incognito ſcilicet* e *iure: tum enim iure Canonum filij na*
f *ti efficiuntur* f *legitimi. Sed in dubio, ſi clā in matrimonium coierint, præſumuntur ſciuiſſe impedimentum: pa*
g *lam autem delinquentes, vt errantes, maioris pęnę* g *ex*
4 *cuſantur. † Tertia pœna eſt, quod nec dotis promiſſio, nec*
5 *eius exactio in tali coniugio valet: ideo † quod vbi nul*
h *lum eſt matrimoniū, ibi nulla poſſit eſſe* h *dos: licet, e cōtra matrimonium bene poſſit eſſe ſine dote. His adde & alias pęnas puta, infamiæ perpetuā notam, bonorum publicationem, in exilium relegationem, ſi ſint dignioris cōditionis: verborum inſtinctiones, ſi ſint homines viles. de*
i *quibus ſuis locis* i *tractatur. † Prædicta tamē omnia, in*
6 *matrimonio effectualiter iam conſummato obtinēt: ſecus eſt in ſponſalibus tantum per huiuſmodi vetitas perſonas contractis. cum enim prædictæ pęnæ locum non habent; quia leuius eſt, contrahere ſponſalia tantum, quam corporum quoque coniunctionem interuenire.*
7 b Spurij † *Alciatus* K *refert, Spuriū appellari a Grę*
K *ca voce σποράδην, id eſt, paſſim, vulgo & ſparſim. Hinc & Sporades inſulæ dicūtur. Eos Plutarchus in Problema*
l *tis S. P. duabus literis ob id* l *notatos, atque olim ſcriptos fuiſſe ait, quaſi ſine Patre: id quod in magnas familias*
m *cōuerſum eſt. Caccialupus* m *dat etiam alias huius ver*
8 *bi etymologias. † quod autē Accurſius hic inueſtigat, an & quando dos ob matrimoniū illicitum ſiue nullum data, poſſit repeti; ego ea in quæſtione ita diſtinguendum puto. Si ponamus datorem ſolum ſponte ſcientem ac pru*
n *dentem, vetitis ſeſe nuptijs immiſcuiſſe, dotē nō exiget.* n *Sed ſi prohibitionem nuptiarum iuſte ignorauerit, permittetur ei repetitio. Sin autem iuris errorem tantum prætendit, neque matrimonium ipſo facto ſecutum eſt, reor Placentini opinionem* o *recte ſuſtineri,*

datorique

datorique actionem dotis competere, vel actione ex ſti-
pulatu, vel cōdictione ſine cauſa, aut ob cauſam, ea non ſe-
cuta: maximè cum in caſu propoſito non tam turpis cauſa
p fuerit, quam p nulla. Quod ſi ſecutum eſt matrimoniū,
ſecuta eſt actualis coniunctio corporum (in qua ſpecie lo-
quitur §. noſter) non erit locus exactioni dotis, præſertim
q ſi & ius & factum q non neſcieris, vel etiam factum tā-
r tum, ſecus ſi vtrumque r ignorauerit.

ADDITIONES.

a L. inceſtæ nupt. 62. ff. de rit. nupt.
b L. 3. ff. de iur dot.
c Supra tit. præced. in prin.
d Iaſ poſt Dd. in l. vlt. C. de verb ſignif.
e Iuxta diſtin. l. ſi adulter cum inceſtu. C. de adul.
f Cap. 2. ex tenore qui filij ſint legitimi.
g L. filij De ritu nupt
h L. 2. de iure dot.
i L. qui contra 4. C. de inceſt. nup. l. inceſtæ 52. ff. de ritu nupt.
K Lib. 1. prætermiſſ. idem lib. 1. c 5. parerg c. 3. item Theop. hic.
l Bud. in annot ad l vulgo 23. ff de ſtat hom.
m In repetitione l ſi qua illuſtris, C ad Orfic.
n Glo. & Dd in l. 1. C de cond. ob cauſam. Bar. in l. vlt. ff. de con. ſine cau
o Per Bar. d l. ſi.
p L. auunculo 5. & ibi Bart. de cond. ſine cau.
q L. qui contra 4 C de inceſt nupt.
r L. ſi cum dotem 22. ff ſol mat.

§. Aliquando.

1. 4. Duo ſunt modi, quibus naturales tantum efficiuntur legitimi.
2 Naturales qui dicantur.
3 Legitimati per oblationem curiæ quid conſequantur.
5. 7. Filij naturales per ſubſequens matrimonium legitimantur.
6 Vt naturales tantum efficiantur legitimi, quæ ſint neceſſaria.

Aliquādo autē euenit, vt liberi, qui ſtatim vt nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, poſtea redigantur in poteſtatem patris, qualis eſt is, qui dū naturalis fuerat, poſtea curiæ datus, poteſtati patris ſubijcitur: nec non is, qui a muliere libera procreatus, cuius matrimoniū minime legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater cōſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra conſtitutione dotalibus inſtrumentis cōpoſitis, in poteſtate patris efficitur. Quod & alijs liberis, qui ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio præbuit.

1 Hæc † Eſt vltima pars Tituli noſtri, in qua duo recen-
ſentur modi, quibus Naturales tantum efficiantur legiti-
2 mi. † Sunt autem naturales tantum, qui ex nullis peni-
tus nuptijs iuſtis vel iniuſtis, ſed ex quaſi ſoluto legibus
commercio nati ſunt: ſic dicti, quia naturali coniunctione,
ac velut conuenientibus legumlatoribus naſcuntur. Pri-
mus ergo modus eſt, ſi offerantur curiæ, id eſt, ordini cu-
rialium, qui obnoxij ſunt muneribus, quæ in municipijs
obeuntur: quod fieri poteſt, aut per patrem inter viuos, vel
ſi teſtamento curialem ſcribet, aut per ipſum naturalem fi
lium, qui defuncto patre, neque alijs filijs legitimis ſuper
a ſtitibus, ſeipſum curiæ offert a. † Et illi ita legitimati, in
3 paterna deinde ſucceſſione, legitima iura cum alijs filijs
b adipiſcuntur, ipſisque viciſſim patrem ſucceſſit. b Nō ta
men vllam aliunde hæreditatem a cognatis, agnatiſue pa
tris ſperare poſſunt. Sicut nec contra ipſis cognati patris
c ſunt c ſucceſſuri. Sciendū tamen, oblatos iuris tantum fi-
d ctione & autoritate fieri legitimos, non vere: idque Ange-
4 lus hic. d notat. † Secūdus legitimādi modus eſt, per ſub
ſequens matrimonium: puta ſi pater antea cum mulier-
cula quadam, lege tamen non reluctante, rem habuerit,
filioſque ipſa pepererit, atque eam poſtea vxorem duxerit,
5 † tunc liberi prius illegitime nati, per ſubſecutas nuptias
e legitimi e ſiūt, ſucceduntque æqualiter cum reliquis libe
f ris poſtea naſcituris; f iniquiſſimū enim eſſet, ipſam ſtir-
pem ſecundæ poſteritatis, priorem quaſi iniuſtam exclude
g re, g cū gratias agere fratribus ſuis poſteriores debeāt,
quorum beneficio ipſi ſunt iuſti filij, & nomē & ordinem
6 conſequuti. † Fiunt autem legitimi non aliter, niſi ſubſe-
quentia concurrant. Primo, quod ſint procreati ex mulie-
h re: quæ fuerit libera & partus & conceptionis tempore. h
i Deinde, quod talis fuerit mulier i cū quas fas ſit matri-
monium contrahere. Eæ enim ſolæ in concubinatu haberi
poſſunt ſine metu criminis, in quas ſtuprum non commit-
K titur, quæque K etiā vxores eſſe poſſunt. Præterea, vt vir
concubina ſua ſit contentus, nec alijs vtatur pellicibus &
l ſuccubis. Denique vt inter eos ſit indubitatus l affectus, ſi
cuti in vxore; huiuſque præſumptio inducitur per cohabi-
tationem. Nam qui naſcuntur ex muliere non retenta in
domo, vel aliqua familia, eos non effici legitimos perſe-
m quentes nuptias eleganter Dynus & Bartolus m decide
7 runt. † Denique neceſſe eſt, vt matrimonij ergo dotalia
n conſcribantur inſtrumenta n quod Imperator his ſatis
apertè innuit, idque communiter receptum eſt. Iure vero
o Canonum o nō cēſetur eſſe de ſubſtantia matrimonij, aut
legitimationis, inſtrumenti conſcriptio, quod in matrimo-
nijs velut ſpiritualib. negotijs, ſequimur. tametſi plerique
in illuſtrib. inſtrumēta dotalia interuenire debere arbitra-
p ti p ſint, in minorib. vero, minuſq; illuſtrib. opus nō eſſe,
q quod hæc cum ſcriptura triū teſtiū contrahere q poſſint. &
r hanc opinionē Placētinus r & Ant. Roſellus ſ ſequū-
ſ tur. Quanquam autem hic duo tantum modis quibus na-
turales efficiantur ſui referuntur, ſunt tamen & alij, quos
Antonius Roſellanus, in libro quem De natalibus inſcrip-
ſit, proſequitur, de quibus ibi latius videri poteſt.

ADDITIONES.

a l. ſi quis, 3. C. de naturalib. lib. §. ſi quis igitur, in Nouell. quibus mod. natu. eff. legit.
b l. communium 98. C. de natu. liber. §. & quoniam. Nouell. quib. mod. nat. eff.
c In d. l. Nouell. quib. mod. nat. eff. §. filium.
d Per tex. l. 1. C. de natu. lib.
e cap. tanta vis. qui filij ſint, leg.
f l. cum quis 10. C. de natu. lib.
g Facit l. amiciſſimos, §. Lucius. ff. de excuſ. tut.
h Aret. hic.
i L. 1. ff. de concubinis
K Aut. Vt liceat matri vel auiæ. §. hoc, colla. 8.
l l. item legato 49. §. parui, ff. de leg. 3.
m In fi. ff. de concu.
n Facit cap. tanta. extra, qui filij ſint legitimi. Bal. in l. licet patri. C. de natu. lib.
o Per l. cū qs 10. l. nu p, C. de nat. lib. li. 10. tit. de fil. an. do. inſt. na.
p §. illud quoque ver. in maiori. Nouel. qui. mod. nat. eff. ſui. & §. quia nemo legem. Nouell. vlt. & antepenult.
q d. § illud quoque & §. quia vero.
r Gl. in §. 1. verb. inſtrumenta. Nouel. quib. mod. nat. effi. ſui.
ſ In tract. legitima. in cauſa formalis.

DE ADOPTIONIBVS.
Tit. XI.

In Rubr. & princip. tit.

1 Tres ſunt cauſæ poteſtatis patriæ.
2 Adoptare quid ſit? & definitio adoptionis.
3 Origo adoptionis antiquiſſima, eiuſdemque cauſæ.

Adoptionis

4 *Adoptioni: exempla varia.*
5 *Θέσις dicitur adoptio.*
6 *Adoptio, adoptare, adoptiuus.*
7 *Adoptio duas ſpecies complectitur.*
8. 9 *Quid ſit arrogatio, quid item adoptio ſpecifica.*

a Non ſolum autem b naturales liberi, ſecundum ea quæ diximus, in poteſtate noſtra ſunt, verum etiã ij, c quos adoptamus.

1 a *TRES † habet cauſas poteſtas patria: iuſtas nuptias, legitimationẽ filij naturalis, & adoptionẽ: quarum*
a *duæ priores cũ explicatę ſint* a *ſupereſt, vt & de tertia,*
2 *nẽpe adoptione, ſubiungatur. † Adoptare* b *autẽ inter*
b *alia ſignificat alienum ſibi adſciſcere in filium: hinc adoptio dicitur, quam Theophilus ita definit, quod ſit actus legitimus naturam imitans, ad liberorum ſolatium inductus. Recte autem dixit μιμουμένην τὴν φύσιν, id eſt, naturã imitãs: quia vt Iauolenus ait, in his perſonis locũ ha-*
3 *bet in quib. natura locũ poteſt habere. † Eſt autẽ adoptionis origo antiquiſſima, neq; enim ſolum Romani, verumetiam Græci, & veteres Iudæi, filios ſibi adſciſcere cõſue-*
c *uerũt: vel, quod matrimonij onera* c *detrectarẽt: vel, qđ ſterile eſſet coniugiũ: vel quod liberi morerẽtur: vel, quod mali, improbi, degeneresque eſſent, quod. ſ. infortunium li-*
4 *cebat aliorum adoptione emendare. † Nã ſic Moſes dicitur adoptatus a filia Pharaonis, Exod. 2. & Theſeus ab*
5 *Aegeo: vnde & nomen ſortitus eſt. † Græcis enim* d *θέσιν*
d *appellant adoptionem. Sic apud Romanos quoq; Scipio Africanus, cũ ipſius filius ob valetudinẽ gignere nõ poſſet, Pauli Æmilij Macedonici filiũ adoptauit: qui in ſacra Scipionũ tranſiens, Africanus minor eſt dictus, ob deletam Carthaginem. Sic Iulius Cæſar Auguſtum, Auguſtus Tiberium, Traianus Hadrianũ Iuſtinus Iuſtinianũ adoptaſſe legitur. Sic & Comicus in Adelphis de Mitione eandem veterum conſuetudinem indicat; & alias infinita paſſim ſunt exempla obuia. Recẽtia quoq; exempla hiſtoriæ noſtræ ſuppeditant & antiquiſſimus titulus quo Neapolitanum regnum Carolus V. Imperator Auguſtus poſſidet, a proauunculo ſuo rege Alphonſo, per Reginam*
6 *Ioannam adoptato, deducitur. † Porro adoptio nomen generale eſt, nihil aliud ſignificans, quam gratuitam quandam electionem alicuius in filium. Adoptare enim, eſt iuxta delectum ſibi, quos velit, in filios deligere. Hinc, qui*
7 *ſic eligitur, adoptiuus dicitur. † Habet autẽ adoptio ſub ſe duas ſpecies, quarũ prior arrogatio, altera adoptio ſimiliter dicitur. nam quando ſpecies aliqua certo proprio nomine caret, tunc mutuatur nomen ſui generis: idque ad-*
e *modum frequens eſt in iure.* e *† Arrogatio fit, cũ quis*
8 *quempiam, qui ſui iuris eſt, in poteſtatem ſuam loco filij*
9 *accipit. † Adoptio vero ſpecifica fit, cum quis eum qui alieni iuris eſt, ſibi adoptat, & proprium facit. Unde trinialis ille verſus.*

Arrogo, qui ſuus eſt, ſed habet meus eſſe neceſſum Patris adopto ſuum, ſed patris permanet idem.

b Naturales. *Ex iuſtis ſcilicet nuptijs progeniti, hi enim hoc loco ſic appellantur, ad differentiam adoptiuorum, qui non natura filij ſunt, ſed tantum iure ciuili habentur.*

c Quos adoptamus. *Secundum tamen diſtinctionem,*
f *quam infra* f *mox audiemus.*

ADDITIONES.

a Tit. prox. præc.
b In l. adoptio. ff. hoc tit.
c Vigilius in §. adopt. l. 1. inf. de exhæred. lib.
d Bal. hic Plutarch. in Theſeo.
e Exempla multa refert Apel. in meth. Dial. cap. 2.
f In §. ſed hodie hoc tit.

§. Adoptio.

1 *Arrogatorio quomodo olim, quomodo item hodie fiat.*
2 *Quæ habuerit vtraq; ſpecies adoptionis olim ſolemnia, remiſſiue.*
3 *Adoptio ſpecifica fieri & delegari poteſt.*
4 *Cur arrogatio ſolũ coram principe: Adoptio vero a quouis magiſtratu fieri poſſit.*

a Adoptio autẽ duobus modis fit: aut Principali reſcripto, aut imperio magiſtratus; Imperatoris autoritate adoptare quis poteſt eos eaue, qui quęue ſui iuris ſunt, quæ ſpecies adoptionis dicitur arrogatio. b Imperio magiſtratus adoptamus eos eaue, qui quęue in poteſtate parẽtum ſunt: ſiue primum gradũ liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

a a *Hic §. ad verbũ ex Caij* a *Inſtitutionibus deſumptus*
1 *eſt. † Quibus non diſſimilia Gellius* b *ſcribit,* Cum in
b alienam familiam (*inquiens*) inque liberorum locum extranei ſumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, Adoptio dicitur: quod per populum, Arrogatio. *Sic ergo olim arrogatio per populi rogationem fiebat, hodie vero imperio & reſcripto Principis opus eſt (vt ex hoc loco diſcitur) poſtquã populus Romanus omne Imperium in Auguſtum tran-*
2 *ſtulit. † Cæterum reliquos ritus & ſolemnia, quibus vtræque ſpecies adoptionis cõſtat, præter Imperatorem Caius*
c *in ſui Inſtitutionibus, item Gellius* c *& Cicero pro domo ſua, abunde explicat: ad quos ſit remiſſio.*
3 b Imperio magiſtratus. *† Qui tamen ordinariam iuriſ-*
d *ditionem habeat.* d *& quia hæc adoptio ſpecifica magiſtratus iure competit, recte etiam mandari ſiue delegari*
e *poteſt,* e *quod Faber & Angelus tradunt. † Sed qui fit,*
4 *arrogationem tantum coram principe, adoptionem vero a quouis magiſtratu fieri poſſe? Iaſon putat ideo eſſe, quia adoptiuus cũ patris naturalis poteſtati ſubſit, antequam in adoptantis tranſmigret familiam, potuit ipſi pater conſilio adeſſe, ex pediatne ipſi, vt adoptetur: quod in arrogato non eſt, cum ſui ſit iuris. Recte ergo eo caſu maioris iudicis requiritur authoritas & imperium.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de adopt.
b Lib. 5. cap. 29.
c Lib. 5. cap. 19.
d l. 3. ff. de offic. pro conſ.
e l. 1. ff. offic. eius &c.

§. Sed hodie.

1 *Adoptio ſpecifica fit vel ab extraneo, vel à ſanguine coniuncto.*
2 *Si fiat ab extraneo, quid operetur.*
3 *Si a conſanguineo fiat, cuius ſit effectus.*
4 *In hac adoptioni ſpeciei, & patris & filij conſenſum requiri.*

Sed hodie ex noſtra conſtitutione, cum filiusfamilias a patre naturali extraneæ perſonæ in adoptionẽ datur, iura patris naturalis minime diſſoluunt: nec quicquam ad patrem adoptiuum tranſit, nec in poteſtate ius eſt: licet ab inteſtato iura ſucceſſionis ei a nobis tributa ſint. Si vero pater naturalis nõ extraneo, ſed auo filij ſui materno, vel ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, etiam auo vel proauo ſimili modo paterno vel materno filiũ ſuũ dederit in adoptionẽ: in hoc caſu, quia concurrunt in vnam perſonam & naturalia & adoptionis iura, manet ſtabile ius patris

adoptiui,

adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo
adoptionis modo conſtitutum: vt & in familia, & in
poteſtate huiuſmodi patris adoptiui ſit.

Cum in ea *adoptionis ſpecie, quam diximus generis*
ſui nomen retinere, multa olim eſſet inter Iuriſprudentes
a *ſuper ſucceſſionis iure ambiguitas* a *Iuſtinianus eam hoc*
loci tollere voluit, & rem fœdere diſtinctionis conciliare.
1 † *Conſiderandum ergo, adoptionem ſpecificam dupliciter*
fieri, primum ab extraneo. deinde a ſanguine coniuncto.
2 † *Priore caſu, ſi filiusfamilias datur in adoptionem ali-*
cui extraneo, id eſt, illi qui non ſit ex aſcendente ſurſum
verſus linea, vtpote ad naturalia & parentelam non at-
tinente (quales etiam ſunt omnes a latere cognati, qui, ad
b *iura adoptionis quantū attinet pro extraneis habētur* b)
tunc in patris naturalis poteſtate remanet, nec tranſit in
c *adoptionis ius & familiā* c *Robuſtiora enim ſunt patris*
d *naturalis iura, quam vt ciuili ratione perimantur.* d *Ad*
hoc autem adoptatur, vt ſucceſſionem ab inteſtato, in bo-
nis patris adoptiui, etiam cum legitimis & naturalibus
habeat. poteſt tamen, alio hærede in teſtamento inſtituto,
e *licite a patre adoptiuo* e *præteriri. In bonis vero patris*
naturalis non modo ſucceſſionem ab inteſtato, ſed etiam
f *inofficioſi teſtamenti querelam iure Prætorio per omnia* f
3 *retinet.* † *Poſteriori vero caſu, ſi detur filiusfamilias ali-*
cui ex ſuis conſanguineis in aſcendenti linea, puta auo,
aut proauo ipſius filij materno, vel ſi pater naturalis pri-
uſquam filius conciperetur, ſit emancipatus, auo paterno,
aut etiam materno, confeſtim tranſit filius adoptatus in
familiam & poteſtatem patris adoptiui: cum ei duplici
vinculo, & naturali ſanguinis, & ciuili adoptionis, con-
iunctus ſit. Et tunc a patre ſuo naturali nihil expectare
debet amplius. Nam nec ei ſuccedit inteſtato mortuo, &
ſi quid acquiſierit, non ſibi, ſed adoptanti, acquiſitum in-
g *telligetur:* g *niſi & ab hoc ſit iterum emancipatus. quo*
caſu rurſus in omne ius patris naturalis reuertitur, diſ-
ſoluta videlicet adoptione, quod & in eius poteſtate, eique
4 *futurus ſit hæres & ſucceſſor legitimus.* † *In iſta vero*
adoptionis ſpecie, vtriuſque ſcilicet patris & filij volun-
h *tas eſt ſpectanda, vel conſentiendo, vel contradicendo.* h

ADDITIONES.

a Quæ habetur in l cum in adoptiuis 10.C.eo.
b Glo.eſt.in d.l.cum in adoptiuis, in verb.natur.
c ea.l.§. ideoque.
d L.iura ſanguinis, 8.ff. de reg.iur.
e l.cum in adoptiuis, §. ſed articulum.
f l.vlt.C.eod.
g d.l.cum in adoptiuis. §. ſi vero naturalis.
h L.in adoptionibus. 5.ff.eod.

---

§. Cum autem impubes.

1 *Arrogatio per quos fiat.*
2 *Arrogari qui poſſint & quæ ad hoc requirantur.*
3 *Arrogator ſatisdare tenetur.*
4 *Veterum ſolemnitas circa arrogationem.*
5 *Arrogatus ſine cauſa, non poteſt emancipari.*
6 *Quid iuris, ſi ſine cauſa emancipetur arrogatus.*
7 *Quarta quando arrogato reſtituenda.*
8 *Verbum Cauere, & verbum Satisdare.*
9.11 *Satiſdatio arrogatoris vltra pubertatem arrogati non extenditur.*
10 *Satiſdatio quare exigenda.*
12 *Quarta arrogati, an ſit omnium bonorum arrogatoris.*
13 *Quarta arrogati an hodie ſit aucta, ſicut legitima.*

a Cum autem impubes per principale reſcriptum
arrogatur, cauſa cognita arrogatio fieri permittitur:
& exquiritur cauſa arrogationis, an honeſta ſit, expe
diatque pupillo. Et cum quibuſdam cōditionibus ar-
rogatio fit, id eſt, *b* vt caueat arrogator *c* pſonæ pu-
blicæ, ſi *d* intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſti
tuturum ſe bona illis, qui ſi adoptio facta non eſſet ad
ſucceſſionem eius *e* venturi eſſent. Item non aliter
emancipare eum poteſt arrogator, niſi cauſa cognita,
dignus emancipatione fuerit: & tunc ſua bona ei red
dat. Sed etſi decedens pater eum exhæredauerit, vel
viuus ſine iuſta cauſa emancipauerit: iubetur *f* quar
tam partem ei bonorum ſuorum relinquere, videli-
cet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum tranſtu-
lit, & quorum commodum ei poſtea acquiſiuit.
a Tranſgreditur *Imp. rurſus ad eam adoptionis ſpeciē,*
nempe arrogationem, quæ per Principem ſolum fit, atque
eos quibus a Principe committitur. Nam cum difficilè ſit
Principem huius rei gratia ſemper adire, ſolet is nonnun-
quam clariſſimis viris iſta delegare, quos nos Comites
a Palatinos *dicimus, qui autoritatem etiam arrogationi* a
interponant: ſi tamen id ipſis nominatim codicillis, vel
b *priuilegio delegationis conceſſum fuerit: Baldo* b *teſte.*
1 † *Diximus autem paulo antè, & puberem & impube-*
c *rem arrogari poſſe.* c *Si pubes arrogatur, vtriuſque ex-*
ploranda eſt voluntas, & arrogati & arrogatoris. In arro-
gatione vero impuberis, cauſæ etiam requiritur cognitio,
an ſit honeſta, expediatne pupillo, quæ ſint pupilli faculta
tes, quoque eius qui ipſum in filij locum velit adſciſcere:
cuius ſit arrogator conditionis & vitæ: an ne inſidioſè bo-
na pupilli appetere videatur, vel patremfam. prole di-
gnum oſtentet: ætas quoque arrogantis conſideranda eſt,
num fortè minor LX annis ſit, liberiſque potius procrean
d *dis idoneus, unde Cicero:* d Quod eſt Pontifices, inquit,
ius adoptionis? nempe adoptet, qui neque procreare
quam liberos poteſt, & num poterit, ſit expertus. *Sed*
e *& tutorum conſenſum interuenire, non fuerit abſurdum.* e
Quæ quidem omnia arbitrio illius adſcribuntur, coram
quo fieri poteſt arrogatio. Quod ſi cognitum fuerit, expe-
dire pupillo, vt in arrogatoris tranſeat familiam, modis
3 *tamen adhuc quibuſdam certis fiet arrogatio.* † *Satiſda-*
re namque, id eſt, cautionem cum fideiuſſore ſufficientem
præſtare debet arrogator, ſeſe omnia bona, ſi adoptatus
impubes deceſſerit, reſtituturum ijs, ad quos ſucceſſio ar-
f *rogatione nō facta peruenisset.* f *Et hæc cautio fieri debet*
coram tabellione, vel notario publico, huius enim fides
g *publicè probata* g *eſt.* † *Sane non minorem curam circa*
4 *arrogationem veteres quoque Romani adhibebant. Tan-*
ta enim cautione vtebantur, vt ne puberum quidem ſui
iuris exiſtentium arrogationem aliter fieri permitterent,
niſi Calatis Comitijs, arbitris etiam Pontificibus, populus
Romanus ſolemnibus quibuſdam verbis rogaretur, ad-
hibito etiam peculiari in eam rem concepto iuramento:
tantum aberat, vt impuberem ſineret arrogatum iri: quod
h *copioſius A.* h *Gellius explicat. Et hæc quidem, quod ad*
conſtituendam impuberis arrogationem attinet, dicta
ſunt: videamus modo quæ ſit adhibenda ratio, in eadem
i *diſſoluenda* i. † *Et arrogatus vtique cauſa non ſubſiſten-*
5 *te, rurſus ex arrogatoris poteſtate dimitti non debet.*
Quod ſi iuſta ex cauſa ab arrogatore emancipetur, vt quia
fortè quid eorum deſignauerit, ob quæ etiam exhæredari
potuiſſet iuſtus filius, omnia ſua bona, quæ ad patrem ar-
K *rogatorem translata ſunt, recipit, ſed quam alias ex bonis*
6 *ipſius quartam fuerat habiturus,* k *perdit.* † *Sin vero*
ſine

Digitized by Google

ſine cauſa filio imputabili, vel emancipatus, vel exhæres
ſcriptus ſit, non ſolum priſtina ſua, quæ ad arrogatorem
tranſierant, ſed & ſi quæ illi aduentitio iure obuenerant
recuperant: idque non ex ſatiſdatione (quoniam pactis ta-
l lia non promittuntur l) ſed ex diui Pij conſtitutione, id
m ita præcipiente. m Sed et illi quartam partem arrogator
n ex bonis ſuis n relinquet: aut, hoc eo non faciente, eius hæ
o res præſtare tenebitur. o Quod ſi quid in fraudem arro-
gati alienatum fuerit, quaſi per Caluiſianam, vel Fauia-
p nam actionem reuocabitur. p Et iſta quarta, quia non te-
ſtatoris, ſed legis diſpoſitione debetur, per teſtatorem au-
q ferri q nequit niſi legitima ſubſit cauſa, ſicut & in filij
r naturalis legitima idem r eſt. Et in eo melioris conditio
nis eſt arrogatus, quàm naturalis et legitimus: quia poteſt
s reuocare alienata legitimæ ſuæ ab arrogatore, ſecus in s
naturali & legitimo. Neque vero illud ignorandum eſt, ſi
ex cauſa non iuſta emancipetur arrogatus, bona ipſi ſua
7 confeſtim eſſe reſtituenda: † quartam vero ex arrogato-
ris bonis non poſſe peti, niſi eo defuncto. Id quod receptius
eſt: ſatisq; & probari poteſt per verbum. Relinquere,
t quod ad vltimas voluntas pertinet. t Qua ratione, ſi fi-
lius arrogatus decedat ante arrogatorem, cum fuiſſet
emancipatus, non cenſetur tranſmiſſa facultas petendi
quartam ex arrogatoris bonis ad ſuum hæredem, tametſi
u ſibi fuerit u debita.

8 Vt caueat. † Id eſt, cautionem cum fideiuſſore ſufficien
tem præſtet: ita enim hic accipitur, licet aliàs cauere, mo-
dè promittere ſignificet, nec fideiuſſionis dationẽ eo verbo
x contineri Iuſtinian. alibi x conſtituat: Atque cauere &
ſatisdare ſic diſtinguunt Iuriſconſulti, vt qui datis fideiuſ-
ſoribus promittit, ſatiſdare dicatur: qui vero ſine fideiuſ-
y ſoribus, y cauere. Sunt tamen plures aliæ huius (cauere)
acceptiones, & quidem variæ, quas Doctores ſuis locis
z examinant. z

c Perſonæ publicæ. Id eſt, tabellario, qui publicis tabu-
a lis ſit præpoſitus. Olim huic muneri ſerui etiam a præpo
nebantur, ideoque ſerui publici dicebantur. Verum Ar-
b chadius b Imp. poſtea fluxa iam ſeruorum fide conſti-
tuit, vt publicis tabulis haud quaquam amplius ſerui præ-
ficerentur, ſed liberi loco ſeruorum. Hincq; eſt, quod Iuſti-
c nianus dixerit perſonam publicam, quam Marcellus c
d ſeruum publicum, Paulus d vero ſeruum ciuitatis, ſecun
dũ iura quibus ante Arcadij tẽpora vtebãtur, appellauit.

9 d Intra pubertatem. † Nam vltra id tempus huiuſmodi
ſatiſdatio non porrigitur: ob id fortè, quod filius arrogatus
pubes iam factus, teſtamenti habet factionẽ, vt & extra
e neos, excluſis ab inteſtato venientibus inſtituere poſſit. e

e Venturi. Vt ſunt pupillariter ſubſtituti ipſi impuberi,
vel qui aliàs inteſtato ei ſucceſſiſſent, ſi arrogatio non fuiſ-
10 ſet facta. Quis † ergo per talem arrogationem impuberis
ſubſtituti pupillariter: & legatarij (cum per arrogationem
f infringeretur f pupillaris ſubſtitutio) item & hæredes
legitimi, damnificabantur: Conſtitutum eſt, vt ſatiſdatio
interponatur de reſtituendis bonis pupilli his, qui vel ex
ſubſtitutione pupillari, vel ab inteſtato, ſi arrogatio non
11 interceſſiſſet, ad ſucceſſionem eius venturi erant. † Et hæc
ſatiſdatio vltra pubertatem non erat producenda ſiue pu-
pillares ſubſtitutos reſpicias, ſiue hæredes legitimos. Pu-
pillaris enim ſubſtitutio adueniente pubertate per ſe ex-
g tinguitur, g Arrogatus vero pubes iam factus, teſtamen
tum facere poteſt, & excluſis ab inteſtato venientibus, ſi
ita illi ſederit, extraneos inſtituere.

12 f Quartam † Et hæc quarta Arrogati dicitur, vel etiam
h Quarta h Diui Pij. Non tamen omnium bonorum ſuo-
i rum, ſed tantum portionis ipſi ab inteſtato i debitæ: (li
cet quidam contrarium teneant) ne melioris cenſeantur cõ
ditionis eſſe filij arrogati, quam legitimi & naturales, quo
rum legitima pariter nõ eſt omnium bonorum patris, ſed
13 ſolum partis debitæ ab inteſtato †. Sed an arrogati quar
K ta hodie vſque ad trientẽ ſit aucta, ſicut in legitimis & K
naturalibus? Et communiter obtinuit, iſtam quartam nõ
l eſſe ad trientem protenſam: tum quia in Nouella l ſcri-
ptum eſt, in iis ſolummodo perſonis legitimam eſſe au-
ctam, quibus ante querela inofficioſi teſtamenti compete
bat: impuberi autem arrogato, querela hæc non competit,
cum ordinarium habeat remedium ex Diui Pij conſtitu-
m tione. m tũ quia in correctoriis, n tametſi par, vel etiã
n maior ſubſit ratio, illicita eſt extenſio, niſi ſit expreſſum.
Contra plerique cenſuerunt, non in his tantum perſonis
auctam, quib. querela competit, ſed etſi aliud quoddam re
medium detur, quod ſit loco querelæ, vt eſt diui Pij conſti
tutio, quæ cum ſit vice querelæ ſurrogata, eiuſdem debet
o naturæ & effectus o cenſeri. In quo ego ſubſiſto, cũ mi-
p nimè tutum ſit, in materia correctoria per ſubauditos p
intellectus procedere.

ADDITIONES.

a Alex. in l.1. de offic. eius cui mand. eſt iur.
b l. pen. § 3. de adopt.
c l. in adopt. 5. ff. eod.
d Pro domo ſua.
e l. fi. C. de authori. præſtan.
f l. nec ei 17. §. 6. & aliis nonnullis ll. ff. de ado.
g l. 2. & ibi glo. C. eod. tit.
h lib. 5. cap. 9.
i §. aliud quoq; in Nou. vt cum de appel. cog.
K l. vlt. ff. ſi quid in frau. patro.
l Dd. in l. ſtipulatio hoc modo concepta 61. ff. de verb. obl.
m d l. vlt.
n d. l vlt. & l. ſi arrogator 22. ff. eod.
o d. l ſi arrogator.
p d. l. vlt.
q Secundum Iaſ. hic.
r Aut. nouiſſ. C. de inof. teſt.
s l. 1. in fi. ff. ſi quid in fraud. patr. l non vſq; ff. ſi quis a pa. manu-
miſſ. fue.
t l. fi. in fi. ff. de tab. exhib & probatur in li. 1. §. ſi imp. ff. de col. bo.
u l. 1. C. de cad. toll.
x In l. 3. C. de verb. ſignif.
y l. 2. §. 6. de iud.
z In l ſatiſdationis de verb. ſig.
a d. l nec ei 17. de adop. l. vlt. quod cuiuſq; vni. nom.
b l generali, 3. C. de tabulariis &c.
c d. l. nec ei.
d d. l. vlt.
e Dd. latè in l. ſi arrogator ff. hoc tit.
f d. l. nec ei, § et cum, ff. hoc tit. § nõ tamẽ inſ. quib mo. teſt. in fi.
g § qua ratione in fi inſ. de pupill. ſubſtit.
h l. Papinia. 8 §. ſi quis impubes ff. de inof. teſt. l. 1. §. ſi impub. ff.
de coll. bon & d l ſi arrogator.
i Gl. hic & d. l. ſi arrogator. vbi etiam Bald. in 11. oppoſ.
K Per Auth nouiſſima, C. de inof. teſt. & in Auth. de triẽt & ſem.
l in d. §. 1. de trient. & ſemiſ.
m tex. in l. Pap. §. ſi quis impubes de inof. teſt. Vide quæ dixi in §.
tam autem inſ de inof. teſt
n In Auth. quas actiones vbi communiter. Dd C. de ſacroſ. eccl.
o l. ſi cum 10. §. qui iniuriarum ſi quis caut.
p Per l. ſing. in ca. cupientes. §. quod ſi per 20. de elect. in 6.

---

§. Minorem natu.

1 Adoptans debet plena pubertate præcedere adoptandũ.
2 Plena pubertas octodecim annis definitur.
3 Ætates quomodo diſtinguantur, a Iuriſconſultis.
4 Infantia, adoleſcentia, iuuentus, ſenectus.

Minorem natu, maiorem non poſſe adoptare pla-
cet: adoptio enim naturam imitatur, et pro monſtruo
eſt, vt maior ſit filius, quã pater. Debet itaque is, qui
ſibi

Digitized by Google

ſibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, id eſt, decẽ & octo annis precedere.

1 Maiorẽ† *natu minor adoptare non poteſt: debet enim adoptans, plena pubertate eum, quem adoptare vult præ-*
a *cedere.* a *Quod ideo eſt, quoniã adoptio naturam imitatur, quæ pro monſtruo eſt, patrem filio non eſſe grandio-*
b *rem. Quamobrem Cicero* b *adoptionẽ non valuiſſe, qua Tribunatum conſecutus eſt Clodius, ex ætate potiſſimum probat.* Cum, *inquit*, factus es filius eius, cuius p ætatẽ eſſe pater potuiſti. Dico apud Pontifices, nego iſtam adoptionẽ Pontificio iure factã, primũ quod hæ noſtræ ſint ætates, vt is, qui te adoptauit, tibi loco filij
2 per ætatẽ eſſe potuerit: *& cætera quæ ſequuntur.*† Plenã *autem* pubertatẽ *Iuriſconſultis octodecim annorũ ſpacio definiri placuit. Quamuis enim ad iuſtas nuptias ętas quatuordecim annorum ſufficiat, quia tamen in adoptionibus electione res agitur, firmitate quadam opus eſt iu-*
c *dicij, quam aſſecutus cenſetur is, qui decimumoctauum* c
d *attigerit annum. Sic iuxta formam a diuo* p *Hadriano ſancitam, alimenta legata maſculis vſq; ad XVIII. fœminis ad XIIII. annum, pietatis intuitu & pueritiæ fauo-*
3 *re præſtantur.*† *De differentijs vero ætatum, quemadmodum ſint diſtinguendæ, varia fuit apud veteres ſententia, quam referre in præſentia ſuperſedeo: ſufficiat perſtrinxiſſe paucis, quot ætatis gradus commemorent, qui longe prudentius cæteris ſcriptoribus hac in re diſtinxiſſe nobis*
4 *videntur.*† Infantiam *ad ſeptimum vſque annum accepe*
e *runt.* e Pubertatem *ſeu adoleſcẽtiam à quartodecimo initium ſumere, vigeſimoquinto perfici, iuuentutem inde appellari, cui certus numerus non ſit conſtitutus, ſed ex habitu corporum & conſuetudine eum ad cuius nationem pertinet, exiſtimarunt: vt qui adhuc inter ſeniores nume-*
f *rari nõ cœpit, quo iuuene habeatur, atque ita Marcellus* f *reſpondit. Eodem modo & de ſenecta iudicandum: niſi quod ab oneribus perſonalibus maiôres quinque & quin-*
g *quaginta annis, tãquam ſenes* g *excuſantur: à tutela verò vel cura, qui ſupra ſeptuaginta annos vixerunt. Exiſtimauit Bartolus, qui vetum dicit, de adulto intelligere: perinde ac ſi eadem ſit conditio, cum vir factus fuerit, vel*
h *cum adultus erit. Sed hanc Alciatus* h *ſententiam confutauit.*

ADDITIONES.

a l.ſi pater 15. in fi. l.arrogato. 40. §.non tantum, ff.de ado.
b In orat. pro Domo ſua ad Pontifices.
c §.fi. ſup. quib. ex cau. ma. non liceat.
d l.Mela. 14. §.1 ff.de alim. & ciba. leg.
e l.1. §.1. de adm. tut. l.1. ff.de mino.
f l.non alter 69. ff.de leg. 3.
g l.fi. C. qui æta. ſe excuſ.
h lib. 4. Diſpunc c. 12. & l.pueri. ff.de verb. ſign.

§. Licet autem.

1 *Poteſt quis adoptare in locum nepotis, & deinceps, etſi filium non habeat.*
2 *Carens vxore adoptare non prohibetur.*

Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamuis filium quis non habeat.

1 Liberum † *eſt, non ſolum in filij, ſed & in nepotis, neptis, pronepotis, proneptis, aut porro deſcendẽtium locum adoptare, tametſi filium quis non habeat. Quãquam hoc a natura videatur remotũ eſſe, cum non poſſit quis naturaliter habere nepotem, qui caret filio filiaue: quia deficien*
2 *te cauſa, deficit quoque effectus.*† *Sicut & is qui vxorem*
a *nunquam habuit, non prohibetur* a *adoptare: cum tamẽ naturaliter non poſſit habere liberos, qui vxore caret. Sed in hoc adoptio non imitatur naturam, quod forte in fauorem adoptiuorum, eorumque qui carent ſobole, introdu-*
b *ctum eſt. Vel* b *poteſt dici, cum hoc ſit accidẽtale, quod quis, qui aliàs ad procreandam ſobolem idoneus eſt, filium vel vxorem non habeat, ideo in adoptione non eſſe conſiderandum.*

ADDITIONES.

a l.& qui vxores, 30. ff.eod.
b Argu. §.ſed & illud. inf. eo. tit.

§. Et tam filium.

1 *Filius in locum nepotis, & contra, adoptari poteſt.*
2 *Frater non poteſt per adoptionem conſtitui.*

Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare poteſt, quam nepotem in locum filij.

1 Filium † *alicuius in locum nepotis, & contra nepotẽ in locum filij adſciſcere permiſſum eſt, idque textus noſter*
2 *ſatis docet.*† *Frater tamen per adoptionem nequit conſti-*
a *tui, nec in fratris locũ adoptare quiſquam* a *poteſt. quod ideo eſt, quia legibus naturæ, quam ducem habet adoptio,*
b *minimè cõſentaneum* b *eſt, vt frater a fratre procreetur.*

ADDITIONES.

a l.nec apud, C.de hær. init.
b Gl. ibid.

§. Sed ſi quis.

1 *Verus intellectus huius §.*
2.3 *Si cui præiudicium imminet, certiorandus eſt, atque vocandus.*
4 *Auo dante in adoptionem nepotem ex filio, quare filij, conſenſus non requiratur.*

Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex filio quem habet iam adoptatum, vel quaſi ex illo, quẽ naturalem in ſua poteſtate habet; eo caſu & filius cõſentire debet, ne a ei inuito ſuus hæres b agnaſcat. c Sed ex contrario, ſi auus ex filio nepotem det in adoptionem, non eſt neceſſe filium conſentire.

1 a Ei inuito.† *Hæc verba, meo iudicio, coniunctim ſunt legenda,* Ei inuito, *id eſt, filio inuito, nãq; alterutrum ad auum rectè retuleris. Senſus enim eſt, ne filius nepotem*
a *cohæredem ſuum & neceſſarium* a *inuitus ac nolens accipiat. Nam ſi admittamus, poſſe adoptari nepotem tanquam ex filiofamilias, non interuenientes eiuſdem filij voluntate, illud ſequetur inconueniens, quia nepos adoptatus, poſt aui obitum recaſurus eſt in filij, tanquam ſui patris poteſtatem, eoque poſt defuncto, agnaſcetur nepos adoptatus patri ſuo, id eſt, aui filio, vt ipſum, ſi ſuum non interpoſuit conſenſum, etiam inuitus ſit habiturus hæredem ſuum, Et iſte intellectus eſt amicior literæ magiſque conueniens. Ex hoc textu ſic declarato, colligenda eſt re-*
2 *gula.*† *Si quid in alicuius vergat damnum, illi cui damnum imminet, actum eſſe notificandum: Aequitas enim ipſa ſuadet vt id quod geritur, ad probetur ab his quos cau-*
b *ſa attingit, quiq; lædi, ac proinde contradicere* b *poßunt. Idq; non modo in adoptione procedit, ſed & quolibet alio*
3 *actu, vnde aduerſarius lædi poſſet.*† *Semper enim fieri de-*
c *bet citatio* c *eius, cui præiudicari poteſt. Sic quando vel Principis vel Pontificis interpretandum eſt reſcriptum,*
d *vocãdi ſunt hi qui ex eo lædi poßunt. Et ſi antiqua,* d *vetuſtateque quaſi conſumpta inſtrumenta ſunt renouanda,*

citandus

citandus eſt aduerſarius cuius intereſt. Quod idem obti-
e *net, ſi inſtrumentum fortè ſit amiſſum, petaturque* e *reſi-*
f *ci. Qualiter autem miſſio* f *ſit probanda, ad noſtram au-*
lam nunc non pertinet.

b Agnaſcatur. *Efficiatur ſuus.*

4 *c* Sed ex contrario.† *Ratio eſt, quia cum auus vtrum-*
que, & filium & nepotem, in ſua habeat poteſtate, ideo
nepotem poteſt vigore iſtius poteſtatis in adoptionem al-
teri dare, patre nepotis, id eſt, filio aui non conſentiente.
Hoc enim caſu non ita læditur filius, ſicut ſuperiori, præſer
tim ſi detur in adoptionem extraneo: ideo quod auo mor-
tuo recaſurus eſt in poteſtatem ſui patris naturalis.

ADDITIONES.

a §.ſi autem, infra, de hæred. qual. & diff.
b l.namq; ita, Diuus, quæ ſemper alleg. ff. eo. tit. l. vnoquoq. ff. de re iud.
c Bar. Bal. & alij, in d. l. namq; ita.
d In Aut. de hæred. & Falc. §. 1.
e l. chirographis ff de adm. tut.
f Vide c. olim. de priuile. Cy. in Auth. ſi quis in aliquo, C. de edend.

§. In plurimis.

1 *Filius adoptiuus alteri in adoptionem dari poteſt.*
2 *Adoptiuos & naturales liberos pari iure cenſeri.*
3 *In quibuſdam tamen differunt.*
4 *Filius arrogatus quando quartam perdat.*

a In plurimis autē cauſſis aſſimilatur is, qui adopta
tus vel arrogatus eſt, ei qui ex legitimo matrimonio
natus eſt: & ideo ſi quis per Imperatorem, vel apud
Præſidem prouinciæ *b* non extraneum adoptauerit
poteſt eundem in adoptionem alij dare.

a Cum ſupra *dictum ſit, adoptionem imitari* a *natu-*
ram: ideo hoc loci rurſus annectitur affinitas quadam
1 *inter filium adoptiuum, & ex iuſtis nuptijs editum.† Sicut*
enim is poteſt alteri in adoptionem dari: ita & filius ado-
ptiuus poteſt: exceptis aliquot caſibus, quos Accurſius hic
recenſet.
2 *a* In plurimis.† *Non præteriti naturalium & legitimo*
b *rum exemplo teſtamenta* b *rumpunt: eiſdem (iudicio pa*
tris per bono. Poſſeſſ. contra tabulas reſciſſo) legata ſicut
c *iuſtis* c *liberis præſtantur, & conſeruantur, Decurionatus*
d *honores ac priuilegia ad inſtar naturalium liberorum* d
3 *conſequuntur.* † *In quibuſdam tamen ſecus eſt. vt ecce,*
emancipati naturales per prætoris beneficiū retinent gra-
dum liberorum: adoptius autem emancipatus perdit, &
e *in iure liberorum eſſe* e *deſinit, nec a prætore adiuuatur.*
b Non extraneum *Notanter dicit*, Non extraneum:
quia ſi extraneum adoptaret non tranſiret in eius pote-
f *ſtatem, & ideo non poſſet* f *eundem alteri in adoptionem*
4 *dare.† Cæterum inueſtigant plerique quando filius arro-*
gator emancipat filium ſine cauſa, tunc tenetur ei tradere
quartam ſuorum bonorum: & hoc eo non faciente, hæredes
g *præſtare* g *tenebuntur. Aliquando emancipat ipſum ex*
cauſa filio imputabili, proueniente ex delicto filij arroga-
ti: & eo caſu perdit quartam, aliquando emancipat ex cau
ſa, non ex delicto filij, ſed aliàs ex fonte honeſtatis profici-
h *ſcente: & eam* h *non amittit.*

ADDITIONES.

a §. minorem ſup. eo. l. adoptio, ff. eo.
b §. adoptius, inf. de exhæ. libe.
c l. 1. §. vlt. de leg. præſtan.
d l. cum adoptiuum, C. de decu. lib. 10.
e minus inf. de hær. quæ ab inteſt. defer.
f §. ſed hoſtic. ſupra eod.
g l. vlt ff. ſi quid in fraud. patr. l. ſi arrogator, ff. eod.
h De hoc vide ſup. eo. §. cum autem impub.

§. Sed & illud.

1. 3 *Caſtrati & ſpadones quomodo differant.*
2 *Spadones adoptant, caſtrati non.*
4 *Tria impotentium genera deſcribuntur.*
5 *Thlaſia & Thlybiæ qui.*

Sed & illud vtriuſque adoptionis & cōmune eſt,
quod & ij, qui generare non poſſunt (quales ſunt ſpa
dones) adoptare poſſunt; caſtrati autem non poſſunt.

1 Caſtrati † *dicuntur, quibus teſtes naturaliter deſunt:*
ſpadones, *quib. violenter detracta eſt virilitas, a Greco*
verbo σπάω, *quod eſt aufero, auello. Caſtrati ergo ſunt na-*
tura impotentes ad generandum: ſpadones, vero ſolum per
2 *accidens.† Eam itaq; ob cauſam adoptant ſpadones, ca-*
ſtrati non: quod natura magis in honore generandi, &
conſuetudo ſpectanda eſt, quam temporale vitium aut va-
a *letudo, propter quam abdicatur homo a generandi* a *fa-*
cultate. Impedimentum certè naturæ fortius obſtat, quam
b *accidens. Nam per manus traditur,* b *fictionem legis non*
porrigi ad ea, quæ ſunt ſecundum naturam impoſſibilia, eſ
3 *ſe, & fuiſſe.† Aliquando autem ſpadonum nomine omne*
c *genus euiratorum continetur. Vlp.* c *ſcribit.†* * *Quan-*
* *quam idem perſpicuè tria impotentium genera* d *conſti-*
4 *tuat. primo Hypoſpadorum, qui & coire, & vitio ſublato*
d *generare poſſunt: & hi dicuntur, qui membris quidem*
ſunt integris & incorruptis, ſed naturæ tamen vitio quo-
e *dam affecti, generare prius non poſſunt, quam vitium* e
ſublatum ſit; & hi vxores ducere, & adoptare, ſuumque
f *hæredem adſciſcere* f *non vetantur. Deinde ſpadonum,*
qui coire quidem poſſunt, generare autem non poſſunt, cū
naturæ vitio perpetuo & inſanabili affecti, ſteriles ſint
quibus olim pleraſque mulieres, quæ non concipere, ſed
iniri cupiebant, vſas eſſe Iuuenalis Sat. 6. conqueritur,
Inquiens.

Sunt quas Eunuchi imbelles, ac mollia ſemper.
Oſcula delectent, & deſperatio barbæ.
Et quod abortiuo non eſt opus.

Tertiò denique caſtratorum, qui neq; coire, neque ge-
5 *nerare queunt; † & hi dicuntur vel Ectonicæ quib. teſtes*
exſecti ſunt, vel Thlybiæ, quibus colliſi ſunt teſtes: vel
g *Thlaſiæ ſeu Thlybia, quib.* g *attriti. Atq; hi in iure ci-*
uili multum differunt ab ijs, quos propriè ſpadones dici
retulimus. Caſtrati enim nec vxorem ducere, nec matri-
monij cauſa manumittere, nec adoptare poſſunt. Hac au-
tem ratio eſt differentia, quia caſtrato ea pars corporis ab-
eſt, ſpadoni non abeſt, licet infirmitas valetudinis ei ad
generandum impedimento ſit. Hinc triuialis ille verſi-
culus.

Caſtratos natura facit, violenta ſpadones.
Improbitas: amor eunuchos & fęda libido.

ADDITIONES.

a l. ſi quis poſthumo, ff. de libe. & poſthu.
b l. ſi ſeruo, §. ſpadones. ff. de iure dot.
c l. ſpadonum. vbi Alc. ff. de verb. ſig.
d l. 16. ff. de lib. & poſthu. vide.
e Galen lib. de vſu par. 15.
f l. 2. & l. 40. §. 1. hoc tit.
g d. l ſpadonum & l. 4. de Sica.

§. Fœminæ.

Digitized by Google

§. Fœminæ.

1 *Fœminæ non poſſunt adoptare.*
2 *Patria poteſtas non habet locum in matre.*
3 *Mulieris conditio quandoque deterior conditione viri.*

a Fœminæ quoque adoptare nõ poſſunt, quia nec naturales liberos in ſua poteſtate habent: ſed *b* ex indulgentia Principis, ad ſolatium liberorum amiſſorum adoptare poſſunt.

1 Fœminę. † *Fœminę adoptare prohibentur, niſi ex Prin*
cipali indulgentia in ſolatium amiſſorum liberorum in
a *acie Principis, aliaue magna quapiam* a *ex cauſa. Nam*
b *cum non habeant in poteſtate filios,* b *ne per obliquum*
c *cõcedi videatur, quod directo prohibetur,* c *ipſis adoptio*
non permittitur. Præterea non eſt in mulierum pote-
ſtate generare filios per naturam: ergo non conceditur eis
d *adoptare p artẽ,* d † *Quare nec patriæ poteſtatis* e *ef*
2 *fectus in matre locum habebunt.* † *In multis enim condi-*
e *tio mulierum* f *deterior eſt, à multis repellitur mulier, in*
3 *quibus admittitur* g *vir. Sed & hoc clariſſimis viris, id*
f *eſt, Comitibus Palatinis, non niſi ſpecialiter & nomina-*
g *tim per Reſcriptum Principis delegari poteſt, quod ſupra*
quoque diximus.

b Ex indulgen. *Ita tamen, vt non plus iuris per talem adoptionem aut filius aut mater aſſequantur, quàm adepti per naturam fuiſſent: ergo non erunt in poteſtate matrum tales adoptiui.*

ADDITIONES.

a Io. Fab. hic per tex. in l. ſi ſuſpecta. §. fin. ff. de inoff. teſt.
b §. extranei. inſ. de hær. qua. & diff.
c l. oratio, ff. de ſponſal.
d Por. hic.
e Qui enumerantur per gl. ſup. de pat. pot.
f l. in multis & ibi glo. & Dd. ff. de ſtat. hom.
g Gl. in l. 2. ff. de reg. iur.

§. Illud proprium.

1 *Sacrum oraculum pro reſcripto principis, & oracula vnde dicta.*
2 *Arrogato aliquo ipſe cum omnibus ſuis in poteſtatem arrogantis tranſit.*
3 *An arrogatus poſſit ſibi aliquid proprij reſeruare.*
4 *Hiſtoriæ veterum cognoſcendę iuris ſtudioſo.*
5 *Octauius Auguſtus quomodo Tiberium adoptauit.*
6 *Exemplis quandoque innitendum.*

Illud propriũ eſt adoptionis illius, quæ *a* per ſacrum oraculũ fit, quod is qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe arrogandũ dederit, non ſolum ipſe poteſtati arrogatorijs ſubijcitur, ſed eius etiã liberi *b* in eiuſdem fiunt poteſtate tãquã nepotes. *c* ſic etenim Diuus Auguſtus non ante Tiberiũ adoptauit, quàm is Germanicum adoptaſſet: vt protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

1 *a* Per ſacrum oraculum. † *Id eſt, per autoritatem & reſcriptum Principis: de arrogatione enim loquitur. Nec eſt rarum in legibus vt Principis reſponſum ſeu reſcriptum, ſacrum oraculum dicatur.* Oracula *quidẽ ab eo ipſo appellata eſſe, Cicero in Topicis inquit, quod eſt in his Deorum oratio. Sed quia Romani principes aliquid maieſtatis ſuperhumanę ſibi attribuerunt, Deorumque ſe in numero eſſe falſo ſibi perſuaſerunt, factum eſt, vt eorum reſponſum* oraculum *diceretur. In Codice vero oraculum Impp. appellans iuſſum Principis ipſius ore ſine vllo re-*
a *ſcripto & adnotatione* a *pronunciatum, Adnotatio autem eſt, quæ ſcriptis tantum, vt Pragmatica, quæ adhibita cauſæ cognitione, in modum ſententiæ vel ad alicuius vniuerſitatis preces.*

2 *b* In eiuſdẽ fiunt poteſtate. † *Hinc diſce, quod ſi is qui*
ſui iuris eſt, ſit arrogatus, tunc non ſolum ipſe, ſed & filij
eius, etiam adoptiui, in arrogatoris poteſtatem tranſeant,
b *& nepotum* b *vicem obtineant: idq; non ſolum in natis,*
ſed etiam in naſcituris, atq; his qui iure poſtliminij re-
deunt, vel qui in vtero fuerunt, dum arrogarentur, locum
habeat. Transfert autem arrogatus omnia ſua bona ad ar
c *rogatorem, maximè quod ad vſumfructũ* c *attinet.* † *Sed*
3 *an arrogandus nihil accipere valeat, & ſibi reſeruare de*
d *bonis ſuis poſſit? Et communiori* d *calculo concluſum eſt,*
non poſſe. Nec enim valet aliquid paciſci contra rei ſub-
e *ſtantiam vel naturam, licet hoc contra naturalia* e *poſſit*
fieri.
c Sic etenim D. Auguſtus. *Octauium Auguſtum exẽ-*
pli cauſa adducit, in quo explicando non mediocriter ine-
4 *ptit Accurſius, hiſtoriarum cognitione deſtitutus.* † *vt*
vel hinc appareat, hiſtorias veterum penitus perſpectas
eſſe debere iuris cãdidato. Quoties enim Accurſius in vno
titulo De origine iuris enarrando, hiſtoriarum ignoran-
tia hallucinatus eſt; ne dicã quid in vniuerſis Pande-
ctarum tractatibus factum ſit. Sed vt rem ipſam explice
5 *mus, ita ſe res habet.* † *Cum Cæſar Auguſtus Liuiæ ſuę*
impulſu magis (quemadmodum Egnatius in Tiberio ſcri
ptum reliquit) quam ſuopte iudicio, Tiberium ex Liuia
Druſilla priuignum, adoptare decreuiſſet, non prius id fe
cit, quam Tiberius Germanicum ex Druſo fratre natum
adoptaſſet: & ſic eunte Germanico in familiam & pote-
ſtatem Tiberij, deinde vterque per vnam arrogationẽ ve
niret in Auguſti poteſtatem, Tiberius quidem in locum
f *filij, Germanicus vero nepotis. Idem eſt apud Suetoniũ* f
6 *in Tiberio, & in Caligula à principio.* † *Ex hoc igitur ar*
gumentum poteſt elici, exemplis quandoque innitendum
g *eſſe, præſertim ijs, quæ aut ſecundum* g *leges producun*
h *tur, aut conſuetudinem faciunt,* h *aut legibus non defi-*
i *niuntur. Aliàs enim non* i *exemplis, ſed* K *legibus eſt*
iudicandum.

ADDITIONES.

a l. iubemus. C. de ſac. ſan. ecc. l. vlt. C. de diu. reſcrip.
b l. 2. §. hoc vero proprium l. ſi paterfa. & l. arrogato. ff. eo. tit.
c §. 1. inſ. de acq. per arrogat.
d De hoc glo. & Bal. in d. l. ſi paterfam. & l. vbi ita donatur. ff. de mo. cauſ. mor. cap. fin. de con. ap.
e per l. pacta conuenta, & ibi gl. de contrahen. empt.
f cap. 15.
g Vt in hoc §.
h l. de quib. ff. de legib.
i l. 1. §. cauſam, ff. de poſtul.
K l. nemo, C. de ſent. & interlocut. omn. iudi. cum ſimilib.

§. Apud Catonem.

1 *Etiam ſerui poſſunt adoptari.*
2 *De Marco Catone, Cenſorini filio.*
3 *Seruus efficitur liber per adoptionem.*
4 *Seruus libertatem conſequitur, ſi a domino nominetur filius.*

a Apud Catonẽ bene ſcriptum refert antiquitas, ſeruos, ſi à dominis adoptati ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. *b* Vnde & nos eruditi, in noſtra cõſtitutione etiam ſeruum, quem dominus actis interuenientibus filiũ ſuum nominauerit, liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum ei non ſufficiat.

a Non

1 a Non † igitur ſolum liberæ perſonæ, ſed etiam ſeruilis
conditionis homines adoptari poſſunt, ita vt adoptione
2 ſubſecuta tollatur ſeruitutis macula. † Marcus autem Ca-
to, cuius hic meminit Imperator, iuriſconſultus fuit ſuæ
ætatis doctiſſimus, Cenſorini filius, qui egregios de diſci-
plina libros reliquiſſe legitur. De eo multa lectione digna
a require apud Zaſium a præceptorem noſtrum, & Gel-
b lium. b † Ob id autem ſeruus in adoptionem receptus,
3 ſine præcedente aliqua manumiſſione conſtiſtim fit liber,
quia cohærere non poſſunt ſpecie differentes poteſtates;
patria, ſcilicet & dominica, vt aliquis eiuſdem hominis
verus filiusfamilias ſit, & verus ſeruus. Et hic modus
c etiam pertinet ad reliquas c manumittendi ſpecies.
4 b Vnde & nor. † Obſerua alium manumiſſionis modū,
per nominationem filij, hoc eſt ſi dominus coram iudice
d ſeruum ſuum nominauerit filium, eo ipſo d libertatem
conſequitur. Non tamen fit filius, nec acquirit ius filiatio-
nis, quia ſunt verba tantum narratiua, quæ nihil diſpo-
e nunt. e Plerumque tamen is qui nō eſt filius, ſi vel extra
iudicium ita nominatus eſſe probetur poſſeſſionem iſthinc
f & præſumptionē filiationis acquirit, contra eam tamen f
probatio recipitur. Cæterum de perplexo illo, cuius Accur
g ſius g meminit, Si quod ago, non valet vt ago, valeat
h tamē vt valere poteſt: adeundus eſt Alciatus, h & Sa
i lomonius, i qui admodum eruditè hanc rem declarant.

ADDITIONES.

a l.1.§.hoc ſectatus ff.de orig.iur.
b lib.14.c.18.
c ſupra de lib.§.multis cum ſeq.§§.
d l.vnica.§.ſimiliq; modo, C.de Lat.lib.toll.
e l.non epiſtolis, C.de probat.
f d.l.non epiſtolis.& l.Imperatoribus.C.de prob.
g Hic in verbo actis.
h lib.1.παρεδ.cap.6.
i l.Gallus.§.quidam recte, ff.de libe.& poſthu.

QVIBVS MODIS IVS PATRIAE poteſtatis ſoluitur. Tit. XII.

In Rubr. tit.

1 Anacephalæoſis ſuperiorum.
2 Cauſa poteſtatis dominicæ.
3 Poteſtas dominica quomodo ſoluatur.
4 Cauſa poteſtatis patriæ.

1 DICTVM † eſt ſupra, perſonas, qui alieni iuris ſunt
eſſe partim in poteſtate dominorum, partim vero in pote-
2 ſtate parentum. † Et cauſſas dominicæ poteſtatis didici-
mus eſſe, natiuitatem & captiuitatem, de iure Gentium:
a item ſui ipſius venditionem, de iure ciuili. a † Traditi
3 quoque ſunt modi, per quos ſoluitur illa poteſtas dominica
b quales ſunt, b manumiſſio, c inſtitutio hæredis, ſerui d
c adoptio, & nominatio e filij in iudicio. † Sed & cauſas pa
d triæ poteſtatis eſſe expoſitum eſt, matrimonium, legitima
e tionem filij naturalis, & adoptionem. Nunc ergo rerum
4 tractādarum ordinata ſeries expoſcere videtur, vt doceа-
mus, quibus modis ac rationibus patria poteſtas conſtituta
diſſoluatur: eaq; ratione ſic inſcribitur præſens titulus, in
quo ſex enumerantur modi, quos ordine explicabimus.

ADDITIONES.

a §.Serui autem ſup.de iure perſ.
b §.multis autem ſup.de lib.
c §.1.& ſeq.inſ.quib.non eſt permiſſ.fac.teſta.
d §.vlt.ſup.tit.prox.præced.
e d.§.vlt.

Ad princip. tit.

1.2.4 Poteſtas patris morte diſſoluitur naturali, & quomo
do in hoc ſit diſtinguendum.
3 Subiectus iuri alterius, in poteſtate alium habere nequit.
5 Verbum, Cadere, variè accipitur.

Videamus nunc, quibus modis ij, qui alieno iure
ſunt ſubiecti, eo liberentur. Et quidem quemadmo-
dum liberentur ſerui à poteſtate dominorum, ex ijs
intelligere poſſumus, quæ de ſeruis manumittendis
ſuperius expoſuimus. Hi vero qui in poteſtate paren
tis ſunt, mortuo eo, ſui iuris fiunt. Sed hoc diſtinctio-
nē recipit: nam mortuo patre, ſanè omnimodo filij
filiæue ſui iuris efficiuntur. Mortuo vero auo, non
omnimodo nepotes nepteſque ſui iuris fiunt: ſed ita,
ſi poſt mortem aui in poteſtatem patris ſui recaſuri
non ſunt. Itaque ſi moriente auo, pater eorum viuit,
& in poteſtate patris ſui eſt: tunc poſt obitum aui, in
poteſtate patris ſui fiunt. Si vero is, quo tēpore auus
moritur, aut iam mortuus eſt, aut per emancipatio-
nem exijt de poteſtate patris: tunc ij, qui in poteſta-
tem eius cadere non poſſunt, ſui iuris fiunt.

1 Prima † ſpecies per quam filius egreditur poteſtatem
a patriam, eſt mors naturalis: quæ vt reliqua a omnia, ita
etiam patriæ poteſtatis nexum diſſoluit. Sed hoc auo mor
2 tuo, patreque ſuperſtite, diſtinguitur. † Nam ſi eo tempo-
re quo auus moritur, filius ſit in eiuſdem poteſtate, nepos
hic in patris ſui poteſtatem recidet: qui in poteſtate aui
b paterni non autem patris ſui b fuit: idq; propter reueren
3 tiam, quam debemus ſtirpi. † Etenim qui alterius iuri
c ſubiectus eſt, alios in poteſtate habere non poteſt. c † Sin
4 vero iam pater ſuus obierat, vel ſui iuris factus fuerat,
mortuo auo, ſui iuris nepos efficitur: niſi fortè per dignita-
d tem exiuiſſet. d Sed etſi filius naturalis antea emancipa
tus, poſtea ſit a patre adoptatus, nepos in eius, id eſt, patris
e ſui poteſtatē non reuertitur. e Fuit enim quaſi liberatus
f hic nepos a patris ſui iure. f eo ſcilicet patre emancipato,
quod non debeat in eius recidere poteſtatem: & qui libe-
ratus eſt, poſtea reuerti non poteſt, niſi per adoptionem, vel
g niſi ingratus exiſtat. g † Et obſerua hic, hoc verbum, ca-
5 dere in poteſtatem: pro redigi, h accipi. Habet ſanè hoc
h verbum Cadere, plures egregias & vetuſtas translatio-
nes. Sic Cadere pro republica, eſt occidi, mori: Cadere
commode, pro contingere, accidere. Cadere in ſuſpicio-
i nem, in deliberationem, pro incidere, venire: cauſam, i
litemue perdere. Cadere cauſa, pro amittere, Cadere ami
cos, Cadere vultus, verba, pro frangi, perire, debilitari.
K Cadere pro Rep. hoc eſt, occidi, K mori. Item cadere in
l commiſſum apud l Martianum dicitur, cuius dominium
m fiſco acquiritur m ob crimen.

ADDITIONES.

a In Auth de nup.§ deinceps colla.4.
b § fi.ſup de pa pot.
c l.ſic eueniet.ff.ad l.Iul.de adult.
d vide quæ dicam inf eo §. filius famil.
e l.ſi pater filium.ff.de adopt.
f Hęc iō eſt gl.in d.l.ſi pater.& fundatur ex l.g liberatus eod.tit.
g l.1.C.de ingr.lib.
h Et hic in reg.
i in l.Stichum §.pen.de ſolu.§.ſi quis agens.inf.de actio.
K § filij autem.inf.de excuſ.tut.
l l.fi.in princ de publica.
m l.cum commiſſa, ff.eod.

§. Cum autem is.

1 *Deportationis tollitur poteſtas patria.*
2 *Deportatio quid?*
3 *Interdictio aquæ & ignis.*
4 *Eadem abolita, & in eius locum deportatio ſuffecta.*
5 *Deportationis cauſſa & effectus.*
6 *Apolides quis dicatur.*
7 *Deportatus ea tantum perdit, quæ ſunt iuris ciuilis.*
8 *Deportatione tam patris quam filij, poteſtas patria cecidit.*
9.11 *Deportare qui poſſint.*
10 *Præſes deportare non poteſt, & reiecta Bar. opinio.*
12 *Deportatus in integrum reſtitutus omnia priſtina iura recuperat.*
13 *Principis beneficium ſine alterius iniuria accipiendum.*
14 *Indulgere, & reſtituere, differant.*
15 *Relegatio quid.*
16 *Quomodo differat a deportatione.*
17 *Duo relegatorum genera.*

a Cum autem is, qui ob aliquid maleficium in inſulam deportatur, ciuitaté amittit: ſequitur, vt qui eo modo ex numero ciuium Romanorũ tollitur, perinde quaſi eo mortuo deſinãt liberi in poteſtate eius eſſe. b Pari ratione, & ſi is, qui in poteſtate parẽtis ſit, in inſulam deportatus fuerit, deſinit eſſe in poteſtate parentis. c ſed ſi ex indulgentia Principis reſtituti fuerint, per omnia priſtinum ſtatũ recipiunt. d Relegati autem patres in inſulam, in poteſtate liberos retinent. Ex contrario liberi relegati in poteſtate parentum remanent.

1 a *Alter † modus hic proponitur, per quem eximuntur liberi a ſacris parentum, videlicet* deportatio: *quæ etiam*
a *inter iudicia capitalia refertur a Iuſtiniano.* a † *Eſt au-*
2 *tem* deportatio *nihil aliud quam perpetuũ* b *in inſulã*
b *ſiue exilium, propter aliquod maleficium capitale condem-*
natio. Nam cũ olim Romani in homines malos, & Reip. perniciosos abominarentur carnificinam exercere, & à malis hominibus ſocietatem ciuilem purgare deſiderarẽt,
3 † *primo facinoroſos interdicto vſu ignis & aquæ mulcta-*
c *bant, quos ſicut his duobus, calore & humore,* c *vitam hominis conſtare, ita interdicto eorundem vſu, non conſiſtere credebant, quorum ſe indignos maleficiis reddiderant. Deinde vero propagato ex inſularũ adiectione imperio, facinoroſos deportandi vſus inualuit, qui veluti mortui, eiecti in alias ſedes migrare creduntur, ita in inſulas quaſi in alterum orbem delati omnibus exuti bonis, inter*
d *mortuos connumerati ſunt.* d, *quo ad ea quæ iuris ciuilis eſſent, libertatem tamen deportatio non adimebat, ideoque media cenſebatur capitis diminutio. Dicta eſt autem Deportatio, quaſi portatio de eo iure, quod quis in ciuitate*
e *habuit ad exilium perpetuum, adnotata illi prouincia* e
4 *vbi manendum eſſet.* † *Et quia poſt deportationem introductam, ille interdicendi vſus aboleri cœpit, deportatio-*
f *nis* f *pœna in illius locum ſurrogata eſt. Imperator tamẽ*
g *infra* g *hæc duo ſeparatim poſuit.* † *Cauſa igitur depor-*
5 *tationis, eſt maleficium atrox aliquod: effectus vero, eſt amiſſio ciuitatis, familiæ, patriæ poteſtatis, teſtamenti factionis, & quicquid tandem de iure ciuili introductum eſt. Ad hoc etiam principaliter introducta eſt deportationis*
h *pœna, quod ciuitatem Romanam adimat,* h *& per cõſe-*
6 *quens priuat omnibus iuris ciuilis commodis.* † *Vnde &*
i Apolides *quandoque dicitur, qui hanc pœnam ſuſtinet,* i
K *licet ſeruitutem non incurrat.* K † *Ideoq; ea retinet de-*
7 *portatus, quæ ſunt iuris gentium & naturæ, poteſtque deportatus ſibi acquirere dominium, celebrareq; contractus*
l *qui ſunt iuris* l *gentium. Porro in quos irrogetur hæc pœna, infra ſub titulo, De publicis iudiciis, examinabitur.*
8 b Pari ratione † *Non intereſt pater ipſe, an filius familias in inſulam deportetur, quia vtroque caſu diſſoluitur patria poteſtas. Nã ſicut pater, qui ciuitatem amiſit, & peregrinæ factus eſt conditionis, authore Caio, ciuem Romanum in poteſtate habere non poteſt, ita in pari fortunæ*
m *caſu, nec filius peregrinus* m *cognationis patrẽ agnoſcit. Conſtat enim patria poteſtas indiuidua relatione duarũ perſonarum, quæ Romani iuris nequaquam ſint exper-*
n *tes.* n
9 c Sed ſi ex indulgentia. † *Tametſi ergo, qui huic deportationis pœnæ ſubditur, ciuitati perpetuo mortuus cẽſeatur, poteſt tamen gratiam delicti impetrare, non ſolum a Principe, ſed etiam a reliquis, quibus deportare licet. Poſſunt*
o *autem id Præfectus vrbis,* o *& Præfectus Prætorio,* p
p *vel is qui vice eius, Principis mandato cognoſcit. Reliqui namq; Principes tunc demum deportare poſſunt, ſi id Imperator vel adprobarit, vel deportationis inſulam aſſigna-*
q *rit.* q † *Præſidi deportare non permittitur:* r *poteſt ta-*
10 *men, quem putat deportandum, annotare, nomenq; eius*
r *Principi ſcribere, vt in inſulam deportet,* ſ *tametſi Bar.* t
ſ *cenſeat, id eum poſſe, ſi inſulam habeat, quæ ſententia mi-*
t *hi per quam dura cenſetur, cum nullibi probetur, & tot iu-*
u *rium capitib. aduerſetur:* u *Ait enim lex:* Præſidem de-
x portare nõ poſſe, x nulla dubitatio eſt. *Itẽ* y *alibi,*
y Deportãdi autem in inſulam ius Præſidibus prouin-
11 ciæ non eſt datum, licet Præfecto vrbis detur. † *Dixi autem, vicarium Præfecti prætorio tum demum deportare poſſe, ſi id mandato Principis faciat: vt quia forte, Præfectus prætorio deceſſerit: tunc enim huiuſmodi vicem gerens omnia poteſt, in corporis etiam animaduerſione, quæ*
z *Præfectus prætorio poterat.* z *Et cum hoc tẽperamẽto*
a *gloſſam* a *condire hic oportet, quæ ſimpliciter loquitur,* Vicegerentem Præfecti prætorio deportandi ius habere, *verum eſt, ſi mandato Principis id faciat, non autẽ ſi ex delegatione Præfecti prætorio. Nam cum ſit cauſa*
b *mixti imperij, demandari* b *eam non poſſe, cõmunis ſen-*
12 *tentia obtinuit.* † Deportatus *igitur, qui ex indulgentia in ciuitatem remeat, & generaliter in integrum reſtituitur, omnia bona & omnem priſtinum ſtatum, proindeque patriam poteſtatem recuperat. Bona autem aliis ac-*
13 *quiſita, non recipit.* † *Principis enim beneficentia, ſine al-*
c *terius iniuria* c *intelligi debet. Multũ autẽ refert, vtrũ verbo* indulgere *vtatur Princeps in reſtituendo, an ver-*
14 *bo* reſtituere. † Indulgentia *ſiquidem longe minor eſt reſtitutione.* Reſtitutus *bona recuperat, & honores, & famam, & patriam poteſtatem. Nam de vi vocabuli, reſti-*
d *tutio eſt, plena in priorem ſtatũ, repoſitio.* d *Sed* Indulgentia *pœnam tantum remittit & exilium, non autem continet reſtitutionem ad bona de ſui natura, niſi hoc ſpe-*
e *cialiter* e *exprimatur. Et hoc fœdere conciliatur quoque*
f *ab Accurſio* f *legum hac in re contrarietas. Quod ſi dubio vtatur Princeps & ambiguo verbo, quod & ad indulgentiam & ad reſtitutionem trahi poſſit, reſtituiſſe in-*
g *telligitur.* g
15 b Relegati † *Relegatio pœna eſt, qua quis propter crimen aliquod relegatur in inſulam, vel abſq; tempore, vel vt intra certum tempus egredi non audeat. Et in hoc longe mitior eſt deportatione, quæ neque ciuitatem, neq; per*
16 *conſequens patriam poteſtatem aufert.* † *Sunt & alia*

D inter

inter deportationem, & relegationem differentia, quas
b *Accurſius* h *elegãter congeſſit. Quibus & hanc adde,*
Relegato, ſi interdictis locis excedat, cum in tempus rele
gatus eſt, duplicari tempus relegationis ob contumaciã,
ſin in perpetuum, deportationis pęna ipſum plecti. Depor
tato vero ſi locis interdictis non abſtineat, mortis pœnam
i *irrogari.* i † *Porro Vlpianus duo genera relegatorũ eſ-*
17 *ſe ſcribit: quidam enim in inſulam relegantur,* K *non-*
k *nulli ſimpliciter relegantur, cum prouincijs quibuſdam eis*
l *interdicitur,* l *non etiam inſula aſſignatur.*

ADDITIONES.

a § publicorum, inf. de pub. iud & l. 3. in l. capitalium, ff. de pœn.
b l. inter. pœn. §. decuriones. de interdic. & releg.
c l. verum, §. ſocietas, ff. pro ſocio, & l. 1. quidam cum filium. de bonor. poſſ. contrab.
d l. eius de teſt. l. quidam ſunt. ff de pœn.
e l. minor. ſup. de cap. dimin. & l. vlt ff. eo. tit.
f l. inter pœnas. de interdict. & releg.
g l. 1. §. hi. de leg. 3. & l. 3. ad l. Iul. pecul. l. 2. §. de pœn. §. deportatio in auth. de nupt. col. 4.
h §. min. de cap. diminut.
i d. l. inter pœnas, de interd. & releg.
K in d. l. 1. §. in quibus. & d. l. quidam ſunt, de pœn.
l l. ſed ſi alia. ff. de bon. dam.
m ſup. de iur. nat. §. ius autem gen. Ita poſtea reperi tenere Iaſ. in auth. ſi qua mulier, nu. 10. C. de ſacroſ. eccl. ſic. l. ſi mandatu ro, §. is cuius, ff. man. facti d. l. quidam ſunt.
n Eſt in l. 3. & l ſi pater, C. de ſent. paſſ.
o iuxta Alc. lib. 2. Diſpunc. c. 21.
p l. 1. § hi quibus, de leg. 3. & d. l. inter.
q d. §. hi, & d. l. 2. §. 1. de pœn.
l. illicitas, 5 §. qui vniuerſas. de off. præſ. & l. 1. §. 2. & §. deportatos de leg. 3.
ſ d l. 2. §. 1.
t l. ſi quis, §. eius, de iniuſt. rup. l. 1. quando appel.
u . . .
x l 2. §. 1. de pœn.
y l. inter pœnas, §. deportandi autem, ff. de interdict. & releg.
z tex. cum gl. in l. 2. C. de off. eius, qui vic. alt. ger.
a Gl. hic in verbo deportatur in 1. par & hoc Ang. notat.
b l. 1. ff. de off. eius cui mand. eſt iuriſd.
c l. 1. §. merito. & §. ſi quid a princ. ff. ne quid in loc. pub. c. quam
d uis, c. ſi propter tua debita de reſc. in 6.
e l. 3. & ibi Bal. C. de ſent. paſſ.
f l. cum patrem, C. de ſent. paſ. l. generalis, eo. tit.
Hic in gl. ſtatum.
g Sic glo. ſecundum Bart. tenet in l. 1. §. ſi quis vltro in ver. ruſt. ff. de quæſtio.
h Hic.
i l. relegati. ff. de pœnis.
K l. 4. & l. 28. in princ. & §. in exulib. §. graſſator. & l. 30. de pœn.
l l. 7 ff. de interdi.

---

§. Pœnę ſeruus.

1 *Serui pœnæ amittunt patriam poteſtatem, & dicuntur ciuiliter mortui.*
2 *Serui pęnæ qui dicantur. 3.*
4 *Hodie nemo ſeruus efficitur ex ſupplicio pęnæ.*

Pęnę ſeruus effectus, filios in poteſtate habere deſinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui beſtijs ſubijciuntur.

1 Tertia † *ſpecies, qua filius egreditur poteſtatẽ patriã,*
eſt quando pater fit ſeruus *pęnæ, propter commiſſum ali*
quod ſcęlus. Et hæc diſſoluendæ poteſtatis patriæ ratio
referenda quoque eſt ad mortem ciuilem. Nam & pœ-
næ ſerui, quantum ad actus ciuiles, attinet, mortui cen-
ſentur. Cum enim illis adimatur ciuitas Romana, ergo &
a *patriæ poteſtatis ius, quod ad Rom. ciues tantum ſpectat.* a
2 † Pęnæ *autẽ* ſerui *ſunt qui vltimo ſupplicio damnantur,*
b *ſtatim enim & ciuitatem & libertatem perdunt.* b *Itẽ*
c in metallum dati, c *qui grauiorib. &* dãnati in opus
metalli (*vt puta ſalinariam, ſulphurariam, &c.*) *qui leuio*
ribus vinculis premebantur. Item in opus publicũ per-
d petuo *dati,* d *nã ſi ad tempus dantur, nõ fiunt ſerui, ſed*
e *nominis tantũ infamiã incurrunt.* e † *Sed &* ad beſtias
3 damnati, *qui in ſchola venatoria exercitati, conſciendis*
f *in theatro beſtijs addicuntur, pœnæ fiũt ſerui.* f *Item* be
ſtijs obiecti vel ſubiecti, *qui in nullam pugnam damnã*
g *tur, ſed magis vt à feris ſtatim dilanientur.* g † *Hodie*
4 *tamen iure nouiſſimo conſtitutum eſt, vt nemo ingenuus*
b *ex ſupplicio pœnæ ſeruus amplius efficiatur.* b

ADDITIONES.

a §. ſi. ſup. de pat. poteſt.
b l. qui vlt. ff. de pœn.
c l. Aut damnum §. inter eos. de pœn.
d l. qui rem, de pœn.
e l. pen. §. minuitur, ff de var. & extraord. cog. gl. in l. capitalium. in verbo, datur ad tempus. 9. de pœn.
f d. l. aut damnum, §. quicunque.
g l. pœn. ff ad l. Pomp. de parricid.
h in Auth. de nupt. §. quod autem. & §. quia vero. coll. 4.

---

§. Filiusfamilias.

1 *Patriciatus dignitas diſſoluit patriam poteſtatem.*
2 *Quæ ſit dignitas patriciatus.*
3 *Quæ dignitates hodie liberent filiũ ex poteſtate patris.*
4 *Dignitas filij in patris quoque laudem redundat.*
5 *Per dignitatem exiens poteſtatem patriam, omnia iura legitima retinet.*
6 *Epiſcopalis dignitas eximit a poteſtate patris.*
7 *Item & Monachatus, & quid ſit de Doctoratu.*

Filiusfamilias ſi militauerit, vel ſi Senator vel Cõſul factus fuerit, remanet in poteſtate patris, militia enim vel Cõſularis dignitas, de patris poteſtate filiũ nõ liberat. *Sed* ex cõſtitutione noſtra ſũma patriciatus dignitas illico Imperialibus codicillis præſtitis, filiũ a patria poteſtate liberat. Quis enim patiatur, patrẽ quidẽ poſſe per emancipationis modũ poteſtatis ſuę nexib. filiũ liberare: Imperatoriam autẽ celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegit, ab aliena eximere poteſtate.

1 Quarta † *ratio qua filius egreditur poteſtatem patriã,*
eſt ſumma Patriciatus dignitas, *quæ ſola iure Inſtitutio-*
2 *nũ liberabat filios a nexu poteſtatis patriæ.* † *Et hoc loco*
Iuſtinianus non de patriciatu illo Romano, quem ſibi olim
a *a primis Senatorib. oriundi aſcribebãt, loquitur* a *ſed de*
illo, qui a Principe tantum cõcedi poteſt, antiquitati pror-
b *ſus incognito; cuius fit mentio in 12. Codicis* b *libro. Et*
apud Nicephorum lib. 13. hiſt. Eccleſ c. 1. & 4. Sic ergo
Patricij Imperatorum conſiliarij, quaſi eorum patres vo-
cantur. Hinc Suidas, πατρίκιος *ait,* πατὴρ τοῦ κοινοῦ. *Et*
Luitprandus lib. 3. de reb. per Eutrop. geſt. c. 8. Patriciũ
πατέρα τοῦ βασιλέως *vocat, hinc eleganter Claudianus ad*
Eutropium patricium poſt damnationem & publicatio-
nem bonorum, ſcribit:

Direptas quid plangis opes, quas notus habebit,
Non aliter poteras principis eſſe pater.

3 † *Cæterum iure nouiſſimo correctus eſt præſens §. conſtitutumque a Iuſtiniano* c *generaliter vt omnis dignitas,*
c
& omne cingulum a curia liberare valens, eximat quo-
que ex parentum iure, quarum duodecim numerantur in
d *vltima Cõſtitutione, libro 10.* d *Codicis.* † *Neque eſt,*
4 *quod parentes inde vllum poſſint grauamen accipere,*
Quamquã enim pater in eo grauetur, quod filium ex ſua
manu, ratione dignitatis, qua fulget, emittat: in alio tamẽ
releuatur, quod interim fruitur gloria, quam ex honore fi-
e *lij concipit. Dignitatem namq; & ſplendorem filij in pa-*
5 *tris quoq; laudẽ vergere, nemo dubitat.* e † *Qui ergo per*
digni-

by Google

dignitatem exeunt poteſtatem patriam, hoc etiam prærogatiua, vt per hoc non amittant quicquam iuris legitimi, ſed tam familiæ ad ipſos, quam ipſis ad familiam legitima ſimul & naturalia iura intacta permaneant, & filij eorum poſt mortem auorum in eorum recidant poteſtatẽ, ac ſi contigiſſet eorum parentes, morte ſuorum patrum, &
f *non ex Imperiali benignitate, iuræ poteſtatis* f *fieri.*
6 † *Porro præter prædictas duodecim dignitates* Epiſco-
g palis quoque dignitas *patriæ poteſtatis iura diſſoluit.* g
Nam qui omnium ſpirituales patres ſunt, quo modo ad-
7 *huc ſub aliorum poteſtate ſint?* † *Sed &* Monachatio
liberat a iure parentum: quia cum quis per ingreſſum monaſterij alium patrẽ nanciſcatur, Abbatem ſcilicet, a cuius nutu reuutuque eum pendere oportet. ergo prioris patris poteſtati eximitur. Iura tamen ſuorum retinet, ſuc-
h *ceditque patri vt ſuus.* h *An autem ſacerdos hoc vinculo liberetur, Iaſon hic in additionibus ad Porcium, & Aretinus ſatis pertractant.* Doctoratus *vero* dignitas *ſeu*
9 *Iuriſconſulti titulus (vt Latinus* † *loquar) num eximat a*
i *poteſtate patris, Doctores* i *controuertunt: ad quos Tyrones Iuris remitto. Communis tamen DD. opinio eſt, quod Doctoratus dignitas liberet a patria poteſtate, quæ ſane non caret ratione, ideoque & ego huic cõmuniori DD. ſententiæ ſubſcribo.*

ADDITIONES.

a Vide quæ dixi ſup. de iure naturali, §. plebiſcitum. in fi.
b in tit. de Conſt. & l. fi. C. de recur. l. 3. C. vbi ſenat. &c.
c In Auth conſt. quæ de dign. §. 1.
d in tit. de decur.
e Gl. parua in §. 1. in verbo. Nobiliores.
f Hęc omnia habes in Auth. cõſt. quæ de digni. §. illud quoque.
g Ibid. §. palam vero & auth. ſed epiſc C. de epiſc. & cler.
h §. 1. & ibid. Cal. 5. col. C. de epiſc. & cler. Iaſ. in l. ſub condi. ff. de lib. & poſth.
i Bart. in l. item in poteſtate, in fi. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni. l. ſi maritus. & ibi Bal. C. de patr. pot. & idẽ in l. 4. C. de caſtr. pec. li. 12. Vide Iaſ. in l. patre furioſo, de his qui ſunt ſui vel alieni. &c. in fi.

§. Si ab hoſtibus.*

1 *Pater captus ab hoſtibus amittit poteſtatem patriam.*
2 *Iuris poſtliminij origo.*
3 *Ius poſtliminij fingit aliquem nunquam fuiſſe captum.*
4 *Iuris poſtliminij duo capita. alterum ſuſpenſiuum.* 5.
6 *Captiuitate patris filios nõ fieri ſui iuris, ſed eorum ſtatum ſuſpendi.* 10.
7 *De fictione legis Corneliæ.* 13.
8 *Capti ab hoſtibus hodie libertatem non amittunt.*
9 *Captus non fit ſeruus niſi abducatur extra præſidia populi Romani.*
11 *Quacunque ratione quis redeat ab hoſtibus iure poſtliminij rediſſe dicitur.*
12 *Reuerſus ab hoſtibus quæ iura recuperet.*
14 *Lex Cornelia de captiuis quando lata.*
15 *Lex Cornelia vnum tantum caput habet.*
16 *Poſtliminij definitio.*
17 *Poſtliminium vnde dictum.*
18 *Argumentum ab etymologia vocabuli, an valeat.* 20.
19 *A genere ad ſpeciem vel contra, argumentum.*

a Si *b* ab hoſtibus *c* captus fuerit parẽs, *d* quãuis ſeruus hoſtium fiat, *e* tamen pẽdet ius liberorũ ꝓpter ius *f* poſtliminij: q̃a hi qui ab hoſtibus capti ſunt, *g* ſi reuerſi fuerint, *h* oĩa priſtina iura recipiũt. Idcirco reuerſus parẽs ẽt liberos habebit in poteſtate: q̃a poſtliminiũ fingit, eũ, q̃ captus eſt, ĩ ciuitate ſemp fuiſſe. Si vero ibi deceſſerit, *i* exinde ex quo captus eſt pater, *K* filius ſui iuris fuiſſe videt. *l* Ipſe quoq; filius, nepoſve, ſi ab hoſtibus captus fuerit, ſimiliter dicimus, propter ius poſtliminij, ius quoque poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe. *m* Dictum eſt autem poſtliminium a limine, & poſt. Vnde eum, qui ab hoſtib. captus eſt, & in fines noſtros poſtea ꝑuenit, poſtliminio reuerſum recte dicimus. Nam limina, ſicut in domo finem quendam faciunt: ſic & imperij finem eſſe limen veteres voluerunt. Hinc & limes dictus eſt, quaſi finis quidam & terminus: ab eo poſtliminium dictum: quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat. Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.

a Quinta *ratio, qua ſoluitur, vel potius ſuſpenditur ac differtur poteſtas patria, eſt* captiuitas *ex iuſto bello con-*
1 *tingens.* † *Captus enim ab hoſtibus, cum fiat ſeruus iure*
a *gentium* a *ſicut reliqua amittit, quæ ſunt iuris Ciuilis, ita & iure poteſtatis patriæ cadit: quod legem ciuilem intro-*
b *duxiſſe* b *conſtat. Quod vero in §. noſtro duarum fictionũ fit mentio, iuris ſcilicet* poſtliminij, & legis Corneliæ: *ideo priuſquã textus exegeſim tractemus, de vtraq;*
2 *agendum eſt.* † *Et primo de* Iure poſtliminij *videamus. Nam cum olim legitimo bello capti, iure gentium fierent ſerui hoſtium, & vſus doceret, multos captiuos permutatione, pace, redemptione, vel alij quibuſcunque modis ad ſuos iterum fines reuerti, & captiuitatem effugere: abſurdum & iniquum videbatur, eos a rerum ſuarum dominio, quas ante captiuitatem habebant, excludi: ſummo tamẽ iure etiã reuerſi, in ſeruitute remanebãt. Quare æquitas na-*
c *turalis* c *ſuaſit, vt* Ius poſtliminij *induceretur.* † *Cuius*
3 *fictione ab hoſtibus reuerſi liberali rurſus conditioni ſic reſtituebantur, quaſi nunquam ſeruitus interueniſſet.*
d d *Fuerunt autẽ huius iuris duo* e *capita: vnum* † fictitium, *alterum* ſuſpenſiuum. *Primum caput. Si redit ca-*
4 *ptus ab hoſtibus, recipit ſtatim vniuerſa iura, quæ habebat ante captiuitatem, perinde ac ſi captus nunquam fuiſſet: & ideo hoc ius fingit, eum nunquam captum, ſed ſem-*
f *per in ciuitate* f *fuiſſe. quare & teſtamentum ante capti-*
g *uitatem factum, quod alias ipſa capitis deminutione* g
h *fuiſſet irritatum, redeunti conſeruabatur* h. † *Secundo*
5 *capite, propter hanc ſpem reditus, vt redire multi frequẽter cernebantur, inductum fuit ius ſuſpenſiuum ſtatus liberorum, durante captiuitate patris: idque ſumma æqui-*
6 *tate.* † *Nam ſi filios ſtatim captiuitas patris, ſui iuris reddidiſſet, incongruum viſum fuit, vt vel pater rediens iure poteſtatis priuatus eſſet, vel eo reuerſo redigerentur in poteſtatem filij ſemel liberati: ſicque innaturale, vt de priuatione ad habitum eſſet regreſſus. Eueniebãt prætere a, vt ſi filij ſui iuris effecti eſſent, ſe gererent pro patribusfa. reſq; paternas, vt ſuas adminiſtrarent, & reuerſo patre ab his facta reſcinderẽtur, vt facta a filijsfamilias, quod erat iniquum propter eos, quibus cum contraxerant, & contra iuris regulas, vt facta legitimè retractarentur. Quapropter æquum viſum fuit, vt ſtatus liberorum interim penderet,*
i *donec vel rediret pater, vel deſineret* i *poſſe redire.* † Se-
7 *cunda fictio eſt* legis Corneliæ. *Nam ſi capti ab hoſtibus ibidem decedebant, ſicque deſinebant reuerti poſſe, iam rei veritate inſpecta in ſeruitute moriebantur, ſic vt illis non poterat ſuccedi, quia vero hoc inhumanum videbatur, ideo rogata eſt* lex Cornelia, *quæ fingebat, quaſi tum eum deceſſiſſe, cum captus eſſet, atque ſic liber deceſſiſſe fingebatur, vt illi ſuccedi* K *poſſe. De hac tamẽ fictione infra mox plura in textu exegeſi dicemus.*

b Si ab hoſtibus. *Quibus ſcilicet bellum vel per populũ*

l *Romanorum, vel per alios populo Romano* l *eſt dictũ.*
8 † *Hodie vero antiquiſſima conſuetudine introductum eſt,*
vt capti libertatem non amittant, ſed præſtita victori pe
cunia (λύτρον *Græci vocant*) *veniam redeundi impetrent.*
Bello autem capti, quod cum Turcis & Sarracenis indi-
ctum nobis eſt, efficiuntur capientium, ſuntque viciſſim
m *iura poſtliminij: ſicut Alciatus* m *annotauit.*
n c Captus. *Non voluntariè aut ſua culpa, ſed caſu* n *&*
9 *forte fortuna.* † *Nec ſufficit eum captum eſſe, niſi ſit ex-*
tra præſidia populi Romani abductus. Nam ſi intra præ
ſidia eius manſerit, aut per latrunculos, vel ciuitatem pri
uatam eſſet captus, ſeruus hoſtium non fit: vnde nec poſt-
o *liminio opus habet, ſed læſus reſtituitur.* o
d Quamuis ſeruus. *Subaudi, iure belli, vel gentium, &*
ſic videatur amittere omnia quæ ſunt iuris ciuilis: ergo &
patria poteſtatis ius. Nam cum ſit in hoſtium poteſtate,
p *alios in poteſtate habere* p *non poteſt.* Tamẽ pẽdet. *Et*
hoc eſt ius ſuſpenſiuum, *de quo ſupra diximus: pendet*
enim liberorum ſtatus medio tempore, quod inter currit
inter captiuitatem & reditum patris, ita vt interim non
conſtet, vtrum liberi ſui iuris facti ſint, an adhuc pro filijs
q *familias computentur.* q † *Aliqui tamen malunt, filios*
10 *interim ſui iuris eſſe, cum abſurdum ſit, quem eodem tẽ*
r *pore nec in patris, nec in ſua eſſe* r *poteſtate: idque cre-*
brius receptum eſt. Neque repugnare aiunt, quod hic di-
citur, ius pendere liberorum: quoniam Imperator non ad
ſtatum filiorum, qui verè interim ſui iuris ſunt, ſed ad
perſonam capti parentis ſe refert, qui licet eo tempore, quo
captus eſt filios in poteſtate non habet: non tamen ius pro
pterea liberorum in eius perſona omnino extinctum eſt,
ſ *ſed potius pẽdere, & in ſuſpenſo eſſe debet* ſ *propter ſpẽ*
poſtliminij, nam reuerſus omnia priſtina iura recipiet: id
t *circo & liberos habebit in* t *poteſtate.*
f Poſtliminij. *Cuius iuris conſtitutione introductum eſt*
ius ſuſpenſiuum *ſtatus liberorum. Fingit autem ius*
poſtliminij *tum demũ, ſi reuerſus ſit ab hoſtibus pater,*
u *eum ſemper in ciuitate fuiſſe.* u
g Si reuerſi. *Intellige ex captiuitate,* † *Neque refert,*
11 *conſenſune hoſtium reuerſi fuerint, an proprio inuento, vi*
x *vel fallacia,* x *modo ea mente venerint, ne ad hoſtes re*
y *uertantur. Et ideo refert Pomponius* y *M. Attilio Re-*
gulo, quem Carthaginenſes Romam miſerunt, reſponſũ,
eſſe, non eſſe eum poſtliminio reuerſum: quia iurauerat,
Carthaginem ſe reuerſurum, & non habuerat animum,
Romæ remanendi.
12 h Omnia priſtina iura. † *Quæ per captiuitatem ami-*
z *ſit: dum tamen ea integra* z *inueniat. Nã ſi ius interim*
ſit alteri quæſitum, puta præſcriptione, tunc oportet eum
in integrum reſtitutionem petere: qua obtẽta, poterit rem
a *vendicare* a *actione reſciſſoria: Item quamuis reuerſus*
omnia iura reciperet, ea tamen quæ facti cauſam conti
nent, non recipit: vt quod videatur ſemper poſſediſſe, aut
b *præſcripſiſſe* b *in dãnum alterius. Sed nec vxorem, iure*
Pãdectarum, ob ſeruitutis fortunam recuperat, niſi denuo
c *conſentiant.* c *iure tamen Nouellarũ matrimonium ca-*
ptiuitate non diſſoluitur. Neque alteri ſine periculo vxor
nubere poteſt, niſi priorem maritũ (ſi de eius morte nihil
d *conſtet) quinquennium expectarit.* d *Quod & iure* e
e *Canonum obtinet.*
i Exinde. *Id eſt, ea hora qua captus eſt pater. Hoc nimis*
f *minutum, ob quod quidã* f *notant Accurſium, quod fe-*
rè tradat, legem Corneliam fingere eos prima hora capti
g *uitatis mortuos, nec etiam Salomonio* g *placet, quod di-*
cantur præambula hora mortui, cum dicendum fuerit,
tunc & eodem momento, cum capti ſunt. Sed hæc omnia
in idem recedunt, idemque intellexit, Accurſius, tametſi
quo clarius id doceret παχυμέρως *expreſſit.*
K Filius ſui iuris. *Propter* legem Corneliã de capti-
uis, quæ fingit, ſi captiuus reuerſus non eſt ab hoſtibus,
h *quaſi tunc eum deceſſiſſe, cum captus eſt.* h † *Lata autẽ*
14 *fuit hæc lex Cornelia, vt quibuſdam* i *placet, primo bel*
i *lo Punico, idque eſt veriſimile* k *cum eo bello quindecim*
K *milia Romanorum vna cum Imperatore Attilio Regulo*
in Pœnorum manus venerint. Diſſuaſit autem tunc per-
mutationem Regulus. Itaque multi Romani apud hoſtes
mortui fuerunt, quorum bonori & teſtamentis, quæ alias
l *capitis deminutione irritabantur* l *hac lege ſubuentum*
fuit, vt quaſi in acie cecidiſſent, ſic mortui fingerentur.
Quod ſi vero in acie fuiſſent mortui, non capti vel ſerua
ti, nemo dubitat, non modo liberos fuiſſe mortuos, verum
etiam magna cũ gloria vita defunctos, ſcilicet quod Rei-
m *pub. vitã* m *impendiſſent. Quare cum* Iure poſtlimi-
nij *de mortuis in captiuitate nihil prouiſum fuiſſet, lex*
Cornelia *lata eſt, vt adiuuaret & suppleret, in quibus*
15 ius poſtliminij *deficiebat.* † *Habet igitur hæc lex vnũ*
tantum caput fictitium, quod dumtaxat circa tempus
mortis verſatur, ex quo fingit, eum ſemper fuiſſe ſui iuris,
qui apud hoſtes deceſſit, quemadmodum poſtliminij pri-
mo capite ſemper fuiſſe in ciuitate fingitur, ſi redit. Sed
hæ duæ fictiones, licet inter ſe quodammodo ſint contrariæ
ſunt tamen ad eundem finem ſupprimendum captiuita-
tis inuentæ. Ex vtraq; enim nunquam captus pater cẽſe
tur, ſed aut viuus liber, aut mortuus liber. Tẽpore igitur
inter vtramque fictionem medio locum habet, pendẽs ſta
tus liberorum, quia incertum eſt, alterã fictionẽ futuram,
& ideo incertum eſt, vtra futura ſit, quæ imminentes con-
curſu ſeſe impedire minãtur, & ideo interim a neutra ali
quis ſtatus inducitur, qui dicitur pendens, *& hoc eſt* ca-
put ſuſpenſiuum ius poſtliminij.
l Ipſe quoque filius. *In filio autẽ reuerſo duas oportet eſ*
ſe poſtliminij ſpecies, & quod pater eũ recipiat, & ipſe ius
n *ſuũ. Vtrinque enim rẽ in priſtinũ ſtatũ* n *redire oportet,*
16 *vt ſatisfiat definitioni poſtliminij.* † *quã Accurſius* o *hoc*
o *loco tradit, & ea quidẽ nõ inepta eſt, nã priore huius parte*
explicatur ſine materia & forma ſine effectus & officiũ.
poſteriore vero, cauſa efficiens, ſub hiſce verbis, motib.
& legibus.
17 m Dictum eſt autem. † *Quare & Cicero in Top. verbũ*
hoc iunctũ eſſe tradidit, vt ſit in eo, & poſt; & limen. Ser-
uius tamẽ in verbo Poſtliminiũ, nihil putauit eſſe notan-
dũ, niſi Poſt, & L. miniũ illud, productionẽ eſſe verbi vo
luit, vt in finitimo, legitimo non plus eſſe timum, quam
in Meditullio, tulliũ. Verũ Scæuola iunctũ eſſe dixit ver-
bũ, vt ſit in eo & poſt, & limẽ, & quæ a nobis alienata,
ſunt, cũ ad hoſtẽ peruenerint, & ex ſuo tãquã limine exie-
rint, dein cũ redierint poſt ad idẽ limen, poſtliminio videã
tur rediſſe, qđ & Iuſtin. hic ſecutus eſt. Porro Dd. ex loco
colligunt, ab etymologia vocabuli argumentũ dici poſ-
18 *ſe* † *in qua re diuerſæ admodũ ſunt interpretũ ſententiæ,*
quas referre longior certe materia, quã ſcholia patiantur,
foret. Quod ſi vero præcepto aliquo concludi huius argu
p *menti locus poterit, Raphaelis Cumani* p *definitio tu-*
tior præ cæteris mihi videtur, quæ plurimorũ calculo pro-
batur. Traditum itaque ab illo eſt, argumẽtũ affirmatiue
quidem non poſſe colligi, negatiue poſſe. Neq; enim ſequa
tur, poſt ad idem limen redijt, ergo poſtliminio redijt, ſic
q *quippe diceremus, transfugam poſtliminium* q *habe-*
re. At ſi non redijt ad idem limen, dicendum, ceſſare,
quoque

quoque poſtliminium. Sic nec illa ſequitur: Teſtatio eſt, er
go teſtamentum: ſic enim & codicillus teſtamentum eſſet.
at econtrario: Si non eſt teſtatio, non eſt teſtamentum, ety-
r *mologia enim quaſi genus* r *eſt, & ferè latius ſe eius vix*
19 *extendit, quam ipſum nomen inde deriuatum.* † *Recte ve*
s *ro ſcripſit Fabius* s *genus ad probãdam ſpeciem minimũ*
valere, plurimum ad refellendam, contra ſpecies firmam
habet probationem generis, infirmam refutationem. quæ
t *Dialecticorũ diſciplina in iure etiam noſtro fundata eſt.* t
20 † *Aliquando vero & affirmatiue hinc argumentantur.*
u *quicquid enim cauſam inſtruit, inſtrumentum dici* u *põt,*
x *Quicquid iure non fit, eſt iniuria.* x *Omnis doni datio, eſt*
donatio. Sed hæc generalem definitionem non vitiant,
pauca enim eiuſmodi ſunt exempla. Item aliquando nec
negatiuè concludit, cum ratio inuentionis vocabuli aliud
inducit. Quid enim, ſi quid inductum eſt ab eo, quod fieri
deberet? non ſequitur, ſi id minus fiat, nomen non compe-
y *tere.* y *Tutores dicti ſunt, quod pupillum tueri debent,*
non ſequitur, cum tutorem qui pupillum negliget, non eſſe
tutorem. Idem quoque eſt, ſi ab eo quod olim & frequen-
tius obſeruabatur, nomen deductum ſit, vt nuptiæ, quod
z *noua nupta obnuberetur & velaretur* z *hic non valet ar*
gumentum, cum priſcus ritus abolitus ſit. Verum in hoc
articulo inextricabiliter ferè diſputatum eſt, & omnia his
explicare, ſcholiorum natura non patitur.

ADDITIONES.

- a §. ſerui. ſup. de iure perſon.
- b ſup. de pat. pot. §. ius autem.
- c l. poſtliminium ff de capt. & poſtlim. reuerſ.
- d l. retro. ff. de capti. & poſtlim. &c.
- e Salomo. in l. Gallus, §. quod ſi is, ff. de lib. & poſth.
- f d. l. retro. de cap.
- g §. alio mea. inſ. quib. mod. teſt. infir.
- h §. fi. inſ. Quib. non eſt permiſſ. fac. teſt. & l. ſi quis filio, §. quatenus, ff. de iniuſt. rupt. teſt.
- i Probatur in l. ſi pater, de ſuis & legit. & vide Salo. in l. Gallus, §. quid ſi is, ff. de lib. & poſthum.
- k l. ex Corn. ff de vulg. & pup. ſubſt.
- l hoſtes, 118. ff. de verb. ſign.
- m In d. l. hoſtes.
- n propter l. ſi quid. C. de cap. & l. poſtli. 17 ff. eo.
- o Per l poſtlim. 19. §. à piratis & l. hoſtes. 24. §. latrones. eod.
- p l qui in ſeruitute. de reg. iur. l. cum hære. §. 1. de acquir. poſſ. l. ſic euenit. de adult.
- q l. in bello. 12 §. ſi quis. de cap. & poſtli. vide hac ſent. multis confirmatam apud Salom in d. § quid ſi is.
- r l ſi. §. 1. C. de ſent. paſſ.
- s l. propter ff. fam. hercíſ. l. ſi necem, §. ſi deportatus, ff. de bon. lib.
- t Per tex. noſt. hic.
- u l. retro. 16. hoc tit.
- x l. nihil. intereſt, ff. eod.
- y l. poſtlim. 5. §. captiuus. eo. tit.
- z l. ſi quis, C. de capt.
- a caſus in l. ab hoſtib. ff. de capt.
- b l. deniq. & l. ſeq. ff. ex quib. cau. maio &c. l. cum hær. §. 1. de acq. poſſ. l. ſi is, qui pro empt. de viucap.
- c l non vt à patre. & l. cum dux. 14. §. non vt pater. ff. de cap.
- d d. Auth. de nupt §. ſed etiam cap. grad. col. 4.
- e c. 1. de coniug. ſeuo.
- f Ioan. Fab. inſ. in d. §. eius qui.
- g l. Gallus. §. qui.
- h l. lex Cornel ff de vulg. & pup. ſubſt.
- i Vigilius in §. eius qui. inſ. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam.
- k Salo. in d. §. quid ſi is. de liber. & poſthu.
- l l. ſi quis filio, §. irritum, de iniuſto rup. teſt.
- m §. 4. inſ. de excuſ. tut.
- n l. cum dux, eod. tit.
- o Glo. verb poſtlim.
- p l. 1. de acq. poſſ. Fulg. in l. 2. §. appellata. ſi cer. pet. vbi Bar. & Dd. tractant hunc locum.
- q Contra l poſtlim. §. transfugæ, ff. de cap.
- r Vigilius in princ. inſ. de teſt.
- ſ lib. 5. cap. 10.
- t l. ſi quid earum, § inter emp. de leg. 3.
- u l. 1. de fide inſtrum.
- x inſ. de iniu. in princip.
- y Alci in l. tabernæ, ff. de verb. ſignif.
- z cap. hæc imago 32 q. 5.

§. Præterea.

1 *Emancipatione tollitur poteſtas patria.*
2 *Nec pater inuitus emancipat, nec filius inuitus emancipatur.*
3 *Cauſa efficiens emancipationis.*
4 *Emancipationis vetus ſollemnitas.*
5 *Hodie apud quemlibet iudicem poteſt pater filium emancipare.*
6 *Emancipationis effectus.*
7 *Manumiſſio ſeruorum, emancipatio liberorum eſt.*
8 *Manumiſſionem pro emancipatione ſecundum ius vetus propriè dici, ſecus de iure Codicis.*
9 *Pater hodie ſuccedit filio emancipato ad inſtar patroni.*
10 *Qui ſpem ſucceſſionis habet, idem & tutelæ onus ſubire debet.*

a Præterea emãcipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe, ſed emancipatio antea quidẽ vel per antiquã legis obſeruationem procedebat, quę per b imaginarias vẽditiones, & intercedẽtes manumiſſiones celebrabatur, vel ex Imperiali reſcripto. c Noſtra autẽ prouidentia etiã hoc in melius per conſtitutionem reformauit: vt, fictione priſtina exploſa, recta via ad cõpetentes iudices vel magiſtratus, parẽtes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, a ſua manu dimittant. d Et tũc ex edicto Prætoris in bonis huiuſmodi filij, vel filię, vel nepotis, vel neptis, qui quæve a parente e manumiſſus vel manumiſſa fuerit, eadem iura præſtantur parenti, f quæ tribuuntur patrono in bonis liberti: Et præterea ſi impubes ſit filius vel cæteri: ipſe parens ex manumiſſione g tutelam eius nanciſcitur.

1 a *Sextus* † *modus, quo eximitur filius ex patria poteſtate,*
eſt emancipatio, *quæ eſt relaxatio nexus patrij, cum con-*
ſenſu patris emancipantis, & filij emancipandi, corã com
a *petente iudice: dicta* a *quaſi manſi emptio, ficta & imagi*
2 *naria.* † *Neque enim filius regulariter poteſt cogere pa-*
trem, vt eum emancipet, neque etiam filius inuitus eman-
b *cipari poteſt* b *ideo emancipatio eſt actus voluntarius non*
neceſſarius: Item e diuerſo nudus conſenſus patris vel filij
non ſufficit, ſed requiritur ſollemnitas quędã: quæ propriè
c *eſt iudicis* c *acceſſus,* † *vides itaque cauſam efficientem*
3 *emancipationis eſſe, conſenſum vtriuſque & patris, & fi-*
lij, iuncta ſollemnitate. Non autem neceſſario pater cau-
ſam allegare tenetur, propter quam filium emancipet, ſi-
militer nec filius. ſed ſatis eſt conſenſus vtriuſque acceden
d *te ſollemnitate coram* d *iudice.*

b Imaginatio venditionis. Emancipatio *igitur, hoc*
eſt, e manu traditio, quædam ſimilitudo venditionis eſt,
e *introducta* e *a lege veteri. Facta enim eſt olim per ima-*
4 *ginariam venditionem* † *quę fiebat hoc modo. Adhibitis*
quinque teſtibus, & eo qui Libripens *vocabatur, pater*
naturalis mancipabat filium patri fiduciario, emptori ſci-
licet filij, aliquot nummis pretij loco ab eo acceptis. De-
inde pater fiduciarius addebat hæc verba: Hunc ego hominem ex iure Quiritum meum eſſe aio iſte mihi emptus eſt hoc ære, æneaque libra. *Deinde ære percutiebat libram, idque æs dabat venditori. Poſtremo pater*
fiduciarius remancipabat emptum filium patri natu-
rali, a quo deinde manumittebatur. quod ideo fiebat,

vt ſi filius ille mortuus fuiſſet, ei in hæreditate naturalis
f *pater, non fiduciarius, ſuccederet. De hoc copioſius tractãt*
g *Caius* f *& Boetius.* g

5 c Noſtra autem. † *ſubiungitur innouatio, quomodo hac*
venditionum fictione exploſa, Iuſtinianus conſtitueri: pa
trem apud quemlibet iudicem poſſe filium præſentem at
que conſentientem emancipare. Quod ſi infans ſit filius
h *aut abſens, Principis auctoritate interueniente* h *id fieri*
debet.

6 d Et tunc. † *effectus emancipationis eſt, ſolutio patriæ*
poteſtatis, ita quod filius poſtea ſuo nomine liberare con-
trahere, teſtari, & omnia agere poſſit, ſicuti paterfam. Se
cundo, quod acquirat plenum dominium, hoc eſt, proprie-
tatem & vſumfructum in bonis aduentitijs, excepta tamẽ
i *dimidia* i *parte vſusfructus, quæ ipſi patri, veluti in præ*
K *mium emãcipationis reſeruatur.* K *Liquet igitur, emã-*
cipationem eſſe beneficium, quia filius per eam multa ac
l *quirit, quæ prius non habuit.* l *Quare ab Imperatore li*
m *beralitas etiam dicitur.* m

7 e Manumiſſis † *Accurſius manumiſſum pro emanci-*
pato improprie accipi docet. Nam vti in ſeruis manu-
miſſionem, ita in liberis emancipationem proprie dici
n *mus.* n † *Quod iure Pandectarum verũ non, eſt quãdo*
8 *quidem veteres non alium manumiſſionis modum in li*
beris habebant, quam in ſeruis, & ideo vt emancipationi
locus eſſet, prius filium ad ſeruilem ſtatum, per imagina-
riam venditionem redigebant, & deinde tanquam ſeruum ma-
numittebant hincq; manumiſſionem pro emancipatione,
huius iuris reſpectu, proprie accipimus.

9 f Quæ tribuuntur patrono. † *Puta quo ad ſucceſſionẽ.*
Succedet igitur pater filio emancipato in totum ab inte-
ſtato, liberis non extantibus, vel ex teſtamento in tertia bo-
norum parte: liberis ſuperſtitibus, nihil ex eius bonis con-
ſequitur.

10 g Tutelam. † *Quia ad quem ſpectat commodum ſucceſ*
o *ſionis, ad eundem & tutelæ onus* o *pertinet.*

ADDITIONES.

a Vigili. inſ. de teſtam. ord.
b Glo in eo. §. fi. in verbo pene.
c l. non nudo. 3. C. de emancip.
d d. l. non nudo.
e Vide Alcia in l. pupil. ff. de verb. ſignif.
f lib. 1. inſtitut.
g In commenta. Top. Cic lib 3.
h Iuxta l. iubemus, 5. & l fi C. de emanc. lib.
i §. hoc quoque, verſ ideoq, inſ per quas perſ. nob acq.
K l cum oportet. § pen de bonis quæ lib.
l l. 1. ff. ſi a parente quis ſ manumiſ. fuerit.
m d. l. iubemus, C. de emancip. lib.
n l. 1. §. alienat. quando de peculio actio eſt annalis.
o inſ. de legit. patr. tut.

§. Admonendi.

1 *Habens plures liberos, poteſt vnum vel plures manci-*
pare.
2 *Pater quandoque emancipare cogitur.*
3 *Locus ex Cicerone ad hunc §.*

Admonendi autem ſumus, liberum arbitriũ eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotẽ vel neptẽ in poteſtate habet filium quidẽ de poteſtate dimittere, nepotem vero vel neptem retinere: & econuerſo filiũ quidẽ in poteſtate retinere, nepotem vero vel neptẽ manumittere, vel omnes ſui iuris efficere. Eadẽ & de pronepote, & pronepte dicta eſſe intelligantur.

a *Iſte §. in titulo De adoptionib. ſub Caij* a *Iuriſcõſul-*
ti nomine refertur: quem Bar. exclamat vt ſingularẽ, &
ad multas hypotheſes applicabilem. Docet autem in eſſe
1 *ctu,* † *quod liberum ſit habẽti filium, & ex eo nepotẽ ac*
deinceps deſcendentes, quem velit his, aut etiam plures
emancipare, & alios in poteſtate retinere. Quemadmodũ
b *enim in patrimonio moderando cuilibet* b *libera cõcedi*
tur adminiſtratio: Ita & in emãcipãdis aut retinẽdis ſub
poteſtate ſua liberis, parentibus plena datur poteſtas, cũ
c *in ipſos* c *ius & dominiũ habeant.* † *Sunt tamen caſus*
2 *certi, in quibus pater etiam inuitus cogitur emancipare,*
d *quos forte ad finẽ huius tituli* d *referemus. Facit quoq;*
3 *huc pulchre* † *quod M. Cicero in Oratione pro L. Cornelio*
Balbo ſcribit. Fundamenta eſſe firmiſſima Romanæ libertatis, ſui quemque iuris & dimittendi & retinẽdi eſſe dominum.

ADDITIONES.

a l 28, liberum, ff. de adopt.
b l. in re mand. C. mand. l. ſed etſi, §. conſuluit, ff. de pet. hæred.
c l. in ſuis, ff. de ſuis & leg. l. 3. & 4. ff. qui ſunt ſui vel alie. iur.
d in §. vlt num. 2.

§. Sed & ſi pater.

1 *Adoptione ſpecifica poteſtas patria diſſoluitur.*
2 *Ad emancipationem actorum ſcriptura requiritur.* 4.
3 *Actorum interitu, veritas non debet conuelli.*
5 *Emancipatio quomodo probetur.*
6 *Tacens an pro conſentiente habendus* 8. 9.
7 *Tacere eſt medium inter conſentire & diſſentire.*
10 *Præſens in iudicio ſi taceat, conſenſiſſe videtur.*

a Sed & ſi pater filium, quẽ in poteſtate habet, auo vel proauo naturali ſecundũ noſtras conſtitutiones ſuper his habitas, in adoptionẽ dederit: id eſt, ſi hoc ipſũ b actis interuenientibus apud cõpetentẽ iudicẽ manifeſtauerit: præſẽte eo qui adoptatur, c et nõ cõtradicente, necnon eo præſente qui adoptat, ſoluitur quidem ius poteſtatis patris naturalis: trãſit autẽ in huiuſmodi parentum, in cuius perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus.

1 a Additur † *& alius diſſoluendæ patriæ poteſtatis mo-*
dus, nempe adoptio ſpecifica, *per quã filiusfamilias pa*
ternã ſacra commutaſſe tantum intelligitur: vt ſi a patre
naturali detur in adoptionem non extraneæ perſonæ (nec
a *n. tunc diſſolueretur* a *ius patris naturalis) ſed auo, vel*
proauo materno, aut etiam ſi ipſe pater ſui iuris ſit, pater
noꝫ eo namq; caſu prima poteſtas, id eſt, paterna diſſolui-
b *tur, & ſecunda, id eſt, auita conſtituitur, de qua re alibi* b
a nobis tractatum eſt.

b Actis interuenientibus. *Id eſt, actorũ ſcriptura inter*
2 *ueniente.* † *Requiritur enim in emancipatione coram cõ-*
petente iudice, actorum quoque ſcripturam intercedere.
Sufficit autẽ; eam à principio fuiſſe confectam, in tantũ,
vt etiam ſi poſtea forte intercideret, aut interiret, eius ta-
men poſſet tenor per incorruptæ fidei teſtes comprobari.
c *Etenim in liberorũ emancipationibus,* c *ſicut & in do*
3 *nationibus, non tam ſcriptura quam veritas conſiderari*
d *ſolet;* † *actorumque interitu veritas cõuelli* d *nõ debet.*
4 † *Quod ſi nunquam acceſſerit ſcriptura, putant quidam,*
emancipationem valere, cumque ſit voluntariæ iuriſdi-
e *ctionis, non eſſe ſcripturam neceſſariam:* e *magis tamẽ*
f *eſt, ab initio ſcripturã interponi* f *debere: idque crebrius*
5 *obtinuit.* † *Siquidem de tribus docendus eſt iudex: rem*
eſſe geſtam, item ſcripturam inde confectam: quæ duo
g *quemadmodum probanda ſint, ſatis liquet, & eandem* g
h *exiſtere, ſed deperditam eſſe, id quod iuriſiurãdi* h *ſacra*
mento corroborari poteſt.

c Et

e Et non contradicente. *Itaque ſi taceat filius, pro con-*
ſentiente habendus eſt. Quod quando procedat, longa di-
6 *ſputatio eſt. Et interpretes, præcipue Bartolus,* i *hoc per-*
plexum pluriſariam diſtinctionibus, ſubdiſtinctionibusq;
diſſeruerunt. Nos breuiter rem in compendium redige-
7 *mus, cætera diffuſius extricanda relinquentes alijs.* † *Ta-*
cere igitur medium quoddam eſt inter illa duo extrema,
k conſentire & diſſentire. *Vnde Paulus.* k Qui tacet, in-
quit, non vtique fatetur, ſed verum eſt, eum non nega-
re. *Quare ſi talis incidit facti ſpecies, in qua neq; expreſ-*
ſè requiratur voluntas, nec cōtradictio, nulli extremorum
l *applicandum* l *erit. Sin vero neceſſe eſt, quod alicui ex-*
tremorum adiungatur: tunc ſi ex contumacia quis non re-
m *ſpondeat, præſumitur in ſui præiudicium vel aſſentire* m
8 *vel contradicere.* † *Sed ſi non contumaciter taceat, diſtin-*
guendum eſt. aut enim actus eſt huiuſmodi, qui poſſit eo
etiam inuito expediri: quo caſu tacens in ea cauſa eſt, vt
conſenſiſſe nō cenſeatur: aut vero in eo actu loquimur, qui
explicari non poteſt, niſi eius quoque conſenſus interueniat,
vt quia actum contradicendo impedire queat: tunc inter
expreſſam voluntatem & patientiam nullam facit ius
differentiam. Non enim neceſſe eſt, eum velle: ſed non nol-
9 *le ſufficit.* † *Si igitur ſciuit, & non proteſtatur, non contra-*
n *dicit, etiamſi nullus dolus* n *ſit admixtus conſentire præ-*
o *ſumitur.* o *Vnde proditū eſt, ſi filius præſente patre crea-*
tus ſit Decurio, patrem, cum prohibere id quiuerit, neque
p *contradixerit, conſenſiſſe videri.* p *Idem in fideiuſſore a*
tutore nominato reſponſum eſt, qui patitur nomen ſuum
in actis ſcribi, neque cōtradicit, quod conſenſum præbuiſſe,
q *& per ſollemnem* q *ſtipulationē ſe obligaſſe videatur.*
Idē de eo dicitur, qui ſe præſente rem ſuam obligari pati-
r *tur.* r *Et generaliter de quocunque, qui patitur aliquid ex-*
s *periri de iure ad ſe pertinente.* s *Sed hoc non procedit,*
vbi ex conuentione perſonarū, & pro forma requiritur ex-
t *preſſus conſenſus.* t *Sed nec is, qui erubeſcit aliquid ob*
u *magnam verecundiam dicere, conſenſiſſe exiſtimandus* u
10 *eſt.* † *Illud tamen non omittendum, ſemper in iudicialibus*
taciturnitatem patris præſentis haberi pro conſenſu, et ſibi
x *præiudicare.* x *Quapropter & in actis ſcribendum eſſe*
Parte præſente, & non contradicente, *eleganter Bar-*
y *tolus* y *idque perpetuo mente tenendum eſt.*

ADDITIONES.

a ſup. de adopt. §. ſed hodie.
b d. §. ſed hodie.
c l. 2. C. de emancip. lib.
d l. emancipatione, C. de fide inſtrum.
e Argumento l. poſt mortem. de adopt. vbi ſit mentio de teſtibus, non de ſcriptura.
f l. 2. C. de mag. municip. Cyn. Bal. in d. l. emancipatione.
g d. l. emancipatione, & l. teſtium, in fi. C. de teſtib.
h l. fi. C. de fide inſtr.
i In l. quod dotis, ff. ſol. matr.
k in l. qui tacet, ff. de reg. iur. c. is qui tacet. eod. tit. in 6.
l l. 1. §. ſcientiam, de tributoria actio.
m l. de ætate, §. qui tacuit. de interrog. actio.
n Bart. in d. l. quæ dotis.
o l. ſæpe, §. ſed ſcientib. de re iudic. glo. ord. in l. Gaius, de pignor.
p l. quoties ad municip. l. honores, §. pater. de decurio.
q l. 4. § fi. de fideiuſſ.
r l. fideiuſſor, §. pater, ff. de pig.
s Dyn. in c. qui tacet, de reg. iur. in 6.
t l. 1. de adopt. & Iaſ. hic
u tex. notab. in l. pen. de fur. ſicut alleg. gl. in l. filiusfam. §. inuitus, de procur.
x text. notab. in c. 2. de appel. in 6.
y l. 1 de relat.

§. Illud autem.

1 *Unde cognoſcamus, aliquem in noſtra eſſe poteſtate.*
2 *Filius natus, antequam pater ſenatu moueretur, ſenatoris filius dicitur.*
3 *Conceptus ante deportationem patris, legitimus eſt.*
4 *Idem ſi poſt conceptus ſit, patris tamen poteſtati non ſubijcitur.*
5 *Filius ante ſacerdotium conceptus, naſcitur legitimus.*

Illud autem ſcire oportet, quod ſi nurus tua ex filio tuo conceperit, & filium poſtea emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſcitur. Quod ſi poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fuerit: patris ſui emancipati, vel aui adoptiui poteſtati ſubijcitur.

1 Ad † cognoſcendum, *an quis in noſtra ſit poteſtate cō-*
a *ſtitutus, tempus conceptionis inſpiciendum* a *eſt, quod Im-*
2 *perator hoc loci exemplis eleganter declarat.* † *Sic &*
conceptus, priuſquam pater eius de ſenatu motus eſt, quaſi
b *ſi ſenatorius* b *filius cenſetur.* † *Quod & de eo traditum*
3 *eſt, qui, priuſquam pater eius deportaretur in inſulam, cō-*
c *ceptus eſt.* c *Sed & ſi poſt deportationem conceptus ſit*
d *filius, cum matrimonium adhuc duret* d *legitimū naſci*
e *humanius eſt:* e *vt illi ſua magis proſit innocentia, quam*
f *noceat culpa patris.* f † *Non tamen patris ſubeſt pote-*
4 *ſtati: cum pater ob deportationis* g *pœnam, quo ad ciuiles*
g *actus, & fingatur mortuus.* † *Idem & de ſacerdotis filio re-*
5 *ſponſum eſt, qui ante ſacerdotium concipitur.*

ADDITIONES.

a ſup. de ingenuis. §. 1.
b l. emancip. de ſenato.
c l. ex facto, § ex facto, ad Treb.
d l. 1. C de diuort.
e Bart. in d. l. ex facto.
f l. 3. §. ſi emancipatis, de bon. poſſ. contra tab.

§. Et quidem.

1 *Naturalis filius dicitur, ex iuſtis nuptijs progenitus.*
2 *Emancipatio requirit patris & filij conſenſum.*
3 *Caſus, in quibus pater cogitur emancipare filium.*
4 *Caſus, vbi filius etiam inuitus emancipari poteſt.*
5 *Adoptiui & naturalis filij per cauſa.*

Et quidē neq; naturales liberi, neq; adoptiui, vllo pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimmittere.

1 Naturales, † *ſcilicet & legitimi. Nā naturalis filij verbo paſſim Iuriſconſulti eū intelligunt, quem naturalem & legitimum ſimul vocamus, hoc eſt, ex iuſtis nuptijs genitū.*

2 Cum † *emancipatio ex vtriuſq; & patris & filij arbi-*
a *trio* a *pendeat, conſequitur, quod ſicut pater recuſantem fi-*
b *liū non poteſt dimittere ex ſua poteſtate* b *ita nec filius-*
familias poſſit vllo modo cōpellere patrem inuitum, vt eū
c *emācipet, ac ex paternis ſacris dimittat.* c *Hoc tamē per-*
3 *petuum non eſt.* † *Certis quippè caſibus pater filium eman-*
cipare compellitur: vt ſi male contra pietatem filium af-
d *ficiat* d *aut ſi id, quod ſibi relictum eſt, hac contemplatio-*
ne, vt liberos ſuos emanciparet, agnouerit, ne teſtantium
e *voluntas circumueniatur,* e *vel ſi leno filiabus ſuis pec-*
f *candi neceſſitatem* f *impoſuerit: aut arrogatus pubes fa-*
ctus probauerit ſibi non expedire, ſi in arrogatoris pote-
g *ſtate maneat.* g † *E diuerſo quoque ſunt caſus, in qui-*
4 *bus, patri licet filium vel inuitum emancipare. Nam ex*
quibus cauſis exhæredari filius poteſt, ex eiſdem ipſe,
h *Quantumuis reluctans, iuſte emancipatur.* h *Quæ autē*
i *ſint hæ cauſæ, Iuſtinianus* i *alibi recenſet.* † *Ex hoc porro*
5 *text. conſtat. eiuſdē iuris haberi adoptiuos filios cuius ſunt*
k *naturales, ideſt legitimis nuptijs* k *geniti.*

Digitized by Google

ADDITIONES.

a l. pen. C. de emanc. lib.
b §. generaliter. Nouell. quib. mod. nat. eff. leg.
c l. non poteſt. ff. de adopt.
d l. ſi. ff. ſi a parent. quis fuerit ma.
e l. ſi cui, de cond & demonſt.
f l. ſi lenones, C. de epiſc. aud.
g l. nonnunquam, & l. ſeq. ff de adopt.
h Iaſ. hi., ad Porc. alleg. l. quidam cum filium, vbi vide Bart. de verbor. oblig.
i In §. aliud quoque. Nouel. vt cum de appel. cog.
K §. In plurimis, ſup. de adopti.

DE TVTELIS. Tit. XIII.

In Rubr. & princip. tit.

Tranſeamus nunc ad aliam diuiſionem perſonarum. nam ex his perſonis, quæ in poteſtate nõ ſunt, quædam vel in tutela ſunt, vel in curatione: quędam neutro iure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela, vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro iure tenentur. Ac prius diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.

1 *Continuato huius tituli.*
2 *Perſonæ ſui iuris aut ſunt ſub tutela, aut ſub cura, aut a neutris pendent.*
3 *Contrariorum eadem eſt natura & vis.*

1 *DIVISIONE † ſupra a ſcripta, quæ eſt, perſona*
a *rum, aliæ ſunt iuris alieni, aliæ ſui iuris, Pertractatum* b
b *eſt a Iuſtiniano, quæ ſint perſonarum iura, alterius pote-*
ſtati ſubiectarum: nunc alterum membrum ſubdiuidit.
2 *† Perſonarum, quæ ſui iuris ſunt, aliquas tutorum aucto-*
ritate, alias curatorum directione regi, quaſdam a neutris
pendere, ſed ſuo penitus relinqui arbitrio. Vnde diuiſio
in textu pro ſubdiuiſione ponitur, ſicut Faber recte anno-
tauit. Si ergo intellexerimus, quæ perſonæ ſub tutela vel
curatione conſiſtant, perfacile ex contrariorum natura di-
3 *ſcemus, quæ neutro iure teneantur. † Omnium enim re-*
c *rum, vt alibi* c *etiam diximus in contrarias partes cogni*
d *tio ex eiſdem ſuppeditatur locis: contrariorum* d *negan-*
tium ea vis eſt, atque natura, vt altero poſito vel cognito,
alterum ſtatim ſubmoueatur & cognoſcatur. Porro quia
tutela *præcedit* curam, *vt impubes puberem: ordinem*
ipſum ſecutus naturæ Imperator, primus de tutelis *gene*
rali tractatu diſſerit.

ADDITIONES.

a In princ. ſup. de his qui ſunt ſui vel alie. iuris.
b a tit. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. vſque in locum hunc.
c In princ. d. tit de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
d Cic. in Topic.

---

§. Eſt autem.

1 *Tutelæ definitio, quidque in ſe contineat.*
2 *Definitionis explicatio.*
3 *Acceptio vis & poteſtatis.*
4 *Vis & poteſtas genus in definitione: & quid ſignificet caput liberum.*
5 *Subiectum tutelæ.*
6 *Tutor quis & qualis ſit.*
7 *Curator rebus datur.*
8 *Officium curatoris.*
9 *Modi tollendæ patriæ poteſtatis.*
10 *Tutela eſt de iure Ciuili.*
11 *Tutela triplex.*
12 *Tutelæ teſtamentariæ quæ ſit.*
13 *Legitima tutela quid, & quotuplex.*
14 *Tutelæ datiuæ quando ſit locus.*
15 *Cauſa efficiens tutelæ.*

Eſt autem tutela (vt Seruius definiuit) vis ac poteſtas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatẽ ipſe ſe defendere nequit, iure Ciuili data ac permiſſa.

1 Hæc † tutelæ *definitio eſt Seruij Sulpitij Iureconſulti,*
& ex duobus generibus, cũ ab effectu & officio, tum a cau
ſa efficiente conſtatur. Sicque & officium, & cauſam com-
plectitur: vt non ſit falſus Cicero, qui in Bruto ſcriptum re
liquit, in vno Sulpitio fuiſſe artem. Excutiamus autem
2 *definitionis verba.* † Tutela (*inquit*) eſt vis ac poteſtas:
Theophilus & Hermonop. δύναμιν *vocant, vt legiſſe vi*
deatur ius, non vis. Cæterum Doctores hæc verba varie in
terpretantur: alij viridem poteſtatem, alij violentam cũ
3 *Accurſio, alij vigentem: † ego autem puto, vim hic accipi*
pro virtute & efficacia iuris, & poteſtatẽ *pro auctoritate*
& facultate, vt ſit ſenſus: Tutela *eſt virtus atque aucto*ri-
tas quædam, quæ a lege proficiſcitur, in commune vtilis,
Neq; vero rarum eſt hoc, vt poteſtas *pro auctoritate acci*
pitur. Vnde dictũ eſt, ſua poteſtate facere. *Et Iuſtinianus*
a poteſtatem a *pro auctoritate poſuit.* † *Quod* tutela *ſit vis*
4 *ac poteſtas, genus eſt in definitione, & alijs ſpecieb. commu-*
ne. Nã & curationi conuenit, & poteſtati dominicæ, quare
additur neceſſario differentia, quod ſit poteſtas in capite
b libero: *Id eſt libero homine.* b *nam caput liberum pro ho*
mine libero veteres dicebant. Eſt enim hæc vetus locutio,
in capite libero: pro in caput liberũ, *Sic etiã iſti dicunt*
impenſas in rebus dotali. factas: pro impenſas in res do
c tales factas. c *Hinc caput liberũ facere, pro manumittere*
apud Plautũ in Mercatore: LIBERVM caput tibi faciã
paucos menſes. Hæc ergo verba (poteſtas in capite libero.)
5 *† materiam, ſiue ſubiectum denotant, & ab Accurſio ad*
pupillum referuntur: quaſi eum oporteat liberum eſſe pa-
triæ poteſtatis reſpectu. item quia ſeruus non poſſit in tute-
la eſſe; eſt enim in poteſtate domini. Filijsfamilias autem
tutores regulariter, & ſecundum formam iuris non dãtur
d *niſi paucis caſibus exceptis* d *cum parẽtes in quorũ ſunt,*
6 *poteſtate, legitimi ipſorum fiant adminiſtratores. † Barto-*
e *lus* e *vero hæc verba ad tutoris perſonã refert, qui habeat*
huiuſmodi poteſtatem. Liberalis enim conditionis debet
eſſe omnis tutor. Subnectit aliam differentiam, Ad tuendum eum, *&c. Qui eſt effectus tutelæ, ac officium: & per*
hanc, poteſtatem patriam remouet, quæ alios effectus ha-
f *bet, vt ſcilicet quæratur* f *patri, &c.*
7 *Item † per dictionem* (eum) *indicat Imper. quod tutor*
principaliter perſonæ pupilli & non bonis ſiue patrimo-
nio detur, & vt excludatur rurſum curatorem, qui non da-
g *tur principaliter ad perſonæ defenſionẽ, ſed ad bonorum* g
tuitionem. Sequitur: Qui propter ætatem &c. *vt rur-*
8 *ſus curator ſubmoueatur, † cuius officium eſt, res adulti,*
decoctoris, & furioſi adminiſtrare, perſonamque in conſe-
quentiam tueri, non quod propter imbecilliorem ætatem,
ſed quod propter furorem & prodigalitatem ſibi, rebuſ-
que ſuis vel ſupereſſe nequeant. Sed & poteſtas patria
hoc diſcrimine tollitur, nam qui ſunt in tutela, ab eo li-
berantur, quando ſunt adulti facti: ſed in patris manu
conſtitutus, etiamſi centum eſſet annorum, non eximere-
9 *tur, † niſi mors patris, vel emancipatio, aut alius modus*
h *exeundi de poteſtate, interueniret.* h *Et hæc eſt prior*
pars definitionis. In altera parte, cauſa efficiens ſubijci-
10 *tur: ſcilicet,* Iure Ciuili data ac permiſſa, † *Tutela*
enim

enim neque iuris naturæ neq; iuris gentium eſt ſed iuris
ciuilis: quod ita diſpoſuit, & permiſit, vt vel ex teſtamen
11 to, vel a lege vel deniq; a iudice daretur. † Hinc tripli-
cem habemus tutelam ſcilicet teſtamentariã legitimã,
12 & datiuam, ſicut ſubſequẽtia docebunt. † Et teſtamẽta
ria tutela eſt, quando parentes liberis impuberibus, quos
13 in poteſtate habent, teſtamento tutores dant. † Legitima
eſt, cum tutor a lege datur. quæ locum habet, cum in teſta
i mento nullus datus eſt. Et hæc quadruplex. Prima i
agnatorum, quam lex 12. tabularũ expreſſe defert pro-
ximis agnatis, vel etiam iure Nouellarum cognatis, & il
la primum ex mente & verbis legis introducta eſt. Secũ
K da patronorum K quam habent patroni in libertis, eo-
rumque liberis: quæ tametſi ex mentis legis duodecim ta
bularum proficiſcatur, non tamen expreſſis verbis intro-
l ducta eſt. Tertia parẽtum l cum illi liberorum emãci-
patorum tutores fiunt, ad exemplum patronorum, per ex
m tenſionem, ſiue productionem legis. Quarta fratrum, m
quæ fiduciaria dicitur, quando fratres tutelam fratris ſui
14 emancipati impuberis conſequuntur. † Quando autem,
neque ex teſtamento, neque ex diſpoſitione legis tutor ex
tabat, dabatur a iudice. Et hæc tutela dicebatur Datiua,
n de qua ſuo loco n agetur. † Ex quibus omnibus cõſicitur,
15 cauſam efficiẽtem tutelæ eſſe, aut teſtatorem, aut legem,
aut iudicem, idque hæc poſterior definitionis pars ſignifi-
cat. Atque hæc pro fundamento quopiam præſentis mate
riæ, in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis, prælibanda
eſſe duxi.

ADDITIONES.

a Nouell de defenſ. ciuita. §. nos igitur.
b Vid. Gel lib. 5. cap. 19.
c tot. tit. de impenſ. in reb. dot. fact.
d Gl. ſup. in prin. huius ti. & l. fin. §. minores. C. de ſent. pãſ & l. fi. §. ſin autem. C. de bo. quæ lib. Dd. l. 1. C. de bo. mat. Bar. l. vlt. §. 1. de ver. ſign.
e Bar. in l. 1. ff. hoc tit.
f Iuxta gl. in l. 1. ff. hoc tit.
g l. 8. in copulandis. C. de nup.
h De quib. ſup. qui. mo. ius pa. pote. ſta. ſoluit.
i Inſ. de legi. agn. tutel. ff. de leg. tut.
K Inſ. de legit. patro. tut
l Inſ. de legit. paren. tut.
m Inſ. dè fiduc. tutela.
n Inſ de Atiliano tut.

§. Tutores.

1 Tutores principaliter perſonæ dantur.
2 Tutores vnde dicti.
3 Argumentum ab etymologia negatiue valet.
4 Fallit, ſi ratio inuentionis vocabuli, aliud inducit.
5 Fallit, ſi ab eo, quod olim obſeruabatur, nomen deductum ſit.

Tutores autẽ ſunt, qui eam vim ac poteſtatẽ habent, exque ipſa re nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

1 Tutor † proprie dicitur, cui tuendi pupilli ius princi
paliter commiſſum eſt, in conſequentiam tamen gerendis
2 etiam defendendiſque pupilli rebus dari cenſetur † Unde
tutores, quaſi tuitores, id eſt, defenſores, a tuendo & defen
dendo appellantur. Iurare enim debent, ſe non relicturos
pupillũ indefenſum. Hinc arrepta occaſione, Interpretes
de argumẽto ab etymologia vocabuli ducto agunt, an &
a hoc in iure obtineat. nos eã rem etiã a ſupra attigimus.
3 Breuiter, † argumentum ab etymologia negatiuè omnino
eſt efficax, non etiam affirmatiue, nam a quo remouetur
genus, ab eo & qualibet ſpecies remouetur, non econtra.
Fur a ferendo, id eſt contrectando dicitur, verum erit, ſi di
b camus, Res non eſt contrectata, b igitur in ea furtũ fa-
4 ctum non eſt. & id pro regula proditum eſt. † Hoc tamen
c non procedit, cum ratio inuentiones vocabuli c aliud in
ducit. Nam ſi quid inductum eſt ab eo quod fieri deberet,
non ſequitur ſi id minus fiat, nomen non competere. Sic
Tutores dicti ſunt quod pupillum negligit, non eſſe tuto
d rem. Quod & in Auguſto dicendũ d eſt qui licet impe
5 rium non augeat, tamẽ nomen tenet, cum ſimilibus. † Sic
etiam non obtinet hoc argumentum, ſi ab eo, quod olim et
frequentius obſeruabatur, nomen deductum eſt. Sic nu-
ptiæ dictæ ſunt, quod noua nupta obnuberetur & velare-
tur, hic non valet argumentum, cum priſcus ritus aboli-
e tus e ſit, vnde tametſi non obnubantur hodie mulieres,
ſunt tamen nuptiæ.

ADDITIONES.

a In §. ſi ab hoſt. quib. mod ius pat. pot. ſol.
b l. 1. de acq. poſ.
c Alcia. in l. tabernæ de verb. ſign.
d cap hæc imago 33. q. 5.
e Vide quæ dixi ſup de pat. poteſtate. §. 1.

§. Permiſſum.

1 Teſtamentaria tutela eſt potior aliȷs.
2 Parentes poſſunt liberis in teſtamento tutores dare.
3 Liberorum appellatio.
4 Tria requiruntur, vt teſtamentariæ tutoris datio ſit valida.
5 Emancipato & naturali tantum filio non rectè tutor datur, niſi cum Iudicis decreto.
6 Spurio nunquam rectè tutor datur.
7 Feminæ non dant tutores, niſi cum aſſenſu Iudicis.
8 Quomodo auus nepoti rectè tutorem det.
9 Etiam in codicillis tutor relinqui poteſt.
10 An ab inteſtato tutor dari queat.

Permiſſũ eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate, habẽt, teſtamẽto tutores dare. Et hoc in filios filiaſq; procedit, omnimodo, nepotibus verò, neptibuſque ita demũ parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortẽ eorum in poteſtatẽ patris ſui nõ ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus, mortis tuæ tẽpore in poteſtate tua ſit, nepotes ex eo nõ poterunt ex teſtamento tuo tutores habere, quãuis in poteſtate tua fuerint, ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſuis recaſuri ſunt.

1 Quam triplicem eſſe tutelè ſupra dixerim, † & (teſta
mentaria) ſi reliquis duab. prior, vt quæ ipſos parentes
(quorũ ſummam illa, quæ duce natura exiſtit, affectio, per
a magni in iure a æſtimatur) reſpicat, ideo de ea primo diſ
2 ſerit. † Obſerua autem, quod parẽtes maſculi poſſint libe-
ris ſuis, ſiue maſculini ſiue fœminini ſexus, tutores teſta-
b mẽto dare. Et hæc poteſtas ex duodecim tabulis b profiu
xit, in quib. hæc circũferuntur verba: Tutores liberis in
poteſtate teſtamẽto parẽtes dãto. Nam cum ſecundũ
naturam fiat veriſimile, neminem diligentius de bonis pu
pilli cogitaturum, quam parentes ipſos: ideo lex permiſit
ac ſuaſit, vt parentes in teſtamentis ſuis darent liberis
impuberib. tutores, ne poſt mortem illorum incerta eſſet
3 eius rei ſolicitudo. † Et quoniam liberorum verbo vſa eſt
lex, conſequitur hanc tutelæ dationem, ad nepotes & pro-
c nepotes, cæteroſq; deſcendẽtes c produci. Sic enim eadẽ
lex XII. tabularum primam ſucceſſionis cauſam, libero-
d rum eſſe volebat, & de omnibus d deſcẽdentib. intelli-
gebat.

igitized by Google

4 gebat.† Tria tamen ſunt neceſſaria, vt tutoris teſtamen-
taria datio ſit valida. Primo filium eſſe impuberem: cum
puberes tutorum directione non adeo egeant, ſed ſub cura-
e tore ſint. e Deinde, impuberes in parentum oportet pote
5 ſtate conſiſtere.† Emancipato enim non poteſt dari tutor,
f niſi Iudicis accedat confirmatio. Quod & de naturali f
tantum filio dicas: illi enim tutor datus teſtamento, etiã
minus ſolemni, cõfirmandus eſt, ſi patris affectio erga ip
6 ſum oſtendatur, ex eo, quod ipſi aliqui reliquerit. † Spu-
g rio nunquam rectè tutor datur, cum filij nomen nõ g ha
7 beat.† Sed nec fœminis in teſtamento tutorem filijs nomi
nare licet, niſi Iudicis cõfirmetur decreto, quia nec liberos
h in poteſtate h habẽt.† Tertio, ſi auus nepotib. teſtamẽ-
8 to ſuo tutorem adſcribere velit, non aliter hoc facere po-
teſt, niſi cum nepotes poſt aui mortem in eorum patris po
teſtatem reuerſuri nõ ſunt: quod eueniet, ſi viuente adhuc
auo filius in eius poteſtate eſſe deſierit. Alias enim cum
defuncto auo nepotes ſui iuris non fiant, impoſſibile eſt,
eos tutores, habere: quia his duntaxat tutores, qui ſui iuris
i ſunt, dari i deſtinatiuè poſſunt † Non ſolum autem te-
9 ſtamento tutor dari poteſt, & ſed eos tutores accipere de-
K bemus, qui codicillis teſtamẽto cõfirmatis ſcripti K ſũt.
& tacitam eorũ confirmationem ſufficere verius eſt: quia
l cum tacitum l & expreſſum ex eadem radice, & poten
tia cauſa efficientis procedant, idem operari intelligun-
m tur. Hodie verò codicilli ſemper videntur teſtamento m
10 confirmari.† Sed an ab inteſtato poſſit tutor dari a patre
ſcilicet in codicillis factis, nullo condito teſtamento? Et
puto ſimplicem dationem ipſo iure non ſufficere, quaſi mi
nus ſolemniter tutor datus ſit, ſed Iudicis deſiderari de-
n cretum & n confirmationem.

ADDITIONES.

a l.6.C.de cura.furioſi.
b in l.1.ff.teſta.tut.
c l.3.§.prætor ait, de in ius vocando.
d l.liberorum, de verb.ſign.
e inf.eo.§.vlt.& l.1.C.de confir.tut.
f l.vlt.C.de confir.tut.
g Gl.in l.1.ff.de teſt.tut.& ſupr.§.ſi aduerſus, de nup.
h §.fœminæ, ſupr.de adopt.
i ſup eo.in prin.
K l.3.hoc tit.
l Gl.& Bal in d.l.3.hoc tit
m §.non tamen.inf.de codicil.
n Bal.in d.l.3.& l.2.C.de teſt.tut.

§. Cum autem in compluribus.

1 *Pater poteſt etiam naſcituris liberis tutorem teſtamento ſcribere.*
2 *Is qui in vtero eſt, pro iam nato habetur, quomodo accipiendum, & ſic declarata l.qui in vtero, ff.de ſtat.hom.*
3 *Prægnans mater capitis rea non debet vltimo ſupplicio affici.*
4 *Duo ſunt neceſſaria, vt poſthumo rectè tutor detur.*
5 *Is qui in vtero eſt, pro iam nato habetur, non iure fictionis, ſed ex prærogatiua.*

Cum autem in cõpluribus alijs cauſis poſthumi pro iam natis habeãtur; & in hac cauſa placuit, non minus poſthumis, quam iã natis, teſtamento tutores dari poſſe: ſi modo in ea cauſa ſint, vt ſi viuis parẽtibus naſcerẽtur, ſui hęredes, et in poteſtate eorũ fierẽt.

1 Amplificatio ad præcedẽtia. † Supra enim dictum eſt,
patrem natis iam liberis poſſe de tutore proſpicere, iſtud
ad naſcituros etiam filios producitur. Poſthumo enim re
2 ctè tutor relinquitur, quia receptum eſt, † eum qui in vte-
ro eſt, quoties de eius vtilitate quæritur, pro iam nato ha
a beri. a quanquam alijs non proſit, niſi natus ſit: in tan
tum, vt nec patri quidem proſit. Nam vt trium liberorũ
habeãt, nequaquam ſufficit, duobus natis, alium adhuc in
b vtero eſſe idq; D. Seuerus b conſtituit. Quapropter, nec
3 matri quidem proderit: † quæ licet prægnans vltimo ſup-
c plicio non poſſit affici, c & ventris nomine in poſſeſſio-
d nem d mittatur: non tamen hoc ideo eſt, quia iam pepe-
riſſe fingatur, ſed quia qualiſcunque eſt ſpes in lucem pro
4 ditum hominis, extinguenda non fuit.† Duo tamen requi-
runtur, vt Poſthumo rectè tutor in teſtamento detur. Pri-
mum, quod natus viuo patre eius fuiſſet poteſtati ſubie-
ctus-alterum, quod ſuus fuiſſet hæres effectus, ſicque pri-
e mum obtineret e gradum: niſi enim primum gradũ ob
tenturus eſſet, in alienam recideret poteſtatem: ſicq; inu-
f tiliter ei de tutore prouideretur. f † Sed dubitatur, iure
5 ne fictionis, an alia ratione, is qui in vtero eſt, inter natos
numeretur? Bar exiſtimat, fingi natum, in quod omnes ſe
g re inclinare videntur, excepto Imola, Socino g filio, &
Mario Salomonio, qui non fingi, ſed prærogatiua quadã
hoc eis indultũ putant, quibus accedo, ea in primis ratio-
ne, quod fictio non debet plus valere, quam veritas. Sed
qui verè naſcitur, ad vtramq; fortunam naſcitur, nempè
ad commoda pariter & incommoda. Eodem modo eũ, qui
fictè naſcitur, ad vtramque fortunam natum haberi con-
h uenit. Fictio enim imitatur naturam, h ſed naſci quem
ad commodum tantum, eſt contra naturæ inſtituta ergo
nec hic fingi poteſt.

ADDITIONES.

a l.qui in vtero vbi Barto.de ſtatu hom.
b l.2.de excuſat.tut.vel curat.
c l prægnantis.3.de pœnis.
d l.1.ſi mul.vent.nomi.
e per l.poſthumorum, 13.de iniuſto rupt.teſt.
f l.1.de teſt.tut.
g In rep.d.l.ſi is qui, de vſucap.
h §.minorem, & § fœmi.ſup.de adoptio.

§. Sed etſi.

1 *Tutor datus filio emancipato, eſt confirmandus à Iudice ſine inquiſitione.*
2 *Fallit ſi pater diu ante mortem teſtamentum fecit.*
3 *Tutor datus a patre filioſam. an, & quando ſit confirmandus.*
4 *Quid de tutore filio naturali tantum dato.*
5 *Quid ſi à matre datus ſit tutor.*
6 *Quid ſi pater filio adoptiuo tutorem ſcripſit.*
7 *Forma inquiſitionis in tutore ſeruanda.*
8 *Tutor ſecundum patris voluntatem confirmandus, an ſit datiuus, vel teſtamentarius?*
9 *Explicatum Axioma: Qui confirmat, dare videtur.*
10 *An confirmatus tutor teſtamentarius præferatur legitimo.*

Sed etſi emancipato filio tutor a patre datus fuerit teſtamento, confirmandus eſt, ex ſententia Præſidis omnimodo, ideſt, ſine inquiſitione.

1 Hinc collige, † Patrem filio non exiſtenti in poteſta-
te, tutorem teſtamento dare poſſe, quæ datio tametſi ſum
mo iure non valeat, confirmandus tametſi eſt huiuſmodi
tutor, ſecundum mentem teſtatoris, ita, vt nec inquiri in
eum oporteat, ſit ne idoneus, an non, ſed ſimpliciter, re-
miſſa

miſſa ſati ſdatione, rem pupilli ſaluam fore, confirmãdus eſt: quoniam paternum teſtimonium pro eius ſatiſdatio-
a *ne* a *ſufficit.*† *Hoc tamen non procedit, ſi fortè pater diu*
2 *ante mortis tempus, teſtamentum, quo tutor ſcriptus eſt,*
b *perfecerit:* b *eo namque caſu, propter pupillorũ commodum, an durauerit patris voluntas, inquiri debet. Interim potuerunt facultates dari a patre tutoris diminuti, vel morum ante occultata aut ignorata peruerſitas emergere, aut âlia quæ piam cauſa exſiſtere, quæ magis iubeat pupilli emolumentum, quam vel teſtamenti, vel codicillorum*
3 *ſcripturam ſequendam eſſe.*† *Dubitatur autem, ſi filio in poteſtate patria exiſtenti, pater tutorem ſcripſerit, num*
c *ſit a Iudice cõfirmandus; quod præter cæteros Bartolus,* c *poſteriorum primipilus, nonnullis diſtinctionibus ſatis manifeſtè explicuit. Nam ſi filio datus ſit tutor in teſtamento iuſto, proculdubio non interponendum erit Iudicis*
d *decretum.* d *Sin autem teſtamento minus ſollemni datus ſit, tunc ſi ex cauſam præteritionis vel exhæreditionis irritum eſt teſtamentum, ſufficit tutoris dationem lege ſcri-*
e *ptæ* e *confirmari. Item ſi tutor datus eſt impuberi vnus ex liberis teſtatoris, ex imperfecto teſtamento, valebit*
f *abſque alia confirmatione* f *tutelæ datio.*† *Sed & illud*
4 *propter naturæ ius & affectionem adijciendum eſt, quod de tutore filio naturali tantum dato reperitur traditum. Nam ſi pater filium naturalem non inſtituit, non confirmatur ſine inquiſitione: ſed ſi inſtituit filium in bonis*
g *a teſtatore relictis, confirmabitur* g *tutor, decerneturque ei abſque inueſtigatione adminiſtratio. In reliquis autem*
h *ſuis bonis magis eſt, vt decreto* h *Iudicis confirmetur tu-*
5 *tor.*† *Secus in tutore, quem mater reliquit: quia cum ea datio ſub tili iure non valeat, inquiri debet amplius ab eo, qui præeſt, an ſit ſufficiens: quia mulieris conſilium fragi-*
i *le, infirmum præceps,* i *& inconſtans reputatur.*† *Cæte-*
6 *rum, ſi tutor nominatus ſit in teſtamento filio tantum legitimo, id eſt, adoptiuo, tranſeunti in ius & poteſtatem adoptantis: ea ſpecie poteſt pater adoptiuus tutorem decernere, inque bonis a ſe, vel eius occaſione peruentis ad*
K *filium,* K *ſubſtituere.*† *Formam autem inquiſitionis ele-*
7 *gantiſſimam & breuẽ Hermogenianus* l *tradit: Si quæ-*
l *ratur, inquiens, an ex inquiſitione rectè datus ſit tutor, quatuor hæc conſideranda ſunt: an & hic dederit, qui dare potuerit, & ille acceperit, cui fuerit dandus, & is datus, cui dandi facultas erat, & pro tribunali decretum inter-*
8 *poſitum ſit.*† *Porro non incongrue veſtigat hic Accur-*
m *ſius* m *an huiuſmodi tutor, Iudicis decreto confirmatus teſtamentarius ſit, vel datiuus? Et datiuus videtur: quoniã* qui confirmat, dare cenſetur, *& Iudex confirmat tuto-*
n *rem inutiliter datum a patre.* n † *Pro veritate igitur*
9 *eruenda, ſi quæratur, an confirmans videatur dare? ſic diſtingui ſolet, vt ante omnia penſemus, confirmantis intentio qualis fuerit. Si enim actus, qui fit, ſubſtantiam a me-*
o *ra* o *confirmantis voluntate ſumit, confirmans actum nullum dare dicitur. Idem ſi actus ſit validus, ſed tamen*
p *confirmans hoc egit,* p *vt nouum actum induceret. At ſi ex ſola confirmantis voluntate negocium nõ pendeat, qui confirmat, non dat, vt in noſtro caſu, vbi neceſſariò ex legum iuſſione cõfirmare debet Iudex tutorem. vnde vtcunque aduerſante Accurſio, concluderem, quod tutor filio emancipato, in teſtamento patris datus, & ſecundum eius voluntatem confirmatus, non datiuus. nec propriè teſta-*
q *mentarius ſed teſtamẽto ſimilis exiſtimetur,* q *maximo in duobus: quia non exigitur ab eo ſatiſdatio, & ſe excu-*
r *ſans a munere tutelæ,* r *priuatur legato, ſicut teſtamen-*
10 *tarius.*† *Ideoque eum nõ excludi a legitimo tutore puto;* *quod & ex Titulorum in Pandectis ordinatione probari poteſt vbi titulus* De confirmando tutore, *præcedit tit.*
ſ De legit. ſ tut. *Sed ex diuerſo, ſi ante confirmationem eiuſmodi tutoris a teſtatore ſcripti, alius a competenti Magiſtratu datus ſit, hunc datiuum tutorem, talis tutor ſimilis teſtamentario reijcere non poteſt: quia id quod iure ge-*
t *ſtum eſt, reuocari non* t *debet.*

ADDITIONES.

a l.3.de teſt.tut.l.1.de confirm.tut.
b l.in confirmando,7.cum duabus.ll.ſeq.de confir.tut.
c In l.naturali, 7.§.ſi quæratur, de conf.tut.
d l.1.de confir.tut.
e auth.ex cauſa,C.de lib præter,& d.§.ſi quæratur.
f l.hac conſultiſ 21.§.ex imperfec.C.de teſt.
g d.l.naturali.
h l.6.C.de confir.tut.& l.ſi pater,ff.eo tit.
i l.ſi mulier.la 2.C.ad Vell.& ſi pater,C.de ſponſa.cum ſimi.
K §.ſed hodie,§.cum autem, ſup.de adopt.& l.ſi arroga.de vulg. & pupill.
l in d.l natural.
m in gl.verb.confirman.
n ſal. & quia,6.cum ibi not.de iuriſdict.om.iud.& l.iure noſtro, de teſta.tut.l.ſi vt proponis,C.de confir.tut.
o l.adoptio,de adopt.
p l.quærebatur,22.de teſt.mil.
q l.3.de confirman.tut.
r l.Neſennius,32.al.35.de excuſ.tutor.
ſ Tractat.in l.pe.§.furioſo puberi. de curat. furioſ. & l. creationib,C.de epiſ aud.
t d.l.ſi vt proponis,C.de confir.tut.& Dd C.eo.in l.neque 2.

QVI TESTAMENTO TVTOres dari poſſ. Tit. XIIII.

In Rubr.

1 *Continuatio præſentis tituli.*
2 *Epitome ſiue ſumma eiuſdem.*

1 *Inter* † *tres tutelarum ſpecies teſtamentariam cæteris*
a *præferri,* a *ſuprà docuimus: expoſitumq; eſt, quibus tutores teſtamento dari poſſint: quare nunc eam rem latius*
2 *expendit Tribonianus* † *ſubijcitque quænam ſint hæ perſonæ, quæ rectè teſtamento tutelæ proficiantur: deinde, quando vtiliter dentur: poſtremo, quibus perſonis dentur. Et ſic hoc in titulo explicatur circumſtantia perſonarum & temporis.*

ADDITIO.

a ſup. in §.permiſſum, nu.1.de tutel.

In princip.tit.

1 *Paterfamilias tutor eſſe poteſt.*
2 *Item & filiusfamilias.*
3 *Filiusfamil. poteſt patrem ſine venia tutorio nomine in ius vocare.*
4 *Seruus tutor dari non poteſt.*
5 *Seruus proprius rectè tutor ſcribitur, etiam ſine libertatis datione.*
6 *Directa libertas, & fideicommiſſaria.*
7 *Seruus proprius per errorem quaſi liber tutor datus, non fit tutor.*
8 *Error impedit & actum & conſenſum; idque exemplis aliquot declaratur.*
9 *Quando pater nomine tutelæ per filium geſta teneatur.*

10 *Pater*

Digitized by Google

10 Pater cogitur ſatisdare pro filio tutore datiuo.
11 In tutela teſtamentaria pater filio ſe inuitus nõ obligat.
12 Quãdo pater præſumatur filiofamiliâs tutori cõſenſiſſe.

a Dari autem tutor poteſt teſtamento, non ſolú paterfamilias, ſed etiã filiusfamilias. b Sed & ſeruus proprius, teſtamento cum libertate rectè tutor dari poteſt. Sed ſciendum eſt, eũ, & ſine libertate tutoré datum, tacitè libertatem directã accepiſſe videri: & per hoc rectè tutoré eſſe. c Planè ſi per erroré quaſi liber, tutor datus ſit: aliud dicendum eſt,

Dari autem Perſonæ enumerantur, quæ poſſunt tute
1 la præfici.† Et dubium non eſt, quin liberi homines, patresfamilias maiores, & ſanæ mentis, poſſint teſtamento ſcribi tutores. De filijsfamilias, verò & ſeruis dubitaba-
2 tur. Ideoque † & illud ſtatim a principio tituli reponet, ſtatuens filiosfa. indiſtinctè poſſe fungi munere tutelæ, non obſtante poteſtate patria. Ideo fortè, quia tutela, ad publicas functiones refertur, in quibus filius patriæ poteſtatis
a ius non ſequitur: a Adeò, quod ẽt tutorio nomine verſa
b ri in Iudicio ſine patris venia, b † patremq; ipsũ pupilli
3 nomine cuius tutelam gerit, ſine Prætoria venia ius voca-
c re poſſit, quod aliâs propter patriam reuerentiã c poteſt
4 b Sed & ſeruus † Seruus tutor dari nõ poteſt, d quia
d eſt iuris ciuilis, e cuius iuris ſeruus nõ eſt particeps. f † Ser
f uus tamen proprius teſtamento tutor ſcribi põt: ideo fortè,
5 quod in tutela adminiſtranda nõ conditio aut fortuna hominis, ſed fides & integritas perpendenda eſt. Nam quod ſeruus quiſpiam ſit ex neceſſitate & malignitate fortunæ prouenit: poteſt tamen libero, prouide, & fideli eſſe animo. Non autẽ refert, ſiue cum libertate: veluti, Stichus liber & tutor eſto, ſiue omiſſa libertatis datione ſeruus tutor cõſtituatur: vt, Stichus tutor eſto, ſemper enim & tutor,
g & liber efficitur. Quoniam (vt Paulus g reſpõdit) placet ſeruum, qui à domino tutor eſt datus, libertatem quoque meruiſſe videri, non quidem fideicommiſſariã
h (vt olim,) ſed directã, h ex tacita ſcilicet & præſumpta domini voluntate. Et quidem ex benignitate contra iuris ciuilis regulam. Neq; enim putandus eſt inutiliter voluiſſe filio tutorem relinquere, cum ſeruus in ſeruili ſtatu ma
i nens, tutelæ officio (quod iuris Ciuilis eſt) fungi i nequeat,
6 † Directa libertas eſt, quæ nullius fidei committitur, ſed ſtatim ex verbis teſtamenti contingit, vt ſi teſtator ita dicat. Lego Sticho ſeruo meo libertatẽ: hic ſeruus ſtatim poſt mortem teſtatoris, ipſo iure, & ſine facto hominis, ideſt, ſine manumiſſione hæredis, fit liber. Fideicõmiſſaria eſt, vbi teſtator fidei hæredis committit in teſtamento, vt ſeruum eius manumittat: hic nõ ſtatim ipſo iure liber eſt, ſed deſideratur factum hominis, ideſt, hæredis inſtituti
K manumiſſio. K
7 a Plane ſi. Limitatur præcedens dictum: † tum demum ſeruus proprius rectè tutor ſcribitur, ſi teſtator certo ſciuit, eum ſeruitutis macula notatum eſſe. Nam ſi iuſto errore, qui volũtati, & cõſenſui maximè repugnat, ſeductus, ſeruum ſuum tutorem nominauerit, cum putaret eum liberalis eſſe conditionis, ſeruus tamen eſſe deinde comperiatur,
l neque liber, neq; tutor erit. Sic l Vlpianus. Si quis, inquit, tutorem ideo ſcripſit, quia liberum putauit, certiſſimum eſt, neque libertatem peti poſſe, neque tute
8 lam libertatis præſtationi patrocinari. † error enim in conditione perſonæ, quæ ad actum aliquem idonea non eſt, impedit eum: ſicut & hoc loci error in libertate tutoris, vitiat tutelam. Sic ſi per errorem conſenſum ſit in Iudicem,
m nihil valere quod actũ eſt, Vlpianus m reſpondit. Quid enim tam contrarium eſt conſenſui, quam error, qui imperitiam detegit? Eodem modo error in ſpecie contractus
n eum infirmat; n item & in dominio error translationem
o impedit o dominij. Quomodo autem contingere poſſit, vt
p dominus ſeruum ſuũ pro libero habeat, Accurſius p ad
9 tex. ſatis docet. † Porro ſcrutari conuenit, monente id gloſſatore, quando pater nomine tutelæ per filiũ geſtæ obligetur? In hoc dubio ſic concludere ſoleo. Si filiusfamilias teſtamento tutor ſcriptus, ſciente & conſentiente patre tutelam adminiſtrauit, actione de peculio, & de in rem ver
q ſo, tenetur, pater, pro tutela male q à filio geſta. Nec multum facit ea ſpecie patris ſcientia & conſenſus, ad obſtringendum eum in ſolidum: niſi forte contutore, vel alio quopiam nolente eum facere ſuſpectum, interceſſit pro filio, & quaſi in ſe periculum ſuſcepit. Quod ſi tutor datiuus fuerit, qui in poteſtate patris eſt, tum ſi pater tutelam agnouit, vel gerenti filio conſenſit, cum tutelam omninò atti-
r git, in ſolidum filij nomine obligatur. r niſi expreſſè nominationi factæ de filio contradixerit pater: quo caſu magis
ſ eſt, vt neutiquam obſtrictus s ſit, atq; huius diuerſi iuris
10 eam vulgo rationem adducũt. † Quia ſi datus ſit à Iudice tutor, poteſt Iudex patrem cogere, vt ſatiſdet pro filio
t tutore: t & regulare eſt, patrẽ quoties cõpellitur conſẽtire, ſeque obligare, ſimplici cõſenſu ſe obligaſſe iudicari.
11 † Secus eſt in teſtamentaria tutela, vbi cum pater non cogatur, vt vel conſentiat, vel ſe obliget, ideo propter ſuum conſenſum & ſcientiam, ſolidum non debet. Aliam differentiæ rationem Faber affert, quoniam lex nõ prouidet ita ſedulo, quando parens tutorem nominat filio: quia præſumit, patrem, qua eſt in filium paterna affectione, optimum elegiſſe tutorem, ſicut quando Iudex tutorẽ
12 dat de quo non ita confidit. † Tum autẽ demum, vt idem Faber ſubdit, cenſetur pater cõſenſiſſe filio in tutela adminiſtranda, ſi actus aliquis appareat, per quem agnitionis conſenſus probari, deprehendiq; poſſit.

ADDITIONES.

a l. 13. ille a quo § vl. ad Treb. l. filiusfa. De his q ſunt ſui vel ali. iu.
b Gl. & Bar. in d. l. vlt. §. neceſſitatem, C. de bon. quæ lib.
c l. 3. §. 1 ff. de in ius voc.
d l. 7 in ſeruili. C. qui dan. tut. vel cur. po. &c.
e vt ſup. in defin tut. nu. 10. dictum eſt.
f l. quod attinet ff. de R. I.
g l. quæro, 32. §. Luc. Titius. de teſt. tu fac. § idemq, iuris, ſup. quib. ex cauſ. ma. non licet.
h l. 9. etſi non adſcripta, C. de fideicom lib.
i d. l. in ſeruil C. qui dat tu. poſ. & l. teſt. ff. de teſt tut.
K § qui autem, infr. de ſing. reb. per fideicomm. reli.
l l. generaliter § ſi quis tutor. ff. de fideico. libertat.
m In l. 15 ſi per errorem, de iuriſd. & l. 2 de iur.
n l. ſi ergo, 18 ff. ſi cert pet ib. Dd.
o l. 3. §. ſubtilius de cond. ob cauſam.
p In verbo, datus ſit.
q l Lucius Tit. 22. de admin. tut.
r l. 7. ſi filiusfa. de tut.
s l. 1. C de filiofam. & quem pat. pro his ten. lib. 10.
t l vlt. ff de ſuſpe. tut. & l. ſi quis inter tres. §. Imperator, de exc. tu.

§. Seruus autem.

1 Seruus alienus ſub conditione libertatis tutor datus, redimendus eſt ab hærede.
2 Seruus alienus purè tutor datus, conſequitur fideicommiſſariam libertatem.
3 Quare ſeruus proprius ſub conditione inutiliter tutor detur.

Seruus autẽ alienus purè inutiliter teſtamento datur tutor, ſed ita, Cũ liber eris vtiliter datur. Proprius autem ſeruus inutiliter eo modo tutor datur.

Dictum

1 *Dictum eſt de ſeruo proprio: quid de alieno? † Et ſer-*
uus alienus ſub conditione libertatis dari tutor poteſt: vt,
Si liber erit tutor eſto. *et tum cenſetur, quaſi ex fideicom*
miſſo fuerit liber eſſe iuſſus, cogiturque hæres illum luere
& manumittere, vt alibi a *fuſius tractatur.† Cæterum ſi*
2 *purè datus ſit, ideſt, nõ adiecta illa conditione,* Cum liber
erit, *ait Imperator, eum inutiliter datum cenſeri, quod in-*
tellige de directa libertate: quia directò non fit liber, ſicut
ſeruus proprius: poterit tamen illi fideicommiſſaria liber-
tas ex hac cauſa defendi, quia videtur ineſſe prædicta li-
b *bertatis conditio, niſi teſtatoris voluntas manifeſtiſſimè* b
c *refragetur. Et Vlpiano* c *authore, non tantum fideicom-*
miſſi verba, ſed & mens teſtatoris tribuere ſolet liberta-
tem, fideicommiſſariam, ideoque ad hæredem pertinet, con
trariam teſtatoris voluntatem probare. Interim verò, quã
diu conditio non extat, eaue de re diſceptatur, ſufficiendus
d *eſt a Iudice tutor* d *datiuus.† Sed qui ſit, proprium ſer-*
3 *uum ſub conditione inutiliter tutorem ſcribi? an quia, cum*
in ære & poteſtate teſtatoris ſit, conferre libertatem, eam
e *non conferendo videatur actum* e *eludere? quod in ſeruo*
alieno ceſſat. Quare id in odium domini (vt Faber ait) rece
ptum eſt, qui quod purè facere poteſt, contra pupilli vtili-
tatem comperendinare & differre ſuſtinet.

ADDITIONES.

a §. Libertas, inf. de ſing. reb. per fideic. relict.
b l. 10. ſi hæc §. vlt. & ibi Bar. de teſt. tut. & l. 9. ſi non ad ſcripta. C. de fideic. liber.
c l. generaliter, §. cæt. de fideicom. liber.
d §. 1. inf. de Attiliano tut. & l. ſi pupillorum. C. hoc tit.
e Argumento l. cum hæredes. §. 1. de ſtatu li.

§. Furioſus.

1 *Furioſo interdicitur bonorum adminiſtratio, & ad agna tos deduci iubetur.*
2 *Furioſus qui dilucida habet interualla, rectè tutelæ præficitur.*
3 *Furioſus penè tutor dari poteſt.*
4 *Donec teſtamentaria tutela ſperatur, legitimæ non eſt locus.*
5 *Minor ætate tutor ſcribi poteſt, ſed non erit tutor, niſi ma ior effectus.*
6 *Interim ſubrogatur tutor a Iudice.*
7 *Furioſus & minor poſſunt tantum a teſtatore, non etiam a Iudice tutelæ præfici.*

Furioſus, vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cum compos mentis, aut maior vigintiquinque annis fuerit factus.

Videbatur *furioſum non poſſe tutorem dari, ea ratio-*
ne, quoniam tutela eum hominem deſiderat, qui & impu-
beres imbecillitate ætatis infirmos poſſit defendere, rebuſ-
1 *que gerendis ſit idoneus: quod in furioſo non eſt.† Quo no-*
mine duodecim tabularum lege interdicitur illi bonorum
a *ſuorum adminiſtratio* a *iubeturque ad agnatos,* b *vt eũ*
b *cuſtodiant, deduci.† Quia verò furioſi plerumque non con-*
2 *tinua mentis alienatione intellectu carent,* c *ſed interual*
c *lis quibuſdam ſenſu ſaniores ſunt: propterea obtinuit furio*
ſum in teſtamento tutorem nominari poſſe, ſub ea tamen
conditione, vt ſi quando furere deſierit, ſibique ipſi reſti-
3 *tutus fuerit, tutor ſit.† Idem eſt, & ſi purè tutor ſcriptus*
ſit: quia tacitè cenſetur dationi ineſſe hæc conditio, cum
ſapere cœperit; quod contra Proculum Vlpianus ex Pom-
d *ponij* d *authoritate probat. Cæterum, illo interim exiſten*
e *te in furore, alius ſurrogabitur tutor a Iudice, non autem*
4 *admittetur legitimus,* e *† Quamdiu enim tutela teſta-*
mentaria ſperatur, legitimam ceſſare, traditum eſt. Nunc
ætate minorem. Is vtiliter tutor dari videbatur: cum
ætate multo minori permiſſum ſit, & teſtamenta condere,
f *& libertates relinquere, & pro alijs poſtulare,* f. *& iudicã*
di quoque munus ſubire, imò & ſuis filijs in teſtamento tu
g *torem nominare.* g *† Veruntamen quia tutor magis per*
5 *ſonæ, quam* h *rebus datur, & intra vigeſimumquintum*
h *ætatis annum fragile atque infirmum adhuc eſt adoleſcẽ-*
i *tis conſilium, conſtitutum* i *eſt, vt poſſint quidem tutores*
ordinari, ſed ſub ea conditione, vt tum demum tutela fun-
gãtur, vbi vigeſimumquintum ætatis annum exceſſerint.
6 *† Et quemadmodum de furioſo diximus, ne pupillus inte-*
rim negligatur, Iudicem prouidere debere, vt interea dati-
uus ſit tutor; ita quoque, ſi pro minore, Iudex tutorem de-
derit, is ſeſe rurſus abdicabit tutelæ officio, ſi minor ad le-
7 *gitimam ætatem peruenerit. † Iudex autem vel præſes,*
furioſum aut minorem tutorem dare nequit, ſed teſtator
ſolum. Iudex enim inquirere debet, vt vtilis conſtituatur,
& qui ſtatim adminiſtrationem aſſumat. Sed teſtatore
viuente non opus eſt tutore: fieriq; poteſt, vt interim furio
ſus menti reſtituatur, & minor legitimam ætatem adipi-
ſcatur, ſicque conditio eueniat. Quod ſi non eueniat, per Iu-
dicem tamen proſpicui poteſt pupillo per datiuum tutorẽ,
vt interim defendatur.

ADDITIONES.

a l. 1. & l. ſæpe, de cur. furioſ.
b l. diuus Mar. de off. præſidis.
c d. l. diuus.
d l. 10. ſi hæreditas, §. ſi furioſus, de teſtam. tut.
e l. 11. ſi quis ſub cond. h. tit.
f Vide §. vlt. & pen. ſup. quib. ex cau. ma. non licet.
g l. 1. §. quamuis, de admin. tut.
h inf. eo. §. ſeq.
i l. 1. de minorib.

§. Ad certum tempus.

1 *Ad certum tempus tutor dari poteſt in teſtamento.*
2 *Idem dari poteſt ex certo tempore.*
3 *Et ſub conditione.*
4 *A Iudice ſub conditione inutiliter tutor datur.*
5 *Tutor principaliter perſonæ datur, & in conſequẽtiam rebus.*

a Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione, vel ante hęredis inſtitutionem poſſe dari tutorem, non dubitatur, *b* Certe autem rei vel cauſæ tutor dari non poteſt: quia perſonæ, non cauſæ vel rei, tutor datur.

a Ad certum *Recenſitæ ſunt perſonæ, quæ in teſtamento*
poſſunt tutelæ præfici: iam de tempore ſubdit, quando vti-
1 *liter dentur. Et triplex hic tempus præfinitur tutelæ.† Po*
teſt enim tutor aut ad certum tempus dari, vt, vſque ad
a Pentecoſtem tutor eſto. *quod ſolũ in teſtamento* a *licet.*
2 *& tunc elapſo tempore deſinit talis tutelam gerere.† Aut*
datur ex certo tempore: veluti, Kalendis Martijs tutor
eſto. *cuius natura hæc eſt, vt ante diem non adminiſtret,*
b *interimq; alius tutor ſubrogetur a* b *Iudice.† Aut verò*
3 *conditione, ita, quod præſente conditionis euentu tutor eſ-*
ſe incipiat: quo caſu, datiuus tutor interea ſufficiendus eſt.
Quod ſi ad certam atque præſtitutam conditionem ſcri-
ptus ſit, æquè prouenit, vt exiſtente conditione tutor eſſe
c *deſinat.* c *† Hęc tamen omnia in teſtamentario tutore ob*
4 *tinent: a Iudice verò ſub conditione, daretur tutor inutili-*
ter. Diuerſitatis ratio eſt, quoniam ſi teſtator ſub conditio
ne, vel in diem tutorem dederit, tamen Iudex interim ex
officio,

officio pendente conditione, poterit pupillo proſpicere, & tutorem quaſi vicarium ſubſtituere, ne indefenſus remaneat. Quod ſi Iudex ſub conditione tutorem daret, non eſſet quiſpiam, qui suppleret iſtum defectum, damnoſumq; eſſet impuberi. Iudex ergo inquirere debet, vt vtilis conſti
d *tuatur, & qui ſtatim adminiſtrationem ſubeat.* d *Sub ta*
e *cita verò conditione Iudex tutorem conſtituere* e *poteſt: quod Aretinus ſatis declarat.*
5 b Certæ. † *Tutor enim principaliter perſonæ datur, vt eam, quę propter ætatis infirmitatem ſe nequit defendere, tueatur, eamq; alat vna cum liberis & ſeruis, optimiſ-*
f *que vitæ moribus* f *exornet. Deinde tamen ne res pupilli neglectæ diminuantur, aut vitientur, in conſequentiam & ſecundario rebus quoque cenſetur datus, vt eis proſpiciat,*
g *& in vſum pupilli ipſas tueatur.* g

ADDITIONES.

a §. Præterea, inf. quib. mo. tut. finit.
b l. ſi quis ſub cond. inf. hoc tit.
c §. ſed etſi, inf. quibus mod. tut. finitur, l. tutor datus, hoc tit.
d Ita Cy. in Rubrica. C. de teſt. tut. & Bar. in l. muto, §. 1. ff. de tut.
e l. furioſus, de tut.
f l. dum plures, §. tutor, de admi. tut. & C. de alim. pupi. præſtan. per tot.
g Vide l. 24 propter litem, §. licet datus, de excuſ. tutor.

§. Si quis filiabus.

1 *Summa huius §.*
2 *Varia poſtumorum ſpecies.*
3 *Filiorum nomen ex ſermonis proprietate etiam in poſtumum cadit.*
4 *Poſtumus dicitur, qui poſtremo loco natus eſt. Ideoque ſine aſpiratione ſcribi debet.*
5 *Poſtumum etiam dici, qui poſt mortem patris natus eſt.*
6 *Filij appellatio propriè nepotem non continet.*
7 *In legis diſpoſitione, nomine filij continetur nepos, etiam in odioſis.*
8 *In hominis diſpoſitione etiam regulariter filius non comprehendit nepotem.*
9 *Facilius legis verba extenduntur quàm hominum.*
10 *Liberorum nomen omnibus deſcendentibus conuenit.*
11 *Quid iuris, ſi poſtumo tutor teſtamento datus ſit?*
12 *Reſtituta huius §. lectio.*
13 *Poſterorum verbo omnes liberi continentur.*

Si quis filiabus ſuis vel filijs tutores dederit, etiã poſtumæ vel poſtumo dediſſe videtur, quia filij vel filiæ appellatione, & poſtumus & poſtuma continentur. Quod ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum, et ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, vt & ipſis quoque dati videantur, ſi modo liberos dixerit. Cæterũ, ſi filios, nõ continebuntur. Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. Planè ſi poſteris dederit, tam filij poſtumi, quam cæteri liberi continebuntur.

Subnectitur, quibus perſonis teſtamento tutor detur.
1 † *Tria autem veniunt hoc §. explicanda, Primum, an filiorum appellatione contineantur poſtumi; alterum, quouſque filiorum & liberorum producatur nomen; tertium, poſtumo tutor datus an cæteris etiam liberis datus cen-*
2 *ſeatur.* † *Et præcognoſcendum eſt, ſtricta ſignificatione eum dici poſtumum, qui poſt mortem et humationem patris natus eſt. Græci interpretes* κυοφορουμένον *appellant, qđ moriente parente in vtero fuerit, quod ad interpretationem legum municipalium ſiue ſtatutorum Bar. monet obſeruandum. Fuſiore autem modo, et eum qui facto iam te-*
a *ſtamento, ante mortem tamen teſtatoris prodijt.* a *& aliud genus poſtumorum, qui ante teſtamentum nati ſunt ſed ſublato poſt teſtamentum de medio parente incipiunt, eſſe ſui, qui niſi hæredes vel exhæredes facti ſint, ad inſtar poſtumorum teſtamentum rumpunt, propter quod eos Ac-*
b *curſius* b *quaſi poſtumos appellat, & loco poſtumorum*
c *eſſe Iuriſconſultus* c *tradit. Prima ſpecies eſt propria, aliæ*
3 *impropriæ. Quamobrem* † *ex ſermonis quidem proprieta-*
d *te filiorum nomen & in poſtumum cadere, dubium* d *non*
e *eſt. Si modo teſtatoris quoque mens extenditur.* e *Si ergo de filiabus teſtator aliquid diſpoſuit, non aliter de poſtuma quoq; actum cenſebimus, niſi ex coniecturis appareat, eum cogitaſſe, vt poſtuma naſceretur, ideoque propriam ſignificationem ex interpretatione coarctamus. quæ interpretatio locum non habet, cum contrarius coniecturis prior præſumptio tollitur. Exemplum, Qui filiabus legauit, ſi mentionem aliqua parte teſtamenti poſtumæ fecit, vide-*
f *tur in filiarum legato & de poſtuma* f *ſenſiſſe. Idem ſi neceſſariò poſtuma admitti deberet, vt in inſtitutione, quia teſtamentum corrueret. quod & in noſtro caſu dicendum*
g *eſt, cum filiabus tutores teſtamento dati* g *ſunt. Vtilis enim hic actus poſtumę eſt, nec hęreditati damnoſus: vnde*
h *propter fauorẽ de poſtumis quoque actum intelligitur:* h
4 *Viſque verborum obſeruatur.* † *Porrò Ceſellius Vindex*
i *explicans apud A.* i *Gellium locum Virgilij Aeneid. 6.*
Syluius Albanũ nomen, tua poſtuma proles, Quem tibi longæuo ſeruum Lauinia coniux Educet ſyluis.
Poſtumus ait, non eum ſignificat, qui patre mortuo (vel poſt humatũ patrem) ſed qui poſtremo loco natus eſt. Ita-
K *que Tertullia.* K *poſtumũ pro poſtremo vſurpauit: item*
l *que* l *Apuleius. Ideo abſque aſpiratione hoc vocabulum ſcribi debet, vt in Pandec. Flor. ſcribitur, idemque in veterib. Liuij codicib. Sigonius ſe obſeruaſſe refert, quemadmodum & a Græcis non πόσθουμος, ſed πόσουμος effertur.*
5 † *Interim tamen verum eſt, Poſtumos etiam vocari eos,*
m *qui poſt mortem patris naſcuntur, cũ præſertim ſcribat* m *Plutarchus,* πόσουμος *appellari* τῶν τεθνηκότων γεννηθέντας, *idẽ*
n *que* n *Vlpianus, item Caius* o *Sex. Pompeius & Varro*
o *tradant: ita tamen vt poſtremo, non vt poſt humatum pa-*
p *trem poſtumus natus dicatur. quod etiam cõfirmat* p *Vl-*
6 *pian. vbi poſtumos poſteriores vocat.* † *Nunc ad ſecundum: An filij appellatione nepos cõprehendatur, frequen-*
q *ter dubitatum eſt, prolixeque per Bart.* q *& iuris inter-*
r *pretes explicatum* r *reperitur. Iſtud autem certum eſt, (in quo hallucinatur. Accurſius) proprie filij nomine nepotes, & deinceps deſcendentes non contineri: Id que ex defi-*
s *nitione filii liquet. Nam* filius *is eſt,* s *qui ex viro & vxore eius naſcitur: Unde hæc vox* filij *ſimpliciter prolata, de legitimo & naturali eſt intelligenda, & verba in potiori ſignificatu accipienda. Hinc efficitur, nepotes ex proprietate ſermonis non eſſe filios, ſed ex interpretatione tantum, per quam ex ſimilitudine rationis fit extenſio. Quum*
t *enim* t *Iulianus has regulas conformes oſtendant, quod ſicut filius etiam filiam continet: ita & nepotes: conſequens eſt, vt ſicut maſculinum non niſi per interpretationem fœmininum ſexum continet, ita & filij nomen non comple-*
7 *ctatur nepotes: propriè, ſed ex interpretatione.* † *Quare vt*
u *præter cæteros eleganter Alciatus libro Paradoxorum* u *tertio diſtinguit, ſi de legis diſpoſitione loquimur, generaliter ad nepotes producitur filij vox, non in fauorabilib.*
x *tantum, ſed etiam in* x *odioſis. Niſi ratio diuerſum ius exigat: tunc enim filij nomen non cadit in nepotem. Exempli cauſa: Miles a tutela, præterquam filij commilitonis,*
y *excuſationem* y *habet. Quid ſi ſit nepos? Certè in eo eſt diuerſa ratio, quia pater nõ militauit, licet auus fuerit miles.*

At

8 † *At in hominis diſpoſitione (vt eſt tutelæ datio) dictionē filiorum ad nepotes non prorogari receptius eſt: quoniam in eiuſmodi materia, regulariter nulla fit extenſio: niſi ex coniecturis coniiciamus, proferentem de nepote quoque*
z *ſenſiſſe: Vt cum alioqui dura ſeparatio induceretur* z *vel*
a *extranei ſuis præponerentur,* a *vel vſus teſtatoris* b *hoc*
b *ſuaderet, vel aliàs actus effectum non ſortiretur, & ſi quæ aliæ coniecturæ ſunt ſimiles. Idem ſi natura contractus hoc exigat, ut cũ vaſallus feudum ſeu (vt Latinè dicam) cliens beneficiarum fundum pro ſe & filijs accipit: quia natura*
c *huius contractus eſt, vt etiã in nepotes* c *tranſmittatur.*
9 *Et prædictæ differentiæ ratio ea eſt:* † *Quia facilius legis verba extenduntur, quam hominum, cum hæc non producantur, niſi ex mentis coniectura: ſed lex voluntatem ſemper exploratam habet. Et ideo rectè Iuſtinianus ex Vl-*
d *piani reſponſo* d *hoc loci aſſerit, cum pater tutorẽ filijs dederit, non cenſeri nepotibus dediſſe: quoniam tutorem dare, hominis actus eſt. Sed & alia ratione firmari poteſt hæc deciſio: quoniam generaliter traditum eſt, ſi filijs prouideatur, propter fauorem, nepotibus quoque videri prouiſum. Cum enim hæc ratio non militet, ſi filijs tutor teſtamento relinquitur, nepotibus non videtur de tutore proſpectum: nec enim reſpectu tutorum vllus eſt fauor, immò onerosa eſt tutela, nec multum inde commodi nepotibus oritur, cum ceſſante teſtamẽto, de tutore illis per iudicem pro-*
10 *uidendum ſit.* † *Porrò ſi pater liberis ſuis tutorem ſcripſerit, ſine dubio non ſolum filijs, ſed & nepotibus & pronepotibus, cæteriſque qui ex his deſcendunt, dediſſe intelligitur. Liberorum enim nomen latius extenditur, quàm filio-*
e *rum,* e *omneſq; deſcendentes continet.* † *Quid verò, ſi po-*
11 *ſthumis tutor datus eſt teſtamento? Et traditum eſt, nedũ filios poſthumos, ſed & cæteros liberos comprehendi: idque authoritate textus noſtri. Ego verò puto poſthumi nomen*
f *ad liberos, niſi ob teſtatoris* f *ignorantiam, nõ extendi.* g
g *Nec obſtat quod Iuſtinianus hic ait, poſthumis expreſſis,*
12 *cæteros liberos contineri.* † *Quoniam Haloander non po-*
h ſthumis *ſed* poſteris *legit,* h † *quorum appellatione cer-*
13 *tum eſt, omnes liberos contineri.* i *Vel Theophili inter-*
i *pretationem ſequimur, vt qui poſthumis tutore dato quicunque natus fuerit, ſiue filius ſit, ſiue nepos, ſub eo tutore*
K *qui datus eſt, erit.* K

ADDITIONES.

a l.3.§.1.de iniu.rup.gl.ord.in Rub.C.de poſt.hær.inſtit.
b l.29.Gallus, in pr.de lib & poſt.
c l.13.poſthumorum loco, de iniu.rup.& in §.poſthumorum autem loco.inſ in prin.de exhæred. lib.
d l.Nomen.164.de verb.ſig.
e vt hic,& l.17.qui filiab.de leg.1.
f d l.qui filiab.
g l.5.ſi quis filiab.vnde præſens §.eſt deſumptus.hoc tit.
h fac.l.qui in vtero, de ſta.ho.& quæ dixi in §.cũ autem, tit.præt.
i lib.1.cap.17.
K in lib.contra Gooſt.
l in Apol.1.
m in Coriola & Sylla.
n l.2.§.1.de iniu.rup.
o lib.14.
p in d.l.3.§.ex his.
q In l.220.liberorum.de verb.ſign.
r Dd.in l.Gallus,§. inſtituens, de lib.& poſt.l.Luc.de her.inſt.
s l.filiũ, de his qui ſunt ſui vel alie.iur.
t l.iuſta.201.de verb.ſig.
u Ca.14.
x l filius, ad Maced.l.ſenatus, de ri nup.l.2.§.ſi mater, ad Tertyll.
y l.ſed & milites, de excuſ.
z d.l.liberorum.
a d.l.Lucius.

b l.alimenta, de alim.legat.
c Iaſ.in d.l.Gallus,§.inſtituens.
d l.quod ſi nepoti, de teſt.tute.
e d l.liberorum.
f l.Titius,§.Luc de lib.& poſt.
g d.l.qui filiab.de leg.1.
h l.7.quod ſi nepotes, in fi.de teſt.tut.
i l.82.quod his,§ fi.ff.de leg.3.
K Theoph.hic, in fin.Loriotus de nat.ani. l.5.

DE LEGITIMA AGNATORVM tutela. Tit. XV.

In Rubr.

1.5 *Continuatio tituli.*
2.4 *Agnati qua ratione ad tutelam vocentur.*
3 *Agnatorum tutela quare dicta legitima.*

1 *Hactenus* † *de teſtamentaria dictum eſt tutela, qua deficiente, quia legitima vt proximior ſuccedit, nunc de ea agitur. Nam ſi nullus ſit tutor teſtamentarius, vt ſi pater inteſtatus obijt, aut cum teſtamentum faceret, tutorem dare oblitus eſt, aut is qui datus erat, viuo teſtatore deceſſit: Lex XII. tabularum prouidit eis, ne manerent indefenſi.*
2 † *Agnatis itaque primo delata eſt tutela, & conſangui-*
a *neis;* idque ſumma factũ eſſe prouidẽtia Vlpianus, a *huius legis rationem tractans,* ait, vt qui ſperarent bonorum habere ſucceſſionem, iidẽ tuerentur bona, ne di-
b lapidarentur. b † *Quam ob id legitimam, quaſi mente*
3 *& verbis legis datam, appellamus. Profectò hanc prudẽtiæ rationem ciuiliter & vrbanè metitus eſt Vlpianus ex*
4 *vtilitate pecuniaria.* † *Cæterum vera ratio ex iure naturali colligenda eſt: quia ſcilicet natura ab agnato exigit, cum proximum ſanguinis & ſucceſſionis locum teneat, vt pueri quoque tutelam ſuſcipiat, etſi nulla ſint eius bona.*
5 † *Et quia legitimam tutelam quadruplicem eſſe ſupra* c
6 *docuimus, primitus de ea, quæ ſpecialiter & nominatim, ex verbis ac mente XII. tabularum defertur proximis agnatis, iuſta ordinatione, tanquam præcellentiore, ſubnectitur. Poſtea tractaturus de reliquis legitimæ tutelæ generibus.*

ADDITIONES.

a In l.1.in pr.de legi.tut.
b l.1.de legit.tu.
c ſu pr.de tut.in prin.

In princip.tit.

1 *Cognatio genericè accepta in tria diuiditur.*
2 *Cognatio ex tranſuerſo duas ſpecies habet.*
3 *Agnatio eſt, quæ per mares contingit.*
4 *Cognatio ſpecifica.*
5 *Deficiente tutore teſtamentario, ad agnatos deuoluitur tutela.*
6 *Hodierno iure ſublatas eſſe differentias inter agnatos & cognatos.*
7 *Mater & auia hodie poſſunt tutelæ fungi officio, etiam, ſi ſint debitrices & creditrices.*
8 *In feudis præferuntur agnati cognatis, etiam hodie.*
9.10 *Quæ exigantur in tutore legitimo, vt adminiſtrare poſſit.*
11 *Tutores ſine decreto Iudicis non adminiſtrant.*

Quibu

Quibus autem teſtamẽto tutor datus non eſt, his ex lege duodecim tabularum agnati ſunt tutores, qui vocantur legitimi. Sunt autem agnati, cognati per virilis ſexus cognationẽ coniuncti, quaſi a patre cognati: veluti frater ex eodẽ patre natus, fratris filius, nepoſve ex eo. At qui fœminini ſexus perſonis cognatione iunguntur, agnati nõ ſunt, ſed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ tuæ filius nõ eſt tibi agnatus, ſed cognatus: & inuicem tu illi eodem iure coniungeris: quia qui ex ea naſcuntur, patris non matris familiam ſequuntur.

Quum duodecim tabulę agnatos & ad ſucceſſionem, & ad tutelam vocent, poſſet videri illud quoque ad cognatos
a *ſpectare, cum agnati dicãtur cognati eſſe.* a *Ne igitur in hoc falleretur quiſpiam, declarat Imp. qui ſint agnati.*
1 *† Vnde obſeruare conuenit, Cognationis nomen generale in tria diuidi: parentes, liberos, & eos qui ex transuerſo veniunt, quos ideo tranſuerſales dicimus.* Parentes *ſunt, qui nos genuerunt, vt pater, auus, auia, & qui ſuprà hos ſunt.* Liberi *verò, qui ex nobis geniti ſunt, vt filius, filia, nepos, neptis, & qui infra hos ſunt.* Tranſuerſales, *qui neque nos genuerunt, neque ex nobis geniti ſunt, ſed ſtirpẽ & radicem communem habent, vt frater, ſoror, patruus*
2 *amita, & qui ex his naſcuntur. † Rurſus* cognatio, *quæ ex tranſuerſo eſt (de qua hic agendum erit) in duo deducitur,* Agnationem *ſcilicet &* Cognationem. *Nã hic quoque cum altera ſpecies certo nomine careat, mutuatur no-*
b *men ſui generis: quemadmodum & de adoptione dictũ* b
3 *eſt.†* Agnatio *eſt, quæ per mares, ſiue virilis ſexus perſo*
c *nas contingit, vt patruus eſt mihi agnatus, quia* c *coniunctus per maſculum, ſcilicet patrem meum, & agnati vulgò* die Schuertmagen *vocantur. Habent autem agnati idem gentilitatis nomen, eaſdem imagines, eandem fami*
d *liam, eadẽ ſacra* d Cognatio *in ſpecie a matre exoritur, nam qui nobis per fęminas connectuntur, cognati appellantur, & vulgo dicitur* die Spielmagen, *vt filia ſororis, eſt mihi cognata, quia mihi coniungitur per fęminam, nẽpè ſororem meam. Item filia amitæ mihi cognata eſt, quoniam me contingit per fœminam, nempe amitam. Prio-*
e *rem ſpeciem Cicero appellat* gentem, e *poſteriorem* ſtirpem. *Item ſi genericè vtaris Cognationis voce, vel impropriè, fratris & ſororis filij erunt cognati, ſi in ſpecie, non*
5 *erunt cognati, ſed agnati † Conſentaneum itaq; eſt, quod ſi pater non relinquat tutorem teſtamentarium, filij impuberis tutelam ad agnatos, qui per maſculini, nõ fœminini*
6 *ſexus perſonas coniungãtur, deuolui. † Cæterum, tametſi hæc inter agnatos cognatoſq; differentia procederet de iure antiquo, nempè, quod agnati in ſucceſſionib. & tutelis excluderent penitus cognatos, propter familiarum digni-*
f *tatem* f *conſeruandam, iure tamen Nouellarum ſublata eſt, conſtitutumque vt æqua lance ad ſucceſſionem & tute*
g *lam proximiores gradu vocentur, ſiue ſint agnati, ſiue* g *cognati, dummodo maſculi & perfectę ætatis ſint, nullaq; lege prohibeantur tutelam ſuſcipere, neque exceptione competente vtantur. Mulierib. certè interdicitur tutelæ ſubire officium, ne virili fungantur munere: niſi mater aut*
h *auia fuerit.* h *† Nam hodie mater & auia, ſi ſecundis nu*
7 *ptijs & S.C. Vel renuncient, omnib. agnatis, & cognatis in*
i *tutela præferuntur* i *vſque adeò, vt etiam debitrices &*
K *creditrices & exiſtentes non repellantur.* K *† Licet autẽ*
8 *quo ad prædicta agnationis & cognationis diſcrimen, quo ad ſucceſſionem in bonis allodialib. ſit ſublatum: in feudis tamen agnati etiam hodie, prærogatiua gaudent præ co-*
l *gnatis, niſi ſit feudum fœmineum.* l *Sed nec hoc ignorandum eſt; quamuis proximus agnatus conſtituatur à lege tutor: non poteſt tamen adminiſtrare tutelam, niſi quinque*
9 *interueniant. † Primò, neceſſe habet tutor conſcribere Inuentarium: alioqui præſumitur dolo malo ſuſcepiſſe tutelam, tenebiturq; in id, quod pupilli intereſt, quod ex iu*
m *reiurando in litem æſtimatur.* m *Id tamen tutori in teſtamento nominato indulgere poteſt teſtator. Et in iſtud Inuentarium omnia, quæ in pupilli bonis comprehenduntur, nominatim referenda ſunt, requiſito ad id publico li-*
10 *terarum architecto, ſiue tabellione. † Deinde oportet, iure iurando affirmet tutor, ſe ea facturum, quæ in rem pupilli*
n *erunt, & inutilia prętermiſſurum.* n *Tertio, vt expreſſè*
o *promittat, ſe defenſionem pupilli ſine dilatione* o *ſuſcepturum. Quartò, vt ſatiſdet cum fideiuſſore aut pignori-*
p *bus, rem pupilli ſaluam fore.* p *Poſtremò, vt ei prius adminiſtratio tutelæ per Iudicem decernatur, atque ita bo-*
q *na pupilli decreto Iudicis* q *recipiat. † Quod locũ habet*
11 *in omni tutore, præterquam teſtamentario, quando hoc ſibi remiſſum foret per teſtatorẽ. Et iſtud decretum a Iudice, ſub cuius iuriſdictione eſt pupillus, porrigit effectum ſuum etiam ad res in alio territorio ſitas, niſi contradictor eſſet, quo caſu ſcribendum eſt alij Iudici, vt mittat in*
r *poſſeſſionem* r *pupillorũ. Poſſet tamen tutor, ſupradictis non interuenientibus, ad commodum pupilli adminiſtrare, & alienare tempore peritura, quæ moram non pate*
ſ *rentur, aut ætatem* s *non ferrent.*

ADDITIONES.

a l. non facilè & l. iuriſconſultus de grad. affin.
b ſup. de adopt. in prin.
c l. ſunt autem, hoc tit.
e lib. de Orato.
f l. 1. §. pe. verſi. publicè enim intereſt, de ventre inſpicien. Nouel. 118.
g d. §. ex his autem. de hæt. ab inteſt. ven. coll. 9 & auth. ſicut here. C. de leg. tut.
h d. §. ex his autem, & l. 2. C. quando mul. tu. off. fungi poſ. dicam inf. de legit. pat. tut.
i d. §. ex his autem, auth. matr. cũ 2 ſequ. C. quan. mul. tutel. &c. omnem matri 5. C. ad S.C. Vel
K Nouel. 94. vide quæ dixi inf. ti. de legi. patr tut. nu. 7.
l Zaſ in vſib. feu. cap 8. de feudi ſucceſſ.
m l. 2. tutor qui repertorium de admin. tu. l. fi. C. arb. tu. & l. fi. C. de cur. fur.
n § fi. in Nouel vt hi qui ob. ha. per. res min.
o l. fi. §. defectionem, C. de ad. tu. vbi Bar & vide Ang. conſi. 219. vol. 1.
p Vide inf. de ſatiſd. tut.
q l magis puto, § illud, de reb. eorum qui ſub tu. vel cur. ſint.
r l. ſi vnus, §. vlt. ff. de bo. auth. iu. poſ. Bar. in l. pupillo, ff. de tut. & cur. datis ab his.
s d. l. tutor qui reper. cir. pr. & d. l. vl. in fi. C. de admi. tut. Bar. in l. legitimus, ff. de legit. tut.

§. Quod autem lex.

1 *Inteſtatus qui propriè dicatur.*
2 *Inteſtabiles qui?*
3 *Inteſtatus quo ad tutelam.*
4 *Teſtamentaria tutela & legitima nullam inter ſe differentiam recipiunt.*

Quod autem lex duodecim tabularũ ab inteſtato vocat ad tutelam agnatos, nõ hanc habet ſignificationem, ſi omninò non fecerit teſtamentum is, qui poterat tutores dare: ſed ſi, quantum ad tutelã pertinet, inteſtatus deceſſerit, qđ tũc quoque accidere intelligit, cũ is qui datus eſt tutor, viuo teſtatore deceſſerit.

1 *Inteſtatus † propriè is dicitur, qui cum poſſet teſtamentum facere, teſtatus non eſt, vel teſtatus eſt, ſed hæreditas*
a *non eſt adita, vel ruptum aut irritum eſt teſtamentum.* a
2 *† Planè qui teſtari non poterit, propriè non eſt inteſtatus,*
ſed

ſed inteſtabilis, vt eſt impubes, furioſus, vel cui bonis inter
b dictũ b eſt. Quo nomine cenſuit c Baldus, ſi lege muni-
c cipali caueatur, vt mortuo filio inteſtato, mater ab eius ex
cludatur ſucceſſione: non fore locum legi, ſi filius intra pu-
pillares annos deceſſerit, cum tum non inteſtatus, ſed inte-
3 ſtabilis deceſſerit. † Sed quo ad tutelam, eum intelligimus
inteſtatum, qui facto teſtamento obijt, in quo non diſpoſuit
de tutore, vel cuius diſpoſitio, quo ad tutelam, effectum ſor
tiri non potuit: vt quia tutorem ſcripſerit, is tamen viuo te
ſtatore deceſſerit: tutela enim eius ad agnatos reuertitur.
Quando autẽ deficiente teſtamentario tutore locus ſit legi
4 timo & datiuo, † quodque tutela teſtamentaria & legiti-
d ma nulla inter ſe recipiant ſocietatem, Accurſius d &
e Aretinus e ſatis enarrant, ad quos breuitatis gratia ſit
remiſſio.

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de ſuis & legit. & inf. de hære. quæ ab inteſt. defer. in pri.
b Iuxta gl. in l. cum antiquiorib. C. de iure deliber.
c In l. inteſtato. ff. de le git. tutor.
d In l. ſi quis ſub cond. ff de teſtam. tut.
e Hic.

§. Sed agnationis.

1 Agnatio iuris ciuilis, cognatio iuris naturæ eſt.
2 Præcipua inter agnatos & cognatos differentia.
3 Ciuile ius ciuili tollitur.
4 Cognationem ius Ciuile tollere nequit.
5 Vnumquodque eo genere diſſoluitur, quo ligatum eſt.

a Sed Agnationis quidem ius b omnibus modis ca
pitis deminutione c plerumque perimitur: nam
agnatio iuris ciuilis nomen eſt, Cognationis verò
ius d non omnibus modis commutatur: quia e ci-
uilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere poteſt, na
turalia vero non vtique.

1 a Sed agnationis. Hinc notandum, † agnationem eſſe iu
ris ciuilis, ſed cognationem, quæ iure ſanguinis indiſtinctè
inter fœmellam & maſculum natum contigit, eſſe iuris
naturalis. Et quanquam plures ſint differentiæ inter agna
2 tos & cognatos: † tamen illa, quam hic § continet, eſt om-
niũ præcipua. Nam cum agnatio ſit iuris ciuilis, ſit inter-
dum quod ea per contrarium ius ciuile tollatur, ſcilicet
3 per capitis deminutionem. † Quia regula eſt, quod ciuilia
a poſſint tollere ciuilia. a † Secus eſt in cognatione, quam
4 ius ciuile perimere aut extinguere non poteſt. Hæc enim
iuris naturę eſt, propter ſanguinis neceſſitudinem, quam in
natiuitate, ſiue maſculi ſimus ſiue fœminę, conſequimur.
Sanè ius ciuile ea non poteſt tollere, quę ſunt iuris natura-
5 lis. † Debet enim vnumquodque eo genere diſſolui & tol-
b li, quo iunctum & colligatum b eſt. Vnde, etſi ciuilis lex
id agat, vt quis nomen & ius familiæ perdat, & ſic non
ſit agnatus: non poteſt tamen facere, vt non ſit filius eius,
ex quo naturaliter progenitus eſt.

b Omnibus modis, ideſt, quauis capitis deminutione,
maxima, media & minima.

c Plerumque. Hoc articulo exceptio inducitur, quæ ſcili-
cet agnatio non tollitur capitis deminutione. Eſt enim
Conſtitutio Anaſtaſij, ex qua fratres emancipati ad fra-
trum legitimam ſucceſſionem, tutelam, & curam vocan-
c tur. c Eſt & Iuſt. Conſtitutio ex qua fratrum emanci-
d patorum filij vocantur. d

d Non omnibus modis. Senſus eſt: licet ius ciuile ea quę
ſunt iuris naturalis, aliquando inflectat, & corrigat, ac eo-
e rum e effectum in certis quibuſdam caſibus impediat; ta
men non poteſt ea prorſus tollere & corrumpere. f

e Ciuilis ratio. Hoc eſt, capitis deminutio corrumpit ciui
lia iura, hoc eſt agnationem.

ADDITIONES.

a Fac. l. nihil tam naturale, ff. de reg. iur.
b d. l. nihil tam naturale.
c §. 1. inf. de ſucceſſ. cognat. l. frater emancipatus. 4. C. de legit.
tut. l. ne lucrum, 5. C. de cur furioſ.
d l. vlt. C. de legit hæred.
e Iuxta §. quod autem, infra tit ſeq.
f Iuxta l. iura ſanguinis, ff. de reg iur.

DE CAPITIS DEMINV-tione. Tit. XVI.

1 Verbi (caput) varia & multiplex acceptio, & num. 2.
3 Tributum capitis, & cenſa capita ciuium.
4 Diuiſio in capita & ſtirpes.
5 Capite minui: capitis deminutio.
6 Quid capitis deminutio?
7 Tres ſunt ſtatus ſpecies.

Eſt autem capitis deminutio, prioris ſtatus muta-
tio eaque tribus modis accidit. Nam aut maxima eſt
capitis deminutio, aut minor (quam quidam mediã
vocant,) aut minima.

1 † Varia & multiplex eſt huius vocule (caput) acceptio.
2 Primum quidem caput, † quia principale hominis mem-
brum, & rationis ſedes eſt, ideo συνεκδοχικῶς, pro toto ho-
a mine ponitur, a & ſic pro b perſona. Sic etiã caput di-
b citur, quodcunq; in recenſione numerum efficit, a Diale-
cticis Indiuiduum appellatũ. Hinc in gregibus & armen
tis tot capita numerantur, quot beſtiæ ſunt. Vnde, in lo-
c cum demortuorum alia ſubſtituere apud d Vlpianũ ex-
d tat. Quo eodem modo Vlp. d ita ſcripſit. Et cum pater-
fam. moritur, quotquot capita ei ſubiecta fuerint ſingulas
3 familias incipiant habere. † Hinc tributum capitis dici-
e tur a Iuriſconſultis quod in ſingulas perſonas e impera-
tur. Et cenſa dicitur ciuium capita, cum a Cenſoribus
in luſtris condendis eorum nomina in tabulas publicas re
f lata ſunt. Hinc apud Papinianum, f qui ſe arrogan-
dum dat, cum capite fortunas quoque ſuas in aliam do-
mum ac familiam transferre dicitur, ideſt, cum ſua per-
4 ſona, vt vulgus loquitur. † Hinc diuiſio in capita, ideſt, g
g in viriles partes, quod Iuſtinian. κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀδῶν
interpretatur, ſ. vt æquales partes quiſq; ferat: cui oppo-
5 nitur ea, quæ in ſtirpes dicitur. † Hinc cum ordinis alicu
ius quoddam ius eſt proprium ac præcipuum, ſi quis ex
illo ordine moueatur, in quo caput ſiue numerum obtine-
bat capite minutus dicitur, ideſt, iure illo, quod illius or-
dinis erat proprium, priuatus & deminutus. Hinc ergo
h capitis deminutio apud h Iuriſconſultos, & Iuſtinianum
in hoc tit. Nam vtrobique caput ſine dubio ius ſignificat
ex eo alicui quæſitum, quod caput ſiue locum in ordine ali
i quo, cuius erat illud ius: obtinet. Quia de cauſa Paulus i
I.C. ſeruum capite minui negat: quia nullum inquit, ius
habet. Et inde dici ſolet, Seruum non habere caput, id-
eſt, certum ordinem & ſtatum, ſicut liberi homines ha-
bent. Et hac voce veteres quoque vſos ita eſſe, ſatis con-
K ſtat; Sic Cic. quoque in Oratione pro L. quintio item K
l Paulus & l Vlpianus vſi ſunt. † Quid autem ſit capitis
6 deminutio, hic declaratur in textu m nempè, prioris ſta
m tus commutatio, nempè, ademptio iuris eius, quod quis
vel ex libertate, vel ex ciuitate, vel ex agnatione, ſiue
7 Familia proprium habet. † Has enim tres ſpecies ſtatus
continet: quas deminutio capitis aliquando vel ſimul, vel
vnum ſeparatim tollit.

E AD-

Digitized by Google

ADDITIONES.

a l.2.ff.de publ.iud.l.3.de c.dem.& l.pe.§.teſt.ff.de bon.poſſ.ſec. tab.
b l.1.§ vlt.& l.3.ff.de rei vendit.
c l.8. & l.70.ff de vſufru.
d In l.pronunciatum,ff.de verbor.ſign.
e l.3 & l.vlt.ff de cenſib.
f l.11.§.2.ff.de bon.poſſ.
g l.2.§ 1.ff.de ſuis & leg.§. noſtra autem,inf.de ſuc.quæ ab int. deſer.
h ff.de c.demi & multis alijs locis.
i in l.3 de cap.dem.
K In l.2.ff.de interdict.
l In l.2.& in l.capitalium,ff de pœnis.
m Et per tot.tit tit ff.eod.

§. Maxima.

1 *Ad mortem condemnatus hodie ſit ſeruus pęna.*
2 *In Metallum opusve publicum damnatus, hodie liber manet.*
3 *Ob quas cauſas patronus libertum in ſeruitutē redigat.*

Maxima capitis deminutio eſt,cum aliquis ſimul & Libertatē et Ciuitatē amittit,quod accidit his,qui *a* ſerui pœnæ efficiuntur,atrocitate ſententiæ: *b* vel libertis,vt ingratis erga patronos condēnatis,vel his, qui ſe ad preciū participādum venundari paſſi ſunt. Minor ſiue media capitis deminutio eſt, cum Ciuitas quidē amittitur Libertas verò retinetur; quod accidit ei,cui aquæ & igni interdictū fuerit, vel ei, qui in Inſulam deportatus eſt. Minima capitis diminutio eſt, cum Ciuitas retinetur & Libertas, ſed ſtatus hominis cōmutatur, quod accidit his, qui cum ſui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri ſubiecti eſſe, vel contra, veluti, ſi filiusfamilias a patre emancipatus fuerit; eſt capite deminutus. Seruus autem manumiſſus,capite non minuitur,quia nullum habuit.

a *a* Serui pęnæ. *Qui ſint iſti,alibi* a *a nobis explicatum*
1 *extat.* † *Quibus adde,quod etiam hodie ad mortem con-*
b *demnatus,ſeruus pœnæ fiat.* b † *Sin verò quis ſaltem in*
2 *metallum,opus ve perpetuum fuerit damnatus,iure nouiſ-*
c *ſimo ſeruitutem non incurrit,ſed liber remanet.* c
3 *b* Vel libertis † *Quæ autem iuſtæ ſint cauſæ, propter quas patronus libertum rurſus in ſeruitutem redigere*
d *poteſt,alibi* d *Doctores poſt Accurſium latè recenſent.*
c Qui ſe ad precium. *In hoc exemplo quæ requiruntur,*
e *ſuprà ſatis declaratum eſt:* e *itaque tum dicta ad huius loci declarationem facilè transferri poſſunt, vt vlteriore declaratione non ſit opus.*
d Nullum caput. *Ideſt,nullum certum ſtatum & ordinem,ſicut liberi homines. Neque enim vel Ciuitatis, vel Familiæ(in quibus caput,hoc eſt,ſtatus hominis conſiſtit)*
f *ius habet vllum.* f *Ideoque per manumiſſionem capite non dicitur minui: quomodo enim amittere aut mutare quiſquam poteſt,quod nunquam habuit?*

ADDITIONES.

a In §.pœnæ,infra quibus mod.ius pat.pot.ſol.
b l.ſi quis filio,6 §.iterum,de in iuſ.rup.teſt.
c Nouel.22.§.illud, & ita intelligi debet Auth.Sed hodie, C. de don.inter vir & vxor.per quæ corrigitur hic,§.in reſponſo. Ita Bart.in l.qui vel,ff.de pen.
d Gl.& Dd.in l.2 ff.de libe.& eorum lib.
e In §.vlt.ſup.de iure perſ.
f l.3.§.vlt.ff.eod.

§. Quibus autem.

1 *Senatu motus infamiam patitur.*

Quibus autem dignitas magisquam ſtatus permutatur, capite non minuuntur, & ideo à Senatu motos capite non minui conſtat.

1 Quoniam is *quia* † *Senatu motus eſt,nec Ciuitatē,nec etiam Familiam amittit, rectè hic dicitur, cum non poſſe capite minui. Interim tamen verum eſt, ſi ob delictum moueatur aliquod,infamia ipſum notari atque inter infa-*
a *mes referendum eſſe,id quod Interpretes* a *alibi docent.*

ADDITIO.

a In l.2.&l.3.ff.de ſenato.

§. Quod autem.

1 *Ius agnationis omni capitis deminutione tollitur.*
2 *Ius ciuile ciuilia tollit,ſed non naturalia.*
3 *Ius ciuile effectus iuris naturalis impedire poteſt.*

a Quod autem dictum eſt, manere cognationis ius etiā poſt capitis deminutionē: hoc ita eſt, ſi minima capitis deminutio interueniat:manet enim cognatio nam ſi maxima capitis deminutio interueniat, ius quoque cognationis perit, vt puta,ſeruitute alicuius cognati: & ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed etſi in Inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſoluitur. *b* Quod autem ad agnatos tutela pertineat,non ſimul ad omnes pertinet,ſed ad eos tantum,qui proximiore gradu ſunt,vel ſi plures eiuſdem gradus ſunt,ad omnes pertinet: veluti ſi plures fratres ſunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

a Quod autem *Latius declaratur in hoc §. quomodo accipiendum ſit, quod in fine præcedentis tituli dictum eſt,*
1 *Ius ciuile nunquam poſſe cognationem tollere.* † *Sciendum ergo,ius agnationis,ideſt prærogatiuam illam,quod agnati præferantur cognatis,in ſucceſſionibus & tutelis, omni capitis deminutione perimi. Vt enim hæc prærogatiua conceſſa eſt agnatis a iure ciuili, ita rurſum eis ab eo iure*
2 *adimitur* † *Ciuilia,enim tollunt ciuilia, Ius verò cognationis cum ſit iuris naturæ,non poteſt tolli a iure ciuili: ciuilia enim non poſſunt tollere naturalia. Contra hoc videtur §.noſter pugnare, in quo dicitur, cognationem tolli a iure ciuili per maximam & mediam capitis deminutio-*
3 *nem, ergo ciuilia tollunt naturalia,* † *Reſpondeo: ciuilia vtcunque non poſſunt tollere iura naturale,ipſius tamen effectus & officia impediunt, & quamuis nulla lege effici poſſit, vt qui pater vel frater eſt,deſinat eſſe pater vel fra-*
a *ter(Iura enim ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt* a*) hoc tamen ius ciuile poteſt, ne frater fratri,aut pater filio ſuccedat.*
b Quod autem *Generalis paræneſis ad ſuperiorem tit. De legit.agnatorum tutela.*

ADDITIO.

a Inquit text.in l.1.iura ſang.8.ff de reg.iur.

DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA. Tit. XVII.

1 *Patronorum tutela quare vocetur legitima.*
2 *Differentia inter legitimam agnatorum & patronorum tutelam.*
3 *Mens legis conſideratur,deficientibus verbis.*
4 *Ex mente legis datur directa,ex interpretatione vtilis.*
5 *An fœmina hanc tutelam accipiat.*
6 *Tutela munus virile.*

Auis

7 *Auia & mater quomodo tutelam aſſequantur.*

a Ex eadem lege duodecim tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos liberoſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela vocatur: b non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, c ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet; Eo enim ipſo, quod hæreditates libertorum, libertarumque ſi inteſtati deceſſiſſent, iuſſerat lex ad patronos, liberoſve eorum pertinere, crediderunt veteres, d voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: e cum & agnatos, quos ad hæreditatē lex vocat, eoſdem & tutores eſſe iuſſerit: f quia plerumque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. g Ideo autē diximus plerumque: quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hæreditatem vocatur, quum alius ſit tutor.

a Et eadem *De altera legitima tutelæ ſpecie, quæ patronorū eſt circa perſonas impuberum libertorum ſubijcit.*

1 † *Quæ pariter vocatur* legitima: *nō quia per legis expreſſa verba, ſed quia per eius mentem ſit introducta, quod*
a *text. eleganter aperit.* a

2 b Non quia nominatim. † *Et in hoc differt legitima agnatorum tutela, quæ nedum ex mente, ſed etiam ex verbis legis colligitur.*

c Sed quia perinde. *Declarat Iuſtinianus, quomodo iſta voluntas & mens legis in noſtro caſu elicitur.*

d Voluiſſe legem. *Scilicet tacitè tantum, etſi hoc verbis non fuerit expreſſum.*

e Cum & agnatos. *Confirmat a ſimili.*

b f Quia plerumque. *Subijcit collectionis huius rationē* b
3 † *Et hinc porrò colligitur, aliquando mentem legis, vbi verba deficiunt, inſpiciendam cōſiderandamque eſſe. Quo nomine contra legem facere illum traditum eſt, qui verba, non mentem legis amplectitur.* c *Et celſus, neſcire*
c
d eum leges tradidit, qui verba tantum tenet: d *Eſtque magna inter Iuriſconſultos & Rhetores diſputatio de vo-*
4 luntate legis & iure ſcripto. † *Hinc ait Bartolus, actionem quæ propter mentem legis datur, directam eſſe, non vtilem. Secus vbi datur, ex interpretatione legis, vel a ſi-*
e *militudine, vel a paritate.* e

5 g Ideo autem. *Exceptio a priori ratione.* † *Nam ſi fœmina ſeruum impuberem manumittat, ipſa ab inteſtato ſucceſſionem ſperat, tutelam autem non ſuſcipit, ſed ea ad*
6 *proximum agnatum vel cognatum deuoluitur* † *Tutela*
f *enim virile munus eſt, ideo fœminæ non permittitur,* f
7 † *præterquam matri & auiæ: quæ ex Iuſtiniani conſtitutione ſecundum ordinem etiam ante agnatos ad tutelam admittuntur, licet debitrices ſint pupillorum, vel creditrices. Si modo inter geſta nuptijs alijs, & beneficio Senatuſconſulti Velleiani renunciauerint: nec exigitur amplius iuramentum de nō nubendo. Contractis tamen ſecundis nuptijs expellitur a tutela, manentibus rebus non tam ipſius*
g *mulieris, quam noui mariti pro geſta adminiſtratione* g *obligatis.*

ADDITIONES.

a Et habetur in l. tutela. in princ. de leg. tut.
b Ad quod facit etiam l. 10. ſecundum naturam, ff. de reg. iur. cum ſimil.
c l. non dubium, C. de leg.
d l. ſcire leges, ff. de leg.
e l. 1 ff. vti poſſi.
f l. tutela, & l. feminæ, de tut.
g l. matres, iuncta Nouell. matri & auiæ, & Nouel. ſeruum, C. quando mul. tutelæ off. fung. poſſ.

DE LEGITIMA PARENTVM tutela. Tit. XVIII.

1. 3 *Legitima parentum tutela vnde proceſſerit.*
2 *Emancipare contracta fiducia.*
4 *Parentum tutela hodie rectè legitima dicitur.*
5 *Hæc ſpecies tutelæ vt & prox. præced. in deſuetudinem abierunt.*

Exemplo patronorum recepta eſt & alia tutela, quæ & ipſa legitima vocatur: nam ſi quis filium, aut filiam, nepotem, aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.

1 *TERTIA* † *ſpecies legitimæ tutelæ* parentum *eſt in*
a *filios impuberes emācipatos:* a *quæ partim ex lege XII. tabularū, partim ex Senatuſconſulto, & interpretatione Iuriſconſultorum, partim ex Iuſtiniani Conſtitutione proceſſit; Iure enim veteri. ſi pater emancipabat filium, tolle-*
b *batur ius agnationis* b *& familiæ ſimulque hæreditates legitimæ interuertebantur, nec pater ad emancipati filij*
c *tutelam agnoſcebatur.* c † *Si tamen pater vel auus fi-*
2 *lium impuberem* Contracta fiducia, *id eſt, ſpecialiter legitimæ ſucceſſionis iura ſibi reſeruanda, emancipaſſet, tunc etiam ex mente legis 12. tabularum, tam ad ſucceſſionē,*
d *quā tutelam emācipati vocabatur,* d *Secus erat, ſi emācipatio nulla facta fiduciæ expreſſione, contigiſſet, quia ſi-*
3 *cut a ſucceſſione, ita & a tutela excludebatur.* † *Poſtea verò, quia ſucceſſu temporis ex æquitate quadam ſuccurſum eſt patri emancipati, eidem ex Senatuſconſulto omnia plenè ſucceſſionis iura ſunt conceſſa, quæ patrono in li-*
e *bertis bonis tribuebātur,* e *ideo Iuriſconſulti, quibus permiſſum erat Iura condere, ducta ſimilitudine a patronis, æquum eſſe interpretati ſunt, vt parentes etiam nulla contracta fiducia, ſicut ſucceſſionem, ita etiam tutelam ſuſci-*
f *perent.* f † *Et licet huiuſmodi tutelam Iuriſconſulti non*
4 *apertè legitimam dixerint, vt quæ a lege XII. tabularū extra fiduciæ præſcriptum incognita fuerat tamen quia ho-*
g *die ex Iuſtiniani Conſtitutione,* g *omnis emancipatio*
h *quæ fit a parente cenſetur facta eſſe contracta fiducia,* h
i *ideo tutela hæc ratione patri oblata, verè nunc legitima* i
5 *dici poteſt?* † *Hæc autem ſpecies tutelæ, vt & ſuperior hodie ab vſu receſſerunt.*

ADDITIONES.

a Idem habes in l. tutela. §. parens, ff. de leg. tut.
b l tutelas. §. ſed legitimæ tutelæ, ff de cap. dimin.
c l 1. ff. ſi à parente quis man & d. §. ſed legitimæ.
d Porcius hic, & tex. §. fi. inf. de leg agnat. tut.
e d. l. 1. ff. ſi à parente quis ma.
f § reſponſa, ſup. de iure nat.
g Iaſ hic in addit ad Porc. per l 2. §. obijcitur, & l. æquiſſimum, ff. ad Senatuſc. Tertul.
h l vlt. C. de emancip. liberorum.
i d. §. 1. inf de legit. agn. ſucc.

DE FIDVCIARIA TVTELA. Tit. XIX.

1 *Patre mortuo, filius natu maior, emancipati tutelam conſequitur.*
2 *Fratrem non legitimum, ſed fiduciarium tutorem dici.*
3 *Tutela hæc quare dicta ſit Fiduciaria.*
4 *Fiduciaria hæreditas & fiduciarius hæres.*

E 2 Frater

5 *Frater fratri hodie ſuccedit, etiam emancipato.*
6 *Hæc tutela hodie legitima rectè dicitur.*
7 *Explicatur verſ. atqui, in tit. noſtro.*
8 *Fratres quare non dicantur legitimi tutores fratrum impuberum, ad inſtar filiorum patroni.*

a Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur: nā ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes, manumiſerit, legitimā nanciſcitur eorum tutelam. Quo defuncto, ſi liberi eius virilis ſexus exiſtant, fiduciarij tutores filiorum ſuorum, vel fratris, vel ſororis, & cæterorum efficiuntur. b Atqui, patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tutores, quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à viuo patre emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret, ideoque nec in tutelam. Libertus autē, ſi ſeruus manſiſſet, vtique eodem iure apud liberos domini poſt mortem eius futurus eſſet. Ita tamen hi ad tutelam vocantur, ſi perfectę ſint ætatis, quod noſtra Conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſeruari generaliter præcepit.

a Eſt & alia *Sequitur quarta ſpecies tutelæ legitimæ*, Fiduciaria *ſcilicet, quæ quidem, inſpecto iure veteri, propriè non eſt legitima, vt quæ non ſit ex lege XII. tabul. quia tamen non paruam cum ea affinitatis habet, propter ius*
1 *ſanguinis ideo Iuſtin. eam legitimis tutelis attexuit.* † *Parente enim qui impuberis emancipati tam ex Iuriſconſultorum interpretatione quam ex Iuſtiniani Conſtitutio-*
a *ne legitimus tutor* a *eſt, mortuo,* † *ipſius ſolum natu ma-*
2 *ior fiduciarius tantum tutor fratris emancipati efficitur, non legitimus, cum nec hæres legitimus ſit. Lex namque XII. tabularum ſicut non vocabat fratrem ad ſucceſſionē fratris emācipati, propter ius agnationis extinctum, quod ſic minima capitis diminutione tollitur, ita nec tutelam illi deferebat. Verum quia propter ſanguinis coniunctio-*
b *nem, quæ deuincit charitate* b *homines, de qua lex mul-*
c *tū conſidere* c *ſolet, cuius etiam reſpectu multa in iure*
d *ſunt* d *recepta, lex magnam de fratre ſpem atq; fiduciā concepit, vt* ... *vt impubes emancipatus, poſt mortem patris ſui, tutoris legitimi, tutelæ fratris natu maioris concreditus fuerit, quaſi nemo eo fidelius & diligentius*
3 *adminiſtraturus eſſet res fratris impuberis.* † *Quia ergo hanc tutelam lex non ſpe hæreditatis, aut ſucceſſionis (vt iam dictum eſt) ſed ſola quadam fiducia coniunctionis ſanguinis deferebat, ideo dicta eſt fiduciaria, & tutor ipſe, non legitimus, ſed* fiduciarius *appellatus, fortè ad exemplum patris adoptiui, quem Caius fiduciarium, puta naturalis patris vicem referentem, nec minoris fiduciæ nuncu-*
4 *pat.* † fiduciariam hæreditatem *pro fideicōmiſſaria Vl-*
e *pianus* e *dixit, vt Iabolenus* f fiduciarius hæres *voca-*
f *tus eſt fideicōmiſſarius. Et hæc quidē in iure veteri obtine-*
5 *bant.* † *Hodie vero ex Cōſtitutione* g *Iuſtiniani, emāci-*
g *pati nō ſolum in paternis bonis ad ſuorum ſimilitudinem ſuccedunt, ſed etiam ad fratrum ſororumque ſucceſſionem*
h *æquo iure inuicem vocantur, ſublata,* h *vt ſexus, ita &*
6 *emancipationis & ſuitatis differentia.* † *Ideoq; ex iſtius noui iuris extenſione, quod circa illorum ſucceſſionē prouidit, coniuncta ratione legis Decemuiralis, poterit hæc fratrum tutela, quæ à iure ciuili.* Fiduciaria *dicitur, legi-*
i *tima rectè vocari, atque ita in Codice* i *appellatur.*
7 b Atqui † *Obiectio eſt, in qua Imperator tantum ponit antecedens, omiſſa conſequentia. Sic enim argumentatur. Liberi patroni, eo mortuo, ſunt legitimi tutores libertorum impuberum: ergo eadem ratione filij mortuo patre emancipante ſunt legitimi tutores filij, id eſt fratris emancipati. Sed illam conſequentiam dicit Imperator falſam eſſe, decidendo hic contrarium, ſcilicet, quod propterea nō ſit dicenda legitima tutela, cum magna ſit differentia inter filios patroni erga libertos, & fratres erga fratrem*
8 *emancipatum.* † *Diverſi iuris ea eſt ratio, ſecundum antiqui iuris ſubtilem obſeruationem. Tametſi enim libertus à domino viuente non fuiſſet manumiſſus, ſed remanſiſſet ſeruus: nihilominus tamen venturus erat in poteſtatem dominicam filij, patrono patre ſuo mortuo. Et tunc in manu ac poteſtate fuiſſet filij hæredis, eundem ſeruum libertum facere, & eius legitimam conſequi tutelam: in filio autem longè eſt diuerſum. Is enim niſi à patre viuo emancipatus fuiſſet, nulla ratione venturus erat in fratrum poteſtatem, ſed ſui iuris futurus defuncto patre, & ſic non fuiſſet in poteſtatem fratrum, eum emancipare, & conſequenter emācipando ex interpretatione legitimam conſequi tutelam. Non igitur mirum, ſi fiduciarius tutor potius dicatur, quam legitimus: cum tamen filius patroni liberti impuberis a patre manumiſſi, legitimus tutor appelletur. Sed pondera, quod Iuſtinianus non ſolum fratris emancipati, ſed & filij mei a patre meo emancipati, me fiduciarium tu-*
K *torem facere* K *videtur. In filio verò meo ab ipſius auo*
l *emancipato prædicta ratio* l *ceſſat: quoniam filius meus*
m *emancipatus nō fuiſſet, in poteſtatem meam recidiſſet,* m
n *& per cōſequens in tutelam legitimam;* n *cuius vim in*
o *eum quoque emancipatum habere* o *debeo, cum illi ſuc-*
p *cedam,* p *licet fratri emancipato olim nō ſucceſſiſſem.* q
q *Propter hanc difficultatem* ... *Iuſtinianum*
r *tribus modis interpretatur, ſed falſo. Et ideo Haloandri lectio manifeſtè docet, fratrem tantum fiduciarium eſſe*
s *poſſe.* s

ADDITIONES.

a Tit. proxim. præc.
b Cic lib. 1. Off.
c Bar. l. 3. §. ſi parens, ff. de legit. tut.
d Vide Matth. De Afflic. De iure prot. q. 1.
e l. certi conditio, 9. § competit hæc actio, ff. ſi cert. pet.
f l. Seius 46. ff. ad Treb. Alc. lib 3. Parerg. cap. 26.
g l. lege 12. tab. 14 & l. meminimus, 15. C. de legit. hær.
h §. nulla. Nou. de hær. ab inteſt. venient.
i In l. frater, 4. C. de leg. tut. differ. Bar. & Ang. in l. 4. ff. eod. tit.
K Hic, in verbo, defunct.
l Lotoi tract. tutel. axio. 15.
m ſupr. quibus mod. ius pat pot. ſoluitur. in princ. verſ. itaque.
n Vt hic, verſ. quoniam.
o d. l. 4. frater, C de legit tu.
p l. æquiſſimum, § ſi ex filio, ad Tertul.
q l. 1. §. liberos, ſi quis à parente man.
r Verbo, Atqui.
s d. verſ. quo defuncto.

DE ATTILIANO TVTORE.
Tit. XX.

1 *Deficiente teſtamentario, & legitimo tutore datiuo locus eſt.*
2 *Multiplex datiua tutela iur.*

Explicito tractatu ad legitimam tutelam pertinente, iuſto ordine tranſeundum erat ad tertiam tutelæ ſpeciem,
1 *quæ* Datiua *nuncupatur,* † *& tum obtinet, cum nec teſtamentaria, nec legitima tutelæ vllæ ſpes ſupereſt. Tutores enim teſtamento dati primas ſibi vendicant: poſt hos legitimis*

Digitized by Google

legitimis eſt locus: vtriſque autem deficientibus, datiui tutelæ onus ſubeunt. Interdum tamen excluſo legitimo tutore, datiuus pupillo datur, videlicet, ſi ſpes ſit de teſtamẽtario, vt quia vel ex die, vel ſub conditione teſtamen-
a *to ſcriptus ſit tutor.* a † *Multiplex autem eſt datiuæ tu-*
2 *telæ ius atque tẽpus, quod hoc loci Imperator, examinat. Præſcribuntur enim ab ipſo quinq; diuerſa tempora: quæ ſingulatim in expoſitione textus annotabuntur.*

ADDITIO.

a §. ad certum, ſup. qui teſt. tutor dari poſſ.

In princip. tit.

1 *Primum ius circa datiuos tutores.*
2 *Legis Attiliæ rogatores.*
3 *Attilianus tutor vnde dictus.*
4 *Numerus tribunorum Romæ.*

Si cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in Vrbe quidẽ a Prętore Vrbano, & maiore parte Tribunorum plebis, tutor, ex lege Attilia, in prouincijs vero a Præſidib prouinciarũ, ex lege Iulia & Titia.

1 *Primum* † *Ius hic præſcribitur, quod circa datiuos tu-*
2 *tores olim obtinuit.* † *Lucio autem Attilio, & Claudio*
a *Martio Trib. Pleb. rogatione latum* a *eſt, vt ſi cui nullus omnino tutor fuerit, neque teſtamentarius, neque legitimus, et quidem Romæ a prætore Vrbano, & maiore Tri-*
3 *bunorum Plebis daretur.* † *vnde, appellatur,* Attilianus tutor. *In prouincijs autem, a Præſidibus prouinciarum, ex lege Iulia & Titia. Quod autẽ Accurſius putat, duos tantum Tribunos maiori Tribunorum parte comprehen-*
4 *di, falſum eſt.* † *Quia licet initio duo tantum Tribuni plebis creati ſint, in tantum tamẽ poſtea auctus eſt eorum numerus, vt interdum quinque, interdum plures, nonnun-*
b *quam etiam decem plebi cõcederentur, id quod ex Liuio* b *ſatis conſtat.*

ADDITIONES.

a Ferrar. Mont. hic. Vide Liuium l. 39 & Vlpia. in frag. tit. 12.
b L. 1. 1. 2 & 3. De cad 1. & Dionyſ. lib. 6. & 10.

§ Sed et ſi.

1 *Datiuæ tutela quando ſit locus.*
2 *Tutor temporarius.*
3 *Quamdiu teſtamentaria tutela ſperatur, legitimæ non eſt locus.*
4 *Donec ex teſtamento poteſt adiri hæreditas, ab inteſtato venientes excluduntur.*
5 *Teſtamentaria tutela ab adita in primis hæreditate confirmatur.*
6 *Pluribus ſcriptis hæredibus, vnum adiiſſe ſat eſt.*
7 *Pupillus, ſi ex aſſe ſcriptus ſit hæres, & eidem tutor datus a patre, quomodo adeat.*

Sed et ſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut ex die certo datus fuerit, quamdiu conditio aut dies pendebat, ex iiſdẽ legibus tutor alius interim a dari poterat. b Itẽ ſi purè datus fuerat, quamdiu ex teſtamento nemo hæres exiſtebat, tamdiu ex eiſdẽ legib. tutor petendus erat: qui c deſinebat eſſe tutor, ſi cõditio extiterat, aut dies venerat, aut hæres extiterat.

Relatiuum eſt, qui dederint iure antiquo tutores: nunc
1 *ſubſequitur, quando datiua tutela locum habeat.* † *Et non ſolum, ſi nec ex teſtamento, nec ex agnatis tutor erat pupillo, ſed et ſi datus fuerat ſub conditione, vel in diem, vel purè, hæreditate necdum adita, datiuus tutor ex prædictis*
2 *legibus ſufficiendus erat:* † *qui & temporarius dicebatur, vt qui exiſtente conditione, aut veniente præſcripto die, tutor eſſe deſinebat. Et eodem modo, hodierno etiam iure tutelæ datiuæ locus eſt, non quidem ex lege* a *Attilia*
a *vel Titia, ſed per recentiorem legem,* a *nec refert, quod*
3 *legitimum tutorem pupillus habeat:* † *quia quamdiu teſtamentaria tutela ſperatur, legitimæ non eſt locus, quod propterea ſit, cum tutelæ ad inſtar hæreditatum deferan-*
4 *tur. Sed in hæreditatibus hęc procedit regula.* † *Quod donec ex teſtamento poteſt adiri hęreditas, ab inteſtato*
b *deferatur* b *idem ergo eſt in tutelis.*

a Dari poterat. *Et adhuc pari poteſt, ſed non ex his legi-*
* *bus, ſicut* * *infra ſubſequitur.*

b Item ſi purè. *Id eſt, neque conditionaliter, neque ex die*
c *certo, ſicut ſupra* c *explanatũ eſt. Sed qui fit, quod in teſtamento purè ſcripto tutore, locus ſit datiuo? Quoniam*
5 † *ab adita in primis hæreditate cedit teſtamentariæ tu-*
d *telæ dies. Sic Pomponius:* d Si nemo, *inquit* hæreditatẽ adierit, nihil valet ex his quæ ſcripta ſunt in teſtamẽto. *Teſtamentaria ergo tutela poſt aditã hæreditatem vires acquirit, & confirmatur: ideoque pendente hæreditatis aditione, ex qua tutor ſperatur, alius eſt ſorrogandus, qui mox adita hæreditate tutor eſſe deſinit, incipitque teſta-*
e *mentarij authoritas vigere.* e *Vnde, nec Catonianã regulam ad tutoris pertinere dationem communiter aſſeri-*
f *tur.* f † *Quod ſi plures ſint hæredes ſcripti, & vnus adie-*
6 *rit, tutela ſtatim valent, nec expectandum erit, vt omnes*
7 *hæreditatem adeant.* † *Ex prædictis quoddam ſuboritur*
g *perplexum, quod Accurſius* g *tangit, quãdo pupillus in aſſe hæres a patre inſtitutus eſt, eidemque tutor teſtamento datus, quid hanc ſpecie reſpondendum ſit? nã nec tutor exiſtere poteſt non adita hæreditate, nec pupillus hæredi-*
h *tatem adire, ſine tutoris autoritate.* h *Hic nodus variè reſoluitur, nonnulli putant, pupillũ autoritate Iudicis, qui nondum confirmati tutoris defectum ſupplet, hæredita-*
i *tem adire* i *poſſe. Dynus, Bartolus, & Faber cenſent, ius ſuis hæredis nudo tantum nomine tutelæ dationem confirmare. Angelus vero multo tutius eſſe refert, vt ad iſtum actum aditionis expediendum, tutor detur Attilianus, qui adita hæreditate, deſinat eſſe tutor, locuſque ſit teſtamentario quod & mihi placet.*

c Deſinebat eſſe tut. *Immo & deſerto teſtamento, & deficiente conditione, deſinebat eſſe tutor. Cæterum, hoc caſu legitimus tutor illi ſuccedebat, illo teſtamentarius.*

ADDITIONES.

a l. 11. ſi quis ſub conditione, vbi Bart. de teſt. tut.
b l. 39. quamdiu, ff. de acq. hæred.
* §. Sed ex his, hoc tit.
c §. ad certum, ſupra, qui teſt. dari tut. poſſ.
d l. ſi nemo, de teſt. tut.
e d. l. ſi nemo, cum l. ſeq. de teſt. tut.
f d. l. ſi nemo, & l. ſeq.
g Gloſ. verbo. exiſtebat.
h §. neque tamen. inf. tit. prox.
i l. 18. ſi infanti, C. de iure delib.

§. Ab hoſtibus.

1 *Teſtamentario tutore capto ab hoſtibus, datur datiuus.*
2 *Idem locum habet, quandocunque teſtamentarius iuſtè impeditur præeſſe tutelæ.*

Ab hoſtibus quoq; tutore capto, ex his legib. tutor petebatur: qui deſinebat eſſe tutor, ſi is qui captus erat, in Ciuitatem reuerſus fuerat; nam reuerſus recipiebat tutelam iure poſtliminij.

1 *Alius* † *caſus, in quo locum habet tutela datiua: vt ſi tutor teſtamento datus, captus eſt ab hoſtibus, ſubſtituitur ei datiuus, qui eius defectum ſuppleat, ne pupillus interim ſit indefenſus. Poteſt enim fieri, vt captus poſtliminio redeat: ſicque ſicuti cætera iura, quæ per captiuita-*
a *tem amiſiſſe videbatur, iure poſtliminij* a *recuperat,*
2 *ita quoque tutelæ recipit officium.* † *Et hoc extenditur in*

Digitized by Google

quocunque alio tutoris teſtamentarij iuſto impedimeno, procedere. Semper enim ſurrogandus eſt à Iudice datiuus qui deſinit eſſe tutor, impedimento teſtamentarij ceſſante.

A D D I T I O.

a §. ſi ab hoſtib. ſupr. quibus mod par. pot. ſolu.

§. Sed ex his.

1 *Secundum ius circa tutores datiuos.*
2 *Claud. Caſ ſanxit, tutores ex inquiſitione a Coſſ. dandos.*
3 *Tertium ius circa datiuam tutelam.*
4 *Quando ex inquiſitione dicantur tutores dari.*

Sed ex his legibus tutores pupilli deſierũt dari, poſteaquam primo Cõſules pupillis vtriuſque ſexus tutores ex inquiſitione dare cęperunt; deinde Prætores ex Conſtitutionibus. Nã ſupradictis legibus neque de cautione à tutoribus exigenda, rem ſaluam pupillis fore neque de compellendis tutoribus ad tutelę adminiſtrationem quicquam cauebatur.

Hactenus antiquitatem recenſuit, modo qualiter eadẽ ſucceſſu temporum obliterata fuerit, & iura noua inducta,
1 *ſubijcit.† In hoc autem §. continetur ſecundum ius ſine tempus, quod circa datiuos tutores obtinuit. Nam cum in lege Attilia. Iulia, & Titia, neque de cautione,* rem pupillo ſaluam fore, *neque de cogendis tutoribus, ſi tute-*
2 *lam ſubire recuſarent, quicquam eſſet proſpectum, † primus omnium D. Claudius Cæſar (vt & in eius vita refert*
a *Suetonius* a *) ſanxit, vt pupillis tam maſculis quam fœminis, extra ordinem tutores a Conſulibus ex inquiſitione*
3 *darentur, & hoc eſt ſecundum ius. † Attexitur ſub finem §. & tertium ius. Poſtea enim non modo a Conſulibus, ſed etiam ex varijs Principum Conſtitutionibus tutores*
4 *etiam ex inquiſitione dari cæperunt.† Ex inquiſitione autem tunc dantur, ſi Magiſtratus inter cætera mores dan-*
b *dorum inueſtiget, & facultates,* b *& dignitatem. Item ne dentur, qui ſeipſo ingerunt, aut pecuniam dant, vt*
c *aſſumantur.* c *Et in ſumma, tutela non eſt decernenda tutori qui datur, niſi poſt cauſæ cognitionem pronuncietur*
d *idoneus.* d

A D D I T I O N E S.

a Cap. 23.
b l. 21. ſcire oportet, §. cum reliquis, ff de tut. datis ab his, & §. ſed & propter, inſ. de excu. tut.
c d. l. ſcire, §. fi.
d Explicatur in l. tutores, & ibi Bar. de confirman. tut. & Ange. hic, & Cantiunc. in ſua paraphraſi.

§. Sed hoc iure.

1 *Quartum ius circa tutelam datiuam.*
2 *Prætor tutelaris, primo a Diuo Marco Antonino creatus.*
3 *Tutor dari poteſt in loco originis, domicilij, & facultatum.*
4 *Neque Epiſcopus Seculari, nec Secularis Iudex Clerico dare tutorem poteſt.*
5 *Si in loco pupilli non reperiatur idoneus tutor, ad alias Ciuitates confugiendum eſt.*
6 *Datio tutoris an ſit mixti imperij.*
7.8 *Dationem tutoris permiſſionis eſſe, non imperij.*
9 *Accurſij expoſitio ad §. datio tutoris. in l. muto. ff. de tutel. reiecta.*
10 *Datio tutoris quare delegari non poſſit.*

Sed hoc iure vtimur, vt Romę quidem Pręfectus Vrbi, vel Prætor, ſecundum ſuam Iuriſdictionem: in prouincijs autem Præſides ex inquiſitione tutores crearent, vel Magiſtratus iuſſu Præſidium, ſi nõ ſint magnę pupilli facultates.

a 1 *Sequitur † quartum ius, quod tempore D. Iuſtiniani* a *in vſu fuit. Eo enim iure datiuus tutor Romæ conſtitueba-*
2 *tur a Præfecto Vrbis & Prætore, quum † primus in eam rem D. Antoninus, vt eo diligentius de tutoribus tracta-*
b *retur,* tutelarem *creauit: vt* b *Capitolinus author eſt. In prouincijs verò ſi magnæ pupilli erant facultates, Præſides, & qui Præſidis appellatione continebantur, ius dan-*
c *di tutores habebant.* c *Sin tenues erant facultates tunc omnes Magiſtratus Municipales iuſſu Pręſidum tutores creabant. Non autem aliter vtilis eſt tutelæ datio, niſi & pupillus & tutor datus, ſint ſubiecti iuriſdictioni eius quis dedit tutorem, vel ibi domicilium habeat: niſi fortè pupillus in alijs quoque locis poſſideret: nam eo caſu, ſicut teſtamento poteſt deſtinari tutor rei Africanæ, vel rei Syria-*
d *cæ,* d *ita idem a Iudice fieri poteſt. † Obſeruandum igi-*
3 *tur, trib. in locis vtiliter tutorem pupillo dari: in loco ori-*
4 *ginis, domicilij, & facultatum.† Ex quib. liquet, Epiſcopum vel Eccleſiaſticum Iudicem, ſeculari non poſſe tutorem ordinare, nec viciſſim iudicem ſecularem clerico, cum*
5 *neuter ſit alterius ſuppoſitus Iuriſdictioni. † Illud quoq; annotandum eſt, ſi quando deſit in Ciuitate, ex qua pupillus oriundus eſt, qui idoneus videatur eſſe tutor, officium Magiſtratus eſſe, in ſubſidium ex vicinis Ciuitatib. idoneiorem inquirere, & nomina Præſidi prouinciæ mittere,*
e *non ipſos arbitrium dandi ſibi vendicare.* e *† Inquirũt*
6 *etiam hic Doctores, cuius imperij ſit tutoris datio? Et cõ-*
f *muniter obtinuit, eam mixti* f *eſſe imperij.† Ego verò cũ*
7 *Bellono* g *putarim, eam nec mixti imperij nec Iuriſdictio-*
g *nis eſſe, ſed potius permiſſionis. Sic enim Iuriſcõſultus ſcri-*
h *bit,* h Datio tutoris neci imperij, nec iuriſdictionis eſt, ſed ei ſoli cõpetit, cui nominatim hoc lex dederit, *&c. ſenſus enim, eſt quamuis ſit maximus Magiſtratus, habẽs imperiũ & iuriſdictionem, non poteſt tamen virtute imperij vel iuriſdictionis, tutorẽ dare, ſicut reliqua facit, ſed debet hoc ei eſſe permiſſum. Deinde hoc ſatis ex præſẽti titulo probatur, nam a principio ſolus Prætor Vrbanus, & maior pars Tribunorum Romæ, in prouincijs Præſes prouincię, ex lege Iulia & Titia tutores dare poterant. Alij autem quamuis habentes omne imperium, non poterant. Deinde Conſules cæperunt dare poſſe, & alij Præ-*
i *tores ex Conſtitutionibus.* i *Item legatus Proconſulis, ex*
K *oratione D. Marci.* K *Itẽ Iuridicus Alexandrinæ Ci-*
l *uitatis, ex Conſtitutione D. Marci.* l *† Apparet igitur,*
8 *hoc eſſe ex permiſſione, non virtute imperij, aut Iuriſdictionis. Tertio hoc idem ex eo quoque confirmari poteſt, quòd patri, & ſic priuato homini, ſimilis poteſtas da-*
m *tur.* m *Et poteſtas data Magiſtratibus dandi tutorẽ, eſt*
9 *ſurrogata, in locum poteſtatis conceſſæ teſtatoris. † Nec aduerſatur, quòd Accurſius tradit, tutoris dationem non eſſe imperij, ſcilicet tantum, nec Iuriſdictionis tantum, ergo mixti, tum quia hæc ſuppletio & additio dictionis tãtum eſt abſurda & improuida, tum quia ineptum eſt, ſi volendo dicere, aliquid eſſe mixti imperij, dicas nõ eſſe imperij,*
n *nec iuriſdictionis, cũ mixtum contineatur ſub ſuis* n *ſimplicibus, & de vtroque participet. Et palam eſt, Iuriſconſultos alia verborum textura vti, ſi per circuitum locutionẽ, aliquid eſſe mixti imperij ſignificare velint. Sic enim Vlpianus,* Iubere cauere, *inquit,* prætoria ſtipulatione, & in poſſeſſionem mittere, imperij magis eſt quam iuriſdict.

o iuriſdict.ideſt,mixti imperij:ita enim exponunt gl & o
p Doctores. Affirmatiuè itaq; loquitur p Vlpianus, nõ ne
gatiuè. Sed nonne prædicta ſentẽtia fortiter obſtat textus
noſterǫ dum ait, Præfectum Vrbis & Prætorem ſecun
dum ſuam Iuriſdictionem tutores creare. videntur er
go creare vi Iuriſdictionis, non permiſſionis: Reſpondeo, ſi
rectè ponderemus textum, faciliter hunc obicem tolli poſ-
ſe. Neque enim debent hæc verba ſecundum iuriſdictio
nem referri poteſtatem dantis tutorem, vt poteſtas pen-
deat a iuriſdictione, ſed ad perſonas, quib. dantur, vt &
q Accurſius annotauit, q vt ſit ſenſus, quamuis permiſ-
ſũ ſit Præfecto vrbis & Prætori, creare tutores: tamen non
debent, nec poſſunt creare, nec alij tutorem dare eum, qui
r non ſit ſuæ iuriſdictionis. r † Ex quib: omnibus reſultat
10 eleganter ratio, quare datio tutoris delegari non poſſit,
quæ non eſt, quia ſit mixti imperij, ſed quia nominatim
aliquibus conceditur, vnde, cum ſit electa induſtria cer-
tæ, perſonæ, non poteſt, quis per ſubſtitutum rem commiſ-
ſ ſam explicare. ſ

ADDITIONES.

a De quo in l.ius dandi, 3. ff. de tut. & cura. datis ab his, &c.
b In Marco philoſopho.
c l. 1. ff. de off. præſid.
d l. ſi tamen, ff. de teſt. tutela.
e l. D. Marcus. 2. ff. de tut. & cur. dati ab his. & l. 1. §. ſi quando, ff. de mag. conuen.
f Dd l. 1. de off. eius &c. & l. 1 & l imperium, ff. de iuriſd.
g lib. 1. Suppu.
h In l. miuto, §. tutoris datio, ff. de tutel.
i § ſed ex his legib. hoc noſtro tit.
K l. 1. ff. de tut. & curat. datis ab his.
l l ſi. de off. Iuriſd Alexan.
m §. permiſſum, ſup. de tut. & ff. de teſt. tut. per totum.
n l. 2 de verb. oblig. & ibi no.
o l. 4 iubere cauere, de iuriſp.
p l. 26. ea quæ, ad municip.
q Gl. hic in verbo, iuriſd & verbo, creent.
r Vt etiam eſt text in l. 1. de tut. & cur. datis ab his, & l. ius dandi, eod. tit.
ſ Arg. l. 3 1. inter artifices, de ſolut & eorum quæ notantur in d. l. 1. de off eius, &c. Ita Bello. lib. 1. Supputa. c. 2. vnde hæc decerpſimus.

§. Nos autem.

1 *Quintum ius circa tutelam datiuam.*
2 *Qua forma hodie datiui tutores conſtituantur.*
3 *Solidus pro aureo.*
4 *Veteris aurei Romani æſtimatio.*
5 *Centum aurei olim honorarium aduocatorium.*
6 *Aurei veteris deprauatio.*
7 *Semiſſes, tremiſſes.*
8 *Aurei noſtri, minores veteribus.*
9 *An quæ de ſolido in iure cauta ſunt, ad noſtros aureos, quib. nunc vtimur, referenda ſint.*
10 *De materia mutationis monetę &c. remiſſiuè. Et quid in Camera Imp. Germanici obſeruetur.*
11 *Hodie cuiuſque loci ordinarius Magiſtratus ex Conſtit. Imperij dat tutores, & exigit ſatiſdationem.*

a Nos autem per conſtitutionem noſtrã huiuſmodi difficultates hominum reſecantes, nec expectata iuſſione Præſidũ, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli vel adulti vſq; b ad quingẽtos ſolidos valeãt, Defenſores Ciuitatũ vna cum eiuſdẽ Ciuitatis religioſiſſimo antiſtite, vel alias publicas perſonas, ideſt, Magiſtratus vel Iuridicũ Alexãdrinę Ciuitatis tutores vel curatores creare: legitima cautela ſecundũ eiuſdẽ Conſtitutionis normam præſtanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

1 a Nos autem *Tractat † hic §. quintum & nouiſſimum*
ius, quod D. Iuſtinianus quadam Conſtitutione introdu-
xit: quam tamen hodie non habemus. Fuit autem ſine du
bio inſerta primo Codici, qui ante compilationem Inſtitu-
tionum editus fuit, ac deinde in altero, qui hodie extat,
omiſſa. Siquidem, cum difficultatem eſſe perpenderet in
expectanda Præſidis iuſſione circa tutorum dationem,
æquum, & magis ex re pupillorũ (quorum facultates ſæ-
pè ex mora periculum accipiunt) fore putauit, ſi eiuſmodi
2 *circuitu ſublato, † pupilli, tamet ſi eorum facultates exce-*
dant quingentos aureos, à quibuslibet Magiſtratibus, cũ
eiuſdem Ciuitatis Epiſcopo, tutores acciperent, etiam ſine
iuſſu Præſidium, ita tamẽ, vt in primis cautio ab ipſis pr̨æ
ſtetur, rem pupilli ſaluam fore, in qua cautione ſuſcipien-
da, prouidus debet eſſe tabellio publicus, vel quicunque
alius, qui huic accipiendæ deſtinatus erit. Nam ſi quid eo
loci negligentius actum fuerit, puta, ſi non idoneos tutores
admiſerit, ſuo hic periculo feceſſe iudicabitur: ſicuti in-
a *fra a expeditur.*
3 b Ad quingentos ſolidos. † *Solidum pro aureo accipi,*
annotat hic Accurſius Erat enim ſolidus, *idem quod au*
reus Romanus, qui pondere didrachmali primum fuit cẽ-
tum nummis æſtimatus, & aureorum iſtorum didrachma
lium quatuor complebant vnciam, octo & quadraginta
4 *libram. † Hinc decem aurei vel ſolidi, noſtro ære valent*
XXV. coronatis: viginti autem valent quinquaginta, &
5 *quadraginta valent centum, & ſic de ſingulis. † Centum*
autem aurei honorarium aduocatorum olim erat, hoc eſt,
CCL. coronati. verum malignitate temporũ immutata
moneta factum eſt, vt aurei excuderentur, vt leuiores, ita
6 *& viliores, † Quorum ſex implebant vnciam & ſeptua-*
ginta duo libram: inde æſtimãtur ſinguli aurei, non cen-
tum, ſed ſexaginta ſex numis, & obolo, hoc eſt, centum &
duobus cruciatis cum dimidio. Huiuſmodi aureus vocatur
7 ſolidus, *ideſt integer, † quia eo ſeculo, quo hic curſum ſuũ*
(vt dicitur) habuit, excudebantur & minore aurei, nempe
ſemiſſes, *qui erãt ſolidi dimidiati, æſtimabiles XXXIII.*
ſeſtertijs nummis & ſeniio bolo, hoc eſt, quinquaginta octo
cruciatis cum dimdio. Item tremiſſes, *qui erant ſolidi ter*
tia pars, qui poterant æſtimari XXII. ſeſtertijs, & oboli
tertia: ſicq; intelligendi ſunt tremiſſes, *quorum libro duo*
b *decimo Codicis b mentio fit, hoc eſt, XXXIX. cruciatis*
fere Horũ meminit Lampridius in vita Alexandri. Ex
prædictis igitur intelligis vim huius §. quantum valuiſ-
ſent noſtro ære quingenti ſolidi, nempe octingentis & ſe-
ptem florenis minutæ moneta, & viginti quinque crucia-
8 *tis fere, ſi diligẽtius calculum duxeris. † Hodie autem no*
ſtrum aureum, quo vtimur, etiam minoris æſtimationis eſ
9 *ſe conſtat. † An igitur quod hic de quingentis ſolidis di-*
ponitur, ad noſtræ quoque ætatis quingentos aureos ſit re-
c *ferendum? Et c Alciato videtur, aureum quo hodie vti-*
mur, ex generali omnium populorum cõſuetudine eſſe ve
teri illi ſurrogatum Et ideo quę de ſolido in iure ciuili cau
ta ſunt, ad noſtrum quamuis leuioris ponderis, referenda,
10 *quod & mihi probatur. † Ceterũ de materia mutationis*
monetæ quoad pondus & valorem. Interpretes Iuris tam
d *Ciuilis, quam pontificij d ſuis locis luculenter tractant.*
Et an valor monetæ a tempore contractus vel ſolutionis
conſiderari debeat, quidq; hodie in Camera Imperij Ger-
e *manici obſeruetur, e alibi annotauimus † Poſtremo no-*
11 *tandum, quod hodie mutata forma Reip. cuiuſq; loci ordi*
narius Magiſtratus tutores dare, ſatiſdationemq; exigere

f *ſolebat,* f *Et ita ſancitum eſt* in der Reformation guter
g Polizei zu Augſpurg, Anno 1548. auffgerichtet. g

ADDITIONES.

a Inſ de ſatiſd. tu. § pen. & vlt.
b l. iubemus, la 2. in pr. verſi. ipſe cum a[?]uario. C. de erogat. mili. ann. lib. 12. in l. etiam aureos 159. de verb. ſign.
c lib 3. diſpunc. c. 9.
d Bar. & alij, in l. cum quid, ff. ſi cert. pet. Can. in c. quanto, extra, de iureiur. Zabar. in Cle. vlt. de deci. & Albe. Brun. in eleganti ſuo tractat. de aug. & dem. monc. in vlt. concl. itemque Boer deciſ 327.
e In obſer. Camera lib. Cent. 4. obſ. 1. vbi vide.
f Secundum Dd. ad hunc §.
g Tit. non der Pupillen vnd minderierigen Kinderen, Tutorn vnd Vormundern §. 1. & 3.

§. Impuberes autem.

1 *Cauſa finalis tutelæ introducendæ.*
2 *Tutores tenentur rationem reddere tutelæ geſtæ.*
3. 4. 5. *Tutores quibus actionibus teneantur.*
6 *Tutelæ actione contra tutorem intentata, de rationibus diſtrahendis actio perit.*
7 *Secus eſt in furti actione, & quæ ſit diuerſi iur. ratio.*
8 *Furti actio a reliquis tutelaribus iudicijs differt.*
9 *Tutores hodie ſingulis annis tenentur reddere rationem ſuæ adminiſtrationis, ad requiſitionem Magiſtratus ex Caroli V. Imp. conſtitutione.*

a Impuberes autem in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt: vt is qui perfectæ ætatis non ſit, alterius, tutela regatur. Quum ergo pupillorum pupillarumque tutores negocia gerãt, poſt pubertatem b tutelæ iudicio rationem reddunt.

1 a Impuberes. *Hic † cauſam finalem introducendæ tutelæ complectitur: quia enim impuberes propter ætatis imbecillitatem ſeipſos tueri atque defendere neſciunt, naturali rationi conueniens eſt, vt a prudentioribus, qui firmum*
a *iam habent animi iudicium defendantur.* a
2 b Tutelæ iudicio. † *Æquitati enim maximè cõſentaneũ eſt, vt tutores, finita quocunque modo tutela, rationem ſuæ adminiſtrationis reddant. Ob id tutores tribus obligantur diuerſis actionib. quarũ hoc loco meminit Accurſius.*
3 † *Primo namque de omnibus, quæ tutor fecit, cum prætermittere deberet: item de his, quæ non fecit, cum eſſent facienda, rationem reddere compellitur, actione tutelæ directa, præſtando dolum & culpam, & quantam in ſuis rebus præſtaret diligentiam. Sed & de authoritate pupillis conceſſa ad mortis cauſam, vel inter viuos donationem, ra-*
b *tionem tenetur reddere.* b † *Cæterum ſi dum tutelam ge-*
4 *rit, quippiam ex pupilli bonis interceperit, vel abſtulerit, tenebitur actione de rationibus diſtrahendis, quæ ex interceptione rerum pupillarium naſcitur, etiamſi hoc non*
5 *fecerit furandi animo.* † *Aliàs enim furti tenebitur. Sed*
c *& conditio ex furtiua cauſa* c *competit. Euidenter tamen probandum eſt furandi animum interueniſſe: quia*
d *in dubio non præſumitur furandi* d *animus in tutore.*
6 † *Priorum autem duarum actionum vna intentata, altera denegatur: quia ſi tutelæ fuerit actum, de rationibus diſtrahendis agi non poteſt: ſin verò hæc eſt intentata, tu-*
e *telæ actio perimitur, quo ad ſpeciem iſtã.* e *Diuerſum tamen eſt, ſi furti quoque actio detur: nam qui furti tenetur, etſi tutelæ, vel de rationibus diſtrahendis conuentus ſit, furti, non liberatur, quo minus ab eo id cõſequi poſſit actor,*
f *quod amplius in hac altera actione* f *eſt. Nec enim eſt ea-*
g *dem obligatio tutelæ, & furti.* g † *Differt & hæc furti*
8 *actio a tutelæ iudicio, vel de rationibus diſtrahendis, quia*
h *hoc, finita demum tutela, datur.* h *Cæteræ verò actiones aduerſus tutorem competunt, durante etiam adhuc tutela, veluti furti, damni, iniuriæ condictio, ſed non dantur pu-*
i *pillo, dum tutelam tutor gerit.* i *Sed qua ratione hoc? an quia actio tutelæ ſuapte natura generalis eſt neque ſæpius per ſingulas cauſas, ſed duntaxat ſemel naſci poteſt? neq; vlla tutelæ actio non generalis reperitur? quod in actione furti, iniuriæ, & ſimilium non obtinet. Hæ enim ex ſingulis cauſſis oriri poſſunt, etiam tutela durante, licet finita*
K *demum exerceantur.* K † *Porro licet iure communi tutor*
9 *non teneatur rationem* l *reddere, niſi tutela finita, hodie*
l *tamẽ ſecus eſt. Nã in Comitijs Auguſtanis Anno 1548.*
m *a Carolo V. indictis* m *conſtitutum eſt, quod tutor ad requiſitionem Magiſtratus quolibet anno ſuæ adminiſtrationis ſufficientem reddere rationem obnoxius ſit, quod nota.*

ADDITIONES.

a l. 1. de min. Ci. lib. 1. Offic.
b l. 1. vbi gl. & Dd ff de tut. & rat. diſtr.
c l. actione, ff. de tu. & rat. diſt.
d l. 56. tres tutores, & ibi not. ff de adm. tu.
e d. l. 1. §. in tutela, de tut & ration.
f Argumento l. 33. qui ſeruũ. §. ſed hæc ſententia, ff. de ac. & obl.
g d. § in tutela.
h d. l. 1. in fi. & l 9. ſi tutor reipub. cau ſ §. vlt. de tut. & rat. diſtr.
i d. § vlt. & l. ſequenti.
K Gl. & Bal. in l. 1. C. de admin. tut. Vide Cantiunc. hic vnde hæc fere ſunt deſumpta.
l vt hic, & l. 4 niſi finita, & d l. tutor Reip. §. ſed etſi quis teſtamento, ff. de tu. & rat diſtr. l 3. & ibi gloſſ. & Dd. C. de admin. tut.
m Tit. non der Pupillen vnd minderierigen, Kinderen, Tutorn vnd Vormundern. §. 3.

DE AVTORITATE TVTORVM. Tit. XXI.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Autoritas tutorum quid.*
3 *Authoritatem præſtare quid.*
4 *Authoritatis verbum vnde deducatur.*

1 *Poſt † tutorum conſtitutionem, & varietatem explicatam, de ipſorum authoritate rectè ſubiungitur. Quid enim conferret creatio, niſi ſequeretur autoritatis interpo-*
2 *ſitio.* † *Eſt autem* authoritas tutorum, *vis illa atque poteſtas quam tutores vel ex teſtamento, vel ex lege, vel per Iudicem receperunt in perſona pupillorum defendenda,*
3 *rebuſque eorundem adminiſtrandis.* † Authoritatem *verò* præſtare, *nihil aliud eſt, quam probare & cõfirmare id*
a *quod agitur.* a *Atq; vt hæc authoritas habeatur firma & efficax, illa quinq; interuenire oportet, de quib. ſuprà ſub*
b *titulo de legitima agnat. tutela* b *tractauimus.* † *Autho-*
4 *ritatis verbum, nonnulli ab* αὐτὸς *deducunt, quo veteres ratam alicuius poteſtatẽ ſignificabant, ideoq; ſine H ſcribi debet.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. eod. tit.
b In princ. num. 8.

In princip. tit.

1 *Pupillus ſine tutore poteſt ſuam conditionem meliorem facere, non deteriorem.*
2 *Pupillo omnes res utiliter dantur, ipſe autem alijs ſe obligare nequit.*
3 *Pupillus ſoluendo creditori ſuo, nihil agit.*
4 *Cauſa verbum* [illegible]*, varia ſignificans.*
5 *Inter cauſam & litem differentia.*

6. 9 Tu-

Digitized by Google

6.9 *Pupillus ſi ineat contractum mutuum, contrahentem ſi-
bi obligat, ipſe autem non obligatur.*
7 *Si tamen ex eo contractu factus ſit locupletior, datur con
tra eum exceptio.*
8 *Contra naturam eſt, cum alterius locupletari a iactura.*
10 *Infans quandoque rectè ſtipulatur.*

a Authoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis ne
ceſſaria pupillis eſt, in quibuſdam non eſt neceſſaria,
vt ecce ſi quid dari ſibi ſtipulentur, non eſt neceſſaria
tutoris autoritas. quod ſi alijs promittant pupilli, ne
ceſſaria eſt tutoris autoritas, Namq; placuit, melio-
rem quidem conditionem licere eis facere, etiam ſine
tutoris authoritate: deteriorem vero nõ aliter, quam
cum tutoris autoritate. b Vnde in his cauſis, ex qui
bus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptioni-
bus, venditionibus, locationibus, conductionibus,
mandatis, depoſitis, ſi tutoris autoritas non interue-
niat, ipſi quidem qui cum his contrahunt, obligan-
tur, at inuicem pupilli non obligantur.

a Autoritas. *Docet hoc principium, quando neceſſaria*
1 *ſit tutoris autoritas.* † *Et pro regula obſeruandum eſt,*
quòd pupillus habens tutorem, ſine eo conditionem ſuam
a *meliorem facere, deteriorẽ non poſſit. Sic Marcellus* a *re-*
ſpondit: Pupillum, quantum ad acquirendum, non in
digere tutoris autoritate: alienare vero nullam rem
b poſſe, niſi præſente tutore autore. *Et Caius:* b Si pu-
pillus, *inquit, ſine tutoris autoritate pactus ſit ne a debi-*
tore ſuo peteret, ratum non habetur. Ex diuerſo autem ſi
paciſcatur, ne, quod debet, a ſe petatur, ratum haberi pa-
2 *ctum conuentum.* † *Sic & pupillo omnes res, ſine tutore &*
c *vtiliter ac rectè donari poſſunt.* c *At ex contrario, ſi quid*
pupillus cupiam vendiderit, aut promiſerit, vel ſeſe villi
verbo obligauerit iure non conſiſtit obligatio, niſi tutoris
3 *acceſſerit autoritas.* † *Cui conſequẽs eſt, vt ſoluendo credi*
tori ſuo nihil agat: quia cum nullum dominium transfer-
d *re poſſit, nummos non potuit accipientis facere.* d *Nec ob*
loquitur, pupillum etiam ſine tutore per acceptilationem
e *confeſtim liberari:* e *quoniam in eo nihil eſt periculi: in*
ſolutione verò multum fraudis ac damni ſubeſſe poteſt.
Quid enim ſi ſe potuit contra petentem exceptione tueri
pupillus? quid ſi præmaturè, & non ſuo tempore ſoluitur?
quia ſi pupilli magis intererat hos nummos alteri, vel ali-
bi numerari? Et ſi qui ſimiles caſus conſiderentur.
b Vnde in his cauſis, *id eſt, contractibus: ita enim hæc*
4 *vocula accipitur.* † *Aliàs cauſa, verbum* [illegible] *eſt, vt*
f *non ad contractus* f *tantum, ſed ad omnes obligationes* g
g *etiam ex delicto deſcendentes pertineat: ergo & ad qua-*
h *ſi* h *contractus. Cauſa etiam verbo litis* i *ſignificatur, vt*
i *Paulus ait; quod &* K *Iuſtinianus expreſſit, explicans*
K *cauſa cadere, id eſt, rem amittere. Hanc appellant Græci*
δίκην, quo verbo in ea ſignificatione vtitur ſæpiſſimè Ci-
5 *cero, & Seneca in prologo 30 declamat.* † *Cauſam tamen*
l *a lite videntur alibi ſeparaſſe Impp.* l *&* m *Pontifices,*
m *ex quo puto cauſam ita a lite diſtingui, vt illa generale*
verbum ſit quo & capitalia & ciuilia contineantur, litis
n *verò appellatione ciuiles tantum actiones* n *comprehen*
dantur. Sunt et aliæ huius voculæ ſignificationes, quas nũc
prætermus. Ad textum reuertendo, Infert Iuſtinian. hic
6 *ex regula præmiſſa* † *ſi pupillus contractum mutuum, id-*
eſt, vltro citroq; obligatorium ineat. ipſe alteri ſine tuto-
re non obligatur: ſic enim conditionem ſuam deteriorem
faceret: alterum autem ſibi facit obnoxium. Vnde conſici-
tur, obligationem mutuam hoc caſu claudicare, & ex vno
o *tantum latere conſtare, puta contrahentis cum* o *pupil-*
lo: idq; fauore pupillaris ætatis recipitur. Quamuis autem
non obligetur pupillus, ſaltem ciuiliter & efficaciter, ita
vt contra eum agi poſſit (naturaliter enim obligatur, pro-
pter ſuum conſenſum, qui naturalem obligationem produ-
p *cit:* p *)* † *ſi tamẽ ex eo cõtractu factus ſit locupletior, id eſt,*
7 *ſi non factus eſt pauperior,* q *vel ſi fauorem ætati ſuæ con*
q *ceſſum ad iniquum trahat compendium, vel de præda ma*
gis quam de damno ſit ſolicitus, doli mali exceptione ſub-
r *moueri poteſt.* r *Vt ſi (exempli gratia pupillus vendidiſ-*
ſet quidpiam, licet non conſiſteret venditio ſine tutore, au-
tore, ſi tamen pupillus rem venditam vendicaret, obſtaret
ei exceptio, donec precium in ſuam vtilitatem conuerſum
reſtituat: & ſic ex inutili contractu datur exceptio. quod
s *ſuo loco fuſius tractabitur.* s † *Eſſet enim per naturam ini*
8 *quum, ſi pupillus locupletaretur cum alterius iactura.* t
t *in his ergo ſemper æquitati nos accommodare debemus,*
præſertim cum pupillus pubertati proximus, & furandi,
u *& iniuriæ faciendæ capax eſſe poſſit.* u *Quocirca prætex*
x *tu ætatis nõ debet impunitatem ſperare,* x *niſi quatenus*
y *interdum, vt Triphonius* y *ſcribit, miſeratio ætatis ad*
9 *mediocrem pœnam iudicem perduxerit.* † *Quod autem*
ſupradictum eſt, pupillum contrahendo ſibi obligare alte-
rum, intelligo de pupillo, qui compos ſit rationis & intel-
lectus, vt eſt pubertati proximus. Infans enim, & infantiæ
proximus, cum conſenſu & rationis iudicio careant, ne mi-
nem ſibi obligant, nec ipſi obligantur ſine tutore authore.
10 *Eſt* † *tamen caſus, quo & infans rectè ſtipulatur, rem ſci-*
z *licet ſuam ſaluam fore* z *quod tametſi eius ætatis ſit, vt*
non intelligat quid agat, ſi tamen præſens ſit, & fari poſ-
ſit, propter vtilitatem receptum eſt.

ADDITIONES.

a l. 11. pupillus de acquir. rerum dom.
b l. 29. contra iuris, in princ. de pactis.
c §. ex contrario, inſ. quib. ali. licet vel non.
d l. obligari, 9. §. pupillus, hoc tit.
e l. 2 de acceptil.
f vt hic.
g l. 11. creditorum de verb. ſign.
h Alciat ibid.
i lib. 1. ſentent. tit. 16.
K in §. ſi quis agens, inſ de act. & l. 2 C. de reb. cred.
l in l cauſas. 16 C de tranſ. & l. 1. §. adhiberi, ff. de teſtib.
m in c. forus de verb. ſignif.
n l. litis 36. de verbor. ſign.
o Glo. hic fin.
p In l. 1. in fi. de nouat.
q l. 47. in pupillo, de ſolu. §. et ex contrario vbi dicam, inſ. quib. ali. licet.
r Gl. & DD. d. l. fi. C. de vſuc.
s §. nunc admonendi, inſ. quib. aliena. licet vel non.
t l. 14. nam hoc natura ff de condic. indeb.
u l. pupillum. 112. de reg. iur.
x l. 7. impunitas. C. de pen.
y l. 38. auxilium, §. in delictis, de minorib.
z l. 6 ſeruum ff. rem pupu. ſal. for.

---

§. Neque tamen.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Decidendi ratio.*
Ibid. Hereditas quo ad cõmoda et incommoda, eſt indiuidua.
3 *Textum de hæreditate extranei accipiendum.*
4 *Filius patri ſtatim fit hæres, de iure ciuili.*
5 *Filius non dicitur adire hæreditatem, ſed ſe immiſcere.*
6 *Hæreditas, & bonorum poſſeſſio, differunt.*
7 *Quando quis dicatur ex fideicommiſſo, uel S.C. Trebel*
liano hæreditatem ſuſcipere.

8 *Here-*

8 *Hæreditas eſt nomen iuris, commoda & incommoda includens.*

9.12 *Tutor ſine pupillo hæreditatem adire non poteſt, ſecus in bonorum poſſeſſione.*

10 *Fallit, ſi pupillus ſit infans.*

11 *Solus pupillus adire poteſt hæreditatem, accedēte Iudicis authoritate, loco tutoris.*

13 *Regula, Is repudiare poteſt, qui & acquirere, quando procedat.*

Neque tamen a hæreditatem adire, neque b bonorum poſſeſſionem petere, neque hæreditatē c ex fideicommiſſo ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris authoritate (quamuis illis lucroſa ſit) d ne vllum damnum habeant.

Diximus *licere pupillo ſuam conditionem facere meliorem, ſine tutoris autoritate. An igitur pupillus ſine tu-*
tore poſſit adire hæreditatem, vel agnoſcere bonorum poſ-
1 *ſeſſionem? † Quod videbatur. Licet enim in hæreditate ad*
ſint obligationes paſſiuæ & actiuæ, ſicut in contractibus,
nempe, vt pupillus obligatos debitores hæreditarios ha-
beat, ipſe autem creditoribus non obligetur, contrarium
2 *tamen hic definitur † Sed cur tam variè? Quia hæreditas*
& bonorum poſſeſſio, quo ad commoda, & incommoda, eſt
a *indiuidua. Quāquā enim per quotas partes diuidi* a *poſ*
ſit, tamen in vnaquaque parte quis dicitur hæres, & in ea
repræſentat defunctum: nec propterea diuiditur ſubſtan-
tia iuris vniuerſalis hæreditarij, quod habet mixtim ſi-
b *mul commoda & incommoda.* b *Sed cur aliud in cōtra*
ctibus obſeruatur? an non etiam cōtractus ſunt indiuidui,
& debent in totum approbari vel reprobari? Reſpondeo,
hoc ideo eſſe, quia contrarium expreſſè in propoſito noſtro
c *ſtatuitur. Vel potius ideo, quoniā contrahenti imputari* c
d *poteſt, quod cum pupillo contraxerit, tutore* d *nō præſen*
e *te: cum exploratum ſit, pupillum contrahendo* e *non obli*
gari, quæ ratio in hæreditarijs creditoribus ceſſat.
3 a Hæreditatem adire. † *Alicuius extranei; neque enim*
hic loquitur de hæreditate, paterna, vel aui, in cuius mo-
rientis poteſtate fuerat impubes: ſed de extranea, vt pu-
pillus eam ſibi delatam ſine tutore authore nequeat adire.
4 † *In paterna ſiquidem hæreditate pupillus confeſtim pa-*
f *tri, vel auo paterno hęres eſt, iure* f *ciuili: licet Prętore cō*
g *cedente abſtinendi habeat beneficium.* g *Et hoc idē ver*
5 *bum (adire) ſuadet, in textu poſitum, † quia filius in po*
teſtate conſtitutus, non dicitur adire, ſed ſe hæreditati im
miſcere, continuatur enim in eo dominium, non de nouo
h *acquiritur.* h
6 b Bonorum poſſeſſionem. † *Iure Prætorio: nam ſucceſ-*
i *ſio, quæ iure Prætorio, fit bonorū poſſeſſio dicitur:* i *ſicut*
hæreditas, quæ iure ciuili exiſtit.
7 c Ex fideicommiſſo. † *Tum dicimus, aliquem ex fidei*
commiſſo, vel ex S. C. Trebelliano ſuſcipere hæreditatē,
quando hæres inſtitutus grauatur per fideicommiſſum, vt
totam hæreditatem, vel eius partem, reſtituat alij: & de
hac detrahere poteſt quadrantem, id eſt, quartam eius
partem, quæ Trebelliana dicitur.
d Ne vllum damnum. *Sed quomodo damnū habebunt,*
ſi eſt lucroſa? Reſpondeo: hæreditas poteſt quidem lucroſa
apparere, in effectu tamen eſſe damnoſa propter actiones,
quę vltrò citroque competunt: id eſt, & hæredi in alios, &
K *alijs contra hęredem,* K † *Eſt enim hęreditas nomē iu*
8 *ris, quod pariter includit & emolumenta & diſpendia at-*
que onera, eſt enim ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defun
l *ctus habuit tēpore mortis,* l *Quinimo, etiamſi caſus ac-*
cidere poſſit, in quo hæreditas nulla ex parte damnoſa re-
putetur. potius tamen conuenit, naturam aditionis generalem ſpectare, quam contingentiam caſualem, quòd inter
m *dum lucroſa* m *ſit.* † *Porrò quemadmodum pupillus ſine*
9 *tutore autore hæreditatem ſibi delatam adire non poteſt,*
n *ita nec ſoli tutori, pupilli nomine eam acquirere* n *datur,*
o *quia per aditionem directum acquiritur dominiū,* o *quod*
p *ſolus tutor quærere nō ſolet.* p *in his enim quę iuris ſunt,*
q *ſolum tutoris factum nō ſufficit.* q *Et ideo ille. ſolus nec*
r *hæreditatem reſtituere, nec illi reſtitui hęreditas* r *poteſt.*
10 † *Sed hoc non procedit, ſi pupillus ſit infans, quia tunc ſo*
s *li tutori adire licet.* s † *Quemadmodum, & contra pu-*
11 *pillus ſolus rectè adit, Iudice ſcienter tutoris defectum ſup*
plente, vt quia pupillus tutore deſtituatur, aut tutor in
t *longinquis* t *ſit partibus.* † *Rurſus poteſt ſolus tutor bono*
12 *rum poſſeſſionem, nomine pupilli agnoſcere,* u *cum ple*
u *nam habeat ac liberam, tam in bonis, quàm in perſona pu*
pilli adminiſtrationem: conuerſa rota quo ad hęreditatem.
Hoc propterea tam variè. quoniam agnitio bonorum in fa
x *cto conſiſtit, aditio verò hęreditatis in mera voluntate:* x
Ea autē quæ in mera conſiſtunt voluntate, alterius facto
y *expediri* y *non poſſunt.* † *Quanquam verò Regula eſt,*
13 *eū poſſe repudiare, qui & acquirere* z *poteſt: hæc tamē*
z *Regula in his locū habet, qui ſuo acquirunt nomine nō* a
a *alieno. Ideoque patri abſque pupilli conſenſu non conceditur, bonorum poſſeſſionem repudiare. In agnoſcenda*
enim bonorum poſſeſſione nihil ſubeſt periculi pupillo, etiā
ſi tutor ſolus agnoſcat, quia reſtituitur aduerſus talem adi
b *tionem,* b *diuerſum eſſet, ſi repudiaret tutor, quia niſi res*
hæreditariæ omninò ſint integrę, denegatur minori reſti-
c *tutio.* c *Sanè cum iudice, & interuentu amicorum, vel*
conſanguineorum pupilli rectè tutor repudiat. Idque Ia-
d *ſon* d *cenſuit.*

ADDITIONES.

a l.1.C.ſi cert. per l.2 C.de hær. act.
b Bell.lib.3.Sup.cap 2.
c Bello d.lib.3.Supp.cap.2.
d l.cum mandato, in princ ff.de minor.
e Bar.l obligari, de act.& obl. Iaſ in l.potuit, C.de iure delib. Fab.hic.
f vt eſt caſus, & ibi Bart in l.more, de acq. hær.
g § ſui, inſ.de hæred qualit.& different.
h l.nihil 2.C.de vſucap. pro hæred. facit l.in ſuis, 11.ff.de lib. & poſt.
i Inſ de bo.poſ.per tot.
K l quoties, C.de hær.inſtit.
l l.hæreditas nihil aliud, 62 ff.de reg.iur.
m arg l.5.nam ad ea.ff.de legib.
n l.5.potuit, C.de iure delib.
o l.32.cum hæres, ff.de acq hær.
p l quoties, 20.in pr.de adm.tut.
q l.neque.11.C.de procur.
r l.37 reſtituta, § fi.cum duabus, ll.ſeq ad Treb.
s l.18.ſi infanti, C.de iure delib.
t l.bonorum, 7 C.qui ad bo poſſ.&c. Platea hic.
u l tut.8.de bo.poſſ.l.ſi pupillo.eod.l.ſi ad pupillum, de aut. tut.
x d.l bonorum, & ibi Dd. Ang.& Sal.in d l.bono. per l.iura, ff.de iure deli.
y l.ſub.hac 7 de act & obl.
z l 18.is poteſt, de acq hær.
a Glo & Bar in l.tut de bon.poſſ.
b l.1.C.ſi vt ſe ab hær.abſt.
c l.15.quod ſi minor, §.Scæuola, de min.l.6.C.de repud. hæred.
d d.l.bon C.qui ad bon poſſ.

§. Tutor.

1 *Tutor corpore præſens, autoritatem ſuam interponere debet.*

2 *Tutor ex interuallo ratificare non poteſt.*

3 *Tutoris præſentia non ſufficit, niſi verbis actum probet.*

Tutor

Digitized by Google

Tutor autẽ ſtatim in ipſo negocio præſens debet autor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimauerit. Poſt tempus vero, vel per epiſtolam, aut per nuncium interpoſita autoritas nihil agit.

1 Oportet † *tutorem, qui ſuam velit autoritatem inter-*
ponere, in omnibus pupilli contractibus, commercijs, &
negocijs corpore præſentem eſſe, & probare quod agitur,
a *ſicut* a *Paulus interpretatur. Interpoſita enim per orga-*
num medium autoritas, puta per epiſtolam, vel nuncium,
nihil quicquam proficit, licet ratihabitio alias ſoleat re-
2 *trotrahi.* † *Sed nec ex interuallo ratihabitio quicquam ope*
3 *ratur, quia confeſtim in ipſo negocio apponenda eſt.* † *Qui-*
nimo adhibere autoritatem debet nominatim & expreſ-
ſis verbis: nec ſufficit, tutorem eſſem præſentem, & tace-
re, ſic enim & mutus poſſet fungi tutelæ munere: quod
tamen ius prohibet, quod Doctores alibi copioſius exe-
b *quuntur.* b

ADDITIONES.

a in l. 3 hoc tit.
b l. 1. §. vlt. ff. de tut. & l. ſi quis mihi bona, 15. §. iuſſum, vbi gl. Bart. & Dd. de acq hæred.

§. Si inter.

1 *Prætorius tutor quis olim fuerit.*
2 *Loco tutoris Prætorii, hodie curator datur.*
3 *Hunc §. hodie correctum eſſe.*

a Si inter tutorem pupillumque iudicio agendũ ſit, quia ipſe tutor b in rem ſuã autor eſſe non poteſt; nõ Prætorius tutor (vt olim) cõſtituitur, ſed curator c in locũ eius datur: quo curatore interueniente iudiciũ peragitur: & d eo peracto r curatore eſſe definit.

1 a Si inter. Iure † *veteri, ſi inter pupillum & tutorem lis*
fuiſſe torta, pluribus tutoribus non exiſtentibus, ne pupil-
lus indefenſus maneret, tutor per Prætorem dari ſolebat:
2 *qui ob id* Prætorius *dicebatur.* † *Sed hoc deinde ſubla-*
tum eſt, conſtitutumque vt non tutor, ſed curator ad li-
tem conſtitueretur. Quod ea ratione factum eſt: quia ſi tu-
tor daretur, reſpiceret datio principaliter perſonam pupil-
li, & ſic prioris tutoris authoritas etiam lite finita extin-
cta eſſet: quod fieri non debet, cum lis non ſit modus tollen
dæ tutelæ. Curator verò non perſonæ pupilli, ſed liti datur.
Lite ergo finita, ceſſat quoque curator: quoniam ceſſante
cauſa, & effectum ceſſare conſequens eſt. Ergo admini-
ſtratio prioris tutoris agentis cum pupillo, quo ad perſo-
nam eius, & cætera negocia, nihilominus manet firma.
b In rem ſuam. *Id eſt, non poteſt autoritatem ſuam ac-*
commodare pupillo, vbi cauſa, quæ controuertitur, ad ip-
ſum tutorem pertinet.
c In locum eius. *Niſi ſint plures tutores dati; tunc enim*
a prætore curatorem poſci ſuperuacuum eſt: quia tunc al-
a *tero tutore autore cum altero* a *agi poteſt.*
d Eo peracto. *Controuerſia deciſa curator eſſe deſinit, tu-*
b *torque recuperat priſtinam tutelæ adminiſtrationem.* b
3 † *Cæterum hic §. hodie non obtinet. Iure enim Nouella-*
rum, qui vel debitor eſt pupilli, vel creditor, non poteſt tu-
telæ officium ſubire. Ergo nec curatorem hoc caſu dari opor
tet. Quod ſi hoc debitum ſit inter adminiſtrandum conſta-
c *tum, in iudicium deduci non debet, niſi finita tutela.* c *Et*
prædicta locum habent, præterquam in tutore teſtamenta-
rio, & per iudicem dato. Tutor enim teſtamento ſcriptus,
etſi debitor vel creditor ſit pupilli, non eſt ſubmouendus:
quia cum eius fides ſit approbata a teſtatore, ſuſpicio frau
d *dis ceſſat.* d *Idem eſt in tutore a iudice per inquiſitionem*
dato, nam & is tutelam ſuſcipit: tametſi in ære ſit pupil-
li, propter inquiſitionem factam, qua iudicatus eſt pupillo
e *vtilis eſſe.* e

ADDITIONES.

a l. ſi plures, 24. ff. de teſt. tut.
b Adde l. 3. §. 1. de tut.
c l. ſi tutor, §. vlt. cum l. ſeq. ff. de tu. & cur. diſt. l. rationes. C. de adm. tut.
d l. propter litem, 14. ff. de exc. tut. Azo in ſumma, C. qui dare tut poſſ.
e l. 19. ſi nemo tut. §. 1. ff. de teſt. tut. Auth. vt hi qui obl. ſe perhi. hab. res min. §. 1. collat. 4. & Auth. minoris, C. qui dar. tut. poſſ.

QVIBVS MODIS TVTELA finitur. Tit. XXII.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Tutela finitur pubertate pupilli pupillæue.*
3 *Pubertas quomodo æſtimetur.*
4 *Tutor finita tutela, curatores puberi petere tenetur.*

Pupilli pupillæque cum puberes eſſe cœperint, a tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem maieſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum exiſtimans, bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id eſt, inſpectionẽ habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideo noſtra ſancta Conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis poſt decimumquartum annum completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam, in ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecim annos completos viripotentes eſſe credantur.

1 *Expediuimus* † *de triplici conſtituendorum tutorum ſpe*
cie, eorumque poteſtate & autoritate interponenda, diſpi-
ciendum modo eſt, quando hæc poteſtas diſſoluatur. Et ſunt
multæ ſpecies eius tollendæ, quæ ordine huc tractatu expli
2 *cantur.* † *Finitur autem tutela primum pubertate pupil-*
li, pupillæue, quæ (reiecta & exploſa veterum animaduer-
ſione, qui pubertatem ex inhoneſta inſpectione corporalis
habitudinis circa pudica conſiderabant) in maſculis poſt
decimumquartum, in fœmellis poſt duodecimum ætatis
a *annum penſatur.* a *Nam hæc ætas vtroque ſexu inter cæ-*
tera cenſetur quoque ad contrahendum matrimoniũ apta
3 *& idonea.* † *Et quia quod fauoris eſt tractamus, expletũ*
annum decimumquartum vel duodecimum intelligimus,
ſi quando pupillus pupillaue decimiquarti duodecimiue
b *anni vltimi contingit* b *diem. Alias. n. obſeruato iuris ri-*
gore & ſubtilitate, tempus de momento in momentum
c *cenſemus,* c *quod & in teſtamentis ac manumiſſionibus*
d *obtinet.* d *Sed & illud notandum eſt, adueniente decimi-*
quarti anni perfectione, nulla quidem hominis ſententia,
e *ſed ipſo iure finiri tutelam.* e † *Prudentis tamen eſt tu-*
4 *toris, finita tutela, puberi facto curatores petere, vel eum*
admonere, vt ſibi curatores petat. Quoniam hoc niſi fece-
rit, a periculo tutelæ non liberatur. & ſi quid ex rebus mi-
norum vſque ad annum viceſimumquintum perierit, tuto-
ris damno & periculo perit. Curatores enim non petijt, vt
f *vel deinceps ab onere* f *releuaretur.*

AD-

Digitized by Google

ADDITIONES.

a Conſtitutio, eſt Iuſtiniani.l.fi.C. quando tut.vel tut.eſſe deſ.
b Tractantur per iuris interpretes,l.83.ſi cui,de leg.3.
c l.3.§ ſcio,vbi Dd.de minor.
d l.23.impuberem,de furt.l.excipiuntur,C.de S.C. Sylleia.
e Dd. in l.Imperator, de iure fiſci & l.in criminali. C. de iuriſ. om. iud.
f l.7.admone eam. C. qui petant tut. vel curat.l.ita autem, 5.§. ſi tut. & l.34. a tutoribus, §.1. & l. tut. 40.§.1.l. tutores qui poſt ff.de adminiſtr.tut.

§. Item finitur.

1 *Pupillus arrogatus egreditur poteſtatem tutoris.*
2 *Ciuilis mors pupilli tollit tutelam.*
3 *Impubes delinquere poteſt, vt capitalem pœnam mereatur.*
4 *Infans & furioſus impunè delinquunt.*
5 *Tutela captiuitate pupilli finitur.*

Item finitur tutela, ſi arrogati ſint adhuc a impuberes, vel deportati: item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, vel ſi ab hoſtibus captus fuerit.

a Impuberes *conſenſu, ſcilicet* a *tutorum.*
1 *Collige ex hoc § tres finiendæ tutelæ ſpecies. † Prima*
eſt arrogatio pupilli. Is enim arrogatus tranſit in omne ius
& familiam patris arrogantis, ſicque tutoris ſui poteſta-
b *tem* b *egreditur. † Secundo finitur tutela morte pupilli*
2 *ciuili, vt ſi pupillus propter commiſſum crimen in inſulam*
deportatur, vel in ſeruitutem redigitur, nam tunc diſſol-
3 *uitur tutela. † Ex quibus obiter eſt notandum, pupillum*
intra pubertatis annos conſtitutum committere poſſe, vn-
de pœnam mereatur, etiam capitalem. Quod verum eſt in
impubere pubertati proximo, hoc eſt, nato annos decem ac
menſes ſex, ſi ſit maſculus, fœmellam verò pubertati pro-
c *ximam dicimus, ſi nouem & dimidium annos* c *habet.*
4 *† Nam in infante aliud dicendum eſt, quemadmodum &*
d *in* d *furioſo, impunè enim ab illis delinquitur, vt quibus*
e *doli capacitas, vnde maleficium* e *cenſemus, deſit. † Ter*
5 *tiò, expirat tutela per captiuitatem pupilli, non tamen ip-*
f *ſo iure, quia ſi redeat pupillus, recuperat* f *tutelam. Cum*
g *enim impubes ab hoſte detentus, fiat eius* g *mancipium,*
non poteſt amplius eſſe ſub tutore, cum is perſonæ liberæ
principaliter detur. Impuberis tamen capti rebus curator
h *dandus eſt, qui rei familiaris ſuſtineat* h *adminiſtrationem.*

ADDITIONES.

a l.vlt.C.de aut.præſt.
b vt ſup.de adopt.poſt princip.
c Secundum An.hic, poſt gl.in l.pupillum, de reg.iuris, cum ſimilibus.
d l.5. ſed etſi quicunque,§. & ideo & §.ſeq.ff.ad l.Aquiliam.
e l.1 & l infans,de ſicarijs.
f Vide Bar.hic.
g §.ſi ab hoſtib.ſup.quib.mod.ius pat.pot.ſol.
h arg.l.ab hoſtibus,13.ff.ex quib.cau.maiores.

§. Sed etſi.

1 *Teſtamentario tutore ſub conditione dato, ea exiſtente, tutela finitur.*
2 *Tutor a Iudice ſub conditione dari non poteſt.*
3 *Sententia conditionalis valet.*

Sed etſi vſque ad certam conditionem datus ſit tutor teſtamento: æquè euenit, vt deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

1 †Si ſub conditione *teſtamento datus ſit tutor, conditio*
a *ne exiſtente, tutela* a *exſpirat. Et notanter* Teſtamēto
2 *dixit, † quoniam hoc a teſtatore ſolum, non etiam a ma-*
giſtratu vel iudice fieri poteſt. Eſt enim hic actus legiti-
b *mus talis, vt non recipiat diem vel conditionem* b *ex-*
preſſim. Si ergo expreſſim apponatur dies vel conditio a
3 *iudice, ipſo iure nulla eſt tutoris datio, † licet alias data ſen*
c *tentia ſub conditione, ſit* c *valida. Hanc autem adiectio*
nem, quam præſides faciunt tutorem dando, ſi ſatiſdederit, non videtur in ſe conditionem habere, ſed admonitio-
nem, non aliter ei tutelam committi, quam ſi ſatiſdederit,
ideſt, non aliter ei gerere permittendum, quam ſi rem pu-
d *pilli ſaluam fore* d *cauerit. Tacite autem ineſt dies, vt*
ſi pendente teſtamentarij tutoris conditione, vel nondum
adueniente die iudex impuberi det tutorem, qui durabit
tutor, donec conditio eueniat. Rationem autem differentiæ,
quare datiua pure tantum, teſtamentaria etiam ſub con-
e *ditione fiat, nos alibi* e *diximus.*

ADDITIONES.

a Idem habes in l.8. tutor datus, de teſt.tuto.
b l actus.27.de reg.iur.
c l.2.§.biduum, quando ap ſit.
d l.Muto,6.§.1.in fi. ff.de tut.
e §.ad certum,ſupra,qui teſta.tuto da.poſſ.

§. Simili.

1 *Morte vel pupilli, vel tutoris finitur tutela.*
2 *Relatiuorum natura eſt, vt poſita ſe ponant, ſepoſita ſe perimant.*

Simili modo ſi finitur tutela, morte vel pupillorum vel tutorum.

1 Obſerua. † *Tā tutorum & curatorū quā pupillorum*
& adultorum morte tutelā finiri, tum quia mors omnia
ſoluit, tum etiam propter naturam relatiuorum. Nec .n.
quiſquam tutor eſt, niſi pupilli, nec pupilli vlla tutela eſt,
niſi tutorem habentis. quapropter altero perempto vel ſu
2 *blato, tutelam finiri oportet, † quia hoc proprium habent*
a *relatiua, vt poſita, ſe ponant, ſepoſita, ſe* a *perimant.*

ADDITIO.

a l.fi.C. de indicta. vi.toll. Bal.in l.conuenticulam,C. de epiſco. & cleric.

§. Sed & capitis.

1 *In pupillo qualibet capitis deminutio tutelam tollit.*
2 *In tutore maxima & media omnes tutelas finit, minima tantum legitimam.*

Sed & capitis deminutione tutoris, per quā libertas, vel Ciuitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit: cæteræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio, licet minima ſit, omnes tutelas tollit.

1 *In pupillo † qualibet capitis deminutio, ſiue maxima ſit,*
ſiue media, ſiue minima, tollit omnes tutelas. In tutore ve-
2 *rò ſecus eſt. † quoniam per duas quidem priores omnis tu-*
tela prorſus expirat, ſed ſi minimam patiatur tutor capi-
tis deminutionem, puta ſi ſe in arrogationem dederit, tam
teſtamentaria, quam etiam datiua tutela remanere poſ-
ſunt. At legitima tutela, quam ex lege duodecim tabula-
a *rum ad agnatos deuolui* a *ſuprà diximus, finitur propter*
b *agnationis ius, ea capitis deminutione extinctum.* b

ADDITIONES.

a §.1.§.fi.ſup.de leg.ag.tut.
b ibid.

§. Præterea.

1 *Tutor datus ad tempus certum, adueniente tempore tutor eſſe deſinit.*
2 *Limitata cauſa limitatum producit effectum.*

Præterea

Digitized by Google

Præterea qui ad certum tempus teſtamento dãtur tutores, finito eo deponunt tutelam. Definunt etiam tutores eſſe, qui vel remouẽtur a tutela ob id, quod ſuſpecti viſi ſunt: vel qui ex iuſta cauſa ſe excuſant, & onus adminiſtrandæ tutelæ *d* deponunt, ſecũdum ea, quæ inferius proponemus.

1 *Ad certum tempus tutor datus, † adueniente tempore*
deſinit eſſe tutor, idque propter vulgatam iuris Regu-
a *lam,* a *qua dicitur,* † limitatã cauſam limitatũ pro-
2 ducere effectũ. *quæ tamen Regula ſuas quoque exceptio*
b *nes habet,* b *alibi a Doctoribus explicatas.*
c *a* Deponunt *Subaudi non* c *ad tempus.*

ADDITIONES.

a l. in agris, 16. de acq. rer. do. l. 3. age, C. de tranſact.
b d. l. in agris, & d. l. age.
c l. nec ille, ff. de tut. & cur. dat.

DE CVRATORIBVS. Tit. XXIII.

In Rube.

1 *Continuatio huius tituli*
2 *Curatorum vſus quare introductus.*
3 *Maior viginti quinque annis confirmatio iudicio eſſe cenſetur.*
4 *Minor viginti quinque annis debet ſub curatore eſſe.*

1 † Expoſitum *eſt ſupra, ex his perſonis quæ ſui iuris ſunt,*
quaſdam in tutela, quaſdam in curatione conſiſtere. Sed
quia de Tutoribus pertractatum eſt, ſupereſt vt & de cu
ratoribus diſſeramus, quibus finita tutela res minorum
2 *demandari iuris ordine conſueuerunt.* † *Et ſi, originem*
ſcruteris, eadem eſt ratio & tutorum & curatorum: ſcili-
cet ad defendendum eum, qui propter ætatis imbecillita-
tem ſolum ſuis rebus præeſſe nequit. Nam licet quis ex
ceſſerit ex ephebis, id eſt, ad pubertatẽ peruenerit, ac per
a *conſequens liberatus, ſit* a *tutoris poteſtate; adbuc tamẽ*
non adeo certum habet & conſummatum animi ſui iudi-
cium, vt ſolus rebus ſuis adminiſtrandis ſufficere poſſit.
b *Vnde ſæpe fit,* b *vt cõtrahendo circumueniatur, & læda*
tur. Quare inuentus eſt a legibus curatorum vſus, vt is
qui pubertatis annos ingreſſus eſt, adhuc curatorem reci-
piat, quo cum negocia ſua rectè peragat, in eiuſq; poteſta-
te viuat, donec maior vigintiquinque annis efficiatur.
3 † *Nam tunc lex eum putat confirmato eſſe iudicio, ita*
c *quod contrahendo facile decipi* c *nequeat.* † *Ætate igi-*
4 *tur minores a decimoquarto vſq; ad vigeſimum annum*
completum, ſolent eſſe in poteſtate curatorum: quod præ-
ſenti titulo eleganter Iuſtinianus proſequitur.

ADDITIONES.

a ſup. tit. præc. prin. & l. vlt. C. quando tut. vel curat. eſſe deſi.
b l. 1. ff. de min. 25. annis.
c d. l. 1.

In princip. tit.

1 *Similitudo inter pupillos & puberes, ſiue minores.*
2.4 *Minor læſus reſtituitur in integrum.*
3 *Maior quando poſſit in integrum reſtitui.*
5 *Minor qui veniam ætatis impetrauit, non reſtituitur.*
6 *Minor interdum non egit reſtitutione.*
7.8.10.11 *Differentiæ inter Tutorem & Curatorem.*
9 *Minor non poteſt ſtare in iudicio ſine Curatore.*

a Maſculi quidem puberes, & fœminæ viripotentes, vſque ad viceſimumquintũ annũ *b* completũ curatores *c* accipiũt: quia licet puberes ſint, adhuc tamẽ eius ætatis ſunt, vt ſua negocia tueri non poſſint. *d* Dantur autem curatores ab eiſdem Magiſtratibus, à quibus & tutores. Sed curator *e* teſtamento non datur: datus tametſi confirmatur decreto Præſidis. Itẽ inuiti adoleſcentes curatores non accipiunt, præterquam in litem. *g* Curator enim & ad certam cauſam dari poteſt.

1 *a* Maſculi *Quemadmodo.* † *pupillus eſt in poteſtate ſui*
tutoris, ita puberes iam facti, & ætate minores (qui &
adulti dicuntur) a decimoquarto vſque ad vigeſimum quin
tum annum completum ſolent eſſe in poteſtate curatorũ.
a *Et ſicut pupillus ſine tutoris autoritate non obligatur:* a
ita & minores non poſſunt contrahere, vel ſe obligare, niſi
curatorũ accedat conſenſus, ne facilè damnum incurrant.
quod accipiendum eſt ſecundum diſtinctionem ſupra in
principio tituli de autoritate tutorum expoſitam: quæ ad
b *curatores quoque referenda* b *eſt.* † *Sed etſi adultus con*
2 *trahat, vel cum autoritate tutoris, vel ſine eo, & fortè læ-*
datur, poteſt petere reſtitutionem in integrum: quia con-
c *tractus per Iudicem reſcinditur.* c † *Quã reſtitutionem*
3 *maior annis vigintiquinq; non facilè adipiſcitur, niſi ma-*
nifeſtus appareat dolus, vel aliqua alia iuſta cauſa eſſe
d *videatur.* d † *Et generaliter reſtituũtur minores propter*
4 *ſui facilitatem, vel aduerſarij calliditatem, vel ratione eo*
rum quæ amiſerunt, vel eorum quæ non acquiſierunt, vel
e *eo quod oneri ſe implicuerant.* e † *Excipitur minor, qui*
5 *per reſcriptum Principis veniam impetrauit, vt pro ma-*
iore reputatur in contrahendis diſtrahendiſque negocijs.
Illi enim læſo denegabitur reſtitutio, nec contrahentes cũ
f *eo, beneficio legis decipiantur.* f † *Plerunq; tamen non*
6 *eget in integrum reſtitutione minor, etiam ſi decipiatur:*
vt ſi decipiatur: vt ſi mero iure tutus eſt, puta ſi ignorante
curatore contraxit, ſi dolus alterius contractui cauſam de-
dit; ſi ſocietatem inijt donationis cauſa, certè eiuſmodi fa-
g *cta ipſo iure nulla ſunt, nec ea ſeruari* g *oportet. Porro ad*
hoc vt minori competat reſtitutio in integrum, tria ſunt
h *neceſſaria,* h *primum, quod probet ſe minorem, alterũ,*
quod læſionem doceat, tertium, quod de ſolo aduerſarij, vel
nimia ſui facilitate læſum oſtendat. Et quamuis Ant. de
i *But.* i *quartum addiderit, nempe, quod probare debeat,*
ſe eſſe intra tempora in integrum reſtitutionis petendæ,
K *ſcilicet intra* K *quadriennium, hoc tamen ab alijs repro*
l *batur, & rectè,* l *vt alibi a me annotatum extat.*
b Completum. *Quod adeo verum eſt vt extremum*
m *momentum elapſum* m *eſſe oporteat.*
n *c* Accipiunt *Niſi veniam ætatis a Principe* n *impe-*
trarint.
d Dantur *In hoc ergo conueniunt tutela & cura, quod*
curatores per eundem Magiſtratum dantur, per quem &
o *tutores.* o *Differunt tamen in pleriſq; ſicut præſens ver-*
ſic. hoc ſatis oſtendit.
e Teſtamento non dãtur *Ætiologia eſt, quia curator*
datur principaliter rebus adulti, de quibus pater diſpone-
p *re non potes, niſi vſq; ad pubertatem.* p † *Et hæc eſt pri*
7 *ma differentia inter tutorẽ & curatorem, nẽpe quod cura-*
tor in teſtamento non poteſt dari, cum in tutore ſit ſecus.
Datus tamen in teſtamento curator confirmandus eſt a
q *Iudice, citra inquiſitionem.* q *Altera eſt, quæ ex priori*
dependet; quod curator rebus principaliter dari ſolet, tu-
tor vero ipſi perſonæ.
8 *f* Item † inuiti *Hæc eſt tertia differentia inter tutorem*
& curatorem, quod tutor datur etiam inuito, curator vero

non niſi volenti & petenti, preterquam in lite exercenda, vt cum adulto litigetur, vel ratio ſibi a tutore reddatur.
9 † *Iudicium enim cum ſolo minore, ſine curatore, non va-*
r *let, quia legitimam perſonam ſtādi r in iudicio non ha-*
bet, alias. Iudicum autoritas redderetur eluſoria, ſi minor
ſ *indefenſus condemnaretur. ſ Secus eſt in pupillo, cui ob id inuitus tutor dari ſolet, quia nō habet adeo certum animi iudicium, vt ſolus ſe ipſum defendere poſſit.*
10 g Curator † *Quartum diſcrimen: quia tutor non datur certæ rei, ſed principaliter perſonæ, curator vero ad certam*
11 *quoq; rem & cauſam conſtitui poteſt.* † *Adde & quintā differentiam; quia tutor ſolum pupillo ſeu impuberi datur, curator vero puberi ſeu impuberi.*

ADDITIONES.

a ſup. de autorita. tut. in prin.
b Per gl. 1. ff. de nouat.
c L. 1. & per tot. tit. ff. de min.
d Toto. tit. Ex quibus cauſis mai.
e l. quod ſi minor 25. § non ſemper l. 45. non omnia. ff. de minorib. Azo ſpeciatim ſingulare refert in ſum. C. de integ. reſtitu. minor.
f C. de his qui veniam ætat. impe.
g l. 3. ſi curatorem habens C. de integ. reſt. min. vbi Azo.
h l. 12. verum. §. ſciendum de minor. l. vlt. C. de in int. reſt. min.
i in c. conſtitu. de in int. reſt.
K de quo in l. ſi. C. de temp. integ. reſt. pet.
l Cent. 4. obſ. 16. Imp. obl.
m l. 1. § min. de min. l. 1. eo. vide Capitol. 1. Mar. An. Phi.
n tot. tit. de his qui ve. æta. imp.
o Facit l. 1. ff. de tut. datis ab his &c.
p l. 2. in princ. ff. de vul. & pup. l. præcib. C. de imp. & a l. ſub.
q l. ſi filio. 6. ff. de confirm. tuto. Tex. hic.
r l. 54. non eo minus. C. de procurat.
ſ l. 45. acta. de re iudicata. ff. l. 1. & 2. C. qui leg. perſ. ſt. ſi. C. de aut. præſt. l. 3. § ſi pupillus de tutelis §. certæ autem rei. ſu. qui teſt. tut. da. poſſ.

§. Furioſi.

1 *Furioſus eſt ſub cura agnatorum & gentilium.*
2 *Idem in prodigo obtinet.*
3 *Quare lex ad agnatos furioſi prodigiq; curam deferat.*
4.5 *Prodigus & furioſus qualiter æquiparentur.*
6 *Furioſo ipſo iure aufertur rerum adminiſtratio: ſecus in prodigo.*
7 *Diſcuſſæ leges, quæ dicunt ipſo iure prodigo adminiſtrationem interdici.*
8 *Iudicis decretum requiritur etiā in manifeſtè prodigo.*
9 *Interdictio facta illi, qui reuera prodigus non eſt, an valeat.*
10 *Furor quomodo deprehendatur, vel probetur.*
11 *Qui ſemel probatur eſt furioſus, ſemper talis præſumitur.*
12 *Furioſus a mente capto quomodo differat.*

a Furioſi quoq; & prodigi, licet maiores vigintiquinq; annis ſint: tamē in curatione ſunt agnatorū, ex lege duodecim tabularū. Sed ſolent Romæ perfectus vrbi, vel Prætores, & in prouincijs Præſides, ex inquiſitione eis curatores dare. Sed & b mēte captis & ſurdis, & mutis & qui pꝑetuo morbo laborāt (quia rebus ſuis ſupereſſe nō poſſunt) curatores dandi ſunt.

a Furioſi quoq; *Dictum eſt, adultis tantum, & illis quidem volentibus dari curatores: ſubijcitur modo ab regula exceptio, vbi & maioribus XXV. annis, tametſi nolenti-*
1 *bus: curatores præficiuntur* † *Nam furioſum lex XII. tabularum voluit in agnatorum, gentiliumq; a ſuorum poteſtate eſſe, vſq; adeo, vt cum furere hominem ſignificare volebant, ad agnatos & gentiles deducendum eſſe dice-*
b *rent,* b *Legis verba hæc ſunt:* Si furioſus exiſtat agnatorū, gētiliumq; in eo, pecuniaq; eius, poteſtas eſto.
2 † *Idem eſt in prodigo, id eſt, eo qui neq; tēpus neq; finem*
c *inhoneſtarum & indecentium expenſarū habet c ſed bona ſua dilacerando & diſſipando profundit. Nam & in*
3 *agnatorum curatione eſt.* † *Merito autem lex horum curam ad agnatos deuoluit: quia cum hi ſucceſſionis habeāt ſpem, naturali æquitati conſentaneum eſt, vt & curatorium munus ſubeant: idq; ex XII. tabularum lege. Vnde*
4 *&* legitimi curatores *dicuntur.* † *Igitur æquiparatur*
d *prodigus, cui bonis interdictum eſt,* d *furioſo: in tantum, quod Iudex ex officio, etiam nemine petente vtriq; curatorem poſſit conſtituere: cum cæteris perſonis, puta pupil-*
e *lis vel adultis, non dentur, niſi ab ipſis vel ab agnatis* e
5 *eorum petantur nomine* † *Hæc tamen comparatio reſtringenda eſt procedere, quantum ad diſſipandum, vel ſe obligandum attinet. quia in ſtipulando & acquirendo multū*
f *diſcrepant: cum prodigus ſtipulando ſibi acquirat,* f *fu-*
g *rioſus nullum queat negocium contrahere.* g † *Præterea*
6 *furioſus quam primum ex animi ac mentis ſuæ poteſtate, exierit, id eſt furore periri cęperit, bonis ipſo iure, id eſt, ſine aliquo hominis adminiculo, interdicitur, Sed vt prodigo rerum ſuarum adminiſtratio adimatur, Iudicis*
h *opus eſt declaratione,* h *qui bonis interdicat quo tandem facto, res ad curatorem deferuntur: Et, vt refert Iulius*
i *Paulus,* i *in ea declaratione fuerunt olim hæc verba, moribus ſollemnia:* Quādo tibi paterna bona habita, quæ nequitia tua diſperdis, liberoſq; tuos ad egeſtatē perducis, ob eam rem tibi ea re cōmercioque interdico.
7 † *Quanquam nō ignorem, multas in contrarium leges* K
K *vrgere, quæ dicunt, ipſo iure prodigis interdici adminiſtrationem. Et hac antimonia adducti Iuris interpretes, miris modis ſudauerunt, pleriſq; prodigo per legem, alijs per Iudicem bonis interdici aſſerentibus. Hęc tamen res, ſi aduertiſſent animum, poterat ſine magno negocio, & haud difficulter explicari. Scire itaq; debes, quod olim moribus pro*
l *digo interdicebatur, adminiſtratio* l *quod ius deinde in XII tab. redactum eſt: quapropter antiquiſſimum eſſe conſtat. Poſtea verò non lege, id eſt, ipſo iure, ſed per Magiſtratus adminiſtratio prodigis interdici capit. Publicè*
m *enim expedit, ne quis re ſua malè vtatur.* m *Leges igitur quæ dicunt, lege prodigis interdici ad vetus ius referendæ ſunt: quanquā Accurſius interpretatur, id legū præcepto*
8 *facere Iudicem* † *Dubitatum quoq; ſæpe fuit, an in apertè prodigo, iudicis autoritate opus eſſet: cum manifeſtum &*
n *notorium iudicato æquiparetur.* n *Sed crebrius placuit, vbiq; neceſſarium eſſe iudicis decretum, atq; ante omnia prodigum faceit poſſe, ſiue contractum ſiue teſtamenti iu-*
o *ra reſpiciamus:* o *Niſi quis cum luxurioſo contrahat, quē*
p *ſciat pecuniam illicò diſſipaturum, & ſcorto* p *daturum. Vel niſi qui ſcienter cum eo contrahat, quem ita manifeſtum ſit ſua dilapidare, & in turpes vſus exponere, vt nullus id ignoret: quia tali ſpecie æquitas expoſcit, ne reporte*
q *tet vllum fructum.* q † *Diſputatur etiam hic ea quæſtio, an*
9 *valeat interdictio, facta illi qui reuera prodigus nō eſt? Et communiter receptum eſt, ratam eam haberi. Sed tamen*
r *multa* r *in contrarium vrgent. Ego a communi ſententia non puto recedendum: nam cum Iudex, cauſa cognita, & veriſimilibus motus coniecturis, bonis interdixit: etiam ſi hic, quorundam iudicio, magis liberalis, vel magnificus et ſplendidus fuerit, quàm prodigus exiſtimatus, (Iudicis*
ſ *enim ſeueritati, & cenſuræ ſtandum* ſ *eſt.) Poterit tamen is cui datus eſt curator, vt prodigo, cum non ſit, iudicem adire, ab eoque petere, vt pronunciet, ſe ad bonos mores rediſſe, & ita bonorum recuperabit interdictam adminiſtrationem

t ſtrationem. t † Sed quomodo agnoſcimus aliquem furo
10 re dinexari? Et ſane vnuſquiſque creditur ſanæ mentis eſ-
u ſe, niſi contrarium conſtet u vel probetur: & aſſerenti
aliquē eſſe furioſum, probandi incumbit onus: atq; ita in
x Camera Imperiali x determinatū memini. Probari au
tem furor varijs argumētis poteſt, vt puta ſi aliena & de-
y ridenda loquitur, ſi per vicos mores inſanorū y feratur,
z ſi temere lapides z iaciat, veſtes diſrumpat, aliave com
11 mittat, vnde furor euidenter colligi poteſt. † Si quis au-
tem ſemel probatus fuerit furioſus, ſemper talis præſumi-
a tur: a niſi dilucida appareant interualla remiſſi morbi.
b Intelligendum id tamen ex Bar. b ſentētia, ſi quis ſemel
furere cœperit per iuſtum tempus, nam plerique, doloris
vel morbi impatientia furere videntur) hos nemo, poſtea
c quam inualuerunt, adhuc furere, c præſumet.
12 b Mente captis. † Dicunt Doctores d noſtri, hoc diſta
d re furioſum a mente capto, quod ille rabie quadam animi
agitur: at mente captus magis in quiete eſt, nullaq; ex-
trinſecus ſigna oſtendit, idemq; eſt, qui & demēs: qua de
e re Alciatus e in ſuis Parergis pulchre diſputat. Sanè
furioſū Iuriſconſulti appellant, qui mentis ad omnia lu-
mine, ideſt, ſenſu communi caret, quales fabula memorāt
Athamantem, Alcmeonem, Aiacem, Oreſtem, &c. De-
mētem vero, qui non vſquequaque, ſed ex parte tantū mē
f tis errore ducitur, vt is, de quo D. Pius f alibi loquitur.

ADDITIONES.

a l. D. Marcus, ff. de off. præſid.
b Budæ l. 2. de orig. iuris.
c l. 1. de curato. furioſi.
d Tex. in l. 7 Iulianus. §. adeo ad fin ff. ex quibus cauſis in poſſ. eatur tex. notab. in §. & hæc dicimus, in Auth. vt hi qui obl. ſe perhib. hab. res mino.
e Ita nota Bar. l. hæc autem, in prin. ex quib. cauſis in poſſ. eatur.
f l. 6. is cui bo. ff. de ver. obl.
g l. 5. in neg. de reg. iur.
h Facit l. 3. ſi curatorem habēs, C. de in integ. reſt. mi. l. patri pro filio. 28. de mi. l. 9. cert. §. quoniam, Si cer. pe. tex. op. c. veritatis extra, de dolo & contum.
i Sent. lib. 3. cap. 5.
K l. 1. de curat. furio. l. is cui l. 18. de teſt. l. mutū 5. §. 1. de acq. her.
l d. l. 1. de cur. furio.
m §. fi. ſupr. de his qui ſunt ſui vel al. iu.
n l. emptorem, ff. de actio. empt.
o Dd in d. l. is cui bonis.
p l. ſi quis cum ſciret. ff. pro emp. Iaſ. d. l. is cui bo. nu. 10.
q Argumento. l. tres tutor. in fi. de admin. tutor. & Io. Fab. hic.
r l. Sciæ. 26. de tut. & curat dat ab his, cum ſimilibus.
ſ Vigilius, §. item prodigus. inſ. qui teſt. fac. poſſ.
t Ita Bart. l. de ætate, in pr. de min. in vlt. q. 1. quæſtionis pr.
u l. 5 nec codicillos, C. de codicill. vide Spec. in tit. de prob. §. 1. ver. prin. quidam erat furioſus. & Dd. in l. furioſum, C. qui teſt. fac. poſſ.
x Obſ 77. cent. 3. & Boer. deciſ. 23. in 1. p.
y l. 4. obque vitia, de ædilitio edicto.
z Alex. in l. ſed cum dotem, §. ſi marit. ff. ſol. matr.
a c. iudicis, 3. q. 9. gl. c. fin. de ſucc. ab inteſt.
b l. 2. de bon poſſeſ. muto, ſurd. &c.
c Vide Vigil. §. item furioſi, quibus non eſt permiſſ. fac. teſt.
d Dd. hic, Bald. l. ſi furioſi, C. de nupt. Decius l. humanitatis, C. de impu. & al. ſubſtit.
e lib. 2. Pareng. cap. 16.
f In l. his qui 12. ff. de tut. & cur. da.

§. Interdum.

1 Aliquando tutorem habenti tutor datur.
2 Item & curator.
3 Hodie tutores & curatores vno & communi nomine dicuntur Vormunder.
4 Actor quid in hoc text. denotet.
5 Tutore impedito adminiſtrare, quis actorem conſtituat, tutor, an Iudex.

a Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, vt puta ſi legitimus tutor non ſit idoneus: quoniam habenti tutorē, tutor dari b nō poteſt. Item ſi teſtamēto datus tutor, vel a Prætore aut Præſide, idoneus nō ſit ad adminiſtrationem, nec tamē c fraudulēter negotia adminiſtret: ſolet ei curator adiungi. Itē loco tutorum, qui non perpetuum, ſed ad tempus a tutela excuſantur, ſolēt curatores dari. Quod ſi tutor vel aduerſa valetudine, vel alia d neceſſitate impediatur, quominus negocia pupilli adminiſtrare poſſit, & pupillus vel e abſit, vel infans ſit: quem velit f actorem, periculo ipſius tutoris, Prætor vel qui prouinciæ præeſt, decreto g conſtituet.

a Interdum autem. Exceptio eſt ad Principium tituli. Nam cum ibi dictum ſit, adultis, non etiam pupillis, regulariter curatorem dari; excipiuntur modo plerique caſus, quibus etiam pupilli curatores accipiunt: quos Imperator hic ordine proſequitur.
1 b Non poteſt. † Hac tamen regula perpetua non eſt, & plerunq; tutorem habenti tutor rectè datur: puta ſi in lo-
a cum furioſi ſana interualla habētis, a & muti, & ſurdi
b tutoris, alij tutores b dentur, aut ſi aliarum rerum, non
c earundē, puta in alia prouincia c datur: ſi aut ſi Reip. cau
d ſa d abſit, vel miſſus ſit ad hoſtes quaſi legatus, aut etiā receptus ab eis vel transfugerit, quia ſeruus non efficitur,
e tutor manet: ſed interim a Magiſtratu tutor dabitur. e His enim caſibus tutorem impeditum habēti, alius tutor in ſubſidium (cum præuia tamen cauſa cognitione) rectè datur: qui quidem ſi prior impedimēto durante moriatur, in eadem cauſa manet: donec pupillus efficiatur pubes.
2 † Poteſt tamen his ipſis caſibus & curator ſubſtitui, f
f † Notandum hic, hodie inter impuberum tutelam, & pu-
3 berū curationem tam anxiè & ſcrupuloſè nō diſtingui g
g ſed vno & communi nomine iam tutores quam curatores
h germanice Vormunder appellari. h
i c Fraudulenter. Nā tūc a tutela prorſus remoueretur. i
d Neceſſitate. Et quacunque cauſa iuſta & legitima.
e Vel abſit. Nam ſi pupillus & præſens, & infante ma-
K ior fuerit, nō dandus eſt curator, K ſed vel tutor ex perſona ſua actorem ante litem conteſtatam, poſtea vero procuratorem conſtituet, vel pupillus ſtatim initio, interue-
l niente tutore, procuratorem ordinabit. l
4 f Actorem. † Ideſt, adiutorem vel adminiſtratorem, ſic
m enim actor hoc loco accipitur. m
5 g Conſtituet. Sed an hoc caſu a tutore cum autoritate Iudicis, vel a Iudice, ad tutoris petitionem actor dandus ſit, quæritur. Et crebrius placuit, a tutore conſtitui debere, iudiciſque ſubſequi decretum pro ipſo confirmando, quanquam nec illud iure improbari queat, ſi iudicem adeat tutor, aliumque decreto eius interueniente petat, atque in lo-
n cum ſuum ſufficiat. o

ADDITIONES.

a l. non ſolum. 12. §. fi. de excuſ. tut.
b l. pen. de tut.
c l. ſi tamen, de teſt. tut. l. 24 propter litem. §. fi. de excuſ. tut.
d l. quæſitū, 12. ff. de tut. l. tut. 3. §. ſi quis ab futurus, de ſuſpect. tut.
e l. 15. ſi quis tutor. de tutel.
f l. curator, 11. & l. curatorem, 25. de tutor. & curator. dat. ab his, l. 1. & 2. C. in quib. cauſ. tut. hab.
g Vide Andr. Gaill. lib. 2. Obſeruat. obſ. 96. nu. 6.
h In dies Reichs abſcheiden zu Augſpurg. Ann. 1584. auffgerichtet, Titt von. Pupillen vnd minderen Kinderent, Tutorn vnd Vormunderen. par. 2 fol. 59.
i Vt inf. de ſuſpect. tut.
K d. l. curator. de tutor. & cura. datis ab his.
l l. neque tutores, 11. C. de procurat.
m ſolet, de tutorib.
n Gl. in d. l. neque tutores, C. de procurator.

DE SATISDATIONE TVtorum. Tit. XXIIII.

In Rubr. & princip. tit.

1 *Quare curatores & tutores ſatiſdare debeant.*
2 *Tutores & curatores vt plurimū aut ſunt infideles, aut negligentes.*
3 *Satiſdare quando dicantur.*
4 *In tutela & cura nulla alia quàm fideiuſſoria cautio admittitur.*
5 *Qui tutores vel curatores obligentur ad ſatiſdandum.*
6 *Teſtamentarij, & ex inquiſitione dati, non ſatiſdant.*
7 *Hodie tam teſtamentarij quàm legitimi & datiui tutores ſatiſdant.*

Ne tamen pupillorum pupillarúmve, & eorum qui, quæve in curatione ſunt, negocia à Curatoribus tutoribuſue conſumantur, vel deminuātur: curet Prętor, vt & tutores & curatores eo nomine ſatiſdent. Sed hoc non eſt perpetuum. Nam tutores teſtamento dati, ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt. Item ex inquiſitione tutores vel curatores dati, ſatiſdatione nō onerantur: quia idonei electi ſunt.

Quoniam *ſpeciatim de his, quæ tutoribus, quę item curatoribus ſunt peculiaria dictum eſt; expenduntur modo*
1 *quędam vtriuſque fere ex æquo communia.* † *Cæterum ex præcedentibus ſatis conſtat, legem diligenter curare, ne pupillus vel adultus vllo modo incommodum ſentiat. Vnde pari ratione poſtulat lex, vt tutores, vel curatores, ſi volunt ad oblatum munus accedere, prius ſatiſdent, idq; propterea, vt pupilli, & ætate minores, ſi fortè fraudulenta, aut parum diligenti adminiſtratione res eorum decreſcāt, vel in vniuerſum diſpereant, habeant, vnde damna reſarcire atq; repoſcere poſſint.*
2 † *Maximè, quia tutoris & curatores in ſuo officio communiter aut infideles, aut certè negligentes reperiuntur.* a † *Satiſdare autem tunc dicuntur,*
3 *quando per ſollemnē ſtipulationem, rem pupillis vel adultis, finita tutela aut cura, ſaluam fore ita cauent, vt datis hoc nomine fideiuſſoribus ſecuri fiant.* b *Debent enim ipſi pupilli, ſi præſentes ſint, & fari poſſint, item adulti, rem ſuam ſaluam fore ſtipulari. Quod ſi abſentes ſint, vel pupillus fari nequeat, ſtipulabitur ſeruus eorum proprius, vel tabellio publicus, vel is quem iudex dederit, cui caueatur.* c † *Et quanquam in reliquis ſatiſdationibus, vt pote*
4 *iudicio ſiſti, & id genus aliis, propter ſatiſdandi impotentiam, ſtetur iuratoriæ cautioni: in tutela tamen & curatione non recipitur ſatiſdatio, niſi per fideiuſſores roborata: Nam & in reliquis officiis adminiſtrandis fideiuſſio*
5 *præſtanda* d *eſt.* † *Satiſdant igitur, id eſt, ſatis fideiuſſoribus cauent tutores & curatores legitimi. & à Iudice dati ſine inquiſitione: qui niſi ſatiſdederint, quicquid minoris nomine egerint, quantum ad minores pertinet, irritum eſt, neque ratum habetur. Quod idem locum habet in curatione, ad certas adminiſtrationis partes conſtitutos, vel ſi, quod pupillo ex ea tutela dari fieri oportet, non præſtetur. Et in omnibus denique, quæ veniunt in iudicium* f *tute-*
6 *lę.* † *Excipiuntur ab regula teſtamentarij, & ex inquiſitione dati tutores vel curatores, quibus ob id remittitur ſatiſdatio, quia eorum fides vel a teſtatore, vel a Iudice ſit approbata. Inueſtigandum tamen eſt, an patris voluntas*
g *durauerit, aut veriſimiliter duraſſe videri* g *poſſit.* † *Sed*
7 *hoc hodie iure nouiſſimo in dies Reichs abſcheiden* h
h *immutatum eſt, & conſtitutum, quod omnes tutores indiſtinctè teſtamentarij ſc. legitimi & datiui ſatiſdare cogantur.*

ADDITIONES.

a §. quoniam autem, in Auth. vt hi qui obligat. ſe hab. &c. col. 6.
b l. 4. non quaſi, §. non cauetur, ff. rem pup. ſal. fore. l. 1. C. de tut. vel curat. qui ſa. non de.
c l. 2. & l. 3. l. ſeruum, 6. ff. rem pup. ſal. fore.
d l. 1. qui ſatiſd. cogantur, l. ſuſpectum, de ſuſpect. tut.
e l. 1. & l. 2. & l. fi. C. de tut. vel cura. qui ſat. non de.
f l. & ſi ad ſpecies 5. l. cum rem ſaluam, 11. l. cum pupillus 9. ff. rem pup. ſaluam fore.
g per l. in confirmando, cum dutb. ll. ſeqq. de conf. tutor.
h d. part. 3. tit. von Pupillen &c.

---

§. Sed ſi ex Teſtamento.

1 *Pluribus datis tutoribus, vni poteſt committi, vt ſatiſdet & adminiſtret.*
2 *Tutores qui non gerunt, honorarij dicuntur.*
3 *Periculum ad tutores etiam non adminiſtrantes redundat.*
4 *Si tutores nolunt de alieno periculo teneri, poſſunt omnes gerere.*
5 *Si pater teſtamento deſtinauit, quis tutelam gerere debeat, eius voluntati ſtatur, fallit vt num. 6.*

a Sed ſi ex teſtamento vel inquiſitione duo pluresve dati fuerint, poteſt vnus offerre ſatiſdationem de indemnitate pupilli vel adoleſcentis, & contutori ſuo vel concuratori præferri, vt ſolus adminiſtret, vel vt contutor aut concurator ſatis offerens pręponatur, ei vt & ipſe ſolus adminiſtret. b Itaq; per ſe non pōt petere ſatiſdationem à contutore ſuo, vel concuratore, ſed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel contutori ſuo, vtrum velit ſatis accipere, an ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis offerat: ſiquidem adſcriptum fuerit à teſtatore, quis geret, c ille gerere debet. Quod ſi non fuerit adſcriptum: quem maior pars elegerit, ipſe gerere debet, vt edicto Prętoris cauetur. Sin autem ipſi tutores diſſenſerint circa eligendum eum, vel eos qui gerere debent: Prętor partes ſuas interponere debet. Idem & in pluribus ex inquiſitione datis comprobandum eſt, ideſt, vt maior pars eligere poſſit, per quem adminiſtratio fiat.

a Sed ſi. *Quia commodius ſit, vt tutela geratur, per vnū,*
a *quàm ſi in diuerſos deducta ſit:* a † *ideo pluribus datis*
1 *tutoribus aut curatoribus, vni duobuſue, qui ſatiſdent, cōmitti poteſt adminiſtratio. Et is qui præfertur alijs in adminiſtratione, vel ex delegatione teſtatoris, vel ex conſenſu maioris partis tutorum, vel ex decreto Iudicis, debet contutoribus ſatiſdare de indemnitate pupilli. Hęc autem ſatiſdatio voluntaria eſt, quia vnus alterum ad eam præ-*
2 *ſtandam cogere non poteſt.* † *Quo pacto illos qui non gerunt, honorarios appellamus vulgò, nam honoris gratia magis quàm vt gerant, tutores ſunt vel curatores, in hoc*
3 *dati, vt ſint obſeruatores gerentium, & cuſtodes.* † *Nec putet quis ad eos periculum non redundare, quia & illi, excuſſi prius facultatibus eius qui geſſit, conueniri, poſſunt, imputabiturque ipſis, ſi malè in bonis pupillaribus ver-*
b *ſantem non fecerint ſuſpectum, nec aſſidue ab eo rationem*
4 *exegerint.* b † *Plane ſi tutores nolint ſuccedanei eſſe*
c *alieni periculi, permittendum eſt ipſis omnibus gerere.* c
b Itaq; per ſe. *Senſus eſt contutor non poteſt cogere con-*

tutorem ſuum ad talem ſatiſdationem vel præſtandam,
vel accipiendam. ſed debet ei optionem, ſiue electionem ac
cipiendæ vel præſtandæ cautionis offerre.
5 c Ille gerere debet. † Ob id certè, quia parentis ſtatur vo
luntati, qui vtique filio rectè proſpexiſſe præſumitur.
6 † Nonnunquam tamen ab eius voluntate receditur, vt pu
ta ſi pater minus perpenſo conſilio hoc fecit, fortè minor
xxv. annis, vel eo tempore fecit, quo ipſe tutor bonæ vitæ,
vel frugi videbatur, deinde idem poſtea cœpit malè con
uerſari, ignorante teſtatore, vel ſi contemplatione facul-
d tatem eius, res ei commiſſa eſt quibus poſtea exutus eſt. d

ADDITIONES.

a l. 2. ſi plures, §. apparet ergo, de admin. tut.
b Habetur in d. l. ſi plures. de adminiſt. tut l. quod ſi fortè, 14. §. ſunt quidam, de ſol.
c l. 3. § planè, de adm. tut.
d l. 3. §. ſi parens & §. quamuis, de admin. tut.

---

§. Sciendum.

1 Bona tutorum & curatorum minoribus tacitè ſunt obli
gata.
2 Finita tutela vel cura, quæ actiones competant. 3.
4 Pluribus exiſtentibus tutoribus, an quilibet pupillo in
ſolidum teneatur.
5 Si plures tutores inter ſe ſine Iudice tutelam diuiſerint,
ſinguli in ſolidum teneantur.
6 Beneficium ordinis.
7 Beneficium diuiſionis.
8 Tutori doloſo beneficium diuiſionis non competit.
9 Beneficium ceſſionis.
10 Pupillus tutori ſoluendi ſolidum, actiones cedere tenetur.
11 Tutoribus non exiſtentibus ſoluendo, fideiuſſores excu-
tiuntur.
12 Quibus deficientibus Magiſtratus conueniri poſſunt.
13 Actio ſubſidiaria.
14 Magiſtratus quando excuſentur.

Sciendum autẽ eſt, non ſolum tutores vel curato-
res pupillis vel adultis, cæteriſq; perſonis ex admini
ſtratione rerum teneri: ſed etiã in eos, a qui ſatiſda
tionem accipiunt, ſubſidiariam actionẽ eſſe, quæ vl-
timũ eius præſidiũ b poſſit adferre. Subſidiaria au-
tem actio in eos datur; qui aut omnino a tutorib. vel
curatoribus ſatiſdari non curauerunt, aut nõ idoneè
paſſi ſunt caueri. Quæ quidem tam ex prudentum c
reſponſis, quam ex conſtitutionibus. Imperialibus
etiam in hæredes eorum extenditur. Quibus Cõſtitu
tionibus & illud exprimitur, vt niſi caueant tutores
curatores, pignoribus captis coerceantur.

1 Ad † euidentiorem huius §. cognitionem, non eſt igno
randum, bona tutorum vel curatorum minoribus tacitè
a eſſe obligata, pro re vel non geſta, vel malè a geſta. † Vn
2 de, finita tutela, poteſt is qui pubertatis annos ingreſſus
eſt, ſi damnum ſibi ſentiat in tutelæ adminiſtrationis illa-
tum eſſe, contra tutorem ſuum actione tutelæ directa, &
adultus qui ſub curatione fuerat, maior iam factus, contra
curatorem vtili curationis actione experiri. Nam quod
Accurſius negotiorum geſtorum actionem competere pu-
b tat, error eſt, cuius Porcius b quoque rectè monet. † Sed
3 & vterque ſibimet tutoris vel curatoris bona, pignoris ti-
4 tulo obligata vindicare minime prohibetur. † Sed an, ſi
plures ſint tutores vel curatores, id reſarciendum minoris
damnum quilibet in ſolidum teneatur? Diſtinguendi ſunt
duo caſus. Primus eſt, quando tutelæ gerendæ diuiſio, vel
a teſtatore qui plures dedit tutores, vel a Iudice eſt facta
tunc clari iuris eſt, quemlibet pro adminiſtratione ſibi do-
nata tantum obſtrictum eſſe, nõ etiam pro parte aliorum.
4 † Secundus caſus eſt, ſi pluribus tutoribus exiſtentibus
ipſi inter ſe, abſque Iudicis auctoritate, diuiſerunt admi-
niſtrationem. hæc diuiſio nihil præiudicat pupillo, ſed
perinde eſt, ac ſi non diuiſiſſent. Et in hac ſpecie regu-
lare, vt tutores ad reſarciendum pupillo damnum in ſoli-
c dum teneantur, idque c rigore iuris ita ſtatuente. Sed eis
ex æquitate tribus remedijs ſuccurritur, videlicet ordine,
6 Diuiſione, & ceſſione. † Beneficium ordinis tunc locum
habet, cum ex pluribus tutoribus vel curatoribus vnus
d vel duo tantum adminiſtrauerunt, hi enim primo d con-
ueniendi ſunt, cenſenturque adminiſtraſſe & hi, qui con-
e tutori e mandauerunt, dum tamen de mandato conſtet,
ſimplex enim tolerantia non ſufficeret. Poſt eos qui geſ-
f ſerunt, ſi ſoluendo nõ ſint, ad Magiſtratus f peruenitur.
Deinde conueniuntur tutores qui non geſſerunt, & quos
honorarios appellamus. Et hic ordo conueniendi æquiſ-
ſimus eſt, cum is qui non geſſit, nullius criminis quam con
tumaciæ ſimplicisque negligentiæ reus ſit. At qui geſſit
perfidiæ & furti macula notatur: quam & Magiſtratus
adiuuare videtur, non idoneos fideiuſſores accipiendo.
Quoties tamen contutor ob hoc cõuenitur, quod ſuſpectum
facere, vel ſatis exigere noluit, tunc ante magiſtratum cõ
g uenietur g quod verũ eſt, & ſi à Iudice, vel teſtatore di
h uiſa fuerit h tutela. † Secundum beneficium eſt Diui
7 ſionis; licet enim omnes tutores ſint ſoluendo, diuiditur
i inter eos tutela pro rata i petitione: quia nihil intereſt
8 minoris, cum omnes ſint æqualiter ſoluendo. † Et ta-
men qui dolo adminiſtrauerit, verius eſt, id non indulge-
K ri, ſiue ſolus, ſiue communiter cum alijs, dolo aut culpa K
l geſſerit. Illis verò qui l negligendo, & per contumaciã
delinquendo peccant, non denegatur hoc beneficium: quæ
9 eſt receptior ſententia. † Tertium beneficium eſt Ceſſio
nis, quando ex pluribus tutoribus vnus tantum eſt ſol-
uendo alij nihil habens in ſubſtantia. is qui ſoluendo eſt,
ſi conueniatur, & ſatisfaciat minori, poteſt ab eo iam ma-
iore facto petere, vt ſibi tutelæ cedat actionem, qua po-
terat pupillus tutores impetere: vt ſi fortè contingeret,
contutores ſuos in futurum locupletiores fieri, contra eos
experiri poſſit, idque quod eorum loco ſoluit, repoſcere.
10 † Tenetur autem hoc caſu pupillus actionem cedere, dum
modo ex proprio vel communi dolo, aut etiam propria
culpa ille non conueniatur. Quod ſi ceſſionem ſibi fieri
non petierit, adhuc vtili negotiorum geſtorum actione
m vt plerique ſentiunt) ei m ſuccurretur: licet vtilem tu
n telæ actionem alij n malint. Sin verò pupilli facto ce-
di ea actio non poſſit, agenti ei obſtabit cedendarum (vt
o vocant) o exceptio. Hæc ergo remedia quando compe
tunt pluribus tutoribus vel curatoribus, aut ſi vnus ex
eis datur, eius eſt effectus, vt quilibet non amplius quam
11 pro ſua virili conueniri poſſit. † Porrò ſi illi tutores
ſoluendo non ſint, ad fideiuſſores eorum, ſi qui ſunt da-
ti, peruenitur: quis excuſſis, ſi nec tum minori ſatiſ-
12 fiat. † Magiſtratus, qui ſatiſdationem vel nullam, vel
non ſufficientem accepit, conueniendus eſt actione ſubſi-
diaria, quæ ſic ab effectu & fine dicitur: quoniam ad Ma
giſtratum hac actione, veluti vltimum perpeſſi damni
13 ſubſidium recurritur. † Et hæc actio ſubſidiaria dupli-
citer eſt intelligenda. Nam ratione tutoris non idonei,
competit aduerſus Magiſtratum actio tutelæ vtilis: ob

p *parum autem ſufficientem curatorem, vtilis negociorum p*
geſtorum. Vtraque tranſit ad hæredes minorum, & interdum contra hæredes Magiſtratuum datur: ob bonum
q *ſcilicet dolum, aut culpam dolo q proximam.* † *Sed ſi*
14 *tutor vel curator, eorumve fideiuſſores, eo tempore quo ſatiſdatio accepta eſt, fuerint ſoluendo, ceſſat competere hæc actio: quia hoc caſu Magiſtratus liberatur, cum futuros caſus & fortunam præſtare pupillo non debeat. ſi tamen conſtitutionis tempore ſoluendo fuiſſe abnegentur, ad Magiſtratum ſpectat contrarium probare, eos ſcilicet fuiſſe idoneos: aliàs quicquid detrimenti minores paſſi fue*
r *rint, ipſe tenebitur r luere.*

a In eos qui ſatiſd. *Magiſtratus intellige, qui ſatiſda-*
ſ *tionem exigere s debuerant.*

b Poſſit. *Quæ non datur, niſi excuſſis prius adminiſtratoribus.*

c Reſponſis. *Vide l. vlt. ff. de magiſt. conuen. & leg. 1. Cod. eod. tit.*

ADDITIONES.

a l. 10. pro officio, C. de admin tut.
b Habetur in Rubr. ff. de tut. & rat. diſtr.
c l. 56. tres tutores, in princ. de admin. tut.
d d. l. ſi C. de adm. tut.
e d. l. tres tutores, §. non ſolum, & l. ita, §. quod ſi quis, de admi- niſt. tut.
f l. 1. §. vſque adeò, ff. de tut. & ration. diſtr. l. 1. §. diuus, & §. planè. de mag. conuenien.
g Hic glo in magna.
h d. §. vſque adeo, & l. 2. C. de diuiſ. tut.
i l. 1 §. nunc tractemus, De ratio. diſtr.
K Argumento l. 1. §. planè, ff. de magiſt. conuen. & l. 1. C. ſi tut. vel cur. Quod & in magiſt. deciſum eſt, per l. accepta, ff. de magiſtr. conuen.
l l. 5 ſi plures, la 2. de admin tut.
m l. 11. ex facto, ff. de neg geſt.
n l. 1. §. ſi planè, de rat. diſtr.
o l. 95. Stichum, §. pen. ff. de ſol.
p per gl hic, & l. ſi ff. de magiſt. conuen & l. 1. C. eo.
q l. 4 non ſimiliter, & l. 6. quod ad hæred. de mag. conuen.
r Fac. l. 1. § ſi magi. & §. ſed etſi, de magiſtratib. C. eo. tit. vbi ſingula fuſius expenduntur.
s l. 14. C. de mag. conuen.

§. Neque autem.

1 *Minores tantum Magiſtratus actione ſubſidiaria tenentur.*
2 *Qui ſint minores Magiſtratus.*
3 *Quomodo hi teneantur pupillis.*

Neque autem *a* Præfectus Vrbi, neque Præſes prouinciæ, neque quiſquam alius, cui tutores dandi ius eſt, *b* hac actione tenebitur: ſed *c* hi tantummodo, qui ſatiſdationem exigere ſolent.

1 *Limitatio ad præcedentia annectitur.* † *Quod enim ſupra dictum eſt, ſubſidiariam actionem minoribus contra Magiſtratus competere, non generaliter accipiendum eſt, ſed reſtringendum ad minores Magiſtratus, id eſt, tutorum curatorumque nominatores, & eos tantũ, qui niſi intra quingentos aureos, & cũ ſatiſdatione ſuorum ipſorum periculo exigenda, tutores vel curatores iniuſſu dare non*
2 *poſſunt,* † *quales ſunt Ciuitatum defenſores, Iuridicus Alexandriæ, & Municipales Magiſtratus. Ergò in maiores Magiſtratus, id eſt, eos qui dant quidem tutores & curatores, verumtamen nulla illis eſt impoſita ſatiſdationis exigendæ neceſſitas, puta in Prætorem, & Præfectũ, Proconſulem, Præſidem, non datur hæc actio: ſed tantum contra minores, ad quos ſpectat pro officij ſui dignitate, pupillis de tutela vel cura per idoneam ſatiſdationem commodè*
3 *proſpicere.* † *Si ergo ut Magiſtratus, cum poſſet dare tutorem, non dedit, vel data opera diſtulit, vt in ſuorum ſucceſſorum tempus protraheret, vel donec ei alii ſuccederent in dignitate, tenetur pupillo, quicquid inde detrimenti ac-*
a *ceperit, a reſarcire. Idemque eſt, ſi dedit tutorem minus*
b *idoneum, vel moribus vel b facultatibus. Item, ſi non exegit ſatiſdationem, vel non ſufficientes accepit fideiuſſores, vel ſi Præſidi, inquirenti de facultatibus illectus gra*
c *tia, vel pecunia corruptus, falſa c renunciauerit.*

d *a* Præfecti Vrbi. *Hi erant maiores. d Magiſtratus.*

b Hac actione. *Non ſolent autem exigere ſatiſdationem. Ergò alij dant tutores, neq; exigunt ſatiſdationem, vt Præ*
e *fectus Vrbi, Prætor, Præſes e qui nõ tenentur hac actione. Alij exigunt ſatiſdationem, & non dant tutores, vt Scri-*
f *ba, in quos f hæc actio datur. Alij deniq; & tutores dant & ſatiſdationem exigunt, vt Duumuiri, qui hac actione*
g *conueniri poſſunt. g*

Hi tantum modo qui *Maiores magiſtratus, vt Municipales, Ciuitatum Defenſores, & Iuridicus h Alexandriæ, vt hic per Theoph.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. mag & §. ſciendum, de mag. conuen.
b l. 15 ſi creditores, de priuil. cred.
c d. l. 1. ſi præſes.
d Gell. lib. 13. c. 14.
e l. 1. § neque, de mag. conuen.
f l. vlt C. eod.
g l. 1 ff. d. tit.
h vide l 2. & 3. ff. rem pup. ſal. for. l. vlt. C. de mag. con.

DE EXCVS. TVT. VEL CVR. Tit. XXV.

In Rubr.

1 *Tutela & cura ſunt munera publica.*
2 *Excuſatio hoc loci quid ſit.*
3 *Excuſatio a tutela quando detur.*

Hic tractatus de excuſationibus, & curatores, & tuto-
1 *res reſpicit.* † *Eſt enim & tutela & curatio, ſaltem auctoritate, munus publicum, ita vt quiſquis, volens, nolens, ad hæc munera accedere compellatur. Fit autem ſæpenumero, vt quis tutelæ excuſationem obijciens, ab ea liberetur: ideo multas in hoc titulo ſpecies, per quas a tutela vel cura excuſantur homines, Imperator ordine recenſet.*
2 † *Eſt autem* Excuſatio *hoc loco, nihil aliud, quam alicuius iuſtæ cauſæ allegatio, ob quam non debeat quis ad*
3 *tutelam vel curam ſubeundam cogi.* † *& tum demum locum habet, quando tutelæ curæve datio, ipſo iure efficax eſt & robuſta. Nam ſi ipſo iure non teneat, vt quia ille qui dedit, dare non poteſt, aut eum dedit quem non oportet, aut quo non oportet modo, non habet quis excuſatio-*
a *nis a neceſſitatem.*

ADDITIO.

a l. 15. ſcire oportet, §. qui non iuſtæ. ff. eod. De excuſ.

In princip. tit.

1 *Numerus liberorum excuſat a tutela vel cura.*
2 *Qui liberi præſtent excuſationem. 3. 4.*
5 *Liberi poſt tutelam nati non poſſunt.*

Excuſantur autem tutores & curatores varijs ex cauſis, plerumque tamẽ propter liberos, ſiue in poteſtate ſint, ſiue emãcipati. Si enim tres liberos ſuperſtĩtes Romę quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in p
prouincijs quinque, à tutela vel cura poteſt excuſari, exẽplo cæterorũ munerum, nam & tutelam & curã placuit

Digitized by Google

enit publicum munus eſſe. Sed adoptiui liberi non proſunt, in adoptionem autem dati, naturali patri proſunt. Item nepotes ex filio proſunt, vt in locũ patris ſui ſuccedant: ex filia non proſunt. Filij autem ſuperſtites tantum ad tutelę vel curę muneris excuſationem proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt, quæſitũ eſt, an proſint. Et cõſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie amittuntur, hi enim, qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur.

1 † *Prima cauſa, quæ excuſationem a tutela curationeque præſtat, eſt* numerus liberorum. *quam excuſationis*
a *cauſam adſcribit* a *Ariſtot. Lacedæmonijs. Nam ſi quis tres liberos Romæ, in Italia quattuor, in prouincijs quinque habeat, immunis erit ab hoc onere, propter liberorum*
2 *fauorem.* † *Connumerantur his etiam filiæ, & ex filio defuncto nepotes, non etiam ex filia, cum familiam pa-*
b *terni aui* b *mutent. Ita tamen proſunt auo nepotes, vt & ſi plures ſint computentur ſaltem pro vno, ſi ex vno*
3 *fuerint filio nati.* † *Proſunt item filij emancipati, & quaſi emancipati, vt Monachi, Epiſcopi, & Patricij. Item & hi, qui pro Republica in acie occiſi ſunt, hi enim magna cum gloria vita defuncti ſunt, ſcilicet quod Reipublicæ vi-*
4 *tam impendiſſent.* † *Sunt tamen plerique liberi, qui non præſtant excuſationem, vt ſunt legitimi tantum, id eſt, arrogati, vel adoptati. Et ſcribit Corn. Tacitus libro 15. factum Senatuſconſultum ne ſimulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret. Item & naturalem tantum,*
c *ne parentes ex ſuo delicto priuilegium habere* c *videantur. Sed & is qui in vtero eſt, ſicut in reliquis ciuilibus muneribus non prodeſt patri, ita nec a tutela immunem*
d *facit, vt quia ad ſui tantum vtilitatem comparetur iam* d
e *natis. Nec filius captus* e *ab hoſtibus prodeſt. Numerum autem liberorum determinatum eſſe oportet vnicui-*
5 *que tunc, cum creatur.* † *Nam qui poſt creationem ge-*
f *nerantur, non* f *proſunt.*

ADDITIONES.

a lib 2. Polit. c. 7.
b §. fi. ſup de patria poteſtate.
c l. 2. §. 1. ff. eo. tit. d l. qui in vtero, de ſtatu hominum, & dixi ſupra, §. fi. de tutor.
e Text. eſt in l. 2. C. qui nu. lib. ſe excuſ. lib. 10.
f d. l. 2. §. num. ff. eod.

§. Item Diuus Marcus.

1 *Adminiſtratio rerum fiſci excuſationem præſtat.*
2 *Quamdiu duret hæc adminiſtratio.*
3 *Iuriſconſulti qui ſunt a conſilijs Principis excuſationem habent.*
4 *De Semeſtribus.*

Item diuus Marcus in a ſemeſtribus reſcripſit, eum qui res fiſci adminiſtrant, à tutela vel cura, quandiu adminiſtrat, excuſari poſſe.

1 † *Secunda cauſa, quæ excuſationẽ a tutela præſtat, eſt* adminiſtratio rerum fiſci. *Nam Præfectus fiſci, qui Principis pecuniam adminiſtrat, immunitatem habet a tutela & cura quod & ad eos extenditur, qui præfecturã*
a *annonæ vel vigilum* a *gerunt.* † *Et hæc remiſſio plerun-*
2 *que temporalis eſt, puta non diutius durat, quam tempore adminiſtrationis, quæ ſi deſinat, reditur ad munus inter-*
b *miſſum, dato ſcilicet interim* b *curatore.* † *Hoc producunt*
3 *etiam interpretes ad Iuriſperitos, qui in Conſilium Principis aſſumpti ſunt, & circa eorum latus agunt: nam &*
c *illi excuſantur, & quidem in* c *perpetuum.*
4 a In ſemeſtribus. † *Sæpe in iure noſtro* d *Semeſtrium*
d *fit mentio, quemadmodum & apud alios* e *auctores*
e *Theophilus hic vertit, ἐν ἑξαμηνιαίς διατάξεσι.*

ADDITIONES.

a l. 42. admin vnde hic tex eſt ſumptus, ff eod.
b d. l. adminiſtrantes, & §. interdum, ſup. de curatorib.
c l. 33. Iuriſp. eo. l. ſi C. eod. l. fin. C. eo fac. l. quiſquis, C. ad l. Iul. maieſt.
d l. pactum inter hæredem, de pac. l. ei qui ſe, de acq hær.
e Suet in Aug. c. 5. & Clau cap 14.

§. Item qui.

1 *Abſens Reipublicæ cauſa excuſatur a tutela.*
2 *Ad legationem ſe præparans, abſenti comparatur.*
3 *Abſens cauſa Reipub. ſi reuertatur, tutelam recuperat.*

Itẽ qui Reipub. cauſa abſunt, a tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores vel curatores dati, deinde Reipu. cauſa abeſſe cęperint, à tutela vel cura excuſantur, quatenus Reip. cauſa abſunt: & interea curator loco eorum datur, qui ſi reuerſi fuerint, recipiunt onus tutelæ: nã nec anni habent vacationem, a vt Papinianus libro quinto Reſponſorum ſcripſit. b nam hoc ſpacium habent ad nouas tutelas vocati.

1 † Tertia *cauſa excuſationis. Nam ille qui Reipublicæ cauſa abeſt, tempore abſentiæ a tutela vel cura, quæ necdum ſit ſuſcepta, excuſationem habet: quod & in eo, qui*
2 *propediem abfuturus eſt, locum ſibi vendicat.* † *Nam &*
a *is qui ſe ad legationem præparat, ad inſtar abſentis* a *habetur. Sin autem ſuſcepta iam eſt, & incipiat quis Reipublicæ cauſa abeſſe, non omninò deponit eam, ſed tantum remittit quamdiu abeſt, ſufficiturque interim curator.*
3 † *quod ſi reuerſus fuerit, priſtinum munus tutelæ rurſus*
b *ſuſcipere* b *cogetur.*
a Vt Papinia. lib. *Quod tamen non extat, ſed extat Gor-*
c *diani Imp.* c *Reſcriptum, non diſſimile, his verbis, Certum eſt, eos, qui Reip. cauſa abeſſe deſierint, ab omni noua tutela anno vacare debere.*
b Nam hoc *Ille qui Reipub. cauſa abeſt, reuerſus habet vacationem a tutela per anni ſpacium; quod verum eſt, in*
d *noua tutella* d *ſuſcipienda, ſecus eſt in priſtina* e *recipien-*
e *da. Et hæc ſimiliter ad eorum, qui Reip. cauſa abſunt, comites ac miniſtros producitur, qui fuerint intra ſtatutum numerum, nam & illi vacationem conſequuntur. Procu-*
f *ratores autem abſentium Reipub. cauſa* f *nullam habent vacationem.*

ADDITIONES.

a l. filiusfam. 8. §. fi ff. de procur. l. 1. C. ſi tut. reipub.
b d. l. admin. §. 1. in fi. eo. tit.
c l in 2. C. ſi tut. vel cur. reip ca.
d l. ſed & milites, ff d tit.
e gl. hic & l. fi. C. ſi tut. vel cur. reip. cau. & l. pen. ff. hoc tit.
f l. procuratores, C. de exc. mun.

§. Et qui.

1 *Habens poteſtatem, excuſatur a tutela.*
2 *Quandiu ea excuſatio duret.*

Et qui poteſtatem aliquam habẽt, ſe excuſare poſſunt, vt a Diuus Marcus reſcripſit: ſed ſuſceptam tutelam deſerere non poſſunt.

1 † Quarta *ſpecies excuſationis, quis propter poteſtatem,*
a *id eſt, Imperium* a *ſeu munus publicum, cui quis præficitur, a tutela recenter delata excuſationem habet, ſed ſuſce-*
b *ptum munus deſerere* b *prohibetur.* † *Nec diutius ex-*
2 *cuſatur, quam donec perdurat in* c *poteſtate. Tales ſunt*
c *Duces* d *Ciuitatis, Conſules, Prætores, Præſides, quo-*
d *niam iſti poteſtatem habent.*

a Diuus Marcus ſcripſit. *Hoc tamen Reſcriptum non*
e *extat, ſed extat ſimile reſponſum* e *Calliſtrati.*

ADDITIONES.

a l.poteſtatis, 215. de verb. ſign. vide Decium, in l.eum qui, ff. de iuriſd.
b l.non tantum, 10. §. ſanè, ff. hoc tit.
c l.athletæ, 8. poſt princ. hoc tit.
d 4.l.athletæ, §. remittuntur.
e in d.l.non tantum, §. pen.

---

§. Item propter.

1 *Tutor litem cum pupillo habens, excuſatur.*
2 *Debitor vel creditor pupilli hodie non poteſt eius tutelam gerere.*
3 *Fallit in matre & auia.*

Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excuſari non poteſt: niſi forte a de omnibus bonis vel hereditate cõtrouerſia ſit.

1 † *Quinta cauſa, quando tutor vel curator litem cum pu-*
pillo habet, non aliter a tutela curationeve excuſatur, quã
a *ſi de* a *omnibus bonis vel maiori parte lis ſit, vel ei quæ-*
b *ſtionem ſtatus citra calumniam* b *moueat. Et hoc Pan-*
2 *dectarum iure obtinet. † Hodie verò iure Nouellarum*
c *indiſtinctè debitor vel creditor pupilli poteſt eius* c *tute-*
d *lam gerere, vt & ſupra* d *diximus. † Quod non proce-*
3 *dit in matre & auia tametſi eum debitum inter matrem*
aut auiam & pupillum quoquo modo vertatur, vel ipſæ
ſint pupilli creditrices, nihilominus ad tutelam admit-
tendæ ſunt, debito in ſua natura remanente; quod ideo eſt,
quoniam affectionis ratio ſuſpicionem omnem e *remouet,*
a De omnibus bonis *Vel maxima* f *ex parte.*

ADDITIONES.

a l.propter litem, 24. hoc tit.
b d.l.athletæ, §. amplius, ff. eod.
c Auth. minores, C. qui dare tut.
d §. ſi ſupra de auct. tut.
e Auth. ad hæc, C. quando mul. tut. off. fung. l.non ſolum, §. de vno, ff. de ritu nupt.
f d.l.propter litem.

---

§. Item tria.

1 *Tres gerens tutelas, a quarta excuſationem habet.*
2 *Tres tutelæ quomodo cenſeantur, 4.*
3 *Quandoque vna tutela excuſat.*
5 *Appellans a tertia tutela, ad quartam promouendus non eſt.*

Item tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præſtant vocationem quamdiu adminiſtrantur vt tamen plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

1 *Sexta cauſa eſt, propter multitudinem tutelarũ. † Nam*
tres gerens tutelas vel curas non affectatas, excuſationem
a *habet a quarta, duntaxat quamdiu* a *adminiſtrat. Nam*
b *res affectata non ſolet eſſe* b *oneroſa nec cauſare poſſumus*
2 *eſſe graue, quod ipſi cupidè ambiuimus. † Tres autem*
tutelæ cenſentur, ſi in tria diuiſa fuerint patrimonia, non
enim diuerſitas perſonarum, vt fratrum plurium, com-
munia & indiuiſa bona habentium, tres tutelas facit,
c *ſed patrimoniorum* c *ſeparatio. Et in hoc excuſationis*
genere nihil refert, ſiue ſint hæc tria onera ſimplicia, vt
tres tutelæ vel curæ, ſiue mixta, vt duæ tutelæ, & vna cu-
d *ra, aut* d *conuerſo, † Interdum tamen & vna tutela*
3 *excuſat, puta ſi tam diffuſa & negocioſa ſit, vt pluri-*
e *bus* e *æquipolleat. † Sufficit quoque tres tutelas in vna*
4 *domo fuiſſe, vt ſi pater tres habeat tutelas, filius non ve-*
xabitur, & e contrario, tres filij tutelæ remiſſionem dant
patri, & rurſus vtriuſque communes, id eſt, vna filij, duæ
f *patris &* f *conuerſo. Sed quid in hoc caſu? † Si quis*
5 *duas habens tutelas, ad tertiam vocatus appellauerit, &*
adhuc pendente iudicio appellationis, ad quartam tute-
lam promoueatur, vtrum a quarta ſe excuſans mentio-
nem faciet & tertiæ, an omnino dimittet eam? Et a Di-
g *uo* g *Vero & Antonino conſtitutum eſt,* non oportere
ad quartam promoueri a tertia appellantem, ſed pendente tertiæ creationis excuſatione, illius finem expectare terminum futurum quartæ creationis *idque recta ratione. Si enim ordine præpoſtero quartam ſuſcipiat quis, eueniet vt poſt tertiam extantem, iniuſta tertiæ appellatione apparente, quatuor oneribus grauetur, contra leges.*

ADDITIONES.

a l.tria onera, in pr. hoc tit.
b l.Spadonem, §. fi. d. tit.
c l.3. ff. eod.
d l.2. §. amplius, d. tit.
e l.34. ſi is qui tres, §. cæterum putarem, ff. hoc tit.
f l.diximus, 4. §. ſi pater eod. tit.
g d.l.diximus, in prin.

---

§. Sed propter.

1 a *Paupertas vacationem a tutela & cura præbet.*
2 b *Quæ ſint ea iure partes Iudicis.*

Sed et propter paupertatem, excuſationem tribui tam Diui Fratres, quam per ſe Diuus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem ſe oneri iniuncto poſſit docere.

1 † Septima *cauſa eſt, propter paupertatem. Nam &*
a *paupertas a tutela & cura immunitatem* a *præbet, ea*
præſertim, qua quis victum ſuis manibus quotidie quære-
re cogitur, quod quidem ab eo qui excuſari, vult, pro-
2 *bandum eſt. † Sed quia ſubdifficilis eſt hæc probatio,*
Iudex imploratus curare debet, vt per viatores, vel alios
in eam rem datos, inquiratur, quæ ſint eius hominis fa-
b *cultates, qui tutelam* b *repudiat, ne fortè ſub colore pau-*
pertatis, aliàs detrectare atque effugere publicum tutelæ
munus velit.

ADDITIONES.

a l.paupertas, & l.4. poſt ſuſceptam, in fi. hoc tit.
b Bart. in l.in illa ſtipul. in fine, de verb. oblig.

---

§. Item propter.

1 *Infirmitas a tutela excuſat.*
2 *Cæci, ſurdi, muti, furioſi, tutores eſſe non poſſunt.*
3 *Podagra an excuſet a tutela.*

Itẽ propter aduerſam valetudinẽ, propter quam ne ſuis quidem negocijs intereſſe poteſt, excuſatio locum habet.

1 † Octaua *cauſa eſt, propter aduerſam valetudinem,*
a b *hæc enim excuſat a tutela, non ſolum* a *noua, ſed etiã* b
veteri.

Digitized by Google

2 veteri, quæ iam ſuſcepta eſt.† quod & in his, qui lumini-
bus capti ſunt, & ſurdis, & mutis, & furioſis, & qui
c perpetua valetudine detinentur c procedit. Et ſanè ex-
cuſationis verbo hac in ſpecie impropriè vtimur, cum ta-
d les, etiam ſi velint, tutelæ nequeant d ſupereſſe.
e a Ne ſuis quidem. Nō ergo quæcūque valetudo e ex
f cuſat. Vlpianus certè generaliter f reſpondit, corporis de
bilitatem eorum munerum vacationem præſtare, quæ cor
3 pore ſunt implenda. † Podagræ tamen valetudinem non
prodeſſe volunt ad perſonalium munerum excuſationem,
ſed ſi quis ita ſe valetudine pedum afflictum probet, vt
g rebus proprijs intereſſe non poſſit, g iure excuſatur.

ADDITIONES.

a l.non ſolum, in §.ſi hoc tit.
b d.l.poſt ſuſceptam, ff.eod.
c l.1.C.qui mor.ſe excuſ.
d l.1.§.pen & vlt.de tutelis.l.luminibus, C.qui da.tut.
e l.10.§.vult hoc tit.
f l.1.§.corporis, de vaca.mun.
g fac.l.1.pen.§.fi.ff.de excuſ.tut.

§. Similiter.

1 Imperitia literarum & ruſticitas immunitatem a tute-
læ præſtant.
2 Ruſticitas quando excuſet.
3 Neſcire literas quid.

Similiter eos qui literas neſciunt, a eſſe excuſan-
dos diuus Pius reſcripſit: quamuis & imperiti literarum
poſſit ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.

1 † Nona cauſa eſt, imperitia literarum & ruſticitas, quę
a ita demum præbent excuſationem, ſi illi adiuncta ſit a
ſimplicitas. Illiterati enim ſi ſint vſu rerum periti, ſuffi-
b cere poſſunt ad negociorum b adminiſtrationem. Prudē
tiam enim negociorum adminiſtrandorum plerunque re-
ctius ex ipſo rerum vſu & foro, quam ex libris, vel ocioſo
2 ſtudio colligi conſtat.† Ideoque ruſtici ſagaces, & verſu-
ti, qui animi rerumque habent peritiam (quales ferè ho-
die omnes ſunt) tametſi literas neſciunt, à tutela & cura
non debent ſperare immunitatem. Per quod dogma limi-
tanda ſunt omnia iura, quæ ſubueniunt ruſticati.
3 a Qui literas neſciunt.† Suetonius in Claudio ca. 10.
neſcire literas vocat non poſſe pingere. Ex prædictis for-
tè non ineptè dici poſſet, negociorum imperitos a tutela,
curaque excuſari, quamuis literarum non ſit imperiti.

ADDITIONES.

a Habetur in l.athletæ. § ruſticis, hoc tit.
b Lexpertis, C. de Decur. lib.10.& l.certi, vbi Dd.de iu.d.l.fi.C.
de iuriſd.omn.iud.

§. Item ſi propter.

1 Inimicitiæ a tutela excuſant.
2 Leuis ſimultas non excuſat.
3 Excuſatio propter inimicitias quando locum habeat.
4 Hæc excuſatio quando non habeat locum.

Item ſi propter inimicitias aliquem teſtamēto tu-
torem pater dederit, a hoc ipſum præſtat ei excuſa
tionem: ſicut per contrarium non excuſantur, qui ſe
tutelam adminiſtraturos patri pupillorum b promi
ſerant.

1 † Decima cauſa eſt, propter inimicitias. Inimicitię enim
capitales & grauiſſimæ, quę inter patrem minorem, &
a ſcriptum tutorem vel curatorem exarſerunt, ſi necdum re
2 conciliatæ ſint, vacationem a præſtant.† Leuis autem ſi-
b multas neminem b excuſat. Nec refert hoc caſu, verius
culpa inimicitiæ exarſerint, a defuncti, an tutoris ſcripti:
c tametſi alias diſtingui c ſoleat. Forſan enim teſtator,
cum ſciret ſe magnum æs alienum, & inexplicata pu-
pilli negocia relicturum, vindictæ ſumendæ cauſa inimi-
cum ſuum tutorem ſcripſit: vt ſcilicet eum in tutelam
periculoſam immiſceret, ſupponeretque debite, & nego-
3 cijs.† Et hæc excuſatio indiſtinctè locum habet, ſiue an-
d te, ſiue poſt ſcriptum teſtamētū inimicitiæ d extiterint.
4 † Niſi fortè quicquam de reconciliatione, vel ex teſtamen
to, vel alias per diſſimulationem puta, vel ſubſequentia
merita conſtare poſſit, vel niſi is qui tutor datus eſt, tute-
lam affectauit, aut ſubiturum ſe recepit, tunc enim hanc
e excuſationem non poteſt obijcere, quia illius voluntati e
conſenſit. Semper autem durare præſumuntur inimici-
f tiæ, donec probetur contrarium, eas eſſe f abolitas Qua
g liter verò probandæ, ſint inimicitiæ, tractant Doctores g
ſuis locis.

a Hoc ipſum. Hoc eſt, hæc improbata datio, & ſcele-
ſtum conſilium, tutorem non alia ratione ſcribentis, quam
vt eum implicet tutelæ oneribus.

b Promiſerant. Neque enim debet is promiſſum offi-
b cium deſerere, h fidemque fallere, & tam pupillum, quā
parentem ludificarier.

ADDITIONES.

a l.8.athletæ, §.dat remiſſionem, hoc tit.
b l.3.ſi quis ita, § fi.de adim.leg.
c Bar.in l in his, ff.ſol matr.
d l.in confirmando, ff.de conf.tut.
e d.§ dat remiſſionem, l.19.ex ſententia.de teſt.tut.l.17.ſpado-
nem, §.1 hoc tit.
f Bal.in l ignor.in fi.ff.ad exhiben.l.ſeruus, C fam.hercif. Auth.
ſi dicatur, C.de teſtib.
g In d.l.28.ib C.de inoff.teſtam. Bar. in l.cum tabulis, §.1. de
his quib.vt ind. Vide etiā Ang.Bal.& Imol. in l. filio quem
pater, de leg.1.
h fac.l 27.ſi quis alicui, §.qui ſuſcepit, ff.mand.

§. Non eſſe.

1 Eo quod quis ſit ignotus patri minoris, a tutela non ex-
cuſatur.
2 Quis dicatur ignotus.
3 Per Diuos Fratres qui intelligantur.
4 Commodus Imp. peſſimi ingenij homo.
5 Pater cum filio, quid in legibus ſignificet.
6 Papiniani mors & grauiſſimum dictum.

Nō eſſe autem admittendum excuſationem eius,
qui hoc ſolo vtitur, quod ignotus patri pupillorum,
ſit, a Diui fratres reſcripſerunt.

1 † Neque tutor neque curator poteſt hoc prætextu ſe ex-
cuſare, quod patri minoris, qui eum dedit, ignotus fuerit,
ſi modo ibi domicilium habeat. Quod ſi quis alleget, ſe
ibi domicilium non habere, vbi ad tutelam datus eſt, re-
a mittitur a illi tutela. † Ignotum autem intellige de fa-
2 cie, ſi de teſtamentario tutore loquamur, quamuis enim
fortaſſis non cognouerit ipſum teſtator, tamen cum ei ſua
fides & probitas haud dubiè nota fuerit, ideoque ipſum
pro tutore elegerit, æquum eſt, ne hoc humanitatis officiū
teſtatori deneget, ne tantam ipſius fiduciam, quam de eo
habuit, eludat Cæterum, ſi legitimus ſit tutor, ſaltem mo
ueri debet naturali coniunctione ſanguinis: Si Attilia-
nus, vel Datiuus, certè non eſt ignotus Iudici, qui eum de-
legit, ſicque ignorantia nullibi excuſat.
3 a Diui Fratres † Accurſius alibi b per Diuos Fratres
b intelligit Seuerum & Antoninum, quæ expoſitio ine-
pta, falſaq; eſt, quia non fuerunt fratres. De quibus ergo

intelligemus? Ego ex hiſtorijs didici, fratres fuiſſe Marcum Aelium Antoninũ, et Verum Commodum: Marcus enim Antoninus eximiæ doctrinæ ac probitatis princeps, hunc Commodum fratrem ſuum, ex adoptione Pij Antonini principis Imperij conſortem fecit; & primi omnium Imperatorum bini regnare cœperunt, anno Chriſtiano C L X I I I. quos deinde multi ſunt imitati, adeò, vt terni
4 *nonnunquam imperarent.* † *Sed Marcus, Commodo non multo poſt mortuo, cum filio Corrado imperauit, homine*
c *peſſimi ingenij, & omnibus incommodo. Quare* c *Vlpia. refert: Diuos fratres reſcripſiſſe de furioſo, qui admiſiſſet*
d *paricidium, & Macer* d *recitans verba Reſcripti.* Diuus Marcus (*inquit*) & Commodus, Scapulæ Tertyllo reſcripſerunt. *Igitur Macer exprimit nomina fratrum, quorum Vlpianus meminit, de eodẽ Reſcripto loquens. Eodẽ*
e *pertinet, quod* e *Calliſtratus, loquens de pœna ſummo iure indicenda ei qui protuliſſet inſtrumenta, quæ verè probare non poſſet.* Sed D. Marcus (*inquit*) cum fratre ſuo
5 pro ſua humanitate hanc rem temperauit. † *Interdum etiam in legibus fit mentio patris cum filio, & tunc oportet intelligi Seuerum & Antoninum, Caracallam cognomento dictum. Is enim filius Seueri fuit, ſed certè prorſus ἀγενής.*
6 † *Nam cum inter cætera ſcelera, fratrem ſuum Getam occidiſſet, Papinianum, aſylum iuris, quia paricidium excuſare nolebat, interfici iuſſit. Dicebat enim Papinianus, non tam facilè defendi poſſe, quam perpetrari tam grande facinus. Et hæc non contemne, vt Imperatorum ac Iuriſconſultorum tempora diſtinguere valeas.*

ADDITIONES.

a l. 6. ff de excuſ. tut.
b in l. 12. de qua re, de inoff. teſt.
c In l. 13. congruit, de off. præſidis.
d in l. 14. diuus Marcus, d. tit. de off. præſ.
e l. 31. diuus Pius. ad l. Cor. de falſis.

§. Inimicitiæ.

1 *Hic §. in quo differat a §. item propter, ſupra eodem.*
2 *Capitalis inimicitia fratrum ſeu agnatorum, excuſat a tutela.*
3 *Odium ſanguine coniunctorum atrocius eſſe ſolet alijs.*
4 *Datiuus tutor excuſatur propter inimicitiam, quam cum patre pupilli habuit.*
5 *Capitalis inimicitia quæ dicatur.*
6 *Inimicitiæ grauiſſimæ quæ ſint.*

Inimicitiæ quas quis cum patre pupillorum vel adultorũ exercuit, ſi capitales fuerunt, nec *a* reconciliatio interuenit, à tutela vel cura ſolent excuſare.

Hic §. *pertinet quoque ad decimam excuſationis cau-*
1 *ſam, paulo ante relatam.* † *Supra enim expoſitum eſt, quam vim obtineant inimicitiæ in tutela vel cura teſtamentaria, nunc ſubijcitur aliud excuſationis genus, ob inimicitias in legitima datiuaque tutela vel curatione. Et in eo duntaxat differunt inter ſe prædicti duo §§. quemadmo*
a *dum Aretinus & Faber* a *notauit.* † *Ergo ſi grauior*
2 *aut capitalis ſimultas extiterit inter fratrem aut agnatos,*
3 *excuſari poſſunt a tutela curavè ſubeunda.* † *Videmus enim odium inter ſanguine iunctos exortum, ferè atrocius*
4 *eſſe, quam inter vulgares inimicos.* † *Conſimiliter ſi tutor vel curator datus eſt a Iudice, qui cum minoris patre capitales exercuit inimicitias, excuſatur iuſta ratione, quoniam iniuria vni de cognatione affinitateve illata, lon*
b *gius videtur ſerpere, & ad omnes qui in ea cognatione*
5 *vel familia ſunt,* b *pertinere.* † *Capitalis autem inimicitia tunc interceſſiſſe intelligitur, ſi quis ſanguinis ne-*
c *ceſſitudine vel affinitate tibi coniunctum* c *interemerit,*
d *aut capitis accuſauerit, aut in* d *ſeruitutem petierit, aut*
e *certè in mortem ſit minatus.* e † *inimicitiæ verò grauiſ-*
6 *ſimæ ſunt, ſi de bonis omnibus, aut maiore parte bonorum*
f *lis inter eos ſit, aut alter alterum atroci affecit* f *iniuria. Sed ſi de remiſſione irarum, ex veriſimilibus coniecturis conſtet, ceſſat hæc excuſatio.*

a Reconciliatio interuenit. *Quæ ſcilicet gratiam far-*
g *cierit, & ſimultatem ſempiterna* g *deleuerit obliuione. Nota eſt Traſybuli ἀμνηστία,* & quandoque recõciliatione firmior amicitia naſcitur. *Exempla ex hiſtorijs Roma. Balduì. hic refert.*

ADDITIONES.

a Hic.
b l. 1. C. ſi rector prouinciæ, l. 1. 2. & 3. de lib. cau. l. 5. lex Cornel. de iniurijs.
c d. l. lex Corn.
d l. qui cum natu maior, de bon. lib.
e gl. l. licet, de arb.
f l. 15. item apud, §. atroci. de iniu. §. atrox, iniur. Adde Bart. l. 3. §. fi. de adimen. leg. Dd. in l. liberi, C. de inoff. teſt.
g Baldui. hic.

§. Item is.

1 *Status, & quæſtionem ſtatus moueri quid?*
2 *Cauſa ſtatus capitali accuſationi comparatur.*
3 *Si cui mota ſit ſtatus quæſtio, qui eum tutorem dedit, excuſationem habet.*

Item is qui ſtatus controuerſiam à pupillorum patre paſſus eſt, excuſatur a tutela.

1 † Per ſtatum *hoc loci intelligimus conditionem & qualitatem hominis, puta an quis ſit ſeruus vel liber: vnde ſtatus quæſtionem is mouere dicitur, qui aliquem reuocat*
2 *in ſeruitutem.* † *Cauſa autem ſtatus & ſeruitutis, accuſationi capitali comparatur. Serui enim iure ciuili pro mortuis habentur, ita vt a teſtamenti factione; a ferendo teſtimonio, iudicio, arbitrio, cæteriſque actibus, perſonam*
a *ſolum liberam concernentibus,* a *excludantur.* † *Igitur ſi*
3 *de ſtatu quæſtio per iniuriam facta ſit tutori a pupillorum patre, vel econuerſo, ſi a tutore citra calumniam, excuſatio*
b *admittenda* b *eſt. Pertinet enim eiuſmodi iniuria ad totius cognationis* c *ignominiam. Et hæc eſt vndecima cauſa excuſandi a tutela curavè.*

ADDITIONES.

a l. 209. ſeruitutem, l. 47. § quod attinet, de reg. iur.
b d. l. athletæ. § amplius, hoc tit.
c l. 1. & 2. de lib. cau. Dd. in l. ſi ſi quidem, §. 1. quod metus cauſa.

§. Item maior.

1 *Ratione ætatis excuſatio datur a tutela & cura.*
2 *Maior 70. annis excuſationem habet. 5.*
3 *Salsè dictum Spartani hominis in Athenienſes.*
4 *Senectus olim ſummo in honore habita.*
6 *A reliquis publ. muneribus excuſatur maior 55. annis.*
7 *Mens & ratio & conſilium eſt in ſenibus.*
8 *Minor 25. annis ad tutelam non admittitur.*
9 *Minor in teſtamento tutor ſcribi poteſt.*

Itẽ maior ſeptuaginta annis, à tutela, & cura ſe poteſt excuſare. minores autem vigintiquinque annis, olim quidẽ excuſabãtur: noſtra autem *a* Cõſtitutione prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare, adeò vt nec excuſatione opus ſit. Qua conſtitutione cautum, vt nec pupillus *b* ad legitimã tutelam vocetur,

nec

neca dultus, cum ſit in ciuile, eos qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab alijs reguntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.

1 † *Duodecima cauſa eſt, quod ratione ætatis immunitas a tutela & cura datur, idque dupliciter, vel quia tutor da*
tus eſt iam affecta ætate, vel quia legitimam ætatẽ necdũ
2 *habet. † Nam qui ſeptuaginta annos compleuerunt, ex-*
cuſantur, cum illis ipſa ſatis ſenectus grauida ſit & mole
ſta, quæ excuſationis cauſa a Lacedæmonijs fluxiſſe vide-
tur, apud quos magno ſemper in honore habita fuit prouе
a *ctior a ætas. † Ex quo extat illud ab homine Spartano*
3 *ſalſe ac docte Athenienſibus exprobatum. Ludis enim*
Athenis cum Lacedæmoniorũ legati in gradibus Orche-
ſtra per honorifico loco aſcendiſſent, poſtquã aliquantum
pleno iam theatro ingreſſus ſenex innixus baculo, homo
ſanè haud magni precij, circumiret, quærens locum, neque
eum feſſum reciperet quiſquam, vt venit ad Lacedæmo-
niorum legatos, illi confeſtim ob ætatis reuerentiam hono-
rifice aſſurgentes, ſuperiore illi ſubſellio cõceſſere. Propter
quod eis cum eſſet maximo plauſu ab vniuerſo theatro
gratulatio facta, vnus eorum non illepide: Ergo probe,
inquit, norunt Athenienſes, quid facere rectũ ſit, ſed
4 id facere negligunt. † *Sed & cõſimiliter Romulus, ſiue*
ille Numa extitit, quorum alter vrbis, alter iuris & reli-
gionis fuit parens, hac ſenectutis cum nomine paterno co-
gnatione adductus, ſummum Conſilium Ciuitatis Sena-
tum, *ipſos ad Senatores* Patres *nominauit: ſtatuitq; ſe-*
nioribus decedi de via, caput nudari, & adſurgi aduenien
5 *tibus ab iunioribus debere. Ad propoſitũ redundo. † Ex-*
ceſſiſſe autem oportet 70 annos tempore illo quo creantur,
b *nec ſufficit, vltimum poſtremi anni diem* b *attigiſſe.*
6 † *A reliquis tamen muneribus perſonalibus, quę plus la-*
boris corporalis habent quam induſtriæ, qui maiores 55.
annis ſunt, excuſantur, idque tam diuerſimode propter pu
pillorum, qui ſe dirigere nequeunt, fauorem ob id enim tu
tela conſtituta eſt, vt ineuntis ætatis inſcitia, ſenum prudẽ
7 *tia regatur: † cum (vt inquit Cic. in Catone) mens, & ra-*
tio, & conſilium ſit in ſenibus. Poteſt enim illa ætate qui-
cunque eſt, ſi non generatione, at conſilijs puero atque ado
8 *leſcenti fieri pater. † E diuerſo autem is qui minor eſt vi-*
gintiquinque annis, non eſt admittendus ad tutelam, ſicut
c *ſupra* c *dictum eſt. Et quamuis olim poterat remiſſionẽ*
d *petere, hodie tamen, quia ex* d *D. Iuſtiniani conſtitutio*
ne ipſo iure a legitima datiuaq; tutela repellitur, excuſa-
tione non eget, cũ nihil poſſet eſſe in priuatione, niſi prius
e *fuerit in habitu.* e *Et hoc caſu annus vigeſimusquintus*
cœptus pro completo habetur, idque fauoris cauſa conſti-
f *tutum* f *eſt. † Poteſt tamen minor in teſtamento tutor*
9 *deſignari, ſed tutelæ adminiſtratio tunc primum ei com-*
mittetur, cum fuerit virilem adeptus vigorem, interimq;
g *ſubſtituitur alius.* g
h *a* Noſtra autem conſtitutione. *Quæ adhuc* h *hodie*
extat.

b Ad legitimam tutelam. *Multo minus ergo ad aliam in qua tantundem iuris non habeat. In teſtamento tamen ita tutorem dari poſſe, vt cum maior fuerit, tutelam gerere incipiat, ſupra dictum eſt.*

ADDITIONES.

a Meminit Gel. lib. 2 c. 15. fac. l. ſemper, de iur. immun.
b l. 2. ff. eo. & l 3. de iure immun.
c §. furioſus, ſup. qui teſt. tut. dari poſſ.
d l. fi. C. de legit. tut.
e l. 146. decem de verb. oblig.
f l. 8. ad temp. de muner. & honor.
g d. §. furioſus.
h In d. l. vlt. C. de leg. tut.

§. Idem & in milite.

1 *Militia prabet immunitatem a tutela & cura.*
2 *Veterani milites quatenus excuſentur.*
3 *Epiſcopi & clerici an excuſentur.*

a Idem & in milite obſeruandum eſt, vt *b* nec volens ad tutelæ onus admittatur.

1 *a* Idem & in milite. *Decimatertia † cauſa eſt, propter*
a *militiam. nã vt milites alijs pluribus priuilegijs,* a *ita*
b *quoque a tutela & cura immunes* b *ſunt, in tãtum, vt nec*
c *excuſatione opus ſit, quoniam datio ipſo iure nulla* c *eſt.*
Quod & in his militibus qui in caſtris degunt, & aduer-
ſus publicum hoſtem certamẽ ſuſtinent, omnino procedit.
2 † *Veterani autem milites, qui iam compleuerunt militię*
tempus, aduerſus extraneos quidem excuſantur, ſed ad-
uerſus commilitonum filios vacationem ſaltem per annũ
habent, & non vltra: niſi aliam queant iuris communis
d *excuſationem prætendere.* d *Cæterum, ſit neceſſe, quod*
priuilegium aliquod noſtri temporis militibus competat,
vt veteri ritu militiæ aggregentur, (quod nonnulli contro-
e *uertunt,) nos alibi* e *commodius expendemus.*
b Nec volens. *Quia cum militaribus occupetur labori-*
bus, impoſſibile eſt, vt poſſit muneribus ciuilibus preaeſſe,
4 *tutelamq; adminiſtrare. † Hoc plerique & adminiſtros*
Eccleſiarum producunt. Equidem Iuſtinianus cum ali-
f *quando Epiſcopis permiſiſſet, ſeſe a tutela* f *excuſare: po*
g *ſtea ſtatuit, vt nec volentes* g *admittantur. Diaconis, ta*
men & Presbyteris conceſſit tutelam legitimam ex iure
cognationis adminiſtrare.

ADDITIONES.

a quæ Iuuen. Saty. vlt. celebrat.
b l. 10. ſed & milites, hoc tit l. militia, C. qui tut. dare poſſ.
c tex. & gl. in l. propter mag. 26. §. ſi in caſtren. ff. eo.
d l. iure mariti, 6. C. de adult. l. 11. miles, §. ſexaginta, de adult. & d. l. ſed etſi milites, ff. eod. de excuſ.
e inf. de milit. teſt. in prin.
f l. generaliter, C. de epiſc. & cler.
g Nouel 123.

§. Item Romæ.

1 *Liberalibus ſtudijs quãtum tribuerint honoris veteres.*
2 *Grammatici, Rhetores, Medici &c. ſi ſint intra nume-*
rum legitimum, excuſationem habent.
3 *Quantum ſit is numerus.*
4 *Doctores legum an a tutela curaque excuſentur.*

Item Romæ Grammatici, Rhetores, & Medici, & qui in patria ſua has artes exercent, & intra numerum ſunt, a tutela & cura habent vacationem.

1 † Veteres *Romani, & quibus Reſpublica ſemper curę*
fuit, quantum liberalibus ſtudijs tribuerint, hic locus
ſatis docet: quod non tantum honores, ſed etiam perpe-
2 *tua priuilegia, & a muneribus Publicis remiſſionem co-*
a *rum profeſſoribus conceſſere. † Sic enim* a *Grammati-*
2 *ci, Sophiſtæ,* b *Rhetores,* c *Medici, Philoſophi, & qui*
b *triuiales diſciplinas profitentur, a tutela & cura requiem*
c *habent, & hæc eſt decimaquarta excuſationis cauſa. Nec*
tamen aliter excuſantur, quam ſi in patria propria, vel
d *Romæ, quæ & habetur & eſt cõmunis patria,* d *doceant*
aut medicentur, ſintque intra numerum ex epiſtola Diui
Antonini Pij conſtitutum. Ea enim epiſtola licet com-
muni Aſiæ ſcripta ſit, vniuerſo tamen orbi conueniens
e *eſt: cuius tenorem Modeſtinus* e *in hæc verba recitat.*

3 † Minores quidem Ciuitates poſſunt quinque Medi
cos immunes habere, & tres Sophiſtas, & Grãmati-
cos totidem: maiores autem Ciuitates ſeptem, qui
curent, quatuor qui doceant vtrãque doctrinã: maxi
mæ autẽ ciuitates (quales ſunt Metropolitanæ) decẽ
Medicos, & Rhetores quinque, & Grãmaticos toti-
dẽ. Supra hũc numerum, ne maxima quidẽ Ciuitas
immunitatem pręſtat. *Minuere tamen hunc numerum*
licet, quoniam pro ciuilibus muneribus hoc introductum
f *eſſe apparet. Sed nec aliter hac immunitate* f *perfruen-*
tur, niſi decreto Senatus inſcripti fuerint numero conceſ-
ſo, & circa officia ſe negligenter non habeant: quoniam is,
quis vult excuſari propter officium, illud exercere debet,
vt Baldus ait. Valde tamen docti etſi ſuprà numerũ ſint,
g *& in aliena patria immunes eſſe poſſunt.* g † *Legũ ve-*
4 *rò Doctores, quia cæteris aptiores, & rerũ magis experti*
ſunt, remiſſionem non habent: niſi vel Romæ, aut in pro-
bato aliquo Gymnaſio doceant, aut Principi ſint a conſi-
h *lijs, quo caſu excuſentur.* h

ADDITIONES.

a l. vt gradatim, §. vlt. de mun. & hon. l. 2. §. vlt de vac. mu.
b l εἰ καὶ ἀεὶ § phil. hoc tit.
c l. 1. medicorum, de var. & ext. cog. & l. inter eos, §. 2. ex quibus cau. minor.
d l. 33. Roma. ad municip.
e l. 6. ſi duas. ff. hoc tit.
f l 7. ſed & reprob §. amp. ver. valde, ff. h. tit.
g d l. ſed & reprobari, in fi.
h l. iuriſperitos, in hoc tit.

---

§. Qui autem vult.

1 *Tutor plures excuſationes habens, & ſi vnam tantum perſequatur, alijs vti non probibetur, & quomodo hoc procedat.* 3
2 *Quę ſint partes tutoris, vnam tantum excuſationem habentis.*
4 *Intra quę tempora excuſationum cauſæ proponẽdę ſint, & terminandæ.*

a Qui autem vult ſe excuſare, ſi plures habeat excuſa
tiones, & de quibuſdam non probauerit: alijs vti b
intra tempora conſtituta non prohibetur.

a Quę autem. *Hactenus varię excuſationum ſpecies ſeu*
cauſæ relatæ ſunt, ſubijciuntur modo quædam paræneſes,
ſeu doctrinæ circa hanc excuſandi materiam obſeruandæ.
1 *Et primam hic §. continet, illam videlicet, quod tutor &*
curator ſi plures excuſationes habeat, perſequendo tãtum
a *vnam, in cæteris ſibi non præiudicet.* a *Quod vt rectè ac*
cipias, ſciendum eſt, quandoque vnam duntaxat quando
2 *que plures excuſandi cauſas eidem competere.* † *Et ſi qui*
dem tutor vnam ſolum excuſationem habet, res plana
eſt, quia illam ante tribunal, vel vbi hoc fieri conſuetum
eſt, vel etiam per libellum, id eſt, ſupplicationem (vt Bu-
b *dæus* b *& Alciatus exponunt) intra tempus a lege prę-*
c *ſtitutum proponere ac teſtari,* c *hoc eſt, illam teſtibus pro*
d *bare* d *debet.* † *Sin verò plures habeat, tunc aut vnam*
3 *tantum nominat coram Iudice, aut omnes ſimul, ſi vnam*
tantum proponat, etſi in ea probãda defecerit, ad reliquas
amplius non admittitur, ſibi enim imputabit, quod non
e *omnes coniunctim allegauerit.* e *Cæterùm, ſi omnes quæ*
illi competebat, connexim nominauit, (quo caſu §. noſter
loquitur) tametſi in quarundam probatione deficiat, aut
f *ceſſet, alijs tamẽ nominatis intra tempora conſtituta vti* f
nihilominus poterit.
4 b Intra tempora. † *Quæ ſint hæc tempora ſubſequens §.*
edocebit. Cauſam enim proponere tutor debet intra quin-
g *quaginta dies, ex quo cognouit ſe tutorem datum,* g *ſed*
ipſa excuſationis cauſa intra quadrimeſtre tempus a die
nominationis & cognitionis computandum, terminanda
h *eſt.* h

ADDITIONES.

a Per tex. noſtrum hic.
b l. libertus, l a 2. de in ius voc.
c l. 15. ſcire, §. oportet, hoc tit.
d l. 1. §. iuſſum, ff quod iuſſu.
e d. l. ſcire, §. ſcire autem.
f L. propter litem, verſ. 1. ff. eo. vide etiam Bart. in d. §. ſcire. Bal & Ang. l. Titiæ textor. de leg. 1. Ang. in Rubr inſ. de except.
g §. qui autem, prox. ſeq.
h l. 39. quinquaginta, hoc tit.

---

§. Qui autem excuſare.

1 *A tutela & cura non appellatur, & quæ ſit ratio.* 3
2 *A reiecta excuſatione appellari poteſt.*
4 *Ad proponendas excuſationes dantur 50. dies continui: & ijdem quomodo computentur.*
5 *Et quare dicantur continui.* 8
6 *In itinere faciundo 20. milliaria legalia in ſingulos dies.*
7 *Milliare legale quomodo conficiatur.*
9 *Per quam viam commenſuranda ſint milliaria.*
10 *Excuſatio propoſita intra quatuor menſes terminanda, & a quo tempore hi currant.*
11 *Quandoque longius tempus conceditur.*

a Qui autem excuſare ſe volunt, b nõ appellãt: c
ſed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cogno
uerunt ſe eſſe tutores vel curatores datos, ſe d excu
ſare debẽt, cuiuſcunque generis ſint: id eſt, e quali-
tercunque dati fuerint tutores: ſi intra cẽteſimũ lapi-
dẽ ſunt ab eo loco, vbi tutores dati ſunt; Si verò vltrà
centeſimum lapidẽ habitant: dinumeratione facta vi
ginti millium diuturnorũ, & amplius triginta dierũ.
qui tamen (vt à Scæuola dicebatur) ſic debẽt compu-
tari, ne minus ſint, quam quinquaginta dies.

a Qui autem *Docet Iuſtinianus in hoc § intra quæ tem*
pora tutor, curatorve ſuas proponere exceptionis ſiue ex-
cuſationes valeant.
1 b Non appellant. † *Ab eo ſcilicet, quod tutores curato-*
a *resve nominati* a *ſunt. Neque enim permittitur appella*
tio a tutela curatione ve delata: ſed excuſationes ſuas, cur
illa munera ſubire detrectent, obijcere poſſunt: quas niſi
2 *Iudex acceptet, prouocationi locus eſt.* † *Poteſt enim ab*
ipſa reiecta excuſatione appellari. Non obſtat lex, quæ ar-
gumento a contrario ſenſu tutori appellationem non per-
b *mittit innuit:* b *quia cum alia lex* c *expreſſè contradi*
c *cat, argumentum a contrario ſenſu* d *ceſſat. Sed cum tu-*
d *tela ſit munus publicum, cur ab ea, ſicut a cæteris munerĩ*
e *bus publicis non appelletur?* e *Bar. ob id eſſe credidit,*
f *quod munus,* f *Reipublicæ non ſit: Loriotus* g *vero ob*
g *id, quod Iuriſdictionis non* h *ſit: ob quam corrigendam*
h *inuenta eſt appellatio.* i *quæ ideo in cæteris muneribus*
i *locum habet, quia illa a Præſidibus, vel Decurionibus Iu*
K *riſdictionem* K *habentibus imponuntur.* l *quod &*
l *ipſe probo.*
c Sed intra. *Vides ergo, certum tempus a lege præſcri-*
ptum eſſe, intra quod tutor vel curator excuſationes, ſi
4 *quas habet, proponere debet.* † *Nam qui eſt in ipſa Ciui*
tate, vbi creatur, vel intra centeſimum lapidem a Ciui-
tate, tunc habet ad excuſationem proponendam quinqua-
5 *ginta dies continuos.* † *qui ob id dicuntur continui, quia a*
die, quo quis cognouit ſe tutorem datum eſſe, incipiunt
continuo

Digitized by Google

m *continuo currere, ſiue impediantur remiſſionis cauſam* m
allegare ſiue non: ſunt ergo hi quinquaginta dies ab initio
vtiles, & in progreſſu continui. Qui autem vltrà centeſi-
mum lapidem a Ciuitate abeſt, pro ſingulis viginti milli-
bus paſſuum ſingulos habet dies: quibus triginta deinde
6 *adijciuntur.† Nam in itinere faciundo, viginti milliaria*
n *in dies ſingulos numerantur.* n *† Conficitur autem vnū-*
7 *quodque milliare Italicum, vel legale, mille paſſibus, paſ-*
o *ſus, quinque pedibus: per verò, quindecim* o *digitis. Et ſi*
poſt hanc dinumerationem minus quam viginti millia
ſuperſint, integrum diem occupant: veluti ſi viginti unum
p *millia paſſuum ſunt, biduum eis attribuitur.* p *† Et po-*
8 *ſtea ſi ad vrbem peruenerit, quolibet die viginti milliari-*
bus confectis, habet alios triginta dies ad excuſationis cau
ſam proponendam: ita tamen, ne iſta dierum computatio,
tum itineris tum excuſationis, non minus quam quinqua-
ginta dies habeat. Ideoque ſi annumeratio dierum qui in
viam computantur, adiectis triginta diebus, quos ad ex-
cuſationem lex dat, non conficiat quinquaginta dierum
numerum, nunc alij dies adijciendi ſunt, donec numerus
quinquaginta dierum ſit completus: ne melior ſit hoc caſu
præſentium conditio, quàm abſentium. Sed ſi quis adeò re
motus ſit ab vrbe, vt dies itineris & excuſationis ſimul
computati longè excedant quinquaginta dierum nume-
q *rum: tunc illud excuſanti non nocebit.* q *† Debet autem*
9 *per eam viam commenſuratio fieri, per quam iter fieri*
r *conſueuit.* r *Si varia eſt conſuetudo, præferetur quæ in pla*
s *nitie eſt, etiam ſi alia breuior reperiatur.* s *Idem eſt, ſi lon*
giore itinere tutius quis iter faciat: nam id potiſſimum de
t *ligendum eſt.* t *† Propoſitam verò excuſationem tutor in*
10 *tra quattuor menſes continuos finire tenetur, qui currunt*
ex die nominationis, non quo tutor eſt nominatus, ſed quo
ipſe tutor ſuas exceptiones nominauit & propoſuit, illas
enim omnes nominare debet, ne pupillus dum diutius tu-
u *tore caret, damno afficiatur.* u *† Quod non procedit, ſi in-*
11 *ſtituenti, proferre excuſationem aliquis contradicat, cui a*
iudice longior dilatio detur, & ita contradictionis mora
excuſandus impediatur. Tunc enim, quia iniquum foret,
cum alterius mora lædi, etiam elapſis quatuor menſibus
x *excuſationem probare adhuc* x *poterit.*
y d Excuſare debēt, *Id eſt, excuſationes ſuas proponere,* y
de tempore iam diximus.

e Qualitercunque dati. *Teſtamento ſcilicet, lege, aut a*
Magiſtratu. Si tamen teſtamento dentur ſub conditione
(vt dari poſſunt) hi dies ante conditionis euentum non in-
cipiunt currere.

ADDITIONES.

a d.l.ſcire oportet in prin ff.eo.
b l.* tutores, verſ propter, C.de admin tut.
c l.1.§.ſi quis tutor, ff.quando appell.ſit.
d Gl.l.conuenticulam, C.de epiſc.& cler.
e l.1.§.alia cauſa eſt, ff quando appell.ſit.
f d.§.ſi quis tut.
g In tractat.tut.actio 62.
h l.muto, § tutoris.ff.de tutel.
i l.1.in princ.de appel.
K l.item, §.1. quod cuiuſque vniuerſ. no.l.1. in princ. ſi quis ius dicenti.
l l.1.§.ſolent, quando appel.ſit.
m text.in l.ſcire, §.qui autem, hoc tit.
n l.3.de ver.ſig.& l.1.ff.ſi quis caut.
o Iuxta gl.in d.l.3.& tex.in c.ſicut, c.17.q.4.
p tex.in c cupientes, de elect.lib.6.
q d.l.ſcire, §.aliud, hoc tit.
r l.1.§.1.ff.de his qui deiecerunt vel effud.
s Arch in c.ſtatutum, de reſcr.in 6.
t l.ſi.§ cum enim C, de iure delib.
u l.quinquaginta, hoc tit.
x Vt eſt in l.ſi cum ipſe, vbi gl.hoc tit.
y l pen.§ procedit, de excuſ.tut.

§. Datus.

1 *Tutor ſimpliciter datus, videtur ſecundariò ad totum patrimonium datus eſſe.*
2 *Tutor principaliter perſonæ, ſecundariò rebus datur.*

Datus autem tutor, ad vniuerſum patrimonium datus eſſe creditur.

1 Rurſus *aliud præceptum hic §.continet, † videlicet, ſi*
datus ſit ſimpliciter tutor, vel à teſtatore, vel a Iudice, in-
telligitur ad vniuerſum pupilli patrimonium datus eſſe,
ſiue omnia pupillaria bona ſint in territorio eius, qui de-
dit tutorem, ſiue extra territorium habeantur, quod & an-
a *tea non paucis in locis* a *iure ciuili expreſſum fuit, ſufficit*
enim, quod Iudex perſonam tutoris ſubiectam habeat, &
2 *ita perſonam pupilli, licet non omnia ſua bona, † ob id*
certè, quoniam tutor principaliter perſonæ datur, ſecunda-
rio rebus: & quod ſecundario, ac in conſequentiam ve-
b *nit,* b *non curatur.*

ADDITIONES.

a l.propter litem §.licet, vnde hic tex.eſt ſumptus, ff.h.tit. & l.2. l.teſt.C.eod.
b Habetur in l.magis puto.§.illud, ff de reb.eorum, & ibi Dd & Bar.in l.de pupillo, ff.de tut.dat & Cy & Dd.l.1.C. vbi tut. vel cur.petantur.arg.§ ad certum, ſup.qui teſta.tut.

§. Qui tutelam.

1 *Tutor pupilli non cogitur eiuſdem curator eſſe.*
2 *Excipitur libertus.*

Qui tutelam alicuius geſſit, inuitus curator eiuſdē fieri non compellitur in tantum, vt licet paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adiecerit ſe eundem curatorem dare, tamen inuitum eum curam ſuſcipere non cogendum. Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Reuertitur *Iuſtinianus ad cauſas excuſationis, & in*
hoc §. decimamquintam præſcribit, qua quis a curatione
1 *immunitatem habet. † Nam ſi quis pupilli tutor fuit, nō*
cogitur eiuſdem puberis iam facti curationem inuitus ſu-
ſcipere, etiamſi curator a teſtatore ſcriptus ſit, niſi id vo-
luntariè faciat. Ætiologia eſt, quia cum ſemel oneratus
fuerit, non debet amplius cura eiuſdem perſonæ grauari.
* *Abundè enim patri ac filio ſufficit, ſi eis in quibuſdam* *
a *amici labore conſulatur,* a *Extat quoque hac de re Impp.*
Diocletiani & Maximiani reſcriptum b *in eandem ſen-*
2 *tentiam. † Excipitur ab hoc dogmate libertus, is enim*
patroni filijs aut nepotibus tutor curatorq; datus, ob ſuſce-
ptam tutelam a curatione non excuſatur, ſi ſponte per pa-
c *tronum manumiſſus fuit,* c *ſecus ſi per fideicommiſſum,*
propriaue emptus pecunia liberatus ſit, & ad libertatem
d *peruenerit.* d

ADDITIONES.

* tutores §. qui ſe negocijs, ff. de admin. tutor. & l. tutor C. de neg geſt.
a Argu.l.20.tut C.neg.geſt.
b l.curator, C.de excuſ tut.
c l.libertum 16.ff.h.tit.& l.libertos C.eodem tit.
d Ang.hic.

§. Iidem reſcripſerunt.

1 *Maritus curam vxoris ſuæ ſuſcipere non poteſt. & 6.*
2 *Triplex patrimonium vxoris eſſe.*

3 *Bona*

3 *Bona parapherna & receptitia quæ ſint.* 4
5 *Verbum Recipere: & receptitius ſeruus.*
7 *Hunc §. in ſponſo ſponſaque locum habere.*
8 *Maritus procurator vxoris eſſe poteſt.*

Iidem reſcripſerunt, maritum vxori ſuæ curatorem datum, excuſare ſe poſſe, licet ſe immiſceat.

1 Annectitur *vltima excuſationis ſpecies.* † *Maritus
enim poteſt ſe excuſare cura vxoris ſuæ, quanquã hoc im-
propriè ſit excuſatio, quia etſi velit, nõ poteſt curator eſſe
vxoris ſuæ, propter ſuſpicionem euitandam, nec conſentien
te muliere maritus res eius diſſipet: itaq; excuſatione nõ
2 opus habet.* † *Cæterum ne impingas, ſcire conuenit, vxo-
rem triplex patrimonium habere, ſeu triplicia bona. Pri-
mo Dotem, in qua maritus dominium ciuile habet: & di-
a ſponit, & agit, & conuenitur tanquam dominus* a *vxore
retinente naturale dominium: quod interim conquieſcit,
3 donec diſſoluatur matrimonium.* † *Secundo* Bona para-
b pherna, *quę mulier vltra dotem marito adfert:* b *nã ita
fieri ſolet, quod mulieres non ſolum dotem adferant, verũ
etiam alia bona propria, hæreditaria, aduentitia. Para-
pherna enim Græce, ſignificant bona extra dotem: quia* παρὰ
*dotem dicunt. Et in his bonis paraphernis maritus
adminiſtrationem habet, ita vt ſine ſpeciali vxoris man-
c dato & agere, & cõueniri poſſit.* c † *Tertio habet uxor
4* Bona receptitia: *quæ ſcilicet, dũ dos daretur, mulier ex
bonis ſuis retinuit, neque in mariti voluit eſſe poteſtate.
5* Recipere *enim, inter alias ſignificationes, etiam pro re-
ſeruare, & ad vſum ſuum excipere accipitur. Vnde & mu
lier recipere dicitur, quoties illa in danda viro dote aliqua
quæ ex bonis ſuis retinet, nec ad virum tranſmittit. Hinc*
Receptitius ſeruus *appellatus eſt, nuptæ mulieris pro-
prius: quem ſcilicet, cum dotem marito daret ſibi reſer-
uauit. Et de his bonis receptitiis præſens §. propriè lo-
6 quitur:* † *inque his adeo non poteſt maritus curatoris
officio fungi, vt ſi vel imprudens ſe immiſcuerit, non
ſolum excuſare ſe poſſit, ſed etiam debeat. Quinimo
alium quoque curatorem poſtulare, obnoxius eſt, niſi hoc
d omittendo malit lædi ſuam æſtimationem,* d † *Et hoc
7 idem ad ſponſum ſponſamque producitur.* e † *Licet au-
e tem curator eſſe nequeat, procurator tamen conſtitui po-
8 teſt* f *idque ea ratione, quia procuratoris reuocatio pen-
f det ex mero & libero ipſius domini* g *arbitrio: tutor ve
g ro, curatorue, nõ niſi certis quibuſdã ceſſat modis.* h *Et ſi
h aliquo caſu reuocatur tutor vel curator, id tamen rarò ſine
i infamiæ macula* i *fit.*

ADDITIONES.

a l. 9. doce ancillam, C. de rei vend.
b l. 10. ſi ego, §. dotis autem, ff. de iure dotium,
c l. vlt. vbi glo. & Dd. C. de pact. conuent.
d l. virum, 14. ff. de curat. furioſi l. 4. ampliſſimi C. de excuſ.
e Per gl. hic in verbo, maritum & l. 1 §. vlt. hoc tit.
f l. 21. maritus, & ibi Dd. C. de procurat.
g §. item mandatum, inſt. manda.
h ſup. quib. mod. tut. finiatur, per totum.
i Vide Bar. d. l. 1. § 1. hoc tit.

§. ſi quis autem.

1 *Falſa vtens excuſatione, a tutela non liberatur.*

Si quis autem falſis allegationibus excuſationem tutelæ meruerit, non eſt liberatus onere tutelæ.

1 Occupatio, † *quia ſi quis ad effugiendum onus tutelæ
vel curæ, falſis excuſationibus vſus eſt, non debet immu-
nis eſſe a tali onere: adeò quod etſi decreto liberatus ſit,
non tamen excuſetur; nec in vlla re ſit tutione pupillo opus
eſt, contra ſic liberatum: ob id certè, quoniam tale decre-
tum ex falſa cauſa, etiam in ipſo decreto non expreſſa, im-
a petitum, eſt ipſo iure nullũ* a *Idem quoque obtinet, ſi
b Iudex pecunia corruptus* b *fuerit: aut ambitione ſit ex-
c torta excuſationis* c *ſententia.*

ADDITIONES.

a Bar. in l. Sciæ egreſſa. ff. de tut. & cur. datis, &c.
b l. venales, C. quan. prouoc. non eſt neceſ.
c l. vlt. C. ſi tut. vel curat.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS. vel curat. Tit. XXVI.

In Rubricam.

1 *Suſpecti tutores & curatores ab officio remouendi.*
2 *Suſpectus tutor vel curator quis dicatur.*
3 *Quid faciat tutorem ſuſpectum:*
4 *Suſpecti criminis iudicium hodie nimis raro exerceri.*
5 *Huius tituli elegantia, & diuiſio.*

1 Interdum *contigit, vt tutores & curatores negligen-
ter ac improbe officium ſibi delatum adminiſtret igitur
lex eos ab officio tanquam ſuſpectos repellit, nec expectã
dum eſſe vult finitæ adminiſtrationis tempus, ne ſera ni-
mium exiſtat pœnitentia: ſicut in hoc tractatu diſſeritur.
2* † Suſpectum *autem* tutorem *vel* curatorem *eum dici
mus, qui fraudulenter in rebus minoris verſatur, aut ſor-
didè vel perniciosè gerit, vel aliquid intercipit ex reb. pu
a pillaribus, quod in priuatos vſus transferat.* a † *Tuto-
3 rũ enim facultates; ſed fraudulẽta adminiſtratio & cal-
b lida conuerſatio* b *ſuſpectum faciunt. Itaque ſi in tutela
graſſatus eſt, aut ſordide egit, vel pernicioſe cum pupillo,
vel aliquid intercepit ex rebus pupillaribus, tum, vt ſuſpe
c ctus* c *remouetur. Apparet ergo ex fide & diligentia &
maleuolo propoſito magis quam ex facultatibus ſuſpe-
ctum tutorem argui: quod in hærede, quem vt ſuſpectum
d prætor diminuere vetuit, contra eſt,* d *qui ex ſolis facul
4 tatibus ſuſpectus exiſtimatur.* † *Vtinam hodie ſuſpecti
criminis iudicia crebrius exercerentur: Miror ſanè pluri-
mum, cum omnes legiſlatores tantum egerint curam, ne
pueri in ætate pupillari, qui ſeipſos tueri non poſſunt, vllo
modo læderentur, & tam multi nunc viuant ſuſpecti tuto
res: qui fiat, vt hoc iudicium adeo ſileſcat hiſce tempori-
bus, nec vlla de ſuſpecto tutore cauſa moueatur, raro ad-
modum perducantur in forum noſtrum? Quis enim nunc
velit excuſari a tutela locupletis pupilli? quis non potius
intendat apud Iudicem, ſe ad tutelam proximiorem eſſe,
quam aduerſarium? Sic corrumpuntur hominum mores
e auaritia, omniũ vitiorum matre, vt merito Oldendorp.* e
5 *conqueritur.* † *Eſt autem ille titulus inſignis propter ora-
tionis contextum, rerumque diſpoſitionem: quia Impera-
tor methodica plane via ſingula proponit. Primo, vnde
ſuſpecti crimen deſcendat, & apud quos tutor vel curator
poſtulari ſuſpecti poſſit: deinde quis, & à quo, & ex qui-
bus cauſis remoueatur: demum de pœna ſuſpecti.*

ADDITIONES.

a l. 3. tutor quoque, §. nunc videamus, ff. hoc tit.
b l. 31. de reb. aut. iud. poſſ.
c l. 3 §. nunc videamus hoc tit.
d d. l. 31 & l. 7 §. qui ſciens, ff. pro empt.
e In explicatione l. 12. tab.

In

Digitized by Google

In princip.tit.

1 *Accuſatio ſuſpecti ex l. 12.tab.deſcendit.*
2 *Quæ ad eandem inſtituendam requirantur.*
3 *Imp.Caroli V.noua Conſtitutio de ſuſp.tute.*
4 *Coram quibus hæc accuſatio inſtitui poſſit.*
5 *Suſpecti cognitio delegari poteſt.*
6 *Verbum criminis pro iudicio & excuſatione accipi.*

Sciendum eſt, ſuſpecti crimẽ ex lege duodecim tabularum deſcendere. Datum eſt autẽ ius remouendi ſuſpectos Romæ Prætori, & in prouincijs Præſidibus earum, & legato Proconſulis.

1 Duo, *ex hoc §. axiomata eliciuntur, † Primum eſt.*
Quod origo criminis de ſuſpecto, eiuſque accuſatio ex lege
duodecim tabularum manet, ſicut & alia quæ ad mate-
a *riam tutelarum pertinent: ideoque legitimũ* a *dicitur. Le-*
gis autẽ verba hæc ſunt : Suſpecti tutores remouẽtur.
2 *† Si quis igitur tutorem vel curatorem ſuſpecti poſtulat,*
neceſſe habet accuſator, vt ſe in crimen ſubſcribat, præſer-
tim ſi criminaliter agat: puta ſi petat accuſator , non ſo-
lum eum tanquam ſuſpectum remoueri, ſed etiam pro-
pter crimen condemnari : nam hoc caſu ob id tenetur ſe
ſubſcribere : quia non tantum priuatam vtilitatem, ſed
vindictam quoque publicam poſtulat. Sin autem ciuiliter
cum eo tantum experiatur, nulla opus eſt ſubſcriptione:
cum eum non ad pęnam vocet, ſed priuatum tantum pu-
b *pillorum commodũ perſequatur.* b *† Iure tamen nouiſſi-*
3 *mo Imper. Carolus V. de hac re nouã* c *conſtitutionem,*
c *quæ inſcriptionem non requirit, ſed tantum vult, quod ac-*
cuſatione inſtituta, accuſator corporaliter detineri de-
beat, donec idoneam præſtiterit ſatiſdationem de proban-
da & proſequenda accuſatione, aut caſu quo id non fiat,
de reſtitutione omnium expenſarum vna cum iniuria il-
latæ ſatisfactione, ſecundum Iudicis arbitrium taxanda.
4 *† Secundò annotandum eſt, apud quos tutor vel curator*
poſtulari ſuſpecti poſſit; quod ſatis eſt manifeſtũ; Fit enim
iſta accuſatio Romæ apud Prætorem, in Prouincijs, apud
5 *Præſides, & apud eos qui mandauerint. † Nec dubium,*
eſt, ſuſpecti cognitionem mandari poſſe, ſi ciuiliter tantũ
d *agatur;* d *ſecus ſi criminaliter.* e *† Et obſerua, verbũ*
e *(criminis) in textu pro iudicio & accuſatione accipi, nec eſt*
6 *infrequens in hac ſignificatione apud Latinos: vt apud Ci-*
ceronem. Quærat non ſolum (ait) quemadmodum noſtro
crimini, verumetiam quo pacto ſuæ confeſſioni poſſit me-
deri.

ADDITIONES.

a l 1.hoc tit.
b cap.tua, & ibi not de procur.
c Quæ extat in criminali ordin. Imperij, art. 32.
d Per l.cognitio de offic.eius, &c. & l.1.hoc tit.
e l.1.§.ſuſpecti.ad Turpillia.

§. Oſtendimus.

1 *Omnes tutores, cuiuſcunque generis ſuſpecti poſtulari poſſunt.*
2 *Mores hominũ in vita priuata vix ſatis perſpici poſſũt.*
3 *Magiſtratus virum demonſtrat.*
4 *Patronus an ſuſpecti poſtulari poſſit. & nu. 5.*
6 *Patronus quando vt ſuſpectus remoueri poſſit.*

a Oſtẽdimus, qui poſſint de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti fieri poſſint. Et poſſunt quidẽ omnes tutores fieri, ſuſpecti, ſiue ſint teſtamẽtarij, ſiue nõ ſint: ſed alterius generis tutores: Quare etſi legitimus fuerit tutor, accuſari poterit. *b* Quid ſi patronus? Adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus, famæ patroni parcendum eſſe, licet vt ſuſpectus remotus fuerit.

a Oſtendimus. *Dubium erat, an quilibet tutor ſuſpecti*
poſtulari, vel remoueri poſſet? ſiquidem videbatur ſuffi-
cere, eorum qui teſtamento datur, fidem a teſtatore pro-
a *batam eſſe.* a *At legitimi omnem ſuſpicionem effugiunt,*
propter magnæ neceſſitudinis vinculum, quo pupillis iun-
b *guntur.* b *Datiui verò, cum inquiſitione vel ſatiſdatione*
c *creati* c *ſint, ſuſpecti accuſandi non videntur. † Sed hoc*
1 *non obſtante, deciditur, omnes tutores, cuiuſcunque gene-*
ris ſint, ſuſpectos fieri poſſe, in tantum, vt nec adulti cura-
tor, vel furioſi, vel decoctoris, nec is qui curam ventris,
bonorumve adminiſtrationem gerit, ab hoc dogmate ex-
d *cipiatur.* d *Quãuis enim boni ſint habiti, ac fideles: mul-*
ta tamen poſt ſuſceptam tutelam accidere poſſunt, vnde
e *in ſuſpicionẽ optimo iure vocẽtur.* e *† Sanè in vita pri-*
2 *uata vix ſatis perſpici poſſunt mores & ingenium homi-*
nis: verum ſi cuipiam imperium aut munus obuenit, tum
3 *demum apparet, quo quiſque ſit animo. † quod ſatis com-*
mune indicat prouerbium. Magiſtratus virum demon-
ſtrat. *Debet ergo Iudex pupillorum vtilitatem ſequi po-*
tius, quam vel teſtamenti ſcripturarum, vel eius, qui ex
f *inquiſitione datus eſt, circumuentum iudicium.* f
4 *b* Quid ſi patronus. *Occupatio eſt. † Dubitatur enim*
merito, an & patronus ſuſpecti poſtulari a liberto queat?
g *nam ſuſpecti vtique crimen infamię labem* g *inurit: &*
libertus famoſam actionem aduerſus patronum intende-
re prohibetur, propter debitam & perpetuam reueren-
tiam, quam patrono ob conſecutam libertatem exhibere
h *tenetur.* h *ergo nec eum, vt ſuſpectum, accuſare poteſt.*
5 *† Sed contrarium deciſum eſt, libertum ſcilicet, eiuſve fi-*
lium, patronum ſuum legitimum tutorem exiſtentem,
poſſe reum ſuſpecti agere; Nec obloquitur prædicta du-
bitandi ratio: quia hoc caſu patronus, etiamſi ſuccumbat,
infamis non efficitur, ſicut & in reliquis famoſis actioni-
bus patroni famæ parci ſolet. Quod quidem fiet, ſi nec in
ſententia cauſa exprimatur, nec in libello: cum ad libel-
i *lum in dubio ſentẽtia referatur.* i *Poterit quoque verbis*
ea conteſtatio temperari, vt illorum famæ conſeruandæ
6 *ratio habeatur: quod Aretinus tangit. † Communi verò*
ſententia ſi patronus, vel alius tutor legitimus remouen-
dus eſt, propter culpam remoueri poteſt. Sin propter com-
miſſum dolum, tunc omne negocium penes Iudicem reſi-
det: nam ſi pupillum grauiſſima aliqua iniuria afficere
ſuſtineat, puta ſi ei alimẽta deneget, eiuſve bonis inhiet,
tunc, vt ſuſpectus remouebitur, vel ad Præfectum quoque
K *Vrbis puniendus remittetur.* K *Sed ſi modicus videatur*
dolus, vel in re commiſſus exigua, debet illi curator ad-
l *iungi potius, quam, vt cum infamiæ nota* l *remoueatur.*

ADDITIONES.

a Sup.de ſatiſd.tut.in princ.
b Sup.de legit.agn.tut in prin.
c Sup.de Attilia.tut §.ſed hoc iure, & §.ſeq.
d l.3.§.non tantum, & §.etſi quis.hoc tit.
e l.8.in confirmando, & l.ſeq.de confir. tut.l.56.l.tres tuto. §. 1. de adm.tut.
f l.vtilitatem, 10.de conf.tut.
g §.ſuſpectus, inf eod.
h l 8.adoptiuum, §.1.ff de in ius vocando.
i l.18.vt fundus, comm diuid.
K l.3.§.tutor hoc tit. & l.1.§.item ſolent, de off.præf vrb.
l Per Ang hic Bart.eleganter in l.ſi tutor, hoc. tit. & in l.infamem, de pub.iudic.

§. Conſequens.

1 *Actio de ſuſpecto eſt quaſi publica.*
2 *Mulieres quoque ſuſpecti poſtulare poſſunt.*
3 *Iniuria facta vni, toti cognationi facta cenſetur.*
4 *Actio de ſuſpecto ciuilis eſt accuſatio, non criminalis.*

Cõſequens eſt, vt videamus, qui poſſint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendũ eſt, quaſi publicam eſſe hanc accuſationẽ, hoc eſt omnibus patere. Quinimo, & mulieres admittuntur ex Reſcripto Diuorũ Seueri & Antonini: ſed eæ ſolæ, quæ pietatis neceſſitudine ductę, ad hoc procedunt: vt puta mater, nutrix quoque, & auia: poteſt & ſoror. Sed & ſi qua alia mulier fuerit, quam prætor propenſa pietate intellexerit, ſexus verecundiam non egredientem, ſed pietate productam, non ſuſtinere iniuriam pupillorum, admittet eam ad accuſationem.

Subijcit, *qui admittantur ad hanc ſuſpecti accuſatio-*
1 *nem, † aitque hanc actionem de ſuſpecto quaſi publicam*
eſſe. vtitur autem improprietatis vocula quaſi *propterea*
quod propriè publica dici non poſſit, cum non ſemper con-
a *demnatus fidei & exiſtimationis labe aſpergatur:* a *qua-*
ſi tamen publica nuncupatur, tum propter publicæ vtili-
tatis & vindictæ cauſam, tum, quia cuilibet de populo hęc
2 *actio competit. † Quare & mulieres, tametſi ab alijs pu-*
b *blicis Iudicijs* b *arceantur, tamen ſi pupillis adultisve*
ſanguine coniunctæ ſunt, & ob pietatem moueantur, ad
illius criminis accuſationem admittendæ ſunt. Idque Diui
c *Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.* c *† Et ratio eſt in*
3 *promptu: quoniam quæ vni fit iniuria, toti illius cognatio-*
d *ni vel affinitati fieri intelligitur.* d *† Habet quidem hoc*
4 *Iudicium illud cõmune cum veris Iudicijs publicis, quod*
eius accuſatio pluribus pateat: hoc tamẽ diuerſum habet,
quod ſit ciuilis quædam, non criminalis accuſatio, ideoque
hoc Iudicium intentans, non tenetur ſe in crimen ſubſcri-
e *bere: vt nec in Turpillianum incidit, ſi ab actione* e *deſi-*
ſtat: nam eius eſt non criminalis ſed ciuilis ſemper inten-
f *tio,* f *quæ inſcriptionem non requirit: ſolum enim agitur,*
vt tutor remoueatur, licet in eum quandoque grauius ani-
g *maduertat* g *ex officio Iudex.*

ADDITIONES.

a §.ſuſpectus 2.inf.eo Bar.l 1.de pub.iud.
b l.1.de accuſat.l.1.§.pueritiam.de poſt.
c l.1.§.conſequens, hoc tit.
d l.lex Cornelia, in prin ff de iniurijs.
e l.1.§.ſuſpecti, ff ad Turpil.
f l.vlt.ff.de priua.delict.
g l.1.§.item ſolent, de of.præfect.vrb.

§. Impuberes.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Decidendi ratio.*
Ibi. 3. *Pupilli tutores ſuſpecti accuſare non poſſunt: ſecus in puberibus, quo ad curatores.*
4 *Conſanguineorum interuentus efficit, vt res præſumantur geſtæ ex vtilitate minoris.*

Impuberes non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare, puberes autem curatores ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpectos poſſunt arguere. & ita Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Exceptionem *ſeu limitationem ſuperiorum hic §. com-*
plectitur: quia impuberes non poſſunt tutores ſuos accuſa-
1 *re ſuſpectis. † Dubitandi cauſa erat: quia cum pupillus ma-*
ior infante, interueniente tutoris autoritate, poſſit de mor-
te patris, vel alio crimine publico accuſare, quando ſuam
a *ſuorumque proſequitur* a *iniuriam: videbatur quod & tu-*
2 *torem ſuum poſtulare ſuſpecti poſſet. † Contrarium ta-*
men aſſeritur, nempe, impuberibus non permitti tutores
ſuſpectos facere: ea fortè ratione, quia non niſi finita tutela
b *contra tutorem agitur:* b *vel potius propter iudicij vix*
3 *dum ſuborientis infirmitatem. † Sed adoleſcentes, qui ſub*
curatoribus exiſtunt, ad ſuſpecti accuſationem admitten-
c *di ſunt,* c *dũmodo ex conſilio neceſſariorũ & conſangui-*
4 *neorũ ſuorũ eam inſtituant. † Illorum enim interuentus fa-*
cit, vt res ex vtilitate minoris eſſe videatur: quia lex non
d *arbitratur eos coram ſuarum facilè amiſſuros.* d *Quo no-*
mine minor, cum necdum firmum animi iudicium ha-
e *beat,* e *illorum deliberationem & præſcriptum ſequi te-*
netur. Sed ſi coniuncti detrectent vel conſulere, vel conſen-
f *tire, vt curator ſuſpecti poſtuletur, poteſt* f *adultus Iudi-*
cis implorare officium.

ADDITIONES.

a l.2.§.pupilli, de accuſ.
b l.niſi finita, ff de tut.& rationibus diſtrah.& Ang hic.
c Concordat l.impuberib.7.hoc tit.
d Vt eſt in l tranſactionem, 35.C.de tranſact.
e Facit c.venerab.de off.delegati.
f Bart.in d.l.impuberib.& l.ſi cum dotem, §.eo autem, ſol.matr.

§. Suſpectus.

1 *Suſpectus tutor vel curator quis ſit.*
2 *Tutor qui necdum adminiſtrat, an, & quãdo vt ſuſpectus remoueri poſſit.*

Suſpectus autem eſt, qui non ex fide tutelã gerit, licet ſoluẽdo ſit, vt Iulianus quoque ſcripſit. Sed & ante quam incipiat tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſpectum remoueri, idem Iulianus ſcripſit: & ſecundum eum conſtitutum eſt.

1 Annectitur † *hic loci, quis dicatur ſuſpectus. Et quidem*
ſuſpectus tutor vel curatoris eſt, qui non fideliter, ſed im-
probè, & ex dolo malo in tutela verſatur: & is vt ſuſpe-
ctus, etiamſi ſoluendo ſit, remoueri poteſt. Non igitur ſuf-
ficit, ſi crimine ſuſpecti accuſatus, obijciat ſe ſoluendo eſſe,
ſeque finita tutela curave, de malè geſtis rationem reddi-
2 *turum. † Sed & is qui nondum adminiſtrationem attigit,*
quaſi ſuſpectos remouebitur. Illo tamen condimento præ-
dicta ſunt temperanda, vt qui ſe tutorem datum eſſe ex iu-
ſta ignorationis cauſa neſciuit, periculo eius temporis quod
a *ignorante ipſo elapſum eſt, non teneatur.* a *Sed ſi tutorẽ*
ſe conſtitutum cognouit, indubitatum eſt, quicquid inte-
b *rim pupillus detrimenti acceperit, ipſum luere.* b *Et hoc*
caſu, ſi nondum ſubijt adminiſtrationem, necdum vllo de-
creto iuſſus eſt, vt gereret, non remouebitur vt ſuſpectus.
Primum enim omnium vocari debet, atque etiam pigno-
ribus capitis compelli, vt tutelam gerat: & demum ſi hoc
facere detrectet, tanquam ſuſpectus poſtulandus, remo-
c *uendusque* c *eſt.*

ADDITIONES.

a l.pen.de peric.tut.
b l.6.quidam decedens, §.ſi de adm.tut.
c l.7.impub.§.ſi.hoc tit.& l.2.hoc tit.& l.2.& 3.C.eo.

§. Suſpectus, 2.

1 *Remotus propter dolum, vel culpam dolo proximam, eſt infamis: ſecus in culpa leui.*
2 *Patronus remotus non fit infamis.*

3 Dolus

Digitized by Google

3 *Dolus quid? & eiuſdem definitio a Labeone tradita, declarata.*
4 *Culpæ nomen generale: & quas habeat ſpecies.*
5 *Maius & minus diuerſas ſpecies non faciunt.*
6 *Culpæ duas tantum eſſe ſpecies.*
7 *Culpa ſimpliciter prolata, de leui accipitur.*
8 *Culpa lata alia verſutiæ, alia ignauiæ.*
9 *Culpa verſutiæ dolo comparatur.*
10 *Culpa verſutiæ quandoque dolus dicitur.*
11 *Ignorantia iuris an a lata culpa excuſet.* 12.

a Suſpectus autem remotus, ſiquidem b ob dolum, famoſus eſt: ſi c ob culpam, non æquè.

1 a Suſpectus. †*In hoc §. pœna ſuſpecti attexitur. Etenim is*
tutor, curatorue, qui propter dolum vel culpam dolo pro-
ximam remotus eſt, infamiæ notam incurrit: ex leui au-
tem culpa remotus, famam non proſtituit, ſed ſaluam re-
tinet. Et priori caſu remotus, tum demum infamis fit, ſi do-
lus, & ſic cauſa remotionis in decreto Iudicis exprima-
a *tur:* a *niſi ex dolo malo ſit poſtulatus: tūc enim opus eſt*
remouendi cauſam per Iudicem ſignificari, ſed nominis
b *infamia eū ſemper comitatur.* b † *Excipitur patronus,*
2 *qui ob reuerentiam a liberto ſibi debitam, infamis non ef-*
c *ficitur: vt &* c *ſupra diximus.*
3 *b* Ob dolum. † *Gellius Aquilius apud Cic. lib. 3. Offic.*
Dolum *definit, cum aliud agitur, aliud ſimulatur: quam*
definitionem tametſi Sulpitius & Paulus lib. 1. Sent. pro-
bent: a Labeone tamen reprehenduntur, & aliter ab ipſo
d *Dolus definitur,* d *nempe ita:* Dolus malus eſt omnis
calliditas, fallacia, machinatio, ac circūueniendū, fal-
lendum, decipiendum alterum adhibita. *In hac defini-*
tione pro genere ponitur calliditas, ſicut & fallacia & ma-
e *chinatio: & aliquādo ipſa res in ſe dolum* e *habet. Sequi-*
tur, ad decipiendum alterum: *& hæc eſt differentia doli*
mali propriiſſima, per quam diſtat a culpa. Quoties enim
ad hoc deſtinatur calliditas, vt alter deceptus lædatur cō-
trarius, toties eſt dolus malus verè admiſſus, ideoque ſcri-
f *bit* f *Vlp.* Qui alijs obfuerint, calliditate quadā. *Im-*
ponitur autem alicui occultè, hoc eſt, ita vt non intelligat
malitiam lædentis, duob. modis: Alias verborum adula-
tionibus, & tunc dicitur fallacia Varroni, à fando: alias
vero factorum technis, quam machinationem vocant.
Vtrunq; procedit ex recondita corrupti animi malitia cō-
tra ſimpliciores, nihilq; mali ſuſpicantes lucri turpis gra-
tia. Quocirca Vlp. Ne vel illis, *ait,* malitia ſua ſit lucro-
ſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa. *Et hinc apparet, quam*
eleganter Labeo dixerit: fallacia machinatio. *Nonnulli*
tamen breuius Dolum malum ſic definiunt, quod ſit omnis
malitiæ in alterius præiudicium adhibita.
c Ob culpam. *Scilicet leuem, aliud enim eſt, ſi ob latam*
g *culpam remoueretur, quia tunc famoſus efficitur;* g *cū*
h *hæc regulariter dolo comparetur.* h *Quia verò materiā*
culpæ Doctores huc congerunt, quæ admodum frequens eſt
i *in legibus, eandem & nos, Zaſij* i *noſtri veſtigijs inſiſtē-*
tes, paucis complectemur. Huius enim in hac re aſſertio cæ-
4 *teris longe verior eſt.* † *Eſt igitur culpa nomē generale,*
& ſuas habet ſpecies, latiſſimam, latiorem, latam, leuē, &
leuiſſimam. Sed certè ea quæ gradu intenduntur, ſpecifi-
cam differentiam nō recipiunt, per vulgatum dogma, quo
5 *dicitur,* † Maius & minus diuerſas ſpecies non conſti-
k tuere. k *Quod enim latioris culpæ interdum in iure fit*
mentio, pro lata accipiendum eſt, ea ratione, qua compara-
tiuū præpoſitiuo ſcribimus. Vt apud Virg. Triſtior, & la-
6 chrymis oculos ſuffuſa nitentes. *Expeditius igitur eſt,*
culpam in duas tantum partes diſtinguere, latam & le-
uem. Prior negligentiam habet extremè reprehenſibilem,
nempe, nulla diligentia tēperatam. Altera ſic definitur,
vt ſit negligentia, qua quis in reb. alienis, eam curam non
adhibet, quam cæteri patresfamilias ſolent, tametſi in ſuis
7 *minime diligentior ſit.* † *Quoties tamen culpa ſimpliciter*
l *in lege ponitur, pro ea accipitur, quæ leuis* l *eſt.* † *Lata*
8 *porro culpa in duo genera diuiditur, verſutiæ culpam &*
ignauiæ culpam. Priorem illi committunt, qui ex verſuto
& malo animo alienas res, affectata quadam improuiden-
m *tia, malignè vel negligunt,* m *vel diſſimulant,* n *cum in*
n n *rebus ſuis prouidi ſit ac diligētes. Culpa ignauiæ eſt,*
quæ ſupinam & inexcuſabilem negligentiam refert, vel
vitio naturæ parum perſpicacis, vel ex praua educatione
o *cōtractam, vt nimia* o *ſecuritas, nimia deſidia,* p *igno-*
p *rare quod omnes ciues ſciunt,* q *delictū facti proprij,* r
q *aut alieni errore,* ſ *aut prædio vitæ committere.* r † *Por-*
r *rò ex his duab. latæ culpæ ſpeciebus, ea quæ dicitur ver-*
ſ *ſutia, vbique dolo comparatur, pariq; iure cum dolo iuſto*
t *cenſetur, tametſi negligentiæ colore cōtegatur. Quid enim*
9 *intereſt, an manifeſtè dolo machineris, an ſub culpæ ve-*
u *lamēto ad dolum tēdas?* u † *Hinc eſt, quod ſæpenumero*
10 *Iuriſc. diſſolutam culpam, quæ verſuto animo ſubuolui-*
tur, dolum nominet: non quod lata culpa verè ſit dolus, ſed
ſchemate rhetorico: ſicut ſi Cic. laudaturus, non ſolum elo-
x *quentem, ſed ipſam eloquentiam nomines.* x *Lata verò*
culpa, quæ ignauiæ eſt, dolo nunquam æquiparatur, vt quæ
y *ſtultitiæ quam malitiæ plus habeat.* y *Si tamen id, quod*
culpatiore negligentia patratum eſt, ad delictum vel dam-
z *num alterius tendat, impune non remanet.* z *Eaque ra-*
tione, qui per laſciniam, citrà dolum, mortis cauſam præ-
a *buit, quinquēnium relegatus* a *eſt, & incendia per negli-*
b *gentiam admiſſa,* b *fuſtib. caſtigantur. Sed & ea quæ*
malo exemplo, citra dolum, abortionis poculum dederat,
c *exilij pœna damnatur.* c *Suntq; multa alia in iure paſ-*
11 *ſim exempla.* † *An autem ignorantia iuris, a lata culpa*
d *excuſet? tractat hoc loco Accurſius & Bar.* d *alibi. Pu-*
tat vterq; nō excuſare, maximè ſi ius certum ſit & limi-
tatum. Sed diſtinctione neceſſaria ea res temperanda eſt.
Aut enim quæritur, an iuris ignorantia noceat, aut an in
culpam latam incidat? De primo res eſt expedita, quod in
lucris ea nocet, maximè ſi Iuriſconſultorum copiam, ha-
e *bere, aut ſua prudentia quiſpiam inſtructus eſſe potuit:* e
f *in damnis verò ea ignorantia in vniuerſum non nocet.* f
12 † *Super altero certi caſus admittendi ſunt, in quibus igno-*
g *rantia* g *iuris latæ culpæ adſcribi poſſit, vt in iuris natu-*
ralis, vel diuinorum præceptorum ignorantia, & eorum
h *quæ ſunt prohibita, quia* h *illicita. Sed & Doctores iuris*
in latam culpam, & dolo proximam incidunt, ſi ius in
i *quo verſantur, ignorauerint,* i *itē & hi, etiamſi ſint li-*
terati, qui negocia habent vel iudicialia, vel quæ iuris
k *ordinem exigunt, & ius ignorāt,* k *ſiue illi ſunt Iudi-*
ces, ſiue litigantes. Si tamen iuſta aliqua cauſa defen-
duntur, vel quia Iuriſperitorum non erat copia, vel quia
ex ſtatutis & conſuetudinibus, rectiſque alijs moribus ſe
fundant, ignorantia iuris culpam non habet. Extra præ-
dictos caſus, iuris ignorantia latæ culpæ non attribui-
tur.

ADDITIONES.

a l. 4. hæ enim. hoc tit.
b l. & cum. C. de tu. vel cur. qui non ſatiſd. & arg. l. ſi ex teſt. 20. de excep. rei iud.
c § Oſtendimus ſup eod.
d l. 1 ff. de dolo malo.
e l. 36. ſi quis cum aliter, de verb. oblig.

f l. 1. in princ. de dolo malo.
g l. impuberib. §. ſi fraus. ff. hoc tit.
h l. 1. §. hæc actio. l. 1. ſi menſ. falſ. mo. di. & l. 33. quod Nerua, ff. de poſ.
i In ſuis ſingu. intel.
K ff. de fund. inſtr. l. ſi is cui, quemad. ſeruit. amit.
l Fac. l. 24. contractus, inſ. de reg. iur.
m Exempla in l. 29. ſi fideiuſſor, §. hoc idem. ff. mand.
n l. 1. §. 1. verſ. ſed etſi id egi de act. empt.
o l. 6. nec ſupina in fi. de iur. & fact. ignor.
p l. 3. plurimum, in fi. ff. eo de iuris & facti ign.
q l. 9. reg. §. ſed facti. e. tit. l. latæ, 223. de verbor. ſign.
r l. 1. in fi. de abigu.
ſ l. 2. §. ſi publicanus, ff. vi bon. raptor.
t l. fin. §. ſi quis autem, de bo. cor. qui ante, &c.
u Facit d. l. ſi fideiuſſor, la 1. ff. mandati.
x Vt d. l. quod Nerua, l. magna. 226. de verb. ſign.
y Tex. l. mulier. 22. §. ſed etenim ad Treb. de hac loquitur d. l. latæ, de verb. ſing.
z Text. not. l. 1. C. ſi aduerſ. delictum.
a In l. 4. lege. §. 1. ff. ad l. Corn. de Sicarijs.
b l. 4. §. & quia plerumque de offic. præf. vrb. l. qui ædes. 9. l. ſi fortuito, de incend. ruina, naufrag.
c l. 38. ſi quis aliud, 2. §. qui abortionis, ff. de pœn.
d In d. l. quod Nerua.
e l. regula, §. ſed iuris, de iuris & fact. ign. l. vi bonorum, in fi. vbi gl. de bo. poſſ.
f Liuris de iuris & facti ign.
g l. venia, C. de in ius voc. gl. c. non eſt ſine culpa, de reg. iur. li. 6.
h l. 13. extat, De eo, quod met. cau. l. mil. §. pen. de re milit.
i l. 2. §. Seruius, de orig. iur.
K Arg. l. ſicut, inf. C. de præſcr. 30. an.

§. Si quis autem.

1 *Poſtulatio ſuſpecti, adminiſtratio interdicta eſt ipſo iure. 2.*
3 *A quo tempore interdicta ei dicatur adminiſtratio.*
4 *Accuſatio ſuſpecti in hæredes tutoris non tranſit. 5.*

a Si quis autem ſuſpectus poſtulatur, quoad cognitio finiatur: b interdicitur ei adminiſtratio, vt Papiniano viſum eſt. Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fuerit, poſteaquam tutor vel curator deceſſerit: c extinguitur ſuſpecti cognitio.

a Si quis. *Quoniam ſupra* a *dictum eſt, omnis generis tutores de ſuſpecto teneri, iam ſubijcitur, quatenus teneatur*
1 *† nempe, accuſatione ſuſpecti ſemel mota, tutor ſtatim cogitur ſe abſtinere a tutela, nec ad eam regreditur, niſi finita cognitaque cauſa ſuſpecti.*
2 b Interdicitur. † *Et quidem ipſo iure, adeo vt nec Iudi-*
b *cis interdictione opus* b *ſit: niſi de facto adminiſtrare pergat. quo caſu Iudex eum abſtinere iubebit. alio tamen*
c *interim eius locum ad adminiſtrandas res ordinando,* c
3 *† Sed a quo tempore cenſetur ei interdicta adminiſtratio? Reſpondeo, a tempore litis conteſtationis, & non ante, vt Angel. recte cenſuit. Unde conſequitur, ante litem conte-*
d *ſtatam tutori vtiliter ſolui.* d
4 c Extinguitur. † *Nec in hæredes tutoris tranſmittitur:* e
e *idque ad exemplum aliarum famoſarum actionum, & criminalium accuſationum, quę regulariter in hæredes defuncti paſſiuè non tranſeunt, excepto perduellionis, ſiue*
f *læſæ maieſtatis crimine.* f *† niſi forte hæc ſuſpecti accu-*
5 *ſatio non ſolum propoſita fuerit, vt remoueretur tutor, ſed vt etiam multaretur ad pupilli vtilitatem. Nam hoc caſu licet, tutore etiam mortuo, illud commodum pecuniarium perſequi, dum lis eo viuente conteſtata fuerit.*

ADDITIONES.

a In d. §. oſtendimus, ſup. eo
b l. 14. quod ſi forte, §. ſunt quidam, ff. de ſol. Ang. hic.
c l. cum quem, C. hoc tit.
d Ang. in d. l. quod ſi forte, §. 1.
e l. pen. §. pen. ff. eod.
f l. vlt. ff. ad l. Iulia. maieſtat.

§. Si quis tutor.

1 *Tutor omittens alimenta pupillo a Iudice decerni, vt ſuſpectus remouetur.*
2 *Alimenta pupillo arbitrio Prętoris decernuntur.*
3 *Pupillus quare in poſſeſſionem bonorum tutoris mittatur, ſi alimenta decerni negliget.*

a Si quis tutor copiam ſui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur: cauetur epiſtola Diuorum Seueri, & Antonini, b vt in poſſeſſionem bonorum c eius pupillus mittatur; d & quę mora deteriora futura ſunt, e dato curatore f diſtrahi iubentur. Ergo vt ſuſpectus remoueri poterit, qui non præſtat alimenta.

a Si quis tutor. *Hic §. Ex Vlpiano* a *deſumptus eſt,*
1 *† docens tutorem, tametſi alias ex fide tutelam adminiſtrantem, vt ſuſpectum a tutela repelli, ſi dolo & non iuſta de cauſa abſit, & de induſtria omittat certa alimenta pupillo a Iudice deſignari. Nam hoc omnino fieri debet, vt tota pupilli facultas ita extendatur, quo is quot annis certam pecuniam ex facultatibus (ſalua tamen patrimonij ſubſtantia) pro educatione percipiat, idque propterea, ne temere de ſorte cadat, & ad paupertatem redigatur.*
2 *† Quod Iudex petente tutore, diligenter curare debet pro ſuo arbitrio, perſpecta circumſtantia, cum perſonæ pupil-*
b *li, tum facultatum* b *eius.*
3 b Vt in poſſeſſionem. † *Non quidem vt pupillus inde alatur, ſed vt ex bonis tutoris pupillo cautum ſit, vnde damna repoſcat, ſi forte de ſorte ſuarum facultatum, dum certi ſumptus pro alimentis ei non ſunt conſtituti ceciderit.*
c Eius. *Subaudi, tutoris negligentis.*
d Et quæ mora. *Id eſt, quæ res ætatem & moram ferre non poſſunt.*
e Dato curatore. *Qui etiam alimenta pupillo de ipſius pupilli bonis præſtat.*
f Diſtrahi iubentur. *Ne ſcilicet pereant, nam bonus paterfa. verſari in pupilli bonis debet, ſicut in ſuis.*

ADDITIONES.

a l. tutor quoq; §. tut. ff. hoc tit.
b l. 3. ius alimentorum, ff. vbi pup. educ. deb. l. 1. C. de ali. pup. præſtand.

§. Sed ſi quis.

1 *Tutor præſens ſi mendaciter deneget pupillo alimenta decerni poſſe, quomodo puniendus.*
2 *Quæ ſit inter mendacium dicere, & mentiri differentia.*

a Sed ſi quis præſens negat propter inopiā alimēta poſſe decerni: ſi hoc b per mendacium dicat, c remittēdū eū eſſe ad Præfectū Vrbis puniēdū, placuit: d ſicut ille remittitur, qui data pecunia miniſterium tutelæ acquiſierit, vel redemerit. e Libertus quoque ſi fraudulenter tutelā filiorum vel nepotem patroni geſſiſſe probetur, ad Præfectum remittitur puniēdus.

a Si quis *quæ in præcedenti §. dicta ſunt, tum obtinent, quando tutor dolo latitat, & cum poſſet ſui copiam facere, non venit, & omittit, ne pupillo alimenta decernantur.*
1 *† Secus verò eſt, ſi tutor præſens id non palam omittat, ſed alias affirmet pupillo propter tenuitatem ſuarum facultatum alimenta conſtitui non poſſe. Non tunc ita demum crimine ſuſpecti tenetur, ſi liqueat illum mentitum fuiſſe: idque propterea, quia laborem effugere contendit;*
2 *quare tunc a Iudice puniri debet. † Cæterum, quid mendacium dicere, & mentiri differant, Gellius lib. 11. cap. 11. explicat, cuius differentię ratio hic non habetur.*

Per

b Per mendaciũ. *Si mentitus fuerit: nam ſi iuſta aliqua ratione motus, ſic opinetur, hoc ipſi obeſſe non debet.*

c Remittendum. *Non enim ſimpliciter quaſi ſuſpectus remouebitur, ſed quia grauiori animaduerſione indiget, quam vt ſufficiat ei ſuſpecti infamia, ideo remittetur ad Præfectum Vrbi puniendus, ad quem, ſcilicet pertinebat omnium criminum cognitio, & animaduerſio. Sed qua pœna? Ea nimirum, qua ſolent affici, qui vel nummis datis occuparunt, vel accepto præmio operam dederunt, vt non*
a *idoneus tutor alicui daretur.* a

d Sicut ille. *Colligit a ſimili.*

e Libertus. *Amplificatio ad præcedentia: nam quę paulò ante diximus, procedunt etiam in liberto fraudu-*
b *lenter tutelam patroni ſui* b *gerente: cui grauior etiã pœna infligi debet, ob ſuam ingratitudinem acceptæ libertatis a ſuo patrono &c.*

ADDITIONES.

a l. 3. §. tutor, hoc tit. iuncta l. 1. §. item ſolent, de off. præf. vrb.
b l. libert. hoc tit. & l. 1. C. eod.

§. Nouiſſimè.

1 *Tutor ſuſpectus etſi ſatiſdationem de indemnitate offerat, tamen remouetur.*

Nouiſſimè autem ſciendum eſt, eos qui fraudulẽter tutelam adminiſtrant, *a* etiamſi ſatis offerant, remouẽdos eſſe à tutela: quia ſatiſdatio tutoris propoſitum maleuolum non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari facultatem præſtat.

1 *Annectitur amplificatio ad totum titulum.* † *Adeò enim tutor fraudulenter tutelam adminiſtrans, eoque nomine ſuſpectus, a tutela repellitur, vt etiamſi ſatiſdet, ta-*
a *men, non ſit audiendus, propter fidem ſemel fractam.* a *Lex enim præſumit, tutorem ſemel improbè adminiſtrãtem, indies magis improbè adminiſtraturum &, vt Iuſtinianus grauiter ait, ſatiſdatio propoſitum maleuolum tu-*
b *toris non mutat, ſed diutius graſſandi facultatem* b *præſtat.*

a Etiam ſi ſatis offe. *Immò etſi iam ſatiſdederint, nam*
c *pupillo magis expedit rem ſuam ſaluam* c *eſſe, quam ta-*
d *bulas cautionis habere, aut incertũ eius euentum* d *expectare.*

ADDITIONES.

a Tex. eſt ſimilis in l. ſuſpectus, & l. qui ſatiſdatio. ff. hoc tit.
b Concor. c. 2. §. 1. & ibi gl. fin. de ſeq.
c l. ſuſpectus fieri, hoc tit. l. plus cautionis, de reg. iur.
d l. pupillo, ff. quod fal. aut. tut.

§. Suſpectum.

1 *Tutor ob paupertatem non eſt remouendus: fallit, vt num. 2.*

Suſpectum & eum putamus, qui morib. talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Enimuerò, tutor vel curator, quãuis pauper ſit, fidelis tamen & diligens, *a* remouendus non eſt quaſi ſuſpectus.

a Occupatio *eſt ad ea, quæ ſupra* a *dicta ſunt. Dubitari enim poterat,* † *nũquid tutor paupertate laborãs, tãquã ſuſpectus, repelli à tutela debeat? Et Imperator eum non eſſe repellendum determinat: idq; ex definitione ſuſpecti probat. Suſpectus enim eſt, cuius fides improbis ipſius moribus ſic contaminata eſt, vt meritò ſuſpicionem fraudis*
2 *præbeat.* † *Sed pauper tutor, niſi fraudulenta in rebus pupillaribus vel callida eius conuerſatio ſuſpicionem illi moueat, & niſi alias fraudulenter tutelam gerat, paupertatis*
b *occaſione ſuſpectus iudicari non debet.* b *Sic ergo non nocet aliquem pauperem eſſe, dummodo alias ſit bonæ fidei homo, & talis, qui nihil cupiat pupillo detrahere, quod in*
c *ſe* c *transferat. Idque eſt, quod* d *ſupra adnotaui, ſuſpe-*
d *ctum tutorem non ex facultatib. argui, ſed potius ex male-*
e *uolo propoſito, callidaque* e *conuerſatione.*

a Remouendus non eſt. *Nempe a tutela, quam incępit adminiſtrare. Cæterum, ab initio poſſet impedire paupertas, ne quis ad tutelam admitteretur, non quidem quaſi ſuſpectus, ſed ſi ob inopiam non poſſet ſatiſdare, rem pupilli ſaluam fore: quo caſu non repellitur velut pauper, ſed tanquam is, qui non ſatisdat, cum ſatiſdare debeat.*

ADDITIONES.

a §. Suſpectus, 1. ſup. eod.
b l. 13. ſi creditores, ff. de priuil. credit.
c l. ſcire oportet §. cum reliquis, ff. de tut. & cur. datis, &c. l. ſuſpectum, ff. hoc tit. & d. l. ſi credit.
d ad rub. huius tit.
e l. 3. §. nunc videamus, ff. hoc tit.

Inſtitutionum Primi Libri Finis.

Digitized by Google

IOACHIMI MINSYNGERII A FRVNDECK, I. C.

SCHOLIA IN LIBRVM SECVNDVM Inſtitutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

In Rubricam.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Duo tantum eſſe Iuriſprudentiæ principalia capita, dominium & obligationem.*
3 *Dominiũ quare (Rē) dixerint Inſtitutionum Architecti.*
4 *Dominium definitur.*
5 *Definitionis dominij explicatio.*
6 *Dominiũ de reb. incorporalib. impropriè tantũ dicitur.*
7 *Actor dominum fundi ſe aſſerens, ſi de vſufructu probet, obtinebit.*
8 *Verba impropriãda, vt ſuſtineatur libellus.*
9 *Duo effectus dominij. 25.*
10 *Lex plerunque impedit dominij effectum, vt in marito, & pupillo.*
11 *Conuentio quandoque dominij effectum probibet.*
12 *Dominij primæua cauſa, eſt ius naturale.*
13 *Diuiſio rerum naturæ conſentanea.*
14 *Dominium cauſam habet, & ius gentium & ius ciuile.*
15 *Dominij partes & ſpecies.*
16 *Dominium directum & vtile explicantur.*
17 *Vtilis dominij ſubdiuiſio.*
18 *Plenum dominium.*
19 *Dominium in ſpe.*
20 *Dominium per anticipationem.*
21 *Dominium quod habet vſufructuarius.*
22 *Dominium ſummum, ſeu maius.*
23 *Dominium honoris cauſa.*
24 *Dominij affinia.*
26 *Quod ſit dominii contrarium.*
27 *Quę res ſub dominium noſtrum non veniant.*
28 *Quibus modis dominium iam ortum perimatur.*

1 QVONIAM † Imperator perſonæ tractationẽ ſuperiore libro abſoluit, ſequitur nũc ad primũ & potiſſimũ vniuerſi iuris caput, nẽpe dominiũ accedit.
2 † Sũt.n. vt ſup. lib. 1. diximus, duo tantũ propria et particularia Iuriſprudẽtiæ capita, videlicet dominiũ & obligatio: ad quæ reliqua cũa quæ in legib. ſunt referuntur. Nã ſunt vtriuſq; capitis vel partes, vel ſpecies, vel cauſæ efficiẽtes, vel effectus, vel affinia ſiue cognata, vel contraria, (quod mox in Dominio docebimus) exceptis circũſtantiis, quæ
3 & illa & iſta variãt. † Illud ergo primã iuris caput, nẽpe
a (Dominiũ,) Caius, a & barũ Inſtitutionũ architecti (Rē) appellant, verũ ſatis obſcurè. Quid.n. in vniuerſa rerũ natura non eſt res? id vero ſic accidit. Quia partiũtur res incorporales & incorporales. Et cũ res corporales (pauculis exceptis) veniant in dominiũ noſtrũ, tradunt ipſi modo iure gentiũ receptos, ac iure ciuili introductos, quib. dominiũ acquiri; poſſit. Cæterũ, de altero capite, nẽpe, Obli-
b gatione, lib. 3. tractabitur. b Quia ergo hoc loci de dominio, & modis acquirendi dominii, futura eſt diſputatio,
4 e re fuerit, quid ſit dominiũ, declarare. † Eſt aũt dominiũ ius de re corporali perfectè diſponendi, aut vẽdicandi, niſi lex vel cõuentio obſiſtat. Hæc definitio plenior eſt ea, quã
c Bar. c tradidit, ab effectu ſumpta, continet.n. effectũ ſiue officiũ rei, quæ definitur, cuius generis ſunt multæ definitio
5 nes in Legib. † Explicemus hãc definitionẽ verbis popularibus, & craſſe. Dominiũ eſt ius, i. legitima facultas, ſicut & poſſeſſio eſt ius, item obligatio, vſusfructus, actio, ius in re, & ſimilia. Qđ ergo ſit ius, genus eſt in definitione. Adijciẽdæ ergo ſunt differentiæ. Prima
6 differẽtia eſt, de re corporali, quia † rerũ incorporaliũ nul
d lum eſt proprie dominiũ, d vt ſeruitutũ, poſſeſſionis, obligationis. Impropriè tamen accipiẽdo dominiũ, res quoq;
f incorporales, ſeu iura dominii noĩe cõprehẽdũtur. f hacq; rõne quis uocari poteſt, dominus ſeruitutis, vſusfructus, poſ
7 ſeſſionis. † Quare ſi in libello actor ſe alicuius fundi domi-
g nũ dixerit, & de vſufructu tãtũ probet, obtinebit, g quia interpretabitur eũ de ipſius vſusfructus dominio intellexiſ
8 ſe. † impropriè.n. verba accipi debent, ad libellũ ſuſtinen-
h dum. Idque Doctores h cõiter tradunt. Quod adeo verũ eſt, vt ſi libellus cõplectatur duas vias, vnam cõpetentẽ, alterã incompetentẽ, adhuc procedat libellus ſuper cõpetẽ
i ti i ſatis n. eſt, libellũ ex vna parte ſuſtentari poſſe, maxime ſi conſiſtet de iuſtitia cauſæ, quo caſu ineptitudo libel
K li ẽt in K Camera Imperii non attẽditur. Addidi perfecte diſponẽdi primũ, ut hæc differentia poſſeſſionẽ ſecularẽ,
9 quæ dicitur eſſe ius inſidendi: † deinde quia primũ officium ſiue effectus dominii eſt, perfectè diſponere de ea re, cuius
l quis eſt dominus: l quod tũ locũ habet, ſi rei copia penes
m aliquẽ m ſit. Nã ſi rei copia abſit, tunc domino rei vendicatio cõpetit, qua petit rẽ ſibi reſtitui, quã ſuã eſſe aſſerit, vel naturali vel ciuili iure. Et hoc alterũ eſt officiũ ſiue effectus dominii, nẽpe, vẽdicare: Ideoq; dixi in defini-
10 tione, aut vẽdicãdi. † Poſtremo dixi, niſi lex obſtet, propter pleraſq; perſonas, quæ vtcunq; ſint rerũ ſuarũ domini, tamẽ non habẽt ius agẽdi, ſiue diſponẽdi de rebus ſuis pro arbitrio, quia lex ius ipſis dominii eſſ. ctũ impedit, adducta rõnib. & cauſis legitimis. Sic maritus, tametſi præ
n dii dotalis ſit dominus, lege tamẽ Iulia n alienare prohibetur. Itẽ pupillus ſine autoritate tutoris, vel decreto Iudi
o cis alienare vetatur propter ætatis imbecillitatẽ & iudi-
11 ciũ o fragile. † Dixi vel Cõuẽtio, quia pignoris debitor,

vtcunque

vtcunque ſit dominus pignoris, illud tamen propter con-
p nentionem creditore initã nõ poteſt alienare. p † Cauſa
12 efficiẽs dominij eſt, ipſũ ius naturale. Et vt intelligas, quo
modo exigẽda ſit huiuſmodi cauſa ad naturã, aduertendũ
eſt. Cũ poſt originis peccatũ tanta eſſet hominum improbi
tas, vt nõ poſſent rebus communiter vti, & naturale iudi-
ciũ facile ſentiret, fieri nõ poſſe, vt homines inſatiabili qua
dã cupiditate corrupti, fruerentur cõmuniter rebus omnib.
dictaretq; ratio, iniquum videri quod ignaui & deſides
alieno alerentur labore: cum quẽlibet deceat in ſudore vul
13 tus ſui comedere panem ſuum. † Quare naturales ratio
ſuaſit, vt ſingulis rebus certa & diſtincta conſtituerentur
dominia, vt vnuſquiſque ſuum teneret: alias enim nulla
pax & tranquillitas in ſocietate hominum retineri poſ-
ſet, ſi permitteretur communio, ſecundum quam raperet
q quilibet & abuteretur ſuo arbitrio alienis. Hinc Ariſt. q
rectè ſentit, diuiſionem rerum naturæ conſentaneam eſſe
quod affirmat etiam Decalogi præceptum. Ne furtũ fa-
14 cias: quod non poteſt eſſe, niſi rei alienæ. † Verum hodie
acquiritur dominium tam iure gentium, quam iure ciuili:
ſicque cauſas habet, & ius gentium, & ius ciuile: nempe,
modos acquirendi dominij, qui partim a iure gentium, par
15 tim a iure ciuili introducti ſunt. † Dominium partes ha-
r bet duas, ſcilicet vſumfructum & proprietatẽ r ſpecies
16 item duas, directũm dominium, & vtile. † Directum eſt
ſine fructu, cum ſpe tamen conſolidationis: quale eſt, quod
habet dominus feudi emphyteuſi ſoli. Vtile dicitur, quod
cum fructu eſt: quale habet vaſallus, emphyteuta, ſuperfi-
17 ciarius. † Bart. ſ vtile dominium ſubdiuidit: Nam alte
ſ rum non agnoſcit directum dominium: (ſic enim intelligi
vult, quod opponitur directo dominio) quale eſt quod per
vſucapionem longi temporis, ſiue præſcriptionem acquiri
tur. Alterum eſt, quod ſubeſt directo dominio, ſiue quod
agnoſcit directum: quale habent emphyteutæ, vaſalli, ſu-
t perficiarij. Quæ diſtinctio an vera ſit, infra ſuo loco t tra-
18 ctabimus. † Cæterum qui vtrunq; dominium habet, is
plenum dominium habere dicitur: vt eſt in omnibus bonis
allodialibus & hæreditariis. Sed præter has dominij ſpe-
cies poſſunt etiam aliæ conſiderari, duas eleganter Alcia
n tus u libro 2. παρέργων pertractat: † quale eſt dominium
19 in ſpe, quod Alciatus x appellat κατὰ ἐλπίδα vt cũ lex
x filiumfam. rerum paternarum dominium vocat: vnde &
y ſui hæredes dicuntur, tãquam ſibi ipſis ſuccedant y erãt
20 enim viuẽte quoq; patre domini. † Item dominium quod
κατὰ προῖκα, id eſt, per emancipationẽ dicere poſſimus:
z vt cũ mulier rei ſui in dotem traditæ domina z dicitur.
Futurum enim eſt, vt ei dos ſua reſtituatur, validiusque
eſt eius, quam filiifam. ius, ipſa enim propter tale domi-
nium, tanquam locuples ſit, non aſtringitur ad cautionem
a iudicio ſiſti, cum filiusfam. adſtringatur. a † Item domi
21 nium quod vidua habet, quam maritus relictis liberis de-
cedens, in teſtamento iuſſit eſſe dominam vſufructuariã,
adminiſtrationem. Dominium enim illud εἰκονικὸν & ima
b ginarium eſt: cum ex vulgari b conſuetudine, eam ſolũ,
in domo præeminentiam conſequatur, quam in viuente ma
rito habebat: ideoque ad alimenta tantum contrahitur.
22 Eſt igitur & hoc dominium σχηματιζόμενον, † eſt denique
& aliud dominium, quod ſummum ſeu maius vocant;
quędam ſcilicet maieſtas, cuius obſeruationem fœderati
c ſupremo principi, vel Reipub. c debent. cuius dominij
d effectus plures Guido d Papius refert. † Solebant & ve-
23 teres honoris cauſa dominum aliquẽ dicere: vt cum Ne-
e ſennius e ad Paulum ſcribens. Ex facto, inquit, domi-
ne talis ſpecies incidit. Sic & mariti vxores ſuas &
24 maritos illę dominos quandoque appellant. † Expedui de
ſpeciebus dominij, videamus quæ ſint eiuſdem affinia ſiue
cognata. Affine autem ſeu cognatum appello, quod cum
reipſa aliquam habet ſimilitudinem. Neque tamen vnũ
eſt aliud. Habet ergo dominium duo affinia, videlicet
quaſi dominium, & ius in re ſpecificũ. (falſum enim
f eſt quod Bar. f quaſi dominium tradit ſpeciem dominij
g eſſe, ſicut g alibi dicemus.) Quaſi dominium habet is,
qui bona fide, & ignorans, ex iuſta cauſa, accepit rem ali-
h quam ab eo qui non ſit dominus. h Ius verò in re ſpecifi
cum habet creditor, ſiue pignoris, ſiue hypothecæ. Item
is, cuius perſona vel cuius prædio debetur ſeruitutis: deni-
que & is, qui tantum habet retentionem, hoc eſt, exceptio
i nem, non actionem. i † Officia vero ſiue effectus, domi
24 nij duos eſſe, paulo ante in definitione diximus. Primum
vt perfectè diſponam de ea re, cuius ſum dominus: modo
adſit rei copia. Deinde, ſi rei copiam non habeam, vt poſ-
ſim eam vendicare, atque actione reali experiri, niſi lege
26 aut conuentione prohibear. † Habet denique & domi-
nium ſuum contrarium, quod ſcilicet vel impedit domi-
nium oriri, vel ortum perimit, ac tollit. Sic dominij con-
trarium tractatur, ſi ſtipulatori tradatur res ſacra ſancta,
K religioſa, liber homo, aut etiam huiuſmodi res legatur. K
Et ad hunc modum Iuſtinianus in hoc libro tractaturus
dominium, orditus eſt à contrario, perſtringens eas res,
27 quæ ſub dominium noſtrum non veniunt. † quales ſunt
res communes, publicæ, Vniuerſitatis, ſacræ, religioſæ
& ſanctæ, & ſic apparet, res ſingulorum tantum nobis
acquiri, prædictas autem nullo modo dominio noſtro ſubij-
28 ci poſſe. † Quod vero ad alterum attinet, dominium
amittimus traditione, id eſt datione: hoc etenim modo
l transfertur. l Item vſucapione directum, præſcriptione
longi temporis vtile dominium transfunditur, quanquam
m Alciatus m etiam directum præſcriptione acquiri con-
tendat. Rurſus ſi rem habeamus pro derelicto, dummodo
poſſeſſionem non retineamus: neque enim ſolo animo do-
n minium quod ſuperiorem non agnoſcit (quales habet is,
qui longo tempore præſcripſit) iiſdem modis diſperit, quid
directum. Vtile verò quod ſuperiorem agnoſcit (quale
habet feudatarius & emphyteuta) difficilius deperditur,
quod ſapiat, iuxta ſententiã Bartoli, naturam obligationis.

ADDITIONES.

a l.1. de ſtatu hominum.
b inf. de oblig.
c In l.17. ſi quis vi, §. differentia, de acq. poſſ.
d l. rectè dicimus, 25. de verb. ſign.
e Vt accipitur in l.3. qui vſumfructum, ff. ſi vſusfruct. pet.
f d.l.3. ff. ſi vſusfructus pet. l.15. ſemper, §. hoc interdicto. ff. quod vi aut clam.
g Alex. l.12. naturaliter, § nihil commune, de acq. poſſ.
h Ian. in c. conquærente, de offi. ord. & c. examinata, de iudic.
i Panor. & Ant. de Butr in d.c. examinata. Rom. conſ. 105. Zaſ. in l. ſi cum nulla, de re iudic.
K Dixi Cent. 4. obſeru 5. in Imper. Cameræ obſerui.
l l.33. in re mandata, C. mandati.
m Bart d.l. ſi quis.
n inf quib. alie. licet vel non, in princip.
o ſup. de auth. tutor. per totum, & §. nunc admonendi, inf. quib. alie licet vel non.
p § contra autem, inf. quib. alie. licet vel non.
q lib. 2. Politic.
r l.3. ff. de vſufr.
ſ l.8. ſi quis emptionis, C. de præſcr 30. ann.
t Sub tit. de vſucap.
u Cap 15.
x ibidem.
y §. ſui autem inf de hær. qualitate & differ.
z l.30. in rebus, C. de iure dotium.

Digitized by Google

a l.15.ſciendum,§.ſi fundus,qui ſatiſd.cogantur.
b Auth.hoc locum,C.ſi mulier ſecundo nub.
c l.non dubito de capt.& poſtlim.reuerſ.
d quæſt.95.
e l.Neſennius,12.ad l.Falc.
f in l.ſi minor,§.vlt.de euict.
g §.namque ſi cui,inſ. de act.
h Dicam in §.ſi quis a non do.inſ.hoc tit.
i l.11.& non tantum §.veniunt.de pet.hære.l.ſi in omnium.de actio.De hoc ad fi.tit.inſ.de ſer.vtil.ager.
K inſ.de inutilibus ſtip.
l l.traditionib.C.de pact.§.per traditionem,inſ.tit.noſtro.
m d.l.traditionibus.
n d.l.ſi quis vi.§.differentia.

DE RERVM DIVISIONE, & Acquirendo ipſarum Dominio. Tit. I.

In princip.tit.

1 *Hic titulus ex duobus ff tituli compactus eſt.*
2 *Diuiſio huius tituli.*
3 *Diuiſio rerum prima.*
4 *Seruitus an dicatur in bonis noſtris eſſe.*
5 *Patrimonij vocabulum generaliter acceptum quid contineat.*
6 *Meorum & Tutorum appellatio.*
7 *Patrimonij ſtricta & propria ſignificatione nomina non continentur.*

Superiore libro de iure perſonarũ expoſuimus:modo videamus de rebus quæ vel *a* in noſtro patrimonio,vel extra patrimonium noſtrũ habentur. Quędã enim naturali iure communia ſunt omnium, quædã publica, quædã Vniuerſitatis,quædã nullius,pleraq; ſingulorum *b* quæ ex varijs cauſis cuique acquirũtur, ſicut ex ſubiectis apparebit.

PRAEDICTIS ita in modum præuia cuiuſdã inſpectionis prælibatis,accedamus ad primum huius libri
1 *titulum,* † *qui ex duobus Pandectarum locis compactus, continuatusque eſt.quorum alter eſt* de rerum diuiſione,
2 *alter* de acquirendo rerum dominio.† *Sicque duas partes complectitur, quarum priore ponuntur qualitates & diſcrimina rerum,in altera quatenus nobis ipſæ res earũque dominiũ iure gentium acquirantur. Nam de acqui-*
a *ſitione iuris ciuilis infra* a *ſubijcitur.Primum igitur Iuſtinianus diuidit res,vt deinde colligat,quæ res poſſint do-*
3 *minio noſtro ſubijci,& quæ non poſſint.*† *Eſt autem prima diuiſio breuis quidem illa, ſed quæ ſequentium diuiſionum ſemina ſuppeditat,quædam res in patrimonio noſtro computãtur,quædam extra patrimonium,bonaque noſtra*
b *ſunt. Huic diuiſioni æquipollet ea, qua Paulus* b *Iuriſconſultus vtitur* Rerum,(*inquiens*)aliæ ſunt diuini iuris,aliæ humani.*Cæterum,quod hæc diuiſio propter reales ſeruitutes inſufficiens a pleriſque aſſeritur, propterea*
c *quod hæ nec in bonis,nec extra* c *bona ſunt, nihil aduer-*
4 *ſatur.* † *Tametſi enim propria ſignificatione ſeruitutis, ea non dicatur in bonis noſtris eſſe, cum ſit accedens, non per ſe ſubſiſtens, ſed alteri inhærens,nẽpe,prædio,ita,nec*
d *alienari poſſit ſine prædio:* d *large tamen loquẽdo,ſeruitus etiam dicitur in bonis noſtris eſſe, cum pro ea aſſeren-*
e *da,etiam habeamus actionem directam,vel plerumque* e *vtilem. Et rem ipſam habere videtur, qui actionem ad*
f *eam recuperandam* f *habet.*
5 *a* In noſtro patrimonio. † *Patrimoniũ hic largè accipitur, vt nomine patrimonij generaliter intelligamus, quicquid in bonis noſtris eſt. Sic in bonis noſtris rem eſſe*
g *dicimus,* g *quoties poſſidẽtes exceptionem, aut amittẽ-*
h *tes actionem habemus. Sed & ipſa nomina cõtinentur.* h
6 † *Quẽadmodum Meorum & Tuorũ appellatione actio-*
7 *nes quoque contineri, Paulus reſpondit.*† *Propriè vero & ſpecialiter patrimonium id tantum continet, quod a patre profectum eſt,ipſiuſq; hæreditate, & quod certo proprioque dominio poſſidemus,& tunc nomina non continentur,*
i *ideoque* i *Põponius ait,quaſdam res haberi in patrimonio, quaſdam in nominibus,*

b Quæ ex var. *Hoc referri ſolum debet ad proxima verba,ad ea tantum,quæ ſunt ſingulorũ, ex varijs cauſis acquiri poſſunt,quæ poſtea ſubijcit Imperator.*

ADDITIONES.

a Sub tit.de vſucap.
b l.1.ff.de rerum diuiſione.
c l.1.ff.de vſufr.leg.
d l.ſi aliena,§.hoc iure,de vſucap.
e l.rem bonis,de acq.rer.dom.
f l.15.de diuer.rep.l.43.de verb.ſignif.
g l.52.rem in bonis,ff.de acq.rer.dom.
h l.91.meorum,ff de verb.ſign.
i in l.cum pupillus,ff.rem pup.ſal.fo.

§. Et quidem.

1 Communia quæ dicantur.
2 *Acceſſus ad mare,& piſcatio in mari,omnibus licita.*
3 *Quandoque piſcatio in mari prohiberi poteſt.*
4 *Aqua profluens quæ dicatur.*
5 *Mare eſt commune omnium,ſicut aer.*
6 *Villa quomodo hic accipiatur.*
7 *Villa triplex,vrbana,ruſtica, & fructuaria.*
8 *Villa a vehendo dicta.*

Et quidem naturali iure *a* cõmunia ſunt omniũ hæc:aer, *b* aqua profluens, *c* mare, & per hoc littera maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: *d* dũ tamen a villis, & monumẽtis,& ędificijs abſtineat: *e* nõ ſunt iuris gẽtiũ, ſicut eſt mare.

1 *a* Communia.† *Communia dicimus,quæ ex ſui natura & origine æqualem præbẽt commoditatem vt hominib. ita & reliquis animantibus, ideoque communia omnium eſſe dicuntur, quia ſcilicet per naturalem vſum veniunt in communionem,ſicuti eſt aer,mare, & reliqua exẽpla tex-*
2 *tus noſtri.* † *Hinc colligunt interpretes,non ſolum acceſſum ad littus maris cuilibet permiſſum eſſe,dum ſine publicis iuris aut alterius incommodo fiat, ſed etiam cuius licere in mari piſcari,adeo, vt cum prohibente piſcationem,*
a *iniuriarum experiri liceat.* a † *Niſi forte alius in quaſi*
3 *poſſeſſione eſſet illius iuris, vt ibi ſolus piſcaretur, tũ enim alium piſcari volentem prohibere poteſt,contraque ipſum interdicto,* Vti poſſidetis,*agere. Poteſt etiam maris littorumque publicorum dominium præſcribi, tanto tempo-*
b *re,cuius initij memoria non extet,* b *ſed præſcriptione*
c 30.*annorum non* c *acquiritur.*
4 *b* Aqua profluens. † *quam profluentem vocat hic Iuſtinianus omnem currentem aquam, ſeu manantem, aut ſcaturientem ex terra, quam* fontanam *vocant medici, quarum vſus, ſicut aeris, omnium communis eſt, ideo-*
d *que* d *Ouidius ait:*

Quid prohibetis aquas? vſus cõmunis aquarũ eſt,
Nec ſolem proprium natura nec aera fecit.

Nec repugnat ſequens §. hic enim loquitur Imperator de proprietate,ibi autem de vſu, ac eo modo flumen & commune eſt,& publicum.
5 *e* Et mare.† *Mare,inquit* e *Vlp.* Commune omniũ eſt,

Digitized by Google

f eſt ſicut aer. *Et* f *alibi, Mare omnibus natura patere dixit, ideſt, eius communem, promiſcuum et æquè patentem cunctis animantibus, nedum hominibus ipſis ſui natura præbent.*

6 d Dum tamen a villis. † *ideſt, domibus extra vrbem extructis, vel Villa hic pro caſa, vbi retia ſiccantur, fructusve reponantur, accipienda eſt, ſic dicta, quod a Villico in*

g *eas contrahantur fructus, & euehantur,* g *cum veneunt.*

7 † *Alias autem tripartito villa diuidi ſolet: Prima vrbana eſt, quam dominus ipſe ad inhabitandum ſumit, quæ & Pratorium dicitur. Altera ruſtica, quam villici, ope-*

b *ræque ruſticæ* h *incolunt. Tertia fructuaria, in quam fru-*

8 *ctus deuehuntur.* † *vnde & a vehendo villam eſſe, L. Columel. tradidit.*

e Quia non ſunt. *Sed eorum propria, qui illa decreto iu-*

i *dicis* i *extruxere.*

ADDITIONES.

a l.7. iniuriarum. §. ſi quis me. de iniuri.
b l. vſum aquæ. C. de aquæ duc. lib. 11.
c propter. l. vlt. de vſucap.
d lib. 6. Metamorph.
e d. l. iniuriarum. §. fi. ff. de iniur.
f l. 14. § venditor. ff. commu. præd.
g Varro lib. 1. de re ruſt.
h De qua in l. videamus. ff. loc.
i l. quamuis. de acq. rer. dom.

§. Flumina autem.

1 *Flumina perennia ſiue publica.*
2 *Torrens eſt, quod hyeme tantum fluit.*
3 *Portus ſignificatio.*
4 *Ius piſcandi in fluminibus, omnibus competit.*
5 *Quando id non habeat locum.*
6. *In mari ædificare licet, ſicut in littore.*
7. *Veneti quare libertatem prætendant.*
8 *In ſolo alicuius iuriſdictionali ædificans, eius efficitur ſubditus.*
9 *In flumine publico non licet ædificare, ſine auctoritate publica.*
10 *Populus non poteſt ius ædificandi in flumine concedere, ſi per hoc iter nauigii deterius fiat.*
11 *Res communes & publicæ quomodo differant.* 13.
12 *Eadem res & communis & publica dici poteſt, diuerſis tamen reſpectibus.*
14 *Hyberni fluctus quare maximi.*
15 *Littus pro quauis extremitate accipitur.*

a Flumina autē omnia, & b portus, publica ſunt. c Ideoque ius piſcandi omnibus d commune eſt in portu e fluminibusque. f Eſt autem littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.

1 a Flumina † *Subaudi, perennia, quæ ſemper fluunt, quæ*

2 *publica quoque flumina dicuntur.* † *Nam quod hyeme tantum fluit, torrens dicitur, ſi tamen aliqua æſtate exaruit, quod alioqui perenne fluebat, non ideo minus peren-*

a *ne* a *eſt. De priuatis fluminibus text. hic non loquitur, ea*

b *enim nihil a cæteris locis priuatis differunt.* b

3 b Portus. † *Portus hic pro nauium ſtatione ſumitur, quo incluſæ naues a ventis tutæ ſunt. Ab antiquis verò portus plerunque pro inſula aut domo dicebatur, ſic dicta quod merces intum portarentur.* c

4 c Ideoq; ius piſcandi. † *Hinc ergò diſcis, ius piſcandi eſſe publicum, iure gentium, & omnibus hominibus commu-*

d *niter cōpetere Leda quoq; apud Ouidiū d teſtatur.* † *Quod*

5 *tamen non obtinet, ſi diuerſum vel principis voluntate*

e *ſit conſtitutum,* e *vel longiſſima tēporis præſcriptione, cuius initium non extat, aut denique conſuetudine diuer-*

f *ſum fuerit receptum.* f *Sed an in fluminibus publicis*

6 *ædificia extruere liceat.* † *Et in mari licitum eſt ædificare,*

g *ſicut in littore.* g *Sic extructæ ſunt Venetiæ, Ciuitas inſi-*

7 *gnis & potentiſſima maris Adriatici.* † *Hacque ratione Veneti libertatem prætendunt, nec agnoſcunt ſuperio-*

8 *rem, quia in nullius ædificarunt ſolo.* † *Siquidem alias, qui in ſolo iuriſdictionali alicuius ædificium ponit, illius*

h *efficitur* h *ſubditus.* † *In flumine tamen publico nemo*

9 *poteſt ſine publica auctoritate quicquam extruere: adeo, vt ne poteſtatem quidem priuato facere permiſſum ſit, ta-*

i *metſi ex vtraque ripa poſſideat:* i *& edicta ſunt prodita contra ædificantes, vt lib. 43. Pandectarum videre eſt.*

10 † *Sed nec populus cuiquam poteſtatem ædificandi in flumine nauigabili concedere poteſt, ſi per illud ſtatio iterue nauigij deterius fiat: quia cum flumen publicum ſit omnium hominum, ab vno homine vſurpari nō* k *poteſt. Quinimò nec ipſe populus poteſt in præiudicium nauigationis moletrinas. ſiue molendina publica, in eiuſmodi flu-*

l *mine* l *collocare, ne quicquam vſui obeſt publico. Verum ſi tale ædificium non eſſet impedimento nauigantibus, contrarium verius eſt.*

d Commune. *ideſt, omnibus hominibus communiter cōpetit, & ita ſtrictius hic accipitur, quam ſuperius. Vt tamen veram differentiam inter res communes & publicas*

11 *habeamus, in eo potiſſimum differre noſcuntur,* † *quod* res communes *ſunt, quæ promiſcuum vſum tam hominibus, quam cæteris animantibus ſuapte natura præbent:* publicæ *verò res dicuntur, quæ tantum ſunt propter publicum vſum, qui potiſſimum ex hominum induſtria exiſtit. Dicitur enim publicum, quaſi populicum: appellatione autem populi, non continentur bruta animalia.*

12 † *Vnde, ſi commoditatem naturalem in re inſpicias, res communis dicitur: ſi verò vſum qui ex induſtria radicatur, eam publicam dicere poteris. Poteſt itaque res per naturam dici communis, & per induſtriam eſſe publica.*

13 † *Eſt porrò & hæc differentia. Nam ius gentium conſtituit in publicis rebus certa dominia, vt ſcilicet ſint populorum circumiacentium aut vicinorum, & tamen vſum eorum reliquit communem omnibus: id quod non eſt factū in rebus communibus: nullum enim dominium conſtituit ius gentium in aere, aqua profluente, &c. ſed reliquit ea communia omnibus. Confunduntur tamen non raro in le-*

m *gibus publicum &* m *commune.*

e Fluminibusque. *Scilicet publicis: nam in priuatis, veluti lacu, qui mei dominij eſt, vtique piſcari aliquem prohibere poſſum.*

14 f Eſt autem littus. † *Sunt enim hyberni fluctus maximi, quod eo tempore, circiter Vergiliarum occaſum, tem-*

n *peſtatibus perturbantur: vt* n *Plin. tradit. Sic etiam Cic. in Topicis ex Galli Aquilij ſententia littus definiuit.*

15 *Eſt autem littus proprie maris, ſicut ripa fluminis.* † *Veteres tamen ueta ꝑorꝗ̃s littus de quacunque extremitate dixerunt. Virgilius.* Iacet ingens, littore truncus. *Prædicta tamen non de Mediterraneo, ſed noſtro mari ſunt intelligenda. Nec enim quicquid infinitum illud pelagus, magnis æſtubus concitum, in excurſione ſua merſerit vel abluerit, littorum iure commune fuerit: vt Faber* o *quoque attingit.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. 1. & 2. ff de fluminibus.
b d. l. 1. §. hoc interdictum.
c l. 59. portus, ff. de verb. & rerum ſignif.
d lib. 6. Metamorph.

Digitized by Google

e l.quo minus,& ibi Bart.de flumin.
f l. quiſquam 7.ff.de diuerſ.& temp. præſcr.l. vſum aquæ, C. de aquæduct lib.11.& l.1.§.vlt.de aqua plu.arc.
g Bal.in rubr.ff.de rer.diuiſ.
h Spec.de religioſis domib.ver.quid ſi patiatur ciuitas.
i l.vlt.de flumin.
K l.1.§.permittitur,de aqua quot.
l l.1.in princ.de fluminib.
m §.littorum,inſ.hoc tit.l.quædam,ff.eo.
* l.iniuriarum,§.vlt.de iniur.
n lib.2.hiſt.nat.c.49.
o §.præcedente.per l.1.§.ripa,ff.de flumin.

§. Riparum quoque.

1 *Ripa eſt fluminis,littus maris.*
2 *Flumen quando ripas mutat.*
3 *Littus & ripa,quo ad proprietatem,differunt.*
4 *Riparum commoda & incommoda ad dominos prædiorum circumiacentium pertinet.*
5 *Fructus arborum in ripis ſitarum ad eos pertinent, qui proxima prædia habent.*

a Riparum quoque vſus publicus eſt iure gentiũ, ſicut ipſius fluminis. Itaque naues ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare onus aliquod in his reponere,cuilibet liberũ eſt,ſicut per ipsũ flumen nauigare: *b* ſed proprietas earũ illorũ eſt,quorum prædijs *c* hærent: qua de cauſa *d* arbores quoque, *e* in eiſdem natæ, eorundem ſunt.

1 *a* Riparum.† *Ripa propriè fluminis dicitur, ſicut littus maris:eſtq; id quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens. Nam ſi flumen vel imbribus, vel mari,*
a *vel alia qualibet ratione ad tempus excreuit,ripas non* a
2 *mutat.† Si tamen flumen naturaliter ita creuit, vt perpetuum incrementum nactum ſit,vel alio flumine admixto,vel qua alia ratione,dicendum eſt,ripas quoque ipſum*
b *mutaſſe, quemadmodum ſi alueo mutato,alio cœpiſſet* b *currere. Quamuis autem riparum vſus ſit publicus iure gentium,vt hic dicitur:non tamen eſt iuris gentium:quia iuris gentium dicuntur, quæ ſunt omnium gentium communia,vt ex ſequenti §.conſtat.*
3 *b* Sed proprietas. † *Differẽtia eſt inter littora & ripas quoad proprietatem. Littora enim communia, nec in vllius proprietate exiſtunt. Riparum vero proprietas ad eos pertinet,qui habent proxima prędia:non obſtante regula.*
c *Quod* appẽdices c ſequãtur principalis ſubiecti naturã, *nã in ripis ob naturæ, æquitatem, ceſſat hæc regula.*
4 † *Riparum enim incommoditates, ſi fortè incurſu fluminum latiores fiant,ad eos tantum pertinent, qui propè ripas prædia ſiue dominia poſſident, earundemq; opera & labore plerunque arcentur: ergo naturali æquitati conueniens eſt,vt riparum proprietas ſubleuet ipſorum damna & incommoda.*
c Hęrent. *Ideſt,proximæ ſunt.*
5 *d* Arbores.† *Subaudi, & ipſarum arborum fructus eorum ſunt,qui prædia habent proxima, ob prædictam rationem,in tantum, vt ſi nauigantes quicquam de huiuſ-*
d *modi fructibus acceperint,tenerẽtur,vt quicunque* d *alij.*
e In eiſdem natę. *Quas tamen non poterit proprietatis dominus præcidere, ſi quid ſeruiant vſui publico, veluti nauium funibus religandis.*

A D D I T I O N E S.

a l.1.§.ripa autem,de fluminib.
b l.30.ergo.§ alluuia,de acq.rerum dom.
c c acceſſorium,de reg.iur.lib.6.
d Iuxta Bal.in rubr.& l.riparum,hoc,tit.

§. Littorum quoque.

1 *Littoris definitio ex Gallo Aquilio.*
2 *Littus quid ſit.*
3 *Littus & ripa,quo ad vſum attinet, non differunt.*
4 *Littus & ripa,quo ad proprietatem,differunt.*
5 *Littora cuius iuriſdictionis ſint.*

a Littorum quoque vſus publicus eſt,& iuris gẽtiũ, ſicut & ipſius maris,& ob id cuilibet liberum eſt,caſum ibi ponere, in quã ſe recipiat, ſicut retia ſiccare, & ex mari deducere. Proprietas autem eorum poteſt intelligi nullius eſſe:ſed eiuſdem iuris eſſe, cuius & mare,& quæ ſubiacet mari,terra vel arena.

1 *a* Littorum. † *Cum Gallo Aquilio quæreretur, Littus quid eſſet?ita definire ſolebat,* qua fluctus eludere: *hoc*
a *eſt,(inquit* a *Cic.quaſi qui adoleſcentiam florem ætatis,*
b *ſenectutem occaſum vitæ velit definire. Et* b *Iabolenus tradit,Littus eſſe publicũ,quatenus maximè fluctus exæ-*
2 *ſtuat.† Equidem littus terra eſt mari propinqua, quæ videlicet a mari tangitur, vnde littus propriè maris eſt,ripa fluminum licet interdum etiã de fluminibus dicatur,*
c *ut* c *apud Virg.* Vndiq; quæ noſtris pulſatis littora lymphis, Littora quæ dulces auras diffunditis agris. *Vult itaq; Iuſtin. hic littora maris naturali iure commu-*
3 *nia hominum eſſe.* †Nulla ergo eſt *differentia inter littora & ripas,quod ad vſum promiſcuum pertinet, vtriuſ-*
4 *que enim vſus omnibus peræq; patens eſt. † Sed ſi de proprietate quęratur,alia littorum,& riparum alia cauſa eſt. Littora ſiquidem in nullius dominium trãſierunt,ſed communia & omnibus patientia permanſerũt, ſicut,et ipſum mare. Diuerſum eſt in ripis,quarum proprietas illorum eſt qui prædia habent proxima. Quę autem ſit diuerſi iuris ratio,ex his quę pręcedenti, §.dicta ſunt, deprehendi po-*
5 *teſt. †Cæterum littora, quantum ad protectionem & iuriſdictionem attinet,eius iuriſdictionis intelliguntur,cuius*
d *vicinum eſt* d *territorium.*

A D D I T I O N E S.

a In Topic.
b l.littus publicum,de verb.ſignif.
c In carmi. execratoris in Battorum.
d l.nemo,ff.hoc tit.

§. Vniuerſitatis.

1 *Vniuerſitatis res differunt a publicis.*
2 *Quæ dicantur vniuerſitatis.*
3 *Vectigal quid,& vnde Octonarij.*
4 *Theatrum quid & vnde dictum.*
5 *Stadium & ſtadiodromi.*
6 *Loca apud Rom.diſtincta fuiſſe in theatro.*

Vniuerſitatis ſunt, non ſingulorum, quæ in ciuitatibus ſunt, *a* theatra, *b* ſtadia,& his ſimilia,& ſi qua alia ſunt communia Ciuitatum.

a Sumptus eſt hic textus ex a *Martiano libro 3. Inſtit.*
1 *† Scias autem,res Vniuerſitatis differre a publicis rebus: Illa enim vnius duntaxat collegij,vel Ciuitatis ſunt,quæ vice vnius populi fingitur, publica vero omnibus populis, ſeu gentibus per ęque cõpetunt, ſaltem quo ad vſus quoſ-*
2 *dam.† Vniuerſitatis autem, quod ad dominium atque ad vſum attinet,dicuntur ea quæ vel ad ornatum,vel ad bo-*
b *norẽ decoremq; Ciuitatis, vel neceſſitatis cauſa* b *factæ ſunt: vt ſtadia & theatra,vt ſi quid ad ludos ſcenicos relictũ ſit, vt aurifodinæ,vel argentifodinæ, vel ſalinæ alicuius Ciuitatis:itẽ publica vectigalia, peculia ſeruorũ, & ſi qua ſunt alia cõia Ciuitatũ: Theophilus hic addit* balnea

publi-

4 *publica, & porticus. † Eſt autem vectigal, quod pro re-*
bus Ciuitati inuectis vel euectis publicè ſoluitur. ea eſt octa
c *ua c pars: vnde & Octonarij quandoque dicti exa-*
ctores. Sunt & fundi vectigales, qui Ciuitatum ſunt, &
d *mancipibus ita locantur, vt certum vectigal d Reipub.*
pendant.

a Theatra. *Theatrum ædificium eſt ad videnda ſpecta-*
cula paratũ in forma hemycicli diſpoſitũ, ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι,
hoc eſt, a videndo, vnde Caſſiodorus theatrum *interpre-*
tatur viſorium, quaſi videndi & ſpectandi locum.

5 b Stadia. † *Stadium locus erat, e in quo Curulia certa*
e *mina exercebantur inter homines, equos ve currentes, &*
athletas certantes: Latinè Decurſorium dici poteſt; aut
curriculum. Inde Stadiodromi vocantur curſores in Sta-
f *dio. Significatur quoque ſtadij verbo f dimenſio 125.*
6 *paſſuum. † Fuerunt autem multis apud Romanos legi-*
bus loca in theatro diſtincta, veluti Senatorum a plebe.
nec omnino omnibus ſemper patuit theatrum, de quibus
theatralibus legibus vide quæ ſcribit Alex. Neapol. libro
Genial. 5. cap. 16.

ADDITIONES.

a l. in tantum, §. vniuerſitatis. de rerum diuiſ.
b l. 125. ciuitatibus de leg. 1. Plin. lib. 21. c. 3. & lib. 36. cap. 15.
c l. 7. ex præſtatione, C. de vectig.
d Alc. lib. 1. Diſp. c. 10
e d. l. Ciuitatibus in princ. ff. de leg. 1.
f Pet. Crin. lib. 21. c. 10.

§. Nullius autem.

1 *Res nullius tres habent particulas.*
2 *Quomodo res nullius a communibus rebus differant.*
3 *Varijs modis res in nullius bonis eſſe.*

Nullius autem ſunt res ſacræ, & Religioſæ, & Sã
ctæ. Qđ enim diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt.

1 *Res, † quas Imperator hic nullius eſſe ait, ideſt, quæ ho-*
minum commercijs exemptæ ſunt, ſub triplici habentur
differentia: quia aut ſacræ ſunt, aut religioſæ, aut ſanctæ.
2 *† differuntque a rebus communibus: quia illæ in vſu ac*
miniſterio Dei Opt. Max. cõſiſtunt; communes autem res
a *ſunt in vſu ſeruitioque a hominum. Item ea, quæ ſunt*
communia, efficiuntur occupantium: ſacra vero nullius.
3 *† Varijs autem modis res nullius in bonis eſſe exiſtiman-*
tur, diuerſa tamen ratione: Primò Cenſura, ſiue propter
reuerentiam, vt ſacræ, ſanctæ, religioſæ res, quas quis nec
b *habere, nec poſſidere b poteſt. Secundò Natura ipſa, vt*
c *piſces, volucres, beſtiæ nondũ occupatæ. c Tertio, Euẽ-*
tu quodam & caſu, vt res hæreditariæ, antequam aliquis
d *hæres d exiſtat. Quarto, Temporis diuturnitate, vt*
e *theſaurus, e qui inuenienti conceditur, cum ſuo tamen*
modo: Quinto, Item facto hominis, vt ſi quid pro de-
relicto habeatur, quæ ſingula qualia ſint ſuis locis de-
monſtrabitur.

ADDITIONES.

a Fab. & Angel hic.
b l. 34. ſi in emptione, §. omnium, de contrah. empt.
c §. feræ infra eod.
d l. 1. ff. hoc tit. l. vacantium, C. de bon. vacan. lib. 10.
e §. theſauros, inf. eod.

§. Sacræ res.

1 *Sacrum in genere.*
2 *Res ſacra quæ ſint.*
3 *Dupliciter ſacrum conſtitui.*
4 *Conſecratio veterum.*
5 *Conſecratio moderna.*
6 *Quibus caſibus res ſacras alienare liceat.*
7 *In rerum ſacrarum alienatione, quæ requirantur.*
8 *Sacra priuata.*
9 *Deniales dies qui ſunt.*
10 *Profanum opponitur ſacro.*
11 *Locus ſacer diruto edificio ſacer manet, fallit. 12.*

Sacræ res ſunt, quæ ritè per Põtifices Deo a cõſe
cratæ ſunt: veluti ædes ſacræ, & donaria, quæ ritè ad
miniſteriũ Dei dedicata ſunt: b quę etiã per noſtrã
Conſtitutionẽ alienari & obligari prohibuimus; ex
cepta cauſa redemptionis captiuorum. Si quis autẽ c
auctoritate ſua quaſi ſacrũ ſibi cõſtituerit: d ſacrũ
non eſt, ſed e profanum. f Locus autem in quo
ædes ſacræ ſunt, ædificatæ, etiam diruto ædificio ſa-
cer adhuc manet, vt & g Papinianus ſcripſit.

Dictum eſt, *res diuini iuris tria habere mẽbra: igitur*
nunc ſingula declarare pergit, & primum ediſſerit: quę res
1 *ſacræ ſint. † Sacrum autem in genere, omne dicitur, quod*
nomine deorum habetur. Hinc quoties Virgilius ſacrum
nominat, adhibitionem deorum ferè facit, vt in hoc carmi
ne. Sacra Dionęæ, matri, diuiſq; ferebã. *Et in illo.* Sa-
cra Ioui Stygio, quæ ritè incępta parabã. *Hinc Tre-*
batius, Sacrum eſt, *inquit*, quicquid eſt, quod a Deorũ
habetur. *& Gallus Aelius apud Feſtum*, Sacrum eſt, *in*
quit, quodcunq; modo & inſtituto Ciuitatis cõſecra
tum ſit, ſiue ædes, ſiue ara, ſiue ſignũ, ſiue locus, ſiue
a pecunia, ſiue quid aliud, quod dijs cõſecratũ, ſiue de-
2 dicatum ſit † *Hæ ergo res hoc loci ſacræ nũcupãtur, quæ*
nõ temerè, ſed auctoritate publica ritè, ſicut olim tempore
b *gentilium per b Pontifices, ita noſtro æuo per religionis*
c *Chriſtianæ antiſtites Deo conſecratæ ſunt. c † Fiunt au*
3 *tem ſacræ res dupliciter: quædam enim dedicantur ad*
vſum & cultum diuinũ ſimpliciter & directo, vt calices,
libri, ornamenta, &c. & de his textus noſter hic intelligi
tur. Aliæ vero ſunt, quæ non ſimpliciter deſtinãtur ad cul-
tum diuinum, ſed pro ſuſtentatione miniſtrorum Eccleſię.
Priores non alienantur regulariter: hæ alienari poſſunt, ſi
conditio Eccleſiæ inde ſit melior, vel alioqui Eccleſia gra
uata ſit ære alieno, nec poſſit de mobilibus ſatisfieri. d

4 a Conſecratæ. † *Fiebat autem olim conſecratio huiuſmo*
di a Conſule iuſſu populi: translato verò in Principem Im
perio, per Cæſarem ipſum, aut illius auctoritate per Ponti
fices, qui cõcione aduocata & ritu quodam ſingulari adhi-
bito capite velati foculũ accendebant, in quo carmen præ
fabantur, & tibicine præeunte concepta quadam verba
enunciabant idq; ritè & vſque adeo religioſè, vt ne quidẽ
5 *verbo aut ſyllaba caderent. † Hodie verò apud nos per ſo*
e *los religionis noſtrę antiſtites & epiſcopos e fit rerũ loco*
rũ ve ſacrorum cõſecratio, certis tamen & ſolemnibus prę-
fatis verbis, ac ritu quodam ſingulari, quem Pontificia
lex præſcripſit.

b Quę etiam. *Igitur non eſt permiſſum, res ſacras, & ſe*
6 *mel diuino vſui dicatas, vel alienari, vel obligari: † exce*
ptis paucis aliquot caſibus quos Iuſtinianus in ſua Conſti-
f *tutione f refert. Primus eſt, ſi Chriſtianę fidei conſortes*
ab hoſtib. capti, veniant redimendi, & nihil aliud ſuppe-
tat, vnde redimantur: quia animæ hominum quibuſcunq;
cauſis, vel vaſis, aut veſtimentis præferri debent. Secun-
dus, ſi intolerãda fames ita premat, vt pauperum & infir
g *morum vitæ ſuccurrendum g ſit. Aurum enim Eccleſia*
h *habet, nõ vt ſeruet, ſed vt erroget, ſubueniat h in neceſſita*
tibus. Tertius, propter debitorũ cauſam, ſi quæ vrgeant
7 *eccleſiam, & aliunde non poſſit perſoluere. † In aliena-*
tione autem requiruntur tria. Primò, cauſæ cognitio,
vt ſcilicet ſuperior prælatus expendat, nam alienatio ex-

pediat Eccleſiæ, necne. Deinde, decretum prælati Eccle-
i *ſiæ.* i *Tertio, conſenſus totius Cleri ſiue* K *Capituli.*
k *Qui his non obſeruatis alienauerit, ſiue occupauerit, iure*
Canonum, præter hoc, quod pro ſacrilego habetur, excom
municationis quoque pœnam ſuſtinet: iure autem ciuili,
l *Eccleſia rem alienatam vendicat, precio non* l *reddito.*
* c Auctoritate ſua. *Apud Martianum* * *eſt, priuatim.*
d Sacrum non eſt. *Sacrum enim non fit, niſi auctoritate*
8 *publica, quæ hic deficit.* † *Sacra tamen etiam priuata*
m *fuiſſe, Paulus J.C. indicat:* m *nimirum, illa quæ ſingu-*
lis annis hominibus, familijs, gentibus ſunt attributa, vt
quotannis celebrarentur, veluti diebus natalibus, luſtri-
9 *cis, nuptialibus, & denicalibus.* † *Erant autem* Deni-
cales dies *feriæ illæ funerales, nouem dictum, quorum ſe-*
ptem primis cadauer domi deplorabatur, octauo deferre-
batur, nono tumulabatur, quibus fas non erat propinquos,
n *familiares, horumve fidejuſſores* n *in ius vocare.*
10 e Profanum. † *Profanum opponitur ſacro, & id dici-*
tur, quod non eſt ſacrum vel religioſum, quaſi procul a fa-
no & religione. Interdum & id profanum eſt, quod ex
religione vel ſacro in hominum vſum conuerſum eſt, vt
Virg. Faune precor miſerere, inquit, tuq; optima ferũ
Terra tene, colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos.
11 f Locus autem. † *Quando ſemel ædes ſacra Deo dicata*
fuit, tametſi ædificium vel dirutum ſit, vel collapſum, lo-
o *cus tamen ſacer remanet, in tantum, vt nec vẽdi* o *poſſit,*
& priuilegia quoque indulgentiarum (ceu vocant) niſi iu-
p *re facta diruptio fuerit,* p *durent.* † *Vno tamen caſu ædes*
12 *ſacra profana fit, cum ab hoſtibus capta eſt, tum enim lo-*
cus tanquam profanatus, tantiſper iure ciuili ſacer deſinit,
donec ab ea calamitate liberetur, quo facto, quaſi poſtli-
q *minio ſtatui* q *reſtituitur.*
r g Papinianus. *Cuius adhuc verba* r *in Pãdectis extãt,*
Quorſum pertinet etiam Traiani Imperat. Reſcriptum,
quod extat lib. 10. Epiſtol. Plinij, vt licet ædes ſacra Clau-
dij Cæſaris collapſa ſit, religionem tamen eius occupaſſe
locum.

ADDITIONES.

a apud Macrob. Satur. lib. 3. c. 3.
b Cic. lib. 2. de leg.
c Auth. vt null. fab. ord. col. do. col. & Auth. de eccleſ. tit. §. ſi quis autem voluerit & §. ſi quis ædificantem. col. 9.
d §. hoc etiam Nouel de alie. & emph.
e §. 1. & tot. tit. vt null. fabr. ora. col. 5. c. 1. & tot. tit. de conſecrat. diſtin. 5.
f l. 16 ſancimus, §. excepta. videlicet, C. de ſacroſ eccleſ.
g d. l. ſancimus. iuncta Auth. hoc ius porrectum, C. de ſacroſanc. eccleſ.
h c. aurum, 12. q. 2.
i Secundum Panorm. c. ſtatuimus, de tranſact.
K c. placuit, 72. q. 2. c. nulli, de reb. eccl. non alie.
l Auth. qui res, C. de ſacroſan. eccl.
* In l. 6. ſacræ, ff. hoc tit.
m In l. 9 ſacri, ff. ad l. Iul. pec.
n §. pen. Nou. vt cum de app. cognoſc.
o l. 73. æde ſacra. ff. de contrah. empt.
p Ang. hic.
q l. 36. cum loca. ff. de relig & ſumpt. funer.
r d. l. 73 æde ſacra, ff. de contrahen. empt.

---

§. Religioſum.

1 *Religio & religioſus.*
3 *Religioſus locus quis dicatur, & religioſa delubra.*
4 *Iure Canonum per Pontificis tantum conſecrationem locum religioſum fieri.*
5 *Olim non licuiſſe in vrbe ſepelire.*
6 *Religioſus locus fit, quatenus corpus humanum eſt.*
7 *In locum communem inuito ſocio non licet inferre mortuum.*
Ibid. Locus purus qui ſit.
8 *Sepulchrum & monumentum quomodo differant.*
9 *Iure communi nemo dominorum quicquam facere poteſt inuito altero.*
10 *Fructuarius ſiue proprietarius loci, eum religioſum facere nequit.*
11 *An locus qui ſeruit, religioſus poſſit fieri.*
12 *Semel conſentiens, vt in ſuum locum inferatur, pœnitere non poteſt.*
13 *Cui pœnæ ſubiaceat, qui in locum alienum, neſciente domino, infert mortuum.*
14 *Emendatio verſ. & licet. in hoc §.*

Religioſum locum vnuſquiſq; ſua volũtate facit,
dum mortuũ infert a in locũ ſuum. b In commu-
ne autem locum purum inuito ſocio inferre nõ licet.
In commune vero ſepulchrum etiã c inuitis cæteris
licet inferre. d Itẽ ſi alienus vſusfructus eſt, proprie-
tarium placet, niſi conſentiẽte vſufructuario, locum
religioſum nõ facere. e In alienum locũ conſentiẽ-
te domino licet inferre, & licet poſtea f ratũ nõ ha-
buerit, quã illatus eſt mortuus, tñ locus religioſus fit.
1 † Nunc quæ *dicatur religioſa res, diſpiciendum eſt.*
Religionem *veteres dixerunt, quæ propter ſanctitatem*
2 *aliquam remota ac ſepoſita a nobis ſit.* † *Hinc* Religio-
ſum *dicimus, a nobis remotum, & ſanctitate quadam*
a *reuerendum Cic.* a religioſa delubra *vocat, quod maie-*
ſtatis ac venerationis ſint plena. Sed cum nulla ſit religio
tam ſancta, quæ non vano quodam errore ſuperſtitionis a
b *recto tramite aliquando* b *traducatur, fit, vt religio pro*
ſuperſtitione interdum accipiatur, religioſiſque nuncupa-
tur a veteribus is, qui nimia & ſuperſtitioſa religione ſe-
3 *ſe alligarit.* † *Ex hoc igitur textu notandum eſt, religio-*
c *ſum locum eum dici, quem illatum eſt hominis mortui* c
d *corpus vel totum, vel quod in eo principale* d *eſt, i. caput.*
Tametſi enim ſacrum non niſi publica auctoritate conſti-
tuebatur: religioſum tamen locum cuilibet priuata au-
4 *ctoritate olim facere permiſſum erat.* † *Hodie verò ſe-*
cus eſt, propter ius Pontificum de cœmeterijs conſecran-
dis proditum: quo non fit locus religioſus, niſi per Pontifi-
e *cis* e *conſecrationem.* † *Lege autem decemuirali non li-*
5 *cuit aliter, quam extra Ciuitatem, ſepelire mortuum. Nã*
in vrbe locove publico ſepulchrum facere, duodecim ta-
bulis, alijsque, legibus vetitum eſt & ſtatuta eſt, D. Adria-
f *ni. Reſcripto, in contemptores quadraginta* f *ſolido-*
g *rum pœna. Ille quoque locus religioni olim reddebatur* g
obnoxius, vbi cremandum eſſet corpus, & in illud iniecta
6 *gleba.* † *Non autem totus, qui ſepulturæ deſtinatus eſt,*
h *locus religioſus fit, ſed quatenus corpus humanum* h *eſt,*
vt Celſus prodidit.
i a In locum ſuum. *Proprium, vel etiã defuncti* i *ſi for-*
tè ante ſepeliatur, quam aliquis hæres exiſtat.
7 b In communem. *Non* † *licet hominis extranei cada-*
K *uer inuito ſocio in locum communem, qui purus adhuc,* K
id eſt, neque ſacer, neque ſanctus neque religioſus eſt, infer-
l *re, quia re communi ad vſum non deſtinatum vteretur.* l
m *Sed ex dominis, quilibet rectè ſibi ſepelitur.* m *In cõmu-*
ne verò ſepulchrum ob id ſepelire permiſſum eſt, quoniam
n *ſepulchro ad vſum deputatum hoc caſu vtimur.* n † *Eſt*
8 *autem* ſepulchrum, *vbi corpus oſſave hominis condita*
o *ſunt,* o *monumentum verò, quod nullum corpus con-*
tinet, ſed memoriæ ſeruandæ gratia extruitur, quod Græci
ξενοτάφιον dicunt.

c Inuitus

9 e Inuitus cæteris. *Hoc operatur fauor religionis.* † *alio-*
qui conſtat, in re communi neminem dominorum iure fa-
p *cere quicquam poſſe, inuito altero.* p
10 d Item ſi alienus. † *Is qui vſumfructum puri alicuius*
loci habet, cum religioſum facere non poteſt, nec proprie-
tarius, ſi alius vſumfructum habeat, inuito fructuario fa-
ciet locum religioſum, niſi teſtatorem, qui vſumfructum
q *legauit, velit ſepelire* q *hæres.* † *Similiter locum, qui ſer*
11 r *uit, nemo religioſum facit, niſi conſentiente* r *eo, cui ſer-*
r *uitus debetur, quoniam & hic, & fructuarius, ius prohi-*
ſ *bendi habere* ſ *dicuntur.*
12 e In alienum. † *Qui ſemel promiſit vel conſenſit, vt in*
locum ſuum mortuus inferretur, poſtea prohibere non po-
t *teſt, nec habet locum pœnitentia, propter regulam* t *quæ*
dicit, ea quę, ab initio ſunt voluntatis, fiunt deinde
neceſſitatis, quodque ſemel placuit, amplius diſplice
13 re non u poteſt. † *Mortuum autem inferens in alienū*
u *fundum, nō conſentiente domino, per in factum actionem*
aut tollere id quod intulit, aut loci precium præſtare com-
pellitur, quæ tam hæredi quàm in hæredem competit, per
x *petuaque eſt. Nec ſolum domino hæc actio datur,* x *ve-*
rum ei quoque, qui eiuſdem loci habet vſumfructum vel
y *aliquam ſeruitutem, quia ius prohibendi* y *etiam hi ha*
bent. Cæterum, quæ pœna ſepulchrorum violatoribus in-
z *fligendæ ſint, alibi tractatur.* z
ſ Ratum non habuerit. *Quanquam hæc negatiua le-*
ctio defendi poſſit, vt ſufficiat ab initio conſenſiſſe, ex pun-
a *gendam tamen hic eſſe voculam (Non) a Martiani Re-*
ſponſum oſtendit, ex quo hic locus eſt deſumptus, quod af-
firmatiuam habet lectionem. Idemque ſine negatione le-
b *gitur* b *in Pandectis Florentinis, vt ſic intelligamus reli*
gioſum locum fieri, etſi non conſentiente domino primum
c *illatus ſit mortuus, modo id poſtea ratum habuerit,* c *cū*
ratihabitio mandato comparetur.

ADDITIONES.

a In orat. contra Ver.
b Ferra. hic.
c l. in tantum, § religioſum, ff. hoc tit.
d l. 44. cum in diuerſis, ff. de relig. & ſumpt. fun.
e 13. q. 2. c. in eccl. c. ad hæc. de relig. dom.
f De qua in l. prætor ait, § diuus, de ſepul. viol. vide l. 8. oſſa. § ſi in locum, de relig. & ſumpt.
g Cic. lib. 2. de leg.
h l. 1. § ſepulchrum, ff. de relig. & ſumpt. funer.
i l. 4. ſcriptus hæres. de relig.
K d. l. 2. § purus.
l l. 28. Sabinus, communi diuid.
m l. 41. ſi plures, & l. ſunt perſonæ, 43. de relig.
n l. ſi ædes, communi diuid.
o d. l. 1. § 1. & l. monumentum, 42. de relig. & ſumpt. fun.
p d. l. Sabinus, communi diuid. l. parietem, de ſeruitutib. vrbanorum prædior.
q l. 2. § ſi vſumfructum, de relig.
r d. l. 2. § ſi locum.
ſ d. l. oſſa, § pen. de relig.
t l. ſicut, C. de act. oblig.
u c. quod ſemel, de reg. iur. in 6.
x l. 2. in princ. & l. is qui intulit, de relig.
y d. l. oſſa, § pen.
z Sub tit. de ſepul violat. in Pandectis.
a l. in tantum, § religioſum, ff. hoc tit.
b vt teſtatur Ant. Aug. lib. 1. emendat. c. 1.
c l. 153. de reg. iur.

§. Sanctæ quoque.

1 *Quæ dicantur ſancta.*
2 *Sagminæ herbæ vnde ſic dicere.*
3 *Vibena herba.*
4 *Leges cur dicantur ſancta.*
5 *Muri & porta Ciuitatum ſancti.*
6 *Muros Romæ violans capite plectitur. Qui vero alte-*
rius Ciuitatis vel Caſtri muros, violat, extra ordinem
punitur Iudicis arbitrio. 8.
7 *Remus a Romulo occiſus, & Ciceronis de hoc iudicium.*

Sāctę quoque res, veluti muri & portę Ciuitatis, a
quodammodo diuini iuris ſunt & ideo b nullius in
bonis ſont. Ideo autem muros ſanctos dicimus: quia
pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in mu
ros deliquerint. Ideo & legum eas partes, quibus pœ
nas conſtituimus aduerſus eos, qui contra leges fece-
rint, ſanctiones vocamus.

1 † *Martianus* a *lib. 4. Regularū ſanctū eſſe ſcribit,*
a *quod ab iniuria hominum defenſum atque munitum eſt,*
2 † *ſic dictum a sagminibus herbis quibuſdam, ſine ſemine*
creſcentibus, quas legati populi Romani, cum ad hoſtes
clarigatumque, ideſt res captas clarè repetitum mittebā
tur. ferre ſolebant, ne quis eos violaret, ſicut legati Græco
rum ferunt ea quæ vocantur κηρυκῖα*, Latine* caducei *di-*
3 *cuntur.* † *Plinius* b *eam herbā refert* verbenam *appel*
b *lari. Certè vtroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gra-*
men ex arce cum ſua terra euulſum. Propriè autem ſan-
c *cta dicimus, autore Vlpiano,* c *quæ nec ſacrę, nec profana*
4 *ſunt, ſed ſanctione aliqua firmata.* † *Sic leges dicūtur ſan*
5 *ctæ, ideſt, ſanctione aliqua ſubnixa.* † *Hinc res ſanctæ*
ſunt muri & portæ Ciuitatum, quia ſanctione quadem &
pręcepto, & firmitate legali ſunt roborata, iuſſęque cuſto
6 *diri, & non violari, in tantum,* † *quòd portam vrbis rum-*
pens, vel ſcalis admotis, vel alia quauis ratione muros
7 *tranſcendens, capite plectatur.* † *Quod tamen de muris*
Romanæ Ciuitatis exaudiendum eſt. Nam & frater Ro-
muli Remus occiſus traditur, ob id, quod muros tranſcen-
d *dere* d *voluerit. Quod facinus non vno argumento impu*
e *gnat M.* e *Cic. quaſi ſpecies vtilitatis Romuli impulerit*
animum, vt cum ipſi viſum eſſet vtilius, ſolum, quam
cum altero regnare, fratrē interemerit. Omittit hic &
pietatem (*inquit Cicero*) & humanitatem, vt id quod
vtile videbatur, neque erat, aſſequi poſſet, & tamen
muri cauſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, nec proba
bilem, nec ſatis idoneam. *Bart. verò Romulum defen-*
f *dere nititur,* f *in tractatu quem de Tyrannide inſcripſit,*
8 † *Porro qui muros alterius Ciuitatis cuiuſdam, vel Ca-*
g *ſtri violat, extra ordinem punitur pœna iudicis* g *arbi-*
traria.
a Quodammodo. *Hoc eſt, aliquo modo, ſeu impropriè,*
quaſi diceret. Sanctæ res verè non ſunt diuini iuris, ſed
aliquo reſpectu, vt cum vulgò loquamur, dici poſſunt,
quemadmodum enim ſacræ & religioſæ res violari ne-
h *queunt, ita nec ſanctæ.* h
b Nullius in bonis. *Neque facto hominis eſſe poſſunt,*
i *ideo non* i *ſunt occupantis.*

ADDITIONES.

a l. ſanctum, hoc tit.
b Lib. 22. cap. 2.
c l. ſacra, hoc tit.
d l. fi. hoc tit.
e lib. 3. Offic.
f col. 5.
g glo. in l. 1 in fi. ne quid in loco publ. hic.
h d. l. ſanctum, & l. fi. hoc tit.
i Propter, § fere autem. inf. eod.

§. Singulorum autem.

1 *Res ſingulorum ſingulis acquiruntur.*
2 *Rerum dominia dupliciter acquirimus.*

3 *Sine legitima cauſa non contingit poſſeſſio.*
4 *Dominium ſine poſſeſſione non acquiritur.*
5 *Sine ſpeciali traditione poteſt contingere poſſeſſio.*
6 *Titulus quid?*
7 *Tituli quibus rerum dominia acquiruntur, partim ex iure gentium, partim iure ciuili procedunt.*

a Singulorũ autem hominum multis modis res fiũt. Quarundã enim rerũ dominiũ nanciſcimur b Iure Naturali, quod (ſicut diximus) appellatur ius gentium, quarundam verò Iure Ciuili. Commodius eſt itaque, à vetuſtiore iure incipere. Palam eſt autem, vetuſtius eſſe Ius Naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit. Ciuilia autem iura tũc eſſe cœperunt, cum & Ciuitates condi, & Magiſtratus creari, & Leges ſcribi cœperunt.

Hactenus *expoſuit quæ extra patrimonium noſtrum habeantur: ſubiecit modo, quæ ſint in patrimonio noſtro, ſicq; examinat, quib. modis, quibus ex cauſis, per quas etiam perſonas rerum dominia, ſingulis hominibus ac-*
1 *quiruntur.* † *Res enim quæ non ſunt Communes, Publicæ, Vniuerſitatis, Nullius, vocantur res ſingulorum, quia hæ tantum, non etiam reliquæ ſingulorum fieri poſſunt.*

2 a Singulorum autem hominum. † *Omnium ergo rerum dominia dupliciter modo acquiruntur, vel iure Naturali ſiue Gentium, vel Iure ciuili. Scire autem oportet, duo eſſe Axiomata, quæ dominij acquiſitioni in qua-*
3 *uis re concurrunt.* † *Primum eſt, quod ſine legitima cauſa non contingat poſſeſſio, ſiue ipſe occupem, ſiue alius tra-*
4 *dat, ſiue retineam quam tradidit.* † *Alterum ſicut ſine titulo impoſſibile eſt conſiſtere poſſeſſionem; ita multo minus, ſine poſſeſſione acquiritur dominium vllo iure.*
a *Lapſus enim in hoc eſt* a *Accurſius, æſtimans ſine poſ-*
5 *ſeſſione acquiri dominium, quo nihil eſt falſius.* † *Verum quidem eſt, quod ſpeciali traditione poſſit contingere poſſeſſio, puta ſi occupem vel retineam rem, vel ſi*
b *longa manu in conſpectu cenſeatur* b *tradi: verum niſi præcedat poſſeſſio, nunquam ſequitur dominium, non magis, quam domus ſubſiſtit ſine ſolo & fundamento. Quia autem Imperator in hoc tractatu titulos, ſiue cauſas*
6 *acquirendi rerum dominia declaraturus eſt:* † *non eſt ignorandum, titulum nihil aliud eſſe in propoſito noſtro, quam cauſam ſeu formam iuſtificandæ poſſeſſionis, quibus ſcilicet defenditur vniuſcuiuſque poſſeſſio, ab impugnatione alterius. Verbigratia, ſi quis dubitet, vtrum iuſtè poſſideam? ſi ego et cauſam allegem meæ poſſeſſionis, quod emerim, vel dono acceperim, iam cauſa huiuſmodi, formula iure probata, eſt mihi titulus, tueturque*
7 *rem meam:* † *Hi ergo tituli, quibus oſtenditur poſſidendi cauſa, & qualitas apta ad dominium transferendum, procedunt partim ex Iure Naturali ſeu Gentium, partim ex Iure Ciuili. Et tituli quidem ex Iure Naturæ proficiſcentes, ab hoc loco vſque ad tractatum de* Vſucapionibus, *declarantur, abhinc de alijs quæ Iure Ciuili exiſtunt, diſſeritur.*

b Iure Naturali. *Subaudi, quod ex ratione conſtat, & inter homines ſolos intercedit, quod etiam a Iuriſconſul-*
c *tis dicitur. Ius Gentium primarium, vel* c *antiquum: ſi-*
d *cut alibi* d *diximus.*

A D D I T I O N E S.

a In l. 6 ſi fundum. de fundo dotali.
b l. 19 pecuniam de ſolutionibus.
c l. 1. ff. de acq. rerum dom.
d Supra de iure naturali gentium & ciuil. in princ.

§. Feræ igitur beſtiæ.

1 *Occupatione acquirimus res iure naturali.*
2 *Occupatio venationem, aucupium, piſcationem continet.*
3 *Quod nullius eſt occupanti conceditur, & quomodo hæc regula ſit accipienda.* 4.
5 *In fundo etiam alieno venari & aucupari licet.*
6 *In piſcatione obtinet.*
7 *Iniuriarum actio datur aduerſus eum qui fundum alienum contra voluntatem domini ingreditur.*
8 *Ingreſſus contra voluntatem domini an capta ſua faciat.*
9 *Quando dicatur difficilis perſecutio.*

Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & piſces, & omnia animalia quæ mari, cęlo, & terra naſcuntur, ſimulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentiũ ſtatim illius eſſe incipiunt, quod enim ante a nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur: nec intereſt, feras beſtias, & volucres vtrũ b in ſuo fundo quis capiat, an in alieno. Planè, qui alienum fundum ingreditur venandi aut occupandi gratia, poteſt a domino, ſi is præuiderit, c prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorũ cęperis, eò vſque tuũ eſſe intelligitur, donec tua cuſtodia coercetur. Cum vero tuam euaſerit cuſtodiam, & libertatem naturalem ſeſe receperit, tuum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, d vt difficilis ſit eis perſecutio.

Incipit *Iuſtinianus titulos poſſidendi enarrare, qui ex iure naturali ſecundario, ſiue gentium antiquo profluunt.*
1 † *Primò ergo acquiritur titulus poſſidendi, & ex eo dominium, per occupationem earum rerum, quæ ſecundum naturam relictæ ſunt communes omnium hominum: vt ſunt feræ beſtiæ in terra, volucres cęli in aere, piſces ma-*
2 *ris in aqua.* † *Sic enim ſub occupatione comprehenditur venatio, aucupium, piſcatio. Ætiologiam attexit,*
3 † Quod enim ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. *Vis altius repetere? Occupationi*
a *benefacere cum nulli noceatur, naturalis ratio* a *dictat: ſed res communes nullius ſunt, nemini auferuntur: ergo*
b *conceduntur* b *occupanti.*
4 a Nullus eſt. † *Sed nonne res ſacræ, religioſæ, & quæ diuini iuris ſunt, pariter in nullius bonis exiſtũt? & tamẽ oc-*
c *cupanti* c *nõ conceduntur. Reſpondeo, quod in nullius bonis eſt, tam iuris, quam poſſeſſionis ratione, facto tamen hominis eſſe poteſt, occupantis merito fit: vt ſunt ferę, volucres, piſces, At quæ diuini iuris ſunt, neque in nullius bo-*
d *nis ſunt, neque facto hominis fieri* d *poſſunt.*
5 b In ſuo fundo † *Hinc diſcis, venationem & aucupium iure naturali permiſſum eſſe tam in fundo proprio, quam alieno. quod tamen verum eſt: dummodo fundo non infera-*
e *tur* e *damnum.* † *Quid de piſcatione? Textus nihil de ea*
6 *dicit: ſed ex Angeli ſententia idem in piſcatione obtinet, ſi inundatio aquæ agros alienos operuerit.*
7 c Prohiberi ne. † *Quod adeo verum eſt, vt aduerſus eum poſſit iniuriarum agi a domino, qui contra eius vo-*
f *luntatẽ, venandi aucupãdiue gratia ingreſſus* f *ſit.* † *Sed*
8 *an capta nihilominus fiant occupantium? Et aucupan-*
g *tium fieri crebrius obtinuit. quanquam alij contra* g *ſenſerint. quod Angelus tum recipit, ſi fructus fundi ex venatione, aucupio, vel piſcatione conſiſtit. Nam tum ingreſ-*

Digitized by Google

ingreſſus contra voluntatem domini prohibentis, nihil
b *ſuum* b *facis. aut ſi fera beſtia, piſces, vel aues, deſierint eſſe in naturali libertate, quia iam in viuarijs incluſa, aut piſces in piſcina collecti ſunt, quippe tum ab alio iam poſ-*
i *ſidentur*. i *Idem ſi cupiens in alienum fundum ingredi, vel generali lege, vel conſuetudine, vel ſpeciatim a iudi-*
K *ce* K *prohibeatur: ceu Faber aſſerit, locoſque petendos commemorat.*

9 d Vt difficilis ſit. †*Vt quia deſperes te eam poſſe capere, & ſi non mediocrem adhibeat diligentiam. An autem tanta fuerit capiendi difficultas, vt animum abijceres, id omne in Iudicis conſiſtit arbitrio.*

ADDITIONES.

a Oldendorp in prin. prin. ſecundi tomi. claſ. ſ. ſ.
b Concordat l. 1. & 3 de acq. rer. dom.
c § nullus, ſu. eod.
d Conſtit. tit. 1. de rer. diuiſ.
e per l. 6 quoſdam C. de metal lib. 11.
f L. 13. iniuriarum. §. pen. de iniurijs, & gl. l. Diuus, de ſer. ruſt. prædio. & l. naturalem, de acq. rer. dom.
g gl. verb. ingrediatur.
h facit l. 26. vt. ationem, de viu. l. item ſi fundi. 10. §. aucupiorū, & l. vſufructu. rum, & l. 6. §. ſi in viuarijs, de vſufru.
i Ita loquitur l. 3. §. Neruas & §. ſeq. de acq poſſ.
K § nemo, de pace tenenda, in vſib. feudor.

§. Illud quæſitum.

1 *In venationibus ſpectanda conſuetudo cuiuſque loci.*
2 *Conſuetudo legem vincit & tollit.*

Illud quęſitū eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, vt capi poſſit, ſtatim tua eſſe intelligatur. a Et quibuſdam placuit, ſtatim eſſe tuā, & euſque tuā videri, donec eā perſequaris, quod ſi deſieris perſequi, deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupātis. Alij vero putauerunt, non aliter tuā eſſe, quām ſi eam ceperis. Sed poſteriorem ſententiam nos confirmamus, quod multa accidere ſoleant, b vt eam non capias.

a a Et quibuſdam. *In ea opinione Trebatius fuiſſe a legitur: quæ ſine magis hodiè recepta videtur inter venatores ſaltem etſi nondum mea fera ſit, non liceat tamen alteri eam eripere, neque perſequentem inſidioſè antevertere.*

b Vt eam non capias. *Quod iudicis arbitrio relinquitur*
1 *æſtimandum.* † *Hodie ſpectanda eſt locorum conſuetudo,*
b *quæ in his obſeruari* b *ſolet.* † *Nam ea quæ longa conſue*
2 *tudine comprobata ſint, tantam obtinent autoritatem, vt*
c *leges ipſas vincant &* c *antiquent.*

ADDITIONES.

a d. l. naturalium. §. 1. ff. de acq. rer. dom.
b gl. in d. §. 1.
c L. 2. ff. quæ ſit longa. conſuet.

§. Apium quoque.

1 *Cuius ſint naturæ apes. Et quæ animalia ſint inſecta.*
2 *Qui apes ex aliena arbore ceperit, furti non tenetur.*
3 *Fallit, ſi euolare & redire ſolent.*
4 *Alueus pro receptaculo apium accipitur.*
5 *Faui quid.*
6 *Examen quid ſignificet. 7.*
8 *Apes tamdiu tuæ ſunt quamdiu conſuetudinem reuertendi habent.*
9 *Prohibitus, ne apes in ſuam reducat alueum, rei vendicationem habet.*
10 *Quid conſuetudine obſeruetur attendendum.*

Apiū quoque fera natura eſt. Itaque apes quæ in arbore tua conſederint, antequā a te a alueo includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quā volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint. b ideoque ſi alius eas incluſerit, is earum dominus erit. c Fauos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Plane d integra re, ſi prævideris ingredientē fundū tuū, poteris eū iure prohibere, ne ingrediatur. e Examen quoque quod ex alueo tuo euolauerit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo, eſt nec difficilis perſecutio eius eſt: alioqui occupantis fit.

1 Magna fuit. † *inter philoſophos olim dubitatio, an apes feræ eſſent naturæ: quibuſdam exiſtimantibus hæc*
a *immenſæ ſubtilitatis animalcula (quæ Virgilius a multis encomijs celebrauit) magis inter ſecta, quam inter feras beſtias referenda eſſe. Sunt enim inſecta animalia quæ (vt nomē ipſum declarat) inciſuras, nunc ceruicū loco, nūc pectorum habent atque alui: vt ſunt terreſtria ſcolopendræ, ſtelliones: alia volucria, vt apes, veſpæ: alia vtroque modo, vt formicæ: alia & pennis & pedib. carentia, vt tineę, quæ in homine naſcuntur. Nonnulli putarunt, apes*
b *nec manſuetę neque feræ ſed mediæ cuiuſdam eſſe* b *naturæ. Contra tamen, veterum Iuriſconſultorum autoritate & iudicio receptum eſt, earum naturam quoque feram eſſe: ideoque regulam in his locum habere, vt occupantibus concedantur. Cum ergo apes feræque volucres comparentur, conſequens eſt, vt ea, quæ de aucupatione in fundo alieno diximus, ad apes quoq; ſint referenda, quas quis in*
2 *fundo non ſuo vellet capere.* † *Sic a Paulo Iureconſ. reſponſum eſt, ſi apes in arbore fundi tui apes fecerint & quis vellet capere eas, vel fauum abſtulerit, eum non teneri tibi furti: quia non fuerunt tuæ, eaſque conſtat, captarum*
c *terra, mari, cœlo, numero* c *eſſe.* † *Sed ſi apes ex alueis*
3 *noſtris euolare, & ſecundum conſuetudinem redire ſolent, non amplius in naturali ſunt libertate ſed a nobis poſſi-*
d *dentur: quemadmodum & reliquę aues, quas* d *incluſas habemus, aut ſi quę manſuefactę, cuſtodiæ noſtrę ſubiectæ ſunt. Et hoc caſu alia comprobata eſt regula, vt quandiu reuertendi animum habent eiuſmodi animalia, tua eſſe intelligantur: veluti ſequens docebit paragraphus.*

4 a Alueo. † *Alueus hic pro loco vel receptaculo apum ponitur, in quo melleficare ſolent. Alias alueus dicitur flumi*
e *nis vallis ſiue locus per quem aqua* e *fluit.*

b Ideoque ſi alius. *Et hoc ſeruatur paſſim in ſylua Hercinia, vulgò Schouarzuald.*

5 c Fauos. † *Faui dicuntur domus & cellulæ apium, a fouendo, quod in his ſobolem foueant.*

d Integra re. *Id eſt, priuſquam ceperit, catenus enim prohibeat licet etiam forte ingreſſum.*

6 e Examen quoque. † *Examen aliās dicitur noua apū ſoboles, quam parentes ex ſuis aluearijs ad nouas ſedes quærendas exire cogunt. Hinc pro apum congregatione accipitur, ſicut et veſparum, aut locuſtarum, aliorumue ſimilium coniunctionem ſignificat, quod hę ita vniantur vt*
f *ſimul videantur ligatę.* f † *Metaphoricos autē examen*
7 *a Dd. modo pro iudicij inueſtigatione, modo pro ſcrutinio,*
8 *& vt barbari dicunt, depoſitione teſtium accipitur.* † *Igitur obſerua, tametſi fera ſit apum natura, earum tamen*
examen

Digitized by Google

examen eo vſque tuum eſt, donec redeundi conſuetudinem retineat, aut non deſperas, eas te rurſus includere poſſe. Cur enim alius eas apes occupet, ſi ire redire ſolitas, tu ad
9 *huc poſſideas? † Quinimo ſi ab aliquo probibearis, quo mi nus eas in aluearium tuum recondas, contra eum rei ven-*
g *dicationem potes* g *inſtituere. † Sed & hac iure quid vbi*
10 *que locorum conſuetudinario iure obſeruetur, conſiderandum eſt. Quibuſdam in locis diſtinguitur, ſignauerit ne do-*
h *minus arborem, in qua apes conſederint an* h *minus.*

A D D I T I O N E S.

a lib. 4. Georg cap. 5.
b Plin. l. 11. Na. hiſt.
c l. 26. ſi apes. ff. de furt.
d l. 3. item feras. ff de acq. poſ.
e l. Lab. 20. 7. §. quid ſi ff. de acqui. rer dom.
f d. l. naturalem §. examen, de acq. rer dom.
g l. idem Pomp. 5. alias l. ſi frumentum §. de arbore de rei vendic l. Pomp. ſcribit, 8. §. idem Pompo. ait, famil. ercíſ. l. 15. theſau. ad exhibend.
h facit. d. l. naturalem. §. apium ff. hoc tit. de acqui. rer. do.

§. Pauonum.

1 *Animantia natura prorſus fera occupantibus conceduntur.*
2 *Animantia fera natura & cicurata, tum demum occupantis fiunt, ſi animum redeundi habere deſinant.*
3 *Quando id dicatur fieri.*
4 *Animantia cicurata ſi redire deſinant, ex inſidijs alicuius, an occupantis fiant?*
5 *Animantia prorſus manſueta naturę occupantis non conceduntur.*

Pauonũ quoque & columbarum fera natura eſt: nec ad rem pertinet, quod ex cõſuetudine euolare, & reuolare ſolent nam & apes idem faciunt, quarũ conſtat feram eſſe naturã. Ceruos quoque quidam *a* ita manſuetos habent, vt in ſyluam ire & redire ſoleãt: quorum & ipſorum feram eſſe naturã nemo negat. In ijs autẽ animalibus, quę ex conſuetudine abire & redire ſolent, talis *b* regula cõprobata eſt, vt eouſq; tua eſſe intelligantur, donec animum reuertendi habeant, nam ſi reuertendi animum habere deſierint, etiã tua eſſe deſinunt, & *c* fiunt occupãtium. Reuertendi autem animum videntur deſinere habere tunc, cum reuertendi conſuetudinem *d* deſeruerint.

Imperator *circa acquiſitionem rerum per occupatio-*
1 *nem tractat animantium tria genera. † Primo de animantibus quæ natura prorſus ſunt feræ, nec cicurari aut*
a *manſuefieri queunt. Et in his regula* a *eſt, vt occupanti-*
2 *bus concedantur. † Deinde eorum facit mentionem, quæ quidem feræ ſunt naturæ, contra naturam tamen cicurata*
b *ſunt & facta manſueta: de quibus præſens loquitur* b *§. taliſque tradita eſt regula, vt tunc demum occupanti concedantur, quando animum reuertendi ad priorem dominũ*
3 *habere deſinunt. † Animum autem reuertendi ex ſignis*
c *& coniecturis exterioribus (ſicuti plerumque* c *fit) colligimus: videlicet vt tum cenſeantur deſiiſſe redeundi animum habere, cum reuertendi conſuetudinem deſeruerint.*
4 *† Quid autem ſi illa reuertendi diſſuetudo, quod animum redeundi amittant eiuſmodi animalia cicurata, ab alicuius inſidijs proficiſcatur? vt ſi vicinus columbis ineſcationes quaſdam paraſſet. Et ſanè tantum abeſt, vt hic vicinus per occupationem dominus fiat, vt etiam furti colum-*
d *barum ſic captarum* d *nomine teneatur. † Poſtremo de*
5 *animantibus natura manſuetis, neque ex accidenti immu-*
e *tatis* e *meminit Imperator. Et in his regula eſt, vt quocunque locorum peruenient, occupantis non fiant, ſed primi, apprehenſoris permaneant.*

a Ita manſuetos. *Cuiuſmodi eſt ille, quem tam diligen-*
f *ter* f *Virgilius deſcribit his verſibus;*

Ceruus erat forma præſtanti, & cornibus ingens:
Thyrridæ pueri, quem matris ab vbere raptum
Nutribant: *& quæ ibi ſequuntur.*

b Talis regula. *Cum ſcilicet agitur de retinendo eorum dominio, vt iam dixi.*

c Fiunt occupantium. *Iure ſcilicet naturali.*

d Deſeruerint. *Scilicet vltro & ſua ſponte: ſecus ſi ab alio vi, vel aliter detenta ſint, quia noſtra nihilominus manent. Volunt autem Dd. ſi duabus vicibus emanſerint, id ſufficere: verum ſatius eſt, hoc Iudicis arbitrio ex circumſtantijs relinquere æſtimandum.*

A D D I T I O N E S.

a ſup. duob. §§. præced.
b Et d. l. naturalem. § pauonum. eod.
c l. 12. his qui vbi Bar. §. diuus ff. de tut. & curat. dat. ab his.
d d. l. Pompo. §. idem Pomp. fam. ercíſ. l. qui ſeruo, 36. cum l. ſeq. de furt.
e De quibus loquitur §. gallinarum inf. eod.
f lib. 7. Aeneid.

§. Gallinarum.

1 *Animantia manſuetæ naturæ non ſunt occupantium.*
2 *Furti actio an detur pro re modica.*
3 *Quæ res dicatur modica.*
4 *Varia gallinarum genera.*

a Gallinarũ autem & anſerum non eſt fera natura, idque ex eo poſſumus intelligere, quod aliæ ſunt gallinæ, *b* quas feras vocamus, item alij ſunt anſeres: quos feros appellamus. Ideoque ſi anſeres tui, aut gallinæ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve euolauerint, licet conſpectum tuum effugerint, quocunque tamen loco ſint, tui tuæve eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

a Gallinarum. *Subiicit de animantibus manſuetis, vt*
1 *ſint Gallinæ, & anſeres domeſtici. † Et in his diximus regulam eſſe, quod non concedantur occupanti ſed quocunq; locorum peruenerint tametſi ignores vbi ſint, longiuſque euolauerint, & noluerint redire: tamen nihilominus in do-*
a *minio tuo* a *permaneant, adeo, vt ſi quis lucrandi animo*
2 *detineat, furti teneatur. † Nec aduerſatur, ſi dicas, non dã-*
b *dam eſſe furti actionem ob rem modicam, ac pretij tam* b
c *exigui. Nam furtum ſine dolo non* c *exiſtit, & de dolo actionem pro re modica intendi non poſſe conſtat. Reſpondeo enim, etiam pro re modica actionem ordinariam exer-*
d *ceri* d *poſſe extraordinariam aut ſubſidiariam nõ* e *poſ-*
e *ſe ſed furti iudicium* f *eſt. Doli vero mali* g *ſubſidia-*
f *rium, ideo non mirum, furti agi poſſe, vtcunque doli actio*
g *denegetur. † Cæterum, quæ res dicatur modica & exigui*
3 *pretij, in iudicantis conſiſtit arbitrio, qui non pro vno omnino,*
h *ſed tanquam bonus vir æſtimare* h *debet.*
4 *b* Quas feras. *† Iuſtinianus duo hic gallinarum genera*
i *facit, vt aliæ manſuetæ, aliæ autem natura feræ ſunt:* i *Varro autem tria conſtituit, villaticas, ruſticas & Afri-*
K *canas:* K *Columella chortales, ruſticas & Africanas villiticas, vterq; & chortales appellat, quas alitum vbique, tum in villa videmus, ruſticas autem & ſylueſtres eas vocant, quas Iuſtinianus hic feras nominat, quæ ab aucupibus capiuntur, & in ſeruitute non fœtant. Atque huius generis fortaſſe erunt aquaticæ, quæ plurimis in locis viſuntur.*

ADDITIONES.

a d.l. naturalem §. gallinarum ff.hoc tit.
b l.10.ſi oleum in fi.& l.ſeq.ff.de dolo.
c §.1.inf.de obli. quæ ex delicto & l.1 de furt.
d l.1.§.illud de coniungend.cum emanci.liber.
e l.4.ſcio,de reſtit.in integr.
f §. ex maleficijs,§. in duplum § quadrupli & §.ſeq.inf.de acq.
g l.§.ait prætor, cum aliquot ſeq.§§.de dolo.
h Bart.l.omnino.de impe.in re dota.faciem.
i lib.1.cap.9.
K lib.7.cap.2.

§. Item ea quæ.

1 *Captiuitate acquiritur dominium, iure naturali. 2.*
3 *Immobilia bona hoſtium fiſco applicantur, iure gentiũ: ſecus iure ciuili.*
4 *Bella hodie an ſint iuſta.*

Item ea quæ ex hoſtibus capimus, iure gentiũ ſtatim noſtra fiunt, adeo quidem, vt & liberi homines in ſeruitutem noſtram deducantur, qui tamen ſi euaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, priſtinum ſtatum recipiunt.

1 Subijcitur. †*hic ſecũdus modus quo acquiritur titulus*
poſſidendi, & ex eo dominium, nempe, captiuitas: quam
a *veteres prædatoriam appellarunt, vt Ariſtoteles* a *docet.*
Ea enim quæ ex hoſtibus iuſto bello capimus, iure naturæ
vel gentium noſtra fiunt, adeo, vt liberæ quoque perſonæ
captiuitatis iure (quo nunc vice ſeruitutis vtimur) obſtri-
b *ctæ ſint ſub pœna nominis &* b *famæ.† Sed vnde peten-*
2 *da eſt ratio* c *naturalis? Reſpondeo, ſi defenſio priuata eſt*
c *iuris naturalis, ergò multo magis publica. Vnde qui ſic*
delinquit, aut vim exercet, turbando humanam ſocieta-
tem ac quietem, vt defenſio aduerſus eum belli ſuſcipien-
da ſit, is quoque indignum ſe facit vt rebus eius parcatur,
d *nam nec perſonæ quidem* d *parcendum eſt: Sicut ergo ca-*
pti in bello, ita eorum quoque res efficiuntur capientium.
hoc tamen legibus ſic dictantibus ad res mobiles, & quæ
3 *in hoſtium fuerint dominio, reſtringi debet.† Nam immo*
e *bilia bona fiſco* e *applicantur. Et hoc iure gentium. Iure*
autem ciuili ea tota res arbitrio Imperatoris vel Ducis
belli committitur, qui prædam inter milites pro cuiuſque
f *meritis* f *diſtribuere debet.† Porro an iuſta ſint bella, quæ*
4 *inter ſe Chriſtiani inſatiabili odio quotidie exercent, non*
huius eſt loci diſputare, certè pleraque latrocinij: ſimilio-
g *ra* g *ſunt. Conſuetudine verò generali apud omnes Chri-*
ſtianos receptum eſt, etiam tum, cum iuſta cauſa belli
h *prætenditur, captiuos non fieri* h *ſeruos. hoc enim iure con*
tra immaniſſimos tantum hoſtes Turcas & Saracenos
vtimur: qui viciſſim noſtros, ſi quando capiunt, in incle-
i *mentiſſimam duriſſimamque ſeruitutem* i *redigunt.*

ADDITIONES.

a lib.1.Polit.cap.5.
b Vt hic & d l naturalem.§.vlt.& d.l.adeo de acq.rer.dom.
c l.vt vim,ff.de iuſt.& iure.
d dictis iurib.
e l.20 ſi captiuus.ff de capti.& poſtli.reuerſ.
f l.in agris.16.hoc tit.l.item ſi verberatum,§.1. de rei vendit.l.
11. l uct. de euict.l.is qui prædam, 14. ad l.Iuliam peculatus, l. pen §.ſimilit. & ibi Bal.C. de don. Bart.in l.28.ſi quis bel.de cap.
g Aret.in l.qui à latronib.de teſtam.
h Ang.hic,& §.eius qui inf quib.non eſt permi.fac.teſtam.
i Alc.in l.118.hoſtes,de verbor.ſign.

§. Item lapillis.

1.4 *Inuenta in littore maris occupantiũ fiunt iure naturali.*
2 *Inuenta in loco priuato, vel publicis itineribus, non fiunt inuentoris.*
3 *Inuentor an ſolo aſpectu rem inuentam acquirat.*
5 *Gemmæ, lapilli, margaritæ, quomodo differant.*
6 *Defenſi ea in re Iuriſconſulti contra Vallam.*

Item a lapilli, & gẽmæ, & cætera, quæ in littore maris inueniũtur, iure naturali ſtatim inuẽtoris fiũt.

1 *Tertia cauſa, † quæ dominium iure naturali præſtat, eſt*
inuentio. Nam ſi quis lapillos precioſos, aut gemmas, vel
aliam quacumque rem, à nullo vnquam poſſeſſam, in
littore maris inueniat & apprehendat, iure naturali eius
a *fit* a *dominus. Dixi* in littore maris. † *quia ſi quid in*
2 *loco priuato, vel publicis itinerib. reperiretur, inuentoris*
b *non* b *fieret. addidi,* & apprehendat.† *Quoniam etſi*
3 *dubitari ſoleat an ſolo aſpectu & inuentione talis rei poſ-*
ſeſſio acquiratur, crebrius tamen receptum eſt, inuentio-
nem ſolam non ſufficere, niſi ſimul ſit voluntatis acquire-
c *re parantis exterior aliqua* c *declaratio. † Colligitur au-*
4 *tem naturalis ratio in hac ſpecie ex prima illa regula, quã*
d *Imperator* d *tradidit. Nam cum hæres in nullius bonis*
vnquam fuerint, merito cedunt occupanti.
5 a Lapilli. † *Differunt autem inter ſe gemmæ, lapilli, &*
margaritæ. Gemmæ *enim pellucidæ materiæ ſunt, vt*
ſmaragdi, chryſolithi, amethyſti: lapilli *vero ſunt non*
tranſlucentes, vt Obſidiani, & Veientani. At margaritæ
nec lapides nec gemmæ ſunt, ſed conchæ ſeu vniones quæ
in rubro mari creſcunt & coaleſcunt. Ita probant Sabi-
e *nus &* e *Vlp.† Et quamuis Valla* f *hanc Iuriſconſul*
6 *torum doctrinam impugnet, lapillum, ſi magnus eſt, gem*
f *mam eſſe aſſerens, quo nomine, & margaritam dici poſſe*
putat, tamen pro Iuriſconſultis non modo etymus eſt: (vi-
detur enim gemma dicta quaſi gemma, propter tranſlu-
centem naturam) ſed & rationes a Valla adductas per
g *quam frigidas eſſe, Alciatus* g *docte oſtendit.*

ADDITIONES.

a Hinc, & d.l.item lapil.ff.de rer.diu l 3.§. Neratius, de acquir. poſ. l 1.ſi Barſatorem, C.de fideiuſ.
b §.vlt.inf.hoc tit.
c dictis iuribus præallegatis.
d §.feræ igitur.
e l.1.& l 21.& §.non ſunt.in fi.de auro & argento leg.
f lib.6 Elegat.c.vlt.
g l.4.de verbor.ſig.

§. Item ea quæ.

1 *Procreatione animantium acquiritur dominium.*
2 *Nati ex ancillis noſtro dominio ſubſunt.*
3 *Serui non ſunt in fructu.*

Item ea quæ animalibus dominio tuo ſubiectis nata ſunt eodem iure tibi acquiruntur.

1 *Quarto† acquiritur dominiũ iure naturali, per procrea*
a *tionem animalium, quæ ſunt in noſtra* a *poteſtate. Ra-*
tionem autem ex eo licet petere, cuius enim eſt rei princi-
palis dominium, ad eundem & partus acceſſorij dominiũ
b *ſpectare debet.* b *† Sicut & partus ex ancillis noſtri na*
2 *ti, iure gentium noſtri* c *efficiebantur. Eſt tamen diffe-*
c *rentia in hoc, quia bruta animantia in fructu cõputantur,*
d *ſerui aũt ex ancillis noſtris progeniti, non* d *ut. Perab-*
ſurdum enim eſſet & inhumanum, hominem in fructu eſ-
ſe, præſertim cum, quod ad ius naturale attinet, omnes ho
e *mines æquales* e *ſint.† Hinc & obtinuit, fructuarium in*
3 *ancillæ partu, nihil iuris habere, ſed eum partum ad domi*
f *nium proprietatis* f *pertinere.*

ADDITIONES.

a Vt hic.& l.2. item quę,ff.hoc tit.
b l.3.ff.de pec legat.
c §.ſerui autem ſupr.de iure perſon.
d §.in pecudum,inf.eod.
e l.33.quod attinet de reg.iur.
f l.75.vetus,de vſufru.Pau.Sent.lib.3.tit.9.

§. Præ-

igitized by Google

§. Præterea quod.

1 *Alluuione acquirimus rerum dominia.*
2 *Alluuio quid?*
3 *Alluuio in publico tantum flumine exiſtit.*
4 *Alluuionis adiectio fundi vſufructuarium ſequitur.*
5 *Impulſio quid; & ea dominium non acquiri.*
6 *Trabes & ligna an per alluuionem accedant.*
7 *Quomodo cognoſcatur, an arbores radices egerint.*
8 *Cuilibet perito in arte ſua credendum.*

a Præterea quod per alluuioné *b* agro *c* tuo flumé adiecit, iure gentium tibi acquiritur. Eſt autem alluuio, incrementum latens. Per alluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi nõ poſſit, quantũ quoque tẽporis momẽto adijcitur. *d* Quod ſi vis fluminis de tuo prædio *e* partẽ aliquã detraxerit, & vicinio prędio attulerit: palam eſt, eam tuam permanere. *f* Planè ſi longiore tẽpore fundo vicini tui hæſerit, arboreſque quas ſecum traxit, in eum fundum radices egerint: ex eo tempore videntur vicino acquiſitæ eſſe.

1 *a* Præterea. † *Quinto nanciſcimur rerum dominia iure naturali, per alluuionem: quæ tacita quaſi quædã occupa*
a *tio dici* a *poteſt. Ratio autem ex natura ita petitur. Nã cum nullus hic verſetur poſſeſſoris animus, nullum eius factum, quo magis alieno fundo quicquam detrahatur, & ſuo adijciatur: conſequens eſt, ipſam naturam ſuapte ſpon-*
2 *te per alluuionem id appropriare fundo, cui accedit.* † *Dicitur autem hic,* quod alluuio ſit latens incrementum, *hoc eſt, occultum, ſenſimque procedens augmentum: quando, ſcilicet flumen publicum ex vna parte per minutiſſimas particulas addit, ex alia, id eſt, ex oppoſito diminuit, & corrodit adeo latenter, vt per imbecillitatem viſus humani cognoſci minimè poſſit, quantum quoque temporis momento accedat. Quis enim arenam, quæ in formam agri paulatim redigitur, dinumerare, vel per ſingula momenta deſignari aut intelligere quiret? Hanc tamen Iuſtiniani definitionem Hotoman. in comm. vet. Iur. vt parum aptam, & à verborum proprietate alienam reprehendit.*
3 † *Dixi autem,* flumen publicum: *quia in publico tan-*
b *tum, non etiam priuato flumine, aut lacu, vel ſtagnis* b *alluuio agnoſcitur.*

b Agro. *Hoc eſt, cuiuſque generis fundo.*

c Tuo. *Nã vt alluuio omnino tua fiat, oportet tuum eſſe*
4 *fundum, cui acceſſit.* † *Quod ſi ſolum habes vſumfru-*
c *ctum, ſolus quoque alluuionis vſusfructus* c *tuus erit. Semper enim rei principalis naturam alluuionis adiectio ſequitur: idque multis exemplis Balduin. hic docet.*

5 *d* Quod ſi vis fluminis. † *Quando fluminis impetu ali*
d *qua fundi portio alteri fundo adijcitur, tunc dicitur fieri* d *impulſio: veluti ſi fluminis inũdatio adparenter partem agri mei vi aquæ abſtulerit, tuoq; agro adduxerit, tibi nõ acquiritur, ſed mea remanet, cuius prius erat: vnde eam vendicare poſſum, dummodo tibi & damni infecti, & de*
e *prætorio quoque damno, ſi quod* e *accepiſti, caueam.*

e Partem ali. *Cuius adparens ſit auulſio, nec leue damnum.*

f Plane ſi longiori. *Et ſic hoc caſu ceſſabit vendicatio,*
f *& quæuis alia eius rei* f *perſecutio: Imputet enim ſibi, quod tanto temporis ſpacio, ablatam fundi ſui cruſtam repetere neglexerit: niſi forte, vel alterius induſtria, arbor in fundum tuum translata eſſet, ibidemq; coaluiſſet: nam*
g *tunc vtilis mihi rei vendicatio* g *competit.* † *Nunquid*
6 *autem trabes & ligna, aut id genus alia, quæ terrę nõ coa-*
h *leſcunt, accedant nobis per alluuionem? Et Baldus* h *rectè cenſet, non accedere, cui reliqui ſubſcribunt: quia non ſunt concreta ſeu coniuncta, ideoque dominus, ſi de damno pręterito, & futuro cauere non detrectet, ea vendicare* i *po-*
i
7 *terit.* † *Sed quomodo cognoſcere poſſum, an arbores in fundo alterius radices egerint? Reſpondeo, tuſmodi in re ſtan-*
K *dum eſſe ruſticorum* k *iudicio, qui harum rerum peritiam habent, nam & aliàs, an terra ſit bene culta vel ſeminata vel vinea putata, item an ſit flumen, vel riuus, ruſticis de*
l *hoc teſtificantibus* l *creditur. Quemadmodum & ſi de*
m *finibus agrorum ſit contentio, menſori permittitur* m *re-*
8 *nunciatio* † *Cuique enim de his quæ ſunt artis ſuæ, vel*
n *profeſſionis, fides habenda* n *eſt: niſi in alterutram partem iniquum arbitrium videatur, qua ſpecie non ſecus atque a Iudicibus appellatio admiſſa eſt.*

ADDITIONES.

a Vt hic & l. adeo, §. 1. ff. eo. l. 1. & 2. C de allu.
b l. locus, hoc tit. Bal. in Rubr. ff. eod. Ang. hic.
c l. 10. item ſi fund. §. hinc in cuius, de vſufr.
d Placenti. hic in Summa.
e l. 9. hoc amplius §. Alphenus & 8. Neratius, & ibi Dd. ff. de damno infecto.
f d. l. adeo, §. quod ſi vis, hoc tit.
g l. 5. idem Pomponius. § do arbore, de rei vend.
h In Rubr ff. de ter. diu col. 7.
i l. 4 ſi quis nec cauſam, § vlt. ſi cert. petat.
K Dd. hic. & l. 12. ſeptimo menſe de ſtat. hom.
l l. 1. §. 1 de flum.
m l. 3. ſi menſor. falſum modum dix.
n diſt. tutib. & c ſignificaſti, de homicid. & l. 1. in princ. de ventre inſpiciendo.

§. Inſula.

1 *Inſula quid: & quotuplex ſit.*
2 *Inſula pro ædibus accipitur.*
3 *Occupaſſe inſulam quis dicatur.*
4 *Inſula tribus modis in flumine naſcitur.*
5 *Agri dicuntur habere frontem, inſtar hominis.*
6 *Si per vnũ pedem inſulę te propior ſim, cuius ſit inſula.*
7 *Inſula quando ceſſet eſſe communis, nec diuidatur.*

a Inſula quæ in mari nata eſt (quod raro accidit) *b* occupantis ſit. *c* nullius enim eſſe creditur. At inſula in flumine nata (*d* quod frequenter accidit) ſi quidem mediam partem fluminis tenet, *e* communis eſt eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripã prædia poſſident, *f* pro modo ſc. latitudinis cuiuſque fundi, quę propter ripam ſit. Quod ſi alteri parti proximior ſit, eorum eſt tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia poſſident. Quod ſi aliqua parte diuiſum ſit flumen, deinde infra vnitum, agrum alicuius in formam inſulæ redegerit: eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat.

a Reuertitur *Iuſtinianus iterum ad acquiſitionem re-*
1 *rum, quæ per occupationem contingit.* † *Et quia de inſulæ hic tractatur; ſciẽdum eſt, inſulam eſſe terram in flumine mari ve aquis circumfluam, quæ ob ſpiritum ſolo erumpe*
a *re nõ volentem* a *enaſcitur. Et eſt duplex: alia naturalis quæ ſemper fuit, vt eſt Corſica, Sardinia, & ſimiles, de qua hic non agitur, alia caſualis, ſiue accidentalis, quæ in flumine ſæpe, in mari perraro naſcitur, quemadmodũ hic Imp. ait. Naſci autem dicitur, cum iam primum appa-*
2 *rere cœpit,* † *Sed & ędes quæ non coniunguntur, vel publicæ vel priuatæ, inſulæ dicuntur, ad ſimilitudinem terra-*
b *rum, quę aquis cinctę* b *ſunt. Qua acceptione Iulius* c *Capitolinus, trecentas & quadraginta inſulas Romæ incendio abſumptas fuiſſe refert. Et Tacitus libro 15. tradit,*

Digitized by Google

dit, Neronem conſtituiſſe, vt ne communione parietum, ſed proprijs quæque domus muris ambirentur.

3 b Occupãtis fit † *Occupare autẽ inſulam is dicitur, qui ipſam eo modo ingreditur, vt totam occupet: nec oportet*
d *ipſum ſingulas partes eius vel glebas* d *circumãbulare. Occupantis autem fit inſula, quo ad dominium & proprietatem tantum: ſecus quo ad iuriſdictionem: nam hoc reſpe*
e *ctu, eius eſſe cenſetur, qui maris illius in quo* e *emerſit, velut dominus eſt.*

c Nullius enim. *Sicut & ipſum mare: & per cõſequẽs, fit occupantis naturali ratione.*

4 d Quod frequenter. † *Poteſt enim in flumine inſula tribus potiſſimum modis naſci. Primo, cum agrum qui nullius erat, amnis circumfluit. Deinde, cum eum locum qui aluei erat, ſic cum relinquit & circumfluere cœpit. Tertio, cum paulatim coalluendo auxit: ſicut alibi Iuriſconſul-*
f *tus* f *explicat. Cæterum primus modus huc non pertinet: alij duo poſteriores modi huc referri poſſunt.*

e Communis. *Quod ad dominium attinet: ſecus reſpectu poſſeſſionis. Nã cum ſit locus diſtinctus ab agro & aqua,*
g *quæ labitur inter agrum & inſulã, neceſſe eſt illam* g *apprehendere.*

f Pro modo ſci. latitudinis. *Id eſt, frontis cuiuſque agri.*
5 † *Habent enim agri frontem, ad ſimilitudinem hominis: illaque dicitur in agro frons, quæ verſus inſulam reſpicit,*
h *vt eleganter* h *Baldus declarat. Poteſt autem latitudo agri ſic colligi: quantum enim cuiuſque agri ſpacium prope ripam eſt, tãtum quoque habet ſpacium in inſula, recta*
i *linea per inſulam* i *transducta.* † *Pone vero me per vnũ*
6 *pedem duntaxat inſulæ proximiorem eſſe, quam tu ſis, an totam mihi inſulam vendicare poſſim? Labeo reſpondit, me vnum tantum pedem plus habiturum. Eſt enim inſula diuidua, & poſita ab extremitate vtrinſq; præſidij, mei & tui chorda, ſi cadit recta linea & complicata per medium, vſque ad medium chordæ illiuſque puncti indiui-*
K *dui, mea cenſebitur inſula, reliquum tuum* K *efficietur.*
7 † *Quandoque tamẽ inſula non eſt cõmunis nec diuiditur*
l *vt ſi agri eſſet* l *limitati, quoniam in his ius alluuionis,*
m *non* m *agnoſcitur. Erit igitur talis inſula occupantis. Deinde ſi qua inſula virgultis tantum, vel quauis alia leui materia ita ſuſtinetur in flumine, vt eius ſolum non tangat, ſed ſemper fluctuet, ac mutetur, tunc ſimpliciter ipſius flu-*
n *minis eſt, & quaſi publica* n *cenſetur.*

ADDITIONES.

a Plin. lib. 2. Natural. hiſ. cap. 88.
b Alc. in l. vrbana §. inſularius, ff. de verb. ſign.
c In vita Antonini Pij.
d l. 1. in princ. de acq. poſſ.
e l. adeo §. inſula hoc tit. l. 9. inſulæ de iud. l. 6. illicitas §. qui vniuerſas, de offic. præſi.
f l. 30 ergo §. tertio. ff. de acq. rerum dom.
g d. l. 3. in princ. Bar. in tractatu de inſula.
h In Rubr. de rer. diuiſione.
i l. 29. inter eos de acq. rer. dom.
K l. arbor ff. com. diuid. Bald. in d. Rubr. de rer. diuiſ. ang. hic.
l l. 1. §. inſula de fluminibus.
m l. 6. in agris hoc tit.
n l. pen. §. idem iuris eſt hoc tit. Cantiunc. hic in ſua Parap.

---

§. Quod ſi naturali.

1 *Aluei ſignificationes variæ.*
2 *Alueus eſt iuris publici.*
3 *Alius a flumine derelictus, eſt circum colentium.*
4 *Alueus quando habeatur pro derelicto.*
5 *Flumina cenſorum vice funguntur.*
6 *Ager ita inundatus, vt eius forma non amplius appareat, cuius fiat. 7.*
8 *Non ſuperſtitioſè in hæredum ſubtilitatibus iuris.*
9 *Inundatione agri poſſeſſio amittitur, non dominium,*
10 *Quæ ſit diuerſitatis ratio.*

Quod ſi *a* naturali alueo in vniuerſũ *b* derelicto ad aliam partem fluere cœperit: prior quidem alueus eorum eſt, qui prope eius prędia poſſident: pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque agri, quæ prope ripã ſit: *c* nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, cuius & ipſũ flumẽ eſt, id eſt, publicus. Quod ſi poſt aliquod tempus ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen, rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui prope ripã eius prædia poſſident. Alia ſane cauſa eſt, ſi totus ager *d* inundatus fuerit: Neque inundatio *e* fundi ſpeciem commutat: & ob id, ſi receſſerit aqua, palam eſt, eum fundum eius manere *f* cuius & fuit.

1 † *Alueus plures habet acceptiones: nam & vaſculũ vimineum dicitur, in quo quid propter concauitatem re-*
a *ponitur: & pro loco capitur, vbi apes* a *mellificant. Et eſt* alueus *tabula, in qua teſſeris ſiue taxillis luditur: vt apud Plinium:* M. Meſſala, *inquit*, pridie Kal. Octob. diẽ natalis ſui egit, tranſtulit alueum cũ taſſeris luſorum. *quo ſenſu* aluecorum *pro tabula luſoria dixit Feſtus lib. 1. Hoc verò loco foſſam denotat alueus, per quam flumen*
b *labitur. Vnde Baldus* b *alueũ appellat, ventrem fluminis. Sicut enim ſtomachus vinum continet, ſic alueus ſu-*
2 *pra ſe complectitur aquam.* † *Eſt autem alueus publici iuris, donec fluuium continet, eique deſeruit: cum verò flumen alueum omnino deſerit, ceſſat eſſe iuris publici, etiam ſi dimittat cum impetu, quem omnes poſſunt cognoſcere:*
3 † *efficiturque eorum, qui iuxta alueum prædia poſſident, pro modo ac regione cuiuſq; prædij prope conſiſtentis. Nã*
c *ad eundem modum diuiditur alueus inter* c *vicinos, ſicut*
d *inſula in flumine orta; quod ſupra attigimus.*
e a Naturali alueo. *Quod* e *æſtate magis deſcernitur, quam hyeme.*
4 b Derelicto. † *In totum, ita vt redire non poſſe videatur.*
f *Secus ſi hominis induſtria fiat, vel facile redire* f *poſ-*
g *ſit, quod Bart.* g *potius hyeme quam æſtate cognoci poſſe tradit.*
5 c Nouus autem. † *Aetiologia eſt: quia flumina Cenſorum vice funguntur, vt ex publico priuatum faciant, &*
h *ex priuato in publicum* h *addicant.*

d Inundatus. *Alueo ſcilicet fluminis non mutato, ſed effuſis, quę ſupra eum excreuerant, vndis. ſeparat ergo Imp. Inundationem ab Alluuione.*

e Fundi ſpeciem. *Id eſt, formam agri: neque enim deſi-*
6 *nit eſſe, ager, non mutata forma.* † *Quid autem ſi forma agri amplius non appareat? (quem caſum Iuſtinianus hic prætermiſit, qui tamen valde elegans eſt.) Et ſummo iure quidem is, cuius ager fuerat, nihil reliqui in eo habet. Ager enim ille qui fuerat, deſiit eſſe, amiſſa propria forma: & qui vicinum prædium nullum habet, non poteſt*
7 *ratione vicinitatis vllam partem in alueo habere.* † *Sed quia tum maximè diſceditur an æquitate, cum ſuperſtitioſè adhæretur ſubtilitatibus iuris: ideo hac in ſpecie be-*
i *nigne Caius* i *ſubdit, vix eſſe, vt id obtineat: inſpecta ſcilicet æquitate. quia is ager qui occupatus fuerat, ad priorem dominum redibit, inſpecta æquitate nã ſi vix* K *obtinet ſi rigorem iuris conſideremus: quia quod vix fit, vtique fit. Sed æquitas prævalere debet, vt ad primum do-*

minum

igitized by Google

8 *minimum reuertatur.† Hinc elegans argumentum ducitur,*
non ſuperſtitioſè inhærendum eſſe iuris ſubtilitatibus.
l *Nā plerumque ſub autoritate iuris periculoſè* l *erratur.*
Vnde & illud apud Comicum, Sūmum ius, ſumma in-
iuria. *Prædicta vera ſunt niſi flumen agrum alicuius tan*
quam alueum, per decennium domino præſente, vel vigin
ti annos eo abſente occupatum tenuerit. Nam poſtea etſi
deſeratur alueus, priori domino non reſtituitur, quoniam
m *tanto tempore quilibet* m *præſcribit: ideoque & flumen*
tam habet titulum. Et hoc non ſolum in toto fundo, ſed in
qualibet eius parte locū habet. Sed etſi flumen mutuans
alueum ſenſim recedendo, illud ſpacium quod poſt ſe reli-
quit, primo domino non acquiritur, ſed alluuione fit eius
n *qui propria habet prædia, etſi nihil* n *adijciat.*
9 f Cuius & fuit. *Ante inundationem.† Et obſerua, quod*
inundatio fluminis, poſſeſſionem quidem agri qui inunda
tus eſt, aufert, dominium verò minimè: eius enim rema-
o *net ager inundatus, cuius erat ante* o *inundationē, niſi*
p *inundatio ſit* p *perpetua, aut alluuionem efficiat. nā tunc*
q *& proprietas & vſuſfructus* q *deperditur. Aquâ autem*
recedente ab inundato agro, eius poſſeſſio ſtatim reſtitui-
tur priori domino, ſine noua apprehenſione, vt Angel. do
10 *cet.† Sed cur poſſeſſio agri inundatione perit, & nō etiam*
r *dominium? Quoniā* r *poſſeſſio quidem facti eſt, ſoloque*
animo pendet, vnde quàm primum deponitur animus poſ
ſidendi, amittitur poſſeſſio; dominium verò iuris eſt, nec
s *ex animo pendet, ſed in re conſiſtit, ideo facile non* s *re-*
mittitur.

ADDITIONES.

a § apium, ſup. eo.
b In d. rub. de rerum diuiſ. col. 4.
c Hic, & l. adeo §. quod ſi toto hoc tit.
d §. proximæ præcedente.
e l. 1 § is autem, ne quid in flum. pub.
f l. 1. §. quotidiana de aqua plu. arcen.
g In trac. de alueo.
h l. 30 ergo, § alluuio, hoc tit. & l. proponebatur de iud.
i d. l. adeo, § ſi cuius tamen, in ſi hoc tit.
K Placen. hic in ſumma.
l l. 91. ſi ſeruum, §. ſequitur, de verbo. obli. facit, l. ſi tibi dederim.
15. de dom.
m Bar. in tract. de alueo. Ang. hic.
n Bar loco prædicto, ital. in rub. de rer. diui. col. 9.
o Hic, & d. l. adeo, § aliud ſane.
p l. pen. de rer. diuiſ.
q l. 23. ſi ager. qui. modis vſuſfr amittatur.
r l. 12. cum vnus, §. vlt. de bon. auto. iud. poſſeſ.
ſ l. 17. ſi quis vi. §. differentia de acq. poſſ.

---

§. Cum ex aliena.

1 *Specificatio quid? & verbum, materia, quomodo hic ac-*
cipiatur.
2 *Dubitandi cauſa in hoc §. 5.*
3 *Quod proprium alicuius eſt, ſine ipſius facto ad alium*
non transfertur.
4 *Materia quid, & quō a ſubſtantia & forma differat?*
6 *Determinatio thematis huius §.*
7 *Accurſij error.*
8 *Ius naturale non dat locum malæ fidei.*
9 *Mulſum quid?*
10 *Emplaſtrum, cataplaſma.*
11 *Armarium, & penarium, quid ſint.*
12 *Quō ſuccuratur domino materiæ, contra ſpecificantem.*
13 *Frumentum excuſſum, licet non poſſit reduci ad ſpicas,*
manet tamen primi domini.
14 *Specificationis vt acquiramus, quæ & quot numero ſint*
neceſſaria.

a Cū ex aliena materia ſpecies aliqua b facta ſit c
ab aliquo, quæri ſolet, quis eorū *naturali ratione do-*
minus ſit, vtrū is qui fecerit, an potius *ille qui mate-*
riæ dominus fuerit. vt ecce, ſi quis ex alienis *vuis* aut
oliuis, aut ſpicis, vinū aut oleū, aut frumentū fecerit,
aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fe-
cerit, vel ex alieno vino & melle d mulsū miſcuerit,
vel ex medicamentis alienis, e emplaſtrū aut colly
riū cōpoſuerit, vel ex aliena lana veſtimentū fecerit,
vel ex alienis tabulis nauē, vel f armariū, vel ſubſel-
lia fabricauerit. Et poſt multā Sabinianorū & Pro-
culianorum ambiguitatem, placuit media ſententia
exiſtimantium, ſi ea ſpecies ad priorem & rudem ma-
teriā reduci poſſit, eum videri dominum eſſe, g qui
materiæ dominus fuerit, ſi non poſſit reduci, eū po-
tius intelligi dominū, qui fecerit, vt ecce, vas confla-
tum poteſt ad rudem materiā æris, vel argēti, vel auri
reduci. Vinum autem, vel oleum, aut frumentum, ad
vuas, vel oliuas, h vel ſpicas reuerti non poteſt, ac
ne mulſum quidem ad vinum & mel reſolui poteſt.
a Cum ex aliena. *Sexto acquirimus dominium iure na*
1 *turali, per ſpecificationē.† Eſt autem* Specificatio, *quā-*
do noua ſpecies bona fide formatur, & conficitur, ex alie-
a *na* a *materia, & de hac, præſenti §. agitur. Cæterum, ma*
teria hic dicitur, non quę forma careat, ſed cui noua for-
2 *ma attribuitur.† Cauſas autem dubitandi in huius §. the*
mate præbuerunt veterum Iureconſultorum diuerſæ, &
quaſi ex diametro pugnantes ſententiæ. Maſurius enim
Sabinus & Caſſius Longinus reſponderunt, ſi quis ſuo no-
mine ex aliena materia ſpeciem nouam feciſſet, illum fa-
ctæ ſpeciei dominum permanere, cuius materia fuerat, id-
3 *que duab. potiſſimum rationibus.† Primò, quia quod pro-*
prium alicuius eſt, non debet ſine ipſius facto ad alium
b *transferri.* b *Deinde, quia ſine materia noua ſpecies, nul*
lum opus effici poteſt. Merito ergò dominus materiæ eſt
c *præferendus in dominio* c *rei.†* Materiam *autem appel-*
4 *lamus, vnde quid conficitur, vt in cypho metallum, in cō-*
tractu conſenſus, differtq; a ſubſtantia & forma. Si quidē
ſubſtantia eſt *per quam materia in certam ſpeciem deſti-*
titur, vt in vaſis vel veſtibus, artificium, in emptionis cō-
tractu, precium, Forma verò eſt, *quæ certę illi ſpeciei no*
men dat. Alias tamen in iure noſtro pro forma id requiri
dicitur, quod ordinem reſpicit, vt in ſtipulatione, quod præ
cedat interrogatio, & incontinenti ſequatur reſponſio.
5 *† Ad propoſitum redeundo. Nerua & Proculus cōtra pu-*
tarunt, hunc eſſe dominum, qui ſpeciem feciſſet; ea ratione,
quia quod factū eſt, antea nullius fuerat, imò ne erat qui-
dem, cum ſit noua ſpecies, ergo faciens debet cenſeri domi
d *nus. Sic argumētatur eleganter Paulus,* p Vel quę ipſi
inquit vt in rerum natura eſſet, facimus. *quaſi diceret,*
forma dat eſſentiam rei, ſed is qui fecit rem, addidit for-
e *mam, ergo eſſentia & dominium rei debetur ei.* e *Hāc*
Iuriſconſultorum diſcordiam plerią; veterum diſtinctio-
nis fœdere conciliarunt: quam diſtinctionem hoc loco Iu-
6 *ſtinianus comprobat.† Quia aut ea ſpecies ad priorē &*
rudem materiā redigi poteſt, & vera eſt Sabini ſententia,
ob id certè, quoniam ſpecies non videtur nouā formam ſu-
ſcepiſſe, quæ tam facilè reſolui poteſt in priſtinam & rudē
materiam, aut verò reduci non poteſt, & eo caſu Proculo
ſubſcribitur, vt is videatur dominus, qui fecit nouam ſpe-
ciem. Nam vbi ſpecies non poteſt ad priorem materiā re-
ſolui, materia habetur pro deperdita. Materia autē deper
dita, dominium quoque eius ſublatum cenſetur. Vides er-
go per mediam quandā ſententiam vtrique rationi natu-
rali, conciliatis Iuriſprudentū opinionibus, aliquid tribuì.

Facta

Digitized by Google

7 *b* Facta ſit. *Accurſ. ita intelligit, quod etiamſi cœperit*
tantum fieri ſpecies ex aliena materia, ſtatim eius domi-
nium acquiratur ſpecificanti: cum res cœpta pro completa
habeatur. Sed hæc expoſitio vulgo improbatur, et merito.
Cum enim verbo (facta ſit) vtatur text. quod rē perfectam
f *ſignificat, ergo de ſpecie perfecta accipi debet.* f *Ego etiã*
alia ratione idem ſenſerim, quia cum fiat mentio de domi-
nio auferendo ab aliquo, & alteri acquirendo, ſtrictior de-
bet fieri interpretatio, vt tum demum priuetur quis domi-
g *nio, ſi res perfectè ſpecificata fuerit.* g
8 *c* Ab aliquo. † *Subaudi, bona fide, quia ius naturale, de*
cuius acquiſitione hic tractamus, nullum dat locum ma-
læ fidei.
9 *d* Mulſum. † *Eſt genus potionis, quod fit ex melle et vino,*
præſertim veteri, quod facillimè incorporatur, & hoc po-
b *tionis genus Græcis οἰνόμελι vocatur. Vlpianus* b *tamen*
aliud mulſum, quod vino non adnumeratur, aliud œnome-
li, quod vini appellatione vtique contineatur, intellexiſ-
ſe videtur.
10 *e* Emplaſtrum. † *Emplaſtrum ex diuerſis rebus confin-*
gi & formari conſueuit, quod hodie vnguentum dicitur,
i *ſed barbarè, periti cataplaſma ſiue malagma* i *vocant, ta-*
metſi inter hæc diſcrimen notatum ſit a Cor. Celſo, lib. 4.
11 *f* Armarium. † *Eſt autem armarium, locus vbi arma*
reponuntur, & naualia, aliàs armamentarium dicitur,
quale fuit illud, quod Athenis Philon fabricauit, mille
capax nauium. Et conſuetudine verò armarium pro loco
accipitur, vbi cibaria & ſimilia recondimus. Feſtus pe-
K *narium, nonnulli penariam cellam vocant. Vlpianus* K
Armarium pro Bibliotheca vſurpauit.
12 *g* Qui materiæ dominus. † *Quamuis autem faciens*
nouam ſpeciem, fiat dominus hoc caſu ſpeciei; poteſt tamen
materiæ dominus aduerſus eum, actione in factum experi-
l *ri, vt ſuæ materiæ æſtimationem conſequatur.* l *Alias*
enim ſpecificãs cum alterius detrimento fieret locupletior,
m *quod contra naturam* m *eſt.*
b Vel ſpicas. *Iuſtinianus exempli tantum cauſa ſcripſit,*
frumentum de ſpicis ad priſtinam materiam reuerti non
poſſe; ob id tamen non innuit, idem iuris eſſe in omnibus
13 *exemplis poſitis* † *Excutiens enim ſpicas, cum non faciat*
nouam ſpeciem ſed eam quæ eſt, detegat; conſequitur, ex
alienis ſpicis excuſſum frumentum manere eius, cuius &
n *ſpicæ fuerunt, ſicq; non aduerſatur, quod Caius* n *ſcribit,*
non eſſe dubitandum, quin ex alienis ſpicis excuſſum fru-
14 *mentum eius ſit, cuius & ſpicæ fuerint.* † *Ex hoc toto con-*
textu diſcendum eſt, tria requiri, vt quis ſpeciei ex aliena
materia factæ fiat dominus. Primum eſt, vt ſpecies non
o *poſſit ad antiquam rudem materiam* o *reſolui. Alterum*
vt is qui nouam ſpeciē induxit, ſuo id nomine fecerit, nam
p *ſi alterius nomine fecit, eius eſt, cuius nomine fecit.* p *Ter-*
tium, vt bona fides acceſſerit, hoc eſt, illæſa conſcientia,
quia materiam ſuam eſſe putauerit, errore ductus. Nam ſi
id mala fide feciſſet, ſciens materiam eſſe alienam, locum
q *haberet* q *Regula:* Quod ex re noſtra fit, noſtrum eſt.
Et in vniuerſum ius naturale (de cuius acquiſitione hic
tractamus) nullum vnquam dat locum malæ fidei.

ADDITIONES.

a Hunc locum vide clarius explicatum in l. adeo. §. cum quis, vnde hic §. eſt deſumptus, de acq. rer. dom.
b l. 11. id quod noſtrum, de legitur.
c d. l. adeo, §. cum quis, hoc tit.
d l. 3. §. genera poſſeſſionum, ff. de acq. poſſ.
e Iuxta l. 9. Iulianus, §. ſi quis, ff. ad exhib.
f Argu. l. vlt. ff. quod quiſq; iuris.
g Arg. l. vltimæ de conſt. princ.
h L. 9. ſi quis vinum, de tritico, vino & oleo leg.
i Conſule Peroti Cornucop.
K l. 51. librorum. §. chartis legatis, de leg. 3.
l text. in l. 24. in rem, §. item quæcunque, de rei vend. gl. hic. & l. 26. ſed ſi ex mellis hoc tit.
m L. eam hoc, de cond. indeb.
n l. adeo, §. cum quis, de acq. rer. dom.
o Vt hic in tex. in ver non poſſit.
p Ita loquitur l. a 5. niſi voluntate, & l. 27. quicquid, §. vbi ſimul de acquir. rer. dom.
q l. 49. ſolum de rei vend. l. 12. de eo. §. ſi quis ad exhiben.

§. Quod ſi partim.

1 *Differentia inter hunc & præcedentem §.*
2 *Et in hoc themate bonam fidem requiri.*

a Quod ſi partim ex ſua materia, partim ex alienâ ſpeciem *b* aliquam fecerit quis: veluti ex ſuo vino & alieno melle mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis medicamentis emplaſtrum aut collyrium, aut ex ſua lana & aliena veſtimentum fecerit: *c* dubitandum non eſt, hoc caſu eum eſſe dominum, qui fecerit: cum non ſolum operam ſuam dederit, ſed & partem eiuſdem materiæ præſtitit.

1 *a* Quod ſi. † *Inter hunc & præcedentem §. nulla eſt dif-*
ferentia, niſi quod hic de ſpecie tractatur, quæ fit ex alie-
na materia & noſtra: in præcedenti verò de ea, quæ ex alie-
na tantum fit.
b Aliquam fecerit. *Accedit autem in hoc themate, præ-*
ter rationes in præcedenti §. recenſitas, & illa, quod nouã
ſpeciē, partim ex ſua, partim ex aliena materia inducens,
non ſolum operam ſuam impendit ſed & partem eiuſdem
2 *materiæ præſtitit.* † *Neceſſe tamen eſt, vt ſpecificans ha-*
a *buerit bonã fidem exiſtimãs totam materiã ſuam* a *eſſe.*
c Dubitandum non eſt. *Niſi illa noua ſpecies ad prio-*
rem materiam reduci poſſet: tunc enim fit communis, ha-
bita ratione materiarum, & vtrique dominorum, ſi alter
b *hoc petat, ſua materia* b *reſtituere.*

ADDITIONES.

a Propter. d. l. de eo. §. ſi quis ff. ad exhibendum.
b Glo. hic.

§. Si tamen alienam.

1 *Acceſſione acquirimus dominium, & acceſſio quid?*
2 *In acceſſione quæ ſit regula ſeruanda.*
3 *Si neſciatur, vtra res alteri acceſſerit, neutra alij cedit.*
4 *Acceſſio fit & bona & mala fide: & quid vtrobique ſit iuris. 5.*
6 *Intexens mala fide ſuo veſtimento alienam purpuram furti tenetur.*

Si tamen alienam purpurã veſtimento ſuo quis *a* intexuerit, licet precioſior ſit purpura tamen *b* acceſſionis vice *c* cedit veſtimento: & *d* qui dominus fuit purpuræ aduerſus eum qui ſurripuit, *e* habet furti actionem & condictionem: ſiue ipſe ſit qui veſtimentum fecit ſiue alius. Nam extinctæ res, licet vendicari non poſſint *f* condici tamen a furibus, & quibuſcunque *g* alijs poſſeſſoribus poſſunt.

1 *Septimo* † *acquiritur titulus poſſidendi, & ex eo domi-*
nium, per acceſſionem, quæ fit, quando res alterius accedit
2 *reb. noſtris per humanum laborem & induſtriam.* † *Et*
a *hac in ſpecie obſeruanda eſt iuris regula, a Pomponio* a
tradita. Semper enim cum quærimus, quid cui cedat, illud
ſpectamus, quid cuius rei ornandæ cauſa adhibetur, vt ac-
ceſſio etſi precioſior ſit, cedat principali, verbi gratia, ſi au-
rum margaritarum aut gemmarum cauſa adhibitum eſt,
puta ut eo cõmodius geri poſſit, tunc margaritis gemmiſ-
que cedit. Sin verò contra margaritæ auro ornandi cauſa
b *adhibitæ ſint, tum auro cedunt.* b

c In-

a Intexuerit. *Sic quoque in aliena purpura veſtimento
alicuius intexta, animus intexentis conſiderandus eſt.
Nam appoſuit purpurã, vt eſſet acceſſoria, locum habet
c §. noſter, alias ſecus. c † Hinc eſt, quod in tali ſpecie, ſi
3 reſciri non poſſit, vtra res alterius cauſa acceſſerit, neutra
alteri cedere intelligatur, ſeu quælibet res eius maneat, cu-
d ius fuit. d † poteſt autem hæc acceſſio fieri vel bona fide,
4 quia intexens purpuram ſuam eſſe crediderit: vel mala
quia alienam ſciuerit: & vtroq; caſu prior dominus amit-
tit dominium purpuræ ob regulam prædictam, ei tamen
ex æquitate ſuccurritur. Habet enim aduerſus eum, qui id
bona fide fecit condictionem ſine cauſa, vel etiam actio
e nem ad exhibendum. e Si autem mala fide intexta ſit
purpura, habet contra intexentem. & furti actionem ad
pœnam, & condictionem furtiuam ad rem ipſam perſe-
quendam, adeo vt vna alteram non tollat aut perimat, cũ
hæ actiones ex diuerſo fonte oriantur, & ad diuerſa com-
f petant ſicut alibi docebitur.* †
b Acceſſionis vice. *Ergò prior dominus purpuræ amittet
hoc caſu dominium, & purpura fit eius iure naturali, cu-
ius veſtimento ornatus gratia intextu eſt.*
c Cedit veſtimento. *Iam confecto, et ſua forma cõſtante.*
d Cuius dominus fuit. *Et iam deſijt dominus eſſe: quia
purpura quoad ſuperius dominium extincta videtur, cum
intexta ſit veſtimento.*
6 *e* Habet furti actionem. † *Sed nonne intexens, acceſſio-
g nis iure effectus eſt dominus purpuræ?* g *quomodo ergò
furti actione tenetur, cum quis rei ſuæ non poſſit furtum fa
h cere?* h *Reſpondeo, eo ipſo, quod quis purpuram accepit
alienam confeſtim furtum commiſiſſe intelligitur, etiam
antequã veſtimento acceſſerit, actio ergò ſemel nata, non
poteſt extingui facto delinquentis, alids in ipſius poteſtate
i eſſet, vtrũ obligatus eſſet, an non quod lex* i *non patitur.*
K *f* Condici tamen. *Id eſt, peti actione perſonali.* K
g Alijs poſſeſſoribus. *Vt videlicet æſtimationem rei
extinctæ conſequantur.*

ADDITIONES.

a l.2 1.etſi non ſunt §. peruenimus de auro & arg.leg.
b d.§ peruenimus,& §.vlt.& l.ſeq.
c Glo.hic.
d l.30.rerum mixtu.§. quid ergo in his,ff.de vſucap.& ibi Bar. & d l.quicquid, de acq.rer.dom.
e Vt l.1.in fi.ff. de condict. ſine cauſa & l.6.gemma, ff. ad exhibendum.
f Per Ang.hic,& in §.ex maleficijs, §. ſic itaq; diſcretis inſt. de actionibus.
g Vt hic.
h §.furti inſ.de oblig.quæ ex delicto naſ.
i l.2.de eo quod cert.loco. & Ang.hic.
K §.appellam.inſ.de actioni.

§. Si duorum materiæ.

1 *Confuſione acquiritur dominium.*
2 *Electrum quid?*
3 *Corpus ex confuſione effectum eſt vtriuſque domini.*
4 *Libellus incertus quando admittatur.*
5 *Iudex poteſt ſuper incerto ferre ſententiam.*
6 *Voluntas & caſus fortuitus in confuſione æquiparantur.*

Si *a b* duorum materię voluntate dominorũ cõfu-
ſæ ſint: totũ id corpus, quod ex confuſione fit, vtriuſ-
que commune eſt: veluti ſi qui vina ſua confuderint,
aut maſſas argenti vel auri cõflauerint. Sed etſi diuer
ſę materię ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit: forte
ex vino & melle mulsũ, aut ex auro & argẽto *c* ele-
ctrũ: *d* idẽ iuris eſt. nã & hoc caſu cõmune eſſe ſpe-
ciẽ non dubitatur. Quod ſi fortuito, & non volunta-
te dominorum confuſæ fuerint, vel eiuſdem generis
materiæ, vel diuerſæ. idem iuris *e* eſſe placuit.

1 *a* Si duorum. *Octauo † acquiritur dominium iure natura
li, per confuſionem: quoniam ſi duorum dominorum mate-
ria ſint confuſa, voluntate eorum, aut etiam caſu fortuito,
corpus quod ex confuſione fit, commune eſt vtriuſque iure
naturali: Ratio autem ex voluntate colligitur: cui æquipa
a ratur caſus fortuitus, neutri imputandus.* a
b Duorum materię. *Scilicet eiuſdem generis vt differat
a ſequenti. §.*
2 *c* Electrum. † *Electrum dicitur aurum, in quo quinta
b argenti portio* b *eſt. Suidas vero tradit eſſe aurum cũ vi-
trea quadam & lapidea confuſione, quod illuſtri nitore
ſplenderet. Sanè Homerus cum Menelai regiam laudare
vellet, eam auro, electro, argento, ebore coruſcare prodi-
dit. ſicque electrum ſecundas poſt aurum habere voluit.*
2 *d* Idem iuris. † *Scilicet, quod corpus ex his confectum
vtriuſque commune ſit, adeo, vt neuter totum, ſed quilibet
pro parte, quod ſuum eſt, vendicare poſſit, vt pote pro rata
c ponderis, quod in maſſa habet.* c *Si autem incertum ſit,
quantum quiſque in maſſa habeat, poterit præter rei ven-
d dicationem communi quoque diuidundo agere.* d *Quan-
quam enim actionis tempore rata non ſit certa declaranda
tamen, & ad certitudinem reducenda eſt, cum in proceſſu
e litis cauſam iudici probare* e *oportebit.* † *Iſtud enim com
4 muniter in iudicijs obſeruari ſolet, ſi quis eſt ambiguus,
quantam partem petat, aduerſarij facto, vel caſu, quod in-
certus admittatur libellus, dum tamen in proceſſu cauſa
f iſta generalitas & incertitudo determinetur.* f *Amplius
addit Angelus, quod etiam ſi in proceſſu non ſit declarata
5 quantitas tamen rectè procedere iudicium. Ideoq; bam
iudicis generalem ſententiam (reſtituas illam quantita-
tem, quam Titius in maſſam per te conflatam contulit)
obtinere, ſi modo in executione fiat deinde quantitatis &
g partis declaratio.* g
6 *e* Eſſe placuit. † *Æquiparantur ergo in confuſione vo-
luntas & caſus fortuitus, ita tamen fortuito confuſæ ma-
teriæ communicantur, ſi non ſit facilis earum reductio ad
priorem materiam. Nam ſi facilis eſt reductio, aliud di-
cendum erit, vt ſi plumbum cum argento confuſum ſit
quia deduci poteſt, non communicabitur, nec communi di-
h uidundo agetur, ſed in rem competet* h *actio. Idem eſt ſi
æs meum cum argento tuo confundatur, quia cum diuerſa
materia ſit æs & argentum ab artifice ſeparari, & in pri
i ſtinam materiam reſolui* i *poteſt.*

ADDITIONES.

a Vt hic,& l.adeo,§ voluntas.& l.12. lacus & ſtagna,§.ſi ex ære, de acq.rer dom.l.5.idem Pom. de rei vendi.§.ſed ſi plumbum cum ſimilib.
b Plin.lib.33.c.4 & 37.cap.2.
c l.3.Marcellus §.Pomp.& d.l.idem Pomp.in prin.§.ſed ſi plumbum, de rei vend.
d d.§.Pompon.cum l ſeq.
e Io de Pla.& cæteri hic.
f Facit tex.& ibi Bart in l 1.§.1.quod legat.
g Vt in l.2 §.ſi quis argentum& ibi gl.Bar & Dd.ff. depoſiti.
h d.l idem Pomp § ſed ſi plumb.de rei vend.
i l.d.lacus.§.ſi ex ære de acquir.rer.dom.

§. Quod ſi frumentum.

1 *Commixtione acquiritur dominium iure naturali.*
2 *Commixtio & confuſio quomodo differant.* 3.
4 *Commixtio quando fit, vim confuſionis habet.*
5 *Ampliatio huius §.*
6 *Caſus fortuitus in commixtione nihil operatur.*
7 *Et quomodo ea in ſpecie quilibet ſuum conſequatur.*

a Quod ſi frumentum Titij, frumento tuo mixtum
fuerit, ſi quidem voluntate veſtra, cõmune eſt: quia
ſingula

Digitized by Google

quia ſingula corpora, ideſt ſingula grana, q̃ cuiuſq;
i propria fuerunt, cõſenſu veſtro *b* cõmunicata sũt. *c*
Quod ſi caſu id miſtum fuerit, vel Titius id miſcue-
rit ſine tua voluntate, non videtur cõmune eſſe: quia
ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. Sed *d* nec
magis iſtis caſibus cõmune fit frumẽtum quam grex
intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titij tuis peco-
ribus miſta fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrum to-
tum id frumentum retineatur, in rem quidem actio
pro modo frumenti cuiuſque competit, arbitrio
autem iudicis continetur, vt ipſe æſtimet, *e* quale
cuiuſque frumentum fuerit.
1 *a* Quod ſi. *Nono † acquiritur dominiũ iure naturali, per*
a *commixtionem ſpecierum, ſi voluntate dominorũ* a *fiat.*
2 *† Differunt autem commixtio & confuſio: nam confundi*
cenſentur ea, quæ confuſa nouam pariunt ſpeciem: vt vi-
num & mel confunduntur proprie, quia confuſa aliam
generant ſpeciem ſcilicet, mulſum. Commiſcere dicimur,
cum confundimus res, quæ nõ tranſeunt in aliam ſpeciem,
3 *ſed priorem retinent. † Item confuſa quomodolibet fiunt*
b *communia, etiam caſu fortuito:* b *ſed commixta dunta*
xat voluntate, nec in commixtione quicquam operatur cá-
ſus fortuitus, ad communicandas ipſas res. Vnum tamen
4 *pro alio ſæpe ponitur in legibus. † Et ſi res, quarum dif-*
ficilis aut impoſſibilis eſt ſeparatio, ſimul commiſceantur,
tunc eiuſmodi commixtiones, vim confuſionis obtinent.
b Communicata ſunt. *Adeo, vt nec inter ſit hoc caſu, an*
5 *ſeparatio fieri poſſit, necne. † & hoc non ſolum in frumen-*
to obtinet, ſed extenditur etiam ad legumina, poma, pyra,
nuces, atque id genus ſimilia. cum ſit eadem ratio. Ange-
lus idem iuris eſſe ait in auiculis, piſcibus, & animalibus
c *quadrupedibus, quæ ſunt vniformia.* c
6 *c* Quod ſi caſu. *† Caſus fortuitus in commixtione nihil*
operatur, vt paulo ante commonui: quomodo ergo hoc ca-
7 *ſu dominus recuperabit ſuum? Reſpondeo. † quando for-*
tuito commixtum eſt frumẽtum diuerſorum dominorum,
in primis animaduertendum eſt, poſſit ne vnum frumen-
tum ab altero ſeparari, an minus. ſi non poſſit, vt quia ſe-
mina ſeu grana penitus, aut ferè ſimilia cõmixta ſint: tũc
neceſſario communia fiunt, & qui vis pro ſuo rei vendica
d *tionẽ habet, ſi quantũ & quale fuit probare* d *poſſit. Sin*
dubium, ſi quantum quiſque in aceruo habeat: competet
e *communi diuidundo.* e *Altero caſu, ſi vnum ab alio ſe-*
parari poteſt, vt quia ſemina diſſidentia commixta ſunt,
datur vtrique actio in rem pro ea parte, quæ ſua eſſe appa
ret. Et in ea re vniuerſa officium iudicis eſt, vt ipſe æſti-
met, quale cuiuſque frumentum fuerit, vt tantundem fru-
menti eiuſdem qualitatis & æſtimationis alteri reſtitua-
f *tur:* f *circa corpora autem, ideſt, grana ſingula frumenti*
g *iudex non arbitrabitur.* g
d Nec magis iſtis. *Probata ſimili ſicut in commixtione*
pecorum ſingulæ oues ſuam cauſam habent, nec meliori
h *iure retinentur, quam poſſidentur:* h *ſic etiam ſingula gra*
na quia communicandi voluntas non interuenit, cuiuſque
domini propria manent.
e Quales cuiuſque fru. *Sic videlicet, vt pro qualitate*
mixti frumenti ſtatuat certam aliquã, quæ ex toto aceruo
reddatur actori quãtitatẽ vel minorem, quam ſit commix
ta, quia fuerit minoris precij frumentum: vel etiam maio-
i *rem,* i *ſi maioris fuerit precij.*

ADDITIONES.

a Vt hic in text.
b §. proximè præced.
c Per text. in l. vſufr. §. in viuarijs, ff. de vſuf.
d d l Marcellus, §. Pomp. de rei vend. l. 2. de probat. Bart. in l. in
illa ſtipul. ſi calen. d. col. 2. de verb. oblig.
e l. idem Pomp. de rei vend.
f l. 4. quo quidem, in fi. ff. de rei vend. §. præterea inſ. de actio. §.
eoſdem inſ. de off. iud.
g Ioan. de platea hic.
h l. 30. rerum mixtura §. vlt. ff. de vſucap.
i facit l. 4. in fi. de rei vend.

§. Cum in ſuo ſolo.

1 *Ædificatione dupliciter rerum dominia acquirimus.*
2 *Quod ſolo inædificatur, ſolo cedit.*
3 *Solum proprium quod dicatur.*
4 *An in hoc §. duo ſint eiuſdem rei domini.*
5 *Regulariter nõ poſſũt duo rei eiuſdẽ ĩ ſolidũ eſſe domini.*
6 *Quare alienum tignum, meis ædibus iniunctum, non te-*
near eximere.
7 *Actio tigni iniuncti contra quem competat.*
8 *Tigni appellatione quid veniat. nu. 10.*
9 *Fabri tignarij verbo qui contineantur.*
11 *Hunc §. etiam in vineis locum habere.*
12 *Tignum alienis ædibus iniunctum non vſucapitur.*

a Cũ *b* in ſuo ſolo aliquis domũ ex aliena materia
ædificauerit, ipſe intelligitur dominus ædificij: quia
omne quod ſolo *c* inædificatur, ſolo cedit. *d* Nec
tamen ideo is qui materiæ dominus fuerat, deſinit
dominus eius eſſe: ſed tantiſper neque vẽdicare eam
poteſt, neque *e* ad exhibendum de ea re agere, pro-
pter legem 12. tabularum: qua cauetur, ne quis tignũ
alienum ædibus ſuis iunctum *f* eximere cogatur,
ſed duplum pro ea præſtet, per actionem quæ voca-
tur *g* de tigno iniuncto. *h* Appellatione autem
tigni, omnis materia ſignificat, ex qua ædificia fiũt.
Quod ideo prouiſum eſt, *i* ne ædificia reſcindi ne-
ceſſe ſit. *k* Quod ſi ex aliqua cauſa dirutum ſit ædi-
ficium, poterit materiæ dominus, ſi non fuerit du-
plum iam conſecutus, tunc eam vendicare, & ad ex-
hibendum de ea re *l* agere.
1 *a* Cum in ſuo. *Decimo † nanciſcimur rerum dominium*
iure naturali, per ædificationem quæ fit dupliciter, aut
quia in proprio ſolo quis ædificat ex aliena materia, aut
quia in alieno ſolo ex ſua materia. Prior caſus hic expli-
catur, alter vero in §. ſubſequenti. Ergo ſi in meo proprio
ſolo ex alterius extruo aliquod ædificium, ego ædificij do-
a *minus fio, iure naturali.* a *† Rationem ipſa natura ſug-*
2 *gerit: quia omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Loqui-*
mur autem hic non de translatitijs ædificijs, ſed quæ fixa
ſunt, ſoloque hærent: quippè ſolum eſt firmamẽtum a Deo
creatum, ſine quo nullum ædificium conſiſtere poteſt. Et
hoc ius naturale acquirendi dominij Imperatores appel-
b *lant publicum.* b
3 *b* In ſuo ſolo. *Scilicet proprio † dicitur autem ſolum ali*
cuius proprium, etſi proprietatem tantum habeat, vſufru
ctu apud alium conſiſtente. Item ſi mihi & alteri ſolum
c *ſit commune.* c *Secus tamẽ eſt, ſi ſolum omnibus ſit cõe:*
tunc ſolum cedit ædificio, ob id, quia primo occupanti con
ceditur. ſicque Martiani reſponſum accipiendum eſt.
c Inædificatur. *Quaſi perpetuo ibi manſurum: itemque*
vt ſolo cohæreat, & ſtabile fixumque ſit: quemadmodum
d *ex Scæuola* d *reſponſo liquet.*
4 *d* Nec tamen ideo. *† Ex hoc autem ſequi videtur, duos*
eiuſdem rei dominos eſſe: cum ſcilicet qui ædificauit, &
eum ex cuius materia ædificatum eſt. quod tamen cum
vulgata iuris regula pugnat, quæ dicit, non poſſe duos
e *eiuſdem rei in ſolidum eſſe dominos.* e *Reſpondet An-*
gelus, hoc diuerſa ratione & reſpectu procedere. Al-
ter enim ædificans dominus eſt materiæ vtiliter, ac cum ef

fectu: alter autem, cuius materia fuit, remanet dominus
materiæ, ſed ſine effectu: quia materiam ædificio impoſitā
5 *vendicare prohibetur.* † *Alias vero regulariter domi-*
nium eiuſdem rei apud duos in ſolidum æqualiter & pari
f *ratione manere nequit.* f *Faber autem ait, nec verū eſſe,*
quod in noſtro caſu duo ſint domini eiuſdem rei. Etſi enim
ædificans efficiatur dominus ædificij, non tamen materiæ:
& aliud eſt ædificiū, aliud materia: quæ ſolutio verior eſt.
e Ad exhibendum. *Scilicet actionem, qua petimus præ-*
g *ſtari rei de qua agimus, præſentiam.* g *Et hæc maxime*
propter rei vendicationem inducta eſt: ob quod etiam præ
h *paratoria rei vendicationis* h *dicitur. At rei vendicatio*
eſt impetitio ad rem, quam noſtram eſſe, vel iure gentium,
vel ciuili aſſerimus. Nam is vendicare dicitur, qui ſuum
i *eſſe putat. Vtramque actionem alibi* i *enarrabimus.*
6 f Eximere cogatur. † *Ob id ſcilicet, ne ſublatis aut de-*
K *ſtructis ædificijs, publicus deformetur* k *aſpectus. Item*
& alia ratione ciuili: quia ſingulæ res ex quibus ædes con-
l *ſtant per ſe neque poſſidentur neque cenſentur.* l *Extat*
autem hæc XII. tabul. lex lib. 47. Pandectarum, Tit. de
tigno iniuncto.
7 g De tigno iniuncto. † *Qua tenetur is qui mala fide ti-*
gnum alienum ædibus ſuis iniunxit, vel iniunctum habet.
Nam contra bonæ fidei ædificantem datur actio in factū,
m *ad æſtimationem & precium materiæ* m *actione vero de*
tigno iniuncto non tenetur; qui mala fide ædificauit: quo-
niam hanc actionem lex 12. tab. duntaxat contra furem,
& malæ fidei ædificatorem, qui ſciens rem eſſe alienam,
n *tignū, vel iniunxit, vel iniunctū habet, in duplum* n *dedit.*
o h Appellatione autem tigni. *Quod & alijs legibus* o
8 *expreſſum habetur.* † *Nam tigni appellatio omnē mate-*
riā ex qua ædes conſtant, aut quæ vineæ ſit neceſſaria com
prehendit. Vnde tegulæ, lapides, calx, cæmenta, arena, pali,
perticæ, pedamenta, atque id genus ſimilia, hoc nomine cō
9 *tinentur.* † *Qua ratione & fabri tignarij verbo, omnes ma*
10 *teriarij, murarij, albarijque ſignificabantur.* p † *Commu*
ni tamen vſu loquendi tigna ſolent appellari trabes, qui-
bus ſumma domus tegitur: vt hinc argumentum colligi
poſſit, quoties dictionis alicuius deriuatio cum ratione le-
gis conueniat, eam poſſe ſecundum legis rationem accipi,
q *tametſi communis vſus loquendi repugnet.* q
r i Ne ædificia. *Sic Vlpianus.* r *Ne ædificia, inquit, ſub*
hoc prætextu diruantur, hoc eſt, ne eorum ruinis publi-
cus deformetur aſpectus. Porro quod hic de ædibus dici-
tur, idem & in vineis locum habet: ne hoc prætextu vi
ſ *nearum turbetur cultura, vt* s *Vlpianus dicit: addens in*
vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria contine-
ri, vt ſunt perticæ, & pedamenta.
K Quod ſi ex aliqua. *Nec interim hæc materia, vt pote*
t *extincta, cum non poſſideatur, in ædificio vſucapietur.* t
u *Quod Faber* u *tam in malæ fidei quam bonæ fidei poſſeſ-*
11 *ſore procedere ait.* † *Fallit tamen hoc, ſi ædificator forte*
dudum eam incepit vſucapere, et cum iniunxit ædificio, de
cem tantum dies, vel pauciores ad complendam vſucapio-
x *nem ſupererant: tunc enim non vendicabitur.* x
y *l* Agere. *Vt vendicare* y *poſſit.*

ADDITIONES.

a Vt hic. & l. adeo quidem, §. cum in ſuo, ff. de acq rer. dom.
b In l. 5. ſi is contra quem, C. de ædif. priu.
c l. 6. ſi pupilli, §. ſi quis ita. ff. de neg. ge. & l. 46. illud. ff. de ri nu.
d in l. 6. in tantum. ff. de rer. diuiſ dd. l. 60. ſi tit. de acq. rer. dom.
e l. 5. ſi vt certo, §. ſi duob. vehiculum. ff commod.
f Vt d. §. ſi duob. vehic.
g l. 6. ff de verb. ſign.
h l. 1. ad exhibendum. facit d. l. gemma co. tit.
i inſ. de actioni. §. 1.
K Vt hic in fi. noſtri § & l. vlt. ff. ne quid in loco public. l. 1. C. de ædif. priuat.
l Iuxta l. 23. cum qui ædes, & d. l. rerum mixtura. ver. alterum. de vſuc. Bart. in l. vlt. in fi. de tig. iniuncto.
m Exemp. d. l. in rem, §. ideoque. de rei vend.
n tex. in l. 1, & ibi Bart de tig. iniuncto. glo. & Dd. in l. in eo. ff. de don inter vir. & vxor.
o l. 7. tig. ff. ad exhib. l. 62. tig de verb. ſign. l. adeo, §. appel. de acq. rer. do. d. l. in rem act §. 1. tig. de rei vend. & l. 1. de tig. iniun.
p Alc. in l. ferri. ff. de verb. ſign.
q Alc. in l. tigni. de verb ſignif.
r d. l. 1 de tig. iniun. l. 2. §. ſi quis nemine. & l. vlt. ne quid in loco publ.
s l. qui res. § vlt. de ſolut.
t d. l. eum qui ædes l. rerum mixtura. de vſucap.
u d. l. adeo, §. illud recte. & d. l. eum qui ædes. & l. 30. qui vniuer. de acquir. poſſ.
x d. l. rerum mixturas. §. Labeo. vbi Bar. de vſucap.
y l. 1. ff. ad exhib.

§. Ex diuerſo.

1 *Ex ſua materia in alieno ſolo ædificans, perdit ædificiū.*
2 *Nec diſtinguitur, an qs mala, vel bona fide ædificauerit.*
3 *Sciens in alieno ſolo ædificans, perdit materiam: fallit, vt num. 4.*

a Ex diuerſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum b ædificauerit, illius fit domus, cuius & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem eius amittit: c quia voluntate eius intelligitur eſſe d alienata, vtique ſi non ignorabit ſe in alieno ſolo ædificare: & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamē vendicare e non poteſt.

1 a Explicatur. † *alter caſus, ſi quis ex ſua materia, in al-*
terius ſolo ædificat. Nam & eo caſu ædificium illi acquiri-
tur, cuius eſt ipſum ſolum: cum hic rurſus locum habeat
naturæ ratio, in præcedenti §. tradita.
2 b Aedificauerit. † *Siue ſciens, ſiue neſciens ſolum eſſe*
alienum, quantum ad ædificij acquiſitionem pertinet.
Nam quod ad materiam & impenſas attinet, diſtingui
ſolet, num quis mala, an bona fide ædificauerit. De mala
fidei ædificatore hic §. loquitur: de altero, §. proximè ſub-
ſequens.
3 c Quia voluntate. † *Nam in ſuam materiam propria vo*
a *luntate alienaſſe, ac domino ſoli donaſſe* a *videtur: & obij-*
b *ci ei culpa poteſt, quod temere ædificarit in* b *alieno: adeo*
quod taliter ædificanti ſi donandi animum neget, incum
c *bat probatio.* c † *Prædicta tamen obtinent, ſi ædificator nul*
4 *lam domino ſoli cauſam habuit, vel poſſidendi, vel pro ſua*
commoditate ædificandi, ſecus eſt ſi cauſam aliquam ha-
buit, vt quia ſit inquilinus, colonus, emphyteuta: quia de-
betur illi vendicatio materiæ, diruto ædificio: niſi aduerſa-
d *rius probet, donandi animo eum ædificium poſuiſſe.* d
d Alienata. *Conſiderato euentu, qui ſequitur: quia actio-*
nem non habet.
e Non poteſt. *Niſi probet ſe non donandi aīo ædificaſſe.*

ADDITIONES.

a l. 2. C. de rei vend. & §. ſeq. in fine.
b Bal. in d. l. 2. & l. adeo. § ex diuerſ. de acq. rer dom.
c Bart in l. in illa ſtip ſi calen. de verb oblig.
d Ita loquitur l. 2. in fi. C de rei vend. l. 18. in rebus. § poſſunt. ff. commo. l. 21. ſed addes. §. ſi inquilinus. & l. 52. dominus. §. in conducto. ff. locati.
e d. l. 2 C. de rei vend.

§. Certè illud conſtat.

1 *In alieno bona fide ædificans, materiam non perdit.*
2 *Secus eſt in malæ fidei ædificatori.*
3 *Neceſſarias impenſas quilibet poſſeſſor deducit.*
4 *Et quæ illi dentur remedia.*

5 *Impen-*

Digitized by Google

5 *Impenſę triplices. Et quæ ſint neceſſarię?*
6 *Vtiles & voluptariæ impenſæ quæ ſint.*
6 *Vtiles impenſæ an & quando deducantur.*
8 *Voluptariæ impenſæ quatenus deducantur.*

Certè illud conſtat, ſi in *a* poſſeſſione cōſtituto
ædificatore, ſoli dominus petat domū ſuam eſſe, nec
ſoluat precium materiæ & mercedem fabrorū, poſſe
eū per exceptionem doli mali *b* repelli: vtique ſi bo
næ fidei poſſeſſor fuerit, qui ædificauit. Nam ſcienti
alienum *c* ſolū eſſe, poteſt obijci culpa, quod ędifica
uit temerè in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe.

Hic §. 1. alterum caſum complectitur, nempe quid iu-
ris obtineat, quando ex ſua quis materia in ſolo alieno
ædificauit bona fide, neſciens ſolum eſſe alienum. Is enim
conſtitutus in poſſeſſione ædificij, habet exceptionem doli
mali aduerſus dominum ſoli, petentem ædificium, ſi mate
a *ria æſtimationem, operumque mercedes ſoluere recuſet.* a
Ætiologia eſt, quia cum bonæ fidei poſſeſſoris detrimen-
b *to locupletari contra naturam cupit.* b *† Secus eſt, ſi ma*
2 *la fide ædificauit, contra quem non videtur eſſe dolus,*
etiamſi cum eius incommodo alter ſuam rem meliorem
c *pietate;* c *ſibi enim imputet, qui ſciens in alieno ædifi-*
d *cauit, vt & ſupra diximus.* d

a In poſſeſſione conſtituto ædificatore. *Quia ſi non*
e *poſſideat nullam ipſum actionem habere,* e *Iulianus re-*
ſpondet.
f *b* Repelli. *Quia vult lucrari cum aliena* f *iactura.*
c Alienum eſſe. *Ideo hanc exceptionem habet, quia do*
lus cum dolo compenſatur. Et in patri cauſa melior eſt cō
ditio domini poſſidentis.

Cæterum quia interpretes, communiter in hunc locum,
impenſarum tractum congerunt, vt longum, ita ſatis in-
3 *tricatum: nos rem in pauca contrahemus. † Et in primis*
ſciendum eſt, impenſas ſub triplici eſſe differentia. Ali-
quæ enim ſunt neceſſariæ, quæ niſi fierēt, res interiret: vbi
neceſſario rei iam labenti, vel detrimentum minanti, ſub-
uenitur: item quæ ex conſuetudine, ſine dedecore omitti
g *non poſſunt.* g *† Aliæ ſunt vtiles, quæ conferunt quidē*
4 *& meliorant, ſed non erat neceſſarium quod fierent.* h
h *Aliæ ſunt voluptariæ, quæ delectationis & ornandi cau-*
5 *ſa fiant, fructum tamen non augent.* i *† Neceſſarias im*
i *penſas quilibet bonæ fidei poſſeſſor deducit, itemque malę*
K *fidei:* K *quia ſibi imputaretur, ſi nō faceret.* l *Niſi ſint*
l *impenſæ, quæ non reſpiciant perpetuam rei vtilitatem,*
ſed ſolum impendentis pro tempore cōmodum; tunc enim
m *nemo deducit, ſed fructibus imputat.* m *† Sed quo auxi*
6 *lio illis ſubuenitur? Et quidem bonæ fidei poſſeſſor neceſ-*
n *ſarias obtinebit iure retētionis, doli exceptione oppoſita* n
niſi de fructibus collectis tantum conſecutus ſit, quantæ
o *ſunt impenſæ, tunc. n compenſabit.* o *Malæ fidei poſſeſ-*
p *ſor neceſſarias officio iudicis cōſequitur, dū poſſideat.* p
7 *† Vtiles impenſas bonæ fidei poſſeſſor eatenus deducit,*
quatenus dominus factus eſt locupletior, tanquam ipſius
negocium vtiliter ſit geſtum, niſi forte dominus ipſe tales
impenſas non fuiſſet facturus, puta quia tam pauper
erat, vt re ſua, qualis fuiſſet, erat vſurus, nec curaret pre-
cioſiorem facere, vt qui eam venalem non haberet; per-
mittetur tamen poſſeſſori de impenſo tollere id, quod ſi-
q *ne detrimento domini poteſt, ſibique vtile futurum ſit.* q
Quod & in malæ fidei poſſeſſore obtinet. Is enim non ali
ter vtiles detrahet, quam ſine rei damno: ſi tamen non
a fundamentis conſtruxit ædificium, ſed antiquum amplia
uit, aut in deterius prolapſurum refecit. Nam ſi ex fun-
damentis conſtruxit, ſciens ſe in alieno ædificare, ea ſpe-
r *cie videtur domino donare, & nihil repetit:* r *niſi tan-*
quam negociorum geſtor fecerit, vel dominus is ſit, in cu-
ius perſona conſiſtere donatio non poſſit; vt cum vir in hæ-
s *reditario vxoris fundo ædificat.* s *† Circa voluptarias*
8 *vidēdum eſt, an dominus eas alias facturus fuiſſet, quo ca*
ſu non ſimpliciter voluptariæ ſunt, ſed vtilibus comparan
tur, idemque in vtriuſque iuris obtinet, an non fuiſſet fa-
t *cturus, & tunc nihil deducit bonæ fidei poſſeſſor.* t *Lici-*
tum tamen illi eſt abradere, dum id ſine domini diſpendio
fiat, qua ſpecie audiendus quoque dominus eſt, ſi tantum
ſoluturus ſit, quantum abradendo conſequeretur poſſeſ-
9 *ſor. † Malæ autem fidei poſſeſſor voluptarias omnino*
u *perdit, quia donaſſe eas videtur: ſi nō habuit cauſam* u *a*
domino, ſi in re facta ſint, quæ ſeparationem ſui natura nō
admittat. Si verò ſui natura res ſit ſeparabilis, permiſ-
ſum eſt ei, ſine damno auferre. Nec enim donaſſe vide-
x *tur, qui auferre poteſt* x.

ADDITIONES.

a Hic & l. 1. & 2. §. generaliter, ff de doli mali except.
b l. 14 nam hoc natura. de condict. indeb.
c Argumento l. fi. de dolo mal. except.
d §. præced.
e in l ſi in area. ff de cond. ind. & hic vide Bald.
f l. 2. §. generaliter de except.
g l. 79. impenſæ. ff. de verb. ſign. Bar. in l. peculium. in fi. de annuis leg. *
h l. 5. quod dicitur, §. vtiles. de impenſ.
i l. 10. quod ſi hæres. de impenſ. Zaſ. in §. propter retentionem. inſt. de act.
K l 5. domum, C. de rei vend.
l Exem l. 54 hæres furioſ de petit. hæred.
m l. 3. & l. ſeq. impen.
n l 14. Paulus. de doli mali exc.
o Text. in l. 32. cæterum. de rei vend.
p Iuxta Bart in l. 41. planè. de pet. hær.
q Ita habes in l. 48. ſin autem. §. in repetita, & l. 39. in fundo. & l. 30. niſi venal. vbi Bar. de rei vend.
r Tex. eſt in d. l. domum, & ibi Dd. C. de rei vend.
s Arg. l. 11. in voluptarij. de imp. & not. in l. filio. de don. inter vir. & vxor.
t l. in volupt. de impenſ.
u Dixi ſup. § pręced.
x l. vtiles. de petit. hæred.

---

§. Si Titius alienam.

1 *Plantæ cedunt ſolo, poſtquam coaluerunt.*
2 *Et quomodo conſequantur earum æſtimationem.*
3 *In plantis maior radicis, quam ſtipitis habetur ratio.*
4 *Confinium quid?*
5 *Arbor propè confinium poſita eſt communis, & fructus vtrinque partiri debent.*
6 *An liceat incidere radices, quas arbor tua in meum fundum immiſit.*
7 *Edictum de arboribus cędendis.*
8 *Arbor gemina quando pro vna vel duabus habeatur.*

a Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ip
ſius erit. Et ex diuerſo, ſi Titius ſuam plātam in Me
uij ſolo poſuerit, Mæuij planta erit, ſi modo vtroque
caſu *b* radices egerit: ante enim quā radices egerit *c*
eius permanet cuius fuerat. Adeo autem ex quo radi
ces egerit planta, proprietas eius commutatur: vt ſi vi
cini arbor ita terram Titij preſſerit, vt in eius fundū
radices egerit, Titij effici arborē dicamus: ratio enim
non permittit, vt alterius arbor eſſe intelligatur, quā
cuius in fundum radices egerit. Et ideo *d* prope con

H 2 finium

Digitized by Google

finium arbor poſita, ſi in vicini fundum radices egerit, *e* communis fit.

1 *a* Vndecimò † *acquiritur dominium, per plantationē: ſicut enim ædificia cedunt ſolo, ita multo magis plantæ: quæ non tantum a terra ſuſtinentur, ſed alimenta quoque ex ea accipiunt, & quaſi vitam hauriunt, vt creſcant.*
a *Premendo enim terram, vi quadam naturali coaleſcūt* a
2 *ei.* † *Quoties autem planta aliena in alicuius agrum inſerta, ſolo cedit, toties plantæ dominus, ſi id neſciuerit, vel vtili in rem, vel in factum actione iſtius arboris æſtima-*
b *tionem conſequetur, quanti que ſua intereſt,* b *trāſlatam non fuiſſe: deductis tamen aut compenſatis impenſis quas fecit, qui arborem bona fide tranſtulitur ſupra de bonæ quoque fidei ædificatore diximus. Subeſt enim eadem vtrobique ratio, ideoq; idem ius ſtatuendum.*

b Radices egerit. *Tametſi id ſumma tellure cōtingat.* c
c *Dummodò ita ſolo hæreant, vt inde tota alatur. Aliud iu-*
d *ris eſt, ſi radices in vicini fundum non immiſerit,* d *quāuis inde alatur.*

3 *c* Eius permanet. † *Idque ea ratione, quia maior hac ſpecie habetur radicis quam ſtipitis ratio, cum arbor ſeu planta a radice vitam accipiat &* * *alatur.*

4 *d* Propè confinium. † *Confinium eſt locus, vbi vicini agri finiunt, & cōtermini agrorum limites ſunt; quos Græci ὁμόρους [illegible] appellant.*

5 *e* Communis. † *Adeò vt fructus ex æquo vtrinque partiri debeant: tametſi receptæ conſuetudines pleriſque in locis aliud ius introducant. Nec ocioſè ait textus,* propè confinium, *quia ſi arbor in vicino quidem fundo, non etiā in confinio poſita ſit, & ſi radices aliquot in vicini fundum porrigat, vicino tamen nihil iuris eſt acquiſitum, ſed eius permanet, in cuius fuerit ipſius origo. ſicque intelligi de-*
e *bet, quod Paulus ſcripſit* e. Si radicibus vicini arbor alatur, tamē eius eſſe arborē, i cuius fundo origo eius fuerit: *vt ſi quercus ſit tam annoſa, quæ iugerum ſoli radicibus complectatur: aut æſculus, quæ (vt Plinius ſcri-*
f *bit* f) *quantū corpore eminet, tantum radice deſcendit.*
6 † *Sed an licitum ſit propria auctoritate incidere radices, quas arbor tua in fundum meum immiſerit? Sanè quando cognouero, radices atque impendentes ramos alienæ arboris, fundo vel ædibus meis officere, illi denunciare poſſum, vt eas ipſe ſuccidāt, & conſultius agit, qui de eiuſmodi denunciatione procuret inſtrumentum confici publi-*
g *cū* g. † *Enimuerò ſi hoc facere neglexerit, permittitur*
7 *mihi per Prætoris edictum, de arboribus cædendis, nō modo radices & ramos, verum totam arborem meapte vo-*
h *lūtate ſuccidere, lignaque ſuccīſa tollere.* h *Pari ratione, ſi quid in alieno ædificatum eſt, quod nullo iure ſeruitutis mei ædibus impendeat, auctoritate propria id tollere pro-*
i *hibeor;* i *niſi præcedente denunciatione.* † *Sed nec illud*
8 *omittendum: ſi gemina arbor* K *eſt, ſupraq; terram iun-*
K *cturam eius eminet, vnam arborem eam videri; ſed ſi id quod adiungitur; non extat, totidem arbores eſſe, quot ſint earum ſpecies ſupra terram. Proinde qui accuſatur de dāno dato in gemina eiuſmodi arbore, de vno vel duobus damnis illatis condemnabitur, ſecundum quod arbor iudi-*
l *catur vna, vel plures.* l

ADDITIONES.

a Vt hic in tex. & l. adeo, §. vlt. & l. ſeq. de acq. rer. dom.
b Per Porcium hic.
c d. l. adeo, §. vlt. & ſeq.
d Adde l. idem Pomp. §. de arbore, de rei vend.
* d. l. 6. §. vlt. ff. arb. fur. cæſ.
e l. 6. ſi plures §. vlt. de arb. fur.
f lib. 16. c. 32. natu. hiſt.
g Iuxta Ioan. de Pla. hic.
h Tot. tit. de arb cædend.
i l. 19. quemadmodum, §. ſi perfectum. ad l. Aquiliam, l. quod cō claue. vbi Bart. de dam. infect.
K l. 10. ſi gemina. arb. fur. cæſ.
l Secundum Io. de Platea, hoc loco.

§. Qua ratione.

1 *Sata ſolo cedunt.*
2 *Diſcrimen inter ſerentem bona, vel mala fide.*

a Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coaleſcunt, ſolo cedunt: eadē ratione frumenta quoque, quæ ſata ſunt, *b* ſolo cedere intelliguntur, Cæterum ſicut is qui in alieno ædificauit, ſi ab eo dominus petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali, ſecundum ea quæ diximus: ita eiuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt is, qui alienum fundum ſua impenſa *c* bona fide conſeuit.

1 *a* *Duodecimò † acquiritur dominium ſatione, quia ſata cedunt ſolo. Vnde ſi agrum alienum, meo conſeuerim nomine, eius ſeges eſt, cuius & ipſum ſolum, ſiue hoc bona, ſiue mala fide contigerit: item ſiue meo ſeminatus, ſiue alterius cuiuſpiam tertij frumento fuerit ager ſeminatus, quod ad ſatorum acquiſitionem attinet. Nam & hic lo-*
a *cum habet ratio naturæ in præcedentibus §§.* a *tradita.*
b Solo cedere. *Et per conſequens ſunt eius iure naturali, in cuius ſolo ſunt ſata. Cæterum huc omnia referri debent, quæ ſupra de eo qui in alterius ædificauit area, dicta ſunt; nam ea & in noſtro themate obtinent, propter ſimilitudinem rationis.*
2 *c* Bona fide conſeuit. † *Quod Iuſtinianus hic bona fidei*
b *meminit,* b *Caius omiſerat, neq; tamē eius alia videtur vis eſſe, quam vt creſcentes adhuc ſegete liceat dominum agentem repellere, niſi factos ſumptus reddat, cuiuſmodi exceptio malæ fide ſerenti non conceditur. Ei tamen ex collectis ſuo tempore fructibus ſumptus deducere licet, quos eorum fructuum cauſa fecit.*

ADDITIONES.

a Tex. eſt ſimilis in l. 9. qua ratione. de acq dom.
b in d. l. qua ratione.

§. Literæ quoque.

1 *Scripta chartis cedunt.*
2 *Super impoſita inferioribus cedunt.*
3 *Charta à papyro differunt.*
4 *Membranæ quid?*
5 *Communis limitatio ad hunc §.*
6 *Hunc § hodie non habere locum,*
7 *Bonæ fidei ſcriptori quomodo hodie ſuccurratur.*
8 *Malæ fidei ſcriptor nihil conſequitur.*

a Literæ quoque, licet aureæ ſint, perinde *b* chartis membraniſve cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur. Ideoque ſi in chartis membraniſve tuis, carmen, vel hiſtoriam, vel orationem Titius ſcripſerit, huius corporis non Titius, ſed tu *c* dominus eſſe videris. Sed ſi a Titio petas tuos libros, tuaſve membranas, nec impenſas ſcripturæ ſoluere paratus ſis: poterit ſe Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique ſi earum chartarum membranarūve poſſeſſionē *d* bona fide nactus eſt.

a *Decimotertio acquirimus dominium iure naturali, per*
1 *ſcripturam. † Scripta enim licet aurea ſint, cum tam-*

neque artis, neq; ſumptus multum exigant, chartis cedũt,
a *ceu fundamento ſuo. Rationem ex natura colligit* a *Pau*
lus, Sed neceſſe eſt *inquiens* ei rei cedere id, qđ ſine il-
b la eſſe non poteſt. *Nam & Caius* b *generali regula*
2 *traditum eſſe ait, vt ſuper impoſita inferioribus cedant.*
b Chartis membranisve. *Materias enim ad literarũ,*
c *memoriaque vſũ, humana induſtria multiplices* c *exco*
3 *gitauit.* † *Iuriſconſulti autem chartas etiam a papyro*
d *diſtinguunt.* d Papyrus *namque eſt, vnde chartæ prępa*
rantur. Hodie non ex papyro, ſed ex panniculis lineis can
nabiniſq; maceratis, contuſiſque confici ſolent. Vbi verò
e *hęc materia expolita eſt, chartę nomẽ* e *accipit, tametſi*
f *vulgò papyrum etiã vocemus. Accurſius* f *hic ex bom-*
byce fieri chartas autumat. Solent tamen noſtri non ex
bombicina hodie, ſed ex viliſſima materia chartas confice
4 *re.* † Membranæ *verò ſunt tenuiores animalium pelles,*
corium videtur craſſiorem materiam ſignificare. Iurecon-
ſulti certè mẽbranas a corio diſtinguunt, in ſcribendi vſu.
c Dominus eſſe videri. *Id eſt, efficiuntur eius, quo ad ac*
quiſitionem dominij, cuius ſunt chartæ vel membranæ.
5 † *Sed hoc frequentius ita accipitur, vt tum procedat, vbi*
charta precioſior eſt quam ſcriptura, ſecus vero eſt, vbi
ſcriptura pluris æſtimanda ſit, quam charta ſuperpoſita,
cum enim ex communi ſententia, ſcriptura chartam ad ſe
g *trahit, ſibique cedit per præualentiam,* g *quod tamen vi*
detur cum textu pugnare, qui de aureis quoque literis me
minit, quaſi innuat parum referre, cuiuſdam precij ſcri-
ptura ſit, an aurea vel argentea. Verum hoc raro accidit,
h *vt literis ſcribatur aureis,* h *nec regulam facilè mutare,*
poteſt, quinimò tollendæ tantum dubitationis cauſa appo-
6 *ſitum videtur.* † *Ex quo conſequitur, cum hoc tẽpore ferè*
ſcriptura multo pluris æſtimetur quàm charta, hunc §. pro
pter immutatum curſum naturæ, vel cõſuetudinis non ob-
tinere, ſed per præualentiam, chartam ſcripturæ cedere.
atque ita Azo & poſt eum Accurſ. Faber, & reliqui in
i *tellexerunt.* i
7 d Bona fide nactus, † *Bona ergo fidei ſcriptori datur do*
li exceptio, ſi poſſideat, ſin chartarum poſſeſſione excidit,
tametſi bona fide impendit in alieno, actionis iure illi non
K *ſuccurritur, Fabro* K *& Bartolo* l *ſic ſentientibus: quã*
l *uis Accurſ.* m *repugnet, ſed malè. Lex enim qua ipſe mo*
m *uetur, de re loquitur, cuius faciliter poteſt a materia de-*
ductio ſeparatioq; fieri. Litera verò ſemel ſcriptæ, ſepa-
8 *rari ſine læſione a chartis non poſſunt.* † *Porrò is qui mala*
fide & ſcienter in aliena charta ſcripſit, nullo ſibi iure con-
ſulere poteſt, ſed donaſſe videtur & impenſam & operã
n *ſuam* n *charta domino. Quod tamen iuxta diſtinctio-*
o *nem ſupra a me traditam,* o *moderandum eſt, quia ſi li*
turas veteris ſcripturæ reſtituet, cauſamque habeat a do-
mino, donaſſe non iudicabitur.

ADDITIONES.

a d.l.in rem, §.ſed & id quod.de rei vend.
b lib.2.Inſtit.tit.1.
c Vide d.l.librorum, § chartis.de leg.3.& l.chartæ.de bono.poſſ. ſec.tab.
d d.l.librorum, §.chartis.
e Ita Virg.in §.nihil autem.inſ.de teſt.
f Gl chartis.
g d.l.in rem, §.omnibus.
h l.5.nam ad ea.de legib.
i Tum hic, tum d.l.in rem, §.ſed.& i l.& in d.l.qua ratione. §. literæ.de acq.rer.dom.
K Hic.
l l.49.in fundo ver.t.quarto.de rei vend.
m d.l.in rem, §.item quæcunque.
n Argumento §.certe, in fi.ſup.eod.
o §.& ex diuerſo ſup.eo.tit.

§. Si quis in aliena tabula.

1 *Pictura acquirimus iure naturali rerum dominia.*
2 *Regula, Ei rei ſemper cedit id, quod ſine illa eſſe non po*
teſt, quomodo accipienda.
3 *Picturam ſemper in magno pretio fuiſſe apud veteres.*
4 *Præualentiæ habendam rationem.*
5 *Limitatio huius §.*
6 *De Apelle pictore.*
7 *De Parrhaſio pictore.*
8 *Domino tabulæ quare ſaltẽ vtilis in rem actio detur, &*
non directa.
9 *Penes pictorem eſt, vel tabulam reſtituere, vel eius pre-*
cium ſoluere.

a Si quis in aliena tabula pinxerit, b quidã putãt
tabulam picturæ cedere: c alijs videtur, picturã qua
liſcunq; ſit tabulæ cedere. ſed nobis videtur melius
eſſe tabulã picturę cedere. Ridiculum eſt enim pictu
rã d Appellis vel e Parrhaſij, in acceſſionem vilíſ
ſimæ tabulæ cedere. Vnde ſi a domino tabulæ, imagi
nem poſſidente, is qui pinxit, eam petat, nec ſoluat
precium tabulæ: poterit per exceptionem doli mali
ſubmoueri. At ſi is qui pinxit, eã poſſideat: cõſequẽs
eſt, vt f vtilis actio domino tabulæ aduerſus eũ de-
tur. quo caſu ſi nõ ſoluat impẽſã picturæ, poterit per
exceptionem doli mali repelli: vtique ſi bonæ fidei
poſſeſſor fuerit ille qui picturã impoſuit. Illud enim
palam eſt, quòd ſiue is qui pinxit, ſurripuit tabulas,
ſiue alius, competit domino tabularum furti actio.

1 a *Decimoquartò* † *conſequimur rerum dominia iure na-*
a *turali, per* a *picturam: nam qui in aliena tabula pingit,*
is & tabulæ & picturæ dominus efficitur, quia tabula pi-
b *cturæ cedit.* b *Sed qua ratione (inquies) diuerſum in ſcri-*
2 *ptura traditur?* † *An non & in pictura locum habet iu-*
ris naturalis ratio, quæ dicit. Ei rei ſemper cedere id,
c quod ſine illa eſſe non poteſt. c *Reſpondeo, hanc iuris*
naturæ rationem ita intelligendum eſſe, vt tamen ſemper
3 *ratio præualentiæ habeatur,* † *Et conſtat, apud veteres*
magno in precio ſemper fuiſſe picturam. Sic apud Pli-
d *nium* d *legimus, Ariſtidis Thebani pictoris vnã pictu*
ram ſexaginta millibus aureorum regem Attalum licita
tum eſſe, tantidemque Appellis Venus è mari emergens
ab Auguſto æſtimata eſt. quinimò olim, ne mancipia pi-
e *cturã docerentur, perpetuo cautũ fuit interdicto* e. *Nec*
Pamphilus Macedo minoris quenquam docebat talentis
annuis decem. Secus autem erat in ſcriptura, quia ſemper
ferè apud antiquos precioſior charta habebatur, quam ſcri
ptura, vnde ſcriptura chartæ cedebat. Hodie vero quia
ſcriptura præualet chartæ, ideo communi calculo traditum
eſt, pręcedentem §. non amplius obtinere, chartamq; ſcri-
4 *pturę cedere.* † *Et hoc eſt quod Paulus* f *intelligit, in om*
f nibus eiuſmodi caſibus, rem alicuius precioſiorẽ, per
præualentiam alienã rem trahere ad ſe, vt ſemper in
ſpiciatur quod eſt precioſius. *Itemque Imperator hoc*
loco ſentit, per rationem in textu appoſitam, vbi notanter
mentionem facit de nobili Apellis vel Perrhaſij pictura,
g *(quorũ & Plinius* g *meminit) deque vili tabula. Ex pię*
dictis igitur cõcludendum eſt, hodie tã in ſcriptura, quam
5 *in pictura precioſiori ceſſionem ſemper fieri,* † *niſi res cui*
pictura ſuperpoſi cedere. Debet ergo textus noſter de pi-
ctura rei mobili ſuperpoſita intelligi.
b Quidam putant. *Sic enim Paulus iuriſconſultus cen-*
ſuit, ea ratione naturali, quia ſemper neceſſe eſt, ei rei
i *cedere id, quod ſine* i *illa eſſe non poteſt, ſed pictura ſine*

Dig

tabulæ ſubſiſtere non poteſt, ergo pictura tabulæ cedet, ceu fundamento.

c Alijs videtur. *Ea naturali ratione, quia ſemper precioſius debet cedere viliori. Sed conſtat picturam precioſiorem eſſe tabula, ergo tabula picturæ cedet,*

6 d Apellis.† *Fuit hic natione Cous, Artis Graphicæ peritiſſimus, a quo ſolo pingi voluit Alexander Magnus,*

e Parrhaſij. *Fuit hic Epheſius, qui primus ſymmetream picturæ addidit, & linteum pictum protulit, quod ipſum Zeuxidem feſellit, exiſtimantem verum id eſſe linteum, quo pictura tegeretur, Huius meminit etiam Plinius lib. 35, cap. 9 & 10.*

8 f Vtilis actio,† *Scilicet in rem, directam enim habere nõ poteſt, quia illa datur tantum domino, hic autem amplius non eſt dominus tabulæ, ſed pictor, datur itaque ex interpretatione & æquitate vtilis actio in rem, ne ſcilicet pi-*
9 *ctor locupletetur cum alterius iactura. † Quo caſu audiendus quoque eſt pictor, ſi ſoluto tabulæ precio, imaginem retinere malit, Semper enim, ſi inter tabulæ dominium vendicatorem, & eum qui bona fide pinxit, hac de re controuertitur, præferendus eſt pictor domino, ſi precium*
K *tabulæ paratus ſit exoluere, vt recte Accurſius,* k *et Henricus Pyro cenſuere, quia cum directam vendicationem habeat, etiam contra tabulæ dominum & poſſeſſorem: multo magis contra vtiliter tantum vendicantem ex-*
l *ceptionem habere debet.* l

ADDITIONES.

a Vt hic in text.
b Conc. d. l qua ratione, § ſed non vti, de acq. rer. dom.
c l. in rem, §. ſed & id quod de rei vend.
d Lib. 35, c 10. & lib. 38. cap. 7.
e Plin. d. c. 10.
f d. l in rem, §. in omnibus.
g lib citato.
h Aret hic.
i d. l. in rem, §. ſed & id quod,
K Vterque hic, Accurſ. in gl. mag. poſt medium.
l l. nemo, §. cui damus, de reg. iuris.

§. Si quis à non domino.

1 *Perceptione fructuum acquirimus rerum dominia, iure naturali.*
2 *Bona fides veritati comparatur.*
3 *Quaſi dominium explicatur.*
4 *Ea ſola traditio transfert dominium, quæ ex iuſta cauſa procedit,*
5 *Nemo plus iuris in alium transfert, quam ipſe habet.*
6 *Effectus quaſi dominij.*
7 *Fructus ſunt duplices.*
8 *Qui fructus reſtitutioni ſubiaceant, 9.*
10 *Malæ fidei poſſeſſor omnes fructus reſtituit.*
11 *Quid de ipſius herede.*

a Si quis autem à non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide fundũ emerit, vel ex donatione, aliave qualibet b iuſta cauſa æquè c bona fide acceperit: naturali ratione placuit, fructus quos d percepit, eius eſſe pro cultura & cura. Et ideo ſi poſtea dominus e ſuperuenerit, & fundum f vendicet, g de fructibus ab eo conſumptis agere h non poteſt. i Ei vero qui alienum fundum ſciens poſſederit, nõ idem conceſſum eſt. itaque cum fundo etiam fructus, licet conſumpti ſint, K cogitur reſtituere.

1 a *Decimoquintò † iure naturali nanciſcimur rerum dominia, perceptione fructuum ex re aliena, quam bona fi-*
a *de, hoc eſt, illæſa conſcientia poſſidemus.* a *Sed vnde colligitur ratio naturæ? Primum ex eo, quia percipiens fru-*
b *ctus ex re aliena vtique poſſidet: poſſeſſio autem aliquid*
2 *efficere habet,* b † *Deinde quia bona fides veritati com-*
c *paratur.* c *Denique quia cultura & labore manuum ac-*
d *quiſiuit.* d

b Iuſta cauſa. *Et ad transferendum dominium habili titulo,*

c Bona fide acceperit. *Sicq; fundi quaſi dominũ factus*
3 *fuerit.† Habet enim* quaſi dominium *is, cui a nõ domino, quem credidit eſſe dominum, res aliqua ex iuſta cauſa tradita eſt. Dixi,* quem credidit dominum. *Nam qui ſciens rem a non domino accepit, etiam ex iuſta cauſa, nec dominium, nec quaſi dominium eius rei conſequitur. Ad-*
4 *didi ex iuſta cauſa.† Quia non omnis traditio promiſcuè transfert dominium: ſed ea tantum, quæ procedit ex iuſta cauſa, ſiue titulo, puta emptionis, permutationis, donationis, & id genus alijs. Ob id autem quaſi dominium conſequitur accipiens a non domino: quia cum tradens non ſit dominus, non poteſt accipientem eius rei dominum facere.*
5 *† Regula enim iuris eſt, neminem plus iuris in aliũ tranſ-*
e *ferre, quam ipſe habet.* e *Transfert enim in accipientem ſaltem quaſi dominium. hoc eſt, opinionem, qua ſe putat bona fide eſſe dominum; quæ quidem opinio operatur: deinde verum dominium, ſi per tempus a lege præſcriptum*
f *res poſſeſſa* f *fuerit.† Cæterum officia ſiue effectus quaſi*
6 *dominij ſunt, vſucapere, præſcribere, & tueri ſe a petitione hæreditatis, & Publiciana actione experiri. Priora duo locum habent, cum quaſi dominus poſſidet rem: poſtre-*
g *mum:* g *cum non poſſidet.*

d Percepit. *Ideſt, qui a ſolo ſeparati ſunt quoquo modo: nam & ſi alius id fecerit, ei acquirit: ſicut infra max dicemus in §. proximè ſequenti.*

e Superuenerit. *Subaudi, ante completam vſucapionem.*

f Vendicet. *Ideſt, rei vendicatione petat.*

7 g De fructibus. † *Duplices ſunt fructus in Legibus. Primum naturales, qui vi & beneficio naturæ principaliter, non diligentia & opera hominis proueniunt, vel quos natura ſua ſponte producit, vt arbores, poma, pyra, nuces, fœnum, item lac, pilus, lana, agni, hœdi, vituli, equuli, fuculi & id genus alij: deinde induſtriales, qui non ſua ſponte proueniunt, ſed in quibus cura & induſtria*
h *hominis* h *opus eſt, quales ſunt, qui appellatione fru-*
i *gum* i *continentur, vt eſt frumentum, vinum, oleum: quibus annumerantur & reditus ac penſiones, ex colonorum*
K *cultura* K *prouenientes.† Naturales fructus bonæ fidei*
8 *poſſeſſor cogitur reſtituere, ſi extant adhuc, & a ſolo ſepa-*
l *rati ſunt; quia non ex facto operave eius naſcuntur.* l *Sin verò non extant, ſed conſumpti ſunt, æſtimatio eorum petitur condictione ſine cauſa, ſi factus ſit inde locupletior: vt quia vel precium habet, vel tantundem de ſuo fuiſſet*
m *erogaturus,* m *alias ſi inde non ſit factus locupletior, non*
n *tenetur reſtituere, ſed bona fides eum excuſat.* n *Cæterum fructus qui adhuc pendent, boniſque connexi adhærent, reſtituendi ſunt, & fundum ſequi debent, quia pars fundi*
o *videntur* o *† fructus induſtriales ſi extant, & a ſolo ſepa-*
9 *rati ſunt, ſummo iure efficiuntur bonæ fidei poſſeſſoris; nec vendicari poſſunt. Separati autem a ſolo intelliguntur, ſi eas bonæ fidei poſſeſſor in horreum, domumve ſuã inuexerit aut ſaltem a ſolo auexerit. Eos tamen officio iudicis*
p *poſſeſſor reſtituere compellitur,* p *niſi huius officij im-*
q *plorationi præſcriptum ſit.* q *Si vero conſumpti ſunt, eos lucrifacit poſſeſſor, & (vt Paulus, ait)* loco domini pene eſt.

h Agere nõ poteſt. *Hoc eſt, fundum vendicando non poterit*

terit fructuum bona fide conſumptorum nomine, iudicis
officium implorare; quod certe poſſet pro fructibus adhuc
extantibus, non tamen propria aliqua actione, ſed ſolum
per implorationem officij iudicis: quod cum principali iu-
ſ *dicio s conſtat.*
i Et vero qui. *Malę fidei poſſeſſor, quia prędo eſt, & nul*
lam poſſidendi cauſam habuit, tenetur indiſtinctè omnes
fructus, tam naturales quam induſtriales reſtituere, ſeu
illi extantes ſeu conſumpti ſint, quamuis non ſit factus
t *locupletior t quinimo de percipiendis etiam, hoc eſt, quos*
diligens paterfamilias colligere potuiſſet, obligatur: quã-
quam ſi habet aliquem titulum, ſaltem coloratum, de per
u *cipiendis eum excuſari plerique u malunt.*
11 K Cogitur reſtituere. † *Secus tamen eſt in ipſius hære-*
x *de. Is enim, ſi non pariter malæ fidei fuerit, ſuos faciet x*
fructus. Nam vt noceat defuncti mala fides vſucapioni:
y *non nocet tamen y fructuum perceptioni. hic enim non*
ius, ſed præſens duntaxat factum ſpectamus.

ADDITIONES.

a Vt hic & l. bonæfidei empt. 48. nunquam nuda 31. in princ. de acq. rer. dom.
b l. 20. traditio, de acq rer dom.
c l. 58. bona fides, de reg. iur.
d l. domum, 5. C de rei vend. l. 44. fructus pendentes, ff. eo. & l. 14. Iulianus, § fructus, de actio. empt.
e l. 55. nemo plus, de reg. iur.
f Sicut inf. in tit de vſuc. dicetur.
g Vide quæ dixi in § namque ſi cui. inf. de act. l. qui ſcit. §. pen. de vſur. l. bonæ fi. de acquir. rer. dom.
h l. 26. & ex diuerſo, de rei vend.
i l. 76. frugem. & ibi Alc de verb. ſign. d. l. domum, de rei vend.
K Alc. in d. l. frugem.
l l. 45. fructus de vſur.
m l. certum, 22. C. de rei vend. l. ſi & me & Titium. ſi cert. pet. gl. & Bart. in d. l. & ex diuer. de rei vend.
n Ita loquitur. l bona fides 48. de acq. rer. dom.
o l. 45. & l. fructus, de rei vend. & l. ſi pendentes. de vſufruct.
p l. certum 22. §. bonæ fidei, C. de rei vend. glo. d. l. & ex diuerſo Ang. hic.
q Iuxta gl. in l. ſequitur, §. fructus, de vſucap.
r d. l. bona fidei facit l. 40. eius, de rei vend. l qui ſcit, de vſucap. gl. d. l. & ex diuerſo.
ſ arg. l. 4. C de po.
t d. l. certum, & l. ſi urbana, de cond. indeb.
u Glo. hic, & in d l. ex diuerſo. in fi. gl. mag. & l. fundum, & vtrobique Bar.
x l. vnica, § 2. ſi ven. no. mul.
y l. bonæ fidei, § in contrarium, de acq. rer. dom.

§. Is vero ad quem.

1 *Sicut poſſeſſor bonæfidei, ita & fructuarius, induſtriales fructus lucratur.*
2 *Fructuarius & bonæ fidei poſſeſſor in quo differant. 5.*
3 *Fructus quando dicantur percepti eſſe.*
4 *Fructus fortuito in terram decidentes, cuius?*
6 *Fructus necdum percepti ad hæredes. fructuarij cur non pertineant?*
7 *Fructuarius & colonus differunt.*
8 *Colonus quis?*
9 *Coloni duplices.*

a Is verò ad quem vſusfructus fundi pertinet, nõ aliter fructuũ dominus efficitur, quàm ſi ipſe eos percepit. Et ideo licet maturis fructibus; nondum tamẽ perceptis, deceſſerit: ad hæredes eius b non pertinent, ſed domino proprietatis acquiruntur. Eadem c fere & de colono dicuntur.

a *Præcedenti, §. dictum eſt, quòd perceptione fructuum do*
minium acquiratur iure naturali, hic eundem acquirendi
1 *modum diffuſius proſequitur Imperator.* † *Sicut enim bo-*
næ fidei poſſeſſor induſtriales fructus pro labore & indu-
ſtria ſuos facit: ſic quoque vſufructuarius, itemq; colonus.
2 † *Differt tamẽ fructuarius a bonæ fidei poſſeſſore: quia fru*
ctuarius non lucratur fructus niſi perceperit: bonæ autem
fidei poſſeſſori cedunt fructus, a quocunque percepti fue-
3 *rint:* † *Percepiſſe autem tum intelliguntur, cum vel ip-*
ſius nomine alius eos collegerit, aut decerpſerit, etiamſi in
a *horreum nondum ſint reconditi.* a † *Quod ſi quis fructus*
4 *caſu, vel ob maturitatem ſine adminiculo hominis in ter-*
ram deciderint, fructuarij non ſunt. Quod tamen Baldus
verum cenſet, niſi caſu decidentes amoueat, vel recõdat in
5 *horreum.* † *Alterum diſcrimen eſt, quod fructuarius om-*
nes fructus lucrifacit, tam naturales quàm induſtriales,
ſiue conſumpti; ſiue extantes quos etiam ad ſuos hæredes
b *tranſmittit, ſi modo eos percepit.* b *Secus eſt in bonę fidei*
poſſeſſore: huic enim induſtriales tantum cedunt, natura-
c *les verò extantes, a domino vendicari* c *poſſunt.*
6 b Non pertinent. † *Idq; duplici ratione: tum quia fru-*
ctus pendentes, necdum à ſolo ſeparati, per ſe non cenſen-
d *tur, ſed pars fundi videntur:* d *tum quia vſusfructus eſt*
e *ſeruitus perſonalis, & vnà cum perſona extinguitur.* e
7 c Ferè. † *Dicitur in textu ferè ad ſignificandam differen*
tiam inter fructuarium & colonum. Nam fructus ſunt co
f *loni, a quocunque decerpti ſunt;* f *ſecus in fructuario. De*
inde colonus transfert fructus conductos ad hæredes, id
quod fructuarius non facit, quia morte ipſius finitur vſuſ-
g *fructus vt ſuo* g *loco dicemus.* † *Dicitur autem* colonus
8 *qui prædium ruſticum colit, ſiue in ciuitate, ſiue in villa,*
quia non locus, ſed materia quæ cõducitur, colonum facit.
h *differtq; ab inquilino, qui conductor eſt vrbani prædij.* h
9 † *Sunt autem coloni ſub duplici differentia, aliqui dicun-*
tur coloni *propriè, qui agros ſuſcipiunt colendos nummis,*
dat penſionem in pecunia numerata, alij dicuntur coloni
partiarij, *qui colunt agros, & dant mercedem partem fru*
ctuum, vnde & partiarij *dicuntur, quia ſcilicet dominus*
i *& colonus in partem fructuum* i *vocantur.*

ADDITIONES.

a l. ſi vſufruct 13 & ibi Bal quemad. vſufruct amit.
b l. vſufructu legato. de vſufr. l. 7. ſi pendentes. hoc tit.
c l. fructus de vſu.
d d. l. ſi pend. de vſufru.
e §. finitus, infra de vſufr.
f text in l. 26. ſi apes. de furt.
g l. 37. re pig. de acq poſſ.
h In §. vlt. inf. de vſufr.
i De his loquitur tex. in l. 28. ſi merces, §. vis maior lo. tit.

§. In pecudum.

1 *Fructus appellatione quid veniat. 2.*
3 *Lana quid?*
4 *Agni, hædi, vituli, ſuculi.*
5 *De ſeculis ſtellis.*
6 *Ratio, quare partus ancillæ in fructu non ſit.*

In pecudũ a fructus b etiã fœtus eſt, ſicuti lac, c pilus, & lana. Itaque d agni, e hędi, & f vituli, & equuli, & g ſuculis ſtatim naturali iure dominij fructuarij ſunt. Partus vero ancillæ h in fructu nõ eſt. Itaque ad dominum proprietatis pertinet. Abſurdũ enim videbatur, hominẽ in fructu eſſe: i cũ omnes fructus rerum natura, gratia hominis comparauerit.

Totus ille locus ad verbum deſcriptus eſt ex Caij lib. 2. Rer. Quotidianarũ, nec minus pertinet ad bonæ fidei poſſeſſorem, quam fructuarium, ſicut ibidem Caius indicat.
1 a Fructus. † *Fructus in ſtricta ſignificatione omne id*

a *quod fertur, modo renaſciturum ſit, appellantur:* a (*qui*
b *a ferē dq, Varrone teſte, deducti ſunt* b) *vt fructus arbo*
c *ris eſt, quod ex arbore naſcitur:* c *fructus fundi, quod ex*
d *fundo:* d *ſiue ſint lapidicinæ,* e *ſiue arbores, modo cæ*
e *duæ* f *ſint: ſiue venatio modo fructus fundi ex venatione*
f *cõſtet.* g *ſic fructus pecudum ſunt, fœtus, & ſimilia quę*
g *renaſci ſolent:* h *vt lac, pilus, lana. Atque ita in hoc §.*
h *hac vox accipitur Sunt tamē & alię largiores huius vocis*
i *acceptiones:* i *quas, quia huc propriè nō ſpectant, pręter*
eundas duxi.

2. b Etiam fœtus eſt. † *Vides ergo appellatione fructuum venire etiam fœtus animalium, & per conſequens pertine*
K *re ad vſufructuarium, bonæq; fidei poſſeſſorem.* K

3. c Pilus & lana. † *Lana eſt, quę de ouibus deciditur, a Græco λᾶνος deciditur, ſeu λῆνος vt Doribus quod & Lanā*
l *ſignificat. vt ex Polybio & Callimacho* l *Varro probat.*

4. d Agni. † *Sunt fœtus ouium.*

e Hædi. *Hædus eſt animal ex capra genitum.*

f Vituli. *Fœtus ex vaccis.*

g *Suculi. Diminutiuum eſt a ſua: & dicūtur ſuculi, quod ex ſuibus ſeu porcis progignantur Plautus in fœminino genere vtitur, in Rud* Qu n tui die recta cum ſucula &
5. porculis. † Suculæ, *ſunt etiam ſtellæ, quæ alio nomine vocantur Hyades, a pluuia. Nam & Orientes & Occidentes tempeſtates & pluuias cient. Exoriuntur 12. Kalendis Iulij Cic. lib 2. de Natura Deorum; de Tauro ſigno Cæleſti:* Eius caput (*inquit*) ſtellis conſperſum eſt frequentibus.) *Has Græci ſtellas Hyades vocitare cõſueuerunt, a pluēdo ὕειν enim eſt pluere, noſtri imperitē ſuculas dicunt, quaſi a ſuibus eſſent, non ab imbribus nominatę.*

h In fructu non eſt. *Videtur tamē eſſe: quia & ancillæ partus renaſcitur: poſtq; & ſeruorum & ancillarum vſuſfructus conſtitui, nec quicquam videntur a reliquis ani-*
m *mantibus diſcrepare.* m *Nam & poſſidentur, & legan-*
6 *tur, & venduntur, & permutantur.* † *Sed contrarium diſponitur propter hominis dignitatem, in cuius gratiam Deus opt. Max. omnia creauit. Sic enim Moiſes ſcribit, Deum ſtatuiſſe, vt homo omnium animantium princeps eſſet: & in eius vſum omnia ſunt condita. Quod & Gentilibus non fuit incognitum, vt eſt apud Ciceronem libro 1. de Legibus lib. 2. & de Natura Deorum, totum hunc locum vberius tractat.*

n i Cum omnes fructus. *Idque ex Bruti* n *ſententia obtinuit.*

ADDITIONES.

a l. ſi diuortio, §. ſi vir ſol matr.
b Copus tract. de fructibus, lib. 1. c. 1
c l. 1. de fruct. & lit. expen.
d l. 10 §. eſt ſi fundi. in princ. de vſufruct.
e d. § ſi vir.
f d. l. diuortio, §. ſi fundum.
g l. vſufructuarium venari, de vſufruct.
h l. venationem, de vſuf.
i Lorio tract. de fru. a rio 3 & 4. Copus vbi ſup.
K Vt hic, & l. pecudum. de vſufr.
l de lingua lat. l. 4.
m § conſtituitur, inf. de vſufr.
n l. vetus fuit de vſuf & eſt apud Paul. I.C. libro 3. Sen. tit. 1. & Cic. lib. 1. de fi.

---

§. *Sed ſi gregis.*

1 *Qui habet vſumfructum gregis, tenetur ſubmittere ex fœtibus natis, non aliunde.*
2 *Grex & armentum differunt.*
3 *Idem locum habet in vſufructu vineæ, vel fundi alicuius.*
4 *Fructuarius gregis ſatiſdare tenetur.*

a Sed ſi b gregis vſumfructū quis habeat, in locū demortuorum capitum ex fętu fructuarius ſubmittere debet: (vt & c Iuliano viſum eſt) d & in vinearum demortuarum vel arborū locum, alias e debet ſubſtituere. Recte enim colere, & quaſi bonus pater familias vti debet.

a Thema *huius §. eſt, Conceſſi tibi vſumfructum gregis ouium centum, euenitq; vt triginta oues morirentur, & quinquaginta naſcerentur, triginta ex his, prioribus dēs addere, vt datum tibi numerum conſerues, & ita reliquis*
1 *viginti tuas facies.* † *Quum enim relicto alicui gregis, armenti vel equitij vſufructu, grege in integro manente, fętus vſufructuario acquirantur. conueniens eſt, vt inde mortuarum vel inutilium pecudum locum, ex agnatis, ſaltem fętibus (non etiam aliunde) teneatur ſubmittere, quæ, An*
a *gelo teſtante, receptior eſt interpretū* a *ſententia. Eaque ſubſtituta capita, ſtatim domini fiunt, ſicut domini priora. Sed quod dictum eſt debere eum ſubmittere, toties verum eſt, quoties gregis vel armenti, vel equitij, ideſt, vni-*
b *uerſitatis vſusfructus* b *legatus eſt, cæterum ſi ſingulorū capitum, nihil ſupplebit.*

2 b Gregis. † *Grex latius patet, quam armentum, ſiquidē tam maiorum quam minorum eſt animalium, armentum autem maiorum tantum. Quot autem capitibus conſtet*
c *grex in ſingulis animantium generibus,* c *alibi traditur.*

c Vt & Iuliano. *Cuius reſcriptum non extat, niſi quod*
d *Vlpianus* d *teſtatur, eum ſcripſiſſe, fętum qui ſubmitti debeat pendere dominium, vt ſi ſubmittantur, ſint proprietarij, ſi non ſubmittantur, vſufructuarij.*

3 d Et in vinearum. † *Si vineæ tibi, aut etiam fundi vſumfructum conceſſi in locum demortuarum, vel ſenio confectarum vitium, & in locum laborantium vel deiectarum arborum, alias ſubſerere teneris. Oportet enim te rectè, & vt virum integrum decet, fundum colere, cuius tibi vſusfructus conceſſus eſt, & ita verſari, vt optimus pater*
e *familias verſaretur. Quod Zaſius* e *ita accipit, niſi arbores ſint vi deiectæ, quo caſu ad ſubſerendum alias compellendus non eſt.*

4 e Debet. † *Quinimo & ad ſatiſdationem vrgeri fructuarius poteſt, quod fruiturus ſit arbitrio boni viri niſi hoc il-*
f *li* f *remittatur.*

ADDITIONES.

a per l. 11. pleruṁque. §. fi. ſerui de iur. doc. ſi. l. 75. vetus in fi. de vſufruct.
b De his & alijs huc pertinentibus. vide d. l. vetus, §. fi. cum duab. ll. ſeqq.
c In l. oues, ff de abige.
d l. quid ergo. ff de vſufr.
e In parat de vſu in 4. punct.
f l. 1. & ibi glo. in fi. cuius. cum l. ſeq. de vſufruct.

---

§. Theſauros.

1 *Inuentione theſauri acquirimus dominium.*
2 *Et qualiter hoc procedat.*
3 *Theſaurus quid?*
4 *Theſaurus donum fortunæ.*
5 *Theſaurus arte magica inuentus cuius fiat.*
6 *An theſaurus pro theſauros legendum ſit.*
7 *Locus ſuus, locus alienus.*
Si concurrant in petendo theſauro, directus & vtilis dominus, quis præferantur.
9 *Theſaurus data opera inuentus, non fit inuentoris.*

a The-

Digitized by Google

a Theſauros, quos quis *b* in loco ſuo *c* inuenerit, diuus Hadrianus, naturalem æquitatem ſecutus ei conceſſit, qui eos inuenerit. Ideq; ſtatuit, ſi quis *d* in ſacro aut religioſo loco, fortuito caſu inuenerit. At ſi qs in alieno loco, *e* non data adhoc opera, ſed fortuito inuenerit: dimidiũ domino ſoli cõceſſit, & dimidiũ inuentori. Et conuenienter, ſi quis in Cæſaris loco inuenerit: dimidiũ inuentoris, & dimidiũ Cæſaris eſſe ſtatuit. Cui cõueniens eſt, vt ſi quis in fiſcali loco, vel publico, vel ciuitatis inuenerit: dimidium ipſius eſſe debeat, & dimidium fiſci, vel ciuitatis.

1 a Decimoſexto † *acquiritur dominium iure naturali,*
per inuentionem theſauri. Intereſt tamen, an quis in ſuo
2 *loco inuenerit, an in alieno,* † *Nam theſaurum in ſuo loco*
inueniens, totum facit ſuum, ſi vero in alieno, non data ad
a *hoc opera, tunc eum acquirit pro dimidia.* a *Ratio natu-*
ralis colligenda eſt ex his, quæ dicta ſunt ſupra de occupatio
3 *ne & inuentione rerum quæ nullius ſunt.* † Theſaurus
quippe eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non ex
tat memoria, vt iam dominum non habeat. Sic enim fit
eius qui inuenerit, quod non alterius ſit, alioqui ſi quis vel
lucri cauſa, vel metus, vel cuſtodiæ condiderit ſub terra
b *non eſt propriè theſaurus,* b *cuius etiam furtum ſit, quo*
c *niam eius eſt poſſeſſio & proprietas, qui recondit.* c *Ita-*
que cum hic ius naturale, hoc eſt diuinum tractemus, quo
diſtribuuntur rerũ dominia rectè in textu. dicitur. Inuentionem theſauri in alieno loco eam eſſe accipiẽdam, quæ fortuito contingat. non data opera. *Natura enim*
non patitur, vt aliquid concupiſcas ex alieno, præmedita-
4 *to conſilio.* † *Vnde ſicut Leo Imp.* theſaurum *beneficium*
Dei appellat, interpretaturq; theſaurum *mobilia cõdita*
d *ab ignotis dominis, tempore* d *vetuſtiore, ſic Tribo-*
e *nius* e *appellat theſaurum donum fortunæ.* f † *Multo*
f *magis autem hoc dicendum eſt, ſi quis arte magica, puniẽ*
5 *diſq; ſacrificijs & incantationib. vtitur theſauri inuenien-*
di cauſa. Theſaurus namq; eo modo inuentus quocunque
in loco inuentoris non fit ſed ærario applicantur, & qui in-
g *uenit, tanquam malus & maleficus* g *capite plectitur.*
Cæterum Græci θησαυρὸν dicunt pecuniam, quam quis in
h *numerato, & ad ea ſua repentinos repoſitam* h *habet.*
6 *Quod autem in Pandectis Floren. perpetuo legitur* theſaurus, *hoc neque Caper Grammaticus, neque Donatus*
probant, nam Theſaurum *(inquit Donatus) veteres ſecun*
dum Græcos ſine litera, n, proferebant.
7 b In loco ſuo. † *Locum ſuum intelligere oportet, in quo*
i *inuentor habet directum, vel ſaltem vtile dominium,* i
K *quale habet emphyteuta, vaſallus, ſuperficiarius.* k *Alie*
num vero locum accipe, in quo inuentor aut nihil plane iu-
ris habet, aut eſt creditor iure pignoris, vel vſufructua-
l *rius.* l † *Quod ſi in petendo theſauro concurrant directus*
8 *& vtilis dominus aduerſus extraneum inuentorem, tunc*
præfertur vtilis dominus, ſicut & is, qui legitimè vſuce-
m *pit, ſic que hoc caſu præfertur vtile dominium directo.* m
c Inuenerit. *Inuentum dicimus, quod etiam adprehen-*
n *ſum eſt, ante enim* n *adprehenſionem non dicimur poſſi-*
o *dere. Cæterum nihil refert,* o *an nos ipſi inuenerimus, an*
ij qui in noſtra ſunt poteſtate.
d In ſacro. *Suo ſcilicet & proprio, ſicut fas erat olim pri-*
uatos cuique habere propriũ locũ authoritate publica ſa-
crum, idem & de vocula in textu (aut Religioſo) intelli-
p *gendũ eſt. Cæterũ aliud fuerit* p *de publico ſacro, vel re-*
ligioſo loco, quia dimidia pars ex his fiſco vendicabitur.
9 e Non data. † *Quia data ad hoc opera inuenerit, totus*
theſaurus domino ſoli vel fundi reſtituitur.

ADDITIONES.

a Vt hic in tex. & l. ſi is qui in aliena. 63. de acq. rer. dom.
b l. 31. nunquam §. theſaurus de acq. rer. do. l. 1. C. de theſauris. li. 10. & l. peregr. 44. de acq. poſſ.
c l. 67. a tutore. de rei vend.
d d. l. 1.
e in d. l. ſi quis in aliena. §. vlt.
e Vide de hoc in l. 3. §. vl. de iure fiſci, & d. l. 1. C. de theſa.
g d. l. 1. & l. nemo C. de malef. & mathe.
h Vide Alci. l. 4. de verb. ſign. & Ferra. hic.
i l. 1 ſi ager vect.
K l. pen. §. 1. qui ſatiſd. cog.
l d. l. ſi is qui §. quod ſi ſeruus & §. quod ſi creditor. de acquiren. rer. dom.
m l. 27. in cauſæ. in fi. de proc. vbi Bart. bene docet.
n l. 3. §. Neratius de ac. rer. do.
o d. l. ſi is qui. de acq. rer. dom.
p l. 3. §. fi. in locis de iure fiſ.

§. Per traditionem.

1 *Traditione conſequimur dominia iure naturali.*
2 *Quæ ad traditionem requiruntur. 4.*
3 *In corporalibus patientia habetur loco traditionis.*
5 *Traditione vt transferatur dominium, requiritur cauſa.*
6 *Ridicula Accurſij conſideratio.*
7 *In re ſua quilibet eſt moderator & arbiter.*
8 *Res mobiles & immobiles diuerſimodè traduntur.*

a Per traditionem quoq; iure naturali res nobis acquiruntur: *b* nihil enim tam cõueniens eſt naturali æquitati; quã voluntatem domini, volentis rem ſuã *c* in alium transferre, ratã haberi, & ideo *d* cuiuſcũque generis ſit res corporalis, tradi poteſt, & a domino tradita alienatur. Itaque ſtipendiaria quoque & tributaria prædia eodẽ modo alienantur. Vocãtur autẽ *e* ſtipẽdiaria & tributaria prædia, quæ in prouincijs ſunt: inter quæ, nec non & Italica, prædia ex noſtra conſtitutione nulla eſt differentia, ſed ſi quidem ex cauſa, aut dotis, donationis, aut qualibet alia ex cauſa tradantur, ſine dubio transferuntur.

1 a Decimoſeptimo † *nanciſcimur titulũ poſſidendi, &*
2 *ex eo dominium iure naturali, per traditionem:* † *quæ vt*
valida ſit & per eam transferatur dominium, plura ſunt
neceſſaria. Primum, vt is qui tradit, dominus ſit rei tra-
ditæ, nam ſi dominus non eſt, dominium quod non habet,
a *transferre non poteſt.* a *Deinde, vt tradens in animo ha-*
beat transferre dominium in re quam addit: idq; ad dif-
ferentiam commodati & depoſiti. Nam his in rebus qui
tradit, dominus eſt; ſed tradit, ſperans paulo poſt ſe rece-
3 *pturum. Tertiò, vt corporale ſit id quod traditur,* † *Incor-*
poralia enim (vt ſunt ſeruitutes) cum tactum effugiant, tra
ditionem non recipiunt, ſed in is patientia a habetur lo-
b *co* b *traditione. Is enim dicitur tradidiſſe ſeruitutem, qui*
c *patitur me ire, agere, vti, frui.* c † *Quarto vt res non ſit*
4 *prohibita alienari, quia non ſacra, non dotalis &c. alias*
d *licet ſequatur traditio, dominium tamen non* d *transfer-*
5 *tur.* † *Quinto & vltimo, vt iuſta tradendi cauſa ſubſit,*
quæ translationi dominij ſufficiat, ſiue vera ſit, ſiue contra
e *hentium credulitate pro vera exiſtimetur.* e *Nec dicat*
quiſquam ſuperfluè id requiri, cum ſi nulla cauſa adſit, præ
f *ſumatur* f *donatio: quia id ſolum eo caſu procedit, quo*
g *res conſulto data* g *eſt: in dubio autem receptius eſt, vt*
h *tali caſu error præſumatur.* g *Nam & ſi ex vna cauſa*
ego rem tibi tradam, tu ex alia recipias, dominium non
i *transfertur.* i *Idem ſi nummos meos ego tibi tradã, qua-*
K *ſi tuos.* K *Idem, ſi liquido cõſtet, me hoc animo tradere,*
ne

l *ne vllum tibi dominiũ quæratur.* l *Idem deniq; ſi tu, cui*
m *pecunia a me numeratur, ſis malæ fidei.* m
6 Nihil enim tam conueniens. † *Imò (obijcit a Accurſ.)*
Deo ſeruire conuenientius. Lepida mehercle obiectio. An
non verba ſunt intelligenda ſecundum ſubiectam mate-
n *riam, in qua proferuntur?* n *Si autem materiam ſubie-*
ctam expendis, loquitur Imperator de acquirendo mun-
danorum rerum dominio: qua in materia ad naturalem
æquitatem nihil proprius accedit, quam domini in hoc tra
ditio, exprimentis ipſo actu voluntatem dominij transfe-
rendi. Pietatem vero erga Deum, quæ omnium rerum ma
xima eſſe debet, huc trahere, prorſus extra rem eſt. Porrò
optime huc quadrat quæ Cicero in oratione pro Cecina re
fert. Hęc ſunt (inquiẽs) firmiſſima fundaméta noſtrę
ciuitatis, ſui quemq; iuris & dimittendi, & retinẽdi
7 eſſe dominum: † *Sicut & Conſtantinus* o *reſcripſit ſuę*
o *quemq; rei & moderatorem eſſe, & arbitrium. Et* p *Ca*
p *ius, ait* iniquũ eſſe, ingenuis hominib. non eſſe liberã
q rerum ſuarum adminiſtrationem. *Ideoq; traditũ eſt* q
iniuriarum actionem aduerſus eum dari, qui non ſinit me
meis rebus vti meo arbitratu.

c In alium transferre. *Alioqui præcluderetur vſus &*
vtilitas omnium rerum, ſi ſemel occupatæ poſſeſſiones ma
nerent ſemper. apud eundem: nec mutua voluntate ab
vno ad alium transferri poſſent.

d Cuiuſcunq; generis *ſiue mobilis ſit, ſiue immobilis,*
dummodo cõmercijs non fuerit exempta, nec eius ſit inter-
8 *dicta alienatio.* † *Cæterum res mobiles manu tradũtur; im*
mobiles tunc intelliguntur tradi cum quis in earum poſſeſ
ſionem inducitur, etiam nõ vacuam. Quanquam enim ad
poſſeſſionis acquiſitionem requiritur vacuas poſſeſſio; ta-
men ad dominij acquiſitionem nihil refert, poſſeſſio vacua
r *ſit, an minus.* r *Neque etiam opus eſt, ſingulas rei im-*
mobilibus partes apprendere, vel omnes glebas circum-
ambulare. ſed ſufficit quamlibet eius partem introire: dũ-
modo ea mẽte hoc fiat, vt quis totum fundum poſſidere ve
ſ *lit.* ſ *Nihil quoque intereſt, vtrum dominus ipſe per ſe*
t *tradat alicui, an eius voluntate alius.* t

e Stipendiaria. *Nihil refert, quale ſit id, quod a domino*
traditur, ſiue prædium Italicum, ſiue poſſeſſiones ſtipen-
diariæ aut tributariæ. Quæ autem fuerit olim inter hæc
u *tria differentia (quã Iuſtinianus hodie ſua conſtitutione* u
ſuſtulit (& appellationis huius inde fluxerit occaſio, Theo
philus hoc loci vberrim, refert quem Tyrones iuris lege-
re poſſunt.

ADDITIONES.

a l. 20. traditio. in prin. de do. ac rer. ar l. nemo plus 15. de regul. iuris.
b l. 43 ſeruus de ac. rer. do.
c l. quoties, de ſeruit.
d l. 9. qua ratione §. hæ quoque de ac. rer. dom.
e d. l. nunquam. dict. tit.
f l. Ca. de op. li.
g l. 54 cuius, de reg. iuris.
h Ale. in l. a Titio. de ver. ob. Ale. in l. traditio. C. de pac.
i l. ſi ego. ſi cer pet.
K l. 3. §. pen de cond. ob cau.
l Glo hic.
m l. 45. ſi iuſſu. §. 1 & l falſus. 44. in prin. de fur.
n l. 16. ex conducto. §. Papinianus lib. 4. loca.
o l. 33 in re mandata. Cod. eod.
p l. 2. ff. ſi a pa. quis manum.
q in l. iniuriarum actio neq; §. ſi quis me. ff. de iniu.
r l. 16. ſi fundum. de fundo dota. Dd. hic, & in l. 3. de acq. poſſ. bar. l 2. §. 1. de act. emp.
ſ d. l. 3. in prin.
t d. l. qua ratione §. nihil, & §. ſeq. inſ. hoc tit.
u l. 1. C. de vſuc. transf & ſub diſt.

§. Venditæ.

1 *Emptione acquiritur dominium iure naturali.*
2 *In emptione nõ transfertur dominium, niſi ſoluto pretio.*
3 *Dominium in venditione, & gẽtium & ciuili iure transfertur.*
4 *Venditor quando dicatur emptori fidem habuiſſe de pretio.*

a Venditæ verò res, & traditæ, non aliter b emptori
acquiruntur, quam ſi is venditori præcium ſoluerit,
vel alio modo ei ſatisfecerit: veluti c expromiſſore
aut pignore dato, quod quantũ cauetur d ex lege 12.
tab. tamẽ recte dicitur, & iure gentium, id eſt, e iure
naturali id effici. Sed ſi is qui vendidit, fidem f em-
ptoris ſecutus fuerit: dicẽdum eſt, ſtatim rem empto-
ris ſecutus fuerit: dicendum eſt, ſtatim rem emptoris
fieri. Nihil g autem intereſt, vtrum ipſe dominus
tradat alicui rem ſuam, voluntate eius alius, cui eius
rei poſſeſſio permiſſa ſit. Qua ratione, ſi cui libera
vniuerſorum negociorum adminiſtratio permiſſa
fuerit a domino, iſque ex his negocijs rem vendide-
rit, & tradiderit: faciet eam accipientis.

1 a Decimooctauo. † *iure naturali ſeu gentium conſequi-*
mur rerum dominia, per emptionem, non tamen aliter, ni-
ſi precium venditori ſolutum ſit, aut ſatis eo nomine fa-
2 *ctum, aut fides de eo habita.* † *At in hoc differt emptio a*
reliquis cauſis, ſiue titulis, quod in ea non transfertur rei
venditæ dominium, vtcunque res tradita ſit, niſi ſoluto pre
cio. In alijs verò cauſis, puta donationis, dotis, & ſimili-
bus, is qui tradit, dominium ſtatim in accipientem transf-
fert. Unde eſt, quod ſi venditor, quaſi mox precium conuen
tum accepturus emptori rem tradiderit, & is venditori nõ
a *ſatiſfaciat, rem venditam poſſit* a *vendicare, vel nondũ*
b *traditam loco pignoris retinere, donec precium ſoluat.* b
Dixi loco pignoris, quoniam pignus propriè non eſt, ſed
c *quaſi* c *pignus.*

b Emptori acquiruntur. *Pleno ſcilicet, ſolidoque domi-*
nij iure.

c Expromiſſore. *Puta, quia emptor pro ſe alium dederit,*
qui precium ſoluere repromiſerit, aut etiam pignus pro
d *precio præſtiterit, hoc tamen ex venditoris voluntate.* d

d Ex lege 12. tab *Sicque ille modus videatur eſſe iuris ci*
uilis, Voluit enim Iuſtinianis occurrere tacitæ obiectioni
eorum, qui putare quirent, hæc non debito loco tractari,
cum hic agatur de acquirendarum rerum modis ex iure
gentium. Porrò hæc lex XII. tab. cuius hic fit mentio,
e *non extat, in eandem tamen ſententiam* e *Pomponius re-*
ſpondit.

3 e Iure naturali. *Subaudi, inuentione* † *Dominium ergo*
transfertur, primum iure naturali, inuentione ſcilicet, ex
quo iure omnes ferè contractus introducti ſunt. deinde &
iure ciuili, nempe approbatione, quod approbauit eiuſ-
modi contractum, illique formam præſcripſit, & ſollem-
nem modum.

4 f Fidem emptoris ſecutus. † *Tunc autem venditor fi-*
dem emptoris ſecutus eſſe videtur, cum vel ſoluendi diem
f *ei præſcripſit,* f *vel emptor venditore ſciente, nec contra-*
g *dicente, in poſſeſſionem rei emptæ venit,* g *vel aliud*
h *quippiam in eam ſententiam* h *interuenit.*

g Nihil autem intereſt. *Quantum ad dominij transla-*
tionem attinet, de qua hic agitur.

ADDITIONES.

a Arg. l. 3. ſi quaſi. ff. de pig. actio. Aug. hic fac. l procuratoris. §. penult. de tribut act.
b l. 14. Iulianus. §. offerri de ac. empt.

c l.46.neque pignus de reg.iur.
d l.2.§.1.in fine ſi cert.pet.
e l.19.quod vendidi.ff.de contrahen.emp.
f l.ad ſolutionem.C.de re iu.gl.in d.l.quod vendidi.De contrahen.emp.
g l.2.C.de acq.poſſ.
h Fab.hic.

§. Interdum.

1 *Regulariter dominium ſine traditione non transfertur.*
2 *Caſus, in quibus contrarium obſeruatur.*

a Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem trasferendum, veluti ſi rem, quã tibi aliquis commodauerit, aut locauerit, aut apud te depoſuerit, poſtea aut vendiderit, tibi, aut donauerit, aut dotis nomine dederit. Quamuis enim ex cauſa tibi eã non tradiderit: eo tamẽ ipſo, quod patitur tuã eſſe, ſtatim acquiritur proprietas, perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

1 a *Quamuis † regula eſt, quod dominia rerum nuda tra-*
a *ditione non transferantur,* a *ſunt tamen multi caſus, in*
quibus & ſine noua traditione, nuda tantum voluntas do-
2 *minio transferendo ſufficit, † vt ſi ea res in aliquem ex iu-*
ſta cauſa alienetur, cui iam incumbit naturaliter, vt in
exemplo tex, noſtri. Quid enim hic alia ſuperuacanea tra
ditione opus eſt, quam patientia? id eſt, vt rem apud me
b *manere patiatur* b *dominus? Et ſic habemus hoc loci de*
cimumnonum modum acquirendi dominij iure natura.
3 *† Præter exempla in textu relata habentur & alij qui-*
dam ficti modi traditionis, veluti, ſi aceruum lignorum
emero, & eum venditor tollere me iuſſerit, ſimulatque cu
c *ſtodia a me poſita fuerit, traditus cenſetur;* c *vel ſi res*
d *emptas conſignet emptor;* d *aut res ſit in conſpectu, &*
e *venditor æditiore loco dicat, ſe vacuã poſſeſſionem* e *tra-*
dere. Sic & eum, qui domino ſciente, nec cõtradicente, poſt
contractum rem poſſedit, interpretamur per eundem in
f *eius rei poſſeſſionem inductum;* f *quoniam patientia obli*
gati tradere, pro traditione habetur, licet inſtrumento,
g *quod tradita fuerit, non contineatur.* g *Sunt & alia hu-*
ius rei exempla paſſim in iure obuia, quæ breuitatis cau-
h *ſa recenſere, prætereo* h *quæ tamen ſuis interpretes locis*
recenſent.

ADDITIONES.

a l.traditionibus.20.de pac.l.nunquam nuda.ff de acq.rer.do.
b Vt hic.& d.l.qua ratione.§ hæc quoq; res de acq.rer.dom.
c l.51.quarundam.de acq.poſſ.
d l.14.quod ſi.ff.de periculo & commodo rei vend.
e l.18.quod meo.§ ſi vendit.de acq.poſſ.
f l.2.C.de acq.poſſ.
g Sal.in d.l.2.facit.l.76.quædam mulier de rei ven.
h Vide apud Dd.in d.l.trad.Ang.in §.per tradit.ſup.eo.tit.

§. Item ſi quis.

1 *Traditione clauium transfertur dominium, & nu.2.*
3 *Item & inſtrumenti traditione dominium transfertur.*

a Itẽ ſi quis merces in horreo depoſitas vendiderit, ſimulatq; claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

1 a Vigeſimo, † *traditione clauium, iure naturali trans-*
a *fertur* a *dominium, ſi tamen ex iuſta cauſa tradantur, pu-*
ta emptionis, donationis, vel ſimili, quæ ſit apta ad trans-
lationem dominij. ſecus ſi ex cauſa cuſtodiæ: quia tum ni-
hil efficit clauium traditio, ſed tantum cuſtodiæ commiſſæ
b *ſignificationem* b *habet. † Sed & vina tradita viden-*
2 *tur, cum claues cellæ vinariæ emptori traditæ* c *fuerint.*
c *Et Celſus* d *eleganter ait, ſi vicinum mihi fundum mer*
d *catum venditor ex me a turre demonſtret, vacuãq; poſſeſ*
ſionem ſe tradere dicat: non minus poſſidere cœpi, quam ſi
3 *pedem finibus intuliſſem. † Sic dominium quoq; trans-*
e *fertur inſtrumenti* e *traditione: vt ſi quis tocempto manci*
pio inſtrumentum emptionis mihi donatario tradat, domi
nium in me tranſtuliſſe cenſebitur. Quapropter & tẽplo
rum clauibus ſacerdoti traditis, ſacerdotij quaſi poſſeſſio-
f *nem transferri* f *receptum eſt.*

ADDITIONES.

a l.74.clau.de contrah.emp.gl.in l.1.in prin.de acq.poſſ.
b l.79.cum pater §.plurib.de leg.2.
c l.1.§.ſi iuſſerim de acq.poſſ.
d l.quod meo.§.ſi vend.de ac.po.
e l.1.C.de donat.
f Ant.de But.in c.ſi de cauſ.po.& prop.Alb.Roſ.l.1.§.ſi iuſſerim.de acq.poſſ.

§. Hoc amplius.

1 *Apprehenſione rei in vulgus proiectæ, vel pro derelicto habitæ, dominium quæritur.*
2 *Miſſilia quid?*
3 *Quando occupatione acquiratur dominium.*
4 *Res tam mobiles quam immobiles pro derelicto haberi.*
5 *Res bifariam pro derelicto habentur.*

a Hoc amplius, interdum, & b in incertã perſonã collata voluntas domini, trãsfert rei proprietatem: vt ecce, Prætores & Conſules cũ d miſſilia iactabãt, in vulgus, ignorãt quid eorum quiſq; ſit excepturus, & tamen quia volunt, quod quiſq; acceperit, eius eſſe, e ſtatim eũ dominũ efficiunt. Qua ratione verius eſſe videtur, ſi rem pro derelicto a domino, habitam occupauerit quis, ſtatim eũ f dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente g abiecerit, vt id in numero rerum ſuarum eſſe h nolit: ideoque ſtatim dominus eius eſſe deſinit.

1 a Hoc amplius † *Vigeſimusprimus modus acquirendi*
dominij iure naturali, eſt apprehenſio rei proiectæ in vul-
gus, vel pro derelicto habita. Ex quo diſcis, voluntatem
domini in transferendis rerum dominijs tam efficacem eſ-
ſe, vt & in perſonam incertam atque incognitam trans-
a *feratur proprietas. Exempla ſunt in textu.* a
b In incertam. *De qua rogati ſiue ante ſiue poſt transla*
tionem, dicere non poſſumus, quænam ea ſit.
c Transfert. *Contra communis iuris regulam, quæ certũ*
quendam & conſentientem affectum in contrahentibus
b *exigit:* b *idque ſatis indicat hæc vocula* interdũ *in tex-*
tu poſita.
2 d Miſſilia. † *Miſſilia variarum rerum donaria vocãtur,*
a mittendo dicta: quæ ſcilicet Impp. atque olim Coſſ. libe-
ralitatis gratia, idq; in perpetuam rei memoriam, populo
c *colligenda ſpargere ſolebant: vt ex Tranquillo in* c *Ca-*
d *ligula & Nerone* d *conſtat. Eiuſmodi quoq; noſtra ætate*
ſummos Pontifices ſpargere aiunt, in ipſorum creatione.
idemq; in electione Cæſarum apud nos fieri notum eſt.
e *Porro miſſilia alias pro telis quæ in hoſtem emittuntur,* e
accipi, nemo ignorat.
e Statim eum. *Velut per incertam traditionem.*
f Dominum effici. *Iure naturali ſeu gentium. Nam*
pro derelicto habens rem, certè eius rei dominus eſſe deſi-
f *nit: ideoque conceditur occupanti.* f † *Ex quo ſatis colli*
3 *gitur ratio naturæ. Quotieſcunque enim occupatio nulli*
adfert iniuriam, nullius conditionem publicam vel priua-
tam lædit: toties ius naturæ ex ea admittit dominium.
4 g Abiecerit. † *Argumẽto huius verbi* abiecerit *videtur*
hoc de rebus tantum mobilibus, quæ abijci poſſunt intelli-
gendum eſſe: verius tamen eſt, res ſolo quoque hærẽtes, &
quæ immobiles habentur, pro derelicto fieri, vt ſi quis do-

mum aut agrum ita derelinquat, vt in bonis ſuis amplius
non ſit, ſtatim dominus eſſe deſinit, reditq; res ad natiuā
libertatem, & nullius tam in bonis, quod ſic derelictum
eſt, eſſe intelligitur. Itaq; naturali ratione occupanti con-
g *ceditur: quia iiſdem modis res deſinunt eſſe noſtræ,* g *qui*
bus acquiruntur. Quia autem, ſi occupans putet aliquam
rem a domino haberi pro derelicta, an eam ſibi lucretur?
Et vtiq; res neglecta præſcriptione rectè acquiritur, etiāſi
h *ignoret, a quo ea derelicta ſit.* h *Verbi gratia; Titius poſ*
ſeſſionem alicuius fundi vacantis propter abſentiam, aut
negligentiam domini, vel quia nullo ſibi hærede exiſtente
deceſſerit, abſq; vi nanciſcitur: ſanè ſi domino ſciente, per
longum tempus, aut ne ſciente, triginta annis occupatum
detinuerit, ipſum vſucapione acquirit, atque interpellan-
i *tem poſt dominum exceptione ſubmouere* i *poteſt.*
5 *b* Nollit. † *Verè inquit Accurſ. vt de eo conſtet: aut legis*
interpretatione. Mens enim amittendi dominij interdum
quoque ex iuris interpretatione præſumitur in abycientes:
veluti ſi dominus ſeruo aut ancillæ ſuæ alimenta negans:
k *alij eam tradi* K *mandet: vel ſi mancipium ſuum lan-*
guēs & ægrotū, aut ſanum ſed alimentis egens deſerat aut
exponat, illud pro derelicto videtur habere, eiuſq; domi-
nium amittit. Et eo caſu talis ſeruus, aut ancilla ſeipſum
velut præcipiens, aut occupans, ſeſe in veram & Romanā
l *vindicat* l *libertatem, & non acquiritur occupāti. Quod*
& Iuſtinianus docet in ſua Nouel. conſtit. 22.

ADDITIONES.

- a Vide l. 2. de Conſ. lib. 12. & in Nouel. 105. de Conſ. Vbi profuſe miſſilium liberalitas adimitur Conſulibus per Leonē Imp. & fit eorum moderatio a Iuſtiniano.
- b l. 54. in omnib. reb. de actio & oblig.
- c cap. 18.
- d cap. 12. & 22.
- e Vide Cel Rhodig. lib 14. cap. 6.
- f §. feræ ſup eo.
- g l. 1. 2. ff. pro derelic. l. 36. nihil tam naturale de reg. iur.
- h l. 4. id quod cum gl. ff. hoc tit.
- i d. l. id quod. & Auth. malæ fid. C. de long. temp. præſcr. Ang. in §. furtiuæ. inſ. de vſuca.
- K l. fi. ff pro der.
- l l. 1. ſed ſcimus, C. de Latinali toll. l. 2. C. de infant. expo.

§. Alia ſanè.

1 *Nauis leuandæ gratia rem proyciens, non videtur pro derelicto habere.*
2 *Et eas apprehendens animo lucrandi, furtum facit: id tamen quandoque fallit. 5. 6.*
3 *Res incendij cauſa proiectas auferens, tenetur furti.*
4 *Idem ſeruatur in rebus in publico inuentis.*
7 *Rheda quid.*
8 *An inuentionis præmium debeatur inuentori.*

a Alia ſanè cauſa eſt earum rerum, quæ in tēpeſtate leuandæ nauis cauſa eijciuntur. Hæ enim dominorū permanent: quia palā eſt, eas nō eo animo eijci, quod quis eas habere nolit, ſed quo magis cū ipſa naui maris periculū *b* effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctib. expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrādi animo abſtulerit, *c* furtū *d* committit. Nec longe videntur diſcedere ab his, quæ *e* de rheda currente, non intelligentibus dominis *f* cadunt.

a Alia ſanè. *Id demum pro derelicto dominus habere videtur, cuius poßeßione ſe hac mente exuerit, vt id in patri-*
a *monio, boniſq; ſuis* a *eſſe nolit.* † *rectè ergo hic traditur,*
1 *eum qui cōtra inter nauigantes tempeſtate, vt onus nauis*
leuius reddatur, res aliquas proijcit, non hanc mentem ha
bere, vt eas pro derelicto habeat, ſed ſalutis cauſa has di-
2 *mittit:* † *Ideoq; nec fiunt* b *apprehendentis: ſed qui eas*
b *lucrandi animo exceperit, furti obſtringitur:* c *imò & no*
c *uo iure bonorum* d *omnīū publicatione mulctari debet.*
d *b* Effugiat. † *Eadem ergo ratione & is, qui res incendij*
3 *cauſa ſub dium emiſſas aufert, lucrifaciendi cauſa, furti*
4 *tenetur.* † *Idem iuris eſt in his, quæ in via aliove loco pu-*
blico inuenta ſunt: niſi enim pro derelictis habeantur, ſine
furti ſuſpicione retinere non poßunt.
5 *c* Furtum. † *Adeo vt nihil referat, conſtet ne, cuius res*
e *inuenta fuerit, an minus: quoniam nihil facit ad muniendum*
f *dum furtum, quod cuius ſit, quis ignoret,* e *cum nemo ne*
ſciat, quod ſuum non eſt, id ad alios pertinere. f *Alienæ*
itaque rei repertor probè fecerit, ſi libellum publice propo
ſuerit, aut ex ſuggeſtum publico proclamari fecerit, inue-
niſſe ſe, reſtituturumq; ei, qui ſuum id eſſe certis quibuſ-
g *dam ſignis atque indicijs demōſtrare poſſit.* g *Poteſt idē*
publica denunciatione fieri, & ſi deinde non appareat, qui
inuentum ſuum afferat, ſi inuentor inops eſt, retinere po-
h *terit. Sin diues, rectiùs fecerit, id in manus pauperum* h
erogando.
6 *d* Committit. † *Nec tamē hoc eſt perpetuū. nam ſi ſciat*
apprehendens, rem pro derelicto habitam, eam retinendo
furti nō tenetur: veluti ſi dominus merces ſolutas, & quas
ſcit aqua perituras, eijciat, certe qui inuenit, ſuas facit, nec
furti obligatur. Eo ſiquidem caſu ex iactus modo plerum
i *que putandum eſt, dominum derelinquēdi animo* i *iactaſſe.*
7 *e* De Rheda. † *Rheda fuit propriè vehiculi genus, cuius*
vſus olim apud Romanos ſoli Senatorio ordini conceſſus
erat. Hic verò de omni curru intelligi debet.
f Cadunt. *Quia dominorum manent, ſuntq; ab inuento-*
8 *ribus reſtituenda.* † *Sed an μḗνυτρον, id eſt, inuentionis præ*
mium poſſit exigi? Et ſanè honeſtius recipitur quam peta
K *tur;* K *niſi quis rei conquerendæ cauſa, ſingularem ope-*
ram impendiſſet. tum enim indicij præmium nemini dene
l *gandum* l *eſſe, æquitas ipſa docet.*

ADDITIONES.

- a l. ſi quis. 10. § 1. de acq. poſſ.
- b l. 2. § fi. l qui leuand. ad l. Rho. de iact.
- c l. qua ratio. § fi. vnde hic tex. videtur ſumptus hoc tit. l. 44. falſus. § ſi iactum de furtis.
- d Auth. naufragia de furtis
- e d. l. falſus. §. qui alien. De furt.
- f l. 6. C. vnde vi.
- g Arg. d l. falſus. §. ſolent. & l. 1. in fi. de ſer. fug.
- h Auth. omnes peregrini. C. communia de ſucc.
- i Bart. in d. §. ſi iactum. q. alias repugnare videtur.
- K d. l. falſus § pleriſq; in fine.
- l Arg. l. idem. §. ſi tibi. de cond. ob turp. cauſam.

DE REBVS CORPORALIBVS & incorporalibus. Tit. II.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Quæ res dicantur corporales.*
3 *Quæ item incorporales 4.*
5 *Hæreditas eſt res incorporalis.*
6 *Hæreditatis nomen interdum pro rebus hæreditarijs accipitur.*

a Quædam præterea res corporales ſunt, quædā incorporales. Corporales hæ ſunt, *b* quæ ſua natura tāgi poſſunt veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & deniq; aliæ res innumerabiles. Incorporales

autem

autem ſunt ea, quæ tangi *c* non poſſunt: qualia ſunt
ea, quæ *d* in iure cōſiſtunt: ſicut hæreditas, vſusfru-
ctus, vſus, & obligationes *e* quomodo contractæ. *f*
Nec ad rē pertinet, *g* qd̄ in hæreditate res corpora-
les cōtinentur. nā & fructus, qui ex fundo percipiun-
tur, corporales ſunt: & id quod ex aliqua obligatione
nobis debetur, *h* plerunque corporales eſt: veluti fun
dus, homo, pecunia. Nam ipſum ius hęreditatis, & ip
ſum ius vtēdi fruēdi, & ipſum ius obligationis, incor
porale eſt. *i* Eodē numero ſunt iura prædiorū vrba-
norum & ruſticorū: quę etiā *k* ſeruitutes vocantur.

a 1 Hic *titulus ad verbum ex Caij* a *reſponſo, ſub titulo*
De rerum diuiſione & qualitate *deſumptus eſt, & aliā*
rerum diuiſionem continet, planè generalem, quę nihil non
includit. Nam ad vniuerſa accommodatur non ſolum quæ
tangi videriq; poſſunt, ſed etiā quæ oculo & intellectu per
b *cipiuntur. Itaq; rectè Julius* b *Paulus ait,* ſiue corpora-
lia ſiue incorporalia comprehendi, & ad omnē con-
c tractū cauſaſq; & iura pertinet. c *Hanc rei ſignifica-*
tiones varias hoc hexametro c *Auſonius comprehendit:*
Imperium, *litem, Venerem cur vna notet res? Res enim*
appellatur, quicquid omnino in rerum natura eſt. Rerum
ergo aliæ ſunt corporales, aliæ incorporales. Et primum
quidem membrum, de rebus ſcilicet corporalibus, de ea-
rundemque acquiſitione, ſuperiori titulo ſeorſim Impera-
tor tractauit: alterum vero membrum in hunc ſpecialem
locum reiecit: ob id fortè, ne rerum ipſarum tractatio inter
ſe commiſceretur, & quia hoc membrum peculialiter ſer-
uitutes (quarum tractationem nunc aſſumere intendit) re-
d *ſpiceret. Huius autē tituli verū vſū atq; vim Old.* d *in ſuis*
actionibus pulchrè declarauit: ad quē iuris tyronē remitto.
b Quæ ſua natura tangi poſſunt. *Scilicet, vt ſubſtātia,*
& id quidem potentia, non ſemper tamen actu. Nam &
ea quæ ſunt in abyſſo, in profundo maris, vel infixa cœlo,
corporalia rectè dicuntur, quia tametſi actu nemo ea tan-
gere poſſit, ſui tamen natura & potentia, tanquam ſubſtan
2 *tia, tangibilia ſunt.* † Corporales *ergo res dicuntur, quæ*
habent limitatum, ac viſibile natura duce corpus & for-
mam, ita vt oculis ſubiectę ſint, manuque palpari poſſint,
vt fundus homo, veſtis, aurum, & cæteræ res.
3 *c* Non poſſunt. † *Id eſt, quarum non ita certum corpus,*
ac limitata ſpecie a natura prodita eſt, quod vel videri,
vel tangi queant, ſed potius percipiuntur intellectu, vel
4 *indicio animi.* † *Vt ſucceſſio, ſeruitutis, obligatio & reli-*
qua iura. Res ergo corporalis naturaliter per ſe inſpecta,
certè nihil aliud præſtat, quam quod tangi, & exteriore
ſenſu ordinari poſſit, vt fundus, homo, veſtis. &c. Si verò
exigatur ad rationem politicam animi cogitatione, tunc
formulæ iuris concipiuntur, per quas res corporales ſic or-
dinantur ad vſum humanum, vt nemini fiat iniuria. Et ta
les formulæ dicuntur res incorporales, quia ſubſtantiam
e *non a corpore, ſed animo ducunt. Old.* e *adfert ſimilitudi-*
nem ab homine, qui paruus eſt mundus. Quid valet (in-
quit) corpus quod tangi poteſt, niſi animi ratione ad
honeſta officia trahatur? Elegantet ergo, ſicut homo
corpus habet & animam: ita totum ius noſtrū cenſe
tur circa duas res verſari, videlicet corporales, & in-
corporales. *Hæc Old. eſt conſideratio, quam Accurſius,*
vtcunque neceſſariam non intellexit.
d In iure. *Id eſt, ratione ac intellectu, quæ ſcilicet in cen-*
ſura & intellectu animi conſiſtunt.
e Quoquo modo. *Siue ex contractu, aut quaſi ex contra*
ctu, ſiue ex maleficio, vel quaſi ex maleficio.
f Nec ad rem. *Eſt occupatio, qua reſpondet Imperator ta-*
citæ obiectioni, & id confirmat per exempla.
5 *g Quod in hæreditate.* † *Obſerua res hæreditarias eſſe in*
hæreditate, ſed non eſſe ipſam hæreditatem. Hæreditas
f *enim eſt ipſum ius, perſonam defuncti referens, non autē* f
facultates. Ideoque ab ipſis rebus hæreditarijs differt, vt
hic Imperator clarè oſtendit. Vnde eſt, quod qui hæredi-
g *tatem vendidit, rebus euictis nihil præſtet.* g *Hinc etiam*
eſt, quod hæreditas nomen ſeruet, etiam ſi nulla corpora
h *hæreditaria ſint, vt Papin.* h *voluit. Interdum tamen hę*
reditatis verbum pro rebus ipſis & corporibus hæredita-
rijs vſurpatur. Sic hæreditatem expilari, & hæreditati
i *furtum fieri dicimus. Inde* i *M. Cicero hæreditatem defi-*
nit pecunia, quæ alicuius morte ad alium peruenit.
h Plerunq; *Plerunque dicit, quia interdum quod nobis*
aliqua obligatione debetur, incorporale eſt, veluti ſi vſuſ-
fructus, vſus, via, iter, aut alia ſeruitus vel perſonæ, vel rei
debita ſit.
i Eodem numero. *Nempe rerum incorporalium.*
K Seruitutes vocantur. *Genere ſcilicet ipſo ad ſuam ſpe*
ciem contracto, ſeruitutis enim appellatio ſimplex & ge-
neralis latiſſimè patet.

ADDITIONES.

a l.2.in fi de re.diuiſ.
b l.23 ei app de verb.ſign.
c l.5.l.23.ff.de verb.ſig.
d claſſ.3. Act.6.in prin.
e in loco ſupra alleg.
f d l.hæred.ſſc.l.178.pecuniæ.§.hæreditas de verb.ſig.
g l.2.de hær.vel actio.vend.
h in l.53.hæred.de pet.hær.
i in Topicis.

DE SERVITVTIBVS RVſticorum prædiorum & vrbanorum. Tit. III.

In Rubr.

1 *Quaſi dominij affinia.*
2 *Ius in re quid?*
3 *Seruitus quid, & quotuplex in iure?*
4 *Quomodo cognoſcatur, ſeruitus perſonalis ſit, an realis.*
5 *Realis ſeruitutis explicatio.*
6 *Prædium dominans, ſeruiens.*
7 *Realis ſeruitus alia vrbana, alia ruſtica. 9.*
8 *Prædium vrbanum ruſticum.*

Rerum. *Incorporalium numero ſeruitutes quoque cen-*
ſeri, ad finem præcedentis tituli dictum eſt, de his ergo con
1 *gruum erat ſubijcere.* † *Porrò ſupra* a *admonuimus domi*
a *nium duo habere affinia, ſcilicet quaſi dominium, & ius*
b *in re ſpecificum. Illud ſuperius* b *explicatū eſt.* † ius in re
2 *eſt, quod habet is, cui vel cuius prædio debetur ſeruitus,*
quodq; habet creditor, cui conſtituta eſt hypotheca, id eſt,
3 *rei immobilis pignus. De ſeruitute hic agendum eſt.* † *Po-*
teſt autem ſeruitus, *ciuilis diſciplinæ ordinem ſequendo,*
duplici modo colligi, altero cum perſona ſeruit perſonæ,
quam ideo perſonalem vocant, & hæc in ſeruis & proprijs
hominibus relucet: de qua nihil ad noſtrum propoſitum,
c *ſed eam Imperator ſuperiori libro* c *explicauit. Altero,*
ad imitationem perſonarum in rebus conſtituitur ſerui-
tus: idque dupliciter. Nam aut res immediatè ſeruit per-
d *ſonę, vnde etiam* perſonalis d *appellatur, a perſona ſcili*
cet, quæ in illa dominatur, et cui debetur: vt vſus, vſusfru
e ctus, habitatio. e *Aut rebus directo commodum adfert,*
& dicitur realis *ſiue* prædialis, *quia a re rei, id eſt, a præ-*
f *dio alteri prædio debetur. Nonnulli* f *tamen eam ſeruitu-*
tem,

tem, quæ a re perſonæ debetur, negant merè perſonalē eſſe, ſed mixtam potius: & dicunt ſeruitutes alias eſſe perſona-
4 *les, alias reales, alias mixtas.* † *Sed hi cogitare debebant, ſemper ad cognoſcendam ſeu diiudicandam qualitatem & circumſtantiam ſeruitutis, reſpiciendum eſſe id, cui debe-*
g *tur, ſiue ſit perſona, ſiue res, vt* Oldr. g *rectè colligit, commonens longam eſſe differentiam inter ſeruitutem, quæ ad ſtatum perſonæ pertinet, & illam quæ ad rerum vſus referri ſolet.* Nam quãtum refert (inquit) inter ius quod ad perſonas pertinet, et ius quod ad res hominibus diſtribuendas ſpectat: tantum diſcrimen eſt inter ſeruitutem humanam, & ſeruitutem rerum inanimatarũ. *Ad propoſitum, in hoc titulo Imperator* realem ſeruitu-
5 tem *expoſiturus eſt;* † *quæ nihil aliud* h *eſt, quam ius*
h *quoddam prædio inhærens, quod dominantis vtilitatem auget, ſeruientis libertatem minuit. & hoc contingit, cum res, ſeruit rei, fundus fundo, prædium prædio, ager, agro, pratum prato, vinea vineæ, & adeo hæc rebus inhæret, vt etiam perſona ſublata, non tamen extinguantur aut tolla-*
6 *tur ſeruitus.* † *cui Prædium aut cui ſeruitus debetur, dicitur* dominans, *alterum prædium quod patitur ſeruitu-*
i *tem,* ſeruiens *nominatur.* i *Porrò hæc realis ſeruitus rurſus duplex eſt,* vrbana *ſcilicet &* ruſtica. *ſicut prædiorum*
8 *alia ſunt vrbana, alia ruſtica.* † Prædium vrbanum *eſt, ædificium gratia inhabitandi factum, ſiue rure, ſiue in vr-*
K *be ſit poſitum,* K *vrbanum enim prædium materia, non locus facit. At vero* ruſticum prędium *eſt omnis ille fundus, ſeu ædificium, quod vel pecorum, vel fructuum percipiendorum, colligendorum, reponendorumque gratia fa-*
l *ctum eſt, ſiue in vrbe, ſiue extra* l *vrbem.* † *Seruitus ergo*
9 *quæ vrbano prædio debentur,* vrbana *dicitur,* ruſtica *vero, quæ prædio ruſtico. Nam & in realis ſeruitutis qualitate diiudicanda, inſpiciendum eſt prædium, cui ea debe-*
. *tur, vt eiuſdem conditionis ſit & ſeruitus.*

ADDITIONES.

a In rub de re.diuiſ.
b §.ſi quis a non domino. ſup. de re.diuiſ.
c Sub tit. de iure perſon. tacit l.4. de ſta.hom.
d d.l.6. pater filiæ. de ſer.leg.
e de quib inf. ſeqq. tit. agetur.
f Accur. & Bar. in l.11. de ſeru. Iaſ. & alij in §. æque. inf. de Act.
g Old. claſ 3. act. 4. in prin.
h Bart. in d.l.1. de ſeruit.
i l.1. in fi. communia præd.
K l.198. vrb. prædia, de ver.ſig. Bar. in l.4. de ſeru.
l l.4. eo iure §. ſtabula in quibus cau. tac. pig. contra. Alc. d.l. vrbana.

In Princ. tit.

1 *Seruitutis ruſticæ explicantur.*
2 *Seruitus itineris.*
3 *Iumentum & armentum differre.*
4 *Seruitus actus.*
5 *Seruitus via.*
6 *Erectam haſtam ferre.*
7 *Latitudo itineris, actus, & via.*
8 *Quid iuris, ſi actum ſit, vt totus ager ſit iter, via, &c* 9.
10 *Seruitus aquæductus.*
11 *Seruitus itineris & aquæductus non concurrunt.*
12 *Ex fonte tantum perenni, aquæductus conſtituitur.*
13 *Aquæductus non vſu an tollatur?*
14 *Aquæductus remanet, etſi is, cui debetur, prædium ſeruiens amat, ſi tamen ager ſit intermedius.*
15 *Limitatio regulæ, Rem ſuam nemini ſeruire.*

a Ruſticorũ prædiorum *b* iura ſunt hæc: iter, actus, via, aquę ductus. *c* Iter eſt ius eundi, ambulãdi hominis, non etiam *d* iumentum agendi, vel vehiculũ. *e* Actus, eſt ius eundi, ambulandi hom*inis*, *agendi iu*mentum vel vehiculum. Itaq; qui habet iter, *f* actũ non habet: ſed qui actum habet, & *g* iter habet, eoq; vti poteſt etiam ſine iumento. *h* Via, eſt ius eundi & agendi & ambulandi hominis: nam & iter & actum via in ſe continet. *i* Aquæductus, eſt ius aquæ *K* ducendæ *l* per fundum alienum.

a Ruſticorum. *De ſeruitutibus quę prędijs debētur, tra-*
1 *ctaturus Imperator,* † *primum quatuor ſeruitutes ruſticas recenſet, tanquam potiores & frequentiores* ſunt enim multo plures, quarũ nonnullas etiã ipſe poſtea ſubijcit, *ac inde vrbanas ſeruitutes pariter intermiſcet.*
a *b* Iura *Id eſt, ſeruitutes. Sic enim loquitur Vlpianus* a *ipſe, ex cuius reſponſo hic locus ad verbum deſcriptus eſt.*
2 *c* Iter eſt. † *Prima ſeruitus ruſtica eſt iter, ab eundo, quæ dicitur eſſe legitima facultas eundi, ambulandi hominis per fundum vicini, ſed neque cum iumento, neque cum ve-*
b *hiculo,* b *noſtro idiomate,* ein ſuſpfad. *Verbi* c *gratia,*
c *Habebam ego fundum, habebas & tu fundum in propinquo, cum in meum ire vellem, opus erat mihi magno circuitu. Rogaui te, vel pactus ſum, vt mihi iter concederes, id eſt, vt mihi per fundum tuum ire liceret, nam hæc via compendio ducebat in fundum meum. Tu mihi iter conceſſiti, vt tranſire poſſem, ſed neque cum iumento, neque cum vehiculo. poſſum tamen & lectica portari, & equo*
d *vehi, vt Paulus* d *reſpondit. iter enim eſt, quo quis pedes vel eques commeare poteſt.*
3 *d* Iumentum. † *Iumenta a iungendo appellat eſſe Nonius putat, quod currui iungerentur, vt equi & muli, & cætera dorſuaria, quæ Græci* [illegible] *vocant. Quidam a iuuando ducunt* iumentorum *nomen Boues vero armenta potius dicebantur, ab arando, quòd is principalis eorum vſus eſſet. Vnde iumentis legatis boues non deberi,*
e *nec contra, Martianus* e *reſpondit.*
4 *e* Actus eſt. † *Altera ſeruitutis ruſtica eſt actus,* ein beſuch vueg, oder trib, *dictus ab agendo iumento, cum &*
f *& pecus, vehiculumq; agere, nedum ambulare* f *poſſumus per alterius fundum. Quo nomine ſi teſtator actu legato iter adimat, nihil ademiſſe videtur, quia actus ſine itinere*
g *nunquam eſſe* g *poteſt. Aliàs autem varia eſt huius vo-*
h *culę,* Actus, ſignificatio, ſicut Vlpianus h alibi ſcribit. Actum non habet. *Nam cum iumento vehiculo tranſire poteſt.*
g Iter habet. *Poteſt enim & ſolus, & cum iumento tranſire.*
5 *h* Via. † *Via (ein ſtraß;) ea eſt tertia ſeruitus ruſtica, & quidem pinguior, quam ſint præcedentes duæ. Nam vtraſque complectitur, & habet quiddam amplius, vt etiam*
6 *lapides & ligna trahere,* † *& erectam ferre haſtam, id*
i *eſt, exercitum, ſeu peditatum per alicuius agrum* i *ducere liceat, dum tamen id ſine fructuum læſione & deuaſta-*
K *tione* K *fiat.* † *illud porrò obſeruandum eſt, lege duode-*
7 *cim Tabularum latitudinem itineris fuiſſe duorum pedum, Actum quatuor pedes habuiſſe in porrectum, in anfractum octo. Viam vero in porrectum, & in anfractum,*
l *id eſt, vbi eſt flexus via, ſedecim.* l *Conuentionibus tamē, aut interueniente arbitri officio, via dilatari aut conſtrin-*
m *gi* m *poteſt. Quod idem & in actu & itinere ſi nulla a cō-*
n *ſtituente facta ſit determinatio, locum* n *habet.* † *Niſi*
8 *actum ſit, vt totus ager ſit iter, actus, via qua ſpecie ea ſeruitus intelligenda eſt, vt per huiuſmodi loca debeatur, quæ ædificijs, arboribus, vineis vacua ſint, in qui-*
o *bus ædificari etiam nihil poſſet ad impedimentum* o *ſeruitutis. Hinc eſt, quod vulgò dicitur,* Vbi non eſt via di-

ſcreta,

ſcreta, totum via eſt. *Hoc quoque addẽdum, has tres ſpe-*
cies ruſticæ ſeruitutis conſtitui ad tuum prædium non poſ-
ſe, ſi flumen eſſet intermedium, niſi ponte vel vado tranſi-
p *ri* p *poſſet. Sic quoque ſi inter tuum prædium & meũ lo*
cus publicus intercedat, non aliter mihi ſeruitutem con-
ſtituere potes, quam vt ne loco publico noceatur. quod ge-
neraliter in omnibus huiuſmodi ſeruitutibus obſeruari de
9 *bet. Sed nec illud omittendum, eum cui ſeruitus viæ conce*
ditur, aut itineris, vel actus in toto fundo, debere ciuiliter
vti; non vt per medium fundi cum detrimento fructuum
vadat, ſed locum eligat minus damnoſum, & quo is viam
primo direxerit, eo ſine variatione vtatur. quæ fuit æquiſ-
q *ſima* q *Celſi ſententia.*
10 i Aquæductus. † *Quarta ſeruitus ruſtica eſt* aquædu-
ctus, ein vuaſſerleytung, *vt ſi mihi facultas ſit ducendi*
r *aquam per fundum, alterius,* r *vt quia tu habeas fundũ*
aquis abundantem, ergo contra fundum habeam in vici-
nio aquis indigentem, & conceſſeris mihi, quod paſſim
aquam ex tuo fundo in meum ducere. hæc dicitur ſeruitus.
aquæ ducendæ; poteſtq; pluribus concedi, vt ſine dierum
diſtinctione vtantur, vel etiam vt alterna ſint vtendi tem-
11 *pora. † Seruitus tamen aquæductus & itineris huiuſmo-*
di, vno loco non concurrunt, altero enim conceſſo, alterum
ſ *conſtitui non poteſt.* ſ
12 *K* Ducendæ. † *Ex fonte ſcilicet aut flumine perenni,*
ex lacu enim qui perpetuus nõ eſt, aut ſtagno, cõcedi aquæ-
t *ductus non poteſt,* t *ob id certe, quod ſeruitutes prædio-*
rum perpetuam cauſam habere debent. Poteſt tamen
ita aquæductus conſtitui, vt liceat aquam, etiam quæ non-
u *dum emerſit, quærere & inuentam* u *ducere. † Hoc etiã*
13 *ſciendum, quod qui ex fundo tuo aquam longo tempore*
non duxit, quod fons exaruerat, renaſcente fontis vena,
x *ius* x *ducendi non vſu non perdat.*
l Per fundum alienum. *Nam in hoc latet ius ſeruitutis,*
y *cum alioqui per fundum alienum aqua duci* y *non poſſit,*
z *imo ſi ducatur, interſcindi poſſit a domino.* z *Quod ſi per*
alienum locum ducere nolis, poteris tamen ex flumine pu
blico pro neceſſitate aquam ducere, & nõ vltra, niſi a prin
cipe, vel conſuetudine maiorem facultatem impetraueris
debetq; qui aquam ex flumine ducit, nemine facere iniu-
a *riam.* a *† Sed nec illud prætereundum, ſi is qui ex ſummo*
14 *fundo per medium agrum in ſua prædia aquam ducit,*
hunc ſummum fundum, ex quo aqua ducitur, emerit, &
ſuum inferius prædium, cui debetur aqua, poſtea vendat,
15 *ſeruitutem propter medium prædium retinere, † non ob-*
ſtante regula, quæ dicitur, rẽ ſuam nemini ſeruire. Hoc
enim verum eſt, ſi ſine medio ſeruiretur, at hic alius fun-
b *dus mediat, per quem aqua* b *decurrit.*

ADDITIONES.

a In l. 1. de ſer. ruſt. præd.
b d l. 1.
c ita Theoph. hic declarat.
d l. 7. qui ſella dict. tit.
e l. 64. legatis ſeruis. §. iumentis. de leg. 3.
f l. 1 & l. inter actum. præd. tit.
g l. 1. de adim. le.
h in l. ſ. abeo 19. de verb. ſig.
i d. l. 1. & d l. qui ſella. ff. hoc tit.
K Ang. hic.
l l. 8 viæ latitudo d. tit.
m l. 13 certo generi. §. lat. eo. tit.
n d. l. certo.
o d. l. certo. §. 1. & 2. vſq. ad fi. l. ſi mihi.
p l. flumine. hoc tit. vbi latius de hoc ſcribitur.
q in l ſi cui. de ſer.
r d. l. 1. §. aquædu.
ſ l. 14. per quem. hoc tit.
t l. 17. foramen ff de ſeru. vrb. præd.
u l. vlt ſi ſer. ven. l. l abeo ait hoc tit.
x l. vnus. §. vlt cum l. ſeq. d. tit de ſeru. ruſt. præd.
y l. 2. C. de ſeru. & aqua.
z l. 29. quemadm. §. 1. ad l. Aquil.
a l 4 itaq ad le. Aquil. l. 2. de flum. & l. ſi autem. §. ſi flum. de aqua pl. ar.
b l tria prædia. hoc tit. Zaſ. in ſuis Parat. huius tit.

---

§. Prædiorum vrbanorum.

1 *Vrbanæ ſeruitutes aliæ aientes, aliæ negantes.*
2 *Vrbanum prædium non locus, ſed materia facit.*
3 *Seruitus oneris ferendi.*
4 *Seruitus tigni immittendi, & tignum quid ſignificet.*
5 *Quibus ex cauſis liceat tignum immittere in alienum parietem.*
6 *Tignum quando immiſſum intelligatur.*
7 *Stillicidium quid?*
8 *Diſcrimen inter ſeruitutem ſtillicidij & fluminis recipiendi.*
9 *Seruitus ſtillicidij auertendi, aut nõ auertendi. n. 11. 12.*
10 *Stillicidij caſus ſeu ambitus dominium denotat in ambitu fundi.*
13 *Seruitus altius non tollendi vel tollendi.*
14 *Seruitus non officiendi lumini vel proſpectui. ibid. Et quomodo differant lumen & proſpectus. 16.*
15 *Seruitus luminis ſimpliciter conſtituta.*

a Prædiorum vrbanorũ ſeruitutes ſunt hæ, quæ ędificijs inhærent. Ideo vrbanorum prędiorũ dictę, quoniã *b* ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, *c* etſi in villa ędificata ſint. Item vrbanorum prędiorũ ſeruitutes sũt hę, *d* vt vicinus onera vicini ſuſtineat, *e* vt in parietem eius liceat vicino tignum: immittere: *f* vt ſtillicidium vel flumen recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, vel in cloacam, vel non recipiat: & *g* ne altius quis tollat ædes ſuas, *h* ne luminibus vicini officiat.

a Prædiorum. *Iuſtinianus propria ruſticarum ſeruitutũ*
exempla præmiſit: nunc vrbanas aliquot annectit, quas
1 *nos ſigillatim & craſſe ad textum enarrabimus; † hoc*
præmiſſo, vrbanorum prædiorum ſeruitutes quaſdam eſ-
ſe aientes ſiue affirmatiuas, alias negantes ſiue negati-
uas: cum interim ruſticæ ſeruitutes nullæ ſoleant per ne-
a *gationem* a *conſtitui.*
b Aedificia omnia. *Quæ ſcilicet habitationis hominum*
cauſa facta ſunt: ſecus ſi ſtabulandis iumentis, aut fructi-
bus cuſtodiendis eſſent conſtructa: tum enim ruſtica dicun
b *tur, vt ſupra* b *ad Rubr. diximus.*
2 *c* Etſi in villa. † *Siquidem vrbanum prædiũ non locus fa-*
cit, ſed materia. Proinde hortos quoque, ſi qui ſint in ædi-
ficijs conſtituti, vrbanorum *appellatione contineri, di-*
cendum eſt. Planè ſi plurimum horti in reditu ſunt, vi-
c *nearij fortè, vel etiam olitorij, magis* c *eſt, nõ eſſe vrbana.*
3 *d* Vt vicinus. † *Prima ſeruitus vrbana, eſt* oneris ferẽdi:
hoc eſt, cum imponitur, vt columna vel paries tuus perpe-
tuo ferat onus domus meæ: non quidem, quod columna vel
paries ſit futurus perpetuus, ſed ſi defecerit; vt is reficiat
ruinoſum parietem, eumq; oneri ferendo idoneum præſtet,
d *qui ſeruitutem* d *debet. Et quanquam aliarum ſeruitu-*
e *tum natura eſt, vt is cui imponitur, patiatur* e *tantũ: hęc*
f *tamen ſeruitus onerat ad faciendum,* f *niſi aliter pactis*
g *conuentis expreſſum ſit, vſque longo obſeruatum.* g

Vt

4 e Vt in parietē.† Secunda ſeruitus vrbana, eſt tigni im
mittendi. Et licet tigni vocabulum late pateat quod &
cæmenta, & lapides & omnem ad ædificandum materiā
b comprehendat: b hic tamen pro trabib. immiſſis tātum
5 ſumitur.† Ex tribus autem duntaxat cauſis permiſſum
eſt, trabes vel tigna immittere in parietem alterius; qua-
rum prima eſt, ſi cui non per modum ſeruitutis, ſed ſimpli-
ci permiſſione id conceſſum ſit: vt ſi cum tuus proprius eſ
ſet paries, paſſus ſis vicinum tuum tignum immittere.
quo caſu poterit in locum antiquorum, vel exuſtorum, vel
i fractorū alia ſufficere, i quod in alia parietis parte fieri
non poteſt. Sed nec ſi funditus collapſum ſit ædificium, vt
K id ex integro conſtrui oporteat, noua tigna liceret K ſige
l re: cū hic non de vera ſeruitute, ſed de limitata l permiſ-
ſione agatur. Secunda cauſa eſt, ſi communis ſit paries, &
eo fine vel ædificatus a ſociis, vel emptus, vt eiuſmodi one-
m ra m ſuſtineat. Tertia eſt, huc peculiariter pertinens, cū
n iure ſeruitutis, conceſſa eſt tigni immittendi n facultas.
6 † Tum autē immiſſum tignum intelligitur, cum in vtro-
que prædio, & ſeruiente & dominante quieſcit. Nec enim,
quod de immiſſis dicitur locum habet, niſi ex ædificio alio
o in aliud immiſſum o ſit.
f Vt ſtillicidium. Tertia ſeruitus vrbana, eſt ſtillicidij.
Dicitur autem ſtillicidium, quaſi ſtillatī cadium, quod
ſtillatim & guttatim cadat, vbi è tectis guttæ fluunt, ein
vuaſſer tropff oder tach tropff. Flumini opponitur quod
hoc continuo fluat. quod priuatim accipiendum eſt pro
p curſu vel fluxu p aquæ, quicquid Accurſius dicat. Vtrū
que enim, tam ſtillicidium, quam flumen, pro re priuata
q accipitur, vt & alias q in iure. Itaque alia eſt ſeruitus
r ſtillicidij, alia fluminis r recipiendi.† Nam ſtillicidiū
eſt, cum ex tectis, flumina, cum ex canalibus & alueis,
plumbeis puta, vel ligneis, aqua pluuia labitur. Idcirco
ſtillicidij recipiendi ſeruitus dicitur, qua vicinus pati co-
gitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in ſuas ædes cum impe
ſ tu ſ feratur: ideoq; Paulus accedit, Si ſtillicidium inte
rius dimittatur. pro ſtillicidio flumen fieri. Ad propo
9 ſitum:† Stillicidij ſeruitus eſt ſub duplici forma, auertēdi
ſcilicet in domum, aream, tectum vicini: aut non auerten
di. Nam nemo ſtillicidia alterius ſuſcipere cogitur, niſi ſer
uitute conſtituta. Dicitur autem auerti ſtillicidium ex
prædio dominante, & recipi a ſeruiente non auertendi au-
tem ſeruitus ex prædio ſeruiente nominatur. Prior forma
10 huius ſeruitutis maxime vtilis eſt.† Quoniam ſtillicidij
t caſus ſeu ambitus in dubio denotat dominium in ambitu t
fundi quod & Cicero in Topicis poſt principium non ta-
11 cuit.† Conſtat autem hæc ſeruitus maxime ex eo, quod ſit
u mihi facultas tecti proijciendi, vel protegendi. u & cui
hæc ſeruitus debetur, is nec canalia, nec tabulata, nec pro-
iecturas aliquas, quo ſtillicidium ſimul colligatur, facere,
nec tectum ſuum ſubmittere inferius poteſt, vtrobique
enim ſtillicidium grauius caderet, & ſic flumina pro ſtilli
cidio acciperentur: Denique nec alio dirigere ſtillam po-
teſt, quam quo primum cœpit. ſuſtollere tamen tectum poſ
ſet quod eo modo ſtillicidium leuius caſitaret. Nam quæ
x ſeruitutem grauant, non poteſt, quæ vero leuiorem x fa-
cerent, poteſt. Quod ſi ædificio, cui hæc ſeruitus debetur,
depoſito, aliud reponas, remanet ſeruitus, dum ea qualitas
& quantitas priori reſpondeat. Quod vtilitatis cauſa reci-
y pitur. Strictè enim iure perempta eſſet y ſeruitus.† Nō
12 auertendi verò ſtillicidij ſeruitus hoc modo conſtituitur,
veluti ſi ciſternam habeas, cui quantum ſatis eſt implen-
da ſtillicidia domus tuæ non ſufficiunt, vel hortos habes
tuis ædibus contiguos, qui ex vicini tui ſtillicidijs com-
mode poſſēt irrigari: conſtitutam poteris habere a vicino
ſeruitutem ipſius ſtillicidij non auertendi, nec alio quam
z in ædes hortoſue tuos z producendi. Vides in hac ſpecie
prædium dominans eſſe, quod ſtillicium recipit. Itaque
qui ſtillicidij non auertendi ſeruitutem vicino ſuo conceſ-
ſit, curare etiam debet, vt ſtillicidium fractum aut dilap-
ſum, diſruptoſve tubulos aut canales reficiat; & in priſti-
a nam formam a reducat.
13 g Ne altius.† Quarta ſeruitus eſt, altius non tollendi,
vel tollendi altius. Et circa primam rō eſt dubium, quin
ſit vera ſeruitus: cum in ea naturalis ædificandi libertas
præciditur, ac velut in ordinem cogatur. Præſtat enim, vt
b non ſolum altius ſed ne altè quidē ædificari b poſſit. De
vero dubitant interpretes, aiuntque eam in ſeruitutis ſpe-
ciem non recidere: quia iure libertatis competat. Liberum
enim eſt mihi in meo ædificare, dum non tangam tuum,
c etiam ſi tibi incommodetur. c Quod & de ſtillicidio nō
auertendo intelligunt. Naturalis enim libertas domus
d meæ eſt, vt ſtillicidium tuum in me non d auertas. Verū
e id pulchrè e Zaſius, & poſt eum Oldend. f diſſoluunt,
f ad quos iuris ſtudioſum remitto.
14 h Ne luminibus.† Quinta vrbana ſeruitus, eſt nō offi
ciendi vel lumini, vel proſpectui. Et eſt aliud lumen
aliud proſpectus. Lumen enim de cælo capitur: & ex in
feriori loco eſſe non poteſt, proſpectus. vero ex inferiori-
bus vicini locis apertis eſt. Hic plerumque voluptatis eſt,
g illud neceſſitatis. g In his autem ſeruitutibus ineſt omne
h impedimentum, quo vel proſpectui, vel lumini h officere
tur. Hac porro ſeruitute, ne luminibus officiatur, imper
i ſonaliter conſtituta, omne lumen cōprehenſum, & i præ
15 ſens, & futurum. † Poteſt & hæc ſeruitus ſimpliciter
conſtitui: quæ nihil habet aliud, niſi quod vicinus ea lu-
mina excipiat, quæ præcisè nobis neceſſaria ſunt, ita vt ad
K nos lumen venire patiatur & permittat. K Quare impu
ne altius ædificat prędij ſeruientis dominus, cū vel foramī
16 na, per quæ vicino lumē veniat, aperta relinquat. † Quod
ſi conuenerit, ne luminibus officiatur tantum directo re-
linquet luminis, quantum expediat. vnde ſi ab vna feneſ-
ſtra luminis tibi ſatis proueniat, contra alias tuas feneſ-
ſtras ædificare potero, dum tamen cælum tibi non impe-
pediatur, vel ſol neceſſarius auferatur: nam nec arborē po-
nere poſſem, nec viridaria, quibus huiuſmodi tibi incom-
moda inferrem. At vero ſi placuit, ne proſpectui officia
tur, hic omnem cogor tibi proſpectum dimittere, nec vllū
tuis feneſtris ædificando incōmodare. Idcirco nec arborē po
nere, nec viridaria poſſē. Sed & meniana, id eſt, ædiculas
l penſiles, propinnullas & ſuggrūdas proijcere l prohibeor.

ADDITIONES.

a gl. in l. 1. de ſeruit. vrb. præd. & Cant. hic.
b nu. 8. & vlt. Alc. in l. vrbana. de ver. ſign.
c l. 198. verb ſign. l. 16. C. de præd. min. 154. in fi. de pet. hær.
d l. cum debere. 32. hoc tit. de ſer. vrb. præd.
e l. 14. quoties de ſeruitut.
f l. 8. ſicuti. § diſtant. ſi ſeru. vend.
g l. 1. §. fin de aqua plu. arce.
h l. 1. § tig de tig iniuncto. §. cum in ſuo ſupr de rer. diuiſ.
i arg. l. 76 proponebatur. de iud & l. 57. ſi donatæ res. § ſi ſponſus. de don. inter vi. & vx. & l. 38. filiæ. §. Titia. de cond. & demonſtr.
K l. 14. ſi cum meus. ſi ſeru. vend.
l 19. ſeruitutes, quæ. §. ſi ſublatum. hoc tit. l. ago. C. de tranſact.
m l. ſi ædes. com. di. gl. l. Sabinus. hoc tit.
n l. 1. hoc tit.
o d. l. ſeruitutes in pr. l. hoc quod hoc tit. l. 242. malum. § 1. de verb. ſign.

p Oldend.

p Oldend claſ.3.ar.4. in princip.
q l.vlt.de ſeruit.Oldend.in loco prædict.
r d.l.ſeruitutes,§.1.ſeq.de ſeru.vrb.præd.
s d.l.ſeruitutes.
t l.ſi in fi.vbi eſt text.no.hoc tit.noſtro.
u l.1.hoc tit.
x d.l.ſeruitutes,§.ſi antea,cum §.ſeq.hoc tit.
y d.l.ſeruitutes,§ ſi ſublatum.
z Per glo.& Dd.in d.l.1.hoc tit.
a l.12.quidam Hyberus.prædict.tit.
b gl.in l.loci corpus §.pen.in verb.altius.
c Fab. ad hoc l. cum eſſent. hoc tit. & l.9. binas.l.cuius.23.l. qui luminibus.hoc tit.
d Glo.d.l.1.in ver. officiendi. poſt medium.in 2. fol.in verſ.ult. dic.plenius idem ſenſit.
e Vide Zaſ.in ſuis intel.col 84.in 1.impreſſione eundem.inf.de actionibus.§.æquè ſi agat.
f Oldend.in loco ſupra citato,qui optime declarat.
g l.lumen.l.inter hoc tit.
h l.luminum.in fi.& d.l.inter.
i l.qui ædificium cum l.ſeq.eo tit. de his tribus ſeruitutib. vide Zaſ.§.æquè infra.de actio.
K d.l.luminum.in princ.
l vide d.l.luminum. vbi pulch.Caſt. & d.l.inter.l. ſi arborem.l. ædif.hoc tit.

---

§.In ruſticorum.

1 *Quædam de ſeruitute hauriendæ aquæ.*
2 *Aquæ hauſtu conceſſo, iter quoque conceſſum eſt.*
3 *Seruitus ad aquam adpellendi pecoris.*
4 *Pecoris paſcendi ſeruitus.*
5 *Seruitus calcis coquendæ,arenæ fodiendæ.*
6 *Germaniæ ſeruitutes reales eſſe.*
7 *Seruitutes reales quare prædiorum ſiue prædiles dicantur.*
8 *Viam promittere poteſt.qui fundum non habet.*

a Inter ruſticorum prædiorum ſeruitutes quidā cōputari rectè putāt *b* aquæ hauſtū, *c* pecoris ad aquā appulſum, *d* ius paſcendi, *e* calcis coquendæ,arenæ fodiendę. *f* Ideo autē hæ ſeruitutes prædiorū appellantur, quoniā ſine prædijs *g* conſtitui nō poſſunt. Nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere vrbani vel ruſtici prædij,niſi qui habet prædium: nec quiſquā debere,niſi qui prædium habet.

a Inter. *Reuertitur Imperator ad ruſticam ſeruitutem & quinque alias ſeruitutis ſpecies recenſet, quas ordine expediemus.*
1 *b* Aquæ hauſtum. † *a Aquæ hauſtus, eſt ius hauriendæ aquæ ex fonte priuato, vel puteo, aut alia qua vis aqua,*
a *quæ non ſit* a *publica,quæ ſeruitus fundo vicini conſtitui tur. Niſi enim extiterit fundus cui debeatur, imponi non*
b *poteſt,vt ſit ſeruitus* b *realis. Sufficere tamen Zaſius* c
c *ait,ſi ea ſeruitus vel homini vel pecori, reſpectu tamen &*
d *occaſione fundi,curiæ vel pagi,vtilis ſit.* d † *Hauſtu au-*
2 *tem aquæ conceſſo, & iter conceditur,* e *quod etiam non*
e *expreſſum ineſt, quorſum enim aditus, niſi vt hauriaſ? aut quorſum hauſtus,ſi non adeas? niſi ex flumine publico hauriendum ſit,tum enim iter cedendum eſt,non ſeruitus hauriendi conſtituenda. Ex flumine enim quilibet*
f *haurire* f *poteſt. Quod ſi pluribus hauſtus aquæ conceditur,omnes ſimul haurient,ſi aqua omnibus ſufficiat: ſin*
g *minus,alternis cōuentione conſtitutis tēporibus vtentur.* g
3 *c* Pecoris ad aquam.† *Seruitus* ad quam appellēdi pecoris,*etiamſi ruſtico,ſiue pecori competat: ſi tamen occaſione fundi,pag.,villæ, municipij, alteriuſue loci debetur, rectè inter reales connumeratur. Plura autem pecora, quam in ſeruite conſtitutum ſit, appelli non debent: alio-*
h *quin quæ excedunt,repellētur:reiecta opinione Trebatij,*h *qui voluit totum vitiari.*

4 *d* Ius paſcendi. † *Et hæc* pecoris paſcendi *ſeruitus,ſi prædij vicini fructus in pecore conſtat, prædialis eſt: quod*
i *Zaſius* i *ita intelligendum credit,ſi ruſtici,qui vicinos fundos colunt,& quibus hæc ſeruitus debetur,ex pecore præcipuum fructum colligant, ut eſt apud nos videre in Her-*
K *cinia ſylua.licet* K *Accurſ.aliter intelligat.*
e Calcis coquādæ. Calcis coquendę,arenæ fodiendę *ſeruitutem præcisè fundorum cauſa conſtitui oportet, ſi realis eſt: vt ſcilicet tantum calcis coquatur,arenæ fodiatur,quantum pro agri fundi vè neceſſitate ſufficit, vt caſas*
l *ſeu tuguria ædificare,integere liceat,quibus fructus* l *col-*
6 *ligantur.* † *Huc quoque aſcribe frequentiſſimas noſtræ Germaniæ ſeruitutes,quales ſunt,* ius ſecādi ligna ex ſylua vicina, ius venandi,aucupādi in ſyluis aliorū:*item* ius paſcendi in alienis prædijs,& piſcādi,& cretæ fodiendæ,& lapides eximendi,& figulinæ habendę,& *cætera id genus complura. Nam & hæ ſeruitutes a rei, ideſt,a prædio ſeruiente loco vicino, & occaſione loci,perſonis illis habitantibus debentur: nec cū perſona intermoriuntur.id quod quotidiana cōſuetudo docet,quæ in huiuſ-*
m *modi* m *iuribus dominatur,ſed ſunt perpetuæ, & ad hæredes extenduntur, & ſequuntur quemcunque poſſeſſorem fundi ſeruientis,ſicut aliæ ſeruitutes reales.*
f Ideo autem. *Hic verſ.generalis eſt,tam ad vrbanas quam ruſticas ſeruitutes,ſatisq; per ea,quæ ſuperius dicta*
7 *ſunt,explicatus.*† *Continet enim in compendio,prædictas ſeruitutes ob id prædiorum appellari, quod ſine prædijs,*
n *altero ſcilicet dominante,altero ſeruiente,conſtitui non* n
8 *poſſint.* † *Obligationis tamen iure viam promittere in-*
o *terdum & is poteſt,qui fundum non* o *habet,adeò ve eui-*
p *ctionis contrahat* p *obligationem.*
g Conſtitui non poſſunt. *Vt nempe ſint atque ſubſi-*
q *ſtant; Promitti tamen recte* q *poſſunt,ut videlicet conſti-*
r *tuantur,cum prædia* r *fuerint.*

ADDITIONES.

a d.l.1.in fi.eo tit.
b l.ergo.hoc.
c In ſumma de ſeruit.ruſt præd.
d Arg.l.3.in pri.illo noſtro tit.
e Arg.l.2.de iuriſd.om.iud.
f d.l.3.in fi.fac §.flum.ſup.de rerum diuiſ.
g l.2 §.aquæductus.hoc tit.
h l.1.§.Trebatius,cum §.ſeq de aqua quot.& æſtiua.
i Inſulis intellectib.fol.85 .d.§.æquè.inf.de actionibus.
K In l pecoris.hoc tit.
l d.l.ergo,cum l.ſeq.
m l.4.ſi publicanus,§.fi.de public.
n l.via,§ ſi fundus,de ſerui.ruſtic.prædio.& l.1.ff.commu.præd.
o l.26 hæredes,§.an ea.famil.erciſc.
p l.46.fundum cuius,§.1.de euict.
q l.hæredes,§ an ea ſtipulatio.ff fam.erciſc.
r l.ſi ſeruitus,§.vlt.de ſeruit.vrb præd.

---

§.Si quis velit.

1 *Materia ex qua ſeruitutes conſtituuntur.*
2 *Conſuetudine ſeruitutem comparari,& ſtatuto.*
3 *Item & præſcriptione.*
4.5 *Seruitus cōtinua quæ ſit,& quanto tēpore præſcribatur*
6.7 *Seruitus diſcontinua: & quanto tempore præſcribatur..*
8 *An nuda tituli allegatio in ſeruitute diſcōtinua ſufficiat.*
9 *Qui modus,& quæ forma ſeruitutibus imponi queāt.*
10 *Ex tempore ſeruitus conſtitui nequit,nec ad tempus,nec ſub conditione.*
11 *Quomodo finiantur ſeruitutes.*

a Si quis velit vicino aliquod ius cōſtituere, *b* pactionibus atque ſtipulationibus id efficere debet. Poteſt etiam teſtamento quis hæredem ſuū damnare,ne altius tollat ędes ſuas,ne luminibus ędium vicini offi-

tiat:vel vt patiatur eum tignũ in parietem ſuum im-
mittere,ſtillicidiumque aduerſus eum habere, vel vt
patiatur eum per fundum ire,agere, aquamve ex eo
deducere.

a Si quis. *Traditur hoc loci materia,ex qua reales ſerui*
tutes conſtituuntur.

1 b Pactionibus. † *Conſtituuntur ergo ſeruitutes tam*
contractibus inter viuos, puta ſtipulatione, donatione, vel
a *alijs,quam vltima a volũtate,modo vterque & is qui pa*
ciſcitur, legat, aut contrahit, eius prædij,cui ſeruitus debe-
ri incipit,ſit dominus, & econtra, quamquam & is qui
vtile tantum dominium habet(qualis eſt emphyteuta,va
b *ſallus)ſeruitutem* b *acquirat.*† *Adde, ſeruitutem etiam*
2 *comparari conſuetudine alicuius loci, vel ſtatuto, vt ſi ita*
conſtitutum ſit,vel longo tempore obſeruatum,quod vici-
nus per prædium vicini iter actumve habere debeat, aut
c *ne quis ædes ſuas altius tollendo,luminibus vicini* c *offi*
3 *ciat,vel proſpectui.*† *Item & uſucapione ſiue præſcriptio-*
ne. Seruitutes enim licet ſummo iure non admittant uſu-
d *capionem,id etiam prohibente* lege Scribonia. d *poſtea*
tamen Prætores & Iureſconſulti ex bono & æquo hanc rẽ
temperantes, permiſerunt, ut ſeruitutes longa quaſi poſ-
e *ſeſſione & uſu diuturno uſucapi, acquirique poſſent.* e
4 † *Quod ut recte accipias, ſcire conuenit, aliquas ſeruitutes*
habere cauſam continuam, ut quæ ſemel poſitæ ſemper du
rent, ſine facto hominis, & quarum poſſeſſio non interrum
patur,ut ſeruitus immittendi tigni in vicini parietem,
eſt continua, quia poſtquam ſemel eam cæpi quaſi poſſi-
dere,hoc eſt,ſi ſemel tignum incluſum eſt in uicini parie-
tem, non opus habeo ad eius præſcriptionem ullo hominis
facto & opera, ſed continuo eam poſſideo, tanquam rem
aliquam immobilem. Idem eſt in aquæductu, & ædibus
5 *altius ſublatis.*† *Aliæ ſeruitutes habent cauſam diſcon-*
tinuam, ſiue (ut Latinius dicas) interpolatam aut inter-
pellatam hę ſunt, quæ ſine hominis opera nec ſubſiſtunt
nec durant,ut eſt facultas eundi,agendi,vehendi currus,
appellẽdi pecoris,hauriendę aquæ, & *his iura ſimilia.*
Et dicitur propterea diſcontinua *ſiue* interpolata, *quia*
de eius natura neceſſe eſt interuallum temporum,cum ne
f *mo poſſit continuo ire,agere,haurire aquam.* f *&c.*† *Ser*
6 *uitus ergo continua iure ciuili præſcribitur ſpacio tanti*
temporis,quo res immobilis,nempe decem annis inter prę
g *ſentes, uiginti inter* g *abſentes. Requiritur tamen bona*
fides,item ſcientia & patientia aduerſarij, dum adſit bo-
h *na fides. Nam & ſic dominium præſciberetur.* h † *Di-*
7 *ſcontinua uero ſiue interpolata ſeruitus non uſucapitur*
longo tempore,quia non extat continua poſſeſſio, ſed in ea
pręſcribenda neceſſarium eſt tantum tempus, cuius initij
memoria non exiſtat,in quo ſcientia & patiẽtia aduerſa-
8 *rij non requiritur.*† *An autem nuda tituli allegatio in ca-*
i *ſu propoſito ſufficiat? diuerſimode tractatum* i *eſt. Paulus*
Caſtrenſis primo eam ſufficere cenſuit, adductus Innocen
K *tij auctoritate:* K *deinde tamen ueritate urgente uacilla*
uit, Odofredus hoc dogma reprobat, mille, inquiens, ani-
mas per iſtud ad inferos demergi:ut pote quod anſam doli
l *fabricandi præbeat. Cui Zaſius* l *quoque non ſemel ſub-*
ſcripſit, maximè quod tempus immemoriale, quòd a lege
deſideratur iam per iſtud dogma eluderetur, & ſic dolo
quis circumſcriberetur:niſi aliqua cõcurrerent indicia quę
pro titulo præſumendo facerent,quod omne in officium iu-
m *dicis collocandum eſſe dicit.* m *Diximus de materia ſer*
uitutum realium, non incongruum fuerit, de modo quo-
9 *que & forma earundem paucula attexere.*† *Sciendum*
itaque eſt, modum ſeruitutibus imponi poſſe, vt ſcilicet
conſtituatur, quo genere vehiculi, quot equis, qua parte
n *fundi, pro diuiſo quis vadat.* n *Poteſt etiam vſus ſerui*
tutis modificari, vt in die certis horis, vel alternis diebus
o *aliquis vtatur,licet ſemper ſit vna & perpetua ſeruitus.* o
10 † *Ex tempore uero conſtitui ſeruitus nequit,id eſt,ex cer-*
ta die, in qua incipiat, nec ad tempus, ſcilicet quo finiat:
nec ſub conditione extinctiua, nempe ut certa conditione
eueniente, ſeruitus extinguatur ut ſi dixero, Do tibi fa-
cultatem eundi,quouſque Cæſar ueniat, uel ſi Friburgum
ueniat:nec ad certam conditionem, ueluti, Donec Titius
conſul eſt, ita per fundum, uel quamdiu uolam. Si tamen
hac forma conſtitueretur ſeruitus,tametſi ſtricto iure,non
ualeret conceſſio, tamen obſtaret impedire uolenti uſum,
exceptio. Eſſet enim tutus exceptione, eaque iuuaretur,
p *quòd utilitatis cauſa receptum* p *eſt. Quæ uero prædicto*
q *rum ſit ratio,clarius cæteris Zaſius in ſuis* Paratitlis q *re*
fert. Cæterum de actionibus, quæ pro huiuſmodi ſeruitu-
tibus uel aſſerendis uel negandis competunt, Imperator
r *infra ſuo loco* r *tractabit. Pro colophone tamen adden-*
11 *dum eſt paucis,*† *quibus modis conſtitutæ ſeruitutes rur-*
ſus extingui ac finiri poſſint, quando nihil tam ſtabilitum
eſt,quod non ciuili quoque ratione labefactari queat. Fi-
nitur ergo primo ſeruitus, ſi per dominum ſit remiſſa, at-
que ab ea per expreſſam renunciationem diſcedatur, quia
ſ *eodem genere quodque diſſoluitur, quo* ſ *colligatum eſt.*
Deinde,per non vſum,legitima interueniente præſcriptio
ne amittitur, exemplum eſt in ſeruitute urbana, nam ſi
decem uel uiginti annis non ſis ea uſus, quia uicinus fora-
men, in quod immitti tignum ſolebat, uel feneſtras qui-
bus ſol immittebatur, obſtruxit,tanto certè tempore par-
ta eſt rurſus uicino libertas. Vltimo, confuſione quoque
prædiorum ceſſant ſeruitutes, uidelicet ſi idem utriuſque
prædij, tam dominantis quam ſeruientis dominus eſſe ca-
t *perit in ſolidum,* t *ſecus eſt, ſi ex parte tantũ prædij fiat*
iſta confuſio,quia non penitus extinguitur ſeruitus.

ADDITIONES.

a ſi.l.poteſt.communia præd.
b l.1.§ ſi.de ſuperfic.l.& in prouinciali.C.de ſeru. & aqua.l. ſi in
cui.§.ſi.quemadmodum ſeru.amit.
c l.1.§.pen & ibi glo.& Dd.de aqua plu.arc.& l.2.C. de ſeruit.&
aqua.
d l.4.ſequitur.§ vlt de vſuc.
e l 10.ſi quis diuturno ſi ſeru.vend.l.1.§.vlt de aqua plu.arc.
f l.ſeruitutes.3.de ſeru.
g Sic intelligitur d.l ſi quis diuturno.ſi ſeru.vend.
h Bart.& Paul. Caſtr.in d.l.ſeruitutes. per l.ſi. C. de longi temp.
præſcr. Bart.d.l.1.§.denique.de aqua plu.arc.
i in d.l.ſeruit.
K c.ſi diligent extra.de prȩſcript.
l Præcipuè in tit.ff.de ſeru.
m Arg. l. 1. de iure delib. quæ latius in ſuis intellectibus proſe-
quitur.
n d.l.ſeruitutes 3.ad finem.
o l via,§.ſeruitutes,de ſeruitutibus.
p Per gl.Bart.& Caſt.in d.l.ſeruitutes.3.
q Sub tit de ſeruit.
r in §.æquè.inſ. de actionibus vbi & nos dicemus.
ſ l.14.quæritur,§.ſi venditor, de ædil. edict. l. 80. prout quiſque.
de ſolut.l 36.nihil tam naturale.de reg.iuris.
t l.1.quemadmodum ſeruitus amittatur.

DE VSVFRVCTV. Tit. IIII.

In Rubr.

1 *Perſonalis ſeruitutis tres ſpecies.*
2 *Ordo huius tituli defenſus.*

3 *Seruitus perſonalis cur ſic dicta.*
4 *De ſeruitutibus mixtis.*
5 *Vſusfructus duplex, cauſalis & formalis.*

Hactenus de realibus ſeruitutibus dictum eſt: nunc de
1 *perſonalibus ſubijcitur:* † *quarum tres ſunt ſpecies* vſuſ-
2 fructus, vſus, habitatio. † *Nec repugnat, ſi dicas, ordinẽ*
videri præpoſterum, cum primitus de perſonali tanquam
excellentiore fuiſſet agendum, quemadmodum & in Pan
dectis eſt obſeruatum quoniam; id propter rerum diuiſio-
nem ſecũdo abhinc titulo traditam factum eſt, vt vno con
a *textu diuiſionis materia ſequeretur, vt Faber* a *ait.*
3 † *Dicũtur autem hæ* perſonalis ſeruitutes, *quia, perſonæ*
b *debentur, licet a re obueniant. Nam ſupra* b *quoque ad*
monui, ad dijudicandam qualitatem cuiuſque ſeruitutis,
ſemper reſpiciendum eſſe id, cui debetur, ſiue ſit perſona,
4 *ſiue res.* † *Doctores tamen recedentes a phraſi Romana,*
has malunt mixtas appellare: vt quæ partim a realibus,
partim a perſonalibus naturam participent. Perſonales
c *enim ſunt, quia cum perſona finiunt:* c *reales, quia vt iura*
d *realia vendicantur.* d † *Hoc addendum, in præſenti ti-*
5 *tulo de formali vſufructu, non de cauſali mentionem fieri.*
Vſusfructus cauſalis. *Doctoribus eſt, qui cauſam dominij*
habet, cum ſcilicet vſusfructus cum ſua cauſa, ideſt, pro-
prietate coniungitur: Formalis *vero dicitur, vbi vſusfru*
ctus a proprietate ſeparatur, & hoc caſu ſeruitus eſt, nec
vllo modo ad dominium rei pertinet: quia quum de ſerui-
e *tutum ſpecie ſit, ſeruire illi ſua res non poteſt.* e *Cora-*
f *ſius* f *tamen, vnum tantum vſumfructum eſſe contendit,*
ad quem tyronem Iuris remitto: & ſententia huic accedit,
g *quod* g *paulo poſt annotabo.*

ADDITIONES.

a Hic in rubr.
b In rubr. de ſeruit præd num. 4.
c l. 1. vbi glo. de ſeru. l. non ſolum. 2. § tali. de liberatio. leg.
d l. 1. vti frui. in princ. ſi vſusfr. pet. Cyn. in rubr. C. de vſuſr.
e d. l. vti frui.
f lib. 5. Miſcel c. 3.
g inf. eo § vſusfructus.

Princip. tit.

1 *Vſusfructus definitio explicata.*
2 *Iulius Paulus Papiniani aſſeſſor.*
3 *Ius pro facultate accipi.*
4 *Creditor non poteſt vti pignore.*
5 *Vſus & vſusfructus differunt.*
6 *Fructuarius cauet, ſe boni viri arbitrio vſurum.*
7 *Et hæc cautio an ſit ſubſtantia vſusfructus.*
8 *Vſusfructus rei inhæret, & cum re perimitur.*

a Vſusfructus eſt *b* ius, *c* alienis rebus *d* vtẽdi *e* fruendi *f* ſalua rerum ſubſtantia. Eſt autem *g* ius in corpore: quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt.

1 *a* Vſusfructus. † *Hæc vſusfructus definitio ab effectu &*
officio conflata eſt: quod genus definiendi eſt in legibus fre
quens. Deſumpſit autem eam Iuſtinianus ex Iulio a Pau
2 *lo,* † *quem conſiliarium Alexandri Seueri & Papiniani*
præfecti prætorio Aſſeſſorẽ vna cũ Vlpiano fuiſſe, Lam
pridius author eſt, qui eundem ab Alexandro fuiſſe præ-
fectũ vel ab Heliogabalo vel ab eodem adſcribit. Libros
in iure ciuili tam multos ſcripſiſſe fertur, vt facilè in eo ge
nere ſuperiores omnes vicerit.
3 *b* Ius. *Ideſt, facultas,* † *neque hoc rarum eſt, cum in le-*
gibus, tum apud alios probatos auctores, vt ius pro facul
tate accipiatur.
c Alienis rebus. *Propriæ enim rei vſusfructus conſide-*
rari non poteſt, niſi de cauſali loquamur, proprietatis per-
petuo comite: quæ inſpectio rarior eſt, nec tot habet effe-
ctus, ſicut quando alteri cõceditur, & vtilitatem ſuam pro
ximo reddit vſusfructus.
d Vtendi. *Ad differentiam iuris, quod habet creditor in*
4 *pignore.* † *Is enim non poteſt vti re pignerata, quia vten-*
b *do furtum committeret.* b
e Fruendi. *Ad excludendum vſum nudũ dicitur* fruen-
di, *qui enim vſum tantum habet, minus habet, quam qui*
5 *vſumfructum.* † *Si quidem vſum dicitur habere, cui ius*
vtendi datum eſt, quod vti poſſit prædio vel domo ad ne-
ceſſitatem. e *At vſusfructus plenior eſt, omnemque vti-*
litatem rei ſignificat, & ius & facultatem vtendi fruen-
di præſtat, tam ad voluptatem, quam ad neceſſitatem. Po
teſt enim vſufructuarius, ius quod habet, locare, vendere,
aut gratis concedere vt fruatur: habet denique quicquid
omnino ad plenitudinẽ fruendi pertinet, ſalua rei ſubſtan-
tia, ita quod dominus, præter proprietatis ius in re, vincen-
te vſufructuario, nihil retineat.
f Salua rerum ſubſt. *Quia in hunc modũ vti frui licet,*
ne quicquam de ſubſtantia pereat: & per hoc emphyteu-
ta, ſimileſque perſonæ excluduntur, quibus non eſt neceſſe
6 *rerum ſubſtantiam ſaluam ſeruare.* † *Vſufructuarius ve-*
ro cogitur ſatiſdare, ſe vſurum re aliena arbitratu boni
viri: hoc eſt, ſe rem non deteriorem facturum, quam in re
c *ſua faceret.* c *Et cum vſusfructus ad eum pertinere de-*
ſierit, reſtituturum, quod inde extrahit, id quod in pande-
7 *ctis latè explicatur peculiari titulo.* † *Nonnulli tamen vo*
lunt, hanc cautionem non eſſe de ſubſtantia vſusfructus,
d *quia & ſine cautione vti frui liceat.* d *quod verum eſt,*
ſi de vero vſufructu loquamur, earum ſcilicet rerum quæ
e *vtendo non deteruntur.* e *Nam ſi ad rerum quæ vſu con*
ſumuntur, vſumfructum reſpicias (quamquam tum im-
propriè vſusfructus dicatur) cautio videtur eſſe de ſubſtan
f *tia.* f *Quibus conſequens eſt,* g *quod tametſi fructuarius*
g *domo aut fundo a teſtatore ſibi legato vtatur fruatur, cau-*
tione necdum præſtita: fructus tamen ſuos faciat, niſi a pro
prietatis domino, ſiue alio, iam ſint percepti. Secus ſi vta-
tur frumento, pecunia, veſtibus, alijsve rebus ſimilibus,
h *quæ vſu conſumuntur: fructus enim non lucraretur.* h
8 *g* Ius in corpore. *Ideſt, rei corporali inhærens.* † *Vnde*
diſcis, vſumfructum non eſſe rem aliquam quæ ex ſeſe ſub
ſiſtat, aut contrahentium voluntate conſtet, vt tanquam
ius quoddam obligationis ad heredes, vel in eos transfe-
rat, ſed eſſe ius, rei corporali ita inhærens, vt vna cum ip-
ſa re perimatur: verbi gratia, Conceſſi ego tibi vſumfru-
ctum ſerui mei, & tu quidem es vſufructuarius, ego vero
proprietarius, quamdiu ſupereſt ſeruus, vſusfructus conſi-
ſtit, illo autem mortuo, & vſusfructus extinguitur, cum
ſublato principali, & ea quæ acceſſionum locum obtinent,
i *extingui* i *oporteat.*

ADDITIONES.

a In l. 1. de vſuſr.
b § furtum. inf de obli. quæ ex delict. naſc. § fi. quib. mo. re contrah oblig.
c l. 1. vſuſr. quemadm. caue.
d gl. in d. l. 1. de vſuſr.
e Zaſ. in l. ſed etſi § item ſi iurauero. in fi. de iureiur.
f Dd. in l. 1. C. eo. in § conſtituitur. inf. hoc tit.
g Ang. hic.
h Cy. Bal. & Sal. in d. l. 1. C eo Bart. in l. ſi homo, de vſuc. glo. & Dd. in l. ſi vxori. de vſufru. leg.
i l. 2. de pec leg.

§. Vſusfructus.

1 *Vſusfructus quibus modis a proprietate ſeparetur.*

2 *De vocabulo proprietatis, quę interdum plena, interdum nuda dicitur.*

3 *Item præſcriptione, & ſententia iudicis vſusfructus acquiritur.*

a Vſusfructus a proprietate ſeparationẽ recipit, idq; pluribus modis accidit. b vt ecce, ſi quis vſumfructũ alicui legauerit, nam hæres c nudam habet proprietatem, legatarius verò vſumfructum & cõtra: ſi fundum legauerit, deducto vſufructu, legatarius nuda habet proprietatem hæres vero vſumfructum. Item alij vſumfructum, alij deducto eo d fundum legare poteſt. Sine teſtamento vero ſi quis velit vſumfructũ alij reſtituere, e pactionibus & f ſtipulationibus id efficere debet. g Ne tamen in vniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu, placuit certis modis extingui vſumfructum, & ad proprietatem reuerti.

a Vſusfructus. *Diximus ſupra ad rubricam de vſufructu formali, qui a proprietate ſeparatur, hic tractari. Quia autem varijs modis hæc ſeparatio contingere poteſt, ideo Imperator paucula aliquot exempla ſubdit: vt eorum formulis, complura eiuſdem monetæ intelligere liceat.*

1 b Vt ecce. † *Hæc exempla docent, vſumfructũ a proprietate ſeparari poſſe, vel in vltimis voluntatibus, vel inter viuos pactionibus & ſtipulationibus, quæ omnia pendent a voluntate & facto ipſius domini, conſtituentis vſumfructum, & a ſua proprietate ſeparantis.*

2 c Nudam. *Ideſt, ſeparatam ab vſufructu.* † *Obſeruent autem tyrones iuris, quod* proprietas *vocabulũm ſit a Iuriſcõſultis diſtinguendorum definiendorum dominiorum cauſa confictum. nam* dominij *nomine ſolidum, ideſt, plenum dominium intellligitur, in quo ſcilicet vſusfructus ineſt.*
a *Unde* vſusfructus *pars dominij* a *appellatur. Cum igitur* dominium *vſufructu deminutum ſignificare vellent,* proprietatem *dixerunt, ſicut ex hoc titulo & in Pandect. locis innumeris patet, in quibus* vſusfructus *proprietati*
b *opponitur. Itaque Neratius* b *cũ* dominium *dixiſſet, & illud quod vſusfructus expers eſt, ſignificaret, cõtinuo* proprietatis *nomine interpretatus eſt. Poſtea tamen cum ſuo more ſubtiliter omnia perſequerentur, vti* proprietatis
c *vocabulo non contenti, proprietatem nudam dixerunt,* c *quæ vſufructu deminuta eſt: plenam verò quæ vſumfru-*
d *ctum in* d *ſe haberet. Hinc Papinianus,* e Si duobus in-
e *quit,* alternis annis vſusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda eſt: cũ ſi legatarium vnũ ſubſtituas, cui alternis annis legatus ſit vſusfructus, plena ſit apud hæredem proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario non eſt.

d Fundum. *Ideſt, nudam proprietatem fundi.*

e Pactionibus. *Ideſt, quibuſcunq; contractib. inter viuos.*

3 f Stipulationibus. † *Adde quod etiam longa poſſeſſione, quæ ſufficiat ad vſucapionem, acquiri vſumfructum poſſe:*
f *ſicut & ius alterius ſeruitutis:* f *item quando iudex in familiæ erciſcundæ, aut communi diuidundo iudicio, alij*
g *proprietatem, alij vſumfructum adiudicat,* g *pariter uſusfructus conſtituitur, quos modos acquirendi uſumfructum Imp. hic omiſit.*

g Ne tamen. *Occupatiũcula eſt. Poſſet enim obiici, quod in noſtro propoſito nullus eſſet proprietatis uſus, cum apud alium ſit vſusfructus rei, & ſic valde eſt ridiculum, me dominum rei appellari, alium vero reipſa vti frui, & proprietatem eſſe ſine effectu. Hanc obiectionem tacitam Imperator hic ſubmouet.*

ADDITIONES.

a l. 3. ff. de vſufr.
b In l. 13. ff. de acq. rer. dom.
c vt hic in textu.
d l. 2. ff. quibus mod. vſusfr. amitt.
e ibidem.
f l. 8. Neque fructuarium, C. de vſufruct.
g l. 6. vſusfructus pluribus, ff. eo. l. 16. & puto, §. 1. ff. fam. ercif. & l. 6. ſi quis putans. §. offic. ff. comm. diuid.

§. Conſtituitur.

1 *Quarum rerum vſusfructu conſtituit poſſit.*
2 *Rerum uſusfructus non conſtituitur, quæ vſu conſumuntur: & quæ ſit ratio. &* 3.
4 *Verbum, Cauere, quomodo hic accipiatur.*
5 *In quaſi vſufructu quę ſit forma cauendi.*
6 *Si cautio omiſſa ſit, quomodo peti poſſit.*
7 *Poteſt teſtator grauare alios, vt pro fructuario fideiubeant.*
8 *Vti & abuti.*
9 *Vſusfructus & quaſi vſusfructus in quo differant.*
10 *Quaſi vſusfructus in quo differat a mutuo.*
11 *Differentia inter dare, & tradere.*

a Conſtituitur autem vſusfructus nõ tantum in fundo & ædibus, verum etiam in ſeruis, & iumentis, & cæteris rebus: exceptis ijs, quæ ipſo vſu b conſumũtur. Nam hæres c neque naturali ratione, neque ciuili recipiunt vſumfructum. quo in numero ſunt vinum, oleum frumentum, veſtimenta: quibus proxima eſt pecunia numerata. Namque ipſo vſu aſſidua permutatione quodãmodo extinguitur. Sed d vtilitatis cauſa e Senatus cenſuit, poſſe etiam f earum rerum g vſumfructum h conſtitui: vt tamen eo nomine i hæredi vtiliter K caueatur. Itaque ſi pecunię vſusfructus legatus ſit, ita datur legatario, l vt eius fiat, & legatarius m ſatiſdet n hæredi de tãta pecunia reſtituẽda, ſi morietur, o aut capite minuetur, p Cæteræ quoq; res ita traduntur legatario, vt eius fiant, ſed ęſtimatis his, ſatiſdatur, vt ſi moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia reſtituatur quãti hæ fuerint æſtimatæ. Ergo ſenatus q non fecit quidem earũ rerum vſumfructũ r (nec .n. poterat) ſed per cautionem ſ quaſi vſumfructum conſtituit.

a Conſtituitur. *Explicatur in hoc §. quarũ rerum vſus-*
1 *fructus poſſit exiſtere, vel non poſſit.* † *Et pro regula ſeruandum eſt, omnium rerum, quarum natura fruitioni accommodata eſt, vſumfructum conſtitui poſſe, neq; enim eſt res vlla, maxime corporales, quæ non poſſit in vſumfructum venire, dum eius extet commercium.*

2 b Conſumuntur. † *Hæ.n. res, quæ vſu ſtatim conſumũtur, quales ſunt, quæ pondere, numero, vel menſura conſtant, item veſtimenta, & ſimiles, ob id vſumfructum nõ recipiunt, quia non maneret vtendo fruendo ſalua earum ſubſtantia, quod tamen omnino neceſſe eſt. Ideoque ſupra dixi, fructuarium ſatiſdare debere, ſe vſurum re aliena arbitratu boni viri, ideſt, ſe cauſam vſusfructus non deteriorem facturum, cæteraq; omnia curaturum, quæ in re*
a *ſua faceret diligens paterfamilias.* a *Bonum virum aũt*
b *interpretatur Venuleius,* b *iudicem, qui arbitrabitur.*

3 c Neque naturali. † *Naturali ratione ideo non, quia ſalua non manet ipſius rei ſubſtantia, neque.n. vſum præbere nec fructum reddere poſſunt ullum, niſi ſimul conſumãtur. Ciuili uero ideo non, quia earum rerũ proprietas trã-*
c *ſit in fructuariũ,* c *eſt enim firma regula veterum cuius*
d *etiam Cicero* d *in Topicis meminit:* Quarum rerum

vſus

vſus eſt conſumptio, in his non poteſt vſus a re ſeparari.

d Vtilitatis cauſa. *Quo magis ſcilicet vtilitas omnium rerum latiſſimè pateret.*

e Senatus cenſuit. *Senatuſconſulto conſtitutum eſt, cu-*
e *ius Seuerus & Antoninus* e *Impp. & Vlpianus* f *Iu-*
f *riſconſultus alibi etiam meminerunt.*

f Earum rerum. *Quæ vſu conſumuntur.*

g Vſumfructum. *Impropriè tamen, vt infra ſubijcit.*

h Conſtitui. *Vt ſcilicet vſus earum rerum aliquid interim commodi adferat vſufructuario.*

i Hæredi. *Apud quem eſt proprietas rei: & cui finito vſufructu res reſtituenda.*

4 K Caueatur. † *Hoc verbum* (cauere) *variè in legibus* g
g *accipitur: ſed hic cautionem fideiuſſoriam, vel certè pignoratitiam ſignificat. Expone ergo,* caueatur: *ideſt, vel pignoribus cautio præſtetur: ſubaudi, ab eo qui huiuſmodi res fruendas accipit. Sed quid cauebit? rem ipſam ita ſaluam fore, vt finito vſufructu tantum reſtituat, quan-*
5 *tum accepit.* † *Et hinc diſces, quæ ſit forma cauendi in huiuſmodi rebus quæ vſu conſumuntur: illa ſcilicet, quod in pecunia numerata caueat fructuarius, ſe reſtituturum tan-*
h *tam pecuniam proprietario, quanta ipſi fuit tradita, ſi contingat finiri vſumfructum, in alijs verò rebus ſe eiuſdem qualitatis res reſtituturũ, extincto vſufructu,* h *aut æſti-*
i *matis illis æſtimationem,* i *quod & commodius eſt.* † *Si*
6 *tamen cautio ſit omiſſa, peti poteſt ab his quorum intereſt, conditione incerti, vel actione in factum, aut ſi petita non ſit, finito vſufructu, quantitas tradita reddetur.*

l Vt eius fiat. *Ideſt, vt pecuniæ dominium transferatur in legatarium vel vſufructuarium.*

K m Satiſdet. *Ideſt ſecuritatem per fideiuſſore* K *det, aut cautionem præſtet pignoratitiam, quæ pollet fideiuſſoriæ.*

n Hæredi. *Hoc eſt, ei ad quem primum pertinuit harum rerum proprietas, quæ ſi eſſet alteri legata, ei, non autem*
l *hæredi caueretur.* l *Quod ſi ſub conditione legata eſſet, interim hæredi cauendum eſt, qui ſi cautionem petere omiſerit, exiſtente conditione, legataria tenebitur eo no-*
m *mine.* m † *Poteſt tamen teſtator grauare aliquos ex hæ-*
7 *redibus, vt pro fructuario fideiubeant, quo caſu ſi ex fide-*
n *iuſſione* n *cogãtur aliqua ſoluere, nihil repetent a fructuario, actione mandati, quod nullum interceſſit, cum ex neceſſitate ipſi ſe obligarint.*

o Ante capite minuetur. *Patiatur maximã vel mediã capitis deminutionem, amittendo ſcilicet libertatem, aut*
o *ciuitatem* o *Romanã, Et videtur hic locus ex* * *Caio deſcriptus eſſe, Idemque Cicero ſenſit lib. 2. de legib. & Paulus lib. 3. Senten. cap. 6.*

p Cæteræ quoque res. *Quæ vſu conſumuntur.*

q Non fecit. *Propriè loquendo.*

r Nec enim poterat. *Vel naturali vel ciuili ratione cõſiderata, vt ſupra dictum eſt.*

s Quaſi vſumfructum. *Impropriè ſcilicet, & potius abu-*
8 *ſum, quam vſumfructum.* † *Eſt enim* abuti, *vtendo conſumere. Nam, authore Boetio, vtimur his, quæ nobis vtentibus permanent, ijs vero abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. Et ex hoc textu diſcenda eſt ſingularis differentia, inter abuſum vel quaſi vſumfructum, & vſumfructũ*
9 *verum.* † *Nam verus & proprius vſusfructu in his reb. conſtituitur, quæ vſu non deteruntur, quaſi vſusfructus autem in rebus quę vtendo pereunt. item in vſufructu vero res traduntur, ideſt, ita conceduntur fructuario, vt non in totum eius fiant, ſed maneant proprietarij. Cæterum in quaſi vſufructu reddantur, hoc eſt, ita conceduntur alteri, vt in accipientem transferatur dominium, præſtita tamẽ*
10 *ſupradicta cautione, quæ loco proprietatis eſt.* † *Et in hoc differt etiam quaſi vſusfructus a mutuo, quod non requirit eam ſatiſdationem. Differt & in eo, quod in mutuo neceſ-*
p *ſe eſt, vt idem genus, eiuſdemque omnino bonitatis* p *reddatur, at cautioni, quæ in hoc vſufructu deſideratur, ſit ſa-*
q *tis, ſi iuſta rerum æſtimatio* q *reſtituatur. Addunt non-*
r *nulli* r *& hoc diſcrimen, quod in mutuo, periculum caſus*
s *fortuiti, ad accipientem pertineat, tanquam dominum,* s *ſecus in fructuario pecuniæ, is enim caſum fortuitum non præſtat, ſed ad illum huiuſmodi periculum pertinet, qui vſumfructum conſtituit, non ſecus atque ſi alia res periret.*
11 † *Interim obiter etiam ex prædictis intelligis differentiã*
t *inter dare &* t *tradere.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de vſufru. quemadm. cauea.
b In l. 137. continuus, §. cum ita ſtipulatus, de verb. oblig.
c l. 7. ſi tibi vini, ff. de vſufr. earum rerum quæ vſu conſ. iuncta l. vti frui. ſi vſufr. pet.
d In loco a contrario.
e In l. 1 C. de vſufruct.
f In l. ſi. ff. vſufr. quemad. cauea.
g l. ſancimus, C. de verb. ſignif. dixi ſup. de adopt. §. cum autem impub. num. 8.
h d. l. ſi tibi decem 6. cum l ſeq. de vſufr. earum rerum.
i Vt hic. & d. l. ſi tibi decem.
K l. 1 ff. qui ſatiſdare cog.
l l. 6. ſi tibi decem de vſufr. earum rerum quæ vſu conſ.
m l. 9. Iulianus. § ſi tibi decem. ff. ad exhib.
n l. 8. tribus hæredibus. de vſufr. earum rerum.
o l. 9. in ſtipulatione. & l ſeq. de vſufr. earum rerum.
* in l. 1 ff. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſ.
p §. 1. inf. Quib. mod. re contr. obl. & ibi Dd.
q d. l ſi tibi.
r Bald. hic.
s l. 11. incend. C ſi cert. pet.
t De qua in §. ſic itaque diſcretis. inf. de act.

§. Finitur.

1 *Vſusfructus morte fructuarij finitur.*
2 *Quid ſi teſtator vſumfructum ad hæredes fructuarij extendat?*
3 *Duo caſus, in quibus hæres fructuarius agit.*
4 *Ciuitas fructuaria quando cenſeatur mortua.*
5 *Vſusfructus non vtendo qualiter pereat.*
7 *Vſus fructus in iure ceſſione quando finiatur.*
8 *Ceſſio vſusfructus in extraneum facta non valet.*
9 *Poteſt tamen fructuum perceptio alijs concedi, quamdiu durat vſusfructus.*
10 *Vſusfructus proprietatis comparatione perditur.*
11 *Conſolidatio non impedit ius accreſcendi.*
12 *Vſusfructus rei mutatione vel interitu extinguitur.*
13 *Area quid? & varia eius acceptio, & 14.*

a Finitur autem vſusfructus b morte vſufructuarij, c & duabus capitis diminutionibus maxima & media, d & non vtendo per modum & tempus: quę omnia e noſtra ſtatuit conſtitutio. Item finitur vſusfructus, ſi domino ꝓprietatis ab vſufructuario f cedatur (nam cedendo g extraneo, h nihil agitur) vel ex contrario, i ſi vſufructuarius proprietatem rei acquiſierit· quæ res K Conſolidatio apellatur. Eo amplius conſtat, ſi l ędes incendio m conſumptæ fuerint, vel etiam terræmotu, vel vitio ſuo corruerint, extingui vſumfructum, & ne n areæ quidem vſumfructum deberi. Cum autem finitus fuerit totus vſusfructus, reuertitur ſcilicet o ad proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit p plenam in re habere poteſtatem.

Digitized by Google

a Finitur. *De conſtitutione vſusfructus hactenus dictũ eſt, nunc de eius amiſſione congruo ordine videndum: quam multis modis contingere, hic § edocet.*

b Morte vſufructuarij. *Et hic eſt primus modus, quo fi-*
a *nitur vſusfructus, nẽpe mors a vſufructuarij. Vſusfructus*
b *enim cũ ſit ſeruitus b perſonalis, extra perſonam fructua*
2 *rij, & ſic ad heredes ipſius non protenditur † Quod ſi te-*
ſtator hoc expreſſerit, vt vſusfructus & ad hæredes perti
neret, tamen ad hæredem tũ primum, non etiam ad vlte-
c *riores hæredes pertinebit, c nouuſq; erit in perſona hære*
dis vſusfructus: atq; ob id de nouo cauebit hic hæres, ſe re
d *boni viri arbitratu d vſurum. † Sunt tamen duo caſus,*
3 *in quibus hæres fructuarius agit. Primus eſt, ſi perceptis*
a colono fructibus fructuarius penſione non ſoluta moria-
e *tur, tum enim hæres defuncti aget ad eos. e Secũdus eſt,*
ſi fructuarius, per hæredem teſtatoris impeditus frui non
poterat, & vita defungatur, tunc hæres fructuarij ad in-
f *tereſſe f aget. Quod ſi vſusfructus per fideicommiſſum*
a legatario relictus ſit, non inſpicitur mors, vel capacitas
g *legatarij, ſed eius, cui fideicommiſſum g debetur. † Sed*
4 *ſi ciuitas conſtitutum habeat vſumfructum, quamuis hæc*
mori non poſſit, tamen ſi ita deſinat, vt aratrum in ea in-
ducatur, intelligitur iam eſſe mortua, vt vſusfructus amit
h *tatur, h ſubditq; Accurſius, i paria iudicari, ſi ciues*
i *communicato conſilio inde diſcederent.*

5 c Et duabus capitis diminution. *† Olim omni capitis*
deminutione, hodie ſolum maxima & media, per quas
libertas & ciuitas Romana ſolebat amitti, vſusfructus,
K *eiuſque actio deſinunt: K non habita ratione, ſiue iure ci*
uili ſiue prætorio conſtituatur. Et hic eſt ſecundus mo-
dus finiendi vſusfructus. Quod ſi quis ante capite minua-
tur, quam vſusfructus ceſſerit, ideſt, incipiat deberi, puta,
quia vel hæreditas non eſt adita vel ex die legatus fuit
vſusfructus, & intra diem capite deficio, die poſtea cedẽte
nihil perdo, quia nihil habui: qua propter ſi quando reſti
l *tuerer, ſaluus mihi eſſet l vſusfructus. Quibus conſe-*
quens eſt, ſi in ſingulos annos, menſes, dies, mihi vſusfru-
ctus legetur, quia plura ſunt legata, cum ſolum vſumfru-
ctum capitis deminutione perdi, qui iam conſtitutus erat.
Ceterum ſi reſtituar per Principem, ſiue alium, ſaluus mi
m *hi erit ad cætera tempora m vſusfructus.*

6 d Et non vtendo. *† Tertio non vtendo vſusfructus pe-*
rit, nempe ſi vſufructuarius eo non vtatur, fruatur, hodie
n *decem annis inter præſentes, viginti inter n abſentes.*
Sed quid ſi tantum vtatur, non etiam fruatur? Et ſi qui-
dem ſciens ſe habere vſumfructum, tantum vtatur, tunc
ius fruendi retinet: ignorans vero ſi id faciat, vſumfru-
o *ctum amittit. o Dixi, hodie: quia olim ſtatim interibat*
vſusfructus, ſi rei immobilis poſſeſſione biennio fructua-
rius non vtebatur, rei mobilis anno, vt Paul. Antiqui-
tatum libro 9. ſcribit. Quod ad eccleſiam tamen & ci-
uitatem fructuariam attinet, non interrumpitur vſusfru-
p *ctus, neque finitur non vtendo, niſi centum annorum p*
ſpacio.

e Noſtra ſtatuit conſtitutio. *Quæ extat lib. 3. Cod. ad*
q *Iulianum præfectum prætorio. q*

7 f Cedatur. *† Quartus modus finiendi vſusfructus, eſt in*
iure ceſſio, quando ſcilicet fructuarius domino proprieta-
tis vſumfructum in iure ceſſerit.

g Extraneo. *Ideſt, ei qui rei, in qua conſtitutus eſt, vſuſ-*
fructus, proprietatem non habet.

8 h Nihil agitur. *† Quo ad ius vtendi fruendi transferen-*
dum in extraneum. Eſt enim vſusfructus ſeruitus perſo-
nalis, & perſonam non tranſgreditur, ſed cum ea interit.
Itaq; non aliter ceſſione finitur vſusfructus niſi in proprie-
tarium fiat. In alium autem facta, penitus inutilis eſt, &
9 *nullius roboris. † Poteſt tamen fructuarius liberè perce-*
r *ptionem fructuum alteri locare, vendere, gratisve r con*
cedere.

10 Si vſufructuarius. *† Quinto vſusfructus amittitur do-*
minij ſiue proprietatis comparatione: vt ſi fructuarius rei,
in qua habuit vſumfructum, proprietatem quoquo modo
nanciſcetur, iam extinguitur vſusfructus, & cum proprie
tate, tanquam ſua cauſa, rurſus coniungitur.

K Cõſolidatio. *Cõſolidatio ergo, quæ a Græcis σύρδεσις*
dicitur, tum fit, quando in vnum conſolidantur, & conue
niunt vſusfructus & proprietas, & conſolidari vſusfru-
ctus dicitur, qui proprietati coniungitur. Hinc apud Ia-
ſ *uolenum ſolida proprietas s dicitur, in qua vſusfructus*
11 *ineſt. † Huiuſmodi tamen conſolidatio ius accreſcendi*
apud eos qui in vſufructu coniuncti ſunt, nõ impedit: vt ſi
mihi & tibi vſusfructus ſit legatus; & proprietas ad al-
t *terutrũ perueniat, non ceſſat ius accreſcendi: t Sic ſi mi-*
hi proprietas fundi, ideſt, fundus plenus, tibi autem &
Titio & mihi vſusfructus legetur, habebo ego proprieta-
tem & tertiam partem fruitionis, tu & Titius vterq; ter-
tiam. Hic licet mea tertia pars cum proprietate conſoli-
data ſit, & dicatur iam vſusfructus cauſalis, per hoc ta-
men ius accreſcendi non impeditur, vnde ſi alter ex vobis
partem ſuam amittat, & mihi & tertio ea pars accreſcit.
Quod adeo verum eſt, vt ſi etiam proprietatem alienaue-
u *ro, ius accreſcendi mihi ſit durct. u*

l Aedes. *In quibus habet vſumfructum.*

12 m Conſumptæ. *† Sicq; finitur etiam vſusfructus rei mu*
tatione vel interitu. & hic eſt ſextus modus finiendi vſuſ-
fructus. Mutari autem vel interire res fructiles dicuntur,
cum uel domus, uel nauis exuritur, ruinam patitur, uel
deſtruitur: tunc enim nec areæ, nec materię, ſed nec noua-
rum uel ædium, uel nauium ex priori materia reſtituta-
x *rum uſusfructus debitur. x Si tamen domus uel nauis*
per partes refectæ ſint, licet omnia noua facta ſint, man-
y *ſiſſe y dicũtur. Nec uero aliter rei mutatione extinguitur*
uſusfructus, niſi tota pereat & immutetur. Nam ſi ex par
te ſolum corruat, exurat, deſtruatur, quæ ſupereſt portio,
z *totius ſeruitutis ius conſeruabit. z Ideoque ne temere res*
mutetur, aut intereat magno fructuarij diſpendio, partem
ruinoſæ domus, aut ſemiuſtæ, inuito quoque domino, fru-
a *ctuarius reficere a poteſt.*

n Areæ quidem. *Neque enim areæ legatus erat uſuſ-*
13 *fructus, ſed ædium, ut ſine his nequeat ſubſiſtere. † Eſt*
autem area locus vacuus, & ſine ædificio, dicta non abſimi
b *liter, quod arida ſit, nihilque generat. Florentinus, b lo*
cus (inquit) ſine ædificio in vrbe area in rure ager. Var
ro autem aream uocat, ubi frumenta ſecta teruntur &
14 *areſcant. Græcis πλατεῖα dicitur. † Interdum Area Iu-*
riſconſultis ſignificat ſolum, cui ædificium imponitur, &
c *quod depoſitis ædibus manet: unde & ædificij pars c eſt.*
Aream quoque appellabant, in quam collecta omni ex
d *parte pluuia deſcendit: ſicque haud raro d in Legibus ac*
cipitur. In ruſticis uero prædijs locus erat terendis frugi-
e *bus & leguminibus aptus, e ein treſcher boden. quo*
etiam ſenſu apud Varronem ſumitur, ut paulo ante
dixi.

o Ad proprietatem. *tanquam ſuam cauſam: quare tunc*
cauſalis vſusfructus dicitur ab interpretibus iuris docen
di gratia ut ſupra memini.

p Plenam in re habet poteſtatem. *Velut plenum ha-*
f *bens dominium: cuius effectus alibi f annotauimus.*

ADDI-

ADDITIONES.

a Hic & l.5.§ vlt.quibus mod.vſusfr.amitt.
b Vt ſup.ad rubr.
c l.13.cum antiquit.C.eo tit.
d l.6.rep.& ibi glo.ff.quib.mod.vſusfr.Bald.l.1.§.excepto.C.de cad.toll.
e l.65.defuncta.de vſufruct.
f l.53.ſi extraneo,in fi.cum l.ſeq.de vſufr.
g l.ſi legatum.l.ſi Pomp.§.ſi.quib.mod.vſusfr.amitt.
h l.21.ſi vſusfr.ciuitati.Quibus mod.vſusfr.amitt.
i In d.l.ſi vſusfr.per l.1.pri.reſp.de coll.bon.
K l.1.ff.eo.l.16.corruptionem.C.eod.tit.
l d.l.1.§.ſed ita.cum §.ſeq.
m d.l.1.§.ſi.
n d.l.corruptionem.
o l.20.is qui vſumfr.quib.mod.vſusfr.amitt.
p l.74.cui vſumfr.cum gl.ff.de vſufr.
q In d.l.corruptionem.
r l.13.arboribus,§.vſufruct.de vſufruct.& l.ſi vſufr.70.de iure dotium.
ſ l.a liber.36.ff.de bon.libert.
t l.1.de vſufruct.accreſ.
u l.4.idem Neratius,§.non ſolum.cum §.ſeq.l.ſi tibi.5.& l.ſeq.& l.idem eſt.in princ.de vſufr.accreſc.
x d.l.5.re.§.rei l.quid tamen.10.§.non tantum quib.mod.vſusfruct.amitt.
y d.l.quid tamen.hoc tit.l.proponebatur.de iud.
z l.ſi cui inſulæ.53.de vſufr.
a l.cum ad quem,C.hoc tit.l.17.æquiſſimum.cum duab.ll.ſeq.ff.eod.
b In l.fundi.211.§.locus.de verb.ſign.
c l.ſeruitutes,20.de ſerui.vrb.l.68.qui res,§.aream.de ſolut.& l.21.domo.de pig.act.& alibi ſæpe.
d l.1.& d.l.ſeruitutes.§.ſi ſeruitus,& §.qui in area.de ſeru.vrb.
e l.14.Mela.§ vlt.de alim.lega.l.vlt.§ vlt.de ſeruit.& aqua.
f ſup.ad rub.de rerum diuiſione.

DE VSV ET HABITAtione. Tit. V.

In Rubr.

1 *Vſus definitio.*
2 *Vſuarius vtitur fructibus ad neceſſitatem.*
3 *Vſus alteri concedi non poteſt.*
4 *Vſuarius cogitur ſatiſdare.*

Explicito vſufructu, ad reliquas duas ſpecies ſeruitutis perſonalis accedit Imperator, vſum *ſcilicet &* habitationem. *Eſt autẽ* vſus *nihil aliud, quam ius alienis vtẽdi*
1 *rebus, ad vſum quotidianum, quod in alium transferri non poteſt, ſalua rerum ſubſtantia. Excluditur primo fructuarius, qui non tantum vtitur rebus alienis, ſed etiam fruitur. Apponitur deinde,* ad vſum quotidianum. *Quia vſufructuarius habet omnes fructus, tam naturales quam induſtriales, qui quoquo modo ex re percipi poſſunt, inter*
a *quos numeratur etiam venatio, aucupium,* a *piſcatio.*
2 *† Vſuarius vero illis tantum fructibus uti permittitur,*
3 *quos neceſſitas vtentis efflagitat. † Porro annexum eſt,* quod in alium transferri nequit: *ad differentiam & vſusfructus, & habitationis: quarum ſeruitutum vſus & commoditas etiam alij concedi poteſt, cum id in vſu non*
4 *liceat. Denique adiunxi,* ſalua rerum ſubſtantia. *† quia vſuarius, ad inſtar fructuarij cogitur ſatiſdare, ſe vſurum re boni viri arbitratu, ita vt rem non deteriorem, neque mutet. Si tamen ex grege vel iumento quicqdam perierit, id (niſi ſua culpa perierit) ſubſtituere non tenetur. Quando vero iumento vtitur, tum id paſcere debet: reliquos autem ſumptus, in gregem, armentum, aut iumenta, præſtabit do-*
b *minus proprietatis.* b

ADDITIONES.

a l.10.item ſi fundi,§.aucup.de vſufr.
b Argum.l.ſi domus.19.de vſu & hab.

Princip.tit.

1 *Vſusfructus & vſus parificantur, quo ad conſtitutionem & finitionem.*
2 *Vſusfructus poteſt pro parte diuiſa cõſtitui: ſecus in vſu.*
3 *Vſusfructus ad æſtimationem deduci poteſt, vſus non itẽ.*
4 *Vſusfructus an extraneo concedi poſſit.*
5 *Differentiæ inter vſuarium & fructuarium plures, & num.6.*

a Ijſdẽ b illis modis quibus vſusfructus cõſtituitur, etiá nudus vſus conſtitui ſolet: ijſdemque illis modis finitur, quibus & vſusfructus deſinit. c Minus autẽ iuris eſt in vſufructu. Nam qui fundi d nudũ habet vſum, nihil vlterius habere intelligitur, quã vt oleribus, pomis, floribus, fœno, e ſtramẽtis, & lignis f ad vſum quotidianũ vtatur: in eoque fundo ei hactenus morari licet, vt neq; g domino fundi moleſtus ſit h neque ijs, per quos opera ruſtica fiunt, impedimẽto: nec vlli alij i ius quod habet, aut locare, aut vẽdere, aut gratis concedere poteſt: cum is, qui vſumfructum habet, k poſſit hæc omnia facere.

1 a Iiſdem. *† Vſusfructus & vſus comparantur, parique paſſu ambulant, quod ad conſtitutionem & amiſſionem*
2 *vtriuſq; ſeruitutis attinet. † Differunt tamen in hoc, quod vſusfructus, non etiam vſus pro parte diuiſa conſtitui fini-*
a *que poteſt.* a *Res enim diuidua eſt vſusfructus, cuiuſmodi non eſt ipſe vſus: primum quia frui pro parte poſſumus,*
b *uti pro parte non poſſumus.* b *† Deinde quia ad æſtima-*
3 *tionem, utpote rem diuiduam, deduci vſusfructus poteſt, cum in vſu ſecus ſit. Eius enim æſtimationem ſi conſideraueris, non vſum, ſed vſumfructum feceris, quia pecunia*
c *in fructu* c *eſt. Quamuis autem vſus partem nõ recipiat, modum tamẽ admittit, ut ſcilicet utendi neceſſitas ad certum modum coarctari ualeat. Et hæc eſt inſignis inter vſumfructum & vſum differentia, quam omiſit: licet ſex*
d *alias* d *exprimat, quos ad tex. ſuo loco ſigillatim annotabimus.*

b Illis modis. *Qui autẽ ſint illi modi, ſupra in proximè præcedenti titulo relatum eſt.*

c Minus autem. *Nunc quomodo inter ſe diſcrepent hæ ſeruitutes, adſtruit.*

d Nudum habet vſum. *Nempe, ſine fructu.*

e Stramentis. *Vide Varronem lib. 1. de re Ruſtica.*

f Ad vſum quotidianũ. *Quatenus ſcilicet ſibi ſuiſque ſufficiat, item & conuiuis & hoſpitibus. Aliquando enim*
e *largius cum vſuario agendum eſt,* e *pro eius dignitate.*

g Domino fundi. *Qui proprietatem in fundo habet.*

h Neque ijs. *Id eſt familiæ ruſticæ, quæ ibi fundi colen-*
f *di* f *cauſa eſt. Idem quoque de ſaltuarijs dicendum, quos proprietarius mittit, ut fundum cuſtodiant: nam nec illi*
g *impediendi* g *ſunt.*

i Ius quod habet. *Id eſt emolumentum & vſum ipſius iuris. Nam ius ipſum ne fructuarius quidem in alium trãſferre poteſt, ut ſtatim dicetur.*

4 k Poſſit hæc omnia. *† Videtur primum hic text. uelle, quod vſufructuarius ius ſuum extraneo cedere poſſit, cuius contrarium ad finem tituli proximè præcedentis eſt dictũ. Sed non eſt ita, quoniam ius hoc loci pro commoditate atque vſu iuris accipitur. Fructuarius enim non poteſt ce-*
b *dere extraneo ius perſonale,* b *quod eius perſonæ tãtum inhæret, & una cum eo intermoritur, uerum fructus &*

commode ſui iuris poterit extraneo locare, vel vendere,
i *quamdiu ille vixerit.* i † *Ex hoc igitur textu habes diffe*
5 *rentias, quibus vſuarius a fructuario diſcernitur. Prima*
quia vſuarius vti tantum poteſt fructibus, quatenus ad
K *vſum quotidianum ſibi ſuiſque ſufficiat.* K *fructuarius*
& vtendi & fruendi ſimul ius habet. Et ſic vſus tantum
ad neceſſitatē: vſusfructus etiam a vtilitatē ac volupta-
tem refertur. Hinc illud Ciceronis lib. 1. Offic. Experun-
tur autem diuitiæ, tum ad vſus neceſſarios, tū ad per-
fruendas voluptates. *Altera differentia eſt, quia vſua-*
rius fundum ita incolere permittitur, dum familiæ ruſti-
cæ non ſit impedimento; alias fundi per ſe colendi ius non
habet; id enim ſibi proprietarius retinet; contra fru-
ctuarius habet plenam & liberam habitationem, cum
ipſe colere debeat. Tertia eſt, quia fructuarius commo-
ditatem, quam ex fundo habet, alij concedere poteſt; vſua
l *rius non poteſt.* l *niſi vſus alioqui vanus & inutilis fu-*
turus ſit, ſi non commoditas vel vendatur, vel alteri lo-
m *cetur:* m *aut niſi tam ſpacioſæ domus vſus ſit relictus, vt*
portiuncula contentus ſit vſuarius, tum non eſt ei in vi-
n *dendum, ſi ab inquilino penſionem habitationis* n *reci-*
piat. Idem quoque eſt, ſi vſuarius equos locet (dum con-
ſueuit vſum equorum locare) & hoc teſtator o *ſciat.*
6 † *Quarta differentia eſt, quam hic Iuſtinianus refert,*
quod vſuario fructus naturales tantum, non etiam elabo-
rati & induſtriales debentur, vſufructuario vero vtrique,
ideſt, non tantum hi, quos terra ſua ſponte profert, verum-
etiam ij, qui arte & induſtria culturaque adhibita naſcun-
tur, veluti poma cæteraque arborum baccæ, item fœnum,
ligna, & cætera quæ ſunt generis eiuſdem, vſuario pro mo-
do & ratione ſuæ neceſſitatis debentur. at frumentum,
oleum, vinum non debentur. Adde adhuc quintam dif-
ferentiam, quod vſus gregis in ſolo ſtercore, vſusfructus
p *vero etiā in fœtu reliquis omnibus* p *continetur, modico*
q *tamen lacte vſuarium vti poſſe. Vlpian.* q *ait, neque ita*
ſtricte defunctorum voluntates interpretandas eſſe.

ADDITIONES.

a Glo. hic in ver. ſolet.
b l. 20. vſus pars. de vſu & habi.
c Ita Alc. lib. 1. Parad. c. 18
d Vt inf. nu. 5 & §. ſeq. nu. 1. & 3 & 4.
e l. plenum. §. 1. in fi. hoc tit. & facit l. precario, ff. de precar.
f l. 10. ſi habitatio, §. vlt. de vſu & hab.
g Arg. l. 17. ſi ita legatus, ff. hoc tit.
h §. 6. verb. nam credendo, ſupra de vſufr.
i d. l. arboribus 13. §. nauis, de vſufr.
K l. 12. plenum. ad pr. & § idem Nerua. hoc noſtro tit.
l l. ſed neque locabunt. hoc tit. l. vtque. eo & d. l. plenum. §. operas. hoc tit.
m l. 23. diuus. ff. eod.
n l. cæterum. hoc ipſo tit.
o d. l. plenum. §. equitij.
p d. l. plenum, §. ſed ſi pecoris.
q Ibidem.

---

§. Item is qui ædium.

1 *Fructuarius ædium quoslibet recipere poteſt; ſecus in vſuario.*
2 *Vſus ædium mulieri legatus ea conditione, ſi a viro diuer tiſſet, maritum non excludit.*
3 *De vſu ſerui, bouis, equi, &c.*
4 *Quid in vſu pecoris, an fructuarius & vſuarius differāt.*
5 *Varia lectio voculæ, vel.*

a Itē is a qui ędiū vſum habet, hactenus ius habere
intelligitur, vt ipſe tantum inhabitet: nec hoc ius ad
aliū b transferre poteſt. c &. vix receptū eſſe vide-
tur, vt hoſpitē ei recipere liceat: & cū vxore liberiſq;
ſuis, item libertis, nec non perſonis alijs liberis, quib.
nō minus quā ſeruis vtitur: d habitandi ius habeat.
Et cōuenientēr, e ad mulierē vſus ædium pertineat,
cum marito eius habitare liceat. Item is ad quē ſerui
vſus f pertinet, ipſe tantū opera atq; miniſterio eius
vti poteſt. Ad alium vero nullo modo ius ſuum tranſ
ferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet iuris eſt & in iu-
mento. g Sed etſi pecorum, h vel ouium vſus lega-
tus ſit, neque lacte neque agnis, neque lana vtetur
vſuarius: quia ea i in fructu ſunt. Planè ad ſterco-
randum agrum ſuum pecoribus vti poteſt.

a Qui ædium vſum. *Hęc eſt quarta differentia, qua fru*
1 *ctuarius ab vſuario diſtat.* † *Vſuarius enim ædium vſum*
habens, duntaxat cum uxore, familia, & libertis, cumque
a *ſeruis, in quibus eſt opera, domo vti poteſt,* a *hoſpitemq;*
recipere, dum ipſe habitet. Cæterum ſine eo nec horum
cuiquam habitare permittitur. At fructuarius poteſt
quoslibet recipere, vel eam ipſe habitare vel alteri fruen-
b *dam concedere.* b
b Transferre poteſt. *Ita ſcilicet, vt ſibi nihil retineat:*
c *communicare autē non æquè prohibetur,* c *Ideoq; ſi pen*
ſionem habitationis ab alio percipiat, modo ipſe quoque
* *inhabitet, ei non eſſe inuidendum Vlpianus* * *reſpondit.*
c Et vix receptum. *Eſt tamen multorum auctoritate re*
ceptum & approbatū, Celſi videlicet, Pauli, Tuberonis,
& ipſius Labeonis, excellentiſſimorum Iuriſconſultorum.
d Habitandi ius. *Ideſt, facultatem.*
d e Si ad mulierem. Eſt enim. *Vt Vlpianus* d *ait, & vi-*
ri vxoriſque vna domus; propter vim ſcilicet indiuiduæ
e *conſuetudinis, quæ inter ipſos* e *eſt.* † *Itaque ſi vſus ædiū*
2 *mulieris legatus ſit ea conditione, ſi a viro diuertiſſet, re-*
f *ſpondit Vlpianus, nihilominus eam cum marito habita-*
turam, remiſſa conditione, vt puta quæ turpis ſit, & con-
g *tra bonos.* g *Sed etſi vidua legatus ſit ædiū vſus, nuptijs*
h *poſtea contractis, mulier cum marito habitare* h *poterit.*
3 f Ad quem ſerui vſus. † *Quinta hic differentia ponitur,*
quia habens vſum ſeruilis operæ ac miniſterij, vel iumen-
ti, bouis, aut equi ipſe tantum vti poteſt, non etiam alteri
locare, ſecus in fructuario. Si tamen vſuarius tam inops
eſt, vt cum vno boue, cuius ei vſus legatus eſt, fundum ſuū
arare nequeat, nec alium emere præ inopia poſſit. cum vi-
cino ſuo, cui etiam vnus bos eſt, paciſci non vetatur, vt in-
i *uicem commodent boues.* i
4 g Sed etſi pecorum. † *Sexta & vltima differentia. quia*
fructuarius, cui relictus eſt pecoris vſusfructus, pleno iure
K *omnes fructus percipit.* K *Vſuarius vero, qui pecoris nu*
dum vſum habet, bobus vtetur ad arandum, & ad cętera,
quibus apti ſunt, ſin oues ſint, agrum cum eis ſtercorabit,
lana autem & fœtu non vtetur, lacte tamen modico vti
l *poterit.* l *cum non tam ſtrictè interpretandæ ſint volun-*
tates defunctorum.
5 h Vel ouium. † *Plerique pro vocula, vel, legunt, ueluti:*
cum Pecorum appellatione oues etiam contineantur. ſanè
in Græco eſt ita, ϑρεμμάτων προβάτων. *Poteſt tamen vetus*
lectio defendi, quia licet oues ſint ſpecies pecorum, nō pro-
m *pterea tamen legatum ouium eſt ſpecies legati pecorū.* m
i In fructu. *Ideſt, pertinent ad eum, qui vſumfructum*
habet pecorum vel ouium.

ADDITIONES.

a l. 4. §. 1. de vſu & hab.
b d. l. arboribus, § vſufr. de vſufruct.
c l. cæterum. hoc noſtro tit.
* l. 4. hoc tit.
d l. 1. §. ſi vir aut vx. ff. ad Syllan.

e l.1.ff.de ri.nupt.& §.1.ſupr.de nupt.
f l.ſed.neque §.1.de vſu & hab.
g l.reprehendenda.C.de inſti.& ſubſtit.
h d.l.4.§.vlt.hoc noſtro tit.
i l.19.ſi rem.§.ſi cum vnum.de præſcri.verb.& d.l.dicit,hoc tit.
K l.7.ff de vſu fruct.leg.§.in pecudum,Inſti.de rer.diuiſ.
l d.l.plenum,hoc tit.
m d.l.plenum.§.ſed etſi pecoris.

§ Sed ſi cui habitatio.

1 *Habitatio quid.*
2 *Habitatio quomodo conſtituatur & finiatur.4.*
3 *Habitatio in quo differat, & in quo conueniat cum vſufructu & vſu.5.6.*
7 *Habitator ad inſtar fructuarij ſatiſdationem præſtat.*

a Sed ſi cui habitatio legata, b ſiue aliquo modo cōſtituta ſit, c neque vſus videtur, neque vſusfructus, ſed quaſi proprium aliquod ius: quāquam habitationem habentibus, propter rerum vtilitatem, ſecundum d Marcelli ſententiam e noſtra deciſione promulgata, permiſimus non ſolum in ea degere, ſed etiā alijs locare. Hæc de ſeruitutibus & vſufructu, & vſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hæreditatibus autem & obligationibus, ſuis locis proponemus. Expoſuimus ſummatim, quibus modis legitimo & ciuili iure acquiruntur.

1 a Sed ſi cui.† *Hoc loci tertia perſonalis ſeruitus tractatur: quæ eſt* Habitatio, *qua habetur ius ſeu facultas habitādi in aliena domo, ſalua domus ſubſtantia. Ea enim neque vſusfructus eſt neque vſus, ſed quaſi proprium aliquod ius.*
a *nam in facto potius quam in iure habitationis legatum* a
b *conſiſtit: effectu tamen idem pene eſt legatum* b *vſus & habitationis.*

b Siue aliquo modo. *Puta ſtipulationibus vel pactioni-*
2 *bus:† nam hæc ſeruitus pariter tam contractibus inter viuos, quam vltima voluntate conſtituitur amittitur autem ſolum morte habitatoris, item ceſſione, & conſolidatione, interitu, ac mutatione. Verum non vtendo, aut capi-*
c *tis deminutione non* c *perditur.*
3 c Neque vſus videtur.† *Unde apud veteres dubitatum fuit, qualis deberet dici, aut in vtrius iuris album referenda eſſet hæc ſeruitus, cum aliquando conueniat, rurſuſque diſtet ab vſu & vſufructu. Attingit vſusfructus naturam in hoc, quod ſicut fructuarius poteſt alteri iuris ſui commoditatem locare, ita & is cui habitatio conſtituta*
d *eſt: idque ex noua Iuſtiniani Imp.* d *deciſione, ad quam*
4 *in hoc textu ſit relatio † Recedit ab vſufructu, cum hic va-*
e *rijs modis extinguatur,* e *ſed habitatio non vtendo, & capitis deminutione non perdatur, ſed ſola morte habitatoris, quia ad eius hæredem, cum ſit ius perſonale, tranſire*
f *non* f *poteſt.† Interdum habitatio ſimilis eſt vſui: quoniā*
5 *is qui habitandi ius habet, eaſdem perſonas recipere po-*
g *teſt, quas & vſuarius* g *recipit. Longe ab vſu diſcrepat,*
h *cum quod in vſu negatum eſt,* h *locari etiam habitatio*
6 *poſſit.† Porro cum vtroque & vſufructu & vſu conueniat, quia eiſdem, quibus illi, modis conſtituitur, nec ad hæredes tranſit. Rurſus ab vtroque differt, cum vſus & vſusfructus non ſolum ædium, ſed cæterarum etiam rerum con-*
i *ſtituatur. habitatio, niſi ædium, nulla dici poſſit.* i *Recte*
K *ergo Imp.* k *ait* quaſi proprium aliquod ius eſſe habitationem: *Id eſt, peculiarem hanc eſſe ſpeciem ſeruitutis perſonalis.*

d Marcelli ſententiam. *Huius tamen Marcelli non me-*
l *minit Iuſtinianus in ſua* l *Conſtitutione, ſed veterum Iuriſconſultorum altercationes hac de re habitas refert.*

m e Noſtra deciſione. *Quæ etiamnū Iuſtiniani* m *Codice extat. Et ſic iure Codicis habitatio etiam locari poteſt, vtcunque veteres in hoc diſceptarint. Quanquam nec veterem quiſquam (quos ego legerim) nominatim neget, habitationem locari poſſe. Certe Iulianus, eam commodari*
n *poſſe reſpondit.* n *† Illud pro colophone addendū, habi-*
7 *tatorem ad inſtar fructuarij, cogi ſatisdare, ſe vſurum domo aut re, arbitrio boni viri, ita vt rem neque deteriorem reddat, neque mutet ſarta tecta habeat, atque reficiat. Atque hoc eſt, quod ſupra in deſcriptione habitationis dixi, eam ius eſſe,* alienas inhabitandi ædes ſalua ædium ſubſtantia.

ADDITIONES.

a l.pen.ff.de cap.demin.
b l.10.ff.hoc tit.
c l.ſi habitatio,ff de vſu & habi.
d In d.l.cum antiqui.13.C.de vſufru.
e §.ſi.ſu de vſufru.
f d.l.ſi habitatio.& l.legatum.de cap.dem.
g d.l.ſi habitatio.
h l.ſed neque.hoc tit.
i d.l.cum antiquitas.& ibi glo.
K Hic.
l d.l.cum antiquitas.
m d.l.cum antiquit.
n l.1.§.inter.in fi.ff.commodati.l.ſi gratuita.de præſcr.ver.

DE VSVCAPIONIBVS ET Longis temporis præſcript. Tit. VI.

In Rubricam.

1 *Continuatio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Vſucapio in generi, & res mobiles & immobiles includit, & vnde dicatur*
3 *Præſcriptio propriè exceptionem ſignificat.*
4 *Vſucapio & præſcriptio quomodo differat.*
5 *Una vox & genericè & ſpecificè quandoque ſumitur.*
6 *Vſucapionis definitio: & num.8.& 17.*
7 *Vſucapio & præſcriptio quale dominium tribuant, directum, an vtile.9.*
10 *In vſucapione continua poſſeſſio requiritur.*
11 *Continua poſſeſſio quæ ſit.*
12 *Requiritur item in ea iuſta poſſeſſio,*
13 *Paul.Caſt. obiectio contra Modeſtini definitionem reiecta & nu.14.*
15 *Titulus quid, & vnde dicatur.*
16 *Bona fides quid; & quando quis dicatur eam habere,*
18 *Vſucapio vnde introducta; & qua de cauſa: 19.*
20 *Falſum eſſe quod præſcriptionum aliæ ſint fauorabiles, aliæ odioſæ.*
21 *Vſucapio an ſit iniuſta, & contra naturam.*
22 *Lex inferior & lex ſuperior.*
23 *Epitome huius tituli.*

a Diximus ſupra, a *titulos poſſidendi, & ex his rerum dominia bifariam nobis acquiri, vel iure naturali ſiue gentium, vel iure ciuili. Et hactenus quidem Iuſtinianus titulos poſſidendi ennarrauit, qui ex iure naturali ſeu gentium deſcendunt. conſequens ergo eſt, vt nunc de acquiſitione quæ iure ciuili exiſtit, diſpiciamus & quia vſucapio & præſcriptio ſunt modi acquirendi dominij iure ciuili, ideo iuſto ordine hic tractatus præcedentes ſubſequitur.*
2 *† Quod ad declarationem Rubricæ attinet, cum primis ſciendum eſt,* vſucapionem *genuina ſignificationis vitam ad acquiſitionem rerum mobilium, quam immobi-*

lium

Google

lium, pertinere: inde dictam, quod per uſum aliquid ca-
piat, & auferat. Vſus enim per lapſum temporis res corpo
rales & incorporales priori domino adimit, et transfert in
3 alium.† Præſcriptio autem, vt Alciat. ait, b eſt velut
b quidam fructus & effectus vſucapionis, nempe peremp to
ria illa exceptio, quæ ex iure efficaci translato a priori do-
mino in vſucapientem, ipſi domino reliquias ſuperioris au-
toritatis intendenti, eius depellendi gratia proponitur. Et
ſic præſcriptio ad ius excipiendi principaliter pertinet.
Vnde etiam eſt, quod veteres Iureconſulti præſcriptionis
c voce vt plurimum pro exceptione perpetua vſi fuerint. c
Hinc tit. in Pandect. De diuerſis & tẽporalib. præſcri-
ptionibus, poſt reliquas exceptionum ſpecies generaliter
4 ſubiungitur. † Verum recentiores poſtea hanc inter vtrã-
que vocem differentiam conſtituerunt, quod vſucapio ſit
rerum mobilium: præſcriptio verò rerum immobilium,
ſoloque hærentium, & iurium incorporalium, vt ſeruitu-
tum, actionum, atq; id genus ſimilium. Non raro tamen
vſucapio in genere accipitur, vt utrumque, & præſcriptio
d nem, & uſucapionem ſpecificam comprehendat. d † Sa
5 ne non eſt frequens in legibus, quod una eademque vox &
genericè & ſpecificè accipiatur. Idem enim in adoptione,
in actione, in pignore, cognatione, iuriſdictione, pacto con-
e tingit: multiſque aliis vocabulis quæ Apellus e elegan-
ter in ſua Methodica dialectices ratione congeſſit. Nunc
videamus rem ipſam, nempe quid ſit uſucapio in genere
f ſumpta, & quare fuerit introducta. Et Modeſtinus f vſu
g capionẽ eleganter definit. g † quod ſit adiectio domi
6 nij, per continuationem poſſeſſionis, temporis a lege
definiti quæ definitio ab effectu ſiue officio ſumpta eſt, cu
ius generis ſunt plurima in legib. Vſucaptionis enim effe
ctus, & quaſi proprium eſt, ut per eam acquiratur ſiue adij
ciatur dominium iure ciuili, quod alioqui in rebus bona fi-
h de traditis nunquã certo conſiſtere h poſſet. Et adiectio
nem dominij appellatur Modeſtinus, quia uerũ domi-
nium ex conſenſu nõ transfertur, ſed ex autoritate legis
quæ tacitum conſenſum domini iam diu ſilentis, ac velut
i rem ſuam alienare volentis, interuenire præſumit. i Ple
rique tamen non adiectio, ſed adiectio dominij legendũ
putant in Modeſtini lege, ſicque Vlpian. ſuadet in Epito.
7 tit. 19 † Sed quodnam dominium mediante vſucapione
K acquiratur, directum, an utile, Doctores K a multis iam
annis conflictantur. Ego breuiter Martini ſententiã, vt
veriorem amplector, exiſtimantis, uſucapione & rerum
mobilium & immobilium directum acquiri dominium,
l tum quia vſucapio a Modeſtino l definitur quod ſit ac
quiſitio, ſiue adiectio dominij, quod de directo propriè
m accipiendum m eſt, tum quia Diocletianus & Maxim.
n Impp. pariter n ſcribũt, Traditionib. & vſucapioni-
bus dominia rerũ acquiri. Nã ſicut traditionib. directũ
o acquiritur dominium, ita etiam vſucapionibus. o tũ de-
nique quia qui patitur rem ſuam poſſideri & præſcribi,
p cenſetur illam alienare, p quinimo magis conſentit, quã
q ſimpliciter alienans, q ſed alienans, expreſſe transfert
dominium, ergo etiam idem in caſu noſtro. Sed & defini-
tio veri dominij, ita præſcribendi competit ſicut & vſuca-
r pienti, dum dominium dicitur eſſe ius r perfectè de re
corporali diſponẽdi, niſi lege prohibeat. Poteſt enim
præſcriptor perfectè diſponere, nec dominus prior habet
ſ aliquod ius contra habẽtem cauſam ſ ab eo. Confirmatur
etiam hæc opinio, quia dominium eſt ius, ſed in his quæ
t ſunt iuris, lex diſponẽs agit ex veritate, non per fictionẽ. t
Vnde dato, quod dominium transfertur ex ſola autoritate
8 legis, eſt tamen uerum dominiũ. † Et ideo recte Modeſti-
nus definiendo dicit, vſucapionem eſſe acquiſitionẽ do-
minij, ſiue adiectionem. Adiectio enim ad actũ ciuilẽ
refertur: ſicque ab ipſo tam vſucapio, quã præſcriptio deb-
entur. Cum igitur uerum dominiũ inde acquiratur, nõ eſt du-
biũ, in qualibet diſpoſitione etiã odioſa, appellatione do-
u mini, eũ qui præſcripſit, contineri. u † Concludendũ ergo,
9 dominiũ quod a lege transfertur, eſſe verum ac directum,
x dominium, ut cunque contra dominũ naturalẽ lex dicat x
competere vtilem actionẽ: ſed reſpectu cuiuslibet alterius,
nihil differt a cæteris directis dominiis. Sicq; directũ domi
niũ acquiritur in qualibet vſucapionis ſpecie, ſiue trienna-
y lis, ſiue decẽnij, ſiue longioris temporis y ſit. Nã his mo
z dis lex z ſimpliciter dicit acquiri dominiũ: vnde alter mo
dus ab altero diſtinguendus non videtur. Ad definitionẽ
vſucapionis redeundo, dicitur in ea, per continuationẽ
10 poſſeſſionis, † nam in vſucapione primum omniũ requiri
tur poſſeſſio, & illa quidem continua, cum ſine poſſeſſione
a vſucapio non procedat. a Rurſus non poteſt vera cenſeri
11 poſſeſſio, niſi ſit continua. † Poſſeſſio autẽ cõtinua dicitur,
non ſolũ quæ penes vnũ & eundem ſemper eſt ſed etiã quæ
b ab vno ad alium legitimè translata b ſit. † Debet autẽ
12 hæc vox (poſſeſſionis) in definitione cũ effectu accipi, ut
de iuſta poſſeſſione intelligatur. Poſſeſſio autem, vt ſuam
vim & poteſtatẽ habeat poſſitque uſucapiendi conditionẽ
præſtare, requirit legitimum titulũ, & bonam fidem, ut-
13 que rem talem eſſe, quæ uſucapi poſſit. † Atque per hoc
defenditur prædicta Modeſtini definitio a Pauli Caſtrẽ-
ſis impugnatione, qui eã ut inſufficientem notauit, propter
14 omiſſionem tituli, & bonæ fidei. † Quanquã Alcia-
c tus exiſtimet c nec fuiſſe neceſſariam tituli vel bonæ fidei
expreſſionem; cum hæc ſubſtantiam uſucapionis intrinſe-
cus non reſpiciãt, ſed ſolam poſſeſſionem referenda fuiſſe.
Hincque fit, ut defectus poſſeſſionis quandocunque ſuperue
d niens, uſucapionẽ interrumpat: d cum in bona fidei de-
e fectu ſecus ſit. e † Eſt autẽ titulus (ut etiam alibi f cõ
15 monui) per quẽ indicatur aliqua poſſidendi legitima cau-
f ſa, ſufficiens ad dominium adquirendum, uel iure natura
li, uel ciuili, a tuendo dictus, quod factũ autoris tueatur, in
dicans ueritatẽ cuiuslibet, et tales ſũt omnes modi, quibus
rerũ dominia, uel naturali iure, uel ciuili acquiruntur, ut
g Oldend. g eleganter tradidit. † Bona fides autem eſt,
16 ſincera illæſaque conſcientia, vnumquemque certò excu-
ſans de ignorantia rei alienæ, quam uel tradit alij, uel ac-
cipit ab alio. Tum ergo dicitur uſucapiens habere bonã
fidem, ſi neſciet rẽ alienam uitioſam, puta furtiuam, uel
17 aliàs a legib. alienari prohibitã. † Sequitur denique in
Modeſtini definitione, temporis lege definiti, quia certũ
tempus a lege ſtatutum eſt, intra quod quis poſſidere de-
bet, ut uſucapiendo dominium nanciſcatur, quantum au-
18 tem uel quale ſit illud, infra ſuo loco audiemus. † Porro
uſucapionem bono publico a lege ciuili introductam, Ca-
h ius h Iuriſconſultus rectè affirmat, ne ſcilicet quarundã
rerum diu, & fere ſemper incerta dominia eſſent. Conſtat
enim alienationes inter homines eſſe frequentiſſimas,
tam per contractus, quam per vltimas voluntates. Iam ne-
mo facilè alterius ſcire poteſt, utrum tradens dominus
ſit, nec ne. Vnde ſi dominus eſt, dominium tradendo trans-
i fert, ſi non eſt, nihil ad eum qui accipit, transfertur. i Si
igitur liceret priori domino ſemper petere rem a poſſeſſo-
re, nec poſſeſſor efficeretur quandoque certus de rei quam
habet, dominio, cuius alias difficillima eſt probatio, ſe-
queretur, fere neminem aliquid ſecure poſſidere, ſicq; re-
19 rum dominia ſemper manerent in incerto. † Deinde nul-
lus futurus eſſet litium finis inter homines, nulla in Rep.

pax

pax & tranquillitas, ſi lex non inueniſſet modum ac rationem, qua poſſidenti ſuccurreretur aduerſus petentem: ſemper enim alteri de rerum poſſeſſionibus ac dominijs cõtrouerſiam moueret, concurrentibus etiam ad rixas cognatis vtriuſque partis. Neceſſarium ergo omnino fuit, vt têporum diffinitionibus, & vſucapionum modis dirimerentur infinitæ hominum controuerſiæ. Atq; huc reſpexit Ne
K *ratius,* k vſucapionem rerum inſtitutam, *inquiens,* vt
20 aliquis litium finis eſſet. † *Sunt ergo omnes vſucapiones & præſcriptiones, a breuiſſimis vſque ad longiſſimas, ex vna eademq; cauſa, nempe ex cauſa publicæ ſalutis, cõ*
l *cordia & tranquillitatis: vt multum curaſſe* l *videãtur, qui diſtinxerunt inter fauorabiles, odioſas, rigoroſas, &*
m *mixtas: ex quorum numero Gratianus* m *etiam fuit. Reſpexerunt enim illi tantum ad priuatam vtilitatem, non*
21 *publicam.* † *Sed opponis, contra ius naturæ eſſe, domino inuito vel neſciente, ipſius rem occupare: quando cum alte*
n *rius detrimento nemo locupletior fieri debet:* n *nullo autem vnquam die iuſte fieri poteſt, quod vel centum annis iniurium eſt. Reſpondeo iniurium non eſſe, quando qui rem legitima præſcriptione acquirit: cum & hoc iure prouiſum ſit ne dominia rerum ſint in incerto: eſtque hoc ipſum vſucapiendi tempus in pœnam ſtatutum eorum qui rebus ſuis*
22 *proſpicere non ſatagunt.* † *Neque vero neſcis, legem ſuperiorem eſſe,* vt conſeruetur publica hominũ ſocietas: *inferiorem autem legem eſſe,* vt ius ſuum cuiq; tribuatur. *Quia hic lex inferior non poteſt conſeruari, ſine violatione ſuperioris: igitur negligitur inferior, aufertque domino ſuum, propter negligentiam, intra tempus a lege præſtitutum rem ſuam non repetentis, vt lex impleatur ſuperior: hoc eſt, vt conſeruetur publica ſalus, & tranquillitas*
o *ſitque aliquis litium* o *finis. Et hæc quidem ad explica-*
23 *tionem Rubricæ ſufficiant.* † *Quas res, quo tempore, & quomodo per vſucapionem acquiramus, Iuſtinianus hoc titulo tradit.*

ADDITIONES.

a §.ſingulorum.ſup.de rer. diu.
b In l.5.quinq; pedum.C.fini.regun.idem lib.4.Diſpunc.c.vl.& Cantiun.hic.
c Vt in d.l. quinque pedum.l.fin. C. de except.l.pen. eo.tit.& l. 11.qui agnitis.ff.de except.& præſcr.cum ſi.
d l.natur.de vſu.cap.
e l.iuſta.§.poſſ.eod tit.
f §.ſingulorum.nu 6.ſup.de rerum diuiſ.
g In trac.de vſuca.& præſcrip.
h l.1.ff.de vſuca.
i l.tradi de acq.rer.do.l.nemo.plus de reg.iur.
K In l.ſi.ff.pro ſuo.
l Ita Old.in d.tract.de vſuca.
m 16.q.3.c præſc.
n l.nam hoc natura.de condi.indebiti.c.locuple.de reg. iur.in 6.
o d.l.1.de vſucap.& d.l.ſi.pro ſuo.

In Princ.tit.

1 *Quantum tempus ad vſucapionem ſit præfinitum.*
2 *Vſucapionis requiſita.7.*
3 *Poſſeſſio continua præſumitur, quamdiu contrarium non docetur.*
4 *Vſucapio quibus modis interrumpatur.*
5 *Vſucapio iure veteri non tribuebat dominium, ſed poſſeſſio autoritate iuris defendebatur.*
6 *Præſentes, abſentes qui dicantur.*
8 *Titulus, pro ſuo, non eſt aptus ad vſucapionem.*

a Iure ciuili conſtitutum fuerat, vt qui *b* bona fide ab eo qui dominus non erat, cum crederet *c* eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliaue qua uis *d* iuſta cauſa accepit, is eam rem, ſi mobilis erat, anno *e* vbique vno: ſi immobilis, *f* biennio tantũ in Italico ſolo *g* vſucaperet, ne rerum dominia in incerto eſſent. Et cum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus dominis ſufficere ad inquirẽdas res ſuas *h* præfata tempora: nobis melior ſententia reſedit, ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur: & ideo *i* cõſtitutionẽ ſuper hoc promulgauimus, qua cautum eſt, vt res, quidem mobiles per trienniũ, immobiles vero per longi temporis poſſeſſionem (id eſt inter *K* præſentes decennio, inter abſentes viginti annis) *l* vſucapiantur. & his modis non ſolum in Italia, ſed etiã *m* in omni terra, quæ noſtro imperio gubernatur, dominia rerum *n* iuſta cauſa poſſeſſionis præcedẽte acquirantur.

1 *a* Iure ciuili. † *Agitur in hoc principio de tempore, quod ad vſucapionem & præſcriptionem inducendam a lege præfinitum eſt. Et olim quidem lex XII.tab.in re mobili, vbique tempus anni ſtatuit: immobili biennium, ſed in Italico duntaxat ſolo. Noluit enim in prouincijs itidem procedere vſucapiones rerum immobilium: ſicut & ius pa*
a *triæ poteſtatis proprium erat ciuium Romanorum.* a *Iuſtinianus vero ſublata locorum differentia conſtituit, vt res quidem mobiles triennio, immobiles autem per longi temporis poſſeſſionem, id eſt, ſi præſentes ſint domini, de*
2 *cennio, ſi abſentes, viginti annis vſucapiantur.* † *Interim obiter ex verbis textus colligenda ſunt requiſita, ad iuſtæ vſucapionis initium & progreſſum legitimum neceſſaria;*
b *videlicet* poſſeſſio, *ſine ea enim vſucapio non procedit;* b *deinde,* iuſtus titulus. *Iuſti autem tituli ſunt modi acquirendi rerum dominia, tam iure gentium, quam ciuili, ut eſt occupatio, inuentio, traditio, in cauſa emptionis, permutationis, dotis, ſolutionis, donationis, legati, & id genus alijs iuſtis cauſis. Tertio,* bona fides: *quod ſcilicet vſucapiens crediderit rem eius eſſe, a quo traditam accep[illegible]*
c
Quarto, ne res vſucapienda ſit vitioſa, vel [illegible] nũ commercia, *vt ſunt res furtiuæ, vi ablatæ, [illegible] publicæ,* item ne ſit a legibus alienari prohibita. [illegible]

a l.ſi ſuperatus. vbi.no.de pign. Bar.in l.a.de except. rei iud.& Dd.in c.ſiquis in ius de regu.iur in 6.

d Vt in prin.huius tit.ver.ideoque.
e In c.1 de defini.
f In l.1.de vſuc.
g Appel.in loco iam allegato multa exempla congeſſit.in 3.definien.genere.
h l.1 ff.de vſuc.
i Alc.in d.l.quinque pedum, num. 59.& 61.
K In d. l. 3. & l.traditionib. C. de pact. & in rub. extr. de præſcr.
l In d.l.3.
m Per l.1.§.qui in perpetuum.ſi ager vect.pet.
n In d.l.traditio.C.de pactis.
o Per reg.l.nam hoc iure.de vulga.
p l alienationis verbum.28.de verb.ſig.
q Bar.in l.filiusfa.§.diuus in ſi de leg.1.
r Bar.in l.ſi quis vi.§.differentia.de acq.poſſ.
s l.ſi ſuperatus. vbi.no.de pign. Bar.in l.a.de except. rei iud.& Dd.in c.ſiquis in ius de regu.iur in 6.
t Bar.in l ſi maritus.§.legis Iuliæ.ad l.Iuliam de adult.
u Per regulam l.cum lege. vbi Aret.de reſt.
x In l.ſi duo patro.§.iul.ff.de iureiur.
y Ita Alc.in d. l. traditionibus & rub. extra de præſcr. Fab. & Por.hic idem ſenſit Inno.c.cæterum, de iudicijs. & Coraſ. l.6. Miſcell.c.20.
z d.l.3.& d l.trad.
a l ſine poſſ.de vſucap.
b §.inter.venditorem, inf.hoc tit.
c In d.l.quinque pedum.& l.quæſt.de verb.ſig.

d *res pupilli, furioſi, res dotalis,* d *res eccleſiaſtica: Deniq;*
vt poſſeſſio ſit continuata per tempus a lege præfini-
e tum, e nec vnquam interrupta.† *Id quod ita fuiſſe præ*
3 *ſumitur, donec doceatur contrarium, ac de vſurpatione, id*
f *eſt, vſucapionis interruptione* f *conſtet.* † *Interrumpi-*
4 *tur autem vſucapio bifariam: primum naturaliter, cum*
quis vi de poſſeſſione deijcitur, vel cum alicui res mobilis
g *eripitur.* g *deinde ciuiliter per litis conteſtationem, exe-*
cutorem miſſum, pignorum ablationem, ſimplicem denun
h *ciationem, & pleriſque alijs modis, quos Doctores* h *ſuis*
locis referunt.

b Bona fide. *Id eſt, ſincera & illæſa conſcientia, quia igno*
rarit eam rem alienam eſſe, aut eum qui vendidit, ius pu-
tauit vendendi habere: Et in dubio præſumitur emptor eſ-
ſe bonæ fidei.

c Eum dominum eſſe. *Vel domini procuratorem, aut tu-*
i *torem, vt Modeſtinus* i *addit.*

d Iuſta cauſſa. *Operabili ad transferendum dominium.*

e Vbique. *Etiam extra Italiam.*

f Biennio. *Huius biennij Plinius & a li. 5. Epiſtolarum,*
& Cicero pro Cecinna meminit. Lex (*inquiens.*) iubet
vſum & autoritatem fundi eſſe biennium. *Itemq; in*
Topicis hoc ad ædes trahit, argumento a pari.

g Vſucaperet. *Vides hic verbum* vſucapere, *tam de re-*
5 *bus mobilibus, quam immobilibus dici.*† *Hoc quoque non*
eſt omittendum, quod iure veteri (cuius hic fit mentio) per
vſucapionem dominium quidem, ſiue proprietas rei non
acquirebatur, ſed poſſeſſio autoritate iuris defendebatur
propter occupatum vſum. Unde Cicero in loco præcitato
pro Cecinna, item in Topicis, & li. Offic. primo, quã nunc
vſucapionem, *eam ipſe* autoritatem *vocat. Iure autem*
quo nunc vtimur, dominium vſucapiendo acquiri, ſupra
diximus.

h Præfata tempora. *Anni ſcilicet, & biennij.*

K i Conſtitutionẽ. *Quæ lib. VII. Codicis* K *adhuc extat.*
6 *K* Inter præſentes. † *Præſentes autem dicuntur, cum*
vterque in eadem ciuitate ſeu prouincia domicilium ha-
bet: abſentes vero, qui in diuerſis ciuitatibus, vel prouin-
l *cijs agunt.* l

l Vſucapiantur. *Rurſus vides, hoc verbum & ad mobi-*
les & immobiles res referri.

m In omni terra. *Et ſic Iuſtinianus ſuſtulit differentiam*
locorum, a lege decemuirali introductam.

n Iuſta cauſa poſſeſſionis præced. *Sicut enim ſine poſ-*
ſeſſione, tanquam primo fundamento vſucapio contingere
m *non poteſt,* m *ita etiam neceſſe eſt, vt poſſeſſio deſcendat*
7 *ex aliqua iuſta cauſa.*† *Nam vt poſſeſſio vſucapionem &*
dominium producat, Iuſtam *eſſe oportet: id eſt, vt ex*
legitimo aliquo acquirendi dominij titulo proceſſerit, qui
eandem tueatur: qualis eſt titulus pro ſoluto, pro emptore
pro hærede pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote,
& ſi qui ſunt ſimiles. Cæterum nullo iuſto titulo præceden-
te, poſſidentes ratione iuris prohiberi quærere dominium,
n *a Diocletiano & Maximiano* n *reſcriptum eſt, & ideo*
quia ceſſet vſucapio, intentionem dominij nunquam ab-
8 *ſumi.*† *Sed nec titulus, quem* pro ſuo *dicunt, hoc eſt, quod*
pro ſuo quis poſſideat, cum dominium nobis acquiri puta-
mus, & ex ea cauſa poſſidemus, ex qua acquiri ſolet: hic
inquam titulus aptus non eſt, ad vſucapionem efficien-
o *dam,* o *cum ſit multiplicis naturæ, & nimis generalis.*
p *Hocque eſt quod Celſus* p *elegãter ſcribit,* errare eos, qui
exiſtimarent, cuius rei quiſque bona fide adeptus ſit
poſſeſſionẽ, pro ſuo vſucapere eum poſſe: & nihil re-
ferre, emerit, necne, an ei donatum ſit, nec ne: ſi modo
emptum vel donatũ ſibi exiſtimetur. Quia neq; pro
legato, neque pro donato, neque pro dote vſucapio
valet, ſi nulla donatio, nulla dos nullum legatum ſit.

ADDITIONES.

a §. ius autem ſup. de patri. præt.
b c. ſine poſſeſſione de reg. iu. lib. 6. & ibi glo.
c l. qui a quolibet. 27. de contr. emp. l. 2. l. ſi fraudale. C. de longi temp præſc. & l. 2. de vſuc.
d l. vbi. & l. præſcri. ff. hoc tit.
e De quib. hic. & l. 1. C. eo. & l. 2. C. de long. temp. præſcri.
f l. 2. ff. hoc tit.
g l. 5. naturaliter ff. dicto tit.
h In l. 7. cum notiſſi. §. ſed etſi. C. de præſcr. 30. vel 40. an.
i l. 110. bonæ fidei. ff. de ver. ſign.
K l. 1. C. de vſuc transf.
l l. cum in omni. C de præſcri. longi temp.
m d. l. ſine poſſeſſione.
n In l. nullo, C. de rei vendica.
o l. 1. & ibi Dd. ff pro ſuo.
p In l. Celſus. de vſucap. facit etiam l. 4. C. de præſcri. long. temp.

§. Sed aliquando.

1 *Liber homo non vſucapitur.*
2 *Aſcriptitij coloni glebam ſequuntur.*
3 *Res ſacra & religioſa non vſucapitur.*
4 *Seruus fugitiuus quare vſucapi nequeat.*

a Sed aliquãdo etiam ſi maxime quis bona fide rem
poſſederit, non tamen illi vſucapio vllo tempore pro
cedit: veluti ſi quis *b* liberum hominem, *c* vel rem
ſacram, vel religioſam, *d* vel ſeruum fugitiuum poſ-
ſideat.

a Sed aliquando. *Ad vſu aqui initium & progreſ-*
ſum legitimum inter cætera requiri ſupra diximus, quod
ipſa res ſit apta, & idonea ad vſucapiendum: itaque nunc
ſubijcitur, quæ res vſucapi non poſſint, ſic enim intellige-
a *mus a cõtrario, reliquas omnes uſucapiones acquiri poſſe.* a
1 *b* Liberum hominem. † *Liber ergo homo, tametſi bona*
fide retineatur, vſucapi tamen non poteſt, etiam centum
annorum ſpacio, quo minus proclamet in libertatem: vt
b *Accurſ.* b *annotauit, licet Conſtantinus* c *Imperator, de*
c *LX. tantum annis meminerit.* † *Secus tamen eſt in adſcri-*
2 *ptitijs colonis: qui licet liberalem conditionem habere exi*
ſtimentur; tamen glebæ, id eſt, prædio alicui perpetuo co
d *lendo in libro cenſuali* d *vel publico iudicio ſunt adſcri-*
pti, vt inde nunquam receſſuri. Sequuntur itaque ipſam
e *glebam, hoc eſt prædium, cui addicti* e *ſunt.*
3 *c* Vel rem ſacram. † *Res ſacra & religioſa ideo uſuca-*
pioni non ſubeſt, quoniam tales res ſunt exemptæ a com-
mercio hominum, ergo nec uſucapione poteſt acquiri ea-
rum dominium. Si tamen res ſacra profana rurſus effice-
f *retur, ſecus eſſet, ueluti ſi capiatur ab hoſtibus.* f
4 *d* Vel ſeruum fugitiuum. † *Seruus fugitiuus, etiam bo-*
g *na fide, iuſtoque titulo poſſeſſus, uſucapi non* g *poteſt, ea*
ratione: quia cum fugiendo furtum ſui ipſius faciat, &
quidem proprium ac regulare, ut aduerſus cõmunem opi-
h *nionem Curtius* h *alibi defendit, furtum dicitur uitium*
reale, quod hunc in modum uitio rem afficit, ut rem num-
quam deſerat, ſed continuo comitetur, ad quemcunque
i *perueniat.* i

ADDITIONES.

a Vt ſup. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris in prin. & ſup. de tu-tel. in princ.
b In l. 6. C. de præſ. longi tempo. quæ pro lib.

c In d.l.fin.
d l.cu.n ſcimus.C.de agrico.& cenſit.l.11.
e l.c.im ſatis.§ cum autem.C.de agrico.& cenſitis.lib.11.
f l.cum locat.ff.de reli.& ſum.fu.
g l.1.& ibi Dd.C.de ſer fug.
h In Rub.C.de ſcru.fug.
i l.ſequitur.§.quod etiam ff.hoc tit.

§.Furtiuæ.

1 *Res furtiuæ & vi poſſeſſa, non vſucapiuntur, fallit, vt num.5.*
2 *Vitium reale quoſque primi autoris ſucceſſores ſequitur.*
3 *Vitium aliud perſonale, aliud reale, aliud quaſi reale.*
4 *De lege Atinia.*

a Furtiuæ quoque res, & quæ vi poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempore bona fide poſſeſſæ fuerint, vſucapi poſſunt nam furtiuarum rerum b lex XII. tab. c & lex Attilia inhibent vſucapionem: vi poſſeſſarum, lex Iulia & Plautia. Quod autem dictũ eſt, furtiuarum, & vi poſſeſſarum rerum vſucapioné per leges prohibitã eſſe, nõ eo pertinet, vt ne ipſe fur, quive per vim poſſidet, vſucapere poſſit (nam his alia ratione vſucapio non competit, quia ſcilicet mala fide poſſident) ſed ne vllus alius, quãuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, d vſucapiẽdi ius habet. Vnde in rebus mobilibus non facile procedit, vt bonæ fidei poſſeſſoribus vſucapio competat. Nam qui ſciens alienam rem vendiderit, vel ex alia cauſa tradiderit, furtum eius committit.

1 a Furtiuæ. † *Res furtiua, & vi expulſiua poſſeſſa, nõ vſucapitur, etiamſi poſſidens bonam fidem iuſtumque titulum habeat. Committitur autem ius expulſiua, cum quis ex poſſeſſione rei immobilis deijcitur. Effugiunt autem eius modi res vſucapionem, propter vitium furti & violentiæ ipſis inhærens. Sunt enim hæc vitia realia, quæ rebus ſemper cohærẽ: nec eas vnquam relinquunt, ad quemcunque poſſeſſorẽ tranſeant.*
2 † *Et hoc eſt, quod per manus traditur,* vitij realis contagiũ quoslibet autoris primi
a ſucceſſores ſequi a ac comitari: *licet in perſonali vitio*
b *non æque,* b *ſed in his diſtingui ſoleat ſingularis ſucceſſor*
3 *ab vniuerſali.* † *Sunt enim alia vitia* realia, c *quæ cohæ*
c *rent rebus: vt ſi res furtiua, vel vi poſſeſſa, aut data præſidi contra legem Iuliam Repetundarũ. alia* perſonalia: *vt dolus autoris dans cauſam contractui, ſiue negotio. vel incidens ex propoſito: item mala fides, quia credidit vendentem non habere ius vendẽdi: item ſcientia rei alienæ, vt in commodatario, depoſitario, creditore. Sunt & alia vitia, quæ nec* perſonalia, *nec* realia, *ſed* quaſi realia *dicuntur, vt res pupillaris, & liber homo, & ſi quæ ſunt ſimiles.*

b Lex XII. tab. *Cuius hæc verba circumferuntur.* Furtiuæ res non vſucapiuntur.

4 c Et lex Attilia. † *Alij hanc legem Atiniam vocant,*
d *cuius & Aul.* d *Gellius meminit, & hæc ipſius verba refert:* Quod ſurreptum erit, eius æterna autoritas eſto.
e *Paulus quoque Iuriſconſultus eiuſdem* e *mentionem facit.*

5 d Vſucapiendi ius habet. † *Niſi longiſſimo tempore, 30. ſcilicet. vel 40. annorũ ſpacio quis eas poſſideat, quia tanto tempore vitium illud reale, quod impediebat vſu-*
f *capionem, elui & purgari, omnemque actionem* f *tolli conſtat.*

ADDITIONES.

a l.11.vitia.C.de acq.poſſeſſ.
b l.5.an vitium.ff.de diuerſ.& temp.præſc. §. nouiſſime.inſ. eo. gl. in d.l.vitia.

c Vide de hoc gl. in d.l.vitia.& in l. apud Celſum §. de autoris ff.de doli excep.
d lib.17.cap.7.
e In l.4.ſequitur §.quod autem.de vſuc.
f l.3.ſicut l.4.omnes.C.de præſc.30.vel 40 ann.

§. Sed tamen id.

1 *Error facti non impedit vſucapionem.*
2 *Quid in errore iuris?*
3 *Furtum quid ſit?*
4 *Vt furtum dicatur commiſſum, furandi animum adfuiſſe ſufficit, vel principaliter vel in conſequentiam.*

a Sed tamen id aliquando aliter ſe habet. nã ſi hęres rem defuncto commodatum, aut locatam, vel apud eum depoſitã b exiſtimãs hæreditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: quin is qui acceperit, vſucapere poſſit, dubiũ non eſt, quippe cum ea res in furti vitiũ non ceciderit; c quũ vtique hęres, qui bona fide tanquã ſuam alienauerit, furtum non committat. d Idẽ ſi is ad quẽ ancillæ vſusfructus pertinet, e partum ſuũ eſſe credentes vendiderit, aut donauerit, f furtũ nõ committit. g Furtũ enim ſine affectu furandi non committitur. h Alij quoq; modis accidere poteſt, vt quis ſine vitio furti, rem alienam ad aliquem trãſferat, & efficiat, vt a poſſeſſore vſucapiatur.

a Sed tamen. *Exceptio eſt ad præcedentem §. Interdum enim fit, vt quis etiam rem alienam alienando furtum nõ committat, procedatque vſucapio: ſicut in exemplis ab*
a *Imperatore hic poſitis.* a

b Exiſtimans hæreditariam eſſe. *Pertinuiſſe dominio tenus ad ipſum defunctum eius fuiſſe propriam.*

c Quum vtique hæres. *Qui probabilẽ habuit in facto*
1 *alieno ignorantiam.* † *Et hinc colligis.* errorem facti vſucapionem non impedire.

d Item ſi is. *Subiungitur hic exemplum, vbi error iuris committitur.*

e Partum ſuum eſſe credẽs. *Sicque in iure errans: quia*
b *clari* b *iuris eſt, partum non eſſe in fructu.*

f Furtum nõ committit. *Et ſic vſucapio procedit. Vnde*
2 † *diſcis,* nec iuris errorem ſufficere ad impediendam vſucapiendi conditionem. *quod verum eſt ex parte tradentis. ſi tradens rem, in iure erret nam ſi recipiens in iu-*
c *re erraret, ſecus foret,* c *nec ei talis error in vſucapione*
d *prodeſſet. quod Accurſ.* d *ſatis examinat.*

3 g Furtum enim. † Eſt enim furtũ fraudulẽta rei alie
e næ cõtrectatio, inuito, e domino. *ceſſante ergo affectu*
4 *furandi, furtum dici non poteſt.* † *Sufficit tamen, furandi animum adfuiſſe, ſiue principaliter, vel etiam in conſequentiam: ut in eo, qui ſaccum plenum pecunia ſurripuit.*
f *Furti namque actione etiam ſacci nomine* f *tenetur, quãuis non ſit ei animus ſacci ſurripiendi.*

g h Alijs quoque modis. *Vt ſi iuſto errore* g *credã me hæredem, cum reuera non ſim, & rem aliquam, tanquam hæreditariam, in alium transferam.*

ADDITIONES.

a Adde l.poteſt.36.cum l.ſeq ff.eod.
b §.in pecudum.ſup de re.diu.
c l.33.nunquam hoc tit.
d Hic in verb.commi.
e l.1.§.ſui & l.qui ſaccum.77.de furtis.§. placuit.inſ. de oblig. quæ ex quaſi delict.naſc.
f d.l.qui ſaccum.
g d.l.poteſt.ff.eo.

§.Quod

§. Quod autem.

1 *Thema huius §.*
2 *Mala fide poſſeſſionem rei alienæ intrãs, non præſcribit.*
3 *Secus in eo, qui vacãtem poſſeſſionem bona fide accipit.*
4 *In re immobili non committitur furtum.*
5 *Furtum vnde dicatur.*
6 *Vacua poſſeſſio varijs modis dicitur.*
7 *Differentia inter fundum & locum.*

a Quod autem ad eas res quæ ſolo continentur, expe
dit, ius ita procedit, vt ſi quis *b* loci vacãtis poſſeſſio
nem propter *c* abſentiã, *d* aut negligentiam domi-
ni, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nãciſca-
tur: quamuis ipſe mala fide poſſideat (quia intelligit
ſe alienum fundum occupaſſe) tamẽ ſi alij bona fide
accipiẽti tradiderit, poterit ei lõga poſſeſſione res ad-
quiri: quia neque furtiuum, neque vi poſſeſſum acce-
perit. Abolita eſt enim veterũ *e* quorundam ſenten
tia, exiſtimantium etiam *f* fundi, locive furtum fie
ri. Et eorum vtilitati, qui res ſoli poſſident, principa
libus conſtitut. proſpicitur, ne cui longa & indubita-
ta poſſeſſio debeat auferri.

a Quod autem. *Dictum eſt de rebus mobilibus, quando
vitium reale in his vſucapionem impediat, vel non: nunc
de immobilibus pariter annectitur. Et ex præcedentibus
conſtat, quod ſi te vi ex re immobili deijciam, non poſſim
a eam præſcribere: quoniam mala fide* a *poſſideo. Sed etſi
quis eã bona fide a me accipiat, non tamen vſucapiet, pro
b pter vitium rei cohærens.* b *Quod ſi res vſucapienda nul
lo vis illatæ vitio laboret, is qui eam bona fide accepit, præ
ſcribere non vetatur. Id qualiter contingat, præſens §. ediſ
1 ſerit.† Proponitur autem in eo huiuſmodi thema, ſine fa-
cti ſpecies. Habebat aliquis fundum, cum peregre profe-
2 ctus vacuum reliquit. † ergo conſpicatus vacantem hunc
c eſſe fundum, nec a quoquam poſsideri,* c *in poſſeſſionem
eius intraui: an eum poſſim vſucapere? Certe non quia, ma
d læ fidei, & alienæ rei conſcius ſum.* d *† Si tamen eum al
3 teri tradam ex iuſta cauſa bona fide accipienti, is eum fun
dum vſucapere longo tempore poterit. Quod tum verum
eſt, ſi eius poſſeſſio vero domino non fuerit ignorata. alias
e enim longiſſimo tempore,* e *id eſt, triginta annis opus eſ-
ſet ad vſucapiẽdum. Nec huic deciſioni quicquam obſtat,
ſi dicas, talem fundum videri furtiuum, & ſic propter vi-
f tium rei inhærens vſucapionem impediri:* f *quia tex. ibi
4 de re mobili loquitur, in qua propriè furtum fit. † Sed nos
g hic de re immobili agimus, cuius non poteſt fieri furtũ.* g
5 *Res enim immobilis non poteſt amoueri, vel auferri. † Sed
furtum dicitur* ἀπὸ τοῦ φέρειν· *id eſt, ab auferendo. Et hæc
eſt prima decidendi ratio in §. noſtro. Altera eſt, quia
euiuſmodi fundus non eſt vi poſſeſſus ac ereptus, cum non
habuerit veterem dominum, aut poſſeſſorem, ſed locus fue
h rit* h *vacans.*

b Loci vacantis. *Rectè inquit,* loci vacantis, *nã ad hoc,
vt præſcriptio procedat neceſſe eſt locum eſſe vacantem,
6 id eſt, a vero domino derelictum. † Dicitur autem* poſſeſ
i ſio vacans, *ſiue vacua (quod idem* i *eſt) varijs modis,
K aut quia dominus* K *peregrè profectus fundum vacuum
reliquerit, aut etiam præſens nullam curam eius habue-
rit, aut mortuus ſit ſine hærede, vel hærede quidem reli-
cto, nondum adita ſit hæreditas.*

c Abſentiam. *Scilicet magnam & cõtinuam, puta XX.
annorum, ſecus eſſet, quando verus dominus per aliquod
temporis ſpacium peregrè proficiſceretur, tum, quia poſſeſ-
ſionem rei immobilis non abiecit (poſſidet enim ciuiliter
animo, licet abſens ſit) fundus non eſſet vacans, & occu-
l pans diceretur clam* l *poſſidere, ac per conſequens præ-
ſcriptio impediretur.*

d Aut negligentiam. *Quia verus dominus præſens rem
ſuam curare negligat, & alium fundum ſuum ingredien-
tem non prohibeat.*

e Quorundam. *In quorum numero & Sabinus Iuriſcon
m ſultus fuiſſe fertur, vt Gellius autor* m *eſt.*

7 *f* Fundi, locive. † *Fundus dicitur aliquid integrum, lo-
cus vero eſt fundi portio, fundus finibus regitur, non locus,
item fundus ad prædia ruſtica, Locus etiam ab vrbana
pertinet.*

ADDITIONES.

a §. furtiuæ. ſup. eod. tit.
b d. §. furtiuæ.
c Propter l. 3. § fi. hoc tit. & l. 2. §. 1. de actio. empt.
d l. fi. C. vnde vi.
e Auth. malæ fidei. C. de præſcrip. longi temp. §. rurſus. in Nouel. vt ſponſ. larg.
f arg. d. § furtiuæ.
g l. vt hic. verſ. abolita eſt, & l. 38. quam rem 3. in fi. ff. hoc tit.
h Vide latius de hoc Bar. in d. l. ſequitur. §. item ſi occupauerit. hoc tit. & d. l. fi.
i glo. mag. in d. l. fi. in fi.
K d. l. fi. & l. 2. § vacua de actionibus. empt.
l l. 6. clam. §. 1. qui ad nũdinas. de acq. poſſ.
m lib. 11. c. 18.

§. Aliquando.

1 *Res furtiua & vi poſſeſſa, ſi in domini poteſtatem reuer-
ſa ſit, vſucapi poteſt.*
2 *Amplificatio huius §.*
3 *Excuſa l. ſequitur. §. quod autem de vſucapionibus.*
4 *Quando res dicatur rediiſſe in poteſtatem domini.*

a Aliquando etiam furtiua vel vi poſſeſſa res vſuca-
pi poteſt: veluti *b* ſi in domini *c* poteſtatem reuer
ſa fuerit, tunc enim vitio rei purgato, procedit eius
vſucapio.

a Aliquando. *Rurſus alia exceptio annectitur ad regu-
a lam ſupra traditam.* a *qua dictũ eſt,* res furtiuas & vi
1 poſſeſſas non vſucapi. † *Hoc enim verum eſt, niſi talis
res in poteſtatẽ ipſius veri domini redierit. tum enim quia
a furti violentiaq; vitio liberatur, & repurgatur, nihil
amplius impedit, quo minus inſtar cæterarum rerum vſu-
capi poſſit.*

2 *b* Si in domini. † *Etiamſi domino ſurrepta nõ fuerit, ſed
b alij, qui fortè rem illam a domino habebat, vt ex Pauli* b
3 *reſpõſo aperte colligitur. Sic enim ait Paulus.* † Quod au
tem dixit lex Atinia, vt furtiua res non vſucapiatur,
niſi in poteſtatem eius cui ſurrepta eſt, reuertatur: ſic
acceptum eſt, vt in domini poteſtatem debeat reuerti
non in eius vtique, cui ſurrepta eſt. Igitur creditori
ſurrepta, & ei cui cõmodata eſt, in poteſtatem domi-
ni redire debet. *Hoc tamen ſanè intelligendum eſt, ut
quod ad dominij acquiſitionem attinet, non procedat vſu-
capio, niſi in domini poteſtatem reuertatur, ſed quod ad
ius pignoris uel hypothecæ ſpectat, in creditoris neceſſe ſit
c rediiſſe* c *poteſtatem, atque ita Pauli uerba* d *accipi
d debent.*

4 *c* Poteſtatem. † Tum autem res in domini poteſtatẽ
e rediiſſe dicitur (*inquit* e *Paulus*) cum poſſeſſionẽ eius
nactus ſit, vt iuſtè auelli non poſſit, ſed tanquam rei
ſuæ. Nam ſi ignorãs rem mihi ſurreptam emam: nõ
videri in meam poteſtatem reuerſum. *Sicut nec tum
f reuerſa intelligitur,* f *ſi poſſeſſorem alium, quã furẽ aut*
violen-

violentum detentorem, aut etiam hunc ipſum (ex inter-
uallo tamen: in continenti enim hoc illi licuiſſet) vi expu-
lerit dominus: quoniam interdicto vnde vi, *poſſeſſionem*
g *eſt reſtituturus.* g † *Porro etiam tum res rediiſſe dici-*
5 *tur, quando dominus rem ſurreptam vendicans, litis æſti-*
mationem accipit, licet corporaliter eius nomine non ſit
nactus poſſeſſionem. Idem dicendum eſt, & ſi domini vo-
h *luntate alij tradita* h *ſit, vel ipſi etiam furi. Sed etſi pu-*
pilli res ſurrepta ſit ſufficit ſi tutor eius ſciat, rediiſſe rem
i *in domũ pupilli, quod ſi furioſo, ſufficit curatores* i *ſcire.*

ADDITIONES.

a In §.furtiuæ.ſup.hoc tit.
b In d l.ſequitur §.quod autem.ff.de vſucap.
c Ita concludit Bart in d.l.ſequitur.§.ſi rem Et hanc eſſe veritatem Iaſ.hic ad Port.dicit, qui variè diſtinguit.
d In d §.quod autem.
e d.l.ſequitur.§.tunc in poteſtatem.
f l.3.§.cum igitur,& l.qui poſſeſſionem.de vi & vi armata. glo. in l.ſi quis in tantum. C.vnde vi.
g d.l.ſequitur.§.ſi dominus & l. 22. non videtur. de acq. poſ. & d.l.ſi.tantum.
h d.§.tunc in poteſtatem.& l.quamuis.a.de fur.
i d.l.ſequitur.§.ſi pupilli.

§.Res fiſci.

1 *Fiſcus, confiſcare, confiſcata bona, confiſcationes.* 2.
3 *Princeps habet etiam patrimonium.*
4 *Ærarium a fiſco vt differat: & ea quãdoq; confundi.* 5.
6 *Fiſcales res non vſucapiuntur: & quæ ſit ratio.*
7 *Res fiſco acquirendæ, & necdum denunciatæ vſucapi poſſunt.*
8 *Publicæ functiones quæ fiſco penduntur, vſucapi poſſunt.*
9 *Si res denunciatæ ſint fiſco, necdum tamen occupatæ, quanto tempore vſucapiantur.*

a Res fiſci noſtri *b* vſucapi non poteſt: ſed Papinianus ſcripſit, *c* bonis vacãtib. fiſco nondum *d* nunciatis, bonæ fidei emptorem traditãm ſibi rem ex his bonis vſucapere poſſe: & ita diuus Pius, & diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

a Res fiſci noſtri. *Pergit Imperator exponere res, quæ*
1 *vſucapi non poſſunt. quales etiam ſunt res fiſci.* † *Eſt au-*
tem Fiſcus. *propriè pecunia principis. Nam conſtituto*
a *Principe* a *lege Regia ad ipſius decorem & maieſtatẽ*
ſeruandam. a S.P.Q.R. decreta fuit quædam publica pe-
cunia, quæ fiſcus *dicta eſt, a fiſcis, ideſt, a ſportulis, quibus*
b *ea pecunia recondebatur, vt Aſconius Pedianus* b *autor*
eſt. Eſt ergo fiſcus *propria ipſius Principis & non alte-*
c *rius pecunia. Hinc Vlpianus:* c Res enim fiſcales (*in-*
2 *quit*) quaſi propriæ & priuatæ Principis ſunt. *Ab hoc*
deinde nomine deſcendit verbũ cõfiſcare: *id eſt ad fiſcum*
Principis deferre. Et apud Tranquillum in Auguſto, cõfiſcata bona *dicuntur, quæ Fiſco adiudicata ſunt: indeq; &*
3 confiſcationes *recentioribus nuncupata.* † *Habet etiam*
Princeps patrimonium, *id eſt, facultates proprias, qua-*
d *rum Africanus* d *meminit: in quibus ante Iuſtinianum*
Iure communi cum cæteris vtebantur Principes. Primus
e *Iuſtinianus* e *lege a ſe lata Patrimoniales comparauit*
4 *rebus Fiſcalibus.* † *Porrò differt* Fiſcus *ab* ærario: *quoniã*
Fiſcus *eſt publica pecunia ad maieſtatem Principis con-*
ſeruandam ſtatuta; Aerarium *verò erat pecunia populi,*
ſic dicta, ab ære, quod condebatur in æde Saturni, ut Ma-
crobius meminit; cuius adminiſtrationem fuiſſe Quæſto-
f *rum, Pomponius* f *etiam teſtatur. Hanc differẽtiam Pli-*
nius etiam in Panegyrico Traiani ſenſit. Ad fortaſſe (*in-*
quiens) non eadem ſeueritate Fiſcum, qua ærariũ cohibes: imo tãto maiore, quãto plus tibi licere de tuo,
5 quam de publico credis. † *Quandoque tamen in iure*
g *Fiſcum pro ærario, contraque ærarium pro Fiſco accipi,* g *non eſt dubium.*
6 *b* Vſucapi non poſſit. † *Hoc pleriq; ex priuilegio Principi conceſſum volunt. Ego verò id crediderim ex iure cõ-*
muni peruenire. Nam cum res fiſcales alienari prohibean-
h *tur,* h *uſucapi quoq; non poterunt* i *longo tẽpore: in his*
i *tamen longiſſimi temporis præſcriptio, id eſt, triginta uel*
quadraginta annorum (exceptis paucis quibuſdam caſi-
K *bus)* K *recipitur.*
7 *c* Bonis vacãtibus. *Senſus horum uerborum eſt:* † *quam-*
l *uis res Fiſco adquiſitæ uſucapi non poſſint,* l *ſecus tamen*
eſt in rebus acquirendis & nec denunciatis, ſiue indicatis
ipſi Fiſco, tanquam domino. Verbi gratia; res quædam,
quia nullus adeſt hæres, Fiſcum habet ſucceſſorem, ſed id
Fiſco nondum ſignificatum aut denunciatum eſt; certè ta-
8 *lem rem poterit bonæ fidei emptor uſucapere.* † *Cæterum*
quod hic de rebus Fiſcalibus dicitur, hoc idem ad publi-
cas functiones, quæ Fiſco penduntur, referendũ eſt, Nam
nec illis obiici poſſe aliquam præſcriptionem, Imp. Ana-
m *ſtaſius* m *conſtituit. Sunt enim ſemper Principibus exol-*
uenda uectigalia, cum nos in eorum fide cautela ſimus,
ab iiſque fundos noſtros ueluti mancipio accipiamus.
9 *d* Nunciatis. *Indicatis.* † *Quod ſi quid eſt, quod Fiſco ce-*
dere debet, ſed nondum in Fiſci patrimonium ceſſit, nun-
n *ciatim tamen conſueto* n *more eſt, quadriennio uſucapi*
poteſt: præterquam ſi ea res ob uectigal non ſolutum ceci-
o *derit in commiſſum; quia tunc quinquennio opus* o *eſt.*

ADDITIONES.

a Mar.Salom.in l.1.verſ.amplius docemur.de iuſt.& in.
b in ſecunda Ver.
c l.1.§.hoc interdict ne quid in loco publ.
d In l apud Iulianum, in ſi.de leg.1.
e l.ſi.C.de quadrien.præſcr.
f In l 2.de orig.iuris.
g §.ſi.inf.hoc tit.
h c.intellecto.de iureiur.
i l.ſi fundum de fundo dotali.& l.alienationis. 28.de verb.ſign.
K Natalis in l.ſi.C.de ſacroſ.eccl.
l Vt hic,& d.l.quamuis.ff.eo & l.1.C.commun. de vſuc.
m In l.6.competit.C.de præſcrip.30.ann.
n l.10.infra.de diuerſ.& temp.præſcrip.
o l.2.C.de veſt.

§.Nouiſſimè.

1 *Vitium reale, & quaſi reale, impediunt uſucapionem.*
2 *Item ſi rei uſucapiendæ commercium eſt interdictum.*

Nouiſſimè ſciẽdum eſt, rẽ talem eſſe debere, vt in ſe *a* non habeat vitium, vt a bonæ fidei emptore vſucapi poſſit, vel qui ex alia iuſta cauſa poſſidet.

a Non habeat vitium. *Subaudi reale. Nam ut res ali-*
qua uſucapi poſſit, inter cætera neceſſe eſt, quod non labo-
1 *ret uitio reali, uel etiam quaſi reali.* † *Huiuſmodi enim ui-*
tia cum reb. ipſis ita cohæreant, ut ab eis ſeparari non poſ-
ſint; cõſequitur, quouſq; uitium purgatum non fuerit, ea-
rum rerum uſucapionem nullam eſſe. Quæ autem uitia
a *ſint realia, aut quaſi realia, ſupra diximus,* a *ut hic repe-*
2 *titione non ſit opus.* † *Item requiritur, ut rei uſucapien-*
dæ commercium non ſit interdictum, quare res ſanctæ, res
ſacræ, uel publicæ populi Romani, aut etiam ciuitatum,
cum

Digitized by Google

cum in vſu publico ſint, hominum commercijs non fingun
b *tur, ideoq; nec vſucapi* b *poſſunt, quod Doctores latius*
ſuis proſequũtur locis. Cæterum quæ res in vniuerſum vſu
capi, vel præſcribi non poſſint, integri tractatus extant in
iure ciuili: vt in Cod. In quib. cauſ. ceſſet longi tempo-
ris præſcripto: *item,* Quibus nõ obijcitur, &c. *& in tit.*
Ne rei dominicæ, &c. *ad quos iuris* Tyrones remitto.

ADDITIONES.

a In § furtiuæ. ſup. hoc tit.
b l. 24. vbi lex. §. interdum. de vſucap. l. 48 bonæ fide. de acq. rer. do. l. 16. ſi fund de fundo dota. l. 9. vſucapionem. ff. hoc tit. l. 2. ff. de via publ. l. 6. ſed Celſ. de contrah. emp.

---

§. Error.

1 *Iuſtus error quis ſit.*
2 *Error iuris impedit vſucapionem.* 3.
4 *Error facti alieni non obſtat vſucapienti.*
5 *Error facti proprij, an, & quando impediat vſucapionem.*

Error autem falſæ cauſæ vſucapionem *a* non parit: veluti ſi quis cum non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat, vel cum ei donatum nõ fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

a Non parit. *Loquitur hoc loci Imperator de errore iuſto: cum ad vſucapionem ſufficiat, poſſeſſionis cauſam iu-*
1 *ſto aliquo errore niti.†* Iuſtus autem error *is dicitur, qui*
nec facti proprij, nec iuris eſt. Quod vt rectè accipiamus,
2 *ſic diſtinguere oportet. † Et primum quidem ſi vſucapiẽs*
a *in iure erret, nõ procedit vſucapio: vt ſi emam a pupillo* a
in initio, abſq; autore tutore, iſq; mihi tradiderit rem,
etiamſi poſtea ex interuallo tutoris accedat autoritas, non
3 *tamen poſſum vſucapere, quia iuris error eſt: † ita* b *quo-*
b *que ſi quis id, quod poſſidebat, non putet ſibi per leges lice-*
re vſucapere, puta mancipium Iudaicum, hic error iuris
4 *nocet ei in vſucapiendo. † Deinde error facti alieni, ſi aliud*
nihil intercedat, non obſtat vſucapienti, quia in alieni fa-
c *cti ignorantia tolerabilis,* c *aut etiam iuſtiſſimus error* d
d *eſt † Tertio, ſi vſucapere volens erret in facto proprio,*
5 *dum refert, an alterius ſuaſu in eum errorem probabiliter*
ſit ductus, vt ſe, quod non fecit, feciſſe opinetur (id quod
e *æquus iudex arbitrari* e *poteſt) & talis error quoque*
f *iuſtus* f *eſt, nec vſucapionem impedit:* g *an vero in fa-*
g *cto proprio erret citra alterius probabilem ſuaſionem, talis*
h *error vſucapionem non parit,* h *atq; ita Imperator hoc*
i *loci exempla ex Celſo* i *refert, vt ſi exiſtimes te emiſſe,*
cum non emeris, pro emptore vſucapere non poteris, aut
ſi, cum tibi donatum non fuerat, quaſi ex donatione poſſi-
deas, nam non ſufficit putare, ſed & donatum eſſe oportet.

ADDITIONES.

a d. l. nunquam. in prin. ff. hoc tit.
b l. 6. ſi fur. §. 1. ff. d. tit.
c l. quod vulgo. 2. reſpon. pro empt. & l. vlt. pro ſuo.
d Bar. in l. Celſus. ff de vſucap.
e Porc. hic.
f Bar. in d. l. 27. Celſus.
g l. pen. pro ſol l. 3. pro ſuo.
h l. quanquam. ad S.C. Velle. l. 15. quiſquis. C. de reſcind. vend.
i in d. l. Celſus.

---

§. Diutina.

1 *Thema ad hunc §.*
2 *In vſucapione ſemper ſpectatur initium.*
3 *Differentia inter hæredem & bonorum poſſeſſorem.*
4 *Hæres perſona defuncti refert.*
5 *Poſſeſſio defuncti quatenus hæredi proſit.* 6.
7 *Vſucapionem bona fide captam non vitiat ſuperueniens mala fides.*
8 *Fructuum tamen acquiſitioni mala fides obeſt.*
9 *Mala fides defuncti nocet hæredi, etiam bona fide poſſidenti.*
10 *Iure Canonico, in vſucapione omni tempore bona fides requiritur.*

a Diutina poſſeſſio, quæ ꝑdeſſe cœperat *b* defuncto, & *c* hæredi, & bonorum poſſeſſori *d* cõtinuatur, *e* licet ipſe ſciat prædium eſſe. *f* Quod ſi ille *g* initium iuſtum non habuit, hæredi & bonorum poſſeſſori, *h* licet ignorãti, poſſeſſio non prodeſt. Quod *i* noſtra conſtitutio ſimiliter & in vſucapionibus *K* obſeruari conſtituit, vt tempora *l* continentur.

1 *a* Diutina. *Thema huius § eiuſmodi eſt, † Fundum quis*
alienum bona fide, & ex iuſta cauſa poſſedit, ſicq; fuit in
conditione vſucapiendi, verum priuſquam tempus vſuca-
pionis compleuiſſet, hærede relicto deceſſit, iam in dubiũ
venit, vtrum per mortem ipſius, qui vſucapere cœperat, in
terrupta ſit vſucapio? Et Imperator non eſſe interru-
ptam ſcribit, ſed diutinam hanc poſſeſſionem in hæredem
continuari, etiamſi hæres ſcientiam rei alienæ habeat, ſic-
que in mala fide ſit conſtitutus.
b Defuncto. *Qui ſcilicet rei emptæ poſſeſſionem bona fi*
de iam aſſecutus erat. Nam ſi poſt ipſius mortem primum
hæredi malæ fidei tradita eſſet, noceret hæredi ſua mala
a *fides propter vitioſum poſſeſſionis exordium.* a *† Nam*
2 *in vſucapionibus ſemper ſpectandum eſſe exordium rei,* b
b *notiſſimi iuris eſt.*
3 *c* Hæredi. *† Quamuis hæredis nomẽ latiori ſignificatio*
c *ne, omnes ſucceſſores comprehendat,* c *tamẽ ſtrictius pro*
ſucceſſore iuris ciuilis tantum accipitur. Nam ſi ſpecificè
hæredis voces vtamur, eo differt a bonorũ poſſeſſore, quod
hæres is ſit qui autore iure Ciuili hæreditatem aſſequitur,
bonorum autem poſſeſſor, cui ad exemplum hæreais bona
defuncti iure Prætorio decernuntur. Vnde bonorum poſ
d ſeſſores, *Vlpian.* d *inquit,* in omnibus vice hæredum
habentur.
d Continuatur. *Ita, vt ad complendam vſucapionem*
hæredi accedat, proſitq; illud tempus, quo defunctus rem
4 *bona fide poſſedit. † Et hoc ideo, quoniam hæres repræſen-*
tat perſonam defuncti, & cum defuncto vna eademq; per
e *ſona* e *habetur. Interim tamen neceſſe eſt, ipſum quoque*
5 *poſſeſſionem rei apprehẽdere. † Sed vacuũ tempus, quod*
vel ante aditam hæreditatem, vel poſt aditam interceſſit,
f *ad vſucapionem hæredi procedere, Paulus ſcribit.* f *Am-*
g *plius inquit Neratius,* g cœptam quoque vſucapionẽ
a defuncto poſſe & ante aditam hæreditatẽ impleri.
Neque enim nouum eſt, hæreditates in quibuſdam perſo-
h *nis vice fungi.* h *† Vides ergo, poſſeſſionem defuncti hære*
6 *di quoque prodeſſe, quod tamen ita verum eſt, ſi res, quę*
vſucapitur, medio tempore a nullo poſſeſſa fuerit. Et hoc
i *eſt, quod Iabolenus* i *ait,* poſſeſſionẽ teſtatoris ita hæ
redi procedere, ſi medio tempore a nullo poſſeſſa eſt.
e Licet ipſe ſciat. *Et ſic hæres ſit in mala fide. Sed quæro*
hoc an non bona fides requiritur ad vſucapiendum? Re-
ſpondeo ad iuſtę quidem vſucapionis exordium omnino
7 *neceſſarium eſſe bonam fidem, † interim tamen traditum*
quoque eſt, quod vſucapionem ſemel bona fide captam,
8 *mala fides ſuperueniens non interrumpat, aut vitiet, † li-*
cet ſi de fructuum perceptione agatur, per ſingula pene
momenta

K momenta illam adeſſe K oporteat. Quod ideo eſt, quia cir
l ca vſucapionem ſolum exordium iure ciuili ſpectari ſolet, l
an ab initio bona fides adfuerit, necne. Sicut ergo mala fi-
des ſuperueniens defuncto non nocuiſſet: ita nec ſucceſſori
obeſſe debet, cum is defuncti perſonam referat.

f Quod ſi ille. *Defunctus ſcilicet.*

g Initium iuſtum non hab. *Caruit ab initio ſua poſſeſ-
ſione bona fide, quia ſcientiam rei alienæ habuit.*

h Licet ignoranti. *Ideſt, neſcienti, quod defunctus ha-
buerit ſcientiam rei alienæ, atque ita mala fide poſſidere
inceperit, ſicque hæredi, licet ignoranti, & bona fide poſſi-
9 denti poſſeſſio non prodeſt. † Vnde diſcis, malam fidem
defuncti nocere hæredi etiam bona fide poſſidenti: nec hæ-
redis bonam fidem excuſare defuncti vitium, nam hic iur
ſus perſonam defuncti refert. Et hæc quidem iure ciuili
10 obtinent. † Iure autem Pontificio omnino neceſſe eſt, quod
vſucapiens in nulla parte temporis habuerit conſcientiam
m rei m alienæ, idque inter Christianos etiam in foro ciuili,
ob periculum animæ, quod hic obſeruatur, ſeruandum eſ-
n ſe, interpretes n communiori ſententia prodidere, quam
o in ſupremo quoque Imperij Tribunali obſeruari o con-
ſtat.*

p *i* Noſtra Conſtitutio. *Quæ lib. 7. Cod. etiam hodie* p
extat.

K Obſeruari. *Ad complendam vſucapionem.*

l Continuentur. *Inter defunctum, & hæredem.*

ADDITIONES.

a l. 43. hæres eius de vſucap.
b l. cum hæres. de diuer. & temp. præſcript.
c l. 170. hæredis. & l. 65. ff. de verb. ſignif.
d l. 2. de bon. poſſ.
e §. 1. in Nou. de iure. a mo. præſt. & l. 24. nihil aliud. de verbor. ſignif.
f In d. l. nunquam. §. pen. hoc tit. Idem habetur, in l. 6. qui cum §. vlt pro empt.
g l. 40. cæptam. hoc tit.
h l ſi is. qui. § Marcellus. hoc tit.
i In l. 20. poſſeſſio de vſuc.
K l. 40. quæſitum de acq. rer. dom.
l d. l. cum hæres. in ſi & l. 1. C. de vſuc. transf.
m c. ſi de præſcr.
n Iaſ. in l. 3. §. genera. de acq. poſſ. num. 18. Fer. in ſua practica. in for. vnde rei con. verbo præſcriptionis. num. 40.
o Vide in meis obſer. Camer. cent. 4. obſer. 6.
p In l. 1. C. de vſuc. transfor.

§. Inter venditorem.

1 *Inter emptorem & venditorem continuantur tempora ad vſucapionem complendam.*
2 *Continuatio temporum quomodo fiat.*

a Inter venditorē quoque & emptorem *b* coniungi tempora, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

a *a* Inter venditorem. *Supra* a *de vniuerſali titulo, pro*
hærede, *dixit Imp. quomodo tempora inter defunctum et*
hæredem ad complendam vſucapionem continuentur, nūc
1 *de ſingulari ſubijcit, qualis eſt titulus emptionis. † Nota*
ergo, inter emptorem & venditorem ad complendam vſu-
capionem tempora pariter continuari, modo vterque ſit
b *bonæ fidei* b *& emptor & venditor. † Continuatio autem*
2 *temporum tum fieri dicitur, quando venditor nedum cō-*
pleuit vſucapionis tempus, vtputa, ſi quinque tantum an-
nis poſſederit fundum, deinde vſucapionem emptor im-
pleat, eundem fundum altero quinquennio inter præſen-
tes poſſidendo. Dixi autem ſupra in vtroque bonam fidem
requiri, quoniam in hoc differt ſingularis titulus ab vni-
uerſali, quia in ſingulari titulo non ſufficit venditoris bo-
næ fides, ſed neceſſe eſt & emptorem bonam fidem habe-
re. In titulo verò vniuerſali ſatis eſt, ſi defunctus bonam
c *fidem habuit, vtcunque hæres mala fide* c *poſſideat, ſicut*
præcedenti §. annotauimus.

b Coniungi tempora. *Seu de commodo alterutrius, ſeu*
d *de incommodo* d *agatur. Nam ſicut emptor vtitur acceſ-*
ſione venditoris, ita & venditor emptoris, ſi fortè res ite-
rum ad venditorem reuertatur.

ADDITIONES.

a præcedent. §.
b l. 2. §. ſi eam rem, ff. pro empt.
c Dixi in §. diutina, ſup. eod.
d l. 10. ſi quis alia, §. 1. Quemadm. ſerm. amittat. l. 13. Pomp. §. 2. præterea. de acq poſſ. l. 19. ſi hominem. de vſuc. & d. l. 2. §. ſi ſeruus. pro empt.

§. Edicto D. Marci.

1 *Olim rem a fiſco accipiens, eam quinquennio vſucapiebat.*
2 *De patrimonio Principis.*
3 *Auguſta eſt vxor Principis.*
4 *Auguſta eiſdem priuilegijs gaudet, quibus Princeps.*
5 *Omnes alienationes de aula procedentes Zenoniana lege continentur.*
6 *Duplex fiſci priuilegium. 7.*

a Edicto *b* diui Marci cauetur, eū, qui *c* a fiſco rem *d* alienam emit, ſi poſt venditionem *e* quinquēnium præterierit, poſſe dominū rei *f* exceptione repellere. *g* Conſtitutio autem diuæ memoriæ Zenonis bene proſpexit ijs, qui à fiſco per venditionē aut donationem vel aliū titulum accipiunt aliquid: vt ipſi quidem *h* ſecuri ſtatim fiant, & victores exiſtant, ſiue experiantur, ſiue conueniantur. Aduerſus autem *i* ſacratiſſimum ærarium vſque ad quadrienniū liceat ijs intendere, qui pro dominio *k* vel hypotheca earū rerum, quæ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdam cōpetere actiones. Noſtra autem diuina *l* conſtitutio, quam nuper promulgauimus, etiā de ijs, quæ *m* a noſtra *n* vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ conſtitutionis continentur.

a Edicto. *Hoc in §. refertur quanto tempore rem a fiſco acceptam vſucapere liceat.*

b Diui Marci. *Hoc D. Marci edictum non extat, eius ta-*
a *men Diocletianus* a *& Maximianus Imper. mentionem faciunt.*

c A fiſco. *Quam fiſcus ſuam eſſe credebat, cum eſſet alie-*
b *na, alias niſi cauſa ſubſit, fieret res* b *vitioſa.*

d Rem alienam. *Quamcunq; & cuiuſcunque tandem generis ſit.*

1 *e* Quinquennium præterierit. † *Et ſic accipiens rem*
aliquam iuſta ex cauſa a fiſco, eam quinquennio vſucapere
poterat. Oportebat tamen rem talem eſſe, quæ nec com-
c *mercium effugeret,* c *nec dominium eius eſſet, qui reſtitu-*
tionem mereretur. Quare contra Reip. cauſa abſentem,
aut alios maiores, qui ad titulum in integrum reſtitutio-
nis pertinent, huius quinquennij præſcriptionem, poſt fa-
d *ctam a fiſco venditionem non currere, Gordianus* d *Impe-*
rator reſcripſit. Quod & in Zenonis conſtitutione hodie lo-
cum habere, conueniens eſt.

f Exceptione. *Scilicet præſcriptionis, ſiue dominij.*

g Conſtitutio autem. *Hanc Zenonis conſtitutionem Iu-*
e *ſtinianus lib. 7.* e *Codicis inſeruit.*

h Securi ſtatim fiant. *Statim conſequuntur eius rei dominium.*

K Sacra-

Digitized by Google

i Sacratiſſimum ærarium. *Id eſt, fiſcum Principis; Nam has voculas, ærarium, & fiſcum interdum confundi, ſupra diximus.*

K Vel hypotheca. *Pro iure pignoris: vt ſi quis diceret, talem rem a fiſco alienatam, ſibi pignori obligatam fuiſſe.*

f l Conſtitutio. *Extat & hæc lib. 7. f Codicis, quam legere cuius obuium eſt.*

2 m A noſtra. *Id eſt, ex reb. noſtris patrimonialibus.* † *Habes enim Princeps vltra fiſcum, etiam patrimonium, hoc*
g *eſt, facultates proprias, ſicut ſupra* g *dixi, quas Iuſtinianus rebus æquauit fiſcalibus, vt eadem haberent priuilegia, quæ fiſcus habet.*

3 n Vel venerabili Auguſtæ. † *Auguſtam, pro vxore ſupremi Principis Iuriſconſulti accipiunt, atq; ita hic interpretari debet. Auguſta autem licet legibus ſoluta non*
h *ſit, vt Vlpian.* h *ait, quia tamen vxores iiſdem radiis, qui-*
i *bus mariti* i *refulgent, voluit Iuſtinianus & hanc Zenonianæ legis beneficientiam ad Auguſtæ ſubſtantiam pro-*
4 *rogare.* † *Nam & alias eadem ferè priuilegia Auguſtæ*
K *tributa ſunt, quæ Princeps habet.* k *Vnde quemadmodũ*
l *Princeps ab omnium vectigalium præſtatione immunis* l
eſt, ita & Auguſta, et donatio ab ea procedens, vel in eam
m *collata, non eget inſinuatione* m *& facta inter Auguſtum*
n *& Auguſtam donatio, conſtante matrimonio rata* n *eſt, quibuſq; donantur cubicularii Principis priuilegiis, donati quoque intelligi debent, qui apud Auguſtam eodem*
o *munere funguntur.* o † *Itaq; omnes hodie alienationes*
5 *de aula procedentes, ad exemplum fiſcalium, Zenonis con*
p *ſtitutione* p *continentur.* † *Collige ergo ex præſenti textu*
6 *duplex fiſci priuilegium, primũ eſt, quod fiſcus vltra quatuor annos continuos ad pretium rei, vero domino, aut ius in re habenti non obligetur. Hoc tamen non habet locum in minore 25. annis, & aliis, qui beneficium reſtitutionis in integrum habent. nam hi etiam elapſo quadriennio, ad-*
q *uerſus fiſcum experiri poſſunt ad æſtimationem.* q † *Al-*
7 *terum priuilegium eſt, quod tametſi priuatus non poſſit vendere rem alienam in præiudicium domini, qui ab em-*
r *ptore euinci* r *queat, emens tamen a fiſco, confeſtim efficitur dominus rei, nec ad rem conueniri poteſt.*

ADDITIONES.

a In l. vlt. C. ſi aduerſ. fiſ.
b §. furtiuæ. ſup. eod in fin.
c l. 66. non ideo minus. ff. de rei vend.
d In l. neq; rei. C. de reſt. mil.
e l 2. C de quad. præſcript.
f l. vlt C. de quadrien. præſcr.
g In §. res fiſci ſup. eod.
h In l. princeps. 31. de leg.
i l. 8. fœmina. de ſenat. l mulieres. C de dignita. lib. 12.
K 6. l. princeps, & l fiſcus § fi. de iure fiſci.
l l. 9. locatio. §. fin de public.
m l. 34 ſancimus cum. Aut. ſeq. C. de donat.
n l. 25 donationes quas diuus C. de don. inter virum & vx.
o l. cubicularius C. de præpoſ ſacri cubic. lib. 12.
p l. 3. bene a Zenone. C. de reſtitut. milit.
q l. 5. neq; Reipubl. C. de reſtit. milit.
r l. 28. rem alienam de contrah. empt.

DE DONATIONIBVS. Tit. VII.

1 *Ordo huius tituli defenſus, idemque impugnatus. 3.*
2 *Donatio qualiter contrahatur.*
4 *Verbi donationis, acceptio generica, & ſpecifica. 6.*
5 *Donatio vnde dicta.*

1 In *hoc titulo † alius modus præſcribitur, per quem rerum dominia iure ciuili nobis acquiruntur, donatio ſcilicet; quanquam enim, ſi materiam reſpiciamus, donatio ſit iuris gentium, vt & alii contractus, qui mutuo conſenſu perficiuntur, tamen, quia ius ciuile formam addidit, dici-*
2 *tur hic modus etiam iuris ciuilis eſſe.* † *Et olim quidem do*
a *natio non, niſi ſtipulatione* a *(quam iuris ciuilis eſſe con-*
b *ſtat* b *) contrahebatur, ſed hodie ſufficit etiam nudum pa-*
c *ctum,* c *vt infra ſuo loco audiemus. Atque ita vtcunque*
3 *huius tituli ordo defendi poteſt.* † *Appellus* d *tamen cen-*
d *ſet, accommodatius fuiſſe hunc titulum ſubiungi contractibus, quib. vtraque obligatio ſolo conſenſu plerunque introducitur: ſaltem quantum attinet ad eam donationem, quæ fit ſine mortis conditione. Nam donationem cauſa*
4 *mortis, rectius legatis adiunxeris.* † *Donationis autẽ verbo & genericè & ſpecificè vtimur in legibus. Quandoque enim fuſionis eſt ſignificationis, & ſub ſe quamlibet donationem complectitur, ſiue mortis cauſa, ſiue non mortis cau*
e *ſa fuerit.* e *Atque ita hic in rubrica accipitur:* † *dictaq;*
5 *eſt donatio* κατ' ἀντίληξιν *a dono, quaſi doni datio, tracta-*
f *que a Græco vox eſt: nam hi dicunt* δῶρον καὶ f δωρεῖσθαι.
6 † *Aliquando ſtrictiore modo accipitur, & eam ſolum donationem continet, quæ pura abſolutaque eſt, & protinus*
g *ſine ſpe recuperandi dominiũ transfert:* g *qua de re infra quoque agemus. Et de hac in dubio ſiue in diſpoſitione hominis ſiue legis, accipiendum plerique autumant, quod ta-*
h *men Alciatus* h *non probat.*

ADDITIONES.

a l 21 alienationis. de verb. ſig.
b inf. de ver. obl.
c l ſi quis argentum, §. vlt. C. de donatio.
d In ſuo dialog. iuſt. iur. ciuil.
e l. 67 alienatum §. don. de ver. ſign.
f l. 35. ſenatus. §. 1. de mort. cauſ. donat.
g l. 1. de don.
h In d. §. donat.

In Princ. tit.

1 *Donatio mortis cauſa quæ ſit.*
2 *Niſi expreſſim in donatione fiat mortis mentio, donatio inter viuos præſumitur.*
3 *Tres ſpecies donationis cauſa mortis.*
4 *Donatio mortis cauſa tribus modis reuocatur.*
5 *Et quibus remediis id fiat.*
6 *Donationes mortis cauſa, & legata, ſunt eiuſdem effectus.*
7 *Donatio mortis cauſa ex Homero inducta.*

a Eſt & aliud genus acquiſitionis donatio. Donationum autem *b* duo ſunt genera: mortis cauſa, & non mortis cauſa *c* mortis cauſa donatio eſt, quę propter mortis fit ſuſpicioné: cum quis ita donat, *d* vt ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui accepit, ſin aũt *e* ſuperuixiſſet, is qui donauit, reciperet, vel ſi eũ donationis pęnituiſſet, *f* aut prior deceſſerit, is cui donatũ ſit. Hę mortis cauſa donationes ad exemplum legatorũ redactæ ſunt per omnia. Nam cum prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis aut legati inſtar eam obtinere oporteret: *g* & vtriuſque cauſæ quędam habebat *h* inſignia, & alij ad aliud genus eã detrahebant; a nobis *i* conſtitutũ eſt, *k* vt per omnia *l* ferè legatis cõnumeretur, & ſic procedat, quẽadmodũ noſtra conſtitutio eam formauit. Et in ſumma mortis cauſa donatio eſt, *m* cũ magis ſe quis vult habere, quàm eum cui donat: magiſque eũ cui donat

quam

quam hæredem ſuum. n Sic & apud Homerum
Telemachus donat Piræo.

a Eſt & aliud genus acquiſi. *De iure ciuili, ſaltem reſpe*
ctu formæ, vt ſupra ad rubricam dixi. a Acquiſitionis, id-
eſt, acquirendi dominij per traditionem. Donatio enim
non eſt modus acquirendi rerum dominia, ſed potius cau-
ſa acquirendi domina, ſcilicet traditionis, ſicut & emptio
& venditio.

b Duo ſunt genera. *Et hæc eſt ſumma & præcipua diui*
ſio, nam hæc duo genera rurſum in varias donationum for
mas deducuntur, vt ex hoc titulo ſatis apparebit.

1 c Mortis cauſa donatio eſt. † *Mortis cauſa donatio eſt*
a *liberalitas, quæ ita fit, vt non niſi morte confirmetur.* a
Et propterea dicitur mortis cauſa donatio, *quod propter*
mortis fit ſuſpicionem; nempe cum quis donat facta men-
2 *tione mortis. † nam in hac donationis ſpecie exprimi de-*
bet nominatim cauſa mortis, alioqui præſumitur eſſe do-
natio inter viuos facta, etiamſi donãs in extremis vitæ ſit
b *conſtitutus.* b *Ideo nec reualeſcente ægroto reuocari poſ-*
ſet, niſi ex alijs coniecturis mortis cauſa donatum eſſe, eui-
3 *denter appareat, vt Faber & Iaſ. annotant. † Tres au-*
c *tem ſpecies* mortis cauſa donationis *Iulianus* c *refert.*
Prima, cum nullo præſentis periculi metu conterritus,
ſed ſola cogitatione mortalitatis quis donat, quam nec re-
uocari poſſe, a pleriſque traditum eſt. Altera, cum quis
imminente periculo commotus ita donat, vt ſtatim fiat
accipientis, quæ reuocatur ab eo, qui donauit, conualeſcen-
d *te.* d *Tertia, ſi quis periculo mortis non ſic det, vt ſtatim*
fiat accipientis, ſed tum demum, cum mors fuerit inſecuta,
qua ſpecie donatio quidem ſtatim valet, ſed dominij tranſ-
e *latio ſuſpenditur.* e

Vt ſi quid humanitus. *Ideſt, ſi moreretur. Per elegã*
tem enim hanc loquendi formulam mortem ſignificari no
f *tum eſt, qua etiam alibi Scæuola* f *vtitur. Quandoque hæc*
vocula (humanitus) *omittitur, & tamen eadem manet*
ſignificatio.

4 e Superuixiſſet. † *Ex hoc contextu diſce, tribus modis*
donationem mortis cauſa reuocari poſſe. Primus eſt, ſi
donator conualeſcat, quod ita accipias oportet, ſi donator
propter infirmitatem, qua laborabat, vel propter pericu-
g *lum, quod timebat, quia fortè per inſidioſa loca iturus,* g
donarit ſuperato eum mortis periculo donatio euaneſcet
h *& inutilis fiet. Secus verò eſſet, ſi ſola mortalitatis cogi-*
tatione donatum ſit ea enim ſpecie tametſi donans poſtea
in aduerſam incidat valetudinem, & ex ea conualeſcat, do
i *natio tamen non reuocabitur, vt Caſtrenſis* i *voluit. Secun*
dus modus eſt, ſi is, cui donatum eſt, prior, ideſt, ante dona-
torem, deceſſerit, quia donatio non tranſmittitur ad hære-
K *des donatarij, etiamſi inter partes ita conuentum eſſet.* K
Tertius eſt, ſi donatorem pœniteat donationis, quia ſola pę
l *nitentia reuocatur donatio.* l *Idem eſſe plerique volunt, ſi*
donator rem alienat voluntariè, & iam eum pœnituit do-
m *nationis ad inſtar legati.* m † *Sed quibus remedijs lice-*
5 *bit prædictis caſibus donationem mortis cauſa reuocare?*
Et competit eo nomine, ei qui donauit, vel rei vendicatio,
ſiquidem non voluit rei dominium ſtatim transferri in ac-
cipientem: vel ſi voluit, dabitur ei vendicatio vtilis, aut
n *condictio ob* n *cauſam, vel ſine cauſa.*

f Aut prior. *Quia non valet, niſi morte donatoris, inſtar*
teſtamentorum, confirmetur.

g Et vtriuſque cauſæ. *Et donationis & legati,*

h Inſignia. *Ideſt, indicia, ita quod in pleriſque cum vera*
abſolutaque donatione, in alijs magis legatorum natura
conueniret.

o i Conſtitutum. *Eius conſtitutio lib. 8.* o *Cod. habetur.*
6 k Vt per omnia. † *Et ſic ex Iuſtiniani conſtitutione, quod*
cunque iuris eſt in legatis, id etiam in mortis cauſa dona-
tionibus erit accipiendum, ac ijdem vtrobique erunt effe-
p *ctus. Nam de his falcidia, vt de legatis, detrahetur:* p *hæ*
q *vt legata, propter ſubſecutas capitales inimicitias, fient* q
irritæ: nec verbo tantum, ſed & facto ipſo, ad exemplum
r *legatorum, reuocatæ cenſebuntur,* r *puta ſi donator rem*
donatam alij poſtea donauerit, vel alias alienauerit.

l Ferè. *Ergò non per omnia mortis cauſa donationes le-*
gatis comparantur, in quibuſdam enim etiam num diffe-
runt, & hæ donationes magis contractibus inter viuos ac-
cedunt, quàm legatis. Quæ autem ſint illa, ex Accur-
ſii gloſſemate hic ſatis liquet, vt longa annotatione non ſit
ſ *opus. Sanè Iuſtinianeæ conſtitutionis* ſ *collatio, non*
parum lucis huic toti §. adferre poterit.

m Cum magis ſe quis vult habere. *Si modo ſuperſtes*
foret.

7 n Sic & apud Homerũ. † *Hoc idem ex Homeri carmi*
t *ne Marcellus cenſuit, ex cuius reſponſo* t *hic locus deſcri-*
ptus eſt ad verbum. Eſt autem locus Homeri, ex quo dona
u *tionem cauſa mortis inductam* u *Marcellus refert, libro*
Odyſſeæ 17. circa principium. Eius carmina ſic habent.

ADDITIONES.

a Cuiac. in parat. ff. de mort. cau. donat.
b Tex. in l. 42. Seia, §. vlt. ff. de mor. cau. donat. & l. 11. Seia. de dote præleg.
c l. 2. de mortis cauſa don.
d l. 1. §. item cum ipſe. ff. de don.
e Propter l. vlt. in fi ff. communia prædiorum.
f l. 30 alumnæ. §. vlt ff de adimen. leg.
g l. 4 aut per. ff. hoc ipſo tit.
h l. 19. non omnis. & ibi Dd. ſi cert. pet.
i In d. l. non omnis. per l. ſed ſi ſeruus, ff. de donat. inter virum & vxor.
K Iaſ. & Zaſ. in d. l. non omnis Bal. & Sal. in l. 2. C. de iure dot.
l Hic & d. l. Seia & l. qui mortis cauſa don.
m l. 21. fideic. § ſi rem de leg. 3. Iaſ d. l. non omnis, nu. 4.
n Iſta probantur in d. l. non omnis, & toto tit. de condi. ob cau. & tit. de condi. ſine cauſa, & d. l. qui mortis. l. ſi alienum. l. ſi mortis cau. cod.
o l. vlt. C. de donat. cau. mortis.
p L. 77. cum pater, §. eorum quib de leg. 2. l. 5. ſi mortis. & l. 18. ſi quis. C. ad leg. Fal.
q l. 3. §. vlt. & l. ſeq de adim. leg. Dd. in d. l. non omnis.
r d. l. fideic. §. ſi rem & l. 18. rem legatam. de adimen. legat. Cantiunc. hic.
ſ In d. l. fi. C. de donat cauſa mortis.
t In l. 1. ff. de mortis cauſa donat.
u In d. l. 1. quam l. Alc. reſtit. in l. alienatio. § [illegible] de verb. ſign.

Τὸν καὶ Πείραιος πρότερος πρὸς μῦθον ἔειπεν.
Τηλέμαχ' αἶψ' ὄτρυνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα γυναῖκας.
Ὥς τοι δῶρ' ἀποπέμψω, ἅ τοι Μενέλαος ἔδωκεν.
Τὸν δ' αὖ Τηλέμαχος πεπνυμένος ἀντίον ηὔδα.
Πείραι', οὐ γὰρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων. ideſt,
Hunc ſermone virum Piræus commonet vltrò:
Telemache, ad noſtras famulas age, dirige ſedes,
Vt tibi, quæ dederat Menelaus, dona reportent.
Ad quem Telemachus ſapiens ita fatier orſus:
Piræe, haud equidem hæc poſſum dignoſcere facta:
Namq; Proci ſi me ſpacioſa per atria furtim.
Occidant, rapiantq; ſibi matrimonia fortes,
His te malo frui donis, quam quemlibet horum.
Quod ſi illos fato, merita & multanero morte:
Tum mihi gaudenti referes dona omnia gaudens.

§. Alię autem.

1 *Donatio inter viuos propriè quæ dicatur.*
2 *Quod ob cauſam datur, propriè non eſt donatio.*
3 *Donatio hodie etiam nudo pacto perficitur.*
4 *Donatio non excedens 500. ſolidos hodie valet, ſine inſinuatione, ſecus ſi eam ſummam excedat.*
5 *Inſinuatio quando dicatur fieri.*
6 *Caſus, in quibus donatio inſinuationem non requirit, recenſentur.*
7 *Solidus in iure quomodo accipiatur.*
8 *Aureus quo hodie vtimur, veteri ſurrogatus eſt.*

a Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus: quæ non omnino comparantur legatis, quæ ſi fuerint perfectę, *b* temere reuocari non poſſunt. Perficiuntur autem, cum donator ſuam voluntatem ſcriptis, aut ſine ſcriptis manifeſtauerit. Et ad exemplum venditionis. *c* noſtra conſtitutio eas etiam in ſe habere *d* neceſſitatem traditionis voluit: vt etiam ſi non tradantur, *e* habeant pleniſſimũ & perfectum robur, & traditionis neceſſitas incumbat donatori. *f* Et cum retro Principũ diſpoſitiones inſinuari eas actis interuenientibus volebant, ſi maiores fuerant ducentorum *g* ſolidorum: *h* conſtitutio noſtra eã quantitatem vſque ad quingentos ſolidos ampliauit, quã ſtare etiã ſine inſinuatione ſtatuit, ſed & quaſdam donationes inuenit, quę penitus inſinuationẽ fieri *i* minime deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam habẽt firmitatem. Alia inſuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quę omnia ex noſtris cõſtitutionibus, quas ſuper his expoſuimus, colligẽda sũt.

a Aliæ autem. *Nunc de donationibus, quæ non mortis*
1 *cauſa fiunt, & inter viuos dicuntur ſubijcit.* † *Eam autẽ primum explicat, quæ vere & propriè donatio dicitur, eſtq; cum quis ex mera liberalitate, quid nudo pacto, id eſt, nudo & ſimplici promiſſione promittit, vt velit id ac*
a *cipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti.* a *Dixi primò,*
2 ex mera liberalitate. † *quia quod ob cauſam datur, puta quia captum ab hoſtibus redemiſti, quia rem furto ſubla-*
b *tam recuperaſti, potius remuneratio eſt, quam donatio.* b *Adieci deinde,* nudo pacto, *quia quamuis olim ad donationis perfectionem neceſſaria fuerit vel ſtipulatio vel*
3 *præſens traditio,* † *iure tamẽ nouo ex hoc donatio non exiſtit inutilis, quòd ſtipulatio non interceſſit, vel res tradita non eſt ſed etiam nudo pacto ea perficitur, daturque*
c *inde actio, nempe condictio ex noua Iuſtiniani* c *conſtitutione. Poſtremò addidi,* nec vllo caſu, &c. *ad differentiã commodati & precarij, res enim noſtras ea lege damus cõmodato & precariò, vt ipſas ſuo tempore recipiamus. Itẽ hac differẽtia etiam mortis cauſa donatio excluditur, quã facile reuocari, ſupra oſtenſum eſt.*

b Temerè. *Hoc eſt, ſine iuſta cauſa: ingratitudinis nem-*
* *pe, vel ſuſceptæ præter ſpem* * *nouæ ſobolis.*

d *c* Noſtra conſt. *Cuius tenorem lib. 8. Cod.* d *reperire eſt, nec parum eius collatio ad hunc locum cõducere poteſt.*

d Neceſſitatem traditionis. *Sic tamen, vt interim dona-*
e *toris ratio habeatur, ne ex liberalitate ſua* e *miſer egeat, habeatque vnde viuat. Liberalitas enim ſua nemini damnoſa eſſe debet, alioqui prodigalitas eſſet.*

e Habeat pleniſſ. *Perfecta .n. mox eſt donatio, ex ipſo vtriuſque, donantis ſcilicet & donatarij conſenſu, daturq; ei cui donatum eſt, ad id conſequendum vel cõdictio certi*
f *ex ſtipulatione, ſi qua* f *interuenit vel condictio ex Iuſti nianæ lege. Interim tamen donator, quam rem donauit, pi-*
g *gnori* g *obligare, vel alij vendere,* h *non prohibetur, cũ*
h *traditione necdum facta, rei donatæ dominium non* i *per*
i *dat.*

4 *f* Et cum retro. † *Hodierno iure valet donatio inter viuos in quingentos ſolidos, etiam ſine inſinuatione, ſin eam quantitatem excedat, inſinuationis opus eſt ſolennitate.*
5 † *Fit autem inſinuatio, quãdo donator iudici ordinario illam donationem indicat atq; denunciat, eiuſq; conſenſum atque autoritatẽ petit, quo donationem decernente, in acta publicamq; ſcripturã redigenda eſt. Nihil tamen refert,*
K *ſiue hæc ante* K *ſiue poſt donationẽ fiat, quod ſi penitus omiſſa ſit, donatio tamẽ ad eam ſolũ quantitatẽ, quę quin*
l *gentos aureos excedit, inutilis* l *eſt.* † *Excipiuntur tamẽ*
6 *caſus aliqui, in quibus nõ eſt neceſſaria inſinuatio, ſed dona*
m *tio ſine ea valeat, qualis eſt, quæ fit pro redimendis* m *captiuis, aut ſi magiſter militũ aliquẽ ex militibus, quia optimè ſe geſſit, honoris ergo munerauerit, pręſertim rebus mobilibus, itẽ ſi quis pro domo exuſta vel ruinoſa reparanda donat. Poteſt & Princeps Romanus cuipiã, & rurſus quis*
n *Principi cõferre quãlibet grãdẽ donationẽ abſq; vlla* n *inſinuatione. Deniqne nec ſpõſalitia largitas, nec donatio quę*
o *collatũ beneficiũ* o *remunerat, talẽ inſinuationẽ exigunt.*

7 *g* Solidorum. † *Solidum in iure noſtro pro aureo accipi notum eſt, & hunc ita Iuſtiniani tempore taxatum fuiſſe*
p *alibi memini,* p *vt ſeptuaginta duo librã efficerent, li-*
q *cet hodie longe minoris valoris exiſtat.* q *vnde aliqui* r
r *cenſuerunt, tametſi conſtitutũ ſit, donationem vltra quingentos ſolidos abſq; actorum inſinuatione non valere, tamen eam quæ vltra octingentos noſtrates aureos non procedat, valere, quia tot noſtrates vix quingentos veteres ho*
8 *die valeant.* † *Ego tamen ſupra* ſ *dixi, mihi Alc.* t *ſen*
ſ *tentiam probari, exiſtimantis, aureum, quo hodie vtimur,*
t *ex generali paſſimq; recepta conſuetudine veteri illi ſuffectum eſſe. Itaq; quæ de ſolido in iure ciuili ſtatuta ſunt, ad noſtrum hunc, vtcunque leuioris ſit ponderis, referri debent. Sanè & ante Iuſtiniani tempora, cum Romanum Imperium adhuc floreret, multo grauioris ponderis au-*
u *rei.* u *excudebantur, quorum 48. libram conficiebant.*

x *h* Conſtitutio. *Et hæc lib. 8. Cod.* x *extat. Ediderat*
y *tamen prius* y *alias conſtitutiones Iuſtinianus, ſed eæ per hanc nouiſſimam ſunt abrogatæ.*

z *i* Minime deſiderant. *Has paulo ante* z *retulimus.*

ADDITIONES.

a l. 1. de donat.
b l. 19. hoc iure, §. Labeo, & §. vlt. iuncta l. 27. & l. ſi pater. §. fin. de donat.
c In d. l. ſi quis argentum. C. de donat. Fab. in §. precium. inſ. de emp. & vend.
* l. ſi vnquam. C. de reu. don.
d d. l. ſi quis argentum. §. ſin autem.
e l. 19. inter eos. §. vl. de re iud. l. 19. diuus. de reg. iur. §. ſed & ſi quis, inſ. de actio.
f d. l. ſi quis argentum, §. pen.
g l. vlt. §. Lucius hoc tit.
h l. 15. quoties. C. de rei vend.
i dictis ll.
K Text. in l. vltima. §. pen. C. de donat.
l d. l. ſi quis argentum. § cæter. & l. 25. donat. in fin. & l. 34. ſancimus. § ſi quid. C. eod.
m l. ſi quis pro redemptione. 36. C. de donat.
n d. l. ſancimus. & Auth. item a priuatis. C. eod. tit.
o In Nouell. vt ſponſal. larg. & d. l. 27. Attilius Regulus. & l. ſi pater. § fin. de donat.
p In §. non autem. ſupr. de Atil. tut.
q l. quoties. C. de ſuc. lib. 10. & ibi Bart.
r Ang. hic Iaſ in l. 2. §. ex his, circa. ſi de verb. obl.
s in d. §. nos autem.
t in l. 231. hæc enunc. de verb. ſign.
u Vide Alc. in l. etiam aureos. de verb. ſig. & li. 3. Diſp. c. 6.

x l.pen.C.de do.
y In l.illud.C.de ſacroſ.eccl.& l.ſancimus,C.de donat.
z ſup.hoc §.num.5.

§. Sciendum.

1 *Donatio inter viuos ob ingratitudinem reuocatur.*
2 *Variæ ingratitudinis cauſæ recenſentur.*
3 *Clauſula donationi adiecta,quod ob ingratitudinem non reuocetur,nihil valet.*
4 *Hæredes donatoris ob ingratitudinem donationem non poſſunt.*

Sciendũ eſt tamẽ,quod *a* etſi pleniſſimæ ſint donationes: ſi tamẽ ingrati exiſtãt homines, *b* in quos beneficiũ collocatũ eſt, *c* donatoribus *d* per noſtrã conſtitutionẽ licentiam præſtitimus, certis ex cauſis eas reuocare: ne illi qui ſuas res in alios cõtulerint, ab his quandam patiantur injuriam vel iacturam, ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

a Etſi pleniſſimæ. *Loquitur de donationibus inter viuos,quæ nullo vrgente iure,& ex mera libertate fiunt:hæ*
a *ſi legitimè ſemel factæ ſint, regulariter non reuocantur,* a
1 *† ingratitudo tamen reuocationi locum præſtat, vt hic*
2 *Imperator dicit. † Ingratitudinis autem plures ſunt cau-*
b *ſæ in iure* b *expreſſæ, vt ſi donatarius atroces iniurias inferat,ei a quo donatum accepit,ſi ei manus inferat,ſi grandem iacturam rebus donatoris fecerit, aut eius vitæ inſidiatus fuerit, ſi pacto inter donandum conuento non ſteterit, ſi donator inops atque alimentis egens per donatarium, vt ingratum,non ſuſtineatur, ſi donans tempore donationis liberos non habeat, deinde liberos ſuſcipiat. Huiuſmodi enim cauſis in iudicium deductis, & quatenus in*
c *iure ſufficit, probatis donatio reuocari poteſt.* c *† Porrò*
3 *adeo verum eſt donationem ob ingratitudinem acceptoris irritari, vt etiamſi donationis inſtrumento clauſula adiecta fuerit,quod nec ob ingratitudinem reuocari vllo tempore valeat,nihilominus, ſi donationis acceptor ingratus*
d *circa donatorem repertatur,reuocationi ſit* d *locus, quoniam hoc eſſet contra bonos mores.*

b In quos benefi. *Aliorum enim ingratitudo non ſufficit ad reuocandam donationem, etſi hæredes donatariorum ſint.*

4 *c* Donatoribus. *Non etiam eorum hæredibus. † Nam hoc reuocandæ donationis beneficium ſoli donatori conce-*
e *ditur hæredibus,* e *niſi cauſam ingratitudinis donator* f
f *ignoraſſet.*
g *d* Per noſtram conſtit. *Quæ & ipſa libro 8. Codicis* g *extat.*

ADDITIONES.

a vide l.2.de donat.l.3.5.& 6.C.de reuoc.don.
b l.vlt.C.de reuoc.don & ibi Dd.& c.vlt.extra eo.tit.
c Vide omnino Franciſc.de Ripa,ſuarum interpret.lib.3.
d Paul.de Caſt.in l.vlt.C.de pact.
e l.1.§.vlt.C.de reuoc.donat.
f Porc.hic.
g in d.l.vlt.C.de reuoc.donat.

§. Eſt & aliud.

1 *Tria tempora circa donationem propter nuptias conſideranda.2.4.*
3 *Dos iure veteri conſtante matrimonio augeri poterat.*
5 *Donatio propter nuptias doti per omnia hodie æquiparatur.fallit, vt num.7.*
8 *Dos & donatio propter nuptias quid?*
9 *Sponſalitia largitas quid?*
10 *Donatio inter viuos inter coniuges prohibita, ſecus in donatione mortis cauſa,& nu.11.*
12 *Donationem propter nuptias pro omni lucro dotali accipi,& nu.13.*
14 *Dotalium quid ſit.*
15 *Lucra dotalia quæ dicantur.*

Eſt & aliud genus inter viuos donationis, quod veterib. quidẽ prudentibus penitus erat incognitũ, poſtea autem a iunioribus diuis Principib. introductum eſt,quod ante nuptias vocabatur: & tacitã in ſe conditionem habebat, vt tunc ratum eſſet,cum matrimonium eſſet inſecutum. Ideoque ante nuptias appellabatur,quod ante matrimonium efficiebatur: & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidẽ *a* diuus Iuſtinus pater noſter,cum augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum: ſi quid tale eueniret,& ante nuptias augeri donationem, & conſtante matrimonio, ſua conſtitutione permiſit,ſed tamen nomen incõueniens remanebat, cum ante nuptias quidẽ vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incremẽtum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, *b* & cõſequentia nomina reb. eſſe ſtudẽtes: *c* cõſtituimus, vt tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtãte matrimonio initium accipiant; & non ante nuptias, ſed propter nuptias vocentur: & *d* dotib. in hoc exæquentur, vt quemadmodũ dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur,ſed etiam fiunt: ita & iſtæ donationes,quæ propter nuptias introductæ ſunt, nõ ſolum antecedãt matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur & conſtituantur.

1 † Subijcitur *alia inter viuos donationis ſpecies, nempe*
donatio propter nuptias, *circa quam trium temporum meminit. Imperator. Primum enim Imperatores Seuerus & Antoninus, Alexander, Diocletianus & Maximianus adinuenerunt donationẽ, quam ipſi appellarũt* Ante nuptias,*quia ſemper nuptias futuras antecedebat. Donabat enim procus puellæ ea conditione, vt tum demum ſi futura eſſet ſponſa, valeret donatio, nuptijs autem non ſecutis res*
2 *donata redderetur. & hoc eſt primum tempus. † Deinde Iuſtinianus, Iuſtiniani pater adoptiuus, voluit hanc dona-*
3 *tionẽ augere poſſe etiam poſt nuptias. † inſtar dotis, quæ*
a *conſtante quoque matrimonio iure veteri* a *maior reddi*
4 *poterat. & hoc eſt ſecundum tempus. † Denique Iuſtinianus videns huic innouationi duo deeſſe, ſtatuit primò, vt poſt contractum matrimonium eiuſmodi donationes non augeri modo, ſed etiam fieri, idest initium ſuum, ſi prius de his ante nuptias nihil conuentum erat, accipere poſſẽt. Deinde immutauit nomen huic donationi, vt non amplius*
b *antenuptialis, ſed propter nuptias donatio diceretur.* b
5 *† Ex hac igitur Iuſtiniani conſtitutione, & dotes & donationes propter nuptias æquis paſſibus in omnib. & per*
c *omnia ambulare, parique iure cenſeri* c *debent.*

a D. Iuſtinus pater noſter. *Fuit enim Iuſtinianus Iuſtini Maioris ex ſorore nepos, & ab eo adoptatus, ſicut ali-*
d *bi* d *diximus.*

b Et conſequentia nomina. *Nam & Plato in Cratylo ſcriptum reliquit, boni legislatoris eſſe, apta conuenientiaq; nomina rebus imponere.*

c Conſtituimus. *Extat hæc Iuſtiniani conſtitutio lib. 5.*
e *Cod.* e *ad Ioan. præfectum prætorio.*

 d Doti-

6 a Dotibus in hoc exæquentur. † Neque tamen in hoc
tantum propter nuptias donationes, dotibus æquipollent,
ſed in his etiam conſtituendis, augendis, lucrandiſque omnimoda
ſeruari debet æqualitas, tum in quantitatē, tum
f in pactis. f † In hoc tamen differunt, quia marito cedunt
7 fructus dotis; mulier verò fructus donationis propter nuptias
non conſequitur conſtante matrimonio, quia marito
g cedunt: ob id certè, ne matrimonij onera & moleſtiæ ſine g
8 fructu exiſtant. † Eſt autem dos, quod a muliere, h vel
h eius patre i aut extraneo propter vinculū & onera ma-
i trimonij marito datur, vt perpetuo ſit penes eum, id eſt,
K quamdiu conſiſtit matrimoniū & extant K liberi. Hanc
Græci φερνὴν dicunt, noſtro idiomate ein eeſteur, zu gelt,
oder voiden. Donatio vero propter nuptias eſt, quam
ſponſus, vel maritus, aut alius nomine ſponſi facit vxori ob
l matrimonium, reſpectu dotis ſibi l datæ. Hanc Græci
ἀντίφερνην, quaſi dotis compenſationem vocāt: noſtri, ein
9 gegenuoiden oder voiderlegung. † Improprie ſpōſa-
m litiā largitatem nominat m Iuſtinianus: cū hæc ſit gratuita
donatio ſponſæ facta a ſponſo, vel econtra. quanquam
a ſponſa rarò fieri ſoleat: eſt enim mulierum genus auariſſimum.
n n Inuēta autem eſt propter nuptialis donatio,
vt dote a marito malè conſumpta, vel matrimonio ſoluto
o vxor habeat, vnde damnum acceptū reſarciat, o & vn-
10 de alatur. † Illud quoque adijciendum, licet hæc propter
nuptialis donatio permiſſa ſit inter coniuges: donatio tamen
inter viuos pura inter maritum & vxorem legibus
eſt prohibita: ne coniuges mutuo amore inuicem ſpolienter,
ne vè eorum concordia precio conciliari videatur.
11 † Donatio autem mortis cauſa non eſt illicita inter coniuges,
quoniam in hoc tempus excurrit donationis euentus,
quo vir & vxor eſſe deſinunt, & medio tempore dominiū
12 rei donatæ apud donatorem manet. † donatio propter
nuptias intelligitur etiā pro omni lucro dotali, quod coniux
ſuperſtes ſibi paciſcitur in bonis primum morituri, ſi-
p ne ſit maritus, ſiue vxor quod quibus modis fiat, p alibi
13 tractatur. † Solet quoque donatio propter nuptias vulgo
id appellari, quod ſoluto matrimonio apud coniugem
manet ſuperſtitem ad vitam eius. Sic enim mariti futuri
donare ſolēt vxoribus, vel ex pacto concedere bona quę
habeāt, dum viuunt, aut certam pro eis pecuniam, vt poſt
mortem earum redeant ad hæredes donantis, idque inter
nobiles apud nos eſt frequentiſſimum. Vxores quoque viciſſim
ita ſolent ante matrimonium vel parentes earum
paciſcendo promittere, vt maritus ſuperſtes, quoad vixerit,
aliquid habeat, videlicet in caſum ſoluti ſine liberis
14 matrimonij. † Et hoc apud pleroſque nuncupatur dotalitium,
15 voce domi eorum nata. † Huiuſmodi autem liberalitas
quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione,
vel ex beneficio legi proficiſcuntur, dicuntur proprie lucra
dotalia vtrinque; vſu autem vulgari confunduntur
ſub appellatione Donationis propter nuptias. Itaq, donationem
propter nuptias in diuerſa nomina pro regionibus
ac prouincijs abire conſtat: quorum nomenclaturam
hic recenſere, nihil opus eſt, nam hæc interpretes, & forenſis
vſus docebunt.

ADDITIONES.

a l.19. ſi conſtante, C. de donat. ante nupt.
b l. fi. C. de don. ante nupt.
c glo. mag hic. Bal. in Auth. ſiue a me C. ad Velleian. facit Auth. dos data, C. de don. ante nupt. Auth. æqualitas, & Auth. ſed quæ, C. de pact. conuen. & in fonti. Auth. vnde ſumantur.
d Sup. in Rubr. procem.
e l.20. cum multæ, C. de don ante nupt.
f d. Auth. æqualitas, & d. Auth. ſed quæ. & in Nouell. de æqualit. dotis.
g Bal. in Auth. permiſſa. C. de donat. ante nupt. & in d. l. ſi conſtante, co. ut. glo. in Nouell. de non elig. ſec. nub. verbo proceſſerit.
h l.1 ſ. rem æſtimatam. de iure dotium.
i l.1. §. accedit, C. de rei vxo. act.
K l.5. profectitia, de iure dot.
l l. fi. C. de don. propter nupt.
m In nouel. vt ſponſal. larg.
n l.16. ſi a ſponſo. & ibi glo. in ver. raro accidit, C. de don. ante nupt.
o §. fuerat inf. de actio.
p ff. & C. de bon. dotal. & l.3. fœminæ, C. de ſecun. nupt.

§. Erat olim.

1 Hic §. quare titulo De donationibus adiunctus ſit.
2 Ius accreſcendi quid? & quando locum habeat.
3 Olim in communi ſeruo manumiſſo locum habebat ius accreſcendi, quod tamen hodie eſt ſublatum. 5.
4 Iure communi vnus nihil poteſt facere, inuito altero.
6 Regulariter inuitus nemo emere aut vendere cogitur.

Erat olim & alius modus ciuilis acquiſitionis per
ius accreſcēdi, quod eſt tale. Si cōmunem ſeruum ha
bens aliquis cū Titio ſolus libertatē ei impoſuerit a
vel vindicta vel teſtamēto: eo caſu b pars eius amit-
tebatur, & c ſocio accreſcebat. Sed cū peſſimū fuerat
exemplo, & libertate ſeruum defraudari, & ex ea hu-
manioribus quidem dominis damnū inferri, ſeuerio
ribus autem dominis lucrū accedere: hoc quaſi inui-
dia plenum, pro remedio d per noſtrā conſtitutionē
mederi, neceſſarium duximus. Et inuenimus viā, per
quam & manumiſſor, & ſocius eius, & qui libertatē
accepit, noſtro beneficio fruantur, libertate e cū ef-
fectu procedente (cuius fauore antiquo legumlatores
multa etiam contra cōmunes regulas ſtatuiſſe f ma-
nifeſtum eſt) & eo qui eam libertatē g impoſuit, ſuæ
liberalitate ſtabilitate gaudente: & ſocio indemni
conſeruato, preciumque ſerui ſecundum partem do-
mini h quod nos definiuimus, accipiente.

Hic §. non huc proprie pertinet, ſed velut extraneus eſt
1 ad hunc titulum De donationibus. † quia tamen conti-
net alium modum acquirendi dominij iure ciuili, qui olim
in communi ſeruo manumiſſo per ius accreſcendi contin-
gebat, hic collocari velut appendix quædam potuit; maxi
a mè cū is modus donationi non prorſus ſit abſimilis. a Nā
b ſicut donatio doni datio b eſt, ita & manumiſſio doni pre
c cijque, nempe libertatis datio c eſt. † Ad euidentiam au
2 tem non eſt ignorandum, Ius accreſcendi eſſe, cum portio
vnius accreſcit portioni alterius. Et in contractibus qui-
dem, & actionibus inter viuos, Ius accreſcēdi regulariter
non habet locum, augmentum partis vacantis per repu-
d diationē coniuncto non aduoluitur. d In vltimis autem
voluntatibus locum habet; quia hoc videtur ex tacita &
coniecturata mente teſtatoris prouenire, quare etiam non
e petentiū partes petentib. e accreſcunt, vt ſi plures eſſent
hæredes inſtituti, & quidam ſuam portionem nō peterēt,
accreſceret illa portio non petentium, portioni petentium.
Ad propoſitum, Hic caſum habemus, in quo iure veteri
3 etiam inter viuos iuri accreſcendi locus erat. † Velut ſi
duo communem habuiſſent ſeruum, & alter ex his eum
manumiſiſſet ſiue teſtamento, ſiue inter viuos, Iure Ciuili,
ſeruus non modo non conſequebatur libertatem, ſed etiam
pars dominij, quam in eo habebat dominus, iure accreſcen
4 di ad ſocium tranſibat, & ita alter ſolus eius fiebat domi-
f nus. f † Itaque propter iuris regulam, qua dicitur. In re
g communi neminem dominorū iure facere quicquā
5 inuito g altero poſſe. † Verum hoc quia fuerat iniquiſ-
ſimum,

ſimil, Iuſtinianus emendauit, ſtatuens, in huiuſmodi caſu
ſeruum communem libertatem naciſci, ita tamen, ſi pre
cium alteri domino a manumiſſore ſit depenſum ſecundũ
5 partem dominij, quod in eo habet. † Et quanquam regu-
h lariter inuitus nemo h emere aut vendere cõpellitur, hoc
tamen caſu & ſocius manumittens emere, & ſocius alter,
velit nolit, vendere cogitur, idque propter fauorem liber-
i tatis. Sunt & alij multi i caſus in iure paſſim obuij, in
quibus pariter ab hac communi regula diſceditur, quos bre
uitatis cauſa in præſentia prætermitto.

a Vel vindicta. Ideſt, inter viuos, quomodo autem ma-
numiſſio per vindictã olim contigerit, alibi abundè di-
ximus.

b Pars eius. Scilicet, communis ſerui, quam partem ha
bebat in ſeruo dominus manumittens.

c Socio. Ideſt, alteri domino, qui alteram partem ſerui
habebat, ſicque ſocius efficiebatur in ſolidum iſtius ſerui
dominus.

k d Per noſtram conſtitutionẽ. Quam lib. 6. Cod. ti. K
7. ad Iulianum Præfectum prætorio inſeruit Iuſtinianus.

e Cum effectu. Ideſt, valida exiſtente libertate.

f Manifeſtum eſt. Sunt enim multa libertatis priuile-
l gia, l in iure paſſim obuia, quę hic recenſere prętermitto,
cum horum ferè nullus hodie ſit vſus.

g Liberta. impoſ. Nẽpe expreſſim, neque enim coniectu
ra ſufficeret, nam etſi quis communem ſeruum inſtitueret
hæredem, per hoc non fieret liber, ſed hæreditatem alteri
ſuo Domino acquireret.

h Quod nos definiuimus. Debet enim, vt paulò ante
dixi precium alteri domino a manumiſſore præſtari, ſecun
dum partem dominij, quam in ſeruo habet, ſiue libertate
iam impoſita, ſiue priuſquam liber eſſe iuſſus fuerit, vt
m Placentinus ait. m Definiuit autem huiuſmodi precium
n Iuſtinianus ſua Conſtitutione, n iuxta cuiuſq; ſerui qua-
litatem, vt in eadem videri eſt.

ADDITIONES.

a Continuat. hic.
b l. 35. ſenatus. §. 1. de mort. cau. donat.
c Supra de libert. ad princ. Teren in Andr.
d l. 10. ſi mihi & Titio. de verb. oblig.
e G. quando non petent. partes petent. accreſ.
f l. 1. in fi. C de com. ſeru. ma.
g l. 1. ff com. diu. facit l. 11. id quod noſtr. de reg. iur.
h l. 11. inuitum. C. de contrah. empt. l. 16. nec emere, C. de iure deliber.
i Vt in l. 7. commun. diu. § 13. ſi debitor, ff. commu. diu. l. 13. Iulianus, §. 17. idem Celſus de act. empt. l. 78. cũ in fundo. §. ſi fundus communis 4. de iure dot. l. 66. & ſi æquo. de leg. 1. l. co tem ferro, 11. § ſi. de pub. & vectig. Auth. hoc ius porrectum, C. de ſacroſ. eccl §. ſed & maior. ſup. de his qui ſũt ſui vel alie. iuris. l. 2. in fi. C de pat. qui fil. diſtr. & vide Io. de Platea hic.
K l. 1. C. de com. ſer. manumiſ.
l In l. 8. papinianus §. 9. quarta autem & §. ſi. cum l. ſeq de inoff. teſt & l 24. generaliter. §. ſi quis ſeruo. 10. de fideic. lib. cũ ſi.
m In Sum. de com ſer. ma.
n in d. l. 1. C. de com. ſer. ma. §. ne autem quantitas.

QVIBVS ALIENARE LICET vel non. Tit. VIII.

In Rub.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Dominij potiſſ effectus eſt, diſponere de re ſua pro libito.*
3 *Alienationis verbum quomodo accipiatur in ll.*
4 *Epitome huius tituli.*

*QVI A ſuperioribus titulis Imperator nõnulla de ac-
quirendo rerum dominio iure gentium & ciuili tradidit,*
2 *effectus autem dominij præcipuus eſt, a de re ſua poſſe pro*
a *libito diſponere, quem tamen effectum quandoque vel lege
vel conuentione impediri conſtat, ideo in præſenti tracta
tu, quibus alienare liceat, vel non, iuſto ordine ſubnectit.*
3 *† Verbum autem alienare, dupliciter in legibus accipitur,
propriè ſiue ſtrictè, & impropriè ſeu largiori modo. Hic
quidem, ut contineat omnem actionem, qua dominium &
ius rei in alium transferimus, quod multis modis fieri po-
teſt, puta per uſucapionem, nexum pignoris, uſusfructus
conceſſionem alteriusve ſeruitutis conſtitutionem, vel di-*
b *bitæ remiſſionem. b Strictiori autem ſignificatu aliena-
tionis vox ſolam dominij translationem, ſiue amiſſionem*
c *continet. c † Porrò duos principales caſus in hoc titulo*
4 *Imperator explicat, primus, quòd is qui dominus eſt, non*
d *poſſit alienare, d alter, quod is qui dominus non eſt, alie*
e *nandi facultatem e habeat, & in vtroque caſu a commu*
f *nibus iuris regulis diſceditur. Nam regula eſt, f quòd
rata haberi debeat voluntas domini, rem ſuam in alium*
g *transferre voluntas, regula itẽ eſt, g neminem plus iuris
in alium transferre poſſe quam ipſe habeat.*

ADDITIONES.

a Dixi ſup in rubr. de rer. diuiſ. nu. 25.
b l 6. C de reb. alien. non alien. §. alienationis in Nouel. de non alien aut permut reb. eccl. &c c. nulli, ex. de reb. eccl. nõ alie.
c Alc. in l. alienationis. de verb. ſign. & l. 1. C. de fundo dot.
d In princ. huius tit.
e §. contra autem hoc tit.
f §. per traditionem, de rer. diuiſ.
g l. 55. nemo plus, ff. de reg. iur. & ibi Dd. late.
a l. 3. de fund. dot.

In princip. tit.

1 *Prædium dotale quid.*
2 *Maritus eſt rei dotalis iure ciuili dominus. 3. 5.*
4 *Dos eſt proprium patrimonium vxoris. 6.*
7 *Lex Iulia quare alienationem rei dotalis conſentiente vxore permiſerit, hypothecam verò non. 8.*
9 *Quibus caſibus liceat marito res dotales alienare.*
10 *Iuſiurandum actui a lege prohibito appoſitum, iure ciuili non valet.*
11 *Si æſtimata in dotem dentur, an conſentiente uxore alienari poſſint?*
12 *Res mobiles in dotem datæ an alienari poſſint.*

Accedit aliquando, vt qui dominus rei ſit, aliena-
re non poſſit, & contra, qui dominus non ſit, alienan
dæ rei poteſtatem habeat. a Nã dotale prædium b
maritus c inuita muliere per legem Iuliã prohibe-
tur alienare, quãuis d ipſius ſit dotis cauſa ei datũ,
quod nos, legem Iuliam corrigentes, in meliorẽ ſta-
tum deduximus. e Cum.n. lex in ſolis tantummo-
do rebus locum habeat, quæ Italicæ fuerant, & alie-
nationes inhibebat, quæ inuita muliere fiebant, hy-
pothecas aũt rerum, etiam volente ea f vtriq; reme
dium impoſuimus, vt etiam in eas res quæ in pro-
uinciali ſolo poſitæ ſunt, interdicta ſit alienatio, vel
obligatio, vt neutrũ eorũ, g neq; conſentientibus
procedit, h ne ſexus muliebris fragilitas in perni-
ciem ſubſtantiæ earum conuertatur.

a Nam dotale. *Aſſumpſit priorem caſum, vbi aliena-*
1 *re prohibetur dominus.* † Per dotale *autem* prædium,
*eam dotem intelligit, quæ in fundo aut re immobili conſti
tuta eſt, ſub quo comprehendimus omnia ædificia, & præ
dia tam vrbana quam ruſtica, ſi quæ data ſint in dotem.
Idem eſt & in quaſi dotali fundo. Nam fundum dotali
ſeruo legatum pariter ad legem Iuliam pertinere, quaſi*
a *dotalem, a Paulus reſpondit.*

2 b Maritus. † *Quamuis cenſeatur rei dotalis iure ciuili*
a *dominus.* a *Et quod de marito dicitur, idem etiam in ſpõ*
b *ſo locum* b *habet.*
c Inuita. *Volente enim ea, & conſentiente, poterat hoc iure maritus alienare: quod tamen Iuſtinianus corrigit.*
3 d Ipſius. *Scilicet mariti.* † *eſt enim maritus, vt paulo antè dixi, rei dotalis dominus, nempe ſubtili quadam iu-*
c *ris fictione.* c *cum reuera & naturaliter eius dominium*
4 *vxori pertineat.* † *eſt enim dos proprium patrimonium*
d *ipſius mulieris,* d *vt & Bartolus* e *voluit.* † *Verũ quia*
5 *multa marito conceſſa ſunt, quæ non niſi domino concedi*
f *ſolent, puta, vt res dotales poſſit vendicare,* f *ſeruos ma-*
g *numittere,* g *iiſdem author eſſe adeundæ vel repudian-*
h *dæ* h *hæreditatis, & rebus denique dotalibus vti, vt ſuis, ideo hac ratione maritus videtur dotis dominus, licet re-*
6 *uera non ſit.* † *Uxor enim naturali iure domina eſt, ſed quoad conſtat matrimonium, ſilet eius dominium & ineſ ficax eſt: at cum ſoluitur, mox veluti poſtliminio ad mu-*
i *lierem cum effectu reuertitur.*
7 e Cum enim lex † *Lex Iulia diſtinguebat, an res dota les in Italia, vel extra Italiam ſitæ eſſent. Deinde volebat, quò alienatio rerum dotalium conſentiente vxore poſſet fieri, nempe cum res penitus ad alium tranſibat. Hypotheca verò, id eſt oppignoratio rerum dotalium marito nõ*
8 *concederetur, vtcunque vxor conſentiret.* † *Sed quæ erat diuerſitatis ratio, qua legẽ mouere poterat, vt tam diuer-*
k *ſè ſtatueret? Et Theophilus* K *putat, ex dotali cogitatione ad hoc prorupiſſe. Nouerat enim, vbi de alienatione fundi dotalis, quàm maritus faceret, ad mulierẽ referetur, ipſo auditu turbatum iri mulierem, nec inductum iri, vt*
l *conſentiret.* l *Sin vero de hypotheca ſiue obligatione vxori maritus aliquid diceret, non grauatim eam conſenſuram. Non iniuria ergo rogatione ſua hypothecarum cauſam ſubuertit: alienationem verò vxoris conſenſui, reliquit. Iuſtinianus tamen vtrumque corrigendum eſſe cenſuit.*

f Vtrique remedium. *Extat de hoc Iuſtiniani conſtitu*
m *tio lib. 5. Cod. tit. 13.* m *cuius collatio ad hunc titulũ plurimum conferet.*
9 g Neque conſentientibus. † *Et hoc in his verũ eſt, quæ*
n *inæſtimata in dotem* n *data ſunt, ea enim maritus hodie*
o *non alienat, vtcunq; uxor conſentiat, etiam iureiurãdo.* o
10 † *lege enim ciuili nullius momenti eſt eiuſmodi iuramen*
p *tum, quod actui a lege prohibito accedit,* p *ſed tum demum valet iuſiurandum, ſi rei, ſuper qua interponitur, na*
q *tura id admittit.* q *Tametſi iure Canonum indiſtinctè*
r *valeat alienatio, vxore ſub ſacramẽti religione* r *cõſentiẽ*
11 *te.* † *Cæterum quæ æſtimata dantur in dotem, ea alienari*
s *conſentiente vxore poſſunt,* s *ſi tamen maritus alia bona*
t *habeat, quæ pro dote vxoria reſtituantur.* t *Quæ tamen in re Iaſon diſtinguendum cenſet. Nam ſi conuentum ſit, rem ipſam ſoluto matrimonio reſtituendam, tunc prohibetur alienari, quando autem ſic non conuenit, tunc æſtimatio rei loco ſuccedit, quam alienata re ſolui oportet; & optio penes maritum, eiusve hæredem erit, ſi rem dota-*
u *lem, an eius æſtimationem reddere malit.* u † *Res quo*
12 *que mobiles in dotem datas maritus alienare prohibe-*
x *tur, ſi ætatem ferre, ſeruandoque ſeruari* x *poſſunt. res autem mobiles, quæ ſeruando corrumperentur (vt ſunt*
y *res, quæ numero, pondere, menſurave conſiſtunt* y *)*
z *poteſt maritus pro arbitrio alienare.* z *Excipiuntur & alij caſus, in quibus licitum eſt marito res alienare do-*
a *tales, quos quia Accurſ. ad text. refert, prætereundos* a *duxi.*

b Ne ſexus mul. *Neve fragilitate naturæ ſuæ in repen-*
b *tinam deducatur inopiam, quemadmodum Iuſtinianus* b *alibi dicit.*

ADDITIONES.

a l. 9. doce, C. de rei vend.
b l. 4. de fundo dotal.
c l. in reb. 30. C. de iure dot.
d l. 3. §. ergo etiam, de mino.
e Bar. in Rub ff. ſol. matr.
f d. l. doce, C. de rei vend.
g l. 3. C. de iure dotium.
h l. 55. ſeruus dotalis ſol. matr.
i d. l. in reb. Cantiunc. hic.
K in ſuis Græcis Inſtit.
l Facit glo. in d. l. ſi a ſponſo verbo rato accidit, vbi dicit genus mulierum eſſe auariſſimum.
m l. vnic. §. & cum lex Iulia C. de rei vxo. actio.
n l. 13. dotale, de fundo dot. d. l. vnica, §. & cum lex.
o l. ſi inter virum. 12 C de iure dot.
p l. 5. non dubium, C. de legib.
q d. l. non dub. Barto. in l. Titia, 2. §. Imperat. de leg. 2. & l. ſi quis pro eo. de fide.
r Fab. hic fac c. licet, de iureiur. in 6.
ſ l æſtimatis reb. 50. ſol. matr.
t Hic ad Porc.
u l. 3. quoties, C de iure dot. l. plerique. 10. ff. eo. tit.
x l. 42. res in dotem, de iur. dot. gl. in Auth. ſiue a me, C. ad Velle.
y Vide inſt. quib. modis re contrah. obl. in princ.
z d. l. res in dotem, Faber hic.
a gl. verbi dotale, & verbi prohibetur.
b In d. l. 1. et. §. cum autem.

§. Contra autem creditor.

1 *Caſus ad hunc §.*
2 *Creditor quis, & de pignoris voce. 3.*
4 *Pignus & hypotheca quomodo differant.*
5 *Pignus in triplici genere.*
6 *Si de pignore diſtrahendo nihil ſit conuentum, an & quando illud alienare liceat creditori.*
7 *Quid ſi pactum ſit, ne diſtrahatur pignus?*

Contra autẽ a creditor pignus b ex pactione, quãuis eius ea res nõ ſit, alienare c poteſt. Sed hoc forſitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari: quia ab initio cõtractus pactus eſt, vt liceret creditori pignus vendere, ſi pecunia non ſoluatur. Sed ne creditores ius ſuum perſequi d impedirentur, neque debitores temere ſuarum rerum dominium amittere viderentur: e noſtra conſtitutione conſultum eſt, & certus modus impoſitus eſt, per quem pignorum diſtractio poſſit procedere: cuius tenore vtrique parti creditorum & debitorum, ſatis abundeque prouiſum eſt.

Iuſtinianus *alterum principalem caſum aſſumit, quoſ dam ſcilicet alienandi poteſtatem habere, tametſi rerum*
a *non ſunt domini, velut in hac ſpecie contingit.* a † *Cen-*
1 *tum abs te aureos accepi, fundum tibi meum in cauſam pignoris obligaui, ac conuenit, vt elapſo anno, & debito non ſoluto, pignus tibi vendere liceat: Ecce hic creditor, cum dominus non ſit, rectè alienat, idque ex pacto & voluntate tua. quia ab initio contractus dediſti eam poteſtatem creditori, vt ipſi liceret, mora in ſoluendo commiſſa, pi-*
b *gnus* b *vendere.*
2 a Creditor. † Creditor *hic dicitur, qui pro credito pignus accipit, quo magis ei in tuto ſit creditum.* Pignus *autem dicitur res, ſiue mobilis ſiue immobilis, quæ pro debito obligata eſt, ad ſecuritatẽ creditoris, quaſi obligationi oppoſitũ, vel quaſi ob fidẽ debiti oppoſitũ, vt Budæus* c *voluit,*
3 *Græci* ὑποθήκην *vocãt.* † *Quãquã propriè loquẽdo, pignoris poſſeſ-*

Digitized by Google

poſſeſſio, ſi ad creditorem tranſlata ſit, pignus, ſint penes
d debitorē manſerit, hypothecam d noſtri dicant. Et quia
res mobiles vt plurimum traduntur creditoribus, rarò ve-
rò rerum immobilium poſſeſſio ipſis relinquitur, factum
eſt, vt pignus propriè intelligatur eſſe rei mobilis, hypo-
e theca vero rei immobilis. e † Quanquam id non ſit pro-
4 priè, ſed potius in propriſſimè, ac nimis anxiè, vt Appel-
f lus f declarat. Pignus enim tam de mobili quam immo-
bili re dicitur.

b Ex pactione. Qua debitor ita pactus ſit, ac conuenerit
5 cum creditore. Et ſic de pignore conuentionali hic loqui-
tur. Cæterum quid in iudiciali, quod pro executione ſen-
tentiarum, quidque in prætorio pignore, quod a prætore
datur propter contumaciam, vel vt ſeruentur legata, ob-
ſeruari debeat, non eſt huius loci tractare, de eo commo-
dius alibi dicemus.

g c Poteſt. Non tamen cogitur vendere. g Id enim inhu-
manum eſſet, & ſi id venditum velit debitor, vendat ip-
ſe, quoniam hoc illi licet. Alienato autem per creditorem
pignore, ſi quid vltra debitum reſiduum eſt, id debitori re-
h ſtitui debet, h nam etſi quid deeſſet, id a debitore exigere i
i poſſet.

d Impedirentur. Si conuentum non eſſet de diſtrahendo
pignore inter creditorem & debitorem, de ea enim hic ſpe-
cie loquitur.

K e Noſtra conſtitutione. Qua li. 8. Codicis K extat. Eſt
6 autem eius conſtitutionis effectus ſeu ſumma. Si de ven-
dendo pignore nihil cōuenerit, interpellandus eſt primum
debitor, vt ſoluat, qui ſi deinde ceſſarit biennio (quod ta-
l men a tempore denunciationis l non pignorationis facta
m numerandum eſt) pignus vendi poterit. m Si non repe-
riatur emptor, rurſus admonendus eſt debitor, qui ſi porrò
ceſſet, creditor ſibi impetrabit ius dominij. Sed tamen poſt
talem dominij adiectionem intra biennium, integrum, erit
debitori recuperare rem ipſam, ſi creditori offerat totum
7 debitum cum eo, quod eius intereſt, a tempore moræ. † Sed
quid ſi conuentum ſit, ne diſtraheretur pignus? Et credi-
n tor aduerſus hanc pactionem diſtrahens forte obligatur, n
o niſi debitori ter denunciauerit vt ſoluat, & ceſſarit, o ab
eo enim tempore elapſo biennio creditor pignus alienare
poteſt. Et hæc quidem iure ciuili obtinent. Cæterum conſue-
tudines locorum, & iura municipalia huic non parum de-
p rogant, p quibus vtique ſtandum eſt in locis vbi vigent.

ADDITIONES.

a Theop hic.
b Vt hic & l. ſi conuenerit de pig. act.
c In l pe. de pig.
d l. 9. ſi rem. §. propriè. a. de pig. actio.
e l. 227. plebs de verb. ſig.
f In Method dial. ratio.
g l. 6 quamuis. de pign. act.
h d. l. quamuis §. ſi. cum l. ſeq. & l. quæſitum. §. vlt. de diſt. pig.
i l 9. quæ ſpecialiter. C. de diſtract. pign.
K l. ſi. C. de iur. dom. imp.
l Ang. hic.
m d l. ſi. §. 1. & 2. Ioan. de Pl hic gl. & Bar. d. l. ſi conuenerit.
n l. 73. ſi is qui pignori de fur.
o gl. in d l. ſi conuenerit. & ibi Dd. Ang. Fab. Plat. hic.
p Bart. d. l. ſi conuenerit.

§. Nunc admonendi.

1 Pupillus ſine tutore non poteſt alienare.
2 Pupillus ſine tutore mutuans non facit mutuum.
3 Nummi a pupillo mutuati, ſi extant, vendicantur.
4 Si bona fide conſumpti ſunt, condici poſſunt.
6 Regula (Per conſumptionem reconciliari mutuum) ex-
plicatur.
6 Sin mala fide ſunt abſumpti, poteſt de his exhibendis, vt
in litem iuretur, agi.

Nunc admonendi ſumus, neque pupillum, neque
pupillam, vllam rem ſine tutoris autoritate alienare
poſſe. a Ideoque ſi mutuam pecunia ſine tutoris au-
toritate alicui dederit, non contrahit obligationem:
quia pecuniam non facit accipientis. b Ideoque vin
dicari nummi poſſunt, ſicubi extāt. c Sed ſi nummi,
quos mutuò d minor dederit, ab eo qui accepit, e bo
na fide conſumpti ſunt, f condici poſſunt: g ſi mala
fide, h ad exhibendum de his agi poteſt.

Reuertitur, Imp. ad primū caſum, quoſdam, licet ſint
1 domini, res tantum ſuas alienare non poſſe: † vt eſt pu-
pillus pupillaue. nam illos tutorum autoritatem expecta-
a re conuenit, in quorum ſunt poteſtate: qua de re a ſupra
abundè diximus.

2 a Ideoque. † Pupillus ſine autore tutore dans mutuum,
non facit mutuum, ſed omnimodo inualida eſt huiuſmodi
mutui datio. Nam in mutuo neceſſarium eſt quòd accipiēs
b fiat dominus: b id quod hic non fit, quoniam ſine tutore
c alienare pupillus prohibetur. c Neque mutuum igitur
conſiſtit, neque accipiens obligatur.

3 b Ideoq; vendicari. † Tali caſu ergo, quando pupillus
ſine autore tutore mutuum dedit, rei vendicatio ipſi datur
ad eos repetendos, quamdiu nummi extant: tamdiu enim
pupillus manet eorum dominus.

c Sed ſi nummi. Ediſſerit modò quomodo ſuccurratur pu
pillo, ſi nummi ſunt conſumpti: quo caſu pupillus deſinit
eſſe dominus, cum res amplius non extet.

d Minor. Id eſt, pupillus: ſic enim hic accipitur.

e Bona fide. Eo ſcilicet, qui mutuum accepit, exiſtimante
adultum eſſe, qui mutuum dabat.

4 f Condici poſſunt. † Id eſt, peti poſſunt condictione cer-
ti, ea ratione: quia quod prius non erat mutuum poſt con-
ſumptam pecuniā habetur pro mutuo. Atq; hoc eſt, quod
d vulgò dici ſolet: d † per conſumptionem reconciliari
5 mutuum, parari dominium, naſci condictionē. Quod
tum verum eſt, quando pecuniæ numeratio eſt in cauſa
obligationis, quando numeratur pecunia ad obligandum
accipientem. Secus ſi ſit in cauſa liberationis, vt aliquis
ſeſe liberet a debito, quia tum conſumptio operatur libera-
tionem, & enecat atq; extinguit condictionem. Unde pro-
ditum eſt, ſi filiuſfam. contra S.C. Macedonianū mutua-
tus pecuniam, rurſus ſoluerit, patrem quidem nummos
extantes vendicare poſſe, ſed ſi conſumpti ſunt a credito-
e re, ceſſare condictionem. e

g Si mala fide. Si nūmi ſint cōſumpti mala fide, vt quia
accipiens ſciuerit pupillum eſſe, a quo mutuum accepit.

6 h Ad exhiben. † Sed quomodo exhiberi poſſunt nummi
conſumpti? Reſpondeo: ſi dolo eos poſſidere deſijt, habebi-
tur pro poſſidente itaq; ac ſi adhuc poſſideret, hac actione
tenebitur. f Quia autem nummi exhiberi non poſſunt,
damnabitur reus ad intereſſe, quod æſtimat actor iureiu-
g rando g in litem. Atq; ita text. hunc accipias, vt agatur
ad exhibendum, ſi pecuniam mutuam dolo malo deſierit
poſſidere.

ADDITIONES.

a ſup. de aut tutor. in princ. & l. iuſiurandum 17. §. 1. pupillus.
de iureiur.
b l. 2 §. appell. ſi cert. petat.
c l. pupillus. 11 de acquir. rer dom.
d l. 12. ſi a furioſo. §. ſed etſi fur. & l. 19. non omnis. ſi cert. petat.
e l. 14. ſi filiusf ff. ſi cert. pet.
f l. 5. ad exhibendū. C. ad exhibendū. & l. qui dolo. 174. de re. iu.
g l. 5. in actionibus. de in litem iurando. & l. 3. nummis. eo. tit.

§. At ex contrario.

1 *Debitor pupillo ſoluens ſine autore tutore, nō liberatur.*
2 *Soluens verò decreto iudicis, pleniſſimam liberationem habet.*
3 *Et quibus caſibus decreto iudicis non ſit opus.*
4 *Pupillaris debitor pupillo ſine tutore ſoluens, quando ſit tutus ope exceptionis.*
5 *Amplificatio huius §. ad minorem 25. annis.*

At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ ſine tutoris autoritate *a* rectè dari poſſunt. Ideoq; ſi debitor *b* pupillo ſoluat, neceſſaria eſt debitori tutoris autoritas: alioqui *c* non liberabitur. Sed hoc etiam euidentiſſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione, quam ad Cæſarienſes aduocatos, ex ſuggeſtione Triboniani viri eminentiſſimi, quæſtoris ſacri palatij noſtri, promulgauimus: quia diſpoſitū eſt, ita licere tutori vel curatori *d* debitorem pupillarem ſoluere: vt prius iudicialis ſententia, ſine omni damno celebrata, hoc permittat, quo ſubſecuto, & ſi iudex pronunciauerit, & debitor ſoluerit, ſequatur huiuſmodi ſolutionem *e* pleniſſima ſecuritas. *f* Sin autem aliter quam diſpoſuimus, ſolutio facta fuerit, pecuniam autem ſaluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior ſit, et adhuc eandem pecuniæ ſummam petat: per exceptionē doli mali poterit ſubmoueri. Quòd *g* ſi malè conſumpſerit, aut furto, aut vi amiſerit, nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus condemnabitur quia temere ſine tutoris autoritate, & non ſecundum noſtram diſpoſitionē ſoluerit.

a *a* Rectè dari. *Propter iuris regulam quæ dicitur. a pupillum* meliorem quidem conditionem ſuam facere, deteriorem non poſſe.

b Pupillo. *Vero creditori, aliud enim eſt, ſi adiectus tan-*
b *tum ſit ſtipulationi pupillari,* b *quia rectè ei ſolueretur.*
1 *c* Non liberab. † *Pupillus quidem dominus fit eorum, quæ ſoluuntur, ſic enim ſua conditio melior efficitur, debitor verò obligatione non liberatur, ob id certè, quoniam*
c *ita reperiretur pupillus accepto debito obligationem* c *alienare, quod eſt prohibitum, quare vt liberatio debitori pupillari contingat, in ſolutione debiti autoritate tutoris opus habet.*

d Debitorem pupillarem ſoluere. *Hoc eſt, (vt Baldus exponit) debiti ſolutionem recipiendo eum liberare. Eſt autem phraſis Græcanica.*

e Pleniſſ. ſecurit. *Adeo, vt nec in integrum reſtitutio ſit timenda, quæ tamen alias concederetur, etſi ſolutio tutore*
2 *præſente facta fuiſſet, ſi pupillus ſe læſum oſtenderet.* † *Igi-*
d *tur ex Iuſtiniani* d *Conſtitutione pupillaris debitor ſoluens tutori iudicis interueniente decreto, iuſſu ſeu manda-*
3 *to, pleniſſimam liberationem conſequitur.* † *Aliquando tamen facta vel ſine iudice ſolutio liberat debitorem: vt*
e *cum ex annuis* e *reditibus, penſionibus, aut vſuris debi-*
f *tores ſint,* f *nec id quod debetur, centum ſolidorum quantitatem, & biennij metam excedat.*
4 *f* Sin autem aliter. *Exceptio eſt ad ſuperiora.* † *Tametſi enim pupillaris debitor, ſine autore tutore pupillo ſoluens non liberetur, poſſitq; ſummo iure pupillus rurſum petere id quod ei ſolutum eſt, attamen ex æquitate datur*
g *debitori contra pupillum exceptio doli* g *mali, ſi pecunia adhuc extet, ex caue pupillus locupletior factus ſit, vel*
h *certe non pauperior,* h *vt quia eiſdem nummis, qui ſoluti ſunt, rem ſibi neceſſariam emit, quam ſc. de ſuo alioqui empturus erat.*
5 *g* Malè conſumpſerit. *Scilicet pupillus,* † *Et quod hic de pupillo dicitur, hoc idem in minore 25. annis locum*
i *habet: nam ſi pecuniam a debitore ſolutam perdiderit,* i *ei ſubuenitur.*

ADDITIONES.

a ſup. de autho. tutor. in princ.
b l. 11. ſi ſtipulatus fuero. de ſolutio. & ibi Dd.
c §. ſeq. in fin. inf. eod.
d l. 25. ſancimus. C. de adm. tut.
e d. l. ſancimus.
f l. 27. conſt. C. de admi.
g l. 47. in pupillo. de ſolut.
h d. l. in pupillo.
i l. ait prætor, §. ſed & ſi. ff. de minorib.

§. Sed ex diuerſo.

1 *Pupillus ſoluens creditori ſine tutore, non liberatur, & quomodo tum pupillo ſubueniatur.* 3.
2 *Ratio dubitandi in hoc §. itemque decidendi.*
4 *Conſumptio pecuniæ habet vim translationis dominij.*
5 *Reſolutio ad l. interdum. de condict. indebiti, & §. ſi pupillus. in l. non omnis. ſi certum petatur.* 6.
7 *Regula ex præmiſſa reſolutione elicita.*
8 *Pecunia a pupillo creditori ſoluta ſine tutore, ſi fortuito pereat, cuius ſit periculum.*
9 *Regula caſus fortuiti reſpiciunt dominos, & quando hæc regula ceſſet.* 10.

a Sed ex diuerſo, pupilli vel pupillæ ſoluere ſine tutoris autoritate non poſſunt: quia id quod ſoluunt, non fit accipiētis, quum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris autoritate conceſſa ſit.

1 *a* Sed. † *Hinc annotādum, pupillum ſoluentem creditori ſine tutoris autoritate, a debito nō liberari, nec dominium*
2 *transferre in accipientem.* † *Quod mirum videri poteſt, quia ſolutio liberationem pupilli reſpicit, vnde etiam ſine autore tutore meliorem ſuam conditionem facere debuit. Qua enim ratione fictam liberationem, quæ acceptilatio-*
a *ne inducitur, conſequi* a *poteſt, cur non idem, ſi vera nume-*
b *ratio* b *interueniat? Sed reſpondent Interpretes* c *nume-*
c *rationem pecuniæ ad bonorum adminiſtrationem pertine-*
d *re,* d *quam pupillus non habet, cum omnino, etiamſi non liberetur, ſuccurſum ſibi aduerſus tutorem, ſit qui rationem reddet, cur melius exiſtimauerit pecuniam retinuiſ-*
3 *ſe, quam eius ſolutione pupillum liberare.* † *Quid ergo fiet, cum pupillus ſoluit, nec a debito liberatur, quaſi is, cui ſolutum eſt, dominus factus non ſit? Et extans quidem pecunia vendicabitur a pupillo, in rem actione. Ea vero conſumpta iam pupillus liberabitur a debito, eo, quia conſumptio efficit, vt pecunia fingatur cum effectu a pupillo*
4 *perueniſſe in accipientem.* † *Et ſic* e *conſumptio pecuniæ*
e *habet vim translationis dominij, ſicq; Vlpianus* f *reſpon-*
f *dit. Sed fortiter aduerſatur alia eiuſdem Vlpiani* g *lex,*
g *quæ pro nummis conſumptis condictionem locum habere, nominatim exprimit. Conſequitur ergo, pupillum ibidem non eſſe liberatum, vt qui non extantem pecuniam condi-*
h *ctione repetere poſſit. quod ex diametro pugnat cū priori* h *reſponſo, quo pecuniæ cōſumptione pupillo liberationē contingere dicitur. Hæc antinomia nō paucos inſigniter doctos*
5 *torſit, ſed breuiter ſic cōciliari poteſt.* † *Nā in priori Vlpia-*
i *ni* i *reſponſo, pupillus naturaliter & ciuiliter obligatus fuit,*

fuit erat naturale & ciuile, id eſt, verum & perfectum
debitum, ita quod liberari non poterat, niſi ſolutione. Sed
K *in lege* k *contraria poterat liberari pupillus, quia natura-*
liter tantum obligabatur, tutuſque erat exceptione. Igitur
non mirum, ſi ſolutum repetit, quia potuiſſet non ſoluere.
6 † *In priori ſpecie prodeſt pecunia conſumptio pupillo;*
quia parit ei iuſtam liberationem: in altero vero, vbi na-
turali tantum obligatione tenetur pupillus, noceret con-
l *ſumptio, auferret ei ſuam defenſionem, niſi* l *daretur con*
7 *dictio.* † *Ex prædictis collige regulam:* m quãdo pupil-
m lus ſoluit debitum, quod nulla exceptione elidi pote-
rat, tum conſumptis nummis liberatur, quod ſi debi-
tum ſoluit, quod per exceptionem elidi poterat, datur
illi conſumpta pecunia condictio ad repetendum.
8 † *Porrò illud etiam inueſtigant Doctores: Si hæc pecunia*
a pupillo creditori ſoluta non conſumatur, ſed caſu fortui-
to pereat apud accipientem, puta incurſu latronum, vel
ruina, cuius ſit periculum? pupilli an accipientis? Azo il-
lam pupilli periculo credidit periſſe. Certum enim eſt pu-
n *pillum* n *ſine tutore autore ſoluentem, dominium pecuniæ*
non transferre in accipientem, quamdiu extat, ſed pupil-
9 *lum remanere dominum.* † *Iam per manus traditur, ca-*
o ſus o fortuitos reſpicere ipſos rerum dominos. *At fre-*
quentius obtinuit, periculum non eſſe pupilli, ſed recipien-
tis pecuniam: alioqui pupillus longe deterioris videretur
conditionis, quam ætate maior. Is enim cum dat pecuniam
mutuam, confeſtim tranſit periculum in accipiẽtem: quis
igitur æqua fronte pateretur, diuerſum in pupillo ſtatum?
10 † *Nec impedit Regula prædicta,* caſus fortuitos contin-
gere rerum dominos: *quia hæc regula in pupillo ceſſat.*
Speciali enim fauore pupillorum introductum eſt ne do-
minium mutuando aut ſoluendo transferat: hic ergo fauor
p *non debet illis in diſpendium aut detrimentum* p *verti.*
Et ſic limitandum eſt, quod dixi, rem ſemper perire ei
qui eſt dominus rei: *vt non procedat, ſi propter fauorem*
quis remaneat dominus, iureue ſingulari propter perſo-
nam dominium non transferatur. Et in hanc ſententiam
q *crebrius itum eſt. Alciatus* q *tamen aliter hac in re opi-*
natur: attamen graue eſt vbique communis opinionis præ-
iudicium.

ADDITIONES.

a l.2, de acceptil.
b l.14. quod ſi forte in fin. de ſolutio.
c Alc. in l. non. hominis §. ſi pupillus l. ſi cert. pet.
d l. iuſiurandum quod. §. 1. de iureiur.
e d. §. ſi pupillus & d. l. quod ſi forte §. ſi. de ſolut.
f d. §. ſi pupillus.
g l. 29. interdum de cond. indeb.
h in d. § ſi pupil.
i d. §. ſi pupill.
k d. l. interdum.
l Hoc idem gl. voluiſſe videtur. in d. l. quod ſi forte. §. ſi.
m quam tradit etiam Zaſ. in d. l. non omnis.
n Vt hoc noſtro. §.
o l. 5 quæ fortuitis. & l. pignus. 8. C. de pig. ac.
p l. quod fauore. C. de ll. cum ſi.
q Vide eum in d. l. non omnis. §. ſi pupill.

PER QVAS PERSONAS nobis acquiritur. Tit. IX.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *a Acquirere ſignificat dominio tenus conſequi.*

1 *Hactenus docuit Imperator,* † *quot modis iure gentium*
aut ciuili rerum conſequamur, dominia: quia vero non mo-
do per nos ipſos, ſed per alias quoque perſonas acquiri no-
bis poteſt vtroq; iure dominium, eas in hoc tractatu enu-
merat, quæ de ſola dominij acquiſitione intelligere opor-
tet. Nam per quas perſonas obligationes nanciſcamur,
a *infra lib. 3.* a *ſpeciali titulo explicabit. Quanquam &*
de poſſeſſionis acquiſitione hic quædam intermiſcentur, de
qua tamen locupletius in Pandectis & Cod. ſub tit. De
2 *acquirenda poſſeſſione, diſſeritur.* † *Porro verbum, acqui-*
rere, in hoc titulo ſuam habet emphaſim, ſicut, fermè in
vniuerſo iure, quod non modo aſſequi, ſed etiam dominio-
tenus nanciſci ſignificet. Acquiſitũ enim id propriè *Iuriſ-*
conſultis dicitur, cuius rei dominium tranſlatum eſt.

ADDITIO.

a in tit. per quas perſon. nob. acq.

Princip. tit.

1 *Acquiſitio principalis eſt, quæ per nos ipſos fit.*
2 *Emancipatus ſibi, non patri acquirit.*
3 *Ad acquiſitionem ſufficit, ſi acquirens contractus tem-*
pore in noſtra ſit poteſtate.
4 *In ſtipulationibus tempus contractus inſpicitur, non*
euentus conditionis.
5 *Secus eſt in legatis & fideicommiſſis, & quæ ſit diuerſi-*
tatis ratio.

a Acquiritur vobis non ſolum *b* per voſmetipſos, ſed etiam per eos, quos *c* in poteſtate habetis, item per ſeruos, in quibus vſumfructum habetis, item per homines, liberos, & per ſeruos alienos, quos *d* bona fide poſſidetis. de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

a Acquiritur. *Subaudi dominium, nam de obligationis*
a *acquiſitione (vt iam dixi) infra lib. 3.* a *tractabitur. Et*
b *autem hoc principium ad verbum ex Caio* b *deſumptũ,*
ſicut & ſequentes aliquot §§.
1 *b* Per voſmetipſos. † *Eſt enim principalis acquiſitio,*
quæ per noſmetipſos fit.
c In poteſtate. *Siue patria, ſiue dominica, vt ſunt ſerui*
2 *& liberi non emancipati.* † *Emancipatus enim ſibi, non*
3 *patri acquirit.* † *Sufficit autem ipſius contractus tempo-*
re eos in noſtra poteſtate eſſe, quod hic potiſſimum inſpi-
citur, etiamſi cõditione foret ſuſpenſiua. Quare ſi filiusfa.
ſub conditione ſtipulatus emancipetur, ac deinde exiſtat
4 *conditio, patri actionem dari Paulus* c *reſpondit.* † *Quia*
c *in ſtipulationis tempus contractus inſpicimus, non euen-*
5 *tum conditionis.* † *Tametſi in legatis* d *& vltimis volũ-*
d *tatibus ſit ſecus, quia tunc tempus exiſtentis conditionis*
ſpectamus, non tempus mortis teſtatoris ſeu teſtamẽtis. vt
patri, non poſſit acquiri, quod legatum eſt filiofa. ſi eo tem-
pore, quo legati conditio extitit, emancipatus erat filius.
Neque enim aliud tempus commode conſiderari poteſt,
cum tota res a ſolo teſtatore pendeat, nullumque ſit fa-
ctum filij, priuſquam rem accipiat. Porro diuerſitatis ra-
tiones plures Interpretes ſuis locis tradunt.
d Bona fide. *Exiſtimantes eos in noſtra eſſe poteſtate,*
e *cum reuera non ſint.* e

ADDITIONES.

a Hoc ipſo tit.
b In l. 10. acquiritur. de acq. rer. dom.
c l. ſi filiusfa. 78. de verb. obl. vide etiam l. 18. quæ legata. in fin. cum l. ſeq. de reg. iur.
d d. l. quæ legata. & l. ſi vxo. C de cond. inſer. & l. 14. ſi vſusfructus. in prin. quando dies lega. ced.
e Potiſſimum in d. l. ſi filiusfa.

§. Igitur.

§. Igitur.

1 *Peculium quid fuerit iure veteri.*
2 *Periculum vnde dictum.*
3 *Filiusfam. quadruplex peculium habet.*
4 *Peculium caſtrenſe, quaſi caſtrenſe, & nu. 5.*
6 *Peculium profectitium. & aduentitium. & nu. 7.*
8 *Quid iuris in quoque peculio filiusfam. habeat. & numero 9.*
10 *Si dubium ſit, vnde acquiſierit filiusfam. quale peculiũ cenſeatur.*
11 *Dominium & proprietas idem.*
12 *Quibus caſibus pater in aduentitijs hodie non habeat vſumfructum.*

a Igitur liberi veſtri vtriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim quidem, *b* quicquid ad eos perueneat (*c* exceptis videlicet caſtrẽſibus peculijs) hoc parentibus ſuis acquirebant, *d* ſine vlla diſtinctione: & hoc ita parentum fiebat, *e* vt etiam eſſet eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum quæſitum eſſet, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. *f* Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali *g* conſtitutione emiſſa, & liberis pepercimus, & parentibus honorem debitum reſeruauimus. Sãcitum etenim à nobis eſt, vt ſi quid *h* ex re patris ei obueniat, hoc ſecundum antiquam obſeruationem *i* totum parenti acquiratur. K Quæ enim inuidia eſt, quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reuerti? *l* quod autem ex alia cauſa ſibi filiusfamilias acquiſiuit, huius vſumfructum patri quidem acquirat, *m* dominium autem apud eum remaneat: quod ei ſuis laboribus, vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in alium perueniens luctuoſum ei procedat.

a Igitur. *Dixit ſupra Imp. nos per eos acquirẽre, quos in noſtra poteſtate habemus. Sed quia poteſtate alia eſt patria, alia dominica, à patria velut nobiliori exorditur, & qua ratione per filiusfam. nanciſcamur rerum dominia, oſtendit.*

b Quicquid ad eos. *Etiam ex ſucceſſione materna. Conſtantinus a tamen ante Iuſtinianum ſanxit, ne patri per filium familias bona materna acquirerentur.*

c Exceptis videlicet caſtrenſibus. *Nam & veteri iure* b *in his filijfa. vice patrumfa. fungebantur,* b *adeo vt ceſſaret etiam vſque ad eius quantitatem S.C. Macedonianũ,* c *nec conferre filiusfam. tale peculium tenebatur,* c *& ſu-*
d *per eo teſtari quoque poterat.* d † *Quia vero hic peculij*
1 *ſit mentio,* e *plura de peculio cõgeri poſſent, ſed quod præ-*
e *ſens locus poſtulat, ſciendum eſt,* peculium *priſcis temporibus fuiſſe, quod ſeruus vel filiusfam. Domini aut patris permiſſu ſeparatum a rationibus Dominicis vel paternis*
f *habebat, deducto inde, ſi quid domino aut parenti* f *debe-retur. Nã graui humanitatis ratione apud Romanos fuit receptum, vt ſerui, & filijfam. quamuis omnino ſub poteſtate eſſet, nihilque proprium poſſidentes, haberent tamen aliquid bonorum, permittentibus dominis vel parentibus expreſſe vel tacite, in quibus adminiſtrandis ſpecimen ederent induſtriæ, ac quales eſſent, quandoque ſui iu-*
g *ris Reip. futuri, probarentur.* † *Idque* peculium *dicebatur,*
2 *quaſi puſilla pecunia, ſiue* g *puſillum patrimonium.*
3 † *Porro ad hunc locum quod attinet,* peculium *hodie,*
4 *quod filiusfam. habet, quadruplex eſt.* † *Primum* caſtrenſe, *quod a parentibus vel cognatis aut, etiam alijs penitus extraneis, in militia agenti donatum eſt, vel quod ip-*
h *ſe filiusfam. in militia acquiſiuit, quod niſi* h *militaret, acquiſiturus non fuiſſet. De quo extat peculiaris titulus*
i *in Pandectis,* i De Caſtrẽſi peculio. † *Deinde* quaſi ca-
5 ſtrenſe, *quod acquirit filiusfam. ex artium liberalium profeſſione, ex publico munere, aut functione aliqua, ex ſacer-*
K *dotiorum prouentibus,* k *ex cauſarum patrocinijs. Quo etiam numero habentur, quæ filiusfam. inſeruiens aulæ principali, vel ex parſimonia propria quæſierit, vel ex*
l *principis liberalitate fuerit* l *conſecutus* † *Tertio* profe-
6 ctitium, *quod ex re patris eiuſue occaſione ad filium pro-*
m *ficiſcitur.* m † *Poſtremo* aduentitium, *quod filiusfam.*
7 *aliunde, quam ex re patris, vel propter patrem conſequitur, quodque ipſi a matre genere ve materno aduenit, aut ab alijs quibuſcunque cauſis, quæ ex proſpera fortuna ad*
n *eum peruenerunt:* n *vel etiam ſi quid ei ſua ipſius contem-*
o *platione donatum ſit.* o † *Porro in* caſtrenſi & quaſi ca-
8 ſtrenſi peculio *κτῆσις καὶ χρῆσις, ideſt, proprietas & vſusfructus filij manebat veteri iure, nec in his bonis vllum habebant ius parentes, idque hodie obtinet. Deſinebant autem caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia bona haberi,*
p *mox quam filius ſui iuris vel parentis morte* p *vel alias*
9 *fiebat.* † *In* peculio aduentitio, *iure Pandectarum, pater obtinebat plenum dominium, hoc eſt, tam vſumfructum, quam proprietatem, hodie illius peculij proprietas ad filiumfam. pertinet, ſolus vſusfructus acquiritur patri. In* peculio vero profectitio *nihil habet filius, nec proprie-*
q *tatem, nec vſumfructum,* q *ſed vtrumque pater conſequi-*
10 *tur.* † *Quid autem ſi filiusfam. rem aliquam occulta quapiam ex cauſa exquiſierit, & dubitetur, num ex re patris eiuſue occaſione, an ſuo ipſius intuitu conſecutus ſit? Et diſtinguendum eſt, quia ſi iſte filiusfam. non ſit induſtrius, aut negotioſus, ſed inertiæ deditus, pater vero diues habeatur, tum præſumimus ex re patris proueniſſe, & eſſe profectitium. Sin vero filius ſit actinoſus, callens, & qui conſueuerit operari pauperque ſit pater, ea quæ accedunt filio, præſumentur eſſe aduentitia. Hæ autem coniecturæ ſi deſint, vel pares videantur, melior cenſeri debet condi-*
r *tio poſſidentis.* r *Et hæc tota res iudicantis arbitrio relinquenda videtur.*

d Sine vlla diſt. *Non habito diſcrimine proprietatis aut vſusfructus, aduentitiane bona eſſent, an profectitia: quod ius quia inhumanum videbatur Iuſtiniano, ipſe vtramque diſtinctionem adhibuit: vt ſequitur.*

e Vt etiam eſſet. *Nec hoc mirum videtur, ſi priſci iuris rationem conſideres, quo etiam patri in filium vitæ necis-*
ſ *que poteſtas erat.* ſ

f Quod nobis inhumanum. *Scilicet concedere alteri, quod filius ſuis laboribus, & proſpera fortuna acquiſierit.*

t *g* Conſtitutione. *Quæ lib. 6. Cod.* t *tit. 60. extat.*

h Ex re. *Subſtantia patris: vel etiam nomine & intuitu*
u *patris, vt ſi donare volens patri, filiofamilias donarit.* u *Loquitur autem hic de peculio profectitio.*

i Totum. *Et quidem pleno iure, quo ad vſumfructum & proprietatem.*

K Quæ enim inuidia. *Quaſi diceret, nulla penitus, nec quicquam iniuriæ habet hæc ſententia, ſiue conſtitutio* [illegible]

l Quod autem. *Aduentitia bona hic intelligit, in quibus pater vſumfructum habet, remanente proprietate penes filium.*

11 *m* Dominium. † *Id eſt, proprietas, prout ſeparata eſt ab*
x *vſufructu, atque ita in legibus* x *ſæpe accipitur. Cæterum quod hic de patre filioquefam. dicitur, hoc idem in auo, et*

proauo

pro auo paterno,& nepotibus vel pronepotibus in eorum exiſtentibus poteſtate locum habet, nimirum ex vi iure-
y *que ſummo* y *patriæ poteſtatis.Vnde cõſequitur, quæ hic*
z *ſunt dicta,ad matrem non pertinere,* z *vt quæ liberos nõ*
12 *habeat in poteſtate.† Neque tamen perpetuum eſt,quod pater aut auus in bonis aduentitijs vſumfructum habeat: ſunt enim caſus,vbi nihil patri acquiritur hodie. Primus*
a *eſt,ſi filiusfam. a matre* a *ea lege hæres inſtitutus ſit,vt nullum hiſce in rebus vſumfructum pater obtineat. Secundus,ſi pater cum filio ſuccedit in hæreditate fratris vel ſo-*
b *roris ipſius filij:* b *quoniam ſufficit pro vſufructu partem ipſi hæreditatis pleno iure tribui. Tertius, ſi filiofam. ea conditione ſeruus donetur, vt ſtatim liberum eſſe iubeat,*
c *quia nullus in eo vſusfructus patris attribuitur,*c *nec pater manumiſſionem impedire poteſt. Quartus, ſi patre detre-*
d *ctante filius hæreditatem adierit.* d *Quintus,ſi pater ſine cauſa tentauit diuortium, nihil iuris habet prorſus in bo-*
e *nis donatis filiofam cui iniuriam fecit parato* e *diuortio.*
f *Sunt & alij plerique caſus,quos* f *Accurſ.& Ang.* g *cõ-*
g *geſſere. Illud pro coronide addendum, in huiuſmodi caſibus licet rerum aduentitiarum vſusfructus patri non tribuatur, ei tamen earum rerum commoditatem quan-*
h *dam permitti* h *cum filio, vt Angelus commouet.*

ADDITIONES.

a In l.1.C.de bon.mat.
b l.2.ad S.C.Maced.
d l.fi.C.de inof.teſtam.
e De quibus per Dd.in §.actiones.inſ. de act. & ad hunc locum vide Azo.in Sum.C.de bon.quæ lib.
f l.depoſiti.3.§.fi.l.ſed ſi damnum 9.§ præterea. ff.de pec.
g d.l.depoſiti.§.fi.l.quam Tuberonis.7. §. ſunt quidam. l. peculium.& ex eo.44.& l.ſeq.ff.de pec.
h l.Caſtrenſe.11.de caſtr.pecul.
i facit etiam.l.1.C.de caſtr.pec.lib.12.
K Dd.in l.fori.C.de aduen.diuer.iud.& l. cum oportet. 6. C. de bono.quæ lib.Bar in Rub.de pec.
l l cum multa.7.C.de bon.quæ lib.
m glo.& Bald.l.cum oportet.ad princ.
n d.l.cum oportet.
o arg.l.ſocium.qui in eo.60.§.ſocius pro ſocio.
p l.vlt.in fi de inof.teſt.
q l.pater.91. de acq.hær. & d.l. cum oportet. & l. quodcunque. de ver.obl.l.in fideicom.3.§ cum Pollidius de vſur.l.ſed etſi plures.10.§.in arrogato.de vulg.
r l.fin.C.de rei vend.Cantiunc.hic.
ſ l.in ſuis.11.de lib.& poſth. l. fi.C.de pat. poteſtat. & dixi ſup. eod.tit.
t in d.l.cum oportet.C.de bon.quæ lib.
u l.profectitia.5.de iure dotium.
x l.naturaliter.12.§.nihil commune de acq. poſſ.& l. 1. §. huius autem.vti poſſid. Vide Pau.in c.1.de cauſa prop. & poſſ.
y §.1.ſup.de pat.poteſt.
z Ibidem & § fœminæ.ſupr.de adoptio.
a In Nouel.117.vt lic.ma.& aui.in princ.
b In Nouel.de hær.ab inteſt.§. ſi vero cum aſcendentibus.
c l.cum non ſolum.8.§.vlt C.de bon.quæ lib.
d d l cum non ſolum.§.ſiue econtrario
e Auth.idem eſt in his.C.de bonor.quæ lib.
f Ibidem & hic.
g Ang.hic.
h l.plenum.12 §.quamquam. l. filiof. 17.in fin. de vſu & habi.

---

§. Hoc quoque.

1 *Olim pater emancipans filium, lucrabatur tertiam aduentitiorum bonorum.*
2 *Hodie dimidiam partem vſusfructus retinet.& nu. 5.*
3 *An pater aliquid habeat ex bonis poſt emancipationem filio aduenientibus.*
4 *Ampliatio huius §.*
6 *Dictio,liberi, etiam in vno verificatur: & in ſingulari etiam voce ea vtimur.*

a Hoc quoque a nobis diſpoſitum eſt,& in ea ſpecie,vbi parens emancipando liberos ſuos ex reb.quæ acquiſitionem effugiebant, ſibi tertiam partem retinere(ſi voluerat)licentiam *b* ex anterioribus cõſtitutionibus habebat, quaſi precio quodammodo emãcipatione dominio pro parte tertia defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatione additũ erat,quod ſui iuris effectus eſſet,hoc per rerum deminutionem decreſceret. *c* Ideoque ſtatuimus, *d* vt parens pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam non dominij rerum; ſed vſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud *e* filiũ remanebunt, & pater ampliore ſumma fruetur, pro tertia, dimidia potiturus.

a *a* Hoc quoque. *Supra* a *de filijsfam.dixit:nunc de emãcipatis agit,qui egreſſi ſunt poteſtatem patriam: an & hi patribus acquirant. Innouat autem Imp. quædam circa formam acquirendi, quæ fiebat in emancipando filio.*
1 *† Nam olim pater, poſtquam emancipauerat filium, ex* Conſtantiniana lege,*tertiam partem bonorum filij(quæ tempore Conſtantini Imperatoris patri acquiri non ſole-*
b *bant)in recompenſationem præſtitæ emancipationis* b *retinebat. Bona autem,quæ acquiſitionem effugiebant, non erant alia, quam quæ a matre, lineaue materna obuene-*
c *rant,ante factam emancipationem* c *filio. † Hodie vero*
2 *hoc innouatum eſt:quia pater hodie non tertiam partem, ſcilicet dominij,rerum filij, ſed dimidiam partem vſusfructus rerum aduentitiarum,pro emancipationis præmio retinebit, ita vt mortuo patre vſusfructus rurſum conſolidetur cum proprietate filij: niſi pater huic beneficio ex-*
d *preſſim renunciarit. Nam ſi taceat, non nocet* d *ei. † De*
3 *his autem bonis,quæ poſt emãcipationem filijs obueniũt, pater nihil habet, niſi in hæreditate matris, vel a genere materno ad filiũ delata. Tum enim ipſi patri virilis vſusfructus portio inter ſic emancipatos tribuitur: hoc eſt, ſi vnus ſit media: ſi duo, tertia: ſi tres,quarta vſusfructus*
4 *portio ipſi obueniat, quoſque vixerit poſſidenda.† Porrò, quæ hic de filio dicuntur, eadem de nepote etiam ac pro-*
e *nepote intelligi* e *debent.*
f *b* Ex anterioribus conſtitut. *Nempe Conſtantini* f *Imperatoris.*

c Ideoque ſtatuimus. *Ius nouum a Iuſtiniano introductum.*
5 *d* Vt parens. *† Si tamen eius facto ac liberalitate filius eſt emancipatus. Nam ſi patriæ poteſtatis nexus ſine patris opera diſſoluatur, ſecus eſt,neque vſufruct. dimi-*
g *dia portio* g *aſſignabitur.atque ita præſens text.reſtringi debet.*
6 *e* Filium. *† In plerìſque exemplaribus liberum legitur, nempe,pro filio:quod ſuſtineri poteſt. Neque enim nouum eſt,aut incognitum, quandoque nos ſingulariter liberum pro filio dicere; licet dictio*(liberi)*in plurali etiam de*
h *vnico filio dicatur.Sic* h *Modeſtinus:* Non poteſt (*in-*
i *quit*)quis nolle ſuum liberum eſſe. *Vlpianus* i *quoque* Locupletior non eſt factus,qui liberũ acquiſiuit. *Et*
k *Iuſtinianus* K *noſter,* Si quis ſuo teſtamẽto(*inquit*) maximam quidẽ portionem libero relinquat, minuſculam autẽ alij,vel alijs de ſtirpe ſua progenitis. *A: le*
l *quod Valla* l *ſe eandem vocem apud Quintilianum ob-*
7 *ſeruaſſe ſcribit, † Cæterum* Liberos *in multitudinis nu-*
mero

Digitized by Google

mero etiam vnum filium filiamue veteris dixiſſe, docet
m *idem Gellius* m *ex Sempronij Aſellonis rerum geſtarũ*
libris, vbi de Tiberio Gracco loquitur. Orare, inquit, cœ-
pit, vt ſe defenderet, liberoſque ſuos, eum quẽ virilis
ſexus tum in eo tempore habebat, produci iuſſit, po-
puloque cõmendauit propè flens. *Hinc* non eſſe ſine
liberis *dicunt Iuriſconſulti eum, cui vel vnus filius vel*
vna filia eſt: liberorum *enim nomen multitudinis nume*
n *ro tantum* n *ponitur, ſicut pupillares & codicilli.*

ADDITIONES.

a §. præced.
b l. cum oportet. 6. § cum autem. C de bon. quæ lib.
c l. 1. C. de bon. mat. gl. hic, in verbo effugiebant.
d d. §. cum autem & l. fi. C. de emancip.
e l. ſi viua. 3. C. de bon. mater.
f d § cum autem.
g l. 2. & ibi glo. C de bon. ma. Bart. Auth. idem eſt. C. de bon. quæ liber.
h l. ius agnationis. 35. de pac.
i l nemo prædio. 26. de reg iur.
K In l. ſi quis filium. 34. C. de inoſ. teſt.
l lib. Eleg. 3. c. 1.
m lib. 2. cap. 13.
n l. 148. ff de verb. ſign.

---

§. Item vobis.

1 *Seruus domino acquirit, etiam inuito: & quæ ſit ratio. & num. 2.*
3 *Seruus ſine domini iuſſu hæreditatem non adit.*
4 *In hæreditatis aditione iuſſus domini præcedere debet, cum in bonorum poſſeſſione ſit aliud. & nu. 5.*
6 *Serui dominis dominium & poſſeſſionem acquirunt.*
7 *Serui an ex cauſa iniuſta acquirant dominis. & nu. 8.*

a Item vobis acquiritur, quod ſerui veſtri ex tradi
tione nanciſcuntur: ſiue quid ſtipulentur, ſiue ex do-
natione vel legato vel ex qualibet alia cauſa acqui-
rãt. Hoc enim vobis & ignorãtib. & inuitis obuenit.
Ipſe enim ſeruus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil
ſuum habere poteſt. *b* Sed ſi hæres inſtitutus ſit, nõ
alias niſi veſtro iuſſu, hæreditatem adire poteſt. Et ſi
vobis iubentibus adierit; vobis hęreditas acquiritur,
perinde ac ſi vos ipſi hæredes inſtituti eſſetis. Et cõ-
uenienter ſcilicet vobis legatum per eos acquiritur.
c Non ſolum autem proprietas per eos quos in pote
ſtate habetis, vobis acquiritur, ſed etiam poſſeſſio. Cu
iuſcunq; enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id vos
poſſidere videmini. Vnde etiam per eos vſucapio, vel
longi temporis poſſeſſio vobis accedit.

a Item vobis. *De filiorumfam. acquiſitione audiuimus:*
nunc de ſeruorum ſubiungit, qui ſunt ſub poteſtate domi-
1 *nica.* † *Serui ergo, quicquid acquirunt, id omne dominis*
acquirunt, non modo ſcientibus, aut ratum habentibus. ſed
a *etiam ignorantibus atque* a *inuitis.* † *Hunc enim domini*
2 *ca poteſtatis effectum lex induxit.* b *quem dominus pro-*
b *hibere non poteſt: quia effectus & prouiſio legis per pri*
c *uatam perſonam directo tolli aut impediri nequit.* c *Eſt*
d *autem ſumptus hic §. ex eodem* d *Caio.*
3 *b* Sed ſi hæres. † *Limitatur id quod præmiſſum eſt, nem*
pe ſeruum domino acquirere, etiam inuito: id enim proce-
dit in acquiſitione inter viuos facta, ſecus eſt in his, quæ
e *ſeruis in vltima voluntate obueniunt.* e † *Vnde ſeruus*
4 *hæres ſcriptus, non aliter hæreditatem acquirit, quam ſi*
f *iuſſu domini adeat: idque propterea,* f *ne is qui in aliena*
poteſtate eſt, inuitum obliget hæreditati eum in cuius eſt
poteſtate, ne ære alieno obligetur. Debet ergo iuſſus do-
mini procedere aditionem, ſpeciatimque fieri, nec ſubſe-
quens ratihabitio ſufficeret: quæcunque tamen verba iuſ-
g *ſui hæreditatis adeundæ reſpondentia ſufficere Vlpianus* g
ait. Porrò hunc herilem iuſſum adeundi, ſerui etiam vo-
h *luntatem ſubſequi* h *neceſſe eſt, ob id certe, quia & ſeruus*
i *poteſt etiam iubente domino nolle* i *adire, ſaltem de fa-*
cto. Iure enim non debent id facere ſerui, imo iudicis offi-
k *cio compelli poſſunt,* K *vt adeant, vel per emancipatio-*
nem in carcerem, vel per alia remedia, quæ videbuntur iu
l *dici idonea eſſe: præſertim ſi* l *domini cõtemplatione ſint*
5 *inſtituti.* † *Quamquam autem hæreditatis aditio niſi do-*
m *mini iuſſu præeunte,* m *non recte fit: in bonorum tamen*
poſſeſſionibus & fideicommiſſarijs hæreditatibus ſufficit
n *quandocunque accedere domini voluntatem.* n *Sed quæ*
eſt diuerſi iuris ratio? Angelus, quia hæreditatis adi-
o tio (*inquit*) magis ſolẽnis eſt, cũ in ſolo animo o cõ-
ſiſtat: bonorum autem poſſeſſio cõtra nõ acquiritur
p ſolo animo, ſed neceſſe eſt, p eã corã iudice agnoſci.
etiam hodierno iure. *Similiter in fideicommiſſaria hæ-*
reditate, ſiue reſtitutione ex Trebelliano ſolus animus non
ſufficit, ſed oportet reſtituentis factum interuenire. Non
ergo mirum, maiorem requiri ſolemnitatem in hæreditate
adeunda, quam in reliquis. Et licet varij varia dixerint,
mihi tamen hæc Angeli ratio, præ cæteris placet, quam
q *etiam Imo.* q *ſenſit.*
6 *c* Non ſolum. † *Extenſio eſt ad ſuperiora, non tantum*
enim rerum proprietas aut dominium per ſeruos acquiri-
r *tur dominis, ſed etiam vera poſſeſſio,* r *veluti eius rei, quã*
ſeruus ex cauſa peculiari, aut alias iniuſta apprenderit.
Nam ſi iniuſtè apprehenſa ſit poſſeſſio, domino non acqui
ſ *ritur,* ſ *licet nonnulli in dominio aliud eſſe velint, quaſi*
illud ex illicita quoque cauſa domino adijciatur. Ratio-
nem diuerſitatis adferũt, quia dominium iuris ſit, & igno
t *ranti* t *acquiratur, poſſeſſio vero magis facti, & ad volũ*
u *tem tantum* u *ſpectet.* † *Sed hæc diſtinctio mihi nunquã*
7 *placuit. Nam quod ſeruus acquirat domino, prouenit ex*
tacita voluntate domini, quia videtur hoc ſeruo mandaſ-
x *ſe.* x *Sed in dubio, dominus nõ præſumitur accommoda*
y *re voluntatẽ ad illicita.* y *Ergo ſi quid ex cauſa illicita*
ſeruus acquirat, tanquam euacuata & ceſſante domini
z *volũtate,* z, *domino non acquiritur. Deinde quod ſeruus*
acquirat domino, ex ſola fictione legis prouenit, quæ ita
a *ſtatuit,* a *vt perſona ſerui cenſeatur eadem cum perſona*
b *domini. At fictio iuris caſum iniquum nec producere,* b
c *nec fouere ſolet, eſt enim ius ars boni & æqui.* c *accedit,*
quod id ſolum poſſe dicimur, quod iure commodeque poſſu
d *mus.* d † *Ex prædictis concluderẽ,* ſeruũ domino igno
8 ranti nunquã quærere, niſi iuſtè quærat, ſiue de poſ-
ſeſſione, ſiue de dominio loquamur. *Sed poſſeſſio ma-*
nebit, cuius fuit, vel etiam nullius e *erit, dominiũ autem*
penes eum remanebit, qui transferre quidem vel coactus
voluit, ſed intercedente lege (quia ſcil. nec ipſi ſeruo, nec
per hunc domino propter cauſæ iniuſtitiam quæſitum eſt)
f *transferre non* f *potuit. Notanter autem dixi*, domino
ignoranti, iniuſtè non quæri: *quia domino ſcienti ratũ-*
que habenti cuiuſcunque modi poſſeſſio accedere g *poteſt.*

ADDITIONES.

a l. etiam inuitus eod. titu. & §. in poteſt. ſupra qui ſunt ſui vel alien iur.
b l. quodcunque. & l. ſi ſeruusve tante. 26. de verb. obl.
c l. nemo poteſt. 55. de leg. 1.
d l. acquiritur. 10. §. igitur de acquir. rer. dom.

e Azo.

y Goo

e Azo in ſumma C.per quas perſ.nobis acq.
f l.qui in alien.6.de acq.hær.
g l.ſi quis mihi bona,25.§ ſi quid ſi de acq.hæred.
h d l.ſi quis mihi bona.§.iuſſum,cum §.ſequ.
i l.cum proponas.3 C de hæred.inſt.
K l.1.§ 1 ſi quis omiſſa cauſa teſta. Iaſ. poſt alios in d. §. iuſſum.
l Ang hic.
m d §.iuſſum.
n l.ſeruo inuito.65.ad S.C.Trebellian.
o l.ſi auia.6 C.de iure delib.
p l.vlt.C.qui admit.ad bon.poſ.
q In d l.ſeruo inuito.& idem eſt de mente gl.in d.l.1.C.de adm.
r l.quod ſeruus.24.l.poſſeſſio quoque.49.& ibi Bar.de acq.poſſ.
s d.l.quod ſeruus.
t l cum pater.77.§.ſurdo.de leg.2.& ita etiam intelligunt l. etiā ſimilis & l.ſi ſeruus vetante 62.de verb.obl.
u Atque ita procedit d.l.quod ſeruus.
x l.1 §.item acquirimus.de acq poſſ
y l.ſi procurat.6.de cond.inde.l.cred.60 §.vlt.mand.
z Fab & Pet.de Bellapert §.1.ſup.de iis qui ſunt ſui vel alie.iur.
a l.ei vero qui.& §.poſt mortem inſ de inutilib ſtip.
b l.19.denique cum l ſeq.ex quibus cauſis ma Bart.l.quod meo 18.§.ſi furioſo.de acquir.poſ.
c l.1.de iuſt.& iur.
d l. Nepos Proculo.de ver ſig.
e d §.ſi furioſo.
f l.ſi quis vi,17 §.1.de acq.poſ.l.cum quis.§.ſi debitorem.de ſolut.Bart.l.cum oportet C.de bo quæ lib.Centiunc.hic.
g gl.in verb.credit.in d.l.quod ſeruus & ibi Franc de Are.

§. De his autem.

1 *Seruus in quo quis vſumfructum habet,acquirit fructuario duabus ex cauſis.2.3.*
4 *Seruus fructuarius reſpectu fructuarij hæres inſtitutus, ei acquirit.*
5 *Et an in tali hæreditate adeunda iuſſus proprietarij ſit neceſſarius.*
6 *Seruus vſuarius an acquirat.*

a De his autem ſeruis in quibus tantummodo vſumfructum habetis,ita placuit:vt quicquid *b* ex re veſtra, *c* vel ex operis ſuis adquirunt,id vobis *d* adijciatur:qd verò *e* extra eas cauſas conſecuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. *f* Itaque ſi is ſeruus hæres inſtitutus ſit,legatum ve quid ei,aut donatum fuerit,non vſufructuario,ſed domino proprietatis acquiritur.

a De his autem. *Tranſumptus eſt & hic §.ex eodem*
a *Caio.* a *Dixit autem ſupra de ſeruo, in quo plenum habetur dominium, quid in eo, qui in vſufructu tantum eſt,*
1 *an & per hunc acquiratur domino? † Et fructuario quidem duplici ex cauſa quæri ſolet, nempe ex re ſua,ſeruiq;*
b *opera,ideo quia & vſusfructus pars eſt* b *dominij, quod aliunde ſeruo obuenit, ad proprietatis dominum ſpectat. atque hæc eſt ſumma huius §.noſtri.*
2 *b* Ex re veſtra.† *Ex re autem fructuarij eſt, quando(verbi gratia) curam ei poſſeſſionum ſuarum fructuarius credidit,aut permiſit,vt in pecunijs ſuis mutuandis præeſſet, diſpenſatoremque eum fecit, fieri enim potuit, vt ex diligentia circa rem familiarem,vel circa res ruſticas,vel in dando mutuum,extrinſecus aliquid lucri corradat,hoc dicitur ex re fructuarij.& illi acquiritur.*
3 *c* Vel ex operis ſuis. † *Vt quia ſeruus, in quo habebam vſumfructum, ſutor erat,aut pictor, & locaui eū,vt alijs operaretur,pactamque mercedem pro arte ſua acciperet: fieri poteſt,vt is ſupra pactam mercedem aliquid acceperit, & quod inde partum eſt, mihi fructuario accedit.*
c *d* Adijciatur. *Ideſt, acquiratur iure* c *dominij.*
e Extra eas cauſas. *Aliunde, quam ex re domini, aut operis ſeruilibus.*

f Itaque ſi is. *Quod verum eſt,ſi hæres ſit inſtitutus,aut illi traditū donatum ve ſit aliquid ſimpliciter, vel reſpectu*
4 *proprietarij,quia id domino proprietatis adijcietur.†Cæterum ſi vſufructuarij contemplatione ſeruo relictum ſit*
d *quippiā, tunc fructuario acquiretur.* d *Et hoc in dubio*
e *præſumitur,ſi fructuarii ſeruus appelletur.* e *Quare ſeruus,fructuarii occaſione hæres ſcriptus,ipſi fructuario,non*
5 *domino proprietatis,hæreditatem acquiret.† Si tamē iuſ-*
f *ſu proprietarii eam adierit, quod Bar.* f *omnino requiri voluit, quippe quod aditio hæreditatis in opera ſeruili non*
g *ſit.* g *Quod ſi proprietarius recuſet iubere, officio iudi-*
h *cis compelletur,* h *aditioneque facta vniuerſa huiuſmodi bona a proprietario repetet fructuarius condictione ſine*
i *cauſa.* i *Alii* K *tamen malunt,eo caſu fructuariū poſ*
K *ſe iubere, vt ſeruus adeat, ratione circuitus* l *euitandi,*
l *quod & mihi placet. Nam & liber homo, & ſeruus alie-*
m *nus bona fide poſſeſſus hæreditatē adire poſſunt* m *iuſſu bonæ fidei poſſeſſoris.Idem ergo in ſeruo fructuario dicendum,quia quo ad acquirendum ex re eius, cui ſeruit, ſuiſque operis cum libero homine, ſeruoque alieno bona fide*
n *poſſeſſo, pari paſſu ambulat.* n *At quando inſtitutus eſt fructuarij contemplatione, vtique ex re ipſius domini, in cuius vſusfructu eſt, acquirere cenſetur, ſicque proprieta-*
6 *rij iuſſus non eſt neceſſarius † Quid autem de eo ſeruo, in quo vſum tantum quis habet? Et receptum eſt, cum vſuario ex re ipſius ſuisq; operis ſaltem in re vſuarij præſtitis*
o *quærere, alijs autem eius operæ locari non* o *poſſunt.*

ADDITIONES.

a in d.l acquiritur.§.ijs autem.
b l 4.de vſufru.& l.liber hom.118.de verb.oblig.
c Fab hic.
d l.ſi ſerui.21 & l.quid.donetur,de vſufru.l.3.& 4.de operis ſer.
e l.pen C.de iure delib.
f In d l.ſi quis mihi bona.in princ.de acq.hæred.
g l.45.adito.§.præterea de acq hæred.
h Azo in Summa.C per quas perſ nob.acq.
i l.pen & ibi gl.de ſtip.ſeru.
K Iaſ.latè in d l ſi quis mihi bona.
l l.35.dominus teſt.de cond.indeb.
m d.l.adito §.vlt.
n l.qui bona fid.23.de acq.rer.do.& §.idem placet.inf eo.
o l.per ſeruum.14.de vſu & habitat.gl.ſup.in pr.hoc tit.

§.Idem placet.

1 *Homo liber, & ſeruus alienus,bona fide poſſeſſus,quo ad acquirendum,ſeruo fructuario æquiparantur.*
2 *Bonæ fidei poſſeſſor ſeruum alienum vſucapit.*
3 *Vſufructuarius ſeruum fructuarium non vſucapit.*

a Idem placet & de eo qui a vobis bona fide poſſidetur,ſiue is liber ſit, ſiue alienus ſeruus. Quod enim placuit de vſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra duas illas cauſas acquiritur,id vel *b* ad ipſum pertinet, *c* vel ad dominum,ſi ſeruus eſt. *d* Sed bonæ fidei poſſeſſor cū vſuceperit ſeruum(quia eo modo dominus fit)ex omnibus cauſis per eum ſibi acquirere poteſt. *e* Fructuarius vero vſucapere non poteſt,primum,quia nō poſſidet,ſed habet ius vtendi fruendi,deinde,quia *f* ſcit ſeruum alienum eſſe. Non ſolum autem proprietas per eos ſeruos, in quib. vſumfructum habetis, vel quos bona fide poſſidetis,aut per liberam perſonam, quæ bona fide vobis ſeruit, vobis acquiritur,ſed etiā poſſeſſio. Loquimur autem *g* in vtriuſq; perſona ſecundum diſtinctionem, quam proximè expoſuimus:ideſt, ſi quam poſſeſſionem ex re ueſtra, vel ex ſuis operis adepti fuerint.

a Idem

d by Google

a a Idem placet. *Et hic locus ex Caio ſumptus* a *eſt*, † *&*
1 *in ſumma continet, quod ſeruus alienus, vel liber homo, bona fide poßeßus, acquirat ad ſimilitudinem fruc*tuar*ij ſerui, tam dominium quam poſſeſſionem bonæ fidei poſſeſ-*
b *ſori* b *in duobus caſibus, ſcilicet ex opera ſua ſeruili, & ex re bonæ fidei poß-ſſori, atque in hoc inuicem conueniunt.*

b Ad ipſum. *Liberum hominem bona fide poßeſſum.*

c Si liber eſt. *Quia lex ipſi hoc reſeruat in illud tempus, cum fortunam ſuam is agnouerit.*

2 d Sed bonæ fidei poſſeſſor. † *Hinc diſce, bona fidei poſ-ſeßorē, poße ſeruum alienum vſucapere, eoq; vſucapto, ex*
c *omnib. cauſis* c *per ipſum poſſidenti acquiri, vt qui nunc*
d *per vſucapionem dominus effectus ſit.* d

e Fructuarius. *Id eſt, is qui ſerui vſumfructum habet, nunquam talē ſeruum vſucapere poteſt, tum quia ipſum*
e *non poſſidet* e *ſaltem ciuiliter & efficaciter, ſed naturaliter tantū, & naturalis poßeſſio per ſe non eſt ſufficiens ad*
f *vſucapionem,* f *tum quia ſcit ſeruum alienum eſſe, nempe proprietarij, & ſic non poteſt dicere, ſe ignoranter rem alienam vſucapere, ac conſequenter in eo deficit bona fi-*
g *des, quæ in vſucapione principaliter exigitur.* g

f Quia ſcit. *Et ſic eſt in mala fide.*

g In vtriuſque perſona. *Et ſerui alieni. & liberi hominis pro ſeruo bona fide poſſeſſi.*

ADDITIONES.

a In d l. acquiritur §. idem placet.
b d. §. idem placet. & l. liber homo 54. eo. tit.
c d. l. acquiritur §. bonæ fidei.
d l. traditionibus 20. C. de pact. Dd. in l. 1. C de ſer. fu.
e d l. acq. §. ſi & l. 1 §. per eum. de acq. poſſ.
f l. naturaliter. 12. de acq poſſ.
g l. vnic. C. de vſur. transfor.

§. Ex his itaque.

1 *Natura oppoſitorum eſt, vt ſe inuicem tollant.*
2 *Per prorſus extraneam perſonam non acquiritur.*
3 *Procurator acquirit etiam ignoranti, & quando id procedat.* 4.
5 *Obligatio perſonalis, non niſi facta ceſſione, per procuratorem quæritur.*

a Ex his itaq; apparet, p liberos homines, quos neq; veſtro iuri ſubiectos habetis, neque bona fide poſſidetis, item per alienos ſeruos, in quib. neq; vſumfructū habetis, neq; poſſeſſionē iuſtam, nulla vobis ex cauſa acquiri poſſe. Et hoc eſt quod dicit, b per extraneā perſonam nihil acquiri poſſe: excepto eo, quod per liberam perſonam (veluti per procuratorem) placet nō ſolū ſcientib. ſed & ignorantib. vobis acquiri poſſeſſionem, ſecundum diui Seueri cōſtitutionem, & per hanc poſſeſſionem etiam dominiū, ſi dominus fuerit qui tradidit: vel vſucapionem, aut lōgi temporis præſcriptionem, ſi dominus non ſit.

a Ex his itaq;: *Argumētatur per locū a cōtrarijs. Nam ſi per eas tantum perſonas hic enumeratas acquiritur dominium, & poßeſſio, ſequitur nobis per alias non acquiri,*
1 *quia priori conceſſo, alterum negari neceſſe eſt.* † *Natura enim oppoſitorum eſt, vt ſe inuicem tollant, non vt ponant. Hincq; dicere ſolemus.* Contrariorum contrariā iuris diſpoſitionem eſſe, *maxime ſi contraria inuicem ratione*
a *nitantur,* a *alioqui ſi eadem vtriuſque eſt ratio, tunc contrariorum (vt vulgo dicitur) eadem eſt diſciplina.*

2 b Per extraneam. † *Et hoc pro regula traditur,* per extraneam perſonam non acquiri. *Adtexit tamen Impe-*
3 *rator exceptionem in procuratore.* † *Is enim tametſi ſit perſona extranea, per ipſum tamen acquiritur dominium*
b *& poßeſſio etiā dominis ignorantib.* b *etiamſi generale*
c *mandatum habeat,* c *vt Bart. cenſuit.* † *Quod tamen*
4 *procedit, ſi tradens dominus ſit, dominijq; transferendi* d
d *animum habeat. Tum enim poſſeſſione nobis acquiſita tacite ſequitur dominium. Quod ſi non fuerit, acquirit quidem dominus poſſeſſionem per procuratorem etiā inſcius, priuſquam tamen ſciat, quod ab eo geſtum eſt, vſucapiendi facultatem non habet, ſed cum primis interueniente*
e *ſcientia incipit vſucapere.* e *Hoc ideo tamen variè, quia in vſucapione bona fides exigitur, ignorans autem, nec bonam nec malam fidem habet. At in poſſeſſione non refert,*
f *iuſtè* f *quis, an iniuſtè poſſideat.* † *Et hæc quidem in do-*
5 *minij & poſſeſſionis acquiſitione procedunt, obligatione tamen, ſiue actio perſonalis, non niſi facta ceſſione per pro-*
g *curatorem acquiritur,* g *qua de re infra ſuo loco.*

ADDITIONES.

a l. fuit quæſtionis. 14. de acq. hæred.
b l. 1. §. per procuratorem. & l. poſ. 49. § etſi poſſeſſio. de acq. poſ. & l. 1. C. eo. tit & l. 1. C. per quas perſo. no. acq.
c In l. 13. qui mihi donatum de donationib. licet glo. in c. ſi tibi abſenti. de præb. in 6. contrarium ſenſerit.
d d. l. qui mihi donatum. ad ſi. & l. vlt. C. ſi quis alt. vel ſibi.
e d. l. 1. C. de acq. poſſ.
f l. 3. §. ex contrario. de acq. po.
g l. 1. C. per quas perſ. nob. acq. d. l. poſ. §. etſi poſſeſſio. de acqui. poſſ.

§. Hactenus.

1 *Continuatio ad ſubſequentes titulo.*
2 *Quibus modis nobis acquiratur per vniuerſitatem.*
3 *Hæres & bonorum poſſeſſor differunt.*
4 *Hæreditas vel ex teſtamento, vel ab inteſtato defertur, tam de iure ciuili, quā prætoria.* 5.

a Hactenus tātiſper admonuiſſe ſufficiat, quēadmodum ſingulæ res nobis acquirantur. nam legatorum ius, quo & ipſæ ſingulæ vobis acquiruntur, itē fideicōmiſſorū, vbi ſingulæ res vobis relinquuntur b opportunius inferiori loco referemus. Videamus itaq; nūc, quib. modis c per vniuerſitatē res vobis acquirātur. d Si cui ergo hæredes facti ſitis, ſiue cuius bonorū poſſeſſionē petieritis, vel ſi quem arrogaueritis vel ſi cuius bona libertatum conſeruandarū cauſa vobis addicta fuerint, eius res omnes ad vos trāſeūt. Ac prius de hæreditatib. diſpiciamus, e quarū duplex conditio eſt, nam vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ad vos pertinēt. Et prius eſt, vt de his diſpiciamus, f quæ ex teſtamento vobis obueniunt, qua in re neceſſariū eſt initiū de ordinandis teſtamentis exponere.

1 a Hactenus. † *Hic §. quādam* [illegible] *continet ad ſe-*
1a *quentem teſtamentorum ſiue ſucceſſionum materiam. In eo enim Imperator per tranſitionem quandam ad ſecundum diuiſionis membrum ſupra in principio lib. 2. poſi-*
2 *tum deſcendit, quatenus ſ. nobis res per vniuerſitatem, &*
a *ſic non vna res ſigillatim, ſed multæ ſimul acquirantur.*
b † *Cuius acquiſitionis modi hic plures recenſentur, puta*
c hæreditas, a agnitio bonorū b poſſeſſionis, arroga-
d tio, c aſſignatio bonorum d libertatum conſeruā-
e darum cauſa. *Quibus licebit* & bonorum publicatio-
f nem, e & ingreſſum religionis f adijcere.

b Opportunius. *Quia illi modi ſunt pars quædam vltimarum voluntatum.*

c Per vniuerſita. *Scilicet de iure ciuili, nam a titulo de vſucapionib. in hunc vſque locum tractatum eſt quomodo rerum dominia nobis acquirantur iure ciuili. Et ſucceſſio, quæ nobis rerum vniuerſitatem tribuit, potiſſimum iure ciuili nititur.*

d Si cui ergo, *Omnis ſucceſſio vel ciuilis eſt, vel prætoria ſiue honoraria: illa hæreditas, hæc bonorum poſſeſſio di-*
3 *citur.* † *Hæredes ergo ſunt, qui ciuili ſuccedunt: bonorum poſſeſſores autem, qui iure Prætorio.*
4 e Quarum duplex. † *Hereditas enim bifariam defertur, vel ex teſtamento, quæ teſtamentaria, vel ab inteſta-*
g *to,* g *quæ propriè legitima dicitur, quoniam eam lex ip-*
5 *ſa abſq; facto hominis defert.* † *Sic & bonorum poſſeſſio duplici iure cõpetit primo ex teſtamento ſcriptis ſcilicet hæredibus ſecundum teſtamentum deinde ab inteſtato, &*
h *hæc habet quatuor capita:* h Vnde liberi vnde agnati,
i vnde cognati, & vnde vir & vxor. *Id quod* i *ſuis locis locupletius diſſeremus.*

f Quæ ex teſtamento. *Ea enim prior, potiorque eſt: cum non admittatur ab inteſtato ſucceſſio, quam teſtamentariæ ſpes eſt.*

ADDITIONES.

a Inf.de hæred.inſtit.
b Inf.de bon.poſſ.
c inf.de acq.per arr.
d inf.de eo cui liber cau.
e l.actione.6.§.publicatione.pro ſocio.
f l.generali.15.& Auth.ingreſſi.C.de ſacroſ.eccl.
g l.lege obuenire 130.de verb ſignif.
h Iaſ. in l.qui ſe patris.C vnde liberi.
i inf.lib.3.Inſtit.tit.de bon.poſſ.

DE TESTAMENTIS ORdinandis. Tit. X.

1 *Teſtamentum an rectè a Iuſtiniano teſtatio mentis dicatur.*
2 *Alciati de hoc opinio: Item Viglij Zuichemi, & Theophi.num.3.4.*
5 *Teſtamenti definitio.*
6 *In teſtamentis primo videndum, an quis teſtari potuerit, deinde, an ſecundum ius teſtatus ſit.*
7 *Iuſta ſententia quomodo in definitione teſtamenti accipiatur, & num.9.12.*
8 *Perfectio conſideratur per ſe, non alterius reſpectu.*
10 *Differentia inter teſtamentum & codicillos.*
11 *In codicillis hodie quinque teſtes requiruntur.*

Teſtamentum ex eo appellatur, quod teſtatio mentis ſit.

Imperator explicaturus duas, ex teſtamẽto, ſcilicet & ab inteſtato ſucceſſionis ſpecies, a teſtamẽto veluti firmio-
a *re* a *exorditur.* b † Teſtamentum autẽ eo appellatur,
b *quod teſtatio mentis ſit, quã etymologiã Valla* c *ex Auli*
c *Gellij* d *auctoritate taxat, alioqui & ornamentum, veſti-*
1 *mentum, calceamentum, idque genus ſimilia a mente de-*
d *ducerentur.* † *Alciatus* e *hanc notam excuſat, quod non*
2 *etymologiam Iuſtinianus adducat, ſed alluſionem, quæ nõ*
e *ad vocis originem, ſed ſoni tãtum ſimilitudinem refertur.*
3 † *Viglius* f *putat, teſtamentum a ſola teſtatione, vti dona-*
f *tio* g *a dono venire, & quod additur, teſtamentum a*
g *mentis teſtatione, & donationem a doni datione, maioris declarationis cauſa hoc dictum fuiſſe. Sane iuris interpre-*
h *tes* h *pene omnes alluſionem & etymologiam pro eo-*
3 *dem ponunt.* † *Theophilus* i *vero exiſtimat, teſtamẽti vo- culam, a teſtatione & mente, emphaſis cauſa, compoſitam eſſe, cum illud maior ſit mentis noſtræ ſignificatio, quam*
K *vlla alia teſtatio,* K *quæ emphaſis, in velamento, calceamento, veſtimento non apparet, & ideo primitiua ſunt nomina. Old in Lexico iur.* Teſtamẽtum *dictũ vult, quaſi teſtationem manentem. Porrò quia de teſtamentis futura*
5 *eſt diſputatio, teſtamenti definitionem inquiramus.* † *De-*
l *finitur autem ab Vlpiano* l *in hunc modum.* Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. *Sententia in definitione genus eſt, quia omnem cuiuſcunque rei deliberatæ voluntatem continet. Apponitur ergo,* voluntatis noſtræ, *vt excludantur ſerui, filij familias, impuberes, furioſi, prodigi, & id genus ſimiles, quia hi non habent liberum arbitrium propriæ voluntatis, quare illorum ſententia pro te-*
m *ſtamento non habetur.* m *Et hæc differentia propriè circumſtantiam perſonarum reſpicit, nempe quibus teſtamẽ-*
6 *ta facere liceat, vel non liceat.* † *In primis enim conſideran-*
n *dum* n *eſt, an is qui fecit teſtamentum, habuerit teſtamẽti factionem. Quod ſi potuit teſtari, inueſtigandum eſt,*
7 *an ſecundum iuris diſpoſitionem teſtatus ſit.* † *Sequitur*
o *in definitione,* iuſta ſententia, *quod Bart.* o *ad ſuſtinen-*
p *dam definitionem exponit pro* p *perfecta: non eſt autem perfecta, niſi hæres inſtituatur, in quem actiones transeãt,*
q *quique defuncti perſonam repræſentet.* q *Et ſic ſub hac voculа* (iuſta) *ſatis & hæredis inſtitutionem includi cenſet, adeo quod Accurſij ſuppletione ad prædictam Vlpiani*
r *definitionem non ſit opus (Caſtrenſis* r *ait, hoc difficultatẽ non extricare: adhuc enim poſſe hanc definitionem legatis & fideicommiſſis conuenire, cum in ſuo genere perfectæ ſententiæ ſint, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. Perfectum eſt enim vnumquodq; ſecundum ſuum genus. Nec impedit, quod iuſta & perfecta ſententia codicillorum dici non poteſt, relatione ſcilicet teſtamentariæ*
8 *perfectionis:* † *quoniam perfectionem non alterius reſpectu, ſed per ſe, conſideremus. Et ſic videtur quod Accurſiana ſubauditio* (cum hæredis inſtitutione) *ſit neceſſaria. Sed durum fuerit, Vlpianum teſtamenti definitionẽ ignoraſſe.*
9 *raſſe.* † *Quare Viglius* ſ iuſtam ſentẽtiam *exponit, pro*
ſ *ſolemni,* t *& quæ iuxta legum præſcriptum ordinata ſit.*
t *Nam ſi teſtamentum non iure factum dicitur, vbi iuris ſolemnia deſunt: ſatis patet a contrario ſenſu, teſtamentũ iure factum ac iuſtum appellari, per quam ſolemnem ac*
u *iuſtam morientis voluntatem.* u † *Codicilli autem non*
10 *continent iuſtam, id eſt, ſolemnem ſententiam, quia in illis*
x *nulla eſt ſolemnitatis* x *ordinatio: cum etiam in eis mu-*
y *lieres poſſint eſſe teſtes, quod in teſtamento non eſt.* y
11 † *Et quamuis hodie requirantur in Codicillis quinque* z
z *teſtes, olim tamen ſecus erat. Neque etiam tales eſſe debent iſti, quales in ſolemnibus & iuſtis actibus requiruntur, id eſt, quod ſint ciues Romani, puberes, maſculi, cũ alijs*
12 *qualitatibus antiquis.* † *Alij tamen* a *iuſtam ſententiã*
a *exponũt pro vera, ac omnibus modis abſoluta, ita vt vbi-*
b *que ſtare poſſit, vt iuſta* b *lex, iuſtus* c *error, iuſta æſti-*
c *matio.* d *Tandem annexum eſt in definitione,* de eo,
d quod quis poſt mortem, &c. *vt reliquæ diſpoſitiones, quæ inter viuos fiunt, excluderentur. Et hæc de teſtamenti definitione ſufficiant.*

ADDITIONES.

a l.quamdiu.89.de reg.iur.
b l.fina.de fide inſtrum.
c lib.6.Eleg.c.36.
d lib.6.c.12.
e lib.4.de verb.ſignif.item in l.tabern.183.de verb.ſignif.
f Hic.
g l.ſenatus.35.§.donatio.de mor.cau.don.
h Glo.& Ioan.de Imol in rub.de acq. poſſ.Bal.in l. conuenticula.15.C.de epiſc.& cler.l.2.§.appellata ſi cert.pet.
i Hic in Græcis Inſtit.
K l.1.de teſtam.
l Ind.l.1.
m inf.tot.tit.quib.non eſt permiſ.fac.teſt.l.qui in ptre. 6.de teſt.

L n l.ſi

n l.ſi quæramus 4.de teſt.
o in d.l 1.
p Probatur hæc expoſitio in l.cum filio.5c.§.fin.cum ibi not.de leg.2.
q § 1.in Nouel.de iure.a mo.præſtit.
r In d.l.1.
ſ Hic.
t Arg.l.1.de iniuſt.rup.teſt.
u Alc.in l.130.lege obuenire.de verb.ſign.Idem Paradox. lib.4. cap.7.
x § ſi inf.de codicill.
y § teſtes.inf.eod.
z l.ſi.C.de codicill.
a Loriot.in apic.iur.de teſt.ord.Axio.2.
b l.quia actio.11.de præſcr.verb.
c l.per eum.50.de acq.poſſ.
d l.ſi cui fundus 54.de leg.2.

§.Sed vt nihil.

1 *Tria teſtamentorum genera apud veteres.*
2 *Teſtamentum Calatis comitijs.*
3 *Comitia a conſilio quomodo differant.*
4 *Conſilium ex quibus perſonis olim conſtabat.*
5 *Comitiorum genera olim fuiſſe varia.*
6 *Teſtamentum procinctum: & qui dicantur procincti.*
7 *Teſtamentum per æs & libram quam habuerit ſolemni tatem.*
8 *Libripens vnde dictus.*
9 *Fabri error.*
10 *Emancipatio quamcunque imaginariam venditionem ſignificat.*

Sed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur: ſciendũ eſt, *a* olim quidẽ duo genera teſtamentorum in vſu fuiſſe, quorũ altero in pace & ocio vtebãtur, qđ *b* Calatis comitijs appellabant: altero cum in prælium exituri eſſent, *c* quod procinctũ dicebatur. Acceſſit deinde tertium genus teſtamẽtorũ, quod dicebatur *d* per æs & libram, ſcilicet quod per emancipationẽ, id eſt, imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque teſtibus, & libripẽde, ciuibus Romanis puberibus præſentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamẽtorũ ex veteribus temporibus in deſuetudinem abierunt. quod vero per æs & libram fiebat, licet diutius permanſerit, attamẽ partim & hoc in vſu eſſe deſijt.

1 *a* Olim quidem. † *Tria teſtamentorum genera hoc §. recenſentur, quæ apud veteres in vſu fuere. Horum etiam*
a *meminit A. Gellius,* a *hiſce verbis.* Tria genera teſtamẽtorũ fuiſſe accepimus: Vnum, quod Calatis comitijs in concione populi fieret, alterũ in procinctu, cũ viri ad prælium faciendum vocabantur, tertium per familiæ emancipationẽ, cui æs & libra adhiberetur.
2 *b* Calatis comitijs. † *Ideſt, vocatis comitijs, ſeu conuocato per cornicinem populo, vt teſtator eo præſente, ac*
b *quaſi teſte, vltimam ſuam declararet* b *voluntatem: idq; tempora pacis, bis tantum in anno fiebat. Dicebantur autem* Comitia calata, *a Græco verbo* καλῶ, *quod eſt voco;*
3 comitia *a coeundo, congregatio, conuentus populi.* † *Differunt tamen comitia a conſilio, quia dum comitia calabãtur, totus populus per cornicem adeſſe iubebatur. Conſilium vero eſt, cum a magiſtratibus iudicij cauſa populus*
c *congregatur.* c † *Conſtabat autem conſilium Romæ ex*
4 *Senatoribus & equitibus; in prouincijs ex aſſeſſoribus*
d d *quos nunc* Conſiliarios *dicimus. Vnde crebra mentio*
e *in legibus.* e Manumiſſiones apud conſiliũ. † Comi
5 tiorum *autem genere fuiſſe varia. Gell. lib. 15. ca. 27. & Alex. ab Alex. in lib. Genial. dier. Itemq; Varro de Ling. Lat. ſcribunt, ad quos Tyronem iuris remitto.*
6 *c* Quod procinctum. † *Ideo ſic appellatum, quia* Procincti *dicuntur milites, quaſi præcincti & expediti.* Pro-
f cinctus *enim dicitur, qui ad confligendum paratus* f *eſt. Fiebat autem* Teſtamẽtum procinctum *in ipſa militiæ expeditione, dum præcincti iam erant, & expediti ad bellum, cuius dubium ſciebant aleam, quod veteres in velendo procinctu nominabant, vt apud Cicero. lib. 1. de Nat. deor. & de Orat. itemque apud Gell. lib. 15. c. 25. videre eſt. Id ergo militiæ tantũ fiebat tempore, cũ viri apud prælium faciendum in aciem vocabantur, auctore Gell. li. 15. c. 27. Plutarchus autem in Coriolani vita rẽ ſic explicat,* Eo tempore, *inquit,* mos erat Romanis prælium ituris, ſcutaque ſumpturis, togam præcingere, ſimulque teſtamenta ſine ſcripto facere, hæredemq; tribus aut quatuor audientibus nuncupare.
7 Per æs & libram. † *Theophilus hoc teſtamenti genus ideo inuentum fuiſſe ſcribit, quia eueniebat, vt nonnulli ſubitaneo morbo correpti inteſtati morerẽtur. Neq; enim calatis comitijs teſtabantur, quia nondum inſtaret tempus, quoniam (vt ſupra dixi) bis tantum in anno teſtari licebat, neque item in procinctu, quia bellum non eſſet. Ob id hæc tertia teſtamenti ſpecies addita eſt, quod per æs, &* libram *dicebatur, poteratque fieri omni tempore, per fa-*
g *miliæ,* g *ideſt, hæreditatis emancipationem hoc eſt, imaginariam venditionem. Fiebat autem hæc imaginaria*
8 *venditio, hunc in modum. Quinque aderant teſtes,* † & libripens (*ſic a libra, & pendendo. ſiue põderando dictus, quaſi ponderator, magis enim ponderare, quam dinumerare pecuniam ſolebant veteres*) *ciues Romani & puberes atque his præſentibus is, qui ſucceſſor defuncti erat futurus, patrimonium morituri emebat, hiſce ſolemnibus verbis.* Hãc ego familiam, quę mihi empta eſt hoc ære, ęneaque libra, iure Quiritium, meam eſſe aio. *Deinde ære percutiens libram, id æs dabat ei, a quo hæreditatem expectabat* (Anteſtatus *dicebatur*) *velut loco precij. Sic quoque & ſeruorum & liberorum emancipationes fiebãt,*
h *vt alibi* h *annotauimus. Porrò venditor emptori nihil tradebat, ſed hæredem eum tali modo conſtituebat, vt ſcilicet poſt mortem venditoris poſſet iure hæreditatem adi-*
9 *re.* † *Interim memineris, falſum eſſe, quod Fab. putat, in hoc teſtamenti genere filiorum emancipationem interueniſſe. Nam ſi hic quoque de liberorum emancipatione actum fuiſſet, non omnibus conceſſa fuiſſet teſtandi facultas. Pleriq; enim non habent liberos, mulieres verò etſi*
i *habent, tamen eos non habent in* i *poteſtate. Deceptus autem hac ratione Faber fuit, quod emancipationem, ſo-*
10 *lum ad liberos referri credidit,* † *cum ſignificet quamcun-*
K *que imaginariam* K *venditionem.*

ADDITIONES.

a lib.15.cap.27.
b Theoph. hic.
c Vide Theoph.ſup.in §.eadem lege.quib.manu. licet vel non.
d ff de off.aſſeſſ.
e ff.& C de Vindic.liber.toll.
f l.1.de bonor.poſſeſſ.ex teſta.milit.
g l.pronunciatio.195.§.familiæ de verb.ſignif.
h In § præterea ſup.quib.mod.ius pat.pot.ſo.
i §.fœminæ ſup.de adopt.
K Bub in prior.annotat.Pand.& Viglius hic.

§. Sed prædicta.

1 *Media iuriſprudentia qu.c.*
2 *Prætorium teſtamentum quando in vſu fuerit.*

Sed prædicta quidẽ nomina teſtamentorũ, ad ius ciuile referebantur. *a* poſtea vero ex dicto Prætoris

forma

forma alia faciendorum teſtamentorum introducta
eſt. Iure enim honorario nulla mancipatio deſidera-
batur: ſed ſeptem teſtiũ ſigna ſufficiebant, cum iure
ciuili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.

Poſtea verò. *Tribus teſtamentis ciuilibus ſupradictis*
1 *ſucceſſit teſtamentum Prætorium:† de media (inquit Ac*
a *cur. a) Iuriſprudentia, quod de eo iure intellexiſſe videtur,*
quodcunque fuit, quod poſt legem 12. tab & ante Prin-
b *cipum cõſtitutiones fuit editum*. b *† Prætorium enim hoc*
2 *teſtamentum, cuius hic fit mentio, fuit in vſu ante Princi-*
pum conſtitutiones, ſub quorum Imperio auctoritas Præ-
c *toria concidere cœpit. Cicero c ſæpe* obſignatorum, *ideſt,*
notariorum meminit, & Prætorio tunc iure vſos Romanos
d *appareat in teſtamentis. Quo & illud Horatij* d *pertinet:*

Imprimat his cura Mecenas, ſigna tabellis.

ADDITIONES.

a In gl. verbi poſtea.
b Arg §. cæter. inf. de leg ag. ſuc. Vig. hic.
c Vt in Oratio pro A. Cluent. cum alijs locis.
d In Sermonibus.

§ Sed cum paulatim.

1 *Teſtamentum ſcriptum & nuncupatiuum quomodo dif ferant.*
2 *In teſtamento debent omnia vno contextu fieri, fallit, vt num. 3.*
4 *Septem teſtes rogato adeſſe debent in teſtamento.*
5 *Septenarius numerus teſtium eſt de ſubſtantia teſtamen ti, teſtes vero ad formam pertinent.*
6 *Non eſſe idem, pertinere aliquid ad ſubſtantiam, vel ad formam & ſolemnitatem rei.*
7 *Forma duplex, ſubſtantialis & accidentalis.*
8 *Teſtes in dubio non præſumuntur rogati eſſe.*
9 *Subſcriptio teſtium neceſſaria in teſtamento ſolemni.*
10 *Item ſubſignatio eorundem.*
11 *Requiritur in teſtamento ſcripto, vt nomen hæredis exprimatur a teſtatore.*
12 *Hodie nomen hæredis celari poteſt.*
13 *Teſtes quales eſſe debeant.*
14 *Teſtes debent in præſentia & conſpectu teſtatoris eſſe.*
15 *Deficiente vno requiſito, teſtamentum corruit. fallit in teſtamento inter liberos.*

Sed cum paulatim tam ex vſu hominũ, quam ex conſtitutionum emendationibus cœpit in vnam cõ ſonantiam ius ciuile & prætorium iungi: conſtitutũ eſt, vt a vno eodemque tẽpore (quod ius ciuile *b* quodammodo exigebat) *c* ſeptem teſtibus *d* adhibitis, *e* & ſubſcriptione teſtium (quod ex conſtitutionibus inuentum eſt, & ex edicto Prætoris) *f* ſignacula teſtamentis imponerentur: ita vt hoc ius *g* tripartitum eſſe videatur: vt teſtes quidem & eorũ præſentia vno *h* contextu teſtamenti celebrandi gratia, a iure ciuili deſcendant, ſubſcriptiones autem teſtatoris & teſtium, ex ſacrarum conſtitutionum obſeruatione adhibeantur: ſignacula autem, & teſtium numerus, ex edicto prætoris, *i* Sed his omnibus a noſtra conſtitutione propter teſtamẽtorũ ſinceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additũ eſt: vt per manus teſtatoris vel teſtium nomen hæredis exprimatur, & omnia ſecundum illius conſtitutionis tenorem procedant.

Hactenus. *de quatuor teſtamẽtum generibus Imp. dixit, quæ omnia in deſuetudinem abiere, hoc §. quintum ge nus attexit, videlicet* teſtamẽtorũ ſcriptum, *ſiue* ſolem-
a ne, *quod etiamnum in vſu, licet, rariori, ob multa ſolemnia, quæ in eo requiruntur. Frequentius enim homines*
teſtamẽto nuncupatiuo, ideſt, non ſcripto, hodie vtuntur, de
b *quo Imperator infra* b *quoque ſubijciet.† Eſt autem* teſta
1 mentũ ſcriptũ, *quando teſtator (obſeruatis debitis ſolemnitatibus iuris) vltimam voluntatis ſuæ diſpoſitionem in ſcripturam primũ redigit, teſtibusque deinde offert corroborandam.* Nuncupatiuũ *verò eſt, cum ſine ſcriptura voluntatem ſuam teſtator coram ſeptem teſtibus nuncupat & declarat, ſiue illa voluntas redigatur poſtea in ſcripturam, ſiue non. In teſtamento ſcripto teſtator celat ſuam voluntatẽ teſtes, in nuncupatiuo reuelat, atque hæc eſt potiſſima inter vtrumque differentia. Quæ autem ſint teſtamenti ſolemnitates, hic §. & aliquos ſequentes declarant.*
2 *a* Vno eodemque tempore. *† Hoc eſt primum requiſitũ teſtamenti ſcripti quod eodem tẽpore, unoquoque contextu actionis omnia fiant, ideſt, nullo alieno, ſiue extraneo actu*
c *interueniente.* c *† Niſi tamen acciderit, vt teſtatoris mo-*
3 *ribundi conditio ſimul omnia interponi nõ patiatur. Nam ſi quis fortè actus ob naturę neceſſitatem interuenerit, non*
d *ideo vitiabitur teſtamentum.* d

b Quodammodo. *Ius enim ciuile in teſtamento, quod* per æs & liberam *fiebat, videtur ſeptem teſtes exigere. Nam ſi* Libripendem, & Anteſtatum *connumeres, ſe-*
e *narius explebitur numerus.* e
4 *c* Septem teſtibus. *† Secundo, in teſtamento neceſſaria eſt præſentia ſeptem teſtium, & quidem rogatu hi adeſſe*
f *debent, non fortuitò,* f *quod in teſtamentis ſpeciale eſt.*
g *Quoniam regulariter ad* g *fidem rei geſtæ faciendam etiã*
5 *non rogatus teſtis ſufficit. † Et hunc ſeptem teſtium nu-*
h *merum Doctores* h *communiter aſſerunt pertinere ad ſubſtantiam teſtamenti, adeo, quod eo ceſſante teſtamentum*
i *non ſubſiſtat. Oldr.* i *tamen ridiculum id putat, cum voluntas hominis ſuprema ſecundum naturale ius conſtans ſit ſubſtantia teſtamenti. Teſtes vero ad formam tantum, & ſolemnitatem pertinent probandi, ne relinquatur*
K *locus inſidijs, quæ varijs modis incidere* k *poſſent, quod*
6 *& Alciatus* l *animaduertit. † Interim ſcias, non eſſe*
l *idem,* m *pertinere aliquid ad ſubſtantiam, vel ad formã*
m *& ſolemnitatem rei.* Subſtantia *enim vniuſcuiſque ſimplex eſſentia eſt, velut fundamentum per ſe ſubſtans.*
7 *†* Forma *verò et ſolemnitas duplicem recipit differentiã alteram ſubſtantialem, ſine qua illa ipſa ſubſtantia non cenſetur in iure aliquid eſſe, alteram vero accidentalem, quæ non dat eſſe rei, quoniam adijcitur ſubſtantiæ, ſine qua*
n *velut accidens nec* n *poteſt eſſe.*

d Adhibitis. *Hoc eſt adſcitis, & rogatis: nec tamen re-*
o *fert, a quo regentur, cum lex ſimpliciter, vt rogentur,* o
8 *exigat. † Illud tamen verum eſt, teſtes in dubio non cenſeri rogatos eſſe, cum hæc ſit ſolemnitas extrinſeca, quæ*
p *non præſumitur.* p *Quare producti ad teſtamentum probandum, ſi teſtamenti etiam tenorem referendo, ſe fuiſſe præſentes aſſerunt, nec addant, ſe rogato fuiſſe adhibitos,*
q *non probant, vt Bartolus* q *tradidit.*
9 *e* Et ſubſcript. teſtium. *† Tertiò, in teſtamento ſolemni exigitur* ſubſcriptio teſtium. *Debent enim omnes vno eodemque tempore & loco ſubſcribere, nec vnus teſtis pro*
r *alio ſcribere poteſt, ſed quilibet vti proprio chirographo* r *valet, niſi in tali loco fiat teſtamentum, vbi non inueniantur tot literati, tum enim duo vel tres pro alijs literas igno*
s *rantibus ſubſcribere non* s *vetantur.*
10 *f* Signacula. *† Quarto requiritur, vt teſtes vno eodemq; tempore ſubſignent, proprijs vel alienis* t *annulis. olim tamen ſeparatim ſignare poterant.*

g Tripartitum. *Ex triplici iure collectum.*

h Vno contextu. *Ideſt nullo actu alieno interueniente.*

11 i Sed iis omnibus.† *Prædictis quatuor requiſitis addit*
u *Iuſtinianus etiam illud, vt teſtator u ſua manu hæredis nomen ſcribat, ſi norit literas: ſin non poteſt ſcribere, nuncupet coram teſtibus, qui illud in ſcriptionibus apponant.*
12 † *Hodie tamen iure Nouellarum, x remiſſa eſt hæc neceſ-*
x *ſitas, ſufficitq; per alium etiam quam teſtem nomen hæredis exprimi. Neque ob id infirmatur teſtamentum, quod teſtes ignorant, quæ in teſtamẽto ſunt ſcripta. Poteſt enim teſtator ſcripturam conſignatam, ligatam, vel incluſam offerre, aſſerens ſuum eſſe teſtamentum, quod proferas. ideo quod odioſum ſit, atq; etiam periculoſum, extremã de hæ-*
y *reditate voluntatem tam multis teſtibus relinquere.* y
13 † *Porro, vltra præmiſſam teſtamenti ſcripti ſolemnia, ſexto loco neceſſe eſt, vt hi, qui in teſtes adhibentur, ſint liberi, vel communiter pro liberis habiti, puberes, maſculi, non muti, nec ſurdi, nec tales, quibus bonis interdictum ſit,*
z *neque etiam poteſtati teſtatoris ſubiecti.* z † *Vltimo de-*
14 *nique requiritur quod teſtes ſint in præſentia & conſpectu teſtatoris, ipſumq; oculis videant, alias teſtamentum non*
a *valet, niſi ex priuilegio* a *aliud ſit inductum.* † *Et prædi-*
15 *cta ſolemnia adeo neceſſaria ſunt in teſtamento ſcripto, ut ſi, vnum deficiat, vitietur teſtamentũ ob defectum ſolemnitatis, niſi parens teſtetur inter liberos, quia tum duo te-*
b *ſtes adhibere ſatis* b *eſt.*

ADDITIONES.

a Iaſ. in l. ſi ita ſit adſcriptum 14 nu. 26. de leg 1.
b In § fi. huius tit.
c l. hæredes palam 21 §. vlt. de teſta. l. cum antiquitas. C. eo.
d d. l. cum antiquitas. §. cum autem.
e Vigilius hic.
f Auth. rogati. C. de teſta. & d. l. hæredes palam, §. in teſtam.
g l. ad fid. m 11. de teſt ib.
h In l. nemo poteſt. 55. de leg. 1. per l. ſi. vnus. 12. C. de teſta.
i In princ. 4. Claſ ſi.
K l. curren. 11. de teſtib. l. hac conſultiſſ. 8. §. fi. C. qui teſtam. fac. poſt. l. fi. C. de fideicom.
l In l. 1. C. de ſacroſan. eccl.
m Old. in loco prædict.
n Ita Bar. in l. 1. de cond. indeb.
o Caſt. in d. §. in teſt Alex. conſ. 47 lib 2.
p Iaſ. d. l. hac conſultiſſ. Bar. & alij in l. ſciendum. 30. de verb. obl.
q In l. diuus, 24 de mil. teſt.
r l. ſingulos, 30. de teſtam.
s l. fi. C. eod.
t l. ſi vnus, 12. C. eo. & § poſſunt, inf. eo.
u l. iubemus. 29. & d. l. cum antiquitas. C. hoc tit.
x §. quia vero in Nouell. in ſponſ. largit.
y Auth & non obſeruato. C hoc tit.
z De quo inf eo in §. teſtis.
a l. ſi non ſpeciali, l. 9. l ſi vnus. C. eod.
b d. l. hac conſultiſſ §. ex imperfect. & ibi Dd.

§. Poſſunt autem.

1 *Teſtes plures vno annulo ſignare poſſunt.*
2 *Hunc §. de annulo ſignatorio loqui.*
3 *An alio ſigno, vice annuli, teſtamenta ſignari poſſint.*
4 *Alieno ſignãs annulo, id in ſubſcriptione exprimere dẽt.*
5 *An, qui proprium annulum habet, alieno rectè ſignat.*
6 *An ipſius teſtatoris annulo ſignare liceat.*

Poſſunt autẽ oẽs teſtes & vno a annulo ſignare teſtamentũ. quid enim ſi ſeptẽ annuli vna ſculptura fuerint, ſecundum quod Papiniano viſum eſt b? Sed & alieno quoque annulo licet ſignare teſtamentum.

1 De ſigillatione, *teſtium amplius ſubiungit.* † *Et primũ hinc diſce, teſtes omnes vno annulo ſignare poſſe, etiamſi annulos ipſi habeant, qui omnes vna ſint ſculptura, ideſt, vnum et eundem habeant characterem. Ob id enim tantũ apponuntur ſigna, vt ipſi teſtes illa cognoſcentes teſtifica-*
a *ri* a *poſſint, non vt vnius ſigni ad alterum fiat collatio, id*
b *quod in publicum officium gerentibus contingit.* b
2 a Annulo.† *Signatorio ſcilicet, qui characteram, ideſt, ſcul-*
c *pturam habet, & inter ornamenta* c *nõ computatur. Sunt*
d *& alij annuli diuerſi generis:* d *de quibus hic nõ loquitur.*
3 † *Quid autem, ſi non annulo, ſed alio quodam impreſſo ſignum adhibemus, an vitiabitur teſtamentum? Et Vlpia-*
e *nus* e *annulo tantum vult teſtamenta ſignari. Quia tamẽ non obſeruari vſu Vlpiani ſententiam videmus, neceſſe*
f *eſt, aliud quoduis ſignum admittere, vt Bart.* f *& Fab. cenſuerunt. Videmus enim pleroſq; hodie annuli loco alia ſigna habere, ærea, vel argentea, vel etiam interdũ lignea, quibus ſic forma redditur, vt annulo impreſſa videatur.*
4 b Sed & alieno.† *Et alieno annulo ſignare teſtamentũ licet, dum tamen, qui ſigillo alieno vtitur, ſe alieno ſigna-*
g *re in ſubſcriptione ſua declaret: quo ex Durandi* g *ſententia, cæteri approbarunt, illa potiſſimum ratione, quod alie-*
h *nis vtentis inſignibus in falſum* h *incidat, & cum memoria hominis labilis ſit apertusq; mortuo teſtatore tabulis ſigna agnoſcere teſtes debeant, facilè hic ſit vacillaturus, qui alienum ſignum appoſuit, nec id adſcripſit. Si tamen hoc in ſubſcriptione ſit omiſſum, ob id teſtamentum non ſubuerti Faber putat: cui accedo, cum proculdubio id tacuiſſent leges, ſi ex eo teſtamentum vitiari voluiſſent.*
5 † *Sed an ſi proprium quis annulum habeat, nihilominus alieno ſignare poſſit? Quod non videtur, fruſtra enim alieno ſignat, qui proprium habet. Quia tamen noſtros ad manum quandoque non habemus, puto, cum lex indiſtinctè alieno ſignare permittat, nec ob id quoq; tabulas infirma-*
i *ri.* i † *Sed etſi ab ipſo teſtatore annulum accepero, & ſi-*
6 *gnauero, teſtamentum valet,* K *quaſi alieno ſignauerim.*
K *Quamquam autem alieno annulo ſignare licet, neceſſe tamen eſt, ipſummet teſtem ſignum in ceram imprimere, te-*
l *ſtamentoque apponere.* l

ADDITIONES.

a l. ſed & ſi quis. 7. quemadm. teſt. aper.
b §. oportet, Nouell. de inſtru. cau. & fi & §. lex Cor. inſ. pub. iu.
c l. ſignatorius. 74. de verb. ſignif.
d l. arg 25. §. ornamenta. de auro & arg. leg.
e l. ad teſtium. 22. §. ſignum. hoc tit.
f d. § ſignum.
g Spec. tit. de probat. §. videndum.
h Leon. 27 § fi ad l. Corn. de falſis.
i Arg. l. 1. de precio de publ. in rem act.
K d. l. ad teſtium. §. ſi ab ipſo.
l Ang. hic arg. l. pen. hoc tit.

§. Teſtes autem.

1 *Hæc verba text. (cum quibus teſtamenti factio eſt) quomodo intelligenda. 3.*
2 *Exceptio debet eſſe de regula.*
4 *Mulier quare non poſſit eſſe teſtis in ſolemni teſtamẽto, cum in minus ſolemni poſſit. 5.*
6 *Impubes teſtamentarius teſtis eſſe nequit.*
7 *An pubes factus dicat teſtimonium de eo quod vidit ante pubertatem.*
8 *Proximus pubertati quis dicatur.*
9 *Seruus non poteſt eſſe teſtis in teſtamento.*
10 *Aſcriptitij, proprij homines, monachi, an poſſint adhiberi teſtes in teſtamento.*
11 *Sed nec mutus, ſurdus, cæcus, teſtes eſſe poſſunt.*
12 *Item nec prodigus, & quis dicatur prodigus.*
13 *Inteſtabilis quis dicatur.*

Teſtes autẽ adhiberi poſſunt ij, cũ quibus teſtamẽti factio eſt. Sed a neque mulier, neque b impubes, c neque ſeruus, neque furioſus d neque mutus, neque ſurdus, neque is e cui bonis interdictum, eſt neque ij

quos

ij quos leges iubent improbos *f* inteſtabileſque eſſe,
poſſunt in numerum teſtium adhiberi.

Supra dictum eſt, ſeptenarium numerum teſtium requiri in teſtamento, igitur de perſonis ſubijcit, quæ in te-
1 *ſtamento teſtes eſſe poſſunt, vel non poſſunt.* † *Definit au-*
tem principio generaliter, eos eſſe teſtes poſſe quibus
a cũ nobis teſtamẽti factio eſt, *hoc eſt (vt Accurſ. a intelli-*
b *gis) qui hæredes inſtitui, & ex teſtamẽto capere poſſunt,* b
alioqui impubes, ſeruus, furioſus ineptè exciperentur.
2 † *Debent enim caſus excepti ſub generali regula contine-*
c *ri, etiamſi diuerſum ius inducant.* c † *Theophilus vtroq;*
3 *modo accipit, quã Faber ſequi videtur, vt ſit ſenſus: eos demum in teſtamento ad teſtimonium admitti poſſe, qui & teſtamenta facere, & ipſi ex teſtamento capere poſſũt. Quæ expoſitio videtur conuenire textui. Etſi enim priori declarationi, quod teſtamenti factionem paſſiuè tantum intelligamus, congruant aliqui caſus, vt in impubere, ſeruo furioſo, mulieris tamen exemplum, item muti & ſurdi videtur quoque actiuam teſtamenti factionem admittere, cum certum ſit, mulierem teſtari poſſe: ſurdus vero & mu-*
d *tus ſaltem ſpeciali ratione teſtamentum facere poteſt.* d
Cum ergò exempla in textu poſita vtrique caſui quadrẽt, intelligemus eum generaliter, in principio, & quatenus
e *ſubijciuntur exempla ea, cõferemus ad caſum, cui magis* e
conuenient.
4 *a* Neque mulier. † *Rationem vulgo reddunt, ob ſexus*
f *imbecillitatem & inconſtantiam,* f *ſed hæc ratio nimis eſt generalis, quia prohiberet etiam in contractibus illa-*
g *rum teſtimonium interponi, quòd tamen falſum* g *eſt. Vlgius rectè ait, hoc inde prouenire, quod veteres ad ſolemnia nec mulierem, nec ſeruum, nec impuberem, nec pere-*
h *grinum admittebant.* h *Qualitas autem teſtium ex an-*
5 *tiquis teſtimoniorum generibus deſcendit.* † *Hinc eſt, quod in teſtamento minus ſolemni mulier teſtis eſſe poſſit: veluti in teſtamento militari, inter liberos, ad pias cauſas,*
i *& in teſtamento Pontificio,* i *& in donatione cauſa mor-*
K *tis, & codicillis.* K
6 *b* Impubes. † *Generale eſt, impuberis teſtimonium non valere, illud tamen ſpeciale in teſtamentis, debere aliquẽ eſſe puberem, non modo cum teſtimonium dicere iubetur, ſed etiam cum teſtator coram eo ſuam voluntatem decla-*
l *rat.* Teſtium enim conditionem (*inquit Vlp.* l) tunc inſpicere debemus, cum ſignarent, non mortis tẽpore. *In alijs autem actibus puberi facto creditur de his, quæ*
m *pubertati proximus vidit.* m † Proximum *vero* puber-
8 tati *vulgo intelligunt, qui decimum annum cum dimi-*
n *dio* n *compleuit, licet nonnulli* o *id iudicantis arbitrio*
o *relinquant, cum in pueris vnus alio præcociori ſit intellectu, citiuſque dolum capiant, qui in vrbe, quam qui ruri*
p *educãtur, & vna gens altera verſutiores habeat* p *pueros.*
9 *c* Neque ſeruus. † *Quià teſtes liberi eſſe debent, & Ci-*
q *ues Romani, vel communi opinione pro liberis haberi.* q
10 † *Sed an adſcriptitij, & proprij homines, item monachi*
r *in quibus eſt quædam ſeruitutis* r *imago, ad huiuſmodi teſtimonium admittantur? Et in adſcriptitijs conſentit Faber, & rectè, quia tametſi adſcripti ſint glebæ, libera-*
s *lem tamen conditionem* s *obtinent. Monachos non aliter admittit, quam ſi cum venia ſuorum Abbatum ſub*
t *quorum poteſtate viuunt, id faciant. Cæteri* t *tamen ſine diſtinctione videntur monachos recipere in teſtamentis,*
u *cum nec prohibiti* u *ſint, & probationum facultas am-*
x *plianda potius,* x *quam coarctanda ſit, atque adeò maiorem etiam fidem profeſſio ipſa promittat.*
11 *d* Neque mutus. † *Hoc de muto, qui nihil eloqui poteſt, & de ſurdo, qui omnino non exaudit, accipiendum eſt, hi enim propterea non ſunt idonei teſtes, quia verbis pro-*
y *ferendis audiendiſque opus eſt in teſtamentis.* y *Idem quoque do cæco dicendum, nam nec is idoneus eſt teſtis in teſtamento: quia teſtes omnes vidiſſe etiam teſtatorem, cum*
z *adhiberentur,* z *oportet, vſq; adeo, vt & conſuetudo con-*
a *trarium inducens, iure non ſubſiſtat.* a
12 *e* Cui bonis interd. † *Ideſt, prodigus,* b *qui neque tem-*
b *pus, neque finem expenſarum habet, ſed bona ſui dilace-*
c *rando, ac diſſipando profundit.* c
13 *f* Inteſtabiles. † *Inteſtabilis autem dicitur, qui neque*
d *teſtimonium dicere, neque teſtamentum facere poteſt.* d
Inteſtabiles autem non omnes quoquo modo damnati, vel
e *infames intelligendi ſunt, ſed illi tantum, quos ipſa lex* e
tales eſſe iuſſit.

ADDITIONES.

a Glo. r. hic.
b Ita etiam accipitur in l. filiusfa. 16. hoc tit facit §. teſta. autem inſ. quib non eſt permiſ fac teſt.
c Dec. l. 1. de reg. iur. Bar. l. ſi cum, §. qui iniuriarum. ſi quis cautionibus.
d §. item ſurdus. inſ. quibus non eſt permiſſ. fac. teſt.
e arg. l. nec ex pr. 27. de reg. iur.
f c. forus §. vlt. de verb. ſign.
g l. qui teſta. 20. q. §. mulier, hoc tit. & l. ex eo. de teſtam.
h Per d. l. qui teſtam. §. ſeruos.
i c. cum eſſes & c. cum relatum de teſta.
K Vt in l. ſi C. de codic. & Bart. d. §. muti.
l l. ad teſtium. 21. §. 1. hoc tit.
m l. excipiuntur. 13. ad S. C. Sillan. gl. in l. 3. lege Iud. de teſti.
n Gl. in §. pupillus. inſ. de inut. ſtipul.
o Dec. l. pupilium. 111. de reg. iur.
p Gl. l. ſequitur 4. de vſucap.
q d. l. qui teſtam §. ſeruus & l. 1. C. eod.
r Nouell. de monach. §. cogitandum.
s §. adſcriptitijs. Nou de ſan. epiſc. gl. Auth. ſi teſtis. C. de teſt.
t Iaſ. l. hac conſultiſſ. nu. 6. C. eod.
u Gl. d. §. cogitandum.
x l. quoniam 21. in fi. C. de hæredi.
y l. hæredes palam. hoc ti. l. cum ab initio 4. & l. ſequen. quemadm. teſt. aper.
z l. ſi non ſpeciali 9. & l. ſi cuius. C. eod.
a Iaſ. d. l. cunctos populos. col. 9. C. de ſacroſ. eccl.
b l. is cui lege 18. in princ. hoc tit.
c l. 1. de cura. fur. vide §. furioſi. ſupra de curato.
d c. cum lege. 26. d. tit.
e d. l. cum lege & l. is cui. §. ſi eod. tit.

§. Sed cum aliquis.

1 *Seruus pro libero habitus nõ vitiat teſtamentum in quo vt teſtis, eſt adhibitus.*
2 *Communis error facit ius.*
3 *Ampliatio ad textum noſtrum.*
4 *Leges multorũ opinionẽ pro oĩum conſenſu ferè accipiũt.*
5 *Huius §. deciſio in qualibet inhabili perſona hodie locum habet.*
6 *An ſi teſtator ſciuit teſtem ſeruum eſſe, & communi opinione habebatur pro libero, teſtamentum valeat.*
7 *In teſtamentis ſufficit habilem fuiſſe teſtem tempore conditi teſtamenti, etſi poſtea inhabilis efficiatur.*
8 *Idque ſpeciali iure ab Imp introductum eſt.*

Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem faciendi tempore *a* liber exiſtimabatur, poſtea autẽ ſeruus apparuit: tã D. Hadrianus *b* Catoni, quã poſtea diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, *c* ſubuenire ſe ex ſua liberrate teſtamento, vt ſic habeatur ſic firmũ, ac ſi, vt oportebat, factum eſſet: cũ eo tẽpore: quo teſtamentum ſignaretur, *d* omnium conſenſu hic teſtis liberi loco fuerit, neque quiſquam eſſet qui ſtatus ei quæſtionem moueret.

a Liber exiſtimabatur. *Communi reputatione hominum.*

a b Catoni. *Baldus.* a Catonio legēdū dicit, nō Catoni,
b *atque Imperatoris Adriani* b *ad cum reſcriptum refert Theophilus vocat hunc Catonium Verum.*

1 c Subuenire. † *Hinc diſcimus, ſeruum communi opinione pro libero habitum, teſtamentum non vitiare, in quo teſtis fuit adhibitus, etiamſi poſtea ſeruilis ſua conditio de-*
2 *tegatur.* † *Hoc eſt quod vulgo dicitur,* cōmunem errorem facere ius, præualeręque veritati. *Verum hic articulus tam prolixi iuris eſt, vt in eo abſolute nihil definiri*
c *poſſit, ſed ex cauſæ qualitate ius vbique metiēdum* c *ſit,*
3 † *Habet autem locum hæc textus noſtri deciſio, etiamſi vnus forte & alter illius ſerui conditionem ſciebat, idque*
d *frequentius* d *obtinuit, benigniuſque eſt, aliàs eluſoria fieret hæc Impp conſtitutio, cum vix ita celare conditionē ſuam quis poſſit, vt non vnus aliquis ſit conſcius. Nec eſt improbabilis ignorantia, ſi hoc quis neſcit, quod vnus tantum vel duo ſciant, ſed probabilis error, cum multis ſcili-*
4 *cet & communis,* † *cum leges multorum opinionem pro*
e *omnium conſenſu ferè accipiant.* e † *Deinde producitur.*
5 *§. noſtri definitio, vt hodie locū ſibi vendicet in alia qualibet perſona nō habili, ſeu non idonea ad teſtimonium ferendum, veluti ſi quis communi opinione tempore conditi teſtamenti erat probus & teſtabilis, vel pubes, vel ciuis, ac deinde compertum fuit inteſtabilem, impuberem, aut mulierem, deportatum vel peregrinum fuiſſe, nam ex ea-*
6 *dem æquitate teſtamento ſubuenietur.* † *Porro quod Faber tex. noſtrum non obtinere putat, quādo teſtator adhibet in teſtimonium, quem ſciebat ſeruum eſſe, vtcunq; communi opinione pro libero haberetur, ſed ob teſtatoris ſcientiā*
g *concedere tabulas,* g *hoc alij reprehendunt, cū & in alia ſpecie, ſi omnes putabant eſſe ſeruum, qui erat tamen li-*
h *ber, veritati adhæreamus, valeatque teſtamentum.* h *Neque enim eſt eadem infirmandarum, cōſeruandarum-*
i *que vltimarum voluntatum ratio.* i † *Ex prædictis con-*
7 *cludendum eſt, generaliter teſtamentum ſiue ſcriptum, ſiue nuncupatiuum, non obſtante vel ſeruitutis, vel alterius cuiuſque inhabilitatis teſtium detectiones, ſuſtinendū eſſe. Neque aduerſatur huic dogmati, quod in teſtamentis duplici tempore idoneus eſſe teſtis debeat, & cum teſta-*
K *mentum fit, & cum illud aperitur,* K *ſeu publicatur, nec ſufficit aliquando fuiſſe idoneum, ſi in præſentia aliqua ex*
l *cauſa teſtimonio repelli poſſit.* l *Quæ obiectio valde Accurſium torſit, & Doctores etiam variè reſponderunt.*
Ego.n. prætermiſſis alijs reſponſionibus, quarum ferè nul-
8 *la ciuilis caret,* † *ex Fabri ſententia reſpondeo, quod tametſi in quocunque actu, vel diſpoſitione inhabilitas ſuperueniens impediat teſtes produci in iudicium, & examinari, ſingulari tamen iure introductum eſſe, vt in teſtamento ipſorum teſtimonium admittatur, propter magnū vltimæ voluntatis fauorem, quia teſtamentorum conſeruatio, vt ſuprema hominum iudicia exitum habeant, pu-*
m *blicam reſpicit vtilitatem.* m *Idque eſt, quod Imperator in textu dicit,* ſubuenire ſe ex ſua liberalitate teſtamen-
n to *(ita enim legendum* n *eſt)* iure ſpeciali contra iuris cōmunis rigorem. *In hoc igitur conſiſtit liberalitas, in hoc ſingulari iure ſubuenitur teſtamento, quod teſtes, etiā effecti inhabiles, admittantur ad probandum teſtamentū, cum ſubtilitate iuris conſiderata, ſecus eſſe. Certè Vlpia-*
o *nus* o *grauiter ſcribit,* ſufficere ſi teſtes rectè ſemel ſignificauerint.

d Omnium. *Vel pene omnium, iuxta ea, quæ paulo an-*
p *te* p *dicta ſunt.*

ADDITIONES.

a Hic in ſuis annot.
b In l. 1. C. de ta.
c Vide Dd. Iaſ. in l. Barbarius 3. de offic. præt.
d Contra Ang. hic.
e l. cum quidam 30. §. quod dicitur, de acq. hær. l. 3. de Maced. & l. quod maior. 29. ad municip.
f Dd. in l. 1. C. eo per gl. not. in l. cum lege. 26. verbo putant. hoc ipſo tit.
g Per l. fi. in fi. quibus ad liber. prouoc. non licet.
h Alex. Iaſ. & Fulg. in d. l. 1.
i arg. l. vel negare 5. quemad. teſt. aper.
K not. in d. l. 1.
l l. quoniam liberi. 11. C. de teſtib. l. 3. §. cauſæ de Carbon. edic.
m d. l. vel negāre. glo. l. Gallus. 29. §. quod ſi is, verb. vtilitatem. de lib. & poſthum.
n Quod Faber hic aduert. & ita habet tex. Norcius. & Pariſ.
o l. ad teſtium. §. 1. de teſtam.
p In hoc §. nu. 3. & 4.

§. Pater.

1 *Ratio dubitandi in hoc §.*
2 *Filiusfam. quare prohibeatur teſtis eſſe in teſtamento patris.*
3 *Emācipatus filius an teſtis eſſe poſſit in teſtamēto patris.*
4 *Filiusfam. quando teſtari poſſit.*
5 *Argumentum a contrario ceſſat, ſi abſurdus intellectus ſequatur.*

Pater, nec nō is, a qui in poteſtate eius eſt, itē duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, vtiq; teſtes in vno teſtamēto fieri poſſunt, quia nihil nocet, ex vna domo plures teſtes alieno negocio adhiberi. In teſtibus aūt nō debet eſſe is, qui in poteſtate teſtatoris eſt. *b* Sed ſi filiusfa. de caſtrēſi peculio poſt miſſionē, faciat teſtamentū, nec pater eius recte adhibeatur teſtis, nec is, qui in eiuſdē patris poteſtate eſt reprobatū eſt .n. c in ea re domeſticum teſtimoniū.

1 Ratio † *dubitandi erat, quod plures eiuſdem familiæ facilius de mendacio conſpirare, præmeditatoſq; ſermones ad-*
a *ferre poterunt.* a *Verū hæc præſumptio in alieno negocio*
b *ceſſat.* b *At vbi aliquem de domo vtilitas manet, ibi re-*
c *gulariter domeſticus teſtis improbatur,* c
2 a Qui in poteſtate. † *Filiusfa. ergo prohibetur in patris teſtamento teſtis eſſe, idque ob nexum poteſtatis patriæ, qua quædam vnitatis fictio inducitur, vt pater & filius eadem eſſe perſona cenſeantur, ratio vero non patitur vt*
d *idem quaſi pro ſe ipſo teſtimonium perhibeat;* d † *Quid*
3 *autem in emancipato? & a contrario eum eſſe teſtem poſſe videtur, emancipatus enim non fingitur eadem perſona cum patre, ſed quam primum eius exiuit poteſtatem, pro extraneo habetur. Communis tamen ſententia nec emancipatum admittit, propter generalem conſtitutio-*
e *nem,* e *qua ſancitum eſt parentes & liberos inuicem aduerſus ſe nec volentes, ad teſtimonium admittendos*
f *eſſe. Sed hanc Vigilius* f *pluribus impugnat, aſſerens in alijs teſtimonijs procedere prædictam conſtitutionem, non in teſtamentis.*
4 *b* Sed ſi filiusfa. † *Filiusfa. ante miſſionem in expeditio-*
g *ne, & caſtris, circa ſolemnitatem etiam teſtari* g *poteſt,*
h *& tunc non repellitur pater* h *a teſtimonio. Sed veterano filiofa. qui miſſionem obtinuit, etſi de Caſtrenſi pecu-*
i *lio* i *teſtari poſſit, neceſſe tamen eſt, vt iure communi* K
K *teſtetur, & tunc nec pater eius rectè adhibetur teſtis. Aliter enim filiusfamilias teſtamentum condere prohibetur,*
l *cum bona non habeat,* l *& teſtamentum ſit ordinatio de*
m *bonis noſtris poſt mortem.* m
n c In ea re. *Videtur ergo in alijs cauſis teſtimoniū domeſti-*
5 *cū admitti, quod tamen falsū* n *eſt.* † *Unde conſequitur,*

argu-

argumentum a contrario ſenſu ductum, quando abſurdus
o *conſequeretur intellectus, non valere.* o *id quod Doctores communiter tradunt. Teſtimonium autem domeſticum hic intelligendum eſt non tam ex ſanguinis coniunctione, quam eiuſdem familiæ vnione, quæ patria poteſta-*
p *te* p *conſtat.*

A D D I T I O N E S.

a arg. l. 1. §. idemque. de teſtib.
b Hic & l. pater & filius. 17 de teſtib.
c Dd in l. 2. de teſtib. Canoniſt. in cap. in literis. extra, eo. tit.
d l. nullus. 12. de teſtib.
e l. parentes. 6. C. de teſtib.
f Vide eum hic.
g l. milites. 15. C. de milit. teſta. l. Lucius. 40. ff. eo. §. 1. inf. eo.
h d. l. qui teſta § per contrarium.
i § 1. ſup per quas perſ. nob. acq.
K d. 1. §. inf. in fi. q
l Auth ingreſſi. C. de ſacroſan. eccleſ.
m l. 1 hoc tit.
n l. 2. C. de teſtibus.
o Dd in l. 1. de off. eius, &c. & l. conuenticula. C. de epiſc. & cler.
p Theophil. & Bal. hic.

nem nulla appareret differentiæ ratio. Ipſe de teſtamento in ſcriptis accipit, quod olim frequentiſſimum erat, ac pene ſolum obtinebat. Et ratio eſſe poterat, quod plerumq; ſe inſtitutum ignoraret, cum latere eum poterant, quæ in tabulis ſcribebantur. Sed tamen cum ſubinde reſcire poſſet, ſuadebant, vt abſtineret teſtamento, ne ſuſpicionem de ſe præberet. Et hunc intellectum videtur etiam Theophilus innuiſſe: Quod igitur veteres pro conſilio reſpondebant, Imperator ſpeciali conſtitutione in Legis neceſſitatem tranſtulit, vt ſcilicet hæres penitus arceretur a ferendo teſtimonio in eo teſtamento, in quo eſſet inſtitutus.

A D D I T I O N E S.

a Hic & l. qui teſtam. 20. de teſtam.
b Cantiunc. hic.
c d. l. qui teſtam. §. quæcunque. & l. in ſuis. 11. de lib. & poſthum. l. fi. C. de impub. & alijs ſubſtit.
d §. 1. ſup. eo.
e Cantiunc. hic.
f d. §. 1. ſup. eo num. 7.

§. Sed neque hæres.

1 *Hæres, & qui ſunt in eius poteſtate, non poſſunt eſſe teſtes in teſtamento* 2.
3 *Textus aliter declaratus quam hactenus.*

Sed a neque hæres ſcriptus, neque is qui in poteſtate eius eſt, neque pater eius, qui eũ habet in poteſtate, neque fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes adhiberi poſſunt: quia hoc totũ negociũ, quod agitur teſtamenti ordinãdi gratia, b creditur hodie inter teſtatorem & hæredẽ agi. Licet autem totũ ius conturbatũ fuerat, & veteres quidem c familię emptorem, & eos qui per poteſtatẽ ei coniuncti fuerãt, a teſtamentarij teſtimonijs repellebãt, hæredi autẽ, & illis qui per poteſtatem ei coniuncti fuerant, cõcedebant teſtimonia d in teſtamẽtis præſtare, licet ij qui id permittebãt, hoc iure minime abuti eos debere ſuadebãt: tamẽ nos eamdẽ obſeruationẽ corrigẽtes, & quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatẽ transferentes, ad imitationẽ priſtini familię emptoris, merito nec hæredi, qui imaginẽ vetuſtiſſimi familię emptoris obtinet, neque alijs perſonis, quæ ei (vt dictũ eſt) coniunctæ ſunt, licentiã concedimus, ſibi quodãmodo teſtimonia præſtare. Ideoque nec eiuſmodi veteres cõſtitutiones noſtro Codici inſeri permiſimus.

1 a Neque hæres. † *Hæres in teſtamento inſtitutus, in eo-*
a *dem teſtamento teſtis eſſe non poteſt* a *cum .n. hæc cau-*
b *ſa* b *ſit propria hæredis, eiuſq; emolumentũ & damnũ ad ipſum ſuo nõe pertineat, quõ in cauſa propria teſtis eſſet? Quod Imp. & ad coniunctas hæredi per poteſtatem perſonas recte extendit. Neque enim non poteſt ad hæredis patrem, filium, aut fratrem pertinere, ſi quid hæredi,*
c *vel lucri, vel damni, ex eiuſmodi teſtamento acceſſerit.* c
b Creditur. *Hoc eſt, notum & perſpicuum eſt. Hodie, ſublata ſcilicet familiæ emancipatione.*
c Familiæ emp. *Nempe in teſtamẽto, quod fiebat olim*
d per æs & libram, *de quo ſupra* d *diximus.*
d In teſtamentis præſtare. *Sed dubium eſt, quod fuerit illud teſtamentum, in quo hæres & perſonæ eum per poteſtatem contingentes, admittebantur ad teſtimonium? Et* Accurſ. de teſtamento procincto, qđ Calatis comitijs
e *dicebatur, intelligit, quem alij ſequuntur.* e † *Quod Vi-*
3 *glius reprobat, ea maxime ratione, cum illa teſtamenta*
f *dudũ in deſuetudinem* f *iuerint, & per hanc expoſitio-*

§. Legatarij autem.

1 *Dubitandi ratio in hoc.*
2 *Decidendi varias tradi.* 4. 5.
3 *Etſi omnes teſtes legatarij ſint, tamen valet teſtamentum.*
6 *Fideicommiſſarius vniuerſalis, non poteſt eſſe teſtis in teſtamento.*
7 *Hunc §. etiam in ſimplici nuncupatione obtinere.*

Legatarijs autem & a fideicommiſſarijs, quia nõ iuris ſucceſſores ſunt, & alijs perſonis eis coniunctis teſtimoniũ non denegamus: imo in quadã noſtra b conſtitutione & hoc ſpecialiter eis conceſſimus. Et multo magis ijs, qui in eorum poteſtate ſunt, vel qui eos habent in poteſtate, huiuſmodi licentiã damus.

1 Videbatur *legatarios non poſſe teſtes eſſe in teſtamento, nec fideicommiſſarios, ex quo legata fideicommiſſaque ſperarent, quia in re ſua propria omnibus prohibitum eſt*
a *teſtimonium.* a *Et quamquam legatarij videantur principaliter pro hærede teſtificari, tamen in conſequentiam ſpectat ad eos emolumentum teſtamenti: cum ſi teſtamen-*
b *tum non obtineat, legata corruant,* b *nec debeantur. Nec*
c *tollit obicem, quod alias dicitur, ſemper id,* c *quod principaliter apparet, non quod in conſequentiam venit, intuendum eſſe: quoniam in contrarium pugnat vulgatum*
d *illud* d *dogma quo dicitur, tametſi multa ſecundario, & in conſequentiam concedantur, quæ directo fieri nequeant, in proprium tamen commodum teſtimonium etiam per*
e *conſequentiam prohibitum* e *eſſe. Et hæc efficax eſt du-*
2 *bitandi cauſa.* † *Contrarium tamen ab Imperatore in hoc §. deciditur, nempe legatarios & fideicommiſſarios*
f *ſingulares in teſtamento teſtes eſſe poſſe, quod & Zeno-*
g *nis* f *conſtitutio, Martianique* g *reſponſum oſtendit:*
3 † *per quod proditum quoque eſt etiamſi omnibus ſeptem teſtibus diuerſa eſſent legata facta, adhuc teſtamẽtum va-*
4 *lere.* † *Qua tamen ratione hoc conſtitutum ſit, Interpretes*
h *variant, alijs* h *ob magnum numerum teſtium, alijs* i *pro-*
i *pter ſolemnitatem tantum, non veritatem; alijs* K *propter*
K *rogationem, ad probationem, alijs* l *ob cauſæ fauorem hoc*
l *inductum dicentibus, plerique etiam in cõſequentiam tan-*
m *tum legatarios teſtes* m *eſſe dicunt. At cum noſtra harum rationũ tam ſit efficax, vt per ſe huius quæſtionis no-*
n *dum explicet, nonnulli* n *tamen putant, tam multas rationes ſimul coniunctas ſufficere, vt ſingulare ius in teſtamẽ-*

to(cuius cauſa fauorabilis ſemper eſt) ſtatuatur. Notum eſt carmen: Et quæ nō proſunt ſingula multa iuuant.
5 † Loriolus o vero nouiſſimè hanc rationem adfert, quod
o teſtis teſtamentarius non niſi voluntarius eſſe p poſſit. At
p ſi legari illi non poſſet, quia de illius ageretur incommodo,
q inuitus ſemper q præſumeretur. Ne igitur teſtamentum
r deficiat, legatarij (cum non ſint ſucceſſores r iuris, ſicque
s principaliter de illorum commodo non s agatur) teſta-
t mento authoritatem præſtare t poſſunt, & per conſequens
u hæreditatis legatum conſequi. u Aliud eſt in cæteris te-
x ſtibus, qui nec per conſequentiam teſtes admittuntur. x
y quia illis etiam inuitis negotium geri po eſt. y

a Fideicommiſſarij. Quibus ſcilicet eſt fideicommiſſum
6 ſingulare relictum † Diuerſum enim eſt in fideicommiſ-
ſario vniuerſali, cui debet tota hæreditas reſtitui, quia is
K hæredis titulum z ſuſtinet, in eumque transferuntur per
reſtitutionē hæreditatis iura & actiones hæreditariæ.

b Noſtra conſtitutio. Neque tamen opus erat Iuſtinia-
a nea conſtitutione aliqua, cum Imperator Zeno a dudum re
ſcripſerit, non prohiberi teſtatoré teſtibus ad efficien-
dam volūtatem adhibitis, quod voluerit relinquere.
7 † Cæterum volunt nonnulli hanc conſtitutionem non mo-
do in teſtamento ſcripto, vel etiam nuncupatiuo, in ſcri-
pturam per notarium redacto, obtinere: ſed & in mera ſim-
plicique nuncupatione, nulla ſcriptura, vel fide publica
adiuta eundem locum habere: quibus accedo, vtcunque
multis repugnantibus, cum & Zenonia lege & ſupradi-
ctis omnibus (quæ & in hanc ſpeciem concurrunt) id pro-
betur.

ADDITIONES.

a l. nullus. 10. de teſtib. l. omnib. C. eod.
b l. eam quam 54. C. de fideicom.
c l. ſi quis nec cauſam, 4. ſi cert. pet. l. 1. vbi not. de auth. tut.
d De quo Dd. in c. a perſonas. de teſtib.
e fac. l. 1. §. in prop. quando appell. ſit.
f l. dictantibus, 12. C. eod.
g l. ſi quis ita. 14. de rebus dubijs.
h Bart. d. l. omnibus. arg. l. ſi quis ex arg. l. 6. §. cogentur. de eden.
i Glo. in l. qui teſtamento de teſt.
K arg. ſup. de ſatiſd. tut. in prin.
l Fab. hic Panor. c. inſuper. de teſtib.
m arg. d. l. 1. de auth. tut.
n Vigil. hic, & Decius in c. inſuper. de teſtibus. Iaſ. in d. l. dictan-
tibus, in fi.
o In apicib. iuris. tit. de teſt. ord. Axio. 15.
p d. l. qui teſt. in fi.
q l. inuitum. 5. de ſeru. vrb. præd.
r per text. noſtrum. hic.
s §. ante hæredis. inſ. de leg.
t d. l. ſi quis ita.
u d. l. 1. in princ.
x l. ſi. de teſtib.
y l. coram. 209. in fi. de verb. ſign.
z l. 1. §. ſi hæres. & l. reſtituta. 37. ad Treb. ſi necem. 4. §. ſi extra-
neus. de bonis libert.
a d. l. dictantibus.

§. Nihil autem.

1 In quolibet materia teſtamentum ſcribi poteſt.
2 Tabulas teſtamenti, omnem figurā materiæ accipimus.
3 Opiſtographum quid ſit apud Vlpianum.
4 Non refert, quibus literis, quave lingua teſtamentum ſcribatur.

Nihil autem intereſt, teſtamentum a in tabulis b an chartis, c membranis ve, vel in alia materia fiat.

1 Videbatur referre, † in quanam materia ſcriberetur te
ſtamentum, cum & notario non liceat inſtrumentum in
a deletitia, aut parum munda a charta conſcribere. Verum
vltimæ voluntatis tantus eſt fauor, vt nihil interſit, cuius-
nam generis, ſit materia in qua ſcribatur teſtamentum.

2 a In tabulis † Sic Vlpianus, b Tabulas teſtamenti
(inquit) oēm materiæ figurā accipimus, nempe ſiue ta-
bulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſq; alterius materiæ, ſiue
chartæ, ſiue membranæ, ſiue corium animalis alicu-
jus, tabulæ recte dicuntur. Idem ſi in philyra, aut alia,
c aut in ebore ſcriptum c ſit teſtamentum. Scribebant d
d etiam olim in tabulis ceratis, ſiue cera illitis, quæ & Codi
cilli & pugillares dicuntur, quemadmodum Aut. Augu-
e ſtinus lib. ſing. ad Modeſt. e annotauit. Hodie pugilla-
ribus lapideis frequenter vtimur. In quacunque ergo hu-
iuſmodi materia quis ſcribat, valebit voluntas.

f b An in chartis. Chartę appellatio (inquit f Vlpian.)
& ad nouam chartam refertur, & ad deleticiam. Pro
inde et ſi in opiſtographo quis teſtatus ſit, hinc peti
3 poteſt bonorum poſſeſſio. † Opiſtographum autem in-
telligit, chartam vtroque latere ſcriptam, ideſt, intus & a
tergo, quæ plerumque non ſpecie libelli erat, ſed volumi-
nis inſtar torquebatur, quo more veteres ſcripta edidiſſe fe
runtur, ἀπὸ τοῦ ὄπισθεν, quod poſt & retro ſignificat, καὶ
γραφὴ, ſcriptura.

c Membranis ve. Quæ inter chartam, papyrum, mem-
branam, & corium ſit differentia, alibi diximus. Cæterū
quam varia fuerit olim ſcribendi materia, vide Alexan.
Neapolit. lib. Genial. 2 cap 30. & Plinium lib. 13. c. 12.
4 † Illud addendum, ſicut non refert, in qua materia teſta-
mentum ſcribatur, ita etiam quibuſcunque literis, & no-
g tis g conſuetis, quibuſcunque verbis defuncti mentem
h declarantibus, h quacunque etiam lingua, i ſcribi poſ
i ſe receptum eſt.

ADDITIONES.

a §. Nouell. de tabell. § illud & §. ſeq. Fab. hic Bal. l. contract. 17. C. de fide inſtr.
b In l. 1. de bon. poſſ. ſecundum tab.
c l. librorum. 52. de leg. 3.
d Vigilius hic.
e In l. ſi duas. §. ſi verò. ff. de excuſ. tut.
f l. chartæ. 1. de bon. poſſ. ſecundum tab.
g Bar. l. quoties, 9. § 1. de hær. inſtit. ead.
h l. quoniam indignum 15. C. hoc tit.
i l. hac conſultiſſima. 21. §. illud etiam. hoc ipſo tit.

§. Sed & vnum.

1 Vnum teſtamentum pluribus exemplis ſcribi poteſt.
2 Codicis hic ſumi pro teſtamentaria ſcriptura, & de va-
ria huius verbi acceptione. 3.
4 Vt exempli teſtamenti probent, quæ ſint neceſſaria.
5 Exemplis, ſi ſeruata ſint in eis ſolemnia, plena fides ha-
betur.

Sed & vnū teſtamentū a pluribus b codicibus c conficere quis poteſt, d ſecundū obtinentē tamen obſeruationem omnibus factis, quod interdum etiā neceſſarium eſt, veluti ſi quis nauigaturus & ſecum ferre, & domi relinquere iudiciorum ſuorum conteſtatione velit, vel propter alias e innumerabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatibus imminent.

a Pluribus codicibus. Ideſt, ſcripturis teſtamentarijs,
a vel exemplis. a † ſicque pluribus exemplis poteſt alicu-
1 ius teſtamentum ſcribi, & ipſum tamen eſt idem, atque
vnum. Nam ſi diuerſa eſt voluntas, poſteriore prima rū-
b pitur. b Eodem modo de iiſdem legatis & fideicommiſ
ſis plures codicilli fieri poſſunt, licet hoc amplius ſit in ip-
ſis, quod etiam plures eſſe poſſunt diuerſam habentes vo-
c luntatem, quod in teſtamentis c non eſt.
2 b Codicibus. † Obſerua, Codices hic pro teſtamentaria
ſcripturi ſumi, in qua ſignificatione Codex etiam apud
Iuuenalem accipitur, in hoc carmine. Nam codice ſæuo
hæredes vetat eſſe ſuos, &c. Alias varia eſt huius verbi
acce-

d acceptio, nam & publicæ tabulæ Codicis d dicuntur: &
e ſcriptura teſtamẽtaria. e Codices itẽ appellat Leo Im-
f per. f tabulas continentes notitiam dignitatum & admi
niſtrationum ciuilium vel militarium & mandatorum
principalium, & promotionum, & conſuetudinum, quod
3 & Marianus docet.† Erant & Codices argentariorum
g ſcriptura, quibus rationes eorum g continerentur, itemq;
Nummulariorum, Sed & conſtitutionum Imperatoriarũ
volumnia Codices appellati ſunt: quorum ante Iuſtinia-
num tres erant, Gregorianus, Hermogenianus & Theodo
h ſianus, vt alibi h Iuſtinianus commemorat.
c Conficere quis poteſt. Nempe vt vno amiſſo, ex alio
voluntas conſeruetur.
d Secũdum ordin. Ideſt, iuxta debitum & a iure ciuili
2 requiſitam ſolemnitatem, † vt ſcilicet in his omnia ſolem
niter ſcripta fuerint & obſignata, & non minus ſolemnia
ſint exempla quã eſt ipſum archetypum, alioqui ſi nuda
i erunt exempla, nihil probabunt. i † Et tali caſu, quando
5 pluribus codicibus ſcripta eſt alicuius ſuprema voluntas,
diſputandum non eſt, quibus magis credendum, quia cũ
quodque exemplum prototypon ſit, ſeu originale, ſequitur
K quoduis abſque alia authenticatione plene probare. K
e Innumerabiles cauſas poteſt enim ſi vnum tantum
teſtamenti exemplum ſit, facilè ab hæredibus legitimis
l ſupprimi, aut occultari. l Poteſt item incendio, incurſu
hoſtium, & alijs caſibus intercidere, & chartis etiam mu-
m res : ſidiantur. m

ADDITIONES.

a l.vnum, ff.eod
b §.ſed etſi quis inf quib.mod.teſta.infir.
c § ſi.inf.de codic l.
d in l 3.§.1.de tab.exhib.l librorum.52.& de leg 3.
e Vt hic.
f l.3.C.de agen in reb lib 12.
g l.quædam 9.§ pen.ff.de eden.
h l.1.C.de no.C.fac.& l.1 C.de Iuſti.C.confir.
i Gl.hic, verb imminent.
K Fab.hic.gl.in d.l vnum.
l arg.l.antepen.§ vlt quemad teſta aper.
m Glo.1.§.vlt.de bon.poſſ ſecundum tab.

§. Sed hæc quidem.

1 Teſtamentum nuncupatiuum hodie in vſu eſſe.
2 Teſtamentum nuncupatiuum eſſe iuris ciuilis.
3 Et vnde ſit dictum, quidque ſit nuncupare. 4.
5 Nuncupatiuum in quo differt à teſtamento ſcripto.
6 Quomodo hodie nuncupatiuo vtamur.

Sed hæc quidem de teſtamentis, quæ ſcriptis cõfi
ciuntur, ſufficiunt. a Si quis autem ſine ſcriptis vo
luerit ordinariè iure ciuili teſtamentum, ſeptem teſti
bus b adhibitis, & ſua voluntate coram eis nuncu-
pata ſciat hoc perfectiſſimum teſtamentum iure ci-
uili, firmumque conſtitutum.

1 a Si quis autẽ ſine ſcript.† Hoc §. Imperator de teſta-
mento ſine ſcriptis, ſiue de non ſcripto agit, quo hodie vul
2 go vtimur, licet non omnino ex veteri forma.† Et hoc te-
ſtamentum prorſus ciuile eſſe, nec quicquam de iure Præ-
torio participare, Viglius admonet, quomodo enim Præ-
a tor id uellet, qui ſigna teſtium ſemper requirit. a † Nun-
3 cupatiuum autem teſtamentum ſic dicitur, quia in eo
nulla ſcriptura opus eſt, ſed per nuncupationem iſtic om-
b nia, & viua teſtatoris voce ordinari poſſunt. b Eſt autẽ
nuncupare voluntatem ſuam declarare, hæredemque pa
lam coram teſtibus exprimere, ac nominare. Nec ſufficit,
ſi per alium nominetur hæres, ac deinde a teſtatore ſim-
c pliciter c approbetur, cũ forma ad amuſſim obſeruari d
4 debeat. † Alciatus e in Parergis Nuncupatũ teſta-
e mentum inde dici putat, quod nuncupare ſit nomina ca-
pere, vnde quia proprijs (inquit) nominibus teſtes ac-
cipiebãtur, videtur dictum id teſtamentum, nõ enim
5 alia ſolemnitate opus erat.† Porro in eo potiſſimum dif
fert hoc nuncupatorium a teſtamento ſcripto, quod in hoc
f teſtator celare poteſt ſuam voluntatem, in illo reuelare f
cogitur. Hodie tamen & in ſcripto, ſiue ſolemni teſtamen
* to celari nomen hæredis poteſt, vt * ſupra quoque anno-
tauimus. Alia autem requiſita omnia, quæ in ſolemni
teſtamento deſiderantur, & in hoc nuncupatiuo interue-
nire debent, excepta ſola ſubſcriptione & deſignatione te-
6 ſtium.† Proinde olim mos erat, coram ſeptem idoneis te-
ſtibus rogato adhibitis, nuncupare voluntatem, deinde
ijdem ab hærede (mortuo teſtatore) apud iudicem ſiſteban-
tur, vbi defuncti ſupremum iudicium exponebant. Hodie
vero nũcupatio in ſcripturam etiam redigi fere ſemper a
Notarijs ſolet, quo facto, etiamſi deinde vel decedant te-
ſtes, vel alias reddantur inhabiles, nihil officit. Nuncu-
patam enim voluntatem iudici declarare non debebunt,
g cum tabellionis publicum inſtrumentum ſatis eam g pro
bet. Neque ideo tamen deſinit hoc teſtamentum nuncu-
patiuum eſſe, quoniam non ad ſubſtantiam, ſed ad maio-
rem actus comprobationem, ac perpetuam rei memoriã,
h ſcriptura h pertinet.
b Adhibitis. Et rogatis, nam & nuncupatiuo teſtamento
i rogati eſſe i debent teſtes, vt iam dixi.

ADDITIONES.

a Theoph.hic.
b l hac conſultiſſima, § per nuncupatio. C.eod.tit.de teſtam.
c Bal.in l.iubemus.29.C.hoc tit.
d l.qui per ſalutem.33.de iureiur.
e lib.2.Parer.c.21.
f l hæredes palam.ff hoc tit.
* §.ſed cum paulatim nu.11. ſup. eod.
g in l.donationibus, 31.C.de donat.Bart.& Dd. in l.2. quemad. teſt.aper.& l.ſi C.de fideicom.
h arg.l.contrahitur.4.de pign.
i l.hæredes, §.in teſtamento, ff.hoc tit.

DE MILITARI TESTAMENTO. Tit. XI.

In Rubricam.

1 Continuatio huius tituli.
2 Militandi vocabulum latè patere, variaque militiæ eſſe genera.
3 De armatæ tantum militiæ militibus hunc titulum loqui.
4 An priuilegia militum ceſſent hodie?
5 Veterem ritum circa milites, non multum eſſe immutatum hodie. 7.
6 Varios olim numeros fuiſſe militum.
8 Huius tituli vtilitas. 9.
10 Teſtamentum militare ſecundum ius gentium cenſetur.

1 Superiori titulo † de communi teſtamentorum ordina-
tione tractatum eſt, qua pagani, ideſt, nõ militantes vtun
tur, vnde & teſtamẽtum Paganicum dicitur. Sed quia
in militibus propria fere & ſingularia iura ſeruãtur, hãc,
ſingu-

ſingularem obſeruationem hoc loci Imperator ſubijcere vo
luit: atque ideo de Militari teſtamento hunc titulum in-
2 ſcripſit. † Quanquam autem militandi verbum latiſſimè
a patet, a quia & aduocati, & Doctores, militare dicũtur,
quæ eſt militia literaria: eſt item quædam & in Eccleſia-
ſtica dignitate militia, quam cæleſtem vocant. Meminit
b etiã Imperator milit. æ ſcriniorum, b & militia ſchola-
c ſtica, c idque καταχρηστικῶς. † Attamen de his ſolũ mili-
3 tibus præſenti tractatu agitur, qui propriè ſunt milites,
nempe qui in expeditione degunt, & aduerſus publicum
hoſtem certamen ſuſtinent, quos milites armatæ militię
dicimus. Quæ autem olim fuerint ſolemnia, vt quis militis
d nomen mereretur, Accurſius d Speculator e ſatis decla-
e rant † Cæterum putant nonnulli, f ob veterem militis le
4 gendi recipiendique ritum propè noſtris moribus g aboli
f tum, nullũ hodie vſum eſſe huius tituli, & priuilegia Ro-
g manis olim militibus conceſſa, in noſtri temporis milith.
h ceſſare: cum non veteri ritu militiæ aggregentur. Aliqui h
vero communiori ſententia etiam noſtros milites priuile-
gia militaria habere cenſent, nouamque obſeruationem
ſufficere, ſi modo militiam exerceant: idque recepta du-
5 dum Germaniæ noſtræ conſuetudo probat. † Addit Vi-
glius, nec veterem ſolemnitatem multum immutatam eſ-
ſe. Duo enim olim præcipuè obſeruabantur, videlicet vt in
i numeros i referrentur (quod poſteriores dixerunt, inſcri-
K bere matriculæ) & vt ſacramentum K præſtarẽt, cuius
l formula apud Vegetium l extat. Vtrumq; vſus retinet.
Scribuntur enim in matriculis militum nomina, ſiue (vt
6 tunc loquuntur) in rotulis. † Numeri autem erant olim va
rij. Diuidebantur namque milites per contubernia, centu-
m rias, cohortes, manipulos, turmas, alias, legiones. m † Nũc
7 eadem fere res manet, licet mutata ſint vocabula. Et iuſiu
randum noſtri milites præſtant, ſi non ſigillatim, ſaltem
ſimul, eodemque modo, & olim quandoque ſimul coniura
bant, quandoque ſingulari ſacramento obſtringebantur,
n ſecundum diuerſa militiæ genera, quæ Budæus n etiã ex
Seruio annotauit. Cætera, quæ requirit Accurſius, ſcilicet
vt milites enſe accingantur, ſtigmatis & punctis notentur:
item vt examinentur, nec incumbant negociationi, nõ
o perinde ſunt neceſſaria, nec de forma, o nempe vt alicu-
8 ius omiſſo vitiet actum, † Habent ergo & noſtri milites
militariter teſtandi priuilegium, dum in caſtris verſan-
9 tur, ſicque non eſt inutilis huius tituli cognitio. † Viglius
etiam alias eius vtilitates refert. Primo, quid in militia
ſpecialiter conſtituitur, in Paganorum, id eſt, non militan
tium teſtamento contra eſſe ex eo ipſo ſingulari iure intel-
p ligimus. p Deinde quæ militibus conceduntur, eadem fe
re obtinent, vbi cauſæ pietas voluntati ſuffragatur. Deni-
que apud eas gentes, quæ iuris ciuilis obſeruatione non te-
nentur, ſi nulla propria lex extat, ius illud militaris teſta-
q menti obtinere volunt, q † cum ſecundum Ius gentium
10 conſtitutum ſit, quod vbique præualere debet, ſi nulla ci-
uilis & propria lex repugnat. Vnde conſequitur, militare
teſtamentum aliquando ſpeciale eſſe, nẽpe reſpectu pri-
uilegij, & paganorum, aliquando generale, quando ſci-
licet Ius gentiũ cõſideramus, ſecundũ quod ipſum cẽſetur.

ADDITIONES.

a l. aduo. 11. C. de aduoc. diuerſ. iud.
b l. in ſacris ſcrinijs. 2. in fi C. de proxi. ſacr. ſcrin. lib 12.
c l. hac lege. C. de priuil. ſchol. lib. 12.
d l. pen. ex quib. cau. maio.
e tit. de proc. §. 1. ver. item quod eſt miles.
f gl. in Nouel. de mand. prin. §. fi. Alex. l. cent. 15. nu. 20. de vulg.
g gl. hic & in d. l. penul.
h Moder. hic Bal. in l. 1 C. qui bo. ced. poſ. per c. tranſlato. de con
ſtitut. Old. de iure ſing. tit. de priuil. milit.
i l. ex eo. 42. hoc tit.
K l. ex militari. ſi eod. tit.
l lib. 2. de re mil. c. 5.
m l. 2. de his qui not. infamia.
n In l. 1. §. depoſiti.
o Idem Viglius hic.
p l. ius ſingulare 17. de ll. facit argumentum a ſpeciali.
q Bar. in l. neque enim 13. hoc tit. & l 1. de cond. inde.

In Princip. tit.

1 Imperitia militum an ſit cauſa militaris teſtamenti. 4.
2 Quæ ſit finalis cauſa huius priuilegij.
3 Inter armorum ſtrepitum ſilent leges.
5 Cur mulieribus poſtulandi ius olim interdictum fuerit, cauſa finalis.
6 Qui principes militare teſtamentum induxerint.
7 Traiani Imperatoris conſtitutio de teſtamento militari.
8 A Traiani conſtitutione omnia militaris teſtamenti priuilegia pendere.
9 Quæ ſolemnitates remittantur militibus in teſtamento.

Supra dicta diligens obſeruatio in ordinãdis teſta
menti militibus a propter nimiam imperitiã eorũ,
b conſtitutionibus principalib. remiſſa eſt. Nã quã-
uis ij neq; legitimum numerum teſtiũ adhibuerint,
neque aliam teſtamentorum ſolemnitatẽ obſeruaue
rint: rectè nihilominus teſtantur, videlicet cũ in ex-
peditionibus occupati ſunt. quod merito c noſtra cõ
ſtitutio introduxit. Quoquo enim modo voluntas
eius ſuprema inueniatur, ſiue ſcripta, ſiue ſine ſcri-
ptura, valet teſtamentum ex voluntate eius.

1 a Propter nimiam imperitiam. † Videtur Iuſtinianus
velle, quod cauſa militaris priuilegij circa teſtamenta ſit
ipſorum militum imperitia, quia hi potius arma, & mili
a tarem diſciplinam, quam leges ſcire teneãtur. a Sed hęc
non fuit finalis cauſa huius priuilegij. Sequeretur enim
quod ſi peritus iuris militaret (vt ſub Cæſare Trebatius
ſub Traiano Iulius Frontinus) hoc militari beneficio vti
b non poſſet, quod abſurdum eſt. Sed & idem in ruſticis b
c mulieribus c & minoribus d extra caſtra locum habe-
d ret, quia cum illis quoque iura humanius agere ſolent cir-
ca legum ignorantiam. Præterea & tum ſubueniendum
eſſet militibus, cum in hybernis agerent, aut non amplius
2 eſſent in expeditione, quod tamen falſum eſt. † Quare
e Decius e ob publicam vtilitatem, qua ſe morti exponũt,
tributum id militibus prodidit, quod & præſens textus
ſatis euincit his verbis. Cum in expeditionibus occupa
ti ſunt. Finalis ergo huius priuilegij cauſa ex iuſta armo-
rum occupatione procedit, vt etiamſi alio qui ſciat quis
3 ſolennia Iuris, tamen occupatio militię excuſet. † Hocque
eſt, quod vulgo dicitur. Inter armorum ſtrepitum ſilere
f leges. f † Quod autem hoc illis ob imperitiam indultũ
4 eſſe leges quandoq; dicunt, g hoc de cauſa impulſiua ac-
g cipiendum eſt, quæ adiumentum ſaltem attulit monitque
5 aliquo modo Impp. vt hoc ſingulare ius inducerent. † Sic
h Calphurniam edicto cauſam dediſſe, Vlpianus h ait, ne
deinceps mulieribus poſtulandi ius eſſet, cum tamen alia
ſit eius edicti finalis cauſa, videlicet ne contra pudicitiam
ſexui conuenientem, mulieres alienis & virilibus fungan-
i tur i officijs.
6 b Conſtitutionibus principalibus. † Meminit harum
Vlpianus, Militibus (inquiens) liberam teſtamenti fa-
ctionem primum quidem D. Iulius Cæſar cõceſſit:
ſed ea conceſſio temporalis erat, poſtea vero primus

D. Titus

D.Titius dedit: poſt hos Domitianus & poſtea D.
Nerua pleniſſimā indulgētiam in milites cōtulit:eā-
que & Traianus ſecutus eſt,& exinde mādatis inſeri
7 cæpit caput tale, † Cum in notitiam meam perlatū
ſit,ſubinde teſtamēta a cōmilitonib, relicta proferri,
quæ poſſint in controuerſiam deduci, ſi ad diligētiā
legum & obſeruantiā reuocentur; ſecutus animi mei
integritudinem erga optimos fideliſſimoſq; cōmili-
tones,ſimplicitati illorum cōſulendum,eſſe exiſtima
ui,vt quoquo modo teſtati fuiſſent, rata eſſet eorum
voluntas. Faciant igitur teſtamētum quoquo modo
velint,faciant quo modo poterūt,ſufficiatq; ad bono
rum ſuorum diuiſionem faciendam nuda volūtas te
8 ſtatoris,† *Hanc Traiani Imperatoris conſtitutionem ad*
ſcribere volui, quoniam ea ob id ſemper tenēda eſt, quod
illi omnia militum circa teſtamenta priuilegia innitan-
K *tur,quorum plurimas ſpecies Bartol.* K *& alij* l *diligen-*
l *ter in vnum congeſſerunt,eas paucis referre placet.† Mi-*
9 *litibus ergo circa vltimā voluntatem multa ſolennitates*
remittuntur. Primò,in forma teſtandi non ligantur nume
ro ſeptenario teſtium. Secundò,etiam non rogati teſtes ad-
mittuntur. Tertiò,ſi miles filium ſciens prætereat,valet ni
m *hilominus teſtamentum.* m *Quartò,quomodocunque ſcri*
bant,in charta,aut in clypeo: vel in vagina,adeoq; in pul-
n *uere,valebunt teſtationes* n *mentis ſuæ. Quinto agnatio*
o *ne ſui hæredis non rumpitur* o *teſtamentū,Sexto,in codi*
p *cillis quoque poteſt hæredem inſtituere.* p *Septimò,teſta*
menta militum faciliùs, quam aliorum, & irritantur &
q *confirmātur,inſpecta voluntate eorum.* q *Octauò, militi*
permittitur filio facere teſtamentum,quamuis ſibi nō fece
r *rit, aut ſi factum nemo adiuerit.* r *Nonò, poteſt miles*
plura teſtamenta facere,& ſiue ſimul fecerit, ſiue ſepara-
ſ *tim, vtique valebunt.* ſ *Decimò capite damnatus ex mi*
litari delicto rectè teſtamentum facit, ſuper bonis dunta-
t *xat caſtrenſibus.* t *Vndecimò,ſi miles incertus,an ſui iu-*
ris ſit, teſtatus fuerit, in ea conditione eſt teſtamentum
u *eius, vt valeat.* u *Duodecimò, ſurdus & mutus miles*
x *teſtari poteſt.* x *Decimotertio,deportati,& ferè omnes,*
qui iure ciuili teſtamenti factionem non habent, a milite
y *hæredes inſtitui poſſunt.* y *Decimoquarto,tametſi iure cō*
z *muni liceat affectionis gratia donare:* z *milites tamen*
non poſſunt aliquid relinquere mulieri, in quam turpis ſu-
a *ſpicio cadere* a *poteſt. Decimoquintò, miles poteſt mori*
b *partim teſtatus,partim* b *inteſtatus. Decimoſextò, poſ-*
ſūt milites etiā his,qui extranei hæredes eis extiterint ſub
c *ſtituere,in his duntaxat,quæ ſunt ex eorum teſtamento* c
conſecuti. Decimoſeptimò, miles exhæredato quoque &
emancipato filio ſubſtituere poteſt, in his ſcilicet quæ ab
d *ipſo ad eum,cui ſubſtituerit,peruenerint.* d *Decimooctα-*
uò,verba obiter propter aliud prolata,poſſunt in militis te
ſtamento diſponendi vim habere, vt ſunt iſta. Fortunato
e liberto meo,do,lego. e *Decimonono et vltimo,miles po*
teſt hæredem grauare legatis vltra dodrantem,vt nihil de
f *trahat per legem Falcidiam.* f
g c Noſtra conſtitutio. *Quæ lib.6. Cod.* g *tit.21.extat,*
h *hucq; referri poteſt. Extat & alia* h *eiuſdem Imp. Con-*
ſtitutio in eandem ſententiam,cuius obuia.

ADDITIONES.

a l.fin.C.de iur.delib.
b l.2.§.1.ſi quis in ius vocatus non ierit.l.fi.C.de teſt.
c l.error 2.de iuris & facti ign.
d Tit.de reſt.mino.ff.& Cod.
e In l quamquam.3.C.de mil.teſt.
f Facit huc quod de Caio Mario Vale.Max.lib.5.c.2.recitat.

g Vt hic.& l.1.ff.eo.& l.fi.C.eo.
h l.1.§.2.loco.de poſtul.
i l.2.& ibi.Doc.de reg.iur.
K In l.neq; enim 15.in princ.de mil.teſt.
l Bal in l.milites,15.C.eo. Iaſ.hic ad Porc. Ang. & Platea in §. ſed etſi quis inf.eo.Oldend.de iure ſing. tit. de priuil. milit.
m l.qui iure 7.l.milites codicillis.36.§.miles in ſupremis hoc tit, l.ſicut certi.9.& ſeq.C eo.
n l.milites in expeditione 15.C,eod.tit,
o l.idemque erit 9.eod.tit.ff.
p d.l milites codicillis.in princ.
q l.in fraudem 15.§.1.hoc t.& d.l.milites codicillis.§ veteranus.
r l.miles ita hæredem 41.in fi.tit.
ſ l.quærebatur 19.in prin.d.tit,
t l.ex militari.11.in prin.eo.tit.
u d.l.ex militari in prin.eo.tit.
x l.iure mil.4.eo,
y l.neque nu.13.§.1.eod.tit,
z l.affectionis 5.de donat.
a l.miles ita 41.§.mulier.hoc tit.& l.mulierem 14.de his quibus vt ind.
b d.l.miles ita.in prin.& l.certi iuris 8.C.eod.
c l,miles etiam 5.hoc tit.l.centurio 5.de vulg.& pup.
d l.miles ita 41.§.exhæredato.
e l.ex his omnib.C,hoc tit,
f l.ſi certarum 17 §.vlt.& l.ſeq.d.tit.& l.in teſt.7.C.ad l.Falc,
g l.pe,C.de teſt.milit.
h in l.vlt.C.de teſt.mil.& l.vltim.C.quibus non obij.long.temp. præſcr.

§. Illis autem temporibus.

1 *Ceſſante occupatione bellica,ceſſat priuilegium teſtamē ti militaris.*
2 *Milites ſtationarij & limitanei non poſſunt militariter teſtari, & qui ſint illi.*
3 *Regula,ceſſante cauſa ceſſare effectum, explicatur.*
4 *Finalis cauſa quæ ſit, & quæ impulſiua.* 5.
6 *Cauſa in dubio impulſiua præſumitur.*
7 *Filiusfam.poteſt in caſtris in iure militari teſtari.*
8 *Pagani qui dicantur, & pagus quid ſit.*

Illis autem temporibus,per quę citra expeditionū
neceſſitatem,in alijs locis,vel ſuis *a* ædibus degunt,
minimè ad vendicādum tale priuilegium *b* adiuuā-
tur. *c* Sed teſtari quidem,etſi filijfamiliarū ſint, pro
pter militiam conceduntur: *d* iure tamen commu-
ni,eadem obſeruatione & in eorum teſtamentis ad-
hibenda, quam in teſtamentis *e* paganorum pro-
ximè expoſuimus,
a Quum olim ex *principum* a *indulgētia milites, quo-*
cunque in loco agerent,militari iure teſtari poſſent: id po-
b *ſtea reſtrinxit Iuſtinianus,* b *eā ad expeditionum ac oc-*
cupationis bellicæ tempora coarctans: hocq; temperamen
c *to accipiendum eſt, quod paulo ante* c *dixit ſua conſtitu-*
tione militari; teſtamenti beneficium eſſe introductum.
a Aedibus,*alij legūt in ſuis ſedibus,quod & Theophi.*
ſequi videtur. Latini ſtatiua vocant, & hyberna,in quibus
milites hyeme degere, feriarique ſolent.
1 *b* Adiuuantur,† *Cū enim iſtius priuilegijs ratio ſupra* d
d *tradita (nempe occupatio bellica) tum ceſſet, & ipſum pri-*
e *uilegium ceſſare conſentaneum* e *eſt.† Ergo nec* milites
2 Stationarij, f *qui ad prouinciæ quietem aluntur, nec li-*
f mitanei, g *qui in locis hoſtium finitimis ad repentinos*
g *ipſorum incurſus intenti ſunt,nec* h *equites, qui ſtipendio*
h *publico,etiam in pace,apud nos aluntur, hoc interea pri-*
3 *uilegio fruentur,cum & tum belli ceſſet neceſſitas.† Vnde*
i *regulam collegit Accurſius,* i Ceſſante cauſa ceſſare ef
fectū,*quod de cauſa,quam vulgo finalem dicunt,acceptū,*
k *verum eſt.* K † *Eā Accurſius intelligit, ſine qua res eſ-*
4 *ſe non poteſt. Illud autem limitationem recipit. Nam ſi*
duæ cauſæ finales fuerint, quarum vtralibet effectui pa-

ratenda

viuendo ſufficit, vna tantum ſublata, quæ remanet, effectum
l *conſeruabit.* l *Quod ſi neutra ſit eius potentia, vt vel ſola*
ſeorſimque producere poſſit effectum, mox quam ſuſtuleris
m *vnam, etiamſi maneat altera, extinguetur* m *effectus.*
5 † *Alia verò cauſa, quæ præcurſionem quandam adhibet*
ad efficiendum, & quoddam adfert per ſe adiumentum,
etſi non neceſſarium, impulſiua dicitur: ex cuius remotio-
ne non remoueri effectum, communiter traditum eſt. Exē-
plum eſt in Calphurnia, quæ edicto cauſam dediſſe ſcribi-
n *tur:* n *item in Macedone* o *improbo fœneratore, qui cau-*
o *ſa fuit ſenatuſconſulti Macedoniani, a quo etiam nomen*
6 *accepit.* † *Hincq; eſt, quod aſſerens, ex ceſſatione cauſæ di-*
ſpoſitionem euerti, cauſam hanc vel illam fuiſſe finalem,
p *probare* p *debeat: cum in dubio impulſiua eſſe præſuma-*
q *tur, quæ non tantam vim habet, vt diſpoſitionem* q *tollat.*
c Sed teſtari quidē. *De caſtrenſi peculio, aut quaſi ca-*
ſtrenſi: de alijs enim bonis filiofamilias teſtari non licet,
r *quod infra* r *ſuo loco exponet Imperator latius.*
d Iure tamen communi. *Scilicet, cum extra caſtra de-*
7 *gunt, & expeditionibus deſinunt occupari.* † *Nam in ca-*
ſtris etiam filiusfa. iure militari teſtamentum facere po-
teſt, id eſt, citra ſolemnitatem iuris communis, vtcunque
Porcius contrarium ſenſerit.
8 e Paganorum. *Id eſt, non militantium.* † Pagani ſ *enim*
ſ *propriè opponūtur militibus, vt togati ſagatis cinctiſque.*
Venit autem appellatio a ruſticis domi relictis ad ruris
t *culturam, & reliqua munera ciuilia: a pagis* t *denomina-*
u *ti, vt ſic dicerētur omnes, qui non militarent,* u *non mo-*
x *do ruſtici & agreſtes, ſed etiam ciues & vrbani.* x *Pa-*
gus autē villa eſt, vel vicus, dictus a Græco nomine παγὰ,
id eſt fons: quod illi qui in vno pago habitant, plerumque
vno vtantur fonte.

ADDITIONES.

a l.1.ff.hoc tit.
b in l.pen.C.de teſt.milit.
c in §.præc.verſ.quod merito.l.vlt.C.eod.
d in princ huius tit.nu.2.l.ſi C.de teſt.mil.
e c.cum ceſſante de appel.
f l.1 ſummarchæ.4 & ibi Bud.de ſeru.fugit.
g l 2.§ pro hæſitanteis C.de of præf.præt.Af.
h Vigl.hic.
i gl verb adiuuantur,hic.
K vt in noſtro propoſito hic.
l Exemplum eſt in §.affinitatis.& ibi Ang.ſup.de nupt.
m Exemplum ſumere licet ex c.quoniam freq.§.porro.ad §.ſeq, rela.vt lite non conteſt.prout declar. Abbas in d.c.cum coſſante.
n in l.1.§.2.loco de poſtulando.
o in l.1.ad S.C.Maced.
p Ang.hic gl.l.2.§.vlt.& ibi Bart.de don.
q gl.c.poſt tranſlationem.de re.nunc. ie r.c. ex parte. 2. de conuerſ.conu.
r inf.quib.non eſt permiſſum facere teſtam.in princ.
ſ Vigl.hic.
t Zaſ.tract.ſubſt.cap.
u l.33.ſi filiusfa.§.ſecundum s verſ.ſed ſiquidem.l.43.filiusfa.ff. hoc tit.
x De lib.& poſt.Alc.de verb.ſig.lib.4.

§. Planè.

1 *Emendata huius §. lectio.*
2 *Vt teſtamentum militare obtineat prius de militis voluntate conſtare debet.*
3 *Duo ad minus teſtes in teſtamēto militari requiruntur.*

Planè de teſtamentis militū *a* diuus Traianus *b*
Catilio ſeuero ita reſcripſit: Id priuilegiū, quod mili-
tantibus datū eſt, vt quoquo modo facta ab his teſta-
menta, rata ſint: ſic intelligi debet, vt vtique prius *c*
cōſtare debeat, teſtamētū factū eſſe: quod & ſine ſcri-
ptura, & a non militantibus quoq; fieri poteſt. Si er-
go miles, de cuius bonis apud te quæritur, *d* cōuoca-
tis ad hoc hominibus, vt voluntatē ſuam teſtaretur,
ita locutus eſt, vt declararet, quem vellet ſibi hæredē
eſſe, & cui, libertatem tribueret: poteſt videri ſine ſcri-
pto hoc modo eſſet teſtatus, & voluntas eius rata ha-
benda eſt. Cæterum ſi (vt plerumq; ſermonibus fieri
ſolet) dixit alicui. Ego te hæredē facio, aut, bona mea
tibi relinquo, non oportet hoc pro teſtamento obſer-
uari. Nec vllorū magis intereſt, quam ipſorum qui
bus id priuilegium datum eſt, eiuſmodi exemplū nō
admitti: alioqui non difficulter poſt mortem alicu-
ius militis *e* teſtes exiſterent, qui affirmarent ſe au-
diſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona cui vi-
ſum ſit, & per hoc vera iudicia ſubuerterentur.

a Diuus Traianus. *Hoc Traiani reſcriptum ad verbū*
a *Florentinus* a *recenſet: quod vel ob id mente tenendum*
b *eſt, quia aliam eiuſdem Traiani conſtitutionem* b *ſupra*
a nobis relatam (a qua velut a fonte omnia teſtamenti mi-
litaris priuilegia deſcendere dixi) declarat.
1 b Catilio Seuero. † *Vulgati codices habēt Statilio: ſed*
male. Catilio enim legit textus Noricus, atque ita legen-
c *dum eſſe, Viglius* c *etiam commonet, ad quem extat quo-*
que Plinij Iunioris, qui ſub Traiano vixit, epiſtola non
inelegans, laudes Titi Ariſtonis Iureſconſulti continens.
d *Refert Baldus* d *hūc Catilium Seuerum fuiſſe Marci*
Imp. proauum maternum, quem vrbica præfectura ſpolia-
uit Adrianus, quod Pij adoptionem ægro animo tuliſſet,
videreturq; ipſe affectare imperium.
2 c Conſtare debeat teſtamentū factum eſſe. † *Hinc er-*
go diſcis priuilegia militantibus conceſſa, quod quoquo
modo volent, quo modo poſſint, teſtari ipſius liceat, tum
demum obtinere, quando de ipſorum voluntate conſtat,
e *nempe quod vere teſtari voluerint. Et hoc Doctores* e *ge-*
neraliter in omni actu procedere tradunt, quod ſemper is
qui aliquid aſſerit, antea probare debeat hoc, cui illud in-
nititur, & ſine quo conſiſtere nequit: quandoquidem rei
qualitas fruſtra quæritur, niſi & ipſa res ſubſiſtere docea-
tur. Exempla ad hanc doctrinam multa congerunt inter-
f *pretes* f *nec controuerſiam aliquam patitur.*
d Cōuocatis ad hoc hom. *Id eſt, teſtibus duobus ad mi-*
3 *nus.* † *nam & in militari teſtamento duos vel tres teſtes*
adhiberi debent, cum Ius gentium id exigant, ſecundum
g *quod militum teſtamenta cenſeri vulgatum eſt.* g
e Teſtes exiſt. *Hinc Suet. in Domitiano, ca. 12. Confiſca-*
bantur, inquit, alieniſſimæ hæreditates, vel exiſtente vno,
qui diceret, audiſſe ſe ex defuncto, cum viueret, hæredem
ſibi Cæſarem eſſe.

ADDITIONES.

a In.l.24.diuus ff.hoc tit.
b §.1.nu.6.hoc tit.
c atque ita reſtituenda eſt etiam d.l.diuus.
d Hic.
e Ioan.de Plat.& alij hic.Bar.in l.diuus.
f Arg.hic.& d.l.diuus.& l.4.§.condemnatum.de re iud. iuncta l.non ignorat, qui accuſ non poſſ cum ſimil.
g Bar.d l.neque enim, de mil teſt.dixi ſup.ad Rubr.hic.

§. Quinimo.

1 *Accurſij intellectus ad hunc §.*
2 *Idemque reprobatus.*
3 *Iaſonis intellectus ad hunc §. verus eſt.*
4 *Mutus & ſurdus ex accidenti, teſtamenti factionem impetrare poteſt.*

Quinimo & *a* mutus & ſurdus miles teſtamen-
tum facere poteſt.

1 a Mutus & ſurdus. † *Accurſius* a *putat hunc §. loqui*
a *de muto & ſurdo ſimul a natura, quaſi militari priuilegio*
ipſi teſtari concedatur, licet iure communi teſtamentũ face
b *re non poſſit.* b *Vnde ſequeretur, Imperatorem non tan-*
tum circa ſolemnia teſtamenti, ſed etiam circa teſtantis
2 *perſonam hoc militantibus beneficium indulſiſſe.* † *Sed*
c *hoc falſum eſſe, Faber &* c *Iaſon rectè cenſent, cum talis*
cui nec audire nec loqui a natura conceſſum eſt, militiæ
nomen dare non poſſit. Si enim miles, cui hæc calamitas
d *accidit, ob hanc cauſam dimitti* d *ſolet, quanto minus ta*
e *lis recipi a principio debet, cui a natura hæc vitia* e *ad-*
3 *ſunt?* † *Quare Iaſon Imperatorem hoc loci de illo tantum*
ſentire exiſtimat, qui ſit mutus & ſurdus ſimul ex accidẽ
ti, neque ſcribere ſciat. Cũ enim milites per notas poſſint
f *teſtamentum* f *facere, videtur quod hoc caſu vel nutũ*
etiam, vel ſignis idem illi facere liceat. Atque hic intelle-
4 *ctus eo argumento adiuuatur,* † *quod caſu muti & ſurdi*
effecti, & a Principe teſtamenti factionem impetrare poſ-
ſunt, vt id videatur militantibus generaliter ſine libello
g *concedi. quod ipſis permittere ſupplicantibus Princeps* g
h *ſolebat. Et hanc ex Fulgoſio opinionem* h *Angelus etiã*
refert atq; approbat.

b Facere poteſt, *idq; etiã iure militari, quod propriè eſt*
i *huius* i *loci, & quidem indiſtinctè, non quibuſdam caſi-*
K *bus tantum, vt paganus, de quo* K *infra titulo proximo.*

ADDITIONES.

a gl. 1. hic.
b l. 10. diſcretis qui teſta. fac. poſſ.
c Hic ad Porc. Idem Vigl. & Cantiunc. tradunt.
d arg. l. 5 iure milit. hoc tit.
e arg. l. patre furioſo. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.
f l. 40. Lucius. eo tit.
g l. ſi mutus. de teſt.
h in §. item ſurdus. inſt. tit. prox. ſeq.
i l. 4. ff. hoc tit.
K § item ſurd.

---

§. Sed hactenus.

1 *Hunc §. de omnibus militibus loqui.*
2 *Priuilegium militariter teſtandi finitur poſt miſſionem ex militia.*
3 *Teſtamentum militare valet intra annum a miſſione fallit, vt nu. 5. & 6.*
4 *Quod de cauſaria miſſione accipiendum eſt.*
7 *In teſtamento militari, conditionis euentus retrotrahitur ad tempus declaratæ voluntatis.*

Sed hactenus a hoc illis a Principalibus conſtitutionibus cõceditur, quatenus militant, & in caſtris degunt. Poſt b miſſionem vero veterani, vel extra caſtra alij, ſi faciunt adhuc militantes teſtamentum communi c omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in caſtris fecerint teſtamentum, d non cõmuni iure, ſed e quo modo voluerint: f poſt miſſionem intra annum tantum valebit. Quid ergo ſi intra annum tantum quis deceſſerit, conditio autem hæredi adſcripta, poſt annum extiterit, an quaſi militis teſtamentum valeat? Et placet g valere quaſi militis.

1 a Hoc illis † *Quibuſcunq; militibus, eſt enim hic §. ad*
a *omnes milites generaliter referendus* a *quod ſcilicet tum*
demum militari iure teſtari poſſunt, quando in expedi-
tione bellica ſunt.

b Miſſionem. *nempe honeſtam, non ignominiæ cauſa factam.*

c Omnium. *Id eſt, obſeruatis ſolemnitatibus a iure ciuili*
2 *ad ordinanda teſtamenta præſcriptis,* † *& ſic nota, poſt*
miſſionem & abſolutionem a militia iſtud priuilegium
militariter teſtandi finiri, quæ additio excuſat Imperato-
b *rem a ſuperfluitate, quæ alias ipſi impingi* b *poſſet.*

d Nec communi iure, *nam ita factum ſemper valet, quamdiu non mutatur.*

e Quo modo voluerint, *Id eſt, citra ſolemnitatem iuris communis.*

3 f Poſt miſſionem. † *Hinc annotandum, teſtamentũ in*
caſtris iure militari factum, non tantum valere, quando
in expeditione decedit miles, ſed etſi intra annum a miſ-
c *ſione moriatur extra* c *militiam, poſt annum verò elap-*
4 *ſum deſinit valere.* † *Loquitur autem textus, vt iam dixi*
de honeſta & cauſaria miſſione, non ignominioſa, vt ſi mi
d *les ob prouectæ ætatis* d *ſenium, aut propter infirmã va*
e *letudinem, vel aliam conſimilem cauſam dimiſſus* e *ſit.*
5 † *Porrò illud beneficium, quod militare teſtamentum in-*
tra annum poſt miſſionem valeat, illis tantum indultum
f *eſſe Africanus* f *ait, qui mitti ſolent a militia, non etiã*
his, qui deſinunt militare ſine miſſione, id eſt, acceptis ſuc
6 *ceſſoribus, vt ſunt præfecti & tribuni militum.* † *Sed nec*
ad illos hoc priuilegium pertinet, qui non ſunt milites, in
procinctu tamen verſantur. Licet enim hi ob imminens
mortis periculum teſtari militari iure poſſint, & ſuprema
g *ipſorum iudicia rata haberi* g *debeat, ab huius tamen an*
ni priuilegio excluduntur.

7 g Valere quaſi militis. † *Et ratio eſt, quoniam in teſta-*
mentis euentus conditionis adpoſitæ retrotrahitur ad tem
pus declaratæ voluntatis, & ideo hæres conditionaliter in
ſtitutus perinde habetur, ac ſi purè inſtitutus ſtatim poſt
h *militis mortem* h *adiiſſe.*

ADDITIONES.

a contra. Accurſ. hic per l. 21. quod conſtitutum. & l. 38. quod dicitur. vnde hic §. eſt deſumpt. hoc tit.
b Propter §. illis autem. ſup. eo.
c d. l. quod dicitur.
d l. 2. C. de his qui non imp. ſtip. lib. 10.
e l. 2 §. ignominiæ. de his qui not. inf.
f d. l. quod conſtitutum. hoc tit. facit. l. 20. tribunus. eod.
g l. 1. de bo. poſſ. ex teſt. milit.
h Vide iura hic in gl. verbi valere.

---

§. Sed & ſi quis.

1 *Teſtamentum a pagano ritè factum, per ſequentem militiam confirmatur.*
2 *Si tamen nouæ voluntatis extent argumenta.*
3 *Diſcuſſus §. teſtamentum, in l. in fraudem. de militari teſtam.*
4 *Per additionem vel detractionem adprobare dicimur.*
5 *Capitis deminutio non infirmat militare teſtamentum.*

Sed & ſi quis a ante militiam b non iure fecit teſtamentum, & miles factus, & in expeditione degens reſignauit illud, & quędam adiecit, ſiue detraxit, vel alias manifeſta eſt militis voluntas hoc c valere volentis, dicendum eſt, valere hoc teſtamentum, quaſi ex noua militis voluntate. Denique d etſi in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus eſt: e teſtamentum eius quaſi ex noua militis voluntate valet, nec videtur capitis deminutione f irritum fieri.

a Ante militiam. *Cum ſcilicet adhuc eſſet paganus & nondum militiæ nomen dediſſet, nec in numeros eſſet relatus.*

b Non iure. *Quia deficiebant fortè aliquæ ſolemnitates, in paganico teſtamento neceſſariæ.*

c Valere.

Digitized by Google

1 c Valere. *Scilicet iure militari, non vt paganicum.† Et
*ſic obſerua teſtamentū a pagano nō rite & citra ſolemniū
obſeruationem factum, per ſequentem militiam confirma
ri, non quidem ipſo iure, ideſt, ſine alio hominis adminicu*
2 *lo,† ſed ita demum, ſi nouæ voluntatis extent argumenta,
vt puta quod tabulas inciderit, & legerit teſtamētum, ac*
a *rurſus ſuo ſigno ſignauerit.* a *Item ſi quid interleuerit,
perduxerit, adiecerit, emendauerit, aut ſimiles quid fece-*
b *rit, vnde colligi noua ipſius volūtas poſſit,* b *nam omni-
no noua aliqua declaratione huius nouæ voluntatis opus*
3 *eſt.† Sed nonne obſtat D. Pij* c *reſcriptum, in quo teſta*
c *mentum ante militiam factum valere oſtendit ob id tan-
tum, quia contraria non apparet voluntas? Doctores com-
muniter reſpondent, hoc ſpeciale eſſe in milite non militan
te, & ante militiam teſtante, quod tamen reprehendit Vi-
glius, cum, qui non eſt in numerus, miles vtiq; non ſit, &
vbi incipit quis eſſe miles, ibi & militia intelligatur. Qua*
d *re ipſe ad verba interpoſita* d *aduertendum monet. Nā
ex iſtis verbis textus)* Si militis ſubiuncta voluntas cō
traria non ſit) *ſatis apparet, aliquam ſubiunctam fuiße
voluntatem, vt idem ſit, quod in §. noſtro etenim ſi alius
eſſet ſenſus, verti verbam debuiſſent ſic,* (Si contraria vo
4 luntas non ſit ſubſecuta.) *Hoc & mihi probatur. † Ex
prædictis diſce, quod ſicut per ſigilli appoſitionem induci-*
e *tur approbatio* e *actus, ita per additionem vel detractio-*
f *nem cenſemur aliquid confirmare. Hinc dixit Bald.* f *eū
qui conſilio ab altero compoſito aliquid adijcit ſeu detra-
hit, intelligi in reliquis approbare.*
g d Et ſi in arrogationem. *Hic locus ex Martiano* g *&
Tertulliano deſcriptus videtur. Sic. n. Martianus ait:*
Miles filiusfa. ſi capite minutus fuerit, vel emancipa
tus, vel in adoptionem datus a patre ſuo, teſtamentū
eius valet, quaſi ex noua voluntate. *Subiungit Tertul
lianus:* Idem eſt, etſi paterfa. miles de caſtrenſibus re-
bus duntaxat teſtatus, arrogandum ſe dederit. Si ve
ro miſſus iam hoc fecerit, non valet teſtamentum.
e Teſtamentum eius. *Scilicet ante factum.*
f Irritum fieri. *Et rectè: Capitis enim deminutio, iuris
ciuilis commentum, tabulas militis non poteſt infirmare,
cum militare teſtamentum, quod iuris ciuilis obſeruatio-*
h *ni non ſubeſt, ſed ſecundum ius gentiū,* h *cenſetur, con-
fecerit. Unde colligis, quod nec arrogatio militis, nec emā
cipatio filijfam. reſcindere teſtamenta, iure militari prius
confecta, valeat.* i

ADDITIONES.

a d.l.tribunus.§.cum aliquis hoc tit.
b d.§. cum aliquis & l. idemque.l. Titius.l. quod dicitur in fin. hoc tit.
c l.15.in fraudem.§.teſt.hoc tit.
d In d.§ teſt.
e Porc.hic.
f In d.l tribunus §.1.
g In l.miles filiusfam & l.ſeq.hoc tit.
h Bart.l neque enim hoc tit.
i fac l 1.§.fi d.ſi filiusf.hoc tit.

---

§. Sciendum.

1 *Filiusfa. de caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio teſtari po
teſt.*
2 *Olim non omnibus filijsf. de peculio caſtrenſi vel quaſi,
teſtari permittebatur.*
3 *Filiusf. duplex priuilegium habet, in caſtrenſi & quaſi
caſtrenſi peculio.*
4 *Olim poterat filiusf. præterire patrem, hodie ſecus.*
5 *Contra teſtamentum filijfa. militare iure factum, non da
ri querelam inofficioſi.*

Sciendum tamen eſt, quod cū *a* ad exemplū ca-
ſtrenſis peculij, tam *b* anteriores leges, quā *c* prin
cipales conſtitutiones, quibuſdam quaſi caſtrēſia de-
derant peculia, *d* & horum quibuſdā permiſſum
fuerat etiam in poteſtate degētibus teſtari, *e* noſtra
id conſtitutio latius extendens, permiſerit omnib. in
huiuſmodi peculijs teſtari quidem, ſed iure cōmuni.
Cuius conſtitutionis tenore perſpecto, licentia eſt, ni
hil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

a Ad exemplum caſtrenſis peculij. *Filiumfa. duplex
habere peculiū, caſtrenſe, & quaſi caſtrenſe, alibi* a *dixi*
a *mus, in vtroque & proprietas & vſusfructus penes ipſum*
1 *eſt, nec quicquam ad patrem pertinet. † De caſtrenſibus*
b *bonis filiumfa. teſtari poſſe* b *audiuimus, in caſtris qui-
dem priuilegio militari, extra militiam verò obſeruata iu-
ris communis ſolemnitate. Hoc idem Imperator præſenti
loco ad bona quaſi caſtrenſia producit, vt & de illis filio-
fam. teſtari licitum ſit, ſaltem ſecundum iuris communis
diſpoſitionem, adhibitis, omnibus ſolemnibus.*
b Anteriores leges. *Pādectas haud dubio intelligit. Ex*
c *tant autem duo tantum Vlpiani reſponſa in Pandectis,* c
*quæ quaſi caſtrenſis peculij mentionē faciant, hic ad mar-
ginem adſcripta.*
c Principales conſt. *Extant adhuc duæ in Codice ea de*
d *re conſtitutiones, nempe Honorij,* d *& Theodoſij Impp.
ad Euſtachium præfect. prætorio, lib. 1. Cod. tit. 51. & lib.
2. tit 7.*
2 *d* Et horum quibuſdam. *Et ſic eo iure non omnibus fi-
lijsfa. ſed quibuſdam tantum teſtari permiſſum erat, ve-*
e *luti* e *Proconſulibus & præfectis legionum, præſidibus
prouinciarum, & omnibus publica dignitate præditis, at
non patronis cauſarum, nec magiſtris ſtudiorum, nec me-
dicis, nec alijs omnium ſalaria publica percipientibus.*
3 *e* Noſtra id cōſtitutio. *† Extat hæc Iuſtiniani* f *conſti*
f *tutio lib. 3. Cod. tit. 28. & duplex priuilegium continet,
quod filiof. in caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio concedi-
tur. Primum, quod de eo teſtamentum facere poſſit, alterū*
g *quod* g *eius teſtamentū non ſubiaceat querelæ inofficioſi*
4 *etiamſi patrem prætereat. † Sed hoc poſterius hodie per*
h *Nouellam* h *conſtitutionem correctum eſt, qua expreſſe
diſponitur,* liberos in his rebus, in quibus teſtandi ha-
bent poteſtatem, non poſſe ſine legitima cauſſa parē
i tes præterire, vel exhæredes i ſcribere, *quod neceſſario
de filijsf. itemque de caſtrenſib. vel quaſi caſtrenſib bonis
accipi debet, cum aliter filiuſ. teſtamentū per inofficioſi*
querelam *expugnari poterit, quia inſtitutio tota reſcindi-*
k *tur, ſaluis hodie legatis.* K *Alij tamen* cōdictionē ex
*lege ipſis competere malunt, quæ a ſcriptis hæredibus ſola
legitima aufferetur. Et prædicta vera ſunt, quando filiusf.*
5 *extra militiam iure communi teſtamentum fecit. † Quid
autem, ſi in caſtris iure militari teſtatus eſt, parenteſq;
præterijt, an tum quoque teſtamentum eius impugnari po*
l *terit? Et* l *pleriq; aiunt, Alij* m *contra, non reſcindi te*
m *ſtamentum per querelam putant, quibus accedo, quia cum
Nouella conſtitutio nihil de hoc expreſſe dicat, ratio in-
terpretationes ſane ſuadet, vt & de veteri iure & militū
priuilegijs quam minimum detrahamus.*

ADDITIONES.

a Supr. per quas perſ. nobis acq. in prin.
b §. illis autem ſup eod.
c l. 1. §. hoc autem, ad Treb. & l. 1. §. nec caſtrenſe de collatio.

d l. velut

d l.velut.C.de aſſeſſ.
e Bald.hic.
f l.fi.C.de inoff.teſt.
g d.l.fi.§.in his.
h in Nou.vt cum.de app.cogn.§.hæc quidem.
i Alex.in Auth.ex cauſa.C.de lib.prætc.
K d.Aut.ex cauſa.ibi.Alex.
l Ang.in § illis autem.ſup.eo.
m Bart.d.l.fi.Iaſ.in l.ſicut.C hoc tit.Ioã.de Platea in d.§. illis autem.& ibi Vigl.poſt Bau.hoc late proſequitur.

QVIB. NON EST PERMIS. fac. teſt. Tit. XII.

1 *Defenſa huius tituli collatio.*

Cognita teſtamentorum ordinatione,conſequenter de
1 *perſonis,quæ factionem eorum habent,videndum eſt.† Et quanquam nonnulli præpoſterum hunc eſſe ordinem di-*
a *cant,cum ratio exigat,vt ſemper à perſonis a incipiamus, eſt tamen hoc leuiuſculum, nec quicquam ferè conſiſtet, ſi ad tam exactam methodum omnia expēdere velimus. Sanè videtur Imperator ad Iuſtum docendi ordinem reſpexiſſe, quaſi iuuentus longè facilius hanc vltimarum voluntatum materiam cognouiſſet, ſi primò, quid eſſet teſtamentum, eiuſdem; ordinandi vim perciperet: deinde quibus permiſſum ſit illud facere.*

ADDITIO.

a 4.ſi quæramus de teſtamen.

Princip. tit.

1 *Regulariter omnibus teſtamentum facere licet.*
2 *Filius fam.teſtari non poteſt,neque codicillari,donare tamen mortis cauſa patre conſentiente poteſt.*
3 *Et quæ ſit diuerſi iuris ratio. variare Dd.4.*
5 *De bonis caſtrenſibus et quaſi,filiusf.teſtari iure poteſt.*
6 *Quid de bonis aduentitijs.*
7 *Reſtitutus §.1.in Nouell.vt liceat mat.& auia.*
8 *Explicatio §. filijs autem, in l.vlt.C.de bon.quæ lib.*
9 *Filiusfa. de aduentitijs & profectitijs ad pias cauſas teſtari non vetatur.*
10 *Filiofa.in bonis caſtrenſibus & quaſi,inteſtato morienti, quomodo ſuccedatur.*
11 *Multiplex caſtrenſis peculij priuilegium.*
12 *Filiifam: teſtamentum per emancipationem non confirmatur.*

Non tamen omnibus licet facere teſtamentum ſtatim enim ij,qui *a* alieno iuri ſubiecti ſunt,teſtamēti faciendi ius *b* non habent:adeo quidem, vt quamuis parentes eis permiſerint,nihilo magis iure *c* teſtari poſſint: *d* exceptis iſs quos antea enumerauimus,& præcipuè militibus qui in poteſtate parentum ſunt, quibus de eo,quod in caſtris acquiſierunt, permiſſū eſt conſtitutionibus Principum teſtamētum facere. Quod quidem ius ab initio tantum militantibus datum eſt,tam ex autoritate diui Auguſti,quam Neruę necnon optimi Imperatoris Traiani:poſtea vero ſubſcriptione D. Hadriani,etiā dimiſſis a militia, id eſt veteranis conceſsū eſt. Itaque ſi quidē fecerint de caſtrenſi peculio teſtamentum, pertinebit hoc ad eum quem hæredē relinquerunt. *e* Si verò inteſtati deceſſerint,nullis liberis vel fratribus ſuperſtitibus,ad parentes eorum iure communi pertinebit *f* Ex hoc intelligere poſſumus,quod in caſtris acquiſierit miles, qui in poteſtate patris eſt, neq; ipſum patrem adimere poſſe, neq; patris creditores id vendere, vel aliter inquietare,neque patre mortuo cum fratribus cōmune eſſe: ſed ſcilicet propriū eius eſſe, qui id in caſtris adquiſierit,quanquam iure ciuili omnium,qui in poteſtate parentum ſunt, peculia, perinde in bonis parentum computentur, ac ſeruorum peculia in bonis dominorum numerantur, exceptis videlicet ijs, quæ ex ſacris conſtitutionibus, & præcipue noſtris, propter diuerſas cauſas non adquiruntur. Præter hos igitur, qui caſtrenſe peculiū vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis alius filiusfa. teſtamentum fecerit, inutile eſt,licet ſuæ poteſtatis *g* factus deceſſerit.

1 Regulariter vnicuiq; † *permiſſum eſt facere teſtamentum,niſi,expreſſè reperiatur probibitus: quod præſens lo-*
a *cus ſatis oſtendit. Significat* a *enim eſſe aliquas perſonas quibus hoc non permittitur. Quibus ergo permiſſum eſt, infiniti ſunt,quibus non eſt,certi & definiti.Hoc autem titulo,ſeptem enumerantur perſonarum gradus, atque ali-*
b *quot etiam adiecit* b *Accurſ. Bertachinus* c *verò plenius,*
c *quotquot nota digni viſi ſunt collegit, ad quem recurrere licebit.*
d a Alieno iuri. *Id eſt poteſtati ſiue dominica,ſiue patriæ,* d *loquitur autem potiſſimum de filijsfam.*
2 b Non habent.† *Primò ergo a ſupra dicta regula, quæ omnib.teſtari permittitur,filiusfa.excipitur,ob vinculum poteſtatis patriæ, cuius contemplatione eius perſona iure ciuili non eſt integra. Sicut aūt teſtari non poteſt filiusfa.*
e *ita nec codicilles* e *ſcribere,legata fideicommiſſave relinquere poteſt.donare tamē mortis cauſa,permittēte patre,*
f *non probibetur.* f *Sed valde obſtat, quod alibi Vlpia-*
g *nus* g *ait,* pupillus teſtari non poteſt, ita nec cauſa mortis donare. *Is.n.qui teſtari vetatur, & mortis cauſa*
h *donare* h *poteſt, & contra, ei tantum permittitur cauſa*
i *mortis donare, qui teſtari* i *poteſt.Et ex hac Vlpiani ra-*
K *tione Fulgoſius* K *putauit, filiumfa.nec ex patris conſenſu cauſa mortis donare poſſe, quod tamen aperto iure*
l *reprobatur. Donare .n. filiusfa. poteſt tam inter viuos* l
m *quam ēt cauſa mortis.* m *† De ratione aūt diuerſitatis,*
3 *cur filius patre conſentiente donare poſſit, non aūt teſtari, vel fideicommittere, perpetuo rixantur Doctores. Nam*
n *alij dicunt ob id eſſe, quod teſtamentum publici iuris* n *ſit: alij ob id,quod vltima voluntas ex alieno pendere ar-*
o *bitrio* o *non poſſit, alij ob maiorem ſolemnitatem, quæ*
p *in teſtamento deſideratur:* p *alij ob bonorum obuentio-*
q *nem, non obligationem, quam teſtamentum continet:* q *alij denique priores duas rationes ſimul coniunctas, ſatis*
r *vigere aiunt,* r *quare diuerſum ſit in teſtamentis,quam*
4 *in donationibus.† Loriotus* ſ *vero* Filium (*inquit*) ex
ſ patris conſenſu donare poſſe,ob id reſponſum eſt: vt pater donationi ſtare teneatur,quia ipſe tunc donare
t intelligitur. t Filiusfa. autem nec patre conſentiente teſtatur,quia rerum ſuarum diſpoſitionem nō ha-
u bet. u Peculium enim quod illius patrimonium x
x dicitur,ſtatim poſtquam mortuus eſt,ad patrem redire
y ſolet. y Et ideo prius deſinit & peculium & patrimonium eſſe, quam ad hæredem peruenire poſ-
z ſit. z Hacque ratione filiusfa.nullum hæredem ha-
a bere poteſt,niſi paterfam.deceſſerit. a *Et hæc Lorioti ratio mihi præ cæteris placet.*

c Teſtari poſſint. *ſiue naturales, ſiue adoptiui ſint, quia probibitio facta eſt ob filij conditionem & ſtatum,qui ſui iuris non eſt,ad quem reſpexit legislator.*

5 d Exceptis ijs. *Filijfa.ſcilicet in peculio caſtrēſi, & quaſi ca-*

b *ſi caſtrenſi. In eo enim, quia pro patribusfa. habentur,* b
r *teſtari poſſunt, patre etiam* c *inuito.* † *Quod plerique &*
6 *ad peculium aduentitium producunt, in quo patri nõ quæ-*
ritur vſusfructus (quod in decem caſibus alibi ab Accur-
d *ſio* d *relatis contingit.* † *Sed cum Iuſtiniani* e *cõſtitutio*
e *apertè repugnet, nec illis caſibus filiumfa. teſtari poſſe*
f *crebrius* f *placuit.) Neq; impedit quod in Nouella* g
7 *dicitur*, Filiofam. de eo, cuius patri non quæritur vſus
g fructus licet diſponere, quomodo velit. *Quãquã enim*
verbum (diſponere) *videatur etiam ad teſtamẽti ius per*
tinere, Græca tamen interpretatio hoc ſatis diſſoluit. Ne-
que enim vſus eſt Imp. verbo διατίθεσθαι *ſed* διοικεῖν, *quod*
h *magis adminiſtrationem ſignificat, quam teſtationem.* h
Quamobrem ipſe filius, non pater eiuſmodi peculij admi
8 *niſtrator erit, ſi modo perfectæ ætatis fuerit.* † *Non etiam*
i *aduerſatur alia Iuſtinianea conſtitutio,* i *vbi dicitur,* Fi
lijsfa. in his dũtaxat caſibus, in quibus patri quęritur
vſusfructus, teſtari non permittitur, *vnde argumento*
dictionis, duntaxat, eaq; etiã ſublata, à contrario tamen
adhuc ſenſu, videtur in alijs caſibus, in quibus patri non
quæritur vſusfructus, hoc ipſis licere. Nã huic obiectioni
K *Alexander* K *reſpondet, quòd Imperator ibi vſus ſit, di*
ctione (duntaxat) ob caſtrenſia & quaſi caſtrenſia bona,
l *additque Viglius,* l *hanc interpretationem propè neceſſa*
riam eſſe, cum & eius conſtitutionis tempore vnicus tan-
tum fuerit caſus extra caſtrenſe, & quaſi caſtrenſe pecu-
lium, quo patri non adquireretur vſusfructus, & in quo
conſiderabilis eſſet teſtamenti factio, videlicet cum ſine
cõſenſu patris hæreditatem filius adiſſet. tibi verò expreſ-
m *ſum* m *eſt, non permitti teſtari. Cæterum alios caſus vel*
poſtea acceſſiſſe, vel non congruere huic quæſtioni, idem
9 *ſubdit.* † *Quoties tamen pietas ſuadet, filiumfa. de quali-*
cunque aduentitio, vel etiam profectitio peculio patre con
n *ſentiente teſtari poſſe, communiter* n *reſponſum eſt, vt-*
cunque nonnulli contrarium.
10 e Si vero inteſtatu. † *Si filiusfa. habens caſtrenſia vel*
quaſi caſtrenſia bona, moriatur inteſtatus, relictis liberis,
hæreditas ad eos pertinet. Poſt liberos deinde ſoli fratres
o *ſuccedebant, patrem etiam excludentes.* o *Subinde ne-*
que liberis, neque fratribus extantibus, pater non vt hæ
res, ſed vt pater, patriæ poteſtatis vel peculij iure bona ad
ſe recipiebat. Et hoc iure Codicis obtinebat. quod quia tem
pore compilatarum Inſtitutionum nouiſſimum erat, hic
inſertum eſt, ante Codicem vero editum iure veteri pater
excludebat & liberos & fratres. Sed hæc õia per No-
p *uellam* p *ſunt immutata, cõſtitutumque, vt parentes ho*
die vna cum fratribus admittantur. Item hodie pater bo-
q *na filij non iure peculij, ſed titulo hæreditatis accipit.* q
11 f Ex hoc intelligere. † *Obſerua multiplex peculij ca*
ſtrenſis priuilegium. Primum enim illud filiofa. pleno iu-
r *re* r *acquiritur, quo ad vſumfructum & proprietatem.*
Deinde illud nec fiſco applicatur, ſi fortè quid piã patraſ-
s *ſet, ob quod bona ſua eſſẽt publicãda.* s *Tertio, nec patris*
t *creditores illa vẽdere* t *iure poſſunt. Deniq; nec illa filius*
u *patre mortuo fratribus in mediũ conferre* u *tenetur.*
12 g Factus deceſſerit. † *Silicet poſt factũ teſtamẽtũ, tamẽ*
x *nõ cõualeſcit teſtamẽtũ, etiãſi noua voluntas* x *ſuperue-*
nerit, quod enim ab initio nõ valuit, tractu temporis nõ po
teſt cõualeſcere. Fideicõmiſſa tamen in codicillis relicta eo
y *modo cõualidari poſſunt. Diuerſitatis* y *ea eſt rõ, quia*
z *in fideicõmiſſis ſola ſpectatur voluntas,* z *ideo ſequente*
voluntate confirmantur, teſtamenta vero magna ſolemni
tate conſtant. Vnde teſtamentum ad pias cauſas ſimi-
liter conualidari a *aiunt.*

ADDITIONES.

a Vigl. hic.
b §. ſi inf. eod.
c In ſuo Repert.
d l. 6. qui in pot. de teſt.
e l. 2. de leg. 1. l. diui, 6. §. pen. de iure codicillo.
f l. tam is 25. §. 1. de do. cau. mortis, l. qui in poteſt. 6. ſ. qui teſt. fac.
g l. 1 §. 1. de tut. & ratio. diſtra.
h l. 10. diſcret. in prin. C. qui teſta. facere poſſunt.
i l. 15. Marcel. in prin. de donat. cauſ. mort.
K In d. l. qui in pot.
l l. filiuſf. de don.
m d. l. tam is. §. 1.
n l. 3. de teſt.
o l. 11. captatorias. C. de teſt. mil. l. 32. illa autem inſt. de hæ. inſt.
p Franc. de Aret. in d. l. qui in poteſtate.
q Alc. in l. licet. C. de pactis.
r Io. de Pla. Vigl. & Cantiunc. hic.
s in Apic. iuris. tit. De tut. Axio. 69. & 70.
t fac. l. in ædib. 9. §. vlt. ff de do.
u Theoph. hic.
x §. actiones autem Inſt. de act.
y l. 18. filiuſf. ad l. Fal.
z l. ſi ſeruus communis Meuij 18 in princ. d. ſtip. ſeru. or.
a l. ſed Iulianus al. item, ſi. 7. §. quamquam 10. ad S. C. Mace.
b l. 6. ſi quis filio. §. vlt. de iniuſt. rupt. teſt. & l. 2. ad Maced.
c l. vlt hoc tit.
d Auth. idem eſt C. de bonis quæ liberis. & §. 1. verſ. o. vſumfr. ſupr. per quas perſ. nobis acq.
e in d. l. pen. C. eo.
f gl. & Dd. l. 1. §. in filij, ad Trebell.
g §. 1. Nou. vt liceat matri & auiæ.
h Vigl. hic.
i in l. ſi. §. filijs autem. C. de bo. quæ lib.
K d. l. pen.
l Vigl. hic.
m d. l. pen.
n Dd. in l. ſenium. 3. qui teſt. fac. poſ. vel non Bar. & alij, d. l. qui in poteſtate, per c. liceat. de ſep. lib. 6.
o l. vlt. C. communia de ſucceſſ. Bar. & Dd. in l. poſt dotem. ſol. matr.
p Aut. defuncto ad S. C. Tert.
q §. ſi igitur defunctus. Nouel. de hær. ab int. ve.
r §. 1. ſup. per quas per l. nob. acq.
s l. 3. § ſed verum. verſi proinde etſi ſine, vbi Bar. de minor. Bar. & alij in l. 15. ſi finita. §. ſi de veſt. 26. de damno infect.
t Per text hic.
u Hic & l. 1. §. neque caſtrenſe. de collatio.
x l. ſi filiusfa. de teſt.
y ſecundum Vigl. hic.
z l. pen. de leg 1.
a c. cum eſſes. & quæ ibi not. de teſt.

---

§. Præterea.

1 *Impubes teſtari non poteſt: & quæ ſit ratio.*
2 *An id illi priuilegio vel ſtatuto permitti poſſit?*
3 *Furioſi non habent teſtamenti factionem.*
4 *Niſi dilucida interualla habeant.*
5 *Mente captus pariter nequit teſtari.*
6 *Hebetes & ſubſtupidi teſtandi ius habent.*
7 *Allegans teſtatorem furioſum fuiſſe, id probare debet, & quando id ſit verum.*
8 *Furor quomodo probetur.*

Præterea teſtamentum facere non poſſunt *a* impuberes: quia nullum eorum animi iudiciũ eſt. *b* Item furioſi, quia mente carent. nec ad rem pertinet, ſi impubes, poſtea pubes: aut furioſus, poſtea compos mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furioſi autem, ſi per id tempus *c* fecerint teſtamentum, quo furor eorum intermiſſus eſt, iure teſtati eſſe videntur, certè eo quod ante furorem fecerint, teſtamẽto valente. Nam neq;

teſtamen-

teſtamentum rectè factum,neque vllum aliud nego-
cium rectè geſtũ poſtea furor interueniens perimit.
1 a Impuberes.† *Secundò a ſupradicta regula,qua omni-*
bus teſtari permittitur,Impuberes excipiuntur. Nam vt
quis teſtandi ius habeat,inter cætera mentis integritas at-
a *que intellectus perfectio* a *requiritur. Pupillus autem*
propter ætatis imbecillitatem iudicio carere cenſetur. Vn-
b *de etiam ſi quandoque aliquod iudicium eos habere* b *con-*
c *tingat,tamen huic exceptioni* c *ſtatur. Bart.* d *etiam am-*
d *plius addit, pupillum pubertati iam proximum, ne tum*
quidem teſtamenti factionem habere, vbi cauſa pietas
voluntati ſuffragaretur. Definiuit enim ætatem legiſla-
2 *tor,qua communiter pueri ſapere incipiunt.† Et hæc qui-*
dem teſtandi prohibitio ipſa natura iureque gentium in-
e *troducta* e *eſt,vt neque priuilegio,neque lege municipali*
aliter ſtatui poſſit. Si tamen expreſſum eſſet de doli ca-
f *pace,atque iam intelligente, recipi legem poſſe crebrius* f
placuit. Qua vero ætate reputemus puberes, vt teſtari
g *queant,cognoſci ex his poteſt,quæ ſupra* g *de tutela finien*
da diximus.
3 b Item furioſi. † *Tertiò non teſtantur furioſi, propter*
h *mentis defectum, & quia in illis* h *nulla eſt voluntas.*
Semper enim in eo, qui teſtatur,eius temporis,quo teſta-
i *mentum facit, integritas animi, non corporis ſanitas* i
exigenda eſt. Atque inde emerſit vulgata iam Nota-
K *riorum clauſula* K *in teſtamentis,* Sanus mente & intel-
4 lectu, licet languens corpore. † *Si tamen furioſus di-*
lucida habeat furoris interualla, eum in ſuis inducijs te-
l *ſtamentum facere poſſe, æquum eſt.* l *præcedens enim*
furor teſtamentum non facit irritum, nec contra obeſſe il-
li ſolet, ſi ſcripto abſolutoque iam teſtamento furor teſta-
torem ceperit, quia abſque ſuo delicto redditur ad teſtan-
dum inhabilis. Nam ſi quis ob patratum delictum teſtan-
di ius amitteret, vitiaretur etiam teſtamentum prius fa-
m *ctum.* m *Quod ſi in ipſo actu teſtandi furore concita-*
n *retur,ſuperueniens furor,quod cœptum eſt,nullum reddit.* n
5 † *Accurſ.hunc §. & ad mente captum producit: quia &*
o *huic,cum mentis ſanitate careat teſtamenti factio non* o
datur. Quomodo autem mente captus a furioſo differat,
p *alibi diximus.* p † *Quamquam autem furioſis & mente*
6 *captis adempta eſt teſtandi facultas, eos tamen, quibus*
non omnino deeſt mens, licet hebetioris ſint ingenij, &
naturæ ſimplicis, teſtari poſſe Faber & Ang. hic aiunt,
q *& a cæteris probatur.* q † *Cæterum qui teſtamentum ali-*
7 *cuius propter furorem impugnare volet, teſtatorem tum*
furore percitum fuiſſe, cum teſtamentum faceret, docere
debet, cum vnuſquiſque præſumatur ſanæ mentis eſſe ni-
r *ſi contrarium conſtet, aut probetur.* r *Si tamen iam an-*
tea probatum fuerit, teſtatorem eſſe furioſum, tunc quia
intentio contra eum fundata eſt, aſſerenti ipſum tempore
s *facti teſtamenti,ſanum fuiſſe, probandi incumbet* s *onus.*
Nam vt etiam egerit aliquid ſapienter, tamen furorem
t *manſiſſe,caſuque id accidiſſe præſumitur* t *niſi conſtet ip-*
u *ſum dilucida habere interualla remiſſi morbi.* u *Tũ enim*
ſi res ſic geſta eſt, vt alius ſanè mentis non potuerit ſanius
x *aut maturius,præſumemus interualli tempore factum* x
8 *teſtamentum.* † *Sed quomodo probatur furor? reſpon-*
y *deo,* y *ex non ſanis ſermonibus, aut factis, quibus te-*
ſtator ille tum vſus oſtendetur, vel etiam ſi medici, qui
eius interfuerunt curæ, aſſerant, ipſum tempore conditi
z *teſtamenti non ſanæ mentis* z *fuiſſe. Cui autem incum-*
bat furoris probatio, Doctores varie tractant, ſed vera
a *ſententia eſt, illi qui fundat intentionem ſuam* a *furore*
vel ſana mente, incumbere probationem alterius harum
b *qualitatem,quę in Camera quoque Imperiali* b *obtinet.*
c Fecerint. *Hoc eſt,perfecerint, antequam furor inter-*
ueniat. neque enim ſatis eſt, ſana mente cœpiſſe teſta-
mentum.

ADDITIONES.

a l.2.de teſt.d.l.ſenium.C hoc tit.Ang hic.
b Arg.eorum quæ ſcribit gl.l ſequitur.de vſuc.
c Caſtren.in l.ſi frater.C.hoc tit.
d In repet.l.1.in 2.q.1.partis princ.C.de ſacroſ.eccl.
e Arg.l.12.cum prætor.§.non autem.2 de iud.
f Bart.l ſi quæramus.de teſt.Dd.l.6.C.de milita.teſta. Ca.c.2.de teſt.Roma.conſ.90.
g §.1.ſup.quib.mod.tu.finiatur.
h l.41.fur de reg.iur.
i d.l.2.& d.l.ſenium.
K Bart.d.l.4.
l l 9.furioſum.C eo fac.l.39.cum furioſ.de iudi.& l.20. qui teſt. §.nec furioſus 4.de teſt & l.diuus de off.præt.
m l.8 eius qui.§.1.de teſtat.Bar.d.l.2.
n d.l.furioſum.& l ſi is qui.25.de teſtam.
o Fac tex.§.furioſis.verſ. ſed & mente captis.ſup.de curat.& no. Bal.l.2.C.de cur.fur.
p d.§.furioſi.& vide Alc.lib.2.Parer.c.16.
q Caſtr.d.l.ſi frater.Dd d.l.furioſum Dec.conſ.112.
r l.5.nec codicil.& ibi glo.& Bart.C dè codic.
ſ c.indicas 3.q 9.gl c.fi.& ibi Pan.de ſucc.ab inteſt.
t Moderni d.l.furioſum poſt Bal.in d §.fur.Vide gl.hic.
u Dec.d.l.fur & l.5.in nego.de reg.iur.
x Bar.in l.is qui.§.diuus.de tut.& cur.glo.& Dd. l. ſi cum dot.§. ſi marit.ſol.matr.
y Ang.hic Alex.conſi.141.lib.1.
z Ioan.de Plat.hic per l.ſem.C.de re mil.lib.12.
a In d.l.furioſum.C.qui teſtam. face. poſſ. & cap. cum dilect. de ſucceſſ.ab inteſt.
b Vide Obſer.77.Cent.4

§.Item prodigus.

1 *Prodigus teſtari prohibetur.*
2 *Ante interdictionem prodigus omnia facere poteſt.*
3 *Prodigus quis dicatur.*

Item prodigus,cui bonorum ſuorum adminiſtra-
tio interdicta eſt,teſtamentum facere a non poteſt:
ſed id quod ante fecerit, quam interdictio bonorum
ſuorum ei fiat,ratum eſt.

1 b Non poteſt.† *Quarto prohibetur teſtamentum facere*
prodigus,cui bonorum ſuorum adminiſtratio, cum cauſæ
a *cognitione per iudicem adempta* a *eſt.* † *Teſtamentum*
2 *enim ab eo factum, prius quam interdicta illi eſſet admi-*
niſtratio, non infirmatur, etiamſi apertè fuerit prodigus.
Nam communi ſententia obtinuit, vbique neceſſarium eſ
ſe iudicis decretum atq; ante omnia facere prodigum poſ-
b *ſe, tam in contractibus quam vltimis voluntatibus.* b
3 † *Quis autem dicatur prodigus,* c *alibi diximus, vt hic*
c *ſuperuacanea repetitione non ſit opus.*

ADDITIONES.

a glo.hic.Dixi.in §.furioſi.ſup.de curat.l.18.is cui lege. vnde hic §.eſt ſumptus,hoc tit.
b l.6.is cui bonis,& ibi Dd.de verb. obliga. Dixi in d.§.furioſi.
c §.teſtes autem.num.12 ſup.de teſt ord.

§. Item ſurdus.

1 *Surdus & mutus ſimul a natura,teſtari nequit.*
2 *Surdus & mutus ex accidenti an teſtari poſſit?*
3 *Surdus tantum teſtandi ius habet.*
4 *Idem in muto tantum.*

Item ſurdus & mutus a non ſemper teſtamentũ
facere poſſunt. Vtique autem de eo ſurdo loquimur,
qui omnino non exaudit:non qui tardè exaudit. Nã
& mutus intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non

qui tardè loquitur. Sæpè enim etiā literati & eruditi homines varijs caſib. & audiendi & loquendi facultatem amittunt. Vnde noſtra conſtitutio etiam his ſubuenit, vt certis caſibus & modis ſecundū normā eius poſſint teſtari, aliáq; facere, quę eis permiſſa sūt. Sed ſi quis poſt teſtamētum factū, aduerſa valetudine, aut quolibet alio caſu mutus aut ſurdus eſſe cęperit: ratum nihilominus manet eius teſtamentum.

Audiuimus *quoſdam non poſſe teſtari, quia ſint alieno iuri ſubiecti, quoſdam quia iudicio animi careant nunc de his ſubijcit. qui propter vitium alicuius neceſſarij ſenſus, teſtari prohibentur, niſi præſcripta obſeruatione naturæ damnum ſarciant, vt ſunt ſurdi, muti, & cæci. Hoc §. de ſurdis & mutis agitur, circa quos ex Iuſtiniani conſtitu-*
a *tione,* a *cuius hic fit mentio, quatuor diſtinguendi caſus*
1 *ſunt.† Primus, qui coniunctum mutus & ſurdus a natura eſt, nec teſtamentum, nec quamlibet aliam ſupremam voluntatem facere poteſt, adeo vt & ad pias cauſas teſtari*
b *prohibeatur, neque id a principe impetrare queat.* b
2 *† Secundus, qui eſt ſurdus & mutus ſimul ex aliquo caſu, ſiue ex accidenti, is ſi quidem literas ſcit, teſtamentū ſua, non aliena manu ſcribere poteſt, niſi diuerſum a Principe impetrauit. quod ſi ſcribere neſcit, nec teſtari poteſt, nec fideicommiſſa nutu relinquere, nec codicillari. Nam quod*
c *nutu legimus relinqui* c *fideicommiſſum non in muto & ſurdo ſimul intelligitur, ſed in eo, qui loqui alias poteſt.*
3 *† Tertius, qui ſurdus tantum eſt, articulataque voce loqui poteſt, is teſtamenti factionem habet, etiamſi litera-*
4 *rum ſit imperitus.† Quartus, ſi cui aures apertæ ſunt, lingua verò impedita, ſiue hoc vitij ex accidenti, ſiue nouercante natura contraxerit, is non aliter teſtandi ius habet, quam ſi peritus literarum & ſcribat, & alia iuris communis ſolemnia id teſtando obſeruet.*
d *a,* Non ſemper. *quia teſtari prohibentur, niſi a Principe* d
e *impetrauerint: aut ſcribere* e *ſciant.*

ADDITIONES.

a l. 10. diſcretis C. hoc tit.
b Moder. in d. l. diſcretis. Vigl. hic.
c In l. nut. & ibi glo. & Bart. de leg. 3.
d l. 7 ff. hoc tit.
e d. l diſcretis.

§. Cæcus autem.

1 *Cæcus teſtari volens, quæ ſolemnia ſeruare teneatur.*
2 *Cæcus hodie in teſtando non tenetur præfari.*
3 *An in cæci teſtamento hæredis inſtitutio legata neceſſario præcedere debeat? & deciditur negatiuè.* 4.
5 *In Cæci teſtamēto heredum nomina & officia ſpeciatim exprimenda.*
6 *De adhibitione notarij, vt octaui teſtis.*
7 *De ſubſcriptione teſtium & notarij.*
8 *Cæcus teſtans inter liberos, an prædictis ſolemnitatibus obligetur.*
9 *In teſtamento ad pias cauſas duo teſtes ſufficient.*

Cæcus autem non poteſt facere teſtamentum, niſi per obſeruationem, quam lex diui Iuſtiniani patris noſtri introduxit.

Nunc de *cæcis annectit, qui orbati ſunt vtroque lumi-*
1 *ne † Hi enim non aliter teſtari poſſunt, niſi obſeruata forma a Iuſtino Imperatore D. Iuſtiniani noſtri patre ado-*
a *ptiuo (cuius conſtitutio* a *adhuc extat) præſcripta: In qua multæ referuntur ſolemnitates, quæ in eorum teſtamentis interuenire debent, ob metum iuſtiſſimum falſitatis, quam alias oculorum præcauet intentio. Primum eſt, quod cæcus non in ſcriptis, ſed per nuncupationem teſtetur. Deinde neceſſe eſt, ipſum præfari coram ſeptem teſtibus, literas callentibus, ob quā cauſam eos cōuocarit, nempe quia*
2 *nuncupatiuum condere teſtamentum velit.† Quamquam*
b *hoc plerique* b *ex Iuſtiniani* c *cōſtitutione immutatum pu-*
c *tent, vt proloqui hodie teſtatorem non ſit opus, alij* d *ta-*
d *metſi eam correctionem ad hunc ſpecialem caſum non pro-*
e *ducant,* e *teſtamentum tamen ob omiſſam ſolemnitatem*
f *hanc tam leuem non corruere* f *cenſent.† Tertio requi-*
3 *ritur, quod omnibus teſtamenti capitulis hæredis inſtitu-*
4 *tio præponatur. Idque adhuc obtinere Ang. putat.† Quod mihi perdurum videtur, cum hoc non pro forma, ſed ad veterem tantum teſtantium morem Imperator introduxiſſe videatur, in quorum tabulis olim neceſſarium hoc*
g *erat, alias id expreſſius haud dubiè elocutus fuiſſet.* g *Sicut ergo hodie teſtamenta per hoc, quod legata hęredis in-*
h *ſtitutionem pręcedunt, non infirmantur,* h *ita idem in cæcis eſſe dicemus, præſertim cum Iuſtinianiteſtamenti fa-*
i *uor hoc* i *expoſcat, neque vlla ex huius ſolemnitatis omiſſione ſequatur falſitatis ſuſpicio, quæ vna fuit cauſa, ob quam D. Iuſtinus ſingulare ius in cæcorum teſtamentis*
K *introduxit. Sanè Speculator* K *huius teſtamenti formam præſcribens, poſtpoſita inſtitutione, a legatis & fideicom-*
5 *miſſis inchoauit.† Quartò oportet cæcum ſpeciatim nomina heredum, prænomina dignitates et officia ità exprimere, vt nulla relinquatur dubitatio, ſi tamen ſolius nomi-*
l *nis expreſſio careret dubitatione omni, ea ſola ſufficeret.* l
6 *† Quinto cæcus teſtari volens notarium adhibere debet, qui ſuam nuncupationem in ſcripturam redigat, ad faci-*
m *liorem* m *eius probationem. Quod ſi notarius haberi non poſſit, octauum ſubſtituere teſtem neceſſe habet, qui vices notarij in ſcribenda teſtatoris ſupremam voluntatem ſeſe*
7 *rat † Sextò & vltimo exigitur, quod notarius, & reliqui omnes teſtes, propria manu ſe ſubſcribant, & tabulas con-*
8 *ſignent annulis.† Si tamē cæcus inter liberos, vel ad pias cauſas teſtaretur, prædictam teſtandi formulam non eſſe neceſſariam Doctores volunt. In liberis enim ceſſat falſitatis ſuſpicio, cum ipſi alioqui parenti ſuo, natura duce,*
n *ſucceſſuri ſunt ab inteſtato.* n *† In teſtamento verò ad pias*
9 *cauſas ſolum ius gentium conſideratur, quo iure duos teſtes ad actum aliquem adhibere ſat eſt.*

ADDITIONES.

a In l. 21. hac conſult C. hoc tit.
b Sal. d. l. hac conſultiſſima.
c l. 26 in teſt C. de teſtamentis.
d Alex. & Iaſ d. l. hac conſultiſſ.
e Per gl. l. ſciendum. in princ. qui ſatiſd. cog.
f Per ea quæ Bart. & Dd. not. in l. fi. C. de iure delib. & l. 1. §. fi.
g Vigl. hic.
h §. ante hæredis inſ. de leg. l. 24. ambiguitates. C. de teſt.
i l. 10 ſi pats. de inoff teſt.
K Tit. de inſtr. edi. §. vt autem. verſ illud quoq; nō eſt ignorandū.
l gl d l hac conſultiſſima. ver. indicia.
m Ang. l. contrahitur de probat.
n d. l hac conſult. §. ex imperfecto. C. de teſtam. l. 8. ſcripto. in fi. vnde liber.

§. Eius qui.

1 *Teſtamentum capti ad hoſtibus non valet, ibi factum.*
2 *Sed quod fecit, priuſquam caperetur, omni caſu valet.*
3 *Obſides teſtamenti factionem non habent.*
4 *Anacephalæoſis eorum qui teſtari prohibentur.*

Eius qui apud hoſtes eſt, teſtamentum quod ibi fecit, *a* non valet, quamuis redierit. *b* ſed quod, dum in ciuitate fuerat, fecit: ſiue redierit, valet, iure poſtliminij, ſiue illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia.

a Non

1 a Non valet.† Captus ab hoſtibus teſtamentum facere
a non poteſt. a ob id certè, quoniam ſeruus hoſtium eſt: &
ſeruum teſtandi ius non habere conſtat. Neq; etiam hu-
iuſmodi teſtamentum apud hoſtes confectum, cum nullū
b initium habuerit, poſtliminio confirmari b poteſt.
2 b Sed quod.† Teſtamentum ante captiuitatem factum
ſemper valet, ſiue captus redeat, ſiue non redeat. Nam ſi
redit, iure poſtliminij ſuſtinetur, quod fingit eum ſemper
c fuiſſe in ciuitate: c & hoc ex æquitate. Summo enim iure
teſtamentum infirmatur per captiuitatem, cum captiuus
d ſeruus d hoſtium fiat. Sin vero decedit apud hoſtes, valet
ex lege Cornelia, quæ fingit ipſum in hoſtium poteſtatem
e nunquam veniſſe, ſed præambula captiuitatis hora e oc-
cubuiſſe: idque pariter ex æquo & bono. Subtili enim iure
teſtamentum in ciuitate factum rumpitur, cum ſeruus a-
3 pud hoſtes deceſſerit. † Porrò quod text. ait. (Eius qui
apud hoſtes eſt, teſtamentum nō valere) hoc etiam ad
obſides, qui ad fidem ſeruandam dantur, porrigitur. Hi
enim tametſi veri ſerui non ſunt, his tamen, qui apud ho-
ſtes capti retinentur, non ſunt abſimiles: ideoq; nec teſta-
f ri f poſſunt, niſi eis expreſſo g beneficio principis id per
g mittatur. Legati verò quamuis apud hoſtes agant, quia
tamen inuiolabiles habentur, & iure gentium omnia ipſis
h ſalua manent, teſtandi ius non amittunt. h Et hactenus
quidem Imperator recenſuit plures caſus, qui a regula,
quæ omnibus teſtari permiſſum eſt, excipiuntur: Accurſ.
i etiam nonnullos addit, eos omnes Bartolus i in quinque
capita ſiue regulas collegit, quas iuris tyronem contenere
4 re oportet. † Primum enim prohibentur aliqui teſtari,
qui alieno iuri ſubiecti ſunt, puta filijfam. ſerui, captiui,
obſides. Alij, quia iudicio animi careant, veluti impu-
beres, furioſi, prodigi, mente capti. Alij propter vitium
alicuius neceſſarii ſenſus, quales ſunt, ſurdi, muti, cæci.
Alij ratione pœnæ, vt damnati ad mortem, deportati, ſerui
pœnæ, hæretici, & qui alias ob crimen inteſtabiles ſunt.
Alij denique ratione incerti & dubij ſtatus. Nam incer-
tus de ſtatu non teſtatur.

ADDITIONES.

a d.l.eius qui.de teſt.
b Tit.ſeq.in princ.& l.diuus Verus.de capt.l.1.C.hoc tit. Fa.hic.
c l.retro. De capt.l.dixi §. ſi ab hoſt. ſup.quib. mod.pat.pot.ſol.
d §.ſerui.ſup.de iure perſon.
e l.lege Corn. de teſt.l.6. ſi quis. §. quatenus. 12. de iniuſto rup. teſtam.
f l.obſides.hoc tit.
g l.3.eod.tit.
h l.qui a latron.§.1.hoc tit.
i In d.l.ſi quæramus.vbi vide omnino. de teſtam.cui adde Bertach.in Repert.& Philip. Franc.in c.ſi pater.de teſt.l.6.

DE EXHAEREDATIONE Liberorum. Tit. XIII.

1 Continuatio huius tituli.
2 Exhæredatio quid ſit, quidque abdicatio.
3 Quæ in exhæredatione neceſſaria.4
5 Inter quas perſonas hoc locum habeat.
6 Liberorum appellatione qui veniant.

1 Teſtamenta † principaliter triplici ex capite non va-
a lent, primo ſi in teſtamento ſolemnia a iure præſcripta a
deſint. Deinde, ſi factum ſit ab eo, qui ius teſtandi non ha
b bet. b Vtrumq; præcedentibus titulis eſt explicatum. De-
nique ſi quis perſonas a legibus præſcriptas neque hæredes
c inſtituerit, neque nominatim exhæredauerit. Vnde Caius, c
Inter cætera (inquit) quæ ad ordinanda teſtamenta ne
ceſſario deſiderantur, principale ius eſt, de liberis hæ-
redibus inſtituendis vel exhæredandis. De hoc igitur,
quia longam & ſatis difficilem tractationem habet, Impe
rator hoc ſpeciali titulo agere voluit, qui ea ratione iuſto
2 ordine præcedentibus cohæret. † Eſt autem exhæreda-
tio propriè, liberorum ab hæreditate, & ſuccedendi iure
d excluſio, d exhæredare enim eſt aliquem hæreditate pri-
e uare. Huic affinis eſt abdicatio, quæ tam e hæreditatis,
f quam alterius rei priuatio f dicitur, & hæreditate pater
g etiam viuus filium olim purè vel ſub g conditione h ab-
h dicabat. Hodie propter patriæ poteſtatis deminutionem,
& ſanguinis immutabilitatem, iure Romano abdicatio
hæc reprobata eſt, vt Imp. Diocletianus & Maximia-
i nus i teſtantur. Exhæredatio autem omnis in teſtamento
fit, vimque ſuam duntaxat poſt mortem teſtatoris habet,
3 nec ſub conditione, ſed tantum purè fieri poteſt. † Quin-
K imo vt exhæredatio iure ſubſiſtat, quinque ſunt K neceſſa-
l ria; primum, vt ex cauſa aliqua legibus probata fiat, l
m quarum hodie quatuordecim enumerantur. m Deinde no
n minatim facienda n eſt, ſiue filij iam nati ſint, ſiue po-
o ſthumi, o licet de poſthumo hodie dubitetur, num exhæres
p ſcribi poſſit, de quo tamen ſuo loco p dicemus. Tertiò pu-
q rè eam fieri oportet, non ſub q conditione exceptis duobus
caſibus. Primus eſt in poſthumo, qui ſub conditione exhæ-
r redari r poteſt, dummodo antequam naſcatur, vel cum
s naſcitur, extet s conditio, quibus temporibus ſufficit, quod
ſe exhæredatum inueniat, nec tempus (cum de ipſius fauo-
t re non t agatur) ante natiuitatem u conſideratur. Quod
u ſi poſt natiuitatem extaret exhæredationis conditio, teſta-
x mentum x rumpitur. Alter caſus eſt, quando pater in
defectum conditionis caſualis aut mixtæ inſtitutum exhæ
y redat, y quo caſu recipitur, quæ ſub tali conditione fit in-
4 ſtitutio.† Quartò requiritur, vt exhæredatio a tota hæ-
z reditate fiat, pro parte enim fieri non z poteſt. Quinto &
a vltimò neceſſe eſt, vt a toto gradu, non a certa perſona a
5 fiat. † Habet autem exhæredatio præcipuè locum inter
parentes & liberos. Patri enim licet exhæredare liberos,
b ob XIIII. cauſas in Nouella Iuſtiniani b conſtitutione
comprehenſas; & viciſſim filio permittitur exhæredes ſcri
c bere parentes ex octo c cauſis. Inter fratres vero exhære-
datione nihil opus eſt, quoniam etiam ſi hi prætereantur
in teſtamento, tamen valet teſtamentum, nec poſſunt de
inofficioſo agere, niſi turpes perſonæ pro ipſis inſtitutæ fue-
d rint. d Et tum propter tres tantum cauſas poteſt frater
e exhæredare fratrem, turpemque perſonam e inſtituere.
6 † Cæterum hæc dictio liberorum quandoque propriè &
ſtrictè, quandoque largiore ſignificatione capitur. Scribit
f enim Paulus f liberos vſque ad trinepotem, apud Ro
manos proprio vocabulo nominari vlteriores: qui
nō habent ſpeciale nomen, poſteriores. Quando autē
latè hac voce vtimur, tum cōprehenduntur & ſui, & emā
cipati, & nati, & naſcituri, item tam naturales quam
adoptiui, & tam filij, quam nepotes, ideſt, omnes deſcen-
dentes. de quibus omnibus ſingulatim hic tractatur, &
vnicuique ferè generi ſuus datus eſt paragraphus.

ADDITIONES.

a De quo in tit.de teſt.ord.ſup.dictum eſt.
b De quo ſup.tit.prox.præced.
c l.30.Inter cætera.de lib & poſth.
d Bart.l.quidam cum filium.de verb.oblig.
e l.11.homo liber de ſtatu hominum.
f l.pen.de off.præſid.
g Quint.l.7.c.5.
h Alc.lib.2.Diſp.cap.1.

i l.6.abdicatio,C.de patr.poteſt.
k gl.verb.antecel.2.de lib.& poſth.
l l.6.in princ. de bon.damn.
m Auth.non licet.C.de lib.pręt.
n l.1.de lib.& poſth.
o l.3.§ nominatim.de iniuſt.rupt.
p §.poſt.inf.eod.
q l.3.pure,ff.de lib.& poſth.
r lib.1.§.ſed etſi ſub condi,de vent.in poſſ.mittendo.
s d.l.1.§.etſi ita.
t l.26.qui in vtero.de ſtatu hom.
u l.1.& 2.C.de poſth.hæred.inſt.
x l.24.poſthumæ de lib.& poſth.
y l.4.C.de inſtit. & ſubſt.Lorior,de exhær, & prœterit, Axio.17. & aliquot ſeq.
z l.19 cum quidam,de lib.& poſth.
a l.3.filius,& § ſeq.cum glo.de lib.& poſth.
b §.aliud quoque cap.Nou.vt cum de appell.cog.
c §.ſancimus itaque,d.Nouel,
d §.ſoror.inf.de inoff.teſt.
e §.ingratitudinem.Nouel.de Nupt.
f l.Iuriſconſ.§.parent.de gradib.

Princip.tit.

1 *Filiusfam, vel inſtituendus vel exhæredandus, & quæ ſit ratio.3.*
2 *Filius quando dicatur præteritus.*
4 *Mortuo patre continuatur dominium rerum paternarum in filium.*
5 *Duo vnius rei non poßunt eße domini in ſolidum.*
6 *An ob filij præteritionem teſtamentum ipſo iure ſit nullum.*
7 *Iuri teſtamentum dicendi nullum 30.annis preſcribitur.*
8 *Declaratus §.ſancimus,in l.maximum vitium.C.de lib. præteritis.*
9 *An teſtamentum ob filij præteritionem etiam nullum ſit iure prætorio,variare Dd.10.*
11 *Declarata l.quod vulgo. & l.non putauit.§.a primo. de bon.poß.contratab.12.*
13 *Quæ ſit practica intentandi ius dicendi teſtamentum nullum.*
14 *Teſtamentum ob præteritionem filij nullum,an conualeſcat,ſi viuo patre filius moriatur.*
15 *Doctorum in ea quæſtione ſingularis diſtinctio.*
16 *Teſtamentum, in quo poſthumus eſt præteritus, valet, donec naſcatur,& quæ ratio.*
17 *Si filius proprio conſenſu a patre ſit præteritus teſtamentum valet.*
18 *Memorabile huius rei exemplum refertur ex Valer.Maximo,*
19 *Quale fuerit ius accreſcendi,cuius hic §.meminit.*

Non tamen,vt omnino valeat teſtamentũ,ſufficit hæc obſeruatio, quã ſupra expoſuimus: ſed qui filiũ in poteſtate habet, a curare debet,vt eum hæredem inſtituat, vel exhæredem nominatim faciat. alioqui ſi ſilentio eum præterierit, b inutiliter teſtabitur: c adeò quidẽ, vt ſi viuo patre filius mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſtamento d exiſtere poſſit, quia ſcilicet ab initio non conſtiterit teſtamentum. Sed nõ ita de filiabus, & alijs e per virilem ſexum deſcendentibus liberis vtriuſque ſexus, f antiquitati fuerat obſeruatum;ſed ſi non fuerant ſcripti hæredes,ſcriptæve,vel exhæredati exhæredatæve, teſtamentum quidem non infirmabatur, g ius tamen accreſcendi eis ad certam portionem præſtabatur. ſed nec nominatim eas perſonas exhæredare parentibus neceſſe erat, ſed licebat h inter cæteros hos facere.

1 a Curare debet. *Si modo teſtamentum nõ velit eße nul-*
a *lum.† Et ſic a nota,filiumfam, vel hæredem inſtituendũ*
eße, vel nominatim exhæredandum, nam ſi pater eum ſi-
2 *lentio prætereat,teſtamentum iure non ſubſiſtit.† Præte-*
ritus autem tum dicitur filius,cum de eo nulla mentio fa-
b *cta eſt in teſtamento,vel inſtituendo,* b *vel exhæredando.*
Quamuis enim filius aliquid legati titulo habeat, tamen
cenſetur præteritus,cum hodie ipſi legitima nõ alio quam
c *inſtitutionis titulo ſit relinquenda, vt ſuo loco* c *dicemus.*
3 *† Ratio autem quæ legem mouit, vt hanc parentibus ne-*
ceßitatem inſtituendi vel exhæredandi imponeret,eiuſmo-
4 *di eſt.† Nam cum filiusfam, viuente adhuc patre iure ci-*
uili quaſi dominus eſſe bonorum paternorum fingatur,pa-
tre defuncto dominium in ipſum de nouo non transfertur,
d *ſed continuatur,& quidem in ſolidum,* d *ideo voluit lex,*
vt pater hanc dominij continuationem interrumperet, &
nominatim per exhæredationem dominium a filio auferret,alijſq; deinde per inſtitutionem tribueret,† propterea,
5
e *quod duo vnius rei nõ poſſunt eße domini vel poßeſſores* e
in ſolidum,quod alias hic contingeret. Nam & filius eſſet
f *rerum paternarum dominus,auctoritate* f *legis,item ex-*
traneus a patre inſtitutus.
6 a Inutiliter teſtabitur.*† Sed an ipſo iure huiuſmodi te-*
ſtamentum ſit nullum, vel ita demum, ſi prçteritus filius
g *ipſum ſubuertat,perpetuo rixãtur* g *Doctores,& magnis*
h *argumentis in vtramq; partem diſputant.Curtius* h *has*
tam pugnantes ſententias ſic conciliat, quod licet teſtamentum,in quo filiusfa. eſt prçteritus, ipſo iure ſit a principio nullum, in effectu tamen inutile non exiſtat, niſi dicatur nullum, quoniam non obſtante tali nullitate, ſubeſt ſpes approbationis, vel expreßè vel tacitè per lapſum tẽ-
7 *poris.† Nam iuri dicendi nullum,communi ſententia tri-*
i *ginta annis* i *pręſcribitur.itaq; ad hãc approbationis ſpem*
8 *tollenda neceſſe eſt, vt dicatur nullum. † Hanc Curtij in-*
terpretationem Iuſtinianus etiam in ſua ad Ioã. Pręfect.
K *pręt.* K *conſtitutione ſenſiße videtur,his verbis:* Vel ipſo iure teſtamentum euertat,&c. *Illa enim verba vidẽtur pugnare inuicem. Nam verbum* (ipſo iure) *declarat non eſſe neceßarium factum hominis, verbum verò* (euertat) *factum hominis exigit. Ergo ſenſus eſt,quod vt teſtamentum,in quo filiusfa.eſt præteritus,ipſo iure nullũ efficiatur neceſſe fuit,operã hominis interuenire. Neq; id nouum eſt in iure, idem enim in compenſatione ſeruatur. hęc enim*
l *quamuis ipſo iure* l *fiat,neceſſe tamen eſt eam opponi ab*
m *homine.* m *† Dubitatum quoq; eſt,an eiuſmodi teſtamẽ-*
9 *tum,in quo pater filium pręteriit, iure tantum ciuili, an*
n *etiam pętorio nullum ſit?& pleriq;* n *putant iure pręto-*
o *rio illud valere. alias Pretor fruſtra* o *daret huic pręteri-*
p *tò ſuo* bonorum poſſ.contra tabulas p *ad eas reſcinden-*
d *das,cum quod nullum eſt & inutile,reſciſſione* q *minimè*
10 *indigeat. † Alij* r *tamen frequentius nec prætorio iure*
r *ſubſiſtere teſtamentum aiunt, neque enim vlla ſubeſt æ-*
s *quitas (in qua tamen fundantur ſanctiones* s *prætoriæ)*
quæ eiuſmodi teſtamentum conſeruet,imò æquum eſt,pœ-
t *nam præteritionis eum pati,qui filios ſuos præterit.* t *Nec*
obloquitur præcedens argumentum,quia licet emancipati per bon.poſſ.contratab. verò reſcindant,ſui tamẽ pręteriti hoc remedio vtentes,tantum id agere videntur, quo nullũ
u *eße teſtamentũ* u *declaretur. † Non ẽt impedit, quod*
11 *Triphonius,* x *ex teſtamento nullo contra tab. bono-*
x *rum poßeßionem non competere reſpondit, & tamen ea poterat ibi quoque dari ad declarandam teſtamenti nullitatem. Etenim de teſtamento loquitur, quod alia ratione,quam ex defectu præteritionis inane erat. Bonorũ aũt poſſeßionem ad tollendum præteritionis vitium inuentam eſſe, indubitatum eſt. Ideo ſubdit ibidem Thriphonius,*

quando

quando teſtamentum alia de cauſa non ſubſiſtit, etiã
circũſcripto preteritionis vitio, inane eſſe dari cõtra
11 tabulas, quæ ſine effectu foret.† *Quod ſi obijcias, hanc*
y *ſolutionem infringi per Vlpiani* y *reſponſum, vbi, quan-*
do teſtamentum poſt mortem teſtatoris ob alium quam
præteritionis defectum non valet, puta quia hæredes ſcri-
pti decedant, necdum adita hæreditate, vel deficiat condi
tio inſtitutionis, datur tamen cõtra tabulas bonorum poſ
ſeſſio: Reſpondeo, hanc difficultatem Vlpianum in eo-
dem reſponſo ſenſiſſe, his verbis, contra tabulas bono-
rum poſſeſſionem ſemel natam filio competere, *quaſi*
z *differentia ſit, an hæredes moriãtur viuo teſtatore,* z *quia*
tunc bonorum poſſeſſio contra tab. nunquam nata eſt, ſecus
a *autẽ, quando hæc mortis teſtatoris tempore nata* a *erat.*
ſufficit enim mortis tempore potuiſſe adiri hæreditatem,
b *vel peti bonorũ poſſeſſionem.* b † *Cæterũ quæ ſit praxis*
13 *intentãdi ius dicendi teſtamentum nullum, Bart.* c *ali*
c *bi ſatis explicat.*
14 *c* Adeo quidem † *Hinc diſcis, teſtamentum, in quo fi*
lius fam. eſt præteritus, adeo nõ valere, vt etſi alij hæredes
ſint inſtituti, & filium ante patrem mori contingat, teſta-
mentum tamen non conualeſcat, idque propter regulam,
quæ dicitur, ea quæ ab initio non valent, tractu temporis
d *non* d *conualeſcere. Aduerſatur tamen Vlpiani* e *re-*
e *ſponſum, vbi ſi filius præteritus, viuo teſtatore decedat,*
iſque inſtitutus ſit, qui rem ab inteſtato auferre poſſit, te-
15 *ſtamentum validatur.* † *Interpretes communiter in hac*
ſpecie, quando præteritus viuo teſtatore moritur, ſic diſtin-
guunt. Aut enim præteritus fuit poſthumus, aut filius
iam natus. Priori caſu tametſi ſummo iure ruptum vi
deatur teſtamentum, attamen conualeſcit ex iuris præto-
rij æquitate, quocunque inſtituto hærede, etiam extraneo,
ideoque legatarij & fideicommiſſarij habebunt ea, quę ſi
bi relicta ſunt, ſecuri. Altera ſpecie, ſiquidem teſtator
eos qui fuerant ab inteſtato ſucceſſuri inſtituerit, valida-
f *tur teſtamentum duplici fauore,* f *& teſtamenti ſuſti-*
nendi conſeruandique, & quia inſtituti rem alias ab inte-
ſtato oblaturi erant. Cæterum ſi inſtituti ſint extranei, te-
ſtamentum ſine noua voluntate nec iure prætorio poteſt
16 *conualeſcere. Diſcriminis autem ea eſt ratio,* † *quia te-*
ſtamentum in quo poſthumus eſt præteritus, ab initio va
g *let. & ciuili & honorario iure, donec poſthumus* g *na-*
ſcatur. Quamquam enim is, qui in vtero eſt pro iam na-
h *to habeatur, vbi de eius commodo* h *agitur, quia tamen*
i *multi caſus euenire poſſunt, vt non naſcatur,* i *ideo lex*
K *(quæ nunquam fruſtra operari* k *ſolet (voluit hoc teſta-*
mentum in principio infirmare, quaſi ſatis eſſet, quod eius
natiuitate rumperetur. Vnde propter fundamentum,
quod ab initio habuit, facilius recipit firmitatem, ſed
quando teſtator præterijt filium in ſua poteſtate conſti-
tutum, cum ab initio teſtamentum non conſtiterit, non
mirum, quod nec morte filij vires conſequi valeat. Et
hæc ſententia crebrius obtinuit. Alciatus tamen libro 3.
Paradox. cap. 8. aliter intelligit, quemadmodum ibi vide
re licet.
17 *d* Exiſtere poſſit. † *Hoc tamen ceſſat, ſi filius proprio*
l *conſenſu a patre præteritus* l *ſit, puta ob magnũ aliquod*
commodum, vel etiam, ſi initio quidem reſtiterit, poſtea
tamen facto teſtamento voluntati iam mortui patris, aſ-
ſenſerit, valebit enim teſtamentum, idque & Papinia-
m *nus* m *voluiſſe videtur. Cum enim ſcribat,* Sic demum
inutile eſſe teſtamẽtũ omnino, vbi is, qui præteritus
eſt, non vult id teneri, *indicat vtique, eo approbante, te-*
18 *ſtamentum fore validum.* † *Et extat memorabile huius*
n *rei exemplũ apud Valerium Maximũ,* n *vbi agitur*
de teſtamento cuiuſdam Ebutiæ, in quo Pletonia altera ex
filiabus præterita erat. ſed quia maluit teſtamentum ma-
tris patientia honorare, quam iudicio conuellere, manſit
illud ratum.
e Per virilem ſexum. *Ideſt, nepotibus & neptibus ex fi*
lio procreatis, ſicque hoc iure non erat neceſſe, filiam fam.
iã natam, vel nepotes ex filio, hæredes inſtituere, aut no-
minatim exhæredare, ſed omnino præteriri poterant, nec
vitiabatur ex eo teſtamentum.
f Antiquitati. *Mediam iuris prudentiam intelligit, non*
xij. tab. ſicut infra (in § ſed hæc, hoc tit.) ſequetur. Et ad
huius loci explicationem vide, quæ ſcribit Caius libro po-
ſteriori ſuarum Inſtitutionum, tit. 3. vbi hunc locum in-
terpretatur. & Vlpianus in fragmen. tit. 22. Item Paulus
ſenten. lib. 3. cap de teſtam.
g Ius tamen accreſcendi. *Habebant ergo hi ius accre-*
ſcendi ad certam portionem. ideſt, ad dimidium eius,
quod ab inteſtato habituri fuiſſent, vt Accurſ recte expo-
19 *nit.* † *Eſt autem hoc ius accreſcendi longè diuerſum ab*
o *eo, cuius ſæpe fit mentio in* o *iure, quo non petentium par*
tes petentibus accreſcunt. Ibi enim res accreſcunt, & emo-
lumentum confertur, hic perſonæ non ſine diſpendio ſcri-
p *ptorum hæredum, quibus magna portio* p *decedit. Et de*
hoc iure veteri quo perſonæ accreſcunt, non ſatis clarè le-
20 *ges noſtræ loquuntur.* † *Theophilus* q *tamen paucis ex*
q *plicat, in hunc quidem modum.* Si extranei *(inquit)* ſint
hæredes ſcripti, ius accreſcendi ad dimidiũ vſque cõ
petit prӕteritis. Sin verò ſui, pro rata. Exẽpli gratia.
Tres aliquis inſtituit hęredes, filiam vero aut nepotẽ
ſilentio prӕterijt: ſi hæredes ſcripti extranei ſunt, fi-
lia vel nepos vnum ſemiſſem accipient, & alterum
ſemiſſem hęredes ſcripti. Sin verò ſui pro rata acci-
piunt, ideſt, quadrantem, ſiue tres vncias, quantum
accepturi erant, ſi pater inteſtatus deceſſiſſet, hoc eſt
quartam partem hæreditatis eius. *Hodie tamen aliter*
r *obſeruari infra* r *audiemus.*
h Inter cæteros. *Ideſt, generaliter ſiue indefinite, & vt*
ait Theophilus) ἀορίστως. vt ſi dicat teſtator, Filium meũ
hæredem inſtituo, cæteri exhæredes ſunto.

ADDITIONES.

a l. 28. filiusfa. de lib. & poſth.
b Tex. opt. § ead. inf. de hæred. ab inteſt.
c § fi. inf. de inof. teſt.
d l. 12. in ſuis, de lib. & poſth. §. ſui aũt, inf. de hær. & qual. & dif.
e l. ſi vt certo, §. ſi duob. vehiculum commodat.
f d. l. in ſuis, & d. §. ſui autem.
g Alex. & Iaſ. l. Imis in l. 2. C. de bon. poſſ. contra tab.
h Ibidem.
i Bar. l. filio præterito, de iniuſt. rup. teſt.
K l. maximum vitium, §. ſancimus, C. de lib. præter.
l l. ſi conſtat, & ibi gl. & Dd. C. de compenſ.
m Dicam inf. de act. §. in bonę fidei.
n gl. l. 47 ſi ita ſcriptum, §. vlt. ff. de hær. inſtit. & l. 19. quod vul-
go & l. non putauit, 8 § ſi quis emancipatus, de bon. poſſ. con-
tra tab. glo. §. ſunt autem, inf. de bon. poſſ. Raph. in l. 7. ſi filius
qui in poteſtate, de lib. & poſth.
o §. eadem. inf. de hær. quæ ab inteſt. d. l. 2. cont. tab.
p l. vt liberis. C. de collat. l. 1. de legat. præſt.
q l. 5. nam etſi ſub conditione de iniuſt. rup.
r Dd. commun.
s l. 4 quod ſi Epheſi, de eo quod certo loco.
t Per tex. a contrario ſenſu. l. vlt. C. de poſth. hær. inſt.
u Caſtr. d. l. ſi filius qui in poteſtate. quẽ Dd. in d. l. 2. cõiter ſeq.
x d. l. quod vulgo. de bon. poſſ. ſecundum tab.
y Tex fortiſſ. in d. l. non putauit. § a primo. de contra tab.
z d. l. quod vulgo.
a d. § a primo.
b vt dicit text. in d. l. quod vulgo.

c Bart.l.quæ ſub conditione § vlt.de cond.inſt.
d l.30 quod ab initio.de reg.iur.
e l.poſthumus. §. idem & circa. vt ibi declarat Bart. de iniuſto. rupt teſtam.
f Bald.d.l.poſt.
g l.1.C.de poſth hæred.inſt.l.3.§.ſed ſi ſtante.de iniuſt.rup. teſt.
h l.qui in vtero.de ſtat.hom.
i arg.l.2.& 3.C.de poſth hæred.inſt.
K l.qui his idem.de verb.obl.
l Salomonius in l.Gallus,de lib.& poſth.
m l.filio præterito,de iniuſt. rupt.teſt.
n lib.7.c.8.
o Toto tit.C.quando non per partes,&c.
p l maximum vitium,circa med.C.de lib.præter.
q Vide etiam Caium in ſuis inſt.ſub hoc tit. Iulium Paul.tit.de teſt lib 3.Senten.
r §.ſed hæc quidem,inf.hoc tit.
c d.l.1.
d l.14.nominatim,de manumiſſ.teſt.
e l.90.nominatim.de leg.2.
f l.nominatim 34.de cond.& demonſt.
g l.Titius.in princ.de lib & poſth.
h l.148.non eſt ſine liberis.de verb.ſignif.
i d.l.2.hoc tit.
K l.placet.eo.tit.
l l.vlt.§.quia ei.ad Trebel.
m l.nominatim.2.de manum.teſtam.
n l.3.hoc tit.
o l 132.quidam cum filium.de verb.oblig.
p d.l.2.
q d.l.3.in princip.
r ibidem.
s l.1.§.idem ait.de curato.
t d l.quidam cum filium.
u l.14.ſi poſthum.§.fi.de lib & poſth.
x § aliud.§.cauſas.Nou.vt cum de appel.cog.
y d.l.2.hoc tit.
z d.l.2.

§.Nominatim.

1 *Omnis ſermo dilucide perſonam explicans, nominatim exhæredationem perficit.*
2 *Quando quis nominatim exhæredatus dicatur.*
4 *Nominatim fieri dicitur, quod per ſe, vel aliud certum eſt, idque exemplis declaratur.* 3.
5 *Exhæredatio hodie cum cauſa fieri debet.*

Nominatim autem quis exhæredari videtur, ſiue ita exhæredatur, Titius filius meus Exhæres eſto: ſiue ita, Filius meus exhæres eſto: nõ adiectio proprio nomine, ſcilicet *a* ſi alius filius *b* non extet.

Quoniam *ſupra dictũ eſt filium ſu. vel inſtituendum*
eſſe, vel exhæredandum nominatim, ideo quomodo nomi-
natim exhæredatio fiat, duobus exemplis ex Vlpiano de-
a *ſumptis* a *oſtendit.† In vniuerſum autem ſciendum eſt,*
1 *quòd ſermo omnis & locutio dilucidè explicans perſonã,*
de qua quis loquitur, exhæredationem nominatim perfi-
2 *ciat.† Vnde* nominatim exhæredatus *rectè dicitur, cu-*
b *ius* b *nomen, prænomen, cognomen,* c *agnomen, aut*
c *aliud* d *artificij nomen exprimitur, non enim refert quo-*
d *modo demonſtretur exhæredatus* e *ſiue vera ſit demõſtra*
e *tio, ſiue falſa, modo de corpore conſtet.* f *Et ideo valet ex*
f *hæredatio de omnibus filijs facta, ſi vnus tantum teſtatori*
g *filius ſit,* g *cum pluralis numerus in ſingularẽ reſolui poſ*
h *ſit.* h *Econtrario tamen non rite filium exhæredat hoc*
i *modo, qui plures habet,* i *quoniam ſingularis numerus,*
K *niſi ex benigna* K *interpretatione, pluralem cõtinere nõ*
l *poteſt.* l † *Nominatim itẽ factũ dicitur, quod per ſe, vel*
3 *aliud certũ* m *eſt, & ideo ſi ex Seia natũ exhæredauero,*
m *valebit exhæredatio,* n *modò Seia extranea nõ ſit, ſed* o
n *vxor & ex ea vnicus tantũ natus ſit.* p † *Eadẽ rõne pro*
o *batur ſic concepta exhæredatio,* Filius gladiator exhæ-
p res q eſto, *item illa,* Titiũ ex adulterio natũ exhære
4 dato, *modò* r *teſtator ſciens, filiũ ſuũ eſſe, cõtumeliæ cau*
q *ſa id protulerit, alioqui* s *cenſeretur quaſi de extraneo* t
r *facta, etiam ſi verè teſtatoris filius probaretur, ſed teſta-*
s *tor ſuũ nõ putabat.* u *Poſſẽt plura hic cumulari, ſed hæc*
t *ſufficiant, cum ferè inutilis ſit hodie omnis hæc diſputa-*
u *tio † Neque enim hodie quærimus, an exhæredatio nomi-*
5 *natim facta ſit, nec ne, ſed an cum certa & legitima cau-*
ſa. Nam niſi parentes hodie filios, vel filij parentes cum
iuſta cauſa exhæredent, teſtamentum eſt, nullum ſine vl
x *la differentia* x *ſecus. Iuſtinianus ſiquidem totum hoc*
diſcrimen ſuſtulit.

y *a* Si alius. *Vlpianus habet.* y *Si modo vnicus ſit.*
z *b* Non extet. *Nã ſi plures ſunt filij,* z *nullus cenſetur exhæredatus.*

ADDITIONES.

a In l.1 de lib & poſth.& l.2 eo.tit.
b §.ſi quis in nomine.inſ.de leg.

§.Poſthumi.

1 *Liberorum nomine etiam poſthumi continentur.*
2 *De quibus poſthumis in hoc §.agatur.*
3 *Poſthumi debent vel inſtitui, vel exhæredari.*
4 *Quatuor differentiæ inter poſthumos & iam natos. Itẽ num.5.6.& 7.*
8 *Poſthumi agnatione hodie non rumpitur totum eſt tamen tum, ſed duntaxat quo ad inſtitut ones.*
9 *Poſthumus exhæredari hodie non poteſt, & ſit ratio.* 10.
11 *Alciatus putat etiam ante Iuſtinianum non potuiſſe fieri exhæredationem ſine cauſa.*
12 *Lorioti reſponſio contra Alciatum.*

Poſthumi quoque liberi, vel hæredes inſtitui debẽt, vel exhæredari. Et in eo par omniũ conditio eſt: quod & filio poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſiue fœminini ſexus, ſiue maſculini, præterito, valet quidẽ teſtamentũ, ſed poſtea agnatione poſthumi ſiue poſthumæ rumpitur, & ea ratione *a* totũ infirmatur. Ideoque ſi mulier, ex qua poſthumus vel poſthuma ſperabatur, abortũ fecerit, nihil impedimento eſt ſcriptis hæredibus, ad hęreditatem adeundam: *b* ſed fęminini quidem ſexus perſonæ, vel nominatim vel inter cęteros exhæredari ſolebant: dũ tamen *c* ſi inter cæteros exhęredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ eſſe *d* per obliuionem. Maſculos verò poſthumos, ideſt filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exhęredari, *e* niſi nominatim exhæredarentur, hoc ſcilicet modo. Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhęres eſto.

De liberis *iam natis dixit, nũc de nondum natis, ſed*
1 *veriſimiliter naſcituris, ideſt, poſthumis ſubijcit, † cum*
& illi nomine liberorum comprehendantur. Quia autem
a *multiplex poſthumorũ differentia* a *eſt, † de his hic agi*
2 *ſcias, qui ſi nati eſſent, Sui hæredes futuri dicerentur, quos*
ſcilicet nemo propinquiore gradu pręcedit, ſeu illi teſtatore mortuo, ſeu etiamnum viuo, poſt factum tamen teſta-
3 *mentum, naſcantur. † Et ex textu annotandum eſt, in eo*
poſthumos et liberos iam natos pari paſſu ambulare, quod
4 *vtrique aut inſtitui aut exhæredari debeant. † In multis*
tamen differunt, ſicut quatuor & ex præſenti loco differen
tiæ colligi poſſunt, quas breuiter referemus. Prima eſt,
cum olim inter maſculos & fœminas diſtingueretur circa
b *præteritionem.* b *in poſthumis par fuit conditio, vt hic*
c *text.* c *ait* Præterita *itaq; filia iam nata ius accreſcendi*
habebat, poſthuma vero rũpebat teſtamentũ. Diuerſitatis

hanc

bent rationem Iaſ. refert. Nam cum filiarum præterito
vim exhæredationis habeat, nõ idem in poſthumis recipi
poteſt, videtur enim eas, quæ teſtamẽtum tempore in ven
tre portabantur, per errorem omiſiſſe, non autem exhære-
d *dare* d *voluiſſe. Atq; ideo etiam, cum inter cæteros exhæ*
redabantur, neceſſe erat ipſis aliquid legari, ne per obliuio
e *nem viderentur* e *præteritæ.* † *Secunda eſt, quòd teſta-*
5 *mentum, in quo filij iam nati ſunt præteriti, ab initio nul-*
f *lius eſt momẽti,* f *poſthumi verò ſecuta demũ natiui-*
tate rumpunt teſtamentum. Iniquum enim eſſet, mox ab
initio ruptionem inducere, cum multa contingere poſſint,
g *quòd poſthumus nõ naſcatur.* g † *Tertia eſt, quòd poſthu*
6 *mæ non aliter inter cęteras exhæredari poſſunt, quam ſi le*
h *gatum eis* h *ſit aliquid, filię verò iam natæ etiam ſine le*
7 *gato poſſunt.* † *Quarto denique eſt, quòd nepotes nati &*
præteriti non rumpunt teſtamentum, poſſuntq; inter cæte-
ros exhæredari, poſthumi vero nepotes, niſi nominatim
fuerint exhæredati, infirmant teſtamentum.

8 a Totum infirmatur. † *Hodie tamen ex Iuſtiniani No-*
uella cõſtitutione 115. ſecus eſt, quia poſthumi agnatione
totum teſtamentum non rumpitur, ſed duntaxat quãtum
ad inſtitutiones. Legata verò & fideicommiſſa firma ma-
i *nent,* i *ſi tamen teſtator præterijt poſthumum. nam ſi*
K *per errorem, putant Doctores,* k *nec legata quidem pręſtanda eſſe.*

b Sed fęminini quidem ſexus perſonę. *Nempe poſthumæ, de his enim perſonis hic agitur.*

c Si inter cæteros. *Generali ſcilicet appellatione filiarũ, quæ quidem & ad poſthumas pertinere poteſt.*

d Per obliuionem. *Nam ſi pater filio inſtituto reliquas exhæredaſſet, poſthuma quæ poſt in hanc lucem produſſet dicere poſſet, teſtatorem de ſe non cogitaſſe, nec generali exhæredationis clauſula ſeſe debere excludi, quæ exceptio ceſſat, ſi legatum accepit etiam leuidenſe, id enim omnem obliuionis ſuſpicionem tollet.*

e Niſi nominatim *Ideſt, claris verbis, quia demonſtratio certa nominis vice fungitur, idq; eſt, quod mox ſequitur,* quicunque mihi filius, *&c. quomodo enim aliter nomẽ eius poſſumus dicere, qui nec dum natus eſt? Hodie ta*
l *men ex communi Doctorum* l *ſententia exhæredatio po*
10 *ſthumi in vniuerſum eſt ſublata.* † *Si quidẽ iure Nouella*
m *rum prohibentur parentes nõ niſi 14. ex* m *cauſis, liberos*
exhæredes facere. ex quib nulla eſt, quæ in poſthumo locũ
11 *ſibi vendicare poſſit.* † *Alciatus* n *cõtra nam omni iure*
n *& Digeſtorum, & Inſtitutionum, & Codicis, exhęredatio*
o *fieri poteſt, nunquam tamen ſine* o *cauſa, præterquã in*
p *poſthumo, de quo lex* p *noua generalis nõ eſt intelligenda.*
12 † *Sed reſpondet Loriotus* q *olim ſine cauſa exhæredatio*
q *nem fieri non potuiſſe. Hodie* r *vero, vt ingratitudinis*
r *cauſa ſit, requiritur. Vnde cũ poſthumus non poſſit eſſe in*
s *gratus,* s *rectè nec exhęres ſcribi poterit. Et hæc eſt veritas.*

ADDITIONES.

- a vt per glo. in Rub. C. de poſth. hær. inſt. Salomo. & Dd. in l. Gallus 29 in princ. de lib. & poſthum.
- b verſ. ſed non ita. ſup. in princ. huius tit.
- c verſ. & in eo. &c.
- d arg. §. pen. inf eo. & l. ſi filiusfam. de mil. teſt.
- e vt hic. verſ. ſed feminini.
- f L. 1. de lib. & poſth. & §. 1. ſup. hoc tit.
- g Dixi ſup. eo. in princ. nu. 12.
- h Vt hic verſ. ſed fęminini.
- i Auth. ex cauſa. C. de lib. præt.
- K In d Auth. ex cauſa.
- l Bart l. ſi poſthumus. de lib. & poſthu. Dd. l. ſi quis in ſuo. C. de inoff. teſt. Iaſ. l. 2. C contra tab.
- m §. aliud. & §. cauſas. vt cum de appell. cog.
- n lib. 4 Parador. c. 10.
- o l. ſi. de bonis damnato.
- p d. §. aliud.
- q De exhæred. & præt. Axio. 8.
- r d. § aliud.
- s l. ſi quis. §. legis, C. de inoff. teſt.

§. Poſthumorum.

1 *De quibus poſthumis tractet hic §.*
2 *Olim non licebat poſthumum alienum inſtituere, & quæ fuerit ratio, variare Dd. & num. 3. 4. 5.*
6 *Prætorem hoc ius antiquum immutaſſe, & qua ratione ad hoc motus fuerit.*
7 *De Gallo Aquillio, eiuſdẽque lege, vt poſthumi nepotes etiam iure ciuili inſtitui poſſent.*
8 *Prædictam Galli prouiſionem vni tantũ caſui cõueniſſe.*
9 *Iulij Velleij de eadem re prouiſio generalior, & de primo legis Velleiæ capite.*
10 *De ſecundo eiuſdem legis capite.*
11 *Viglij Zuichemi intellectus ad 2. legis Velleiæ caput 12.*
13 *Alciati intellectus ad ſecundum caput legis Velleiæ reprehenditur.*
14 *Hodie poſthumi, et ſui, et alieni hęres vtiliter inſtituũtur.*
15 *Suus hæres quis dicatur, & quid ſit Suitas.*

Poſthumorum autẽ loco ſunt & hi, qui in ſui hæredis locũ ſuccedendo, quaſi adnaſcendo fiunt parentibus ſui hæredes. Vt ecce, ſi quis filiũ, & ex eo nepotem ve in poteſtate habeat: quia filius gradu pręcedit, is ſolus a iura ſui hæredis habet, quamuis nepos quoque & neptis ex eo b in eadẽ poteſtate ſint. Sed ſi filius c eius d viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate eius, incipit nepos neptisve in eius locũ e ſuccedere, & eo modo iura ſuorum hęredum f quaſi agnatione nãciſcitur. Ne ergo eo modo rumpatur eius teſtamentum, ſicut ipſum filium vel hæredẽ inſtituere, vel nominatim exhæredare debet teſtator, g ne non iure faciat teſtamẽtum: ita & nepotem neptemvè ex filio neceſſe eſt ei vel hęredem inſtituere, vel exhæredare, h ne fortè eo viuo filio mortuo, ſuccedẽdo in locũ eius nepos neptisve, quaſi agnatione rumpat teſtamentũ. Idque lege Iulia Velleia prouiſum eſt, i in qua ſimilis exhæredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorũ demõſtratur.

a Hic §. *ad verbum ex Caio* a *ſumptus eſt, vt alia alium-*
1 *de.* † *& de eo poſthumorum genere diſſerit, qui ante teſtamentum nati ſunt, ſed ſublato poſt teſtamentum de medio parente, incipiunt eſſe ſui, qui niſi hæredes, vel exhæredes facti ſint, ad inſtar poſthumorum rumpunt, obq;*
b *id ab Accurſio* b *quaſi poſthumi dicũtur, & loco poſthu*
c *morum eſſe hic dicuntur.* c *Habet autem nonnihil diffi-*
d *cultatis præſens locus, cum ſecundũ caput Legis* d *Velleiæ contineat. Itaque vt eo apertior ac facilior ſit eius cognitio, rem a fonte & primis principijs, qua poteſt fieri*
2 *breuitate, exordiri operæprecium fuerit.* † *Et ſupra* e
e *quidem dictum eſt, poſthumi præteriti agnatione teſtamentum rumpi Iure tamen antiquo 12. Tab poſthumum*
f *alienũ hæredem inſtituere impermiſſum erat.* f *Ideo teſtator habens filium & nurum ex eo prægnantem, filium quidem inſtituere poterat quia ſuus erat, nepotem verò in vtero conſtitutum non item, cum tempore inſtitutionis eſ-*
g *ſet alienus. Hinc aliquando eueniebat,* g *quod licet teſtamenti tempore filium in gradu nemo præceſſerit, ſi tamen viuente teſtatore filius ante poſthumi natiuitatem decedebat, is poſthumus deinde a nuru progenitus, in locum ſui patri ſuccederet, ac per conſequens efficeretur ſuus. Et quia ſe reperiebat præteritum, rumpebat teſtamẽtũ, quod*

valdè iniquum erat, cum teſtator nulla id ratione præca-
uere potuerit. Etſi enim inſtitutus fuiſſet hic nepos, ad-
huc infirmatum eſſet agnatione teſtamentum, cum inuti-
3 lis inſtitutio loco præteritionis habeatur. † Antiqui iuris
b rationem Barth. b illam refert: quia 12. Tabul. lege ad
ſucceſſionem præter ſuos nemo admittebatur. Is autem
poſthumus, animaduerſo teſtamenti tempore, Suus non
i erat, ſed alienus. Hanc tamen rationem Alciatus i im-
4 probat. † Alij quod inſtitutio certa eſſe debebat, at hic,
K qui nondum natus eſt, nullus adhuc K eſt, & præterea in
certum eſt, naſciturus ſit, an non. Verum hac ratione nec
ſuus potuiſſet inſtitui poſthumus, cum non magis in re-
5 rum natura ſit, atque alienus. † Quare dicendum, illud
inductum eſſe, partim quia triſte omen erat, a filij mor-
te, vel alia capitis deminutione euentum Suitatis in po-
l ſthumo alieno expectare, quod Marius l Salomonius cen-
ſuit, partim quia tales poſthumi, qui inter ſuos futuros
hæredes non reperiebantur, cum incertis perſonis (quibus
olim neque legata, neque hæreditates relinquendi ius fuit)
m reputabantur, quod poſt Raphael. Cumanum m Alcia-
to quoque placuit. Tametſi diuerſum etiam eſſet in Suis
poſthumis omnino futuris hæredibus, qui licet incerti quo-
dammodo videri poſſent, hos tamen fauor Suitatis con-
ſeruabat, cum nihil eis hac inſtitutione obuenire poſſet,
n quod non eis iam vel viuente teſtatore, quaſi debitum n
6 fuiſſet. † Porro quoniam valdè abſurdum videbatur,
neque inſtitui neq; præteriri poſthumos poſſe, ac inanem
fieri teſtatoris prouidentiam, Prætor id poſteà correxit.
Quamuis enim teſtamẽtum, in quo poſthumus erat inſti-
tutus, ſummo iure non valebat, ipſe tamen conceſſit bono-
rum poſſeſſionem, de ventre in poſſeſſionem mittendo, &
7 ſecundum tabulas † Sed & poſtea vt eiuſmodi inſti-
tutio iure etiam ciuili ſubſiſteret, & ſine Prætoris auxi-
lio teſtamentum valeret, Gallus Aquilius, vir maximæ
o ac probatiſſimæ ſcientiæ, ſummæque auctoritatis o apud
q populum Romanum p legem tulit, vel (quod alij q ma-
lunt) duodecim Tabulas interpretãdo induxit, vt poſthu-
r mi nepotes poſſint etiam iure ciuili inſtitui. r Verba au-
tem formulæ Aquilij, concepta in perſona teſtantis aui,
s tales s ſunt; Si filius meus moriatur, tũc ſi quis mihi
nepos, ſiue quæ neptis natus natavè erit, in decẽmen
ſibus proximis, quibus filius moreretur, hęredes ſũto.
t Rectè igitur tunc inſtituitur nepos poſthumus t alienus,
ſi in caſum conferatur inſtitutio, quo ſuus teſtatori naſci
poterit, & ſic non vt alienus, ſed vt ſuus hæres ſcribitur,
neque ante vult intelligi inſtitutum, quam ſuus fuerit,
adeo, quod ſi nunquam ſuus fieret, nunquam crederetur,
8 neque eſſet inſtitutus. † Hæc tamen Galli Aquilii pro-
uiſio vni tantum caſui quadrabat, nempe de inſtituendo
nepotẽ, poſt mortem aui ex filio præmortuo naſcituro.
Quod ſi verò viuente auo naſcebatur, iam ceſſabat hoc
impedimentum, & imputari illi poterat, cur teſtamen-
9 tum non mutaſſet. † Quapropter Julius u Velleius po-
u ſtea, conſtituit, vt idem eſſet, ſi viuo auo naſceretur, pa-
tre vel teſtamenti, vel quo alio poſt tempore ante poſthu-
mi natiuitatem & aui mortem defuncto, aut alio quo-
piam modo è medio ſublato, nam multifariam iura ciui-
x tatis amittuntur. x Et quamquam hic poterat ipſe auus
ante mortem ſuam, natum inſtituere vtiliter, tamen Vel-
leius prouidi, vt quouis tempore rectè teſtari liceret alio-
qui enim erat expectanda nepotis natiuitas, vt vtiliter
inſtitueretur. Et hoc eſt primum caput legis Velleiæ.
10 † Nunc ad ſecundum veniamus, quod huius loci y pro-
y prium. Multum autem variant Doctores, quomodo hoc
ſecundũ caput accipiendum ſit, aut quid de nouo Velleius
induxerit. Ego prætermiſſis aliorum traditionibus, breui-
ter Vigilio Zuichemo conſultiſſimo viro, atque olim Pa-
tauij in Italia (vbi ius ciuile ex profeſſo docuit) præceptori
noſtro inter maiores obſeruando, in hunc ferè ſenſum hoc
11 ſecundum legis Velleię caput interpretandi, ſubſcribo. † In
primis animaduertendum eſſe, inquit, nepotes natos pręte
ritos non potuiſſe rumpere iure antiquo teſtamentum, vt in
z principio huius z tituli dictum eſt. Conſtat autẽ, Velleiũ
in ſecundo capite loqui nepotibus ante teſtamentũ natis, et
hic dicitur. hoſce in patris locum ſuccedẽtes rumpere teſta
mentum, quod ſuperioribus aduerſatur. Quamobrem veri
ſimile eſt, Velleium primũ ius antiquum correxiſſe in eo,
quod hi nepotes olim præteriti pro exhæredatis habeban-
tur. Conſtituit enim lex Velleia, vt nepotes in parentis lo-
cum ſuccederent, ſucceſſioque hęc agnationis vim haberet,
a ac ipſi quaſi poſthumi cenſerentur. a Mouit fortè Velle-
ium, quod iniquè hic præteritio pro exhæredatione habeba
tur, cum pater eos tempore teſtamenti præcedente non vi-
deatur auus nepotes voluiſſe exhæredare, ſed per errorem
b præteriiſſe. b † Hi ergo nepotes, cum iure veteri pręteriti
12 haberentur pro exhęredatis, lege Velleia ſuccedendo in ſui
hæredis locum, quaſi agnaſcendo fiunt ſui hæredes, & te-
ſtamentum infirmare poſſunt. Hanc autẽ ſucceſſionem a
c Velleio inductam, c illa verba atteſtantur. Si quis ex
ſuis hęredibus ſuus hæres eſſe deſierit, liberi eius, &
13 cęteri in locum ſuorũ ſui hæredes ſucceduntо. † Al-
d ciatus d tamen generaliter id in omnibus nepotibus tam
natis, quam naſcituris a Velleio conſtitutum putat, ſed
e ei ſuperiorum textuum diſtinctio manifeſtè refragatur. e
Nati enim nepotes præteriti non rumpebant, poſthumi
f rumpebant. f In natis ergò correxit id Velleius, cum pa-
ter præcedebat tempore teſtamenti, quod text. noſter aper
tè indicat. Sic accipiendum, quod ſæpe legitur, Lege Vel-
g leia, g ob nepotis ſuccedentis præteritionem rumpi
teſtamentum. Cæterũ quod vice verſa dicitur, Velleiũ
poſteriore capite prouidiſſe, ne teſtamentum rumpe-
h retur, aliũ intellectũ habet quod Vigilius h & Alciatus i
i ſatis demonſtrant, & omnia hic referre longum foret. † Il-
14 lud pro coronide non omittendum, hodie Iuſtiniani K con
ſtitutione generaliter cõceſſum eſſe, omnes poſthumos, ſuos
vel alienos, filios vel nepotes vtiliter inſtitui. Ideoque vi-
dendum eſt, vt cautè quis teſtamentum faciat ac ipſos
etiam inſtituat, ne agnatione teſtamentum rumpatur.
15 a Iura ſui hæred. † Nam vt quis ſit ſuus hæres, duo
coniunctim requiruntur, alterum, vt fuerit in poteſtate
teſtatoris tempore mortis eius, alterum, vt nullus eum in
l gradu præcedat, quod alibi l apertius declarabitur. † Hãc
16 autem ſui hæredis qualitatem, interpretes vulgo Suita-
tem vocant, quæ nihil aliud eſt, quam hæredum quali-
tas, qua primum in patria poteſtate locum obtinet, conti-
nuationem dominij, neceſſitatemque ſucceſſionis indu-
m cens. m Sanè Alciatus n refert, a Socino rogatum Po-
n litianum, quis ſuus hæres diceretur, obmutuiſſe. De cuius
vocis vſu multa quoquè eleganter Budæus indicauit in
Græcæ linguæ Commentarijs.

b In eadem poteſtate. Sed tamen filius gradu eos præce
o dit, ideoq; ſui hæredes dici non o poſſunt.

c Eius. Teſtatoris.

d Viuo eo. Teſtatore ſcilicet.

e Succedere. Subintrare.

f Quaſi agnatione. Quia ſuccedendo in ſui hæredis (nem
pe patris eorum, qui nunc quoquomodo nexum poteſtatis
patriæ exit) locum, quaſi agnaſcendo ſui hæredes fiunt, ac

per

per conſequens,cũ ſe præteritos reperiant,iſta quaſi agnatione etiam teſtamentum rumpunt.

g Ne non iure. *Ideſt,iniuſtum.*

h Ne fortè eo viuo. *Teſtatore adhuc viuente:ideſt,ne ſi filius inſtitutus mortuus ſit,dum adhuc ſuperſtes eſſet pater,nepotes ex eo in ipſius locum ſubintrando,quaſi agnatione teſtamentum rumpat.*

i In qua ſimilis. *Baldus legit,* In qua ſimul, *aſſerens,ſic in vetuſtis quibuſdam codicibus reperiri,quod & ipſe probo. Eſt autem ſenſus,legem Velleiam non modo ſtatuiſſe, quemadmodum nepotes agnoſcendo non rumperent teſtamentum,ſed etiam, vt in ijs obſeruetur idem modus exhæredationis,qui de poſthumo traditus eſt.*

ADDITIONES.

a In l.13.poſthumum.de inoff.rup.teſt.
b In l.29 Gallus.in princ.de lib.& poſthum.
c Facit §.poſthumi.inſ.de hær.qua.& dif.
d d.l.Gallus.§.etiam.
e §.præced.
f d.l.Gallus §.ille caſus.§.porro & inſ.de bono.poſſ. in princ.
g Iaſ.in d.l.Gallus,in princ.& ibid.Mar.Salom.
h Ibidem.
i Lib.Parad.3.c.3.
K Arg §.poſthu.cum præced.& ſeq.inſ.de leg.
l d.l.Gal.in princip.
m loco præalleg.
n l.in ſuis,& ibi Dd.de lib.& poſth.
o l.2 §.poſt hos autem fuerunt, & ibi Zaſ. de orig. iur. Cic. in Orat.
p Vigil.hic.
q Mar.Sal.in d.l.Gallus.in princ.
r De quo vide omnino Vigil.hic.& in §.ſeruus etiam.inſ.de hered.inſtitu.
ſ d.l.Gallus.in princ.
t Salom.ibid.
u d.l.Gallus.§.nunc de leg.Velleia.
x ſup.de eadem.
y Et de eod.tractatur in d.Gallus.§.etiam.& §.ſeq.
z Verſ.ſed non ita de filiab.
a Pondera verba huius §.
b l.33.ſi filiusfam.de milit.teſt.
c In d.l.Gallus.§.videndum eſt.
d lib.3.Para.c.19.
e d.verſ.ſed non ita de filiab.
f §.poſthumi.ſup.hoc tit.
g l.ſi quis filium C.de inoff.teſt.
h Hic.
i lib.3.Para.c.20.
K inſ.de bon.poſſ.
l §.ſui autem inſ.de hær.qualita.& diff. & §.ita demum. inſ. de hær.quæ ab inteſt.def.
m Dictis iuribus.
n lib.4.de verb.ſignif.
o d.§.ſui autem.

---

§.Emancipatos.

1 *Emancipati iure ciuili præteriri poſſunt,vt extranei,& quæ ſit ratio.*
2 *Sed iure prætorio habent bon.poſſ.contra tabulas.*
3 *Bonorum poſſeſſiones durant tantum anno, ſucceſſio autem ciuilis 30.annis.*
4 *Emancipatus præteritus hodie teſtamentum dicit nullum,ad inſtar ſui.*
5 *Emancipato cum cauſa præterito, valet etiam hodie teſtamentum.*

Emãcipatos liberos iure ciuili neq; hȩredes inſtituere,neque exhȩredare *a* neceſſe eſt: quia non ſunt ſui hȩredes. *b* Sed prætor omnes tã fœminini ſexus quã maſculini,ſi hȩredes non inſtituantur,exhæredati iubet:virilis ſexus nominatim,fœminini vero inter cȩteros:quia ſi neque hȩredes inſtituti fuerunt, neque ita, vt diximus, hȩredati: *c* permittit eis Prȩtor cõtra tabulas teſtamenti *d* bonorum poſſeſſionem.

1 *a* Neceſſe eſt. † *Præteriri ergo poterant emancipati iure ciuili,ſicut extranei. Quod ideo,erat quoniam ius ciuile*
a *in ſucceſſionibus reſpiciebat agnationem.* a *Agnatio au-*
b *tem omnibus capitis diminutionibus tollitur:* b *& eman-*
c *cipatio minima capitis diminutio.* c *Cũ ergo in ſucceſſionibus prima ratio erat agnatorum, & agnatio emancipatione tollebatur: ſequitur emancipatos iure ciuili a ſucceſſione eſſe excluſos.*
2 *b* Sed prætor. † *Succurritur ergo emancipatis præteritis beneficio Prætoris, vt per bonorum poſſeſſionem* contra tabulas *ſuccedant,idque ea ratione, quia Prȩtor conſiderat cognationẽ naturalem potius,quam agnationis ius, quod merum ciuile commentum eſt,quum cognatio ſit iuris naturæ propter ſanguinis neceſſitudinem, quam in natiuita-*
d *te conſequimur, nec emancipatione tolli poſſit.* d *Quare filius emancipatus,vtcunque inter agnatos habere deſinat per capitis diminutionem,ex cognationis tamen, ſangui-*
e *niſq; neceſſitudine non eximitur.* e † *Multum autem*
3 *intereſt,quo iure liberi ſuccedant,ciuili an Prȩtorio. Nam bonorum poſſeſſiones etiam longiſſimæ,ideſt,quæ filijs dã-*
f *tur, vno tantum anno* f *durant,facultas autem ſuccedẽdi per ius ciuile,longo tempore,& (vt omnes interpretãtur)*
g *triginta annis* g *competit, ſicque multo plenius eſt iuris*
4 *ciuilis, quam prætorij remedium.* † *Sed tamen an hodie*
h *hoc iure vtamur, diſputatum eſt Bart.* h *exiſtimat (cui cæteri communiter ſubſcribunt) poſſe hodie filium emancipatũ ſimpliciter & ſine cauſæ expreſſione præteritum,te-*
i *ſtamentum iure ciuili,ad inſtar Sui,* i *nullum dicere,nec*
l *ei amplius neceſſarium eſſe bonorum poſſeſſionem, Sicq; huius §.noſtri diſtinctio nouiſſimo iure propè ſublata eſt. Quod ſi præteritioni adiecta ſit cauſa ingratitudinis, cenſet Bartolus adhuc veterem durare differentiam, inter filium in poteſtate,& emancipatum. Siquidem filiofam. præterito etiam cum cauſæ inſertione, teſtamentum hodie*
5 *ipſo iure nullum eſt.* † *Sed ſi emancipatus ſit præteritus*
K *ex iuſta aliqua cauſa, valebit teſtamentum,* K *neceſſariaque etiam hodie erit contra tabul. bonorum poſſeſ.*

c Permittit eis. *Plerique codices habent,* Promittit. *Paulus verbo,polliceri, vtitur. Promittit aut non ſolum ipſis, ſimul & alijs liberis alioqui non præteritis, ſed etiam ritè*
l *inſtitutis,quia vnius præteritio ſatis* l *eſt.*

d Bonorum poſſeſſionem. *Quę totam teſtamentũ ſubuerteret,vt nullus ex eo hæres eſſe poſſit, necquicquam ex*
m *hæreditate retinere* m *licebit.*

ADDITIONES.

a inſ.de leg.agn.ſucceſſ.in princ.
b §.ſed agnationis.ſup.de leg.agn tut.
c §.minima.ſup.de cap.demin.
d §.fi.ſup.d.tit.de leg agn.tut.
e d.§ fi & §.minus.inſ de hæred.quæ ab inteſt.deſe.
f l.1 §.longius.de ſucceſſorio edict.
g l.18.licet.C.de iur.delib.
h Auth.ex cauſ.C.de lib.præt.
i §.aliud quoque.& §.ſeq.Nouel.vt cum de appel.cog.
K Bart.d.Authen.ex cauſ.glo. §. exhæredatos. Nouel.de hæred. & Falcid.
l l.3.§.ſi quis ex lib.& lib.10 ſi poſt mortem.§.vlt. de bon. poſſ. contra tab.
m l.13.cum emancipatus.d.tit.de bonor.poſſ.contra tab.

---

§.Adoptiui.

Digitized by Google

§. Adoptiui.

1 *Pater adoptiuus filium adoptatum vel inſtituere, vel exhæredare debet.*
2 *Naturalis filius dicitur, qui ex iuſto matrimonio natus eſt.*
3 *Adoptiuus a patre adoptiuo emancipatus, pro extraneo habetur.*
4 *Et quid obtinebant in patre naturali filij adoptiui.*

Adoptiui liberi, quamdiu ſunt in poteſtate patris adoptiui, *a* eiuſdem iuris habentur, cuius ſunt iuſtis nuptijs quæſiti. itaq; hæredes inſtituendi, vel exhæredandi ſunt, ſecundum ea quæ *b* de naturalibus expoſuimus. *c* Emãcipati vero a patre adoptiuo, neq; iure ciuili, neque eo iure quod ad edictum Prętoris attinet, inter liberos cõnumerãtur. Qua ratione accidit, vt ex diuerſo (quod ad naturalem parentem attinet) quamdiu quidem ſunt in adoptiua familia, *d* extraneorum numero habeantur: vt eos neque hæredes inſtituere, neque exhæredare neceſſe ſit. Cum vero *e* emancipati fuerint ab adoptiuo patre, tunc incipiant in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent, ſi a nat[u]rali patre emancipati fuiſſent.

1 *a* Eiuſdem iuris. † *Cum in filijs adoptiuis & poteſtas pa-*
a *tria, & emancipationis effectum locum a habeant, conſequitur patrem adoptiuum iure ciuili non aliter rectè teſtari, quam ſi filium a ſe adoptatum vel inſtituat, vel exhæredet, quamdiu eum in ſua poteſtate retinet. Alias ſi ſe præteritum reperiat, ad inſtar iuſti filij, ipſo iure teſtamentum eius rumpet, cum in hoc filio ex iuſtis nuptijs procreato comparetur.*

2 *b* De naturalibus. † *Id eſt, ex iuſto matrimonio procreatis. Hi enim naturales ex comparatione adoptiuorum vocantur.*

3 c Emancipati vero. *Adoptiui ſcilicet.* † *Nam ſi filius adoptiuus ſit emancipatus a patre adoptiuo, ceſſat præcedens doctrina, quia neque inſtitutione, neque exhæredatione opus eſt, cum plane pro extraneo tum habeatur. Et hoc eſt, quod in textu dicatur,* neque iure ciuili, neque prætorio eo amplius inter liberos connumerari. *Ciuilis enim ratio emancipationis, vinculum illud ciuile adoptionis ſuſtulit, ac ita, quãtum ad illud patrem adoptiuum, in liberorum numero amplius non eſt. Sed nec vlla hoc caſu ſubeſt directæ cognationis neceſſitudo, cuius reſpectu danda ſit illi, inſtar naturalis filij emancipati, contra tabulas bonorum poſſeſſio.*

4 *d* Extraneorum numero. † *Quo ad patrem naturalem. Et ideo pater naturalis, etſi teſtamentum fac it, ipſum tamen neque inſtituere, neque exhæredare obligatur: quia tempore teſtamenti propter adoptionem ceu extraneus, et*
b *aliena familia reputatur.* b

5 Emãcipati fuerint. † *Viuente adhuc patre naturali: quo caſu ad patrem naturalem, tanquam ab illo manumiſſi, pertinere incipiunt, proindeque ſi in eius teſtamento ſint præteriti, ad inſtar veri emancipati habebunt contra tab. bonorum poſſeſſionem. Et hoc intelligit Imper. præſenti verſiculo, Alioqui ſi patre naturali defuncto emancipati fuerint, tum hoc iure ab vtriuſque patris & naturalis &*
c *adoptiui ſucceſſione cadebant,* c *naturalis quidem, propter vinculum adoptionis, quod mortis ſuæ tempore adhuc durabat, adoptiui vero, ob adoptionem iam ſolutam.*

ADDITIONES.

a ſup. de adoptionib. in prin. §. cum autem impubes.
b l. pen. C. de ado.
c d. l. pen. & §. ſed ea omnia. inf. de hæred. quæ ab inteſt. deſe.

§. Sed hæc quidem.

1 *Differentia inter maſculos & fœminas in ſuccedendo hodie ſublata.*
2 *Accurſij expoſitio ad hunc §.*
3 *Viglij interpretatio ad eundem.*
4 *Differentiam inter patriam poteſtatem & emancipationem iure nouiſſimo ſublatam eſſe, quo ad ſuccedendi effectum, & in quibus adhuc differant.* 4.

Sed hæc quidẽ vetuſtas introducebat. noſtra vero cõſtitutio inter maſculos & fęminas *a* in hoc iure nihil intereſſe exiſtimans: quia vtraq; perſona in hominũ procreatione ſimili naturæ officio fungitur: *b* & lege antiqua duodecim tabularũ omnes ſimiliter ad ſucceſſionẽ ab inteſtato vocabantur: *c* quod & Prætores poſtea ſequuti eſſe videntur, ideo ſimplex ac ſimile ius, & in filijs, & in filiab. & in cæteris deſcẽdẽtibus per virilem ſexũ perſonis, nõ ſolum iam natis, ſed etiã poſthumis, introduxit, vt omnes, ſiue ſui, ſiue emãcipati ſint, vel hæredes inſtituantur, vel nominatim exhæredentur: *d* & eundem habeant effectum circa teſtamenta parentũ ſuorum infirmanda, & hæreditatem auferendum, quem filij ſui vel emãcipati habẽt, ſiue iam nati ſint, ſiue adhuc in vtero conſtituti, poſtea nati ſint. Circa adoptiuos autẽ filios certã induximus diuiſionem, quæ in *e* noſtra conſtitutione, quam ſuper adoptiuis tulimus continetur.

Innouatio *ſeu emendatio antiqui iuris hoc §. contine-*
1 *tur.* † *Nam cum olim magna eſſet differentia in ſuccedendo, inter maſculos & fœminas, vt hactenus retulit Imp.*
* *noſter, hanc ſua* * *conſtitutione ſuſtulit, ſanciens, maſculos & fœminas eodem iure cenſeri in ſucceſſione teſtamentaria, non ſecus atque in legitima ab inteſtato hæreditate.*

a *a* In hoc iure. *In alijs enim patribus iuris* a *differunt, vt alibi dicitur.*

b *b* Et lege antiqua 12. tab. *Eam plenius lib. 6. Cod.* b *tit. 57. Iuſtinianus refert.*

c Quod & prætores. *Concedebant enim Prætores filiæ præteritæ reditum ad patris ſucceſſionem intra annum, per contra tab. bonorum poſſ.*

a *d* Et eundem habeant effectũ † *Accurſius* c *exponit,*
c quo ad cõmodum, diuerſo tamen iure. *Vult ergo effectum quidem infirmandi teſtamentum eſſe eundem, nempe quod hodie non ſit differentia inter ſuos & emancipatos, ſed emancipati ad ſuorum ſimilitudinem ſuccedant, vt ſcilicet eundem fructum ſuccedendo conſequantur. Attamen diuerſis vijs, eos etiam hodie ad ſucceſſionem deuenire, quia emancipatus ſi ſit præteritus, tantum contra tabulas bon. poſſ petere poteſt. Suus etiam ipſo iure teſtamentum ſubuertere, ſicq; in emancipatis hic nihil corrigere-*
d *tur, quod Iaſoni* d *non ſatisfacit.* † *Viglius hæc verba tex-*
3 *tus noſtri ita exaudit, quaſi velit hic Imp. filias & nepotes, ac omnes cuiuſcunque gradus & ſexus, ſuos & emancipatos eodem iure vti, quod habent filij ſui vel emancipati. Non ergo id agit Iuſtinianus, vt ſuos emancipatis, ſed vt filias, nepotes, neptesq; filijs æquiparet. Nam cum*
e *ſupra* e *traditum ſit, rite exhæredari filias inter cæteros, & item nepotes per virilem ſexum deſcendentes, nunc no-*

na conſtitutione non aliter valebit exhæredatio, quam ſi
nominatim facta fuerit, ad inſtar filiorum. Inter cęteres
exhęredatæ, quaſi non ritè, hoc inſtitutionum iure bono-
rum poſſeſſionem contra tab. habebunt. Ex prędictis ap-
paret, hoc §. non eſſe ſublatum inter patriam poteſtatem
& emancipationem vetus diſcrimen, niſi quo ad ſucceden-
4 *di effectum. † Sed an nouiſſimo ſaltem iure id diſcrimen*
ceſſet, videamus. Et in hoc communiter itum, eſt in ſuc-
ceſſione legitima nullam hodie differentiã inter ſuos &
emancipatos eſſe, ſed æqualiter iure ciuili omnes admitti:
ſic tamẽ, vt emancipatus aditione opus habeat, cum in ip
f *ſo non continuetur dominium, vt in ſuo.* f *Id cum habet*
g *effectum,* g *quod ad triginta quidem annos adeundi ius*
illi ſaluum manet: non aditam tamen hæreditatem tranſ
mittere ad hæredes nequit, licet Seruus trãſmittat ad quoſ
cunque. Neque enim emancipatus ius ac priuilegium Sui
h *tatis habet, licet ſuccedat ad ſui hæredis* h *ſimilitudinẽ.*
5 *† Facto antẽ teſtamento adhuc ſublata cenſetur inter pa*
triam poteſtatem & emancipationem differẽtia, niſi quod
emancipatus cum cauſæ expreſſione præteritus, ſolum cõ-
i *tra tabulas bono. poßeß. habet.* i *Simpliciter vero pręte-*
K *ritus, & ſine cauſæ inſertione ad inſtar ſui,* K *vel te-*
ſtamentum nullum dicet, vel per contratab. bon. poſſeſſio-
nem impugnabit.

l *e* Noſtra conſtitutione. *Quæ lib. 8. tit. 48. in Cod.* l *ex-*
m *tat, quam alibi* m *declarauimus, vt hic repetitione non*
ſit opus.

ADDITIONES.

* In l. maximum vitium. C. de liberis præte.
a l. in multis. ff. de ſta. homi.
b l. lege. 12. tab. C. de leg hær.
c Hic in verbo eundem.
d Hic in addit. ad Porc.
e In princ. huius tit. ver. ſed nec nominatim.
f l. in ſuis. de liberis & poſt.
g Iaſ. in l. emancipata. C. qui admit. Vigl. hic.
h l 15. meminimus C de legi hære. l. vlt. §. ſancimus.
i C. de lib. præt. & § emancipatos ſup. hoc tit. Faber hic.
K Ita Bar. & alij. l. Gal. §. & quid ſi tantum de lib. & poſt. & Aut. ex cauſſa. C. de li. præte Rui. tamen in d. §. & quid ſi tantũ. & Alc. l. 3. Para. c. 10. aliter ſentiunt.
l l. cum in adoptionib. C de adop.
m §. ſed hodie, ſupra, de ado.

§. Sed ſi in expeditione.

1 *Præteritio militis pro exhæredatione habetur.*
2 *Si tamen ſcienter præteritio ſit facta.*
3 *An militis teſtamento ob ignorantiam irrito, legata de bentur? 4.*
5 *An hic §. ſit hodie correctus.*

Sed ſi in expeditione occupatus miles, teſtamentũ facit: & liberos ſuos, iam natos vel poſthumos nominatim non exhæredauerit, ſed ſilentio prçterierit, nõ ignorans, an habeat liberos: ſilentium eius pro exhæredatione nominatim facta valere, *a* conſtitutionibus. Principum cautum eſt.

Hactenus *Imperator iuris communis diſpoſitionẽ re-*
tulit, ſecundum quam teſtamenta parentum ratione inſti-
tutionis, exhæredationis, aut præteritionis, vel conſiſtere,
vel corruere, vel infringi poſſint; nũc quid in militibus ob-
1 *tineat, ediſſerit. † Sicut ergo miles in teſtando iuris com-*
munis obſeruationi non adſtringitur, ſed militari priuile-
a *gio vti poteſt:* a *ita & hoc priuilegij habet, quod eius*
præteritio habeatur pro exhæredatione, tantumque va-
leat, quantum alioqui pagani, hoc eſt, non militantis ex-
2 *hæredatio † Si tamen miles in caſtris, & expeditione mi-*
b *litari occupatus* b *ſit, ſcieritq; ſe habere liberos. Nam ſi*
ignoraret, ſe filios habere ſuperſtites, vel vxorem prægnã
tem, non videtur eos exhæredare voluiſſe: & quia volun-
tatem ipſius hoc caſu deficere lex præſumit, teſtamentum
c *pro nullo habebitur,* c *idq; benignius eſt. Sciuiſſe autem*
quod filios habuerit, vel ex eo præſumi ſolet, ſi miles filios
in teſtamento nominatim expreßerit, aut eis aliquod quo-
d *uis alio tit. reliquerit.* d *† Sed an teſtamento militis ob*
3 *ignorantiam infirmato, legata debeantur? Et non deberi*
e *iure antiquo,* e *Idque etiam hodie obtinere, nec quicquam*
4 *hac in ſpecie innouatum eſſe Bart.* f *voluit. † Viglius di*
f *ſtinguendum putat, an legata magni ſint momenti, nec*
ne, quia priore caſu veriſimile eſt, ſi cogitaßet miles, filios
ſe hæredes habiturum, non fuiſſe ipſum tam multa illis
g *ablaturum.* g *Altero cauſa neutiquam reuocanda erunt,*
cum & illa fuerat relicturus, ſciens ſe filium habere,
h *quem* h *præterijt. Sane ſolam militis in teſtando volun-*
5 *tatem ſemper ſpectandam eße, vbique leges clamant. † Il*
lud & iam dubitatum eſt, an huius §. diſpoſitio, quod ſci-
licet ſimplex militis præteritio tacitam exhęredationem
i *inducat. Nouellarum iure,* i *quo in exhæredando expreſ-*
ſio cauſæ iuſtæ requiritur, ſit correcta? Et communiter ob-
k *tinuit,* K *eam correctam eße, cum Nouella* l *conſtitutio*
l *generaliter pracipiat, vt omnes parentes liberos inſtituãt,*
vel cum cauſa exhæredent, prætereantur. Pontanus tamẽ,
Iaſon, & Vigl. contra ſentiunt, tum ſpeciale militum ius
m *non debeat generali de alijs parẽtibus correctioni* m *ſub-*
iacere, in quo ego ſubſiſto, ob fauorem liberorum.

n *a* Conſtitutionib. Principũ. *Extat Gordiani* n *Imp.*
o *ea de re conſtitutio lib. 6. Cod. Itemq;* o *Philippi Imp.*
alia, quæ huc referri poſſunt.

ADDITIONES.

a ſup. toto tit. de milit. teſt ff. & C. eod.
b §. illis autem, vbi dixi ſup. de mil. teſt.
c l. ſi filiusf. §. 1. de mil. teſt. Dd. l. ſicut cer. & l. ſeq. C. eod.
d Cantiunc. hic.
e arg. l mil. codicillis. §. miles. 2. de teſt. mil.
f In l. filio præterito, de iniuſto rup. teſt. Et no. in Auth. ex cauſa, C de lib. præt.
g arg. l. pen. C. de iure codicil.
h Vide limitatio Dd. in d. Auth. ex cauſa.
i §. aliud. & §. ſeq. vt cum de ad. cog.
K Alex. & alij, in d. l ſicut certi. & Ang. hic.
l d. § aliud. & §. ſeq.
m Per gl. l. ſciendum. qui ſatiſda. cogan.
n d. l. ſicut.
o in l. ſi cum. C. hoc tit.

§. Mater.

1 *Pręteritio matris iure Inſtit. pro exhæredatione habebatur.*
2 *Liberis a matre præteritis datur querela inoffícioſi.*
3 *Hodie hunc §. eſſe correctum iure Nouellarum.*
4 *Legem Velleiam & Aquiliam etiam in materna hæreditate obtinere hodierno iure.*
5 *Exhæredatio hodie ſine cauſa expreſſione non ſit.*
6 *Ætimologia huius conſtitutionis nouellæ.*
7 *Ob cauſam exhæredationis non probatam teſtamentum duntaxat quo ad inſtitutionem infirmatur, cætera in eo firma manent.*

Mater vel auus maternus, *a* neceſſe non habẽt liberos ſuos aut hæredes inſtituere, aut exhæredare: ſed poſſunt eos ſilentio omittere. *b* Nam ſilentium matris, aut aui materni, & cæterorũ per matrem aſcendentium, tantum facit, quantum exhæredatio patris.

Neque

Neque enim matri filiũ filiamve, neque auo materno nepotem neptem ve ex filia, ſi eum eam ve hęredẽ nõ inſtituat, exhæredare neceſſe eſt: ſiue *c* de iure ciuili quæramus, ſiue de edicto Prætoris, quo Prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum poſſeſſionem promittit; ſed *d* aliud eis adminiculũ ſecuatur, quod paulo poſt vobis manifeſtum fiet.

1 *a* Neceſſe non habet. † *Hinc diſcendum, prateritionem*
matris, aliorumque per lineam maternam aſcendentium
hoc Inſtitutionum iure tacitam inducere exhæredatio-
nem. Ideoque ipſorum teſtamenta, in quibus liberi ſunt
præteriti, iure ciuili valent, nec Prætoris beneficio reſcin-
duntur. Filij enim non ſunt ſui hæredes matri, aut auo ma
a *terno, cum non habeant eos in poteſtate.* a *Prætor vero*
emancipatis tantum hac in parte per contra tabulas bono
b *rum poſſeſſionem ſubuenit:* b *mater autem & auus mater*
nus, ſicut non habent ſuos hæredes, ita quoque non emanci-
2 *pant.* † *Vt tamen aliqua ratione liberis hoc caſu ſuccur-*
ratur, iure ciuili permittitur eis de inofficioſo teſtamento
c *inducunt.* c *Et hęc quidem hoc iure* d *obtinebant.* † *Ho-*
d *die vero hic §. iure Nouellarum* e *correctus eſt. Nam ſi fi-*
3 *lii a matre, vel cęteri liberi a parentibus maternis fuerint*
e *& ſimpliciter et ſine cauſę adiectione pręteriti, teſtamentũ*
ipſo iure eſt nullum. Sin vero cauſa pręteritionis adſcri-
pta eſt, valere teſtamentum aiunt, locumque eſſe contra-
4 *tabul. bonorum poſſeſſioni.* † *Sed nec hoc omittendum, le-*
f *gem Aquiliam & Velleiam* f *hodie & in materna hęre*
g *ditate, ſiue linea locum habere.* g *Atque ideo neceſſe eſt,*
vt auia filium inſtituendo cogitet, ne illo forte pręmortuo
5 *nepos ſuccedens teſtamentum rumpat.* † *Sane iure quo nũc*
vtimur, omnis forma exhæredationis in expreſſione iuſtæ
h *cauſæ ingratitudinis* h *conſiſtit, quæ vbi negata eſt, per*
ſcriptum hæredem probari debet. Si ea nõ ſit expreſſa, vel
expreſſa quidem, ſed non idonea, nullius erit momenti te-
ſtamentum. Sin autem idonea ſit inſerta, nec tamen pro-
6 *betur.* Querela inofficioſi *locum habet.* † *Quod ideo ſic*
conſtitutum eſt, ne vel liberi falſis accuſationibus ſubiace
i *re, vel aliquam paternorum bonorum interuerſionem* i *im*
7 *merito pati cogantur.* † *Quamuis autem omiſſa vel non*
probata cauſa exhæredationis aut præteritionis teſtamen
tum infirmetur, hoc tamen ad hæredis inſtitutionem tan-
tum reſtringitur. Cætera enim teſtamenti capitula, puta
legata, fideicommiſſa, libertates, tutorum dationes, & ſi-
K *milia, firma* K *manent, implerique, & quibus relicta mo-*
dis, dari debent, non ſecus, quam ſi teſtamentum iure fa-
l *ctum non eſſet infirmatum* l *reſciſſumve.*
m *b* Nam ſilentium. *Etiamſi reſcierit* m *ſe habere filios.*
c De iure ciuili. *Ius enim ciuile ſuis duntaxat hæredibus*
præteritis ſubuenit. Prætor autem ijs tantum, qui ſui eſſe
deſierunt per emancipationem, ſed neutrum pertinere poſ
ſe ad matrem.
d Aliud eis adminiculum. *Scilicet, Querela inofficioſi*
n *teſtamenti. Ea enim ſicut matri datur præteritæ contra* n
o *teſtamentum filii, ita & filio conceditur* o *aduerſus pre-*
teritionem matris.

ADDITIONES.

a §. fi. ſup. de pat. pot. §. fœminæ. de adopt.
b §. emancipatis. ſup. hoc tit. l. 4 illud. §. ad teſtamẽta. contra tab. Bar. l. pater filium. de inoff. teſt.
c l. filium. C. de inoff. teſt.
d inf. de inof. teſta. in prin. & l. non eſt enim. ff. eod.
e § aliud. vt cum de appel. cog.
f De quib. ſup. in §. poſthu. hoc tit.
g Viglius in d. §. poſt. in fin.
h Quæ habentur in d. § aliud quoque.
i §. hinc igitur. vt cum de appel. cognoſ.
K Auth. ex cauſ. & ibi Dec. C. de lib. præter.
l Rationem vide apud Dd. vbi ſupra. & l. filio præterito. de iniuſt. rup. Lorioł. de ſex hær. Axio. 51. vſq. ad finem, qui cæteris melius loquitur.
m l. ſi inſtituta. § vlt. de inof. teſt.
n l. cum filium. C. de inof. teſt.
o ſup. de teſt. ord.

DE HAEREDIBVS INSTItuendis. Tit. XIIII.

1 *Continuatio tituli.*
2 *In hoc titulo de hæredis inſtituendi neceſſitate non tractari.*
3 *Hæredem inſtituere quid?*
4 *De verbo inſtituere.*
5 *Hæredes qui dicantur.*

1 Poſt † *traditam de inſtitutione & exhæredatione li-*
berorum doctrinam, quos ſcilicet omnino neceſſe eſt vel in
ſtituere, vel exhæredare: nunc de cæteris ordine congruo
ſubiunxit, quos non tam cogimur, quam poſſumus hære-
2 *des inſtituere,* † *ſicque de nulla hæredis inſtituendi neceſſi-*
tate, ſed tantum qui poſſint, & qualiter poſſint hæredes fie-
ri, hic tractatur, vt rectè Accurſius annotauit. Neque ob-
ſtat participiũ illud futuri temporis (inſtituendis) *in Ru-*
brica poſitum, quod aliquam inducere neceſſitatis ſignifi-
a *cationem videtur,* a *quoniam non aliter important ne-*
ceſſitatem hæc participia, quam ſi id ſuadeat ſubiecta ma-
b *teria, ſecundum quam verba intelligenda* b *eſſe, manife-*
3 *ſtum eſt.* † *Porro* hæredem inſtituere *nihil aliud eſt, quã*
poſt mortem aliquem in bonis ſuis dominum facere, non
c *quidem actu,* c *ſed tantum aptitudine & potentia, vt ſi*
d *hæreditatem in futurum adire velit,* d *dominus efficiatur.*
4 † Inſtituere *enim verbum, cum a ſtatuto* e *deſcendat,*
e *vim cuiuſdam legis* f *continet, & per conſequens in futu-*
f *rum aliquid faciendum diſponit.* † *Vocantur autem hære-*
5 *des, iuris ac vniuerſorum bonorum ſucceſſores.* g *Subin-*
g *trat enim hæres in defuncti locum, atque eius perſonam re*
h *præſentat ſucceditque in iura defuncti vniuerſa.* h *Atque*
hinc continuatio quædam fingitur dominij & poſſeſſionis a
defuncto in hærede: dominij quidem, cum adita eſt hæredi
i *tas, poſſeſſionis verò, cum apprehenſa eſt corpore.* i

ADDITIONES.

a ſup. de teſt. ord. in princ.
b l. 16. ſi vno, ſocii. l. inſulam. c. de præſc. ver.
c Porc. hic.
d l. 32. cum her. in prin. de acq. poſſ.
e Viglius inf. in Rubr. de vulg.
f l. 4. de ferijs.
g l. 170. hæredis de verb. ſign.
h § 1. Nouel. de iureiur. a mor. præſtito.
i d. l. cum hæredes.

Princip. tit.

1 *Regulariter omnes poſſunt hæredes inſtitui. fallit, vt num. 2.*
3 *Liberi homines quib. legari non poteſt, iidem & hęredes nequeunt inſtitui.*
4 *Antinomia inter hunc §. & §. itemque. ſupra qui. ma. non li.*
5 *Seruus proprius quis dicatur.*
6 *Seruo proprietarii hærede inſtituto, fructuarius eius operis non defraudatur.*

a Hęredes inſtituere permiſſum eſt, tã liberos homines, quam ſeruos: & tam proprios, quam alienos. *b*

Propt…

Proprios autem olim quidem ſecundum pluriũ ſententiam non aliter, quam cũ libertate, rectè inſtituere licebat: hodie vero etiã ſine libertate, ex *c* noſtra cõſtitutione hæredes eos inſtituere permiſſum eſt. *d* Quod nõ per innouationem induximus: ſed quoniã æquius erat, & Attilliciano placuiſſe Paulus ſuis libris. *e* quos tam ad Maſurium Sabinum, quam ad Plautiũ ſcripſit, refert. *f* Proprius autem ſeruus etiã is intelligitur, in quo nudam proprietatem teſtator habet, alio vſumfructum habente.

a *a* Hęc diuiſio. *omnes omnino homines, id eſt, tam liberos*
1 *quam ſeruos complectitur.* a † *Itaque regula eſt.*
b *Omnes poſſe hæredes inſtitui, qui non expreſſe prohi-*
c *bentur; etiam quos teſtator nũquam vidit.* b *Et de ſeruis*
d *quidem ſatis hic exactè diſſerit Imperator: de liberis vero*
e *nihil tradidit, in quibus tamen non ſemper ſupra dicta re-*
f *gula procedit. Multi enim ſunt liberi homines, qui inſtitui*
2 *nequeunt: quos Accurſius* c *alibi recẽſet.* † *vt ſunt depor-*
g *tati,* d *in metallũ damnati,* e *hæretici,* f *Anabapti-*
h *ſtæ,* g *illicitum collegium,* h *ſpurij,* i *inceſtuoſi, mulier*
i *intra tempus luctus* K *nubens, licet* l *Canones eam non*
K *prohibeant: & quæcunque incertæ perſonæ, exceptis inopi-*
l *bus, atque Eccleſiæ pauperib. quos hæredes ſcribi iura* m
m *permiſerũt. Addunt nonnulli monachos, qui D. Franciſci*
n *regulam profitentur, nam & hi non ſunt capaces hæredi-*
3 *tatis.* n † *Denique quibus legari non poteſt, eiſdem &*
o *inutiliter hæreditas relinquitur.* o

b Proprios autem. *Quomodo ſeruus proprius etiam ſine*
p *libertatis expreſſione hæres vtiliter inſtituatur, alibi* p *a*
nobis declaratum eſt. vt hic repetitione nihil ſit opus.

c Noſtra conſtit. *Quæ lib 6. Cod. extat.*

4 *d* Quod nõ per innoua. † *Supra* q *tamen dixit Imp.*
q *ſeſe id introduxiſſe noua humanitatis ratione, hic autem*
fatetur, ſed id non induxiſſe de nouo, an non hæc pugnant?
Reſpondeo, vetus fuit ſuper hac altercatio inter Iuriſcon-
ſultos, ſed hæc ſententia, quæ hic refertur, minori numero
conſultorum fulta erat, hanc Iuſtinianus nouo approbauit
r *argumento.* r

e Quos tam ad Maſurium. *Viglius rectè admonet, hũc*
locum intelligendum eſſe, de Annotationibus a Paulo ſcri-
ptis in libros Sabini & Plautij, non etiam de aliqua nun-
cupatione ſiue dedicatione operis. Vixit enim Paulus diu
poſt Sabinũ & Plautium ſub Alexandro Imp. Sabinus
vero ſub Tiberio, de Plautio nihil certi extat.

5 *f* Proprius autem. † *Proprius ſeruus non ſolum is dicitur,*
in quo quis plenius atque omnimodo ius habet, ſed & is,
in quo ſolam quis proprietatem habet, vſufructu ad alium
ſ *ſpectante.* ſ † *Quamuis autem ſeruus talis & liber fiat,*
6 *& hæres neceſſarius,* t *per hoc tamen fructuarius non de-*
t *bet defraudari, ſed apud hunc manebit quaſi ſeruus noster*
iſte libertus, illiuſq; operis vtetur fructuarius, qui vſumfru-
ctum habet, donec is legitimo modo extinguatur. Sin ve-
ro quid vſufructu durãte non ex re fructuarij acquirat iſte
u *libertus, ſibi acquiſiuiſſe dicetur.* u

ADDITIONES.

a ſup. de iure perſon. in prin.
b §. ſi. inf. eo.
c In § legari inf. de leg.
d l. 1. C de hær. inſt.
e l. ſi metallum. 3. de iis quæ pro non ſcrip. hab.
f d. l. 1.
g l. 1 hi qui. l. Manicheos C. de apoſtatis.
h l. collegium C. eo.
i Nouel. quib. mo. nat. eff. ſui. §. 6.
K l. 1. C. de ſecun. nupt.
l c. pen. & vlt. de ſec. nupt.
m l. quoties. hoc tit.
n Cle. exiui de verb. ſign.
o gl. d. §. legari.
p § idem ſup. quib. manu. non lice.
q d §. idemque.
r l. pen. C. de ne. ſer. hær. inſt.
ſ fac. l. 22. ſeruum fructuarium. cum gl. 1. ibi, & l. 28. ſi ex re domi. de ſtip. ſeruorum.
t §. 1. inf. de hær. qua. & diff.
u l. 1. §. ſin autem proprietarius. C. com. de man.

§. Eſt tamen.

1 *Seruus de adulterio cum ſua domina cõmiſſo accuſatus hæres inſtitui non poteſt.*
2 *Martianus, I.C. quando vixerit.*
3 *Domina quæ ſe ſeruo ſuo miſcuit, quomodo punienda ex Conſtantini Imp. conſtitutione.*
4 *Domina ſeruo ſuo cum quo coijt iure Canonico impunè nubit.*
5 *Si cum alieno ſeruo domina ſe miſceat, proprium ſeruum intra 60. dies non rectè manumittit.*
6 *Maior pudicitia in fęmina, quam in viro requiritur.*
7 *Vxor non poteſt maritum accuſare.*

a Eſt tamen caſus, in quo nec cum libertate vtiliter ſeruus a domina hæres inſtituitur, vt cõſtitutione diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius verba hæc ſunt: Seruum adulterio maculatũ, *b* non iure teſtamento manumiſſum *c* ante ſententiã *d* ab ea muliere videri, quæ res fuerat eiuſdem criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, vt in eundẽ a domina collata hæredis inſtitutio, nullius momẽti habeatur.

a Eſt tamen. *Exceptio eſt ſupra dictæ regulæ, quæ ſer-*
1 *uum proprium hæredem inſtitui poſſe dictũ eſt.* † *Seruus*
enim de adulterio cum domina ſua commiſſo accuſatus,
ante ſententiam, id eſt, finem iudicij, manumitti non po-
teſt, ac per conſequens nec hæres inſtitui, cum in ſeruo ſine
a *libertate hæreditas non ſubſiſtat.* a *Quod ſi vero tali caſu*
facultas manumittendi ſeruum dominæ adempta non eſ-
b *ſet, ſeruus ex ſua malignitate præmium conſequeretur,* b
c *Refert autẽ hunc caſum* c *Martianus etiam, ex cuius re-*
2 *ſponſo hic. §. fere ad verbum deſcriptus eſt,* † *qui ſub Ale-*
xandro Seuero 22. Cæſare, anno ſalutis humanæ 223. vi-
xit, & Papiniani diſcipulus fuit.
3 *b* Non iure. *Id eſt, lege prohibente ac illicitè.* † *Tantum*
certè abeſt, vt hoc caſu domina manumittẽdi ius habeat,
d *vt etiam ex alia.* d *Conſtantini Imperatoris conſtitutione*
e *capitalem ipſa ſententiam ſuſtineat, quam mortem* e *Do-*
ctores interpretantur, ſeruus vero primo verberatus, igni-
4 *bus tradi debeat.* † *Niſi tamen nubere domina tali ſuo*
voluerit ſeruo, quia tunc pęnam effugiet, cum hoc Ponti-
f *ficia* f *lex hodie permittat. Sed quid ſi cum alieno ſeruo*
domina ſe commiſcuit, an proprium manumittere tum
poſſit? Quod videtur, quia in ſeruo proprio adulterij turpi-
5 *tudo ceſſat, quæ eum manumitti prohibebat.* † *Sed reſpon-*
ſum eſt, tali caſu ſeruum proprium manumitti poſſe, vſ-
que ad ſexaginta dies, ex diſſoluti matrimonij, vel litis
inchoatæ tempore numerandos. idque iuſta ratione, ne ſci-
g *licet quæſtioni ſeruus per manumiſſionem ſubducatur.* g
Liber enim factus torqueri non poſſet ad veritatis eruen-
dæ neceſſitatem. vt ſciatur, an mulier adulterium commi-
ſerit, & nemo mancipijs certius aperire poteſt, quæ intra
h *domeſticos parietes* h *fiunt.*

c Ante ſenten. *Hoc eſt, ante finitam cognitionem.*

Ab

d Ab ea muliere. *Sed an idem ſit in ancilla, quæ cum do*
h *mino ſuo rem habuit? Et non idem eſſe conſtat:* i *nã nec dominus ulli pœnæ ſit obnoxius, & ipſa ancilla hoc nomi-*
6 *ne mortuo domino libertatem aſſequitur.† Vſque adeo ma-*
K *gis hoc iure indultum eſt libidini* K *virorum: tum quia turpior multo ac deteſtabilior eſt in muliere, quam in viro libido: tum quia hic partus ſeruus naſcitur, at libera*
l *mulier tali coitu ingenuitatem inficit.* l *† Vnde etiam ſit,*
7 *vt maritus hoc iure non poſſit ab vxore ſua adulterij accu-*
m *ſari, cum contra, id marito concedi* m *indubitatum ſit, ta-*
n *metſi de iure Canonico ſit* n *ſecus, nec viro liceat, quod mulieri non licet.*

ADDITIONES.

- a l. quod attinet. 32. de reg. iur.
- b Contra l. itaq; fullo. 2. de fur. & l. non fraudantur. 134. §. nemo. de reg. iur.
- c l. in his verbis. 48. §. Interdum. hoc tit.
- d l. 1. C. de mul. quæ ſe ſer. proiun.
- e Ang. hic.
- f Extra, de coniu. ſer. per totum.
- g l. 3. l. crimen cum Auth. ſeq. C. de adult. l. proſpexit. ff. qui & a quib. &c.
- h l. conſenſu. §. ſin autem alter. C. de nup.
- i Vide etiam Quintilianum. lib. 3. c. 11. vbi hoc diſcrimen ſenſiſſe videtur.
- K l. palam 43. § qui in adulterio, & ibi Dd. de ritu nupt. l. 2. C. de his qui ve. ætа. imp.
- l l. partus. 7. C. de rei vend.
- m l. 1. C. de adult.
- n c. nemo ſibi blandiatur. 32. q. 4.

§. Alienus ſeruus.

1 *Seruus alienus quis ſit.*
2 *Seruus alienus ex inſtitutione non ſit liber.*
3 *Non honoratus commodo, non poteſt grauari fideicommiſſo.*
4 *Vſusfructus an ſit pars dominij.*

Alienus ſeruus etiam is intelligitur, in quo vſumfructum teſtator habet.

1 Seruus. *† alienus nõ modo is eſt, in quo planè nihil iuris qui habet, ſed etiam is, in quo vſumfructum habemus. Li-*
a *bertas autem alieno ſeruo inutiliter* a *datur, † Ideoque*
2 *etſi fructuarius talem ſeruum hæredem inſtituat, ex hu-*
b *iuſmodi tamen inſtitutione libertas ei non* b *contingit. Atque ita hic Imperatorem argumentari voluiſſe crediderim. Hoc tamen verum eſt, ſi directo quis libertatem hoc modo dare vellet, ſecus ſi per fideicommiſſum, modo rogatus manumittere, aliquod emolumentum a teſtatore*
3 *habeat.† Trita enim regula* c *eſt,* non honoratum cõ
c modo aliquo, nõ poſſe grauari fideicommiſſo. *In codi-*
d *cillis tamen pleriq;* d *volunt poſſe etiam directo dari li-*
4 *bertatem ſeruo alieno, qua in re ego ſubſiſto.† Illud etiam a Doctoribus cõtrouerti hoc locõ ſolet, an vſusfructus pars*
e *dominij ſit? qua in re leges* e *non ſatis conuenire videntur: ſed reſpõdeo quod ad totum & plenum dominiũ conſti-*
f *tuendum attinet, pars ſit vſusfructus,* f *non aliter ac paries domus portio eſt. Si vero de vſufructu a proprietate ſeparato loquamur (qui* formalis *vulgo dicitur) tunc verũ*
g *eſt, vſumfructum dominij partem non eſſe.* g *Viglius tamen, quem videre licet, hoc aliter declarat.*

ADDITIONES.

- a l. ſi alienum. 49. hoc tit.
- b l. ei ſi non adſcripta. 9. C. de fid. lib. l. generaliter. §. ſi quis alle. & §. ſi cui legatum. hoc tit.
- c l. ab eo. 9 C. de fideicom.
- d Georg. Brandi. hic.
- e l. 3. de vſufru. l. rectè dicimus. 25. de verb. ſign.
- f ſic loquitur. d. l. 4.
- g Sicque procedit d. l. rectè dicimus.

§. Seruus autem.

1 *Tres caſus huius §.*
2 *Libertas ſeruo inſtituto non rectè adimitur.*
3 *Seruo alieno licet directo libertas nõ poſſit dari, inſtitutio tamen valet, quo ad hæreditatis adquiſitionem.*
4 *An per alienationem ſerui in teſtamento manumiſſi, legatum illi factum reuocetur?*

a Seruus autem a domino ſuo hæres inſtitutus, ſiquidem *b* in eadẽ cauſa manſerit, ſit ex teſtamẽto liber, hęreſq; ei *c* neceſſarius. Si vero a viuo teſtatore *d* manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hęreditatẽ poteſt: quia non ſit *e* hæres neceſſarius, *f* cum vtrumq; ex domini teſtamento *g* nõ cõſequatur. *h* Quod ſi alienatus fuerit, iuſſu *i* noui domini adire hæreditatem debet: & ea ratione *K* per eum *l* dominus ſit hæres. *m* Nam ipſe alienatus, *n* neque liber neque hæres eſſe poteſt, etiamſi cum libertate hæres inſtitutus fuerit. deſtitiſſe enim a libertatis datione videtur dominus, *o* cum alienauit.

a Seruus. *Quia ſupra dictum eſt, proprium ſeruum vtiliter a domino hæredem inſtitui, conſequenter traditur, quis*
1 *ſit illius inſtitutionis effectus. † Et tres caſus hic Imperator proſequitur, quandoque cum ſeruus permanet in domini & teſtatoris poteſtate, quandoq; manumittitur, quandoque alienatur. Priores duo ſunt plani, poſtremus*
2 *maiorem dubitationem habet.† Regula* a *enim eſt, liber-*
a *tatem ſeruo hæredi inſtituto, non rectè adimi, quemadmodum nec hæreditas, ſeruo ſolo cum libertate inſtituto. Nã cum vnum tantum ademerit, ſine quo alterum non poteſt habere exitum, ſatius eſt, ademptionem nullam haberi, quam actum concidere. Quod tamen Doctores ad expreſſam ademptionem reſtringunt, & ad eum caſum, quo in eadem cauſa ſeruus permanet. Nam ſi alienatus fuerit, neceſſe eſt fateri, inutilem eſſe libertatis dationem.*

b In eadem cauſa. *Id eſt, ſi mãſerit ſeruus vſque ad mortem domini ſui. Et hic eſt primus caſus.*

c Neceſſarius. *In neceſſitatis autem cauſa eſt dominica poteſtas. Cur enim non liceat domino hæredem eum inſti-*
c *tuere, quem & occidere olim* c *poterat?*

d Manumiſſus. *Intellige poſt inſtitutionem, atq; hic eſt ſecundus caſus.*

e Hæres neceſſarius. *Sed tantum voluntarius, & ideo liberum ei erit, vel adire, vel non ad re, cum priori caſu no-*
d *lit, nolit, adire cogatur.* d

f Cum vtrumque. *Et libertatem & hæreditatem.*

g Non conſequatur. *Quod tamen neceſſarium eſt. Neque enim aliter dici ſeruus neceſſarius hæres debet, quam ſi vtrumque, & libertatem, & hæreditatem, ex domini te-*
e *ſtamento nanciſcatur,* e *nec ſatis eſt, alterum ex teſta-*
f *mento, alterum aliunde eum conſequi.* f

h Quod ſi alienatus. *Hic eſt tertius caſus, alienatum autem intellige, a domino ſuo adhuc viuente.*

i Noui Domini. *In quem ſeruus alienatus eſt.*

k Per eum. *Seruum alienatum.*

l Dominus. *Scilicet, nouus.*

m Nam ipſe. *Seruus.*

n Neque liber, neq; hæres. *Scilicet per ſe, & ex ſua perſona, quia ſeruus manet propter alienationem. Seruus autem quo ad ſuam perſonam, hæreditatis, tanquam rei iuris ciuilis, eſt planè incapax.*

o Qui eum alienauit. *Propterea, quia eũ alienavit, quaſi diceret: Dominus per talem alienationẽ videtur receſſiſſe*

liber-

libertatis dationem. hæreditas autem non cenſetur reuocata eſſe, ſed nouo domino per ſeruum acquiritur, ſi modo
g *is capax alias eſt hæreditatis.* g † *Quamuis enim dire-*
3 *cta libertas nõ habeat locum in ſeruo alieno, ipſius tamen inſtitutio ſortiri effectũ poteſt, ſaltem quo ad hæreditatis*
h *acquiſitionem.* h † *Sed an per alienationem ſerui in te-*
4 *ſtamento manumiſſi ſicut libertas, ita & legatum illi fa-*
i *ctum reuocatum cenſeatur? quod Accur.* i *ait. Alij fre- quentius contra ſentiunt, propter ſerui alienationem lega-*
K *tum non concidere, ſed ad nouum dominum peruenire.* K *niſi expreſſim adempta libertas fuerit, quo caſu etiam le-*
l *gatum reuocari volunt.* l *Sed in hoc ego ſubſiſto, niſi ra- tio diuerſitatis inter expreſſam reuocationem libertatis, et tacitam detur, cum taciti & expreſſi regulariter par ſit*
m *virtus.* m

ADDITIONES.

a l ſi ita ſcriptum. 13. §. regula. de li. & poſt. Vigl. hic.
b In d §. regula.
c l. in ſuis. 11. de lib. & poſtu.
d l. cum proponas. 3 C. hoc tit. & §. prox. ſeq.
e §. 1. inſ. de hær. qual & diffe.
f arg. l 1. §. præterea de nec. & rationib. diſtr. § pen. inſ. eo.
g l ſi mihi & tibi 32. de leg 1.
h l. ſeruum meum. 50 hoc tit.
i Hic in ver. neq; lib arg l. ſi ſeruo. 16. de adimend. legat.
K l ſi in diem §. fi. l Iulianus 45. & ibi ſlat. de condit. & demonſt.
l Atque ita intelligunt d. l. ſi ſeruo.
m l. cum quid, ſi cert. pet.

§. Alienus quoque.

1 *Seruus alienus inſtitutus ei acquirit, in cuius poteſtate eſt tempore aditionis hæreditatis.*
2 *Tam in legato, quam hæreditate, ceſſionis dies ſpectatur, diuerſimodè tamen dies cedit.*
3 *An ſeruus alienus cum libertate hæres ſcribi poſſit.*

a Alienus quoque ſeruus b hæres inſtitutus, ſi in eadem cauſa durauerit, iuſſu eius domini adire hæreditatem debet. Si vero alienatus fuerit ab eo, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius, antequam adeat, debet iuſſu noui domini adire. At ſi manumiſſus eſt viuo teſtatore vel mortuo, antequam adeat, ſuo arbitrio adire poteſt hæreditatem.

a Alienus. *Proſequitur Imperator circa alieni ſerui inſtitutionem ferè eoſdem caſus, quos in præcedenti §. circa*
2 *ſeruum proprium explicauit.* † *Illud in vniuerſum ſciendum eſt, alienum ſeruum tantum inſtitutum domino acquirere, in cuius poteſtate tempore hæreditatis eſt, etiam-*
a *ſi in milleſimam manum* a *ambulauerit. Ad cognoſcendum enim, cui ſeruus hæres ſcriptus hæreditatẽ acquirat, tempus aditionis hæreditatis reſpicitur, adeo, quod etiam*
b *ſibi ipſi quærat, ſi eo tempore ſui iuris repetiatur.* b *Sub-*
c *dit Accurſius,* c ſecus eſt in legato, vbi dies ceſſionis
2 ſpectatur, *ſed hoc Faber & Angelus reprehendunt,* † *quoniam tam in legato, quam in hæreditate ceſſionis dies ſpectari ſolet, diuerſimode tamen diem cedere dubium non*
d *eſt. In legatis enim cedi dies a tempore mortis,* d *etiamſi non venit, id eſt, peti non poteſt, niſi adita hæreditate. Ip-*
e *ſa vero hæreditas in extraneis cedit tantum,* e *cũ aditur.*
3 b Hæres inſtitutus. *Scilicet tãtum,* † *nam cum libertate ſeruus alienus hæres inſtitui non poteſt, niſi forte ſic.*
f Cum liber erit. *& tunc expectanda eſt conditio.* f *Quod ſi teſtator liberum eſſe iuſſerit ſeruum alienum ſimpliciter,*
g *eundemque hæredem ſcripſerit, neutrum* g *valebit.*

ADDITIONES.

a Hic & l. 2. §. vl. & l. ſerui duorum 64. & l. Antiſtius, 62. §. pe. de acq hær.
b gl. hic verb. noui domini.
c l. ſi poſt 5 §. ſi cum. quando dies leg. ced.
d gl. l 1 quando dies leg. ced. §. noſtra inf de leg.
e Gl. 1. hic.
f Gl. 1 hic.
g l. ſi alienum 49. hoc tit.

§. Seruus etiam.

1 *Duplex huius §. intellectus.*
2 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
3 *Seruus alienus etiam mortuo domino hæres ſcribi poteſt.*
4 *Hæreditas iacens defuncti perſonam refert.*
5 *Eius qui in vtero eſt, ſeruus recte hæres inſtituitur.*

Seruus etiam alienus a poſt domini mortem recte hæres inſtituitur: quia & cum hæreditarijs ſeruis eſt teſtamenti factio. Nondum enim adita hæreditas, perſonæ vicem ſuſtinet, non hæredis futuri, ſed defuncti, b cum etiam eius, qui in vtero eſt, ſeruus recte hæres inſtituitur.

1 a Poſt domini mortem. † *Vt quia teſtator ſic aliquem inſtituat,* Poſt mortẽ Caij domini ſui Stichus ſeruus
a mihi hæres eſto, *valet enim hæc inſtitutio.* a *Atque ita*
b *nonnulli* b *hunc textum exaudiunt. Alij contra, textum de ſeruo alieno hærede inſtituto, quando iam ſerui dominus erat mortuus, loqui intelligunt, qui ſenſus meo iudicio*
2 *literæ amicior eſt.* † *Sane quod ad actus ciuiles attinet,*
c *ſeruus pro mortuo* c *habetur, niſi deſignationem habeat*
d *a ſuo* d *domino. Hæreditas autem eſt iuris ciuilis. Videbatur ergo ſeruum, cuius dominus iam erat mortuus, inutiliter hæredem inſtitui, cum hæreditatem non poſſet acquirere, vt qui domino careat, & cuius perſona habeat de-*
3 *ſignationem.* † *Valet tamen eiuſmodi inſtitutio, poteſtque*
4 *ſeruus alienus mortuo iam domino hæres ſcribi,* † *propter fictionem iuris, qua hæreditas iacens, & nondum adita, de-*
e *functi perſonam ſuſtinet,* e *vnde ſi cum defuncto domino iam fuit teſtamenti factio ſi is hæres inſtitui potuiſſet, ex eius ficta perſona cenſebitur & iſte ſeruus vtiliter hæres inſtitutus. ita tamen vt futuri domini iuſſum expectet,*
f *qui eum adire* f *iubeat, ad quem etiam, quicquid per ſer-*
g *uum hæreditarium ita fuerit acquiſitum id omnino* g *pertinebit.*
b Cum etiam eius. *Superiorem deciſionem confirmat ar-*
5 *gumento a ſimili.* † *Nam & is ſeruus, qui needum habet dominum in rerum natura, ſed adhuc conſtitutum in vtero, qui tamen ſperatur eſſe, id eſt, poſthumum, recte inſti-*
h *tuitur, vt Iabolenus* h *reſpõdit. Quod & in alieni poſthumi ſeruo verum eſt, cum tamen poſthumum alienum hæ-*
i *redem inſtituere impermiſſum olim* i *fuerit, quod ideo eſt, quoniam in ſeruis capacitatem & conditionem præ-*
K *ſentis domini conſideramus, non autem futuri,* K *licet acquirant.*

ADDITIONES.

a l. qui filio. 38. de hær inſt.
b Bald. hic.
c l. quod attinet 32. de reg iur.
d l non minus, 31. hoc tit. & vide inf de ſtipul. ſeruor. in prin.
e l. hæreditas 34. de acq rendo.
f l. ſi ſeruus communis 7 hoc tit.
g l. ſi Titio & mihi 55 §. ſi ego hær de leg. 2.
h l. eius ſeruum 64 hoc tit.
i d. 1 §. poſthumorum ſup. de exhæred. lib.
K l. ſeruus exhæredatus. 52. hoc tit.

§. Seruus

§. Seruum autem.

1 *Seruus communis hæres inſtitutus, cui acquirat.*
2 *Seruo communi inſtituto, ſi vnus dominorum nolit iube re, vt adeat, eius portio cæteri accreſcit.*
3 *Secus eſſe in legato relicto ſeruo plurium.*

Seruus autem plurium, cum quibus teſtamēti factio eſt, ab extraneo inſtitutus hęres, vnicuiq; dominorum, cuius iuſſu adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

Quandoque *ſeruum vnum plures habere dominos cō- tingit, itaque quid iuris obtineat, ſi talis communis ſeruus hæres inſtituatur ab extraneo, hic Imperator annectit.*
1 *† aitq; talem ſeruum vnicuique dominorum, cuius iuſſu*
adierit, pro portione dominij hæreditatem acquirere. Non
tamen neceſſe eſt, quod omnes iubeant, neque etiam opor-
tet, quod plures adeant hæreditatem acquirere. Non ta-
men neceſſe, eſt. quod omnes iubeant, neque etiam oportet,
quod plures adeant hæreditatem, ſed vna iuſſio ſufficit om
a *nium conſenſu, a vniuſq; aditio. Vnuſquiſque ergo do-*
minus poteſt ſeruo iubere, vt adeat, & is adeundo acqui-
ret iubenti, ſaltem pro parte dominij, ideſt, pro ea parte,
quam is dominus in hoc ſeruo habere comperitur, alteri
autem non acquiret, ſeparata enim hic ſunt ſingulorum
2 *iura.† Quod ſi aliquis dominorum nolit iubere nec acce-*
ptare portionem hæreditatis, tunc illa tacito iure accre-
ſcit alijs adire iubentibus, idque ea ratione inductum eſt,
b *ne quis pro parte b inteſtatus, & pro parte teſtatus vi-*
deatur deceſſiſſe, cuiuſmodi periculum vbi non metuere-
3 *mus, nihil accreſceret,† ſicut in legatis contingit, vbi fe-*
re, quod ſeruo communi legatum eſt, ſi alter dominorum
omiſerit, eius portio non accreſcit alteri, ſed penes hære-
c *dem c manet.*

ADDITIONES.

a l. ſeruus duorum 24. de acq. hæred.
b l. ius noſtrum 7. de reg. iur. l. ſeruus communis ab extraneo. 67. de acq hæred.
c l. & Proculo 10. de leg. 2. l. ſi ſeruus plurium 50. de leg. 1.

§. Et vnum hominem.

1 *Plures hæredes ſcribere quomodo liceat, & num. 2.*
3 *Vniuerſitas hæres inſtitui poteſt.*
4 *Quid iuris, ſi quis omnes homines inſtituat hæredes.*

Et vnum hominem, & plures, vſq; a in infinitum quot quis hæredes velit facere licet.

1 a In infinitum. †*Poteſt ergo quis ſcribere, quoſcunque*
hæredes velit, adeo vt Accurſius exiſtimet, etſi omnes ho
mines inſtituti ſint, inſtitutionem valere, licet propter
difficultatem adeundi non ſit habitura effectum. Sufficiet
tamen (inquit Angelus) aliquos ex tot adire poſſe, quibus
a *partes non adeuntium a accreſcent, nam aditione vnius*
b *confirmatur teſtamentum. b Porcius vero eiuſmodi in-*
ſtitutionem potius deriſoriam videri, & parum ſani ho-
minis cenſet, præſertim cum hæres nominatim a teſtatore
c *exprimi, c certiſve demōſtrari ſignis d debeant, neque*
d *in incertas poſſit perſonas conferre e inſtitutio. † Pote-*
e *runt ergo tot ſcribi, hæredes, quot quis voluerit, modo ta-*
2 *men non vagetur vltima voluntas ſub incerta dinumera-*
3 *tione.† Sed etſi quis certam Rempub. ciuitatem, vel po-*
f *pulum inſtituat, valebit inſtitutio, f ſicut & legatum:*
nulla enim hic ſubeſt incertitudo. Sic enim populo Ro-
g *mano olim opulentiſſimas hæreditates, & in primis Aſiā*
4 *per teſtamentum acceſſiſſe. g literis proditum eſt.† Sed*
h *nec abſurdum fuerit, h ſi quis omnes homines in teſtamē-*
to ſuo hæredes ſcripſerit, fiſcum aut Remp. admittere, quæ
vniuerſos ciues repræſentat, vel etiam pauperibus talem
hæreditatem diſtribuere, ſi modo aliquod fuerit talis vo-
luntatis indicium.

ADDITIONES.

a l. liber homo 59. §. Titius, hic tit.
b l. ſi nemo, de teſtam. l. apud Iulianum. 11. §. idem Iulianus, ad Trebell.
c l. Iulianus, C. de teſtam.
d l. quoties 9. § ſi quis nomen, & §. hæres, hoc tit.
e § incertis, inſ. de lega.
f recuſare 6. §. item ſi municipes, & l. omnibus, ad Trebell. l. ſi quid relictum 117. l. ciuitatibus 122. de leg. 1.
g Aul. Gell. lib. 6. c. 7. L. Flore, ab Vrbe cō. lib. 2. in 6. Eutro. lib. 4. in bell. Numant.
h Viglius hic.

§. Hæreditas.

1 *Aſſem ab ære dictum eſſe.*
2 *As pro integra quacunque re accipitur.*
3 *Aſſem pro hæreditate accipi.*
4 *Aſſis duodecim eſſe partes, & quæ ſint earum nomina, eademque declarata.*
5 *Accurſii error, in explicationem aſſis.*
6 *Seſcuncia inepte mentionem in textu fieri, & ſeſcuncia quid ſit.*
7 *Teſtator poteſt hæreditatē diuidere in quot partes velit.*
8 *Non poteſt quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſta- tus decedere, & nu 15.*
9 *Hæreditate in pauciores, quam 12 partes diſtributa, lo cū habet ius accreſcendi, idq; exemplis declaratur. 10.*
11 *Exemplum vbi in plures quam 12. parter diuiſa eſt hæ- reditas.*
12 *Teſtator poteſt ad dupondium tranſire, & dupondium quid ſit.*
13 *Ius accreſcendi qua ratione inductum.*
14 *Fallit in milite, & alij quibuſdam caſibus.*
15 *Qualitas adiuncta verbo refertur ad tēpus, quod eo ver bo ſignificatur.*

a Hæreditas plerumq; diuiditur in duodecim vncias b quæ aſſis appellatione continentur. Habent autē & hę partes propria nomina, ab vncia vſq; ad aſſem, vt puta hæc, ſextās, quadrās, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. c Nō autem vtique ſemper duodecim vncias eſſe oportet. Nam tot vnciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit, & ſi vnum tantum, qui ex ſemiſſe (verbi gratia) hęredē ſcripſerit, totus as in ſemiſſe erit. d Neq; enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt: e niſi ſit miles, cuius ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et ecōtrario poteſt quis in quantaſcunque voluerit plurimas vncias, ſuam hæreditatem diuidere.

a Hæreditas. *Deſumptus eſt totus hic locus, ex* Vlpiani reſponſo. Et quia inſtituti hæredes vel ex aſſe, vel ex quotis partibus conſequuntur hæreditatem: Ideo de hiſce partibus non incongrue Imperator ſubijcit: & quomodo quælibet hæreditas in inſtitutione diuidi poſſit, pertractat.*
1 b Quæ aſſis. † *Aſſem ab ære dictū eſſe, a M. Varro tra*
a *dit As. n. & libra, & pondo, idē ſignificant. † Sumitur ta-*
2 *men etiam pro integra quacunque re. Veteres enim volē-*
tes totum aliquod diuidere in partes æquales (vt hæredi-
tatem, & quiduis ſimile) totum quidem, aſſem, partes ve-
ro vncias, hoc eſt vnitates dicebant. Nam vnciam ab
3 *vno deriuari, idē Varro author eſt.† Hinc tota hæreditas*
apud Iureconſultos non raro Aſſis appellatione cōtinetur.

Q

4 † & legali diuiſione in duodecim vncias, ſeu partes duo-
b decim as diſtribuitur, quæ hiſce nominibus dicũtur, b quę
in textu recẽſentur, quas ſuccinctim explicamus. Vncia,
eſt duodecima aſſis pars: Sextans, quaſi ſexta aſſis pars,
habet vncias duas. Quadrans, quarta aſſis, portio, quod
& Triuncium dicitur, quia vncias habet tres, nã quarta
pars a duodecim ſunt tres, Triens, tertia pars aſſis, et ſunt
quatuor vncię, Quincunx, quinque vncias habet. Semis,
ſiue ſemiſſis, quam & ſelibram vocant, dimidium illius
habet, quod aſſe continetur, ideſt, ſex vncias. ſiue duodeci-
mas. Septunx ſeptem vncias ſeu duodecimas complecti
tur. Bes habet octo duodecimas, forte eo, quod bis trientẽ
facit, vnde Seruius duos trientes Beſſem appellat. Do-
drans, alias nonnuncius, nouem vncias conſequitur, quaſi
dempto aſſe quadrante. Dextans decem ſignat vncias, id
eſt decem partes duodecimas, ſic dictus quaſi dextans ei
deſit. Deunx vncias vndecim ſignificat, quaſi dempta ex
aſſe vncia, remanent enim vndecim. Hinc Iuuenalis.

Vnciolam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem.

c Iam ſi deunci vnciam addideris, aſſem plenũ conſtitues. c
5 † Itaque ineptè Accurſius aliud hic nomen deſiderat, quod
duodecimam aſſis partem ſignificet, quia ſicut ab vncia
dinumerationem aſſis incipere conſtat, ita & in aſſem de
ſinit, vt Budæus annotauit, cuius de aſſe & partibus eius
6 pulcherrimum opus extat. † Porro in quibuſdã Codici-
bus perperam ſeſcunciæ (quę erat dimidia quadrantis, id
eſt, vncia vna, & vnciæ dimidium) fit mentio, neque emen
d dationes Codices d hoc nomen inſertum habent, & recte
cum in dinumerandis Aſſis partibus non reperiatur. Eius
e tamen non eſt infrequens alias in iure noſtro e mẽtio. De
etymologiis autem prædictorum vocabulorum (quorum
quædam ſumpta ſunt ab vnciarum numero, quædam ab
Aſſis dinumeratione.) ſi quis plura legere cupiat M.
Varronem lingua Latina lib. 4. Alex. Neapol. lib. 1. Ge-
nial. dierum & Budæum in præfato ſuo opere videat, qui
exactiſſimè omnium hanc rem proſequitur. Extat etiam
Voluſij Metiani libellus non inelligans, de aſſis diſtri-
butione, notis & vocabulis.

7 e Non autem. † Licet in diuidenda hæreditate legalis
Aſſis diſtributio in duodecim vncijs fiat, poteſt tamen
teſtator in plures, vel etiam pauciores, eam diuidere, &
poteſtate iuris redibit res ſemper eodem, neque plus, aut
f minus adferet in ſucceſſionis ſubſtantia, f † Quod ideo
8 fit, quia cum teſtamentum ſit actus indiuiduus, & pro par
g te valere g nequeat, ideo ius ciuile non patitur, eundẽ in
h paganis & teſtato & inteſtato h deceſſiſſe. † Vnde ſi te
9 ſtator hæreditatem in pauciores quam duodecim partes
diſtribuerit, quod reliquum eſt, accedet ſcriptis hæredibus
i iure accreſcendi. Exemplum eſt hic in textu, i vt ſi teſta
tor vnum tantum hęredem in ſemiſſe, ideſt, ſex duodeci-
mis ſcripſerit, totus as in ſemiſſe erit. Neque enim dici-
mus fore, vt hæres ſcriptus ſemiſſem accipiat, & qui ab in
teſtato venirent, alterum ſemiſſem, ob ſupra dictã regu-
K lam K id vetantem. † Aliud exemplum, duo hęredes ex
10 quadrante, ideſt, tribus vncijs, ſcripti ſunt, certe niſi dice
remus, nouem reliquas vncias eiſdem accedere, pro ea par
te teſtator cenſeretur inteſtatus deceſſiſſe, quod fieri non
debet. Reducitur ergo, ob teſtamentum conſeruandum,
reſidua hæreditas ad aſſem, vt quilibet ex ſemiſſe videa-
tur ſcriptus, Sed etiam, ſi Titius ex quadrante, Caius ex
ſemiſſe ſcriptus ſit hæres, ſuperflua tres duodecimæ ipſis
l accreſcent pro partibus l hæreditarijs. † Pone nunc
11 exemplum, quando teſtator in diuiſione exceſſit duode-
cim vncias, vt me ex duodecim vncijs hæredem, te ex ſex
ſcripſit, æque pro rata decreſcet vſque ad duodecim vncia
rum numerum, & ego hæreditatis habebo beſſem, ideſt,
m octo duodecimas, tu trientem, m ſcilic. quatuor. † Po-
12 teſt etiam teſtator duplicare aſſem, vt in vigintiquatuor
partes eum diducat, idque dipondium ſeu dupondium
a duobus ponderibus, Latini authores appellãt, nam duos,
aſſes ſiue liberales nummos pendebat.

13 d Neq; enim. † Et propter hanc regulam ius accreſcẽ
di introductum eſt, ne ſcilicet quis pro parte teſtatus, &
pro parte inteſtatus decederet. quæ adeo vera eſt, vt diſpo-
n ſitio teſtatoris in contrarium non n valeat. Nam ſi teſta
tor in bonorum parte hærede inſtituto adſcribat, ſe in reli-
quis bonis inteſtatum decedere velle, aut hæredem in vno
o atque altero tantum fundo ſcripſit, tunc cauſa o teſtati
(quod dici ſolet) trahit ad ſe cauſam inteſtati, ſi modo vo-
luntas teſtatoris manifeſtiſſime non repugnet. Sed quid ſi
eius voluntas euidenter refragetur, vt quia prohibeat hæ-
redem plus capere, nec ſuper tota hæreditate teſtatus ſit?
p Et Bart. p nullius momenti inſtitutionem eſſe putat.
q Alij q vero malunt, vt & inuito vetanteque teſtatore
cætera pars hæredi inſtituto accreſcat.

14 e Niſi ſit miles. † In milite enim ceſſat ſupradicta re-
r gula, poteſtque ſpeciali priuilegio etiam pro parte r te-
ſtari. quod tamen locum habet, quando de ipſius militis
voluntate apparet, alias in dubio præſumimus, eum in-
ſ teſtando iure communi vti voluiſſe. ſ Sunt & aliæ huius
t regulæ exceptiones. Ea enim vera eſt a principio t ne-
que enim poteſt aliquis paganus dum moritur, partim te
ſtatus, partim inteſtatus decedere, & ſic verba referun-
15 tur ad tempus mortis. † Quales enim adiuncta ver-
u bo, referetur ad tempus, quod eo verbo ſignificatur. u
Cæterum poſtquam iam aliquis deceſſit, ex interuallo fie-
ri poteſt, vt vna ſolum pars teſtamenti firma maneat, &
x altera corruat, veluti propter inofficioſi querelam, x vel
y quia inſtitutus totius hæreditatis capax y non eſt, aut ſi
z lege municipali aliud ſtatutum ſit. z Sed & noniſſimo iu
a re pleraque, cæteris corruentibus, ſuſtinentur. a

ADDITIONES.

* In l. ſeruum meum. 50. §. vlt. hoc tit.
a lib. 1. de lingua Lat.
b Alex. Neap. lib. 1. genial. die. cap. 1.
c Vide Voluſ. Matia. in diſtr. aſſis.
d Eam hic, quam in d. l. ſeruum meum. §. vlt. hoc tit. ex quo ta-
men hic §. vt dixi, eſt ſumptus.
e l. Papinianus. 8. § proinde. de inoff. teſt. l. filium 5. de leg. præſt.
l. vlt. de coniung. cũ emanci. l. vlt. §. cum etiã. C. de leg. præſt.
l. max. vitium. 7. C de lib præt.
f l. ex vncijs 87. hoc tit.
g glo & Dd. in l. furioſum. 9. C qui teſtam. fac. poſſ.
h l. ius noſtrum 7. de reg. iur.
i verſ. etſi vnum.
K d. l. ius noſtrum. & fac. l. 1. §. ſi ex fundo. hoc tit.
l l. interdum 13. §. paterfam. hoc tit.
m d. §. paterfa hoc tit. cum aliquot ll. ſeq. & l. ex vncijs. vbi ſunt
plura exempla, hoc noſtro tit.
n Not. per glo. l. ſi ſeruus communis ab extraneo. 67. de acq. hæ-
red. Bart. l. 1 §. his ita. ver. tertio habet. C de cad. tollen. & l. re
coniuncti 89. de leg. 3.
o l. quoties 9. § ſi duo. vbi Bart. & l. ſeq. l. ſi quis hæredes ita 14.
l. ſi ita quis hæredes 66. hoc tit.
p d. § ſi duo. per illum tex. & alias rationes.
q Faber & Ang. hic Iaſo. pleniſſ. in d. §. ſi duo.
r §. non autem. ſup. de mil teſt. l. ſi miles 6 l. ſi duobus. 34. ff. de
teſtam. milit.
ſ l. 2. l. quanquam. l. in teſtamen. & ibi Doctor. C. de milit. teſta-
men.
t Dec. d l. ius noſtrum. num. 9.
u l. Titius 25. & ibi Bar. de mil. teſt l. in delictis 4. § ſi extraneus.
de noxal.
x l. cuca 25. de inoff. teſtam.

y l.1.C.de ſecund.nupt.
z Dec.d.l ius noſtrum,circa fi.
a Auth.ex cauſa,C.de lib.præt.

§. Si plures.

1 *Pluribus hæredibus ſine parte inſtitutis, omnes æqualiter ſuccedunt.*
2 *Quid ſi aliqui in parte,alij ſine partis expreſſione hæredes ſcripti ſint & nu.3.*
4 *Quid item, ſi in priores hæredes completus ſit as, & adhuc alij ſcribantur.*
5 *Hęredes ſine parte ſcripti ſemper ad eam partem vocati cenſentur quæ aſſi deeſt.*

Si plures inſtituantur hęredes, ita demum in hoc caſu partium diſtributio neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus hæredes eſſe. Satis enim cõſtat, nullis partibus nominatis, ex æquis partibus eos hæredes eſſe. *a* Partibus autem in quorundam perſonis expreſſis, ſi quis alius ſine parte nominatus erit, ſi quidẽ aliqua pars aſſi deerit, ex ea parte hæres ſit. Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in eandem partem concurrunt. *b* Si vero totus as completus ſit ij qui nominatim expreſſas partes habent in dimidiã partem vocantur; & iſte, vel illi omnes in alteram dimidiam. *c* Nec intereſt, primus, an medius, an nouiſſimus, ſine parte hæres ſcriptus ſit, ea enim pars data intelligitur, quę vacat.

His §. *tres caſus complectitur, qui contingere poſſunt pluribus a teſtatore ſcriptis hæredibus. Primus omni ca-*
1 *ret ſcrupulo.* † *Nam ſi nulla eſt inter hæredes partium di-*
a *uiſio a teſtatore facta, æquali iure oẽs* a *veniunt. Et hoc nedum in hæreditate, ſed in legato pluribus relicto non*
b *adiectis partibus* b *locum habet.*
2 *a* Partibus autem. † *Hic eſt ſecundus caſus, quando pluribus inſtitutis hæredibus, in quorundam perſonis deſignatæ ſunt partes, alij vero ſine parte inſtituti, tunc ſi intra aſſem partes relictæ conſiſtent, ideſt, ſi partes expreſſè aſſem non conficiunt, in reliquis ſine parte ſcripti hæredes erunt. Verbi gratia: Titium inſtituo ex quincunce, Caium ex quadrante, & Seium ex Sextante, & addidi,* Sempronius mihi hæres eſto, *vel* Sẽpronius & Flaccus hęredes ſunto: *hic vnus ille, aut hi duo, qui nulla facta partis mentione inſtituti ſunt, occupabunt vacantem portionem, hoc eſt, ex reliquis duabus vncijs, ſiue ex ſextante hęredes*
c *erunt. Quod idem in dupondio obtinere infra audiemus.* c
3 † *Prędicta autem vera ſunt, ſi teſtator aliquam partẽ aſſi*
d *deeſſe ſciuit.* d *Nam ab eius opinione & voluntate pendet tota res. Vnde ſi imprudens teſtator vni dodrantem, & alteri (ſed iam mortuo) quadrantem reliquerit, tertium ſine parte ſcripſerit, hic quanquam reuera deſit pars aſſi, (quia mortuo pars relicta pro non ſcripta habetur) quia tamen teſtator aſſem totum ſeſe expleuiſſe credidit, hic tertius ſine parte ſcriptus non fiet hæres ex illo quadrante vacante, ſed omni non habebit alterum aſſem ex dupondio,*
e *hoc eſt totius hæreditatis ſemiſſem,* e *quia creditur teſtator id voluiſſe. Nam qui nullam putauit aſſi partem deeſſe, non poteſt intelligi, ex ea inſtituiſſe hunc tertium.*
4 *b* Si vero totus as. † *Tertius caſus, quando completus eſt totus as, & in priores ex certis portionibus, inſtitutos diſtributus, tunc ſine parte, & ſimpliciter inſtituti ad aliũ aſſem veniant. Videtur enim teſtator ad dupondium deſcendiſſe, & ex 24. vncijs hæredes inſtituiſſe, verbi gratia: Inſtituo te hæredem ex ſemiſſe, Sempronium ex triente, Mæuium ex ſextante, iam totus as completus eſt. Deinde Seium quoque ſine parte hæredem facio. Me mortuo, quia hæredes ex certis partibus inſtituti, nempe, tu, Sempronius & Mæuius, totum aſſem occupatis, nihil amplius ſupereſt, in quod venire poſſit Seius, ideo ille alium habebit aſſem, ideſt, hæreditatis totius ſemiſſem, quaſi videar*
f *ego vos ex 24. vncijs inſtituiſſe.* f *Aliud eſt, ſi expleto aſſe ita ſcripſit teſtator,* Titius ex reliqua parte hæres eſto, *quia cum hic reliquum nihil ſit, ludicra & inanis in-*
g *ſtitutio cenſebitur, & ex nulla parte Titius hæres exiſtet.* g *Cæterum ſi expleto aſſe neminem quidem inſtituerit teſtator, lex ipſa aliquem præterea pro inſtituto habeat, hac ſpecie prędicta doctrina non habet locum. Neq; enim talis a lege pro inſtituto habitus ad alterum aſſem veniet, ſed in virilem tantum partem, cum reliquis hæredibus vo-*
h *cabitur. Atque ita Impp. Seuerus & Antoninus* h *reſcripſerunt.*
c Non intereſt. *Nihil refert, quo loco ſcribantur hære-*
5 *des ſine parte, primo, medio vel vltimo.* † *ſemper enim ad*
i *eam partem vocati cenſentur, quæ aſſi* i *deeſt. Itaque recte* k *aſſe completo datur ei, qui ſine parte inſtitutus eſt, pars dimidia. dipondio completo, tertia, tripondio ex-*
k *pleto, quarta, & ita* K *deinceps. Nam ab Aſſe ad Dupondium tranſimus, a Dupondio ad Tripondium, a Tripondio ad quadripondium.*

ADDITIONES.

a l.quoties 9 §. hæredes.hoc tit.
b l.legata.19 §. in legato.de leg.1.§.ſi eadem res inf.de leg.
c §.etſi plures.inf.eod.
d Balduin hic.
e l.quo loco 29.§.1.hoc tit.
f Vide l.item quod Sabinus.17.in princ.& §.Etſi aſſe.hoc tit.
g d l.item quod Sabinus.§.ſed ſi expleto.
h l.3.C.de inoff.teſtam.
i l.qui non militabat.78.§.filijs.& l.quo loco.hoc tit.
K §.etſi plures.infra eod.

§. Videamus.

1 *Vacans aſſis pars ſcriptis hæredibus tacitè accreſcit.*
2 *Quæ excedunt aſſem, pro rata decreſcit, ſiue exceſſus ſit in diuiſione æqualium, ſiue inæqualium portionum.*
3 *Excuſſa l.cum quæſtio.C.de legat.*

Videamus, ſi *a* pars aliqua *b* vacat, nec tamẽ quiſquam ſine parte ſit hęres inſtitutus, quid iuris ſit: veluti ſi tres *c* ex quartis partibus hæredes ſcripti ſunt. Et conſtat *d* vacantẽ partẽ ſingulis *e* tacitè pro hæreditaria parte accedere: & perinde haberi, ac ſi *f* ex tertijs partibus hæredes ſcripti eſſent, *g* & ex diuerſo, ſi plures hæredes ſcripti in portionibus ſint, tacitè ſingulis decreſcere: vt ſi (verbi gratia) quatuor ex tertijs partibus hæredes ſcripti ſint, perinde habentur, ac ſi vnuſquiſq; ex quarta parte hęres ſcriptus fuiſſet.

a Pars aliqua. *In aſſe videlicet.*
b Vacet. *Ideſt, non ſit expreſsè inter ſcriptos hæredes diſtributa.*
c Ex quartis partibus. *Quilibet ſcilicet ex quadrante, ſeu tribus vncijs: ſicque reliquus ſit vnus quadrans.*
d Vacantem. *Nempe tres duodecimas.*
e Tacitè. *Vi & poteſtate legis, quæ hoc caſu ius accreſcendi introduxit, ne pro illa hæreditatis portione non di-*
a *ſtributa, dicatur teſtator ex parte inteſtatus deceſsiſſe* a *contra ſupradictam regulam.*

Ex

f Ex tertijs partibus. Ideſt, quilibet ex triente, ſeu qua-
1 tuor duodecimus: † Sicq; ex prædicta regula habes, quod
pars hæreditatis vacans, neque expreſſim in hæredes diui-
ſa, iure accreſcendi ſcriptis hæredibus accedat pro partib.
hæreditarijs.
2 g Et ex diuerſo. Inuertit priorem caſum. † Quemadmo-
dum enim vacantes partes ex tacita defuncti voluntate
accreſcunt, ita quæ excedunt aſſem, æque pro rata decre-
ſcunt, quod procedit, ſiue exceſſus in diuiſione æqualium
ſiue inæqualium portionum ſit. Aequalium, vt in exẽplo
textus noſtri, Quatuor ex paternis vncijs hæredes ſcripti,
lex ſingulis ſingulas detrahit vncias, & in effectu ſinguli
b ſingulos habebunt quadrantes. b Inæqualium, vt ſi Ti-
tius ex 12. vncijs inſtituit Mæuiũ aũt ex alijs vncijs ſex
(nam ob voculam, alijs, conſtat me aſſem tranſcendere vo
c luiſſe) c Titius hæreditatis beſſem, ideſt octo vncias ha
d bebit. Mæuius trientem, ſeu vncias quatuor. d Hic .n.
teſtator videtur aſsẽ in octodecim in vncias diſtribuere vo
e luiſſe, quod potuit, e & ſex vncias valet triẽs in tali aſſe.
f Duo ergo trientes beſſem efficiunt, qui datur f Titio,
3 † Sed repugnat, quod Iuſtinianus alibi g in tali ſpecie,
g vtrique dimidiam hæreditatis portionem competere defini
uit. Sic enim ſcribit, Si quis vel agrum, vel hæreditatẽ
reliquerit, Primo quidem in totum, Secundo autẽ in
partem dimidiã, vtrumque ſex vncias eſſe, vel domi-
h num rei legatæ, vel hęredẽ. Reſpondit Aretinus, h eo,
caſu Imperatorem ibi loqui, quando ſcilicet non apparet,
teſtatorem excedere aſſem voluiſſe, vt quia non dixerit,
in alijs ſex vncijs, ſed ſimpliciter Titiũ ex aſſe & Mæuiũ
in ſex vncijs hęredes ſcripſerit, tum enim cum videtur il-
lud, quod Mæuio relictum eſt, Titio ademiſſe, & ex aſſe
i detraxiſſe ſex vncias, vterq; ſemiſſem i habebit. Nos au
tem hic loquimur, quando conſtat teſtatorem legalem hæ
reditatis diuiſionem tranſcendere voluiſſe, quia Titium in
duodecim, Mæuium in alijs ſex vncijs inſtituerit. Dictio
enim (in alijs) vt & ſupra aiebam, euidenter eius volũta-
tem deſignat, quod excedere voluerit communem aſſem,
K ſuamq; hæreditatem diuiſerit in vncias octodecim. K

ADDITIONES.

a l. ius noſtrum. 7. de reg. iur. diui ſup. eo § hæred. ver. non autẽ.
b l. interdum 13. § paterfa. & § ſed ſi alter. hoc tit.
c Ang. hic.
d eod. § ſed etſi alt.
e d. § hæred. ver. non autem.
f Sic loquitur d. §. ſed etſi alter. ver. ſed ſi excesſerit.
g In l. cum quæſtio 23. C. de leg.
h § præced. in fi.
i ita loquitur d. l. cum quæſt.
K Atque ita loquitur. d. verſ. ſed ſi exceſſerit.

§. Et ſi plures.

1 Caſus huius.
2 Teſtatorem ad dupondiũ & tripondiũ deſcendere poſſe.
3 Dupondius quid?
4 Tripondius quid?
5 Etſi excedatur as, ſemper iuris poteſtate ad verum aſſẽ
ſit reductio.

a Et ſi plures vnciæ quã duodecim diſtributæ ſunt,
is qui ſine parte inſtitutus eſt, quod b dupondio
deeſt, habebit, idemq; erit c ſi dupondius expletus
ſit. d quæ omnes partes ad aſſem poſtea e reuocã
tur, quamuis ſint plurium vnciarum.

a Et ſi plures. Alium facti ſpeciem Imp. attexit, quan-
do ſcilicet teſtator in priores hæredes non modo cõſumpſit
aſſem, ſed & ipſum exceſſit, ſubiunxitque poſtea & aliũ
hæredem ſine partis expreſſione, veluti in hoc exemplo.
1 † Sed ſcripſit teſtator, a Primus mihi ex quincunce
a hæres eſto, Secundus ex ſemiſſe, Tertius ex beſſe, por
ro & quartus mihi hæres eſto, ſicque exceſſit ſeptẽ vn-
cijs aſſem, nouendecim enim vnciæ his qui certas partes
habent, relictæ ſunt. Habebit ergo reliquas quinq; vncias
ad cõplendũ dupondiũ, ideſt, duplicatum aſſem, ad quem
b trãſiuiſſe teſtator b colligitur. † Idem quoque eſt, ſi vtro
2 que aſſe, ideſt, dupondio, in tres priores conſumpto, alium
poſtea ſine parte teſtator adiungat, nam & hic aſſem vnũ
habiturus eſt, vt ita tripondium, hoc eſt, 36. fiant vnciæ.
c Et hoc eſt, quod ſupra Imperator dixit, Poteſt quis c in
quantaſcunque voluerit, plurimas vncias ſuam hęre
ditatem diuidere.
3 b Dupondio deeſt. Ad eum complendum. † Continet
autem dupondius 24. vncias ideſt, aſſes duos. Unde du-
pondij iuuenes dicebantur, ſtudijs tantum initiati, quaſi
duobus aſſibus æſtimarentur.
c Si dupondius expl. Subaudi, & vnus, ſiue plures ſine
4 partibus inſtitui fuerint. † Tunc ad tripõdium, ideſt, tres
d aſſes d ituri, qui a Voluſio e Matiano Treſſis dicitur.
d Quæ omnes. Dupondij partes.
5 e Reuocantur. † Senſus eſt, has 24. aut 36. excreſcentes
vncias ad verum aſſem reuocari reduciq; oportere. Tan-
tum enim decem vnciæ in dupondio, aut viginti in tripon
dio faciunt, quantum quinque vnciæ in aſſe, quia in quot-
cunque partes hęreditatem diuidas, non augetur inde, nec
f minuitur in ſubſtantia hæreditas. f

ADDITIONES.

a Theop. hic.
b l. ex vncijs. hoc tit.
c § hæreditas 63. in fine.
d l. quæſitum 18. hoc tit.
e In lib. De aſſ. diſtrib. no. & vo.
f d. l. ex vncijs. vbi glo.

§. Hæres & pure.

1 Hæres vel pure, vel ſub conditione inſtitui poteſt. 6.
2 Ex certo autem tempore vel ad certum tempus non põt.
3 Et quæ ſit ratio diuerſitatis.
4 Argumentum de re ad tempus ductum, in Iure valet.
5 In teſtamento, vtile per inutile non vitiatur.
7 Cõditio purificata retrotrahitur ad tp̃s mortis teſtatoris.
8 Incertus dies inſtitutioni adiectus eam non vitiat.
9 Miles poteſt & ad certum tempus, & ex certo tempore
hæredem ſcribere.

a Hæres & pure, & ſub conditione inſtitui poteſt, b
ex certo tempore, aut ad certum tempus c nõ poteſt,
velut, poſt quinquennium quam moriar. vel, ex calẽ
dis illis, vel, vſque ad calendas illas hæres eſto. Deni-
que d diem adiectum haberi pro ſuperuacuo placet,
& perinde eſſe, ac ſi pure hæres inſtitutus eſſet.

a Hęres. Hactenus dictum eſt, quæ perſonæ hæredes in
ſtitui poſſint, quomodo item hæreditates in inſtitutionibus
diuidendæ ſint, hic tractare Iuſtinianus incipit, quomodo
1 fieri inſtitutio debeat. † Poteſt autem fieri vel purè, vt
cum ſimpliciter teſtator dicit, Ille mihi hæres eſto, vel
ſub conditione poſſibile, hoc modo, Titius mihi hæres
eſto, ſi nauis ex Aſia venerit, quæ vbi extitit, retrotrahi
tur ad tempus mortis teſtatoris, vt videatur ab initio fuiſ
a ſe a pura inſtitutio, quod ideo fit, ne aliquo tempore in-
teſtatus fuiſſe quis videatur.
2 b Ex certo. † Ex certo igitur tempore, vel ad certũ tem
b pus inſtitui vtiliter b nemo poteſt, ſed reiecto temporis
3 vitio manet inſtitutio, ac ſi purè facta eſſet † quod ſic in-
troductum eſt, ob repugnantes iuris ciuilis regulas, Prima

c eſt, c quod ius non patitur, vt quis tempore certo teſtatus, & alterius tẽporis reſpectu maneat inteſtatus.
4 † *argumento de re ad tempus ducto, quod in iure validum*
d *eſſe Bart.* d *oſtendit. Altera* e *eſt*, eũ qui ſemel hæres
e factus eſt, non poſſe amplius deſinere hæredem eſſe.
5 † *Vides ergo hic caſum eſſe, vbi vtile nõ vitiatur per inutile, ſed inutile reiicitur, & pro non adiecto habetur: quod fauore vltimarum voluntatum receptum eſt, quæ ſemper*
f *ita interpretandæ ſunt, vt potius valeãt* f *quam pereat: idque adeo verum eſt, vt aduerſus Bart. inualuerit ſenten-*
g *tia,* g *ne expreſſa quidem teſtatoris voluntate, qua ſe dixerit nolle Titium eſſe hæredem, niſi ad certum tempus, impediri poſſe, quo minus tempus illud adiectum, pro non*
6 *adiecto habeatur.* † *Sed cur hæreditas ex die vel ad diem non rectè datur, ſub conditione autem poſſibili dari poteſt? Reſpondeo, hoc ideo eſſe, quoniam tametſi conditio differat hæreditatis aditionem, non poteſt tamen defunctus ante eius euentum inteſtatus videri, & ea impleta tandem ceu*
7 *teſtatus apparere;* † *cum (vt ſupra quoq; dixi) adiecta conditio iam purificata ſit retrotrahatur, vt hæres a morte te-*
h *ſtatoris ſucceſſiſſe ipſi* h *videatur.* † *Hinc receptum quo-*
8 *que eſt, incertum diem appoſitum inſtitutioni, ipſam non*
i *vitiare,* i *quia dies incertus conditioni æquipollet in teſta-*
K *mento, & pro conditione habetur.* K *Itaque ex incerto tempore poſſum ita aliquem hæredem ſcribere:* Titius mihi hæres eſto, cũ Caius morietur. *mortis enim dies ma-*
l *xime incertus* l *eſt. Sed etſi ita, dicam,* Titium ſpurium filium inſtituo, cum capax erit, *id eſt, legitimi filij iura*
m *ex codicillis Imperialibus* m *obtinuerit, valebit inſtitutio. Et tali caſu, ſi incertus ille dies venerit, qui ſcriptus eſt, hæreditatem adibit, fingiturque a tempore mortis defuncto ſucceſſiſſe.*
9 c Non poteſt. *Videlicet a pagano teſtatore:* † *ſecus eſt in milite, cui licet & ad certum tempus & ex certo tempo-*
n *re* n *hæredem ſcribere.*

d Diem adiectum. *Siue quo die deſinat eſſe hæres, ſiue ex quo primum hæres eſſe incipiat. Vtrumque enim repugnat vulgatæ Iuris regulæ, qua quis vetatur, aliquo tempore teſtatus, aliquo inteſtatus eſſe.*

ADDITIONES.

a l. neceſſario 8. §. 1. de peric. & comm. rei vend. l. potior, 11. qui potiores in pig.
b l. hæreditas, 65. hoc tit. vnde hic §. videtur ſumptus.
c Ius noſtrum 7. de reg. iur.
d In l. miles 41. de mil. teſt.
e l. etſi ſine 7. §. ſed quod Papi. de minoribus.
f l. ſi quando 35. C. de inoff. teſtam.
g Vt eſt in apoſt. ad Bart. in d. l. hæreditas. & no. Viglius hic.
h l. quod dr 58. de milit. teſt. l. hæres quandoque, 54. de acq. hær.
i l. in tempus 26. hoc tit.
K l. dies incertus, 75. de cond. & demonſtr.
l l. 1. de condit. & demonſt.
m De quo per Dd. Auth ex complexu, C. de inceſt. nupt.
n l. In fraudem § miles. & l. miles ita. ff. de milit. teſt.

---

§. Impoſſibilis.

1 *Conditio alia poſſibilis, alia impoſſibilis.*
2 *Impoſſibilem conditionem varijs modis dici.* 3.
4 *Conditio impoſſibilis natura vel iure, pro non ſcripta habetur in vltimis voluntatibus: ſecus in contractibus.*
5 *Cur in contractibus ſit diuerſum.*
6 *Conditio impoſſibilis, id eſt difficilis quando noceat.* 8.
7 *Exemplum Accurſij de aureo monte.*
8 *Aurei montes dicuntur qui venas auri habent.*
10 *Conditio perplexa vel impoſſibilis ob perplexitatem nõ attenditur.*
11 *Declaratus §. fin. infra de legatis.*

Impoſſibilis conditio in inſtitutionibus & legatis, necnon in fideicommiſſis & libertatibus, pro nõ ſcripta habetur.

1 Conditionum † *duo ſunt genera: alia enim poſſibilis eſt, alia impoſſibilis.* Impoſſibilem autem conditionem eã
a dicimus a *cui natura impedimento eſt, quo minus exiſtat. poſſibilem contra eã quæ per rerum naturã euenire poteſt.*
2 *De priore hic §. loquitur, de altera § ſubſequens.* † *Et quia*
b *varijs modis impoſſibilem dici, Accur.* b *& reliqui iuris interpretes tradunt: de ſingulis breuiter, & quantum ad præſentia ſatis eſt, videbimus, vt ſic appareat, in quibus*
3 *§. noſtri diſpoſitio locum habeat.* † *Cum primis ergo ea cõditio, quæ natura euenire nequit propriè impoſſibilis conditio dicitur,* veluti ſi digito cęlũ attigeris: mare abieris *& his ſimilia. Quoniã aũt id poſſe dicimus, quod de iure*
c *& honeſtè poſſumus,* c *quę vero cõtra leges & bonos mo-*
d *res fiunt, nec facere nos poſſe credendum* d *etſi: inſerta cõditio cui ius, honeſtas, ſeu boni mores repugnat, latiore ſignificatione impoſſibilis etiam dicitur, licet de facto eue-*
e *nire poſſit,* e veluti, ſi patrem ab hoſtibus nõ redemeris, ſi parẽtib. alimẽta nõ præſtiteris, ſi hoĩem occide-
f ris, adulterium cõmiſeris, f *& cętera id genus. Hęc melius turpis nominabitur quam impoſſibilis.* † *Et in iſtis*
4 *duabus impoſſibilis conditionis ſpeciebus, cõditionem pro non ſcripta haberi in vltimarum voluntatum elogijs, indu-*
g *bitatũ* g *eſt, licet in contractibus diuerſum ſit,* h *vitiẽ-*
h *turq; hi propter impoſſibilem cõditionem adiectam, adeo*
i *vt ne naturalis quidẽ oriatur obligatio.* i *Neq; enim obligare ſe velle videtur, qui ſub impoſſibili conditione pro-*
5 *mittit.* † *Sed quæ eſt diuerſitatis ratio, quod aliud in teſtamentis, aliud in contractibus obſeruatur? Reſpondeo, in contractibus, omnium contrahentium voluntas ſpectari debet, quibus imputandum eſt, quod clarius & apertius*
K *legem non dixerunt.* K *Nec veriſimile eſt, quicquam*
l *eos agere, qui conditionem apponunt, quam ſciunt* l *impoſſibilem: In vltimis vero voluntatibus latiorem facimus interpretationem, plerumq; mentem teſtantium in-*
m *terpretamur,* m *propter publicam vtilitatẽ, cui expedit,*
n *ſuprema hominum iudicia exitũ* n *habere. Vnde tametſi conditionem impoſſibilem teſtator adiecerit: perinde ta-*
o *men erit, ac ſi purè diſpoſuiſſet.* o *Neque enim credendũ eſt, aliquem quicquam teſtamento ſuo adijcere voluiſſe ad*
p *impugnandum ſuum iudicium.* p *Quod tamen ita verũ*
q *eſt, ſi non teſtator eã conditionem poſſibilem putauerit.* q
6 † *Tertio impoſſibilem conditionem Doctores vocant, quæ de facto, id eſt, ob euentus difficultatem penè impoſſibilis eſt idq; κατὰ ὑπερβολήν: veluti, ſi ſeruus, (quem nihil habere certum eſt) liber eſſe iuſſus ſit, ſi mille aureos hære-*
r *di dederit, aut poſt annos octoginta, aut cum morietur.* r
7 † *Cæterum exemplum Accurſianum de aureo monte (in quo Faber & Portius conflictantur) planè ineptum eſt. Eſt enim mons naturæ opus, & admodum abſurdum videtur ſomniare, auri tantum vim in vnum conferri, vt*
f *mons coaceruetur.* f *Quare Angelus inter naturalem &*
8 *artificialem aũri montem diſtinguit.* † *Melius Viglius*
9 *aureos montes intelligit, qui venas auri habent:* † *Et tunc dicendum foret, nec hanc conditionem (*ſi aureum
t mõtem dederit*) nocere, quaſi impoſſibilẽ ex qualitate* t
u *perſonæ, ſicut nec illa legatum vitiat, quæ ex præſcripto fieri nequit, propter anguſtias præfiniti temporis.* u *aliud tamen eſt, cum quis valdè difficilem conditionem inſtitutioni, legato, libertati, vel aliæ cuicunque vltimæ voluntatis diſpoſitioni adijciat, ex qua appareat indicium aliquod animi ipſius teſtatoris, qui inſtitutum aliter hæredẽ*

eſſe

eſſe, vel aliter legatum valere, aut ſeruum liberum eſſe
x *volebat.* x *Ex quo enim teſtator ſciebat talem conditionem, vtcunque difficilem, impleri tamen poſſe, voluit hæredem ad eam aſtringere. Si ergo non expediatur difficul-*
10 *tas illa, vitiabitur legatum & libertas.* † *Quarto denique, impoſſibilis conditio dicitur, quæ in ſe quidem poſſibilis eſt, ſed perplexio facit impoſſibilem, quia ita in ſeſe recurrit & reuoluitur, vt iuris regulis repugnantibus exiſtere*
y *non poſſit,* y *veluti,* Si Titius hæres erit, Seius hæres eſto, ſi Seius hæres erit, Titius hæres eſto, *hic neuter videtur poſſe eſſe hæres, quia alter alteri obſtat, ſeſeque inuicē collidunt. Talis igitur perplexa conditio inutilem reddit*
11 *inſtitutionem, cum conditio exiſtere non poſſit.* † *Caterū quod Accurſius ait, §. noſtro aduerſari, quod infra ſcribi-*
z *tur.* z legata impoſſibilia non valere, *id alium habet ſenſum, vt Viglius annotauit: Aliud enim eſt, ſimplici-*
a *ter legare centum,* ſi digito cœlū attingeres. a *aliud, legare centum in pœnam hæredis, prout illic Imperator loquitur, ſi ipſe cœlum non tetigerit. Cum enim impoſſibilis natura hæredi conditio ea ſit, pœnam certè non mere-*
b *tur. Legatum* b *ergo illic fit inutile non propter impoſſibilem conditionem, ſed quia punire teſtator voluit eum, qui non facit id quod facere non potuit.*

ADDITIONES.

a §. ſi impoſſibilis infra de inutilib. ſtipul.
b glo hic & communiter Dd. Bart. & alij, in l. 1. de condi inſtit. & l. obtinuit, 3. de condi. & demonſt. & l. impoſſibilis 7. de verbor. oblig iuncta l. nemo poteſt de reg. iur.
c l. Nepos Proculo. 125. de verb. ſign.
d l. ſi filius. v. 1. de cond. inſtit.
e l facta 63. § ſi ſub condit. ad Trebell.
f l conditiones. 1 & 2. l. quidam 27. de condi. inſtit. l. reprehenden. C de Inſtit.
g per tex. hic. qui de impoſſibilitate naturæ & iuris loqui intelligendus eſt.
h d. §. ſi impoſſibilis. l. non ſolum. 31. de actionibus & oblig.
i l. impoſſibilium 185. de reg. iur.
k l. veterib. 29. de pact.
l d. l. non ſolum.
m l. in teſtam. 12. de reg. iuris c. cum dilecto. de don.
n l. 5. vel negare quemad teſtam aper.
o hic & d. l. 1. de condi inſtit.
p l. 3. de militari teſtam.
q l. ſeruo manumiſſo 38. de cond. indeb.
r l. cum hæres. 4. §. 1. de ſtatu liber. l. continuus 137. §. illud. & §. ſeq. de verb. oblig.
s Ang. hic in ſi.
t arg. l ſi quis ita de cond. furt.
u l. ſi mihi & tibi 12 § 1. de leg. 1.
x Et ſic accipi debet d. l. cum hæres, §. 1. ne inde inferamus, vltimæ voluntatis fauorem reſtringi.
y l. ſi Titius 16. de cond. inſtit. l. vbi repugnantia. 188. de reg. iu.
z §. ſi. inf. de leg.
a Vt hic.
b d. § ſi.

§. Si plures conditiones.

1 *Conditio poſſibilis tres habet ſpecies.*
2 *Conditio poteſtatiua, caſualis, mixta declarantur.*
3 *Accurſius reprehenſus.*
4 *Ad veritatem copulatiuæ requiritur, vtramque partem eſſe veram.*
5 *Ad veritatem diſiunctiuæ ſufficit, alteram veram eſſe.*
6 *Dictiones coniunctæ, disiunctæ quæ ſint.*
7 *Verbum cuilibet pro vtrique hic accipi.*

Si plures a conditiones in inſtitutionibus adſcriptæ ſunt, b ſi quidem coniunctì, vt puta, ſi illud & illud factum fuerit, omnibus parendum eſt. Sic c ſeparatim, veluti, ſi illud factum erit, d cuilibet cōditioni obtemperare ſatis eſt.

a Conditiones. *Loquitur Imper. de ijs conditionib. quæ*
1 *poſſibiles ſunt, id eſt, euenire poſſunt.* † *Eas Accurſius* a
a *trifariam diuidit. Sunt enim quædam in poteſtate & vo-*
2 *luntate noſtra penitus conſtitutæ,* † *quas ea ratione poteſtatiuas appellāt. Viglius magis Latinè* arbitrarias *nominat*, *veluti,* ſi Capitolium aſcenderis, ſi Briſacum ieris. *Sunt quædam in euentum collatæ, & fortuitum caſum, vocanturq; a Doctoribus* caſuales, *Latinius* fortuitas *dixeris: veluti,* ſi rex Gallorū hoc anno morietur: ſi Cæſar ad Cal. Ianuarij Auguſtam venerit: *Sunt & aliæ in arbitrio quidem noſtro poſitæ, quas tamen nonnunquam adimplere impedimur, quæ cum vtriuſque conditio-*
b *nis ſint participes, mixtæ dicuntur. Et* b *quanquā alias non eſt leuis harum differentia: hic tamen in vltimis vo-*
3 *luntatibus nullum diſcrimen ponendum eſt.* † *Nam quod*
c *Accurſius* c *exiſtimat, in plurib. caſualibus conditionib. coniunctim poſitis ſufficere, vt prima exiſtat, communiter reprobatum eſt, idque Angel. Fab. Porcius, & alij ſatis*
4 *oſtendunt.* † *Porro ad rem quod attinet, ex hoc §. duæ regulæ eliciuntur circa conditiones, vt in diſiunctiuo modo conceptis conditionibus ſufficiat alteram eſſe impletam, at ſi copula plures coniunxerit, omnes euenire debeant, quia*
d *vnius loco* d *habentur. Idque eſt, quod vulgo dicimus,* ad veritatem copulatiuæ requiri, vtramque partem eſſe
5 veram. † ſed ad veritatē diſiunctiuæ ſat eſſe, ſi altera
6 vera ſit. † *Sunt autem cōiunctiuæ dictiones,* &, atque, ac, *diſiunctæ, ſeu diſiunctiuæ,* aut, vel, ve, ſi, ſiue. *Vtrique ta-*
e *men regulæ ſuæ ſunt exceptiones, quas apud Doctores* e *paſſim reperire eſt, eas hic referre nimis longum foret.*

b Siquidem coniunctum. *Sic nempe, vt vni inſtitutioni adijciantur plures ſimul conditiones. Nam ſi pluribus ſcriptis hæredibus adijciatur omnibus vna conditio, is ſtatim hæres erit, in cuius perſona euenerit, etiāſi in alio deficiat.*
f c Separatim. *Id eſt, diſiunctim, qua voce Paulus* f *in ſuo reſponſo vſus eſt, cui etiam exemplum tex. noſtri alternatiuè conceptum reſpondet. Nam ſi omnino ſeparatim, & in diuerſis partibus teſtamenti quis ſæpius inſtituatur ex eadem re, & vtraque conſtitutio ſuam habuerit conditionem, tunc illa, quæ prior extiterit, occupabit inſtitutionē,*
g *vt Florentinus* g *reſpondit.*
7 d Cuilibet. † *Id eſt, alterutri: opponitur enim ſuperiori verbo,* omnibus, *& propriè ſignificat vnam e multis. hoc autem verum intellige, quod ad inſtitutionem attinet: in*
h *legatis enim forte aliud dicendum* h *fuerit.*

ADDITIONES.

a Hic per l. 1. §. ſin autem aliquid. C. de cad. tol. ſac. l. ſuus quoque. § puro. rectè. hoc tit.
b d. §. ſin autem aliquid.
c glo hic in fine.
d l. ſi hæredi plures. 5. de condi. inſtit. vnde noſter. §. ex ſumptus.
e Ang. hic. Bart & Dd. l. ſi quis ita ſtipulatus. 129. de verb obli. l. ſi is qui. § cum ita. de reb. dub. Alc. l. ſæpe. 53. de verb. ſign. Iaſ. l. 1. de iuſtit & iure.
f In d. l. ſi hæredi plures.
g l. ſi plures, 17. de cond. inſtit.
h l. ſub diuerſis 51. & l quod traditum. 87. de condi. & demonſt. Ang. hic.

§. Ij quos.

1 *Etiam ignoti hæredes inſtitui poſſunt.*
2 *Explicatur l. extraneum 11. C. de hære. inſti.*
3 *Peregrini non poſſunt inſtitui.*
4 *Peregrinus interdum pro extraneo accipitur.*

a Ij quos nunquā teſtator vidit, hæredes inſtitui poſſunt: veluti, ſi b fratris filios, c peregrinantes, ignorans qui eſſent, hæredes inſtituerit. Ignorantia enim teſtantis inutilem inſtitutionem non facit.

a Ij quos. *Si modo cum ipſis alias teſtamenti factio eſt.*
1 *† Et hinc diſce, etiam ignotos poſſe hæredes inſtitui, ideſt,*
quos alioqui teſtator nunquam vidit, nec de facie nouit,
vllamve cum ipſis habuit conſuetudinem, de eo tamen
2 *aliquid quandoque audiuit. † atque ita accipiendum eſt,*
a *quod alibi Imper.* a *Theodoſius & Valent. reſcripſerūt,*
extraneum etiam penitus ignotum poſſe hæredem
ſcribi. *Neque enim de prorſus ignotis, quos nec vidimus,*
& de quibus nihil quicquam audiuimus, loquuntur ipſi,
ſed qui nobis fama aut aliqua forte virtute ſunt cogniti.
Eſt .n. latens & tacitus interdū etiam erga ignotos inſtin
ctus, non modo propter ſanguinis neceſſitudinem, ſed etiā
propter eruditionis aut virtutis celebritatem.

b Fratris filios. *Vel extraneos quoslibet nulla nobis ſan*
guinis copula adſtrictos, vt paulo ante diximus.

c Peregrinantes. *Ideſt, in diſſitis procul regionibus agen*
3 *tes † Cæterum* peregrinos*, hoc eſt eos qui ius Romanæ*
b *ciuitatis non habent, non poſſe* b *inſtitui, Vigliꝰ hic do-*
4 *cet. † Quamquam interdum etiam peregrinum pro ex-*
c *traneo* c *accipi, Albericus* d *notauit, exempla quæ-*
d *dam allegans.*

ADDITIONES.

a l. extraneum, C. hoc tit. de hære. inſtit.
b fac. l. 1. §. nec apud. C. hoc tit.
c §. 1. in Nouell. de non elig. ſecun. nub.
d In ſuo Diction.

DE VVLGARI SVBSTITV-tione, Tit. XV.

1 *Verbum inſtituendi & ſubſtituendi.*
2 *Et quo vtrumque in vltimis voluntatibus accipiatur.*
3 *Subſtitutionis definitio. 4.*
5 *Subſtitutionis ſpecies duæ, directa, & fideicommiſſaria ſiue obliqua.*
6 *Directæ ſubſtitutionis ſubdiuiſio.*
7 *Ea quæ a Dd. communiter traditur, reprehenſa.*

Poſt *hæredū inſtitutionem iuſto ordine* de ſubſtitutio
a nibus *ſequitur, vt quæ ſine inſtitutione eſſe non* a *poſ-*
1 *ſunt. † Quemadmodum aūt inſtitui dicuntur, quæ princi-*
paliter ordinata ſunt, & ſtatuta, ſic ſubſtituendi verbum
b *ea cōtinet, quæ ſubordinantur, patetq; late vtriuſq; vocis* b
2 *ſignificatio. † In materia autem vltimarum voluntatum*
hæc verba ex cōiter accidentibus vniuerſalem ſucceſſio-
nem reſpiciunt. Qui .n. hæres generaliter ordinatur, inſti-
tui, & is qui ſequenti loco ſubordinatur, ſubſtitui dicitur.
Et quamuis nomen ſubſtitutionis in ſingulari ſucceſſione
ad legata quoque, & donationes cauſa mortis accommo-
c *datur.* c *nunquam tamen inuenitur, quod inſtitutionis*
voce teſtatores in legatis & donationibus vſi ſint, licet ex
verbi ſignificatione legatarios & donatarios inſtitutos di
3 *ci etiam Politus tradit. † Eſt autem, vt proprius ad rem*
accedamus, ſubſtitutio *nihil aliud*, quā ſequēti loco fa
d cta inſtitutio ſiue ſubordinatio, *vt Politus & Zaſius* d
e *definierunt Fumanus* e *hanc deſcriptionem non definitio-*
f *nem putat eſſe ſubſtitutionis, ceu Bar.* f *& Iaſon exiſti*
4 *mant. Quare ipſe ſic eam definit*, Subſtitutio eſt locum
cuiuſq; inſtitutis hęredis deficientis ſuppoſitio, *Et re*
ctè quidem, cū fiat etiam ſubſtitutio in legatis & donatio
g *nibus cauſa mortis.* g *hic autē de ea, quæ in hęreditate fit,*
tractaturi ſimus. Deinde vtitur in definitione verbo gene
rali (deficientis) *quod comprehēdit omnes ſubſtitutionum*
ſpecies, ſiue deficiat hæres in inſtitutione, quia noluerit
adire, vel non potuerit propter ætatis vel ſenſus defectum,
5 *aut alio quouis modo deficiat. † Porro autem omnes ſub-*
ſtitutio aut directa eſt, aut fideicommiſſaria, ſiue obliqua.
Directa eſt, per quam ſubſtitutus directo, & ſine miniſte
rio alterius, hæreditatem teſtatoris capit, vt cum dicitur,
Hæres eſto. *Fideicommiſſaria eſt, per quam ſubſtitutus*
hæreditatem ex manu alterius, & ſic via obliqua capit, vt
cū dicitur, Hæres reſtituat hæreditatem Titio. *De hac*
in præſentia nihil agemus, quoniam proprium tractatum
b *habet.* h *† Directa vero peculiaris huius loci eſt, quæ ſub*
6 *diuiditur principaliter in vulgarem & pupillarem.*
7 *† Qui tamen exactius eam rem proſequuntur, quinque ſpe*
i *cies* i *faciunt, vulgarem, pupillarem, exemplarem, reci-*
procam ſiue breuiloquam, & compendioſam. Verum po-
ſteriores tres ſpecies reducuntur ad priores duas aut ſimi-
litudine aut reſolutione, & ab eis quaſi vitam hauriunt. In
Pandectis certè atque hoc Inſtitutionum libro vulgaris &
pupillaris tantum in titulorum inſcriptione exprimuntur
K *velut* K *principaliores.*

ADDITIONES.

a glo. l. 1. ad princip. ff. hoc tit.
b Zaſ. tract. ſubſt. in princip.
c l. vt hæredib. §. 1. de leg. 2. l. Titia 85. §. Seio, §. libertis, eo. tit. l. & cui. de don. cau. mort.
d Vterque in Tract. ſubſt.
e In tract. ſubſtit.
f In l. d. l. 1.
g d. l. vt hæredibus.
h inſ. de fideicom. hær. & toto tit. ff. & C. ad S.C. Trebell.
i Dd. communiter in rub. ff. & C. hoc tit glo. c. Raynut. de teſta. glo. c. ſi pater, de teſtam. in 6.
K Vide Alex. & Iaſ. in rub ff. eod.

Princip. tit.

1 *Vulgaris ſubſtitutio quæ & vnde dicta.*
2 *In vulgari ſubſtitutione duo extrema conſideranda eſſe.*
3 *Vulgaris ſubſtitutionis diuiſio.*
4 *Vulgaris expreſſa tripliciter fit.*
5 *Vulgaris tacita dicitur dupliciter. 6.*
7 *Vulgaris partim expreſſa, partim tacita, per ſe non eſt ſpecies, contra Bartolum.*
8 *Directa ſubſtitutio in codicillis facta valet in vim fidei-commiſſi.*
9 *Si inſtitutus fiat hæres, euaneſcit ſubſtitutio.*
10 *Qui ſemel hæres extitit, numquam deſinit eſſe hæres.*
11 *Nec refert an ciuili vel prætorio iure ſuccedat.*
12 *Quamdiu ex teſtamento hæreditatis aditio ſperatur, ceſ-ſa inteſtati cauſa.*
13 *Seruum proprium licet hæredē inſtituere, vel ſubſti-tuere alteri.*
14 *An ſi ſeruo hæredi ſubſtituatur, fiat hæres voluntarius.*
15 *Per vulgarem ſubſtitutionem non ſolui iura ſuitatis.*

a Poteſt autem quis *b* in teſtamento ſuo *c* plures
gradus hęredū facere, vt puta, *d* ſi ille hæres nō erit,
Ille *e* hæres eſto, & deinceps, in quantū velit teſta-
tor ſubſtituere poteſt, *f* vt nouiſſimo loco ī ſubſidiū,
vel ſeruum neceſſarium hæredem inſtituere poſſit.

a a Hoc principium *ad verbum ex Martiano a deſcriptū*
eſt, & vulgaris ſubſtitutionis formulam continet, quam
hoc titulo Imper. enarrat. Cum primis autem videndum,
1 *quid & quotuplex ſit hæc ſubſtitutio. † Eſt ergo vulga-*
ris ſubſtitutio, *quæ a quolibet teſtamenti factionem ha-*
bente, cuilibet capaci, verbis apertis & vulgaribus dire
b *cte fieri, & in quemcunque caſum concipi* b *poteſt, ſic ap*
pellata, quod ſit maxime communis, & vulgo fieri ſoleat.
c *Habet autē hæc ſubſtitutio, ſemper duo* c *extrema, vnū*
quod ad hæredem pertinet, cui fit ſubſtitutio, alterū, quod
ad ſubſtitutum refertur, quorum extremorum prius ne-
gatiuè, poſterius affirmatiuè atque poſitiuè ſemper enun-
ciatur.

ciatur. Porro primum extremũ duas clauſulas tacitè vel
expreſſe complectitur, nempe has: ſi hæres eſſe voluerit, &
d ſi non potuerit; d quarum alteram eueniſſe, ſat e eſt.
e Diuiditur autem vulgaris ſubſtitutio in expreſſam & ta-
citam. Expreſſa vulgaris eſt, quæ verbis quibuſcunque
ſingularibus, ſpecialibus, vel generalibus propriè ſignifi-
catur. Nam ſi in vulgari ſubſtitutione prædictæ duæ clau-
ſulæ ad indiuiduum exprimuntur, ſingularibus verbis fie-
ri dicitur, vt ſi Titium hæredem inſtituam, & ſi nolit eſſe
hæres vel non poſſit, ſubſtituam Seium. Vbi vero altera in
telligitur magis quam exprimitur, tum verbis ſpecialibus
fieri cenſetur, veluti ſi dicam, Titius hęres eſto: ſi Titius
hæres non erit, Seius hæres eſto. At vbi neutra harum
exprimitur, vtraque tamen comprehenſa in genere intel-
ligitur, tunc verbis generalibus fieri indicatur, vt cum te-
ſtator dicit, Inſtituo Titiũ & Mæuium, eoſque inui-
f cem ſubſtituo. quę vulgaris in reciproca ſeu breuiloqua f
4 vſurpatur. † Ex prædictis ergo apparet, vulgarem ex-
preſſam tribus modis fieri, ea tamen ſola, quæ verbis ſin-
gularibus exiſtit, verè, modiſque omnibus expreſſa eſt.
Namque verbis generalibus fit, partim expreſſa & par-
tim tacita eſſe videtur, ſi verba conſideremus. In hac enim
ſecundum extremum expreſſum eſt, ſed ſi cajus particula
res attendantur, tacita verius dicenda fuerit. Cæterum ea
quæ verbis ſpecialibus fit, duntaxat, quo ad alteram clau-
g ſulam, tacita dici poteſt. g † Nunc ad alteram ſpeciem
5 vulgaris ſubſtitutionis, tacitam ſcilicet, & hæc duplici-
ter exiſtit. Interdum enim ex verbis teſtatoris colligi-
tur, non tamen ex propria ſignificatione, ſed ex mente ſen-
ſuque tacito, vt ſi dicam Titius & Seius, vter eorũ vi-
uet, hæres mihi eſto. Iam ſi ambo vixerint, ambo hære-
h des erũt, ſin vero unus deceſſerit, alter ſolus hęres erit ex h
6 aſſe, quia ſubeſt tacita vulgaris ſubſtitutio. † Alio mo-
do vulgaris tacita dicitur, quæ nec verborum ſignificatio-
ne venit, nec ex ſenſu colligitur, ſed ex poteſtate legis, etiã
contra vim verborum præſumitur, cuiuſmodi eſt ea, quæ
ſub expreſſa pupillari tantum continetur, vt ſi teſtator fi-
lium ſuum impuberem hæredem inſtituat, & ei, ſi intra
pubertatem decedat, tantum ſubſtituat Sempronium, ni-
hilominus ſi ille filius nõ adeat hæreditatem, Sempronius
erit hæres ex ſubſtitutione vulgari, quæ interpretationem
i legis, vel potius extenſionem, in illa pupillari i contine-
tur. Præſumit enim lex, cum in pupillari pater non ex-
preſſerit caſum, quo filius non eſſet hæres, voluiſſe patrem,
etiam hoc caſu ſubſtitutum vocari. Quapropter id genus,
ſubſtitutio vulgaris præſumpta verius, quam tacita ap-
K pellanda videtur, vt Politus & Zaſius k cenſuere, vtque
contra verborum ſignificationem ſola præſumptione legis
7 recepta ſit. † Bartolus etiam tertiam vulgaris ſubſtitu-
tionis ſpeciem ponit, nempe partim expreſſam & partim
tacitam, quæ ob id mixta nuncupatur, verum hanc non eſ-
l ſe ſeparatam ſpeciem. l Zaſius rectè docuit. Cæterum qui
plenius de hac vulgari ſubſtitutione inſtrui cupit, eiuſque
effectus, & quomodo deſinat extinguaturve, cognoſcere
m deſiderat, a Bart. m & reliquis Doctoribus iſta petat.
Satis enim eſt, tyronibus iuris ad difficiliora perdiſcenda
ianuam aperuiſſe, in materia tam intricata.
8 b In teſtamento. † Secus tamen eſt in codicillis. In his
enim ſicut inſtitui aliquis non poteſt, ita nec cuiquam
n ſubſtitui. n Si tamen in codicillis facta ſit directa ſubſti-
tutio, ſuſtinetur in vim fideicommiſſi, directaque verba
o obliquantur, o modò certum ſit, teſtatorem voluiſſe co-
p dicillos, non teſtamentum facere, p quod ex inſtitutione
q vel exhæredatione præſumitur, ut Faber q his docet.

Quamquam autem directa in codicillis facta, flectatur in
fideicommiſſariam, non tamen diutius durat, quam du-
raſſet directa.
r c Plures. Atque adeo, quotquot tandem voluerit r teſta
s tor, vtcunque Iulij Pauli s interpres vſque ad tertiũ gra
dum ſolum hoc licere ſcribat.
d Si ille hęres. Exemplum eſt vulgaris expreſſę, quę ſpe
cialibus verbis exiſtit. Et hic obſerua præſcriptam nomi-
natim conditionem deficientis inſtitutionis, a qua pen-
9 det ſubſtitutio. † Hęreditate eum per inſtitutum ſemel adi
t ta ſtatim extinguitur vulgaris ſubſtitutio, t adeo vt ſi
plures inſtitutionũ gradus facti ſint, omnes per primi hęre
u dis aditionẽ expirẽt. u † Quoniã qui ſemel hæres extite
10 rit, nunquã hæres eſſe deſinit. x Si tamẽ inſtitutus impe
x trata forte in integrum reſtitutione, ſeſe abſtinuerit, vel
repudiarit hæreditatem ſemel aditam, reuiuiſcit rurſus,
y ſubſtitutio, & ſubſtitutus admittitur, y adeo etiam vt ex
ſententia contra inſtitutum ante reſtitutionem lata con-
z ueniri z poſſit.
11 e Hæres. † Intellige ex teſtamẽto, quo ſi nitatur, parum
refert, iure ciuili, an prætorio ſecundum tabulas ad ſucceſ
a ſionem perueniat, vt deficiat hæc conditio ſubſtitutionis a
vulgaris. ſecus eſſet, ſi ab inteſtato quis vellet ſuccedere,
b tanquam legitimus hæres, quia fieret ſubſtituto locus. b
12 † Quamdiu autem ex teſtamento adiri hæreditas poteſt.
c ceſſabit inteſtati c cauſa.
13 f Vt nouiſſimo. † Permiſſum itaque teſtatori eſt, vt
aliquem ex ſuis ſeruis vel hæredem inſtituat, vel ſubſti-
tuat alteri, & tunc is ſeruus hæres erit neceſſarius, vt non
14 poſſit nolle. † Si tamẽ ſeruus hęres inſtitutus accipiat ſub
ſtitutum, ex hærede neceſſario fit voluntarius, ad inſtar fi-
liuſam. in quo pariter neceſſitatem ſubſtitutione ſolui con-
d ſtat, d licet aliud videatur, ſi cohæres ſeruo detur extra
neus, quia per dationem cohęredis extranei, neceſſitas in
15 ſeruo neutiquam tollatur. e † Quanquam autẽ ſuus per
e vulgarem ſubſtitutionem fiat ex neceſſario voluntatis, iu
ra tamen Suitatis propterea non amittit. quod aduerſus
f Bart. Zaſius f ſatis defendit.

ADDITIONES.

a l. poteſt quis. 36. de vulg. & pupill.
b Bart. & alij Dd. in l. 1. hoc tit.
c Bart. d. l. 1. num. 17.
d l. Gallus 29. §. & quid ſi tantum de lib. & poſth. l. 3. C. de hær. inſtit.
e d. l. 3.
f l. Lucius Titius. 45. hoc tit. Bart. d. l. 1.
g Ita pulchre Cantiuncula hic declarat.
h l. Titius. 2. & l. ſeq. de hæred. inſtit.
i l. iam hoc iure. 4. de vulg. l. quamuis. 3. C. de impub. & al. ſubſt.
K In d. ſubſtit. tract.
l In d. ſubſt. vulg. tract.
m d. l. 1. & ibi omnes. Ferrar. in ſua Pract. in for. lib. quo agitur ex ſubſtit.
n §. pen. inſ. de codic. l. hær. C. de codic.
o l. Scæuo. 76. ad S.C. Trebell.
p l. fi. C. de codic.
q Per l. non codicillum. 13. C. de teſt.
r l. poteſt. 36. hoc tit.
ſ lib. 1. Sentent. c. 6.
t l. poſt aditam. 5. C. de impub. & al. ſubſtit.
u l. ſi mater. 31. §. fi. de vulg.
x l. ei qui ſoluendo 88. in fi. de hæred. inſtit.
y l. ſed etſi ſine. 8. §. ſed quod Papin. de min.
z l. ex contract. de re iud. l. orior de ſubſtit. Axioma. 59. & ſeq.
a l. in conditionib. 19. §. ſi patronus. de condi. & demonſtr.
b l. 3. C. de impub. & al. ſubſtit.
c l. quamdiu. 68. de acq. hęred.
d Bart. & alij. l. ſi filius hæres. 10. de lib. & poſth.
e l. ex parte. 58. de acq. hæred.
f Tract. ſubſt. c. 1. Vide latè Alex. d. l. ſi filius hæres. & Soc. d. l. 1.

§. Et ſi plures.

1 *Varia formulæ vulgariter ſubſtituendi. 2. 3. 4.*
5 *Subſtitutio reciproca vnde dicta.*
6 *Eam inepte breuiloquam dici.*
7 *Reciproca alias omnes ſubſtitutiones cōtinere poteſt. 10.*
8 *Reciprocam ſubſtitutionem non eſſe propriam ſpeciem.*
9. *Perſonæ æquales & inæquales quæ dicantur.*
11 *Reciproca facta perſonis inæqualibus quot ſubſtitutiones contineat.*
12 *Subſtitutiones in reciproca contentæ, dicuntur expreſſæ.*

Et plures *a* in vnius locum poſſunt ſubſtitui, *b* vel vnus in plurium, *c* vel ſinguli in ſingulorum, *d* vel inuicem ipſi, qui hæredes inſtituti ſunt.

Supra communiorem vulgariter ſubſtituendi formam
expreſſit Imp. quæ ſcilicet ſpecialibus verbis ſolet fieri,
a quia vero & aliæ ſunt vulgaris ſubſtitutionis formulæ, a
eas quoque adiecit.
1 *a* In vnius locum. † *Veluti*, Caium hæredē inſtituo,
& ſi Caius hęres non erit, Titius & Mæuius hęredes
ſunto.
2 *b* Vel vnus in plurium. † *Vt ſi dicat teſtator*, Titiū &
Męuiū hęredes inſtituo, qui ſi hęredes eſſe noluerint
Caius hæres eſto.
3 *c* Vel ſinguli in ſing. † *Hoc ferè modo*, Mæuiū & Lu-
cium hęredes inſtituo, & ſi Męuius hæres nō erit, Se-
ius hæres eſto: ſi vero Lucius non fuerit hęres, Caius
hæres eſto. *Recepta eſt. & hæc fomula, vt idem in vno
etiam gradu, ſed cū cauſæ mutatione, ſibi ipſi ſubſtituatur,
puta:* Titius hęres eſto ſi nauis ex Aſia venerit, & ſi
b hæres non erit, idem Titius hęres eſto. b
4 *d* Vel inuicē. † *Sub hac ferè forma*, Titius & Męuius,
vter eorum viuet, hæres eſto: *vel ita*, Caius & Flaccus
c hæredes ſunto hoſq; inuicē ſubſtituo: c *aut ita*, Pu-
d blius, Caius, & Flaccus, inuicē ſubſtituti hæredes d
mihi ſunto. *Hæc autem ſubſtituendi formula quia a ce-
teris ſeparata eſt, (licet quoad materiam ſiue effectum
e non e diſtinguatur) proprium nomem ſibi conſentaneum
5 adepta eſt.* † *Etenim quia de vno in alterum reflectitur ac
repetitur, ſemperque eo, vnde venit, iterum ſe recepit,* re-
6 ciproca ſubſtitutio *nominatur.* † *Vulgo hanc* breuilo-
quam *vocant, vt quæ breui verborum compendio fiat.*
f *Sed hoc* f *Viglius rectè damnat, cū non breuitas verbo-
rum, ſed viciſſitudo hanc ſubſtitutionem faciat. Poteſt
enim teſtator quibuſcunque verbis in hac ſubſtitutione
vti, modo reciprocationem quandam, & ſuccedendi viciſſi
g tudinem ſignificent. Sanè Græcus* g *interpres hanc pro-
lixiore oratione, nec ſub eadem verborum conceptione ex-
7 plicat.* † *Porro hæc reciproca ſubſtitutio, quia communi-
ter verbis generalibus concipitur, reliquas ſubſtitutionum
ſpecies omnes, ex perſonarum tamen, quibus ſubſtituitur
qualitate, comprehendere poteſt, non directas tantum, ſed
8 etiam fideicommiſſarias.* † *Atque ideo voluit Bartolus,
hanc non eſſe propriam ſubſtitutionis ſpeciem, ſed tantum
qualitatem quandam, & cæterarum ſubſtitutionum adie-
ctionem, quod verum eſt, quo ad effectum & materiā, cir
ca quam verſatur, licet modus inducendi in ea ſit alius, &
h ſeparatus a cæteris ſubſtitutionibus.* h † *Refert autem
9 multum, an hæc perſonis æqualibus fiat an vero inæquali-
i bus.* i Aequales perſonas *hic dicimus, in quibus vtriſq;
poſſunt verificari ſubſtitutiones, ideſt, quando vtraque
perſonæ capaces ſunt ſubſtitutionum quæ continentur in
reciproca: ſicut quando ambo ſunt impuberes, vel alias in
pari conditione* Perſonæ inæquales *dicuntur, quando eſt
diſpar eorum qualitas, vt quia aliqui ſunt puberes, alij
10 impuberes, &c.* † *Si ergo fiat hæc ſubſtitutio perſonis
æqualibus, interdum duas ſubſtitutiones complectitur, vt
ſi duo puberes nullo morbo aut vitio correpti inſtituantur,
& inuicem ſubſtituantur, duæ continentur vulgares, vel
ſi duo impuberes emancipati mutuo ſubſtituti ſint, rurſus
duæ vulgares, aut ſi filijs impuberibus exhæreditatis ita
ſubſtituatur, duæ pupillares includentur. Cæterum ſi re-
ciproca ſubſtitutio fiat mente captis, aut furioſis, quatuor
ſubſtitutiones continet, vt quia dicam,* Inſtituo filios
meos furioſos, & ſi in demētia deceſſerint, eos inuicē
K ſubſtituo: *hoc caſu quatuor ſubſtitutiones includi* K *ne-
ceſſe eſt, duas vulgares, & duas exemplares, in cuiuſli-
bet perſona vnam. Sin autem quis ita dixerit,* Duos fi-
lios meos inſtituo, & ſi intra pubertatem, vel quādo-
cunque moriantur, eos inuicem ſubſtituo: *ſex compre
henduntur, duæ vulgares, ſi hæreditas adita non fuerit, to-
tidem pupillares, ſi poſt aditam hæreditatem impuberes
deceſſerint, necnon duæ fideicommiſſariæ, ſi poſt puberta-
tem moriantur. Porro ſi teſtator dixerit.* Duos filios
meos impuberes furioſos inſtituo, eoſque ſi intra pu-
pillares annos, vel poſtea in furore, vel quādocūque
deceſſerint, inuicē ſubſtituo: *tunc octo ſubſtitutionū for
mulæ reperiri valent, duæ vulgares in qualibet perſona, ſi
hæreditas non fuerit adita: totidem pupillares, ſi hæredi-
tatem adierint, & intra pupillaria poſt pubertatem mo-
riantur, item duæ exemplares, ſi poſt pubertatem in furo-
re deceſſerint, denique duæ fideicommiſſariæ, ſi iſti filij
ceſſent eſſe in furore & moriantur. Prædicta autem obti-
nent quando duobus tantum ſubſtituitur reciprocè, quod
ſi plures ſubſtituantur inuicem, tum ex augmento hære-
dum, & ſubſtitutionum numerus augebitur ſecundum ca-
l pita ſubſtitutorum.* l *Et hæc quidem locum habent, ſi
æqualibus perſonis ſubſtitutio fiat. Nam in perſonis
m inæqualibus ſequens regula ſeruanda* m *eſt.* † *Si perſo-
11 nis inæqualibus inſtitutis, quæ non ſunt capaces omnium
inſtitutionum, ſubſtituatur, tunc hæ tantum ſubſtitutiones
includentur, quæ in omnibus perſonis æqualiter verificari
poſſunt. Quare ſi alter pubes, alter impubes inuicem fue-
rint ſubſtituti, in vulgarem tantum caſum factam videri
n ſubſtitutionem, Verus & Antoninus reſcripſerunt.* n
*Pupillaris enim ſubſtitutio hoc loco non veniet, quia non
poſſet verificari impubere; proinde nec in impubere veri-
12 ficabitur.* † *Sunt autem omnes ſubſtitutiones, quæ in
o reciproca continentur, expreſſæ (vt Bart.* o *docet, quem
reliqui vulgo ſequuntur) ſaltem in genere, & ideo ma-
trem excludere ſolent. Cætera ad hanc ſubſtitutionis
p ſpeciem pertinentia,* p *commentaria interpretum ſup-
peditabunt.*

ADDITIONES.

a Exempla extant apud Theoph. hic.
b l. ſed ſi plures. 10 § nemo. & l fi. §. 1 hoc tit.
c l. Titius. 24. cum l. ſeq. de hæred. inſtitut. l. iam hoc iure. 4. hoc titulo.
d l cum in teſtamento. 37. §. his verb. de hæred inſtit.
e Alex. in l. Lucius 45. hoc tit. Iaſ. d. l. iam hoc iure.
f hic.
g Theop hic.
h Alex. & Iaſ. in d. l. Lucius.
i Vide omnino Zaſ. in tract. ſubſtit. cap. 4.
K Vide Iaſ. in d. l Lucius.
l Zaſ vbi ſup. Ang. hic. Bart. & alij. d. l. Lucius.
m Zaſ. d. cap. 5.
n d l. iam hoc iure.
o Bart. l. 1. num. 8. de vulg.
p d. l. Lucius, in fi.

§. Et ſi

§. Et ſi ex diſparibus.

1 *Hypotheſis huius §.*
2.3 *Partes appoſitæ in inſtitutione, cenſetur repetitæ in ſubſtitutione. fallit, vt num. 4. 7.*
5 *Nomina propria, appellatiua.*
6 *In dubio, ſubſtitutio appellatio nomine facta præſumitur.*

Et ſi ex diſparibus partibus hęredes ſcriptos *a* inuicem ſubſtituerit, & nullam mentionẽ partium in ſubſtitutione habuerit; eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, *b* quas in inſtitutione expreſſit. *c* & ita Diuus Pius reſcripſit.

a Hypotheſis *huius §. ex Vlpiani* a *reſponſo ſic poni po*
1 *teſt.* † *Inſtituti ſunt tres hæredes ex diſparibus partibus:*
a *Primus ex ſemiſſe, Secundus ex triente, Tertius ex ſextan*
te, deinde hi tres inuicem ſubſtituuntur ſimpliciter, & ſine partium expreſſione. Primus non adit hæreditatem, atque ita eius ſemiſſis ad ſubſtitutos deuoluitur, nẽpe Secundum & Tertium. Cum ergo nulla partium mentio facta ſit in ſubſtitutione, videbatur primo aſpectu dicendum, Primi hæredis deficientis ſemiſſem æqualiter in ſubſtitutos diuidendum. Sed contrariũ deciditur, ex D. Pij conſtitu-
b *tione, quæ lib. 6. extat, nempe vt quatuor unciæ, ſiue par-*
2 *tes Secundo, duæ Tertio dentur.* † *Ætiologia eſt, quia partes adpoſitæ in inſtitutione, videntur repetitæ in ſubſtitutione ſaltem tacitè, hoc eſt, teſtator voluit in inſtitutione Secundum duplo plus habere, quam Tertium. Eadem ergo teſtatoris voluntas conſeruanda quoque eſt in ſubſtitu-*
3 *tione.* † *Vnde pro regula traditur* c *portiones in inſtitu*
c *tione adiectas, tacitè repetitas videri in ſubſtitutione. Quatenus enim teſtator dilexit inſtituendo, eatenus cẽſetur dilexiſſe ſubſtituendo, nec veriſimile eſt, aliam ſubſti*
d *tuentis affectionem fuiſſe.* d *ſicut & ecõtra, ſi grauati hæ*
e *redes ſint, pro portionib. hæreditarijs grauati videntur.* e
4 † *Hæc autem regula tum demum vera eſt, quando ſubſtitutio appellatiuo & communi nomine hæredis facta eſt, vt quia teſtator pluribus inſtitutis hæredibus dixerit. Hæredes meos inuicem ſubſtituo. Si vero proprijs eorum nominib. expreſſis ſubſtituat, tunc quia non ad partes datas in*
f *ſtitutione, ſed ad perſonas habita fuit relatio,* f *æquale*
5 *erit ex ſubſtitutione omnium commodum.* † *Propria autem nomina hic intelligo, quæ rem non communem omnibus, ſed vni indiuiduo propriam ſignificant: cuius qua-*
g *tuor traduntur* g *genera, nomen, prænomen, cognomẽ, & agnomẽ. Appellatiua verò ſunt, quæ rem multis communem ſignificant, vt hæredes, fratres, nepotes, homo, equus. Vnde conſectarium eſt, quod ſi quidam ſub appellatione hæredum, alij ſub propriorum nominum expreſſione fue-*
h *rint inſtituti, illi hæreditarias & viriles, hi æquas partes* h
6 *accipiat.* † *In dubio tamen, ſi non appareat, quo nimine facta ſit ſubſtitutio, eam nomine appellatiuo factam præſu-*
i *mi,* i *vulgò obtinuit.* † *Sed etſi ſub appellatiua voce, hę*
7 *redis, facta ſit ſubſtitutio, tamen ſi in ſubſtitutione æqualiter omnibus onus iniunctum fuerit, ratione oneris æqualiter impoſiti præſumentur pro virili portione ſubſtituti,*
K *non reſpectis inſtitutionum* K *portionibus.*

a Inuicem ſubſti. *Vel directo, vel per fideicõmiſſum. Intereſt tamẽ an proprijs eos nominib. teſtator ſubſtituat, vel appellatiuo, & cõmuni nomine hæredis: ſicut iã diximus.*

b Quas in inſti. *Non quidem, eius cui ſubſtitutionis iure ſucceditur, ſed eorum ipſorum, qui ex inſtitutione ad hæreditatem venerunt, & iam ad deficientem partem, vt ſubſtituti, venire contendunt, id quod euidenter in supra-*
l *dicto Vlpiani* l *reſponſio probatur. Quemadmodũ enim teſtator alium alteri prætulit inſtitutione, in inſtitutione, ita & in ſubſtitutionis commodo prætuliſſe cenſetur.*
m *c* Et ita Diuus. Pius. *Quod quidẽ reſcriptum adhuc* m *in Iuſtiniani Codice extat.*

ADDITIONES.

a Inſt ſi plures. 24. hoc tit.
b l. 1. C. de imp. & al. ſubſtit.
c Dd. in d. l. 1.
d arg. l. licet Imperator 74. de leg. 1. l. Publicus 16. §. Titia. in fi. de cond. & demonſt.
e l. ſi hæredes nominatim. 134. in fi. l. ſi quis in fundi voca. 4. §. 1. de leg. 1.
f d. l. ſi hæredes nominatim. & l. quoties 13. ad Trebell.
g Vide gl. in §. ſi quis in nomine. inf. de leg. Vig. §. 1. ſup. de exhær. libero.
h Ang. hic.
i Bar. d. l. ſi plures. Dd. l. 1.
K l. vtrum 7. § fi. de reb. dub. l. quoties, ad Trebel.
l In d. l ſi plures, hoc tit.
m l. 1. C. de imp. & al. ſubſtit.

---

§. Sed ſi in inſtituto.

1 *Facti ſpecies in hoc §.*
2 *Explicatur diſcrimen inter hunc §. & l. qui habebat, ff. eod. tit.*
3 *Dubitandi ratio in eadem.*
4 *Subſtitutus in caſu huius §. an ad vtramque partem admittatur, ſubſtitutionis vel accreſcendi iure.*
5 *Subſtitutus vltimo loco, omnibus alijs ſubſtitutus cenſetur.*

a Sed ſi inſtituto hæredi, cohærede ſubſtituto dato, alius ei *b* ſubſtitutus fuerit: Diui Seuerus & Antoninus *c* ſine diſtinctione reſcripſerunt, ad vtramq; partem ſubſtitutum admitti.

1 *a* Sed ſi. † *Facti ſpecies talis eſt, quæ hoc deciditur. Duos hæredes inſtitui, Titium & Caium, vtrumq; ex ſemiſſe; deinde Titium Caio cohæredi ſuo ſubſtitui, poſtremò, & Titio, ſi hæres non eſſet, Sempronium ſubſtitui. Titius & Caius repudiant hæreditatem, vel alias non poſſunt adire quam partem auferet Sempronius? & hic determinatur, eum ſine diſtinctione, ad vtramque partem & Titij & Caij admitti.*

b Subſtitutus. *Vulgariter ſcilicet, de hac enim hic Imp.*
a *loquitur.* a † *Cæterum in pupillari ſubſtitutione aliud ob-*
2 *ſeruatur, vt ex Scæuolæ* b *reſpõſo apertè colligitur. Diuerſi iuris rationem aſſignat Balduin. Quod in pupillari non ſucceditur teſtatoris, ſed pupillo, ideoque nullum ſubeſt periculum, ne quis partim teſtatus, partim inteſtatus decedat. Sed in vulgari ſubſtitutione longè aliud eſt, ex qua ſucceditur ipſi teſtatori, ſic cenſeretur partim teſtatus & partim inteſtatus deceſſiſſe, niſi etiam inſtituti portio deferatur vltimo ſubſtitutio qui nunc ſolus ſupereſt, qui poſſit ex teſtamento hæres eſſe teſtatori.*

c Sine diſtinctione. *Sed quæ hic poterat diſtinctio conſiderari? Accurſius & Doctores multum variant ego puto*
c *id ex Papiniani* c *reſponſo optimè colligi* d † *Videbatur*
d *enim diſtinguendum, an ſubſtitutus fuiſſet Titio Sempro-*
3 *nius, antequam Titius Caio ſubſtitueretur, an vero poſtea. Sane facilius ad vtramque partem Sempronius admittẽdus putabatur, ſi Titio Caius, Caio Sempronius ſubſtitutus fuiſſet, videlicet, vt ordine quodam ad Sempronium vtraque pars veniret. Item etiam referre videbatur, an prior Titius poſt Caiũ, an ante deceſſiſſet, vt Caij pars Titio delata ſic deinceps ad Sẽproniũ deuolueretur.*

Impp.

Impp. tamen reſcripſerunt. Semproniũ ſine diſtinctione & nulla facta differentia, ad vtramq; partẽ admitti: *hoc eſt ſiue ante ſubſtitutionem, ſiue poſtea ſubſtitutus fuerit, & ſiue prior ſubſtitutus poſt inſtitutum, ſiue ante*
4 *diſceſſerit. † Illud tamen in controuerſia eſt, an Sempronius vtramque partem iure ſubſtitutionis, vel accreſcendi conſequatur? De Titij primi ſubſtituti parte non eſt dubium, quin eam ex ſubſtitutione habeat, de Caij autem portione variant Doctores, crebrius tamen obtinuit, vtrãque partem iure ſubſtitutionis Sempronium aſſequi, quod*
e *& verum eſt. Ait enim expreſſe Iulianus,* e in vtráque, partem Sempronium ſubſtitutũ eſſe: *& alias nulla foret dubitandi ratio, ſi intelligeremus Caij partem iure accreſcendi deferre Sempronio, cum nemo ignoret, partem*
5 *vacantem alteri accedere † Hinc in vniuerſum Caſtren-*
f *ſis* f *colligit, pluribus gradib. ſubſtitutionũ factis ſucceſſiue, illum qui poſtremo loco ſubſtitutus eſt, cenſeri etiam primo (alij deficientibus) ſubſtitutum, antequam vacet primi portio, ita vt ſi poſtea vacua ſit, admittatur ad eã,*
g *ac ſi ipſi nominatim fuiſſet* g *ſubſtitutus.*

ADDITIONES.

a arg. ſumpto à Rubrica.
b In l. qui habebat. 47. hoc ipſo tit.
c l. cohæred. 41. hoc tit.
d Idem Vig. hic.
e l. ſi Titius. 27. de vulg. vbi vide Dd. & in d. l. cohæredi.
f In d. l. ſi Titius.
g Facit l. quidam teſtamento. hoc tit.

§. Si ſeruum.

1 *Caſus huius §.*
2 *Rationes dubitandi in hoc §. 3.*
4 *Deciſio in §. noſtri themate.*
5 *Inſtituens aliquem, tanquam ſanguine iunctum, per errorem, ſubſtitutio non valet.*
6 *Duplex huius §. lectio. 8.*
7 *Reſtituta l. ſi paterfa. de hær. inſtit.*

a Si ſeruum *b* alienũ quis *c* patremfa. arbitratus, hæredem ſcripſerit, & ſi hæres non eſſet, *d* Mæuiũ ei ſubſtituerit, isque ſeruus iuſſu domini adierit hęreditatem: Mæuius ſubſtitutus *e* in partem admittitur. Illa enim verba, ſi hæres non erit, in eo quidem quum alieno iuri ſubiectum eſſe teſtator ſcit, ſic accipiuntur, ſi neque ipſe hæres erit, *f* neque alium hæredem effecerit. in eo vero, quem patrẽ familias eſſe arbitratur, illud ſignificant, ſi hæreditatẽ ſibi, vel ei *g* cuius iuri poſtea ſubiectus eſſe cęperit, non acquiſierit. Idque *h* Tiberius Cęſar in perſona Parthenij ſerui ſui conſtituit.

a *Pulchra hic facti ſpecies explicatur,* a *Ex Iuliani reſponſo deſumpta, quæſtionem ſcripti & voluntatis conti-*
1 *nent, ea talis eſt. † teſtator aliquis ſeruum alienum, exiſtimans eum liberum eſſe, & ſui iuris, hæredem inſtituit, & ſi hæres non eſſet, Mæuium ei ſubſtituit. eo defuncto ſeruus ille iuſſu domini ſui, adit hæreditatem, cõtra Mæuius ſubſtitutus eam ad ſe pertinere prætendit. Quæritur an locus ſit ſubſtitutioni, vel potius ſeruus ex perſona ſui domi-*
2 *ni admitti debeat? † Et primo videtur, Mæuium ſubſtitutum ad hæreditatem ſolum vocari, quaſi extiterit conditio ipſius ſubſtitutionis. Nam cum teſtator de eo quem putabat liberalis cõditionis eſſe, ſic ſcripſerit* (ſi hæres nõ erit) *hoc vtique voluiſſe cenſetur, ſi hæreditatem ſibi non acquiſierit, vel ſaltem ei, cuius iuri poſt inſtitutionem ſubiectus fuerit. Atqui in caſu noſtro, qui hæres ſcriptus eſt, neque ſibi acquirit hæreditatem, cum ſit ſeruus, neque ei in cuius poſtea ſeruitutem deductus eſt: prius enim & iam tum, cũ inſtitueretur, reuera ſeruus erat. Vnde quaſi vere conditio extiterit, ad Mæuium ſubſtitutum tota hæreditas perti-*
3 *nebit. † Contra videtur ſubſtitutum omnino ſubmouendũ eſſe ab hæreditate: quoniam aliquo modo conditio in futurum deſtinata, ſatis eueniſſe iudicatur, quæ a principio extiterit. Quemadmodum ergo ad excludendum ſubſtitutũ ſatis fuiſſet, alteri hæreditatem acquirere, in cuius deinde poteſtatem tranſit: ita quoque ſufficere debet, inſtitutum a principio fuiſſe in poteſtate alterius, cui hæredi-*
b *tatem acquirat. Nam & Paulus* b *ſcribit, ſi ea quæ cõ*ditionis loco ponũtur, iã facta ſint, eaque facta teſtator neſciuit. pręſenti die debentur. *Vides in vtramque partem vrgentes eſſe rationes, quod Mæuius ſubſtitutus omnino excludatur, & contra quod totum hæreditatis aſſem ſolus auferat. In quam igitur partem inclinabimus?*
4 *† Imperator mediam viam elegit, & vtrumque in partẽ hæreditatis dimidiam admittit, vt vnam dominus ſerui inſtituti, alteram Mæuius ſubſtitutus habeat.*

a Si ſeruum alien. quis, *maximè Paganus: alioqui hac in re, vt in alijs; militis teſtatoris opinionem & volũtatẽ*
c *magis ſequeremur, ſic vt totus ad ſubſtitutũ* c *pertineret.*

b Alienum. *Secus in ſeruo proprio, quem teſtator liberũ*
d *putabat:* d *imo ne miles quidem ita lapſus vtiliter teſta-*
e *ri poſſet.* e *† Sed etſi alterius conditionis error teſtato-*
5 *rem fefelliſſet, vt quia aliquem tanquam ſanguini ſibi con-*
f *iunctum (cum non ſit) inſtituerit, vitiabitur inſtitutio:* f *maior enim eſt affectionis æſtimatio, quam vt ei valeat in ſuccedendi iure falſa opinio comparari.*

c Patremfam. *hoc eſt, Liberum & ſui iuris, cum eſſet reuera ſeruus, ſecus ſi econtra hominem liberum credidiſſet eſſe ſeruum, quia liber homo ſibi volens quæreret excluſo*
g *ſeruo.* g
6 *d* Mæuium ei ſubſtituerit. *† Si ita textus legatur* Mæuium ei ſubſtituerit,) *tunc tota hæreditas inter ſubſtitutum & dominum ſerui inſtituti æquis portionib. diuidunda eſt, vt quilibet ſemiſſem habet: quam interpretatio-*
h *nem Theophilus habeat, & Politus* h *etiam probauit.*
i *Neque aduerſatur huic æquali diuiſioni Iuliani* i *reſponſum, qui alterum tantum hæreditatis ſemiſſem diuidit in-*
7 *ter dominum ſerui, & ſubſtitutum. † Quia Iulianus proponit ipſum ſubſtitutum fuiſſe cohæredem ſerui, vt ex ve-*
k *tuſtis exemplaribus, eũ locum Alciatus* K *reſtituit, ideoque ipſi vnus ſemis ex principali inſtitutione ſeparatim acquiſitus fuit. ac deinde, alter ſemis inter dominum ſerui inſtituti, & ſubſtitutum æqualiter diuiſus, in noſtro autem caſu ſubſtitutus non fuit cohæres ſcriptus, ideoque totus as æquis portionibus inter eos erat diuidendus.*
8 *† Alij tamen malunt* l *in textu noſtro addere hunc ac-*
l *cuſatiuum* (cohæredem) *vt ſic legamus:* Mæuium cohæredẽ ei ſubſtituerit, &c. *præſertim cum hic §. ex prædicto Iuliani reſponſo deſcriptus eſſe videatur, qua lectione retenta, ea procedit diuiſio, vt duo ſemiſſes fiant vnum Mæuius cohæres auferat, alter vero inter dominum ſerui inſtituti. & ſubſtitutum æqualiter diſtribuatur, atque ita ceſſabunt Doctorum hac in re fatigationes.*

e In partem. *Dimidiam, ſi Mæuius non fuit cohæres, ſin cohæres fuit, tunc dominus inſtituti hæredis quadrantem tantum auferet.*

f Neque alium hæredem. *Puta dominum ſuum, in cuius poteſtate eſt.*

g Cuius iuris poſtea. *Adiuuãda eſt hęc ratio per ea quę*

m *paulo ut antè diximus circa ſubſ. ſpeciem, nam per ſe ſo-la non probat hanc deciſionem.*

b Tiberius Cæſar. Pro Tiberio, Titus reponi debet, ut

n *Alciatus* n *auctor eſt, atque ita textus Pariſienſis habet fuitque Titus Veſpaſianus, qui hunc Parthenium ſeruum habet, cuius etiam Martialis & Suetonius meminere. Theophilus uero legit, Diuus Pius Cæſar.*

ADDITIONES.

a facit l. cum proponas, 3. C. de hær. inſtituend.
b l. ſi iam facta. 11. de cond. & demonſtr.
c l. 3. C. de hær. inſtit.
d §. 1. ſup. de hæred. inſt.
e l. neq; enim 13. §. ſi ſeruum. de milit. teſt.
f l nemo §. qui frater. de hær. inſt. l. ſi pater. 4. l. neque apud. C. hoc tit.
g l. liber homo. 54. de acq. rerum. dom.
h In tract. ſubſt. vulg.
i l. ſi paterfa. 40. de hær. inſt.
K lib. 1. Diſpunct. c. 2. & ita etiam habet tex. Par.
l Cantiunc. hic. Alc. vbi ſupra.
m hoc §. num. 3.
n d. lib. 1. Diſpu. cap. 2.

DE PVPILLARI SVBSTI-tutione. Tit. XVI.

1 *Subſtitutio pupillaris cur ſic dicta.* 3.
2 *Quis proprie dicatur pupillus.*
4 *Eiuſdem definitio legalis, & cur inuenta.* 5.
6 *Pupillaris ſubſtitutio quando introducta fuerit.*

EXPLICATA priori directæ ſubſtitutionis ſpecie, vulgari, ſcilicet, ad alteram nunc principalem deſcendit,
1 *qua* † pupillaris ob id dicitur, *quod non niſi pupillo fiat, inſpecta tamen magis ætate, in quam conſ- ritur, quam præ*
a *ſenti a ſtatu,* † *cum* pupillum *propriè vocemus, qui in pa-*
2 *tris poteſtate eſſe deſiit.* b *at cum ſit ſubſtitutio, neceſſe*
b *eſt, vt ſit in poteſtate patris, ſed tamen morte eius deſinit.*
3 † *Vel potius inde* pupillaris *denominata eſt, quod pupil-*
c *lus puerū c ſignificat, ſecundum antiquam huius verbi ori ginem, quæ a pupo deriuata eſt. vnde ex etymo, qui in pa-*
d *tris poteſtate eſt pupillus dici* d *poterit.* † *Deſcribitur au-*
4 *tem* ſubſtitutio pupillaris, e *quod ſit ordinatio hæredis,*
e *a patre in teſtamento filiofam. impuberi facta, ſub ea con-*
5 *ditione, ſi impubes deceſſerit.* † *inuenta que eſt a veteribus iuſtiſſima de cauſa. Quid enim æquius, quam patrem ſuppeditare filio, quod propter ætatem non eſt, & naturam altera natura adiuuat, nondum enim multæ rationis capaces*
6 *ſunt impuberes, & potius diſſipant, quam ſua diſpenſant.*
f † *Primum autem* f *moribus Romanorum introducta*
g *fuit hæc ſubſtitutionis ſpecies, & D. Marci poſtea conſti-*
h *tutione* g *approbata, quare iuris ciuilis rectè* h *dicitur,*
i *& ideo neque probari* i *debet.*

ADDITIONES.

a Vigl. hic.
b l. pupillus. 239. de verb. ſign.
c Alc. d. l. pupil.
d l. 6. de verb. ob.
e Fumęus tract. ſubſt.
f arg. l. more 8. in prin. de acq. hæred.
g l. 4. in princ. de vulg.
h l. 2. §. has autem. C. de vet. iur. enucl.
i Bar. l. ornamentorum 37. in fin. de auro. & arg. leg.

Princip. tit.

1 *Quæ ſint neceſſaria in ſubſtitutione pupillari.*
2 *Quibus liberis poſſit pupillaris fieri.*
3 *Impuberibus tantum pupillariter ſubſtituitur.*
4 *Pupillaris patriam requirit poteſtatem.*
5 *Mater non poteſt pupillariter ſubſtituere.*
6 *Naturalibus tantum an pupillariter ſubſtitui poſſit.*
7 *In pupillari neceſſe eſt, quod pupillus morte teſtatoris ſui iuris efficiatur.*
8 *Pupillus debet eſſe in poteſtate patris, tempore mortis teſtatoris.*
9 *Subſtitutio pupillaris non valet, niſi pater ſibijpſi faciat teſtamentum.*
10 *Item niſi impubes vel inſtituatur vel exhæredetur.*
11 *Item in ea requiritur, quod ex teſtamento adeatur hæreditas.*
12 *Pupillaris ſubſtitutio alia expreſſa, alia tacita.*
13 *Tacita pupillaris ſub expreſſa vulgari continetur.*
14 *An contra vulgaris tacita, ſub expreſſa pupillari comprehendatur.*
15 *Quibus verbis pupillaris ſubſtitutio fiat.* 16
17 *Quandocunque in ſubſtituendo mentio pupillaris ætatis ſit, pupillaris ſubſtitutio dicitur.*
18 *Effectus pupillaris ſubſtitutionis præcipuus, quod pupillo intra pubertatem mortuo ſubſtitutus in omnibus ipſius bonis ſuccedat vndecunque peruenerint, ceſſat in his effectus, vt nu.* 19.
20 *Arrogatus partim teſtatus, & partim inteſtatus decedere poteſt.*
21 *De alijs pupillaris ſubſtitutionis effectibus.*

a Liberis ſuis impuberib. quos in poteſtate quis habet, non ſolum ita, vt ſupradiximus, ſubſtituere poteſt: id eſt, b vt ſi hæredes ei non extiterint alius ſit ei hæres: ſed eo amplius, c vt ſi hæredes ei extiterint, et adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis aliquis hæres, veluti ſi qs dicat hoc modo: d Titius filius meus hæres mihi eſto. Et ſi filius meus hæres mihi non erit, ſiue hæres erit, & prius moriatur quā in ſuā tutelam venerit: id eſt, antequā pubes factus ſit: tūc Seius hæres eſto. quo caſu ſi quidem nō extiterit hæres filius, tunc ſubſtitutus patri ſit hæres. ſi vero extiterit hęres filius, & ante pubertatem deceſſerit: e ipſi filio ſit hæres ſubſtitutus. Nam moribus inſtitutum eſt, vt cum eius ætatis filij ſint, in qua ipſi ſibi teſtamentū facere non poſſunt, parentes eis faciant.

a Liberis. *Hæc textus noſtri verba ſi diligenter expendātur, præcipua requiſita, quæ ad hanc pupillarem ſubſtitutionem ſunt neceſſaria, an in ſe comprehendunt, quę Accurſius hic colligit: tametſi nonnulli etiam alia adiecerint.*
1 † *Verum vt communem hac in re ſententiam oſtendamus, ſciendum eſt, ad hāc pupillarem ſubſtitutionem octo*
2 *eſſe neceſſaria.* † *Primo neceſſe eſt eos, quibus ita ſubſti-*
a *tuitur, teſtatoris eſſe liberos legitimos* a *& naturales, non ſolum primi gradus, verum etiam nepotes, pronepotes, & deinceps, reliquos: quibus etiam eos, qui in vtero ſunt, id*
b *eſt, poſthumos,* b *item & eos, qui per leges in poteſtatem*
c *alterius* c *tranſiuerunt, quales ſunt arrogati, & ab aſcen*
d *dentibus* d *adoptati: quiq; ex principis beneficio, vel alterius eadem poteſtate præditi diplomate natalib. reſtitu-*
e *ti ſunt (quos vulgo* legitimatos e *dicimus annumerare*
3 *oportet.* † *Secundò requiritur, vt liberi illi quibus ſubſti-*
f *tuitur, ſint* f *impuberes, id eſt, necdum XIIII. annorum, ſi ſint maſculi, vel XII. ſi ſint fœminæ. Eā enim ætatē im-*
g *puberē* g *eſſe legibus definitum eſt. Nec ſufficit, XIIII.*
h *annum inceptum eſſe, ſed completum* h *oportet.* † *Tertio*
4 *neceſſe eſt, liberos in teſtatoris poteſtatis exiſtere,* i *nec*
i *impedit, quod ſublata ſit hodie patriæ poteſtatis & emanci-*

Digitized by Google

cipationis differentia: quia hoc verum eſt, quo ad ſucceſſio-
K *nem ab inteſtato,* K *ſed in propoſito ſucceſſionis ex teſta-*
mento meminimus, in qua leges antiquæ incorrectæ illiba-
l *taq;* l *ſeruantur.* † *Vnde conſequens eſt, matrem, cum*
5 *non habeat in* m *poteſtate filios nec pupillariter eis ſub-*
m *ſtituere poſſe. Nec aduerſatur Africani* n *reſponſum, qui*
n *tabulas pupillares vocat, quib. mater filio impuberi* o *ſub-*
o *ſtituit: quoniam ibi mater ſubſtituit tantum vulgariter,*
& non pupillari ſubſtitutione, quod & ex eo apparet, cum
p *textus dicat,* ſi hæres nō erit, *quę verba vulgarem* p *in-*
6 *ferunt* † *Vnde etiam eſt, quod naturalibus quoque liberis*
q *(cum in patris eorum poteſtate* q *non ſint) pupillariter ſub*
r *ſtitui non* r *poſſit. Volunt tamen quidam, illis ſimpliciter*
ſ *ſubſtitui poſſe, modo pater naturales illos non appellet* ſ
t *filios, in quo tamen ego ſubſiſto, cum verba enunciatiua* t
u *ne in inſtitutione quidē aliquid importent,* u *niſi ſimpli-*
citer teſtator inſtrumentum confeciſſet, quo tales filios ſuos
x. *eſſe* x *affirmauit. Sed nec* y *emancipatis, neque hæreti-*
y *cis,* z *neque filijs reprobam religionem ſequentibus, pu-*
z *pillaris ſubſtitutio fieri poteſt, cum in poteſtate patria*
a *non* a *ſint.* † *Quarto exigitur, vt pupillus morte teſtato-*
7 *ris efficiatur ſui iuris, neque in alterius recidat poteſta-*
b *tem,* b *quod tamen in milite non obtinet is enim ſubſti-*
c *tuere pupillo nepoti poteſt, etiam in poteſtatem alterius* c
8 *recaſuro.* † *Quinto opus eſt, quod filius mortis tempore in*
poteſtate patris fuerit alias ſubſtitutio pupillaris non va-
d *let.* d *Quare, ſi pater filio pupillariter ſubſtituerit, eum-*
que emancipauit, poſtea euaneſcet ſubſtitutio, propter diſ-
e *ſolutam poteſtatem patriam.* e *Si tamen pupillus exiret*
poteſtatem patris per dignitatem aliquam, vt quia Patri-
cius aut Conſul fieret, ſecus foret, cum huic Imperator om-
f *nia iura cognationis conſeruet illibata.* f † *Sextò requi-*
9 *ritur, vt pater ſibi prius teſtamentum* g *faciat. Prius au-*
g *tem interpretamur non ex ſcripturæ, ſed ex ſucceſſionis* h
h *ordine, vt qui prius ſuccedit, quamuis vltimo ſcriptus ſit,* i
i *primus dicitur.* † *Septimò, oportet vt ille, cui fit ſubſtitutio,*
10 *vel inſtituatur, vel* K *exhæredetur. Nā ſi prætereatur, pa-*
K *tris teſtamentū ipſo iure nullū* l *eſt, & per cōſequēs pupil-*
l *laris ſubſtitutio,* m *quæ pars eſt, & ſequela paterni teſta-*
m *mēti,* n *pariter corruit,* † *Octauo & vltimo ad validita-*
n *tē pupillaris ſubſtitutionis exigitur, vt ex teſtamēto adea-*
11 *tur* o *hæreditas. Niſi enim patris hæreditas adita ſit, pu-*
o *pillare teſtamētū* p *euaneſcit. Si tamē pupillus cui pupil-*
p *lariter ſubſtitutio facta eſt, beneficio Prætoris abſtineat ac*
nolit hæres eſſe, adhuc ſuitatis exiſtentia cōfirmabit pupil-
q *lares tabulas, idq; cōmuniter* q *obtinuit.* † *Porro* pupilla-
12 ris ſubſtitutio *etiā diuiditus in* expreſſam & tacitā. Ex-
r preſſa *fit verbis expreſſis, ſiue in genere, ſiue in ſpecie.* r
In genere, vt cū filijs impuberibus inſtitutis, dicit teſtator,
Vos inuicē ſubſtituo, *in ſpecie, vt cū teſtator vtitur for-*
13 *mula in textu hic expreſſa, de qua mox dicemus.* † *Taci-*
ta vero pupillaris *eſt, quæ in expreſſa vulgari cōtinetur,*
nō quidē ex verbis, ſed ex poteſtate legis, præſumentis ta-
lē eſſe volūtatē teſtatoris. Placuit enim ſubſtitutionē filioſ.
impuberi factā ita, ſi hæres nō erit *(quæ eſt expreſſa vul-*
garis) porrigi etiam ad eum caſum, quo poſt quā hæres ex-
ſ *titit, impubes* ſ *deceſſit. Nā ſi teſtator filio proſpexit, in ca-*
ſum, quo hæres nō erit, etiam caſum, ſi hæres erit, & intra
pupillarē ætatem moriatur (ſi de eo cogitaſſet) exprimere
voluiſſe præſumitur. Hæc dicitur tacita pupillaris, *ex ta-*
cita & coniecturata mente teſtatoris, per legis poteſtatem
14 *eſt introducta.* † *Cæterum an ſicut vulgaris expreſſa pu-*
pillarem tacitam comprehendit, ita contra pupillaris ex-
preſſam vulgarem tacitam contineat, cōtrouerſiam eſt, vo-

s *tamen communiter itum,* s *quod contineat. licet Politus* u
u *diſſentiat, cuius opinionem* x *Viglius hic confirmat, cum*
x *non ſit in vtroque caſu eadem extendendæ voluntatis ra-*
tio: Nam teſtatori poteſt imputari, ſi non expreſſerit vul-
garē, cum de eius ſucceſſione agitur, at temerè omiſſa ſub-
ſtitutio pupillaris non debet fraudi eſſe pupillo, cui nihil
imputari poteſt, & cuius ſingularis fauor videtur, inter-
pretationem voluntatis & ſcripti adiuuare, vt in vulga-
ri ſubſtitutione contineatur quoque tacita pupillaris.
b Vt ſi hæredes ei non extiterint. *Quæ eſt formula vul-*
garis ſubſtitutionis.
c Vt ſi hæredes ei extiterint. *His verbis propriè pupil-*
laris effertur.
15 *d* Titius filius meus. † *In hoc exemplo non eſt enuncia-*
ta ſimplex pupillaris ſubſtitutio, ſed mixta vulgaris cum
pupillari, vt Accurſius annotauit, ſentitq; idem Theo-
philus, qui ob id Græca compoſitione ἐκλυγάρο πυπιλλαρίαν
y *vocat, ſicut Modeſtinus* y duplicē ſubſtitutionē. *Cæte-*
rum ſi demas illa ex hac præſcripta formula (ſi hęres nō
erit) *habebis ſimplicē pupillarē: veluti,* filiū meū impu-
berē iſtituo: & ſi hęres erit, & intra pupillares annos
16 moriatur, Caius hęres eſto. † *Poſſunt tamē in hac ſub-*
z *ſtitutionis ſpecie iſta verba* ſi hęres erit) *retineri, vt* z *Bar.*
voluit, tum quia pupillo etiam repudiante admittitur pu-
a *pillariter* a *ſubſtitutus, tū quia olim exhæredato impuberi*
b *poterat ſubſtitutio pupillaris* b *fieri. Alia autē poſteriora*
verba (ſi pupillus deceſſerit) *ſemper exprimi debēt, vel*
17 *in genere, vel in ſpecie.* † *Hic non eſt* c *ignorandū, vbicun-*
c *que in ſubſtitutionibus fit mentio pupilaris ætatis, eā ſub-*
ſtitutionē eſſe pupillarem, qualibuſcunque tandem verbis
id fiat. Niſi forte pupilli mentio non diſpoſitiue, ſed demon-
d *ſtratiue fieret, quod tamen in dubio non* d *præſumetur.*
e Ipſi filio fit hæres. *Itaque perinde habetur, ac ſi ipſe*
18 *filius hunc inſtituiſſet* † *Vnde magnum ſubſtitutionis pu-*
pillaris effectum colligis, quod ſcilicet ſubſtitutus pupillo
ante pubertatem mortuo ſuccedit in omnibus bonis ſuis,
ſiue ea a patre, a matre, a cognatis, vel quocunq; alio euen-
e *tu habeat. Sic enim ſcribit Vlpianus:* e Ad ſubſtitutos
pupillares pertinent, & ſi quæ poſtea pupillis obuene-
rint. *Quod adeo verum eſt, vt bona pupilli non ad eū tan-*
tum, qui primo gradu pupillariter ſubſtitutus eſt, ſed ad
f *ſecundi quoque gradus ſubſtitutum* f *pertineant, ſi modo*
ſubſtitutus compendioſè fuit huic ſubſtituto primo, vt
quia teſtator pupillariter ſubſtituat filio ſuo impuberi Ti-
tiū, & ſubiungat, quandocunque Titius morietur, Ca-
ium illi ſubſtituo. *In verbis illis tacita vulgaris contine-*
tur, ſcilicet, ſi Titius hęres non erit, *quæ ſubſtitutio ſi ve-*
rificetur, vt quia Titium contingat mori ante pupillum,
& deinde pupillus intra pupillares annos ēt decedat, tūc
ad bona pupullaria Caius admittetur, iure tacitæ ſubſtitu-
tionis vulgaris, incluſæ in illa compendioſa, cuius nunc
g *euenit conditio, cum Titius pupilli hæres* g *non fuerit. Cæ-*
terum vbi vtraque ſubſtitutio eſſet pupillaris, ad ſecundi
h *gradus ſubſtitutum non peruenirent pupilli bona.* h
19 † *Ceſſat autem ſupradictus pupillaris ſubſtitutionis ef-*
fectus duobus caſibus, primò in milite, qui hac mente ſub-
ſtituit, vt ea ſolum bona vellet ad ſubſtitutum pertinere,
i *quæ a ſe ad inſtitutum* i *peruenerunt. Poteſt enim miles*
beneficio militari hanc ſubſtitutionem reſtringere ad cer-
ta bona, vel ſua tātum, vel pupilli tantum. Deinde ceſſat
in filio arrogato, cui ſubſtituitur per arrogationē pupilla-
riter, quia filio intra pupillaria mortuo, ſubſtitutus his bo-
nis, quæ filius ab arrogatore eius ve cōtemplatione habuit,
ſuccedet, in alijs bonis pupillaribus non ſuccedet, ſed ea ad
legi-

legitimos hæredes, vel ad ſubſtitutum a naturali patre re-
X uertuntur. K † Vnde conſequens eſt, filium arrogatum
20 pro parte teſtatum, & pro parte inteſtatum decedere, con
l tra communem iuris l regulam, vel cum duobus teſtamen
m tis, quod æquè prohibitum eſt. Verum hoc ideo receptum m
aiunt, quia cum lex concedat vnum, quod eſt contra natu-
ram, nempe vt quis duos patres habere poſſit, illud etiam
admittit, quod ille idem partim teſtatus, partim inteſta-
n tus decedere n valeat. Veteres tamen interpretes o ma-
o lebant, vt legitimi vel ſubſtituti hæredes, qui non inter-
poſita arrogatione impuberi ſucceſſiſſent, bona arrogati
non iure ſucceſſionis, ſed ex cautione acciperent, quam ar-
p rogator præſtare p debet. Quod & legibus & rationi ma
q gis congruum q eſt. † Sunt autem præter hunc, de quo iam
21 diximus, & alij pupillaris ſubſtitutionis effectus, nempe
r quod pupillaris expreſſa contineat in ſe vulgarem r taci-
tã: quod pater poteſt facere filio impuberi ſubſtitutum hæ-
s redem s neceſſarium, vt quia inſtituat filium impuberem,
& fratrem filij impuberis, deinde fratrem filio impuberi
ſubſtituat, iam is frater erit hæres neceſſarius fratri, ac ſi
ſuus eſſet, quod ſecundæ tabulæ & patris & filij teſtamen-
tum dicuntur, quod euerſo patris teſtamento, nihilominus
firma manet pupillaris ſubſtitutio, & tandẽ, quod per pu-
pillarẽ expreſſã mater pupilli excluditur. De quibus effe-
ctib. ſingulatim diſputare hic nõ eſt locus. Poteſt enim is,
t qui plene inſtrui cupit, a ſuis fontibus, id eſt, ex t Pãdectis,
u vel ex ſingularibus u aliorum tractatibus illa repetere.

ADDITIONES.

a l.2. in prin. hoc tit.
b d.l.2 & l qui in vtero.7. de ſtatu hom.
c l.ſi plures. 10. § in arrogato. hoc tit.
d §. cum autem impubes ſupr. de adoptio.
e De quib in §. fi. ſup. de nupt. dixi.
f d.l.2. in prin.
g l.qua ætate. 5. de teſt. & ſup. quib. modis tut. fi. in prin. l ſi in-
fanti. 18. §. ſin autem. C. de iure delib.
h d.l. qua ætate.
i d.l.2.
K §. nullum. Nouell. de hær. ab inteſt.
l gl. in Auth. ex cauſa. C. de lib. præt. vide ſup. in §. ſed hæc qui-
dem. de exhær. liber.
m §. fœminæ ſup. de adopt.
n l.ſi mater. 33. hoc tit.
o gl. d.l.ſi mater.
p Zaſ. tract. ſubſt. c.2. in 5 memb.
q Inſt. de pat. poteſta. in prin.
r l.Lucius. 45. de vulg.
s arg. Auth. ſi quis liberos. C. de nat. lib.
t Auth ſi quis, C. de edend.
u l.ex facto. 35. ff. de hær. inſt.
x d. Auth. ſi quis liberis.
y d.l.2. verſ. cæterum.
z c.2. de hæreticis, in 6.
a ca. Iudæorum. 28. q.1.
b d.l.2. ver. nepotib. & vide ſupra quib. mod. ius pat. pot. ſol. in
prin.
c l.cum filiusfa. 28. de mil. teſt.
d l.cohæredi. 41. §. filiæ. hoc tit.
e Bar. d.l.2.
f §. illud quoque. Nouel. conſt. de dig.
g d.l.2. §. prius.
h l.ſi quis. 3. de hær. inſtit.
i l.2. §. ſi quis. ita ſcripſerit. ſecundum tab.
K d.l.2. verſ. ita demum.
l l.antepenult. de lib. & poſtu.
m d.l.2. verſ. nam ſi principale.
n d.l.2. § adeo.
o §. liberis. inf. eod.
p l.1. in fi. hoc tit.
q Dd. l.ſi filius qui patri. 12. hoc tit. l.ſi pater 28. in prin. de priui.
credi. vide de hoc Lotior. de ſubſtit. Azio. 35. & aliquot ſeq.
r Zaſ. tract. ſubſtit. c 2.
ſ l.iam hoc iure. 4 hoc tit. l.quãuis. 4. C. de impub. & alijs ſubſti.

t gl. l. pen. de ventre inſpiciendo. & d.l. iam hoc iure.
u Tract. ſubſt. in materia pupillari.
x Vigl. hic nu.19.
y In l.1 de vulg.
z d.l.2. hoc tit.
a l.ſi pupillus, alias l. Iulian. 42. de acq. hær.
b §. non ſolum inf. eod.
c Zaſ. d. tract. de ſubſt. c.2.
d arg. l. qui liberis 8. § hæc verba. hoc tit.
e l.ſed ſi plur. 10. §. ad ſubſtitut. de vulg.
f Zaſ. d. tra. ſubſt c.2. in 6. memb.
g Ita Bart. & Caſtren. l. quamuis. 2. ad fi. de acq. hær.
h l.qui habebat. 48. de vulga. Zaſ. vbi ſup.
i d.§. ad ſubſtit.
K d.l. ſed etſi plures §. ad arrogatos. in l. ſi arrogator 22. ad fi. de
adopt. quæ leges ſe inuicem declarant, ne pugnare videãtur.
l ius noſtrum 7. de reg. iur.
m Georg. Brand hic.
n facit l. ratas. 7. C. de reſc. ven.
o In p. l.ſi arrogator quos Vigl hic. ſeq.
p Dixi in §. cum autem impub. ſupra de adop.
q Vigl. hic.
r De quo dixi ſupra nu.13.
s d l. ſed etſi plures. §. quos poſſum. & l.ſi pupillus. §. ſed quod in
fratres de acquir. hær.
t In l. moribus. 2. vbi latiſſ. omnes de vulg.
u Poli. Zaſ. Fumæ. in ſuis tractatib. de ſubſt.

§. Qua ratione.

1 Exemplaris ſubſtitutio cur ſic dicta.
2 Affinitas ſubſtitutionis pupillaris & exemplaris.
3 Quomodo olim, quomodo etiam hodie exemplariter ſub-
ſtituatur.
4 Iuſtinianum hic mente captum a furioſo nõ diſtinxiſſe.
5 Quibus fieri poſſit exemplaris ſubſtitutio.
6 An naturali tantum filio exemplariter ſubſtitui poſſit.
7 Qui poſſint exemplariter ſubſtituere.
8 Mater ad ſecunda vota tranſiens non poteſt hanc ſubſti-
tutionem facere.
9 An etiam impuberi exemplaris fieri poſſit ſubſtitutio.
10 Quæ perſonæ exemplariter ſubſtitui poſſint.
11 Differentia inter exemplarem & pupillarem ſubſtitu-
tionem.
12 Pupillaris ſubſtitutio quõ finiatur, quõ item exemplaris.

a Qua ratione excitati, etiam b conſtitutionem po-
ſuimus in noſtro Codice: qua proſpectu eſt, vt ſi qui c
mente captos habeant filios, vel nepotes vel pronepo
tes cuiuſcunque ſexus vel gradus: liceat eis d etſi pu-
beres ſint, ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, e
certas perſonas ſubſtituere. Sin autem reſipuerint, f
eandem ſubſtitutionem infirmari ſancimus & hoc
ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis: qui poſtquã
pupillus adoleuerit, infirmatur.

a Qua ratione. Hæc verba apertè indicant, exemplarem
a ſubſtitutionem (cuius in hoc §. fit a mentio) ad pupillaris
1 ſubſtitutionis exemplum introductam eſſe: † Ideoque
exemplaris dicitur, quia ſit exemplar, ſimilitudo, & imi-
2 tatio pupillaris. † Quemadmodum enim hæc fit impuberi,
non valenti teſtari, quamdiu impubes eſt, ita illa liberis
ob furorem vel alias ob aliquem morbum ingraueſcen-
tem teſtari non valentibus fieri ſolet, vt eis, donec reſipue
rint, aut morbus deſierit, poſſit ſubſtitui. Ex vtraque ergo
ſubſtitutione ſuppletur defectus perſonæ, nihil ex lege va-
3 lentis agere. † Fuit autem exemplaris ſubſtitutio etiam
b ante Iuſtinianum in vſu, ſed tamen iure b Pandectarum
fieri non poterat, niſi impetraretur a Principe. Hodie vero
c ſanxit Iuſtinianus, c vt priuilegio deinceps ad eam rem
impetrandam opus non eſſet: generali quippe lege poſſe
parẽtes mente captis ſubſtituere, permiſit. Quæ ergo olim
d erat priuilegiata, ea nunc iure publico eſt d conceſſa.

Quamob-

Quamobrem immerito tertia hæc habetur ſpecies, ſeparata a vulgari & pupillari.

e b Conſtitutionē. *Quæ li. 7. Cod. ti. e 26. etiamnū extat.*

c Mente captos. *Mente captus a furioſo, quomodo diffe-*
f *rat, alibi* f *diximus.* † *Quanquam autem* g *Iuſtiniani*
4 *conſtitutio tantum in mente capto concepta ſit, idem tamē*
g *de furioſo intellexit, neque vllam inter hos diſtinctionem*
fecit, quod vel inde appareat, quod expreſſè mentionem fa-
h *cit* h *alibi huiuſce ſubſtitutionis quæ furioſo fit, vt Viglius*
etiam annotauit. Vt autem breuiter iuris tyrones intelli-
5 *gant, quibus exemplariter ſubſtitui poſſit,* † *ſciendum eſt*
hanc ſubſtitutionem non tantum liberis fieri poſſe furio-
i *ſis, & mente captis, ſed etiam mutis* i *& ſurdis, eo videli-*
K *cet caſu, quo teſtari non* K *poſſunt: item prodigis, quibus*
l *nunquam teſtari* l *permiſſum eſt, quoniam furioſis* m *æqui-*
m *parantur. Idem exiſtimarunt Politus &* n *Zaſius in fa-*
n *tuo, cum eodem morbo laboret, quo mente captus. quibus*
o *accedo, vtcunque Fabro & Angelo* o *repugnantibus, mo-*
dò veri ſint fatui, ſecus ſi craſſæ tantum rationis, quos vul-
go ſimplices, dicunt, quid enim fatuus diceret, niſi fatua?
Nec refert, liberi tali morbo ſeu vitio correpti, naturales
& legitimi ſint, vel tantum legitimi, id eſt, adoptiui aut le-
6 *gitimati.* † *Cæterum de naturali tantum non eſt expedi-*
p *tum. Bartol. voluit indiſtincte huic ſubſtitui poſſe,* p *quod*
verum putant Doctores, ſi mater ſubſtitueret, cui natura-
q *lis ſuccedere* q *poteſt. Aliud in patre, cenſent, quia pater*
his tantum exemplariter ſubſtituit, quibus legitimam re-
r *linquere* r *poteſt, quam naturalibus relinquere non poſ-*
s *ſe certum eſt. Poteſt tamen Bartolus defendi, quoniam le-*
gitima non requiritur, vt hæc ſubſtitutio valeat, ſed ne te-
t *ſtamentum impugnetur.* t *Vnde videmus, exhæredato*
u *pupillariter ſubſtitui* u *poſſe, & per conſequens exempla-*
x *riter.* x *Subſtitutio enim nō propter legitimam ſed quia*
y *morbo detentus teſtari non poterat, introducta* y *eſt.* † *Por-*
7 *ro ſciendum eſt, non ſolum patrem, ſed & matrem exem-*
z *plariter ſubſtituere poſſe.* z *Nam hic nō habetur patriæ*
poteſtatis ratio, ſed ſola venit conſideranda naturæ & ge-
a *nerationis poteſtas quæ in vtroque* a *parente eſt. Sed ſi*
b *pater ſubſtituere volet, matri præferēdus* b *eſt, vterque*
c *enim ſubſtituere non poteſt, ne cum duobus teſtamentis* c
8 *infirmus decedat.* † *Quod ſi mater defuncto marito, ad ſe-*
cundas nuptias conuolauerit, adeo exemplariter ſubſtitue-
re non poteſt, vt etſi prius ſubſtituiſſet, cum euaneſcat ſub-
d *ſtitutio.* d *Lex enim de huiuſmodi fœminis immoderatis*
male confidit, quæ plerumque nouis maritis non ſolum res
e *filiorum, ſed etiam vitā addicunt,* e *cuius rei exempla*
allegare recentia poſſem, ſi non parerent odium.

9 d Et ſi puberes. † *Implicatiua videntur hæc verba, vt*
f *etiam impuberes includant, certe Accurſius* f *hanc ſub-*
ſtitutionem non ſolum puberibus, ſed etiam impuberibus
fieri poſſe cēſuit. Quæ Accurſii opinio procedere poteſt, ſi
g *vel mater ſubſtitueret, vel emancipato ſubſtitueretur,* g
quoniam tunc iure directo ſubſtitutio vt pupillaris, vale-
h *re nō poteſt,* h *Alioqui ſi ſuo impuberi & furioſo fieret,*
i *pupillaris ante pubertatem iudicaretur,* i *ſed poteſt, Lo-*
K *riotus* K *putat, illam exemplarem eſſe.*

10 e Certas perſonas. † *Quæ ſunt autem hæ perſonæ quæ*
poſſunt ita ſubſtitui? Et ſi quidem is, cui exemplaris ſub-
ſtitutio fieri debet, liberos habebat, hi primo ſubſtituendi
ſunt, modo ſanæ mentis exiſtant, neque eodem morbo labo-
rant. Sin autē nulli ſuperſint liberi ſed fratres adſint, aut
l *ſorores, illi ſubſtituerentur.* l *Quibus pariter deficientibus,*
11 *poſſunt ſubſtituere parentes quem volunt* † *Et hæc vna*
differentia eſt, qua exemplaris a pupillari diſcrepat, Sunt
& aliæ inter hanc & illam non obſcuræ differentiæ, quas
in vnum quaſi faſciculum eleganter hic Aretinus colle-
m *git.* m *Proinde quæ neceſſaria ſunt ad hanc exemplarem*
ſubſtitutionem, & a me hic omiſſa, ea omnia prædicta Iu-
n *ſtinianea* n *conſtitutio pulchre complectitur. Quæ vero ſu-*
perſunt, omnia ſimilitudine rationis ex pupillari trahun-
tur, vt quæ conſtituta ſint in pupillari, eadem (ſi nihil
aliud impediat) cenſeantur in hac ſubſtitutione.

12 f Eandem ſubſtitutionem infirmari ſancimus. † *Si-*
cut expirat pupillaris ſubſtitutio ceſſante cauſa, ſcilicet
o *defectu* o *ætatis, ita & exemplaris furioſo reſipiſcentes, &*
p *cum bona mente* p *conualeſcente, hoc eſt, extincto prorſus*
morbo furoris, ſecus ſi ad tempus tantum reſipiſcat, dilu-
cidaque habeat internalla, quia non ſtatim euaneſcet eo
q *nomine ſubſtitutio.* q *Si tamen quis vere ſemel reſipuiſſet,*
procul dubio extingueretur ſubſtitutio, nec vires iterum
recipiet, etſi is poſtea forte aliquo caſu in priſtinum mor-
r *bum* r *recideret. Neque enim conſideramus inopiam ac*
s *nouam hominis* s *calamitatem. Ideoque tunc nouo auxi-*
lio, nouaque ſubſtitutione opus eſſe.

ADDITIONES.

a Et in l. ex facto 43. hoc tit. l. humanitatis. 9 C. de impub. & alijs ſubſt. vtrobique Dd. latiſ.
b d. l. ex facto.
c hic, & d. l. humanitatis.
d Vigl hic.
e d. l. humanitatis.
f §. furioſi. ſup. de curat.
g d. l. humanitatis.
h l. vlt. § vlt. C. de cur. fur.
i d. l. ex facto. in prin.
K d. l. diſcretis. C. qui teſt. fac. poſ.
l l. is cui 18. de teſt.
m l. 1. C. de cur fu.
n l. In mat. exempl.
o per l. 4. in fi. C. qui teſt fa. poſ.
p Arg. l. fi. C de confir tut.
q § ſed vulgo. infra ad Tertul.
r d. l humanit. C. de imp. & alijs ſubſtit.
s l hum. 8. C. de naturalib. lib.
t d. l huma. C. de impub. verſ. vt occaſiones.
u l. 1. verſ. pen. de vulg.
x vt hic.
y d. l ex facto. verſ. nam etſi furioſi. Lorio. de ſubſtit. Axio. 72.
z d. l. hum. verb. parent.
a l. maximum vitium 4. C. de lib præt.
b arg. l. 4. de tut furioſ.
c §. poſteriores inf. quib mod. teſt. infir.
d Bar. d. l. ex facto. col. 4. verſ. quid ſi mater Zaſ. & Polit. in exēp.
e l. lex quæ tutores. 22 § ſerui. C de adm. tut.
f glo. magna hic.
g Loriot. de ſub. Axio. 71. Zaſ. de ſubſt. exemp.
h arg. l. Scæuola. 76. ad Trebel.
i arg. l 3. de tut.
K d. Axio. 71.
l d. l. human. ver pen. & fin.
m & Cantiunc. hic in ſua Paraphr.
n d l. humanit.
o § maſculo inf. eo.
p hic, & d. l. humanit. in fi.
q Polit. de exempl. Vigl hic.
r Bald hic.
s l. inter ſtipulantem. 83. §. ſacram de verb. oblig.

---

§. Igitur.

1 *Teſtamentū patris, & pupillaris ſubſtitutio quandoque pro vno teſtamēto habētur, quādoq; pro duplici. 2. 3.*
4 *Inſtitutus in re certa ſolus pro vniuerſali hęrede habetur.*

a Igitur in pupillari ſubſtitutione ſecundum pręfatum modum ordinata, duo quodammodo ſunt teſtamenta: alterum patris, alterū filij, tanquā ſi ipſe filius ſibi hęredem inſtituiſſet: aut certè vnum teſtamentū eſt duarum cauſarum, id eſt, b duarū hæreditatum.

a Impe-

1 a Imperator † *hic ad pupillarem ſubſtitutionem reuer-*
titur, tradens teſtamentū patris & filij diuerſis reſpectib.
a *pro vno, vel duobus haberi, quod & Vlpianus* a *prodidit.*
2 *De vtroque ergo videamus.* † *Duplex autem cenſetur va*
rijs modis: primo, quia pater cum ſibi teſtatus eſt, poteſt
b *ex interuallo facere pupillares* b *tabulas, & cum ad tabu*
las etiam pupillares requiruntur ſeptes teſtes, eorundem-
que ſubſignatio. Deinde, quia pater poteſt ſuum teſtamen-
tum facere in ſcriptis clauſum, pupillarem autem ſubſti-
c *tutionem per nuncupationem & ſine* c *ſcriptis. Tertio,*
quia inſtituto quandoque vitiatur, & remanet tamen pu-
d *pillaris ſubſtitutio.* d *Denique, quia duæ ſunt hæredita-*
e *tes: nam primo patri, deinde filio morienti ſucceditur.* e
3 † *Contra, teſtamentum patris & filij dicuntur etiam vnū*
teſtamentum, idque trifariam. Primo, quo ad cauſam effi-
cientē, id eſt perſonam teſtantis, nempe patrem, qui vtrū-
f *que teſtamentum* f *facit. Deinde, quo ad ſolemnia, quia*
ſufficit teſtamentum patris eſſe clauſum & ſignatum teſti
bus, etiamſi pupillares tabulæ ſint apertæ, nec teſtibus ſuf
g *fultæ: ſi tamen vtrumq; teſtamentum vno cōtextu fiat.* g
4 † *Poſtremo, quo ad partialem inſtitutionem: quia ſicut te-*
ſtator inſtituendo aliquem in re certa, ſi nullum alium hæ-
redem relinquat, eum cenſetur vniuerſalem hæredem fe-
h *ciſſe:* h *ita idem in pupillari ſubſtitutione ſeruatur: quia*
pater inſtituendo filium impuberem in fundo aliquo, in re
aliqua certa, ſi eidem filio in ea re ſubſtituat, ad omnia bo-
i *na & patris & filij* i *trahetur ſubſtitutio.*
b Duarum hæreditatum. *Adeo quidem, vt ſi alium pa*
ter ſibi, alium filio ſcripſit hæredem, ea prætoris in danda
bonorum poſſeſſione ſit ſententia, vt ſeparatim patris, ſe-
K *paratim filij hæredes æſtimari* K *debeant. Sin autem &*
filio & patri idem hæres ſcriptus eſt, aut ſi quis filio impu
beri hæredi ex aſſe inſtituto, ſubſtitutus eſt, & patri exti-
tit filius hæres, nō poterit ſubſtitutus ſeparare hæreditatē,
vt filij habeat, & patris non habeat, ſed aut vtriuſque ha
bere debet, aut neutrius, quia factum eſt vnum patrimo-
l *niū vtrorumq; bonorum, & iuncta cœpit eſſe* l *hæreditas.*

ADDITIONES.

a l. patris & filij. 20. vbi Dd. de vulg.
b l. ſi quis cum. 16. hoc tit.
c d. l. patris & filij.
d l. etſi contra. 35. hoc tit.
e d. l. patris & filij.
f l. 2. §. interdum hoc tit.
g d. l. patris & filij.
h l. 1. § ſi ex fundo. de hær. inſt.
i l. cohæredi. 41. §. fi. & ibi Bar. hoc tit.
K l. ſi ita ſcriptum. 8. §. fi. de bon. poſ. ſecun. tab.
l l. ſed etſi. 10. §. filio hoc tit. de pupill. in effectu.

§. Sin autem.

1 *Pupillarem ſubſtitutionem poſſe ſecreto fieri.*
2 *Et an tum noua ſolemnia requirantur.*
3 *Vulgaris ſubſtitutio quando pupillarem tacitam conti-*
neat.
4 *Ætiologia huius prouiſionis, cuius in hoc §. fit mentio.*
5 *De muliere Mileſia, partum ſuum in vtero necante: ac-*
cepta ab ipſius ſubſtituto pecunia.

a Sin autem quis ita formidoloſus ſit, vt timeat, ne fi
lius ſuus pupillus adhuc ex eo, quod palam ſubſtitu-
tum acceperit, poſt obitum eius periculo inſidiarum
ſubiaceat: vulgarem quidem ſubſtitutionem palam
facere, & in primis teſtamēti partib. ordinare debet.
b Illam autem ſubſtitutionem per quam ſi hæres ex-
titerit pupillus, & intra pubertatem deceſſerit, ſubſti
tutus vocatur, ſeparatim c in inferioribus partibus
ſcribere debet: eamq; partem proprio lino, propria-
que cera cōſignare, & in priori parte teſtamēti caue-
re, ne inferiores tabulæ viuo filio & adhuc impubere
aperiantur. Illud palam eſt, nō ideo minus valere ſub
ſtitutionem impuberis filij, quod in iiſdem tabulis
ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque hæredem inſtituiſſet
quamuis pupillo hoc periculoſum ſit.

1 a Sin autem. † *Conſulit Imperator his, qui ſubſtitutorum*
machinationes atque inſidias timent, vt ſecreto pupilla-
rem ſubſtitutionē faciant, eaq; ne inſpiciatur aut reſignē-
tur ante pupilli mortem, omnino vetent.
b Illam autem. *Id eſt. pupillarem ſubſtitutionem. Vtitur*
enim periphraſi Imperator.
2 c In inferiorib. *Scilicet principalis teſtament.* † *& tunc*
non eſt, opus, vt iterum ſeptem teſtium ſignacula adhibeā
tur. Poteſt tamen etiam pater omnino pupillares tabulas
a *ſeparare, ſi voluerit: quo caſu nouis ſolemnibus opus eſt.* a
3 † *Sed cum ſubſtitutio vulgaris tacitam pupillarem conti-*
b *neat,* b *quid prodeſt hæc prouiſio? Certè ab eo, quod vul*
gariter ſubſtitutus erit, non minus periculi timendum eſt,
4 *quam ad expreſſa pupillariter ſubſtituto.* † *Reſpondeo,* c
c *non ſemper fieri vulgarem, & vt etiam vulgaris fiat, ta-*
men tum demum comprehendet pupillarem tacitam, quā
do expreſſè prouiſum non eſt a teſtatore. Nam ſi expreſſè
prouidiſſe ſe teſtator ſignificat, pupillaris tacita ne (lex
d *fruſtra proſpexiſſe videatur) ceſſabit.* d *Porro nō fruſtra*
Imp. tam ſollicitè pupilli intendit ſuccurrere, ne in pupil-
laritate lædantur. Plerumque enim contingere poteſt vt a
ſubſtitutis inſidiæ ſtruantur pupillis: id quod Perſius etiā
conqueritur Saty. 2. aiens: Pupillum ve vtinam, quem
5 proximus hæres, impello, expugnan. † *Et nota eſt illa*
e *mulier* e *Mileſia, quæ accepta a ſubſtituto pecunia par-*
tum ſuum medicamentis abegit, & necauit, & ſceleratus
tutor cruci olim affixus fuit ab Imp. Sergio Galba, quod
f *pupillum, cui ſubſtitutus fuerat, veneno* f *ſuſtuliſſet.*

ADDITIONES.

a l. ſi quis cum. §. ſi duo. de vulga.
b l. iam hoc iure. hoc tit.
c Ex ſententia Porcij. & Vigl hic.
d l. ſi filio hoc tit. Dd. l. quamuis, C. de impub. & alijs ſubſtit.
e l. 39. Cic. ff de pœnis.
f Suet. in Sergio Galba.

§. Non ſolum.

1 *Etiam exhæredato pupillariter ſubſtitui poteſt.*
2 *An idem hodie locum habeat, præſertim in impubere*
doli capace.
3 *Omnia bona pupilli exhæredati ad eius ſubſtitutū per-*
tinent.
4 *Emendatum Triphonij reſponſum.*
5 *Hodie poſthumus exhæredari non poteſt, quia ingratitu*
dinis cauſam nequit committere.

a Non ſolum autem hæredibus inſtitutis impuberi-
bus liberis, ita ſubſtituere parentes poſſunt, vt ſi hære
des eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint,
ſit eis hæres is, quem ipſi voluerint: ſed etiam exhære
datis. Itaque eo caſu ſi quid exhæredato pupillo ex
hæreditatibus, legatiſve, aut donationib. propinquo-
rum atque amicorum adquiſitum fuerit, b id om-
ne ad ſubſtitutum pertinebit. Quæ cunque diximus
de ſubſtitutione impuberum liberorum, vel hæredū
ſubſtitutorum, vel exhæredatorum, eadem etiam c
de poſthumis intelligimus.

a Non

Non ſolum. *Supra dictum eſt, impuberi qui ſit inſtitutus*
1 *hæres, pupillariter poſſe ſubſtitui.* † *Hic amplius dicitur,*
a *hāc ſubſtitutionē exhæredato quoq; filio fieri poſſe.* a *Et*
quidem iſtud obtinebat, etiamſi pupillus mala mente ex-
hæres ſcriptus eſſet: adhuc enim poterat pater illi pupil-
b *lariter ſubſtituere.* b † *Hodie vero hæc res varius in quæ-*
2 *ſtionem venit,* c *propterea quod impubes haud ita facile*
c *cauſam ingratitudinis committere poteſt, ſine qua iure*
d *Nouellarum* d *exhæredatio non valet. Si tamen proxi-*
mus pubertati fuerit, & doli capax, nihil impedit, quo mi-
nus ob impium facinus exhæredari poſſit: cū & alias ta-
e *les impuberes puniri, leges* e *permittant.*
3 b Id omne ad ſubſtitutum. † *Omnia ergo pupilli exhæ-*
redati bona vndecunque obuenientia, ſi eum intra pupil-
lares annos mori contingat, ad ſubſtitutum pertinebunt,
quod & cū filio hæredi inſtituto ſubſtituitur, obtinere ſu-
f *pra* f *diximus: quoniam vtroque caſu non ſuis bonis teſta-*
tor ſubſtituit, ſed impuberis. Videtur tamen aduerſari Tri-
g *phonij* g *reſponſum, qui filio exhæredato a milite ſubſtitu-*
tum ea tantum accipere tradidit, quæ a teſtatore peruene-
4 *runt.* † *Sed non obſtat, ſi emendatè legatur, vt illud Vi-*
h *glius* h *reſtituit, ad hunc modum:* Si miles exhæredaue-
rit, filium vel ſciens eum ſuum filium eſſe ſilētio præ-
terierit, an legatum a ſubſtituto ei dari poſſit quæſi-
tum eſt. Dixi non poſſe, licet ampla legata reliquerit
exhæredato. Miles & emancipato filio ſubſtituere po-
teſt. Verum hoc ius in his exercebitur, quæ ab ipſo ad
eum cui ſubſtituit, peruenerint: non etiam in his, quę
habuerit, vel poſtea acquiſierit. Nā etſi filio ſuo viuo
adhuc auo ſubſtituit, poſt acquiſitam ei aui hæredita-
tem, nemo diceret, ad ſubſtitutum pertinere. *Hæc Tri-*
phonius, qui non negat, quod hic docet Iuſtinianus, ſubſti-
tutum filiofamilias pupillariter conſequi etiam ea bona
quæ filio poſtea obuenerant: ſed illud ſolum negat, a filio
i *exhæredato non valere legatorum,* i *donatorum. Et mul-*
tum intereſt inter onus legati, & ipſam ſubſtitutionem,
K *quam pupilli intereſt valere, ne moriatur inteſtatus.* K
Altera pars Triphoniani reſponſi huc non pertinet, ratio-
ne eorum bonorum quæ a ſe ſe proficiſcuntur. Scio Doctores
aliter hunc nodum diſſoluere: ſed hæc Vigliana emendatio
omnes hac in re altercatione facile ſopit.
5 c De poſthumis. *Et hoc quidem iure veteri.* † *Nouella-*
rum enim lege poſthumo inſtituto tantum non etiam exhæ-
redato ſubſtitui pupillariter poteſt: cum is nequeat ingra-
titudinis cauſam committere, ſine qua hodie exhæredatio
l *nulla* l *eſt.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. ſubſtituere. hoc tit.
b l. fi. C. de cura. furioſ. l. 1. iſti quidē. & ibi gl. quod metus cauſa.
c Gl. fin. hic.
d §. aliud quoque. vt eum de app cognoſc.
e l. excipiuntur. ad Sylle.
f In princ. huius tit. ver. ipſi filio fit hæres.
g l. miles ita. §. exhæredatio. de mil teſta.
h Vigl. hic.
i Rationem diuerſitatis vid. hic apud Vigl. 1. & ſeq.
K Bald hic.
l Dixi in §. poſthumi ſupr. de exhær. liber.

---

§. Liber.

1 *Pupillaris ſubſtitutio vt valeat, neceſſe eſt, patrem ſibi etiam teſtamentum facere.*
2 *Principali non ſubſiſtente, nec acceſſorium valet.*
3 *Subſtitutio præcedens patris teſtamentum, an concidat.*
4 *In coniunctionibus non curatur ordo, quid prius, aut poſterius dictum ſit.*
5 *Patris teſtamento non valente, pupillaris ſubſtitutio tamen valet: ſecus tamen eſt iure Prætorio. 6.*
Quæ ſit diuerſi iuris ratio. eod. nu. 6.
7 *Huius §. correctio ex iure nouiſſimo.*

Liberis autē ſuis teſtamentū nemo facere poteſt,
a niſi & ſibi faciat. Nam pupillare teſtamentum, b
pars & ſequela eſt paterni teſtamēti: adeo, vt ſi patris
teſtamentum nō valeat, c nec filij quidem valebit.

1 a Niſi & ſibi. † *Et hoc eſt quod ſupra* a *ſexto loco ne-*
a *ceſſarium diximus, ad validitatem pupillaris ſubſtitutio-*
nis, nempe, vt pater ſibi prius teſtetur, & quidem priore
b *loco, vt* b *Vlpianus reſpondit.*
b Pars & ſequela. *Pars enim teſtamēti, in qua pater ſibi*
hæredem inſtituit, principalis dicitur, ea vero, in qua filio
impuberi ſubſtituit, acceſſoria eſt, pendet enim ex princi-
c *pali, & ab illa omnem vim ſuam accipit.* c *Vnde niſi pa-*
ter ſibiipſi hæredem ſcripſerit, hoc eſt, niſi partem princi-
palem condiderit, pupillaris non habet vnde ſibi robor aſ-
2 *ſumat: idq; ex generali & vulgata iuris regula.* † Si prin-
cipalis cauſa nō ſubſiſtit, nec ſequela vel acceſſio ſub-
d ſiſtere d poteſt. *Debet ergo patris teſtamentum præcede-*
3 *re pupillarem ſubſtitutionem, & priori loco poni,* † *adeo,*
vt nonnulli putarint, ſi pater prius filio teſtamentum fe-
cerit, deinde ſibi, per hanc ordinis confuſionem irritari pu-
pillarem ſubſtitutionem, maxime ſi ea inſtitutionem filio
e *exhæredato præcedat.* e *nam ſi filius inſtitutus, fuerit, ſe-*
cus putant, cum tunc ordine intellectus præceſſiſſe videa-
tur inſtitutio, quod tamen alij reprobant. Cur enim non
idem intellectus accipitur, & vt extranei inſtitutio præce-
f *dere fingatur? Quare rectè Iaſon* f *Vltramōtanorū ſen-*
tentiam probat, vt conuerſa ſcriptura non noceat, ſi modo
4 *ſubſtitutioni omnino coniunctum adhæreat inſtitutio.* † *In*
his enim, quæ ſimul & coniunctim ſunt, non attenditur
g *quid prius, quidve poſterius ſit* g *poſitum.*
5 c Nec filij quidem valebit. † *Hinc dicis, patris teſtamē-*
to, velut principali, non valente, nec pupillares tabulas
conſiſtere. Quod Accurſius procedere ait, ſi ab initio pa-
ternum teſtamentum non valeat, aut etiam iure ciuili po-
h *ſtea per querelā* h *in totum ſubuertatur:* i *ſecus eſſe, ſi*
i *iure prætorio per contra tabulas bonorum poſſeſſionem pa-*
tris teſtamentum expugnetur, quia tunc ſalua manet pu-
6 *pillaris ſubſtitutio* † *Diuerſitatis* K *ea eſt ratio, quoniā*
K *Querela iure ciuili teſtamentum infirmet, Bonorum vero*
poſſeſſio iure Prætorio, quod non ſatis validum eſt ad tol-
lenda ea, quæ iure ciuili conſtituta ſunt: tum quod Prætor
l *neque hæredem facere, nec ex hæredum albo quenquam* l
detrahere poteſt. tum quia cum per tabulas pupillares con-
ſulatur impuberibus, illæ etiam impugnato per ius Præto-
rium teſtamento conſeruantur. quippe quod Prætoris mēs
vnquam fuit, vt quæ ad prouiſionem pupillorum perti-
nerent, ea per contra tabulas bonorum poſſeſſionem euer-
m *terentur.* m † *Hodie vero, ſiue teſtamentum patris ſit nul-*
7 *lum ex cauſa præteritionis, ſiue per querelam inofficioſi*
euerſum, durabunt nihilominus pupillares tabulæ, ex No-
n *uella Iuſtiniani,* n *ſicut & cætera teſtamēti capitula, præ-*
ter inſtitutionem.

ADDITIONES.

a In prin. huius tit. num. 7.
b l. 2. §. prius. & l. qui plures. §. fin. hoc tit.
c Theoph. hic.

d l. quod

d I.quod per manus. de iure codic.l.cum prim. 136. de reg.iur.
u Glo.& Bar in d.l.2.§.prius.
f In fi.d.§ prius.Et probant idem Vig.& Bal.hic.
g arg.l.quidam in teſt.de pec.leg.
h Secus ſi pro parte tantum,l.in ſubſtit.de vulg.
i l.Papinia.§ ſed nec impub.de inoff.teſtam.
K glo.fi.hic in med.
l arg.§.quos autem.inſ.de bon.poſſ.
m Bart.l.ex duob §.ſi.hoc tit.& Cantiunc.hic.
n Auth.ex cauſa.de lib præter.

§. Vel ſingulis.

1 *Quando ſingulis impuberibus ſubſtituitur quilibet teſtamentum hæredem ex ſubſtitutione habet.*
2 *Subſtituens vero vltimo morienti, legitimam ſucceſſionem ſeruare videtur.*
3 *Reſolutio ad §.Seia libertis,l.Titia,de leg.2.*

a Vel ſingulis liberis, *b* vel ei qui eorum nouiſſimus impubes morietur, ſubſtitui poteſt, ſingulis quidem, ſi neminem eorum inteſtatum decedere voluerit nouiſſimo, *c* ſi ius legitimarum hæreditatum integrum inter eos cuſtodiri velit.

a *Totus hic locus ad verbum deſcriptus eſt* a *ex Florentini reſponſo.*
1 *a* Vel ſingulis.† *Et eo caſu, quando ſingulis liberis ſubſtituitur, quilibet eorum intra pupillaria decedens, teſtamentarium hæredem habere ex ſubſtitutione cenſetur.*
b Vel ei. *ideo additum eſt, vel ei, qui eorum nouiſſimus, &c. quia non eſt neceſſe reliquis ſubſtituere, propterea quod is, qui nouiſſimus impubes moritur, alias ex lege XII.*
b *tabul.ſucceſſit.* b
c Si ius legitima. *Si ſucceſſione ab inteſtato ſaluam inter eos cuſtodiri velit, quaſi diceret, cum ſubſtituitur ei, qui vltimo morietur, ſi vnus præmoritur, eius portio defertur*
c *ad alios* c *fratres, & ſit iure legitimo, id eſt, per legem XII.*
2 *tabularum.* † *Vnde colligitur, quod ſubſtituens vltimo morienti non videatur filios inuicem ſubſtituere, ſed legitimam ſucceſſionem conſeruare. Sed diuerſum alibi in non*
d *diſſimili ſpecie Paulus* d *reſpondit, nam cum quidam pluribus fundum legauerat, & interdicta alienatione nouiſſimo morientem rogaret, vt Titio eum reſtitueret, hic voluit ille inuicem ſubſtitutos hæredes cenſeri. Et ſanè Doctores*
3 *multum ſe torquent in tollendo hoc obice.* † *Tutius autem*
e *fuerit, in re tam perplexa Bartoli* e *ſententiam amplecti,*
f *quæ etiam frequentius recepta eſt.* f *Is differentiam conſtituit, nouiſſimo facta ſubſtitutio ſit in omnibusne bonis, vel (vt alij quoque ex eiuſdem ſententia adijciunt) indefinitè, an vero ſimpliciter, veluti in præſenti §. vbi vltimo morienti impuberi ſubſtituit teſtator. Hoc enim caſu omnes filij citra ſubſtitutionem, vtroque iure legitimo ſucceſſiſſe videbuntur: illi vero inuicem ſubſtituti, ac per fideicommiſſum rogati intelligentur, vt ipſi ſubſtituto tota hæreditas, detracta Trebellianica, ac plerunque ſimul por-*
g *tione legitima ex fideicommiſſo reſtituatur.* g *Quæ res impediet etiam alienationem vltra eam portionem, quæ*
h *ex fideicommiſſo deduci conceditur.* h

ADDITIONES.

a ſ.vel ſingulis.vnde hic §.eſt ſump.& l.ſi pater impub.hoc tit.
b l.1.inſ.de legit.agna.ſucceſſ.
c d.§.1.
d l.Titia.§.Seia.de leg.2.& d.l.vel ſingulis.
e In d.§.Seia.& d.l.vel ſingulis.
f In ſ.l.poteſt,hoc tit.& Viglius hic.
g glo & Dd.in l.quanquam.C.ad l.Falcid.
h Hæc omnia probantur in d.§.Seia & ibi Bal. & alij. Bart.d.l. vel ſingulis.Porc.& Cantiunc.hic.

§. Subſtituitur.

1 *Subſtitutio pupillaris nominatim & generaliter fieri põt.*
2 *Si fiat generaliter, quos effectus habeat? & nu. 4. & 5.*
3 *Regul. Hæres hæredis eſt quoque teſtatoris hæres: quando locum habeat.*

a Subſtituitur autem impuberi aut nominatim: veluti, Titius hæres eſto: aut generaliter: vt quiſquis mihi hæres erit. quib. verbis vocantur ex ſubſtitutione impubere mortuo filio, *b* illi qui *c* & ſcripti ſunt hæredes, *d* & extiterũt, & *e* pro qua parte hæredes facti ſũt.

1 *a* Subſtituitur. † *Duplicem pupillariter ſubſtituendi formam proponit hic Imperator. Aut enim nominatim fit, & verbis ſingularibus hæc ſubſtitutio, expreſſo ſcilicet ſubſtitui nomine, aut verbis generalibus, veluti ſi pluribus inſtitutis hæredibus ſubiungat teſtator,* Quiſquis mihi hæres erit, is & filio meo ante pubertatem mortuo
2 hæres eſto. † *Huius autem generalis ſubſtitutionis triplex hic effectus refertur. Primus eſt, quod ad hæreditatem impuberis hi ſoli veniunt, qui ſunt ſcripti in teſtamen-*
a *to:* a *nam de his tantum teſtator ſubſtituendo ſenſit. Vnde ſi extraneus aliquis filiusfam. vel ſeruus inſtitueretur, cum alijs hæredibus (quo caſu patri vel domino acquireretur hæreditas) hi, pater ſcilicet vel dominus, non admitterẽtur ad bona pupilli, ſi intra pupillaria decederet, quia*
b *non ſubſcripti hæredes.* b *Poteſtate enim iuris non iudi-*
c *cio teſtatoris ſeu defuncti hæreditas eis* c *obuenit. Eodẽ modo, ſi hæres mortuus fuerit, non admittetur ipſius hæres ad pupilli bona, vt qui non ſit ſcriptus in teſtamento, & de*
d *quo teſtator non ſenſerit:* d *licet alioqui communis ſit re-*
e *gula,* e †Hæredis hæredẽ & teſtatoris hæredẽ eſſe.
3 *Sed ea tum procedit, vbi non ſingularis erga primum hæ-*
f *redem affectio ſpectatur, qualis in noſtro caſu eſt.* f *Si quando tamen eueniat, vt hæredis hæres etiam teſtatoris*
4 *iudicio nitatur, puto eum admitti oportere.* † *Secundus effectus eſt, quod niſi hic ſubſtitutus patri hæres extiterit, filio ſuccedere non poſſit. Vnde ſi quiſquam patris hære-*
g *ditatem repudiauerit, ad pupillarem non admittetur.* g
5 † *Tertius denique effectus eſt, quod eaſdem partes ſubſtituti accipiunt ex bonis pupillaribus, quas acceperant in ſubſtitutione in bonis teſtatoris. Nam hic quoque locum*
h *habet regula,* h quod partes inſtitutione adiectæ, videantur repetitæ in ſubſtitutione. *Quare ſi aliquis inſtitutus ſit in quadrantem, & deinde impuberi ſubſtitutus generaliter, is etiam quadrantem accipiet in pupilli bo-*
i *nis.* i *Hi tamẽ effectus in ſubſtitutione nominatim facta non obtinent: magna ergo eſt differentia, nominatim quis an generaliter ſubſtituatur.*
b Illi. *Vel etiam ille neque enim ſuperior generalis ſubſtitutionis formula omnino pluralem numerum deſiderat.*
c Et ſcripti ſunt. *Et ſic ad ſubſtitutionẽ non admittetur hæres legitimus, qui ſcriptus non fuit.*
d Et extiterunt. *Conditionem ſiquidem aſcriptam euenire oportet: ſufficit tamen eam ſemel eueniſſe.*
e Pro qua parte. *Non etiam pro qua parte hæredes ſcripti ſunt. Fieri enim hic poteſt, vt maiorem conſequantur ex hæreditate teſtatoris partem, quàm ex qua ſcripti fuere, vt ſi cui cohæredis repudiantis portio ijs accreuerit: vt Baldus declarat.*

ADDITIONES.

a l.3.l.qui liberis,§.hæc verba.hoc tit.
b l.cum filio & ibi Dd hoc tit.
d §.hæc verba.
d eo.§.hæc verba.
e l.ſi C.de hered.inſtit.l.ſi quis filiusfam.§ fi.de acq. hær. l. hæredis appellatio de verb.ſig.

f Ita Dd communiter reſpondet d.§.hæc verba.
g d.l.qui liberis.
h Dd.l.1.C.de impub.& alijs ſubſtit. dixi ſup. tit. prox. §. etſi ex diſparibus.
i d.§.hæc verba.

---

§.Maſculo.

1 *Pupillaris ſubſtitutio finitur pubertate.*
2 *Item ſi hæreditas paterna non ſit adita.*
3 *Item per agnationem poſthumi.*
4 *Vel ſi teſtamentum patris corruit.*
5 *Apponuntur & alij modi, quibus hæc ſubſtitutio finitur.*

Maſculo igitur vſque ad quatuordecim annos ſubſtitui poteſt, fœminæ vſque ad duodecim annos: & ſi hoc tempus exceſſerit, ſubſtitutio euaneſcit.

Vnum tantum *modum ſubiungit Imperator, quo pu-*
1 *pillaris ſubſtitutio finitur:* † *nempe, cum is cui facta eſt,*
pubertatem attigit. Eſt autem pubertas in maſculo, annus
XIIII. in fœmina XII. ſed etſi minus tempus expreſſum
a *eſt in ſubſtitutione, eo adueniente expirat.* a *Si vero ma-*
ius tempus XIIII. annis comprehendantur, nihilominus
b *euaneſcit XIIII.* b *anno.* † *Sunt tamen & alij modi qui-*
2 *bus hæc ſubſtitutio extinguitur, vt ſi hæreditas paterna*
non ſit adita, cum ex hoc tabulæ ſint deſtitutæ, vt pote nul-
c *lum facientes hæredem.* c † *Item per agnationem po-*
3 *ſthumi, cuius in tabulis non eſt facta mentio: cum ipſi nõ*
d *ſecus, quam ei qui natus eſt, ſubſtitui pupillariter poſſit.* d
4 *Vel ſi patris teſtamentum infirmetur penitus, quia tabulæ*
pupillares ſimul concident, niſi vel ſuitate, vel recentiore
e *iure ſuſtineantur.* e † *Idem quoque eſt, ſi vel pupillus, vel*
5 *ſubſtitutus inteſtabiles fiant, rerumque ex tabulis mi-*
f *nus* f *capaces, puta per capitis deminutionem, vel ſi pu-*
g *pillus ante patrem decedat, aut emancipatur,* g *aut con-*
h *di in extrinſeca fuerit appoſita, eaque deficiat:* h *aut pa-*
i *ter aliud ſibi teſtamentum faciat, ſic que prius rũpatur:* i
K *& ſi qui ſint alij caſus, quos poſt Accurſium* K *Bartolus*
in vnum colligit: ego principaliores tantũ annotare volui.

A D D I T I O N E S.

a l.ſi ita quis.de vulgari.
b l.in pupillari.hoc tit.l.precibus,C.de impub.& alijs ſubſtit.
c l.ſi plures.hoc tit.
d l.ſi pater.l.2.§.poſtu de vulg.
e Dixi ſup § liberis.num.4.& 5.
f l.nec ei de adopt.l.2.§. ſi is qui.hoc tit. l.ſi quæramus. de teſt.
g l.quod ſi filius.de captiuis,l.cohær.hoc tit.
h l.qui liberis,& ibi glo.hoc tit.
i l.ſi quis eum.§.fi.hoc tit.
K d.l.in pupillari.

---

§.Extraneo.

1 *Extraneo vel puberi miles directo ſubſtituere poteſt: paganus non, & quæ ſit diuerſitatis ratio.*
3 *Compendioſa ſubſtitutio in quodcunque tempus conferri poteſt.*
4 *Compendioſa a milite facta quos effectus habeat.*
5 *Limitatio eorundem effectuum.*
5 *Diſcuſſa l. precibus.C.de impub.& alijs ſubſtit.*
7 *De compendioſa a pagano facta.*
8 *Differẽtia inter verba directa, & obliqua & cõia.9.11.*
10 *Fideicommiſſum quid?*
12 *Compendioſa a pagano facta verbis directis quem effectum habeat.*
13 *Quid ſi fiat verbis obliquis.*
14 *Quid item, ſi communibus concepta ſit.*

a Extraneo vero, vel filio *b* puberi hærede inſtituto, ita ſubſtituere *c* nemo põt, vt ſi hæres extiterit, & *d* intra aliquod tẽpus deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc ſolum permiſſum eſt, *e* vt eũ *f* per fideicommiſſum teſtator obliget alij hęreditatẽ eius, vel totam, vel pro parte reſtituere, qđ ius, quale ſit, ſuo loco trademus.

a Extraneo. Extraneum *intelligit, qui non ſit in ipſius*
ſubſtituentis poteſtate, ſiue ille prorſus extra ſit, ſeu dun-
taxat emãcipatus, aut alias liberatus nexu ptãtis patriæ.
b Puberi. *Siue ſit poteſtat i ſubſtituentis ſubiectus ſiue*
a *eius poteſtatem exiuerit.* a
1 c Nemo. † *Qui ſit paganus, ſecus eſt in milite. Is enim*
& extraneo, & hæredi filio emancipatoque directo ſubſti-
b *tuere poteſt.* b *Diuerſitatis ea eſt ratio, quia ſcilicet in*
paganis, qui ſemel eſt hæres alicuius iure ciuili non poteſt
c *hæredis nomen amplius* c *exuere, neque poteſt vnus ad*
d *tempus hæres inſtitui, atque ex tempore deinde alius.* d
e *Militum vero teſtamenta iure gentium cenſentur,* e *vbi*
de voluntate ipſorum conſtat, ibi & hæredis inſtitutio ad
f *tempus & ex tempore* f *toleratur.*

d Intra aliquod tempus. *Puta ſi intra XXV. annum ætatis ſuæ deceſſerit.*

e Eum. *Filium puberem.*

f Per fideicommiſſ. *Poteſt ergo puberi tam extraneo,*
quam ſuo, per fideicommiſſum ſubſtitui, nempe vt is per
fideicommiſſum obligetur hæreditatem vel totam, vel pro
parte alteri reſtituere, quarta tamen Trebellianica, vel
g *etiam legitima per ſe, aut hæredẽ ſuum detracta.* g *Porro*
quia Doctores in hunc locum compendioſæ ſubſtitutionis
tractatum, qui longiſſimè patet, congeſſere, operæ precium
fuerit, & hanc ſubſtitutionis ſpeciem breuiter enarrare.
2 † *Dicitur autem* compendioſa ſubſtitutio, *quæ verborũ*
h *compendio vltra pubertatem porrigitur,* h *ſiue vſque ad*
i *vigintiquinque annum ſubſtituerimus,* i *ſiue vſque ad*
K *aliud certũ tempus,* K *ſiue etiam ſine certo tempore quã-*
l *doque hæres deceſſerit, fiat ſubſtitutio.* l † *Poteſt enim*
3 *conferri in quodcunq; tempus, ſiue in incertum, ſiue certũ*
& limitatum, prout teſtatori placuerit, modo anni puber-
tatis excedantur. Intra enim illud tempus pupillaris ſem-
m *per dicitur.* m *Plurimum autem referri, an a milite, an a*
pagano compendioſè ſubſtituatur. Et primo videamus,
quid iuris obtineat, quando miles ita ſubſtituit, tum enim
propria eſt ſpecies, & ſeparata a reliquis ſubſtitutionum
n *ſpeciebus.* n † *Militi ergo conceſſum eſt ſingulari iure, vt*
4 *hæredi ſuo, ſiue extraneo, poſſit directo ſubſtituere, etiã poſt*
pupillares annos. Nam ſi miles ita ſcripſerit in teſtamen-
o *to:* Caium inſtituo, & quandocunque o deceſſerit,
vel, ſi intra xxv. annum moriatur, Titius hæres eſto:
p *ſubſtitutio ſemper erit directa, capietque* p *ſubſtitutus*
directè per ſe non ſolum teſtatoris bona, ſed etiam filij
propria, iure communi, ſi intra pupillaria mortuus fue-
q *rit,* q *poſt eam ætatem ex priuilegio militari patris tan-*
r *tum bona, cum fructibus inuentis in hæreditate, auferet.* r
Alia autem pupilli bona qui pubes factus deceſſit, ad le-
gitimos hæredes pertinebunt. vel etiam teſtamentarios, ſi
5 *pubes teſtamentum fecerit.* † *Prædicta tamen locum non*
s *habent, ſi is cui miles* s *compendioſè ſubſtituit, matrem*
reliquerit ſuperſtitem. Tum enim filio poſt pubertatem
mortuo, militis verba etiam directa, fauore matris, in fi-
t *deicommiſſum trahuntur,* t *ſeu (vt noſtrorum verbo vtar)*
obliquantur, rogataque mater cenſetur, vt ſalua Trebel-
lianica bona paterna ſubſtituto cum fructibus inuentis re-
ſtituat. Bartolus tamen id tum demum verum cenſuit, ſi
miles ſubſtitutum per verba communia, quæ tam directæ,
quam fideicommiſſariæ ſubſtitutioni conueniunt, vocaſ-
u *ſet,* u *ſecus eſſe quando miles verbis directis vſus fuiſſet,*

quia

x quia ſubſtitutus etiam matrem excludet, x & quanquā
6 in hanc Bartoli ſententiam frequentius eſt itum: † ea ta-
y men tam Papiniani y reſponſo, quam Maximiani et
z Diocletiani Impp. z conſtitutione, apertè infringitur: cū
bi in vtriuſque locis, verbis merè directis ſint vſi. Magis
ergo eſt, prædicto caſu matris fauore, & militis priuilegio
verba directa ad obliquum ſenſum flecti, vt Politus &
a Zaſius a voluerunt: eſtque hoc inſigne priuilegium mili
tis, quod verba verè directa fauore matris obliquentur.
Et hæc quidem in milite compendiosè ſubſtituente obti-
7 nent. † Nunc de compendioſa ſubſtitutione a pagano fa-
8 cta videamus. † Et circa hanc Doctores b inter verba
b directa, obliqua, & communia, differentiam conſtituunt.
Directa verba, quæ alias ciuilia dicuntur, ſunt. Hæres
c eſto, dominus c eſto, hæredem inſtituo, ſubſtituo hę
d redem facio, ſcribo, hæreditatē accipiat, d & ſimilia:
idque propter qualitatem hæreditariam appoſitam.
9 † Obliqua verba ſunt, quæ & precaria vocantur, per
quæ ſubſtitutus non per ſe, ſed per alterius manum ad bo-
e na defuncti peruenit: vt ſunt hæc: Rogo, e volo, man-
f do, reſtituantur, dentur, diſtribuātur, f Et ideo verba
10 fideicommiſſorū † appellātur. g fideicommiſſum nā
g pe id dicitur, quod fidei alterius eſt commiſſum, vt illud
h alteri reſtituat. h † verba vero communia, ſiue (vt Fa
11 ber vocat) æquiuoca ſunt vtrique ſenſui cōuenientia: hoc
eſt, quæ non tantum directæ ſubſtitutioni conueniunt, ſed
etiam ad fideicommiſſum accomodari poſſunt: cuiuſmo-
i di ſunt, ſubſtituo, i perueniant, ſuccedat, pertineat,
K redeat: habeat, remaneat, deferatur, deuoluatur, K re
uertatur: ſi tamen qualitas hæreditaria non adijcitur.
12 Nunc ad propoſitum: † Si compendioſa ſubſtitutio a pa
gano verbis directis facta ſit, ante pubertatem iure dire-
l cto l valet, nam ſi pupillus patris hæres non fuerit, ſub-
ſtitutus, ex vulgari vocabitur, ſin hæres extiterit, & in-
tra pupillaria moriatur, ſubſtitutus ex pupillari admitte-
m tur, etiam excluſa matre. Poſt eam vero ætatem m alij
n ſubſtitutionem nullam effici volunt, n alij vim fideicom
o miſſi habere putant, o alij denique ſeparanda cenſent bo
na teſtatoris a filij bonis aliunde acquiſitis, vt in his ſub-
ſtitutus nihil iuris habeat, ſed protinus adueniente puber-
tate ſubſtitutio verbis directis facta, quantum ad hæc bo-
na, euaneſcat, in illis autem ſubſtitutus ius habeat, non
quidem directo, ſed per fideicommiſſum. Capiet enim ſub
ſtitutus huiuſmodi bona teſtatoris ex manu hæredis, qui
13 filio ab inteſtato ſuccedat, ſalua Trebellianica. † Nunc
de ſecunda verborum qualitate videamus, quando com-
pendioſa verbis mere obliquis ſeu precarijs concepta eſt,
& tum res non habet difficultatem: Siue enim filius in-
tra ætatem impuberem, ſiue poſtea moriatur, ſubſtitutio
p fideicommiſſaria erit, p & hæredes ab inteſtato ſuccedē
tes ſubſtitutio bona reſtituere tenebuntur, retenta tamen
14 Trebellianica. † Sin vero compendioſa ſubſtitutio verbis
communibus, quæ directè & obliquè intelligi poſſunt, con
q cepta ſit, nōnullis q placet, & ante & poſt pubertatē ſub-
r ſtitutionē fideicōmiſſariā eſſe r alij receptius tradūt, illā an
ſ te pubertatē directā eſſe, poſt vero fideicōmiſſariā. ſ Quod
t Bartolus t verū eſſe ducebat, niſi cū pupilli mater ſupereſ-
ſet, cuius fauore, oī tpe fideicōmiſſariā exiſtimauit. Et hęc
quidē ſubſtitutionū materia paucis dixiſſe ſufficiat, ſatis
enim eſt, in re tā difficili, tamq; intricata, vel quādam viā
ſtrauiſſe tyronibus iuris, ad ulteriora deinde inueſtigāda.

ADDITIONES.

a Cantiunc. hic
b l. milites etiam. l. miles ita §. exhæredato. de mil. teſt. l. in teſta. C. eod.
c l. ex qui. de hære. inſtit.
d §. hæres. ſup de hæred. inſtit.
e Bart. l. neque de mil. teſtam.
f l. miles ita. de mil. teſtam.
g l quanquam. C. ad l Falc.
h l. precib. §. ſi vero. C de impub. & alijs ſubſtit.
i l. Centurio. de vulgari.
K l cum auus. de cond. & demonſt.
l d. l. miles ita.
m l. in pupillari. hoc tit.
n Iaſ. poſt Alex. in Rub. de vulg.
o d. l. miles ita.
p d. l. Centurio.
q Vt ſup. in prin. huius tit. verſ. ipſi filio ſit hæres.
r d. l. milites etiam. & d. l. miles ita & d. l. Centurio.
ſ glo. verbo, exemplum. in fi. §. qua ratione. ſup. eod.
t l. precib. C. de impub. & alijs ſubſtit.
u Atque ita intelligit. d. l. precib. in fi.
x Ita accipit. d l. Centurio. quæ alias obſtare videtur.
y d. l. Centurio.
z d. l precibus.
a Vterq; in tract. ſubſtit. compen.
b §. directa infra de ſing reb. per fideicom. relict.
c l. his verbis. in princ. de hæred. inſtit.
d l quoniam indig C. de teſt.
e Zaſ. in d. tract. & poſt Polit. & alios.
f d l. quoniam & l. 2. C communia. de leg.
g Bart d. l. Centurio. pen. col.
h §. fi. Inſtit. de ſing. reb. per fideicom. relictis.
i Inſtit. de fideicom. hær. in princ ver. quib.
K l. iam hoc iure. hoc tit. gl. d l. Centurio. licet Vigl. in §. qua ratione. hoc verbum ſubſtituo, directum putet.
l Bar. in d. l. Centurio & ibi Dd. & in d. l. precib. Can. in c. ſi pater. & ibi Fr. de teſtib. lib. 6.
m l. in pupilla. de vulg. ſubſtit.
n l. verb ciuilib. verſ. fruſtra. eod. tit. Io. And. d. c. ſi pater. Cin. & Sal. d. l. precibus.
o Panorm. & alij d. c. Raynut. de teſta. Coraſ. latiſſimè in l. precib. num. 32. cum ſeq. C. de impub. & alijs ſubſtit.
p Zaſ. de compen. in 3. membro. & Cant. hic.
q l. cohæredi. §. 1. ver. ne aliud, de vulg. ſubſt.
r Glo. d. l. Centurio verſ ſi autem dixit.
ſ glo mag. §. qua ratione. in fi. ſup eo.
t In d. l precib.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA infirmantur. Tit. XVII.

1 Teſtamentum quod ab initio non valet, nullum, ſeu iniuſtum, aut non iure factum dicitur.
2 Teſtamentum quando dicatur rumpi.
3 Quando item irritum fieri.
4 Rumpi & irritum fieri teſtamentum quo modo differāt.

1 Teſtamentū † quandoq; ab initio non valet, & tunc
nullum, ſeu iniuſtum, aut non iure factum dicitur, quod
a multifariā cōtingit, vel quia deſunt ſolemnia a iuris, vel
b quia hi, quos oportuit, non ſint inſtituti, vel exhæredati. b
vel deniq; quia teſtator ipſe, aut qui inſtitutus eſt, teſta-
c menti factionem non habuerit. c De quibus omnib. ſatis
ſuperque ſuperioribus titulis eſt dictum. Quandoq; iuſtū
quidem eſt, ac legitimum ab initio teſtamentum, poſtea ta
2 men uel rumpitur, vel fit irritum. † Rumpi teſtamentum
intelligitur, cum illud, manente in ſtatu ſuo teſtatore, ſeu
d poſteriore teſtamento, ſeu ſui hæredis agnatione vitiatur. d
3 † Irritum autem propriè fit, cum vel capite minuitur e te
e ſtator, vel ipſo mortuo, eius non adiatur f hæreditas. † Er
4 go rūpi & irritum fieri ſic differunt, quod irritum ſtatus
teſtatoris immutatus facit, rumpit autem caſus extrinſe-
cus contingens, vt adoptionis, agnationis, teſtamenti noui.
Ac de hiſce duob. infirmandi teſtamenti modis hoc titulo
agitur, qui cōpendio cōplectitur, quicquid ferè in Pādectis
de iniuſto, rupto, & irrito facto teſtamēto relatū eſt.

ADDITIONES.

a ſupra.de teſtam.ordinan.
b ſup.de exhær.lib.
c ſup.quib.non eſt permiſſ.fac.teſtam.Et infra de hæred. quali. & differ §.teſt.
d l §.de iniuſto,rupto & irrito facto teſtam.
e §.alio autem.inſ.hoc tit.
f d.l.1.

Princip.tit.

1 *Teſtamentum & naturali & ciuili agnatione rumpitur.*
2 *Adoptione quomodo teſtamentum rumpatur.*
3 *Cur exhæredati filij emancipati,eiuſdem arrogatione nõ tollatur teſtamentum.*
4 *Teſtamentum an per ingreſſum monaſterij rumpatur.*

Teſtamentum *a* iure factum vſq; eo valet,donec rumpatur,irritumve fiat. Rumpitur autem teſtamentũ,cum *b* in eodem ſtatu manẽte teſtatore,ipſius teſtamenti ius vitiatur. *c* Si quis enim poſt factũ teſtamentum *d* adoptauerit ſibi filium per Imperatorem eũ, qui eſt ſui iuris: *e* aut per Prætorẽ ſecundum noſtram conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit: teſtamentum eius rumpitur, *f* quaſi agnatione ſui hæredis.

a Iure factum. *Nam vt teſtamentum dicatur rumpi, irritumve fieri planè neceſſe eſt, quod illud antea firmum, iuſtum,ac omnibus numeris fuerit abſolutum: quia quod*
a *non eſt,id vtique rumpi* a *non poteſt,cum non entis nullæ*
b *ſint qualitates,priuatioque habitum ſupponat.* b

b In eodem ſtatu. *Secus eſt, ſi teſtator non maneat in eodem ſtatu,ſed,illum mutet: quia tum non dicitur rumpi propriè teſtamentum, ſed irritum fieri, ſicut ad Rubric. diximus.*

1 *c* Si quis enim. † *Teſtamentum quod ab initio conſtabat, non ſolum agnatione hæredis naturali (quem caſum Imperator hic omiſit:tanquam per ſe ſatis cognitum) rumpitur, vt quia teſtatori poſt eius mortem, vel teſtamentum perfectum poſthumus per virilem ſexum naturaliter &*
c *legitime deſcendens.qui ſit præteritus,agnaſcatur,* c *ve*
d *rum etiam ſi agnatione ciuili naturalem* d *imitante, noua ei proles in familiam accedat,id quod bifariam contingit,*
e *vel arrogatione,vel adoptione ſpecifica.* e

d Adoptauerit ſibi filium per Imperatorẽ. *Ideſt arrogauerit,quoniam ea adoptionis ſpecies,quæ* arrogatio di-
f *citur, Imperatoris auctoritate ſeu reſcripto fieri ſolet.* f

e Aut per Prætorem. *Adoptionem eam intelligit, quæ*
g *generis ſui nomen retinet,* g *& ſpecifica ob id dicitur.*
2 † *Adoptione tamen ſpecifica non aliter teſtamentũ rumpitur, niſi adoptatus tranſeat in adoptantis familiam & poteſtatem: vt quando auus maternus, vel etiam pater-*
h *nus,nepotem, quem non habet in poteſtate,* h *adoptat. Sed etſi teſtator arrogandum vel adoptandum prius inſtituiſſet hæredem, per adoptionem vel arrogationem ſe-*
i *quentem non rumperetur teſtamentum prius iure* i *factũ,*
K *ſecus ſi eum exhæredaſſet,* k *quoniam exhæredatio in eo*
l *adhuc extraneo penitus nulla ac incepta fuit.* l † *Si tamẽ*
3 *filius emancipatus,idemque exhæredatus, deinde arrogatur, teſtamentum prius factum tali arrogatione non rum-*
m *petur.* m *Placuit enim legumlatoribus, reconciliatione patris promerita ſemel exhæredationis notam non dele-*
n *ri,* n *cum teſtamenti ſemel conſtituti ius haud facilè tol-*
o *li ſoleat.* o *Nec obloquitur, quod legata per inimicitiam*
p *interuenientem reuocentur,* p *quod teſtatoris indignatio*
q *poſteriore gratia mitigetur in ſeruorum* q *ſupplicijs,quoniam ea quæ ad caput teſtamenti, ideſt, inſtitutionem atque exhæredationem pertinent,non niſi ſolemni voluntate*
r *reuocari poſſint.* r † *Cæterum an eius teſtamentum, qui*
4 *religionem ingreditur, per ingreſſum infirmetur. dubita-*
ſ *tum eſt,& plerique affirmant,* ſ *quia filij locum mona-*
t *ſterium ſubit.* t *quos & Bar.* u *ſecutus eſt,quando teſta-*
u *tor teſtamẽti tempore de monaſterio non cogitaſſet. Sed*
x *Viglius* x *ex Nouella Leonis nũquam rumpi cenſet,alioqui ſuperflua eſſet legis diſpoſitio, permittentis ingreſſum*
y *teſtari* y *poſſe.*

f Quaſi agnatione ſui hæres. *Qui ſcilicet non inuenitur*
z *hæres* z *inſtitutus,vel quia præteritus eſt, vel etiam ex-*
a *hæredatus.* a

ADDITIONES.

a l.5.nam etſi ſub conditione,de iniuſto,rupt.& irrit.teſtam.
b l.116.decem.de verb.oblig.
c l.3.hoc tit.§.poſtu.& §.ſeq.ſup.de exhær.liberorum.
d §.minorum.ſupra,de adopt.
e l.certum.hoc tit.
f dixi in §.1 ſup de adopt.
g Dixi in §.ſed hodie ſup.de adopt.
h l.cum in adoptiuis C.de adopt.& d.§.ſed hodie.
i l.23.filio.§ ſi.de lib & poſth.
K l.8.non putauit.§ ſi quis emancipatum.de bon. poſſ. cont. tab.
l L.132 quidam cum filium.de verb.oblig.
m gl & Dd.in d §.quis emancipatum.
n Vigl.hic.
o l.vel negare.quemadm.teſtam.aper.
p l.ex parte.de ademp.legat.
q l.in ipſius.fam il.herciſc.
r § ex eo.inſ.hoc tit. Vigl.hic.
ſ glo.verbi competere.Auth.ſi qua mulier.C.de ſacroſ. eccl.
t c.in præſentia de probat.& ibi Decius.
u Bar.d.Auth.ſi qua mulier.
x Hic num.3.
y §.Illud quoque Auth.de monac.
z d.l filio §.ſi.
a d.l.non putauit.§ ſi quis emancipatum.de bon.poſſ.cont. tab.

§. Poſteriore.

1 *Primum teſtamentum poſteriore rumpi,ſecus eſſe in contractibus.7.*
2 *Modo poſterius iure factum ſit.*
3 *Quando id non procedat.*
4 *Si non, appareat, quod teſtamentum poſterius ſit, aut prius,melior eſt conditio poſſidentis.*
5 *Vtilitas clauſulæ reuocatoriæ prioris teſtamenti.*
6 *Multum referre,qualis conditio poſita ſit in ſecundo teſtamento, vt per id primum rumpatur.*

a Poſteriore quoque teſtamento, *b* quod iure perfectum eſt,ſuperius *c* rumpitur:nec intereſt, extiterit aliquis hæres *d* ex eo,an non hoc enim ſolum ſpectatur,an aliquo caſu *e* exiſtere potuerit. Ideoq; ſi quis aut noluerit hæres eſſe, aut viuo teſtatore, aut poſt mortẽ eius, antequã hæreditatẽ adiret,deceſſerit;aut *f* cõditione,ſub qua hæres inſtitutus eſt,defectus ſit: In his caſib. paterfamilias inteſtatus moritur. Nã & prius teſtamentum non valet, ruptum a poſteriore: & poſterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

a Poſteriore. *Audiuimus teſtamentum iure validum*
1 *rumpi agnatione ſui hæredis & naturali, & ciuili:* † *hic tertius modus additur,nempe per poſterius teſtamentum.*
a *Nam cum in omni negocio poſteriora derogent* a *prioribus, mirum eſt, ſi & per ſecundum teſtamentum prius rumpatur,cum teſtatori liceat ad extremum vitæ exitum*
b *vſque voluntatem mutare,* b *& nemo paganus cum*
c *duobus teſtamentis decedere valeat.* c
2 *b* Quod iure perfectum. † *Illud enim præcipuè in poſteriore teſtamento requiritur,vt iure factum ſit.* . *Nam*
imper-

Digitized by Google

imperfectum & per ſe inualidum non poteſt ſolemnem
d *voluntatem deſtruere, & trita eſt regula.* d Non præ-
ſtat, impedimentum, quod de iure non ſortitur effe-
3 ctum. † *Quod tamen non procedit, vbi in priori teſta-
mento ſcribuntur hæredes extranei, & qui ab inteſtato
defuncto non eſſent ſucceſſuri, in poſteriore autem illi
inſtituuntur, qui alioqui ab inteſtato, vt proximiores ſuc
cederent: eo ſiquidem caſu poſterior tabularum diſpoſitio
licet minus ſolemnis, non vigore alicuius teſtamenti, ſed
vti voluntas defuncti ſuprema, præſertim quinque legiti-
morum teſtium adminiculo roborata, teſtamento antefer*
e *tur, illudque ruptum* e *peſſundat.* † *Prædicta tamen om*
4 *nia vera ſunt, ſi appareat, teſtamenta diuerſis temporibus
conſcripta eſſe. Si autem non conſtet, vtrum ex teſtamen-
tis tempore ſit prius, vel poſterius, tum conditio relictam
teſtatoris hæreditatem poſſidentis eſt potior, idque com-*
f *modo* f *poſſeſſionis.*

c Rumpitur. *Et quidem ipſo iure, etiamſi nihil dixerit*
g *teſtator in poſterioribus tabulis.* g † *Nec tamen ob id*
5 *inutilis eſt clauſula, qua vulgo in teſtamentis vtuntur No
tarij,* quod ſcilicet teſtator omnia priora teſtamẽta re
uocet: *quoniam ſi teſtator in primis tabulis derogauit ſe-
cuturis teſtamentis, per hanc clauſulam huiuſmodi dero-
gatio reſcinditur & reuocatur, cum ea omiſſa, prior volun-
tas rata maneat. Deinde prodeſt etiam, quia plurimum
vtimur codicillis: at ij non reuocantur ipſo iure per poſte-*
h *riores, niſi quatenus contrarij* h *ſint.*

d Ex eo. *Poſteriori teſtamento.*

e Exiſtere potuerit. *Iure ciuili: nam & ſi quis iure Præ-
torio hæreditatem conſequeretur ex poſterioribus tabulis,*
i *prius tamen teſtamentum non rumperetur.*

6 f Conditione. † *Multum tamen refert, qualis conditio*
K *poſita* K *fuerit, nam ſi in præteritum, aut in præſens con
cepta ſit, ſtatim rumpitur prius teſtamentum, ſi vera ſit
conditio: ſi vera non eſt, illud firmum manet: in futurum
autem collata conditio poſſibilis rumpit primum teſta-
mentum. Satis eſt enim ex ſecundo poſſe hæredem exi-
ſtere: ſi natura vel iure impoſſibilis eſt, æque rumpitur
prius teſtamentum, quaſi conditio adſcripta teſtamento*
7 *non ſit, quæ eſt impoſſibilis* † *Interim hic quoque diſcen-
dum, quod primum teſtamentum puram continens inſti-
tutionem, per ſecundum, in quo ſub conditione hæres ſcri-
ptus eſt, rumpatur, cum tamen in contractibus diuerſum
ius ſeruetur. Nam ſi id, quod purè emi, rurſus ſub condi-*
l *tione emã, nihil agitur poſteriore* l *emptione. Accurſius
ideo eſſe tradit, quoniã teſtamentũ, etiã ſi cõditionalẽ inſti
tut onẽ cõtineat, perfectũ nihilominus per omnia habetur.*

ADDITIONES.

a l.12. pacta nouiſſima C. de pactis.
b l.4. de adimen. leg.
c l.7. ius noſtrum. de reg. iur. & no. in l. ſancimus. C. de teſtamen.
d c. non præſt. de reg. iur. in 6.
e l. hac conſultiſſima. § ſi quis C de teſt. 2. de iniuſt. & rupt. &c.
f Dd. l. cum proponas, C. de cod. l. 1. C. de edic. D. Adr. toll. l. 1 §. 1. de ſecundum tab.
g l. ſi iure. 18. de legat. 3. l. 3. §. item ſi ipſe. ſi cui plus quam per l. Falc. hic &c.
h d. l. cum proponas, C. de codicillis.
i l.7. ſi filius. de lib. & poſthu. Bal. hic.
K l.6. cum in ſecũdo de iniuſto rupt. teſta. Et ibi Bar. ita declarat.
l l.7. ſi id quod purè. de reſcript. vend.

§. Sed etſi quis.

1 *Primum teſtamentum ſecundo rumpitur, etſi in eo hæres ex re certa ſcriptus ſit.*
2 *Quid ſi miles ſecundum teſtamentum faciat.*
3 *Quid ſi quis in ſecundo teſtamento inſtituat hæredem in re certa, & velit etiam primum teſtamentum valere.*

a Sed etſi quis priore teſtamento iure perfecto, poſte
rius æque iuſtè fecerit: etiãſi ex certis rebus in eo hæ-
redem inſtituerit, ſuperius tamen *b* teſtamentũ ſub-
latũ eſſe, diui Seuerus & Antoninus Auguſti reſcri-
pſerunt. Cuius cõſtitutionis verba & hic inſeri iuſſi-
mus, quum aliud quoq; præterea in ea conſtitutione
expreſſũ ſit. Imperatores Seuerus & Antoninus Au-
guſti Coccio Campano. Teſtamentum ſecundo loco
factum, licet in eo certarum rerum hæres ſcriptus ſit,
perinde iure valere, ac ſi rerum mentio facta nõ eſſet:
ſed & teneri hæredem ſcriptum, vt cõtentus reb. ſibi
datis, aut ſuppleta quarta ex lege Falcidia, hæreditatẽ
reſtituat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant,
propter inſerta fideicõmiſſi verba, quibus vt valeret
prius teſtamentum, expreſſum eſt, dubitari nõ opor-
tet. Et ruptum quidẽ teſtamentũ hoc modo efficitur.

1 a Sed etſi. † *Hic §. ad verbũ ex Martiani* a *reſponſo de*
a *ſumptus eſt, & ampliationem ſuperioris continet, prius
ſcilicet teſtamentum per poſterius tolli, etiamſi ex certa
re hæres in poſteriori ſcriptus eſſet. Ad totam enim hære*
b *ditatem certa illa res trahitur,* b *cũ nemo paganus poſſit*
c *pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere.* c
2 † *Aliud tamen in militis teſtamẽto* d *obtinebit, niſi ſcri*
d *pti in ſecundo teſtamento ex certa re hæredis fideicommiſ
ſum eſſet, vt prius valeret, tunc non ipſo iure, ſed per fidei-*
e *cõmiſſum valebit.* e *Secundum vero pagani teſtamentũ
etſi tali fideicommiſſum contineret, nihilominus primum*
f *rumpit:* f *ſed ob fideicommiſſum ſecundus hæres certa il*
g *la re, ex qua ſcriptus eſt, contentus eſſe* g *debet.*

b Teſtamentum. *Hæc ſunt verba conſtitutionis, quæ ta*
3 *lem ſpeciem explicant.* † *Quidam teſtamento cõdito, plu-
ribus ſimpliciter inſtitutis hæredibus in ſecundo teſtamen-
to alium quendam ex certis rebus hæredem ſcripſit, hoc
addito, ſe nihilominus velle & prius teſtamentum vale-
re. Mortuo teſtatore delata res eſt ad Impp. Seuerum &
Antonin. qui reſcripſerunt, primum teſtamentum ruptũ
eſſe per poſterius, non obſtante prædicta clauſula, ob id cer
tè, quoniam paganus cum duobus teſtamentis decedere*
h *non* h *poteſt, Verumtamen vt volũtati teſtatoris ali qua
ex parte ſatisfieret, voluerunt Impe. vt vniuerſa, quæ in
priori teſtamento ſcripta reperirentur, in cauſa fideicom-
miſſi eſſent. Itaque in ſecundo teſtamento inſtituitur, re-
tracta rei certæ mentione hæres quidem vniuerſalis erit,
ſed tamen tenebitur hæredibus in priore teſtamento ſcri-
ptis ad reſtitutionem hæreditatis, retenta Trebellianica,
quaſi ſic ei a teſtatore iniunctum fuiſſet. Sic ergo hæredes
primi teſtamenti maiorem partem, id eſt dodrantem hære
ditatis conſequentur, non quidem ex primo teſtamento,*
i *quod iam ruptum eſt, ſed ſecundo, nomine* i *fideicom-
miſſi. Et tale fideicommiſſum non tantum inſtitutionem
in priore teſtamento factam cõſeruabit, ſed etiam legata,
fideicommiſſa, libertates, & reliqua omnia, quæ in eo ſcri-
pta ſunt, in cauſa fideicommiſſi erũt, niſi tamen aliter te-*
K *ſtatorem ſcripſiſſe* K *probetur.*

ADDITIONES.

a l.29. ſi quis prio. ad Trebell.
b l.1. § ſi ex fundo. de hæred. inſtit.
c § hæreditas ſup. de hæred. inſtit.
d l. ſi mil. 2. de mil. 2. teſt.
e l. quærebatur eod. tit.
f l. poſtu. §. fi. de iniuſto rupt.
g d. l. ſi quis priore.
h l. ſancimus & ibi. Dd. C. de teſt.
i Bart. poſt glo. in d. l. ſi quis priore.
K d. l. quærebatur in fi. & d. l. poſthumus. §. ſi paganus.

§. Alio autem.

1 *Teſtamentum quando dicatur fieri irritum.*
2 *Deportati teſtamentum: & damnati ad pœnam capitalem, fit irritum. 3.*
4 *In integrum reſtitutus omnia recuperare ſolet: ſecus ſi quis ſimpliciter reſtituatur.*
5 *Minima teſtatoris capitis deminutione teſtamentum irritatur.*
6 *Fallit in milite filio.*
7 *Vtile eſt, ſingulas cauſas proprijs verbis diſtingui.*

a Alio autem modo teſtamenta iure facta b infirmantur: veluti cum is qui fecit teſtamentum, capite deminutus ſit: quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur: c cum alioqui & quę rumpuntur, irrita fiãt: & ea, quæ ſtatim ab initio non iure fiunt, irrita ſint, ſed & ea quæ iure facta ſunt, & poſtea per capitis deminutioné irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſanè cõmodius erat, ſingulas cauſas ſigulis appellationib. diſtingui, ideo quædam nõ iure facta dicũtur, quędã iure facta rũpi, vel irrita fieri.

a Alio. *Hactenus, quomodo rumpantur teſtamenta, di-*
1 *xit: videndum modo, quo pacto fiant irrita.† Tum autem propriè dicitur irritum teſtamẽtum, ſi teſtator aliquam capitis deminutionem patiatur. Siquidem maxima vel media teſtatoris capitis deminutione teſtamentum fit irri-*
a *tum: veluti eius, qui ab hoſtibus captus* a *eſt. Cum enim ciuitatem amittat, ea quoque perdit, quæ ſunt iuris ciuilis: qualis eſt teſtamenti factio. Quod tamen vel capto reuerſo, iure poſtliminij vires recipit, vel ipſo apud hoſtes mor-*
b *tuo, lege Cornelia confirmatur.* b † *Sic deportati quoque*
2 *teſtamentum fit irritum, ſed non prius, quã Princeps de*
c *eo ſupplicium ſumẽdum reſcripſerit.* c † *Sed etſi quis ad*
3 *pœnam, quæ vitam adimat, fuerit damnatus, ſententiæ*
d *tempore eius teſtamentum fiet irritum.* d *Si tamen damnati in integrum reſtituantur, eorum teſtamento conuale-*
e *ſcunt,* e *etiam illa quæ poſtea fecerunt,* f *ſi in eadem vo-*
f *luntate mori ſe in codicillis vel epiſtola declarauerint.* g
g † *Quia qui in integrum reſtitutus eſt, omnia bona recupera-*
4 *re* h *ſolet: in priſtinum ſiquidem ſtatum reſtituitur.* i *Se-*
h *cus autem ſi non integrum, ſed ſimpliciter reſtitueretur,*
i *tunc enim ſola pœna remiſſa dicitur.* K † *Sed quid de mi-*
K *nima teſtatoris capitis deminutione, an ex ea teſtamentũ*
5 *irritum fiat? Et fieri certum eſt, ſi poſt factum teſtamentum det ſe in arrogationem, quia cum capite omnia bona, & fortunas quoque ſuas in familiam & domum alienã*
l *transfert:* l *ideo de his non poteſt valere diſpoſitio ante facta, quia videretur de rebus diſpoſuiſſe alienis, quod iure*
m *eſt prohibitum.* m † *Hoc tamen in filio milite veterano,*
6 *qui poſt teſtamentum factum capitis minueretur, locum*
n *non habet, neque eius teſtamentum fit irritum.* n *Nam quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio, pro patrefam.*
o *habetur.* o *Qua ratione etiamſi ſe arrogãdum præberet, eius teſtamentum non fieret irritum. Hoc etiam non eſt omittendum, quemcunq; teſtatorem, qui ſe in arrogationem dediſſet, ſi poſtea emancipetur, eius teſtamentum non*
p *fieri irritum, ſi ſe in ea voluntate perſeuerare* p *declarauerit.*

b Infirmantur. *Saltem iure ciuili, quod attinet ad ſubiectum exemplum capitis diminutionis minimæ per arrogationem.*

c Cum alioqui. *Occupatio eſt: videbatur enim nullam in effectu differentiam eſſe, an teſtamentum rumpi, vel*
q *irritum* q *fieri diceretur. Reſpondet Imperator, in effe-*
ctu quidem idem eſſe rumpi, ſiue irritum fieri teſtamen-
r *tum, item ſæpè rumpi, pro irritum fieri in legibus* r *acci-*
7 *pi.* † *Attamen quia commodius eſt, proprijs verbis di-*
ſ *ſtingui ac demonſtrari ſingulos caſus &* ſ *cauſas, ideo nõ temerarium eſt, differentiam facere inter ruptum, & irritum teſtamentum.*

ADDITIONES.

a l. ſiquis filio. §. irritum, hoc tit.
b d. l. ſi quis. §. quatenus.
c d. l. ſi quis. § eius qui deportatur.
d d. l. ſi quis. § & ſi quis.
e d. § quatenus in fi.
f l. 1. §. ſi quis planè de leg. 3.
g l. qui ex liberis. §. planè de ſecundum tab.
h l. fi. §. fi. C. de ſenten. paſſ.
i §. ſi quis ab. ſup quib. mod. ius pat. poteſt. ſol.
K l. 2. C. de ſent. paſſ.
l l. pen. §. teſt ſecundum tab.
m l. conficiuntur §. ſi quis poſt factum. de cod.
n l. 1. §. ſed ſi filius. de ſecundum tab.
o d. l. ſi quis. § fi.
p §. pen. verſ denique. ſup. de milit. teſt.
q d l. qui ex liberis. §. planè.
r Exempla ſunt in glo verb. diminutus.
ſ l. 1. de iniuſto rup. & inf. de hæred ab inteſt. in princ.

---

§. Non autem.

1 *Teſtamentum capitis deminutione irritatum reconualeſcit, ſi impedimentum quod ſuperuenit, tollatur. 3. 6.*
2 *Prætor ſemper æquitatem præ oculis habet.*
4 *Multum intereſſe an quis inuitus vel nolens ſuum ſtatum mutet.*
5 *Excuſſus §. ex eo autem. inf. eod. tit. & conciliatus cum hoc §.*
7 *Nouæ voluntatis probatio quomodo fieri debeat.*

a Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ ab initio iure facta, per capitis deminutioné irrita facta ſunt, nam ſi ſeptem teſtiũ ſignis ſignata ſunt, poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas teſtamẽti bonorum poſſeſſioné agnoſcere, b ſi modo defunctus, & ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis, mortis tempore fuerit. Nam ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum, quia ciuitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis tẽpore in adoptiui patris poteſtate ſit: non poteſt ſcriptus hæres ſecũdum tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

a Non tamen. *Limitatio ſubijcitur ad præcedentem §.*
1 † *Nam quod dictum eſt, teſtamentum iure factum per capitis deminutionem irritum fieri, non procedit, ſi teſtator tempore mortis priſtinum ſuum ſtatum recuperauerit, & vetus illud ſuum teſtamentum aliqua voluntate ſua (puta in codicillis) approbauerit & agnouerit. Tunc enim illud iure Prætorio reconualeſcit, & hæres in eo ſcriptus, quamuis iure ciuili hæreditatem adire nequeat, bonorum tamen poſſeſſionem ſecundum tabulas teſtamenti benefi-*
a *cio Prætoris petet.* a *Sic ergo tametſi inſtitutus iure ciuili non poſſit eſſe hæres, cum eo extinctum fuerit teſtamen-*
2 *tum, & irritum factum,* † *ſuccedet tamen beneficio Prætoris, æquitate ita ſuadente, quam Prætor ſemper præ*
b *oculis habet.* b † *Quod autem dixi, teſtamentum irri-*
3 *tum non aliter conualidari, niſi teſtator aliquo indicio nouam voluntatem retineat: tum obtinet, quando fit mutatio ſtatus teſtatoris voluntaria, vt quia ſe in arrogationem dederit. Si autem fuit mutatio neceſſaria, vt quia teſtator poſt factum teſtamẽtũ paſſus ſit maximam*

vel

vel mediam capitis deminutionem, tum ſi mortis tẽpore a Principe reſtitutum reperias, ipſo iure reconualeſcit te-
c *ſtamentum prius factum abſque noua declaratione.* c
4 † *Diuerſitatis rationẽ ex Bar.* d *hanc adfert Angelus*
d *quia quando inuitus quis mutat ſtatum, non præſumitur*
e *mutare voluntatem. ſecus ſi volens.* e *Vnde ſi quis in arrogationem ſe dedit, voluntatem mutaſſe cenſetur, & ſic teſtamentum, aliud eſt, quando deportatur, vel capitur ab hoſtibus, quia tunc volens nolens cogitur ſtatum commu-*
5 *tare.* † *Nec obſtat, quod ſequenti* f *§. ſubijcit Imperator.*
f Ex ſimplici voluntatis mutatione etiam verbis declarata non reuocari teſtamẽtum: *quoniam id, eo caſu procedit, quando quis vellet ſe fundare in ſimplici mentis mutatione, circa id lege non aliter diſponente. Sed in noſtro caſu eſt lex ipſa quæ diſponit propter coniecturatam mentem hominis. Ideo non mirum, ſi reſultet mutatio voluntatis, cum circa hoc lex ſuam introduxerit præſumptionem.*

b Si modo defunctus. *Nam vt Theophilus ait, Prætor duo tempora inquirit, nempe facti teſtamenti, & mortis teſtatoris, & ſi quidem vtroque tempore inuenerit teſtamenti factionem habuiſſe, teſtamentum tuetur, nihil curioſus de medio tempore laborans, ſiue libertatem teſta-*
6 *tor, ſiue ciuitatem amiſit.* † *Ex quibus apparet etiam, prædicta omnia procedere, ſi teſtamentum a principio iuſtum ac perfectum fuit, ſecus, quando ab initio non valuit ob defectum teſtantis, tunc etiam impedimento ceſſante, &*
g *ex noua voluntate non conualidãtur, vt Bart* g *tradidit. ſubdens etiam, hanc nouæ voluntatis probationem, per quinque teſtes conſtare debere. quod Ang. Porcius, & alij communiter ſequuntur.*

ADDITIONES.

a l. 11. qui ex liberis §. teſt. 2. de bon. poſſ. ſecundum tab.
b l. 4. quod ſi Ephes. § fi. de eo quod certo loco.
c l. ſi quis ex hær. §. pen. & ibi Bart. de inoff. teſt.
d l. ſi quis filio § pen. hoc tit.
e l. 11. fideic. §. ſi rem, de leg. 3.
f §. ex eo autem inf. eod.
g In l. 1. §. 1. de leg. 3.

§. Ex eo autem.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Ratio decidendi.*
3 *Teſtamenta non temere reſcindenda.*
4 *Nec ſeptem teſtium aſſertioni, contra teſtamentum credendum, fallit, vt num. 5.*
6 *Quando vtiliter teſtamẽtum mutatur, ſiue ſcriptum, ſiue nuncupatum. 7.*
8 *Mortalitas pro morte accipitur.*
9 *Teſtamentum perfectum non tollitur per imperfectum fallit, vt nu. 10.*

Ex eo autem ſolo non poteſt infirmari teſtamentum, quod poſtea teſtator id a noluerit valere: vſq; adeo, vt etſi quis poſt factum prius teſtamentum poſterius facere cœperit, & aut b mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit: diui Pertinacis c oratione cautum ſit, ne alias tabulę priores iure factæ, irritæ fiant, d niſi ſequẽtes iure ordinatæ & perfectæ fuerint. nam imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt.

1 Noluerit valere. † *Si teſtator, qui fecit iuſtum teſtamentum, poſtea tractu temporis ſimpliciter dixerit, ſe nolle id valere, videbatur per hoc teſtamentum infirmari,*
a *ad inſtar legatorum quæ etiam nulla volũtate per expreſ-*
2 *ſam ademptionem reuocantur.* a † *Hic tamen Imperator contrarium decidit, nempe ſemel iuſtum & ritè confectum teſtamentum, propter nuda & ſimplicia teſtatoris verba non ſubuerti. Rationem ſubdit Theoph.* quia quæ iure confecta ſunt, iure etiam tolli perinde que debẽt. *Et hic de inſtitutionis totius teſtamenti infirmatione lo-*
3 *quimur, quę nudis verbis exiſtere nequit.* † *Neque enim temerè teſtamenta reſcindi debent, alioqui facilè legitimi heredes, ideſt, ab inteſtato ſuccedentes ſubornarent ali-*
b *quos, qui aſſerent, teſtamẽtum a teſtatore reuocatũ eſſe.* b
4 † *Quinimo receptum eſt, ne ſeptem quidem teſtium con-*
c *tra teſtamentum aſſertioni credendum* c *eſſe,* † *niſi po-*
5 *ſtea a tempore conditi teſtamenti decennium fuerit elap-*
d *ſum,* d *vel niſi addidiſſe teſtatorem liqueat, ideo ſe prio-*
e *rem voluntatem mutaſſe, quò inteſtato decederet,* e *tum enim per aditionem eorũ, qui ab inteſtato ſucceſſuri ſunt, confirmatur prioris voluntatis mutatio. quod tamen ip-*
f *ſum non paſſim caret* f *pugna, licet id quod dixi, frequen-*
6 *tius receptum ſit.* † *Cæterum ſi aliquo facto prioris conſilij mutationem demonſtrante appareat, teſtatorem voluiſſe prius teſtamentum impugnare, puta quia illud deleat, incidit, cancellet, vel ſigilla reuellat, quin per hoc reddatur inutile, ſine controuerſia eſt. Maiorem enim fa-*
7 *cta, quam verba vim habent.* † *Hoc tamen non conuenit teſtamentis nuncupatiuis, quæ ex verbis & voce ſubſtan-*
g *tiam capiunt,* g *permanentque nihilominus diſcerptis ſcripturis. Et illic rurſus diſtingui ſolet, conſultone ſint*
h *tabulę cancellatæ, an inconſulto, a teſtatore, vel ab alio.* h *quod quia vbertim Faber & Aretinus explicant, hic prętereundum duxi.*
8 *b* Mortalitate. *Ideſt, morte.* † *in qua ſignificatione, hac*
i *voce etiam* i *alij authores vtuntur.*

c Oratione. *Quæ proceſſit Senatuſconſultum. cuius verba quædam extant apud Capitol. in Pertinace Imper.*
K *d* Niſi ſequentes. *Idque propter iuris regulã,* K Nõ præſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur ef-
9 fectum. † *Atque inde diſcis teſtamentum primum perfectum, non tolli per ſecundum imperfectum. Aetiologia eſt, quoniam nihil actum videtur, dum aliquid ex his, quę*
l *ad actus ſubſtantiam pertinent, ſupereſt agendum.* l *Et prædicta procedunt, etiamſi ſpeciali clauſula priori teſtamento derogatum videatur, aut clauſula codicillaris adie-*
m *cta ſit.* m † *Niſi forte vel iure militari factum ſit teſta-*
10 *mentum, vel in eo ſcriptus hæres, qui ab inteſtato* n *ſuccederet, vel denique niſi ipſius teſtatoris iudicio vnuſquiſpiam ex ſcriptis hæredibus voluntatis ſuæ declaretur in-*
o *dignus.* o

ADDITIONES.

a l. etſi transfer. de adimen. lega. l. fideicommiſſum. C. de fidei. commiſſ.
b Arg. §. planc. ſup. de mil. teſt.
c l. ſan. C. de teſt.
d l. ſan. C. de teſt.
e l. 1. §. fi. hæres. ſi tab. teſt. nullo exta.
f Vt not. Alex. in l. ſi ita ſcriptum, §. ſi regula. de liberis & poſth.
g §. fi. ſup. de teſtam. ordinandis.
h Vide pulchre Bart. in l ſi iur. de leg. 3.
i Suet. in vita Claudij & l. pen. de vi, & vi arm.
K c. non præſtat. de reg iuris in 6.
l l. pen. in fi. C. de his quib. vt indig. cap. 2. in fi. cum glo. in med. de renunc.
m Bart. d l ſi iure. in fine.
n l 2. de inīuſto rupto teſt.
o l hæreditas. C. de his quib. vt indig & ibi gl. in verb. pet. pote.

§. Eadem oratio.

1 *Pertinax Imp. boni & æqui obſeruantiſſ.*
2 *Orationes in iure noſtro quæ dicantur.*
3 *De oratione Pertinacis Imperatoris.*

4 *Princeps non poteſt ratione litis hæres inſtitui, ſecus eſt in priuato.* 5.
6 *Princeps quomodo ſit ſolutus legibus.*

a Eadẽ *b* oratione expreſſit, non admiſſurũ ſe hæreditatẽ eius, *c* qui litis cauſa Principẽ *d* reliquerit hæredẽ: *e* neque tabulas non legitime factas, in quibus ipſe *f* ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturũ, neq; ex nuda voce hæredis nomẽ admiſſurũ, neque ex vlla ſcriptura cui iuris auctoritas deſit aliquid adempturum. Secundũ hoc diui Seuerus & Antoninus ſępiſſimè reſcripſerunt. *g* Licet enim (inquiunt) legib. ſoluti ſimus, attamen legibus viuimus.

1 *a* Eadem oratio.† *Diui Pertinacis, qui boni & æqui obſeruantiſſimus fuit, plurimasq; honeſtiſſimas leges (cum
2 trimeſtri vix tempore imperaſſet) promulgauit.* † *Porrò orationes in iure noſtro dicuntur, quæ ab ipſis Principibus in ſenatu habentur, cum ipſi ſcilicet explicatis totius rei circumſtantiis, quid iuſtum, vtile ac honeſtum Reipub. ſit, oſtendunt: Senatumque rogat, an ſic conſtituere placeat. Sic ergo & diuus Pertinax ea, quæ hic referuntur, ad Senatum retulit ſua oratione. Talis extat oratio,*
a *vel pars potius orationis Imperatoris Seueri,* a *Citan-*
b *tur & diui Marci orationes* de alimentis, b de fugiti
c uorum requiſitione, c de bonis d maternis. *Itẽ Im-*
d *peratoris Antonini,* e *necnon Imperatoris Adriani,* f
f *de petitione hæreditatis, & ſi quæ ſunt aliæ.*
3 *b* Oratione. † *Huius D. Pertinacis orationis meminit etiam Capitolinus in eius vita, cuiuslibet uerba adſcribere.* Legem (*inquit*) tulit, vt teſtamenta priora nõ prius
g eſſent irrita, quam alia perfecta g eſſent, neve ob hoc Fiſcus aliquãdo ſuccederet. Ipſeque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hęreditatem quæ aut adulatione ali
h cuius delata eſſet, aut lite perplexa, h vt legitimi hæredes & neceſſarij priuarentur. additque Senatuſcõſulto hæc verba, Sanctius eſt, P. C. inopem Rempublicam obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per diſcrimnum atque dedecorum veſtigia peruenire. *Hæc Capitolinus.*
4 *c* Qui litis cauſa.† *Hinc regulã colligunt prohibitoriã,* quod nemo debeat Principem, rationes litis, quã habet cum alio, hæredem inſtituere. *Etenim plane inuidioſum & periniquũ foret, calumniæ facultatem ex Prin*
i *cipali maieſtate* i *capere.* † *Priuatim tamen ex re con-*
5 *trouerſa hæredem inſtituere licet, nec eo nomine locum ha*
k *bebit edictũ* de alienatione mutandi iudicij K cauſa facta.

d Reſiquerit hęredem. *In ſolemni ac legitimo teſtamento.*

e Neque tabulas. *Amplificatio eſt priorem, quod etiam Princeps, ſicut quilibet alius priuatus, ex teſtamento minus ſolemni & imperfecto hæres inſtitutus, nunquam poſſit hæreditatem adire, non obſtante, quod Princeps dica-*
l *tur legibus ſolutus* l *eſſe.*

f Ob cauſam. *Ideſt litis cauſa, vel vt teſtamentum non ſolemniter factum valeat.*

6 *g* Licet enim.† *Sic & alibi* m *legitimus:* Digna vox
m eſt maieſtate regnãtis, legibus alligatum ſe Principẽ
n profiteri: *Et Paulus:* n Ex imperfecto, *inquit*, teſtamento legata & fideicommiſſa Imperatorem capere verecundum eſt, decet enim tantæ maieſtatis eas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur. *Diuus Ale*
o *xander:* o Ex imperfecto teſtamento nec Imperatorẽ vendicare poſſe ſæpe conſtitutũ eſt. *Utroque vero elegantius Papinianus:* Nam quæ facta (*inquit*) lædunt pietatem, ęſtimationem, verecũdiam noſtram, nec facere nos poſſe credendum eſt. *Rurſus idem Alexan-*
p *der:* p Nihil tam proprium imperij eſt, quam legibus viuere. *Hæc & conſimilia iura verè diuina, Principibus noſtris inculcãda eſſẽt potius, quã illa adulatorũ vox.* Quod principi placuit, legis habet vigorem.

ADDITIONES.

a l. 1. de rebus eorum qui ſub tut. ſunt non alie.
b l. cum hi. ff. de tranſactionibus.
c l. diuus. de ſeruis fugitiuis.
d l. pen. ad Tertyllia.
e l. cum hic ſtatus. de don. inter virum & vxo.
f l. ſi rem. § illud. de pet. hæred.
g Hæc orationis pars ad præcedendum §. pertinet.
h Vt in hoc §.
i l. pen. de hered. inſtit.
K l. ex hoc edicto §. 1. de alienatione iudicij mut. cauſa facta.
l princip de legibus
m l. digna vox. C. de leg.
n l. ex imperf. de leg. 3.
o l. ex imperfecto. C. de teſt.
p d. l. ex imperfecto. C. de teſt.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. Tit. XVIII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Teſtamentum inofficioſum quod dicatur.*
3 *Naturalibus defertur ſucceſſio paterna.*
4 *An parentibus viciſſim liberorum debeatur hæreditas.*
5 *Querela inofficioſi teſtamenti quid?*
6 *Officij ſignificatio.*
7 *Inofficioſus parens, inofficioſi liberi.*
8 *Querelam inofficioſi, & petitionem hæreditatis ſimul inſtitui poſſe, vel etiam ſeparatim.*

1 Superiori.† *titulo dictum eſt, quomodo teſtamentum iure factum infirmetur ipſo iure, ſine facto hominis. Sed quia ſæpe fit, quod teſtator firmum & ſolemne poſt ſe relinquat teſtamentum, tamen in eo ſine cauſa aut exhæredet aliquem, quem tenebatur inſtituere, aut tacitè & nulla ipſius facta mentione prætereat, ideo congruo loco ſequitur* de inofficioſi teſtamenti querela, *qua tales exhæredati vel præteriti petunt, officio iudicis implorato, eiuſmodi teſtamentum tanquam iniuſtum declarari & reſcindi.*
2 † *Eſt autem* inofficioſum teſtamentum, *quod cõtra pie*
3 *tatis officium factum eſt,* † *cum ratio naturalis, veluti lex quædam tacita, liberis parentum ſuorum hæreditatẽ*
a *adijciat, ad debitam eos ſucceſſionẽ vocãdo.* a † *Quem-*
4 *admodum & pari pietatis obſequio, parẽtibus hæreditas liberorum debetur, ſi contingat ipſos ſine hæredibus & deſcendentibus & proximioribus decedere. Parẽtes enim*
b *& liberi ſibi ipſis mutuum debent officium* b *ac pietatẽ, quare etiam in teſtamentis ſe mutuò obligantur inſtituere, quæ inſtitutio ſi fuerit omiſſa, competit prætérito vel iniuſtè exhęredato quando inofficioſi teſtamenti. Quanquam autem hoc modo, quod* inofficioſum *dicatur teſtamentum, in quo teſtator contra officium ſuum, quod alteri debebat, fecit, multa inofficioſa teſtamenta futura ſint, veluti quibus amicis & bene merentibus nihil relinquitur, quod olim inhoneſtum putabatur, vt ex Philippicis & Suetonio conſtat) tam per excellentiam ea demum* inofficioſa *dicta ſunt, quibus officium in liberos & parentes neglectum eſt. Nam qui erga eos inofficioſus eſt, in ſemet-*

ſemetipſum quodammodo inofficioſus & inhumanus vi-
5 *detur.*† *Eſt igitur* querela inofficioſi teſtamẽti *ſubſidia*
c *rium* c *remedium, quo petit quis, vt iudex teſtamentum*
reſcindat ex officio ſuo, quaſi contra pietatis officium con-
d *ſcriptum,* d *& quaſi non ſanæ mentis teſtator fuerit, quia*
e *vel in ſuos liberos iniurius, vel in ſuos parentes impius* e
6 *fuerit.*† *Sic enim* officium *inter alia ſignificat pieta-*
tem illam, quam ſanguine nobis & neceſſitudine coniun-
7 *ctis natura debemus* † *Et ideo* inofficioſus *dicitur parẽs,*
qui ſanguinis ex ſeſe procreati, & pietatis obliuiſcitur,
quod viciſſim de liberis eſt intelligendum, eos inofficio-
ſos dici, ſi parentũ ſuorum teſtando nõ meminerint. Porrò
querela inofficioſi teſtamenti *interdũ actio, interdum*
f *etiã accuſatio* f *nominatur.*† *Poteſt etiam ſimul inſtitui*
8 querela inofficioſi, & petitio hæreditatis, g *vt ſcilicet*
g *teſtamẽto inofficioſo per ſententiã iudicis reſciſſo, hæreditas*
reſtituatur, ab inſtituto hærede ipſi filio. Quæ copulatio
actionũ cõpendioſa eſt, quanquã & ſeorſum accuſari teſta
h *mentũ poteſt, & deinde peti, vel repudiari* h *hæreditas.*

ADDITIONES.

a l. cum ratio, de bonis damnato. l. ſcrip. vnde liber.
b l. 1. de obſeq. a lib & libert.
c §. iam autem. inſ. eod. l. nihil intereſt. hoc tit.
d l. 2 de inof. teſt.
e l. 1. & paſſim. de inof. teſt.
f l. 3 l 8. l. 12. l. 25. & l. 27 C. de inof. teſt. & l 6. l. 22. & l. 27. ff. e. ti.
g Notat. in l. qui de inoffi. dict. tit. & l. 1. C. eo.
h l nam & his, dicto tit.

Princip. tit.

1 *Querela inofficioſi quare introducta.*
2 *Omnibus liberis querela inofficioſi competit.*
3 *Liberorum voce etiam naſcituri continentur.*
4 *Querela adita demum hæreditate datur.*
5 *Et ad eam; proponendam quinquennium præſtituitur, hodieque etiam non præparata tranſmittitur.* 6.
7 *An & quando hodie querela inofficioſi agatur.* 8.
9 *Color dementiæ an hodie prætendi poſſit, vt olim.* 10.
11 *Legum correctio euitanda.*
12 *Parentibus querela inofficioſi conceditur contra liberos.*
13 *Et quando hodie locum habeat.*
14 *Pater querelam & contra tabulas ſimul habet.*
15 *Fratres & ſorores an querelã habeant, & de differentia inter fratres germanos, conſanguineos, & vterinos.* 16.
17 *Turpes perſonæ quæ ſint.*
18 *Tres cauſæ ob quas turpis perſona fratri præfertur.*
19 *Iure nouiſſ. fratres cum parentibus ſuccedunt ab inteſtato.*

a Quia plerumque parentes ſine cauſa liberos ſuos exhæredant, vel omittunt: inductum eſt, *b* vt de inofficioſo teſtamento agere poſſint liberi, qui querun-
tur, aut inique ſe exhæredatos, aut inique præteritos: c
hoc colore, quaſi non ſanæ mentis fuerint, cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quaſi verè furioſus ſit, ſed *d* rectè quidem fecerit teſtamentum, non tamen *e* ex officio pietatis. Nam ſi verè furioſus ſit, *f* nullum teſtamentum eſt. Non autem liberis tantum permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verum etiam *g* liberorum parentibus. *h* Soror autem & frater, turpibus perſonis ſcriptis hæredibus, *i* ex ſacris conſtitutionibus prælati ſunt. Non ergo contra omnes hæredes agere poſſunt. Vltra fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, *K* aut agentes vincere.

1 a Quia.† Exponit, *mox a principio huius tituli Imperator, quæ fuerit* querelæ inofficioſi teſtamenti *introducendæ occaſio, nempe iniuria parentum erga liberos: qui plerumque ſine cauſa eos vel exhæredant, vel prætereunt*
a *nouercalibus delinimentis, inſtigationibus* a *corrupti. Deinde ſubnectit, quibus teſtamentum velut inofficioſum di-*
2 *cere atque impugnare permiſſum ſit.*† *Et primum compe*
tit omnibus liberis vtriuſque ſexus naturalibus & legiti-
mis, item legitimis tantum, ſiue de paterno ſiue materno
teſtamento, in quo dicant ſe inofficioſè exhæredatos, vel
b *præteritos, agant.* b *Sed & poſthumis agere contra paren-*
3 *tum teſtamenta licet,* † *quia* liberorum *appellatio om-*
c *nibus deſcendentibus conuenit,* c *etiam naſcituris.*† *Non*
4 *tamẽ agant liberi, niſi adita prius hæreditate, antea enim*
non eſt, contra quem agant, qui ve iudicium defuncti defen
5 *dant.*† *Ad querelam autẽ proponendã quinquennium præ*
6 *ſtitutũ eſt continuũ, a tẽpore aditæ hæreditatis computan-*
d *dum, quod etiã ignoranti currit.* d *Quod ſi ſcriptus hæres*
nimis differat aditionẽ, officium iudicis *inuocari poteſt,*
vt conſtituatur certũ tẽpus, intra quod adeat hæreditatẽ,
e *quo elapſo cogetur ad adeundũ, aut prorſus repelletur,* e
quanquã autẽ iure veteri, ſi nõ erat præparata per filium,
f *ceſſabat filio* f *mortuo:*† *hodie tamen ad ſuos tranſmit-*
titur, etiam non præparata. g *Diciturq;* præparati *per*
comminationẽ, denunciationẽ, libelli dationem, & ſi bono
h *rum poſſeſſio gratia litis agnoſcendæ poſtulata fuerit.* h
7 *b* Vt de inofficioſo teſtamento agere.† *Sed an etiã ho*
die querela inofficioſi teſtamenti *ſit neceſſaria, dubita-*
tum eſt, cum iure Nouellarum tam curioſè proſpectum ſit
liberis inſtituendis, nec ſine legitima cauſa exhæredantis.
Nam aut iuſtè exhæredantur liberi, & fruſtra tentabunt
accuſationem teſtamenti, aut iniquè exhæredati ſunt, vel
i *præteriti, & teſtamentum ipſo iure corruit,* i *nec reſciſſio-*
ne opus eſt Qua ratione Martinus, Querelã inofficioſi
teſtamenti *inter aſcendentes & deſcendentes penitus ho-*
8 *die ceſſare dixit.*† *Alij* K *vero communiori ſententia di-*
K *ſtinguunt. Alias enim parentes in teſtamento ſuo exhæ-*
redant liberos, nulla adiecta legitima cauſa, aut prætereũt
eos, nulla planè facta eorum mentione, & hoc caſu teſta-
l *mentum non ſubſiſtit.* l *Alias exhæredantur liberi inſer-*
ta legitima & vera cauſa, quam hæres inſtitutus probare
poteſt, & tum quid profuerit fruſtra accuſare teſtamen-
tum, quod tandem non ſint expugnaturi? Alias denique
exhæredatio fit legitima cauſa inſerta, quam tamen liberi
bona conſcientia negare poſſunt, quoniam vera non eſt,
nec poteſt ab inſtituto hærede probari. In hac ſpecie ne-
ceſſe erit filio exhæredato Querelam inofficioſi *inſtitue*
re, hæreſq; ſcriptus tenebitur probare cauſam inſertam,
quod ſi non fecerit, teſtamentum reſcindetur Quemadmo-
dum & tũ opus eſt Querela, *cum frater teſtamentum fra*
tris, in quo turpis hæres ſit inſtitutus, expugnare voluerit.
m c Hoc colore. *Hoc prætextu, ſiue titulo, vt Marcellus* m
n *appellare videtur. Eſt autem hic locus ex Martiano* n *de-*
9 *ſcriptus.*† *Ex quo diſcere oportet, Querela inofficioſi eum*
colorem fuiſſe, quaſi non ſanæ mentis teſtator fuerit, cum
teſtamentum ordinaret. Hodie tamen Bartolus eum colo-
rem non amplius prætendi poſſe putat, cum (vt paulò ante
dictum eſt) non aliter Querela competat, quam ſi legitima
cauſa ſit inſerta, quod quidem cum ſit obſeruatum, demẽs
videri non poteſt teſtator, ſed probè ſapiens, quippe qui ſe-
o *cundum legum præſcriptum voluntatem ſuam* o *ordina-*
10 *rit* † *Contra Fulgoſius* p *adhuc priſcum illum colorem*
p *dementiæ prætexi cenſet aduerſus parentem, qui filio fal-*
ſam cauſam exhæredationis in teſtamento obijcit, cui ac-
q *cedo, ea potiſſimum* q *ratione, quia ſi non probatur cauſa*
teſtamento inſerta, falſa ſane præſumitur, ſi falſa eſt, con-

tra

tra officium pietatis feciſſe patrem conſtat, qui ex falſa
r cauſa filium exhæredem ſcripſerit. r Porro non diſcerne-
re, quid ſit officij paterni, propè furioſi eſſe videtur. Hunc
accedit, quod illam dementiæ fictionem ſublatam eſſe a Iu-
ſtiniano nuſpiam legitur, quare eam permanere dicemus.
11 præſertim cum legum correctio vbiq; ſit euitanda. s Hūc
s tamen furoris colorem ex noua lege t ad inſtitutionem re-
t ſtrictum eſſe non negarim, quaſi cætera teſtamenti capitu-
la lex a ſano facta indicet.
d Rectè. Quo ad ſolemnitates Iuris ciuilis.
e Ex officio pietatis. Qui ſanguinis ex ſe procreati, &
pietatis obliuiſcitur, & liberis ſine cauſa inuidet bona a
Deo ſibi donata, contra naturam, iuxta illud Apoſtoli. Si
filius, ergo hæres. Immò viuo quoque patre filius quodā
u modo rerum paternarum dominus exiſtimatur. u
f Nullum teſtament. Sicque reſciſſione nihil opus habet,
x quia quod eſt inualidum & nullum, non dicitur reſcindi. x
12 g Liberorum parentibus † Secundo conceditur paren-
tibus vtriuſque ſexus, ſi a liberis exhæredes fiant, aut taci-
y tè prætereantur, de inofficioſo diſputare. y Quamuis enim
parentibus hæreditas liberorum non debetur, propter vo-
tum parentum, & naturalem erga filios charitatem, atta-
men ſi turbatus mortalitatis ordo fuerit, ſic quod liberi an-
te parentes ſine hæredibus deſcendentibus & proximiori-
bus decedant, non minus parentibus, quam liberis piè re-
z linqui debet, vt Papinianus z inquit: † Sed hic rurſus tū
13 locus erit. Querelæ hodie, ſi cauſa exhæredationi annexa
ſit, & in eius probatione deficiat ſcriptus hæres. Nam ſi pa-
rentes vel prætereantur a liberis, vel ſine cauſa exhære-
a dentur, teſtamentum ipſo iure non valet, a vt & ſupra
diximus. Excipiuntur tamen bona caſtrenſia, vel quaſi ca-
b ſtrenſia, quæ huic Querelæ non b ſubiacent. † Porrò quod
14 nonnulli dubitant, an patri præterito Querela inofficioſi
detur, cum ordinarium habeat remedium bonorum poſſeſ-
c ſionis contra filij c teſtamentum, hoc omnino vanum d
d eſſe Viglius demonſtrat. Etſi enim pater habeat ex eman-
cipatione bonorum poſſeſſionem contra tabulas, id tamen
nō debet tollere vſum melioris iuris, videlicet querelæ inof-
ficioſi, quæ non modo certam partem, vt illa bonorum poſ-
e ſeſſio, ſed & totam hæreditatem euincit. e patriq; etiam
f competit alio nomine, nempe quia pater f eſt, quam illa bo-
norum poſſeſſio, quæ propter emancipationem datur.
15 h Soror autem. † Tertio datur Querela inofficioſi fra-
tribus & ſororibus, ſi tamen germani, id eſt, ex vtroque
parēte prognati ſint, vel certè eundem patrem habuerint,
qui conſanguinei dicūtur. Vterini enim fratres, qui ean-
dem matrem, & diuerſos patres habuerunt, item & fra-
trem filij, licet fratribus ipſis in ſucceſſione ab inteſtato ho-
g die æquentur, g & vna cum patruis admittantur Quere-
læ beneficium non habent, meliusq; fecerint, ſi ſe ſumpti-
h bus inanibus non vexent. h † Neque tamen aliter fra-
16 tres & ſorores de inofficioſo teſtamento diſputare poſſunt,
quam cum in teſtamento fraterno turpis perſona fuerit in-
17 ſtituta. † Turpes autem perſonas cenſere oportet ex Pan-
dectarum titulo: De his qui notantur infamia. Omnes
i enim iuris aut facti infamia laborantes, i turpes ſunt.
Quibus nonnulli vſurarios etiam addunt. Quod ſi & fra-
ter turpis ſit, non dabitur illi querela contra teſtamentum
K fratris turpem perſonam inſtituentis, K quia nil Iudæus
Iudæo, nil Catilina Cethego. Cum ergo fratres de inofficio-
ſo agere non poſſint, niſi turpibus perſonis inſtitutis, con-
ſequitur inter ipſos non opus eſſe exhæredatione. vt quo-
rum præteritio non infirmet teſtamentum.
l i Ex ſacris conſtitutionib. Nempe Conſtantini l Imp.
quod procedit, etiamſi quid eis in fratris teſtamento reli-
m ctum m ſit. † Sunt tres tamen cauſæ, ob quas frater a fra-
18 tre aut ſorore exhæredari, etiam turpi perſona inſtituta, n
n poteſt, puta ſi per inſidias fratri mortem intentarit, aut cri-
minalem illi accuſationem dictauerit, aut vniuerſa eum
ſubſtantia exuere ſtuduerit. Hæ tamen cauſæ ab inteſtato
o nihil nocent fratri ſucceſſuro, o ſanè Iuſtinianus tan-
tum hic de ſucceſſione ex teſtamento agit. Cæterum in ſuc-
ceſſione legitima non minus tribuitur fratri, quam paren-
19 tibus, nam iure † Nouellarum ab inteſtato fratres cū pa-
p rentibus p ſuccedunt, atque etiam fratrum filij cum pa-
q truis. q Vnde conſequens eſt, cum parentes fratreſq; pro-
poſita inofficioſi querela reſciderint teſtamentum, & rem
reduxerint ad cauſam inteſtati, id prodeſſe fratribus, fra-
r trumque filijs, vt ſimul tanquam ab inteſtato ſuccedant. r
s omnino enim tum inteſtatus videtur s defunctus.
k Aut agētes vincere. Obſtat enim ipſis exceptio, iſtius
t iuris exercitium ad eos nihil attinere. t quę tamē ex-
ceptio, ſi non fuerit oppoſita, vicerítq; cognatus, & ſibi &
alijs ab inteſtato venturis prodeſſe valebit, licet extraneo
u nihil proſit u ſua victoria.

ADDITIONES.

a l.3.& 4 de inoffic.teſt.
b l.nam & his.hoc tit.§ tam autem inf eod.
c l.230 liberorum.de verb.ſign. Bar.l.ſi quis in rem.de leg.3.
d l.ſi quis filium.in fi.vbi lat.& l.ſcimus.§.illud.& §.pen.C.e.ti.
e d.l ſcimus §.vltim.C.eod.
f l poſthu.§.fi.cum l.ſeq.eo.tit.
g d.l ſancimus §.vlt.
h d l.poſthu.in fi.& l.Papin.§.1.hoc tit.
i l.1.in fi.de iniuſto rupto,&c.
K Dd l. nam etſi his in fi. hoc tit. & Auth ex cauſa C. de liberis præteritis.Bart.in l.1.de teſt.
l l.vlt.C.de lib.præt.
m In l.Sulp.de don.inter virum & vxo.
n l.hoc colore.de inoffi.teſt.
o Bar.l.Titia.de inof.teſt & l.1.de iur.codic.
p In d Auth.ex cauſa.
q Vigl.hic late.
r l.3 & l.5.hoc tit.
s l ſancimus C.de teſt.
t l.præcipimus.C.de appell.
u § ſui autem.infr.tit prox.ſeq.
x l nam etſi.de iniuſt rupt.teſt.
y Hic.& in l.1.eo.
z d.l.nam etſi.hoc ipſo tit.
a ſatis § ſancimus itaq; Nou.vt cum de ap.cog.
b l.vlt.C hoc tit.dixi.§.illis autem. ſup.de mil.teſt.
c ff.ſi quis a parente ma fuerit.l.1.vide Dd.in l.pater filiū hoc.ti.
d hic nu.5 & 6.
e l.pater filium.
f d.l.1.§.liberos.ſi quis a pa.man.
g Auth ceſſante C de leg hær.
h l fratres.C.de inoff.teſt.l.1.ff.eo.
i Fab.hic.gloſ.l.nullam.C.ex quib.cauſ infa irrogetur.
K l.in arenam, & ibi Dd.C. hoc tit.facit l. quoniam C.de hæret.
l In d.l.fratres.
m l.3 Paconius ait.ſi à parente quis ma.
n §.ingratitudinem. Nouel.de nupt.
o l.cognatis.vnde cog.gl.2.& Dd.in d.l.fratres.
p Aut.defuncto.C ad Tertyll.
q d.Aut.ceſſante.
r Fab.& Ang.hic licet Vigl dubitet.
s l.poſthu.§.ſi quis ex his hoc tit.
t l.fratris vel ſororis.C.eo.tit.
u d.§.ſi quis ex his,& ibi Dd.

§.Tam autem.

1 Legitimi tantum inofficioſi querelam habent.
2 Naturales tantum contra matris teſtamentum querelā habent, non contra patris, & quæ ſit diuerſitatis ratio.
3 Querela inofficioſi eſt remedium ſubſidiarium, & non datur, niſi in ſubſidium.

4 Au

4 *An & poſthumis querela inoſficioſi detur.*
5 *Hodie & poſthumus omnino nequit exhæredari.*

a Tam autem naturales liberi, quam ſecundum noſtræ conſtitutionis diuiſionem adoptati, ita demũ de inoſficioſo agere poſſunt b ſi nullo alio iure, ad defuncti bona venire poſſunt. Nã qui ad hæreditatẽ totam, vel partem eius alio iure veniunt, de inoſficioſo agere nõ poſſunt. c Poſtumi quoque qui nullo alio iure venire poſſunt, de inoſficioſo agere poſſunt.

a Tam autem naturales. *Amplificatio eſt ad principiũ*
1 *huius tituli, annexum habens temperamentum.† Neque enim ſolum naturales & legitimi filij, ex iuſtis ſcilicet nuptijs progeniti, ſed etiam legitimi tantum de inoſficioſo patris teſtamento agere poßunt, quod de his accipiendum*
a *eſt, qui ab auo paterno maternove adoptati a ſunt. Accurſius adoptatos etiam pro arrogatis hic exponit, quaſi & hi Querelam inoſficioſi habeant, cum tamen alio ipſis remedio conſulatur. Habent enim quartam ex conſtitutio-*
b *ne b diui Pij Imperatoris.† Naturales vero tantum con*
2 *tra patris teſtamentum Querelæ beneficio carent, contra*
c *matris vero nõ carent. Ait enim c Vlpianus,* De inoſficioſo teſtamento matris ſpurij quoque filij dicere poſſunt. *Diuerſi Iuris ea eſt ratio, quia cum talis filius demõſtrare patrem nequeat, noluit lex eum contra patris voluntatem ſuccedere, ad querelam ergo inoſficioſi eum non*
d *admiſit. Sed cum mater ſemper ſit certa, d aliter in ea*
e *lex e diſpoſuit. Si tamen ex tali coitu, qui accuſari poſſet, prognati ſint, denegabitur illis etiam contra matris teſtamentum*
f *f Querela.*
3 *b* Si nullo alio iure. *Limitatio eſt præmiſſi dicti,† Eatenus enim hi aditum ad Querelam habẽt, quatenus alias nullo alio iure ad defuncti bona venire poßunt, nã ſi alio iuris remedio iuuentus, querelæ locus non erit, propter veterem Iuris regulam, quę decit, ei qui communi auxilio & ordinario iure vti poteſt, nõ debere tribui ſubſidiarium &*
g *extraordinarium auxilium, præſertim ſi ſit odioſum, g vt*
h *eſt, h Querela.*
4 *c* Poſthumi.† *Alia ampliatio, nedum enim nati iam liberi, ſed etiam naſcituri, id eſt, poſthumi de inoſficioſo teſtamento diſputare poſſunt, quod iure veteri obtinebat, quando expreſſe exhæredabantur. ſecus ſic ſimpliciter in teſtamento fuerant præteriti, tum enim poſthumi agnatio*
i *ne teſtamentũ ipſo iure i rumpebatur.† Hodie Nouella*
5 *nũ iure oĩno non poteſt exhæredari poſthumus, cũ in eũ nul*
K *la cadat ingratitudinis cauſa, vt alibi K annotauimus.*

ADDITIONES.

a l.cum in adoptiuis.C.de adoptio.§.ſed hodie.ſup eod.
b l.ſi arrogator.ſup.de adoptionib.l Pap. §. ſi quis impubes. de inoff teſta.& §.cum autem impubes. vbi dixi ſup.de adopt.
c l.ſi ſuſp.§ 1 hoc tit.
d l.quia certa.de in ius vocando.
e Ita videtur ſenſiſſe glo. verbi admitt. in § nouiſſ.inf. ad Orphicia.
f De quo in §.ſi aduerſus, ſup de nupt.
g l.in cauſæ 2. de minor.
h l maximum vitium. de liberis preteritis.
i l.ſi quis in ſuo C.hoc tit. Dixi in §.poſthum.ſup.de exhær.lib.
K In d.l poſthum.

§. Sed hæc ita.

1 *Olim quando locus fuerit querelæ inoſficioſi.*
2 *Legitima liberorum qualis olim fuerit.*
3 *Legitima hodie eſt triens, vel ſemis ſecundum numerum liberorum.*
4 *Hodie ſi quid relinquitur in teſtamento, agitur ad ſupplementum.8.*
5 *De actione ad ſupplemẽtũ, & ea quãdiu duret, nu.6.7.*

a Sed hęc ita accipiẽda ſunt, b ſi nihil eis penitus a teſtatoribus teſtamento relictũ eſt, quod c noſtra conſtitutio d ad verecundiã naturæ introduxit. Sin verò quãtacunq; pars hæreditatis vel res eis fuerit relicta, de inoſficioſo querela quieſcente, e id quod eis deeſt, vſq; ad quartã legitimæ partis f repleatur: licet g nõ fuerit adiectũ, boni viri arbitratu debere eã cõpleri.

Sed hæc. *Quæ ſcilicet dicta ſunt de liberis & parentibus. Querela inoſficioſi agentibus. de his enim tãtum agit Iuſtiniani conſtitutio, cuius tex. hic meminit.*

1 *b* Si nihil eis.† *Iure tamen Pandectarũ competebat liberis Querela inoſficioſi non modo exhæredatis, vel planè præteritis, ſed etiam, cum aliquid eis in teſtamento paren-*
2 *tum, minus tamen legitima relinqueretur.† Legitima autem erat quarta pars eius, quam quiſque ab inteſtato erat*
a *habiturus. a nempe quadrans eius partis hæreditariæ, quę ſi pater ſũm. inteſtato deceſſiſſet, ad eos peruẽtura erat: qui quadrans liberis vel inoſficioſa hæreditatis, vel minorem in partem inſtitutis, quam quantus ille eſſet, eo iure attribuebatur, veluti ſi duo erant filij, quia legitima cuiuſque pars ab inteſtato erat ſemis, idcirco ſeſcuncia illis attribue-*
b *batur, b qua ſemiſſis pars quarta eſt. Quarta autem hæc legitima vulgo appellatur, opinor, quia ad Falcidiæ legis*
c *inſtar inducta eſt, vt Iulianus c apertè oſtendit.† Poſtea*
3 *vero Iuſtinianus legitimæ iſtius rationem immutauit, vt eſſet triens vel ſemis ſecundum numerum liberorum. Nã ſi quatuor ſunt liberi, vel pauciores, ex bonis defuncti tertia pars, ſi vero quinque ſint, aut numero plures, tunc bonorum dimidium in legitimam debetur, ex æquo inter eos,*
d *qui capaces ſunt, facta diuiſione. d*
e *c* Noſtra conſtitutio. *Quæ lib.6.C. e extat.*
d Ad verecundiam naturæ introdux. *Etſi enim parentes impiè filios prętereunt, filij tamen non poſſunt non im-*
f *pudenter videri parentũ conuellere f iudicia. Sanè lauda-*
g *tur a Valerio Maximo g Aphronia probiſſima Ebutia filia, quod præterita, teſtamentum matris patientia honorare, quam iudicio conuellere ſanctius putauit.† Induxit*
4 *ergo Iuſtinianus, vt hodie inoſficioſi querela ceſſet, ſi vel modicum aliquid liberis relinquatur, etſi legitimam non efficiat, cum olim (vt dixi) ſi minus legitima relinquebatur, Querela competeret.*
5 *e* Id quod eis deẽſt.† *Vel quia ab initio minus fuerit relictum erat, ab initio quidem ſufficiebat ad legitimam, ſed poſtea per euictionẽ, aut per Falcidiã, ſeu alio quocunque*
h *modo deminutum h fuerit. Semper enim hodie, ceſſante Querela, & expugnatione teſtamenti, agendum eſt ad ſup*
6 *plementũ pro teſtamentis conſeruandis.† Et hunc vulgo vocant actionẽ vel* ſupplementũ legitimæ *Nec refert hoc iure, vtrum acceperint liberi id, quod eis relictũ fuerit,*
i *an voluerint agnoſcere, donec ſuppleatur, i Imò ſi hæreditati parentum renunciauerint, non tamen a petenda legitima portione excluduntur, niſi in ſpecie huic legitimæ renunciatum ab eis fuerit, vel iuſiurandum acceſſerit, quod*
K *vim nominatim renunciationis k habet.† Porrò hæc ad*
7 ſupplementum *actio non quinquennio (vt Querela l)*
l *finitur, tametſi id voluit Bar. m ſed triginta annis durat, n*
m *quod tẽpus omnibus perſonalibus actionibus tributum o*
n *eſt atque ad hæredem non præparata etiam tranſmittitur.*
o *f* Repleatur. *Ex defuncti ſcilicet parentis hæreditate, idque damno ſolius hæredis ſcripti, modo ſalua ſit ei ſua illa portio, ſupra quam non poteſt grauari: alioqui ad ſupplendam legitimam aliquid detrahetur etiam legatis.*
8 *g* Non fuerit adiectum.† *Imò etſi adiectum ſit, ne quid peteretur ſupplementi nomine, quoniam hanc repletionem*

probi-

f Ita Dd. communiter reſpondet d. §. hæc verba.
g d. l. qui liberis.
h Dd. l. 1. C. de impub. & alijs ſubſtit. dixi ſup. tit. prox. §. etſi ex diſparibus.
i d. §. hæc verba.

§. Maſculo.

1 *Pupillaris ſubſtitutio finitur pubertate.*
2 *Item ſi hæreditas paterna non ſit adita.*
3 *Item per agnationem poſthumi.*
4 *Vel ſi teſtamentum patris corruit.*
5 *Apponuntur & alij modi, quibus hæc ſubſtitutio finitur.*

Maſculo igitur vſque ad quatuordecim annos ſubſtitui poteſt, fœminæ vſque ad duodecim annos: & ſi hoc tempus exceſſerit, ſubſtitutio euaneſcit.

Vnum tantum *modum ſubiungit Imperator, quo pu-*
1 *pillaris ſubſtitutio finitur: † nempe, cum is cui facta eſt,*
pubertatem attigit. Eſt autem pubertas in maſculo, annus
XIIII. in fœmina XII. ſed etſi minus tempus expreſſum
a *eſt in ſubſtitutione, eo adueniente expirat.* a *Si vero ma*
ius tempus XIIII. annis comprehendantur, nihilominus
b *euaneſcit XIIII.* b *anno. † Sunt tamen & alij modi qui-*
2 *bus hæc ſubſtitutio extinguitur, vt ſi hæreditas paterna*
non ſit adita, cum ex hoc tabulæ ſint deſtitutæ, vt pote nul-
c *lum facientes hæredem.* c *† Item per agnationem po-*
3 *ſthumi, cuius in tabulis non eſt facta mentio: cum ipſi nõ*
d *ſecus, quam ei qui natus eſt, ſubſtitui pupillariter poſſit.* d
4 *Vel ſi patris teſtamentum infirmetur penitus, quia tabulæ*
pupillares ſimul concident, niſi vel ſuitate, vel recentiore
e *iure ſuſtineantur.* e *† Idem quoque eſt, ſi vel pupillus, vel*
5 *ſubſtitutus inteſtabiles fiant, rerumque ex tabulis mi-*
f *nus* f *capaces, puta per capitis deminutionem, vel ſi pu-*
g *pillus ante patrem decedat, aut emancipatur,* g *aut con-*
h *di in extrinſeca fuerit appoſita, eaque deficiat:* h *aut pa-*
i *ter aliud ſibi teſtamentum faciat, ſic que prius rũpatur:* i
K *& ſi qui ſint alij caſus, quos poſt Accurſium* K *Bartolus*
in vnum collegit: ego principaliores tantũ annotare volui.

ADDITIONES.

a l. ſi ita quis. de vulgari.
b l. in pupillari. hoc tit. l. precibus, C. de impub. & alijs ſubſtit.
c l. ſi plures. hoc tit.
d l. ſi pater. l. 2. §. poſtu de vulg.
e Dixi ſup § liberis. num. 4. & 5.
f l. nec ei de adopt. l. 2. §. ſi is qui. hoc tit. l. ſi quæramus, de teſt.
g l. quod ſi filius de captiuis, l. cohær. hoc tit.
h l. qui liberis, & ibi glo. hoc tit.
i l. ſi quis eum. §. fi. hoc tit.
K d. l. in pupillari.

§. Extraneo.

1 *Extraneo vel puberi miles directo ſubſtituere poteſt: paganus non, & quæ ſit diuerſitatis ratio.*
3 *Compendioſa ſubſtitutio in quodcunque tempus conferri poteſt.*
4 *Compendioſa a milite facta quos effectus habeat.*
5 *Limitatio eorundem effectuum.*
6 *Diſcuſſa l. precibus. C. de impub. & alijs ſubſtit.*
7 *De compendioſa a pagano facta.*
8 *Differẽtia inter verba directa, & obliqua & cõia. 9. 11.*
10 *Fideicommiſſum quid?*
12 *Compendioſa a pagano facta verbis directis quem effectum habeat.*
13 *Quid ſi fiat verbis obliquis.*
14 *Quid item, ſi communibus concepta ſit.*

a Extraneo vero, vel filio b puberi hærede inſtituto,
ita ſubſtituere c nemo põt, vt ſi hæres extiterit, & d in-
tra aliquod tẽpus deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc
ſolum permiſſum eſt, e vt eũ f per fideicommiſſum
teſtator obliget alij hęreditatẽ eius, vel totam, vel pro
parte reſtituere, qđ ius, quale ſit, ſuo loco trademus.

a Extraneo. Extraneum *intelligit, qui non ſit in ipſius*
ſubſtituentis poteſtate, ſiue ille prorſus extra ſit, ſeu dun-
taxat emãcipatus, aut alias liberatus nexu p̃tãtis patriæ.
b Puberi. *Siue ſit poteſtat i ſubſtituentis ſubiectus ſiue*
a *eius poteſtatem extiterit.* a
1 c Nemo. *† Qui ſit paganus, ſecus eſt in milite. Is enim*
& extraneo, & hæredi filio emancipatoque directo ſubſti-
b *tuere poteſt.* b *Diuerſitatis ea eſt ratio, quia ſcilicet in*
paganis, qui ſemel eſt hæres alicuius iure ciuili non poteſt
c *hæredis nomen amplius* c *exuere, neque poteſt vnus ad*
d *tempus hæres inſtitui, atque ex tempore deinde alius.* d
e *Militum vero teſtamenta iure gentium cenſentur,* e *vbi*
de voluntate ipſorum conſtat, ibi & hæredis inſtitutio ad
f *tempus & ex tempore* f *toleratur.*
d Intra aliquod tempus. *Puta ſi intra XXV. annum ætatis ſuæ deceſſerit.*
e Eum. *Filium puberem.*
f Per fideicommiſſ. *Poteſt ergo puberi tam extraneo,*
quam ſuo, per fideicommiſſum ſubſtitui, nempe vt is per
fideicommiſſum obligetur hæreditatem vel totam, vel pro
parte alteri reſtituere, quarta tamen Trebellianica, vel
g *etiam legitima per ſe, aut hæredẽ ſuum detracta.* g *Porro*
quia Doctores in hunc locum compendioſæ ſubſtitutionis
tractatum, qui longiſſimè patet, congeſſere, operæ precium
fuerit, & hanc ſubſtitutionis ſpeciem breuiter enarrare.
2 *† Dicitur autem* compendioſa ſubſtitutio, *quæ verborũ*
b *compendio vltra pubertatem porrigitur,* h *ſiue vſque ad*
i *vigintiquinque annum ſubſtituerimus,* i *ſiue vſque ad*
K *aliud certũ tempus,* K *ſiue etiam ſine certo tempore quã-*
l *doque hæres deceſſerit, fiat ſubſtitutio.* l *† Poteſt enim*
3 *conferri in quodcunq; tempus, ſiue in incertum, ſiue certũ*
& limitatum, prout teſtatori placuerit, modo anni puber-
tatis excedantur. Intra enim illud tempus pupillaris ſem-
m *per dicitur.* m *Plurimum autem referri, an a milite, an a*
pagano compendioſè ſubſtituatur. Et primo videamus,
quid iuris obtineat, quando miles ita ſubſtituit, tum enim
propria eſt ſpecies, & ſeparata a reliquis ſubſtitutionum
n *ſpeciebus.* n *† Militi ergo conceſſum eſt ſingulari iure, vt*
4 *hæredi ſuo, ſiue extraneo, poſſit directo ſubſtituere, etiã poſt*
pupillares annos. Nam ſi miles ita ſcripſerit in teſtamen-
o *to:* Caium inſtituo, & quandocunque o deceſſerit,
vel, ſi intra xxv. annum moriatur, Titius hæres eſto:
p *ſubſtitutio ſemper erit directa, capietque* p *ſubſtitutus*
directè per ſe non ſolum teſtatoris bona, ſed etiam filij
propria, iure communi, ſi intra pupillaria mortuus fue-
q *rit,* q *poſt eam ætatem ex priuilegio militari patris tan-*
r *tum bona, cum fructibus inuentis in hæreditate, auferet.* r
Alia autem pupilli bona qui pubes factus deceſſit, ad le-
gitimos hæredes pertinebunt. vel etiam teſtamentarios, ſi
5 *pubes teſtamentum fecerit. † Prædicta tamen locum non*
s *habent, ſi is cui miles* s *compendioſè ſubſtituit, matrem*
reliquerit ſuperſtitem. Tum enim filio poſt pubertatem
mortuo, militis verba etiam directa, fauore matris, in fi-
t *deicommiſſum trahuntur,* t *ſeu (vt noſtrorum verbo vtar)*
obliquantur, rogataque mater cenſetur, vt ſalua Trebel-
lianica bona paterna ſubſtituto cum fructibus inuentis re-
ſtituat. Bartolus tamen id tum demum verum cenſuit, ſi
miles ſubſtitutum per verba communia, quæ tam directæ,
quam fideicommiſſariæ ſubſtitutioni conueniunt, vocaſ-
u *ſet,* u *ſecus eſſe quando miles verbis directis vſus fuiſſet,*
quia

x quia ſubſtitutus etiam matrem excludet, x & quanquã
6 in hanc Bartoli ſententiam frequentius eſt itum: † ea ta-
y men tam Papiniani y reſponſo, quam Maximiani et
z Diocletiani impp. z conſtitutione, apertè infringitur: cũ
bi in vtriuſque locis, verbis merè directis ſint vſi. Magis
ergo eſt, prædicto caſu matris fauore, & militis priuilegio
verba directa ad obliquum ſenſum flecti, vt Politus &
a Zaſius a voluerunt: eſtque hoc inſigne priuilegium mili
tis, quod verba verè directa fauore matris obliquentur.
Et hæc quidem in milite compendioſè ſubſtituente obti-
7 nent. † Nunc de compendioſa ſubſtitutione a pagano fa-
8 cta videamus. † Et circa hanc Doctores b inter verba
b directa, obliqua, & communia, differentiam conſtituunt.
Directa verba, quæ alias ciuilia dicuntur, ſunt. Hæres
c eſto, dominus c eſto, hæredem inſtituo, ſubſtituo hę
d redem facio, ſcribo, hæreditatẽ accipiat, d & ſimilia:
idque propter qualitatem hæreditariam appoſitam.
9 † Obliqua verba ſunt, quæ & precatiua vocantur, per
quæ ſubſtitutus non per ſe, ſed per alterius manum ad bo-
e na defuncti peruenit: vt ſunt hæc: Rogo, e volo, man-
f do, reſtituantur, dentur, diſtribuãtur, f Et ideo verba
10 fideicommiſſorũ † appellãtur. g fideicommiſſum nã
g pe id dicitur, quod fidei alterius eſt commiſſum, vt illud
h alteri reſtituat. h † verba vero communia, ſiue (vt Fa
11 ber vocat) æquiuoca ſunt vtrique ſenſui cõuenientia: hoc
eſt, quæ non tantum directæ ſubſtitutioni conueniunt, ſed
etiam ad fideicommiſſum accomodari poſſunt: cuiuſmo-
i di ſunt, ſubſtituo, i perueniant, ſuccedat, pertineat,
K redeat, habeat, remaneat, deferatur, deuoluatur, K re
uertatur: ſi tamen qualitas hæreditaria non adijcitur.
12 Nunc ad propoſitum: † Si compendioſa ſubſtitutio a pa-
gano verbis directis facta ſit, ante pubertatem iure dire-
l cto l valet, nam ſi pupillus patris hæres non fuerit, ſub-
ſtitutus, ex vulgari vocabitur, ſin hæres extiterit, & in-
tra pupillaria moriatur, ſubſtitutus ex pupillari admitte-
m tur, etiam excluſa matre. Poſt eam vero ætatem m alij
n ſubſtitutionem nullam effici volunt, n alij vim fideicom
o miſſi habere putant, o alij denique ſeparanda cenſent bo
na teſtatoris a filij bonis aliunde acquiſitis, vt in his ſub-
ſtitutus nihil iuris habeat, ſed protinus adueniente puber-
tate ſubſtitutio verbis directis facta, quantum ad hæc bo-
na, euaneſcat, in illis autem ſubſtitutus ius habeat, non
quidem directo, ſed per fideicommiſſum. Capiet enim ſub
ſtitutus huiuſmodi bona teſtatoris ex manu hæredis, qui
13 filio ab inteſtato ſuccedat, ſalua Trebellianica. † Nunc
de ſecunda verborum qualitate videamus, quando com-
pendioſa verbis mere obliquis ſeu precarijs concepta eſt,
& tum res non habet difficultatem: Siue enim filius in-
tra ætatem impuberem, ſiue poſtea moriatur, ſubſtitutio
p fideicommiſſaria erit, p & hæredes ab inteſtato ſuccedẽ
tes ſubſtitutio bona reſtituere tenebuntur, retenta tamen
14 Trebellianica. † Sin vero compendioſa ſubſtitutio verbis
communibus, quæ directè & obliquè intelligi poſſunt, con
q cepta ſit, nõnullis q placet, & ante & poſt pubertatẽ ſub-
r ſtitutionẽ fideicõmiſſariã eſſe r alij receptius tradũt, illã an
ſ te pubertatẽ directã eſſe, poſt vero fideicõmiſſariã. ſ Quod
t Bartolus t verũ eſſe dicebat, niſi cũ pupilli mater ſupereſ-
ſet, cuius fauore, oĩ tpe fideicõmiſſariã exiſtimauit. Et hęc
quidẽ ſubſtitutionũ materia paucis dixiſſe ſufficiat, ſatis
enim eſt, in re tã difficili, tamq; intricata, vel quãdam viã
ſtrauiſſe tyronibus iuris, ad ulteriora deinde inueſtigãda.

ADDITIONES.

a Cantiunc. hic
b l. milites etiam. l. miles ita §. exhæredato. de mil. teſt. l. in teſta.
l C. eod.
c l. ei qui. de hære. inſtit.
d §. hæres. ſup. de hæred. inſtit.
e Bart. l. neque de mil. teſtam.
f l. miles ita. de mil. teſtam.
g l quanquam. C. ad l. Falc.
h l. precib. §. ſi vero. C. de impub. & alijs ſubſtit.
i l. Centurio. de vulgari.
K l cum auus. de cond. & demonſt.
l d. l. miles ita.
m l. in pupillari. hoc tit.
n Iaſ. poſt Alex. in Rub. de vulg.
o d. l. miles ita.
p d. l. Centurio.
q Vt ſup. in prin. huius tit. verſ. ipſi filio ſit hæres.
r d. l. milites etiam. & d. l. miles ita & d. l. Centurio.
ſ glo. verbo, exemplum. in fi. §. qua ratione. ſup. eod.
t l. precib. C. de impub. & alijs ſubſtit.
u Atque ita intelligit. d. l. precib. in fi.
x Ita accipit. d l. Centurio. quæ alias obſtare videtur.
y d. l. Centurio.
z d. l precibus.
a Vterq; in tract. ſubſtit. compen.
b §. directa infra de ſing. reb. per fideicom. relict.
c l. his verbis. in princ. de hæred. inſtit.
d l quoniam indig C. de teſt.
e Zaſ. in d. tract. & poſt Polit. & alios.
f d l. quoniam & l. 2. C communia. de leg.
g Bart d. l. Centurio pen. col.
h §. fi. Inſtit. de ſing. reb. per fideicom. relictis.
i Inſtit. de fideicom. hær. in princ ver. quib.
K l. iam hoc iure. hoc tit. gl. d l. Centurio. licet Vigl. in §. qua ra-
tione. hoc verbum ſubſtituo, directum putet.
l Bar. in d. l. Centurio & ibi Dd. & in d. l. precib: Can. in c. ſi pa-
ter. & ibi Fr. de teſtib. lib. 6.
m l. in pupilla. de vulg. ſubſtit.
n l. verb ciuilib. verſ. fruſtra. eod. tit. Io. And. d. c. ſi pater. Cin. &
Sal. d. l. precibus.
o Panorm. & alij d. c. Raynut. de teſta. Coraſ. latiſſimè in l. pre
cib. num. 32. cum ſeq. C. de impub. & alijs ſubſtit.
p Zaſ. de compen. in 3. membro. & Cant. hic.
q l. cohæredi. §. 1. ver. ne aliud, de vulg. ſubſt.
r Glo. d. l. Centurio verſ ſi autem dixit.
ſ glo mag §. qua ratione. in fi. ſup eo.
t In d. l precib.

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmantur. Tit. XVII.

1 Teſtamentum quod ab initio non valet, nullum, ſeu in-
iuſtum, aut non iure factum dicitur.
2 Teſtamentum quando dicatur rumpi.
3 Quando item irritum fieri.
4 Rumpi & irritum fieri teſtamentum quo modo differãt.

1 Teſtamentũ † quandoq; ab initio non valet, & tunc
nullum, ſeu iniuſtum, aut non iure factum dicitur, quod
a multifariã cõtingit, vel quia deſunt ſolemnia a iuris, vel
b quia hi, quos oportuit, non ſunt inſtituti, vel exhæredati. b
vel deniq; quia teſtator ipſe, aut qui inſtitutus eſt, teſta-
c menti factionem non habuerit. c De quibus omnib. ſatis
ſuperque ſuperioribus titulis eſt dictum. Quandoq; iuſtũ
quidem eſt, ac legitimum ab initio teſtamentum, poſtea ta
2 men uel rumpatur, vel fit irritum. † Rumpi teſtamentum
intelligitur, cum illud, manente in ſtatu ſuo teſtatore, ſeu
d poſteriore teſtamento, ſeu ſui hæredis agnatione vitiatur. d
3 † Irritum autem propriè fit, cum vel capite minuitur e te
e ſtator, vel ipſo mortuo, eius non aditur f hæreditas. † Er
4 go rũpi & irritum fieri ſic differunt, quod irritum ſtatus
teſtatoris immutatus facit, rumpit autem caſus extrinſe-
cus contingens, vt adoptionis, agnationis, teſtamenti noui.
Ac de hiſce duob infirmandi teſtamenti modis hoc titulo
agitur, qui cõpendio cõplectitur, quicquid ferè in Pãdectis
de iniuſto, rupto, & irrito facto teſtamẽto relatũ eſt.

ADDITIONES.

a ſupra.de teſtam.ordinan.
b ſup.de exhær.lib.
c ſup.quib.non eſt permiſſ.fac.teſtam.Et infra de hæred. quali. & differ §.teſt.
d 1 §.de iniuſto,rupto & irrito facto teſtam.
e §.alio autem.inf.hoc tit.
f d.l.1.

Princip.tit.

1 *Teſtamentum & naturali & ciuili agnatione rumpitur.*
2 *Adoptione quomodo teſtamentum rumpatur.*
3 *Cur exhæredati filij emancipati,eiuſdem arrogatione nõ tollatur teſtamentum.*
4 *Teſtamentum an per ingreſſum monaſterij rumpatur.*

Teſtamentum *a* iure factum vſq; eo valet,donec rumpatur,irritumve fiat. Rumpitur autem teſtamentũ,cum *b* in eodem ſtatu manẽte teſtatore,ipſius teſtamenti ius vitiatur. *c* Si quis enim poſt factũ teſtamentum *d* adoptauerit ſibi filium per Imperatorem eũ, qui eſt ſui iuris: *e* aut per Prætorẽ ſecundum noſtram conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit: teſtamentum eius rumpitur, *f* quaſi agnatione ſui hæredis.

a Iure factum. *Nam vt teſtamentum dicatur rumpi, irritumve fieri planè neceſſe eſt, quod illud antea firmum, iuſtum,ac omnibus numeris fuerit abſolutum: quia quod*
a *non eſt,id vtique rumpi* a *non poteſt,cum non entis nullæ*
b *ſint qualitates,priuatioque habitum ſupponat.* b

b In eodem ſtatu. *Secus eſt, ſi teſtator non maneat in eodem ſtatu,ſed,illum mutet: quia tum non dicitur rumpi propriè teſtamentum, ſed irritum fieri, ſicut ad Rubric. diximus.*

1 *c* Si quis enim. † *Teſtamentum quod ab initio conſtabat, non ſolum agnatione hæredis naturali: (quem caſum Imperator hic omiſit:tanquam per ſe ſatis cognitum) rumpitur, vt quia teſtatori poſt eius mortem, vel teſtamentum perfectum poſthumus per viilem ſexum naturaliter &*
c *legitime deſcendens,qui ſit præteritus,agnaſcatur,* c *ve*
d *rumetiam ſi agnatione ciuili naturalem* d *imitante, noua ei proles infamiliam accedat,id quod bifariam contingit,*
e *vel arrogatione,vel adoptione ſpecifica.* e

d Adoptauerit ſibi filium per Imperatorẽ. *Ideſt arrogauerit,quoniam ea adoptionis ſpecies,quæ* arrogatio *di-*
f *citur, Imperatoris auctoritate ſeu reſcripto fieri ſolet.* f

e Aut per Prætorem. *Adoptionem eam intelligit, quæ*
g *generis ſui nomen retinet,* g *& ſpecifica ob id dicitur.*
2 † *Adoptione tamen ſpecifica non aliter teſtamentũ rumpitur, niſi adoptatus tranſeat in adoptantis familiam & poteſtatem: vt quando auus maternus, vel etiam pater-*
h *nus,nepotem, quem non habet in poteſtate,* h *adoptat. Sed etſi teſtator arrogandum vel adoptandum prius inſtituiſſet hæredem, per adoptionem vel arrogationem ſe-*
i *quentem non rumperetur teſtamentum prius iure* i *factũ,*
K *ſecus ſi eum exhæredaſſet, quoniam exhæredatio in eo*
l *adhuc extraneo penitus nulla ac incepta fuit.* l † *Si tamẽ*
3 *filius emancipatus,idemque exhæredatus, deinde arrogatur, teſtamentum prius factum tali arrogatione non rum-*
m *petur.* m *Placuit enim legumlatoribus, reconciliatione patris promerita ſemel exhæredationis notam non dele-*
n *ri,* n *cum teſtamenti ſemel conſtituti ius haud facilè tol*
o *li ſoleat.* o *Nec obloquitur, quod legata per inimicitiam*
p *interuenientem reuocentur,* p *quod teſtatoris indignatio*
q *poſteriore gratia mitigetur in ſeruorum* q *ſupplicijs,quo niam ea quæ ad caput teſtamenti, ideſt, inſtitutionem atque exhæredationem pertinent,non niſi ſolemni voluntate*
r *reuocari poſſunt.* r † *Cæterum an eius teſtamentum, qui*
4 *religionem ingreditur, per ingreſſum infirmetur. dubita-*
ſ *tum eſt,& plerique affirmant,* ſ *quia filij locum mona-*
t *ſterium ſubit.* t *quos & Bar.* u *ſecutus eſt,quando teſta-*
u *tor teſtamenti tempore de monaſterio non cogitaſſet. Sed*
x *Viglius* x *ex Nouella Leonis nũquam rumpi cenſet,alioqui ſuperflua eſſet legis diſpoſitio, permittentis ingreſſum*
y *teſtari* y *poſſe.*

f Quaſi agnatione ſui hæres. *Qui ſcilicet non inuenitur*
z *hæres* z *inſtitutus,vel quia præteritus eſt, vel etiam ex-*
a *hæredatus.* a

ADDITIONES.

a l.5.nam etſi ſub conditione,de iniuſto,rupt.& irrit.teſtam.
b l.126.decem.de verb.oblig.
c l.3.hoc tit.§.poſtu.& §.ſeq.ſup.de exhær.liberorum.
d §.minorum.ſupra,de adopt.
e l.certum.hoc tit.
f dixi in §.1 ſup de adopt.
g Dixi in §.ſed hodie ſup.de adopt.
h l.cum in adoptiuis C.de adopt.& d.§.ſed hodie.
i l.21.filio.§ fi.de lib.& poſth.
K l.8.non putauit.§ ſi quis emancipatum.de bon. poſſ.cont. tab.
l L.132 quidam cum filium.de verb.oblig.
m gl & Dd.in d §.quis emancipatum.
n Vigl.hic.
o l.vel negare.quemadm.teſtam.aper.
p l.ex parte.de ademp.legat.
q l.in ipſius.famil.hercisc.
r § ex eo.inf.hoc tit.Vigl.hic.
ſ glo.verbi competere.Auth.ſi qua mulier.C.de ſacroſ. eccl.
t c.in præſentia de probat.& ibi Decius.
u Bar.d.Auth.ſi qua mulier.
x Hic num.3.
y §.Illud quoque Auth.de monac.
z d.l.filio §.fi.
a d.l.non putauit.§ ſi quis emancipatum.de bon.poſſ.cont.tab.

§. Poſteriore.

1 *Primum teſtamentum poſteriore rumpi,ſecus eſſe in contractibus.7.*
2 *Modo poſterius iure factum ſit.*
3 *Quando id non procedat.*
4 *Si non, appareat, quod teſtamentum poſterius ſit, aut prius,melior eſt conditio poſſidentis.*
5 *Vtilitas clauſulæ reuocatoriæ prioris teſtamenti.*
6 *Multum referre,qualis conditio poſita ſit in ſecundo teſtamento, vt per id primum rumpatur.*

a Poſteriore quoque teſtamento, *b* quod iure perfectum eſt,ſuperius *c* rumpitur:nec intereſt, extiterit aliquis hæres *d* ex eo,an non hoc enim ſolum ſpectatur,an aliquo caſu *e* exiſtere potuerit. Ideoq; ſi quis aut noluerit hæres eſſe, aut viuo teſtatore, aut poſt mortẽ eius, antequã hæreditatẽ adiret,deceſſerit;aut *f* cõditione,ſub qua hæres inſtitutus eſt,defectus ſit: In his caſib. paterfamilias inteſtatus moritur. Nã & prius teſtamentum non valet, ruptum a poſteriore: & poſterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

a Poſteriore. *Audiuimus teſtamentum iure validum*
1 *rumpi agnatione ſui hæredis & naturali, & ciuili:* † *hic tertius modus additur,nempe per poſterius teſtamentum.*
a *Nam cum in omni negocio poſteriora derogent* a *prioribus, mirum eſt, ſi & per ſecundum teſtamentum prius rumpatur,cum teſtatori liceat ad extremum vitæ exitum*
b *vſque voluntatem mutare,* b *& nemo paganus cum*
c *duobus teſtamentis decedere valeat.* c
2 *b* Quod iure perfectum. † *Illud enim præcipuè in poſteriore teſtamento requiritur,vt iure factum ſit.* *Nam imper-*

imperfectum & per ſe inualidum non poteſt ſolemnem
d *voluntatem deſtruere, & trita eſt regula.* d Non præ-
ſtat, impedimentum, quod de iure non ſortitur effe-
3 ctum. † *Quod tamen non procedit, vbi in priori teſta-*
mento ſcribuntur hæredes extranei, & qui ab inteſtato
defuncto non eſſent ſucceſſuri, in poſteriore autem illi
inſtituuntur, qui alioqui ab inteſtato, vt proximiores ſuc
cederent: eo ſiquidem caſu poſterior tabularum diſpoſitio
licet minus ſolemnis, non vigore alicuius teſtamenti, ſed
vti voluntas defuncti ſuprema, præſertim quinque legiti-
morum teſtium adminiculo roborata, teſtamento antefer
e *tur, illudque ruptum* e *peſſundat.* † *Prædicta tamen om*
4 *nia vera ſunt, ſi appareat, teſtamenta diuerſis temporibus*
conſcripta eſſe. Si autem non conſtet, vtrum ex teſtamen-
tis tempore ſit prius, vel poſterius, tum conditio relictam
teſtatoris hæreditatem poſſidentis eſt potior, idque com-
f *modo* f *poſſeſſionis.*

c Rumpitur. *Et quidem ipſo iure, etiamſi nihil dixerit*
g *teſtator in poſterioribus tabulis.* g † *Nec tamen ob id*
5 *inutilis eſt clauſula, qua vulgo in teſtamentis vtuntur No*
tarij, quod ſcilicet teſtator omnia priora teſtamēta re
uocet: *quoniam ſi teſtator in primis tabulis derogauit ſe-*
cuturis teſtamentis, per hanc clauſulam huiuſmodi dero-
gatio reſcinditur & reuocatur, cum ea omiſſa, prior volun-
tas rata maneat. Deinde prodeſt etiam, quia plurimum
vtimur codicillis: at ij non reuocantur ipſo iure per poſte-
h *riores, niſi quatenus contrarij* h *ſint.*

d Ex eo. *Poſteriori teſtamento.*

e Exiſtere potuerit. *Iure ſimili: nam & ſi quis iure Præ-*
torio hæreditatem conſequeretur ex poſterioribus tabulis,
i *prius tamen teſtamentum non rumperetur.*

6 *f* Conditione. † *Multum tamen refert, qualis conditio*
K *poſita* K *fuerit, nam ſi in præteritum, aut in præſens con*
cepta ſit, ſtatim rumpitur prius teſtamentum, ſi vera ſit
conditio: ſi vera non eſt, illud firmum manet: in futurum
autem collata conditio poſſibilis rumpit primum teſta-
mentum. Satis eſt enim ex ſecundo poſſe hæredem exi-
ſtere: ſi natura vel iure impoſſibilis eſt, æque rumpitur
prius teſtamentum, quaſi conditio adſcripta teſtamento
7 *non ſit, quæ eſt impoſſibilis* † *Interim hinc quoque diſcen-*
dum, quod primum teſtamentum puram continens inſti-
tutionem, per ſecundum, in quo ſub conditione hæres ſcri-
ptus eſt, rumpatur, cum tamen in contractibus diuerſum
ius ſeruetur. Nam ſi id, quod purè emi, rurſus ſub condi-
l *tione emā, nihil agitur poſteriore* l *emptione. Accurſius*
ideo eſſe tradit, quoniā teſtamentū, etiā ſi cōditionalē inſti
tut onē cōtineat, perfectū nihilominus per omnia habetur.

ADDITIONES.

a l.12. pacta nouiſſima C. de pactis.
b l.4. de adimen. leg.
c l.7. ius noſtrum. de reg. iur. & no. in l. ſancimus. C. de teſtamen.
d c. non præſt. de reg iur in 6.
e l. hac conſultiſſima. § ſi quis C de teſt. 2. de iniuſt. & rupt. &c.
f Dd. l. cum proponas, C. de cod. l. 1. C. de edic. D. Adr. toll. l. 1 §. 1. de ſecundum tab.
g l. ſi iure. 18. de legat. 3. l. 3. §. item ſi ipſe. ſi cui plus quam per l. Falc. lic &c.
h d. l cum proponas, C. de codicillis.
i l.7. ſi filius. de lib & poſthu. Bal. hic.
K l.6. cum in ſecūdo de iniuſto rupt. teſta. Et ibi Bar. ita declarat.
l l 7. ſi id quod purè. de reſcript vend.

---

§. Sed etſi quis.

1 *Primum teſtamentum ſecundo rumpitur, etſi in eo hæres ex re certa ſcriptus ſit.*
2 *Quid ſi miles ſecundum teſtamentum faciat.*
3 *Quid ſi quis in ſecundo teſtamento inſtituat hæredem in re certa, & velit etiam primum teſtamentum valere.*

a Sed etſi quis priore teſtamento iure perfecto, poſte
rius æque iuſtè fecerit: etiamſi ex certis rebus in eo hæ-
redem inſtituerit, ſuperius tamen *b* teſtamentū ſub-
latū eſſe, diui Seuerus & Antoninus Auguſti reſcri-
pſerunt. Cuius cōſtitutionis verba & hic inſeri iuſſi-
mus, quum aliud quoq; præterea in ea conſtitutione
expreſſū ſit. Imperatores Seuerus & Antoninus Au-
guſti Coccio Campano. Teſtamentum ſecundo loco
factum, licet in eo certarum rerum hæres ſcriptus ſit,
perinde iure valere, ac ſi rerum mentio facta nō eſſet:
ſed & teneri hæredem ſcriptum, vt cōtentus reb. ſibi
datis, aut ſuppleta quarta ex lege Falcidia, hæreditatē
reſtituat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant,
propter inſerta fideicōmiſſi verba, quibus vt valeret
prius teſtamentum, expreſſum eſt, dubitari nō opor-
tet. Et ruptum quidē teſtamentū hoc modo efficitur.

1 *a* Sed etſi. † *Hic §. ad verbū ex Martiani* a *reſponſo de*
a *ſumptus eſt, & ampliationem ſuperioris continet, prius*
ſcilicet teſtamentum per poſterius tolli, etiamſi ex certa
re hæres in poſteriori ſcriptus eſſet. Ad totam enim hære
b *ditatem certa illa res trahitur,* b *cū nemo paganus poſſit*
c *pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere.* c
2 † *Aliud tamen in militis teſtamēto* d *obtinebit, niſi ſcri*
d *pti in ſecundo teſtamento ex certa re hæredis fideicommiſ*
ſum eſſet, vt prius valeret, tunc non ipſo iure, ſed per fidei-
e *cōmiſſum valebit.* e *Secundum vero pagani teſtamentū*
etſi tali fideicommiſſum contineret, nihilominus primum
f *rumpit:* f *ſed ob fideicommiſſum ſecundus hæres certa il*
g *la re, ex qua ſcriptus eſt, contentus eſſe* g *debet.*

b Teſtamentum. *Hæc ſunt verba conſtitutionis, quæ ta*
3 *lem ſpeciem explicant.* † *Quidam teſtamento cōdito, plu-*
ribus ſimpliciter inſtitutis hæredibus in ſecundo teſtamen-
to alium quendam ex certis rebus hæredem ſcripſit, hoc
addito, ſe nihilominus velle & prius teſtamentum vale-
re. Mortuo teſtatore delata res eſt ad Impp. Seuerum &
Antonin. qui reſcripſerunt, primum teſtamentum ruptū
eſſe per poſterius, non obſtante prædicta clauſula, ob id cer
tè, quoniam paganus cum duobus teſtamentis decedere
b *non* h *poteſt, Veruntamen vt volūtati teſtatoris aliqua*
ex parte ſatisfieret, voluerunt Impe. vt vniuerſa, quæ in
priori teſtamento ſcripta reperirentur, in cauſa fideicom-
miſſi eſſent Itaque in ſecundo teſtamento inſtitutus, re-
tracta rei certæ mentione hæres quidem vniuerſalis erit,
ſed tamen tenebitur hæredibus in priore teſtamento ſcri-
ptis ad reſtitutionem hæreditatis, retenta Trebellianica,
quaſi ſic ei a teſtatore iniunctum fuiſſet. Sic ergo hæredes
primi teſtamenti maiorem partem, id eſt dodrantem hære
ditatis conſequentur, non quidem ex primo teſtamento,
i *quod iam ruptum eſt, ſed ſecundo, nomine* i *fideicom-*
miſſi. Et tale fideicommiſſum non tantum inſtitutionem
in priore teſtamento factam cōſeruabit, ſed etiam legata,
fideicommiſſa, libertates, & reliqua omnia, quæ in eo ſcri-
pta ſunt, in cauſa fideicommiſſi erunt, niſi tamen aliter te-
K *ſtatorem ſcripſiſſe* K *probetur.*

ADDITIONES.

a l.29. ſi quis prio. ad Trebell.
b l.1. § ſi ex fundo. de hæred. inſtit.
c § hæreditas ſup de hæred. inſtit.
d l. ſi mil. 2. de mil 2. teſt.
e l quærebatur eod. tit.
f l. poſtu §. fi. de iniuſto rupt.
g d. l. ſi quis priore.
h l. ſancimus & ibi. Dd. C. de teſt.
i Bart. poſt glo. in d. l. ſi quis priore.
K d. l. quærebatur in fi. & d. l. poſthumus. §. ſi paganus.

§. Alio autem.

1 *Teſtamentum quando dicatur fieri irritum.*
2 *Deportati teſtamentum: & damnati ad pœnam capitalem, fit irritum. 3.*
4 *In integrum reſtitutus omnia recuperare ſolet: ſecus ſi quis ſimpliciter reſtituatur.*
5 *Minima teſtatoris capitis deminutione teſtamentum irritatur.*
6 *Fallit in milite filio.*
7 *Vtile eſt, ſingulas cauſas proprijs verbis diſtingui.*

a Alio autem modo teſtamenta iure facta *b* infirmantur: veluti cum is qui fecit teſtamentum, capite deminutus ſit: quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur: *c* cum alioqui & quę rumpuntur, irrita fiãt: & ea, quæ ſtatim ab initio non iure fiunt, irrita ſint, ſed & ea quæ iure facta ſunt, & poſtea per capitis deminutioné irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſanè cómodius erat, ſingulas cauſas ſigulis appellationib. diſtingui, ideo quædam nó iure facta dicũtur, quędã iure facta rũpi, vel irrita fieri.

a Alio. *Hactenus, quomodo rumpantur teſtamenta, di-*
1 *xit: videndum modo, quo pacto fiant irrita.* † *Tum autem propriè dicitur irritum teſtamẽtum, ſi teſtator aliquam capitis deminutionem patiatur. Siquidem maxima vel media teſtatoris capitis deminutione teſtamentum fit irri-*
a *tum: veluti eius, qui ab hoſtibus captus* a *eſt. Cum enim ciuitatem amittat, ea quoque perdit, quæ ſunt iuris ciuilis: qualis eſt teſtamenti factio. Quod tamen vel capto reuerſo, iure poſtliminij vires recipit, vel ipſo apud hoſtes mor-*
b *tuo, lege Cornelia confirmatur.* b † *Sic deportati quoque*
2 *teſtamentum fit irritum, ſed non prius, quã Princeps de*
c *eo ſupplicium ſumẽdum reſcripſerit.* c † *Sed etſi quis ad*
3 *pœnam, quæ vitam adimat, fuerit damnatus, ſententiæ*
d *tempore eius teſtamentum fiet irritum.* d *Si tamen damnati in integrum reſtituantur, eorum teſtamento conuale-*
e *ſcunt,* e *etiam illa quæ poſtea fecerunt,* f *ſi in eadem vo-*
f *luntate mori ſe in codicillis vel epiſtola declarauerint.* g
g † *Quia qui in integrum reſtitutus eſt, omnia bona recupera-*
4 *re* h *ſolet: in priſtinum ſiquidem ſtatum reſtituitur.* i *Se-*
h *cus autem ſi non integrum, ſed ſimpliciter reſtitueretur,*
i *tunc enim ſola pœna remiſſa dicitur.* K † *Sed quid de mi-*
K *nima teſtatoris capitis deminutione, an ex ea teſtamentũ*
5 *irritum fiat? Et fieri certum eſt, ſi poſt factum teſtamentum det ſe in arrogationem, quia cum capite omnia bona, & fortunas quoque ſuas in familiam & domum alienã*
l *transfert:* l *ideo de his non poteſt valere diſpoſitio ante facta, quia videretur de rebus diſpoſuiſſe alienis, quod iure*
m *eſt prohibitum.* m † *Hoc tamen in filio milite veterano,*
6 *qui poſt teſtamentum factum capitis minueretur, locum*
n *non habet, neque eius teſtamentum fit irritum.* n *Nam quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio, pro patrefam.*
o *habetur.* o *Qua ratione etiamſi ſe arrogãdum præberet, eius teſtamentum non fieret irritum. Hoc etiam non eſt omittendum, quemcunq; teſtatorem, qui ſe in arrogationem dediſſet, ſi poſtea emancipetur, eius teſtamentum non*
p *fieri irritum, ſi ſe in ea voluntate perſeuerare* p *declarauerit.*

b Infirmantur. *Saltem iure ciuili, quod attinet ad ſubiectum exemplum capitis diminutionis minimæ per arrogationem.*

c Cum alioqui. *Occupatio eſt: videbatur enim nullam in effectu differentiam eſſe, an teſtamentum rumpi, vel*
q *irritum* q *fieri diceretur. Reſpondet Imperator, in effectu quidem idem eſſe rumpi, ſiue irritum fieri teſtamen-*
r *tum, item ſæpè rumpi, pro irritum fieri in legibus* r *acci-*
7 *pi.* † *Attamen quia commodius eſt, proprijs verbis di-*
ſ *ſtingui ac demonſtrari ſingulos caſus &* ſ *cauſas, ideo nõ temerarium eſt, differentiam facere inter ruptum, & irritum teſtamentum.*

ADDITIONES.

a l. ſiquis filio. §. irritum, hoc tit.
b d. l. ſi quis. §. quatenus.
c d. l. ſi quis. § eius qui deportatur.
d d. l. ſi quis. § & ſi quis.
e d. § quatenus in fi.
f l. 1. §. ſi quis planè de leg. 3.
g l. qui ex liberis. §. planè de ſecundum tab.
h l. fi. §. fi. C. de ſenten. paſſ.
i §. ſi quis ab. ſup. quib. mod. ius pat. poteſt. ſol.
K l. 2. C. de ſent. paſſ.
l l. pen. §. teſt ſecundum tab.
m l. conficiuntur §. ſi quis poſt factum. de eod.
n l. 1. §. ſed ſi filius. de ſecundum tab.
o d. l. ſi quis § fi.
p §. pen. verſ denique. ſup. de milit. teſt.
q d. l. qui ex liberis. §. planè.
r Exempla ſunt in glo verb. diminutus.
ſ l. 1. de iniuſto rup. & inf. de hæred ab inteſt. in princ.

§. Non autem.

1 *Teſtamentum capitis deminutione irritatum reconualeſcit, ſi impedimentum quod ſuperuenit, tollatur. 3. 6.*
2 *Prætor ſemper æquitatem præ oculis habet.*
4 *Multum intereſſe an quis inuitus vel volens ſuum ſtatum mutet.*
5 *Excuſſus §. ex eo autem. inf. eod. tit. & conciliatus cum hoc §.*
7 *Nouæ voluntatis probatio quomodo fieri debeat.*

a Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ ab initio iure facta, per capitis deminutioné irrita facta ſunt, nam ſi ſeptem teſtiũ ſignis ſignata ſunt, poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas teſtaméti bonorum poſſeſſioné agnoſcere, *b* ſi modo defunctus, & ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis, mortis tempore fuerit. Nam ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum, quia ciuitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis tépore in adoptiui patris poteſtate ſit: non poteſt ſcriptus hæres ſecũdum tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

a Non tamen. *Limitatio ſubijcitur ad præcedentem §.*
1 † *Nam quod dictum eſt, teſtamentum iure factum per capitis deminutionem irritum fieri, non procedit, ſi teſtator tempore mortis priſtinum ſuum ſtatum recuperauerit, & vetus illud ſuum teſtamentum aliqua voluntate ſua (puta in codicillis) approbauerit & agnouerit. Tunc enim illud iure Prætorio reconualeſcit, & hæres in eo ſcriptus, quamuis iure ciuili hæreditatem adire nequeat, bonorum tamen poſſeſſionem ſecundum tabulas teſtamenti benefi-*
a *cio Prætoris petet.* a *Sic ergo tametſi inſtitutus iure ciuili non poſſit eſſe hæres, cum eo extinctum fuerit teſtamen-*
2 *tum, & irritum factum,* † *ſuccedet tamen beneficio Prætoris, æquitate ita ſuadente, quam Prætor ſemper præ*
b *oculis habet.* b † *Quod autem dixi, teſtamentum irri-*
3 *tum non aliter conualidari, niſi teſtator aliquo indicio nouam voluntatem retineat: tum obtinet, quando ſit mutatio ſtatus teſtatoris voluntaria, vt quia ſe in arrogationem dederit. Si autem fuit mutatio neceſſaria, vt quia teſtator poſt factum teſtamẽtũ paſſus ſit maximam*

vel

vel mediam capitis deminutionem, tum ſi mortis tẽpore
a Principe reſtitutum reperias, ipſo iure reconualeſcit te-
c ſtamentum prius factum abſque noua declaratione. c
4 † Diuerſitatis ratiõẽ ex Bar. d hanc adfert Angelus
d quia quando inuitus quis mutat ſtatum, non præſumitur
e mutare voluntatem. ſecus ſi volens. e Vnde ſi quis in ar-
rogationem ſe dedit, voluntatem mutaſſe cenſetur, & ſic
teſtamentum, aliud eſt, quando deportatur, vel capitur ab
hoſtibus, quia tunc volens nolens cogitur ſtatum commu-
5 tare. † Nec obſtat, quod ſequenti f §. ſubijcit Imperator.
f Ex ſimplici voluntatis mutatione etiam verbis decla
rata non reuocari teſtamẽtum: quoniam id, eo caſu pro
cedit, quando quis vellet ſe fundare in ſimplici mentis mu
tatione, circa id lege non aliter diſponente. Sed in noſtro
caſu eſt lex ipſa quæ diſponit propter coniecturatam men-
tem hominis. Ideo non mirum, ſi reſultet mutatio volun-
tatis, cum circa hoc lex ſuam introduxerit præſumptio-
nem.

b Si modo defunctus. Nam vt Theophilus ait, Prætor
duo tempora inquirit, nempe facti teſtamenti, & mortis
teſtatoris, & ſi quidem vtroque tempore inueneris teſta-
menti factionem habuiſſe, teſtamentum tuetur, nihil cu-
rioſius de medio tempore laborans, ſiue libertatem teſta-
6 tor, ſiue ciuitatem amiſit. † Ex quibus apparet etiam, præ
dicta omnia procedere, ſi teſtamentum a principio iuſtum
ac perfectum fuit, ſecus, quando ab initio non valuit ob
defectum teſtantis, tunc etiam impedimento ceſſante, &
g ex noua voluntate non conualidãtur, vt Bart. g tradidit.
ſubdens etiam, hanc nouæ voluntatis probationem, per
quinque teſtes conſtare debere. quod Ang. Porcius, & alij
communiter ſequuntur.

ADDITIONES.

a l. 11. qui ex liberis §. teſt. 2. de bon. poſſ. ſecundum tab.
b l. 4. quod ſi Epheſ. § fi. de eo quod certo loco.
c l. ſi quis ex hær. §. pen. & ibi Bart. de inoff. teſt.
d l. ſi quis filio § pen. hoc tit.
e l. 11 fideic. §. ſi rem, de leg. 3.
f §. ex eo autem inf. eod.
g In l. 1. §. 1. de leg. 3.

§. Ex eo autem.

1 Dubitandi cauſa in hoc §.
2 Ratio decidendi.
3 Teſtamenta non temere reſcindenda.
4 Nec ſeptem teſtium aſſertioni, contra teſtamentum cre-
dendum, fallit, vt num. 5.
6 Quando vtiliter teſtamẽtum mutatur, ſiue ſcriptum, ſi-
ue nuncupatum. 7.
8 Mortalitas pro morte accipitur.
9 Teſtamentum perfectum non tollitur per imperfectum
fallit, vt nu. 10.

Ex eo autem ſolo non poteſt infirmari teſtamen-
tum, quod poſtea teſtator id a noluerit valere: vſq;
adeo, vt etſi quis poſt factum prius teſtamentum po-
ſterius facere cœperit, & aut b mortalitate præuen-
tus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit:
diui Pertinacis c oratione cautum ſit, ne alias tabu-
læ priores iure factæ, irritæ fiant, d niſi ſequẽtes iu-
re ordinatæ & perfectæ fuerint. nam imperfectum te
ſtamentum ſine dubio nullum eſt.

1 Noluerit valere. † Si teſtator, qui fecit iuſtum teſta-
mentum, poſtea tractu temporis ſimpliciter dixerit, ſe nol-
le id valere, videbatur per hoc teſtamentum infirmari,
a ad inſtar legatorum quæ etiam nulla volũtate per expreſ
2 ſam ademptionem reuocantur. a † Hic tamen Impera
tor contrarium decidit, nempe ſemel iuſtum & ritè confe-
ctum teſtamentum, propter nuda & ſimplicia teſtatoris
verba non ſubuerti. Rationem ſubdit Theoph. quia quæ
iure confecta ſunt, iure etiam tolli perimique debẽt.
Et hic de inſtitutionis totius teſtamenti infirmatione lo-
3 quimur, quę nudis verbis exiſtere nequit. † Neque enim
temerè teſtamenta reſcindi debent, alioqui facilè legitimi
hæredes, id eſt, ab inteſtato ſuccedentes ſubornarent ali-
b quos, qui aſſererent, teſtamẽtum a teſtatore reuocatũ eſſe. b
4 † Quinimo receptum eſt, ne ſeptem quidem teſtium con-
c tra teſtamentum aſſertioni credendum c eſſe, † niſi po-
5 ſtea a tempore conditi teſtamenti decennium fuerit elap-
d ſum, d vel niſi addidiſſe teſtatorem liqueat, ideo ſe prio-
e rem voluntatem mutaſſe, quò inteſtato decederet, e tum
enim per aditionem eorũ, qui ab inteſtato ſucceſſuri ſunt,
confirmatur prioris voluntatis mutatio. quod tamen ip-
f ſum non paſſim caret f pugna, licet id quod dixi, frequen
6 tius receptum ſit. † Cæterum ſi aliquo facto prioris con-
ſilij mutationem demonſtrante appareat, teſtatorem vo-
luiſſe prius teſtamentum impugnare, puta quia illud de-
leat, incidit, cancellet, vel ſigilla reuellat, quin per hoc red
datur inutile, ſine controuerſia eſt. Maiorem enim fa-
7 cta, quam verba vim habent. † Hoc tamen non conuenit
teſtamentis nuncupatiuis, quæ ex verbis & voce ſubſtan-
g tiam capiunt, g permanentque nihilominus diſcerptis
ſcripturis. Et illic rurſus diſtingui ſolet, conſultone ſint
h tabulæ cancellatæ, an inconſulto, a teſtatore, vel ab alio. h
quod quia vbertim Faber & Aretinus explicant, hic præ-
tereundum duxi.

8 b Mortalitate. Id eſt, morte, † in qua ſignificatione, hac
i voce etiam i alij authores vtuntur.

c Oratione. Quæ proceſſit Senatusconſultum. cuius ver-
ba quædam extant apud Capitol. in Pertinace Imper.

K d Niſi ſequentes. Idque propter iuris regulã, K Nõ
præſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur ef
9 fectum. † Atque inde diſcis teſtamentum primum per
fectum, non tolli per ſecundum imperfectum. Aetiologia
eſt, quoniam nihil actum videtur, dum aliquid ex his, quę
l ad actus ſubſtantiam pertinent, ſupereſt agendum. l Et
prædicta procedunt, etiamſi ſpeciali clauſula priori teſta-
mento derogatum videatur, aut clauſula codicillaris adie
m cta ſit. m † Niſi forte vel iure militari factum ſit teſta-
10 mentum, vel in eo ſcriptus hæres, qui ab inteſtato n ſuc
cederet, vel denique niſi ipſius teſtatoris iudicio vnuſquiſ-
piam ex ſcriptis hæredibus voluntatis ſuæ declaretur in-
o dignus. o

ADDITIONES.

a l. eiſi transfer. de adimen. lega. l. fideicommiſſum. C. de fidei-
commiſſ.
b Arg. §. plane. ſup. de mil. teſt.
c l. ſan. C. de teſt.
d l. ſan. C. de teſt.
e l. 1. §. fi. hæres. ſi tab. teſt. nullæ exta.
f Vt not. Alex. in l. ſi ita ſcriptum. §. ſi regula. de liberis & poſth.
g §. fi. ſup. de teſtam. ordinandis.
h Vide pulchre Bart. in l. ſi iur. de leg. 3.
i Suet. in vita Claudij. & l. pen. de vi, & vi arm.
K c. non præſtat. de reg. iuris in 6.
l L. pen. in fi. C. de his quib. vt indig. cap. 4. in fi. cum glo. in med. de renunc.
m Bart. d. l. ſi iure. in fine.
n l. 2. de iniuſto rupto teſt.
o l hæreditas. C. de his quib. vt indig. & ibi gl. in verb. pet. pote.

§. Eadem oratio.

1 Pertinax Imp. boni & æqui obſeruantiſſ.
2 Orationes in iure noſtro quæ dicantur.
3 De oratione Pertinacis Imperatoris.

4 Princeps non poteſt ratione litis hæres inſtitui, ſecus eſt
in priuato. 5.
6 Princeps quomodo ſit ſolutus legibus.
a Eadē b oratione expreſſit, non admiſſurū ſe hæ-
reditatē eius, c qui litis cauſa Principē d reliquerit
hæredē: e neque tabulas non legitime factas, in
quibus ipſe f ob eam cauſam hæres inſtitutus erat,
probaturū, neq; ex nuda voce hæredis nomē admiſ-
ſurū, neque ex vlla ſcriptura cui iuris auctoritas deſit
aliquid adempturum. Secundū hoc diui Seuerus &
Antoninus ſępiſſimè reſcripſerunt. g Licet enim
(inquiunt) legib. ſoluti ſimus, attamen legibus vi-
uimus.
1 a Eadem oratio. † Diui Pertinacis, qui boni & æqui ob-
ſeruantiſſimus fuit, plurimasq; honeſtiſſimas leges (cum
2 trimeſtri vix tempore imperaſſet) promulgauit. † Porrò
orationes in iure noſtro dicuntur, quæ ab ipſis Principi-
bus in ſenatu habentur, cum ipſi ſcilicet explicatis totius
rei circumſtantiis, quid iuſtum, vtile ac honeſtum Rei-
pub. ſit, oſtendunt: Senatumque rogat, an ſic conſtituere
placeat. Sic ergo & diuus Pertinax ea, quæ hic referun-
tur, ad Senatum retulit ſua oratione. Talis extat oratio,
a vel pars potius orationis Imperatoris Seueri, a Citan-
b tur & diui Marci orationes de alimentis, b de fugiti
c uorum requiſitione, c de bonis d maternis. Itē Im-
d peratoris Antonini, e necnon Imperatoris Adriani, f
f de petitione hæreditatis, & ſi quæ ſunt aliæ.
3 b Oratione. † Huius D. Pertinacis orationis meminit
etiam Capitolinus in eius uita, cuiuslibet uerba adſcribe-
re. Legem (inquit) tulit, vt teſtamenta priora nō prius
g eſſent irrita, quam alia perfecta g eſſent, neve ob hoc
Fiſcus aliquādo ſuccederet. Ipſeque profeſſus eſt, nul
lius ſe aditurum hęreditatem quæ aut adulatione ali
h cuius delata eſſet, aut lite perplexa, h vt legitimi hæ
redes & neceſſarij priuarentur. additque Senatuſcō-
ſulto hæc verba, Sanctius eſt, P. C. inopem Rempu-
blicam obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per
diſcriminum atque dedecorum veſtigia peruenire.
Hæc Capitolinus.
4 c Qui litis cauſa. † Hinc regulā colligunt prohibitoriā,
quod nemo debeat Principem, rationes litis, quā ha
bet cum alio, hæredem inſtituere. Etenim plane inui-
dioſum & periniquū foret, calumniæ facultatem ex Prin
i cipali maieſtate i capere. † Priuatim tamen ex re con-
5 trouerſa hæredem inſtituere licet, nec eo nomine locum ha
k bebit edictū de alienatione mutandi iudicij K cauſa
facta.
d Reliquerit hęredem. In ſolemni ac legitimo teſta-
mento.
e Neque tabulas. Amplificatio eſt prioris, quod etiam
Princeps, ſicut quilibet alius priuatus, ex teſtamento mi-
nus ſolemni & imperfecto hæres inſtitutus, nunquam poſ-
ſit hæreditatem adire, non obſtante, quod Princeps dica-
l tur legibus ſolutus l eſſe.
f Ob cauſam. Ideſt litis cauſa, vel vt teſtamentum non
ſolemniter factum valeat.
6 g Licet enim. † Sic & alibi in legitimus: Digna vox
m eſt maieſtate regnātis, legibus alligatum ſe Principē
n profiteri: Et Paulus: n Ex imperfecto, inquit, teſta
mento legata & fideicommiſſa Imperatorem capere
verecundum eſt, decet enim tantæ maieſtatis eas ſer-
uare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur. Diuus Ale
o xander: o Ex imperfecto teſtamento nec Imperato
rē vendicare poſſe ſæpe conſtitutū eſt. Utroque vero
elegantius Papinianus: Nam quæ facta (inquit) lædunt
pietatem, ęſtimationem, verecūdiam noſtram, nec fa
cere nos poſſe credendum eſt. Rurſus idem Alexan-
p der: p Nihil tam proprium imperij eſt, quam legi-
bus viuere. Hæc & conſimilia iura verè diuina, Principi
bus noſtris inculcāda eſſēt potius, quā illa adulatorū vox.
Quod principi placuit, legis habet vigorem.

ADDITIONES.

a l. 1. de rebus eorum qui ſub tut. ſunt non alie.
b l. cum hi. ff. de tranſactionibus.
c l. diuus. de ſeruis fugitiuis.
d l. pen. ad Tertyllia.
e l. cum hic ſtatus. de don. inter virum & vxo.
f l. ſi rem. § illud. de pet. hæred.
g Hæc orationis pars ad præcedendum §. pertinet.
h Vt in hoc §.
i l. pen. de hered. inſtit.
K l. ex hoc edicto §. 1. de alienatione iudicij mut. cauſa facta.
l princip. de legibus
m l. digna vox. C. de leg.
n l. ex imperf. de leg. 3.
o l. ex imperfecto. C. de teſt.
p d. l. ex imperfecto. C. de teſt.

DE INOFFICIOSO TESTAmento. Tit. XVIII.

1 Continuatio huius tituli.
2 Teſtamentum inofficioſum quod dicatur.
3 Naturalibus defertur ſucceſſio paterna.
4 An parentibus vicisſim liberorum debeatur hæreditas.
5 Querela inofficioſi teſtamenti quid?
6 Officij ſignificatio.
7 Inofficioſus parens, inofficioſi liberi.
8 Querelam inofficioſi, & petitionem hæreditatis ſimul in
ſtitui poſſe, vel etiam ſeparatim.

1 Superiori. † titulo dictum eſt, quomodo teſtamentum
iure factum infirmetur ipſo iure, ſine facto hominis. Sed
quia ſæpe fit, quod teſtator firmum & ſolemne poſt ſe re-
linquat teſtamentum, tamen in eo ſine cauſa aut exhære-
det aliquem, quem tenebatur inſtituere, aut tacitè & nulla
ipſius facta mentione prætereat, ideo congruo loco ſequitur
de inofficioſi teſtamenti querela, qua tales exhæredati
vel præteriti petunt, officio iudicis implorato, eiuſmodi te-
ſtamentum tanquam iniuſtum declarari & reſcindi.
2 † Eſt autem inofficioſum teſtamentum, quod cōtra pie
3 tatis officium factum eſt, † cum ratio naturalis, veluti
lex quædam tacita, liberis parentum ſuorum hæreditatē
a adijciat, ad debitam eos ſucceſſionē vocādo. a † Quem-
4 admodum & pari pietatis obſequio, parētibus hæreditas
liberorum debetur, ſi contingat ipſos ſine hæredibus &
deſcendentibus & proximioribus decedere. Parētes enim
b & liberi ſibi ipſis mutuum debent officium b ac pietatē,
quare etiam in teſtamentis ſe mutuò obligantur inſtitue-
re, quæ inſtitutio ſi fuerit omiſſa, competit præterito vel
iniuſtè exhęredato querela inofficioſi teſtamenti. Quan-
quam autem hoc modo, quod inofficioſum dicatur teſta
mentum, in quo teſtator contra officium ſuum, quod alteri
debebat, fecit, multa inofficioſa teſtamenta futura ſint,
veluti quibus amicis & bene merentibus nihil relinqui-
tur, quod olim inhoneſtum putabatur, vt ex Philippicis
& Suetonio conſtat) tam per excellentiam ea demum
inofficioſa dicta ſunt, quibus officium in liberos & pa-
rentes neglectum eſt. Nam qui erga eos inofficioſus eſt, in
ſemet-

ſemetipſum quodammodo inofficioſus & inhumanus videtur.
5 detur.† Eſt igitur querela inofficioſi teſtamẽti ſubſidia
c rium c remedium, quo petit quis, vt iudex teſtamentum
reſcindat ex officio ſuo, quaſi contra pietatis officium con-
d ſcriptum, d & quaſi non ſanæ mentis teſtator fuerit, quia
e vel in ſuos liberos iniurius, vel in ſuos parentes impius e
6 fuerit. † Sic enim officium inter alia ſignificat pieta-
tem illam, quam ſanguine nobis & neceſſitudine coniun-
7 ctis natura debemus † Et ideo inofficioſus dicitur parẽs,
qui ſanguinis ex ſeſe procreati, & pietatis obliuiſcitur,
quod viciſſim de liberis eſt intelligendum, eos inofficio-
ſos dici, ſi parentũ ſuorum teſtando nõ meminerint. Porrò
querela inofficioſi teſtamenti interdũ actio, interdum
f etiã accuſatio f nominatur. † Poteſt etiam ſimul inſtitui
8 querela inofficioſi, & petitio hæreditatis, g vt ſcilicet
g teſtamẽto inofficioſo per ſententiã iudicis reſciſſo, hæreditas
reſtituatur, ab inſtituto hærede ipſi filio. Quæ copulatio
actionũ cõpendioſa eſt, quanquã & ſeorſum accuſari teſta
h mentũ poteſt, & deinde peti, vel repudiari h hæreditas.

ADDITIONES.

a l.cum ratio, de bonis damnato. l. ſcrip. vnde liber.
b l.1. de obſeq. a lib. & libert.
c §. tam autem. inſ. eod. l. nihil intereſt. hoc tit.
d l.2. de inof. teſt.
e l.1. & paſſim. de inof. teſt.
f l.3. l.8. l.11. l.25. & l.27. C. de inof. teſt. & l.6. l.22. & l.27. ff. e. ti.
g Notat. in l. qui de inoffi. dict. tit. & l.1. C. eo.
h l. nam & his, dicto tit.

Princip. tit.

1 Querela inofficioſi quare introducta.
2 Omnibus liberis querela inofficioſi competit.
3 Liberorum voce etiam naſcituri continentur.
4 Querela adita demum hæreditate datur.
5 Et ad eam; proponendam quinquennium præſtituitur, hodieque etiam non præparata tranſmittitur. 6.
7 An & quando hodie querela inofficioſi agatur. 8.
9 Color dementiæ an hodie prætendi poſſit, vt olim. 10.
11 Legum correctio euitanda.
12 Parentibus querela inofficioſi conceditur contra liberos.
13 Et quando hodie locum habeat.
14 Pater querelam & contra tabulas ſimul habet.
15 Fratres & ſorores an querelã habeant, & de differentia inter fratres germanos, conſanguineos, & vterinos. 16.
17 Turpes perſonæ quæ ſint.
18 Tres cauſæ ob quas turpis perſona fratri præfertur.
19 Iure nouiſſ. fratres cum parentibus ſuccedunt ab inteſtato.

a Quia plerumque parentes ſine cauſa liberos ſuos exhæredant, vel omittunt: inductum eſt, b vt de inofficioſo teſtamento agere poſſint liberi, qui queruntur, aut inique ſe exhæredatos, aut inique præteritos: c hoc colore, quaſi non ſanæ mentis fuerint, cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quaſi verè furioſus ſit, ſed d rectè quidem fecerit teſtamentum, non tamen e ex officio pietatis. Nam ſi verè furioſus ſit, f nullum teſtamentum eſt. Non autem liberis tantum permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verum etiam g liberorum parentibus. h Soror autem & frater, turpibus perſonis ſcriptis hæredibus, i ex ſacris conſtitutionibus prælati ſunt. Non ergo contra omnes hæredes agere poſſunt. Vltra fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, K aut agentes vincere.

1 a Quia.† Exponit, mox a principio huius tituli Imperator, quæ fuerit querelæ inofficioſi teſtamenti introdu-
cendæ occaſio, nempe iniuria parentum erga liberos: qui
plerumque ſine cauſa eos vel exhæredant, vel prætereunt
a nouercalibus delinimentis, inſtigationibus a corrupti. De-
inde ſubnectit, quibus teſtamentum velut inofficioſum di-
2 cere atque impugnare permiſſum ſit. † Et primum compe
tit omnibus liberis vtriuſque ſexus naturalibus & legiti-
mis, item legitimis tantum, ſiue de paterno ſiue materno
teſtamento, in quo dicant ſe inofficioſè exhæredatos, vel
b præteritos, agant. b Sed & poſthumis agere contra paren-
3 tum teſtamenta licet, † quia liberorum appellatio om-
c nibus deſcendentibus conuenit, c etiam naſcituris. † Non
4 tamẽ agant liberi, niſi adita prius hæreditate, antea enim
non eſt, contra quem agant, quive iudicium defuncti defen
5 dant. † Ad querelam autẽ proponendã quinquennium præ
6 ſtitutũ eſt continuũ, a tẽpore aditæ hæreditatis computan-
d dum, quod etiã ignoranti currit. d Quod ſi ſcriptus hæres
nimis differat aditionẽ, officium iudicis inuocari poteſt,
vt conſtituatur certũ tẽpus, intra quod adeat hæreditatẽ,
e quo elapſo cogetur ad adeundũ, aut prorſus repelletur. e
quanquã autẽ iure veteri, ſi nõ erat præparata per filium,
f ceſſabat filio f mortuo: † hodie tamen ad ſuos tranſmit-
titur, etiam non præparata. g Diciturq; præparari per
comminationẽ, denunciationẽ, libelli dationem, & ſi bono
h rum poſſeſſio gratia litis agnoſcendæ poſtulata fuerit. h
7 b Vt de inofficioſo teſtamento agere.† Sed an etiã ho
die querela inofficioſi teſtamenti ſit neceſſaria, dubita-
tum eſt, cum iure Nouellarum tam curioſè proſpectum ſit
liberis inſtituendis, nec ſine legitima cauſa exhæredantis.
Nam aut iuſtè exhæredantur liberi, & fruſtra tentabunt
accuſationem teſtamenti, aut iniquè exhæredati ſunt, vel
i præteriti, & teſtamentum ipſo iure corruit, i nec reſciſſio-
ne opus eſt Qua ratione Martinus, Querelã inofficioſi
teſtamenti inter aſcendentes & deſcendentes penitus ho-
8 die ceſſare dixit. † Alij K vero communiori ſententia di-
K ſtinguunt. Alias enim parentes in teſtamento ſuo exhæ-
redant liberos, nulla adiecta legitima cauſa, aut prætereũt
eos, nulla planè facta eorum mentione, & hoc caſu teſta-
l mentum non ſubſiſtit. l Alias exhæredantur liberi inſer-
ta legitima & vera cauſa, quam hæres inſtitutus probare
poteſt, & tum quid profuerit fruſtra accuſare teſtamen-
tum, quod tandem non ſint expugnaturi? Alias denique
exhæredatio ſit legitima cauſa inſerta, quam tamen liberi
bona conſcientia negare poſſunt, quoniam vera non eſt,
nec poteſt ab inſtituto hærede probari. In hac ſpecie ne-
ceſſe erit filio exhæredato Querelam inofficioſi inſtitue
re, hæreſq; ſcriptus tenebitur probare cauſam inſertam,
quod ſi non fecerit teſtamentum reſcindetur Quemadmo-
dum & tũ opus eſt Querela, cum frater teſtamentum fra
tris, in quo turpis hæres ſit inſtitutus, expugnare voluerit.
m c Hoc colore. Hoc prætextu, ſiue titulo, vt Marcellus m
n appellare videtur. Eſt autem hic locus ex Martiano n de-
9 ſcriptus. † Ex quo diſcere oportet, Querela inofficioſi eum
colorem fuiſſe, quaſi non ſanæ mentis teſtator fuerit, cum
teſtamentum ordinares. Hodie tamen Bartolus eum colo-
rem non amplius prætendi poſſe putat, cum (vt paulò ante
dictum eſt) non aliter Querela competat, quam ſi legitima
cauſa ſit inſerta, quod quidem cum ſit obſeruatum, demẽs
videri non poteſt teſtator, ſed probè ſapiens, quippe qui ſe-
o cundum legum præſcriptum voluntatem ſuam o ordina-
10 rit † Contra Fulgoſius p adhuc priſcum illum colorem
p dementiæ prætexi cenſet aduerſus parentem, qui filio fal-
ſam cauſam exhæredationis in teſtamento obijcit, cui ac-
q cedo, ea potiſſimum q ratione, quia ſi non probatur cauſa
teſtamento inſerta, falſa ſane præſumitur, ſi falſa eſt, con-

tra

tra officium pietatis feciſſe patrem conſtat, qui ex falſa
y cauſa filium exhæredem ſcripſerit. y Porro non diſcerne-
re, quid ſit officij paterni, propè furioſi eſſe videtur. Hunc
accedit, quod illam dementia fictionem ſublatam eſſe a Iu-
ſtiniano nuſpiam legitur, quare eam permanere dicemus.
11 præſertim cum legum correctio vbiq; ſit euitanda. s Hūc
s tamen furoris colorem ex noua lege t ad inſtitutionem re-
t ſtrictum eſſe non negarim, quaſi cætera teſtamenti capitu-
la lex a ſano facta indicet.
d Rectè. Quo ad ſolemnitates Iuris ciuilis.
e Ex officio pietatis. Qui ſanguinis ex ſe procreati, &
pietatis obliuiſcitur, & liberis ſine cauſa inuidet bona a
Deo ſibi donata, contra naturam, iuxta illud Apoſtoli. Si
filius, ergo hæres. Immò viuo quoque patre filius quodā
u modo rerum paternarum dominus exiſtimatur. u
f Nullum teſtament. Sicque reſciſſione nihil opus habet,
x quia quod eſt inualidum & nullum, non dicitur reſcindi. x
12 g Liberorum parentibus † Secundo conceditur paren-
tibus vtriuſque ſexus, ſi a liberis exhæredes fiant, aut taci-
y tè prætereantur, de inofficioſo diſputare. y Quamuis enim
parentibus hæreditas liberorum non debetur, propter vo-
tum parentum, & naturalem erga filios charitatem, atta-
men ſi turbatus mortalitatis ordo fuerit, ſic quod liberi an
te parentes ſine, hæredibus deſcendentibus & proximiori-
bus decedant, non minus parentibus, quam liberis piè re-
z linqui debet, vt Papinianus z inquit: † Sed hic rurſus tū
13 locus erit. Querela hodie, ſi cauſa exhæredationi annexa
ſit, & in eius probatione deficiat ſcriptus hęres. Nam ſi pa
rentes vel prætereantur a liberis, vel ſine cauſa exhære-
a dentur, teſtamentum ipſo iure non valet, a vt & ſupra
diximus. Excipiuntur tamen bona caſtrenſia, vel quaſi ca
b ſtrenſia, quæ huic Querelæ non b ſubiacent. † Porrò quod
14 nonnulli dubitant, an patri præterito Querela inofficioſi
detur, cum ordinarium habeat remedium bonorum poſſeſ-
c ſionis contra filij c teſtamentum, hoc omnino vanum d
d eſſe Viglius demonſtrat. Etſi enim pater habeat ex eman
cipatione bonorum poſſeſſionem contra tabulas, id tamen
nō debet tollere vſum melioris iuris, videlicet querelæ inof
ficioſi, quæ non modo certam partem, vt illa bonorum poſ-
e ſeſſio, ſed & totam hæreditatem euincit, e patriq; etiam
f competit alio nomine, nempe quia pater eſt, quam illa bo
norum poſſeſſio, quæ propter emancipationem datur.
15 h Soror autem. † Tertio datur Querela inofficioſi fra-
tribus & ſororibus, ſi tamen germani, id eſt, ex vtroque
parēte prognati ſint, vel certè eundem patrem habuerint,
qui conſanguinei dicūtur. Vterini enim fratres, qui ean-
dem matrem, & diuerſos patres habuerunt, item & fra-
trem filij, licet fratribus ipſis in ſucceſſione ab inteſtato ho
g die æquentur, g & vna cum patruis admittantur Quere-
læ beneficium non habent, meliusq; fecerint, ſi ſe ſumpti-
h bus inanibus non vexent. h † Neque tamen aliter fra-
16 tres & ſorores de inofficioſo teſtamento diſputare poſſunt,
quam cum in teſtamento fraterno turpis perſona fuerit in-
17 ſtituta. † Turpes autem perſonas cenſere oportet ex Pan
dectarum titulo: De his qui notantur infamia. Omnes
i enim iuris aut facti infamia laborantes, i turpes ſunt.
Quibus nonnulli vſurarios etiam addunt. Quod ſi & fra
ter turpis ſit, non dabitur illi querela contra teſtamentum
K fratris turpem perſonam inſtituentis, K quia nil Iudæus
Iudæo, nil Catilina Cethego. Cum ergo fratres de inofficio-
ſo agere non poſſint, niſi turpibus perſonis inſtitutis, con-
ſequitur inter ipſos non opus eſſe exhæredatione, vt quo-
rum præteritio non infirmet teſtamentum.
l i Ex ſacris conſtitutionib. Nempe Conſtantini l Imp.
quod procedit, etiamſi quid eis in fratris teſtamento reli-
m ctum m ſit. † Sunt tres tamen cauſę, ob quas frater a fra-
18 tre aut ſorore exhæredari, etiam turpi perſona inſtituta, n
n poteſt, puta ſi per inſidias fratri mortem machinatus fuerit, aut cri
minalem illi accuſationem dictauerit, aut vniuerſa eum
ſubſtantia exuere ſtuduerit. Hæ tamen cauſæ ab inteſtato
o nihil nocent fratri ſucceſſuro, o ſanè Iuſtinianus tan-
tum hic de ſucceſſione ex teſtamento agit. Cæterum in ſuc-
ceſſione legitima non minus tribuunt fratri, quam paren-
19 tibus, nam iure. † Nouellarum ab inteſtato fratres cū pa-
p rentibus p ſuccedunt, atque etiam fratrum filij cum pa-
q truis. q Vnde conſequens eſt, cum parentes fratreſq; pro-
poſita inofficioſi querela reſciderint teſtamentum, & rem
reduxerint ad cauſam inteſtati, id prodeſſe fratribus, fra-
r trumque filijs, vt ſimul tanquam ab inteſtato ſuccedant. r
s omnino enim tum inteſtatus videtur s defunctus.
k Aut agētes vincere. Obſtat enim ipſis exceptio, illius
t iuris exercitium ad eos nihil attinere. t quę tamē ex-
ceptio, ſi non fuerit oppoſita, viceritq; cognatus, & ſibi &
alijs ab inteſtato venturis prodeſſe valebit, licet extraneo
u nihil proſit u ſua victoria.

ADDITIONES.

a l.3.& 4 de inoffic.teſt.
b l.nam & his.hoc tit.§ tam autem inf eod.
c l.230 liberorum.de verb.ſign.Bar.l.ſi quis in rem.de leg.3.
d l.ſi quis filium.in fi.vbi lat.& l.ſcimus.§.illud.& §.pen.C.e.ti.
e d.l.ſcimus.§.vltim.C.eod.
f l.poſthu.§.fi.cum l.ſeq.eo.tit.
g d.l.ſancimus §.vlt.
h d l.poſthu.in fi.& l.Papin.§.1.hoc tit.
i l.1.in fi.de iniuſto rupto, &c.
K Dd l. nam etſi his in fi. hoc tit. & Auth. ex cauſa C. de liberis
præteritis.Bart.in l.1.de teſt.
l l.vlt.C.de lib.præt.
m In l.Sulp.de don. inter virum & vxo.
n l.hoc colore.de inoffi.teſt.
o Bar.l.Titia.de inof.teſt & l.1.de iur.codic.
p In d Auth.ex cauſa.
q Vigl.hic late.
r l.3 & l.5.hoc tit.
s l ſancimus C.de teſt.
t l.præcipimus.C.de appell.
u § ſui autem.infr.tit prox.ſeq.
x l nam etſi.de iniuſt rupt.teſt.
y Hic.& in l.1.eo.
z d.l.nam etſi.hoc ipſo tit.
a ſatis § ſancimus itaq; Nou.vt cum de ap.cog.
b l.vlt.C hoc tit.diui.§.illis autem. ſup.de mil.teſt.
c ff.ſi quis a parente ma fuerit.l.1.vide Dd.in l.pater filiū hoc.ti.
d hic nu.5 & 6.
e l.pater filium.
f d.l.1.§.liberos.ſi quis a pa.man.
g Auth ceſſante C de leg hær.
h l.fratres.C.de inoff.teſt.l.1.ff.eo.
i Fab.hic.gloſ.l.nullam.C.ex quib.cauſ infa irrogetur.
K l.in arēnam, & ibi Dd.C. hoc tit.facit l. quoniam C.de hæret.
l In d.l.fratres.
m l.3 Paconiusait.ſi a parente quis ma.
n §.angvantudinem. Nouel.de nupt.
o l.cognatis.vnde cog.gl.2.& Dd.in d.l.fratres.
p Aut.defuncto.C ad Tertyll.
q d.Aut.ceſſante.
r Fab.& Ang.hic licet Vigl dubitet.
s l.poſthu.§.ſi quis ex his hoc tit.
t l.fratris vel ſororis.C.eo.tit.
u d.§.ſi quis ex his.& ibi Dd.

§.Tam autem.

1 Legitimi tantum inofficioſi querelam habent.
2 Naturales tantum contra matris teſtamentum querelā
habent, non contra patris, & quæ ſit diuerſitatis ratio.
3 Querela inofficioſi eſt remedium ſubſidiarium, & non
datur, niſi in ſubſidium.

4 At

4 *An & poſthumis querela inoffencioſi detur.*
5 *Hodie & poſthumus omnino nequit exhæredari.*
a Tam autem naturales liberi, quam ſecundum no
ſtræ conſtitutionis diuiſionem adoptari, ita demũ de
inofficioſo agere poſſunt *b* ſi nullo alio iure, ad de-
functi bona venire poſſunt. Nã qui ad hæreditatẽ to-
tam, vel partem eius alio iure veniunt, de inofficioſo
agere nõ poſſunt. *c* Poſtumi quoque qui nullo alio
iure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

a Tam autem naturales. *Amplificatio eſt ad principiũ*
1 *huius tituli, annexum habens temperamentum.† Neque
enim ſolum naturales & legitimi filij, ex iuſtis ſcilicet nu
ptijs progeniti, ſed etiam legitimi tantum de inofficioſo
patris teſtamento agere poſſunt, quod de his accipiendum*
a *eſt, qui ab auo paterno maternove adoptati* a *ſunt. Ac-
curſius adoptatos etiam pro arrogatis hic exponit, quaſi
& hi Querelam inofficioſi habeant, cum tamen alio ipſis
remedio conſulatur. Habent enim quartam ex conſtitutio-*
b *ne* b *diui Pij Imperatoris.† Naturales vero tantum con*
2 *tra patris teſtamentum Querelæ beneficio carent, contra*
c *matris vero nõ carent. Ait enim* c *Vlpianus,* De inoffi
cioſo teſtamento matris ſpurij quoque filij dicere poſ
ſunt. *Diuerſi Iuris ea eſt ratio, quia cum talis filius demõ
ſtrare patrem nequeat, noluit lex eum contra patris vo-
luntatem ſuccedere, ad querelam ergo inofficioſi eum non*
d *admiſit. Sed cum mater ſemper ſit certa,* d *aliter in ea*
e *lex* e *diſpoſuit. Si tamen ex tali coitu, qui accuſari poſſet,
prognati ſint, de negabitur illis etiam contra matris teſta*
f *mentum:* f *Querela.*
3 *b* Si nullo alio iure. *Limitatio eſt præmiſſi dicti,† Eate-
nus enim fil ; aditum ad Querelam habẽt, quatenus alias
nullo alio iure ad defuncti bona venire poſſunt, nã ſi alio
iuris remedio iuuentus, querelæ locus non erit, propter ve-
terem Iuris regulam, quę dicit, ei qui communi auxilio &
ordinario iure vti poteſt, nõ debere tribui ſubſidiarium &*
g *extraordinarium auxilium, præſertim ſi ſit odioſum,* g *vt*
h *eſt.* h *Querela.*
4 *c* Poſthumi.† *Alia ampliatio, nedum enim nati iam li
beri, ſed etiam naſcituri, id eſt, poſthumi de inofficioſo te-
ſtamento diſputare poſſunt, quod iure veteri obtinebat,
quando expreſſe exhæredabantur. ſecus ſi ſimpliciter in
teſtamento fuerant præteriti, tum enim poſthumi agnatio*
i *ne teſtamentũ ipſo iure* i *rumpebatur.† Hodie Nouella*
5 *rũ iure oĩno non poteſt exhæredari poſthumus, cũ in eũ nul*
K *la cadat ingratitudinis cauſa, vt alibi* K *annotauimus.*

ADDITIONES.

a l. cum in adoptiuis. C. de adoptio. §. ſed hodie. ſup eod.
b l. ſi arrogator. ſup. de adoptionib. l Pap. §. ſi quis impubes. de
inoff teſta. & §. cum autem impubes. vbi dixi ſup. de adopt.
c l. ſi ſuſp. § 1 hoc tit.
d l. quia certa. de in ius vocando.
e Ita videtur ſenſiſſe glo. verbi admitt. in § nouiſſ. inf. ad Or-
phicia.
f De quo in §. ſi aduerſus, ſup de nupt.
g l. in cauſæ 2. de minor.
h l maximum vitium. de liberis pręteritis.
i l. ſi quis in ſuo C. hoc tit. Dixi in §. poſthum. ſup. de exhær. lib.
K In d. l. poſthum.

§. Sed hæc ita.

1 *Olim quando locus fuerit querelæ inofficioſi.*
2 *Legitima liberorum qualis olim fuerit.*
3 *Legitima hodie eſt triens, vel ſemis ſecundum nume-
rum liberorum.*
4 *Hodie ſi quid relinquitur in teſtamento, agitur ad ſup-
plementum.* 8.
5 *De actione ad ſupplemẽtũ, & ea quãdiu duret, nu.* 6. 7.

a Sed hæc ita accipiẽda ſunt, *b* ſi nihil eis penitus a te
ſtatoribus teſtamento relictũ eſt. quod *c* noſtra con-
ſtitutio *b* ad verecundiã naturæ introduxit. Sin verò
quãtacunq; pars hęreditatis vel res eis fuerit relicta,
de inofficioſo querela quieſcente, *e* id quod eis deeſt,
vſq; ad quartã legitimæ partis *f* repleatur: licet *g* nõ
fuerit adiectũ, boni viri arbitratu debere eã cõpleri.

Sed hæc. *Quæ ſcilicet dicta ſunt de liberis & parenti-
bus. Querela inofficioſi agentibus. de his enim tãtum agit
Iuſtiniani conſtitutio, cuius tex. hic meminit.*
1 *b* Si nihil eis † *Iure tamen Pandectarũ competebat li-
beris Querela inofficioſi non modo exhæredatis, vel planè
præteritis, ſed etiam, cum aliquid eis in teſtamento paren-
tum, minus tamen legitima relinqueretur.*
2 *† Legitima au
tem erat quarta pars eius, quam quiſque ab inteſtato erat*
a *habiturus.* a *nempe quadrans eius partis hæreditariæ, quę
ſi paterfam. inteſtato deceſſiſſet, ad eos peruẽtura erat: qui
quadrans liberis vel inofficioſæ hæreditatis, vel minorem
in partem inſtitutis, quam quantus ille eſſet, eo iure attri-
buebatur, veluti ſi duo erant filij, quia legitima cuiuſque
pars ab inteſtato erat ſemis, idcirco ſeſcuncia illis attribue-*
b *batur,* b *quæ ſemiſſis pars quarta eſt. Quarta autem hæc
legitima vulgo appellatur, opinor, quia ad Falcidiæ legis*
c *inſtar inducta eſt, vt Iulianus* c *apertè oſtendit.† Poſtea*
3 *vero Iuſtinianus legitimæ iſtius rationem immutauit, vt
eſſet triens vel ſemis ſecundum numerum liberorum. Nã
ſi quatuor ſunt liberi, vel pauciores, ex bonis defuncti ter-
tia pars, ſi vero quinque ſint, aut numero plures, tunc bo-
norum dimidium in legitimam debetur, ex æquo inter eos,*
d *qui capaces ſunt, facta diuiſione.* d
e *c* Noſtra conſtitutio. *Quæ lib. 6. C.* e *extat.*
d Ad verecundiam naturæ introdux. *Etſi enim paren
tes impiè filios prętereunt, filij tamen non poſſunt non im-*
f *pudenter videri parentũ conuellere* f *iudicia. Sanè lauda-*
g *tur a Valerio Maximo* g *Aphronia probiſſima Ebutiæ
filia, quod præterita, teſtamentum matris patientia hono-*
4 *rare, quam iudicio conuellere ſanctius putauit. † Induxit
ergo Iuſtinianus, vt hodie inofficioſi querela ceſſet, ſi vel
modicum aliquid liberis relinquatur, etſi legitimam non
efficiat, cum olim (vt dixi) ſi minus legitima relinqueba-
tur, Querela competeret.*
5 *e* Id quod eis deeſt.† *Vel quia ab initio minus fuerit re
lictum erat, ab initio quidem ſufficiebat ad legitimam, ſed
poſtea per euictionẽ, aut per Falcidiã, ſeu alio quocunque*
b *modo deminutum* b *fuerit. Semper enim hodie, ceſſante
Querela, & expugnatione teſtamenti, agendum eſt ad ſup*
6 *plementũ pro teſtamentis conſeruandis. † Et hunc vulgo
vocant actionẽ vel* ſupplementũ legitimæ. *Nec refert
hoc iure, vtrum acceperint liberi id, quod eis relictũ fuerit,*
i *an voluerint agnoſcere, donec ſuppleatur,* i *Imò ſi hære-
ditati parentum renunciauerint, non tamen a petenda le-
gitima portione excluduntur, niſi in ſpecie huic legitimæ
renunciatum ab eis fuerit, vel iuſiurandum acceſſerit, quod*
K *vim nominatim renunciationis* k *habet. † Porrò hæc ad*
7 ſupplementum *actio non quinquennio (vt Querela* l *)*
l *finitur, tametſi id voluit Bar.* m *ſed triginta annis durat,* n
m *quod tẽpus omnibus perſonalibus actionibus tributum* o
n *eſt atque ad hæredem non præparata etiam tranſmittitur.*
o *f* Repleatur. *Ex defuncti ſcilicet parentis hæreditate, id-
que damno ſolius hæredis ſcripti, modo ſalua ſit ei ſua illa
portio, ſupra quam non poteſt grauari: alioqui ad ſupplen-
dam legitimam aliquid detrahetur etiam legatis.*
8 *g* Non fuerit adiectum.† *Imò etſi adiectum ſit, ne quid
peteretur ſupplementi nomine, quoniam hanc repletionem
probi-*

p *probibere teſtator non* p *poteſt. Et quanquam aliquis, quod ſibi relictum eſt, agnouerit, non ideo tamen ab hoc*
q *ſupplementi beneficio* q *excluditur.*

ADDITIONES.

a l.Papinianus.§.quoniam.hoc tit.
b l.Papin.§ ſi quis.& l.ſi non mortis.ff.hoc tit.
c Nouell.58.
d Nouell. de triente & ſemiſſe.§. hæc nos. & Author. nouiſſ.C. hoc tit.
e l.omnimodo.C.de inoff teſt.
f Viglius hic.
g lib.7 cap.8.
h d.l.omnimodo in princ.
i l.ſi quando.l.general.C.eo.
K Nota.in d.l.& generaliter. probatur.§. hæc autem, vt cum de appell.cognoſ.
l l.ſcimus.§ illud præterea.C.eo.
m In l ſi quis filium.C.de inoff.teſt.
n Iaſ.in d.l.ſi quis filium. Dec.conſ 303.
o l.ſicut.l.cum nouiſſ.C.de præſcript.30.an.
p l.ſi quando §.fi.hoc tit.
q d.l.ſi quando §.generaliter.

§. Si tutor.

1 *Primus caſus huius §.*
2 *Dubitandi ratio,decidendique,ad hunc §.*
3 *Tutela eſt munus neceſſarium.*
4 *Approbatione teſtamenti voluntaria Querela amittitur,neceſſaria non item.*
5 *Secundus caſus in hoc §.*

Si tutor *a* nomine pupilli, cuius tutelã gerebat, ex teſtamento patris *b* ſui legatum acceperit, cum nihil erat ipſi tutori relictum à patre ſuo:nihilominus poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamẽto agere. *c* Sed ſi è contrario pupilli nomine,cui nihil relictũ fuerat,de inofficioſo egerit,& ſuperatus eſt: ipſe tutor, quod ſibi in teſtamento eodem legatum relictum eſt,non amittit.

Duo caſus *hoc §. explicantur,eandem ferè dubitandi decidendique rationem continentes. Videamus priorem.*
1 † *Habebam ego in poteſtate filium Flaccum, qui pupilli cuiuſdam tutor erat. Moriens ego alium hæredem ſcripſi, & filium meum exhæredaui,porro pupillo, cuius is tutor erat,legatũ dedit me defuncto, filius meus legatum, quod pupillo relictum erat, pupilli nomine exegerat, quo ſoluto volebat poſtea de inofficioſo agere proprio nomine,cum ſe nihil ex paterna hæreditate habuiſſe diceret,quærebatur,*
2 *an illi Querela competeret?* † *Dubitandi cauſa fuit,quod qui ſemel teſtamentum approbauerit, non poſſit deinde*
a *idem* a *impugnare. Approbauerat autem tutor teſtamentum paternum per acceptionem legati, nomine pupilli*
b *ſui,itaque a querela præſcriptione ſubmouẽdus videtur.* b *Verum contrarium hic deciſum eſt, nihilominus tutorem poſſe deinde ſuo nomine de inofficioſo agere. Neque huic deciſioni obſtat prædicta ratio, quia procedit, quando quis legatum acciperet ſibi ipſi, vel filio ſuo, aut etiam alteri relictum, tanquam aduocatus ſeu procurator ipſius, & ſic nomine voluntario, tum enim cenſeretur comprobaſſe teſtamentum. Secus eſt, quando quis nomine exegit neceſſario,vt tutorio vel curatorio,quia tum non videtur teſta-*
3 *mentum confirmaſſe, ſed neceſſitas ipſum excuſat.* † *Eſt*
c *enim tutela munus,quo quis neceſſitate* c *aſtringitur: & officium tutoris eſt,nihil prætermittere, vnde pupillo cõ-*
d *modum* d *acquiratur. Vnde dicendum,diuerſum ius eſſe inter aduocatum, ſeu procuratorem, & tutorem, quod*
e *vbertim Interpretes* e *ſuo loco explicant.* † *Item dicendũ,*
4 *approbatione teſtamenti voluntaria Querelam inofficioſi amitti,neceſſaria non item. Neque excuſaret in propoſito aduocatum, quòd non ex ſua,ſed clientis perſona adprobet, cum tacitus eius conſenſus ex voluntario officio colli-*
f *gatur,licet Accurſius* f *aduerſari videatur. Atq; Bal*
g *dus,* g *quod præſtans patrociniũ, vt teſtamentũ vel donatio inſinuetur, nõ poſſit deinde ceſſationem petere etiam ſuo nomine ſi tamen quis iuſſu magiſtratus, præſtiterit, puto ob parendi neceſſitudinem vel conteſtationem eum*
h *excuſari.* h

a Nomine pupilli. *Et ſic nomine tutorio.*

b Sui. *Ipſius tutoris.*

5 *c* Sed ſi econtrario. †*Priorem caſum Imperator iam inuenit. Impuberem ego filium, habebam, quem, alio quodã hærede inſtituto, exhæredem ſcripſi. legaui item Titio cuidam centum ſolidos, quem impuberi teſtamentarium tutorem dederam.aut Prætor dederat, aut lege ad tutelam vocabatur. Titius tutor, nomine pupilli, me mortuo,de inofficioſo egit, & ſuccubuit.forte enim iuſte exhæredatus fuerat pupillus. Poſtea hic idem Titius legatum ſibi relictum a ſcripto hærede petijt,videbatur repellẽdus, vt qui ſemel teſtamẽtum impugnaſſet per Querelam, Verũ quia hoc tutorio, & ſic neceſſario nomine fecit, nihil eſt, quod ei*
i *fraudi eſſe debeat.* i *Eſt enim eadem deciſionis cauſa, quam ſupra diximus in priori caſu.*

ADDITIONES.

a l.parentib.& ibi Dd.C hoc tit.
b l.nihil intereſt,& ibi Bart.& l.ſi ponas,§ 1. hoc tit. & d.l parentibus.
c §.1.ſup.de excuſ.tut.
d ff.per totum.de tut.& rat.diſt.
e l.fi.hoc tit.& l.aduerſus §.1.eo.tit.
f gl hic in fine.
g In d l.fin.
h Porcius hic.facit l prouidendum.C.de poſt.cum ſimilibus.
i tex.l.aduerſus.§.1.& ibi Doc hoc tit.

§. Igitur.

1 *Querela inofficioſi quando olim competierit, & quando hodie locum habeat.*
2 *Legitima liberis relinquenda hodie titulo inſtitutionis: & quæ ſit ratio 3.*
4 *Ius accreſcendi inter hæredes tantum locum habet.*
5 *Titulus inſtitutionis requiritur etiam in parentibus.*
6 *Quibus caſibus non requiratur titulus inſtitutionis.*
7 *Legitima parentum an etiam aucta ſit iure nouiſſ.*
8 *Ad æſtimandam legitimam tempus mortis reſpiciendum eſt.*
9 *Quæ ſint in legitimam computanda.*

Igitur quartã debet quis habere, vt de inofficioſo agere nõ poſſit, *a* ſiue iure hæreditario ſiue iure legati, vel fideicõmiſſi, vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos: *b* in iis tãtum modo caſibus quorum mentionem facit noſtra conſtitutio, *c* vel alijs modis, qui in noſtris conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum eſt, vt ſiue vnus fuerit, ſiue plures, quibus agere de inofficioſo teſtamẽto permittitur, vna quarta eis dari poſſit, vt ea pro rata eis diſtribuatur.

1 Loquitur. †*Imperator hoc loci ſecundũ iuris antiqui diſpoſitionem, quo iure ad excludendam Querelam inofficioſi, neceſſe erat, Quartam relinqui ex iudicio teſtatoris*
a *integrè,* a *hodie dummodo aliquid ſit relictum, ceſſante Querela & expugnatione teſtamẽti,agendum potius eſt ad ſupplementum. Neque enim nunc aliter competit Querela, quam cum nihil omnino relictum fuit. Quartam igitur quis habere debet vel ex defuncti iudicio, vel legis*

repletione

Digitized by Google

b repletione, vt de inofficioſo agere non b poſſit, ſicq; nihil
c pugnat hic §. cum ſupra dicta Iuſtiniani conſtitutione. c
2 a Siue iure hæred. † Hoc enim iure (ſicut & d veteri)
d nihil referebat, quoniam titulo haberent liberi legitimam,
ſiue iure inſtitutionis. vel legati, aut quoquo alio modo, ta-
e metſi Iulianus etiam olim inſtitutionem e exegerit. Ho-
f die vero iure nouellarum f conſtitutum eſt, vt niſi paren-
tes relinquant liberis legitimam titulo inſtitutionis, te-
ſtamentum non valeat, nec ſit opus expugnare querelam,
3 tum quia hic titulus ſit honorabilior g filio, tum quia pro-
g pter ius accreſcendi ſit vtilior. Filio namq; inſtituto ſi co-
hæres ſit datus, qui repudiet hæreditatem, eius portio iure
accreſcendi filio adijcietur. Quod ſi filio legati titulo quip-
4 piam relinqueretur nihil ei accreſceret, † cum inter hære-
des tantum, non etiam legatarios ius accreſcendi locum
h habeat. h † Sic & contra liberos oportet parentibus legi-
5 timam ſuam relinquere, titulo inſtitutionis, in quam ſen-
i tentiam crebrius i itum eſt, vt vna atque eadem ratio ſit
inter patrem & filium, auum & nepotem, ac cæteros libe-
6 ros ac parentes. † Sunt tamen caſus aliqui in quibus hic
titulus omitti poteſt, veluti ſi paterfa. inter ſolos liberos
teſtetur, aut adſcripta ſit teſtamento clauſula codicillaris,
vel ea, quæ ſignificet voluiſſe teſtatorem ſuas tabulas quo
K melioricunq; modo ratas K haberi. Cæterum quartam ſeu
legitimam liberorum hodie trientem vel ſemiſſem eſſe, ſe
l cundum numerum liberorum, ſupra l admonuimus. † Eo-
7 dem modo aucta eſt hodie aſcendentium ſeu parentum le-
m gitima, ex communi Doctorum m ſententia. † Ad æſti-
8 mandum autem cuiuſq; defuncti patrimonium, vt inde le
gitima colligi poſſit, reſpiciendum eſt tẽpus mortis. Nam
ſi ante vel poſt mortem bona creſcant aut decreſcant, id
n non n conſideratur, idq; frequentius obtinuit. † Hinc
9 etiam tractari poſſet, quæ ſint in legitimam imputanda,
vel in ſupplementum legitimæ, verum iſta ex plenioribus
o interpretum o commentarijs, ne nimium diffundamur,
petenda relinquimus.

b In ijs tantummodo caſibus. Sunt enim quidã caſus, vbi quæ donantur inter viuos, non computantur in legitimam, vt ſi ſint eiuſmodi, quæ ad hæredes filij donatarij non tranſmitterentur.

c Vel alijs modis. Vt ſi fuerit donatum dotis cauſa, aut
p propter nuptias. nã & id imputari in legitimam p cõſtat.

ADDITIONES.

a Dixi in l. ſed hæc ita. ſup. eo.
b Vigl. hic.
c In d. §. ſed hæc ita.
d l. Papinianus. §. ſi qui mortis. hoc tit.
e l. ita tamen. § qui rogatus. ad Trebell.
f §. aliud quoq; & ibi gl. Nou vt cum de appel. cognoſ.
g l. filium quis. §. ſed etſi portio. de leg. præſt.
h Dd. plene in l. 1. C. quando non pet. part. Bar. l. quoties. C. de inoff. teſt. & Auth. nouiſſ. C. de inoff. teſt.
i Sal. in d. Auth. nouiſſ fac. l. nam etſi parentib. in prin. hoc tit. in §. atq. hæc quidem Nouel. vt cum de app. cog.
K l. hac conſult. §. ex imperfec. C. de teſt. Iaſ. d. Auth. nouiſſ. Bar. l. 1. de iure cod.
l d. §. ſed hæc ita. nu. 2.
m per l. nam etſi C. hoc tit.
n l. cum quæritur ibi mortis tempore. C. hoc noſtro tit. fac. l. etiã §. vlt. de bon. liberto.
o Mod. reperiunt in l. in tam ad l. Falcid.
p l. quoniam Nouel. C. hoc tit.

DE HAEREDVM QVAL. & diff. Tit. XIX.

1 Continuatio huius tituli.
2 Qualitas pro cuiuſque rei natura accipitur.
3 Hæredis nomen generale eſſe.
4 Hæredis nomen propriè accipi in hoc tit. & quas ſpecies habeat.

1 Hactenus † multa de hæredibus vel inſtituendis vel
exhæredandis dixit Imperator. Quia vero hæredes natu-
ra qualitateq; differunt, id quomodo contingeret, ſubijcien
2 dum erat. † Sanè qualitatem etiam Quintilianus a cuiuſ-
a que rei naturam appellat. † Porrò hæredis nomen latiore
3 ſignificatione ad quoſcunque gradus b pertinet, omneſq;
b ſucceſſores continet, c ſiue iure ciuili ſeu Prætorio, ſiue di-
c rectè, ſiue per fideicommiſſum ſuccedant, ſed & qui parti-
culariter ſuccedit, non in certa re, hæredis appellatione ſi-
gnificatur. Hinc conſequenter quoſdam teſtamentarios,
quoſdam legitimos, quoſdam etiã honorarios dicimus.
4 † In hoc autem titulo hæredis nomen diuiditur, prout pro
priè accipitur, & hæredum differentia, quæ hic explicatur,
ad teſtamentum maximè pertinet. Nam eorum qui inſti-
tuuntur, alij ſunt neceſſarij, vel ſui & neceſſarij, alij de-
nique extranei: de quibus ſingulatim præſenti loco tra-
ctandum eſt.

ADDITIONES.

a lib. 7. cap. 5.
b l. hær. de verb ſignif.
c l. hær. appel. 2 de verb ſign.

Princip. tit.

1 Tres eſſe partes huius §.
2 Seruus proprius hæres inſtitutus, fit neceſſarius, & quæ ſit cauſa neceſſitatis. 3.
4 In quibus ſeruis id non procedat.
5 Quod beneficium detur ſeruo, qui cogitur eſſe hæres.
6 Cautela, ne ſeruus eo beneficio deſtituatur.

a Hęredes autẽ aut neceſſarij dicuntur, aut ſui & neceſſarij, aut extranei. Neceſſarius hæres, eſt ſeruus hęres inſtitutus. ideoque ſic appellatur, quia ſiue velit, ſiue nolit, omnino poſt mortem teſtatoris b protinus liber & neceſſarius hęres fit. Vnde qui facultates ſuas ſuſpectas habent, ſolent ſeruum ſuum primo, aut ſecundo, vel etiã vlteriore gradu hęredem inſtituere: vt ſi creditoribus ſatis non fiat, c potius eius hęredis bona, quam ipſius teſtatoris a creditorib. poſſideantur, vel diſtrahantur, vel inter eos diuidantur. d Pro hoc tamen incommodo, aliud ei commodum præſtatur: vt ea, quæ poſt mortem patroni ſui ſibi acquiſierit, ipſi reſeruentur. Et quamuis bona defuncti non ſufficiant creditoribus, iterum tamen ex ea cauſa res eius, quas ſibi acquiſierit, non vęneunt.

1 a Hæredes autem. † Tria facit Imperator in hoc princi-
pio, primo proponit, quis dicatur hæres neceſſarius, deindè
cur ſic dicatur, demum quis ſit huius hæredis vſus. Cum
autem hæc prima hæredis ſpecies, ob ſublatam inter Chri
ſtianos ſeruitutem hodie propè ſit ſublata, nihil opus eſt
2 de ea multa verba profundere. † Illud in ſumma ſcien-
dum, ſeruum proprium hæredem inſtitutum neceſſarium
dici hæredem ideo, quia velit nolit, ſtatim mortuo teſta-
a tore & libertatem ſecundum eius voluntatem accipit. a
3 & fit hæres. † Neceſſitatis autem cauſam præſtat b &
b poteſtas dominica, quæ olim etiam ius vitæ necisq; in ſer
c uos tribuebat, c qua de re alibi d ſatis multa diximus,
d quæ huc referri poſſunt. † Huiuſmodi tamen neceſſitas in
4 quibuſdam ſeruis non procedit. nam ſeruus fideicommiſ-
ſariam libertatem adeptus, item & is, quem teſtator hac
lege emerat, vt manumitteretur: vel, qui propria data pe-

cunia

Digitized by Google

e cunia redemptus eſt, neceſſarius hæres non e fit, quod ſuis
locis expenditur.
b Protinus. *Id eſt, ſtatim a tempore mortis.*
c Potius eius hæredis. *Vt ſic defunctus omnem ignominiam effugiat, quæ ipſi ob bonorum ſuorum publicationem*
f *inuri poſſet, vt alibi* f *annotauimus.*
5 d Pro hoc tamen. † *Habet ergo ſeruus hæres a domino inſtitutus, pro hoc incommodo, quod etiam inuitus cogitur eſſe hæres, hoc beneficij, vt & liber fiat, & ſibi aliquid acquirere poſſit, acquiſitaq; ſibi conſeruet, nec ea poſſint creditores in venditionis neceſſitatem pertrahere, etiamſi*
6 *defuncti bona ipſis non ſufficiant.* † *Si tamen priuſquam defuncti bona cum ſuis confuſa ac permixta ſint, bonorum*
g *ſeparationem impetrarit.* g *Hanc enim confuſione facta*
h *obtinere nequibit, niſi minoris ætatis beneficio* h *reſtituatur.*

ADDITIONES.

a l. ſed etſi ſub conditione. §. 6. hoc tit. & l. ex parte. de acq. hær.
b l. in ſuis. de liberis & poſthu.
c §. 1. ſup de his qui ſunt ſui vel alie. iuris.
d §. licet ſup. quib. ex cauſ. manu non licet.
e l. ſi ſeruo. de hæred. inſt. l. is qui de manu. & l. ſi ea leg. C. ſi mā. ita fuer. alie.
f In d. § licet.
g l. 1. § ſi. de ſeparatio.
h l. ait prætor. §. non ſolum autem de minor.

---

§. Sui autem.

1 *Sui & neceſſarij hæredes qui ſint.* 2.
3 *Filius viuente patre eſt quaſi dominus rerum paternarum, quo mortuo, continuatur in eum dominium.*
4 *De ſuitatis vocabulo, & ſuitas quid ſit.* 5.
6 *Filijfa. coguntur hæredes eſſe iure ciuili, etiam initi.*
7 *Filijfa. iure prætorio abſtinendi beneficium habent.*
8 *Ius abſtinendi an præiudicet iuribus ſuitatis.*
9 *Multiplex ſuitatis effectus, remiſſiuè.*

a Sui autem & neceſſarij hæredes ſunt, velut filius, filia, nepos neptiſve ex filio, & deinceps cæteri liberi, qui in poteſtate morientis modo fuerint. Sed vt nepos neptiſve ſui hæredes ſint, non ſufficit eum eamve in poteſtate aui morientis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, vt pater eius viuo patre ſuo deſierit ſuus hæres eſſe, aut morte interpretus, aut qualibet alia ratione liberatus a patris poteſtate. tunc enim nepos neptiſue locum patris ſui ſuccedit. Sed ſui quidē hæredes ideo appellantur, quia domeſtici hæredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodo domini exiſtimantur. Vnde etiam ſi quis inteſtatus moriatur, prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorū. *b* Neceſſarij vero ideo dicuntur, quia omnino, ſiue velint, ſiue nolint, tam ab inteſtato, quam ex teſtamento ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. *c* Sed his Prætor permittit volētibus abſtinere hæreditate, vt potius parētis, quā ipſorum bona ſimiliter a creditoribus poſſideantur.

a Sui autem & neceſſarij. *Secunda hæredum ſpecies explicatur, nempe qui dicantur & ſui & neceſſarij hæredes.*
1 † Sui *autem* neceſſarij hæredes *ſunt, qui in poteſtate teſtatoris tempore mortis exiſtunt, ita vt nulla eos perſona*
a *in gradu præcedat: vt Imp. hic ſatis declarat. Ait* a *autem Suos ideo dici, quia domeſtici hæredes ſunt, hoc tamē Græcè, Viglio commonente ſignificantis eſt, οἰκεῖον enim illi &*
2 *a domo deriuant, ſignificat autem proprium.* † *Eſt ergo* ſuus hæres *quaſi proprius, & dominatus, non aliūde accitus, quaſiſq; ſui ipſius hæres.* † *Fingitur enim iure ciuili*
3 *filius viuente adhuc patre quaſi dominus eſſe paternorum*
b *bonorum, ſicq; fictum habet dominium, ſiue* b *impropriū,*
c *vel potius κατὰ ἰδιότητα, & in ſpe, vt Alciatus* c *appellat, ideoq; ipſi poſt obitum patris non de nouo acquiritur,*
d *ſed in illud continuatur* d *dominium, & ex fictitio fit ve-*
e *rum ac effectuale. Suus ergo hic ad dominium refertur,* e
f *vt & pro mortuo, ſuo poſſidere dicimus.* f † *Et hanc ſui*
4 *hæredis qualitatem Græci, τὸ σὸν, noſtri vulgo Suitatem nominant, nouo quidem & inuſitato veteribus vocabulo, ſed ad docendum tamen apto atque idoneo, in qua definien-*
g *da valdè nonnulli laborarunt,* g *cum ex coniugato voca-*
5 *bulo, hoc eſt, ſui, ſatis ei eius ſignificatio liqueat.* † *Alciatus rectè ſic definiuit: Suitas eſt hęredum qualitas, qui primum in hæreditate paterna locum obtinent, continuationem dominij neceſſitatemque ſucceſſionis inducens.*
6 *b* Neceſſarij verò. † *Quare etiam* neceſſarij *dicantur, attexit, ideo ſcilicet, quia ſeruorum inſtar etiam inuiti ex neceſſitate impoſita a lege hæredes efficiuntur. Vnde illud,*
h Si filius, ergo hæres. h *quod ob ius patriæ poteſtatis* i *in*
i *fauorem parentum introductum eſt, ne ſine hæredes morian-*
K *tur:* k *Nam quem licet occidere,* l *cur non & hæredem*
l *ſibi facere licet liceat?*
7 *c* Sed his Prætor. † *Hoc rigoroſum neceſſitatis ius, impoſitum liberis a iure ciuili, Prætores æquitate ſua mitigarunt. Nam cum viderent ſæpè hac neceſſitate compulſos filios ob debita patrum ignominioſè a creditoribus tractari, ſatius eſſe ſtatuerunt, patrem quam filium, mortuum quam viuum, non ſentientem quam ſentientem iniuria af-*
m *fici, vt Græcus* m *interpretatur. Ergo liberis abſtinendi beneficium conceſſere, vt hęreditate paterna, ſi ſuſpectam, il-*
n *lam haberent, abſtinere poſſint,* n *Et hoc eſt, quod in textu dicitur,* Prætorē permittere volentibus ſe abſtinere
o hæreditate, &c. *Reſoluit ergo Prætor* o *Suitatem, & ex neceſſario hærede facit voluntariū, ſi modo ſeſe abſtineat.*
8 † *In his tamē, quæ ad ſui hæredis vtilitatem pertinent, ius*
p *abſtinendi iuribus ſuitatis minimè præiudicat,* p *quia bono hæredis introductum eſt hoc beneficium, ideoque in*
q *eius diſpendium retorqueri non debet.* q *Excipiuntur tamen ea commoda, quæ ab ipſa hæreditate proueniunt, &*
r *adiunctionem quandam ad damni oblationem* r *adferūt, qualia ſunt, nomina in hæreditate reperta, quæ ſi hæres proſequi velit, etiam æri alieno diſſoluendo obligatur, ex*
9 *conſequentia neceſſaria.* † *Cæterū de multiplici Suitatis effectu hic quoque diſputatur, ego illum articulum ſuis lo-*
s *cis* s *benè diſcuſſum relinquo.*

ADDITIONES.

a hic verſ. ſed ſui quidem.
b Porcius hic.
c lib. 2. Pater. c. 15.
d l. in ſuis. de lib & poſthu.
e Vigl. hic.
f l. 1. pro ſuo.
g In l. qui ſe patris. C. vnde liberi.
h l. neceſſarijs, de acq. hæred.
i Vigl. hic.
K Porc. hic.
l Arg. l. fin. C. de pat pot. & d. l. in ſuis, in fine.
m Ita Theoph. hic & poſt eum Vigl.
n d. l. neceſſarijs. & ibi Bart.
o Porc. hic in gl.
p Io. de Plat. hic.
q l. quod fauore. C. de leg.
r Cantiunc. hic.
s Dd. l. ſi filius qui patri. de vulga. d. l. qui ſe patris. & l. illius. qui ſe paterna. de acquis. hæred. l. 1. de his qui ante apertas tab.

---

§. Cæteri.

§. Cæteri.

1 *Hæredes extranei qui ſint. num. 5.*
2 *Extraneos dici ad differentiam ſuorum.*
3 *Extraneos tripliciter dici.*
4 *Egreſſus poteſtatem patriam per dignitatem, iura ſuitatis retinet.*

a Cęteri qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt, extranei hęredes appellātur. Itaque liberi quoque noſtri, b qui in poteſtate noſtra non ſunt, hæredes a nobis inſtituti, extranei hęredes nobis vidētur. Qua de cauſa, & qui hæredes a matre inſtituuntur, eodem numero ſunt, quia fęminæ in poteſtate liberos c nō habēt. d Seruus quoque hæres a domino inſtitutus, & poſt teſtamentum factum ab eo manumiſſus e eodem numero habetur.

1 a Cæteri qui. † *Tertia hæredem ſpecies eſt, quod quidā ſunt* extranei, *nempe hi omnes qui non ſunt ſub poteſtate teſtatoris quemadmodum hic triplici exēplo Iuſtinianus oſtendit, puta in filio emancipato, in liberis quo ad matrem, in ſeruo a teſtatore viuente manumiſſo, quia illi non*
2 *ſunt in poteſtate teſtantis.* † *Extranei ergo dicuntur ad ſuorum differentiam, quia non domeſtici ſunt, ſed ex alia*
a *familia ad familiam, id eſt hæreditatem* a *accerſuntur.*
b *Quamuis Caius poſteriore Inſtitutionū* b *libro eos dicat extraneos, qui nullo propinquitatis gradu teſtatori iunguntur. Verum ipſe ad cognationem reſpexit, Sed dum Suis opponuntur, hi omnes ſignificantur, quibus ſui hære-*
c *dis definitio* c *non cōpetit. Quamobrem ſi quis vel defuncti voluntate, vel lege municipali prohibitus fuerit, aliquid in extraneum alienare, ex veriſimili coniectura men-*
d *tis de eo intelligēdum putant Faber & Aretinus,* d *qui non eſt in eadem familia, etſi alioqui ſit cognatione iun-*
3 *ctus.* † *Ait quoque Baldus,* e *tripliciter extraneum dici,*
e *interdum reſpectu eius, in cuius poteſtate eſt, interdum filij, interdum vel agnati vel propinqui, hoc eſt (vt ipſius verbis vtar)* extraneus dicitur a ſuitate, a filiatione, & a cognatione.
b Qui in poteſtate *Id eſt, emancipati, vt Theophilus exponit, & rectè. Nam qui ex alia cauſa poteſtatis patriæ nexu liberati ſunt, non habentur ſtatim quoque pro extra-*
4 *neis.* † *Qui enim per dignitatem egreſſus eſt poteſtate*
f *patris, nihilominus iura ſuitatis retinet.* f *Et poſthumus*
g *quāuis eſt in poteſtate, ſuus tamē hęres patri agnoſcitur.* g
c Non habent. *Ac per conſequens nec ſuos hæredes ha-*
h *bent. Qua ratione* h *Paulus ad teſtamenta fœminarū, edictum* contra tabulas bonorum poſſeſſionis, *non pertinere dixit.*
i d Seruus quoque *Hunc locum expreſſius ſupra* i *etiā Iuſtinianus explicuit,* Seruus (*inquiens*) a domino ſuo hæres inſtitutus, ſiquidem in eadem cauſa manſerit, fit ex teſtamento liber, hæresque ei neceſſarius. Si vero a viuo teſtatore manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hæreditatē poteſt, quia nō fit hęres neceſſarius, cū vtrumque ex domini teſtamento nō cōſequatur.
e Eodem numero. *Nempe inter extraneos hæredes.*
5 † *Quicunque ergo nullam teſtatoris morientis poteſtatem vel dominicam vel patriam agnoſcunt, hi omnes extranei hæredes appellantur.*

ADDITIONES.

a l. 195. pronuncia. § 1. de ver. ſign. l. nam quod §. fin. ad Trebel.
b tit. 3. in fi.
c Viglius hic.
d Vterq; hic.
e l. ſi emancipati. col. 12. 3. oppo. C. de coll. fac. text. l. 1. §. extraneorum. & ibi gl. C. de rei vxo. actio.
f Balduin. hic.
g §. poſthu. ſup. de exhær. lib.
h l. illud. § ad teſtam. de bonor. poſſ. cont. tab.
i §. ſeruus autem. ſup. de hæred. inſt.

§. In extraneis.

1 *Hæres extraneis tribus temporibus hæreditatis capax eſſe debet.*
2 *An hic §. de ſuis etiam & neceſſarijs hæredibus accipiē dus ſit.*
3 *Regula ex hoc §. deſumpta.*
4 *Mutatio iuris quod hæredi non nocet, quomodo intelligendum.*

a In extraneis hæredibus illud obſeruatur, vt ſit cū eis teſtamenti factio, ſiue hæredes ipſi inſtituantur, ſiue hi qui in poteſtate eorum ſunt. & id b duobus temporibus inſpicitur, teſtamenti quidem facti tempore, vt c cōſtiterit inſtitutio, mortis verò teſtatoris vt effectū habeat. Hoc amplius, & cū adit hæreditatē, eſſe debet cū eo teſtamenti factio, ſiue pure, ſiue ſub conditione hæres inſtitutus ſit, nā ius hęredis eo maximè tempore inſpiciendū eſt, quo acquirit hęreditatem. d Medio autem tempore inter factum teſtamentū & mortem teſtatoris, vel conditionē inſtitutionis exiſtentem, mutatio iuris e non nocet hęredi, quia (vt diximus) tria tempora inſpici debent.

a a In extraneis. *Hoc reſponſum ex Florentino* a *ſumptū eſt, & generale quoddam dogma ad extraneos hæredes*
1 *inſtituendos continet.* † *Quilibet enim extraneus, cū quo teſtamenti factio eſt, qui hæres inſtitui, ſeu hæreditatem ex teſtamento acquirere poteſt, rectè hæres in teſtamento ſcribitur, ſi tamen tribus temporibus hæreditatis capax eſſe demonſtretur, videlicet conditi teſtamenti, mortis te-*
2 *ſtatoris, & aditæ hæreditatis tempore.* † *Sed an illud in ſuis etiam & neceſſarijs hæredibus deſideretur? Dubium facit, quia ſeparatim iſta de extraneis dicuntur. Verum*
b *Aretinus* b *ſuo quoque, item & neceſſarios, ſi quo tempore incapaces fuerint, fruſtra inſtitui cenſet. Quod Vi-*
c *glius* c *non probat, aliud Florentinum in prædicto ſuo reſponſo ſenſiſſe autumans. Differentia quippe inter ſuos, neceſſariosque hæredes, & extraneos ea eſt, quo non poteſt non eſſe cum ſuis, & neceſſarijs, quatenus ipſis ſuitas neceſſitasque cohæret, teſtamenti factio, cum extraneis autem eſt aliquando teſtamenti factio, aliquando non eſt. quapropter in ipſis neceſſe fuit tempora diuerſa inſpicere. Quo ſi cum ſuis vel neceſſarijs aliquo tempore non fuit teſtamenti factio, ſanè neque ſuos, neque neceſſarios eos tunc æſtimare oportet.*
b Duobus temporibus. *Additur poſtea & tertium, nempe aditionis, ſed quod a teſtatore prouideri nullo modo poteſt, & ad eius ſolicitudinem non pertinet.*
c Conſtiterit inſtitutio. *Quæ valere vtique non poteſt ſi quis cum inſtituitur hæres, capax non ſit hæreditatis, nec ad rem pertinet, ſi poſtea capax fiat.*
3 d Medio autem tempore, *Pro regula igitur ſeruādum, cenſeri aliquem hæreditatis capacem trium temporum ratione, nempe facti teſtamēti, mortis teſtatoris, & aditę hæreditatis tempore, media autem tempora interiecta, in quibus quis fuerat incapax, non vitiant. Etſi enim intra tempus inſtitutionis, & mortem teſtatoris, vel inter mortem & aditam hæreditatem hæres inſtitutus mutauerit ſuum ſtatum, effectusque fuerit incapax hæreditatis, vt quia ſeruus pęnæ extiterit, aut deportatus fuerit, nihil*

tamen

tamen hoc ipſi præiudicat, ſi ante mortem vel aditam hæ
d *reditatem in priſtinum ſtatum fuerit* d *reſtitutus.† At-*
4 *que hoc eſt quod in textu dicitur,* mutationem iuris non
nocere hęredi, *mutationem enim iuris intelligere opor-*
tet, quando hæres fit incapax, ita quod ex teſtamento nō
poſſit acquirere.

e Non nocet hæredi. *Si modo tribus illi temporibus ſu-*
e *pra deſignatis adeundæ ſuo nomine hæreditati ſit* e *ido-*
neus.

ADDITIONES.

a In l. 19. ſi alienum. § 1. de hær. inſt.
b Hic in gl. verb. mutatio. & vide Dd. in d. §. 1.
c hic num. 2.
d fac. text. in l. 6 ſed ſi conditioni. §. ſolemus. de hær. inſt.
e d. §. ſolemus. & d. §. 1.

§. Teſtamenti.

1 *Teſtamenti factio vel actiua, eſt vel paſſiua.*
2 *Factionem teſtamenti dici, alijſque verbis non aptè con-iungi.*
3 *Factio pro conſpiratione, & factioſi.*

a Teſtamenti autem factionem non ſolum is habere videtur, qui teſtamentum facere poteſt, ſed etiam qui ex alieno teſtamento vel ipſe capere poteſt, vel alij acquirere, licet non poſſit facere teſtamētum. *b* Et ideo furioſus, & mutus, & poſthumus, & infans, & filiusfam. & ſeruus alienus teſtamenti factionem habere dicuntur. Licet enim teſtamentum facere nō poſſint: attamen ex teſtamēto vel ſibi, vel alijs acquirere poſſunt.

1 a Teſtamēti autē factionem. † *Oſtendit hoc loci Im-*
perator teſtamenti factionem duplici ſignificatione acci-
pi. Aut enim actiua eſt, & ſignificat facultatem teſta-
a *menti* a *faciendi, aut paſſiua, vt capere quid ex alterius*
teſtamento quis poſſit, tametſi ipſe teſtamentum ordina-
b *re* b *nequeat.† In hac tamen ſignificatione hanc voculā*
2 (Factio) *niſi cū teſtamenti adiectione apud bonos autores*
3 *non temerè reperiri, Viglius admonet.† Sane factio, olim*
honeſtum vocabulum erat, nūc malorum conſenſus, &
& conſpiratio dicitur. Vnde ferè videntur Factioſi *nobis*
eſſe, qui Ciceroni Falcarij. Factiones (*inquit Liuius*) fuere, et unique pluribus maiori exitio, quam bella, quā fames, quam morti.

b Et ideo furioſus. *Hic locus ex reſponſo Pomponij, &*
c *Marcelli annotatione trāſcriptus* c *eſt. Et quod de furioſo*
dicitur, id Theophilus vberius declarat. In furioſo (*inquiens*) ita ſpeciem ſeu caſum fingere oportet, vt a patre hæres eſſe inſtitutus intelligatur. Nā ab alio inſtitutus, donec reſipiſcat, neque ſibi, neque alij hæreditatem accipere poteſt.

ADDITIONES.

a l. 1. qui teſt. fac. poſſ.
b l. filius. de teſt.
c d. l. filiusf.

§. Extraneis.

1 *Deliberandi ius quare olim introductum. 3.*
2 *Veteri iure tenebantur hæredes vltra vires hæreditatis.*
4 *Quid ſit deliberare.*
5 *Deliberandi beneficium & ſuis & extraneis hæredibus datur.*
6 *Et eius nomine poſſunt copiæ inſtrumentorum hæreditariorum, & rationum peti, vbicumque tandem ſunt.*
7 *Quantum temporis detur iuri deliberandi.*
8 *Hæreditas ſemel quęſita amplius dimitti nequit, fallit tamen, vt num. 11.*
9 *Sui & extranei hæredes in quibus differ. nt.*
10 *Sui dicuntur ſe immiſcere, extranei vero adire hæreditatem.*

a Extraneis autē hæredibus *b* deliberandi poteſtas eſt de adeunda hæreditate, vel non adeunda. *c* Sed ſiue is *d* cui abſtinēdi poteſtas eſt, *e* immiſcuerit ſe bonis hęreditatis, ſiue extraneus, cui de adeūda hæreditate deliberare licet, adierit, poſtea relinquēdę hęreditatis facultatē *f* nō habet, *g* niſi minor ſit viginti quinq; annis. Nā huius ętatis hominibus, ſicut in cęteris omnibus cauſis, deceptis, ita & ſi temerè damnoſā hęreditatē ſuſceperint, Prętor ſuccurrit. Sciēdū tamen, diuū Hadrianū ēt maiori vigintiquinque annis veniam dediſſe, cum poſt aditam hæreditatem grande ęs alienum, quod aditę hęreditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem D. Hadrianus cuidam ſpeciali beneficio præſtitit. Diuus autem Gordianus poſtea militibus tātūmodo hoc cōceſſit.

a Extraneis aūt. De beneficio deliberandi *hoc §. diſ-*
a *ſeritur, quod quia Iuſtinianus* a *immutauit, inducto in-*
uentarij compendio, pauca de eo dicemus. Ad inuentarij
verò ordinationem, quæ obſeruari conuenit, ſequenti § do-
1 *cebimus.† Quoniam igitur ſæpe delata ex teſtamēto hæ-*
reditas damnoſa eſſe ſolet, propter grāde æs alienum, ideo
Prætores olim deliberandi ius induxerunt, ut ſcilicet qui-
ſpiam adeundo hæreditatem damnoſam, ſuarum rerum ia-
2 *cturam faceret.† Veteres enim vſq; ad Iuſtiniani tēpora*
eo iure vſi ſunt, vt hæredes creditoribus ſolidum perſolue-
rent, tametſi defunctus plura debuerit, quam in bonis &
b *facultatibus reliquiſſet.* b *† Deliberabant itaq; inſtituti*
3 *hæredes, hoc eſt, diligenter ſecum cogitabant, in menteque*
ſua reuoluebant, vel cum amicis conſultabant, expediret
ne ipſis hæreditatem admittere vel repudiare, inſpectis vi-
c *delicet inſtrumentis, & expenſis defuncti* c *facultati-*
4 *bus.† Eſt. n.* deliberare, *conſilium alicuius rei faciendæ*
capere, quo capto mens a cogitatione liberetur. Notus eſt
5 *titulus Cod. & Pand.* de iure deliberandi. *† Quanquam*
autem textus ſolū de extraneis hæredibus meminit: An-
gelus tamen & Porcius exiſtimant, hoc deliberandi conſi-
lium etiam ſuis competere, quos Cantiuncula ſequitur.
6 *b* Deliberandi poteſtas. *† Scilicet iure prætorio, & hu-*
ius deliberationis nomine poſſunt hæredes copiā hæredita-
riorum inſtrumētorum inſpiciendorum petere, & vt ipſis
d *liceat defuncti rationes perſcrutari, vbicunque tandem* d
eæ ſint. Poſſent etiam petere a iudice, vt programmate
admoneantur creditores, vt ſua nomina deferant, ne quic-
e *quam id laturi, ſi præſtitutum a iudice diem præterlabi* e
7 *ſinant.† Præſcribebat autem Prætor tempus ad deliberan-*
f *dum pro ſuo arbitratu,* f *quod tamen poſtea a Iuſtinia-*
g *no eſt limitatum, vt (ſi quis etiamnum veteri iure vti* g
maluerit) ab Imperiali quidem culmine annus integer,
ab alijs vero iudicibus nouem menſes dentur ad deliberā-
dum. Et ab eo maxime de computandum eſt, quo ſe quis
h *ſcriptum hæredem eſſe, reſcire* h *cœpit.*
8 *c* Sed ſiue is. † *Hinc diſcendū, in eo æqualem eſſe ſuorū,*
& extraneorum hæredum conditionem, quod acquiſita ſe-
mel hæreditas ſiue extraneo hæredi, ſiue ſuo, dimitti non
poſſit, quia qui ſemel factus eſt hæres, non poteſt amplius
i *hæredis nomen exuere.* i *† Alias vero inter ſuos &*
9 *extraneos non paucæ exiſtunt differentiæ. Illi enim neceſ-*
ſarij dicuntur hi voluntarij, illi ſe immiſcent, hi adeunt, il-
li abſtinent, hi repudiant. Rurſus qui abſtinet (nēpe Suus
hæres) cum a morte patris protinus hæres factus ſit, nomē
hæredis,

bæredis, & charačterem ſuitatis ſemel impreſſum nihilo-
K *minus* K *retinet: is vero qui repudiat* (*extraneus ſcilicet*)
perinde babetur, ac ſi nunquã ei bæreditas delata fuiſſet.
d Cui abſtinendi. *Ideſt, ſuus bæres: illi enim abſtinendi*
l *beneficio iure prætorio conceſſum eſt, vt ſupra* l *audiuimus.*

10 Immiſcuerit. † *Immiſcere enim ſeſe bæreditati, propriè loquendo, ſuorum & neceſſariorum bæredum eſt: adire vero extraneorum, in neceſſarijs hæredibus dicitur, immiſtio, in extraneis aditio.*

f Non habet. *Sicque & ſuos & extraneos eadem conſtringit neceſſitas retinendæ bæreditatis.*

11 *g* Niſi minor. † *Exceptio eſt ad ſuperiora: quandoque enim bæreditas ſemel agnita admitti rurſus poteſt, puta vel fauore minoris ætatis, cui lapſæ irregulariter ſubueni-*
m *ri* m *ſolet, vel ob grande æs alienum, quod poſtea emerſit, vel etiam militiæ priuilegio: niſi tamen & hoc reſtitu-*
n *tionis auxilium ſacramẽto ob iuratũ fuerit, vt Accurſ.* n *annotat, de cuius vi & poteſtate Porcius hic multa intempeſtiuè inculcat.*

ADDITIONES.

- a In l. ſi C. de iure deliber.
- b d. l. ſi. §. ſi vero poſtquam Io. And ad Spec. §. vlt. de inſtrum. edi. fac. l quæ dotis, 33. ſol. matrim.
- c l. Ariſto, ff. de iure delib.
- d l. Ariſto, 28. & l. Ariſto, vlt. de acq. hæred.
- e Bart. d. l. Ariſto, 28. de iure delib.
- f l. 1. §. 1. hoc tit.
- g § prox. ſeq.
- h d. l. ſi. §. ſed quia quidam.
- i l. 88. et qui ſoluendo, in ſi. de hæred. inſtit.
- K Theoph. hic.
- l §. ſui autem, nu. 1.
- m l. 1. & l. 7. ait prætor. §. non ſolum, ad finem, de minor.
- n gl hic in verbo, omnibus.

§. Sed noſtra.

1 *Inuentarij beneficium loco iuris deliberandi a Iuſtiniano introductum.*
2 *Multiplex ſpecies inuentariorum in legibus: ſed hic de inuentario bæredis tantum tractari.*
3 *Solemnitates ad inuentarium neceſſariæ, & nu. 4. 5. 7. 8. 9. 10.*
6 *Inuentarium in perſona bæredis incipere debet.*
11 *Inuentarium an in præſentia iudicis fieri neceſſe ſit.*
12 *Inuentarium iuxta conſuetudinem locorum fieri ſufficit.*
13 *Vtilitates inuẽtarij plures eſſe, & nu. 14. 16. 17. 18. 19.*
15 *Hæres pendẽte inuentarij confectione non conuenitur: & quando id fallat.*
20 *Intra quod tempus inuentarium confici debeat.*
21 *Conſtitutio Caroli V. Imperatoris de inuentario: anno Chriſti 1541. edita.*
22 *Non conficiens inuentarium, quæ incommoda habeat.*
23 *Legitima an perdatur ob omiſſum inuentarium.*
24 *Trebellianica an item ob id amittatur.*
25 *Plures bæredes vnum inuentarium conficere vtilius eſt.*

a Sed noſtra beneuolentia commune omnibus ſubiectis imperio noſtro hoc beneficium præſtitit, & cõſtitutionem tam æquiſſimam, quam nobiliſſimam ſcripſit cuius tenorem ſi obſeruauerint homines, licet eis adire hæreditatem & *b* in tantum teneri, quantũ valere bona hæreditatis contingit: vt ex hac cauſa neq; deliberationis auxiliũ ſit eis neceſſariũ, c niſi omiſſa obſeruatione d nr̃æ cõſtitutionis. & deliberãdũ, et ſeſe e veteri grauamini aditionis ſupponere maluerint.

a Sed noſtra. *Iuſtinianus toto deliberandi iure, atq; ijs, quæ huic occaſionem præbuere immutatis,* Inuentarij beneficium *introduxit, quo nihil hodie neque conſultius, neque vſitatius eſt, ſicut ex infra dicendis apparebit. & de hoc inuentarij beneficio, præſenti loco meminit Imperat.*
a *eiuſq; materiam interpretes ad Iuſtiniani conſtitutionẽ* a *hac de re editam, amplè pertractant. Extant etiam Guidonis Papæ Delphinatis, & Franciſci Porcellini* de Inuentario *ſingulares, nec contemnendi tractatus, in quibus omnia ad hanc rem pertinentia ad ſatietatem digeſta cõ*
2 *periuntur.* † *Memineris autem, cum multiplex ſit ſpecies*
b *inuentariorum in legibus) aliud enim eſt* b *bæredis, aliud*
c *tutorum vel curatorum,* c *aliud creditorum,* d *orphano*
d *trophi,* e *aliud fiſci,* f *aliud deniq; prælatorum* g)
e *nos hic tãtum de* inuentario hęredis *bæredis loqui, quod*
f *nihil aliud eſt, quam deſcriptio omnium bonorũ defuncti,*
g *citatis quorum intereſt, ex forma Iuſtinianeæ conſtitutio-*
3 *nis facta* † *Plures autem ſolemnitates in confectione inuẽ*
b *tarij requiri. Doctores volunt.* h *Primum enim debet inuẽtarium ſuper his rebus, quas defunctus poſt ſe reliquit, intra triginta dies, poſtquam tabulæ ſunt apertæ, vel delatam ſibi bæreditatem quis cognouit, exordium capere.*
4 † *Deinde opus eſt, illud intra alios 60. dies, ideſt, triũ menſium intercapedine modis omnibus impleri ac perfici tamen bona ſint præſentia, alias tota bæreditate, vel illius parte maxima in alia prouincia exiſtente, vnius anni ſpacium ad inuentarij conſcriptionem per inſtructos procu-*
5 *ratores abſoluendum datur.* † *Tertiò neceſſe eſt, illud confici manu Notarij publici, nec priuata ſcriptura ſufficit, imò etſi bæres annotationẽ defuncti ipſius manu de bonis ſuis ſcriptam oſtendere poſſet, ab hoc tamen beneficio ex-*
i *cluderetur.* i † *Debet enim inuentarium originem acci-*
6 *pere in perſona bæredis, non defuncti* † *Quarto vocari de-*
7 *bent creditores, legatarij, cæteriq; ad quos ea res pertinere poteſt, ſi modo præſentes ſint, alias loco abſentium tres te-*
8 *ſtes adeſſe ſat eſt.* † *Quinto requiritur, vt bæres ſe ſubſcribat, vel eo ſcribere neſciente, aliũ adhibeat, qui ſuo nomine ſubſcriptionem faciat, nihil in eo negotio eſſe, vel iri fa-*
9 *ctum, dolo malo.* † *Sexto tres teſtes adeſſe oportet in ordinatione inuentarij, qui cognoſcant bæredem, licet ad inuen-*
10 *tarium probandum duo ſufficiant.* † *Septimo ad inuenta-*
K *rij initiũ venerabile ſignum crucis* K *præponi opus eſt, tametſi illius omiſſionem non nocere, crebrius receptum ſit.*
11 † *Addunt denique exigi, vt inuentarium coram iudice* l
l *conſcribatur, ad euitandam omnem ſuſpicionem fraudis, ſed nec hoc caret pugna. Iuſtiniani certè conſtitutio de præſentia iudicis nẽ verbulo quidem meminit, durum itaque fuerit, talem ſolemnitatem a lege non expreſſam induce-*
12 *re.* † *Quinimò videmus ex hiſce ſolemnibus, quæ Iuſti-*
m *nianus* m *etiam nominatim expreſſit, conſuetudine locorũ multa vel remitti, vel intendi. Equidẽ apud nos nec creditores vocari ſolent, nec ſignum crucis apponi. Suffecerit ergo hodie, inuentarium hęredis ſecundum conſuetudinem*
n *locorũ, & Notariorũ fieri, vt Bal. Caſtrenſis &* n *Iaſon rectè cenſuerunt.*

13 *b* In tantum teneri. † *Magna certè hæc eſt vtilitas, quod conſcripto inuentario, ſiue quis ex teſtamento, ſiue ab inteſtato defuncti ſuccedat, hæreditatem ſine vllo periculo poſſit acquirere, nec vltra vires bæreditatis tenea-*
o *tur.* o *Sunt autem plura alia commoda, quæ ex huiuſmodi ordinatione inuentarij bæredibus enaſcuntur, ea ſub*
14 *compendio in gratiam tyronum referre iuuet.* † *Vtilitates ergo confectionis inuentarij plures ſi ſunt. Prima, vt bæres non teneatur creditoribus vel legatarijs vltra fa-*
p *cultate in bæreditate* p *repertas, tametſi iure veteri* q *in*
q *ſolidum teneretur. Secunda, legis Falcidiæ beneficium, vt*

r quadrantem penes ſe z retineat, aduerſus legatarios habet hæres conſcribens inuentarium, neque in plus tenetur creditoribus, quam bona hæreditatis præſtare queunt.
15 † Tertia hæres pendente inuentarij confectione nō poteſt
s a creditoribus s conueniri, quod verum eſt, ſi conueniatur vt hæres: ſecus, ſi vt ſimplex poſſeſſor, puta reali iudicio, quod aduerſus quemlibet poſſeſſorem intendi poteſt, etiā
t non hæredem. t Idem ſi vexetur pro legatis ad pias cauſas factis, quæ non patiuntur dilationē, vt legata alimen-
u torum pauperibus relicta, qui interim morerentur fame. u Vel ea petantur, quæ pro funere faciendo relicta ſunt, qui
x ante confectionē inuentarij debēt extrahi de hæreditate. x
16 † Quarta, hæres per confectionem inuentarij poteſt ſatiſfacere vnicuique creditori aut legatario primò venienti, donec aliquid ſupereſt de bonis defuncti, nec alij creditores
y etiā priores tēpore poſſunt de hoc hæredem ipſum y moleſtare, & quamuis non receperit ſatiſdationem a legata-
z rijs, ei nihil imputatur, ſi ignorabat alios eſſe z creditores
a licet alias ipſi imputaretur. a † Quinta, creditoris com-
17 pelli poſſunt recipere in ſolutum res hæreditarias, ſi in hæ
b reditate non ſit b pecunia, nec hæres tenetur vendere, &
c ſe pro c euictione obligare. † Sexta, ſi hæres vendat rem
18 hæreditariam, vt primis venientibus ſatisfaceret, non poteſt ab alijs antiquioribus conueniri, illam rem venditam ſpecialiter hypothecatam habentibus, ſed agant contra emptorem hypothecaria, ſi velint, quia alias hæres pate-
d retur incommodum d & vexationem.† Septima hæres
19 deducit impenſas funeris, & eas quas in conficiendo in-
e uentario et in alijs e neceſſarijs fecit, itē & illud, quod ſibi
f erat f antea debitū. Addunt nōnulli & alias vtilitates, quas tamē, quia controuerſiā patiūtur, cōſultò præterimus.

e Niſi omiſſa. Conſcriptione ſcilicet inuentarij, quæ tāta
20 ſecum commoda adfert.† Cæterum intra quæ tempora in
g uentarium conſcribi debeat, Iuſtinianus g Imp. alibi clarè definiuit, nempe quod incboari debeat intra mēſem poſt apertas tabulas, vel delatam hæreditatem ab inteſtato, & perfici intra alios menſes duos proximos, vel ad ſummum intra annum, ſi res hæreditarias longius abeſſe contigerit. Quo neglecto, vel omiſſo hæres beneficio inuentarij ſe iuuare amplius non poteſt, ſed poſtquam adiuit hæreditatē, tenetur creditoribus & legatarijs in ſolidū
h vltra vires hæreditarias, nec Falcidiam h detrahit. Scie
i dum tamen, illud tempus ſcienti tantum, i non etiam ignoranti currere, quod nota.

k d Noſtræ conſtitutionis. Cuius tenorē lib. 6. K Cod. iuris ciuilis compilatoris retulere, vt omnibus hodie ſit
21 obuia. † Extat & alia quędam noua conſtitutio Caroli V. edita anno Chriſtiano 1541. quæ præcipit, vt impetrato beneficio inuentarij, hæres intra quadraginta dies conſiciat inuentarium omnium bonorum hæreditariorum, eaq; æſtimari curet, deinde poſſeſſionem liberam conſequatur, data cautione reddendarum rationum.

22 Veteri grauamini. † Nempe quod ad ſolutionem omnium nominum hæreditariorum obligetur, & præter hoc, quod Falcidiam legatis nequeat detrahere, permiſſum ſit legatarij integra ab eo legata exigere, etſi vires hære-
l ditarias excedant. l Lex enim præſumit, eum qui inuen
m tariū conſcribere prætermiſit, bona ſubtraxiſſe. m Quod tamen in foro, quod conſcientiæ vocant, non obtinere com-
n muniter traditum n eſt, cum in eo foro non conſideretur ſubtilitas iuris ciuilis, ſurrogantis hæredem in omnibus
o & per omnia loco o defuncti, ſed æquitas ſolum iuris naturalis ſiue diuini, quæ neminem vltra accepta grauari
p permittit. p Sunt etiam alij caſus, in quibus hæres inuentarium conſcribere omittens, non tenetur vltra vires
q hæreditarias, quos Iaſon q ad prædictam Iuſtiniani con-
23 ſtitutionem annotauit.† Sed an filio ob neglectum inuentarium denegari legitima poſſit? Et reſponſum vulgo eſt,
r non r poſſe, cum eam ſilius ante legatorum ſolutionē tā-
ſ quam æs alienum deducat: ſ de quo tamen probabiliter
24 dubitari poſſe, Viglius hic oſtendit.† Nunquid autem hæres conficiendo inuentarium, vt Falcidiæ, ſic & Trebellianicæ commodo priuari poſſit, adeo diſcrepant Interpretes,
t vt nonnulli t diſcernere nequiuerint, quænam eſſet communior ſententia. Ego in re tam perplexa auctoritatem
u Bar. u ſequor, qui non admitti Trebellianicam cenſuit. Neq; enim in ea iura antiqua reperiuntur immutata, ergo
x inuiolata perdurant: x nec temerè nobis licet, quod in Falcidia ſtatutum eſt, ad Trebellianicam extendere, cum dif
y ferentiæ euidens ſit ratio, quemadmodum Iaſon y vber-
25 rimè demonſtrat.† Illud pro coronide addendum, etſi ſint plures hæredes, omnes ad confectionem inuentarij teneri, niſi omnes vni commiſiſſent. Sanè ad vitandam expenſas, vni committere commodius eſt, vel omnes ſimul facere: idque recipit praxis.

ADDITIONES.

a In l. 22. ſcimus, C. de iure delib.
b De quo hic, & in d. l. ſcimus.
c l. 7. tutor qui repertorum, de admin. tut. & l. tutores, 24. C. eo
d l. fi. circa med de bon. auth. iud. poſſid.
e l. orphanotrophos, 32 C. de epiſ. & cler §. fi. Nou. de eccl. ti
f l. 9. ſi quis poſt hac, l. ſi quis intra. 7. C. de bonis proſcrip. & l. fi. C. de bon. vacant. lib. 10.
g c. de Syracuſana. diſt 27 & c. manifeſta. 12. q. 2.
h In d. l. ſcimus, §. cū igitur, & ibi Panor cōſ. 74. in 3. col. li. 2.
i Bal. § ſin autem.
K Bar. & Caſt. d. §. ſin autem Spec. de inſtr. edi. §. fi. per l. 1. circa finem de vent. inſpic.
l l. de creationibus, C. de epiſc. & cler.
m in d. l. ſcimus.
n In d. l. ſcimus, in princ.
o d. l. fi. l. § ſin vero poſtquā, & §. ſācimus. Nou. de hær. & Fal.
p d. l. ſcimus.
q l. ſi te bonis 10. C. de iure delib. cum ibi not.
r inf. ad l Falc. cū ibi notat. in pri. & d. l. ſcimus, §. ſi quis aūt.
ſ d. l. ſcimus, §. donec.
t l. 41. Neſennius, §. fundum, de re iud.
u Cy Bal. & alij in d. §. donec.
x Cy & Bal. d. §. donec.
y Alias contra l. 41. dolo, ad l Falc.
z d. l. ſcimus, §. etſi præfatam, C. de iure delib.
a Vt in rub. ſi cui plus quam per l. Falc.
b l. 14. non dubium, § ſi de leg. 3. Dd. d. §. etſi præfatam.
c Spec. de inſtr. edi §. fi & ibi Io. And. in addit. incip. de Treb.
d Contra d. l. ſcimus, & §. fiat inuēta, Nou. de hæred. & Falc
e d l. ſcimus, §. in computatione.
f Ibidem.
g In l. fi §. ſin autem dubius.
h d § ſi vero Ang. in l. 1. §. hæc ſtipulatio, ff. ſi cui plus quam per legem Falcid.
i d. §. ſin autem dubius.
K In d. l. ſcimus, C. de iure delib.
l d §. ſin vero poſtquam.
m §. ſancimus. Nouell. de hæred. & Falc.
n Alex. & alij in rub. de acq. hæred.
o §. 1. Nouell. de iur. a mort. præſt.
p Bar. in l. 1. nu. 3. & 4. q. princ. C. de ſacroſ. eccl. Ang. & Bal. d. l. ſancimus.
q d. l ſcimus, §. etſi præfatam, Caſſa. in conſuet. Burg. Rub. 7. §. 2. verbo, Par benefice de inuentaire, nu. 5.
r Bart. Auth. ſed cum teſtator, C. ad l Falc.
ſ gl. Auth. hoc amplius, C. de fideicom.
t Iaſ. late in l. Marcellus, nu. 57. ad Trebell.
u In d. l. Marcellus, q. 3. quam ſententiam Viglius hic quoque multis argumentis comprobat.
x l. præcipimus, C. de appell. in fi.
y In d. l. Marcelli. addit. Bart. & Dd. in d. Auth. ſed cū teſtator.

§. Item

§. Item extraneus.

1 Hæreditas aditur verbo & facto.
2 Bonorum poſſeſſio olim agnoſci habebat ſolemniter, hodie ſufficit qualitercunque agnouiſſe.
3 An ſolo animo adeatur hæreditas.
4 Pro hærede gerere quis dicatur.
5 Geſtio pro hærede, ab aditione quid differat.
6 Verbum pro hærede, dupliciter accipi.
7 Quę ſint neceſſaria, vt gerēs pro hærede dicatur adiuiſſe.
8 Hæres vnde dictus. 10.
9 Hæredem inſtituere quid ſit.
11 Extraneus hæres ſemel repudians non poteſt pœnitere, ſecus eſt in ſuo hærede.

a Item extraneus hęres teſtamento inſtitutus, aut ab inteſtato b ad legitimā hæreditatem vocatus, poteſt aut pro hærede gerendo, aut etiam c nuda voluntate ſuſpiciendæ hæreditatis hæres fieri. d Pro hęrede autem gerere quis videtur, ſi rebus hæreditarijs tanquam hæres vtatur, vel vendendo res hęreditarias, vel prædia colendo locandove, & quoque modo voluntatē ſuam declarat, vel re, vel verbo, de adeunda hæreditate, e dummodo ſciat eum, in cuius bonis pro hærede gerit, teſtatū, inteſtatumve obijſſe, & ſe ex hęredem eſſe. Pro hęrede enim gerere, eſt pro domino gerere. Veteres enim f hæredes pro dominis appellabant. g Sicut autem nuda voluntate extraneus hęres fit, ita contraria deſtinatione ſtatim ab hęreditate h repellitur. Eum i qui ſurdus vel mutus natus, vel factus eſt, nihil prohibet pro hęrede gerere, & acquirere ſibi hæreditatem, K ſi tamen intelligit quod agit.

a Item extraneus. Quoniam Imperator in ſuperioribus adeundæ hæreditatis ſæpe mētionem fecit, adijcere etiam
1 voluit, quādo hęreditas cenſeatur adita. † Aditur autem hæreditas dupliciter, primo verbis, id eſt, nuda voluntate expreſſa, vt quia hæres ex deliberatione ſe adire velle profiteatur, ſecundo facto, quando ſcilicet quis ſeſe gerit pro hærede, hoc eſt, actum aliquem exercet, qui non niſi ab hæ
a rede fieri queat, quemadmodum hoc loci ex Vlpiano a Iuſtinianus explicat.
2 b Ad legitimam. De qua hic tātum agitur. † Nam prętoria hæreditas, quæ proprie bonorum poſſeſſio dicitur, olim nō nuda voluntate, vel facto acquirebatur, ſed ſolemniter agnoſci debebat, hodie tamen ſublatis ſolemnitati-
b bus ſufficit, eiuſmodi edictales bonorū poſſeſſiones b qualitercunque agnouiſſe.
3 c Nuda voluntate. † Hoc eſt, ſolo animo, quē tamen animum aliquo modo declarandum eſſe extrinſecus exiſti-
c mant Doctores, c neque enim ſola nudaq; cogitatio hæredem facere poteſt, & alias dici cōſueuit, propoſitum in
d mente retentum nihil d operari. Faber tamen & Angelus ſolam hæreditatis adeundæ voluntatem nullo iudicio expreſſam, ſed animo tantum conceptam, obligare putant. Porcius verò diſtinguit inter obligationem ciuilem & naturalem, & hanc quidem cenſet ex tali voluntate tacita naſci, quo ad conſcientię obligationem ſufficiat, illam minimè. Verum prima ſententia frequentius obtinuit, in quam & ipſe inclino, cum velle non videamur, quod
e nō aliquo modo declarauerimus. e Cæterum quibus ſignis aut præſumptionibus colligatur, aliquem hæredem
f eſſe, vel non eſſe, vbertim f Bart. & g Aretinus decla
g rant, & Imperator hic etiam docet.
4 d Pro hęrede. † Declarat porro Iuſtinianus, quonam pacto quis ſe pro hærede gerere dicatur: nempe ſi actum aliquem gerat, qui non niſi ab hærede fieri poſſit, vt in exem-
5 plis textus noſtri. † Ab aditione autem in hoc potiſſi-
h mum differt geſtio, quod illa totius hæreditatis ſit, h hæc vero dicitur, ſi aliquid quaſi hæredes faciamus, etiam ſi
i vnicum tantum gereremus i negocium. Accurſius K
K tamen cum reliquis geſtionem in adminiſtratione facti, aditionem in verbis conſtituebat. Pro quibus facere vi-
l detur Labeo, l inquiens, geſtum, rem ſignificare ſine
m verbis factam. Sed m Vlpianus ait, geſtum qualitercunque accipi, ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud. Vnde Iuſtinianus quoque hic refert, cum pro hærede gerere, qui quocūque modo, re, vel verbis ſe velle adire decla
n rauerit. Et ideo qui agnoſcit poſſeſſionem (quoniam n
o agnoſcendo non adit) ſe pro hærede gerere dicitur, o & is, qui, ſi iuraret, inſtitutus eſt, ſolo iureiurando pro hærede
p ſe gerit. p Porrò quomodo is, qui ſe pro hærede gerit, ab eo qui pro hærede vel pro poſſeſſore poſſidet, differant, ele-
q gantiſſime Loriotus q in ſuis apicibus iuris declarauit.
6 † Sanè verbum illud (pro hærede) aliter atq; aliter in le-
r gibus accipi, Oldr. r etiam docuit. Primum enim, quoties tractatur materia hæreditatis petendæ ab eo, qui falſa opinione, putans ſe hæredem, poſſidet, toties oportet ea verba (pro hærede) non accipi pro vero titulo, ſed pro quadam erronea opinione. Deinde vbi non tractatur controuerſia vniuerſi hæreditarij iuris inter duos, ſed diſceptatur de re aliqua, cuius dominium prætendit poſſeſſor, quia dicat ſe per hæreditariam ſucceſſionem acquiſiuiſſe, ibi iſta verba (pro hærede) intelligenda ſunt pro vero & iuſto titulo, propter quem non minus competit vſucapio, quam ob
s alios contractuum titulos. s Ex hac diſtinctione clare cōſtat, an & quando poſſeſſio pro hęrede ſit titulus, vel nō
t ſit, quæ in re Doctores t multum ſeſe torquent, & perpetuo conflictantur.
7 e Dummodo ſciat. † Vt is qui ſe pro hærede gerit, per hoc cenſeatur hæreditatem adiuiſſe, alia quoque interuenire oportet. Primum, vt ſciat eum, in cuius defuncti bonis ſe pro hærede gerit, teſtatum vel inteſtatum deceſſiſ-
u ſe. u Deinde vt ſciat, ſe illi hæredem eſſe, idque purè non ſub conditione, nam ante conditionis euentum hæreditas adire nequit. Tertio, vt hic gerens & liber ſit, & ſui iuris, alias miuſſu eius, in cuius eſt poteſtate, fruſtra gerit. Quarto, vt ſit mentis compos & pubes. Quinto & vltimo,
x vt teſtatoris conditionem, eiuſque mortē non x ignoret.
8 f Hæredes pro domi. † Idem Feſtus atteſtatur, vnde
y & herum adhuc dominū dicimus. Sic y Triphonius. Si pater vt hęres viuo filio vindictā ſeruo caſtrēſi impoſuit: vt hęres, id eſt, vt dominus. Et Plaut. Menæch. Abſtuli hanc, cuius hęres nunquā erit poſt hunc dié.
9 vbi hæres pro domino ſimiliter accipitur. † Et hæredem inſtituere, nihil aliud eſt, quam deſignare aliquem bono-
10 rum ſuorum poſt mortem futurum dominum. † Sed tamen vix eſt, vt hoc ab eodem fonte deriuetur, cum illic prima corripiatur, hic diphtongus ſit. Quare Viglius ab hærendo dictum hæredem putat, quia proximus defuncto
z in dominio bonorum hæreat, vel ab here, z nam & lex duodecim tabularum hæreditatem interdum pecunia vocet. Hotomanus ab Era, quod terram ſignificat, hinc hæredium apud Varronem lib. 1 de re ruſt. Non abſurdum etiam fuerit, ab erciſco deducere, quod eſt diuido. nam & ſępiſſime in Pand. Florent. Eres & Ereditas ſcribitur. Verum in hoc cuique liberum ſit iudicium.
g Sicut autem. Hinc diſcis eodem animo repudiari hæreditatem, quo acquiritur, hoc eſt, ſola nuda voluntate,
a ſi tamen de ea extrinſecus a conſtet.

P 2 h Re-

12 *b* Repellitur.† *Adeo, vt ſi ſemel extraneus hæres hæreditatem repudiauerit, non poſſit amplius acquirere eandem,*
b *niſi ob minorem ætatem reſtitueretur.* b *tametſi in ſuo hærede aliud obtineat. Etſi enim ſe ſe paterna vel auita hæreditate abſtinuerit, poteſt tamen vel per reſtitutionẽ, vel rebus hæreditarijs necdum alienatis, intra tẽ-*
c *pus legitimum* c *pœnitere, & hæreditati ſe immiſcere.*

i Qui ſurdus. *Quod idem eſt, quoniam voluntas gerẽtis pro hærede ſine verbis facto ipſo, indicijsque declarari atque cognoſci poteſt.*

K Si tamen intellig. *alioqui non aliter, quam vel tutoris vel curatoris conſilio adire poſſe iudicantur.*

ADDITIONES.

a In l. 20 pro hæredi. de acq. hæred.
b Vigl. & Bald hic.
c gl fi. & ibi Bar. in l. gerit. 88. de acq. hęred. & communiter Dd.
d l. ſi repetendi 7. C. de condi. ob cauſam.
e l. potuit. 5 C. de iure delib.
f in d. l. pro hærede.
g hic.
h l. pen. in fi. de acquir. hæred.
j l. 86. Pantonius. § fi. d. tit.
K glo. verbi gerere. l. 25. ſi quis mihi. § ſed quid ſi mandauit. eod.
l l 19. Labeo. 1 in fi. de verb ſignif.
m l. 7 ait Prętor. in princ. de minor.
n § quos autem in fi. inf. de bon. poſſ.
o l. 12. puberem. C. de iure delib.
p l. 62. Antiſtius in princ. de acq. hæred. & vide Lorio. de adi. & rep. Axio. 37. & ſeq.
q ibid. Axio 35.
r In introd. claſ. acti.
s Ita probari videtur in l. cogi. de petit. hæred. C. & l. 1. C. ſi qui igno. rem minor. eſſe in princ & hic in §. noſtro.
t Iaſ. & alij in § ſed iſta inf. de actio.
u l. 22. ſi is ad quem de acq. hæred.
x Vide de his requiſitis omnib. allegata in gl. hic, verbi hæredẽ.
y In l. 19. de hæreditate. § pater. 3. de caſt. pec.
z Iſido lib. 9. Etymol. c. 5.
a Vide tamen de hoc per Dd in l. qui ſe patris. C. vnde liber.
b l 4 ſicut maior. C. de repud. vel abſt. hæred.
c De quo in l fi. C de repet. hæred.
d l. 5. mutum. & ibi Bart. de acq. hæred & Ang. hic.

DE LEGATIS. Tit. XX.

1 *Continuatio huius tituli.*
3 *Legandi verbum olim latam habuit ſignificationem, et quid ſit legare.*
4 *Legata olim non niſi in teſtamento relinquebantur, hodie ſecus eſſe.*
5 *Legata in teſtamento relicta ſunt teſtamenti acceſſoria.*
6 *Continuatio non ſemper fit ad proxima.*
7 *Defenſa huius tit. continuatio.*

Poſt hæc videamus de legatis, quę pars iuris extra propoſitam quidem materiam videtur, nam loquimur de ijs iuris figuris, quibus per vniuerſitatẽ res nobis acquiruntur, ſed cum omnino de teſtamentis & hæredibus qui in teſtamento inſtituuntur, locuti ſumus, non ſine cauſa ſequenti loco poteſt hæc iuris materia tractari.

Iuſtinianus Imp. eas acquirendi formas tractandas ſu
a *ſcepit, quæ titulo vniuerſali* a *conſtãt, quarum adhuc magna pars ſupereſt tractanda. Poterat ergo videri a via deflexiſſe, quod hoc loco de legatis, hoc eſt, rebus ſingularibus diſſereret, cum ſequentes tituli precedẽtibus ſemper*
b *iuſto nexu cohærere,* b *debebant.*† *Quanquã enim* legã
2 *di verbum olim latiorem habebat ſignificationem,* c *vt*
c *non legata tantum, ſed & hæredis inſtitutionem, libertatum dationem, tutelarum conſtitutionem comprenderet, (legare ſiquidem nihil aliud eſt, quã ſtatuere, decernere & vt vulgus loquitur, diſponere) in hoc tamen titulo ſimpliciter de his, quæ particulatim verbis directis in teſta-*
d *mẽto relinquitur,* d *intelligitur.*† *Quocirca ſtatim a prin*
3 *cipio ſeſe excuſat, rationem allegando cur potiſſimum legatorum tractatui hunc locum dederit, ſicque ordinem ipſum immutarit. Quamuis enim poſt titulum.* De donationibus *melius forte ceceſſiſſet tractatio legatorum & fideicommiſſorum ſingularium rerum, per quæ ſigillatim*
4 *res iure ciuili acquiruntur,* † *tamen quia ea olim non niſi in teſtamentis relinquebantur (licet hodie etiam ab inte-*
e *ſtato & in codicillis* e *relinqui poſſint) Imp. non ſine conſilio, peruerſo ordine poſt teſtamenta hæredumque inſtitu-*
5 *tiones,* De legatis *ſubiungit,*† *maxime cum ea ipſa in te*
f *ſtamentũ relicta, teſtamẽti pars & velut acceſſoria* f *dicuntur. tum enim niſi firmum ac perfectum eſſe teſtamen*
g *tum, legata corruerent, neque vllum haberent effectum.* g
6 *Et hęc quidem pro defenſo ordine huius tituli.*† *Ex quib. generale dogma colligendum eſt, quod etſi regulariter materia ſecundum congruum ordinem continuari, ſubſequen*
h *teſque tituli proximè præcedentibus connecti debeant,* h *tamẽ ex cauſa poſſit fieri intermiſsio, & ad remotiora continuatio applicari, præſertim ſi materiæ intermediæ non*
7 *ſint difformes, vt in noſtro propoſito.*† *Si quidem hunc tractatum coniungit Imperator ad titulum.* De teſtamentis ordinandis, *cum tamen nouem tituli ſint intermedij, hi tamen quia eandem reſpiciunt materiam, non vitiant con*
i *tinuationem velut a remotis factam. Idem Vlpianum* i *in Pandectis feciſſe comperio, continuantem titulum,* Si tabulæ teſtamenti nullę extabunt *ad titulum* De bonorum poſſeſſ. *cum tamen inter vtrumq; non pauci titu*
K *li ſint collocati. Hocq; eſt, quod Hermogenianus* K *expreſſe ſenſit:* Et his proximos, *inquiens;* atque coniunctos applicantes titulos, prout res patitur. *Quãdoque enim*
l *res non patitur, vt Accurſius* l *ſupplet, quin aliqua extra*
m *nea* m *intermiſceantur.*

ADDITIONES.

a § fi. ſup. per quas perſonas nobis acq.
b l. 2. de ſta hom. cum vulgarib.
c l. 120. verbis legis. de verb. ſign. & l. in generali 80. eo. tit.
d Vide quæ dicam in § ſed non vſq; inf. eo. tit.
e § præterea, inf. de fideicom. hær. & ibi gl.
f Iaſ. in rub. de legat. 1.
g l. 14. eam quam, C. de fideicom.
h d. l. 2. de ſtat. hom. Ioan. de Imol. in rub. de appell.
i l. 1. ſi tab. teſt. nullæ extabunt.
K d l. 2. in fi.
l glo. ibid. fi.
m facit l. 21. hæredes palam, § fi de teſt. l. 137. continuus, de verb. oblig & l. 6. duos reos, § fi de duobus reis.

§. Legatum.

1 *Definitio legati, & vnde deducatur nu. 3.*
2 *Deliberari dicuntur, quæ minuuntur.*
4 *Legatum, quare dicatur donatio quædam.*
5 *Legatum in quo differat ab alijs donationibus. 7. 8.*
6 *Legatum ab hęrede præſtandũ poſt aditam hæreditatẽ.*
9 *Legatum etiam codicillis relinqui poteſt.*
10 *Defenduntur verba tex. ab hærede præſtanda.*
11 *Legati dominium ipſo iure tranſit in legatarium, ſed nõ poſſeſſio.*

a Legatum itaq; donatio quædam, *b* a defuncto relicta, *c* ab hærede præſtanda.

1 *a* Legatum itaq; eſt.† *Quia de legatis agendũ eſt, ideo*
a *Imp. methodica plane ratione legati definitionem præmittit, quę ex Modeſtino a deſumpta videtur, & proprius*

longe

Digitized by Google

b longè ad legati naturam accedit, quam illa Florentini b
explicatio: Legatum eſt delibatio hæreditatis, qua te-
ſtator ex eo quod vniuerſũ hæredis foret, alicui quid
c collatum vult: Malo enim hic legere delibatio, c quam
2 vt vulgati habent Codices, deliberatio.† Nam delibera-
3 ri veteribus dicuntur, quæ minuuntur. † Vlpianus ta-
men Inſtit. cap. 28. legatum ex eo deducere videtur, quod
legis modo, i. imperatiuè relinquatur. Legatũ eſt (inquit)
quod legis modo, ideſt imperatiuè, teſtamento relin-
quitur, nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, Fidei-
cõmiſſa vocantur. Explicemus ſingula prioris defini-
4 tionis verba craſſe. † Legatum dicitur donatio largo mo-
do, & in genere. Nam cum a liberalitate & munificen-
d tia nullo præciſæ neceſſitatis impulſu permota d proueniat,
e dubium non eſt, quin generali donationis verbo e conti-
neatur. Additur, quædam: quia plures eſſe donationum
f ſpecies, ſupra f ſuo loco audiuimus: & hic non niſi vnam
5 ſpeciem attingit, quæ ſcilicet a reliquis differat. † Neque
enim in legato contrahitur obligatio aliqua inter donan-
g tem & legatarium, g niſi a traditione incipiat, cum in
h aliis donationibus h contrarium obſeruetur. eſt igitur le-
gatum donatio quædam a defuncto relicta ab hærede
6 præſtanda. † quanquam enim legatum quandoque (per-
i raro tamen) ab ipſo teſtatore præſtari i ſoleat: ſi tamen
eius poſſeſſionem non tradiderit teſtator, ab hærede omni-
K no præſtanda eſt, adita poſt mortem defuncti hæreditate. k
7 † Et in hoc differt mortis cauſa donatione, quæ vt pluri-
mum a defuncto traditur. Sunt & aliæ inter hanc & le-
l gata differentiæ non obſcuræ, quas quia Accurſius l ſu-
8 pra eleganter congeſſit, prætereundas hic duxi. † Ab ea
vero donatione, quæ inter viuos fit, legatum pariter diſcre-
m pat, cum illa non temerè valeat m reuocari, legatum au-
n tem vel nuda voluntate reuocetur, n idque ad ſupremum,
vſque vitæ exitum.

b A defuncto. Modeſtinus in ſua diffinitione habet,
teſtamento relicta: verum a defuncto aptius legitur,
9 quia generalius eſt. † Neque enim ſolum teſtamento, ſed
etiam codicillis legatum relinqui poteſt.

o c Ab hære. præſt. Hæc verba nec o Modeſtinus, nec Theo-
p philus, nec p Hermenopolus agnoſcunt, vt videatur ad-
ditamentum eſſe, ob aliquo temere aſſutum; vt plerique
cenſent. Neque enim ſemper ab hærede præſtatur lega-
q tum, ſed interdum a q teſtatore ipſo. † Verum poteſt
10 hoc auctarium etiam defendi per ea, quæ paulò ante dixi,
nempe vt legati relicti poſſeſſionem ſignificet, ſi eam non
tradiderit defunctus, quia ab hærede omnino præſtanda
11 eſt. † Quamuis enim legati dominium ipſo iure transfe-
r ratur in legatarium, r ſaltem ab adita hæreditatis tem-
pore, poſſeſſionem tamen non conſequitur, ſed ea ab ipſo hæ-
s rede ei præſtanda eſt, s mox poſt aditam hæreditatem.
t quod niſi faciat, tenebitur legatario t ad intereſſe, ſi modo
legati præſtandi poteſtatem habuit.

ADDITIONES.

a l. 36. legatum de leg. 2. In hanc defini. vide Iac. Cuiac. in para. ff. de legat.
b l. 116. legatum de leg. 1.
c Ita Cantiunc. hic ex Aul. Gel. refert.
d l. 18. rem legatam de adim. leg.
e l. 1. de don. l. 67. alienatum §. donationis de verb. ſign.
f Tit. de donat.
g l. 22. Luc. de leg. 2. l. 1. C. de iure delib. & Bart. in d. l. legatum.
h ſup. de donat. in princ. §. aliæ. & l. vt hæredibus. de leg. 2.
i l. 22. Lucius Titius in teſtamento ſuo. de leg. 2. l. filia. C. de leg.
K l. 86. ſi tibi hom. § cum ſeruus vbi Iaſ. & alij. de leg. 1.
l §. 1. ſup. de don. Azo in ſumma C. de donat.
m § ſecundum. ſup. de donationib.
n l. 3. in fi. col. 4 de adim. leg.
o in d. l. legatum.
p in ſua iuris epit.
q l. Luc. Titius teſt. ſuo de leg. 2. & l. filia. C. de legat.
r l. 92. omnia quæ teſtamẽtis. de leg. 2. & l. 9. ſi nemo de teſt. tut.
s l. 77. cum res. de leg. 1.
t d. l. omnia. de leg. 2.

§. Sed olim.

1 Legendi modus ex lege 12. tabul. deſcendit.
2 Quadrifariam olim legabatur.
3 Legatum per vendicationem.
4 Verbum, damno, damnas eſto; Item Copes pro copioſus.
5 Legatum per damnationem.
6 Legatum ſinendi modo.
7 Legatum per præceptionem, & quid ſit præcipere.
8 Hodie legata valent quibuſcunque verbis relicta.

a Sed olim quidem erant legatorum genera qua-
tuor: b per vendicationem, c per damnationem, d ſi-
nendi modo, e per præceptionẽ & certa quędam ver-
ba cuique generi legatorum aſſignata, per quæ ſin-
gula genera legatorum ſignificabantur. Sed ex conſti-
tutionibus diuorum Principum ſolemnitas huiuſ-
modi verborum penitus f ſublata eſt.
1 a Sed olim. † Antiquiſſimo legis a 12. tab. iure legãdi
a modus inuentus & approbatus fuit, † & quadrifariam
2 legata relinqui ſolebant, vt hoc loci obiter Imperator b
b meminit. Qua tamen verborum ſolemnitate hæc legato-
rum genera fieri conſueuerint, nominatim non explicat.
Nos & hanc antiquitatis obſeruationem ad textum adij-
ciemus, vt quod inde vel ſublatum, vel reformatum eſt,
non ſit incognitum.
3 b Per vendicationem. † Legatum per vendicationem
dicebatur, quod legatarius poſt mortem teſtatoris, non etiã
ſpectato hærede, ſtatim ſibi aut præſumebat, aut defunctus
ad hęredem eius tranſmittebat, & hiſce fiebat verbis,
Stichum ſeruum tibi do, lego, vel, illam rem tibi præ-
ſume, habe, vendica. Nec in eo traditio hęredis expectã-
da erat, ſed ipſe legatarius poſſeſſionem accipiebat. quam
c in remiſſionem (vt ait c Alciatus) videtur Iuſtinia-
d nus d appellaſſe. Hoc autem legati genere res teſtatoris
propria, non etiam aliena, aut quæ in rerum natura non
e eſſet, legari poterat, vt e Caius prodidit. Et legatario ven-
dicatio, vel in rem miſſio competebat.
c Per damnationẽ. Quandoque legebatur per damna-
tionem, ideſt, obligationem, ſeu condemnationem ad pœ-
4 nam. † Damno enim præter notam ſignificationem, etiã
f eſt, obligo, f hinc damnatus, pro obligatus legitur. Siue
etiam damnas per ſyncopen, quæ vox peculiaris eſt Iuriſ-
g conſultorum, g ſicut copes apud veteres pro copioſus
Plautus in Trinummo; Harpago, mendax, copes, aua-
rus, elegans. Meminit & eius vocis Agrætius Gramma-
h ticus, Iuriſconſultorum verbum illud eſſe aſſerens. h † Fie-
5 bat autẽ legatum damnationis huiuſmodi verbis: Hęres
meus illi dato: aut, illi ab hęrede dare iubeo, aut, hęres
i damnas eſto dare, i Naſcebatur autem hinc legatario
aduerſus hæredem actio in perſonam, quæ dicitur ex teſta-
K mento K Porrò quid legatum hoc damnationis a vendica-
l tione differat, Caius l in Inſtitutionibus elegãter oſtẽdit.
6 d Sinendi modo. † Per ſinendi modum ſic legabatur:
Hæres meus rem illã Titio permitte ſumere, & ſibi
eam habere. Et licet tamen hæres rem legatam non co-
gebatur legatario præſtare, vendicationem tamen prohi-
bere non poterat, hocque modo res tam corporales, quam
quæ in iure conſiſtunt, legati poterant. [illegible]que hic erat

legãdi modus, ſi res legata apud illum eſſet, cui legabatur. Et hinc itidem ex teſtamento *actio competebat.*

7 e Per præceptionẽ. † *Legabatur & quarto per præceptionem, id eſt, antecaptionem; vt quando aliquid hæredi ex hæreditate præcipuum relinquebatur. Eſt enim præci-*
m *pere, inter alias acceptiones, ante alios in capere; & id præcipuum ſibi habere præter hæreditariam portionem, & vt Græcè dicitur,* ἐξαίρετος λαβεῖν. *Exemplum huius legati, veluti ſi teſtator ita ſcripſit.* Titi fili, e medio præci-
n pito domum illam, prædium illud, aureos centum. n *Vel in hunc modũ:* Pãphile liberte mi, præcipito tibi-
o que habeto fundum meum o Titianum. *Porro legatũ præceptionis nõ niſi vni ex hæredibus dari poterat, vt ali-*
p *quid ex hæreditate præcipuum* p *haberet: quod ſi coniunctim multis, aut diſiunctim ſingulis relinquebatur, omnibus vna tantum res, quæ nominata erat, ſicut & in legato vendicationis* q *debetur, non vni res, & alii æſtimatio, vt in legato damnationis. Exigebatur autem, quod per præceptionem relictum erat, actione Familiæ erciſcundæ.*

8 f Sublata eſt. † *Vtreſque obtinent hodie legata, quibuſcunque tandem verbis relicta ſint, quod ſequens* §. *pulcre docebit. Cæterum conſtitutiones, quarum hic facit mentionem, intelligit Conſtantini, Conſtantii, & Conſtantis, quæ*
r *in* r *Codice extant.*

ADDITIONES.

a l. 120. verbis legis. de verb. ſig. iã l. 1. a prin. de leg. 1.
b Vide in l. 1. C. communia de leg.
c lib. 1. Parerg. cap. 1.
d In d. l. 1. in prin.
e li. 2. Inſt. tit. 5.
f l. ſi filius de diuor. l. cum filio. de leg. 1.
g l. 15. damnas eſto de vſufr. leg.
h Alc. lib. 3. Parerg. c. 1.
i l. 33. ſi pluribus §. 1. de legat. 1.
K Theoph. hic.
l lib. 2. Inſt. tit. 5.
m l. ſi filia nup. §. 1. ff. fam. erciſ.
n l. fi. de pec. le.
o l. prædia § ſi liberto. de fund. inſtru. leg. ſ. & prædijs. 91. de leg. 3. l. ſi Fotti dianum. C. de lega.
p Alc. loco ſup. citato.
q d. l. ſi plurib. de leg. 1.
r l. 21. in legatis C. hoc tit.

§. Noſtra autem.

1 *Legata quibuſcunque verbis relicta valent.*
2 *Actio perſonalis ex teſtamento legatario competit.*
3 *Legatario rei vendicatio competit, ad rem legatam conſequendam.*
4 *Legatarius fit dominus rei legatæ ſine traditione.*
5 *Quare tam rei vendicatio, quam actio perſonalis legatario detur, cum hæc non domino, illa tantum domino cõpetat.*
6 *Actionem hypothecariam legatarius habet.*
7 *In quibus hypothecam legatarius habeat.*
8 *Legatarius ex tribus actionibus vnam eligere debet, qua experiatur.*
9 *Ante aditam hæreditatem legatarius non agit.*
10 *Neque ante fructus rei legatæ debentur.*
11 *An pro legato conſequẽdo etiã via executiua agi poſſit.*

a Noſtra autem conſtitutio, quam cum magna fecimus lucubratione, defunctorũ voluntates validiores eſſe cupientes, & non verbis, ſed voluntatibus eorũ fauẽtes, diſpoſuit, vt omnibus legatis vna ſit natura, & quibuſcunque verbis aliquid relictum ſit, liceat legatarijs id perſequi, non ſolum *b* per actiones perſonales, ſed etiã *c* per in rem *d* & per hypothecariam. Cu-
ius conſtitutionis perpenſum modũ ex ipſius tenore perfectiſſimè accipere poſſibile eſt.

1 a Noſtra autem. † *Extat hæc adhuc in Codice Iuſtiniani, qua prudenter ſancitum eſt, vt quibuſcunque verbis,*
a *per quæ teſtatoris appareat voluntas, legata relinqui valeant, adeo quod legatarij pro his conſequendis tres actiones competant, quarum Imperator hic meminit, & nos eaſdem ſuccinctim ad textum explicabimus.*

2 b Per actiones perſonales. † *Prima actio, qua legata peti poſſunt, perſonalis eſt, ſcilicet ex teſtamento, quia legatarius hæredẽ habet obligatũ ex quaſi contractu. Hæres enim adeundo hæreditatem dicitur quaſi contrahere, ſicut cum alijs creditoribus debitoribuſque, ita & cum legata-*
b *rijs,* b *& ex hoc quaſi contractu actio perſonalis, ex teſtamento naſcitur contra hæredem, quæ toties conceditur, quo-*
c *ties legatum tenet, ac legatarij vtilitatem* c *reſpicit.*
3 c Per in rem. † *Hæc eſt altera actio pro legato relicto cõſequẽdo prodita, Realis ſcilicet, ſiue rei vendicatio, qua pe-*
4 *tit legatarius, rem ſuã ſibi tradi.* † *Et rectè hæc illi actio datur, quoniam iure ciuili fit dominus rei legatæ, etiam ſine traditione, fictè quidem, poſt mortem teſtatoris, verè autem, poſtquam iam adita eſt hæreditas, quod ſpeciale eſt*
d *in legato, cum alias pro regula ſit traditum,* d *Traditione cui iuſta ſubeſt cauſa, non etiam nudis conuentio-*
5 *nibus ſiue pactis, rerũ transferri dominia.* † *Sed nunquid non impoſſibile eſt actionem perſonalem & rei vendicationem ad idem competere, cum ſint contrariæ, & quaſi ex diametro pugnantes actiones? Nam, rei vendicatio præſup-*
e *ponit dominium in agente,* e *actio autem perſonalis ad*
f *dandum, id eſt, transferendum* f *dominium competit (da-*
g *re enim eſt accipientis* g *facere) ſicq; præſupponit, agentem non dominum. Quomodo igitur ſimul poſſunt concur-*
h *rere? Angelus &* h *Faber, aliiq; legum commentatores* i
i *varias referunt cauſas, quas non recenſeo, cum parui hæc res momenti ſit, & duntaxat ad iuris pertineat ſubtilitatem, ſanè illud cõſtat, propter poſſeſſionem conſequendam*
K *agere etiam dominum in perſonam.* k *Et ſupra diximus, in legatarium ipſo quidem iure legati dominium transferri, ſed non poſſeſſionem.*

6 d Et per hypothecariam. † *Tertia actio legatario cõpetẽs pariter rea is eſt, ſcilicet* hypothecaria. *Quia enim bona hæreditaria ſunt ipſis legatario, interim dũ caret re le-*
l *gata, loco hypothecæ.* l *ideo hac actione quaſi petit rẽ ſibi*
7 *pignoratam ſiue hypothecatam.* † *Hoc tamẽ ſane intelligendum eſt legatarium habere hypothecam, non quidẽ in re ſibi legato relicta, cuius dominium ipſo iure habet,*
m *nec cuiquam res ſua pignorari* m *poteſt, nec in bonis hæredis (in quibus tamen ſi poſt ſex menſes non ſoluat hæres,*
n *miſſio fieri poteſt, & pignus* n *prætoriũ conſtitui) ſed in*
o *alijs ab a defuncto* o *relictis. Quanquã nonnulli* p *ma-*
p *lint, & in eam ipſam rem, quæ legata eſt, legatarium hypothecariam habere. Qua opinione retenta, nihil obſtabit, quod nomini res ſua pignoris eſſe loco valeat, id enim obtinet, cum quis rei dominium, communi iure gentium, puta per traditionem nactus eſt, ſecus vbi ſpeciali iure ciuili (vt hoc noſtro caſu) dominium tranſlatum ſit, tunc enim ſicut perſonali ex teſtamento ad rem conſequendam agere licet, ita & huic perſonali actione vtilis Ser-*
q *uiana ſubſeruire poteſt.* q *Porro duæ priores actiones, perſonalis ſcilicet ex teſtamento & rei vendicatio, etiam iure Digeſtorum legatarijs competebant, hanc autem* hypothecariam *Iuſtinianum de nouo induxiſſe ſua*
r *conſtitutione exploratum eſt, vt Iaſon* r *probat.*

Hoc

8 † *Hoc quoque additum, has tres actiones legatarium nõ*
s *poſſe ſimul mouere, ſed ex eis vnam eligere debet, qua ex*
9 *periri s velit.* † *Et adita in primis hæreditate hæ com-*
t *petere incipiũt, ante verò nullo t modo. Nec obloquitur,*
quod ſtatim teſtatore mortuo rei legatæ dominium in lega
u *tarium u tranſeat, fictè enim (vt & ſupra dixi) tantum*
x *tranſit, & vt Bal. x ait, inceptiuè, nõ autem verè, vel cõ*
10 *pletiuè.* † *Quæ etiam cauſa eſt, quod ante aditam hæredi-*
tatem ſicut rei vendicatio non naſcitur, ita nec fructus rei
y *legatæ y debeantur.* † *Porro dubitatum quoque eſt, an*
11 *vltra ſupradictas tres actiones pro legato conſequendo*
etiam via executiua agi poſſet? Et licet in hoc interpre-
z *tes non conſentiat, pleriſque z arbitrantibus, ordinario*
a *iudicio experiũdum eſſe alijs a contra via executiua agi*
optime poſſe conſentibus, tamen in Camera Imperiali, cũ
hæc quæſtio incidiſſet, poſterior ſententia obtinuit, cum
eo tamen moderamine, de quo in obſeruat. mei Camerali
b *mentionem feci, q quo me breuitatis gratia refero.*

ADDITIONES.

a l. 1. C. communia de legat.
b l. Iulianus 17. §. fi. ex quib. cau. maio. & §. hæres quoque, infra de oblig quæ ex quaſi contract naſc.
c d. l. 1. & l. 2. ibidemque. Dd. C. communia de leg. Bartol. l. 1. de legat. 1.
d l. traditionibus C. de pact. §. per traditionem. ſupra de rerum diuiſ.
e l. in rem, & l. officium. de rei vend.
f § ſic itaq;. inſ. de action.
g ibidem.
h Vterque hic.
i In d. l. 1. C communia de leg. vbi Bart. & Iaſ. latè Imol. in l. 1. de leg. 1. vide etiam Cantiunc. hic in ſua Para.
K l. 1. de cond. tritica.
l d. l. 1. in fine.
m l. 46. neque pignus. de reg. iur.
n Ang. hic per l. 6 certa. C. vt in poſſ. leg.
o Glo. hic in ver. hypothecariam, in princ.
p Bart & Iaſ (Sub dubio) in d. l. 1. de legat. 1. Dec. d. l. neque pignus.
q Dd. hic. & vbi ſup. Cantiunc hic.
r In d. l. 1. in princip. poſt glo. in l ſi cui. §. poſtquam, vt in poſſ. leg.
s l. 76 cum filius. §. varijs de leg. 2.
t Auth. hoc amplius & ibi Dd. C. de fideic.
u l. 64. a Titio. de furt.
x d. l. 1 in princ.
y Not. in l. fi. & ibi Bal. C de vſ. & fruct. leg.
z Alex l. ſi cum dotem §. eo autem tempore, nu. 60. ff. ſol. matr. & Menoch. in tract. de adipiſc. poſſ. rem. 4. nu. 694.
a Ang. §. illud. nu. 57. Nouell. de hær. & Falc. Iaſ. l. fi. in §. no. nu. 6. C de edict diui Adr. toll.
b Obſer 61. Cent. 5. vbi vide.

---

§. Sed non vſque.

1 *In quibus fideicommiſſa legatis olim præualerint. nu. 2. 3.*
4 *Legata ſingularibus tantum fideicommiſſis æquata.*
5 *Hæc exæquatio non ſoli Iuſtiniano tribuenda. 7.*
6 *Excuſſio l. 1. de leg. 1.*
8 *Legata a fideicommiſſis in quibuſdam etiam hodie differre.*
9 *Amplius in legatis, quã fideicommiſſis olim fuiſſe, quo modo accipiendum.*

Sed non vſque ad eam conſtitutionem ſtãdum eſſe
exiſtimauimus. Cum enim antiquitatẽ inuenimus,
legata quidem ſtrictè concludẽtem, fideicommiſſis
autem, quæ ex voluntate magis deſcendebat defun-
ctorum, a pinguiorem naturam indulgentem, ne-
ceſſarium eſſe diximus, omnia legata fideicommiſ-
ſis b exæquare, vt nulla ſit inter eas differentia; ſed
quod deeſt legatis, hoc repleatur ex natura fideicom
miſſorum: c & ſi quid amplius eſt in legatis, per
hoc creſcat fideicõmiſſorũ natura. Sed ne in primis
legum cunabulis permiſtim de his exponendo, ſtu-
dioſis, adoleſcentibus quandam introducamus dif-
ficultatem, operæpretium eſſe duximus, interim ſe-
paratim prius de legatis, & poſtea de fideicommiſ-
ſis tractare, vt natura vtriuſque iuris cognita, facile
poſſint permiſtionem eorum eruditi ſubtilioribus
auribus accipere.

a Pinguiorem naturam. *Sicque olim præualebant le-*
1 *gata fideicommiſſis.* † *In quibus autem? Primum le-*
gata non relinquebantur, niſi in teſtamentis, vel codicil-
lis teſtamento confirmatis. Fideicommiſſa vero etiam
a *non facto teſtamento, & ab inteſtato fieri a poterant.*
2 † *Deinde poſt hæredis aut legatarij mortem inutiliter le-*
b *gabatur, b cum aliud in fideicommiſſis obſeruaretur.*
3 † *Denique & vſu legatario cum legari nequiret, fideicõ-*
c *miſſi tamen c poterat.*
4 b Fideicommiſſis exæquare. † *Intellige, ſingularibus*
non etiam vniuerſalibus. Vniuerſalia enim fideicommiſſa
d *lõge lateq; diſtare a legatis, ſuo loco docemus. d* † *Quod*
5 *autem hæc legatorum fideicommiſſorumque ſingularium*
e *exæquatio ſoli Iuſtiniano attribuenda ſit, Viglius e &*
f *Cãtiuncula f pluribus argumẽtis euincere conantur. Ver-*
g *ba equidem ſunt hic, & Iuſtiniani g Conſtitutione cla-*
6 *riſsima.* † *Nec impedit ſecundum eos, quod eiuſdem ſen-*
h *tentiæ Vlpianus h multo antiquior citatur author, qui &*
ipſe ſcribit, Per omnia legata fideicõmiſſis exequata
eſſe. *quoniam illa verba falſo Vlpiano aſcribantur, quini-*
mo nec vllam habeat inſcriptionem textus Nouus, vt a
compilatoribus adiecta fuiſſe veriſimile ſit. idque etiam
7 *Angelus Raphaelis dudum placuiſſe oſtendit.* † *Aduer-*
i *ſatur tamen prædictis, quod Anto. i Auguſtinus teſta-*
tur, illud in Pandectis Florẽtinis omnino tribui Vlpiano,
& addit, hoc ab eo ſcriptum fuiſſe libro 67. ad Edictum.
ſeſe tamẽ arbitrari eius ſententiæ exceptiones, quas for-
taſſis Vlpian. adſcripſerat, Tribonianum deſcribere no-
luiſſe, ne quid faceret contra Iuſtiniani Conſtitutiones.
8 † *Hic tamen omittendum nõ eſt, vtcunq; hæc facta ſit ſi-*
ue ab Vlp. ſiue a Iuſtiniano exæquatio, tamen nonnullas
adhuc hodie differentias eſſe inter legatum & fideicom-
miſſum. Nam præter hoc, quod hæc ad vniuerſale fidei-
commiſſum ſe non protendit, nec hodie recto ſermone hæ-
reditas libertas ve dicitur legataria, ſed fideicommiſſaria.
Et quod relictum eſt verbis precarijs, non legatum ſed fi-
deicommiſſum rectè dicitur, quemadmodum ſi quid relin-
quatur verbis directis & imperatiuis, non fideicõmiſſum,
ſed legatum dicetur. Item non poteſt legatarius hæredem
cogere, vt hæreditatem adeat, legatumque ſibi præſtet,
fideicommiſſarius contra, cui hæreditas, eiuſve pars ex
Trebell reſtituenda eſt, rectè cõpellit hæredem, vt adeat,
K *ſibiq; fideicommiſſ. hæreditatem K reſtituat.*
9 c Et ſi quid amplius. † *Amplius autem in legatis fuit*
quam fideicommiſſis, quia legatarius, qui erat rei legatæ
dominus, plures actiones habebat ad legatum aſſequẽdũ,
quod in fideicommiſſario non erat, quo factum eſt, vt & in
l *hoc fideicommiſſa legatis æquata l ſint.*

ADDITIONES.

a § præterea. inſt. de fideicom. hæred.
b §. poſt mortem. inſ. hoc tit.
c inſ. de ſingulis reb. per fideic. re. in prin.
d inſ. de fideic. hær. per diuin. ſum.
e §. legata r. ſup. de teſta.
f Hic.
g l. 2. C. communia de leg.
h l. 1. de leg. 1.
i Lib. emend. 5. cap. 9.
K § ſed etiam inſ. de fideic. hæe.
l d. l. 1. & 2. C. communia de lega. Iaſ. late poſt alios in d. l. 1. de leg. 1.

§. Non ſolum.

1 *Res propria vel cum alio communis legari poteſt.*
2 *Res hæredis propria rectè legatur.*
3 *Quando res aliena vtiliter legetur.*
4 *Qui probare tenetur teſtatorem ignoraſſe, rem eſſe alienam.*
5 *Red mere, verbum quid ſignificet, & Redemptor, redemptores cauſarum. nu. 6. 7.*
8 *Res quæ non ſunt in commercio legari nequeunt, & quæ diſtinctio in hac parte ſit obſeruanda.*
9 *De campo Martio.*
10 *Baſilica quid.*

a Non ſolum autẽ b teſtatoris vel c hæredi res, ſed etiam d aliena legari poteſt, ita vt hæres cogatur e redimere eam, & pręſtare, vel ſi eam f nõ poteſt redimere, g æſtimationem eius dare. Sed ſi talis ſit res, cuius h commerciũ non eſt, vel adipiſci nõ poteſt, nec ęſtimatio eius debetur. veluti ſi quis i campum Martium, K vel Baſilicas, vel templa, vel quæ l publico vſui deſtinata ſunt, legauerit. nã nullius momẽti tale legatum eſt. Quod autem diximus alienam rem poſſe legari. ita intelligendum eſt, m ſi defunctus ſciebat alienam rem eſſe, non ſi ignorabat. Forſitan enim ſi ſciuiſſet alienam rem eſſe, non legaſſet, & ita n diuus Pius reſcripſit. o Et verius eſt, ipſum qui agit, id eſt legatarium, probare oportere, ſciuiſſe alienam rem legare defunctum, non hęredem probare oportere, ignoraſſe alienã, quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit.

a Non ſolum autem. *Quia Imperator de legatis ſeorſum tractare conſtituit, ideo nunc explicare incipit, quæ res legari poſſint, multas diuerſasque ſpecies ad iſtius materiæ declarationem ſubnectens, quemadmodum ex ſubiectis apparebit.*

1 b Teſtatoris. † *Hinc diſcẽdũ, teſtatorem poſſe rem legare propriam, & in ſolidum ſuam, quod & ad rem teſtatoris cum alio communem producitur, quam tamen ſi ſuam nominauerit, portio tantum debebitur, ſin totam,*
a *integra, quatenus præſtare poterit, danda eſt, alioqui a ipſius æſtimatio.*
2 c Hæredis. † *Res ſolius hæredis legari poteſt, nec refert,*
b *an ſciuerit, hoc defunctus, vel ignorauerit.* b
3 d Aliena. † *Ergo & res aliena vtiliter legatur, quod &*
c *Paulus* c *iuriſconſultus voluit, reſcriptoque Imperatoris*
d *Alexandri* d *traditum eſt, ita tamen demum rei alienæ legatum valet, (vt Imperator infra ſubijcit) ſi teſtator non errauit. Nam ſi putauerit eſſe ſuam, cum eſſet aliena,*
e *legatum corruet, niſi coniunctæ perſonæ ſit relictum.* e *vel tali, cui defunctus veriſimiliter legaſſet, etſi ſciuiſſet eſſe alienam. Porro Angelus arbitrio iudicis relinquendum putat, quæ coniuncta perſona dicatur, & quando eius affectionis habenda ſit ratio. Sed an teſt. tor rem, quam legauit alienam eſſe ſciuerit, vel ignora erit, iudex non arbitrabitur, cum legatarius contra ſe i vis præſumptio-*
f *nem habeat,* f *itaque ſi de hoc referat r quæſtio, lega-*
4 *tario probatio incumbet, † teſtatorem ſ iuiſſe rem alienam, cum ob prædictam cauſam, tum ; uia de lucro captando contendit, ſicut hæres contra de damno vitando ſatagit, tum etiam quia regulariter, is qui aſſerit, non ne-*
g *gat, probare & fidem iudici facere debe .* g
5 e Redimere, *Et redẽptam ipſi legata io præſtare.* † *Eſt autem* redimere, *aliquid emere, licitar . Cicero.* Qui merces, *inquit*, redimunt, vt ſtatim v ndat. *Sic dicimus*, captiuos ab hoſtibus redimi. Unde redemptor,
h *vectigalium emptor nominatur.* h *Inde redemptores* cauſarum, *qui alienas lites mercantur ſ ecunia*, Quadru
6 platores *alias dixi.* † *Quandoque tamen* redimere *dicitur, qui precio accepto aliquid faciendum ſuſcipit, vt totum perficiat ſuo ſumptu, quod & conda ere dicimus. In*
i *qua ſignificatione Vlpianus* i *eſt vſus.* Quare etſi lanã, *inquit*, conduxerit vſuarius expediẽdi, poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere, i idẽque ſi veſtimenta texenda redemerit. vel inſulam vel nauem fa
K bricãdã, poterit ad hoc operis vti vſuarius. *Et* K *ali-*
7 *bi Iuriſcon.* veſtimenta texenda redemerit. † *eſt denique* Redimere, *quaſi reemere, cum res vendita eodem precio recipitur, ita quotidie vtimur in contractibus annuum redituum, quibus pactum redimendi ſolet adijci.*
In vuiderkeuffiichen contracten.

f Non poteſt redimere. *Quia forte dominus eam ven-*
l *dere nolit, vel ſane immodico* l *precio vẽdat, quod perinde eſt, ac ſi omnino vendere nolit.*

g Aeſtimationem. *Iuſtam ſcilicet, quam ſi præſtet le-*
m *gatario,* m *liberabitur, ſicque ſemper erit vtile rei alienæ legatum. Si tamen hæres iuſto precio rem emere potuiſſet, nec emit, non ſtatim oblata rei æſtimatione liberabitur, quando tam facilem rei comparandæ occaſionem repudiauerit, ſed omnino præſtare debebit, quanti inte-*
n *reſt, quia negligentia eius nocere legatarijs non debet.* n
8 h Commercium non eſt. † *Res ergo, cuius non eſt commercium, id eſt, quæ non eſt ſubiecta hominum pactionibus & contractibus, legari nequit, nec ſi legetur, vlla æſtimatio debebitur. Quod diſtinctionem recipit. Nam ſiquidem res legato relicta in hominum commercio non ſit (vt in exemplis textus noſtri) verum eſt, adeo inutile eſſe hu-*
o *iuſmodi legatum, vt nec æſtimationẽ pręſtare oporteat.* o *quod etiam obtinet, ſi per difficilis ſit & inuſitata rei legatæ comparatio. Sin vero res quidem in aliorum hominum & ipſius etiam legatarij ſit commercio, ſed non hæredis, aut eius, qui legatum præſtare iuſſus eſt, tunc non aliter liberabitur quam ſi vel rem ipſam, vel æſtimatio-*
p *nem præſtet.* p *E contra vero ſi rei legatæ commercium hęres habeat, legatarius non idque ob aliquod crimen, a le-*
q *gatario patratum euenit, eo caſu nec æſtimatio debetur.* q *Quod ſi nullo eius crimine, ſed vel caſu, vel natura, aut infirmitate contingit, vt rei legatæ cõmercium legatarius*
r *non habeat, tunc ſolum æſtimatio debebitur.* r
9 i Campum Martium. † *Qui priuſquam Marti conſecraretur*, Tyberinus *(autore Gellio) dicebatur, ſicut Tyberis Martius, vt teſtis eſt Papin. libro 2. Syl. Porro ager Tarquiniorum, ſi Liuio credimus, qui inter Urbem & Tyberim fuit, conſecratus, Marti*, Martius *deinde campus dicebatur.*
10 K Vel Baſilicas. † Baſilica *priſcis locus amplior erat, publicus ſub tecto, vbi conſilia priuata & iudicia, & arbi-*
traria

trauia conſiſtebatur, Deinde Pro domo Principis, id eſt,
regia dici cœpit. Tandem & ad diuina templa ſignificanda recepta eſt. De hac voce vide Alciatum ſ & Rhodiginũ t plura cõgerẽtes: aliqua & Bal. hoc loco annotauit.

u l Publico vſui. Vt u theatrum, balneum, forum.

m Si defunctus ſciebat. Quę hic Iuſtiniano referuntur, ſupra ſatis ſunt declarata.

n Diuus Pius. Hoc tamen diui Pij reſcriptum nõ extat,
x ſed aliud quoddam non diſſimile Alexandri x Imperatoris, quo etiam continentur nonnulla, quæ hoc loco temerè ſunt prætermiſſa. Itaqui eius lectio huc referri debet, in Codice Iuſt. cuiuis obuia.

o Et verius eſt. Totus hic locus ex Martiani Inſtitutionibus deſumptus eſt, cuius adhuc verba extant in Pandectis: y ea nos paulo ante ſatis explicauimus.

ADDITIONES.

a l. 5 ſerui elec. §. 6. & §. labeo vbi late Iaſ. de leg. 1. l. cum filius §. dominus. de leg. 2. l. Iulianus. de leg. 3.
b gl. hic, verbo hæredis.
c l. 40. apud Iulianum. §. vlt. de leg. 1.
d l. 10. cum alienam C. de leg.
e glo. hic, verbo ignorabat.
f l. 67. vnum ex famil. §. ſi non etiam. de le. 2.
g l. 2. l. verius. de prob. l. 4. qui accuſare. C. de edendo.
h l. 15. Cæſar. in prin. de publi.
i l. 21. item ſi precio §. 2. l. 51. ea l. §. 1. l. 29. in l. locat. locati. l. redemptores. de rei ven.
K l. 12 §. vlt. de vſu & habit.
l l. 14. non dubium §. vlt de leg. 3.
m d. l. non dubium §. ſed ſi cui. & l qui concubinam. §. ſi. de le. 3.
n l. 60. cum pater § ſi. cum l. ſeq. ad l fal. l. 1. de in litem iurando.
o l. 41. idem Iul. §. conſtat. de leg. 1.
p l. 49. mortuo boue. §. 2. Labeo. de le. 2. l. multum intereſt. 34. de ver. obl. cuius legis ſenſus hic eſt multum intereſt verum ſtipulet rem cuius commercium non habeo, an promittam, priori caſu inutilis eſt ſtipulat. altero vtilis eſt, vi. Cuiac. Inſt. eo.
q Dd. in ll. iam alle.
r l. ſed ſi res. iuncta gl. de leg. 1.
ſ lib. 1. Præterm.
t lib. 12. cap. 31.
u §. idem iuris. infra. de inut. ſtip. §. vniuerſitatis ſup. de re. diui. & l. 6. ff. eo.
x d. l. cum alienam. C. de legat.
y l. verius. de prob.

§. Sed etſi rem.

1 Res alteri obligata rectè legatur, & luenda eſt ab hærede: fallit, vt num. 4. 8.

2 Verbum luere ſignificat ſoluere: Item redimere & recipere accipitur. 3.

5 Argumentum a legato rei alienæ ad legatum rei obligatæ valet.

6 Caſus, in quibus rem obligatam a teſtatore legatam hæres indiſtinctè tenetur luere, ſiue teſtator ſciuerit obligatam, ſiue non. 7. 8.

9 Limitatio ad prædictum axioma.

10 Voluntas teſtatoris ſemper attendenda.

a Sed etſi b rem obligatã creditori aliquis legauerit, neceſſe habet hæres eam c luere. d Et in hoc quoq; caſu idem placet, quod in re aliena: vt ita domũ luere neceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defunctus rem e obligatã eſſe, & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. f Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expreſſerit, non debet hæres eam luere.

1 a Sed etſi. † Amplificatio ad id, quod præcedenti §. dictũ
a eſt, rem teſtatoris propriam legari poſſe: a quia hoc procedit, etiamſi talis res oppignorata ſit alteri, eoque caſu hæres tenetur eam luere, atque ab hypotheca liberam reddere. Nec obſtat (quę poterat dubitandi cauſa eſſe) ſi dicas, rem talem præſtandam eſſe, qualis eſt, eo quia teſtator in
b dubio præſumatur legaſſe ius, quod habet, b quoniam hoc procedit, niſi ex tali qualitate inſurgeret rei ipſius euic-
c tio, c vt Bartol. alibi declarat.

b Rem. Ipſius teſtatoris propriam.

c Luere. Id eſt, æs hoc alienum, cuius nomine res legata in cauſam pignoris tradita eſt, ſoluere & legatario rem li-
d beram d dare. † Eſt enim luere nihil aliud, quam ſolue-
2 re, a Græco verbo λύειν: Virgilius lib. 1. Æneid. Poſt mihi non ſimili pęna commiſſa lueris. Sic ergo cum hęres ius pignoris ſoluit eius rei, quę alicui legata eſt, luere
3 rectè dicitur. † Quandoque tamẽ luere, pro captiuos redimere, aut res captas recipere precio dato, accipitur:
e atq; ita Vlpianus e hac voce vtitur: Sed nec hi, inquit, qui ab hoſtibus redempti ſunt, militare debent prius quam ſeluant. Idem: Si patre redempto & ante luitionem defuncto, filius poſt redemptionis quantitatem offerat. Item luere interdum pro purgare ſumitur & abluere, vt apud Cicer. Verrin. Vetes ne tibi tanta fuit, vt eius libidinem hominum innocentium ſanguine lui velles? Hinc Lua dea eſt apud veteres, quę præerat luſtrationibus & luſtris. Vide Liuium lib. 8.

4 d Et in hoc quoque. † Sicut ergo in alienæ rei legato di-
f ſtinguitur, f ita & hoc caſu, vt ſi quidem ſciuerit teſtator
g rem obligatam, hæres eam luere teneatur, g ſi neſcierit, le-
h gatarius luat. h † Ex quo efficitur, argumentum de legato
5 rei alienæ, ad rei obligatæ legatum rectè colligi. Neque ta-
6 men hæc diſtinctio perpetua eſt. † Sunt enim nonnulli caſus, in quibus res obligata indiſtinctè luenda eſt, ſiue id ſciuerit teſtator, ſiue ignorauerit. Primus eſt (quẽ & in legato rei alienæ ſupra probauimus) ſi teſtator conſcius obligationis veriſimiliter nihilominus rem legaſſet: quia forte lega-
i tarius erat ſanguine coniunctus, i aut arctiſſima amicitia
K deuinctus teſtatori, k rei magnum præceſſerat, legatarij
l meritum. l Quod tamen omne iudicantis arbitrio relin-
7 quendum eſt. † Secundus caſus eſt, quando legatarius non eſſet habiturus aliquid reſidui, ſi rem ſuo impendio luere cogeretur. Neque enim veriſimile eſt, teſtatorem voluiſſe
m inani legato eũ ludificariter. m itaque tali caſu hæres luere tenebitur, etiamſi defunctus ignoraſſet rem obligatã. Non ignoro Fulgoſium, & pleroſq; recentiores hanc interpreta-
n tionem non recipere, ſed alio ſenſu verba Vlpiani n exaudire. verũ ego a ſuperiori intellectu (qui etiã receptior eſt)
8 non puto recedendũ. † Prædictis duobus caſibus adde idẽ iuris eſſe, quando prædia, quæ teſtatator legauit, non modo obligata ab eo fuere, ſed etiã a creditore diſtracta ſunt: nam & ea ſpecie precium hæres exoluere legatario cogitur, niſi
o ipſe contrariam defuncti voluntatem doceat. o Quemadmodum & vbi teſtator poſt factum teſtamentum prædia, quæ legauit, pignori vel hypothecæ dedit, ea pariter ab hę-
p rede mutatam defuncti voluntatem non probante, liberari
q oportet: p quam ſpeciem infra ſuo loco expendemus. q
9 e Obligatam eſſe. † Niſi fortè alicui perpetuæ ſeruituti eſſet obligata, vel annuæ penſitationis onere grauata: quia talem rem non cogeretur hæres luere, ſed deberet legata-
r rius pro ſuo tẽpore agnoſcere onus ſeruitutis r vel pẽſionis.

f Si tamen. Exceptio eſt ad id, quod ſupra dixit, rem legatam a teſtatore ſciente obligatam, ab hærede luẽdam eſſe. Hoc. n. verum eſt, niſi aliter de animo teſtatoris appareat. Quid enim ſi dixerit, vt legatarius luat? certe ei vo-
10 luntati adhærendum erit. † In hoc enim omnis regula fallit in vltimis voluntatibus, propterea quod voluntas teſtatoris velut regina attendi debet, quæ regit & gubernat vltimas voluntates.

AD.

ADDITIONES.

a Vt hic & l.57.ſi res obliga. de leg.1.l.prædia.4.C. de fideicom. vid.l.21.de proba.
b l.ſi domus 71.§.1.ff.de leg.1.& l.20.ſi vxor patrui.C.de leg.
c d.l.ſi domus.§. de euictione. vbi Bar.declarat. & l.Meuius §.ſi. de leg 2.
d d.l.ſi res obligata.
e In l.qui ſtatus ff.de re milit.
f §.præced.nu.3.
g Vt hic in text.
h Vt d.l.ſi res obligata.
i d.l.prædia.C.de fideicom.
K Iaſ.d.l. ſi res ob legata per l.212. latæ culpæ.§.amicos. ibi non leui amicitia.de verb.ſign. & ibi gl.not.fac.l.cum allegat.C. de caſ.pec.in lib.12.
l Bald.in d.l.prædia.
m l.plane 34.§.quod ſi rem.7.de leg.1.
n in d.l.ſi res obligata.
o d.l prædia.C.de fideic.
p per l.3.vbi Iaſ.poſt alios.C.de legatis.
q §.ſi rem ſuam.infra,hoc tit.
r l.ſi.pendentes.§.ſi.quid.de vſufr.l. legatum eſt §.vult.de leg.1.

§. Si res aliena.

1 *Thema huius §.*
2 *Si legatarius ex titulo oneroſo rem alienam habeat, quomodo ſit diſtinguendum.*
3 *Cauſa lucratiua & non lucratiua, ſiue oneroſa, item mixta.*
4 *Duæ cauſæ lucratiuæ circa eandem rem & perſonam nõ concurrunt, fallit; nu. 5.*
6 *Hunc §. in certa ſpecie legata procedere, non ſi quantitas legato relicta ſit.*
7 *Eadem re ex duorum teſtamentis eidem legata, ſi rem ipſam nactus ſit legatarius, ex alio precium eius non poteſt conſequi: ſecus ſi æſtimationem rei ex primo habeat.*
8 *Et quæ ſit diuerſitatis ratio.*
9 *Res legata & æſtimatio rei differunt.*
10 *Si in eodem teſtamento bis eadem res legetur, an plus, quam ſemel exigi poſſit.*

a Si b res aliena legata fuerit, & eius rei c viuo teſtatore legatarius dominus factus fuerit: ſiquidem d ex cauſa emptionis, ex teſtamento actione e precium cõſequi poteſt. Si vero f ex cauſa lucratiua veluti ex donatione, vel ex alia ſimili cauſa agere non poteſt. g Nam traditum eſt, duas lucratiuas cauſas h in eundẽ hominem i & eandem rem concurrere non poſſe. K Hac ratione, ſi ex l duobus teſtamentis eadem res eidem debeatur: intereſt, vtrum rem, an æſtimationem ex teſtamento conſecutus ſit: nam ſi rem habet, agere non poteſt: quia habet eam ex cauſa lucratiua. Si æſtimationem, agere poteſt.

a Si res. *Reuertitur Imperator ad rei alienæ legatum, atque huiuſmodi hypotheſin explicat.*
1 *† Rem ego Titio alienam legaui, & cum poſt teſtamentum factum ſuperuixiſſem, Titius eam rem ex alterius cuiuſdam teſtamento conſecutus eſt. Illud certè extra controuerſiam eſt, Titium me mortuo eam rem ab hærede meo petere non poſſe: quomodo enim peteret rem, quam prius habet in ſuo dominio? quomodo item bis eadem res præſtari poſſet? An ergo neque æſtimatio rei præſtari poterit? Et in hac ſpecie diſtinguendum cenſuit Iuſtinianus, an ex cauſa oneroſa Titius factus ſit eius rei dominus, an ex lucratiua: vt priori quidem caſu æſtimationem eius per actionem ex teſtamento contra hæredem intentatam nanciſci valeat, altero non item.*

b b Si res aliena. *Quæ prorſus ſit aliena, hoc eſt, neq; teſtato-*
c *ris, neq; b legatarij, neq; hæredis, c ſed alterius cuiuſpiã.*

c Viuo teſtatore. *Vel etiam eo mortuo, priuſquam tamen hæres legatario rem legatam ex ea cauſa præſtitiſſet.*
d Ex cauſa emptionis. *Et ſic titulo non lucratiuo, ſiue oneroſo, vt vulgo vocant.*

e Precium. *Verum ac iuſtum. Vnde colligis, quod ſi legatarius viuo teſtatore rem legatam conſecutus ſit ex cauſa oneroſa, poſſit actione ex teſtamento, eiuſdem rei precium ſiue æſtimationem adipiſci: ſecus ſi ex lucratiua,*
2 *quia tunc legatum expirat penitus. † Circa priorem tamen caſum quando ex cauſa oneroſa legatarius rem lega-*
d *tam accepit, plenior diſtinctio adhibenda d eſt. Videndũ enim, ab hærede ne acceperit, an ab extraneo. Si ab hærede, rurſus refert, res ne purè relicta ſint, an ſub conditione. Si fuerit relicta purè, eamque rem legatarius ſcienter &*
e *oneroſo titulo acquiſiuerit, legato renunciaſſe e intelligitur. Sin vero ſub conditione legata ſit, & aliquo tali oneroſo titulo rem acquiſierit, ſciens an ignorans nihil refert,*
f *non cenſebitur legatarius rei taliter legatæ renunciaſſe: f potuit enim illam comparare, propter dubium conditionis euentum quoque interim ipſius rei commoditate frueretur. Quod ſi ab extraneo rem adeptus ſit oneroſo titulo, tunc procedit textus noſter, & ſalua erit ei aduerſus hæredem actio ex teſtamento, ad precium, quod ei abeſt, aſſequendum. Neque tamen hoc caſu ad precium legatarium agere oportet, ſed rem ipſam petere, quæ eſt in obli-*
g *gatione, & nihilominus, æſtimationem conſequetur. g Licita etiam erit hoc caſu alternatiua petitio, vt rem ip-*
h *ſam vel, ſi ea præſtari non poſſit, æſtimationem petat. h*
i *Angelus i etiam alios petendi modos tradit. ſed hi duo ſunt præcipui.*

3 f Ex cauſa lucratiua. † Cauſa lucratiua in iure dicitur, *cum aliquid gratis nobis obuenit: vt ſi rex ex donatione, vel ex legato conſequimur, quia donatarius nihil dat, neque etiam legatarius quicquam præſtat. Cauſæ lu-*
K *cratiuæ alibi K in iure noſtro enumerantur.* Cauſa autem non lucratiua *ſiue (vt vulgus appellat)* oneroſa *eſt, cum non gratis rem accipimus, ſed aliquid viciſſim rependimus: vt eſt in emptione, & permutatione, vel ſimilibus titulis non gratuitus. emptor enim pro merce cogitur precium ſoluere, & ſic de alijs. eſt ergo* lucratiua cauſa, *ex qua accipienti nihil abeſt.* Oneroſa *propter quam quid, accipienti abeſt. Sunt & quædam cauſæ mixtæ, & pene*
l *lucratiuæ: l vt ſi donationis cauſa res minoris fuerit vẽ-*
m *dita. m*

g Nam traditum eſt. *Et quidẽ a multis Iuriſcon. quo-*
n *rum etiamnum reſponſa extant: puta a Papiniano, n Iu-*
o *liano, o Paulo, p Vlpiano, q & Africano. r † Notan-*
p *da autem eſt hæc nobilis regula, quod etſi duæ cauſæ one-*
q *roſæ, aut onera & lucratiua circa eãdem perſonam, ean-*
r *demque rem locum habere poſſint: duas tamen lucratiuas*
4 *recta & directo non poſſe concurrere. Quod ſanè in noſtro propoſito fieret, ſi legatarius Titius rẽ prius habuiſſet ex titulo lucratiuo, deinde eandem iterum ex alio titulo lucratiuo habere vellet.*

5 h In eundem hominem. *Recta ſcilicet directo. † Per obliquum enim quandoque poſſunt in eundem hominem*
f *duæ lucratiuæ cauſæ f concurrere: vt ſi, quod mihi teſtamento debebas, ſeruus meus mihi acquiſierit, nihilominus ſalua mihi erit actio ex teſtamento.*

6 i Eandem rem. † *Id eſt, ſpeciem, ſiue corpus aliud eſt, ſi legata ſit quantitas, quia in eo legato non habet locum prædicta regula duarum cauſarum lucratiuarum, quare ſi bis decem aurei legentur, non intelliguntur ijdem aurei,*
t *ſed diuerſi & ſic qui bis t peti poſſunt. Sũt & aliæ quædã*

huius

u *huius regulæ exceptiones, quas Iaſon ad Porcium u ele-*
ganter conceſſit.
7 K Hactatione. † *Imp. ex prædictis ſubtiliter colligit:*
Ergo ſi cui eadem res ex teſtamentis duorum legata fue-
rit, ſi quidem rem ex priori teſtamento conſequatur, non
poterit eandem ex altero petere, nec eius precium conſe-
qui. Sin vero ex prioribus tabulis æſtimationem rei na-
ctus fuerit, nihil vetat, qui rem ipſam in alio teſtamen-
8 *to petat.* † *Sed hic quærenda eſt diuerſitatis ratio: & Imp.*
eam ſubdit. Nam ſi priori caſu legatarius ageret, tunc
eandem rem, quam ex cauſa lucratiuæ, nempe ex teſta-
mento, prius in bonis ſuis habet, vellet rurſus ex alia cau-
ſa lucratiua conſequi, ſicque duæ cauſæ lucratiuæ circa e-
andem rem, eundemque hominem directo concurrerent, quod
x *legibus x eſt prohibitum. Altero vero caſu ceſſat hæc re-*
gula: quod ego ſic exaudiendum exiſtimo, quia non eſt ea-
dem res, quæ petitur, ſed diuerſa, puta ipſa res & eius æſti-
9 *matio.* † *Aliud enim eſt res, aliud æſtimatio y rei. Lega-*
y *tarius ſit rei legatæ dominus, ſtatim poſt mortem teſtato-*
z *ris ficte: z ab adita vero hæreditate vere, ſine a traditio-*
a *ne æſtimationis vero ſiue precij non ſit, dominus, niſi poſt-*
quam illi ſolutum fuerit. Qui igitur conſecutus eſt æſti-
mationem, manet nihilominus rei legatæ dominus, atque
ita iure poſt legatum petere, vtcumque antea adeptus
fuerit eius æſtimationem. a Atque ita ego Imperatorem
ſenſiſſe omnino puto.
l Duobus. *Duorum teſtatorum ſcilicet. Si enim vnius*
b *eſſent duo teſtamenta, primum per poſterius rumperetur.* b
10 c *Quod* † *ſi in eodem teſtamento bis eadem res legaretur,*
amplius tamen quam ſemel exigi non poſſet, ſatisque eſ-
c *ſet legatarium vel rem conſequi, vel c precium: niſi fortè*
non corpus, ſiue certa ſpecies, ſed quantitas eadem in eo-
dem teſtamento ſæpius legata ſit, quia tunc ſæpius præ-
ſtanda ſumma: ſi tamen euidenter doceri poſſit, teſtato-
rem multiplicare legatum voluiſſe.

ADDITIONES.

a l. 108. ſi ſeruus §. 4. Stichum de leg. 1.
b l. 84. huiuſmodi. §. 5. qui ſeruum de leg. 1.
c l. cætera §. tractari iam dicto titulo.
d Cantiunc. hic.
e arg. l. ſi cuius quibus mod. pig. vel hyp. ſol. & a contrario ſenſu. l. fundo legato ad l. Falc.
f text. in d. l. fundo leg.
g gl. 1. l. hic facit. l. arbitrio. §. tamen de dol.
h Per ea quæ Spec. tradit. de obl. & ſol §. ſequitur verſ. & quid ſi num. 21. Dd. l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulatus de verb. obl.
i Ang. hic.
K l. 1. §. lucratiuæ C. de impo. lucrat. deſc. lib. 10.
l apud Celſum. § autor. de doli mali & metus exceptio.
m l. ſi donatio. cau. de contrahen. emp.
n l. 66. Meuius §. 1. duorum. de leg. 2.
o l. 17. omnes debitores l. 19. ex promiſſione, de ac. & oblig.
p l. 21. num. §. 1. de leg. 3. l. in perpetuum. 60. de ſolutionibus.
q l. 83. inter ſtipulantem. §. ſi rem. 6. de verb. obl.
r l. 108. ſi ſeruus legatus § Stichum de leg. 1.
ſ Baldum. hic per d. l. ſi ſeruus leg. §. ſi id quod de leg. 1.
t l. 89. Titio a Seio. in prin. de leg. 2.
u In hoc §.
x d. l. Meuius. §. duorum. & alijs ll. ſup. all.
y l. 112. ſi quis inquilinos, in fin. de leg. 1.
z d. l. a Tit. de fur.
a §. noſtra autem ſup. hoc tit.
b §. poſteriore ſup. quib. mo. teſt. infir. gl. & Theoph. hic.
c d. l. plane. §. 1. de leg. 1.

§. Ea quoque res.

1 *Res etſi non extat, ſi tamen ſperetur, legari non poteſt.*
2 *Legatum rei futuræ tranſmittitur ad hæredes legatarij.*
3 *Tacita legis conditio in locum expreſſæ conditionis a te-*
ſtatore appoſitæ ſuffecta, non impedit tranſmiſſionem.
4 *Legatum rei quæ fuit, amplius tamen non eſt, vel nec*
fuit, nec futura ſperatur, non valet.
6 *Legatum rei, de qua, an ſit in rerum natura, dubitatur,*
an & quando valeat?

a Ea quoque res, quæ in rerum natura non eſt, ſi
modo futura eſt, b recte legatur: veluti c fructus,
qui in illo fundo d nati erunt, aut quod ex illa an-
cilla natum erit.

1 a Ea quoque. *Subijcitur amplificatio ad ſuperiora.* † *Ne-*
que enim ſolum res quæ iam extant, verum etiam res non
extantes, & quæ non ſunt in rerum natura, ſed vt ſint in
a *futurum, ſperatur, vtiliter legari poſſunt. a Exempla ſunt*
in textu. Eſt tamen huiuſmodi legatum conditionale ex
natura ipſius rei: habet enim conditionem, ſi talis res na-
b *ſcetur, vel producetur. b Et ſic illa tacita conditio impedit*
c *ortum obligationis & c actionis:* † *tamen non cenſetur le-*
2 *gatum conditionale quo ad impediendam tranſmiſſionem, d*
d *ſed perinde eſt, ac ſi purè fuiſſet legatum: e cum illa con-*
e *ditio tacitè ex ſola rei natura inſit. f Sic etiam ſubſtitutio*
f *habetur pro pura, licet adiecta fuerit conditio, quæ de ſui f*
3 *natura ineſt.* † *Quinimo generaliter traditum g eſt, taci-*
g *tam legis conditionem ſuffectam in locum conditionis a*
teſtatore expreſſim adpoſitæ non impedire tranſmiſſionem.
h b Recte legatur. *Quemadmodum & recte h emitur, &*
i *ſtipulanti i promittitur, & pignori obligatur. K Cæterum*
K *Imp. hoc loci, vnam tantum ſpeciem explicat. Verum Dd.*
hac in quæſtione, an & quando id, quod in rerum natura
non eſt, legari valeat, tria membra diſtinguunt, quæ ſuc-
4 *cinctim aducere iubet.* † *Aut enim de ea re quæritur, quæ*
quandoque fuit, amplius tamen non eſt: vel nec vnquam
fuit, nec vnquam futura ſperatur, vt ſi quis Stichum, qui
mortuus eſt, leget, aut hippocentaurum, qui eſſe nequit,
l *& eiuſmodi legatum planè ridiculum, ac penitus l inuti-*
5 *le eſt.* † *Aut de ea quæ non eſt quidem, ſed ex naturæ cur-*
ſu futura ſperatur, vt in exemplis textus noſtri, & tale le-
gatum valere, Imperator hic docet, ſatiſque ſupra expe-
6 *ditum eſt.* † *Aut denique de illa re eſt quæſtio, quæ an in*
rerum natura ſit, incertum eſt, vt ſi fortè dubitetur, an ho-
mo legatus viuet. Et tum cautionem præſtare hæres de-
bet, eam rem ſe ſuis ſumptibus & opera perſecuturum, &
m *ſi nactus ſit, legatario reſtituturum. m Atque hoc qui-*
dem in ſeruo legato, qui aufugerat ante teſtamentum fa-
ctum, omnino obtinet. Secus tamen eſt in eo, qui poſt te-
ſtamentum, viuo tamen teſtatore fugiſſe dicitur, is enim
n *impenſa & periculo legatarij reddi debet. n Quod ſi id*
poſt mortem teſtatoris, refert, an culpa hæredis id factum
o *ſit, & æſtimationem præſtare tenetur: o an vero citra ip-*
ſius culpam, & tum cautio, de qua paulo ante, interponi
debet.
c Fructus. *Et tali legato ſatisfactum eſſe dicebatur, ſi ſe-*
p *mel natos fructus p ſoluerit. Cæterum ſi annui fructus le-*
q *gati eſſent, q quotannis deberentur.*
d Nati erunt. *Hoc eſt naſcentur, hic enim præteritum ha-*
bet vim futuri temporis, cui adiungitur, quod in legibus
non eſt rarum, & a Gellio quoque notatur.

ADDITIONES.

a hic & l. 44. quod in rerum de leg. 1.
b l. 73. interdum. de verb. ob. l. 1. in fi. & ibi Bart. 4. q. prin. de con dit. & demon.
c l. 6. quod pure quando dies leg. ce.
d l. 99. conditiones extrinſecus, de cond. & dem.
e l. 5. cum illud ante illud. §. ſi. quando dies leg. ced.

l. qui

f l.qui liberis.in princ de vulg.& pupil.
g text,& ibi Bar.l.quæ ſub conditione.§.fi.de cond.inſt.
h l.nec emptio.de contrah.empt.
i d l.interdum.
K l & quæ nondum.de pig.
l d.l.inter ſtipulantem §.ſacram.de verb.ob.
m l.cum ſeruus.cum l ſeq.& l.ſeruo legato.§.fi. de leg.1.
n d.l.ſi ſeruus legatus in princ.de leg.1.
o gl.& Dd.d.l.cum ſeruus.
p Balduin.hic.
q Vid.l.3 & 4.ff.ann.leg & ibi Gothofre.eundem etiam vid. ad l.16.& ibi quoque Cuiac.ff.de V.O.
r lib.1; c.7.

§.Si quidem res.

1 *Coniuncti re & verbis.*
2 *Coniuncti re tantum, qui & diſiuncti dicuntur.5.*
3 *Coniuncti verbis tantum.*
4 *In diuerſorum teſtamentis nulla eſt coniunctio.*
6 *Qui coniuncti per concurſum, qui item ab initio partes faciant.7.*
8 *Coniuncti verbis & re, an ab initio vel concurſu partes faciant,*
9 *Deficiente uno ex coniunctis, an & quomodo eius pars accedat alijs:& nu.11.12.14 15.16.*
10 *Partem facere, partem non facere quis dicatur.*
13 *Legatorum deficientium iure veteri tria genera fuiſſe.*
17 *Quibus modis portio coniuncti faciat.*
18 *Quando iuri accreſcendi, quando item iuri non decreſcendi ſit locus.*
16 *Iuris decreſcendi raro in ll. fit mentio, cum ſub iure accreſcendi contineatur.*
20 *Inter coniunctos quis alteri præferatur.*
21 *Coniuncti eadem coniunctione ſimul admittuntur.*
22 *Re & verbis coniuncti præferuntur alijs.*
23 *Verbis coniuncti præferuntur re coniunctis.*
24 *Declaratur verſ. ultimus in l. re coniuncti, de leg.3.*
25 *Diſiuncti ſub duplici differentia.*

a Si eadem b res duobus c legata ſit, ſiue d coniunctim, ſiue e diſiunctim ſi ambo f peruenerint ad legatum, g ſcinditur inter eos legatum: ſi alter h deficiat, quia ſpreuerit legatum, aut vivo teſtatore deceſſerit, i aut alio quoquo modo k defecerit: totũ l ad collegatarium pertinet. m Coniunctim autem legatur, veluti ſi quis dicat, Titio & Seio hominem Stichum do lego: Diſiunctim ita: Titio hominem Stichum do, lego. Seio hominem Stichum do, lego. Sed et ſi expreſſerit eundem hominem Stichũ, æquè diſiunctim legatum intelligitur.

Expoſitum eſt ſuperius, *quomodo vni tantũ perſonæ legetur: quia vero plerumque legari duobus aut pluribus ſolet, nec tamen eodem ſemper modo, ſed interdum coniũctim, interdum diſiunctim: de huiuſmodi coniunctione vel diſiunctione etiam videndum erat. Eſt autem hæc coniunctorum diſiunctorumque materia valde obſcura, difficilis & perplexa, quæ multorum ingenia fatigauit. Nos quanta poteſt fieri ſimplicitate (quæ legibus amica eſt) in tyronum iuris gratiam ea, quæ ad textus noſtris enarrationẽ ſpectare videbuntur, ſic tractabimus, vt nihil omiſſum videatur, cætera relinquentes interpretum commentarijs & tractatib hac de re editis. Cum primis autem hic velut in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis, præcognoſcendum eſt, tripliciter coniungi legatarios, ſicut & heredes, de quibus tamen nihil hic agemus, cum §. noſter ſua ſarcina ſatis prægrauatus exiſtat.) Alij enim* re & verbis & coniũcti *dicuntur, alij* re tantum *alij denique* verbis tantum.

1 † Re & verbis coniuncti *ſunt, quos & animum & rei complexus iungit. vt,* Lucio & Seio fundũ Sempronianum do lego.
a a *Hi verbis coniuncti ſunt propter copulam, re item, propter rei legatæ vnitatem.*
2 † Re tantum coniuncti. (*quos etiam diſiunctos vt plurimum vocãt*
b *cum contra verbis vniti, vel re & verbis, ſemper* b *coniuncti appellentur*) *ſunt hi, quibus ſeparatim & diuerſis verborum orationibus eadem res ab eodem ſimpliciter relinquimus: vt,* Titio & Seio fundum æquis partib. do, lego: *iſti ſunt verbis diſiuncti, quia poſiti ſub duabus orationibus: ſed re coniuncti, quia vocati ad eandem rem, ſcilicet domum meam, la. m, etſi in ſecunda ſeparata oratione dixerim,* eandem domum meam lego, *Nam adhuc vnum legatum ipſa re coniunctim factum cenſebitur, niſi*
c *contrarium manifeſtè probetur. Notantes autem vocula* (*ſimpliciter*) *vſus ſum: quia vt ſint re coniuncti, res debet, duobus ſimpliciter relinqui: Nam ſi relinqueretur, hoc pacto, vt quilibet in ſolidum rem haberet, non eſſet coniun-*
d *ctir,* d *quæ partes cuilibet concurrenti diſtribuere ſolet,* e
e *non cuilibet in ſolidum.* f *Præterea cum duobus in ſoli-*
f *dum res datur, alter æſtimationẽ conſequitur,* g *quæ ab*
g *ipſa re eſt diuerſa,* h *ergo re coniuncti non ſunt, cum eandem*
h *dem rem non habeat.* i † Verbis tantum coniuncti di-
i *cuntur, quibus vno ſermone, atque vna eademq; clauſula*
3 *teſtator eandem rẽ factis portionibus reliquit, veluti,* K
K Titio domum meam do, lego. Seio domum meã do, lego: vel Titio tertiam, & reliquam partẽ fundi Seio lego. *Neque poteſt hæc verbalis coniunctio introduci, niſi vna eademque oratione fiat, adeo vt etiam illæ coniunctiones,* & quæ cum, & *ſimiles, ita demum verbalem coniun-*
l *ctionem efficient, ſi vnitate ſermonis comprehendantur,* l *ſecus ſi in diuerſis clauſulis ſiue orationibus ponantur, vt ſi teſtator dicat,* Titio lego fundum, & Mæuio eundẽ
m fundum pro media, do lego. *Hi enim non erunt in ver-*
n *bis coniuncti, vt Recte Bar.* n *voluit: cum non propter copulã, ſed ob ſermonis vnitatem coniunctio verbalis introducatur. His ſic obiter præmiſſis, ad textus declarationem properemus.*

a Si eadem res. *Aliud eſt, ſi res diuerſæ pluribus legentur, quoniam in his nulla poteſt eſſe coniunctio, etſi vna*
o *oratione connectantur, vt Iulianus* o *reſpondit.*
p b Res, *Ideſt, ſpecies* p *ſeu corpus.*
4 c Legata ſit. *Ab eodem teſtatore.* † *Nam in teſtamentis*
q *diuerſorum nulla eſt coniunctio,* q *niſi vnus teſtator eſſet, qui duarum perſonarum vice fungeretur, vt miles,*
r *cum de caſtrenſibus & alijs bonis teſtatur,* r *vel pater,*
ſ *qui ſibi & filio impuberi teſtamentum faceret.* ſ
d Coniunctim. *Ideſt, vno atque eodem verborum complexu, ſiue vna oratione.*
e Diſiunctim. *Hoc eſt, ſeparatim, diuerſiſq; prorſus ora-*
5 *tionibus.* † *Quod in his contingit, qui re tantum coniuncti ſunt, verbis omnino diſiuncti, & ſeparati, vnde rectè diſiuncti vocantur. Res enim propriè non contingit, niſi rem*
t *tantum:* t *cum verba contra & rem & perſonas connectant.*
f Perueniant. *Aditæ hereditatis tempore, (ante enim vt ſæpe diximus, legatum peti non poteſt) ſicq; nullus legatariorum deſideretur, aut deficiat.*
u g Scinditur. *Id eſt diuiditur in partes æquales ſeu* u *viriles, ita vt quilibet eorum æqualem portionem, ex re legata accipiat. Porro cum hic dicimus* ſcindi legatum, *hoc intelligendum eſt, in coniunctis quidem verbis, ſiue etiam re & verbis mox ab initio, in diſiunctis vero, ſiue re tan-*
6 *tum coniunctis, non niſi ipſo concurſu.* † *Et hoc diligenter inueſtigandum eſt, qui coniuncti ſiue collegatarij per concurſum.*

curſum, qui item ab initio partes facere dicantur, quam
rem tribus concluſionibus expedire lubet, Prima concluſio
ſio Coniuncti, re tantum, ſiue diſiuncti per cõcurſum
partes faciunt: ideſt, eas tum demum accipiunt, cum ad
rem legatam ab ipſis concurritur, quippe quibus ſingulis
x tota res, quæ legato relicta eſt, ab initio data intelligitur. x
7 † Secunda. Verbis tantum coniuncti, ab initio partes
ſibi faciunt, nullo concurſu expectato, & diſpoſitione
expreſſa teſtatoris. Is enim ſi duos verbis coniungat, iam
expreßè apparet, eum æquas portiones dare voluiſſe. Et
8 hæc duo axiomata nullam controuerſiam patiuntur. † Tertia
tia concluſio. Qui verbis, & re coniunguntur, in candẽ
rem concurſu partes ſibi faciunt. hæc communis eſt, &
y recepta opinio. y Sed aduerſus hanc Zaſius z inſurgit,
z eamque validiſſimis argumentis confutando, tandem concludit,
cludit, coniunctos re & verbis ab initio partes facere, non
quidem ex diſpoſitione teſtatoris expreſſa, ſed ex poteſtate
legis præſumentis hanc teſtatoris fuiſſe voluntatem, niſi
a contrarium a oſtendatur. Et hæc ſententia videtur probabilis,
bilis, tum quia mixta illa coniunctio, quæ ſcilicet re & verbis
bis fit, plus communionis habet cum verbali, quam cum
b reali, ideoq; illius potius, quam huius b naturam imitatur,
c tur, tum quia lex c ait, Si coniunctim Titio & Seio legem,
gem, partes an initio fieri. Hic autem non eſt realis coniunctio,
d iunctio, quia ab initio non facit d partes, nec verbalis, quoniam
e niam partes habet expreßas. eſt ergo mixta coniunctio, e
cuius præfata lex meminit, quæ ab initio partes facit, ſicut
f verbalis. Aduerſus Zaſium tamen Fumæus f pro communi
g ni pugnat, eandemque validè defendit. Loriotus g vero cũ
Zaſio ſentire videtur, addito tamen temperamento. Aut
enim. Qui re & verbis coniunguntur ex præſumpta teſtatoris
h ſtatoris voluntate ab initio partes h habent, ſed ſi nõ
i concurrant, fictione legis ſolidum ab initio habent. i
quoniã lex, ſicut in poſtliminio, quod fuit, nunquam
K fuiſſe K fingit, ita & hic partes ex præſumpta teſtatoris
ris mente nunquã fuiſſe factas fingit. Ex prædictis conſtat,
ſtat, ſi Titio & Caio legem fundum, illos vel partes ex præſumptione,
ſumptione, vel totum ex legis fictione habere, reque &
verbis eſſe coniunctos.

9 b Deficiat. † An & quomodo, ſi alter ex collegatarijs deficiat,
l ficiat, eius portio alij concedatur, variè diſtinctum l eſt,
& pro legatorum differentia non vno modo reſponſum.
Vnde etiam duæ ex diametro pugnantes regulæ ſunt enatæ.
tæ. Prima affirmatiua. Qui ad partem non admittitur,
m partẽ coniuncto m facit. Altera negatiua, Qui ad partem
n tem non admittitur, partem alteri non facit. n † Partem
10 tem autem facere dicitur o is, qui licet penitus a legato
o ſit excluſus, facit tamen, ne collegatarius totum accipiat,
ſed ſua parte contentus ſit, non ſecus, atque ſi hic deficiens
partem ſuam accepiſſet contra is non facere partem cenſetur,
ſetur, qui ſic excluſus aut deficiens non impedit collegatarium
rium ſuum, quo minus rem, quæ legata eſt, totam accipiat.
Ad propoſitum, in hoc perplexo ac difficili articulo profundata
fundata eius reſolutione tria diſtinguo capita, primum de
coniunctis re loquitur, alterum de coniunctis verbis, tertium
tium de coniunctis mixtim, ideſt, re & verbis. In primo
11 capite obſerua hanc concluſionem. † In re coniunctis ſemper
per pars deficiens ad collegatarium deuoluitur, idque iure
p non decreſcendi, id eſt, tanquam ſua, ab initio ſibi relicta p
in ſolidum. Ad ipſum onus ſocio deficienti iniunctum, ad
q alium collegatarium non tranſit, q propterea quod teſtator
tor diſiunctim hoc reliquiſſe videtur, vt vnuſquiſque ſuum
12 onus, non alienum agnoſcat. † Secundum caput ſequenti
ti doctrina reſoluo. In verbali coniunctione portio vnius
r ex collegatarijs deficiens ad alterum tranſit r iure accreſcendi,
ſcendi, ſimul cum onere ſocio deficienti iniũcto. Nec tamẽ
aliter collegatario deficientis pars accreſcet, quam ſi volet,
let, & non inuito, licet portio hæreditatis deficiens accedat
ſ alijs hæredibus etiam inuitis. ſ Venio ad tertium caput,
quod valde intricatum eſt, & ob diffidentia legum reſponſa
13 ſa ſpinis plenum. † Itaque pro dilucidiore eius explicatione,
ne, cum primis ſciẽdum eſt, apud veteres tria genera legatorum
t torum t deficientium in vſu fuiße. Primum, ſi legabatur
alicui, qui teſtamenti tempore in rerum natura non erat,
ſed iam mortuus, legatum pro nullo habebatur. Secundũ,
ſi legatarius poſt teſtamentum, viuo tamen teſtatore moriebatur,
riebatur, aut alias legatum (deficiente forte conditione)
corruebat, dicebatur legatum in caduci cauſam cadere.
Tertium, ſi defuncto iam teſtatore, aliquid tale contingebat,
bat, tum id quod relictum fuerat, vera & expreßa voce caducum
ducum dicebatur. His ergo legatorum generibus retentis,
videbimus modo, an & quomodo iure, quo nunc vtimur, in
mixta illa coniunctione deficientis pars alteri ſocio accedat.
14 dat. † Et in legatis quidẽ primi generis, quæ ſcilicet olim
pro non ſcriptis habebãtur, locus erat regulæ negatiuæ, vt
u qui non admittatur ad partem, nõ faciat partem. u ſicq;
hic locus eſt Iuri accreſcendi. Et hoc tam veteri, quã nouo
uo iure obtinet. N. ſi forte legatum ob id a principio in altero
tero collegatariorum non conſiſtat, quod ei res ſua legata
x videretur, neque enim cuiquam res ſua legari poteſt. x
15 † In legatis ſecundi generis, quæ in cauſam caduci videbatur
batur cecidiſſe, aliud hodie obtinet, quam olim. Priſco
enim iure in tali legato affirmatiuæ regulæ totus erat, nec
y accreſcebat collegatario, ſed hæredi relinquebatur, y eiuſque
que manebat: hodie vero negatiua regula procedit, ſicque
legatum huiuſmodi omnino ad coniunctum, id habere volentem,
lentem, non etiam inuitum deuoluitur, cum onere tamen,
z quod tali portioni teſtator ab initio impoſuit. z † In legatis
16 gatis vero caducis (vt ad tertium genus veniam) hodie
etiam aliud ius, quam olim, obſeruabatur. Nam iure veteri
ri tale lgatum per legem Papiam Poppeam ad fiſcũ deferrebatur:
a ferrebatur: a hodie in eo negatiuæ regulæ locus eſt, & collegatario
legatario accreſcit, cum onere ſcilicet ſuo, ſed non niſi volenti:
lenti: licet in cohærede aliud obſeruetur.

17 i Aut alio quoquo modo. † Quemadmodum ſunt varij
b rij modi, quibus portio coniuncti deficere b poteſt: puta
ex perſona inhabili: ex actu falſo, vel obſcuro, vel deducto
in caſum, a quo incipere non poteſt: ex conditionis defectu:
ex repudiatione: aut denique temporis lapſu.

K Defecerit. Ut autẽ deficientis portio, collegatario accreſcat,
creſcat, ita eum defeciſſe oportet, vt nullo prorſus iure
amplius niti poſſit, quodcũq; tãdẽ illud ſit, vel qualecũq;.

18 l Ad collegatarium pertinet. † Vel Iure accreſcẽdi,
vt in verbis tantum cõiuncto: vel Iure nõ decreſcẽdi, vt
in coniuncto re tantum, vel re & verbis ſimul. Cum enim
in coniunctione verbali teſtator, ab initio partes expreſſim
faciat inter collegatarios, quilibet in ſua tantum parte ius
habet: itaque deficientis portio rectè alteri iure accreſcendi
di acquiri dicitur, cum prius ſua non erat, ſed aliena. At
vero Ius non decreſcendi. tum locum ſibi vendicat, quã
do ex defectu collegatarij alteri nihil augetur, ſed non diminuitur:
minuitur: veluti cũ duobus eſt in ſolidum res legata, vterque
que ex illis deberet rem totam habere, ſed quia concurrũt.
quemlibet ſua portione contentum eſſe oportet. His ſi alterius
rius ſocij pars vacet, quia ipſe defecerit, alij tota res dabitur,
tur, non quidem iure accreſcendi, quoniam prius debebatur,
tur, ſed per ius non decreſcendi, quia hæc pars ipſi collegatario
tario non decreſcet, vt ad alium deuoluatur. Huius tamen

Iuris

19 Iuris non decreſcendi † vix reperies mentionem in Pā
dectis fieri, ſed tantum vſi ſunt Iuriſconſulti vocabulo Iu-
c ris accreſcendi, quo putauerunt etiā Ius nō accreſcendi c
contineri. Verum in codice Iuſtinianeo non ſemel fit mētio
huius iuris non decreſcendi. Et hæc quidem ad hunc §. ſatis
20 ſuperq; † Verum quia Accurſius d ad eundem, quis or-
d do inter coniunctos obſeruetur, & quis alteri præferatur, at
texit: (quem articulum cæteri interpretes diuerſimode ex-
plicant) ideo & meam ea in re ſententiam tribus tantum
21 axiomatis depromā. † Primū: Omnes coniuncti qua
cunque coniunctione, eadem tamen, ſimul ad ius ac-
creſcendi vel ius non decreſcendi, admitti debent: ve
luti ſi omnes re tantū coniuncti ſint, vel ſi omnes verbis tā
tum, vel ſi oēs mixtim, tunc oēs ad vacantem portionē ad-
mittuntur æqualiter, nec vlli prælationi locus eſt, in hoc
e Doctores omnes ex e æquo conſentiant. Secundū axio-
22 ma. † Inter coniunctos ſi qui reperiuntur diuersè cō
iuncti, præferuntur in iure accreſcēdi, ſiue potius nō
f decreſcendi, qui mixtim, re ſcilicet & verbis, f coniū
cti ſunt: quoniā magis coadunati ſunt, qui re & verbis cō
iuncti exiſtunt, quam qui re tantum aut verbis tantum:
& duplex vinculum fortius alligat, quam vnum. Tertiū
23 axioma † Si ex coniunctis quidā re tantū connectun
tur, quidam verbis tantū, coniuncti verbis tantū pr
feruntur in iure accreſcēdi. Azo tamē, Bartolus, & qui-
dam alij putarunt, neutrum præferri, ſed oēs æquis portio-
g nibus admittēdos eſſe propter aduerſantia quædā g re-
ſponſa. Verū prior opinio (quæ Hugolini olim fuit) certior,
h magiſq; probata mihi videtur, quæ ex Pauli h reſponſo
24 fundatur, vbi hanc ipſe quæſtionē decidere voluit. † Nā
cum primo dixiſſet, coniunctum re & verbis ſimul ceteris
omnino præferri, decidiſſet item. quod coniunctus re tan-
i tum non præferatur coniuncto mixtim, tandem i & hāc
quæſtionem diſſoluere voluit, an ſaltem coniunctus re tā-
tum ſit æqualis coniuncto verbis tantum, & ſimul cum ea
admittatur. De eo enim non improbabiliter dubitari po-
k terat. K Ideo ſubiecit coniunctum verbis tantum præfer
l ri coniuncto re tantū. Ita enim inquit l Paulus Si vero
verbis quidē coniunctus ſit, re autem nō, quæſtionis
eſt, an coniunctus potior ſit? Et magis eſt, vt ipſe præ
feratur. Hæc verba ita ſunt (meo iudicio) exaudienda: quę
ſtionis eſt, an coniunctus (ſcilicet verbis tantum) potior ſit
(ſubaudio quam cōiunctus re tantum.) Nam in dubio præ
ſumitur de coniuncto verbis tantum dixiſſe. Reſpondet:
Et magis eſt, vt ipſe nempe coniunctus verbis tantum)
præferatur) ſcilicet coniuncto re tātum in iure accreſcen-
di. Relatiuum enim (ipſe) debet ex natura Relatiuorum ad
proximum referri: ſicque ad verbis tantum coniunctum,
de quo proximè meminerat. Præterea non eſt veriſimile,
de mixtim coniunctis iterum voluiſſe repetere Iuriſconſul-
tum, cum hoc ſatis prius declaratum eſſet. Et hūc ſenſum
m Iaſon m etiam magis communem eſſe cōtendit, & noniſ
n ſime n Alciatus pluribus argumentis eundem cōfirmat,
o atque ad prædicta duo o reſponſa, quæ Bartolum, cęteroſ
que ſui ſequaces perterruerunt, eleganter reſpondet.
m Coniunctim autem. Exēplum eſt coniunctionis mix
25 tæ, quæ re & verbis fit. † Nam qui re tantum vniti ſunt,
verbis diſiuncti, & ſeparati, id eſt, qui ad eandem rem, di-
uerſo tamen ſermone, vocantur, eos non habet Imperator
pro coniunctis, ſed diſiunctis & ſeparatis, ſicque non raro
p in ſuis conſtitutionibus p nominātur. Sunt tamen & alij
diſiuncti, qui omnimodo, id eſt, re & verbis ſeparantur, ne
in communem concurrant: ideoque nullum ad eos vel ac-
q creſcendi, vel non decreſcendi ius q pertinet.

ADDITIONES.

a l.142. triplici, de verb. ſign.
b l.1. in his itaque de ca tol. Rationem diuerſitatis vide apud Loriot. in l. 89 re coniuncti de le. 3. axio. 2. circa prin.
c gl. l ſicut, de adi. leg.
d Bar. d. l. re coniuncti, 2. q. de leg. 3.
e l. 80. coniunctim, eo. tit.
f d. l. 1. §. ſin autem diſiunctim.
g l. 33. ſi pluribus, de leg 1.
h l. 20. ſi res mihi, in ſi de leg. 3.
i d. l. re coniuncti, in prin.
K Plura ſunt exempla in d. l. triplici, & l. re coniuncti.
l d. l. 1. § his ita.
m l. ſicut in annos, § 1. quib. mo. vſ. amit.
n in d. l. re coniuncti.
o l. 48. huiuſmodi legatum § quibus ita, de leg. 1.
p l. 94. plane, de leg. 1.
q l. ſi ſub cond. in ſi. quib. mo. vſuf. amittat.
r l. ſi certarum, §. Iulia. in ſi. de mil. teſt.
ſ §. igitur, ſup. de pup. ſubſtitut.
t arg l plane, §. ſi de leg. 2. ar. l. mulieri & Titio, de condit. & demon.
u l. 19. legata in vtiliter, §. ſi. de leg. 1. l. cum q. § ſi. C. eod.
x d. l. coniunctim de leg. 3. l. 1. §. ſin vero non omnes, C. de caduc. tol.
y Dd. in d. l. re coniuncti, & d. l. triplici, per l. vtrū de reb. dub.
z Zaſ. in ſuis intellecti, li. 1. c. 18.
a gl. l. 16. ſi duob. §. ſi. de leg. 1.
b l. cum quæritur, de ſtatu ho.
c d. l. plane, §. ſi coniunctim, de leg. 1.
d d. l. coniunctim.
e §. ex maleficijs, inſt. de act.
f In tract. de coniunct. c. 3.
g In rep. d. l. re coniun. act. 4.
h Ad §. ſi. cum gl. & d §. ſi coniun.
i d. l. verum, verſ. quaſi.
K § ſi ab hoſtib. ſup. quib. mo. iuſpa. pot. ſol.
l gl. Bar & alij, in l. huiuſmodi, §. ſi Ti. & Mæuio, de leg. 1.
m d. l. ſi Titio, & d. §. ſi communium.
n d. l. plane, §. ſi duobus.
o Zaſ. in intell. ſing. c. 19. Dd. omnes in prædictis locis.
p l. vnica, §. ſin vero non omnes, C. de cad. toll.
q d. l. vnica, §. ſin autem ad deficientis.
r d. l. vnica, §. his ita.
ſ ibi § in his, & l. qui ex duab. §. 1. l. ſi quis hæres, 1. & l. 51. cū hær. de acq. hær.
t Vt d. l vnica, §. & cum tripl.
u l. ſi eo tempore, de his quæ pro non ſcript. d. l. vnica, §. in primo itaque.
x l. 13. proprias, C. de leg. Sunt & aliæ exceptiones, quas hic apud Cantiunc. in ſua Paraph. require.
y d. l. 1. ſi duobus, de leg 1.
z d. l. vnica, §. & in ead. & §. ſin autem aliquid in ſi.
a Alc. Diſp. lib. 3. c. 3. & 6.
b Loriot. in d. l. re coniunct. in 5. Axio. & ibi iura.
c l. 26. hæc ſcriptura, §. ſi. de cond. & dem.
d In gl. ſi. hic.
e Per tex. in l. 41. Mæuio, in pri. de leg. 2.
f tex. in d. l. re coniuncti, §. præfertur.
g d. l. Mæuio, in pr. & l. 66. ſi ita quis hæredes, de hær. inſtit.
h d. l. re coniuncti.
i in ver. quod ſi re.
K Propter d. l. ſi ita quis hær. & d. l. Mæuio.
l d. l re coniuncti, verſ. ſin.
m Ibid num. 40.
n lib. 6. Parad c. 7.
o d. l. Mæuio, & d. l. ſi ita quis hæredem.
p d. l. vnica, C. cad tol facit l. hæredes, de hæred. inſtit.
q l. 1. in princ de vſuf. accreſ. d. l. Proculo, de leg. 3.

§. Si cui fundus.

1 *Caſus huius §.*
2 *Legatarius in caſu huius §. fundum petit, cum tamen nō conſequitur.*
3 *Vſusfructus conſolidatus proprietati, pars dominij dicitur.*
4 *Secus ſi ſit a proprietate detractus, quia per ſe cenſetur.*

a Si

a Si cui fundus alienus legatus ſit, et *b* emerit proprietatem, *c* deducto vſufructu, & vſusfructus *d* ad eum peruenerit, *e* & poſtea *f* ex teſtaméto agat: rectè eum agere *g* & fundum petere, *h* Iulianus ait: *i* quia vſusfructus in petitione ſeruitutis locum obtinet. K Sed officio iudicis continetur, vt deducto vſufructu iubeat *l* æſtimationem præſtari.

b Si cui fundus. *Reuertitur Imp. ad cauſas lucratiuas, quarum tractatio fuerat interrupta, & huius modi hypo-*
1 *theſin explicat. † Pone te dominum eſſe fundi Tuſculani atq; eum mihi legari e quodam alio, deinde proprietatem iſtius fundi me emere a te, poſtea vel morte tua, vel capitis deminutione adquirere me quoque vſumfructum. Si moritur teſtator, qui mihi fundum alienum legauit, ſatis conſtat, me fundi proprietatem petere poſſe, quandoquidem eam habeo ex cauſa onerosa. De vſufructu dubitatur, qui obuenit mihi ex cauſa lucratiua, accreuit enim*
2 *mihi morte, vel capitis deminutione † Dicitur hic, vtrumque rectè peti, perinde quaſi vſusfructus habeatur loco ſer-*
a *uitutis & acceſſorij, & non pro parte dominij. a Et hoc quidem ſubtili ſiue ſummo iure. Æquitas tamen ſuadet, vt fundo petito, proprietatis tantum æſtimatio præſtetur, non etiam vſusfructus, ne ſcilicet duæ cauſæ lucratiuæ circa eandem rem atque perſonam vno eodemque tempore con-*
b *currant, quod legibus eſt prohibitum.* b

b Emerit proprietatem. *Scilicet fundi illius alieni legato ſibi relicti, ſicque proprietatẽ habeat ex cauſa onerosa.*

c Deducto. *Separato vſufructu, quia penes alium forte exiſtebat.*

d Ad eum peruenerit. *Et cauſa lucratiua, quia fortè vſufructuarius deceſſerit, vel capite deminutus fuerit, ita quod vſusfructus cum proprietate, tanquam ſua cauſa rur-*
c *ſus vltro conſolidatus* c *fuerit. Cæterum ſi eum quoque hic legatarius redemiſſet, ſuo impendio, eius eſſe procul dubio cauſa onerosa, & conſequenter hæres teneretur ei integri fundi plenam iuſtamque æſtimationem ſoluere.*

e Et poſtea. *Mortuo ſcilicet teſtatore qui fundum alienum legauerat.*

f Ex teſta. agat. *Intendat actionem ex teſtamento legatarius ad fundum conſequendum.*

g Et fundum. *Integrum ac plenum, id eſt, tam proprietatem quam vſumfructum, idque rigore Iuris inſpecto.*

d *h* Iulia. ait. *Cuius reſponſi verba hæc* d *ſunt:* Fundus mihi legatus eſt: proprietatẽ eius fundi redemi, detracto vſufructu: poſtea venditor capite minutus eſt, & vſusfructus ad me pertinere cœpit: Si ex teſtaméto egero, iudex tanti litem æſtimare debebit, quantum mihi aberit. *Addit deinde Marcellus:* Idem erit, niſi partẽ redemero, & pars mihi legata aut donata ſit, partem enim duntaxat petere debeo.

i Quia vſusfructus. *Videbatur hunc legatarium fundũ*
3 *petere non poſſe, † propterea quod vſusfructus tam ſuæ cauſæ nempe proprietati, lucratiuo modo reditus pars eſſe*
e *fundi videatur.* e *Ergo fundum petendo, vſumfructum quoque tanquam partem cenſetur petere. Et hæc poterat dubitandi cauſa eſſe in hoc §. Sed Iulianus rectè reſpondit,*
4 *legatarium fundum petere poſſe. † Ille enim vſusfructus qui tempore empti fundi deductus erat, nihil habuit cum*
f *fundi dominio ſiue proprietate* f *commune, ſed ius quoddam fuerat in ipſa re, atque ob id in tali petitione fundi iſte vſusfructus tanquam iuris ſeparati, & ſeruitutis in-*
g *ſtar eſſe videtur.* g

k Sed officio iudicis. *Hæc verba circa hypoteſin huius*
h *§. ſatis ſupra* h *ſunt declarata.*

l Aeſtimationem præſtari. *Scilicet nudæ proprietatis. Petet ergo fundum, non tamen habebit fundum nec totum, nec partem, nec vſumfructum (habet enim hæc omnia) ſed conſequetur officio iudicis nudæ proprietatis pretium, quod ei ſolum abeſt, ne ſcilicet duæ lucratiuæ cauſæ in eodem homine, eademque re, contra leges concurrant.*

ADDITIONES.

a l. 4. de vſufr.
b §. ſi res aliena, ſup. eo. tit. l. 66. Mæui. §. duorum. de le. 2.
c § finit ſup. de vſuf.
d In l. 82 non quocunque modo, §. fundus, de leg. 1.
e d. l. 4. de vſuf.
f l. 26. recte dicimus, de verb. ſign.
g Cannunc. hic.
h In princ. huius §.

§. Sed ſi rem.

1 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
2 *Rem legatarij propriam non licet legare.*
3 *Fallit, ſi ei ſub conditione legetur.*
4 *Vel in re legata teſtator ius aliquod habeat.*
5 *Aut res legatarij ſit obligata pignori.*
6 *Quod alicuius proprium eſt, eius amplius fieri nequit.*
7 *De regula Catoniana.*
8 *Duarum legum pugna, ea undem conciliatio.* 9.

a Sed ſi rem legatarij quis ei legauerit, inutile eſt legatum: *b* quia quod propriũ eſt ipſius, amplius eius fieri non poteſt. *c* Et licet *d* alienauerit eam, non debetur nec ipſa res, nec æſtimatio eius.

1 *a* Sed ſi rem. † *Videbatur rem legatarij propriam eidem legari poſſe, ad exemplum rei alienæ, quam a teſtatore ſcienter legatam hæres redimere, & ipſi legatario præſta-*
a *re tenetur.* a *cur ergo non hic quoque dicimus rem legatarij luendam eſſe ab hærede, vel eius æſtimationem ſoluen-*
2 *dam? † Verum hic contrarium deciditur, rem, quæ legatarij eſt, inutiliter legari, quod etiam ante Iuſtinianum a*
b *multis Iuriſconſultis* b *reſponſum fuit: idemque Diocle-*
c *tianus & Maximianus Impp. reſcripſerunt,* c *his verbis: Proprias res tuas legari, vel* fideicommitti tibi nó potuiſſe certum eſt. *Ex quo reſcripto videtur hic locus detractus eſſe. Neque tamen hoc eſt perpetuum: quandoque*
3 *enim alicui res ſua propria legato relinqui poteſt. † Velu-*
d *ti ſi res alicui propria ſub conditione legetur,* d *vt ſi teſtator dixerit,* Lego tibi talem rem, ſi tua non erit, cũ moriar: *vel etiam,* ſi eam rem me viuo alienaueris. *Nam eo caſu propter ſpem conditionis adiectæ legatum a principio non ſit nullum, ſi exiſtat conditio, quia res deſinat eſſe*
e *legatarij ante mortem teſtatoris, valebit.* e *† Secundo po-*
4 *teſt res legatarij propria legari, ſi in ea teſtator ius aliquod habeat, veluti pignoris, aut hypotecæ, tum enim legando*
f *rem videtur legare ſeu remittere, quod in eam* f *rem habet, modo non ſit tale ius, quod morte finiatur, & per quod res ipſa vendicari poſſit, vt ſunt iura ſeruitutum, aut vſuſ-*
g *fructus, illa certè non intelligitur legaſſe.* g *† Tertio non*
5 *procedit prædicta deciſio, ſi res legatarij eſſet alteri obligata pignori, quia eius rei vtile erit legatum, vt ſcilicet cogatur hæres ſuo impendio eam luere, & legatario præſtare.* h

6 *b* Quia quod proprium. † *Deciſionis hæc eſt cauſa, quod*
i *alicuius eſt proprium, amplius eius fieri non* i *poteſt. Ali-*
K *bi in iure dicitur; Idem ex pluribus cauſis noſtrum* k *fieri, & rem noſtram magis noſtram fieri non poſſe. Quod vt obi-*

obtineat, rem pleno iure noſtram eſſe oportet. Cæterũ quib.
l *caſibus huic regulæ locus non ſit, Doctores ſuis locis l am*
ple pertractant.
c Et licet alienauerit. *Etiamſi legatarius rem ſuam ſibi*
legato relictam poſt teſtamentum factum alienauerit, &
ſic res eſſe deſierit, nihilo magis legatum valebit, quia vi-
m *res ab initio non m habuit. † idque propter* Catonianã
7 regulam, *quæ diſponit, n legatũ purum, quod inutile fo-*
n *ret, id eſt, cuius dies inutiliter cederet, ſi teſtamenti facti*
tempore mortuus fuiſſet teſtator, quãdocunque deceſſerit,
ex poſt facto non conualeſcere. Ratio autem huius regulæ
hæc videtur eſſe: quia cum teſtatoris certam mentem &
voluntatem eſſe oporteat, eum præſentis temporis condi-
tionem ſpectaſſe, deque ea ſtatuiſſe iudicamus: non autem
incerto futuri temporis euẽtui rem commiſiſſe, quippe cũ
alioqui teſtamenta non ex teſtatorum mente, quæ in iis do
minari debet, ſed ex fortuna & caſu penderent. Loquitur
autem hæc regula de puro legato, illudque impedit, condi-
tionale vero non item: quia ad conditionalia legata Cato-
niana regula non pertinet.
d Alienauerit. *Intellige poſt factum teſtamentum, & te*
ſtatore iam defuncto, ſecus enim videtur, ſi viuo eo alie-
8 *nauerit, quia legatum debebitur. † Sic enim Celſus o ſcri-*
o *bit:* Si tibi legatus eſt fundus, qui ſcribẽdi teſtamẽti
tempore tuus eſt, ſi eũ viuo teſtatore alienaueris, le-
gatũ tibi debetur: quod non deberetur ſi teſtator ſta-
tim deceſſiſſet. *Sed hæc Celſi verba videntur cum Pauli*
p *reſponſo p pugnare, qui indiſtinctè ex Catoniana regula*
putauit, legatum rei, quæ legatarij fuerit tempore teſta-
menti inutile eſſe, licet poſt teſtamentum factum eã alie-
nauerit. Et hoc Iuſtinianus ſimpliciter hoc loco affirmat,
quaſi nihil referat, viuo teſtatore alienatio facta ſit poſt
teſtamentum conditum, an eo iam defuncto. An non ma-
9 *gna eſt hæc repugnantia? Pro conciliatione itaque dicen-*
q *dũ, Pauli reſponſum Celſi diſtinctione, q velut exceptio*
r *ne quadam corrigi, vel Celſi verba ſic exaudienda r eſſe*
vt tradant, non tam teſtamenti, quam mortis tempus ſpe-
ctari, vbi quæritur, an res legata mea ſit, Vt ea demũ non
proſit alienatio, quæ poſt mortẽ teſtatoris fit, quaſiq; ali-
qui ſuſtineatur legatum propter eandem teſtatoris volun-
tatem, quæ etiam poſt alienationem durauit.

ADDITIONES.

a §. non ſolum ſup. eodem.
b l. 38. cum quis decedens de leg. 3. d. l. Mæuius, §. fundo de le. 2 l. 59. apud Iulian. § ſi Tit. 2. de le.
c d. l. 15. proprias, C. hoc tit.
d l. 41. cætera, § tractari, de leg. 1.
e l. 1. in ſi de reg. Catoniana.
f l. 2 . quod in rerum, § 1 ff. de leg. 1.
g d. l. Mæuius, § pen. de leg. 2.
h l. 86. ſi tibi, in prin de leg. 1.
i §. ſic itaque Inſt. de actionib.
K l. 2 §. ex pluribus de acqui. poſſ. l. 120. non vter pluribus de re. iur.
l Dec. in l. 46 neque pignus, de reg. iur. Iaſ. & Zaſ. in d. § ſic itaque Soc. 1. Fallem. reg. 100. Feli. c. inter dilectos, de fide inſt.
m d. § tractari.
n l. 1. de reg. Catoni.
o in d. l. 1.
p in d. l. cætera, § tractari.
q Egui. baro. hic.
r Bal. hic.

§. Si quis rem ſuam.

1 *Legans rem ſuam vt alienam, an legatum valeat. 3.*
2 *Regula, circa ea quæ ſunt voluntatis, plus eſſe in opinio-*
ne, quam veritate, explicatur.
4 *Dubitandi cauſæ ad verſ. ſed etſi. hoc [illegible]*
5 *Legans rem ſuam quam putat legatarij, valet legatum.*

a Si quis rem ſuam quaſi alienam legauerit, valet legatũ. Nam plus valet quod in veritate eſt, quã quod in opinione. *b Sed etſi* legatarij eſſe putauit, valere conſtat: quia exitũ voluntas defuncti habere poteſt.

1 a Si quis rem. † *Fundi cuiuſdam dominus eram, hunc ti-*
bi legaui, cum alienum eſſe putarem: [illegible] debatur legatum
2 *non valere, † propter regulam, a qua [illegible] icitur.* Circa ea,
quæ ſunt voluntatis, plus eſſe in opinione quã verita
te. *Hic tamen dicitur, legatum valere. Nec obſtat hæc re-*
gula, quia procedit in his, quæ in mera ac prorſus libera
b *voluntate b conſiſtunt: cuiuſmodi eſt, hæreditatis aditio,*
vel repudiatio, in hærede voluntario enim ſi ex neceſſariũ
putet, nec credat, in ſua voluntate eſſe, vt adeat vel repu-
diet, neutrum niſi tacitè coactus facit. Nuda autem & li-
c *bera voluntate voluntarius hæres vel adit c vel repudiat*
hæreditatem. Itaque in huiuſmodi caſibus, errabunda opi-
nio magis inſpicitur: quoniam veritatis requiſita ſubſtan-
tia æquiparari nequit. d Cæterum quando opinio non cũ
volũtate, ſed cum rei veritate certare comperitur, tunc nõ
opinioni, ſed veritati adhæremus, & plus valet quod in ve
e *ritate eſt, quã quod in e opinione. † Et hac ratione inſpe-*
3 *cta, rectè hic deciditur, huiuſmodi legatum vires habere,*
quando rem ſuam quis, credens alienam, legauerit. Sic &
vbi dominus ſeruum ſuum manumittit, quem putabat eſ-
f *ſe alienum, rata eſt manumiſſio, f & veritas opinioni præ*
fertur. Pari ratione, ſi ei qui putabat ſe a non domino emiſ-
ſe, res a vero domino emptionis nomine tradatur, is ac-
g *quirit dominium. g Sed & qui putauit ſe domini volun-*
tate rem attingere, cum dominus non vellet, non eſſe furem
h *rectè h dictum eſt: Quid enim dolo fecit, qui putauit domi*
num conceſſurum fuiſſe, ſiue falſo id, ſiue vere putet? In de
lictis vero plerumque alia ratio eſt, quemadmodum Iaſon
i *hic ad Porcium obiter annotat, & nos ſuo i loco tracta-*
bimus.
4 *b* Sed etſi. *Amplificat, quod ſupra dixit. † Videbatur*
tamen, ſi putauit legatarij rem eſſe, quæ ſua erat, legatum
non valere. Nam ſi quis legandi animum non habet, non
conſiſtit legatum. Conſtat autem, rem legatarij propriam
K *inutiliter legari, K & teſtator præſumitur hoc ſcire. Ergo*
ſi crediderit rem eſſe legatarii, eamque ipſi legauit, vide-
tur legandi animus abfuiſſe. Item, quemadmodum ſi rem
tibi meam trado, credens tuam eſſe, non transfero in te do-
l *miniũ, l ſic etiam ſi rem tibi meam lego tuam putans, nõ*
5 *deberet valere legatum. † Verum Imperator hic valere*
ſcribit, quod ſolo fauore vltimæ voluntatis conſeruandæ
receptum videtur, quaſi ſatis ſit, vt defuncti voluntas ef-
m *fectum habere m poſſit. Et hic quoque veritas opinioni*
præualere debet, cum voluntati legantis reſpondere queat.
Voluit quippe teſtator eam rem legare, ſi potuit; & viti-
que potuit, cum reuera non legatarii, ſed ipſius teſtatoris
fuerit propria.

ADDITIONES.

a l. 15. is qui puta. de acq. hær.
b Bar. & Iaſ. d. l. is qui putat.
c §. ſi. ſup. de hære. qua. & diff.
d l. 32. hæres inſt. de acq. hær.
e Ita Cantiunc. hic poſt Ang. declarat.
f l. ſi pater §. quoties, de manumiſ. vind.
g l. pen. § qui ignorauit, de iur. & facti igno.
h l. 46 inter omnes, § recte dictum, ff. de ſup.

i §. pla-

i § placuit,& § ſeq.inſ.de obl. quæ ex delict.
K §. prox.præced.
l l.3.dedi § ſubtilius,de cond. cauſa data.
m l.vel negare,quemadm teſtam.aperiantur.

---

§. Si rem.

1 *Argumentum huius §.*
2 *An & quando per alienationem rei legatæ reuocetur legatum, pulchrè explicatur.*
3 *Si teſtator rem legatam pignori obligauit,tenetur hæres eam luere.*
4 *Pignorationis natura eſt,rem redimi.*
5 *Res tanti pignorata, quanti valet, alienata cenſetur.*
6 *Argumentum de toto ad partem affirmatiuè valet.*
7 *Lex diſponens de toto,de omnibus eius partibus diſponere intelligitur.*

a Si rem ſuam legauerit teſtator, poſteaq; eam alienauerit,Celſus putat,ſi non adimendi animo vendidit,nihilominus deberi. Idemq; b Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. c Iidem reſcripſerunt, eum qui poſt teſtamentũ factum prædia, quę legata erãt, pignori dedit,ademiſſe legatum non videri: & ideo legatarium cum hærede eius agere poſſe, vt prædia a creditore d luantur. e Si vero quis partem rei legatę alienauerit, pars quæ non alienata eſt omnino debetur: ſi non adimendi animo alienata ſit.

1 Tres† *hypotheſes hoc § explicantur,ſatis elegãter, & quæ in frequenti vſu verſantur. Prima loquitur de alienatione rei legatæ:altera,de oppignoratione: tertia de alienatione partis rei, quæ legata eſt, & in ſingulis ſpeciebus inquiritur,an ſic legatæ rei fiat reuocatio ſeu adẽptio.*
2 a Si rem ſuam.† *Hæc eſt prima ſpecies:teſtator rem ſuã propriam legauit,deinde cum ſuperuineret, eandem alienauit,an legatum videtur reuocaſſe, vel nihilominus debeatur? Et deberi Iuſtinianus ex Celſo reſpondet, ſi non* adimendi animo vendidit. *Verum hic plenior diſtinctio adhibenda eſt. In tali igitur ſpecie cum primis videndum,an teſtator purè ac ſimpliciter rem a ſe poſtea alienatam legauerit, vel ſub conditione. Conditionale ſiquidem legatum,ſi pendente conditione alienatio facta ſit,ſta*
a *tim expirat,ex quacunque* a *cauſa teſtator alienarit. Sin vero purum legatum eſt,rurſus diſtingui debet,ſubſequuta ne fuerit legatæ rei donatio, an alia interuenerit alienatio. Nam ſi rem legatam alteri donauit teſtator, indiſtinctè legatum cenſetur ademptum, ſiue propter neceſſi*
b *tatem rei familiaris,ſiue* b *mera voluntate donatum fuerit. Quod ſi alia interceſſit alienatio, vt quia rem vendidit:intereſt,an vrgente rei familiaris neceſſitate,aut quia res ætatem ferre non potuerit,id factum ſit: an vero nuda & ſimplici voluntate. Priori enim caſu legatum debebitur,niſi adimẽdi animo factam fuiſſe alienationem hæres*
c *probet,* c *quia in dubio mutata teſtatoris voluntas non præſumitur, poſteriori vero cenſebitur legatum eſſe reuo*
d *catum,* d *adeo vt etiã non redintegretur voluntaria eiuſ-*
e *dem rei redemptione.* e *Poterit ergo hæres agentem le-*
f *gatarium doli mali exceptione repellere,* f *niſi euidenter conſtet,voluiſſe teſtatorem tali alienatione voluntaria le-*
g *gatum adimere,vel nouam legandi voluntatem probaue-*
h *rit* g *legatarius:aut libertatis, piæve cauſæ fauor lega-*
i *to patrocinetur,* h *quod omnes* i *probant.*
b Seuerus & Antoninus. *Quorum tamen reſcriptũ nõ reperitur extare,ſicut nec Celſi reſponſum extat,cuius hic Imp meminit.*
c Iidem reſcripſerunt. *Secunda ſpecies ex alio reſcripto eorundem Imperatorum deſumpta,quod in Codice adhuc*
K *extat.* k † *Ergo ſi teſtator prædia,quæ legauit,poſt fa-*
3 *ctum teſtamentum pignori vel hypothecæ dedit,ea ab hærede mutatam defuncti voluntatem non probante, libera-*
l *ri* l *oportet.idque indiſtinctè verum eſt, ſiue neceſſitate coactus, ſiue mera voluntate alienarit. Sed cur diuerſum in priori caſu diſpoſitum eſt? Et quidem id ea ratione factum videtur: quia ſi teſtator ex neceſſitate vendidit rem legatam,ideo legatum reuocaſſe cenſetur, quia ipſius fuit*
m *voluntas & intentio quod res perpetuo* m *remaneret pe*
n *nes emptorem:hoc enim natura contractus emptionis* n *expoſcit. Sed quando res pignori obligata eſt etiam ex ne-*
4 *ceſſitate, adhuc non videtur legatum ademptum:* † *quoniam pignorationis natura eſt, quod redimatur res ſolu-*
o *toque debito ad pignorantem redeat.* o † *Si tamen te-*
5 *ſtator rem legatam tanti pignoraſſet, quantum valeret, vel etiam pluris, quia veriſimile non eſt, quod redima-*
p *tur, perinde habebitur, ac ſi prorſus alienaſſet:* p *ſicque per huiuſmodi pignorationem, ſi voluntaria fuerit, legatum cenſebitur reuocatum.*
d Luantur. *Redimantur, ære ſcilicet, & impendio ipſius hæredis, quem teſtator grauaſſe intelligitur luitionis ſumptu.*
e Si vero quis. *Tertius caſus, qui a primo dependet, nec habet difficultatem. Quæcunque enim de tota re legata, citra neceſſitatem alienata, dicta ſunt: eadem, ſi*
q *pars rei legatæ alienata fuerit,* q *obtinet.* † *Ex quo col-*
6 *ligis argumentum a toto ad partem affirmatiuè valere: & quod iuris eſt de toto quo ad totum, idem iuris eſſe de-*
r *bet de parte quoad* r *partem,* † *vulgo quoque receptum*
7 *eſt, quod lex diſponens de toto intelligatur diſponere de*
ſ *omnibus eius partibus quod copioſè Stephanus,* ſ *de Phœdericis examinat.*

ADDITIONES.

a l.6 Stichum qui meus, de leg.1.Bal.l.3.C hoc tit.
b l.18.rem legatam,vbi Bar.& Dd. de adim.leg.
c arg.l.ei qui.de probat.
d l.11.fideicomm.ſta.§.ſi rem ſuam, & ibi Dd.de leg.3.
e l.15.cum ſeruus,de adim.leg.
f l.34.ſcribit. Quintus Mutius,§.item ſcribit,1.de auro & argen.lega.
g d.l.cum ſeruus.
h l.verum,de manum teſtam.
i Cum hic,tum in d.§.ſi rem ſuam.
K l.qui poſt teſtamentum,C.de legat.
l Iaſ.hic ad Porc.
m Porc.hic Iaſ.d.l.qui poſt teſtamentum.
n l.ex empto de actio empt.
o l debitor,de precario.
p l qui habebat,& ibi Bar.de leg.2.
q Hic & d l.Stichum qui meus in fi. & l.ſi ex tot.eod.tit.facit d l.ſcribit Q Mutius,§.item ſcribit.
r l.quæ de tota.in princ.& ibi glo. & Bar.de rei vend.& vide Euerardum in Top.loco 80.
ſ De interp.iur.in 1.par.

---

§. Si quis debitori.

1 *Liberatio & ſolutio eiuſdem ſunt ſignificationis.*
2 *In Pandectis ſub tit. de ſolutio. liberatio & ſolutio ſeparantur.*
3 *Thema huius §. eiuſdemq; ratio dubitãdi & decidẽdi.*
4 *Debitor quis dicatur.*
5 *Liberationem legari poſſe, & quibus modis id fiat.*

6 *Si legata ſit perſonalis liberatio ab harede debitoris exi*
gi debitum poteſt.
7 *Debitor cui liberatio legata eſt, habet aduerſus petentem*
doli mali exceptionem.
8 *Habet item actionem ex teſtamento, vt in totum libere*
tur acceptillatione.
9 *Poteſt etiam iudicis officium implorare.*
10 *Si is cui liberatio legata eſt, correum habeat, intereſt an*
ſit ſocij, vel non ſint: quia ſi ſocij ſint, legatarius per ac-
ceptilationem liberatur, alias pacto.
11 *Societas natura.*
13 *Poteſt etiam dilatatio debiti legari.*
14 *An debitor creditori ſuo legare poſſit id, quod alias ei de-*
bet. 16.
15 *Legatum quod ſine lucro eſt, non valet.*
17 *Commodum repræſentationis quid?*
18 *Ratio decidendi ac dubitandi ad verſ. quod ſi viuo.*
19 *Generalis concluſio ex hoc §.*
20 *Regula ex hoc §. collecta.*

a Si quis *b* debitori ſuo *c* liberationē legauerit,
legatū vtile eſt. & neq; ab ipſo debitore, neq; *d* ab
hærede eius poteſt hęres *e* petere, neque ab alio *f*
qui hæredis loco ſit. Sed & poteſt a debitore *g* cō-
ueniri, *h* vt liberet eum. *i* Poteſt etiā quis vel *K*
ad tempus iubere, ne hęres petat. *l* Ex contrario, ſi
debitor creditori ſuo, quod debet, legauerit: *m* inu-
tile eſt legatum, ſi nihil plus eſt in legato quā in de-
bito: quia *n* nihil amplius per legatū habet. Quod
ſi in diem vel ſub conditione debitum, ei pure legaue
rit, vtile eſt legatum *o* propter repræſentationem.
Quod ſi viuo teſtatore dies venerit, vel conditio ex-
titerit: *p* Papinianus ſcripſit, vtile eſſe nihilominus
legatum: *q* quia ſemel conſtitit, quod & verum eſt.
Non enim placuit ſententia *r* exiſtimantiū, extin-
ctum eſſe legatum, quia in eam cauſam peruenerit, a
qua *ſ* incipere non poteſt.

1 Si quis. *De liberationis legato hoc §. agitur.* † *Habet*
autem liberationis *verbum eandem vim ac ſignificatio-*
a *nem, quam* ſolutionis. a Soluere *autem eſt, cum qui al*
ligatus eſt liberum facere. Inde qui præſtitit quod debet,
ſoluiſſe dicitur, & ſe ab obligationis nexu liberaſſe. Sic in
noſtro propoſito liberationem *pro remiſſione debiti ac-*
2 *cipimus, vt debitor non cogatur ſoluere.* † *Verum in Pan-*
dect. ſub tit. de Solut. Liberatio, & ſolutio *ſeparantur.*
nam ſolutio naturalem obligationem tollit, & pecuniaria
eſt: Liberatio cæteros omnes modos, quibus obligationis
nexu quis dimittitur, continet, vt confuſionem & cōpen-
3 *ſationem.* † *Eſt autem thema, quod hic explicatur, tale.*
Centum mihi aureos debebas, ego tibi liberationem debiti
legaui, damnaui haredem meum, ne a te quicquam pete-
ret: quaritur, an legatum valeat? Et videtur non valere,
quia quodam modo rem tuam tibi legaſſe cenſeri poſſum,
b *quod vtique legibus* b *fieri vetatur. Attamen legatum*
vtile eſſe hic deciditur: ob id certè, quoniam non videtur
legata res ipſius debitoris, ſed liberatio, quæ eſt in facul-
c *tate* c *creditoris.*
a Si quis. *Creditor aliquis.*
4 *b* Debitori ſuo. † *Is propriè* Debitor *eſſe dicitur, a quo*
inuito exigitur, & qui creditorem agentem nulla poteſt
d *exceptione* d *excludere: nec ſanè in alio debitore vtile fue*
e *rit liberationis* e *legatū. Suo autem intellige, vel ſui ha*
redis, vel etiam cuiuslibet alterius, iuxta Bald. hic.
5 *c* Liberationum legauerit. † *Hinc diſcis, liberationē*
legari poſſe. Contingit autem id multis modis, vt ſi cre-
ditor liberationem nominis expreſſim leget: vel damnet
hęredem, ne debiti nomine agat, neve a debitore quic-
f *quam petat, vel ſi chirographum debitori ſuo* f *leget,*
quia ſic quoque liberationem legaſſe intelligitur. Idem
g *eſt, ſi teſtator damnet haredem, ne centumuirale* g *iudi-*
h *cium exerceat: rationem a procuratore ſuo ne* h *exigat:*
i *quæſtionem curatoribus ſuis ne* i *faciat.*
6 *d* Ab hærede eius. *Debitoris ſcilicet.* † *Ceſſat tamen*
hoc, ſi fortè perſonale fuerit liberationis legatum, quod
ſoli legatario inhæreat, vt quia teſtator ita ſcripſerit,
K Hæres meus a ſolo Titio K ne petito. *Sane tale lega-*
tum ad haredem Lucij Titij non tranſit. Itaque mortuo
Lucio Titio, ab eo debitum poterit exigi.
7 *e* Petere. *Cum effectu.* † *Etſi enim peteret, nihil tamen*
conſequeretur, quia exceptione doli mali (quæ hoc caſu le-
l *gatario competit) ſubmoueri* l *poterit. Et hoc eſt primū*
remedium conceſſum ei, cui legata eſt liberatio.
f Qui hæredis loco ſit. *Cuiuſmodi eſt bon. poſſeſſ. aut*
fideicommiſſarius vniuerſalis.
8 *g* Conueniri. *Scilicet hæres legantis.* † *hoc eſt ſecun-*
dum remedium, nempe quod is, cui legato relicta eſt li-
beratio, haredem teſtatoris conuenire poſſit, vt eum li-
beret per acceptilationem, *hoc eſt, per ſolutionem ima-*
ginariam, quæ tamen veræ ſolutionis effectum habet ex
m *conſenſu creditoris, & iuris* m *artificio.* † *Addit Bar-*
9 *tol.* n *& tertium remedium, quod legatarius imploret*
n officium iudicis, *vt pronunciet eum non debere, vel vt*
ſilentium actori imponat.
h Vt liberet eum. *Nempe per* acceptilationem, *vt iā*
dictum eſt: idque omnino neceſſarium videtur, cum per
legatum ipſo iure liberatio non contingat. Et prædicta
quidem locum habent, cum is ſolus eſt debitor, cui libera-
o *tio relicta* o *eſt.* † *Quod ſi cum alio ſit debitor, puta*
10 *duo rei fuerint promittendi, videndum* p *eſt tunc, an*
p *iſti rei promittendi fuerint etiam ſocij omnium bonorum*
vel ſaltem eius debiti, quo de agitur, ita quod lucrum
& damnum commune inter eos erat; an vero ſimpliciter
rei promittendi fuerint, id eſt, ambo eidem promiſerint
eandem pecuniam, non autem aliam contraxerint ſocie-
tatem. Nam priori caſu, ſi teſtator vni tantum liberatio-
nem legauit, & alteri correo noluit conſultum, legata-
rium agentem per acceptilationem liberari oportet, vt
ſic ſocius & correus ſuus quoque liberetur, ne, dum te-
ſtatoris hæres a legatarij correo quid petit, & ipſe legata-
11 *rius inquietetur.* † *Societatis enim ea eſt natura, vt a ſo-*
ciorum altero nihil poſſit exigi, quod non alterum quoque
q *contingat.* q † *Si ergo per acceptilationem liberetur le-*
12 *gatarius, id etiam correo legatarij proderit, ſicque teſta-*
toris voluntas, qui vni ſociorum liberationem reliquit,
conſiſtere non poterit. Altero vero caſu, quando rei pro-
mittendi non ſunt ſocij, & vni tantum legata eſt libera-
tio, is non poterit agendo conſequi, vt liberetur accepti-
latione: quia ſic correus ipſius contra teſtatoris volunta-
tem, qui vni tantum conſultum voluit, pariter liberare-
tur, cum acceptilatio ſit ſolutio ſaltem imaginaria, quæ
r *facta ab vno proficit* r *vtrique. Illud tamen conſequetur,*
vt liberetur per pactum de non petendo, quod quidem cū
ſ *perſonam non egredietur,* ſ *legatarij correo nihil prode-*
t *rit. Et prædicta Iulianus* t *lib. 22. Digeſtorum hiſce*
verbis cōplexus eſt: Siquidem ſocij (*inquit*) nō fuimus,
pacto me debere liberari: ſi ſocij, per acceptilationē.
13 *i* Poteſt etiam. † *Senſus huius verſ. eſt, quod teſtator*
poſſit debitori ſuo laxiorem ſolutionis terminum legando
præſtituere, & vtile legatum erit: quoniam hæres teſtato-
ris

Google

vis intra præſtitutum tempus debitum a legatario exigere
u *non poterit.* u *Ergò per huiuſmodi legatum vſuram me dij illius temporis, quo inquietari non poteſt, lucratur debitor, quod ſanè commoditate non caret. Et prædicta extenduntur etiam ad hæredem debitoris, nam nec ab eo intra tempus à teſtatore conceſſum, exigi poteſt.*

K Ad tempus. *Quo effluxo, debitũ rurſus exigi poterit.*

14 *l* Ex contrario. † *Imperator priorem hypotheſin nunc inuertit, declarando, an valeat legatum ſi debitor credito-*
15 *ri ſuo leget id, quod alias ei debet* † *Et conſtat, legatum quod ſine lucro eſt, non valere. Eſſet enim hoc contra na-*
x *turam legati, cum ſit quædam* x *donatio.* † *Vnde ſi debi-*
16 *tor creditori ſuo legauit id, quod ei debet, eatenus legatũ erit vtile, quatenus plus continet, quam erat in principali debito. Hocque in effectu hic verſ. docet.*

m Inutile eſt legatum. *Quia ſine lucro eſt.*

n Nihil amplius. *Quam quod ſibi prius debebatur, vt quia (verbi gratiâ) cum centena teſtator purè debet, centena tantum legarit.*

o Propter repræſentationem. *Ideſt, ob præſentem ſolutionem, quoniam ſtatim iam ſoluitur. Id enim lucratur creditor, quod accipiat id, quod poſt certum tempus, aut poſt euentum conditionis cum primis præſtandũ erat, aut etiam interdum, quod nunquam daretur, ſi fortè conditio*
17 *non extitiſſet.* † *Eſt enim commodum repræſentationis, lucrum illud, quod facit creditor, cum pecunia antè diẽ ſit ſoluta, quo carendum ſibi fuiſſet, ſi in ſtatum diem ſoluiſſet debitor. Exemplum, fac me tibi in diem centum debere ex ſtipulatione, puta, vt poſt triennium ſoluam. Hoc debitum in diem lego tibi creditori purè, ideſt, vt ſtatim tibi poſt mortem meam ſoluatur. Ego poſt factum teſtamentum decedo Iam lucrum, quod intra triennium hoc cum illa pecunia facis, quo tibi carendum erat, ſi tandem lapſo triennio ſatisfactum tibi fuiſſet, commodum repræſentationis dicitur. Hoc igitur commodum efficit, vt amplius ſit in legato, quam in debito, ſicque tale legatum valeat. Idem applices ad debitum conditionale.*

y *p* Papinianus. *Cuius reſponſum adhuc* y *in Pandectis extat.*

18 *q* Qui ſemel conſtitit. † *Hoc eſt, potuit habere locum repræſentatio, potuit fieri, vt debitor ante diẽ moreretur, aut conditio nunquam exiſteret. Et tradunt Interpretes, quod etſi res, priuſquam actus ſit perfectus, deueniens, ad*
z *cauſam, a qua non poteſt inchoari, vitiatur,* z *hoc tamen non procedere, quando caſus ſuperueniens tenderet ad eundem finem, quia tunc actus, vtrunque non ſit conſummatus, non vitiatur. Atque hoc eſt, quod per manus traditur,* quæ ſemel vtiliter & legitimè cõſtituta ſunt, durant, licet ſuperueniat caſus a quo initium habere nõ poſſunt.

r Exiſtimantium. *Videtur Imp. hic Paulum intelligere*
a *qui contra* a *Papinianum ſentiebat, eiuſque ſententiam, improbat, & mirũ, Pauli reſponſum nihilominus in Pandectas ſimpliciter relatum eſſe.*

19 *ſ* Incipere non poteſt. † *Hoc eſt, ſi viuo teſtatore dies venit, aut conditio extitit, nihil amplius in diem vel ſub conditione debetur, atque ita non poteſt amplius locum habere commodum repræſentationis, ergo inutile videtur huiuſmodi legatum, quum nihil amplius ſit in legato, quam in debito. Et hæc poterat dubitandi cauſa eſſe in*
20 *noſtro themate.* † *Porro contrahendo totum hunc §. in*
b *epitomen, ex eo hanc doctrinam collige.* b Quotieſcunque creditori modo, tempore, loco, exceptione, conditione, vtilitas aliqua vltra id quod in debito eſt, per legatũ accedit, a debitore creditori ſemper vtiliter legatur: ſin nihil commoditatis affertur, legatum non valet, vt quod ſine lucro ſit.

ADDITIONES.

a l. 55. liberationis. de verb. ſignif.
b §. ſed ſi rem ſupra eod.
c Porc. hic.
d l. 108. debitor l. 10. creditores, de verb. ſign.
e Bal. hic per l. ſi creditor debitori. de lib. leg.
f l. 3. de liber. leg.
g l petitor. hoc tit. de liber. leg.
h l. procur eo. tit.
i l Aurelio ibid.
K l. non ſolum. §. tale legatum. d. tit.
l l. 2. in fi. l. ſi quis in teſt. hoc tit.
m §. 1. inſ. quib. mod. oblig. tol.
n l. 4. §. nunc de effectu. hoc tit.
o l. Aurelius. §. centum. d. tit.
p d. § nunc de effectu, & ſic intelligenda eſt glo. hic in verbo, vt liberet.
q Bart. ibidem.
r l. 3 §. fi. de duobus reis.
ſ l ſi vnus. §. ante omnia. de pact.
t In d. §. nunc de effectu.
u l. non ſolum debitorem §. 1. hoc tit.
x §. 1. ſup. eod.
y In l. verb leg. ad leg. Falc.
z Dd. in l. pluribus §. 1. de verb. oblig. Dec. in l. ambiguis. 1. §. non eſt nouum. de reg. iur.
a In l debitor. de leg 2.
b Bar. Iaſ. & alij in l. ſi creditori, & l. ſeq. de leg. 1.

§. Sed ſi vxori.

1 *Maritus vtiliter vxori dotem acceptam legat.*
2 *In quib. legatũ dotis ſit plenius, quam de dote actio. 4. 5.*
3 *Dotis reſtitutio aliter olim fiebat quam hodie.*
6 *An maritus dotem legare poſſit, quam non accepit. 8.*
7 *Legatum dotis incertum a patre relictum valet.*
9 *Relegare, verbum, pro retro tradere, vel reſtituere: hinc tit. de dote relegata, in Pandectis.*

a Sed ſi vxori maritus *b* dotẽ legauerit, valet legatum: quia *c* plenius eſt legatũ, quam de dote actio. *d* Sed ſi quam nõ accepit dotẽ, legauerit; diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt, ſi quidẽ *e* ſimpliciter, legauerit: inutile eſſe legatum. Si vero *f* certa pecunia, vel certum *g* corpus, aut *h* inſtrumenta dotis in *i* prælegando demonſtrata ſunt, valere legatum.

a Sed ſi vxori. *De legato dotis vxori a marito facto ſubijcitur, quam vel accepit maritus, vel etiam nõ accepit: ſicque duos caſus hic §. complectitur.*

b Dotem. *Quam ab ea accepit, vt a ſequenti verſiculo*
1 *differat hoc principium.* † *Dotem ergo acceptam maritus vxori vtiliter legat, adeo quidem, vt nihil referat, vtrũ*
a *dotem expreſſim leget, an* a *id quod vxor dedit: nã vtroque caſu legatum ſubſiſtit.*
2 *c* Plenius. † *Nempe in commodo repræſentationis, quod*
3 *tali legato ineſt.* † *Nam veteri iure non ſtatim ſoluto matrimonio dos etiam reddebatur, ſed annua, bima, tri-*
b *ma* b *die in ijs, quæ pondere, numero, vel menſura conſiſtunt. Lege vero noua, immobilia ſtatim: mobilia poſt annum debentur. Legatum autem mox ab adita hæ-*
c *reditate* c *peti poteſt. Habet ergo vxor in tali dotis legato commodum repræſentationis: quia cum ſine legato non poſſet dotem rei mobilis petere, niſi annua die, ideſt, poſt annum a morte mariti: poterit iam ſtatim petere eo mortuo Iam lucrum illud, quod ex dote vxor intra hunc annum habet, quo ſibi carendum fuiſſet, ſi tandem poſt annũ dos fuiſſet reddita, dicitur cõmodum repræſentationis.*

Et hoc commodum efficit, vt amplius ſit in legato, quam
fuiſſet in actione de dote. Idem de bona, & trina die di-
4 *cendum.* † *Eſt & aliud in quo legatum dotis plenius eſt,*
quam de dote actio, nempe quod id non aliter minuatur,
quam per legem Falcidiam, quæ in illo repræſentationis
d *commodo locum* d *habet: dotis vero actione etſi conue-*
niatur maritus, non tamen in plus, quam in id quod face-
e *re poteſt,* e *cōdemnetur, habita ratione, ne egeat.* † *Ter-*
5 *tia vtilitas huius legati eſſe poteſt, quod tollat pacta dotis*
f *adſcripta* f *non mulieri omnino commoda: quia iis ſtare*
g *mulier non tenetur, dotem petens ex legato.* g *Sed nec do-*
tis legatæ ſolutionem hęres differre poteſt ob aliquas alias
impenſas ab hærede factas, quam ob neceſſarias; quæ do-
h *tem ipſo iure* h *minuunt.*
6 *d* Sed ſi quā non accepit. † *Aliter caſus, quando mari-*
tus vxori dotem, quam non accepit, legat, hic explicatur.
Et ſiquidem dotem ſimpliciter, ideſt, nulla expreſſa certa
quantitate, vel ſpecie legauit, legatum non valet; idq; pro-
i *pter incertitudinem, quæ tam legata, quam contractus* i
7 *vitiat.* † *Quanquam ſingulari quodam iure vtile ſit dotis*
legatum a patre relictum incerta quantitate: ſicut & ſu-
K *ſtinetur generalis promiſſio dotis ab eo* K *facta, ad quem*
pertinet dotare filiam. & facile certa conſtituitur quanti-
l *tas ex dignitate familię patris &* l *ſponſi.* † *Quod ſi ma-*
8 *ritus certam quantitatem nomine dotis legauerit, aut cor-*
pus aliquod ſpeciatim expreſſerit, aut quæ in inſtrumēto
dotali expreſſa ſunt, legato reliquerit, valet legatum.

e Simpliciter. *Ideſt, non adiecta quantitate certa, vel ſpe-*
cie, ſicut nullum intelligatur legatum dotis, quæ nulla eſt.

f Certa pecunia. *Ideſt, certa quantitas, vt ſi dicat:* Cen-
tū aureos, quos noīe dotis attulit, vxori meæ relego.

g Corpus. *Hoc eſt, ſpecies: vt quia dixerit,* Fundum
Herdetanum, quem mihi dedit, ei do, lego.

h Inſtrumenta dot. *Quæ tamen certam quantitatē vel*
corpus exprimant. Sic enim tale legatum, quamuis for-
m *maliter ſit incertum, per huiuſmodi tamen relationem* m
certum eſſe videtur, omninoque præſtandum erit, quod in
inſtrumento continetur, etiamſi nullam dotem accepiſſet
n *maritus. Falſa enim cauſa adiecta illud non* n *euertit.*

i Prælegando. *Ideſt, repræſentando. Plerique legunt*
9 *Relegando:* † *Relegari enim Dos dicitur, quaſi retrotra-*
o *di, vel reſtitui. Et extat tit.* o *in Pandectis, De dote re-*
p *legata.* p *licet corruptè legatur, de dote prælegata. For-*
mula relegandæ dotis hæc eſt: Quanta pecunia dotis no-
mine ad me peruenit, tantam hæres meus dato.

ADDITIONES.

a l. vlt. de dote præleg.
b l. aliud, de pact. dot.
c l. 1. de dote præl.
d d. l. 1. §. idem Iulianus de dot. præleg.
e l. maritum. & l. ſeq. ſol. matr.
f l. inter eos, in fi. de re iud. l. in condemnatione, de reg. iur.
g l. 1. de dote præleg.
h l. dote dict. tit.
i l. ita ſtipulatus, in princ. de verb. oblig.
K l. 1. C. de dot. promiſ.
l l. quæro, de ritu nupt. Porc. hic.
m l. 3. C. de falſa cauſa ad leg. l. 2. cum quidam, de leg. 2. Ang. & Porc. hic.
n l. ſi non deſignata, & ibi gl. & Dd. C. de falſa cau. ad leg.
o lib. 33.
p Haloand.
q Cuiac. in para. ad tit. de dot. præleg.

---

§. Si res legata.

1 *Species legata ſi pereat ſine culpa hæredis, legatario pe-*
riiſſe cenſetur, & quid in quantitate. 2.
3 *Duę regulæ ex hoc §. colliguntur.*
4 *Re perempta ſine culpa debitoris, liberatur debito.*
5 *Res legata ſi ob hęredis moram pereat, hæres tenetur.*
6 *Quando hæres de dolo, lata vel leui culpa teneatur.*

a Si res legata *b* ſine facto hæredi *c* perierit, *d* lega-
tario decedit. Et ſi ſeruus alienus legatus, *e* ſine facto
hæredis manumiſſus fuerit: *f* non tenetur hæres. Si
vero hęredis ſeruus legatus ſit, *g* & ipſe eum manu-
miſerit: *h* teneri ipſum *i* Iulianus ſcripſit. nec inte-
reſt, *K* ſciuerit, an ignorauerit a ſe legatum eſſe. Sed
etſi alij donauerit ſeruum, & is cui donatus eſt, eum
manumiſerit: tenetur hæres, quamuis ignorauerit a
ſe eum legatum eſſe.

Quoniam *ſæpe contingit, rem legatam, priuſquam*
præſtetur, interire, ideo Imper. Iuſtinianus hic examinat,
an hæres perempta re legata, nihilominus teneatur, vel
per interitum rei liberetur.

1 *a* Si res. † *Ideſt, certa aliqua ſpecies. Loquitur enim hic*
de re in ſpecie legata: id enim frequentius accidit, quam in
a *quantitate, aliove genere legato.* a † *Quanquam idem,*
2 *quod hic traditur, & in quantitate locum habeat, ſi modo*
b *ea debeatur ratione certæ* b *ſpeciei: quod ſi ſimpliciter eſ-*
ſet legata quantitas, nullam liberationem tribuere poteſt
vllus caſus fortuitus, etiam ante moram, quoniam genus
c *perire* c *nequeat.*

b Sine facto. *Quia videlicet hæres nō fuerit in mora vel*
culpa, alioqui omnino teneretur.

c Perierit. *Fortuito aliquo caſu, nam de huiuſmodi inte-*
ritu hic agitur.

d Legatario decedit. *Ideſt, legatarij periculo: omnino*
enim liberatur hæres, vt nec æſtimationem rei peremptæ
ſoluere teneatur.

e Sine facto hęredis manumiſſus. *Scilicet a ſuo domi-*
no. Factum autem hęredis latius hoc loci vſurpat Iuſtinia-
d *nus, vt negligentiam, quæ in non faciendo conſiſtit, etiā* d
contineat alibi tamen anguſtius hoc verbum accipitur, &
e *quod in faciendo eſt, duntaxat* e *complectitur.*

f Non tenetur. *Quia legatū ſtatim extinguitur propter*
manumiſſionem, quæ morti comparatur.

g Et ipſe. *Hæres ſcilicet. ſicque omnino ipſe fecerit, quo*
minus res legata poſſit dari. Quod ſi ſine hæredis facto ſer-
uus liber factus eſt. puta, ex aliqua præcedenti cauſa, vt
f *quia ſtatu liber* f *erat, aut quia publicè ob iuſtum meri-*
g *tum libertatem conſecutus* g *ſit, ſine vllo facto hæredis,*
non magis tenebitur hęres, quam ſi is fuiſſet alienus.

h Teneri ipſum. *Ad iuſtā æſtimationem ſerui manu-*
miſſi: libertas enim ſemel conceſſa ſeruo, auferri amplius
non poteſt. Itaque perinde eſt, ac ſi ſeruus naturali morte
periiſſet.

h *i* Iulia. *Extat adhuc eius reſponſum* h *in Pandectis, nec*
i *diſſimile eſt quod Paulo* i *adſcribitur ibi.*

k Sciuerit an ignorauerit. *Neque enim poteſt ſe excu-*
ſare propter ignorantiam, cum cenſeatur eadem perſona
cum defuncto. Debuit itaque ſcire & inueſtigare fa-
k *ctum, quod ei incumbebat* K *faciendum, & hoc ideo,*
l *quia ex defuncti perſona* l *lucrum ſentit. Et hęc quidem*
3 *ad textus declarationem,* † *ex quibus duæ ſunt potiſſi-*
mum colligendæ regulæ. Prima, ſi ſpecies legata, quę
teſtatoris fuit, ſine dolo, culpa, vel mora hæredis pe-
m rit, legatarij periculum m eſt, vſque adeo, vt nec
n æſtimationē præſtare teneatur. n † *Nā & alias pro*
4 *regula* o *traditur,* Re perempta ſine culpa debito-
o ris, ipſum liberari. † *Secunda,* ſi fuit legata ſpe-
5 cies, eaque poſt moram ab hærede factam interit,
perinde

per inde tenetur hæres, ac ſi termō interijſſet, nempe
p ad æſtimationem rei peremptę p ſiue non extantis.
*Quod procedit etiamſi res fuerit alioqui apud legatariū
eodem ipſo momento interitura. veluti, ſi fundus lega-
tus chaſmate perierit. potuit enim eum acceptum lega-
q tarius q vendere.* † *Porro inueſtigant in vniuerſum hoc
6 loci Doctores, quando hæres de dolo, lata culpa, leui, & neg
negligentia (quę leuiſſima etiam culpa dicitur) teneatur,
neque in hoc articulo ſatis inter ipſos conuenit. Illud ta-
men frequentius receptum eſt, ſi hæres & legatarius vel
fideicommiſſarius æqualem ex teſtamento percipiant vti
r litatem, hæredem de dolo, lata & leui culpa r teneri, ſed
ſi hæres magnum, legatarius paruum conſequatur commo
ſ dum, tenetur etiam de leuiſſima. ſ Sin vero contra hæres
modicam vtilitatem, legatarius magnam ex teſtamento
habeat, dolum tātum præſtat, & latam culpam, quæ dolo
t comparatur. t*

ADDITIONES.

a l.in ratione 2.§.diligenter, ad l.Falc.l.incendium, & ibi Dd. C.ſi cer.pet.& l.quod te.ff.eo.tit.
b l.quidam teſtamento, §.ſi tibi, de leg. 1.
c d.l.incendium.
d d.l.2.de verb.oblig.
e l.in lege, ad legem Corn.de ſicar.l.ſi ſeruum, de verb.oblig.
f l.ſi ſeruum, §.item ſi homo.de verb.oblig.
g toto tit.C.quib.ex cau ſer.pro præ.li.ac.
h l.quidam, §.ſi quis filium, ad S.C.Treb.
i l.ſi ſeruum, §.de illo, de verb.oblig.
K gl.hic verbo nec intereſt.
l gl.l.2 §.ſi ſeruum, de cond.indeb.Io de Plat.hic.
m hic, & l non amplius, §.1.vbi Dd.de leg.1.
n l.cum res leg.§.1.eod.tit.
o de qua in l.ſi ex legati, de verb.oblig.
p l.nemo.1.§.ſi.poſt.& ibi Dd.de verb.oblig.
q d.l.cum res, §.ſi.& ibi Dd ſingula diffuſius pertractant.
r l.ſi ſeruus, §.cum quid tibi, de leg.1.l.ſi vt certo, §.nunc videndum.commod.
ſ d.l.cum res.§ culpam.
t l.ſi mulier, §.ſi enim, ad Treb.

§. Si quis ancillas.

1 *Si ancilla cum natis legetur, duo ſunt legata, & ſublato altero, alterum debetur.*
2 *Idem eſt, ſi ordinarius cum vicarijs legetur.*
3 *Seruus ordinarius, ſeruus vicarius, qui ſint.*
4 *Duæ res principales cōiunctim legatæ ſi ſint, vna perempta, altera debetur.*
5 *Si ſeruus cum peculio legetur, vnum eſt legatum, & ſublato ſeruo, nec peculium debetur.*
6 *Idem eſt in fundo cum inſtrumento legato.*
7 *Duabus rebus coniunctim legatis, quorum altera principalis eſt, altera acceſſoria, principali perempta, etiam acceſſoriæ legatum extinguitur.*
8 *Conſiſtente ſeu vitiato principali, vitiatur quoque acceſſorium.*
9 *Lego fundum cum inſtrumēto, differt a legatis, lego fundum & inſtrumentum, lego fundum inſtructum, lego fundum, vt inſtructus eſt.* 10.
11 *Inſtrumentum fundi quid ſit?*

a Si quis ancillas b cū ſuis natis legauerit, etiam ſi ancillæ c mortuæ fuerit, partus d legato cedunt. e Idem eſt, & ſi ordinarij ſerui cum vicarijs legati fuerint, quia licet mortui ſint ordinarij, tamen vicarij legato cedūt, f Sed ſi ſeruus fuerit cum peculio legatus: g mortuo ſeruo, vel manumiſſo, vel alienato, peculij legatum extinguitur. h Idem eſt, i ſi fundus inſtructus, vel cum inſtrumento legatus fuerit. Nam fundo alienato, & inſtrumenti legatum extinguitur.

a Si quis ancillas. *Hoc §. explicat Imp ſi ex duabus rebus coniunctim legatis altera perierit, an quæ ſupereſt debeatur? Et exemplis rem declarat.*
1 b Cum ſuis natis. † *Si ancilla legata ſit cum ſuis natis,*
a *ſiue liberis, duo ſunt diuerſa & ſeparata a legata, nō principalis cauſa & acceſſio, neque enim patitur humanæ na-*
b *turæ dignitas, hominē loco acceſſionis b haberi, qui par*
c *tum iam editum in fructu c eſſe, licet priuſquam naſcitur*
d *partus, ſit d aliud. Sublato ergo altero legato (vt quia ancilla ſit mortua) alterū tamen debetur, puta nati ancillæ.*
e c Mortuæ. *Vel alienatæ, vel manumiſſæ, vt Paulus e addit, ex cuius reſponſo hic §. deſumptus videtur.*
d Legato cedunt. *Hoc eſt, ad legatarium pertinet, quia ſcilicet æque principaliter legati intelliguntur.*
2 e Idem eſt. † *Aliud exēplum, quando ſeruus ordinarius legatus eſt cum ſuis vicarijs, etiam duo ſunt ſeparata legata, ideo mortuo ordinario, aut alienato, aut manumiſſo, ſicque legato in ordinario perempto, vicarij tamen ad le-*
f *gatarium f pertinebunt, niſi fortè aliud teſtatorem vo-*
g *luiſſe oſtēdetur.* g † *Dicitur autem* ordinarius ſeruus,
3 *cui peculiū dominus conceſſit, vt negocietur. Vicarij ſunt, qui ſuberant ordinarijs, & eorum vices gerebant, quidamque quaſi ſubinſtitores erant. Ex prædictis regulā collige,*
4 † Quādo duæ res coniunctim legātur, & altera alteri non accedit, ſed vtraque principalis eſt, vna perēpta, reliqua eſt, debetur: *Recte autē hoc loci Balduin. admonet, vt diſcerni poſſit acceſſoria coniunctio a principali, non tam hærendum eſſe in formulis verborum, quam intuendam naturam & conditionem ipſius rei coniunctæ.*
f Sed ſi ſeruus. *Nunc exempla ſubijcit vbi duæ res coniunctim legantur, quarum altera alterius acceſſio eſt.*
5 † *veluti eſt in ſeruo legato cum peculio, peculium enim loco acceſſorij habetur, ſeruus verò principale eſt, atque ita ſeruus cum peculio eſt vnum legatū. Ideo ſublato aut mortuo ſeruo tanquam principali, nec peculium velut acceſſo-*
h *rium debetur.* h Nam, *vt Caius inquit,* quæ acceſſionū locum obtinēt, extinguuntur, cū principales res per-
i emptæ i fuerint. *Sed nonne & vicarij in peculio eſſe dicuntur? cur ergo in ipſis diuerſum ſtatuitur? Reſpondeo, vbi de acceſſione agitur, eos in peculio non contineri, quoniam (vt ſupra dictum eſt) contra dignitatem hominis eſ-*
K *ſet, eum temere in acceſſionem* K *venire.*
g Mortuo ſeruo. *Si modo viuente adhuc teſtatore id ac-*
l *ciderit.* l *Nam ſi mortis tempore ſeruus vixerit peculiū legato cedet, ideſt, ad legatarium pertinebit.*
6 h Idem eſt. † *Aliud exemplum ad idem propoſitum. Si fundus cum inſtrumento legatus ſit, fundo alienato nec inſtrumentum debetur, eſt enim vnum legatum, fundus principale eſt, inſtrumentum acceſſionis vicem tenet. Itaque principali ſublato, nempe fundo, & acceſſorium eius,*
7 *inſtrumentum ſcilicet, non conſiſtet.* † *Hinc ergo rurſus alia colligēda eſt regula.* Duabus rebus coniunctim legatis ſi altera alterius acceſſio eſt, principalis rei legato perēpto, & acceſſoriæ legatū extinctū eſſe dicetur.
8 † *Quādiu enim valent principalia, ſubſiſtunt & ea, quæ accedunt: illis vero ſublatis, & acceſſoria permutantur.*
9 i Si fundus inſtructus. † *Inſtinianus hic fundum inſtructum, & fundum cum inſtrumento, in eadem cau-*
m *ſa habet, cum tamen Paulus m in notis ad Labeonem, ea manifeſte ſeparet, veliture aliud eſſe, ſi fundum cum inſtrumento quis leget, aliud, ſi fundum inſtructum, vel fundum & inſtrumentum, vel fundum vt inſtructus eſt. Hanc inter Paulum & Inſtinianum pugnam Bal. in*

hunc modum conciliandam arbitratur, nempe quod non
minus legato fundo inſtructo, quam cum inſtrumento, pe
rimatur cum re principali, quicquid acceſſionis iure venit,
hoc eſt, inſtrumentum ipſius ſaltem fundi. Sed ſi quid ex
vi & proprietate verborum intelligatur additum, nihilo-
minus debeatur etiam ſine fundo, iuxta ipſius Pauli ſen-
10 *tentiam.* † *Sic ergo ſi fundus cum inſtrumento, lega-*
tus ſit fundo alienato, extinguetur legatum & in inſtru-
mento. Sin autem fundum inſtructum *quis legauerit,*
vel fundum & inſtrumentum, *aut* fundum vt inſtru-
ctus: eſt *iſtis caſibus fundo alienato legatum inſtrumen-*
ti ipſius fundi duntaxat extinguetur, patrisfamilias non
extinguetur; quod ideo eſt, quoniam non ſolum fundi in-
ſtrumentum, ſed & proprium teſtatoris inſtrumentum le-
gatum eſſe videtur; hoc eſt quaecunque teſtator, vel ad tu-
n *telam fundi, vel vſus ſui gratia, vel quo inſtructior* n *ibi*
11 *eſſet, in eum fundum contulit.* † Inſtrumétum *vero* fun-
di eſt, quidquid ad gignẽdos, & colligendos, & transferen
o *dos, ſeu conſeruandos fructus* o *pertinet, ad gignẽdos, vt*
ſerui operarij boues aratorij, aratra ligones; pecora ſterco-
randi a parata, & caetera id genus; ad colligendos, vt fal-
ces, & his ſimilia ad transferendos, vt plauſtra, corbes, &
caetera his affinia, ad conſeruandos, vt dolia, tecta lẽticula,
& quaecunque talia ſunt.

ADDITIONES.

a l. etſi de peculio legato, l. ſi ancilla, de leg. 1.
b Cantiunc. hic l. iuſtiſſime, de aedil. edict.
c §. in pecudum, ſup. de rerum diuiſ.
d l. 1. § ex hoc, de vent. inſpic. vide Fab. hic.
e d. l. etſi.
f l. etſi quidem, de peculio legato.
g propter l. quaeſitum, § Celſus ſcribit, de fund. inſtr.
h l. 2. de pec. leg.
i fac. l. cum principalis, de reg. iur. c. acceſſorium, eo. tit. lib. 6.
K d. l. iuſtiſſime.
l l. tu ic inutile, de pec. leg. l. ex parte, §. duos famil. erciſcun.
m l. ſi cui, de fundo inſt. & l. eo.
n Ita intelligunt Dd. l. ſi cui, vide ibi Bar. & alios.
o Theoph. hic ex l. inſtrumenta de fundo inſtr. Hermenop. lib. 5 iuris 3 pri. tit. 10.

§. Si grex.

1 *Gregis appellatione quid veniat, &*
2 *Grege legato, ſi vna ouis tantum ſuperſit, peti poteſt.*
3 *Gregis legatum comprehendit omne futurum incremen-tum.*
4 *De vniuerſitate corporum, & vniuerſitate iuris.*
5 *Corporum tria genera.*
6 *Per columnas & marmora omnia aedibus iuncta ſignifi-cantur.*

a Si grex legatus fuerit & poſtea ad vnam oué perue
nerit; quod ſuperfuerit, vẽdicari poteſt. *b* Grege auté
legato, eas etiam oues, quae poſt teſtamentum factũ
gregi adijciuntur, legato credere, Iulianus ait. Eſt au
tem gregis *c* vnum corpus ex *d* diſtantibus capitib.
ſicut aedium vnũ corpus eſt ex cohaerentibus lapidib.
Aedibus denique legatis *e* colũnas & marmora, quae
poſt teſtm̃ factũ adiecta ſunt, legato dicimus cedere.
1 *a* Si grex. † Gregis *nomen largo modo omne genus anima-*
a *lium cõprehendit, quod gregatim paſciatur:* a *& quorũ-*
libet animalium congregatio dicitur Cic. in Philip. Fudit
apothecas, cecidit, greges armentorũ quod & ſignifi
b cantiſſime Iuriſconſ. alibi b expreſſit, inquiens: Oues,
capras, boues, equos, mulos, aſinos, gregatim paſci. *Ve*
rum ſtrictiori ſignificatione gregem de minutis tãtum pe-
c *coribus accipimus, ouibus porcis, capris. Et decem oues*
2 *gregem conſtituere traditum* c *eſt.* † *Grege igitur ouium*
legato, ſi totus deinde grex ad vnam perueniſſet; an illa
debeatur? quaeritur. Et videbatur illam non deberi, cum
d *grex legatus fuerit, qui in vna oue conſiſtere* d *nõ poteſt.*
Hoc tamen deciditur, poſſe legatarium & ouem, quae reli-
qua eſt, vendicare, i. actione in rem petere, cum legato gre-
e *ge & ſic quondam totali, ſingulae eius partes legatae eẽ*
ſentur; argumento a toto ad partes ducto, quod in iure va
lere, notum eſt.
3 *b* Grege autem legato. † *Si grex a teſtatore legatus Ti*
tio capitum aliquot acceſſione poſt teſtamentum auctus
fuit, poterit cum augmento vendicari a legatario. Et ſic
vniuerſale gregis legatum, complectitur omne futurum
incrementum, quod poſt teſtamentum, vel etiam poſt mo-
f *tam haeredes* f *contingit.* † *Facti enim ſiue corporum vni*
4 *uerſitas (vt eſt grex) ſui natura incrementum recipit & di*
g *minutionem, & tamẽ ſemper* g *eſt idem; ideoque vniuer*
h *ſaliter tantum, non etiam particulariter vendicari* h *po-*
teſt. Secus eſt in vniuerſitate iuris, in toto illo, quod etiam
iure continetur, vt haereditas, peculium, dos: illa enim in
i *vniuerſum vendicari non poteſt, particulariter* i *poteſt.*
Quamobrem neque peculium, neque dotem vendicamus,
K *ſed rem peculiarem, & fundum* K *dotalem. Hanc tamen*
communem diſtinctionem, quod alia facti ſeu corporum,
l *alia iuris ſit vniuerſitas, nonnulli* l *improbant. Nã vni-*
uerſitas eſt ens rationis, atque in ſolo intellectu conſiſtit,
quapropter ad corpora accommodari non poteſt, cum a cor
poribus & a rebus abſtrahatur, & ſolo intellectu repreſen
tetur.
5 *c* Vnum corpus. † *Pomponius* m *tria corporũ genera*
m *recenſet: vnum, quod continetur vno ſpiritu & Graecè*
ἡνωμένον σῶμα vocatur: homo, lignum, lapis & ſimilia.
Alterum quod ex continentibus hoc eſt, ex pluribus inter
ſe cohaerentibus conſtat; quod συνημμένον vocatur, vt aedifi-
cium, nauis, armarium. Tertium, quod ex diſtantibus ca-
pitibus conſtat, vt corpora plura non ſoluta, ſed vni nomini
n *ſubiecta, velut populus, legio, grex. Alciatus* n *refert,*
Pomponium hanc corporum differentiam ſumpſiſſe ex
Plutarchi libro, qui inſcribitur, De praecept. connubia.
vbi refert Plutarchum ſcripſiſſe, corpora quaedam, alia ex
diſcretis conſtare, vt claſſem & exercitum; alia ex coniũ-
ctis, vt domum & nauem; quaedam vnita eſſe atque con-
o *genita, vt ſingula* o *animalia.*
d Diſtantibus. *Ideſt, diuerſis & ſeparatis.*
6 *e* Colũnas & marmora. † *His verbis omnia veteres in*
p *vniuerſum ſignificabant,* p *quae aedibus iuncta erant. Cae*
terum quod de aediũ legato hic dicitur, hoc & ad balnea,
porticus, tabernas, propinas, vel aliud quodlibet aedifi-
q *cium* q *producatur.*

ADDITIONES.

a l. legatis, §. pecorib. de leg. 3. l. ſi grege, de legat. 1.
b In l. 2. ff. ad l. Aquil.
c Bar. in l. oues, de abig.
d d. l. oues.
e d. l. ſi grege.
f l grege legat ibi gl. & Iaſ. de leg. 2.
g l. item veniunt, §. fructus & ibi gl. de pet. haered.
h Alc. l. haereditatis appellatione, de verb. ſig.
i l. vendicatio. ibi gl. Bar. & Alc. de rei vend. l. pen. C. eo. Bart. Rub. ſol. matr. ad fi.
K l. ſi peculium, de pec. leg.
l Zaſ. in Paratit. tit. de rei vend. ad finem.
m in l. rerum mixtura, de viuc. l. 23. §. item de rei vend. Vide etiam Senec lib. 17 epiſt.
n lib. 2. praetermiſſorum.
o Vide etiam Cantiunc. in Topic. loco 5.
p l. 41. caetera, §. vlt. de leg. 1.
q d. l. caetera, §. hoc Senatuſconſul. 8.

§. Si pe-

§. Si peculium.

1 *Peculium ſeruorum quid?*
2 *Peculij augmentum & diminutio viuo teſtatore contingens, ad legatarium pertinet.*
3 *Si quid peculio legato poſt mortem teſtatoris accedat vel decedat, diſtinguitur. 4.*
5 *De tranſmiſſione & ceſſione legatorum.*

a Si peculium legatum fuerit, ſine dubio quicquid peculio accedit vel decedit viuo teſtatore, *b* legatarij lucro vel damno eſt. *c* Quod ſi poſt mortem teſtatoris, ante aditam hęreditatē aliquid ſeruus acquiſierit Iulianus ait, ſi quidem ipſi manumiſſo peculiū legatum fuerit, omne quod ante aditam hęreditatē acquiſitum eſt, legatario cedere, quia huiuſmodi legati dies ab adita hæreditate cedit. Sed ſi extraneo peculium legatum fuerit, non cedere ea legato, niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium.

1 *a* Si peculium † *Peculium variè accipitur in iure, ſicut*
a *alibi* a *annotauimus, hic vero dicitur ea pecunia vel quæ*
uis alia res, quæ ſeruis voluntate dominorum relinquitur,
b *vt cum ea negotientur* b *& iſta pecunia dicitur velut pa*
trimonium ſerui, cum tamen non ſit, ſed quia ſeparata eſt
c *a dominicis* c *rationibus.*
2 *b* Legatarij lucro. † *Hinc diſcis augmentum vel diminu*
tionem peculij legati viuo teſtatore contingentem, indiffe
d *renter ad legatarium ſpectare,* d *ſiue legatum ſit ipſi ſer*
uo in teſtamento manumiſſo, ſiue alicui extraneo. Idem iuris eſt, ſi quid poſt mortē teſtatoris, aditamque iam hæreditatem peculio aliquid vel accreſcat, vel decreſcat, nā id omne ad legatarij damnum vel lucrum pertinet, vt poſt Accurſium Porcius hic probat. Sanè & peculium eſt quoddam totum vniuerſale, ſiue corpus, ideoque augeri &
e *minui, & creſcere & decreſcere* e *poteſt.*
3 *c* Quid poſt mortem. † *Si peculio legato aliquid acceſſerit poſt mortem teſtatoris, hæreditate tamen nec dum adita, dubium eſt, cui accreſcat, hæredine, an legatario? Et*
f *Imperator ex Iuliani ſententia* f *diſtinguit. Aut enim peculium legatum eſt ſeruo, cui libertas ex teſtamēto competit, & omne ipſi incrementum ante hæreditatis aditionem contingens accedit, ſiue ex rebus peculiaribus, vt pote partus ancillarum, fœtus pecorum, ſiue ex operis ſuis, vel nomine donationis, vel ex alia cauſa, illud obtingerit. Rationē ſubdit Imperator* quia huiuſmodi legati dies ab adita hęreditate cedit, *ideſt, quia peculium legatum non debetur ſeruo, niſi poſt aditam hæreditatem, poſtquam liber iam factus eſt, nam & tum primum cedit legatum libertatis, idque ſingulari beneficio iuris, cum alioqui non*
4 *ſibi, ſed hæredi, cuius interim eſt ſeruus, acquireret. † Aut legatum eſt peculium extraneo, & omne augmentum extraordinarium, ideſt. quod non ex rebus peculiaribus prouenit, hæredi acquiritur, non legatario. Quod ideo eſt, quia dies legati in extraneo cedit a morte teſtatoris, hoc eſt, mox defuncto teſtatore debet peculium, & legatarius*
g *ſtatim ſit dominus* g *peculij. Quare quicquid non ex rebus peculiaribus, ſed ex alijs rebus, puta ex operis ſerui,*
h *vel ex donatione peculio* h *accedit, ad hæredē, non lega-*
i *tarium, pertinet, niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe doceatur* i *conſideratur itaque in priori caſu quantitas peculij tempore aditæ hæreditatis, in poſteriori, tempore mortis teſtato*
5 *ris. † Doctores hinc ſumpta occaſione materiam tranſ-*
K miſſionis & ceſſionis legatorum etiā K *pertractant, quam nos obiter perſtringemus. Dies ergo legati pure, vel in diem certum relicti, hodie a morte teſtatoris cedit, ideſt incipit deberi, ita vt ſi legatarius poſt moriatur, ad hæredem tranſmittat legatum, licet agere non poſſit ante aditam hæreditatem, cum nemo ſit, aduerſus quem experiatur. Excipiuntur tamen caſus,* l *veluti, in legato li-*
m *bertatis,* m *vel vſusfructus, cui ſua peculiaris natura eſt. Si ſub conditione cauſali, poteſtatiua, vel mixta, aut in diem incertum legatum relinquatur, exiſtente conditione*
n *demum, vel die veniente, cedit dies legati.* n *Sunt tamen certæ quædam ſpecies, in quibus conditio, vel dies incertus*
o *legati ceſſionem non* o *differt; quas ſuis locis Dd. notant.*

ADDITIONES.

a In §. igitur, ſupra per quas perſo. nob. acquir.
b l. 5. depoſiti, §. vlt. de pecul.
c Zaſ. § actiones, infra de actio.
d l peculium, in princ. de leg. 2.
e d l. peculium, & l. 40. peculium, de peculio.
f in l. denique, §. vtrum, de peculio legato.
g l. vnica, §. cum igitur, C. de cad. tollen.
h d l. denique, §. ſi.
i ibid. in ſi.
K De qua Dd. in d. l. vnica, §. in nouiſſimo, §. cum igitur.
l notatis in ijſdem §§.
m d. l. vnica, §. libert.
n eo § & l. 1. §. dies, quando dies vſusfr. leg. ced.
o l. 5. de leg. 1. l. ſi cum quando dies leg. ced. l. hæres, & l. conditiones. de condict. & demon.

---

§. Peculium.

1 *Seruus teſtamento manumiſſus, peculium amittit, manumiſſus verò inter viuos retinet, fallit, vt num. 5.*
2 *Aes alienum minuit legatum peculium.*
3 *Id quod dominus ſeruo debet, peculium non auget fallit, vt num. 4.*
6 *Reliqua, reliquari, reliquator.*

Peculium autem, niſi legatum fuerit, *a* manumiſſo non debetur; quamuis ſi viuus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimatur. & ita diui *b* Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. *c* Idem reſcripſerunt, peculio legato, non videri id relictum, vt petitionem habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit. *d* Idē reſcripſerunt, peculium videri legatū, cū rationibus redditis liber eſſe iuſſus eſt, & ex eo *e* reliqua inferre.

1 *a* Manumiſſo non debetur. † *Seruus ergo in teſtamento manumiſſus, peculium, quod viuente teſtatore habebat, non conſequitur, ſed penes hæredem teſtatoris remanet, niſi ei ſpeciatim fuerit legatum, ſecus eſt in ſeruo inter viuos manumiſſo. Hunc enim tacitè ſequitur peculium, ſi non*
a *expreſſim ſit ademptum.* a *Hoc ita tam variè, quia cum dominus inter viuos manumittens plenam ac omnimodam adimendi peculium poteſtatem habeat, nec adimit, merito donaſſe creditur, præſertim cum viui manumiſſoris maior etiā eſſe videatur erga ſeruum affectio, vt pote, cui vltro libertatem præſtat, cum eo adhuc vti valeat. At verò teſtatoris, qui libertatem in teſtamento relinquit, non eadem eſt erga ſeruum gratia, & in ipſo obliuio præſumitur propter imminentem mortem, ſæpiſſimeque contingit, vt poſt factum teſtamentum quis nec velle poſſit, nec nolle. Rectè ergo hoc caſu non poteſt tacita peculij conceſſio argui.*
b Seuer. & Anto. *Quorum reſcriptum deficit, extat ta-*
* *men aliud non diſſimile,* * *quod Diocletiano & Maximiano adſcribitur.*
2 *c* Ijdem reſcripſerunt. † *Videbatur quod* b *ſicut æs alie-*
b *num minuit legatum peculium, ita ex diuerſo, id quod*
3 *dominus debet ſeruo, augeret peculium. quoniam contra-*
c *riorum ferè in ſuo genere eadē eſt diſciplina.* c *Hic tamen*

dicitur Seuerum & Antoninum Impp. contrarium conſtituiſſe, vt Vlpianus in Pandectis d refert, nempe ſeruum cui legatum eſt peculium, non poſſe repetere ab hæredibus domini, id, quod impendit in rationes domini, vtcunque do
e minus factus fuerit debitor e peculiaris. † Quod tamen
4 procedit, niſi de contraria teſtatoris voluntate, vel ex con-
f ſuetudine ipſius teſtatoris conſtaret f tunc enim compenſari debet id, quod impendit, cū eo, quod domino debetur. Nam ex conſuetudine priſtina domini voluntatem in re
g dubia g conijcimus, Sed in legatario, cui relicta eſt certa res peculiaris, hæc Impp deciſio locum habet, quia is nihi
h lominus repetit, quod in rationem h vertit. Quod ideo eſt, quoniam legatarius ſingularis ad debitorem hæreditariorum ſolutionem non obligatur, ſed legatum habet præcipuum, idque etiam rectè petit, niſi animo compenſandi te-
i ſtator legaſſet. i
5 d Iidem reſcripſerunt. † Imperator ad primā huius §. hypotheſim reuertens, vnum caſum excipit, in quo ſeruo in teſtamento manumiſſo peculium debetur, etſi ei expreſſim non ſit relictum, veluti ſi teſtator ſeruum in teſtamento ſub hac cōditione liberum eſſe iubeat, ſi rationes ſuæ diſpenſationis redderet, & hæredibus teſtatoris reliqua ex peculio inferret. Nam hoc caſu creditur voluiſſe dominus peculium, quod ſupereſt, redditis reliquis, apud manumiſſum remanere. Quorſum enim attinet rationem reddere, niſi vt intelligatur, quid domini ſit, & quid ſerui, vt deinde
K ex peculio, quæ ad hæreditatem pertinent, K inferat? Quia ergo non poſſet reliqua ex peculio inferre, niſi peculium ſibi legatum eſſet, meritò teſtator, diſponendo, quod inferat ex peculio legaſſe illud intelligitur.
6 e Reliqua inferre. † Hoc eſt, peculio perſoluere, quæ rationibus redditis apparuerit eum domino debere. Ita enim appellantur reliqua, quæ rationibus ſubductis acceptisq;
l expenſis computatis debita remanent & l ſuperſunt. Re-
7 liqua etiam dicuntur debitæ præteriti temporis penſiones.
m Hinc reliqua colonorum, ſunt penſiones a colonis m debi-
n tæ: ſic reliqua conductionis, n & reliqua o vectigalis, &
o reliqua pro reliquis cenſuum p debitorum, itemque reli-
q qua q collegarum. Hæc & reliquationes r vocantur, vn-
r de frequens in iure verbum reliquari & reliquator. Vl-
ſ pianus; ſ Eos demū (inquit) debitores Reipub. accipere debemus, qui ex adminiſtratione Reipublicæ reliquantur, die noch ein reſt ſchuldig bleiben. Hinc reli-
t quator apud Scæuolam, t qui ex parte ſe a creditore exi-
mit, & ex parte debitor.

ADDITIONES.

a Vt hic, & d.l.vnica, de pec.eius qui liber.meruit.
* l.vnica, C.de pecu.eius qui lib.meruit.
b l.ſi peculium legetur, §.ſicut, de pec.leg.
c Vide ſup.de iis qui ſunt ſui vel alie.iur.in prin.
d d.l ſi peculium, §.ſeruus.
e d.l.dominus Sticho, §.1.de peculio legat.
f d l dominus Sticho, §.teſtamento, & d. §.ſi ſeruus.
g l.ſi ſeruus plu.§.ſi.de leg.1.
h Io.de Plat.hic.
j glo.d.§.teſtam.
k l.denique, §. interdum, de peculio leg.
l l.32. & l.80 & 81.de cond.& demon.
m l.79.quæſitum, §.peto, & l.97.l.101.in fin.de lega.3.& l.32. de vſufr.leg.
n l.3.C ad S.C.Velleian.
o l.74.ff.de iure fiſci.
p In rub.C.ſine cenſ.vel reliqui.
q l.21.ff.ad mun.
r l.44.§.1.de admin.tut.& l.53.de manum.teſt.
ſ l reſcripto, de mun.& hon.
t l.creditor, de ſolu.& liberatio.

§. Tam autem.

1 Res tam corporales quam incorporales legari poſſe.
2 Edictum de legatis prohibitorum eſſe.
3 Aſſerens rem prohibitam legari, probare debet.
4 Nomen debitoris legari poſſe.
5 Directa actio legatario non datur, ſed vtilis, & num.6.
7 Item ius controuerſum ſiue litigioſum.
8 Exactione reuocatur legatum nominis.
9 Verbum exigere. Exactores, & exacta pecunia.

a Tam autem corporales res legari poſſunt, quam incorporales, b & ideo quod defuncto debetur, poteſt alicui legari, vt actiones ſuas hæres legatarios præſtet: c niſi exegerit d viuus teſtator pecuniā, nam, hoc caſu legatum e extinguitur.

1 a Tam autem. † Hinc regula ſumitur, res tam corporales quam incorporales legari poſſe, modo in commercio no-
a ſtro ſit, quod comparari a poſſit, Corporales, vt fundus, domus, vinum, triticum, oleum, argentum, aurum, veſti-
b menta. b Incorporales vero res ſunt, vſusfructus, ſerui-
2 tus, dos, optio, peculium, liberatio, & ſimiles. † Sicut autem edictum hoc, de legatis, prohibitorium eſt certarum
c perſonarum, quibus legari nequit, vt infra ſuo loco c audiemus; ita debet cenſeri prohibitorium certarum rerum,
d quæ non poſſint legato relinqui. d Regulariter ergo omnes res quæ non reperiuntur prohibitæ, cenſentur permiſſa
3 legari. † Ex quo ſequitur, quòd aſſerens rem legari prohibitam, hoc probare debeat, cum regula ſit in cōtrarium. Sufficit enim aliquem regula eſſe munitum, & ei qui alle-
e gat exceptionem, probandi e onus incumbit.
b Et ideo. Ex genere ad ſpeciem argumentatur, incorpo-
4 ralis enim res eſt nomen debitoris, ſiue obligatio. † Nota ergo nomen debitoris, id eſt, id quod debetur teſtatori ab alio, legari poſſe, & mortuo teſtatore tenetur hæres cedere actionem ipſi legatario aduerſus debitorem. Si tamen non
f ceſſerit, ipſo iure vtilis legatario f competit. † Nam di-
5 rectæ actiones ita inhærent oſſibus noſtris, vt a nobis diuel-
g li non poſſint, nec tranſeant de ſubiecto g ad ſubiectum, imò nec in hæredem tranſirent, ſi non fictione iuris eadem
h hæres cenſeretur perſona cum defuncto, h & ideo dantur vtiles. In effectu tamen idem vtili actione conſequimur,
i quod i directa † Cæterum quod diximus, directam actio-
6 nem legatario nō dari, niſi ab hærede ſibi cedatur, hoc de actionibus directis perſonalibus accipiendum eſt. Reales enim etiam directo iure habebit legatarius ſine ceſſione,
K nullis eiuſce actionis reliquijs apud hæredē remanentib. K
7 † Sane & ius controuerſum & litigioſum recte legari conſtat, eoque legato videtur teſtator litis euentum relin-
l quere, quod Iuſtinianus l peculiari conſtitutione declarat.
8 c Niſi exigerit. † Teſtator enim per exactionem videtur reuocaſſe legatum, niſi legatarius alio animo factum
m probauerit. m † Exegiſſe autem propriè dicitur, qui id
9 recepit, quod inſtituta actione n petebat, atque ita hic
n accipi debet, alioqui ſi tantum condemnatus ſit debitor,
o nihil actum videtur, quamdiu non eſt ſecuta exactio. o Alias vero Exigere, eſt debitum petere, vt exigere pecuniam: Hinc Exactores dicuntur, qui exigunt, Cod.de Exacto.tribut. Et Exacta pecunia intelligitur, quæ per-
p ſoluta eſt. Siue enim volens ſiue inuitus debitor dederit, p ſoluiſſe dicitur.
d Viuus teſtator. Notanter hoc dicit, quia etſi hæres exigeret, legatum tamen non reuocaretur, etiamſi penden-
q te legati conditione id fieret, vt Neratius q reſpondit.

Exig-

r e Extinguitur. *Hic enim ipſa ſubſtantia debiti extin-*
ſ *guitur, r niſi probetur, ſ non adimendi animo factũ eſſe.*

ADDITIONES.

a l.apud Iulian.§.fi.& ibi Dd.de leg.1.
b Vt tit. de fundo inſtr.de trit.vino, oleo leg. item de aur. & arg.legat.
c § legari.hoc tit.
d fac.l.cætera,de leg.1.
e l.ab ea parte,de prob.l.ſuus quoque,ver.puto,de hær.inſt.
f l.ex legato,C.de leg.
g gl.33.pro ſoc.
h Nouell.de iur.a mor.præſt.in prin.glo.l.cum a matre,C.de rei vend.
i l.actio,neg.geſt.
K Vide Iaſ d.l.ex legato, & Ang.hic, l.ſed nec legatarius de condit.furtiua.
l Auth.nunc ſi hæres,C.de litig.
m l.pen.de adit.le.l.fideic.§.ſi rem,de leg.3.
n l.non ſolum autem,§ liberatio,de lib.leg.
o l.nepoti,de fun.inſtr.& ibi Bar.
p Alc.in l.verbum,exactæ,de verb.ſignif.
q l.ſi id quod mihi,de lib.leg.
r l.ſi fideicommiſſa,§.ſi rem ſuam,de leg.3.
ſ d.§.ſi rem ſuam.

---

§.Sed & tale.

1 *Facta legari poſſe.*
2 *Legatum aliquid faciendi arctiorem parit obligationẽ, quam contractus inter viuos.*
3 *An quis præciſè ad factum ex vltima voluntate debitum,cogi poſſit.*

a Sed & tale legatũ valet: b dãnas eſto hæres meus domum illius reficere.vel:illũ c ære alieno liberare.

1 a Sed & tale.† *Hoc ſolum res,nẽpe quæ dari ab ipſo hæ-*
rede debent,ſed etiam facta legari poſſunt, vt ſcilicet hæ-
a *res ipſi legatario aliquid faciat, a puta vt domũ illi ex-*
2 *ſtruat,aut reficiat, aut ære eum alieno liberet.† Et adeo*
valet tale legatum, vt arctiorem videatur parere obliga-
tionem,quam contractus inter viuos. Quia hic non ſufficit
offerre id,quod intereſt,ſed omnino facere oportet,quod te
3 *ſtator iuſſit.† An autem præciſè quis ad factum ex vlti-*
b *ma voluntate debitum cogi poſſit? Et Bart.* b *hanc quæ*
ſtionem eleganter explicat, ſubdens tandem, quod ſi ſint
plures hæredes obligati ad factum,quilibet in ſolidum te-
neatur, & ad factum expediendum in ſolidum compelli
c *valeat;quoniam facta non ſolent diuiſionem admittere.* c
Is tamen,qui in ſolidum cõuentus eſt, repoſcet deinde a co-
hærede ſumptus pro parte eius.

b Damnas. *Damnatus,ſiue obligatus,per ſyncopẽ: vox*
d *Iuriſconſultorum eſt peculiaris,vt alibi* d *dixi.*

c Aere alieno. *Quod ſcilicet quis alteri, quam teſtatori debet: vt intelligas hic non eſſe legatum liberationis, de quo ſupra dictum eſt.*

ADDITIONES.

a l.mortuo boue,§.fi.de leg.2.
b In l.fideicommiſſa, §.fi.de legat.3. idem in l.ſtipulationes non diuid.in princ. verſ. octauo, quæro vtrum reus,de verb.oblig.
c d.l.fideicommiſſa,§.ſi in opere.
d ſup.eod.§.ſed olim.

---

§.Si generaliter.

1 *Genus propriè quid? & aliud generaliſſimum,aliud ſubalternum, aliud infimum dici.* 2.
3 *Genus generaliſſimum & ſubalternum inutiliter legantur.*
4 *Genus infimum idẽ eſt, quod ſpecies apud Dialecticos & ſpecies,quod indiuiduum.*
5 *Genus infimum ſub tripluci differentia eſt.*
6 *Genere infimo legato, cuius ſit electio.hæredis,vel legatarij.*9.12.
7 *In alienis propriè electio non eſt.*
8 *Legatum in genere factum ad ſpecies generis reſtringitur,quas teſtator in patrimonio habet.*
10 *Explicata l.ſi domus.de legat.*1.
11 *Fundo in genere legato, quando legatum ſit inutile.*

a Si generaliter ſeruus vel res alia legetur,electio legatarij eſt, b niſi aliud teſtator dixerit.

a Si generaliter. *De legato genere hoc loci attingitur*
breuiter,quod tamen admodum diffuſum eſt,& ample pa
tet,vt mirum ſit,Imperatorem rem tam magnam ita con-
1 *ciſè perſtringere.*† Genus autem *in iure noſtro varias* a
a *acceptiones habet:vere tamen & propriè id dicitur,quod*
de natura ſui pluribus ſeſe ſpeciebus communicat,& quod
nomine quidem incertum confuſumque eſt, poteſt tamen
2 *per ſpecies contentas fieri certum.† Et circa hoc genus ter*
ti gradus diſtinguũtur. Quoddam enim eſt ſummum *ſeu*
generaliſſimum, *vt ſubſtantia,corpus:alterum,* ſubalter
num, *vt animal: tertium denique* infimum, *vt ſeruus,*
3 *equus,bos.† Prima duo genera ſummum videlicet & ſub-*
alternum.nihil ad hunc locum faciunt,cũ propter nimis va
b *gam ſui ſignificationem inutiliter legentur,* b *vt ſi corpus*
aut animal quis leget,quid enim in tam effuſa generalita-
4 *te eligas?† In tertio genere loquitur textus noſter,quod a*
dialecticis fere ſpecies infima *dicitur: quemadmodũ &*
c ſpecies *Iuriſconſultis eſt,quod* indiuiduum *Dialectici* c
appellant: vt Dauus, Bucephalus. Dicitur etiam certum
d *corpus a Iuriſconſ. Itaque quod certum corpus vno loco* d
e *appellatur,id ipſum ſpecies* e *in altero dicitur: quib. om-*
nibus in locis Generis nomine appellantur ea,quæ quanti-
5 *tate conſtant,id eſt,numero,pondere & menſura.† Porro*
f *genus hoc infimum, de quo dixi, in triplici differentia* f
eſt: quoddam enim a natura deſignatos fines habet, vt ho-
mo,equus,arbor lapis: quoddam facto & deſtinatione ho-
minum limitatur,vt fundus,nauis,domus,lanx: quoddã
denique numero,pondere, menſuraue limites accipit, vt
6 *eſt,vinum,frumentum,oleum,pecunia.† Nunc ad propo-*
ſitum: ſi teſtator genus infimum legauerit, & quæratur,
vtri danda ſit electio, hæredine, vt quod velit ſoluat, an
legatario,vt quod velit,accipiat? tum ſecundum iam di-
ctam differentiam diuerſæ etiam doctrinæ ſunt obſeruan-
dæ. Nam primo genere legato, quod a natura deſignatos
fines habet, electio erit legatarij, ita vt nec peſſimum nec
g *optimum* g *eligat: niſi huic legato generi duæ tantũ ſpe-*
cies ſubiectæ eſſent, inter has enim non prohibetur legata-
h *rius meliorem* h *eligere. Ideo autem hoc caſu legatario*
datur optio, quia alias videretur ei adimi competentium
actionum electio, præſertim quod ad rei vendicationem
i *attinet.* i *Quod procedit, ſi teſtator legati ſpeciem in ſuo*
patrimonio habeat: alias ſi non ſit in eius patrimonio, ele-
ctio hæredis erit, quam ſpeciem (modo non prorſus inutilis
ſit) aliunde redimere velit, eamque legatario præſtare.
7 *† In alienis enim propriè electio non* K *eſt. Et hæc diſtin-*
k *ctio in alijs quoque generibus legatis obſeruatur, adeo, vt*
8 *etiam pro regula nonnulli tradant. † Legatum in genere*
factum reſtringendum eſſe ad ſpecies illius generis, quas
l *teſtator in ſuo patrimonio* l *habuit. † Secũdo genere, quod*
9 *facto hominis limitatur, legato, ſi quidem teſtator in ſuo*
patrimonio ea res habuit, legatario competit electio: ſin

nullam

nullam reliquerit ſpeciem; ad hæredem ſpectabit aliquam
m *comparare, eamque legatario* m *offerre.* † *Nec impedit*
10 *Vlpiani reſponſum,* n *exiſtimantis,* ſi domus alicui ſit le
n gata in genere, atq; plures domos teſtator reliquerit,
non legatario, ſed hæredi optionem dari *ibi enim teſta*
tor de domo certa ſenſerat, quamuis nõ apparuerit, de qua
ſenſerit. In genere ergo nihil legauit, ideoque rectè data
o *eſt hęredi electio. Quemadmodũ & in alia* o *lege, vbi pa*
riter teſtator de fundo, & de lance certa ſenſerat, ſed cum
non conſtaret, de qua ſenſiſſet, hæres eligere iuſſus eſt, quē
vel fundum vel quam lancem dare vellet. Porro ſi (priori
ſpecie) teſtator nullam domum poſſediſſet, legatum fuiſſet
prorſus inutile & deriſorium: quomodo enim de re certa
efficaciter ſentire poterat, ſi nullam habebat? At ſi in ge-
nere ſimpliciter legata eſt domus, quamuis nullam teſta-
tor habeat, tamen legatum valet, cum ſufficiat teſtatorē
p *de aliqua ſenſiſſe in* p *genere.* † *Quanquã autem hæc in*
11 *generali domus legato procedunt: ſi tamen fundus in ge-*
nere legatus ſit, & nullos teſtator fundos habeat, legatũ
q *eſt* q *inutile. Diuerſi iuris ea eſt ratio, quia domus non tã*
vagam & effuſam habet ſignificationem, cum nulla ſit do
r *mus, quę non ſuis quibuſdam partibus circumſcripta* r *ſit.*
Fundus autē, etiam qui nullis regionibus, ſignis, finis, aut
ſ *limitib. deſignatus eſt, intelligi* ſ *poteſt. Itaq; videtur iſto*
caſu corpus eſſe prorſus ignotum, nec natura, aut facto, de
t *ſtinationeve hominis* t *limitatum.* † *Venio ad legatum*
12 *tertij generis, earum ſcilicet rerum, quæ numero, pondere*
menſurave limitantur. Et ſi quidem tale legatum ſit, puta
aliquod pondus olei, aut olei boni, non adiecta qualitate
prorſus ſpecificata, hoc eſt, optimi, tunc hæredis eſt electio,
u *non* u *legatarij. Et valet eiuſmodi legatum, etſi nihil ea*
rum rerum teſtator reliquerit, tenetur que hæres alicunde
emere, ac legatario offerre. Cõmunicabilis enim qualitas,
quæ in huiuſmodi rebus eſt, tale legatum conſeruat. Niſi
fortè teſtator de rebus proprijs ſenſerit, vt quia dixerit,
vini mei amphores decē, *vel,* frumēti mei viginti cor
bes Titio do, lego. *Tũ enim non alia vel vina, vel frumē*
x *ta* x *debētur, quã quæ in defuncti patrimonio repertũtur.*
b Niſi aliud teſtator. *Hoc eſt, niſi electionem hæredi de*
derit. Poteſt autem hæredi optionem dare hoc modo: Hæ
res, quem volet ſeruum Titio dato, *vel,* lego ſeruũ Ti
tio quem hæres volet. *Sed etſi hæres damnatus ſi ſeruũ*
y *dare, electio* y *eius erit.*

ADDITIONES.

a Zaſ. in ſing. intel. mox a princ.
b l. 37. legato generaliter. & ibi glo. & Dd. max. Pau. de Caſt. de leg. 1.
c l. certum, ſi cer. pet.
d l. 30. talis, & l. 47. cum res, §. 1. ff de leg. 1.
e l. in ſtipulationib. ff. de verb. oblig.
f Zaſ. loco ſupra citato.
g gl. l. 32. ſi quis a filio, § ſi quis plures, de leg. 1.
h l. ſi ſeruus legatus 108. § cum homo 2. de le. 1.
i Bar. d. l. legato, ibique Iaſ. nu. 19. & 20.
k l. 2. de opt. leg. gl. l. ſerui electione, de le. 1. Iaſ. d. l. lega. n. 23.
l l. 3 in princ. & l. 4. de vino trit. & ol. leg. l. Titia §. Sempronius, de auro & arg. leg. gl. hic.
m Iurib. prædict.
n l. 71. ſi domus, de leg. 1.
o d. l. legato, §. 1. & §. fi. de le. 1.
p Zaſ. loco ſupra citato.
q l. cum poſt, §. gener, de iu. dot.
r l. ſolum, & ibi gl. de rei vend. l. eum qui. de vſucap.
ſ l. locus, & ibi Alc. de verb. ſign.
t Ità Cantiunc. hic ex Zaſ. refert.
u d. l. 3. & l. 4. de trit. vino & ol. leg.
x l. 85. nuper, §. ſi vero incer. ver. quod ſuorum, de leg. 3.
y l. 19 ſi is, de leg. 2. & l. 43. ſi ita, §. fi.

§. Optionis.

1 *Optare quid.*
2 *Legato optionis legatarius olim tantum eligebat, hodie & ipſius hæres, ſuiit, vt num. 4. 3.*
5 *Pluribus legatarijs in optione diſſentientibus res ſorte dirimenda eſt.*
6 *Frequens apud veteres fuiſſe ſortis & fortunæ iudicium, & hanc ſortem diuiſoriam appellari.*
7 *Sors diuiſoria quomodo fiat.*
8 *Verbum ſortiri, ſorte aliquid conſequi.*
9 *Voculæ Sors variæ ſignificationes, & nu. 11.*
10 *Conſortes qui ſint.*

Optionis legatum, id eſt, vbi teſtator ex ſeruis ſuis vel alijs rebus *a* optare legatarium iuſſerat, habebat olim in ſe *b* conditionē: & ideo niſi ipſe legatarius viuus optaſſet, ad hæredem legatũ nõ tranſmittebat. *c* Sed ex conſtitutione noſtra, & hoc in meliorē ſtatum reformatum eſt, & data eſt licentia *d* hæredi legatarij optare ſeruum, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligētiore tractatu habito, *e* & hoc in noſtra conſtitutione additũ eſt: ſiue plures legatarij extiterint, quibus optio relicta eſt, & diſſentiant in corpore eligēdo: ſiue vnius legatarij plures hęredes ſint: & inter ſe circa optandum diſſentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: ne pereat legatum (quod pleriq; prudentium contra beneuolentiam introducebant) fortunã eſſe huius optionis iudicem, *f* & ſorte hoc eſſe dirimendum, vt ad quem ſors peruenerit, illius ſententia in optione *g* præcellat.

1 *a* Optare legatar. † *Id eſt, eligere vnũ ex pluribus, atq;*
ita non modo Iuriſconſulti, ſed alij etiam autores vſurpant
a *hanc vocem. Vlpianus:* a Item ſi optare velim ſeruũ,
vel quamlibet aliã rē, cuius optio mihi relicta eſt, ad
exhibendum me agere poſſe conſtat. *Virgilius lib. 5.*
Æneid. Muneraque in naues ternos optare iuuēcos.
& alibi: Optauitque locum regno, — *Plautus in Caſi-*
na: Optio hæc tua eſt, vtra horum vis conditionē ac-
cipe. *Atque in hac ſignificatione, cum hic, tum in Pande-*
ctis, toto titulo. De optione legata *accipitur.*
b Cōditionem. *Tacitam, vt Theophilus addit. Erat au*
2 *tem hæc conditio,* ſi legatarius elegiſſet. † *Unde ipſo nõ*
eligente, quaſi cõditione deficiēte, extinguebatur legatum
ſicque hæredi vt optaret, non concedebatur. Rationē non-
b *nulli ex vulgata regula adducunt, qua dicitur:* b Lega
tum conditionale, ante euētum conditionis mortuo
legatario ad eius hęredem nõ tranſmitti. *Verum hęc*
regula in legato ſub expreſſa conditione relicto locum ha-
bet. Optionis autem legatum, tacitam ſolum conditionem
habebat ex interpretatione legis, quæ non ſolet impedire
c *tranſmiſſionem,* c *Quare dicendum eſt, hoc ideo fuiſſe:*
quia conditio perſonæ adhæret, cui adſcripta eſt, perque
d *alium impleri nequit.* d
c Sed ex conſtitutione. *Ex Iuſtiniani ergo conſtitutione*
hodie optionis legatum non minus ad legatarij hæredes,
quam alia legata pura tranſmittitur, idque ob fauorem
4 *vltimarum voluntatum.* † *Si tamen legatum optionis vel*
ſub expreſſa conditione, vel die, penitus in incerto euen-
tu futuro conſtituta, a teſtatore conceptum eſſet, etiam no-
e *uo iure* g *extingueretur, nec ad hęredē legatarij trãſiret,*
ſi is ſuperſtes non elegerit. Porro, quam hic conſtitutionē
Imp. intelligat, neſcio: certè ea conſtitutio, quam mox re-
f *fert, quaq; adhuc in Codice* f *extat, de hac tranſmiſſione*
optionis

optionis ad hæredem, ne verbulo quidem meminit, ſed de controuerſia inter plures hæredes legatarij ſorte dirimenda tantum loquitur; niſi dicamus, Iuſtinianum per hoc tacite ſignificare, quod ad hæredes pertinere poſſit optio. Quanquam & Pandectarum iure videatur idem in transmiſſione legati optionis obtinuiſſe, quod hic Imp. ſeſe de
g nouo introduxiſſe iactat. Sic enim Paulus g reſpondit: Illud aut illud, vtrum elegerit legatarius, nullo a legatario electo, decedēte eo poſt diem legati cedentem; ad hæredem transmitti placuit. Vnde manifeſtum fit, in Pandectis illud relatum non eſſe, quod hic de tacita condi-
h tione memoratur: id quod ex noua Iuſtiniani lege h conſtat. Accurſius putauit, compoſitores nonnihil addidiſſe Paulo ex Iuſtiniani lege: ſed hoc planè diuinatorium eſt.
d Hæredi legatarij. Qui iam mortuus erat: eo enim adhuc viuente nulli permitti poſſet optio, etiamſi legatarius conſentiret: quia certum eſt refragari voluntatem ipſius teſtatoris.

5 e Et hoc in noſtra conſtitutione. † Quod hic refertur,
i de nouo Iuſtinianum i introduxiſſe, abſque controuerſia eſt: nempe vt diſſentientibus legatarij, vel hæredibus in optando, ſorte electio vni contingat, qui rei electæ æſtimationem pro portionibus det cæteris. Quemadmodum & hoc nouiter eadem ſua conſtitutione decidit, quod ſi extraneo optio data ſit a teſtatore, eo intra annum eligere ceſſante, vel quandocunque mortuo legatarius eligeret, cum de hoc apud veteres dubitaretur, quid ſtatuendum eſſet.
6 f Et ſorte. † Frequens admodū fuit hoc ſortis & fortunæ iudicium apud veteres Iureconſultos, vt ex varijs ipſorum
K reſponſis K etiamnum extantibus colligitur. Et ſoliti ſunt
l certè Veteres maximè vti ſortibus in diuidunda l hæreditate. Quinimo & ex præcepto Dei a Iehoſua ſortibus diuiſam terram Canaan inter tribus Iſraeliticas, ſacræ literæ teſtatur. Hanc autem ſortem diuiſoriam dicimus, ad differentiam diuinatoriæ ſortis, quæ legibus non ſecus atque reliqua maleficia ſub extremo capitis ſupplicio eſt
m prohibita. m † Fit autem diuiſoria ſors aut feſtucis inæ-
7 qualibus oppoſitis, rebus vè modo quodam notatis, ex quibus breuiſſimam, ſeu notatam adeptus, ſortis affectum habet, aut etiam ſchedulis, alijſve rebus, quas vrnæ imponimus, rurſum ſub certa ſignatura extractis. In quem modū
n Hector & Vlyſſes apud Homerum, n vbi Paris cum Menelao ſingulari certamine eſſent congreſſuri, ſortes in ga-
8 leam, cui primus illus contingeret, demittunt. † Hinc Sortiri verbum eſt ſortito capere, hoc eſt per ſortem obtinere. Sorte enim aliquid conſequi eſt fortuito rei euentu vel caſu
9 acquirere. † Sunt etiam aliæ huius verbi (ſors) acceptiones: nam patrimonium dicitur, & ſumma ſiue caput illius pecuniæ, quæ confertur in ſocietatem, vt inde lucrum fiat.
10 Hinc Cōſortes accipiendi ſunt, † qui vel cōmune habent
o patrimonium, vel parem quantitatem pecuniæ, ſocietati ò attulerunt. Item ſors dicitur qualibet pecunia principa-
p lis, cui accedunt vſuræ p vel reditus: quæ acceptio ſortis hodie ex communi vſu admodum eſt frequens.

g Præcellat. Vt non ſolum poſſit rem, quam voluerit, eligere, ſed & electam totam retinere, oblato cæteris legatarijs iuſto valore partium, quæ ad eos pertinent.

ADDITIONES.

a l.3.verſ.item ſi ad exhibendum.
b l.vnica,§ ſin autem aliquid ſub conditione, C.de cad.toll.
c l.conditiones quæ extrinſecus, de condit. & demon.l.cum illud in fi.quando di leg.ced.
d l.qui hæredi.3 cond.& demon.
e propter l.vnicam,§.ſin autem aliquid,C.de cad.tollen.
f in l.vlt.C.commun.de lega.
g l.illud,hoc tit.de optio.lega.
h d.l.vlt.
i d.l.vlt.
K l.ſed cum ambo,de iud.l.generaliter,§.quis ergo ſtatuet,de fid.lib.l.ſi quæ ſint fam ercíſ.
l l.u.C.quan.& qui.quæ.pars.
m l.nemo,C.de malef.& math.cum ſimilib.
n lib.3.Iliad.
o l.dudum,C.de contrah.empt.
p to ti.ff.de vſur.& l.pe.ff.ad leg Falc l.48 §.ante,ff.ad Treb.

§. Legari.

1 *Illis tantum legari poteſt, cum quibus teſtamenti factio paſſiua eſt, & qui illi.*
2 *Hi ſoli legare poſſunt, qui actiuam teſtamenti factionem habent.*
3 *Legata tam in teſtamento, quam aliis vltimis voluntatibus relinqui poſſe.*
4 *Legatum alimentorum etiam alias incapacibus relinqui vtiliter poteſt.*
5 *Idem in legato habitationis obtinet.*

a Legari autem illis ſolum poteſt, cum quibus teſtamenti factio eſt.

a Legati autem illis. Hactenus quæ res legari poſſint, dictum eſt: nunc de perſonis ſubijcitur, quibus legata relin-
1 qui valeant. † Pro regula autem ſeruandum: Illis duntaxat vtiliter legari poſſe, cum quibus teſtamenti factio eſt, paſſiua nempe, vt eas intelligamus, qui ſibi ex teſtamente, vel alij acquirere poſſunt, licet ipſi (nullo tamen ſuo
a facinore facti a inteſtabiles) teſtandi ius non habeant, tales autem ſunt filiusfa. ſeruus alienus. infans, furioſus, & denique hi omnes, qui ex teſtamento capere non vetantur. Qui autem vetentur, Accurſius hic in vnum quaſi faſci-
b culum colligit, & nos ſupra quo annotauimus. b † Porrò
2 ſicut ijs ſolum legari poteſt, cum quibus eſt paſſiua teſtamenti factio, ita hi legare tantum poſſunt, qui actiuam teſtamenti factionem habent, hoc eſt, qui ipſo iure, licet de
c facto prohiberentur, c teſtamentū facere queunt. † Quan-
3 quam legata non in teſtamento tantum, ſed & ab inteſta-
d to, d & in codicillis, e vel etiam in epiſtola f in fraudem
e legis non facta, g relinqui h poſſint. † Illud quoque ad-
f dendum, quod tametſi alicui nequeat vel hæreditas vel le-
g gatum relinqui, hoc tamen ceſſat in legato alimentorum,
h nam qui alias ex teſtamento accipere non poteſt, legati ta-
4 men alimentorum capax eſſe i dicitur, quod fauore ali-
i mentorum ſpeciale K † eſt. Idem in habitationis legato
K Modeſtinus reſpondet, hiſce verbis: Legatum in annos
5 ſingulos vel mēſes relictum, vel, ſi habitatio legetur, morte quidem legatarij intercidit, capitis tamē diminutione interueniente perſeuerat: videlicet quia tale legatum in facto potius, quam in iure conſiſtit.

ADDITIONES.

a Bar.l.filiusfa.de teſta.
b §.1.& fi.ſup.de hær.inſt.
c l.conficiuntur,in fi prin.C.de iure codi.
d d.l.conficiuntur,in princ.
e §.& quia,§.præterea,inſ.de fideicom.hær.
f l.fi.in pr.de leg.2.
g l in tacitis de leg.
h l.cum pater,§.donationis.de leg.2.
i l.is cui,de ali.& ciba.leg.
K Accur.in l.legatum,de ca.demi.

§. Incertis.

1 *Legatum incertæ perſonæ relictum non valet.*
2 *Legatum pauperibus relictum, etiam ante Iuſtinianum valuit.*

3 Incer-

Digitized by Google

3 *Incerta perſona quomodo in hoc propoſito accipienda.*
4 *Ciuitati vel collegio legari poteſt.*

a Incertis vero perſonis, neque legata, neque fideicõmiſſa olim relinqui conceſſum erat. Nã nemiles quidem incertæ perſonę poterat relinquere, vt diuus Hadrianus reſcripſit. b Incerta aũt perſona videbatur, quã incerta opinione animo ſuo teſtator ſubijciebat, veluti ſi quis ita dicat, quicunque filio meo filiã ſuã in matrimonium dederit, ei hęres meus illum fundũ dato. Illud quoque quod ijs relinquebatur, qui poſt teſtamentum ſcriptũ, primi conſules deſignati eſsẽt, æquæ incertæ perſonæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiuſmodi ſpecies ſunt.

1 a Incertis vero.† *Huius antiquitatis Iulius Paulus ſen*
tent. li. 5. meminit. Legatum (*inquiens*) niſi certæ rei ſit,
& ad certam perſonã deferatur, nullius eſt momẽti.
Sicut ergo incertitudo rei legatę vitiat legatum; ita & in
2 *certitudo perſonæ cui legatur, idem efficit.*† *Pauperibus*
a *tamen relictum etiam ante Iuſtiniani legem, valuit* a *le-*
gatum, & ab hac iuris priſci regula exemplum fuit.
3 b Incerta autem.† *Declarat, quæ perſona olim incerta*
fuerit habita: ea ſcilicet, quam teſtator incerta opinione
animo ſuo ſubijciebat: hoc eſt, de qua rogatus, nihil certi
poterat dicere, idque duob. exemplis Imperator illuſtrat.
Sane text. hic de perſona prorſus incerta accipere oportet.
Nam ſiquidem incerta ſit perſona, cui teſtator legauit, quę
tamen ex futuro caſu aut euentu certa appareat, huiuſmo
b *di incertæ perſonę* b *legatum deberetur. Rurſus ſi cõſtet,*
teſtatorem certæ cuidem perſonæ legare voluiſſe, de qua
tamen ſenſerit, dubitetur, cum eſſent plures eiuſdem nomi
nis amici teſtatoris, pſonæ valebit legatum, propter cer
tam teſtatoris opinionem: ſed ob defectum probationis nul
lus admittetur, niſi vnus probet de ſe ſenſiſſe teſtatorem:
c *tum enim legatum ei præſtandum* c *erit: Quod ſi nullus*
de ſe quicquam probet, hæres tamen (vt vir bonus) volun-
tati teſtatoris parere velit, atque alterutri gratificari, tũc
æquius eſt, vt ei, qui hæredem defendere volet, legatũ de-
tur. At ſi ambo hæredem defendere parati ſint, eligere hæ
d *res debet, cui ſoluat, vt ab eo* d *defendatur.*† *Porro nec eæ*
4 *perſonæ, quæ certum aliquod corpus conſtituunt (velut col-*
legium, vel vniuerſitas) incertæ videntur Itaque ſi ciuita-
e *ti vel ciuibus legatum fuerit, valet legatum* e *ſubijcit*
enim teſtator animo ſuo certum aliquod corpus, nẽpe ip-
ſius collegij vel vniuerſitatis. Neque impedit, quod ciues
f *mutentur, quia nihilominus eſt eadem ſemper, certaque* f
vniuerſitas. Collegium autem non aliter, quam ſi ſpeciali
g *priuilegio ſubnixum ſit, ex teſtamento capere poſſe* g *cõ-*
ſtat. Singulis tamen ſi legitur, valebit legatum: hi enim
h *non quaſi collegium, ſed vt certi homines* h *ad legatum*
admittentur.

ADDITIONES.

a l. id quod, C. de epiſ. & cle.
b l. ſi quis ita ſcripſer. de rebus dub. Vide Bard. quidam relegatus, eo. tit. Cy Bal. & Sal. d. l. id quod.
c l. falſa, de cond. & demon.
d l. ſi quis ſeruum, §. ſi inter duos, de leg. 1. ſi quis a filio, §. ſi quis plures de leg. 1.
e l. ciuitatib. de leg. 1. l. ciuib. de rebus dub.
f l. proponebatur, §. iudicis.
g l. collegium, C. de hær. inſtit.
h l. cum ſenatus, in fi. de reb. du.

§. Libertas.

1 *Legatum libertatis incertæ perſonæ factum non valebat.*
2 *Et quæ fuerit ratio.*

Libertas quoque incertæ perſonæ non videbatur poſſe dari; a quia placebat nominatim ſeruos liberari.

1 Adeo.† *incertæ perſonæ inutiliter olim legabatur, vt nec*
a *libertatis legatum incertæ perſonæ factum* a *conſtiterit,*
1 *etſi pro libertatis fauore alioqui multa contra ſubtilita-*
2 *tem iuris introducta ſint.*† *Sed hoc ideo erat, quoniam no-*
b *minatim ſerui in teſtamento manumitti* b *debebant. Ita*
que ſi ex pluribus eodem nomine ſeruis vnus liber eſſe iuſ-
c *ſus ſit, nec appareat qui ſit, nullus liber* c *erit.*
a Quia placebat. *Ex lege videlicet Fuſia Caninia: de*
d *qua* d *alibi diximus.*

ADDITIONES.

a l. cum ex plurib. de manu.
b gl. hic.
c d. l. cum ex plurib. l. ſi fuerit §. ſi. l. ſi quis de reb. du.
d ſup. de leg. Fu. can. toll.

§. Sub certa.

1 *Si incerta perſona, cui legatur, ſit ex certis aliis perſonis, legatum valet.*
2 *Sed etſi incerta ex incertis legatum ſit.*

Sub certa vero demõſtratione, ideſt, ex certis perſonis incertæ perſonæ recte legabatur; veluti, ex cognatis meis. Qui nunc ſunt, ſi quis filiam meam vxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato.

1 Limitatio *eſt ad pręcedẽtia.*† *Quod enim dictum eſt,*
legata olim, ſi incertæ perſonæ fierent, nullius fuiſſe
momenti: *id non obtinuiſſe oſtendit, ſi talis incerta perſo-*
næ fuiſſet ex certis aliis perſonis vt in exemplo textus. Vel
ſi teſtator dixiſſet, Titio aut Caio, vter eorũ prior Ca-
a pitolium aſcenderit: *vel ita,* a Ex libertorum, qui ſu-
2 peruixerit, talem fundum do lego† *Idem quoque dicẽ*
dum, etſi perſona incerta ex incertis legatum ſit, ſi modo
incertitudo poſtea minuatur a teſtatore, veluti ſi legaue-
rit iis, ſi ſint ſubſignatur, quia priuſquam ſit perfectum,
vtique certi erunt.

ADDITIO.

a l. ſi ſeruos, §. huiuſmodi, de leg. 1.

§. Incertis.

1 *Legatum incertæ perſonæ per errorem ſolutum non repetitur.*
2 *Idem iuris eſt in legato alimẽtorum, & ad pias cauſas.*

Incertis autem perſonis legata vel fideicommiſſa relicta, & a per errorem ſoluta, b repeti non poſſe, c ſacris conſtitutionibus cautum erat.

a Per errorem ſoluta. *Nempe ab hærede teſtatoris.*
1 b Repeti non poſſe.† *Sic ergo legatum incertæ perſonæ*
factum, ſi per errorem ab hærede ſoluatur, repetere illud
non poteſt, quod ideo videtur eſſe, quia tametſi hæres ob
incertitudinem perſonæ legatum retinere potuerit, natu-
ralis tamen obligatio, qua hæres & in legato incertæ per-
ſonæ facto, in ſui ſubſtantia & veritate, vtcunque nunc la-
a *tente, plerunque obſtringitur, hoc ipſo ſublata eſſe.* a *intel-*
ligitur. Sibi ergo hæres imputet, quod ſoluit, maximè cum
ipſa naturaliter propter voluntatem defuncti legatum de-
b *bebat. Sane & alia multa ſunt, quæ peti non poſſunt, ſi ta-*
2 *men errore facti ſoluantur,* b *repeti prohibentur.*† *Sic ſi*
legata

legata alimenta vltro fuerint ſoluta, ex imperfecto forte
teſtamento, non poſſunt repeti, quinimo triennio præſtita
c *obligant hæredem in* c *poſterum. Sed nec legata ad pias*
cauſas, ſi forte per errorem fuerint ſoluta cum eſſent inde-
d *bita,* d *repeti valent. idque ob fauorem pietatis.*

c Sacris conſtit. *Quæ non extant. Intelligit autem ea, quæ religionis, vel pietatis intuitu relicta ſunt.*

ADDITIONES.

a Iaſ. hic ad Porc. fac. arg. in l. cum is, §. ſi mulier, & in l. frater a fratre, de cond. indeb.
b l. Iulianus, de cond. indeb.
c l. 1. c. de fideic.
d §. vlt. inf. de obligat. quæ ex quaſi contract.

§. Poſthumo.

1 *Poſthumo alieno olim inutiliter legabatur.*
2 *Poſthumus ſuus, poſthumus alienus, quis.*
3 *Verba illa, naſci ſuum hæredem, & naſci ſuum futurum hæredem, inter ſe differre.*

a Poſtumo quoq; alieno inutiliter antea legabatur. b Eſt aũt alienus poſthumus, qui natus inter ſuos hęres teſtatori c futurus non eſt. Ideoque ex emãcipato filio cõceptus nepos, extraneus erat poſthumus auo.

1 a Poſthumo quoque. † *Poſthumus alienus ſiue extraneus incertæ perſonæ comparatur. Sicut ergo incertæ pror-*
a *ſus perſonæ inutiliter olim* a *legabatur, ita & legatum poſthumo alieno factum iure ciuili inane erat, tanquam ob*
b *incertitudinem, licet iure prætorio ei relinqui* b *poterat.*
c *Hodie vero perinde ac alij extranei inſtitui* c *poſſunt.*
2 b Eſt autẽ alienus poſthumus. † *Sicut* ſuum poſthu-
d mum *dicimus, qui ſi naſceretur, teſtatori ſuus* d *hęres foret, ſic contra alienum poſthumum puto omnem eum olim fuiſſe, qui natus non erat futurus ſuus hæres, aut in poteſtate teſtatoris. Quare non ſolum nepos ex filio natus, vel ex filia, dicebatur, auo poſthumus alienus, ſed etiam is, qui teſtamenti facti tempore ex filio in poteſtate patria conſtituto conceptus quidem, nondum tamen natus erat. Is enim ſi poſtea viuente adhuc auo, & patre ſuo naſcatur, auo, futurus ſuus hæres, non eſt, cũ ipſum pater in gradu &*
e *ſuccedendi iure præcedat, ideoque alienus rectè* e *dicitur.*
3 c Futurus non eſt. † *Scribit Salomonius,* f *inter illa ver-*
f *ba* Naſci ſuum hæredem, & naſci ſuum futurũ hæredem, *plurimum intereſſe.* Suum enim naſci *dicimus qui poſt mortem naſcitur, quoniam ſicut viuentis nemo eſt hæres, ita nemo teſtatori viuo ſuus hæres naſcitur.* Futurum *autem* hęredem naſci *cenſemus, qui viuo teſtatore, ſuus hæres naſcitur. id eſt, quem nemo, dum naſcitur, in Suitate præcedit &* futurus *dicitur, quod futurus pio parentũ*
g *voto* g *ſperatur. Hoc videtur Imp. hic aperte probare: ait, enim,* alienum poſthumum eſſe, qui natus inter ſuos. Suus hæres teſtatori futurus non eſt. *Verbis enim* (natus, futurus) *ſignificatur, qui viuo teſtatore naſcitur, nam ſi eo mortuo naſceretur, nõ futurus hæres eſſet, ſed tũc ſuus naſceretur, & eſſet. & verbo* (non ſuus) *indicatur, quem*
h *alius præcedit, & ideo eſt alienus.* h *Dicitur ergo naſci*
i *non ſuus futurus, quem alius in* i *gradu præcedit.*

ADDITIONES.

a Vt hic.
b inf. de bon. poſ. in prin.
c vt §. ſeq.
d §. ita demum, inf. de hær. quæ ab inteſt.
e Vide Alc. lib. 3. Parad. cap. 3.
f in repet. l. Gallus, a prin. de liber. & poſthu.
g arg. l. ſcripto, vnde lib. Probatur in d. l. Gallus, §. nunc de lege Velleia.
h §. poſthumi, inf. de hær. quæ ab inteſtato.
i § ſui autem ſup. de hær. qua. & dif. fac. not. in §. poſthumorum, ſup. de exhær. lib.

§. Sed nec huiuſmodi.

1 *Hodie incertæ perſonæ, & poſthumo alieno vtiliter legatur.*
2 *Conſtitutionem, cuius hic fit mentio non extare.*
3 *Hodie legata ob incertitudinem perſonæ non vitiari, ſi aliqua certitudo vel nunc, vel ex futuro euentu colligi poſſit.*

a Sed nec huiuſmodi ſpecies penitus eſt ſine iuſta emendatione relicta: quum in noſtro b Codice conſtitutio poſita ſit, per quam & huic parti medemur, nõ ſolum in hæreditatibus, ſed etiam in legatis & fideicommiſſis: quod euidentur c ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit.

a Sed nec huiuſmodi §. *Attexitur ſuperiorum iurium*
1 *correctio, ſiue innouatio.* † *Nam hodie & Iuſtiniani Græca conſtitutione legatum poſthumo alieno, vel etiam incertæ perſonæ relictum, valet: modo tamen talis incerta perſona vel nunc, vel in futurum certificari poſſit.*
2 b In noſtro Codice. † *Sane hæc conſtitutio in Codice, quem hodie inter reliquos iuris ciuilis libros habemus, non extat: vtrum ve detracta fuerit, aut non inſerta potius poſt harum Inſtitutionem editionem, an temporum culpa amiſſa ſit, incertum eſt. Verius tamen mihi videtur, eam*
a *cum priori* a *Codice intercidiſſe.*
3 c Ex ipſius conſtitutionis lectione. † *Cũ hæc Iuſtiniani conſtitutio deſideretur, vix quicquam certi definiri poteſt. Hoc conſtat, iure quo nunc vtimur, incertitudinem perſonæ, cui legatum eſt, non vitiare legatum, ſi vlla ratione vel nunc, vel ex futuro euentu, certitudo aliqua colli-*
q *gi* b *poſſit, quod & ſupra* c *ſuis locis abundè ſignifica-*
c *nimus.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. ſup. dictis itaque, C. de emend. C. Iuſt.
b Vide Bar. & alios in l. quidam relegatus, de rebus dub.
c In §. incertis & §. ſub certa hoc tit.

§. Tutor.

1 *Tutor incertus dari non poteſt, etiam hodie. & quæ ſit ratio.* 1.

Tutor autem nec per noſtram conſtitutionem incertus dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cauere.

1 † Hic locus *indicat, conſtitutionem Iuſtiniani emendaſſe ius de incertis perſonis, non ſolum de poſthumis alienis: ſed in tutela, certa ratione motus Imp. nihil emendauit, voluitque, quod tutor incertus ſicut olim dari non poterit,*
a *ita nec hodie* a *poſſet, etiamſi aliquo futuro euentu veni-*
1 *ret certificandus* † *Certus enim mox ab initio tutor eſſe debet, ne contingat ſuſpectus, qui incerto iudicio daretur, cum*
b *præſertim in fidem & diligentiam eius inquiri* b *oporteat. Et hic de præiudicio pupilli tractatur, ne male guber-*
c *netur, quæ ratio in legatario* c *ceſſat.*

ADDITIONES.

a Concord. l. tutor incertus, de teſta. tut.
b ſupra de ſatiſ. tut. in prin.
c Fab. hic, gl. l. ſi quis a filio. §. ſi quis plures, de leg. 1. Barto. l. quidam relegatus, de reb. dub.

§. Poſthumus.

1 *Quomodo olim potuerit poſthumus alienus inſtitui.*
2 *Quomodo hodie poſſit.*
3 *Hæreditas etiam relinqui poterat poſthumo alieno.*

Poſthumus autem alienus, hęres inſtitui a & ante poterat, & nunc poteſt: b niſi in vtero eius ſit, quę iure noſtro vxor eſſe non poteſt.

a Et

a Et ante poterat. *Quod hic dicitur,* poſthumum alie-
num & antea potuiſſe inſtitui, & nunc poſſe, *ad effe-*
1 *ctum, non ad iuris ſimilitudinem referendum eſt.* † *Potuit*
enim antea, poteſt & nunc: aliter tamen antea, aliter nūc.
Antea enim Pretoris auxilio per bonorum poſſeſſionem
a ſecundum tabulas *hereditatem acquirebat:* a † *nunc*
2 *etiam iure ciuili poteſt adire. quod de nouo Iuſtinianus in-*
troduxit. Nam ante ipſius tempora nuſpiam reperias, vl-
lum fuiſſe poſthumo alieno tributum, ne a Pretore quidē,
quod ad legata pertineret, beneficium: quæ interpretatio
Accurſii quoque ſententia comprobatur. Innuit ergo hic
3 *Imp. tacite differentiam hereditatis & legati.* † *Heredi-*
tas enim vtiliter relinquebatur poſthumo alieno, etiam ve
teri iure, ob beneficium Pretorię bonorum poſſeſſionis: ſed
nullum reperitur veteris iuris auxilium ad ſuſtinenda le-
gata iure ciuili infirma. Antea ergo poſthumo alieno inu-
b *tiliter legabatur, at vtiliter hereditas* b *relinquebatur.*
b Niſi in vtero. *Excipe poſthumum alienum teſtatoris,*
qui in vtero cognatæ ſit, aut alioqui cum qua teſtator vel
c *eius filius iuſtas coire nuptias non* c *potuit. Nam & hic*
alienus eſt poſthumus cū natus viuo parente, in poteſtatę
d *eius eſſe non* d *poſſit, & lege nouiſſima* e *Iuſtiniani, filij*
e *nomine dignus non habeatur.*

ADDITIONE.

a infra de bono. poſ. in prin.
b Ita Vigl. in §. ſeruus etiam ſup. de hær. inſt.
c ſup de nupt.
d ſup de pat. poteſtate.
e Nouell. quib mo. nat eff. ſui.

---

§. Si quidem in nomine.

1 *Differentia iuxta Accurſium inter nomen, prænomen, co gnomen, & agnomen.*
2 *Prænomina apud Romanos.*
3 *Nomen olim dicebatur proprium familiæ.*
4 *De cognomine, quod inter eiuſdem gentis homines diſcri men faciebat.*
5 *Germani hodie ſolum vtuntur nomine & cognomine.*
6 *Agnomina imponebantur ab euentu aliquo.*
7 *Confuſa tamen ſunt poſtea nomina, agnomina & cogno- mina.*
8 *Error nominis, prænominis, &c. non vitiat vel legatum, vel hæredis inſtitutionem, ſi de perſona conſtet. Et quę ſit ratio.* 10.
9 *Idem eſt, ſi erretur circa nomen proprium rei legatæ.*
11 *Error circa nomen proprium, vitiat legatum, fallit, vt num.* 12. 14. 15. 16.
13 *Qui aliud dicit, quam vult, neutrum velle videtur.*

a Si quidē in nomine, cognomine, prænomine agno-
mine legatarij *b* teſtator errauerit: cū de perſona con
ſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in hęredi-
bus ſeruatur. & rectè. *c* Nomina enim ſignificādorū
hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet mo
do intelligantur, nihil intereſt.

a Si quidē in. *Vulgati textus habent,* Si quis in nomi-
ne: *verum textus Noricus melius legit,* Si quidem in no
mine, *&c. propter dictionem* (teſtator) *quæ in contextu*
mox ſubſequitur. Agitur autem in hoc §. de errore nomi-
nis, an & quando legatum vitiet: videturque ex reſcri-
a *pto a Gordiani Imp. hic locus deſumptus eſſe, quod lib.* 6.
1 *Cod extat.* † *Porro quę ſit differentia inter hęc verba,* No
b men, Prænomen, Cognomē, Agnomen, *Accurſius* b
ita declarat, vt Nomen *exiſtimet intelligendum, quale*
ſit, Albertus: Cognomen, *quaſi familiæ ſeu cognationis*
vocabulum ſit: Prænomen, *quod differētię cauſa ponitur,*
Agnomen, *quod ab euentu aliquo impoſitum eſt. Et in*
hanc ſententiam ab omnibus fere tam iuris interpretibus,
quam etiam Rhetoribus & Grammaticis itum eſt. Alcia-
c *tamē in ſuis Diſpunct.* c *& Vigl. poſt eum in tit.* De ex-
d hæred. d liberorū, *aliter hæc nomina declarant, vt apud*
2 *eos videre eſt.* † *Sanè* prænomina *apud Romanos erāt ſin*
gulis propria, quæ non ad familiam totam, ſed ad vnam
tantum perſonam pertinebant, & nomen familiæ præce-
debant, notiſq́;, vel paucis literis ſcribebantur. vt, M. P.
e *Cn. Sp. Sex. Ser. Id quod Diomedes etiam Grāmaticus* e
voluit. Aſſumebantur autem prænomina *pro vniuſcuiuſ*
que voluntate, ideoque nō erant certa in vna familia: etiā-
ſi quibuſdam lubentius vtebantur, quidam vero penitus
repudiabant, ſcilicet, ſi quis id ante a in ea familia geſſiſ-
f *ſet, qui ignominioſè vixiſſet.* f † *Prænomini ſubiunge-*
3 *batur familiæ ſeu gentis proprium nomen, quod* nomen
ſimpliciter ſæpè dicitur, atque omnes gentiles & agnati
ipſum vſurpabant: quale Porciorum, Iuliorum, Cornelio-
4 *rum.* † *Tertio loco addebatur* cognomen: *quod primum*
inuentum fuit ad ipſorum inter ſe gentilium diſcrimen, vt
cum duæ eſſent familiæ Claudiæ, vna Marcellorum, aliā
g *Pulchrorum* g *habuit cognomen, quæ quidem ab eadē*
origine deſcenderūt. Et ex gente Cornelia alij Scipionum,
alij Syllarum, alij Aſinorum, alij Lentulorum cognomē
habuere, ex eadem tamen omnes gentes, ſi quis ab antiqui
tate repetat, ſed liberorum multiplici progeneratione ſuc-
ceſſioneque diſiuncti ſunt, & diſtincti. Fuit ergo cognomen
olim prænomini additum ad magis ſpecialem familiæ de-
h *clarationem, vt rectè dictum ſit a Viglio.* h *cognomen,*
eſſe ſpecialiorem quandam familiæ notam, Neque tamen
omnes Romani *prænominibus ſimul & cognominib. vte*
i *bantur, ſed alterutro contenti* i *fuere permulti, vt Aquì*
5 *lius Gallus, Seruilius Hala, Q. Sertorius, C. Marius* † *Ho*
die Germani noſtri vno conſenſu proprium nomen velut
Romanorum, prænomen, & familiæ nomen habent, quod
K *vulgo cognomen* K *dicitur, Romanis etiam abſolutè no-*
men. His interdum ſubijciunt patrium nomen, vel profeſ-
ſionis, aut vtrunque. Sic mihi Ioachimus *prænomen eſt,*
ſiue nomē proprium: Mynſingerus, *nomen familię, quod*
& cognomen hereditarium, vel familiæ dictum veteri-
6 *bus Romanis.* † *Porro* Agnomen, *propriè dicebatur, quod*
extrinſecus ab euentu aliquo primum fuerit impoſitum,
ſiue (vt Plutarchus ait) a rebus geſtis, aut fortuna, aut for
ma aut virtute, vt Africani, Numantini, a victorijs: La-
beones, Capitones, Cicerones a quarundam notarum ſigni-
7 *ficatione primum dicti ſunt.* † *Sed hæc agnomina, cum à*
liberis continua ſucceſſione aſſumerentur, facta ſunt cogno-
mina. Quemadmodū & ex cognominibus ſæpè facta fuiſ-
ſe nomina, & rurſus ex nominibus cognomina, Macrobius
ſcribit.
8 *b* Teſtator errauerit. † *Obſeruandum ergo pro regula,*
quod error nominis, prænominis, cognominis, agnominis
legatum non viciet, ſicut nec hæredis inſtitutionem, modo
l *de perſona ipſa conſtet,* l *alioqui enim corrueret legatum,*
m *itemque hæredis inſtitutio.* m *Seneca lib. de Benef.* 4. S.
quod a Seneca, *inquit,* accepiſſes Annæo te diceres.
Vel Lucio, nō creditorē mutares, ſed nomen, quoniā
ſiue prænomen eius, ſiue nomē dixiſſes, ſiue cogno
men, idē tamen ille eſſet. *Quod autem hic de perſonis*
9 *ſcribitur, idem & ad res legatas producitur.* † *Nam etſi*
in rei legatæ proprio vocabulo erratum fuerit, de ipſa ta-
n *men re legata eſt, conſtet, legatum* n *debetur.*
10 c Nomina enim. † *Aetiologia eſt, quare error nominis*
non vitiet. Nomina enim cum hominum deſignandorum
recognoſcendorumque gratia tantum ſint reperta, ad ſub-
ſtantiam

Digitized by Google

ſtantiam atque eſſe nihil faciunt, quare & mutari, & quo
libet alio modo deſignari poſſunt. Nihilque intereſt, qui-
o bus nominibus ſingulos homines agnoſcamus. o Sic qui
Erotem ſeruum ſuum dat, legat, & Stichum tantum ha-
11 bet, vtiliter legat, quia in nomine tantum erratur. † Sed
an idem iuris obtineat, quando error circa nomen appella-
tiuum contingit? Et reſponſum eſt, ob errorem nominis ap
pellatiui legatũ vitiari, etiamſi teſtatoris mens & volun-
tas appareat, ipſeque rei legatæ nomen imponere conſue-
p uerit: veluti ſi putet ſupellectilis appellatione veſtem p
contineri. Quod ideo eſt, quoniam appellatiua nomina nõ
accidens & ſimplicem quandam deſignationem perſonæ,
ſed ipſam magis rei ſubſtantiã & naturam, ideoque eius
eſſe ſignificant, quo immutato, rem ipſam quoque mutari
neceſſum eſt: quapropter immutabilia ſunt, neque errorẽ
in re legata admittunt: Quare qui vinum, quod domi ha-
bet, dat, legat & oleum tantum habet, ineptè legat, cum
oleum nihil commune habeat cum vino, vt hinc vini no-
12 mine legatum intelligi queat. † Aliquoties tamen appel-
latiui nominis error legatum extinguit. Quid enim ſi te-
ſtator rem oculis ipſius ſubiectam & demonſtratam, alio
nomine legando appellauerit? puta bouem legare volens,
eo demonſtrato, equum dixit. Sanè cum de teſtantis men
te conſtet, ineptum vocabulum, ceu res extrinſecus adiecta
legatum vitiare non debet, quia ſi res per oculorum ſen-
ſum demonſtrata ſit, nihil vlterius ambigendum eſt: at-
q que ita poſt Accurſium q Doctores cõmuniter prodide-
re. Ego vero circa hanc exceptionẽ ſubſiſto. Nam ad ſen-
ſum patet, quod ille, qui dicit hunc bouem, & eſt tamen
r equus, aut ſit ſtultus, aut irrideat. Quod ſi ſtultus, lege r
probatur, aiente ſtultum eſſe, qui veſtem putat eſſe aurũ,
vel ſupellectilem, & ſtultis, ſicut reliquos actus ciuiles,
ita & teſtamenti factionem interdictum eſſe, non eſt du-
bium. Quod ſi ſtultus non eſt, ſed ſanæ mentis, tunc lega-
ſ tum cenſetur eſſe deriſorium, ſ & locus erit illi veterum
13 propoſitioni. Qui aliud dicit quã vult, neque id dicit,
quod vox ſignificat, quia non vult: neque id quod
t vult, quia id nõ loquitur: neutrũ t ergo velle videtur.
Alio tamen caſu bene poſſet procedere cum digito rem de
monſtrarem cum erronea demonſtratione; vt ſi dicerem,
Hunc ſeruum meum textorẽ, vel coquum, vel picto-
rem tibi do, lego. Is enim tametſi non ſit textor, coquus,
u aut pictor, ſufficit tamen rem digito u oſtendiſſe. † Secun-
14 do non vitiat error nominis appellatiui, ſi communis lo-
quendi vſus naturale rei vocabulum immutauerit, vel ſi
vnius rei duæ ſint appellationes, tũ enim vtra teſtator vo-
15 lit vti, etiam minus propria nihil intereſt. † Idem Barto-
lus locum habere cenſuit, quando vnum nomen appellati-
uum magnam haberet affinitatem cum alio, veluti ſi te-
x ſtator libros legare volens, membranas legauerit. x quod
y tamen Iaſon poſt Betuſium y impugnat. † Poſtremo nec
16 tum ob errorem nominis appellatiui legatum inane red-
ditur, vbi nomen appellatiuum non natura, ſed poſitione
ciuili inditum eſſet; cuiuſmodi ſunt artificium & officiorũ
z nomina, quod Angelus z & Iaſon vberius explicat.

ADDITIONES.

a l. ſi nomine, C. de teſtam.
b Hic gl. 1.
c lib. 4. c. 1.
d §. nominatim.
e Vt cum Alcia. vbi ſup. refert.
f Aul Gell. lib. 9. cap. 2.
g Cic. lib. 1. de Orat. & Aſco. Pedian.
h d. §. nominatim.
i l. 2. de orig. iur.
k l. 9. cum precum, C. de liberali cauſa.
l d. l. ſi quis in nõie, & l. ſi Fortidianũ, §. error autẽ, C. de leg.
m l. quoties de hæred. inſtit.
n l. 4. in prin. de leg. 1. & d. l. Fortidianum.
o l. ad recognoſcendum, C. de ingenuis & manu. l. patronis,
§. Sempronio, de leg. 3.
p d. l. 4. & l. Labeo, de ſuppel. lega. & l. ſi quis vinum, de trit.
vino & ol. leg.
q gl. commendata ab omnib. in l. quæ extrinſecus de verbo.
oblig. Dd. in l. certum, ſi cert. pet.
r l. ſi quis in fundi vocabulo, de leg. 1.
ſ arg. l. ſi domus in prin. de leg. 1.
t l. ambiguo, de reb. dub. l. 1. §. eum qui. de conſtit. pec.
u Pro quo benefacit l. ſi nominatim, de cond. & demon.
x l. librorum, §. quod tamen, de leg. 3. Por. hic.
y In d. l. 4. nu. 44. & 45.
z Ang. hic Iaſ. d. l. 4.

§. Huic proxima.

1 *Falſa demonſtratio legatum non vitiat, ſi de re conſtet.*
2 *Demonſtratio in hoc propoſito quid.*
3 *Falſa demonſtratio ad genus illimitatum relata, legatũ corruet.*
4 *Falſa demonſtratio adiecta quantitati legata, an vitiet, & quando. 5. 6. 8.*
7 *In dubio, teſtator erraſſe non præſumitur.*
9 *Verna, vernula, vernaculus.*

a Huic proxima eſt illa iuris regula, falſa demõſtra-
tione legatum nõ perimi, veluti ſi quis ita legauerit.
Stichũ ſeruum meum b vernã do, lego. Licet enim
non verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de ſeruo conſtat:
vtile eſt legatum. Et conuenienter ſi ita demonſtraue-
rit: Stichum ſeruum quem a Seio emi, ſitque c ab
alio emptus, vtile eſt legatum, ſi de ſeruo conſtat.

a Huic proxima. *De errore nominis Imp. dixit: nunc de*
1 *errore demonſtrationis annexit. † Et regulam hinc colli-*
ge, quam Paulus & Caius etiam ante tradiderunt, quod
falſa demonſtratio rei legatæ, legatum non cõuellat,
a ſi de ipſa re a conſtet. † Demonſtratio *autem hoc loco*
2 *eſt, quæ vice nominis fungitur, vel eſt, id quod adiicitur*
rei legatæ nomini, ut certa reddatur. Mutua enim vice fun
b *guntur* b *nomina propria rerum, & vocabula alia ple-*
rumque, vel alia ſigna, in rebus deſignandis. Neque tamẽ
prædicta regula generaliter vera eſt, ſed tum demum obti
net, quando res aliqua ſpecifice, aut quaſi ſpecifice legata
3 *eſt, vt in exemplis textus noſtri. † Secus eſt, ſi falſa de-*
monſtratio, ad genus illimitatum referatur, tum enim le-
gatario demonſtrationis veritatem non probante, legatum
c *corruet.* c *† Sed etſi quantitati adiecta ſit falſa demon-*
4 *ſtratio, refert, in genere quantitas an ſpecie legata fuerit.*
In genere enim legata quantitas, reddit legatum inutile,
cum ob falſam demonſtrationem, tum ob ipſius rei incerti-
d *tudinem,* d *vt ſi dicam* Titio, quod ei debeo, do lego.
5 † *Quod ſi certa deſignetur quantitas, & huic quantitati*
adſcripta ſit falſa demonſtratio, in legatarij vel alterius
cuiuſdam tertij perſona, legatũ perimitur, propter perem-
ptam rei legatæ ſubſtantiam. vt ſi ita teſtator dixerit. Le-
go Titio decẽ aureos, quos mihi debet *vel,* Lego Titio
decẽ, quæ mihi Flaccus debet. *Si vtrobique falſa ſit de-*
monſtratio, quia nec Titius nec Flaccus teſtatori quicquã
debeat, legatum extinguitur. Priori enim caſu non vide-
e *tur quantitatem legaſſe, ſed liberatio rem ab obligatione* e
quantitatis. Verum obligatio non eſt, nec liberationi locum
dari, nemo non intelligit, cum ſit impoſſibile, non obligatũ
liberare, deficit ergo legatum tanquam de eo factum, quod
eſt impoſſibile. Idem eſt & in poſteriori ſpecie: neque
f *enim quantitatem legaſſe videtur, ſed actionem,* f *quam*
hæres legatario, ſi legatum conſtitiſſet, teneretur aduerſus
Flaccum cedere. Quia vero teſtatori Flaccus nihil debet,

nulla

nulla debiti cauſa ſubſiſtente actio ab hærede cedi nequit,
quomodo etiam cederetur, cum legati ſubſtantia, nempe
debitum, deficiat? Et iſtis caſibus nihil intereſſe Caſtren-
ſis ſcribit, ignorauerit teſtator, an ſciuerit ſibi nihil debe-
g ri. g † Sin autem legato quantitatis falſa demonſtratio
6 in perſona legantis ſit appoſita & expreſſa ipſa quãtitas,
legatum non conuellitur, vt ſi dicam. Decem quę tibi de
beo, do, lego. Quamuis enim nihil tibi debeam, videor ta
men hæredi mandare, vt decem tibi ſoluat. Niſi forte per
errorem, credens me tibi in decem teneri, legaſſem, quia le-
7 gatum concidet, nec quicquam debebitur. † In dubio ta-
men teſtatorem erraſſe nõ præſumimus, ſed certa ſcientia
h reliquiſſe. h ideoque ad hæredem ſpectabit, errorem pro-
8 bare, ſi nolit ſoluere. † Hoc quoque prædictis addendum: ſi
quantitas legetur, vt ſpecies, cum ea tota pendeat a demõ-
ſtratione, qua primum conſtituitur certum corpus, veluti,
Lego decem, quæ in arca habeo: non poteſt valere lega
i tum, niſi quatenus vera eſt demonſtratio: i quia nec ali-
ter certum corpus eſt, nec deberi poteſt, quod non extat.
9 b Vernam. † Vernæ, Feſto Pompeio ſerui dicuntur, ex
ancillis ciuium Romanorum Vere nati, quod anni tẽpus
K naturalis maximè fœturæ eſt. Hinc Iuriſcõſulti. K eos ſer
uos, qui neque empti, neque aliunde acquiſiti, ſed ex ancil-
lis noſtris, & quaſi domeſtici nobis nati ſunt, vernas ap-
pellant. Hinc vernula diminutiuum, & vernaculos deno
minatiuum apud Vallã nomen: pro eo quod domi noſtræ,
l ſiue in patria noſtra ortum eſt. Sic Cicero l vernaculum
m crimen pro domeſtico dixit: & C. m Cæſar, vernaculas
Pompeij legiones. Quandoque tamen vernaculum pro
verno, aut eo quod vernum eſt, accipimus, cuiuſmodi eſt
n apud Plinium, n Vernacula putatio, vt quę verno tem
pore fieri conſueuit.
c Ab alio emptus. Vel etiã donatus, aut ex hæreditaria
o cauſa o acquiſitus.

ADDITIONES.

a l. demonſtratio falſa, & l. falſa demonſtr. de cad. & demon.
b l. certum, ſi cer. pet. l. quæ extrinſecus, de verb. oblig.
c l. 1. de fal. cauſa leg. 1.
d d. l. ſi ſic. §. mihi, de leg. 1.
e §. ſi quis debitori, ſup. hoc tit.
f §. tam autem corporales, ſup. eo. & l. legatum ita, de leg. 1.
g In d. §. ſi mihi.
h Caſt. l. 2. C. de fal. cau. le. ad.
i l. ſi ſeruus, §. qui quinque, l. ſed etſi certos nũmos, de leg. 1.
K l. ſeruis vrbanis, §. ſi alij vernæ, de leg. 3. l. cum ſuper. C. de rei vend.
l In 6. Verr. actio.
m lib. 6. Commen.
n lib. 17. Natur. hiſtor. c. 23. Vide etiam quæ ſup. notaui in §. ſerui autem. 2. de iure perſ.
o Bald. hic.

§. Longe magis.

1 Cauſa quomodo in hoc propoſito accipiatur.
2 Falſa cauſa legato adiecta quando illud vitiet. 3.
4 Quando cognoſcatur, an cauſa ſimpliciter, an conditio-naliter legato adſcripta ſit.
5 Effectus dictionis, Si.
6 Conditio propria eſt de futuro.
7 Natura coniunctionum Quia, quoniam.
8 Natura coniunctionis, Cum.
9 De legato ſub modo.

a Lõge magis legato b falſa cauſa adiecta nõ nocet.
veluti cũ quis ita dixerit: Titio, quia me abſente ne-
gocia mea curauit, Stichũ do, lego. vel ita: Titio, quia
patrocinio eius capitali crimine liberatus ſũ, Stichũ
do lego. Licet. n. neque negocia teſtatoris vnquã geſ-
ſerit Titius, neq; patrocinio eius liberatus ſit: c le
gatũ tamen valet. d Sed ſi conditionaliter enuncia
ta fuerit cauſa, aliud iuris eſt, veluti hoc modo: Titio
ſi negocia mea curauerit, fundum meum do, lego.
a De alio errore, qui circa cauſæ adiectionem ſolet contin
a gere, ex Caij a reſponſo ſubijcit, & a minori ratiocinatur:
nempe, quod longe minus vitiare legatum debeat falſa
cauſa, quam falſa demonſtratio, quia ſit minus neceſſaria
b Nam etiam ſine cauſa ex mera liberalitate b legari po-
teſt, at non ſine aliqua demonſtratione. Quare cauſæ adie-
ctio ſolum dubitationem mouet, an citra eam legaturus
fuerit teſtator, quod in dubio præſumitur. Ideoque contra-
riæ voluntatis probatio ad hæredem pertinet, qui propter
falſam cauſam contendit legatum non deberi. At vbi fal-
ſa eſt demonſtratio, ad legatarium pertinet docere, rem
c ita certam eſſe, vt c illa nihil obſit.
1 b Falſa cauſa. † Cauſam in hoc propoſito accipimus pro
ſignificatione rationis, quare res quæque legetur. Bartol.
cauſam deſcribit eſſe quid præteritum vel inſtans, quo im
pellimur, vt aliquid diſponamus. In eo enim cauſa differt
d a conditione, quod huius natura ſit, vt futura d reſpiciat:
e cauſa de præterito intelligatur. e
2 c Legatum tamen valet. † Vnde regula colligitur, quod
falſa cauſa legato ſimpliciter & cauſatiue adiecta, illud
f non euertat: niſi probetur, teſtatorem aliàs legaturum f
non fuiſſe.
d Sed ſi conditionaliter. Id eſt, per modum conditionis.
3 † Vnde rurſus aliam colligimus regulam: quod falſa cau-
ſa per modum conditionis adſcripta legato, illud non peri-
4 mat, quam ob defectum conditionis. † Porro an cauſam te
ſtator ſimpliciter, an per modum conditionis proferre vo-
luerit, ex ipſis adſcriptæ cauſæ verbis cognoſcendum eſt.
Nam ſi teſtator per expreſſam, aut etiam ſubintellectam
dictionem (Si) legatum concipiat, cauſa non apparente ve
5 ra, legatum extinguitur. † Hæc enim vocula (Si) licet ver-
bo præſentis aut præteriti temporis adijciatur, legatum ta
g men ſub dubio, & ſub quadam ponit g incertitudine: hoc-
que eſt, quod Imperator ait, conditionaliter, id eſt ſub du
6 bio: ſicut conditio ſub dubio eſt cauſa. † Propriè enim lo-
quendo, conditio non eſt de præſenti vel præterito ſed futu-
ra tantum reſpicit. Sicut ergo iſta cauſa ponitur dubitati-
uè: ita legatum eſt in hoc dubio: quare cauſa exiſtente ve-
ra, & legatum conſiſtit, ſin falſa eſt, legatũ quoque perit.
7 † Secus eſt quando coniunctiones (quia quoniam) legato
adijciuntur, de quarum natura eſt, vt rem pro certo &
conſtanti ponant. Quapropter licet cauſa reperiatur fal-
ſa, quia tamen legatum ab initio ſtatim certum erat, il-
8 lud non conuellit. † Idẽ eſt, & in dictione h (Cum) ſi prę
h teriti temporis adiungatur verbo: futuro autem adiecta
9 tempori conditionem importat. † Porro cauſa, quæ futurũ
reſpicit, modus etiam appellatur, veluti, Centum lego,
vt ſacellum extruatur. Sub modo autem legatũ non po
i teſt i peti, niſi impleto modo, vel data in hoc cautione. Et
ſi per legatarium non ſtat, quo minus impleatur, legatum
debetur, & ad hæredem tranſit, veluti. Lego puellæ, vt
nubat.

ADDITIONES.

a l. demonſtratio, §. quod autem, de cond. & demon.
b l. cum tale, §. falſam, de cond. & demon.
c Balduin. hic.
d l. itaque, ſi cer. pet.
e l. ſi ita, in ſi. de cond. & demon.
f d. §. falſam cauſ.
g l. cum ad tempus, & d. l. itaque. ſi cer. pet.
h Bar. l. demonſt. §. 1. de condit.
i De legato ſub modo, vide Bar. in l. quib. dieb. §. vlt. de condit. & demon.

§. An

§. An ſeruo.

1 *Seruo hæredis an legari vtiliter poſſit? 5.*
2 *De regula Catoniana.*
3 *In legato conditionali ſolus conditionis euentus reſpicitur.*
4 *Seruo hærede inſtituto, ipſius domino legari poteſt.*

a An ſeruo hæredis recte legemus, quæritur, & conſtat pure inutiliter legari, *b* nec quicquam proficere, ſi viuo teſtatore de poteſtate hæredis exierit: quia quod inutile foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator, hoc non debet ideo valere, quia diutius teſtator vixerit. *c* Sub cōditione vero recte legatur ſeruo, vt requiramus, an quo tēpore dies legati cedit, in poteſtate hęredis non ſit. *d* Ex diuerſo, hærede inſtituto ſeruo, quin domino recte etiam ſine conditione legetur, non dubitatur. Nā & ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator: non tamen apud eum qui hæres ſit, dies legati decere intelligitur, cum hæreditas a legato *e* ſeparata ſit, & poſſit per eum ſeruum alius hæres effici, ſi prius quam iuſſu domini adeat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit, vel manumiſſus ipſe hęres efficitur: quibus caſibus vtile eſt legatum. Quod ſi in eadem cauſa permanſerit, & iuſſu legatarij adierit, euaneſcit legatum.

a An ſeruo. *Reuertitur Imperator ad perſonas, quibus*
1 *legari poteſt.† Et quærit an domino hærede inſtituto, ipſius ſeruo legari poſſit? Reſpondet autem*, pure ei inutiliter legari, *atque propter confuſionem hæreditatis & legati: id eſt, ne idem exiſtat hæres & legatarius, atque ita dominus obligatus ſit ſibi legatum ſoluere: nam legatum ei per ſeruum acquireretur. Ex definitione autem legati conſtat, eundem non poſſe & hæredem eſſe & legatarium:*
a *cum ab hærede legata præſtari debeant. a Et regula eſt: quod nemo ſimul & hæres & legatarius eſſe poſſit.*
2 *b* Nec quicquam proficere: *Occupatio eſt,† nam etſi obijcias, valere hoc legatum, ſi quando ante mortem teſtatoris, hic ſeruus manumittatur, vel alienetur: reſpondet Imperator, adhuc obſtare regulam Catonianam, quæ vult legatum purum, quod ſi teſtamenti facti tēpore deceſſiſſet*
b *teſtator, inutile foret: id quādocunq; deceſſerit, nō* b *valere.*
c Sub conditione. *Si ſeruo hæredis ſub conditione legetur, puta.* Si Cæſar Lutheranos vicerit, *& ſeruus fuerit manumiſſus vel alienatus ante euentum conditionis, valet*
3 *legatum.† Ratio eſt, quia non exigitur hic, velut in legato purè relicto, vt legatarius ſit capax legati, tempore facti teſtamenti: ſed hic ſatis eſt, vbi capax fuerit tempore exiſtētis cōditionis. id eſt,* Si Cęſar vicerit, Lutheranos. *Vt enim legatum non debetur ante purificatam conditionem, ita quoque a legatario non exigitur, vt ſit legati capax, ante euentum conditionis, ſed potius dies conditionis exiſtentis inſpicitur. Quare ſi eueniente conditione ſer-*
c *uus in poteſtate hæredis reperiatur, legatum* c *concidit.*
4 *d* Ex diuerſo. *Prior caſus inuertitur.† Nam ſi ſeruus alicuius inſtituatur hæres, & legetur ipſius domino, tunc non refert, ſiue id purè, ſiue conditionaliter fiat: legatum enim nec valet, nec perimitur, ſed tantiſper in ſuſpenſo manet, donec conſtiterit de voluntate domini. Nam iubente domino ſeruum adire hæreditatem, legatum euaneſcit, ne ipſe ſibi debere videatur, ſicque idem dominus &*
d *hæres & legatarius ex eodem teſtamento exiſtat: quod eſ-*
5 *ſe non* d *poteſt.† Quod ſi ſeruum noluerit adire hæreditatem ſuo nomine, vel ſeruum alienauerit, aut manumiſerit, vt ipſe adeat: dominus conſequetur legatum, ſeruo manumiſſo, vel eo in quem alienatus eſt, obtinente hæreditatem: ſicque tali ſpecie vtile eſt legatum, quoniam diuiſa ſit perſona hæredis, & legatarij.*

e Separata ſit. *Hoc eſt, cum ad alium hæreditatis, ad alium legati commodum pertinere poſſit, nec ea hic permiſceantur, aut confundantur, ſaltem vno eodemque tempore.*

ADDITIONES.

a §. legatum, ſup hoc tit. l. legatum, §. 1. de leg. 1.
b l. 1. vide laté Bart. hanc regulam declar de reg. Cato. & l. cætera, §. 1. de leg. 1. & vide quæ ſup. in §. ſed ſi rem, de leg. annot. ſui.
c l. ſi a ſeruo, ad l. Falcid.
d d. § legatum.

§. Ante hæredes.

1 *Olim hæredis inſtitutio in teſtamento primum locum habebat.*
2 *Quid prima, quid ima cera.*
3 *Legata hodie etiam ante inſtitutionem relinqui poſſunt.*
4 *Inuerſus ordo ſcripturæ non vitiat, ſi de mente ſcribentis conſtet.*
5 *Taxantur Notarij, qui tradunt de ordine eſſe, vt inſtitutio legata præcedat.*

a Ante hęredis inſtitutionem inutiliter antea legabatur, ſcilicet quia teſtamēta vim ex inſtitutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput atque fundamētū intelligitur totius teſtamenti hæredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante hęredis inſtitutionē *b* dari poterat. *c* Sed quia in ciuile eſſe putauimus, ſcripturę ordinem quidem ſequi (quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum) ſperni autem teſtatoris voluntatem: *d* per noſtram conſtitutionē, & inter medias hæredum inſtitutiones, legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vſus fauorabilior eſt.

1 *a* Ante. † *Solebant enim veteres teſtamentum ab hæ-*
a *redis inſtitutione* a *ordiri, & ideo legata vel libertates*
b *ante hęredis inſtitutionē ſcripta non debebantur.* b *Caput enim fundamentumque tabularum ipſa eſt inſtitutio, vt hic Iuſtinianus ait* 2. *Hinc ea pars ab Horatio Sat. lib. 2.* prima cera *dicitur.*

Sic tamen vt limis rapias, quid prima ſecundo
Cera notet verſu, ſolus, multis ne cohæres
Veloci percurre oculo

Sicut ergo prima cera eſt, in qua hæredis nomen deſcribitur: ita ea, in qua ſecundi hæredes, id eſt, ſubſtituti vel legatarij deſcribuntur, ima cera *dicitur:* c *quia ſub priori collocatur. Suetonius in Cæſare: Q.* Prædium, *inquit*, ex quadrante hæredem inſtituit, reliquos in ima cera, *hoc eſt in extrema parte teſtamenti.*

b Dari poterat. *In teſtamento ſcilicet pagani, ſecus fuit in teſtamento militis.*

3 *c* Sed quia in ciuile. † *Iuſtinianus ſua conſtitutione ad Mennam Præfectum Prætorio ſcripta ſanxit, non referre, ſiue prius legetur, & ſecundo hæres ſcribatur, ſiue con-*
4 *tra.† quia inverſus ordo non vitiat, ſi modo de mente ſcribentis conſtet, quod an ſit perpetuum, Angel. hic exami-*
5 *nat.† Quam ſtultè igitur tradunt nonnulli in Arte quam notariatus vocant, pro ordine ſeruandum eſſe, vt primum legata dentur, deinde ad extremum hæres ſcribatur.*

R *d* Per

d Per noſtram conſtitutionem. *Non extat alia, quam*
d *ea quæ ſcripta* d *eſt ad Memnam præfectum Prætorio, quæ ſtatuit non obeſſe voluntati vitia ſcripturæ, aut tabellionum.*

ADDITIONES.

a Meminit etiam Paul. lib. 3. ſent. & Vlp. in frag. hoc tit.
b l. pen. de his quæ in teſt. delentur, & l. fi. C. eo.
c Vlp. in d. loco.
d Vide Alc. lib. 4. Parerg. cap. 6.
e In l. ambiguitates, C. de teſt.

§. Poſt mortem.

1 *Olim poſt mortem hæredis vel legatarij non potuit legari, hodie ſecus.*
2 *Actio quæ contra nos non cœpit, nec contra hæredes noſtros tranſit.*
3 *Et quæ ſit ratio.*
4 *Quid hodie obtineat tam in legatis, quam in cõtractibus.*

a Poſt mortem quoque hæredis aut legatarij ſimili modo inutiliter legabatur, veluti ſi quis ita dicat: *b* cum hæres meus mortuus fuerit, do, lego, itẽ, *c* pridie quã hæres aut legatarius morietur. Sed ſimili modo *d* & hoc correximus, firmitatem *e* huiuſmodi legatis *f* ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtantes, ne in hoc caſu *g* deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inueniatur.

a Poſt mortem. *Rurſus aliam antiquitatis obſeruationẽ refert, eandemq; corrigit, de qua vide Vlpia. in fragmen. tit. 24.*

1 *b* Cum hæres meus. † *Sanè non videtur vana omnino ratione olim impermiſſum fuiſſe poſt mortem hæredis legata relinquere, neque enim exigi vllo tempore poterant huiuſmodi legata. Nam quam diu ſuperſtes erat hæres, nihil debebat, eo autem mortuo, nec ab ipſius hærede peti*
2 *poterant,* † *idque propter regulam, quæ dicitur,* Actionem quæ aduerſus nos non cœperit, neque aduerſus hæredes noſtros tranſire. *Idemque erat, etſi poſt legatarij mortem legabatur, quoniam neque ipſi petere licitum erat, propter verba teſtatoris, neque hæredi ipſius, obſtante ſupradicta regula.*
3 *c* Pridie quam hæredes. † *Et hic inutile erat legatum, propterea quia incertus dies eſt, qui pridie mortis ſit. Nam poſt mortem, ad præteritum recurrentes dicimus diem he-*
b *ſternum pridie mortis fuiſſe,* b *& quoniam id non, niſi ex morte cognoſcitur, perinde erat, quaſi poſt mortem legatum fuiſſet.*

d Et hoc correximus. *Extat de hoc Iuſtiniani conſtitutio in Codice renouato, ad Ioan. PP. cuius præfectura edi-*
4 *tionem Codicis ſecuta eſt.* † *Ergo nouo iure, poſt mortem*
c *hæredis vel legatarii, aut pridie quam moriatur, legari* c *poteſt, & tum eam teſtatoris mentem fuiſſe coniiciemus,*
d *vt hæredis hæres tale legatum adimplere debeat.* d *Quod*
6 *& in contractibus hodie obtinet.* † *Nam ſi promitto tibi poſt mortem meam centum, velle videor, quod me*
e *defuncto centum tibi hæres præſtet, de quo* e *ſuo loco latius.*

e Huiuſmodi legatis. *Quibuslibet, & quarumcunque tandem rerum.*

f Ad fideicommiſſorum ſimilitudinem. *In quibus hæc*
f *omnia permittebantur,* f *ſicque in hoc pinguioris naturæ erant fideicommiſſa, quam legata.*

g Deterior. *Cum per omnia debeant legata fideicommiſ-*
g *ſis exæquata.* g *eſſe.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. ab hæredibus, C. vt actio ab hær. & contra hær.
b Theoph. hic.
c l. 1. C. vt actiones ab hær. & contra hæred.
d Faber hic per l. veteris, C. de contrah. ſtip.
e §. poſt mortem inſ. de inutilib. ſtip.
f Glo. & Dd. l. 1. de leg. 1. §. ſed non vſque ſup. eod.
g d. §. ſed non vſque.

§. Pœnæ quoque nomine.

1 *Argumentum ſiue epitome huius §.*
2 *Legatum pœnæ nomine quare olim non valuit.*
3 *An iure Pandectarum legare pœnæ nomine licitum fuerit.*
4 *Hodie pœnæ nomine legari poſſe.*
5 *Tribus modis pœnam adijci.*
6 *Pœna legato adiecta ſi ſit impoſſibilis, contra leges, aut probroſa, non attenditur.*
7 *Contra leges quid dicatur eſſe, & quod dicitur probroſum.*
8 *Probroſum præceptum quod dicatur.*
9 *Secta quid? Græcè hæreſis.*
10 *Sectæ philoſophorum.*

a Pœnę quoque nomine inutiliter antea legabatur, & *b* adimebatur, *c* vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coercendi hęredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, veluti ſi quis ita ſcripſerit: hæres meus, ſi filiã ſuam in matrimonium Titio collocauerit, vel ex diuerſo: ſi non collocauerit, dato decem aureos Seio, aut ſi ita ſcripſerit: hæres meus ſi ſeruum Stichum alienauerit, vel ex diuerſo: ſi non alienauerit, Titio decem aureos dato. *d* Et in tantũ hæc regula obſeruabatur, vt quam plurimis Principalibus cõſtitutionibus ſignificaretur, nec Principem agnoſcere, quod ei pœnę nomine legatum ſit, nec ex militis quidem teſtamẽto talia legata valebant: quamuis aliæ militum volũtates in ordinandis teſtamentis valde obſeruabãtur, quin etiam nec libertates pœnę nomine dari poſſe placebat. eo amplius nec hæredẽ pœnæ nomine adijci poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, Titius hæres eſto, ſi Titius filiam ſuam in matrimonium Seio collocauerit, Seius quoque hæres eſto. Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. *e* Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit, & generaliter ea quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium tranſlata, nihil diſtare a cęteris legatis conſtituimus, vel in adimendo, vel in transferendo, *f* exceptis videlicet ijs, quę impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut alias probroſa. Huiuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, *g* ſecta meorum temporum non patitur.

a Pœnę quoque. *Subiicitur aliæ iuris veteris obſerua-*
1 *tio, eiuſque correctio ſiue innouatio.* † *Tria autem in hoc §. facit Imperator. Primum enim præmittit ius antiquũ, quo cautum erat, ne pœnæ nomine legaretur; ſubiicitque quid ſit pęnæ nomine legare. Deinde, prædictam iuris antiqui obſeruationem variis modis amplificat. Poſtremo, ſuam emendationem annectit, & hæc eſt ſumma totius §.*

b Adimebatur. *Quando legata dicãtur adimi, vel transferri, ſequenti tit. docebitur.*

2 *c* Vel transferebatur. † *Sed quare non valebat legatum*

cum

tum adiectione pœnæ,&c. Et Theoph. duas rationes ad-
ducit. Prima eſt, quod lex improbet legatum, quod in hæ
redis arbitrium ponitur, atque hic in ipſo eſt, vt legatum
debeat, vel non debeat. Nam ſi iuſſa teſtatoris fecerit,
nihil ſoluit, ſin aduerſatus fuerit, obligatur legatario. Al-
tera ratio eſt, quod legata amore legatarij, & ex beneuo-
lentia, atque adeo ob recipientis benemerita dari opor-
a *teat,* a *non odio hæredis. † Porrò quo iure veteri illud*
3 *obtinuerit, quod pœna nomine legare non permittebatur,*
plane dubium eſt. Nam in Pandectis etiamnum extant
b *veterum Juriſconſultorũ* b *reſponſa, in quibus legata cũ*
adiectione pœnæ relicta, non modo fieri permittuntur, ſed
vtilia quoque eſſe iudicantur, exceptis paucis caſibus, id-
c *que ſub eadem diſtinctione,* c *quam proponit Juſtinia-*
nus. Veriſimile ergo eſt, hic ſignificari priorem quandã
d *veteris iuris obſeruationẽ, quo huiuſmodi legata* d *dam-*
nabantur. Et quia Iuſtinianus id, quod de media Iuris
prudentia obtinebat, ſecutus eſt, & quidem apertius, hanc
ſe iuris veteris ſcrupuloſitatem immutaſſe ait. Verum Ia
e *ſon & Porcius hoc* e *controuertunt, cum Iuſtinianus ſibi*
ipſi hanc adſcribat innouationem, & fruſtra hoc ipſe cor-
rexiſſet, ſi prius emendatum fuerat, iureq; Pandectarum
obtinebant. Huc accedit, quod hic Imp. refert, Sabino
Juriſconſulto non placuiſſe, adijci poſſe cohæredem nomine
pœnæ, & tamen Sabinum tempore mediæ Juriſprudentiæ
f *fuiſſe* f *conſtat. Fuit enim Sabinus Antonino Pio con-*
temporaneus, quemadmodũ Lampridius in Alex. Seue-
g *ro* g *meminit. Videtur ergo, quod nec recentiori Pan-*
dectarum iure pœnæ nomine legare permiſſum fuerit.
d Ec int tantum: *Amplificatio ſuperiorum.*
4 e Sed huiuſmodi. † *Nunc ſuam emendationem refert,*
h *quæ lib. 5. Codicis in forma* h *extat, permittitque indi-*
ſtinctè, poſſe pœnæ nomine legari, ob id certè, quod non vi-
deatur iniquum, ſi is, qui a teſtatore honoratus eſt, eatenus
i *ac pro modo patrimonij grauari quoque* i *valeat, præſer-*
K *tim cũ teſtatoris voluntas pro lege ſit ſeruanda.* K † *Et*
5 *hoc procedit, ſiue ſit adiecta pœna per modum ſolutionis,*
ſcilicet quod hæres tantum ſoluere teneatur, ſiue per mo-
dum priuationis, vt quod priuetur eius hæreditate, ſiue per
modum translationis, vt quia quod prælegauerat hæredi,
leget alteri. Iſtis enim tribus modis pœnam adijci, Iuſti-
nianus hic docet.
6 *f* Exceptis videlicet. † *Si pœna legato adiecta vel im-*
poſſibilitatem contineat, vel ſit cõtra leges, aut alias pro-
broſa, ignominioſa teſtatori exiſtat, tunc ſine vllo dam-
no, etiam neglecto teſtatoris præcepto, ſaluabitur emo-
l *lumentum, nempe* l *relictum. Impoſſibilitatem autem*
continere dicitur, quando natura impedimento eſt, quo mi-
nus aliquid fiat, vt ſi teſtator iubeat hæredem, ſi cœlum
7 *digito attigerit, Sempronio dare centum. † Contra leges*
id dicitur eſſe, quod de iure fieri nequit, vt ſi iubeat hære-
dem ſub pœna aliquid facere, quod ſit legibus interdictũ,
vel contra bonos mores, veluti, Hæres meus, ſi patrem oc-
cideris, vel ſi parentibus alimenta non præſtiteris, Seio cen
8 *tum dare damnas eſto. † Probroſum autem præceptum ap*
pellamus, velut ſi teſtator hæredi ſub pœna mandet, quod
ipſi teſtatori afferret ignominiam, vt ſi iuberet oſſa ſua
in mare proijci, vel ſe ſub patibulo ſepeliri. Porrò quæ hic
deficiunt circa hanc materiam, ex Baldi commentarijs ad
m *prædictam Iuſtiniani* m *Conſtitutionem ſingula penitus*
inquirentis, petenda ſunt.
9 g Secta meorum temporum † *Sectam dicimus alicuius*
n *opinionis aut ſententiæ diligentem ductum, atque electio-*
10 *nem:* o *Græci* αἵρεσιν *vocant. † Quemadmodum ſectæ*
habentur inter Philoſophos duæ præcipuæ, quarum alte-
ra Academicorum, altera Peripateticorum eſt, ſic etiam
Iuriſconſultis diuerſæ atque adeo pugnantes opiniones
ſuccreuerunt, ſectaſque pepererunt, de quibus Vlpianum
ſex libros ſcripſiſſe conſtat. Vnde qui vel Caſſium vel Sa-
binum ſequebantur, Caſſiani *vel* Sabiniani, *qui vero*
o *Proculum,* Proculiani o *dicebantur. Sic ergo Iuſtinia-*
nus per ſectam ſuorum temporum, eam iuris ſententiam
intelligit, quæ vt eſt verior, & Imperatorio quoq; calcu
lo confirmata, ita nihil, quod a iuſtitiæ vel æquitatis tra-
p *mite deuiet, admittit. Vtitur & alio loco* p *Iuſtinianus*
hac loquendi formula.

ADDITIONES.

a l. nec adiecit, pro ſocio Porc. hic.
b l. 1. de pen. leg. l. ſi pen quando d. leg. ced. l. 1. §. item ſi ita, ad l. Falcid.
c l. 1. de his quæ pœnæ no. ff.
d Ang. hic, & alij poſt eum.
e Vterque hic.
f l. 2. § poſt originem, de orig. iur.
g In fine.
h l. vnica, C. de his quæ pœnæ nomine.
i l. ab eo. C. de fideicom.
K § diſponit. Nouell. de nupt. l. ſermo, § vlt. de leg. 1. & l. in cõditionibus de cond. & demon.
l Sunt verba Iuſtiniani in d l. vnica.
m In d. l. vnica.
n Ferrar. hic.
o §. cum ex aliena, ſup. de rer. diuiſ. & l. adeo, §. cum quis, de acq. rer. domin.
p l. vlt. in fi. C. de pactis.

DE ADEMPTIONE LEGAtorum & tranſlatione. Tit. XXI.

1 *Licet teſtatori reuocare ſuam voluntatem, quotieſcunq; voluerit, etſi ſit iurata.*
2 *Ademptionis verbum continet & translationem.*
3 *Translatio quid?*
4 *Translatio niſi præcedente ademptione fieri nequit.*
5 *Quot modis fiat legati translatio.*

1 Quia † *in teſtamentis faciendis cuilibet permittitur,*
voluntatem ſuam ſuperiorem reuocare in vita, adeò quod
etſi iurauerit teſtator, ſe in conſcripto ſemel teſtamẽto vel
le conſiſtere, lege tamen ciuili reuocandi poteſtatem ha-
beat. Debet enim vltima voluntas eſſe ambulatoria vſ-
a *que ad extremum vitæ exitum.* a *Ea ergo ratione lega*
torum ademptio introducta eſt, vt liberum teſtatoris ſit
legatum alicui relictum, adimere atq; auferre, vel in aliũ
pro voluntate transferre. De hac igitur poſt legatorum
2 *dationem iuſto ordine ſubſequitur. † Eſt autem adem-*
ptionibus *verbum generale, & trãslationem quoq; conti*
net: nam a quo quid transfertur, huic adimi quoque ne-
ceſſe eſt. Vnde etiam eſt, quod textus Noricus hunc ti-
tulum ſimpliciter De ademptione legatorum, *inſcriptũ*
3 *habeat.* † Translatio *vero legatorum in alterum collatio*
4 *dicitur, in eo † ab ademptione tantum diſtans, quod hæc*
prior ſit translatione: intantum, quod translatio prorſus
fieri non poſſit, niſi præcedente ademptione; cum e conuer-
ſo ademptione facta non ſit opus confeſtim translationem
b *ſubſequi, quando teſtator adempta legata, vel retinere* b
5 *poteſt. † Fit autem tum translatio legati, cum teſtator*
id, quod alicui legarat, aut a perſona in perſonam tranſ-
fert, aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfert, vt alius det;
aut cum rem pro re dare iubet; aut denique quod pure da-
tum eſt, ſub conditione transfert.

ADDITIONES.

a l. quod ſi iterum, de adim. legat.
b Ferrar. hic.

Ad textum.

1 *Legata quando ipſo iure vel ope exceptionis adempta cenſeantur. nu. 2. 3.*
4 *Ademptionem quibuſcunque verbis reuocationem denotantibus fieri poſſe.*
5 *Nec refert, an ſubſequantur, vel præcedant legatum.*
6 *De translatione legatorum, & quomodo fiant. 10.*
7 *Legatum eiſdem conditionibus migrat in alium, quibus priori relictum fuerat.*
8 *Si eadem ſumma bis legetur eidem, vel diuerſis, quid iuris ſit.*
9 *Quid ſi eadem ſpecies diuerſis legetur ſeparatim.*

Ademptio legatorum (*a* ſiue eodem teſtamento adimantur, *b* ſiue codicillis) *c* firma eſt. *d* ſed & ſi cõtrarijs verbis fiat ademptio: veluti ſi quis ita quid legauerit, do, lego, ita adimatur, non do, nõ lego: ſiue non cõtrarijs, ſed alijs quibuſcunque verbis. *e* Transferri quoque legatũ ab alio ad alium *f* poteſt: veluti ſi quis ita dixerit, hominem Stichum, quem Titio legaui, Seio do, lego: ſiue in eodem teſtamento, ſiue in codicillis hæc fecerit: quo caſu ſimul & Titio adimi videtur, & Seio dari.

a Siue eodem teſtamento. *Vel etiam in alio, quantumuis imperfecto, modo in hoc expreſſè auferatur, quod in priori erat relictum.*

b Siue codicillis. *Siue etiam ſine vlla ſcriptura, quia ſola*
a *voluntas ſufficit ad infirmanda a legata vel fideicommiſſa.*
1 *c* Firma eſt. † *Valet ergo ademptio legatorum, ſiue ea in eodem teſtamento, ſiue in alio ſolemni & perfecto, ſiue in codicillis poſtea factis, ſiue etiam abſque ſcriptura adimantur, adeo quidem, vt ipſo iure adempta cenſeantur.*
b *Accurſius b tamen in codicillis diſſentit, volens in his legata non ipſo iure, ſed exceptionis tantum ope adimi.*
c *Sed hoc Bart. c falſum eſſe docet, ſiue codicillis teſtamento ſint confirmati, ſiue non ſint, niſi ab inteſtato facti eſſent, tunc enim confirmatio per aditionem hæreditatis ve-*
d *nientium ab inteſtato requiritur. d In hoc tamen eſt differentia, quod ademptione, in eodem teſtamento contingente, adeo tollitur ipſo iure legatum, vt iudex hærede etiam tacente, legatum non deberi, pronunciare ſit obno-*
e *xius, cum ipſi teſtamento inſit ademptio, nec poſſit e iudi-*
2 *ci non liquere.* † *At vero vbi legatum in alio teſtamento perfecto, vel codicillis ademptum eſt, licet ipſo iure ademptio exiſtat, non tamen aliter iudex ſecundum hæredem pronunciare tenetur, niſi hæres exceptionem facti &*
f *intentionis propoſuerit: f quia iudici eo caſu poteſt non*
3 *liquere.* † *Quod ſi ademptio in alio teſtamento minus ſolemni ac imperfecto fiat, legata non niſi exceptionis ope*
g *adimi, expreſſi iuris g eſt.*
4 *d* Sed etſi. † *Ad legatorum ademptionem quæcunq; verba legati reuocationem inferentia ſufficere, Iuſtinianus*
5 *hic docet.* † *Cui addendum, nihil referre, an ea verba legatum præcedant, an ſubſequantur: voluntas enim adi-*
h *mere volentis paginam vtramque h facit, ideo quidem vt ſatis ſit, eam voluntatem vel nudis verbis ſine ſcriptu-*
i *ra duorum integrorum teſtium fide comprobare: i Poteſt etiam mutatæ voluntatis coniectura colligi ex varijs circumſtantijs: veluti ex capitali ſimultate teſtatoris cum*
k *legatario, ſi non redierint in K gratiam, vel ſi legatarius teſtatore mortuo ante traditionem legati, eius vxorem viduam compreſſerit: quia legatum cenſebitur tacitè adem-*
l *ptum eſſe. l*
6 *e* Transferri. † *Translatio legatorum & in teſtamento eodem vel poſteriori, & in codicillis poteſt fieri, quod textus ſatis explicat. Nam ſi, quod Titio legaui, Seio do, lego, tacite legatum Titio cenſeor ademiſſe. Quod procedit, etſi is, in quem transfertur legatum, eiuſdem non ſit capax, cum hic defuncti voluntas eo ipſo ſortiatur effectum, quod ſe velle adimere declarat, & hoc ad adimendum ſuf-*
* *ficit.* * *Sicque non obſtat quod vulgo dicitur,* non præſtare impedimentum quod de iure non ſortiatur effe-
m ctum. m † *Cæterum ſi is, in quem legatum transfertur, ex*
7 *teſtamento capere poſſit, tum ſemper legatum eiſdem conditionibus migrat in ipſum, quibus priori fuerat relictum,*
n *niſi ſit conditio, quæ priori perſonæ cohæſerit. n †* *Illud*
8 *quoque addendum, Si quantitas eadem ſeparatim duobus legetur, vt quia dicat teſtator,* Centum Titio lego, centum Seio lego: *geminata ſumma videtur, nec Titio quicquam adimendum erit. Sin vero eidem legata, puta, dixit teſtator;* Centum Titio lego, & *paulo poſt,* Centum Titio lego: *hoc caſu ſumma multiplicata non eſt, niſi id*
o *legatarius ſenſiſſe teſtatorẽ o probet. Ex diuerſo hæres probauit non eſſe multiplicatam, ſi codicillis iterum legata ſit, quod in eiſdẽ tabulis errore bis idem ſcriptũ magis*
p *credatur, quam in p diuerſis.* † *Sed etſi ſpecies legata ſit*
9 *ſeparatim duobus, ſi concurrant, partes faciant, deficiente altero pars alteri accreſcet, nec adempta alteri videbi-*
q *tur, q niſi probetur. Aliud enim eſt ſeparatim duobus eandẽ rẽ legare,* Titio Stichum lego: *et deinde poſt in eodem teſtamento, vel in codicillis ad teſtamentum pertinentibus,* quem Titio legaui, Sempronio lego. *nouiſſima*
r *enim hic voluntas ſeruari r debet.*
10 *f* Poteſt. † *Paulus ſ quatuor modis translationẽ legati*
ſ *fieri ſcribit.* Aut. n. a perſona in perſonam transfertur: aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfertur, vt alius det: aut cum res pro ſe datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod pure datum eſt, transfertur ſub cõditione.

ADDITIONES.

a l. 18. ſi iure teſtam. de leg. 3.
b hic in glo.
c l. 1. ſi ita ſit ad ſcriptum, de leg. 1.
d No. in l. qui filio, § 1. de iure codic.
e Per ea quæ not. l. vni. § vt quæ deſ. aduoc.
f Bar. in d. l. ſi ita ſit adſcriptum, Bart. ibid.
g Bart. ibid.
h l. ſi mihi & tibi, §. vlt. de leg. 1.
i d. l. ſi iure teſt. de leg. 1. l. fideicom. C. de falſ. Iaſ. hic.
K l 3. §. vlt. de adim. leg. l. ex parte, eo. tit.
l Gl. & Dd. in d. l. fideicommiſſ.
* l. plane, §. 1 etſi transferam, & l. legatum, hoc tit.
m c. non præſtat, de reg. iuris, in 6.
n l legatum ſub conditione, hoc tit. Platea hic.
o l plane, de leg. 1.
p l. quinquaginta, de probat.
q l. ſi pluribus, de leg. 1. & d. l. plane, §. ſi eadem.
r l. translatio, in ſi. hoc ipſo tit.
ſ d. l. translatio.

DE LEGE FALCIDIA. Tit. XXII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Lex Falcidia quando & a quo lata, & vnde dicta.*
3 *Error Dionis & Euſebij circa legem Falcidiam. 4.*
5 *Falcidia pro quadrante hæreditatis, & de alijs huius verbi acceptionibus.*

Quo

1 Quoniam † legis Falcidię beneficio legata etiam a lo
a nito teſtatore diminui contingit, ideo de ea poſt ademptio-
nem legatorum iuſto ordine ſubijcitur. Per hanc enim
legem coarctata fuit antiqua illa legandi libertas conſti-
tutumque ne vltra dodrantem bonorum legaretur, quod
2 tituli noſtri principium abundè docebit. † Fuit autem
huius legis, ſiue potius Plebiſciti, author C. Falcidius, Tri
bunus plebis, Gn. Domitio, & C. Aſinio Coſſ. Octauii Au
guſti tempore, ſcilicet Anno ab vrbe condita 714. vt Coc-
ceius Dion. lib. Rom hiſt. 48. & Euſebius in ſuis Chroni-
cis atteſtantur. Vnde etiam ab inuentore Falcidio, Falci-
b dia dicta b eſt, quemadmodum & multæ aliæ leges a ſuis
authoribus denominationem habuere. Grauiter ergo hal-
c lucinantur, qui putant Falcidiam a falcando c dictam,
quod falcet, hoc eſt. amputet legata, in quo errore Poli-
d tum d etiā, alioqui grauem authorē, fuiſſe conſtat. Porrò
quibus verbis hæc lex lata ſit, quoue ſenſu, Paulus in Pan-
dectis, refert, tametſi de eo inter quoſdam humanioris li-
3 teraturæ authores non ſatis conueniat. † Dion e etiam hi-
e ſtoricus ſcribit, eam ſub Auguſtu latam, vt hęredibus ſcri-
ptis liceret, ſi grauiter legatis onerati ſint, quartam hære-
ditatis partem tenere, & in hoc bene ſenſit. Quod autem
mox adiicit, licuiſſe reliquum omittere, ſi in eo grauati eſ-
f ſent, planè falſum eſt. f Neque enim hæredi permittitur
g partem hæreditatis omittere, g ſed totam omnino agno-
ſcere debet, licet deductio ſibi de ſingulis rebus competat.
4 † Euſebius vero Cæſarienſis in Chronicis tradit, Falcidiū
tuliſſe legem, ne quis plus teſtamento legaret, quam vt
quarta pars hæredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſ-
ſent, ſin autem plus quatuor, medietas. Verum huius me-
dietatis nuſquam alibi extat mentio, nec quicquam ad ra-
tionem legis Falcidiæ pertinuit, quot teſtamento hæredes
h ſcripti eſſent, nam ſemiſſis ad legitimæ h rationem, quæ
liberis iure naturæ debetur, pertinet, nec quicquam affini-
5 tatis cum Falcidia habet. † Hinc ergo Falcidia ſæpe pro
quadrāte hæreditario paſſim ponitur, qui ab hærede, a quo
ſupra dodrantem legatum fuit, retinetur: eſtque hęc pro-
pria verbi ſignificatio. Sed & pro ea portione verbum
i hoc vſurpatur, quam hæreditatem reſtituere rogatus hęres
K ex S. C. i retinet, ideoque & Falcidiæ commodum ea por
l tio K dicitur Quarta, quæ per legem Falcidiam l retine-
m tur. Quinetiam portio liberis debita m appellatur.

ADDITIONES.

a l. pen. C. de pact. l. ſi totum, ad Treb. l. cū virum, C. de fideic.
b c. quædam, 2. diſt.
c Glo hic, & in l. 1. ff. eod. tit.
d l. filium quem habentem, C. famil. ercif.
e dict. lib. 48. Rom. hiſt.
f Alc. lib. 4. Par. c. 24.
g l. 1. & ſeq. de acq. hæred.
h Auth. nouiſſima, C. de inoff. teſta. & §. ſi vero vltra. Nouell. de trient & ſemiſſ
i l. 1. §. inde Nerat. l. 58. §. omnes, ff. ad S.C. Treb.
K l. 2. in fi. ſi quis ali. teſtam. prohib.
l l. 55. § 1. ad S.C. Treb.
m l. 1. §. vnde, ff de inoff. teſt. l. 21. C eod. tit.

Princip. tit.

1 *Lex Falcidia duo habuit capita.*
2 *Contra naturam legatorum eſt, vt totum patrimonium exhauriant.*
3 *Verbum legaſſit in 12. tabulis. Portii opinio relata. num. 5.*
4 *Ceſſat in militum teſtamentis Falcidia: & quę ſit ratio. num. 7. 8.*
6 *Princeps conferens indigno, diſpenſat.*
9 *De lege Furia.*
10 *De lege Voconia, quæ legandi licentiam arctauit.*
11 *De alia lege Voconia, quæ de coercendis mulierum hæreditatibus lata eſt.*
12 *Legis Falcidiæ diſpoſitio, eiuſdēque ratio: nu 13 & 15.*
14 *An liberi vt legitimam, ita & Falcidiam habeant.*
16 *Lex Falcidia habet etiam locū in fideicommiſſis ſingularibus, & mortis cauſa donationibus, &c.*
17 *Quibus caſibus non ſit locus legi Falcidiæ.*

Supereſt, vt de lege Falcidia diſpiciamus, a qua
modus nouiſſimè legatis impoſitus eſt. Cū .n. olim
lege XII. tabularum libera erat legandi poteſtas vt
liceret b vel totū patrimoniū legatis erogare (quip-
pe cum ea lege ita cautū eſſet, c vti quiſque legaſſit
ſuæ rei, ita ius eſto) viſum eſt, hanc legandi licentiam
coarctare, idque ipſorum d teſtatorum gratia proui
ſum eſt, ob id, quod plerūque inteſtati moriebantur,
recuſantibus ſcriptis hęredibus, pro nullo e aut mi
nimo lucro hæreditates adire. Et cū f ſuper hoc tā g
lex Furia, quā h lex Voconia latæ ſunt, quarū neu-
tra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: no
uiſſime i lata eſt lex Falcidia, qua cauetur, ne plus le
gare liceat, quam K dodrantem totorum bonorum,
id eſt, vt ſiue vnus hæres inſtitutus ſit, ſiue plures,
apud eum eosve l pars quarta remaneat.

1 Qua modus. † *Legis Falcidiæ duo fuiſſe capita. Pau-*
a *lus a ſcribit, eorumdemque verba refert. Primo capite*
liberam legandi facultatem dedit, ideſt, datam declara-
uit, quoniam & antea lege 12 tab. data erat. Secundo ca-
pite modus legatorum conſtituit, his verbis. Quicunq;
ciuis Romanus poſt hanc legem rogatā teſtamentū
faciet, is quantum cuique ciui Romano pecuniā iure
publico dare, legare volet, iuſque poteſtasque eſto:
dum ita detur legatum, ne minus quam quartam par
tē hęreditatis ex eo teſtamento hæredes capiant, &c.
2 b Vel totum patrimonium. † *Quod plane contra natu-*
ram legatorum erat, vt totum patrimonium conſumerēt,
cum legatum nonnihil ex hæreditate delibare, hoc eſt, di-
minuere, non autem vniuerſum, quod hæredis futurū fuit,
b *exhaurire debeat, quod & ex legati definitione conſtat,* b
quæ apud Florentinum I.C. extat.
c Vti quiſque legaſſit. *Hoc eſt, quemadmodum vnuſ-*
quiſque deliberaſſet ac decreuiſſet de re ſua poſt mortem
ad alium transferenda, ita pro iure ſeruandum fuerit.
3 † *Verſus fuit duodecim tabularum, in quo, legaſit, anti-*
quum verbum latiſſimam ſignificationem habuit, ſed in-
terpretatione coangustatum eſt, vel legum aliarum, vel
c *auctoritate iura conſtituentium, vt Iabolenus* c *ait.*
4 d Teſtatorum gratia. † *Hic ſcrupulum mouent inter-*
pretes. Nam ſi in teſtatorem gratiam, ne inteſtati diem
ſuum obeant, Falcidiæ detractio inducta eſt, cur in militū
d *teſtamentis voluit lex Falcidiam* d *ceſſare? Nec tollitur*
e *ſcrupulus, ſi dicas, Falcidiam contra teſtatoris voluntatē* e
f *induci, nudam autem & ſimplicem militis voluntatem* f
attendit. Quoniam illud etiam cogitandum eſt, in fauorē
& gratiam teſtantium (vt diximus) legem Falcidiam
latam eſſe, ne ſcilicet inteſtati morerentur, quare eueniat,
vt quod in militum gratiam conſtituit lex, vt ſcilicet ple-
na & integra ipſis legata præſtentur, hoc in eorum gra-
5 *uiſſimum odium reflectatur, contra iuris regulam.* † *Por-*
cius vetuſtis quorundam reſponſionibus tandem exiſtimat,
quod ex quo lex præcipit ceſſare Falcidiam in militum te
ſtamentis, iuſſiſſe quoque intelligatur, vt hæres velit nolit,
6 *adeat hæreditatem.* † *Quemadmodum dicimus, principē*
conferendo ſcienter indigno magiſtratum, videre etiam

g ſecũ de incapacitate diſpenſare. g Nec eſt, quod timeat
hæres ita compulſus adire, quoniam non tenebitur vltra
h vires hæreditarias, ſicque erit extra omne periculum. h
i Et quamuis Iaſon i Porcij ſolutionem impugnet, eius ta
K men argumento Decius K pater ſatis reſpondet.† Verũ
7 adhuc, obſtare videtur, quòd etſi non teneatur hæres vltra
ſubſtantiam hæreditatis, grauetur tamen alias multifa-
riam. Nam præterquam quod legis Falcidiæ beneficium
amitteret, cogeretur lites excipere, creditoribus reſponde-
re, accepta & ſoluta rationibus referre, alijsque moleſtijs
hæreditarijs inuitus ſe implicare, quod maximè damno-
ſum eſſe, nemo non intelligit. Militis autem priuile-
gium, vt aliud quodcunque ita interpretandum eſt, vt ne-
l minem lædat, alienumque ius non minuat. l † Quare Co
8 raſii ſententia m mihi non improbatur, exiſtimantis, ex
m quo lex diſpoſuit in militum teſtamentis Falcidiam ceſſa-
re, illud quoque voluiſſe, vt repudiante ſcripto hærede ob
nullum, aut minimum lucrum hæreditatem, a ſubſtitutis
cohæredibus, aut a venientibus ab inteſtato, quibus ad ex
n tremũ defertur hæreditas, n legata præſtarentur: o ne
o deludatur defuncti militis iudiciũ, ſed effectum habeat, cui
rei lex Falcidia proſpicere voluit. Vnde cũ non ſit in teſta-
mento militis, aditio hæredis ſcripti neceſſaria, militibus
maxime fauorabile eſt, & proficuũ, in eorũ teſtamẽtis Fal
cidiæ locũ non eſſe, quibus damnoſũ nullo pacto eſſe poteſt.
e Aut minimo lucro. Et ſæpius magno diſpendio, quia
& æris alieni, & præſtandi legati onus ſuſcipere hæres,
nondum inuento inuentarij beneficio, tenebatur.
f Super hoc. Hoc eſt, ſuper arctanda legandi licentia.
9 g Lex Furia. † Theophilus lege Furia cautũ fuiſſe ſcri
bit, ne cui plus quam χίλια νομίσματα, ſeu (vt tunc loque-
bantur) mille nummi legari poſſent, aloqui eius, quod am
plius legatum eſſet, quadruplum reſtitui. Meminit etiam
Cicero in oratione pro L. Cor. Balbo, cuiuſdam legis Furiæ
de teſtamentis, eius tamen capita non explicat, & Caium
Furium Trib. pleb. eam tuliſſe refert.
10 h Lex Voconia. † Cum lex Furia quotidie eluderetur,
legando multis millenos aureos, Q. Voconius legem tulit,
nè plus legatarius, quam hæres, haberet, quæ & ipſa euer-
tebatur legando multis, vt Theophilus exemplis demon-
11 ſtrat. † Fuit & alia lex Voconia, Anno Vrb. cond. 584.
lata, Philippo & Cæpione Coſſ. cuius Cicero in Oratione
in Verrem. 6. & pro L. Cornelio Balbo, itẽque in Philip.
p meminit, quã vtiliſſimam fuiſſe Gellius p tradit. Quid
(inquit) vtilius Plebiſcito, Voconio de coercendis mu
lierum cohæreditatibus? Nam cum Q. Voconius, velut
alij ipſum nominant, Volumnius Saxa Trib. Pleb. immẽ
ſis largitionibus, quę eo tempore intemperato quodã amo-
re mulieribus fiebant, obuiam ire cupiens, legem tuliſſet
ad populum, ne quis hæredem mulierem faceret. Caius
deinde Voconius Arecinus idem Trib. Pleb. paulò ami-
cior mulieribus ne vltra quadrantem ipſis legaretur dun-
taxat interdixit, præterquam ſi quis cenſus eſſet, h. e. mul-
tam pecuniam, centum millia puta nummum, aut æris in
poſſeſſione habens, quem non modo exteras fœminas, ſed
ne filiam vnicam hæredem facere vetuit. Quã legem ab
authore Voconia dictam, voce magna & bonis lateribus
Cato LXV. annos natos apud Ciceronem De ſenectute
q ſuaſiſſe refert. Et de hac lege Iuſtinianum hic loqui, Alcia
r tus, q Cantiuncula, r & Balduin. s cenſent, mihi ve
s rò videtur eam huc t non pertinere.
t i Lata eſt. A Falcidio Tribuno Plebis, Auguſti tempo-
ribus, vt ſupra annotauimus.
12 g Dodrantem. † Lex ergo Falcidia totum defuncti pa-
trimonium, in 12. vncias ſiue partes diuiſit, vetuitque, ne
cui vltra dodrantem, id eſt, nouem vncias totorum bono-
rum legare liceret, ſiue vnus ſit inſtitutus hæres, ſiue plu-
res: ſed vt quadrans, hoc eſt, quarta pars bonorum apud
u hæredem maneret. u
13 l Pars quarta remaneat. † Quod ſi teſtator hæreditatem
ſuam vltra dodrantem legauerit, tunc hæres ex quolibet
legato tantum pro rata portione detrahet, vt quadrans
apud ipſum remaneat. Dixi ex quolibet legato: quia
pluribus exiſtentibus legatarijs, in vna tantum re qua-
x drantem retinere non liceret, x ſed ex ſingulis legatis pro
rata deducere oportet. Niſi vel rei legatæ natura diuer-
ſum ſuadeat, vt quia commodam diuiſionem non admit-
tat, vel inter partes ita conueniat, vel quartæ nomine quip
piam, quod ſatis ſit, a teſtatore præſcriptum fuerit, vel
aliquid ab hærede vltro ac ſponte alienatum, in quo tamẽ
y ad iudicis recurri arbitrium y debet. † Cæterum ſi hæres
14 ex liberis z ſit, tum primo legitimæ a natura debitæ ra-
z tionem habet, quam ex tota hæreditate deducit, deinde ex
his bonis, quæ ſuperſunt, quartam falcidiæ iure inſtitutio-
a nis legatis detrahit, a idque ſecundum quantitatem lega-
b torum: reliquum legatarijs cedit. Alij b tamen malunt,
liberos habere ſuam legitimam portionem pro Falcidia,
ſicut & Iuſtinianus eorum legitimam appellat Falci-
c diam, c nec poſſe eos vtrum ſimul conſequi in fraudem le
15 gatariorum, præſertim iure, quo nunc vtimur. † Equidem
ratio legis Falcidiæ fuit, quod hæredes ob nullum emolu-
mentum vel exiguum recuſarent adire hæreditatem, quod
in ijs, quibus querela de inofficioſo datur, locum non habet,
d cum trientem vel ſemiſſem hodie pro quarta neceſſario d
16 habeant. † Neque vero in legatis tantum locus eſt Fal-
e cidię, verum etiam in mortis cauſa donationibus, e in mor
f tis cauſa capionibus, f in fideicommiſſis ſingularibus, at-
g que ijs donationibus, quæ inter viuos quidem fiunt, g ſed
morte confirmantur, quales ſunt, quæ fiunt inter virum &
17 vxorem, & inter patrem ac filium. † Sunt tamen etiam
h caſus, in quibus Falcidia locus non eſt, quos in vnum ve-
i luti faſcem contrahere iubet. Igitur Falcidiam non reti-
K net hæres, ſi inuentarium facere de more neglexerit, h quia
l præſumit lex, bona hæreditaria ſuffeciſſe, ſi teſtator vetet,
m hæredem Falcidia vti, i quod olim facere non poterat, ſi
n portio natura debita K fuerit legata, ſi ſcienter, vel errore
o iuris ſoluamus l totum legatum, ſi miles legauerit, m ſi
p in pias cauſas legatum n ſit ſi teſtator vetet o alienari,
q ſi inſtrumenta litis legata p ſint, ſi libertas q relicta ſit,
r ſi dos vxori prælegata. r nam cum recidit hæreditas in
s fiſcum, is Falcidiam ſ retinet.

ADDITIONES.

a In l. 1. ad l. Falcid.
b l. legatum eſt, de leg. 1.
c l. verba, de verb. ſignif.
d l. ſi poſt miſſionem, & l. vlt. hoc ti. l. Marcell. §. quod autem. ad Trebell. in teſt. 2. C. de teſtam. milit. & l. in teſtam. C. ad l. Falcid.
e l. Titia, hoc tit c. Rain. de teſt.
f l. 1 de teſt. mil. l. quanquam, C. illo. tit.
g l. quidã conſulebant, de re iud. l. item Vlp. §. ſi. de excuſ. tut.
h d. l in teſt. in fi. C. de teſt. mil.
i In add. ad Porc.
K d. l. in teſtam.
l l cum filius, de teſtam. mil. l. nec auus, C. de emanc. libero.
m In l filium quem, C. famil hercif. in prælud. nu. 29.
n Auth. hoc amplius, C. de fideicom.
o l. miles ita hæred. §. ſi. de teſt. milit.
p lib. 20. c. 1. eiuſdẽ meminit ẽt Põp. Lætus ĩ libello de Legib.
q lib. Parerg. 5. c. 24.
r in ſua Paraph.

Hic.

ſ Hic.
t Vt & Eguina. Barto hic ait, & Coraſ. in d.l. filium quem in antelud.nu.14.C.fam.herciſcun.
u l.1.in prin.hoc tit.& per tex.hic.
x gl.l.2. C.hoc tit.quæ illud examinat.
y Barto in l.quartam,hoc tit.& in l.Marcellus, §. res quæ, ad Trebellia.
z Fetra.hic.
a c.Rain.de teſt.not.in c.Rainutius,eo.Bar.d.l.Marcel.§.1.
b Balduin.hic.
c Nouell.de immen.donatio.
d Auth.de triente & ſemiſ.
e l.ſi mortis cauſa,C.hoc tit.
f l.pen.hoc tit.
g l.in don.C.dicto tit.Fab.& Ang. hic & poſt gl.
h §.ſed noſtra,ſup.de hæred.qua & diff.
i Auth.ſed cum teſt.C.eod.tit.
K l.ſancimus,C.de inoff.teſtam.
l l.2.C.hoc tit.
m l.in teſtamento & l.ſi miles,ff.& C.eod.
n §.ſi autem hære.Auth.de eccl.tit.Auth.ſimiliter, C.eo.
o Auth ſed in ea.C.eod.
p l.ſi prædiorum, C.eod.
q l.ſi ſeruus tibi,ff eo.l.Papinianus,de inoff.teſt.
r l.cum dotem,§.eod.
ſ Auth.de hæred.& Falcid col.1.

§. Et cum quæſitum.

1 *Effectus huius §.*
2 *Hypotheſis in hoc §.explicata.*
3 *Dubitandi decidendique ratio.*
5 *In ſingulis heredibus ratio legis Falcidiæ computanda.*
6 *Quod dicitur vni vel pluribus hæredibus vnã quartam ſufficere quomodo accipiendum.7.*

Et cũ *a* quæſitũ eſſet, duobus heredibus inſtitutis (veluti Titio & Seio) ſi Titij pars aut tota exhauſta ſit legatis, quæ noĩatim ab eo data ſunt, aut ſupra modũ onerata: a Seio vero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partẽ eius duntaxat in partem dimidiam diminuant: an quia is quartam partem totius heredĩtatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quę ab eo relicta ſunt, retinere liceat, vt quartã partem ſuæ partis ſaluã habeat, placuit, poſſe retinere, *b* etenim *c* in ſingulis heredibus ratio legis Falcidię ponẽda eſt.

1 Quæſitũ eſt. † *Quod ſupra dixit, in deductione legis Falcidiæ non attendi numerum hæredum ſiue enim vnus, ſiue plures ſint inſtituti, ſufficit Quadrantem illis ſaluum & integrum eſſe) hoc præſenti loco ſic accipiendum eſſe Imp. docet, quando ſimpliciter & ab omnibus hæredibus legata relinquuntur. Nam ſi pluribus ſcriptis hæredibus teſtator vnum tantum nominatim legatis ſupra modum onerauerit, cohæredibus vel nullo legato, vel non vltra quartam grauatis, cum is ſolum Falcidia vtetur, cuius portio vel omnino legatis eſt exinanita atque exhauſta,*
a *vel certè vltra dodrãtem* a *onerata.* † *Fac ergo (vt ad §.*
2 *noſtri hypotheſim perueniamus) hæreditatẽ eſſe CCCC. aureorum, teſtator inſtituit Titium & Seium vtrumque ex ſemiſſe, & legauit nominatim a Titio, iubens eum dare Sẽpronio ducentos, vel CLXXX. a Seio vero nihil ſpeciatim legauit, vel certè tantillum legauit, quod ſemiſſes eius duntaxat in partem dimidiam maneret, ſic vt adhuc ei fortè integri ſint ducenti, & amplius aurei. Teſtatore defuncto, Sempronius legatarius cum Titio agebat, integrum petens legatum. At Titius cum exoluto legato nihil, vel vix ſeſcuncem ſuæ partis eſſet habiturus reliquum, quartam partem ex ſuo ſemiſſe, hoc eſt, aureos L. volebat beneficio legis Falcidiæ deducere, ita quod Sempronius non plus, quam CL. nomine legati eſſet habiturus.*
3 † *Ex aduerſo dicebat legatarius, ſatis eſſe factum teſtatore legi Falcidiæ, cum non vltra dodrantem totius hæreditatis ſuæ legauerit. Præterea cum hac ratione potiſſi-*
b *mũ nitatur lex Falcidia,* b *ne teſtatoris voluntas pereat, ſed vt hærede adeunte hæreditatem, ſuſtineatur, videtur in noſtra ſpecie non eſſe locum Falcidiæ. Sufficit enim Seium adire, ita quod teſtamentum propter adiectionem alterius cohæredis non adeuntis non videatur intercidere.*
c *Coorta* c *igitur hac quæſtione reſponſum eſt, ſuæ quemq; partis, in qua hæres ſcriptus eſſet, quartam ex lege Falcidiæ retinere poſſe. Neque ideo ergo, quod Seius integrum ſemiſſem habet, impedimento id erit Titio, quo minus*
4 *quadrantem ſuæ inſtitutionis retineat.* † *Nec obſtat quod de Falcidiæ introducendæ ratione hic ceſſante obiectum eſt, ob id enim Titio licet quoque deducere, vt ſeruetur teſtatoris voluntas eo modo, quo expreſſim diſpoſuit. Id eſt autem quia nominatim Falcidiam non prohi-*
d *buit, ſatis vtique intellexit, leges in ſuo teſtamento locũ* d *habituras.*
e *b* Et enim in ſingulis. *Idque & ante Iuſtinianũ* e *Caius quoque reſpondit.* † *Colligenda ergo hinc regula eſt,*
5 In ſingulis hæredibus rationẽ legis Falcidię ponẽdã
f eſſe: quod f *& in ſubſtitutis hæredibus locum habet.*
6 † *Per quod mitigandum eſt id, quod Imperator ſupra dixit.* vni aut pluribus heredibus quadrantem vnũ totius patrimonij ſufficere: *vt procedat, ſi legata ſimpliciter, aut ab omnibus relicta ſint, aliud certe, ſi vnus duntaxat grauetur nominatim, is enim quartam eius portio-*
g *nis, ex qua inſtitutus eſt,* g *retinere non prohibetur.* † *Cæ-*
7 *terum quod hic de ſingulis hæredibus dicitur, non eſt trahendum ad ſingulas portiones hæreditarias: quæ ſi ex ſubſtitutione, vel iure accreſcendi in eundem concurrant, ita confunduntur, vt ſimul omnia bona hæreditaria ſpectentur, an legatis paria ſint. Itaque ſi libera aliqua portio, nullisque legatis onerata alteri accedat portioni vltra mo-*
h *dum grauatæ, prodeſt legatarijs huiuſmodi* h *acceſſio: neque iniuria quandoquidem is, cui portio non grauata obtigit, lucrum ſentit, nam mirum ergo, ſi legatorum contri-*
i *butioni* i *ſubijciatur. Aliud eſt, ſi grauata portio liberæ, aut non grauata accederit, quia nihil hoc commodabit le-*
k *gatarijs,* K *cum nulla ſit portionum confuſio, ſed ſeparatim conſiderentur ſingulæ.*

c In ſing. hæred. *Diuiſim ſcilicet & nominatim vltra modum oneratis. alioquin ſi coniunctim ac confusè onerentur, non eſt ſeparata ſingulorum ratio.*

ADDITIONES.

a l.77.in ſingulis, hoc tit.
b vt ſup.in princ huius tit.
c propter Auth.ſed cum teſtator, C hoc tit.
d arg.l.nemo poteſt, de leg.1.& l. quidam, de verb oblig.
e d.l.in ſingulis.
f l.is qui quadrigenta.de vulg.
g gl.hic verbo retinere Barto.Ang.& Imol.l. in quartam, hoc tit.& Platea hic.
h l.quod ſi alterutro.hoc tit.
i vide Bar.l.qui fundum, § cohær.hoc ipſo tit.
K l.1 § ſi cohæredis.& d.l.quod ſi alterutro, hoc tit.

§. Quantitas.

1 *In ratione legis Falcidiæ, quantitas patrimonij morte teſtatoris ſpectanda.*
2 *Et quæ ſit ratio.*
3 *In legato conditionali, vel rei alienæ, non inſpicitur in Falcidia tempus mortis teſtatoris.*
4 *Fructus quando in Falcidiam veniant.*

a Quantitas autem *b* patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, *c* mortis tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is qui centum aureorum

a Et ante poterat. *Quod hic dicitur*, poſthumum alie-
num & antea potuiſſe inſtitui, & nunc poſſe, *ad effe-*
1 *ctum, non ad iuris ſimilitudinem referendum eſt.* † *Potuit*
enim antea, poteſt & nunc: aliter tamen antea, aliter nūc.
Antea enim Pretoris auxilio per bonorum poſſeſſionem
a ſecundum tabulas *hæreditatem acquirebat*: a † *nunc*
2 *etiam iure ciuili poteſt adire. quod de nouo Iuſtinianus in-*
troduxit. Nam ante ipſius tempora nuſpiam reperias, vl-
lum fuiſſe poſthumo alieno tributum, ne a Prætore quidē,
quod ad legata pertineret, beneficium: quæ interpretatio
Accurſii quoque ſententia comprobatur. Innuit ergo hic
3 *Imp. tacite differentiam hæreditatis & legati.* † *Heredi-*
tas enim vtiliter relinquebatur poſthumo alieno, etiam ve
teri iure, ob beneficium Prætoris bonorum poſſeſſionis: ſed
nullum reperitur veteris iuris auxilium ad ſuſtinenda le-
gata iure ciuili infirma. Antea ergo poſthumo alieno inu-
b *tiliter legabatur, at vtiliter hæreditas* b *relinquebatur.*
b Niſi in vtero. *Excipe poſthumum alienum teſtatoris,*
qui in vtero cognatæ ſit, aut alioqui cum qua teſtator vel
c *eius filius iuſtas coire nuptias non* c *potuit. Nam & hic*
alienus eſt poſthumus cū natus viuo parente, in poteſtate
d *eius eſſe non* d *poſſit, & lege nouiſſima* e *Iuſtiniani, filij*
e *nomine dignus non habeatur.*

ADDITIONE.

a infra de bono. poſ. in prin.
b Ita Vigl. in §. ſeruus etiam ſup. de hær. inſt.
c ſup de nupt.
d ſup de pat. poteſtate.
e Nouell. quib mo. nat eff. ſui.

---

§. Si quidem in nomine.

1 *Differentia iuxta Accurſium inter nomen, prænomen, co-*
gnomen, & agnomen.
2 *Prænomina apud Romanos.*
3 *Nomen olim dicebatur proprium familiæ.*
4 *De cognomine, quod inter eiuſdem gentis homines diſcri*
men faciebat.
5 *Germani hodie ſolum vtuntur nomine & cognomine.*
6 *Agnomina imponebantur ab euentu aliquo.*
7 *Confuſa tamen ſunt poſtea nomina, agnomina & cogno-*
mina.
8 *Error nominis, prænominis, &c. non vitiat vel legatum,*
vel hæredis inſtitutionem, ſi de perſona conſtet. Et quæ
ſit ratio. 10.
9 *Idem eſt, ſi erretur circa nomen proprium rei legatæ.*
11 *Error circa nomen proprium, vitiat legatum, fallit, vt*
num. 12. 14. 15. 16.
13 *Qui aliud dicit, quam vult, neutrum velle videtur.*

a Si quidē in nomine, cognomine, prænomine agno-
mine legatarij *b* teſtator errauerit: cū de perſona con
ſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in hære di-
bus ſeruatur, & rectè. *c* Nomina enim ſignificādorū
hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet mo
do intelligantur, nihil intereſt.

a Si quidē in. *Vulgati textus habent*, Si quis in nomi-
ne: *verum textus Noricus melius legit*, Si quidem in no
mine, *&c. propter dictionem* (teſtator) *quæ in contextu*
mox ſubſequitur. Agitur autem in hoc §. de errore nomi-
nis, an & quando legatum vitiet: videturque ex reſcri-
a *pto* a *Gordiani Imp. hic locus deſumptus eſſe, quod lib. 6.*
1 *Cod extat.* † *Porro quæ ſit differentia inter hæc verba*, No
b men, Prænomen, Cognomē, Agnomen, *Accurſius* b
ita declarat, vt Nomen *exiſtimet intelligendum, quale*
ſit, Albertus: Cognomen, *quaſi familiæ ſeu cognationis*
vocabulum ſit: Prænomen, *quod differētiæ cauſa ponitur,*
Agnomen, *quod ab euentu aliquo impoſitum eſt. Et in*
hanc ſententiam ab omnibus fere tam iuris interpretibus,
quam etiam Rhetoribus & Grammaticis itum eſt. Alcia.
c *tamē in ſuis Diſpunct.* c *& Vigl. poſt eum in tit.* De ex-
d hæred. *d* liberorū, *aliter hæc nomina declarant, vt apud*
2 *eos videre eſt.* † *Sanè* prænomina *apud Romanos erāt ſin*
gulis propria, quæ non ad familiam totam, ſed ad vnam
tantum perſonam pertinebant, & nomen familiæ præce-
debant, notiſq;, vel paucis literis ſcribebantur. vt, M. P.
e *Cn. Sp. Sex. Ser. Id quod Diomedes etiam Grāmaticus* e
voluit. Aſſumebantur autem prænomina *pro vniuſcuiuſ*
que voluntate, ideoque nō erant certa in vna familia: etiā-
ſi quibuſdam libentius vtebantur, quidam vero penitus
repudiabant, ſcilicet, ſi quis id antea in ea familia geſſiſ-
f *ſet, qui ignominioſè vixiſſet.* f † *Prænomini ſubiunge-*
3 *batur familiæ ſeu gentis proprium nomen, quod* nomen
ſimpliciter ſæpè dicitur, atque omnes gentiles & agnati
ipſum vſurpabant: quale Porciorum, Iuliorum, Cornelio-
4 *rum.* † *Tertio loco addebatur* cognomen: *quod primum*
inuentum fuit ad ipſorum inter ſe gentilium diſcrimen, vt
cum duæ eſſent familiæ Claudiæ, vna Marcellorum, aliā
g *Pulchrorum* g *habuit cognomen, quæ quidem ab eadē*
origine deſcenderūt. Et ex gente Cornelia alij Scipionum,
alij Scyllarum, alij Aſinarum, alij Lentulorum cognomē
habuere, ex eadem tamen omnes gentes, ſi quis ab antiqui
tate repetat, ſed liberorum multiplici progeneratione ſuc-
ceſſioneque diſiuncti ſunt, & diſtincti. Fuit ergo cognomen
olim prænomini additum ad magis ſpecialem familiæ de-
h *clarationem, vt rectè dictum ſit a Viglio.* h *cognomen,*
eſſe ſpecialiorem quandam familiæ notam, Neque tamen
omnes Romani *prænominibus ſimul & cognominib. vte*
i *bantur. ſed alterutro contenti* i *fuere permulti, vt Aqui*
5 *lius Gallus, Seruilius Hala, Q. Sertorius, C. Marius* † *Ho*
die Germani noſtri vno conſenſu proprium nomen velut
Romanorum, prænomen, & familiæ nomen habent, quod
K *vulgo cognomen* K *dicitur, Romanis etiam abſolutè no-*
men. His interdum ſubijciunt patrium nomen, vel profeſ-
ſionis, aut vtrunque. Sic mihi Ioachimus *prænomen eſt,*
ſiue nomē proprium: Mynſingerus, *nomen familiæ, quod*
& cognomen hæreditarium, vel familiæ dictum veteri-
6 *bus Romanis.* † *Porro* Agnomen, *propriè dicebatur, quod*
extrinſecus ab euentu aliquo primum fuerit impoſitum,
ſiue (vt Plutarchus ait) a rebus geſtis, aut fortuna, aut for
ma aut virtute, vt Africani, Numantini, a victorijs: La-
beones, Capitones, Cicerones a quarundam notarum ſigni-
7 *ficatione primum dicti ſunt.* † *Sed hæc agnomina, cum à*
liberis continua ſucceſſione aſſumerentur, facta ſunt cogno-
mina. Quemadmodū & ex cognominibus ſæpè facta fuiſ-
ſe nomina, & rurſus ex nominibus cognomina, Macrobius
ſcribit.
8 *b* Teſtator errauerit. † *Obſeruandum ergo pro regula,*
quod error nominis, prænominis, cognominis, agnominis
legatum non vitiet, ſicut nec hæredis inſtitutionem, modo
l *de perſona ipſa conſtet,* l *alioqui enim corrueret legatum,*
m *itemque hæredis inſtitutio.* m *Seneca lib. de Benef. 4. S.*
quod a Seneca, *inquit*, accepiſſes Annæo te diceres.
Vel Luco, nō creditorē mutares, ſed nomen, quoniā
ſiue prænomen eius, ſiue nomē dixiſſes, ſiue cogno
men, idē tamen ille eſſet. *Quod autem hic de perſonis*
9 *ſcribitur, idem & ad res legatas producitur.* † *Nam etſi*
in rei legatæ proprio vocabulo erratum fuerit, de ipſa ta-
n *men re legata eſt, conſtet, legatum* n *debetur.*
10 *c* Nomina enim. † *Aetiologia eſt, quare error nominis*
non vitiet. Nomina enim cum hominum deſignandorum
recognoſcendorumque gratia tantum ſint reperta, ad ſub-
ſtantiam

Digitized by Google

ſtantiam atque eſſe nihil faciunt, quare & mutari, & quo
libet alio modo deſignari poſſunt. Nihilque intereſt, qui-
o bus nominibus ſingulos homines agnoſcamus. o Sic qui
Erotem ſeruum ſuum dat, legat, & Stichum tantum ha-
11 bet, vtiliter legat, quia in nomine tantum erratur. † Sed
an idem iuris obtineat, quando error circa nomen appella-
tiuum contingit? Et reſponſum eſt, ob errorem nominis ap
pellatiui legatū vitiari, etiamſi teſtatoris mens & volun-
tas appareat, ipſeque rei legatæ nomen imponere conſue-
p uerit: veluti ſi putet ſupellectilis appellatione veſtem p
contineri. Quod ideo eſt, quoniam appellatiua nomina nō
accidens & ſimplicem quandam deſignationem perſonæ,
ſed ipſam magis rei ſubſtantiā & naturam, ideoque eius
eſſe ſignificant, quo immutato, rem ipſam quoque mutari
neceſſum eſt: quapropter immutabilia ſunt, neque errorē
in re legata admittunt: Quare qui vinum, quod domi ha-
bet, dat, legat & oleum tantum habet, ineptè legat, cum
oleum nihil commune habeat cum vino, vt hinc vini no-
12 mine legatum intelligi queat. † Aliquoties tamen appel-
latiui nominis error legatum extinguit. Quid enim ſi te-
ſtator rem oculis ipſius ſubiectam & demonſtratam, alio
nomine legando appellauerit? puta bouem legare volens,
eo demonſtrato, equum dixit. Sanè cum de teſtantis men-
te conſtet, ineptum vocabulum, ceu res extrinſecus adiecta
legatum vitiare non debet, quia ſi res per oculorum ſen-
ſum demonſtrata ſit, nihil vlterius ambigendum eſt: at-
q que ita poſt Accurſium q Doctores cōmuniter prodide-
re. Ego vero circa hanc exceptionē ſubſiſto. Nam ad ſen-
ſum patet, quod ille, qui dicit hunc bouem, & eſt tamen
r equus, aut ſit ſtultus, aut irrideat. Quod ſi ſtultus, lege r
probatur, atente ſtultum eſſe, qui veſtem putat eſſe aurū,
vel ſuppellectilem, & ſtultis, ſicut reliquos actus ciuiles,
ita & teſtamenti factionem interdictum eſſe, non eſt du-
bium. Quod ſi ſtultus non eſt, ſed ſanæ mentis, tunc lega-
ſ tum cenſetur eſſe deriſorium, ſ & locus erit illi veterum
13 propoſitioni. Qui aliud dicit quā vult, neque id dicit,
quod vox ſignificat, quia non vult: neque id quod
t vult, quia id nō loquitur: neutrū t ergo velle videtur.
Alio tamen caſu bene poſſet procedere cum digito rem de
monſtrarem cum erronea demonſtratione; vt ſi dicerem,
Hunc ſeruum meum textorē, vel coquum, vel picto-
rem tibi do, lego. Is enim tametſi non ſit textor, coquus,
u aut pictor, ſufficit tamen rem digito u oſtendiſſe. † Secun-
14 do non vitiat error nominis appellatiui, ſi communis lo-
quendi vſus naturale rei vocabulum immutauerit, vel ſi
vnius rei duæ ſint appellationes, tū enim vtra teſtator ve-
15 lit vti, etiam minus propria nihil intereſt. † Idem Barto-
lus locum habere cenſuit, quando vnum nomen appellati-
uum magnam haberet affinitatem cum alio, veluti ſi te-
x ſtator libros legare volens, membranas legauerit. x quod
y tamen Iaſon poſt Betuſium y impugnat. † Poſtremo nec
16 tum ob errorem nominis appellatiui legatum inane red-
ditur, vbi nomen appellatiuum non natura, ſed poſitione
ciuili inditum eſſet; cuiuſmodi ſunt artificum & officiorū
z nomina, quod Angelus z & Iaſon vberius explicat.

ADDITIONES.

a l. ſi nomin. C. de teſtam.
b Hic gl. 1.
c lib. 4 c. 1.
d §. nominatim.
e Vt cum Alcia. vbi ſup. refert.
f Aul Gell. lib. 9. cap. 1.
g Cic. lib. 1. de Orat. & Aſco. Pedian.
h d. §. nominatim.
i L. 2. de orig. iur.
k l. 9. cum precium, C. de liberali cauſa.
l d. l. ſi quis in noīe, & l. ſi Fortidianū, §. error autē, C. de leg.
m l. quoties de hæred. inſtit.
n l. 4. in prin. de leg. 1. & d. l. Fortidianum.
o l. ad recognoſcendum, C. de ingenuis & manu. l. patronis, §. Sempronio, de leg. 3.
p d. l. 4. & l. Labeo, de ſuppel. lega. & l. ſi quis vinum, de trit. vino & ol. leg.
q gl. commendata ab omnib. in l. quæ extrinſecus de verbo. oblig. Dd. in l. certum, ſi cert. pet.
r l. ſi quis in fundi vocabulo, de leg. 1.
ſ arg. l. ſi domus. in prin. de leg. 1.
t l. ambiguo, de reb. dub. l. 1. §. eum qui. de conſtit. pec.
u Pro quo benefacit l. ſi nominatim, de cond. & demon.
x l. librorum, §. quod tamen, de leg. 3. Por. hic.
y In d. l. 4. nu. 44. & 45.
z Ang. hic Iaſ. d. l. 4.

§. Huic proxima.

1 Falſa demonſtratio legatum non vitiat, ſi de re conſtet.
2 Demonſtratio in hoc propoſito quid.
3 Falſa demonſtratio ad genus illimitatum relata, legatū euertit.
4 Falſa demonſtratio adiecta quantitati legatæ, an vitiet, & quando. 5. 6. 8.
7 In dubio, teſtator erraſſe non præſumitur.
9 Verna, vernula, vernaculus.

a Huic proxima eſt illa iuris regula, falſa demōſtra-
tione legatum nō perimi, veluti ſi quis ita legauerit.
Stichū ſeruum meum b vernā do, lego. Licet enim
non verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de ſeruo conſtat:
vtile eſt legatum. Et conuenienter ſi ita demonſtraue-
rit: Stichum ſeruum quem a Seio emi, ſitque c ab
alio emptus, vtile eſt legatum, ſi de ſeruo conſtat.
a Huic proxima. De errore nominis Imp. dixit: nunc de
1 errore demonſtrationis attexit. † Et regulam hinc colli-
ge, quam Paulus & Caius etiam ante tradiderunt, quod
falſa demonſtratio rei legatæ, legatum non cōuellat,
a ſi de ipſa re a conſtet. † Demonſtratio autem hoc loco
2 eſt, quæ vice nominis fungitur, vel eſt, id quod adiicitur
rei legatæ nomini, ut certa reddatur. Mutua enim vice fun
b guntur b nomina propria rerum, & vocabula alia ple-
rumque, vel alia ſigna, in rebus deſignandis. Neque tamē
prædicta regula generaliter vera eſt, ſed tum demum obti
net, quando res aliqua ſpecifice, aut quaſi ſpecifice legata
3 eſt, vt in exemplis textus noſtri. † Secus eſt, ſi falſa de-
monſtratio, ad genus illimitatum referatur, tum enim le-
gatario demonſtrationis veritatem non probante, legatum
c corruet. c † Sed etſi quantitati adiecta ſit falſa demon-
4 ſtratio, refert, in genere quantitas an ſpecie legata fuerit.
In genere enim legata quantitas, reddit legatum inutile,
cum ob falſam demonſtrationem, tum ob ipſius rei incerti-
d tudinem, d vt ſi dicam Titio, quod ei debeo, do lego.
5 † Quod ſi certa deſignetur quantitas, & huic quantitati
adſcripta ſit falſa demonſtratio, in legatarij vel alterius
cuiuſdam tertij perſona, legatū perimitur, propter perem-
ptam rei legatæ ſubſtantiam. vt ſi ita teſtator dixerit. Le-
go Titio decē aureos, quos mihi debet vel, Lego Titio
decē, quæ mihi Flaccus debet. Si vtrobique falſa ſit de-
monſtratio, quia nec Titius nec Flaccus teſtatori quicquā
debeat, legatum extinguitur. Priori enim caſu non vide-
e tur quantitatem legaſſe, ſed liberationem ab obligatione e
quantitatis. Verum obligatio non eſt, nec liberationi locum
dari, nemo non intelligit, cum ſit impoſſibile, non obligatū
liberare, deficit ergo legatum tanquam de eo factum, quod
eſt impoſſibile. Idem eſt & in poſteriori ſpecie: neque
f enim quantitatem legaſſe videtur, ſed actionem, f quam
hæres legatario, ſi legatum conſtitiſſet, teneretur aduerſus
Flaccum cedere. Quia vero teſtatori Flaccus nihil debet,
nulla

nulla debiti cauſa ſubſiſtente actio ab hærede cedi nequit,
quomodo etiam cederetur, cum legati ſubſtantia, nempe
debitum, deficiat? Et iſtis caſibus nihil intereſſe Caſtren-
ſis ſcribit, ignorauerit teſtator, an ſciuerit ſibi nihil debe-
g *ri.* g † *Sin autem legato quantitatis falſa demonſtratio*
6 *in perſona legantis ſit appoſita & expreſſa ipſa quãtitas,*
legatum non conuellitur, vt ſi dicam. Decem quę tibi de
beo, do, lego. *Quamuis enim nihil tibi debeam, videor ta*
men hæredi mandare, vt decem tibi ſoluat. Niſi forte per
errorem, credens me tibi in decem teneri, legaſſem, quia le-
7 *gatum concidet, nec quicquam debebitur.* † *In dubio ta-*
men teſtatorem erraſſe nõ præſumimus, ſed certa ſcientia
h *reliquiſſe,* h *ideoque ad hæredem ſpectabit errorem pro-*
8 *bare, ſi nolit ſoluere.* † *Hoc quoque prædictis addendum: ſi*
quantitas legetur, vt ſpecies, cum ea tota pendeat a demõ-
ſtratione, qua primum conſtituitur certum corpus, veluti,
Lego decem, quæ in arca habeo: *non poteſt valere lega*
i *tum, niſi quatenus vera eſt demonſtratio:* i *quia nec ali-*
ter certum corpus eſt, nec deberi poteſt, quod non extat.
9 *b* Vernam. † Vernæ, *Feſto Pompeio ſerui dicuntur, ex*
ancillis ciuium Romanorum Vere nati, quod anni tẽpus
K *naturalis maximè fœturæ eſt. Hinc Iuriſcõſulti.* K *eos ſer*
uos, qui neque empti, neque aliunde acquiſiti, ſed ex ancil-
lis noſtris, & quaſi domeſtici nobis nati ſunt, vernas ap-
pellant. Hinc vernula *diminutiuum, &* vernaculos *deno*
minatiuum apud Vallã nomen: pro eo quod domi noſtræ,
l *ſiue in patria noſtra ortum eſt. Sic Cicero* l vernaculum
m crimen *pro domeſtico dixit: & C.* m *Cæſar,* vernaculas
Pompeij legiones. *Quandoque tamen* vernaculum *pro*
verno, aut eo quod vernum eſt, accipimus, cuiuſmodi eſt
n *apud Plinium,* n Vernacula putatio, *vt quę vernotem*
pore fieri conſueuit.
c Ab alio emptus. *Vel etiã donatus, aut ex hæreditaria*
o *cauſa* o *acquiſitus.*

ADDITIONES.

a l. demonſtratio falſa, & l. falſa demonſtr. de cad. & demon.
b l. certum, ff cer. pet. l. quæ extrinſecus, de vero oblig.
c l. 5. de falſ. cauſa leg. 1.
d d. l. ſi ſic, §. mihi, de leg. 1.
e §. ſi quis debitori, ſup. hoc tit.
f §. tam autem corporales, ſup. eo. & l. legatum ita, de leg. 1.
g In d. §. ſi mihi.
h Caſt. l. 1. C. de fal. cau. le. ad.
i l. ſi ſeruus, §. qui quinque, l. ſed etſi certos nũmos, de leg. 1.
K l. ſeruis vrbanis, §. ſi alij vernæ, de leg. 3. l. cum ſuper. C. de rei vend.
l In 6. Verr. actio.
m lib. 6. Commen.
n lib. 17. Natur. hiſtor. c. 23. Vide etiam quæ ſup. notaui in §. ſerui autem. 2. de iure perſ.
o Bald. hic.

§. Longe magis.

1 *Cauſa quomodo in hoc propoſito accipiatur.*
2 *Falſa cauſa legato adiecta quando illud vitiet. 3.*
4 *Quando cognoſcatur, an cauſa ſimpliciter, an conditio-*
naliter legato adſcripta ſit.
5 *Effectus dictionis, Si.*
6 *Conditio propria eſt de futuro.*
7 *Natura coniunctionum Quia, quoniam.*
8 *Natura coniunctionis, Cum.*
9 *De legato ſub modo.*

a Lõge magis legato *b* falſa cauſa adiecta nõ nocet.
veluti cũ quis ita dixerit: Titio, quia me abſente ne-
gocia mea curauit, Stichũ do, lego. vel ita: Titio, quia
patrocinio eius capitali crimine liberatus ſũ, Stichũ
do lego. Licet. n. neque negocia teſtatoris vnquã geſ-
ſerit Titius, neq; patrocinio eius liberatus ſit: *c* le
gatũ tamen valet. *d* Sed ſi conditionaliter enuncia
ta fuerit cauſa, aliud iuris eſt, veluti hoc modo: Titio
ſi negocia mea curauerit, fundum meum do, lego.
a *De alio errore, qui circa cauſæ adiectionem ſolet contin*
a *gere, ex Caij* a *reſponſo ſubijcit, & a minori ratiocinatur:*
nempe, quod longe minus vitiare legatum debeat falſa
cauſa, quam falſa demonſtratio, quia ſit minus neceſſaria
b *Nam etiam ſine cauſa ex mera liberalitate* b *legari po-*
teſt, at non ſine aliqua demonſtratione. Quare cauſæ adie-
ctio ſolum dubitationem mouet, an citra eam legaturus
fuerit teſtator, quod in dubio præſumitur. Ideoque contra-
riæ voluntatis probatio ad hæredem pertinet, qui propter
falſam cauſam contendit legatum non deberi. At vbi fal-
ſa eſt demonſtratio, ad legatarium pertinet docere, rem
c *ita certam eſſe, vt* c *illa nihil obſit.*
1 *b* Falſa cauſa. † Cauſam *in hoc propoſito accipimus pro*
ſignificatione rationis, quare res quæque legetur. Bartol.
cauſam *deſcribit eſſe quid præteritum vel inſtans, quo im*
pellimur, vt aliquid diſponamus. In eo enim cauſa differt
d *a conditione, quod huius natura ſit, vt futura* d *reſpiciat:*
e *cauſa de præterito intelligatur.* e
2 *c* Legatum tamen valet. † *Vnde regula colligitur, quod*
falſa cauſa legato ſimpliciter & cauſatiue adiecta, illud
f *non euertat: niſi probetur, teſtatorem alias legaturum* f
non fuiſſe.
d Sed ſi conditionaliter. *Id eſt, per modum conditionis.*
3 † *Vnde rurſus aliam colligimus regulam: quod falſa cau-*
ſa per modum conditionis adſcripta legato, illud non peri-
4 *mat, quam ob defectum conditionis.* † *Porro an cauſam te*
ſtator ſimpliciter, an per modum conditionis proferre vo-
luerit, ex ipſis adſcriptæ cauſæ verbis cognoſcendum eſt.
Nam ſi teſtator per expreſſam, aut etiam ſubintellectam
dictionem (Si) *legatum concipiat, cauſa non apparente ve*
5 *ra, legatum extinguitur.* † *Hæc enim vocula* (Si) *licet ver-*
bo præſentis aut præteriti temporis adijciatur, legatum ta
g *men ſub dubio, & ſub quadam ponit* g *incertitudine: hoc-*
que eſt, quod Imperator ait, conditionaliter, *id eſt, ſub du*
6 *bio: ſicut conditio ſub dubio eſt cauſa.* † *Propriè enim lo-*
quendo, conditio non eſt de præſenti vel præterito ſed futu-
ra tantum reſpicit. Sicut ergo iſta cauſa ponitur dubitati-
uè: ita legatum eſt in hoc dubio: quare cauſa exiſtente ve-
ra, & legatum conſiſtit, ſin falſa eſt, legatũ quoque perit.
7 † *Secus eſt quando coniunctiones* (quia quoniam) *legato*
adijciuntur, de quarum natura eſt, vt rem pro certo &
conſtanti ponant. Quapropter licet cauſa reperiatur fal-
ſa, quia tamen legatum ab initio ſtatim certum erat, il-
8 *lud non conuellit.* † *Idẽ eſt, & in dictione* h (Cum) *ſi præ*
h *teriti temporis adiungatur verbo: futuro autem adiecta*
9 *tempori conditionem importat.* † *Porro cauſa, quæ futurũ*
reſpicit, modus *etiam appellatur: veluti,* Centum lego,
vt ſacellum extruatur. *Sub modo autem legatũ non po*
i *teſt* i *peti, niſi impleto modo, vel data in hoc cautione. Et*
ſi per legatarium non ſtat, quo minus impleatur, legatum
debetur, & ad hæredem tranſit, veluti. Lego puellæ, vt
nubat.

ADDITIONES.

a l. demonſtratio, §. quod autem, de cond. & demon.
b l. cum tale, §. falſam, de cond. & demon.
c Balduin. hic.
d l. itaque, ff cer. pet.
e l. ſi ita, in fi. de cond. & demon.
f d. §. falſam cauſ.
g l. cum ad tempus, & d. l. itaque. ff cer. pet.
h Bar. l. demonſt. §. 1. de condit.
i De legato ſub modo, vide Bar. in l. quib. dieb. §. vlt. de condit. & demon.

§. An

§. An ſeruo.

1 *Seruo hæredis an legari vtiliter poſſit? 5.*
2 *De regula Catoniana.*
3 *In legato conditionali ſolus conditionis euentus reſpicitur.*
4 *Seruo hærede inſtituto, ipſius domino legari poteſt.*

a An ſeruo hæredis recte legemus, quæritur, & conſtat pure inutiliter legari, *b* nec quicquam proficere, ſi viuo teſtatore de poteſtate hæredis exierit: quia quod inutile foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator, hoc non debet ideo valere, quia diutius teſtator vixerit. *c* Sub cõditione vero recte legatur ſeruo, vt requiramus, an quo tẽpore dies legati cedit, in poteſtate hæredis non ſit, *d* Ex diuerſo, hærede inſtituto ſeruo, quin domino recte etiam ſine conditione legetur, non dubitatur. Nã & ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator: non tamen apud eum qui hæres ſit, dies legati cedere intelligitur, cum hæreditas a legato *e* ſeparata ſit, & poſſit per eum ſeruum alius hæres effici, ſi prius quam iuſſu domini adeat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit, vel manumiſſus ipſe hæres efficitur: quibus caſibus vtile eſt legatum. Quod ſi in eadem cauſa permanſerit, & iuſſu legatarij adierit, euaneſcit legatum.

a An ſeruo. *Reuertitur Imperator ad perſonas, quibus*
1 *legari poteſt.† Et quærit an domino hærede inſtituto, ipſius ſeruo legari poſſit? Reſpondet autem,* pure ei inutiliter legari, *idque propter confuſionem hæreditatis & legati: id eſt, ne idem exiſtat hæres & legatarius, atque ita dominus obligatus ſit ſibi legatum ſoluere: nam legatum ei per ſeruum acquireretur. Ex definitione autem legati conſtat, eundem non poſſe & hæredem eſſe & legatarium:*
a *cum ab hærede legata præſtari debeant.* a *Et regula eſt: quod nemo ſimul & hæres & legatarius eſſe poſſit.*
2 *b* Nec quicquam proficere: *Occupatio eſt.† nam etſi obijcias, valere hoc legatum, ſi quando ante mortem teſtatoris, hic ſeruus manumittatur, vel alienetur: reſpondet Imperator, adhuc obſtare regulam Catonianam, quæ vult legatum purum, quod ſi teſtamenti facti tẽpore deceſſiſſet*
b *teſtator, inutile foret: id quãdocunq; deceſſerit, nõ* b *valere.*
c Sub conditione. *Si ſeruo hæredis ſub conditione legetur, puta.* Si Cæſar Lutheranos vicerit, *& ſeruus fuerit manumiſſus vel alienatus ante euentum conditionis, valet*
3 *legatum.† Ratio eſt, quia non exigitur hic, velut in legato purè relicto, vt legatarius ſit capax legati, tempore facti teſtamenti: ſed hic ſatis eſt, vbi capax fuerit tempore exiſtẽtis cõditionis. id eſt.* Si Cæſar vicerit, Lutheranos. *Vt enim legatum non debetur ante purificatam conditionem, ita quoque a legatario non exigitur, vt ſit legati capax, ante euentum conditionis, ſed potius dies conditionis exiſtentis inſpicitur. Quare ſi eueniente conditione ſer-*
c *uus in poteſtate hæredis reperiatur, legatum* c *concidit.*
4 *d* Ex diuerſo. *Prior caſus inuertitur.† Nam ſi ſeruus alicuius inſtituatur hæres, & legetur ipſius domino, tunc non refert, ſiue id purè, ſiue conditionaliter fiat: legatum enim nec valet, nec perimitur, ſed tantiſper in ſuſpenſo manet, donec conſtiterit de voluntate domini. Nam iubente domino ſeruum adire hæreditatem, legatum euaneſcit, ne ipſe ſibi debere videatur, ſicque idem dominus &*
d *hæres & legatarius ex eodem teſtamento exiſtat: quod eſ*
5 *ſe non* d *poteſt.† Quod ſi ſeruum noluerit adire hæreditatem ſuo nomine, vel ſeruum alienauerit, aut manumiſerit, vt ipſe adeat: dominus conſequetur legatum, ſeruo manumiſſo, vel eo in quem alienatus eſt, obtinente hæreditatem: ſicque tali ſpecie vtile eſt legatum, quoniam diuiſa ſit perſona hæredis, & legatarij.*
e Separata ſit. *Hoc eſt, cum ad alium hæreditatis, ad alium legati commodum pertinere poſſit; nec ea hic permiſceantur, aut confundantur, ſaltem vno eodemque tempore.*

ADDITIONES.

a §. legatum, ſup hoc tit. l. legatum, §. 1. de leg. 1.
b l. 1. vide late Bart. hanc regulam declar de reg. Cato. & l. cætera, §. 1. de leg. 1. & vide quæ ſup. in §. ſed ſi rem, de leg. annot aui.
c l. ſi a ſeruo, ad l. Falcid.
d d. § legatum.

---

§. Ante hæredes.

1 *Olim hæredis inſtitutio in teſtamento primum locum habebat.*
2 *Quid prima, quid ima cera.*
3 *Legata hodie etiam ante inſtitutionem relinqui poſſunt.*
4 *Inuerſus ordo ſcripturæ non vitiat, ſi de mente ſcribentis conſtet.*
5 *Taxantur Notarij, qui tradunt de ordine eſſe, vt inſtitutio legata præcedat.*

a Ante hæredis inſtitutionem inutiliter antea legabatur, ſcilicet quia teſtamẽta vim ex inſtitutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput atque fundamẽtũ intelligitur totius teſtamenti hæredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis inſtitutionẽ *b* dari poterat. *c* Sed quia in ciuile eſſe putauimus, ſcripturæ ordinem quidem ſequi (quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum) ſperni autem teſtatoris voluntatem: *d* per noſtram conſtitutionẽ, & inter medias hæredum inſtitutiones, legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vſus fauorabilior eſt.

1 *a* Ante. † *Solebant enim veteres teſtamentum ab hæ-*
a *redis inſtitutione* a *ordiri, & ideo legata vel libertates*
b *ante hæredis inſtitutionẽ ſcripta non debebantur.* b *Caput enim fundamentumque tabularum ipſa eſt inſtitutio, vt hic Iuſtinianus ait 2. Hinc ea pars ab Horatio Sat. lib. 2.* prima cera *dicitur.*

Sic tamen vt limis rapias, quid prima ſecundo
Cera notet verſu, ſolus, multis ne cohæres
Veloci percurre oculo

Sicut ergo prima cera eſt, in qua hæredis nomen deſcribitur: ita ea, in qua ſecundi hæredes, id eſt, ſubſtituti vel legatarij deſcribuntur, ima cera *dicitur:* c *quia ſub priori collocatur. Suetonius in Cæſare: Q.* Prædium, *inquit,* ex quadrante hæredem inſtituit, reliquos in ima cera, *hoc eſt in extrema parte teſtamenti.*
b Dari poterat. *In teſtamento ſcilicet pagani, ſecus fuit in teſtamento militis.*
3 *c* Sed quia in ciuile. † *Iuſtinianus ſua conſtitutione ad Mennam Præfectum Prætorio ſcripta ſanxit, non referre, ſiue prius legetur, & ſecundo hæres ſcribatur, ſiue con-*
4 *tra.* † *quia inuerſus ordo non vitiat, ſi modo de mente ſcribentis conſtet, quod an ſit perpetuum, Angel. hic exami-*
5 *nat.* † *Quam ſtultè igitur tradunt nonnulli in Arte quam notariatus vocant, pro ordine ſeruandum eſſe, vt primum legata dentur, deinde ad extremum hæres ſcribatur.*

d Per noſtram conſtitutionem. *Non extat alia, quam*
d ea quæ ſcripta d eſt ad Mennam præfectum Prætorio, quæ ſtatuit non obeſſe voluntati vitia ſcripturæ, aut tabellionum.

ADDITIONES.

a Meminit etiam Pau. lib. 3. ſent. & Vlp. in frag. hoc tit.
b l. pen. de his quæ in teſt. delentur, & l. ſi. C. eo.
c Vlp. in d. loco.
d Vide Alc. lib. 4. Parerg. cap. 6.
e Io. Lambiguitates. C. de teſt.

§. Poſt mortem.

1 *Olim poſt mortem hæredis vel legatarij non potuit legari, hodie ſecus.*
2 *Actio quæ contra nos non cœpit, nec contra hæredes noſtros tranſit.*
3 *Et quæ ſit ratio.*
4 *Quid hodie obtineat tam in legatis, quam in cõtractibus.*

a Poſt mortem quoque hæredis aut legatarij ſimili modo inutiliter legabatur, veluti ſi quis ita dicat: *b* cum hæres meus mortuus fuerit, do, lego, itẽ, *c* pridie quã hæres aut legatarius morietur. Sed ſimili modo *d* & hoc correximus, firmitatem *e* huiuſmodi legatis *f* ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtantes, ne in hoc caſu *g* deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inueniatur.

a. Poſt mortem. *Rurſus aliam antiquitatis obſeruationẽ refert, eandemq; corrigit, de qua vide Vlpia. in fragmen. tit. 24.*

1 *b* Cum hæres meus. † *Sanè non videtur vana omnino ratione olim impermiſſum fuiſſe poſt mortem hæredis legata relinquere, neque enim exigi ullo tempore poterant huiuſmodi legata. Nam quam diu ſuperſtes erat hæres, nihil debebat, eo autem mortuo, nec ab ipſius hærede peti*
2 *poterant,* † *idque propter regulam, quæ dicitur,* Actionem quæ aduerſus nos non cœperit, neque aduerſus hæredes noſtros tranſire. *Idemque erat, etſi poſt legatarij mortem legabatur, quoniam neque ipſi petere licitum erat, propter verba teſtatoris, neque hæredi ipſius, obſtante ſupradicta regula.*
3 *c* Pridie quam hæredes. † *Et hic inutile erat legatum, propterea quia incertus dies eſt, qui pridie mortis ſit. Nam poſt mortem, ad præteritum recurrentes dicimus diem heſternum pridie mortis fuiſſe,*
b b *& quoniam id non, niſi ex morte cognoſcitur, perinde erat, quaſi poſt mortem legatum fuiſſet.*

d Et hoc correximus. *Extat de hoc Iuſtiniani conſtitutio in Codice renouato, ad Ioan. PP. cuius præfectura editionem Codicis ſecuta eſt.*
4 † *Ergo nouo iure, poſt mortem*
c *hæredis vel legatarii, aut pridie quam moriatur, legari* c *poteſt, & tum eam teſtatoris mentem fuiſſe coniiciemus,*
d *vt hæredis hæres tale legatum adimplere debeat.* d *Quod*
6 *& in contractibus hodie obtinet.* † *Nam ſi promitto tibi poſt mortem meam centum, velle videor, quod me*
e *defuncto centum tibi hæres præſtet, de quo* e *ſuo loco latius.*

e Huiuſmodi legatis. *Quibuslibet, & quarumcunque tandem rerum.*

f Ad fideicommiſſorum ſimilitudinem. *In quibus hæc*
f *omnia permittebantur,* f *ſicque in hoc pinguioris naturæ erant fideicommiſſa, quam legata.*

g Deterior. *Cum per omnia debeant legata fideicommiſ-*
g *ſis exæquata.* g *eſſe.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. ab hæredibus, C. vt actio ab hær. & contra hær.
b Theoph. hic.
c l. 1. C. vt actiones ab hær. & contra hæred.
d Faber hic per l. veteris, C. de contrah. ſtip.
e §. poſt mortem inſ. de inutilib. ſtip.
f Glo. & Dd. l. 1. de leg. 1. §. ſed non vſque ſup. eod.
g d. §. ſed non vſque.

§. Pœnæ quoque nomine.

1 *a Argumentum ſiue epitome huius §.*
2 *Legatum pœnæ nomine quare olim non valuit.*
3 *An iure Pandectarum legare pœnæ nomine licitum fuerit.*
4 *Hodie pœnæ nomine legari poſſe.*
5 *Tribus modis pœnam aduci.*
6 *Pœnæ legato adiecta ſi ſit impoſſibilis, contra leges, aut probroſa, non attenditur.*
7 *Contra leges quid dicatur eſſe, & quod dicitur probroſum.*
8 *Probroſum præceptum quod dicatur.*
9 *Secta quid? Græcè hæreſis.*
10 *Sectæ philoſophorum.*

a Pœnę quoque nomine inutiliter antea legabatur, & *b* adimebatur, *c* vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coërcendi hęredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, veluti ſi quis ita ſcripſerit: hæres meus, ſi filiã ſuam in matrimonium *Titio* collocauerit, vel ex diuerſo: ſi non collocauerit, dato decem aureos *Seio*, aut ſi ita ſcripſerit: hæres meus ſi ſeruum *Stichum* alienauerit, vel ex diuerſo: ſi non alienauerit, Titio decem aureos dato. *d* Et in tantũ hæc regula obſeruabatur, vt quam plurimis *Principalibus* cõſtitutionibus ſignificaretur, nec Principem agnoſcere, quod ei pœnę nomine legatum ſit. nec ex militis quidem teſtamẽto talia legata valebant: quamuis aliæ militum volũtates in ordinandis teſtamentis valde obſeruabãtur, quin etiam nec libertates pœnę nomine dari poſſe placebat. eo amplius nec hæredẽ pœnæ nomine adijci poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat; Titius hæres eſto, ſi Titius filiam ſuam in matrimonium *Seio* collocauerit, *Seius* quoque hæres eſto. Nihil enim intererat, qua ratione Titius coërceretur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. *e* Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit, & generaliter ea quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium tranſlata, nihil diſtare a cęteris legatis conſtituimus, vel in adimendo, vel in transferendo, *f* exceptis videlicet ijs, quę impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut alias probroſa. Huiuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, *g* ſecta meorum temporum non patitur.

a Pœnę quoque. *Subiicitur aliud iuris veteris obſeruatio, eiuſque correctio ſiue innouatio.*
1 † *Tria autem in hoc §. facit Imperator. Primum enim præmittit ius antiquũ, quo cautum erat, ne pœnæ nomine legaretur; ſubiicitque quid ſit pęnæ nomine legare. Deinde, prædictam iuris antiqui obſeruationem variis modis amplificat. Poſtremo, ſuam emendationem annectit, & hæc eſt ſumma totius §.*
b Adimebatur. *Quando legata dicãtur adimi, vel transferri, ſequenti tit. docebitur.*
2 *c* Vel transferebatur. † *Sed quare non valebat legatum*

cum

tum adiectione pœnæ,&c. Et Theoph. duas rationes ad-
ducit. Prima eſt, quod lex improbet legatum, quod in hæ
redis arbitrium ponitur, atque hic in ipſo eſt, vt legatum
debeat, vel non debeat. Nam ſi iuſſa teſtatoris fecerit,
nihil ſoluit, ſin aduerſatus fuerit, obligatur legatario. Al-
tera ratio eſt, quod legata amore legatarij, & ex beneuo-
lentia, atque adeo ob recipientis benemerita dari opor-
a teat, a non odio hæredis. † Porrò quo iure veteri illud
3 obtinuerit, quod pœnæ nomine legare non permittebatur,
plane dubium eſt. Nam in Pandectis etiamnum extant
b veterum Iuriſconſultorũ b reſponſa, in quibus legata cũ
adiectione pœnæ relicta, non modo fieri permittuntur, ſed
vtilia quoque eſſe iudicantur, exceptis paucis caſibus, id-
c que ſub eadem diſtinctione, c quam proponit Iuſtinia-
nus. Veriſimile ergo eſt, hic ſignificari priorem quandã
d veteris iuris obſeruationẽ, quo huiuſmodi legata d dam-
nabantur. Et quia Iuſtinianus id, quod de media Iuris
prudentia obtinebat, ſecutus eſt, & quidem apertius, hanc
ſe iuris veteris ſcrupuloſitatem immutaſſe ait. Verum Ia
e ſon & Porcius hoc e controuertunt, cum Iuſtinianus ſibi
ipſi hanc adſcribat innouationem, & fruſtra hoc ipſe cor-
rexiſſet, ſi prius emendatum fuerat, iureq; Pandectarum
obtinebant. Huc accedit, quod hic Imp. refert, Sabino
Iuriſconſulto non placuiſſe, adijci poſſe cohæredem nomine
pœnæ, & tamen Sabinum tempore mediæ Iuriſprudentiæ
f fuiſſe f conſtat. Fuit enim Sabinus Antonino Pio con-
temporaneus, quemadmodũ Lampridius in Alex. Seue-
g ro g meminit. Videtur ergo, quod nec recentiori Pan-
dectarum iure pœnæ nomine legare permiſſum fuerit.
d Et in tantum. Amplificatio ſuperiorum.
4 e Sed huiuſmodi. † Nunc ſuam emendationem refert,
h quæ lib. 5. Codicis in forma h extat, permittitque indi-
ſtinctè, poſſe pœnæ nomine legari, ob id certè, quod non vi-
deatur iniquum, ſi is, qui a teſtatore honoratus eſt, eatenus
i ac pro modo patrimonij grauari quoque i valeat: præſer-
K tim cũ teſtatoris voluntas pro lege ſit ſeruanda. K † Et
5 hoc procedit, ſiue ſit adiecta pœna per modum ſolutionis,
ſcilicet quod hæres tantum ſoluere teneatur, ſiue per mo-
dum priuationis, vt quod priuetur eius hæreditate, ſiue per
modum translationis, vt quia quod prælegauerat hæredi,
leget alteri. Iſtis enim tribus modis pœnam adijci, Iuſti-
nianus hic docet.
6 f Exceptis videlicet. † Si pœna legato adiecta vel im-
poſſibilitatem contineat, vel ſit cõtra leges, aut alias pro-
broſa, ignominioſa teſtatori exiſtat, tunc ſine vllo dam-
no, etiam neglecto teſtatoris præcepto, ſaluabitur emo-
l lumentum, nempe l relictum. Impoſſibilitatem autem
continere dicitur, quando natura impedimento eſt, quo mi-
nus aliquid fiat, vt ſi teſtator iubeat hæredem, ſi cœlum
7 digito attigerit, Sempronio dare centum. † Contra leges
id dicitur eſſe, quod de iure fieri nequit, vt ſi iubeat hære-
dem ſub pœna aliquid facere, quod ſit legibus interdictũ,
vel contra bonos mores, veluti, Hæres meus, ſi patrem oc-
cideris, vel ſi parentibus alimenta non præſtiteris, Seio cen
8 tum dare damnas eſto. † Probroſum autem præceptum ap
pellamus, velut ſi teſtator hæredi ſub pœna mandet, quod
ipſi teſtatori adferret ignominiam, vt ſi iuberet oſſa ſua
in mare proijci, vel ſe ſub patibulo ſepeliri. Porrò quæ hic
deficiunt circa hanc materiam, ex Baldi commentarijs ad
m prædictam Iuſtiniani m Conſtitutionem ſingula penitus
inquirentis, petenda ſunt.
9 g Secta meorum temporum † Secta dicimus alicuius
n opinionis aut ſententiæ diligentem ductum, atque electi-
10 onem: o Græci αἵρεσιν vocant. † Quemadmodum ſectæ
habentur inter Philoſophos duæ præcipuæ, quarum alte-
ra Academicorum, altera Peripateticorum eſt, ſic etiam
Iuriſconſultis diuerſæ atque adeo pugnantes opiniones
ſuccreuerunt, ſectaſque pepererunt, de quibus Vlpianum
ſex libros ſcripſiſſe conſtat. Vnde qui vel Caſſium vel Sa-
binum ſequebantur, Caſſiani vel Sabiniani, qui vero
o Proculum, Proculiani o dicebantur. Sic ergo Iuſtinia-
nus per ſectam ſuorum temporum, eam iuris ſententiam
intelligit, quæ vt eſt verior, & Imperatorio quoq; calcu
lo confirmata, ita nihil, quod a iuſtitiæ vel æquitatis tra-
p mite deuiet, admittit. Vtitur & alio loco p Iuſtinianus
hac loquendi formula.

ADDITIONES.

a l. nec adiecit, pro ſocio Porc. hic.
b l. 1. de pen. leg. l. ſi pen quando d. leg. eod. l. 1. §. item ſi ita, ad l. Falcid.
c l. 1. de his quæ pœnæ no. ff.
d Ang. hic, & alij poſt eum.
e Vterque hic.
f l. 2. § poſt originem, de orig. iur.
g In fine.
h l. vnica, C. de his quæ pœnæ nomine.
i l. ab eo. C. de fideicom.
K § diſponit. Nouell. de nupt. l. ſeruo, § vlt. de leg. 1. & l. in cõditionibus de cond. & demon.
l Sunt verba Iuſtiniani in d. l. vnica.
m In d. l. vnica.
n Ferrar. hic.
o §. cum ex aliena, ſup. de rer. diuiſ. & l. adeo, §. cum quis, de acq. rer. domin.
p l. vlt. in fi. C. de pactis.

DE ADEMPTIONE LEGAtorum & tranſlatione. Tit. XXI.

1 Licet teſtatori reuocare ſuam voluntatem, quotieſcunq; voluerit, etſi ſit iurata.
2 Ademptionis verbum continet & translationem.
3 Translatio quid?
4 Translatio niſi præcedente ademptione fieri nequit.
5 Quot modis fiat legati translatio.

1 Quia † in teſtamentis faciendis cuilibet permittitur,
voluntatem ſuam ſuperiorem reuocare in vita, adeò quod
etſi iurauerit teſtator, ſe in conſcripto ſemel teſtamẽto vel
le conſiſtere, lege tamen ciuili reuocandi poteſtatem ha-
beat. Debet enim vltima voluntas eſſe ambulatoria vſ-
a que ad extremum vitæ exitum. a Ea ergo ratione lega
torum ademptio introducta eſt, vt liberum teſtatoris ſit
legatum alicui relictum, adimere atq; auferre, vel in aliũ
pro voluntate transferre. De hac igitur poſt legatorum
2 dationem iuſto ordine ſubſequitur. † Eſt autem adem-
ptionibus verbum generale, & trãslationem quoq; conti
net: nam a quo quid transfertur, huic adimi quoque ne-
ceſſe eſt. Vnde etiam eſt, quod textus Nouicus hunc ti-
tulum ſimpliciter De ademptione legatorum, inſcriptũ
3 habeat. † Translatio vero legatorum in alterum collatio
4 dicitur, in eo † ab ademptione tantum diſtans, quod hæc
prior ſit translatione: intantum, quod translatio prorſus
fieri non poſſit, niſi præcedente ademptione, cum e conuer-
ſo ademptione facta non ſit opus confeſtim translationem
b ſubſequi, quando teſtator adempta legata, vel retinere b
5 poteſt. † Fit autem tum translatio legati, cum teſtator
id, quod alicui legarat, aut a perſona in perſonam tranſ-
fert, aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfert, vt alius det;
aut cum rem pro re dare iubet; aut denique quod pure da-
tum eſt, ſub conditione transfert.

ADDITIONES.

a l. quod ſi iterum, de adim. legat.
b Ferrar. hic.

Ad textum.

1 *Legata quando ipſo iure vel ope exceptionis adempta cenſeantur. nu. 2. 3.*
4 *Ademptionem quibuſcunque verbis reuocationem denotantibus fieri poſſe.*
5 *Nec refert, an ſubſequantur, vel præcedant legatum.*
6 *De translatione legatorum, & quomodo fiant. 10.*
7 *Legatum eiſdem conditionibus migrat in alium, quibus priori relictum fuerat.*
8 *Si eadem ſumma bis legetur eidem, vel diuerſis, quid iuris ſit.*
9 *Quid ſi eadem ſpecies diuerſis legetur ſeparatim.*

Ademptio legatorum (*a* ſiue eodem teſtamento adimantur, *b* ſiue codicillis) *c* firma eſt. *d* ſed & ſi cõtrarijs verbis fiat ademptio: veluti ſi quis ita quid legauerit, do, lego, ita adimatur, non do, nõ lego: ſiue non cõtrarijs, ſed alijs quibuſcunque verbis. *e* Transferri quoque legatũ ab alio ad alium *f* poteſt: veluti ſi quis ita dixerit, hominem Stichum, quem Titio legaui, Seio do, lego: ſiue in eodem teſtamento, ſiue in codicillis hæc fecerit: quo caſu ſimul & Titio adimi videtur, & Seio dari.

a Siue eodem teſtamento. *Vel etiam in alio, quantumuis imperfecto, modo in hoc expreſſè auferatur, quod in priori erat relictum.*
b Siue codicillis. *Siue etiam ſine vlla ſcriptura, quia ſola*
a *voluntas ſufficit ad infirmanda* a *legata vel fideicommiſſa.*
1 *c* Firma eſt. † *Valet ergo ademptio legatorum, ſiue ea in eodem teſtamento, ſiue in alio ſolemni & perfecto, ſiue in codicillis poſtea factis, ſiue etiam abſque ſcriptura adimantur, adeo quidem, vt ipſo iure adempta cenſeantur.*
b *Accurſius* b *tamen in codicillis diſſentit, volens in his legata non ipſo iure, ſed exceptionis tantum ope adimi.*
c *Sed hoc Bart.* c *falſum eſſe docet, ſiue codicillis teſtamento ſint confirmati, ſiue non ſint, niſi ab inteſtato facti eſſent, tunc enim confirmatio per aditionem hæreditatis ve-*
d *nientium ab inteſtato requiritur.* d *In hoc tamen eſt differentia, quod ademptione, in eodem teſtamento contingente, adeo tollitur ipſo iure legatum, vt index hærede etiam tacente. legatum non deberi, pronunciare ſit obno-*
e *xius, cum ipſi teſtamento inſit ademptio, nec poſſit* e *indi-*
2 *ci non liquere.* † *At vero vbi legatum in alio teſtamento perfecto, vel codicillis ademptum eſt, licet ipſo iure ademptio exiſtat, non tamen aliter iudex ſecundum hæredem pronunciare tenetur, niſi hæres exceptionem facti &*
f *intentionis propoſuerit:* f *quia iudici eo caſu poteſt non*
3 *liquere.* † *Quod ſi ademptio in alio teſtamento minus ſolemni ac imperfecto fiat, legata non niſi exceptionis ope*
g *adimi, expreſſi iuris* g *eſt.*
4 *d* Sed etſi. † *Ad legatorum ademptionem quæcunq; verba legati reuocationem inferentia ſufficere, Iuſtinianus*
5 *hic docet.* † *Cui addendum, nihil referre, an ea verba legatum præcedant, an ſubſequantur: voluntas enim adi-*
h *mere volentis paginam vtramque* h *facit, ideo quidem vt ſatis ſit, eam voluntatem vel nudis verbis ſine ſcriptu-*
i *ra duorum integrorum teſtium fide comprobare:* i *Poteſt etiam mutata voluntatis coniectura colligi ex varijs circumſtantijs: veluti ex capitali ſimultate teſtatoris cum*
k *legatario, ſi non redierint in* k *gratiam, vel ſi legatarius teſtatore mortuo ante traditionem legati, eius vxorem viduam compreſſerit: quia legatum cenſebitur tacitè adem-*
l *ptum eſſe.* l
6 *e* Transferri. † *Tranſlatio legatorum & in teſtamento eodem vel poſteriori, & in codicillis poteſt fieri, quod textus ſatis explicat. Nam ſi, quod Titio legaui, Seio do, lego, tacite legatum Titio cenſeor ademiſſe. Quod procedit, etſi is, in quem transfertur legatum, eiuſdem non ſit capax, cum hic defuncti voluntas eo ipſo ſortiatur effectum, quod ſe velle adimere declarat, & hoc ad adimendum ſuf-*
* *ficit.* * *Sicque non obſtat quod vulgo dicitur,* non præſtare impedimentum quod de iure non ſortiatur effe-
m ctum. m † *Cæterum ſi is, in quem legatum transfertur, ex*
7 *teſtamento capere poſſit, tum ſemper legatum eiſdem conditionibus migrat in ipſum, quibus priori fuerat relictum,*
n *niſi ſit conditio, quæ priori perſonæ cohæſerit.* n † *Illud*
8 *quoque addendum, Si quantitas eadem ſeparatim duobus legetur, vt quia dicat teſtator,* Centum Titio lego, centum Seio lego: *geminata ſumma videtur, nec Titio quicquam adimendum erit. Sin vero eidem legata, puta, dixit teſtator:* Centum Titio lego, *& paulo poſt.* Centum Titio lego: *hoc caſu ſumma multiplicata non eſt, niſi id*
o *legatarius ſenſiſſe teſtatorẽ* o *probet. Ex diuerſo hæres probauit non eſſe multiplicatam, ſi codicillis iterum legata ſit, quod in eiſdẽ tabulis errore bis idem ſcriptũ magis*
p *credatur, quam in* p *diuerſis.* † *Sed etſi ſpecies legata ſit*
9 *ſeparatim duobus, ſi concurrant, partes faciant, deficiente altero pars alteri accreſcet, nec adempta alteri videbi-*
q *tur,* q *niſi probetur, Aliud enim eſt ſeparatim duobus eandẽ rẽ legare,* Titio Stichum lego: *et deinde poſt in eodem teſtamento, vel in codicillis ad teſtamentum pertinentibus,* quem Titio legaui, Sempronio lego. *nouiſſima*
r *enim hic voluntas ſeruari* r *debet.*
10 *f* Poteſt. † *Paulus* ſ *quatuor modis tranſlationẽ legati*
ſ *fieri ſcribit.* Aut. n. a perſona in perſonam transfertur: aut ab eo, qui dare iuſſus eſt, transfertur, vt alius det: aut cum res pro re datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod pure datum eſt, transfertur ſub cõditione.

ADDITIONES.

a l. 18. ſi iure teſtam. de leg. 3.
b hic in glo.
c l. 1. ſi ita ſit ad ſcriptum, de leg. 1.
d No. in l. qui filio, § 1. de iure codic.
e Per ea quæ not. l. vni. c. vt quæ deſ. aduoc.
f Bar. in d. l. ſi ita ſit adſcriptum, Bart. ibid.
g Bart. ibid.
h l. ſi mihi & tibi, §. vlt. de leg. 1.
i d. l. ſi iure teſt. de leg. 1. l. fideicom. C. de falſ. Iaſ. hic.
k l 1. §. vlt. de adim. leg. l. ex parte, eo. tit.
l Gl. & Dd. in d. l. fideicommiſſ.
* l. plane, §. 1 etſi transferam, & l. legatum, hoc tit.
m c. non præſtat, de reg. iuris, in 6.
n l legatum ſub conditione, hoc tit. Platea hic.
o l plane, de leg. 1.
p l. quinquaginta, de probat.
q l. ſi pluribus, de leg. 1. & d. l. plane, §. ſi eadem.
r l. tranſlatio, in ſi. hoc ipſo tit.
ſ d. l. tranſlatio.

DE LEGE FALCIDIA. Tit. XXII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Lex Falcidia quando & a quo lata, & vnde dicta.*
3 *Error Dionis & Euſebij circa legem Falcidiam. 4.*
5 *Falcidia pro quadrante hæreditatis, & de alijs huius verbi acceptionibus.*

Quo

1 Quoniam† legis Falcidię beneficio legata etiam a in-
a ſtituto teſtatore diminui contingit, ideo de ea poſt ademptio-
nem legatorum iuſto ordine ſubijcitur. Per hanc enim
legem coarctata fuit antiqua illa legandi libertas conſti-
tutumque ne vltra dodrantem bonorum legaretur, quod
2 tituli noſtri principium abundè docebit. † Fuit autem
huius legis, ſiue potius Plebiſciti, author C. Falcidius, Tri
bunus plebis, Gn. Domitio, & C. Aſinio Coſſ. Octaui Au
guſti tempore, ſcilicet Anno ab vrbe condita 714. vt Coc-
ceius Dion. lib. Rom hiſt. 48. & Euſebius in ſuis Chroni-
cis atteſtatur. Vnde etiam ab inuentore Falcidio, Falci-
b dia dicta b eſt, quemadmodum & multæ aliæ leges a ſuis
authoribus denominationem habuere. Grauiter ergo hal-
c lucinantur, qui putant Falcidiam a falcando c dictam,
quod falcet, hoc eſt. amputet legata, in quo errore Poli-
d tum d etiã, alioqui grauem authorẽ, fuiſſe conſtat. Porrò
quibus verbis hæc lex lata ſit, quove ſenſu, Paulus in Pan-
dectis, refert, tametſi de eo inter quoſdam humanioris li-
3 teraturæ authores non ſatis conueniat. † Dion e etiam hi-
e ſtoricus ſcribit, eam ſub Auguſto latam, vt hęredibus ſcri-
ptis liceret, ſi grauiter legatis onerati ſint, quartam hære-
ditatis partem tenere, & in hoc bene ſenſit. Quod autem
mox adiicit, licuiſſe reliquum omittere, ſi in eo grauati eſ-
f ſent, planè falſum eſt. f Neque enim hæredi permittitur
g partem hæreditatis omittere, g ſed totam omnino agno-
ſcere debet, licet deductio ſibi de ſingulis rebus competat.
4 † Euſebius vero Cæſarienſis in Chronicis tradit, Falcidiũ
tuliſſe legem, ne quis plus teſtamento legaret, quam vt
quarta pars hæredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſ-
ſent, ſin autem plus quatuor, medietas. Verum huius me-
dietatis nuſquam alibi extat mentio, nec quicquam ad ra-
tionem legis Falcidiæ pertinuit, quot teſtamento hæredes
h ſcripti eſſent, nam ſemiſſis ad legitimæ h rationem, quæ
liberis iure naturæ debetur, pertinet, nec quicquam affini-
5 tatis cum Falcidia habet. † Hinc ergo Falcidia ſæpe pro
quadrãte hæreditario paſſim ponitur, qui ab hærede, a quo
ſupra dodrantem legatum fuit, retinetur: eſtque hęc pro-
pria verbi ſignificatio. Sed & pro ea portione verbum
i hoc vſurpatur, quam hæreditatem reſtituere rogatus hęres
K ex S. C. i retinet, ideoque & Falcidiæ commodum ea por
l tio K dicitur Quarta, quæ per legem Falcidiam l retine-
m tur. Quinetiam portio liberis debita m appellatur.

ADDITIONES.

a l. pen C. de pact. l. ſi totum, ad Treb. l. cũ virum, C. de fideic.
b c. quædam, 2. diſt.
c Glo hic, & in l. 1. ff. eod. tit.
d l. filium quem habentem, C. famil. ercil.
e dict. lib. 48 Rom. hiſt.
f Alc. lib. 4. Par. c. 24.
g l. 1. & ſeq. de acq. hæred.
h Auth. nouiſſima, C. de inoff. teſta. & §. ſi vero vltra. Nouell. de trient & ſemiſſ
i l. 1. §. inde Nerat. l. 58. §. omnes, ff. ad S. C. Treb.
K l. 2. in fi. ſi quis ali. teſtam. prohib.
l l 55. § 1. ad S. C. Treb.
m l. 1. §. vnde, ff de inoff. teſt. l. 21. C. eod. tit.

Princip. tit.

1 *Lex Falcidia duo habuit capita.*
2 *Contra naturam legatorum eſt, vt totum patrimonium exhauriant.*
3 *Verbum legaſſit in 12. tabulis. Portii opinio relata. num. 5.*
4 *Ceſſat in militum teſtamentis Falcidia: & quę ſit ratio. num. 7. 8.*
6 *Princeps conferens indigno, diſpenſat.*
9 *De lege Furia.*
10 *De lege Voconia, quæ legandi licentiam arctauit.*
11 *De alia lege Voconia, quæ de coercendis mulierum hæreditatibus lata eſt.*
12 *Legis Falcidiæ diſpoſitio, eiuſdẽque ratio: nu 13 & 15.*
14 *An liberi vt legitimam, ita & Falcidiam habeant.*
16 *Lex Falcidia habet etiam locũ in fideicommiſſis ſingularibus, & mortis cauſa donationibus, &c.*
17 *Quibus caſibus non ſit locus legi Falcidiæ.*

Supereſt, vt de lege Falcidia diſpiciamus, a qua
modus nouiſſimè legatis impoſitus eſt. Cũ .n. olim
lege XII. tabularum libera erat legandi poteſtas vt
liceret b vel totũ patrimoniũ legatis erogare (quip-
pe cum ea lege ita cautũ eſſet, c vti quiſque legaſſit
ſuæ rei, ita ius eſto) viſum eſt, hanc legandi licentiam
coarctare, idque ipſorum d teſtatorum gratia proui
ſum eſt, ob id, quod plerũque inteſtati moriebantur,
recuſantibus ſcriptis hęredibus, pro nullo e aut mi
nimo lucro hæreditates adire Et cũ f ſuper hoc iã g
lex Furia, quã h lex Voconia latæ ſunt, quarũ neu-
tra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: no
uiſſime i lata eſt lex Falcidia, qua cauetur, ne plus le
gare liceat, quam K dodrantem totprum bonorum,
id eſt, vt ſiue vnus hæres inſtitutus ſit, ſiue plures,
apud eum eosve l pars quarta remaneat.

1 Qua modus. † *Legis Falcidiæ duo fuiſſe capita. Pau-*
a *lus a ſcribit, eorumdemque verba refert. Primo capite
liberam legandi facultatem dedit, id eſt, datam declara-
uit, quoniam & antea lege 12 tab. data erat Secundo ca-
pite modus legatorum conſtituit, his verbis.* Quicunq;
ciuis Romanus poſt hanc legem rogatã teſtamentũ
faciet, is quantum cuique ciui Romano pecuniã iure
publico dare, legare volet, iuſque poteſtasque eſto:
dum ita detur legatum, ne minus quam quartam par
tẽ hęreditatis ex eo teſtamento hæredes capiant, &c.
2 b Vel totum patrimonium. † *Quod plane contra natu-
ram legatorum erat, vt totum patrimonium conſumeret,
cum legatum nonnihil ex hæreditate delibare, hoc eſt, di-
minuere, non autem vniuerſum, quod hæredis futurũ fuit,*
b *exhaurire debeat, quod & ex legati definitione conſtat,* b
quæ apud Florentinum I.C. extat.
c Vti quiſque legaſſit. *Hoc eſt, quemadmodum vnuſ-
quiſque deliberaſſet ac decreuiſſet de re ſua poſt mortem
ad alium transferenda, ita pro iure ſeruandum fuerit.*
3 † *Verſus fuit duodecim tabularum, in quo, legaſit, anti-
quum verbum latiſſimam ſignificationem habuit, ſed in-
terpretatione coanguſtatum eſt, vel legum aliarum, vel*
c *auctoritate iura conſtituentium, vt Iabolenus* c *ait.*
4 d Teſtatorum gratia. † *Hic ſcrupulum mouent inter-
pretes. Nam ſi in teſtatorem gratiam, ne inteſtati diem
ſuum obeant, Falcidiæ detractio inducta eſt, cur in militũ*
d *teſtamentis voluit lex Falcidiam* d *ceſſare? Nec tollitur*
e *ſcrupulus, ſi dicas, Falcidiam contra teſtatoris voluntatẽ* e
f *induci, nudam autem & ſimplicem militis voluntatem* f
*attendit. Quoniam illud etiam cogitandum eſt, in fauorẽ
& gratiam teſtantium (vt diximus) legem Falcidiam
latam eſſe, ne ſcilicet inteſtati morerentur, quare eueniat,
vt quod in militum gratiam conſtituit lex, vt ſcilicet ple-
na & integra ipſis legata præſtentur, hoc in eorum gra-*
5 *uiſſimum odium reflectatur, contra iuris regulam.* † *Por-
cius veteris quorundam reſponſionibus tandem exiſtimat,
quod ex quo lex præcipit ceſſare Falcidiam in militum te
ſtamentis, iuſſiſſe quoque intelligatur, vt hæres velit nolit,*
6 *adeat hæreditatem.* † *Quemadmodum dicimus, principẽ
conferendo ſcienter indigno magiſtratum, videre etiam*

g *ſecū de incapacitate diſpenſare.* g *Nec eſt, quod timeat*
hæres ita compulſus adire, quoniam non tenebitur vltra
h *vires hæreditarias, ſicque erit extra omne periculum.* h
i *Et quamuis Iaſon* i *Porcij ſolutionem impugnet, eius ta*
K *men argumento Decius* K *pater ſatis reſpondet.*† *Verū*
7 *adhuc, obſtare videtur, quòd etſi non teneatur hæres vltra*
ſubſtantiam hæreditatis, grauetur tamen alias multifa-
riam. Nam præterquam quod legis Falcidiæ beneficium
amitteret, cogeretur lites excipere, creditoribus reſponde-
re, accepta & ſoluta rationibus referre, alijsque moleſtijs
hæreditarijs inuitus ſe implicare, quod maxime damno-
ſum eſſe, nemo non intelligit. Militis autem priuile-
gium, vt aliud quodcunque ita interpretandum eſt, vt ne-
l *minem lædat, alienumque ius non minuat.* l † *Quare Co*
8 *raſii ſententia* m *mihi non improbatur, exiſtimantis, ex*
m *quo lex diſpoſuit in militum teſtamentis Falcidiam ceſſa-*
re, illud quoque voluiſſe, vt repudiante ſcripto hærede ob
nullum, aut minimum lucrum hæreditatem, a ſubſtitutis
cohæredibus, aut a venientibus ab inteſtato, quibus ad ex
n *tremū defertur hæreditas,* n *legata præſtarentur:* o *ne*
o *deludatur defuncti militis iudiciū, ſed effectum habeat, cui*
rei lex Falcidia proſpicere voluit. Vnde cū non ſit in teſta-
mento militis, aditio hæredis ſcripti neceſſaria, militibus
maxime fauorabile eſt, & proficiū, in eorū teſtamētis Fal
cidię locū non eſſe, quibus damnoſū nullo pacto eſſe poteſt.
e Aut minimo lucro. *Et ſæpius magno diſpendio, quia*
& æris alieni, & præſtandi legati onus ſuſcipere hæres,
nondum inuento inuentarij beneficio, tenebatur.
f Super hoc. *Hoc eſt, ſuper arctanda legandi licentia.*
9 g Lex Furia. † *Theophilus lege Furia cautū fuiſſe ſcri*
bit, ne cui plus quam χίλια νομίσματα, ſeu (vt tunc loque-
bantur) mille nummi legari poſſent, alioqui eius, quod am
plius legatum eſſet, quadruplum reſtitui. Meminit etiam
Cicero in oratione pro L. Cor. Balbo, cuiuſdam legis Furiæ
de teſtamentis, eius tamen capita non explicat, & Caium
Furium Trib. pleb. eam tuliſſe refert.
10 *h* Lex Voconia. † *Cum lex Furia quotidie eluderetur,*
legando multis millenos aureos, Q. Voconius legem tulit,
nè plus legatarius, quam hæres, haberet, quæ & ipſa euer-
tebatur legando multis, vt Theophilus exemplis demon-
11 *ſtrat.* † *Fuit & altera lex Voconia, Anno Vrb. cond. 584.*
lata, Philippo & Cæpione Coſſ. cuius Cicero in Oratione
in Verrem. 6. & pro L. Cornelio Balbo, itēque in Philip.
p *meminit, quā vtiliſſimam fuiſſe Gellius* p *tradit.* Quid
(*inquit*) vtilius Plebiſcito, Voconio de coercendis mu
lierum cohæreditatibus? *Nam cum Q. Voconius, velut*
alij ipſum nominant, Volumnius Saxa Trib. Pleb. immē
ſis largitionibus, quę eo tempore intemperato quodā amo-
re mulieribus fiebant, obuiam ire cupiens, legem tuliſſet
ad populum, ne quis hæredem mulierem faceret. Caius
deinde Voconius Arecinus idem Trib. Pleb. paulò ami-
cior mulieribus ne vltra quadrantem ipſis legaretur dun-
taxat interdixit, præterquam ſi quis cenſus eſſet, h. e. mul-
tam pecuniam, centum millia puta nummum, aut æris in
poſſeſſione habens, quem non modo exteras fœminas, ſed
ne filiam vnicam hæredem facere vetuit. Quā legem ab
authore Voconia dictam, voce magna & bonis lateribus
Cato LXV. annos natus apud Ciceronem De ſenectute
q *ſuaſiſſe refert. Et de hac lege Iuſtinianum hic loqui, Alcia*
r *tus,* q *Cantiuncula,* r *& Balduin.* s *cenſent, mihi ve*
s *ro videtur eam huc* t *non pertinere.*
t i Lata eſt. *A Falcidio Tribuno Plebis, Auguſti tempo-*
ribus, vt ſupra annotauimus.
12 g Dodrantem. † *Lex ergo Falcidia totum defuncti pa-*
trimonium, in 12. vncias ſiue partes diuiſit, vetuitque, ne
cui vltra dodrantem, id eſt, nouem vncias totorum bono-
rum legare liceret, ſiue vnus ſit inſtitutus hæres, ſiue plu-
res: ſed vt quadrans, hoc eſt, quarta pars bonorum apud
u *hæredem maneret.* u
13 *l* Pars quarta remaneat. † *Quod ſi teſtator hæreditatem*
ſuam vltra dodrantem legauerit, tunc hæres ex quolibet
legato tantum pro rata portione detrahet, vt quadrans
apud ipſum remaneat. Dixi ex quolibet legato: *quia*
pluribus exiſtentibus legatarijs, in vna tantum re qua-
x *drantem retinere non liceret,* x *ſed ex ſingulis legatis pro*
rata deducere oportet. Niſi vel rei legatæ natura diuer-
ſum ſuadeat, vt quia commodam diuiſionem non admit-
tat, vel inter partes ita conueniat, vel quartæ nomine quip
piam, quod ſatis ſit, a teſtatore præſcriptum fuerit, vel
aliquid ab hærede vltro ac ſponte alienatum, in quo tamē
y *ad iudicis recurri arbitrium* y *debet.* † *Cæterum ſi hæres*
14 *ex liberis* z *ſit, tum primo legitimæ a natura debitæ ra-*
z *tionem habet, quam ex tota hæreditate deducit, deinde ex*
his bonis, quæ ſuperſunt, quartam falcidiæ iure inſtitutio-
a *nis legatis detrahit,* a *idque ſecundum quantitatem lega-*
b *torum: reliquum legatarijs cedit. Alij* b *tamen malunt,*
liberos habere ſuam legitimam portionem pro Falcidia,
ſicut & Iuſtinianus eorum legitimam appellat Falci-
c *diam,* c *nec poſſe eos vtrum ſimul conſequi in fraudem le*
15 *gatariorum, præſertim iure, quo nunc vtimur.* † *Equidem*
ratio legis Falcidiæ fuit, quod hæredes ob nullum emolu-
mentum vel exiguum recuſarent adire hæreditatem, quod
in ijs, quibus querela de inofficioſo datur, locum non habet,
d *cum trientem vel ſemiſſem hodie pro quarta neceſſario* d
16 *habeant.* † *Neque vero in legatis tantum locus eſt Fal-*
e *cidię, verum etiam in mortis cauſa donationibus,* e *in mor*
f *tis cauſa capionibus,* f *in fideicommiſſis ſingularibus, at-*
g *que ijs donationibus, quæ inter viuos quidem fiunt,* g *ſed*
morte confirmantur, quales ſunt, quæ fiunt inter virum &
17 *vxorem, & inter patrem ac filium.* † *Sunt tamen etiam*
h *caſus, in quibus Falcidiæ locus non eſt, quos in vnum ve-*
i *luti faſcem contrahere lubet. Igitur Falcidiam non reti-*
K *net hæres, ſi inuentarium facere de more neglexerit,* h *quia*
l *præſumit lex, bona hæreditaria ſuffeciſſe, ſi teſtator vetet,*
m *hæredem Falcidia vti,* i *quod olim facere non poterat, ſi*
n *portio natura debita* K *fuerit legata, ſi ſcienter, vel errore*
o *iuris ſoluatur* l *totum legatum, ſi miles legauerit,* m *ſi*
p *in pias cauſas legatum* n *ſit, ſi teſtator vetet* o *alienari,*
q *ſi inſtrumenta litis legata* p *ſint, ſi libertas* q *relicta ſit,*
r *ſi dos vxori prælegata.* r *nam cum recidit hæreditas in*
s *fiſcum, is Falcidiam* ſ *retinet.*

ADDITIONES.

a In l. 1. ad l. Falcid.
b l. legatum eſt, de leg. 1.
c l. verba. de verb. ſignif.
d l. ſi poſt miſſionem, & l. vlt. hoc ti. l. Marcell. §. quod autem. ad Trebell. in teſt. 2. C. de teſtam. milit. & l. in teſtam. C. ad l. Falcid.
e l. Titia, hoc tit. c. Rain. de teſt.
f l. 1 de teſt. mil. l. quanquam, C. illo. tit.
g l. quidā conſulebant, de re iud. l. item Vlp. §. fi. de excuſ. tut.
h d. l. in teſt. in fi. C. de teſt. mil.
i In add. ad Porc.
K d. l. in teſtam.
l l cum filius, de teſtam. mil. l. nec auus, C. de emanc. libero.
m In l filium quem, C. famil hercif. in prælud. nu. 29.
n Auth. hoc amplius. C. de fideicom.
o l. miles ita hæred. §. fi. de teſt. milit.
p lib. 20. c. 1. eiuſdē meminit & Pōp. Lætus ī libello de Legib.
q lib. Parerg. 5. c. 24.
r in ſua Paraph.

Hic.

ſ Hic.
t Vt & Eguina. Baro hic ait, & Conſ. in d.l. filium quem in antelud.nu.14.C.fam.herciſcun.
u l.1.in prin.hoc tit.& per tex.hic.
x gl.l.2. C.hoc tit.quæ illud examinat.
y Barto in l.quartam,hoc tit.& in l.Marcellus, §. res quæ, ad Trebellia.
z Fetra.hic.
a c.Rain.de teſt.not.in c.Rainutius,eo.Bar.d.l.Marcel.§.1.
b Balduin.hic.
c Nouell.de immen.donatio.
d Auth.de triente & ſemiſ.
e l.ſi mortis cauſa,C.hoc tit.
f l.pen.hoc tit.
g l.in don.C.dicto tit.Fab.& Ang. hic & poſt gl.
h §.ſed noſtra,ſup.de hæred.qua & diff.
i Auth.ſed cum teſt C.eod.tit.
K l ſancimus,C.de inoff.teſtam.
l l.2.C.hoc tit.
m l.in teſtamento & l.ſi miles,ff.& C. eod.
n §.ſi autem hære.Auth.de eccl.tit.Auth.ſimiliter, C.eo.
o Auth ſed in ea.C.eod.
p l.ſi prædiorum, C.eod.
q l.ſi ſeruus tibi,ff eo.l.Papinianus,de inoff.teſt.
r l.cum dotem,§.eod.
ſ Auth.de hæred.& Falcid col.1.

§. Et cum quæſitum.

1 *Effectus huius §.*
2 *Hypotheſis in hoc §.explicata.*
3 *Dubitandi decidendique ratio.*
5 *In ſingulis hęredibus ratio legis Falcidiæ computanda.*
6 *Quod dicitur vni vel pluribus hæredibus vnã quartam ſufficere quomodo accipiendum.* 7

Et cũ *a* quæſitũ eſſet, duobus hęredibus inſtitutis (veluti Titio & Seio) ſi Titij pars aut tota exhauſta ſit legatis, quæ noĩatim ab eo data ſunt, aut ſupra modũ onerata: a Seio vero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partẽ eius duntaxat in partem dimidiam diminuant: an quia is quartam partem totius hęreditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quę ab eo relicta ſunt, retinere liceat, vt quartã partem ſuæ partis ſaluã habeat, placuit, poſſe retinere, *b* etenim *c* in ſingulis hęredibus ratio legis Falcidię ponẽda eſt.

1 Quæſitũ eſt. † *Quod ſupra dixit, in deductione legis Falcidiæ* non attendi *numerum hæredum ſiue enim vnus, ſiue plures ſint inſtituti, ſufficit Quadrantem illis ſaluum & integrum eſſe) hoc præſenti loco ſic accipiendum eſſe Imp. docet, quando ſimpliciter & ab omnibus hæredibus legata relinquuntur. Nam ſi pluribus ſcriptis hæredibus teſtator vnum tantum nominatim legatis ſupra modum oneraverit, cohæredibus vel nullo legato, vel non vltra quartam grauatis, cum is ſolum Falcidia vtetur, cuius portio vel omnino legatis eſt exinanita atque exhauſta,*
a *vel certè vltra dodrãtem* a *onerata.* † *Fac ergo (vt ad §.*
2 *noſtri hypotheſim perueniamus) hæreditatẽ eſſe CCCC. aureorum, teſtator inſtituit Titium & Seium vtrumque ex ſemiſſe, & legauit nominatim a Titio, iubens eum dare Sẽpronio ducentos, vel CLXXX. a Seio vero nihil ſpeciatim legauit, vel certè tantillum legauit, quod ſemiſſes eius duntaxat in partem dimidiam maneret, ſic vt adhuc ei fortè integri ſint ducenti, & amplius aurei. Teſtatore defuncto, Sempronius legatarius cum Titio agebat, integrum petens legatum. At Titius cum exoluto legato nihil, vel vix ſeſcuncem ſuæ partis eſſet habiturus reliquum, quartam partem ex ſuo ſemiſſe, hoc eſt, aureos L. volebat beneficio legis Falcidiæ deducere, ita quod Sempronius non plus, quam CL. nomine legati eſſet habiturus.*
3 † *Ex aduerſo dicebat legatarius, ſatis eſſe factum teſtatore legi Falcidiæ, cum non vltra dodrantem totius hæreditatis ſuæ legauerit. Præterea cum hac ratione potiſſi-*
b *mũ nitatur lex Falcidia,* b *ne teſtatoris voluntas pereat, ſed vt hærede adeunte hæreditatem, ſuſtineatur, videtur in noſtra ſpecie non eſſe locum Falcidiæ. Sufficit enim Seium adire, ita quod teſtamentum propter adiectionem alterius cohæredis non adeuntis non videatur intercidere.*
c *Coorta* c *igitur hac quæſtione reſponſum eſt, ſuæ quemq; partis, in qua hæres ſcriptus eſſet, quartam ex lege Falcidia retinere poſſe. Neque ideo ergo, quod Seius integrum ſemiſſem habet, impedimento id erit Titio, quo minus*
4 *quadrantem ſuæ inſtitutionis retineat.* † *Nec obſtat quod de Falcidiæ introducendæ ratione hic ceſſante obiectum eſt, ob id enim Titio licet quoque deducere, vt ſeruetur teſtatoris voluntas eo modo, quo expreſſim diſpoſuit. Id eſt autem quia nominatim Falcidiam non prohi-*
d *buit, ſatis vtique intellexit, leges in ſuo teſtamento locũ* d *habituras.*
e *b* Etenim in ſingulis. *Idque & ante Iuſtinianũ* e *Ca-*
5 *ius quoque reſpondit.* † *Colligenda ergo hinc regula eſt,* In ſingulis hæredibus rationẽ legis Falcidię ponẽdã
f eſſe: quod f *& in ſubſtitutis hæredibus locum habet.*
6 † *Per quod mitigandum eſt id, quod Imperator ſupra dixit.* vni aut pluribus hęredibus quadrantem vnũ totius patrimonij ſufficere: *vt procedat, ſi legata ſimpliciter, aut ab omnibus relicta ſint. aliud certe, ſi vnus duntaxat grauetur nominatim, is enim quartam eius portio-*
g *nis, ex qua inſtitutus eſt,* g *retinere non prohibetur.* † *Ca-*
7 *terum quod hic de ſingulis hæredibus dicitur, non eſt trahendum ad ſingulas portiones hæreditarias: quæ ſi ex ſubſtitutione, vel iure accreſcendi in eundem concurrant, ita confunduntur, vt ſimul omnia bona hæreditaria ſpectentur, an legatis paria ſint. Itaque ſi libera aliqua portio, nullisque legatis onerata alteri accedat portioni vltra mo-*
h *dum grauatæ, prodeſt legatarijs huiuſmodi* h *acceſſio: neque iniuria quandoquidem is, cui portio non grauata obtigit, lucrum ſentit, nam mirum ergo, ſi legatorum contri-*
i *butioni* i *ſubijciatur. Aliud eſt, ſi grauata portio libera, aut non grauata accederit, quia nihil hoc commodabit le-*
k *gatarijs,* K *cum nulla fiat portionem confuſio, ſed ſeparatim conſiderentur ſingulæ.*

c In ſing.hęred. *Diuiſim ſcilicet & nominatim vltra modum oneratis. alioquin ſi coniunctim ac confusè onerentur. non eſt ſeparata ſingulorum ratio.*

ADDITIONES.

a l.77.in ſingulis,hoc tit.
b vt ſup.in princ huius tit.
c propter Auth.ſed cum teſtator,C hoc tit.
d arg.l.nemo poteſt,de leg.1.& l. quidam, de verb oblig.
e d.l in ſingulis.
f l.is qui quadrigenta.de vulg.
g gl.hic verbo retinere Barto.Ang.& Imol.l. in quartam,hoc tit.& Platea hic.
h l.quod ſi alterutro.hoc tit.
i vide Bar.l.qui fundum,§ cohæt.hoc ipſo tit.
K l.1 § ſi cohæredis.& 1 l.quod ſi alterutro,hoc tit.

§. Quantitas.

1 *In ratione legis Falcidiæ, quantitas patrimonij morte teſtatoris ſpectanda.*
2 *Et quæ ſit ratio.*
3 *In legato conditionali, vel rei alienæ, non inſpicitur in Falcidia tempus mortis teſtatoris.*
4 *Fructus quando in Falcidiam veniant.*

a Quantitas autem *b* patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, *c* mortis tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is qui centum aureorum

patrimonium in bonis habeat, centum aureos legauerit, *d* nihil legatarijs prodeſt, ſi ante aditā hæreditatē per ſeruos hæreditarios aut ex partu ancillarū hæreditariū, aut ex fœtu pecorum tantum acceſſerit hæreditati, vt centum aureis legatorū nomine erogatis, hæres quartam partem hæreditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis *e* detrahatur. Ex diuerſo, ſi *LXXV.* legauerit, & ante aditā hæreditatē in tantum *f* decreuerint bona (incendijs forte, aut naufragijs, aut morte ſeruorum) vt nō amplius, quam LXXV. aureorum ſubſtāria, vel etiā minus relinquatur: ſolida legata debentur. Nec ea res damnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt *g* non adire hæreditatem. quæ res efficit, vt ſit neceſſe legatarijs, ne *h* deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede in portione paciſci.

a *a* Quantitas. *Imperator ex* a *Caio Iureſconſulto hic refert, quodnam tempus in ratione legis Falcidiæ circa quātitatem rerum hæreditariarum conſiderari debeat: an mor*
1 *tis teſtatoris, vel aditæ hæreditatis? † Et reſpondet, eam quantitatem, quæ mortuo teſtatore extat, ſpectandam eſſe: nec referre, ſi poſtea inter mortem, & aditam hæreditatē quicquam tali quantitati vel acceſſerit, vel etiam deceſſerit. hæredi enim, non legatarijs deceſſiſſe, vel acceſſiſſe in-*
b *telligetur, quod exemplis latius illuſtrat Iuſtinianus.*
2 *† Hoc autem iſta ratione ſic reſponſum eſſe* b *Iaſon ſcri-*
c *bit, quod cum regulariter legata cedant a morte* c *teſtatoris, lege autem Falcidia reſecentur legata ipſo iure, facile colligitur, tempus mortis teſtatoris in Falcidia ſpectandum eſſe. Tum enim, ſi alias ceſſura eſſent legata, ſimul*
d *etiam vel conſiſtunt, vel* d *ipſo iure cadunt aut reſecan-*
3 *tur. † Vnde conſequitur, in legato conditionali,* e *vel rei*
e *alienæ, quod non cedit a morte teſtatoris, in ratione legis Falcidiæ non inſpici tempus mortis, ſed aditæ hæreditatis.*
f *atque ita* f *Marcelli reſponſum Iaſon accipiendum eſ-*
4 *ſe cenſet, alias difficile & intricatum. † Ex prædictis &*
illud quoque conſectarium eſt, fructus iacente poſt defunctum teſtatorem hæreditate perceptos, in Falcidiam non
g *computari: niſi aliud diſpoſuerit* g *teſtator, aut fructus*
h *mortis tempore ſint ſati, quia pars rei tunc* h *habentur:*
i *aut ſi teſtatoris iudicio percipiuntur ex re, quam* i *legauit.*
b Patrimonij. *Rerum hæreditariarum, quæ ipſius teſta-*
K *toris fuerunt: ſecus eſt in nominibus* K *hæreditarijs: quia ſufficit ea ſoluendo fuiſſe mortis tempore, licet poſtea eſſe deſierint. Quod ſi mortis tempore non erant, poſtea autem extiterint, id quoque legatarijs proficiet, quoniam &*
l *mortis tempore ſuberat quædam ſpes melioris* l *huius fortunæ.*

c Mortis tempore. *Quo tempore legata quoque cedunt.*

d Nihil legatarijs prodeſt. *Nec etiā nocet, ſi quod damnum contingat.*

e Detrahatur. *Quoniam omne commodum & incommodum hæreditatis ad hæredem pertinet, non ad legatarios.*

f Decreuerint bona. *Quæ ſcilicet in genere legata ſunt. Nam ſi ſpecies, id eſt, res aliqua certa legata fuerit, & ſine vlla culpa vel mora hæredis perierit, legatario perire*
m *cenſetur, nec hæres ei quicquā debet, quod* m *alibi annotauimus. & diligenter animaduertendum eſſe in legis Fal-*
n *cidiæ ratione* n *Metianus commonet: cuius reſponſi collatio ad hunc §. non parum confert.*

g Non adire hæred. *Neque enim ea res debet alicui vi-*
o *deri damno eſſe, quam volens fecerit.* o

h Deſtituto teſt. *Nullo ſcilicet hærede adire volente.*

ADDITIONES.

a l. in quantitate hoc tit. ſa. l. in ratione, eod. tit.
b hic in addita. ad Porc.
c l. 1. §. cum igitur, C. de cad. toll. & l. a Titio, de furt.
d dixi ſup. ad initium huius tit. l. lineam, ff. hoc tit.
e gl. in l. Papinianus, ff. de ſeru. gl. l. ſi hær. ſeruus, de leg. 1.
f in l. cum quo. de peculio, hoc tit. & ibi Bar. & Ang. hic.
g l. quod autem, ff. eod. tit.
h l. in lege Falcidia, hoc tit. & l. fructus, de rei vend.
i l. Paulus, §. 1. quod de bon. §. fruct. ff. hoc tit.
K l. propter d. l. cum quo. vbi Bar.
l l. ſi defunctus, C. arbitr. tut.
m §. ſi res legit. ſup. de legat.
n d. l. in ratione 2. §. diligenter.
o l. damnum, de reg. iur. lib. 6.

§. Cum autem.

1 *In Falcidia retinenda æs alienum non computatur.*
2 *Nec funerales impenſæ.*
3 *Funeris appellatione quid veniat.*
4 *Precia ſeruorum teſtamento manumiſſorum in Falcidia non computantur.*
5 *Quomodo Falcidiæ computatio ineunda.*
6 *Quandoque bina deductio fit in Falcidia.*
7 *An Falcidia, quæ non detrahitur de legato pio, alia legata aggrauet.*

a Cum autē ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur *b* æs alienū, itē *c* funeris impenſa, & *d* precia ſeruorum manumiſſorū: tunc demum *e* in reliquo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars hæredē remaneat, tres vero partes *f* inter legatarios diſtribuātur pro rata ſcilicet portione, quod cuique eorum legatum fuerit. *g* Itaque ſi fingamus CCCC. aureos legatos eſſe, & patrimonij quātitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorū eſſe: *h* quarta pars legatarijs ſingulis debet detrahi. Quod ſi *i* trecētos quinquaginta legatos fingamus: *k* octaua debet detrahi. Quod ſi quingētos legauerit: *l* initio *m* quinta, *n* deinde quarta detrahi debet. Ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt: deinde qđ ex bonis apud hæredē remanere oportet.

a Cum autem. *Hoc §. exponit Iuſtinianus, quæ bona teſtatoris in Falcidia retinendæ ratione computari, vel non debeant, & quomodo ratio legis Falcidiæ, id eſt, computatio ſit ineunda.*

1 *b* Aes alienum. *† Primo ergo in ponenda ratione legis Falcidiæ deducitur æs alienum: ob id certe, quia bona cu-*
a *iuſque ea intelliguntur, quæ deducto ære alieno* a *ſuperſunt. Quo in numero etiam ponendum eſt, ſi quid ei teſta-*
b *tor debuerit, quem hæredem* b *inſtituit: ſicuti ſi debitor creditori hæres exiſtat, & confuſione liberetur, tamen locupletiorem hæreditatem percipere videtur, adeoque ei-*
c *quominus Falcidia fruatur, computandum erit* c *quod debuit.*
2 *c* Funeris impenſa. *† Secundo in Falcidiam non cōpu-*
d *tantur funeris impenſæ,* d *quæ adeo æri alieno comparantur, vt etiam omne creditum præcedere debeant, quando*
e *hæreditas* e *ſoluendo non eſt. Addit Bartolus* f *eas &*
f *doti vxoris præferri: multo magis ergo legatis. Sanctius*
g *enim eſt, de ſuo teſtatorem funerari, quā aliquos legata* g
3 *conſequi. † Funeris autem appellatione venire debet, quic-*
h *quid corporis cauſa, antequam defunctus ſepeliatur,* h *cō-*
i *ſumptum eſt. Marcellus* i *funeris impenſam intelligit non omnem funeris pompam, ſed illud duntaxat, quod funeris cauſa, atque adeo pro teſtatoris dignitate, rebuſque inſumptum eſt: nam monumenti impenſa ſaltem neceſſa-*
K *ria & modica Falcidiam* k *effugit: ea tamen res omnes*

arbitrio

l *arbitrio iudicis relinquenda* l *eſt. Equidem nec veteres Mauſolea illa ſepulchrorum, atque immodicos funerum*
m *ſumptus, è repub. eſſe cēſuerunt.* m *quare inter alia lege 12. tabul. cauerunt*, Ne quis aſcia monumētū politos, neue in vrbe poneret: *ſic fore rati, vt ſumptus illi inanes cenotaphiorum tandem minuerentur, modumque inuenirent.*

4 d Precia ſeruorū. † *Precia quoque pro ſeruis manumittendis relicta Falcidiam effugiunt, ſiue hi expreſſa teſta-*
n *toris voluntate, ſiue tacita iuris poteſtate manumittendi* n *ſint, idque fauore libertatis.*

e In reliquo. *Scilicet patrimonio defuncti.*

f Inter legatarios diſtribuentur. *Non habita ratione*
o *vtrum prius aut poſterius legatum* o *ſit.*

g Itaque ſi fingamus. *Tribus exemplis illuſtrat, quod de*
5 *computatione Falcidiæ dixit.* † *Aut enim teſtator tātum legauit, quantum in bonis habuit: & tunc quarta pars ſuæ partis ſingulis erit duntaxat detrahenda. Aut minus legatum eſt, quam in patrimonio reliquit, ſupra dodrantem tamen, & tum pro rata ſingulis defalcandum erit, dum quarta hæredi retinenda efficiatur: Aut denique plus legatis erogauit, quam habuit in bonis tempore mortis: ea ſpecie ita ratio legis Falcidiæ inibitur, vt quantitati legatæ, aut æſtimationi rerum legatarum detrahatur primum omniū id, quod excedit patrimonium, deinde ſingulis legatarijs quarta pars ſuæ partis inſtitutionis auferatur.*

h Quarta pars. *Nempe centum aurei pro rata cuiuſque.*

i Trecentos quinquaginta. *Teſtatore relinquente quadringentos.*

K Octaua. *Nempe quinquaginta, quæ pars octaua ad alteram octauam, quam hæres ex teſtamento habet, beneficio legis Falcidiæ coniuncta, efficiet vt hæres ſuum quadrantem integrum percipiat.*

6 l Initio quinta. † *Et ſic bina deductione opus eſt, quando teſtator vltra ſui patrimonij vires legauit. Fit autem prima deductio nō quidem per legem Falcidiam, quæ tātum ad legata dodrantem excedentia intra tamen facultates proſpexit, ſed per legem 12. tabul. quę ea duntaxat legata confirmauit, quæ relinquuntur è re ſua, nō item vltra ſubſtātiā. Dicebat enim lex illa*, Vti quiſq; ſuę rei legaſſit, ita ius eſto, *hoc eſt, vti ſtatuerit, ſiue decreuerit.*

p m Quinta. *Etiam de legatis Falcidiæ nō* p *obnoxijs, vt*
q *ſunt legata ad pias cauſas deſtinata, & ſi* q *quę ſunt his ſimilia. ſicque hac prima deductione reditur ad patrimonij*
7 *quantitatem.* † *Illud in controuerſiam trahitur, an Falcidia, quæ non deducitur de legato pio, alioue conſimili Falcidiæ non ſubiecto, aggrauet alia legata: ita quod de alijs eo plus detrahendum ſit? Et ſiquidem vni atque eidem duo legata relicta ſint, quorum alterum Falcidiæ ſubſit, alterum non item, verum eſt a legato defalcabili fieri deductionem vtriuſque legati nomine.* r *Sin vero pluribus legatarijs relicta ſint, ipſis huiuſmodi legatorū Falcidiam effugientium libertatem non obeſſe, verius eſt.*

n Deinde quarta. *Supputatione facta de ſingulis legatis Falcidiæ ſubiectis, atque ita hæredi quadrans totius hæreditatis remanebit ſaluus, & hæc eſt ſecunda deductio.*

ADDITIONES.

a l. ſub ſignatum, § bona, de verb. ſign. l. 1. §. vlt. hoc tit. l. in imponenda, C eo.
b l. qui fundum, §. ſi quis hæredem, hoc tit. l. irritum, C. eod.
c l. 1. §. ſi debitor & l. quod autem, hoc tit. & vide Caniunc. hic latius hoc declarationem.
d l. Papinianus, § quarta autem, de inoff. teſt.
e l. pen. de relig. & ſump. fun.
f in l. 1. verſ. oppo. 4. fol. mat.
g l. at ſi quis, §. 1. de reli.
h l. funeris, hoc tit.
i l. in imponenda, hoc tit.
K l. 1. §. de impenſa. l. nec amplius hoc tit. l. Pap. §. omnium autem quarta, de inoff. teſt. l. etſi quis, §. æquum, de relig.
l gl d. l. 1. §. fin.
m Vide Cic. lib. 2. de leg. ad filium, Plin. lib. 35. c. 2. Bude. l. quicunque, de inſtitu.
n gl hic verbo, ſeruorum.
o Ang. & Iaſ. hic.
p Bar. l. ſi poſt miſſionem, hoc tit.
q vide glo. l. teſt. C. hoc tit.
r Atque ita contra Bar. communiter obtinuit per glo. Auth. ſimilit. C. hoc tit. Ang. hic.

DE FIDEICOM. HAERED. Tit. XXIIII.

1 *Subſtitutio directa, & fideicōmiſſaria, quomodo differāt.*
2 *Item hæres fideicommiſſarius, & fiduciarius.*
3 *Fideicommiſſaria ſubſtitutio propriè non eſt ſubſtitutio.*
4 *Verbum ſubſtituendi dupliciter accipi.*
5 *Duplex fideicommiſſum, vniuerſale & ſingulare.*
6 *Defenſus ordo huius tituli.*

Hactenus de hæreditatibus, directò tam inſtituendo, quam ſubſtituendo relictis, pertractatum eſt, modo de hæreditatibus quæ per fideicommiſſum, & ſic via obliqua re-
1 *linquūtur, ſubijcitur.* † *Diximus autem alibi,* a *ſummā*
a *ſeu præcipuam ſubſtitutionum diuiſionem eſſe, quod alia ſit directa, alia obliqua ſeu fideicommiſſaria. Directa quidem eſt, quando teſtator vult hæredem ſubſtitutum ab ip-*
b *ſo teſtatore capere immediatè, & non miniſterio* b *alterius. Obliqua verò eſt, quando teſtator vult ſubſtitutum non capere immediate ab ipſo teſtatore, ſed ex manu alterius: puta quia vno inſtituto, eum grauat alij reſtituere, & tunc ille ſubſtitutus capit ab hærede, non a teſta-*
c *tore, licet dicatur* c *ſuccedere teſtatori.* † *Et is quidem,*
2 *cui ex fideicommiſſo reſtituenda eſt hæreditas*, fideicommiſſarius: *alter vero, qui fideicommiſſo grauatus eſt, fi-*
d duciarius hæres, d *dicitur, ſicut & ipſa hæreditas fidei-*
e *commiſſaria ab Vlpiano* e fiduciaria *appellatur. Hoc ergo titulo de obliqua ſeu fideicommiſſaria ſubſtitutione tractatur. Quod cum ita ſit, mirum videri poteſt, cur Imp. hunc titulum potius de fideicommiſſarijs hæreditatibus, quam de fideicommiſſaria ſubſtitutione inſcribere voluerit?*
3 † *Sed ideo hoc eſt, quoniam hęc propriè & ſtricte, non eſt ſubſtitutio, id eſt, ſecunda inſtitutio, ſed quoddam fidei-*
f *cōmiſſum, idque* f *Doctores communiori calculo probāt, multiſq; argumentis aduerſus Alexandrum & Socinum*
g *Bellonus* g *nouiſſimè defendit.* † *Equidem ſi verbū illud*
4 (ſubſtituo vel ſubſtitutio) *cōſiderare velimus quo ad ſui ſignificatum & deriuationem, (quo caſu nihil aliud eſt, quam ſub aliquo præcedenti quid ſtatuere & ordinare) tunc fideicommiſſum rectè dicetur ſubſtitutio. Eſt enim quoddam ſtatutum, & ordinatio teſtatoris facta ſub præcedenti voluntate, quando fit ab inteſtato. Habent nāque*
h *venientes ab inteſtato, tacitam voluntatem defuncti.* h
i *Sic iudex quoque dicitur iudici* i *ſubſtitui. Sin verò ver-*
K *ba illa reſtringantur ad hæredum* K *inſtitutiones (quo caſu nihil aliud eſt ſubſtitutio, quam inſtitutio facta ſub alia inſtitutione) tunc fideicommiſſum propriè nō dicetur ſubſtitutio, non enim fideicommiſſarius primò, nec ſecundò inſtitutus eſt, ſed alius de cuius manu fideicommiſſarius*
5 *debet hæreditatem accipere.* † *Porro ad rem quod attinet, Fideicommiſſorum alia ſunt vniuerſalia, hoc eſt, ad hæreditatem ſpectantia, quibus totum patrimonium, ſiue pars ab hæres alij reſtituere rogatur. Alia ſingularia, cū teſtator hære-*

*hæredem rogat, vel eius fidei committit, rem aliquam ſin-
gularem ſiue particularem in ſpecie vel quantitate conſi-*
6 *ſtentem reſtituere alteri. Quanquam autem Imp.* l *ſpo-*
l *pondit, inter cætera, ſe poſt legatorum explicationem de
ſingularibus fideicommiſſis tractaturum, tamen hoc titu-
lo, de vniuerſalibus, tanquam dignioribus præmittere vo-
luit. Sic enim & ante legata, de hæreditatibus directo re-*
m *lictis, ſupra* m *quoque diſſeruit, quod vniuerſitatis prior,
potiorque ſit ratio.*

ADDITIONES.

a ſup. de vulg. ſub. in Rubr.
b l. ſi ager. de rei vend.
c l. cohæred. §. cum filiæ, de vulg.
d l. ſi poſtulante ad ſi. ad Treb.
e l. certi condictio, ſi cert. pet.
f in rub. de vul & pup. & C. eo.
g li 3. Supput. c 19.
h l. conficiuntur. de iure cod. fa. §. ſed ſi gregis, ſup. de re. diuiſ. vel inutilium, cum l. ſeq. de vſufr.
i l. pen. iudi. ſol.
k vt in l. 1. de vulg.
l ſupr de leg. in prin.
m §. ſi ſupr per quas perſ. nob. acqu.

Princip. tit.

1 *Quo tempore fideicommiſſa cœperit.*
2 *Hodie quibus directo non poteſt relinqui, nec per fidei-
commiſſum licet.*
3 *Quando dicatur quis in fraudem iuris accommodare fi-
dem.*
4 *Hæres fideicommiſſo grauatus, an olim ſaltem naturali-
ter obligatus fuerit, diſtinctione explicatur.*
5 *Diuus Auguſtus fideicommiſſa ad neceſſitatem iuris pri
mus retraxit.*
6 *Fideicommiſſa an et quomodo olim, quomodo item hodie
peti poſſint, & nu. 7. 8.*
9 *Quæ actiones hodie pro fideicommiſſis vniuerſalibus den
tur, & nu. 11. 12. & 13.*
10 *Tribus modis reſtitutionem fideicommiſſi fieri.*
15 *De prætorijs fideicommiſſarijs.*

Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa ſed prius eſt, vt de hæreditatibus fideicommiſſarijs videamus. Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa *a* primis temporibus infirma fuiſſe: quia nemo inuitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hæreditatem vel legata *b* relinquere, ſi relinquebant, fidei committebant eorum qui capere ex teſtamento poterãt hęreditatem. Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt, *c* quia nullo vinculo iuris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Poſtea *d* Diuus Auguſtus primus, ſemel iterũq; gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem *e* quorundã perfidiam, *f* iuſſit Conſulibus authoritatem ſuam interponere. Quod quia iuſtum videbatur, *g* populare erat: paulatim conuerſum eſt *h* in aſſiduam iuriſdictionem tantuſque eorum fauor factus eſt, vt paulatim etiam *i* Prætor proprius crearetur, qui de fideicommiſſis ius diceret: quem fideicommiſſariũ appellabant.

1 *a* Primis temporibus. † *Nempe ante legem 12. tab. Fi-
deicommiſſa enim ſub Numa Pompilio viguiſſe veriſi-*
a *mile eſt, quando tum maximam fuiſſe* a *fidei religionem
conſtat. Quanquam autem magna eſſe apud veteres fidei
vis, adeo vt huic templum Romæ erectum fuerit: tamen
reperiebantur tam peruerſi adeoque perfidi homines, qui
fidem fallere, ac vltimam teſtatoris voluntatem fraudare, ſpe impunitatis nõ verebantur, & facile contemnebant*
b *officium, ad quod ſe non* b *poſſe vllo iudicis officio, nec
actionis formula compelli intelligebant.*

b Relinquere. *Puta ſpurijs, inceſtuoſis, deportatis, vel cę
teris incapacibus perſonis, quibus de iure vltra alimenta*
c *vel dotem de paternis bonis nihil* c *debetur.* † *Hodie ta-*
2 *men immutatum eſt, ſtatutumq;,* d *vt quibus non poteſt*
d *directo aliquid relinqui, nec per fideicommiſſum liceat.
Quod adeo verum eſt, vt ſi hæres in fraudem iuris vltra
fidem ſuam accommodarit tacito fideicommiſſo, indignus
cenſeatur hæreditate, in qua fraudem adhibuit, eaq; fiſco*
3 *applicetur.* † *Dicitur autem in fraudem iuris fidem accommodaſſe. qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite promittit reſtituere ſe perſonæ, quæ legibus ex teſtamento capere vetatur, ſiue chirographum eo nomine dederit, ſiue*
e *nuda pollicitatione* e *repromiſerit.*

c Quia nullo vinculo. *Id eſt; nulla obligatione a iure ci-*
f *uili approbata, nam obligatio* f *eſt vinculum iuris: vbi
autem non adeſt iuris vinculum & ciuilis obligatio, res*
g *non habet.* g *exactionem.* † *Sed an hæres hoc iure natura-*
4 *liter ſaltem obligabatur reſtituere? quod ſi eſt, tametſi ab*
h *eo exigi non poterat, ſoluens tamen indebitè repetere* h *nequibat. Hanc dubitationem Bellonus ſic diſſoluit, vt diſtinguendum cenſeat inter relicta perſonis capacibus, &
inter relicta ijs, qui legibus ex teſtamento capere prohibentur. Hoc enim caſu, ſiquidem tales ſint incapaces, quibus*
i *ne* i *relinquatur, lex reſiſtit, tunc non oritur, ne naturalis*
K *quidem* k *obligatio. Sin vero tales ſint, quibus lex neque*
l *reſiſtat, neque etiam aſſiſtat, vt in* l *deportato, tunc naſcitur obligatio naturalis. Altera vero ſpecie conſtat, indiſtinctè oriri naturalem obligationem, propterea quod et ſi
lex non reciperet huiuſmodi fideicommiſſa, tamen non
etiam reſiſtebat, quo minus relinquerentur. Et hoc videtur
Imp. hic innuere, dum dicit,* quod pudore tenebantur reſtituere, *&c. nullus enim eſſet pudor, fideicommiſſa non
præſtare, niſi ſaltem adeſſet naturalis obligatio, quoniam*
m *de iure naturæ eſt, fidem non* m *fallere, & pudor, qui hic
conſideratur, erat in fallendo fidem.*

5 *d* Diuus Auguſtus. † *Dixit vnde cœperint fideicommiſſa, nunc quemadmodum D. Octauij Auguſti opere ad neceſſitatem iuris retracta ſint, & in actionam ordinariamque iuriſdictionem conuerſa, ediſſerit. Sanè D. Auguſtum
vltro paruiſſe fideicommiſſo L. Lentuli in Africa decedentis, eiuſque voluntatem impleſſe, Iuſtinianus ſequenti ti-*
n *tulo* n *refert.*

e Quorundam. *Rogatorum reſtituere.*

6 *f* Iuſſit. † *Ergo nullo adhuc certo actionis vinculo continebãtur fideicõmiſſa D. Auguſti tẽporibus. ſed pendebãt*
o *a mero iudicis* o *officio, quod deficientis actionis loco imo*
p *ceri ſolet ex bono & æquo. Hincque Vlpianus* p *ait, Extra
ordinarias appellari fideicõmiſſorũ perſecutiones, quę ſcilicet non habent iuris ordinarij executionẽ. Sanè primis illis
tẽporibus ante Auguſtũ fideicõmiſſa nec iure actionis, nec
officio iudicis peti valebant, quoniã nullo iuris vinculo con*
8 *tinebãtur.* † *Verũ hodie ex Iuſtiniani* q *conſtitutione intro*
q *ducta eſt certa actio tam perſonalis, quam hypothecaria,
pro fideicõmiſſis etiam vniuerſalibus conſequendis. ſed*
r *& realem quoque dari aiunt, quod Iaſon* r *poſt alios late*
9 *examinat.* † *Circa hoc tamẽ, vt quid certi habeamus, tria*
s *ſunt cõſiderãda* s *tẽpora, primũ eſt ante aditã hæreditatẽ,
alterũ poſt aditionẽ hæreditatis, ante tamen factã reſtitutionem: tertium poſt factam reſtitutionẽ. Quo ad primum
ſine controuerſia eſt, quod ante aditam hæreditatem nulla*

fidei-

ſideicommiſſario competat actio, ſed tam tum officium iu
t *dicis ad cogendum hæredem* t *adire. Quo ad ſecundum*
tempus, certum concedi perſonalem actionem, vt cogatur
hæres a fideicommiſſario, quando ſponte adijt: quando ve-
u *ro coactus, tūc etiam officium iudicis* u *datur. Realis ve-*
ro actio non conceditur, quia ſupponit dominium ex per-
x *ſona* x *agentis; ſed fideicommiſſarius non habet vllū ius*
y *in rebus hæreditarijs ante factam* y *reſtitutionem. Licet*
ſecus ſit in ſingularibus fideicommiſſis, vbi ante traditio-
nem competit rei vendicatio: ſed hoc ideo eſt, quia in his
ſtatim a morte teſtatoris ſictè, ab hæreditatis aditione verè
z *tranſit* z *dominium. Hypothecariam tamen cōcedi fidei*
a *commiſſario* a *crediderim, eamque hoc caſu maximè ne-*
ceſſariam eſſe propter tertios poſſeſſores, cum realis inten-
di non poſſit. Neque tamen hæc hypothecaria vlterius ſe
extendit, quam perſonalis, daturque tantum contra bona
b *relicta a teſtatore, non etiam contra bona* b *hæredis. Ve-*
10 *nio ad tertium tempus, poſt factam reſtitutionem. † Et*
hic ſciendum, tribus modis reſtitutionem fieri, verbo, re, &
c *patiētia. Si ſolo verbo facta ſit licet plerique* c *vacillent*
an ſit tranſlatum dominium: Bellonus tamen tranſla-
d *tum* d *putat per ſolam verbalem reſtitutionem. † Et hoc*
11 *caſu datur fideicommiſſario aduerſus hæredem perſonalis*
e *actio cum tantum ſit dominus de iure* e *ciuili, nec appre-*
henderit adhuc poſſeſſionem bonorum: alias eſſet effectus
dominus iure gentium, ideoque ceſſaret hæc actio, cum per
f *ſonalis, ei, qui eſt dominus per modum iuris* f *gentium, nō*
detur. Realem pariter hoc caſu fideicommiſſario permitti
conſtat, ſi tamen verum eſt, cum per ſolam verbalem reſti
tutionum effectum eſſe dominum. Item & hypothecariā,
g *cum reguletur ſecundum actionem* g *perſonalem, quam*
12 *fideicommiſſario competere ſupra diximus. † Addit Ia-*
ſon, fideicommiſſariam quoque hæreditatis petitionem ip-
ſi concedi, quod verum eſt, reſpectu aliorum poſſeſſorum,
quam hæredi; ſed hoc nihil ad præſentem diſpoſitionem:
quia nos loquimur de actionibus competentibus fideicom-
h *miſſario contra hæredem, aduerſus quem hæ non* h *dan-*
13 *tur. † Porro ſi reſtitutio facta fuit re, perſonalis actio exer*
i *ceri nequit, quia fideicommiſſarius effectus eſt omni iure* i
dominus. Realem vero ei dari Iaſon cenſet: quod Bellonus
rectè impugnat, ad quid enim actione in rem opus eſt, fa-
cta reali reſtitutione? contra hæredem certè intendi non
poteſt, qui perſoluit, quod debebat, id eſt, qui reſtituit, quod
ex fideicommiſſo iuſſus erat. Quod ſi poſt reſtitutionē res
aliqua perueniat ad hæredem, tunc aduerſus ipſum agi po
terit, tanquam aduerſus quemcunq; non tanquam contra
hæredem. Nec obſtat, quod hæc actio detur, ſi verbo facta
ſit reſtitutio: quoniam ibi hæres adhuc poſſidebat res hæ-
reditarias, hic autem fideicommiſſario facta eſt realis re-
ſtitutio. Sed nec hypothecaria hoc caſu exerceri poteſt,
nam cum hæres perſoluerit, quod debebat, hoc eſt, reſti-
k *tuerit, diſſoluitur* k *pignus. Et fuit hæc hypotheca inſti-*
l *tuta, vt voluntati teſtatoris* l *ſatisfieret, cum ergo ſatisfa*
14 *ctum ſit, ceſſat hypotheca. † Sin vero reſtitutio facta eſt*
patientia, vt quia hæres paſſus ſit fideicommiſſarium poſſi
m *dere res aliquas animo reſtituendi (quod in dubio* m *præ-*
ſumitur) tunc ea omnia obtinent, quæ in reali reſtitutione
n *diximus, quia hoc caſu patientia habetur loco* n *traditio*
o *nis, & perinde eſt, atque ſi verè & realiter fuiſſet* o *fa-*
cta traditio.

g Populare erat. *Populo expediens & vtile, vt ſcilicet,*
p *quibus directo non poterat relinqui, per fideicommiſſū.* p

h In aſſiduā. *Vt ſcilicet aſſiduè de hoc ius redderetur, ſic-*
que in ordinariā iuriſdictionē hæc res abijt, conuerſaq; eſt.

15 i Prætor proprius. † *Refert* q *Pōponius, a D. Claudio*
q *Cæſare duos Prætores fuiſſe creatos, qui de fideicommiſſis*
r *intra vrbem ius dicerent. additque in eius vita Suet.* r
Tranquillus, eundem Imperatorem hanc poſtea iuriſdi-
ctionem, quæ quotannis, & tantum intra Vrbem delega-
batur, in perpetuum, atque etiam per prouincias deman-
daſſe poteſtatibus. Poſtea Titus Imp. ex illis duobus præ
toribus fideicommiſſarijs vnum detraxit, ſicque vnus tan
tum remanſit proprius Prætor fideicommiſſarius, cuius
ſ *paſſim* ſ *in Iure noſtro fit mentio.*

ADDITIONES.

a Cantunc. hic.
b Fab. Plat. Porc. & Iaſ. hic.
c c. cum haberet de eo qui du. in ma. quam pri. pol per adult. & plene Bar. l fi. de his qui. vt indig.
d l. omnib. l. ſeq. ad Treb l. ſi quid relictum, l. ciuitatib. de leg. 2. l hæ. C. de hæ. inſt.
e l. in fraudem, de his qui. vt indig. Bald. hic.
f §. 1. inſ. de obl.
g d. § 1. Bello. hic.
h l. hoc iure, §. pen. de don. l. Iulianus. de cond. indeb.
i l. Manichæos, C. de hæret. & Man. l. 1. C. de nat. lib.
k l. ſi non ſortem, in princ. de condic. indeb. Bar. l. cum lex, de fideiuſſ.
l l. 1. C. de hære. inſtit. Bar. d. l. cum lex, nu. 6. & 7.
m l 1. de pac. l. 1. de conſt. pec.
n inſ. de codicill. in pr.
o Iaſ. hic ad Porc.
p l. pecuniæ verbum, §. actionis, de verb. ſig.
q l. 1. C. com. de leg.
r hic ad Porc. & in Rubr. ff. hoc tit. & l. certi condictio. in fi. ſi cert. pet.
ſ Bello. hic nu 9.
t no. gl. l. & fine ſcriptura, C. e l. ſi legatus, ibi gl. & Bar. hoc ti.
u Bar. d. l. legat.
x l. in rem, de rei ven. Bar. l. 1. de leg.
y l. facta, hoc tit.
z l. a Titio, de fur. l. 1. §. 1. & ibi gl. ver. cedere, C. de cad. toll.
a d. l. 1. C. comm. de leg. in fi.
b d. l. 1. C. eod.
c Iaſ. hic.
d hic nu. 11. qui multa iura allegat.
e ſicut & legat. & fideic. parti. d. l. a Titio.
f §. ſic itaque, cum ibi, not. infr. de actio.
g d. l 1. C. com. de leg. in fi.
h l. fi. de fideic hær. petit.
i d. l. ſic itaque.
k l. ſi cum venditor, de euictio.
l l. 2. C. com. de leg.
m Bar. & alij, l. reſtituta, hoc tit.
n gl. d. l. reſtituta & ibi Alex.
o § per traditionem, iuncto. §. interdum, ſup. de rer. diuiſ.
p ſup. in prin tit.
q l. 2. §. poſt deinde D. Claud. de orig. iur.
r cap. 23.
ſ l. 2 C. qui pot. in pig. hab l. quæſitum, §. pe ff. de leg. 3. l. 4. in fi ff. quib. ad lib. & l ſicuti legatum, de cond. & dem.

---

§. In primis.

1 *Fideicommiſſum in teſtamento relictum non valet, ſi careat hæredis inſtitutione fallit, vt num. 2.*
3 *Fideicommiſſum poteſt etiam in codicillis & ab inteſtato relinqui.*
4 *Sed etſi inutili teſtamento aſcripta ſit clauſula codicillaris, fideicommiſſum valet.*
5 *Poteſt etiam in donatione cauſa mortis fideicommitti.*
6 *Poteſt non ſolum tota hæreditas, ſed etiam pars fideicommiſſo relinqui.*
7 *Fideicommiſſum dari poteſt ſub conditione, item ex die & ad diem. 8.*
9 *Quare hæres ex die non poſſit inſtitui.*

a In

a In primis igitur ſciẽdũ eſt, *b* opus eſſe, vt aliquis
recto iure teſtamento hæres inſtituatur, eiuſq; fidei
cõmittatur, vt eam hæreditatẽ alij reſtituat: alioquin
inutile eſt teſtamentum, in quo nemo hæres inſtitui-
tur. Cũ igitur aliquis ſcripſerit, *c* Lucius Titius hæ
res eſto: poteſt adijcere, rogo te Luc: Titi, vt cũ pri-
mum poteris hæreditatem meam adire, eam Caio Se
io reddas, reſtituas. *d* Poteſt autem quiſque & de
parte reſtituẽda hæredem rogare. Et liberum eſt, vel
purè, vel *e* ſub conditione relinquere fideicommiſ-
ſum, *f* vel ex certo die.

a In primis. *Explicata fideicõmiſſorum origine, ea quo
modo relinqui valeant, ſubiungit.*

1 *b* Opus eſſe. † *Nempe, quando quis vult teſtamento re-
linquere fideicommiſſariam hæreditatem. Cum enim teſta
mentum, in quo eſt nemo hæres inſtitutus, ſit inutile, quo-
a niam inſtitutio hæredis eſt caput & fundamentum* a *te-
ſtamenti: nec fideicommiſſum in eo relictum valere poſſe
2 conſtat.* † *Quod tamen verum eſt, quando a principio te-
ſtamentum eſt ſine inſtitutione: ſecus ſi facta fuiſſet inſti-
tutio, & ex cauſa præteritionis vel exhæredationis ſubuer-
b ſa, quia tunc ad inſtar legatorum & fideicõmiſſum* b *ſu-
3 ſtinebitur.* † *Poſſunt autem fideicommiſſa non tantum in
c teſtamento, ſed etiam in codicillis, & ab* c *inteſtato relin
4 qui.* † *Sed etſi teſtamento minus ſolemni, vel nulliter facto
adiecta ſit clauſula codicillaris, fideicommiſſum tanquam
ab inteſtato exigi poterit, quia per illam clauſulam viden
d tur legitimi hæredes rogati reſtituere* d *hæreditatem.
Idem eſt, etſi in teſtamento inutili non ſit expreſſim adſcri
e pta codicillaris clauſula, ſed tacitè ſubintellecta puta* e *ex
verbis æquipollentibus in teſtamento appoſitis, ex iura-
mento teſtatoris, ex ardore amoris, quem teſtator erga fi-
deicommiſſarium habebat, & ex lege municipali vel con
ſuetudine: nam & hoc caſu fideicommiſſum debetur, pe-
5 tique poteſt.* † *Poteſt etiam teſtator fideicommiſſo gra-
f uare illum, cui cauſa mortis bona ſua* f *donauit. Idem &
in eo obtinet, cui inter viuos donatos donatur: ſi modo talis
g donatio ab initio non valet, ſed morte donatoris* g *cõfir-
matur: ſecus ſi ab initio valet, nec robur ex morte donato-
ris accipit, quia fideicommiſſum in ea relictum, inutile eſt.*

c L. Titius. *Obſerua modum & formam fideicõmittẽdi.
Neceſſe eſt autem verba eſſe obliqua & precaria, ſiue
etiam communia, quibus fidei alicuius committitur ali-
h quid quod Imp ſequenti* h *titulo tradidit.*

6 *d* Poteſt autem. † *Poteſt ergo fideicommiſſum non tan-
tum fieri de tota hæreditate, ſed etiam de parte: hoc eſt, de
quota, puta tertia vel quarta parte hæreditatis: ſecus ſi hæ
res rogaretur de re, quæ etiam aſcenderet ad tertiam vel
quartam hæreditatis portionem, reſtituenda: vel rogare-
tur de aliqua parte bonorum, quia tunc non eſſet vniuerſa-
i le fideicõmiſſũ, de quo nos hic agimus, ſed* i *ſingulare: de
ſingularib. aũt fideicõmiſſis in tit. proximè ſequẽti agetur.*

7 *d* Sub conditione. † *Sicq; fideicommiſſum & ſub cõdi
tione vtiliter relinquitur: ſicut & hæres recto iure conditio
K naliter inſtitui* K *poteſt. Nec obſtat, quod pendente con-
l ditione dicatur teſtator inteſtatus, ea poſtea euueniente* l
*teſtatus deceſſiſſe: quia reſpondeo, quod ſi non euenerit con-
ditio, dicetur ſemper inteſtatus: ſi euenerit, & inſtitutus
m adeat, retrotrahitur aditur vſque ad tempus* m *mortis te
ſtatoris, & ſic ſemper dicetur teſtatus.*

8 *f* Vel ex certo die. † *Vel etiam ad diem, quia eadem eſt
ratio, & dicitur ex die facta diſpoſitio, quando poſt illam
diem incipit habere effectum, & non antea. Ad diem, vel
n in diem, quia ante & vſq; ad illam diem effectũ habet,* n
*non poſt. Diuerſum tamen eſt in hærede directo, qui ex
9 die, vel ad diem, inſtitui non poteſt.* † *Differentiæ ea eſt ra
o tio,* o *quia ſi admitteremus hoc in hærede directo, ſeque
retur teſtatorem partim teſtatum, partem inteſtatum de-
p ceſſiſſe, quod ius ciuile non* p *patitur. At cum ſcriptus hæ
q res reſtituit hæreditatem alij, ceſſat hæc ratio,* q *quia ni-
hilominus hæres manet, reſidentibus etiam apud ipſum
directis actionibus. & vtilibus tantum ad fideicommiſſa-
r rium tranſeuntibus. ſicque teſtator ſemper dicetur* r *te-
ſtatus deceſſiſſe.*

ADDITIONES.

a §. ante hæredis ſup. de leg.
b Bar. & alij. Auth. ex cauſa, C. de lib. præte. Plat. hic.
c §. præterea, infra, eod.
d habetur plene in l. 1. de iu. cod.
e Vide Boned. in rep. c Raynucius. verbo, teſtamentum, 3 1.
parte extra de teſt. hoc late declarantem.
f L. cum hi, §. idem erit, de tranſ. l. 1. §. fi. C. de carol.
g l quoties, C. de do quæ ſub mo Bar l ſi mulier. §. 1. de leg. 3.
h § ſi & vide Dd in l. Centurio, de vul. & pup.
i vt not. per gl. & Bar. l. mulier, §. fi. hoc tit.
K l. hæres, ſup de hær. inſtit.
l contra l. ius noſtrum, de reg. iur.
m L. obligationum fere, §. 1. de actio. & obl. d. § hæres.
o Platea hic.
p d. l. ius noſtrum.
q l. ſi fine, § ſed quod Papinianus, de mino. l. et qui ſoluendo,
de hær. inſt.
r l. 1. ad Treb. & §. ſeq. inf. eo.

§. Reſtituta.

1 *Semel hæres non poteſt deſinere eſſe hæres.*
2 *Directæ actiones ſunt adeo infixæ oſſibus, vt euelli non
poſſint.*
3 *Fideicommiſſarius hodie ſemper loco hæredis habetur.*
4 *De S.C. Trebelliano, & declaratus verſ poſt quod. 6.*
5 *Prætor olim omnia iudicia dabat.*
7 *Iaſon reprehenditur.*

Reſtituta aũt hæreditate, is quidem qui reſtituit,
nihilominus *a* hæres permanet, is vero qui recipit
hæreditatẽ, *b* aliquãdo hæredis, *c* aliqñ legatarij
habetur. Et Neronis quidẽ tẽporibus, Trebellio Ma
ximo & Annæo Seneca Conſulibus, *d* Senatuſcõ-
ſultũ *e* factũ eſt: quo cautũ eſt, vt ſi hæreditas ex fi-
deicõmiſſi cauſa reſtituta ſit, *f* omnes actiones, quę
iure ciuili hæredi & in hæredem cõpeterent, ei & in
eum *g* darentur, cui ex fideicommiſſo reſtituta eſ-
ſe hæreditas. Poſt quod Senatuſconſultum *h* Præ-
tor vtiles actiones ei & in eum, qui recipit hæredita-
tem, quaſi hæredi & in hæredem dare cœpit.

Agitur in hoc §. qui ſit effectus reſtitutionis hæreditatis.

1 *a* Hæres permanet. † *Quia qui iure ciuili ſemel hæres
exiſtit, hæredis nomẽ amplius exuere nõ poteſt, neq; deſi
a nere eſſe* a *hæres, quod adeo verũ eſt in eo, qui ex fideicõ
miſſo reſtituit hæreditatem, vt etiam poſſit a creditoribus
b hæreditarijs adhuc cõueniri, licet exceptione ipſos* b *ſub-
mouere valeat. & ſi quid ijs fuerit ſolutum ab hærede, re-
c petere* c *fideicommiſſari.* † *Penes hæredem ergo, qui ro
2 gatus eſt ex fideicommiſſo reſtituere, remanent actiones
directæ quæ adeo ſunt affixæ oſſibus, vt euelli, aut in aliũ
d trãſire* d *non poſſint. Quod & Papinianus* e *manifeſtè
e oſtendit, tradens hæredẽ agere poſſe & tranſigere poſt re-
ſtitutam hæreditatem, quod non poſſet, ſi directæ actiones
penes eum non manerent.*

b Aliquando hæredis. *Quando ſcilicet fit reſtitutio ex
Senatuſconſulto Trebelliano.*

3 *c* Aliquando legatarij. *Quando ex Pegaſiano.* † *hodie
autẽ fideicommiſſarius ſemper loco hæredis habetur, cum*

vitius

virtus Pegaſiani ſit attributa Trebelliano, quemadmodū
f infra ſuo loco f audiemus.

4 d Senatuſcōſultū. † Quod ab ipſo authore Trebellio
g (cuius etiam meminit Corn. g Tacitus) Trebellianum
dictum eſt. Huius autem Senatuſconſulti verba extant
h apud Vlpianum h in Pādectis. Ex quib. apparet, actio
nes fideicommiſſario, & in eum dandas Senatus decreto:
id eſt a Prætore admittendum fuiſſe ad agendum, & cogē
dum defendere. Non enim hæredes fieri directo Senatus
voluit, quod non potuit facere, ſed a Prætore dari vtiles
i actiones, quod & Prætor fecit poſt i Senatuſconſultum.
Id diſertè & hic Iuſtinianus ait: qui eum, qui reſtituit, hæ-
redem permanere dicit: eum vero, cui reſtituitur, hæredis
loco habitum vel legatarij, & quaſi hæredi & in hæredem
ei & in eum actiones dari a Prætore poſt Senatus decre-
5 tum. † Prætor enim iudicia omnia dabat, ſiue ex legibus,
ſenatuſconſultis, & conſtitutionibus, ſiue ex edictis Præ-
torum ipſorum dandæ eſſent litigatoribus actiones, & cau
ſa cognita interdum poſtulantibus denegabat, ſeu eximé-
bat actiones, ſiue dirigenda erat formula iudicij ad priua-
tos iudices, ſiue ipſe cognoſcebat. Et hic eſt verus huius lo-
K ci intellectus, quem Eguinarius K Baro nouiter tradidit.

e Factum eſt. Anno ſcilicet ab Vrbe condita DCCCX.
octauo Kalend. Septemb.

f Omnes actiones. Omnes in ſolidum, ſi tota hæreditas
reſtitueretur, vel pro rata portione, ſi reſtitueretur pro
parte.

g Darentur. Sine vlla ſtipulatione, aut ceſſione.

6 h Prætor vtiles actiones. † Quomodo hæc verba ſint ac
cipienda, paulo ante ex Barone retulimus. Neque enim
Prætor hic quicquam de nouo dedit, ſed quod prius ſena-
tuſconſulto Trebelliano decretum erat, nempe vt in fidei-
commiſſarium omnes actiones tam actiuè quam paſſiuè
darentur, hoc Prætor cum effectu dabat, mandando dicto
Senatuſconſultum executioni, & id approbandō, & c. 7.
Falſa ergo eſt Iaſonis interpretatio, putantis iſta verba
de fideicommiſſaria hæreditatis petitione intelligenda eſ-
ſe, item de actionibus, quas Prætor dat in fideicommiſſa-
rium, hoc eſt, quæ introductæ ſunt a iuriſdictione prætoria,
l ſicut eam interpretationem Bellonus l non inſcitè du-
dum confutauit.

ADDITIONES.

a l. ait Prætor, §. ſed quod Papinianus, de mi. l. qui ſoluendo, de hæ. inſt.
b l. 1. §. quanquam autem, ad Trebell.
c l. 1. C. ad Treb.
d not. in l. ſi quis ergo caſus, de pecul. l. 2. pro ſocio.
e l. fi. de tranſact.
f §. ſed quia, inf. hoc tit.
g lib. 14. poſt med.
h l. 1. ad Treb.
i arg. §. conſtituitur, ſup. de vſufr. l. ſi cum, de pact.
K hic.
l hic in vlt. not. num. 6.

§. Sed quia hæredes.

1 De S.C. Pegaſiano, & quare fuerit introductum. 8.
2 Argumētum de Falcidia ad Trebellianicam valet: ex quo multa ſunt illationes, vt nu. 4. 5. 6. 7.
3 Quibus caſibus ceſſat Falcidia; & Trebellianicam ceſ ſare oportet.
9 Pegaſiano S. C. quartam ex fideicommiſſis retinere di- cebat.
10 Differentia inter quartam Trebellianicæ, & quartam Falcidiæ: ea tamen hodie ceſſat.
11 Trebellianica, an in ſingularibus etiam fideicommiſſis locum habeat, & quid hodie obtineat nu. 12. 13.
14 Quatuor capita S.C. Pegaſiani.
15 De ſecundo capite.
16 Stipulationes patris & pro parte.

a Sed quia hæredes ſcripti, cum aut totam hæredita tem, aut pene totam plerumque reſtituere rogaban- tur, adire hæreditatem ob nullum vel minimum lu- crum b recuſabant, atq; ob id extinguebantur fidei commiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus, c Pagaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cēſuit, vt ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde lice ret d quartam partem retinere, atq; ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. e Ex ſingulis quoq; rebus quæ fideicommiſſum relinquuntur, eadem re- tentio permiſſa eſt. f Poſt quod S.C. ipſe hęres one- ra hęreditaria g ſuſtinebat: ille autem, qui ex fidei- cōmiſſo recipiebat partem hęreditatis, legatarij par- tiarij loco erat, id eſt, eius h legatarij, i cui pars bo norum legabatur, quæ ſpecies legati K Partitio vo- cabatur: quia cum hærede legatarius partiebatur hæ- reditatem. Vnde quæ ſolebant ſtipulationes inter hę redem & partiarium legatarium interponi, eædem interponebantur inter eum, qui ex fideicommiſſo re cepit hæreditatem, & hęredem: id eſt, vt lucrum & damnum hæreditarium l pro rata parte inter eos commune eſſet.

a Sed quia. Supra dictum eſt, eum qui ex fideicommiſſo hæreditatem recipit, interdum hæredis, interdum legata- rij loco habitum fuiſſe: hæredis quidem loco per S.C. Tre bellianum, quo in ipſum reſtituta hæreditate actiones & actiuè & paſſiuè trāsferebantur: & de hoc præcedenti §. audiuimus. Legatarij vero vicem ſuſtinebant fideicommiſ ſarius ex S.C. Pegaſiano: de quo præſenti loco agitur.

1 b Recuſabant. † Eadem ergo ratione introductum fuit
a ſenatuſconſultū Pegaſianum, quia lex Falcidia, a nē-
pe, vt hæredes inuitarentur ad adeundum, ne teſtatores
ſine hæredibus decederent, & ſuprema hominum iudicia
2 effectum haberet. † Vnde conſtat, non perperā tradere b
b Doctores, argumentationem optimam eſſe de Falcidia ad
quartam huius Senatuſcōſulti, quæ Trebellianica vulgo
nunc dicitur, quodque in illa diſpoſitum legimus, in hac
3 quoque conſtitutum videri. † Cum enim vtriuſq; Quartæ
introducendæ idem finis, eademq; ratio fuerit, & ex ratio-
ne, præſertim expreſſa in lege, vel coarctemus, vel produ-
c camus c diſpoſitionem: nemo ſani iudicij negauerit, iis ca
ſibus quibus ceſſat Falcidia, cum non amplius locum ha-
beat eius ratio, quæ eſt etiam ratio Trebellianicæ, ipſam
4 quoque Trebellianicam ceſſare. † Ex quo multa inferri
poſſunt: primum, quod cum teſtator hodie Falcidiæ detra
d ctionem prohibere d poſſint, Trebellianicam e etiā ve
e tare poterit. † Deinde quemadmodū de re prohibita alie-
5 nari non detrahitur f Falcidia, quod detrahendo quartam
f videatur fieri contra præceptum teſtantis, qui noluit rem il
lam nec in vniuerſum, nec in partem e manu dominioue
g legatarij eripi, aut quoquo modo alienari: alienaret autem
h legatarius in hæredem hærede Falcidiā g retinente: ita
6 nec Trebellianica detrahi poterit de fideicommiſſo alie-
i nari h prohibito. † Præterea, ſicut in iis, quæ ad pias cau
k ſas relicta ſunt, ceſſat i hodie Falcidia, ſic & K Tre-
7 bellianica. † Denique ſicut hæres nō conficiens inuentariū,
l legis Falcidiæ beneficium l amittit grauatus fideicom-
m miſſo Trebellianicam m perdit.

8 c Pe-

8 Pegaſo.† *A quo, tanquam authore, Senatuſconſultum il-lud denominationem accepit, vt a Pegaſo* Pegaſianum *diceretur: ſicut & a Trebellio rogante Conſule* Trebellia-
n num *appellatum* n *eſt.*
9 *d* Quartam partem.† *Pegaſiano ergo Senatuſconſulto quam ex fideicōmiſſis retinere permiſſum eſt, ad exemplum legis Falcidiæ, vt ſic hæres ſpe lucri inuitaretur ad-eundum. Quanquam autem inter haſce quartas magna in iure ſit affinitas & ſimilitudo, adeo vt plerumq; vnā pro*
o *altera ponant iureconſulti:* o † *Fuit tamen inter eas hæc*
10 *differentia, quod in Falcidiam imputandum fuerit, quod iure hæreditario hæres habeat defuncti iudicio, vel in hoc legatum, vt integra legata ſoluat: cum in quartam Pegaſiani Senatuſconſulti (quam hodie Trebellianicam dicimus) ea omnia, quæ vel inſtitutionis iure, vel conditionis implendæ cauſa, vel alia quauis ratione ex iudicio defun-*
p *cti ad hæredem peruenerint,* p *imputentur. Benignius enim fideicommiſſa, quam legata præſtari antiqui volue-*
q *runt.* q *Sed hodie ex Iuſtiniani lege, quod amplius fuit*
r *in fideicommiſſis, trāslatum eſt & in* r *legata.*
11 *e* Ex ſingulis.† *Hinc pleriq;* ſ *colligunt, ex ſingulari-*
ſ *bus etiam fideicommiſſis retineri quartam authoritate S.C. Pegaſiani, & ſic quod Trebellianica habeat quoque locum in ſingularibus fideicommiſſis. Hoc enim Imp. expreſſim hic innuiſſe videatur, quia poſtea quam dixit, licere in reſtitutione hæreditatis retinere quartam ex Pegaſiano, ſicut ex lege Falcidia: mox ſubdit, eandemq; re-*
12 *tentionem in ſingulis rebus permiſſam eſſe.† Porcius tamen hoc S.C. ad ſingularia fideicommiſſa non pertinuiſſe exiſtimat, ſed in his reſecationem fieri ex lege Falcidia. Neq; obſtare hunc textum: quoniam dictio (eadem) referenda ſit ad proxima, nempe ad retentionem, quæ fit ex lege Falcidia: non autem ad remota, ſcilicet ad retentio-*
t *nem, quæ per Pegaſianum fiebat. Ergo crediderim,* t *retentionem quartæ in fideicommiſſis particularibus ex Pegaſiano conceſſam eſſe, autoritate huius textus, qui cauillari non poteſt. Neq; verum eſt, dictionem (eadem) referendam eſſe ad proxima, id eſt, ad legem Falcidiam: quia cū hic principaliter tractetur de quarta, quæ retinetur ex Pegaſiano, incidenter vero & ſimilitudinariè de lege Falcidia: relatio, quæ ſequitur, eſt facienda ad dictum princi-*
u *pale, & ad id, quod principaliter in ordinatione* u *poni-*
13 *tur.† Sed an hodie, ex quo virtus Pegaſiani in S.C. Tre-*
x *bellianum transfuſa* x *eſt, Trebellianica detrahitur ex ſingularibus fideicommiſſis, dubitari poteſt. Et magis eſt,*
y *non detrahi: neque aduerſatur, quod* y *Imp. ait ſe omnē authoritatem Pegaſiani in Trebelliană tranſtuliſſe: quoniam ibidem de authoritate Pegaſiani loquitur, quæ circa*
z *reſtitutionem hæreditatis* z *verſabatur, nec vllum verbum de particularibus fideicommiſſis. Pauca tamen vtilitatis eſt hæc diſputatio, quia quacunq; authoritate ex fideicommiſſis rerum ſingularium fiat deductio, illud fit ſecundum naturam particularium relictorum, non iure hæreditario.*
14 *f* Poſt quod S.C.† *Quatuor fuerunt partes ſiue capita S.C. Pegaſiani: primum, quod hæres retinebat quartam: de quo iam dictum eſt. Alterum, quod hæres contra hæreditaria ſolus ferebat, niſi ſtipulatio interueniſſet, de communicandis oneribus: & de hoc præſenti verſ. agitur. Tertium, quod ſtipulationes emptæ & venditæ hęreditatis interponebantur, reſtituta tota hæreditate. Quartum & vltimum, quod hæres nolens cogebatur adire hæreditatem, omnibus oneribus fideicommiſſarium translatis, & de his duobus poſterioribus ſequenti §. videbimus.*

g Suſtinebat. *Nempe occaſione quartæ, quam ex S.C. Pegaſiano retinebat: ſicque omnibus creditorib. tenebatur.*
h Legatarij, cui pars. *Quia recipiebat ſuam partem fideicommiſſo ſibi relictam, abſq; omni onere & incommo-*
a *do, cui certa pars hæreditatis legata* a *erat.*
i Cui pars bonorum. *Hanc interpretationem Balduinus recte ſic accipiendam eſſe docet, ſi tantum ſignificet quandam exceptionem ab oneribus hæreditarijs, quod hoc iure ille non teneretur, cui pars hæreditatis relinqueretur, niſi*
15 *ſtipulationibus ſeſe ijs obſtrinxiſſet.† Datum ergo eſt remediū hęredibus rogatis reſtituere, ex ſecundo Pegaſiani Senatuſconſulti capite, nempe ſtipulationum interponendarum, vt antequam hęres reſtitueret hęreditatem, eiuſve partem, a fideicōmiſſario ſtipularetur, quod pro parte ſua ſuſciperet onera hæreditaria, & Fideicommiſſarius contra ſtipularetur ab hærede, ſi is cōſequeretur lucrum, quod*
16 *eum ſinere pro ſua portione lucrum acciperet.† Et hæ* ſtipulationes *dicebātur* partis, & pro parte, *quarum forma Theophilus hic ponit. Sed quid opus fuit hoc interponendarum ſtipulationum remedio, cum Trebelliano S.C. cautum fuerit, vt omnes actiones, quæ hæredi ſcripto directè competerent, in fideicommiſſarium vtiliter transferrentur? Reſpondeo, hoc ex S.C. Pegaſiano ob quadrantis retentionem rurſus immutatum fuiſſe: ideaque nouo auxilio hęredibus ſubueniendum erat aduerſus fideicommiſſarios, qui lucrum duntaxat recipiebant, oneribus hæreditarijs penes hæredes remanentibus.*
K Partitio. *Vide Vlpianum in Fragmen. tit. 14. & 24. Itemque Cicero lib. 2. de legib.*
l Pro rata parte. *Nempe prout quiſque eorum ex hæreditate accepiſſet. Vnde ſi fideicommiſſarius dodrantem hæreditatis ex fideicommiſſo receperit, hærede inſtituto tātum quadrantem retinente, hæredi pro quarta actiones, pro dodrante vere, id eſt, cæteris tribus quartis fideicom-*
b *miſſario* b *competent actiuè & paſſiuè.*

ADDITIONES.

a §. 1. ſup. de leg. Falcid.
b In Rub. ad Treb. ff.
c milites agrum de re mil l. his ſolis, C. de reuoc. don.
d Auth. ſed cum teſtator, C. ad l. Falcid.
e Bar. & alij communiter, l. Marcellus, in prin. ad Trebel. Alc. contra lib. 5. Parad. c. 19.
f Auth. ſed in ea re, C. ad le. Falcid.
g §. fi. vt ſpon. larg. in Nouel.
h Ang §. ſi vero expreſſim Nouell. de hære. & Falc.
i Auth. ſimiliter. C. ad l. Falc.
K Bar. & alij communiter, in d. l. Marcellus.
l §. ſi vero non fuerit Nou. de hær. & Falc.
m Bar. Sal. Fulg. d. Auth. ſed cum teſtator.
n ſup. eo. in prin.
o l. cohæred. §. cum filiæ, de vulg. l. Titia teſtamēto, ad l. Falc. l. ſi vt allegas, C. ad leg. Falcid.
p l. in quartam, ad l. Falc. & l. quod ante, cum l. ſeq. eod.
q §. poſt mortem, ſup. de leg.
r l. 2. C. com. de leg. §. ſed non vſque ſup. de leg.
ſ gloſ. hic verbo permiſſa Soc. in rub. ff. hoc tit.
t poſt Bello. hic nu. 9.
u Ita pulchre Bar l fi. §. Titia, de liber. le. Dec. l. diem functo, nu. 11. de off aſſ.
x §. ſed quia, inf. eod.
y d. §. ſed quia.
z Et ita ſe declarat ibi Imp. cū dicit, vt ex fideicōmiſſ. hæred.
a l. ſi quis ſeruum, §. vlt. de leg. 2.
b Paulus lib. 4. Sentent. tit. 3.

§. Ergo.

1 *Summa huius §.*
2 *Tertium caput S.C. Pegaſiani, eiuſdemque declaratio.*
3 *Stipulationes emptæ & venditæ hæreditatis quomodo fiebant.*

4 *De*

4 *De quarto capite S.C. Pegaſiani, & eiuſdẽ explicatio.*
5 *Hæres recuſans adire, an per procuratorem fideicommiſ-*
ſarij cogi poſſit.
6 *Hæreditas per procuratorem adiri nequit.*
7 *Bonorum poſſeſſio per procuratorem agnoſci poteſt.*

Ergo ſi quidem non plus quam dodrantem hęre-
ditatis ſcriptus hęres rogatus fuit reſtituere: tunc ex
Trebelliano Senatuſconſ. reſtituebatur hæreditas,
& a in vtrunque actiones hæreditariæ pro rata par
te dabantur in hæredem quidem b iure ciuili, in eũ
vero qui recipiebat hæreditatẽ c ex Senatuſconſul-
to Trebelliano, tanquam in hæredem. At ſi plus quã
dodrantem, vel etiam totam hæreditatem reſtituere ro-
gatus eſſet, locus erat Pegaſiano Senatuſconſulto. &
hæres qui ſemel adierat hæreditatẽ (ſi modo ſua vo-
luntate adierat) ſiue retinuerat quartam partem, ſiue
retinere noluerat, ipſe vniuerſa onera hęreditaria ſu-
ſtinebat. Sed quarta quidem retenta, quaſi partis &
pro parte ſtipulationes interponebantur, tanquam in-
ter partiarium, legatarium, & hæredem. d Si vero
totam hęreditatem reſtitueret, emptæ & venditæ hæ
reditatis ſtipulationes interponebantur. e Sed ſi re-
cuſabat ſcriptus hęres adire hęreditatem, ob id quod
diceret, eam ſibi ſuſpectam eſſe, quaſi damnoſam, ca
uebatur Pegaſiano Senatuſconſulto, vt f deſiderã-
te eo, cui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu Prętoris adiret,
& reſtitueret hæreditatem: perindeque ei & in eum,
qui reciperet hæreditatem: actiones darentur, ac iu-
ris eſt, ex Trebelliano Senatuſconſulto, quo caſu nul
lis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic qui
reſtituit, ſecuritas datur, & actiones hęreditarię ei, &
in eum transferuntur, qui recipit hæreditatem, vtro-
que Senatuſconſulto in hac ſpecie concurrente.

1 In hoc. † §. Imp. primum ſuperiora repetit, & paucis re-
a colligit, quando a Trebelliano, quando itẽ b Pegaſiano
b Senatuſconſulto locus fuerit. Deinde tertiũ S.C. Pegaſia-
ni caput explicat. Denique & quartum eiuſdem Senatuſ-
conſulti caput ſubiũcit, in verſ. ſeq. quarta hoc §.

a In vtrumque. *videlicet ipſo iure, etiam ſine interpoſi-
tione ſtipulationis.*

b Iure ciuili. *Et quidem directæ actiones, ex lege XII.*
c *tab. nam adita hęreditate omnia iura in hæredẽ c tran-*
d *ſeunt ipſo iure, & ex lege d XII. tabularum.*

e Ex Senatuſconſulto Trebelliano. *Nempe vtiles tã-
tum actiones, quia directæ ita ſunt infixæ oſſibus, vt euelli
non poſſint, quemadmodum ſupra diximus.*

2 d Si vero totam. † *Hoc erat tertium caput S.C. Pegaſia
ni, quo conſulebatur, ſi hæres totam hæreditatem volens
ac ſponte reſtituiſſet, vt ſtipulationes emptæ, & venditæ
hęreditatis interponerentur. Hæreditate enim ex aſſe re-
ſtituta, ceſſabat S.C. Trebellianum, quoniam hæreditatis
quadrans ex voluntate defuncti apud hæredem non erat.
ceſſabat item Pegaſiani ſupradictum remedium, quia hæ
res quartam retinere ne voluerat quidem, atque ideo nec
ſtipulationes partis & pro parte locum habebant. Quare
aliud remedium eodem S.C. introductum eſt, quo ſtipula
tiones, quæ vocabantur emptæ & venditæ hæreditatis, in-*
3 *terponerentur. † Fiebat autem (vt Theophilus refert) ima
ginaria quędam venditio, & ita hæres vno nummo totam
addicebat hæreditatem. Deinde ſtipulabatur hæres quaſi
venditor a fideicommiſſario tanquã emptore, ſi quid con-
uentus ſoluerit creditoribus hæreditarijs, & e diuiſo fi-
deicommiſſarius ſtipulabantur, vt ſi quid a debitoribus*
e *hæreditarijs exigat, bona e fide reddat.*

4 e Sed ſi recuſabat. † *Hoc erat quartũ caput S.C. Pega-
ſiani, nempe vt hæres adire recuſans ſine omni ſtipulatio-
num interpoſitione huius S.C. authoritate compellatur
adire hæreditatem & reſtituere, priueturque commodo
quartæ, omnibus actionibus hæreditarijs vtiliter in fidei-
commiſſarium tranſeuntibus. Atque hoc caſu fit concur-
ſus vtriuſque Senatuſconſulti. Nam Pegaſianum ſcriptũ
hæredem adire cogit, Trebellianum verò transfert actio-
nes. Ita tamen cogitur adire hæres, ſi fideicommiſſarius a
iudice petat eum cogi, velitque hæredem ipſius fideicom-*
f *miſſarij periculo adire f & reſtituere. Et hæc compulſio
etiam hodie obtinet, niſi quod ex Trebelliano S.C. proue-*
g *nire g dicitur. Sed cur & hic non erant neceſſariæ ſtipu-
lationes emptæ & venditæ hæreditatis? Quia compelleba
tur adire, cum in ſuperiori ſpecie vltrò, non retenta quarta,
ſubijceret ſe actionibus.*

f Deſiderante eo. *Fideicommiſſario ſcilicet petente, vt*
5 *cogatur hæres adire. † Sed an poſſit cogi per procuratorẽ,
id eſt, deſiderante procuratore vt adeat? Quod puto, ſi cer-*
h *tum ſit h de mandato, non autẽ ſi dubitetur, etiamſi pro
curator ſit paratus cauere de rato. Non enim tenetur in-
ſtitutus ſe committere fragilitati cautionis. Verum ſi ſpon-
te adierit, poterit per procuratorem compelli ad reſtituen-*
i *dum, etſi de mandato ſit i dubium. Et non refert, quæ per
ſona ſit, cui fiat reſtitutio nomine meo, quia perinde eſt, ac*
k *ſi mihi ipſi k fieret. † Nec obſtat, quod hæreditas per*
6 *procuratorẽ adiri l non poſſit, aliud enim eſt in aditione*
l *hæreditatis, aliud in reſtitutione fideicommiſſi. Nam hę-*
m *reditas ſolo animo aditur, & nuda m voluntate, & ideo
cum mãdato procuratori, vt adeat, ſtatim videor ipſemet
adire. Non ſic eſt in reſtitutione fideicommiſſi, quia ſolo
animo non acquiro fideicommiſſum, ſed requiritur factum*
n *hæredis n reſtituentis. † Hinc eſt, quod etiam bonorum*
7 *poſſeſſio, quæ requirit factum alterius, ſcilicet ſaltem po-*
o *tentiam iudicis, poteſt agnoſci per o procuratorem.*

ADDITIONES.

a Verſ. at ſi plus.
b Verſ. ſed ſi recuſabat.
c l. cum hæredis de acq. poſſ.
d l. pacto, C. de pact. l. ea quæ, C. fam. erciſc.
e l. 2. de hær. vend.
f Ang. hic & Bar. l. quia poterat, ad Trebel.
g §. ſeq. in fi.
h l. qui ita, §. 1. hoc tit.
i d. l. qui ita.
k l. quantumuis cum ll. ſeq. hoc tit.
l l. Paulus alias per procuratorem, de acq. hær.
m §. ſi ſup. de hæred. qual. & dif.
n ita eſt gl. in d. l. per procuratorem. & d. l. qui ita, §. 1.
o l. 3. §. acquirere, de bon. poſ.

§. Sed quia.

1 *Argumentum huius §.*
2 *De Papiniano nonnulla ſcitu digna.*
3 *Tres caſus, in quibus hodie Trebelliano locus eſt. 8. 9.*
4 *Conciliata l. & fin. C. ad Treb. cum hoc §.*
5 *Quando hæredi reſtituenti plus debito, detur repeti-
tio.*
6 *Actiones diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſa-
rium, quo ad creditores.*
7 *Fideicommiſſarius quando teneatur ad debita vel lega-
ta, diſtinctionibus explicatur.*
10 *Hęres qui coacte adit, & reſtituit, exceptionem habet ſi
impetatur.*
11 *Hæres qui coacte adit, Trebellianicam perdit.*

Sed

Sed quia *a* ſtipulationes ex Senatuſcõſulto Pegaſiano deſcendẽtes, *b* & ipſi antiquitati diſplicuerũt & quibuſdã caſibus *c* captioſas eas homo *d* excelſi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis ſimplicitas quã difficultas placet, ideo oĩbus nobis ſuggeſtis, tam ſimilitudinibus quã differentijs *e* vtriuſque Senatuſcõſulti, placuit, exploſo Senatuſcõſulto Pegaſiano, *f* quod poſtea ſuperuenerit, omnem authoritatem Trebelliano Senatuſcõſulto pręſtare, *g* vt ex eo fideicõmiſſarię hæreditates reſtituãtur, *h* ſiue habeat hęres ex voluntate teſtatoris quartam, ſiue plus, ſiue minus, ſiue nihil penitus, vt tunc quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remanet, liceat ei vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtra authoritate retinere, vel *i* repetere ſolutũ quaſi ex Trebelliano Senatuſconſulto, pro rata portione *K* actionibus tam in hęredem, quam in fideicommiſſarium competentibus. *l* Si verò totam hæreditatem ſponte reſtituerit, omnes hæreditarię actiones fideicommiſſario, & aduerſus eum competant. *m* Sed etiam id, quod pręcipuum Pegaſiani Senatuſconſulti fuerat, vt quando recuſaret hæres ſcriptus ſibi datam hęreditatem adire, neceſſitas ei imponeretur, totam hæreditatẽ volenti fideicõmiſſario reſtituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones, & hoc tranſpoſuimus ad Senatuſconſultum Trebellianũ, vt ex hoc ſolo neceſſitas hęredi imponatur, ſi ipſo nolente adire, *n* fideicommiſſarius deſideret reſtitui ſibi hęreditatem, nullo *o* nec damno *p* nec commodo apud hæredem remanente.

1 Innouationem. † *& correctionem ſuperiorum hoc §. ſubnectit Imp. per quam S. C. Pegaſianum partim ſuſtulit, partim in S. C. Trebellianũ tranſpoſuit. Sublato enim ſecundo & tertio Pegaſiano capite, reliquas partes transfundit in Trebellianum: ſicq; ex duob. Senatuſconſultis vnum fecit, quod* Trebellianum *dici voluit.*

a Stipulationes. *Nempe partis & pro parte, itẽ emptæ & venditæ hæreditatis.*

b Et ipſi antiq. *Nec ſane immerito, ad fugiendos videlicet, litium anfractus, de quibus paulo poſt.*

a *c* Captioſas. *Captioſæ ſiquidem fuerãt a ſtipulationes emptę & venditæ hæreditatis, quod ſcilicet hæres teneretur ſolus, cui deinde litigandum fuerat in fideicommiſſarium, vt reciperet, quod pro eo ſoluiſſet, ſicut ex diuerſo & fideicommiſſario in hæredem agendum erat, vt redderet, quod exegiſſet. Quod & in ſtipulatione partis et pro parte locum habebat, vt plerumque damnum paterentur vtrique, vel ob calumniam, vel propter inopiam promiſſorum.*

2 *d* Excelſi ingenij Papinianus. † *Magnũ certe magni Principis teſtimonium, quo etiam dignus fuit hic Papinianus Iuriſconſ. longe celeberrimus, qui Imperatori Seuero non ob affinitatem tantum, ſed propter virtutem in primis charus extitit, cui etiam filios vni commendauit*
b *moriens. Scripſit* b *Reſponſorum libros vndeuiginti, duos Definitionum, Aedilium quoque Curulium librum ſingularem, & 18. Digeſtorum, omnes priuſquam tricesimum ſeptimum ætatis ſuæ annum impleſſet. Quare & Spartianus in Seuero, iuris eum aſylum, & iuris doctrinæ theſaurum, digna certè præfatione, nominauit, quibus humanæ prudentiæ cordi eſt, deflendum, in Antonino Caracalla (cuius iuſſu, quia ipſius parricidium excuſare noluit, non tam facilè, inquiens, parricidium excuſari poſſe quam fieri, ſecuri percuſſus occidit) item Spartianus refert. Huius*
c *porro vrna argentea Romæ cũ hac* c *inſcriptione inuenta eſt:* Aemylio Paulo Papiniano, pręfecto prætorio, Iuriſconſulto, qui vixit annos 36. dies 10. menſes 3. Papinianus Hoſtilius, Eugenia Gracilij, inuerſo ordine in ſenio heu parentes fecerunt, filio optimo.

e Vtriuſque S. C. *Tam Pegaſiani, quam Trebelliani.*

f Quod poſtea ſuperue. *Trebellianum enim factũ eſt ſub Auguſto, Pegaſianum vero ſub Veſpaſiano.*

3 *g* Vt ex eo. † *Imp. tribus ſpeciebus S. C. Trebellianum procedere docet, quæ ordine recenſentur. Prima eſt, quam hic explicat, quod poſſit hodie hæres, ſi ſit grauatus totam hæreditatem reſtituere, retinere quartam, vel ſi non totã, poteſt accipere, quod deeſt quartæ, quo caſu pro rata portione onera hæreditaria diuiduntur ſine ſtipulatione, & ipſo iure pro rata tranſibunt actiones in vtrumque & hæredem ſcriptum, & fideicommiſſarium, in hæredem quidem vſque ad quadrantem, in fideicommiſſarium vero vſque ad reſiduum.*

h Siue habeat hæres. *Corrigit diſtinctionem quam ſupra* d *tradidit.* † *Videntur tamen, quæ hic dicuntur, cum*
4 *Dioclețiani* e *conſtitutione, quodantenus pugnare, quod*
e *illi ex ære alieno deducto quartam velit retineri: Iuſtinianus vero hic quartam cum onere pro rata. Sed hanc antinomiam Angelus ſic conciliat, vt ſi iam ſoluerit æs alienum, quartam ſine onere deducat, ſi non ſoluerit, cum onere, & hanc conciliationem cæteri communiter probant.*

5 *i* Repetere ſolutum. † *Scilicet condictione indebiti: ſi tamen plus fuerit ſolutum iuſto aliquo facti* f *errore, quia*
f *forte putabat ſe plus habere in hæreditate, quam erat: cũ quo errorem hæres probet. Secus eſt, ſi ex ignorantia iuris ſolutio contigerit, vt quia ignorabat ſe vti poſſe retentione quadrantis, vel quia exiſtimabat, ex Trebelliano non niſi ſextantem retineri poſſe, tum enim ceſſat repetitio. Cæterum qui ſciens ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit,*
g *condictionem* g *non habet, cuius enim per errorẽ dati*
h repetitio eſt, eius cõſulte dati h donatio eſt. *Sane vbi*
i *ageretur de repetitione eorum, quæ hæres* i *creditoribus hæreditariis bona fide ſoluerit, dicemus eũ poſſe retinere, quod ſoluit, eoque minus fideicommiſſario reſtituere. Sed etſi nihil retinuerit, poteſt id a fideicommiſſario repetere,*
K *quemadmodum Impp. Seuerus & Antoninus* K *reſcripſerunt.*

6 *K* Actionibus tam in. † *Reſpectu ſcilicet creditorum, nam illæ pro rata diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſarium, ſecus eſt reſpectu legatariorum, quia legata & fideicommiſſa a ſolo fideicommiſſario petuntur, non ab hęrede, niſi is plus habeat ſua quarta, vel portio fideicom-*
l *miſſaria legatis* l *non ſufficiat, atque ita Accurſius* m
m *hic declarat.* † *Sed tamen hic amplius diſtinguendum*
7 *eſt, an loquamur ante factam reſtitutionem, aut poſt. Adita enim hæreditate, ſed nondum facta reſtitutione fideicommiſſario poteſt hęres tam a creditoribus quam le-*
n *gatarijs* n *conueniri, ſi modo ſponte adiuit, nã ſi coacte, exceptione ipſos ſubmouere poteſt, niſi actiones eſſent tem-*
o *pore perituræ, quia tunc cogitur ſuſcipere* o *iudicium, quatenus tamen exactus eſt hęres, tanto minus reſtituit fideicommiſſario. Altero vero caſu, quando creditores & legatarij iam facta reſtitutione, id quod eis debitum eſſe prætendunt, perſequuntur, refert an hæres ante reſtitutionem deduxerit æs alienum, id eſt, ſoluerit creditoribus*
p *(quod* p *ei facere licet) tunc onus legatariorum, quod ſupereſt, ad fideicommiſſarium pertinet. At nihil deduxerit, ſed ſimpliciter reſtituerit, & tunc aut totum reſtituit,*

& om-

q *& omne ſequitur q fideicõmiſſarium: aut totum non reſtituit, eo caſu, ſiquidem ſolam quartam habet, tunc cre-
r *ditoribus obligatur pro r rata, non autẽ ſ legatarijs ſin*
ſ *plus quarta retinuit, tum pro tota portione creditoribus*
t *ſuis tenetur, legatarijs vero in eo ſolum, quod quartã t excedit, quoniam illud ex iudicio teſtatoris habet. At ſi quid ſub nomine rei ſingularis hæres accipit eatenus nec creditoribus, nec legatarijs obnoxius eſt: quia hæc non vt hæ-*
u *res, ſed vt legatarius percipere u intelligitur. Fallit tamen, quando hæreditas non eſt ſoluendo, eo enim caſu tenetur hæres creditoribus in totum ſubſidium, legatarijs ve-*
x *ro pro eo, quod excedit x quartam.*
8 l Si vero totam. † *Hic refertur ſecunda ſpecies, in qua Trebelliano locus eſt Nam ſi hæres ſponte hæreditatem adeat, totumque aſſem non deducta quarta fideicommiſſario reſtituat ſcienter, fortaſſis ne pro rata teneatur creditoribus: tum omnes actiones hæreditariæ tam actiuè quam paſſiuè fideicommiſſario, & in eum vtiliter ex autoritate*
y *huius Senatuſconſulti y dantur, cum iam hæredis loco z*
z *habeatur. Quibus autem modis fiat fideicommiſſi reſti-*
a *tutio. Accurſius hic declarat, & nos ſupra a diximus.*
9 m Sed etiam id. † *Hæc eſt tertia & vltima ſpecies, quãdo ſcilicet hæres recuſat adire hæreditatem: in qua prorſus id, quod S.C. Pegaſiano cautum erat, ſed non tãquam ex illo, ſed vt ex Trebelliano hodie obſeruari debet, nempe quod hæres cogatur adire & reſtituere, priueturque commodo quartæ, omnibus oneribus hæreditarijs vtiliter in fideicommiſſarium tranſeuntibus.*

n Fideicõmiſſarius deſideret. *Prætor enim in cogẽdo*
b *officium ſuum non impertit, niſi fuerit b poſtulatũ. Porro ſi ex multis fideicommiſſarijs vnus deſideret, vt adeatur hæreditas, hoc ſatis eſt, cum etiam reliquis tacentibus*
c *petere debeat, totam ſibi hæreditatem c reſtitui.*
10 o Nec damno. † *Habet enim exceptionem hæres aduerſus creditores & legatarios, ſi qui eum impeterent, ex S.C. Trebelliano per Iuſtinianum reformato, adeo vt*
d *cautio de indemnitate hodie non d videatur neceſſaria hæredi, quam ipſe alias fideicõmiſſarius præſtare teneretur.*
11 p Nec commodo. † *Puta quartæ Trebellianicæ, quam amittit hæres, qui non niſi coactus adit. Nam cum alieno periculo adeat, merito omni commodo arcendus eſt, vt*
e *Vlpianus e ait.*

ADDITIONES.

a Baro. hic.
b Ferra hic.
c Spigel. in ſuo Lexi. verbo Papinia.
d §. ergo. h. tit.
e l. & hic, C. ad Treb.
f l. ſi hæres ab eo. §. ſi totã, ad Trebel. & l. error. C. ad leg. Fal.
g d. l. error.
h l. cuius per errorem, de reg. iur.
i l. ita tamen, §. qui ex Treb. in fi. h. tit.
k l. 1. C. ad Treb.
l l. ſi. C. hoc tit. l. 1. §. is qui cccc. & §. vlt. ff. eod.
m verbo actionibus.
n gl. 1 in fi. & ibi communiter, Dd. hoc tit.
o l. poſtulante, in prin hoc tit. l. cum hæred. eod.
p l. 1. & l. & ſiue ſcriptura, C. eo.
q hic ver. ſi vero.
r vt hic, & l. 1. C. eod.
ſ d. l. 1. §. ſi.
t l. 2. & ibi gloſ. & Sal. C. eod.
u Ita bene declarat. Porc. hic.
x l. 2. & ibi no. & l. 1. C. hoc tit. & d. l. 1. §. is q. cccc.
y l. 1. §. quanquam. l. ita tamen, §. qui ex Treb. hoc tit.
z l. ſi filiuſfa. §. ſed ſi filio, quod cum eo. &c. & l. ſi hæres h. tit.
a in prin. huius tit. nu. 10.
b l. 4. § hoc autem, de dam. infec.

c l. cogi. §. idem Mecianus, illo tit.
d De qua in l. quia poterat. & l. cum hæreditas, hoc tit.
e d. l. quia poterat.

§. Nihil autem.

1 *Idem iuris eſt de parte ad partem, quod de toto ad totũ.*
2 *Argumentum de toto ad partem procedit etiam in exceptionibus.*
3 *Quibus caſibus huic argumento non ſit locus.*
4 *Fideicommiſſarius adire cogens, totam hæreditatem accipere tenetur.*

a Nihil autem intereſt, vtrum aliquis ex aſſe hæres inſtitutus, aut totam hæreditatẽ, b aut pro parte reſtituere cogatur: an ex parte hæres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere cogatur. Nam & hoc caſu, eadem obſeruari præcipimus quæ in totius hæreditatis reſtitutione diximus.

a Nihil autem. *Quæ hactenus dicta ſunt in hoc titulo circa reſtitutionem fideicommiſſorum, &c. ea locum habent ſiue totam hæreditatem quis reſtituere ſit rogatus,*
1 *ſiue eius partem, ſiue quotam. † Nam idem iuris eſt de*
a *parte ad partem, quod de a toto ad totũ, † eſtque hæc ar-*
2 *gumentatio nedum b probabilis, ſed fortis, frequens, &*
b *vtilis, quando, vt debet, c ſumitur, & ſeſe etiam ad exce-*
c *ptiones d porrigit. Sunt tamen caſus, in quibus hoc argu-*
d *mentandi genus de toto ad partem non procedit. † Quid*
3 *enim, ſi totius & partis ſit diuerſa e ratio? quid ſi aliud*
e *reperiatur diſpoſitum a iure in parte, & aliud in f toto?*
f *Sed nec in indiuiduis locus eſt huic g argumẽtationi, nec*
g *in falſa h demonſtratione legato adiecta, quia ſi in totum*
h *ſit falſa, non vitiat legatum, ſi in parte, illud ſolum euertit. Ratio diuerſitatis ea eſt, quod priori caſu legatum in totum eſſet inutile, ſed poſteriori ſufficit legatum vires habere in parte, in qua teſtator non errauit.*
4 b Aut pro parte. † *Nec tamen aliter poteſt cogi hæres i*
i *adire ſuſpectam hæreditatem, niſi fideicommiſſarius to-*
k *tam accipiat omnibus omnino actionibus in eum k trãſfuſis: quia hæres non debet remanere in aliquo damno. Idem eſt, ſi ſint duo pluresue fideicommiſſarij, vnuſque adire cogat, & reſtituere, alij non: nam & eo caſu cogens*
m *aliorum partes accipere m compelletur.*

ADDITIONES.

a l. quæ de tota, in prin de rei vẽd. l. iuriſgentiũ, §. adeo, & ibi Iaſ. & alij, de pact. C. an. c. & ſuper quæſt. §. ſi. de off. dele.
b vt voluit. gl. l. 1. §. ſi ex dodrante, de coll. bon.
c Buerat. in Topic. lo co 80.
d l. qui ſolidum, in prin. de leg. 2. l. vir vxor i. ad Vell. l. 2. & ibi Bal. & Sali. C. de non num. pec.
e l. ex mille, in prin de euict. l. Papinianus, §. ſed nec impuberis de inoff. teſt Sali. & alij l. cum notiſſimi, C. de præſcr. 30. vel 40 ann. c. paſtoralis, §. item cum de off. dele.
f c. ſi §. vices, vbi habes exemplum, de off deleg. lib. 6.
g l. pro parte, de ſeruit. Bar. l. per fundum, de ſeruit ruſt. præd.
h l. falſa demonſtratio, in prin. de cond & dem.
i l. ſerui electione, §. ſi. & ibi Alex. de legat. 1. Iaſ. d. l. iuriſgentium, §. adeo.
k l. cogi §. ſi quis hæres. hoc tit.
l vt ſup. §. proximo, in fine.
m l. 1. §. ſed & quoties, illo tit.

§. Si quis vna.

1 *Verbum precipere, & præceptio.*
2 *Quarta Trebellianica immunis eſt ab omni onere hæreditario.*
3 *S. C. Trebellianum habet etiam locum, quando retinetur res particularis vna, vel plures, vel quantitas certa. nu. 8. 9.*

S Refert,

Digitized by Google

4 *Refert, an teſtator relinquat hæreditatem nomine quota, an nomine rei ſingularis.*
5 *Hæres qui rem ſingularem nomine quartæ habet, loco legatarij habetur: ſecus ſi quotam hæreditatis, quia hæredis vice eſt.*
7 *Hæres ſi vltra quartam habeat nomine rei particularis, ſubijcitur oneribus hæreditarijs, in quantum res excedit quartam.*

Si quis vna aliqua re deducta, *a* ſiue præcepta, *b* quę quartam continet (veluti fundo *c* vel alia re) rogatus ſit reſtituere hæreditatem: *d* ſimili modo ex Trebelliano Senatusconſulto reſtitutio fiet, perinde ac ſi quarta parte retenta rogatus eſſet reliquam hęreditatem reſtituere. *e* Sed illud intereſt, quod altero caſu, ideſt cũ deducta, ſiue præcepta aliqua re reſtituitur hæreditas, in ſolidũ ex eo Senatusconſulto *f* actiones transferuntur: & res, quæ remanet apud hæredem, *g* ſine vllo onere hæreditario apud eum remanet, *h* quaſi ex legato ei acquiſita. Altero vero caſu, id eſt, quum quarta parte retenta rogatus eſt hęres reſtituere hæreditatem, & reſtituit, *i* ſcinduntur actiones, & pro dodrante quidem transferuntur ad fideicõmiſſarium, pro quadrante remanent apud hæredem. Quin etiã licet vna re aliqua deducta aut præcepta, reſtituere aliquis hæreditatem rogatus ſit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur, *K* æquè in ſolidum *l* transferuntur actiones. *m* Et ſecũ deliberare debet is, cui reſtituitur hæreditas, an expediat ſibi reſtitui. *n* Eadem ſcilicet interueniunt, & ſi duabus pluribusue deductis præceptisue rebus reſtituere hęreditatem rogatus ſit. *o* Sed etſi certa ſumma deducta præceptaue, quæ quartam vel etiam maximam hęreditatis partem *p* cõtinet, rogatus ſit aliquis hæreditatem reſtituere: idem iuris eſt. Quæ autem diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt: eadem transferimus & ad eum, qui ex parte hæres ſcriptus eſt.

a Siue præcepta. *Id eſt, ante accepta, quam reſtitutio ex*
1 *fideicommiſſo fieret.* † Præcipere *enim inter cetera ſigni-*
a *ficat etiam præſumere, ſiue ante capere. Sic Vlpianus:* a
Si filiusfamilias (*ait*) iuſſu patris obligatus ſit, debebit hoc debitum præcipere. *Hinc* præceptio *pro præſumptione, vel potius, vt ſic dicam, antecaptione apud Iuriſ-*
b *conſultos non raro ponitur, vt apud eundem Vlpianum,* b
Aut ſi pluribus (*inquit*) fuerit vnius rei præceptio re-
c licta. *& Papinianum:* c Cũ pater (*inquit*) duobus prę
ceptionem bonorum auitæ dediſſet.

b Quæ quartam continet. *Vel etiam amplius, ſed in quantum excedit quartam res illa, obligari poterit hæres in ſubſidium creditoribus hæreditarijs, ſicut & legatarijs, quibus non debet fideicommiſſarius obnoxius eſſe vl-*
d *tra id, quod accepit.* d † *Quarta autẽ de cuius pręceptio*
2 *ne Imp. hic nominatim agit, immunis eſt ab omnibus hæ-*
e *reditarijs oneribus, quod alibi quoque* e *annotauimus.*
Porro ſi res, quam hæres præcipere iuſſus eſt, quadrantem
f *non efficiat, peti poterit, vel retineri* f *ſupplementũ, ſed æquum erit, hæredem pro ratione iſtius ſupplementi ſu-*
g *bijci oneribus hæreditarijs, ſaltem* g *in ſubſidium.*

c Vel alia re. *Scilicet certa ac ſingulari.*

3 *d* Similimodo. † *Hinc ergo diſcendum, S.C. Trebellianum modo locum habere, quando grauatus reſtituere, quadrantem habet in re hæreditaria, ſiue quota hæreditatis, ſed etiam ſi rem aliquam ſingularem, vel corpus aliquod certum, quod quartam hæreditatis efficiat, teſtator hæredi reliquerit. Et ſic nihil refert, an qui oneretur reſtituere hæreditatem retento quadrante ſub nomine rei ſingularis, vel rei hæreditariæ. Quod verum eſt, quod ad compulſionem hæredis attinet, vt poſſit cogi adire & reſtituere, item quo ad hoc, vt non poſſit aliam quartam detrahe-*
4 *re.* † *Eſt tamen in hoc differentia:* h *quia ſi quartã ha-*
h *beat ſub nomine rei particularis, non ſubijcitur oneribus*
i *hæreditarijs, cum habeatur loco* i *legatarij. Sin vero quartam ſub nomine quotæ habet, tum pro illa quarta cogitur ſuſtinere onera hæreditaria, cum hæredis vicem referat: quemadmodum Iuſtinianus in ſequentibus hoc abunde deducit.*

K *e* Sed illud intereſt. *Et hoc diſcrimen ex Martiani* K
reſponſo deſumptum eſt, qui ſic ait: Multum intereſt, vtrũ pars quarta iure hæreditario retineatur, an vero in re, vel in pecunia. *Nam ſuperiori caſu actiones diuiduntur inter hæredem & fideicommiſſarium: poſteriore vero apud fideicommiſſarium ſunt actiones.*

f Actiones transferuntur. *In fideicommiſſarium ſcilicet, qui ſolus conueniri poterit.*

g Sine vllo onere. *Quia hic hæres non retinet ius vllũ vniuerſitatis, ſed tantum habet rem ſingularem, vt legatarius.*

5 *h* Quaſi ex. † *Sicque legatarij loco habetur, qui re aliqua ſingulari retenta iuſſus eſt hæreditatem reſtituere: ſicut & is, qui ex certa re inſtitutus eſt, dato cohærede vniuer-*
l *ſali, legatarij vicem ſuſtinere* l *dicitur. Idem quoque in fideicommiſſario, cui certum corpus, vel quantitas per fideicommiſſum relinquitur, obtinere, vt pro legatario ha-*
m *beatur, Valens* m *reſpondit.*

6 *i* Scinduntur actiones. † *Diuiduntur nempe pro rata inter hæredem & fideicommiſſarium, & hoc ideo, quia iſto caſu, quando iure hæreditario quartam habet, vice hæ-*
n *redis* n *eſt.*

K Atque in ſolidum. *Adhuc enim iuſſus reſtituere, loco legatarij habetur, ſicq; immunis eſſe debet ab omni one-*
7 *re hæreditario, inſtar legatarij.* † *Æquitati tamen conſentaneum eſt, vt conſumpta fideicommiſſarij portione, quod vltra quartam hæres habet, oneribus hæreditarijs obnoxium fiat: multo magis creditoribus, qui ſi alioqui fraudarentur, poſſent etiam totum legatum reuocare.*

l Transferuntur. *In fideicommiſſarium.*

m Et ſecum deliberare. *Occupatio eſt: obijci enim poterat, iniquum videri, quod ſi hæres plus quadrante obtineat, nulli tamen oneri ſit ſubijciendus, &c. reſponderi poteſt, in poteſtate fideicommiſſarij eſſe, an velit hæreditatem ſibi reſtitui, vel illam omittere. Si ergo reſtitutionem petat, & damno ex hoc afficiatur, æquo ferat animo, cum*
o *illud ſua culpa* o *ſentiat.*

8 *n* Eadem ſcilicet. † *Extendit id, quod ſupra dixerat in vna ſpecie ſiue re, vt etiam locum habeat in pluribus ſpeciebus retentis, ætiologia eſt, quia licet plures res videantur conſtituere quid vniuerſale: tamen hoc non eſt verum, quia talis, qui retinet plures, loco legatarij eſt, ſicque ſem-*
p *per ratio textus* p *militat.*

9 *o* Sed etſi certa. † *Quod ſupra de vna re pluribusve retentis dixerit, hoc etiam ad quantitatem producit, ſi rogatus reſtituere, certam quantitatem, quæ quadrantem contineat, deducere iuſſus ſit, nam & tum actiones hæreditariæ in fideicommiſſarium transfundentur in ſolidum.*

p Continet. *Quod ſi plus quarta contineat, hæres etiam legatariis in id tenetur, quod quartam excedit, videlicet ſi plus legatarijs debeatur, quam ad fideicommiſſarium peruenerit.*

A D-

ADDITIONES.

a l.20.filia nupta §.ſi filiusfam. 1.fam.erciſc.
b l.22.item Labeo eod.tit.fam.erciſc.
c l.2.de fund.inſtructo.
d l.1.§ ſi is qui ccec.hoc tit.
e §.ſed quia ſtipulationes.nu 7.ſup.eod.
f gl.& Dd.hic.
g gl.d.l.1.§.ſi.h.tit.
h l.30.ſi legatus.§.multum iure reſt.hoc tit.
i d.l.1.§ ſi hæres præcepto.
k d.§.multum intereſt.
l l.quoties C.de hær.inſt.
m l.ſi hæres ab eo.illo tit.
n l.6.quod autem.§.pen.quæ in fraud.cred.
o c.damnum. de reg iur.in 6.
p Ita Bello.hic.

§. Præterea.

1 *S. C. Trebellianum ad inteſtatos quoque pertinet, & quæ ſit ea in re dubitandi ratio, itemque decidendi.*
4 *Accurſii error.*
5 *Diſcrimen inter legata & fideicommiſſa hæreditaria.*
6 *Hodie in codicillis legata directo relinqui poſſe.*
7 *Fideicommiſſarius grauari poteſt, vt alij reſtituat.*
8 *Quem honore, eundem & onerare poſſum.*
9 *Fideicommiſſarius grauatus reſtituere, an quartam detrahat.*

Præterea *a* inteſtatus quoque moriturus, poteſt rogare eum, ad quem bona ſua vel *b* legitimo iure vel *c* honorario pertinere intelligit, vt hæreditatem ſuam totam, partemue eius, aut *d* rem aliquam (velut fundum, hominem, pecuniam) *e* alicui reſtituat: cum alioqui *f* legata niſi *g* ex teſtamento non valeant. *h* Eum quoque cui aliquid reſtituitur, poteſt rogare, vt id rurſum alij, aut totum aut partem, vel etiam aliud *i* reſtituat.

Inteſtatus quoque. *Fideicommiſſa ex S.C. Trebelliano in teſtamento relinqui poſſe, hæredemque inſtitutum*
a *grauari, hactenus dictũ* a *eſt.† Poterat ergo dubitari, an*
1 *hoc S.C. & inteſtatis locum haberet? cum enim legitimi hæredes, qui ab inteſtato ſuccedunt, nullo commodo a defuncto honorentur (vocantur enim ad ſucceſſionem non a defuncto, ſed a lege ipſa ſic diſponente: vnde &* legitimi *dicuntur) videbatur, nec fideicommiſſo eos onerari poſſe,*
b *quia quem non honoro, nec grauare* b *poſſum. Verum Imp.*
c *hic ex Vlpiano* c *docet hoc S.C. ad inteſtatos quoque pertinere, ſiue legitimi, ſiue honorarij ſint ſucceſſores: Idemq;*
d *multis Principum reſcriptis* d *traditur.† Poſſunt ergo*
2 *venientes ab inteſtato fideicommiſſis grauari, vt hæredes*
3 *in teſtamento ſcripti.† Ætiologia eſt, quia tametſi moriturus expreſſo iudicio nihil relinquat, videtur tamen tacite eum inſtituere hæredem, quem ſcit ſibi ab inteſtato ſucceſſurum, ex quo alium inſtituendo, potuiſſet eum*
e *excludere.* e *Recte ergo Vlpianus* f *ait, eorũ fideicõ*
f mittere quem poſſe, ad quos aliquid perventurum eſt morte eius, vel dum eis datur, vel dum eis non admittitur.

g *b* Legitimo iure. *Id eſt, lege 12. tab.* g *vel etiam iure ciuili.*
h *c* Honorario. *Id eſt, iure Prætorio, quod honorarium* h
i *appellatur, quales ſunt* i *emancipati, item* k *cognati.*
k *† falſum eſt (vt id obiter admoneam) quod* l *Accurſius*
4 *alibi voluit, venientes iure Prætorio non habere volunta-*
l *tem defuncti. nã probat hic textus, quod imò habeant,* m
m *ſaltem tacitam. Ratio enim quare tales poſſint fideicommiſſo grauari, eſt, quia habent voluntatem defuncti, ſiquidem eo ipſo, quod paterfam. nominatim tales non excludit a ſucceſſione, videtur eos tacite vocare.*

d Rem aliquam. *Singularem, vel etiam quantitatem: & ſic tam de fideicommiſſo vniuerſali quam particulari loquitur.*

e Alicui reſtituat. *Quo caſu is, qui ita rogatus eſt, nõ minus adire, & reſtituere per officium iudicis (ſi recuſet)*
n *compelli poteſt, quam eſt teſtamento cogi* n *poterat.*

f Legata. *Veluti acceſſoria.*

o *g* Ex teſtamento. *Tanquam* o *principali.† Innuit au-*
5 *tem hic Imp. diſcrimen inter legata & fideicommiſſa ſingularia, quod ſcilicet legata non niſi in teſtamentis relinqui valeant: fideicommiſſa vero etiam ab inteſtato. Et hanc differentiam etiam iure Pandectarum obtinuiſſe, communiori calculo Doctores probant. Nec obſtat, quod ex Vlpiano refert,* eo iure legata fideicommiſſis exæ-
p quata p fuiſſe: *quoniam falſo id Vlpiano attribuitur, & videntur ea verba ab alio quopiam adiecta fuiſſe, vt ali-*
q *bi* q *annotauimus.† Hodie tamen legata etiam directò*
6 *in codicillis relinqui poſſe, Iaſon aduerſus Fabrum &*
r *Angelum* r *defendit: cum per omnia Iuſtiniani conſtitu-*
ſ *tione* ſ *æquata ſint fideicommiſſis.*

7 *h* Eum quoque. *Fideicommiſſarium ſcilicet.† Is enim grauari poteſt; vt id, quod ſibi ex fideicommiſſo datur, reſtituat alij. Quanquam idem iuris obtineat, & ſi ex*
t *legato quis, vel donatione cauſa mortis, aliquid* t *accipiat. Nec is tantum, cui aliquid relinquitur, ſed & eius*
u *hæres poteſt onerari fideicommiſſo.* u *† In tantum autẽ*
8 *quis onerari poteſt in quantum eſt honoratus, & non* x
x *amplius. Nec impedit, quod legatum aliquod lucrum adferre debeat: quia hodie ſatis lucrum adfert, cum legatarius illud præſtando* y *ſe pie gerat.*
y
i Reſtituat. *Et vbi ſemel reſtituit, nihil omnino iuris apud eum manet. Nam penes hæredem, qui prius ei reſtituerat, remanſerunt directæ actiones: vtiles vero, quæ in primum fideicommiſſarium tranſierant, etiam ipſo iure, facta ſecunda reſtitutione in ſecundum fideicommiſſa-*
z *rium pariter* z *tranſmigrant.† Sed an legatarius vel fi-*
9 *deicommiſſarius, iuſſus alteri reſtituere, quadrantem deducere poſſint? Et non poſſe verius eſt, quoniam vt deductioni locus ſit, oportet eum, qui vult detrahere, graua-*
a *tum eſſe tanquam hæredem* a *& directum.*

ADDITIONES.

a § 1 ſup eod.
b l.ab eo.C.de fideicom.
c l.3.§.meminiſſe.& l.1 § hoc autem illo tit.
d l.& fine.C.eo.l.1.C.d.tit l.2.C.de codic.l.vlt.quando di.leg.ced.
e l conficiunt.de iure codicill.
f l 1.§.ſciendum.de legat.3.
g §.ſed iſtæ iuncta gl verbo, legit inf de act.
h l.ius autem.§. ius prætorium de iuſti. & iur.§. prætorium ſup.de iur.nat.
i §.emancipati inf.de hær.quæ ab inte.
k l.1.in prin.vnde cog
l gl l 1 § vel maxime.de colla.bon.
m Porc.hic.
n Dd.hic Soc in Rubr.ff h.tit.
o Iaſ.in rub.de leg 1 dixi ſup in rub.de leg.nu.4.
p l.1.de leg.1.
q §.ſed non vſque nu.6.ſup de leg.
r hic ad Porc.
ſ l.2 C.com de legat
t l.ab eo.C.de fideicom.
u l.ſi fuerit § 1.de legat.1.
x l.1.in fin.C.comm.de leg.l Labeo.C.de fideicom.
y §.ſi vero expreſſim in Nouell.de hær.& Fal.
z l.1.§.de illo h.tit.
a l.mulier § fin.hoc tit.& ibi gl.& Dd.d l.1.C. com.de leg. & d.§.de illo.

S a §.Et

§. Et quia.

1 *Quæ ſit huius §. hypotheſis.*
2 *Fideicommiſſum ſimpliciter fatente hærede, illud præſtandum eſt.*
3 *Si fateatur hæres fideicōmiſſum, excipiat tamen de minus ſolemni voluntate, fideicommiſſario ſolemnem voluntatem non probante, hæres liberatur.*
4 *Hærede fideicommiſſum negante, duo remedia fideicōmiſſario contra eum dantur. nu. 5.*
6 *Hæres recuſans iurare, nihil relictum eſſe, pro confeſſo habetur, condemnarique debet.*
7 *Quando teſtator ſimpliciter fidem hæredis elegit, non requiritur vlla ſolemnitas teſtamentaria.*
8 *Caſus vbi actore ne præſumptionem quidem pro ſe habente reo iuramentum defertur.*
9 *Caſus ſpecialis vbi relatio iuramenti non habet locum.*
10 *Porcij intellectus ad hunc § refutatus. nu. 11.*
12 *Bartoli ſententia ad hunc §. a Iaſ. & Alciato reprobata.*

Et quia prima fideicommiſſorum *a* cunabula a fide hęredum pendent, & tam nomen quam ſubſtātiam acceperunt; ideo D. Auguſtus ad neceſſitatem iuris ea retraxit. Nuper & nos eūdem principem ſuperare contendentes, *b* ex facto quod Tribonianus vir excellētiſſimus, quæſtor ſacri palatij ſuggeſſit, *c* cōſtitutionem fecimus; per quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei hæredis ſui committit, vt vel hæreditatē, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat, & neq; ex ſcriptura, neque quinque teſtium numero (qui in fideicommiſſis legitimus eſſe noſcitur) poſſit res *d* manifeſtari, ſed vel *e* pauciores quā quinq;, vel nemo penitus teſtis *f* interuenerit: tunc ſiue pater hæredis, ſiue *g* alius quicunq; ſit, qui fidem hæredis elegerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit, ſi hęres pdictus adimplere fidē recuſat, *h* negādo rem ita eſſe ſubſequutam: ſi fideicommiſſarius *i* iuſiurandū ei detulerit, cum prius *K* ipſe *l* de calumnia iurauerit: *m* neceſſe eum habere, vel *n* iuſiurandum ſubire, quod nihil tale a teſtatore *o* audiuerit, vel *p* recuſantem, ad fideicommiſſi vel vniuerſalis vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne depereat vltima volūtas teſtatoris fidei hæredis commiſſa. Eadem obſeruari cenſuimus, & ſi a legatario vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quod ſi is a quo relictum dicitur, *q* poſtquam negauerit, *r* confiteatur quidem aliquid a ſe relictū eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem *s* recurrat, omnino ſoluere *t* cogendus eſt.

a Cunabula. *Ideſt, prima principia, ſiue prima origo.*

b Ex facto. *Quæ fuerit autem facti huius controuerſi hypotheſis, mirificè variant Interpretes. nos duos caſus coniungemus, de quibus veriſimile eſt Iuſtinianum a locutum fuiſſe, quibus præcognitis, omnino plana & aperta*
1 *erit huius §. ſententia. † Finge ergo, quidam paterfamilias ſolemne teſtamentum ſcripſit, & in eo Titium inſtituit hæredem deinde, aut etiam nullo facto teſtamento priuatim, & ſine teſtibus (ſolam ipſius hæredis fidem & integritatem eligens) eundem rogauit, vt partem hæreditatis, vel rem aliquam Caio reſtitueret. Vel fac, teſtatorem quidem feciſſe teſtamentum, ſed neglectis ſolemnibus iuris, & in eo hæredes fidei commiſiſſe, vt Caio aliquid reſtitueret. Mortuo teſtatore hęres fideicommiſſum non præſtabat. Cum autem Caius, fideicommiſſo ſibi aliquid relictum eſſe, aliunde reſciuiſſet, nec tamen certo quicquam probare poſſet; ab hærede illud ſibi reſtitui poſtulabat, ſed fruſtra, negāte ſcilicet hærede, quicquam eatenus ſuæ fideicommiſſum eſſe; dubitabatur ergo, quid iuris, quaue ratione huic fideicommiſſario ſuccurri poſſet?*
b *Et reſcripſit* b *Iuſtinianus, authoritate iudicis (petente fideicommiſſario) interrogandū eſſe hęredem, an id, quod ab eo petitur, ſuæ fidei a teſtatore ita commiſſum fuerit,*
2 *necne, † & tunc ſi quidē hæres fideicommiſſum ab initio fateatur, paratuſq; ſit (priori caſu) teſtatoris iudicio ſatiſ-*
c *facere, planum eſt fideicommiſſum eſſe* c *præſtandum.*
3 *† Sed ſi (in poſteriori ſpecie) fateatur quidem fideicommiſſum, excipiat tamen de minus ſolemni voluntate, quia ſcilicet non interuenerit iuſtus teſtiū numerus, puta ſeptem in teſtamento, aut quinq; in codicillis hæres proculdubio, fideicommiſſario, ſolemnem fuiſſe in ſuo genere voluntatē*
d *non probante liberabitur* d *paucis aliquot caſibus excep-*
e *tis, quos Accurſius* e *alibi recenſet. † Quod ſi vero hæ-*
4 *res fideicōmiſſum vniuerſale aut ſingulare, quod petitur, mox litem conteſtando improbe neget (quo caſu §. noſter hic loquitur tunc) optio datur fideicommiſſario, vt vel per teſtes fideicommiſſum probare, vel hæredi iuramentū deferre poſſit, nihil tale eſſe relictum. Et ſi primam ipſe viā eligat, id ſeptem teſtibus facere debet, qui requiruntur in*
f *ſolemni* f *teſtamento, vel ſaltem quinq;, qui in omni alia voluntate extrema deſiderantur, vel etiam per publicum*
g *inſtrumentum vltimæ voluntatis,* g *alias hæres abſol*
5 *ueretur. † Sin vero ſecundam viam optauerit fideicommiſſarius, hæredi deferendum iuramentum, hæreſq; iuret, nihil eſſe fidei ſuæ commiſſum, omnino hæres abſoluendus*
6 *eſt, propter iuſiurandi religionem. † Sed ſi recuſat iurare, ſtatim pro confeſſo & conuicto habetur, & ad fideicōmiſſi petiti præſtationē mox condemnari debet, neq; amplius exceptione vti poteſt, ſe ob defectū ſolemnitatis teſtamēti nihil debere, etſi eum ſuæ inſiciationis, recuſatiq; iuramenti pœniteat, idq; in pœnam ſuæ perfidiæ ac mendacij.*

h c Conſtitutionem. *Quæ lib. 6 Codicis* h *extat.*

d Manifeſtari. *Euidenter probari, ſicque fideicommiſſarius deſtituatur probandi adminiculis.*

e Pauciores. *Sicque ſit defectus in numero teſtium, ac conſequenter vltima voluntas ob miſſam hanc ſolemnitatem viribus careat.*

7 *f* Interuenerit. *† Quia ſcilicet teſtator noluerit ſolemniter teſtari, ſed ſimpliciter fidem hæredis elegerit, quo caſu non requiritur vel teſtium numerus, vel vlla alia ſo-*
i *lemnitas teſtamentaria. Quod Bartolus* i *Angelus & Salicetus ad pulchram quęſtionem trahunt, de teſtatore, qui iuſſit præſtari omnia, quæ in quadam ſchedula ſcripta manu ſua propria continerentur, quam depoſuiſſet penes Guardianum fratrum Minorum, dummodo enim conſtet vel per comparationem literarum, aut per alias veriſimiles coniecturas, quod ſit ſchedula, quam teſtator aſſeruit manu ſcriptam, licet non probetur alijs teſtibus, eidem ſtandum eſt ex quo teſtator illi ſchedulę fidem eſ-*
K *ſe adhibendum* k *voluit.*

g Alius. *Etiam extraneus.*

h Negando rem. *Ideſt, inficiando ſuæ fidei quicquam eſſe commiſſum, quod reſtitueret.*

i Iuſiurandum ei detulerit. *An ſcilicet iurare poſſit, nihil tale ſuæ fidei eſſe commiſſum, aut ſe non credere,*
l *quicquam taliter eſſe* l *relictum. † Et obſerua, hic*
8 *caſum eſſe, quod etſi actor nihil probarit, ne ſemiplene quidem, neque vllam habet etiam præſumptionem pro ſe, tamen poſſit reum ad iurandum compellere, cum alioqui, regulariter actore nihil probante, reus omnino abſol-*
m *ui* m *debeat.*

Ipſe

k Ipſe. *Fideicõmiſſarius ſcilicet, qui propoſita conditio*
n *ne ex lege* n *Iuſtiniani hæredem ad petiti fideicommiſſi*
præſtationem vrgere contendit.
l De calumnia iurauerit. *Quod ſcilicet illud fideicom-*
miſſum non petat, nec iuſiurandũ deferat calũniandi aío.
m Neceſſe eum habere. *Si modo fideicommiſſi petiti ſo-*
lutionem effugere velit.
9 n Iuſiurandum ſubire. † *Adeo quidem, vt ei non liceat*
o *iuramentum ſibi delatum fideicommiſſario* o *referre, vt-*
p *cunque id regulariter ſit permiſſum,* p *cum poſſit is igno*
rare, an reuera ſit ei fideicommiſſum relictum.
q o Audiuerit. *Et ſi ita iurauerit hæres, omnino abſolui* q
debet.
p Recuſantem. *Subire huiuſmodi iuramentum ſibi a fi-*
deicommiſſario delatum.
q Poſtquam negauerit. *Per mendacium, aſſerendo nihil*
a teſtatore ſua fideicommiſſum eſſe, cum tamen reuera eſ
ſet commiſſum.
r Confiteatur. *Facta negationis, recuſatique iuriſiuran-*
di pœnitudine ductus.
ſ Recurrat. *Obijciendo exceptionem non ſolemnis teſta-*
menti, nempe ſe ad ſolutionem fideicommiſſi non teneri,
relicti in teſtamento, quod ob omiſſas ſolemnitates viribus
deſtituatur: puta ob teſtium non adhibitorum defectum.
t Cogendus eſt. *Non obſtante prædicta exceptione, quã*
propter ſuam perfidiam, & hanc mendacem inficiatio-
nem hæres merito perdit: cum ea alioqui ad ſubmouen-
dum fideicommiſſarium vti potuiſſet, ſi ab initio non ne-
gaſſet, ſed bona ſtatim fide confeſſus fuiſſet relictum fi-
deicommiſſum. Et adeo quidem punitur hac ſpecie hære-
dis mendacium, vt nec ex tali fideicommiſſo quicquam no
r *mine quartę retinere* r *valeat. Et hæc quidem de huius*
10 *§. intellectu ſatis ſuperque.* † *Quanquam non ignorem.*
Porcium aliter eum accipere, nempe quod teſtator prius fe
cerit teſtamentum ſolemne, in quo hæredem ſcripſerit, de-
inde in alia vltima voluntate minus ſolemni fideicommiſ-
ſa legatave reliquerit aliquibus: certè hæres ea præſtare
obnoxius eſt, tametſi iſta poſterior voluntas ſit minus ſo-
lemnis ſuſtinenda tamen videtur propter teſtamentum ſo
11 *lemne præcedens.* † *Verum hic intellectus planè imper-*
tinenter diuinat, textumque violat, qui ſe non fundat ſu-
per teſtamento ſolemni, quod præceſſerit, ſed aut ſuper in-
ficiatione mendaci hæredis, aut quia teſtator hæredis fi-
12 *dem ſit ſecutus.* † *Bartolus* ſ *vero adhuc alio ſenſu hunc*
ſ *§. & prædictam Iuſtinianeam* t *conſtitutionem ſit intel-*
t *lexit, quaſi teſtator non ſimpliciter fidem hęredis elegerit,*
ſed eum ſibi promittere fecerit, de præſtando fideicommiſ-
u *ſum legatumve. Sed hunc ſenſum Iaſon,* u *& Alcia-*
x *tus* x *rectè cõfutarunt, ſicut apud ipſos legere cuique ob-*
uium eſt.

ADDITIONES.

a cum hic tum in l. vlt vnde hic §. eſt ſumptus. C. de fideicom.
b in d. l. vlt.
c l. Theopompus. de dot. releg.
d l. ſi veritas. C. de fideicom.
e glo. in l. eam quam. C. hoc tit.
f §. ſed cum paulatim ſup. de teſtam.
g l. vlt. in fi. C. de codicill.
h In d. l. vlt.
i omnes. in d. l. vlt.
k idem tenuit etiam Bart. melius quam alibi. l. ſi ita ſcripſero, de condi. & demonſtr. Caſtr. l. vbi autem non apparet. §. ſed qui votum. de verb. oblig. & l. hac conſultiſ. §. per nuncupationem. C. de teſtam Fab. hic in fi.
m l. qui accuſare. C. de eden. l. ſi de iureiur. cum ſimil.
n in d. l. vlt. C. de fideicom.
o d. l. vlt. verbo omnino exactioni, &c.
p l. delata, C. de iureiur. l. manifeſtæ, ff eo. tit.
q d. l. vlt.
r l. cum pater, §. 1. ad leg. Falc l. quod quis ex culpa, de reg. iur.
ſ l. nemo pot. 1. de leg. 1.
t in d. l. vlt.
u in d. l. vlt.
x lib. 1. Paradox cap. 4.

DE SINGVLIS REB. PER fideicom. relictis. Tit. XXIIII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Fideicommiſſum ſingulare eſt quintus modus acquiren di rerum dominia iure ciuili.*

1 Hactenus. † *Imperator dixit de fideicommiſſo vniuer*
ſali, quando ſcilicet tota hęreditas, eiuſve pars alteri ab
hærede reſtituenda eſt, ſequitur fideicommiſſo ſingulari,
a *iuxta promiſſum* a *Iuſtiniani, videre, quando teſtato iu-*
bet hæredem non quotam hæreditatis, ſed rem ſpecialem
2 *ſiue quantitatem alicui reſtituere.* † *Eſt autem* fideicom
miſſum ſingulare *quintus modus, quo iure ciuili ſigilla*
tim rerum dominia conſequimur.

ADDITIO.

a ſup. tit. prox. in princip.

Princip. tit.

1 *Qui poſſint fideicommiſſo grauari.*
2 *Etiam legatarij hæredi fideicommitti poteſt.*
3 *Differentia inter legata & fideicommiſſa.*

Poteſt tamen etiam quis ſingulas res per fideicõ
miſſum relinquere: veluti fundum, argentum, homi
nem, veſtem, & pecuniam numeratam: a & vel
ipſum hæredem rogare, vt alicui reſtituat, vel lega-
tarium, b quamuis a legatario legari non poſſit.

1 a Et vel ipſum hæredem. † *Non ſolum ergo ab hærede*
fideicommiſſa rerum ſingularium relinqui poſſunt, ſed
a *& a fideicommiſſario, a legatario,* a *& ab ipſius lega-*
2 *tarij hærede* † *nam & ab eo fideicommiſſum relictum va-*
b *lere, Vlpianus* b *docet. Quinimo quicumque tandem*
ex iudicio teſtatoris commodum ſentit, poteſt fideicom-
c *miſſo* c *onerari.*
3 b Quamuis a legatario. † *Hoc eſt, quamuis non poſſit*
aliquis iubere ita, Legatarius meus rem ſibi a me legatã
alteri reſtituat nomine legati. Et huius inter legata &
fideicommiſſa diſcriminis meminit etiã Caius lib. 2 ſua-
rum Inſtit cap. 7. Hodie vero cum legata & fideicommiſ
d *ſa* d *ex Iuſtiniani lege ſint per omnia exæquata, poteſt*
e *quoque legatarius onerari* e *legato.*

ADDITIONES.

a vt hic.
b l. ſi fuerit, §. 1. de leg. 3.
c vt no. in l. 1. §. ſciendum, de leg. 3.
d d. l. 2 C. commu. de leg. §. ſed non vſque, ſup. de legat.
e dixi ſup. tit. prox. §. præterea, num. 7.

§. Poteſt autem.

1 *Non poteſt quis in plus onerari, quam ſit honoratus.*
2 *Recenſentur caſus, in quibus rec. ditur a ſupradicta re-gula, nu. 3. 4. 5.*
6 *Legatarius, vel fideicommiſſarius iuſſi reſtituere, an quartam detrahant.*

Digitized by Google

a Poteſt autem non ſolum proprias res per fideicõ-
miſſum relinquere, ſed & hæredis, *b* aut legatarij,
aut fideicommiſſarij, aut cuiuslibet alterius. Itaq; &
legatarius & fideicommiſſarius non ſolum de ea re
rogari poteſt, vt eam alicui reſtituat, quæ ei relicta
ſit, ſed etiã de alia, ſiue ipſius, ſiue aliena ſit. Hoc ſo-
lum obſeruandum eſt, *c* ne plus quiſquam rogetur
alicui reſtituere, *d* quam ipſe *e* ex teſtamento cę-
perit. nam quod amplius eſt, inutiliter relinquitur.
Cum autem aliena res per fideicõmiſſum relinqui-
tur: neceſſe eſt ei, qui rogatus eſt, aut ipſam redimere
& prę̃ſtare, aut æſtimationem eius ſoluere.

a Poteſt autem. *Cum fideicommiſſa ſingularia ſint le-
gatis exæquata. conſequitur, quod ſi cui nõ ſolum propriã,
ſed & alienam rem legare permiſſum eſt, ita quoque fidei
committere liceat. idque Imp. hic docet Quare hic locus
ex his, quæ de legatis rerum teſtatoris, hæredis vel extra-*
a *nei* a *expoſita ſunt, interpretationem mutuatur.*
b *b* Aut legatarij. *Sed quo pacto legatarij res legari* b *po
teſt? hoc ita accipe, vt legatarij res non ei, ſed alij per fidei
commiſſum relinquatur.*
1 *c* Ne plus quiſquam. † *Propter iuris regulam* c *quæ*
c *dicitur,* nulli plus oneris imponi poſſe, quam honoris
ei fuerit tributum ſit. *ſicq; nemo plus reſtituere cogen-
dus eſt, quam ipſe ex teſtatoris rogatis iudicio perceperit.*
d *Quod & obtinere conſtat, vbi quota bonorum portio* d *re-*
2 *linquitur.* † *Prædicta tamen regula non eſt perpetua, ſed
ab ea quandoq; diſceditur. Quid.n. ſi certa quantitate le-
gata rogetur legatarius aliam quantitatem priore maio-
rem poſt tempus aliquod definitum alij reſtituere? certe
æquius fuerit fideicommiſſi rationem ad ſuperaddendi lu-*
e *cri ſummam* e *conſiſtere.* † *Quid ſi teſtator alicui centum*
3 *legarit, eundemq; rogarit, vt fundum ſuum, qui multo ma
ioris erat pretij, Titio reſtitueret? hoc caſu legatarius quã-
titate legata percepta, ad fundi reſtitutionẽ cogendus eſt,*
f *quia acceptando legatũ ſuum iudicium tanti æſtimaſſe* f *in-*
4 *dicatur.* † *Idẽ iuris eſt, quando teſtator fundum legauit,
iuſſitq; legatarium alij centum fideicõmiſſi nõie reſtituere,
tametſi fundus cẽtum non valeat, nihilominus præſcriptã
quantitatem reſtituere tenetur, præſumimus.n. teſtatorem*
g *etiam fructus ex legato percipiendos* g *conſideraſſe. Nõ
tamen prius obligatur reſtituere, quam fructus perceperit.*
5 † *Sed & tunc non eſt locus prædictæ regulæ, quando duæ
res alicui disiunctim legantur, & de altera, quæ maioris
pretij ſit, præciſe declarata rogetur legatarius, quamuis
eam, quæ minoris pretij eſt, eligat, nihilominus illam, de
qua rogatus eſt præſtare cogetur, & ſibi imputet, quod de-*
h *teriorem* h *elegerit. Poſſent & alia id genus themata* i
i *adduci, in quibus poteſt quis in plus rogari & grauari,
quam ex defuncti iudicio conſequatur, ſed & illa, & quæ
retulimus ſingula, ſua æquitate nituntur. Cæterum in tan-
tum aliquem fideicommiſſo onerari poſſe, quantum ex te-*
K *ſtatoris voluntate habet, alibi &* K *annotauimus.* † *vbi*
6 *quoque dictum* l *eſt, legatarium vel fideicommiſſariũ
rogatum reſtituere alteri, quartam non deducere. quod &*
m *Vlpianus* m *reſpondit, neq; ratione id caret, cum Falci-
diæ, vel Trebellianæ quadrans pendeat a teſtatoris volun
tate. Si tamen fideicommiſſarius vniuerſa bona acceperit*
n *ab hærede, non detracta* n *quarta, vel hæres coactus adi-
uit, atque hac ratione quadrante indignum ſe fecit, his ca-*
o *ſibus deductioni locus* o *non erit.*
d Quam ipſe. *Vel is, cuius perſonam refert, nam & hæ-*
p *redem legatarij rogari poſſe,* p *ſupra dictum eſt. Vel
etiam is, per quem ipſe actiãe capit & acquirit. Vnde ſi
filiusfam. legatum fuerit, poteſt pater eatenus grauari, cui*
q *per filium* q *acquiritur.*
e Ex teſtamento. *Vel alio quouis defuncti iudicio: nam
& ab inteſtato fideicommiſſa relinqui poſſe præcedenti
tit. diximus.*

ADDITIONES.

a § non ſolum. & ſeqq. §§. ſup. de lega.
b §. ſed ſi rem. ſup. de legat.
c l. 1. §. ſi is qui 400. ad Trebell. l. ab eo. C. per fideicom.
d l. Imperator §. cum quidam. de leg. 2.
e d. l. Imperator. §. ſi centum & Bar. ibid. §. ſi.
f d. §. ſi centum. ver. enim verò.
g l filiusfam. §. apud Marcellum. de leg. 1.
h l. plane. § ſi. cui. de leg. 1.
i vide glo. & Bart. in d. §. ſi centum. in ſi. & §. ſeq.
K d. §. præterea. nu. 7.
l ibid. num. 8.
m l. ex Falcid. 47. § nunquam. ad leg. Falc.
n l. 1. §. inde Neratius ad Treb.
o Vide Dd. in d §. nunquam.
p Hoc tit. in princ.
q l. a patre. 4. de leg. 3.

§. Libertas.

1 *Libertas per fideicommiſſum dari poteſt, ſeruo non tan
tum proprio, ſed etiam alieno.*
2 *Fideicommiſſaria libertas.*
3 *In fideicommiſſo libertatis non refert, ſciuerit, an igno-
rauerit teſtator, ſeruum alienum eſſe.*
4 *Libertas fideicommiſſo relicta ſeruo alieno, ſtat quando-
que in ſuſpenſo.*
5 *Quod differtur, non aufertur.*

a Libertas quoque ſeruo per fideicommiſſum dari po
teſt vt hæres eũ rogetur, manumittere, vel legatarius,
vel fideicõmiſſarius. Nec intereſt, vtrum de ſuo pro-
prio ſeruo teſtator roget, an de eo qui ipſius hæredis,
aut legatarij, vel etiam *b* extranei ſit. Itaque & alie-
nus ſeruus redimi *c* & manumitti debet. Quod ſi do-
minus eum *d* non vendat, *e* ſi modo nihil ex iudicio
eius, qui relinquit libertatem, perceperit: non ſtatim
extinguitur fideicõmiſſaria libertas, *f* ſed differtur,
quoad poſſit tempore procedente, vbicunque occaſio
ſerui redimendi fuerit, præſtari libertas.

1 *a* Libertas. † *Quod hic Imp refert, libertatem per fidei-
commiſſum ſeruo relinqui poſſe ſiue proprio, ſiue alieno,
hoc Licinius etiam Rufinus iam antea reſponderat, vt ex*
a *eius reſponſo hic locus,* a *deſumptus eſſe videri poſſit. Et
Extat in Pandectis peculiaris titulus*, de fideicõmiſſa-
2 rijs libertatibus. † Fideicommiſſariã *autem* libertatẽ
*dicimus, quam teſtator nõ directo impertit, ſed & per ma
numiſſionem alterius, vel hæredis, vel legatarij, vel do-
natarij mortis cauſa, cuius fidei hoc commiſit & credidit.*
b Extranei ſit *Si tamen eius ſit, cum teſtamenti factio*
b *eſt, vt Paulus* b *ait: etiamſi teſtator alienum eſſe ignora*
3 *uerit, ac ſuum voluerit manumitti* † *Neque enim in fidei-
commiſſo libertatis inquiritur, ſciuerit an ignorauerit te-
ſtator ſeruum eſſe alienum cum non ſimilis ſit cauſa liber-*
c *tatis &* c *fideicommiſſi pecuniarij, in quo ea diſtinctio* d
d *adhibetur.*
c Manumitti debet. *Ab eo ſcilicet, cuius hoc fidei eſt cõ
miſſum: ſi tamen dominus vendere eum ſuſtineat. neque*
e *enim vt vendat,* e *cogi poteſt, niſi fortaſſis aliquid ei, vt
ſeruum vendat legatum ſit. Nam agnoſcendo legatum,
dominus vendere obnoxius eſt.*

d Non

d Non vendat. *Nolit ſeruum vendere, aut certe immodico precio vendat, quod perinde eſt, ac ſi omnino vendere* f *recuſet.*

e Si modo nihil. *Nam ſi aliquid accepiſſet a defuncto ad vendẽdum cogi poſſet, vt ſupra diximus, idemq; Theophilus hic tradit.*

4 f Sed differtur. † *Stat in ſuſpenſo illa fideicommiſſaria libertas ſeruo alieno relicta: idque fauore libertatis. Poteſt enim fieri, vt dominus aliquando mutet voluntatem, & vendere ſit* g *paratus. Neque hoc caſu præſtari æſtimatio poteſt huic ſeruo: tum quia libertas eſt* h *inæſtimabilis, tũ quia præſtatio huius æſtimationis facta ſeruo nihil ei prodeſſet, apud ipſum enim non maneret, ſed ſtatim* i *domino quæreretur.* † *Unde colligit Accurſius,* K *id quod* 5 *differtur, non auferri: nec etiam interim dari, niſi differenti mora vel culpa obijci* l *poſſit.*

A D D I T I O N E S.

a l. libertat. 16. de fideicom. liberta.
b l. 3 ſ. alieno. & l. libertates. de fid. libert.
c l. 39. Paul. eo. tit.
d §. non ſolum ſup. de leg. verſ. quod autem.
e l. 13. ſi ea cuius filium. C. ad leg. Falc. l. 13. ſi re donatam. C. de fideic. liber. l. generaliter. 24. §. ſi quis alienum 22. l. alieno. §. fi. ff. de fideic. lib.
f l. non dubium. §. fi. de leg. 3.
g l. deberi. C. de fideic. liber.
h d. l. Paulus.
i l. placet. de acq hæred.
K glo. fi. hic.
l vt in contrarijs in glo allegatis, de hoc perplexo. vide Bart. l. inter ſtipulantem, §. ſacram. de verb. oblig.

§. Qui autem.

1 *Seruus ex fideicommiſſo manumiſſus fit libertus manumiſſoris, & quæ ſit eius rei vtilitas.*

2 *Directa libertas ab inteſtato dari non poteſt, ſecus eſt in fideicommiſſaria.*

3 *Libertus Orcinus.*

4 *Alciatus hunc text. aliter legit, & iſtis quid?*

5 *Seruo alieno directo libertas dari nequit, & quæ ſit ratio.*

6 *Tria requiri, vt directa libertas ſeruo relinqui poſſit.*

Qui autem ex fideicommiſſi cauſa manumittitur, non teſtatoris fit libertus, etiamſi teſtatoris ſeruus ſit a ſed eius qui manumittit. At is, qui directò b ex teſtamento liber eſſe iubetur, ipſius teſtatoris libertus fit: qui etiam c Orcinus appellatur. Nec alius vllus directò ex teſtamento libertatem habere poteſt, quã qui d vtroque tempore teſtatoris fuerit, & quo faceret teſtamentum, & quo moreretur. Directò autem libertas tunc dari videtur, cum non ab alio ſeruum manumitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult.

1 a Sed eius qui manumittit. † *Et ſic ſeruus, qui fideicõmiſſo libertatem accipit, fit libertus manumiſſoris. Neque ea res caret commodo. Quamuis enim hic manumiſſor a tali liberto non poſſit operas ſperare, etiamſi teſtator id* a *cauerit, ius tamen patronatus habet, vt nec in ius ſine venia* b *vocari poſſit, & habeat bonorum poſſeſſionem contra tabulas.*

2 b Ex teſtamento. *Recte hic ait, ex teſtamento:* † *quia directa libertas dari ab inteſtato non poteſt, cum tamen poſſit ita relinqui fideicommiſſaria. Ex codicillis tamẽ teſtamento confirmatis etiã directa* c *vtiliter relinquitur.*

3 c Orcinus. † *Quia ſcilicet ab eo manumiſſus ſit, qui ad Orcum eat, quaſi patrono ad Orcum & Plutonẽ miſſo,* d *libertus. Theophilus vertit χαρωνίτης a Charonte inferorum portione.* † *Alciatus* e *tamen mauult,* Orthinus, *legere, quod directo fiat liber ὀρθὸς enim directũ ſignificat. Hinc &* Orthodoxi, *qui rectæ in diuinis sũt opinionis.*

5 d Vtroque tempore. *Idque ea ratione:* † *quia expreſſi iuris eſt,* f *ſeruo alieno non poſſe directam libertatem relinqui. Niſi ergo eſſet ſeruus teſtatoris tempore, quo facit teſtamentum, non poſſet ei recto iure libertas dari, quia ſic diceretur ſeruo alieno eam relinquere. Sed etſi eſſet ſeruus teſtatoris tempore conditi teſtamenti, hoc non ſufficeret, quoniam poſſet alienare, antequam moreretur, ſicque res deueniret ad caſum, a quo non poſſet incipere.* † *Recte ergo conſtitutum eſt, oportere eum, cui directa libertas relinquitur, duobus temporibus ſeruum teſtatoris eſſe, & cum teſtamentum ſcriberet, & cum teſtator decederet. Iaſon addit etiam tertium tempus, nẽpe aditæ* g *hæreditatis, quo cedere dicitur libertas directo data: interim non poteſt hic libertati deſtinatus nouo domino* h *ſubijci.*

A D D I T I O N E S.

a l. plane. 1. §. fi. & l. ſeq. de leg. 1. iuncta l. cenſorem. & l. Campanus. de oper. liber.
b l. quique. de in ius voc. l. venia. C. illo tit.
c l. libertates. de manum. teſtam.
d l. directis. C. de teſtam. manum. l. ſi is. de fideicom. lib.
e lib. 1. Prætermiſ.
f l. ſi ſeruus legatus, §. ſi ſeruus alienus. de legat. 1. l. quod ſeruo tuo. C. de teſtam. manum.
g l. teſtamento. de manum. teſt. l. 1. §. libertatibus. C. de cad. tol.
h Iaſ. hic ad Porc.

§. Verba autem.

1 *Quibuſcunque verbis fideicommiſſa relinqui poſſe, quæ tamen fideicommiſſum importent.*

2 *Fideicommiſſa tantum verbis indirectis & obliquis, vel communibus relinqui poſſunt, directis vero nõ poſſunt.*

3 *De quibuſdam verbis hic non relatis, quæ vim fideicommiſſi pariter habent.*

Verba autem fideicommiſſorum hæc maxime in vſu habentur: peto, volo, mando, fidei tuæ committo. quæ perinde a ſingula firma ſunt, atque ſi omnia in vnum congeſta eſſent.

Hic §. *communis eſt ad hunc & proximè præcedentẽ titulum, in quo Imp. recolligit, quibus verbis fideicommiſſa relinqui communiter ſoleant. Nam & alijs verbis, quã quæ hic referuntur, ea relinqui poſſe, extra controuerſiam* 1 *eſt: neque id negat Iuſtinianus.* † *Poſſunt ergo fideicommiſſa fieri quibuſcunque verbis ſignificantibus legitimũ* a *ſenſum teſtatoris, legare vel fideicommittere volentis, ſiue proferantur a teſtatore ſimpliciter, ſiue cum iuramento, ſiue dirigantur ad hæredem grauatum, ſiue ad fideicommiſſarium* b *honoratum, dummodo talia verba ſint diſpoſitiua, quæ ſemper fideicommiſſi petitionem inducunt. Secus ſi eſſent verba conſilij, vel adulatoria, quæ nihil operantur,* c *cum potius cenſeantur enunciatiua quam diſpoſitiua.* d *Neceſſe quoque eſt, verba fideicommiſſorum* 2 *vel obliqua eſſe, ſiue indirecta, quæ & precaria dicuntur, nempe per quæ rem defuncti conſequimur ex manu alienius, & per obliquum, non recta via, vel ſaltem eſſe communia, quæ non ſolum directam habeant ſignificationem, ſed etiam ad obliquam trahi, ſicque fideicommiſſis accommodari poſſint. Cæterum verbis vere directis fideicommiſſa non relinquuntur; quoniam ea in obliquum ſenſum flecti nequeunt. Quæ ſint autem verba directa, obliqua, ſiue communia, nos alibi* e *annotauimus.*

a Singula. *Nam tantum valet fideicommiſſum altero*
ſolo verbo relictum, ac ſi omnia ſimul cõiungerentur: dum
tamen ex eo, quod prolatum eſt, mens teſtatoris, fideicom-
miſſum tali vebro relinquere violẽtis, intellig i poſſit: alias
f *ſecus.* f † *Porro pro coronide ſupradicta' fideicommiſſo-*
3 *rum materia illud addere iubet: eſſe quadam verba, quę*
licet minus contineant, quam ea, quæ hic Iuſtinianus re-
cenſuit: aque tamen intelligentur vim habere fideicom-
g *miſſi: qualia ſunt, Seio, credo, nihil ambigo te daturum,* g
vel reſtituturum. Sunt etiam alia verba, quæ quidem pri-
ma facie videntur plura continere: ſed tamen deflectuntur
ad fideicommiſſa, cum non poſſint aliter ſuam vim expli-
h *care. quorum aliquot exempla* h. *Baldui. huic refert.*

ADDITIONES.

a l.2.C.commu.de leg.
b l.peto, §.1.de leg.1.
c l.de generali.§.de vſu leg.
d vide Bart.l.ex hac ſcriptura.de dona.eundem l.vnum ex familia.§. fi. & l.cum pater, §. manno. de leg.2. Cano.c. fi Pap.de priuil lib.6.
e §.fi.ſup.de pupil.ſubſti.nu.5.6.7.
f l.pater, §.pen. de leg.4.l.Lucius Titius.§. filiam.ad Trebell.
g l.etiam hoc modo.l.& eo modo.de leg.1.l. vnum ex familia §.vlt.de leg.2.
h l.ex fact.ad Trebell.l.filiusfam.§.vt quis hæredem.de leg.1. & l.qui filium.ad Trebell.

DE CODICILLIS. Tit. XXV.

1 *Codicillorum multiplex acceptio, & quomodo hic accipiantur.* 2.
3 *Codicillorum definitio.*
4 *Codicilli quomodo a teſtamenco differant.*
5 *Codicillos bifariam fieri.*
6 *Codicillorum alij fideicommiſſarij, alij directi.*
7 *Neceſſitas & vtilitas codicillorum.*

Cognita *teſtamentorum ordinatione, de codicillis, tan*
quam minus ſolemni voluntate, iuſto ordine ſequitur,
1 † *Quanquã autem alias generalis ſit* codicillorum *vox,*
omnemque ſcripturam ſignificare valeat, vnde diploma-
a *ta, ſeu literæ principales appellantur* a codicilli: *itẽ &*
epiſtole a priuato ad amicum ſcripta. Sulpitius ad Cice-
ronem: Puer Acidini mihi obuiam venit cum codicil
lis. *Cicero ad Quintum fratrem* Epiſtolam hanc efflagi
2 tarunt codicilli tui. † *Hoc tamen loci codicillos paruos*
codices, ſeu tabulas dicimus, quibus teſtator iuſtum ac ſo-
lemne teſtamentum facere impeditus, qualicumque de re-
bus ſuis voluntate diſponit, nempe quod eam iuris ſolem-
nitatem, qua in teſtamentis exigitur, non deſiderent. Nã
b *& Codicem pro teſtamentaria ſcriptura Imp.* b *ſupra*
poſuit, in eademque ſignificatione Iuuenalis vſus eſt;

Nam códice ſæuo Hęredes vetat eſſe ſuos.

3 † *Sunt ergo* codicilli *imperfectum quoddam teſtamentũ*
quibus ſine iuris ſolemnitate permiſſum eſt, ſententiam
voluntatis vltima ſcribere, nullo inſtituto herede. Hac
deſcriptio continet duas differentias, quibus codicilli a te-
4 *ſtamento ſecernuntur.* † *Prima eſt, quod ad teſtamen-*
c *tum plura ſolemnia* c *deſiderantur, quæ alibi recenſui-*
mus, codicilli carent omnis iuris ſolemnitate, niſi quod
d *quinque teſtes, quanquam non rogatos, adhibere* d *opor-*
tet, vt conſtet eos a teſtatore factos eſſe. Altera eſt, quod in
codicillis non poteſt directo heres inſtitui, ne ſcilicet con-
e *fundatur ius codicillorum* e *& teſtamentorum.* † *Fiunt*
5 *autem codicilli ad exemplum teſtamẽtorum, bifariam: in*
f *ſcriptis, adhibitis quinque teſtibus,* f *qui ſe ſubſcribant,*
quamuis ſigilla non requirantur. Deinde ſint ſcriptis per
nuncupationẽ, declarata voluntate defuncti coram quin-
g *que teſtibus: ſiue ea poſtea in ſcripturam redigatur, ſiue* g
6 *non.* † *Porro codicillorum alij ſunt fideicommiſſarij, alij*
directi: Fideicommiſſarij *ſunt, in quibus ſcriptor verbis*
vtens precarijs ſuam de rebus omnibus, quæ teſtamentis
comprehendi ſolent, hæredi ſuo petitionem expoſuit: Directi *in quibus directis ciuilibusve verbis ſcriptoris volun-*
tas de legatis duntaxat alicui relinquendis expoſita eſt.
a *Atque hoc ſenſu non ſolum hic, ſed & in Pandect. & Cod.*
7 *de Codicillis accipiuntur.* † *Eſt autem codicillorum vſus*
non tam neceſſarius, quam etiam vtilis. Neceſſitas in eo
verſatur, vt ſi quis impediatur de facto iuſtam ſententiam
teſtamento ſolemni relinquere, is ſaltem ab inteſtato de-
ſcribat obiter, de bonis ſuis, cui aliquid voluerit reſtituã
h *per codicillum vnum aut* h *plures. Vtilitas vero codicil-*
lorum non eſt obſcura. Nam ſi quis oblitus fuerit alicu-
ius rei in teſtamento non deſcripta, vel ſi vereatur, ne per
obliuionem aliquid prætereat, is poteſt ante vel poſt te-
i *ſtamentum ſcribere codicillum. Idque eſt, quod* i *Paulus*
K *tradit, codicillos confici quatuor modis, quos* K *infra de-*
clarabimus.

ADDITIONES.

a l.adminiſtrantes.in princ.de excuſ.tut.§.filiusfam.ſup.quibus mod.ius pat.pot.ſol.& l.iudices. C. de digni. lib.12. Sueto.in Claud.c.29.
b §.Sed & vnum.ſup.de teſtam.
c §.ſed cum paulatim.ſup.de teſtam.
d §.fi.ſup.de fideicom.hæred.& l.vlt.C.de iur.codicill.
e §.fi.inf.hoc tit.
f d.l.vlt.verſ.ſub notationem.& ibi Iaſ.
g glo.hic & in rub.C.eod.tit.
h §.fi.inf.eod.
i l.conficiuntur.in princ.de iure codic.
K non tantum.inf.eod.

Princip. tit.

1 *Auguſti & codicillorum ſeruandorum, & fideicommiſſorum author fuit.*
2 *Iure veteri legata codicillis relinqui poterant.*
3 *De C.Trebatio Iuriſconſ.* 5.
4 *Epiſtola Ciceronis ad Iulium Cæſ. ſcripta, Trebatij commendatitia.*
6 *Codicillos qui poſſint facere.*
7 *De Antiſtio Labeone.*

a Ante Auguſti tempora cõſtat codicillorum ius in vſu non fuiſſe; ſed primus Lucius Lentulus (ex cuius perſona etiam fideicõmiſſa eſſe cęperunt:) codicillos introduxit. Nam cum decederet in Africa, ſcripſit codicillos *b* teſtamẽto cõfirmatos, quibus ab Auguſto petijt per fideicommiſſum, vt faceret *c* aliquid. Et cũ diuus Auguſtus volũtatẽ eius impleſſet, deinceps reliqui eius auctoritatem ſecuti, fideicõmiſſa præſtabant: & filia Lentuli *d* legata, quæ iure *e* non debebat, *f* ſoluit. Dicitur autem Auguſtus conuocaſſe ſapientes viros, interq; eos *g* Trebatium quoque, cuius tunc auctoritas maxima erat; & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonans a iuris ratione codicillorum vſus eſſet: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod diceret vtiliſſimum & neceſſarium hoc ciuibus eſſe propter magnas & longas peregrinationes, quę apud veteres fuiſſent: vbi ſi quis teſtamentũ *h* facere non poſſet, tamen codicillos poſſet: Poſt quæ tempora *i* cum & Labeo codicillos feciſſet, iam nemini dubiũ erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

a Ante Auguſti. *In hoc principio origo & initium codicillorum adeo copioſè & luculenter declaratur, vt nihil vel eximi, vel addi amplius debeat. Et hanc totam hiſto-*

riam

a *riam nos etiam* a *ſupra adduximus, vt ſuperuacaneum*
1 *ſit eandem hic repetere.* † *Illud tamen non omittendum, fuiſſe D. Octauium Auguſtum non minus authorẽ ſeruandorum codicillorum, quam fideicõmiſſorum, quę prius ab hæredum voluntate pendebant. Nam ex hiſtoria hic relata conſtat, Auguſtum non modo ius codicillorum approbaſſe, verumetiam fideicommiſſum vltro perſtitiſſe.*

b Teſtamento confirmatos. *L. Lentulus Auguſtum hæredem ſcripſit, & filiam ſuam, quos rogauit per codicillos teſtamento confirmatos, vt aliquid facerent, puta domos ædificari quibuſdã amicis Lentuli* b *curarẽt. Erant*
c *autem confirmati codicilli teſtamẽto, vel ante facto, hoc* c *modo: Si quos ſcripſero codicillos, hi firmi ſumpto, vel poſt ad hunc modum. Quos ante ſcripſi, rati ſumpto.*

c Aliquid. *In codicillis declaratum.*

d Legata. *In eiſdem codicillis relicta.*

2 *e* Non debebat. † *Nam iure veteri legata non niſi in te-*
d *ſtamentis vtiliter* d *relinquebantur, licet hodie ſit ſe-*
e *cus, ex Iuſtiniani* e *lege, quæ legata fideicommiſſis per omnia exæquauit.*

f Soluit. *Iure codicillorum.*

3 *g* Trebatium. † *Fuit C. Trebatius Teſta Iuriſperitus valde clarus temporibus Ciceronis, ad quem cum ſcriberet Topica, omnia exempla ex iure ciuili ſumpſit, vt haberet rationem eius, ad quem ſcribebat. Extant quoq; ad eũ*
f *plurimæ eiuſdem Ciceronis* f *epiſtolæ plenæ iocis, ſalibus, & ſcommatis, quibus Iuriſconſultum eſſe ludit. Fuit enim amiciſſimus Ciceroni, in cuius fidẽ ſe Trebatius (vt ipſe Cicero teſtatur) ex adoleſcentia contulit, vnde & a Cicerone Cæſari Gallias tunc cum imperio obtinenti literis ſtudioſiſſ. commendatus eſt, quas iubet adſcribere.*
4 †Hunc, mi Cęſar, ſic velim omni tua comitate complectare, vt omnia quæ per me poſſis adduci, vt in meos conferre velis, in vnum hunc conferas, de quo homine hoc ſpondeo, probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem eſſe neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in iure ciuili, ſingulari
5 memoriæ, ſumma ſcientia, &c. † *Quamquam autem C. Trebatius contra Cæſarem partes Pompeianas ſecutus fuerit, fractoque Pompeio cum diutius in bello perſeueraſſet etiam exulare iuſſus ſit, Ciceronis tamen ope Cæſar reditum ei indulſit, & ita indulſit, vt eius & conſilio*
g *veteretur, & Tribunatum* g *militarem offeret. Meminit eiuſdem Trebatij tãquam viri boni & integri Sue*
h *tonius in Cæſare, itemque* h *Pomponius noſter, referens hunc fuiſſe adiutorem Cornelij Maximi, & iuris quidem peritiorem, quam eloquentiorem, compluresque libros ſcripſiſſe, ſed qui minus frequentarentur. Extat quoque Horatij Satyra lib. Serm. 2. ad Trebatium Iuriſconſul. in qua cum doctrina nomine ſimiliter commendat.*

6 *h* Facere non poſſet. † *Intelligere de facto, impeditus ſcilicet ijs incommodis, quæ ſolet trahere peregrinatio, nã qui teſtamentum facere non poteſt iure prohibitus, huic*
i *neque codicillorum ſcribere licet* i *loquitur ergo hic de impedimento facti, non iuris.*

7 *i* Cum & Labeo. † *intelligit Antiſtium Labeonem Cinnam Iuriſconſultum, auditorem Ser. Sulpitij, qui ea fertur libertate fuiſſe, vt ratum penſumque nihil haberet, niſi quod iuſtum & ſanctum in Romanis antiquitatibus*
K *ipſe* K *legiſſet. Huius meminit etiam* l *Pomponius*
l *eum a Trebatio inſtitutum aiens, nec tantum Iuriſprudẽtia clarum, ſed cæterarum quoq; artium non fuiſſe expertem, quod & Gellius lib. 13. c. 12. tradidit.*

ADDITIONES.

a De fideic hær.
b Baro hic.
c l. conficiuntur, ff. de iur. cod. l. fiue in initio, hoc tit.
d §. præterea, ſup. de fideic. hær.
e l. 2. C. commu. de leg.
f Toto fere lib. 7. Epiſt. famil.
g Zaſ. l. 2. §. fuit & eod. de orig. iuris.
h d. §. fuit, & eo.
i l. diu. §. codicillos is demum, & d. l. conficiuntur, §. codicilli hoc tit.
K Author Gell. lib. 13. cap. 11.
l d. l. 2 §. poſt hunc maxime, & ibi Zaſ.

§. Non tantum.

1 *Codicillos quatuor modis confici.*
2 *Olim codicilli ante vel poſt teſtamentum facti non valebant, niſi teſtamento confirmarentur: hodie niſi expreſſe reuocentur, ipſo iure confirmari intelliguntur.* 3.
4 *Si ab inteſtato fiunt codicilli, debentur relicta ſuccedentibus ab inteſtato.*
5 *Poſthumi natiuitate an codicilli rumpantur.*

Non tantum autem *a* teſtamento facto poteſt quis codicillos facere, ſed & inteſtatus quis decedẽs fideicõmittere codicillis poteſt. Sed cum ante teſtamentum factum codicilli facti erant: *b* Papinianus ait, non aliter vires habere, quam ſi ſpeciali poſtea voluntate confirmentur. Sed *c* Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt, ex ijs codicillis, qui teſtamentũ præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti, ſi appareat eum, qui teſtamentum fecit, a voluntate, quam in codicillis expreſſerat, non receſſiſſe.

1 *a* Teſtamento facto. † *Quatuor modis codicillos confi-*
a *ci Imp. hic docet, idẽ* a *Paulus ante tradidit. Aut. n. in futurum confirmantur, aut, in præteritum aut per fideicõmiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento, ab inteſtato ſcilicet, vnde originem traxerunt. Ideo autem fideicom-*
b *miſſa dari poſſe ab inteſtato ſuccedentibus, idem* b *Pau-*
c *lus refert, quoniam creditur pater familias ſponte ſua his*
d *relinquere* c *legitimam hæreditatem. Poſſunt ergo codi-*
e *cilli & ante teſtamentum fieri, & poſt* d *teſtamentum,*
f *& vna cum ipſo* e *teſtamento, & ab* f *inteſtato.*

2 *b* Papinianus. † *Cuius reſponſum in Pandectis* g *ex-*
g *tat hiſce verbis:* Ante tabulas teſtamenti codicilli facti non aliter valent, quam ſi teſtamento, quod poſtea factum eſt, confirmentur, aut voluntas eorum quocunque iudicio retineatur. *Sed quid poſt teſtamentum facti ſint codicilli, an ſpecialis eorum confirmatio requira-*
h *tur? & minime quidem, ex* h *Iuliani reſponſo liquet ait enim:* Teſtamento facto etiam ſi codicilli in eo confirmati non eſſent, vires tamen ex eo capient.

c D. Seuerus & Antoninus. *Quorum reſcriptũ non ex-*
3 *tat.* † *Sed hoc tamen iure hodie vtimur, vt ſemper intelligantur codicilli ipſo iure in teſtamento præcedenti, vel ſequenti confirmati, niſi appareat eos reuocatos eſſe. Præſumitur enim teſtator durare in eadem voluntate, ſi nominatim eam non reuocarit, nec contrarium diſpoſuit. In ſumma ſciendum eſt codicillos ad teſtamentum, quocunq; tẽpore factum ſit, ita pertinere, vt teſtamenti vires ſequantur, vireſque ex eo capiant, niſi inter teſtandum reuocatos*
4 *eſſe probetur.* † *At vero inteſtato paterfam. mortuo, nihil requiritur in codicillis ab eo factis, ſi alias teſtari potuit, ſed vicem teſtamenti exhibent, obligantque omnem legi-*
i *timum hæredem, etiam poſt* i *natum, ad præſtanda in*
5 *ipſis relicta.* † *Neque enim poſthumi natiuitate rumpuntur codicilli ab inteſtato facti, licet ſecus ſit, ſi defunctus teſtamentum & codicillos feciſſet, qui cum teſtamenti ius*

ſequan-

ſequantur (vt iam dictum eſt) conſequitur, rupto teſtamento agnatione poſthumi, codicillos quoque ad teſtamentum
K *pertinentes* K *rumpi.*

ADDITIONES.

a l. conficiuntur, in prin. hoc tit.
b Ibidem.
c Vide quæ dixi in §. præterea, ſup. de fideicom hæred.
d De his duobus modis loquitur, l. ſiue initio, C. de cod.
e De quo in l. ſi §. illud plane, de iure cod.
f De hoc in § ſeq.
g l. ante tabulas, de iure cod.
h l. ſi quis cum §. vlt. hoc. tit.
i l. ab inteſtato. hoc ipſo tit.
K Ita loquitur l. 1. C. de codicil.

---

§. Codicillis.

1 *In codicillis non poteſt directo hæres inſtitui, in teſtamento poteſt, & quæ ſit ratio diuerſitatis* 2.
3 *Principale non confirmatur per acceſſorium.*
4 *Exhæredatio in codicillis non recte fit.*
5 *Hæreditas directo in codicillis data, in vim fideicommiſſi valet.*
6 *Teſtator in dubio potius teſtari, quam codicillari voluiſſe præſumitur.*
7 *Caſus, vbi hæreditas in codicillis directo relinqui poteſt.*
8 *Si quid obſcurius ſcriptum in teſtamento ſit, per codicillos declarari poteſt.*
9 *Nec conditio hæredi iam inſtituto in codicillis poteſt adijci.*
10 *Condicio in teſtamento appoſita, in codicillis remoueri nequit.*
11 *Clauſula derogatoria in teſtamento appoſita, in codicillis reuocari poteſt.*

Codicillis autem hæreditas *a* neque dari, neque adimi poteſt, ne confundatur ius teſtamentorum & codicillorum, & ideo *b* nec exhæredatio ſcribi *c*. Directo autem hæreditas codicillis *d* neque dari neque adimi poteſt. *e* Nam per fideicommiſſum hæreditas codicillis iure relinquitur. *f* Neque conditionem hæredi inſtituto codicillis adijcere, neq; *g* ſubſtituere directo quis poteſt.

1 *a* Neque dari. † *Hæc vna eſt differentia inter ſolemne teſtamentum & codicillos, quod ſcilicet in codicillis nec di-*
a *recto hæres* a *inſtitui, nec in teſtamento datus codicillis ſubmoueri poſſit, cum in teſtamento vtrunque ſit ſecus.*
2 † *Quod Imp. ideo eſſe tradit, ne ius teſtamentorum & codicillorum miſceatur & confundatur, id quod fieri non de-*
b *bere, vel ipſa nominum diuerſitas commonere* b *videtur,*
c *Papinianus* c *etiã aliã rationẽ, paulo ſubtiliorem adducit, his verbis.* Quod per manus traditum eſt, codicillis hæreditatem dari non poſſe, rationem illam habet, ne per codicillos, qui ex teſtamento valent, ipſum teſtamentum, quod vires per inſtitutionem hære-
3 dum accipit, confirmari videretur. † *Neque enim prin-*
d *cipale confirmari poteſt per* d *acceſſorium.*
4 *b* Nec exhæredatio. † *Nec exhæredatio in codicillis re-*
e *cte fit: ob id certe, quoniam ea alterum eſt teſtamenti* e *fundamentum.*
c Directo. *Vt quia teſtator dixerit,* Titius mihi hæres eſto, vel, Titium hæredem inſtituo, facio, ſcribo: *quæ*
f *ſunt verba* f *directa.*
d Neq; dari. *Vt ſcilicet directo, ſeu recta via debeatur.*
5 † *Si tamen euidenter* g *conſtat, teſtatorẽ, qui directis ver-*
g *bis hæredem ſcripſerit, noluiſſe teſtamentum facere, ſed potius codicillos: trahentur huius modi verba etiam ſine*
h *clauſula codicillari, benigna quadã interpretatione ad* h *fideicommiſſum, vt hæreditatis aditio ſuſtineatur tanquã*
6 *fideicommiſſaria.* † *In dubio autem potius teſtari, quam*
i *codicillari voluiſſe intelligetur, ſi inſtitutionis verbo* i *ſit vſus. Et prædicto caſu cenſentur rogati hæredes in teſtamento ſcripti, vel ab inteſtato venientes, vt reſtituant hæreditatem inſtituto in codicillis, ſalua tamen ratione quar-*
K *tæ* k *ex S. C. Trebelliano. Quod & in ſubſtitutione dire-*
l *ctis verbis codicillis comprehenſa reſponſum* l *eſt, nam & ea ad obliquum ſenſum flectetur, ſi teſtator præciſè teſtandi voluntatem non habuerit, alias enim nec directa via, nec per fideicommiſſum id, quod actum eſt ſuſtinebi-*
m *tur, ſiue de inſtitutione, vel ſubſtitutione* m *loquamur.*
7 † *Sũt & alij caſus, in quib. hæreditas directo relinqui, vel*
n *adimi in codicillis poteſt, quos Iaſon ad Philippi* n *Imp.*
o *reſcriptum refert: quemadmodum eſt in* o *milite, itẽ in*
p *patre diſponente inter liberos, vel inter legitimos* p *hæredes, qui poteſt recto iure in codicillis ſubſtitutionem adimere & dare. Quod & ad codicillos, in quibus directis ver-*
q *bis ad pias cauſas relictum eſt,* q *nonnulli producunt ex paritate & ſimilitudine rationis. Ceſſat etiam ſupradictũ dogma in directa inſtitutione certæ rei, quæ poteſt fieri in codicillis, quando datus eſt cohæres vniuerſalis in teſtamẽ-*
r *to, quia tunc iure certæ ſcriptus vicem legatarij* r *ſuſtinet.*
s *Quod* s *Iaſon admittit, quando inſtitutio certæ rei facta eſt extraneo, etiam adempta, in filio ſecus eſſe aiens. & hoc ea ratione, quoniam in extraneo inſtitutio rei certæ omnino legati naturam obtinet, ſed in filio ſolum reſpectu Que-*
8 *relæ inofficioſi teſtamenti loco inſtitutionis habetur.* † *Sed etſi quid obſcurius, etiam quantum ad inſtitutionem hære-*
t *dis, in teſtamento ſcriptum ſit, per codicillos declarari* t *poteſt: vt quia dixerit,* Quẽ in codicillis meis nominauero, hæres mihi eſto. *Pari ratione, ſi hæreditas teſtamẽto ex aliqua cauſa inutiliter data ſit, poterit in codicillis*
u *etiam directo* u *confirmari.*
e Per fideicommiſſum. *Verbis precarijs & obliquis: hoc pacto:* Rogo te hæres mi, vt cum primũ adieris hæreditatẽ meam, eam Seio reddas, reſtituas. *Sic ergo reli-*
x *cta hæreditas omnino reſtituẽda* x *eſt, ſalua tamen ratione quartæ Trebellianicæ.*
9 *f* Nec conditionem. † *Aliam hic differentiam habes inter teſtamentum & codicillos, quod in teſtamento licet hæredes ſub conditione inſtituere, ſecus eſt in codicillis. Nam etſi hæredi in teſtamento pure ſcripto conditio aliqua in codicillis adijciatur, hæres tamen huic parere non tenetur, ſed ea reiecta hæreditatem pure, ac ſi nulla conditio adſcri-*
y *pta fuiſſet,* y *conſequitur. Atq; ita Modeſtinus* z *etiã*
z *reſpondit, additque rationem,* quod in defectum conditionis videatur quis cogitaſſe de ademptione hæreditatis
10 ſed eam codicillis adimi non poſſe. † *Sicut autẽ conditionem hæredi pure in teſtamento inſtituto in codicillis adijcere non licet: ita & ex diuerſo conditio appoſita in teſtamento in codicillis adimi, ſeu remoueri non poteſt, ſic enim videretur hæreditas pure dari, quod lege prohibitum*
a *eſt, niſi forſan liberorum fauor aliud* a *ſuaderet.* † *Clau-*
11 *ſula tamen derogatoria, inſerta teſtamento, quin reuocari in codicillis valeat, dubium non eſt, tum, quia ex hoc non datur, neque adimitur hæreditas: tum etiam quia de con-*
b *trario legibus non cauetur, ideoque* b *permitti videtur.*
g Subſtituere directo. *Saltem vt ſubſtitutio directo iure valeat: nam interdum ſubſtitutionem directis verbis factam in codicillis benigniori interpretatione ad fideicom-*
c *miſſum traduci, ſupra* c *annotauimus.*

AD-

ADDITIONES.

a l.2.§.fi.hoc tit.l.hæreditatem.C.eo.
b l.ſi idem.C.de cod.
c l.quod per manus.hoc tit.
d Bart.d.l.quod per manus.
e ſup.de exhær.lib.in prin.
f Vide ſup.de pu.ſubſti.§.fi.nu.5.6.7.
g Bart.l.illud.§.tractari.hoc tit.
h l.Scæuola.ad Treb.& ibi Bart.& alij.& in l.verb.ciuilib.de vulg.Porc.hic.
i l.non codicillum C.de teſtam.
K Vide Porc hic,qui hanc rem plurib.tract.
l d.l.Scæuola.& l.cum quis decedens.§.Sciani.de leg.3.
m d.§.tractari.& l.non codicillum.
n l.2.C.de codic.
o l.quærebatur.l.militis.de mil.teſta.
p Bar d.l.militis.Iaſ l hac conſultiſ.§ vlt.C.de teſta.
q Bal l.1 C.de ſacroſ.eccl.Ang.& Imo l.2.de in ius voc.
r l.quoties.C.de hær.inſt.Bald.d.l.non codicillum.ad fi.
ſ In d.l.quoties
t l. aſſe toto. vbi Imo. de hær. inſti.l. hæres palam. §. ſi quid poſt de teſt.
u l.2.in fi.hoc tit.
x d.l.2.§.fi.& l.hæreditatem.C.hoc tit.
y l diuus hoc tit.
z l.quidam in ſuo in fi.de cond inſti.
a Ang hic per no in l.diuus.hoc tit.
b arg l.nec non § quod eis ex qui cau.maio.
c hoc §.nu.4 & d.l.Scæuola,ad Trebell.

---

§. Codicillos.

1 *Cur codicillos plures relinquere quis poſſit, cum ſit ſecus in teſtamentis num.2.*
3 *Limitatio ad prædicta.*
4 *In codicillis quinque teſtes ſufficiunt, etiam non rogati.*
5 *Qua ratione relicta in codicillis petantur.*

Codicillos autem a etiam plures quis facere poteſt:& b nullã ſolemnitatẽ ordinationis deſiderant.

1 a Etiam plures. † *Rurſus hinc diſcrimen colligere licet inter teſtamentum iuſtum & codicillos, quia poterit quis*
a *plures codicillos relinquere,ita vt omnes* a *valeãt,modo*
b *inter ſe contrarij non ſint,tum enim prior* a *poſteriori* b
non cenſeretur reuocatus. Teſtamenta autem plura ſi quis faciat,non omnia ſimul valent, ſed poſterius ſemper ipſo
c *iure priori* c *derogat.† Diuerſitatis eſt ratio,* d. *quod te-*
2 *ſtamenta plenam continent diſpoſitionem bonorum & vni-*
d *uerſitatis, in codicillis autem fere non de bonis vniuerſis,*
3 *ſed de parte eorum,rebuſque ſingularibus tractatur. † Si tamen duo contrarij reperiantur codicilli, nec appareat,*
e *quiſnam prior ſit,aut poſterior,neuter valet ratione* e *incertitudinis, niſi dicamus alterum dare quid,alterũ idipſum adimere, quia ademptio frequentius datione ſequi*
f *ſolet. tum codicillus, in quo adimitur, vires* f *habebit. Sin vero eodem die duo facti ſint codicilli, & in vno legetur fundus Titio,in altero idem fundus legetur Seio, quia tales codicillis non ſunt contrarij ſed diuerſi,ideo vnus per alium non tollitur,ſed ambo valent, & legatarij partes*
g *concurſu* g *facient,quia cenſentur coniuncti,& ad eundẽ fundum vocati. Si tam contraria defuncti voluntas alteri*
h *adimere,& in alterũ trãsferre volentis,probetur,aliud* h *fuerit dicendum.*

b Nullam ſolemnitatem. *Aliud diſcrimen inter teſtamentum & codicillos, quia in teſtamento ſolemni multæ*
i *ſolemnitates requiruntur,quas ſuo loco* i *retulimus. † In*
4 *codicillis ſufficit, ſi teſtandæ veritatis gratia quinque te-*
K *ſtes adhibeantur,etiam non* K *rogati,inter quos & mu-*
l *lier* l *admittitur, licet in teſtamẽtorũ ſolemnibus* m *reij-*
m *ciatur. Cæterum reliqua ſolemnia, quæ in iuſto teſtamento deſiderantur,in codicillis omitti poſſunt. Et hoc eſt, quod*
n *Martianus* n *ait,* codicillos neq; ipſius qui eos facit, manu ſcribi neque ſignari neceſſe eſſe. *Addit & Martianus,*etiamſi in confirmatione codicillorũ paterfa. adiecerit,vt nõ alij valeant, quã ſua manu ſignati & ſubſcripti:tamẽ valere factos ab eo poſtea codicillos, licet neque ab eo ſignati,neque manu ſcripti fuerint. *Illud pro coronide addendum, quanam actione relicta in codicillis petantur? Et verius eſt* conditione ex lege,*vel*
o *vtili actione* ex teſtamento ea o *peti,ſi codicilli non fue-*
p *rint teſtamento* p *confirmati: Nam ſi teſtamento confirmati ſunt,directa,*ex teſtamento *etiã agi poterit.tametſi vtra agatur, parum referat, cum vtraque actio eiuſdem*
q *virtutis eſſe,eumdemque effectum* q *habere videatur.*

ADDITIONES.

a l.diuus,§.codicill.hoc tit.
b l.cum proponatis.C.eo.tit.
c §.poſteriore.ſup.qui.mo.teſt.inf.
d Bar.& Iaſ.d.l.cum proponatis.Porc.hic.
e gl.& Bar.ibid.
f Bald.ibid.
g gl Bar.& Iaſ.ea.l.& l.7.ſi Fortidianum.C.de leg.
i § ſed cum paulat.ſup.de teſt.
K l.ſi ad fi.
l d.l.fi.& ibi gl.quæ communiter ad probatur.
m ..qui teſtamento.§.mulier.de teſtam.
n d l.diuus.§.1.
o l.1.de condict.ex l.no.l.fi. C. de cod. & l.reſtituta. ad Trebellia.
p Fab.§ ſed cum ante ſup.eod.
q argu.l.actio in fi.de neg geſt.

Inſtitutionum Secundi Libri Finis.

Digitized by Google

IOACHIMI MINSYNGERII A FRVNDECK, I. C.

SCHOLIA IN LIBRVM TERTIVM Inſtitutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

DE HAERE. QVAE AB INteſt. deferun. Tit. I.

1 *Succeſſionem alia Ciuilis, alia Prætoria.*
2 *Hæreditas duplici iure defertur.*
3 *Quæ ſit legitima, quæ item iuſta hæreditas.*
4 *Continuatio huius tituli.*
5 *Ex Veteribus quibuſdam exemplaribus conſtare, initiũ lib. 3. Inſtit. fuiſſe in tit. de obligat.*
6 *Summa ſucceſſionis inteſtatæ ex iure Authentico, ſiue Nouellarum declaratus.*
7 *Prima ſucceſſio ab inteſtato eſt deſcẽdẽtiũ ſiue liberorũ.*
8 *Secunda aſcendentium, ſiue parentum inter quos ſeruatur ordo graduum.*
9 *Tertia Coniunctorum ex tranſuerſo: & hi diuerſimode ſuccedunt. num. 10. 11.*
12 *Quarta, Viri & vxoris, ſi tranſuerſales deſint.*
13 *Prædictis omnibus deficientibus, bona fiſco cedunt.*

1 SVCCESSIO † *omnis in iure no-*
a *ſtro eſt vel Ciuilis, vel* a *Honoraria,*
ſiue Prætoria, illa hæreditas, vel bo-
norum poſſeſſio dicitur. † *Heredi-*
2 *tas autem duplici iure defertur, vel*
ex teſtamento, quæ Teſtamentaria,
vel ab inteſtato, quæ propriè Legitima *nominatur, quo-*
3 *niam eam lex ipſa abſque facto hominis defert.* † *Quan-*
quam & quæ ex Teſtamento contingit, legitima quoque
b *non impropriè, latiore tamen ſenſu dici* b *poſſit. Ea enim*
a lege XII. tab. confirmatur, dum illa conſtitutum, ſit,
c *vti quiſque rei ſuæ legaſſit, ita ius* c *eſſe. Dicitur*
etiam iuſta hæreditas, quæ ab inteſtato obuenit, quod
iure quodam ſanguinis & gentilitatis, omnique iure tam
d *naturali quam ciuili* d *debita videatur. Iuſta tamen*
hæreditatem Varro libro 2. de re ruſt. latius accepit, pro
4 *ea quæ iure & quouis modo alicui obuenit.* † *Ac de te-*
e *ſtamentaria quidem, veluti ob ſolemnia ordinationis* e
digniore, ſuperiori libro, à titulo qui eſt. Per quas per
ſonas nobis acqui. *in hunc vſque locum tractatum eſt.*
Iuſto ergo nunc ordine & de legitima ſucceſſione, id eſt, de
hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur, ſubnectendum
5 *erat.* † *Cuius quidem ordinis reſpectu apertè prætenderetur*
liber ſecundus Inſtitutionum vſque ad titulum, qui De
obligationibus, *inſcribitur, ſicuti etiam ab eo primum ti-*
tulo aliquando factum eſſe initium libri tertij, ex vetuſtis
quibuſdam exẽplaribus conſtat, & eo præcipue, quod an-
te annos quadringẽtos ad mare Balthicum repertum eſſe
f *Apellius* f *refert, deſcriptum tempore Imp. Lotharij Sa*
xonis. Cæterum de prætoria ſucceſſione, quæ ad exemplum
legitimæ introducta eſt, cum alioqui multi neque teſta-
mento, neque lege ſucceſſiſſent, quos tamen æquum erat
g *ſuccedere. Imp. infra ſuo loco* g *quoque aget. Quia vero*
circa ſucceſſionem inteſtatorum maximè in deſcribendis
parentum & cognatorum gradibus (nam in deferenda li
beris hæreditate facile conſenſerunt veteres) magna ſem-
per fuit varietas, plurimaq; mutatio, ideo in tanta iuris
ciuilis iactatione, variaq; viciſſitudine, operæ preciũ fue-
rit ex Nouellis Iuſtiniani Cõſtitutionibus, ſiue iure Authẽ
tico ſummam quãdam huc tranſcribere, vnde quæ ſequun
tur, quæque alibi extant de eadem re huic regulæ cõtraria,
h *lege poſteriore antiquata iuris ſtudioſi* h *intelligãt.* † *Om*
6 *nis igitur ſucceſſio aut deſcendentium eſt, aut aſcendẽtium*
7 *aut eorum qui ex latere veniunt.* † *Primo autem loco vo-*
cauit Iuſtinianus ad inteſtati ſucceſſionem deſcendentes,
id eſt, liberos omnes, vt hi ſuccedant parentibus excluſis
i *omnib. alijs aſcendentibus, & ex tranſuerſo coniunctis,* i
nullo habito ſexus aut ætatis diſcrimine, ſed nec gradus
in eo ordine quæritur, ita vt cum filio etiam ex altero filij
k *nepotes vocentur, & in ſtirpes, nõ in capita* K *ſuccedãt,*
& cũ nepote defuncti alterius nepotis filij, & deinceps.
8 † *Liberis non extantibus ſecunda ſucceſſio eſt aſcenden-*
tium, ſiue parentum, ita vt eorum primum ratio habea-
tur, qui gradu ſunt proximiores. nam & mater auo pater-
no præfertur. Quod ſi in eodem gradu plures concurrant,
inter eos æquis partib. ſic hæreditas diuidenda eſt, vt dimi
diam paterni, dimidiam materni habeãt, in ſtirpes enim,
non in capita ſuccedent. Quanquam autem aſcendentes,
eos qui veniunt ex latere, excludant a ſucceſſione, fratres
l *tamen vtrinque defuncto* l *coniuncti, cum eis admittun-*
tur æqualiter, & in partes viriles, atque etiam fratrum
m *defunctorum* m *filij, vt ſaltem conſequantur parentum*
9 *ſuorum portionem.* † *Porro deficientibus ſupraſcriptis*
perſonis, tertio loco ex tranſuerſo coniuncti ad ſucceſſionem
vocantur, puta frater, ſoror, atque ex his prognati. Et quia
tranſuerſalium alij ex vtroque parenti iunguntur, alij ex
altero tantum, ſuccedendi quoque aliam aliamque obti-
10 *nent rationem.* † *Primum ergo fratres ex vtroque paren-*
n *te* n *coniuncti æqualiter vocantur, & cum ipſis aliorũ*
æque germanorum fratrum filij pariter admittuntur: ſic
o *tamen vt ſaltem, cum patris ſuis in ſtirpes ſuccedant,* o
qui ſi ſoli eſſent, in capita ſuccederent, vti cæteri ex latere
venientes. Conſanguinei fratres, hoc eſt, qui ex eodẽ ſunt
p *patre, in his bonis defuncto ſuccedunt, quæ ſunt* p *pater-*
na, vterini vero in maternis tantum, in reliquis bonis
communiter partis, ex æquo admittuntur. Per mares fæ-
minas intelligimus, ſi in eodem gradu ſint, ſublata veteri
patriæ poteſtatis, ſuorum hæredum, & legitimorum, hac
in re prærogatiua, niſi quod parentes aduentitiorũ vſum-
fructum.

fructum ſibi vendicent, ſuccedentibus ſolis liberis defun-
11 cti.† At verò cum neque fratres defuncti ſuperſunt, ne-
que filij fratrum, tunc omnes deinceps a latere cognati ab
hæreditatem admittuntur ſuo ordine, vſque ad decimum
q gradũ, vt ſemper proximi remotiores q excludãt.† Poſt
12 hos, quam Prætor tribuit coniugi ſuperſtiti bonorum poſ
r ſeſſionem, vnde vir, & vxor, eam Iuſtinianus r quoque
probauit: addidit tamen, vt ſi quis locupletior, uxorem
indotatam vltro duxiſſet, huic cum filijs ſuccederet vxor,
ſed habitura ſolum ſuæ portionis vſumfructum, vt ſem-
13 per ipſa proprietas manet liberorum.† Prædictis om-
s nibus deficientibus bona cenſentur vocãtia, & fiſcos s ce
dunt, ſed tamen ei prælatus eſt ſuperſtes imperio, libera-
t litatis ſocius, ſi agatur de eius rei t ſucceſſione. Et hunc
quidem ordinem ſuccedendi ab inteſtato Iuſtinianus tan-
dem præſcripſit, quem diligenter memoriæ iuris tyrones
commendare oportet, vt eius ſemper memores ſint, quan-
do inter ſinuoſas ambages antiqui iuris iactantur.

ADDITIONES.

a fa.l.qui autem.§.1.de ijs quæ in fraud.cred.
b l.130.lege obuenire de verb.ſigni.
c ſup.de leg.Fal.in princ.
d l.ex vero pro ſocio.
e Dixi in §.ſed cum paulatim.ſup.de teſta.
f in dialo.Iſago.in 4.lib.Inſtit.
g inf.de bo.poſ.
h l.26.non eſt nouum.& l ſeq.de legib.
i §.1.inf.hoc tit.noſtro.
K §.cum filius.infra.hoc tit.
l Auth.defuncto.C.ad S.C.Tertyll.
m §.conſequens Nouell.de hære.ab inteſt.
n Auth.ceſſante.C.de leg.hær.
o Auth.poſt fratres.C.de leg.hære.& Auth.itaque mortuo C. com. de ſuc.
p l.emãcipatis.C.de le.hę.l.1.§.C.eo.& d.Auth.itaq; mortuo.
q §.ſi vero neq; fratres d.Nouel.de hære.ab.inteſt.
r Nouell.conſt.117.
s l.vacantia.C.de bo.vacan.lib.10.
t l.vnica.C.ſi Impe.liberali.ſoc.

Princip. tit.

1 *Inteſtatus quis dicitur decedere tribus modis.num.2.3.*
4 *Inteſtatus etiam is eſt, cuius ex teſtamento hæreditas nõ aditur.*
5 *An qui teſtari non poſſunt, inteſtati propriè dicantur.*

Inteſtatus a decedit, qui aut omnino teſtamentũ
non fecit: aut nõ iure fecit: aut id quod fecerat, ruptũ
irritumve factum eſt: aut ſi ex eo heres extiterit.

a Inteſtatus. *Imp. Iuſtinianus legitimæ ſucceſſionis* a
b *antiquæ,* b *ſequentia, quæ nunc* c *obtinent, iura expo-*
c *ſiturus, ne cui ſtatim ab initio ſcrupulus occurreret, cum*
primis, quot modis quis inteſtatus decedere intelligatur,
d *explicat: quod & ante ipſum in Pandectis* d *Vlpianum*
1 *feciſſe conſtat.† Primo autem inteſtatus decedere dici-*
e *tur, qui dum iure teſtamentum facere potuit, non tamen,* e
fecit, forte præuentus morte, vel alio quopiam impedimen
2 *to inuolutus.† Deinde is, qui non iure fecit, quia omiſſa*
ſit in teſtamento aliqua iuris ſollemnitas: quam interue-
f *nire oportebat: puta teſtes, ſigilla, vel in genus* f *alia, vel*
filius fa. ſit præteritus. Paria enim ſunt, aliquid omnino nõ
g *fieri, aut minus rite* g *fieri.† Tertio inteſtatus decedit,*
3 *qui teſtamentum quidem iure firmum fecit, ſed poſtea per*
capitis corruit diminutionem, aut præteriti poſthumi na-
tiuitatem, vel ſecundi teſtamenti factionem vel inofficio-
ſi querelam, & alijs ſimilibus modis, quibus teſtamenta
h *iniuſta, irritaue* h *pronunciantur. Idem enim eſt, teſta-*
mentum omnino non facere, vel huiuſmodi facere, quod
i *nullum* i *pronuncietur.† Poſtremo & is inteſtatus dici-*
4 *tur, qui teſtamentum ex ſe quidem validum fecit, ſed ex*
K *eo corruit, quod hæreditas adita* K *non ſit, ſiue quia noluit*
hæres, ſiue quia non potuit, vel conditione defectus ſit, ſub
qua fuerat inſtitutus. Et hic ſenſu quoque non improprius
l *eſt, vtcunque Bar.* l *repugnet. Ait enim* m *lex,* inteſta-
m tum eum propriè eſſe, cuius hæreditas adita nõ eſt. *Et*
n *Paulus I.C.* n Inteſtatus eſt, ait, nõn tantũ qui teſta-
mentum non fecit, ſed etiam cuius ex teſtamento hæ-
reditas adita non eſt. *Magis nanque effectum & cõſum*
mationem (quæ non niſi poſt aditam hæreditatem eſſe po-
o *teſt) reſpicere debemus, quam ſimplicia,* o *verba, & ma*
p *ximè in teſtamento, in quo triplex tempore,* p *nedum mor-*
tis obſeruatur tempus. Atque ad Alciatus quoque tradi-
q *dit, & ante ipſum* q *Theophilus: qui apertis verbis teſta*
tum cum teſtamentum rumpitur, vt quis inteſtatus deceſ-
ſiſſe dicatur, id tempus non aliud attendi, quo teſtamentũ
5 *deſtruitur.† Porro qui teſtamenti faciendi ius non ha-*
r *bent, puta furioſus, pupillus, prodigus, propriè non ſunt* r
s *inteſtati, cũ nullus teſtandi præceſſerit* s *habitus, genera*
t *li tamẽ ſignificatione & eos inteſtatorũ numero* t *Vlp. hẽt.*

ADDITIONES.

a §.inteſtatorum inf.hoc tit.
b §.emancipati.
c §. ſed ea omnia.
d l.1.de ſuis & legi.fa.l.1.& l.poſthu.de iniu.rup.teſt.& l inteſtatus.de verb.ſign.
e d.l.inteſtatus.
f quæ recenſentur in §.ſed cum paulatim. ſup.de teſta.fa.l.1. de iniuſt rup.teſt.
g l.non putauit.§.nõ quæuia.de bo.poſ.con.tab & l.quoties. qui ſatiſd.cog.
h §.alio.ſup.qui mo.teſta.infir.§.poſterior.eo.ti.l.3.de iniuſt. rup.l.vt liberis.C.de coll.
i vt hic.
K l.circ.de inoff.teſt.
l l.1.de ſuis & leg.
m d.l.1.in prin.
n In l.64.ff.de verb.ſign.
o l.1.§.hæc autem verba.quod quiſque iu.
p d.l.ſi alienum.§.in extraneis de hær.inſti.
q §.verum enimuero.inf.de ia.ag.ſuc.
r d.l.1.§.plane.
s arg.l.116.decem.de verb.oblig.
t d.§.plane.

§. In teſtatorum.

1 *Ab inteſtato ſuccedere, quid ſit.*
2 *Verba legis 12.tab.de ſucceſſione legitima.*
3 *In ſucceſſione ab inteſtato prima cã eſt ſuorum hæredũ.*
4 *Adoptiui appellatione ſuorum hæredum veniunt.*
5 *De adoptiuorum ſucceſſione.*

a Inteſtatorum autem hæreditates b ex lege duode-
cim tabularum, c primum ad ſuos hęredes pertinẽt.
d Sui autem hęredes exiſtimantur (vt ſupra diximus)
qui in poteſtate morientis fuerint: veluti filius filiave,
nepos neptiſve ex filio, pronepos proneposve ex filio
nato, prognatus prognatave. Nec inter eſt, vtrum e
naturales ſint liberi f an adoptiui.

a Inteſtatorum. *Præcognito, quot modis inteſtatus quis*
decedere intelligatur, non qui ab inteſtato ſuccedant an-
1 *nectit.†* Ab inteſtato *autem* ſuccedere *nihil aliud eſt,*
a *quam* a *legitimo de iure, id eſt, poteſtate legis ſuccedere.*
b *Si quis ergo inteſtatus ſecũdum* b *ſupradictos modos de*
ceſſit, legitimi hęredes vocantur ad ſucceſſionem defun-
c *cti, in quibus cum triũ ordinum (vt & ſupra* c *diximus)*
habeatur ratio, deſcendentium ſcilicet, aſcendentium, &
ex latere coniunctorum hic de legitima ſucceſſione deſcen-
d *dentium diſſeritur, quorũ varia ſunt ſpecies ab* d *Accur*
ſio

ſto alibi relata. Verum Imperator hoc loci duntaxat de naturalibus & legitimis, qui ex iuſto matrimonio ſunt editi, item & de legitimis tantum, id eſt, adoptiuis agit: de alijs vero in §§. ſequentibus.

2 *b* Ex lege XII. † *cuius legis verba hæc circumferuntur: Inteſtatorum hæreditates primo ſuorum hæredum veline
nolintve ſumpto. His deficientibus, agnatus proximus familiam habeto.*

3 *c* Primũ ad ſuos. † *In ſucceſſione igitur inteſtati prima
cauſa eſt ſuorum hæredum vtriuſque ſexus, ſiue maſculi
ſint, ſiue fœminæ. Nec id ſolum in filijs, ſed & in nepotibus, neptibus, & infra hos etiam poſterioribus, ſi eos in
gradu nemo antecedat, locum habet: niſi quod filij in capita, & ſecundum numerum perſonarum ſuccedunt; ne-
e poſtes vero e in ſtirpes, id eſt, eam partem accipiunt, quã
parens eorum habuiſſet, ſiue vnus ſiue plures fuerint.
f *d* Sui autẽ. *Qui dicantur ſui hæredes, nõ pariter ſupra f
annotauimus, vt hic moleſta repetitione nihil opus ſit.*

e Naturales. *Subaudi, & legitimi ſimul: de his enim hic
loquitur, qui ſcilicet ex iuſtis nuptijs procreati ſunt. nam
de naturalibus tantum ſequenti. §. tractabit.*

4 *g* An adoptiui. † *Nam & adoptiuos in ſuorum hæredum numero computare oportet, cum de legitima ſucceſſione quæritur, quod ipſum ad quem modum procedat, a
g nobis declaratum eſt g alibi. Idẽ tamen ſummatim hic
5 repetere lubet. † Liberi ergo legitimi tantum, ſi quidem
auo materno, vel proauo in adoptionem ſint dati, ſuccedunt non aliter, quam naturales & legitimi: quia concurrunt duo vincula. Sin autem extraneo fuerint in adoptionem dati a parente, qui eorum poteſtatem habent: tunc
cum alijs ſuccedunt æqualiter, quæ eſt ſanior Doctorum
ſententia. Non extantibus vero alijs liberis naturalibus,
h ſuccedunt parenti adoptiuo in omnibus h bonis. Arrogati ſine vlla differentia ſuccedunt arrogati, niſi emancipa
i tio ſoluerit iura i liberorum.*

ADDITIONES.

a l. 130. lege obuenire. de verb. ſig. l. conficiuntur. de iur. cod.
b in prin. huius tit.
c ad Rub. huius tit. nu. 5.
d glo. 1. ſup. de adop. in prin.
e §. cum filius inf. eod.
f §. ſui ſi autem. ſup. de hære. quali. & diff.
g §. ſed hodie. & § ſeq. ſup. de adopt.
h d. §. ſed hodie. & l. cum in adoptiuis. §. ſed ne articulum. C. de adopt. iuncta l. ſi te. C. de ſuis & legi.
i l. 3. l. ſi arrogator. C. de adopt.

§. Quibus.

1 *Naturales tantum filij qui dicantur.*
2 *Naturales tantum bifariam legitimari poſſe.*
3 *Decuriones qui dicantur.*
4 *Coloniæ quid? & de legitimatione per oblationẽ Curiæ.*
5 *Theodoſij Imp. conſtitutio de naturalibus liberis: eademque a Iuſtiniano approbata. nu. 6.*
7 *Legitimati per oblationem Curiæ quomodo ſuccedãt. 8.*
9 *Naturales legitimati, item non ſpurij, inceſtuoſi, nefarij, adulterini, an & quomodo ſuccedant.*
10 *Legitimati per ſubſequens matrimonium quomodo ſuccedant, & nu. 11.*
12 *Dotalium inſtrumentorum confectio an ſit de ſubſtantia legitimationis.*

a Quibus connumerari neceſſe eſt etiam eos, qui
ex legitimis quidẽ nuptijs vel matrimonijs nõ ſunt
progeniti, *b* curijs tamen ciuitatum dati, ſecundum
c Diualium cõſtitutionũ, quæ ſuper his poſitæ ſunt,
tenorem, *d* hæredum ſuorum iura nanciſcuntur. *e*
Nec non eos, quos noſtræ amplexæ ſunt *f* conſtitutiones, per quas iuſſimus, vt ſi quis mulierem in ſuo cõtubernio copulauerit, nõ ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere coniugium, &
ex ea liberos ſuſtulerit: poſtea verò affectione procedente, etiam *g* nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit,
& filios vel filias habuerit: nõ ſolum eos liberos, qui
poſt dotem editi ſunt, iuſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed etiã anteriores, qui & ijs, qui poſtea nati ſunt,
occaſionem legitimi nominis præſtiterunt. Quod obtinere cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale inſtrumentum confectum liberi, vel etiam nati
ab hac luce ſubtracti fuerint.

a Quibus connumerari. *In numerum ſuorum hæredum
referuntur & hi filij, qui ex naturalibus tantum facti ſunt
1 legitimi. † Illos autem naturales tantum dicimus, quos
Græci φυσικοὺς vocant, hoc eſt, qui ex concubina domi retenta, & quam habere licuit, ſunt nati: & ideo naturales
dicti, quia naturali coitione, ac velut conniuentibus Nomothetis naſcuntur. Legitimi enim non ſunt, cum legum
a autoritatem & approbationem a non habeant, vt alibi
diximus.*

2 *b* Curijs tamen. † *Duos modos Imp. hoc loci attingit,
quibus naturales tantum legitimi efficiuntur, vt deinde
non ſecus, quam legitimi in parentum bona ſuccedant.
3 Primus eſt, ſi offerantur Curijs ciuitatum. † Olim enim
cum aliquod oppidum incollis eſſet deſtitutum, Triumuiri colonias eo deducebant, & decimũ quemque conſilio
b ſiue Curiæ adſcribebant, qui decuriones b dicebantur.
4 Coloniæ † autem a colendo, id eſt, habitando, erant quaſi
quædam examina populorum, qui ad minores vrbes habitandas ex maioribus vrbibus, velut dominatricibus
deducebantur, ſeu mittebantur. Dependebant enim minores vrbes ex maioribus. Et hic vetus legendorum primo Curialium mos fuit. Sed cum deinde multi fugerent
Curialia munera, & paulatim ea occaſione Curiæ deficerent, ac collaberentur, † Theodoſius c Imp. ſtatuit, Na-
5 c turales liberos Curijs ciuitatũ datos fieri legitimos, vt hoc
præmio plures allicerentur ad gubernandam Rempub.
Sic enim propter aliorum penuriam neceſſe fuit ſpurios recipere, quod fieri rectè poſſe Vlpianus grauiter olim re-
6 ſponderat. † Hanc deinde Theodoſij conſtitutionem Iu-
d ſtinianus d approbauit, multaque addidit, quæ eo pertinebãt, præſertim quod ad iura ſucceſſionis attinet. † Nam
7 qui per oblationem Curiæ legitimus fit, legitima iura in
paterna ſucceſſione cum alijs filijs nanciſcitur, huicque
viciſſim pater ſuccedit. Cæterũ quod attinet ad alios agnatos vel cognatos, legitimus non habetur: ideoque nec ijs
inteſtato mortuus ſuccedit, nec huic cognati ſuccedunt, vt
e & e ſupra annotauimus.*

c Diualium conſtitutionum. *Nempe Imp. Theodoſij
f & Leonis quæ lib. 5. Cod. tit. 27. f etiamnum extant.*
d Hæredũ ſuorum iura. *Qui ſi manſiſſent illegitimi,
8 cum ſuis aut legitimis non ſucceſſiſſent: † tametſi alimenta ipſis debeantur a ſuis fratribus naturalibus. Quibus
non extantibus, ſuccedunt patri inteſtato, qui nullos reliquit legitimos libros, in duabus vncijs, hoc eſt in ſexta
parte totius hæreditatis vna cum matre ſua, vel etiam ſi
g mortua fuerit: in reliquis vero bonis ſuccedunt g proximi cognati. Matri autem ſuccedunt naturales vna cum
h legitimis liberis, niſi ſit illuſtris h mulier. Quod procedit,
vt etiam ſi legitimaretur ſpurius, per hoc tamen non fieret præiudicium in ſucceſſione filijs legitime natis, vt Za-
i ſius i rectè cenſuit, niſi Imperator hoc exprimeret, & mo-*

tu

k tu proprio ac ex certa ſcientia hoc k prouideret. † Cæte-
9 rum ſpurii, h.e. vulgò concepti, ſiue ex publica meretrice
l nati, patri non l ſuccedunt, tunc.n. pater incertus eſt, ma
m tri vero & auiæ quoniã ſemper ſunt certæ, m ſuccedunt.
n At vero inceſtuoſi liberi, qui ex cognatis: n nefarii, ex
deſcendentibus, adulterini, ex adulterio nati, nullam habent ſucceſſionem parentum, alimentis quoque non cenſen
o tur digni iure o ciuili: Sed Pontifices in hoc mitigarunt
p iuris ciuilis duritiem p ex humanitate.

10 e Nec non eſt. † *Imp. in album ſuorum eos quoq; collocat, qui ex concubinatu legitimo progeniti, per ſubſequens matrimonium ſui ac legitimi fiunt. Hi.n. æqualiter cum liberis poſtea naſcituris ab inteſtato ſuccedunt. Iniquiſſimũ*
q *nanque q eſſet, ipſam ſtirpem ſecundæ poſteritatis priorem quaſi iniuſtam excludere, cum gratias agere fratribus ſuis, poſteriores debeant, quorum beneficio ipſi ſunt iuſti filii, & nomen & ordinem conſecuti. Vel etiam ſi ſoli vocentur ad ſucceſſionem, ſi poſtea ex eo matrimonio filius legitimus non naſcatur. Et de hoc legitimationis modo*
r *me r ſupra quoque nonnulla annotaſſe meminit, quæ*
11 *huc referri debent. † Sane longe pinguior ac plenior eſt hæc legitimandi ratio, quam prior, quæ ex Decurionatu ſiue per oblationem Curiæ exiſtit, quippe cum per ſubſequens matrimonium legitimatis (id quod priori caſu negatum eſt) non ſolum eorum patri, ſed & huius agnatis, &*
ſ *cognatis, etiam quod ad iura ſucceſſionum agnoſcantur ſ & ſuccedant.*

ſ f Conſtitutiones. *Quæ adhuc lib. 5. Cod. t extant.*
12 g Nuptialia inſtrumenta. † *Ea.n. omnino neceſſaria eſſe ad validitatem legitimationis per ſubſequens matri-*
u *monium, indubitati u iuris eſt, tametſi lege Põtificia hæc dotalium inſtrumentorum ſolẽnitas ſit remiſſa, ſi neq; eam*
x *matrimonium, ſiue legitimatio x conſiſtat, cui iuri, quo ad matrimoniũ, ſtare nos oportet. Vnde etiam traditũ eſt, vel in mortis articulo hoc ſubſequens matrimonium, legitimandorum filiorum ergo, cõtrahi poſſe, ſi quidem ad vl-*
y *timum vſque vitæ articulum fieri nuptiæ y poſſunt. Sed & matrimonium hoc caſu non dicitur ſolum de præſenti cõ*
z *trahi, ſed magis retro talis habita affectio z declarari.*

ADDITIONES.

a l. item legato, §. parui, de leg. 3. l. qui concubinam eo. tit.
b l. 139. pupil. §. decuriones, de verb ſig.
c l. ſicut, l. quoniam, C. de natu. lib. & in Nouell. leg. Theod. Impe. tit. 10.
d in Nouel. qui. mo. nat. effi. ſui §. ſi quis igitur.
e §. ſi ſup. de nup.
f d. l. ſicut, & d. l. quoniam.
g §. ſi quis autem. defunctus, & § ſi quis igitur habens Nouel. qui. mo. na effi. ſui & Auth. licet, C. de natu. lib.
h §. nouiſſime, inſ. de S.C. Orph. l. ſi qua illuſtris, C. eod. tit.
i In l hoc modo, nu. 46. de verb oblig.
k Zaſius ibi, & vide quæ annotaui Cent. 1. obſer. 35. in obſe. Camer. vid. etiam And. Gell lib. 2. obſ. 81. nu. 20.
l §. ſi aduer. ſup. de nup. c. vidua diſt. 34.
m l. ex libera. C. de ſuis & leg l. quia ſemper, de in ius vo.
n l. quin etiam de tit. nup. §. ergo inſ. de nup.
o §. vlt. Nouell. qui. mo. na. effi. ſui, c. dum multæ. 15. q. vlt. & c. dicat aliquis. 32. q. 4.
p c. cum haberet, de eo qui dux. in vx. quam pol. per adul.
q l. cũ qs C. de nat. li. & d. §. ſi qs igitur, c. tanta, qui fil. ſint le.
r §. ſi ſup. de nup.
ſ Chaſſa. latiſſ. in conſuet. Burg. tit. 8.
t l. cum quis, & l. nuper, C. de nat. lib.
u hic & l. Iulianus, de iure do. & d. §. ſi. ſup. de nup.
x c. tanta qui fil. ſint leg. Bal. l. licet patri, C. de natu. lib.
y Iaſ l. ſed eſt quæſitum, de liber. & poſthu. Iulianus, in l. hoc genus legati, de cond. & dem.
z l. cum quis decem, C. de natur. lib.

§. Ita demum.

1 *Sui hæres vt quis dicatur, quæ ſint neceſſaria.*
2 *Emancipatus iure ciuili non ſuccedit ab inteſtato, hodie tamen ſecus eſt, nu. 3.*
4 *Filio emancipato inſtituto nepos ex eo præteritus hodie non dicit teſtamentum nullum.*
5 *Poſthumus quando dicatur ſuus hæres.*

Ita demũ tñ nepos neptiſve, pronepos proneptiſve ſuorũ hęredũ numero ſunt a ſi pręcedẽs perſona deſierit in poteſtate parẽtis eſſe: ſiue morte id acciderit, b ſiue alia rõne, veluti emãcipatione. Nã ſi per id ipſ, quo quis moritur, filius in poteſtate eius ſit, nepos ex eo ſuus hæres eſſe non põt, idq; & in cæteris deinceps liberorum perſonis dictum eſſe intelligimus, c Poſthumi quoq;, qui ſi viuo parente nati eſſent, in poteſtate eius futuri forent, ſui hęredes ſunt.

1 a Si præcedens perſona. † *Vt quis dicatur ſuus hæres, non ſufficit eũ in poteſtate defuncti, tẽpore mortis extitiſſe,*
a *ſed neceſſe quoq; eſt, quod nulla eum perſonæ in gradu a*
b *præcedat. Recte ergo ait hic b Imp. nepotẽ, neptẽ, & reliquos deinceps liberos nõ aliter ſuos dici, niſi eos parẽtes in gradu nõ pcedũt, ſed vel plane defuncti ſint, vel emãcipatione exierint de poteſtate eius, de cuius ſucceſſione agitur.*
b Siue alia rõne. *Qualibet, præterquã dignitate, per quã qui patria poteſtate eximitur, iura ſuorũ hæredum retinet, ideoq; non ocioſe adiecit Imp. exẽplũ emancipationis, ve-*
2 *lut emancipatione, inquiens. † Tum.n. ſi per emancipationem quis ex ſacris parentis egreſſus eſt, quia iure ciuili*
c *agnatus eſſe deſiit, ab hæreditate legitima c excluditur: ſicque nepoti in poteſtate retẽto non officit, quo minus auo*
3 *inteſtato morienti ſuus erat exiſtat. † Hoc tamen iure d*
d *Nouellarũ non obtinet, propter ſublatam emancipationis & patriæ poteſtatis hac in re differentiã. Cum ergo ab inteſtato ſucceditur, in hoc cõiter itẽ eſt, vt & emãcipatus iure ciuili cum aliis ſuis hæredibus æqualiter ſuccedat ſit*
e *tamen, vt additione opus habeat, ſicut e alibi a nobis enar*
4 *ratũ eſt. † Hinc etiam illud conficitur, f quod filio eman-*
f *cipato inſtituto nepos ex eo in poteſtate, retentus, quamuis ſe reperiat præteritum, nequeat tamen teſtamentum dicere nullum, vel vllo modo illud impugnare.*
5 c Poſthumi quoq;. † *Poſthumus tum demum ſuus hæres eſt, ſi in poteſtate parentis natus foret, & nemo eũ gradu præcederet: Nam ſi alius antecedat, alienus eſt, quem tamen Gallus hæredem inſtitui ex lege XII. tabularum induxit, ſi quo tempore moreretur parens, is proximus &*
g *ſuus g foret, quamuis ea lex alienum poſthumum omnimodo hæredem ſcribi non fineret.*

ADDITIONES.

a Dixi ſup. in § ſui autem, de hær. qual. & diffe.
b vt ſanxit Iuſti. Nouel. conſti 81.
c § mancipatos, vbi dixi ſup de exhær. lib.
d § nullum, Nouel de hære. ab int. veni.
e § ſed hæc quidem. ſup. de exhær. lib.
f Ang hic.
g l. Gallus, de lib. & poſthu. l. pen. de leg. 1.

§. Sui autem.

1 *Sui hæredibus ipſo iure, etiam ignorantibus hæreditas accedit.*
2 *Ipſo iure, & ipſo facto, quomodo differant.*
3 *Extraneus non fit hæres ipſo iure.*
4 *Furioſi ignorantibus aſſimilantur.*
5 *Poſſeſſio non acquiritur ſine apprehenſione, & hanc ſententiam in Camera Imp. approbatã eſſe circa feudalia.*

Sui aũt hæredes fiunt a & ignorantes, & licet furioſi ſint, hæredes poſſunt exiſtere: quia b quibus ex cauſis

Digitized by Google

cauſis ignorantibus nobis acquiritur, ex ijs cauſis &
furioſis acquiri poteſt. Et ſtatim a morte parentis c
quaſi contineatur dominium, & ideo nec tutoris au-
thoritate opus eſt pupillis, cum etiam ignorantibus
acquiratur ſuis hæredibus hæreditas. Nec curatoris
aſſenſu acquiritur furioſo, ſed ipſo iure.
1 a Etiam ignorantes. † *Hinc diſcēdum, quod ſuis hæredi*
bus accedat legitima hæreditas ipſo iure, ſine vlla aditio-
ne, etiam ignorantibus atq; inuitis (unde neceſſarij dicun-
tur) & tam pupillis, quam furioſis ſine autoritate tutoris,
vel curatoris, tametſi iure Prætorio abſtinendi beneficium
a *habeant, quæ ſingula ſuo loco* a *locupletius ſunt exani-*
2 *mata.* † *Ipſo aūt iure dicitur, id quod ſtatim fit, quodque*
nouum factum non exigit. Sic filiusfa. ſtatim vt mortuus
eſt pater, fit hæres ipſo iure, hoc eſt, legibus hoc tacite iubē
tibus & ſtatuentibus, ita vt neque aditio, neque voluntas
eius requiratur. Ipſo vero facto *dicitur, quod nouo facto*
3 *indiget,* † *vt eſt in extraneo, qui non fit, ipſo iure hæres, ſed*
mediante aliquo facto, neceſſe enim habet adire hæredita-
b *tem, quod quibus modis fiat, ſuperius* b *expoſitum eſt.*
Recte ergo ab Imp. traditur, in ſuo hærede non requiri tu-
toris vel curatoris authoritatē, neq; hæreditatis aditione
opus eſſe, cum in extraneo ea omnia interuenire oporteat.
b Quibus ex cauſis. *Hæc regula in Pandectis Pompo-*
c *nio adſcribitur* c *duob. locis.* † *Et recte quidē furioſi igno*
4 *rantibus aſſimilātur, cū hi nihil ſcire dicātur, aut velle, &*
d *modo abſentibus, modo dormientibus ſimiles* d *habētur.*
c Quaſi continuatur. *De hac dominij rerū paternarum*
e *continuatione in filium poſt mortem patris, ſupra* e *plu-*
ſcula diximus, vt hic moleſta repetitione non ſit opus.
5 † *Poſſeſſio tamen in filio non continuatur ipſo iure, ſed ap-*
prehenſione opus eſt. Neque enim ea acquiritur iure ciui-
f *li, ſine omnino* f *apprehendatur, quæ eſt communis* g
g *Doctorum aſſertio, etiam in feudalibus bonis* h *recepta,*
h *nam & bonum poſſeſſio a patre in filium ſine actuali ap-*
i *prehenſione non tranſit, ſed omnino apprehendere ea* i
6 *oportet.* † *atque in hanc ſententiam paucis adhinc annis*
K *in ſupremo* K *Imperiali Conſiſtorio in quadam feudali*
controuerſia iudicatum fuiſſe memini.

ADDITIONES.

a d §. ſui autem, ſup. de hæred. qual. & diffe.
b §. ſi eo. tit.
c l. ſi a furioſo, ſi cer. pet. & l. ſi a furioſo, de act. & oblig.
d l. 2 §. furioſus, de iur. codi. l. vbi nō voce, §. furioſus. de re. iu.
e d. §. ſui autem.
f l. 1. de acq. poſſ.
g vide Dd. præſertim Bal. & Alex. in l. 1 ſuis, ff. de lib. & poſth. glo. Bar. & alij communiter, l. cum hæredes, de acq. poſ.
h prout hoc late probat Zaſ. cōſ. 20. li. 1. nu. 8. 9. & aliquot. ſeq.
i Zaſ. 1. 1 præal. conſ. nu. 13. vbi ſatis reſpondet contrarium tenentibus.
K vide in meis obſer. Camer. cent. 3. obſer. 38. Idemque Andr. Gail repetijt lib. 2. obſer. 129. & 132.

§. Interdum.

1 *Reuerſus ab hoſtibus efficitur ſuus.*
2 *Fictio iuris poſtliminij.*
3 *Quandoque qui ſuus eſt mortis tempore, poſtea deſinit eſſe ſuus.*
4 *Crimina regulariter morte reorum exiguntur, ſecus eſt in perduellionis crimine.*
5 *De crimine perduellionis.*
6 *Maieſtatis crimen differre a crimine perduellionis.*
7 *Ætiologia, cur perduellionis pœna etiam in hæredes tranſeat.*
8 *Exceptio ad regulam, qui ſemel hæres, &c.*

a Interdum aūt, licet in poteſtate parentis, mortis te
pore, ſuus hæres non fuerit, tamen ſuus hæres paren-
ti efficitur, veluti ſi ab hoſtibus quis reuerſus fuerit
poſt mortē patris ſui. Ius enim poſtliminij id facit. b
Per contrarium aūt euenit, vt licet quis c in familia
defuncti ſit, mortis tempore, tamen ſuus hæres non
ſiat, veluti ſi poſt mortem ſuam pater iudicatus fue-
rit d perduellionis reus, ac per hoc e memoria eius
damnata fuerit. Suum .n. hæredem habere non po-
teſt, cum fiſcus ei ſuccedebat, ſed poteſt dici ipſo qui
dem iure eſſe ſuum hæredem, ſed f deſinere.
a Interdū, *Amplificationē continet hic §. ad ſuperio-*
rem. Audiuimus equidē, regulam illam, quæ dicit, in ſuc-
ceſſione inteſtata primā cauſſam eſſe ſuorū hęredū,
a *intelligit tam de his qui tempore mortis defuncti erant* a
ſui, quam de his qui futuri erant ſui natiuitate, vtpe poſt-
b *humis.* b † *Hic vero amplius additur, eandem regulam*
1 *in eo locum habere, qui per reuerſionem ab hoſtibus ſuus*
2 *efficitur, beneficio ſcilicet poſtliminij.* † *Nam fictio poſtli-*
minij facit, quod reuerſus ab hoſtibus ſtatim recipiat vni-
uerſa iura quæ habebat ante captiuitatem, perinde ac ſi
c *nunquam captus* c *fuiſſet, & ſic fingit ſi liumfa. nunquā*
captum, ſed ſemper in poteſtate patris manſiſſe. Quare &
ſui hæredis qualitas, quæ alias propter interuenientem ca-
ptiuitatem interrupta fuiſſet, redeunti filio conſeruatur. Et
ſic vides plerunque contingere, vt qui non eſt ſuus tempo-
re mortis, efficiatur tamen ſuus poſtea.
3 b Per contrariū. † *Inuertit priorem caſum, quandoque*
.n. euenit, vt qui mortis tempore ſuus exiſtit, poſtea deſi-
nat eſſe ſuus, quod in eo accidit, cuius pater etiā defunctus
4 *perduellionis iudicio poſtulatur.* † *Nam etſi cætera crimi-*
d *na morte reorum* d *regulariter extinguatur, hoc tamen*
crimen, velut omnium atrociſſimum & grauiſſimum etiā
e *aduerſus mortuos* e *exercetur. Is ergo, qui perduellionis*
reus eſt ſicut filium in poteſtate habere non potuit cum
ſeruus pœnæ fuerit, ita ſuum quoque hæredem relinquere
f *nequit, ſed ipſius hæreditas Fiſco* f *vindicatur.*
c In familia. *Ideſt poteſtate.*
5 d Perduellionis. † *Eſt aūt* perduellionis crimen, *cum*
g *quis aduerſus Principem, vel Remp.* g *machinatur. An*
h *tiqui enim hoſtes* perduelles h *dixerunt.* † *Quāquam*
6 Maieſtatis crimen *pleriq; illud proprie eſſe velint quod*
in Principis perſonam committitur: Perduellionis *vero,*
ſeu coniurationis, *quod in publicam pacem, cuius ſenten*
i *tiæ Cor.* i *Tacitum fuiſſe Budæus* K *refert. Hoc ergo*
K *perduellionis crimen poſt defuncti mortem detecto, bona*
auferuntur hæredibus, & fiſco applicantur ſuique hæredes
l *lata ſententia, hæredes eſſe* l *deſinunt.*
7 e Memoria eius. † *Aequum.n. eſt, & rationi conſonū,*
publice male meritum cum ſuis hæredibus qui perſonam
m *eius referunt, ad deterrēda maleficia, egeſtate laborare* m
& opprimi. Quinimo ijs duntaxat vita ex miſericordia
conceditur, vt perpetua egeſtate ſordentibus & mors ſola-
n *tium ſit, & vita* n *ſupplicium.*
8 f Deſinere. † *Sicque hac ſpecie regula, qua dicitur,* hęre
o dem ſemel factū non poſſe amplius hæredis nomē o
exuere, *non procedit ex delicto defuncti.*

ADDITIONES.

a §. 1. ſup. eod.
b §. ita demum, in fi. ſup. hoc tit.
c l retro. de cap. & poſtl. reuer. §. ſi ab hoſtib. vbi dixi ſup. quibus mod. ius pat pot. ſolu.
d d. l. 2. C ſi reus vel accu. mor. & l. ex iudiciorum, de accuſ.
e l. vlt. ad leg Iul. maie.

f d. l. vlt. & hîc.
g l is qui, ad leg. Iul. maieſt. §. 2. infra de publ. iud.
h Cic. in Offic. Plaut. in Amph. & l. quos nos, de verb. ſig.
i Lib. 14. & 16. K Ad leg. Iul. maieſt.
l Vide infra de pub. iudi. § publica autẽ. & Iuſt. Nouel. 134.
m Arg. l. bo. fides, depoſ.
n l. quiſquis, C. ad l. Iul. maieſt.
o l. ſed ſi ne, §. ſed quod Papin. de minor. l. ei qui ſoluendo, de hæred. inſtit.

§. Cum filius.

1 *Nepotes ex filio ſuccedunt auo ſimul cum patruo in ſtirpes, & num. 3.*
2 *Idem hodie obtinet in nepotibus ex filia.*
3 *In ſucceſſione aſcendentium gradus non attenditur, ſecus in collateralibus.*
4 *Nepotes ſuccedunt auo ex perſona propria, non patris.*
5 *Repræſentatio nõ habet locũ in ſucceſſione aſcendentiũ.*
6 *An huius §. diſpoſitio vltra pronepotem extendatur.*
7 *Succeſſio in capita.*
8 *Succeſſio in ſtirpes.*
9 *Nepotes ex filijs ſuccedunt auo in ſtirpes, ſed fratrum filij patruo in capita.*

a Cum filius filiave, & b ex altero filio nepos neptiſve exiſtunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur: c nec qui gradu proximior eſt, vlteriorem excludit. Aequum enim videtur, nepotes neptesque d in patris ſui locum ſuccedere. e Pari ratione, ſi nepos neptiſve ſit ex filio, & ex nepote pronepos pronepti-ſve, f ſimul vocantur. Et quia placuit nepotes neptesve, item pronepotes proneptesve in parentis ſui locum ſuccedere: conueniens eſſe viſum eſt, g non in capita, ſed in ſtirpes hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiã hæreditatis habeat, & ex altero filio duo pluresve nepotes alteram dimidiam. h Item ſi ex duobus filijs nepotes neptesve exiſtant, ex altero vnus forte, aut duo, ex altero tres aut quatuor: ad vnũ aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel quatuor altera dimidiam.

In hoc §. de diuiſione hæreditatis inter ſuos hæredes agitur.

1 a Cum filius. † *Hinc diſcimus, nepotes ex filio admitti ad legitimam hæreditatem aui, loco ſui patris præmortui, vna cum filio viuente, nempe patruo ſuo, non tamen in*
a *capita ſed* a *in ſtirpes, ita vt etſi plures ſint, tantam ſolum partem accipiant, quantam pater eorum, ſi viueret, accepturus eſſet. Neque hoc nouum quis eſſe putet, nepotes cum filio ſuccedentes ſuccedere in ſtirpes: eadem enim fuit olim lex Athenienſium, cuius verba Demoſt. in oratione* ὑπὲρ ἁγνίου κλήρου *refert quem conſule.*

b Ex altero filio. *Secus in nepotibus ex filia hoc iure:*
2 *† licet hodie ex Iuſtiniani lege nepotes ex filia nati, ſi-*
b *mul cum amita auo* b *ſuccedant.*
3 c Nec qui grado. † *Et hoc pro regula traditur,* c *quod*
c *in ſucceſſione parentum gradus non quæratur, nec is qui ex liberis eſt, licet gradu remotior, per proximiorem excludatur. In collateralium tamen ſucceſſione gradus prærogatiua*
d *omnino attenditur,* d *ſic vt ſemper gradu priores poſterioribus præferantur.*
4 d In patris ſui locum ſuccedere. † *Sic videlicet, vt eius gradum ſubeant, quia ſicut filius obtinebat primum gradum: ita nunc nepotes ex eo, filio ſubducto de medio, eundem gradũ tenebunt. Neq; tamen ſuccedunt auo ex perſona patris ſui repræſentando ipſius perſonam, ſed ex per-*
e *ſona propria, & tanquã aui hæredes, quod poſt Bartolũ* e
5 *cæteri quoq; frequentius tradiderunt.* † *Neq; enim ius repræſentationis in ſucceſſione parentum, ſiue linea aſcendenti, locum habet, cum repræſentatio ſit tantum, quando quis ex perſona alterius vocatur ad ſucceſſionem, & nõ ex ſua. Sanè ſi ex perſona patris nepos ſuccederet, non rumperet teſtamentum aui, in quo ipſe reperitur præteritus, &*
f *filius itemque pater* f *inſtitutus.*

e Pari ratione. *Quod de nepote dixit, quod is ſubintrãdo gradum patris ſui præmortui, auo ſuccedat cum patruo, hoc & ad pronepotem producit, vt is ſubeundo gradũ aui ſui ad ſucceſſionem proaui cum ipſis æqualiter admittatur. Nam hic rurſus regula ſupradicta locum habet, quod in ſucceſſione aſcendentium gradus prærogatiua non cure-*
6 *tur.* † *Sed an hoc etiam vltra pronepotẽ extendatur? quod*
g *pleriq;* g *negant ad pronepotes duntaxat huiuſmodi ſucceſſionem producendo, quod aduerſus Iuſtiniani volunta-*
h *tem* h *videtur. Ait enim in Nouella* i *conſtitutione:*
i Sic tamen, vt ſi quem horum deſcendentiũ filios relinquentẽ mori contigerit, illius filios aut filias, aut alios deſcendẽtes in proprij parentis locum ſuccedere, ſiue ſub poteſtate defuncti, ſiue ſuæ poteſtatis inueniantur, tantũ de hæreditate morientis accipientes partem quanticunq; ſint, quãtam eorum parens, ſi viueret, habuiſſet. *Quæ verba apertiſſime oſtendunt, deſcendentes etiam remotiſſimos ad ſucceſſionem aſcendẽtium admittendos eſſe, & ſic non tantum nepotes & pronepotes, ſed etiam vlteriores, ita tamen, vt in ſtirpes ſuccedant. Ideoq; ibidem ſubdit Iuſtinianus:* In hoc enim ordine gradum quæri noluimus, &c. *ſicque ſimpliciter & in vniuerſum voluit, ne hic gradus numeremus.*

f Simul vocantur. *Ad ſucceſſionem defuncti, ita vt hæreditas hoc caſu in tres partes ſit diuidẽda, vnam enim filius, alteram nepos ex filio, pronepos ex alio filio filiave tertiam auferet.*
7 g Nõ in capita. † Succeſſio in capita *fieri dicitur, quando hæreditas ſecundum numerum perſonarum quibus de-*
K *ferri ſolet,* K *diuiditur.* † In ſtirpes *autem fit, cum non*
8 *numerantur ſuccedentium perſonæ, ſiue capita, ſed vnius alicuius ſtirpis tantum habetur ratio, cuius iure nituntur, qui ſuccedunt, etſi plures ſint. Et hæc ſucceſſio, quæ in ſtirpes eſt, veteri quidem iure inter deſcendentes ſolum obtinebat, hodie vero recentiore Imperatorum iure in tranſ-*
l *uerſales etiam eſt transfuſa, vt* l *ſuo loco audiemus.*

h Item ſi ex duobus. *Hic locus ex Caij Inſtit. libro 2.*
9 *ſumptus eſt.* † *Ex quo diſcis ſi ex duobus filijs vel nepotibus, & in eodem gradu plures perſonæ ſint, hoc quoque caſu in ſtirpes ſuccedi defuncto parenti, non in capita, vt quiſque locum ſui patris præmortui obtineat, licet a latere filij fratrum, hoc eſt, patrueles in capita, inter ſe diui-*
m *dant patrui* m *hæreditatem cum patruis vero vel auun-*
n *culis ſuccedant in ſtirpes ex Nouella* n *conſtitutione.*
Hoc enim tantum veteri iuri addidit Iuſtinianus, vt ſi cum ſuis θείοις filij fratris vocentur, in ſtirpes diuidant hæreditatem, vt alioqui ius vetuſtius obſeruãdum ſit, quo ex
o *latere, qui pari gradu ſunt, in capita partiuntur* o *hæreditatem. Satis namq; habuit Iuſtinianus in hoc derogare iuri antiquiori ſua Nouella ſanctione, ex tranſuerſo gra-*
p *du. In recta linea lex 12 tab. ſucceſſionem in ſtirpes* p
q *introduxit etiam in pari* q *gradu, nec ſolum in vno gradu (vt ex latere, iure Nouellarum) ſed in omnibus. Liberorum enim ſucceſſio naturalis maxime eſt, vt merito ſui parentis ius ad eos perueniat, ex latere ſucceſſio magis ciuilis eſt, vt ſatis ſit, patrui hæreditatem ad patrueles*
r *æqualiter* r *peruenire.*

ADDITIONES.

a Vt hic, & §. ſi quis igitur deſcendentium, Nouel. hoc tit. iuncta l. vlt. §. hoc etiam cognitum, C. de epiſc. & cler.
b Nouel hoc tit. §. 1 Faber hic, & §. vlt. infra eod.
c d. §. 1 verſ. in hoc enim ordine gradum quæri nolumus.
d Aut. poſt fratres, C. de leg hær.
e Bar. l. ſi auus, C. de lib. præt. & ibidem Bal. Sal. Alex. Iaſ. & alij. Idem Alex. conſ. 20. lib. 1. Chaſ. lauſ. in conſue. Burg. tit 7 §. 10 num. 1. 36. & 37.
f Contra l. Gallus, in prin. & §. nūc de lege, de lib. & poſthu.
g Bar. l. 1. §. ſi quis nomen, de ſuis & legi.
h §. ſi. infra eod. & Egui. Baro hic.
i Nouell. hoc tit. § 1. ver. ſic tamen.
K l. poſt conſanguineos, §. hæreditas, de ſuis & legi.
l §. hoc etiam addendum, infra de legi. agnat. ſucceſ.
m d. §. hoc etiam addendum.
n Nouel. de hæred. ab inteſt. §. ſi igitur, verſ. ſin autem defuncto, & Nouell. vt fra. fil.
o d. §. hoc etiam.
p §. ſi infra eod.
q Vt in hoc verſ.
r Ita Egui. Baro hic declarat per l. reſcripto. vnde lib. l. 1. de bo quæ lib. c. ius naturale, cap. ius Quiritum. diſt. 1.

§. Cum autem quæritur.

1 *Hypotheſis huius §.*
2 *Dubitandi cauſa in hoc §.*
3 *An quis ſit ſuus inſpicitur tempus deſtituti teſtamenti, non mortis teſtatoris.*
4 *Nepos viuo auo cōceptus, & poſt ipſius mortem natus, auo ſuus hæres efficitur.*
5 *Quandiu ſperatur teſtamentarius hæres, legitimus non admittitur, fallit tamen, vt nu. 6.*
7 *Nepos poſt aui mortem conceptus iure tranſmiſſionis ad ſucceſſionem venit.*
8 *Nepos poſt aui mortem conceptus, an cognatus dici poſſit.*

a Cū aūt quæritur, an quis ſuus hæres exiſtere poſſit, eo tempore quærendum eſt, quo *b* certū eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe, quod accidit & *c* deſtituto teſtamēto. Hac ratione ſi filius exhæredatus fuerit & extraneus hæres inſtitutus, & *d* filio mortuo poſtea certum fuerit hæredem inſtitutum ex teſtamento non fieri hæredem, aut quia noluit eſſe hæres, aut quia *e* non potuit, nepos auo ſuus hęres exiſtet, quia quo tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſet patremfam. ſolus inuenitur nepos, & hoc certū eſt. Et licet poſt mortem aui natus ſit, tamen *f* auo viuo conceptus, mortuo patre eius: poſteaq; deſerto aui teſtamento, ſuus hæres efficitur. Plane ſi & conceptus & natus fuerit poſt mortē aui, mortuo patre ſuo, deſertoq; poſtea aui teſtamēto, ſuus hęres auo *g* non exiſtet, quia nullo iure cognationis *h* patrem ſui patris attigit. Sed nec ille eſt inter liberos aui, quem filius emancipatus adoptauit. Hi autem cum non ſint ſui (quantum ad hęreditatem) liberi: neq; bonorum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi proximi cognati. Hæc de ſuis hæredibus.

1 *a* Cum autem. *Hypotheſis huius §. talis eſt.* † *Quidam habens filium, & ex eo nepotem: filium iuſtis ex cauſis exhæredauit, & extraneum hæredem inſtituit. Deinde teſtator moritur, decedit quoq; filius intra deliberationem extranei, qui hæres inſtitutus fuit, ac poſtea extraneus hæres nō exiſtit. Quæritur, an hic nepos auo ſuus efficiatur?*
2 † *Et videtur eum non effici ſuum, propterea quod tempore mortis aui non fuerit ſuus, præcedebat eum pater ip-*
a *ſum* a *in gradu.* † *Hic tamen deciditur, vt ſit efficiatur-*
3 *que ſuus, quandoquidem tempus poſterius, deſtituti ſcilicet teſtamenti, eſt ſatis. Quare is nepos, etſi cum ipſius auus moreretur, non fuerit ei Suus hæres: nunc tamen, ex quo ad inteſtati cauſam peruentum eſt, Suus hæres exi-*
4 *ſtet.* † *Quod eatenus verum eſt, vt etiam locum habeat, ſi hic nepos nondum viuat, cum auus moritur, ſed eo iam mortuo in primis naſcatur, modo eo viuo conceptus ſit: alioqui enim nulla erit inter ipſum & auū cognatio, cū eo viuo & moriente nondum conceptus fuerit: quia hæreditas ante defunctorum non acquiritur niſi viuentibus, vel*
b *conceptis viuente adhuc eo,* b *cuius fuit hæreditas.*

b Certum eſt. *Ante enim legitimus hæres non admitti-*
5 *tur.* † *Nam quamdiu ſperatur hæres teſtamentarius, nul-*
c *la defertur ab inteſtato* c *hæreditas,* † *niſi aliam fuiſſe*
6 *teſtatoris voluntatē euidenter* d *conſtet. Sed & in Theo-*
d *doſij & Valent. Impp.* e *conſtitutione pariter ab hac re-*
e *gula diſceditur, cauſaque inteſtati præualet teſtamento.*

c Deſtituto teſtamento. *Quod ſcilicet iure factū erat: ſed quia ex eo nemo hæres extitit, nullius fuit roboris, vt Theophilus interpretatur.*

d Filio mortuo. *Interim dum inſtitutus hæres delibe-*
f *rat, an hæreditatem adire velit,* f *necne.*

e Non potuit. *Puta ob defectum conditionis. Fortaſſis enim ſub conditione hæres inſtitutus eſt, & conditio inſti-*
g *tutionis* g *defecit.*

f Auo viuo. *Quo caſu pro iam nato haberi poteſt, quo ad*
h *ſui* h *commodum. Hinc eſt, quod cum docuiſſet* i *Iu-*
i *lianus,* legem 12. tab. eum vocare ad hæreditatem, qui morienti eo, de cuius bonis quæritur, in rerum natu-
K ra fuerit: *ſubiecerit* K *ſtatim Celſus,* ſatis eſſe, ſi quis eo viuo conceptus ſit: quia conceptus quodammodo in rerum natura eſſe exiſtimetur.

7 *g* Nō exiſtet. † *Vt ſcilicet ad aui legitimam ſucceſſionem admittatur ex perſona propria: eum tamen ex perſona pa-*
l *tris ſui, virtute tranſmiſſionis admitti, crebrius* l *obtinuit, & hoc temperamento textū hunc moderari oportet.*

h Patrem ſui patris *Ideſt, auum teſtatorem, vt Theophilus exponit; ſicque nepos poſt mortem aui conceptus,*
8 *non dicitur cognatus auo.* † *Vnde colligimus, quod etſi quandoque ex conſuetudine nepotes cognati appellentur etiam eorum, poſt quorum mortem concepti ſunt, id tamen non proprie, ſed per abuſionem, vel potius ἀναχ-*
m *ρισμὸς* m *accidere. Et hoc quidem in ſucceſſione inteſtata locum habet, in alijs tamen negocijs puta contractibus, priuilegijs, & ſimilibus, cognatorum appellatione tales*
n *etiam nepotes* n *continentur. Quo pertinet, quod Pau-*
o *lus* o *reſpondit,* nepotem etiam poſt mortem aui conceptum, ſuperſtite liberto, bonorum poſſeſſionem contra tabulas auiti liberti petere poſſe, & ad hæreditatem eius legitimum admitti.

ADDITIONES.

a §. ita demum, ſupra hoc tit.
b l. 1. § ſi quis proximior, vnde cog.
c l. 39. quamdiu, de acquir. hæred. l. 89. quamdiu, de re. iur.
d l. ſi quis hæres inſtit. ibi Bart. de hæred inſtit.
e l. hac conſultiſſima. §. ſi quis autem, ibi Alex. C. de teſta.
f Theoph. hic.
g Theoph hic.
h l. qui in vtero, de ſtat. hom.
i l. Titius, de ſuis, & legit.
K l. vel ſi viuo, hoc titulo ſuis & legit.
l Bart. l ſin. C. ad Orphi. Bal. l. 1. de his, qui ante aper. tab. Angel. § poſthumorum, ſupra de exhæred. lib.
m l. Item Prætor, de ſuis & legit.
n Bar. l. quod dicitur, de verb. ſig. Bal. l. qui ſe patris, in ſi. C. vnde lib.
o l. Paulus. §. Paulus reſpondit, de bon. liber.

§. Eman-

§. Emancipati.

1 *Emancipati ſunt incogniti iure ciuili: Prætor tamen illis ſubuenit per bon. poſſ. contra tabulas, ſi ſint præteriti: vel ab inteſtato per bon. poſſ. vnde liberi.*
2.3 *Prætor naturalem ſanguinis coniunctionem præ oculis habet.*
4 *Quid hodie obtineat.*
5 *Differentia patriæ poteſtatis & emancipationis, quo ad ſucceſſionem, hodie eſt ſublata.*
6 *Partis appellatione venit dimidia.*

a Emancipati autem liberi, iure ciuili nihil iuris habent (neque enim ſui hæredes ſunt, qui in poteſtate parẽtis eſſe deſierunt) neque vllo alio iure per legem XII. tabularum vocantur. *b* Sed Prætor *c* naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionẽ *d* vnde liberi: perinde ac ſi in poteſtate parentis, tempore mortis fuiſſent, ſiue ſoli ſint, ſiue cum ſuis hæredibus concurrant. *e* Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato vno, et eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ſane quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus iure ciuili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres. Sed cum emancipatus beneficio Prætoris *f* in partem admittitur, euenit, vt ſuus hæres pro parte hæres fiat.

a Emancipati. *Hactenus de ſuis hæredibus dixit, quique inter Suos connumerantur: modo de emancipati, quo iure illi ad inteſtatam ſucceſſionem admittantur, ſubiungit.*
1 *b* Sed prætor. *Quemadmodum liberi emancipati ſunt iure ciuili incogniti in ſucceſſione teſtamentaria propter*
a *agnationis ius ſublatum.* a *vt pater non teneatur ipſos inſtituere vel exhæredare: & tamẽ Prætoris auxilio ſubuentum eſt ipſis per bonorum poſſeſſionem, contra tabulas teſtamenti, in quo reperiuntur præteriti, ita quoq; ab legitima parentum ſucceſſione eodem iure ciuili, tanquam*
2 *extranei, excluduntur.* † *Prætor tamen rationem naturalem magis, quam ciuilem ſecutus, illis bonorum poßeſſionem, vnde liberi conceſſit, per quam (reſciſſa eorum capi-*
b *tis* b *deminutione) perinde ſuccedere poſſent, ac ſi in mo-*
c *rientis poteſtate mortis tempore* c *fuißent. Vtcunque enim emancipatus non ſit ſuus hæres, aut agnatus, eſt ta-*
d *men filius &* d *cognatus.*
3 *c* Naturali æquitate. † *Prætor enim cognationem naturalem magis præ oculis habet quam agnationis ius, quod merum ciuile commentum eſt, cum cognatio ſit iuris na-*
e *turę, nec ciuili lege tolli* e *poſſit. Quare etſi emancipatus per emancipationem deſinat eſſe cognatus, manet ta-*
f *men ſemper filius, ſicut* f *alibi a nobis dictum eſt.*
4 *d* Vnde liberi. † *Hodie tamen cum ab inteſtato ſuccedi-*
g *tur, etiam emãcipatus* g *iure ciuili ad hæreditatem paternam vna cum Suis admittitur, nec ſectari amplius debet ambages Honorariæ bonorum poßeſſionis,* vnde li-
5 beri. † *Sublatum enim eſt Iuſtiniani Nouella* h *con-*
g *ſtitutione Suorum & emancipatorum diſcrimen, ſaltem ad ſuccedẽdi rationem & effectum quod attinet, licet quo ad ſuccedẽdi vias, & reliqua multa iura Suitatis, adhuc*
i *durare videatur, id quod me alibi* i *annotaſſe memini.*
e Itaque. *infert ex præmiſſo dogmate.*
f In partem. *Eam ſcilicet partem, quæ ad ipſum emancipatum iure ciuili pertinuiſſet, ſi in poteſtate manſißet,*
K *vt Pomponius* K *ait. Dimidiam ergo hoc caſu emancipatus habebit, & alterã dimidiam is, qui tempore mor-*
6 *tis in poteſtate fuit.* † *Sane regulariter ſimplici appella-*
l *tione partis venit* l *dimidia, & ſolent ſemper hæredes,*
m *vbi aliud dictũ nõ eſt, ex æquis portionibus* m *ſuccedere.*

ADDITIONES.

a §. emancipatos, vbi de hoc diximus, ſup. de exhæred. liber.
b l. ſed cum patrono, §. 1. de bon. poſſeſ.
c hic & §. ſunt autem, infra de bon. poſſ.
d §. mines, infra eod.
e l. 8. iura ſanguinis, de reg. iur.
f d §. emancipatos.
g §. ita demum, ſupra eod.
h §. nullum, Nouel. de hæred. ab inteſt. ve. Auth. in ſucceſſione, C. de ſuis & legit.
i §. ſed hæc quidem, ſupra de exhæred. liber.
K l. 4. vnde lib.
l l. 164. nomen, §. portionis, de verb. ſignif.
m l. 4. vnde lib. & l. inter liberos, C. fam. erciſc.

§. At hi qui.

1 *Exceptio ad præcedentem §.*
2 *a Arrogatus ſi emancipetur viuente patre naturali, arrogatori non ſuccedit, ſed patri naturali, fallit tamen, vt num. 3.*
4 *Arrogati poſt emancipationẽ habentur pro extraneis.*
5.6 *a Arrogatus poſt mortem patris naturalis ab arrogatore emancipatus, neutri ſuccedit, & quæ ſit ratio.*
7 *Voluntas teſtatoris nõ debet pendere ex alieno arbitrio.*

a At hi qui emãcipati a *b* parente, *c* in adoptionẽ ſe *d* dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris *e* quaſi liberi, ſi modo, cũ *f* is moreretur, *g* in adoptiua familia fuerint. *h* Nam viuo eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emãcipati ab ipſo eſſent, nec vnquam in adoptiua familia fuiſſent. Et conuenienter, quod ad adoptiuũ patrem pertinet, *i* extraneorum loco eſſe incipiunt. *K* Poſt mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quãtum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt, & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat, eſſe in poteſtate patris adoptiui, ad quos bona naturalis patris pertinerẽt, vtrum ad liberos eius, an ad agnatos.

a At hi. *Dictum eſt præcedenti §. emancipatos iure præ-*
1 *torio vocari ad bonorum poſſeſſionem, vnde liberi.* † *annectitur modo exceptio, id non procedere, ſi tales emancipati ſe poſtea alicui in arrogationem dediſſent, fiunt enim arrogatori ſui hæredes, eique ab inteſtato, vt ſui, ſuccedunt,*
a *ideo nec digni viſi ſunt miſeratione* a *Prætoris.*
b Parente. *Subaudi, naturali & legitimo, ſicque ſui iuris effecti.*
c In adoptionem. *Ideſt, arrogationem, arrogantur enim*
b *proprie, qui ſui iuris* b *ſunt.*
d Dederunt. *Se arrogari paſſi ſunt, nempe extraneo cuidam arrogatori, ſic vt prorſus in alienam tranſierint familiam, ſuamque naturalem reliquerint. Nam ſi arrogati eſſent ab auo, non videbantur mutare ſtatum, nec perdunt ius ſuccedendi patri naturali.*
e Quaſi liberi. *Hoc eſt, Prætor eis non tribuit bonorum poſſeſſionem,* vnde liberi, *ad conſequendam legitimam hæreditatem patris naturalis.*
f Is. *Pater eorum naturalis.*
g In adoptiua. *In arrogatoris poteſtate extiterint, quo caſu arrogatori ſui hæredes ſunt, eique ab inteſtato ſuccedunt.*
2 *h* Nam viuo eo. *Scilicet patre naturali.* † *Ergo ſi filius arrogatus viuente patre ſuo naturali, ab arrogatore fuerit emancipatus, quia per huiuſmodi emancipationem deſinit eſſe adoptiuo patri filius, & quantum ad ipſum,*

extranei loco deinceps eſſe videtur, ideo ab eius quoq; le-
gitima ſucceſſione excluditur. Patris tamen naturalis hæ
reditatem inteſtatam per vnde liberi bonorum poſſeſ-
ſionem *perinde conſequetur, ac ſi nunquam fuiſſet in ar-*
3 *rogatoris poteſtate & familia.* † *Notanter autem loqui-*
tur hic Imp. de reſolutione adoptionis, ſiue potius arroga
tionis per emancipationem, quoniam ſi non emancipatio-
ne, ſed morte patris adoptiui diſſoluta fuiſſet adoptio, non
omnino, quod ad ſucceſſionis cauſam attinet, haberentur
pro extraneis, ſed adhuc intelligeretur inter eos, & alios
naturales filios durare cognatio, nempe vt ſimul inteſta-
c *to* c *ſuccedunt.*
4 *i* Extraneorum. † *Arrogati enim poſt emãcipationem*
nec ciuili nec Prætorio iure inter liberos amplius connu-
merari poſſunt, ideoque pro extraneis habentur. Ciuilis
enim ratio emancipationis, vinculum illud ciuile adoptio
nis ſuſtulit, neque vlla hoc caſu ſubeſt directa cognationis
neceſſitudo, cuius intuitu danda ſit illis, inſtar naturalis
filij, a Prætore bonorum poſſeſſio, vnde liberi.
5 *K* Poſt mortem. † *Si defuncto iam patre naturali filius*
ab adoptiuo patre emancipetur, vtriuſque & naturalis,
6 *& adoptiui patris legitima hæreditate priuatur.* † *Ado-*
ptiui enim ideo, quia emancipatione diſſoluta eſt adoptio:
naturalis vero ideo, quia quæſitum fuit ius alijs ab inteſta
to, vel etiam ex teſtamento ſuccedentibus, quod facto pa-
7 *tris adoptiui tolli poſſe non debet.* † *Neque enim debent*
d *voluntates defunctorum ex alieno pendere* d *arbitrio,*
hoc autem caſu penderet illa hæreditas ex alieno, nempe
patris adoptiui, arbitrio, qui arrogatum filium rurſus emã
cipando, hæreditatem agnatis adimere, vel eum non emã
cipando ipſis eandem relinquere poſſet, pro ſua volunta-
te, quod Prætori æquum viſum non eſt. Atque hoc Imp. in
e *fine huius* §. e *innuit.*

ADDITIONES.

a l.fi.vnde lib.
b Dixi ſupra de adopti.in Rubri.
c l.filius autem, vnde cogna.
d l.31.illa inſtitutio, de hæred.inſtit.l.captatorias, eod.titu.l. 70.captatorias, C.de mil.teſt.
e Verſ.quod ideo ſic placuit.

---

§. Minus.

1 *Naturales liberi & adoptiui in quo differunt.*
2 *Liberi naturales intelliguntur, qui ex iuſtis nuptijs na-*
ti ſunt.
3 *Emancipatio & adoptio ſunt iuris ciuilis commenta.*

a Minus ergo iuris habent adoptiui filij, quam na-
turales. Namque naturales emancipati, beneficio
Prætoris gradum liberorum retinent, licet iure ciui-
li perdant. Adoptiui vero emancipati, & iure ciuili
perdunt gradum liberorum, & a Prætore non adiu-
uantur: & recte. *b* Naturalia enim iura ciuilis ra-
tio perimere non poteſt, nec quia deſinunt ſui hære-
des eſſe, poſſunt deſinere filij filiæve, nepotes nepteſ-
ve eſſe. Adoptiui vero emancipati, extraneorum lo-
co incipiunt eſſe: quia ius nomenque filij filiæve,
quod per adoptionem conſequuti ſunt, alia ciuili ra
tione, ideſt, emancipatione perdunt.
1 *a* Minus ergo. *Hoc §. Imp. ex præcedẽtibus infert.* † *Ex*
qua illatione colligitur, quod tametſi nil interſit inter na-
turales liberos, & adoptiuos, quandiu in poteſtate ma-
a *nent* a *parentum, tamen ſi emancipentur, magnum eſſe*
diſcrimen inter ipſos. Filius enim adoptiuus diſſoluta ado
ptione per emancipationem, & iure ciuili in numero libe-
rorum eſſe deſinit, & a Prætore non adiuuatur. Natura-
lis vero filius, quantum ad patrem naturalem, etſi facul-
tatem ſuccedendi iure ciuili perdiderit: Prætoris tamen
beneficio ipſi ſuccedere poteſt, vt præcedentibus §§. di-
2 *ctum eſt.* † *Et obſerua, quando de filio naturali loquun-*
tur leges, ſemper intelligendum eſſe de filio ex iuſtis nu-
ptijs nato, quod alibi quoque annotauimus.
3 *b* Naturalia enim. † *Iure ſi quidem ciuili emancipatio*
b *introducta* b *eſt, quo nõ efficitur, ne natura filius ſit, qui*
ſemel fuit, & Prætor naturalem æquitatem ſequitur.
Adoptio quoque ciuilis iuris eſt, quæ penitus ciuili eman-
cipatione tollitur, vt non ſit, cur Prætor emancipato a pa-
tre adoptiuo ſubueniat, dando ei bonorum poſſeſſionem.

ADDITIONES.

a §.1.ſupra hoc tit.
b §.fi.infra tit.ſeq.§.quod autem, ſupra de cap.demi.

---

§. Eadem hæc.

1 *Teſtamentum, in quo emancipatus eſt præteritus reſcin-*
ditur per bon poſſeſ.cont.tab.
2 *Præteritus qui dicatur.*
3.4 *Bonorum poſſ.contra tab. & Suis & emancipatis præ-*
teritis datur diuerſimodè tamen.
5 *Inteſtatus dicitur etiam per bon.poſſ.contra tabulas.*
6 *Ad petendam bon. poſſ. vel contra tab. vel vnde liberi,*
aliquem ex liberis eſſe oportet.

a Eadem hæc obſeruantur & in ea bonorum poſſeſ-
ſione, quam contra tabulas teſtamenti parentis, *b*
liberis præteritis, ideſt, neque hæredibus inſtitutis,
neq; *c* oportet exhæredatis, Prætor pollicetur. Nã
eos quidem *d* qui in poteſtate mortis tempore fue-
rint, & emancipatos vocat Prætor ad eandem bono-
rum poſſeſſionem: eos vero qui in adoptiua familia
fuerint per hoc tempus, quo naturalis pater morere-
tur, *e* repellit. Item adoptiuos liberos emancipatos
ab adoptiuo patre, ſicut *f* ab inteſtato, ita longe mi-
nus contra tabulas teſtamenti ad bona eius nõ admit
tit: quia *g* deſinunt in numero liberorum eius eſſe.

Quod in *proxime præcedentibus §. dictum eſt, de bo-*
norum poſſeſſione, vnde liberi, *quomodo ea cõpetat: hoc*
idem Imp. obſeruandum eſſe docet in bonorum poſſeſſio-
ne, quam contra tabulas teſtamento. *Prætor olim de-*
1 *dit, in quo filius emancipatus erat præteritus.* † *Iure enim*
& ciuili & prætorio cõſiſtebat huiuſmodi teſtamẽtũ, hac
a *tamen bonorum poſſeſſione reſcindebatur: qua de re* a *ſuo*
loco abunde diximus.
b *a* Eadem hæc. *Quæ ſcilicet paulo* b *ante dicta ſunt.*
2 *b* Liberis præteritis. † *Imperator ſeipſum interpretatur,*
& quidem bene, quia tunc dicitur præteriri filius, cum de
eo nulla mentio facta eſt, in teſtamento vel inſtituendo
c *vel* c *exhæredando. Sed etſi filius aliquid Legati titulo*
habeat, adhuc dicetur præteritus, cum hodie ipſi legiti-
ma non alio, quam inſtitutionis titulo ſit relinquenda, vt
alibi d *annotatum a nobis eſt.*
c Vt oportet. *Neque enim omnis exhæredatio ſubmo-*
uet aliquem a bonorum poſſeſſione contra tabulas, ſed ea
e *duntaxat, quæ rite facta* e *eſt.*
3 *d* Qui in poteſtate. *Id eſt, Suos.* † *Bonorum enim poſ-*
ſeſſio contra tabulas *non ſolum filijs emancipatis præte-*
ritis conceſſa eſt a Prætore, ſed etiam Suis, ſi ſe præteri-
tos reperiebant, diuerſimode tamen. Nã emancipati qui-
dem liberi per hanc teſtamẽtum vere reſcindũt, cũ id ab
initio etiam iure prætorio valuerit. Sui autẽ præteriti hoc
remedio

remedio vtentes, tantum id agere videntur, quo nullum
f *eſſe teſtamentum* f *declaretur, ad tollendam ſcilicet ſpē*
adprobationis vel expreſſę, uel tacitę per lapſum tēporis,
g *quæ hoc caſu ſubeſt, id quod ſuo* g *loco copioſe a nobis de*
4 *claratum eſt.† Et ideo ſuis prætеritis, vtcunq; teſtamentū*
h *nullum dicere* h *poſſent, datur quoq; hæc contra tabu-*
las bonorum poſſeſſio, quia tametſi teſtamentum, in quo
i *filiusfam. eſt præteritus iure non* i *valeat, tamen poteſt*
filius efficere, vt ex bono & æquo ſuſtineatur, puta ſi bo-
nis ſe patris abſtineat. Quæ quidem æquitas non eſt edi-
K *cti prætorij, ſed a filij conſenſu* k *pendet, qui & tali pa-*
renti reuerentiam exhibere vult. Et iſtud Prętori ſatis
viſum eſt cauſæ, vt ei præterito daret bonorum poſſeſſio-
nem contra tabulas, *ſi mallet parentis memorię parce-*
re, quaſi non nulliter parens teſtatus fuerit, atque ita iuris
Prætorij beneficio ad ſucceſſionem peruenire, quam ius di
cendi nullum intentare, atque ita parentis iudicium tan-
quam parum ſani vel impij vno verbo ſubuertere, quæ res
l *nec modeſtia nec vtilitate* l *caret.*

e Repellit. *Quia cum ſaluā habeant ſucceſſionē patris*
m *m adoptiui, Prætor illis ſuo beneficio ſuccurrere noluit.*

5 f Ab inteſtato. † *Inteſtatum hic proprie intelligimus,*
qui nullum prorſus teſtamentum relinquit, licet alioqui &
is dicatur inteſtatus, qui teſtamentum quidem reliquit, ſed
n *reſciſſum eſt per bonorū poſſeſſionem* contra n tabulas.

g Deſinunt in numero. *Propter vinculum adoptionis*
diſſolutum per emancipationem, ſicq; penitus pro extra-
6 *neis habentur, ideo Prætor illis non ſubuenit:† Nempe in*
vniuerſum oportet ad petendum bonorum poſſeſſionem
o contra tabulas *non minus eſſe ex liberis* o *defuncti,*
p *quam ad bonorum poſſeſſionem,* p vnde liberi.

ADDITIONES.

a §. emancipatos, ſupra de exhæred. liber.
b Duobus præced. §§.
c Dixi ſup. in rub. de exhæred. liber.
d §. ſi. ſupra de inoffic. teſtam.
e l. non putauit. § non quæuis, de bono. poſſ. cont. tab.
f Caſtren l. ſi filius qui in poteſtate, de liber. & poſthu. quem Doct. in l. 2. C. de bon. poſſ. con. tab. cōiter ſequuntur.
g §. 1. ſupra de exhæred. lib.
h Vt hic & l. maximum, C. de lib. præt.
i l. 1. de iniu. rup. teſt.
K l. filio præterito, de iniuſt. rup. teſt.
l Ita Vigl. ſupra de exhær. lib. in prin. §. vlt.
m l. 2. l. ſi arrogator, de adop.
n l. vt liberis, C. de coll.
o l. 1. §. ſui iuris, in ſi l. non putauit, §. vt autem, de bon. poſſ. con. tab.
p l. 2. vnde lib.

§. Admonendi.

1 *Filius adoptiuus licet non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi, ſuccedit tamen per vnde cognati.*
2 *Ordo Prętoris in ſucceſſione legitima.*

a Admonendi tamen ſumus, qui in adoptiua famili- lia ſunt, quive poſt mortē naturalis parentis ab adoptiuo patre emācipati fuerint, inteſtato parente naturali mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorum poſſeſſionem vocantur, nō admittantur, alia tamen parte vocari, ſcilicet qua cognati defuncti vocā tur. Ex qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui hæredes liberi, neque emancipati obſtent, neque agnatus quidem vllus interueniat. b Ante enim Prætor liberos vocat tam ſuos hæredes quā emancipatos, deinde legitimos hæredes, tertio proximos cognatos.

a a Admonendi tamen.† *Quod ſupra* a *dictū eſt, cum*
1 *qui in adoptiua familia eſt, cum naturalis pater moritur,*
vel poſt mortem eius ab adoptiuo emancipatur, natu ali
patri non ſuccedere ab inteſtato per vnde liberi, id tum
procedere docet Imp. hoc loci, quando defuncto ſuperſtes
ſit aliquis alius è liberis, vel Suis, vel emācipatis, aut quiſ
piam ex agnatis. His aūt deficientibus, vocatur talis ado
ptiuus ad ſucceſſionem inteſtatam patris naturalis tan-
b *quam cognatus, ex illa parte edicti,* b vnde cognati:
idq; ea ratione, quod is qui adoptatur, iura cognationis in
naturalis patris fāmilia non amittat, cum ſit iuris natu-
ralis. Ciuilis enim ratio adoptionis, iura ſanguinis tollere
c *nullo modo* c *poteſt.*

2 b Ante enim.† *Obſerua ordinem a Prætore in ſucceſſio-*
ne legitima præſcriptum. Primo enim loco ſuos hæredes
ſecundum ius ciuile, & emancipatos ex ſuo edicto vocat:
ſecūdo legitimos ſiue agnatos ex iure ciuili, tertio cogna-
d *tos ex edicto* d *ſuo ipſe admittit: Hæc tamen vera ſunt*
inſpecto iure veteri, hodie diuerſum obtinere, ſequentia
docebunt.

ADDITIONES.

a In § at hi, hoc tit.
b l. 1. § hæc autem, vnde cog.
c l. iura ſanguinis, de reg. iur.
d l. 1. ſi tab. teſta. nul. ex. & l. 1. quis or. in bo. poſſ.

§. Sed ea omnia.

1 *Iuſtiniani conſtitutio de adoptiuis quando lata.*
2 *Filiusfa. ab extraneo adoptatus, ei ab inteſtato ſuccedit.*
3 *Extraneus adoptiuum filium in teſtamento impune prę teriire poteſt.*
4 *An extraneus adoptiuum educare teneatur.*
5 *De S. C. Sabiniano.*
6 *Reſtituta huius §. lectio.*

a Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: aliquam autem emendationem à noſtra conſtitutione acceperunt, quam: ſuper ijs perſonis expoſuimus, quę a patribus ſuis naturalibus in adoptionem alijs dantur. Inuenimus etenim nonnullos caſus, in quibus filij & naturalium parētum ſucceſſionem propter adoptionem amittebāt, & adoptione facile per emancipationē ſoluta, ad neutris patris ſucceſſionē vocabātur. Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem ſcripſimus, per quam definiuimus, quando parens naturalis filium ſuum adoptandum b alij dederit, integra omnia iura ita ſeruari, atque ſi in patris naturalis poteſtate permanſiſſet, nec penitus fuiſſet adoptio ſubſequuta: niſi in hoc tantummodo caſu, vt poſſit ab inteſtato ad patris adoptiui venire c ſucceſſionem. Teſtamento autem ab eo facto, neque iure ciuili, neq; prætorio, ex hæreditate eius aliquid perſequi poteſt, neq; contra tabulas bonorū poſſeſſione agnita, neq; inofficioſi querela inſtituta: cum nec neceſſitas patri adoptiuo imponatur, d vel hæredem eum inſtituere, vel exhæredem facere, vt pote nullo naturali vinculo copulatum, neq; ſi e ex Sabiniano ſenatuſconſulto ex trib. maribus fuerit adoptatus. Nā in & huiuſmodi caſu, neq; quarta ei ſeruatur, neq; vlla actio ad eius perſequutionem ei competit. Noſtra autē conſtitutione exceptus eſt is, f quem parens naturalis adoptandum ſuſceperit: vtroque enim iure tam naturali quam legitimo, in hanc perſonam concurrente, g priſtina iura in tali adoptione ſeruamus: quemadmodum h ſi paterfam. ſeſe dederit arrogandum, quę ſpecialiter & ſigillatim ex pręfatę conſtitutionis tenore poſſunt colligi.

a Sed ea omnia. *Hoc §. recenſentur, quę inique circa fi-*
a *lios adoptiuos per ius antiquum conſtituta a noua Iuſti-*
1 *niani ſanctione ſunt emendata, & correcta.† Per eam. n.*
iuri veteri derogatum eſſe vel ex eo conſtat, quod Lam-
pridio & Oreſte Coſſ. edita fuerit, & emẽdato Codici poſt
euulgatas Pandectas inſerta. Agitur autem hic de ſpe-
cifica adoptione, quæ generis ſui nomen retinet, & in his
fit qui, in parentum ſunt poteſtate. Hanc autem adoptio-
nis ſpeciem, & Iuſtinianeæ conſtitutionis argumentum,
b *quia ſupra* b *libro* 1. *luculenter expoſuimus, eadem hic*
repetere omnino ſuperuacaneum moleſtumque fuerit.
Poßunt enim, quæ tum ſunt dicta, ad hunc locum illuſtran
dum facile transferri. Extat quoque præfata Iuſtiniani cõ
ſtitutio in Codice, quæ multis verbis explicat totius præ-
ſentis loci ſententiam.

b Alij. *Puta alicui extraneo, qui nullo cognationis nexu*
filio ſit coniunctus.

2 c Succeſſionem. † *Nihil ergo aliud conſequitur filiuſ-*
fam. in adoptionem extraneo datus, quam vt adoptiuo pa
c *tri ab inteſtato ſuccedat cum alijs illius filijs* c *pro viri-*
li, non extantibus vero alijs liberis naturalibus, in omni-
bus bonis, ſi ab ipſo emancipatus non fuerit, excluſis
d *etiam* d *deſcendentibus, perinde ac ſi illi ſuus hæres eſ-*
ſet. Sui enim hæredis ius hoc caſu habet, quo ad ſucceſſio-
e *nem inteſtatam. licet quantum ad conſanguineorum* e *hę-*
reditatem aliud ſit.

3 d Vel hæredem. † *Imo poteſt extraneus filium ado-*
ptiuum in teſtamento impune præterire, nec tenetur ei
quicquam relinquere. Si quid ergo ipſi in teſtamento relin
quet talis pater adoptiuus, hoc liberalitatis erit, & nullo
f *legitimo vinculo* f *adſtrictum. Vnde diſputant Docto-*
4 *res, an filij adoptiui a tali extraneo educari debeant? &*
g *reſpondent Faber* g *& Angelus, non debere, niſi pater*
naturalis egenus eſſet, aut operas illi extraneo pręſtarent.

5 e Ex Sabiniano. † *Huius ſenatuſconſulti* Sabiniani *fit*
h *etiam alijs* h *in locis mentio, decius tamen argumento*
non ſatis conſtat. Placentinus quoque eiuſdem meminit,
aſſerens ex hoc S.C in adoptione adhiberi ſolitos tres ma-
res adoptantes, & tres emancipationes, nec non totidem
perſonas manumiſſores. Theophilus ſcribit, cum ex tri-
bus maribus vnum parens naturalis dabat adoptandum,
quod huic adoptiuus neceſſe habuerit quartam partem bo
6 *norum relinquere ex S.C. Sabiniano.† Porro* i *Alcia-*
i *tus arbitratur hic non eſſe legendum, ex tribus maribus,*
ſed ex tribus manibus, quod de patris naturalis manu in
fiduciarij manum traderentur, qui deinde in manum &
poteſtatem adoptiui parentis dabat. Vnde alibi dicitur,
K per tres emancipationes K adoptionem fieri.

f Quem parens. *Puta auus aut proauus ipſius filij ma-*
ternus, vel etiam paternus, ſi pater naturalis, antequam
filius conciperetur, ſui iuris effectus ſit.

g Priſtina iura. *Nempe, vt per adoptionem ſtatim ad*
adoptantis ius & familiã tranſeat, illique ſuus hæres fiat,
l *nec aliter ſuccedat, quam naturales* l *& legitimi.*

h Si paterfam. *Ideſt, is qui ſit ſui iuris, quæ adoptionis*
m *ſpecies proprie arrogatio* m *dicitur.*

ADDITIONES.

a l. cum in adoptiuis, C. de adopt.
b §. ſed hodie, ſupra de adopt.
c l. ſi te, C. de ſuis & legit.
d d. l. cum in adoptiuis, §. ſin autem, iuncto, § ſed ne articulũ.
e d. §. ſed ne articulum.
f d. §. ſed ne articul.
g Vterque hic.
h d. l. cũ in adoptiuis, §. quæ autem, & l. vlt. ad fi. C. de decur.
i Lib. 4. Parer. cap. 3.
K l. fi. C. de adop.
l d. §. ſed hodie, & d. l. cum in adoptiuis, & d. l. ſi te.
m De qua in §. cum autem impubes, ſup. de adopt.

§. Item vetuſtas.

1. 2. 3. *Triplex in hoc §. ius recenſeri.*
4. 5 *Lex 12. tab. maſculos & fœminas æqualiter, vocabat ad ſucceſſionẽ inteſtatã, ſecus de media Iuriſprudẽtia.*
6 *Emendata lectio huius §. in verſ. ſed nos.*
7 *Nepotes ex filia ſuccedunt cum alijs filijs, & ex his deſcendentibus in ſtirpes.*
8 *Errare Docto. qui ſucceſſionem in ſtirpes in recta linea ad pronepotes tantum producunt.*

a Itẽ vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligẽs, ſolos nepotes, vel neptes qui quæve ex virili ſexu deſcẽdunt, b ab ſuorũ vocabat c ſucceſſionẽ, & iuri agnatorũ eos anteponebat; nepotes aũt qui ex filiabus nati ſunt, & pronepotes ex neptibus cognatorũ loco connumerans, d poſt agnatorum lineam eos vocabat, tã in aui vel proaui materni, quam in auię vel proauię, ſiue paternæ ſiue maternæ ſucceſſionem. e Diui autẽ Principes non ſunt paſſi talem contra naturam iniuriam ſine competẽti emendatione relinquere, ſed cũ nepotis & pronepotis nomen commune ſit vtriuſq;, tã qui ex maſculis, quam qui ex fœminis deſcendũt: ideo eundem f gradum & ordinem ſucceſſionis eis donauerunt. Sed vt amplius aliquid g ſit eis, qui non ſolum naturæ, ſed etiam h veteris iuris ſuffragijs muniuntur, portionẽ nepotum, vel neptũ, i vel deinceps (de quibus ſupra diximus) paulo minuendã eſſe exiſtimauerunt, vt minus tertia parte acciperent, quã K mater eorum vel auia fuerat acceptura, l vel pater eorum, m vel auus paternus, ſiue maternus, quando fœmina n mortua ſit, cuius de hęreditate agitur: hiſque (licet ſoli ſint) adeuntibus agnatos minime vocabãt. Et quemadmodum lex 12. tab. filio mortuo nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes in locum patris ſui ad ſucceſſionẽ aui ſui vocat, ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuæ vel auiæ, eos cũ iam deſignata partis tertiæ deminutione vocat. Sed nos, cũ adhuc dubitatio maneret inter agnatos & memoratos nepotes quartã partem ſubſtantiæ defuncti agnatis ſibi vendicantibus ex o eiuſdem cõſtitutionis authoritate, memoratam quidem conſtitutionem a noſtro Codice ſegregauimus, neq; inſeri eam ex Theodoſiano Codice in eo conceſſimus. p Noſtra aũt cõſtitutione promulgata, toti iuri eius derogatũ eſt, & ſancimus talibus nepotibus ex filia, vel pronepotib. ex nepte, q & deinceps ſuperſtitibus, r agnatos nullã partem mortui ſucceſſionis ſibi vendicare, ne hi qui ex tranſuerſa linea veniant, potiores his habeantur, qui recto iure deſcẽdunt. Quam conſtitutionem noſtram obtinere ſecundum ſui vigorem & tempora, & nunc ſancimus, ita tamen, vt quemadmodũ inter filios & nepotes ex filio, antiquitas ſtatuit, ſ non in capita, ſed in ſtirpes diuidi hæreditatẽ, ſimiliter nos inter filios & nepotes ex filia, diſtributionẽ fieri iubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes & proneptes, & alias deinceps perſonas, vt vtraque progenies, matris vel patris, auiæ vel aui, portionem t ſine vlla diminutione conſequatur, vt ſi forte vnus vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extent, vnus aut duo dimidiã, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.

Triplex

Triplex ius recenſentur in hoc §. circa ſucceſſionem ne
1 potum & neptum Suis aſcendentibus. † Primum eſt me-
a diæ Iuriſprudentiæ; a quo nepotes ex filio ad ſucceſſio-
nem auorum legitimam duntaxat admittebantur: poſt
hos Agnati vocabãtur, excluſis nepotibus ex filia, quam
uis Prætoris beneficio poſt omnes demum agnatos, cogna
toſque per vnde cognati ad bonorum poſſeſſionem admit
2 terentur. † Secundum ius fuit, tempore b Valentiniani,
b Theodoſij, & Archadij Imp. qui medium illud ius cor-
rexerunt in hunc modum, quod nepotes & neptes ex filia
admitterẽtur vna cum nepotibus ex filio ad eam partem,
quam mater vel auia eorum accepiſſet, cum deminutione
tamen tertiæ partis hæreditatis, quæ nepotibus ex filio
cedere debebat. Item ex eadẽ Principum conſtitutione ne
potes ex filia præferebantur agnatis, cum de media Iuriſ-
prudentia agnati potiores eſſent: quare ne per hoc viderẽ-
tur ipſis illata iniuria, potuerunt quartam hæreditatis par
c tem tanquam Falcidiam c deducere, ſi nulli ex filio ne-
potes extarent. Iſtis enim ſuperſtitibus agnati ex late-
3 re etiam medio iure excluduntur. † Tertium denique &
d nouiſſ. ius d eſt a Iuſtiniano noſtro introductum volen-
te, quod deinceps nepotes ex filio, & nepotes ex filia æqua
liter vocentur ad ſucceſſionem aui, non quidem in capita,
ſed in ſtirpes, excluſis penitus agnatis, & ſine vlla demi-
nutione trientis vel quadrantis.

4 a Item vetuſtas. † Hoc de media iuriſprudentia, quæ poſt
e legẽ XII. tabul. orta e eſt, accipi debet. Lex enim XII.
tab. ſimplicitatem iuſtitiæ amicam amplexa, non diſtin-
guebat inter agnatos maſculos & fœminas, ſed omnes ex
f æquo ad ſucceſſionem f vocabat, certè in hoc laudanda,
quoniam proxime ad naturam directa fuit. quippe cum
ſucceſſio, ſicut & alimentorum ratio inter viuos, ex æqui-
g tate charitateque ſanguinis g deſcendat. † Poſteriores
5 vero Iuriſconſulti, reiecta hac legis ſimplicitate, ſubtili
quadam excogitata ratione cœperunt agnatos diſtingue-
re, vt inter maſculos quidem agnationis iure hæreditas,
etiam longiſſimo gradu eſſent, vltro citroque caperetur.
Ex agnatis vero mulieribus nulli penitus, niſi ſorori, ad
agnatorum ſucceſſionem per mediam Iuriſprudentiã da-
batur aditus: quamuis agnatis deficientibus per vnde co
gnati, inter cognatos quoque vocarẽtur, vt & ſupra dixi.

b Ad ſuorum. Auorum ſcilicet, inteſtato morientium,
quod ideo fiebat, vt ordinum & familiarum dignitas,
h hac ratione h conſeruaretur.

c Succeſſionem. Legitimam.

d Poſt agnatorum. Hoc eſt, ſi defunctus auus vel
proauus neque liberos neque agnatos ſuperſtites haberet,
tunc vocabantur ex filiabus nati inter cognatos.

e Diui autem principes. Hoc eſt ſecundum ius, fuerunt
autem hi principes, Valentinianus, Theodoſius & Arca-
i dius, quorum conſtitutio etiamnum i extat. cuius verba
adſcribere lubet, quia ad hunc locum illuſtrandum non pa
rum conducunt. Si defunctus (inquiunt) cuiuſcunque
ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem de-
functa cuiuſcunque ſexus aut numeri nepotes: eius
partis, quam defuncta ſuperſtes patri inter fratres
ſuos fuiſſet habitura, duas partes conſequantur ne-
potes ex eadem filia: tertia pars fratribus ſororibuſve
eius, quæ defuncta eſt, id eſt, filijs filiabuſve eius, de
cuius bonis agitur, auunculis nempe, ſiue mater-
teris eorum, quorum commodum legem ſancimus
accreſcat.

f Gradum & ordinem. Tamen nõ vtilitate pari, quẽ-
admodum ſubijcit.

g Sit eis. Per virilem ſexum deſcendentibus.

h Veteris iuris. Ideſt, mediæ Iuriſprudentiæ, vt & ſu-
pradiximus, neque enim hoc de lege 12. tabularum intel
ligi poteſt, quæ mares & fœminas ſine delectu ſexus
æqualiter admittebat. Duabus ergo cauſis moti fuerunt
prædicti Principes, vt deminutionem trientis facerent:
prima, quia nepotes ex filio natura ipſa nobiliores eſſent,
nepotibus ex filia: altera, quia habebant etiam ſuffra-
gium mediæ Iuriſprudentiæ, quæ nepotes ex filia prorſus
excludebat.

i Vel deinceps. Aliorum ſcilicet, per fœminam deſcen-
dentium.

K Mater eorum vel auia. Si agitur de hæreditate pa-
tris ipſius auiæ.

L Vel pater eorum. Si de hæreditate matris eius, ſcilicet
patris ſit quæſtio.

m Vel auus paternus. Si diſputetur de hæreditate ma-
tris ipſius aui paterni, & ſic prouauia.

n Mortua ſit. Ergo vbi agebatur de ſucceſſione fœminæ,
nihil referebat, an quis per virilem ſexum, an per mulie-
K brem iunctus eſſet K defunctæ. Neque enim ſemper ne-
potes iure parentum ſuorum vtebatur, cum deminutione
tertiæ partis.

6 o Eiuſdem. † Eiuſdem conſtitutionis legendum, non,
cuiuſdam, vt plerique codices habent, de ſuperiori enim
illa Principum conſtitutione hic quoq; agitur, cuius quidẽ
verba, quæ huc pertinẽt, non ſunt inſerta Iuſtinianeo Codi
ci: (neq; enim inſeri voluit Iuſtinianus, vt ipſemet hic te-
l ſtatur) extant tamen in Theodoſiano adhuc l Codice.
Hæc enim adijcitur particula: Quod ſi defunctus, de
cuius bonis loquimur, habebit ex filia nepotes: &
præterea filios non habebit, ſed qui præferri nepo-
tibus non poſſint, habebit agnatos hi in quandam
Falcidiã, & in Quadrantẽ nepotes iure ſuccedant.

p Noſtra autem. Hoc eſt tertium, & nouiſſimum ius a
m Iuſtiniano introductum, cuius conſtitutio lib. 6. Codicis m
ad Menam Præfectum prætorio etiamnum ſupereſt,
& ad huius loci illuſtrationem referri poteſt.

q Et deinceps. Reliquis ſcilicet recta deſcẽdentibus vl-
tra pronepotes: omnes enim deſcendentes intelligit.

r Agnatos. Ex latere, ſiue ex tranſuerſa linea venientes.

7 ſ Non in capita. † Producit ergo Iuſtinianus ſuam hãc
conſtitutionem ad legem 12 tabularum, vt inter has per-
ſonas quoque in ſtirpes non in capita diſtributio fiat. Suc
n cedent itaque noua hac lege n nepotes ex fœminino ſe-
xu cum reliquis filijs, atque ex eis deſcendentibus æquo
iure in ſtirpes, nulla deducta hæreditatis parte, ſiue in pa-
o ri gradu ſint, ſiue id minus. Id quod Nouella ſua lege o
confirmauit, in qua (vt & hic) generaliter omnes deſcen-
8 dentes complexus eſt. † vt mirum ſit, cur Interpretes p
p ſucceſſionem in ſtirpes in recta linea, ad pronepotes velint
duntaxat producere.

t Sine vlla deminutione. Tertiæ vel quartæ partis. Ha
bes itaque hic expreſſam abrogationem ſuperioris illius
principalis conſtitutionis, quæ tertiam partem, & item
quartam adimebat nepotibus ex filia, tertiam quidem ne-
potibus ex filio, quartam vero agnatis ex latere tribuens,
ob fauorem ſexus maſculini, quæ ob id diligenter notanda
eſt, quod alibi huius veteris iuris abrogatio vix tam clare
reperitur, excepta Nouella Iuſtiniani conſtitutione 18.
quæ aperte vult, integram, nullaque parte deminutam pa
rentum portionem nepotibus tribui. Cui addi poteſt eiuſdẽ
Iuſtiniani conſtit. Nouell. 118. omne ſexus diſcrimen in
hæredibus legitimis tollens.

ADDITIONES.

a De quo in prin. huius §.
b De hoc in verſ. diui autem principes.
c Verſ. ſed nos.
d Verſ. noſtra autem.
e Dicam in §. cæterum, infra tit. proxime ſeq.
f l. pen. in prin. C. de legit. hæred.
g l. ſi quis a liberis, §. virum autem, de lib. agnoſ.
h l. 1. §. ſed etſi ſeruus, C. de ſuſp. tut.
i In l. ſi defunctus, C. de ſuis & leg. & in eod. Theod. libro 5. tit. 1.
K Bald. hic.
l Lib. 5. cap. 1.
m l ſi. C. de ſuis & legi.
n In d. l. ſi.
o Nouell. de hæred. ab inteſt. vend.
p Barto l. 1. de ſuis & legi. Ang. §. cum filius, vbi de hoc dixi, hoc tit.

DE LEGITIMA AGNATORUM ſucceſſione. Tit. II.

1. 2. 3. *Tres ordines ſuccedentium ab inteſtato.*
4 *Poſt ſuos hæredes, agnati ſuccedunt.*
5 *Epitome, ſiue ſumma totius huius tituli.*

1 Iure † *veteri tres fuiſſe ordines ſiue gradus ſuccedentiũ*
a *ab inteſtato, ſupra* a *diximus. Primũ ſuorum hæredum,*
ſiue deſcendentiũ, & eorum, qui iura ſuorum obtinent, de
2 *quibus præcedenti titulo abunde dictũ eſt.* † *Secundus gra*
dus agnatorum, ideſt, eorum, qui per virilis ſexus perſonã
defuncto, de cuius ſucceſſione agitur, coniuncti ſunt. Sic. n.
b *ea de re lex 12. tab.* b *pronunciat.* Si paterfam. inteſtatus moritur, familia pecuniaq; eius agnatorum gen-
c tiliumq; eſto. *Et alio in loco:* c Agnatus proximus
3 familiam habeto. † *Tertius ordo cognatorũ erat, eorum*
ſcilicet, qui per fœminã defunctũ contingunt, vt alibi dixi-
4 *mus* † *De ſecũdo igitur ordine legitimæ, ideſt, ab inteſtato*
delatæ ſucceſſionis præſenti tractatu agitur, nẽpe de agna-
tis, ad quos (excluſis cognatis) ſi deficiunt ſui, itemq; hi, qui
cum ſuis vocantur, hæreditas inteſtato defuncti pertinet,
obſeruata ſemper gradus prærogatiua, vt proximiores re-
5 *motioribus præferantur.* † *Primũ autem exponit hoc titulo*
Imp. quos lex 12. tabul. agnatorum iure cenſeri voluerit.
Deinde quõ Prætor huiuſmodi ciuilis iuris duritiem ex
æquo & bono corrigẽs, fœminis bonorum poſſeſſionẽ primũ
noĩe proximitatis, quo antiquato, poſtea per vnde cogna-
ti pollicetur. Denique Imp. ad plenum omnia reducens,
non tam legem 12. tabularum, quam Prætoris edicta cor-
rigit, & omnes per virilem ſexum deſcendentes, ſiue ma-
ſculi ſint, ſiue fœminæ, ad ſucceſſionẽ æqua rõne perducit.

ADDITIONES.

a Sup. ad rub. tit. de hæred. quæ ab inteſt. defer.
b l. nam quod, in fi. ad Treb. l. propemodum, & l. ſæpe ita, 53. de verb. ſignif.
c l. in vulgari, 162. & l. pronunciatio. 195. circa princ. ibi Alc. de verb. ſignif. & dixi ſupra §. 1. tit. præced.

Princip. tit.

1 *Sui hæredes etiã remotiſſimo gradu agnatos excludunt.*
2 *Agnati dicuntur hæredes legitimi.*
3 *In collateralibus graduum prærogatiua attenditur, licet in recta linea ſit ſecus.*
4 *Suos hæredes etiam agnatos eſſe, & in quibus inuicem differant.*

a Si nemo ſuus hæres, vel eorum quos inter ſuos hæredes b Prætor vel conſtitutiones vocant, c exi-
[illegible]t, qui ſucceſſionem quoquo modo amplectatur:
[illegible]c d ex lege 12. tabularum ad agnatum e proximum pertinet hæreditas.

1 a Si nemo ſuus. † *Quocunque tandem is gradu ſit, quis*
ſuis hæredibus ſuperſtitibus etiam remotiſſimo gradu,
agnati a ſucceſſione excluduntur, quoniam in hoc ordine
a *gradus non* a *quæritur.*

b Prætor vel conſtitutio. *Prætor vocat emancipatos, hiſque iura Suorum tribuit, Conſtitutiones vero eos, qui legitimis natalibus reſtituti ſunt, & nepotes ex filia, vt præcedenti titulo dictum eſt.*

c Exiſtat. *Nec etiam ſperetur exiſtere, nam ſi vel naſci*
ſperaretur, vel ex captiuitate reuerti poſſet, agnati impe-
b *direntur, vt Vlpianus* b *reſpondit.*

d Ex lege XII. *Eius legis vel verba paulo ante retul.*
2 † *Quia ergo agnatos lex ipſa vocat ad inteſtatam ſucceſ-*
c *ſionem, ideo* legitimis hæredes c *dicuntur, quaſi a lege,*
& non a natura introducti.

e Proximum. *Quem ſcilicet nemo in gradu præcedat.*
3 † *Quãquam enim in recta linea gradus non* d *cernitur,*
d *in his tamen, qui ex tranſuerſo coniunguntur, gradus præ-*
e *rogatiua omnino attenditur,* e *ſic vt proximi remotio-*
ribus anteponãtur. Quare Vlpianus, Hæreditas (*inquit*)
proximo agnato, id eſt, ei quem nemo antecedit, de-
4 fertur. † *Sunt autem Sui hæredes ſimiliter* f *Agnati,*
f *ſed differentia cã ab Agnatis ſeparantur. In ordine Suorũ*
nõ ſeruatur gradus prærogatiua, cũ ſecus ſit in ordine agna
torũ. Hic diuidũt hæreditatẽ in capita, illi in ſtirpes. In his
habebitur diſcrimen ſexus, in illis nõ itẽ. Hi fiunt hæredes
aditione: illi exiſtunt. His capite deminutis non datur bo-
norum poſſeſſio vnde legitimi: illis tunc etiam datur bo-
norum poſſeſſio vnde liberi. Agnati & Sui dicuntur
etiam legitimi.

ADDITIONES.

a Nouel. de hæred. ab inteſt. ven. §. 1. verſ. in hoc enim.
b l. 2. de ſuis & legit.
c Vt C. de legit. hæred. & ff. vnde legit.
d d §. 1. verſ. in hoc.
e Auth. poſt fratres, C. de legit. hæred.
f l. filius, de ſuis & legit. l. iuriſconſul. §. 1. de gra. & affi. l. de bonis, § hinc autem, de Carbo. edi.

§. Sunt autem.

1 *Cognatio in genere & agnationem & cognationem ſpecificam continet.*
2 *Fratres vtroque parente conſanguineos & vterinos excludunt.*
3 *Conſobrinus quis dicatur.*
4 *Ius agnationis etiam per adoptionem exiſtit.*

a Sunt autem agnati (vt primo quoque libro tradidimus) cognati, per virilis ſexus perſonas cognatione coniuncti: quaſi a patre cõnati. Itaq; eodem patre nati fratres, b agnati ſibi ſunt: qui & c conſanguinei vocantur: d nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint, item patruus fratris filio, & inuicem is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles, ideſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt: qui etiam e conſobrini vocantur. Qua ratione etiam ad plures agnationis gradus peruenire poterimus. Hi ẽt
f qui poſt mortem patris naſcuntur, iura conſanguinitatis nanciſcũtur. Non tamẽ omnibus ſimul agnatis dat lex hæreditatem, ſed ijs, qui tunc proximiores gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit aliquem g inteſtatum deceſſiſſe. h Per adoptionẽ quoq; agnationis ius conſiſtit: veluti inter filios naturales, & eos quos pater eorum adoptauit. Nec dubiũ eſt, quin hi i improprie conſanguinei appellẽtur. Item ſi quis ex cæteris agnatis tuis, veluti frater, aut patruus, aut deni

que

que is, qui longiore gradu eſt, adoptauerit aliquem, agnatus inter ſuos hæredes eſſe non dubitatur.

a Sunt autem agnati. *Cum lex XII. tabularũ agnatos ad ſucceſſionem inteſtatã vocet, poterat videri illud quo-*
a *que ad cognatos ſpectare, cum agnati dicantur cognati a eſſe. Ne igitur in hoc falleretur quiſpiam, declarat Imp.*
1 *qui ſint agnati.* † *Sane cognationis, etiam quæ ex tranſuerſo eſt, nomen generaliter ſumptum, tam agnationem, quam cognationem ſpecificam continet. Agnationem aũt proprie dicimus, quæ a maſculo deriuatur, cognationem vero in ſpecie ſumptam, quæ a matre ſiue fœmina origi-*
b *nem habet. Qua de re quia alibi b copioſe diſputauimus hic moleſta repetitione uti ſuperfluum foret.*

b Agnati ſibi. *Quia ſcilicet per maſculum, nempe patrem ſibi inuicem coniuncti.*

c c Conſanguinei. *Conſanguineos enim Caſſius etiã eos c eſſe definit, qui ſanguine inter ſe connexi ſint, vt ſunt ex*
d *eodem patre nati, quod ſi mater d quoque eadem eſt, germani conſanguinei appellantur.*

2 d Nec requiritur. *Quod verũ eſt, iuſto iure.* † *Hodie vero*
e *ſecus, quia per Nouellam e Iuſtiniani, fratres ex vtroq; parente coniuncti (quos germanos dicimus) conſangui-*
f *neis tantũ, & vterinis præferuntur, vt f ſupra dictũ eſt.*

3 e Conſobrini. † *Improprie ſcilicet, & generali appella-*
g *tione, cum proprie conſobrinus ſit g ex ſorore matris natus. Sic etiam* Amitini, *id eſt ex fratres geniti communi conſobrinorum nomine quandoque appellantur, quod* καταχρηστικῶς *fieri Theophilus hic admonuit.* Conſobrini ἐξάδελφοι *&* ἀμιτεξάδελφοι *Græcis dicuntur.*

f Qui poſt mortem patris. *Poſthumi ſcilicet, relatione ad parentum facta, fratribus enim poſthumi non ſunt, ſed conſanguinei, ſicut reliquis agnatis, agnati. Neceſſe tamen eſt, ut viuente paterfam. de cuius hæreditate agitur, concepti ſint. Lex enim XII. tab. eũ vocat ad ſucceſſionem, qui moriente eo, de cuius bonis quæritur, in rerum natura fuit, vel ſi viuo eo conceptus eſt, quia conceptus*
h *quodammodo in rerum natura eſſe h exiſtimatur.*

g Inteſtatũ deceſſiſſe. *Quod quõ colligi debeat, ſuperiori*
i *titulo explicatũ i eſt, nẽpe vt nõ ſolum mortis tẽpore, ſed etiã quo tẽpore certũ eſt teſtamentũ deſtitui, reſpiciatur.*

4 h Per adoptionem. † *Non ergo per generationem tan-*
k *tũ, ſed etiã per adoptionẽ ius agnationis K exiſtit, nempe, habeo filiũ naturalẽ, accepi & adoptiuum, hi ſeſe mutuo agnatos, & fratres, itemq; conſanguineos vocabũt, id eſt, ex eodẽ ſanguine, ſaltẽ ciuiliter. Quod hodie verũ eſt ſi*
l *adoptatus tranſeat in adoptantis ius & l familiã, iuxta*
m *declarationem alibi traditam, m quæ huc repetenda eſt.*

i Improprie conſanguinei. *Quia non natura, ſed lege adoptionis conſanguinei exiſtimantur, ideo Imp. eos improprie conſanguineos dicit appellari, & Vlpianus iura conſanguinitatis habere.*

ADDITIONES.

a l. Non facile. & l. Iuriſconſultus, §. nomen. de gradib.
b §. 1. ſupra. de legit. agna. tut.
c l. 1. §. poſt ſuos. de ſuis & legit.
d l. pen. §. in his. & l. vlt. §. 1. C. de legit. hæred.
e Nouell. de hæred. ab int. ven.
f Ad Rub. tit. præced.
g §. Quaro. infra, de gradib.
h l. Titius. & l. ſequen. de ſuis & leg.
i §. Cum autem quæritur.
K Dicta l. non facile. l. 1. §. hoc autem. vnde cog. l. 1. §. vlt. de ſuis & leg.
l l. 1. De adopt.
m §. Sed hodie. §. ſeq. ſupra de adopt.

§. Cæterum.

1 *Quatuor diuerſa iura hoc §. recenſeri.*
2.3 *Media Iuriſprudentia quando cœperit, & quomodo circa fœminas agnatas poſt ſororem diſpoſuerit.*
4 *Aetiologia quare medio iure maſculi fœminis prælati fuerint.*
5 *Prætor agnatas etiam vltra ſororem conſanguineam admiſit, per vnde cognati, cum maſculis.*
6 *Lex XII tab. in agnatis non facit diſcrimen inter maſculos & fœminas.*
7 *De media iuriſprudentia, & quod ante Ciceronis tempore fuerit.*
8 *Iuſtiniani emendatio circa ſucceſſionem agnatarum.*
9 *Iure Nouellarum agnati & cognati indifferenter ſuccedunt.*
10 *Tribus modis nos relabi hodie ad ius vetus, pactis, ſtatutis, & priuilegijs.*
11 *Prædicta tamen tum locum habent, ſi filiæ competentibus dotibus prouideantur.*

a Cæterum inter maſculos quidem agnationis iure hæreditas, etiamſi b longiſſimo gradu ſint vltro citroque capitur. Quod ad fœminas vero attinet: ita placebat, vt ipſæ conſanguinitatis iure tãtum capiant hæreditatem ſi ſorores ſint, vlterius non capiant, maſculi autẽ ad earum hæreditates (etiamſi longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua de cauſa fratris tui aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua vero ad illas non pertinebat. d Quod ideo ita conſtitutum erat, quia cõmodius videbatur ita iura conſtitui, vt plerumque hæreditates ad maſculos confluerent. e Sed quia ſane iniquum erat, in vniuerſum eas quaſi extraneas repelli: Prætor eas ad bonorum poſſeſſionẽ admittit, ea parte, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur: ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neque agnatus vllus, neq; proximior cognatus interueniat. f Et hæc quidem Lex XII. tab. nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes agnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas, cuiuſcunq; gradus, ad ſimilitudinem ſuorum inuicem ad ſucceſſionem vocabat. Media autem Iuriſprudentia, quæ erat g Lege quidem XII. tab. iunior, Imperiali autem inſtitutione anterior, ſubtilitate quadam excogitata, præfatam h differentiam inducebat, & penitus eas à ſucceſſione agnatorum repellabat: omni alia ſucceſſione i incognita, donec Prætores paulatim aſperitatem iuris ciuilis corrigentes, ſiue quod deerat adimplentes, humano propoſito alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta per bonorum poſſeſſionem eas adiuuabant, & pollicebantur his bonorum poſſeſſionem, quæ (vnde cognati) appellatur. K Nos vero Legem XII. tab. ſequẽtes, et eius veſtigia hac in parte ſeruantes laudamus quidem Prætores ſuæ humanitatis, non tñ eos in plenũ huic cauſæ mederi inuenimus. Quare etenim vno eodemq; gradu naturali concurrente, & agnationis titulis, tam in maſculis, quam in fœminis l æqua lance conſtitutis, maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium agnatorum, ex agnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad agnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius XII. tab.

eandem

eandem diſpoſitionem exæquâtes: noſtra conſtitutione ſancimus omnes legitimas perſonas, id eſt, m per virilem ſexum deſcendentes (ſiue maſculini generis, ſiue fœminini ſint) ſimili modo ad iura ſucceſſionis legitimæ ab inteſtato vocari ſecundum ſui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura ſicut germanæ non habent.

1 *a* Cæterum. † *Hic §. quatuor diuerſa iura de feminis agnatis poſt ſororem conſanguineam memorat, quæ diuerſis temporibus inualuerunt, vt vel hinc deprehendatur, magnam fuiſſe iuris ciuilis iactationem, variamque viciſſitudinem in ſucceſſione inteſtata.*

b Longiſſimo. *Nempe decimo: is enim eſt longiſſimus*
a *gradus, ex quo ſucceditur, vt ſuo loco* a *audiemus.*
2 *c* Ita placebat. † *Intellige, media Iuriſprudentia, quæ poſt XII. tab. & ante Principum conſtitutiones obtinuit. Præponit enim Iuſtinianus diſpoſitionem mediæ iuris Legi XII. tab. cum tamen ea longe anterior fuerit: ſed de hac mox ſubijciet, & in coniunctionibus plerunque ordinem ſcripturæ non reſpicimus, quid prius, quid ve poſte-*
b *rius poſitum ſit.* b † *Hoc ergo iure medio reſtricta erat*
3 *ſucceſſio agnatorum ita, vt agnatæ, id eſt: feminæ nobis iunctæ per mares, exceptis ſororibus conſanguineis, id eſt, ex eodem patre natis non ſuccederent: maſculi vero agnati ad feminarum agnatarum hæreditatem, etſi longiſſimo gradu ſint, vocentur.*
4 *d* Quod ideo. † *Rationem mediæ Iuriſprudentiæ refert Iuſtinianus, quare maſculos feminiuis in ſucceſſione inte-*
c *ſtata prætulerit: nempe hæ in alienam migrant* c *familiam, illi gentilitatis nomen & familiam retinent atq; ſtabiliunt, & domi, belliq; tempore Reipub. magis commo-*
d *dant ac* d *proſunt. Vnde illa Lex legatis data:* e Ne de
e nomine familiæ prædium exeat. *Sunt & aliæ rationes, quibus hæc mediæ Iuriſprudentiæ cõſtitutio defendi poſſe*
f *videtur, quas Chaſſaneus alicubi* f *pulchre cumulauit.*
5 *e* Sed quia ſane. † *Secundum ius hic memorat Iuſtinianus, Prætorium ſcilicet, quo admittebantur agnatæ feminæ etiam vltra ſorores cõſanguineas per bonorum poſſeſſionem, vnde cognati, cum maſculis æquali gradu connexis: ſi tamen neque ſuus, neque agnatus vllus, neque cognatus gradu proximior exiſteret.*
6 *f* Et hæc quidem. † *Nunc de Lege XII. tab. & ſic de tertio iure (quod tamen re ipſa primum fuit) adiexitur, quod vocabat pariter ad ſucceſſionem legitimã & agnatos maſculos, & fœminas agnatas etiam vltra ſorores, non habito ſexus diſcrimine, quod per mediam Iuriſprudentiam inductum eſt, maximeque per* Voconiam legem, *quæ fœminarum ſucceſſionem valde adſtrinxit, vt*
g *Iulius Paulus* g *quoque lib. 4. Sentent. meminit.*
7 *g* Lege quidem XII. tab. iunior. † *Fuit aũt media* Iuriſprudentia *ante M. Tullij Ciceronis tempora, vt Cantiuncula hic ſupputat. Nam quod plerięq; exiſtimãt, mediam Iuriſprudentiam fuiſſe temporib. Papiniani, Vlpiani, Pauli, vſq; ad Iuſtiniani ætatem, id falſum eſſe, vel ex hoc textu colligitur, qui dicit, Edicto Prætoris correctam eſſe mediæ Iuriſprudentiæ conſtitutionẽ. Prætorum enim edicta vetuſtiora eſſe, Vlpiani aliorumq; eius claſſis Iuriſconſultorũ reſponſis, negari non poteſt. Conuellitur hæc opinio & ex alio, Nã quod textus hic ait,* introductũ eſ-
h ſe a media Iuriſprudẽtia: *hoc Iulius Paulus* h *ait,* lege, vel rogatione Voconia factũ. *Cicero aũt huius Voconiæ*
i *legis plus vno loco* i *meminit. conſequitur ergo, vt prędictũ eſt, mediã Iuriſprudẽtiã ante Ciceronis ætatẽ fuiſſe.*

h Differentiam. *Inter agnatos maſculos, & feminas agnatas vltra ſororem conſanguineam.*

i Incognita. *Vt ſcilicet nulla ipſis ſupereſſet ſpes ad alicuius agnati ſucceſſionem pertingendi.*

8 *K* Nos vero. † *Iuſtinianus ſuam conſtitutionẽ renouatam*
K *Codice* K *inſertam refert: quod eſt quartum ius quo iure res reducitur ad Legẽ XII tab. nempe, vt omnes agnatæ per virilem ſexum etiam vltra ſorores admittantur ad legitimam ſucceſſionem, ſecundum gradus prærogatiuam.*

l Aequa lance. *Etenim feminę perinde agnaſcuntur proximis in familia, atque mares.*

9 *m* Per virilem ſexum. † *Hodie vero iure Nouellarum*
l l *& hoc emendationem meruit, vt ſcilicet non diſtinguatur, an per virilem vel muliebrem ſexum coniunctio exiſtat. Nam & maſculi, & feminę indiſtincte, ſublato prorſus omni diſcrimine agnationis & cognationis ex iure nouiſſimo ab inteſtati ſucceſſionẽ admittuntur eoq; iure vi-*
10 *uimus.* † *Videmus tamen etiam hodie telluro modio ſępiſſime nos ad vetus ius relabi, pactis ſcilicet, ſtatutis, et pri-*
m *uilegijs. Nam qui filias elocant, ſolent fere curare, vt ſucceſſioni ipſæ* m *renũcient, id quod inter nobiles apud nos eſt frequentiſſimum, neceſſe tamen eſt, vt huic pacto per*
n *iuſiuiandum robur accedat, vt quod iure ciuili improbatum eſt, Pontificia autoritate* n *ſubſiſtat. Statuta autẽ, quæ flant ibus maſculis vel agnatis feminas a iure ſuccedendi excludũt, valere indubitatum eſt, cum & ſic ad ius vetus redeatur, & de huiuſmodi ſtatutis extant hodie pe-*
o *culiares etiam tractatus non* o *pauci. Cæterum priuilegijs etiam Principis quandoq; conceditur alicui familiæ, vt maſculi fœminis in ſucceſſione præcõnæntur: quorum*
11 *nonnulla me vidiſſe memini.* † *Prædictã tamen omnia ita demum iura firma eſſe crediderim, ſi dos fuerit data fi-*
p *liæ, quæ legitimæ portionis loco* p *ſit, alioqui enim iniquiſſimum foret, in vniuerſum filias excludere.*

ADDITIONES.

a §. vlt. inf. de ſucceſſ. cog.
b l. Quidam in teſta. de pec. leg.
c §. Vlt. ſup. de pat. pot.
d l. 1. §. Sed etſi ſeruus, de ven. inſpi. Plures rationes vide apud Chaſ. in conſuet. Burg. tit. 7. §. 12 in princip. & Vigl. §. ſed hæc quidem. ſup. de exhær. libe.
e l. Lucius, de leg. 2. f In loco citato.
g Tit. de inteſt. hæred. h d. lib. 4. tit. de inteſt. hæred.
i Dixi ſup. de leg. Fal. in prin. K l. Lege 12. tab. C. de legi. hę.
l §. Reliquum. & §. ſeq. Nouell. de hæred. ab int.
m Argum l. pactum dotali. C. de pact. conuent.
n Cap. quamuis, ibi Can. de pa. lib. 6
o Puta. Alberti Bruni, Ioannis Campezi, & Lauri à Palatijs: qui omnes de ſtatutis fœminas excludentibus pulchros tractatus ſcripſere.
p Bart. l. Titio centum, § Titio genero. de cond. & demonſtr.

§. Hoc etiam addendum.

1 *Cognatæ cum agnatis ſuccedunt ab inteſtato, ſaltem quo ad vnum gradum.*
2 *Res exemplo declaratur.*
3 *Hunc §. hodie immutatum eſſe.*
4 *Fratrum vel ſororum filij hodie cum patruis & auunculis in ſtirpes ſuccedunt.*
5 *Si ſoli ſint, ſuccedunt in capita.*

Hoc etiam addendum noſtrę conſtitutioni exiſtimauimus, vt transferatur *a* vnus tantummodo gradus à iure cognationis ad legitimam ſucceſſionem: vt non ſolum fratris filius & filia (ſecundum quod iam definiuimus) ad ſucceſſionem patrui ſui vocentur: ſed etiam *b* germanæ conſanguineæ, vel ſororis vterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ

vna

vna cum his ad iura auunculi ſui peruenīat. c mortuo eo, qui patruus quidem eſt ſui fratris filijs, auunculus aūt ſororis ſuæ ſoboli, ſimili modo ab d vtroq; latere ſuccedant: tanquam ſi omnes ex maſculis deſcendentes, e legitimo iure veniant: ſcilicet vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus, & ſucceſſionem admittentibus, f cæteri gradus remanent penitus ſemoti: ſcilicet hæreditate non in ſtirpes, ſed in capita diuidenda.

1 a Vnus tantūmodo gradus.† *Quod ergo ſupra a di-*
a *ctum eſt fœminas agnatas, etiā vltra ſororem conſanguineam cum maſculis agnatis ad inteſtatā ſucceſſionem vocari: hoc Imp. & ad cognatas, id eſt, eas perſonas, quæ nos per fœmininum ſexum contingunt, producit, non tamen vltra vnum gradum. Tales autem ſunt ſorores conſanguineæ, vel etiam vterinæ filius, & filia, quos ex capite cognatorū transfert in caput agnatorum, vt perinde habeantur, ac ſi agnati ſint, noſq; per maſculum attingant.*
2 † *Quare ſi inteſtato quis moriatur, relinquēs fratris præmortui filium aut filiā, & ſororis quoq; ante mortuæ (ſiue conſanguinea ſit, i. ex eodē patre nata, ſiue vterina, quæ*
b *eandem tantū matrem habuerit) filiū aut filiā, ex b Iuſtiniani Lege æqualiter defuncto ſuccedēt omnes, illi vt patruo, hi vt auunculo, perinde atq; ſi per virilis ſexus perſonas omnes coniuncti eſſent. Fiet aūt hæreditatis diuiſio nō in ſtirpes, ſed in capita, nempe ſecundū perſonarū numerum, quib. ipſa defertur. Et hoc quidē iure Codicis obtinet.*
3 † *Hodie vero Lege c Nouellarum nō vnus tantum gra-*
c *dus, ſed tota cognatio trāslata eſt in ſucceſſionem legitimā ſublata prorſus omni differētia agnationis & cognationis.*

b Germanæ conſanguineæ. *Id eſt, ſororis ex eodem tantum patre natæ: neq; enim hoc de germana ſorore, id eſt, ex vtroque parente coniuncta accipi debet, quia obſtat adiectio cōſanguineæ. Nec aliud intelligit hoc voce Imp. quam voce ſororis: ſed vt hic vitaret ταυτολογίαν, mo-*
d *do germanæ, modo ſororis nomine d vſus eſt.*

c Mortuo eo. *De cuius hæreditate agitur, patruo ſcilicet, & auunculo.*

d Ab vtroque latere. *Et filij fratris, & filij ſororis.*

e Legitimo iure. *Ex lege, veluti agnati.*

4 f Cæteri gradus.† *His locus euidenter arguit, hoc iure nondū a latere filios fratrum & ſororū ſucceſſiſſe cū proprijs thijs nempe patruis & auunculis, & inter ſe diuiſiſſe hæreditatem in capita. Sed iure Nouellarū repreſen-*
e *tant parentem, & cū patruo vel auunculo in ſtirpes e ſuccedunt loco patris ſui præmortui. Quod tamen nō vltra fra-*
f *trum filios f conceditur. † Quid aūt de filijs fratrū vel*
5 *ſororum dicemus, cū ſunt ſoli, & ſine patruis ſine auunculis: an tum in capita vel in ſtirpes ſuccedent? Sanè fuit*
g *hac in quæſtione inter iuris interpretes magna ſemper g contentio, & in vtramq; partem grauiſſimis & ſolidis rationibus diſputatū. Verum hodie hæc omnes diſputatio ſupervacanea eſt, quoniā Carolus V. Imp. Opt. Max. vindicata & aſſerta iuris ciuilis aperta definitione ſanxit, filios fratrū inter ſe partiri hæreditatem patrui in capita, nō in ſtirpes, ſicq; in Comitijs Spirēſibus, anno Chriſtiano 1529. ſecundum Azonis ſententiam pronunciatum eſt. Et vi-*
h *de quæ de hoc in obſer. meis Cameralibus h annotaui.*

ADDITIONES.

a In fin. præced. §.
b Hic. & l. pen. C. de legit. hæred.
c Nou. de hær. ab int. ven. §. reliquum. §. nullam vero.
d Balduin. hic.
e Auth. ceſſante. C. de legit. hær. & d. Nouell. de hæred. ab inteſt. §. reliquum. vet. finalitem defuncto.
f Dict. Nouell. §. huiuſmodi.
g Vide per eos in d. Auth. ceſſante & Aut. poſt fratres C. de legit. hær. Doct. cōtter hic Zaſ. in ſuis ſing. intel. Lorio. lauſ. in tit. ff. de grad. affin. & nomi. eo. Tiraq. de vero. retra.
h Cent. 3 obſer. 94.

§. Si plures.

1 *Proximus quis dicatur.*
2 *Proximior in gradu prior eſt in ſucceſſione.*
3 *Fratris filius hodie cum patruo ſuccedit.*

a Si plures ſint gradus agnatorum, apertè Lex XII. tab. proximum vocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: b frater potior habetur. Et quamuis ſingulari numero vſa Lex XII. tab. proximum vocet: tamen dubium non eſt, quin ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnes admittantur. Nam & propriè proximus ex pluribus gradib. intelligitur: & tū dubium non eſt, quin licet vnus ſit gradus agnatorū pertineat ad eos hæreditas.

a Si plures. *Reſumit Imper. quod ſupra attigerat, & verbum* proximus, *in Lege XII. tab. interpretatur, quæ ita conſcripta fuit.* Si ſui hæredes non erunt, proximus
1 agnatus hæres eſto. † Proximus *autem propriè dicitur*
a *de pluribus a propinquior, & is eſt* proximus, *quem nemo alius antecedit: ſicut ille eſt* vltimus *quem nemo ſequitur. Interdum quoque is eſt primus poſtremuſque, qui*
b *ſolus b occurrit. Sed etſi plures ſint in eodem gradu, omnes vocantur, cum nemo ſingulos antecedat.*

b Frater potior habetur. *Vt qui in proximiori ſit gra-*
2 *du, nempe ſecundo cæteris in tertio exiſtentibus. † Pro regula ergo ſeruandum,* propinquiorem in grado priorē eſſe in ſucceſſione. *& hinc liquet, quod hoc Inſtitutionū iure frater excludat præmortui fratris filium, velut in re-*
3 *motiori gradu conſtitutum. † Sed hoc Nouellarum iure*
c *correctum c eſt, quia licet fratris filius ex ſua perſona non ſuccedat, ex perſona tamen prædefuncti patris ſui, in cuius ipſe locum ſubintrat, & ſic beneficio repræſentationis vna cū ſuo patruo ad defuncti ſucceſſionē admittitur.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. Proximus vnde cog.
b l. 1. § Hæreditas de ſuis & legit. l. qui duos. de reb. dub. l. proximus ibi Alc. de verb. ſignific.
c Auth. ceſſante. C. de legit. hær.

§. Proximus.

1 *In agnoſcenda proximitate non ſolum tempus mortis defuncti, ſed etiam tempus deſtituti teſtamenti conſiderandum.*
2 *Textus per exemplum declaratus.*

a Proximus autem (ſiquidem nullo teſtamento facto quiſquam deceſſerit) per hoc tempus requiritur, quo mortuus eſt is, cuius de hæreditate quæritur. Quod ſi facto teſtamēto quiſquam deceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit, nullum ex teſtamento hæredē exiturum. tunc enim propriè quiſq; inteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod quidē longo aliquando tempore declaratur. In quo ſpacio temporis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui moriente teſtatore b non erat proximus.

a Proximus. *Explicat hoc loci Imp. idem in agnatis ob-*
a *tinere, quod ſuperiore a titulo in ſuo hærede obſeruari tra-*
1 *ditum eſt: † nempe ad agnoſcendum an quis ſit proximus defuncto, nō tantū tempus, quo paterfam. ex cuius hæreditate agitur, mortuus eſt, reſpiciendū eſſe, ſed etiā tem-*
pus

pus deſtituti teſtamenti, ſi fortè teſtamentum reliquit, quod tamen deinde quacunq; ratione deſertum fuerit, ſic vt res ad inteſtati cauſam deuenerit, quod expone, vt ſupra de ſuo hærede diximus, qui tempore mortis teſtatoris ſuus non erat, tempore tamen deſerti teſtamenti ſuus
b *reperiebatur. Neque enim inter eum* b *locum, & hunc noſtrum §. vlla alia eſt differentia, quam quod id de ſuis, hic de agnatis fit mentio.*

2 *b* Non erat proximus. † *Exẽplis gratia: Deceßit ad quis extraneo hæredi inſtituto, extante fratre, & item patruo. hæres ſcriptus deliberabat, num adire vellet hæreditatem, & medio tempore frater defuncti teſtatoris diem obijt. Extraneus deinde hæreditatem repudiauit: patruus vt proximus vocatur, quoniam nunc demum certum factum eſt, defunctum inteſtatum eſſe. Cum enim nemo ex teſtamento ad hęreditatem venerit, proximus inuentus eſt patruus: quamuis alius, nempe frater defuncti, qui poſtea pariter deceßit, mortis tpe eum in gradu præcederet.*

ADDITIONES.

a § cum autem quæritur. ſup. tit. de prox.
b Dict. §. cum autem.

§. Placebat.

1 *Quid ſit ſuccedere in hoc §.*
2.4 *Succeßorium edictum quid, & quotuplex.*
3 *Quatuor capita ſiue ordines ſuccedendi.*
5 *Gradus quid hic ſignificat.*
6 *Succeſſorium edictum quare inductum.*
7 *Sui hæredes Prætorio beneficio habebant annum ad hæreditatem adeundam: agnati & cognati 100. dies.*
8 *Veteri iure ſucceßorium edictum de perſona in perſonã inter agnatos non obtinebat.*
9.11 *Id poſtea Prætoribus correctũ fuiſſe, ſed imperfecte.*
10.12 *Ex huius §. conſtitutione in agnatis locus eſt ſucceſſorio edicto, &c.*
13 *Hodie huius §. beneficium eße inutile.*
14 *Vbi eſt onus, ibi debet eſſe commodum.*

a Placebat autem in *b* eo genere percipiendarũ hęreditatum *c* ſucceſſionem *d* nõ eſſe: ideſt, vt quamuis *e* proximus, qui ſecundum ea quę diximus, vocatur ad hæreditatem, aut *f* ſpreuerit hęreditatem, aut *g* antequam adeat, deceſſerit: *h* nihilo magis legitimo iure ſequentes admittantur. Quod iterum Prætores *i* iure imperfecto corrigentes, non in totum ſine adminiculo relinquebant: ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, vt pote agnationis iure eis *K* recluſo. *l* Sed nos nihil perfectiſſimo iuri deeſſe cupientes, noſtra conſtitutione, quam de iure patronatus humanitate ſuggerente protulimus, ſancimus ſucceſſionem in agnatorum hæreditatibus non eſſe eis denegandam: *m* cum ſatis abſurdum erat, quod cognatis a Prætore apertum eſt, hoc agnatis eſſe recluſum: maxime cum in onus quidem tutelarum primo gradu deficiente ſequens accedit: vt quod in onere obtinebat, non erat in lucro permiſſum.

a Placebat. *Quoniam hic §. mentionem facit de ſucceſſorio edicto, igitur præmittenda ſunt aliqua, velut in modum*
1 *præuia cuiuſdam inſpectionis* † Succedere *hic dicitur, cum in gradu proximior non adit hæreditatem, vel quia non poteſt, & alius ſe in eius transfert locum, ſiue*
2 *ſit agnatus, ſiue cognatus.* † *Vnde Bald.* a *ait*, Succeſſo
a rium edictum eſſe, quo prioribus non petentibus, ſe-
b quentes b admittuntur. *Et iſtud ſub duplici reperitur diſcrimine. Primum eſt* de capite in caput, *ſiue de* ordine in ordinem. Caput *autem hic accipio pro quadã digreſſione ſucceßionis, puta de liberis ad agnatos, de agna*
3 *tis ad cognatos.* † *Et quatuor ſunt* capita *ſiue* ordines *ſuccedendi, quorum quoduis ſub ſe plures gradus continet: Primum eſt liberorum, ſecundum agnatorum, tertium cognatorum, quartum, Vnde vir & vxor. Exempli gratia: Filiusfam. cum non vult adire hæreditatem intra præſcriptum a Prætore tempus, vel cum excluſus eſt, non admittitur nepos ex eo, ſed fit tranſitus ad ſecundum caput, ſi-*
c *ue ordinem, nempe ad proximum agnatum, ac ſic* c *dein*
4 *ceps.* † *Deinde eſt* ſucceſſorium edictũ de perſona in perſonam, *ſiue* de gradu in gradum. *Verbi gratia. Si proximiore agnato deficiente hæreditas deferatur ſequenti agnato. Item ſi filio repudiante hæreditatem, ea deinde*
5 *ad nepotem deuoluatur.* † Gradus *autem eſt dinumera-*
d *tio in eadem linea per ſuperius & inferius,* d *& ex trans*
6 *uerſo.* † *Porro ſucceßorium edictum ideo propoſitum fuit, ne bona hæreditaria eſſent vacua, ne ve ſine domino diutius iacerent, & creditoribus longa mora fieret. Deinde præſcripſit Prætor certum tempus ijs, quibus bonorum poſſeßionem detulit, & dedit inter eos ſucceßionem, vt maturius poßent creditores ſcire, vtrum habeant, cum*
e *quo* e *congrediantur.* † *Et ſui quidem hæredes habe-*
7 *bant ſpacium adeundæ hæreditatis vnum annum: agnati vero & cognati centum dies. Porro quod ad huius §. de*
8 *clarationem peculiariter pertinet,* † *iure veteri, nempe XII. tab. proximiore agnato hęreditatẽ non adeunte, ſequens in gradu non admittebatur, quia Succeſſoriũ edictũ de perſona in perſonã inter agnatos non obtinebat, ſed nec cognati vocabantur, quia ea lege necdum cognitus erat co*
f *gnatorum ordo, qui mero iure Pręt orio inductus* f *eſt,*
g *ſed Fiſcus ſtatim* g *ſuccedebat. veluti, deceßit aliquis inteſtatus, extante fratre, extante item patruo: frater vocabatur, nimirum vt proximus. Sin modo contingat, vt frater antequam adeat, decedat, hæreditatem ve repudiet, patruus & agnatus venire non poterit, propterea quod Lex XII tab. ſucceßionẽ neſciat. Atque hoc eſt, quod in princi-*
9 *pio huius §. Imp. innuit.* † *Hoc poſtea Prætores corrigentes diſpoſuerunt, agnatos remotiores gradu vna cum cognatis admittendos. Patruum ergo in præmiſſa ſpecie ex cognatorum ordine vocaſſent. Et ita hæc verba textus noſtri. (Quod iterum Prætores, &c.) Platea rectè & verè*
h *intelligit: quamuis Iaſon aliter* h *ſentiat, quaſi Prætor deficiente primi gradus agnato vocaret cognatos vlterioris gradus, excluſis alijs agnatis, quam ſententiam Cur-*
i *tius* i *etiam improbat.* † *Quia vero & hæc correctio in-*
10 *ſufficiens videbatur Iuſtiniano, ſuſtulit eam, ſanciens ſucceßorium edictum etiam de perſona in perſonam in agnatis ſequentibus proximum recuſantem, locum habere, quod inde colligit. Deficiente proximo agnato, qui pupilli tutor eße debebat, ſequens agnatus vocatur, excluſis cognatis. tenet conſequentia, quia vbi eſt onus, ibi quoque*
K *venit eſſe* K *commodum, ſed penes agnatos etiam remotiores eſt onus tutelę, ergo etiam commodum, id eſt, ſucceſſio ad eoſdem ſpectare debet.*

b Eo genere. *Id eſt in ordine agnatorum.*
c Succeſſionẽ. *Ideſt, ſucceßoriũ edictũ de pſona in pſonã.*
d Non eſſe. *Scilicet ante legem Iuſtiniani.*
e Proximus. *Subaudi agnatus.*
f Spreuerit. *Ideſt, a principio repudiauit.*
g Antequam adeat. *Quia ſi iã adißet, ſuus hæres, vel*
l *proximus agnatus ei ſuccederet pro* l. *iure tranſmißionis.*

h Nihilo

b Nihilo magis. *Quaſi diceret, etiam non admittantur & ſic fratres repudiante hæreditatem non admittebatur filius fratris, aut alius agnatus, ſed fiebat tranſitus ad cognatum, & præferebatur quandoque cognatus agnato, etiam in propinquiori gradu exiſtenti.*

11 *i* Iure imperfecto. † *Quia ſcilicet ſequentibus agnatis ſuccurrerint, vbi prior non eſſet hæres: non tamen eos vocabant vt agnatos, ſed vt cognatos. qua in re multum intererat propter diſcrimen agnationis & cognationis, quod tum obtinebat. Et ſi quis agnatus quocunq; gradu potuiſſet ſuccedere vt agnatus, excludebantur alij, etiam ſi fuiſſent gradu proximiori: at cum non niſi ex ordine agnatorum vocatur a Prætore, nihil habet ſupra alios cognatos.*

k Recluſo. *Ideſt, occluſio, ſic enim hic accipit Iuſtinianus contra autorum loquendi conſuetudinem.*

12 *l* Sed nos. † *Emendatio, & innouatio Iuſtiniani ſtatuentis, inter ipſos etiam agnatos locum eſſe ſucceſſorio edicto, & ſequentes agnatos poſt priorem admitti, vt*

13 *agnatos.* † *Verum hoc beneficium hodie inutile eſt, & ſupervacaneum, propter ſublatam agnationis & cognatio-*

m *nis differentiam, quod iure* m *Nouellarum nihil refert, ex quo quis capite ſuccedat.*

m Cũ ſatis. *Colligit Imp. in hunc modũ. Si ſucceſſorium edictum locum habet inter cognatos, cur non etiam inter agnatos? Deinde ſi tutela defertur ſequenti in gradu, proximiore non ſuſcipiente tutelã, cur non idẽ deberet ſeruari*

14 *in ſucceſſionibus?* † *Eſt enim vulgata regula, quod vbi tutelæ onus eſt, ibi etiam in ſucceſſionis commodum eſſe*

n *conueniat. Eadem ratiocinatione vſus quoq; eſt Imp.* n *ſupra in inducẽda patronorum tutela, ſicut ibi docuimus.*

ADDITIONES.

a In Rubr. C. de ſucceſſ. edict.
b l. 1. in fine, ibi Glo vlt. C. hoc tit.
c l. Poſt conſanguin. in prin de ſuis & leg. 1. in prin. ſi tab. teſt. nul. fallit in ſuis hær. Iaſ. l. qui ſe patris. nu. 30. C. vnde li.
d Bald. in d. rub. C. de ſucceſ. edic.
e l. 1. de ſucc. edic. Vide §. cum igitur. inf. de bon. poſſ.
f l. 1. in princ. vnde cogn.
g Iaſ. d. l. qui ſe patris.
h Dicta l. qui ſe patris.
i Curt. d. l. qui ſe patris num. 12.
K Supra de leg. patro. tut ad finem.
l l. Quoniam. C. de iure delib.
m §. nullam verò, in Nouell. de hær. ab inteſt. ven.
n Supra de leg. patro. tut.

§. Ad legitimam.

1 *Pater naturalis olim Lege XII. tab. non ſuccedebat ab inteſtato filio emancipato, niſi contracta fiducia emancipaſſet.*
2 *Iure tamen Prætorio poterat petere. bon. poſſeſſionem.*
3 *Contracta a fiducia emancipare, quid.*
4 *Filiofam. olim ſuccedebat pater iure paterno, &c.*
5 *Ex Iuſtiniani Lege pater ſemper contracta fiducia emãcipare videtur.*
6 *Hodie huius § diſpoſitionem ſine fructu eſſe.*

a Ad legitimam ſucceſſionem *b* nihilominus vocatur et iam parens, qui non contracta fiducia filium vel filiam, nepotem vel neptem, ac deinceps *c* emãcipat, quod *d* ex noſtra conſtitutione omnino inducitur, vt emancipationes liberorum ſemper videantur quaſi contracta fiducia fieri: cum apud veteres non aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter cõtracta fiducia parens manumiſiſſet.

a Ad legitimam. *Qua iuris ſolemnitate olim facta ſit emancipatio, & qualiter fiduciario patri naturalis man-*

a *cipaverit filium, ſupra a lib. 1. diſcuſſum eſt, vt hic repeti-*
1 *tione non ſit opus.* † *Lege autem XII. tab. pater ad emancipati filij ſucceſſionem inteſtatam non admittebatur, ſed manumiſſor ipſe, ideſt, fiduciarius pater ſuccedebat, niſi*
b contracta eſſet fiducia, hoc eſt b *niſi naturalis pater iterum a fiduciario filiũ, ceu ſeruũ, emiſſet, & ipſe manumiſiſſet, retento ſibi verbis expreſſis legitimo iure ſuccedẽdi, tum enim ei ſuccedebat pater naturalis vt manumiſſor, nõ*
2 *vt proximus agnatus, quod putauit Accurſius.* † *Poterat tamen olim parens etiam non contracta expreſſim fiducia filio emancipato ab inteſtato ſuccedere, ſaltem ex*
c *æquitate iuris* c *Prætorij, petendo bonorum poſſeſſionẽ.*

b Nihilominus. *Quaſi diceret: tametſi Lege XII. tab. excluderetur a ſucceſſione filij emancipati, vt ſupra dictũ eſt, imo poſt ſuos ſtatim agnati vocarentur: tamen ſi ſpecialiter fiducia contracta emancipaſſet filium præferebatur agnatis.*
3 † *Dicitur aũt* contracta fiducia *emancipa-*
d *re, quando nominatim legitima iura ſibi* d *reſeruat: non*
e *per pactum, quia pactum de ſuccedendo nullum* e *eſt, ſed vt per fiduciam pudore aliquo (vt olim in fideicom-*
f *miſſis* f *erat) legitima iura patri relinqueret, ob idque fi-*
g duciarius hæres g *diceretur.*
4 *c* Emancipat. † *De emancipatis hic tantum loquitur, non etiam de filijsfam. qui adhuc ſunt in poteſtate patris. Hi enim quia hæredem habere non poterant, eorum peculium pater occupabat iure quodam paterno, non autem hæ-*
h *reditario* h *nomine.*
i *d* Ex noſtra conſtitutione. *Quæ adhuc extat* i *in Co-*
5 *dice renouato:* † *in qua ſtatuit, quod pater emancipans, item per contracta fiducia emancipare intelligatur, & ſi expreſſim ius ſucceſſionis inteſtatæ ſibi non reſeruarit. huiuſmodi enim fiducia tacitè comprehenſa cenſebitur in emancipatione: autoritate ſcilicet huius legis. Itaque conſequitur, patrem ſemper eſſe legitimum hæredem filio emancipato. Quod adeo verum eſt, vt contra illud filio emancipa-*
K *to ne teſtari quidem* K *liceat, alioqui præterito patri & Querela inofficioſi, & bonorum poſſeſſio contra filij tabu-*
l *las* l *conceditur. Hoc tamẽ ceſſat, ſi pater vel pecuniam acceperit, vt emanciparet, vel filius, quantum ſatis iudici-*
m *videtur in patrem contulit, ne iudicia eius inquietaret.* m
6 † *Porro hodie prorſus inutile eſt huius conſtitutionis beneficium, cum iure Nouellarum longe melius conſultum ſit parentibus, vt ſcilicet filijs ſuis inteſtatis poſt liberos*
n *ſuccedant, cũ fratribus tamẽ defuncti, fratrumq;* n *filijs.*

ADDITIONES.

a §. Præterea, ſup. qui mo. ius par. pot. ſol.
b Alc. lib. 3. Parerg. cap. vlt.
c l. 1. ſi quis a pa. manu fu.
d d. l. fi. C. de eman. lib.
e l. ſtipulatio hoc modo. de verb. oblig.
f ſup. de fid. hær. in prin.
g l. Seius Saturninus. ad Tre.
h l. 2. de caſtr. pecul.
i d. l. vlt.
K Dd. in d. l. ſtipulatio hoc modo. & l. fi. C. de pac.
l l. 14. pater filium. l. 16. filio. §. 1. de inoff. teſ. Vigl. Inſti eo. tit.
m d. l. 1. §. ſi parens. (§. 1.
n §. conſequens. Nouel. de hær. ab inteſt. ve.

DE SENATVSC. TERTYLLIANO. Tit. III.

1. 2. 3. 4. 5. 6. *Variatio iuris ciuilis in deferenda matri ſucceſſione filij inteſtati, quæ tamen hodie ſublata eſt.*
7 *Iure Nouellarum patri & matri pariter defertur ſucceſſio liberorum inteſtatorum, &c.*

Supra

d by Google

*Supra expoſuit Iuſtinianus, patrem inter agnatos ſuc-
cedere, conſequens eſt, & de ſucceſsionem matris, ac pa-
rentum maternorum ſubijcere. Quanta autem fuerit va
riatio iuris ciuilis in deferendis ſucceſsionibus inteſtatis,
partim ex his, quæ hac in materia hactenus dicta ſunt,
partim vero & multo maxime ex præſenti titulo collige-*
1 *re eſt. † Primum enim lex XII. tabul. matrem omnino
repellebat a ſucceſſione filij inteſtati. Ius deinde honora-*
2 *rium admiſit eam poſt agnatos. † Poſtea Claudius Cæſar
eam ſtatim poſt liberos voluit admitti, ſi modo quatuor*
3 *peperiſſet filios, † addidit a S. C. Tertyllianum aliã di*
a *ſtinctionem, vt ſcilicet matri ingenuæ ſatis eſſet ad conſe-
quendam filij inteſtati ſucceſſionem ſi tres, & matri liber-*
4 *tinæ, ſi quatuor peperiſſet liberos. † Poſteriores deinde Cæ
ſares aliquam hæreditatis portionem matri ademerunt,
nempe trientem, qui dandus erat patruo defuncti, vel pa-
trui filio: ſed alio nomine matri ſuccurrerunt: quam iure
trium liberorum deſtitutam ita adiuuerunt, vt ſaltem con*
5 *ſequeretur trientem. † Iuſtiniano vero id non fuit ſatis, ſed*
b *primam ſuſtulit conditionem,* Ius trium vel quatuor b
6 liberorum. † *Deinde alia conſtitutione* c *matrem om*
c *nino prætulit patruo, patruiue filio, ſine vlla trientis de-
minutione, imò & ipſi patri, niſi quod ad vſumfructum
attinet. Deinde addidit, vt etiam cum fratribus defun-
cti vel conſanguineis vel vterinis mater ſuccederet, &
tum diuideretur in capita hæreditas. Sed ſi ſorores ſo-
læ eſſent, cum quibus mater ſuccederet, tum mater ſola*
7 *vnum ſemiſſem haberet, alterum ſorores. † Verum hodie
nec illa Iuſtiniani lex amplius obtinet: quoniam iure*
d d *Nouellarum in vniuerſum ſtatutum eſt, patri matriq;
pariter deferri ſucceſſionem inteſtatorum ſine liberis dece-
dentium, ſimulque cum iis admitti fratres ſororeſque, ex
vtroque parente, eorumque fratrum filios, vt ſaltem con
ſequantur parentum ſuorum portionem. Unde ſatis colli-
gis, quanta olim fuerit iactatio variaque viciſſitudo iuris,
quod matri tribuebatur in ſucceſſione filij inteſtati.*

ADDITIONES.

a De hoc iure vide Iuliũ Pau. ad S. C. Tert. lib. 4. rece. Sen. ti. 9.
b l. 2. C. de in li. ſublata.
c l. vlt. C. de S. C. Terty l.
d Nouell. de hær. ab int. ven conſequens. & Nouell. vt frat. fil

Princip. tit.

1 *In ſucceſſione ſuorum præferebat Lex XII. tab. maſcu-
los fœminis: in agnatis ſecus erat.*
2 *Vulgo quæſiti liberi matri ſuccedunt, materque ipſis.*
3 *S. C. Tertyllianum vnde dictum.*
4 *Auia hodie ſuccedit nepoti.*
5 *In aduentitijs non requiritur iuſſus patris in adeundo.*

Lex duodecim tabularum ita ſtricto iure vtebatur, & *a* præponebat maſculorum progeniem: & eos qui per fœminini ſexus neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeo expellebat, vt ne quidem inter matrem & filiũ filiamve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius daret: niſi quod Prætores ex proximitate cognatorum *b* eas perſonas ad ſucceſſionem, bonorum poſſeſſione vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris anguſtiæ poſtea emendatæ ſunt. Et primus quidem *c* diuus Claudius matri ad ſolatium liberorũ amiſſorum legitimam eorum detulit hæreditatem. *d* Poſtea autẽ Senatuſconſulto Tertylliano, quod *e* Diui Hadriani temporibus factum eſt, pleniſſimè *f* de triſti ſucceſſione matri, g non etiam auiæ deferenda cautum eſt: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad bona filiorum filiarumve admittatur inteſtatorum mortuorũ, licet in poteſtate parentis ſit: vt ſcilicet cum alieno iuri ſubiecta eſt, *h* iuſſu eius adeat hæreditatem, cuius iuri ſubiecta eſt.

1 *a* Præponebat. † *Hoc intelligendum eſt de ſucceſſione
ſuorum hæredum ab inteſtato. in illis enim lex XII tabu-
larum anteponebat maſculos fœminis. ſecus in ſucceſſio-
ne agnatorum erat: quia in ea lex inter maſculos & fœ-
minas non diſtinguebat, ſed omnes ex æquo ad ſucceſſio-*
a *nem* a *vocabat. Quod obſerua, vt rectè intelligas vetu-
ſtiſſimi & ſummi iuris differentias.*
b Eas perſonas. *Senſus eſt quod Prætores æquitate na-
turali, & ſanguinis ratione moti bonorum poſſeſſionem*
2 *vnde cognati, matri ac filio vltro citroq; dederint, † & id
quidem adeo, vt etiam vulgo quæſiti liberi matris, & ma
ter talium liberorum ex ea parte bonorum poſſeſſionem*
b *petere* b *potuerint.*
c D. Claudius. *Huius rei meminit etiam Sueto. Tran-
quillus in vita Claudij, cap. 19 cum conſtituiſſe fœminis
ius quatuor liberorum, quod ſcilicet ſatis eſſet ad conſe-
quendam filiorum inteſtatorum hæreditatem.*
d Poſtea. *Quoniam D. Claudij conſtitutio non generali-
ter, ſed in gratiam tantum earum matrum promulgata
videbatur, quæ filios in acie Principis, belloque publico
amiſiſſent, ideo prorogata eſt eadem conſtitutio etiam ad
cæteras mulieres, quæ liberis editis Reip. profuiſſent. Vel
cum generaliter Claudius fœminis* ius quatuor liberorũ
*dediſſet, id poſtea quodam Senatuſconſulto perfectius eſt
conſtitutum, nempe vt ingenuæ mulieri ſatis eſſet ius*
3 trium liberorum. † *quod a ſuaſore primo* Tertyllianũ
*appellarunt. Quis autẽ is fuerit iſte Tertyllus, ſiue (vt alij
nominant) Tertullus, certe definire non poſſum. Ulpia-*
c *nus* c *meminit cuiuſdam reſcripti Imperatoris ſui ad
Ouinium Tertyllum. Caſſiodorus meminit Tertylli Cõſu
lis Rutilius vero putat huius Senatuſconſulti ſuaſorem*
d *fuiſſe Iuriſconſultum Tertullianum, quem Iuſtinianus* d
*vocat Interpretem iuris antiqui, traditurq; ſcripſiſſe li-
bros Quæſtionum quatuor & vnum de Caſtrenſi peculio.*
e D. Hadriani. *Annis ſcilicet plus centum, poſt Imper.
Claudij cõſtitutionem. Tiberius enim Claudius Cæſar im
perare cœpit anno Chriſti XVI. Hadrian. vero an. CXX.*
e *f* De triſti ſucceſ. *Alibi appellatur luctuoſa* e *hæredi
tas, quæ parentibus obuenit turbato ſcilicet mortalitatis
ordine. Unde triuialis ille verſ. eſt:* Ordine turbato ſuccedis Bulgare nato.
4 *g* Non etiam auiæ. † *Hodie vero auia etiam ſuccedit
nepoti, ſeruata tamen inter aſcendentes gradus prærog-*
f *tiua,* f *vt Accurſius annotauit, tametſi Faber putet,
auiã nec hodie cum defunctæ prolis matre vocari.*
h Iuſſu eius. *Scilicet patris, in cuius poteſtate erat, ſed*
5 *hoc obtinebat iure veteri. † hodie* g *cum huiuſmodi hæ-
reditates ſint bona aduentitia, non requiritur in adeundo
iuſſus patris, licet patri quæratur vſusfructus.*

ADDITIONES.

a §. Cæterum. verſic. & hæc quidem. ſupra de leg. agn. ſucc.
b l. 1. Vnde cogn.
c l. 1 §. 1. ad S. C. Tertyll.
d l. Vlt. C. de cur fur.
e l. Vlt. C. de inſtit. & ſubſt.
f Nouell. de hær ab inteſt. §. conſequens.
g Dict. Nouel. §. ſi autem plurium.

§. Præferuntur.

1 *Si filius reliquit liberos, mater a ſucceſſione filij exclu-
ditur.*

2 *Mater*

2 *Matri in ſucceſſione filij excludebatur a patre.*
3 *Auus patri & matri pferebatur in ſucceſſione nepotis.*
4 *Lege XII. tab. poſt Suos, conſanguinei vocabantur.*
5 *Soror admittebatur cum matre in ſucceſſione filij.*
6 *Soror cum fratre excludebatur matrem.*

a Præferuntur aũt matri liberi defuncti, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco ſunt, ſiue primi gradus, *b* ſiue vlterioris. Sed & filiæ *c* ſuæ mortuæ filius vel filia præponitur ex cõſtitutionibus matri defunctæ, ideſt, auię ſuæ. *d* Pater verò vtriuſque, *e* non etiam auus & proauus matri *f* anteponitur, ſcilicet cum inter eos ſolos de hæreditate agitur. *g* Frater autem conſanguineus tam filij quam filiæ excludebant matrem: *h* ſoror autem conſanguinea pariter cum matre admittebatur. *i* Sed ſi fuerant frater & ſoror conſanguinei, & mater *K* liberis onerata, frater quidem matrem excludebat: communis autem erat hæreditas ex æquis partibus, fratribus & ſororibus.

1 *a* Præferuntur. † *Liberi a defuncto filio relicti ſuperſtites ſiue virilis, ſiue fœminini ſint ſexus ab eius legitima hæreditate matrem excludunt ex S.C. Tertylliano ſuccedere volentem. Liberorum enim potior eſt cauſa in ſucceſſio-*
a *nibus, ſiue ſint ſui, ſiue ſuorum loco* a *habeantur, velut*
b *adoptiui. Scribit enim Paulus,* b *æquiſsimum eſſe, omnes filios matris præferri, etiamſi per adoptionem in familia relicti ſint, ſed & nepotem ex adoptiuo filio natũ matri obſtare ex verbis Senatuſconſulti. Ita demum autem mater a Senatuſconſulti beneficio cadit, ſi certum eſt, aliquem ex liberis defuncti eam hæreditatem amplecti vel-*
c *le: nã ſi eã omiſerint, mater ex Tertylliano* c *admittetur.*
b Siue vlterioris. *Vt ſunt nepotes, pronepotes, & deinceps deſcendentes.*
c Suæ. *Id eſt, ſui iuris.*
d Pater verò. *Naturalis ſcilicet* * *non adoptiuus.* † *Pa-*
2 *ter ergo in ſucceſsione vtriuſq; tã filij, quam filiæ matrem hoc iure excludebat ſi inter eos ſolos, ideſt, inter defuncti matrem & patrem duntaxat de ſucceſsione contendeba-*
3 *tur.* † *Secus erat, ſi defuncti auus, idemq; manumiſſor ſuperſtes quoque fuiſſet, is enim & patris, & matri præferebatur: patri quidem propter beneficium emancipationis, quod defunctus ab ipſo auo conſecutus* d *fuerat: matri vero, quia ipſa ſit in ea ſpecie, in quo aliqui cadere debeat, nempe ipſi patri, a quo ſemel ſuperata nõ poſt amplius committi auo. Hoc autem de patre tantum naturali accipiendum eſt, non etiam adoptiuo. verius enim eſt,*
e *cum pater eſſe deſierit, a matre eum* e *excludi.*
e Non etiam auus. *Quamuis fiduciam contraxerint, id eſt, retinuerunt ſibi in emancipando expreſſim ius legitimę ſucceſsionis: nihilo magis enim matri nocebũt in Ter-*
f *tylliano, vt Vlpianus* f *reſpondit. in patre vero nihil refert ſiue contracta fiducia emanciparit, ſiue id omiſerit, atque ita ſiue hæres iure ciuili, ſiue bonorum poſſeſſor iure honorario exiſtat, matri ſemper antefertur hoc iure.*
g *f* Anteponitur. *Non quidem ex S.C.* g *Tertylliano, ſed iure contractæ fiduciæ in emancipatione, nam hic de emancipati filij ſucceſsione agi conſtat, cum filiusfam. non habeat hæredem, ſed pater omnia eius bona iure peculij occupet, vt alibi diximus.*
4 *g* Frater autem. † *Quod ideo erat, quoniam Lege XII. tabularum ſtatim poſt ſuos conſanguinei vocabantur ad*
h *hæreditatem* h *legitimam.*
5 *h* Soror. † *Soror admittebatur vna cum matre, ne ſtilicet ſexus non impar, impari diuerſoque iure* i *cenſeretur.*
6 *i* Sed ſi fuerant. † *Soror cum fratre hoc iure excludebat matrem, non quidem ſuo iure, ſed fratris, cui adhærebat, & a quo matrem ſubmoueri iam dictum eſt. Succedebant aũt frater & ſoror ex æquo, & fraterni iuris commodum commune erat ſorori.*
K Liberis onerata. *Ideſt ius trium vel quatuor liberorum habens, quo ſi fuiſſet deſtituta, cum alijs conſanguineis non admittebatur, nam nec ſola fuiſſet admiſſa.*

ADDITIONES.

a Supra, de hęr. quæ ab int. def. §. 1. & l. 2. §. liberi. ff. ad Tertyl.
b l. Aequiſſimum. d. tit. ad Tertyll.
c Dicta l. 2. §. ita demum.
* Dicta l. 2. §. ſed neque.
d l. 1. Si a par. quis manu.
e l. Patrem. hoc tit.
f Dicta l. 2. §. ſed neque. (Tertyll.
g l. 1. §. pen. l. 2. §. 1. de ſuis & leg. l. ſi quis inteſtatus ad S. C.
h l. 2. C. hoc tit.
i Ex mente d. l. ſi quis inteſtatus, iuncta Glo. ibi. & fa. tex. in d. l. 2. §. ſi ſit conſanguinea.

§. Sed nos-

1 *Ex Iuſtiniani conſtitutione mater indiſtincte ſuccedit.*
2 *Iuſtinianus fauens fuit mulieribus.*
3 *Magnus olim fauor fuit fœminarum, quæ multos peperiſſent liberos.*

a Sed nos conſtitutione, quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubueniendum eſſe exiſtimauimus, *b* reſpicientes ad naturam, & puerperium, & periculum, & mortẽ ſæpe ex hoc caſu matribus illatam. Ideoque impium eſſe credimus, *c* caſum fortuitum in eius admitti detrimẽtum. Si enim ingenua ter, & libertina quater non peperit: immerito defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorũ. Quid enim peccauit, ſi non plures, ſed paucos peperit? Et dedimus ius legitimum matribus (ſiue ingenuis, ſiue libertinis) etſi non ter enixæ fuerint vel quater, ſed eum tantum vel eã, qui quæve morte intercepti ſunt, vt ſic vocẽtur in liberorũ ſuorũ legitimã ſucceſſionẽ.

1 *a* Sed nos conſtitutione. † *Quartum ius hic refertur, a Iuſtiniano introductũ, quo mater indiſtincte ſuccedit. Eſt*
a *aũt hæc Iuſtiniani conſtitutio inſerta Codici* a *renouato his verbis:* Illam iniuriã, quæ contra matrem defuncti vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iuſtitiæ ratione amputamus, & legitima iura, quæ ex Tertylliano Senatuſconſulto ei præſtantur, omnimodo eam habere ſancimus, licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minimè peperit. *Hic ergo primum Iuſtinianus tollit veterem Claudij Cæſaris conſtitutionẽ, itemque Senatuſconſultum de numero liberorum. Quod vero attinet ad emendationem aliarum partium, de quibus proxime dictum eſt, ſuo deinde ordine eam refert.*
2 *b* Reſpicientes. † *Iuſtinianus ſemper admodum fauit,*
b *muliebri ſexui. Nam &* b *alibi.* Et quis (inquit) mulierum non miſereantur propter partus periculum, et liberorum procreationem? *Sane in comperto eſt, fœminas veterum ſeremes multos ſæpe dolores, vertigines, tenebras, faſtidium, languores, partuſque periculum experiri ac pati,* c *nõ ſine maximo etiã vitæ periculo. Huius vel triſtia exempla cotidiana ſunt. Iuſtinianus certe hoc ſolo nomine matrem patri præfert, illique quam huic*
d *plus a filijs deberi* d *ſcribit. Ait enim:* Oportet maiore eam ſtudio proſequi quæ partus doloribus diſtenta

ſtenta fuit, quæ peperit, quæ nutrijt, quam eum, qui ſucciſiuam tantum, modo libidini operam accommodans, filij generationem procreauit.

e Caſum fortuitum. *Scilicet, habere vel non habere tres aut quatuor liberos, cum hoc ex Diuina gratia de-*
3 *ſcendat.† Olim tamen fœminæ, quæ liberis procreandis ſtrenuam nauabant operam, maxime laudabantur, eratque ſummus quidam numeroſæ ſobolis fauor. Ideoq; priuilegia non pauca in iure noſtro fœcunditati conceſſa fuiſ-*
e *ſe* e *legimus, nec immerito, cum enim ea ſit Reipubl. vtilis (nam intereſt ciuitatem liberis, repleri & ampliari) non debet eſſe ſine præmia.*

ADDITIONES.

a l. 2. C. de iure delib.
b l. Vlt. C. qui pot in pig.
c Vide Plin. Nat. hiſt. lib. 7. c. 6.
d In Nouell. conſtit. 162. §. fin. in fine.
e l. 2. De minor. l. ad remp. de muner. & honor. l. ſemper, §. demonſtratur. de iu. immu.

---

§. *Sed cum antea.*

1 *Conſtantini Imp. conſtitutio circa ſucceſſionem matris.*
2 *Iuſtinianus matrem omnibus agnatis præfert, exceptis fratribus, & ſororibus.*
3. 4. 5. *Huius §. diſpoſitionem iure Nouellarum correctam.*

Sed cum antea *a* conſtitutiones iura legitimæ ſucceſſionis perſcrutantes partim matrem adiuuabant, partim eam prægrauabant, et non in ſolidum eam vocabant, ſed in quibuſdam caſibus, tertiam ei partem abſtrahentes, certis legitimis dabant perſonis, in alijs autem contrarium faciebant: *b* nobis viſum eſt, recta & ſimplici via matrem omnibus legitimis perſonis anteponi, & ſine vlla deminutione filiorum ſuorum ſucceſſionem accipere: *c* excepta fratris & ſororis perſona, ſiue *d* conſanguinei ſint, ſiue ſola cognationis iura habentes, vt quemadmodum *e* eam toti alij *f* ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres & ſorores, ſiue legitimi ſint, ſiue non, ad capiendas hæreditates ſimul vocemus: *g* ita tamen, vt ſi quidem ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes ſorores habeant. Si vero matre ſuperſtite & fratre vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus, ſiue legitima, ſiue ſola cognationis iura habentibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hæreditas.

a Conſtitutiones *Quæ non ſunt inſertæ renouato Codici*
1 *Iuſtinianeo. † In Theodoſiano* a *tamen Codice refertur*
a *quædam Conſtantini conſtitutio, qua matri ius trium liberorum habenti in filij inteſtati hæreditate, bes ſiue octo vnciæ debantur, patruo vero, eiusve filio triens, id eſt, quatuor vnciæ. Quod ſi mater ius trium liberorum non habebat, tunc defuncti patruus, eiusve filijs beſſem hæreditatis capiebat, at mater trientem ſolum. Et hanc Conſtantini ſanctionem Theophilus etiam ad huius loci interpretationem attulit.*
2 *b* Nobis viſum eſt. † *In quadam ſua ad Mennam Præfectum Prætorio conſtitutione, quæ in Codice renouato*
b b *extat, quaque ſanxit, matrem in legitima filij ſucceſſione omnibus alijs agnatis præferendam eſſe, ſolis fratribus & ſororibus exceptis. Cum ſororibus enim ſolum ad ſemiſſam hæreditatis hoc iure admittitur, vtrinſque vero, nempe & fratribus & ſororibus extantibus hæreditas in capita, id eſt, ſecundum perſonarum numerum eſt diſtribuenda. Et hæc quidem Inſtitutionum iure obtinent. Hodie vero iure Nouellarum aliud conſtitutum eſſe, alibi*
c c *annotauimus.*
3 *c* Excepta fratris. † *Sane hodie ex Nouella conſtitutione nō ſolum parentes cum fratribus & ſororibus æquali-*
d *ter ſuccedunt,* d *ſed & fratrum filij cum ipſis admittun-*
e *tur, vt ſaltem cōſequantur parentum ſuorum* e *portione.*
d Conſanguinei. *Sicque hoc iure fratres tam conſanguinei, quam vterini cum parentibus admittebantur indiſtin-*
4 *cte: † verum hoc deinde per Iuſtiniani Nouellam eſt correctum. Eos enim ſolos fratres vel ſorores cum parentibus in capite admitti ſanxit, qui eſſent ex vtroque paren-*
f *te connexi* f *defuncto: ſin autem eſſent fratres vterini tantum, vel conſanguinei tantum, tum ab aſcendentibus omnino repelluntur. Et tanti fecit Iuſtinianus huiuſmodi duplicem coniunctionem, vt eius nomine non modo fratrū fratri prætulerit, imo & filios fratris germani fratri conſanguineo tantum, vel vterino.*
e Eam. *Scilicet matrem.*
f Ordini legitimo. *Id eſt, omnibus reliquis agnatis, cognatiſque.*
g Ita tamen. *Hoc diſcrimen adſcribit Iuſtinianus, in ſua*
g *ad Mennam Præfectum Prætorio* g *conſtitutione, an-*
h *tiquis legibus, licet alibi* h *videatur illud S. C. Tertylli-*
5 *ano tribuere. † Sed vtut ſit, hodie ſublata eſt huiuſmodi*
i *differentia, conſtitutumque,* i *vt non plus tribuatur matri cum ſororibus ſolis ſuccedenti, atque ſi cum fratribus ſuccederet.*

ADDITIONES.

a Lib. 5. tit. 1.
b l. Vlt. C. hoc tit.
c Ad Rub. ſup. de hær. quæ ab int. defer. nu. 6. & 7. vide etiam Auth. defuncto.
d Auth. & cum ſolis. hoc tit.
e §. Conſequens Nouell. de hæred. ab inteſt.
f Nouell. vt frat. filij.
g Dicta l. vlt.
h Nouell. 22.
i Nouell. de hæred. ab int. §. ſi igitur defunctus. iuncto §. 1. Nou. vt frat. filij.

---

§. Sed quemadmodum.

1. 3. *Mater niſi filijs impuberibus tutores petat, a ſucceſſione eorum legitima repellitur: etiamſi naturales tātū ſint.*
2 *Idem in auia obtinet, & quibuſcunque futuris hæredibus impuberum.*
4 *Curare etiam debent, vt petiti tutores adminiſtrationem ſuſcipiant.*
5 *Suſpectum tutorem deferre mater non tenetur.*
6 *Quantum temporis detur ad petendum tutorem.*
7. 8. 9 *Mater tutorem non petens filio, quibus ex cauſis excuſetur.*

Sed quemadmodum nos *a* matrib. proſpeximus, ita oportet eas *b* ſuæ ſoboli conſulere: ſcituris eis, *c* quod ſi tutores *d* liberis *e* non petierint, vel in locum *f* remoti *g* aut excuſati *h* intra annum petere neglexerint: ab eorum *i* impuberum morientium *K* ſucceſſione merito repelluntur.

a Matribus proſpeximus. *In deferenda illis legitima ſucceſſione filiorum inteſtato mortuorum: ſicut ſupra dictum eſt.*
b Suæ ſoboli conſulere. *Petendo huic tutorem dari.*
1 † *Matri ergo omnino neceſſitas imponitur, vt filijs ſuis impuberibus, patre amiſſo, tutores dari petat: niſi enim id fa-*

id faciat, ab ipſorum hæreditate legitima, ſi contingat ipſos intra pupillares annos mori, mater prorſus repellitur.
a Quod Vlpianus a eleganter in Pandectis docet, multas ea in re proponens hypotheſes elegantiſſimas, & Laconi-
2 ce deſcriptas, quas ſtudioſus iuris per ſe legere poteſt. † Et quod hic de matre traditur, hoc idem & ad auiam producitur, vt ſi nepotibus non petierit tutorem, ab eorum
b ſucceſſione b pariter ſecludatur. Quinimo in vniuerſum
c hoc conſtituerunt Theodoſius c & Valentin. Impp. de ijs omnibus, qui ad impuberum adſpirant ſucceſſionem, niſi æqua lege repelli malint.

c Quod ſi tutores. Vel etiam curatores, ſi quando pu-
d pilli his opus d habuerint. Nec ſufficit tutores petijſſe, niſi idonei petiti ſint, cum idem ſit tutorem, aut non petijſſet, aut minus idoneum impetraſſe, vtrolibet enim modo
e pupillaribus rebus peſſime ſit conſultum. e
3 d Liberis. † Non modo ex iuſtis nuptijs procreatis, ſed etiam naturalibus tantum, quorum legitimam ſucceſſio-
f nem matribus pariter deberi, Imp. f mox docebit.
4 e Non petierint. † Sed nec ſatis eſt, tutorem petijſſe, niſi res quoq; pupillares ſuſceperit adminiſtrandas. Ita enim
g plenum officium a matre deſideramus (inquit g Vlpianus) vt nihil videatur egiſſe petendo, niſi curarit, vt ij, quos petierit, adminiſtrationem ſuſcipiant.

f Remoti. Tanquam ſuſpecti, vel ob negligentiam vel
5 ignauiam repulſi. † ſuſpectum tamen mater remouere,
h aut deferre non eſt obnoxia, vt Triphonius h reſpondit: propterea quod eiuſmodi facta diiudicare & æſtimare virilis animi eſt, & poteſt etiam delicta ignorare mater.

g Aut excuſati. Idem iuris obtinet, etſi deceſſerit datus, tutor: licet enim verba deficiant, ſententia tamen Conſti-
i tutionis locum i habet, inquit Vlpianus.
6 h Intra annum † D. K Seuerus in ſua ad Vlpium Ru-
k finum epiſtola, vtitur verbo, Confeſtim, quod Vlpianus
l l ſic accipiendum tradit, vbi primum potuit, id eſt, Prętoris copiam habuit, huic rei ſe dantis: niſi fortè infirmitate impedita eſt, vel alia magna cauſa, quæ etiam mandare eam ad petendos tutores impediret, ita tamē, vt nullo modo annale tempus excederet. Si enim mortalitate filij præuenta eſt, nihil matri imputatur. Hæc Vlpianus. Hunc autem annum Interpretes (ſublata
m mora m purgatione) continuum eſſe n volunt, compu-
n tandum a tempore mortis mariti, vel ab ea die, qua mater
o XXV ætatis annū o egreſſa eſt. † Porro illud quoq; ad-
7 dere libuit, p etiam ſi mater filio impuberi, qui ſoluen-
p do non erit, non petierit tutorem, matri ignoſcendum: con-
8 ſuluit enim ei, vt minus inquietetur, quaſi indefenſus. † Sic quoque cum amplum legatum ſub hac conditione pupillo eſſet relictum, ſi tutores nō habuerit, & propterea ei ma-
q ter non petit, Reſpondit q Vlpianus conſtitutionem ceſ-
9 ſare, & pœnā, ſi damnum minus ſit cumulo legati. † Sed etſi fortè quis vxorem communis filij matrem hæredem ſcripſerit, rogaueritq; remiſſa etiam ſatiſdatione, vt filio pubere facto reſtitueret hæreditatem, nec mater ei petijt tutores, debet dici ceſſare conſtitutionem: cum patris vo-
r luntatem ſecuta ſit, & nihil habenti filio tutores non r petierit. Quod ſi ei remiſſa ſatiſdatio non fuerit, contra erit: quoniam vel propter hoc debuit tutores habere.

i Impuberum morientiū. Si enim puberes deceſſerint,
ſ tunc nō cadit a ſucceſſione. idq; ex Conſtātini ſ reſcripto manifeſtum ſit, cuius verba ſunt: Matres, quæ puberes amiſerunt filios, licet impuberibus eis tutores nō petierint, præſcriptione non petiti tutoris ad excludendam eorum ſucceſſionem minime debere præſcribi, certum eſt.

K Succeſſione. Legitima ſcilicet, de ea enim hic agitur.

ADDITIONES.

a l. 2. §. Si mater. vſque ad fin. legis. ff. hoc tit. ad Tertyllianum.
b l. 2. §. & quid. ad Tertyll.
c l. Sciant. C. de leg hær.
d Dicta l. 2. § quid ſi curatores. hoc tit. & l. 1. qui pet. tut.
e Dicta l. 2. § ſed quod diximus. & § non ſolum.
f Hoc tit.
g Dicta l. 2 §. quid ſi non compulit.
h l. Vlt. qui pet. tut. & d. l. 2. §. ſed quod diximus.
i Dicta l. 2. §. quid ſi deceſſerint.
K l. 3. Qui pet. tut.
l Dicta l. 2. § confeſtim autem.
m Ang hic.
n Dicta l. ſciunt.
o Porc. hic.
p Dicta l. 2. §. ergo.
q Dicta l. 1. §. tractari.
r Dicta l. 2. §. etſi forte.
ſ In l. matres. C. hoc tit.

§. Licet autem.

1 Vulgò quæſiti qui dicantur.
2 Mater ſuccedit filio vulgo quæſito, pater non.
3 Pater quomodo naturali tantum filio ſuccedat.
4 Procreatis ex coitu damnato non ſuccedit mater, neque ipſi matri.
5 Ex damnato coitu natis, Fiſcus ſuccedit.

Licet a vulgò quæſitus ſit filius filiave: poteſt tamen ad bona eius mater ex Tertylliano Senatuſconſulto admitti.

a Vulgò quæſitus. Vulgò quæſiti dicuntur, qui incertum patrem habent, vtpote qui meretricio & vago concu-
a bitu a geniti ſunt. Hos lex ſuperius ... & ſpeciali ſi-
b gnificatione ſpurios vocat, vt alibi b diximus. † Vulgo
2 ergo conceptis liberis mater, quæ ſemper certa eſt, ex S. C.
c Tertylliano c ſuccedit, vt contra & ipſi d matri, niſi
d mater illuſtris ſit, & legitimos habeat e liberos. Quan-
e quam f Angelus hoc etiam illuſtri matre obtinere ve-
f lit. † Cæterum de patre eius, qui vulgo quæſitus eſt, fru-
3 ſtra quæras, an ſuccedat, cum incertus ſit. Sanè ſi certus ſit pater, qui habeat naturalem filium ex concubina, duas
g vncias ex bonis paternis capit, cū matre diuidendas g in capita: & contra pater eodem modo ei ſuccedit ab inteſta-
h to h morienti. † At verò ex nefario inceſto, prohibitoq;
4 coitu ſuſcepti, a ſucceſſione prorſus alieni i habentur:
i ideoq; ad eorum ſucceſſionem, nec mater K admittitur.
K † Cæterum ſi is, qui ex damnato coitu natus eſt, moriatur
5 ſine liberis, Fiſcus ſuccedit, excluſis ipſius fratribus & ſo-
l roribus vterinis & ex legitimo matrimonio l procreatis, quam ſententiam in Camera Imperiali adprobarunt Do-
m mini, m cum hæc quæſtio in facto contigiſſet.

ADDITIONES.

a §. Vlt. ſupra, de nupt.
q § pen eod. tit.
c l. 2. l. ſpurius vnde cognat.
d Tit. ſeq. § pen.
e l. Si qua. C. ad Orph.
f §. Præferuntur. ad fin. ſup. hoc tit.
g Vide quæ dixi in §. quibus n. 5. ſup. de hęr quæ ab int. def.
h Nouell. quib. mod nat. effi. ſui. §. fin.
K d. Nouell. §. de nepotib. verſ. quibus.
l Matheſ. in tractatu de ſucceſ. ab inteſt. Ang. § vulgò quæſitos. infra de ſucceſſ. cognat.
m Vide quæ dixi Cent. 3. obſer. 91.

DE SENATVSCONS. ORphitiano. Tit. IV.

1 *Argumentum & effectus huius tituli.*

1 Quemadmodum † *mater ex Senatuſcõſulto Tertyl*
liano triſtem liberorum ſucceßionem habet, ita vicißim
filij, qui ex lege XII. tabul. ad matrum hæreditates non
vocabantur, ſed ipſis duntaxat dabatur Prætoria ſucceſ-
a *ſio per* vnde a cognati, *matribus ex Senatuſconſulto Or*
phitiano ſuccedunt; eaque de cauſa hic titulus præceden-
tibus iuſto ordine connectitur. qui adeo planus eſt, ac ma-
nifeſtus, vt interpretatione vix indigeat.

ADDITIO.

a Sup. tit. prox. in princ. & l. 1. vnde cog.

Princip. tit.

1 *S.C. Orphitianum quando latum, & de Orphitiorum familia nobili.*
2 *Filiusfam. bona materna patri acquirebat, hodie ſecus.*

Per contrarium autem liberi *a* ad bona matrum inteſtatarum admittuntur ex Senatuſcõſulto *b* Orphitiano. quod Orphitio & Rufo Cõſulibus factum eſt, Diui Marci temporibus, & data eſt tã filio, quam filiæ legitima hęreditas, *c* etiam ſi alieno iuri ſubiecti ſint: & præferuntur *d* conſanguineis & agnatis defunctæ matris. Sed cũ ex hoc Senatuſconſulto nepotes & neptes ad auiæ ſucceſſionem legitimo iure non vocarentur, poſtea hoc conſtitutionibus principalibus emendatum eſt, vt ad ſimilitudinem filiorum filiarumque *e* & nepotes, & neptes vocentur.

a Ad bona matrum. *Nullo diſcrimine facto, ſiue ma-*
a *ter ingenua ſit, vel* a *libertina, aut etiam interdum, ſi*
b *ancilla* b *peperit.*

b Orphitiano. *Sic ab Autore ipſo (vt alia ferè) nomi-*
1 *nato.† Latum autem eſt hoc S.C. imperantibus Marco*
Ælio patre, & Antonino filio, circa annum Chriſtia-
num 180. Cæterum meminit etiam Lampridius in Com
modo horum Conſulum, Orphitij & Rufi. Fuit autem
c *Orphitiorum nobilis apud Romanos* c *familia. Celebra*
tur Seruius Cornelius Orphitius ſub Claudio Cæſare, &
Pactius Orphitius Primipilus. Celebrat & Suetonius
quendam Saluidienum Orphitium. Sed lõgo poſt hos om
nes interuallo fuit hic noſter Orphitius, ſub cuius conſula-
tu hoc S.C. effectum eſt.

2 *c* Etiamſi alieno.† *Quod ſi erant in aliena poteſtate, nõ*
ſibi, ſed ei, cuius poteſtatem agnoſcebant, acquirebatur
materna hæreditas: nec ſine iuſſu patris adire poterant,
d *ne ſcilicet inuitus aut ignorans pater obligaretur* d *æri*
e *alieno. Verum hoc poſtea* e *Conſtantinus Imp. emen-*
dauit ſanciens, ne patri per filiumfamil. acquirerentur bo-
na materna.

d Conſanguineis. *Nẽpe fratrib. vt Theophilus addit.*

e Et nepotes, & neptes. *Siquidem, quo tempore ma-*
trem aut auiam inteſtato mortuam eſſe conſtat, gradu
f *ſint* f *proximiores. Sed Nouella lege liberi in infinitum*
g *tam matri, quam patri ſuccedunt, auo & auiæ,* g *&c.*

ADDITIONES.

a l. 1. ad Tertyl.
b l. fin. C hoc tit.
c Balduin hic.
d l. Qui in aliena. de acquir. hæred.
e l. 1. C. de bon. mater.
f §. Cum autem. ſup. de hæred. quæ ab inteſt.
g Nouel. de hæred. ab inteſt. ven.

§. Sciendum.

1 *Quod ius dicatur nouum.*
2 *Nouæ hæreditates quæ ſint.*
3 *Hæreditas iure cognationis obueniens, capitis deminutione non tollitur. 6.*
4 *Agnatio etiam minima capitis deminutione perimitur.*
5 *Iure nouiſſimo ius agnationis ſublatum, tam in ſucceſſionibus, quam tutelis.*

Sciendum autem eſt, huiuſmodi ſucceſſiones quę ex Tertylliano & Orphitiano Senatuſconſultis deferuntur, capitis deminutione non perimi: propter illam regulam, quæ *a* nouæ hæreditates legitimæ, capitis deminutione *b* non pereunt, ſed illæ ſolæ, quę ex Lege XII. tabularum deferuntur.

1 *a* Nouæ hæreditates.† *Nouum ius dicitur, quod poſt Le*
gem XII. tab. introductum eſt, vt ſunt Prætorum edicta,
Senatuſconſulta, Plebiſcita, reſcripta Principum: vulgus
tamen Interpretum male nouum ius ad ciuiles tantũ ſan-
2 *ctiones refert.† Hinc Iuſtinianus,* a *Vlpianum ſecutus,*
a nouas hæreditates *eas appellat, quæ poſt Decemuiralẽ*
legem iure honorario Prætorum, Senatusve conſultis, aut
3 *alias reſcriptis Principum deferuntur, † quæ cum ex co-*
gnationis iure deſcendant, capitis deminutione non peri-
muntur. Itaque filius vtcurque ſit emancipatus, ſicque
deminutus capite, matrem ex S.C. Tertylliano hæredem
habet: & ipſe contra matri ex Orphitiano ſuccedit, pro-
per naturalem cognationem, quæ hic ſola ſpectatur, nec
b *iure ciuili tolli* b *poteſt. Cæterum vetus illa Lex XII.*
tab. legitimam hæreditatem deferebat ſolis filijsfamilias
4 *& agnatis, nempe ſolo ciuili agnationis titulo. † Agna-*
tio autem, quia iuris ciuilis commentum eſt, capitis demi-
c *nutione etiam minima* c *tollitur, ſucceſſionemque im-*
5 *pedit. † Sed hodie iure Nouellarum ius agnationis ſubla-*
d *tum eſt, tam in ſucceſſionibus,* d *quam in tutelis.*

b Non pereunt. *Minima ſcilicet capitis deminutione,*
quæ iura cognatorum non pereunt: in alijs duabus ſecus
e *eſt.* Proinde, *ait* e *Vlpianus,* ſiue quis ante delatam,
ſiue poſt delatam capite minuebatur, ad legitimã hæ
reditatem admittebatur: niſi magna capitis deminu
tio interueniſſet. *Hæreditatẽ hic intelligimus ius adipi-*
6 *ſcendæ hæreditatis. † Cæterum ſi hæreditas ipſa domino*
delata, adita, acquiſitave eſſet, ne veteri quidem iure
XII. tabul. perimebatur propter ſequentem capitis demi-
nutionem.

ADDITIONES.

a l. 1. §. aptius. hoc tit.
b l. Iura ſanguinis. de reg. iur.
c Supra de leg. agn. tut. §. fin.
d Nouell. de hæred. ab int. ven.
e l. 1. hoc titu.

§. Nouiſſimè.

1 *Vulgo quæſiti matri ex S.C. Orphitiano ſuccedunt.*
2 *Fallit in matre illuſtri, ſi iuſtos filios habeat.*

Nouiſſimè ſciendum eſt, etiã illos libertos qui vulgo *a* quæſiti ſunt, ad matris hæreditatem ex hoc Senatuſconſulto admitti.

a Qui vulgo quæſiti. *Sicut mater ſpurio ſuccedit ex ſu-*
a *periori S.C.* a *Tertylliano: † ita ſpurius matri hoc* b
1 *S.C. atque ita quidem quodammodo dependet ex ſupe-*
b *riori regula, qua traditum eſt, magis hic ſpectari naturã,*

quam

quam ciuilem rationem. Quod autem de ſpurijs, ſiue vul go quæſitis hic traditur, idem obtinet, etſi ex certa concubina quis ſit ſuſceptus, nam & is cum legitimis liberis ad
c materna bona c admittitur, niſi mater illuſtris ſit, imo
d & patri quandoque ſuccedit talis filius ex concubinatu d ſuſceptus, ſaltem quando pater alios filios non habet quia duas vncias, ideſt, ſextantem hæreditatis capiet pater-
e na, vt e alibi diximus.

ADDITIONES.

a § licet tit. proxim. ſup.
b hic, & l. 1. § ſed & vulgo hoc tit.
c l. pen. §. vlt. C. hoc tit.
d l. ſi quis. C. eod.
e Dixi § quib. ſup. de hæred. ab int. d. § licet.

§ Si ex pluribus.

1 In quibus ius accreſcendi locum habeat.
2 Tranſmiſſio quando locum habeat.
3 Inter ſuccedentes iure diuerſo, ius accreſcendi non habet locum.

a Si ex pluribus *b* legitimis hæredibus quidam omiſerint hæreditatem, vel morte *c* vel alia cauſa *d* impediti fuerint, quo minus adeant: reliquis *e* qui adierint, *f* accreſcit illorum portio, *g* & licet ante deceſſerint, ad hæredes tamen eorum pertinet.

a Si ex pluribus. *Hic §. ad omnes tres ſuperiores titulos ſpectat, docens iuri accreſcendi etiam in quibuſcunque le-*
1 *gitimis hæreditatibus locum eſſe.* † *Habet ergo ius accreſcendi non ſolum locum inter hæredes teſtamento ſcri-*
a *ptos,* a *& inter collegatarios, item & in fideicommiſ-*
b *ſis, & donationibus cauſa mortis, atque Querela* b *inofficioſi, ſed etiam in hæreditatibus ab inteſtato delatis, ſiue ſit ciuilis hæreditas, ſiue Prætoria, ideſt, bonorum poſſeſſio. Quare ſi quiſpiam ex his, quibus ſimul legitima hæreditas defertur, deficiat, eius portio reliquorum eiuſdem gradus ad ſucceſſionem vocatorum, & eam ſuo iure adeuntium portioni accreſcit. Vel ſi hi, poſteaquam ſuæ partis nomine adierint, moriantur, tumque deficiens portio cedat, ad hæredes eorum tranſmiſſa eſſe intelligitur.*
2 † *Liberis enim exceptis, vt tranſmiſſioni locus ſit neceſſe eſt, defunctum ſaltem ex ſua parte hæreditatem adiiſſe,*
c *idque pluribus locis doceri* c *poſſet.*

b Legitimis. *Ideſt, ab inteſtato ſuccedentibus, iure ciuili, quomodo enim inter hæredes honorarios locum habeat*
d *ius accreſcendi,* d *infra ſuo loco dicetur.*

c Vel alia cauſa. *Modo non ſit ex cauſa pœnali, tum enim hæreditas Fiſco deferretur, nec locum haberet accreſcendi ius.*

d Impediti fuerint. *Omnino ſcilicet, & ipſo iure. Nam ſi ope exceptionis, vel aliquo ſingulari beneficio, puta reſtitutionis, pars vnius deficiat, non habet eadem vim ius*
e *accreſcendi, quia non accreſcet ea portio alteri* e *inuito.*

e Qui adierint. *Modo adierint ſuam portionem eodem iure, quo aditurus erat alter, cuius nunc deficit portio.*
3 † *Nam inter eos, qui diuerſo iure ſuccedunt, non eſt locus iuri accreſcendi. Vnde hæredis ſcripti pars deficiens non*
f *accreſceret dodranti* f *patroni.*
g *f* Accreſcit. *Pro ea ſcilicet parte, qua hæredes* g *ſunt.*

g Et licet. *Senſus eſt: Vbi vnus ex pluribus hæredibus legitimis ſemel adierit hæreditatem, eam ad hæredem tranſmittit cum iure accreſcendi, quamuis mortuus ſit,*
h *priuſquam* h *accreſcat.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. his itaque. C. de cad. toll. l. Titio, de leg. 3. l. ſi ex pluribus de ſuis & leg. & l. 1. C. quando non pet. pa.
b l. ſi ponas, de inoffic. teſt.
c Dict. §. his itaque, & § nouiſſimo. C. de cad. tol. l. 1. C. de his quæ an aper. tab. vide d. l. ventre, de acquir. hær. d. l. ſi ex pluribus, & l. 1. §. nemo, ad Tertyl.
d §. cum igitur, infra de bon. poſſeſ.
e l. ſi minor. de acq. hær.
f l. ſed cum patrono, de bon. poſſeſ.
g dict. § his itaque.
h dicta l. ſi ex pluribus.

DE SVCCESSIONE COGNATORUM. Tit. V.

1 *Lege 12. tab. cognati non ſuccedebant.*
2 *Prætor tamen cognatos vocauit.*
3 *Hodie cognati & agnati æquo iure ſuccedunt.*

1 *Hic † titulus continet tertium ordinem ſucceſſionis inteſtatæ, iure honorario introductum. Cum enim cognati lege Decemuirali ab hæreditate legitima prorſus excluderentur, neque vllo vel Senatuſconſulto, vel principa-*
2 *li reſcripto adiuuarentur: † Prætor illis ex æquitate mederi voluit. Id qua ratione factum ſit, præſenti titulo luculenter declaratur, nempe quod poſt ſuos & agnatos vocentur, ad ſucceſſionem inteſtati iure Prætorio, qua parte agnati emancipati veniunt, exceptis fratre & ſorore defuncti; qui tametſi emancipati eſſent, vocantur ſimul cum fratribus non emancipatis, excluſis agnatis & co-*
3 *gnatis.* † *Hodie vero iure Nouellarum* a *tolluntur huiuſcemodi differentiæ, quia ſublatum eſt agnationis & cognationis, item & ſexus diſcrimen, eademque eſt ratio ſuccedendi in cognatis, quæ eſt in agnatis, ſalua ſemper gradus prærogatiua.*

ADDITIO.

a §. Nullam. Nouell. de hæred. ab inteſt.

Princip. tit.

1 *Prætor illis cognatis tantum conſuluit, quibus lege 12. tab. non erat prouiſum.*
2 *Cognatio naturalis per ſe, & abſque ciuili qua dicatur.*
3 *De lege Anaſtaſiana.*
4 *Anaſtaſius Imp. quando imperauerit.*
5 *Iuſtiniani Imp. conſtitutio ad legis Anaſtaſianæ emendationem pertinens.*

Poſt ſuos hæredes, eoſque quos inter ſuos hæredes Prætor & conſtitutiones vocant, & poſt legitimos (quorum in numero ſunt agnati, & hi, quos in locum agnatorum tam ſupradicta Senatuſconſulta, quam noſtra erexit Conſtitutio) proximos cognatos *a* Prætor vocat, *b* qua parte naturalis cognatio ſpectatur. Nam agnati capite deminuti, quique ex his progeniti ſunt, ex lege XII. tabul. inter legitimos non habentur, ſed a Prætore tertio ordine vocantur: exceptis ſolis tantummodo fratre, & ſorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos *c* Lex Anaſtaſiana cum fratribus integri iuris conſtitutis, vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem, ſiue ſororis, non æquis tamen partibus, ſed cum aliqua deminutione, quam facile eſt ex ipſius conſtitutionis verbis colligere.

V 2 Alijs

by Googl

Alijs vero agnatis inferioris gradus, licet capitis de-
minutionem paſſi non ſunt, tamen anteponit eos,
& proculdubio cognatis.

a *a* Prætor vocat. *Vlpianus*, a *loquens de bonorum poſ*
ſeſſione, Vnde cognati. *ſic ait:* Hæc bonorum poſſeſ-
ſeſſiò nudam habet Prætoris indulgentiam, neque
ex iure ciuili originem habet. Nam nos inuitat ad
bonorum poſſeſſionem, qui iure ciuili ad ſucceſſio-
nē admitti non poſſunt, hoc eſt, cognatos. *Hodie hæc*
Prætoria ſucceſſio rectè etiam legitima vocatur, propter
ſub motam agnationis cognationiſque differentiam.

1 *b* Qua parte naturalis cognatio. † *Prætor ergo non om*
nibus cognatis conſuluit, neque enim opus erat, quando
qui per mares cognati, atq; ob id agnati ſunt, ex lege 12.
tab. vocabantur, ſed ijs tantum cognatis mederi voluit,
qui generis nomen retinentes, naturali, non etiam ciuili co
b *gnatione* b *iunguntur.* † *Naturalem autem cognationem*
2 *per ſe, ſine ciuili cognatione intelligi ſcribit* c *Modeſti-*
nus, quæ per fœminas deſcendit, ſed hic illa intelligitur,
quæ per mares quidem contracta eſt, ciuilis tamen eſſe
deſijt propter familiam emancipatione mutatam.

3 *c* Lex Anaſtaſiana. *Quæ hodie deſideratur.* † *Fuit autē*
d *ea lege* d *cautum, vt ſi quis decederet relicto fratre in-*
tegri iuris, ideſt, qui nondum capitis deminutionem paſ-
ſus eſſet, relicto & fratre capite minuto, vterque ad fra-
tris defuncti hæreditatem vocaretur, non tamen ex æquis
partibus, ſed vt plus haberet legitimus, hoc eſt, vt capite
minutus haberet quatuor vncias, & frater integri iuris
4 *duplum, ideſt, beſſem ſiue octo vncias.* † *Cœpit autem*
Anaſtaſius imperare anno Chriſti 492, *regnauitque an-*
nis 26. *Fuit porrò ſecundus ab Anaſtaſio Iuſtinianus no*
5 *ſter, cuius quoque extat* e *Conſtitutio, huc omnino perti-*
5 *nens, his verbis.* † Prætorem, filium emancipatum, li-
cet ſubtili iure fuerat capite deminutus, attamen in
patris ſucceſſionem ſine vlla deminutione vocare
manifeſtum eſt. non eodem autem iure etiam ad fra-
trum ſuorum ſucceſſiones ab eo vocabatur, ſed nec
filij eius iure legitimo patruis ſuis ſuccedebant. Nos
neceſſarium duximus hoc primum corrigere, & le-
gem Anaſtaſianam iuſto incremento perfectā oſten
dere, vt emancipati filius & filia non ſolum in pa-
ternis bonis ad ſororum ſimilitudinem ſuccedant,
ſed etiam in fratrum vel ſororum ſuorum ſucceſſio-
ne (ſiue omnes ſui, ſiue omnes emancipati ſint, ſiue
mixti) æquo iure inuicem ſibi ſuccedant, & non ſe-
cundum legem Anaſtaſiam parte aliqua deminuta.
Hæc Iuſtinianus.

ADDITIONES.

a l. 1. vnde cog.
b §. 1. ſupra de leg. agna. tut. l. non facile, §. cognationis, de grad.
c Dict. § cognat.
d Theoph hic.
e l. vlt. C. de leg. hæred.

§. Eos etiam.

1 *Cognati tranſuerſales, liberi item adoptiui, ad ſucceſſio-*
nem vocantur a Prætore.
2 *Adoptiui hodie cum ſuis, &c. ſuccedunt.*

a Eos etiam qui per fœminini ſexus perſonas ex
tranſuerſo cognatione iunguntur, tertio gradu pro-
ximitatis nomine Prætor ad ſucceſſionem vocat.
Liberi quoque qui in adoptiua familia ſunt, ad na-
turalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu
vocantur.

a Eos etiam. *Supra dictum eſt, quod Prætor cognatos*
1 *deſcendentes ad ſucceſſionem vocarit:* † *Hoc idem & ad*
cognatos ex tranſuerſo, item & ad liberos in alterius fami
2 *lia adoptiua exiſtentes producitur.* † *Hodie tamen adopti-*
ui liberi ad naturalium parentum ſucceſſionem cum ſuis
a *vel emancipatis iure ciuili* a *veniunt, neque Prætoris be*
b *neficio indigent, quod Iuſtinianus illis verbis ſignificat:* b
Vel per alium quemlibet modum, &c.

ADDITIONES.

a § ſed ea omnia, ſup. de hær quæ ab int. de.
b § ſi vero. Nou. de hær. ab int. ven.

§. Vulgo quæſitos.

1 *Vulgo quæſiti matri ſuccedunt, non patri.*
2 *Ex concubina nati, an & quomodo ſuccedant.*
3. 5 *Agnationis tres ſpecies.*
4 *Conſanguinei, vterini.*

a Vulgo quæſitos nullos habere agnatos, manife-
ſtum eſt, cum agnatio à patre, cognatio a matre ſit,
hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Ea-
dem ratione inter ſe quidem poſſunt videri conſan-
guinei eſſe, *b* quia conſanguinitatis ius, ſpecies eſt
agnationis. Tantum ergo cognati ſunt ſibi, ſicut &
matri ſunt. Itaque omnibus iſtis ex ea parte com-
petit bonorum poſſeſſio, qua proximitatis nomine
cognati vocantur.

1 *a* Vulgo quæſitos. † *Vulgo quæſiti, ideſt, ex meretrice*
progeniti, tametſi agnati non ſint, quia incerto patre nati
ſunt, cognationem tamen habent, ideo ſuccedunt matri,
& alijs ex ſua linea deſcendentibus, iure Prætorio, patri
a *vero ſuccedere* a *non poſſunt, quoniam certum patrem*
non habent. Nouella Iuſtiniani lege ex damnata legibus
b *coniunctione orti, neque patri* b *neque etiam matri ſuc-*
2 *cedere poſſunt.* † *Ex concubina vero nati non ſolum cogna*
tis legitimis, ſed etiam patri vna cum matre in duabus
c *vncijs* c *ſuccedunt, modo tria interueniant: Primum,*
d *quod nulli filij legitimi, & naturales* d *ſuperſint, licet*
e *antiquo iure vnciam etiam illis ſuperſtitibus* e *haberent.*
f *Alterum, quod legitima non ſuperſit* f *vxor, illa enim*
g *tametſi ab omnibus tranſuerſis* g *excludatur, nihilomi-*
nus ex concubina natos, licet tranſuerſalibus potiores, im-
h *pedit. Tertium, quod concubina in domo patris* h *ma-*
neat, eiuſque ſit certus erga concubinam affectus, proteſta
tione habita, quod illam ceu concubinam diligit, alioqui
i *iure vxor præſumeretur.* i
3 *b* Quia conſanguinitatis. † *Habet. n.* agnatio *ſuos gra*
dus, & veluti ſpecies, puta ſuitatem, conſanguinitatem
& agnationem ſpecificam *ſiue* ſimplicem. *Prima ſi*
quidem agnationis ſpecies liberorum eſt, qui ſui hæredes
ſunt patriſamilias defuncto: Etenim proximus agnatus
K *eſt patri* K *filius, & eam ſpeciem vulgo* ſuitatem *dicūt.*
Altera eſt eorum, qui conſanguinei proprie nominantur,
4 *nempe fratrum.* † *Conſanguinei enim dicuntur fratres,* l
l *quod inter ſe ſanguine ſint connexi, & ex eodem patre na-*
m *ti, nam ſi ſint ex eadem tantum matre, appellantur* m *vte*
rini. ſicque conſanguinitatem *agnationis ſpeciem eſſe*
5 *Imp. hic ait.* † *Tertia eſt reliquorum agnatorum, quomo-*
do patruus fratris filio, & inuicem is illi agnatus eſt, &
hæc agnatio ſpecifica, *ſiue* ſimplex *dicitur.*

ADDITIONES.

a l. 2. l. ſi ſpurius, vnde cogna.
b §. fi. Nouell. quib. mod. nat. effi. leg.
c Auth. licet. C de natu. lib.
d §. conſideremus, Nouell. de tri. & ſemi.
e l matre, C. de natu. lib.
f §. ſi quis autem defunctus Nouell. quib mod. nat. effi. ſui.

g l. 1.

g l.1.in princ.ſi tab teſt.nul.ext.
h Dict.§.ſi quis autem.
i l.3.De concub.
k l.Filius.de ſuis & leg.
l l.2.§.agnati.de ſuis & leg.
m Nouell.de conſanguin.& vteri Frat.

§. Hoc loco.

1.3 *Agnati vſque ad decimum, cognati vſque ad ſextũ gradum hoc iure ſuccedunt, & quæ ſit ratio differentiæ.*
2 *Deſcendentes a ſobrino ſobrinaue defuncti etiam ſeptimo gradu ſuccedunt.*
4 *Contrahentibus inceſtas nuptias, an ſuccedatur.*
5 *Agnati patroni ad quintum tantum gradum ſuccedũt.*
6 *In feudis agnati vſque ad ſeptimum gradum ſuccedũt. fallit tamen quandoque.*
7 *Hodie & agnati, & cognati vſque ad decimum gradum admittuntur.*
8 *Poſt decimum gradum maritus & vxor ſuccedunt.*
9 *His deficientibus, Fiſcus ad ſucceſſionem vocatur.*
10 *Proximitatis ſignificatio.*

a Hoc loco & illud neceſſario admonendi ſumus, agnationis quidem iure admitti aliquem ad hæreditatem, & ſi b decimo gradu ſit: ſiue de lege XII. tabul. quæramus, ſiue de edicto, quo Prætor legitimis hæredibus daturum ſe bonorum poſſeſſionem pollicetur. Proximitatis verò c nomine ijs ſolis Prætor bonorum poſſeſſionem promittit, qui vſque ad ſextum gradum cognationis ſunt; & ex ſeptimo, a ſobrino ſobrinaque nato natæve.

a Hoc loco. *Hic §. communis eſt ad hunc, & præcedentem titulum, & in compendio dicit:*
1 *† Agnatos qui per maſculum nos contingunt vſq; ad decimum gradũ: cognatos vero, ideſt, per fœminam lineã coniunctos vſq; ad ſextum tãtum ſuccedere:*
2 *† niſi quis eſſet ex deſcendentibus a ſobrino ſobrinave defuncti. Is enim etiam ſeptimo gradu cõſtitutus, quia quodãmodo propinquior eſt, hoc iure admittitur, & facilius etiã, maiori q; fauore ſucceditur in linea tranſuerſa in gradus inferiores, quam a ſuperiores.*
a
3 *† Ratio aũt differẽtiæ, quare agnatus remotior, quam cognatus admittatur, eſt illa: quoniã cognatorũ iura naturalia b ſunt. Natura aũt neminem vltra ſeptimũ gradum viuere c permittit. Iura vero agnatorum ciuilia d ſunt, vnde a iure ciuili in infinitum protendi potuerunt: quemadmodum & ab eodẽ iure in certis quibuſdã caſib. coarctantur.*
b
c
d
4 *† Primum. n. contrahentib. inceſtas nuptias olim non ſuccedebatur vltra tertium e gradum, hodie ex Nouella f Iuſtiniani ſoli ex alio legitimo matrimonio filijs ijs ſuccedũt.*
e
f
5 *† Deinde agnati patroni vſq; ad quintum duntaxat gradũ vocantur ad eius g ſucceſſionem.*
g
Alius eſt caſus, in quo nõ ſolũ cognati, ſed nec agnati vltra quintũ gradũ ſuccedũt, videlicet, qui militi criminis alicuius militaris damnato proximos ſe eſſe h affirmãt.
h
6 *† In feudo deniq; agnati vſq; ad ſeptimũ tantũ gradũ i vocãtur: niſi feudi iuriſdictio k eſſet, aut illuſtris alicuius, puta comitis ſucceſſio, l aut tale feudũ, quod ab acquirẽte nõ ſtatim ad agnatos trãſuerſos deuoluitur, ſed ad rectos ab his. n. ad trãſuerſos in perpetuũ admitti m ſolet. Et hoc modo intelligenda eſt quorundam n ſentẽtia, exiſtimãtiũ in infinitũ agnatos in feudi ſucceſſione admittẽdos.*
i
k
l
m
n

b Decimo gradu. *Licet cognati ad ſextum vſq; gradũ duntaxat admittantur, vt mox ſubijcit,*
7 *† hodie tamẽ quia inter agnatos & cognatos ſublata eſt differentia, o omnes tam agnati, quam cognati vſq; ad decimum gradum hæredes eſſe p poterunt: eoq; iure vtimur. Quod in cognatis verũ eſſe q Salic. credidit, ſi illi non beneficio Prætoris antiquo, ſed Nouella iuris ciuilis conſtitutione ſuccedere vellent: alioqui ſibi imputare debẽt, quod veterẽ viã r eligere maluerunt. Hoc tamẽ Alex. nõ probat, inquiẽs,* quocunque modo ſuccedatur, ſublatam eſſe agnationis ſ differentiam. *Sed reſpondet Dec. (qui Salicetum ſequitur) quod cum fauore agnatorũ ſublata ſit agnationis differẽtia, quocunque modo ſuccedatur, ideſt, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento, hoc ita accipiendum eſt, ſi cognati huiuſcemodi beneficio vti velint, vel quia iure ciuili ſuccedãt, vel iure Prætorio, per* vnde legitimi: *nam hanc bonorum poſſeſſionem tantũ habent, qui a iure ciuili vocantur. Quod ſi bonorum poſſeſſionem* vnde cognati *agnoſcant, ſibi imputare debent, quod veterem viã t eligũt. Hæc Decius, quod ego cum Lorioto u ita demũ recipio, ſi adpareat illos alios iurib. ſibi competẽtibus renunciaſſe: poſſunt. n. beneficio pro ſe introducto x renunciare: ſed ex eo, quod bonorum poſſeſſionem,* Vnde cognati *intendunt, y non ſtatim conijcere debemus, eos ciuili beneficio renunciare voluiſſe, & idcirco in caſu dubio Alexandrum potius ſequerer.*
o
p
q
r
ſ
t
u
x
y
8 *† Porro ad propoſitũ redeundo, vltra decimum gradum tranſuerſi, ſiue ex latere coniuncti cuiuſcunq; qualitatis fuerint, non vocantur: ſed poſt hunc gradum maritus & vxor iure Prætorio ſibi inuicem z ſuccedũt, Fiſco excluſo: imo etiã Eccleſia, ſi clerici ſit a vxor. Hodie vero ſi matrimoniũ ſit abſq; dote, & altera cõiugũ præmoriẽs locuples ſit, alter ſuperſtes pauper, hic vna cũ liberis communibus, aut alterius matrimonij, in quartã partẽ, ſi tres aut pauciores, vel pro virili, ſi plures ſint, b admittitur.*
z
a
b
9 *† Poſt hãc vero mariti & vxoris ſucceſſionem ſi neuter ſuperſtes fuerit, Fiſcus bona ceu vacãtia c occupat, niſi defunctus aut imperialis liberalitatis ſocius d eſſet, aut alicuius collegij e collega, vel peregrinatione f moriens.*
c
d
e
f
10 c Proximitatis. *† Ideſt, cognationis ſiue communionis ſanguinis per quemlibet ſexum contracta. Interdum tamen* Proximitatis *verbum generaliter pro cognatione & propinquitate ſanguinis vſurpatur. g*
g

ADDITIONES.

a Glo & Doct. hic fac. tex. in l. ſcripto hærede. in fin. vnde lib.
b §. Sed agnationis ſup de leg agna. tut.
c l. Non facile. in princ. de grad.
d Dict. §. ſed agnationis. & ibi Theophil.
e l. Si quis inceſti. C. de inceſt. nupt.
f Nouell. de inceſt. & nefa. nup.
g §. Multis infra de ſucceſſ. lib.
h l. 2. De veter. & mili. ſucceſſ.
i Cap. 1. §. hoc autem qui feu. da.
k Bal. c. 1. col. pen. C. quan. non pet par.
l Bal. c. 1. §. Capitanei. de feu. mar.
m Cap. 1. de nat. ſucc. feud.
n Glo verb. vſque cap. 1. de ſucceſſ. feud.
o §. Nullam. de hær. ab inteſt. ven. p Glo. hic.
q l. fin C de inoffic. teſtam.
r Arg. l. fin. §. ſin autem hoc aliquis. in princ. C. de iure delib.
ſ Dict §. null m, verſ. in qualibet.
t Dict. §. ſin autem hoc aliquis.
u l. Non facile in princ. de grad.
x l. pen. C. de pact.
y l. Nec is, §. 1. de acquir. hæred.
z l. Vnica. in princ. ſi tab. teſt. nul. ext.
a l. Si quis presbyter. C. de epiſc. & cler.
b Doct. in l. fin. C. de vid. indic. toll.
c l. 1. §. vacantia. C. de bon. vacan. lib. 10.
d l. 1. C. ſi imp. lib 12.
e l. 1. C. de hære. decur. lib. 10.
f Auth omnes peregrini, C. com. de ſucc.
g l. 1. & l. item Prætor. de ſuis & leg. l. 1. de iur. & facti ignor. l. capitis. l. ſpurius. vnd. cog. & l. 1. C. de lec. tab.

DE GRADIBVS COGNATIONUM. Tit. VI.

1 *Cognationis gradus noſſe Iuriſconſultum oportet.*
2 *Hodie in contrahendis matrimonijs iuri Canonico ſtemus.*
3 *De generali cognatione hoc titulo agi.*
4 *Gradus quid ſit.*
5 *Linea quid, & vt a gradu differat.*
6 *In cognatione tres eſſe lineas*

Quoniam *ſuperioribus titulis frequens incidit men-*
tio de gradibus cognationum, ſecundum quos hæ perſonæ
agnatæ vel cognatæ illis in ſucceſſione præferri ſolent, ideo
neceſſariũ duxit Imp. ſpeciali hoc titulo huiuſcemodi gra
a *dus & ordinem exponere, totamque rem oculis etiam* a
ſubijcere, vt ſic vel ex facti oſtenſione melius cognoſcere
1 *tur* † *Eſt autem omnino neceſſe futuro Iuriſconſulto(vt &*
b *Paulus* b *ſcribit) noſſe cognatorum gradus, tum propter*
hæreditates & tutelas, quæ ad proximum quemque agna
tum legibus deferri conſueuerunt, tum propter bonorum
poſſeſſiones agnoſcendas. nam & ipſe Prætor proximiori
cuique cognato bonorum poſſeſſionem concedit, tum etiam
propter legem publicorum iudiciorum, qua contra adfines
c *& agnatos inuiti teſtimonium dicere non* c *cogimur, ſed*
nec plerumque volentes poſſumus. Sed & in legibus muni
cipalibus interpretandis hæc ciuilis graduum dinumera-
d *tio obſeruari* d *conſueuit. Eſt & alia ſane grauiſſima &*
neceſſaria horum graduum cognoſcendorum cauſa, nem-
pe propter totam rationem nuptiarum. Nam & eam Iu-
e *ſtinianus ſupra* e *deſcripſit ex graduum dinumeratione.*
2 † *Quamquam hodie in contrahendis matrimonijs hanc iu*
ris ciuilis graduum computationem non reſpiciamus, ſed
3 *ea in re velut Spirituali iure ſtemus Pontificio.* † *Porro*
cognationis *nomen generali ſignificatione hoc loci acci-*
pitur, prout agnationem & cognationem *in ſpecie ſum*
f *ptam* f *complectitur, eſtque nihil aliud, quam cohæren-*
tia quadam perſonarum, quæ per generationem contra-
cta ex eodem ſanguine conſtat, cuius communione altera
4 *alteri coniuncta eſt.* † Gradus *vero metaphoricos hic dici*
tur, ducta ſimilitudine a ſcalis, vel locis proclinibus, quos
ita ingredimur, vt a proximo in proximum, ideſt, in eum,
g *qui quaſi ex eo naſcitur,* g *tranſeamus; atque ita recte*
deſcribi poteſt, quod ſit de proximo in proximum trã
h ſitus, & quot ſunt tranſitus, modo remotiores h
i ſint, & non æque i propinqui, tot erunt K gra-
K dus. *Hæc certe deſcriptio longe melior eſt ea, quam Ioan.*
l *And.* l *tradidit, qui gradum dicebat eſſe diſtantium*
perſonarum habitudinem, qua cognoſcitur, quota diſtan-
tia differant perſonæ inter ſe, ſi quidem ex ipſo gradu di-
ſtantiam non cognoſcimus, ſed ex ipſa dinumeratione.
5 † *Sed nec lineam rectè definiuiſſe videtur idem Ioan.* m
m *Andr. dum voluit, quod linea eſſet perſonarum collectio*
ab eodem ſtipite deſcendentium, gradus continens, & nu-
meros diſtinguens, quorum linea non numeros, ſed cogna-
n *tiones* n *diſtinguit. Definiri ergo* linea *ita poteſt, vt*
o *ſit limes, quo ſtemmata, ideſt, ordines cognationum* o
dignoſcuntur. Et ſic cognatio, *eſt tota ipſa proximi-*
tas: linea, eſt proximitatum ſeparatio: gradus *vero, eſt*
6 *de vno proximo in alium tranſitus.* † *Nam in cogna-*
tione ſunt tres lineæ, ſuperior, inferior, & quæ ex tranſuer-
ſo vel a latere eſt: Hinc Ouid. 13. Metamorph. No-
ſtri quoque ſanguinis auctor Iuppiter eſt, totidem-
que gradus diſtamus ab illo, *in qualibet vero linea plu*
res ſunt gradus, vt ſuo loco videbimus.

ADDITIONES.

a §.fin. infra eod.
b l. Iuriſconſultus de gradibus.
c Dicta l. Iuriſconſultus in princ.
d Bal in l. vlt. C. de ſucceſ. edi.
e Tot. tit. de nupt.
f Dicta l. Iuriſconſ. §. 1.
g Eadem l. § grad.
h Ibidem. §. ſecundo ver. ſed hic.
i Glo. verb. generata, §. hactenus.
K Dict. § hactenus.
l Glo. verb. deinde in arb. conſang.
m Glo d. verbi deinde.
n l. Stemmata. de gradibus.
o l. 1. in princ. de gradibus.

Princip. tit.

1 *Tranſuerſa cognatio habet aſcendentes, & deſcendẽtes.*
2 *Parentis appellatio, & qui dicantur maiores.*
3 *Maiores qui ſint.*
4 *Liberorum appellatio.*
5 *Cur primus gradus non ſit in linea tranſuerſa.*

Hoc loco neceſſarium eſt exponere, quemadmodũ
gradus cognationis numerẽtur. Quare in primis ad-
monendi ſumus, cognationẽ aliam ſupra numerari,
aliã infra, aliã a ex tranſuerſo, quæ etiam a latere di-
citur. Superior cognatio eſt b parentum, inferior c
liberorum, ex tranſuerſo fratrum ſororumve, & eorũ
qui quæve ex his generãtur: & conuenienter patrui,
amitæ, auunculi, d materteræ. Et ſuperior quidem
& inferior cognatio a primo gradu incipit, at ea quæ
ex tranſuerſo numeratur, e a ſecundo.

1 a Ex tranſuerſo. † *Hæc autẽ* tranuerſa cognatio *rur-*
ſus alios habet aſcendentes, vt patruos: alios deſcenden-
tes, vt fratrum filios: id quod huius cognationis exem-
pla, quæ poſtea ſubijciuntur, manifeſte docent. Neque ve-
ro id parui eſt momenti, ſiue de nuptijs agamus, ſiue etiã
de ſucceſſionibus, vt Bal. hic eleganter explicat.
2 b Parentum. † *Parentum autem appellatione omnes*
2 *aſcendentes vtriuſque ſexus veniunt vſque ad* a *trita-*
3 *uum, vlteriores vero, qui nõ habent ſpeciale nomen,* † Ma
b *iores* b *appellantur, quoties ſcilicet de gradibus inter co-*
gnatos numerandis quæſtio eſt. Alioqui & Maiorum
appellatione, & parentum, omnes ſuperiores benigna in-
c *terpretatione* c *continentur. Hincque merito Alciatus*
d d *Vallam reprehendit, qui in horum verborum ſignifi-*
e *catione a Iureconſulto Paulo* e *diſcrepat.*
5 c Liberorum. † Liberi *in tractatu præſenti dicũtur om-*
nes deſcendentes vſque ad trinepotem: nam qui ſunt vl-
f *tra hos, poſteriores* f *nominantur. Alioqui vero gene-*
rali liberorum appellatione, & qui poſt trinepotes ſunt,
g *continentur in* g *infinitum. Nec refert, ſintne in poteſta-*
h *te, a ſui* h *iuris, ſintne maſculi, an* i *fœminæ.*
i d Materteræ. *Nec non horum omnium* K *liberi.*
K e A ſecundo. *Quia parentis perſona, per quam tranſ-*
5 *uerſalis coniungitur, prior numeratur.* † *In ſuperiori er-*
go & inferiori linea cognationis primus gradus eſt, tranſ-
uerſa vero linea gradum primum non habet, ſed a ſecun-
l *do initium ſumit. Sed cur tam variè? quoniam* l *in ſu-*
periori cognatione ſiue linea parentes ſunt, ex quibus tranſ
uerſa cognatio, & is de cuius cognatione quæritur, de-
ſcendunt, vt frater, & Petrucius (ſic enim cum noſtra-
tibus exempli gratia vocamus eum, de cuius ſucceſ-
ſione, tutela, crimine vel matrimonio quæritur) ex
patre vel matre deſcendunt, patruus, & idem

Petrucius

*Petrucius ex auo, &c. Cum ergo Petrucius cum fratre,
& ex eo deſcendentibus confertur, pater primo gradu,
frater ſecundo, filius fratris tertio numeratur, nimirum
tres generationes in his perſonis obſeruantes, gradus to-
tidem dicimus. Nam Petrucius in gradu ad ſeipſum non
eſt, vt nec ſibi cignatus dici poteſt, ſed eius cognatio gra-
datim numeratur. Qua ratione ſi cum patruo, & ex eo
progenitis Petrucius conferatur, pater in primo gradu,
auus in ſecundo erit, ex quo cum patruo, velut ex ſtirpe
Petrucius deſcendit, vt nec in hac computatione quidem
primus gradus a latere ſit, ſed tertius, & deinceps. Et
hac quidem iure ciuili obtinent, lege autem Pontificia
m fratres in primo gradu conſtituuntur, m ita vt initium
ab eo primo gradu tranſuerſa cognatio habeat.*

ADDITIONES.

a l.Appellatione parentis. de verb.ſignific.
b l.Iuriſconſultus.§.parentes.de grad.
c l.4.§ parentes.de in ius voc.
d Lib.4 de verb.ſignific.
e Valla lib.6.Elegant.
f Dict.§.parentes.
g l.Liberorum.de verb.ſignif.
h l.4.§.In adoptionem.de grad.
i l.Cognoſcere §.liberorum.de verb ſignific.
k Dicta l.Iuriſconſultus §.ſunt & ex lateribus.
l Ita Eguina.hic.
m Cap.ad ſedem ver.fratres itaque. 35.quæſt.5.rationes infra ſubijciam ad fin.huius tit.in explicatione arboris.

§. Primo gradu.

1 *An patris aut matris appellatione auus vel auia con-*
2 *Etſi plures ſint filij, numerum non augent. (tineatur.*
3 *In inquirenda cognatione ſemper aliquem hypotheticũ conſtituendum eſſe.*

a Primo gradu eſt ſupra, pater, mater: infra *b* fi-
lius, filia.

a Primo gradu. *Iuſtinianus hic primo gradu cogna-
tionis quatuor perſonas nomine differentes cum Paulo
a a recenſet.† Et hic argumentum eſt, appellatione* patris
1 *aut* matris *non contineri auum vel auiam, cum vnus ſit
b in primo gradu, alius in* b *ſecundo. Unde pater, non
c auus filiam in adulterio deprehenſam occidere* c *po-
teſt. Et hac potiſſimum vera ſunt, quando ab homine
verbum* patris *eſſet prolatum. Idem etiam ſi a lege, ſed
d in materia* d *odioſa, in qua ſcilicet iuri alterius* e *de-
e rogaretur. In cauſa verò fauorabili ex interpretatione,
f* pater *auum* f *continet.*
2 *b* Filius, filia. † *Qui tamen & plures eſſe* g *poſſunt:
g & illi tamen numerum non augent, cum inter ſe non* h
h differant. † *Porro hic meminiſſe oportet, ſemper intel-
3 ligendum eſſe aliquem hypotheticum, id eſt, tertiam per-
ſonã cuius de cognatione quæratur, vt habeamus, quo re-
ferantur omnia. Eſſe itaq; hoc loco inter patrem & filium
veluti medium collocatum hypotheticũ, quem vulgo (vt
ſupra dixi) Petrucium nominãt, cuius reſpectu pater hic
i primo gradu ſupra, filius primo infra eſſe* i *dicitur.*

ADDITIONES.

a In l.fin de grad.
b Vt hic.& §.ſeq.
c l.Patri.cum l.ſeq.ad l.Corn.de adult.
d Bar.l.liberorum in fine, de verb.ſignific.
e Bal.l.quicquid, C.de bon.mater.
f l.Iuſta, de verb.ſign.ibi Alc.
g l.Iuriſconſ. §. primo de gradu.
h Dict l.fin.§ primo grad.
i Bal.& Eguin.Baro hic. Theoph.ſup.de leg.ag.ſuc. Bar.in l.fin.§ aliquoties de grad.

§. Secundo gradu.

1.2 *Fratris appellatione an ſoror veniat, vel contra.*
3 *Fratrum tres ſpecies.*

a Secundo gradu ſupra, auus, auia: infra, nepos, ne-
ptis: *b* ex tranſuerſo, *c* frater, ſoror.

a Secundo. *Secundo cognationis gradu duodecim perſo-
a nas contineri, Paulus* a *ſcribit, duplicatis ſcilicet hic no-
minatis perſonis. Duo enim aui ſunt, & duæ auiæ, a pa-
tre ſcilicet & matre, nepos item ac neptis tam ex filio,
quam ex filia, denique frater & ſoror tam ex patre, quam
ex matre.*
b *b* Ex tranſuerſo. *Hoc enim ſecundo gradu (vt ſupra* b
*dicimus) incipit eorum, qui a latere ſunt, computatio:
quoniam tranſuerſa linea iure ciuili primum gradum non
habet.*
1 *c* Frater, ſoror. † *Hinc colligendum videtur, appellatio-
ne* fratris *ſororem non venire, & maxime ex ſignifica-
c tionis* c *proprietate, ſi tamen eadem ratio ſubeſt, fratris
d appellatione ſoror* d *continebitur.† Econtra vero appel
2 latione* ſororis *frater nunquam includitur, etiamſi eadem
e eſſet ratio, quoniam fœmininum, maſculinum nunquam* e
*concipit. Si tamen ob maiorem frequentiam fœmina no-
f minata ſit,* f *adhuc maſculus comprehenderetur.† Por-
3 ro fratrem hic per vtrumque parentem accipere oportet,
id eſt, aut per matrem tantum, qui vterinus, aut per pa-
trem, qui conſanguineus dicitur, aut per vtrumque, ſed hic
numerum graduum nõ auget, quod nihil differat ab eo,
qui eundem patrem habet tantum, niſi quod is eoſdem co-
gnatos tam paternos, quam maternos habet, quod Pau-
g lus* g *latius declarat.*

ADDITIONES.

a Dicta l.vlt.§. ſecundo gradu.
b Supra eod.in princ.
c Alc.l.1.de verb. ſign.l.ſi ita ſcriptum, in princ.leg.1.
d l.tres fratres, de pac.
e l.veteribus, ibi Doct.de pac.
f Dec.l.2.num.122.de reg.iur.
g Dicta l.fi.§.ſecundo gradu.

§. Tertio gradu.

1 *Tertius gradus quot perſonas contineat.*
2 *Auunculus vnde appelletur:*
3 *Θεῖος promiſcuè & auunculum, & patruum ſignificat.*
4 *Amita vnde dicta.*

a Tertio gradu ſupra, proauus, proauia: infra, pro-
nepos, proneptis: ex tranſuerſo fratris ſororiſque fi-
lius, filia: & conuenienter patruus, amita, auunculus
matertera. Patruus eſt frater patris, qui Græce πατρά-
δελφος appellatur. Auunculus *b* eſt frater matris,
qui Græcè μητράδελφος dicitur, & *c* vterque promi-
ſcuè θεῖος appellatur. Amita eſt *d* patris ſoror, quæ
πατραδέλφη appellatur. Matertera vero matris ſoror,
quæ Græce μητραδέλφη dicitur, & vtraque promi-
ſcuè θεῖα appellatur.

1 *a* Tertio. † *In hoc tertio gradu triginta duæ ſunt per-
ſonæ, ſedecim recti, totidem tranſuerſi. Sunt enim ſu-
pra, proaui quatuor, pater aui paterni, pater auiæ pa-
ternæ, pater aui materni, pater auiæ maternæ, tot ſunt
proauiæ. Infra, pronepotes ſunt quatuor, filius agnati
nepotis, filius agnatæ neptis, filius cognati nepotis, fi-
lius cognatæ neptis: tot ſunt proneptes. Ex tranſuer-
ſo, filij & filiæ fratris & ſororis ſunt octo: natus & na-
ta ex conſanguineo, natus & nata ex conſanguinea,
natus & nata ex vterino, natus & nata ex vterina.*

Duo ſunt patrui, fratris frater conſanguineus aut uterinus, duæ amitæ, patris ſoror conſanguinea, & ſoror uterina, duo auunculi, matris frater conſanguineus, & frater uterinus, duæ materteræ, matris ſoror conſanguinea, &
a *ſoror* a *uterina.*
2 b Auunculus. † *Traxit autē appellationem ab eo, quod æque tertius a me ut auus eſt, ſed nō eiuſdem iuris, ideoque vocabuli facta eſt deminutio, ſiue auunculus appellatur, quod aui locum obtineat, & proximitate tueatur ſororis filium.*
3 c Vterque promiſcue θεῖος. † *Sic ergo cum ſimpliciter*
b *hac vocula* (θεῖος) b *ponitur, promiſcue intelligi poteſt, vel de auunculo, vel patruo. Itaque Græci, vt hanc tollant dubitationem, aliquam notam ſolent addere, vt apud Aeſchinē in quadā ad Cteſiphōtē epiſtola eſt:* ὁ μητρὸς θεῖος, *vt ſignificetur auunculus. Apud Lucianum in Somnio itidē eſt,* ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. *Vtitur ēt hac vocula ſæpenu-*
c *mero Iuſtinianus in ſua Nouella* c *conſtitutione.*
4 d Amita eſt patr. † *Quia ſimiliter tertia a me ſit, atque auia, videri poteſt dicta ab eo, quod ab antiquioribus* Auita *ſit vocitata. Siue* Amita *dicta eſt, quia a patre meo amata eſt, nam plus ſorores a fratribus, quam fratres diligi ſolent, videlicet propter diſſimilitudinem perſonarum, quæ ideo minus habent diſſenſionis, quo minus æmulationis.*

ADDITIONES.

a l.fi.§.Tertio gradu, de grad.
b Vt in l.cum quis, §.codicillis, de legat.3.
c Nouell.de hær.ab int.veni.

§. Quarto gradu.

1 *In quarto gradu 80. perſonas contineri.*
2 *An appellatione patrui, patruus magnus veniat.*
3.5 *Conſobrini appellatio ambigua.*
4 *Patrueles, Amitini qui dicantur.*
6 *Reſtitutus Paulus ī l.vlt.§.quarto, verſ.fratris, de grad.*

a Quarto gradu ſupra abauus, abauia: infra, abnepos, abneptis: ex tranſuerſo, fratris ſororiſque nepos, neptis: & conuenienter b patruus magnus, amita magna, ideſt, aui frater & ſoror: item auunculus magnus & matertera magna, ideſt, auiæ frater & ſoror: conſobrinus, conſobrina, ideſt, qui quæve ex fratribus progenerantur aut ſororibus. c Sed quidam recte conſobrinos eos proprie dici putant, qui ex duabus ſororibus progenerantur, quaſi conſororinos. Eos vero qui ex duobus fratribus progenerantur, proprie fratres patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus filiæ naſcuntur, ſorores patrueles appellari. At eos qui ex fratre & ſorore progenerantur, amitinos proprie dici putant. Amitæ tuæ filij conſobrinū te appellant, tu illos amitinos.

1 a Quarto. † *In quarto gradu octoginta perſonæ nume-*
a *rantur, nempe trigintaduæ tecti,* a *vtriuſque aui fratres quatuor, qui patrui magni, & tot ſorores, quæ amitæ magnæ, vtriuſque auiæ quatuor fratres, qui auunculi ma-*
b *gni:* b *& totidem ſorores, quę materteræ magnæ* c *di-*
c *cuntur. Conſobrini ſedecim, item ſedecim fratris atque ſo-*
d *roris nepotes & neptes.* d
2 a Patruus magnus. † *Dubitari ſolet, an patrui appellatione veniat patruus magnus? quod plerique cenſuerunt.*
e e *Sed magis eſt, ex propria verbi ſignificatione non ve-*
f *nire, ſed tantum per interpretationē:* f *quoniam vbi nomen cum adiuncto profertur, puta patruus magnus, di-*
g *ctio illa adiecta (magnus) improprietatem* g *notat, quemadmodum & graduum diuerſitas, nam patruus in*
h *tertio gradu eſt, patruus magnus eſt in* h *quarto. Adde, verba plerumque in priori ſignificatu accipe, non in*
i *poſteriore:* i *vnde patruus cum filijs fratris in ſtirpes*
K *ſuccedit, non patruus* K *magnus.*
3 c Sed quidam. † Conſobrini *appellatio prorſus ambigua eſt. Nam proprie* conſobrini *inter ſe dicuntur, qui ex duabus ſororibus nati ſunt, abuſiue vero etiam qui ex*
l l *fratribus,* † *licet hi verius patrueles dicantur, item qui*
4 *ex fratres & ſorore, quos* Amitinos *dicimus proprie, ſi-*
5 *cut alibi* m *annotaui.* † *Conſobrinos etiam Paulus ap-*
m *pellauit, qui in ſexto gradu ſunt, qui* ſobrini *proprie* n *vo-*
n *cantur. Theophilus* conſobrinos maiores *eos appellat,*
o *& interdum abſolutè* o *conſobrinos.* † *Loriotus* p *ta-*
6 *men Paulum mendoſum eſſe ſuſpicatur, dum dicit,* fra-
p trum nepotes conſobrinos eſſe, *& idcirco legendum putat,* fratrum nepotes inter ſe ſobrini ſunt. *nam tales nepotes ſunt duorum conſobrinorum filij, & per conſe-*
q *quens inter ſe* q *ſobrini.*

ADDITIONES.

a l.Iuriſconſultus.§.quarto.
b Dict.l.Iuriſconſultus.ver.patruus.
c Dict.l.verſ.amita.cum duob.ſeq.
d Eadem l.verſ.eod.& verſ.fratris.
e Quorum opinionem confutat Lorio.d.l.Iuriſconſ.§.quarto.
f l.Iuſta.de verb.ſignific.
g Bart.l.Lucius.§.quæſitum.de legat.1.
h §.3.C.eo.& hic.
i Qui liberis.§.hæc verba.de vulg.
K §.Reliquum.Nouell.de hær.ab inteſt.
l Vt hic.
m §. Sunt autem.ſup.de legit.agnat.ſucceſſ.
n l.fin.§.quarto, de grad.
o §.fin.ſupra de ſucc.cogn.
p Dict.§.quarto, verſ.fratris.
q Dict.l.fin.§.ſeptimo, ver.his perſonis.

§. Quinto.

1 *In quinto gradus ſunt 192. perſonæ.*
2 *Propius ſobrino quis.*
3 *Sobrini qui dicantur.*

a Quinto gradu ſupra, atauus, atauia, infra, atnepos, atneptis: ex tranſuerſo, fratris, ſororiſque pronepos, proneptis: & cōuenienter propatruus, proamita, ideſt, proaui frater & ſoror, & proauunculus, & promatertera, ideſt proauiæ frater, & ſoror. Item fratris patruelis vel ſororis patruelis, cōſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius, filia: b propius ſobrino, propius ſobrina, hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia.

1 a Quinto. † *Tametſi hoc quinto gradu* a *Haloandri*
a *lectione centū octoginta quatuor duntaxat perſonę reperiantur, attamen ex ipſa dinumeratione centum & nonaginta duas eſſe conſtat. Numerantur.n. trigintaduo ataui & atauiæ, tot atnepotes & atneptes: tot propatrui, pro-*
b *amitæ, proauunculi, promateteræ, tot propiores ſobrini* b
c *ſobrinæque, tot conſobrinorum conſobrinarumq; filij &* c
d *filiæ, tot fratris & ſororis pronepotes &* d *proneptes.*
2 b Propius ſobrino. † *Propius ſobrino ad Petrucium relatus, ideſt, eum de cuius cognatione quæritur, cōſobrinus*
3 *patris eſt, huius filius ſobrinus eſt eidem Petrucio.* † *Sunt enim* ſobrini, *qui ex conſobrinis vel patruelibus progeniti ſunt, vnde adparet, cur propior ſobrino dicatur, cum ex eo ſobrinus naſcatur, & vno gradu propior ſit, in linea*
e *patrui & auunculi* e *magni.*

AD-

ADDITIONES.

a d.l.vlt.§.5.de grad.
b d.§.5.verſ.patruus,cum tribus ſeq.
c Ibi verſ.patrui nepos.
d Ibi verſ.fratris pronepos.
e Ita recte declarat Baro.hic.

§. Sexto.

1 *In ſexto gradu ſunt 448 perſonæ.*
2 *Tritauus vnde ſic dictus.*
3 *Reſtituta huius §.lectio.*
4 *Septimus gradus quot perſonas contineat.*

a Sexto gradu ſunt,ſupra *b* tritauus tritauia:infra trinepos,trineptis,ex tranſuerſo fratris ſororiſq; abnepos abneptis, & cõuenienter abpatruus, abamita; ideſt,abaui frater & ſoror. Item propatrui proamitę, proauunculi promaterterę filius filia. *c* Itẽ propius ſobrino ſobrinave filius filia, ſobrini ſobrinæve, id eſt,qui quæque ex fratribus vel ſororibus patruelis vel conſobrinis vel amitinis progenerantur.

1 *a* Sexto. † *In ſexto gradu perſonæ continentur quadrin-*
a *gentæ quadragintaocto,iuxta Pauli* a *dinumerationem:*
b *nempe tritaui & tritauiæ ſexaginta quatuor: tot trinepo-*
c *tes &* b *trineptes, tot abpatrui, abamitæ, abauunculi,*
d *abmaterteræ:* c *tot ſobrini &* d *ſobrinæ, tot propio-*
e *rum ſobrinorum ſobrinarumq; filij &* e *filiæ, tot conſo-*
f *brinorum conſobrinarumque nepotes &* f *neptes, tot fra*
g *tris & ſororis abnepotes &* g *abneptes.*
2 *b* Tritauus. † *Tritauus dicitur, quaſi tertij aui auus, nam auus eſt abaui,qui patris tertius auus eſt, ſicut trinepos tertij nepotis,nimirum abnepotis nepos.*
3 *c* Item propius ſobrino. † *In vulgatis exemplaribus ita legitur:* Itẽ propius ſobrino ſobrinave, filius filia, itẽ ſobrini ſobrinæve,ideſt,qui quæve ex fratrib. vel ſororib. patruelis vel conſobrinis vel amitinis progenerantur. *Antonius Auguſtinus, quem & ego aliquando hic ſecutus ſum,hæc verba,* Item propius ſobrino ſobrinave filius filia,*prorſus hic expungenda eſſe,ne*
b *que in hanc claſſem referendos filios propius ſobrino,* h *opinatur, ac fatetur quidem debuiſſe Iuſtinianum conſobrinorum nepotes enumerare, quod & Caius fecerat, ſed hos non eſſe filios propioris ſobrino. Quia vero propioris ſobrino filij ſunt,ipſo Ant. Auguſtino teſte,qui proprie ſo*brini *appellantur, hoc eſt, qui quæve ex duobus conſobrinis procreantur, ideo relinqui ea verba poſſunt,quæ Ant. Auguſtinus tolli voluit, & tantum vocula,* Item *e medio huius verſiculi tollenda erit, vt intelligatur de iiſdem perſonis totum hunc verſiculum loqui, & non de diuerſis perſonis, nec duos eſſe diſtinctos verſiculos, quod neceſſario accidit relicta vocula* item*, ſed vnum tantum eſſe verſiculum, cuius media & poſtrema verba, prima explicant, nimirum, quod propius ſobrino ſobrinave filius filia, ſexto gradu ſint, proprieque ſobrini ſobrinæ mihi dicantur, quod ego & illi ſimus filij duorum conſobrinorum: propior enim ſobrinus qui eſt mihi,is patri meo conſobrinus eſt,duorum autem fratrum patruelium vel amitinorum vel conſobrinorum filij filię propriè ſobrini ſobrinæ vocantur, vt iam dictum eſt. Quod autem ait Anton. Auguſtinus conſobrinorum nepotes hic referri debuiſſe, id de vno conſobrino,& alterius cõſobrini nepotibus exaudiendum eſt,nam duorum conſobrinorum nepotes ſibi inuicem octauo, non ſexto gradu coniuncti ſunt, atque ita caute cõſobrini nepotẽ neptem ſexto gradu eſſe.I. C. Caius dixit, nequaquam vero duorum conſobrinorum ne-*
* *potes neptesve.* * † *Iulius Paulus etiam ſeptimum gra*
4 *dum ſubiungit, in eo mille viginti quatuor perſonas re-*
i *periri* i *docens,ſi quis exacte numeret. Sed de rectis cu-*
k *randum non eſt, cum natura ad illos vſque viuere* K
l *non patiatur, ex tranſuerſis vero omnes* l *cognati,nulli agnati, præter ex ſobrino & ſobrina natum conſiderabantur.*
m *tur.* m *Hodie vero ſublato agnationis & cognationis* n
n *diſcrimine, omnes ad decimum vſque gradum* o *ad-*
o *mittuntur.*

ADDITIONES.

a l.vlt.§.6.de gra.
b Ibi verſ.trinepos.
c Ead.l.verſ patruus,cum tribus ſeq.
d Verſ patrui maioris,in ea leg.
e Ibid.verſ.patrui magni.
f Verſ patrui pronepos.
g Verſ.fratris ſororiſque.
h l.2.Emen c.5.
* l.3.ver.item fratris,de grad conſang.& affin.Dethard.Hoſtius in ſuis notis ad hunc textum.
i d.l.vlt.§.7.
K l.4.in princ.de grad.
l § fi.de ſucceſ.cog.
m l.1.§ hac autem,vnde cog.
n Nouell.de hær.ab int ve.§.nullam.
o d §.fin.

§. Hactenus.

1 *Regula, ſemper generata perſona gradum adijcit, quomodo accipienda.*
2.3 *Gradus quomodo numerãdi ſint in inferiori & ſuperiori linea, quomodo item in tranſuerſa.*
4.5 *Ius Canonicum ex latere aliter gradus numerat, quam ius ciuile.*

Hactenus oſtendiſſe ſufficiat,quemadmodũ gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam eſt intelligere,quemadmodum vlteriores quoque numerare debeamus: *a* quippe ſemper generata perſona gradum adijcit,vt longe facilius ſit reſpondere, quãto quiſque gradu ſit, quam propria cognationis appellatione quenquam denotare.

1 *a* Quippe ſemper generata.† *Hæc iuris ciuilis regula,* generatam perſonam ſemper nouum gradum adijcere,*ſic accipienda eſt,vt ſingulæ generationes ſingulos gradus faciant, etſi vna tantum perſona ex proxima quaque generetur,licet poſſint in eadẽ generatione, eodemve gradu plures eſſe perſonæ. In dinumeratione ergo graduũ*
2 *ipſas gradatim generationes numerare debemus,† ac pri*
a *mum quidem hæc,quæ a Paulo* a *traditur diligenter obſeruanda eſt regula.* Quoties quæritur, quoto gradu quęque perſona ſit, ab eo incipiendum eſt, de cuius cognatione quæritur. *Quot autem generationibus aliquis ab hoc hypothetico ſiue Petrucio diſtat, totidem gra*
3 *dibus diſtare intelligitur. † Eadem computationis ratio eſt in tranſuerſis gradibus,quum ſi de his, qui ex tranſuerſo coniuncti ſunt,quæratur. Petrucius, vt gradus dinumeret, primum recta aſcendat ad eam vſque perſonam, ex qua eſt communis origo, inde per obliquum deflectat, & in ſingulis generationibus ſingulos ſemper gradus nume-*
4 *ret.† Porro ius Pontificium ex tranſuerſo aliter gradus numerat,quod non de hæreditate,& tutela, ſed de nuptiis eo iure conſtituitur. Et quoniam liberi cum parentibus matrimonium non contrahunt propter reuerentiam,quam eis debent frater & ſoror, qui ex eodem parente deſcendunt,in primo gradu numerãtur, nimirum ad parentem,*

non

non inter ſe: horum filius & filia, conſobrinus & conſo-
b *brina in ſecundo ſimiliter ad parentem relati,* b *& de-*
5 *inceps.† Ius ergo ciuile in gradibus computandis omnes cognationis gradus ad hypotheticum ſiue Petrucium refert, de cuius ſucceſſione, tutela, vel cauſa quaritur, ius vero Canonicum, eas perſonas, de quarum nuptijs quaritur, ad communem parentem, qui cauſa eſt matrimonij impediendi. Ideo enim prohibentur matrimonio, quod remotior a ſtirpe non diſtet ſupra quatuor gradus, & ideo*
c *reuereri debeat ex eadem ſtirpe proxime* c *deſcendentem. His ergo ſic proſpectis, ſi de ſucceſſione defuncti vel tutela pupilli quæratur, defunctum pupillumve ſtatues loco Petrucij in vulgari figura cognationis: deinde parentes, liberos, agnatos, cognatos tantum eiuſdem, vt quiſque ibi nominabitur, per lineas & gradus in eadẽ linea collo-*
d *cabis, ex tempore reſponſurus, quis ei proximus* d *ſit. Numeri enim ſubſcripti indicant, quot gradibus quiſque diſtet a Petrucio, vt numeri ſupraſcripti, quod diſtet gradibus a communi ſtirpe. illa iuris ciuilis computatio, hæc Pontificij eſt.*

ADDITIONES.

a l. Iuriſconſultus, §. & quoties, de gra.
b Cap. ad ſedem, 35. quæſt. 5.
c Cap. non debet, de conſanguin.
d Ita Egui. Baro hic docet poſt alios.

§. Agnationis.

1 *Gradus agnatorum & cognatorum eodem ductu inquirendi.*

a Agnationis quoque gradus eodem modo numerantur. *b* Sed cum magis veritas oculata fide, quam per aures animis infigatur: ideo neceſſariũ duximus, poſt enarrationem graduum eos etiam *c* præſenti libro inſcribi. quatenus poſſint & auribus & oculorum inſpectione adoleſcentes perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci.

a Agnationis quoque. *Supra ad rubricam huius tituli diximus, in eo de gradibus cognationis generice tractari, prout agnationem & cognationem in ſpecie ſumptã com-*
1 *prehẽdit.† Quo enim ductu agnatorum, id eſt, eorum qui per virilem ſexum nobis coniunguntur, gradus inquiruntur: eodem quoque & cognatorum, qui ſcilicet a fœminino ſexu ducunt originem, inquirendi ſunt gradus. Idque Imperator hoc loco ſenſit,* agnationis quoque gradus, eodem modo numerari, *inquiens. Filius itaque emancipatus qui agnatus non eſt, perinde in primo gradu collocatur, ac filius in poteſtate, ac vterinus frater qui tantum*
a *cognatus* a *eſt, ita in ſecundo gradu numeratur* b *at-*
b *que ſoror conſanguinea, qui eſt agnatus, & ſic deinceps.*
c *b* Sed cum magis. *Nam, vt inquit* c *Horatius,* Segnius irritant animos demiſſa per aurẽ, Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ Ipſe ſibi tradit ſpectator. — *Et acerrimum eſſe oculorum ſenſum ipſe quoque Ariſtoteles docet, magiſque incredulæ ſunt hominibus aures, quam oculi, vt Candaules ait in Herodoto. Vnde illud:* —Certior aure Arbiter eſt oculus.—

c Præſenti libro inſcribi. *Hæc tamẽ graduum deſcriptio iniuria temporum (vt pleraque Romanæ iuriſprudentiæ alia) perijt. Nos tamen eam ſubijciemus. Quã Baldui. ex Otoma. ſuis annotationibus hoc loco inſeruit.*

ADDITIONES.

a l. iuriſconſultus, § cognationis, de grad.
b Eadem l. §. ſecundo gra. ver. frater.
c In arte Poetica.

DE SERVILI COGNATIONE. Tit. VII.

1 *Hic non eſſe nouum titulum, ſed appendicem tituli proxime præcedentis.*

Balduin. hanc eſſe appendicem tituli, de gradibus cognationum *docet, vt fere ineptum videatur, nouum hic effingere titulum,* de Seruili cognatione. *Equidem ana-*
a *cephalæoſis, quæ infra* a *mox ſubijcitur, ſatis arguit, hunc tit. noue a ſuperiore ſeparatum eſſe. Nam ad finem tituli,* De ſucceſſione cognatorum, *hæc commode tractari videntur, nec Theophilus nouam hanc rubricam interſeruit, ſecutus vetuſta exemplaria Inſtitutionum, quæ nullum hic habẽt nouum titulum. Sed non magnopere refert, cum præſertim res eadem maneat, vtcunque diſtinguantur tituli, ideoque vulgarem hanc diſtinctionem & nos ſequi maluimus.*

ADDITIO.

a §. repetitis, infra eodem.

Princip. tit.

1 *Seruilis cognatio quid.*
2 *Proximitas generice & ſpecifice accipitur.*
3 *Proximus quis dicatur.*
4 *Cognatis ſeruilibus lege antiqua quandoque conſulebatur.*
5 *Serui iure ciuili non contrahunt matrimonium, ſed contubernium, ſecus lege Pontificia & Nouellarum.*
6 *Liberum pro filio, in ſingulari numero recte dici.*
7 *Nati ex ſeruili cognatione non ſolum ad parentum ſucceſſionem vocãtur, ſed etiam frater patrono præfertur.*

Illud certum, eſt *a* ad ſeruiles cognationes illam partem edicti, *b* qua proximitatis nomine bonorũ poſſeſſio permittitur, *c* non pertinere. nam nec vlla antiqua lege talis cognatio *d* computabatur. Sed *e* noſtra conſtitutione, quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vſque ad noſtra tempora ſatis obſcurum atque nube plenum & vndique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerente conceſſimus, vt ſi quis in ſeruili conſtitutus *f* conſortio, *g* liberum vel liberos habuerit, ſiue ex libera, ſiue ex ſeruilis conditionis muliere: vel contra, ſerua mulier ex libero vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcunque ſexus: & ad libertatem his peruenientibus ij, qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi in ſeruitute eos habuerint, & poſtea ad libertatẽ peruenerint: *h* vt hi omnes ad ſucceſſionem patris vel matris veniant, patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos nõ ſolũ in ſuorum parentum ſucceſſionem, *i* ſed etiam alterum in alterius ſucceſſionem mutuam vocauimus: ex illa lege ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt: ſiue vna cum alijs, qui poſt libertatem parentum concepti ſunt: *K* ſiue ex eodem patre, ſiue ex eadem matre, ſiue ex alijs nuptijs, ad ſimilitudinem eorum, qui ex iuſtis nuptijs procreati ſunt.

1 *a* Ad ſeruiles cognationes. †*Seruilem cognationem, illam ſanguinis neceſſitudinem dicimus, quam filij ſeruorum erga parentes contraxerunt, cuius vſus aut vis aliqua tum demum eſſe poteſt, cum diſſoluta eſt ſeruitus.*

Nam

Nam quamdiu quis ſeruus eſt, ad ius quod attinet, pro
a nullo a habetur: ideoque nec ulli ſuccedit ſuo nomine,
nec ei a quoquam ſuccedatur, dominis enim ſuis acqui-
b runtur, quicquid b acquirunt.
2. b Qua proximitatis. † Id eſt, cognationis ſpecialiter
c ſumptæ, quæ ſcilicet per fœmininum ſexum c exiſtit.
d alias vero Proximitas generaliter accipitur pro omni d
cognatione. cum enim q prope ſiat, proximi, vox (in-
e quit e Alciatus) valde generalis eſt, ita vt vicinus
proximus dicatur. Et quamuis ſuperlatiuum nomen ſit,
f ita vt poſitiuum præſupponere deberet, & de pluribus f
3 prædicari: in vno tamen verum eſt, † proximumque eum
g dicimus, qui ſolus g eſt, & tam de eo, qui tempore, quo
defertur bonorum poſſeſſio, proximior eſt, quam quo quis
h inteſtatus h decedit.
i c Non pertinere. Sic Paulus, i Ad leges (inquit) ſer-
K uiles cognationes non pertinent. Et K Vlpianus lo-
quens de bonorum poſſeſſione vnde cognati ait: Pertinet
hęc lex ad cognationes non ſeruiles: nec enim facile
vlla ſeruilis videtur eſſe cognatio. Excipiuntur tamen
l leges nuptiarum, ad quas pertinēt ſeruiles cognationes:
m cum etiam nuptiis impedimento eſſe poſſunt, l propter na
n turalia iura m ſanguinis & affinitatis. n
d Computabatur. Iure ergo ciuili nunquam habita fuit
o ratio ſeruilis cognationis in o ſuccedendo, † niſi interdū
4 per legem Corneliam p teſtamentariam, & iure poſtli-
p minii, aut ne alterius mora libertati noceret, ſucceſſio aper
q ta fuerit. q Iure tamen gentium ſerui, ſicut bona habe-
re potuerunt, quod in Hebraica Regum hiſtoria capit. 9.
& cap. 16. probatur, ita etiā dominis ſine legitima prole
decedentibus ſuccedebant, vt ex libris Geneſeos cap. 15.
conſtat. & ideo Cor. Tacitus non multum a liberis apud
r Germanos differre eos r tradidit.
e Noſtra conſtitutione, Quæ nunc deſideratur. Fuit au
ſ tem conſtit. noua, quæ Modeſtini ſ ſententia derogauit.
Neque enim poſt relatam in Codicem ſuum huiuſmodi
t legem t credendum eſt, Modeſtini ſententiam tranſtuliſ
ſe in Pandectas, vt cumque alii diſtinguat hoc loco re-
pugnante, in quo generaliter de conſtitutis in ſeruili con-
ſortio ſe nouum ius conſtituiſſe ait Iuſtinianus: Eadem cō
u ſtitutio Diocletiani reſcripto ſimiliter u derogauit.
5 f Conſortio. Id eſt, contubernio, † nam iure ciuili non di-
citur matrimonium, ſiue connubium ſeruorum, ſed contu-
x bernium. x Hodie vero vtroque & Pontificum y &
y Nouellarum z iure nuptiæ etiam inter ſeruos conſiſtunt:
z quare & ſucceſſiones conſuetudo paulatim admiſit.
6 g Liberum. Id eſt, filiū. † qua voce Iuſtinianus ſingula-
a riter etiam ſupra a vſus eſt. Et quamquam Iuſtiniani
autoritas, quantum ad rem Latinã attinet, non multum
b polleat, attamen eandem dictionem Modeſtinus b quo-
c que & Vlpianus c vſurpant. addit Laurentius Valla,
ſe eandem apud Quintilianum obſeruaſſe. 3 elegant. 8.
h Vt hi omnes. Modo is, qui ſucceſſurus eſt, liber exi-
ſtat, & cui ſuccedendum fuerit, in libertate mortuus ſit,
exceptis tamen his, quæ paulo ante de lege Cornelia, &
poſtliminio, deque aliena mora diximus.
7 i Sed etiam alterum. † Id referendum eſt ad ipſos inter
ſe fratres, ipſius ſcilicet defuncti liberi i filios, vt intelli-
gamus natos ex ſeruili cognatione nō ſolum ad ſucceſſio-
nem parentum vocari, ſed etiam fratrem ad ſucceſſionem
fratris, patrono prorſus excluſo, ſiue ambo manumiſſi
ſint, ſiue alteruter ex eis legitime natus fuerit, quod &
hic Theophilus docet. Nec impedit, quod liberto ſiue li-
d beris defuncto patronus d ſuccedit quoniam huic iuri
e nominatim derogauit Iuſtinianus, e ſi frater vel pa-
rens, manumiſſus & legitimus ſit.
K Siue ex eodem. Ad hunc locum, quia obſcurus eſt,
videatur Theophili paraphraſis, qui eum ſatis illuſtrat.
Et legēdum eſt, ſiue ex aliis: ad ſimilitudinem &c. vt
optime legit & interpretatur Theoph. cuius verba ſu-
biungi poſſunt.

ADDITIONES.

a l. quod attinet, de reg. iur.
b l. cum ancilla, C. de inceſt. nupt. & l. ſeruus, C. com. de ſucceſ.
c l. ad inteſtati, C. de leg. hær. Alc. l. proximi, de verb. ſignif.
d l. cum alienam, C. de leg. & dixi ſupra de ſucceſ. cogna. verbo, proximitatis.
e d. l. proximi, & l. proximus, eod. tit.
f l. vbi, in princ. de verb oblig.
g l. 1. §. proximus, vnde cogna.
h l. 2. §. proximum, de ſuis & legi.
i l. fi. §. nomen, in fi. de grad.
K l. 1. §. 2. vnde cog.
l §. illud, ſupra de nupt.
m l. iura ſanguinis, de reg. iur.
n l. adoptiuus, §. idem tamen, de rit nup.
o l. ſeruus, & ibi Bal. C. commu. de ſucceſ.
p De qua in l. lege Cornelia, de teſt. l. lege Cornelia, vul. & l. 1. in prin. de ſuis & leg.
q Vt ll. per gloſ. allegatis in d. l. ſeruus.
r Vide Alc. l. l. paterfamilias, de verb. ſignif.
ſ l. is qui, vnde cogna.
t Baro hic.
u l. ex libera, C. de ſuis & leg.
x l. cum ancillis, C. de inceſt. nup.
y De coniug. ſeruo. Extra.
z §. ſi verò, Nou. de nupt. l. fi. C. de agric. & cenſi. lib. 11.
a §. illud, ſupra per quas perſ. no. ac.
b l. ius autem, de pact.
c l. nemo prædo, de re iu.
d l. liberto, de bon. libert.
e Vt hic.

§. Repetitis.

1 *Effectus ſiue epitome huius §.*
2 *Duæ regulæ in ſucceſſione inteſtata obſeruandæ.*
3 *Sui hæredes etſi in remotiori gradu ſint, cæteris præferuntur.*

a Repetitis itaque omnibus quæ iam tradidimus, apparet, non ſemper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari, eoque amplius, ne eum quidem qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorē eſſe. Cum enim prima cauſa ſit ſuorum hæredum, & eorum heredum, quos inter ſuos hæredes enumerauerimus, apparet, pronepotē, vel abnepotem, defuncti potiorem eſſe, quam fratrem, aut patrem, b matremque defuncti: cum alioqui pater quidem & mater (vt ſupra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater vero ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognationis, & abnepos quarto. Nec intereſt, in poteſtate morientis fuerit, an nō: quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmineo ſexu propagatus eſt. Amotis quoq; ſuis hæredibus, & quos inter ſuos hæredes vocari diximus: agnatus, qui integrum ius habet agnationis, etiamſi longiſſimo gradu, ſit plerumq; potior habetur, quā proximior cognatus Nā patrui nepos vel pronepos, auunculo, vel materteræ præfertur. Toties igitur dicimus aut potiorem haberi eum qui proximiorē gradum cognationis obtinēt, aut pariter vocari eos, qui cognati ſunt, quoties neque ſuorum hęredum: quiq; inter ſuos hęredes ſunt, neque agnationis iure aliquis

præferri

præferri debeat, ſecundum ea quæ tradidimus; exceptis fratres & ſorore emancipatis, qui ad ſucceſſionẽ fratrum vel ſororum vocantur: qui etſi capite deminuti ſunt, tamen præferuntur cæteris vlterioris gradus agnatis.

1 *a Hic † anacephalæoſim ſiue epilogum continet omniũ, quæ de ſucceſſione inteſtatorum ſupra expoſita ſunt, vt vel hic locus argumento ſit, hunc titulum nouè a ſupe-*
2 *riore auulſum eſſe. † Traduntur autem hic duæ regulæ. Prior eſt.* Qui ſunt in pari gradu, pariter ſuccedunt. *altera:* Prior in gradu, potior eſt in ſucceſſione. *Repetunturque vtriuſque regulę fallentiæ ſiue exceptiones,*
3 *quas ſuis locis ſupra diſcuſſimus. Sane ſui hæredes ſiue in pari gradu ſint, ſiue etiam in remotiori, præferuntur tamen aſcendentibus, & ex tranſuerſo coniunctis. Item agnati etiam remotiores præferuntur cognatis proximioribus, quod Imp. hic exemplis declarat.*

b Matremque defuncti. *Quamdiu enim ex linea deſcẽ*
a dentium aliquis, ſupereſt, excluduntur Aſcendentes a & collaterales.

ADDITIO.

a l. 1. & 2. de ſuis & legit.

DE SVCCESSIONE LIBERTORUM. Tit. VIII.

1 *Libertus & libertinus an differant.*
2 *Liberti noſtri ſunt, etiam quos ex fideicommiſſo manumiſimus.*
3 *Succeſſionis vocem hic paſſiue accipi.*

Iuſtinianus *poſt abſolutas ingenuorum ſucceſſiones, occaſione ſeruilis cognationis, quam ſupra non aliter admiſſam docuit, quam vbi quis ex ſeruo libertus factus eſt, libertorum quoque ſucceſſione peculiari titulo dicere voluit: propterea quod varie apud veteres ſtatutum fuit,*
1 *quemadmodum liberis ſuccederetur.* † Libertum *autem vocamus eum, qui ex manumiſſione libertatem eſt conſecutus, eſt enim* libertus, *idem quod* libertinus, *hoc tantũ differentes quod* libertus *ſemper refertur ad eum, cuius libertus, puta patroni:* Libertinus, *vero nomen eſt abſolutum, denotans eum, qui nec ſeruus, nec liber eſt, qua*
a *de re plura ſub tit.* a de libertinis *ſupra diximus, vbi nihil agitur, niſi de conditione nullo reſpectu habito ad pa-*
2 *tronos.* † *Pro* liberti *hic accipi debent etiam hi, quos ex*
b *fideicommiſſo* b *manumiſimus, nam & hi ſiunt noſtri liberti, non autem defuncti teſtatoris, licet aduerſus eos*
c *ingrati actionem* c *non habeamus.* † *Sed & illud adij-*
3 *ciendum eſt,* ſucceſſionem libertorum *hoc loci eam non intelligi, qua liberti ſuccedunt, ſed eam potius, qua libertis ſucceditur ſicque ſucceſſionem in paſſiua ſignificatione hic accipere oportet.*

ADDITIONES.

a l. qui ex cauſa. C. de bon. quæ lib l. 1. de bon. poſſ. con. tab. li.
b In princ. tit.
c l. pen. C. de lib. & eo. liber.

Princ. tit.

1 *Lex 12 tab. circa ſucceſſionem liberti quid ſanxerit.*
2 *Patronus liberti filio inteſtato non ſuccedebat, etiam nullo ſuo hærede relicto.*
3 *Explicatus locus Ciceronis lib. 1. Orat.*

Nunc de libertorum bonis videamus. Olim itaq; licebat liberto patronum ſuum *a* impune teſtamento præterire. Nam ita demum *b* lex 12. tab. ad hæreditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus, *c* hærede ſuo nullo relicto. Itaq; inteſtato mortuo liberto, ſi is ſuum hæredem reliquiſſet, *d* patrono nihil *e* in bonis eius iuris erat. Et ſiquidem ex naturalibus liberis aliquem ſuum hæredem reliquiſſet, *f* nulla videbatur querela. Si vero adoptiuus filius fuiſſet, aperte iniquum erat, nihil iuris patrono ſupereſſe.

a Impune. *Id eſt, ſine ruptione teſtamenti.*
1 *b* Lex 12. tab. † *Huius legis ſententiam refert Vlpia-*
a *nus a his verbis:* Inteſtato liberto mortuo primum Suis deferri hæreditatem verum eſt: ſi hi non fuerint tunc patrono. *Poterat autem libertus etiam extraneum in teſtamento hæredem ſcribere, & patronum impune præterire, quod ideo erat, quoniam lege XII. tab. hoc modo non repugnabatur, quæ patronum ad liberti ſucceſſionem tum demum vocabat, ſi is & inteſtatus, & nullo*
b *hærede ſuo ſuperſtite* b *deceſſiſſet.*
c Hærede ſuo. *Siue naturali & legitimo, ſiue etiam adoptiuo.*
d Patrono nihil. *Quoniam vt in aliorum inteſtato de-*
c *cedentiũ, ſic & in liberti bonis prima cauſa eſt Suorum* c *hæredum.*
2 *e* In bonis eius. *Scilicet liberti:* † *multo minus in bonis ipſius filij inteſtato mortui, etiam nullo ſuo hærede relicto. Neq; enim a libertorum liberis ad patronos vnquam*
3 *redibat hæreditas.* † *Et quod Cicero libro 1. de Oratore ſcribit,* Claudius apud Centumuirale iudicium contendiſſe, a liberti filio ad ſeſe hæreditatem rediſſe: *in-*
d *telligi debet, id eos feciſſe non iure patronatus, ſed* d *gentilitatis, quod is, de cuius hæreditate quærebatur, non fuiſſet reuera libertinæ conditionis, ſed retinuiſſet gentilitatẽ.*
f Nulla videbatur querela. *Id eſt, nemo iure queri aut damnare id poterat, quod naturales liberi patrono in ſucceſſione præferentur.*

ADDITIONES.

a l. inteſt. de ſuis & legit.
b l. is autem, de iur. patro. l. lib. de bo. libert. & d. l. inteſtato.
c d. l. inteſtato.
d Balduin. hic.

§. Qua de cauſa.

1. 2. *Iure Prætorio quomodo patronus liberto ſucceſſerit.*
3 *In bonis caſtrenſibus liberti patronus non ſuccedit.*
4 *Libertus ſi teſtetur, iure Prætorio tenebatur dimidiam partem patrono relinquere.*
5 *Bonorum poſſeſſio contra tab. non datur patrono, niſi adita hæreditate, cum in filijs ſit ſecus: & quæ ſit diuerſitatis ratio. num. 6.*
7 *Si libertus inteſtatus moriatur ſine liberis, patronus in totum ſuccedit.*

a Qua de cauſa poſtea *b* Prætoris edicto hæc iuris iniquitas emendata eſt. ſiue enim faciebat teſtamentum libertus, iubebatur ita teſtari, vt patrono partẽ dimidiam *c* bonorum ſuorum *d* relinqueret: & ſi aut nihil aut minus parte dimidia *e* reliquerat, dabatur patrono *f* contra tabulas teſtamenti partis dimidiæ bonorũ poſſeſſio. ſiue inteſtatus moriebatur, ſuo hærede relicto, filio adoptiuo, *g* dabatur æque patrono contra hunc ſuum hæredem, partis dimidię bonorum poſſeſſio. Prodeſſe autem liberto ſolebant ad exclu-

Digitized by Google

ad excludendum patronum b naturales liberi, non
ſolum quos in poteſtate mortis tempore habebat, ſed
etiam emancipati, & in adoptionē dati: ſi modo ali-
qua ex parte ſcripti hæredes erant, aut præteriti con-
tra tabulas bonorum poſſeſsionem ex edicto Præto-
rio petierant. nam i exhæredati nullo modo repel-
lebant patronum.

a Qua de cauſa. Quatuor diuerſa iura recitantur hoc ti-
tulo, quomodo patroni libertis ſucceſſerint. Primum fuit
1 legis XII tab. de quo in principio huius tituli dixit, † nūc
alterum ſubiicit, ius ſcilicet Prætorium, quo patronis pro-
ſpectum fuit tam ex teſtamēto, quàm ab inteſtato, ſi qui-
dem relicti non eſſent legitimi ſimul & naturales liberi,
quod Imp. hic latius proſequitur.
a b Prætoris edicto. Lubet Vlpiani a verba ad huius
2 loci illuſtrationem adſcribere. † Hoc edictum (inquit) a
Prætore propoſitum eſt honoris, quem liberti patro-
nis exhibere debent, moderandi gratia. namque (vt
Seruius ſcripſit) antea ſoliti fuerunt à libertis duriſſi-
mas res exigere: ſcilicet ad remunerandum tam gran
de beneficium, quod in libertos confertur, cum ex
ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Et
quidem primus Prætor Rutilius edixit, ſe amplius
non daturum patrono, quam operarum & ſocietatis
actionem: videlicet ſi hoc pepigiſſet, vt niſi ei obſe-
quium præſtaret libertus, in ſocietatem admitteretur
patronus. Poſteriores Prætores certæ partis bonorū
poſſeſsionem pollicebantur, videlicet enim imago ſo
cietatis induxit eiuſdem partis præſtationē, vt quod
viuus ſolebat ſocietatis nomine præſtare, id poſt mor
tem præſtaret.
b c Bonorum ſuorū. Modo non ſint b caſtrenſia. † Nā
3 patronus contra ea bona liberti, quæ in caſtris quæſita
ſunt, omnino non admittebatur ad ſucceſsionem, tametſi
c in alijs fuerit c ſecus.
4 d Relinqueret. Dimidia † ergo portio bonorum liberti
relinquenda eſt patrono, ſi teſtari velit, nec refert quo ve-
lit titulo relinquere, ſiue inſtitutionis, ſiue legati, ſiue do-
nationis cauſa mortis, vel inter viuos donationis, aut quo-
d uis d alio, quæ omnia cōplexus eſt, ſuo reſpōſo Vlpianus.
e Reliquerat. In teſtamento libertus.
f Contra tabulas. Ex quibus ſcilicet hæreditas eſt adi-
5 ta, † nam ante aditam hæreditatem hæc bonorum poſſeſsio
e contra tabulas liberti patrono e non datur. licet aliud
ſit, vbi ea bonorum poſſeſsio liberis conceditur, competit
6 enim, ſiue adita ſit hæreditas, ſiue non. † Rationem diffe-
f rentiæ ponit Rofredus, f quoniam ea bonorum poſſeſsio,
quæ filijs datur, totum teſtamentum, reſcindit, illa vero,
quæ patrono præſtatur, nō reſcindit teſtamentum, niſi pro
portione ſibi debita, ideoque expectatur adito. Quod ſi
ante hæreditatē aditā haberet bonorum poſſeſsionē, iā ha
beret, quod ſibi deberetur, de reliquo ergo quid fieret? Po-
tuit Prætor etiā ideo denegaſſe patrono bonorū poſſeſsionē
hæreditate necdum adita, quod fieri poſsit, vt patronus to-
tum conſequatur, nempe ſcripto hærede non adeunte.
7 g Dabatur æquè. † Sed quid ſi inteſtatus deceſsit liber-
tus nullis penitus relictis liberis naturalib. aut legitimis?
Et eo caſu patronus ad vniuerſum defuncti liberti patri-
8 monium hoc iure g vocabatur.
h Naturales. Hoc intelligendum de naturalibus & legi-
timis ſimul, qui ſcilicet ex iuſtis nuptijs ſunt procreati, hi
enim ſoli patronum excludebant a ſucceſsione.
i Nam exhæredati nullo modo. Quod ideo eſt, quoniā
qui exhæredatur, quantum ad exhæredantis ſucceſsionem
h inſtar mortui h habetur.

ADDITIONES.

a In l. 1. de bon. libert.
b l. 3. §. patronus, de bon. liber.
c l. ſi à milite, §. fi. de mil. teſt.
d l. 3. §. ſi debita, de bon. liber.
e l. illud, in prin. de bo poſ. cōtra ta. l. 3. §. vt patronus, de bo. li.
f In libel. parte 4. tit. de bon poſſeſ. cont. tab. quæ datur filio. in fin. col.
g l. liberto, iuncta gloſ. de bon. libert.
h l. 1. §. ſed et ſi patruus, de coniung. cum eman. lib. de quo tamen vide Bar. in l. pater filium, 2. lect. de inoffic. teſt.

§. Poſtea vero.

1 De lege Papia Poppæa: & quæ fuerint eius legis capita. & num. 2 3 4 5.
6 Lex Papia Poppæa a quo lata.
7.9 Seſtertius quid olim valuerit, idque hodie valeat.
8 Seſtertius vnde dictus. & quomodo pingi ſolitus fuerit.
10 Seſtertia in numero plurali quid continuerint.
11 Liberti olim locupletiſsimi fuerunt.

a Poſtea vero lege Papia adaucta ſunt iura patrono-
rum, qui locupletiores libertos habebant. b Cau-
tum eſt enim, vt ex bonis eius c qui ſeſtertium cen-
tum millium patrimonium reliquerat, & pauciores
quam tres liberos habebat, ſiue is teſtamento facto,
ſiue inteſtatus mortuus erat, d virilis pars patrono
deberetur. Itaq; cum vnum quidem filium filiamve
hæredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia
debebatur patrono, ac ſi is ſine vllo filio filiave inte-
ſtatus deceſſiſſet: cum vero duos duaſve hæredes reli
querat, tertia pars debebatur patrono: ſi tres relique-
rat, repellebatur patronus.

1 a Poſtea, † Tertium ius hic attexitur, nempe lex Papia
Poppęa, cuius vno capite aucta ſunt patronis locuple-
tiores libertos habentibus ſucceſsionis iura, quod hoc loci
2 Imp. refert. Fuerunt enim plura huius legis capita, † ve-
luti, ne ſexagenarius vxorem duceret; eo quod gene-
randis filijs ætas illa penitus inutilis ſit viſa. quod legis
caput primum Claudius Cęſar (autore Tranquillo) deinde
a Iuſtinianus a noſter abrogarunt, cum etiam in ætate illa
grandæua nonnullos procreaſſe conſtet, quemadmodum
Maſiniſſam Numidię regem poſt LXXXVI annos Me
thimatnum filium: & Catonem Cenſorinum LXXX. an-
no expleto M. Catonem Salonianum Catonis Vticenſis
b auum, ex Salonij Clientis ſui filia procreaſſe b legimus.
3 † Aliud caput huius legis fuit, ne matrimonio miſceri
c poſſet ſenatorius ſanguis cū c libertino. Item aliud:
vt quod vir vxori, vel vxor viro legaſſet, non exiſten
d tibus liberis, eius decima pars fiſco d addiceretur.
e ſed hoc poſtea Honorij & Theodoſij Impp. e conſtitu-
tione antiquatum eſt, conceſſumque, vt tantum ſibi inui-
cem coniuges derelinquant, quantum ſuperſtitis amore
4 exegerit. † Rurſus aliud, vt ſi quis extraneus hæres in-
ſtitutus fuiſſet, is priuſquam hæreditatem adiret, vi-
ceſſimam partē Fiſco impendere teneretur: qua lege
filij & proximiores hæredes non tenebantur. Sed hæc lex
f hodie quoque ſublata f eſt. † Porro eadem lege Papia
5 cautum fuit ſi hæres inſtitutus viuente teſtatore, vel
ante aditam hęreditatem deceſſiſſet. Fiſco bona addi
cerentur: ita tamen vt in libertis vſq; ad tertium gra-
dum

dum locum non haberet. *Sed hoc caput hodie quoque*
ab aula receſſit, quodque illud liberis ad tertium vſq; gra-
g *dum permiſerat*, g *Iuſtiniani lex omnibus conceſſit.*
6 *Lata autem fuit hæc lex à diuo Auguſto, cum Conſules*
M. Papius Mutilus, & Q. Poppæus Secundus eſſent, vt
h *Dion. lib. 56.* h *ſcribit. Hanc legem autores quandoque*
ſimpliciter etiam Iuliam *appellant: quia ſcilicet Augu-*
ſtus in ea ferenda profeſſus ſit, diui Iulij commentarijs ſe
eiuſdem eam rogaſſe. Unde Iuuenalis, Nam places Vi-
ſicis (*inquit*) lex Iulia.

b Cautum eſt enim vt ex bonis. *Nunc refert illud le-*
gis Papiæ Poppææ caput, quo diſponebatur de ſucceſſio-
ne patronorum in bonis liberti.

7 *c* Qui ſeſtertium centum. † *Quæ ſumma reddit illius*
ætatis aureorum mille: cum ſeſtertijs centenis aureus æſti-
i *maretur, & ſeſtertia ſingula, millia ſingula ſeſtertiorū ſi-*
gnificarent. Horum autē aureorum duo de quinquaginta
K *libram auri* K *conſtituebant: quibus ſi quatuor drach-*
mæ adderentur, fiebat iuſta & plena libra, in qua omni-
l *no quinquaginta numiſmata* l *erant, tametſi noſtra hac*
ætate alia ſit & aureorum & libræ æſtimatio, vt alibi
8 *diximus.* † *Dictus autē eſt ſeſtertius ex eo, quod duos aſ-*
ſes & ſemiſſem valeret, quaſi ſeſquitertius, quare &
his notis pingitur HS. Duæ lineæ priores ſignificant duos
& S. ſignificat ſemiſſem. Porro ſeſtertij & nummi fue-
9 *runt olim idem. Qua ratione quaterni ſeſtertij vel num-*
mi: qui ærei erant, denarium Romanum argenteum vnum
valebant, id eſt, aſſes decem: poteratque æſtimari dena-
rijs Norinbergenſibus, aut fere groſſo Marchico. Seſter-
tij centum valebant aureum vnum, ſed quiniſti eſſet pon-
dus, Rhenenſium vero tres cum denarijs 33. Mille ve-
ro ſeſtertij valebant aureos Rhenenſes 31. & quartam
quaſi, ſiue 25. coronatos. Dicitur autem mille ſeſtertij,
& mille ſeſtertium, *vel copulatio* mille ſeſtertium nu-
mum: *hæc enim omnia idem ſunt, & æſtimatione noſtra*
(vt dictum eſt) vigintiquinque coronatorum valent, ſiue
10 *Rhenenſes 31. quartam vnam, & parū plus.* † *Ex illo ge-*
nitiuo plurali facimus nomen generis neutri (ſeſtertium)
propter breuitatem, abiecta voce mille. Proinde (ſeſter-
tium) *genere neutro, ſignificat aureos Rhenenſes 31. &*
quartam fere. Idem igitur ſignificant mille ſeſtertium,
m & ſeſtertium genere m neutro, decem millia ſeſter-
tium, & decem ſeſtertia: centum millia ſeſtertium, &
centum ſeſtertia, *quemadmodum* Quindecim mutua,
& Quindecim millia mutua, *idem ſunt, h. e. quinde-*
n *cim millia* n *nummum. Sic & de ſimilibus iudicandum,*
idque obſeruare in autoribus valde prodeſt. Decem ſeſter-
tia, ſiue decem millia nummum, vel decem millia ſeſter-
tium (quod idem eſt) Rhenenſes trecentos duodecim cum
dimidio, ſiue ducentos, & quinquaginta coronatos vale-
bant. Centum vero ſeſtertia, ſiue cētum millia ſeſtertium
valent Rhenenſium 3125. & de hac quantitate loqui-
11 *tur lex Papia Poppæa, cuius hic fit mentio.* † *Nec mi-*
randum eſt, libertorum opes olim potuiſſe ad tantam ſum-
mam excreſcere, cum Tacitus lib. 12. ſcribat. Pallentem
Claudij Cæſaris libertum ſeſtertij ter millies poſſediſſe,
ipſo nempe M. Craſſo ditiorē vicies & quinquies centenis
millibus. Habuit idem Claudius Cæſar & alios locupletiſ-
ſimos libertos, Narciſſum & Licinium, quorum Sueto-
o *nius* o *etiam meminit.*

d Virilis pars. *Quantum, ſcilicet, vni ex liberis com-*
petebat.

ADDITIONES.

a In l. ſanci. C. de nup.
b Vide Plin. lib. 6. c. 14. A. Gell. lib. 13. cap. 19.
c Baldum hic.
d Alc. lib. 3. Diſp. ca. 6.
e l. vlt. C. de infir. pœ. cælib.
f l. vlt. C. de edi. diui Adr. tollen.
g l. 1. vel l. cum lex. C. de cad. tollen.
h Vide Alc. lib. 1. Diſp. ca. 3.
i Bud. lib. 1. & 2. De aſſe.
K His aureis omnino eſſe pondere pares Anglicos nummos, qui nobiles Eduardei vel Roſati dicuntur, Bud. refert lib. 3. de aſſe fol. 59.
l Bud. eo. fol. 59.
m Bud. lib. 1. De aſſe fol. 26. & li. 2 fol. 33. & lib. 3. fol. 155.
n Vt in l. lecta, ff. ſi cer. pet.
o In Claudio, cap. 28. & 29.

§. Sed noſtra.

1 *Quæ & qua derogarit Iuſtinianus legi Papiæ.*
2 *Aurei tempore Iuſtiniani quid valuerint.*
3 *Summa legis Papiæ in quantum a Iuſtiniano diminuta ſit.*
4 *Quid Iuſtinianus circa ſucceſſionē libertorum ſtatuerit.*
5 *Non tantum liberi ſed etiam parentes & fratres hodie patronos excludunt.*
6 *Differentia inter ius patroni & filij.*
7 *Patronus, ſi ei non ſit a liberto relicta tertia portio bonorum, ad ſupplementum poteſt agere inſtar filij.*
8 *Legitima patroni hodie ab omni onere prorſus eſt libera, ſicut legitima filij.*

a Sed noſtra conſtitutio (quam pro omni natione Græca lingua compendioſo tractatu habito compoſuimus, ita definiuit, vt ſi quidem libertus vel liberta minores centenarijs ſint, id eſt, minus centum aureis habeant ſubſtantiam (*b* ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, vt pro mille ſeſtertijs vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione: ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint, *c* nullo liberorum relicto, tūc patronatus ius (quod erat ex leg. XII. tab.) integrum reſeruauit. Cum vero *d* maiores centenarijs ſint, ſi hæredes vel bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſiue vnum, ſiue plures, *e* cuiuſcunque ſexus vel gradus: *f* ad eos ſucceſſiones parentum deduximus, patronis omnibus modis vna cum ſua progenie ſemotis. Sin aūt ſine liberis deceſſerint, ſi quidē inteſtati ad oēm hæreditatem patronos patronaſque vocauimus: ſi vero teſtamentum quidem fecerint, patronos autem aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habētes eos exhæredauerint, vel mater ſiue auus maternus eos præterierint, ita quod non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta: tunc ex noſtra conſtitutione *g* per bonorū poſſeſſionem contra tabulas non dimidiam (vt antea) ſed tertiam partem liberi conſequantur, *h* vel quod deeſt eis, ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis reliquerit, ita ſine onere, *i* vt nec liberis liberti libertæve ex ea parte legata vel fideicommiſſa *K* præſtentur, ſed ad cohæredes eorum hoc onus redundet.

a Sed noſtra. *Quartū ius circa libertorum ſucceſſionem hoc §. attexitur, ab Imper. Iuſtiniano de nouo introductū. Eius tamen Græca conſtitutio, cuius hic meminit, deſideratur hodie.*

b Sic

Digitized by

1 *b* Sic enim. † *Derogauit ergo Iuſtinianus legi Papiæ*
non in eo ſolum, vt trientis aut ſemiſſis, numerique filio-
rum præſcriptam analogiam tolleret, ſed vt etiam facul-
tatum liberti rationem minueret, in fauorem patronorum.
Statuit autem, vt centenarius libertus *cenſeretur dein-*
ceps, non qui ſeſtertia centum, ſiue centum millia ſeſter-
a *tium (quod idem* a *eſt) in bonis haberet, ſed qui centum*
aureos, qui tempore Iuſtiniani in vſu erant, poſſidere pro-
2 *baretur.* † *Habuerunt autem hi aurei ſeſcuplam tantum*
proportionem ad veteres illos aureos, de quibus legem
Papiam loqui, ſupra diximus. Veterum ſi quidem aureo-
rum duo dequinquaginta libram conficiebant, aureorum
vero qui tempore Iuſtiniani in vſu fuere, ſeptuaginta duo
b *auri libram efficiunt,* b *& ſinguli tantum continebant*
3 *ſexaginta ſex ſextertios.* † *Vnde apparet, ſummam legis*
Papiæ, quę continebat centum millia ſeſtertium, vel cen-
tum ſeſtertia, ideſt, Rhenenſium tria millia, centum &
vigintiquinque vedaſtam eſſe ad ſummam ſex millium
& ſexcentorum ſeſtertium, quæ ſumma efficit Rhenenſes
ducentos decem cum tribus quartis, plus minus. Hodie no-
ſtrum aureum, quo vtimur, malignitate temporũ etiam
c *leuioris æſtimationis eſſe* c *conſtat.* † *Porro vt argumen-*
4 *tum huius Iuſtinianeæ cõſtitutionis, circa ſucceſſionem in*
bonis libertorum, iuris ſtudioſus habeat, id tale eſt. Nam
ſi patrimonium liberti minus centũ aureis ſit, teſtari præ-
terito patrono ei, licet ab inteſtato liberi eius excludent pa-
tronum Cognatos enim aſcendentes, aut a latere non ha-
bent, cum ſerui ſint. Sin vero patrimonium cẽtum aureo-
rum ſit, aut eam ſummam excedat, & libertus teſtamen-
tum fecerit, cum nullos habeat liberos, vel eos ex hære-
darit, trientem bonorum patronus conſequetur. Quod ſi
liberi extent, excludetur patronus ab inteſtato, ſiue ſui,
ſiue emancipati ſint, quod ex teſtamento facto locum ha-
bet, ſi modo inſtituti fuerint.
5 *c* Nullo liberorum. † *Tametſi Iuſtinianus liberorum*
tantum hic meminerit, nouo tamen iure etiam parentes
& fratres patronis præponuntur. quod aperte probatur
d *ſupra* d *titulo proximè præcedenti, non cauillando tex-*
tum, qui ſic habet; Hos enim liberos non ſolum in
ſuorum parentum ſucceſſione, ſed etiam alterum in
alterius ſucceſſionem mutuam vocauimus: ex illa le-
ge ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui
in ſeruitute nati, &c. *Quibus verbis quid clarius dici po-*
teſt? Nam textus ſeipſum exponit, ſucceſſionem mutuam
(de qua ibi) præcisè loqui de fratribus, vtcumque Accurſ.
Faber & Angelus diſſentiant.
d Maiores centenarijs. *Vt quia eorum patrimonium*
centum aureorum ſummam excedat, idem etſi centenarij
ſint, id eſt, centum aureos in patrimonio habeant.
e Cuiuſcunque ſexus. *Sed nec intereſt, ſiue Sui ſint ſiue*
emancipati.
f Ad eos. *Scilicet, liberos.*
6 *g* Per bonorum poſſeſſionem. † *Hæc tamen bonorum*
poſſeſſio non ſubuertet totum teſtamentum, ſed tantum
ratione vnius trientis, quem ſolum poteſt perſequi patro-
nus, tametſi in ea bonorum poſſeſſione, quæ filio præterito
conceditur, ſit ſecus, totumque teſtamentum impugne-
tur, vt res ad cauſam inteſtati veniat. Et in hoc differt
ius patroni a iure filij, cum alias in multis conueniant.
7 *b* Vel quod deeſt. *Et in hoc æquiparatur patronus fi-*
lio, cui, ſi quid in teſtamento eſt relictum, non amplius
e *licet conqueri, quam vt suppleatur, quod ipſius legitimę* e
deeſt.
8 *i* Vt nec liberis. † *Olim tamen ſecus fuit, quamuis enim*
f *libera fuerit ab onere fideicommiſſi legitima* f *patroni:*
nihilominus liberis ipſius liberti præſtandum erat fidei-
g *commiſſum aut* g *legatum, quod Iuſtinianus hic im-*
mutauit, volens legitimam portionem patroni ab omni
prorſus onere liberam eſſe, vt nec liberis liberti quic-
quam eo nomine præſtare cogatur. Hacque rurſus in re
par eſt patronus filio, cuius legitima ſimiliter non poteſt
h *grauari vllo* h *modo.*
K Præſtentur. *Per ipſam ſcilicet patronum, qui ſi ſuum*
repudiaret trientem, certe ab eo præſtarentur, cui is triens
i *accreſceret.* i

ADDITIONES.

a Vt præced. §. dixi.
b Iſta per Budæum explicantur li. 2 De aſſe, fol. 33. & per Alciat. Diſp. lib. 3. cap. 9.
c Vide Alc. l. quotieſcunque, C. de ſuſcept. præpo. & arch. lib. 10. & quæ ſupra dixi in §. noſtra, de Attil. tut
d §. 1. ſupra de ſer. cog. & hoc idem tenet Rofre. in li. tract. parte 6. ſub rub. de bon. poſſeſ. con. tab. quæ da. patro. & Cantiunc. hic.
e l. omnimodo, C. de inoff. teſtam.
f l. cum patronus, de leg 2.
g l. 4. de cond. & demonſt.
h l. quoniam, in prior. C. de inof. teſt.
i d. l. cum patronus, de leg. 2.

§. Multis.

1. 2 *Liberto non tantum patronus, eiuſq; liberi in infinitum ſed etiam ex latere coniuncti ſuccedunt, vſque ad quintum gradum.*
3 *In libertorum ſucceſſione gradus prærogatiua ſeruanda.*
4 *Si liberto plures liberi ſint in pari gradu, omnes in capita ſuccedunt.*
5 *Aliter diuiditur hæreditas inter liberos parentũ, quam inter liberos patroni.*
6 *Differentiæ in ſucceſſione ingenuorum & libertorum. & num. 7.*

Multis alijs caſibus à nobis in præfata conſtitutione congregatis, quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi diſpoſitionem iuris proſpeximus: vt tam patroni patronæque, *a* quam liberi eorum, necnon *b* qui ex tranſuerſo latere veniant, vſque ad quintum gradum ad ſucceſſionem libertorum libertarũve vocentur: ſicut ex ea conſtitutione intelligendum eſt, vt ſi eiuſdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumque plurimumve liberi ſint: *c* qui proximior eſt, ad liberti vel libertæ vocetur ſucceſſionem, *d* & in capita, non in ſtirpes diuidatur ſucceſſio: eodem modo, & in his qui ex tranſuerſo latere veniunt, ſeruando. *e* Pene enim conſonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſſionibus fecimus.

1 *a* Quam liberi eorum. † *Non ergo tantum patronus*
ſuccedit liberto, ſed etiam eius liberi, & quidem in infini-
a *tum,* a *vtcunque Angelus dubitet, idque ſuo quodam*
iure, quia liberi ſunt, non autem, quaſi hæredes. Unde fit,
vt liberi patroni ex inæqualibus portionibus inſtituti,
b *nihilominus ex æquis partibus operarũ actionem* b *conſe-*
quantur: nempe quia hic non moramur nomen hæredita-
rium. Itaque etſi filio omnino hæredes non fuerint, eſſe ta-
c *men potuerint, nec quicquam admiſerint, cuius nomine*
d *ſint iure* c *exhæredati, æque* d *admittentur.*
2 *b* Qui ex tranſuerſo. † *Sed & ex tranſuerſo coniuncti*
tam cognati, quam agnati ipſius patroni liberto inteſtato
ſuccedunt,

Digitized by Google

ſuccedunt, ita tamen, vt tantum in quinto gradu admit-
tantur. Nam hęc verba textus (vſque ad quintum gra
e dum) ad eos tantum referenda ſunt, qui ex latere e ve-
niunt: liberi enim quocunque gradu ſint, ſemper liberi
ſunt, etiam in infinitum.
3 c Qui proximior. † Ergo & in libertorum ſucceſſione
f gradus prærogatiua ſeruanda f eſt, ita vt proximiores
gradu ſemper remotioribus præponantur. Itaque ſi quo
tempore moritur libertus, patronus iam deceſſerat, reli-
ctis filijs: nepotibus, & pronepotibus, vt quicque fuerint
gradu propinquiores, ſic ad liberti ſucceſſionem admitten-
4 tur. † Quod ſi plurium patronorum liberi pares gradu
ſuperſint, hi omnes vna admittentur, ſic tamen, vt hære-
ditas non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur, vt expreſſim
hic ſubijcit Imperator. Et prædicta ſuccedendi ratio non
ſolum inter liberos patroni, verum etiam inter ipſius co-
gnatos liberto ſuccedere volentes, locum habet.
5 d Et in capita. † Aliter tamen diuiditur inter liberos
g hæreditas parentum. Sæpe enim g dictum eſt, nepotes
ex pluribus filijs hæreditatem aui diſtribuere in ſtirpes,
non viritim in ſingula cohæredum capita.
6 e Pene enim. Pene dicit, † quod in capita ſemper bona
libertorum diuidantur: nec vſque ad ſeptimum gradum,
aut in infinitum patronorum cognati vocentur ad ſucceſ-
ſionem libertorum: quæ in ſucceſſione ingenuorum aliter
h obſeruari oſtendimus h ſuo loco. † Eſt & alia inter
7 vtramque ſucceſſionem differentia, quod ſcilicet in recta
linea, ſi agatur de hæreditate ingenui, admittitur nepos
i cum filio i ſuperſtite: & hodie quoque in collaterali fi-
lius fratris cum fratre defuncti. Sed cum libertina eſt ſuc-
K ceſſio, ſolus K proximus admittitur: nec vllus videtur
eſſe locus repræſentationi. Sunt & aliæ quædam inter in-
l genuos, & libertos differentiæ, quas l Balduin. hic re-
cenſet.

ADDITIONES.

a Per tex. in l. 4. quique, §. 1 iuncta l. ſed ſi hac lege. 10. §. liberos, de in ius voc. & ita etiam tenet hic Fab. & Por. dicens hanc eſſe communem.
b l. 7. vt iuriſiur. §. ſi liberi, de oper. liber.
c l. 10. ſi ex patronis, §. Iulianus, de bon. liber.
d l. 12. ſi patronus teſtamento, § 2. & l. 47. Paulus, 2. in prin. illo tit. & per Angel. hic.
e Vt etiam docet Theophil. hic.
f l. 23. ſi libertus præterito, §. 1. hoc tit.
g §. cum filius, ſupra de hær. ab inteſt.
h d. §. cum filius.
i Ibidem.
K d. l. ſi libertus præterito.
l Ad fin huius tit.

§. Sed hæc de ijs.

1 De quibus libertis hic titulus loquatur.
2 Alciati expoſitio ad hunc locum.
3 Accurſius lapſus.

a Sed hęc de ijs libertinis hodie dicenda ſunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerunt, cum nec ſint alij liberti: ſimul & dedititijs & Latinis ſublatis, cũ Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ penitus erant: quia licet vt liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo vltimo ſpiritu ſimul animam atque libertatem ammittebant, & quaſi ſeruorum, ita bona corũ b iure quodãmodo peculij ex lege Iunia Norbana c manumiſſores d detinebant. Poſtea vero e Senatuſconſulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumiſſoris non nominatim exhæredati facti, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur. Quibus etiã ſuperuenit D. f Traiani edictum, quod eundem hominem, ſi inuito vel ignorãte patrono ad ciuitatem Romanam venire ex beneficio principis feſtinarat, faciebat quidẽ viuum ciuem Romanum, Latinum vero morientem. Sed noſtra conſtitutione propter huiuſmodi conditionum vices, & alias difficultates, cum ipſis Latinis etiam legẽ Iuniam & Senatuſconſultum Largianum, & edictum D. Traiani in perpetuum deleri cenſuimus: vt omnes liberti ciuitate Romana fruantur: & mirabili modo g quibuſdam adiectionibus ipſas vias, quæ in Latinitatẽ ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.

1 a Sed hæc. † Cum triplicis generis olim liberti fuerint
a (vt alio loco a diximus) oſtendit Iuſtinianus, quæ de ſuc-
ceſſione libertorum hactenus relata ſunt, ad eos tantum li-
bertos pertinere, qui ciues Romani fiebant.
b Iure quodammodo. Neque enim viuorum libertino-
b rum fuerat vllum peculium, cum liberi b vixiſſent.
c Manumiſſores. Patroni ſcilicet.
d Detinebant. Excluſis defuncti liberis & cognatis.
e S.C. Largiano. De quo Senatuſcõſulto pluribus memi
c nit Iuſtinianus in ſua c conſtitutione, qua Latinam liber
tatem ſuſtulit, & Placent. lib. 5. tit. 20.
f Traiani edictum. Cuius quoque fit mentio largior in
d præfata Iuſtiniani d conſtitutione.
2 g Quibuſdam adiectionibus. † Alciatus e exiſti-
e mat Iuſtinianũ adiectiones hic accipere pro modis Roma
næ ciuitatis familiarumque Romanarum ius aſſequendi:
quanquam interim non neget, hoc in loco Accurſii quo-
3 que interpretationem probabilem eſſe. † Porro quod Ac-
curſius & alij multi ex hoc §. colligunt dedititios liberti-
nos morte conſequi ſolitos libertatem, mera fabula eſt,
nec hic probari poteſt, ſed de his Caiũ Iuniorem & Theo-
f philum vide cum Iuſtiniani f conſtitutionibus.

ADDITIONES.

a §. vlt. ſupra de lib.
b l. vlt. in fi. C. de inoff. teſt.
c C. de Lat. lib. tol. l. vnica, §. 1. & vlt. & in Nouel. vt lib. de cętaur. an. in prin.
d d. §. 1. & §. vlt.
e lib. 1. Pareg. cap. 16.
f d. l. vnica, C. de Lat. lib. tol. & l. vnica, C. de dedit. liber. toll.

DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM. Tit. IX.

1 Aſſignare libertum, quid ſit.
2 Verbum (aſſignare) ambiguum eſt.
3 Aſſignare inſtrumento quid ſit, & aſſignatæ res.

a Scribit Modeſtinus, a † aſſignare libertum nihil
1 aliud eſſe, quam teſtari, cuius ex liberis libertum eum eſ-
2 ſe velit, vt ſcilicet eius ſit peculiaris & proprius. † Ali-
qui verbum (aſſignare) in iure noſtro ciuili plane ambi-
b guum eſt, & ad tranſlationem dominij referri b poteſt,
c & ad ſolam pignoris vel cuſtodiæ c conceſſionem. Qua
propter cauſa aſſignationis obſeruari debet, & ex eo indi-
d cari, quo tendat d pertineatur. † Cæterum aſſignare in-
3 ſtrumento, eſt ſigna in tabulis inſtrumentiſve adponere:
e id eſt e ſubſignare. Hinc Aſſignatæ res dicuntur, quibus
f ſigna ſigillave adpoſita f ſunt.

A D-

Digitized by Google

ADDITIONES.

a l.107.aſsignare,de verb.ſignif.
b l.4.de euict.
c l.1.§ antepen.de ven.in poſſ.mit.
d Alc in d.l.aſsignare.
e l.ſi ita,§.Chryſogonus,de verb.oblig.
f l.1.§.ſi.nau.caup. ſtabul.

In Princip.tit.

1 *S.C. de aßignatione libertorum, quando latum,eiuſdẽque verba.*
2 *Emancipato an poßit aßignari libertus.*
3 *Liberi patronorum aſſignare ſuis liberis non poſſunt.*

a In ſumma (quod ad bona libertorum attinet) admonendi ſumus, *b* cenſuiſſe Senatum,vt quamuis ad omnes patroni liberos, *c* qui eiuſdem gradus ſunt, æqualiter bona libertorum pertineant, tamen licere parenti, vni ex liberis adſignare *d* libertum, vt poſt mortem eius *e* ſolus is patronus habeatur, cui aſſignatus eſt,& cæteri liberi,qui ipſi quoque ad eadem bona, nulla adſignatione interueniente *f* pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant, ſed ita demum priſtinum ius recipiant, ſi is cui aſſignatus eſt, deceſſerit, nullis liberis relictis. Nec tantum libertum, ſed etiam libertam, & non tantum filio nepotive, ſed etiam filiæ neptive adſignare permittitur.

a In ſumma. *Liberos patronorum etiam plures, ad bo-*
a *na libertorum æqualiter vocari,ex ſuperiori tituli* a *conſtat. ſed ex præſenti loco diſcimus,hoc ita accipiendum eſſe, ſi vni, aut quibuſdam ex liberis non ſit a patrono aßi-*
1 *gnatus attributuſque libertus,† quod patrono ex Senatuſconſulto ſuper ea re temporibus Claudij Cæſaris, Sabellio Rufo & Aſterio Scapula Coſſ. facto, omnino permittitur. Verba autem huius S.C. in Pandectis extant in hunc modum.* Si quis duos pluresve liberos ex iuſtis nuptijs quæſitos in poteſtate habens, de liberto libertave ſua ſignificaſſet, cui ex liberis ſuis eum libertũ eamve libertam eſſe vellet, is eave,quando is qui eũ eamve manumiſit inter viuos vel teſtamento, in ciuitate eſſe deſijſſet, ſolus ei patronus ſolave patrona eſſet,perinde atque ſi ab eo eave libertatem conſecutus conſecutave eſſet: vtique ſi ex liberis quis in ciuitate eſſe deſijſſet,neque ei liberi vlli eſſent,cæteris eius liberis,qui manumiſit, perinde omnia iura ſeruentur, ac ſi nihil de eo liberto eave liberta is parens ſignificaſſet.
2 *† Ex quibus verbis etiam illud plerique euincere contendunt,liberis emancipatis aſſignari libertos non poſſe,quod*
b *an verum* b *ſit,ſequenti §.commodius dicemus.*
b Cenſuiſſe Senatum. *Nempe Claudianis temporibus, vt prædictum eſt.*
c Qui eiuſdem. *Tametſi a patre alioqui inæqualiter*
c *ſint ſcripti* c *hæredes, imo etſi omnino patri hæredes non ſint, nihilominus enim non ſunt liberi,quo ſolo nomine ad eos tranſit patronatus.*
3 *d* Libertum. *Quem ſcilicet ipſe manumiſit.† Cæterum*
d *liberi ipſius patroni aſsignare ſuis liberis non* d *poſsũt,*
ſed vno ex pluribus repudiante, vel aliquo deficiente,eius
e *portio accreſcit alijs,quibus deerat* e *aſsignatio.*
e Solus is patronus habeatur. *Perinde ac ſi ab eo libertus eſſet manumiſſus.*
f Pariter admitterentur. *Communi ſcilicet iure patronatus.*

ADDITIONES.

a §.multis alijs.
b Quia obſtare videtur.l.vtrum,de aſsig. liber.
c l.vt iuriſiurandi,§.ſi liberi,de oper. lib.
d l.liberti,de aſsig.liber.
e l.1.dict.tit.

§. Datur autem.

1 *Emancipato an aſſignari libertus poßit.*
2 *Emancipatione, nõ exhæredatione amittitur aſſignatio.*
3 *Aſſignatio qualiter & quibus verbis fieri poſſit.*

Datur autem hæc aſſignandi facultas ei, qui duos pluresve liberos in poteſtate habebit,vt eis *a* quos in poteſtate habet, adſignare libertum libertamve liceat. Vnde quærebatur, ſi eum cui adſignauit,poſtea emancipauerit: num euaneſcat adſignatio? Sed placuit *b* euaneſcere, quod & Iuliano, & alijs plerisque viſum eſt. *c* Nec intereſt, an teſtamento quis aſſignet an ſine teſtamento: ſed etiam quibuſcunque verbis patronis hoc permittitur facere ex ipſo Senatuſconſulto, quod Claudianis temporibus factum eſt, *d* Sabellio Rufo & Aſterio Scapula Conſulibus.

1 *a* Quos in poteſtate.† *Hinc plerique* a *annotant,libe*
a *ris emancipatis non poſſe libertos aſſignari. Sed obſtat*
b *Modeſtini* b *reſponſum his verbis.* Vtrum ei tantum qui in poteſtate ſit,an etiam emãcipato filio aſſignare libertum patronus poſſit, ſi modo non pauciores, quam duos præterea in poteſtate habeat, dubitari ſolet. Et magis eſt, poſſe. *Quæ verba clara ſunt & aperta,vt mirum ſit, nonnullos diuerſum ſenſiſſe,huiuſque deciſionis eam adducere rationem Porcius, quoniam pater, idemq; patronus non neſcit ſui filij conditionem nihil mutantem,aut in incerto poſitam eſſe. Et hanc ſententiã Placentinus quoque amplectitur. Nec aduerſatur,quod hic Iuſtinianus ait,*emancipatione ſecuta aſſignationẽ prius filiofa.factam euaneſcere, *quoniam inde non ſequitur,*
c *non licere emancipato* c *aſſignare. Sic enim & vſusfru-*
d *ctus finitur ſecuta media capitis deminutione:* d *non tamen inutilis eſt, ſi conſtituatur iam capite deminuto, imo vero & in eum caſum conſtitui poteſt. Accurſius tamen aliter prædictum Modeſtini reſponſum accipit.*
2 *b* Euaneſcere. † *Per emancipationem itaque euaneſcit aßignatio, quod ideo eſt, quoniam tali caſu videtur pater tacito quodam indicio aſſignationem reuocaſſe, exhæ-*
e *redationem quoque adimere* e *aſſignationem. Vlpianus* f
f *reſpondit,ſi tamen hoc animo facta ſit.*
3 *c* Nec intereſt. † *Poteſt ergo fieri aſſignatio a patronis*
g *quibuſcunque verbis, vel nutu, vel teſtamento, vel* g *codicillis, vel per epiſtolam, vel teſtationem, vel chirogra-*
h *phum, & pure, vel ſub* h *conditione, ex die quoque cer-*
i *ta,ſed vſque in diem certum non* i *poteſt.*
d Sabellio. *In quibuſdã codicibus legitur. Suellio Rufo, & Oſterio Scapula Coſſ. cuius etiam meminit Tacitus lib.16. Vide etiam A. Auguſti. Emend.lib.3.cap.7.*

ADDITIONES.

a Accurſ.hic,& in l.vtrum,ff.hoc tit.
b d.l.vtrum.
c Baldum hic.
d §.finitur,ſup.de vſufruct.
e Arg.l.cum quis,in prin.& l.ſi cum Cornelius,de ſolutio.& per Porc.hic.
f l.1.§.ſed etſi poſt,hoc noſtro tit.
g l.1.§.aſsignare,hoc ipſo tit.
h l.aſsignare,d.tit.
i l.vlt.§.vlt.eod.

DE BONORVM POSSESſionibus. Tit. X.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Bonorum poſſeſſionis definitio.*
3 *Bona non ſemper dicuntur deducto ære alieno.*
4 *Quæcunque bonorum poſſeſſio a Prætore datur.*
5 *Verbum aſſequendi.*
6 *Bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt.*
7 *Verbum (retinendique) in defi. declaratum.*
8 *Agnoſcere bonorum poſſeſſionem: adire hæreditatem.*
9 *Hæres & bonorum poſſeſſor vt differant.*
10 *Bonorum poſſeſſio edictalis, decretalis.*
11 *Argumentum ſeu epitome totius tituli.*

1 *Iuſtinianus † ſupra quatuor modos præſcripſit, ſecun-*
dum quos per vniuerſitatem res nobis acquiruntur: quo-
rum primus eſt de hæreditatibus, *de quib tam ex teſta*
mento, quam ab inteſtato hactenus dictum eſt. Nunc
tranſit iuſto ordine ad ſecundum & proximum modum
acquirēdæ vniuerſitatis, qui eſt ex iure prætorio per bono
2 *rum poſſeſſiones.† Eſt autem* bonorum poſſeſſio, *ſecun-*
a *dum Vlpianum,* a ius proſequendi retinendi patri-
monij ſiue rei, quæ cuiuſque, cum moritur, fuit. *Quæ*
definitio ab effectu & officio ſumpta, ſic exponi debet,
3 *† vt dicamus, non hic ſumi* bona, *deducto ære alieno,* b
b *ſed largiori ſignificatione pro vniuerſo patrimonio & ſuc-*
c *ceſſione, commoda atque incommoda hæreditaria* c *con-*
4 *tinente.* Ius *autem intelligi oportet Prætorium, † quan-*
d *do nulla eſt bonorum poſſeſſio, quæ non a Prætore* d *de-*
tur. Quam interpretationē adiuuat etiam verbum (per-
5 ſequendi) *† quod proprie ad implorationem officij iudi-*
cis, & ea, quæ non habent iuris communis executionem,
e *pertinet: tametſi generali actionis appellatione* e *com-*
prenditur. Sicut ergo per hæreditatis aditionem ius ciuile
denotatur: ita his verbis, bonorum poſſeſſio, *ſignifica-*
6 *tur ius Prætoriū in ſuccedendo.† Quo fit, vt notabile ſit di*
ſcrimen apud Iuriſconſultos inter bonorum poſſeſſionē
compoſitum verbum, quod in iure ſolum conſiſtit, & poſ-
ſeſſionem bonorum, *duobus verbis figuratam orationē*
quæ in facto tantum vſurpatur, pro ea ſcilicet poſſeſſione,
quam quis naturaliter habet, & nihil ad Prætoris conſi-
7 *derationem facit.† Porro verbum* (retinendique) *in de-*
finitione denotat differētiam, primum inter vulgarem il-
lam poſſeſſionem, & Prætoriam. Nam qui corporaliter
tenet et poſſidet hæreditatem, is nihilominus neceſſario
petet, vt Prætor decernat bonorum poſſeſſionem hæredi-
tariam, & contra, ſi decreta fuerit bonorū poſſeſſio Præ-
toria, non tamen per hoc tribuitur corporalis poſſeſſio, ſed
f *duntaxat ius, & vtile dominiū rerū, quæ in hæreditate* f
ſunt. Deinde hæc vocula (retinendique) *ſignificat diffe rē-*
tiam inter bonorum poſſeſſionem & hæreditatis petitio-
8 *nem, quæ poſſidenti nō competit.† Hi autem, qui ſic olim*
petebant ſibi hæreditatem decerni, dicebantur agnoſcere
bonorum poſſeſſionem *iure Prætorio ſicut dicimus* adi
re hæreditatem *iure ciuili. Et tum interpoſito decreto* bo
norum poſſeſſores *dicebantur, quemadmodum* hæredes
vocamus ſucceſſores iuris ciuilis, vt ſic oſtenderetur diffe-
rentia inter Prætoriam & legitimam autoritatem. Nam
cum Prætor hæredem ipſo iure facere non poſſit (quippe
ea poteſtate ſupremæ legum autoritati reſeruata) viſum
g *eſt bonorum poſſeſſionem dari, cuius vi concederetur eis a*
9 *Prætore ius* g *ſuccedendi.† Itaque* hæres & bonorum
poſſeſſor *non effectu rei, ſed ordine iuris differunt: ſunt*
& ipſa verba, Aditio, poſſeſſoria agnitio. *Hæres enim*
animo adit, priuatim acquirit ius, & ipſo iure, etſi nihil
h *rerum hæreditariarum corpore* h *poſſideat.* Bonorum
vero poſſeſſor *officiū iudicis inuocat, publice declarat ani*
mum, vtcunq; corporaliter poſſideat hæreditatem. Et hoc
i *eſt, quod Vlpianus* i *ait,* bonorum poſſeſſores in om
nibus vice hæredū haberi. *Et Paulus æquiparat,* adire
hæreditatem, & petere bonorū poſſeſſionē. *Deinde hæ*
reditatem perſequimur actione, quæ petitio hæreditatis
vocatur: bonorum autem poſſeſſionem petimus actione,
quæ bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitio *dicitur.*
10 *† Ad agnoſcendam autem olim bonorum poſſeſſionem*
non ſat erat, ſi ius ſuccedendi competeret ex Prætorio edi-
cto, vnde bonorum poſſeſſio edictalis dicebatur, ſed neceſ-
ſe quoque erat Prætorem adire intra tempus a legibus
præſcriptum, ac petere ſolennibus verbis, qui tum pro iu-
re decernebat eam, ex quo decretalis bonorum poſſeſſio
nuncupabatur. Iure vero nouo non requiritur decretū Præ
k *toris, ſed ſufficit bonorum poſſeſſionē corā quouis iudice* k
11 *agnoſcere.† Cæterum cum plures ſint bonorum poſſeſſio-*
nes, Iuſtinianus hoc titulo compendioſa & plane diligen-
ti ratione cum primis docet, quare Prætor ius hæredita-
tum per legem 12. tab. anguſtis finibus incluſum, ex bo-
l *no & æquo* l *dilatarit, deinde omnes bonorum poſſeſſio-*
nes a Prætore introductas, tam contra tabulas, quam ſe-
m *cundum tabulas* m *refert. Tertio exponit, quas ex iis*
bonorum poſſeſſionibus in vigore ſuo permanere voluerit,
n *quaſque vt minus neceſſarias ipſe* n *reſecaret. Tandem*
tempus petendæ bonorum poſſeſſioni a Prætore præſtitu-
o *tum ſubiungit.* o *Quæ ſingula in enarratione tituli la-*
tius exponentur.

ADDITIONES.

a l. 3. §. bonorum, de bono. poſſeſ.
b Vt ſumitur in l. ſubſignatum, §. 1. de verb. ſignif.
c l. 1. & 2 in prin hoc tit. & l. nā quod ad ius, §. vlt. ad Trebel.
d §. ſeptima eas, infra eod.
e l. actiones, l. pecuniæ, §. perſecutionis, & ibi Alciat. lib. 4. Parad. cap. 1.
f l. 1. 2. & 3. in prin. ff. eo. & §. 1. hoc noſtro tit.
g d. l. 1. & 2. & hic in prin. tit. & §. 1.
h §. fi. ſupra de hær. qual. & diffe.
i d. l. 2.
k l. vlt. C. qui admit ad bon. poſ.
l In prin. tit. & duob §§. ſeqq.
m §. ſunt autem, cum aliquot ſeq.
n §. ſed eas quidem.
o §. cum igitur.

Princip. tit.

1 *Prætor introduxit bonorum poſſeſſionem emendandi ve-*
teris iuris gratia: item & confirmandi, & nu. 3.
2 *Poſthumus alienus & antea inſtitui potuit, & nūc pōt.*
4 *Vtile eſt, plures habere vias conſequendæ hæreditatis.*

Ius bonorum poſſeſſionis introductum eſt à Præ-
tore, a emendandi veteris iuris gratia. Nec ſolum
in inteſtatorū hæreditatibus vetus ius eo modo Præ-
tor emendauit, ſicut ſupra dictum eſt: ſed in eorum
quoq; qui teſtamēto facto deceſſerint. Nam b ſi alie-
nus poſthumus hæres fuerit inſtitutus: quamuis hære
ditatem iure ciuili adire non poterat, cum inſtitutio
non valebat: c honorario tamen iure bonorum
poſſeſſor efficiebatur, videlicet cū à Prætore adiuua-
batur, ſed & is à noſtra conſtitutione hodie recte
hæres inſtituitur, quaſi & iure ciuili non incognitus.

Aliquando

Aliquando tamen, neq; emendandi, neq; impugnã-
di veteris iuris, ſed magis *d* cõfirmandi gratia Præ
tor pollicetur bonorũ poſſeſſionem. Nam illis quo-
que, qui recte teſtamẽto facto hæredes inſtituti ſunt,
dat ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem. Item
ab inteſtato ſuos hæredes & agnatos ad bonorũ poſ-
ſeſſionem vocat. Sed & remota quoque bonorum
poſſeſſione ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

a Emendandi. *Recenſet in hoc principio Imp. ius bono-*
1 *rum poſſeſſionis quam habuerit originem. † Introduxe-*
runt autem Prætores bonorum poſſeſſionem primum emẽ
dandi veteris iuris gratia. Lex enim XII. tab. non agno-
ſcit filium emancipatum, habens tantum agnationis ra-
tionem, Prætor vero dat ei bonorum poſſeſſionem contra
a *tabulas, ſi factum ſit a teſtamentum, & in eo pater fi-*
lium emancipatum præterierit, hoc eſt, neque nominatim
inſtituerit, neque exhæredem fecerit, ab inteſtato bonorum
b *poſſeſſionem vnde b liberi. Intuetur namq; Prætor na-*
c *turalem cognationem, quę nullo iure ciuili tolli c poteſt.*
Aliud exemplum, ius ciuile omnino excludit cognatos a
ſucceſſione legitima, ſiue ab inteſtato. Prætor vero eos vo
cat tertio loco; datque ipſis bonorum poſſeſſionem vnde
d *cognati, in quibus agnati emancipati d continentur.*
* *b* Si alienus. *Hoc plerique * Gallo Aquilio tribuunt.*
* Non valebat. *Propter incertitudinem ſcilicet eius, qui*
inſtituebatur nondum natus. Quis autem dicatur poſthu
e *mus alienus, ſuo loco e abunde diſcuſſimus, nempe qui*
natus inter ſuos, hæres teſtatoris futurus non eſt.
2 *c* Honoratio tamen. *† Et hoc eſt, quod alio loco f Iu-*
f *ſtinianus dixit,* Poſthumum alienum & antea potuiſ-
ſe inſtitui, & nunc poſſe, *ſaltem effectu ipſo conſidera-*
to, non autem reſpectu iuris ſimilitudine. Potuit enim an-
tea Prætoris auxilio per bonorum poſſeſſionem conſequi
relictam hæreditatem, nunc autem poteſt etiam iure ciui-
li, nempe ex noua Iuſtiniani conſtitutione, cuius hic fit
mentio: ea tamen deſideratur cum alijs quibuſdam Græ-
ce editis.
3 *d* Confirmandi. *† Prætor ergo non tantum conuellendi*
vel emendandi, ſed etiam confirmandi, ſiue ſtabiliendi
gratia aliquot bonorum poſſeſſiones introduxit, itaque in
ſucceſſionibus tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, ob
id certe, vt iuſtius poſſidere viderentur, qui autore Præto-
re ad ſucceſſionem perueniſſent. Iuſtior enim habetur poſ
g *ſeſſio, quam quis autore Prætore g nanciſcitur † Præte-*
4 *rea non poteſt non eſſe commodum, plures habere vias*
conſequendæ hæreditatis, quoniam vna repudiata, ſupereſt
h *tamen h altera. Ex quo facile colligitur, hanc Prætoriã*
confirmationem, etſi neceſſaria non ſit, ſua tamen vtilita-
te non carere.

ADDITIONES.

a § emancipatos, ſupra de exhær. lib.
b §. emancipati. ſupra de hæred. quæ ab inteſt. & ibi dixi.
c §. fi. de leg. agn. tut.
d l. 1. & paſſim, ff. vnde cogna.
* l. Gallus, de libe. & poſthum.
* §. poſthumus, ſupra de leg.
f d. §. poſthumus.
g l. iuſte poſsidet, de acq. poſſ. Vig. §. vlt. ſupra de exhær. lib.
h l. ſuum hæredem, C. de iure delib.

§. Quos autem.

1 *Hæres legitimus fit ſola aditione.*
2.4 *Bonorum poſſeſſor non fit, niſi petita atque agnita bono-*
rum poſſeſſione.
3 *Hæres & bonorum poſſeſſor effectu non differunt.*
5 *Bonorum poſſeſſor proprie hæres non eſt.*
6 *Diſpoſitio quæcunque de hærede loquens, continet etiam*
bonorum poſſeſſorem.

Quos autem *a* ſolus vocat Prætor ad hæredita-
tem, hæredes quidem *b* ipſo iure non fiunt: nam
Prætor hæredem facere non poteſt, per legem enim
tantum, vel ſimilem iuris conſtitutionem hæredes
fiunt, veluti per *c* Senatuſconſulta, *d* & conſtitu-
tiones principales, ſed cum eis Prætor dat bono-
rum poſſeſſionem, *e* loco hæredum conſtituun-
tur, & vocantur bonorum poſſeſſores.

a Solus vocat Prætor. *Nam quos non ſolus Prætor vo-*
a *cat, ſed etiam lex ciuilis (de quibus paulo a ante dixit*
Imp.) hi fiunt veri hæredes, vtcunque elegerint bonorum
poſſeſſionem.
b Ipſo iure. *Prætorio ſcilicet, & abſque petitione ſiue*
agnitione bonorum poſſeſſionis, vel ſine facto Prætoris de-
cernentis eandem. Sciendum enim eſt, quod hæres ſeu do-
minus bonorum defuncti nemo efficiebatur olim, niſi ſu-
prema legis ciuilis authoritate. Huic namque ſoli lice-
1 *bat ſic conſtituere:* Sit dominus talis ſucceſſor. *† Proin-*
de qui iure ciuili veniebat ad ſucceſſionem, is ipſo iure, ip-
ſaque legis poteſtate cenſebatur hæres, non adſtrictus ali-
quem ob hoc magiſtratum accedere, tantum vt adiret
b *hæreditatem, vel gereret ſe pro hærede: b hoc eſt, vt de-*
clararet ſolo animo, ſe velle hæredem eſſe bonorum reli-
2 *ctorum, ſufficiebat. † Cæterum iuris ciuili pleroſque con-*
tra naturalem æquitatem excluſos a ſuccedendo Prætor
vocabat ad hæreditatem, tali tamen moderamine propter
inferiorem poteſtatem, vt non ſufficeret domi priuatim
velle, ac animo deſtinare aditionem, ſed oporteret pro-
dire in iudicium, & ibi petere, atque petendo agnoſcere
c *bonorum poſſeſſionem, c hoc eſt ius acquirendi retinen-*
3 *dique patrimonij, quod defunctus reliquit. † Et hoc eſt*
d *quod ſupra d commonui hæredem & bonorum poſſeſſo-*
4 *rem non effectu rei, ſed ordine ſolum iuris differre. † Sen-*
ſus ergo noſtri textus eſt, quod vocati ad hæreditatem a
Prætore, ipſo iure non fiant hæredes, id eſt, non ex adi-
e *tione hæreditatis per ſe e facta, ſed requiratur petitio*
atque agnitio bonorum poſſeſſionis, itemque factum Præ-
toris decernentis.
c Senatuſconſulta. *Vt Tertyllianum & Orphitianum,*
de quibus ſupra dictum eſt.
f *d* Et conſtitutiones. *Vt Imperatoris conſtitutio, f quę*
ſororis filium in numerum legitimorum retulit.
e Loco hæredum. *Quia non tantum conſequuntur poſ-*
ſeſſionem, verum etiam dominium rerum ipſius defun-
5 *cti hæreditariarum. † Licet autem Prætor bonorum poſ-*
* *ſeſſorem hæredis loco in omni cauſa habeat, vt Paulus **
inquit: proprie tamen hæres non eſt, quoniam Prætor hæ-
g *redem ipſe facere non g poteſt. † Sed cum omnino hæ-*
6 *redi ſurrogatus ſit, quælibet diſpoſitio, de hærede verba*
faciens, eum quoque comprehendet. Et ideo conditio il-
h *la, Si hæres erit, verificatur etiam in bonorum h poſ-*
ſeſſore, & mandatum petendæ bonorum poſſeſſionis per-
i *tinet etiam ad i hæreditatis aditionem. Et hoc obſer-*
K *uandum Alciatus K opinatur, etiamſi materia odio-*
ſa, pœnaliſque ſit, quamuis quidam aliter ſentiant, eo
potiſſimum argumento, quod in huiuſmodi materia nec
l *pater, qui iure peculij l caſtrenſia filij occupat, nec fidei-*
m *commiſſarius pro hæredibus m habentur. Sed illi quo*
ad effectum ſolum hæredibus æquiparantur, bonorum poſ
n *ſeſſor etiam quo ad n nomen.*

ADDITIONES.

a Supra eo. verſ. nam illis quoque.
b l. pro hærede, & l. gerit, de acquir. hæred. §. ſi. ſupra de hæred. quali. & di.
c Vt ſi. & l. 3. de bon. poſſ.
d Ad ſub. tit. huius num. 9. & vide Bal. hic late tradentem, in quo conueniant, itemque differant.
e Bar. in l. ventre, nu. 23. de acqui. hær. & l. 1. de compen. in ſi.
f l. vlt. C. de ſuis. & leg.
* l. prætor, de reg. iur.
g Vt hic.
h l. in conditionibus, §. ſi patronus, de cond. & dem.
i l. ſi quis mihi bona, §. ſed ſi mandauit, de acq. hæred.
K l. hæreditatis app. 2. de verb. ſignif.
l l. Papinianus. § 1. de inoſ. teſt.
m l. ſi ante, & l. ſeq. ad Syll.
n Alc. d. l. hæ. 2.

§. Adhuc autem.

1 *Vocula, adhuc, quomodo accipiatur.*
2 *Et defunctorum & creditorum hæreditariorum intereſt, habere ſucceſſorem.*

a Adhuc autem & alios complures gradus Prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus dandis, dum id agebat, *b* ne quis ſine ſucceſſore moreretur. Nam anguſtiſſimis finibus conſtitutum per legem XII. tabul. ius percipiendarum hæreditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit.

1 *a* Adhuc autem. † *Hæc vocula* (adhuc) *pro* hoc amplius, *hic ponitur, quamuis pro* vſque hunc locum, *vel* in hoc tempus *frequentiſſimum ſit. Hoc amplius, ergo* (*inquit*) *complures gradus Prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus, non eos ſolum, qui ſupra memorati ſunt*, vnde liberi, vnde legitimi, vnde cognati, ſecundum tabulas. *His enim addidit*, contra tabulas, vnde decem perſonæ, tanquam ex familia vnde vir & vxor. *Nunc confirmans nunc ſupplens, nunc corrigens & impugnans ius ciuile.*

2 *b* Ne quis ſine ſucceſſore; † *Non ſolum enim creditorum hæreditariorum, ſed & ipſorum quoque defunctorum*
a *intereſt, habere* a *ſucceſſorem.*

ADDITIO.

a l. quia, de interroga actio. & l. 1. in prin. de ſuc. edict.

§. Sunt autem.

1. 3 *Filiusfam. præteritus poteſt teſtamentum nullum dicere, vel bonorum poſſeſſione contra tabulas vti, & quæ ſit ratio.*
2 *Filius a patre in teſtamento præteritus duo remedia habet.*
4 *Exhæredati non habent beneficium bonorum poſſeſſionis contra tabulas.*
5 *Bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas tam ſcripto, quam nuncupatiuo teſtamento locum habet.*
6 *Bonorum poſſeſſio ab inteſtato non datur, niſi vbi teſtamentum factum non eſt.*
7 *Legitimorum hæredum appellatione qui contineantur.*
8 *Patronos, eorumque filios ex triplici capite potuiſſe ſuccedere.*
9 *Extraneus manumiſſor quis olim dictus.*
10 *Placentini error, & verus huius loci ſenſus.*
11 *De bonorum poſſeſſione tanquam ex familia.*
12 *Alciati interpretatio ad hunc locum.*

Sunt autem bonorum poſſeſſiones *a* ex teſtamento quidem hæ. Prima, quæ *b* præteritis liberis datur, vocaturq; contra tabulas. Secunda, quam omnibus *c* iure *d* ſcriptis hæredibus Prætor pollicetur, ideoque vocatur ſecundum tabulas. Et cum de teſtatis *e* prius loquutus eſt, ad inteſtatos tranſitū fecit. Et primo loco ſuis hæredibus, & iis, qui ex edicto Prætoris inter ſuos hæredes connumerantur, dat bonorum poſſeſſionem, quæ vocatur vnde liberi. Secūdo, *f* legitimis hæredibus. Tertio, decem perſonis, quas *g* extraneo manumiſſori præferebat, ſunt autem decem perſonæ hæ: *h* Pater, mater, auus, auia, tam paterni quam materni, itē filius, filia, nepos neptis, tam ex filio quam ex filia; frater, ſororve, conſanguinei, vel vterini. Quarto, cognatis proximis. Quinto, *i* tanquam ex familia. Sexto, patrono, patronæque liberiſque eorum, & parentibus. Septimo viro & vxori. Octauo cognatis manumiſſoris.

Nunc omnes *bonorum poſſeſſiones a Prætore introductas, Imp. ordine commemorat hoc §. Et primo quidem ius vetus recenſet: Nouum ius ſequenti §. ſubnectens.*

a. Ex teſtamento. *Vbi quis ſcilicet teſtatus deceſſit, vt intelligas, hic ſignificari omnes bonorum poſſeſſiones, tā eas quæ ſunt* ſecundum tabulas *teſtamenti, quam illas, quæ* contra tabulas, *dantur.*

b Præteritis liberis. *Tam emancipatis, quam non emancipatis.*
1 † *Quamuis enim filiusfam. præteritus poſſit iure*
a *ciuili teſtamentum dicere* a *nullum, tamen Prætor dat ei quoque bonorum poſſeſſionem contra tabulas, quæ re-*
b *ſcindat* b *teſtamentum.* † *Atque ita filiusfam. præteri-*
2 *tus duo remedia habet, quorum alterum iuris ciuilis eſt, nempe ius dicendi nullum, alterum iuris Prætorij, bonorum ſcilicet poſſeſſio contra tabulas, quæ tametſi eman-*
c *cipatorum liberorum gratia ſit inuenta a* c *Prætore, tamen etiam filiofam. præterito (vt dictum eſt) conceditur.*
3 †*fortaſſe quo modeſtius ac reuerentius erga parentis me-*
d *tus ſe gerere* d *videatur, vel quia plerunque vtilius eſt, agnoſcere hanc bonorum poſſeſſionem, quam teſtamentū*
e *iure ciuili dicere* e *nullum. Nam ſi iure ciuili iaceat te-*
f *ſtamentum legata indiſtincte* f *debebuntur, ſi iure Prætorio, ſolum, quæ liberis & parentibus, & paucis quibuſdā*
g *alijs perſonis relicta* g *ſunt. Porro, vt alicui beneficium* hoc contra tabulas *competat, oportet vt ex liberis natu-*
h *ralibus & legitimis* h *ſit, nam ſoli naturales huc nō pertinent, ſicut nec adoptiui recentiore iure, quod ſequenti titulo proponitur.*
4 † *Sed nec rite exhæredati ac bonorū poſſeſſione vti poſſunt, quoniam iis Prætor ſufficere putauit*
i *Querelam inofficioſi, quæ iuris ciuilis* i *eſt.*

c Iure. *Ideſt legitime, & ex teſtamento rite facto.*
K *d* Scriptis. *Vel etiam* K *nuncupatis.* † *Vt enim ex teſta-*
5 *mento ſcripto vel ſolenni datur directa ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio, ſic ſi teſtamentum ſit nuncupatiuum, vel ſecundum nuncupationem bonorum poſſeſſio defertur, vel vtilis* ſecundum tabulas. *Hæc autem* ſecundum tabulas *bonorum poſſeſſio non ante locum habet, quam prima peti poſſe deſinat, ſed tamen interim poterat adiri hæ-*
l *reditas* l *iure ciuili.*
6 *e* Prius locutus eſt. *Et recte quidem.* † *Sicut n. hæreditas non poteſt adire ab inteſtato, quamdiu ex teſtamento ſalua eſt aditio, ita nec bonorum poſſeſſio ab inteſtato cōceditur, niſi vbi teſtamentū factum non eſt. Et hoc ius fuiſſe vetuſtiſſimum teſtatur etiam Cicero in tertia Verrina.*
7 *f* Legitimis hæredibus. † *Horū appellatione non ſolum agnati cōtinētur, ſed et qui ex S.C. Tertylliano, uel Orphitiano veniunt, item patroni eorumq; filij. hos n. omnes ex*
m *hoc capite vnde legitimi, admitti* m *conſtat.* † *Vnde cōſ-*
8 *citur, patronos eorumq; filios ex triplici capite potuiſſe ſuccedere, nempe vnde legitimi, tanquam ex familia, & ex illo, quod patrono peculiariter & nōiatim fuit conceſſum.*

g Extraneo

9 g Extraneo manumiſſori.† Extraneus *autem* manu-
n miſſor erat, *qui non contracta fiducia emancipaſſet, vt*
o *recte Accurſius* n *& Azo* o *interpretantur.*
10 b Pater.† *An ergo pater ſibi ipſi præferebatur? quod*
Placentinus hic intellexiſſe videtur, & propterea dicit,
hanc bonorum poſſeſſionem fuiſſe ſtultiſſimam. Verum
hæc ſententia plane inepta eſt. Itaque textum hoc ſenſu
accipere oportet, vt ſi auus paternus Titium nepotē ſuum
p *ex filio non contracta fiducia* p *emancipaſſet, huic auo*
in ſucceſſione Titij inteſtato mortui ipſius Titij pater, &
alia ſupradicta perſona præferretur. Si vero Titius a pa-
tre ſuo emancipatus fuiſſet non contracta fiducia, tunc
q *auus & reliqua perſona patrem* q *excluderent.*
i Tanquam ex familia. *Vnde tranſuerſales agnati pa-*
11 *tronorum vocabantur.*† *Docet enim Theophilus, huic*
bonorum poſſeſſioni fuiſſe locum, quando libertus mortuo
iam ſuo patrono, inteſtatus ſine liberis decederet, ad cu-
ius ſucceſſionem vocabantur agnati patroni, tanquam ex
12 *familia.*† *Verum Alciatus* r *aliter hunc locum inter-*
r *pretatur; eumque de iure gentilitatis accipiendum eſſe*
ſ *putat, & quod infra* ſ *ſubijcitur* de cognatis manu-
miſſoris, *exiſtimat pertinere ad ius ſtirpis, cuius memi-*
nit Cicero lib. 1. De Oratore. Admonet autem hic recte
Accurſius, ordinem verborum edicti, non autem ſucceſ-
ſionis ſequi Iuſtinianum, videntur enim potiora fuiſſe
ſtirpis, quam gentis iura.

ADDITIONES.

a Dixi ſupra de exhæred. li. in prin.
b l. 2. C. de bon. poſſ. con. tab. l. vlt. C. de lib. præt. et l. vt liberis. C. de collat.
c Vt ſupra hoc tit. ad prin.
d §. eadem, ſupra de hæred. quæ ab inteſt.
e Contiunc hic. & vide quæ dixi ſupra d. §. eadem.
f Auth ex cauſa. C de lib. præt.
g Vt in tit. de le. præt. & l. 1. C. de bon. poſſ cont. tab.
h l. 1. in prin. iuncta gloſ. de bon. poſ. con. tab.
i l. poſthumus, §. vlt, cum l. ſeq. l. Papin. §. 1. de inoff. teſtam.
k l. 2. de ſec. tab. l. 1. de con. tab.
l l. is qui in poteſtate, § ſed. ſi ſcriptus, de leg. præſt.
m l. 2. §. vlt. cum l. ſeq. vnde leg.
n Hic.
o In ſum. huius tit. in Inſtit. dicitque iſtud probari in §. quę autem, infra eod.
p Quid ſit contracta fiducia emancipare, dixi in §. vlt. ſup. de leg. ago. ſucceſ.
q Ita hunc locum declarat Azo in d. ſum. ſua. & glo. verbi manumiſſori, in d. §. quæ autem.
r Lib. 1. Parerg. cap. 12.
ſ Hoc no. §. in fin.

§. Sed eas.

1 *Quatuor bonorum poſſeſſiones a Iuſtiniano confirmatę.*
2 *Bonorum poſſeſſio vnde cognati olim neceſſaria, hodie ſecus.*
3.4 *Bonorum poſſeſſiones contra & ſecundum tabulas, an hodie & quibus caſibus ſint neceſſariæ.*
5 *Bonorum poſſeſſiones vnde liberi, & vnde legitimi, hodie non neceſſariæ, excepto vno caſu.*

a Sed b eas quidem Prætoria introduxit iuriſdictio: a nobis tamen nihil incurioſum prætermiſſum eſt, ſed c noſtris conſtitutionibus omnia corrigentes, contra tabulas quidem, & ſecundum tabulas bonorum poſſeſſiones admiſimus, vtpote d neceſſarias conſtitutas: nec non ab inteſtato e vnde liberi, & vnde legitimi bonorum poſſeſſiones.

a Sed eas. *Hactenus decem bonorum poſſeſſiones Imp. recenſuit, Prætoria iuriſdictione introductas, nunc ius*
nonum ſubijciens, quas ex his adprobatur, quas item
1 *abrogarit, iuſto ordine ſubiungit.*† *Confirmat autem hoc*
§. priores quatuor bonorum poſſeſſiones, nempe ex teſta-
mento duas, contra tabulas *ſcilicet &* ſecundum tabu-
las: *ab inteſtato ſimiliter duas,* Vnde liberi, & vnde le-
gitimi. *Non meminit autem hoc loco Iuſtinianus bonorũ*
2 *poſſeſſionis* Vnde cognati.† *quę tamē vna hoc iure maxi-*
me videbatur neceſſaria, cum nudā haberet. Prætoris in-
dulgentiam, & perſonis concederetur iure ciuili prorſus
a *ignotis.* a *Sed hodie nullus eſt huius bonorũ poſſeſſionis*
vſus, propter ſublatum agnatis & cognationis diſcrimen.
b Sed eas. *Decem ſcilicet bonorum poſſeſſiones, quas ſu-*
pra enumerauit.
c Noſtris conſtitutionibus. *Quæ non extant, ſed cum*
priore Codice forte inciderunt.
3 d Neceſſarias.† *Hodie tamen cum iure Nouellarum*
ſublata ſit in ſucceſſionibus patriæ poteſtatis & emanci-
pationis differentia, nō videntur hæ bonorum poſſeſſiones
magis neceſſariæ filijs emancipatis, quam filijsfamilia-
4 *rum,*† *Sunt tamen certi quidā caſus, in quibus etiam ho-*
die neceſſariæ videntur hæ duorum bonorum poſſeſſiones.
Filius enim emancipatus ſi ſit cum cauſa præteritus, om-
nino habet neceſſe venire per contra tabulas intra an-
num, vbi filiusfam. eo caſu diceret nullum, licet etiam per
b *contra tabulas illud impugnare* b *poſſet.* Secundum
tabulas *autem bonorum in multis caſibus neceſſaria eſt,*
c *quos Iaſon ad Porcium hic recenſet eoſdem Bartolus* c
antea numerauit: ad quos tyronem iuris remitto.
5 e Vnde liberi.† *Hæ bonorũ poſſeſſiones,* vnde liberi, &
vnde legitimi, *hodie omnino non ſunt neceſſariæ, propter*
ſublatum diſcrimen patriæ poteſtatis, & emācipationis,
item agnationis, & cognationis. Excipitur tamen vnus
d *caſus a Conſtantino* d *relatus his verbis:* Qui ſe patris
poſt auum inteſtato defuncti negat hæredem, mortui
aui paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maxime
emācipatus; niſi per bonorum poſſeſſionem ad eiuſ-
modi beneficium peruenerit. *Volunt enim Doctores,*
hoc Conſtantini reſcriptum non eſſe correctum: licet Bar-
tolus contra ſentiat.

ADDITIONES.

a l. 1. in prin. vnde cog.
b Gloſ. § exhæredatos Nouell. de hær & Falc.
c In l. certum, vbi etiam eſt, gloſ. C. vnde legit.
d l. qui ſe patris, C. vnde libe

§. Quæ autem.

1 *Bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, cur ſic dicta.*
2 *Bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, a Iuſtiniano ſublata, in eiusque locum vnde cognati tranſpoſita.*

Quæ autem in Prætoris edicto quinto loco poſita fuerat, id eſt, a vnde decem perſonæ: eam pio propoſito & compendioſo ſermone ſuperuacuam oſtendimus. Cum enim præfata bonorum poſſeſſio decem perſonas præponebat b extraneo manumiſſori; c noſtra conſtitutio, quam de emancipatione liberorũ fecimus, omnibus parentibus, eiſdemque manumiſſoribus contracta fiducia manumiſſionem facere dedit: vt ipſa manumiſſio eorum hoc in ſeſe habeat priuilegium, & ſuperuacua fiat ſupradicta bonorũ poſſeſſio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum poſſeſſione, in gradum eius ſextam antea bonorum poſſeſſionem induximus; & quintam fecimus, quā prætor proximis cognatis pollicetur.

1 † *Hæc bonorũ poſſeſſio ſic dicebatur, quod decem perſonis, quæ manumiſſori extraneo præferebantur, concederetur. Decem autem perſonæ erant infraſcriptæ: filius, filia, nepos, neptis, frater, ſoror, pater, mater, auus, auia.*

2 a Vnde decem perſonæ. † *Verum hæc Bonorum poſſeſſio, vnde decem perſonæ, ideo Imperatori ſuperuacanea viſa eſt, quod hodie extraneus manumiſſor nullus ſit, &*
a *ſemper contracta fiducia manumiſſio facta intelligatur. Itaque eam hoc loci tollit, & quæ erat ſexta numero.* Vnde cognati *ſcilicet in eius locum tranſponit ac ſubordinat.*

b Extraneo manu. *Hoc eſt, ei qui filium non contracta*
b *fiducia emancipaſſet, vt ſupra* b *quoque dixi.*

c Noſtra conſtitu. *Quæ lib. 8. Codicis, titu. 49 ad ver-*
c *bum extat.* c

ADDITIONES.

a §. fin. ſupra de legi. agna. ſuc. l. fin. C. de emanci.
b §. ſunt autem, num. 7. ſupra hoc tit.
c l. vlt. C. de eman. lib.

§ Cumque antea.

1 *Ex tranſuerſo coniuncti patrono, ſuccedunt liberto vſque ad quintum gradum.*

Cumque antea fuerat ſeptimo loco bonorum poſſeſſio, Tanquam ex familia: & octauo, vnde patroni patronæque, & parentes eorum: vtramque *a* per cõſtitutionem noſtram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum.n. ad ſimilitudinẽ ſucceſſionis ingenuorũ, libertinorũ ſucceſſiones poſuerimus, quas *b* vſq; ad quintum gradum tantũ modo coarctauimus, vt ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia: *c* ſufficit eis tam contra tabulas bonorum poſſeſſio, quam Vnde legitimi, & vnde cognati: ex quibus poſſunt ſua iura vindicare, omni ſcrupuloſitate, & inextricabili errore iſtarũ duarum bonorum poſſeſſionum reſoluta.

a Per conſtitutionem. *Huius conſtitutionis de iure pa-*
a *tronatus, Imp. etiam ſupra* a *mentionem fecit, ex qua contra tabulas petendo tertiam partem patronus conſequitur, ab inteſtato aſſem. Ea hodie deſideratur.*

1 b Vſque ad quintum. † *Nam ex tranſuerſo coniuncti patrono, ſiue agnati, ſiue cognati non vltra quintum gra-*
b *dum ad ſucceſſionem libertorum admittuntur, vt alibi* b *copioſius eſt diſcuſſum.*

c Sufficit eis. *Habent ergo hodie omnes, qui a patronatus iure pendent ad iuris perſecutionem bonorum poſſeſſionem contra tabulas, vnde legitimi, & vnde cognati.*

ADDITIONES.

a §. ſed noſtra, ſupra de ſucceſſ. liber.
b §. multi, ſupra de ſucceſ. liber.

§. Aliam verò.

1 *De bonorum poſſeſſione, vnde vir & vxor.*
2.3 *Huius bonorum poſſeſſionis deſcriptio, eiuſdemque ampliatio.*
4 *Romulus legem tulit, vt vxore viro ſuccederet.*
5 *Hodie ex conſuetudine coniuges inuicẽ ſuccedunt, idemque ſtatuto induci poſſe non extantibus liberis.*
6 *Sex tantum ordinarias bonorum poſſeſſiones hodie eſſe.*

Aliam vero bonorum poſſeſſionem, *a* quæ vnde vir & vxor appellatur, & nono loco inter veteres bonorum poſſeſſiones poſita fuerat, & in ſuo vigore ſeruauimus, & altiori loco, id eſt ſexto, eam poſuimus, *b* decima quoque bonorum poſſeſſione quæ erat vnde cognati manumiſſoris, propter cauſas enumeratas meritò ſublata: *c* vt ſex tantummodo bonorum poſſeſſiones ordinariæ permaneant, ſuo vigore pollentes.

1 a Quæ vnde vir & vxor. † *Cum Romani legumlatores nullam voluerint ſucceſſionem eſſe inter virum & vxorem: Prætores naturali æquitate moti propoſuerunt hanc bonorum poſſeſſionem,* Vnde vir & vxor: *quæ tributa eſt ipſis inuicem ſuccedendi facultas poſt agnatos omnes &*
a *cognatos, fiſco* a *excluſo.* † *Eſt enim* Bonorum poſſeſſio
2 vnde vir & vxor, *quæ viro ab inteſtata vxore, & viciſſim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis parentum liberorumve ſeu propinquorum legitima vel naturalis ſucceſſio fiſco excluſo. Eius rationem & æquitatem Iuſtinianus hic adprobat, aitque ſe eam bonorum poſſeſſionem tueri, nempe in ſuo illo poſtremo loco, qui eſt poſt*
3 *omnes agnatos & cognatos.* † *Quanquam Iuſtinianus de-*
b *inde etiã amplius ſancinerit,* b *vt cũ mortuus alter coniux locupletior fuerit, ſuccedat ſuperſtes etiam cum li-*
4 *beris in aliquam partem* † *Ex hiſtoria quoque diſcitur, Romulum quandoque legem tuliſſe, vt vxor viro defuncto ſuccederet, vt nihil mirum ſit, idem hodie in pleriſque lo-*
5 *cis obtinere.* † *In multis enim locis per conſuetudinem obſeruatur, vel etiam ex ſcripto ſtatuitur, quod vbi non ſuperſunt ex matrimonio liberi, ibi coniux ſuccedat coniugi ab inteſtato morienti. Et hanc obſeruationem iure ſubſiſtere, negari non poteſt. Nam quilibet poſſet etiam in teſtamento extraneam perſonam, modo tamen honeſtam,*
c *inſtituere, præteritis cognatis,* c *quanto magis igitur poterit publicus omnium ciuium conſenſus id ſtatuere, accedente magiſtratus autoritate.*

b Decima quoque. *Decima bonorum poſſeſſio quæ cognatis extranei manumiſſoris dabatur, exploditur hic ab Imperatore, quod ſcilicet hodie ſemper videatur emãcipatio fieri contracta fiducia, vt ſupra annotauimus.*

6 c Vt ſex tantummodo. † *Abrogatis enim quatuor ex decem bonorum poſſeſſionibus, ſex tantum ordinariæ re-*
d *manent, hæ videlicet,* d *ſecundum tabulas, contra tabulas, vnde liberi, vnde legitimi ſiue agnati, vnde cogna-*
e *ti, vnde vir* e *& vxor.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. vnde vir & vx. l. 1. C. eod.
b Nouell. vt qui prouin. ho. ex terri. §. quoniam vero ad clementiam, Conſtit. 53 & Nouell. de dim. cap. & ſol. mat. §. qua vero pridem Conſtit. 117.
c l. 1. de inoffic. teſt. l. fratris, & l. fratres, C. eod.
d Quæ quantum vtilitatis adferant bonorum poſſeſſori, vide Bal. rub. C. qui admit. q. 6.
e l. 1. ſi tab. teſta. null. ext.

§. Septima.

1 *Bonorum poſſeſſio ſeptima quare appelletur extraordinaria.*
2.3 *Qua ratione introducta; & quæ requirantur, vt competat, num. 4.*
5 *Exemplum ponitur huius extraordinariæ bon. poſſeſſio.*
6 *Actio in factum introducta a Prætore in ſubſidium deficientis actionis.*
7 *De bonorum poſſeſſione Carboniana.*
8 *De bonorum poſſeſſione, quæ ventris nomine datur.*
9 *De bonorũ poſſeſſione, quæ ordinandæ litis gratia datur.*

a Septima eas ſecuta, quam *b* optima ratione Prætores introduxerũt. Nouiſſimè enim permittitur edicto iis etiam bonorũ poſſeſſio, quibus vt detur, lege, vel Senatuſconſulto, vel conſtitutione comprehenſum

Digitized by Google

ſum: eſt quam neque bonorum poſſeſſionibus, quæ
ab inteſtato veniunt, neque ijs quæ ex teſtamento
ſunt, Prætor ſtabili iure connumerauit, ſed quia vl-
timum, c & extraordinarium auxilium (prout res
exegit) accommodauit ſcilicet ijs, qui ex legibus, &
Senatuſconſultis, conſtitutionibusve Principũ ex
nouo iure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ve-
niunt.

a Septima. *Iuſtinianus ex pluribus bonorum poſſeſſioni*
a *bus, quæ olim erant in vſu, redegit rem ad ſex* a *ordina-*
rias, quas paulo ante retulimus, addit autem hic ſepti-
mam, quæ vocari poteſt, Quibus ex legibus, *vel,* Vt ex
b legibus, b *&c. † eamque extraordinariam eſſe docet,*
1 *non ea ratione, qua* Carboniana *bonorum poſſeſſio, vel*
ventris nomine, quod ſcilicet non tribuat ius, nam imò
ius tribuit, vt reliquæ ordinariæ, ſed quia ſit vaga, & non
c *ſtabilita certa parte* c *edicti.*
2 b Optima ratione. *† Fuit ergo hæc bonorum poſſeſſio*
optima ratione introducta & neceſſaria omnimodo. Fac
enim deferri bonorum poſſeſſionem per legem nouam ali-
cui, qui non attingat defunctum ex aliquo capite: certe
hic talis non habebit aliquam bonorum poſſeſſionem no-
minatam, quia nec eſt filius, nec agnatus, nec cognatus,
nec vir & vxor, item non poteſt etiam adire de iure ciui-
li, cum lex deferat bonorum poſſeſſionem, non hæredita-
3 *tem. Vnde neceſſe eſt, quod tertium iudice agnoſcat. † Fuit*
igitur neceſſaria hæc extraordinaria, quæ competit quo-
ties ex lege noua vel conſtitutione, vel Senatuſconſulto bo-
d *norum poſſeſſio* d *defertur. † Nec tamen aliter concedi-*
4 *tur, quam ſi quatuor coniunctim* e *adſint, primum, quod*
e *bonorum poſſeſſio deferatur ex legibus nouis, vel Sena-*
tuſconſulto, aut Principis conſtitutione. Alterum, quod ta-
les leges ciuiles ſint, & non Prætoriæ, quia ſi a Prætore
deferretur bonorum poſſeſſio, hæc extraordinaria locum
non haberet. Tertium, quod lex noua ſeu ex teſtamento,
ſeu ab inteſtato bonorum poſſeſſionem expreſſim & ſpe-
f *cialiter deferat,* f *non tamen in indiuiduo nominatam,*
quia ſi nominaretur in ſpecie, iſta nominata competeret,
& non hæc extraordinaria. Quartum, quod is, qui vult
g *ſuccedere, non ſit vocatus per legem 12. tabular.* g *ad*
hæreditatem, ſecus ſi vocaretur per aliam legem ciuilem.
Et prædicta quatuor requiſita adeo neceſſaria eſſe Ia-
h *ſon* h *autumat, vt ſi vnum ex his deficiat, huic extraor-*
5 *dinariæ bonorum poſſeſſioni non ſit locus. † Exemplum*
ponit idem Iaſon, in quo præfata requiſita concurrunt, vt
ſi Princeps non agnoſcens ſuperiorem ſtatuat, quod Cu-
rialis per bonorum poſſeſſionem vſque ad duodecimum
gradum, & vſque ad quadraginta annos ex teſtamento,
i *vel ab inteſtato ſuccedat. Poteſt etiam aliud exemplum* i
fingi, vt ſi Cæſar, Princeps noſter inuictiſſimus, faciat le-
gem, quod decedente aliquo ex noſtro Collegio Friburgẽſi
ſine agnatis vel cognatis, ſeniori in ipſo collegio detur bo-
norum poſſeſſio in bonis defuncti, certe hic talis indigebit
omnino hac ſeptima extraordinaria bonorum poſſeſſione,
quia non attinet defuncto ex aliquo capite bonorum poſſeſ
ſionis, nec poteſt adiri de iure ciuili, vt ſupra dictum eſt.
6 *† Nam & ſimile fecit Prætor in actionibus, cum enim in-*
troduxiſſet aliquas actiones nominatas in caſibus, vbi ius
ciuile deficiebat, cogitauit poſſe contingere aliquem ca-
ſum, vbi æquum eſſet dari actionem, & in quo non eſſet lo-
cus agnationi nominatæ, ideo introduxit actionem in fa-
K ctum K *ſubſidiarium.*
c Et extraordinarium. *Sed eſt ne hæc ſola extraordina-*
ria bonorum poſſeſſio? minimè vero, ſunt enim & aliæ
tres extra ordinem propoſitæ bonorum poſſeſſiones, mino-
ris tamen momenti, quam ſeptima ſit, de qua ſupra dixi-
mus. Hæc enim ius ſucceſſionis adfert, inſtar ordinaria-
rum, ſed ex tribus alijs extraordinarijs duæ priores poſſeſ-
ſionis duntaxat commodum adferunt, tertia nec poſſeſſio-
7 *nis quidem. † Harum autem prima* Carboniana *bono-*
rum poſſeſſio dicitur, quæ impuberi filio, cui ſtatus quæ-
ſtio mouetur, a Prætore cauſa cognita datur, dilato in tem-
pus pubertatis iudicio ſtatus, & illa quæſtione, an ſit in-
l *ter* l *liberos, expoſita tamen cautione fideiuſſoria de re-*
m *ſtituendis bonis hæreditariis, ſi apparuerit eum non eſſe* m
8 *filium. † Secunda eſt, quæ* ventris nomine *tribuitur, cũ*
mulier nomine vteri, quem gerit, a Prætore mittitur in
poſſeſſionem bonorum defuncti mariti vel ſoceri, cauſa
vtcunque cognita, donec pariat, aut omnino conſtet non
eſſe prægnantem, interim ex bonis percipit, quæ ad vi-
n *tam tuendam, edendumque partum ſunt* n *neceſſaria.*
Et hæ duæ extraordinariæ bonorum poſſeſſiones (vt prædi
ctum eſt) nihil iuris habent, ſed tantum poſſeſſionem tri-
buunt corporalem & nudam, nec aliquo certo iure ſufful-
9 *tam. † Tertio bonorum poſſeſſio extraordinaria vel hære-*
ditarii iuris adferens eſt illa, quam ordinandæ litis *gra-*
o *tia prætor edixit,* o *& ea nec proprietatis ius vllum, nec*
poſſeſſionis adfert, ſed tantum eo pertinet, vt filius eman
cipatus, qui nec iure ciuili propter exhæredationem ritè
factam adire ex teſtamẽto poteſt, nec contra tabulas ex
p *iure Prætorio* p *agnoſcere, ſaltem huius extraordinariæ,*
q *ſeu vmbratilis* q *bonorum poſſeſſionis beneficio tanquã*
præparetur ad conſequendam proponendæ. Querelæ inof-
r *ficioſi facultatem.* r

ADDITIONES.

a Præced. §. in fine.
b l. 1. vt ex leg bon. poſſ de. Iaſ. l. certum, C. vnde legi.
c Glo. hic in verbo extraord. & gl. l. vlt. C. vnde legi. Bell. li. 1. Supp. cap. 15.
d Vt hoc §. in fine.
e Iaſ. d. l. certum, num. 7. d. l. 1. iuncta l. generaliter, vnde legit.
f d. l. 1. in fi. vt ex legibus.
g d. l. 1. & ibi gl. fi. Faber hic, Alex. in d. l. certum, in 4. colum.
h d. l. certum, nu. 7.
i Bell. lib 1. Supp. cap. 15.
K §. fi. infra de interd.
l l. 1. de Carbon. edict.
m d l. 1. §. & ſed etſi quis.
n l 1. ſi ventris nomi. vbi late.
o l. Papinianus, § 1. de inoffic teſt.
p l. non putan. in princ. de bon. poſſ. con. tab.
q Cantiunc. hic.
r Doct. l. certum, C. vnde leg. Vigl § tum autem, ſupra de inoffic. teſtam.

---

§. Cum igitur.

1 *Qua ratione Prætor certum tempus præfinierit ad pe-*
tendam bonorum poſſeſſionem.
2 *Edictum ſucceſſorium quare a Prætore introductum fue-*
rit.
3 *Quod ſit illud tempus in parentibus & liberis.*
4 *Item in agnatis cognatiſque ex tranſuerſo.*
5 *Quid item de viro & vxore, itemque de ipſo patrono.*
6.7 *Ius accreſcendi locum habere & in bono. poſſ. inter eos,*
qui in eodem gradu ſunt.

a Cum igitur plures ſpecies ſucceſſionum Prætor
introduxit, eaſque per ordinem diſpoſuiſſet, & in
quacunque ſpecie ſucceſſionis ſæpe plures extent di-
ſpari gradu perſonæ: ne actiones creditorum b dif
ferentur, ſed haberent quos conuenirent, & ne fa-
cile in poſſeſſionem bonorum defuncti mitteren-

tur, & eo modo ſibi conſulerent: ideo petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfiniuit. Liberi itaque ex parentibus tam naturalibus, quam adoptiuis in petenda bonorum poſſeſſione *c* anni ſpacium, cæteris autem adgnatis, vel cognatis, *d* centum dierum dedit. Et ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſeſſionem non petierit, eiuſdem gradus perſonis *e* accreſcit, vel ſi *f* nullus ſit deinceps *g* cæteris bonorum poſſeſſionem perinde ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ac ſi is *h* qui præcedebat, *i* ex eo numero non eſſet.

a Cum igitur. *Hæc eſt vltima pars tituli noſtri, in qua tempus ad petendam bonorum poſſeſſionem præfinitum*
1 *deſcribitur.* † *Quia enim in ſupradictis* a *ſex ordinarijs*
a *bonorum poſſeſſionibus haud raro euenit, vt plures extent diſpari gradu, aut ius præſens, aut ſpem non prorſus incertam habentes, ad quos, differentibus vel recuſantibus his, qui priori gradu poſiti agnoſcere poterant, bonorum poſſeſſio defertur, qua ratione creditoribus longior mora fieri poteſt. Itaque ne quid huiuſmodi temere accideret, ſed haberent creditores, in quos ſuas actiones intenderent, æquum*
b *eſſe Prætor putauit,* b *præſtituere tempus his, quibus aliquam detulit bonorum poſſeſſionem.*
2 *b* Differentur. † *Eſt ergo introductum a Prætore Edictum ſucceſſorium, in defuncti ſcilicet fauorem, cuius ſuc-*
* *ceſſorem habere * intereſt, tum eorum, qui ex ordine longiore ad ſucceſſionem vocantur ordine ſuo, denique in creditorum gratiam, vt hic Imp. ait.*
3 *c* Anni ſpacium. † Largius enim tempus (*inquit* c
c *Vlpianus*) parentibus liberiſque petendæ bonorum poſſeſſionis tribuitur, in honorem ſanguinis & propioris neceſſitudinis, videlicet: *quia arctandi non erãt,*
d *qui pene ad bona propria* d *veniunt, ideoque placuit eis præſtitui annum, ſcilicet ita moderate, vt neque ipſi vrgerentur ad bonorum poſſeſſionis petitionem, neque bona diu iacerent. Non ſolum autem cum ſuo nomine veniunt liberi parenteſque, hoc eis conceditur, verum etiam ſi ſeruus eius, qui ex liberis parentibuſque eſt, hæres inſtitutus*
e *ſit, intra annum competit bonorum* e *poſſeſſio. Et generaliter ait Iulianus,* ex omnibus cauſis liberis parenti-
f buſque intra annum bonorum poſſeſſionem *f* competere.
4 *d* Centum dierum. † *Agnatis ergo & cognatis ex trãſuerſo centum dierum ſpacium ad petendam, vel agno-*
5 *ſcendam bonorum poſſeſſionem præfiniuit Prætor.* † *Idem dicas de viro aut vxore, itemque ipſo patrono, cui non, niſi centum dies dantur, quanquam patri annus daretur,*
g *etiamſi ſuccederet, vt manumiſſor, & quodammodo* g *patronus.*
6 *e* Accreſcit. † *Eſt enim inter eos, qui in eodẽ gradu ſunt,*
h *iuri accreſcendi* h *locus, qui tamen repudiat tanquam*
i *ſuus, non prohibetur agnoſcere tanquam agnatus,* i *& vide Duare. De iure accreſ c. 12. & 18. lib. 2.*
f Nullus ſit. *In eodem vel pari gradu exiſtens.*
g Cæteris. *Scilicet in gradu proximè ſequenti. Nam*
K *inter cęteros ipſe quoque, qui excluſus eſt,* K *admittitur.*
h Qui præcedebat. *In gradu, neque tamen petijt bon. poſſeſſionem intra tempus pręſtitutum.*
7 *i* Ex eo numero non eſſet. † *Videtur enim quis, non petendo bonorum poſſeſſionem intra tempus a legibus pręſcriptum, tacite eam repudiare, & ideo tacitè accreſcit his, qui ſunt in pari gradu.*

ADDITIONES.

a § illam vero, ſupra hoc tit.
b l. 1. §. 1. de ſuc. edict.
* l. & quia, de inter. act.
c d. l. 1. § largius.
d l. in ſuis, de libe. & poſthum. & l. cum ratio, de bon. dam.
e d. l. 1. §. vlt.
f d § vlt. in fi. & l. 4. in fi. quis ordo in bon. poſſ.
g d. l. 4. § filius.
h l ei qui, C. quando non pet. pat.
i d. l. 1. de ſuc. edi.
K d. l. 1. §. ſed videndum, de ſuc. edi.

§. Si quis itaque.

1 *Delata quando dicatur bonorum poſſeſſio, vt repudiari poſſit, ſiue de edictali, ſiue decretali loquamur.*
2 *Primo repudiante bon. poſſeſſionem, ſtatim ſequenti incipit currere.*
3 *Idem & in iudicijs obſeruari.*

Si quis itaque *a* delatam ſibi bonorum poſſeſſionem *b* repudiauerit, non quouſque tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum exceſſerit, expectatur, *c* ſed ſtatim cæteri ex eodem edicto admittuntur.

1 *a* Delatam. † *Delata autem cenſetur edictalis bonorum poſſeſſio ex ſola vi ſcripti edicti Prætorij, itaque ſtatim repudiari poteſt. At decretalis, quia ante decretum delata videri non poteſt, prius etiam non poteſt repudiari. Idque in vniuerſum traditum eſt, nempe ius fu-*
a *turum, & quod nondum competit, non temere poſſe* a *repudiari.*
b Repudiauerit. *Ante tempus ſcilicet petendæ bonorum poſſeſſionis effluxum. Nonnunquam enim vrgentibus creditoribus intra tempus ad deliberandum conceſſum interroganti ſunt in iure hi, ad quos ex edicto Prætoris bonorum poſſeſſio delata eſſe cognoſcitur, qui ſi ſponte repudiare ſe dicant, ſcire poſſint creditores, qui ſibi agendum ſit, quod ſi deliberare ſe adhuc dicant, præcipitandi*
b *non* b *ſunt.*
2 *c* Sed ſtatim cæteri. *Proximiores in gradu.* † *Si ergo primo repudiante bonorum poſſeſſionem, ſtatim ſequenti*
3 *incipit currere tempus.* † *Idem in iudiciis obſeruatur, quia ſi iudex tam reo quam actori præſcripſit certum tempus ad probandum, actore renunciante ſuo termino, mox præfixum tempus incipit reo currere, quod Bald. & Ang. hic notant.*

ADDITIONES.

a L. 13. ſi is qui heres, l. 94. quęſuperſtit. de acqu. hęred.
b l. 1. §. ſane, de ſucceſ. edict.

§. In petenda.

1 *Tempus petendæ bonorum poſſeſſionis eſt vtile, diuerſimode tamen in edictali, & decretali bon. poſſeſ.*
2.3 5 *Bonorum poſſeſſio olim petitionem & decretum exigebat, hodie ſola deliberatio animi ſufficit.*
4 *Bonorum poſſeſſionem agnoſcere quid.*
6 *Legis Conſtantianæ verba referuntur.*

In petenda autem bonorum poſſeſſione *a* dies vtiles ſinguli conſiderantur. *b* Sed bene *c* anteriores Principes & huic cauſæ prouiderunt, ne quis pro petenda bonorum poſſeſſione curet, ſed quocunque modo admittentis eam iudicium (intra ſtatuta tamen tempora) *d* oſtenderit plenum habeat earum beneficium.

a Dies

1 a Dies vtiles. † *Vtile ergo tempus obſeruatur in petenda bonorum poſſeſſione adeoq; vtile, vt etiam ſinguli dies in eo vtiles ſint: hoc eſt, vt ne alij dies cuiquam imputentur, quam quibus ſciuerit conſtanter, ſibi delatam bonorum poſſeſſionẽ, & eam potuerit apud Iudicem a admittere. Quod in ea, quæ ex edicto defertur, & de plano peti, admittique apud quemlibet Iudicem poteſt, etiam locum habet. Sed ſi decretalis ſit, quæ ſeſſionem Prætoris pro tribunali, cauſæ cognitionem, decretumque poſtulet, non aliter dies vtiles erunt, quam ſi Prætor b ſederet pro Tribunali.*

2 b Sed bene. † *Veteri iure omnes bonorum poſſeſſiones ordinariæ, etiamſi eas edictum vltro deferebat, peti tamen c debuerunt, vt quis earum ius ſibi acquireret, nempe poſſeſſoriam hæreditatis petitionem. Et petebantur quidem per libellum de plano: ſimulque de plano, & (vt ait Vlpianus) paſſim petenti indulgebantur ſine vlla cauſæ cognitione, aut decreti interpoſitione.* 3 † *Verum hodie hac veteri obſeruatione in petendo nihil opus eſt ex conſtitutione D. Conſtantini, d qui fuit ducentis fere annis ante Iuſtinianum: nec Prætorem adire oportet, ſed quibuſcunque verbis apud quemlibet magiſtratum ſiue Iudicem expreſſa teſtatio intra præfinitum tempus e ſufficit.* 4 † *Et hoc videtur eſſe, quod poſtmodum bonorum poſſeſſionem agnoſcere, magis vſitatè dixerunt. Huius etiam Conſtantianæ legis meminit alibi Iuſtinianus f his verbis:* Cum petitio bonorum poſſeſſionis Conſtantiana lege ſublata ſit, &c.

c Anteriores Principes. *Nam (vt diximus) Per Conſtantianũ Imp. ſublata fuit petendæ ac decernendæ bonorum poſſeſſionis ſolennitas, vt apud quemlibet Iudicem qualiſcunq; teſtatio amplectendæ hæreditatis g ſufficiat.*

5 d Oſtenderit. *Id eſt, declarauerit.* † *eſt enim hoc verbum ad teſtationem amplectendæ bonor. poſſeſſionis referendum, non autem ad neceſſitatem probandæ huius agnationis intra ſtatuta tempora factæ, vt ſit ſenſus, hodie quem non debere curare formam antiquam petendi bon. poſſeſſionem, ſed ſufficere intra tempora ſtatuta declarare animum ſuum coram h Iudice quocunque modo.* 6 † *Scribit enim i Conſtantinus, Se verborum inanium captiones excludere, & decernere, vt apud quemlibet Iudicem, vel etiam apud Duumuiros qualiſcunque teſtatio amplectendæ hæreditatis oſtendatur.*

ADDITIONES.

- a l. 2. in princ. & § dies. quis ord. in bon. poſſ. & l. 1. de diuerſ. & temp. præſcript.
- b l. […] de bo. poſ.
- c l. 1. C. com. de ſucceſſ.
- d l. vlt. C. qui admit. ad bon. poſſ.
- e Dict. l. vlt. C. qui admit. & hoc tit. & vtrobique Doctor. vide Vigl. §. fin. ſup. de hæred. qual. & differ.
- f l. vlt. §. nos itaque C. de cura furio.
- g Dicta l. pen. §. vlt. C. qui admit.
- h Vide in Alc. cõtra ſentẽtẽ. lib. 2. Para. c. 13. & li. 4. c. 1. & c. 6.
- i In d. l. vlt.

DE ACQVISITIONE PER arrogatione Tit. XI.

1 *Continuatio tituli ad præcedentes.*

1 Abſolutus. † *duobus modis, per quos nobis res acquiruntur titulo vniuerſali, aditione ſcilicet hæreditatis, & bonorum poſſeſſione, ſequitur nunc tertius, qui ex arrogatione ſumitur, iuxta ordinem ab Imp. ſup. de acquirendo dominio per vniuerſitatem, præſcriptum atq; propoſitũ.*

In Princip. tit.

1 *Paterfam. filiusfam. quis dicatur, & arrogatio quando fiat.*
2 *Arrogatus ſe & ſua omnia ſubijcit arrogatori.*
3 *Operarum quæ patrono libertis debentur, aliæ officiales ſunt, aliæ artificiales.*
4 *Officiales operæ arrogatori non debentur.*
5 *Obſequia & operas differre.*
6 *Obſequiorum ſpecies quæ ſint.*
7 *Ius agnationis minima cap. diminut. olim perdebatur, hodie ſecus.*
8 *Societas ad arrogatorem non tranſit.*
9 *Iuſtiniani Imperat. conſtitutio, qua prohibetur tolli ius agnationis minima capitis deminutione.*
10 *Arrogator in bonis aduentitijs arrogati hodie nudum vſumfructum habet.*
11 *Quæ nobis extrinſecus acquiri dicantur.*

Eſt & alterius per vniuerſitatem ſucceſſio, quę neque lege 12. tab. neque Prætoris edicto, ſed eo iure, a quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt. Ecce enim cum b paterfamilias ſeſe in arrogationẽ dat, c omnes res eius, corporales & incorporales, d quęque ei debitæ ſunt, arrogati antea quidem pleno iure adquirebantur, e exceptis his, quæ per capitis deminutionem pereunt: quales ſunt f operarum obligationes, g & ius agnationis. vſus etenim & vſusfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli prohibuit h noſtra conſtitutio. i Nunc autẽ nos eandẽ acquiſitionem, quæ per arrogationem fiebat, coarctauimus ad ſimilitudinem naturalium parẽtũ, nihil enim aliud, niſi tantũmodo vſusfructus, tam naturalibus parentibus, quam adoptiuis per filiosfamiliarum acquiritur in his rebus, k quæ extrinſecus filijs obueniũt, dominio l eis integro ſeruato.

a Quod conſenſu. *Id eſt, moribus & conſuetudine a ciuili, quam conſenſus pe[illegible]it: cuius interpretationis autor eſt Theophilus, qui hunc locum vberius ſic expoſuit:* νομιμία δὲ ... ἡ ἄγραφος συνήθεια τῶν σοφῶν ... ἄγραφον εἶτα διὰ τῆς χρήσεως ἐπλαθύνθη ... τελευταῖον γνόντες οἱ σοφοὶ, τοῦτο ... ταύτης.

1 b Paterfamilias in arrogationem. † *Hoc eſt, qui ſui iuris, & ſuæ familiæ dominus ſit, ſicut contra filiusfamil. dicitur, qui in aliena poteſtate eſt. Arrogatio enim propriè fit, cum quis ſui iuris exiſtens, dat ſe in poteſtatem alteri loco filij, vt alibi b dictum eſt.*

2 c Omnes res eius. † *Is ergo, qui ſe dat in arrogationem alicui, non tantum eius poteſtati ſubijcitur, ſed etiam liberi eius, ſi quos in ſuis ſacris habuit, quod ſuo loco vberius eſt c diſcuſſum. Sed & bona quoque iſtius arrogati omnia, ſeu quid in rebus corporalibus, ſeu in iuribus, aut nominibus conſiſteret, pleno iure, interdum etiam cum poſſeſſionis d commodo, patri arrogatori acquirebantur.*

d Quæque ei debitæ. *Id eſt, nomina: quæ ſic acquiruntur arrogatori, vt in eum prorſus transferantur.*

e Exceptis his. *Iuſta eſt hæc exceptio, quia cum arrogatio ipſa ſit quædam capitis deminutio, e neceſſe eſt, vt quæ pereunt capitis deminutione, pereant etiam ipſa arrogatione.*

3 f Operarum obligationes. † Operarum, *quæ patrono a libertis debentur, duplex eſt ſpecies, f quæ* officiales, *dicuntur, & quæ* fabriles *ſiue* artificiales. *Illa vero*

domini,

domini, eiuſque perſonam victum, curationem, ocium, quietem, voluptatem, directè reſpiciunt, velati etiam, cum nullo ſuo detrimento negocia eius gerendi, peregre cum
g *eo* g *proficiſcendi. Atque hoc eſt, quod Vlpian.* h *ait,*
h *proprietatem officialium & in dantis, & in accipientis perſona conſiſtere:* Artificiales *vero ad artificium pertinent, in quibus labor plus ad rem ipſam, & ad opus faciendum, quam ad perſonale miniſterium, aut perſonam domini reſpicit. Horum numero ſunt, ſi liberti ſint, pictores, ſtatuarij, phrygiones lanifices, infectores, ſcribæ, librarij cerdones, ſutores, fullones, ſarcinatores, fabri, & omnino quicquid ſi artis, vel laboris, quod rem laborata*
i *tam* i *reſpiciat.* † Officiales *igitur* operæ *ſolo patrono*
4 *debentur, nō arrogatori* K *eiuſdē: ideoq; hic ab Imp. ex-*
K *cipiuntur. Nam fabriles, pictoriæ, cæteraq; operæ quaſi in pecuniæ præſtatione conſiſtentes, quæq; (vt dixi) ad artificium ſpectant, ad extraneum trāſeunt, & patrono etiā*
l *deberi* l *poſſunt. Accurſius* m *obſequialium quoque*
m *operarum meminit, ſed male.* † Obſequia *enim non eſſe*
5 *operas, à Bartolo & Doctoribus bene obſeruatum eſt: id quod & tituli diſtincti, & ſeparata ab operis obſequio-*
n *rum conditio* n *arguit. Obſequia enim in honoris exhibitione, in reuerenti verecundia conſiſtunt: operæ vero ip-*
o *ſum operarij laboris tractū* o *ſignificant.* † *Quæ autem*
6 *ſint obſequiorum ſpecies, vulgo tractatum eſt. Ad liberti namque obſequia pertinent, vt aſſurgat patrono, veneretur, ſanctam, & honeſtam habeat eius perſonam, ſine venia eum in ius non vocet, vocatum nulla impetat famoſa actione, vel quæ patroni ſuggillet opinionem; & in ſum-*
p *ma omnia ad ſynceram redigat* p *tandem pietatem, &*
q *patronum inopem* q *alat, quæ omnia & parentibus à liberis maxime ſunt præſtanda.*

7 g Et eius agnationis. † *Alterum exemplum exceptionis ſuprascriptæ eſt in iure agnationis, quod veteri obſeruatione etiam per minimam capitis deminutionem amit-*
r *tebatur: licet diuerſum fuerit in iure* r *cognationis. Sed hoc diſcrimen hodie ceſſat, & cognatio agnatioque ad*
ſ *æqualia iura redacta ſunt, vt alibi* ſ *quoque annotatum*
8 *eſt.* † *Porro præter ſupradicta duo exempla & ius ſocietatis excipi debet. Sicut enim ſocietas non tranſit ad hæredem, ita nec ad arrogatorem: ne videlicet aliquis inui-*
t *tus alteri ſocius* t *efficiatur.*

b Noſtra conſtitutio. *Quæ lib. 3. Cod. tit. 33. ad Iulia-*
u *nū Præfectū Prætorio adhuc* u *extat:* † *in qua dicit, nol-*
9 le ſe per omnem capitis deminutionē vſufructū tolli, ſed eam tantum, quæ vel libertatē, vel ciuitatē Romanam poſſit adimere. *Sed ante hanc conſtitutionem Iuſtinianeam Pauli & Vlpiani temporibus minima etiā*
x *deminutio extinguebat* x *vſumfructum, quod diſerte*
y *Paulus lib. 3. recept. ſentent.* y *expreſſit.*

i Nunc autem. *Ius nouum recenſet, à ſe introductum.*
10 † *Noluit enim Imp. ius arrogatoris in bonis filij arrogati latius patere, quā naturalis iuſtiq; patris in bonis filiifam.*
z *Itaq; ſicut naturalis pater ex Iuſtiniani cōſtitutione,* z *in bonis aduentitiis hodie duntaxat vſumfructum habet, remanente proprietate penes filium, ſic etiam arrogatori in bonis, quæ extrinſecus, & aduentitio iure ad arrogatum peruenerint, ultra nudum vſumfructum nihil permittitur.*

11 k Quæ extrinſecus. *Id eſt, iure aduentitio.* † *Sed & extrinſecus parantur nobis, quæ labore noſtro acquiruntur, vt peculium caſtrenſe, vel quaſi, non ex eius ſubſtantia, in cuius poteſtate ſumus.*

l Eis. *Filiisfamilias; dominium enim & proprietas rerum aduentitiarum penes filiosfam. remanet.*

ADDITIONES.

a Vigl ſupra de pupil. ſubſt. in princ. num. 22.
b Supra de adopt. in princ.
c §. Illud. ſupra de adopt.
d l. 16. Si adoptauero. de prec.
e §. Minima. ſupra de capi. deminut.
f l. 26. §. liber. l. ſi non ſortem de cond. indeb.
g l. 38. Hæ demum ff. de oper. lib.
h In l. 22. operæ. ff. eod. tit.
i Vide late Zaſ. in Int. ſing. lib. 1. cap. 3.
K Dicta l. operæ. de oper. lib.
l l. 6 Fabriles, eod. tit.
m Glo. hic verbo operarum. & d. l. ſi non ſortem, §. libertus. de cond. indeb.
n l. 41. Libert. qui operarum, de oper. liber. l. libertos. C. de obſeq.
o Zaſ. d. c. 3. arg. l. oper. in princ. de oper. lib. & l. 1. in fin. eo ti.
p l. 1. in prin. l. 2. l. parens, cū ll. ſeqq. l. libert. de obſeq. iuncta. l. venia C. de in ius voc.
q l. 1. C. de oper. lib. l. alimenta. §. 1. de liber. agn.
r §. fin. ſupra de leg. ag. ſucceſſ.
ſ §. Sed ea omnia. ſup. de hær. quæ ab int. & §. placebat infra de legi. ag. ſucceſſ.
t l. Actione, § Societas. pro ſocio.
u l. Corruptionem. §. vlt. C. de vſuf.
x l. 3. Quibus mod. vſusfruc. amit.
y Tit. de vſufruct.
z l. Cum oportet. C. de bon. quę li. dixi §. 1. ſup. per quas perſ. nobis acquir.

§. Mortuo.

1 *Arrogato ſine liberis & fratribus defuncto, ſuccedit arrogator ad inſtar patris naturalis.*
2 *Si tamen pubes moriatur: nam ſi impuber, omnes agnati cognatiue præferētur, qui alias ab inteſt. ſucceſſiſſet.*

a Mortuo autem b filio arrogato c in adoptiua familia, etiam dominium rerum eius ad arrogatorem d pertranſit; niſi ſuperſint e aliæ perſonæ, quæ et conſtitutione noſtra patrem in his, quæ adquiri nō poſſunt, antecedant.

1 a Mortuo. † *Arrogator licet viuente arrogato ſolum vſumfructum habeat in aduentitiis: eo tamen ſine liberis & fratribus defuncto, etiam dominium pater ſibi acquirit, & ei ſuccedit, vt pater naturalis filio, atque hæc eſt ſumma huius §.*
2 b Filio arrogato. † *Modò pubes extiterit: nam ſi adhuc impubes moriatur, omnes agnati cognatiue, ad quos ab inteſtato peruentura erat legitima hæreditas, præferentur, nempe ex illa cautione, quę interponi ſolet, dum*
a *impubes* a *arrogatur, non autem ex Iuſtiniani conſtitutione, cuius hic fit mentio.*
c In adoptiua familia. *Id eſt, in poteſtate arrogatoris, quia ab eo non fuerit emancipatus.*
d Pertranſit niſi. *Non quidem iure peculij, ſed hære-*
b *ditario,* b *ſic vt iam creditoribus filij obligetur in ſolidum, quaſi eius hæres.*
c e Aliæ perſonæ. *Veluti liberi aut fratres,* c *non etiam pater naturalis, vt Faber exiſtimat. Placentinus tamen hic naturalem patrem ac matrē ſimul admittit, quod & Angelus docere videtur, ſed ſubobſcure. Faber certe ex-*
d *preſſim hoc reprehendit, aſſerens, conſtitutionem,* d *cuius hic Imp. meminit non eſſe in arrogatore correctam.*

ADDITIONES.

a De qua dixi in §. cum autem imp. ſup. de adopt.
b Per ea quæ dicit Ang. hic.
c l. vlt. C. com. de ſucc.
d In d. l. vlt.

§. Sed

§. Sed ex diuerſo.

1.2 *Arrogator quatenus teneatur ad debita filiȷs arrogati.*
3 *Si hæreditas arrogato delata ſit, quid iuris.*

a Sed ex diuerſo, pro eo quod is *b* debuit, qui ſe in adoptionem dedit, *c* ipſo quidem iure arrogator *d* non tenetur, ſed nomine filij conuenitur, & ſi noluerit eum defendere, permittitur *e* creditoribus per competentes noſtros magiſtratus, bona quæ eius cũ vſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno iuri non ſubiciſſet, poſſidere, & legitimo modo ea diſponere.

a Sed ex diuerſo. *Iure noſtro alius pro alio conueniri nõ*
a *poteſt, niſi ſit in poteſtate eius, quo* a *tempore contrahit.*
1 *† ſed quia arrogatus non, niſi per patrem conueniri poteſt, cum de aduentitijs quæritur, pater nomine arrogati conueniri poteſt, vt vel eum defendat, vel in eius bo-*
b *na, quæ in arrogationem attulit, miſsionem* b *patiatur.*
2 *b* Debuit, qui ſe in adoptionem. *† Scilicet ante factã arrogationem, nam in his, quæ poſt arrogationem filius geſſit, arrogator ſaltem peculiotenus ipſo iure obligabitur*
c *& conuenietur.* c *† Cæterum ſi hæreditas ipſi delata*
3 *fuerit, diſtinguitur, an iuſſu patris adierit, vel non, & an filio repudiante pater adierit pro ſe, vel contra; ſicut &*
d *circa patrem naturalem conſtitutum* d *eſt.*

c Ipſo quidem iure. *Obſerua quod ipſum ius dicit Prætorium.*

d. Non tenetur. *Quia non eum habuit in poteſtate tem-*
e *pore contractus, alioquin teneretur* e *de peculio.*

e Creditoribus. *Nimirum arrogati, quod ideo conſtitutum eſt, ne in creditoris fraudem fiat Arrogatio.*

ADDITIONES.

a Vt infra quod cum eo, &c.
b l. Fulcinius. §. ſi quis actione. qui. ex cau. in poſ. eat. & Fab. hic.
c l. In arrogatorem. de pecu. l. ſi quis creditori. de pecu. leg.
d l. fin. §. 1. C. de bon. quæ lib.
e Dicta l. in arrogat.

DE EO, CVI LIBERTATIS cauſa bona addicuntur. Tit. XII.

1 *Reſtituta lectio tit. de in diem addic.*
2.3.4 *Addicere quid?*
5 *Addicti qui dicantur.*
6 *Verba, Do, dico, addico.*
7 *Dies faſti, nefaſti qui dicantur.*

Quartus *modus hic proponitur, quo per vniuerſitatẽ conſequimur rerum dominia, & hic acquirendi modus ad eos pertinet, quibus libertatum conſeruandarum cauſa bona addicta fuerint. Eſt autem* addicendi *verbum in iu-*
1 *re noſtro admodum frequens: † extatq; in Pandectis, titulus,* De in diem addictione. *Sic enim propriè legen-*
a *dum eſſe, Budæus* a *ibidem contendit, cui multi docti viri ſubſcribunt, cum vulgus,* De in diem adiectione, *legat. ſicut & hic in vulgatis Codicibus habetur verbum,* adijciuntur, *non autem,* addicuntur. *Quanquam*
b *Alciatus* b *a vulgata lectione non putet recedendum.*
2 *† Eſt autem* addicere, *inter alia deſtinare, ſeu deuouere, quomodo apud Cicero. lib. 3. Offic. accipitur:* Cum is (*inquit*) qui morti addictus eſſet, paucos dies commendandorum ſuorum gratia poſtulaſſet. *de duob. Pytha-*
3 *goricis loquens. † Alias* addicere, *eſt licitanti rem auferendam permittere, quod cum aliquando non ſtatim, ſed in diem certũ fieri ſoleat, ideo extat titulus,* De in diem addictione, *qui de permiſſu auferendæ rei venundatæ tra-*
c *ctat,* c *non de die emptioni præſcripta vel adiecta.*
4 *† Alias denique* addicere *eſt auctionem facere, hoc eſt, proſcribere rem, & licitantibus obijcere, vt maius pre-*
d *cium offerens emptam habeat. Vlpianus:* d Si pignora (*inquit*) quæ capta ſunt, emptorem non inueniant, reſcriptum eſt ab Imperatore noſtro, & Diuo patre eius, vt addicantur ipſi, cui quis cõdemnatus eſt: *hoc eſt creditori ex re iudicata, qui pignora debitoris condem-*
5 *nati, & non ſoluentis auctionari petierat. † Inde* addicti, *dicuntur homines aborati, ſeu nexi, qui lege XII. tabul. creditoribus ob æs alienum in ſeruitutem temporariam ad dicebatur, quod & hodie quædam ciuitates imitantur,*
6 *prædura ratione. † Nota etiam ſunt tria illa verba foren-*
e *ſia* e Do, dico, addico: *quæ Prætor faſtis diebus proferebat, id eſt, pronunciando adiudicabat, dominiumq; transferebat, quod vel ſecundo decreto fit hodie, quod & Ouidius lib. 2. Faſtor. expreſſit:* Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur: Faſtus erit, per quem lege
7 licebit agi. *† Et Varro lib. 5. de ling. Lat.* Dies faſti, *ait,* per quos Prætoribus omnia verba ſine piaculo licet fari. Contrarij horum nefaſti, per quos dies nefas fari Prætorem, Do, dico, addico. *Verbum igitur proprium Prætoris erat, rei dominium in aliquem transferentis, vt ex Verrinis Ciceronis & Comœdia Plauti in Pœnulo conſtat,* vbi in ius venitur, Addicet Prætor familiam totam tibi.

ADDITIONES.

a Bud. tit. de in diem addic.
b l. Quinque pedum C. fin. reg. com. eo.
c Bud. ibid.
d l. a Diuo Pio. §. ſi pig. de re iud.
e De quibus etiam Macr. lib. 1. Satur. & Io Mont. hic.

Princip. tit.

1 *Hæres anomalus.*
2 *Quis hodie teſtatorum ordo ſeruetur.*
3 *De verbo Cautionis.*
4 *Solidum quomodo hic accipiatur.*
5 *Orcini liberti qui dicantur.*

Acceſſit *a* nouus caſus ſucceſſionis ex cõſtitutione diui Marci. Nam ſi ij qui libertatem acceperant à domino *b* in teſtamento, ex quo nõ aditur hæreditas, velint bona ſibi *c* addici *d* libertatũ cõſeruandarũ cauſa, audiũtur. Et ita D. Marci reſcripto *e* ad Põpilium Rufum cõtinetur. *f* verba reſcripti ita ſe habent. *Si* Verginio Valenti, qui teſtamento ſuo libertatem quibuſdam adſcripſit, *g* nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſtente, in ea cauſa bona eius eſſe cœperunt, vt venire debeant: is cuius de ea re notio eſt, aditus rationem deſiderij cui habebit, vt libertatum tam earum, quæ directò, quam earum, quæ per ſpeciem fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur tibi: *h* ſi idonee creditoribus caueris *i* de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. *K* Et ij quidem quibus directa libertas data eſt, perinde liberi erunt, ac ſi hæreditas adita eſſet. Hi autem, quos manumittere hæres rogatus eſt, à te libertatẽ conſequentur; *l* ita autem ſi non alia conditione velis tibi bona addici, quam vt ij etiam qui directo libertatem acceperunt, *m* tui liberti fiant. Nam huic etiam voluntati tuæ, ſi ij quorum de ſtatu agitur *n* conſentiant, autoritatem noſtram accommodamus. Et ne huius

reſcri-

reſcriptionis noſtræ emolumentum alia ratione irritum fiat, o ſi Fiſcus bona agnoſcere voluerit,& ij p qui rebus noſtris attendunt, ſciant commodo pecuniario præferẽdam eſſe libertatis cauſam, & ita bona cogenda, vt libertas q ijs ſalua ſit, qui eam adipiſci potuerunt,ac ſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet.

1 a Nonus caſus.† *Recte inquit*, nonus caſus *cum enim hæc ſuccedendi ratio nec iure ciuili hæredem faciat; nec bonorum poſſeſſorem ex iure Pratorio, plane noua eſt: proindeque hæc ſine certa qualitate ſiue anomalus dici*
a *a poteſt, quamuis bonorum poſſeſſori, propter interuentum*
b *Iudicis, valde affinis* b *videatur.*
c b In teſtamẽto. *Vel codicillis, ſicut* c *infra ſubſequitur.*
c Addici. *Deſtinari & adiudicari: a Pratore ſcilicet, vel eo, cuius de ea re notio, ſiue iuriſdictio eſt.*
d Libertatum conſeruandarum cauſa. *Id eſt, propter tuendas & conſeruandas libertates, quæ alias perirent, nemine hæreditatem adeunte.*
e Ad Pompilium Rufum. *Si hic ſeruus fuit (vt Theophilus putat) cognomen ſortitus eſt manumiſſoris, & ad id tempus reſpicit Iuſtinianus: nam ſerui cognomina ha-*
d *bere non* d *ſolent. Verum ex reſcriptis verbis apparet, hunc extraneum aliquem fuiſſe, non vnum ex ſeruis manumiſſis.*
f Verba reſcripti ita ſe habent. *Huius D. Marci conſti-*
e *tutionis ſententiam Iuſtinianus etiam alibi* e *plene refert, multasque dubitationes circa eandem exortas de-*
f *cidit. Sed & Vlpianus* f *eiuſdem breuiter meminit: Cõ-*ſtitutio D. Marci (*inquiens*) iubet libertatem competere ſeruo, & bona ei addici, ſi idoneè creditoribus cauerit de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. *Subiicit autem poſtea idem Vlpianus multa, quæ ad interpretationem eiuſdem conſtitutionis pertinent: quæ ſingu-*
2 *la nimis longum fieret huc adſcribere.* † *Illud non omit-*
g *tendum hodie ex Nouella Iuſtiniani lege* g *hunc fere ordinem teſtatorum frequentari. Hærede ex teſtamento nõ exiſtente, prima ſuccedendi ratio eſt ſubſtitutorum: deinde cohæredũ, poſt hos fideicõmiſſariũ & legatariũ, quarto autem loco ſeruorum, qui libertatem receperunt a domino in teſtamento, ex quo non aditur hæreditas, per addictionem bonorum libertatum tuendarum gratia, quibus omnibus deficientibus, poſtremo loco Fiſcus ſuccedit.*
g Nemine ſucceſſore. *Hoc ita accipe, vt nec ab inteſtato quidem ſucceſſor exiſtat. Nam in fauorem libertatis, ſi ſcriptus hæres non adeat, qui ab inteſtato adibit, iure ſingulari præſtabit fideicommiſſarias libertates, & directæ perinde competent, ac ſi ex teſtamento hæreditas adita*
h h *eſſet. Regulariter contra, cum ex teſtamento non aditur hæreditas, in cauſam inteſtatæ recidit, vt nec legata, præſtanda ſint, nec fideicommiſſa, per eum, qui inteſtato*
i i *ſuccedit. Cæterum quamdiu incertum eſt, vtrum exiſtat ſucceſſor, ceſſat hæc D. Marci conſtitutio, vt Vlpia-*
k *nus* k *ait, & ipſe poſtea Iuſtinianus.*
3 h Si idoneè. † *Quamuis cautionis verbo veniat tantum*
l *nuda ſimplexq;* l *promiſſio, tamẽ ſi adiiciatur verbum* (idoneè) *vel aliud æquipollẽs, ſatisfactionẽ ſignificat, quæ fit vel fideiuſſoribus, vel pignoribus. Sed etſi fides habita*
m *fuerit nudè repromittenti, idoneè cautum* m *videbitur.*
4 i De ſolido. † *De ſolido ita accipi oportet, ait Vlpia-*
n *nus, de ſorte, & vſuris debitis, licet tamen de parte* n *paciſci.*
5 K Et ij quidem. † *Si hæreditas adita ſit*, Orcini *fiunt*
o *directò manumiſſi, vt Vlpianus nominat,* o *id eſt, liberti teſtatoris ad Orcum euntis. Orcum enim Latini Ditem patrem appellarunt, quare cum libertus ille nullius libertus ſit, Ditis, Plutonis vel Orci libertus nominatur, atq; Orcinus dicitur. Si vero verbis precariis libertas*
p *relinquatur, fiunt liberti hæredis* p *manumittentis. Quare & hoc iure ſingulari, ſiue vnus ex his, quibus libertas relicta ſit, ſiue extraneus quilibet, petat bona defuncti ſibi addici, cautione ſupraſcripta vltro data, qui liber eſſe iuſſus eſt, Orcinus erit: qui vero fidei hæredis cõmiſſus eſt, libertus fiet eius, cui bona ſunt addicta. Sed & conſentientibus ſeruis, directò liberi eſſe iuſſi eiuſdem liberti fient,*
q *niſi malint quidam ex his in ſeruitute* q *permanere.*
l Ita vt ſi. *Legendum, Ita autem ſi: id eſt, ita autem Orcini erunt liberti, perinde ac ſi adita hæreditas fuiſſet, &c. ſicut & Hotoman. his notauit.*
m Tui. *Id eſt, ex Orcinis fiant tibi obnoxij, & a te libertatem accipiant, tanquam fideicommiſſariam.*
n Conſentiant. *Niſi enim conſentiant, non impedit*
r *addictio bonorum, ſed illi* r *manent ſerui.*
ſ o Si Fiſcus. Eadem conſtitutio (*inquit Vlpianus*) ſ proſpexit, vt ſi Fiſcus bona admiſerit, æque libertates competant. *Ergo ſiue iaceant bona Fiſco ſpernente, ſiue ſit agnouerit, conſtitutio habet locum.*
p Qui rebus. *Procuratores Fiſci intelligit.*
q Iis ſalua ſit. *Etiam ijs, quos legatarius rogatus eſt ma-*
t *numittere.* Quoniam omnibus (*inquit* t *Vlpianus*) generaliter cõſtitutio voluit libertatem præſtari, quibus competeret, ſi hæreditas adita fuiſſet.

ADDITIONES.

a Zaſ. in ſing. intell. lib. 1. cap. 1. num. 3.
b Ita in effectu. Placet hic.
c §. In primis. infra eod.
d Baro hic & in §. ſi quis in nomine. ſupra. de leg.
e l. fin. C. de teſt. man.
f l. 2. de fid. liber.
g Nou. de hær. & Falc. §. ſi vero oblatam.
h Infra, verſ. & ne eius.
i l. Eam quam. C. de fideicomm.
K l. 4. de fid. liber.
l l. Sancimus. C. de verb. ſignif.
m Dicta l. 4. §. addici.
n Dicta l. vlt. C. de teſt. man.
o Dicta l. 4.
p Supra, de ſing. re. per fid. re. in fine.
q Dicta l. fin. C. de teſt. ma.
r Dicta l. fin.
ſ Dicta l. 4. §. eadem.
t Ibidem.

§. Hoc reſcripto.

1 *Ignominioſum olim fuiſſe, bona ſub haſta venire.*

Hoc reſcripto ſubuẽtũ eſt & a libertatibus, & defunctis, b ne bona eorũ a creditorib. poſſideantur, & veneãt. Certe ſi fuerint hac de cauſa bona addicta, ceſſat bonorũ vẽditio: extitit enim defuncti c defenſor, & quidẽ idoneus, qui de ſolido creditorib. cauet.

a Libertatibus & defunctis. *Quib. ſem per iura noſtra*
a *plurimum fauoris tribuunt.* a *Oſtendit aũt Imp. hoc §. vtilitatem huius conſtitutionis, quam D. Marcus edidit.*
1 b Ne bona eorum. † *Sanè valde ignominioſum apud*
b *veteres fuiſſe alibi* b *annotauimus, ſi bona defuncti ſub haſta, præconisq; voce venerant: idemque Cicero in oratione pro P. Quintio eleganter docet.*
c Defenſor. *Is ſ. cui bona ſunt addicta, quoniam cauſam defuncti tuebitur, poteruntque creditores aduerſus ip-*
c *ſum tanquam bonorum poſſeſſorem* c *credita ſua nomi-*
d *ne* d *experiri.*

A D-

ADDITIONES.

a §. Vlt. ſupra de don.
b §. 1. Supra quib. ex cau. man. non lic.
c l. Ergo quamdiu, §. is autem de fid. libert.
d Eadem l. §. pen.

§. In primis hoc.

1 *Is cui bona addicuntur nihil referre, an, ſit ex teſtamento, vel ab inteſtato hæres.*
2 *Conſtitutio D. Marci quando locum habeat.*

a In primis hoc reſcriptum toties locum habet, quoties teſtaméto libertates datæ ſunt. Quid ergo, ſi quis inteſtatus decedens, codicillis libertates dederit, neque adita ſit ab inteſtato hæreditas? *b* an fauor cõſtitutionis debebit locũ habere. Certe ſi teſtatus deceſſerit, & codicillis dederit libertatem, competere eam nemini dubiũ eſt: Tunc conſtitutioni locum eſſe verba oſtendunt, *c* cũ nemo ſucceſſor ab inteſtato exiſtat. *d* Ergo quamdiu incertum erit, vtrum exiſtat, an non: ceſſabit conſtitutio. Si verò certum eſſe cœperit, neminem exiſtere, tunc erit cõſtitutioni locus.

a In primis. *Hic §. paucis edocet, quando locum habeat D. Marci conſtitutio.*
b An fauor. *In quibuſdam codicibus deeſt vocula, an, & recte, meo iudicio; vult enim Imp. hoc etiam caſu locum eſſe conſtitutioni D. Marci ex æquitate, perinde ac ſi teſtatus quis deceſſiſſet, data in codicillis libertate ſeruo alicui; &c: ſicut Hotom. hic ſcite explicat. Paria enim iura. Æquitas exigit in pari cauſa.*
1 *c* Cum nemo ſucceſſor. † *Quærit a Accurſius, vtrũne*
a *ex teſtamento, an ab inteſtato hæres ſit, cui bona addicun-*
b *tur? Vlpianus* b *reſpondet,* bonorum poſſeſſori aſſimi*lari: qui hæres quidem non eſt, ſed bonorum poſſeſſio ex teſtamento ei datur, cum teſtamentum ratum eſt: ab inte-*
c *ſtato vero, cum hæres non exiſtit* c *teſtamentarius.*
d *d* Ergo quandiu *Hic locus ex eiuſdem Vlpiani* d *re-ſponſo deſumptus eſt: cuius verba huc transferri facilè poſ-*
2 *ſunt.* † *Reſcriptum ergo D. Marci non ante, quam neminem hæredem fore conſtiterit, obtinet.*

ADDITIONES.

a Hic. verbo ſucc.
b l. 4. de fid. lib.
c Supra de Bon. poſſ.
d In d. l. 4.

§. Si is qui.

1. 2 *Dubitandi cauſa in hoc §. itemque decidendi.*
3 *Libertas ſemel competens non reuocatur: & quæ ſit ratio.*

Si is qui in integrũ reſtitui poteſt, abſtinuerit hæreditate: an quamuis poteſt in integrũ reſtitui; *a* poſſit admitti conſtitutio, & bonorum addictio fieri? Quid ergo ſi poſt addictionem libertatum cõſeruandarum cauſa factam, in integrum ſit reſtitutus? *b* vtique non erit dicendum reuocari libertates, quia ſemel competierint.

1 *a* Poſſit admitti. † *Videbatur ceſſare conſtitutionem, nec valere addictionem bonorum, quamdiu hæres poteſt reſtitutionem in integrum impetrare, atque ita denuo hæreditatem adire. Vere enim hoc caſu dicitur, non eſſe certum, ex teſtamento, vel ab inteſtato neminem ſucceſſo-*
2 *rem extare.* † *Attamen æquius eſt, vt fauor conſtitutionis locum obtineat, ſicque Vlpianus ante Iuſtinianum*
a *reſpondit;* a *vnde totus hic locus eſt deſcriptus.*
b Vtique non erit. *Quamuis tali caſu, cũ poſt factam addictionem bonorum minor eſt reſtitutus, is cui bona addicta fuerunt, de hæreditate cedere teneatur, ad huius ſcilicet reſtituti compendium & periculum: quippe cum in*
b *priſtinum ſtatum omnia reponi* b *cenſeantur* † *Liberta-*
3 *tes tamen, quæ ſemel competierunt,* c *non reuocantur.*
c *Ætiologia eſt, quoniam datio libertatis non retractatur, etiamſi ad eam cauſam perueniat, ſecundum quam liber-*
d *tas ita dari non* d *potuerit. Obſerua ergo ex hoc contextu, reſtitutionem minoris, ſiue abſtinuit, ſiue adyt, non nocere libertatibus iam competentibus.*

ADDITIONES.

a l. 4. § ſi is qui. de fideic. lib.
b l. 1 & 2. C. ſi vt omiſſ. hæred.
c Hic & d. l. 4.
d §. Semel. ſup. quib. ex cau. man. non lic. l. 3. C. de teſt. man.

§. Hæc conſtitutio.

1 *Facta in fraudem creditorum non valent.*
2. 3 *Dubitandi cauſa, decidendique in hoc §.*
4 *Verbum, ex legibus vel conſtit. quomodo intelligendũ.*

a Hæc conſtitutio libertatum tuendarũ cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ sũt datæ, ceſſat hæc cõſtitutio. *b* Quid ergo, ſi viuus dederit libertates, vel mortis cauſa, & ne de hoc quæratur, vtrũ in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcirco velint, ſibi addici bona: an audiendi ſit? Et magis eſt, vt audiri debeant, etſi deficiant verba conſtitutionis.

a Hæc conſtitutio. *Adhuc perſiſtit Imp. in interpre-*
a *tatione conſtitutionis D. Marci,* a *docetq; huic locum non eſſe, nec in quempiam bonorum addictionem fieri poſſe, niſi data ſit a defuncto libertas. Neque enim in alium finem aut effectum introducta eſt huiuſmodi* bonorum addictio, *præterquam, vt datæ libertates in integro ſtatu conſeruentur.*
1 *b* Quid ergo. † *Lex* Aelia Sentia *vetuit, in fraudẽ creditorum ſeruos manumitti non ſolum in teſtamento ſed & inter viuos. Conceditur etiam Paulina actio, vt quæ in*
b *fraudem facta ſunt* b *reuocentur.* † *Rectè ergo dubita-*
2 *ri potuit, ſi cui vel inter viuos, vel per mortis cauſa donationem libertas data ſit a patrefamil. qui nunc mortuus eſt, cique ipſa morte patroni confirmatum ſit datæ liberta-*
c *tis* c *beneficium: creditores vero hæreditarij contendãt, hanc libertatis dationem in ipſorum fraudem factam eſſe,*
3 *an libertas defendi poſſit?* † *Et ſi quidem is, qui libertatem acceperit, offerat cautionem de ſoluendo creditoribus ſolido, quod cuique debetur, bona defuncti (nullo exiſtente hærede) ſibi addici debent. Sed & extraneus rectè hoc caſu petet ſibi bona addici. Ceſſat enim omnis fraus,*
d *poſtquam cautum eſt de ſolido* d *ſoluendo. Et hoc caſu quidem verba conſtitutionis ceſſant, ſed Imp. id ita ex*
4 *illius mente ſeruandum eſſe cenſet.* † *Verbum enim (ex le*gibus vel conſtitutionibus) *ſic accipiendum eſt, tam ex*
e *earum ſententia,* e *quam ex verbis: quemadmodum alibi declaratur.*

ADDITIONES.

a § 1. Supra, quib. ex cau. man. non licet.
b §. Item ſi quis in fraudem, inf. de actio. l. 1. quæ in frau. cre.
c Iuxta materiam d. §. 1. & l. etſi debitor. de mor. cau. donat.
d Dicta l. 4. in fraudem. de fid. lib.
e l. Nominis. §. verb. de verb ſignific.

§. Sed cum multas.

1 *Quæ acceſſerint D. Marci conſtitutioni ex lege Iuſtiniani.*

Sed

Sed cum multas diuiſiones eiuſmodi conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt à nobis *a* pleniſſima conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus ius huiuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum: quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

a Pleniſſima conſtitutio. *Extat hæc Iuſtiniani Conſti*
a *tutio* a *lib.7. Codicis* † *Illud autem hac Iuſtiniani con-*
1 *ſtitutione acceſſit D. Marci reſcripto, vt poſt venditionē rerum intra annum admittatur, qui cupiat ſibi bona addici, vel plures concurrentes, idem petant. Si per temporum interualla adeant Iudicem, qui prior ſit tempore prærogatiuam habeat: modo de ſolido ſoluendo caueat, aut certè tam idoneè atque ſequentes. Nam ſi de parte cautionem obtulerit, & poſterior intra annum maiorem offerat cautionem, audiendus erit. Paciſci etiam creditoribus de parte licebit.*

ADDITIO.

a l. Vlt. C. de teſtam. man.

DE SVCCESSIONIBVS. SVblatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano. Tit. XIII.

Continuatio tituli.

Quatuor *per vniuerſitatem acquirendi modos hactenus*
a *nus Imp.* a *explicauit: ſed quia fuerunt olim & alij duo modi, licet e medio nunc ſublati, de his tamen, ſub hoc titulo velut pro coronide obiter tractare voluit: ne ſcilicet*
b *antiquitatis quicquam ignoraretur.* b *Prior modus eſt,* ſucceſſio per bonorum venditiones: *alter, eſt* acquiſitio ex S. C. Claudiano.

ADDITIONES.

a § fin ſupra per quas perſ. nobis acquir.
b §. 1. ſupra, de teſtam.

In Princip. tit.

1 *Succeſſio per bonorum venditiones quales olim ambages habuerit.*
2 *Emptor bonorum debitoris, ſucceſſor Prætorius fiebat.*
3. 4 *Iudicia ordinaria & extraordinaria quæ fuerint olim.*
5 *Hodie veterem formularum vſum ſublatum eſſe.*
6 *Iure Pandectarum bonorum emptores non ſuccedunt: ſed creditoribus conceditur, bona debitorum officio Iudicis poſſidere.*
7 *Quid iure nouiſſimo obtineat hac in re.*

Erant *a* ante prędictam ſucceſſionem olim & alię per vniuerſitatem ſucceſſiones: qualis fuerat *b* bonorum emptio, quę de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando *c* iudicia ordinaria in vſu fuerant, ſed cum extraordinarijs iudicijs poſteritas vſa eſt, ideo cum ipſis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt, *d* & tantummodo creditoribus datur officio Iudicis bona poſſidere, et prout vtile eis viſum eſt, ea diſponere, quod ex latioribus Digeſtorum libris perfectius apparebit.

a Ante prædictam ſucceſſionem. *Quæ ſcilicet fiebat per addictionem bonorum tuendæ libertatis gratia: de qua præcedenti titulo dixit.*

1 *b* Bonorum emptio. † *Qualis autem hæc fuerit, quaſ-*
a *que ambages habuerit, Theophilus* a *refert. Nam creditores ter adire Prætorem oportebat: primum, vt liceret bona obærati debitoris poſſidere; deinde, vt permitteret eis magiſtratum curatoremve bonis conſtituere, cū quo contraherent, ſi bona proſcripta vellent emere, tertium, vt liceret legem dare bonorum venditioni. & cum emptore, cui addicerētur, de parte eius, quod cuique deberetur, pa-*
2 *ciſci.* † Is emptor bonorum *dicebatur, fiebatq; ſucceſſor Prætorius, & aſſimilabatur bonorum poſſeſſori, ad exemplum eius, cui bona libertatis cōſeruandæ cauſa ad-*
b *dicta* b *ſunt. Et ideo actiones, quæ debitori in eum com-*
c *petebant, directo huic & in hunc vtiliter* c *dabantur.*
3 *c* Iudicia ordinaria. † Ordinaria iudicia *dicta ſuerunt*
d *tam ciuilia, quam* d *criminalia, in quibus ſolennis quidam ordo obſeruabatur. nam & actiones, præſcriptis ſolenniterq; conceptis & formatis verbis a Collegio Pontificum impetrare oportebat, & impetratæ adeo ſuperſtitioſe intendebantur, vt ſi quis a ſyllaba cecidiſſet, cau-*
4 *ſam amitteret: quod & Cicero teſtatur.* † Extraordinaria vero iudicia *dicebantur, in quibus non habebatur ordinis ratio, ſed extra ordinem vel quærebatur de crimine,*
e *vel cognitione Prætoris, aut Præſidis ciuiliter negocia* e
f *explicabantur. Ergo cum omnia iudicia dicuntur* f *ex*traordinaria, *præſentem exercitationem iudiciorum reſpicimus, cum vero* ordinaria *adhuc quædā appellātur,*
5 *relatio ſit ad præteritū.* † *Equidē ſublata eſt hodie* g *in*
g *vniuerſum ſolennitas, & vetus ordo priſcarū formularū.*
6 *d* Et tantummodo. † *Iure in Pandectas & Codicem relato emptores bonorum non ſuccedunt debitori, ſed officio Iudicis conceditur creditoribus, bona poſſidere debitoris, & vt viſum erit, ea diſponere. Quæ de re peculiares tituli in Pandectis extant,* De bonis autoritate Iudicis poſſidendis: *item,* Quib. ex cau. in bon. poſſeſſionem
7 eatur. † *Lege vero Nouellarum* h *modus huic rei ad-*
b *hibetur, vt creditores pro quantitate debiti mittantur in poſſeſſionem, & iubeantur poſſidere. & hoc iure vtimur.*

ADDITIONES.

a Hic.
b Vt hic & l. 4. de fideic. liber.
c Baro hic.
d l. Vlt. de priua. del. l. vlt. de fur. l. ordo. de pub. iud.
e ff de var. & extraord. cog Vide & titu. de extraord. crim. l. vlt. C. de interd. l. pen. de neg. geſt. & hic.
f Vt d. §. fin.
g l. Vnica. C. de for. & impe. ſubl.
h Auth. & qui iurat. C. de bon. aut. iud.

Verſ. erat &c.

1 *Pœna mulierum quæ ſeruis ſe coniungunt. ex S.C. Claudiano.*
2 *S.C. Claudianum hodie ſublatum eſſe.*
3 *Quæ ſit pœna mulieris, quæ ſe cōmiſcuit ſeruo proprio.*
4 *Quid hodie obtineat.*

Erat & *a* ex Senatuſcōſulto Claudiano miſerabilis per vniuerſitatem acquiſitio: cū libera mulier ſeruili amore bacchata, ipſam libertatem per Senatuſconſultum amittebat, & cū libertate ſubſtantiam. *b* quod indignum noſtris temporibus eſſe exiſtimantes, & à noſtra ciuitate deleri, & non inſeri *c* noſtris Digeſtis conceſſimus.

a Ex S.C. Claudiano. *Hoc S.C. Claudij Cæſaris temporibus factum promulgatumque eſt. Cur autem Claudij Imp. nominem ſic appellatum ſit, non ſatis conſtat: & Senatuſconſulta non ex Impp. ſed ex Conſulum referentium*

nomine

a nomine appellata fuiſſe a non eſt dubium.† Scribit enim
1 Cor. Tacitus, b Claudium Cæſarem retuliſſe ad Patres
b de pœna fœminarum, quæ ſeruis coniungerentur, ſtatuiſſeque Senatum, vt ignaro domino ad id prolapſa, in ſeruitutem ſui conſenſiſſe videretur, & qui nati eſſent, pro libertis haberentur. Hoc ergo Senatuſconſulto dominus ſerui poſt trinam denunciationem factam liberæ mulieri, ne cum ſeruo commiſceretur, prolatis apud Prætorem denunciationibus poſtulabat iure ſuo, vt ſibi mulier cum bo-
c nis omnibus addiceretur, c atque ita per vniuerſitatem acquirebat dominus talem fœminam, cum omni ſua ſubſtantia.

2 b Quod indignum.† Sublatũ enim eſt S.C. Claudianũ Iuſtiniani lege, qua domino permittitur in ſeruum ſuum competens caſtigatio, & a libera muliere auulſio, quam
d ſi negligat, damno ei d ſore. Prædicta autem vera ſunt,
3 in muliere, quæ ſeruo ſe alieno cõmiſcuit.† Nam ſi cum proprio ſeruo conſuetudinẽ habueris, pœnas de ea re con-
e ſtitutas e ſuſtinebis. † Sed iure hodierno huiuſmodi
4 mulier neque libertatem neque ſubſtantiam perdit, ſed
f magis cum ſeruo matrimonium contrahere f permit-
g titur, & ſeruus fiet liber ciuiſque g Romanus.

c Noſtris Digeſtis. Sed nec Codici illam inſeri permiſit,
h ſolum enim vt abrogetur, in ſua Conſtitutione h generaliter attingitur.

ADDITIONES.

a §. Senatuſconſ ſup. de iure nat. gen. & ciuil.
b Lib. 12.
c l. 1. C. de S.C. Claudia. toll.
d Dicta l. 1. in fi. & l. vlt. in fi. C. de agri. & cenſ. lib. 11.
e l. 1. C. de muli. quæ prop. ſer. ſe cõiu. & in C. Theod. li. 9. c. 6.
f l. Vlt. C. de agr. & cenſ. lib. 11. c. 2. & 3. de coniu. ſeru.
g Arg. l. 1. §. ſed & ſi quis homini. C. de Lati. lib. toll.
h Dicta l. 1. C. de S.C. Claud. toll.

DE OBLIGATIONIBVS. Tit. XIV.

1 Continuatio tituli.
2 Obligatio cauſam ex natura trahit.
3 Communicatio rerum & operarum omnino neceſſaria.
4 Tam contractus, quam delicta, obligationem pariunt.
5 Obligatio duas habet ſpecies.
6 Cauſa naturalis obligationis quæ ſit.
7 Cauſa ciuilis obligationis quæ.
8 Exemplum obligationis naturalis & ciuilis ſimul.
9.10 De naturali obligatione ſola ſine ciuili exempla.
11 Effectus naturalis obligationis eſt, parere exceptionem, interdum etiam actionem parit, num. 12.
13 Caſus, vbi nec naturalis, nec ciuilis, obligatio naſcitur.
14.15 Obligatio ciuilis ſola ſine naturali.
16 Exemplum, vbi ciuilis obligatio cum naturali oritur, & naturalis deinde a ciuili diuellitur. & econtra; nu. 17.
18 Obligationis ciuilis officium ſiue effectus.
19 Officium naturalis & ciuilis obligationis ſimul.
20.23 Explicata definitio obligationis.
21 Rei nomen generale.
22 Obligationem mixtam, id eſt, naturalem & ciuilem ſimul hic definiri.

Nunc tranſeamus ad obligationes, Obligatio, eſt iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius rei ſoluendæ, ſecundum noſtræ ciuitatis iura.

1 Admonuimus † alibi, a dominium, & obliga-
a tionem duo eſſe ſumma ac præcipua iuris ciuilis capita, ad quæ reliqua omnia, quæ in legibus ſunt, referũtur. Ab-
b ſoluto igitur priore capite, de rerum ſcilicet b dñio, reſtat, vt De obligationibus videamus, totamq; contra-
2 ctuum rationem pertractemus. † Sicut autem Dominiũ (ſi de prima origine loquamur) primæuã cauſam & vni-
c cam habet, ius naturale, ſiue c gentiũ: ita quoq; idẽ ius
d naturale obligationem d introduxit. Nam cum diſtincta iam eſſet rerum dominia, ob extremam neceſſitatẽ humanæ concupiſcentiæ, fiebat, vt id, quod noſtrum eſſet, in-
e uitis nobis auferre non e liceret. † Opus ergo fuit aliis
3 quibuſdam mediis ad introducendam mutuam omnium rerum & operarum communicationem ſine vllo grauamine: cum ſine tali communicatione res humanæ conſiſtere non poſſint; imò talem communicationem Naturæ præceptum omnino expoſcat, quod iubet, diligendum eſſe
f proximum, illiq; benefaciendum, nocendũ vero f nemini. Non poſſumus aũt commodius alter alteri benefacere, quam ſi communicemus inuicem vel res noſtras, vel officia. Rurſus illi communicationi ob id modus erat præſcribendus, & certæ formulæ communicãdarum rerum, quod alias nũquam expletura eſſet hominum affectus inſatiabiles. Tales autem ſunt omnes contractus & conuentiones populares, ex quibus inuicem obligamur, ex his igitur al-
4 terum iuris caput, nempe Obligatio, exortũ eſt. † Quanquam non ſolum contractus, verumetiam delicta obligationem parere indubitatum ſit, vt mox dicemus. Et hæc
5 de origine primæua obligationis. † Habet aũt Obligatio præcipue duas ſpecies, Naturalem ſcilicet, & Ciuilem: vtriuſq; hæc eſt natura, vt vel cum altera coniũgatur, id quod vt plurimum fit, vel per ſe ſola ſubſiſtat, quod rarius accidit. Cæterum partes non habet Obligatio: quia non partimur ius imperfectũ, & quod ad alterius acqui-
g ſitionem g requiritur. † Cauſa naturalis obligationis eſt,
6 cõtractus & delictũ. Quam primum enim tecum aliqua de re contraxi ſeu conueni, ex hoc naſcitur obligatio naturalis ob mutuum noſtrum conſenſum, qua naturaliter obſtringeris, vt aliquid mihi vel des, vel facias, de quo inter nos conuentũ eſt. Et hæc obligatio recte naturalis dicitur, quia nihil tam naturale eſt, quam pacta ſeu conuen-
h tiones h ſeruari. Pari ratione poſtquam deliquiſti, quia dediſti mihi damnum, aut iniuria me affeciſti aliqua, obligaris pœnã ſoluere. Naturalis enim ratio inter omnes gen-
i tes conſtituit, vt delicta i puniantur. † Cauſa ciuilis obli-
7 gationis eſt ſubſcriptio Legislatoris, vel adprobatio iuris ciuilis. Statim enim poſtquã Legislator naturali obligationi ſubſcribit, poſtquã ius ciuile illã adprobat, ſiue ſit ex contractu, ſiue ex maleficio, hæc ſubſcriptio ſeu adproba-
8 tio ciuilem obligationem introducit. † Sume nunc exemplum, vbi mixta obligatio, id eſt, & naturalis & ciuilis ſimul naſcitur. Emi abs te ſeruũ Stichum, ex hoc contractu oritur naturalis obligatio, qua tu mihi obligaris Stichum tradere. Deinde ius ciuile adprobat hanc conuentionem, iubet etiam, vt vẽditor rem emptam tradat: ex hac adprobatione ciuilis obligatio producitur, qua deuinctus es Stichum tradere. obligaris ergo vtroq; modo tam naturaliter quam ciuiliter, vt eum tradas. Et hanc obliga-
9 tionem recte Mixtam dixeris. † Videamus modo exemplũ, vbi naturalis obligatio eſt ſola ſine ciuili, veluti cum Legislator propter circumſtantiã forte impedientem, eam conuentionẽ, ex qua hæc naturalis obligatio fluit, non adprobat, vt ſi credam pupillo pecuniam ſine tutoris auto-
K ritate, atq; is eam pecuniã male K conſumat, ſi frater
10 credat fratri, † quorum vterq; ſit in patris l poteſtate.
l impedit enim circumſtantia perſonæ, quo minus ciuilis

obligatio

obligatio naſcatur. Idem eſt, ſi pater contrahat cum filio,
dominus cũ ſeruo, ex his enim cõtractibus proficiſcitur na
turalis obligatio ſine ciuili, quoniã Legislator, ſeu ius ciui-
le huiuſmodi cõtractibus nõ ſubſcribit: tũ q͂a tales perſonæ
habẽtur pro vna, tum quia indiuiſum habent patrimoniũ.
quemadmodum aũt naturalis obligatio ex contractu pro-
ueniens ſine ciuili conſiſtere põt: ita idẽ quoq; obtinet in ea
naturali, quæ ex delicto naſcitur: veluti ſi filius aliquid
m *patri* m *ſurripiat, vel ſeruus domino.*† *Officium vero ſi-*
11 *ue effectus naturalis obligationis eſt, parere non quidem*
n *actionẽ, ſed tantũ exceptionem, impedireq; ſoluti* n *re-*
o *petitionem: tametſi quandoq; etiã actionem* o *pariat: ſi*
magna aliqua cauſa ſubſit. Deinde ſatis hæc quoq; eſt ad
p *compenſandum,* p *nouandum,* q *cõſtituendũ,* r *itẽ*
q *vt accedat fideiuſſor,* ſ *vtq; pignus accipiatur.* t † *Quod*
r *aũt dictum, eſt* naturalem obligationem nõ producere
ſ actionem, *hoc verum eſt ſi vna & ſimplex fuerit. ſi ve-*
t *ro ſit geminata, tunc efficax eſt ad proferẽdam actionem.*
12 *Eſt enim regula,* quod vbi procedit debitũ naturale tã
tum, ſi illud idẽ debitũ nudo pacto promittatur vel
a debitore, vel ab alio, iudicatur conſtitutũ, locum q;
u habeat actio de cõſtituta u pecunia.† *Porro contingit*
13 *interdum, vt neutra obligatio oriatur, nec naturalis, nec*
ciuilis, quando. ſ. lex conuentionem aliquã nominatim &
expreſſis verbis improbat, vt ſi pupillus contrahat cũ tu-
x *tore,* x *vel alter coniugum alteri donet.* y *his enim &*
y *ſimilib. caſib. vtcunq; conſentiant inter ſe contrahentes,*
z z *nec naturalis quidem obligatio exoritur, ob expreſſam*
14 *iuris ciuilis, ſiue legis prohibitionẽ.*† *Quem admodũ aũt*
naturalis obligatio, ſine ciuili cõſiſtit, ita quandoq; ciuilis
ſola inducitur ſine naturali, vt ſi ſcribam ſyngrapham, ac
cepiſſe me centum a Titio, eamq; ipſi ſpe futuræ numera-
tionis, tradã, atq; is accipiat ſyngrapham, neq; tamẽ nu-
meret pecuniã, hic oritur ſola ciuilis, propter autoritatem
a *& adprobationẽ* a *Legislatoris. fallitur tamen Legisla*
tor hac in ſpecie colligẽdo a plerumq; accidẽtibus, pecuniã
eſſe numeratã, cũ id teſtetur ſyngrapha, donec tandem ve-
ritas in iudicio diſcutiatur. Naturalis aũt obligatio non
põt oriri, cum pecunia non ſit numerata, deficiatq; conſen-
ſus: catenus enim conſenſit debitor, qui ſyngrapham dedit
15 *quatenus ipſi numeraretur pecunia.*† *Hinc tradidit* b
b *Bartolus,* obligationem ciuilẽ *eſſe, quando quis eſt obli-*
gatus non ex inſtinctu iuris naturalis, ſed tantũ ex diſpo-
ſitione iuris ciuilis, deficiente conſenſu debitoris. Sic ſi vi
& tali metu, qui in virum conſtantem poteſt cadere, co-
gar Titio centũ promittere, & ad ea ſoluenda Iudex me
ex falſis probationibus per ſententiã condemnet, ciuiliter
tantũ obligor, non etiam naturaliter, cum deſit conſenſus.
16 † *Habes vtriuſq; ſpeciei exempla, cum altera ſola naſci*
tur, cum item vtraq; ſimul introducitur. Hoc porro non
omittẽdũ, fieri poſſe, vt vna ab altera ſubinde diuellatur,
vtcunq, hæ ab initio ſimul coniunctæ fuerint, vt ſi creditor
fecerit pactum cũ debitore vtroq; modo, naturaliter. ſ. &
ciuiliter ſibi obligato, ſe id quod ei debetur, non petiturum,
ex iſto pacto liberatur debitor naturaliter, ne cogatur cre
c *ditori* c *ſolue, licet ciuiliter obligatus maneat.* † *Econ-*
17 *tra quoq; contingere poteſt, vt ciuilis obligatio tollatur,*
naturali remanẽte, vt ſi debitor per ſententiã Iudicis ab-
ſoluatur, quia creditor non probet mutuum, tollitur enim
18 *ciuilis obligatio, naturalis autẽ manet.*† *Ciuilis obliga-*
tionis officium eſt, producere actionem, non etiam exactio
nem, quoniam in iudicio ciuilis obligatio per exceptionẽ
d *non numeratæ* d *pecuniæ, item pacti de non petendo eli-*
ditur, atq; ita ipſa actio per exceptionem excluditur, vt
19 *nihil exigi poſſit.*† *Quando vero naturalis obligatio cum*
ciuili coniungitur, tunc eius officium eſt & parere & actio
nem & exactionem. Ex prædictis omnibus, ſi in ſummam
contrahas, intelligis, obligationem naturalem *eſſe, quæ*
oritur vel ex cõtractu, vel ex delicto, impediens ſoluti re-
petitionẽ. Ciuilis *eſt, quæ prouenit ex adprobatione legis*
paritq; actionem, non aũt exactionem. Naturalis & ci-
uilis *ſiue* mixta *obligatio eſt, quæ profluit vel ex contra-*
ctu, vel ex delicto & ſubſcriptione legis, producitque tam
20 *exactionem, quam actionem.*† *Atq; hoc eſt, quod Imp.*
hic mox ab initio dicit, Obligatio eſt vinculum iuris:
quo neceſſitate adſtringimur, &c. *Statim enim poſt-*
quam cõtrahimus aut delinquimus, oritur ex verbis con-
tractus, vel ex delicto naturalis obligatio æquitate natu-
rali ſic iubente, & ciuilis ex ſubſcriptione & adproba-
tione legũ, qua etiã nolẽtes adſtringimur, vt ſoluamus q͂d
debemus, quicquid tãdem illud ſit ſiue pecunia, res, factũ,
21 *ſiue pœna.* † *Rei enim nomen, vt generale, ob id elegit*
Imp. vt omnia, quæ poſſent in obligationẽ deduci, compre-
e *henderet, nec ſolas obligationes,* e *quæ ex contractu, vel*
quaſi contractu deſcenderent, ſed & eas, quæ ex malefi-
cio, vel quaſi ex maleficio naſcerentur, includeret.
22 † *Definitur ergo hic obligatio mixta, ideſt naturalis con*
iuncta cum ciuili, non autem ſola naturalis, vel ſola ciui-
lis: quoniã neutra habet illam neceſſitatem ſoluendi. Is
enim vere & proprie dicitur obligatus, a quo debitũ iure
f *exigi* f *põt. At qui naturaliter tantũ obligatus eſt, com-*
g *pelli ad ſoluendum nequit, cũ nulla aduerſus eum detur* g
actio. Pari ratione tametſi concedatur actio aduerſus ciui-
liter obligatũ, tamen ſoluere nõ cogitur, cũ tutus ſit exce-
ptione. Qui vero vtroq; modo obligatus eſt, is ad ſoluẽdũ
omnino cogi põt: quoniã mixta obligatio *tam actionem*
23 *quam exactionem producit.* † *Interim vides, hanc defi-*
nitionem ab effectu, & officio conflatam eſſe, quod ge-
h *nus definiendi admodum frequens* h *eſt Iuriſconſultis.*

ADDITIONES.

a Supra in rub. de rerum diuiſ. num. 2.
b A prin. lib. 2. vſque ad hunc locum.
c Dixi ſup. in rub. de rerum diuiſ.
d l. Ex hoc iure, de iuſtitia & iure.
e l. Id quod noſtrum, de reg. iur.
f § Iuris præcepta. ſup. de iuſt. & iu. l. vt vim. eod. tit.
g l. 72. Stipulati non diuiduntur. de verb. oblig.
h l. 1 De pact.
i Dixi in §. ius autem gentium. ſup. de iur. nat. gent. & ciu.
K Sup. de aut. tut. & ff. eod.
l l. Frater a fratre. de cond. indeb.
m l. Ne cum filiofamilias. & hinc. de furt.
n l. Iuris gentium §. ſed cum nulla de pact.
o l. Fideiuſſ. §. fideiuſſor & ibi Gl. verbi actio. & Bar. de fidei.
p l. Etiam. de compenſ.
q l. 1. De nouat. in fine.
r l. 1. §. debitum. de conſtit. pec.
ſ l. Stipulatus ſum. cũ l. ſeq. de fideiu. l. naturaliter. de cõd. ind.
t Dicta l. naturaliter.
u Can. in c. Quintauallis extra de iureiur.
x l. Pupillus. de aut. tut.
y ff. & C. de donat. inter vir. & vxor.
z l. 26. ſi non ſortem. in princ. & ibi Bart. & alij. de cond. ind.
vide etiam Decium l. pactum quod contra. C. de pact.
a Tot. tit. infra de litt. oblig.
b l. Iulian. verũ. de cõd. ind. Gl. in l. naturaliter. C. de nõ nu. p.
c l. 27. ſi vnus §. pactus ne peteret. de pact.
d l. 14. In contractibus. C. de non num. pec.
e Fa. l. 1. ad fin. ſi cert. pet. l. rei. 5. de verb. ſig.
f l. 108. Debitor. de verb. ſig.
g Dicta l. iuris gentium. § quinimo.
h Vt per Apellum in ſua Met. dialect. rat. cap. 1.

§. Omnium

§. Omnium autem.

1.3 *Prima obligationum diuiſio eſt, quod aut ciuiles ſint, aut Prætoriæ, & quæ dicantur ciuiles, quæ item Prætoriæ.*
2 *Ius Prætorium etiam honorarium dici.*
4 *Ex confirmatione non oritur nouam obligationem.*
5 *Secunda obligationum diuiſio ex cauſa ſumitur.*
6.8 *Contractus bifariam in legibus accipitur.*
7 *συνάλλαγμα quid ſit.*

a Omnium autem obligationum ſumma diuiſio in duo genera diducitur: nam que aut Ciuiles ſunt, aut Prætoriæ. Ciuiles ſunt, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili *b* comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas Prætor ex ſua iuriſdictione conſtituit, quę etiã Honorariç vocantur. *c* Sequens diuiſio in quatuor ſpecies diuiditur. Aut enim ex contractu ſunt, aut quaſi ex contractu: aut ex maleficio, aut quaſi ex maleficio. Prius eſt, vt de ijs quæ ex contractu ſunt diſpiciamus. *d* Harum æquè quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu: de quibus ſingulis diſpiciamus.

1 *a* Omnium autem. † *Duæ hic ponuntur obligationum*
diuiſiones, diſcrepantes tamen inter ſeſe. Prima a parti-
bus iuris petitur, vt enim omne ius, quo vtimur, aut ci-
uile eſt, aut Prætorium, ita obligationes omnes aut ciui-
2 *les ſunt, aut Prætoriæ, ſiue honorariæ:* † *nam ius Præto-*
a *rium dicitur ex magiſtratus* a *honore, vt alibi diximus.*
3 † Et ciuiles *quidem dicuntur, quæ ſunt introducta vel ex*
lege XII. tab. vel ex Senatuſconſultis, aut alijs partibus
iuris ciuilis: Prætoriæ *vero, quæ ex Prætoris iuriſdictio-*
ne deſcendunt, & ex quibus Prætoriæ actiones naſcun-
tur: quales ſunt Publiciana, Reſciſſoria, Seruiana hypo-
thecaria, de conſtituta pecunia, de peculio, & ſi quæ ſunt
ſimiles. Et hæc quidem diuiſio non alio pertinere vide-
tur, niſi quia prior eſt perpetua, altera plerumq; tẽporalis.
b Comprobatæ. *Nempe naturales obligationes, quæ ex*
iuriſgentium contractibus naſcuntur. nam eæ ipſæ ſunt,
quæ hic ciuiles dicuntur, quod iure ciuili comprobatæ con-
4 *firmatæq; ſint.* † *Ex confirmatione autem non oritur no-*
ua aliqua obligatio, ſed ſemper nihilominus vna eademq;
manet obligatio, & vnica eſt ſemper eius ſubſtantia. Cæ-
terum contractos ipſos iuriſgentium non dicemus confir-
mari iure ciuili, ſed recipi tantum aut admitti ſimplici-
ter: quare nec iuris ciuilis eſſe dicuntur.
5 *c* Sequens. † *Secunda diuiſio ſumitur a cauſa, quoniam*
omnes obligationes ex contractu, vel quaſi, ex delicto, vel
quaſi, naſci conſtat: quæ ſingula proprijs titulis poſtea
b *proſequitur. Et hoc eſt, quod alibi* b *Vlpianus ait*, obli-
gationes naſci ex contractu, vel maleficio, aut pro-
prio quodam iure ex varijs figuris cauſarum: *nam*
hæc poſtrema Vlpiani verba (ex varijs figuris cauſa-
rum) *ex cõmuniori ſententia Interpretum referenda ſunt*
ad obligationes ex quaſi contractu, & ex quaſi malefi-
cio, vtcunque nonnulli diſſentiant: ſicque perfecta erit
6 *Iuſtiniani diuiſio.* † *Cæterum* contractus *bifariam in le-*
gibus accipitur: primo propriè, quando vterque con-
c *trahentium* c *obligatur,* † *quem Græci* συνάλλαγμα *vo-*
7 *cant, quaſi contra, ſeu viciſſim actum; id enim hæc vox*
d *ſignificat, quo & Ariſtotelem vſum* d *fuiſſe, Budæus*
e e *annotauit, vt eſt in emptione & venditione, locatione*
& conductione, & ſimilibus contractibus. Quo reſpi-
f *ciens Labeo,* f *aſſerit, contractum eſſe vltro citroq; in-*
8 *ter duos obligationem.* † *Deinde impropriè, vbi vnus*
tantum contrahentium obligatur: veluti in mutuo ad-
ſtringitur tantum accipiens mutuo, non etiam mutuans,
lata tamen ſignificatione contractus omne pactum conti-
netur, ex quo naſcitur obligatio.
d Harum æque. *Subdiuiſio obligationum ex contractu:*
quaſi diceret, Obligatio ex contractu orta quatuor modis
exiſtit, re ſcilicet, verbis, literis, & conſenſu: de quibus ſpe-
ciatim ſubijciet.

ADDITIONES.

a §. Prætorum quoque ſupra de iure nat. gent. & ciu.
b l. 1. in princ. de actio. & oblig.
c l. Labeo. de verb. ſignific.
d Lib. 5. Ethicorum.
e In anno. poſt. in ff.
f In d. l. Labeo.

QVIBVS MODIS RE CONtrahitur obligatio. Tit. XV.

1 *Obligationes re contrahi quare dicantur.*
2 *Mutuum, commodatum, & depoſitum ſunt contractus gratuiti.*
3 *Pignus gratia vtriuſque contrahitur.*

1 Obligationes † *quę re contrahi dicuntur, ex eo no-*
men habent, quod nec ciuilis obligatio, nec actio inde ori-
ri poſſit, niſi pręter conſenſum (qui omnino adeſſe debet)
res ipſa quoque interueniat, & ideo in huiuſmodi contra-
a *ctibus ad plus obligari non poſſumus, quam re ipſa* a *ac-*
2 *cepimus.* † *Horum autem contractuum quidam gratia*
vnius tantum contrahuntur, vt Mutuum & Commoda-
tum, qui contrahuntur tantum gratia mutuatarij & com-
modatarij. Et hi duo contractus de ſui natura ſunt gra-
tuiti, ex mera beneficentia & liberalitate originem du-
cunt, quare ſi aliquid datur pro mutuo, tranſit mutuum in
b *contractum* b *vſurariũ, Commodatum ſe in locationem*
& conductionem trasformat. Sic & Depoſitum vnius
gratia contrahitur, deponentis ſcilicet. & quoq; gratui-
3 *tum eſſe debet, atq; ex mera proficiſci munificentia.* † *Pi-*
gnus vero gratia vtriuſque contrahitur, in hoc enim da-
tur, vt debitor pecuniam accipiat a creditore, & item vt
creditori ſit ſaluum ſuum debitum. Naturam autem ho-
rum quatuor contractuum, Imperator in hoc titulo ordi-
ne deſcribit, & nos ad textum amplius declarabimus.

ADDITIONES.

a l. Si tibi rem. de pact.
b Cap. conſuluit. & Glo in c conqueſtus. extra de vſuris.

Ad princip. tit.

1 *Mutui deſcriptio ſeu definitio.*
2 *Mutui etymologia.*
3 *Explicatur definitio mutui.*
4.34 *Dare, eſt dominium transferre.*
5 *In depoſito & commodato redditur eadem ſpecies.*
6 *In mutuo reddi debet idem genus.*
7 *In alio genere reſtitutio mutui fieri nequit.*
8 *Aliquando eadem ſpecies in mutuo reſtituitur.*
9 *Mutuum aliud naturale, aliud ciuile.*
10 *Quid ſit naturale mutuum.*
11 *Ex mutuo oritur condictio certi.*

12 *Ciuilis mutui ſubdiuiſio.*
13 *Mutuum ciuile, in quo natura cooperatur, per fictionem iuris.*
14 *Mutuum ciuile per ſtipulationem.*
15 *Mutuum mere ciuile.*
16 *Ex mutuo mere ciuili oritur obligatio poſt biennium.*
17 *Cauſa mutui quæ & eiuſdem forma, & nu. 25.*
18 *Effectus mutui quis.*
19. 21 *Condictio quid & quotuplex.*
20 *Quando quidpiam dicatur certum.*
22 *Tria conſideranda in contractibus.*
23 *Dolus deſcribitur.*
24. 27. 28. *Culpa lata, leuis, leuiſſima explicantur.*
25 *Culpæ latæ duo eſſe genera. & nu. 26.*
29 *Caſus fortuitus.*
30 *In mutuo omnis culpa præſtatur, & caſus etiam fortuitus.*
31 *In quibus rebus contractus mutui conſiſtat.*
32 *Forma mutui.*
33 *Mutuum vnde dictum.*

a Re contrahitur obligatio, veluti mutui datione. Mutui autem datio *b* in ijs rebus conſiſtit, quæ pondere, numero, menſurave conſtant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; *c* quas res aut numerando, aut metiendo, aut adpendendo in hoc damus, vt accipientium fiant. Et quoniam nobis *d* non eædem res, ſed aliæ *e* eiuſdem naturę & qualitatis redduntur: *f* inde etiam mutuum appellatum eſt, quia ita a me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, & ex eo contractu naſcitur, quæ vocatur certi *g* condictio.

1 *a* Re contrahitur. *Ex hoc textu collige,* † Mutuum eſſe *cum res noſtras, quæ pondere, numero, menſurave conſiſtunt, alteri damus, vt* a *idem genus nobis reddat.* † *Et*
2 *dicitur* mutuum, *quaſi ex meo tuum fiat, vt in textu hoc Imp. ait, non ad deriuationem verbi reſpiciens, ſed potius ad ſignificationem, hęc enim non eſt etymos mutui, ſed de-*
b *ſcriptio quædam, & relatio eius,* b *quod eo verbo denotatur. Eſt enim* mutuum, *vel* mutui datio, *quaſi viciſſitudinaria commutatio & functio rerum in eodem genere, & forte nomen* Mutui, *a mutatione formam habet, quod mutetur hoc genere pecunia cum pecunia, dum par quantitas accipitur & redditur, quodq; conſiſtat in his rebus, quæ facile mutationem & promiſcuum vſum recipiunt.*
3 *Redeundo ad definitionem, dixi primo:* † res noſtras, *quia*
c *mutuans debet eſſe dominus, vel quaſi dominus rei* c *mutuandæ, aut haberi loco domini, vt ſeruus & filiusfam qui etſi non ſint domini nummorum peculiarium, tamen vice patris & domini mutuant, intelligiturque pater vel dominus mutuaſſe. Addidi,* numero, pondere, menſura, *ad differentiam Commodati, in quo non veniunt huiuſmodi res, ſed eæ, quibus ita vtimur, vt illas ipſas ſpecies, & non alias eiuſdem generis reddamus. Subieci,* alteri damus, *vt commodatum, depoſitum, pignus vitarem, in quib. res ita tradimus, non vt accipientium fiant, & dominiũ trãſ-*
d *feratur, ſed ad alium finem, prout paulo poſt* d *oſtendemus. In mutuo autem res ita datur accipienti, vt eius fiat,*
4 *alioqui nõ poſſet ea vti.* † Dare *enim eſt dominium e trãſ-*
e *ferre. Adpoſui quoque* vt idem genus nobis reddatur,
5 *duplici de cauſa.* † *Primo, vt commodatum & Depoſitũ excluderem, in quibus redditur illa ipſa ſpecies, quæ tradita eſt, & non alia eiuſdem generis, vt ſi commodaui tibi equum gratis, teneris mihi reddere illum ipſum equum, non alium. Similiter, ſi Depoſui penes te centum aureos, illos centum, & non alios eiuſdem generis obligaris reſtitui-*
6 *re.* † *In mutuo autẽ non redduntur illę ipſæ ſpecies, ſed aliæ eiuſdem generis, vt ſi cẽtum aureos quis acceperit mutuo, poteſt illos conſumere, & mutuanti alios centum eiuſdem valoris reddere. Sanè ſi ad eadem illa, quæ quis mutuo accipit, reddenda obligaretur, vſus mutuo datarum rerũ nullus eſſet. Mutuo autem vnuſquiſque accipit, vt id in vſus ſuos impendat, & pro eo aliud reddat. Secundo ad differẽtiam contractus innominati, Do vt des. Si.n. non idẽ genus, ſed aliud, puta pro ſiligine triticum, pro pecunia frumentum, pro tritico æſtimationem reddideris, & ita inter nos conuentum ſit, nõ erit mutuum, ſed contractus innomi-*
f *natus, Do vt des, & ita omnes* f *fatentur. In alio ergo ge-*
7 *nere fieri reſtitutio non poteſt.* † *Quanquã autẽ non mutuũ ita accipitur ex propoſito partium, qđ tantundem reddatur, non eadem ſpecies:*
8 † *nihilominus poſſunt aliquando ẽt eadem ſpecies, & ijdem nummi reddi, ex occaſione. ſ. & non ex contrahentium deſtinatione, eaq; propter in textu veſtro ponitur verbum,* Quandoque, *quia eandem ſpeciem poſſis reddere, ſi ea non fueris vſus. Exemplum: Mutuaui tibi decem florenos, tu poſtea reſtituis mihi eoſdem in indiuiduo, dicens te iam non egere pecunia, nihilominus dicitur mutuum. Nec impedit in eadem ſpecie redditam eſſe pecuniam, quia hoc ex euentu contigit, quod mutuatarius non egebat nummis, ſed quo ad propoſitum partium, verum erat mutuum. Nam & dum mutuans numeraret pecuniam, propoſitum erat mutuandi, & dum debitor eandem acciperet, intentio ipſius erat, vt mutuo acci-*
9 *peret.* † *Eſt autem mutuum duplex, Naturale, & Ciuile.*
10 † *Naturale eſt, cum tibi numeroꝛe ipſa pecuniam meam, vel aliam rem Do, quæ numero, pondere, menſurave conſiſtit, ac mutuo actualiter ſine ſtipulatione, vel literarum obligatione, ex illa re, id eſt, numeratione, oritur*
11 *mutuum naturale, quod parit obligationem,* † *vnde*
g *poſtea oritur actio, quæ vocatur* Condictio certi, g
12 *qua repeto rem mutuo datam.* † *Ciuile mutuum ſubdiuiditur in mutuum, in quo natura cooperatur, & in mutuum merè ciuile, in quo ſola iuris verſatur poteſtas, nulla naturalitas, vt ita loquar ... In primo ſubdiſtingue.*
13 † *Quoddam enim fit per fictionem iuris, vt ſi filiusfamilias ex peculio profectitio dederit alicui pecuniam mutuo, hoc caſu mutuatarius patri illius aſtringetur, licet ille nihil numerarit, & oritur mutuum ciuile, quia ius ciuile in-*
h *troduxit, quod ex contractu filij quæratur* h *obligatio patri, fingitque hic ius, patrem illam pecuniam numeraſſe, cum nihilo magis numerauit. Quare intuitu patris oritur mutuum ciuile tantum, in hoc autem mutuo cooperatur natura in eo, quod pecunia a filio eſt realiter numerata. Item ſi depoſui cẽtum aureos apud Titium, & permiſi, vt depoſitarius vteretur illis, fit ex illo depoſito mutuum, licet non vt mutuum, ſed vt depoſitum numeratum, ius tamen fingit, numerationem denuo interceſſiſſe,*
i *quare oritur mutuum ciuile, cui natura cooperatur,* i *& adſiſtit, & ex mutuo quoque competit* Condictio certi.
14 † *Quoddam vero mutuum ciuile, cui natura cooperatur, fit, quando quis per ſtipulationem promittit alicui dare mutuo centum, & iſtam ſtipulationem incontinenti ſequitur, vel præcedit numeratio, oritur mutuum ciuile per ſtipulationem, cui natura per numerationem cooperatur. Inde tamen non oritur actio ex mutuo naturali, ſed datur*
K *actio ex ſtipulatione,* K *quæ præceſſit, vel ſecuta eſt, ita quod ius ciuile in hoc naturali mutuo tantũ operatur, qđ contegitur, euaneſcit, & extinguitur actio mutui, dominaturque ſola ſtipulatio, quod neceſſitas iuris* l *efflagi-*
l *tat:*

Digitized by Google

tat, alias diceretur fieri novatio momentanea, quaſi actio mutui novaretur in ſtipulationem, quod eſt abſurdum, cum de ſtipulatio adiungitur cauſa perficiendæ m numeratio-
15 nis.† Mutuum vero mere ciuile, in quo natura non coope ratur, ideſt, in quo realis numeratio non interuenit, eſt, ſi quis ſpe futuræ numerationis fatetur in chyrographo, ſe mutuo accepiſſe decem, quæ tamen non accepit, ſed ſperabat ſe recepturũ, ex illa literatoria obligatione oritur mutuum ciuile tantum, quia realiter pecunia numerata non
16 eſt, ſicque natura non poteſt cooperari: † nihilominus ex illo mutuo ciuili naſcitur obligatio poſt biennium, niſi mu
n tuatarius oſtendat, pecuniam numeratam non n fuiſſe. Et neque hoc caſu prouenit ex mutuo actio, ſed ex contractu
o literarum propter o mutuum.† Ex prædictis adparet, cau
17 ſam mutui eſſe, rem conſiſtentem in numero, vt pecunia: pondere, vt cera, plumbum, & menſura, vt vinum, frumẽ
p tum, oleum, mediante datione, vt idem genus p reddatur. Forma mutui in eo reſidet, vt numeri ad numerum, menſuræ ad menſuram, ponderis ad pondus ſolutio explicetur, quæ & formalis in Mutuo qualitas nominari po-
18 teſt.† Effectus autem ſiue officium mutui eſt, parere obligationem, ex qua producitur actio, quę Condictio certi dicitur, qua repetimus id, quod alicui mutuo dedimus. Et quia hic fit mentio actionis, quæ Condictio certi voca-
19 tur, † ſcias condictionem eſſe actionem, quam certam ſpeciem, vel quantitatem petimus, & certum condicere nihil
q aliud eſſe, quam rem certam actione q perſonali petere.
20 † Tunc autem dicitur certum quiddam, quando adparet,
r quid, quantum, quale ſit id, r quod debetur, vt vini Rhe-
ſ nenſis optimi decem amphoras, vt infra ſ oſtendam fu-
21 ſius. † Et ex communi Interpretum Citramontanorum aſſertione duplex eſt Condictio, ſcilicet Generalis & Specialis. Generalis eſt, quæ ex omni contractu competit, quæ datur ex omnibus obligationibus puris, ex quibus
t quid certi debetur, t excepta cauſa mutui. Specialis eſt, quæ duntaxat datur ex mutuo. Vltramontani tamen pu-
u tant u concordi calculo, tantum vnam eſſe condictionem certi, quam Generalem nominant, ſub qua plura ſunt indiuidua, hoc eſt plures ſpeciales actiones, quod & præceptor
x meus D. Zaſius x olim mordicus tenuit, non leuibus ar-
22 gumentis ſuffultus. † Porro non eſt hic prætereundum, in contractibus tria eſſe conſideranda, Dolum, Culpam, Ca-
23 ſum fortuitum.† Dolus eſt machinatio alterius, decipien
y di cauſa, dum aliud agitur, & aliud y ſimulatur.† Cul-
24 pæ vero nomen generale eſt, diuiditurque in latam & leuem. Lata culpa eſt, quæ etiam magna dicitur, non intel-
25 ligere, quod omnes intelligunt. † Et hæc duo genera continet, eſt enim quædam verſutiæ culpa, quædam ignauiæ ſiue ſocordiæ. Verſutiæ culpam illi committunt, qui ex verſuto & malo propoſito alienas res affectata quadam improuidentia maligne vel negligunt, vel diſſimulant, cum in rebus ſuis prouidi ſint ac diligentes. Hæc in iure
z dolo vbique comparatur, parique iure cum iuſto dolo z
26 cenſetur.† Culpa ignauiæ eſt, quæ ſupremam & inexcuſabilem negligentiam refert, vel vitio naturæ parum
a perſpicacis, a vel ex praua educatione contractam.† Cul
27 pa vero leuis eſt negligẽtia, qua quis in rebus alienis eã
b curam non adhibet, quam cæteri patresfamilias ſolent, b tametſi in ſuis minime diligentior ſit, vt ſi quis rem alienam committeret negligenti miniſtro, diligens enim paterfamilias non ſolet ſecum fouere negligenter & oſcitan
c teis c miniſtros.† Addunt Commentatores & aliam ſpe
28 ciem, nempe culpam leuiſſimam, aiuntque illam committi, quando quis non adhibet tantam diligentiam in re-
d bus alienis, quantam adhibet diligentiſſimus d quiſque paterfamilias in reb. ſuis Zaſius vero, eam propriam & di
e ſtinctam eſſe ſpeciem non e opinatur, ſed tantum gradu diſtare. Et hæc omnia, quæ de culpis dicta ſunt, pendent a prudentia Iudicis, qui habet decernere, quæ culpa ſit f cõ-
f miſſa.† Cæterum caſus fortuitus eſt inopinatæ rei euen-
29 tus, quem nulla hominum prouidentia cauere aut praui-
30 dere poteſt.† Et in mutuo quidem hæc omnia præſtatur, hoc eſt, debitor tenetur reddere idem genus, etiamſi caſu fortuito res mutuo accepta perierit, tantum abeſt, vt eum excuſet dolus, lata, vel leuis culpa. Ratio eſt, quia mutuatarius factus eſt dominus rei traditæ, ideoque omne peri-
g culum ad eum pertinere g debet.
31 b In iis rebus. Materialem cauſam hic declarat.† Neque enim in omnibus rebus contractus mutui verſatur, ſed in his tantum, quarum frequens ad alimenta corporis incidere ſolet neceſſitas, quales ſunt quæ conſtant, hoc eſt, vſum habent & æſtimationem certam ex numero, pon-
b dere, h menſura. Ratio autem, quare in his tantum rebus contrahatur mutuum, eſt: quia in cæteris rebus aliud pro alio ſolui inuito creditori æquum non eſt, cum nullæ tam ſint æqualis æſtimationis, vt creditori ſatisfactum ea ſolutione videatur. Contra in ſupraſcriptis rebus natura comparatum eſt, vt nihil referat aliam pro alia ſolui, quandoquidem in genere ſuo functionem recipiant per ſolutionem ideſt, factionem & liberationem quamlibet, magis quam
i ſpecie eadem i reddita.
32 c Quæ res aut numerando.† Hic formam mutui tradit Iuſtinianus, de qua paulo ante diximus: docetque, has res debere creditas eſſe iuxta ſuam naturam, veluti, ne quantitas, vt ſpecies mutuo detur, licet quandoque poſſit mutuum quantitatis iniri citra numerationem, vt ſi pecuniam in ſacculo incluſam penes te depoſuerim, ac deinde eandem tibi roganti mutuam conceſſerim, contrahetur
K mutuum, K neque alia numeratione opus erit.
d Non eædem res. Ideſt, eadem ſpecies.
l e Eiuſdem naturæ. Apud Pomponiũ l eſt, eiuſdẽ gene
m ris & bonitatis, quæ verba interpretãtur hunc m locum.
33 f Inde etiam mutuum appellatum.† Sic Paulus inquit: Appellata eſt autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit, & ideo ſi de meo tuum non fiat, non naſcitur obligatio. Quibus verbis formalis cauſa demonſtratur ab appellatione, quæ rem ipſam diffinit. Ea enim eſt forma mutui dationis, vt mea res transferatur in te pleno iure dominij, quo eam conſumas in tuam vtilitatem. Et propterea neceſſario conſequitur, quod vbi non eſt talis viciſſitudinaria datio, ibi nunquam eſt ex hoc cõ-
34 tractu obligatio, vnde naſcatur actio.† Dare enim (vt &
n ſupra diximus) eſt rem accipientis n facere, præſertim in hac materia.
g Condictio. Eaque certi. Certum enim mutuũ dicitur quia idẽ debeatur in genere, quod cũ perire non poſſit, certum hic eſt ſemper, quod debetur. Porro de hac actione, paulo ante dixi, & infra ſuo loco amplius dicemus.

ADDITIONES.

a Tex. in l. 1. ſi cer. pet. & ibi Doct.
b Ferra. Monta. ita hic notat.
c Tex eſt in d. l. 2 §. in mutui.
d Hoc ipſo tit.
e §. ſic itaque infra, de act. tex. in l. 75. vbi autem. §. vlt de verborum oblig.
f Per tex. in l ſi. de præſcrip. verb.
g Vt hic, in princ.
h Tex. in § 1. infra de ſtip. ſeruo. & in prin. infra per quas perſo. nob. acquir.
i l. certi condictio. §. ſi. ſi cert. pet.

k Ita loquitur tex. in l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, de verb. obligat.
l Ita fere Zaſius in l.2 §. creditum, ſi cert. pet.
m Ita eſt tex. in l. ſi ſtipulatus, § fin. cum l. ſeq. ff. de nouatio.
n Vide quæ dicam infra de lit. obl.
o Vide de his omnibus Bart. & alios in d. l. 2. §. mutui. & ibi Zaſ. in §. creditum. ſi cert. pet.
p Vt d. § mutui.
q Vide Zaſ in l. certi cond. num. 6. ſi cert. pet.
r l. Vbi autem non adparet. in princ. de verb. oblig.
ſ Infra de verb. oblig. ad princ.
t Dicta l. certi condictio. ſi cert. pet.
u Illas opiniones latiſſime Bald. recitat in rub. ff. ſi certũ pet. Alex. & Ial. in d. l. certi condict.
x Vide eum in d. l. certi condict. vbi pulchre temperat opinionem Vltramontanorum, & quaſi ad oculum demonſtrat, vnam tantum eſſe certi condictionem.
y l. 1. §. 1. De dolo.
z Argum. l. quod Nerua. ff. depoſi & l. magna. de verb. ſignif.
a Huius exẽplum habes in l. 2. §. ſi Publicanus, ff. vi bon. rap.
b l. Ea igitur. de pignor. actio.
c l. Si ſeruus ſeruum § ſi fornicarius, ad leg. Aquil.
d §. At is qui viendum. infra eod. tit.
e In ſuis intellectibus, ad l. quod Nerua. ff depoſ.
f Vide Panor. in tit. de cõmod. & Io. Fab. hic & de commod. & Bart. in d. l. quod Nerua.
g l. Quæ fortuitis l. pignus. C de pignor. actio.
h Oid. claſ 4 actio 17.
i l. 4. Si cert. pet. l. liberationis, l. ſolutionis, de verb. ſignific.
k l. Certi condictio § vlt. ſi cert. pet.
l l. Cum quid. ſi cer. pet.
m Vide Balduin. hic latius hoc interpretantem.
n l. Non videntur data. de reg. iur.

§. Is quoque.

1 *Indebiti deſcriptio.*
2 *Indebitum non oritur ſine reali ſolutione.*
3 *Scienter ſoluens indebitum, donare videtur.*
4 *Cautela vtilis ſoluenti, qui dubitat, an debeat, &c.*
5 *Naturalis æquitas cauſa obligationis indebiti.*
6.7 *De conditione indebiti, & quando ceſſet.*
8 *Condictio, condicere, condictus dies.*
9 *Affinitas condictionis indebiti & mutui.*

a Is quoque, qui non debitũ accepit ab eo, qui *b* per errorem ſoluit, re obligatur, daturque agenti contra eum *c* propter repetitionem condictitia actio. Nam perinde *d* ei condici poteſt, *e* ſi apparet eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. *f* Vnde pupillus, ſi ei ſine tutoris autoritate in debitũ per errorem datum eſt, non tenebitur indebiti condictione, non magis quam mutui datione. Sed hæc ſpecies obligationis non videtur ex contractu conſiſtere, cum is qui ſoluendi animo dat, magis voluerit negotium diſtrahere, quam contrahere.

a Is quoque. *Agitur hic de ſecundo cõtractu, qui re con-*
1 *trahitur, nempe indebito.* † *Eſt autem* indebitum quando quis ſoluit per errorẽ, quod nõ debet. *Dixi*, ſoluit,
2 † *quia hic contractus non oritur, niſi ſolutio re ipſa acce-*
3 *dat, ſicq; res interueniat. Addidi*, per errorem, † *quia ſi quis ſciens ſoluat indebitũ, donare videtur, nec poteſt repe-*
a *tere. Sicut autem per errorem ſoluens condictionẽ* a *habet: ita & is, qui cum dubitat, incertoq; ac ancipiti erat*
b *animo,* b *ſoluit. Certum enim eſt, errorem dubitanti*
4 *ſimilem eſſe* † *Vt tamen omnis de errore contentio euitetur, conſultum fuerit, vt in ſolutione quis proteſtetur, reddendam fore pecuniam, ſi adparuerit eã non deberi, nam ex tali pacto reſolutionis veſtito contrahitur negotium,*
c *quod ſemper parit condictionem* c *indebiti: alioqui ta-*
d *cita cogitatio nihil prodeſſet.* d † *Et in hoc indebiti con-*
5 *tractu naturalis æquitas tacitè introducit naturalem obligationem, vt reſtituas id, quod tibi indebitè ſolutum eſt: indeque conſequitur, non tantum conſenſum & delictum cauſas eſſe naturalis obligationis, ſed etiam naturalem*
6 *æquitatem.* † *Indebiti effectus eſt, parere actionem, quæ vocatur* Condictio indebiti, *vel* Condictitia actio, *qua quis repetit id, quod indebite ſolutum eſt: daturque ei, qui indebitè ſoluit, aut cuius mandato ſolutum eſt, & hæredibus ipſius contra eum, cui ſolutum eſt indebitum,*
7 *eiuſq; hæredes.* † *Ceſſat autem hæc actio multoties: pri-*
e *mo ſi quis ſciens ſoluat* e *Indebitum: deinde ſi quis per ſententiam condemnatus ſit ſoluere, quod non debet, &*
f *ſententia tranſierit in rem* f *iudicatam. tum enim non poteſt repetere. Tertio condici prohibetur, quod cauſa*
g *pietatis* g *ſolutum eſt. Quartò quod ex ea cauſa, vnde*
h *lis creſcit* h *inficiando, quinto, quod cauſa* i *tranſactio-*
i *nis: ſextò, quod ob iuſiurandum ſolutum* K *eſt, poſtre-*
K *mo, ſi ſit ab alio debitum, licet is qui ſoluerit, non debue-*
l *rit, ſi modo nomine debitoris ſolutum* l *ſit.*
m *b* Per errorem. *Vlpianus* m *in ſuo reſponſo habet, ignorans. Idem quoque eſt, ſi quis dubitet incertuſque ſit,*
n *an debeat,* n *ſicut paulo ante dixi.*
c Propter. *Eius nempe, quod ſolutũ eſt, ſed nõ vltra quã*
o *ſit locupletior, qui accepit, ſi modo bonæ fidei fuerit.* o
d Ei condici poteſt. *Id eſt, ab eo repeti poteſt perſonali*
8 *actione.* † Condictio *enim nihil aliud hodie eſt, quam*
p *actio* p *in perſonam.* Condicere *vero denunciare eſt priſca lingua, & actor condicebat diem reo, quo Prætorem*
q *adiret, ſuſcepturus* q *iudicium. Inde* condictus dies, *qui fere eſt idem quod ſtatus, hoc eſt, deſtinatus, defixus, & ſtatutus per commune edictum.*
e Si apparet. *Hæc vetus condicendi formula eſt, de qua*
r *alibi* r *commodius dicemus.*
f Vnde pupillus. *Colligit a ſimili, & velut communionem quandam ac affinitatem oſtendit condictionis mutui*
9 *& indebiti in hunc modũ.* † *Quemadmodum is, qui pupillo pecuniam mutuo dat ſine tutoris autoritate, nõ obli-*
ſ *gat ipſum,* ſ *niſi naturaliter, quo fit, vt non habeat contra eum condictionem certi. propter defectum ciuilis obligationis, ita quoque qui indebitum per errorem pupillo ſoluit, quia ipſum naturaliter tantũ obligat, non hẽt condi-*
t *ctionem indebiti, eadẽ ratione, quia ſcilicet ciuilis* t *obli-*
u *gatio deficiat, niſi forte hinc locupletior factus* u *ſit.*

ADDITIONES.

a l. Cuius per errorem de reg. iur.
b l. Vlt. C. de cond. indeb. & ibi Bal.
c l. 1. ff de condict. ind.
d l. Quod quis ff. d. tit.
e Dicta l. cuius per errorem.
f Dicta l. 1. C. hoc tit.
g l. Cum is ff. eod. h l. Ea quæ. C. eod.
i l. In ſumma. ff. eod.
K §. Item ſi quis inſ. de act. l. ait Prætor. l. nã poſtea. de iureiur.
l Repetitio. d. tit.
m l. 1. De cond. indeb.
n Supra hoc §. num. 4.
o Dicta l. in ſumma, §. ſi ſeruum.
p § Sic itaque, infra de actio.
q Theoph. d. § ſic itaque.
r Dict. §. ſic itaque.
ſ §. At ex contrario, ſupra quibus alien. lic. vel non.
t Idem probat tex. in l. pupillus. de actio. & oblig. & bon. Gl. in l. 1. de nouatio.
u l. Naturaliter. § 1. & l. ſeq. de cond. indeb.

§. Item is.

1 *Commodati deſcriptio ſeu definitio.*
2 *Commodatum eſt realis contractus.*
3 *Precarium conceditur indefinite.*

4 Commo-

4 *Commodatum præfinit certum vſum, quem non licet tranſgredi.*
5 *Pignore vel depoſito vtens, furtum committit.*
6 *Commodatum eſt contractus gratuitus.*
7 *In commodato eadem ſpecies reddenda.*
8 *Commodatum in quibus rebus conſiſtat.*
9 *Actio commodati directa & contraria.*
10. 11 *De actione directa & cōtraria in genere, quando quęnis locum habeāt.*
12 *Periculum rei commodatæ ad quem pertineat.*
13 *Commodatarius an & quando ad fortuitos caſus teneatur.*

a Item is, cui res aliqua vtenda datur, id eſt, commodatur, re obligatur, & tenetur cōmodati actione. Sed is, ab eo qui mutuum accepit, longè diſtat. namq; nō ita res datur, vt eius fiat: & ob id b de ea rè ipſa c reſtituēda tenetur. Et is quidem, qui mutuum accepit, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit quod accepit: veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hoſtiumvè incurſu: nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, ſane quidem d exactam diligentiā cuſtodiendæ rei præſtare iubetur: nec ſufficit ei tantam diligentiam adhibuiſſe, quātam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt: ſi modo alius diligētior poterat eam rem cuſtodire: ſed e propter maiorem vim maioresvè caſus non tenetur, ſi modo non ipſius culpa is caſus interuenerit. alioqui ſi id, quod tibi commodatū eſt domi, peregre tecum ferre malueris, & id incurſu hoſtium prędonumvè, vel naufragio amiſeris, dubiū non eſt, quin de reſtituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelligitur, ſi nulla mercede accepta vel conſtituta, res tibi vtenda data eſt. alioqui mercede interueniēte, locatus tibi vſus rei videtur. f Gratuitum enim debet eſſe commodatū.

a Item his. *Tertius contractus, qui re contrahitur, dici-*
a *tur* Commodatum. a † *Eſt autem* Commodatum,
1 alicuius rei ad aliquem certum vſum gratuito facta
conceſſio, vt eadem ſpecies, & non alia eiuſdem generis nobis reddatur. *Et dicitur* commodatum, *quaſi*
commodo vtentis datum vel quod cum modo, id eſt, præ-
2 *ſcripto fine detur. † Dixi primo in definitione,* alicuius
rei: *quia hic contractus non oritur, niſi res interueniat.*
Secundo ſubiunxi, ad certum vſum, *ad differentiā Præ-*
3 *carij, † quia Precariū conceditur indefinite, & ſine certi*
vſus præfinitione, ideoq; pōt reuocari, quandocunq; placue-
b *rit cōcedenti, & præſtatur in eo ſolū dolus, vel lata* b *cul-*
4 *pa. † In commodato autem eſt tantum certus & præfi-*
nitus vſus, quem ſi quis tranſgreditur, & re commodata
c *aliter vtitur, furtum* c *cōmittit, ideoq; cōmodans non*
poteſt rem commodatam reuocare, niſi vſu finito. Tertio
5 *dixi,* vſum, *vt pignus & depoſitum excluderem, † quia ſi*
d *creditor pignore, vel depoſitarius depoſito vſus fuerit,* d
furtum committit. Quarto adiunxi, gratuito *ad differentiam locationis & conductionis, quamprimum enim pro*
vſu alicuius rei munus datur, vel interuenit merces, tunc
tranſit in aliam ſpeciem contractus, & fit locatio, vel con-
e *tractus innominatus.* e *† Commodatū enim de ſui natu-*
6 *ra debet eſſe* f *gratuitū. Quinto addidi,* cōceſſio & non
f tranſlatio, *quia commodās retinet dominiū & poſſeſſionē*
g g *rei commodatæ. † Poſtremo ſubiunxi,* vt eadē ſpecies
7 reddatur, *ad differentiā mutui, in quo redditur non eadem*
8 *ſpecies, ſed idem genus, vt ſupra diximus. † Conſiſtit aūt*
Commodatum in rebus mobilibus & immobilibus, item
h *in incorporalibus* h *puta habitatione. In illis tamē, quæ*
vſu conſumuntur, non conſiſtit commodatum, niſi fiat ad
i *pompam* i *& oſtentationem, vt ſi quis accipiat commodato, pecuniam, vel vaſa argentea, vt diues appareat.*
Poteſt commodare & commodato accipere quilibet, cui
9 *alioquin contrahere permittitur. † Porro ex hoc contractu commodati oriuntur duæ actiones, actio commodati*
directa, & actio contraria. Directa datur commodanti,
& eius hæredibus aduerſus commodatarium, eiuſq; hæredes, qua petit reſtitutionem rei commodatę. Contraria vero actio datur commodatario, eiuſq; hæredibus aduerſus
commodantem, & eius hæredes: primo vt eum non impediat vti re commodata, deinde ad impenſas maiores in re
commodata factas, ſed & ſi quis ſciens commodauit vaſa vitioſa, in quibus vinū vel oleum infuſū corrūperetur,
K *tenetur* K *hac actione. † Et generice loquendo, actio*
10 *directa eſt, quæ datur ei, qui ex cōtractu principaliter non*
obligatur, ſed alium ſibi obligat: vt commodans non obligatur ex contractu, quia de hoc non eſt actum, ſed alium
ſibi obligat, commodatarium ſcilicet, vt commodatum
reſtituat. Actio contraria eſt, quæ datur illi ipſi, qui
ex contractu obligatur aduerſus eum, quem habet obligatum non quidem ex contractu, ſed poſt contractum ex
æquitate naturali, vt commodatarius obligatur ex contractu, & habet tacite commodantem obligatum, ſaltem
poſt contractum, qua obligatione cogit eum, vt ipſi re
commodata vti liceat, vt reſtituat impenſas, ſi quas
l *maiores commodatarius in re cōmodata* l *fecerit. † Alij*
11 *aiunt, actionem contrariam habere locum, quando eſt*
idem nomen contractus, & diuerſa nomina contrahentiū,
vt in cōmodato, depoſito, mandato, pignore, tutela, negotiorū geſtione, & ſimilibus. Quare nō habet locum in emptione & venditione, locatione & conductione: quia ibi
ſunt diuerſa nomina contractus & contrahentium, neq; in
cōtractu ſocietatis, quia ibi idem eſt nomen & contractus
m m *& contrahentiū. † Quando autem quæritur, ad quem*
12 *periculum pertineat, ſi res cōmodata perijt, tunc ſi quidem commodata eſt res gratia commodantis tātum, veluti ſi ſponſus commodet ſponſæ ornamenta, vt honeſtius*
n *adducatur ad eū: tunc præſtatur tantum dolus,* n *ſi fuerint amiſſa. Quod ſi res commodata eſt gratia vtriuſque*
vt ſi Titius & Caius parauerint conuiuiū in ędibus Titij,
& Caius cōmodauit Titio pocula argētea, hoc caſu præ-
o *ſtatur dolus, lata* o *& leuis culpa. Sin vero commodatarij tantum gratia, tunc præſtatur dolus, lata, leuis, &*
13 *leuiſſima culpa. † Neutro aūt caſu cōmodatarius fortui-*
p *tos caſus* p *præſtare tenetur. Hoc tamen non procedit aliquoties: primo ſi cōmodatarij* q *culpa perijt: vt ſi domi*
q *commodatum, peregre ſecum tulerit. Secundo, ſi expreſſe*
pacti ſunt inter ſe de præſtādo caſu fortuito. Tertio, ſi commodatarius interpellatus rem reſtituere, non reſtituit: ea
r *ſpecie propter moram* r *tenetur de caſu fortuito. Deniq;*
ſi æſtimata fuerit res commodata, & commodatarius æſti-
ſ *mationem ſe præſtaturū* ſ *receperit. Sic Bart.* t *notat*
t *hunc eſſe effectum æſtimationis, quod in cōtractibus veniat*
u *caſus fortuitus, in quib. alioqui non niſi leuior culpa veniret.* u

b De ea re ipſa. *Id eſt, de eadem prorſus, & quidem integra: ideoq, non commodantur res, quæ vſu conſumuntur, niſi ad pompam & oſtentationem, vt paulo ante dixi.*

c Reſtituenda. *Finito ſcilicet vſu temporis præfiniti:*
x *prius enim non tenetur* x *reſtituere.*

d Exac. dilig. *Etiam ei rei, quæ adiuncta eſt principali*
y *rei* y *commodatæ, eamque ſequitur: vt Vlpianus ait.*

z e Propter maiorem vim. *Hunc locum* z *Paulus &*
a *Vlpianus* a *ſatis explicant, ex quibus hic textus eſt*
deſumptus.
f Gratuitum. *Cibariorum tamen impenſę naturali ad*
b *eum ratione pertinent,* b *qui vtendum accepit.*

ADDITIONES.

a l.1.§.1 ff.de actio. & oblig.
b l.quæſitum. §. ante quoque, & l.cum precario, de preca. & l.Lucius, de donat.
c §.furtum autem.infra de obligat. quæ ex del.naſc.
d d § furtum autem.
e l ſi vt certo, §.nunc videndum, ff.eod.
f Vt hic tex.in fi. dicit.
g l rei commodatæ, ff commod.
h Vt l.1.§ inter commod.ff. commod.
i l.3.§ ſi ff.hoc ipſo tit.
K tex.in l.in reb.§ poſſunt, cum § ſeq. ff hoc tit.
l ita Faber declarat in § ſocius, infra de ſocietate.
m vide glo.in l.conſenſu.de actio.& oblig & Bart.in l.in commodato, §.contraria, hoc tit.
n l.ſi certo, §.interdum, hoc tit.ff.
o tex.in l.in reb.in princ. ff.eod.
p Vt in tex. noſtro.
q Exemplum eſt in noſtro tex.verſ. alioquin.
r Cap.vnico.extra de commo.l.5 §. ſed interdum, ff.hoc tit.
ſ l.ſi vt certo, §.nunc videndum, ff.eod.
t Ibidem.
u Per l.cum duob §.damna pro ſocio.l.1.ff. de æſtima. actio.
x d.l.in commodat.§ ſicut.
y l.ſi vt certo, §.vſque adeo, ff.commod.
z l in rebus, hoc tit.
a d.l.ſi vt certo.§.quod vero.
b l.in rebus.§.poſſunt, hoc tit.

---

§. Præterea.

1 *Depoſiti deſcriptio, & alluſio.*
2 *Deponere verbum varie accipitur.*
3 *Depoſitarius cuſtodit tantum, & non vtitur re depoſita.*
4 *Depoſitum debet eſſe gratuitum.*
5 *Depoſitum ſequeſtrarium, ſiue iudiciale.*
6 *Sequeſter quis?*
7 *Depoſitum cauſa impendiendarum vſurarum.*
8 *Depoſitum cauſa cuſtodiæ.*
9 *In quibus rebus depoſitum conſiſtat.*
10.11 *Quæ actiones competant ex depoſito.*
12 *Contrariæ actiones non irrogant infamiam.*
13 *Actionis depoſiti varia priuilegia.*
14 *Periculum rei depoſitæ quem contingat.*
15 *Caſus, vbi depoſitarius præſtat etiam culpam leuem, leuiſſimam, & caſum fortuitum.*

a Præterea & is apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, teneturque actione depoſiti, quia & ipſe de ea re, quam accepit, b reſtituenda c tenetur. Sed is ex eo ſolo tenetur, ſi quid d dolo commiſerit, culpæ autem nomine, ideſt, deſidię aut negligentiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit, quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facultati id imputare debet.

a Subijcitur *quartus contractus, qui re contrahitur, De*
1 *poſitum ſcilicet.* †*Eſt autem* Depoſitum, qđ cuſtodiendū alicui datū eſt, *dictum ex eo, quod ponitur, quaſi ſeor-*
a *ſim poſitum. Præpoſitio.n.* De, *auget, vt oſtendat totum a*
2 *fidei eius cōmiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet.*† Deponere.*n.in iure noſtro eſt, cuſtodiendum rem dare, atque ita toto tit ff. & Cod.* Depoſiti, *accipitur. Alias* Depo-
b nere *eſt demoliri, & ad aream redigere,* b *& ſolo æquare.*
c *Hinc.* Depoſitio *demolitionem* c *ſignificat, &* Depone-
d *re ædificium* d *pro deprimere accipitur. Ad definitionem*
Depoſiti redeundo, in ea notāter dixi, ad cuſtodiendum,
3 *ad differentiam aliorum contractuum,* †*quia depoſitarius*
e *tantum cuſtodit, nec poteſt re depoſita vti. vtendo enim* e
furtum cōmitteret. Et illud quoque gratuitum eſſe debet,
4 †*nam ſi merces pecuniaria interueniret, locatio eſſet* f *&*
f *conductio. Niſi expreſſe actum ſit eſſe depoſitum, tunc n.*
g *ob conſtitutam mercedem non mutabitur* g *cōtractus. Eſt*
5 *autem triplex* Depoſitū. † *Primo* Sequeſtrarium *ſiue iudiciale, quod eſt quando res aliqua litigioſa ſub hac conditione traditur Iudici vel ſequeſtro, vt retineat, donec ex*
6 *cauſæ deciſione conſtet cui debeatur.* † Sequeſter *autem*
h *in propoſito dicitur, apud quem plures eandem rem,* h *de qua controuerſia eſt, depoſuerunt, & hoc caſu deponentes*
i *amittunt poſſeſſionem rei depoſitæ, quę in ſequeſtrum* i
K *transfertur, niſi aliter expreſſe actum* K *ſit. Et in hoc depoſito ſequeſter officium ſuum deponere non poteſt, niſi iu*
l *ſtiſſima ſubſit cauſa. De hoc depoſito non loquitur* l *textus*
7 *noſter.*† *Secūdo eſt* Depoſitum, *quod fit* cauſa impediēdarū vſurarū, *vt quando debitor offert creditori ſuo pecuniam debitam, quam creditor accipere recuſat, quare debitor ad euitandum curſum vſurarum conſignat eam, depo-*
m *nitq; in publicum,* m *aut ſacram ædē. De hoc quoque non*
8 *fit hic mentio.*† *Tertio, eſt* Depoſitum, *quod fit ſimpliciter* cauſa cuſtodiæ, *vt quando quis apud amicum rē ſuā cuſtodię tantum cauſa deponit, ita vt dominium & poſſeſ-*
n *ſio penes deponentem remaneat, & poteſt quandocunq;* n
9 *reuocari. De hoc depoſito diſputat hic textus.* †*Conſiſtit autem tale depoſitum duntaxat in rebus mobilibus, nō ēt*
o *in immobilibus, vt recte Azo* o *cenſuit, danturq; ex hoc depoſiti contractu quoque duæ actiones, directa ſcilicet &*
10 *contraria.*† *Directā competit deponenti, eiuſq; hęredibus aduerſus depoſitarium, & eius hæredes, ſi depoſitarius dolo verſatus ſit in depoſito, vel hæredes locupletiores inde*
p *facti ſint, primum ad reſtitutionem rei non deterioratæ,* p
cum omnibus acceſſionibus. Secundo ſi hæres neſciens rem penes teſtatorem depoſita fuiſſe, alienauerit eam, nec poſ-
q *ſit redimere, agitur ad æſtimationem* q *rei depoſitę. Tertio, ſi quis rem incendij, naufragij, tumultus, vel metus cauſa depoſuit, & depoſitarius inficiatus fuerit, agitur ad-*
r *uerſus eum* r *in duplum propter inficiationem, & in hac*
ſ *actione iuratur in litem,* ſ *ſi depoſitarius non vult reſtituere, eſtque hęc actio bonæ fidei, perſonalis, ciuilis, & fa-*
11 *moſa.*† *Contraria vero depoſiti actio competit depoſitario eiuſque hęredibus aduerſus deponentem, & eius hæredes, qua repetit ſumptus, ſi quos fecit vtiliter in re depoſita. Item & intereſſe hac actione venit, vt ſi quis ſciens deponeret ſeruum, qui fur eſſet. Et in hac non iuratur in litem,*
12 *neque etiam famoſa eſt:* † *quia contrariæ actiones non*
t *irrogant* t *infamiam, perſonalis tamen eſt, & ciuilis.*
13 † *Porrò actio depoſiti plura habet priuilegia, primo in*
u *depoſito admittitur compenſatio:* u *deinde proceditur*
x *ſummarie, non ſeruato ordine* x *iudiciario. Item inſtrumentum depoſiti habet paratam executionem. Poſtremo*
y *in eo non admittitur exceptio* y *dominij.* † *Periculum*
14 *autem interitus rei depoſitę, non ſpectat ad depoſitarium,*
z *niſi dolo,* z *vel lata culpa verſutiæ ipſius, res perierit. De lata autem culpa ſocordiæ, item leui & leuiſſima non tenetur, ea ratione, quia depoſitum vt plurimum deponentis tantum gratia contrahitur, & gratuitum eſt eius officium, qui rem depoſitam rogatus ſua fide cuſtodiendam recepit, ideo æquum eſt, vt de culpa non teneatur, ſed tantum de dolo, & lata culpa, quæ pro-*
a *pter fraudem accedit, quæ a Bartolo* a *dolus præſum-*
15 *ptus dicitur.* † *Depoſitarius tamen, ideſt, is apud quem*
res

res aliqua depoſita eſt cuſtodienda, quandoq; præſtat &
leuem culpam, vt ſi quid pro cuſtodia accepit, quia tunc
depoſitum fit vtriuſq; cauſa. Quandoque & culpam le-
b *uiſſimam,* b *vt ſi ſe depoſito obtulit. Poſtremo caſum*
quoque præſtat fortuitum ſi de hoc conuentum eſt, contra-
c *ctus enim ex cõuentione legem* c *accipiunt. Item ſi depo*
d *ſitarius fuerit in mora reſtituendi* d *depoſitum. Deniq;*
ſi pecuniolam pro cuſtodienda reſoluas vel promittas de-
e *poſitario, nam & tunc ſuſtinebit caſum* e *fortuitum.*
b Reſtituenda. *Nempe ipſi deponẽti, eius ve hæredibus,*
& quidem ſingulis ſua pars, ſi res commodè diuidi poſſit:
f f *alias ſi diuidi nequeat, præſtita cautione vni in ſolidum*
reſtituetur, vel in æde ſacra deponetur. Quod ſi omnes
æqualiter repetant, omnibus pariter reſtitui debet.
c Tenetur. *Adeo, vt nec compenſatione ſe iuuare poſſit,*
nec etiam conuentione præſtituti temporis, nam etſi ſic
g *depoſuero, vt poſt mortem tuam reddas,* g *nihilominus*
poſſum mutata voluntate à te depoſitum repoſcere.
h *d* Dolo commiſerit. *Vel lata culpa, quæ dolo* h *com-*
paratur, & ſiue id in re aſſeruanda, ſiue reſtituenda fa-
ctum ſit.

ADDITIONES.

a l.1.in principio.ff.depoſi
b l.23.in fi.de vſuc.l.8.ſi ſer.vend.& l.83.§.ſacram.de verbor. obligatione.
c l.9.§.item Pomp.ff.quod met.cau.
d l.6.Si ſer.vend l 17.de ſer.vrb.præd.
e §.Furtu m.infra,de oblig quæ ex del.naſc.
f l.1.§.Si veſtimenta,hoc tit.
g Cap 2.de depoſit.Barb.conſ.71.in 4.vol.idque frequentius obtinuit.
h l.Sequeſter.de verb.ſignific.
i l.Licet,§.rei,hoc tit.
k l.Intereſſe,de acquir.poſſ.
l Vide l.16.in fi.ff. depoſ.l.7 §.fin ff qui ſatiſd.cog.
m De hoc eſt tex.in l.accepta.& ibi Glo & Doct.communiter. C.de vſuris.
n Cap.bona fides.Extra,de depoſito.
o In ſum C. hoc tit.§.conſilii. & probatur ex l.1.§ 4.5. & l. pen. C.eod.
p Dicta l.1.§ quæ depoſitis, hoc tit.
q Dicta l.1.§.fin.cum l 2.& 3 hoc tit.
r §.In duplum.infra,de act.
ſ Dicta l 1.§ ſi rem depoſitam. vide quæ late dicam in §. rei perſequendæ.infra,de acti.
t §.Ex quibuſdam,infra de pœn.te.lit.
u l Pen. C.depoſ
x Vt d.l.ſi quis,C.depoſiti.
y Dicta l.ſi quis.& ibi Bar.& Doct.
z l.Si vt certo,§.videndum.commo.
a In l.quod Nerua.ff.depoſiti.
b l.1.§.Sed & ſi quis, hoc tit.
c Dicta l.1.§.ſi conueniat.& §.ſæpe.
d l.Si in Aſia,§.vlt.hoc tit.
e l.2.§.quæritur vi bon.rapt.
f l.1.§.Si pecuniam in ſac.& l.ſi plures.ff.hoc tit.
g l.1.§ Si ſic depoſuero.ff depoſ.
h l.Quod Nerua.d.tit.

---

§. Creditor.

1 *Pignus tribus modis accipitur.*
2 *Pignoris definitio explicata.*
3 *Pignus & hypotheca quomodo differant.*
4 *Pignus prætorium, iudiciale, conuentionale.*
5 *Pignus conuentionale fit tacite & expreſſe.*
6 *Tacita hypotheca in bonis mariti & vxoris.*
7 *Locatori fundi omnes fructus tacite ſunt obligati. Item locatori domus omnia illata ſunt obligata.*
8 *Quæ res oppignorari poſſit.*
9 *Quæ res non poſſint oppignorari.*
10 *Actio pignoratitia directa & contraria.*
11 *In pignore quid præſtetur.*
12 *Furtum & incendium non ſimpliciter connumerari inter caſus fortuitos.*

Creditor quoque qui pignus accepit, a re obligatur: quia & b ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda, tenetur actione pignoratitia. Sed quia pignus vtriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis ei in tuto ſit creditum; placuit ſufficere, ſi ad eam rem cuſtodiendam exactam diligentiam adhibeat: quam ſi præſtiterit, & aliquo c fortuito caſu rem amiſerit, ſecurum, eſſe nec impediri creditum petere.

Quintus *contractus qui re contrahitur, eſt* Pignus.
1 † *Accipitur autem* pignus *tribus modis in iure noſtro,*
primum in genere, vt comprehendat ſub ſe pignus & hy-
pothecam, ſic hypotheca dicitur quoque pignus. Atque
a *hoc eſt, quod Marcellus* a *ait,* inter pignus & hypo-
thecam tantum nominis ſonus differt. *Secundo pro-*
b *prie, pro re tantum mobili, quæ manu* b *traditur, vn-*
de Pignus *a Pugno appellatum eſſe Caius cenſuit, quia*
res quæ pignori dantur, manu traduntur. Vnde quidam
putant, pignus *proprie rei mobilis conſtitui. Tertio,*
ſumitur tam pro re mobili, quam immobili, dummodo
tradatur, vel penes alium relinquatur, ſic hic pignus
accipitur. Creditor enim non obligatur, ad pignoris reſti-
2 *tutionem, niſi poſtquam id acceperit.* † Pignus *ergo,*
vt hic ſumitur, eſt res ſiue mobilis, ſiue immobilis,
quæ creditori traditur, vel permittitur penes credi-
torem, in hoc, vt ſaluum ſit ei ſuum creditum. *Di-*
xi, traditur vel permittitur, *ad differentiam hypo-*
thecæ, quæ nuda conuentione, ſine reali traditione, & ſi-
ne eo quod creditori permittitur eam detinere, conſti-
tuitur; pignus autem traditionem actualem requirit.
3 † *Et hæc eſt propriiſſima differentia, qua pignus diſcer-*
nitur ab hypotheca. Requiruntur enim in pignore duo
copulatiue, primum, quod ſit res mobilis, ſecundo, quod
c *tradatur, quæ ambo poſſunt abeſſe* c *in hypotheca. Re-*
liqua in definitione continent officium pignoris, nempe vt
4 *ſaluum ſit creditori ſuum creditum.* † *Eſt autem tri-*
plex. Prætorium, *quod datur a Prætore, a Iudice viuo,*
propter contumaciam, vel vt legata ſeruentur. Item
iudiciale, *cum Iudex debet mitti in poſſeſſionem ex of-*
ficio ſuo, vt ſententiam mandetur executioni. Et conuen
d tionale, *quod inter creditorem* d *& debitorem mutuo*
5 *conſenſu conſtituitur.* † *Verum textus noſter tractat*
tantummodo pignus conuentionale; & hoc fit bifariam,
expreſſe ſcilicet & tacite. Expreſſe fit, quando verbis
expreſſis partes conueniunt de oppignoranda re. Taci-
te autem, quando ex vi & poteſtate legis naſcitur, ſine
expreſſa hominum conuentione: licet hoc poſſit dici hy-
potheca, quia non ſemper traditur; & hoc tacitum pi-
gnus recte legitimum dicitur, quia legibus & ipſo iure
6 *conſtitutum eſt. Ponamus quædam exempla.* † *Pri-*
mo omnia bona promittentis dotem nomine vxoris ali-
cuius, ſunt tacite obligata ipſi marito, & econtra dote
ſoluta, omnia bona mariti ſunt tacite oppignorata vxo-
e *ri* e *pro dote.* † *Secundo, locatori fundi, omnes fructus*
7 *ex eo percepti ſunt tacite obligati, item omnia inuecta &*

illata domino ſciente, & in locatione domus omnia illata
f *etiam ignorante domino, ſunt tacite oppignorata* f *pro*
8 *penſione.* † *Poſſunt autem oppignorari omnes res, in qui-*
g *bus quis habet dominium, vel quaſi* g *dominium, nec re-*
fert præſentes ſint res, ſiue futuræ, vt ſunt fructus penden-
h *tes,* h *& fœtus pecorum. Item res tam corporales, quam*
incorporales in cauſam pignoris deduci poſſunt, incorpora
les, vt cautiones, inſtrumenta, nomina debitorum, & id ge
i *nus alia, & hoc caſu ceduntur* i *vtiles actiones a debito-*
re. Poſſunt & perſonales ſeruitutes oppignorari, vt vſuſ-
K *fructus, vſus,* K *habitatio. Porro poteſt fieri oppignora-*
tio vel in ſingulis rebus vel in vniuerſis, ſi tamen in vni-
uerſis fit, intelliguntur quædã relicta debitori, de quib. nõ
eſt veriſimile, quod ſpecialiter obligaſſet, vt ſuppellex, &
9 *veſtes quædam ad neceſſitatem.* † *Oppignorari autẽ non*
l *poſſunt res religioſæ,* l *& ſacræ, vel liberi homines, adeo*
m *quod pater* m *filium pignori dare non poſſit, item nec ea*
n *res, quarum ruſtici habent opus in cultura* n *agrorum,*
o *nec ſeruitutes vrbanorum prædiorum,* o *ne deformetur*
10 *vrbis aſpectus.* † *Datur autem ex hoc contractu actio pi-*
gnoratitia directa debitori, qua repetit pignus, ſi pecuniã
p *ſoluerit, vel alia* p *ratione creditori ſatisfecerit. Actio*
vero pignoratitia contraria datur creditori ad ſumptus, ſi
q *quos fecit in pignore conſeruando, de qua* q *alibi diſputa*
11 *bimus.* † *Porro præſtatur in hoc contractu dolus, lata &*
r *leuis culpa, caſus autem fortuitus, & culpa leuiſſima* r
12 *non item.* † *Obiter tamen hic ſubiungendum eſt, furtum*
& incendium non ſimpliciter connumerari inter caſus for
ſ *tuitos, quia vtrumque præſumitur* ſ *noſtra culpa fieri.*
Quare creditor amittens pignus furto vel incẽdio, primũ
cogitur probare caſum, manifeſtis probationibus, nec ſta-
t *tur* t *eius iuramento, deinde quoq; quod culpa careat. In*
aliis vero caſibus, qui non intelliguntur culpa noſtra acci-
dere, ſatis eſt, ſi probauerit creditor caſum, & debitor cul-
u *pam allegans, eam docere* u *obſtringitur.*

a Re obligatur. *Et econuerſo ipſi debitor obligatur*
x *actione contraria* x *ex nudo pacto.*

y b Ipſe de ea re. *Et eiuſdem quoq; acceſſionibus* y *fru-*
ctibuſve non tantum perceptis, ſed & qui percipi potue-
z *runt, &* z *creditoris culpa vel dolo non ſunt percepti.*

c Fortuito caſu. *Qui tamen ab eo probari debet, quẽ-*
a *admodum Doct. poſt Accurſium* a *alibi docent.*

ADDITIONES.

a l. Res hypothec. de pig. & hyp.
b l. plebs, § pignus, de verb. ſignif.
c l. inter pignus, ibi glo. inſ. de actio.
d de hoc eſt glo. ord. in l. 1. de pig.
e l. 1. §. & vt plenius, C. de rei vxo. actio.
f l. certi, C. de locat. & conduc.
g l. inter §. ſi debitor, de pign.
h l. & quæ nondum, de pign.
i l. cum conuenit, eod. tit.
K l. ſi is, §. vſusfruct. hoc tit.
l l. 3. C. quæ res pign. obl. poſſ. l. ſancimus, C. de ſacroſ. eccl.
m l. qui filios, C. quæ res pig. obli. poſſ.
n l. pign cum Auth ſeq. C. eo.
o d. l. ſi quis, § ſi ff. hoc noſtro tit.
p l. ſi rem, §. omnis, de pign. actio.
q In § item Seruiana, & §. actionum, inſ. de actio.
r l. cum venderet, §. venit, de pig. actio.
ſ Text. in l. 1. de of. præf. vigi. & in l. cum duobus, §. damna, pro ſoc.
t l. ſi creditor, C. de pign. actio.
u Vt d. l. ſi creditor, & ibi Bar.
x l. 1. de pig. act.
y l. ſi quis nec cau. §. res pign. ſi cert. pet.
z l. 2. C. de pign. ac & l. 2. C. de par. pign.
a Glo. & Doct. in l. 4. C. de pign. act.

DE VERBORVM OBLIGAtionibus. Tit. XVI.

In Rub. & Princ.

1 *Stipulationis definitio explicata.*
2 *Stipulatio habet verborum ſolennitatem.*
3 *Stipulatio proprie per verba futuri tẽporis contrahitur.*
4 *Incontinenti fieri, quid.*
5 *In ſtipulatione debet interrogatio præcedere, & reſponſio ſequi.*
6 *Conuentionis nomen valde generale.*
7 *Promiſſionis nomen generalius eſt, quam ſtipulationis.*
8 *Quando nudum pactum fieri dicatur.*
9 *Pollicitatio quid.*
10 *Stipulatio inter abſentes concepta non valet.*
11 *Quare introducta ſit ſtipulatio.*
12 *Omnibus contractibus poteſt ſtipulatio adiungi.*
13 *Stipulatio aſſumit naturã eius contractus, cui adhibetur.*
14 *Contractus nominati fiunt innominati per adiectam ſtipulationem.*
15 *Contractus nominati & innominati qui dicantur.*
16 *Cauſa ſtipulationis.*
17 *Effectus ſtipulationis.*
18 *Ex ſtipulatione duas dari actiones, condictionem certi, & actionem ex ſtipulatu.*
19 *Quæ ſtipulatio certa ſit, & quæ incerta.*
20 *Omnia facta eſſe incerta.*
21 *Stipulationis etymologia varia, & num. 22. 23.*

a Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione & reſponſione, cũ quid dari fierive nobis ſtipulamur, ex qua duæ proficiſcũtur actiones, tã condictio certi, ſi certa ſit ſtipulatio, quã ex ſtipulatu, ſi incerta ſit, quæ hoc noĩe inde vtitur, b quod ſtipulũ apud veteres firmum appellabatur forte a ſtipite deſcendens.

a Secunda *ſpecies obligationum, quæ ex contractu naſcuntur, verbis fit, de ea Imp. hic ſubiungit, & hic contra*
1 *ctus,* ſtipulatio *dicitur.* † *Eſt autem* ſtipulatio, *a conce-*
a prio verborum, quibus is qui interrogatur, daturum factarumve ſe id, quod ex conuentione interrogatus
2 eſt, incontinenti promittit. † *Dixi primo,* conceptio verborum, *quia hic contractus non oritur, niſi verborum ſolemnitas interueniet.* Daturum facturumve, *ſubdidi:*
3 † *quia ſtipulatio proprie per verba futuri temporis cõtrahitur. Nam ſic contracta,* Promittis, quod das mi centum? *regulariter non valet. Item vt includerem ſtipula-*
4 *tiones dandi, & ſtipulationes faciendi.* † *Addidi* incontinenti, *quia reſponſio debet ſequi interrogationem incontinenti, id eſt, nullo actu extraneo interueniente. Adiũxi de-*
5 *mum,* quod interrogatus promittat: † *quia in hoc cõtractu neceſſe eſt, interrogationem præcedere, & reſponſionẽ*
b *ſequi, alioqui ſtipulatio non eſſet.* b *Et hæc eſt præcipua ſtipulationis differentia, qua ab aliis contractibus ſecernitur. Aliorum enim contractuum natura eſt, vt ex eis nõ oriatur obligatio, niſi res, literæ, conſenſus interueniant. Hic tum demum naturali obligationi, accedit ciuilis, cum ſtipulans ſtipulatur, id eſt, interrogat,* Promittis te mihi daturum decem? *Reſpondetque interro-*
6 *gatus,* Promitto. † *Differt autem ſtipulatio primum a conuentione, quia conuentio eſt nomen valde ge-*
c *nerale ad omnem contractum & diſtractum,* c *ſiue re, verbis, literis, ſiue conſenſu, ſiue per nuncium, vel per epiſtolam, ſiue expreſſe, ſiue tacite fiat. Et ſic differt ſtipulatio a conuentione, ſicut ſpecies a genere. Secundo*

differt

7 differt a promiſsione. † Nam & promiſsio generalius
quiddam eſt quam ſtipulatio: adaptatur enim ad pactũ,
d ſtipulationem, & promiſsionem: d anguſtior tamen eſt,
8 quam conuentio. Tertio differt a nudo pacto: † quia nu-
dum pactum proprie fit, quando quis non interrogatus
promittit, ita tamen, vt is, cui fit promiſsio, conſentiat, li-
cet promittentem non interrogauerit: ideoque contrahi
tur per nudi & ſimplicis conſenſus miniſterium ſine ver-
e borum ſolennitate, nec parit e actionem. Quarto differt
9 a pollicitatione, † quæ eſt ſolius offerentis promiſſum,
quando ſcilicet vnus promittit, & alter nec tacitè nec ex-
f preſſe conſentit f promiſsioni. Et hæc fit communiter in-
ter abſentes per literas aut per nuncium, quod in ſtipula-
10 tione non eſt, cum in ea præſentia ſit neceſſaria. † Stipu-
g latio enim inter abſentes concepta, g inutilis eſt. † Por-
11 ro ſtipulatio inuenta eſt a iure ciuili, vt fieret diſcrimen
inter ea quæ temerè, & ea quæ conſulto pollicemur. Ea
enim, quæ nudo pacto promittimus, præſumit lex, ſeu ius
ciuile temere promiſſa, ideoque actionem denegat, quæ
vero per ſtipulationem ſpondemus, præſumit vere ac con-
ſulto promiſſa, ideo per actionem dat, vt eſt videre in fi-
deiuſſore, nam is obligatur quoque ciuiliter, daturque con-
h tra eum actio, quando per ſtipulationẽ pro h alio inter-
12 ceſſit. † Deinde ob id inducta eſt, q̃d ea firmari, muniriq;
ſolent omnes alij contractus: nullus enim contractus eſt,
cui non poſsit ſtipulatio tanquam vinculum fortius, &
robuſtius adhiberi. Exempli cauſa: Contractus innomina-
ti non valent, nec actionem producunt, niſi ab vna parte
i al iquid i interueniat, quod ſi firmati fuerint ſtipulatio
ne valent, neque amplius locus eſt pœnitentiæ, vtcunque
K k nib l interueniat. Poſtremo & ob id, quia in contracti-
bus non poteſt contingere ipſo iure liberatio, niſi primum
reliqui contractus deducantur in ſtipulationem, & deinde
l per acceptilationem tollantur; de quo infra l agemus.
13 † Sanè ſtipulatio ſi alicui contractui accedat, induit na-
m turam eius contractus, m cui adhibetur. † Item & con-
14 tractus innominati per adiectam n ſtipulationem fiunt
n nominati † Contractus nominati ſunt, qui certa & pe-
15 culiaria nomina a iure gentium acceperunt. Contractus
vero innominati, qui nõ acceperunt certa & peculiaria
nõĩa, & ſunt quatuor: Do vt des, Facio vt des, Do vt fa-
16 cias, Facio vt facias. † Ex prædictis apparet, cauſam ſti
pulationis eſſe, ſolennitatem verborum, præcedente inter-
rogatione, & ſecuta reſponſione, cum conſenſu & præſen-
o tia vtriuſque tam ſtipulatoris, o quam promiſſoris.
17 † Effectus eſt, primo quod ſtipulatio tanquam vinculum
quoddam firmat omnes contractus, quibus accedit. Se-
cundo quod obligationem pariat ad dandum faciendum,
18 vel præſtandum, & per conſequens actionem. † Dantur
p autem ex ſtipulatione duæ actiones, p condictio cer-
ti ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu. Cõdictio cer-
ti ex ſtipulatione habet locum, quando certum quid de-
ductum eſt in ſtipulationem, puta quod cõtinet quid, qua-
le, quantum, vt quando quis ſtipulatur vini Rhenenſis
optimi decem amphoras. Actio autem ex ſtipulatu da-
tur, quando incertũ quid eſt promiſſum, vt ſi quis promit-
q tat q equum. Et vt rectè intelligas, quæ ſtipulatio cer
19 ta ſit & quæ incerta: † ſciendum eſt, id in noſtro propoſito
certum eſſe, quod ex ipſa pronunciatione, vel certe rela-
r tione ad aliud præſens adparet, quid, quale quantumq; r
ſit. Pronunciatione ipſa dixi, vt quando quis ſtipulatur
vini optimi decem amphoras. Notanter dico vini opti-
mi, quia non omnis qualitas rebus adiecta facit rem cer-
tam, ſed ea ſola, quæ primum & ſummum locum tenet.
Nam ſi vini boni decem amphoras ſtipularer, rem incer
tam ſtipulatus eſſe viderer. vtcumque enim qualitas bo-
nitatis adiecta ſit, iſta tamen eſt incerta qualitas, quia bo
no melius inuenitur, & vinum, quod melius eſt, ipſum quo
que bonum eſt: quare hoc caſu certi condictio non compe-
teret, ſed actio ex ſtipulatu daretur, tanquam ad rem in-
ſ certam. ſ Deinde ſubiunxi: vel ſaltem relatione ad
aliud: quia res dicitur certa nõ ſolum nomine ſuo, ſed etiã
per relationem, id eſt, cum refertur ad aliud. Exemplum:
Si quis ſtipulatur, Frumenti quod in horreo tuo, eſt decem
modios, nomen (frumenti) eſt incertum, ſed cum dicitur,
t Quod in horreo tuo eſt, iam certitudo t per iſtam rela-
tionem oritur. Porro vbi non adparet, quid, quale, quan-
tumque ſit in ſtipulatione, incertam eſſe ſtipulationem di-
cendum eſt. Ergo ſi quis fundum ſine propria appellatio-
ne, vel hominem generaliter ſine proprio nomine, aut vi-
num, frumentũ ve ſine certa qualitate dari ſtipulatur, in-
certum deducit in ſtipulationem. Idem ſi quis id, quod in
20 faciendo, aut in non faciendo conſiſtit, ſtipulatur, incertũ
u ſtipulari videtur: † nam omnia facta u ſunt incerta.
21 b Quod ſtipulum. † Stipulum in hac ſignificatione,
quam hic dicit Iuſtinianus, apud Latinos non reperiri, Ca
x ſtellianus Cotta x autor eſt, quid enim commune habet
ſtipes ſeu truncus cum cõtractu? Sane Stipitem antiqui
vocabant fuſtem terræ defixum (vt autor eſt Feſtus) quo
boues & cætera animalia alligarentur, vt retinerentur
certo loco, & arbuſculis ne nocerent, qua ſimilitudine for-
taſsis Iuſtin. ſtipulationem putauit dictam eſſe, de qua &
hunc verſiculum veriſimile, eſt factum, Verba ligant ho
22 mines taurorum cornua funes. † Nonnulli tamen ma
lunt hoc loco, ἀπὸ τῦ ϛυπτῦ legere: ϛύπτω enim Græce, id eſt
quod adſtringo ſiue alligo, Latine ſignificat. Stipulatio-
nem namque dictã, ait Paulus, quaſi firmum aſtringendæ
y obligationis y vinculum. Varroni z tamen aliud vi-
z detur, qui Stipulationis vocabulum a ſtipe deductum ſen-
ſit, & Stipulari eum dici, & reſtipulari, qui pecuniã alli
gat, id eſt (vt exponit Connanus) qui aliquem ſibi alligat
pecuniæ promiſſæ. Feſtus autem Stipẽ eſſe nummum ſi-
gnatum, inquit, teſtimonium eſt & id, quod datur in ſtipen
dium militi, & cum ſpondetur pecunia, quod Stipulari di
citur. Sed cum Stipulatio non pecuniæ tãtum, ſed rerum
omnium eſſe poſſit, quæ veniunt in hominum comercium,
Iuſtinianus fortaſſe eam maluit a ſtipite deducere, quam
23 a ſtipe † Verum vt vnque ſit, ergo verius eſſe puto, ſti-
pulationem a ſtipe deduci, quod circa ſtipem, id eſt, pe-
cuniam maxime conſiſtat. Stips enim dicebatur ab anti-
quis æs, eo quod antequam ſignatum eſſet, non numeraba-
a tur, ſed penſabatur, vt M. Varro a de lingua Latina ſen-
ſit. Unde Stipulari ſignificat ſtipem, id eſt, pecuniam obli
gare, quandoquidem ſtipulando pecuniã frequentius obli-
gare ſolemus. Quamuis autem primo ſtipulatio de pecu-
nia proprie diceretur, poſtea tamen ad omnes rogationes,
quæ ſolenniter fiunt, tranſlata eſt.

ADDITIONES.

a l. 5. § ſtipulatio de verbo oblig.
b l. 1. §. qui præſens, hoc tit.
c l. 1. §. conuentionis, de pact. cum ſimilibus.
d l. ſciendum, §. dictum, de ædil. edi.
e l. iuris gentium, §. nuda, cum ibi notatis. de pact.
f l. pact. de pollic.
g §. item verſ. inf. de inuti. ſtipul.
h l. blanditus, C. de fideiuſſ.
i l. 1. in fi. de rerum permut. d. l. iuris gentiũ, in prin de pact.
K l. explicato, C. de rer. permut.

l. In

l In §.item per acceptilationem,qui mo.tol.oblig.
m l.ſi ſtipulatus,in prin.de vſu. Ares.in l. ſciẽdum,de ver.obl.
n Vt d.l.1.in prin.de verb.oblig.
o Ita Bar.in l.1.ad fi. de condict.ob cauſam.
p Vt hic in prin tit.no ſtri.& vide quæ dixi in §.rei perſequẽdæ,infra de actio.
q l.ſi quis certum,ſi cer.pet.
r l. ſtipulationum, & l.vbi autem, hoc ipſo tit.
ſ In Doct in l.certum, ſi cert.pet.
t Tex.in d.l.vbi autem, in §.illud,in 3.reſponſo.
u d.l.ſtipulationum,l.ſeq.
x In memorabilibus ſuis.
y Lib 5 ſenten titu.7.
z Lib 1.de ling.Lati.
a Loco præcitato.

§. In hac re.

1 *Verborum ſolennitas olim in ſtipulatione ſeruata,hodie non eſt neceſſaria.*
2 *Linguæ acceptilatio.*
3 *Diuerſitas idiomatũ nec ſtipulationẽ nec ſẽſum vitiat.*
4 *Explicata l.decreta,ff.de re iud.*
5 *Stipulator & promiſſor quis dicatur.*

a In hac re olim talia verba tradita fuerunt;ſpondes? ſpondeo:promittis?promitto:fidepromittis? fidepromitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. Vtrum autem Latina, an Græca, vel qualibet alia b lingua ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt: ſcilicet ſi vterque ſtipulantium intellectum eius linguæ habeat: nec neceſſe eſt eadem lingua vtrunque vti,ſed ſufficit c congruenter ad interrogata reſpondere. Quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem cõtrahere poſſunt. Sed hæc ſolennia verba olim quidem in vſu fuerunt: poſtea autem d Leonina cõſtitutio lata eſt, quę ſolennitate verborũ ſublata, ſenſum & conſonantem intellectum ab vtraque parte ſolum deſiderat, licet e quibuſcunque verbis expreſſum ſit.

1 a, In hac re.† *Olim ſtipulationis contractu, quis per illa ipſa verba reſpõdere debebat,quibus interrogabatur: vt ſi ſtipulator ita dixiſſet,* Promittis? *& promiſſor reſpondiſſet,* Spondeo,*non valebat ſtipulatio. Hæc verborum ſo-*
a *lennitas ſublata eſt, & ſufficit hodie ſi alter alterum a probe intelligat. Neque vero vana fuit talis obſeruatio veterum:nam adimebat omnium verborum amphibologiam, & controuertendi de mente ſtipulantium occaſionem. Et videmus hodie multos terere annos iudices in cognoſcendo, vtrum promiſſum ſit,an non ſit, vt fere reuocanda videatur vetus ſtipulationis ſolennitas.*
2 b Lingua.† *Lingua hic idiomatum & ſermonum differentiã ſignificat,vt cum Cicero in Tuſcul. dixit, Vberiorem eſſe & copioſiorẽ multo linguã Græcam,quã Latinã.*
3 c Congruenter.† *Sola ergo idiomatum diuerſitate ſtipulatio non vitiatur, ſi conſenſus idem concurrat, alterque*
b *in alterius verba b conſentiat: ſicut nec ſententia, quæ*
c *tam Latina,quam Græca lingua proferri c poteſt.† Ne*
4 *que aduerſatur,quod d Triphonius ait,*Decreta Prætorum Latine interponenda eſſe,*loquitur enim in magiſtratibus,qui compellebantur Latine pronũciare,propter linguam Latinam aſſerendam. Nam cum tanta Romæ eſſet vſurpatio linguæ Græcæ, vt per eam redderentur Romani leues,ac mendaces: Senatus decreuit, deinde Prætores nõ debere,niſi Latine decernere, nec orationem vllam in Senatum admitti,niſi Latinam,vt eſt apud Suetoniũ. Ergo Iuriſconſultus loquitur propter autoritatẽ Romani Imperij aſſerendam, cuius decor erat ampliari linguam Latinam. Nos autem loquimur in priuatis conuentionib. in quibus non refert, qua quiſque lingua loquatur, modo*
e *alter alterum intelligat, ſiue per ſe,ſiue per verum e in-*
5 *terpretem. † Cæterum is qui interrogat, velut creditor obligans alium,* Stipulator *dicitur:* Promiſſor *vero accipitur,qui reſpondens obligatur. Quanquam etiam* Stipulator *de promittente dici poſſit.*

d Leonina. *Quã Imperator Leo A. ad Erithrium Præfectum Prætorio edidit, quæque libro VIII. Cod. titu.*
f *XXXVIII. etiamnum f extat.*

e Quibuſcunque verbis. *Modo verba ſint, eſt enim ſtipulatio verborum conceptio, quibus qui interrogabatur*
g *daturum facturumve quod interrogatus eſt, g reſpõdit, cæterum nota verba nõ ſunt, puta ſi A velim ſignificare,*
h *promittis mihi centum? quemadmodũ notæ literæ h nõ ſunt,quæ literæ vicarium obtinent locum verborum.*

ADDITIONES.

a De quo vide l.omnes, C.de contrahen.& commit.ſtip.
b Hic & l.1.§ eadem autem,de verb.oblig.
c l.iudices, C. de ſententia.
d l.decreta,ff.de re iud.
e In d.l.omnes.
f d.§.eadem,in fine.
g l.ſtipulationum aliæ,§.ſtipulatio, ff. de verb. oblig.
h l.ſed cum patrono,de bono.poſſeſ.

§. Omnis.

1 *Cedere diem, & venire diem, quomodo accipiatur.*
2 *Pura ſtipulatio quæ.*
3 *In pura ſtipulatione ceſſit, & venit dies.*
4 *Verbum(confeſtim ſiue ſtatim) quid ſignificet.*
5 *Stipulatio in diem quæ.*
6 *In ſtipulatione in diem ceſſit dies,ſed non venit.*
7 *Ei qui ante tempus petit debitum, duplicatur tempus.*

Omnis ſtipulatio aut pure, aut in diem, aut ſub cõditione fit. Pure, veluti, quinq; aureos dare ſpondes? idq; cõfeſtim peti poteſt. In diem, quum adiecto die, quo pecunia ſoluatur, ſtipulatio fit, veluti, decem aureos primis calendis Martijs dare ſpondes? Id autem quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidẽ debetur, ſed peti prius quam dies venerit, nõ poteſt. At ne eo quidem ipſo die in quem ſtipulatio facta eſt, peti poteſt, quia totus is dies arbitrio ſoluentis tribui debet. Neque enim certum eſt eo die, in quem promiſſum eſt, datum non eſſe, prius quam id prætereerit.

Oportet ad euidentiorem cognitionem huius loci præmittere, quoniam modo inter ſe diſcrepent, cedere diem, &
1 *venire diem.† Tum autem* cedere diem *dicimus, a cũ*
a *incipit ea die res ad ius alicuius pertinere, licet agi adhuc non poſſit.* Venire *autem* diem *ſignificat, quando res perfecte peti poteſt, vt quia obligatio & actio efficaciter ac*
2 *vere orta ſit. Hoc ſi præcognito, obſerua ex hoc textu puram ſtipulationem dici, quæ neque diei, neq; conditionis*
b *adiectionem habet, ſed præſentis obligationis efficaciã b*
3 *ſignificat. In hac & ceſſit & venit dies, quia obligatio & actio efficaciter orta eſt. Ceſſit ergo, quia ſtatim debetur: venit, quia ſtatim peti poteſt, quod promiſſum eſt. debet tamen ſuſpendi actionis exercitium modico tempore, do-*
c *nec traditio c fieri poſſit.† Verbum enim* (confeſtim, ſiue
4 ſtatim) *cum aliquo temperamento temporis intelligendũ eſt: idq; humanitatis cauſa, nõ vt importunus creditor ſta-*
d *tim cum ſacco paratus d adſit. Hoc aũt temperamẽtum iudicis relinquendum eſt arbitrio, qui ex more regionis,*
e *& pro ratione circumſtantiarum, tempus ſolutioni e præ-*
5 *ſcribet.† Stipulatio in diem eſt quando dies adponitur,*

irrita

certa vel incerta, dum tamen certum, ſit eam venturam:
6 *vt ſi promitto decem poſt mortem.* † *Et in hac ceſſit qui-*
dem dies, quia ſtatim debetur, ſed nondum venit, h.e. nō-
dum peti poteſt efficaciter, niſi de exacta. Communis ta-
men Doctorum adſertio eſt in hac ſtipulatione ante diem
& obligationem & actionem eſſe quidem ortam, ſed ob-
ſtare exceptionem. Creditor ergo ante diem vtcunque de-
beatur ei debitum, vtcunque detur ei actio, efficaciter ta-
men non agit, quia dies ſtipulationi adiectus peperit de-
bitori exceptionem qua repellit creditorem etiam in illo
f *die in* f *quem deſtinata eſt ſolutio.* † *Quinimo qui præ-*
5 *mature peteret, plus tempore petere diceretur, & contra*
g *eum in nimię celeritatis pęnam tempus* g *duplicaretur,*
h *quod tamen in pura ſtipulatione* h *non eſt.*

ADDITIONES.

a l.cedere diem, 213. de verb.ſignif.
b Ita Doct. in l.eum qui Kalendis, 41.§. quoties, de verb.obli.
c §.fin. infra de inutil.ſtipulat.
d l.quod dicimus, de ſolutio.
e Argum. l.1. de iur.delib.
f Vt hic in tex.noſtro.
g §.hodie autem, infra de exceptio.
h Iux Alc. in d.l.cedere diem, de verb.ſignif.

§. At ſi ita.

1.4 *Promittis decē aureos quoad viuā: qualis ſit ſtipulatio.*
2 *Stipulatio ad tempus conſtitui nequit.*
3 *Tempus non eſt modus inducendæ vel tollendæ obliga-tionis.*

At ſi ita ſtipuleris, decem aureos annuos quo ad viuam, dare ſpondes? & pure facta obligatio *a* intelligitur, & *b* perpetuatur, *c* quia ad tempus non poteſt deberi: ſed *d* hæres *e* petendo, *f* pacti exceptione ſummouebitur.

a Intelligitur. *Saltem ſi verborum conceptionem & primos X. aureos inſpicias.*
b Perpetuatur. *Ita vt et hęredi meo promiſſor obligetur.*
c Quæ ad tempus. *Hæc eſt ratio decidendi:* non poteſt ad tempus deberi *hoc eſt, cum tempus ſit quidam naturale, non poteſt tollere ciuilem obligationem, prout infra mox declarabo.*
d Hæres. *Stipulatoris ſcilicet.*
e Petendo. *Intellige illos decem aureos a promiſſore ex ſola ciuili obligatione.*
f Pacti. *Scilicet, quo ad viuam.*
1 † Stipulatus *ſum a te decem aureos annuos, quo ad vi-*
uerem: iſta ſtipulatio eſt pura & perpetua. Pure enim
facta intelligitur, ſaltem ſi verborum conceptionem, &
primos decem aureos ſpectaueris: quandoquidem hi ſta-
tim peti poſſunt. Quod ſi in ſequētes annos reſpicias, qua-
a *dā tenus in diē eſſe videbitur,* a *ſtipulatio perpetua eſt,*
2 *quia nullo tēpore poteſt perimi.* † *nam ſtipulatio ad tem-*
pus cōſtitui nequit, veluti ſi dicam: Decem mihi aureos
dare promittis vſque ad decem annos? *hoc eſt, vt ſi*
intra decem annos eos a te petam, eos habeam: ſin præ-
tereat decennium, nec petam: interimatur actio. Hoc
b *textus vult innuere, hiſce verbis.* Quia *b* ad tempus non
poteſt deberi. *Commentatores hanc regulam alijs ver-*
3 *bis efferunt, in hunc modum:* † Tempus non eſt mo-
c dus tollendæ obligationis, *c* ſicut nec inducendæ:
quum tempus ſit quiddam naturale, & obligatio ciuile
d *quiddam naturalia autem non poſſunt* d *tollere ciuilia,*
ſed ſunt alij modi a legibus præſcripti, quibus extingui-
e *tur obligatio, quemadmodum infra* e *ſuo ordine de-*
monſtrabitur. Cum ergo tempus non poſſit tollere ciui-
lem obligationem, ſequitur, te hæredi meo remanere obli-
gatum ciuiliter, etiam me mortuo; idque textus ſentit in
verbo, Perpetuatur. *Et hęc quidem ſubtili, ſummoq; iure*
4 *procedunt.* † *Quia tamen iniquū eſt, vltra id, quam conuē-*
tum eſt, te cogi, eliditur hæc ciuilis obligatio per exce-
ptionem pacti conuenti, & ſic quamuis hæres meus, rigo-
re iuris inſpecto, poſſit abs te illos decem aureos annuos
petere, tamen ſubmouebitur per exceptionem pacti con-
uenti de nō petendo, quaſi videaris tacite pactum feciſſe,
quod ego ſtipulator poſſem quidem annuos decem abs te
petere quamdiu viuerem, hæres autem meus non poſſet.
Iſtud autem pactum tacitum inductum eſt a poteſtate iu-
ris, propter illud verbum ſtipulationi inſertum (quo ad
viuam.) *Eo enim ipſo, quod fuit mihi promiſſum illud an-*
nuum, quo ad viuerem, per hoc tacite videor pactus fuiſ-
ſe, ne hæres meus peteret. Naturalis vero obligatio hoc
caſu non tam tempore, quam pacto ſublata dicitur.

ADDITIONES.

a Ita gloſ. hic. & Iaſ. in l.ſi Stichum, §. ſtipulatio, col. 4. de verbor. oblig.
b Idem habes in l.eum qui ita, 55. §. qui ita, & ibi Doct. de verb.oblig.
c l.obligationum ferè, 44. §. placet, de act. & oblig.
d §. ſi ſup. de leg. ag tu.
e Inſ. Quib. mod. toll. obl. per totum.

§. Sub conditione.

1 *Conditio quæ tendit ad eſſe, vel ad non eſſe.*
2 *Quod eſt in conditione, non eſt in obligatione.*
3 *In conditionali ſtipulatione neque venit, neque ceſſit dies.*
4 *Hoc verum eſt ſiue conditio expreſſa ſit, ſiue tacita.*

Sub conditione ſtipulatio fit, cum in aliquem caſum differtur obligatio: vt ſi aliquid factum fuerit, vel non fuerit cōmittatur ſtipulatio: veluti, ſi Titius Conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes?

1 *a* De conditionali ſtipulatione *ſubiungitur,* † *quæ fit,*
quando imponitur conditio de futuro, quæ habet ſe ad eſ-
ſe, vel non eſſe. Conditio *namq; dicitur, cum quid in ca-*
a *ſum incertum,* a *qui poteſt tendere ad eſſe vel non eſſe,*
confertur. Et in hac ſtipulatione, neque obligatio neque
2 *actio vlla eſt, antequam conditio eueniat,* † *quia quod eſt*
b *in conditione, non* b *eſt in obligatione. Atque hoc eſt,*
3 *quod dicimus,* † in ſtipulatione ſub conditione neque
ceſſiſſe, c neque veniſſe diem. *Non enim ceſſit dies,*
quia non debetur, niſi conditio impleta ſit, neq; venit dies,
quia ante euentum conditionis peti a promiſſore nihil po-
teſt, & ſic in conditionali ſtipulatione tum demum, ſi
d *extitit,* d *committitur ſtipulatio.* † *Idemque eſt, ſiue*
4 *expreſſa ſit conditio, ſiue tacita,* e *vt quæ a lege ſubin-*
e *ducatur, dum tamen propriam conditionis naturam ha-*
beat, ſubſtantiamque rei, non autem ſolam executio-
f *nem* f *reſpiciat. Conditio enim quam certum eſt extitu-*
g *ram, vel quæ tempus præſens reſpicit, conditio non eſt,* g
ſed pro pura habetur.

ADDITIONES.

a l.cum ad præſens, ſi cer.pet.
b l.ſi quis ſub condit. ff. ſi quis omiſ ca.teſt.
c l.cedere diem, a 13. de verb.ſignific.
d l.non omnis, & ibi Doct. ſi cer.pet.
e l.item quia, §. 1. de pactis.
f Ita demum, in fi. de arbit.
g Dicam infra eo. in §. conditiones.

§. Siquis

Digitized by Google

§. Si quis ita.

1 *Hæ duæ ſtipulationes, Dare ſpondes, ſi in Capitolium aſcendero, & Dare ſpondes, cum mortuus fuero, quare æquiparentur in textu.*

2 *Ex ſtipulatione conditionali non agitur ante euentum conditionis.*

Si quis ita ſtipuletur: ſi in Capitolium non aſcendero, dare ſpondes? perinde erit ac ſi ſtipulatus eſſet, cum morietur, ſibi dari.

Supra *dixit de ſtipulatione conditionali, quæ adfirmatiue concipitur: hic vero exemplum ponit conditionis pro-*
1 *latæ per verba negatiua.* † *Æquiparantur autem hic hæ*
duæ ſtipulationes, Dare ſpondes, ſi in Capitolium non
aſcendero? *vel*, Dare ſpondes, cum mortuus fuero?
Non poteſt enim eſſe certum, me non aſcenſurum in Capi-
tolium, niſi vbi mortuus fuero, cum etiam extrema vitæ
2 *hora poſſim aſcendere.* † *Ex ſtipulatione conditionali non*
poteſt agi priuſquam conditio ſit purificata: ſed non po-
a *teſt purificari* a *ante mortem. Ergo textus has ſtipulationes recte æquiparat.*

ADDITIO.

a § ſub conditione, ſupra hoc tit.

§. Ex conditionali.

1 *Stipulatio conditionalis eſt tranſitoria in hæredes.*

2.3 *Legatum ſub conditione ad hæredem non tranſit, & quæ ſit diuerſi iuris ratio.*

Ex conditionali ſtipulatione *a* tantum ſpes eſt debitum iri: eamque ipſam ſpem in hæredem tranſmittimus, ſi prius quam *b* conditio extet, mors nobis contigerit.

a Tantum ſpes. *Quia ſperat ſtipulator conditionem impletum iri, ſperat conditionem ſtipulationi adiunctam extituram.*

b Conditio extet. *Id eſt, ſi ſtipulator moriatur, ante con-*
ditionis euentum, tunc tranſmittit ius ſuum, nempe ſpem
extituræ conditionis, ad ſuum hæredem, ita quod hæres
1 *exiſtente conditione promiſſorem conuenire poſſit.* † *Colli-*
gis itaque ex hoc textu, ſtipulationem conditionalem ad
2 *hæredes trãſmitti:* † *tametſi in legato ſub conditione re-*
licto diuerſum obtineat, quia hoc non exiſtente conditio-
a *ne,* a *hæredi minime prodeſt.* † *diuerſi iuris ratio eſt,*
3 *quia in conditionali ſtipulatione interuenit factum ſtipulatoris, volentis ſibi & hæredi ſuo proſpicere ſeu conſulere. Aliud eſt in legato ſub conditione relicto, vbi nullum legatarij factum intercedit, ſed tantum voluntas teſtatoris, qui intelligitur legatario duntaxat, non etiam hæredi ipſius gratificari voluiſſe.*

ADDITIO.

a Tex. in l. is cui, 42. de act. & oblig. in l. legata ſub conditione, de cõd. & dem. & l. vnica, §. ſin autem, C. de cadu. toll.

§. Loca etiam.

1 *Locus ſolutioni adiectus efficit ſtipulationem in diem.*

a Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent, veluti, Carthagini dare ſpondes? Quæ ſtipulatio licet pure fieri videatur, tamen re ipſa habet tempus addictum, quo promiſſor vtatur ad pecuniam Carthagine dandam. Et ideo ſi quis Romæ ita ſtipuletur: hodie Carthagini dare ſpondes? inutilis erit ſtipulatio quam *b* impoſſibilis ſit repromiſſio.

a Loca etiam. Agitur *hic de ſtipulatione pura, quæ ha-*
bet tacitam diem propter circumſtãtiam vel adiectionem
1 *loci.* † *Et colligendum hinc eſt locum ſolutioni deſtinatum efficere, quod ſtipulatio concepta videatur in diem. Præſumitur enim in tali caſu, contrahentes tacite egiſſe, non vt ſtatim ſoluatur, ſed eo die, quo commode eo perueniri poſſit. Committitur autem id temporis arbitrio iudicis, qui æſtimabit quanto tempore diligens paterfamilias in locum ſolutioni adiectum peruenire queat, idque effice-*
a *re, quod promiſſum eſt, vt* a *Venuleius reſpondit.*

b Impoſſibilis ſit repromiſſio. *Hoc tamen non eſt perpetuum. Poteſt enim contingere, vt ſtipulator & promiſſor mandauerit ſuis diſpenſatoribus: promiſſor ſuo, vt daret: ſtipulator ſuo, vt acciperet Carthagini eo die, quo facturi erant conuentionem, quod ſi ita factum fuerit, po-*
b *terit valere* b *ſtipulatio.*

ADDITIONES.

a l. Continuus, 137. § cum ita ſtipulatus, de verb. oblig.
b l. pluribus, 140. §. ſi inter eos, eo. tit.

§. Conditiones.

1 *Conditio triplex eſt.*

2 *Stipulatio ſub conditione præteriti vel præſentis temporis, ſtatim valet, vel non valet.*

Conditiones, quæ ad præſens vel præteritum tempus referuntur, aut ſtatim *a* infirmant obligationẽ, aut omnino nõ differunt: veluti, ſi Titius Cõſul fuit: vel ſi Mæuius viuit, dare ſpondes? Nam ſi ea non ſunt, nihil valet ſtipulatio: ſin autem ita ſe habent, ſtatim valet. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa, non morantur obligationem, *b* licet apud nos incerta ſint.

1 † Conditio *eſt triplex: aut enim in futurum confertur, de qua hactenus dictum eſt, aut in præteritum, aut in præſens tempus, & hæ poſteriores duæ impropriæ ſunt cõ-*
2 *ditiones. Nunc ad rem* † *Quod promiſſum eſt ſub conditione, quæ præteritum, aut præſens, tempus continet, ſtatim debetur, vel non debetur. Nam ſi ſtipulatio de præterito vel præſenti in facto vera eſt, ſtatim valet. ſin conſtat factum non eſſe verum, iam ſtipulatio ſtatim cecidit, extincta eſt, immo fingitur ab initio cecidiſſe. Exempli cauſa:* Promittis decem, ſi Cæſar, hodie eſt Gandaui: vel ſi Titius Conſul fuit? *ſtatim debetur id, quod promiſſum eſt, ſi Cæſar ſit Gãdaui, vel Titius fuerit Conſul quia ſtipulatio in facto vera eſt, vnde obligatio non eſt in pendenti, non differtur, vt ſolet fieri in vera cõditionali* a *ſtipulatione: idque ea ratione, quia hic ſtatim ſtipulatio eſt orta, neque impedit eam error, vel ignorantia noſtra. Cæterum ſi Cæſar hodie non eſt Gandaui, vel Titius non fuit Conſul, id quod promiſſum eſt, ſtatim non debetur, neque oritur obligatio, quum conſtet factum verum non eſſe. id-*
b *que textus noſter* b *hic ſenſit.*

a Infirmant. *Vel potius eneruant ſtipulationem. nam obligatio plane nulla naſcitur.*

b Licet apud nos. *Vnde paſſim in iure noſtro vide-*
c *mus id quod in rerum natura ſciri poteſt,* c *pro certo haberi.*

ADDITIONES.

a § ſub conditione, ſupra hoc tit.
b Cui adde, l. cum ad præſens, 37. cum duabus ll. ſeq. ſi certum petat.
c l. cum quidam, §. ſuum, ff. de acquir. hæred.

§. Non

§. Non ſolum.

1 *Stipulationum aliæ in dando, aliæ in faciēdo conſiſtunt.*
2.6 *Stipulationes dandi cuius ſint naturæ.*
3 *In ſtipulationibus faciendi promiſſor ſoluendo intereſſe liberatur.*
4 *Optimum eſſe, in ſtipulationibus faciendi pęnam ſubijcere, qualiter accipiatur.*
5 *Stipulatio faciendi eſt indiuidua.*

Non ſolum res in ſtipulatum deduci poſſunt, ſed etiam facta, vt ſtipulemur aliquid fieri, vel non fieri, & in huiuſmodi ſtipulationibus optimum erit pęnam ſubijcere, ne *a* quantitas ſtipulationis *b* in incerto ſit, ac neceſſe ſit actori probare, quod eius interſit. Itaq; ſi quis, vt fiat aliquid, ſtipuletur, ita adijci pœna debet, ſi ita factū nō erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes? Sed ſi quędam fieri, quędam nō fieri, vna eademque conceptione ſtipuletur quis, clauſula huiuſmodi erit adijcienda, ſi aduerſus ea factum erit, *c* ſiue quid ita factum non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes.

1 H inc colligitur, † *ſtipulationum quaſdam conſiſtere in dando, quaſdam in faciendo, ſaltem ſi cōſideremus materiam, circa quam verſantur. Quod ſi conſideretur ſtipulatio quo ad ſua formalia, quin conſiſtat in interrogatio-*
a *ne & reſponſione, dubium* a *non eſt. Nec impedit, aliquas eſſe ſtipulationes in non faciendo, vt cum ſtipulor a te,* ne vadas Romam, *quoniam promiſſio non faciendi continetur vtique ſub promiſſione facti, vel faciendi. Vbi prouidetur de adfirmatiua, ibi etiam prouiſum eſt de negatiua, in caſu negatiuo, propter vim relatoriam; quia*
b *referunt ſeſe, facere & non* b *facere. Ad propoſitum*
2 *ergo reuertendo, † in ſtipulationibus dandi promiſſor ſimpliciter ad dandum obligatur, præciſè cogitur volens no-*
c *lens promiſſionem* c *adimplere. Et natura iſtius ſtipulationis eſt, quod diuidi, id eſt, pars debiti ſolui poſſit, & promiſſor, eiuſque hæredes tantum in reliqua parte conueniantur: quod tamen procedit, ſi quantitas aliqua promiſſa eſt, puta decem aurei: ſecus ſi aliquod corpus, vt homo, equus, vel aliud quoddam indiuiduum promittatur. tunc*
d *enim pars ſolui* d *regulariter non poteſt. † In ſtipulatio-*
3 *nibus autem quæ in faciendo conſiſtunt, vt ſi quis promittat ædificare domum, ſcribere librum, promiſſor nō poteſt*
e *præciſè ad factum compelli, ſed præſtando* e *intereſſe, liberatur. Quare ſi id non fit, quod promiſſum eſt, poteſt ſtipulator agere ad intereſſe, quanti ſcilicet ipſius intereſt, rem promiſſam factam non eſſe, quod quia difficulter probari poteſt, ait Iuſtinianus,* optimum fore, ſi in huiuſmodi ſtipulationibus pęna ſubijciatur. *Vbi enim pęna non fuerit adiecta ſtipulationi, & tu non feciſti, quod promiſiſti, quātitas ſtipulationis in incerto eſt, hoc eſt æſtimatio facti incerta eſt: quia facta ab alijs pluris, ab alijs minoris æſtimari ſolent. Et hoc incertum in textu noſtro* intereſſe *vocatur. nam ſtipulatur æſtimat, quanti eius interſit, opus factum non eſſe, quod cum difficilis probationis ſit (probandum enim eſt teſtibus, & interdum iureiurando, ſi dolus interueniat, & plerunque intereſſe ad exi-*
4 *guam æſtimationē deducitur) † ideo conſulit* f *hic Imp,*
f *vt facto pęna adijciatur. Adiecta autem pęna committitur ſtipulatio, peti turque pęna, etiamſi ſtipulatoris non*
5 *interſit, opus factum non eſſe. † Quod autem ſupra docui obligationem dādi eſſe diuiduam, ita quod creditoris pars ſolui poſſit, contingatq; in parte debiti liberatio, vt ſi ſim tibi in decem obligatus, poſſum quinque ſoluendo partem obligationis extinguere, hoc verum intellige ſi creditor cōſentiat ſi creditori volenti pars ſolui poteſt, nolenti non poteſt. Nam cum dicitur,* præſtatio partis liberat, partem præſtari poſſe, *ſemper ſupponitur, creditore volen-*
g *te.* g *Neque enim hac ſpecie tractamus, quid creditor velit, aut nolit, velit accipere partem, necne, ſed an per naturam ex conditione & qualitate debiti poſſit pars præſtari, quia ſi eſt diuidua, tunc creditori volenti præſtari poteſt. ſi eſt indiuidua, tunc nec volente quidem creditore pars præſtari quiret. Naturam ergo rei, an accipiat partem conſideramus, ſuppon mus creditoris voluntatem concurrere. Nonne creditor accipit partem debiti, ſub ſpe, quod & altera pars ſoluatur? ergo videndum eſt, an pars præſtari queat, id eſt, an obligatio diui-*
6 *dua ſit, aut indiuidua. † Vnde conſectarium eſt, ſtipula-*
h *tionem faciendi eſſe indiuiduam,* h *quod adeo creditor non poſſit eſſe contentus parte, ob id, quod natura rei non recipit præſtationem partis, ſicut eſt via, iter, actus, quę*
i *ſunt per naturam indiuidua. Hoc tamen ſuis locis* i *interpretes diffuſius expendunt.*

a Quantitas ſtipulatio. *Hoc eſt, eius quod intereſt, quod quidem ineſſe intelligitur ſtipulationi faciendi.*

b In incerto ſit. *Quatenus enim cuiuſque interſit, in fa-*
K *cto, non* K *in iure conſiſtit.*

c Siue quid ita. *Omiſit Iuſtinianus hic, quomodo committatur pęnalis ſtipulatio ſubiecta ſtipulationi facti quę eſt indiuidua, & an aduerſus plures cōmittatur in ſoliduū.*
l *Verū hunc articulū veluti præcipuum, eleganter* l *Paulus I.C. explicat in Pādectis quę huc facile trāſcribi poſſunt.*

ADDITIONES.

a Glo. in l. ſtipulatio, in prin. hoc tit.
b Quod non facere contineatur ſub facto, eſt text. in §. etſi vxor. ſupra de nup. vbi dicit tex. recte factum hominē, ſi ſe ab illicitis nuptijs abſtineat. Ecce abſtinere eſt non factū: qui abſtinet, nihil facit: & tamen dicitur facere qui abſtinet. adde l. vbi autem, 72. § qui id quod, & d. l. ſtipulationum. § item ſi in facto, de verb. oblig.
c d. l. vbi autem, § ſi.
d l. 2. § & harum, & l. ſtipulationes non diuiduntur, hoc tit.
e Tex in d. l. ſtipulationes nō diuiduntur, & ibi Doct. Iaſ. poſt Bar. & ibi nu. 32. caſus notat, in quibus hoc non obtinet.
f l. ſi de pręt. ſtipul. l. vnica, C. de ſenten. quę pro eo quod int.
g Ita vere Zaſ. in d. l. ſtipulationum.
h l. creditori, C. de pact.
i In d. l. ſi ſtipulationum.
K l. quatenus, de reg. iur.
l In l. 2. § penult. de verb. obl.

DE DVOBVS REIS STIPVlandi & promittendi. Tit. XVII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2.4 *Rei ſtipulandi promittendique vnde dicti.*
3 *Vox (reus) quomodo a veteribus accepta.*
5 *Rei credendi & debendi.*
6 *Duos reos ex quocunque contractu conſtitui.*

1 Quę † *in ſuperiori titulo de ſtipulatoribus, & promiſſoribus dicta ſunt, de iis intelligantur, qui ſinguli a ſingulis ſtipulantur, aut ſinguli ſingulis ſpondent, ac generali creditorū debitorumq; appellatione continentur. Verum quia frequenter vſu venit, vt eandem rem vel plures vni promittant, vel plures ab vno ſtipulentur. de hoc ſtipulationis genere Imp ſpeciatim tractare voluit, ob id certe, quoniam & alia eſt huius obligationis conceptio, & natura diuerſa, neq; amplius vulgare creditorum debitorum-*
2 *que nomen ſortiuntur contrahentes. † Dicuntur enim rei*

ſtipulandi,

ſtipulandi, promittendique, ſeu credendi & debendi, a re
a *ſcilicet, quæ vna atque eadem in obligationem a deduci-*
3 *tur. Nam & veteres. Ciceronis* b *teſtimonio reos appel*
b *labant non modo eos, qui arguebantur, ſed omnes, quorum*
c *de re diſceptabatur.* c *Nonius etiam,* Reos, *inquit,* non
ſolum crimini, & culpæ obnoxios, ſed honeſti, voti,
promiſſi debitores eſſe, veterũ autoritas voluit. *Alias*
tamen reus dicitur reſpectu actoris, vt in iudicijs, & tunc
4 *pro eo qui conuenitur, proprie capitur.† Illud quoq; ſcien-*
dum, eos qui ſtipulantur eandem rem, vel quibus ex ſti-
pulatione eadem res debetur, reos ſtipulandi nominari,
qui vero verbis ſtipulationis interrogati promittunt, reos
d *promittẽdi proprie* d *dici.† Quod ſi quibus velut correis*
5 *ex alio contractu, vel etiam ex teſtamento, eadem res de-*
betur, hi proprie rei credẽdi, & qui plures eandem rem
e *debent, rei debendi* e *appellantur.† Neq; enim per ſti-*
6 *pulationem tantum conſtituuntur duo rei (de quo hic ti-*
tulus ſpeciatim loquitur) ſed etiam per quemcunq; alium
f *contractum, vel in vltima voluntate. Quare ſi* f *eandem*
rem apud duos pariter depoſui, vtriuſq; fidem in ſolidum
ſecutus, vel eandem rem duobus ſimul commodaui, aut
teſtator grauauit Manium & Sempronium hæredes ſuos
dare centum Titio, pariter eorum fidem in ſolidum ſecu-
tus, conſtituuntur duo rei, & in ſolidum tenentur, ſicque
de cæteris.

ADDITIONES.

a l.2.l.3.in fi.& l.ſi id quod, ff.hoc tit.
b Lib.2.de Orat.
c Vide Alc.in l.nominis & rei.ff.de verb ſignif.
d l.1.ff.eod.
e Gloſ.in l.eandem, ff.hoc tit.
f Tex.d.l.eandem.

Ad princip. tit.

1 *Natura reorum ſtipulandi & promittendi.*
2 *Rei promittendi & ſtipulandi quomodo conſtituantur.*
3 *In quibuſque contractibus poſſunt conſtitui correi.*
4.6 *Quæ requirantur ad conſtitutionem reorum ſtipulandi & promittendi.*
5 *Modicum tempus obligationem non vitiat.*
7 *In defectum promittens quomodo differat a reis, &c.*
8 *Fideiuſſores differunt a correis.*

Et ſtipulandi & promittẽdi, duo pluresve rei fieri poſſunt ſtipulandi ita, ſi *a* poſt omniũ *b* interrogationem promiſſor reſpõdeat, ſpondeo, vtputa quum duobus ſeparatim ſtipulantibus ita promiſſor reſpõdeat? *c* vtrique veſtrum dare ſpondeo. Nam *d* ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alij interrogati ſpondeat: *e* alia atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo pluresve rei promittendi ita fiunt; Mæui, decem aureo dare ſpondes? & Sei, eoſdem dare ſpondes? *f* ſi reſpondeant ſinguli ſeparatim, *g* ſpondeo.

Si duo, *pluresve rem aliquam ſtipulati ſunt, cuilibet*
tantum pars debetur, vt ſi tu & Sempronius a me decem
aureos ſtipulemini, vtriq; tantum quinq; debeo. Sic quo-
que ſi duo, pluresve rem aliquam promittunt, quilibet in
1 *partem tantum tenetur, † niſi in vtroque caſu expreſſo*
vel tacite actum ſit, vt ſint duo rei ſtipulandi, vel pro-
mittendi, nam tum ſinguli debitores obligantur in ſolidũ,
a *ſingulique creditores ſolidum poſſunt* a *petere.† Conſti-*
2 *tuuntur autem duo rei ſtipulandi & promittendi. pri-*
mum expreſſe, cum hoc nominatim actum eſt, vt ſint duo
rei ſtipulandi, vel promittendi, deinde tacite, ſi adijciatur
b *dictio, in* b ſolidum, *itẽ cũ additum eſt verbum,* Eadẽ
c *vel verbum,* c Quilibet: *itẽ in obligatione alternatiua,*
d *vt* Promitto tibi, aut Titio decem, vel alterutri d ve
ſtrum. *Breuiter quotieſcunq; ex verbis colligi poteſt ani-*
mus conſtituendi duos reos debendi ſeu credendi. Nec ve-
e *rum eſt, quod Accur.* e *putat, non conſtitui hodie duos*
f *reos ſtipulãdi, niſi hoc expreſſe* f *agatur, quoniam circa*
formam cõſtituendi nihil immutatum eſt, & per eadem
verba ẽt hodie conſtituuntur, per quæ olim: licet quo ad
effectum ſolidæ exactionis hoc ſit innouatum, quod bene-
ficium nouarum cõſtitutionum de duobus reis transferãt,
3 *quod infra latius docebimus.† Nec ſolum tamen duo rei*
ſtipulandi & promittendi conſtituuntur in ſtipulatione,
ſed & in ceteris contractibus, veluti emptione, venditio-
ne, locatione, conductione, depoſito, cõmodato, & cæteris
vt ſi eandẽ rem apud duos pariter depoſui, vtriuſq; fidẽ
in ſolidum ſecutus: vel eandem rem duobus ſimul commo-
g *daui, hi fiunt* g *duo rei promittendi.† Cæterum ad hoc,*
4 *vt ſint duo rei credendi ſeu ſtipulandi, neceſſe eſt primo,*
quod promiſſor non ante reſpondeat, quam vterque ſtipu-
lantium interrogarit. Secundo quod continuo, id eſt, nullo
actu extraneo & obligationi contrario interueniẽte, pro-
miſſoris, promiſſorum ve reſponſio ſubſequatur. Nam il-
lud in quocunque genere ſtipulationis perpetuum eſt, &
de forma ſubſtantiali, ut continuus actus ſit, & ſtipulan-
5 *tis, & promittentis.† Modicum tamen interuallũ tempo*
h *ris ſicut obligationem non vitiat, ita nec duorũ reorum* h
6 *conſtitutionem infirmat.† Et hæc obtinent ẽt in reis pro-*
7 *mittendi.† Differunt aũt duo rei promittendi & ſtipulan-*
dĩ ab eo, qui in defectum promittit: quia adiectus in defe-
ctum non tenetur ad certam quãtitatem, ſed ad id tãtum,
quod deficit, quod creditor a debitore ſuo conſequi non po-
i *teſt, veluti ſi quis modo* i *ſtipuletur: Titi, promittis mihi,*
quanto minus a Sẽpronio debitore meo conſequi potero?
8 *† Diſcrepant quoq; correi a fideiuſſoribus, quia fideiuſſo-*
res accedunt obligationi alterius, nec poſſunt conueniri in
ſolidum, niſi reo principali excuſſo: Correi aũt ſunt æque
k *principaliter obligati pro ſe, ſeu de his infra ſuo* k *loco.*
a Poſt omnium. *Scilicet ſtipulantium, quos omnes pro-*
miſſorem interrogare oportet, nam ſi vnus tantum ſtipu-
lando interrogarit, duo rei ſtipulandi eſſe nequeunt, etſi
alterius etiam mentio fiat.
b Interrogationem. *Nempe ſeparatam.*
c Vtrique veſtrum. *Nam ſi alteri tantum reſpondeat,*
l *illi ſoli obligabitur.* l
d Si prius Titio ſpo. *Dum ſcilicet hoc non agitur ex-*
m *preſſim, vt duo rei credendi fiant, alioqui non obeſt* m
hæc ſeparatio.
e Alia atque alia. *Re ipſa ſcilicet, & effectu, plures enim*
ſunt ſtipulationes, plureſque promiſſiones, & plures quo-
que res.
f Si reſpondeant ſinguli ſeparatim. *Et quidem con-*
tinuo, nec interueniente magno interuallo, vt paulo ante
dixi.
g Spondeo. *Idem erit, etſi dixerint. Spondemus, quem-*
n *admodum ex* n *Pomponij reſponſo liquet.*

ADDITIONES.

a l.reos promittend.§.cum in tabul.de duob. reis.
b l.3 §.vbi, hoc tit.
c Vt hic, & l.2.hoc tit.
d l.ſi ex toto, §.fi. de leg.1. reliqua vide apud Bar.& Pau.l.2. ff.eod.
e tex.in l.& an ea.hoc tit.l.ſi Titio, & Seio.ff.de leg.2.
f Auth.hoc ita, C.hoc tit.
g Gloſ.verbi ſpondeo.
h Tex.in l.duos, §.rei, hoc tit.

i l.decem

Digitized by Google

i l.decem, cum ibi no. de verb. oblig.
k Tit. de fideiuſſ.
l l.duos reos, de duobus reis.
m l.5. hoc tit.
n d.l. duo rei, d. tit.

---

§. Ex huiuſmodi.

1 *Primus effectus correorum.*
2 *Secundus effectus eorundem.*
3 *Vno correorum promittendi ſoluente, liberantur & alij.*
4 *Quid hodie in correis ſit immutatum.*
5 *Duo beneficia reorum debendi.*
6.7 *Renũciatio Auth. Hoc ita, C. de duob. re. quod operetur.*

Ex huiuſmodi obligationibus & ſtipulationibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes ſinguli in ſolidũ tenentur. In vtraq; tamen obligatione *a* vna res vertitur: *b* & vel alter *c* debitum accipiendo, vel alter ſoluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.

Subiungit *Iuſtinianus duplicem effectum obligationis duorum pluriumve reorum credendi ſiue debendi.*
1 *† Primus, quia euiuſmodi obligatione ipſo iure ſingulis ſti pulatoribus ſolidum debetur, & vnuſquiſque promittentium in ſolidum eſt obligatus, adeo quod a quouis eorum*
a *ſolidum peti poſſit, omnibus etiam* a *præſentibus, & ſoluendo exiſtentibus. Et ſic reorum debendi obligatio ſingulos promittentes ipſo iure obligat in ſolidũ ſinguli ſolidum*
2 *debent. † Secundus, ſi vnus ex correis totum debitum ſoluerit, extinguitur obligatio omnino, & quo ad alium correum debendi, alter correus quoque liberatur: ob id certe, quod vna atque eadem res in vtriuſq; obligatione vertitur. Vna enim, & plures videntur hoc eſſe obligationes.*
b *Vna, quia res* b *debetur: plures, quia duæ ſunt euſdẽ po-*
c *teſtatis* c *obligationes. † Ex diuerſo alter correorum*
4 *promittendi ſoluat, liberat quoque correum ſuum, quo ad correi perſonam, perempta obligatio cenſetur. Etenim ſo-*
d *lutione eius, quod debetur,* d *tollitur omnis obligatio. Si tamen circa ſolutionem perſona eius ab obligatione eximeretur, id correo, quo ad ipſius obligationem tollendam*
4 *non prodeſſet: quemadmodum Faber hic notat. † An aũt circa hos effectus hodie aliquid immutatum ſit? breuiter dicendum ex cõi Doctorum ſententia: in reis ſtipulandi hodie nihil eſſe innotatum: in reis vero promittẽdi vnum innouatum eſt. Quum enim olim ſinguli debitores in ſolidum conuenirentur, hodie beneficio legum tantũ in parte tenentur & condemnantur: niſi alter non fuerit ſoluendo, vel abſens, ne cõmode diſſoluat, vel ẽt niſi debitores huic*
e *legum beneficio* e *renunciauerit. † Obſerua igitur, no-*
5 *uiſſimo iure duo eſſe beneficia reorũ debẽdi: primum quod cauſa duorum reorum debet communiter examinari, neque vnus ſine alio conueniri poteſt. Alterum eſt, quod ſo-*
f *lum conuenitur pro parte, ſinguli* f *pro parte ſua tenentur, vt renunciantes. Nouellæ conſtitutioni, ſic duobus be-*
6 *neficiis renunciare intelliguntur. † Et hinc eſt, quod euiuſmodi renunciationem vulgo hodie adponant tabelliones in ſuis inſtrumentis, cum interim conſtitutionem ipſam vt*
7 *plurimum ignorent. † Habet tamen hæc renunciatio maximam efficaciã ac vim, vt ex prædictis liquet. hac enim adpoſita, quilibet correorum in ſolidum conueniri poteſt, ẽt omnibus præſentibus, & ſoluendo exiſtentibus: quia tũc*
g *redditur ad iura vetera, quibus hoc* g *permittebatur.*

a Vna res vertitur. *Vnam autẽ rem intelligimus, ſi non omnino vere, ſaltem iuris fictione, vt duo fabri eiuſdem peritiæ ſi promittant ſuas operas, intelliguntur eaſdem*
b *operas promittere,* h *ideo & duo rei fiunt.*

b Et vel alter. *Nempe duorum reorum ſtipulandi.*

c Debitum. *Solidum ſcilicet, partem enim recipiendo ius alterius non perimit, quin et recte adhuc ſoluatur reliqua pars, cui certe ſolui non poſſet perempta eius obligatio.*

ADDITIONES.

a Tex. in l.2. & 3. §. vbi, hoc tit.
b d.l.3. §. vbi.
c l.ſi reus, & l.eandem, in fin. vbi etiam alia ratio ponitur hoc noſtro tit.
d Infra quib mod. toll. oblig. in princ.
e Auth. hoc ita, & ibi Bart. & Doct. C. hoc tit.
f d. Auth hoc ita.
g Vt in hoc §.
h l.5. nemo eſt qui neſciat, in fi ff. hoc tit.

---

§. Ex duobus.

1 *Caſus huius §.*
2 *Cauſa dubitandi in hoc §. & item decidendi.*
3 *Imparitas obligationis, quæ re, vel ſpe ad paritatem reduci poteſt, non impedit eam.*

Ex duobus reis promittendi, alius in diem vel ſub conditione obligari poteſt, nec impedimẽto erit dies aut cõditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus, eſt, petatur.

a *Hic locus ad verbum deſcriptus eſt ex* a *Florentini re-*
1 *ſponſo. Continet autem talem hypotheſin. † Stipulatus ſum a Titio & Meuio centum aureos, Titius pure mihi promiſit, Meuius autem ſub conditione, ſi Cæſar in Germaniam venerit, an iſti intelligantur conſtituti eſſe duo*
2 *rei promittẽdi ſeu debendi? † Et non videtur, quum æqui-*
b *tas omnimoda ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos* b *debendi. Ita enim Iuriſconſultus ait.* Si quis duobus reis paciſcatur, vt ab altero dolus, ab altero etiam culpa leuis præſtetur, propter culpæ imparitatem vitiari duorum reorum cõſtitutionem. *Hic tamen deciditur, ex duobus reis promittendi, alium pure, alium in diem, vel ſub conditione obligari poſſe, & ſic diuerſitatem temporis, quod ſolutioni adiectum eſt, non impedire, quo mi-*
c *nus duo rei debendi* c *conſtituantur. † Huiuſmodi enim*
3 *imparitas obligationis, quæ re vel ſpe ad paritatem reduci poteſt, non impedit obligationem, ſicut in exemplo textus noſtri. Nam adueniente conditione, vel die, ambo æqualiter tenentur, cum ſemel cõditio quæ extiterit, perinde habeatur, ac ſi illo tempore, quo ſtipulatio interpoſita*
d *eſt, ſine conditione facta* d *eſſet. Quæ autem imparitas reduci non poteſt ad paritatem, impedit obligationem ſicque loquitur Iuriſconſulti reſponſum, cuius ſupramentionem fecimus, quod aduerſari videbatur: ibi enim nulla ſpes eſt, futurum, vt parem cauſam ſuſcepiſſe videantur hi, quorum hic dolum, ille culpam leuem præſtare tenetur. Non poſſunt ergo ibi duo eſſe rei, a quibus tam impar ſuſcepta eſt obligatio. Reliqua huc ſpectantia Angelus*
e *hic, & Bartolus,* e *itemque reliqui Doctores ſuo loco plene proſequuntur.*

ADDITIONES.

a l.ex duobus, 7. eod. tit.
b Arg l.9. eandem, § ſed ſi quis, hoc noſtro tit.
c Con. tex in l.7. ex duob. vnde hic, § ad verbum ſumptus eſt ff hoc tit.
d l.potior. §. videamus, qui potio in pig.
e d.l. ſi ex duob. §. fi. eod. tit & in d. Auth hoc ita, in 12. queſt.

DE

DE STIPVLATIONE SERuorum. Tit. XVIII.

Ad princip.

1 *Tres dubitandi cauſæ quare ſeruus non videatur ſtipulari poſſe.*
2 *Seruus ex domini perſona poteſtatem ſtipulandi habet.*
3 *Seruus hæreditarius an ſtipulari queat.*
4 *Hæreditas iacens & nondum adita fictione iuris defuncti perſonam ſuſtinet.*
5 *Seruo hæreditario ſtipulante quis ſit effectus.*

Seruus ex perſona domini ius ſtipulãdi habet. Sed & hæreditas in pleriſque perſonæ defuncti vicem ſuſtinet: ideoque quod ſeruus hæreditarius ante aditã hæreditatẽ ſtipulatur, acquirit hæreditati: ac per hoc etiam hæredi poſtea facto acquiritur.

Quum *ſeruitus noſtro tempore fere ſit abolita, neque ſeruos amplius in noſtra habeamus poteſtate, ſicut olim:*
1 *hanc ſeruorum ſtipulationem paucis perſtringemus.† Videbatur autẽ ſeruum ſtipulari non poſſe, tum quia is iure*
a *ciuili pro nullo* a *habetur, & ſtipulatio iuris ciuilis con-*
b *tractus eſt:* b *tum quia ſeruus nihil ſibi* c *acquirere*
c *poteſt: tum etiam quia is, cui quid ex ſtipulatione quæren-*
d *dum eſt, regulariter* d *præſens eſſe & ſtipulari debet.*
2 *† Sed magis eſt, vt ſeruus ex perſona domini, qui ſerui caput eſt, & a quo deſignationem accipit, vim ac poteſtatem habeat ſtipulandi: per hunc enim dominus ipſe ſibi*
e *ſtipulari* e *videtur. † Rurſus videbatur ſeruum hære-*
3 *ditarium, cuius dominus eſt mortuus, ſtipulari non poſſe, quomodo enim ſtipularetur cum mortuo domino ſuo, nemo ſit in rerum natura, ex cuius perſona deſignationem*
4 *habeat? † Inductum tamen eſt iuris fictione, vt hæreditas iacens & nondum adita defuncti perſonam ſuſtineat,*
f *ac pro domino* f *habeatur. Vnde ſi defunctus ſtipulandi facultatem habuit, ex eius ficta perſona cenſebitur &*
5 *ſeruus ipſius vtiliter ſtipulatus eſſe, † huiuſque ſtipulationis effectus eſt, primum quod hæreditati iacenti acquiratur, quæ defuncti perſonam repræſentat, deinde etiam hæredi poſtea adeunti, is enim quandocunque adierit,*
g *fingitur adijſſe a tempore* g *mortis.*

ADDITIONES.

a l.93.quod attinet, de reg.iur.
b §.de conſtituta, infra de act.
c §.item vobis, ſup.per quas perſ.nob.acquir.
d d.l.1.in prin.de verb.oblig.
e d.l.1.ad prin.
f l.hæreditas, 61.de acquir.rer.dom.
g l.hæres, quandocunque, de acquir.hæred.

§. Siue autem.

1 *Quando ſeruus inutiliter ſtipuletur domino.*
2 *Seruus & filiusfam. an æquiparentur.*

a Siue autem domino, ſiue ſibi, ſiue conſeruo ſuo, ſiue impersonaliter ſeruus ſtipuletur: domino acquirit. Idẽ iuris eſt in liberis, qui in poteſtate patris ſunt,
b ex quibus cauſis acquirere poſſunt.

a Siue autem. *Quadruplicem hic formam habes inter-*
a *ponendæ ſtipulationis per ſeruum, quæ pariter ex* a *Flo-*
1 *rentini reſponſo deſumpta eſt.† Et in hac ſtipulatione ſeruorum obſeruari debet, quid & cui ſeruus ſtipuletur, ſi enim res domino acquiri nequeat, ſtipulatio eſt inutilis, vt ſi ſeruus ſibi ſtipuletur, aut ſi rem, quæ iam domini ſui*
b *eſt, dari* b *ſtipuletur.*
2 b Ex quibus cauſis. *† Seruus, vt vides hic & filiusfamilias æquiparantur, quo ad acquiſitionem. In hoc tamen differunt, quod ſeruus indiſtincte quærit domino, filius autem familias patri in peculio tantum profectitio, & ad-*
c *uentitio, quo ad* c *vſumfructum.*

ADDITIONES.

a l.ſiue, mihi, 15.ff. hoc tit.
b l.2.de ſtipul.ſeruor, & §.item nemo, infra de inutil.ſtip.
c Vt dixi in §.item liberi, ſupra per quas perſ.nob.acquir.

§. Sed cum.

1 *Seruus ſtipulando ea acquirit domino quæ ſunt iuris, & ſibi ipſi, quæ ſunt facti.*
2 *Stipulatio itineris, viæ, &c. eſt ius & factum.*
3 *Quæ facti ſunt non tranſeunt ad dominum.*

a Sed cum factum in ſtipulatione continebitur, omnimodo perſona ſtipulantis cõtinetur: velut ſi ſeruus ſtipuletur, b vt ſibi ire agere liceat. ipſe enim tantum prohiberi non debet, non etiam dominus eius.

1 a Quod † ſeruus *ſtipulando domino acquirat, verum eſt in his, quæ ſunt iuris, vt ſi ſtipularetur aliquid dari: ſecus in ſtipulatione facti, quæ perſonæ ſerui cohæret,*
a *commoditas tamen ad dominum* a *pertinet. † Non ta-*
2 *men ignorandum eſt, ſtipulationem* b *itineris, viæ,*
b *actus, eſſe ius, in quantum debet conſtitui ſeruitus: ſed in*
3 *quantum patiẽtia debet præſtari, dicitur eſſe facti.† Pen-*
c *det autem totus hic locus ex illa* c *Pauli I.C. regula, quæ facti ſunt non tranſeunt ad dominum.*
b Vt ſibi ire agere. *In hac ſtipulatione non ius, ſed factum verſari, ideoque a ſeruo recte interponi, nec ad Do-*
d *minum pertinere* d *Iulianus reſpondit.*

ADDITIONES

a Iuxta Bar.in l.quod dicit, de verb.oblig.
b Bart.in l.2 §.1.de verb obl.idem in l.communis ſeruus tuus & meus, de ſtip ſeru.
c l.qui hære.44 de cond.& demonſt.
d l.ſtipulatio illa habere licere, 38.§.hi qui, de verb.obli.

§. Seruus communis.

1 *Seruus communis acquirit pro parte dominica.*
2 *Et hoc quoties non procedat.*
3 *Extenſio huius §.*

Seruus communis ſtipulando, vnicuique dominorum pro portione dominij acquirit, niſi iuſſu vnius eorum, aut nominatim alicui eorum ſtipulatus eſt: tunc enim ſoli ei acquiritur. Quod ſeruus cõmunis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis acquiri non poteſt, ſolidum alteri acquiritur: veluti, ſi res, quam dari ſtipulatus eſt, vnius domini ſit.

1 Seruus † *communis, qui plures habet dominos, regulariter ſtipulando acquirit dominis ſuis pro parte dominica: hoc eſt, quantum quiſque eorum iuris in ſeruum ha-*
2 *bet. † Quod tamen aliquoties non procedit: primo quan-*
a *do ſtipulatur vni ex dominis,* a *expreſſo ipſius nomine proprio. Deinde ſi iuſſus vnius præcedit. Tertio, ſi ſtipulata res alteri non poſſet acquiri ex dominis: tum enim illi acquiritur in ſolidum, in cuius perſona acquiſitio fun-*
b *dari* b *poteſt. † Bart. hunc §. & ad Monachos, inſtito-*
3 *reſque plurium mercatorum producit.*

ADDITIONES.

a l.ſeruus communis 2.hoc tit.
b Tex.in l.ſi ſeruus communis.5.& ibi Bar.de ſtip.ſeruor.

De

Digitized by Google

DE DIVISIONE STIPVLATIONUM. Tit. XIX.

1 *Quadruplex ſtipulationum diuiſio.*
2 *Stipulationes iudiciales.*
3 *Stipulationes prętoriæ.*
4 *Prætoriarum ſtipulationum ſubdiuiſio.*
5 *Stipulatio iudicatum ſolui.*
6 *Stipulatio rem ratam haberi.*
7 *Stipulatio de nouo opere demoliẽdo.*
8 *Prætoria ſtipulatio cautionalis.*
9 *Et ea fit per ſtipulationem.* —
- Legati.
- Tutelæ.
- Ratum haberi.
- Damni infecti.

10 *Stipulationes Prætoriæ communes.*
11.14 *In quo differant ſtipulationes Iudiciales & Prætoriæ.*
12 *Caſus, vbi in Prætorijs ſtipulationibus nuda repromiſſio ſufficit.*
13 *Regulariter in Prætorijs ſtipulationibus nuda repromiſſio non ſufficit.*
15.23 *Stipulationes conuentionales.*
16 *Stipulationes communes.*
17 *Stipulatio rem pupilli ſaluam fore.*
18 *Stipulatio de rato.*
19 *Stipulatio dupla in euictione.*
20 *De ſtipulatione damni infecti.*
21 *Stipulatio legatorum.*
21 *Aedilitiæ ſtipulationis exemplum.*

a Stipulationum aliæ ſunt iudiciales, aliæ prætoriæ,
aliæ conuentionales, aliæ communes, tam prætoriæ
quam iudiciales. Iudiciales ſunt duntaxat, quæ a me
ro iudicis officio proficiſcuntur, veluti de dolo cau-
tio, vel de perſequendo ſeruo, qui in fuga eſt, reſtituẽ
dove precio. Prætoriæ ſunt, quæ a mero Prętoris offi
cio proficiſcũtur, veluti b damni infecti, c vel le-
gatorum. Prætorias autem ſtipulationes ſic exaudiri
oportet, vt in his etiam contineantur d ædilitiæ: nã
& hæ a iuriſdictione Prætoris veniunt. e Conuen-
tionales ſunt, quæ ex conuentione vtriuſq; partis cõ-
cipiuntur, hoc eſt, neq; iuſſu iudicis, neq; iuſſu Præ-
toris, ſed ex conuentione contrahentium, quarũ to-
tidem genera ſunt, quot (pene dixerim) rerum con-
trahendarum, f Communes ſunt, veluti rem ſaluã
fore pupillo (nam & Prætor iubet rem ſaluam fore
pupillo, caueri; & interdum iudex, ſi aliter hæc res
expediri non poteſt) vel de rato ſtipulatio.
a a Hic titulus *ad verbum ex Pandectis a ſumptus eſt,*
1 *& quadruplicẽ† ſtipulationum diuiſionem complectitur.*
2 *Nam primo ſunt†* ſtipulationes Iudiciales, *quæ ſcilicet
a legibus Iuriſcõſultorum, vel Imperatorum ſanctionibus
ſunt adinuentæ, & per officium iudicis vini, ſiue principa
liter, ſiue incidenter accedatur, vbicunq; ei ęquum & iu-
ſtum viſum fuerit, exercẽtur. Horum exemplum eſt, cau*
tio de dolo, *puta cũ debitor creditorem pignorati ia actio
ne conueniens, petit, vt iudex a creditore cautionem reci-
piat, quod in re pignorata nihil fraudis, doloue cõmiſerit.
Ex qua cautione, quia, creditor promittit, & iudex actoris
nomine ſtipulatur, ſtipulatio ſurgit, quæ ob id iudicialis*
3 *dicitur.†Secundo ſunt* ſtipulationes Prætoriæ, *quæ non
a lege Iuriſconſultorum, & Imperatorum, ſed tantum a
iure Prætorio introductæ ſunt, quæ non cuiuſuis iudicis, ſed
ſolius Prætoris iuriſdictioni relinquuntur, eiuſque iuſſu ex-*
4 *pediuntur.†Et hæ ſunt ſub triplici differentia,* Iudiciales,
Cautionales, & Communes. *Prætoriæ ſtipulationes*
Iudiciales *ſunt, quæ interponuntur propter ſententiam,*
5 *vt ea conſequatur effectum, quales ſunt:†* Iudicatũ ſol-
ui, *quæ continet tres clauſulas. Prima, de re iudicata ſol-*
b *uenda, ſecunda, de cauſa defendẽda; tertia, de dolo malo* b
6 *abfuturo. † Item rem ratam haberi, quæ cautione cauet
procurator, ſi non habet mandatum, dominum ſuum rem*
7 *ratam habiturum. † Item &* de nouo opere demolien-
do, *quatenus per ſententiam adparebit iniuſte ędificatũ.*
8 *† Prætoriæ ſtipulationes* cautionales *ſunt, quæ ſe inſtar
actionum habent. Agimus enim per eas, vt aliquid no-
bis detur, vel fiat, inducaturque nouatio, quod fit quatuor*
9 *modis. † Primo per ſtipulationem legati, vt ſi quis mihi
legaret decem in diem, ante euentum illius diei illa decẽ
actione ex teſtamento ab hærede teſtatoris petere nõ poſ-
ſum, ſi autem ſtipulor ab hærede illa decem pure, nouatur
actione ex teſtamento per illam ſtipulationem Prætoriã,
quę dicitur legati ſtipulatio, & poſſum ſtatim petere actio*
c *ne c ex ſtipulatu. Secundo, per ſtipulationem* de tutela,
*hoc modo: Tutor finita tutela conuenitur actione tutelæ, ſi
autem interpoſita eſt ſtipulatio Prætoria cautionalis, quæ
dicitur,* Rem pupilli ſaluam fore, *poteſt tutor conueni-
ri actione ex ſtipulatu, quia actio tutelæ eſt nouata, ſiue
tranſmutata in actionem ex ſtipulatu, propter ſtipulatio-*
d *nem d interpoſitam. Tertio per ſtipulationem,* Ratam
rem haberi, *exempli cauſa, vt ſi procurator alicuius exe-
gerit pecuniam indebitam, ſi non promiſit de rato is, qui
non accepit pecuniam, conuenitur condictione indebiti a
ſoluente pecuniam, ſi autem promiſit de rato, nouatur illa
condictio indebiti, daturque actio ex ſtipulatione illa Præ*
e *toria qua promiſit rem rata e haberi. Et differt hæc cau*
tio de rato *a ſuperiori cautione* de rato; *quia ſuperior fit
propter effectum ſententiæ, hæc autem vt nouetur condi-
ctio indebiti. Quarto, Prætoria ſtipulatio cautionalis fit
per ſtipulationẽ* dãni infecti, *hoc modo. Si vicinus meus
vi vel clam exſtruit opus, quod poſſit mihi nocere, compe-
tit mihi aduerſus eum interdictum* Quod vi aut clam.
Quod ſi ſtipulor ab eo de dãno infecto, illa ſtipulatio Præ-
f *toria cautionalis f nouat illud interdictum † Stipulatio*
10 *nes Prætoriæ cões ſunt, quæ fiunt iudicio ſiſtendi cauſa, &
partim reſpiciunt proceſſum iudicij, partim vero effectum
ſententiæ, qualis eſt illa,* Promittis te ſiſtere in iudicio,
illo vel illo die? *Itẽ,* Promittis defendere cauſam, &c.
*Effectus autem harum Prætoriarum ſtipulationum eſt, q
ſtipulator per eas reddatur ſecurior, & cautior, ideoq; om*
g *nes cautionales dici poſſent g in genere. † Differunt autem*
11 *hæ a iudicialibus ſtipulationibus, quod in his non requi-
runtur fideiuſſores & pignora, ſed ſatis eſt ſimplex cau-
tio, ſiue repromiſſio, vt patet in cautione* de dolo, *niſi ali-
ter a partibus actum ſit. In Prętorijs autem nuda repro-
miſſio non ſufficit, ſed ſatiſdatio per fideiuſſores vel pigno*
12 *ra exigitur, † exceptis tribus ſtipulationibus. Prima ſtipu
latio* ex noui operis nunciatione, *in qua ſi quis nouum
opus faciat, in ſolo priuato, ſatiſdare tenetur pignoribus,
vel fideiuſſoribus de non nocendo, vel demoliendo, ſin ve-
ro in publico, ſatis eſt nuda repromiſſio. Secunda eſt ſti-*
pulatio damni infecti. *In ea enim ſi fiat opus in flumi-
ne publico, quod minetur damnum, ſatiſdatio neceſſa-
ria eſt. Quod ſi ædes in ſolo priuatorum ſunt, quę rui-
nam minantur, ſufficit nuda repromiſſio. Hæc tamen
diſtinctio procedit, ſi quis nomine caueret proprio,
nam ſi alieno nomine cauet, vt procurator, indiſtin-
cte tenetur ſatiſdato, nec ſimplex repromiſſio admit-
teretur. Tertia, eſt* ſtipulatio duplæ, *in euictioni-
bus, vbi ſatis eſt repromiſſio, niſi expreſſe actum ſit de*
13 *ſatiſdatione. † In reliquis ſtipulationibus Prætorijs om-*

nibus neceſſe eſt ſatiſdari, vel per pignora vel per fideiuſ-
b *ſores.* b † *Secundo differunt, quod ſtipulationes iudicia-*
14 *les etiam pœnales, ſunt perpetuæ, id eſt, durant triginta*
i i *annis. Exemplum, vt ſi quis ſtipuletur hoc modo: Pro-*
mittis de dolo malo abfuturo. & ſi dolum cõmmiſeris, pro
mittis nomine pœnæ, centum? Si promiſſor ante lapſum tri
ginta annorum dolum committeret, incideret in pœnam
quia hæc ſtipulatio iudicialis eſt perpetua. Prætoriæ au-
tem pœnales ſunt temporales, id eſt, vno tantum durant
k *anno.* K *Exemplum, vt ſi quis hoc modo ſtipuletur:*
Promittis de non iniuriando, & ſi iniuria me affece-
ris, promittis mihi pœnæ nomine centum? hoc caſu ſi
promiſſor poſt anni lapſum conuicia dixerit ſtipulatori,
non incidit in pœnam, quia hæc ſtipulatio eſt tantum an-
nalis. Tertio differunt, quod ſtipulationes Prætoriæ ferè
l *comprehenduntur ſub certis* l *titulis, vt* de ædilitio edi-
cto, de noui operis nunciatione, de damno infecto,
de Prætoria ſtipulatione, rem pupilli ſaluam fore,
iudicatũ ſolui rem, ratam haberi, &c. *Iudiciales autem*
non continentur ſub certis titulis, ſed ſunt ſparſæ per vni-
m *uerſum ius ciuile, & tantum de prætoria* m *ſtipulatione.*
15 † *Tertia ſtipulationum ſpecies eſt ſtipulationes* conuen-
tionales, *& hæ ſunt quæ neque iuſſu iudicis vini, neque*
per edicta Prætoris mortui, ſed ex partium conuentione
n *percipiuntur: quarum totidem ſunt genera,* n *quos poſ-*
16 *ſunt eſſe contractus, Græcis συναλλακτικαὶ dicuntur.* † *Quar*
ta ſpecies, ſtipulationes communes, *quæ ob id commu-*
munes dicuntur, quia interdum ſunt iudiciales, interdum
Prætoriæ, quales ſunt, rem pupilli ſaluam fore, *ſti-*
17 *pulatio* de rato, *ſtipulatio* duplæ. † *Stipulatio enim* rem
pupilli ſaluam fore, *Prætoria eſt, quando is, cui decerni-*
tur tutela, pupillo cauet, res ſuas ſaluas fore. Iudicialis
vero eſt, quando vnus tutorum iuſſu iudicis non ipſi pu-
pillo, ſed alijs contutoribus cauet, rem pupilli ſaluam fo-
o *re propter ſedandam* o *diſcordiam.* † *Stipulatio* de rato
18 *eſt Prætoria, quando interponitur a procuratore actoris*
eſt & Iudicialis, quando a procuratore rei interponitur.
19 † *Sic ſtipulatio* duplæ *in euictione, Prætoria eſt: quando*
venditur ſeruus, equus, vel aliud quoduis animal. Iudi
cialis quoque eſt, quando aliqua alia res precioſior vendi-
tur. Hæ ergo tres ſtipulationes ſunt communes, quia inter
p *dum ſunt iudiciales, interdum* p *vero Prætoriæ.*
20 Damni infecti. † *Stipulatio* damni infecti *Prætoria*
eſt, & huic locus eſt, cum vicini ædes tam vitioſæ, putri-
daque & tam carie ſunt conſumptæ, vt ruinam minentur.
Etenim ſi nolit vicinus refectionem earum ad curam
ſuam vocare, neque ſpondeat damnum, quod mihi ex rui-
na earum (ſi collapſæ damno me affecerint) illatum fue-
rit, reſarturum, in poſſeſſionẽ ædium vitioſarum mittor.
Vicinus igitur, qui me nolit in poſſeſſionem ædium ſuarum
mitti, repromittere mihi cogitur hanc damni infecti ſti-
pulationem, hoc eſt, de damno, quod mihi nondum conti-
git. nam inde hanc appellationem habet, quod nondum ex
q *ruina ædium damnum* q *vllum factum ſit.*
21 c Vel legatorum. † *Stipulationis quæ* legatorum *dici*
tur, exemplum eſt. Nam ſi quis moriens hæredem te in-
ſtituerit, & legatum mihi a te ſub conditione reliquerit,
veluti, ſi Cæſar in Germaniam venerit: *quoniam pen-*
dente conditione nullam aduerſus te hæredem actionem
habeo, & non mediocris ſubeſt formido, ne tu medio tem-
pore conſumptis ac confectis fortunis omnibus, ad inopiã
redactus inane mihi beneficiũ teſtatoris facias: Iubet er-
go te hæredem Prætor repromittere & ante conditionis
euentũ, etiam datis fideiuſſoribus, legatũ a te, vbi conditio
extiterit, præſtitum iri. Id ſi hæres nolit facere, ego vt in
r *poſſeſſionẽ rei legatæ, aut etiã totius hæreditatis* r *mittar.*
22 d Aedilitiæ. † *Ædilitiæ ſtipulationis exemplũ eſt, cũ*
venditor, non ſolũ ſi quid vitij inſit, prædicere, ſed & eo no
ſ *mino cauere* ſ *debet, veluti ſi vẽdo ſeruũ, & emptori re-*
promitto, ſi quid occulti vitij in ſeruo vẽdito inuentum fue
rit, me (verbi gratia) duplũ ſoluturũ. Vel ſi vẽdo equum &
caueo de vitio, puta, quod nõ ſit calcitroſus, vel ſternax, &c.
23 e Conuentionales. † *Stipulationes quæ inter contra-*
hentes ipſorum conſenſu abſque vel iudicis vel Prætoris
interuentu fiunt; dicuntur Conuentionales *iidẽo, quod ſic*
inter partes conuenerit, & tot ſunt numero, quot ſunt con-
tractus, id eſt, infinitæ. Sic, Titius ſtipulatur Mæuiũ ali-
quid vel facturum, vel daturum: Mæuius hoc ipſum pro-
mittit, ſiue hoc pure ſiue in diem, ſiue ſub conditione.
f Communes. *Stipulatio,* rem ratam dominium habi
turum, *eſt communis cum & Prætor eum, qui alieno no-*
mine agit, cum dubitatur, an ex domini voluntate inten-
dat, ſatiſdationem præſtare iubet, & in hoc ſapit naturam
Prætoriæ. Quod ſi contingat, vt aliquis tanquam manda-
tum habens, mecum agat, quoniam me dubitationem de
mandato interijciente, iudicium procedere non poteſt, iu-
dex actorem iubet repromittere, rem ratã dominum ha-
biturum. Et in hoc ſapit naturam iudicialis ſtipulationis.

ADDITIONES.

a Ex l. ſtipulationum aliæ, ſ. de verb. oblig.
b l. iudicatum ſolui, ff. iudic. ſolui.
c l. ſi Stichum, de nouatio.
d Ita loquitur l. ſi pupillus, de nouat.
e l. ſi ſine, in prin. rem rat. hab.
f Vide l. 1. §. iudiciales, ibidemque gloſ. & Bar. de præto. ſtip.
g d. l. 1. §. communis, de præton. ſtip.
h d. l. 1. §. ſtipulationum iſtarum.
i Vt infra de perpe. & tem. actio.
K l. in honorarijs, de actio. & oblig.
l In ff. libris.
m De quib. vide tex. in l. 5. ibi Bar. & Doct. de ver. oblig. l. 1. de præto. ſtip.
n Vt in verſ. conuentionales, infra eod.
o l. 3. in fi. de admin. tut.
p Vide de hoc Bar. in d. l. 5. in princ.
q l. prætor ait, §. eum qui, de dam. inf. Theophil. hic.
r Vt toto tit. ff. vt leg. & fid. nom. caueatur.
ſ Vt l. ſi venditor, & l. itaque, de ædil. edic.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS. Tit. XX.

In Rubric. & princ.

1 *Quid in effectu tractetur hoc titulo.*
2 *Inutiles ſtipulationes quæ dicantur.*
3 *Summa huius tituli, & nu. 4. 5. 6.*
7 *Hippocentauri ſignificatio.*
8 *Hippocentaurus vnde dicatur.*

a Omnis res, quæ dominio noſtro ſubijcitur, in ſtipu
lationẽ deduci poteſt: ſiue mobilis ſit, ſiue ſoli. At ſi
quis rem quæ in rerum natura non eſt, aut eſſe nõ po
teſt, dari ſtipulatus fuerit, veluti Stichũ qui mortuus
ſit, quem viuere credebat: aut b Hippocentaurum,
qui eſſe non poſſit: inutilis erit ſtipulatio.

a In titulo *præcedenti dictum eſt, quid & quotuplex ſit*
ſtipulatio: item quo modo, & in quibus rebus cõtrahatur.
1 † *In hoc aũt tractatu dicetur, in quibus rebus contrahi ſti*
pulatio nõ poſſit, & quãdo ſit nulla vel inutilis. Hoc enim
cognito,

cognito, ſimul etiam ex contrario, quæ ſint firmæ atq; vti-
a les a ſtipulationes, abunde cognoſcemus. † Inutiles au-
2 tem hic ſtipulationes vocat, quæ quia non ſunt legum
præceptis conformes, nullum habent robur, quod multi-
pliciter deprehendi poteſt, vt ex contextu huius tituli li-
3 quido conſtabit. † Puta ex re, quæ deducitur in ſtipulatio-
nem, vel facto ex perſona ſtipulantis & promittentis, vel
in quem confertur obligatio, itemque ex forma ſtipulatio
b nis. b Rem enim talem eſſe oportet, quæ in dominio eſ-
ſe poſſit ſtipulantis, vel eius, cui ſtipulatur, & in ea cau-
ſa ſit tempore ſtipulationis, vt eius fieri poſſit in eadem
4 cauſa manens. † Factum poſſibile, & quod ſtipulanti fie-
5 ri queat, vel ei cui ſtipulatur. † Perſona ſtipulantis & pro
mittentis idonea eſſe debet ad acquirendum ſibi vel alij,
6 & obligandum vel ſe, vel alium. † Forma denique ſtipu-
lationis congruenter eſt concipienda, vt in re, in modo, &
qualitate inter interrogationem & reſponſionem conue-
niat, vt poſſibilis ſit conditio, vt ex continenti reſpondea-
tur, & in præſentia, vt exaudiri ſe inuicem poſſint. Ex vti
li ſtipulatione conditionali, in diem, & pura non continuo
vtiliter agitur, ſed poſt aliquantum temporis. Et hæc ſum
ma fere eſt huius tituli.

7 b Hippocentaurum. † Hippocentaurum pro exem-
plo adducit, rei ſcilicet cuiuſpiam, quæ non poſſit in rebus
c natis eſſe, idque Alciatus c Galeni authoritate confir-
d mat, (cuius ſententiæ Cicero d quoque fuit. Quis (in-
quiens) hippocentaurum fuiſſe aut Chimæram pu-
e tat? Idemque pluribus conatur oſtendere Lucretius, e
8 poeta ac Philoſophus vetuſtiſſimus. † Dicitur autẽ Hip-
pocentaurus monſtrum partim humanum, partim equi
num, ab [illegible], ideſt, equus, & κεντάω quod eſt pungo. Fa-
bula occaſionem dedit, quod Centauri primi equitarint
non ſine horrendo vicinorum populorum ſpectaculo. Pli-
nius tamen lib. 7. Nat. hiſtor. ſcribit Hippocentaurum in
melle allatum Claudio Cæſari ex Ægypto. Diuus quo-
que Hieronymus refert, monſtrum eiuſmodi a Diuo An-
tonio viſum. Verum Imp. (vt dixi) Hippocentaurum
pro re imaginaria poſuit, quæ nec fuit, nec eſt, nec eſſe
poteſt.

ADDITIONES.

a arg. l. 1. de his qui ſunt ſui, vel al. iu. & l. 1. §. ſtipulationem, de præt. ſtip.
b Ita eleganter Equi. Baro hic.
c lib. 9. Parer. cap. 13.
d lib. 2. de nat. Deo.
e lib. 5. de nat. Deo. Vide etiam Did. Couar. lib. 4. var. reſol. cap. 2.

---

§. Idem iuris.

1 Rei ſacræ, & hominis liberi ſtipulatio eſt inutilis.
2 De priuatione ad habitum non datur regreſſus.
3 Omnes res, quæ ſunt extra commercium noſtrum, in ſti-
pulationem deduci prohibentur.
4 Facilius impeditur a principio aliquid fieri, quam fa-
ctum tollatur.
5 Vbi ſecundum tempus præſens non poteſt aliquid domi-
nio noſtro ſubijci in ſuo genere, non poteſt etiam ſuper
illo concipi ſtipulatio.
6 Nemo poteſt ſibi rem ſuam ſtipulari.
7 Quando hoc non procedat.
8 Si res promiſſa deſinat eſſe in commercio abſque facto
promiſſoris, liberatur promiſſor.
9 Si res veniat ad eum caſum, quo non poteſt incipere, vi-
tiatur ſtipulatio.
10 Quod diſſoluit obligationem contractam, fortius eam
impedit ab initio.
11 Obligatio non poteſt incipere ab eo caſu, ad quem ve-
niens finiretur.

Idem iuris eſt, a ſi rem ſacram aut religioſam,
quam humani iuris eſſe credebat, vel publicam rem,
quę vſibus populi perpetuo expoſita ſit, vt forum,
vel theatrum, vel liberum hominem, quem ſeruum
eſſe credebat, vel cuius commercium nõ habuerit, b
vel rem ſuam dari quis ſtipuletur. Nec in pendenti
erit ſtipulatio ob id, quod publica res in priuatam
deduci, & ex libero ſeruus fieri poteſt, & commerciũ
adipiſci ſtipulator poteſt, & res ſua ſtipulatoris eſſe
deſinere poteſt, ſed protinus inutilis eſt. c Item
contra, licet ab initio vtiliter res in ſtipulatum dedu
cta ſit, ſi tamen poſtea in aliquam eorum cauſam, de
quibus ſupra dictum eſt, d ſine facto promiſſoris
deuenerit, e extinguitur ſtipulatio. At nec ſtatim
ab initio talis ſtipulatio valebit, Lucium Titium
cum ſeruus erit, dare ſpondes? f & ſimilia. Quæ
enim natura ſui dominio noſtro exempta ſunt, in
obligationem deduci nullo modo poſſunt.

1 a Si rem ſacrã. † In effectu vult dicere textus, quod rei
ſacræ, vel hominis liberi, aut conſimilis rei ſtipulatio ſit
inutilis ab initio, & obligatio non reſuſcitetur, nõ reuini-
ſcat, quamuis res ſacra, profana efficiatur, vel ex libero ho
mine fiat ſeruus, idque ea ratione, quia vna atque eadem
cauſa & liberandi & obligandi eſſet, hoc eſt, eodem mo-
do reuiuiſceret, ſicut extinguitur, quod eſt cõtra naturam,
quia naturaliter de homine viuo bene poteſt fieri mor-
tuus, ſed contra, de mortuo non poteſt viuus fieri, & ſic
2 de non eſſe tranſire ad eſſe, † quia vt dicunt Philoſophi, de
a priuatione ad habitum non datur regreſſus. a Res ſa-
cra, religioſa, liber homo, res ad vſum publicum deſtina-
3 ta, res propria, in ſtipulationem deduci non poteſt. † Ad-
de generaliter idem eſſe in omnibus rebus, quæ non ſunt
b in commercio b noſtro. Ratio duplex eſt, prima, nam ſi
res promiſſa efficeretur poſtea ſacra, vel religioſa, vel ſer-
uus promiſſus conſequeretur libertatem, extingueretur
c vtique obligatio iam nata & contracta. ergo multo ma-
4 gis debet ab initio impediri contrahenda, † cum facilius
d impediatur aliquid a principio fieri, quam factum d tol
5 latur. † Secunda ratio eſt, & quidem efficacior, quod
vbi ſecundum tempus præſens aliquid non poteſt dominio
noſtro ſubijci in ſuo genere, non poteſt quoque ſuper illo
concipi ſtipulatio, non ſolum pura, ſed nec etiam in diem,
e vel ſub e conditione. Prædicta tamen obtinent, quan-
do ſtipulator ipſe eius rei, quam in ſtipulationem deducit,
non habet commercium, ea ſpecie ſtipulatio inutilis eſt. ſe
cus ſi res nõ eſſet in commercio facto promiſſoris, hoc enim
non ſtipulatori, ſed ipſi promiſſori nocebit, quia tenebi-
f tur f ad intereſſe.

6 b Vel ſi rem ſuam dari quis. † Hinc colligitur, neminẽ
ſibi poſſe rem ſuam ſtipulari, quod verum intellige, vt res
ſua ſibi detur, ideſt, rei dominium in ipſum transferatur,
hoc enim impoſſibilitatem obtinet, cum res, quæ ſemel tua
g eſt, amplius tua effici g nequeat: † poteſt tamen quis
7 ſtipulari, rem ſibi ſuam tradi, cuius poſſeſſio eſt h apud
h alium. Nam poteſt ſtipulari rem ſibi ſuam dari ſub ali-
qua conditione, ſi exiſtentis conditionis tempore res ſua nõ
i reperiatur, i ſtipulatio valebit.

8 c Item contra. † Si res promiſſa deſinat eſſe in commer-
cio abſque facto promiſſoris, & ante eius moram, libera-
tur promiſſor, deinde ac ſi res eſſet extincta. Ex quo tria
9 correlarie obſeruanda ſunt. † Primum quod ſi res veniat
ad eum caſum, a quo incipere non poteſt, vitiatur ſtipula-

tio exempli cauſa: Stipulatus ſum abs te ſeruum, ſtipulatio ab initio valuit: poſtea ſine facto tuo promiſſus ſeruus libertatem conſecutus eſt, vel deceſſit, vel obijt, tam vitiatur ſtipulatio, quæ ab initio obtinebat, quia peruenit ad caſum, a quo non poteſt incipere: non poſſem enim libe-
K *rum hominem, vel ſeruum mortuum* K *ſtipulari.*† *Se-*
10 *cundum, illud quod diſſoluit obligationem contractam,*
11 *fortius eam impedit ab initio contrahẽdam.* † *Tertium, obligatio non poteſt incipere ab eo caſu, ad quem veniens*
l *finiretur, & recepta* l *deſineret.*

d Sine facto, *Jdeſt, ſine vlla culpa aut mora promiſſoris,*
m *alioqui nihilominus* m *tenetur.*

e Extinguitur ſtipulatio. *Adeo quidem, vt ſemel in*
n *perpetuum ſublata reſtitui non* n *poſſit.*

f Et ſimilia. *Hoc ad ſuperiora relata exempla referri debet, quæ non ſunt in commercio, non autem ad ſtipulationem rei propriç.*

ADDITIONES.

a Ita intelligi debet tex. in l. inter ſtipulantem, 83. §. ſacram, de verb. oblig. vnde noſter hic §. tranſumptus eſt.
b Vt habes exemplũ in l. apud Iulianũ, §. ſi cum l. ſeq. de le. 1.
c Vt hic in verſ. item contra.
d l. patre furioſ. de his qui ſunt ſui vel al. iur. c. quemadmodũ, circa medium, extra de iureiur.
e Ita tex. eſt in d. l. inter ſtipulantem, §. ſacram.
f Tex. notab. in l. multum intereſt, 34. de verb. oblig.
g §. ſic itaque. infra de actio.
h l. nemo, 82. de verb. oblig. l. ſi in emptione, §. rei ſuæ, de contrahen. empt.
i Tex. in l. ſi rem, de verb. oblig.
K De hoc perplexo, vide Bar. & reliquos, in l. pluribus, §. etſi placeat, de verb. oblig.
l De quibus omnibus, vide per Doct. in d. l. inter ſtipulantem, §. ſacram.
m l. ſi ſeruum Stichum, §. ſed ſi ſit, de verb. oblig.
n d. § ſed ſi ſit.

§. Si quis alium.

1 *Factum alienum nemo promittere poteſt.*
2.4.6.7 *Facti alieni promiſſio quibus admittatur caſibus.*
3 *In omnibus obligationibus facti, is qui non facit id, quod promiſit, in pecunia numerata condemnatur.*
5 *Iuramentum habet vim, vt videaris promiſiſſe meliore modo, quo valere poteſt.*

Si quis alium daturum facturum ve quid promiſerit, non obligabitur: veluti, ſi ſpondeat Titium quinque aureos daturum. Quod ſi effecturũ ſe, vt Titius daret, ſpoponderit, obligatur.

1 † Factum *alienũ nemo promittere poteſt, eo quia tum non geritur negocium inter ſtipulantem ſolum & promit-*
a *tentem, quod fieri* a *neceſſe eſt. Stipulatio enim factum ſeu dationem ipſius promiſſoris continere debet, tumque negocium inter eos contrahi dicitur, efficaxque eſt ipſa ſtipulatio. Quod ſi hæc factum vel dationem alicuius tertij complectatur, quia cum illo tertio negocium aliquod non eſt geſtum, inutilis cenſetur ſtipulatio, tum quo ad obligandum promiſſorem, tum, & quidem multo magis,*
b *quo ad obligandum tertium, cum quo nihil* b *geſtum eſt. Quod autem facti alieni promiſſio ſit inutilis hoc regula-*
2 *riter verum eſt:* † *in pleriſque tamen caſibus diuerſum obtinet. Primus eſt, ſi quis promittat ſe effecturũ, vt alius det aliquid, vel faciat, tum proprium magis, quam alienum factum ſpopõdiſſe videtur, vnde tam ſuo, quã etiam ſuorũ hæredum nomine obligatur, vt niſi Titius det, quan-*
c *ti ſtipulatoris intereſt, promiſſor ipſe præſtare* c *tenea-*
3 *tur.* † *Nam per manus traditur,* in omnibus obligationibus facti ſaltem validis, eum qui non facit id quod
d promiſit, in pecunia numerata d condẽnari. † *Secun-*
4 *do non procedit prædicta regula in ſtipulationibus prætorijs, puta, ſi promitto Titium ratum habiturum, vel promitto aliquem ſiſtere in iudicio, tunc videor me curaturũ,*
e *vt* e *ita fiat. Tertio, quando huiuſmodi ſtipulatio interponitur ſuper contractu venditionis, in quo venditor de euictione tenetur: ex iſta enim promiſſione obligatur de facto extranei euincentis. ergo & de illo promittere poterit, nullum euicturum rem, aut factu ũ, quo minus te ha-*
f *bere* f *liceat. Quarto, quando factum alterius tenderet*
g *ad corroborationem obligationis factæ per* g *promiſſorem: vt ſi es mihi obligatus in centũ, & promittis Titiũ pro te fideiuſſurum. Quinto, quando promittitur factum alienum non tanquã factum perſonæ alienæ, ſed tanquam*
h *qualitatis rei in ſtipulationem deductæ,* h *vt ſi vendis mihi ſeruum, & promittis eum eſſe ſanum, vel eum non eſſe fugitiuum. Sexto, ſi promiſſioni facti alieni accedat iu-*
5 *ramentum, tunc promiſſio valida eſt:* † *quia iuramentum*
i *habet vim, vt videre promiſiſſe meliore* i *modo, quo va-*
6 *lere poteſt.* † *Septimo, quando promiſſioni accederet pœna ad intereſſe, exemplum, promitto quod licebit tibi habere hunc fundum, ne te quiſquam turbabit in eius poſſeſſione, & ſi tibi quiſquam cõtrouerſiam fecerit, promitto centum, nam iſtam pœnam poterit ſtipulator exigere, ſi con-*
k *tra factum* K *fuerit.* † *Vltimo non obtinet præmiſſa re-*
7 *gula, quando quis locauit, vel commodauit vel depoſuit ſeruum ſuum penes alium, & ab illo ſtipulatus eſt, ne is ſeruus ab alio efficeretur fur, vel fugitiuus, iſta promiſſio de facto alterius obligat promittentem, quia ex natura prædictorum contractuum ſeruus cenſetur cõmiſſus cuſto-*
l *diæ eius, qui ipſum in cõmodatum, vel depoſitũ* l *accepit. Extra iſtos caſus non valet promiſſio de facto alieno, neq; vllam obligationẽ inducit, tametſi Accurſius hic putet, eam ſemper valere de æquitate, quia ſemper videatur promiſſor ſpondere ſe curaturũ, & ſit potius de facto pro-*
m *prio. hoc tamẽ ab* m *interpretib. cõi calculo reprobatur.*

ADDITIONES.

a l. inter ſtipulantem, 82. de verb. oblig.
b Fa. tex l. ſi rem, de fideiuſſ.
c l. veteris, C. de contrahen. ſtipul.
d l. ſi quis ad alia, §. fin. de re iudi. & l. ſtipulationes non diuiduntur, §. Celſus, de verb. oblig.
e l. quoties quis, de verb. oblig.
f l. emptorem, §. quod autem, de actio. empt. & d. l. inter ſtipulantem, in prin.
g Tex. ſing. in l. qui autẽ, §. ſed etſi quis, & ibi Bar. de cõſti. pe.
h l. ſi ita quis, de euict.
i Tex. in l. cum pater, § filius matrem, de leg. 2. Ang. in d. l. inter ſtipulantem, in prin.
K l. ſtipulatio iſta, 38. verſ. at ſi quis, de verb. oblig.
l Ita Iaſ. in d. l. ſtipulatio, per tex. notab. in l. non impoſſibile, & ibi Bal. & Caſ. de pact.
m In d. l. ſtipulatio iſta, & d. l. inter ſtipulantem.

§. Si quis alij.

1 *Nemo poteſt alteri ſtipulari, cuius poteſtati non ſit ſubiectus.*
2 *Stipulationes quare inuentæ.*

a Si quis alij, b quam ei, cuius iuri ſubiectus ſit, ſtipuletur, nihil agit.

1 a † Regula eſt, neminem poſſe alteri ſtipulari, cuius poteſtati non ſit ſubiectus. *repugnat enim ſtipula-*
2 *tionum naturæ,* † *cum hæ ob id natæ & inuentæ ſint, vt*
a *per eas res noſtras curemus, non* a *alienas. quare cum ex euiſmodi ſtipulatione facta pro altero nihil agatur, nõ*
b *oritur vel ciuilis vel* b *naturalis obligatio. Tamen hæc*

regula

regula in caſibus quam plurimis ceſſat, quorum enumera-
c tionem Angelus hic poſt c Accurſium ponit, quos d
d infra & nos excutiemus.

b Quam ei. *Videl. patri, vel domino, quia non ex ſua, ſed ex patris, dominive perſona ſtipulantur.*

ADDITIONES.

a §.alter,infr.eod. vbi latius dicetur.
b l.ſtipulationis,§ alteri,& ibi glo.& Doct de verb.oblig.
c In verbo,nihil.
d In d.§.alteri.

---

§. Plane ſolutio.

1 *In perſonam extranei ſolutio conferri poteſt.*
2 *In caſu §. noſtri aliquando mandati actionem, aliquando negociorum geſtorum competere.*

a Plane ſolutio, etiam in extraneam perſonam conferri poteſt: veluti, ſi quis ita ſtipuletur, mihi aut Seio dare ſpondes? vt obligatio quidem ſtipulatori acquiratur, ſolui tamen Seio, b etiam inuito eo, c recte poſſit, vt liberatio ipſo iure contingat, ſed ille aduerſus Seium habeat mandati actionem.

1 a † Limitatio *præcedentis §. quamuis enim ſtipulando alicui extraneo, nihil ei acquiramus, in perſonam tamen extranei ſolutionem conferre poſſumus, vt in exemplo textus noſtri:* Mihi aut Seio decem dare ſpondes? *valet huiuſmodi ſtipulatio, & ex ea obligatio mihi ſoli, qui ſtipulor, acquiritur: Seius vero ex ea fruſtra agit, quia*
a *non habet* a *petitionem, ſoluere tamen Seio vtiliter vel*
2 *me nolente poteris, vt ipſo iure ſoluendo libereris.* † *Sed ego deinde contra Seium adiectum ſolutioni habeo mandati actionem, qua repetam ab eo pecuniam ſibi ſolutam. Et hæc quidem, ſi mandatum præceſſerit, vel adiecto præſente, nec contradicente facta ſit ſolutio, alias agetur negociorum geſtorum. Et quod dixi,* Seio & me inuito recte ſolui, *hoc intelligendum eſt, ſi ipſi Seio, non etiam ſucceſſoribus eius ante litem conteſtatam ſolutio fiat:*
b *alias ſecus.* b *Niſi forte ſub nomine dignitatis. Seius*
c *ſolutioni adiectus ſit, nam tum & ipſius* c *heredibus ſolui poteſt.*

b Etiam inuito. *Si tamen litem nondum ipſe conteſtatus ſit.*

c Recte poſſit. *Etiamſi promiſſor ſimpliciter conſtituiſ-*
d *ſet ſe ſoluturum* d *promiſſori.*

ADDITIONES.

a Per tex.in l.ſed etſi filiofam.in fi.& l.ſeq de conſtit.pec.
b Vel l.ſi quis ſtipulatus fuerit decem, de ſolut. & l.cum quis ſibi,de verb.oblig.
c Tex.in l.annua,§.actio.de ann.leg. & gl hic in verbo Seio.
d d.l.ſi ſtipulatus fuero, de ſolut.

---

§. Quod ſi quis.

1 *Quomodo hic § diſtet a caſu præcedentis.*
2 *Vtile per inutile non vitiatur.*
3 *Ius accreſcendi in contractibus non habet locum.*

a Quod ſi quis ſibi, & alij cuius iuri ſubiectus non ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt, valet quidem ſtipulatio, ſed vtrum totum debeatur ſtipulatori, quod in ſtipulatione deductum eſt, an vero pars dimidia, dubitatum eſt, ſed placuit, non plus, quam b dimidiam partem ei acquiri.

1 a Quod ſi quis. † *Videtur idem eſſe caſus iſtius §. & præcedentis, & tamen diuerſum eſt deciſum. Sed dic non eſſe caſus ſimiles, prior enim procedit, quando per diſiunctionem extraneus adiectus eſt ſtipulationi, hic autem textus loquitur, ſi per coniunctionem aliquis extraneus adiungatur ſtipulationi.*

2 b Dimidiam partem. † *Talis ſtipulatio pro parte dimidia vtilis eſt, pro altera parte inutilis,* vtile autem per
a inutile a non vitiatur. *Altera igitur dimidia pars debebitur quidem ſtipulatori, altera vero deducetur, ſed*
3 *non augebit partem ſtipulatoris,* † *quia ius accreſcendi in*
b *contractibus regulariter non* b *habet locum.*

ADDITIONES.

a l.1.§.ſed etſi mihi,de verb. oblig.c. vtile,de reg.iur.in 6.
b Per Doct.in l.ſi mihi & Titio,110.de verb.oblig.

---

§. Ei vero.

1 *Patrem poſſe ſtipulari filio.*
2 *Ad veritatem copulatiuæ requiri concurſum vtriuſque copulati.*
3.5 *Excuſſa l.quod dicitur, de verb.oblig.*
5 *Filiusfam.eſt capax iuris dotalis.*

Ei vero qui iuri tuo ſubiectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, tibi adquiris, quia vox tua tanquam filij ſit, ſicuti & filij vox, tanquam tua intelligitur, in ijs rebus, quæ tibi adquiri poſſunt.

1 † Quando *pater ſtipulatur filio, vt ſtipulatio valeat, & acquiratur patri, videtur ſufficere, quod illa quæ in ſtipulationem deducta ſunt, poſſint acquiri patri. Sed*
a *aduerſatur Pauli* a *reſponſum, in quo duo coniunctim requiruntur, ſcilicet, quod pater ſtipuletur ea, quæ ſunt iu-*
2 *ris, quodque illa patris acquiſitionem non effugiant.* † *Ad veritatem autem copulatiuæ, requiritur concurſus vtriuſ-*
b *que* b *copulati. Doctores hunc obicem varie tollunt,*
3 *mihi non diſplicet Iaſonis expoſitio, atentis.* † *Iuriſconſultum ibi ponere generalem regulam cum duobus requiſitis copulatiue, atque eam quidem regulariter ita procedere. Nam quando pater ſtipulatur filio, valet ſtipulatio, & ibi patri acquirit, ſi ſtipulatur ea, quæ ſunt iuris, ita enim ſignificatur ſecus eſſe, quando ea, quæ in facto conſiſtunt, ſtipularetur, & propterea ſubijcit ibi textus,* alioqui ſi factum, *&c. licet poſſit quoque factum*
c *dari, quod* c *patri acquiritur. Secundo requiris ibi Iuriſconſultus connexim, vt ea quæ ſunt iuris, talia exiſtant, quæ patri acquiri poſſint, & non filio. nam quædam ſunt iuris, in quibus valet ſtipulatio, ſed tamen non acqui-*
d *tur patri, vt eſt ius dotis. Etenim ſi pater filio dotem* d *ſtipularetur, vtilis eſſet ſtipulatio, & filio quæreretur.*
4 † *Filiusfamilias namq; & Digeſtorum iure capax eſt* e
e *iuris dotalis. Item ex cauſa aduentitia, vel caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi peculio, pater filio quæreret. Nam in iſtis non poteſt haberi, perinde, ac ſi pater ſibi ipſi fuiſſet ſti-*
5 *pulatus, quando ſtipulatus eſt filio.* † *Obſerua igitur in*
f *prædicto Pauli* f *reſponſo, duo copulata non coniungi ſolum reſpectu vnius effectus, & vnius ſubiecti, nempe validitatis ſtipulationis, vt ſtipulatio firma ſit in ſe & efficax, ſed & contemplatione acquiſitionis, nempe vt acquiratur patri, perinde ac ſi is ſibiipſi fuiſſet ſtipulatus. Et hæc quidem tyronibus ad textus declarationem ſint ſatis, reliqua huc pertinentia diffuſius Aretinus & Faber declarant, itemque vulgo interpretes in præfato Pau-*
g *li* g *reſponſo.*

ADDITIONES.

a In l quod dicitur, 130.de verb.oblig.
b l.ſi quis ita,de verb.oblig & l. ſi hæred.plu.res ,ff. de condi.inſt.
c Vt d.l.quod dicitur,de verb.obl in gl. 1.
d Vt l.vxore,§.teſt.1.c.de leg.3.
e Tex.in l Pomponius Philadelphus. fam.erciſ.
f d.l.quod dicitur.
g In d.l.quod dicit.

Digitized by Google

§. Præterea.

1 *Diuiſio huius §.*
2 *Determinatio reſpiciens plura determinata, debet æqualiter determinare.*
3.5 *Diſcrepantia in ſumma, an vitiet ſtipulationem.*
4 *Diuerſitas temporis vel qualitatis vitiat ſtipulationem in totum.*
6 *Diuerſitas reſponſionis quando ſtipulationem non vitiet.*

a Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non reſpondeat, velut ſi quis decem aureos a te dari ſibi ſtipuletur, tu quinque promittas, vel contra, aut ſi ille pure ſtipuletur, tu b ſub conditione promittas, vel contra ſi modo ſcilicet id exprimas, id eſt, ſi cui ſub conditione, vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas, præſenti die ſpondeo. Nam ſi hoc ſolum reſpondeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

1 a Præſens. † *§ primo exemplum dat, quando ex ſumma*
alicuius, vel quãtitatis diſparitate, ſtipulatio eſt inutilis.
Deinde quando ex diuerſitate qualitatis vel temporis.
Et textus noſter vtramque ſpeciem æquiparare videtur,
& definire ſub vna determinatione, quaſi vtraque ſtipu-
2 *latio ſit penitus nulla & inefficax.* † *Nam per manus*
traditur, quod determinatio reſpiciens plura determi-
a nata, debeat æqualiter a determinare, *atque ita tex-*
tum hunc Porcius exaudit. Huic autem intellectui re-
b *pugnat, quod Vlpianus* b *ſcribit.* Si ſtipulanti mihi
decem, tu viginti reſpondeas, vel contra ſi me viginti
ti interrogante, tu decem reſpondeas, obligationem
vtroque caſu in decem contractam videri. *licet enim*
oporteat congruere ſummam, tamen manifeſtiſſimum eſt
in viginti & decem ineſſe, ideoque reiecto reſiduo ea ſum-
3 *ma debebitur, in quam conſenſum eſſe videtur.* † *Qua-*
re Doctores communiter ibi notant, diſcrepantiam in ſum-
ma non vitiare ſtipulationem in totum, ſed eam valere
4 *in parte, in qua conuenerit.* † *In diuerſitate vero tempo-*
ris, vel qualitatis ſecus eſſe, quia tum ſtipulatio vitia-
tur, & in totum fit nulla. Diuerſi iuris rationem aſſignat
Bartolus, quoniam huiuſmodi diuerſitas in tempore exi-
ſtens, inducit quoque diuerſitatem in qualitate atque ſub-
ſtantia, quia alia eſt pura ſtipulatio ſeu obligatio, alia ſub
conditione, alia in diem: aliud eſt, quando diſparitas in
ſumma exiſtit. Nam illa ſumma, in quam conſentitur,
eſt eadem ſumma, idem petitur, & eodem modo. Porcius
tamen reſpondet, Vlpiani verba procedere, ſi (vt ipſius
verbis vtar) ſubſecuta fuerit complacentia, ita quod hu-
iuſmodi diuerſitas ſummæ ſtipulatori illico placuerit:
c *tum enim videtur contracta alia* c *ſtipulatio.* † *Verum*
5 *Iaſon hanc ſolutionem multis infringens, tandem ait, hunc*
d *textum declarandum eſſe per prædictum Vlpiani* d *re-*
ſponſum, nempe quod eiuſmodi caſibus ſtipulatio in ea
ſumma inutilis ſit, in qua ſtipulator & promiſſor diſcre-
pauerint, in illa vero ſumma, in quam conſenſerint, ſtipu
lationem valere, idque ob id, vt nulla hic antinomia oria-
tur, quæ alias effugi nequit.
6 b Sub conditione. † *Hoc ita verum eſt, niſi diuerſitas*
reſponſionis ſtipulatori illico, id eſt, priuſquam animus
alio rſum diſtrahatur, placuerit: quippe tum ſtipulatio
e *alioqui peritura redintegratur, vel noua eſſe contracta* e
cenſetur. Secundo, non procedit, ſi conditio, quæ expri-
mitur, alioqui inſit promiſſioni, veluti ſi interroganti mi-
hi, fructus horti vti dare ſpondes? *Tu reſpondeas,*
ſi naſcentur dabo, *nam illa conditionis expreſſio non*
impedit, quominus reſponſio dicatur pura, cum & ipſi
interrogationi hæc dilatio tacite inſit. Tum enim inci-
f *pit actio, cum res promiſſa per rerum naturam præſtari*
poteſt.

ADDITIONES.

a Tex. in l. nam hoc iure, de vul. & pup. l. quamuis, C. de impub & alijs ſubſtit.
b In l. 1. §. ſi ſtipulanti, de verb. oblig.
c Vt d. l. 1. §. ſi quis ſimpliciter.
d In § ſi ſtipulanti.
e Vt d. § ſi quis ſimpliciter.
f l. qui liberis, in princ. de vulg. & pup & l. interdum, de verbor. oblig.

§. Item inutilis.

1 *Stipulatio non conſiſtit, niſi inter plures.*
2 *Vox patris, vox filij, vox ſerui, vox domini.*
3 *Super caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio poteſt inter patrem & filium ſtipulatio fieri.*
4 *Item inter patrem & filium emancipatum.*

Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris qui tuo iuri ſubiectus eſt, vel ſi is a te ſtipuletur. Sed ſeruus quidem non ſolum domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne quidem vlli alij. Filij vero familiarum alij obligari poſſunt.

1 † Stipulatio *non poteſt conſiſtere, niſi inter plures, ſed*
pater & filius, dominus & ſeruus cenſetur fictione iuris
2 *vna atque eadem perſona:* † *cum vox patris tanquam*
a *filij ſit, & vox ſerui tanquam* a *domini. Ergo impoſſibi-*
le eſt, quod inter has perſonas ciuilis obligatio ad actio-
nem producendam efficax exiſtat. licet naturalis obliga-
b *tio inter eas* b *contrahatur.* † *In his tamen bonis, in*
3 *quibus filiusfam. habetur pro patrefamilias, poſſet ſtipu*
latio fieri inter patrem & filium, puta ſuper caſtrenſi,
c *quaſi caſtrenſi* c *peculio.* † *Item inter patrem & fi-*
4 *lium emancipatum efficax contrahitur obligatio, adeo*
d *quod filius aduerſus patrem, venia a* d *Prætore petita*
agere poſſit. Præterea filiusfam. maior 25. annis, alijs ci-
e *uiliter & naturaliter* e *obligatur, eique contra alios, &*
alijs aduerſus ipſum tam ex contractibus, quam delictis
f *competit* f *actio, authore tamen patre nolente, vel etiam*
g *per iudicis* g *officium coacto, niſi forte iniuſſu patris*
contra Macedonianum Senatuſconſultum mutuum ac-
h *ceperit, tum enim nec ipſe filius, nec pater ex ea cauſa* h
tenebitur.

ADDITIONES.

a §. ei vero qui, ſupra hoc tit. §. poſt mortem, infra eod.
b l. frater a fratre, & l. id quod, de cond. indeb.
c l. lis nulla, & ibi Doct. de iud.
d l. ſi. C. de in ius vocan.
e l. cum non ſolum, C. de bon. quæ lib.
f l. tam ex contractu, de iud.
g d. l. cum non ſolum, §. neceſsitate.
h l. 1. ad Maced. & l. 1. C. ne filio pro patre.

§. Mutum.

1 *Qui contractus mutis & ſurdis permittatur.*
2 *Stipulatio ſine verborum ſolennitate concipi nequit.*
3 *Seruum ex domini perſona cenſeri, quando procedat.*
4 *De quo muto & ſurdo hic textus loquatur.*

Mutum neque ſtipulari, neq; promittere poſſe, palam eſt, quod & in ſurdo receptum eſt, quia & is qui

ſtipulatur,

ſtipulatur, verba promittẽtis, & is qui promittit, verba ſtipulantis audire debet. vnde apparet, non de eo
4 nos loqui, qui tardius exaudit, ſed de eo qui omnino non audit.

1 *Mutis† & ſurdis, atque alijs id genus perſonis illi tantum contractus, qui conſenſu conſtant, nec verborum in-*
a *digent expreſſione, a permittuntur.* † *Sed in ſtipulatio-*
2 *ne præter conſenſum, verbis quoque ſolenni obſeruatione*
b *prolatis opus eſt: b quare ab ea repelluntur.* † *Stipulatio*
3 *enim non poteſt confici, niſi vtroque loquente. Poſſunt ta-*
c *men per ſeruum ſuum ſtipulari, & ex ſtipulatu c actionem acquirent. Nec obſtat, quod dicitur,* ſeruum ex per-
d ſona d domini cenſeri *(quoniam hoc procedit, quantum ad acquirendum attinet) quia ſi dominus non eſt capax acquiſitionis, & ſeruus iudicatur incapax. Mutus vero & ſurdus capaces quidem ſunt effectus ſtipulationis & acquiſitionis, licet ſtipulationem ex defectu conſenſus facere non poſſunt, cum nec loqui, nec audire queant.*
4 *† Debent autem textus de eo ſurdo intelligi, qui omnino non exaudit, ſecus eſt in ſordaſtro, qui tardius exaudit. Idem de muto quoque dicendum videtur, qui omnino loqui nequeat, quod ſi quis loquatur ægrè, non debet iu-*
e *dicari e mutus, ſicut nec balbus, bleſus, f aut atypus.*

ADDITIONES.

a §. item ſurdus, ſupra qui non eſt per ſa. te. & ibi Ang.
b Vt hic et l. 1. in prin. vbi de hoc doct. tractant, de ver. oblig.
c d. l. 1. § ſi quis igitur.
d l. ſi mihi & tibi. §. regula, de lega. 1.
e l. mutus, de ædil. edict.
f l. idem Offilius, §. vlt. de ædil. edict.

§. Furioſus.

1 *Furioſus & prodigus promittendo non obligantur.*
2 *Obligatio, quæ prodigi commodum magis quam diſpendium reſpicit, non impeditur.*
3 *Prodigus & furioſus in quo conueniant, & in quo differant.*
4 *Infans an ſtipulari poſſit.*
5 *Cur filiusfamilias impubes non poſſit autore patre obligari, cum tamen tutore autore poſſit.*

Furioſus nullum negocium gerere poteſt, quia nõ intelligit quod agit. Pupillus omne negocium recte gerit, ita tamen, vt vbi tutoris autoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor, veluti ſi ipſe obligetur. nam alium ſibi obligare etiam ſine tutoris autoritate poteſt. Sed quod diximus de pupillis, vtiq; de iis verum eſt, qui iam habent intellectum, nam infans, & qui infantiæ proximus eſt, non multum a furioſo diſtant, quia huiuſmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorum benignior iuris interpretatio facta eſt, vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne autore quidem patre obligatur.

1 † Furioſus, *itemque prodigus promittendo obligari*
a *a non poſſunt: neque obſtat, ſi dicas, iſtis perſonis ſolum rerum ſuarum adminiſtrationem eſſe interdictam: vt alienare nõ videatur, qui ſtipulanti promittit, & ſeſe obligat. Nam effectus rei, & iuris vinculum conſiderandum eſt,*
b *quo ad patrimonij vtique diminutionem b peruenitur.*
2 *† Ex quo conſequitur, obligationem, quæ prodigi commodum magis reſpicit, quam diſpendium, non impediri per*
c *bonorum c factam interdictionem. † Quamuis autem*
3 *furioſus & prodigus pari paſſu ambulãt, quod adnexum obligationis pertinet: non eſt tamen par vtriuſque conditio, quantum ad acquirendi facultatem. Nam furioſus, demens, mente captus, fatuus, nullum omnino negocium*
d *contrahere poſſunt, etiamſi quid ſibi d ſtipulari velint,*
e *quia ſui iudicium e non habent. Prodigus vero ſtipulando non prohibetur ſuam conditionem facere meliorem: ne videlicet interdictio, quæ in ipſius fauorem, & patri-*
f *monij conſeruandi cauſa, facta eſt, in f eius odium reflectatur. Quatenus vero pupilli (quia & de his hoc loco diſ-*
g *ſeritur) poſſint alijs obligari, ſatis alibi g demonſtrauimus, vt hic ſuperuacanea repetitione non ſit opus.* † *In-*
4 *fans porro ſtipulari nõ poteſt, quod textus quoque tangit, cum non habeat conſenſum. Doctores, vt aſſolent, multa circa infantem tractant, cum infantis conditio varietur ex acceſſione ætatis. Certum eſt infantem qui fari non poteſt) is enim dicitur proprie infans) non poſſe ſtipulationẽ explicare. Si vero ſit maior infante, ſeptemque annos exceſſerit (quo caſu dicitur* pupillus proximus infantiæ) *tum ſtipulari non prohibetur in rebus non magni momenti, quæ non egent magno diſcurſu, neque tendunt laqueos,*
b *ipſiq; lucro ſunt: h quod ex æquo & bono placuit.* † *Quod*
5 *autem ad finẽ huius § ſubijcitur, filiumfam. impuberem ne autore quidem patre obligari poſſe, cum tamen autore tutore poſſit, diuerſi iuris ea eſt ratio: Quia tutor ob rem male geſtam tenetur, pater vero non tenetur. Itaque ſi ſine patre autore obligari velit, curator ei, quo autore ob-*
i *ligetur, i creandus erit. Ex ijs tamen bonis, quæ Aduen-*
K *titia ſunt, patre autore obligari impuberem K reſponſum eſt, veluti ſi delatam ſibi hæreditatem adeat.*

ADDITIONES.

a Vt hic, & l. is cui bonis, de verb oblig.
b Vt ſupra de oblig. in prin. & ſa. in arg. l. oratio. de ſponſal.
c Glo. eſt ſing. in l. 2. de acceptil. Ia. & alij in d. l. is cui bonis.
d l. obſeruare, & l. ſeq. de curat. fur. l. 1. §. fin. & l. ſeq. de poſtul. iuncta l. in negotijs, de reg. iur.
e l. Fulcinius, §. adeo autem, quib. ex cau. in poſ. eatur.
f l. quod fauore, C. de legibus.
g In prin. ſupra de autor. tut. & §. admonendi, cum §. ſeq. ſup. qui ab. lic. vel non.
h l. 1. in prin. de verb. obl. l. 1. §. pen. de act. & oblig.
i l. vlt. §. fin autem, C. de bo. quæ libe.
K d. l. vlt. & l. ſi infans. 19. C. de iur. delib.

§. Si impoſſibilis.

1 *Impoſſibilis conditio tripliciter dicitur.*
2 *Quæ iure non licet facere, nec fieri poſſe credendum eſt.*
3 *Impoſſibilis conditio de facto.*
4 *Impoſſibilis conditio, affirmatiue concepta, ſtipulationem vitiat.*
5 *Adeo quidem, vt nec naturalis obligatio inde oriatur.*
6 *Sed & bonæ fidei contractus per impoſſibilem conditionem vitiantur.*
7 *Limitatio ſuperioris pronunciati.*
8 *Conditio impoſſibilis negatiue inſerta ſtipulationi, eam non vitiat.*
9 *Fallit ſi conditio ſit impoſſibilis de iure.*
10 *Conditio impoſſibilis ſtipulationis pœnali adiecta, eam reddit inanem.*

a Si impoſſibilis cõditio obligationibus adijciatur,
b nihil valet ſtipulatio. Impoſſibilis autem conditio habetur, cui natura impedimento eſt, quo minus exiſtat: veluti ſi quis ita dixerit, ſi digito cęlum attigero dare ſpondes? at ſi ita ſtipuletur, ſi digito cęlũ non attigero, dare ſpondes? pure facta obligatio intelligitur: ideoque ſtatim peti poteſt.

1 a Si impoſſibilis. † *Tribus modis* impoſſibilem *dici*
a conditionem, *alibi* a *annotatum eſt, natura ſcilicet, iu-*
re, & facto: tametſi prima ſola, quæ natura euenire ne-
quit, proprie ſic dicatur, vt ſic dicam: Si cœlum digito
attigeris, vel ſi mare ebiberis. *Nam quæ iure adimple-*
ri probatur, Turpis *nominatur, & latiore interdum ſi-*
2 *gnificatione impoſſibilis: † cum quæ iure non licet facere,*
nec fieri poſſe credendum ſit, vt ſi dicam. Si homicidium
3 feceris, ſi parentibus alimenta denegaueris. † *De facto*
autem impoſſibilem conditionem dicimus, quæ ob euen-
tus difficultatem pene impoſſibilis eſt, veluti cum homo
priuatus ita ſtipulatur. Si montem tibi aureum dede-
ro, dabis? *qua de re ſuo loco plura diximus.*

b Nihil valet ſtipulatio. *Duo ex hoc contextu pronun*
4 *ciata colligi poſſunt. † Primum eſt, quod impoſſibilis con-*
ditio affirmatiue, puta in faciendo cõcepta, ſtipulationem
b *reddat* b *inutilẽ, † adeo vt ex eiuſmodi conuentione nul-*
5 *la obligatio, ne naturalis quidẽ* c *oriatur. Si. n. ſtipulatio*
c *ni conceptæ ſub conditione impoſſibili non poteſt accedere*
fideiuſſor, vt Bartolus docet, conſequitur ex ea non oriri ne
naturalem quidem obligationem, quia ſi oriretur, poſſet
d *adiungi* d *fideiuſſor. † Atque hoc non modo in ſtricti iu*
6 *ris contractibus (cuiuſmodi eſt ſtipulatio) ſed & in bonę*
fidei quoque procedit, ob id certe quod promittens ſub con
ditione impoſſibili non videatur habere animum ſeſe obli
gandi, & conſequenter contrahentes, quia adponunt ſcien-
e *ter conditionem impoſſibilem, dicuntur* e *tranſitorie age-*
re. Sed etſi quid agi exiſtiment ſic paciſcentes, nihilo ma-
f *gis orietur* f *obligatio. † Prædictum tamen dogma tum*
7 *verum eſſe intelligitur quando conditio eſt impoſſibilis na*
tura, vel iure, vt quia ius reſiſtat, tum. n. ſtipulatio eſt inu-
tilis, ſecus autem ſi lex non repugnet, nec ſit contra bonos
mores, licet etiam non adſiſtat, quia eo caſu, vt pęna pro-
g *miſſa euitetur, conditio, de facto impleri* g *debet. † Al-*
8 *terum pronunciatum eſt, quod conditio impoſſibilis nega-*
tiue adiecta ſtipulationi eam non vitiet, nec ſuſpendat, ſed
promiſſio remaneat pura, quod ea ratione fit, quoniam ſi
h *affirmatio impoſſibilis eſt, negatio eſt neceſſaria,* h *ex*
regulis dialecticorum. Sic. n. vulgo dici ſolet. Quod natu-
ra impoſſibile eſt, conuerſum in negationem fieri putum
& neceſſarium. Pure igitur facta cenſetur ea promiſſio,
i *ſtatimque id, quod promiſſum eſt, peti poteſt.* i *Hoc ta-*
men in ea conditione procedit, quæ natura eſt impoſſibi-
9 *lis, puta,* Si cęlum digito non tetigero dabis? † *Secus*
K *ſi impoſſibilis ſit iure,* K *quia tunc continet turpitudi-*
nem, & vtiq; turpe eſt, aliquem capere pecuniam, ne ma
leficium committat. Deinde limitatur prædictum dogma
obtinere, quando conditio eſt neceſſaria, & adponitur ſti-
pulationi principali, quo caſu eam non vitiat, imo promiſ
10 *ſio firma remanet & valida, † ſecus ſi adijciatur ſtipula-*
tioni pœnali, & quaſi in conſequentiam, quia non valebit
ea ſpecie ſtipulatio, vt, Si hominem, qui mortuus eſt,
mihi non dederis, decem dabis? *Nam in hac ſtipula-*
tione continetur impoſſibilis affirmatio, nempe hominem
l *mortuum* l *dari, niſi mora promiſſori, obeſſe* m *pro-*
m *betur. Cæterum quæ ſit diuerſi iuris ratio, quod impoſſibi-*
lis conditio vitiet ſtipulationem, in teſtamentis vero cõ-
n *tra pro nulla habeatur, nos alibi* n *diſcuſſimus, vt ſuper-*
flua repetitione nihil ſit opus.

ADDITIONES.

a §. Impoſſibilis, ſupra de hæred. inſtit.
b Hic, & l. impoſſibilis. 7. de verb. obl. l. 1. § item ſub impoſ-
ſibili, de act. & oblig.
c l. impoſſibilium, de reg. iur.
d l. fideiuſſor obligari, de fideiuſſ.
e tex. in l. non ſolũ, §. 1. de act. & obl. l. cũ hær. §. 1. de ſtatu lib.
f gl. d. l. non ſolum, per l. generaliter, & l. ſeq. de verb. obl.
g l quidam cum filium, & ibi Bar. de verb. obl.
h Bar. d. l. impoſſibilis.
i §. omnis, & quæ ibi not. ſup. de verb. oblig.
K l. iuriſgentium, §. ſi ob maleficium, de pac
l l. ſi homo mortuus, & ibi Bar. de verb. obl.
m l. inter ſtipulantem, 83. §. vlt. eod. tit.
n d §. impoſſibilis, ſup. de hær inſt.

§. Item verborum.

1 *Stipulatio inter abſentes concepta quare inutilis.*
2 *Abſentes hoc loco qui dicantur.*
3 *Creditor inſtrumento, quo dicitur, ſtipulantem & pro-*
mittentem præſentes fuiſſe.
4 *Exceptio ad regulam actore non probante, &c.*
5 *Pro inſtrumento rite confecto præſumitur.*
6 *Si inſtrumentum dicat, debitorem promiſiſſe, præſumi-*
tur ſtipulationis interuentus.
7 *Negatiua an ſit improbabilis.*
8 *Boni iudicis eſt, lites minuere, & curare, ne ſint immor-*
tales.
9 *De triplici Cęſarea.*

a Item verborum obligatio b inter abſentes con-
cepta, inutilis eſt. c Sed cum hoc materiam litium
contentioſis hominibus præſtabat, forte poſt tẽpus
tales allegationes opponentibus, & non præſentes
fuiſſe, vel ſe, vel aduerſarios ſuos contendẽtibus, ideo
d noſtra conſtitutio propter celeritatem e dirimẽ
darum litium introducta eſt, quam f ad Cæſarien-
ſes aduocatos ſcripſimus, per quam diſpoſuimus, ta-
les ſcripturas, quę præſto eſſe partes indicant omni-
no eſſe credendas, niſi is qui talibus vtitur improbis
allegationibus, manifeſtiſſimis probationibus vel
per ſcripturam, vel per teſtes idoneos adprobauerit,
toto eo die, quo conficiebatur inſtrumentum, ſeſe
vel aduerſarium ſuum in alijs locis fuiſſe.

a Item verborum. *In ſtipulatione verborum ordinata*
ſeries requiritur, formaque ex neceſſitate legis conſtituta
a *eſt vt partes inuicem exaudiant* a *& loquantur. † Re-*
1 *cte ergo hic ſcribitur* inter abſentes ſtipulationem con
ceptam omnino inutilem eſſe, *quod adeo verum eſt, vt*
nec in vim pacti valeat.
2 b Inter abſentes. † *Abſentes varie pro loco dicuntur.*
In hoc propoſito abſentes ſunt, qui ſe inuicem exaudire
b *non* b *poſſunt.*
c Sed cum hoc. *Limitatio eſt ſupradicti dogmatis à Iu*
3 *ſtiniano introducta. † Nã ſi inſtrumentũ extet publicũ, in*
quo deſcriptũ ſit, quo die quoq; loco aliquis præſenti ac ſti-
pulanti promiſerit, creditur inſtrumento, ita quod præſen-
tia non ſit probanda. Si tamen is, qui contradicit, per teſtes
fide dignos, aut alijs legitimis probationibus contrarium
docere velit, nempe ſe vel aduerſariũ toto eo die alibi fuiſ-
ſe, vel (quod eodẽ recidit) aliqua eius diei parte tam pro-
cul egiſſe, vt illo die in loco, quo dicitur inſtrumentũ confe
c *ctũ, eſſe non potuerit, omnino* c *audiẽdus eſt. Quãuis ergo*
regula eſt quod actori onus probandi incũbat, nõ reo: imo
ſi actor in probatione deficiat, abſoluitur reus, etſi nihil
d *omnino* d *præſtiterit, tamen hæc regula vt in alijs ple-*
4 *riſque, ita & hoc caſu ceſſat, ſi præſumptio eſt pro actore*
contra reũ. Sic in caſu textus noſtri extat ſcriptura, in qua
cõtinetur, ambos fuiſſe præſentes, quod ſi promiſſor, & ſic
reus neget, tenetur id probare propter præſũptionẽ, quę ex
ſcriptura colligitur. Neq; obſtat, ſi dicas, hac ſpecie promiſ
e *ſorẽ ad improbabilis negatiuæ probationẽ* e *vrgeri: qa hic*
duo

duo ſunt, quæ probandi onus in promiſſorem reijciunt.
5 *† Primum, quod pro inſtrumento rite confecto* f *præ-*
f *ſumitur: factiq; ea præſumptio, vt contrarium affirmanti*
g *non credatur donec* g *probet. † Alterum eſt, quia quo-*
6 *ties reperitur in inſtrumento debitorem promiſiſſe vel ſpo*
pondiſſe, ſemper præſumitur ſtipulatio interueniſſe, niſi
h *contrarium* h *doceatur. † Præterea quod dicimus, ne-*
7 *gatiuam per rerum naturam eſſe improbabilem: verum*
eſt, ſi quis recta & directo eã probare niteretur, id enim
non poſſe fieri creditur: per indirectum tamen ſiue obli-
quum probari poteſt, docendo videlicet alio diſtante loco
vel ſe, vel ſtipulatorem a ſcripturæ loco ea die abfuiſſe, vt
& ſupra dixi.

d Noſtra conſtitutio. *Extat hac de re Iuſtiniani cõſtitu-*
i *tutio,* i *ſed ea ſcripta eſt ad Ioannem Præfectum Præ-*
torio, nec vllam facit mẽtionem Cæſarienſiũ aduocatorũ.
8 e Dirimendarum. *† Boni enim Principis, atq; adeo In-*
K *l dicis eſt, lites* k *minuere, curareq; ne ſint immortales.* l

f Ad Cæſarienſes. *Ab his ſæpe conſultus fuit Iuſtinia-*
m *nus, ad eoſque multas ſcripſit Conſtitutiones.* m *ta-*
metſi hæc (vt paulo ante dixi) cuius hic meminit, ad eos
9 *non reperiatur ſcripta fuiſſe. † Fuit autem* Cæſarea *me-*
n *tropolis* n *Capadociæ, quæ Archelao pulſo hoc nomen*
ſortita eſt a Tiberio Iulianus huius vrbis odio, quod eſſet
Chriſtiana, tentauit hoc eius nomen mutare, ſed fruſtra.
Alia aũt fuit Cæſarea *in Paleſtina, quã bellis euerſam,*
Herodes Antipatri filius reſtituit, primuſque in gratiã
Auguſti dixit Cæſaream. In hac fuit celebris Eccleſia,
quæ a domo Cornelij Cẽturionis ſumpſit initium, habuitq;
Euſebium Epiſcopum. Tertia fuit Cæſarea *Philippi in*
Iudæa, reſtituta a Philippo Herodis Tetrarcha fratre.

ADDITIONES.

a l.1. In princ. de verb. oblig. §. mutum. ſup. eod. tit.
b Bar. d. l. 1. in princ.
c l. Optimam. & ibi Bal. C. de contra. ſtip.
d l. Qui accuſare. C. de eden.
e Arg. l. actor. C. de probat. & c. bonæfidei. de elect.
f l. Cum precibus. de inutil ſtip. & l. optimam.
g l. Quingenta l. in exceptionibus. de probat.
h l. Iuriſgentium, §. quod ferè. de pac. §. ſi ſcriptum. inf. hoc ti.
i Dicta l. optimam. §. etſi inter.
K l. Quidam exiſtimauerunt. ſi cert. pet. l. 3. §. 1. de arbit.
l l. 11. properandum. C. de iud.
m l. Si maior. C. de legit. hær. l. vlt. C. de pact.
n Balduin. in §. ſed hoc etiam. ſup. qui alie. lic.

§. Poſt mortem.

1 *Stipulatio poſt mortem ſuam, cur olim non valuerit.*
2 *Stipulatio filijfam. vel ſerui poſt mortem patris aut do-*
mini, cur inutilis.
3 *Stipulatio, pridie quam moriar, cur inefficax.*
4 *Regula ex diametro contraria.*
5 *Hodie prædictas ſtipulationes valere.*

a Poſt mortẽ ſuam dari ſibi nemo ſtipulari poterat, non magis quam poſt eius mortem à quo ſtipulabatur. Ac ne is *b* qui in alicuius poteſtate eſt, poſt mortem eius ſtipulari poterat: quia patris vel domini voce loqui videretur. Sed & ſi quis ita ſtipuletur, pridie quam moriar: vel, pridie quam morieris, dare ſpondes? *c* inutilis erat ſtipulatio. Sed cum (*d* vt iam dictum eſt) ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant, *e* placuit nobis etiam in hunc iuris articulum neceſſariam inducere emẽdationem, vt ſiue poſt mortẽ, ſiue pridie quam moriatur ſtipulator ſiue promiſſor, ſtipulatio concepta ſit, *f* ſtipulatio valeat.

1 *a* Poſt mortem. *† Stipulatio illa, Poſt mortem meam*
dare ſpondes? ideo forte non valebat olim, quia cum ta-
lis ſtipulatio quaſi in non ente fundaretur, videbatur eam
valere non poſſe: reſpuebatur, n quaſi eſſet cõtra naturam.
quia homo mortuus nihil eſt, ideoque non poteſt habere
a *vel* a *poſſidere.*
2 *b* Qui in alicuius poteſtate. *† Si filius poſt mortem pa*
tris, aut ſeruus poſt mortem domini dari quid fieriue ſti-
pulabatur, inutilis erat ſtipulatio: cum enim filij vox
b *tanquam patris, & ſerui velut domini eſſe* b *credatur,*
perinde erat, ac ſi pater aut dominus poſt mortẽ ſuam ſibi
dari ſtipulatus fuiſſet. Filiumfam. tamen patri, itemq; ſer
c *uum domino viuenti ſtipulari, dubium non* c *eſt.*
3 c Inutilis erat. *† Pridie quam alteruter moreretur,*
ideo ſtipulatio olim nõ concipiebatur, quod nulla hinc vti-
litas futura ſperaretur ante mortem, ob nimiã ſcilicet ad-
iectæ diei incertitudinẽ: quippe cum dies mortem præce-
d *dẽs, non niſi a die mortis, deſignari cognoſcique* d *poſſit.*
e *d* Vt iam dictum eſt. *Supra enim docuit,* e *in ſtipula*
tionibus magis deſiderari ſenſum & conſonantem intelle
ctum contrahentium, quam formulas verborum.
f e Placuit. *Extat adhuc hæc Iuſtiniani cõſtitutio* f *lib. 8.*
Codicis. tit. 38. Sed & totam hanc rem idem Iuſtin. alia
conſtitutione aliquanto apertius definiuit, quæ pariter
g g *obuia eſt. & vtraque huc referri poteſt.*
4 *f* Stipulatio valeat. *† Propter veterem iuris regulam*
(Ne ab hæredibus inciperent actiones, vel contra hæ
b redes competerent) *a Iuſtiniano ſublatam,* b *qui pri-*
mus regulam, priori ex diametro contrariam conſtituit,
nempe, Actiones ab hæredibus incipere, & in hæredi-
5 bus dari poſſe. *† Valebunt ergo hodie ſtipulationes hic*
expoſitæ, & in hæredibus, ſed contra hæredes ſuum effe-
ctum aſſequentur, ſiue in dando, ſiue in faciendo conſi-
i *ſtat ſtipulationis talis modi effectus:* i *niſi forte factum*
aliquod perſonæ cohærens venerit ſtipulationem, illud
k *enim ad hæredes nihil attineri æquius eſt.* K

ADDITIONES.

a Bal. l. 1. C. vt actio. ab hær. & l. Seiæ egreſſæ. de tut. & cu. da. ab his.
b §. Et qui ſup. hoc tit.
c §. Si quis alij. ſup. eod.
d Arg. l. qui ante. de verb. oblig. l. anniculus 132. de verb. ſign. Por. hic.
e § 1. in fine, de verbor oblig.
f l. Scrupuloſam. 11. C. de contr. ſtipul.
g l. Vnica. C. vt act. ab hæred
h l. Vnica, C. vt act. ab hæred. d. l. ſcrupuloſam. C. de contrah. ſtipul.
i l. Fin. C. de contrah ſtip.
K l. Centeſimis. §. 1. iuncta Gl. de verb. obl. & ibi Iaſ. Fab. hic.

§. Item ſi quis.

1. 2 *Textum hunc diuerſimode legi.*
3 *Defenſa communis eius lectio.*
4 *Præpoſtera ſtipulatio olim non valebat: hodie ſecus.*

Item ſi quis ita ſtipulatus erat *a* ſi nauis cras ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes? inutilis erat ſtipulatio, quia præpoſtere cõcepta eſt. Sed quum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem ſtipulationẽ, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reijciendam exiſtimauerit: *b* nobis placuit, & huic perfectum robur accommodare, vt non ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus valeat huiuſmodi conceptio ſtipulationis.

1 *a* Si nauis ex Aſia. *† Doctores cõmuni calculo in præ-*
poſtera illa ſtipulationis cõceptione interpunctionem ſiue
commam

Digitized by Google

commam ponunt ante dictionem, Hodie, *vt ita legatur*, Si nauis ex Aſia venerit, hodie date ſpondes?
2 † *Hoc tamen Ferrarius improbat, exiſtimans hanc verborum conceptionem non dici præpoſteram, ſed magis ſtipulationem ſui natura, & quaſi inuicem contrariam, non ſubſiſtentem. Quare ipſe in hunc modum interpunctat:* Si nauis ex Aſia venerit hodie, dare ſpondes? *pro eo*, Si nauis hodie ex Aſia venerit dare ſpon-
3 des? † *Sed certe non videtur hic eſſe vlla præpoſteratio, & prior lectio in omnibus textibus (quos ego viderim) atque etiam in recognitione Haloandri habetur. Græcus Interpretes etiam amplius addit:* Si nauis cras ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes? *quod & Pariſienſis li-*
4 *tera ſequitur: atque ita legi debere cenſeo.* † *Ecce enim, illa ſtipulatio inutilis olim erat, propterea quod datio euẽtu cõditionis prior eſſe non debeat, ſed poſterior: atq; hanc verum præpoſterationem Imp. hic haud dubie ſenſit. eſt*
a *enim præpoſteratio etiam* a *in rebus. Vult ergo Iuſtinianus, ſupradictam præpoſteram ſtipulationem valere, quod ita exaudiendum eſt, dum ſcilicet exactionis effe-*
b *ctus vſque ad conditionis euentũ* b *differatur. Eſt enim obſcurata puræ promiſſionis efficacia per incertæ conditionis adpoſitionem, cuius ſiue exiſtentia, ſiue defectus paginam vtramque facit, vt vel valeat, vel concidat.*
b Nobis placuit. *Hoc Iuſtiniani placitum adhuc in ip-*
c *ſius conſtitutione extat lib. 6. Cod. tit. 23.* c

ADDITIONES.

a Franc. de Are. l. ambiguitates. C. de teſtam.
b l. Præpoſteri. 25. ibi Doct. C. de teſtam.
c In d. l. præpoſteri.

§. Ita autem.

1.2 *Stipulatio, Cum moriar, dabis? valet etiam iure veteri: licet in ſtipulatione, Pridie quam moriar, ſit ſecus, & quæ ſit diuerſitatis ratio.*

Ita autem ſtipulatio concepta, veluti ſi Titius dicat, cum moriar, dare ſpondes? vel, cum morieris: *a* & apud veteres vtilis erat, & nunc valet. Item poſt mortem alterius recte ſtipulamur.

1 *a* Et apud veteres. † *Sed cur ſtipulatio iſta*, Cum mo-
a riar, *apud veteres habita fuit pro* a *valida, illa vero,* Pridie quã moriar, *inutilis fuit? Quia is dies, qui pridie mortis eſt, non poteſt cognoſci, niſi mortuo ſtipulatore, ſed tempus quoddam in confinio vitæ & mortis, ante mortem cognoſcitur, quo tempore moriens mori dicitur*
b *Platoni in Parmenide.* b † *Hodie talis ſtipulatio ob id*
2 *quoque valet, quia iure quo nunc vtimur, obligationes*
c *& actiones ab heredibus incipere* c *poſſunt, vt ſupra diximus. Neque tamen ante vim ſuã habet eiuſmodi ſti-*
d *pulatio, quam poſt mortem. idq; Paulus* d *aperte probat inquiens:* Hæreditarium æs alienum intelligitur etiam id, de quo cum defuncto agi non potuit, veluti quod is, cum moreretur daturum ſe promiſiſſet. *Et*
e *eandem ſententiam* e *Vlpianus quoque ſequitur.*

ADDITIONES.

a l. Vltima, C. de contrahen. ſtipul. l. hæreditarium, 7. de reb. au. iu. poſſ.
b Vide Gel. lib. 6. cap. 13.
c l. Vnica. C. vt act. ab hær. l. fin. C. de contrah. ſtipul.
d Dicta l. hæreditarium.
e In l. quodcunque, §. ſicuti. & §. non ſolum. de verb. obl

§. Si ſcriptum.

1 *Quæ ſit ſtipulationis ſolennitas.*
2.3 *Ex nudo pacto an agi poſſit, & quid ſit de iure Canonico.*
4 *Solennitas alia extrinſeca, alia intrinſeca.*
5 *Verbum (promittere) in inſtrumento inſertum denotat interrogationem præceſſiſſe.*
6 *Idem eſt, ſi contineatur in ſcriptura priuata.*
7 *Verbum, promittere, idem eſt quod ſpondere, quandoque tamen latius patet.*
8 *Etſi teſtis dicat, aliquem Titio promiſiſſe, tamen non præſumitur ſtipulatio.*

a Si ſcriptum *b* in inſtrumento fuerit, *c* promiſiſſe aliquem, perinde habetur, atque ſi interrogatione præcedente *d* reſponſum ſit.

1 *a* Si ſcriptum. † *Solennitas ſtipulationis hæc eſt, vt præcedat interrogatio, & ſequatur reſponſio, alioqui ſi eſt nuda promiſſio ſine interrogatione, conſtituitur tantum*
2 *nudum pactum,* † *ex quo non oritur actio, licet ad pro-*
a *ducendam exceptionem* a *ſufficiat. Quandoque tamen & actionem propter fauorem paciſcentis Lex concedit:*
b *vt ciuitati, quæ vſuras nudo pacto promiſſas poteſt* b *exi-*
3 *gere: & hæc quidem iure ciuili obtinent.* † *Sed ius Pon-*
c *tificium ex nudo pacto agi permittit:* c *æquitatem enim præcipue intuetur, quæ dictat opere præſtandum, quod*
d *verbis eſt* d *promiſſum.* † *Porro ad rem redeundo, hæc*
4 ſtipulationis ſolemnitas *duplex eſt,* intrinſeca *ſcilicet* & extrinſeca. Extrinſeca *eſt, quando in inſtrumento expreſſis verbis dicitur, ſtipulantem interrogaſſe, & promittentem ſpopondiſſe. Intrinſeca vero eſt, quando in inſtrumento tantum cauetur de promiſſione, & nulla fit mentio interrogationis. Hoc caſu videtur nudum eſſe pa-*
5 *ctum,* † *tamen Imperator contrarium adſtruit, nempe verbum* (promiſit) *eam habere emphaſim, vt interna ſolennitas ſtipulationis ipſo iure cõtineri præſumatur, perinde ac ſi verbis expreſſis ea in inſtrumento ſcripta reperiretur. quare etiamſi de interrogatione præcedente inſtrumentum nihil loquatur, præceſſiſſe tamen præſumitur, donec contrarium probetur. Hæc enim iuris præſumptio*
e *transfert onus probandi in* e *negantem.*
6 *b* In inſtrumento fuerit. † *Idem iuris eſt, ſi hoc verbum* (promiſit) *in cuiuſpiam priuata ſcriptura legatur, veluti epiſtola: nam & tum ipſo iure præſumendum eſt, omnia ſolenniter acta, & interrogationem præceſſiſſe:*
f *ſic enim Seuerus & Antoninus* f *reſcripſerunt.*
7 *c* Promiſiſſe. † promittere *enim idem ſignificat, quod ſpondere:* ſpondere *autem eſt interroganti reſpondere. Quare ſi inſtrumento contineatur hoc verbum, interrogatio præceſſiſſe conſtituit, & per conſequens ſtipulationem infert. Quamuis latius etiam quandoque pateat:*
g *nam & promittere poſſumus nudis* g *verbis.*
8 *d* Reſponſum ſit. † *Sed an eadem præſumptio locum quoque habeat in dictis teſtium? vt ſi teſtis dicat,* Titium Seio promiſiſſe, *præſumeturne interrogationem fuiſſe præuiam? Et conſtat non præſumi, ob id certe, quod teſtis dictum fere ea ſola comprendat, quæ iudicio ſen-*
h *ſuum percipi* h *poſſunt. Præterea verba teſtium ambigua*
i *aduerſus eum, qui produxit, interpretanda* i *ſunt: ſed verbum* (promiſit) *ambiguum eſſe ex eo liquet, quod etiam ſimplex pactio promiſſio dici poſſit.*

ADDITIONES.

a l. Iuris gentium. §. igitur nuda. de pact.
b l. Etiam. de vſu. Ba. l. legem. C. de pact.
c Cap. 1. & 2. de pact.
d Cap. 3. de pact.
e Vt hic. & l. ſciendum. & ibi Bart. Iaſ. & alij de verb. oblig. l. 1. & ibi Gl. C. de vſur. iuncta l. 2. C. de contrah. ſtipul.

f l. 1. De contrah. ſtipul. in Cod.
g l. Sciendum. §. dictum. de ædil. edict.
h l. Qui teſtamenta. §. vlt. & ibi Bart. de teſt. l. teſtium. C. de teſtibus.
i l. Inter ſtipulantem. 83. § ſi Stichum. de verb. oblig. Alc. in l. ſponſio. 7. in fine. de verbor. ſignific.

ADDITIONES.

a l. Titio 134. §. vlt. de verbor. oblig.
b l. Quod dicitur. 86. de verb. oblig.
c l. Tut. §. Lucius de vſur.
d l. Cum eiuſdem. de ædil. edic.
e l. Pluribus de verb. oblig.
f l. Scire debemus. 29. & d. l. quod dicitur. de verb. oblig.
g Dicta l. ſcire debemus, §. ſtipulationem, in fine.
h l. Sæpe ita comparatum. 53. de verb. ſign. l. 1. §. & ideo, de his quæ in teſt. del.
i l. Inter ſtipulantem. 83. §. ſi ſtipulante. de verbor. oblig.

§. Quoties.

1 *Vna reſponſione plures ſtipulationes contineri poſſe.*
2 *Intereſt, vnane ſit plurium rerum ſtipulatio, an plures.*
3 *Siue ſoluta, vel coniuncta oratione concepta ſit interrogatio, nihil refert.*
4 *Soluta oratio regulariter magis accipi ſolet pro coniuncta.*
5 *Si quis disiunctione ſtipuletur, & alter vnum reſpondeat, non tenetur.*

Quoties plures res *a* vna ſtipulatione comprehẽduntur, ſi quidem promiſſor *b* ſimpliciter reſpondeat, dare ſpondeo, *c* propter omnes tenetur. Si vero vnam ex his vel quaſdam daturum ſe ſpoponderit, in vna vel quibuſdam obligatio [?] contrahitur. *d* Ex pluribus enim ſtipulationibus vna, vel quædam videntur eſſe perfectæ: ſingulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpondere debemus.

a Vna ſtipulatione. *Id eſt, vna verborum conceptio-*
1 *ne. † Satis ergo eſt, vni de pluribus rebus propoſita in-*
terrogationi ſimplex reſponſum vnum a promiſſore ſubij-
ci, perindeque habetur, ac ſi ſingulæ ſpecies inter reſpon-
a *dendum expreſſæ* a *fuiſſent. Quamuis autem pluribus*
rebus vna ſtipulatione comprehenſis, vna ſit ſtipulatio, ta-
men quo ad ipſum effectum, intelliguntur hic plures eſſe
ſtipulationes, vt etiam paulo poſt indicat Iuſtinianus:
nempe tot, quot ſunt res nominatim expreſſæ in ſtipula-
b *tione, vel certe in priore aliqua* b *conuentione. † Mul-*
2 *tum autem intereſt, vnane ſit plurium rerum ſtipulatio,*
an vero plures. Nam ſi vna ſit ſtipulatio, non poterit
res vna ſine altera ſolui inuito creditori, vt curſus vſura-
c *rum* c *cohibeatur: quemadmodum venditis rebus plu-*
ribus, ſi vna tantum intelligatur venditio, non temere po-
d *terit res vna ſine altera* d *redhiberi.*
b Simpliciter. *Cæterum ſi pluribus rebus deductis in*
ſtipulationem promiſſor expreſſe reſpondeat, ſe ea omnia,
de quibus interrogatus eſt, daturum, quin huiuſmodi re-
ſponſio pluralitatem ſtipulationum ſignificet, abſq; con-
e *trouerſia* e *eſt.*
c Propter omnes. *Si ſimul petantur, nam ſi ſingula-*
f *tim petantur, ad ſingulas quoque obligatus eſſe* f *intel-*
3 *ligitur. † Illud non eſt omittendum, ad hoc, vt vna reſpon-*
ſione plures ſtipulationes contineantur, non ſemper opus
eſſe coniuncta oratione, vt ſcilicet coniunctim de rebus
promittendis concipiatur interrogatio, puta, Illud & il-
lud dare ſpondes? *ſed ſolutam quoque orationem ſuffi-*
cere. Eundem enim effectum habet ſoluta oratione con-
cepta ſtipulatio: veluti, Codicem tuum, equum tuum,
g veſtem tuam dare g ſpondes? † *quoniam regulariter*
4 *ſoluta oratio magis accipi ſolet pro cõiuncta, quam* h *dis-*
h *iuncta. † Sed ſi quis disiunctiue ſtipuletur,* Stichum aut
5 Pamphilum, *& promiſſor vnum daturum ſe ſpoponde-*
i *rit, eum non teneri Vlpianus* i *tradidit, quia non ſit ad*
interrogatum reſponſum.
d Ex pluribus enim. *Ergo plures hic intelliguntur ſti-*
pulationes, nempe tot, quot ſunt res ſpeciatim expreſſæ in
ipſa interrogatione, vt & ſupra diximus.

§. Alteri.

1 *Regula eſt, neminem alteri ſtipulari poſſe.*
2 *Ampliatio dictæ regulæ. & num. 3. 4. 5. 6.*
7 *Quibus caſibus præfata regula ceſſet. & nu. 9. 10. 11. 12. 13.*
8 *Iuramentum ſemper intelligitur ſecundum naturam cõtractus, cui accedit.*
14 *An ex ſtipulatione facta alteri ſaltem naturalis obligatio oriatur.*
15 *Ratio, quare alteri ſtipulari non liceat.*
16 *Textum hic de intereſſe pecuniario loqui.*
17 *Si mea intereſt, valet ſtipulatio alteri facta.*
18 *Stipulationi factæ alteri ſi pœna adijciatur, valet ſtipulatio.*
19. 20 *Et quæ ſit eius dogmatis ratio.*
21 *Sibi, non alij pœnam ſtipulari licet.*
22 *In pœnis non inſpicimus intereſſe, ſed quis ſit ſtatus principalis ſtipulationis.*
23 *Conditionem etiam pro qualitate & ſtatu ſumi.*
24 *Reſtitutus hic §.*

Alteri ſtipulari (vt ſupra dictum eſt) *a* nemo poteſt. *b* Inuentæ enim ſunt huiuſmodi ſtipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnuſquiſque adquirat ſibi quod ſua intereſt, cæterum ſi alij detur: *c* nihil intereſt ſtipulatoris. *d* Plane ſi quis velit hoc facere, *e* pœnam ſtipulari conueniet: vt niſi ita factum ſit, vt eſt comprehenſum, committatur pœnæ ſtipulatio etiam ei, cuius nihil interſit. Pœnam enim cum ſtipulatur quis, non illud inſpicitur, *f* quod interſit eius, *g* ſed quæ ſit quantitas in conditione ſtipulationis. Ergo ſi quis ita ſtipuletur, Titio dari, nihil agit, ſed ſi adiecerit pœnam, niſi dederis, tot aureos dare ſpondes: tunc committitur ſtipulatio.

1 *a* Nemo poteſt. † *Elegans eſt hæc regula, & valde tri-*
a *ta* quod nemo poſſit alteri, ſiue tertio a ſtipulari: *ſed*
quocunq; alio contractu, vel etiam nudo pacto ei quære-
b *re,* b *cum generaliter traditum ſit,* alteri per alterum
c non c quæri. *Quæcumque enim gerimus, cum ex noſtro*
contractu originem trahat, niſi ex noſtra perſona initium
d *obligationis ſumant, inanem actum noſtrum* d *efficiunt:*
2 † *adeo vt nec quidem filius matri vtiliter* e *ſtipuletur,*
e *nec mater* f *filio, nec pater filio* g *emancipato, nec fra-*
f *ter fratris, nec conſanguineus conſanguineo. quamuis in eis*
g *verſetur intereſſe* h *affectionis. Neque enim ſufficit quo-*
h *quo modo intereſſe, vt conuentio alij* i *proſit. † Quod*
i *communiori ſententia etiam ad feuda producitur: quia*
3 *nõ poſſet frater fratri, nec conſanguineus conſanguineo per*
K *inueſtituram, vel alia conuentione ius feudi* K *acquire-*
l *re. Neque aduerſantur textus* l *feudales, quibus Ale-*
m *xander,* m *& Certius* n *moti contrarium cenſuerunt:*
n *quoniã hi textus loquuntur de fratribus præſentibus, &*
4 *communiter inueſtituram accipiẽtibus. † Sed nec vicinus*
vicino, nec aliquis alius honeſtus quacunq; polleat auto-
o *ritate, põt alteri ſtipulando acquirere,* o *niſi eſſet perſo-*
na

p na publica: nec libertus patrono, p nec vaſallus domi-
q no, q cum vaſallus æquiparetur liberto. † Fiſco quoq;
5 quamlibet magnus ſit fauor ipſius, per priuatũ non acqui-
r ritur. r Quare ſi duo offenſi pacem ineant & ſtipulen-
tur pœnam dandam Fiſco, ſi alteruter recedat, hæc pœna
Fiſco non quæritur, niſi publica perſona interſit, quæ ſtipu
6 letur. † Adde tandem, quod nec aduocatus clienti poſſet
ſ ſtipulari, vtcunque cliens ſit in tutela ſ aduocati. Sunt
tamen plerique caſus, in quibus receditur a ſuperiori re-
7 gula. † Quid enim, ſi alicubi conſuetudine notiſſima re-
t ceptum ſit, vt alteri ſtipulãdo t acquiratur? quid ſi is,
qui promiſit ſe alteri tertio daturum, iuret ſolenniter?
u u nam ratione iuramenti compellendus eſt, vt ſatisfaciat
8 promiſſioni. † In hoc tamen ego ſubſiſto, quoniam in iura-
mento hoc perpetuum eſt iure ciuili, vt iuxta naturam
9 contractus, cui accedit, intelligatur. † Quid ſi ſeruus ſtipu
x letur domino, aut filiusfam. patri? x nam tali caſu non
y alteri y cenſetur facta ſtipulatio, cũ eadẽ ſit vox vtriuſ-
z que & filiusfam. eadẽ perſona cũ patre z intelligatur, ut
a alibi quoq; a diximus. † Sic quoq; pijs locis & pauperi
10 bus quilibet ſtipulari b poteſt. † Ceſſat quoq; regula in
b numeratione pecuniæ actuali & reali, quia poſſum tibi
11 decẽ numerare, & a te ſtipulari, vt ea des Titio: iam Ti-
c tio acquiritur actio ſine vlla c ceſſione. Numerare enim
d eſt actus naturalis & realis, non d ciuilis, & quæ natu-
12 raliter acquiruntur, poſſunt alijs acquiri. † Pari ratione ſi
rem quæ mea eſt, & duret mea, ſtipuler reſtitui alteri,
e valet e ſtipulatio, tametſi actio non videatur quæri ſine
f f ceſſione. † Sed & ſi, & cum res mea eſt apud alterum,
13 & intercedat ſtipulatio, quod res mihi domino reſtituatur,
g hæc ſtipulatio adeo vtilis eſt, vt ẽt mihi detur actio ſine g
ceſſione. Addunt nonnulli præfatã regulam nõ habere lo-
cum etiam in dote, poteſtq; auus, cum datur dos pro filia,
h ſtipulari hanc dotem reddi h tertio, ſed hæc exceptio
i non caret i pugna, & egeret grauiori diſcuſſione. † Illud
14 quæſitum eſt, an ex huiuſmodi ſtipulatione facta natura-
lis ſaltem oriatur obligatio? quod pleriq; aiunt, cum eam
k ſolus conſenſus K producat: ſed eam opinionem Zaſius
l l valde improbat, cuius argumenta videri poſſunt.

15 b Inuentæ enim. † Ratio eſt præmiſſæ regulæ, qua
melior dari non poteſt. In hoc enim ſtipulationes inuẽ-
tæ ſunt, vt quiſque commode quærere ſibi poſſit,
quod ſua intereſt. Quæ ratio vbi ceſſat, quia noſtra nihil
intereſt, inutiliter ſtipulamur.

16 c Nihil intereſt ſtipulatoris. † Pecuniariter intelliget
nã & alio modo mea intereſſe poteſt, cum & hominem be
m neficio a nobis affici noſtra m interſit, & quia eum, cui
ſtipulor, ad ἀντίδωρα, id eſt, ad remunerandum naturali-
n ter obligatum haberem n ſpecies autem lucri eſt, bene
o ficio debitorem ſibi acquirere. o Verum non habet lex
p harum rationem, p ſed pecuniarij tantum commodi.
17 † Probat autem hic textus a q contrario, quod ſi mea
q r intereſſet, conſiſteret ſtipulatio alteri r facta.

18 d Plane ſi quis velit. † Conſilium præſcribit Imper. ex
ſ Vlpiano (eſt enim totus hic locus ex Vlpiani reſponſo ſ
deſcriptus) quando quis alteri vult ſtipulari, & ſua non in-
tereſt, vt pœnam ſtipulationi adijciat: velut, Promit-
tis Sempronio dare centum? & ſi non dederis, pro-
mittis mihi quinq; nomine pœnæ? Iam quamuis tua
non interſit, centum Sempronio dari: ſi tamen datum non
fuerit, concedetur tibi vtilis actio ad exactionem pœnæ.
Sed nonne huiuſmodi pœnæ adiectio eſt acceſſoria ad præ-
cedentem ſtipulationem principalem? Cum igitur princi-
palis ſtipulatio non conſiſtat, vt quæ alteri prorſus extra-
neo facta ſit, videtur & acceſſorium corruere debere: cum
t vitiato principali & acceſſorium concidere t oporteat.
19 † Reſpondeo, illam pœnalem ſtipulationem non eſſe prio-
ris ſtipulationis acceſſoriam, ſed eam velut ſuo quodam
pondere niti, ac per ſe venire: vnde etiam non ſubſiſtente
præcedente obligatione, pœna, quam ſtipulatus es, vtiliter
committi poteſt. Quinimo conceſſo etiam, quod hæc pœ
næ adiectio acceſſoria dici poſſit: fatendum tamen eſt, pœ-
næ ſtipulationem valere & committi poſſe, vtcunque
obligatio principalis huius acceſſoriæ viribus conuali-
u dari u nequeat. † Ætiologia eſt, quia fatendo etiam
20 regulam, quod vitiato principali & acceſſorium corruat,
tamen hac in ſpecie lex non figit pedẽ in prohibitione, ne
quis alteri ſtipuletur, quin contra conſilium dat ſtipulato-
ri, quo mediante, cuiuſmodi promiſſiones ad effectũ perdu
ci valeãt. Nam iſta pœnæ adiectio magis eſt præter legẽ,
quam contra legem, hoc eſt, lex eam nõ vetat, non prohi-
bet, ſed ei tantũ non aſſiſtit. Ideo autem patitur lex talem
pœnam adijci, vt illius metus ſtipulationi priori parcatur,
quæ effectum alioqui productura non eſſet. Illic certe pœ-
nalis ſtipulatio non eſt concepta, vt alteri quæratur, ſed
vt ipſi ſtipulatori, & propterea ſtipulatio præcedens vt-
x cunque ſit inutilis, tamen conditionis loco x habetur.

21 e Pœnam ſtipulari. † Scilicet ſibi, nam alteri, etiam
y Fiſco, pœnam ſtipulando nihil y agimus, vt paulo ante,
dixi: Pœnam autem ſtipulari oportet legitimam, vt adie-
cta quantitati legitimum modum non excedat, ne in frau-
z dem vſurarum inſerta z præſumatur. Sed & eam ſti-
pulari omnino neceſſe eſt, nam ſi de pœna nudo pacto con-
a ueniat, non niſi quatenus intereſt, peti a poterit.

22 f Quod intereſt. † In pœnis enim non inſpicimus,
quid interſit ſtipulatoris, ſed quæ ſit quãtitas, quæq;
b conditio, ſtipulationis, vt Vlpianus b ait. † Conditio-
23 nem autem pro qualitate & ſtatu accipit, quaſi dice-
ret: In pœna adiecta ſtipulationi non reſpicitur, an in-
terſit ſtipulatoris, ſed tantum conſideratur, quis ſit ſtatus
principalis ſtipulationis, vt ſi impoſſibilis ſit, turpis, con-
tra bonos mores, aut aliter contra legem, intelligamus fru-
c ſtra ei c pœnam adijci.

24 g Sed quæ ſit quantitas in conditione. † In Floren-
tino Codice legitur: quæ ſit quantitas, conditioque, &
forte melius. Non enim quæritur ſolum, quanta ſumma
pœnæ nomine ſtipulata ſit: ſed quæ fuerit ratio, forma,
conditio ſtipulationis, & cum conditionalis fuerit, vtrum
extiterit conditio, an non extiterit.

ADDITIONES.

a Hic. & ſup. e. §. ſi qs alij l. ſtipulatio. 38 §. alteri, de ver. obl.
b l. Quo tutela § vlt. de reg. iur.
c l. Solutũ. § p liberã de pig. act. l. 1. C. per quas perſ. nob. acq.
d l. Quæcunque inſ. de act. & oblig.
e l. Inter. § cum pro ſe. de pact. dot. l. debitor. §. fin. ad Trebell.
f l. Pactum. C. de pac. conuent.
g l. Cum patrem. C. de iur. dot.
h Glo. in l. fideiuſſoris. de pact.
i Bart. d. § alteri. in 3. oppoſ.
k Bart. l. ſi mihi & Titio de verb. oblig Zaſ. d. §. alteri, nu. 12.
l Cap. 1. in fi. de feu. Marc. c. 1. in fi. qui feu. da. poſ. § cum
vero. Corradus. & c. 1. de duob. fratribus.
m Dict. §. alteri.
n Curt. conſil. 49.
o Abb. in cap. paſtoralis. §. 1 ad finem, de offi. ord.
p l. Si quis ita ſtipulatus, §. Chryſogonus. de verb. oblig.
q Zaſ. d. § alteri. num. 16.
r l. 1. poſt princ. & ibi Bar. de iur. fiſ.
ſ l. Rem non nouam. §. patroni. C. de iudi. Bal. l. vniuerſos C.
de decur. lib. 10.

t Lud.Rom.l.certi condic.§. ſi nummos.ff. ſi cert.pet.tex.l.ſi quis donaturos,ad fin.de vſufr.
u Bart.l.ſi quis pro eo.ſeptimo memb.de fideiuſſ.
x Dict.§.alteri.
y l.Si ſeruus de dam.infec.
z l.fin.C.de impub.& al.ſubſt.
a Dict.§.ſi quis alij.
b Bal.in l.illud.C.de ſacroſ.Eccl.
c Dict.§.ſi nummos.
d l.ea quæ ciuiliter.de acq uir.rer.domin.
e l.Publia.ff.depoſi.
f Vide Zaſ.d.§ alteri num.25.
g l.Si res.C.ad exhib.
h l.Caius.ſol.matr.l.pater.C.de pact.conuent.
i l.Cum patrem.C.de iur dot.l.pactum. C.de pact.conuent. l.ſi genere.C.de iu.dot.
K l.Stichum aut Pamphilum.§ naturalis de ſolut.
l Dict.§.alteri.num. 6.7.8.9.
m l.Seruus.in fi.de ſer.export.
n l Sed etſi lege.§.conſuluit.de pet.hær.
o l.Si pignoris §.1.de fur.
p l.Vlt.§.vlt.de ope.ſer.
q l.Fideiuſſoris.l.quod dictum.de pact.
r Vt §.ſeq.
ſ In d.§.alteri.
t Non dubium.C.de legibus,cum vulg.
u l.Quod per manus.de iure codicill.
x Iaſ.d.l.§.alteri.
y l.Arbiter intra.de rece.arbi.
z l.Iulianus §.ibid.de act.empt.l.cum allegas.C.de vſu.
a l.Seruus ea lege.de ſer.export.
b Dict.§.alteri.
c l.Si homo mortuus.de verb. oblig.l.non dubium.C.de ll.

§.Sed etſi quis.

1 *Alteri quandoque recte ſtipulamur.*
2 *Tutor quomodo pupillo ſtipuletur.*
3 *Procuratori quomodo ſtipulemur.*

Sed etſi quis *a* ſtipuletur alij,cum eius intereſſet, placuit ſtipulationem valere. Nam ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat,ceſſerit adminiſtrationem contutori ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſaluam fore:quoniam *b* intereſt ſtipulatoris,fieri quod ſtipulatus eſt(*c* cū obligatus futurus ſit pupillo,ſi male res ceſſerit)tenet obligatio. Ergo & ſiquis *d* procuratori ſuo dari ſtipulatus ſit, *e* habebit vires ſtipulatio. Et ſi creditori ſuo *f* quis ſtipulatus ſit,quod ſua intereſt, *g* ne forte vel pœna cōmittatur, vel prędia diſtrahātur,quæ pignori data erant, valet ſtipulatio.

1 *a* Stipuletur alij,cum.† *Quoniam ſupra* a *dictum eſt*
a *ſtipulationem alteri factam non conſiſtere , niſi pæna ſit adiecta ſtipulationi , cū inuentæ ſint ſtipulationes , vnuſquiſque,quod ſua intereſt,ſibi acquirat,a contrario patet, quod ſi ſtipulatoris interſit , tametſi pæna adiecta non ſit,*
b *valeat ſtipulatio , quod aliquot exemplis Imper.ex* b *Vlpiano deſumptis hic probat.*

b Intereſt. *Hoc eſt,impendet periculum,ne interſit: necdum enim cōtractus tēpore tutoris pupillo ſtipulantis intererat,ſed imminenti periculo Lex occurrēdum cenſuit. Et ideo ratā habet ſtipulationē,licet alteri nempe pupillo*
c c *factā.† Neq; aduerſatur , quod poteſt ſemper & vbi-*
2 *que tutor,ſtipulari pupillo,etiamſi ſua non* d *interſit,mo-*
d *do ſuper re pupilli contrahat:* e *quoniam illud ſic acci-*
e *piendum eſt , quatenus pupillo actionem ex ſtipulatione,*
f *eiuſque commodum tutor* f *quærit , vt autem tutor ſibi*
g *acquirat,ſtipulari pupillo non poteſt,niſi eius* g *interſit.*

c Cum obligatus futurus ſit pupillo. *Actione ſcilicet tutelæ,qua contutore male gerente prior tutor , qui adminiſtrare cęperat obſtringitur.*

3 *d* Procuratori. *Tanquam procuratori , intellige vt pro-*
h *curatorio nomine* h *accipiat : nam ſi ei licet procuratori,tanquam tertio ſtipularer,inutilis eſſet ſtipulatio , cum tunc mea non interſit.*

e Habebit vires. *Domini quippe intereſt, vt procuratori detur, quidquid enim procuratori dabitur , ipſe iudicio*
i *mandati conſequetur* i *& ita cum vniuerſum ſtipulationis commodum in dominū reflectatur,videtur,dominus ſibi magis,quam alij ſtipulari . Aget itaque ex huiuſmo-*
K *di ſtipulatione ad intereſſe,licet dationem* K *contineat.*

f Quis ſtipulatus. *Nempe ad diſſoluendam ſuā obligationē,qua creditori tenebatur . Nam de hac ſtipulatione Iuſtinianum hic proprie agere,ſequentia verba indicant.*

g Ne forte vel pœna . *Sub qua creditori ſuo ſtipulator obligatus erat.*

ADDITIONES.

a §.Præced.
b l.Stipul.iſta.38.§.ſi ſtipuler & aliquot ſeq.
c l.Liber homo.118.§.vlt.de verb.oblig.
d l.Eum qui.§.pen.de conſt.pec.
e l.Vlt.C.quan.ex fac.tut.
f l.Quoties.de admin.tut.
g Hic.& d.§.ſi ſtipuler.
h Hic & d.l.ſtipulatio iſta.§.ſi quis ergo.
i l.Idemque.§.ſi cui.& §.ſi mandauero. mandati.l.Iulianus. de verb.oblig.
K Dicta l.liber homo.

§.Verſa vice.

1.2 *Pęna adiecta promiſſioni facti alieni , eam validat.*
3 *Et ſit huius dogmatis rationi.*

Verſa vice, qui alium facturum promiſit, videatur in ea eſſe cauſa, vt non teneatur *a* niſi pœnam ipſe promiſerit.

1 *a* Niſi pęnā.† *Hinc ergo diſcis,quod adiectio pęnæ obligationem ſiue promiſſionem alieni facti cōfirmet , cū tunc*
2 *de ſe promittat. † Ceſſat ergo hoc caſu ratio , qui pœnam promittit,ſi non fiat ,promittit de ſe , nō de alterius facto,*
a *& ita quod facere poteſt,* a *promittit . Nec tunc , quid interſit ſtipulatoris,inſpicitur,ſed quæ ſit quātitas , quæq;*
b *conditio ſtipulationis,* b *& ita metu pęnæ parebitur huic ſtipulationi qua factum alienū promiſſum eſt , licet promiſſio inutilis ſit.*
3 *† Nec obſtat,quod principali cauſa,non ſubſiſtente acceſſoria effectum non* c *habeat , & a ſtipu-*
d *latione pęnali principalem* d *non roborari,quoniam(vt*
e *&* e *ſupra diximus) pœna in noſtra ſpecie non conſideratur vt acceſſorium , quin potius æque principaliter ſtat, qua nullo modo obligationem primam confirmat,ſed tantum efficit,vt eius metu diligentius curet promiſſor,& efficiat,vt ab extraneo factum promiſſum expleatur.*

ADDITIONES.

a §.Si quis alium.ſup hoc tit.
b § Alteri.ſup.eod.
c l.Cum principalis.de reg.iur.
d l.Nuda.C.de contrah.ſtipul.
e In §.alteri num.19.

§.Item nemo.

1.2.3 *Nemo poteſt rem ſuam ſtipulari , vel quæ ſua futura eſt,& quæ ſit ratio.*
4 *Caſus,in quibus quis rem propriam recte ſtipulatur , & num. 5.6.7.8.9.*
10 *Si quis rem ſuam ſimpliciter ſtipuletur , an valeat ſtipulatio.*

a Item nemo rem ſuam futuram,in eum caſum quo ſua ſit,vtiliter ſtipulatur.

1 *a* Item nemo.† *Regula eſt protrita , neminem poſſe,*
a rem ſuam pure a ſtipulari. *Et hæc regula amplificatur*

per

Digitized by Google

2 per hunc præſentem textum etiam tum obtinere, † quando quis rem, quę futura eſt ſua, in eum caſum, in quo ſua
eſſet, ſtipulatur, veluti, legatus eſt tibi equus, ſi Titio
Conſulerit, tu iam ſub eadem conditione equum illum ab
b alio ſtipularis: ſane inutilis eſt hæc b ſtipulatio. † Illud
3 enim, quod proprium alicuius eſt vel ſperatur fore, amplius per ſtipulationem ſuam fieri c nequit: nec poteſt
rerum noſtrarum dominium nobis, niſi ex vna cauſa,
d d contingere. Præterea paria ſunt: tempore prohibito
e aliquid fieri, & conferri in tempus e prohibitum. Sic
ergo, ſi res in præſenti mea ſit, eam ſtipulari prohibeor: ita
etſi res in præſenti non ſit mea, tamen futura ſit mea, in
eum caſum temporis prohibiti non poteſt conferri ſtipu-
4 latio. † Sunt tamen certi caſus, in quibus quis rem propriam recte ſtipulatur. Primus eſt, cum non pure, ſed ſub
f conditione ſtipulatio concepta reperitur: f fieri quippe
poteſt, vt exiſtentis conditionis tempore res non ſit ſtipu-
g latoris. Sic in emptione ſcribit Marcellus, g vt poſſim,
quod meum eſt, ſub conditione emere, quia forte ſpe-
h ratur, meũ eſſe deſinere. Et in legato Iulianus: h Sed
ſi (inquit) ſub conditione res mea mihi legetur, poterit legatum valere, ſi exiſtentis conditionis tempore
mea non ſit: quia in huiuſmodi legatis non teſtamenti fa-
i cti tempus, ſed conditionis expletæ ſpectari i oportet.
5 † Secundus caſus eſt in fure, quia omnis actio degenerat
k odio furis, nã a fure bene poſſum ſtipulari rem K meã:
6 intereſt quippe mea, ratione poſſeſſionis. † Tertius, ſi rei
meæ dominium a me quandoque reuocari poteſt, non prohibeor eam per ſtipulationem meam efficere, vt irreuo-
l cabiliter ſit l mea. † Quartus, quando prima cauſa ac-
7 quiſitionis dominij eſt dubia, & ſecunda certa: vel quando per ſecundam ſit pinguior acquiſitio, quam ex prima,
m tunc res mea poteſt mihi acquiri ex noua m ſtipulatio-
8 ne. † Quintus, ſi quis æſtimationem ſiue precium rei ſuæ
ſtipuletur, valet ſtipulatio: precium enim rei meæ non eſt
meum, & aliud eſt res, aliud precium, ſiue æſtimatio:
n n quo fit, vt in iſtis particularibus precium non ſuccedat
o loco rei, o licet aliud ſit in vniuerſalibus. † Sextus, ſi
9 ſtipuletur quis rem ſuam ſibi reſtitui a promiſſore, vtilis
p eſt ſtipulatio: quoniam p ea ſpecie non ſtipulatur dominium, ſed factum nudum reſtitutionis, quando ſcilicet res
ſua eſt penes promiſſorem. Hoc tum forte non procederet,
ſi condemnatus publici iudicij crimine, ſtipularetur ſibi
q reſtitui rem depoſitam, quia hæc ſtipulatio non q obli-
10 garet. † Illud etiam quæſitum eſt, an ſi quis ſtipuletur
rem ſuam ſimpliciter, nõ addendo, rem ſibi dari, vel reſtitui, ſtipulatio cõſiſtat? Et aiunt conſiſtere. Cum enim in
dubio interpretanda ſit ſtipulatio, vt magis valeat, quam
r r pereat, credendum erit, eum, qui rem propriam ſtipulatur, de reſtitutione eiuſdẽ vtiliter ſenſiſſe. Quod ego facile
admiſſerim, vbi penes promiſſorem vel etiã tertiũ res eſt:
cum ad factum reſtitutionis veriſimile ſit, ſeſe partes re-
ſ tuliſſe, ne inanem actum feciſſe ſ videantur. Sin autem
res iſta apud dominũ ſtipulãtem exiſtit, præſumitur rem
ſuam ſibi dari ſtipulatus eſſe, & non valebit ſtipulatio.

ADDITIONES.

a l. Nemo 78. de verb. oblig. l. ſi rem meam eod. tit.
b Dicta l. nemo eod. tit. & vide ibi Zaſ.
c l. Sequitur. §. lana. de vſuca. § ſic itaque inf. de actio.
d l. 3. §. Ex pluribus. de acquir. poſſ.
e l. In tempus. de hær. inſt. l. quod ſponſæ. C. de don. ante nup.
f Dict. l. ſi rem meam.
g l. Exiſtimo. de contrah. empt.
h l. Cętera. §. 1. de legat. 1.
i l. Mea res. de legat. 1. l. quæ lega. de reg. iur. l. ſi vxor. C. de cond. infer.
k l. Scire debemus. §. ſi a fure. de verbor. oblig.
l l. In bello, §. ſi quis ſeruum. de capt.
m Ioan. Andr. cap. cum perſonæ. de priuil. lib. 6. Aret. l. exiſtimo. de verb. oblig.
n Dict. l. nemo. & l. ſi alij. §. rerum. de vſufr. l. propemodum. de verbor. ſignific.
o l. venditor. 2. de hær. ven. l. qui vas, §. vlt. de fur.
p Dict. l. nemo. 1.
q Per tex. l. bona fides. depoſ. & Zaſ. d. l. nemo. 1 num. 7.
r l. Quoties. infra, de verb. oblig.
ſ Dict. l. quoties. & l. diuus. de viu & hab. l. quoties. de reb. du.

§. Si de alia re.

1 Diſſenſus in re ſtipulationem vitiat fallit, vt num. 4.
2 Si tamen certo conſtet partes diſſenſiſſe.
3 Si diſſenſu non adpareat, valet ſtipulatio: idque exemplis declaratur, & num. 5.

a Si b de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor
perinde nulla contrahitur obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſum non eſſet. veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit, tu Pamphilo ſenſeris, quem Stichum vocari credideris.

1 a Si de alia re. † Adnotandum hinc eſt, quod diſſenſus
contrahentiũ in re in ſtipulationẽ deducta, eã vitiet. Itaq;
ſi hominem ſtipulatus ſim, & ego de alio ſenſerim, tu de
a alio, nihil actum erit: quia (vt Venuleius a ait) ſtipulatio ex vtriuſq; cõſenſu perficitur, qui nõ poteſt dici
interueniſſe, qñ partes diſſentiũt, & perinde eſt, ac ſi
cũ interrogatione rñſio nõ quadret: ob quod quidẽ vi-
b tium ſtipulatio quoq; b concidit. † Hoc tamen procedit,
2 ſi certo conſtet, partes diſſenſiſſe. Conſtare aũt poterit vel
c ex verbis inſtrumenti c ſeu cautionis, quod fortaſſe ſcriba perſuaſus ſit ab altera parte, vt rem aliã inſcriberet:
vel etiã ex his, quæ ante ſtipulationis cõceptionẽ acta fuere: quia forte promiſſor paulo ante inter amicos mentẽ declarauit, ſe nolle conſentire niſi in equum nigrum: hoc loco
quicquid in promiſſione reſpondeat promiſſor, poſtea, ſi ita
declarauerit animũ, arguitur diſſenſus, quia per huiuſmodi prælocutiones inter amicos factas probatur & cogno-
d ſcitur d animus. † Cæterum ſi de diſſenſu non adpareat,
3 multis modis valere ſtipulatio poteſt. Fac enim, ſtipulatorẽ ſic dixiſſe, Mihi decẽ, & Titio decem dare ſpõdes?
quæſtio eſt, an alia decẽ promiſſa videãtur quod ſtipulator ait: an eadẽ, vt promiſſor. Et hoc caſu cũ iuxta vtriuſque interpretationem ſuſtineri poſſit obligatio, æquius eſt
e promiſſori accedere, vt eadẽ decem promiſſa e intelli-
4 gantur. † Pone item promiſſorem plures fundos eiuſdem
nominis poſſidere, & vnũ ex his ſine vlla nota demõſtrationis deductum eſſe in ſtipulationẽ: certe is fundus in effe-
f ctu debebitur, quẽ promiſſor dare f voluerit. Finge rurſus, verba ſtipulationis validæ futuræ nõ poſſe aptari, niſi
ad vnius partis ſenſum: tũc illius partis interpretatio reci-
g piẽda eſt, vt res, qua de agitur, in tuto ſit, nec g vitietur.
b De alia re. Quam ſcilicet principaliter ſtipulamur:
5 † nam ſi tantum ſit quædam acceſſio diſſenſus in ea re, nõ
vitiabit principalem obligationem, vt ſi cum fundum
h emerem, ſtipuletur, Stichum h acceſſurum.

ADDITIONES.

a l. Continuus, 137. §. 1. de verbor. oblig.
b § Præterea. ſupra, hoc noſtro tit.
c Caſtren. l. inter ſtipulantem. §. ſi Stichum. de verb. oblig.
d Glo. l. apud Celſum. in princ. de doli except.
e l. 38 Stipul. iſta habere licere, §. eum qui. de verb. oblig.
f l. 106. qui ex pluribus, eod. tit.
g l. 80. Quod in ſtipulationibus. d. tit.
h l. Si in emptione fundi de contrahen. empt.

§. Quod

§. Quod turpi.

1 *Stipulatio turpis nullius eſt momenti.*
2.3.5 *Stipulatio tribus modis turpem dici.*
4 *Id poſſe dicimus, quod de iure poſſumus.*
4 *Si turpitudo ex vtriuſque contrahentis parte verſetur, ſtipulatio ipſo iure nulla eſt.*
7 *Quid ſi ex ſtipulantis tantum parte proueniat.*
8 *Quid item ſi ex promittentis tantum parte verſetur.*
9 *Meretrix licet turpiter faciat quod ſit meretrix: tamē non turpiter accipit.*

Quod turpi ex cauſa promiſſum eſt: veluti ſi quis
homicidium, vel ſectilegiũ ſe facturum promittat:
a non valet.

1 a Non valet. † *In ſumma hinc colligitur,* ſtipulationem
turpem, vel ex turpi cauſa deſcendentem nullius eſſe
a momenti. a *Circa hoc tamen pronunciatum Doctores*
b b *intricate & tumultuanter loquuntur: rem autem aper-*
2 *tius de exponendo ſciendum eſt,* † ſtipulationem *tribus*
modis turpē *dici. Primo enim* turpis *appellatur, quia tur*
piter ſit orta: veluti ſi ſtipulatio per vim aut metum ex-
c *torta* c *ſit, puta quod aliquis metu, aut etiam dolo indu-*
ctus ſit, vt promitteret. Et hæc ſtipulatio tametſi ſummo
iure ſuſtineatur: doli tamen vel metus exceptione ſubuer-
d *ti atque elidi poteſt, vel etiam per officium Iudicis* d *re-*
3 *ſcindi.* † *Deinde* turpem *ſtipulationem dicimus ex parte*
materiæ, quia ſcilicet cõtineat in ſe turpe aliquid, vt ſi di-
cam ſpondes committere furtum, homicidium, adul-
terium? *& hæc ipſo iure non conſiſtit, cum eiuſmodi con-*
ditiones iure cenſeantur eſſe impoſſibiles. Nã quę iure non
e *licet facere, nec fieri quidem poſſe credendum* e *eſt:* † *&*
4 *id duntaxat poſſe dicimus quod de iure* f *poſſumus: &*
f *quæ de iure prohibita ſunt, impoſſibilia* g *exiſtimantur.*
g *Impoſſibilium autem nullam eſſe obligationem, cautat*
h *vtriuſq; iuris* h *regula.* † *Poſtremo eſt* turpis *ſtipulatio*
5 *ratione cauſæ finalis, quia facta ob turpē cauſam: de qua*
Iuſtinianus hic quoque loquitur. In illa autem tertia tur-
pis ſtipulationis ſpecie, quamuis Interpretes valde conſli-
ctentur: ego tamen tres caſus diſtinguendos eſſe cenſeo.
6 † *Primus eſt, ſi talis partium turpitudo ex vtriuſque, ſti-*
pulatoris ſcilicet, & promiſſoris parte verſetur: (de qua Iu
ſtinianum hic agere, nullum dubium eſt.) veluti promit
to tibi decem, ſi homicidium feceris, ſi male iudicaue
ris, &c. *tunc ſtipulatio ipſo iure nulla eſt, adeo vt ſi quid*
eo nomine ante vel poſt impletam cauſam datum ſit, re-
i *peti* i *nequeat, quia in pari turpitudinis cauſa potior eſt*
K *conditio* K *poſſidentis.* † *Secundus, quando turpitudo*
7 *ex ſtipulatoris perſona duntaxat verſatur, rurſus non va-*
l *let ſtipulatio, idq; ipſo* l *iure, vt ſi a me ſtipuleris decē,*
ne furtum facias, ne homicidium cõmittas, item vt rem
meã apud te depoſitam, vel tibi cõmodatã mihi reddas,
turpis eſt cauſa ſtipulationis: quoniã priora illa ſponte non
facere, hæc vero vltro præſtare teneris. Vnde ſi promiſſor
m *dedit quippiam ante turpem cauſam impletam,* m *re-*
petere poteſt, poſt cauſæ vero implementum ſi quid ſcien-
n *ter ſit datum, ceſſat* n *repetitio, quia donaſſe* o *vide-*
o *tur. Raphael tamen Cumanus cenſuit, huiuſmodi pro-*
miſſionem, ſi tantum turpitudo verſetur in ſtipulatore,
p *valere ipſo iure: cum lex* p *dicat, huic ſtipulatori cau-*
ſam turpem implenti, ſi agat, exceptionem doli mali,
aut in factum opponi poſſe. Et hanc ſententiam Zaſius
q q *etiam ſecutus eſt. Verum nihil hoc impedit, quoniam*
ea doctrina omnino recipienda eſt de exceptione intentio-
r *nis &* r *facti: quæ quidem opponi plerunque ſolet ad-*
ſ *uerſus eum, qui nullo iure, ſed de facto tantum* ſ *expe-*
8 *ritur.* † *Tertius caſus: Si turpitudo danti ſiue promitten-*
ti ſolum imputari poteſt, vt ſi quid ſcorto promiſeris, ta-
t *metſi ſcortum nõ poteſt agere,* t *ſi tamen illi aliquid hoc*
9 *nomine datum ſit, repeti non poteſt.* † *Illam enim turpi-*
ter quidem facere dicimus, quod ſit meretrix, ſed non tur-
u *piter accipere, cum ſit meretrix,* u *ſeſeque iam ſemel*
x *proſtituerit. Et hæc eſt ſanior Interpretum ſententia,* x
quam & ipſe amplectendam cenſeo.

ADDITIONES.

a Hic. & l. generaliter, 26. cum l. ſeq. & l. ſi plagij. de verb. obl.
b In prædictis ll.
c De qua in l. ſi quis cum aliter. de verb. oblig.
d l. Si dolo, C. de inutil. ſtip. l. interpoſitas, C. de tranſ. l. vlt. §. 1. quod met. cau.
e l. Si filius. de condit. inſtit.
f l. Nepos Proc. 125. de verb. ſignific.
g l. Idem Iul. §. vlt. de legat. 1.
h l. Impoſſibilium, de reg. iur. c. nemo poteſt. eod. tit. lib. 6.
j l. Vbi autem. de condic. ob turp. cau. & d. l. ſi plag.
K l. 1. De cond. ob turp. cau.
l Tex. eſt bene intellect. in l. pen. de cõd. ob turp. cau & l. iuris gentium, §. ſi ob malefic. de pac.
m l. 1. & 2. de cond. ob turp. cauſ.
n Dicta l. pen.
o l. 1. De cond. indeb. & bene declarat Franc. Aret. in d. l. pen.
p In d. l. pen.
q Dicta l. generaliter, num. 23.
r Por. hic Bart. d. l. generaliter, licet Iaſ. ibidem valde tumultuetur.
ſ Glo. verbi exceptione. in fi. in l. qui ſe debere, de condic. ob turp. cauſ. Zaſ. in ſingul. intell. d. l. qui ſe debere.
t Glo. in l. idem etſi § ſed quod meretrici. de cond. ob. tur. cau & Iul. in l. 5. affection. de donat.
u Dict. §. ſed quod meretrici. l. ſi adulterium, C. de adulter.
x Vide Zaſ. d. l. generaliter, num. 27. 29.

§. Cum quis.

1.2 *Dubitandi cauſa in hoc §. decidendique.*
3 *In ſtipulationibus inſpicitur tempus contractus.*

Cum quis ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit,
licet ante conditionem deceſſerit: poſtea exiſtente cõ
ditione hæres eius a agere poteſt. Idem eſt & ex pro
miſſoris parte.

1 a Agere poteſt. † *Videbatur tamen huiuſmodi condi-*
tionalem ſtipulationem, ſi ſtipulator ante euentum con-
ditionis moriatur, omnino concidere, quaſi videlicet ex-
tincta perſona, cui ex tali conuentione acquiri debebat.
2 † *Clari enim iuris eſt,* in ſtipulationibus id tempus ſpe
a ctari, quo contrahimus. a *Verum Iuſtinianus contra-*
3 *rium hic determinat,* † *ea ſcilicet ratione, quod hodie*
obligationes & actiones tam ab hæredibus, quam aduer-
b *ſus hæredes incipere* b *intelliguntur, & ſpem conditio-*
nalis ſtipulationis tranſmitti in hæredem, ſupra quoque
c c *annotauimus.*

ADDITIONES.

a l. 78. Si filiusfam. de verb. oblig. vide etiam l. 18. & 144. ff. de reg. iur.
b l. Vnica, C. vt actio. ab hær. l. veteris, C. de contrah. ſtip.
c §. Ex conditionali ſupra, de verb. oblig.

§. Qui hoc anno.

1 *Si tempus adiectum ſit ſtipulationi, differendæ ſolutionis gratia, ante tempus elapſum agi nequit.*
2.7 *Dubitandi cauſa huius §. & obiectiones.*
3 *Explicata l. liber homo, §. decem. de verb. oblig.*
4 *Vocula, hodie, quid denotet.*
5 *Promiſſum annuum, vel in annos ſingulos, in principio anni peti poteſt, fallit, vt num. 6.*
8 *Explicatur l. eum qui. § qui ita. de verb. oblig.*

a Qui

a Qui hoc anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus eſt, niſi omnibus partibus anni, vel menſis b præteritis, non recte petet.

a a Qui hoc anno. *Hic §. ad verbũ hæc Pomponij* a *re-*
ſponſo deſumptus eſt, tametſi ad hãc de inutilib. ſtipula-
1 *tionib. diſputationẽ non videatur pertinere.* † *Ex quo col-*
ligimus, ſi tempus ſtipulationis cauſa differendæ obliga-
tionis ſiue ſolutionis adiungatur, agi nõ poſſe, niſi toto tem
2 *pore elapſo.* † *Videbatur tamen cõtrarium dicendũ: quia*
reſpecta proprietate verborũ, qui promittit dare hoc an-
no, videtur promiſiſſe quolibet die anni dare: nam et ſi ter-
minus aſſignaretur ad faciendum aliquid hoc anno, quoli
b *bet die anni poſſet* b *facere. Sed illud eſt, quo ad fauorẽ*
facientis, vnde poſſet quidem ſoluere promiſſor quoquo
anni die creditori etiã inuito, vtcunq; tempus in fauorem
creditoris adiectum fuiſſet: compelli vero ante lapſum to-
3 *tius anni ad ſolutionem nõ poſſet.* † *Neq; obſtat, quod alia*
c *lex* c *ait,* ſi promittas mihi hodie dare decem, *ea ſta-*
tim deberi, & mero iure peti poſſe, etiamſi totus dies nec-
dum tranſierit, quoniam ea ſpecie verbum (hodie) *nõ dila*
tionis, ſed demonſtrationis gratia appoſitum cenſetur, vt
ſcilicet dies commonſtretur, in quo facta eſt promiſſio.
4 † *Idemq; hæc vocula ſignificat, quod* hoc tempore, ac
tempeſtate, & nunc, *& ita præſens tempus nullam ca-*
d *piens* d *dilationem, ſed quoduis potius huius diei tem-*
5 *pus notans.* † *Sed nonne ſi aliquid annuum, vel in ſingulos*
annos, vel ſingulis annis præſtandũ promittas, in princi-
e *pio cuiuslibet anni poſſum* e *petere? ſic enim non vno in*
f *loco* f *reſponſum eſt a conſultis, vt quid tam varie? Quo-*
niam in noſtra quidem ſpecie tempus adiectum eſt (vt di
ximus) in fauorem debitoris ſiue promiſſoris, & ſic cauſa
differendæ ſolutionis, hoc vero caſu annexum videtur cau-
ſa multiplicãdæ obligationis ſeu ſolutionis, & ſic in fauo-
rem ſtipulatoris, vnde & interpretatio pro eo facienda
g *eſt, nec finis, ſed initium anni* g *attendendũ.* † *Quod ta*
6 *men non procedit, ſi ex qualitate rei deducta in obligatio-*
nem de alio tempore actũ veriſimiliter cenſeatur, vt quia
h *annui fructus prædiorum promiſſi* h *ſint, vel legati, quo*
caſu ex re ipſa dilatio in tempus fructuũ intelligitur. Idem
foret ſi in habitationem, vel mercedem diſciplinarum cer
tum legata eſſent, nã nec tunc ſpectabitur principiũ anni,
ſed tempus quo penſiones ædiũ ſolui dominis, mercedesq;
i *diſciplinarum pendi præceptoribus* i *conſueuerũt.* † *Rur*
7 *ſus contra hunc §. obijcitur, quod videatur elapſo anno non*
K *poſſe agi, ſed tantum eo* k *durante: ſic enim in non ab-*
l *ſimili ſpecie Iulianus* l *reſpondit.* Quærit (*inquit*) ſti-
pulatur, Decem quoad viuam, dare ſpondes? *cõfeſtim*
decem dari recte petis, quaſi diceret, non expectato fine
8 *primi anni.* † *Verum tibi tempus adiectum fuit cauſa li-*
mitandæ conſtringendæque obligationis, quæ eſſet aliqui
perpetua, quia vltra illud tempus obligari debitor nolit,
ideoque ſtatim peti poteſt. hic vero noſtro caſu promiſſor
poſt annum in primis teneri voluit, differendæ enim obliga
m *tionis cauſa tempus* m *adiecit.*

b Præteritis. *Ideo cum aruſpex Spurina Iulium Cæ-*
ſarem monuiſſet, vt caueret periculum, quod non vltra
Martias Idus proferretur, eaque die cum in Senatum
iret Cæſar, vatem ſalutans eum irrideret, vt falſum ar-
guens, quod ſine vlla noxa Idus Martiæ adeſſent: Martiæ
quidem (*inquit Cæſar*) Idus aduenere, *cui ſubmiſſa vo-*
ce, ſed ſapienter, Spurina, Venere vtique, ſed nondum
præteriere, *reſpondit. autores ſunt Plutarchus, & Tran-*
quillus in Iulio Cæſare.

ADDITIONES.

a l. 42. Qui hoc anno, de verb. oblig.
b l. Qui ante Kalendas. de verb. oblig.
c Liber homo, 118. §. decem, de verb oblig.
d l. Hodie. de pœnis.
e l. Prætor, §. præterea, de iureiurando.
f l. In ſingulis, de annu. leg. l. nec ſemel. 1. & 2. reſp. quan. di. leg. ce. & l. 1. C. eod. tit.
g Supradictis ll.
h l. Firmio. §. pater. quan. di. leg. ced.
i l. Nec ſemel, §. ſi in habitationem. quan. di. leg. ced.
K l. Si fideiuſſor, §. qui neceſſaria. qui ſatiſd. cog.
l Eum qui. §. qui ita. de verb obli.
m Vide Doct. in d. l. qui hoc anno, & d. § qui ita.

§. Si fundum.

1 *Etſi pura ſit ſtipulatio, tamen tantillum temporis ineſt, quanto traditio fieri poſſit.*
2 *Et quantum ſit illud tempus.*
3 *In ſtipulationibus faciendi longum plerumque tempus ineſt.*

Si fundum a dari ſtipuleris, vel hominem, nõ poteris continuo agere, niſi tantum ſpacium præterierit, quo traditio fieri poſſit.

a Dari. *Loquitur ergo hic Iuſtinianus de ſtipulatione*
1 *dandi.* † *Et hinc diſcendum eſt, quamuis ſtipulatio dan-*
di pura ſit, & confeſtim agi poſſit, tamen ſemper tantil-
a *lum tẽporis ineſſe intelligitur, quanto traditio fieri* a *poſ-*
2 *ſit.* † *Quantum autem tempus in hoc promiſſori dandum*
b *ſit, id omne arbitrio iue dicentis permitti* b *ſolet: qui*
æſtimabit pro qualitate rei, quanto tempore diligens pa-
3 *terfamilias eam tradere potuit.* † *Cæterum ſtipulationi-*
bus faciendi (quas ſilentio hic præterit Imp.) longum
c *tempus plerumque ineſt, quo factum præſtari* c *poſſit,*
vt ſi quis inſulam ædificare, conſummareque ſpoponderit;
d *de quibus alibi* d *dictum eſt.*

ADDITIONES.

a l. Quod dicitur de ſolu. & dixi in §. omnis, ſupra. de ver. obl.
b l. Continuus. de verb. oblig.
c l. Illud. de verb. obl.
d §. fin. ſupra, de verb. oblig.

DE FIDEIVSSORIBVS. Tit. XXI.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quinque genera intercedentium pro alijs.*
3 *Fideiuſſores qui, & vnde dicti.*
4 *Adpromiſſores differunt ab expromiſſoribus.*
5 *Emendata l. 5. de verb oblig.*
6 *Expromiſſor quis dicatur, & quomodo à fideiuſſore differat.*
7 *Sponſores qui dicantur.*
8 *Mandatores qui ſint.*
9. 10 *Conſtitutores, & vt a fideiuſſoribus diſtent.*
11 *De actione conſtitutoria.*

1 Cum † *ſupra varij modi traditi ſint, quibus quis obli-*
gari queat, ſoleantque plerumque (vt plenius credito-
a *ribus caueatur, quorum intereſt plures obligatos habere* a*)*
principali obligationi fideiuſſores accedere; ideo de his
2 *annectere voluit.* † *Principio autem admonendi ſumus,*
eorum, qui pro alijs promittendo intercedunt, quinq; ge-
nera eſſe, puta fideiuſſores, adpromiſſores, ſponſores, man-
3 *datores, & conſtitutores.* † Fideiuſſores *ſunt, qui fidem*
ſuam ad maiorem creditoris ſecuritatem ita pro alio
interpo-

b *interponunt, vt principalis debitor nihilominus maneat,* b
obligatus. Hinc enim dicitur fideiuſſor, quaſi quod a de-
bitore promiſſum eſt, fide ſua eſſe iubeat: nec refert, vtrum
c *ante vel poſt obligationem principalis* c *debitoris acce-*
4 *dat.* † Adpromiſſores *nihil aliud ſunt, quam fideiuſſo-*
res, qui ſcilicet alienæ promiſſionis accedunt, eadem ratio-
ne qua adſtipulator, qui ſtipulatori accedit. Sic enim
d *Pomponius:* d Satis acceptio (*inquit*) eſt ſtipulatio,
quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores quo-
que pro eo accipiantur, ideſt, qui idem promittant.
5 † *Sic enim ibidem legendum eſt iuxta editionem Nori-*
e *cam, cui ſubſcribit Alciatus in Parergis:* e *& non ex-*
6 promiſſores, *vt vulgo habetur.* † Expromiſſor *enim is*
proprie dicitur, qui pro eo promittit, qui ipſe efficaciter
f *obligatus non* f *eſt: veluti qui pro ſeruo centum do-*
g *mino promittit, ſi eum manumittat.* g Expomiſſorem
plane alium a fideiuſſore *accipiendum eſſe, multis ex le*
h *gibus* h *conſtat.* Fideiuſſor *enim obligatur cum alio,*
Expromiſſor *ſolus obligatur, quaſi reus principalis. Item*
fideiuſſorem *qui dat, non liberatur:* expromiſſorem
qui dat liberatur, denique ex promiſſione fit nouatio, non
7 *fideiuſſione.* † Sponſores *ſunt, qui ſua ſponte & non ro-*
i *gati intercedunt pro debitore,* i *quod & ex Verrio Fe-*
ſtus tradit. Hinc etiam ſponſores *dicebantur, qui pro*
candidatis promittebant, ne illi ambitus rei eſſent, vt
Alciatus auctoritate Ciceronis & Plinii Iunioris in Pa
8 *rergis probat.* † Mandatores *dicuntur qui alicui ſunt au-*
ctores, mandantque vt pecuniam det mutuo, aut vt tem-
K *pus ſolutionis* K *proroget, & hi regulariter præcedunt*
l *rei principalis* l *obligationem. Et in hoc differunt a Fi-*
deiuſſoribus, qui ſequuntur obligationem, & accedunt
m *ei, quæ iam* m *contracta eſt. Sunt etiam* mandatores
(*vt Budæus monuit*) *impulſores delatorum, interq; de-*
n *latores referuntur: vnde & apud Iuriſconſult.* n *man-*
dator delationis, & delator mandatorem edere debet.
9 † Conſtitutores *denique ex diuerſo appellantur, qui pro*
alio ſe ſoluturos conſtituunt, quod ipſe ante debebat: ſe-
quuntur enim obligationem. Et id vel nudo tantum pa-
o *cto, vel etiam per epiſtolam fieri* o *poteſt.* † *Diſtant*
10 *autem multum a fideiuſſoribus, quia ex quocunque debi*
to poteſt quis conſtituere, non tantum id, quod ipſe conſti-
11 *tuens, ſed & quod alius debet.* † *Hinc* Conſtitutoria
actio, quæ in eum, qui ſe ſoluturum conſtituerit, datur,
quæ etiam Conſtitutitia *dicitur, his fere verbis.* Si ad-
pareat Mæuium Titio pecuniam conſtituiſſe, eamq;
pecuniam cum conſtituebatur, debitam fuiſſe, neque
Mæuius aut ſoluat, aut faciat id, quod conſtituit, ac
per actorem non ſteterit, quo minus fieret, quod con
p ſtitutum eſt, tum Mæuius p damnetur.

ADDITIONES.

a l.4. in fine, de lib. leg.
b Gl. ver. fideiuſſorem, §.1. Nouel. de fideiuſ. Caſt. rub. ff. de fi-
deiuſ.
c § fideiuſſor, infra hoc tit.
d l.5 de verb. oblig.
e Lib.1. cap.2.
f l. ſi quis accepto, de condict. cau. da. l. qui. libertinus, §. vlti.
de oper. libert.
g l. eleganter, §. ſeruus, de dolo, l. aliquando, ad Velleia.
h l.73. in fin. de oper. liber. l.33. de contrah. empt. & §. vendit.
ſupra, de rerum diuiſ.
i Glo. d. §.1.
K l. ſi vero non remunerandi, §. ſi poſt creditam, mand.
l l. ſi fideiuſſores.
m d. l. ſi fideiuſſores.
n In l. ex quibuſdam, de iure fiſci.
o l. quidam, de conſtitu. pecun.
p l.16. & l.17. & 18. de conſtit. pecun.

§. Princip. tit.

3 *Fideiuſſor non adhibetur, niſi adſit perſona principali-*
ter obligata.
2 *Pro hæreditate iacente fideiuſſor inuenire poteſt.*
3 *Pro fideiuſſore poteſt alius fideiuſſor interuenire.*
4 *Fideiuſſoriam obligationem dupliciter conſiderari.*
5.6 *Fideiuſſorum præſtatio cur inuenta, & de eorũ qualitate.*

a Pro eo *b* qui promittit, ſolent alij obligari, qui fi-
deiuſſores appellantur: quos homines accipere ſo-
lent, dum curant, vt diligentius ſibi *c* cautum ſit.

a Pro eo *Indicatur hic perſona, quæ ſubeſſe debet, pro*
1 *qua ſcilicet fideiuſſor interueniat.* † *Neque enim fideiuſſor*
a *adhiberi poteſt, niſi ſit aliquis principaliter* a *obligatus,*
b *cum acceſſorium ſine principali eſſe nequeat,* b *quam*
c *rem ad amuſſim Faber* c *excutit. Si tamen recte ſemel*
& pure cõtracta ſit fideiuſſoris obligatio, cum ſ. perſona
ſubeſſet, pro qua intercedebatur, ea rata manebit, licet po
d *ſtea reus principalis ſine hærede* d *deceſſerit.* † *Sed & pro*
2 *hæreditate iacẽte interuenire fideiuſſor põt: quia hæredi-*
e *tas perſonæ vice fungitur, atq; ita Florẽtinus* e *reſpõdit.*
b Qui promittit. *Nempe ſtipulatione interueniente:*
f *tum enim proprie quis promittere* f *intelligitur.* † *Licet*
3 *autem Imp. hic agat proprie de principali reo debendi,*
primoq; promiſſore: tamen & pro fideiuſſore poſſe alium
g *fideiuſſorem interuenire. Vlpian.* g *reſpondit, & decla-*
4 *rat hoc loco Porcius.* † *Conſideratur. n. fideiuſſoria obliga-*
tio duobus modis, vno, vt eſt acceſſoria principalis, & ſi-
ne ea ſubſiſtere non poteſt: quo caſu videretur non poſſe
acceſſoriæ fideiuſſoris obligationi aliam itidem acceſſoriã
h *addi, cum acceſſoriũ ſine principali conſiſtere* h *minime*
valeat. Altero modo conſideratur per ſe, eo pacto, quo fi-
deiuſſor non ſecus ac principalis creditori tenetur, & iux-
ta hanc animaduerſionem indubitatum eſt fideiuſſoriæ
i *obligationi fideiuſſorem accedere* i *poſſe.*
5 *c* Cautum ſit. † *Ob id enim fideiuſſorum præſtatio inuẽ*
ta eſt, vt ſecuriores reddantur creditores: is enim vnicus
6 *finis & vſus fideiuſſionis eſt.* † *Et propterea receptum*
eſt, eum qui fideiuſſorem dare tenetur, non liberari, ſi
eum dat, qui minutiſſimo loco ſit, ad quem aditus publi-
K *cis executoribus non pateat:* K *aut eum, qui propter*
priuilegium (vt clericus, legumq; doctor) difficilis con-
l *uentionis ſit: aut cauſidicum cauillatorem,* l *eumve qui*
m *immobilia non poſſideat,* m *vel qui diuerſi fori ſit, niſi*
n *priuilegio fori* n *renunciet. Quod in fideiuſſore in iudi-*
cio dando conſtituto, ad eum qui in contractu adhibetur
o *porrigi, Alexander & Iaſon* o *cenſuerunt: & verius*
eſt, per huiuſmodi enim fideiuſſores non redderetur ſe-
curior creditor. Contra ſi loco fideiuſſoris pignus detur, li-
p *berabitur promiſſor: ſecurior enim per pignora, quam per*
q *fideiuſſores creditor* p *erit. idq; Bartolus,* q *& pleri-*
r *que interpretum* r *probant.*

ADDITIONES.

a l. poſtquam, vt leg. nom. cauea.
b l. fideiuſſor obligari, 16. in princ. hoc tit.
c infra, ver. at nec illud, in verbo, naturalis.
d l.1. §. idem Pomponius, in fi. depoſ. l. ſi ſine hærede, de ad-
miniſtr. tuto.

e l.mortuo, ff.hoc tit.
f § ſi ſcriptum, ſupra tit. prox. præced.
g l.Græcè, §.ſi.hoc tit.
h l.cum princip.de reg.iur.
i d.§.fin.
K glo.in l.2.qui ſatiſd cogan.
l Bar.d. l.2.
m Gl.§.ſuſcepto, Nou.de exhib.reis Iaſ.d.l.2.in prin.
n Bal.cap. coram, circa fi.de offic.delega.
o In d.l.2.
p l.plus cautionis, de reg.iur.l.itaque, §.vlt.de furt.
q In l prætoriæ, de præt ſtip.
r d.l.plus cautio.

§. In omnibus.

1 *Omni obligationi fideiuſſor accedere poteſt.*
2 *Fideiuſſor non accedit obligationi conſeruandę dotis, fallit, vt num 3.*
4 *Pro obligationibus ex delicto fideiuſſor datur.*
5 *Pro corporali pęna non admittitur fideiuſſor.*
6.7.8 *Fideiuſſor naturali tantum, & ciuili tantum obligationi accedit, & quomodo id accipiendum.*
9 *Seruus naturaliter obligatur, non ciuiliter.*
10 *Seruus pro alio fideiubere non poteſt.*

a In omnibus autem obligationibus adſumi poſſunt: id eſt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu *b* contractæ fuerint. *c* Ac ne illud quidem intereſt, *d* vtrum ciuilis, *e* an naturalis ſit obligatio, cui adijcitur fideiuſſor, adeo quidem, *f* vt pro ſeruo quoque obligetur, ſiue extraneus ſit qui fideiuſſorem a ſeruo accipiat, ſiue ipſe dominus in id, quod ſibi naturaliter debetur.

1 *a* In omnibus.† *Hoc eſt in omnis generalis obligationi-*
a *bus, ſicque accipienda ſunt & illa Vlpiani* a *verba.* Omni obligationi fideiuſſor accedere poteſt. *Cæterum nō*
2 *omnino is poteſt in ſingulis obligationibus accipi:* † *non*
b *enim accedit fideiuſſor conſeruandæ dotis* b *obligationi, ne perfidię cauſa in connubio eorum generetur. Anſam namque indignationis marito vxor præberet, quæ ſe illi abſque fideiuſſore commiſit, ſi pro cōſeruanda dote fideiuſ*
c *ſorem* c *exigeret, videtur enim ille diffidere, quod agrè ferens maritus fidem ſeruare contemneret. Adde quod huiuſmodi fideiuſſoris datio mulierem (vt eſt genus hoc ſuper*
d *biſſimum) ad minus marito parendum* d *inuitaret, cui ta-*
3 *men ſubdita eſſe debet, vt Apoſtolus ait.*† *Sunt tamē caſus, in quibus poteſt accipi fideiuſſor pro dote conſeruanda. Primus ſi id non expreſſe agatur, ſed tacite, veluti ſi conſtituantur duo rei debendi in dote, quod fieri poſſe rece*
e *ptius* e *eſt. nam inuicem fideiubere cenſentur,* f *& ſic*
f *permittitur tacite, quod expreſſe* g *prohibetur. Secun-*
g *dus ſi maritus ad inopiam vergat, tunc enim interuenire*
h *poteſt* h *fideiuſſor. Tertius, ſi non mulier, ſed extraneus dotem det, nam fideiuſſores ab initio petere poteſt, quia*
i *ceſſat in eo ratio vitandæ* i *perfidiæ. Quod ſi ab initio non petierit, non poterit poſtea petere, quia mariti fidem*
K *adprobaſſe* K *videtur, niſi tamen ad inopiam vergat.*
4 *b* Contractæ fuerint.† *Idem dicas de obligationibus ex delicto vel quaſi deſcendentibus, nam & pro illis inter*
l *uenire fideiuſſor* l *poteſt. Veluti ſi fur ei, cui furatus eſt, fideiuſſorem det de pęna furti nomine perſoluenda.* Nam,
m *vt* m *Caius ait,* pœnas ob maleficia ſolui magna ratio valet. *Intelligendum autem hoc eſt de his maleficijs,*
5 *quæ autores ſuos pœna tantum pecuniaria plectunt,*† *nam*
n *ſi corporali pœna afficiendus reus ſit, non admittitur* n *fideiuſſor.*
6 *c* Ac ne illud.† *Ex hoc contextu annotandum eſt fideiuſſorem accedere poſſe etiam, vbi non eſt integra obligatio, id eſt naturalis & ciuilis ſimul, ſed tantum naturalis, aut ciuilis, quo caſu euenerit, vt arctius fideiuſſor obligetur, quam principalis debitor, a quo ciuiliter tantū, aut naturaliter obligatio peti non poterit, cum regulariter ſola obligatio ciuilis aut naturalis non ſit efficax ad produ*
o *cendum* o *actionē, & tamen contra fideiuſſorem rectè* p
p *agitur, vt qui & naturaliter, et ciuiliter ſit obſtrictus. Sicque limitanda eſt regula, quæ dicitur, fideiuſſorem non poſſe in duriorem caſum intercedere, nec in plus ſeſe obliga-*
q *re, quam principalis* q *debitor.*
d Vtrum ciuilis. *Sola ſcilicet, nam & huic fideiuſſor*
7 *accedere poteſt.*† *Sed hic diſiunctio adhibenda eſt. Nam ciuilis obligatio interdum producit actionem, vt ſi Titius dedit chyrographum ſpe futurę numerationis, in quo fatetur, ſe mutuo accepiſſe pecuniam, quam nihilo magis accepi, & eo caſu dubium non eſt, quin pro illa ciuili obligatione fideiuſſor dari poſſit. Interdum vero non parit actionem, & tunc nec ſoluti repetitionem impedit, quia vt plurimum contingit, quod ſola ciuilis quæ remanſit ſine naturali, ſit eliſa per exceptionem, vt eſt in illa. quæ remanet*
r *poſt pactum de non* r *petendo, vel poſt iuſiurandum* ſ
ſ *& pro illa fideiuſſor cum effectu adplicari nequit, quia exceptio competens principali debitori, competit etiam fi-*
t *deiuſſori.* t *Quod procedit, ſi ante eliſionem fideiuſſiſſet.*
u *alias renunciaſſe videtur, efficacique tenetur* u *vinculo.*
e An naturalis. *Subaudi ſola. Nam & pro naturali tan-*
x *tum obligatione interuenire* x *poteſt.*† *Quod in ea natu*
8 *rali procedit, quæ licet actionem non producat, impedit tamen ſoluti repetitionem, vt quia per exceptionem non ſit eliſa. Nam ſi eliſa eſſet per exceptionem, vt eſt in illa, quę poſt præſcriptionem remanet, quæ tollit ciuilem obligatio*
y *nem, cum ſit de iure ciuili, & elidit* y *naturalem, tunc diſtingueretur, an intercederet fideiuſſor ex certa ſcientia, an per errorem, quoniam priori quidem caſu tenebitur fideiuſſor, quia exceptioni præſcriptionis renunciaſſe videtur, altera vero non item, propter errorem, & quia natu-*
z *ralis obligationis effectus ibi eſt* z *extinctus.*
a *f* Vt pro ſeruo. *Vel etiam pro pupillo, qui ſine tutore* a
b *contraxit. Item de furioſo & prodigo Marcellus* b *re-*
c *ſpondit, ſed Caius* c *docet, id accipiendum eſſe de eo, qui ante furorē, vel priuſquam iudicatus eſſet prodigus, erat*
9 *obligatus.*† *Illud interim non omittendum, ſeruum natu-*
d *raliter obligari* d *poſſe. Iure enim naturali nulla erat in-*
e *ter homines* e *differentia, ciuiliter autem ſeruus non obli gatur, quia iure ciuili pro nullo* f *habetur. Fauore tamē libertatis, ſi domino pecuniam promittat, vt manumitta-*
g *tur, etiam ciuiliter* g *tenetur.*† *Item ſeruus pro alio fide-*
10 *iubere nō poteſt, niſi ex cauſa peculij, extra vero eam cau*
h *ſam ſi fideiubeat, nec naturaliter quidem obligatur, vt ple*
i *riſque viſum* h *eſt, quia lex obligationi reſiſtit* i *aliter*
k *tamen Decius* K *opinatur.*

ADDITIONES.

a l.1.hoc tit.
b l.1.& 2.C. ne fideiuſ.dot dent.
c Arg.l.hac lege, C.de pact.conuen.
d Cyn.in d.l.2. Alc. tamen libro 4. Paret. cap.26. aliter declarat.
e Iaſ. in l. ſi conſtante, in 2.q. gloſ. ſuper ver. mariti, ſolut. matri.
f Bar d.l.ſi conſtante, 7.q.primæ partis, & ibi Doct.
g Arg.l.nonnunquam, de cond. & demon.
h Cap.per veſtras, de don. int.vir. & vx.Iaſ.d.l. ſi conſtante.
i Alex.d.l.ſi conſtante, § quoties.
K Glo in l.2.C.ne fideiuſ.dot.den.
l l.Græcè, §.ſed ſi ex delicto, hoc tit.
m l.ſi a reo, 70.§.quod vulgo, eo.

n Not.

Digitized by Google

n Not.in l.1.C.de caſto.reo.gl c.cum homo,73.quæſt.Pano. in rub.de fideiu.
o Dixi ſupra de oblig. in rubr.
p Glo.l.quod enim,hoc tit.Fab.& Ang hic.
q l.Græce,§ illud.l ſi fideiuſſor.§.qui certo loco,hoc tit.
r l.ſi vnus,§ pactus nē peteret,de pact.
ſ l.ſi de iureiuran.
t l.exceptio ies,de excep.
u l. ſi quis poſtquam, de fideiuſ.
x l.fideiuſſor obligari,§ fideiuſſor accipi,eo.
y l.vlt.rem ratam habe. & ibi not.
z l. ſi quis poſtquam, l.quod enim, & vtrobique Caſtren. de fideiuſ.

a l.Marcellus,hoc tit.
b d.l. Marcellus.
c l.ſi a reo,§.ſi a furioſo,d.tit.
d l.naturaliter,de condict. indeb.
e §.1.ſupra de lib.
f l.quod attinet,de reg.ius.
g l.3.C.an ſervus ex ſuo fac gl.l.ſerui.de act. & oblig.
h Glo.& Bar.d l.ſerui.Ang.& Fab.hic.
i l.cum lex.ff. eod.
k l.in perſonam,de reg.iur.

§.Fideiuſſor 1.

1 *Fideiuſſoria obligatio tranſit in hæredes.*
2 *Etiamſi nulla ſit facta mentio hæredum.*
3 *Quod verum eſt in fideiuſſoribus contractuum.*
4 *An idem ſit,quando fideiuſſor obligationi ex delicto acceſſerit.*

Fideiuſſor non tantum ipſe obligatur, ſed etiam hæredem relinquit obligatum.

1 Hinc diſcimus, † *Fideiuſſoris obligationem durare aduerſus hæredes eius, & ad ipſos tranſire. Sicut.n.principalis hæredes eo defuncto tenentur, ſic etiam fideiuſſoris* a *hæredes, eo mortuo, obligati* a *remanent,cum fideiuſſor* 2 *rei principalis locum obtineat.* † *Quod procedit, etiamſi* b *hæredum nulla ſit facta* b *mentio* † *Porro hoc tantum* 3 *in fideiuſſoribus cōtractuum nomine datis obtinet,nec in*c *tereſt.ſiue ſit obligatio dandi ſiue faciendi,ſiue* c *mixta, modo non tale ſit factum, quod perſonæ promittentis co*d *hæreat,* d *eamque non egrediatur.* † *Sed quid ſi obliga*4 *tioni ex delicto fideiuſſor acceſſerit, quæ in hæredem non* e *tranſit?* e *Et magis eſt, hæredem quoque fideiuſſoris teneri, quandiu viuit,& tenetur,qui deliquit,poſt eius mortem fideiuſſorem etiam liberari, niſi forte lis ante rei mor*f *tem fuerit conteſtata, aut certa commiſſi* f *delicti pœna iam fuiſſet inter creditorem & debitorem veluti definita,* g *eiuſque nomine fideiuſſor* g *acceptus,remanent enim hac ſpecie fideiuſſoris hæredes obligati.*

ADDITIONES.

a vt hoc §.& l.4.§ fi.ff eod.
b l.veteris, C. de contrahen. & com.ſtipu.l.ex contractibus, de act. & oblig.
c d.l.veteris.
d Bar.& Bal.d.l veteris, Alber.l. ſi pactum,de probat.
e l.Græce,de fid §.1.infra de perpe.& temp.act.
f l.ſi eum,ſi quis cautio.
g l.ad diem,de verb.oblig.Fab.& Iaſ.hic.

§.Fideiuſſor 2.

1 *Fideiuſſor & præſenti & futura obligationi accedere pōt.*
2 *Fideiuſſio etiam in futurum concipi poteſt.*
3 *Mandator tantum præcedit obligationem, conſtitutor ſequitur.*

Fideiuſſor a & præcedere obligationem, & ſequi poteſt.

1 Fideiuſſor† *adhiberi poteſt nō ſolum præſenti,ſed & futuræ obligationi. Quamuis enim videatur, non poſſe prius conſiſtere obligationem fideiuſſoriam tanquam acceſſorium, quam principalem, permittitur tamen fideiuſſorem obligari ante principalem,dummodo ſit aliqua,vel* a *naturalis* a *futura obligatio. Præcedit autē fideiuſſoris interuentio principalem obligationem magis ipſa forma &* b *conceptu verborum,* b *quam effectu Nam ſi agatur de vi obligationis fideiuſſoriæ, non poteſt ea præcedere contractum principalem, cui accedit, & veluti appenditur.* Ita- c que(*inquit* c *Scæuola*)fideiuſſor cōueniri non poteſt, 2 antequam reus debeat. † *Hocque illud eſt, quod dici*d *tur,* d Fideiuſſionem in futurum poſſe concipi.
3 a Et præcedere.† *In hoc igitur fideiuſſor & a mandato*e *re, & a conſtitutore differt. Mandator* e *enim præcedit tantum obligationem principalem, conſtitutor eam ſequi*f *tur, f nec ante ſe obligare pōt,fideiuſſor vero, & ante &* g *poſt obligationem accedere* g *poteſt, vt iam dictum eſt.*

ADDITIONES.

a l.ſtipulatus ſum,§.adhiberi,hoc tit.
b Cast & Bal.hic.
c l.fideiuſſor antequam,ff eod.
d l.non quemadmodum, de iud.
e l.ſi vero mandauero,ff.mand.
f l.1.de conſtitu.pecu.
g Vt hic.

§. Si plures.

1 *Plures fideiuſſores ſinguli in ſolidum tenentur.*
2 *An idē ſit in pluribus mandatoribus & conſtitutoribus.*
3 *Quid de pluribus ex promiſſoribus.*
4.6 *De beneficio epiſtolæ D. Adriani.*
5 *Quomodo hoc beneficium differat ab eo, quod pluribus competit.*
7.8 9.10 *Quibus caſibus illud non habeat locum.*
11 *Fideiuſſores quatuor habere beneficia, & quæ ſint illa.*
12.13 *De beneficio excuſſionis, & ei renunciari poſſe.*

a Si plures ſint fideiuſſores, quot erunt numero, ſinguli in ſolidum tenentur. b Itaq; liberū eſt creditori,a quo velit ſolidum petere. c Sed ex epiſtola Diui Adriani d cōpellitur creditor a ſingulis, e qui modo ſoluendo ſunt, *f* litis conteſtatę tempore, g partes petere. Ideoq; ſi quis ex fideiuſſoribus eo tēpore ſoluēdo non ſit, hoc cæteros onerat. Sed ſi ab vno fideiuſſore creditor totū conſequutus fuerit, *h* huius ſolius detrimentū erit, ſi is,pro quo fideiuſſit,ſoluendo non ſit, & ſibi imputare dēt, cū potuerit iuuari ex epiſt. D. Adriani,& deſiderare, vt pro parte in ſe detur actio.

1 a Si plures. † *Plures ergo eiuſdem debitoris fideiuſſores* a *ſinguli in ſolidum obligantur,ſiue expreſſum hoc ſit,ſiue a nō,& poteſt creditor eligere,a quo ſolidum petat,etiā principali debitore non conuento, ſed & eo, quem elegerit,non ſatisfaciēte,ad alium reuerti poteſt, cæteri.n.electione nequaquam liberantur.* b *Diuerſum tamen erit,ſi fideiuſſio ſic concepta ſit:* Solidū, aut partes viriles fide tua eſſe iubes? *tunc enim ab initio non niſi viriles partes ſingulos* 2 *debere conuenit.* † *Non ſolum autem ſi plures fideiubeāt, niſi ſolidum tenentur, ſed hoc pertinet etiam ad plures* c *mandatores, aut eos, qui* c *conſtituerint.* † *Quam-* 3 *quam aliud eſt in pluribus expromiſſoribus, ibi enim ab* d *initio non niſi in partes viriles ipſo iure* d *tenentur.*

b Itaque liberum. *Argumentatur a cauſa ad effectum, eſt enim obligatio actionis cauſa, ergo quem in ſolidum tenet obligatio,tenet & actio.*

4 c Sed ex epiſtola. † *Diuus Adrianus æquitatis valde amans Princeps, hoc beneficium pluribus fideiuſſoribus conceſſit, vt non niſi pro virili parte quilibet eorum conueniri poſſit. Veluti ſi tres fideiuſſerint in quindecim,tenebitur quilibet eorum in quinque, & ſi vnus de toto debito*

Aa 2 con-

Digitized by Google

e conueniatur, recte excipiet e & allegabit hoc beneficiũ,
modo cæteri ſoluendo exiſtant. Sed etſi dubitetur, an alij
ſoluendo ſit audiendus tamen erit, qui diuiſionẽ fieri po-
f ſtulat, ſi velit ſuo periculo a fideiuſſoribus ſuis partes f pe
ti. Si quis autem fideiuſſorum poſt diuiſionem factam ef-
ficiatur non ſoluendo, cæteros amplius non onerat, ſed ad
g creditorem damnum hoc g pertinet. † Inſpicitur enim,
5 an ſit ſoluendo, tempus litis conteſtatæ, in quo differt be-
neficium hoc epiſtolæ D. Adriani ab eo, quod pluribus tu
toribus competit, nam in hoc inſpicitur tempus finitæ tu-
h telæ an tum ſoluendo h fuerint.

d Compellitur creditor. Dũmodo fideiuſſor in ſolidum
6 conuentus id petat. † Neq; ex Epiſtola D. Adriani inter
fideiuſſores ipſo iure diuiditur obligatio, ſed oportet nomi
natim id peti & obijci agenti. Vnde eſt, quod fideiuſſor,
qui exceptione omiſſa ſolidũ perſoluit, nihil repetat,
i vt Papiniani i reſponſo expreſſum eſt. Obſtat tamen illi
K quod ſcribit Martianus, K cũ qui tutus eſt exceptio-
ne perpetua & fauorabili (qualis eſt hæc) ſolere repe-
tere. Sed hanc antinomiam hoc loco Porcius & alibi in-
terpretes ſatis diſſoluerunt, vt noſtra opera non egeat.

e Qui modo ſoluẽdo. Licet forte adhuc nõ poſſint cõue
l niri, vt quia vnus pure, alius in diẽ, vel ſub cõditione l ac-
ceptus ſit, tunc.n. ſuccurri dẽt ei, qui pure acceptus eſt, dũ
exiſtere cõditio põt, ſ. vt in virilẽ interim partẽ cõueniat.

f Litis cõteſtatæ. Hoc.n. tẽpus inſpici, paulo ante diximus, ſufficitq; ſi litis cõteſtatæ conteſtandæve tempore alij
fideiuſſores ſoluendo fuerint, etiamſi poſtea deſierint ſol-
* uendo * eſſe.

7 g Partes petere. † Neq; tamen perpetuo locum habet
D. Adriani beneficium, ſunt.n. multi caſus, in quibus ceſ
ſat. Primus eſt, quando plures pro vno tutore fideiuſſe-
m runt, m Rem pupilli ſaluã fore: quod ideo eſt, ne vna
cauſa in plures diuidatur cum pupilli incõmodo, & quia
vnius in ſolidum obligati vicem ſponte ſubierunt. Quare
ſi pro diuerſis tutoribus plures fideiuſſores interueniſſent,
n diuiditur n obligatio, quemadmodum & inter plures
o tutores, o quoniam hi tutelæ onus inuiti ſubire coguntur.
p Et leges magis fauent eis, p qui coacti onus aliquod aſ-
8 ſumunt, quam his, qui ſponte. † Secundus eſt, quando fi-
deiuſſor alium fideiuſſorem dedit, inter eum.n. & princi-
q palem fideiuſſorẽ non magis diuidetur obligatio, q quam
inter reum & fideiuſſorem, cum is fideiuſſor, cui alius ac-
ceſſit, rei principalis eſſe loco videatur. Tertius, quando
ex pluribus fideiuſſoribus vnus tantum tempore litis con-
r teſtatæ eſt ſoluendo, ab eo enim ſolidum exigitur. r
9 † Quartus eſt, quãdo pro eodem debito plures fideiuſſores
ſ interueniunt, ſed non pro eodem debitore, ſ veluti ſi duo
eandem rem promiſerunt, & vterq; eorum fideiuſſorem de
derit, non diuiditur inter iſtos fideiuſſores obligatio, ſed
ſinguli in ſolidum tenentur: quia reuera fideiuſſores non
10 ſunt. † Quinto denegatur beneficium diuiſionis ijs fide-
iuſſoribus, qui conuenti negarunt ſe fideiuſſores, quod ve-
rum eſt, ſi in ſpecie negent, ſecus ſi generaliter, per illa
t verba: t Nego narrata vt narrantur. Sextus, quando
fideiuſſores beneficio D. Adriani renunciauerunt, tunc
enim eo iuuari non poſſunt. Addunt pleriq; & alium ca-
ſum, cum vterq; quidem fideiuſſorum ſoluendo eſt, ſed al-
ter eorũ pro alijs obligari non poteſt, veluti ſi mulier &
Titius pro Caio fideiuſſerunt, nam ſubducta muliere, quæ
ex S. C. Velleiano intercedere prohibetur, datur in ſoli-
u dum aduerſus Titium actio, u nec locus eſt diuiſioni.

h Huius ſolius. Qui ſcilicet a creditore non petijt ſibi
11 cedi actiones. † Hoc pro coronide ſciendum eſt, Fideiuſ-
ſores quatuor diuerſa habere beneficia, ſiue remedia, qui-
bus iuuari poſſint: duo antequam ſoluãt, & duo poſt fa-
ctam ſolutionem. Primum remedium eſt actionis man-
dati, quod habent aduerſus principalem debitorem, pro
x quo fideiuſſerunt & ſoluerunt, ad repetendum id, x quod
pro eo ſolutum eſt. Secundum eſt, actionum cedenda-
rum, vt ſcilicet a creditore actiones ei cedantur, qui ſoli-
y dum ſoluit, y vt aduerſus fideiuſſores ad viriles portio-
nes agere poſſit. Et hæc duo remedia tendunt ad conſe-
quendum id, quod ſolutum eſt. Tertium eſt, ex epiſtola
D. Adriani (de quo actenus diximus) quod eo tendit, vt
12 diuidatur obligatio ante factam ſolutionem. † Eſt &
z quartum, ex noua Iuſtiniani conſtitutione, z qua cre
ditor fideiuſſorem conuenire prohibetur, niſi prius excuſſo
principali: qui ſi vel abſens fuerit, vel non ſoluendo, conue-
nitur fideiuſſor. Vnde fit, vt alio nomine beneficium ex-
cuſſionis appelletur. Fideiuſſorem.n. veluti in ſubſidium
teneri æquum eſt, atque eo animo ſe obligare videtur qui-
libet interceſſor, vt non antea ſoluat, quam ſi non ſoluat de
13 bitor. † Verum & huic beneficio fideiuſſores renunciare
poſſe dubium non eſt, quoniam fauore eorum duntaxat re-
ſpicit. Veteri autem iure poteſtatem fuiſſe creditori reo re-
a licto eligendi fideiuſſoris, Antoninus Imp. a reſcripſit:
b id Iuſtinianus ſua cõſtitutione (vt dixi) correxit, b prius
debitorem ſiue reum principalẽ cõueniendũ eſſe ſanciens.

ADDITIONES.

a l.non recte, 3. l.reos, 13 C.de fid. l.inter eos, 26. ff.eod.
b d.l.reos, & l.iure noſtro, C.hoc tit.
c l.ſi mandato, §. Paulus, mand. l.vltima, in fine, quod iuſ. & l.
vltima, C.de conſtituta pecun.
d l.ſi paternam, C.ad Velleia.
e l.inter plures, & l.ſeq. hoc tit.
f l.ſi dubitet. in princ. eod. tit.
g l.inter eos. 26. §. pen. dicto ti.
h l.1. C de diuiſ. tut. l.3. C.de prob.
i l.ſi teſt. 41. §. quod ſi duo, in fin. eo. tit.
K l.qui exceptionem, de condict. indeb.
l l.ſi plures, § vltimo, hoc tit.
* d.l.inter eos, §. penult.
m l.vlt. rem pupilli ſaluam fore.
n Bart. in d.l.vlt.
o l.1. §. nunc tractemus, de tut. & ratio. diſtr.
p l.ſi fideiuſſor, §. ſi neceſſaria, qui ſatiſdare cogan.
q l.ſi plures, §. vlt. de defenſ.
r Vt hic, & l.fideiuſſor, ff.eod.
ſ l.ſi a Titio, d.l.inter eos, §. duo rei, hoc titu.
t Bart. d. § ita demum.
u l.ſi Titius, hoc tit.
x l.47. indebitam, de condict indeb. l. Modeſtinus, 76. de ſolu.
l.28. Papinianus, ff.mand.
y De quo agitur in l.95. Stichum, §. ſi mandato meo, 10. ff.de
ſolut. ſimiliter vide l cum is qui, 36. ff.de fideiuſ. l.27. in fi.
cum l ſequen. ff.mand.
z Nouel. de fideiuſ. 4. §. 1.
a l.iure noſtro, C.de fideiuſ.
b In Nouel. 4. de fideiuſ.

§. Fideiuſſores.

1 Fideiuſſor non poteſt durius obligari, quam principalis
debitor: mitius poteſt falli, vt nu. 2. 4.
3 Durior cauſa quæ dicatur.
7.9 Fideiuſſor in maiorem ſummam obligatus, quam prin-
cipalis, an ad aliquid teneatur.
5.6 In indiuiduis vtile per inutile vitiatur.
8 Reſtitutũ Vlpiani reſponſum in l.Græce. §. illud. hoc. tit.
10 Quandoq; plus in acceſſione põt eſſe, quã in principali.
11.12 Non poteſt plus eſſe in acceſſoria obligatione, quam
in principali.

a Fideiuſſores

a Fideiuſſores in obligari nó poſſunt, *b* vt plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorũ obligatio, acceſſio eſt principalis obligationis: hec plus in acceſſione poteſt eſſe, quam in principali re. At ex diuerſo, *c* vt minus debeant, obligari poſſunt. Itaque ſi reus decẽ aureos promiſerit, fideiuſſor in quinque recte obligatur: contra vero obligari non poteſt. Item ſi ille pure promiſerit, fideiuſſor *d* ſub conditione promittere poteſt: contra vero nó poteſt. Non ſolum autem in quantitate, ſed etiam in tempore minus aut plus intelligitur. Plus eſt enim, ſtatim aliquid dare: minus eſt, poſt tempus dare.

1 *a* Fideiuſſores. *Hinc annotandum,* † *Fideiuſſorem in duriorem cauſam obligari non poſſe, quam principalis debi-*
a *tor ſit obligatus, in leniore autem* a *poſſe. Idque eſt quod*
b *alijs verbis efferri ſolet,* b Fideiuſſorem extẽſiue obligari non poſſe, quamuis intenſiue poſſit. *Et Vlpia-*
c *nus* c *ait idem eſſe de vniuerſis, qui pro alijs obligantur.*
2 † *Sed tamen fideiuſſores iudicio ſiſtendi cauſa poſſunt vltro pœnam promittere, quam non promiſit reus principa-*
3 *lis, eoq; nomine in duriorem cauſam obligari.* † *Dicitur autem* durior cauſa, *quando in plus ſeſe obligat fideiuſſor vel re, vel loco, vel cauſa, vel tempore: his enim qua-*
d *tuor modis plus* d *dicitur.* † *Poteſt etiam fideiuſſor vl-*
4 *tro dato pignore conditionem ſuam aliquo modo facere duriorem: & in vniuerſum poteſt fideiuſſor arctius quidem obligari, ſed non latius.*
5 *b* Vt plus debeant. † *Controuertunt* e *interpretes, an ſi*
e *fideiuſſor in maiorem ſummam ſit obligatus, quam principalis debitor, vt quia hic quinque, fideiuſſor decem promiſerit, fideiuſſoria obligatio omnino concidat, an potius in quinque ſit valida? Et maior pars Accurſio ſubſcribit, exiſtimanti indiſtincte totam euaneſcere: ea potiſſimũ ratione, quoniã adhibẽdi fideiuſſoris formula eſt indi-*
6 *uidua.* † *& in indiuiduis vtile per inutile vitiari legibus*
7 *paſſim cõprobatur.* † *Ego vero in illam communem ſententiam ita demum inclino, ſi in fideiuſſoris obligatione præciſe agatur, vt fideiuſſor in decem obligetur, principali debitore in quinque tantum obligato: tum enim quia fideiuſſor aperte in duriorem cauſam accipitur, eius obligatio penitus corruet. Verum vbi hoc non exprimitur, ſed reo debente quinque creditor a fideiuſſore ſtipulatur decem, hac ſpecie crediderim fideiuſſores obligationem ſaltem in quinque valere, neq; vtile per inutile vitiari.*
8 † *Atque ita* f *Vlpiani verba expendo, dum ait:* Fideiuſ-
f ſorem non omnino obligari: ergo *aliqua ex parte quippe qui in pari ſumma, ideſt, in quinq; tantum cenſeatur obnoxius. Neq; enim ibi legendum eſt* (omnino non obligari) *ſicut antiqua habet lectio, ſed ita* (non omni-
g no obligari) *& ſic eum locum ex archetypis,* g *Ho-*
9 *loander reſtituit.* † *Huc accedit, quod & principalis debitoris obligatio efficax eſt in decem, ſi ſtipulanti decem debitor viginti reſpondeat, cum ſatis conſtet in viginti &*
h *decem* h *ineſſe. Ergo & fideiuſſoris obligatio ad ean-*
i *dem normam æquitatis reduci debet, vtcunq;* i *Doctores cõmuniter reclament. vetus certe lectio in cauſa fuit, vt ipſi vel repugnante ratione ita in hac quæſtione torquerentur.*
10 *c* Nec plus in acceſſione. † *Neque tamen perpetuum hoc eſt, quoniam in acceſſorio plus quandoque eſt, quam in principali re, veluti cum alienam purpuram quis veſtimento ſuo intexit. nam licet precioſior ſit pur-*
K *pura, veſti tamen tanquam acceſſorium* K *cedit. Sic quandoque in emptione aliquid acceſſoriæ vice continetur,*
l *tur, quod precioſius eſt re, quæ principaliter* l *emitur. Porro ſi hoc Iuſtiniani dogma ad acceſſoriam obligatio-*
m *nem reſtringamus,* m *tunc verum efficiemus axio-*
11 *ma, videlicet:* † *Non poſſe plus eſſe in acceſſoria obli-*
n *gatione, quam in principali. Neque aduerſatur, quod* n *Paulus ſcribit,* plus quandoque eſſe in adiecto ſolutioni, quam in principali creditore, tempore, loco, & re. *Reſpondetur enim, non rectè inferri ex adiecto ſolutioni ad fideiuſſorem, tanquam ex diuerſis, & quæ nihil inter ſe commune habent. Nam fideiuſſor, vt principalis debitor obligatur, ei vero, qui ſolutioni adijcitur,*
o *minime obligatio* o *quæritur, ſed tantum illi ſolui po-*
12 *teſt.* † *Fruſtra etiam citat* p *Accurſius* q *Iaboleni*
p *reſponſum, tanquam aduerſans huic concluſioni, non*
q *enim probat plus eſſe in acceſſoria obligatione, quam in principali, tempore. Nam cum fideiuſſor, antequam principalis obligetur, interuenit, in pendente eſt eius ob-*
r *ligatio, donec principalis promittat, nec interim* r *tenetur. non igitur dici poteſt, plus eſſe in eius obligatione, quã in principali, tempore.*

d Vt minus debeant. *Vel, vt laxiorem habeant ſoluendi libertatem, vt ſi quæ rebus coniunctim promiſit, fideiuſſor disiunctim promittat. Si tamen eſſet etiam dis-*
ſ *iunctiua rei principalis obligatio, non ita rectè fideiuſſor* ſ *acciperetur: quoniam tum eſſet in eius arbitrio, aliud velle, quam reus voluiſſet, atque ita videtur ex alia obligatione ſoluere, & obligatio fideiuſſoria non eſſet omnino acceſſio principalis, quod tamen requiritur.*
t *e* Sub conditione. Vel etiã ex die, *inquit* t *Vlpianus. Quod ſi in diem reus & promiſerit, poterit fideiuſſor ſub conditione accipi, ſed in pendenti erit, an obligabitur: quia*
u *ſi ante diem veniat conditio,* u *nihil eſt fideiuſſio.*

ADDITIONES.

a Hic. & l. Græcè, § illud, & l. hi qui, hoc tit.
b Infra eod. § prox. ſequen. Iaſ. poſt gloſ. l. ſi pupill. de ver. ob.
c d. § illud.
d § plus autem, infra de actionib.
e Hic, & l. 1. § pe. de ver. ob & d. § illud, & l. in eo quod plus (de reg. iur.
f In d. l.
g Vide etiam Alc. lib. 5. Parer. c. 17.
h d. l. 1 § ſi ſtipul. & dixi de hoc in § præterea, ſup. tit. prox. præce.
i Ibidem.
K § ſi tamen alienam, ſupra, de rerum diuiſ.
l l. ſi in emptione, in princ de contrah. empt.
m Vt Accur. hic facit in verbo, nec plus.
n In l. qui res, § mihi decem, cum duob. ſeqq. de ſolut.
o Gloſ in d. § mihi.
p Hic, verbo, nec plus.
q In l. non quemad. de iud.
r d. l. non quemadmodum.
ſ l. Stichum, hoc tit.
t d. l. Græcè. § item accepto.
u l. fideiuſſor oblig. § ſtipulatione in diem, hoc tit.

---

§. Si quid autem.

1 *Fideiuſſor quod pro principali ſoluit, petere poteſt mandati actione.*
2 *Quando id locum habeat.*
3 *Verbum (ſoluerit) quomodo in textu accipiatur.*
4. 5 *Fideiuſſor quandoque ante ſolutionem agere poteſt, vt liberetur, & qui ſint illi caſus.*
6 *Caſus, vbi fideiuſſor etiam poſtquam ſoluit, non agit.*

a Si quid autẽ fideiuſſor pro reo *b* ſoluerit, *c* eius recuperandi cauſa *d* habet cũ eo mãdati iudicium.

Si quid autem. *Hinc diſcendum, fideiuſſorem repete-*
a *re poſſe a reo, ſiue principali debitore, actione, a manda-*
ti, quod pro eo ſoluit. Cum enim præſtat reus fideiuſſo-
rem, videtur mandare, vt pro eo ſoluat eam ſummam,
b *pro qua interceſſit.* b † *Quod ita locum habet, ſi aut ex-*
2 *preſſe mandatum interuenit, aut pro præſente, vel alio-*
qui ſciente, & patiente quis fideiuſſerit: nam ſi pro ab-
c *ſente & ignorante venerit, negociorum geſtorum actio* c
competit. Sed ſi pro præſente & vetante quis fideiuſſerit,
d *nec mandati, nec negociorum geſtorum datur* d *actio.*
3 b Soluerit. † *Hoc eſt, quoquo modo eum liberarit: Nec*
enim refert, an nummos ſoluerit creditori, vel reum aliter
e e *liberarit.* † *Vnde etſi quis donaturus fideiuſſori, pro eo ſol*
4 *uerit creditori, habet fideiuſſor mandati* f *actionem. Qua*
f *ratione etſi creditor in gratiam fideiuſſoris remiſerit debi*
tum, aget mandati fideiuſſor. Pari ratione, ſi fideiuſſor nõ-
dum quidem reuera ſoluerit, ſed obtulerit, conſignarit, &
g *depoſuerit in iudicio, confeſtim mandati* g *aget, nam &*
h *id ſolutionis vice eſt, & liberationem* h *tribuit. Sed &*
qui ſolum damnatus eſt, & a Iudice iuſſus ſoluere, etiamſi
i *nondum præſtiterit, recte tamen mandati* i *aget. Præte-*
rea ſi debitor fideiuſſorẽ ſuum teſtamento iuſſerit ab hære
K *de liberari, ex teſtamento aget fideiuſſor,* k *vt liberetur.*
Hoc enim vtilius eſt, quam ſoluere, & poſtea iudicio man-
5 *dati repetere ſolutum.* † *Sunt & aliæ ſpecies, quibus agit*
fideiuſſor, priuſquam ſoluerit. Quid enim ſi actum ſit in-
ter contrahentes, vt ante ſolutionem fideiuſſor agere poſ-
l *ſit? aut vt quoties volet, ſe liberatum iri* l *petat? quid ſi*
m *principalis cœpit bona ſua* m *dilapidare? aut fideiuſſor*
diu (id quod Iudex ex bono & æquo interpretabitur) in obli
gatione permanſerit? & reus in ſolutione ceſſauerit? nam
iſtis caſibus non impeditur fideiuſſor, vel ante ſolutionem
n *agere, vt liberetur. Plures require apud Bald. &* n *Sa-*
licetum, qui, quæ ad hunc locum pertinent fuſiſſime tra-
6 *ctarunt.* † *Ex diuerſo tamen non pauci ſunt caſus, hic*
per Accurſ. numerati, in quibus fideiuſſor non agit aduer-
ſus reum, etiam poſtquam ſoluit. Quibus adde alium
o *quando iniuſte condemnatus non* o *appellauit. Et ge-*
p *neraliter quotieſcunque eſt, quod illi imputari poſſit,* p
denegatur actio.

c Eius recup. cauſa. *Simul & vſurarum & ſumptuum eſt enim bonæ fidei hæc mandati actio, quam habet fideiuſſor.*

d Habet. *Statim ſcilicet, ſi ſuo loco & tempore ſoluerit, ante diem enim vltro ſoluens, nihil a reo recuperat, ante-*
q *quam dies* q *adueniat.*

ADDITIONES.

a l. ex mandato, mandati. l. rogatus, l. qui fideiuſſor, eod. tit. & l. indebitum, de cond. indeb.
b l. ſi pro te, mandat.
c l. ex mandato, §. fideiuſſori, mandati.
d l. ſi pro te præſente, eod. tit.
e l. inter cauſas, §. ſi is qui, mandati.
f l. ſi vero non remunerandi, §. 1. mandati.
g l. qui mutuam, §. 1. mandati, l. fideiuſſor qui minori, de fideiuſſ.
h l. obſignatione, C. de ſolut. l. accepit. C. de vſu.
i l. Lucius, mandati, l. ſi pro eo, C. eod.
K l. ſi debitor fideiuſsorem, de libe. leg.
l d. l. Lucius, & d. l. ſi pro ea.
m Ibidem.
n In d. l. ſi pro ea.
o d. l. ſi pro ea.
p Doctores hic, & in d. l. ſi pro ea.
q l. 21. ſi mand. tibi vt pro me, l. fideiuſſ. quamuis, 51. ff. mand.

§. Græcè.

1 *Fideiuſſor quacunque lingua accipi poteſt.*
2 *Stipulatio quouis idiomate poteſt concipi.*
3 *Diſcuſſa l. decreta. ff. de re iudi.*

a Græcè etiam fideiuſſor ita accipitur: *b* τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ ſed & ſi dixerit, *c* θέλω, ſiue *d* βούλομαι, ſed & *e* φημί, pro eo erit, ac ſi dixerit *f* λέγω.

1 a Græcè etiam. † *Non ſolum ergo Latinis, ſed & Græcis*
verbis fideiuſſorem accipi poſſe cõſtat; id quod Vlpianus,
a *ex cuius reſponſo hic §. eſt deſcriptus,* a *etiam tradidit. Et*
quod de Græco ſermone hic dicitur ad omnem linguam
2 *protrahitur.* † *Nam quemadmodum in ſtipulatione nihil*
b *refert, quocunque idiomate explicetur,* b *modo ſe contra-*
hentes intelligãt, per ſe, vel interpretem, ita & fideiuſſor,
c *qui per ſtipulationem tantum* c *obligatur, non ſolum Lati*
na, ſed & Græca, Germanica, Pœna, Aſſyria, Gallica, aut
alia quauis lingua accipi poteſt. Neque aduerſatur, quod
d *alia lege* d *habetur,* decreta Prætorum non valere, niſi
3 Latine dictata, † *quoniam ea lex loquitur in magiſtrati-*
bus, qui compellebantur Latine pronunciare, propter lin-
e *guam Latinam* e *aſſerendam. Tanta Romæ fuit vſurpa-*
tio linguæ Græcæ, per quam reddebantur Romani leues,
mendaces, vt Senatus decreto decerneret, deinde Prætores
f *non niſi Latine edicere debere,* f *nec orationem vllam in*
Senatum admitti, niſi Latinam. Ergo Iuriſconſultus lo-
quitur propter authoritatem Romani Imperij aſſerendã,
cuius decor erat, ampliari ſermonem Latinum. Nos au-
tem loquimur in priuatis contentionibus, in quibus non
refert quo idiomate quiſque loquatur.

b τῇ ἐμῇ πίστει) *Hæc verba Haloander ſic interpreta-*
tur, Mea fide iubeo ego.
c θέλω) *Volo, cupio.*
d βούλομαι) *Cum deſtinatione quam animi volo.*
e φημί) *Affirmo.*
f λέγω) *Dico.*

ADDITIONES.

a l. Græce, 8. de fideiuſſ.
b l. 1. §. vltimo, de verb. oblig.
c l. blanditus, C. de fideiuſſ. l. 1. ſi ſatis acceptio, de verb. oblig.
d l. decreta, de re iud.
e Zaſ. d. §. vltimo
f Extat apud Suet. credo in Tib.

§. In ſtipulationibus.

1 *Sine ſtipulatione fideiuſſio non conſiſtit, fallit, vt nu. 4.*
2.7 *Verbum fideiubendi infert ſtipulationem.*
3.9 *Verbum promittendi intelligitur de ſtipulatione.*
5 *Solennitas intrinſeca præſumitur, non etiam extrinſeca.*
6.8 *Intrinſeca ſolennitas quæ dicatur.*
10 *Extrinſeca ſolennitas quæ ſit.*

a In ſtipulationibus fideiuſſorum ſciẽdum eſt, hoc generaliter accipi, vt quodcunque ſcriptum ſit, quaſi actum, videatur etiam actum. Ideoque conſtat, ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, *b* videri omnia ſolenniter acta.

a In ſtipulationib. *Stipulatio eſt de natura fideiuſſionis,*
a *adeo quod ſine ſtipulatione fideiuſſio non conſiſtat:* a *&*
per conſequens ſtipulatio eſt intrinſeca ſolennitas fide-
2 *iuſſionis.* † *Qui ergo ſcribitur fideiuſſiſſe, præſumitur pro*
alio interueniſſe mediante ſtipulatione, idque textus hic
b *ſignificat, & apertius* b *Vlpianus.* Sciendum eſt (in
quit) generaliter, ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, vide-
3 *ri omnia ſolenniter acta.* † *Sic & in alijs verborum*
obliga-

obligationibus,ſi ſcriptum ſit,aliquem promiſiſſe,intelli-
c gi id de ſolenni ſtipulatione,ſupra, c docuit Iuſtinianus.
b Videri omnia. *Hoc eſt,intelligi iuſtam ſtipulationem*
interueniſſe, quæ ſcilicet in fideiuſſione omnino requiritur:
4 *† exceptis tamen nonnullis caſibus,in quibus poteſt abſq;*
d *ſtipulatione fideiuſſor obligari,* d *quos Iaſon cōgeſſit. Qua*
re autem regulariter per ſtipulationem tantum obligetur
e *fideiuſſor, docet alibi* e *Bald. † Porro ex hoc contextu*
5 *vulgo Doctores colligunt,*ſolennitatem intrinſecā præ
6 ſumi,non autē extrinſecam.† *Eſt autem* intrinſeca ſo
f lennitas, f *quam verborum prolatorum natura neceſſa-*
rio comprehendit,aut ſaltem apta eſt comprehendere, &
ſine qua verificari non poteſt verbi ſignificatus. Exem-
plum prioris. Inuenitur ſcriptum in inſtrumento, ſiue etiā
in priuata ſcriptura, Sempronium ſtipulatū eſſe tali die,
& tali loco: ipſa præſentia vtriuſque eſt ſolennitas in-
trinſeca, quæ ex medulla verborum colligitur, quia eam
verba prolata neceſſario inferunt, cum ſtipulatio non poſ-
g *ſit fieri,niſi inter* g *præſentes. † Sic etiam verbo* Fide-
7 iubenti *neceſſitas iuris ineſt, quæ præſumit ſtipulationē*
interceſſiſſe, cum ſine ſtipulatione fideiuſſionis ſignifica-
8 *tus verificari non poſſit. † Poſterioris exemplum eſt, ſi*
ſcriptum ſit (Promiſit Titius Sempronio) *quod pro-*
miſſionem præceſſerit interrogatio, eſt ſolennitas intrin-
ſeca: quia licet eam verba prolata neceſſario non com-
prehendant, ex communiter tamen accidentibus, apta
ſunt continere: cum vt plurimum promiſſionem præcedat
interrogatio. Ergo cum dicimus, partes promiſerunt,
9 *iam præſumitur intrinſeca ſolennitas: † quia verbum*
(promiſit) *frequentius eſt ad hoc ordinatum, vt contineat*
ſtipulationem, tametſi promittere etiam poſſimus nudis
10 *verbis.† Porro* extrinſeca ſolennitas *eſt, quam verbo-*
rum natura neceſſario non comprehendit, & ſine qua
verbi intellectus verificatur: qualis eſt, tutoris autori-
tas, & Iudicis decretum in venditione rerum minoris.nā
licet hæc non interueniant, appellatur tamen emptio &
venditio. Quia quæ facti ſunt, licet perperam fiant, no-
h *men tamen ſuum* h *ſeruant. Et propterea ſi ſcriptum ſit,*
vendidit ac fuiſſe minoris res,non præſumitur tutoris autori
tatem, & Iudicis decretum (tanquam extrinſecas ſolenni-
tates, ſine quibus verificatur emptionis ſignificatus) in-
i *terueniſſe: ſed oportet id ab emptore* i *probari. Poſſēt &*
k *alia exempla in medium proferri: ſed hæc ſuis locis* K
adeo diffuſe tractantur, vt omnia inculpare operæpretium
non ſit.

ADDITIONES.

a l.bland.C.de fideiuſ.
b l.ſciendum,30.de verborum oblig.
c §.ſi ſcriptum,de inutil.ſtipulat.
d l.5.§.ſatis acceptio, de verborum obligat.
e In d.l.blandi.
f Ita Doct.hic,& d.l.ſciendum,30.
g §.item verb.ſup.tit.prox.præced.
h Bal.l.3.de teſt.tut.Alc.l.Paulus reſpondet,221.de verb.ſig.
i l.quæcunque,§.vlt.de Publ.in rem act.
k Iuribus ſupra allegatis,maximè in d.l.ſciendum,& d.l.blanditus,& d.§.ſatis acceptio.

DE LITERARVM OBLIGATIONIB. Tit. XXII.

1 *Continuatio tituli.*
2.3 *Nomina veteribus quæ fuerint.*
4 *De fœneratoribus,qui olim apud argentarios ſuas pecunias habebant depoſitas.*
5 *Nomina varias hodie acceptiones habent.*
6.7 *Literarum obligatio quomodo contrahatur, & quæ in ea requirantur.*
8 *De exceptione non numeratæ pecuniæ.*
9.10 *De exceptione non numeratæ dotis.*
11 *Ex literarum obligatione quæ actio detur.*
12 *Bartoli opinio defenditur contra communem.*
13 *Actio chirographaria.*
14 *Exceptio non numeratæ pecuniæ olim quinquennio durabat: hodie ſaltem duobus annis.*
15.16 *Hæc exceptio & excipiendo, & agendo opponi poteſt, & quæ tum ſint neceſſaria.*
17 *An eidem renunciari poſſit.*
18 *Quibus caſibus non detur hæc exceptio, vſq; ad finem.*

Olim ſcriptura fiebat obligatio, *a* quę nominib. fieri
dicebatur, *b* quæ noīa hodie, *c* nō ſunt in vſu. *d* Pla-
ne ſi quis debere ſe ſcripſerit,quod ſibi *e* numeratū
nō eſt, *f* pecunia minime numerata, *g* poſt mul-
tum tēporis exceptionē *h* opponere nō poteſt: hoc.n.
ſæpiſſime conſtitutū eſt. ſic fit,vt & hodie,dum quę-
ri non poteſt,ſcriptura obligetur:& ex ea *i* naſcatur
condictio, K ceſſante.ſ.verborū obligatione. Mul-
tum autē tēpus in hac exceptione,antea quidē *l* ex
principalib.cōſtitutionib. *m* vſq; ad quinquēniū
procedebat: ſed ne creditores diutius poſſint ſuis pe-
cunijs forſitā defraudari, *n* per cōſtitutionē noſtrā
tempus coarctatum eſt, vt vltra biēnij metas *o* hu-
iuſmodi exceptio minime extendatur.

1 Poſt † *obligationem, quæ re,item quæ verbis contrahi*
tur,recte de tertia ſpecie quæ literarū obligatio, *a cauſa*
potentiore dicitur,ſubnectit, cuius totam rationem breui-
ter explicat Vlpianus, a Non figura (*inquit*) litera-
rum,ſed oratione quam exprimūt literę,obligamur,
quatenus placuit non minus valere, quod ſcriptura,
quam quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur,
2 *a* Quę nominibus. † *Vt recte hoc accipias, ſciendum*
eſt, Romæ moris fuiſſe, vt vnuſquiſq; paterfam. tabulas
domi haberet,in quibus quicquid per ſingulos dies aut ac-
ciperet aut expenderet,perſcribebat,vt Cicero in orat.pro
Cluen. demonſtrat. De earum tabularum fide Cenſores
quinto quoq; anno ciues ad iuſiurandum adigebant, ſicut
Dioniſius Halicarnaſſ.lib.4 teſtatur Hinc fidem in iudi-
cijs facere ſolebant. Vlpianus, b Si vero ait, nomina
ita fecerit dominus,vt quaſi debitorem ſe ſeruo face-
ret,cum reuera debitor non eſſet, non obligatur &c.
Et Pōponius: c Cū in annos, *inquit*, ſingulos quid
legatū ſit, neq; adſcriptū quod loco detur, quocūq;
loco petetur,dari debet: ſicut ſi ex ſtipulatu,aut nomi
d ne facto petitur *Extat etiā apud Sceuolam* d *nominis*
3 *Faciendi mentio.* † Nomina *autem in tabulis dicebātur*
tituli debitorum (vt ait Aſconius) præſertim in ijs debi-
tis,in quibus hominum nomina ſcripta ſunt,quibus pecu-
e *nia cōmodata ſunt. Plautus:* e Noui ædipol nomē.nā
mihi iſthoc nomine Dū ſcribo expleui totas ceras.
Ergo nominibus obligatio contrahebatur, cum expenſum
f *quid in tabulas referebatur. Referri aūt ſolebat vel a reis*
g *ipſis, vel ab argentarijs,* g *vel ab amicis.* h *Illud quoque*
h *non eſt ignorandum, † Fœneratores veteres ſolitos fuiſſe*
4 *pecunias ſuas apud argentarios depoſitas habere, & in*
eorum menſa fœnus exercere. Vnde cum quis pecunia in-
5 *digeret, cum fœneratore cōueniebat, cautionemq; illi fa-*
ciebat, ideſt, ſyngrapham,qua confitebatur ſe illi ex mu-
tuo debere. Deinde ille apud menſam ſecundum argen-
tarij vel debitoris commoditatem iubebat ei numerari
huiuſmodiq; ſyngraphæ cum argentarij rationibus, in
i *quibus nomen illius debitoris erat adſcriptū, vocabantur*

 nomina.

K nomina, *K hoc eſt, cautiones fœneratoria, quod pluribus*
l Alciatus l *alibi explicat. Et hæ erant ſcripturę, aduerſus quas nihil obijci poterat. Caterum ex priuata ſyngrapha ius dicere prohibebat* lex Gabinia, *vt Cic. lib. 5.*
m epiſt. ad Atticum m *teſtatur.*

b Quæ nomina. *Quamuis autem priſca nominum ſolennis formula (a deſcribendis debitorum nominibus dicta) non ſit in vſu, appellatio tamen manet.*
5 *† Vnde iam nunc nomina alias pro debitoribus, vel deditus ipſis, alias*
n pro cauſa obligationis n *accipiuntur. Inde etiam dici-*
o mus pecunias eſſe in nominibus, o *quæ data ſunt debitoribus, item* nomina facere, idonea nomina, nomina ſoluere, explicare, expedire, bonum nomen face-
p re, nomina dare, legare. *Sic & Vlpianus* p nomen *pro obligatione ſeu debito accedit.*

c Non ſunt in vſu. *Sicut & rigor legis Gabiniæ in vſu eſſe deſijt, Iuſtinianus enim permiſit ex priuata ſyngrapha ius dicere, ſaltē poſt bienniū, vt mox audiemus.*
6 *d* Plane ſi quis. *† Ex hoc loco diſcendum eſt, contrahi,* literarum obligationem, *cum debitor ſpe futura numerationis dat chirographum creditori, in quo fatetur, ſe certam pecunię ſumma ab eo mutuo accepiſſe. Ex hac enim confeſſione literaria debitor obligatur, non quidem naturaliter, ſed tamen ciuiliter, vtcunque pecunia non ſit nu-*
7 *merata, vt reddat creditori mutuum. † Obſeruari autem*
q debet, primum huic contractui tantum locum eſſe in q *mutuo, deinde requiri neceſſario, vt literæ interueniant. Quia ſi debitor confitetur ſine ſcriptura, non eſt obliga-*
r tio r *literarum. Poſtremo hic non oriri naturalem obligationem, ob defectum conſenſus. Neque enim volunt debitor validam eſſe ſuam literariam confeſſionem, ſi eam realis numeratio non ſequeretur. Deinde deeſt hic quoque naturalis æquitas, cum pecunia non ſit numerata. Oritur autem hic ſolam ciuilem, quia legislator, ſiue ius ciuile falſo ſubſcribit huic conuentioni, ſiue confeſſioni literariæ. fallitur enim colligendo a plerumque accidētibus, pecuniam eſſe numeratam, cum id teſtetur chirographum. Dat itaque ex ſola ciuili actione creditori aduerſus debitorem,*
8 *qui ſe ita literis obligant. † Ea tamen intra biennium eliditur per exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ transfert onus probandi in creditorem, vt probet ſcilicet pecuniam, cuius chirographum meminit, reuera numeratam eſſe. Præſumit enim legislator contra chirographum pecuniam non eſſe numeratam vtcunque chirographum hoc teſtetur, partim propter odium fœneratorum, qui plerunque exigunt ſyngraphas, priuſquam numerent, partim propter facilitatem ipſorum debitorum, qui facile quamlibet confeſſionem exhibent, modo ſpes ſit aliquando numeratum iri pecuniam. Ceterum ſi biennium iam effluxerit, præſumit lex pro creditore poſtea agente, onuſque probandi in debitorem reijcit, propterea quod non eſt, veriſimile, debitorem tam negligentem fuiſſe, vt intra bienniū perpetuum non exigeret pecuniam, aut certe chirographū datum repoſceret. Probare ergo tum debitorem oportet pe-*
9 *cuniam numeratam non fuiſſe. † Idem quoque receptum eſt in ſponſo, confitente per chirographum, ſe dotem acce-*
ſ piſſe a ſuo ſocero. ſ *nam & is intra a bienniū exceptionē nō numeratę dotis habet, quia eadem ibi ſubeſt facilitatis ſuſpicio. Quid enim non ſcribit amoris œſtro percitus ſponſus, & agit, vt potiatur ſponſa? In omnibus autem alijs contractibus cum ceſſet hæc ratio facilitatis, ſcriptura ſiue*
t chirographum aduerſus ſcribentem habet vim veræ t *probationis, ſolaque ſcriptura niti poteſt, qui agit.*

e Numeratum non eſt. *Siue in pars ſit obligationis ſiue ſors tota. Nam etſi plus in chirographo complexus fuerim, quam fuerit numeratum catenus ſalua mihi erit ex-*
u ceptio non numeratę u *pecuniæ.*
10 *f* Pecunia minime numerata. *† Hanc exceptionem* non numeratæ pecuniæ, *Iuſtinianus in Nouellis appellat ἀναργυρίαν: ad cuius exemplum introducta quoque eſt (vt ſupra dixi) exceptio* non numeratæ dotis, *ſponſo competens, qui ſcripſit dotem ſeſe accepiſſe, cum nihilo magis acceperit.*

g Poſt multum temporis. *Olim quidem poſt quinquēnium, at hodie poſt biennium, vt mox ſubijcit.*

h Opponere non poteſt. *Excipiuntur tamen, qui pro-*
x pter aliquas cauſas ſingulari iure adiuuantur, x *cuiuſmodi ſunt minores, & Reipublicæ cauſa abſentes.*

i Naſcatur condictio. *Ex lege ſcilicet, Nam quandocunque obligatio noua lege introducta eſt, nec cautum, quo genere actionis experiamur, agimus* condictione ex lege, *ex illa ſcilicet, in qua de obligatione diſponitur. Ita & hoc caſu in literarum obligatione* condictionem ex
y lege y *dari aduerſus Bartolum cenſent omnes. † Ego ve-*
12 *ro Bartolo magis ſubſcribo, qui recte dicit, hanc actionem appellandam eſſe* ex contractu ſeu obligatione literarum, *non autem ex lege, quia vtrum ex lege aliquid de-*
z tur, an ex contractu proficiſcatur, aliqua differentia z *eſt. Cur autem non recte diximus iſtam actionem ex lite-*
a ris naſci quia non minus obligamur literis, a *quam verbis. Rectius ergo dicimus, condictionem vel actionem ex literis, quam ex lege, quia lex non introducit iſtam proſecutionem immediate, ſed mediante negotio dati chirogra-*
13 *phi. † Quare eā non inſcite actionem* chirographariam
b Oldendrop. b *nuncupat.*

K Ceſſante ſc. ver. obl. *Ideſt ſtipulatione, quæ ſi inter-*
c ueniat ex ſtipulatu agitur, habetque debitor in factum c *exceptionem.*

l Ex principalibus conſtitutionibus. *Qui deſiderat cognoſcere tempora olim omnibus cautionibus præſtituta, legat conſtitutionem Impp. Honorij, Theodoſij, & Conſtantij, quam reperies lib. 1. C. Theodoſiani, tit. Si certum pet. chirograph.*

m Vſque ad quinquennium. *† Olim enim poſt quin-*
14 *quennium in primis ceſſabat hæc nō numeratæ pecuniæ exceptio, intra illud tempus a debitore propoſita ſemper onus probandi (numeratam ſcilicet eſſe reuera pecuniam) reijciebatur in creditorem.*

n Per conſtitutionem noſtram. *Extat adhuc hæc Iu-*
d ſtiniani conſtitutio lib. 4. C. d *In qua etiam ait, hoc biē nium eſſe continuum.*

o Huiuſmodi exceptio. *Quæ ſcilicet probationis onus*
15 *transferat in creditorem agentem. † Poteſt autem hæc exceptio non ſolum excipiendo opponi, nempe aduerſus agentem condictione* chirographaria, *verumetiam agendo vt ſcilicet in vna actione proponatur, etiam creditore tacente, nam elaberetur alioqui tempus ei qui chirogra-*
16 *phum ſcripſit. † Verum ita neceſſario requiruntur ad proſecutionem huius remedij, cum in modum actionis exercetur. Primum, vt ex ſcripto proponatur ſecundum formulam Querelæ. Alterum, apud ordinarium creditoris iudicem. Tertium, vocato, ſi eo loci præſens fuerit,*
e creditore, e *alioqui etiam abſente eo. Idem eſt de exce-*
f ptione non numeratę f *dotis. † Adeo hæc* non nume-
17 ratæ pecunię *exceptio efficax eſt, vt intra biennium nihil actori proſit oſtendere, debitorem confeſſum eſſe receptam a ſe pecuniam, non ſpe futuræ numerationis, aut deniq; huic exceptioni, cum confiteretur renunciaſſe, quis*

adhuc poterit, obijci. Quinimo etſi iuramentum ſyngrapha
inſerat, hoc eſt, iuret ſe debitorem eſſe Sempronio ex cau-
ſa mutui, vel dotem accepiſſe : nihilo tamen minus hac ex
g *ceptione vti* g *poteſt, quia tale iuramentum habet in*
h *ſe conditionem tacitam,* h *ſi pecunia numeretur, & cre-*
18 *ditor fidē ſeruet.† Sunt tamen etiam caſus, in quibus non*
competit iſta exceptio etiam intra biennium. Primus ſi
i *debitor confeſſus foret in teſtamento,* i *quia tunc præſu*
mitur vera confiteri ob mortis cogitationem. Secundus,
K *cum debitor iam cœpit ſoluere partē debiti,* K *quia tunc*
præſumitur numeratio facta. Tertius, ſi debitor ſemel at-
l *que iterum eſſet confeſſus debitum,* l *propter gemina-*
tionem enim & repetitam confeſſionem, conijcimus nu-
merationem interueniſſe. Quartus, quando procurator fiſci
fatetur ſe recepiſſe ſolutiones tributorum & collectarum.
Quintus, quando maritus poſt dotalia inſtrumenta con-
fiteatur ſe dotem recepiſſe. Sunt & alij plerique caſus,
quos Ioan. de Plat. hic ſuperaddit.

ADDITIONES.

a l. non figura, 38. de act. & obligat.
b l. 4. ff de pecul.
c l. 1. ff. de ann leg.
d In l. Thais, 41. in fine, ff. de fideic. libert.
e In Curculion.
f d. l. 4 & d l. 1.
g l. 7. §. quoti de poſ.
h Exemplum extat apud Cic. pro Comœdo, & Epi. vlt. lib. 4. ad Atticum.
i d. l. 4. in princ.
K l. ſi C. de pact. conuent.
l l. qui pecuniam, ſi certum pet.
m Epiſt. vlt. idem Cic in Orat. pro L. Mure.
n l. penult. C. de conuen. fiſ. debit. l. 1. ad Macedon.
o l. ſi quis vxor. de furt.
p In l. nominis, de verb. ſignific.
q l. aduerſus, C. de non num. pecun.
r Sal. l. generaliter, C. d. tit.
ſ l. in contractibus, in fi. C. de non nume. pecun. & auth. quod locum, C. de do. cau non num.
t l. Publia, §. 1. de poſ. l. generalis, C. de non num. pec.
u l. 2. l. cum vltra, C. de non num. pec.
x d l. in contractibus, ad princip.
y Nempe ex d. l. in contractibus.
z l. obligamur, § lege, de action. & oblig.
a d. l. non figura, 38. de action. & oblig.
b Claſſ. 4. act. 30.
c l. cum vltra, C. de non nu. pec. & ibi Bart. & Iaſ.
d ead. l. in contractibus.
e d. l in contractibus, §. in omni.
f Non de temp. non num. dot. pet.
g Bart. l. ſi ex cautione, & l. vlt. C. de non num. pec.
h c. quemadmodum, c. veniens, de iureiu cum te, eod. tit. li. 6. Bal. d. l. vlt. Ang. §. 1. inſ. de excep. Cantiun. hic. licet Fab. contrarium ſentiat.
i Gloſ. l. 1. de fal. cau. adiec. leg.
K l cum fidem, C. de non num. pecun.
l Gloſ. in d l. in contractibus.

DE OBLIGATIONIBVS EX conſenſu. Tit. XXIII.

1. 5. 6 *Obligationes ex conſenſu quomodo a cæteris differāt.*
2 *Natura obligationum, quæ re contrahuntur.*
3 *Natura ſtipulationis, & litterarum obligationis.*
4 *Innominati contractus requirunt interuentum rei.*

a Conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis. *b* Ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi: quia *c* neque ſcriptura, *d* neque præſentia omnimodo opus eſt. at *e* nec dari quicquam neceſſe eſt, vt ſubſtātiam capiat obligatio, ſed ſufficit *f* eos qui negocia gerunt conſentire. vnde inter abſentes quoque talia negocia contrahuntur, veluti per epiſtolam, vel *g* per nuncium. Item *h* in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterū alteri ex bono & æquo præſtare oportet, cum alioquin in verborum obligationibus alius ſtipuletur, alius *i* promittat.

Sequitur *quarta ſpecies obligationum, quæ ex contra-*
ctu ſunt, nempe obligationes, quæ ſolo conſenſu fieri di-
1 *cuntur. † In hoc autem differunt a præcedentibus contra-*
ctibus, quod his lex non ſubſcribit, neque eos adprobat, ni-
ſi vel res, vel verba, vel literæ interueniant. In his vero ſo-
lus conſenſus ſufficit, a quo etiam nomen acceperunt, vti
2 *generaliter ex conſenſu naſci dicantur † Primum enim*
hæc eſt natura obligationum, quæ re contrahuntur, quod
a *res interueniat* a *alioqui nihil operantur. † Deinde de*
3 *ſubſtantia ſtipulationis eſt, quod partes ſint præſentes,*
b *conſenſumque verbis* b *exprimant. Porro in litera-*
c *rum obligatione neceſſario ſcriptura* c *requiritur. † De-*
4 *nique & in contractibus nominatis, vtcunque conſenſu*
contrahantur, nihil operatur ſolus conſenſus, ſed inter-
uentum rei adeſſe oportet. Conſenſus ergo quanquam eſt
de ſubſtantia omnium contractuum, per ſe tamen ſolus
ſine alio adminiculo nuſquam parit & obligationem &
actionem, quam in emptione, locatione, ſocietate, man-
dato, in quibus ſolus conſenſus ſufficit. Atque hæc eſt pri-
ma differentia, per quam hi contractus ex conſenſu ſecer-
5 *nuntur a reliquis contractibus. † Differunt & alia ratione*
hi, a contractibus ſupra nominatis, quod in ſuperioribus
principaliter obligatur vnus tantum, vt in mutuo, mu-
tuatarius, in ſtipulatione, promiſſor. In his autem vter-
que alteri obligatur, veluti in emptione tenetur em-
ptor ad precium, venditor ad tradendam rem vendi-
6 *tam, & ſic de alijs.† Addit quoque Imper. tertiam dif-*
ferentiam. Nam in ſtipulatione, atque alijs contracti-
bus ſtricti iuris nihil venit, aut præſtatur, niſi de quo in-
ter contrahentes nominatim actum eſt. In contractibus
vero, qui conſenſu fiunt, cum maximè ſint bonæ fidei, of-
d *ficio iudicis ex æquo bono multa præſtantur,* d *de qui-*
bus expreſſe non eſt conuentum, vt ſunt vſuræ, fructus,
e *intereſſe, atq; aliæ quædam acceſſiones, quod ſuo loco* e *diſ-*
fuſius expendemus.

a Conſenſu. *Totus hic titulus ad verbum ex Iuliani re-*
f *ſponſo* f *deſcriptus eſt.*
b Ideo autem. *Oſtendit, in quibus differant hi nomina-ti contractus a ſuperioribus, de quibus hactenus diſſeruit.*
c Neque ſcriptura. *Sicut in litterarum obligatione ea requiritur.*
d Neque præſentia. *Intellige contrahentium, ſicut in ſtipulatione, nam vtrumque præſentem eſſe oportet.*
e Nec dari. *Vt in obligationibus, quæ contrahuntur, fieri, neceſſe eſt.*
f Eos qui negocia gerunt. *Id eſt, ipſos contrahentes. ſolus contrahentium conſenſus reciprocus ſufficit, vt contractus valeat.*
g Per nuncium. *Vel etiam procuratorem: atque inde ſe-*
g *quitur,* g *ſeruum quoque & mutum hoc modo contra-*
h *here poſſe, licet per ſtipulationem* h *acquirere aut obli-*
gari nequeant.

b In

h In his contractibus. *Qui ſcilicet ſunt bonæ fidei. Et*
i *hæc eſt differentia illa, quam ſupra* i *tertio loco fecimus.*
i Promittat. *Et quod verbis omittitur, habetur pro omiſ*
ſo, nec aliquid præſtatur ex æquo bono.

ADDITIONES.

a Vt ſupra, quibus modis re contrahitur oblig.
b Supra, de verborum obligat.
c Supra, de lit. obligat.
d l. conſenſu, in fi. de act. & obl. l. qui tantundem, de neg. geſt.
e §. actionum autem, infra de actio. & per Doct. in l. quicquid aſtringendæ, 99. de verborum obligat.
f l. 2. de action. & obligat
g l. in quibuſcunque, 48. de act. & obl. l. vbi non voce, 154. de regulis iuris.
h §. mutum, ſupra, de inutil. ſtipulat.
i In hoc princ num. 6.

DE EMPTIONE ET VENditione. Tit. XXIV.

1 *Emptio & venditio promiſcue accipiuntur.*
2 *De emptionis origine.*
3 *Permutatio Germanis olim peculiaris fuit.*
4 *Nummus vnde, & nummo omnia menſurari.*
5 *Pecuniæ vocula omnes res ſignificat.*
6 *Emptio quando dicatur contrahi.*
7 *Emptionis cauſa efficiens, materialis, effectus.*

Primus *contractus, qui conſenſu fit, eſt* Emptio &
1 venditio: † *quibus verbis veteres promiſcue* a *vſi ſunt,*
a *quemadmodum ſtipulatorem etiam pro eo, qui promit-*
b *tit, interdum dicunt Iuriſconſulti:* b *frequentius tamen*
qui precium dat, emere, & ex empto agere *dicitur: qui*
c *rem tradit,* vendere, & ex vendito c agere. † *Origo au*
2 *tem emendi & vendendi a permutatione rerũ* d *cœpit.*
d *Olim enim cum nummus necdum eſſet, neque precium*
conſtituebatur, ſed vnuſquiſque ſecundum temporum ac
3 *rerum neceſſitatem rem pro re permutabat.* † *Atque il-*
lam permutationem Germanis olim admodum peculia-
e *rem fuiſſe. Cornelius Tacitus atque etiam Plinius* e *ſcri-*
bunt. Quia autem non ſemper nec facile contingebat, vt
tu haberes, quod ego deſiderarem, & viciſſim ego habe-
rem, quod tu accipere velles: inde electa materia eſt, cu-
ius publica atq; perpetua æſtimatio difficultatibus per-
4 *mutationum æqualitate quantitatis ſubueniret.* † *eaque*
materia forma publica percuſſa nummus *dicebatur,*
precium merce diſtinguens, ac emptionem conſtituens.
Vnde eſt, quod Ariſtoteles nummo *omnia menſurari*
5 *lib. 5. Ethic. tradit:* † *in quem cum nihil non conuerti poſ-*
f *ſit, Iuriſconſulti* f *etiam* pecuniæ *appellatione omnes*
6 *res ſignificari voluerunt.* † *Contrahitur autem* emptio &
venditio *ſolo conſenſu, poſtquam inter emptorem & ven*
ditorem de precio pecuniario conuenit vere, & non ſimula
tè, vtcunque precium non ſit numeratum, neque merx
tradita: ſicut Imp. mox a principio huius tituli docet. So-
lo conſenſu *dixi, quia in hac non deſideratur rei inter-*
uentus, vtcunque enim merx tradita non eſt, nec pre-
cium numeratum, tamen ſi vtrinque conuentum eſt, na-
ſcitur ſtatim obligatio, mox alter alteri obligatur natu-
raliter & ciuiliter: primum venditor, vt rem venditam
tradat emptori, deinde emptor, vt numeret venditori pre-
cium. Neque hic opus eſt partium præſentia, quoniam
& inter abſentes per nuncium ſiue epiſtolam emptio fie-
ri poteſt. e *Addidi* vere, & non ſimulate: *quia ſi de pre-*
cio conuenit animo donandi, emptio non eſt. Cur autem
g *adiecerim,* de precio pecuniario, *infra ſuo loco* g *com-*
7 *modius dicemus.* † *Ex prædictis apparet, quod cauſa ef-*
h *ficiens huius contractus eſt, mutuus contrahentiũ* h *con-*
ſenſus: cauſa materialis, ipſum precium, & merx, ſeu
i *res,* i *quæ venditur: effectus vero eſt, parere obligatio-*
nem ad tradendam rem venditam, & precium nume-
randum.

ADDITIONES.

a l. veteres, de action. empti.
b l. ſi non ſortem, de condict. indeb.
c l. ex empto, de act. empti. & l. Iul. eod. tit.
d d. l. 1. ff. hoc titulo.
e Lib. 13. cap. 1.
f l. 2. de conſt. pec. l. pecuniæ ver. 178. & l. pecuniæ appel. 4. de verborum ſign.
g §. item precium, hoc tit.
h l. 1. in fine, de contrahen. empt.
i l. ex empto, in princip. de actionib. empti.

Princip. tit.

1 *Quando recedere liceat ab emptione ſemel perfecta, & vtrius periculo res vendita pereat.*
2 *Si ſub conditione res venierit, & pereat, cuius ſit periculum.*
3 *Arrha quid? & in quem finem detur.*
4 *Arrhæ ſponſalitia; item proxenetica.*
5 *Nomine arrhæ hodie nummus dari ſolet.*
6.7 *Subarrhe perſonam: Item arrhabo pro obſide olim accipiebatur.*
8 *Emptio fit bifariam, ſine ſcriptura, & cum ea.*
9 *Quo ad arrhas, & emptionem in ſcriptis, & ſine ſcriptis nihil differre.*
10 *Fortius eſt contrahere ſine arrhis, quam cum arrhis.*

Emptio & venditio *a* contrahitur, ſimulatq; *b*
de precio *c* conuenerit; quamuis precium nondũ *d*
numeratum ſit, *e* ac ne arrha quidem data fuerit.
Nam quod arrhæ nomine datur, argumẽtum eſt em-
ptionis & venditionis contractæ. *f* Sed hoc quidẽ
de emptionibus, & venditionibus, quæ ſine ſcri-
ptura conſiſtunt, obtinere oportet: nam nihil a no-
bis in huiuſmodi emptionibus & venditionibus in-
nouatum eſt: in iis autem, *g* quę ſcriptura conficiũ-
tur, non aliter perfectum eſſe venditionem, & em-
ptionem *h* conſtituimus, niſi & inſtrumenta em-
ptionis fuerint conſcripta, vel manu propria contra-
hentium; vel ab alio quidem ſcripta, a contrahenti-
bus autem ſubſcripta, & ſi per tabellionem fiunt, niſi
& completiones acceperint, & fuerint partibus ab-
ſoluta. Donec enim aliquid deeſt ex his, & pœniten-
tiæ locus eſt, & poteſt emptor vel venditor ſine pœ-
na reddere ab emptione & venditione. *i* Ita tamen
impune eis recedere concedimus, niſi iam arrharum
nomine aliquid fuerit datum: hoc enim ſubſequuto,
ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis, venditio celebrata
eſt, *k* is qui recuſat adimplere contractum, ſi qui-
dem eſt emptor, perdit quod dedit: ſi vero vendi-
tor, duplum reſtituere compellitur, licet nihil ſuper
arrhis expreſſum ſit.

a Contrahitur. *Et quidem firma atque efficax inde na-*
ſcitur obligatio, quæ non niſi vtriuſq; partis conſenſu diſ-
a *ſolui* a *amplius poteſt. Vnde etiam eſt, quod ſtatim*
poſt quam

poſtquam conuentum eſt de precio, periculum rei vendi-
b ta ad emptorem b pertineat.† Quæ tamen in re, ne im-
1 pingamus, ſic diſtinguere oportet. Nam ſi quidem id,
quod venit, certum ſit, vt Stichus, & precium, vt de
cem, amplius recedere non licet, & periculum ad empto-
c rem ſpectat. modo per venditorem conſtet, c ſed per
emptorem, quo minus tradatur. In rebus tamen, quæ
deguſtari ſolent, ad deguſtationem venditor ſuſcipit peri-
culum, ita vt cuſtodiam præſtet, quaſi pleniſſimè tum ve-
neant: niſi fortè aliter conuenerit. Si incertum veneant,
vt vinum ad menſurã, vel piper ad pondus, dum adme-
tiatur aut adpendatur, periculum erit venditoris, hoc eſt
d cuſtodiam præſtabit: quia tunc certum eſſe d incipit.
Quod vero certum non ſit, quoad tradatur, vt in genere
venditum, venditoris periculo eſt, dum tradatur impleа-
e turque, e venditio.
b De precio. Scilicet rei venditæ.
2 c Conuenerit. Subaudi pure: † nam ſi ſub conditione
res venierit, ea deficiente nulla eſt emptio. ſin vero euene-
rit, cenſebitur ab initio pure contracta, & incipiet peri-
f culum eſſe. f emptoris. Addit etiam illud Paulus: g
g quod ſi pendente conditione emptor vel venditor
deceſſerit, ſi extiterit conditio, hæredes quoque tene-
ri, quaſi iam contracta emptione in præteritum. Pla-
ne ſi pendente conditione res perierit, extinguitur em-
ptio. Sed ſi res extet, licet deterior facta, damnum erit
emptoris.
d Numeratum ſit. Neque etiam res vendita tradita;
h ea enim vbi tradita eſt, impleta dicitur h venditio. Sed
prius nihilominus perfecta eſt venditio, vt periculum ad
emptorem pertineat, ſicut paulo ante dixi.
3 e Ac ne arrha.† Arrha vel arrhabo eſt, id quod datur
i in ſignũ vel teſtimoniũ emptionis, & venditionis: i quæ
re non eſt de ſubſtantia emptionis, ſed datur tantum loco
ſigni, vt ſcilicet euidentius & probari poſſit, conueniſſe
de precio. Olim autem arrha impleto contractu redeeba-
K tur, velut annulus, vel K alia res: † vnde & ar-
4 rhæ ſponſalitiæ dictæ ſunt. item Arrhæ proxeneticæ,
nempe dona quæ ſponſum & ſponſam inter ſe conciliant
& iungunt, vt in titulo lib. 5. C. de ſponſalibus & arrhis
5 & ſponſalitiis & proxeneticis.† Nunc nummus datur in
6 omnibus fere contractibus nec ſolet reſtitui. † Imo perſo-
nam quoque ſubarrhare diximus ad aliquid faciendum,
7 vel ad præſtandas operas. † Arrhabo etiam pro obſide
veteribus accipiebatur, vt ex M. Varronis verbis conſtat
apud Gellium lib. 16. c. 1. Sic apud Terentium in Heau-
ton. Act. 3. ſcena. 3. Reliquit filiam adoleſcentulam,
Ea relicta huic arrhaboni eſt pro illo argento.
f Sed hoc quidẽ. Emptio & venditio bifariã fit, l pri-
l mo ſine ſcriptura, cum de precio rei certè conuenit: dein-
de ſcriptura, cum actum eſt, vt ſcripto contrahatur. De
priore hactenus dictum eſt, quia illa ſtatim perfecta di-
citur, quoad obligationem, ſi de precio conuentum ſit. At
quando expreſſim actum eſt inter emptorem & vendito-
rem, vt non valeat contractus, niſi literæ per omnia ſint ab
ſolutæ, tunc contractus dicitur perfectus, poſtquam ſcri-
ptura redacta eſt in mundum, quod vulgus Scribarum
ingreſſore vocat, & ante illam abſolutionem ſcripturæ
vterque contrahentium pœnitere poteſt. Sin autem ab
initio ſimpliciter contrahitur, & poſtea fit ſcriptura tan-
tum ad comprobationem contractus, valet etiam ſine ſcri-
ptura: quippe quod ea extrinſecus adueniens primogenitã
m contractus qualitatem non m immutat.
g Quæ ſcriptura. Sic ſcilicet, vt ſcriptura prorſus niſi
ne aliter ratam eſſe velint contrahentes, quod agitur.
n h Conſtituimus. Hæc Iuſtiniani conſtitutio lib. 4. C. n
adhuc extat, & ad omnes contractus pertinet, quos in ſcri
ptis fieri placuit.
9 i Ita tamen. † Quantum ad arrhas pertinet, nulla eſt
differentia inter emptionem contractam in ſcriptis vel ſi-
ne ſcriptis. Nam etſi in emptione ſine ſcriptura adhibi-
tæ ſint arrhæ, licet vtrique parti pœnitere, quia ita vide-
tur inter eos cõuentum eſſe, vt arrha vel amitteretur, vel
duplicaretur, ſi alter ex contrahentibus ab emptione di-
ſcederet. Aliud eſt ſi arrha data fuerit in partem pretij:
nam tunc neutri a contractu reſilire permittitur. Cæte-
rum ſi nulla data fuerit arrha, venditor indiſtinctè cogi-
tur rem venditam tradere emptori ſi eam habet: ſin mi-
nus, præſtando intereſſe liberatur. Emptor autem ſimpli-
citer precium numerare cogitur, vtcunq; paratus ſit rece-
10 dere.† Vides ergo fortius eſſe contrahere ſine arrhis, quã
o cum arrhis, contra o Caij reſponſum. Hæc tamen in re
conſuetudo locorum reſpicienda eſt, quæ ſemper variat in
hoc emptionis contractu.
k Is qui recuſat. Si tamen alter paratus ſit pactis ſtare,
& præſtare, quod ſuarum eſt partium. Nam ſi mutuo cõ-
ſenſu ab emptione recederent, emptor quo arrharum nomi-
p ne dedit, p reciperet.

ADDITIONES.

a l. neceſſario, de peric. & commo. rei vend.
b d. l. neceſſario, § ſi ita res.
c l. 1. & d. l. neceſſario, & l. lectos, de peric. & com. rei vend.
d l. hoc ita, eo. l. quod ſæpe, de contrah. empt.
e l. in ratione, ad legem Falcid.
f d. l. neceſſario.
g Ibidem.
h l. ſi quis alienam, de act. empti.
i l. quod ſæpe, in princ. de contrah. empt.
K l. exempto, §. is, qui vina, de act. empti. & l. cuique, §. antepe. ff. de inſtito. act.
l l. 1. de peric. rei vendit. l. contractus, C. de fide inſtrum.
m l. contrahitur, de pig. Fab. & Porc. hic, Dd. in d. l. cõtractus.
n In d. l. contractus.
o In d. l. quod ſæpe.
p l. 2. C. quando liceat ab empt. diſced.

§. Precium.

1 Precium proprie quid ſit, & de varia eius acceptione.
2 Emptionis ſubſtantiam ex tribus conſiſtere.
3 Venditio an conditionalis quatenus valeat.
4 Sufficit ab initio precium conſtitui animo ſoluendi; etſi poſtea non ſoluatur.
5. 6. 8 Venditio an, & quatenus conſtet, ſi precium in alterius voluntatem confertur.
7 Si imperſonaliter venditio fiat, quanti res æſtimabitur iure nulla eſt.
9. 10 Actio empti, & eam tres alias actiones complecti.
11 De pacto retrouenditionis.
12 Actio venditi.
13 Argumentum a contractu emptionis ad locationem an, & quando valeat, & quomodo hi duo contractus inter ſe differant.

a Precium autem conſtitui oportet. b nam nulla
emptio c ſine precio eſſe poteſt, d Sed & certum
eſſe precium debet; e alioqui ſi inter aliquos, ita
conuenerit, vt quanti f Titius rem æſtimauerit, tan
ti ſit empta: inter veteres ſatis abundeque dubitaba-
tur, conſtaretne venditio, an non. Sed g noſtra de-
ciſio

ciſio ita hoc conſtituit, vt quoties ſic compoſita ſit venditio, *b* quanti ille æſtimauerit, ſub hac conditione ſtaret contractus, vt ſiquidem ille, *i* qui nominatus eſt precium definierit, tunc omnimodo ſecundum eius *K* æſtimationem & precium perſoluatur, & res tradatur, *l* & venditio ad effectum perducatur: emptore quidem *m* ex empto actione, venditore ex vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel non potuerit precium definire: tunc pro nihilo eſſe venditionem, quaſi nullo precio ſtatuto. *n* Quod ius cum in venditionibus nobis placuerit: non eſt abſurdum, & in locationibus & conductionibus tradere.

1 *a* Precium. † Precium *proprie eſt, quod pro re empta*
a *dicitur & definitur;* a *[Greek, illegible]*
b *[Greek, illegible]. Sed tamen & precium conductionis,* b *&*
c *precium pro mercede* c *poſitum inuenitur. quandoque*
d *etiam pro præmio* d *accipitur.*
2 *b* Nam nulla. † *Tria ſunt, ex quibus emptionis ſubſtantia conſiſtit, ſine quibus non magis eſſe poteſt, quam ho-*
e *mo ſine anima vel* e *corpore: nempe precium certum in*
f *numerata* f *pecunia, res quæ veneant, & conſenſus in idem corpus, vel rem eandem, & in eandem rei materiam ſubſtantiamve. Nam ſi aurum dicatur, quod æs eſt, vel maſculus, quæ fœmina, vel denique vinum, quod embamma eſt, in materiam eandem ſubſtantiamve non con-*
g *ſentimus.* g † *Quapropter venditio conditionalis cuius*
3 *precium ex conditione in futurum collata pendet, contra-*
h *cta non eſt dum precium certum* h *ſit, & permutatio*
i *ſpecialiter dicta emptio non eſt,* i *quod precium non habeat. Si enim ad præſens præteritum conditio reſpiciat, perfecta erit emptio, vt Quanti tu emiſti, quantum pre-*
K *cium in arca eſt,* K *tanti emo.*

c Sine precio. *Neque tamen ipſa precij numeratio, ſed*
4 *conuentio perficit ſine ſcriptis habitam emptionem.* † *Sufficit autem precium eſſe conſtitutum animo ſoluendi & recipiendi a venditore, etiamſi poſtea non ſoluatur, ſed donetur vel remittatur: ſecus ſi ab initio animus erat re-*
l *mittere precium, quod conſtituitur, quia tum non eſſet* l *venditio.*

d Sed & certum. *Nec, modo certum, ſed etiam in nume-*
m *rata pecunia; vt infra* m *mox Imp. ſubijcit.*

5 *e* Alioqui. † *Ratione certitudinis precij, quæſtione apud veteres valde ambiguam ſubnectit, an ſcilicet rei venditæ æſtimatio, & ſic precium in alicuius tertij arbitrium cõferri queat? quam tamen pulchre definit. Cæterum, quid iuris obtineat, æſtimatione rei venditæ in alterutrius*
n *contrahentium voluntatem collata, infra* n *ſuo loco audiemus.*

f Titius. *Veluti tertius aliquis.*

o *g* Noſtra. *Quæ lib. 4.* o *C. ad Iulianum Præfectum prætorio ſcripta extat.*

h Quanti ille. *De quo ſcilicet contrahentes conuentum eſt, vt æſtimaret.*

6 *i* Qui nominatus eſt. † *Notantur hic denominatim ele-*
7 *cto arbitratore loquutur, qui precium conſtituat:* † *nam ſi impersonaliter dixeris venditor,* Vẽdo prædium, quanti æſtimabitur, *verius eſt conuentionem ſubſiſtere. Idem*
p *enim & in locatione* p *reſponſum eſt.* † *Quamquam al-*
8 *terius arbitratui poſſit committi definitio quarundam ac-*
q *ceſſionum:* q *ſine quibus ſcilicet recte conſtabit contractus.*

k Aeſtimationẽ. *Si modò non fuerit nimis iniqua, alio-*
r *qui ad arbitrium boni viri* r *redigetur.*

l Et venditio. *Perinde ac ſi ipſimet contrahentes precium iſtud ita definiuiſſent, idque in ſcriptis ſine abſque*
ſ *ſcriptura contracta ſit* ſ *venditio.*

m Ex empto actione. *Hinc diſcimus, duas actiones ex*
9 *hoc contractu naſci, ex empto, & ex vendito.* † *Actio* ex empto *cõpetit emptori aduerſus venditorem, vt tradat rem venditam corporalem cum fructibus & acceſſorijs: vel vt quaſi tradat rem incorporalẽ emptam, hoc eſt, vt credatur iuris, & præſtetur, patientia ad vſum libe-*
10 *rum.* † *Et hæc complectitur tres alias actiones: primum actionem* de euictione, *qua experitur aduerſus venditorem, ſi non fuit dominus rei venditæ, & res euincatur. Deinde actionem* redhibitoriam, *qua emptor agit intra ſex menſes ad reſcindendum contractum, ſi vendita ſit res, habens vitium latens. Denique actionem præ*ſcriptis verbis, *ſi venditor pacta adiecta emptioni non ſeruauerit, nec placitis paruerit; tum enim habet emptor aduerſus venditorem actionem præſcriptis verbis ad im-*
11 *pletionem pactorum.* † *Inter cætera autem pacta vulgatiſſimum eſt, quod retrouendendi dicitur, veluti cum venditori ab emptore ex conuentione conceditur, quod ſi ipſe, vel hæres eius voluerit quandocunque aut intra cer-*
t *tum tempus reſtituere precium, vt iuris rem ſuam, quam vendidit, quaſi redemptam* t *accipiat.* † *Secundo ex hoc*
12 *contractu emptionis naſcitur actio ex* vendito, *& hæc competit venditori ad ea conſequenda, quæ ipſi ab emptore præſtari oportet, in qua veniunt non modo precium, quanti res vendita eſt, ſed & vſuræ poſt diem traditionis. Nam cum re emptor fruatur, æquiſſimum eſt, eum vſuras*
u *precij* u *ſoluere.*

n Quod ius. *Non modo precij certi ſed & eius committendi alterius definitioni & arbitrio, id quod ante Iuſti-*
x *nianum etiã Caius* x *tradidit.* † *Unde plerique* y *colli-*
13 *gunt, de contractu emptionis ad locationem bene argui,*
y *quod tamen perpetuum non eſt. Quanquam enim in prædictis conueniunt hi duo contractus, in pluribus tamen eoſdem differre conſtat. Primum enim in emptione peri-*
z *culum emptoris eſt etiam ante traditionem;* z *puta ſi vinum venditum effundatur poſt deguſtationem, in locatione*
a *ſecus* a *eſt. Deinde venditor ſi habet rem, & poteſt tradere, ad id tenetur omnibus modis, nec liberatur offerens*
b *æſtimationem, aut etiam duplum precij,* b *quod ſi non habeat tradendi copiam, tenebitur tamen præſtare id, quod emptoris intereſt. At locator aliquando excuſa-*
c *tur, puta ſi ſuperuenit ei neceſſitas retinendi rem* c *lo-*
d *catam. Poſtremo differunt, quia venditio eſt titulus ha-*
e *bilis ad translationem* d *dominij, ſecus in locatione.* e

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de rerum permut.
b l. 28. §. 1. ff. loc.
c l. 10. in fine, de acquir poſſ. l. vlt. de leg. Rhod. & l. 51. §. locaui, & l. 58. ff. loc.
d Vt in l. 2. §. & generaliter, ff. vi bon. rapt. & l. 5. §. vlt. de iniu.
e l. in venditione, de contrah. empt. l. pacta, cod.
f Hic, & ſeq. §.
g l. 1. l. nec. d. l. in venditione, & ll. ſeqq. de contrah. empt.
h l. vlt. C. de contrah. empt.
i l. 1. de rer. permut. & d. l. 1. de contrah. empt.
K l. hæc venditio, 7. de contrah empt.
l l. cum in venditione, de contrah. empt.
m §. ſequen.
n §. pen. hoc tit.
o l. fin. C. de contrah. empt.
p l. ſi merces, 25. in princ. loca.

q l. hæc

q l. hæc vend. 7. de contra. emp. l. ſi in lege, loc. Iaſ. hic ad Por.
r l. ſocietatem. 76. §. arbitrorum, pro ſoc. & vide Porc. hic iſtud bene declarantem.
ſ Vt d. l. vlt. C. de contrah. empt.
t l. 2. C. de pact. inter empt. & vendit. Didac. Conar. lib. 3. variar. reſolut. cap. 9. num. 3.
u l. Iulia. §. ex venditione, de act. emp.
x l. ſi merces, 25. locat.
y Porc. hic.
z l. 1. de peric. & com. rei vend. §. cum autem, infra eod.
a l. ex conducto, §. 1. & 2. locati.
b Et hæc eſt communior opinio, quam & ipſe probo. vide Bar. in l. 1. in prin. de act. emp.
c l. 3. C. locati.
d ſ. ex empto, loc.
e l. non ſolet, C. locati.

---

§. Item precium.

1 *In emptione debet precium eſſe certum, & in pecunia numerata conſiſtere.*
2 *Explicatur L. vlt. ff. de cond. cau. da. &c.*
3 *Præter id, precium etiam iuſtum eſſe debet.*
4 *Venditor vltra dimidium iuſti precij deceptus, quod beneficium habeat.*
5 *An etiam emptori ſic decepto ſubueniatur.*
6 *Iuſtum precium quomodo probandum eo caſu.*
7 *Æſtimatio minoris precij in emptore & venditore.*
8 *Sufficit precium ab initio emptionis in numerata pecunia conſiſtere, licet poſtea ſoluatur aliud.*
9 *Emptio & venditio an idem ſint cum permutatione. & num. 12. 13.*
10 *Homeri autoritas.*
11 *Permutatio fuit ante emptionem.*
14 *Emptio rebus fieri non poteſt.*

Item precium *a* in numerata pecunia *b* conſiſtere debet. Nam in cęteris rebus an precium eſſe poſſet, *c* valde quærebatur: veluti an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei precium eſſe poſſet. Et *d* Sabinus & Caſſius etiam in alia re putabat preciũ poſſe conſiſtere. vnde illud eſt, quod vulgo dicebatur: permutatione rerum emptionem contrahi, eamque ſpeciem emptionis & venditionis *e* vetuſtiſſimam eſſe: argumentoque vtebantur Græco poeta Homero, qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinũ ſibi comparaſſe ait, permutatis quibuſdam rebus, his verbis.

Νῆες δ' ἐκ λήμνοιο παρέσταν, οἶνον ἄγουσαι.
Ενθεν ἄρ οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί,
Αλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ.
Αλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν,
Αλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

f Diuerſæ ſcholæ autores contra ſentiebant: aliudq; eſſe exiſtimabant permutationem rerum, aliud emptionem & venditionem: alioquin nõ poſſe rem expediri, permutatis quibuſdam rebus, quæ videatur res veniſſe, & precij nomine data eſſe. nam vtrũque videri, & veniſſe, & precij nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe ſpeciem contractus a venditione ſeparatã, meritò præualuit: cũ & ipſe *g* alijs Homericis verſibus adiuuabatur, & *h* validioribus rationibus argumentabatur, quod & *i* anteriores diui Principes admiſerunt, & *K* in noſtris Digeſtis ſignificatur.

Quod ſupra Imp. *de precio dixit, hic aliquanto latius exponit, interim quæſtionem eam examinans, an alia in re, quam in nummis precium conſiſtere poſſit.*

1 *a* In numerata pecunia. † *Annotandum hinc eſt, in emptionis cõtractu non ſufficere precium eſſe certũ, ſed oportere etiam illud conſiſtere in numerata pecunia,* a *eaq;*
b *proba & legitima:* b *alioqui non erit emptio, ſed potius contractus quidam innominatus, ſi ea detur vt ſpecies,*
c *certum ve corpus, vt plerunque* c *fit.* † *Atque ita exaudiendum eſt Celſi* d *reſponſum,* negantis emptionem
d eſſe, ſi tibi dedi pecuniam, vt mihi Stichum dares. *Ibi enim intelligi debet data pecunia non vt numerata, ſed*
e *vt ſpecies. Et cum alio loco dicitur,* e eſſe emptionem ſi do pecuniam, vt tu des rem: *intelligendum eſt de pe-*
3 *cunia numerata.* † *Porro præter id, quod in emptionis contractu precium debet certum eſſe, & in pecunia numerata conſiſtere requiritur etiam, vt ſit iuſtum ſaltem vt ad minus reſpondeat ad dimidiam iuſtæ æſtimationis:*
f *alias huiuſmodi circumuentio iure* f *vindicatur.* † *Ven-*
4 *ditor enim ultra dimidium iuſti precij deceptus, hoc eſt, ſi nec dimidiam partem ueri precij acceperit, petere poteſt, ut reſtituatur res empta, uel ſuppleatur iuſtum pre-*
g *cium, ſicque Impp. Diocletianus & Maximianus* g *reſcripſerunt. Et quamuis ſolum de uenditore circumuento*
5 *loquantur:* † *idem tamen & in emptore intelligitur. nam & is ultra iuſtum precium plus duplo deceptus, recte petet, ut uel reſtituatur id, quod ultra uerum precium de-*
h *dit, uel ut totus contractus reſcindatur.* h *Petitur autem utrumque alternatim: ſed in arbitrio rei conuenti eſt,*
6 *alterum eligere.* † *Sed quomodo probabitur iuſtum precium, ad quod exigatur quantitas iniuſti precij. Et primum quidem æſtimanda eſt qualitas rei ex communi*
i *hominum opinione,* i *non vero ex priuato affectu. Deinde conſuetudo loci, in quo contrahitur, reſpicienda eſt. Tertio tempus venditionis adhibendum eſt in æſtimatio-*
K *ne.* K † *Quænam igitur erit æſtimatio in emptore, &*
7 *quæ in venditore minoris precij, vt cenſeantur decepti? Reſpondeo, ſi venditor non accepit dimidiam partem ueri precij, dicetur deceptus, ut res ſi ualeat ducentis, quam uendidit quinque & nonaginta. In emptore uero alia ratio eſt. Nam is non poteſt decipi ultra dimidiam iuſti precij, prætérquam ſi plus duplo emat, puta ſi rem centum aureorum iuſti ualoris emat ducentis, & aliquanto pluris. Si quidem æſtimatio deceptionis in emptore non aliter poteſt æquare æſtimationem in uenditore, niſi ſic in eas*
l *rationem: ut diſerte Old.* l *conſiderauit, tametſi Ac-*
m *curſius* m *(quem alij ſequuntur) ſuo more ponat exemplum, ut ſi quis emat rem ſedecim, quæ decem ualeat, Sed ad textum reuertamur.*
8 *b* Conſiſtere debet. † *Satis autem eſt ſi in numerata pecunia precium conſiſtat ipſius conuentionis tempore: poſtea enim ex interuallo poterit loco pecuniæ conuentæ etiã*
n *alia res dari* n *pro precio.*
c Valde quærebatur. *Hanc totam quæſtionem, &*
o *ueterem diſceptationem pluribus uerbis Paulus* o *tractat, ex cuius reſponſo hic locus deſumptus uidetur.*
9 *d* Sabinus & Caſſius. † *Hi duo Iureconſulti putabant, emptionem, & uenditionem cum permutatione idem eſſe, atque id confirmabant autoritate Homeri lib. 7. Illiad.*
p p *ubi uerſus hic inſerti habentur, quos ita uertendos duxi.*

Hinc ſibi criniti redimebant vina Pelaſgi,
Hi certe ære dato, ferro hi ſplendente, bouinis.

Tergo

y Google

Tergoribuſque alij, atque ipſis pleriquè iuuencis
Mancipijs alij.

10 † *Atque hinc diſcis, magnam apud veteres fuiſſe Homeri autoritatem, non modo in ſcholis, ſed & in foro, & controuerſijs ciuilibus: adeo vt Solon dicatur aliquando in iudicio in vno verſu Homerico euiciſſe, Salaminem inſulam fuiſſe Athenienſium,*

11 e Vetuſtiſſimam eſſe. † *Nam & ſupra* q *diximus eã*
q *dudum in vſu fuiſſe, antequam emptio cæperit.*

12 *f* Diuerſæ ſcholæ. † *Nempe Proculus, & qui eum anteceſſit Nerua, quique eum ſecutus eſt Pegaſus, qui omnes emptionem putabãt diuerſum eſſe contractum a permutatione, neque obſtare prædictos Homeri verſus, quoniam hi non ad venditionem, ſed magis ad permutationem rerum referendi videantur.*

g Alijs Homericis verſibus. *Permutationis illius commeminit etiam Iuſtinianus Imp in proœ. Digeſt. quo loco verſus Homeri refert, qui hic deficiunt, & lib. 6. Ilia-*
r *dos* r *extant: ſunt autem illi.*

Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Hos Latinè ſic reddideris.

Iuppiter hinc Glauco mentem de pectore ademit,
Aurea Tydidæ, quod demens arma dediſſet.
Pro factis ex ære, boues centum que nouenis.

13 *h* Validioribus rationibus. † *His videlicet, quia permutatione diſcerni non poteſt, vter emptor ſit, vter venditor, item non poteſt inueniri, quid eorum merx, quid precium ſit, neque etiam ratio patitur, vt vna eademque res*
ſ *veneat, & ſit quoque precium emptionis.* ſ *In emptione omnia contra, iſthic enim alius emptor, alius venditor, aliud merx, aliud precium eſt. Sunt & aliæ inter vtrumque contractum differentiæ. Nam in emptione ex ſolo conſenſu naſcitur obligatio, ſed permutatio non contrahitur,*
t *niſi* t *re ab altero data. Item in emptione venditor tenetur ſolum ad poſſeſſionem præſtandam, at in permutatione rei dominium transfertur. In emptione denique venditor vna tenetur actione, nimirum eius, quod intereſt, in permutatione qui rem accepit, duabus actionibus, vt condictione, aut præſcriptis verbis in factum, quæ quis quid ex bona fide dari fieri oportebit, poſtulabitur.*

14 *i* Anteriores. † *Nempe Diocletianus & Maximianus,*
u *qui reſcripſerunt,* u *pridem placuiſſe, emptionem rebus fieri non poſſe.*

x *K* In noſtris Digeſtis. *Sub tit.* x De contrahenda emptione.

ADDITIONES.

a Vt hic.
b l.eleganter, §.qui reprobos, de pign.act.
c l.ſi certos nummos, de verb.obli l.ſed & ſi certum, de leg. 1.
d l.vlt. de cond.cau.data non ſecu.
e l.naturalis, §. etſi quidem, de præſcr.verb.
f l. 2.C.de reſcind.vend.
g d.l. 2.
h d.l. 2. & l.ſi voluntate, C.de reſcind.vend.cap.cum dilectus, de empt.& vendit.
i l precia rerum, ad legem Falcidiam.
k Sic Old Claſ.4.act.1.alleg.l.ſi ſeruus, in princ. de cõd. furt. l.ſi vendidero, §.1.l.ſi quis vxor, §.fin.de furt.l.1.§.ſi hæres, ad Trebell.cum ſimil.
l Claſ.4.act.1.
m d.l.1.& c.cum cauſa, de empt.& vend. Bart.in l.1.C.de ſenten.quæ pro eo quod intereſt.
n l.precij cauſa, C.de reſcind.vend.
o l.1.de contrah.emp.
p Circa finem.
q Ad rubr.huius tit.
r Iuxta Alc.lib.2.Prætermiſ.
ſ l.1.de rerum permut.
t l.3.ex placito, C.de rerum permut. vide etiã l.1.§.item emptio, 2.ff.eo.vide Cuiac.lib.11.obſeruat.17.
u l.7.emptionem, C.de rerum permut.
x l.1.de contrah.empt.

---

§. Cum autem.

1 *Perfecta emptione, rei emptæ periculum ſtatim ab emptorem pertinet.*
2 *Quibus caſibus hæc regula nõ procedat. & nu. 3.4.5.6.*
7 *Si res, quæ conſiſtunt in pondere, numero, menſura, poſt contractam emptionem pereant cuius id fiat periculo.*
8 *Quid item ſi in rebus ex conuentione deguſtandis.*
9 *Emptio in ſcriptis quando perfecta dicatur.*
10 *Fructus poſt venditionem nati ad emptorem pertinẽt.*
11 *Poſt contractam emptionem omne commodum vel incommodum ad emptorem ſpectat.*
12 *Eum ſequitur commodum, quem & incommodum, & contra.*
13 *Si res empta furto pereat, cuius ſit periculum.*
14 *Culpam a cuſtodia differre.*

a Cum autem emptio & venditio *b* contracta ſit, (quod effici diximus, ſimulatque de precio conuenerit) cum *c* ſine ſcriptura res agitur: periculũ rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori *d* tradita non ſit. Itaque ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis læſus fuerit, aut ædes totæ vel aliqua ex parte *e* incendio conſumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſiue etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis longe minor aut deterior eſſe cæperit, emptoris dãnum eſt, cui neceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, precium ſoluere. Quicquid enim ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi poſt emptionem fundo aliquid *f* per alluuionem acceſſerit, ad emptoris commodum pertinet. *g* Nam & commodum eius eſſe debet, cuius periculum eſt. Quod ſi fugerit homo, qui venijt, *h* aut ſubreptus fuerit, ita vt neque dolus, neque culpa venditoris interuenerit: animaduertẽdum erit, an cuſtodiam eius vſque ad traditionem venditor ſuſceperit. Sane enim ſi ſuſceperit, ad ipſius periculum is caſus pertinet *i* ſi non ſuſceperit, ſecurus eſt. Idem & in cæteris animalibus, cæteriſque rebus intelligimus. *K* Vtiq; tamen vendicationem rei & condictionẽ *l* exhibere debebit emptori: quia ſane, qui nondum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt. Idem etiam eſt de furti, & *m* de damni iniuriæ actione.

a Cum autem. *Agitur hoc §. ſi poſt perfectam venditionem res empta pereat, cuius ſit periculum, emptoris*
a *an venditoris? quod argumentum* a *ſupra quoque per-*
1 *ſtrinximus.* † *Et pro regula ſeruandum eſt, ſtatim atque contracta eſt emptio per conuentionem precij rei emptæ, licet nondum traditæ, periculum ad emptorem pertinere, ita vt is precium integrum venditori ſoluere actione ex vendito compellatur. Quicquid enim poſt emptionem contractam ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor*

b *ditor ſecurus* b *eſt. Hæc tamen regula non eſt perpetua.*
2 † *Primum enim excipitur emptio ex ſcripto contracta,*
quia tunc periculum non prius ſpectat ad emptorem, quã
ſi ſcriptura abſoluta fuerit, & in mundum redacta, vt ali-
c *bi* c *dictum eſt.* † *Deinde ſi ſub conditione contracta ſit*
3 *emptio, & pendente ea res intereat non erit emptoris*
d *periculum :* d *nam nec prius eſt emptio.* e † *Tertio ex*
e *pacto ſpeciali poteſt omne periculum etiam caſus for-*
4 *tuiti, ad venditorem pertinere, cui non niſi ad cuſtodiam*
tenetur, qualem bonus vir & paterfamilias ſuis rebus
f *adhibere* f *ſolet.* † *Quarto, cum non in ſpecie, ſed gene-*
5 *raliter aliquid venditur, veluti bos, equus: ſi ante tradi-*
tionem pereat, venditoris, non emptoris damnum erit, quip
g *pe cum genus perire* g *nequeat.* † *Quinto, ſi ſub al ter-*
6 *natione facta fuerit venditio, vt* Stichus aut Pamphi-
lus eſto tibi emptus: domus hæc vel illa, equus vel
mulus : *tunc prioris rei periculum venditorem, poſte-*
h *rioris emptorem* h *reſpiciet. Sextò, ſi res vendita publi-*
i *cata ſit ob delictum vẽditoris periculum* i *eſt delinquẽ-*
tis. Septimo, dolus vel culpa a venditore commiſſa in ip
K *ſum transfert* K *periculum. Octauo, ſi venditor moram*
fecit in tradenda re empta, ipſius erit periculum, & ſi
vterque in mora fuerit, emptor in accipiendo, venditor in
l *tradendo, tunc poſterior* l *nocet.* † *Nono, in his rebus quę*
7 *menſurantur, appenduntur, numerantur, ſic diſtingui ſo-*
let. Si in vniuerſum, quantæcunque fuerint, vno pretio væ-
nierint, perfecta eſt venditio : ideoque periculũ ſtatim ad
emptorem ſpectat, iuxta prædictam regulam. Sin autem
in pondera, aut menſuras, vel pro numero corporum ſta-
tuatur precium, tunc non antea perfecta cenſetur, emptio,
quam adpenſa, admenſa, adnumerata ſint, & propterea
omne periculum interim, ſiue in totum pereant, ſiue de-
m *teriores fiant,* m *venditorem reſpicit.* † *Sed quid iuris*
8 *in rebus ex conuentione deguſtandis obſeruetur, pul-*
n *chre* n *Vlpianus tradidit hiſce verbis :* Aut igitur (*in-*
quiens) conuenit quoad periculum vini ſuſtineat, &
eatenus ſuſtinebit: aut non conuenit, & vſque ad de-
guſtationem ſuſtinebit. Sed ſi non ſunt deguſtata, ſi-
gnata tamen ab emptore vaſa vel dolia, conſequen-
ter dicemus, adhuc periculum eſſe venditoris, niſi
aliud conuenit.

b Contracta ſit. *Pure ſcilicet: ſecus ſi ſub conditione, vt*
o *paulo ante dictum eſt.* o
9 c Sine ſcriptura. † *Nam ſi in ſcriptis ſit venditio, priuſ-*
quam recitata ſit ſcriptura contrahentibus, vtriuſque con-
ſenſu probata, perfecta non eſt, vt merito periculum ad
emptorem non reſpiciat.

p d Tacita non ſit. *Dũmodo nulla venditoris mora id* p
acciderit.

e Incendio. *Quod ſcilicet ſine culpa venditoris contigit.*
Quamuis enim plerumque incendia culpa inhabitan-
q *tium* q *fiant, poteſt tamen & ſine culpa* r *accidere.*
r *Itaque etſi ædes inhabitarit venditor, ſi probarit ſe culpa*
ſ *carere,* ſ *non tenebitur.*

f Per alluuionem acceſſerit. *Idẽ iuris obtinet, etſi quid*
10 *ex fundo prouenerit.* † *Nam fructus poſt venditionem na*
ti ad emptorem pertinent : adeo vt ſi moram in tradenda
re vendita commiſerit venditor, non eos tantum quos per
t *cepit ſed etiam eos qui percipi poterant, præſtare* t *te-*
11 *neatur.* † *Quinimo generaliter reſcriptũ eſt ab Imp. Ale*
u *xandro,* u post perfectam venditionem omne com-
modum vel incommodum, quod rei venditæ contin
git, ad emptorem ſpectare.

12 g Nam & cõmodum. † *Pro regula enim traditur, ſe-*
cundum naturam eſſe, commoda cuiuſque rei eum ſequi,
x *quem ſequuntur incommoda,* x *& contra, eum qui fert*
incommodum, debere ſentire & commodum.

h Aut ſubreptus fuerit. *Quod Imp. hoc loci refert, iam*
y *antea Caius* y *quoque definiuit hiſce verbis :* † Si res
13 vendita per furtum perierit, prius animaduertẽdum
erit, quid inter eos de cuſtodia rei conuenerat, ſi ni-
hil adpareat conueniſſe, talis cuſtodia deſiderãda eſt
a venditore, qualem bonus paterfam. ſuis rebus ad-
hiberet, quam ſi præſtiterit, & tamen rem perdiderit,
ſecurus eſſe debet, tantum vt vendicationem rei &
condictionem exhibeat emptori.

i Si non ſuſceperit. *Venditor qui non ſuſcepit in ſe cu*
ſtodiam rei venditæ tamen præſtare debet dolum, latam
14 *& leuem culpam.* † *Illud obſeruandum eſt, culpam a cu-*
ſtodia differre, quod cuſtodia ſit ſpecialiter in ſeruanda re,
z *ne vel intercipiatur vel fugiat :* z *culpa latius pateat*
tam in faciendo quam in negligendo. Sic mora in traden-
do a culpa circa interitum rei alibi diſtinguitur : licet mo-
a *ra etiam culpa* a *ſit.*

K Vtique tamen. *Quoniam perfecta venditione pericu*
lum reſpicit emptorem, licet res tradita non ſit, rei interce-
pta, vel poſſeſſa ab alio emptor furti agere, condicere, aut
vendicare eam non prius poteſt, quam venditor ei ceſſerit
b *actiones,* b *quæ ipſo iure domino competunt emptor au-*
tem ante traditionem non eſt dominus. Æquum igitur
eſt, venditorem tali caſu actiones cedere emptori, & tum
virtute illius ceſſionis vti illis poterit.

l Exhibere. *Id eſt, cedere, ſi modo eas habuerit, quod ſi*
nõ habuerit ſua culpa, vt quia dominus non ſit, remque
c *alienam vendiderit, tenebitur hoc nomine emptori* c
ex empto.

m De damni iniuriæ. *Si forte in re vendita damnum*
d *iniuria datum* d *ſit. Sicut enim condictio furtiua, & rei*
vendicatio, ita & hæ furti, aut legis Aquiliæ actiones tã
tum domino cõpetunt, ideoq; non poſſunt concedi emptori
ante traditionem, niſi ei ceſſæ fuerint a venditore domino.

ADDITIONES.

a in princ. huius tit.
b l. neceſſario, 8 de peric. & com rei vend. l. 1. C. eod. tit.
c Supra eod in princ. & l contractus, C. de fide inſtrum.
d d. l. neceſſario, §. quod ſi pend. & l. 5 cum ſpeciem, C. illo ti.
e l 8. nec emptio, de cont. emp l. 213. cedere diem, de ver. ſig.
f Hic. & l 10. ſi in venditione, in princ. de peric. & com. rei vend.
g l. in ratione, §. verum eſt, ad legem Falc. l. 12. l. lectos. l. quod ſi neque, 14. de peric & com rei vend.
h l. 34. ſi in emptione, §. ſi emptio, 6. de contrah. empt.
i l. 33. ſi fundus, locati.
K l. 2. hoc ita verum, §. cuſtodiam autem, de peric. & commo. rei vend.
l l. 17. illud, dicto tit.
m l. quod ſæpe, 35. §. ſi res vend. de contrah empt.
n l. 1. in prin. & §. 1. l. 10. ſi vna, in prin. de pericu. & commo. rei vend.
o Supra eod. in princ.
p l. 4. cum inter, l. vlt. C. de peric. & com. rei vend.
q l. 3. §. 1. de offic. præfec. vigil.
r l. ſi modo, de lega. 1.
s l ſi vendita, de peric & com. rei vend.
t l. ſi ſterilis, §. cum per vẽditorem, de act. emp. l. ſi ea res, e. ti.
u l. 1, C. de peric. & com. rei vend.
x l. 10. ſecundum naturam, de reg. iur. l. is qui in poteſtate, §. vl. de leg. præſtan. cum ſimil.
y l. quod ſæpe, 35. §. ſi res, de contrah. empt.
z l ſi cum, de pign. act. & hic.
a l. ſi ſeruum, de verb. oblig.
b l. 1. de cond furt. l. in rem, de rei vend.
c d. l. quod ſæpe, § ſi res vendita, in fine.
d L. item Mela, §. legis, ad leg. Aqui. §. ex maleficijs, inſt. de act.

§. Em-

§.Emptio.

1 *Emptio pure, in diem, & ſub conditione contrahi poteſt: & quando id fiat.*
2 *De cõditione addictionis in diem, & addicere quid ſit.*
3 *Emptio in ementis vel vendentis voluntatem collata, an & quando valeat.*
4.5 *Lex ſiue conditio commiſſoria in emptionibus valet: ſecus in pignoribus.*

a Emptio tam ſub conditione, quam pure contrahi poteſt. Sub conditione: veluti, ſi Stichus intra certũ diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot.

1 a Emptio.† *Emptio non ſolum pure, ſed etiam in diem & ſub conditione poteſt cõtrahi.* Pure *contrahitur, quando neque dies, neq; conditio adijcitur, ſed ſimpliciter fit.* In diem *vero, quando adiecto die, quo emptio perfici debet, cõtrahitur.* Sub conditione, *cum in aliquem caſum*
a *differtur a emptio, ante cuius euentum emptio perfecta non eſt. Quo fit, vt ſi res vendita intra id tempus intereat, perimatur emptio: quemadmodum & ſtipulationes, legataque conditionalia, non exiſtente conditione*
b *perimuntur.* b † *Dicitur & illa conditionalis emptio,*
2 *quando exprimitur, quod ſi quis meliorem conditionem*
c *addixerit, res ſit inempta,* c *& hæc conditio addictionis in diem receptiſſima eſt in venditione. Addicere eſt, licitanti rem auferendã promittere, quod alias fit pure, alias cõditionaliter. Purè hoc modo.* Fundus iſte centum eſto tibi emptus, ſed ita vt meliore allata conditione, ab emptione diſcedatur: *& hoc caſu pura erit emptio quæ ſub conditione reſoluitur. Conditionaliter autem ita fit.* Hęc emptio ſit contracta, ſi non melior conditio adferatur intra Kalẽdas Ianuarias proximas: *hac ſpecie*
d *erit emptio conditionalis,* d *nec antea perfecta cenſebitur, quam conſtet, elapſo die meliorem conditionem ceſſare. Verũ de iſta Imp. in præſentia non agit, ſed illud quærit, an res vendi poſſit ſub hac conditione,* Si intra certum diem tibi placuerit. *Et validam eſſe huiuſcemodi*
3 *venditionem conſtat* † *quamuis enim emptio in vendentis vel ementis voluntatem ſimpliciter collato nullam pa-*
e *riat obligationem,* e *vt ſi dicam,* Vendo tibi fundum ſi voles? *vel ita,* Quanti velis, quanti æſtimaueris, habeto emptum, *propterea quod non adſtringit neceſſita-*
f *te* f *contrahentes. Attamen ſi tempus adijciatur (vt in*
g *exemplo textus noſtri) valida erit* g *obligatio, nimirum quod iſte contractus non habet perpetuam cauſam nulli-*
h *tatis,* h *& per hæc verba* (Si res illa tibi placuerit) *de*
i *qualitate magis, quam de ſubſtantia actum eſſe* i *videatur. Porro conditioni hic memoratæ diſſimilis eſt.* Si
K intra illum diem diſplicuerit inemptus *K* ſit.† *Cui*
4 *ſimilis eſt lex conditione commiſſoria, quæ reſoluit vendi-*
l *tionem pure* l *contractam. Eſt autem* lex commiſſoria *in emptionis contractu, cum ſic venditur. Niſi intra certum tempus precium exſoluatur, res ſit inempta. Et hoc pactum, quoniam neque emptorem damno afficit, neque lucro venditorem, ſed omnia in priſtino ſtatu manent,*
5 *permiſſum eſt iure.* † *In pignoribus autem aliam naturam habet pactum legis commiſſoriæ, ſcilicet vt debitore ad præſtitutum tempus non ſoluente pecuniam, pignus maneat creditoris. Unde cum tunc inhumaniter grauet debitorem, qui egens pecunia adiecißet etiam duriora, merito reprobatur.*

ADDITIONES.

a §.omnis, cum § ſeq. ſup. de verb. oblig.
b l. neceſſario, 1. §. quod ſi pendente, de peric. & com. rei ven.
c Vide totum tit. de in diem addict.
d l. 2. de in diem addict.
e l. in vendentis, in princ. C. hoc tit.
f Ibi, & l. quod ſæpe, §. 1. de contrah. empt.
g Fab. hic.
h Bald. d. l. in vendentis.
i Bald. ibi, Ang. & Can tiunc. hic.
K l. 3. de contrah. empt.
l l. 1. de leg. commiſ.

§. Loca.

1 *Emptio rei ſacræ aut publicæ valet, ſi inter ignorantes contracta ſit.*
2 *Idem ſit emptor tantum ignoret.*
3 *Quid ſi vterque ſciat, rem commercio hominum exemptam eſſe?*
4 *Quarũ rerũ nulla ſit emptio, per epitomen explicatur.*

Loca ſacra vel religioſa publica, itẽ publica (veluti forum, baſilicam) fruſtra quis ſciens emit, quæ tamẽ ſi pro profanis vel priuatis deceptus à venditore quis emerit, habebit actionem ex empto, quod nõ habere ei liceat, vt conſequatur, quod ſua intereſt, eum deceptum non eſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum pro ſeruo emerit.

1 † *Cum ſuper rebus, quæ non ſunt in noſtro commercio, (quales ſunt res ſacræ, religioſæ, publicæ) ſtipulatio inter-*
a *poſita ſit inutilis:* a *videbatur nec emptionem harũ rerum valere, verius tamen eſt, valere eiuſmodi emptionẽ,*
b *ſi inter ignorãtes contrahatur,* b *non quo ad hoc vt emptor conſequatur rem venditam, ſed quo ad obligationem*
c *eius,* c *quod intereſt.* † *Idẽ quoque eſt, ſi venditor ſciat,*
2 *emptor autem ignoret rem extra commercium poſitam eſſe: adhuc enim emptori dabitur ex empto actio aduerſus venditorem ad conſequendum, quatenus ſua intereſt,*
d *ab illo ſe non eſſe* d *deceptum.* † *Quod ſi emptor quoq;*
3 *ſciat rem, quam emit, commercio hominum exemptam eſſe, precijque nomine quid dederit, illud perdit, ſuæ enim imprudentiæ imputet, quod ſoluerit. Itaque eo caſu melior erit conditio poßeßoris, ſi modo ille vitium ignorauerit:*
e *alioqui æquius fuerit, vtrumque iacturam ſentire,* e *emptorem precij dati, & venditorem paris quantitatis, vtrumq; autem fiſco inferetur. Et hæc quidem ad textus*
4 *declarationem.* † *His vice coronidis addere lubet, quod licet regulariter omnium rerum quas habere, vel poſſidere, vel perſequi poſſumus, venditio recte fiat, tamen quas naturas vel mores hominum noſtro commercio exeme-*
f *runt, earum nullam eſſe* f *emptionem. Sic res aliena ef-*
g *ficaciter emi non poteſt mala* g *fide, ſic res minorum precioſa, quas ſeruari expedit, ſine neceſſitate, & iudicis*
h *decreto prohibentur* h *vendi. Sed nec res litigioſa emi* i
i *poteſt, nec fundus dotalis paſſim vendi, quoniam Reipub.*
k *intereſt, dotatas eſſe* k *fœminas. Sic ſuam rem emens,*
l *nihil agit, ſiue ſciat, ſiue ignoret ſuam* l *eſſe, ſic rei, quæ non fuit vnquam in rerum natura, vel ante venditionem eſſe deſijt, fruſtra fit emptio. Idem eſt de ijs rebus, quas*
m *nemo poteſt tradere,* m *vt ſunt luna, ſol, mare, & cæteræ id genus. Res quoque ad vſum ſacrum, vel publicum*
n *deſtinatæ nõ venduntur,* n *veluti tẽpla, forum, baſilica. Deniq; feudum ſine permiſſu domini non poteſt vllo mo-*
o *do* o *alienari.*

ADDITIONES.

a §. 1. ſupra. de inutil. ſtip.
b l. & liberi, cum l. ſeq. l. liberi hominis, de contrah. emp.
c Gl. in d. l. liberi, Bar. in l. continuus, §. cum quis, de verb. obl.
d d. l. liberi, & l. officij, eo Bar. d. §. cum quis.

e l.vlt.C.de litig.& ibi Doct.
f l.ſi emptione,§.1.& §.ſed Celſus, de contrah.empt.
g l.1.l.nemo,de reb.alie.non ali.l.rem alienam,de contrahen. emp.
h l.1.de rebus eor. qui ſub tut.l.3.C.de præd.min.
i l.vlt.C.de litig.
k l.1.ſoluto matrim.
l l.1.ſi in emptione,§.rei ſuæ,& l.ſi debitor,de contrah.emp.
m l.ſi duos,l.dominum,de contrah.empt.
n Vt hoc §.
o Tit.de prohi.feu.ali.per Loth.& tit.de prohib.feu.alie.per Frideric.

DE LOCATIONE ET CONductione. Tit. XXV.

1 *Locatio & conductio alia temporanea, alia perpetua, quæ emphyteuſis dicitur.*
2 *Locatio temporanea deſcribitur.*
3 *Locator, conductor.*
4 6 *In quo differat locatio a commodato & emptione.*
5 *Locatio requirit pecuniariam mercedem.*
7 *Locatio temporanea alia expreſſa, alia tacita.*
8 *Locationis cauſa efficiens, materialis, effectus.*

Secundus *contractus, qui ſolo conſenſu perficitur, eſt*
1 locatio & conductio,† *quæ eſt duplex. Quædam enim temporanea eſt, quæ fit ad certum tempus, & illa retinuit* Locationis *nomen. Quædam vero eſt perpetua, & illa ſortita eſt aliud nomen, vt* Emphyteuſis *diceretur. De*
2 *vtraque præſenti titulo agitur.* † *Expeditur autem primo* loco locatio temporanea, *quæ recte ſic deſcribitur, quod ſit rei vel operæ pro certa & numimaria mercede ad vſum facta conceſſio. Tum enim locatio contrahi intelligitur, cum inter locatorem & conductorem de certa mercede pecu-*
3 *niaria conuenerit.* † Locator *eſt, qui mercedem accipit,* conductor, *qui dat. Nonnunquam vero hæc figura loquendi conuertitur apud Latinos, quatenus ad opus aliquod parandum attinet: Nam qui operatur, is dicitur conduxiſſe opus, & contra, dominus, qui dat mercedem, cenſetur*
a *ipſum a locaſſe.* † *Ad definitionem locationis redeun-*
4 *do, dixi primum, pro mercede, ad differentiam ſcommodati. Nam ſi gratis mihi vſum conceſſeris, commodatum*
b *erit,* b *aut precarium. Deinde hac ipſa differentia ſecernitur locationis contractus ab emptione & venditione, vbi*
5 *precium, id eſt, æſtimatio totius rei perſoluitur.* † *Addidit, certa, ſi enim non conſtituitur certa merces, ſed conductor dixerit poſt rem factam de mercede conuenienius, non erit locatio, ſed contractus innominatus, dabitur que*
c *actio* præſcriptis *verbis.* c *quemadmodum, ex ingreſſu huius tituli mox cognoſcemus. Item adpoſui,* numaria, *quia ſi aliam rem loco mercedis promiſeris, ſi conueniatur, vt vna res detur vſui pro alia, veluti ſi tibi equos hodie concederem ad opus faciendum, vt ſequenti die tuos haberem, non eſſet locatio, ſed contractus innominatus,* Facio, vt facias, *& rurſus actio* præſcriptis *ver-*
d bis *competeret:* d *niſi forte lex patriæ ſineret & in ſpe-*
e *cie mercedem conſtitui,* e *quod poteſt.* † *Poſtremo ſub-*
6 *iunxi, ad vſum, vt rurſus emptionem excluderem, in qua res non concreditur ad vſum tantum, ſed dominium transf-*
f *fertur,* f *ſi venditor, & tradens fuit dominus rei.* † *Por-*
7 *ro hæc temporanea locatio duplex eſt, expreſſa, & tacita.* Expreſſa *eſt, quando verbis expreſſis partes conueniunt de re aliqua, conſtituta certa mercede locanda.* Tacita *eſt, quando conductor finito tempore locationis retinet rem locatam ſine noua conuentione. Vtriuſque tamen eadem eſt natura: quoniam & in tacita cenſetur repetitum*
8 *id, de quo in expreſſa locatione conuenerat.* † *Vides, quod cauſa efficiens locationis eſt, mutuus contrahentium conſenſus: quem primum. n. de mercede pro re ſui danda conuentum eſt, efficit ille conſenſus contractum, qui locatio dicitur. Cauſa materialis eſt merces, & res, quæ locatur. Effectus eſt, parere obligationem, ex qua deinde naſcuntur duæ actiones, locati ſcilicet, & conducti, quarum natu-*
g *ram* g *ſuo loco oſtendemus.*

ADDITIONES.

a l.2.C.vbi Bart hallucinatus eſt ſicut & Accur.in l.2 § ſi cõſeruatis,ad leg.Rhod.de iactu.
b Dixi ſup.in tit.quibus mo.re con.obli.§.item is cui.
c l.22.ſi tibi polienda,de præſc.verb.
d §.præterea,infra hoc tit.
e Gloſ.in rub.C.de decre.decur.lib.10.Iaſ hic ad Porc.
f l.11.ex empto,§.& in primis,de actio. empt.l.2.pro empt. l.39.non ſolet,hoc tit.l.10 qui rem,C locat.
g In §.rei perſequendæ,inſ.de act.

Princip.tit.

1.2 *In quibus conueniant emptio & locatio.*
3 *Actio locati cui, & ad quid detur.*
4 *Actio conducti cui, & ad quid competat.*
5.6 *Conductor an & quando ad remiſſionem mercedis agere poſſit.*
7 *In locatione mercedis conſtitutio recte in arbitrium tertij confertur.*
8 *Si in locando nulla prorſus merces conſtituta ſit, mandati actio competit.*
9 *De actione præſcriptis verbis.*
10 *Emptio in quibus differat a locatione.*

Locatio & conductio proxima eſt emptioni & vẽditioni, iiſdemque iuris regulis conſiſtit. a Nam vt emptio & venditio ita contrahitur, ſi de precio conuenerit, & ſic locatio & conductio ita contrahi intelligitur, ſi merces conſtituta ſit, b & competit locatori quidem c locati actio, conductori vero d conducti. Et quę ſupra diximus, ſi alieno arbitrio preciũ permiſſum fuerit, e eadem & de locatione & cõductione dicta eſſe intelligimus, ſi alieno arbitrio merces permiſſa fuerit. f Qua de cauſa ſi fulloni polienda curandave, aut ſarcinatori ſarcienda veſtimenta quis dederit, nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea g tantum daturus, quantũ inter eos cõuenerit: non proprie locatio & conductio h contrahi intelligitur, ſed eo nomine actio præſcriptis verbis datur.

Oſtendit mox a principio Iuſtinianus magnam eſſe ſimilitudinem inter emptionem & locationem, & in quibus huiuſmodi ſimilitudo conſiſtat, in ſpecie expendit. Et obſerua, ſicut in venditione vnius verbi appellatione totus contractus cõtinetur, ita quoque idem eſt, cum locatio
a *dicitur duntaxat, vel conductio,* a *propter relationem.*
1 a Nam vt emptio † *Primũ ergo cõueniunt hi cõtractus in eo, quod ſicut in venditione tria ſunt res, precium, &*
b *conſenſus, ex quibus contractus ſubſtantia conſiſtit,* b
c *ita & in locatione, res, merces & cõſenſus deſiderantur.* c *Eſt enim contractus naturalis, & omniũ gentiũ moribus*
d *introductus, vt nihil verbis ſolennibus in his opus* d *ſit.*
2 b Et competit. † *Altera ſimilitudo inter vtrumque contractum eſt in eo, quod vt conſtituto precio certo in pecunia numerata, ita emptio perfecta ſit, vt emptor ex empto, venditor ex vendito agere poſſit, ita hic mercede ſi-*
e *militer conſtituta* e *locator ex locato, conductor ex conducto experiatur, nec alterutri recedere liceat.*

3 c Locati actio. † *Ea locatori conceditur, qua petit mercedem promiſſam, quam ſi conductor nō ſoluit, poteſt expelli, ſunt etiam omnia inuecta & illata tacite obligata*
f *locatori.* f *Deinde agit hac actione ad reſtitutionem rei*
g *locata, qua conſequitur etiam æſtimationem* g *deſtru-*
h *ctorum, & in ea præſtatur dolus, lata & leuis culpa,* h *ideſt, ſi res conducta dolo vel culpa conductoris perierit, periculum conductoris erit.*

4 d Conducti. † *Actio ex conducto datur conductori alicuius corporis vel rei, ex his fere cauſis, vtputa, ſi re, quam conduxit, non liceat ei vti quia poſſeſſio totius agri, vel partis eius non præſtetur conductori, aut domus nō reficiatur, &c. Et poteſt agere ad remiſſionem mercedis.*
5 † *In qua tamen videndum eſt, an conductor impediatur vti re locata impedimento locatoris, an cuiuſdam alterius quoniam priori caſu tenebitur locator ad intereſſe, ſcilicet, quanti conductoris interfuit, re conducta vti non potuiſſe: Altero vero caſu, ſi tertius quiſquam conductorem impediat, rurſus videndum eſt, an locator prohibere potuerit, ne impediatur conductor, & rurſus tenetur, quatenus intereſt, ſi non prohibuit, an vero non potuerit, & remittitur penſio pro rata. Item agit conductor pro remiſſione mercedis ſiue penſionis propter ſterilitatem, vbi ſcilicet recompenſari non poteſt cum vbertate reſidui tempo-*
i *ris.* i † *Remittitur quoque conductori penſio propter*
6 *vim fluminum, graculorum, ſturnorum, hoſtium, vel ſi vredo fructum corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto id acciderit, vel ager terremotu ita corruerit, ut nuſquam ſit,*
K *vel domus ſine culpa conductoris incendio perierit.* K *& in ſumma propter omnem vim, cui reſiſti non poteſt, agit conductor ad remiſſionem mercedis. Agit etiam conductor hac actione aduerſus locatorē, ſi ſeruum furē, vel*
l *vitioſū, aut vaſa vitioſa* l *ſciēter vel ignoranter locauerit.*
7 e Eadem & de. † *Tertia ſimilitudo in eo verſatur, quod ſicut in emptione precij definitio, ſic & in locatione mer-*
m *cedis conſtitutio in arbitrium tertij recte confertur* m *non in voluntatem alterutrius contrahentium locationem.*

f Qua de cauſa. *Infert ex prædictis.*

8 g Tantum daturus. † *Quid ſi prorſus nulla merces eo nomine præſtanda deſignetur? & magis eſt, ea ſpecie*
n *mandati actionem competere.* n

h Contrahi intelligitur. *Sed potius contractus innominatus, ex quo deinde actio in factum* præſcriptis ver-
o bis *competit:* o † *quæ ideo ſic appellata eſt, quod non*
9 *liceat ſtatim dicere: Ex locato ago, vel alio certo contractu, ſed factum, ideſt, geſtum, inter nos negotium exponatur Prætori, qui varie pro modo contractus verba actioni præſcribebat olim, cum ab eo iudicia impetrabantur, cum alioqui ex nominatis contractibus certis formulis ageretur. Verum de contractibus innominatis,*
p *&* præſcriptis verbis *action. infra* p *ſuo loco commodius agemus.*

ADDITIONES.

a l. 25. & ideo, ff. hoc tit.
b l. 8. neceſſario, ff. de peric. & com. rei vend. l. in venditione, 41. cum ll. ſeq. de act. emp.
c Hic, & l. 1. eod.
d d. l. 1. loca. l. ex hoc, ff. de iuſt. & iur.
e l. naturalis, de præſcr. verb.
f l. 5. certi, C. hoc tit.
g l. 29. cum conductorem, C. dic. tit.
h l. ſi quis, 9. §. ſi fundum colonis, cum l. ſequ. l. ex conducto. 15. § 1. l. ſi merces, 25. § vis maior, ff. hoc tit.
i l. licet, C hoc tit.
K l. ex conducto, loca.
l l. ſed addes, §. 1. locati.
m l. 2. locati.
n l. ſi tibi poliendā, hoc tit. & §. vlt. inf. mandati.
o l. iuris gentium, de pac. l. natur. de præſcr. ver.
p §. actionum, inſ. de act.

§. Præterea.

1 *Alia ſimilitudo inter emptionem & locationem.*
2. 3 *Rurſus oſtenditur, in quibus hi duo contractus conueniāt.*
4 *In quibus differant emptio & locatio.*
5. 6 *Quatuor genera contractuum innominatorum & quæ actiones ex illis naſcantur.*

a Præterea ſicut vulgo quærebatur, b an permutatis rebus emptio, & venditio contraheretur: ita quæri ſolebat de locatione & conductione, ſi forte rem aliquam vtēdam ſiue fruendam tibi aliquis dederit, & inuicem a te vtendam ſiue fruendam aliam rem acceperit. c Et placuit non eſſe locationem & conductionem, ſed proprium genus d contractus. veluti ſi cum vnum bouem quis haberet, & vicinus eius vnum, e placuerit inter eos, vt per denos dies inuicem boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterum alterius f bos perierit, g neque locati, neque cōducti, neque commodati competit actio, quia non fuit commodatum gratuitum, verum h præſcriptis verbis agendum eſt.

1 a Præterea. † *Aliam ſimilitudinem ſubijcit inter hunc contractum, & venditionem, & ſpeciem exponit, quæ ad locationem non pertinet, quod mercede in pecunia numerata careat, nec ad commodatum, quod gratuito non commo-*
a *detur, & proprie commodatum ſit* a *gratuitum. Quia tamen negocium ſimile eſt his contractibus, qui in proprium nomen tranſeunt & geſtum eſt, re tradita, acceptaque, ali-*
b *quid inter vtrunque,* b *ideo præſcriptis verbis actio datur, in quam venit dolus & culpa, quod vtriuſque gra-*
c *tia, negocium contractum* c *ſit.* † *Suntne autem præter*
2 *ſupradictas & aliæ ſimilitudines inter contractum emptionis & locationis? Vtique conſtat enim vtrunque, iuris*
d *gentium & bonæ fidei,* d *& ſimilis libertatis. Nam vt*
e *nemo ſolet cogi emere aut vendere,* e *ita nec locare, vel* f
f *conducere.* † *Item ſicut emptio, ita & locatio ſub conditio-*
3 *ne contrahi poteſt, & ſicut emptio donationis cauſa non*
g *fit,* g *ſic nec locatio. Item in vtroque contractu deceptus vltra dimidium, vel plus duplo iuſtæ æſtimationis con-*
h *ditione ex lege* h *Iuſtiniani agere poteſt, idque Barto-*
i *lus* i *probat, porrigens hoc generaliter ad omnes contractus bonæ fidei. Præterea quemadmodum emptio ex mini-*
k *mo precio ſimulata reputatur,* K *& donatio potius eſt,*
l *ita & locatio.* l *Quare Vlpianus.* m *Si quis (inquit)*
m conduxerit vno nummo, conductio nulla eſt, quia & hoc donationis inſtar inducit. *Poſtremo ſicut in em-*
n *ptione poteſt peti, vt res tradatur, aut id quod intereſt,* n *ita in locatione recte petitur, vt frui liceat, alioqui vt ſol-*
o *uatur id, quod intereſt.* o † *Et in prædictis quidem con-*
4 *ueniunt emptio & locatio, quia tamen & nomine & re ipſa diuerſi ſunt contractus, ſpecieſque ſeparatæ, neceſſe eſt eoſdem in multis etiam differre. Ecce enim emptio alienat rem, ac perpetuo titulo transfert ab vno ad alium, at locatio temporariam præſtat vtilitatem in rebus ad certum vſum conceſſis. Deinde periculum rei venditæ ſta-*
p *tim pertinet ad actorem, atque de precio conuentum poſt,*
q *in locatione aliud* q *obſeruatur. Tertio, venditor tenetur rem tradere, ſi poteſt, alioqui præſtare id quod em-*
r *ptoris intereſt:* r *locator vero haud raro, vel non tradit*
ſ *rē locatam, vel traditā* ſ *reuocat. Quarto, locator ſi præſtet rem æque bonam conductori, quæ ab alio prohibetur vti*

lib. 14.

t *liberatur:* t *at venditor non poteſt emptori aliam rem,*
u *quam comparauerit, tradere nolenti, atq; ita Bartolus* u
affirmat. Quinto, emptio & venditio parat cauſam vſu-
x *capiendi:* x *locatio autem nullo modo, ſed hæc differen-*
tia dependet ex prima, eamque explicat. Poſtremo in
emptione ſi res tradatur ſemel, non amplius ad tradendã
y *rem agi poteſt:* y *quia vno actu expediri poteſt effe-*
ctus negocij. At in locatione ſi fuerit tradita, nec liceat
z *frui, re iterum agitur, vt tradatur:* z *quoniã actus ſucceſ*
ſiuus requiritur ad implendam locationem.

b An permutatis. *Hæc tamen quæſtio ſupra definita eſt*
nempe permutatione rerum emptionem & venditionem
a *non cenſeri fieri:* a *eadem ergo ratione nec locatio & cõ-*
b *ductio eſt, cum ſpecies inuicem* b *concedantur.*

c Et placuit non eſſe locationem. *Ea quidem ratione,*
quia merces in locatione conſtitui debeat, & quidem in pe
c *cunia numerata, vt ſupra dictum* c *eſt.*

d Contractus. *Nempe contractus innominatus, non ha*
bens ſpeciale & proprium nomen a iure gentium vel ci-
5 *uili inditum.* † *Sunt autem genera contractuum innomi-*
natorum quatuor, do vt des, do vt facias, facio vt des,
d facio vt facias: d *quorum natura eſt, vt non pariant*
actionem, niſi habeant cauſam, hoc eſt, niſi in eis ab alte-
ra parte aliquid datum factumve ſit. Nam quamdiu res
eſt integra, licet partibus pœnitere, & alterutri a contra-
e *ctu diſcedere* e *(ſi non interuenerit ſtipulatio) etiam al-*
6 *tero inuito.* † *Oriuntur autem ex huiuſmodi innominatis*
contractibus duæ actiones: prima eſt, actio in factum
præſcriptis verbis, *qua petimus, vt aduerſarius etiam ex*
ſua parte contractum adimpleat: hoc eſt, vt det, vel fa-
ciat aliquid aut ſoluat quatenus intereſt. Nam in his con-
tractibus contra vulgarem regulam actio procedit ad in-
tereſſe: idque eſt, quod dicitur, non tantum rem ipſam
f eſſe in obligatione, verum etiam id, quod *f* intereſt.
Deinde actio ſiue cõdictio ob cauſam, *qua petimus, quod*
g *datum eſt, quaſi ob rem datam, re non* g *ſecuta. Excipi-*
tur tamen contractus innominatus facio vt des, *ex quo*
h *actio de dolo* h *enaſcitur.*

e Placuerit inter. *Et ſic contractum innominatum,* fa-
cio vt facias, *celebrarint.*

f Bos perierit. *Vel in alio opere, vel culpa cui datus erat:*
alioqui vix eſt, vt ullo modo teneatur, cum nihil ei poſſe
imputari.

g Neque locati. *Quia neque locatio neque conductio eſt,*
cum certa & numerata merces non ſit conſtituta.

h Præſcriptis verbis. *Quæ actio ex tali innominato cõ*
tractu competit, vt iam dictum eſt.

ADDITIONES.

a §. item cui, ſup. qui. mo. re cont. oblig.
b l. naturalis, de præſcrip. ver. l. 1. de æſtim. ac.
c l. contractus, de reg. iur. l. ſi. commod.
d §. actionum, inſ. de act.
e l. nec emere, C. de iur. delib.
f l. inuitos, l. ne cui liceat, C. de locat.
g l. ſicut loca. l. ſi quis donationis, de contrah. empt.
h l. 2. C. de reſcind. vend.
i Secundum Accurſ. in l. item ſi precio. §. vlt. locat.
k d. l. ſi quis donationis, & l. ſi ſponſus. §. circa, de donat. inter vir. & vxor.
l l. ſi quis ante, §. vlt. de acquir. poſſeſ.
m l. ſi quis locati.
n l. 1. in prin. & l. ex empto, in ſi de act. empt.
o l. ſi tibi alienam. loca. & ibi Bar.
p §. cum autem, ſup. de empt. & vend.
q l. ex conducto. §. 1. loca.
r Bar. l. 1. de act. empt. & §. precium, ſup. tit. prox. præced.
ſ l. 3. C. hoc tit.
t l. ſi quis domum, in pri. locat.
u In d. l. ſi quis domum, vide tamen l. ſi duos, de ac. empt.
x l. vſucapiendi conditionem, §. exceptio, de act. empt. l. non ſolent, loca.
y l. qui pendentem, in ſi. de act. emptione, l. ab empt. de pac.
z d. l. ſi quis domum, & d. l. ex conducto.
a §. item precium, ſup. tit. præce.
b hoc §.
c Fa. l. 1. §. ſi quis ſeruum, depoſ. & l. ſi cõuenerit, de cond. ind.
d l. naturalis, de præſcrip. verb.
e l. iuriſgentium, de pact.
f d. l. naturalis, §. etſi quidem.
g d. §. etſi quidem.
h d. l. naturalis, §. quod ſi faciam, & ibi Bar.

---

§. Adeo.

1 *Emphyteuſis eſt per ſe contractus proprius.*
2 *Emphyteuſis vnde cœperit.*
3 *Ius perpetuum ſiue perpetuarium.*
4 *Melioratio, emponema.*
5 *Contractus emphyteuticus an ſit iuris gentium vel ciuilis, & num. 25.*
6 *Eandem contractum nominatum eſſe.*
7 *Emphyteuſis definitio, ſiue deſcriptio.*
8 *Emphyteuſis in quib. differat ab emptione & locatione.*
9 *Feudum in quo differat ab emphyteuſi.*
10 *Contractus cenſualis an diſtet ab emphyteuſi.*
11 *De contractu libellario.*
12. 13 *De contractu ſuperficiario, quis dicatur ſuperficiarius.*
14 *De cõtractu precaria, & in quo differat ab emphyteuſi.*
15 *Bartoli opinio de prædictis contractibus, & de contractu pecuniariorum redituum.*
16 *Emphyteuſis varijs modis concedi ſolet.*
17 *Emphyteuta nõ ſoluẽs canonẽ triennio, cadit a iure ſuo.*
18. 19 *An poſſit ſolutionis moram purgare.*
20 *Propter deteriorationem rei emphyteuſis perditur, & quando id procedat.*
21. 23 *Vendens emphyteuſim irrequiſito domino ea perdit.*
22 *Dominus an propria autoritate emphyteutam expellere poſſit.*
24 *Emphyteuſis legari, obligari, in dotem dari poteſt, ignorante & inuito domino.*
26 *Emphyteuſis ſcripturam requirit.*
27 *Emphyteuta tenetur domino ſcriptum edere.*
28. 29 *Ad quem periculum pertineat rei emphyteuticæ.*
30 *Commodum rei emphyteuticæ accedens, penſionem non auget.*

a Adeo autem aliquam *b* familiaritatem inter ſe videntur habere emptio & venditio, item locatio & conductio, vt in quibuſdam cauſis quæri ſoleat, vtrũ emptio & venditio contrahatur, an locatio & conductio vt ecce de prædijs, *c* quæ perpetuo quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, vt *d* quamdiu penſio ſiue reditus pro his domino præſtetur, neque ipſi conductori, neq; hæredi eius, cuius conductor hæreſve eius id prædium *e* vẽdiderit aut *f* donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunq; modo alienauerit, auferre liceat. Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & *g* a quibuſdã locatio, a quibuſdam *h* vẽditio exiſtimabatur *i* lex Zenoniana lata eſt, quę emphyteuſeos contractus propriam ſtatuit naturã, neque ad locationem, neque ad venditionem inclinantem,

nantem, ſed ſuis pactionibus fulciendam, & ſiquidem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, K ac ſi naturalis eſſet contractus, ſin autem nihil de periculo rei fuerit pactum: tunc l ſiquidem totius rei interitus acceſſerit, ad dominum ſuper hoc redundare periculum: m ſin autem particularis, ad emphyteuticarium huiuſmodi damnum venire, quo iure vtimur.

a Adeo. In hoc §. agitur de locatione perpetua, de qua tamen veteres plurimum dubitarunt, an ad venditionem, vel potius locationem referenda eſſet, quemadmodum Iu-
1 ſtinianus hic refert† hodie autem ex Zenonis conſtitutio
ne cenſetur proprius contractus, & emphyteuſis dicitur, ab ἐμφυτεύειν (vt Accurſ. exiſtimat) quod plantare & inſerere ſignificat, habetque hic contractus ſuas actiones, contrahentium, vel (ijs deficientibus) interpretationes a iu-
2 re, ſicut alij contractus.† Cum primus autem ſic cœpit hic
contractus, vt ſterilia tantum concederentur in perpetuum, in meliorem ſtatum plantationibus reddenda, atque ita olim & Byzantios pecunijs egentes, de publicis eorum agris feciſſe, & fertiles quidem ad tempus, ſteri-
a les vero in perpetuum locaſſe, Ariſtoteles a author eſt.
In perpetuum autem ideo ſterilia prædia locabantur, quia alioqui inuentus nemo fuiſſet, qui in agriculturam, cuius certam non habuiſſet poſſeſſionem, tantum laboris, im-
b pendiorumque voluiſſet b conferre. † Vnde quod in
3 perpetuum ſolerent olim prædia, atque etiam num ſo-
leant, excolenda fruendaque collocari, appellarunt id ge-
c nus contractus Arcadius, c Gordianus d & Theodo-
d ſius e Imppp. Ius perpetuum ſiue perpetuarium.
e † Ius autem quod ex huiuſmodi contractu emphyteuta
4 acquirit, f vocatur melioratio, Græcis ἐμφύτευμα. Po-
f ſtea vero receptum eſt, vt & fertiles agri ſic darentur
perpetuo colendi, quare manſit nomen, vt contractus dice-
5 retur emphyteuticus. † Prædicta igitur ſatis oſtendunt
hunc contractum non lege ciuili, ſed iure gentium introductum eſſe, quo cæteræ quoque conuentiones & obliga-
g tiones inſtitutæ g ſunt. Et quod Zenoniana lex pro-
h priam contractus emphyteuſeos ſtatuit naturam, h fe-
cit non inſtituendo nouum conuentionis genus, ſed incertum & confuſum ab illis diſtinguendo, quibuſcunque omnino conuenire videbatur. Eſt ergo origine iuris gentium hic contractus, licet Zenon formam illi addiderit:
6 † & cum proprium habeat, certumque nomen alteri non
i conueniens, recte eum nominatum i dixerimus, atque
k ideo parere actionem: K quam id vetat ab ipſo contra-
l ctu emphyteuticam ſiue emphyteuticariam dicit, l
ſicut ex alijs contractibus actionem empti, locati, commo-
m dati: tametſi alij m condictionem ex lege appellent, alij n
n præſcriptis verbis. † Poteſt ergo emphyteuſis ſic recte
7 deſcribi, quod ſit contractus quo res ſoli, ſiue immobilis ſub
annua penſione in perpetuum plerunque colenda fruenda traditur, cum retentione tantum directi dominij, alte-
o rius cuiuſuis iuris in recipientem translatione o facta.
8 † Hæc deſcriptio ſatis demonſtrat, hunc contractum a ven
ditione & locatione differre, quæ in rebus mobilibus iure contrahuntur. Et quoniam venditor nihil retinet, ſed om-
p ne omnino ius transfert in emptorem: p conductor vero
q non modo dominium non acquirit, q ſed nec vllum qui-
r dem ius in re, r nec poſſeſſionem etiam naturalem, niſi
nomine domini. Porro ſunt & alii quidam contractus, qui ſimilitudinem quidem habent cum emphyteuſi, & magnam conformitatem, reuera tamen differunt, vt eſt Feudum, contractus cenſualis, libellarius, ſuperficies
9 & conceſſio precaria. † Feudum in primis licet hoc habeat cum emphyteuſi commune, vt penes dantem dire-
ſ ctum dominium remaneat: ſ in hoc tamen differt, quia
t gratis conceditur t propter militaria officia, adeo, vt ſi
propter pecuniam daretur, tunc amitteret naturam feudi, cum contra emphyteuſis concedatur propter annuam pẽſionem ſiue canonem. Item & in eo diſcrepat, quia res emphyteutica alienari poteſt inuito directo domino, modo is requiſitus fuerit, & intra bimeſtre tempus emere
u diſtulerit eiq; præſtetur pars quinquageſima, u quam
interpretes vulgo Laudemium, Budæus Laudatiuum, Græci eleganter εἰσδικτικὸν appellant, ſecus eſt in clien-
x te x ſiue vaſallo. † Deinde contractus, quem Cenſualẽ
10 vocant, tametſi in hoc ſimilis ſit emphyteuſi, quod penes
dantem remaneat dominium directum, eique debeatur
y ius annuæ cuiuſdam penſionis, y tamen in hoc diſcre-
pat, quia non tribuit ius commiſſi propter penſionẽ trien-
z nio, z & ſi eccleſiæ ſit, biennio a non ſolutam, aut pro-
a pter alienationem inſcio domino directo factã Itẽ ex alie-
natione dominus Laudimiorũ loco duodecim precij nummum exigere poteſt cum ex emphyteutico prædio (vt præ-
11 dictum eſt) quinquageſimus tantum debeatur. † Sic con
tractus libellarius magnã affinitatem cum emphyteuſi habet: imo quid aliud eſt conceſſio libellaria, (ſic enim appellant, cũ emphyteuta transfert ius ſuũ in alium) quã ſubſtitutio quadã emphyteuſis, in hoc tamen ab emphyteuſi ſecernitur, quod in hac concedens eſt dominus directus: in illa vero is qui concedit, vtile tãtum dominiũ habet. Item in hoc differunt quod non ſoleat Emphyteuſis renouari non mutato poſſeſſore: Libellaria renouatur ſtatiſq; temporibus etiam non mutato poſſeſſore, data certa pecunia, vel quam bonus vir arbitratus fuerit, ſecundum qualitatem rei in libellariam datæ. Præterea Emphyteuſis contrahitur ſub lege meliorandæ, rei puta ædificij in area ponendi vel reficiẽdi, vel agri excolendi, &c. Libellaria hanc legem non habet, ſed & is, qui libellariã a domino poſſidet, vendere poteſt ſine conſenſu domini: emphyteuta nõ item. Deniq; libellaria in perpetuum fit ſemper,
b emphyteuſis interdum ad tempus. b Hæc tamen duo,
libellus & emphyteuſis, moribus hominum plerumque conſun-

ADDITIONES.

a Lib. 2. Oecono.
b l. Mediterraneæ, C. de annon. & trib. lib. 10.
c l. 1. C. de offic. Com. ſac. pala.
d l. priuatæ, C. de excuſ. mun. lib. 10.
e l. vlt. C. de loc. præd. ciui. lib. 11.
f in l. vlt. C. de iure emphyt.
g l. ex hoc iure, de iuſt. & iure.
h l. 1. C. de iu. emp. & hic, & vide itẽ tenẽtem Coraſ. li. 1. Miſc. cap. 21.
i Ang. in d. l. 1. num. 1. Iaſ. in prælud. feu. nu. 24. in fin.
K l. iuriſgen. in princ. de pac.
l Bar. l. 1. de cond. ex lege.
m Accur. hic.
n Gloſ. pen. & circa l. 1. C. hoc tit. de iure emphyt.
o l. 1. §. 1. ſi ager vect. l. 1. l. poſſeſſores, C. de fun. patri. li. 11.
p l. ex empto. de act. emp. et §. per traditionem. ſup. de re. diui.
q l. non ſolet, loc.
r l. non ſolum, §. quod vulgo. de vſuc.
ſ c. 1. §. 1. & ſeq. de inueſt. de re alien. fac.
t c. 1. §. in primis, in qui. cau. feu. amit.
u l. vlt. C. de iur. emphyt.
x De prohib. feu. ali. per totum.
y c. conſtitutus, de reli. domi. Bar. l. 1. §. 1. de publ. in rem act.
z l. 2. C. hoc tit.
a Auth. qui rem, C. de ſacroſ. eccl. c. vlt. de præ.
b Vide tit. 8. lib. 1. feu.

c confunduntur, & promiſcue ſolent c accipi. † Pati ra-
12 tione contractus ſuperficiarius d habet quidem ſimi-
d litudinem cum emphyteuſi, interim tamen multis etiam
nominibus ab eodem differt. Emphyteuta enim cum ſu-
e perficie ſolum, & meliorationes a domino recognoſcit, e
certamque quotannis ex hac cauſa penſionem honoris gra
f tia præſtat. f At vero ſuperficiarius interdum ſine vl-
g lo penſionis onere ſuperficiem poſſidet, g nec meliora-
h tiones a domino habere dicitur. h ſed a ſeipſo. Quocir-
ca poteſt ſine domini conſenſu eas alienare, finitoque con-
i tractu, quamuis neſciat aut nolit dominus illinc auferre. i
13 † Definitur autem ſuperficiarius is eſſe, qui in alieno ſo-
lo ædificauit, quod quidem a domino conduxit ea lege, vt
in eo ædificaret, & ſibi haberet ædificium in perpetuum,
vel in plures annos ſub annuo ſalario. Hic plus eſt quam
inquilinus. nam ius habet in re, quod ius ſuperficiarium
K dicitur ἐμβατευτικόν: K vel, in Baſilicis, ἐμβατικόν. l
l Igitur vere & proprie dominus non eſt, quamuis in alie-
m no ædificarit, ſed potius vt inquilinus, m tametſi quaſi
n dominus vtilibus actionibus adiuuetur. n † Eſt deni-
14 que & alius contractus, quem precariæ ſiue ad preca-
riam nuncupant, vulgo ein Herrn gnad. veluti cum fun
dus datur in aliquot annos, quibus elapſis ad præcariam
poſtulationem coloni, dominus vel hæres tenetur huiuſ-
modi contractum ſemper deinceps in totidem annos reuo-
o care. o Sane hic contractus non alio nomine ab emphy-
teuſi diſtare videtur, quod niſi in præcaria ſemper ſit pa-
ctum de renouando, de certo tempore in tempus, ne tem-
p poris diuturnitate contractus memoria p pereat. † Am-
15 plius Bartol. q cenſuit, prędictas conuentiones de co-
q lendis agris appellari quidem diuerſis nominibus, rem ta-
men eſſe eandem, nempe emphyteuſim, & omnes huiuſ-
modi qualitates conuentionum reducendas ad contractum
emphyteuticum. Tametſi enim hi contractus circunſtan-
tijs quibuſdam diſcedant pluſculum ab emphyteuſi, eo-
dem tamen tendunt, vt agri ad vtilitatem vtriuſque ſcili-
cet & concedentis & accipientis bona fide colantur. Po-
teſt huc quoque referri frequentiſſimus ille contractus, quo
reditus pecuniarij cōſtituuntur, nam & hunc emptionem,
& venditionem eſſe ex eo conſtat, quod pecunia, cuius an
nuas penſiones ſtipulamur, omnino fiat accipientis, ita
tamen, vt eam quandocunque voluerit, reddere poſſit, &
ſe liberare illa penſionum præſtādarum obligatione, cum
tamen is qui dedit, non poſſit eam repetere. Qua ratione
adparet, hunc contractum non eſſe vſurarium. Sed de hac
contractus ſpecie cum doctiſſ. extet tractatus Moderni
Pariſ. Iuris ſtudioſos ad eundem remittimus. His ſic præ
libatis, videamus textum.

b Familiaritatem. Id eſt, ſimilitudinem & conformi-
tatem.

c Quæ perpetuo. Ita quidem olim in perpetuum, fun-
di ſteriles dabantur in emphyteuſim, ſed tamen poſtea
res etiam fertiles & cultiſſimæ in perpetuum & ad tem-
16 pus ſub emphyteuſeos lege locari inceperunt. † Varijs ita-
que modis iure, quo nunc vtimur, emphyteuſis concedi ſo-
let, alias ad tempus ſimpliciter puta in annos quinqua-
ginta, alias ad tempus cum clauſula, vt eo lapſo reno-
uari debeat contractus. & inueſtitura, alias datur in per-
petuum emphyteutæ, & hæredibus eius, alias nulla hæ-
redum facta mentione, alias denique in tertiam vel quar-
tam generationem, quod vulgare eſt in eccleſiaſtica em-
r phyteuſi, r
17 d Quamdiu penſio. † Cæterum ſi colonus ceſſet trien-
nio continuo penſionem, ſiue canonem penſionarum ſol-
uere de emphyteuſi priuata, vel poſt biennium de eccle-
ſiaſtica, amittit emphyteuſim, modo tamen dominus ita
ſ voluerit. Communis enim omnium interpretum ſ &
vera ſententia eſt, emphyteutam non cadere iure ſuo,
18 niſi dominus declaret voluntatem ſuam, † non admit-
t tendus etiam eſt ad purgandam ſolutionis moram, t
cum pauculis poſt triennium diebus offert pecuniam. In-
tra quod autem tempus ſit faciendum, relinquitur arbi-
u trio u iudicis, quia propter varias perſonarum & rerum
circunſtantias certæ regu. præſcribi non poſſunt. Conſul-
tum etiam fuerit ſi emphyteuta non tantum offerat, ſed
x etiam conſignet ac deponat x pecuniam. † Non ſolum
19 enim emphyteuta ſi triennio non ſoluit canonem expelli
20 poteſt ab emphyteuſi, † verumetiam cum facit rem mul
y to deteriorem. y Oportet tamen magnam eſſe deterio-
z rationem, z & quæ inferat perpetuum damnum, nam
de momentanea malæ culturæ deterioratione non auditur
dominus, vt emphyteutam expellat. Item deterioratio
exigit culpam latiorem coloni, quia ob leuiorem culpam
non protinus amittit emphyteuſim, cum illa gratia vtriuſ
a que a concedatur. † Sed & tum emphyteuſis perdi-
21 tur, cum colonus eam alienat non requiſito domino, b &
b prorſus ignorante. Cum itaque emphyteuta voluerit ven-
dere ius ſuum requirere debet, ac interrogare dominum,
an velit emere eo precio, quod alius offerat non ſimula-
te, tum ſi dominus intra duos menſes non emat, poſtea
recte vendetur. Sed emphyteutę curandum eſt, vt pro-
22 bari poſſit oblatio. † Illud quęſitum eſt, an in his ca-
ſibus ad expellendum emphyteutam neceſſaria ſit ſen-
tentia & executio iudicis, an potius dominus poſſit au-
thoritate propria eum ſtatim eijcere? Et plerique vo-
lunt ſententiam iudicis interuenire debere, idque adeo
verum eſſe, vt etiamſi inſtrumento emphyteutico adie-
ctum ſit, quod non ſoluto per triennium canone liceat
domino propria authoritate rem conceſſam ingredi: ne-
que tunc poſſit dominus, contradicente emphyteuta, exer-
c cere violentiam; c ſed adeundus ſit magiſtratus.

Contrarium

ADDITIONES.

c Bar. l. ſi finita, §. ſi de vectig. de dam. infec.
d l. ſuperficiario, de rei vend.
e l. 1 & 3. C. de iur. emphyt.
f l. 1. §. 1. ſi ag. vec. l. item verberatū, §. 1. & ibi Bal. de rei ven.
g l. 1 § 1. de ſuperf.
h l. bonorum, ver. pen. de verb. ſig.
i l. ſed addes, §. ſi inquili. loc. & d. l. bon.
K l. 3 ff de reb. eo. qui ſub tut.
l l. in ſpeciali, l. cum ſeq ff. de rei ven. & l. dam. de dam. infec.
m l. 3. §. pen de oper. noui nun.
n l. 1. §. vlt. & l. vlt. ff. de ſuperſ. & l. 18. §. ei qui, ff. de dā. infec.
o Huius fit mentio in c. pcariæ, 12. q. 2 & extra, ti. de pre. c. 1.
p c longinquitate, 12. q. 2. Pand, d. c. 1.
q l. ſi finita, § ſi de vectigal. de dā. infe l. 1. C. de iure emp. cu. ſubſcribit et Oldend. Claſſ. 4. actio. in prin. de act. emp.
r §. emphyteuſim, & §. neque illud. No de non alie. aut pmu.
ſ Bar l. 2. C. de iur emph l. 2. de exce rei iu. l. 1. ſi ag. vecti. quibus adde, q in obſer meis Cameralib annotaui cēt 3. ob ſer. 05. & cent. obſer 81. vbi hi, q ante dom. declarationē non incurrat caducitas & q cū primis a pe declarationis dñi fructus debeantur, ſicq; in Camera imp. obſeruat.
t c. potuit, de loc.
u l. 1. §. vlt. de in. delib. l. 1. §. effractores, de effra. & expil.
x d. l. 2. de iur. emphy.
y §. ſi quis vero colonus. No. de alien. emph.
z l. Seio, de in inte g reſt.
a Arg. l. ſi vt certo, §. nunc videndum, commo.
b l. vlt. C. de iur. emph.
c Bar in l. alia, §. eleganter, ſol. mat. per l. 117. non eſt ſingul. de reg. iur.

e *Contrarium tamen Iaſon* e *poſt prolixam diſputationem*
f *relatis varijs opinionibus concludit, itemque Decius* f *&*
g *Corneus:* g *vbi hoc crebrius receptum aiunt.*

23 e Vendiderit.† *Modo id factum ſit domino conſentiente, nam ſi eo irrequiſito alienet emphyteuſim colonus, iure ſuo cadit, vt paulo ante diximus.*

24 f Donauerit autem.† *Quod poteſt etiam ſine conſenſu domini. Tametſi enim (vt prædictum eſt) emphyteuſis vendi non poſſit, legari tamen & obligari etiam inuito*
h *domino poſſe crebrius obtinuit,* h *refertque Iaſon hanc ſententiam probari trium & viginti Doctorum authoritate. Reſpondens etiam abunde rationi, quæ Bartolus in diuerſam partem valde mouit. Cæterum quod emphyteuſis in dotem vel in donationem propter nuptias a colono dari poſſit filiis ſuis, naturalis & ciuilis ratio dictat. Quis .n. non recte ſuppeditet liberis ad honeſtã vitę conditionẽ, quicquid poſſit? Et fere ſemper ſub prohibita per legem*
i *alienatione non continetur dotalis* i *largitas. Sed etſi dominus & colonus pacti ſint tempore contractus, quod emphyteuſis poſſet irrequiſito eodem domino alienari, excuſatur emphyteuta ignorante domino alienans.*

g A quibuſdam locatio. *Huic enim aſſimulatur emphyteuſis, propter annuam penſionem, ſub qua exemplo*
K *locationis* k *contrahitur.*

h Venditio. *Habet enim hic contractus & cum venditione communia quædam, ſed præſertim dominij translaticnem,*
l l *vtilis ſcilicet, nam directum manet apud concedentem.*

i Lex Zenoniana. *Extat hæc Zenonis conſtitutio in Codice. quæ anno Chriſti 477. promulgata eſt.*

25 K Ac ſi naturalis. † *Ex his verbis plerique euincere conantur, contractum emphyteuſeos de nouo a Zenone inductum eſſe, ſicque hunc origine eſſe iuris ciuilis. Verum hæc verba* (ac ſi naturalis eſſet contractus) *vt & Theophili interpretatio indicat, alium longe ſenſum habent: nempe, vt ſi non nihil inter contrahentes conuenerit, id ita iuſtum ſit ac firmum, ſi naturalis contractus eſſet, ideſt, quaſi eſſet ea certa natura contractus, quippe pacta (in-*
m *quit Theophilus)* naturam contractibus m tribuunt.

26 † *Illud quoque circa hunc contractum vel inprimis ſciendum, ad eius ſubſtãtiam neceſſario ſcripturam exigi, quod communi Doctorum calculo receptum eſt, probaturque rationibus. Primum quia memoria teſtium, vitaque eſt labi-*
n *lis &* n *nulla, poſſent itaque faciliter perfidi emphyteutæ, vel hæredes eorum inficiari domino ius ſuum, & rem*
o *adſerere propriam. Deinde Imp. Zeno in ſua* o *lege dicit* (ſcriptura interueniente.) *Sed duo ablatiui reſoluun-*
p *tur in conditionem:* p *conditio autem implenda eſt in*
q *omnibus modis, & in forma vt vocant ſpecifica:* q *ergo*
27 *lex ſcripturam interuenire vult.*† *Quare emphyteuta te-*
r *netur domino tale ſcriptum edere, iuranti tamen prius,* r *quod exemplum non habeat, alioqui cum emphyteuta recuſat ſcripti editionem, præſumitur emphyteuſim eſſe finitam. Excipe tamen, ſi reus neget actori vllum ius emphyteuticum, vel aliud competere, quia poteſt tunc cogi*
ſ *ad editionem ſui* ſ *tituli.*

28 l Siquidem. † *Si in contractu emphyteuſeos nihil expreſſum fuerit de periculo rei, ſi quidem res data in emphyteuſim perijt tota, tunc periculum pertinebit ad dominũ, nec ad penſionem vrgeri emphyteuta poterit. Sed qua ratione hoc?* quoniam (*aiunt* periculum amiſſæ rei ſem-
t per dominum ſequitur, t ſaltem vbi nihil eſt, quod alteri imputemus. *Verum hæc ratio non ſatisfacit. Cum enim damnum pro parte periculo quoque domini contin-*
u *gat,* u *hac ratione attenta ſequeretur, re pro parte pereunte, in damnum pariter dominum vocari. quod tamen*
x *eſt* x *falſum. Dicendum ergo, quod cum penſionem præſtet emphyteuta propter rem ipſam in emphyteuſim con-*
y *ceſſam,* y *& quo in ea dominum alium agnoſcat,* z *re*
z *prorſus extincta, tanquam ceſſante cauſa, ratione cuius de-*
a *bebatur,* a *debet emphyteuta penſione liberari.*

29 m Sin autem. † *Si pars rei in emphyteuſim conceſſa intereat ſine culpa emphyteutæ, non fit remiſſio penſionis, quod verum eſt, etſi pereat vltra dimidiam, dum tota res non ſit abſorpta, quia puta, maxima agri portio chaſmate perierit, vnde conſequitur, emphyteutam ad ſolidam teneri penſionem, quamdiu ſupereſt res emphyteutica, nec*
b *tam eius fructum quam ſubſtantiam* b *ſpectari. Nam etſi fuerit prouentus ſterilis, non minuet penſionem: Bartolus tamen contra cenſuit, nempe, ſi pars rei emphyteuticæ tantum pereat, & ex reliqua parte emphyteuta non poſſit percipere id, quod æquet penſionem annuam, tunc remitti eam. Sed hæc ſnĩa nullo iure confirmatur, genera-*
c *libuſque Zenonis* c *verbis repugnat.* Sin vero (*inquit*) particulare, vel aliud leue contigerit damnum, ex quo non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia, hoc emphyteuticarius ſuis partibus non dubitet adſcribendum. *Hoc tamen ius non obtinet in colonis, qui fructuũ nomine obligantur, hi enim tametſi rei ſubſtantiam inte-*
d *gram habẽt: tamen propter ſterilitatem minus* d *pen-*
30 *dunt.*† *Porro quemadmodum damnum, ita & emolumentum quodcunque rei emphyteuticæ accedens, ſpectabit ad*
e *emphyteutam,* e *nec ideo augebitur penſio,* f *nam*
f *nec contra propter damnum particulare minuitur.* g
g *Idque locum habet, ſiue commodum illud latenter obue-*
h *nerit,* h *veluti per alluuionem, ſiue a ſolo appareat ſe-*
i *paratum, vt inſula in flumine* i *nata.*

ADDITIONES.

e In l. emphyteuticarij, nu. 10 & multis ſeq. C. de iu. emp.
f Conſ. 146. nu. 7.
g Conſ. 271. vol. 3. & vide in d. cen. 3. obſer. 65.
h In d. l. vlt.
i l. vlt. C. de litig. § alienationis, No. de non alien.
K l. 2. loca. l. ſi vir vxori, de don. inter vir. & vxor.
l l. 1. ſi ag. vect.
m l. 1. § ſi conueniat, depoſ.
n l. peregre, in princ. de acq. poſſ.
o In d. l. 1. C. de iur. emphyt.
p l. ab emptore, de pac. l. a teſtatore, de cond. & demon. l. cui ctis, de euictio.
q l. qui hæredi. & l. Meuius, de cond. & dem.
r Iuxta, l. prætor ait, §. 1. de edeo.
ſ Spec. in tit. de loc. §. nunc aliqua, verſ. 141.
t l. pignus, C. de pig. act.
u l. vlt. § vlt. hoc tit.
x Vt hic, & d. l. 1. in fi. C. de iure emphyt.
y Hic, & l. 1. §. 1. ſi ag. vectig.
z c. 2. de cenſib.
a l. generaliter, C. de epiſco. & cler. cap. magnæ, in fi. de vot. & vot.
b Iaſ. & Sali. in d. l. 1. Panor. c. fi. de loca.
c In d. l. 1.
d l. licet, de loc.
e l. 25. ſi merc. §. 6. uis maior. locat.
f c. prohibemus, de cenſib & d. § vis maior.
g l. 3. C. de fund. patrim. lib. 11.
h c. 1. §. pe. ſi de inue. feu. concor. gl. l. de quibus, de ll.
i §. inſula, ſup. de rer. diuiſ.

§. Item quæritur.

1 *Locatio non poteſt eſſe, vbi corpus ipſum non datur ab eo, cui id fieret.*

2 *Toties conductio eſt alicuius rei, quoties materia in qua quid præſtatur in eodem ſtatu eiuſdem manet.*

a Item quæritur, ſi cum aurifice Titius conuenerit,
vt is ex auro ſuo certi ponderis certæque formæ an-
nulos ei faceret, & accipere (verbi gratia) decem au-
reos: vtrum emptio & venditio, an locatio & condu
ctio contrahi videatur? Caſſius ait, materiæ quidem
emptionem & venditionem contrahi, operæ autem
locationem & cóductionem. Sed placuit tantum em
ptionem & venditionem contrahi. Quod ſi ſuum au
rum Titius dederit, mercede pro opera conſtituta,
dubium non eſt, *b* quin locatio & conductio ſit.

a Item. *Aliam hypotheſim refert Iuſtinianus, de qua
dubitabatur emptione an locato contrahi videretur, vt ſi
decem paciſcar aurifici, vt ſuo auro annulos mihi faciat.*
1 *Sed definit tantum emptionem eſſe nõ & locationem.* † *Ra
tionẽ Pomponius reddit*: quoniam reuera nulla poteſt
eſſe locatio, vbi corpus ipſum, ſeu materia non datur
a ab eo, cui id fieret, a ſed a conductore domino. *In quã*
b *ſententiam* b *Iauolenus quoque reſpondit; Si conueni
mihi tecum vt certum numerum tegularum mihi dares
certo precio, ſi quidem ex tuo fundo emptionem eſſe. toties
enim emptionem eſſe, quoties materia, in qua aliquid præ-
ſtatur, & immutatur, & alienatur.*
b Quin locatio. *Cum operas ſuas mihi locaſſe videtur,*
2 *vel conduxiſſe annulos faciendos.* † *Toties enim conductio
eſt alicuius rei quoties materia in qua aliquid præſtatur,*
c *in eodem ſtatu eiuſdem* c *manet.*

ADDITIONES.

a l. Sabinus, 20. & l. conuenit, 65. de contrah. empt.
b d. l. conuenit, 65.
c l. 2. ff. loca. & d. l. conuenit.

§. Conductor.

1 *In locatione ſeruari debent expreſſe conuenta.*
2 *In locatione multa veniunt præſtanda ex bono, & æquo, de quibus expreſſe non eſt conuentum.*
3 *Idque exemplis declaratur.*
4 *Ex re locata nemo ante tempore expellendus. fallit tamen, vt num. 5.*
6 *In dubio contra locatorem & venditorem interpretatio facienda.*

a Conductor autem omnia ſecundum legem condu
ctionis facere debet, & ſi quid in lege prætermiſſum
fuerit, id *b* ex bono & æquo præſtare.

a *a* Conductor. *Ex Paulo* a *hic locus deſcriptus eſt:*
1 † *vnde diſcis, in locationis contractu primum ſeruanda
eſſe ea, de quibus expreſſe inter contrahentes conuenit.*
b *Legem enim conductionis ſeruari oportere, ab Impp.* b
2 *quoque reſcriptum eſt.* † *Deinde quia hic contractus eſt*
c *bonæfidei,* c *multa veniunt præſtanda ex bono, & æquo,
de quibus nominatim conuentum non eſt, nec fortaſſis co-*
3 *gitatum,* † *veluti, vt conductor ſuis impenſis ſarciat dam-*
d *num rei, quod intulit,* d *contra vt rem locatam reficiat*
e *ſuo ſumptu locator,* e *ſi nihil eſt, quod imputetur cõdu-
ctori. idque ſi locator facere detrectet, poteſt ipſe condu-
ctor facere, & in deminutionem mercedis imputare, vel
rem ipſam, qua commode vti non poteſt, relinquere, de-*
f *tracturus penſionẽ eius temporis, quo non fuerit* f *vſus.*
4 † *Porro lex huius contractus continet, ne intra tempora
quis expellatur, ſed ex æquo & bono certæ cauſæ exceptę*
g *intelliguntur, quibus eijci poteſt conductor.* g † *vt quia*
5 *proprijs vſibus eã neceſſariam eſſe locator probauerit, aut*
h *ruiturã domum inſtaurare voluerit, aut ſi conductor male*
6 *in re locata verſetur,* h † *Illud pro coronide addendũ, ſi
res dubia ſit, contra locatorẽ & venditorẽ (qui lucrũ maxi*
i *me ex contractu facere videntur) ambigua & obſcura in-*
K *terpretanda eſſe:* i *vt in ſtipulatore contra ſtipulatorẽ* K
l *b* Ex æquo & bono. *Eſt enim hic contractus* l *bonæ fi
dei, ideoque multa, quæ nec dicta, nec forte cogitata ſunt,
ex æquo fieri debent.*

ADDITIONES.

a l. ſi in lege, 24. §. conduct. loca.
b l. legem, C. hoc tit.
c § actionum, infra, de act.
d l. 43. ſi vulnerauerit.
e l. ædiles, §. conſtruat autem, verſ. quicunque autem mercede, de via publ.
f d. l. ſi merces, 25. l. ſi vicino, loca.
g l. 3. de loca.
h l. æde m quam, C. hoc tit. l. quæro, §. inter locatorem, eod.
i l. 39. veteribus, de pact. l. Labeo ſcripſit, 31. & l. 43. ſi in em-ptione, de contrah. emp.
K l. 99 quicq de verb. obl. l. 38. ſtipulatio iſta, §. 18. eod. titu. & l. 26. ff. de reb. dub. l. 47. de act. & oblig.
l § actionum, infra de act.

§. Qui pro vſu.

1 *Conductor præſtat dolum, latam, & leuem culpam.*
2 *Superlatiuus quandoque pro poſitiuo ponitur in legibus.*
3 *Quandoque etiam leuiſſimã culpam præſtat conductor.*
4 *De caſu fortuito conductor non tenetur.*
5 *Interdum caſus etiam fortuitus præſtatur.*

a Qui pro vſu aut veſtimentorum, aut argenti, aut
iumenti mercedem, aut dedit aut promiſit: ab eo cu
ſtodia talis deſideratur, qualem *b* diligentiſſimus
paterfamilias ſuis rebus adhibet, quam ſi præſtiterit,
& aliquo caſu fortuito eam rem amiſerit, de reſtituen
da ea non tenebitur.

a Qui pro vſu. *Explicatur hoc §. ad quid conductor te-*
1 *neatur.* † *Præſtat autem conductor in re cõducta tamen
dolũ, latam, & leuem culpã, quia ſicut venditio, pignus,
emphyteuſis, ſocietas, ita & locatio vtriuſq; cõtrahentis
gratia innititur, cum aũt vtriuſq; vtilitas vertitur incon-
tractus, tũc dolum, latã & leuem culpã tantum præſtan-*
a *dã, cõiter traditũ* a *eſt. Sed ſi contractus alterutrius dun-
taxat gratia ſit (vt depoſitum gratia deponentis) tunc ſo-*
b *lum dolus,* b *& latior culpa, quæ fraude non caret,* c
c *præſtatur. At cum eius duntaxat vertitur vtilitas, qui
ex contractu conuenitur, tunc præter dolum & culpam, ta-
lis etiam diligentia præſtanda eſt, qualem diligentiſſimus*
d *quiſq; paterfam. in rebus ſuis* d *adhibet. Exemplũ eſt
in cõmodatario, is enim ad cuſtodiam rei cõmodatæ exa-*
e *ctiſſimam* e *tenetur. Nam licet exactam Iuſtinianus ſu*
f *pra* f *dixerit. ita tamen poſt declarat, vt conſtet exactiſ-
ſimã intellexiſſe. Si modo, inquit,* alius diligentior, &c.
b Diligentiſſimus pater familias. *Cũ Iuſtinianus cul-
pã cõductoris ad diligentiſſimi patris fam. diligentiã diri-
gat, ergo non ſolũ dolũ & culpã præſtare tenetur. ſed & le-*
2 *uiſſimam quamq; ceſſationem.* † *Reſpondeo, ſuperlatiuũ*
diligentiſſimus, *hic pro diligenti interpretandũ eſſe, id
eſt, pro eo qui non poteſt inter neglıgẽtes haberi, curatque
res ſuas, vt bonus prudenſq; paterfam. ſolet, nõ pro eo, qui
præcipuũ gradum diligẽtiæ obtinet. Neq; vero raro acci-
dit, vt in iure ciuili ſuperlatiuus poſitiui, ſignificationem,*
g *referat, ſicut elegãter Alciatus* g *non vno in loco decla-
rat. prædicta tamen obtinent ſi de cõmuni rerũ vtendarũ
fruẽdarum cõductione loquimur.* † *Secus ſi locata eſt ope-*
3 *ra in tractãdis rebus, quæ ſummã cautionẽ ſingularẽq; in
duſtriã deſiderãt, ne pereãt. Veluti ſi quis cõduxit trãſpor-*

tandam columnam, vel dolia, vel tignum, & ea dum tolluntur, aut portantur, aut reponuntur fracta ſint, tunc culpa non aliter abeſſe intelligitur, niſi omnia facta ſint, quæ etiam diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet, quoniam in his rebus, quæ leniter & facillime franguntur, le
h *uiſſima etiam culpa præſtari debet,* h *quæ ſententia cre*
i *brius obtinuit,* i *& ab Alciato* K *etiam confirma-*
K *tur.* † *De caſu autem fortuito conductor non tenetur. Hoc*
4 *enim regulare eſt in omnibus contractibus, vt fortuitus*
l *caſus non præſtetur.* l † *Excipe tamen, niſi caſum cul-*
5 *pa eius, qui debuit cuſtodire, notabiliter præceſſerit,* m
m *aut conductor fuerit in mora:* n *vel etiam nominatim*
n *ſe illi ex pacto ſubiecerit, nam his caſibus non excuſatur,*
o *ſi res inopinato periculo interijt.* o

ADDITIONES.

a l. contractus, & ibi Doct. de reg. iur. & Ang. hic.
b l. ſi vt, commoda.
c l. quod Nerua, depoſ.
d l. in rebus, commod.
e §. item is cui, ſupra, quibus modis re contrah. obli.
f d. §. item is cui, & d. l. in rebus.
g l. 29. proximus, l. proximi. 155. l. illa verba, 161. & l. in vulgari, 163. de verb. ſign.
h l. ſi merces. 25. §. qui columnam, hoc tit. l. qui mercedem, & ibi gl. & l. ſeq. eod. tit. l. 1. §. ſed ſi tota, nau. cau. ſtab. gl. & Bal. l. in iudicio, C. de loc.
i l. iuxta Porc. hic.
K l. 226. negligentia, de verb. ſig.
l l. ſi fundus, in fi. hoc tit. l. 1. § ſi conuenitur, depoſ.
m d. l. vt ſi certo, commod.
n l. ſi ex legati, de verb. oblig.
o Glo. vlt. l. in iudicio. & ibi etiam Doct. C. de loca.

§. Mortuo.

1 *Obligatio ex locato tranſit ad hæredem conductoris, fallit, vt num. 2.*
3 *Fructus locati ad conductoris hæredes pertinent.*
4 *Remanens in re locata poſt finitam conductionem, recõducere videtur.*
5 *Explicatur §. qui impleta l. item quæritur locat.*

Mortuo conductore intra tempora conductionis, hæres *a* eius eodem iure in conductione ſuccedit.

1 *a* Hæres eius. † *Obligatio ergo ex locato exiſtens, ad hæredem conductoris tranſmittitur, ſi intra quinquennium*
a *conductionis conductor decedat.* a *Nam cum in perpetuum locatio ſit vectigalis agri vel emphyteutici, dubiũ non eſt, quin ad hæredem tranſeat obligatio, ſi modo pen-*
b *ſio ſoluatur, vt ſupra* b *annotauimus.* † *Sed hoc non pro-*
2 *cedit in vſufructu locato, nam eo qui conduxit mortuo, ſæ-*
c *pius euenit, vt dicamus vſumfructum extingui* c *opor-*
3 *tere.* † *tametſi in fructibus locatis aliud obſeruatur, nam*
d *& hi ad conductoris hæredes* d *pertinent. Cæterum inuitos conductores, ſeu hæredes eorum poſt tempora locationis finita nõ eſſe retinendos, Imp. Philippus reſcripſit.*
4 † *Si tamen poſt impletum conductionis tempus manet conductor in re locata, patiente locatore, reconducere in annum videtur, etiamſi luſtrum, aut longius tempus præſcriptum ſit locationi, idque in prædijs ruſticis abſq; con-*
e *trouerſia eſt.* e *De vrbanis autem prædijs duriſſima eſt Doctorum altercatio, quantum tempus tacitæ conductio-*
5 *nis cenſeri debeat.* † *Nam cum Vlpianus ſic* f *reſpondiſ-*
f *ſet.* In vrbanis autem prædijs alio iure vtimur, prout quiſque habitauerit, ita obligetur, niſi in ſcriptis certum tempus conductionis comprehenſum eſt.
g *Doctores hæc verba* (prout quiſque habitauerit) g *varie torquent. Veritas eſt, ea ſic accipienda* (prout quiſque habitauerit) *ſcilicet poſt primum conductionis*
h *tempus, vt in illud poſterius teneatur.* h *Cum enim in vrbanis prædijs non vno tempore anni magis, quam alio percipiatur vſusfructus rei locatæ, ideo videtur iuſtum, vt tacita reconductio, ſi inquilinus in prædio poſt finitam conductionem maneat non diutius obliget vtrumque contrahentem, quam conductor habitauerit poſt tempus primæ conductionis. Proſpectum enim in hoc eſt non ſolum conductori, vt is quando voluerit, ſoluta illius temporis penſione, migret: verum etiam vt dominus ſubinde prædium ſuum pro arbitrio alij poſſit locare. Cæterum quoniam ex prædijs ruſticis ſingulis ſemper annis vno tempore omnes nati fructus percipi ſolent, ideo recte* i *Vlpianus vo-*
i *luit, vt tacitus conſenſus manentis conductoris obligaret eum ad annum integrum, vt integra eſſent omnia & locatori & conductori, ne quis detrimento afficeretur.*

ADDITIONES.

a l. ſi in lege, loca l. viam, 10. C. eod.
b §. adeo, hoc titu.
c l. neceſſario, §. vlt. de peric. & com. rei vend.
d l. arboribus, § vſufructuarius, de vſufruc. Ang. & Fab. hic.
e l. legem, C. h. tit. l. item quæritur, §. qui impleta, eod.
f d. §. qui impleta.
g Vide Bart. ibi.
h Vide Oldr. dicto §. qui impleta, ſic interpretantem, Claſ. 4. act. 9.
i in d. §. qui impleta.

DE SOCIETATE.
Tit. XXVI.

1 *Societas alia publica, alia priuata.*
2 *Societatis priuatæ deſcriptio.*
3 *Si plures res communes habeant non animo contrahendæ ſocietatis, non dicitur ſocietas.*
4 *Malorum nulla eſt ſocietas.*
5 *In ſocietate requiritur, vt ad quæſtum ſit inita.*
6. 7 *Societatis cauſa efficiens, eiuſque effectus.*

Subiungitur *tertius contractus, qui ſolo conſenſu fit,*
1 *nempe* ſocietas. † *Societatis autem duplex conſideratio eſt, altera* publica *altera* priuata. Publicam ſocietatem *natura conſtituit inter omnes homines, quæ nihil aliud eſt, quam naturalis omnium hominum cognatio,*
a *cuius Florentinus alibi* a *meminit, eamque grauiter Cicero in Officijs tractat. Ex hac ſocietate publica velut fonte, conſiderari debet, quomodo propter communicationem rerum introducti ſunt omnes contractus, omnia commercia, omnes actiones, quomodo item ad coercendos malos exerceantur accuſationes & publica iudicia, totius denique Iuris ſanctio non ſpectet alio, quam ad conſeruandam inter homines naturæ ſocietatem. Sed de hoc aliqua ſupra diximus, & forte alias plura dicemus.* Priuata *vero eſt, quæ ciuili hominum authoritate in quandam contractus formulam producta eſt, imitatione publicæ*
2 *ſocietatis, quæ ſic recte deſcribitur,* † quod ſit duorum pluriumve conuentio, animo contrahendæ ſocietatis honeſte contracta, de fortunis ſuis operiſve inter ſe communicandis, ad vberiorem quæſtum, & commodiorem vſum. *Dixi primo,* duorum pluriumve, *quia contra naturam iſtius contractus eſt, quod vnus tantum ſocietatem contrahat. Dein-*
3 *de adiunxi,* animo contrahendæ ſocietatis † *ſi enim res communes habemus, non affectione ſocietatis, vt ſi vna res duobus legata fuerit, aut ſi duobus hæreditas communiter obuenerit, vel a duobus etiam res ſimul empta ſit,*

ſit, non contrahitur ſocietas, neque competit actio pro ſo-
b cio, ſed familiæ erciſcundæ, item communi diuidundo b
4 iudicium. Addidi etiam, honeſte contracta, † quoniam
c malorum nulla eſt ſocietas. c Itaque ſi duo conuenirent
de communicando lucro ex cauſa probibita, puta furto,
d vel ſimili maleficio, ſocietas non d eſt. Præterea ſub-
iunxi, de fortunis operiſve, &c. quia ſi neque pecuniam
neque operam in ſocietatem contuleris, magis erit dona-
e tio. e † Poſtremo annexum eſt, ad vberiorem quæ-
5 ſtum: ad differentiam eorum, qui ſimul habitant in vna
eademque habitatione. qui licet large loquendo pro ſo-
ciis haberi poſſint, re ipſa tamen veri ſocij non ſunt: ideo-
f que nec eis directa actio pro ſocio conceditur, f ſed tan-
6 tum vtilis. † Vides, quod cauſa efficiens ſocietatis ſit con-
ſenſus, quam primum enim partibus placuit de ſocietate
g coeunda, ſocietas perfecta eſt, g licet in commune nihil
7 dum ſit collatum. † Effectus vero eſt parere obligationẽ,
ex qua deinde naſcitur actio poſt ſocietatem finitam, quæ
h pro ſocio h dicitur. Eſt autem hic contractus non mi-
nus vtilis, quam frequens, propter rationem commercio-
rum, præſertim inter Mercatores, qui cotidie ſocietates con
i trahere ſolent. Quemadmodum & apud veteres i cre-
bra eſt iudicij ſocietatis mentio.

ADDITIONES.

a l. 3. de iuſt. & iure.
b l. 31. vt ſit, cum l. ſeq. pro ſoc. & infra de obl. quæ ex quaſi cõ tractu naſcun.
c l. 57. nec prætermittendum, & l. 53. quod autem ex furto. h. t.
d l. ſi à reo, de fideiuſ. cum ſimilib.
e l. ſocietates, in fine, hoc tit.
f Spec. tit. de iud. §. generalia, verſ. hoc etiam.
g l. 19. qui admittitur, hoc tit.
h Eius explicationem vide inf. de act. §. rei perſequendæ. num. 54.
i Vt apud Cicer. in orat. pro Quintio: & pro Roſcio: item in Verrinis.

Princip. tit.

1 *Societatem expreſſe & tacite contrahi.*
2 *Expreſſa ſocietas quatuor modis fit.*
3 *Societas tacita quando coiri dicatur.*
4 *Quamdiu contrahatur ſocietas.*
5 *Si inter ſocios nihil conuentum ſit, ſeruetur æqualitas lucri & damni.*
6 *De actione pro ſocio & quando detur.*
7 κοινωνία, κοινοπραξία.
8 *Socij in genere qui dicantur.*

Societatem coire ſolemus a aut totorũ bonorum quam Græci ſpecialiter b κοινωνίαν appellant: aut vnius alicuius c negociatione, veluti mancipiorum vendendorũ emendorũque, aut olei, aut vini, aut frumenti emendi vendendique. Et quidem ſi nihil de partibus lucri & damni nominatim conuenerit: d æquales ſcilicet partes & in lucro, & in damno e ſpectantur. Quod ſi f expreſſæ fuerint partes, hę ſeruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidem duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad alium tertia.

a Aut totorum bonorum. *Quamuis hic tradatur, ſo-
cietatem bifarie contrahi, aut in omnibus bonis, aut in
1 vna tantum negociatione: † tamen adaptando nos ad ge-
neraliorem iuris ciuilis diuiſionem, dicimus coiri ſocie-
tatem aut expreſſe, aut tacite.* Expreſſe *contrahitur,
quando duo plures ve deliberate & conſulto de ſua-
a rum rerum communione expreſſis verbis conueniunt.* a
2 † *Et illa fit quatuor modis. Primo de omnibus bonis, in
qua veniunt ipſo iure omnes res corporales, quo ad do-
minium & poſſeſſionem: deinde hæreditates, & legata,
& donationes cauſa mortis. Nomina tamen non veniunt
b ipſo iure, ſed alter alteri cedit actionem.* b *Non tamen
veniunt, quæ ex prohibitis cauſis, furto ſcilicet, vel ma-
leficio acceſſerunt. Delictorum enim turpis atque fœda
c communio eſt.* c *Secundo ſimpliciter ſine mentione om-
nium bonorum: & tunc ſolum illa veniunt quæ ex quæ-
ſtu, id eſt, opera perſonali quæruntur, vt ſi quod lucrum
ex emptione vel locatione deſcendit. Hæreditates autem,
legata, & donationes mortis cauſa non veniunt, quia il-
la non ex quæſtu, ſed ob meritum aliquod, vel ex proſpe-
d ra fortuna obueniunt.* d *Tertio ſi vnius alicuius negocia-
tionis, vt vini, frumenti, olei, & tunc ſolum veniunt
e quæſita ex illa negociatione.* e *Quarto denique contra-
hitur in vna tantum re, ut in equo emendo, aliave re: &
f tum quoque ultra illam rem ſocietas non extenditur.* f
3 Tacite † *uero coitur ſocietas, veluti ſi duo fratres ætate
maiores negociati fuerint, & contulerint quippiam in
commune, uidetur tacite contracta ſocietas, in hoc ſcili-
cet negocio, in quo facta eſt communio: ſecus tamen eſ-
g ſet, ſi ad cõmunem hæreditatẽ paternam uocarentur,* g
h *prout ſupra diximus.* h † *Coitur etiam ſocietas uſque
4 ad certum tempus, uel uſque ad mortem alicuius ex ſo-
i cijs: pure, uel ſub conditione,* i *in perpetuum autem nul-
lo modo coiri poteſt. Eſt autem de natura iſtius contra-
ctus, quod ſeruetur id, de quo expreſſim partes conuene-
5 runt, † ſin autem nihil conuentum eſt, ſeruatur æqua-
litas lucri, & damni, ſecundum proportionem Geome-
k tricam.* K *Exemplum, Si Titius & Seius contraherẽt
ſocietatem, & Titius conferret ducentos aureos, Seius
uero centum: eo caſu ſpectarent ad Titium duę partes lu-
6 cri, & damni, ad Seium uero pars tertia.* † *Porro ſupra
admonui, ex hoc ſocietatis contractu dari actionem* pro
ſocio, *quæ poſt finitam ſaltem ſocietatem competit. Ex-
cepta uectigalium ſocietate, in qua locum habet hæc
actio etiam ſocietate conſiſtente, ideo quod propter va-
l rios contractus neutri expediat recedere a ſocietate,* l
*Agitur autem hac actione ad collationem rei lucri &
damni faciendam, iuxta diſtinctionem ſupra traditam,
vt ſi ſit omnium bonorum ſocietas, agatur ad collatio-
nem omnium bonorum, alias ſecus. Datur quoque hæc
actio ſocio & hæredibus eius contra ſocium, eiuſque hære-
m des; & directa eſt ab vtraque parte. verum hanc* m *ali-
bi diffuſius explicabimus.*
7 b κοινωνίαν. † *Id eſt, communionem, & indiuiduam
rerum omnium ſocietatem. Alij legunt,* κοινοπραξίαν:
*ſed hæc proprie appellatur, quæ re ipſa magis contrahi-
tur, quam conſenſu: vt magis videatur eſſe communio,
quam ſocietas.*
n c Negociationis. *Vel etiam rei vnius,* n *vt prædictum
eſt. Dicitur hæc etiam* Societas conuentionalis *vt quæ
conuentione partium exiſtat, tractatu deſuper habito.*
8 † *Alias, & qui in communionem inciderunt, & gene-
raliter qui quod communi er poſſident,* Socij *dicuntur.
o Ita communium prædiorum dominos Iuriſconſulti* o *ſo-
cios appellant.*
d Aequales ſcilicet partes. *Si modo æqualia in ſocieta-
tem contulerint, neque enim hic aliter æquales partes
ſunt, quam iuxta proportionem.*

e Spectan-

p *e* Spectantur. *Idem etiam in legatis,* p *& heredum*
q *inſtitutionibus,* q *quibus partes adſcriptæ non ſunt, obſeruatur.*

f Expreſſæ. *Vel etiam alterius definitioni relictæ, qui*
r *eas expreſſerit.* r

ADDITIONES.

a l.4.ſocietatem coire.& ibi gl.l.vt ſic, & l.nam cum tractatur, pro ſocio.
b l.1.2.& 3.pro ſocio.
c l.ſi fratres,§ vlt.& l.ſeq.hoc tit.
d l.7.com.cum l.ſeq.
e vt in hoc princ.
f l.5 hoc ipſo tit.
g Barto.l.cum duo,hoc tit.
h ad rub.huius tit.
i l.1 hoc tit.
K in hoc priu. ver.5.& quidem ſi nihil.
l l.65 actione,§.15.nonnunquam.pro ſocio.
m §.rei perſequendæ.à nu.54.vſque ad nu.62.infra de act.
n l.ſocietates contrahuntur pro ſocio.
o l.19 & l.34.de ſeruit.ru.ſt.
p l.legata inutiliter,§.vlt.de legat.1.
q l.quoties,§ hæredes,de hæred.inſtit.
r l.71.ſi coita.hoc tit.

§. De illa ſane.

1 *Societas valet, ſi partes lucri & damni diuerſæ ſint inter ſocios, & quæ ſit ratio num 5.*
2 *Non eſt contra naturam ſocietatis diſpar ratio damni & lucri.*
3 *Pecunia principalis dicitur ſors, vel caput.*
4 *Exemplo declaratur hic §.*
6 *Valet ſocietas, vt alter nullam partem damni ferat, lucrum vero commune ſit.*
7 *Societas coiri nequit, vt vnus tantum lucrum ſentiat & de damno non teneatur, eſſet.n. Leonina ſocietas.*
8 *Lucrum intelligitur, omni damno deducto.*

a De illa ſane cõuentione quæſitum eſt, ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſint, vt ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tertia: ad Seium duæ partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi conuentio? Quintus Mutius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimauit. *b* & ob id nõ eſſe ratã habẽdam. *c* Seruius Sulpitius (cuius ſententia præualuit) cõtra ſenſit, quia ſæpe quorundã ita precioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coire poſſe ſocietatem *d* non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, *e* & tamen lucrũ inter eos commune ſit: *f* quia ſæpe opera alicuius pro pecunia valet. Et adeo contra Quinti Mutij ſententiã obtinuit, vt illud quoque conſtiterit, poſſe conuenire, vt quis *g* lucri partem ferat, de damno non teneatur, quod & ipſum Seruius cõuenienter ſibi fieri exiſtimauit. Quod tamen ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit: *h* compenſatione facta, ſolum quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

a *a* De illa ſane. *Totus hic locus ex Pauli* a *reſponſo de-*
1 *ſcriptus eſt. † ex quo diſcimus, ſocietatem ita coiri poſſe, vt partes damni & lucri diuerſæ inter ſocios ſint, puta vt alter duas partes lucri habeat, tertiam damni, alter vero duas damni, & tertiam lucri. Qua autem ratione id receptum ſit, mox ſubijciemus.*

b Et ob id. *Recte quidem hoc ſequebatur, ſi fuiſſet aſſumptio vera: quia non valet vlla conuentio ab initio contra ſubſtantiam, vel naturam ipſius contractus adie-*
b *cta.* b *Sed parum conſtare aſſumptionem Mutij intel-*
2 *lexit Seruius. † Reuera enim non eſt contra naturam, ſocietatis diſpar ratio damni & lucri.*

c Seruius Sulpitius *In notis Q. Mutij, quarum etiam*
c *alibi* c *non ſemel fit mentio.*

d Non dubitatur. *Sic enim Impp. Diocletianus & Ma-*
d *ximianus etiam* d *reſcripſerunt. Huius etiam ſocietatis exemplum Ciceronis oratio pro Q. Roſcio ſuppeditat: vbi C. Fannius ſeruum ſuum Panorgum Q. Roſcij communem fecerat ea lege, vt eum Roſcius arte hiſtrionica inſtitueret, quæſtuſque inter eos communis eſſet.*

3 *e* Et tamen lucrum. † *Non etiam ipſa pecunia princi-*
e *palis (quam* Sortem, *aut caput,* e das haupt gelt, oder die haupt ſum) *ab altero collata: neque enim ea quoq; communicatur, ſed tantum lucrum, quod ex ea prouenit.*
4 *Exemplo res fiet clarior. † Titius & Seius contulerunt in ſocietatem 24. lucrum eſt 12. Titij (qui duas partes lucri ex conuentione ferre debet) capiet 20 nempe 12. pro capitis portione vel ſorte, & 8. lucri nomine: Seius autem feret 16. puta 12. ſortis ſeu capitis vice, & lucri tertiam partem, nempe 4. Et quod de lucro dictum eſt, idem etiam in damno, pari analogia, vtrique impo-*
f *nendo,* f *ſeruandum eſt.*
5 *f* Quia ſæpe. † *Hæc eſt decidendi cauſa in noſtra hypo-*
g *theſi, cui æquipollet, quod Vlpianus.* g Plerunque (*inquit*) tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati conferat, quam pecuniam: vt ſi ſolus nauiget, ſolus peregrinetur, pericula ſubeat ſolus.
6 *g* Lucri partem. † *Valet ergo ſocietas ſic coita, vt nullam partem damni alter ſocius ſentiat, lucrum vero commune ſit, ſcilicet ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt.*
7 † *Vt autem alter omne lucrum ſentiat, alter de toto damno teneatur, ſocietas coiri non poteſt, atque ita Ariſto refert Caſſium reſpondiſſe, hancque* Leoninam *ſocietatem appellaſſe. Nam leo (vt eſt in Apologo) communem ex venatu prædam ſic diuidebat cum vulpe, vt ſibi ferme totam retineret, vulpi vix minimam concedẽs partẽ.*
8 *h* Compenſatione. † *Neque enim lucrum intelligitur in ſocietate, niſi omni damno deducto, neq; contra dam-*
h *num, niſi omni lucro deducto.* h *ſed lucrum vel damnum ex eo, quod compenſatione facta ſupereſt, appella-*
i *mus. Sic & in negotijs geſtis,* i *ſi in quibuſdam lucrum factum fuerit, in quibuſdam damnum, compenſatur lucrũ cum damno.*

ADDITIONES.

a In l.Mutius.30 hoc tit.
b l.cum precario de precar.
c d.l.Mutius.& l.vlt.C.de ſen.paſſ.
d l.1 C.hoc tit.
e Ita ſortem appellat Liuius Dec.1.lib.6. vbi de Licinij legi.
f Fab hic.
g l.ſi non fuerint 29.§.1.pro ſocio.
h d.l.Mutius 30.
i l.ſi negocia abſentis.de negoc.geſt.

§. Illud expeditum.

1 *In ſocietate pactum de lucro intelligitur etiã de damno, & contra.*
2 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
3 *Quod operatur propoſitum in propoſito, idem operatur oppoſitum in oppoſito.*

Illud

Digitized by Google

Illud expeditum eſt, a ſi in vna cauſa pars fuerit expreſſa: veluti in ſolo lucro, vel in ſolo damno, in altera vero omiſſa: in eo quoque quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſeruari.

1 a Si in vna. *Obſerua, † quod in ſocietate pactum de lucro, intelligitur etiam de damno & econtra. Quare ſi ea lege ſocietas coitur, vt duæ partes lucri ad alterutrum pertineant: tacite actum intelligitur de eiuſdem partibus damni. Nam æquum eſt, vt qui ſentit lucrum, &*
a *damnum ſentiat,* a *eadem ratione, † & contraria etiam*
2 *non priuantia, ſed aduerſa tantum (qualia ſunt damnum & lucrum(eadem diſciplina contineri ſolent, & quo ad cognitionem, & quo ad iuris diſpoſitionem, in ſuo cuiuſque*
b *caſu, ſi modo par vtrobique ratio ſubeſt, ſicut in noſtro* b
3 *caſu. † Huc etiam facit trita regula:* Quod operatur
c propoſitum in propoſito, idem etiam operatur oppo-
d ſitum in oppoſito c *de qua* d *alibi tractatur.*

ADDITIONES.

a l. verum, §. vlt. pro ſoci. & ll. ſeqq.
b Fab. hic in fine.
c l. vlt. §. vlt. de legat. 3. & l. cum pro pecunia. C. de ſolut.
d Vide Topi Cantiunc. in loco a contrario.

§. Manet.

1 *Societatem quinque modis diſſolui.*
2 *Renunciatione ſoluitur, eamque expreſſe & tacitè fieri, & num. 3.*
4 *Vt renunciatione ſoluitur ſocietas, neceſſe eſt, certiorem factum eſſe alterum ſocium.*
5 *Societas totorum bonorum quid contineat.*

a Manet autem ſocietas eo vſque, donec in eodem conſenſu perſeuerauerint. At cum aliquis renunciauerit ſocietati, ſoluitur. Sed plane ſi quis callide in hoc b renunciauerit ſocietati, vt obueniens aliquod lucrum ſolus habeat: veluti ſi totorum bonorum ſocius, c cum ab aliquo hæres eſſet relictus, in hoc renunciauerit ſocietati, vt hæreditatem ſolus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid vero aliud lucrifaciat, quod d non captauerit, ad ipſum ſolum pertinet. Ei vero cui renunciatum eſt, quicquid omnino poſt renunciatam ſocietatem acquiritur, ſoli conceditur.

a Manet. *Hactenus, quomodo ſocietas coiri ſoleat, di-*
1 *ctum eſt: nunc quibus modis finiatur, ſubijcit. † Referuntur autem quinque modi, quibus id contingit: puta renunciatione, morte, finita negociatione, publicatione,*
2 *& ceſſione bonorum. † Soluitur ergo primum ſocietas re*nunciatione ſiue voluntate ſociorum, *de qua hoc loci agitur. Fit autem ea bifariam, ſcilicet expreſſim, & tacite. Expreſſim fit, quando renunciant ſocij nominatim contractui, bona fide tamen. Nam ſi vnus ſociorum callide renunciauerit, vt obueniens lucrum quod ipſe fortaſſis ſciat, cum alij ignorent, habeat ſolus: is nihilominus communicare tenetur. Præterea omnes ſocios renunciare oportet: alioqui vnus diſſentiendo, ſocios ſuos a ſe quidem liberare, ſe autem ab illis non poteſt. Ideoque ſi quid lucri poſtea factum fuerit, eius partem non feret: at ſi diſpen-*
a *dium fecerint, & damnum, æque præſtabit:* a *quippe quod renunciatio eius temeraria eſt, & intempeſtiua.*
3 *† Tacite autem fieri cenſetur, cũ ſeparatim ſocij agere,* b
b *hoc eſt, vnuſquiſque eorum ſibi negociari cœperit.*

b Renunciauerit ſocietati, vt. *Expreſſè, vel tacitè, vt*
4 *iam dictum eſt. † Oportet autem certiorem factum eſſe alterum ſocium: quia ſi* ignoranti renunciata ſit (*in-*
c *quit Paulus* c) quoad ſciuerit, quod is acquiſiuit, qui renunciauit, in cõmune redigi debet: detrimentum autem ſolus eſſe, qui renunciauerit: & quod abſens acquiſiuerit, ad eum ſolum pertinere, detrimentum ab eo factum commune eſſe. *Quod ſi procuratori abſenti fuerit renunciatum, non oberit, abſenti renunciatio, priuſquam eam procuratori ſuo factam ha-*
d *buerit* d *ratam.*
5 c Cum ab aliquo hæres. *† Nam vniuerſorum bonorum ſocietas adeo late patet, vt etiam hæreditates, & legata, & quæcunque ex proſpera fortuna obuenientia, communi*
e *acquiratur, vt &* e *ſupra ad principium huius tituli diximus. quod verum eſt, ſi expreſſim de omnium bonorum ſocietate conuenerit. alioqui ſocietates ſimpliciter coitæ complectuntur ea, quæ ex opera, & ſociorum induſtria*
f *acquiſita* f *ſunt.*
g d Non captauerit. *Sicq; accipiendũ eſt, quod* g *Paulus dixit: ſi quid poſt renunciationem acquiſierit, non erit communicandum: quia nec dolus eſt admiſſus in eo.*

ADDITIONES.

a l. actiones, 65. §. item qui ſocietatem, hoc tit.
b l. ita quoque, 64. hoc tit.
c l. ſed & ſocius, §. 1. hoc tit.
d l. actione, 65. §. item ſcriptum, d. tit.
e Num. 2.
f Sicque non obſtat l. nec adiecit, hoc tit.
g d. l. actione, §. dicimus.

§. Soluitur adhuc.

1 *Societas morte alterius ex ſocijs finitur.*
2 *An pacto ſocietas ad hæredem tranſire poſſit.*
3 *Societas perimitur finito negocio.*
4 *Item publicatione bonorum.*
5 *Fiſcus eſt hæres eius, cuius bona publicantur.*
6.7 *Item ceſſione bonorum: & ea ad quid fiat.*
8.9 *Item interitu rerum, & actione.*

Soluitur adhuc ſocietas a etiam morte ſocij: quia qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi elegit. ſed etſi conſenſu plurium ſocietas contracta ſit: morte vnius ſocij ſoluitur, b etſi plures ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate c aliter conuenerit. d Item ſi alicuius rei contracta ſocietas ſit, & finis negocio impoſitus eſt: finitur ſocietas. e Publicatione quoque diſtrahi ſocietatem, manifeſtum eſt, ſcilicet ſi vniuerſa bona ſocij publicentur. nam cum in eius locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur. f Item ſi quis ex ſocijs mole debiti prægrauatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo propter publica aut priuata debita ſubſtantia eius væneat, ſoluitur ſocietas. ſed hoc caſu, g ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua videtur incipere ſocietas.

1 a Etiam morte. *† Secundo finitur contracta ſocietas, ſi alter ex ſocijs moriatur: idq; non ſolum de naturali morte intelligendum eſt, verumetiam de ciuili, vt quia ſocius*
a *maximam aut mediam capitis diminutionem paſſus* a
2 *ſit. † Morte autem ita diſſoluitur ſocietas, vt nec pacto*
b *quidem ad hæredem tranſire poſſit:* b *niſi quid ignorata morte ſocij ſequatur, vel ſocietas vectigalium hære-*
c *di nominatim adſcripta ſit.* c *Certam enim perſonam eligit,*

Digitized by Google

eligit, qui contrahit ſocietatem, & non raro accidit, vt
hæres tam idoneus non ſit ad ſocietatem atque defunctus
ſocius.

b Et ſi plures. *Neque enim, vt de ſocietate, quæ*
corpus aliquod vniuerſum conſtituit, & in vno reliquo
d *periſtere poſſe* d *videtur: ita de hoc genere ſocietatis,*
quod conſenſu in certas perſonas electas collatâ conſtat,
e *iudicandum* e *eſt.*

c Aliter. *Nempe, vt ſi plures ſuperſint, inter hos, ſub-*
f *motis mortui ſocij hæredibus, ſocietas firma* f *maneat.*
Nam & defunctorum ſociorum hæredes poſſunt in ea hæ
reditate nouo conſenſu ſocietatē velut prorogare, & om-
nia, quæ ipſis obuenerunt, in pro ſocio actione deducere.

3 d Item ſi. † *Tertiò perimitur ſocietas, ſi finitum ſit ne-*
g *gocium, propter quod ſocietas contracta* g *eſt.*

4 e Publicatione † *Quartò publicatione diſſoluitur ſocie-*
tas: ſcilicet, ſi vniuerſa bona ſocij publicentur propter de-
licta. Nam cum in eius locum (quantum ad bona atti-
h *net) alius, puta Fiſcus ſuccedit: pro mortuo* h *habe-*
5 *tur.* † *Eſt enim Fiſcus verus ſucceſſor eius, cuius bona*
publicantur, adeo vt etiam tanquam hæres tenetur credi-
i *toribus* i *hæreditarijs.*

6 f Item ſi quis. † *Quinto finitur ius ſocietatis, ſi alter ex*
K *ſocijs grandi ære alieno preſſus, bonis ceſſerit:* K *nec re-*
fert, an id ob publica, ſiue ob priuata fiat.

7 g Si adhuc. *Scilicet poſt factam ceſſionem.* † *Fit au-*
tem ceſſio bonorum ad hoc, vt quis liberetur a carcere,
non autem a creditoribus: habet tamen cedens in poſt
quæſitis beneficium, ne conueniatur, niſi in quantum fa-
l *cere* l *poteſt. Porro prædictis quinq; modis diſſoluendæ*
8 *ſocietatis adde,* † *ſocietatem quoque diſtrahi, rebus, quæ*
in ſocietate ſunt, omnino peremptis. Sicut enim ſine perſonis
m *nulla eſt ſocietas: ita nec ſine rebus exerceri poteſt.* m
9 † *Porro actione quæ ſoluitur ſocietas, hoc eſt, aut ſtipu-*
latione, aut iudicio. Quod ſic intellige, Per ſtipulationem
interrogando & reſpondendo contractus ſocietatis trans-
funditur in nouam obligationem, & conuentionis for-
n *mulam, priori perempta; vel ſi alius ſocius delegatur.* n
Per iudicium, ſi actio pro ſocio ideo intendatur, vt ſocie-
tas diſtrahatur. nam tunc hoc ipſo, quod agitur ad com-
o *municanda omnia, videtur renunciari coitæ* o *ſocietati.*

ADDITIONES.

a l. reum, §. ſocietas, pro ſocio.
b l. nemo, 53. hoc tit.
c l. adeo, 59. l. verum. 63. & §. in hæredem, ſi. t.
d l. ſicut, §. fin. quod cuiuſque vniu. nom.
e Fab. hic.
f Glo. hic bene declarat.
g l. actione, 65. §. item ſi alicuius, hoc tit.
h Eadem l. actione, §. publicatione. & l. 1. in prin. de bon. dam.
i l. 2. C. ad legem Iul. de vi publ. l. ſi vt proponis. C. de bon. proſcri.
K d. l. actione, §. 1.
l Vide quæ dicam infra, de actio. §. fin.
m Iuxta l. 1. de no.
n l. delegare, eodem tit.
o Atque hic eſt ſenſus d. l. actione, in princ. pro ſocio.

§. Socius ſocio.

1 *Societas præſtat dolum, & culpam etiam leuem.*
2 *Socius etiam de furto tenetur.*
3 *Leuiſſimam culpam ſocius non præſtat.*

Socius ſocio vtrum eo nomine tantum teneatur,
pro ſocio actione, ſi quid dolo commiſerit, ſicut is
qui deponi apud ſe paſſus eſt: an etiam culpæ, id eſt,
deſidiæ atque negligentiæ nomine, quæſitum eſt, a
præualuit tamen etiā culpæ nomine teneri eum. Cul
pa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigen-
da eſt. Sufficit enim talem diligētiam communibus
rebus adhibere ſocium, qualem ſuis rebus adhibere
ſolet. Nam qui parum diligentem ſocium ſibi adſu-
mit, de ſe queri, ſibique hoc imputare debet.

a a Præual. *Ex Vlpiano* a *& Caio* b *hic locus transcri*
b *ptus eſt:* † *ex quo annotandum quid præſtet ſocius ſocio.*
1 *Tenetur autem præſtare non tantum dolum, ſed etiā cul-*
pam, & quidem leuem. In huiuſmodi enim contractu
omnium contrahentium vertitur vtilitas: quo caſu etiā
c *leuem præſtari culpam,* c *vulgo obtinuit,* † *Proinde ſo-*
2 *cius de furto quoque tenebitur, nam cuſtodiam præſtare*
d *debet,* d *quia præſumitur culpa ipſius factum eſſe, qui*
e *rem tam negligenter habuit, vt furto ſurripi poſſet.* e *Ad*
culpæ tamen purgationem, ſi hoc a Iudice petierit, ſocius
f *admitti* f *debet. Modum autem probandi, culpam ad-*
g *fuiſſe, Baldus alibi* g *ponit.* † *Leuiſſimam vero culpam*
3 *ſocius ad inſtar depoſitarij, non præſtat, quod hic textus*
h *ſatis docet.* h *In qua tamen re videndum eſt, an ſocius*
poſt contractam ſocietatem negligentior euaſerit in rebus
proprijs, an vero diligentior, vt hoc caſu præſentem dili-
gentiam, illo vero priorem in re communi præſtare de-
beat. quamuis diuerſum ſit in depoſitario: quoniam in
i *re depoſita præſens cuiuſque temporis diligentia* i *ſuffi-*
cit. Ratio autem eſt, quia hic vtriuſque gratia nego-
cium contractum eſt, quo fit, vt bona fides maiorem in ſo
cio curam deſideret.

ADDITIONES.

a l. cum duobus, 52. §. venit, pro ſoc.
b l. ſocius ſocio, 72. eodem tit.
c l. contractus, & ibi Doctor. de reg. iur. l. ſi vt certo, §. nunc videndum, commod.
d l. cum duobus, §. damna. Decid. l. contractus.
e Bart. in d. §. damna.
f Bald. l. ſi creditor, in fine, C. de pig. act.
g In d. §. damna.
h Et habetur in d. l. ſocius ſocio, 72.
i Glo. hic. verbo, ſolet. Glo. in d. l. cum duobus, §. venit, quam Fab. & Ang. ad hoc commendant.

DE MANDATO. Tit. XXVII.

1 *Verbum mandare.*
2 *Mandata alia publica, alia priuata.*
3 *Mandatarius dicitur procurator.*
4 *Mandati deſcriptio.*
5 *Mandatum rei inhoneſtæ non obligat.*
6 *Mandatum gratuitum eſſe debet.*
7 *Qui præſens patitur ſua negotia geri, mandare cenſetur.*
8 *Mandati cauſa efficiens, & effectus.*
9 *Locus ex Cicerone de mandati contractu.*

Sequitur *quartus contractus, qui ſolo conſenſu ini-*
1 *tur, nempe* Mandatum. † Mandare *autem a manu*
danda compoſitum eſt, quod in mandatis dandis acci-
a *piendiſq; manus ſibi inuicem dare mos erat,* a *quē iam*
in mutuis promiſſionibus vulgo videmus obſeruari: Sunt
autem pleraq; verba ſimili modo ab vſu porrigendæ ma-
nus producta. Itaque mandare *generaliter ſignificat,*
alicui perſonæ gerendum aliquid exequendumque com-
b *mittere,* b *quod quidē alias fit publice, alias priuatim.*

Publica

2 † Publica mandata dicūtur propter præcepta magiſtra-
tuum, quæ ſunt neceſſitatis, ſicque Iuſtinianus quando-
c que c accepit. Priuata vero vulgo vocantur Commiſ-
ſiones: quæ vt late patent, ita etiam multa comprehen-
d dere, eleganter Old. d oſtendit. Mandare autem ſolemus
ei, cui negocium aliquod in iudicio, vel extra iudicium no-
ſtro nomine conficiendum amice & bona fide commēda-
mus. Nam & commendare a mando, fit: atque ita hoc
3 loco accipiendum eſt. † Vnde mandatarius dicitur pro-
curator, a pro, & curo: non enim otioſum eſt iſtud (Pro)
ſed diligentiam quandam, & prudens amici officium ſi-
4 gnificat. † Poteſt ergo Mandatum, quod hic agitur, ſic
recte deſcribi: quod ſit contractus, quo quis officium
honeſtum, & lege permiſſum gratuito tacite vel ex-
preſſe exequendum ſuſcepit. Dixi primo, officium:
quia hic contractus eſt beneuolentiæ, quam reddit amicus
e amico, nam originem ex officio atque amicitia trahit. e
5 † Addidi, honeſtum: quoniam in rebus inhoneſtis &
f turpibus non eſt mandatum f obligatiorum. Subiunxi,
& lege permiſſum, quia vtcunque mandatum ſit ho-
neſtum, tamen ſi ſit contra leges, non valet. Veluti ſi quis
mandaret filiofamilias dari pecuniam mutuo, inutile eſ-
ſet mandatum, repugnat enim Senatusconſultum Mace-
g donianum. g † Adieci, gratuito, quia ſi merces inter-
6 uenit, mandatum non eſt, h ſed locatio operarum. Ratio
h autem, quare gratuitum eſſe debeat, hęc eſt, quia huic
contractui potiſſimum locus eſt inter amicos, violat au-
tem ius amicitiæ, qui pro officio mercedē accipit. Aliud
eſt, ſi pro officio remunerandi cauſa quippiam a manda-
i tore acceperit, cui alioqui fuiſſet gratificaturus, i nam
hoc non impedit mandati actionem. Adpoſui, tacite vel
7 expreſſe. † Neque enim expreſſim tantum fit hic con-
tractus, ſed etſi me præſente patior quem gerere mea ne-
gotia, mandare videor. Poſtremo attexui, exequendum
ſuſcepit, quia ſi quis negocium in alicuius abſentia ſua
ſponte ſine mandato ſuſcepto gereres, mandatum non eſ-
ſet ſed quaſi contractus, neque competeret mandati iudi-
8 cium, ſed negociorum geſtorum actio. † Cauſa efficiens
iſtius contractus eſt conſenſus, effectus vero, ſi manda-
tum a mandatario eſt ſuſceptum, quod pariat obligatio-
nem, ex qua deinde duæ proficiſcuntur actione, Actio
k mādati directa, & contraria, quas ſuo loco K enarra-
bimus. Non poſſum aūt hic non adſcribere elegantiſſimū
locū Ciceronis pro Sex. Roſcio, in quo mandati contractū
9 quam grauiter depinxit. † In priuatis (inquit) rebus ſi
quis rem mandatam non modo malicioſius geſſiſſet
ſui quæſtus aut commodi cauſa, verum etiam negli-
gentius, cum Maiores ſummum admiſiſſe dedecus
exiſtimabant. Itaq; mandati conſtitutum eſt iudiciū
non minus turpe, quam furti, credo propterea, quod
quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his
operæ noſtræ vicariæ fides amicorum ſupponatur,
quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſi
dum, & (quantum in ipſo eſt) diſturbat vitæ ſocieta-
tem. Non enim poſſumus omnia per nos agere, alius
in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparā-
tur, vt commune commodum mutuis officijs guber
netur. Quid recipis mandatum, ſi aut neglecturus,
aut ad tuum commodum conuerſurus es? Cur mihi
te offers, & meis commodis officio ſimulato officis,
& obſtat? Recede de medio, per alium tranſigam.
Suſcipis enim onus officij, quod te putas ſuſtinere
poſſe: quod minimè videtur graue ijs, qui minimè
ipſi leues ſunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, qui
duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam, & fidē. Nam
neque mandat quiſquam fere, niſi amico, neque cre-
dit, niſi ei quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt igi-
tur hominis, ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere
eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet. Hæc Cicero,
cuius verba referre volui, quia grauiſſime huius contra-
ctus totam vim explicant.

ADDITIONES.

a Old. Claſ. 4. act. 14. mox ab initio.
b Ita verbis Quintiliani, refert Valla lib. 5. Ele.
c In tit. C. & Nouel. de emand. princ.
d In loco ſupra citato, & in ſuo Lexico iuris.
e l. 1. mandati.
f §. illud quoque, infra hoc tit.
g l. 1. ad S.C. Macedonianum.
h §. vlt. infra eodem.
i l. ſi non remunerandi, 6. hoc tit.
K In §. rei perſequendæ. inf. de actio. nu. 46. & aliquorum ſeq.

Princip. tit.

1 *Mandatum quinque modis contrahi.*
2 *Mandatum expreſſe & tacitè contrahitur.*
3 *Mandator & mandatarius qui dicantur.*

a Mandatum *b* contrahitur quinque modis, ſiue ſua tantum gratia aliquis tibi mandet, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tantum, ſiue ſua & aliena, ſiue tua & aliena. At ſi tua tantum gratia tibi mandatum ſit, ſuperuacuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati *c* inter vos actio naſcitur.

1 *a* Mandatum. † *Vt huius ſolenni contractus vim & po*
teſtatem recte intelligerent tyrones, mox ab initio decla-
rat Imperator, quinque modis mandatum contrahi, &
poſtea cuiuſque modi exempla ſubiungit. Eſt autem to-
a *tum hoc principium ex Caij* a *reſponſo huc translatum,*
cuius verba ſi conferantur, non parum lucis adferent.
2 *b* Contrahitur. † *Conſenſu* b *ſcilicet vel expreſſo, vel*
b *etiam tacito. Si enim paſſus ſum, aliquem pro me inter-*
c *uenire, Mandati teneor,* c *quia videor mandaſſe.* d
d *c* Inter vos. *Mandantem ſcilicet, & mandatarium.*
3 † *Mandans ſiue mandator is dicitur, qui aliquid man-*
dat alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat, Mandatarius
vero eſt, qui mandatum ſuſcipit adimplendum.

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l. 1. eodem.
c l. ſi remunerandi, 6. §. ſi paſſus, eod.
d l. 62. ſemper qui non prohibet, de reg. iur.

§. Mandantis.

1. 2. 3 *Exempla, vbi tua & mandantis gratia mandatū fit.*
4 *Exemplum, vbi tua & aliena gratia fit.*

a Mandantis tantum gratia interuenit mandatum, veluti ſi quis tibi mandet, vt negotia eius *b* gereres, vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo ſpōderes. Tua gratia & mandantis: *c* veluti ſi mandet tibi, vt pecuniam ſub vſuris crederes ei, qui in rem ipſius mutuaretur: *d* aut ſi volente te agerę cum eo ex fideiuſſoria cauſa, mandet tibi, vt cum reo agas, periculo mandantis, *e* vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem tibi deleget in id, quod tibi debuerat. Aliena tantum cauſa interuenit mādatum, veluti ſi tibi aliquis mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundū emeres,

res, vel vt pro Titio ſponderes. Sua & aliena, veluti ſi de communibus ſuis & Titij negotijs gerẽdis tibi mandet, vel vt ſibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo & Titio ſponderes. *f* Tua & aliena, veluti ſi tibi mandet, vt Titio ſub vſuris crederes: quia ſi ſine vſuris crederes pecuniam, aliena tantum gratia intercedit mandatum.

a *a* Mandantis. *Exemplis poſt Caium* a *illuſtrat diuiſionem mandati, quæ nihil habent negotij.*
b Gereres. *Quo caſu non ob id teneberis, quod negotia vel perperam geſſeris, vel prorſus non adminiſtraris, ſed*
b *ideo quod mandatum ſuſceperis.* b
1 *c* Veluti ſi. † *Ergo tua gratia & mandantis mandatum eſſe dicetur, ſi Sempronius tibi mandet, vt ſtipulatione interpoſita pecuniam tuam ſub vſuris Titio credas, mutuo accipienti in ipſius Sempronij mandantis rem & vtilitatem. Neque enim hoc caſu poteſt negari, quin vertatur in hoc vtilitas tua, quod vſuræ tibi obueniunt tanquã ex mora, loco eius, quod tua interfuerit, moram non eſſe*
c *commiſſam.* c *quin potius tanquam merum lucrum, cũ*
d *ex ſtipulatu potius debeantur.* d
2 *d* Aut ſi volente. † *Exempli gratia: Debeo tibi centum ex empto, & conſtituo tibi fideiuſſorem Sempronium, tu inſtituis actionem aduerſus ipſum, quia fortaſſe times, me non eſſe ſoluendo: Sempronius mandat tibi, vt ſuo periculo me conuentas, id eſt, vt a ſe petas, quod a me conſequi non poſſis actione contra me intentata, tu conſequeris ex me centum aureos. Vides hic contrahi mandatum, primo mandantis cauſa: nam poſtquam ego reus tibi ſatisfeci, Sempronius fideiuſſor quoque liberatur. Deinde mandatarij cauſa, qui ex mandato debitum ſuum conſe-*
e *quitur.* e
3 *e* Vel vt ipſius. † *Veluti Caius debet Seio centum, & vult alium delegare, qui pro eo promittat, ita vt fiat nouatio. Seius autem creditor recuſat: ideoque Caius principalis debitor mandat Seio creditori ſuſcipere promiſſionem a delegato, ſuo periculo, nempe vt id, quod a delegato conſequi nequeat, a Caio petat. Hoc mandatum fit vtique gratia mandantis & mandatarij.*
4 *f* Tua & aliena. † *Titius pecunia indiget: mando tibi, vt ei ſub vſuris credas: hic enim & tibi res proderit propter vſuras, & Titio, cuius neceſſitati ſuccurſum erit: mandatum ergo & tua, & aliena, nempe Titij gratia intercedit.*

ADDITIONES.

a l.2 hoc tit.
b l.ſi remunerandi, 6. §.1. hoc tit.
c l.cum quidam, §.ſi pupillo, in fi. de vſur.
d Porc hic.
e l.ſi mandauero, 22. §.interdum, hoc tit.

§. Tua tantum.

1 *Si mandatarij tantum gratia mandetur, conſilium potius eſt, quam mandatum.*
2 *In contractibus ex conſilio quis obligatur, fallit, vt num. 3.4.5.*
6 *Ocioſa pecunia quæ dicatur, quæ item Occupata.*

a Tua tantum gratia interuenit mandatum, veluti ſi tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quàm fęneres, vel ex diuerſo, vt pecunias tuas fęneres potius, quàm in emptiones prędiorum colloces. Cuius generis mandatum, magis conſilium, quàm mandatum eſt, & ob id non eſt obligatorium: quia nemo *b* ex conſilio mandati obligatur, *c* etiam ſi non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum cuique ſit, apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. Itaque *d* ſi otioſam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam crederes, quamuis non expediat eam tibi emiſſe, vel credidiſſe, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeò hæc ita ſunt, vt quęſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam *e* Titio fęnerares. ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorum eſſe *f* in hoc caſu mandatum: quia non aliter Titio credidiſſes, quam ſi tibi mandatum eſſet.

1 *a* Tua tantum. † *Additur hic ſextus modus contrahendi mandati, nempe ſi mandatarij tantum gratia mandetur. Et hoc magis conſilium eſſe, quam mandatum, ac fere ex eo nec obligationem, nec mandati actionem inter*
a *mandantẽ, ac talem mãdatariũ naſci, hoc §.* a *oſtẽditur.*
2 *b* Ex conſilio. † *Pro regula traditur,* in contractibus ex conſilio neminem obligari, *vt ſi mandem tibi in-*
3 *definite, vt pecunias des fęnori.* † *Quod non habet locum, ſi certam perſonam adieceris, quoniam ea ſpecie mandãs indiſtinctè tenetur, ſiue mandatarius alias fuiſſet creditu-*
b *rus,* b *ſiue non, idq; crebrius obtinuit. Faber tamen nõ aliter huiuſmodi mandatũ, vel conſilium potius eſſe obligatorium cenſet, niſi quando alias crediturus non fuerat. ſi mandatum nõ eſſet. tunc enim deſinit habere naturam meri conſilij, quæ aſſertio textui noſtro videtur amicior,*
4 *quam & Cantiuncula hic tenet.* † *Deinde ceſſat regula, ſi conſilium tuum fuerit tanti ponderis apud mãdatariũ,*
5 *quod non fuiſſet facturus, niſi tu mandaſſes.* † *Deniq; non obtinet, ſi conſilium fuerit fraudulentum: vt quia conſulens ſciebat quem breui ceſſurum bonis, & mandauit tibi, vt illi crederes pecuniam, hoc caſu tenebitur actione*
c *de dolo.* c *Quemadmodum & ſi quis dolo cõſuluerit mihi repudiare hæreditatem, quaſi minus ſoluendo eſſet.*
c Etiam ſi non expediat ei cui. *Sæpe enim etiam bene conſulta vel caſus aliquis repentinus immutat, vel cul-*
d *pa eius, qui ea ſuſcepit facienda, peruertit.* d
6 *d* Otioſam pecuniam. † *Otioſam pecuniam appellant Iuriſconſulti, quæ in arca ſterilis iacet, nullum ſuo domino fructum afferens. Eique reſpondet Occupata. Nam occupare pecuniam alicui, eſt fęnori apud aliquem collocare, & quaſi exercere, ne otio & inertia langueſcat.*
e Titio fęnerares. *Et ſic perſona certa.*
f In hoc caſu. *Quãdo ſcilicet certa perſona deſignatur.*

ADDITIONES.

a l.2. §.vlt. hoc tit. & l.conſilij, de reg. iur.
b l.ſi remunerandi, 6. §.plane, mandati.
c l.quod ſi cum ſcires, de dolo Dec. l.conſilij, de reg. iur.
d l.ſi quis affirmauerit, §.1. de dolo.

§. Illud quoque.

1 *Rei turpis nullum mandatũ eſt: nec inde actio naſcitur.*

Illud *a* quoque mandatum non eſt obligatorium, quod contra bonos mores eſt, veluti ſi Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi, licet enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, nõ tamen vllam habes aduerſus Titium actionem.

a Generaliter *pacta contra leges, Senatuſconſulta, &*
a *bonos mores non valent:* a *id quod de ſtipulatione ſuo*
b *loco* b *declaratum eſt,* † *Sic ergo & mandatum turpe,*
1 *aut contra bonos mores, aut ad publicam læſionem ſpectans,*

ſtans, non eſt obligatorium: & per conſequens nec man-
c dati actionem parit. c Vnde Paulus: d Si ædem (in-
d quit) ſacram ſpoliandam, hominem vulnerandum, vel occidendum mandato ſuſcipiat, nihil mandati iudicio conſequi poteſt, propter turpitudinem mandati. Sane alij ex mandato turpi vel conſilio alia actio
e in me competere poteſt, e ſed mandatario mandati actio
f negatur. f

ADDITIONES.

a l.3. de negoc. geſt.
b §. quod turpi ex cauſ. ſup. de inuti. ſtip.
c l. ſi remunerandi, 6. §. rei turpis, hoc tit.
d l. ſi mandauero tibi. §. qui ædem, hoc tit.
e l. damni, de dam. infecto, l. in furti, de fur.
f Hic.

---

§. Is qui exequitur.

1 *Fines mandati diligenter cuſtodiendi.*
2 *Mandatarius quatenus fines excedit, non habet mandati actionem contrariam.*
3 *Mandatarius quatenus excedit mãdatum, an neg. geſt. actionem habeat.*
4 *Quando mandatarius non excedat mandatum.*
5 *Mandata iuriſdictione, omnia mandata cenſentur, ſine quibus expediri nequit.*
6 *Venditio minoris facta quam mandatum ſit, non valet.*
7 *Mandati actio directa; Item contraria.*
8 *In hac materia multa arbitrio boni viri relinquẽda eſſe.*

a Is qui exequitur mandatum, b non debet excedere fines mandati, vt ecce, ſi quis vſque ad centum aureos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro Titio ſponderes: neque pluris emere debes, neque in ampliorem pecuniam fideiubere: alioqui non habebis cum eo mandati actionem. adeo quidem, vt Sabino & Caſſio placuerit, etiam ſi vſq; ad centum aureos cum eo agere volueris, inutiliter te acturũ. Sed c diuerſæ ſcholæ autores recte vſque ad cẽtum aureos te acturum exiſtimant. quæ ſententia ſane benignior eſt. d Quod ſi minoris emeris, habebis ſcilicet cum eo e mandati actionem: quoniam qui mandat, vt ſibi centum aureorum fundus emeretur, is vtiq; mandaſſe intelligitur, vt minoris (ſi poſſit) emeretur.

a Is qui exequitur. *Naturam contractus mandati latius explicat Imp. hoc loco, ex quo duo axiomata reponenda*
1 *ſunt.* † *Primum eſt*, fines mandati diligenter
a eſſe cuſtodiendos, a nec ab eis diſcedendum. *Quod procedit, quando mandatum habet ſpecificam & deter-*
b *minatam formam,* b *aliud ſeruatur, ſi non fuerit forma rei gerendæ præſcripta, ſed fidei mandatarij negotium commiſſum. vt quia mando tibi, rem aliquam mihi emere; nec tamen exprimo precium, valet emptio, pro quo-*
c *cunque etiam precio, ſaltem iuſto, res empta ſit.* c *Id enim actum eſſe intelligitur, vt iuſto precio, arbitratu ſci-*
2 *licet boni viri, emeres.* † *Secundum axioma eſt, quod* Mandatarius quatenus excedit mandatum, non habeat mandati actionem contrariam. *Nam qui exceſſit*
d *mandatum, aliud quid facere* d *videtur.* † *Diſceptant*
3 *autem interpretes, an ſaltem eo caſu* negotiorum geſtorum *actio mandatario competat, quaſi negotium meum abſque mandato vtiliter mei contemplatione geſſerit? Et conſtat, ſi me ſpecialiter prohibente emas, nec directã, nec vtilem negotiorũ geſtorum contrariã actionem tibi competere, quamuis rẽ bene geſſeris, quod Iuſtinianus vna ex quinquaginta deciſionibus ſecundum Pomponium, & Iu-*
e *lium Paulum* e *definiuit. Si ſpecialiter non prohibuerim, & vtiliter negotium meum a te geſtum conſtiterit, verius eſt, negotiorum geſtorum actionem tibi competere, neq; opus eſt, vt ratum habeam negotium, ſi modo tacitum*
f *ſit.* f *Quid enim, ſi in ducentos aureos fideiuſſeris, ne bona mea a creditoribus diſtraherentur in auctione? Si vero meum non fuerit negotium, vel male geſtum eſt, rati-*
g *habitione tibi opus erit, vt mecum agas.* g
4 b Non debet. † *Non excedit autẽ, qui id agit, quod mãdato cohæret, eoque videtur comprehenſum, cum non poſſet alioqui mandatum commode impleri, vt ſi mandatum Titio, rem mobilem vendicare, vel legatum petere, po-*
h *terit petere ipſam rem, vel teſtamenti tabulas exhiberi.* h
5 † *Quemadmodum & mandata iuriſdictione, omnia man-*
i *data videntur, ſine quibus non poteſt exercere* i *iuriſdictio.*

c Diuerſæ ſcholæ authores. *Nerua ſcilicet, & Proculus.*

d Quod ſi minoris. *Illum etiam ipſum fundum, qui mandato continetur, nam ſi alium etiam forte meliorem,*
K *aquè minoris emerit, nullo modo videris impleſſe* K *mãdatum, & per conſequens nec actionem habebis aduer-*
6 *ſus mandantem.* † *Quod autem de rei emendæ mandato diximus, id etiam locum habet, ſi quis contra rem tuam vendiderit minoris, quam ei mandaras, non enim videbitur alienata, ſed eam vendicare rurſus poteris. neq; obſtabit tibi rei venditæ exceptio, niſi & reliquum, quod mandato tuo deeſt, a mandatario, vel emptore præſtetur, &*
l *indemnis per omnia* l *ſeneris.*
7 e Mandati actionem. *Contrariam ſcilicet.* † *Sicut enim directa mandati actio mandanti datur, ad petendam rem ex mandato ſuo emptam, vna cum fructibus, vel ſi mandatum ſemel ſuſceptum nõ eſt impletum, ad id quod mandãtis intereſt, negotia ſua geſta non eſſe: Sic ex diuerſo, mandatarius actionem* mandati contrariam *habet, aduerſus mandantem, poſtquam mandatum impleuit, ad conſequendum id, quod mandãtis nomine neceſſario & vtiliter impendit. Vtriuſque actionis naturam &*
m *vim, alibi* m *latius declarabimus.* † *Porro hac in mate-*
8 *ria mãdatorum multa ſunt relinquenda arbitrio boni viri, qui omnes rei, de qua quæritur, circumſtantias conferet. ab his enim potiſſ. videtur pendere definitio huius*
n *rei: quemadmodum etiam A.* n *Gellius ſentire videtur: qui exacte hunc articulum diſcutit, variaſque Philoſophorum ſententias recenſet.*

ADDITIONES.

a l. diligenter, 5. hoc tit.
b Ita tex. hic intelligi debet.
c l. præterea, eodem tit.
d d. l. diligenter, 5.
e l. vlt. C. de neg. geſt. l. ſi pro te ff. mandat.
f l. Pompon. de neg. geſt.
g d. l. Pomponius.
h l. ad rem mobilem, & l. ad legatum de proc.
i l. 2. de iuriſdict. omn. iud. ibique late Doct. hoc axioma tractant.
K d. l. diligenter, §. 1.
l d. l. diligenter, & l. 1 § Celſ. ait, de except.
m §. rei perſequendæ, infra de act. à nu. 46. vſque ad nu. 53.
n Gelli. lib. 1. noc. Att cap. 13.

---

§. Recte quoque.

1. 3 *Mandatum extinguitur reuocatione, modo res ſit adhuc integra, & num. 4. 5.*

2 *Quando*

2 *Quando res dicatur eſſe integra.*
6 *Mandatum ſoluitur morte mandantis & mandatarij.*
7 *Quibus caſibus mandatum morte mandantis non perimatur.*
8.9 *Diſpenſator ſeruus, quis dicatur.*

Recte quoque mandatum cõtractum, ſi dum adhuc integra res ſit, *a* reuocatũ fuerit, euaneſcit. Item ſi adhuc integro mandato, *b* mors alterutrius interueniat: id eſt, vel eius qui mãdauerit, vel illius qui mãdatum ſuſceperit: ſoluitur mandatum. Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, ſi eo mortuo qui tibi mandauerat, tu ignorans eum deceſſiſſe, executus fueris mandatum: *c* poſſe te agere mandati actione: alioqui iuſta & probabilis ignorantia tibi damnum adferret. *d* Et huic ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore Titij, per ignorantiam liberto ſoluerint, liberari eos, cum alioqui ſtricta iuris ratione nõ poſſent liberari: quia alij ſoluiſſent, quam cui ſoluere debuerint.

a Reuocatum fuerit. *Duo hic modi explicantur, quibus*
1 *mandatum finiri ſolet.* † *Extinguitur enim primo reuo-*
2 *catione, ſi res adhuc integra ſit.* † *id quod tunc ſic habe-*
re intelligitur, ſi nondum cœperit intereſſe eius, qui man-
a *datum ſuſcepit, perfici quod mãdatum* a *eſt. Hoc tamen*
in articulo, ne impingas, diſtinguendi ſunt tres caſus.
3 † *Aut enim eſt mandata iuriſdictio: & tunc res integra*
cenſetur, quãdo is, cui mandata eſt iuriſdictio, citationem
b *in ea cauſa non decreuerit.* b *Cæterum ea iam emiſſa, res*
integra eſſe ceſſat: ideoque nec poterit in eius fraudem
reuocari, ſed omnino vbi captum eſt iudicium, ibi debe-
c *bit finiri.* c † *Aut mandato eſt procuratori lis exercen-*
4 *da, conſtitutus eſt procurator ad iudicia, & eo caſu de-*
ſinit res eſſe integra per litis conteſtationem, ſi de actoris
d *procuratore loquimur:* d *nam in rei procuratore ſatiſ-*
e *dationem attendimus.* e † *Aut denique mandatum fuit*
5 *datum procuratori ad negotia, ſuit alicui mandatum gerendum negotium, & res dicitur non amplius integra, cum mandatarius cœpit illud negotium gerere, vel ſi neceſſarias impenſas ad id negotium fecerit: vt ſi ſuſceperis*
f *mandatum ædificandi domum, & iam lapides, vel ligna comparaueris.* f *Sane hac ſpecie mandatori permittendum non eſt, mandatum reuocare, niſi paratus ſit reſtituere, quod mandatarij intereſt.*
6 *b* Mors alterutrius. † *Secundo ſoluitur mandatum morte mandantis, vel mandatarij, ſi res adhuc ſit integra.* g
g *Quod tamen in procuratore ad iudicia non obtinet: mortuo enim eo, mandatum morte ipſius diſſoluitur, ſiue res ſit integra, ſiue non ſit. quia induſtria perſonæ ibi eligi-*
h *tur, quæ non tranſit ad hæredes.* h † *Interim non eſt igno-*
7 *randum, non paucas eſſe mandatorum formas, quæ etiam poſt mortem mandantis durant: vt ſi quid mandatum*
i *ſit in rem ipſius mandatarij:* i *vel mandatum contineat aliquid, quod omnino poſt mortem mandantis exequi de-*
K *beat.* K *Sed nec mandatum dotis vel libertatis dandæ*
l *expirat morte* l *mandantis.*
c Poſſe te agere. *Scilicet aduerſus defuncti mandatoris hæredes. Ætiologia eſt, quia vtcunque mandatum fuerit ſolutum morte domini: tamen quia mandatarius*
m *ignorauit dominum deceſſiſſe, probabilis facti ignorantia*
n *veniam meretur:* m *ſecus ſi improbabilis foret.* n
d Et huic ſimile. *Probat ſuperiorem deciſionem a ſimili, ſiue ab exemplo, in quo etiam reiecta iuris ſubtilitate æquitati adhæretur, vt eſt in diſpenſatore, qui ignorans ſe*
o *manumiſſũ a ſuo domino, exegit a debitoribus pecunias.* o
Appellamus enim hic diſpenſatorem *ſeruum, qui ſeno-ri dari cõſueuit pecuniam domini, vel eam a debitoribus exigere, aut ſtipulari, aut pignora accipere: nam iſta propemodum eſt ſumma in negociatione quæſtuum. Theophilus hic diſpenſatorem definit, εἶναι τὸν ὃς εἰώθει ἐκδα-*
8 *νείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα.* † *Sic quoque alibi* p *di-*
p *ſpenſator ſeruus appellatur, qui familiæ rationes diſpenſat, peculijq; adminiſtrationem habet. Hinc Martialis.*
Diſpenſatorem fallax ſpoliauit amica.
Hinc & apud Suetonium in vita Veſpaſiani Cæſ. diſpenſationem impetrare quidam dicitur fratri ſuo voluiſſe. *neque enim de ea ibi loquitur, quam vulgo nunc diſpenſationem vocant. nam veteres id legibus ſolui dicebant. Huiuſcemodi ergo diſpenſatori, qui mandatum habuit a domino recipiendi ſolutionem a debitoribus, ſi facta ſit ſolutio poſt ipſius manumiſſionem a ſe ignoratam, ſeu poſt mortem ſui domini, ſummo iure debitores non eſſent liberati: quoniam mutato ſerui ſtatu, vel etiam per mortem domini, mandatum ſolutum fuit, proinde non potuit ei amplius recte ſolui. Quia tamen & hic probabilis ignorantia veniam promeretur, ei ex æquitate ſuccurritur.*

ADDITIONES.

a l.8.ſi procuratorem, § mandati, ff. hoc tit.
b l.4 more, cum l.ſeq. vbi Bart. & Doct. de iuriſd.
c l.30. vbi cæptum. de iud.
d l.16. ante litem, l. poſt litem, de proc. l. nulla. C. eod.
e Iaſ. hic ad Por. Bald. in l. mandatum, col. 5. C. mand.
f l.1. § cœpiſſe. de pollicit.
g l.26. inter cau. hod mil. & quia. de iuriſd. & l. vlt. de ſolut.
h l.57. tam ex contractibus, de iud.
i l. ſi eum fundum, de pec.
K l.12. ſi vero non remunerandi, § vlt. hoc tit.
l l. ſi ego. § 1. de iure dot. l. ſi pater, de man. vin.
m Toto tit. de iur. & fac. ignor. & l. idemque, § generaliter. mand.
n l.1. § cauſa, de ædil. ed. l. quiſquis, C. de reſcind. vend.
o quem caſum habes etiam l. eius qui, ſi cert. petat. & l. ſi quis ſeruo, de ſolut.
p In l. diſpenſatori 51. & l. 62. ff. de ſol. & Quint. lib. 6. c. 4.

§. Mandatum.

1 *Mandatum ab initio eſt voluntatis, poſtea ſit neceſſitatis: fallit, vt num.*
3 *Omnes contractus nominati ab initio voluntarij ſunt, deinde fiunt neceſſarij.*
4 *Mandatum in quo differat ab alijs contractibus, qui conſenſu fiunt.*
5 *Mandatarius quid præſtet.*

Mandatum non ſuſcipere, cuilibet *a* liberum eſt, ſuſceptum autem conſummandum eſt, aut quã primum renunciandum vt per ſemetipſum, aut per aliũ eandem rem mandator exequatur. Nam niſi ita renuncietur, vt integra cauſa mandatori reſeruetur eandem rem explicandi, nihilominus mandati actio locum habet: *b* niſi iuſta cauſa interceſſerit, aut non renunciandi, aut intem peſtiuè renunciandi.

a *a* Liberum eſt. *Ex Pauli & Vlpiani reſponſis* a *hic §. deſumptus videtur, quorum verba huc collata non parum*
1 *lucis adferent.* † *Diſcendum autem hinc eſt, quod mandatum ab initio poteſt non acceptari: eo autem ſemel ſuſcepto,*

ſcepto, non poterit renunciari, ſi mandatoris cœperit intereſſe, hoc eſt, ſi per renũciationem mandator damno aliquo
b *afficeretur.* b † *Quod tamen ita moderandum eſt, niſi iu-*
2 *ſta cauſa interceſſerit, puta ſi valetudinis aduerſæ, vel capitalium inimicitiarum cauſas, ſeu ob immanes, rei actiones, ſeu ob aliam iuſtam cauſam excuſationes mandata-*
c *rius alleget, audiendus eſt:* c *Alias vero vbi iuſtæ cauſæ deſunt, locum habet mandati actio aduerſus mandatarium, vt is, quanti mandatoris intereſt negotia ſua confe-*
d *cta non eſſe, damnari debeat.* d *Cæterum quod diximus, mandatum ab initio voluntariũ eſſe, hoc & in alijs contra-*
3 *ctibus nominatis locum habet.* † *Omnes .n. contractus nominati a principio ex voluntate contrahentium pendent, vbi autem iam obligatio contracta eſt, alter ſine alterius*
e *voluntate diſcedere non* e *poteſt.* † *Cæterum mandatum*
4 *hoc ſpeciale habet, quod mandatarius etiam ſuſcepto mãdato, re exiſtente integra, pœnitere poteſt, & renunciare, idque ea ratione quoniam ex mandato tum demum datur actio directa, poſtquam mandantis cœperit intereſſe, ſed re integra mandantis, nihil intereſt, ergo adhuc nulla actio competit, & per conſequens locus eſt reuocationi. quę ratio ceſſat in alijs contractibus.*

b Niſi iuſta cauſa. *Vt ſi per publicas neceſſitates, vel*
f *caſum improuiſum factum ſit, quo minus renunciauerit.* f
5 † *Dolum enim & culpam omnem, ideſt, latam & leuem quouis modo admiſſam, mandatarius, qui ſalarium acci-*
g *pit, mandatori præſtat,* g *vt procurator, qui ſalarium non exigit, vt fideiuſſor, dolum tantum, & latam culpam,*
h *quæ fraude non* h *caret.*

ADDITIONES.

a In l. ſi mandauero, 22. §. vlt. eo. & l. ſi quis alicui, 27. §. qui ſuſcepit, d. tit.
b Dictis iuribus.
c l. ſane, 23. cum ll. ſeq. hoc tit.
d d. §. qui ſuſcepit.
e l. ſicut, C. de actio. & oblig.
f Theo. & Baro hic.
g l. a procur. & l. in re. C. hoc tit.
h l. ſi fideiuſſor. hoc tit. l. 1. de poſ. & l. ſi procu. mand.

§. Mandatum 2.

1 *Mandatum & in diem, & ſub conditione fieri poteſt.*
2 *Quibus verbis mandatum concipiatur.*
3 *Mandatum poteſt etiam per nuncium vel epiſtolam fieri.*

Mandatum & a in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt.

1 a In diem. † *Obſerua mandatum & in diem differri,*
a *ſub conditione contrahi poſſe.* a *In diem, vt* Mando Kalendis illis equum mihi emas, *ſub conditione,* Mando emas, ſi ad nundinas proficiſcaris. *Pauci .n. actus*
b *ſunt legitimi, qui diem & conditionem non recipiant.* b
2 † *Illud non omittendum, quo ad formulam concipiendi mandati, nihil referre, quibus verbis mandantis voluntas, & conſenſus mandatum ſuſcipientis exprimatur. Nam ſiue rogo, ſiue volo, ſiue mando, ſiue alio quocunque*
c *verbo idoneo vſus ſit mandans, mandati actio eſt.* c † *Et*
3 *cum mandati obligatio mere a conſenſu pendeat, poteſt per nuncium quoque vel per epiſtolam mandatum fieri ac ſuſcipi.*

ADDITIONES.

a l. 1. hoc tit.
b l. actus. de reg. iur.
c d. l. 1.

§. In ſumma.

1 *Mandatum debet eſſe gratuitum, fallit, vt nu. 3.*
2 *Actio mandati contraria cur inuenta.*
4 *Et procuratores & aduocati honorarium petere poſſũt.*
5 *Si merces ex conuentione accedat mandato, locatio eſt, non mandatum.*
6 *Incerta mercede conſtituta in mandato, fit contractus innominatus.*

In ſumma ſciendum eſt mandatum, a niſi gratuitum ſit, in aliam formam negotij cadere. Nam mercede conſtituta, b incipit locatio & conductio eſſe. Et (vt generaliter dicamus) quibus caſibus ſine mercede ſuſcepto officio, mandati ſiue depoſiti contrahitur negotium, ijs caſibus interueniente mercede, locatio & conductio intelligitur contrahi. Et ideo ſi fulloni polienda, curandave quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neque promiſſa, c mandati competit actio.

1 a Niſi gratuitum. † *Gratuitum ergo debet eſſe mandatum, alias nullius momenti eſt, nec ex illo oritur mandati actio, vel obligatio, quippe quod originem ex officio &*
a *amicitia trahit,* a *officio autem gratuito nihil magis cõtrarium eſt, quam merces & ſalarium. Hoc tamen non eo ſpectat vt mandatarius damno aliquo affici debeat:*
2 † *ob id enim reperta fuit actio mandati contraria, vt is qui mandatum ſuſcepit exequendum, ſumptus bona fide,*
b *ac neceſſario factos conſequi valeat.* b † *Honorarium*
3 *tamen ſiue honor, vt Vlpianus appellat, remunerandi gra-*
c *tia interuenire poteſt, petique vel actione mandati,* c *vel*
d *extra ordinem,* d *modo non incerta pollicitatione pro-*
4 *miſſum fuerit.* † *Sanè non tantum procuratores, ſed Aduocati, hoc eſt, omnes omnino, qui cauſis agendis quoquo ſtudio operantur, Honorarium pro modo litis, pro facundia, pro conſuetudine fori & iudicij, vbi erat acturus, in-*
e *tra legitimum modum petere* e *poſſunt. Vnde eſt manifeſtum, mercedem non peti a procuratore, ſed honorem pro remunerando labore.*
5 b Incipit locatio. † *Si mandato ex conuentione merces acceſſerit, deſerta eſt mandati natura, & ad locati conductiq; mercenariam cauſam factus tranſitus. Hoc tamen de mercede certa & pecuniaria, ideſt, quæ pecuniaria con-*
6 *tineatur, intelligi debet:* † *nam incerta mercede conſtituta, erit contractus innominatus, competetque actio præſcriptis verbis in hoc quod intereſt, vel ad repeten-*
f *dum* f *condictio.*

c Mandati competit. *Nam vbi aliquis gratis quid*
g *faciendum ſuſcipit, Mandati parit ea res* g *obligationem.*

ADDITIONES.

a l. 1. hoc tit.
b l. ſi vero non remunerandi, §. ſi mihi, hoc tit.
c l. ſi remunerandi, in prin. hoc tit.
d l. ſalarium, 7. hoc tit. & l. ſalarium, C. eod.
e l. 1. §. in honorarij, & §. aduocat. de var. & extraor. cog.
f l. naturalis, §. at cum do, & l. ſi tibi, 22. de præſcri. verb.
g d. l. ſi tibi.

DE OBLIGATIONIBVS, quę ex quaſi contractu naſcuntur. Tit. XXVIII.

In rub. & princip.

1 *Continuatio tituli.*

Digitized by Google

2 *Quaſi contractus vnde ſic appelletur.*
3 *Quinque ſpecies eſſe quaſi contractus.*

Poſt genera cõtractuum enumerata, diſpiciamus
etiam de ijs obligationibus, quæ quidem *a* nõ pro-
prie naſci ex contractu intelliguntur, ſed tamen quia
non ex maleficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex con-
tractu naſci videntur.

1 Quatuor† *genera contractuum in ſuperioribus titulis*
expoſita ſunt, qui re, verbis, literis, aut conſenſu fiunt, ordo
a *propoſitionis iam exigit*, a *vt* de obligationibus ex
2 quaſi contractu *ſubijciatur.* † *Hæ autem ideo ſic appel-*
lantur, quod non proprie ex contractu, vel maleficio, aut
b *quaſi maleficio veniant.* b *Contractus enim proprie non*
eſt, niſi inter duos aut plures, maleficium abſque negotio
c *contractum fit eo animo, vt alteruter vel vterque* c *obli-*
getur. Nec maleficium aut quaſi ſine peccato eſſe poteſt,
d *ideſt, dolo vel culpa.* d *Continetur tamen plerumq;, quaſi*
maleficium appellatione maleficij, & quaſi contractus ap
e *pellatione contractus.* e † *Habet autem quaſi contra-*
3 *ctus quinque ſpecies, ſiue exempla. Negotiorum geſtio-*
nem, Adminiſtrationem tutelæ, Communionem rerum,
Aditionem hæreditatis, & Solutionem indebiti. Et hæc
in progreſſu tituli noſtri ſingulatim explicantur.

a Non proprie. *Nam ex vero contractu nemo obliga-*
f *tur, niſi qui conſenſit,* f *hic autem obligantur etiam*
g *ignorantes.* g

ADDITIONES.

a §. vlt. ſupra, de oblig.
b l. ex maleficiis, de act. & oblig.
c l. Labeo, de verb. ſig. l. rogaſti, de præſcr. verb. l. ſi in area. de condic. indeb.
d infra de obl. quæ ex qua. del. naſ. & d. l. ex malef.
e Ibidem.
f l. 1. de pact.
g l. 2. de neg. geſt.

§. Igitur.

1 *Negotiorum geſtio explicatur.*
2 *Negotiorum geſtor ſubſtituit inſtar procuratoris.*
3 *Alienum negotium quot modis geratur.*
4 *Verbum, gero.*
5.6.12.13 *Actio neg. geſt. directa & contraria.*
7 *Differentia inter mandatu & mandato.*
8 *Quandoque plures actiones ex vno negotij geſtu dãtur.*
9 *Sufficit ab initio vtiliter geſſiſſe.*
10 *Vtilitatem vnde metiri oporteat.*
11 *Cautela, ne cõiuncta perſona ſumptus donaſſe videatur.*
14 *Negotiorum geſtor quid præſtet, iuxta negotij qualitatem iudicandum.*

a Igitur cum quis *b* negotia *c* abſentis *d* geſſe-
rit, vltro citroque inter eos naſcuntur actiones, quæ
appellantur negotiorum geſtorum, ſed domino qui-
dem rei geſtæ aduerſus eum qui geſſit *e* directa cõ-
petit actio, negotiorum autem geſtori *f* contraria,
quas *g* ex nullo contractu, proprie naſci, manife-
ſtum eſt, quippe ita naſcuntur iſtæ actiones, ſi *h* ſi-
ne mandato quiſque alienis negotijs gerendis ſe ob-
tulerit, ex qua cauſa ij, quorum negotia geſta fuerint,
etiam ignorantes obligantur. *i* Idque vtilitatis cau
ſa receptum eſt, ne abſentium, qui ſubita feſtinatio-
ne coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum ad-
miniſtratione, peregre profecti eſſent, deſererentur
negotia, quæ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo qđ
quis impendiſſet, nullam habiturus eſſet actionem.
Sicut autem is, K qui vtiliter geſſit negotia, *l* do-
minum habet obligatum *m* negotiorum geſtorũ,
ita, & contra *n* iſte quoque *o* tenetur, *p* vt admi-
niſtrationis reddat rationem, quo caſu *q* ad exactiſ
ſimam quiſque diligentiam compellitur reddere ra-
tionem, nec ſufficit talem diligentiam adhibere, qua
lem ſuis rebus adhibere ſolet, ſi modo alius diligen-
tior eo commodius adminiſtraturus eſſet negotia.

1 *a* Igitur. † *Prima ſpecies ſiue exemplum obligationis ex*
quaſi contractu hic exponitur, nempe negotiorum ge-
ſtio, *quæ tum exiſtit, cum te abſentem mihi obnoxium*
facio, mea ſponte vtiliter gerendo negotia tua. Præſumi-
tur enim & iudicatur negotiorum geſtor eo animo nego-
tium gerere, vt ex dolo & culpa obligetur, viciſſim etiam
dominus eo animo eſſe iudicatur, vt libenter ſe negotio-
rum geſtori obligatum velit, ſi quid ſuo nomine impende-
a *rit. quare naſci dicitur obligatio quaſi ex contractu,* a *id-*
eſt, non ex vero & geſto (vt ſic dicam) contractu, ſed ex
tacito & præſumpto. Eſt autem totus hic locus ex duo-
b *bus Caij* b *reſponſis huc tranſcriptus, ex quorum colla-*
tione magis eluceſcet methodus huius loci, quæ Iuſtinia-
nus omnia a Caio vberius tradita, breuiter ſolum com-
plexus eſt.

b Negotia. *Siue vnum, ſiue plura ſint, item, ſiue in iudi-*
c *cio geſſerit, vel extra* c *iudicium.* † *Sed nec refert, vtrum*
2 *per ſe, an per alium geſſerit. Poteſt enim negotiorum ge-*
ſtor (ſicut & procurator) ſubſtituere aliquem ad negotia
d *gerenda, ſuo tamen* d *periculo. Neque enim excuſa-*
tur, ſi dicat, ſe credidiſſe idoneum, quem ſubſtituerat.
Vnde ſolet euenire, quod ex vno eodemque negotij geſtu
e *diuerſæ perſonæ diuerſas acquirant actiones, quod* e *ali-*
bi explicatur.

c Abſentis. *Requiritur enim hic abſentia, nam ſi præſens*
f *fueris, paterisque alium tua gerere negotia, mandare* f *vi-*
3 *deris.* † *Cæterum quatuor modis alienum negotium geri-*
g *tur.* g *Primo, cura & ſolicitudine, vt in tutoribus curato-*
ribus, procuratoribus, adminiſtratoribus. Deinde, reipſa,
cum in rem tuam impendo, etſi tuo intuitu non fecerim.
Tertio, ratihabitione, cum quod tuo nomine geſſi, ratum
habes, & niſi ratum haberes, nihil ad te pertingeret. De-
nique ipſo geſtu, cum creditori tuo ſoluo, te ignorante,
h *vel inuito.* h

4 *d* Geſſerit. † *Verbum hoc,* gero, *cum plures habeat acce-*
ptiones, hic tamẽ pro adminiſtrare ſumitur, ſicut & in vul
gata regula, Qui per alium gerit, per ſeipſum gerere
videtur. *Nihil aũt refert, an quis aliqua neceſſitate vrgẽ*
i *te negotia abſentis geſſerit, vel etiam ſponte,* i *quia fauebat*
K *abſenti, & humaniter cum Papiniano* K *iudicabat,* ho-
minis intereſſe, hominem beneficio afficere.

5 *e* Directa competit. † Directa negotiorum geſtorum
actio domino cõceditur, cuius negocia geſta ſunt aduerſus
geſtorem, vt reddat rõnem adminiſtrationis, item vt præ
l *ſtet, ſi quid dolo, aut negligentia eius* l *admiſſum eſt.*

f Contraria.

ADDITIONES.

a l. 5. ff. de act. & ob l. 2. & l. 6. ff. de neg. geſt.
b l. ex maleficiis, §. 1. de act. & obl. & l. 2. de neg. geſt.
c l. 2. in princ. & l. ſoluendo, de neg. geſt. & d. §. 1.
d l. nam & Seruius, § vlt. eod. tit.
e Exempla vide in l. ait Prætor, § vlt. & ſeq. ff. eo. ſup. de verb. obl. in prin. & l. ſi mandatum, C. de neg. geſt.
f l. ſi remunerandi, §. ſi paſſus, mandati.
g l. ita mandans, § geſſiſſe, de admi. tut.
h Vide glo. in l. ſi pupilli tut, in fine, §. pen. ff. de neg. geſt.
i l. 3. § hac actione, de neg. geſt.
K l. ſeruus ea lege, in fine, de ſer. expor.
l d. l. ex maleficiis, §. ſi quis, & d. l. 2.

6 *f* Contraria. † *Contraria negotiorum geſtorũ actio
datur ipſi geſtori, qua repetit ſumptus factos in rebus ami
ci, cuius negotia ſine mandato geſſit. Vtramque actionem
a commodius alibi* a *enarrabimus.*

g Ex nullo contractu. *Neque enim interuenit vllus
contractus aut conſenſus partium.*

h Sine mandato. *In aliquibus exemplaribus legitur,*
7 Sine mandatu: *& non male meo iudicio.* † *Mandato-
rum enim differentiam vt exactius ſignificarent veteres,
ſolebant dicere* Mandatu, *in ablatiuo, cum mandatum
priuatum intelligi volebant: Mandatum vero publicũ
per ablatiuum.* Mandato *denotabant frequenter. Et hac
locutionem Haloander diligenter obſeruauit in Pãdectis
vbiq; Mandatu meo, mandatu Titij, vt & in Pand. Flor.
ſæpe legimus, Ad propoſitum ſi mandaueris alicui, vt
b negotia tua gerat, mandati actio* b *competit. Sine man-
dato autem intellige ſaltẽ illius, cuius ſunt negotia geſta.
Nam ſi quis alius mandarit, nihilominus dabitur negotio
c rum geſtorum actio: id quod Marcellus* c *tradidit, li-
cet aliquantum obſcurius. poteſt tamen ea tota res tribus
8 verbis expediri.* † *Primo, ſi cum propoſuiſſem tua nego-
tia gerere, Titius mihi mãdarit, vt geram: inter me & te
erit actio negotiorum geſtorum, inter me vero & Titiũ,
mandati. Secundo ſi cum non propoſuiſſem tua gerere ne-
gotia, Titius mihi mandarit, vt gerã: inter me & Titium
erit actio mandati: inter te & Titium negotiorum geſto-
rum: ſi modo ille tuus procurator nõ fuerit: nam in alio qui
erit actio mãdati. Inter me vero & te nulla erit actio, niſi
d geſſerim contemplatione tui, & in tuam omnino* d *gra-
tiam. Tertio, ſi mihi mandaris, vt geram negotia tua, &
ego non tua tantum, ſed etiam Titij ignorans geſſerim: ſi
quidem eius Titij tutela vel cura ad te pertineat, vtriuſq;
negotij geſti nomine erit inter nos actio mandati: ſicuti
e eſſet negotiorum geſtorum: ſi ſine mandato* e *geſſiſſem.*

i Idq; vtilitatis. *Ætiologia eſt, quare Legiſlator motus
fuerit ad hanc ſpeciem obligationis ex quaſi contractu in-
troducendam.*

9 K Qui vtiliter geſſit. † *Etſi effectum non habuit nego-
tium: ſufficit enim ab initio vtiliter geſſiſſe. Et ideo ſi in-
ſulam fulſit, vel ſeruũ ægrum curauit, etiamſi inſula exu-
f ſta eſt, vel ſeruus obijt:* f *aget nihilominus ad impenſas.*
10 † *Vtilitatem autem metiri oportet non ex opinione ge-
rentis, ſed ex re illius, cuius negotia geſta ſunt. Quid
enim ſi quis putauerit ſe vtiliter facere, ſed patrifamilias
non expediebat? verumtamen vbi gerẽs oſtenderit, quod
fecit, reijciet onus probandi in dominum, vt is doceat rem
geſtam ſibi in ſpeciem oneroſam eſſe, vel ſaltem non ne-
g ceſſariam, neque* g *vtilem.*

l Dominium habet obligatum. *Nempe vbi non adpa
h ret, hunc qui geſſit, habuiſſe animum donãdi:* h *cuiuſmo
i di animus vel ex paterna pietate,* i *vel ex maritali affe
K ctione* K *facile colligitur.* † *Quare conſulunt Doctores, ſi
11 coniuncta perſona abſentis negotia gerat, vt proteſtetur*
ſe non donandi animo, ſed vtilitatis cauſa pro abſen-
l te negotium l geſturum.

12 *m* Negot. geſt. † *Actione contraria, vt ſcilicet repe-
m tat, quod impendit neceſſario vel vtiliter,* m *ſed non vo-
luptatis cauſa: itẽ vt liberetur ab obligatione pro domino
negotiorum ſuſcepta, & generaliter, vt præſtetur ei indem
n nitas rerum* n *geſtarum.*

n Iſte. *Negotiorum geſtor.*

o Tenetur. *Directe negotiorum geſtorum actione.*

13 *p* Vt adminiſtratio red. † *Id eſt, actus ſui, vt Caius
inquit: condemneturque in id quod non, vt oportuit, geſ-
o ſit: vel quod ex huiuſmodi negotijs* o *retinet: item vt vſu
ras quoque præſtet, eius ſcilicet pecuniæ, quæ demptis ne-
p ceſſarijs ſumptibus* p *ſupereſt.*

14 *q* Ad exactiſ. *Nec tamen hoc eſt perpetuum.* † *Quare
ne fallaris, ſciendum hoc eſt, negotiorum geſtorum varijs
modis teneri hoc iudicio, ſecundum qualitatem negotij.
Primo enim venit dolus malus duntaxat & latior culpa,
ſi affectione permotus, ne bona amici diſtraherentur, ne-
ve aliud damnum accideret, negotijs eius vltro ſe obtu-
q lerit* q *gerendis. Deinde leuioris culpæ etiam rationem
r reddet, nedum fraudis regulariter ex natura* r *actionis.
Tertio caſus fortuitus tum venit, cũ geruntur negotia pu-
ſ pilli, qui nullo modo tenetur, niſi locupletior* ſ *factus ſit.
Item ſi negotiorum geſtorum non alterius contemplatio-
t ne, ſeu ſui lucri cauſa adminiſtrationẽ* t *ſuſcepit. Item ſi
u nouum negotium, & ab vſu abſentis prorſus alienum* u
x geſſerint. Itẽ ſi pacto in ſe recepit caſum x *fortuitũ. Itẽ
y ſi culpa geſtoris caſus* y *eueniat. Denique ſi negotiorum
z geſtor in reſtituendis rebus domini admiſerit* z *moram.*

ADDITIONES.

a Infra, de act. § actionum, a nu. 31. vſque ad nu. 48.
b Supra, de mand. eodem tit.
c l. 3. §. vlt. de neg. geſt.
d l. nam & ſeruus. in fin. l. item ſi. §. nam etſi cui, l. ſi quis man dato. neg geſt. l. ſi mandatum, C. eod. tit.
e l. liberto. §. 1. dic. tit.
f l. ſed an vltro, §. 1. hoc tit.
g d. §. 1.
h l. ſed videa. dic. tit.
i l. ſi paterno, l. ſi alimenta, C. eod. l. quæ pater filio, ff. fam. ercisc.
K l. quod in vxorem, C. hoc tit.
l. Nerennius, e l. at ſi quis, de rel. & ſumpt. fune.
m l. ex duobus, in princ. hoc tit. l. quæ vtiliter, in princ. eod.
n l. ſi mandata, d. tit. per l. 2. C. de ſen. quæ ſi. cert. quan.
o l. 2. hoc tit.
p l. qui alienæ, in princ. de neg. geſt.
q d. l. 3. §. interdum, eod. tit.
r l. tutoris, C. de neg. geſt.
ſ l. ſi pup. in princ. d. tit.
t l. ſi pupilli, §. ſed etſi quis.
u l. ſi negot. C. eod.
x l. ſi negotium, C. eod.
y l. ſiue hær. & l. debitor eius, ff. hoc tit.
z l. cum res, §. vlt. de legat. 1.

---

§. Tutores.

1 *Secũda ſpecies quaſi cõtractus, eſt adminiſtratio tutelæ.*
2 *Ex qua actio tutelæ naſcitur, tã directa, quam cõtraria.*
3 *De actione rationum diſtrahendarum & pro tutela.*
4 *Contrariam tutelæ actionem quare Prætor induxerit.*

a Tutores quoque qui tutelæ iudicio tenentur, non proprie ex cõtractu obligati eſſe intelliguntur (*b* nullum enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur) ſed quia ſane *c* non ex maleficio tenentur, quaſi ex cõtractu teneri vĩr. Hoc autẽ caſu *d* mutuę ſunt actiones. Non tantum enim pupillus cum tutore habet *e* tutelæ actionem; ſed & contra tutor cum pupillo habet *f* contrariam tutelę, ſi vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditoribus eius obligauerit.

1 *a* Tutores. † *Et hic locus ex eiuſdem Caij* a *reſponſo
a deſcriptus eſt, ſecundam ſpeciem quaſi contractus con-
tinens, nempe* adminiſtrationem tutelæ. *Tutor enim &*

pupillus dicuntur quaſi contrahere, quia adeo non requiri-
b *tur conſenſus pupilli, vt & ignoranti & inuito tutor* b
detur. Oritur ergo inter tutorem & pupillum obligatio, pupillo etiam ignorante, & non conſentiente, imo eo inui-
to. Quia autem inter ſe nihil contraxerunt, neque ex delicto, vel quaſi ex delicto obligati ſunt, dicitur hæc obliga-
2 *tio ex quaſi contractu procedere.* † *Ex qua deinde actio naſcitur, quæ tutelæ vocatur. Et hæc pariter eſt duplex, directa ſcilicet, & contraria, quarum prior pupillo datur in tutorem, vt reddat rationem ſuæ adminiſtrationis, fini-*
c *ta iam* c *tutela, poſterior tutori datur in pupillum, iam adultum, qua repetit, ſi quid impedit de ſuo in rem pupil-*
d *larem, aut ſe, remve ſuam pro eo* d *obligauit.*

b Nullum enim. *Saltem quod ad iudicium tutelæ pertineat, de quo hic agitur. Cæterum nemo negat, contrahi aliud negotium inter pupillum & tutorem, nempe ex ſtipulatione, rem pupilli ſaluam fore.*

c Non ex maleficio. *Vel quaſi maleficio, neque enim*
e *tutela maleficij, ſed beneficij nomen* e *eſt, ſed nec dolum vel culpam admittit alteruter, quod vel tutelam ſuſcipiat vel in tutela ſit.*

d Mutuæ ſunt actiones. *Nempe tutelæ directa & con-*
3 *traria, vt paulo ante dixi.* † *Ab his autem actionibus di-*
f *uerſæ ſunt, actio de* rationibus f diſtrahendis, *ſi quid tutor dicatur ex bonis pupilli abſtuliſſe, & actiones* pro tutelæ, *directa & contraria, ſi quis quaſi tutor geſſerit ne-*
g *gotia impuberis, licet verus tutor non* g *fuerit. Verum*
h *de his opportunius* h *ſuo loco agemus.*

e Tutelæ actionem. *Directam ſcilicet.*

4 f Contrariam tutelæ. †Quam Prætor propoſuit (*in-*
i *quit* i *Vlpianus*) induxitque in vſum, vt facilius tutores ad adminiſtrationem accederent, ſcientes pupillum ſibi quoque obligatum fore ex ſua adminiſtratione. *Quanquam enim ſine tutoris authoritate pupilli*
K *non* K *obligentur, nec in rem ſuam tutor pupillum obligare poſſit, attamen receptum eſt, vt tutori ſuo pupillus ſine tutoris authoritate ciuiliter, ex adminiſtratione ſcilicet. Etenim prouocandi erant tutores, vt promptius de ſuo aliquid pro pupillis impenderent, cum ſciunt ſe recepturos id, quod impendiſſent.*

ADDITIONES.

a l.ex maleficijs, §.tutel.de act.& oblig.
b l.nec non, de tut.& cur.da.ab his.
c l.ſi finita, de tut.& rat.diſtr. & in rub ff.de cont.& vti.acti. tut.& l.1.eod.
d d.l.ex malefic.
e Sup. de tut.in princ.
f l.actione, de tut.& rat.diſtr.
g l.1 de eo, qui pro tut.
h §.actionum, inſ de act a nu.49. vſque ad nu.60.& ff. de tut. & ratio.diſtr.
i l.1.de contr.tut.& vti act.
K Supra, de aut.tut.

§. Item ſi inter.

1 *Tertia ſpecies quaſi contractus, eſt communio rerum, ex qua actio communi diuid. naſcitur.*
2 *Actionem commu.diuid. duplicem eſſe.*
3 *Inter cohæredes ex quaſi contractu obligationem naſci.*
4 *Ex qua oritur familiæ erciſcundæ actio.*
5 *Familia pro hæreditate, & de pluribus huius verbi acceptionibus, & nu.6.7.8.9.*
10 *Erciſcere ſignificat diuidere.*
11 *Actio famil.erciſcun.quomodo differat a communi diuid. actione.*
12 *Actio famil.erciſc.duplex.*

a Item ſi inter aliquos communis res ſit b ſine ſocietate, veluti quod pariter eis legata donata ve eſſet, & alter eorum alteri ideo teneatur communi diuidundo iudicio, c quod ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quod ſocius eius ſolus in eam rem neceſſarias impenſas fecerit, non intelligitur ex contractu proprie obligatus eſſe, quippe nihil inter ſe contraxerunt, ſed quia ex maleficio non tenetur, quaſi ex contractu teneri videtur. d Idem iuris eſt de eo, qui cohæredi familiæ erciſcundæ iudicio ex his cauſis obligatus eſt.

1 a Item ſi inter. †*Tertia ſpecies quaſi contractus hic enarratur, nempe* communio rerum, *ex qua manat actio, quæ*
a communi diuidundo a *appellatur, quæ competit pro rebus ſingularibus diuidendis, vel pro his, quæ in re communi expẽſa ſunt, vel ſi quis ſolus ex re communi fructus percepit. Vt ſi duobus fundus eſſet legatus, & vnus ſolus ex eo fructus percepiſſet, certe obligatus eſſet alteri, quia autem neque contraxit cum eo, neque deliquit, aut quaſi deliquit, ideſt, nec dolum vel culpam admiſit, ex quaſi cõ-*
2 *tractu dicitur obligatio nata.* † *Eſt autẽ hæc actio duplex,* directa *ſcilicet, &* vtilis, directa *illis competit, qui habent rerum dominium in re communi.* Vtilis *vero his, qui habent quaſi dominium, quales ſunt qui rem communem bona fide a non domino acceperunt.*

b Sine ſocietate. *Recte inquit ſine ſocietate, ideſt, ſine animo & conuentione ſocietatis ineundæ. Ea enim ſi nominatim contracta eſſet, eius obligatio referri deberet inter eas, quæ proprie naſcuntur ex contractu, licet tum quo-*
b *que communi diuid. iudicium locum* b *habeat, ſicut* c
c *alibi dicemus.*

c Quod ſolus fructus. *Impe. notanter hoc loci acceſſio-*
d *num duntaxat meminit,* d *veluti fructuum & impenſarum, non etiam rei principalis, quia ſcilicet tum demũ quaſi ex contractu naſci intelligantur. Nam quod attinet ad ipſam rem principalem, cum de eius diuiſione agitur, videtur hoc iudicium naſci ex conſenſu, nempe volentium a communione diſcedere.*

3 d Idem iuris. † *Inter cohæredes vltro citroque naſcitur quaſi ex contractu obligatio. Nam ſimulatque adierunt hæreditatem, videntur quaſi contraxiſſe alter cum altero, ita quod alter alteri ſit obligatus in mutuis præſtationibus. Et dicitur quaſi contractus, quia iſti cohæredes nihil vere contraxerunt, ſed iuris poteſtate habentur pro con-*
4 *trahentibus, qui dicitur quaſi contractus,* † *ex quo deinde prouenit Actio* familiæ erciſcundæ, *ideſt, hæredita-*
5 *tis diuidendæ.* † *Nam antiqui familiam pro hæreditate*
e *accipiebant,* e *vt in lege XII. Tab. his verbis:* Proximus agnatus familiam habeto, *cuius non ſemel Cicero*
6 *in Topicis meminit.* † *Cæterum* Familia *(inquit Feſtus) in liberis hominibus dicebatur, vnde familiæ nobilium Pompeiorum, Valeriorum, &c. Et* Familiares *ex eadẽ*
7 *familia.* † *Poſtea* Familiæ *appellatio cum rebus ipſis & perſonarum circumſtantiis variata eſt. Primum enim ſerui tantum ſignificabantur per familiam, nempe a famu-*
f *lando, litera l, cum u, mutata.* f † *Denique liberi quo-*
8 *que, vxor & omnes qui ſub vnius poteſtate in eadẽ domo*
g *natura vel iure viuunt, comprehendi* g *cœperunt.* †*Tã-*
9 *dem translata eſt* Familiæ *ſignificatio ad totã cognationem ſanguinis. Et quoniam agnatis tantũ priſco iure debebatur hæreditas, lex XII. Tab. proprietati deſeruiens, familiam pro hæreditate accepit, atq; ita hic, ſicut etiam*
10 *in Pandec. titu. Famil. erciſc. intelligi debet.* † Erciſcere *autem verbum eſt vetuſtate ornatum, & pro diuidere accipitur;*

accipitur, ab ἑρκίζειν, quod interſepire & diuidere ſignificat. Sicut ergo iudicium de hæreditate inter cohæredes diuidenda ex antiquiſſima XII. Tab. lege proficiſcitur, vt Caius ſcribit, ita quoque antiquam illam & natiuam in-
11 ſcriptionem familiæ erciſcundę obtinuit. † Differt autem hæc a communi diuidundo actione, quod illa datur tãtum pro rebus ſingularibus diuidendis, hæc autem
12 pro vniuerſitate. † Et pariter duplex eſt directa & vtilis. Directa datur hæredibus ſiue teſtamentarijs, ſiue legitimis, vtilis vero bonorum poſſeſſoribus competit, quia de iure ciuili hæredes non ſunt. Harum tamen vim & natu-
b ram alibi h locupletius enarrabimus.

ADDITIONES.

a Eam inf explicabo in §. quæ iam, de actio. a num. 18. vſque ad num. 39.
b l. 2. com. diuid.
c Infra de act. §. quædam, num. 32.
d Bald. hic.
e l. pronunciatio, 159 §. familiæ, de verb. ſignif.
f l. 1. de vi & vi arma.
g l. deteſtatio. 40. §. familiæ, de verb. ſign.
h d. §. quædam, num. 15. & ſeq.

§. Hæres quoque.

1 Quarta ſpecies quaſi contractus, eſt aditio hæreditatis.
2 Quare hæres cum legatario quaſi contrahere dicatur.
3 Ex hoc quaſi contractu quæ actio detur.

a Hæres quoque legatorum nomine non proprie ex contractu obligatus intelligitur (neque enim cum hærede, neque cum defuncto vllum negotium legatarius geſſiſſe proprie dici poteſt) & tamen quia ex maleficio non eſt obligatus, quaſi ex contractu b debere intelligitur.

1 a Hæres quoque. † Quarta ſpecies quaſi contractus hic
exponitur, Aditio hæreditatis ſcilicet qua hæres legata-
2 rijs obligatur. † Ecce enim hæres cum legatario non con-
traxit aliquod negotium, quo inuito legatum relinquitur,
nec teſtator cum eodem contraxit, cum neſciente forte le-
gatario relictum ſit, contractus autem ſine conſenſu nul-
a lus eſſe a poteſt. Sed nec dolo hæres, vel culpa legata-
b rio obligatur, niſi forte poſt dolum vel culpam b admi-
ſerit, quippe qui nihil in eum peccauit, ſicque nullus ſub-
eſt maleficij vel quaſi maleficij prætextus. Reliquum eſt
c igitur, vt ex quaſi contractu hæredem obligatum c dica
3 mus., † & ex tali obligatione actio legatorum vel ex
d teſtamento d in perſonam deſcendit. Cæterum rei ven
dicatio vel hypothecaria (quam legatario quoque in-
e terdum dari e conſtat) ex obligatione, vel ex quaſi con-
tractu non venit, ſed ex dominio, quod lex adſcribit lega-
tario. Quanquam hanc hypothecariam actionem, quæ
f legatario competit, eſſe perſonalem, nonnulli f voluerint,
quod an verum ſit, ſubſiſto.
b Debere intelligitur. Ideoque aduerſus eum legatarius actionem perſonalem ex teſtamento habet, vt iam dictum eſt.

ADDITIONES.

a l. 1. de pac.
b l. cum res, de legat. 1.
c l. ex maleficiis, 5. §. hæres, de act. & oblig. l. apud Iulianum, §. vlt. & ibi gl. & Bar. quib. ex cau. in poſſ. eat.
d §. noſtra, ſup. de leg.
e Dixi in d. §. noſtra.
f Cantiunc. hic.

§ Item ſi quis.

1 Quinta ſpecies quaſi contractus, eſt ſolutio indebiti.
2.4 Indebitum quare ſupra referatur inter contractus qui re contrahuntur.
3 Quæ actio ex hoc quaſi contractu competat.

a Item is cui quis b per errorem non debitum ſoluit, c quaſi ex contractu debere videtur. Adeo .n. non intelligitur proprie ex contractu obligatus eſſe, vt ſi certiorem rationem ſequamur magis (d vt ſupra diximus) ex diſtractu, e quã ex contractu poſſit dici obligatus eſſe. Nam qui ſoluendi animo pecuniam dat, in hoc dare videtur, vt diſtrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde is, qui accepit, obligatur, ac ſi mutuum ei daretur, & ideo f condictione tenetur.

1 a Item is cui. † Quinta & vltima ſpecies quaſi contra-
ctus adtexitur, ſcilicet ſolutio indebiti. Sed an non Imp.
hanc obligationem inter contractus, qui re contrahuntur,
a ſupra a recenſuit? † Recenſuit quidem non tamen eo
2 fine, quod eſſet verus contractus, ſed quod non poſſit eſſe ef
ficax, niſi res, ideſt, numeratio pecuniæ interueniant. Hic
vero eadem repetitur, & origo eius indicatur. Quantum
enim ad obligandum eum attinet, qui bona fide accepit in
debitum, verum eſt, nihil cum eo cõtractum eſſe, quia ſub
ſtantia contractus, nempe conſenſus abfuit, quoniam qui
per errorem ſoluit, magis diſtrahendæ obligationis animo,
b quam contrahendæ dare b videtur. Adparet ergo repu-
gnante partium intentione, obligationem iſthinc non poſ-
c ſe introduci, c attamen cum is, qui indebitum ſoluit, hoc
d ipſo aliquid negotij d geſſit, tum vero ne accipiens iſte,
contra naturalem æquitatem, cum alterius iactura locuple
e tetur, e videtur ſic accipiens omnino ad reddendũ quaſi
ex contractu obligari. Nam nec vere contractum eſt, nec
vllus ſubeſt, nec delicti, vel quaſi delicti color ſeu prætex-
3 tus. † Ex hoc quaſi contractu introducta eſt ex bono &
æquo condictio indebiti, qua quis repetit id quod indebi
f te per errorem alicui ſoluit. Hanc actionem ſupra f ex-
plicauimus.
b Per errorem. Tametſi hic ſolum mentio fiat erroris
ſoluentis, idem tamen in accipiente intelligi debet. Nam
is alioqui magis videbitur ex maleficio obligari, cum re-
g ſponderit Pomponius. g Eum qui rem alienam ab
errante ſciens accepit, furtum facere.
c Quaſi ex contractu. Qui quidem intelligitur re fieri,
quia (vt ſupra dixi) qui ſoluit indebitum, hoc ipſo gerit ali
h quid h negotij.
d Vt ſupra. Nempe in tit. quibus modis re contra. obligatio. Eum ſcilicet, qui non debitum accepit. re obligari, deinde addidit, ſed hæc ſpecies obligationis non videtur ex contractu conſiſtere, cum is, qui ſoluendi animo dat, magis voluerit negotium diſtrahere, quam contrahere.
4 e Quam ex contractu. † Nam ſi obligationem indebiti ſpectes, geſtum negotium contractumque dixeris, ſi conſenſum & cõuentum, diſtractum, vt non ſine cauſa & ſub hoc titulo memoretur.
f Condictione. Scilicet indebiti, quæ pro indebito datur.

ADDITIONES.

a §. is quoque, ſup. quib. mod re contr. oblig.
b l. ex maleficiis, 5. §. is quoque, de act. & obl.
c l. non om ſi certum pet.
d l. ſi in area, de cond. indeb.
e l. nam hoc eo.
f In d. §. is quoque.
g l. ſi iuſſu, §. 1. de furtis.
h d. l. ſi in area.

§. Ex quibuſdam.

1 *Quædam actiones in confitentem dantur in ſimplum, in negantem in duplum, & quæ ſint illæ.*
2 *In his actionibus etſi quid indebite ſoluatur, tamen condictio non habet locum.*
3 .4 *Idque exemplis declaratur.*
5 *Hodie tantum in legatis ad pias cauſas creſcit lis per inficiationem.*
6 *In reliquis legatis, ſi indebite ſoluantur, habet locum cõdictio.*

a Ex quibuſdã tamen cauſis repeti non poteſt, quod
per errorem non debitum ſolutum ſit. ſic namq; de-
finierunt, veteres: ex quibus cauſis inficiando lis cre
ſcit, ijs cauſis non debitũ ſolutum repeti non poſſe: *b*
veluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod veteres
quidem in ijs legatis locum habere voluerunt, quæ
certa conſtituta, *c* per damnationem cuique legata
fuerant. *d* noſtra autem conſtitutio, cum vnam na
turam omnibus legatis & fideicommiſſis *e* indulſit,
huiuſmodi *f* augmentum in omnibus legatis & fi-
deicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus lega-
tarijs hoc præbuit, *g* ſed tantummodo in his lega-
tis & fideicõmiſſis, quæ religionis, quæ ſacroſanctis
Eccleſijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religio-
nis vel pietatis intuitu honorantur, relicta ſunt: quæ
ſi indebita ſoluantur, *b* non repetuntur.

a Ex quibuſdam. *Imperator digreditur a propoſito, hic
enim §. tantum ad materiam indebiti facit, & præceden-*
1 *tis §. exceptiones complectitur.* † *Ad euidentiam autem
non eſt ignorandum, quaſdam actiones eſſe, quæ in confi-
tentem dantur in ſimplum, in negantem vero in duplum:
quoniam inficiando lis dicitur creſcere. Quales ſunt, actio*
damni iniuriæ *ex lege Aquilia, actio* depoſiti *ex qua-
tuor cauſis, ſcilicet ex incendio, ruina, naufragio, tumul-
tu: actio* ex teſtamento, *quæ legatarijs competit pro le-*
a *gato ad pias* a *cauſas.* † In prædictis actionibus (*in-*
2 *quit hic Iuſtinianus*) ſi quid indebite ſeruatur, non po-
teſt repeti per condictionem indebiti. *Exempli cauſa:*
3 † *Si quis ageret contra me, quod penes me depoſuerit in
incendio centum aureos, licet penes me non ſint depoſiti,
ſed penes alium: ego ne condemner in duplum pro inficia-
tione, ante condemnationem ſoluo indebitum. iam quæ-
ro, ſi deinde conſtiterit, actorem penes me nihil, ſed pe-
nes alium depoſuiſſe, vtrum ego illud ſimplum, quod in-
debite ſolui, condictione indebiti repetere poſſim? Et de-
cidit Imperator, condictionem mihi nõ dari, videor enim
tacite tranſegiſſe cum deponente: & potuit fieri, ſi liti-
gaſſem, quod fuiſſem damnatus in duplum, quare conten-
tus eſſe debeo, me ſolutione ſimplici liberatum eſſe.*
4 *b* Veluti ex lege Aquilia. *Exempli gratia,* † *Manda
ui procuratori meo, vt tibi damnum daret, alius autem
tibi damnum intulit, non meus procurator. Ego abs te in
ius vocatus, damnum quod a meo procuratore datum aſ-
ſerebas, metu augmenti per inficiationem futuri, ſolui ac
repoſui indebite, verebar enim, ne in iudicio propter meã
inficiationem fieret condemnatio in duplum, etiam ſi po-
ſtea adpareat, damnum illud ab alio tibi illatum fuiſſe:
tamen hoc indebitum repetere prohibeor, propter conuen-*
b *tionem noſtrã, quæ habent ſpeciem* b *tranſactionis. Poſ-
ſum tamen poſtea ab eo, qui damnũ dedit, quod ita inde-*
c *bite ſolui* c *obtinere. Quod ſi ſupradicta præſumptio trã
ſactionis ceſſauerit, puta ſi in eodem caſu ego, qui dam-
num non dederam, duplum ſoluero, locus erit condictioni*
d *indebiti* d *etiam in ſolidum.*

c Per damnationem. *De hoc legati genere, quod per*
e damnationem *fiebat, ſupra* e *abundanter diximus.*
f *d* Noſtra autem conſtitutio. *De qua etiam ſupra* f *di
ximus pluribus verbis, vt hic repetitione non ſit opus.*
e Indulſit. *Tollendo ſ. verborum ſolennitatẽ, quæ olim*
g *in legatis obſeruabatur: vt alibi* g *quoq; enarratũ eſt.*
f Augmentum. *Videlicet, quod legatũ creſcat in duplũ,
ſi hæres illud inficietur, & in iudicio cõuincatur mẽdacij.*
5 *g* Sed tantummodo. † *Et ſic hodie tantum in legatis*
6 *ad pias cauſas creſcit lis per inficiationem;* † *ac per con-
ſequen. alia legata ſi indebite ſoluantur, condictione inde-*
b *biti repeti poſſunt,* b *ſi modo per errorem facti ſoluta
fuerint.*
b Non repetuntur. *Neque datur indebiti condictio:
quod ideo eſt, quoniam ceſſante debiti cauſa, adhuc tamen*
i *cauſa pietatis* i *ſupereſt.*

ADDITIONES.

a §. ex maleficijs, verſ. item mixta, infra de act.
b l. ea quæ. & ibi Doct. C. de condict. indeb.
c l. qui ſeruum, de inter. actio.
d Fab. hic, quem omnino vide.
e Sup. de lega. §. ſed olim.
f §. noſtra autem, ſupra de leg.
g §. ſed non vſque, ſup. de leg.
h l. fideicom. C. de cõd. indeb. vide etiam in d. §. ex mal. infra de act. num. 42. & ſeq.
i Arg. l. cum is, §. ſi mulier, de cond. indeb.

PER QVAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur. Tit. XXIX.

1 *Quæ ſit differentia inter hunc titulum, & eum qui lib. 2. ſupra ponitur eadem inſcriptione.*
3 *Dominia rerum etiam per procuratorem acquiruntur, ſecus eſt in obligationibus.*

1 † Differentia inter titulum, Per quas perſonas nobis
acquiritur, *ſupra lib. 2. explicatum, & hunc noſtrum,
hæc eſt: quia in ſuperiori quidem titulo tractatum eſt, per
quas perſonas nobis res ipſæ, earumq; dominia adijcian-
tur, hic vero diſſeritur, per quas perſonas obligationes,
& conſequenter actiones nobis acquirantur. Aliud autem
eſt* dominium, *aliud* obligatio, *cũ diuerſas cauſas ha-
beant diuerſaq; officia, quemadmodum ſuperius ſuis lo-*
a *cis,* a *vbertim demonſtratum eſt. Et conſtat alias hic tra
ctatus eiuſdem fundamentis, quibus ſuperior: quamobrem*
2 *paucis nos expediemur.* † *Illud tamen non eſt omitten-
dum, vel hoc ſolo nomine inter hoſce duos titulos intereſ-
ſe, quod etiã per procuratorem nobis acquirantur rerũ do-*
b *minia, obligationes vero non itẽ,* b *quæ magis adhærent
perſonæ ipſius acquirentis. Ideoq; traditũ eſt, per liberum*
c *hominem nobis non acquiri actionem, niſi ea* c *cedatur.*

ADDITIONES.

a In rub. ſup. de rer. diuiſ. & rub. de obl.
b l. 1. C. per quas perſon. nob. acq. l. poſſ. de acq. poſſ.
c l. ſolutam, §. per liberam, de pig. act.

§. Princip. tit.

1 *Quadruplex peculium filiifamilias.*
2 *Ex quib. peculijs obligationes patri vel filiof. acquirant.*
3 *In peculio aduentitio pater exercet actiones filij, ſecus in caſtrenſi, vel quaſi.*

Expoſitio

Expoſitis generibus obligationum, quæ cõtractu, vel quaſi ex cõtractu naſcuntur, admonendi ſumus *a* acquiri nobis non ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quoque perſonas, quæ *b* in noſtra poteſtate ſunt, veluti per ſeruos & filios noſtros, vt tamẽ, quod per ſeruos noſtros nobis adquiritur, *c* totum noſtrum fiat, quod autem per liberos, quos in poteſtate habemus obligatione fuerit acquiſitum, *d* hoc diuidatur ſecundum imaginem rerum proprietatis, & vſusfructus, quam noſtra decreuit *e* conſtitutio, vt quod *f* ab actione commodũ perueniat, huius vſumfructũ quidem habeat pater, proprietas autem filio ſeruetur, *g* ſcilicet patre actionem mouente, ſecundum Nouellæ noſtræ conſtitutionis diuiſionem.

a Acquiri nobis. *Scilicet obligationes, & per conſequens actiones, vt ſic huic titulo conueniat: nam de dominiorum acquiſitione ſupra tractatum eſt.*
b In noſtra poteſtate. *Dominica, vel etiam patria.*
c Totum noſtrum. *Seruus ergo actionem in ſolidum domino acquirit, niſi (vt mox ſubijcit) ab alio bona fide poſ-*
a ſideatur. *Quid ni? ſibi enim nihil acquirere* a *poteſt, nec quicquam ſibi poſſidere, niſi forte aliquid peculij, domino permittente.*
d Hoc diuidatur. *Olim quicquid acquirebat filiusfamiliae, in ſolidum patris erat, poſtea diſcrimen factum eſt*
1 *inter peculia.* † *Cum enim filiusfam. quadruplex peculium habeat, profectitium, aduentitium, caſtrenſe, &*
b *quaſi caſtrenſe, ſicut alibi* b *annotauimus, conſtitutum*
c *eſt,* c *vt in peculio profectitio habeat pater proprietatem & vſumfructum, in aduentitio proprietas ad filium pertineat, vſusfructus ad patrem: in caſtrenſi & quaſi ca-*
2 *ſtrenſi pater nihil iuris habeat.* † *Ideoque ſi filiusfam. ex caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio contraxerit, pleno iure obligationes ſibi acquirit, ſi autem ex peculio aduentitio contraxerit, proprietas obligationis ſpectat ad filiũ, exercitium autem actionis ad patrem. In peculio vero profectitio obligatio indiſtincte patris quæritur.*
d *e* Conſtitutio. *Quæ in Codice* d *extat lib. 6.*
f Ab actione. *Subaudi, rerum aduentitiarum.*
3 *g* Scilicet patre actionem. † *Nam in peculio aduenti-*
e *tio, pater exercet actiones nomine filij,* e *tanquam legitimus adminiſtrator, neque in eo filius poteſt agere ſine*
f *conſenſu* f *patris. In peculio autem caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi filiusfam. ſine patris conſenſu agere poteſt, quia*
g *pro paterfamilias* g *habetur.*

ADDITIONES.

a Sup. per quas perſo. &c.
b §. igitur, ſup. per quas perſo. &c.
c l. cum oportet, 6, C. de bono. quæ lib.
d d. l. cum oportet, 6.
e l. 1. C. de bon. quæ lib.
f l. cum non ſolum, § vbi autem, C. eodem tit.
g l. 2. ad Mac. & ſup. quibus non eſt per. fa teſt. in princ.

§. Item per liberos.

1 *Ex ſerui vſuarij operis an acquiramus.*

a Item per liberos homines, & alienos ſeruos, quos bona fide poſſidemus, acquiritur nobis, ſed tantum ex duabus cauſis, id eſt, ſi quid ex operis ſuis vel ex re noſtra acquirant. Per eum quoque ſeruum, in quo vſumfructum *b* vel vſum habemus ſimiliter ex duabus iſtis cauſis nobis acquiritur.

a Item per liberos. *Totum hunc locum Iuſtinianus ſu-*
a *pra* a *pluribus explicuit, & quæ ibi ad textus enarrationem annotauimus, huc quoque referri debent, ſicque ſuperuacanea hic repetitione nihil erit opus.*
1 *b* Vel vſum. † *Sed videtur ex operis ſerui vſuarij nihil*
b *nobis acquiri, cum eas ipſi locare non poſſimus.* b *Et ſupra id de vſufructuario tantum Iuſtinianus conſtituit. Reſpondet Theophilus ſi ſeruus ipſe ſe locet, ex hac cauſa vſuario quæri. Equidem puto ſeruo vti poſſe ad ſtipulandum & alioqui contrahendum, non vſque ad com-*
c *pendium, ſed ad vſum ſibi & familiæ neceſſarium:* c *Et ideo Imp. non ſcribit, quicquid ex opera eius quæra-*
d *tur vſuario quæri, quod alibi* d *ſcribit de ſeruo fructuario. Nonnulli tamen Codices hæc verba (vel vſum) non agnoſcunt.*

ADDITIONES.

a §. de his autem ſupra, per quas perſon. no. acq.
b l. per ſeruum, de vſu & hab.
c Baro hic, qui alie. l. plenum, de vſu & hab.
d d. §. de his autem.

§. Communem.

1.2 *Seruus communis vt acquirat.*

a Communem ſeruum pro *b* dominica parte dominis acquirere certum eſt, excepto eo, quod nominatim vni ſtipulando, aut per traditionem accipiendo, illi ſoli acquirit, veluti cum ita ſtipulatur, Titio domino meo dare ſpondes, ſed ſi domini vnius iuſſu ſeruus fuerit ſtipulatus, licet antea dubitabatur, tamen *c* poſt noſtram deciſionem res expedita eſt, vt illi tantum acquirat, qui hoc ei facere iuſſit, *d* vt ſupra dictum eſt.

1 *a* Communem: † *Qualiter communis ſeruus acquirat*
a *dominis ſtipulando, ſupra* a *diximus, eodem modo eis acquirit ex alijs contractibus, vel quaſi contractibus, vt hic Iuſtinianus ait. Et quæ ibi adducta ſunt, ad hunc locum conferri poſſunt.*
b Pro dominica. *Id eſt, pro rata dominij parte.*
b *c* Poſt noſtram deciſ. *Quæ adhuc lib. 4. C. titu. 27.* b
2 *extat, & duos caſus continet.* † *Nam poſteaquam Imper. definijt, ſeruum etiam ſimpliciter ſtipulatum, illi ſoli acquirere, qui nominatim ſibi iuſſit eum ſtipulari, addit: Quod ſi ab vno dominorum ſimpliciter iuſſus ſit ſti-*
c *pulari & ſimpliciter quoque ſtipulatus ſit,* c *nullo dominorum ſpeciatim nominato, ſoli nihilominus iubenti acquiri: Sed ſi vnius nomen expreſſerit ſiue iubentis, ſiue alterius domini, ei ſoli, qui nominatus eſt, acquiri.*
d *d* Vt ſupra dictum. *Nempe in titu. de ſtipulat.* d *ſeruo.*

ADDITIONES.

a §. pen. & vlt. ſup. de ſtipul. ſer.
b l. 5. & 7. ff. de ſtipul ſer.
c l. vlt. C. per quas perſon. nob. acq.
d In §. ſeruus comm.

QVIBVS MODIS TOLLItur obligatio. Tit. XXX.

1, 3 *Continuatio huius tituli.*
2 *Exceptio, Tibi non competit actio.*
4 *Contractus & quaſi contractus bifariam tolluntur.*
5 *Obligationes quando tollantur ope exceptionis.*

Digitized by Google

6 *Quot modis tollatur naturalis obligatio, ciuili remanen-
te, & nu. 7. 8. 9.*
10 *Quando obligationes dicantur ipſo iure tolli.*

1 Hactenus † *tractauit Iuſtinianus, quibus modis obli-
gatio ex contractu, vel quaſi ex contractu introduca-
tur, nunc iuſto ordine, qua ratione ex illis duabus cauſis
obligatio conſtituta rurſus tolli poſſit, annectit, non igno-
rans naturale eſſe, vnumquodque diſſolui, prout contra-
a ctum* a *eſt.* † *Quod cognouiſſe vel ad hoc longe vtiliſſimũ
2 eſt, vt opportunè ſciamus locum illum* Tibi non com-
petit actio, *non ſecus, quam ſcutum aliquod in aduerſa-
rium prætendere, quoniam obligatione deficiente, nullus
3 actioni locus eſt.* † *Cæterum quia obligationes ex deli-
cto, vel quaſi ex delicto proficiſcentes non ſimili modo tol
luntur, ideo eis hunc titulum præpoſuit, quomodo autem
4 hæ diſpereant, infra ſuo loco diſcutietur.* † *Quod igitur
ad priores duas obligationum ſpecies attinet, nouiſſe cum
primis oportet, illas duobus modis perimi, aut ope exce-
ptionis, aut ipſo iure. De priori hic non agitur, nos ta-
men aliquid dicemus, ex altero hic titulus enatus eſt.*
5 † *Dicuntur autem* ope exceptionis *tolli obligationes,
quando naturalis obligatio ſublata eſt, remanente ciuili,
ex qua adhuc competit actio, quæ tamen per exceptionem
6 eliditur.* † *Fit autem hoc multifariam. Primo ratione
pacti, vt ſi creditor facit debitori ſuo pactum de non pe-
tendo, liberat enim ipſum a naturali obligatione, quia au-
tem ciuilis obligatio per hoc nudum pactum euerti non
potuit, competit creditori adhuc actio aduerſus debitorē,
tametſi ea per hoc nudum pacti de non petendo elidi poſ-
7 ſit, & ita actio ope exceptionis tollitur.* † *Secundo ra-
tione doli, vel metus, vt ſi quis dolo vel metu inductus eſt
ad promittendum per ſtipulationem, propter dolum vel
metum iam liberatus eſt a naturali obligatione, quia de-
fuit conſenſus, promiſſionis tamen ratione adhuc durat ci
uilis obligatio, quæ tribuit ſtipulatori actionem. Ad hoc
ergo vt omnino liberetur promiſſor etiam a ciuili obliga-
8 tione, doli vel metus exceptio ipſi conceditur.* † *Tertio,
ratione rei iudicatæ, vt ſi quis me conueniat in iudicio, pe
tendo centum, & iudex ferat pro me ſententiam abſoluto
riam, quæ tranſeat in rem iudicatam, per illam ſum libe-
ratus a naturali obligatione, ciuilis tamen remanet, quam
b per exceptionem rei iudicatæ pariter ſubmoueo.* b † *Po-
9 ſtremo ratione temporis, vt ſi emiſſem bona fide a credito
re hypothecam aliquam, poſſet debitor, cuius eſt hypothe
ca, eã a me vendicare, tamen ſi poſſideo tã triginta annis,
liberor, ita vt ſi me poſtea conueniat, exceptione præſcri-
10 ptionis poſſim me defendere.* † Ipſo *autem* iure *dici-
tur tolli obligatio, quando ea omnino extinguitur, ita vt
nulla reliquiæ vel naturalis vel ciuilis obligationis du-
rent, idque hiſce modis, qui hoc in titulo recenſentur,
puta ſolutione eius quod debetur, acceptilatione, noua-
tione, & contrario conſenſu, quos ſigillatim examina-
bimus.*

ADDITIONES.

a l. prout, 80. de ſol. l. nihil tam naturale, 35. de reg. iur.
b l. 3. de except.

Ad princip. tit.

1.3 *Solutio ipſo iure tollitur obligatio, tam naturalis, quam
ciuilis.*
2 *Et quæ ad talem ſolutionem ſint neceſſaria.*
4 *Verbum ſolutionis quomodo accipiatur.*
5 *Aliud pro alio, inuito creditori non ſoluitur.*
6 *Quibus caſibus ceſſet hæc regula.*
7 *Solui poteſt pro alio, etiam ignorante & inuito.*
8 *Exoluens pro inuito nihil repetit, ſecus in eo qui pro igno
rante ſoluit.*
9 *Sublata obligatione per ſolutionem, etiam acceſſoria tol
luntur.*
10 *Fideiuſſor ſoluens an liberet debitorem principalem.*

a Tollitur autem omnis obligatio *b* ſolutione eius
quod debetur: vel ſi quis *c* conſentiente creditore,
aliud pro alio ſoluerit. Nec intereſt, *d* quis ſoluat:
vtrũ ipſe qui debet, an alius pro eo. liberatur enim &
alio ſoluente: ſiue ſciente, *e* ſiue ignorante debito
re, vel inuito eo ſolutio fiat. Item ſi reus ſoluerit: etiã
ij *f* qui pro eo interuenerunt, liberantur. Idem ex
contrario contingit, *g* ſi fideiuſſor ſoluerit: non
enim ipſe ſolus liberatur, ſed etiam reus.

1 *a* Tollitur. † *Primus modus tollendæ obligationis ipſo
iure, eſt* ſolutio: *quæ nihil aliud eſt, quam rei debitæ per
ſeipſum debitorem vel aliũ eius nomine, creditori idoneo
facta actualis ſatisfactio. Hæc deſcriptio craſſa eſt, om-
2 nia requiſita ad iuſtam ſolutionem continens.* † *Primum
enim neceſſe eſt, vt perſona ſoluens ſit idonea & habilis:
quia prodigus, furioſus, pupillus quamuis debeant, non ta
men ſine tutorum curatorum ve autoritate recte ſoluunt.
Deinde hinc diſcis alium poſſe debitoris nomine ſoluere,
nam tutores & curatores ſoluunt loco pupillorum, aut
adultorum: item procuratores, & quicunq; adminiſtra-
tores nomine ſuorum dominorũ, deniq; quilibet pro alio
ſoluere poteſt. Præterea exigitur, vt creditori idoneo fiat
ſolutio: pupillo enim, furioſo, & ſimilibus ſolui non debet,
ſed iis, in quorũ tutela curave conſiſtunt. Demum actualẽ
oportet eſſe ſatisfactam, propter res incorporales, quæ ſicut
tradi nõ poſſunt, ita nec ſolui. Adde, quod omnis ſatisfa-
ctio, quæ fit ſiue pignoribus, ſiue fideiuſſoribus, volente cre
a ditore, pro ſolutione* a *habetur.* † *Sic itaq; ſolutione tolli-
3 tur ipſo iure omnis obligatio, cuiuſcunque generis ſit, tam
naturalis quam ciuilis, adeo vt non opus ſit ſoluenti, ſe de-
fendere exceptione. Naturalis quidem ideo, quia tacite
actum eſt ab initio contractus, vt debitor non eſſet perpe-
tuo obligatus, ſed tantiſper, donec non eſſet ſolutum debi-
tum, vtque ſolutione iſta tolleretur obligatio. Ciuili ve-
ro ideo, quia Legislator adprobat ſolutionem, atque hanc
ei vim tribuit, vt etiam ciuilem obligationem tollat. Si
tamen debitor exceptionem ſolutionis obiecerit, non di-
citur* exceptio iuris, *ſed tantum facti ſiue* intentionis.
4 *b* Solutione. † *Quanquam* ſolutionis *verbum ad om-
b nem liberationem quoquo modo factam pertinet:* b *ta-
men hoc loco, cum adijciatur mentio eius, quod debetur,
ſtrictiori ſignificatione ad numerationem præſtationem-
que rei debitæ refertur. Quemadmodum & Marcel-
c lus* c *ait:* Solutam pecuniam intelligi vtique natura-
liter, ſi numerata ſit creditori.
c Conſentiente creditore. *Secus ſi non conſentiat.*
5 † *Nam Paulus* d *alibi in vniuerſum tradidit*, Aliud
d pro alio inuito creditori ſolui non poſſe: *Puta pro
pecunia frumentum aliudve; ſed ſi ſpecies debeatur,
eadem ſoluenda eſt non deterior facta, & cui nihil de-
e ſit:* e *ſi quod numero, pondere, menſura conſtat, debea-
tur, idem genus ſolui debet. Creditore autem conſentien-
f te aliud genus pro alio, & aliam ſpeciem pro alia ſolui
6 poſſe, hic locus ſatis* f *docet.* † *Aliquoties tamen etiam*

inuito

inuito creditori aliud pro alio recte ſoluitur. Primo quan-
g *do factum eſt in obligatione.* g *tum enim obligatio poſt*
moram ſuccedit ad intereſſe. Secundo quando res quæ de-
bet reſtitui, eſt perempta, tum quoque licet ſoluere æſti-
h *mationem, vtcunque res ipſa* h *petatur. Tertiò vendi-*
tor non habens facultatem tradendi, ſoluendo intereſſe li-
i *beratur. Sũt, & alij, quos* i *Doctores ſuis locis examinãt,*
d Quis ſoluat. *Modo ſemper ipſi creditori, vel cui is ve-*
K *lit,* K *ſoluatur.*
7 e Siue ignorante. † *Obſerua ergo ſolui poſſe pro alio, li-*
cet inuito & ignorante. Ætiologia eſt, quia naturalis &
ciuilis ratio ſuadet, alienam cõditionem meliorem etiam
l *ignorantibus atque inuitis facere nos* l *poſſe.* † *Multum*
8 *tamen intereſt, an quis vltro ſoluat ignorante debitore,*
an vero eo inuito: quia ſoluens pro inuito non poteſt vlla
m *actione ſolutum repetere:* m *donare enim videtur; ſe-*
n *cus eſt id eo, qui ignorante bona fide ſoluit,* n *quia actio-*
nem negotiorum geſtorum habet.
9 f Qui pro eo. † *Quales ſunt fideiuſſores, mandatores,*
& id genus alij: quinimo & ipſa quoque pignora atque
hypothecæ ſoluuntur, adeo vt perſoluta ſorte retineri non
o *poſſint ob ſolas* o *vſuras. Simul enim cum ipſa obliga-*
tione tolluntur oĩa, quæ ipſi accedunt, & veluti appẽdẽt.
10 g Si fideiuſſor ſoluerit. † *Videlicet pro debitore, &*
eius nomine: fideiuſſore enim ſuo proprio nomine ſoluen-
te, non erit ipſo iure liberatus apud creditorem, debito
tametſi exceptione ſe tueri poſſit, quam ex facto fideiuſ-
p *ſoris* p *habet. Ipſi autem fideiuſſori ſoluenti ſemper obli-*
gatus manet debitor: vel mandati, vel negotiorum geſto-
rum iudicio.

ADDITIONES.

a l.52.ſatisfactio, cum gloſ. de ſol.
b l.ſolutionis, 54. de ſol. l. liberatio, 57. & l. ſoluti, 176. de ver. ſignific.
c l.ſolutam, de ſolu.
d l.1.§.1. ſi cert. pet.
e d.l.2. & l.Iul. de ver. oblig. l.3. commo.
f d.l.2.
g l.ſtipulationes non diuiduntur, 72.§. Celſi, de verb. oblig.
h l.ſi in re furti, de cond. fur.
i Fab. & Ang. hic, Doct. d.l.2. ſi m uni, & ibi Alc.
K l.ſolutam, de ſol. l. diſp. eod. tit. l. ſoluendo, 39. de neg. geſt.
l l.ſoluere, 53. de ſolu. & d.l. ſoluendo, 39.
m l.vlt. C. de neg. geſt.
n l.ſi pro te præſtante, mand.
o l.per retentionem, C. de vſucap. l. ſolutum, §. ſi in ſortem, de pig. act.
p l.Papinianus, 18. mand. l. Stichum aut Pamphilum, 95.§. ſi mandata, de ſolut. l. ſi quid poſſeſſor, de pet. hæred.

§. Item per acceptilationem.

1 *Acceptilatione ipſo iure tollitur obligatio: eiuſdemque deſcriptio.*
2 *Acceptilatio vnde dicta, & cuius ſit iuris.*
3.4 *Acceptilatio differt a ſtipulatione, nudo pacto, ſolutione.*
5 *Acceptilatio duplex.*
6 *Imaginaria venditio, imaginaria ſolutio.*
7 *Acceptilatio poteſt etiam Græce fieri.*
8.9 *Acceptilatione tollitur ſolum verborum obligatio, non etiam cætera.*
10 *Acceptilatio per Aquilianã ſtipulationẽ qualiter fiat.*
11.13 *Acceptilatio partis an & quando vtiliter fiat.*
12 *Alia differentia inter acceptilationem & ſolutionem.*
14.15 *De Gallo Aquilio, & Aquiliana ſtipulatio vnde dicta ſit.*
16 *Verbum, Oportet.*
17 *Actio, petitio, perſecutio differunt.*
18 *Habere tenere, poſſidere differunt.*
19 *Dolo poſſidere deſinens pro poſſidente habetur.*
20 *Rem propriam nemo ſtipulari poteſt, ſed eius æſtimationem.*
21 *Formula Aquilianæ ſtipulationis an ad amuſſim ſeruanda ſit.*
22 *Reſtituta huius §. lectio.*

a Item per acceptilationem *b* tollitur obligatio. Eſt autem acceptilatio, *c* imaginaria ſolutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri, vt patiatur *d* hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promiſi, Habeſne acceptum, & Titius reſpondeat, habeo. *e* Sed & Græce poteſt acceptilatio fieri: dummodo ſic fiat, vt Latinis verbis ſolet exigi. *f* ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα, ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) tantũ eæ ſoluũtur obligationes: *g* quæ ex verbis conſiſtũt, *h* nõ etiam cæteræ. Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, alijs poſſe verbis diſſolui. Sed & id quod *i* alia ex cauſa debetur, poteſt *K* in ſtipulationem deduci, *l* & per acceptilationem diſſolui. Sicut autem quod debetur, *m* pro parte recte ſoluitur, *n* ita in parte debiti acceptilatio fieri poteſt. Eſt autem prodita ſtipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur, per quam contigit, vt omnium rerũ obligatio in ſtipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & *o* à Gallo Aquilio ita compoſita eſt: *p* Quicquid te mihi *q* quacunque cauſa *r* dare facere *ſ* oportet, *t* oportebitve, *u* præſens in diem ve, aut ſub conditione, quarumcunque rerum mihi tecum *x* actio eſt, quæque aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſequutio eſt *y* eritve, quodve tu meum *z* habes, tenes, poſſides, *a* dolove malo feciſti, quominus poſſideas, *b* quanti quæque earum rerum res erit, tãtam pecuniam dari ſtipulatus eſt. Aulus Agerius ſpopondit Numerius Nigidius, (*c* quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpopondit, id haberetne a ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit. Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.)

1 a Item per accep. † *Secundus modus tollendæ obligationis ipſo iure,* eſt acceptilatio, *quæ ſic recte deſcribi poteſt: vt ſit diſtractus quidam obligationis, in qua ad ſimilitudinem ſtipulationis interrogatio debitoris, & reſponſio creditoris intercedere debent, ad hoc, vt debitor a natura-*
2 *li & ciuili obligatione liberetur.* † *Origo autem huius*
a *vocis eſt, ab acceptum ferre,* a *quod Latini adſcribebant rationibus receptorum: quaſi creditor dicat, Habeo pro accepto, & fateor, me accepiſſe abs te, quod mihi debebas, quod tamen reuera non accepit: cum nulla ſolutio interuenierit. Eſt ergo acceptilatio modus plane ci-*
b *uilis tollendæ obligationis, ſicut ſolutio,* b *naturalis.*

Solutio

ADDITIONES.

a Vide huius vocabuli deriuationem latius apud Bud. in l. ſi prior. qui potio. in pig. hab. & Ferrar. hic.
b De qua in prin. huius tit.

Solutio enim debiti rudior planiorque eſt, omnibusq; gẽtibus non incognita: acceptilatio vero exactior ſubtilior-
3 *que, & a Romanis legumlatoribus inuenta.* † *Ad deſcriptionem reuertendo, dixi in ea primũ, quod ſit* diſtractus
ad differentiam ſtipulationis, quæ etiam per interrogatio-
c *nem & reſponſionem fit,* c *ſed ea tendit ad obligandum*
hæc autem, ad liberandum. Addidi, ad ſimilitudinem ſtipulationis, *vt nudum pactum de non petendo excluderem, per quod tollitur tantum naturalis obligatio, ciuili remanente integra: a qua tamen ope exceptionis quoque liberamur. Subiunxi,* interrogatio debitoris, *&c. quia in hoc diſtractu debitor interrogat creditorem, acceptumne habeat id quod debet? & is reſpondet, ſe acceptum habere, vtcunque reuera nil ſolutum ſit.*
4 † *Adpoſui demum,* vt debitor a naturali & ciuili, *&c. quia acceptilatio eſt proprie imaginaria ſolutio, & quemadmodum per veram ac realem ſolutionem omnis*
d *tollitur obligatio:* d *ita per hanc imaginariam, obligatio verbis contracta, ideſt ſtipulatio diſſoluit. Et ſic rurſus differentiam habes inter ſolutionem & acceptilationem, quod illa omnem obligationem diſſoluit: hæc ſtricta ratione iuris ciuilis eam demum, quæ verbis cõtracta eſt. Ita enim placuit, vt verbis colligata, verbis etiam tolle-*
e *retur.* e † *Et hæc* ſimplex acceptilatio *dicitur, tantũ-*
5 *que aufert & adimit, quantum ſtipulatio introduxit. Eſt & alia* acceptilatio, *quæ fit per* Aquilianam ſtipulationem, *multo pinguior priore, quæ in omnibus contractibus iuris gentium locum habeat: ſed de ea commodius infra agemus.*

b Tollitur. *Quia tantum aufert acceptilatio, quantum ſtipulatio introduxit.*

6 *c* Imaginaria. † *Quemadmodum, cum non vere venditur precio non accedente, imaginaria venditio eſt: ita ſimiliter cum non interuenit, quod ſoluendum eſt, ſed ita accipitur, ac ſi ſolutum ſit, imaginaria ſolutio eſt. recte ergo acceptilationem Iuſtinianus dicit eſſe imaginariam ſolutionem: quoniam & exemplo veræ ſolutionis libera-*
f *re ſolet,* f *& ſoluiſſe is videtur, qui acceptilatione libe-*
g *ratus eſt.* g *Quia autem hic nulla interuenit realis numeratio, æquum eſt, & vt fideiuſſor gratuita liberatus*
h *acceptilatione, nihil repetat a debitore.* h
i *d* Hæc verba. *Vel alia ſimilia: nam & hoc modo fieri* i *poteſt acceptilatio:* Accepta facis decem? Facio.
7 *e* Sed & Græce. † *Quemadmodum & ad cõſtituendam ſtipulationem nihil intereſt, qua lingua vtare, vtrum La-*
K *tina an Græca, vel alia qualibet,* k *dummodo vterq; alterius linguã intelligat, ſiue per ſe, ſiue per interpretem.*
l *Sed & fideiuſſor Græce recte accipitur, vt ſupra* l *dictũ eſt.*
f ἔχεις λαβών. *Ideſt,* acceptos habes tot denarios? acceptos habeo.
8 *g* Quæ verbis. † *Qualis eſt ſtipulatio: ea enim quia ſolennibus verbis conſtituta eſt, alijs & contrarijs effectus*
m *verbis* m *diſſoluitur. Idque naturali quadã ratione eue-*
n *nit, vt eodẽ genere quodq; diſſoluatur, quo colligatũ* n *eſt.*
9 *h* Non etiam cæteræ. † *Quæ ſcilicet ex re, literis, aut cõſenſu proueniunt. Interdum tamen fieri poteſt, vt diuerſum obligationis genus adiũctum verborum obligationi, ſimul per ipſam acceptilationem tollatur cum obligatio-*
o *ne verborum. Sic enim Vlpianus* o *reſpondit.* Si fideiuſſori accepto fuerit latum, cum reus re, nõ verbis fuiſſet obligatus, an reus quoque liberetur? Et hoc iure vtimur, vt licet reus non ſit verbis obligatus, tamen acceptilatione per fideiuſſorem liberetur.

i Alia ex cauſa. *Ideſt, ex alio genere obligationis.*

K In ſtipulationem. *Aquilianam ſcilicet, de qua mox ſubijcit.*

10 *l* Et per acceptilationem. † *Et hæc* acceptilatio *dicitur per* Aquilianam ſtipulationem *fieri, habetq; locũ in omnibus obligationibus, quæ ex contractibus iurisgentium ſumpſerunt originem. Transfunduntur enim primũ hæ obligationes in* Aquilianam ſtipulationem, *& verborum obligationem; cuius per hoc naturam aſſumunt, vt ſic acceptilatione ſopiri queant. Exemplum ſi Titius deberet mihi centum ex cauſa mutui, eſſet item mihi obligatus ex cauſa emptionis: illæ obligationes non poſſunt tolli per acceptilationem, quia re & conſenſu contractæ ſunt, ſi tamen ita ſtipulor a Titio debitore:* Titi, promittis mihi ex cauſa ſtipulationis omne id, in quo mihi ex quibuſcunq; alijs cauſis obligatus es. *Si Titius promittat, iam omnes illæ obligationes, quibus mihi obſtrictus erat Titius, ſiue conſenſu contractæ fuerint, deductæ ſunt in ſtipulationem, adeo quod iam nõ amplius habeantur pro obligationibus re vel conſenſu contractis, ſed pro verborum obligatione. Iam itaque poſt illam obligationem trãsfuſam Titius debitor interrogat me creditorem:* Habes ne acceptum, quod per Aquilianam ſtipulationem tibi hodie promiſi? *ſi reſpondeam,* Habeo, acceptumque fero, *iã Titius debitor omnino liberatus eſt. Primum enim omnes obligationes ſunt deductæ in Aquilianam ſtipulationem, obligatio aũt ex illa ſtipulatione,*
p *cõtrarijs verbis, nempe per acceptilationẽ, ſublata* p *eſt.*
q *m* Pro parte. *Si ita cõuentũ eſt, vt particulatim liceat* q
r *exſoluere, vel ſi partẽ neget ſe debere is, vnde* r *petitur.*
11 *n* Ita in parte. † *Quoties ergo partis ſolutio admittitur toties & partis acceptilatio vtiliter fit. Verbi gratia. Qui decẽ debet, partem ſoluendo, in partẽ obligationis liberatur, & reliqua quinque ſola in obligatione remanent: item qui Stichum debet, parte Stichi data, in reliquam*
ſ *partem tenetur,* ſ *ita etiam quinque ex decem per acce-*
t *ptilationem tolli* t *poſſunt.* † *In hoc tamen differt acce-*
12 *ptilatio a vera & reali ſolutione, quod partis ſolutio in his quæ partium præſtationem recipiunt, fieri poteſt etiã*
u *creditore* u *inuito: ſed partis acceptilatio fieri nõ poteſt, niſi creditore conſentiente: propterea quod nulla acceptilatio exiſtit, in qua creditor a debitore an acceptum habeat rogatus, non reſpondeat habeo, vel acceptum* x *fe-*
13 *ro.* † *Ex quo etiam illud liquet, non faciendam eſſe differẽtiam, circa partis ſolutionem in his quæ ſuapte quidem natura*

ADDITIONES.

c l. 5. §. ſtip de verb. oblig.
d Supra eod. in princ.
e l. prout. 80 de ſol. l. 36. nihil tam naturale, de reg. iur.
f l in diem, de acceptil.
g l. ſi ex pluribus, eod. tit.
h l. ſi vero non remunerandi, mandati.
i l. ſane 3. de acceptil.
K §. 1. ſup. de verb oblig.
l §. Græcè, ſup de fid.
m l. 1. & ibi glo. de accep.
n d. l. nihil tam naturale.
o l. & per iuſiurandum, §. etſi fideiuſſori, hoc tit.
p Vide l. & ex vno, §. eius rei, de accep l donatio, C. eo. Doct. in l. ſi de certa. C. de tranſact.
q l. tutor, § Lucius, ff. de vſur.
r l. quidam exiſtimauerunt, ſi certum pet. l. 1. §. & harum, de ver. oblig. l ſi ſtipulatus, 1. §. decem, de ſol.
t l. qui hominem, 17. iuncta glo. de acceptil.
u d. l. quidam, vbi Alciat. hoc pro regula tenet.
x Cantiunc. hic.

natura diuidua ſunt, ſed legis decreto indiuidua, vt cum homo in genere debetur: quia ille caſus euenire nequit, vt inuito creditore pars obligationis auferatur; ideoq; ſolum alteri facultati ſolutionis in ea ſpecie conſiſtentis æquiparatur acceptilatio, nempe vbi creditor ſcienter conſentit, vt debitor in parte obligationis, quæ hominē generaliter,
y *aut lancem, aut aliquod aliud eiuſmodi corpus* y *debet, liberetur: nam tunc debitor eatenus, id eſt, in parte per ſolutionem liberatur, atque imputet ſibi creditor, qui partem*
z *accepit, tum non* z *cogeretur. In his autem, quæ natura ſui partis præſtationem non recipiunt, vt ſolutio, ſic & acceptilatio in partem non valet, vt puta ſi ſeruitus prædij*
a *ruſtici vel vrbani debeatur.* a *Aliud eſt in vſufructu,* a
b *cum is ſuapte natura diuiduus* b *ſit.*
14 *o* A Gallo Aquilio.† *Fuit ille Gallus Aquilius maximæ autoritatis Iuriſcōſultus apud veteres Romanos, quē*
c *Cicero* c *iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſe*
d *iunxiſſe, præclare ſcriptum reliquit:* d *quique cautiones & formulas protulit non paucas, quibus adiuuit ius ciuile, & quod adhuc dubium fuerat, ad conſequentiam le-*
15 *ges producendo interpretatione auxit.* † *Is ergo ſtipulationem hanc compoſuit, quæ ab ipſo autore* Aquiliana *dicta eſt: qua creditor, qui debitorem omni obligatione exſoluere vellet alias obligationes in verborum obligationem transferre nouaretque, & ſtipulatione ea, quæ acceptilatio dicitur, verborum obligationem ipſo iure perimeret. De hac ſatis paulo ante diximus.*

p Quicquid te. *Hæc eſt formula Aquilianæ ſtipulationis, cuius verba ponderemus.*

q Ex quacunque cauſa. *Sic ergo omnes obligationes ex contractu, vel quaſi, maleficio, vel quaſi, complectitur.*

r Dare facere. *Hic omnes obligationes perſonales com-*
e *prehendit, quæ dandi ſunt vel faciendi.* e

ſ Oportet. *Ad veritatem obligationis refertur, non ad*
f *iudicis facultatem,* f *neq; enim quicquid permiſſum eſt*
g *iudicis poteſtati id ſtatim neceſſitati iuris* g *ſubijcitur.*
16 *t* Oportebitve.† *Verbum,* oportet *non ſignificat futurum tempus, quo dari fieri oportebit ex conditionali contractu: ideo addendum fuit,* oportebitve, *licet econtrario*
h *verbum,* oportebit, *præſens etiam tempus demonſtret.* h

u Præſens in diem. Aut ſub conditione, *quæ verba in vulgatis Codicibus adiecta habentur, vtcunque Haloan-*
i *der* i *omiſerit. Acceptilatio enim cum ſit actus legiti-*
K *mus, non poteſt fieri ſub conditione.* K *nam actus legi-*
l *timi neque diem, neque conditionem recipiunt.* l *Certum autem eſt, & conditionali obligationi Aquilianam ſtipulationem, & deinde acceptilationem accommodari*
m *poſſe.* m
17 *x* Actio eſt.† *Actio in perſonam datur,* petitio *in rem* perſecutio *in rem, vel in perſonā rei perſequendæ gratia, & ſic ad vtrumq; pertinet, & ſimpliciter ad id, quod co-*
n *gnitione Prætoris vel præſidis perſequitur extra* n *ordinem. Receptum tamen vſu eſt, vt Actionis verbo omnia contineantur.*

y Eritve. *Actio mihi tecum eſt, quæ iam nata eſt: ex obligatione in diem, vel ſub conditione nondum nata* o *eſt.*
18 *z* Habes, tenes, poſſides. † Habere *generale verbum*
p *eſt* Tenere *facti,* Poſſidere *etiā iuris* p *eſt. Tenet tā liber homo, quam ſeruus naturaliter: poſſidet ſolus liber homo ciuiliter. Poſſidet ciuiliter, qui animo domini tenet, & vti, poſſidetis interdicere poteſt: poſſidet naturaliter, qui depoſitum, cōmodatum, vt raptum aut poſſeſſum te-*
q *net, & hoc vnde vi, interdici poteſt, & in rem* q *agi.*
19 *a* Dolove malo. † *Qui dolo poſſidere deſijt, pro poſſiden-*
r *te habetur, teneturque in rem* r *actione.*
20 *b* Quāti quæque earum rerum. † *Rē ſuam nemo ſtipulari poteſt, ſed æſtimationem rei ſuæ poteſt, & cam fiat*
ſ *reſtitui,* ſ *ideo ad æſtimationem omnium actionum, petitionum, perſecutionumque reducit obligationes præce-*
t *dentes, vt actiones in rem contineantur.* t † *Quan-*
21 *quam autem multa in Aquilianæ ſtipulationis formula verba exprimuntur, non tamen opus eſt creditorem omnibus verbis in ea comprehenſis ſic vti, vt hic referuntur ſed ſatis eſt interrogari de ſua obligatione. Quid enim, ſi tantum facere, vel dare tenearis? vtrumq; ſane fruſtra comprehenderetur. Verum Gallus Aquilius verbis latiſſime patentibus eam formulam concepit, vt ſcilicet nullum genus obligationis ex contractu, vel quaſi contractu proueniens prætermiſſum videretur.*
22 *c* Quod Numerus. † *Hæc in parentheſin incluſa ad*
u *verbum deſumpta ſunt ex Florentini* u *reſponſo. Vetuſti tamen libri ſic habent, & meo iudicio rectius. Item ex aduerſo Numerius Nigidius interrogauit Aulum Agerium,* Quicquid tibi hodie per Aquilianam ſtipulationem ſpopondi, id omne habeſne acceptum? Reſpondit. Agerius, Habeo, acceptumque tuli.

ADDITIONES.

y d.l.. §. harum.
z Af.c.d.§.& harū, tex.l.13.& per iuriſiurandū, § 1.de accep.
a Eod.§.1.
b l.5.vſu ſfruct.& ab initio, de vſufruct.
c In Orat.pro Aul Cęcin.
d l.Gallus, de lib.& poſth.Cic.lib.3.Offic.& de Orat.
e l.2.de verb.oblig.
f l.verbum oportet, 8.de verb.ſign.
g l.40.non quicquid, de iud.
h d.l.verbum opor.8.
i l.ſi cum, & in l.18.& ex vno, §.1. verſ.quicquid te, de accept. omittuntur.
K l.acceptilatio, 4.ff.de accept.& ibi latius, vide Dionyſ.Got.
l l.77.actus legitimi.De R.I.
m l.5.1.ſi ſub conditio.de acceptil.l.12.l.77.de reg.iur.
n l.28 actio, de act.& oblig.l.178.pecunia, §. actionis verbū, 2. de ver.ſig.l.37. de ob. & ac l.3.§.6. De bo. poſſ.l.23.ff. rem rat.hab.
o l.72.ſtipulationes non diuidun.& l.interdum, 73.de verb. obligat.
p l.ſtipulatio iſta 83.de verb.oblig.
q l.9.officium, de rei vend l.1.de vi, & vi ar.
r l.27.ſin autem, de rei vend.
ſ l.28.nemo, de verb.oblig.
t Ita eleg hic Egui.Baro explicat.
u l.ex vno, 18.de acceptil ad finem

§. Præterea.

1 *Nouatione tollitur ipſo iure obligatio.*
2 *Nouatio generice & ſpecifice accipitur, eiuſdemque deſcriptio.*
3 *Delegatio quid? & quid in ea requiratur.*
4 *Nouatione tolluntur etiam acceſſoria cum obligatione.*
5 *Nouatio ita demum valet, ſi ſequens obligatio valeat.*
6 *Nouatio cum ſeruo facta inutilis eſt, cum pupillo vero valet, & quæ ſit diuerſi iuris ratio.*
7 *Quid ſi cum adulto fiat nouatio?*
8.9 *Quomodo fiat nouatio ſine interuentu nouæ perſonæ, & ea in re triplex ius conſiderandum eſſe.*
10 *Interdum nouatio fit, etſi non exprimatur.*

a Præterea nouatione *b* tollitur obligatio: *c* veluti ſi id quod tibi Seius debebat, a Titio dari ſtipulatus ſit. Nā interuētu: nouæ perſonæ, noua naſcitur obligatio, & prima tollitur, tranſlata in poſteriorē: *d* adeo

adeo vt interdū, licet poſterior ſtipulatio inutilis ſit,
tamē prima nouationis iure tollatur: veluti ſi id quod
tu Titio debes, à pupillo ſine tutoris autoritate ſtipu-
latus fueris: quo caſu res amittitur, nam & prior debi
tor liberatur, & poſterior obligatio nulla eſt. Nō idē
iuris eſt, ſi a ſeruo fuerit quis ſtipulatus: nā tunc prior
perinde obligatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipula-
tus fuiſſet. e Sed ſi eadem perſona ſit, a qua poſtea
ſtipuleris: ita demum nouatio fit, ſi quid in poſterio-
re ſtipulatione noui ſit, fortè ſi conditio, aut dies, aut
fideiuſſor adijciatur, aut detrahatur. Quod autem di
ximus, ſi conditio adijciatur, nouationem fieri: ſic in
telligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem *f*
ſi cōditio extiterit, alioqui ſi defecit, durat prior obli
gatio. Sed cum hoc quidem inter veteres conſtabat,
tunc fieri nouationem, cum *g* nouandi animo in ſe
cundam obligationem itum fuerat, per hoc autem du
bium erat, quādo nouandi animo videretur hoc fie
ri, & quaſdam de hoc præſumptiones alij in alijs ca-
ſibus introducebant, ideo noſtra proceſſit cōſtitutio,
quæ apertiſſime definiuit, tunc ſolum nouationem
prioris obligationis fieri, quoties hoc ipſum inter cō
trahētes *h* expreſſum fuerit, quod propter nouatio
nem prioris obligationis conuenerunt, alioqui & ma
nere priſtinam obligationem & ſecundam ei accede
re, vt maneat ex vtraque cauſa obligatio, ſecundum *i*
noſtræ conſtitutionis definitionem, quam licet ex ip
ſius lectione apertius cognoſcere.

1 *a* Præterea. *Tertius † modus, quo obligatio ipſo iure tol*
litur, eſt Nouatio: *quæ quaſi affinitatem habet cum acce*
ptilatione, in eo, quod & ipſam per interrogationem &
a *promiſſionem fieri* a *oportet. non tamen liberandi dun-*
taxat animo, vt iſthic, imo etiam nouæ obligationis indu-
2 *cendæ gratia.† Eſt autem* nouatio, *genus, continens ſub*
ſe delegationem & nouationem ſpecificam. Nouatio
in genere eſt prioris debiti aliam obligationem vel ciui-
lem, vel naturalem transfuſio: hoc eſt, vt ex præcedenti
cauſa ita noua conſtituatur, vt prior perimatur, & nomē
b *a nouo accepit,* b *atque a noua obligatione.†* Delegatio
3 *vero eſt cum quis vice ſua debitorem ſuum conſentientē*
delegat creditori ſuo, ita vt debitor promittat per ſtipula-
tionem debitum creditori. Primum hic requiritur manda-
c *tum delegantis.* c *Deinde, vt is, qui delegatur, ſit debitor*
d *delegantis. Tertio voluntas & conſenſus delegati.* d *Po*
ſtremo vt debitor promittat debitum creditori per ſtipu-
e *lationem nomine delegantis.* e *Vbi autem tantum vnū*
ex his requiſitis deficit, potius nouatio quam delegatio di-
ci debet.
4 *b* Tollitur obligatio.† *Nec ſolum ipſa principalis obli*
gatio extinguitur, ſed etiam eius acceſſiones, veluti hypo-
f *theca,* f *pignora,* g *fideiuſſores,* h *ſtipulationes vſu*
g *rarum,* i *& pœnæ:* K *denique & periculum moræ com*
h *miſſæ.* l *Atque hæc quidem omnia perire intelligimus,*
i *niſi in nouatione repetantur, & veluti excipiantur. Inte-*
K *rim tamen ſciendum eſt, ſemper manere prioris obligatio-*
l *nis priuilegia iure conceſſa, niſi nominatim aliter conuene*
m *rit in ipſa* m *nouatione.*
c Veluti ſi id quod. *Plerique textus legunt: Veluti, ſi id*
quod tu Seio debebas, a Titio dari ſtipulatus ſis: atq; ita
legendum eſſe, ſequentia ſatis indicare videntur.
5 *d* Adeo vt inter.† *Debes ſcire, nouationem ita demum*
valere, quando ſequens obligatio aut ciuiliter tenet, aut
n *naturaliter,* n *& ſi neutro modo teneat nouationem nul-*
lius prorſus momenti eſſe, priorem que obligationem ra-
6 *tam manere.† Recte ergo hic docet Imp.* nouationem
cum ſeruo factam eſſe inutilem, cum pupillo autem
celebratam valere: *quoniā ſeruus, ſaltem extra cauſam*
o *ſui peculij,* o *fideiubendo pro alio ne naturaliter qui-*
dem obligatur, cum lex prohibeat eum pro intercede-
re. Intercedere enim eſt ſpecies donationis ſeruus autem
cum nihil habeat, etiam nouandi animo pro alio interce-
p *dere* p *vetatur. Cæterum pupillus vel ſine autore tu-*
q *tore obligatur, ſaltem naturaliter:* q *atque ita capax eſt*
prioris obligationis, proinde que ipſi nulla reſtitutione opus
eſt: cum naturaliter tantum atque ita inefficaciter ad
agendum ex nouatione teneatur. Ex quo conſequitur,
quod & creditor fruſtra nouarit, nec ad veterē actionem
redire poſſit: ſibi enim imputet, quod cum pupillo ſola no-
r *uatione vſus ſit.* r *† Si vero cum adulto, minore tamen*
7 *XXV. annis facta ſit nouatio, & ipſe per ætatis benefi-*
cium reſtituatur in integrū: creditor ſimiliter, qui ipſum
efficaciori actione obligatū habuit, ad eandem redire po-
ſ *terat:* ſ *niſi forte minorem dolo malo ad obligationis ve*
t *teris nouationem induxiſſet: quia tum ſecus* t *erit.*
9 *e* Sed ſi eadem. † *Dixit ſupra, quomodo fiat Nouatio*
interuentu nouæ perſonæ: iam explicat, an & quo pacto
introducatur Nouatio, quando intercedit noua perſona,
9 *ſed ea, quæ prius obligata erat. † Circa quod triplex ius*
conſiderandū eſt. Iure enim vetuſtiſſimo, quod ante Pan-
dectarum autores in vſu fuit, præſumebatur Nouatio ta-
cite facta quoties ſecunda promiſſio noui aliquid adfere-
bat: ſiue fuiſſet aliquid additum, ſiue detractum priori
u *obligationi,* u *Atque ita loquitur hic Iuſtinianus. Iure*
vero Pandectarum fiebat Nouatio, quando ſecunda ſtipu
latio plus prima cōtinebat, ut ſi addebatur aliquid in quā
tite, vel etiam noua perſona accedebat, aut prorſus no-
ua qualitas interueniebat, quæ tamen ſolum firmandæ
x *obligationis gratia non adhiberetur:* x *ſecus ſi ſecun-*
da promiſſio minus, vel tantundem comprehendebat. Iu-
y *re vero nouo, quod a Iuſtin. Imp. introductum eſt,* y *non*
fit Nouatio, niſi contrahentes hoc expreſſerint, quod ſe-
cundā magis pro anteriore elegerint. Et huius iuris paulo
z *poſt* z *fit mentio.*

f Si

ADDITIONES.

a Gloſ. in l. 1. de noua.
b d. l. 1. de nouat.
c l. quamuis, §. ſi miles. dict. tit.
d d. l. 1. C. de noua.
e l. delegare, d. tit. & d. l. 1. C. eod.
f l. nouatione, 18. de noua.
g l. vnica, C. etiam ob chiro. pec.
h l. nouatione, C. de fideiuſſ.
i d. l. nouatione.
K l. ſi creditor, de noua.
l l. ſi Stichum, 8 eod. tit.
m l. 2. §. pen. de priuil. cred l. aliam, de noua.
n l. 1. §. 1 & l. ſeq. de nouat.
o l. 19. ſeruus inſcio, de fideiuſſ. l. licet, § ſi filiusfa. de pecul.
p d. l. ſeruus inſcio, & l. ſeq.
q l. 1 de noua & not. in l. vlt de iureiur.
r Et hoc vulgo gloſ. hic in effectu verbi, nulla eſt, & à Doct. communiter recipitur.
ſ l. 1. C. de rep. & l ſi Titius & Seia. 48. §. huic ſimilis, de fideiuſſ.
t d. l. ſi Titius, §. quod ſi dolo.
u Bar. in l. qui vſumfructum, de verb obli. Doct. l. fi. C. de nou.
x Proſper l. 6. ſi ita fuero, & l. ſeq. de noua.
y In l. vlt. C. de noua.
z Verſ. ideo noſtra, in hoc §.

f Si conditio extite. *Quoniam ea ſpecie Nouatio eſt in pendenti, nec perficitur niſi completa conditione.*

g Nouandi animo. *Quia animus colligebatur, & præſumebatur ex verbis contrahentium.*

h Expreſſum fuerit. *Quod ſcilicet partes expreſſe No-*
30 *uationis fecerint mētionem † Sane quando ex verbis neceſſario colligitur animus nouandi, vtcunq; non fuerit facta expreſſim mentio nouationis, nouationem tamen fieri crediderim. Verbi gratia* Pro centum ſolidis, quos mihi debes promittis quindecim? *hic vtcunque non fiat mentio nouationis, tamen ex verbis neceſſario colligitur, contrahentes id voluiſſe, vt prima obligatio mutaretur in ſecundam: quod & Salicetus prodidit. atque ita hic accipiendum eſt.*

a *i* Noſtræ conſtit. *Quæ in Codice* a *li.8 tit.42. extat, vbi ſtatuit, niſi ſtipulantes remiſerant priorem obligationem, & hoc expreſſerint, ſecundamque magis pro anteriore elegerint, nihil penitus prioris cautelæ innouari denique voluntate tantum, non lege nouandum, etſi non verbis exprimatur, vt ſine nouatione cauſa procedat.*

A D D I T I O.

a d.l vlt. C. de nouatione

§ Hoc amplius.

1 *Contrario conſenſu ipſo iure tollitur obligatio quæ conſenſu conſtat.*
2 *In emptione quando res deſinat eſſe integra.*
3 *Donatio hodie nudo conſenſu contrahitur.*
4 *Compenſatio ipſo iure minuit obligationem.*
5 *Confuſione rerum tollitur ipſo iure obligatio.*
6 *Item & oblatione, depoſitione, & conſignatione debitæ pecuniæ.*
7 *Item interitu ſpeciei debitæ.*
8 *Item & transfuſione.*

a Hoc amplius, eæ obligationes quæ conſenſu contrahuntur, contraria voluntate diſſoluuntur. Nam ſi Titius & Seius inter ſe conſenſerint, vt fundum Tuſculanum emptum Seius haberet centum aureis, deinde *b* re nondum ſequuta, ideſt, *c* neque precio ſoluto, *d* neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt diſcederetur ab ea emptione & venditione, *e* inuicem liberantur. Idem eſt in conductione, & locatione, & in omnibus contractibus, *f* qui ex conſenſu deſcendunt, ſicut iam dictum eſt.

1 *a* Hoc amplius. † *Quinto tollitur obligatio ipſo iure, contrario conſenſu contrahentium. Omnes enim obligationes, quæ conſenſu conſtant, in quibus ſcilicet neq; ſcriptura neq; præſentia omnimodo opus eſt, ac ne dari quicquam neceſſe eſt, vt ſubſtantiam capiat obligatio, contrario conſenſu, re integra, diſſoluuntur: quod eleganter Ne-*
a *ratius Iuriſconſultus in Pandectis* a *explicat, cuius reſponſum huc referri poteſt. Etenim ſecundum naturam eſt, vt quod conſenſu contractum eſt, contraria voluntatis*
b *adminiculo diſſoluatur.* b *Neque tamen hic contrarius conſenſus nouus eſt aliquis contractus, ſed merus diſtractus ad diſſoluendum priorem contractum.*

b Re nondū ſequuta. *Ideſt re adhuc exiſtente integra.*

2 *c* Neque precio. † *Explicat, quando res adhuc dicatur integra: nempe ſi precium necdum ſit ſolutum, quod non ſolum de toto precio, ſed etiam eius parte intelligendū eſt: nam & ea ſoluta, deſineret res integra eſſe. Sed etſi quid arrharum nomine datum ſit, ſaltem ea lege, vt cederet in partem precij efficit, ne res ſit amplius integra,*
c *ſecus ſi ſimpliciter datum eſſet. Datus tamen fideiuſſor*
d *non efficit, quo minus res ſit integra.* d

d Neque fundo tradito. *Nullo ſcilicet modo: nam etſi imaginaria tantum interueniſſet traditio, vt quia vel per precarium, vel conſtitutum intelligitur res tradita, res nō*
e *diceretur amplius integra.* e

e Inuicem liberantur. *Nec ſolum ipſi liberantur inuicem, ſed etiam ab alijs, quibus ius aliquod ex huiuſmodi contractu quæſitum eſt.*

f Qui ex conſenſu. *Qualis eſt mandatum, ſocietas,*
3 *item & donatio hodie: † ea enim ex Nouella Iuſtiniani*
f *conſtitutione nudo conſenſu contrahi poteſt,* f *vt alibi* g
g *annotauimus. Porro pro coronide addendum huic titulo, vltra quinque modus tollendæ obligationis ipſo iure, in hoc titulo comprehenſos, etiam alijs modis obligationes*
4 *diſſolui poſſe. † Nam &* compenſatio *ipſo iure minuit*
h *obligationem:* h *veluti ſi Titius deberet mihi centum, & ego illi viciſſim totidem aureos facta compenſatione*
i *Titius ipſo iure liberatus eſt.* i † *Item ſi reus debendi*
5 *creditori hæres exiſtat, aut contra, creditor fiat hæres de-*
k *bitoris, confuſione tollitur obligatio,* K *confunduntur enim ea ſpecie ipſorum bona, diſſoluunturque obligatio-*
6 *nes, quæ inter eos contractæ erant. † Præterea oblatio debitæ pecuniæ, depoſitio & conſignatio pro ſolutione habe-*
l *tur, & ob id ipſo iure liberat debitorem.* l † *Sed & in-*
7 *teritu ſpeciei debitæ tollitur ipſo iure obligatio, ſi nec in*
m *mora, nec in culpa fuerit debitor.* m † *Poſtremo &*
8 *transfuſione obligatio ſoluitur, vt cum debitor deportatur, aliud ve delictum committit, propter quod omnia bona ipſius publicantur, eo caſu transfunduntur obligationes in fiſcum, ita vt debitor ipſo iure liberetur, Fiſcuſque*
n *obligetur creditoribus tanquam ſucceſſor.* n *Sunt & alij modi, quibus obligatio tollitur, ſuſpenditur, minuitur, eliditur: de quibus ſub titulo,* De exceptionibus, *infra, DEO dante videbimus.*

A D D I T I O N E S.

a l. ab emptione, 58. de pact.
b l. 1 C. quan. lic. ab empt. diſce.
c l. vlt. C. quan. lic. ab empt. diſce.
d l. 3. de reſcind. vend.
e l. 47. emptor, de pact.
f l. ſi quis argumentum, C. de don.
g §. perficiuntur, ſup. de dona.
h §. in bonæ fidei, inf. de act. vbi dicam.
i l. 4. verum, de compenſat.
K l. 50. debitori creditor, de fideiuſ.
l l. 1. depoſi. l. obſignatione, C. de ſol. l. acce & ibi gloſ. C. de vſu.
m l. ſ. quod te, ſi cert. pet. l. 23 ſi ex legati cau. de verb. oblig.
n Vid. l. 47. ſi debitori, de fideiuſſ.

Inſtitutionum Tertij Libri Finis.

Google

IOACHIMI MYNSINGERI A FRVNDECK, I. C.

SCHOLIA IN LIBRVM QVARTVM Inſtitutionum Fl. Iuſtiniani Cæſaris.

De obligationibus quæ ex delictis naſcuntur. Titulus Primus.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Delicta alia publica, alia priuata.*
3 *Delicta alia capitalia, alia non capitalia.*
4 *Delicta alia ordinaria, alia extraordinaria.*
5 *Priuata delicta perſequimur vel ciuiliter, vel criminaliter.*

1 QVONIAM † *priores duæ cauſæ ex quibus obligationes naſcuntur, abſolutæ ſunt,* Contractus *ſcilicet, &* quaſi contractus: *reſtant poſteriores* duę, delicta & quaſi delicta, *quas Imp. ſubſequentibus titulis explicat. Et primũ de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur, generalẽ cõcepit rubricã: mox tamen de furtis duntaxat diſſerit & conſtituit, propterea quod nihil fere habuit generaliter tractãdũ de omnibus, quod ſupra de obligationibus ex conſenſu factũ eſt: in Pandectis tamen titulus generalis,* de
2 priuatis delictis, *vbi latius omnia pertractantur.* † *Hoc tamen ad euidentiã non eſt omittẽdum, delictorũ alia eſſe publica, alia priuata: Dicuntur autem* publica, *quorum ius ad diſſipationem ſtatus publici tendit, vt ſunt ſeditio, homicidia, peculatus, ambitus, & alia multa his ſimilia: de quibus agitur in libro Pandectarum 48. & infra ſub tit.* de publicis iudicijs. Priuata *vero ſunt, quibus pri-*
a *uatæ vitæ affligitur commoditas:* a *vt eſt furtum, rapina, damnum, & iniuria, de quibus in hoc, & aliquot ſe-*
3 *quentibus titulis diſſeritur.* † *Deinde & inter publica crimina, & inter priuata, quædam ſunt* capitalia, *quæ pęna mortis aut exilij vindicantur, quædam* non capitalia,
b *quorum pęna aut eſt pecuniaria, aut coercitio quædam* b
4 *corporalis.* † *Rurſus & priuatorum & publicorum delictorum quædã ſunt* ordinaria, *quædam* extraordinaria. Ordinaria *dicuntur, in quibus certa pęna a legibus conſtituta eſt,* Extraordinaria *vero, quibus imponitur pęna*
c *pro modo delicti* c *ex arbitrio iudicantis. Et hæc quidem*
5 *de differentijs delictorum obiter.* † *Perſequimur autem*
d *delicta bifariam, ciuiliter & criminaliter,* d *ciuiliter, quando petimus pęnam nobis adiudicari, criminaliter, quando petimus, vt reus vel luat pęnam in corpore, vel quid Fiſco inferat. Sic ergo ex quocunq; maleficio duplex iudicium naſcitur, ciuile & criminale, nec vnum conſu-*
e *mitur altero,* e *ſed non poteſt vtrumque ſimul proponi, quod ſuo loco vberius diſcutietur. Nunc de furti obligatione videamus, quam hoc in titulo Imperator tractat.*

ADDITIONES.

a l. 4. ex maleficijs, de act. & oblig.
b l. 2. de pub. iud.
c l. 1. de effract. & expil.
d l. vlt. de priua. delict.
e l. prætor edixit, § 1. de iniur.

Princip. tit.

1 *Differentia inter obligationes ex contractu, & eas quæ ex maleficio deſcendunt.*

Quum ſit expoſitum ſuperiore libro de obligationibus ex contractu, & quaſi ex contractu: ſequitur, vt de obligationibus ex maleficio, & quaſi ex maleficio diſpiciamus. Sed illæ quidẽ (vt ſuo loco tradidi-
a mus) a in quatuor genera diuidunt: b hę vero vnius generis ſunt: hã omnes ex re naſcuntur, ideſt, ex ipſo
c maleficio, c veluti ex furto, rapina, damno, iniuria.
a In quatuor genera. *Aut enim re contrahuntur, aut ver-*
a *bis, aut literis, aut nudo a cõſẽſu, id quod ſuperius dictũ eſt.*
b Hæc vero. *Quæ ſcilicet ex delicto, aut quaſi ex delicto*
1 *naſcuntur.* † *Vult enim differentiam oſtendere inter has & ſuperiores obligationes, quaſi diceret, Obligationes ex contractu deſcendentes non ſunt vnius generis, quia non oriuntur, niſi vel res interueniat, vel verba, aut literæ, aut conſenſu accedat, Obligationes autem ex delicto ſunt vnius generis, hoc eſt, ſtatim oriuntur, poſtquam delictum priuatum commiſſum eſt. nam delinquens ſtatim obligatur naturaliter & ciuiliter, vt pęnam luat, primum naturaliter, quĩa naturalis ratio inter omnes gentes con-*
b *ſtituit, vt delicta* b *puniantur, deinde ciuiliter, quoniã & legislator ſeu ius ciuile delicta punire iubet.*
c Veluti ex furto. *Sunt ergo priuata delicta quatuor generum. Nam enim eſt aliud, de quo priuatum iudicium conſtituatur. Quæ ſingula delictorum genera ſpecialibus titulis explicantur.*

ADDITIONES.

a § vlt ſup. de oblig.
b § ius autem gentium. ſup de iur. nat. gen. & ciu.

§. Furtum.

1 *Furti definitio explicatur.*
ibi. *Sola cogitatio non facit furtum.*
2.3 *Contrectare quid, & ſola contrectatione furtum fieri.*
4 *In rebus ſoli & incorporalibus non fieri furtum.*
5.6 *Furtum non fit ſine dolo, & fraudulenta contrectatio, etiam ſine auerſione, furem facit.*
7 *Nec, ſi minus lucri cauſa contrectem rem alienam, fit furtũ.*
8 9 *Furtum non committit, niſi lucri faciendi cauſa res contrectetur fraudulenter.*
10 *Propriæ rei non fit furtum.*
11 *Quomodo ipſius vſusfructum fiat.*
12 *Item poſſeſſionis.*

13 *Furtum*

Digitized by Google

13 *Furtum prohibitum iure naturali.*
14 *Apud Ægyptios & Lacedæmonios furari impune licuit.*
15 *Furtum apud Scythas grauiſſ. fuit punitum.*
16.17 *Furtum vnde dictum.*

a Furtum eſt contrectatio fraudoloſa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſionisve, quod lege naturali prohibitum eſt admittere. Furtum autẽ vel b a furuo, ideſt, nigro dictũ eſt, quod clam & obſcure fiat, & plerumq; nocte, vel c a fraude, vel a ferendo, ideſt, auferendo, vel a Græco ſermone, qui d φῶρας appellant fures. Imo & Græci a ferendo φῶρας dixerunt.

a Furtũ eſt contrectatio. *Furti definitionem præmiſit*
a *Iuſtinianus, quam ex* a *Paulo mutuatus eſt. vt cognoſcatur id, de quo agetur, eam breuiter & populariter ex-*
1 *plicabimus* † *Dicitur primum* contrectatio, *quoniam ſola cogitatio furti faciendi ſine reali ſiue actuali contre-*
b *ctatione non facit* b *furtum. Quare ſi quis furti faciendi cauſa conclaue ingreſſus eſt, ſi nihil contrectauerit, fur non eſt, nec furti tenetur: licet extra ordinem puniendus*
c *ſit, vt reſpondit* c *Vlpianus de Diætarijs, hoc eſt, ijs qui*
2 *in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo.* † Contrectare *autem dicitur, qui rem mobilem de loco in alium*
d *locum* d *mouet:* † *tametſi furtum ſola contrectatione*
3 *etiam ſine auerſione vlla fieri, ex* * *Vlpiano cõſtet. Ait*
* *enim: Eum qui vas, quod tollere potuit, aperuit, & res contrectauit, quamuis partem tantum earum auerterit, omnium tamen furem eſſe. Et paulo poſt: Earum quoque rerum, quas quis non abſtulit, ſed contrectauit tantum,*
4 *furti tenetur.* † *Ex quo apparet, in rebus ſoli ſiue immo-*
e *bilibus furtum non fieri,* e *quia contrectari nequeunt: nec item in rebus incorporalibus, quæ nec tradi nec poſſi-*
f *deri* f *queunt. Sequitur in definitione,* fraudoloſa, † *quo-*
5 *niam non fit furtum ſine dolo & improbo furandi animo. quare ſi quis lapſus errore putet id ſibi licere, quia res ſua*
g *ſit, aut dominum facile permiſſurum,* g *furti non obli-*
6 *gatur.* † *Non ergo quæuis contrectatio, ſed ea demũ, quæ fraudulenta eſt rem facit. Additur,* lucri faciendi gra-
7 tia. † *ſi enim iniuriæ cauſa contrectem alienam rem,* h
h *furti non teneor. Item ſi fructus immaturos decerpam,*
i *damni iniuria obligor,* i *non furti: quoniam nõ decerpſi eos lucrifaciendi cauſa, & voluntas ac propoſitum diſtin-*
K *guunt* K *maleficia.* † *Vnde diſcis, etſi fraudoloſa con-*
8 *trectatio ſit, niſi lucrifaciendi cauſa fiat, furtum non eſſe. Poſſunt enim alienæ tabulæ contrectari, non lucri, ſed lituræ faciendæ cauſa: poſſunt alienæ veſtes contrectari non lucri faciendi, ſed maculæ imponendæ gratia. Itaque neceſſario hæc verba (lucri faciendi gratia) adijcienda fue-*
9 *runt.* † *Recte igitur* l *Vlpianus: Verum eſt, inquit, ſi*
l *meretricem alienam ancillam rapuit quis, vel celauit, furtum non eſſe: nec enim factum quæritur, ſed cauſa faciendi. Cauſa autem faciendi libido fuit, non furtum. Et ideo etiam eum, qui fores meretricis effregit libidinis cauſa, & fures non ab eo inducti, ſed alias ingreſſi, meretricis res egeſſerunt, furti non teneri. Quod adijcitur in definitione,* vel ipſius rei, *hoc de re aliena accipiendum eſt, &*
10 *quæ certum aliquem habeat dominum.* † *Nam neque propriæ, nẽq; pro derelicto habitæ rei furtum fit, etiamſi quis furandi animum habuerit: neque enim furtum fieri*
m *poteſt, niſi ſit,* m *cui fiat. Vnde & rei ex hereditate*
n *iacente ſubtractæ furtum non eſt fere,* n *quod nullus*
11 *ſit.* † *Subiungitur,* vel etiam vſus eius, *nam ſi aliter vte-*
o *ris re, quam tibi conceſſa eſt,* o *furtum committis: ſed etſi creditor vtatur pignore, vel depoſitarius re depoſita*
12 *furti tenetur. Annectitur,* poſſeſſionisve, † *quia ſi ſurripuiſti mihi rem, cuius tantum poſſeſſionem habui, furti obligaris, veluti ſi debitor rem pignori datam ſubtrahat creditori, vel ſi colonus, qui fundum conduxit, eo vendito*
p *dominum poſſeſſione* p *fraudet.* † *Adponitur tandem,*
13 quod lege naturali, *&c. ſecunda enim lex naturæ eſt, neminem lædere, ſub qua comprehenditur etiam Furtum ne*
q *facias. Quare* q *Vlpianus quoq; ait furtum ſicut adulterium, natura turpe eſſe. Naturalis ſiquidem ratio idipſum dictat, cum etiam tueatur priuatorum proprietates & dominia. Vnde in Decalogo legitur:* Non furtum fa-
14 cies. † *Nec ad rem pertinet, quod* r *ſcribitur fuiſſe ali-*
r *quos populos, apud quos furari impune licebat, vt Ægyptij, & apud Lacedæmonios etiam laudi datum fuiſ-*
ſ *ſe,* ſ *eſſe furem, nec reprehendi, quod hoc potiſſimũ exercitamento cautiones diligentioreſque adoleſcentes fierent. Hæc enim quarundam gentium barbaries non puniendi furta, legem naturæ non immutat, & parum iuſta fuit hæc politiæ continendæ ratio. nam ſeueritate coercendum,*
15 *non alendum indulgentia, malũ eſt.* † *Sane apud Scytharum gentem alioqui feram & barbaram, nullum de-*
t *lictum grauius punitum fuit* t *quam furtum, & Draco Athenienſis etiam furtum oluſculi, morte iudicauit* u *expiandum.*
16 b A furuo. † *Quæ fuit M. Varronis ſententia Rer. diui-*
x *na lib. 14. vt* x *Gellius refert: quam tamen ipſe reprehendit Seruius vero in lib. Æneid. 9. Fures, inquit, ideo dicti ſunt, quod furuo, ideſt, nigro tẽpore furta cõmittunt.*
17 c A fraude. † *Maſſurius Sabinus furtum a fraude, ſed ſemotius, deriuaſſe legitur, ob id forte, quia & Græci φῶρας ἀπὸ τοῦ φέρειν dicunt.*

d φῶρας. *Sic Gellius ſcribit,* Quod a Græcis (*inquiens*) *nunc κλέπτης* dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ eſt dictum: hinc per affinitatẽ literarum, quia φὼρ Græce, eſt Latine fur.

ADDITIONES.

a l. 1. de fur.
b d. l. 1. §. 1.
c l. pen. de extraor. cri. fac. & l. vulgaris, 21. §. qui furti, de fur.
d d. l. poſſideri. § ſi rem apud te, de acq. poſſ.
* In d. l. vulgaris, 21.
e §. abolita, ſup. de vſucap. §. quod ad eas res. verſ. abolita, l. ſi is qui, 75. hoc tit.
f Accur. hic l. ſeruus, §. incorporales, de ac. re. domi.
g §. placuit, inf. eod.
h l. 63. qui iniuriæ, hoc tit.
i l. 27. ſi ſeruus ſeruum, §. 25. ſi oliuam, ad leg. Aquil.
K d. l. qui iniuriæ.
l l. verum eſt, 39. hoc tit.
m l. falſus. 43. §. qui alienam. hoc tit.
n l. 68. hæreditariæ, dic. tit.
o § præterea, & d. §. placuit, infra eod.
p Gell. lib. 11. c. vlt.
q L. 41. probrum, de ver. ſignif. vbi tamen. Alc. defendit, furtũ non naturali, ſed ciuili lege prohiberi.
r Gell. dic. loco.
ſ Gell. ibidem.
t Iuſtinus lib. 2. ſuæ hiſt.
u Gell. eod. loco.
x lib. 1. c. 18.

---

§. Furtorum.

1 *ἐπ' αὐτοφώρῳ quid ſignificet.*
2 *Contrariorum eadem diſciplina.*
3 *Furtum nec manifeſtum.*
4 *Nec, pro non, olim dictum.*

Furtorum

Digitized by Google

Furtorum autem *a* duo ſunt genera manifeſtū, & nec manifeſtū. Nam conceptum & oblatum ſpecies potius actionis ſunt furto cohærentes, quam genera furtorum: ſicut inferius apparebit. Manifeſtus fur eſt, quem Græci *b* ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant: nec ſolum is, qui in ipſo furto deprehenditur, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtum fit, veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egreſſus ianuam deprehēſus fuerit: & qui in olíueto, oliuarum, aut in vineto, vuarum furtum fecit, quamdiu in eo oliueto aut vineto deprehenſus fuerit. Imo vlterius furtum manifeſtum eſt extēdendum, quamdiu eam rem fur tenens viſus vel deprehenſus fuerit: ſiue in publico, ſiue in priuato, vel a domino, *c* vel ab alio, antequam eo perueneret, *d* quo deferre vel deponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, quo deſtinauit, tametſi deprehendatur cum re furtiua, non eſt manifeſtus fur. *e* Nec manifeſtum furtum, quid ſit, ex ijs quæ diximus, intelligitur, nam quod manifeſtum nō eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

a Duo ſunt genera, *Furtorum genera quatuor recenſet Paulus lib. 7. Senten. cap. 3. quæ Iuſtinianus hic ad duo reduxit. Hodie tamen hæc furtorum genera nō attenduntur, ſed eadem eſt ratio de furto quocunq; modo commiſſo, quod infra ſuo loco annotabimus. Itaque nihil opus eſt, hic multum inſiſtere. Porro totus hic locus ex Caio,*
a *& a Vlpiano huc tranſcriptus eſt.*
1 *b* ἐπ' αὐτοφώρῳ. † *Ideſt in ipſo facto, in ipſo actu furandi. Solent autem hoc verbo generaliter vti Græci, quoties de ijs loquuntur ita deprehenſis, vt factum inficiari nō poſſint, vt in D. Ioanne Euāgeliſta cap. 8. de muliere in adulterio deprehenſa legitur. Huius enim accuſatores dicebant, ipſam deprehenſam* ἐπ' αὐτοφώρῳ, *hoc eſt in ipſo*
b *actu adulterij. Papinianus* b *appellat deprehenſos in* admiſſo.

c Vel ab alio. *Qui modo ſe non occultarit, ſed occurrerit ad deprehendendum, vel inclamauerit vicinos.*
c *d* Quo deferre. *Hoc eſt, vt* c *Paulus ait,* quo deſtinauerat eo die manere cum eo furto.
2 *e* Nec manifeſtum. † *Contrariorū enim eadem eſt diſci*
d *plina, vt* d *alibi diximus. Sic ergo nec manifeſtum furtum ex manifeſti, tanquam contrarium ex contrarij ſui*
e *definitione* e *intelligitur.* † *Eſt ergo furtum nec manife*
3 *ſtū cum fur non deprehenditur cum furto, antequā in ædes*
4 *ſuas intulerit, vel alioqui quo deſtinauit.* † *Dicitur autem* nec manifeſtum, *ad imitationem legis XII. tabularum Olim enim nec, pro non, dicebant.*

ADDITIONES.

a l. 2. § 5. & 8 §. hoc tit.
b l. 8. ſi dominus. de præſcr. verb.
c l 4. hoc tit.
d In prin. ſupra, de his qui ſunt ſui vel alien. iu.
e l. 8. ff hoc tit.

§. Conceptum.

1 *Conceptum & oblatum furtum quid.*
2 *Concepti, oblatique furti pœna.*
3. 6 *Furtum conceptum an & quomodo a furto per lancem liciumque concepto differat.*
4 *Lanx & licium, quomodo & cur in eo furto vſurpata fuerint.*
5 *Veteres religioſe ſuas vxores & filias obſeruaſſe, ac cuſtodijſſe.*
7 *Concipere verbum, pro inuenire ſumi.*
8 *Reperiens rem furtiuam, eamque celans, hodie furti tenetur.*
9 *An in domo aliena rem furtiuam quærere liceat.*
10 *Furem ſuſcipiens, eumque celans, tenetur Edicto De receptatoribus.*
11 *Rem furtiuam ſcienter in pignus accipiens, vel eam emens furti obligatur.*

a Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita & inuenta ſit: nam in eum propria actio conſtituta eſt, quamuis fur non ſit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaq; apud te *b* concepta ſit: vtique ſi ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quam apud eum, qui dedit, conciperetur. nam tibi apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, *c* quæ appellatur oblati. Eſt etiam prohibiti furti actio aduerſus eum, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentem prohibuerit: Præterea pœna cōſtituitur edicto Prætoris per actionem furti non exhibiti aduerſus eum, qui furtiuam rem apud ſe quæſitā & inuentam non exhibuit. Sed hæ actiones, ſcilicet concepti & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in deſuetudinem abierunt. *d* Quum enim requiſitio *e* rei furtiuæ hodie *f* ſecundum veterem obſeruationē non fiat: merito ex cōſequentia etiam p̄fatæ actiones ab vſu cōmuni ceſſerunt: quum *g* manifeſtum ſit, quod oēs, qui ſcientes *h* rem furtiuam *i* ſuſceperint & celauerint, furti non manifeſti obnoxij ſunt.

a Conceptum. *Videntur hæc ex Gaio Iuriſconſulto de-*
1 *ſumpta eſſe, qui lib. 11. Inſtitutionum ſcribit,* † conceptum furtum *dici, cum apud aliquem alterum res furata inuenitur:* oblatum vero, *cum res furtiua alteri a fure ita datur, vt apud ipſum furem inueniri non poſſit. Quod & Sententiarum lib. 11. Paulus tradidit, vbi,* Concepti, *inquit, actione is, qui tenetur, apud quem furtū quæſitum & inuentum eſt:* oblati, qui rem furtiuam alij
2 obtulit, ne apud ſe inueniretur. † *Porro vtriuſq; furti & concepti & oblati pœnam iure Prætorio triplici fuiſ-*
a *ſe,* a *Gellius ſcribit, vbi etiam meminit furti concepti per lancem & licium, quod perinde, ac ſi manifeſtum eſ-*
3 *ſet, lege Decemuirali coercitum fuiſſe memorat.* † *Furtum autem conceptū, cuius hic Imp. mentionem facit non*
b *eſſe diuerſum a furto* per lancem liciumq; concepto. b *Alciatus, & alij nonnulli voluere, eaque verba* (per lancem liciumq; concepto) *duntaxat addi ad indicandum ritum quærendi furtum, ſicut æs & libra vſurpabantur*
4 *curſa rius in venditione imaginaria.* † *Quomodo autē, aut cur ſit vſurpata lanx & licium, Sex. Pompeius, &*
c *nouiſſime* c *Alciatus oſtendunt. Nam lictores, qui furtum ibant quærere in domo aliena, in primis licio cincti intrabant, vt ſe iure publico, & tanquam magiſtratibus obſequentes, nō autem propria autoritate alienas domos ingredi, ſignificarent. Lancem item ſecum ferre ſolebant,* quam

ADDITIONES.

a Lib 11. cap. 18.
b Lib. 5. Parer. c. 8.
c In dicto loco.

quam oculis obijcerent, ne qua ex parte matremſam. mulieres ve conſpicari poſſent. Hincque tracta videtur ap-
5 *pellatio, per lancem & licium rem perquirendi.* † *Sane religioſe admodum ac ſeuere olim Græcos, & Latinos & vxores aut filias obſeruaſſe & cuſtodijſſe, patet ex hoc Phocylidis:*

Παιδὸς δ' εὐμόρφου φρουρεῖν νεοτήσιον ὥρην
Παρθενικὴν δὲ φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισι,
Πολλοὶ γὰρ λυσσῶσι πρὸς ἄρσενα μῖξιν ἔρωτος,
Μὴ δὲ μιν ἄχρι γάμων πρὸ δόμων ὀφθῆμεν ἐάσῃς.

Et hoc Horatij: Prima nocte claude, neque in vias.
Sub cantu querulæ deſpice tibiæ.

Quodque Diuus Paulus fœminas vult οἰκουρὰς *eſſe, ac præter alia multa, præſens adhuc Italorum conſuetudo*
6 *copioſe teſtatur.* † *Alij* a *vero maluerunt furtum per*
a *lancem liciumque conceptum diuerſam fuiſſe, ac omnino ſeparatam ſpeciem a furto concepto. Scribit enim Tatius Alpinus, aſſeſſor olim & meus collega in ſupremo Imp. Germanici Tribunali Spiræ, illud fuiſſe furtum ſacrilegio proximum, nempe rerum, non quidem ad miniſteriũ Dei rite ſacrarum, ſed collectarum potius ad ſacrificia. Miniſtri ſacrorum licio ſuccincti geſtabant lancem ad comportandas ſtipes, quas ad Dei cultum conquirebant. Deinde quas oſtentu ſacri miniſterij congeſſerant, ipſi ſurripiebant ſcelerati impoſtores. Quorum autem hac in re opinio ſit verior, alijs dijudicandum relinquo. de viris enim tam excellentis doctrinæ non meum iudicium eſt.*

b Concepta ſit. *Ideſt, quæſita, & inuenta, ſic enim hoc loco verbum, Concipere, ſumitur. Nam & Paulus lib. 2. ſenten. titu. 31. de furtis, furtum concipere, pro inuenire vſurpauit.*

8 *c* Quæ appellatur oblati. † *Hodie vero reperiens furti-*
b *uam rem, & celans ſcienter tenetur que actione furti,* b *quia auxilium præbuit.*

9 *d* Quum enim requiſitio. † *Inhumanum enim eſt, ali-*
c *quem inuito domino ſecreta domus* c *perſcrutari, & admodum graue, vel rei familiaris vtilitatem detegere, vel diuitias inuidiæ ſubijcere. Si tamen certa adſint indicia, rem furtiuam eſſe in domo alicuius, tum implorari poteſt*
d *officium iudicis, vt detur familia pro quærendo* d *furto.*

e Rei furtiuæ. *Inanimatæ ſcilicet, nam ſeruum fugitiuũ*
e *qui ſui furtum domino facere dicitur,* e *ſemper licuit in alienis ædibus perquirere.*

f Secundum veterem obſeruationem. *Quam ſupra retulimus.*

* *g* Manifeſtum. *Ex reſcripto* * *ſcilicet Imp. Diocletiani & Maximiniani ad Dionyſiũ, cuius verba ſunt hæc,* Eos qui furtim ablata ſcienter ſuſceperint, non tantum de ſuſceptis conuenire, ſed etiam pœnali furti actione potes.

10 *h* Rem furtiuam. *Si* † *vero quis furem ipſum ſuſceperit, & celauerit, fur non eſt, ſed receptator, tenetur que edi-*
f *cto, de* f *receptatoribus.*

11 Suſceperint. *Quocunque id fecerint titulo.* † *Nam etſi*
g *creditor rem alienam ſciuerit apud ſe deponi pignori,* g *furti teneatur. Idem etſi quis rem furtiuam ſciens emerit,*
h *Certe etſi emiſſet ignorans, non poterit a vindicante* h *Domino precium petere.*

ADDITIONES.

a Mar. Tatius Alpino in libello quem hac de re edidit. Vide hic Bald.
b l. eos, C. de fur.
c l. quoſdam, C. de metal. l. meminimus, C. quando & quibus quar. pars, lib. 10.
d Ioan. de Plat. hic.
e l. 1. de ſer. fug. l. requirendi, C. de fur.
* in l. eos 14. C. de furt.
f l. 1. de recept.
g l. ſeruus, 6. de cond indeb.
h l. 2. C. de furt.

§. Pœna.

1 *Variæ pęna furtorum olim fuerant, & num. 2. 3. 4. 5.*
6 *Friderici I. conſtitutio de furibus.*
7 *Qua pęna hodie in fures exerceri ſoleat.*

Pęna manifeſti furti, quadrupli eſt, tam ex ſerui, quã ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli.

De pœna *furti valde variatum eſſe, ex Aul. Gellio*
1 *lib. 11. cap. vlt. colligi poteſt.* † *Nam Athenienſes cuiuſcunque furti reum ex Draconis ſanctione capitis ſuppli-*
2 *cio afficiebant.* † *Deinde hæc pęna, valut, nimis acerba, Solonis perſuaſu mitigata eſt, & reducta in mulctam pecuniariam. ſcilicet Dupli, nec erat diuerſum in furto ma-*
3 *nifeſto.* † *Decemuiri vero, cum viderent alterum in puniendis omnium generum furibus nimis ſeuerum, alterum nimis remiſſum eſſe, furem manifeſtum furto deprehenſum tum demum occidi permiſerunt, ſi aut cum faceret furtum, nox eſſet aut interdiu ſe telo, cum deprehen-*
a *deretur, defenderet.* a *Ex cæteris autem manifeſtis furibus, liberos verberari, addicique ei iuſſerunt, cui factum furtum eſſet, ſi modo id luce feciſſent, neque ſe telo defendiſſent. Seruos verberibus affici, & de ſaxo præcipitari: ſed pueros impuberes Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam farciri.*
4 † *Poſtea vero a lege illa Decemuirali diſceſſum eſt, & furti manifeſti pœna quadrupli, nec manifeſti, dupli conſtituta, idque ſiue in ſeruo, ſiue in libero ſit homine. & de*
b *hoc præſens §. meminit,* b *ſpectat autem tam duplum quam quadruplum ad pęna ſolum perſecutionem, cum præterea res ipſa furto ſubtractas per dominum aut ven-*
c *dicari aut condici poſſit, vt infra* c *videbitur.* † *Porro*
5 *Moſes quoque apud Hebræos, vt diuinus, ita omnium antiquiſſimus legislator, Exod. 22. bouis furto ablati & occiſi, venũdatiue quintupli, inuenti autem penes furem*
6 *atque viuentis, dupli mulctam eſſe voluit* † *Tandem Fri-*
d *dericus Imp. eius nominis primus* d *conſtituit, cum qui quinque ſolidos, aut plus furaretur, laqueo ſuſpendendum eſſe, ſi minus, ſcopis & forcipe excoriandum & tondendum. Quanquam idem Fridericus poſtea in eadem conſtitutione.* Iniuria (*inquit*) ſeu furtum legitime puniatur. *Quibus verbis putant plerique reſcriptum ſuperius exautoratum eſſe per hanc conſtitutionem, quaſi verbum* (legitime) *non pertineat ad ſuas, ceu ad alias Romanorum leges. Verum quid prohibet etiam de ſua cum*
7 *lege loqui.* † *Quicquid hodie communiter in Germaniæ prouincijs & ciuitatibus videmus, aduerſus inſignes fures, id eſt, qui magnum furtum fecerunt, aut ſæpius furati ſunt, pęnam capitalem furcæ exerceri, ob leuiora furta abſciſſionem aurium, & virgarum caſtigationem conſuetam eſſe.*

ADDITIONES.

a Vide etiam in l. 53. ſi pignore, §. furem, de furt l. furem nocturnum, ad l. Cor. de ſica.
b Vide etiã §. ex maleficijs, §. dupli, §. quadrupli. inſ. de actio. l. 50. in furti actione, de furt.
c Fa. l. ſi pro fure, de cond. fur.
d §. ſi quis quinque ſolidos, de pace tenen.

§. Furtum.

1 *Exempla furti vſus rerum.*
2 *Inuitus quomodo hic accipiatur.*
3 *Vſum rei alienæ in ſuum lucrum cõuertens furti tenetur.*
4 *Geſtari hoc loci quid ſignificet.*

a Furtum autem fit non ſolum cum quis intercipiendi cauſa rem alienam amouet: ſed generaliter cum quis alienam rem *b* inuito domino contrectat. Itaque *c* ſiue creditor pignore, ſiue is, apud quem res depoſita eſt, ea re vtatur, ſiue is qui rem vtendam accipit, in alium vſum eam transferat, quam cuius gratia ei data eſt, furtum committit, veluti ſi quis argentum vtendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregre ſecum tulerit, *d* aut ſi quis equum *e* geſtandi cauſa commodatum ſibi, longius aliquo duxerit, quod veteres ſcripſerunt de eo, qui in aciem equum perduxiſſet.

1 *a* Furtum. † *In hoc §. exempla ponuntur furti vſus re-*
rum. veluti ſi quis re depoſita, pignorive data vtatur, quod
a *iure non poteſt,* a *aut rem commodatam in alium vſum*
transferat, quam cuius gratia accepit.
b *b* Inuito domino. *Hoc eſt, nõ conſentiẽte.* b † *Sic enim*
2 *hoc loco* inuitus *dicitur etiam qui ignorat, nec expreſſe*
c *conſentit.* c *Sed etſi ſciuerit, nec prohibuerit, adhuc non*
videbitur conſenſiße, qua in re Pauli contrariam ſententiã
d *reiecit* d *Iabolenus.*
3 *c* Siue cred. pig. † *Ex iſtis exemplis colligitur, furtum*
fieri, etſi quis vſum alienæ rei in ſuum lucrum conuertat.
e *d* Aut ſi quis equum. *Sic apud* e *Gellium teſtatur Bru*
tus, olim quendam furti damnatũ fuiſſe, quod iumentum
f *aliorſum duxiſſet, quam quo vtendum acceperat, idque*
Mutium Scæuolam reſpondiſſe. Quod & f Val. Maxi-
mus refert de eo, qui equo, cuius illi vſus vſq; ad Ariciam
commodatus fuerat, vlteriore eius municipij cliuo vectus
eſſet.
4 *e* Geſtandi cauſa. † *Geſtari hoc loco eſt,* g *vel volu-*
g *ptatis gratia, vel valetudinis, ſella geſtoria aut lectica por*
tari.

ADDITIONES.

a l. qui iumenta, l. ſi pignore, 54. hoc ti. vnde hic §. videtur ſumptus.
b Bald hic.
c l. qui vas, 48. §. valere eo & vide Alc. lib. 1. diſp. cap. 10.
d l. pen. dic. tit.
e Lib. 7. cap. 15.
f Lib. 7. cap. 2.
g Baro hic.

§. Placuit.

1 *Etiam ſtulta credulitas excuſat a furto.*
2 *In dubio præſumitur furtum, ſi res aliena contrectata ſit.*

a Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter vterentur, quam vtendas acceperint, ita furtum committere, *b* ſi ſe intelligant, id inuito domino facere, eumq; ſi intellexiſſet, non permiſſurum. at ſi permiſſurum credãt, extra crimen videri optima ſane diſtinctione: quia furtum ſine affectu furandi non committatur.

a Placuit tamen. *Exceptio eſt, ſiue limitatio ad ſuperio-*
a *ra, quæ ex* a *Pomponio deſumpta videtur.*
b Si ſe intelligant. *Idque ſeſe intellexiſſe, bonaque fide*
credidiße, iuſtis coniecturis probent, nec erubeſcant vel ſtul
1 *tam agnoſcere credulitatem.* † *Nam & ea a furto ex-*
b *cuſabit, quæ a dolo* b *excuſat.* † *Cæterum in dubio pro*
2 *cautum eſt, ne valeat præſumptio furti, ſaltem vbi nulla eſt*
coniectura, nulluſque fidei color, qui prætexti honeſte poſ-
c *ſit rei temere* c *ablatæ.*

ADDITIONES.

a l. 76. qui re. de furtis.
b l. igitur, §. poteſt. de lib. cau.
c Bald. l. hic, & vide Bar. in l. inter omnes, 46. §. recte, hoc tit.

§. Sed etſi credat.

1 *Putans ſe domini voluntate rem alienam cõtrectare, fur non eſt.*
2 *Dominus confeſſione ſui conſenſus furẽ abſoluere poteſt.*
3 *Caſus, vbi affectus ſine effectu punitur.*

a Sed etſi credat aliquis inuito domino ſe rem commodatam ſibi cõtrectare, domino autem volente id fiat: dicitur furtum non fieri. Vnde illud quæſitum eſt, cum Titius ſeruum Mæuij ſollicitauerit, vt quaſdam res domino ſubriperet, & ad eum perferret, & ſeruus id ad Mæuium pertulerit: Mæuius autem, dũ vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſerit ſeruo, quaſdam res ad eum perferre, vtrum furti, an ſerui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis ſuper hac dubitatione ſuggeſtum eſt, & antiquorum prudentium ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neque furti, neq; ſerui corrupti actionem præſtantibus, quibuſdam furti tantummodo, nos huiuſmodi calliditati obuiam euntes, *b* per noſtram deciſionem *c* ſancimus, non ſolum furti actionem, ſed & *d* ſerui corrupti contra eum dari, licet enim is ſeruus deterior a ſollicitatore minime factus eſt, & ideo non concurrant regulæ, quæ ſerui corrupti actionem introducunt, tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſerui introductum eſt, vt ſit ei pœnalis actio impoſita, *e* tanquam ſi re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus, ne ex huiuſmodi impunitate, & in alium ſeruũ, qui facile poſſet corrumpi, tale facinus a quibuſdam perpetretur.

a *a* Hic §. ſumptus *videtur ex* a *Vlpiano, qui & ſupe-*
riora, & quæ ſequuntur, eleganter cõplexus eſt, eius ita-
1 *que verba adſcribere lubet,* † Recte dictum eſt (*inquit*)
qui putauit ſe domini voluntate rem attingere, non
eſſe furem. quid enim dolo fecit, qui putauit dominũ
conſenſurum fuiſſe, ſiue falſo id, ſiue vere putet? Is er
go ſolus fur eſt, qui id attrectauit, quod inuito ſe do-
mino facere ſciuit. Per contrariũ quæritur, ſi ego me
inuito dño facere putarem, cũ dominus vellet, an fur
tiactio ſit? & ait Pomponius, furtum me facere. verũ
tamen eſt, vt, cum ego velim te vti, licet tu ignores,
ne furto ſis obligatus. *Hæc Vlpianus, quem ſatis adpa-*
b *ret, improbaße Pomponij opinionem, ſicut & alio loco,* b
vbi ait: Qui ex volũtate domini ſeruum recipit, quin
neque fur, neq; plagiarius ſit, plus quam manifeſtũ
eſt. quis enim voluntate domini habens, fur dici po-
2 teſt? † *Vnde diſcimus, dominum confeſſione ſui conſenſus*
furem abſoluere poſſe, ac liberare, vt nullus eum ad pœnã
c *ideo poſſit vocare.* c *vt nec alius qui furti reum perage-*
re poſſit, quam is cui iniuria facta eſt.

b Per

ADDITIONES.

a l. inter omnes, 46. §. recte, hoc tit.
b l. 48. qui vas. §. qui ex voluntate, eo.
c l. diuus, ad S.C. Silleia. & vide etiam Bar. in d. §. recte.

a b Per noſtram deciſionem. *Quæ lib. 6. Codicis a ex-*
tat, quaque reformatur ius in Pandectis congeſtum, cum
b *ſeruo demum corrupto, & deteriore facto, illo iure actio* b
competeret.
c Sancimus. *Alij Codices habent, ſanximus, & forte*
melius.
c d Serui corrupti. *Hanc actionem infra c ſuo loco abun*
de explicabimus.
e Tanquam ſi reipſa. *Damnatur hic Titius & furti, &*
ſerui corrupti, quamuis neque furtum commiſſum, neque
ſeruus corruptus fuerit. Ætiologia eſt, ne ſcilicet alius il-
lud imitaretur, ſic ſecum cogitans. Vtcunque res ceciderit,
rit, nihil damni feram, ſi conſilium proceſſerit, lucrum fa-
ciam, ſin minus, tamen impunis euadam, cum neutra ad-
3 *uerſus me competat.* † *Vides ergo hic puniri affectum ſine*
effectu ſecuto, punitur enim Titius de ſeruo corrupto, cum
d *tamen corruptus non ſit.* *Neque pugnat hoc cum* d *Pau*
lo, qui ſolam cogitationem furti faciendo non facere
furem reſpondit, *quoniam in præſenti ſpecie actus per*
ſigna exteriora demonſtratus fuit, ideoque punitur.

ADDITIONES.

a In l. ſi quis ſeruo, 20. C. de furt.
b l. 1. & 2. de ſer. corrupt.
c §. in duplum, infra, de actio.
d l. 1. §. 1. eod.

§. Interdum.

1 *Etiam liberorum hominum furtum fit.*
2 *Aetiologia huius dicti.*
3 *Si abducatur filiusfam. committitur plagium.*
4 *Mater & frater non habent furti actionem pro filio vel*
fratre ſurrepto.

a Interdum etiam liberorum hominum furtum fit,
veluti ſi quis liberorum noſtrorum, b qui in pote-
ſtate noſtra ſunt, ſurreptus fuerit.

1 a Interdum. † *Hinc annotandum, etiam liberorum ho-*
minum fieri furtum, ſi ſurripiantur inuito eo, in cuius pote
ſtate ſunt, veluti ſi patri filiusfamilias ſurriperetur. fur-
a *tum enim fit, daturque patri furti actio* a *in ſurripien-*
2 *tem.* † *Aetiologia ex ciuili Quiritium Iure ſumenda eſt,*
qui ſuos liberos in manu ac poteſtate ſua habebant. qua
b *de cauſa adiecta ea clauſula,* vendicari poterant, *vt* b
c *Pomponius ait, &* c *Paulus, Matrem, inquit, filij ſur-*
repti nomine non habere furti actionem, quippe in ſua po-
3 *teſtate illum non habeat.* † *Plagium quoque committi-*
tur, ſi cælandi animo liberi noſtri abducantur, quare pla-
d *giarius lege Fauia accuſari poteſt, vt extra ordinem* d
coerceatur.
4 b Qui in poteſtate. † *Hinc ergo vt dixi adparet, quod*
nec mater, quæ filium in ſua poteſtate non habet, multo
e *minus frater (tametſi is lege* Fabia de Plagio *accuſare* e
f *poſſit) hanc furti actionem* f *habeat, ſed ſolus pater iure*
patriæ poteſtatis, qui aget, vt præſtetur duplum vel qua-
druplum, non quidem ipſius filij, quoniam libera perſona
g *non recipit æſtimationem,* g *ſed eius, quod intereſt, non*
fuiſſe ſurreptum, vel abductum.

ADDITIONES.

a l. 37. ſi filiusfam. de fur. l. eum qui emit, 4. ſi filiusfa eo. tit.
b In l. 1. de rei vend.
c In l. mater 38. d. tit.
d l. pen. & vlt. ad l. Fab. de plag.
e l. ſi fratrem, C. ad l. Fabi de plag.
f l. mater, ff. illo tit.
g l. 1. §. ſed cum liber homo, de his qui deic. vel effud. §. ob ho
minem, inf. de obl. quæ ex quaſi del. naſ.

§. Aliquando.

1 *Quandoque propriæ rei furtum fit.*
2 *Extenſio huius §.*

Aliquando autem etiam a ſuæ rei furtum quis
committit, veluti ſi debitor b rem, quam creditori
pignoris cauſa dedit, ſubtraxerit.

1 a Suæ rei. † *Obſerua etiam rei propriæ quandoque fur-*
tum fieri, vt eſt in debitore ſurripiente rem pignoratam
a *creditori, furti enim a tenetur. Res tamen ipſa non fit fur-*
b *tiua, ideoque nihilominus ab alio vſucapi* b *poteſt.* † *Et*
2 *quod de re pignori data hic dicitur, hoc &* *producitur ad*
rem, quam creditor iure quaſi pignoris retinere poterat,
c *veluti rem commodatam, ob impenſas* c *neceſſarias.*
b Rem. *Etiam vnam aliquam rem ex pluribus rebus pi-*
gnori datis. Nam etſi reliquæ ſunt res ſunt ſoluendo, furti
d *tamen agetur.* Neque enim (inquit d *Papinianus*) de-
bemus reſpicere pignus, quod ſurreptum non eſt, ſed
id quod ſubtractum eſt.

ADDITIONES.

a l. itaque 12. §. ſed ſi res, de fur. in actione, 19. §. vlt. d. tit.
b l. ſequitur, §. ſi rem, de vſucap. Accur. hic.
c l. creditoris, §. vlt. & l. ſi is qui rem, ff eo.
d l. eum qui emit. § Papinianus, eo. tit.

§. Interdum 2.

1 *Cuius ope & conſilio furtum fit, furti tenetur.*
2 *Quis dicatur conſilium dare, opemque ferre.*
3 *Cælans furem, vel rem furtiuam, furti tenetur.*
4 *Tauros rubro colore terreri, & de alijs quibuſdam ani-*
mantibus.
5 *In delictis vno pœnam ſoluente, alij non liberantur, fal-*
lit, vt num. 6. 7.
8 *An qui conſilium tantum dedit ad furandum furti te-*
neatur.

Interdum quoque furti tenetur, qui ipſe furtum
non fecit, qualis eſt is, a cuius ope & conſilio furtũ
factum eſt. b In quo numero eſt, qui tibi nummos
excuſſit, vt alius eos raperet, aut tibi obſtiterit, vt
alius rem tuam exciperet, aut oues tuas, vel boues fu
gauerit, vt alius eos exciperet. Et hoc veteres ſcripſe-
runt, de eo c qui panno rubro fugauit armentum.
Sed quid eorum per laſciuiam, & non data opera, vt
furtum admitteretur factum eſt, in factum actio da-
ri debet. At vbi ope Mæuij Titius furtum fecerit, d
ambo furti tenentur. Ope & conſilio eius quoque
furtum admitti videtur, qui cum ſcalas forte fene-
ſtris ſupponit, aut ipſas feneſtras, vel oſtium effrin-
git, vt alius furtum faceret, quique ferramenta ad ef-
fringendum, aut ſcalas, vt feneſtris ſupponerentur,
commodauerit, ſciens cuius rei gratia commodaue-
rit. Certe qui nullam opem ad furtum faciendum
adhibuit, ſed tantum conſilium dedit, e atque hor-
tatus eſt ad furtum faciendum, non tenetur furti.

1 a Cuius ope & conſilio. † *Hinc ergo diſcis, non ſolũ eũ,*
qui animo intercipiendi alienã rem ſurripit, aut alio modo
contrectat, ſed etiam qui opem & conſilium præſtat, furti
obligari ſaltem nec manifeſti. Reuera enim hic fur nõ eſt,
a *ideo manifeſtus eſſe* a *non poteſt. Solum tamen cõſilium*
2 b *non ſufficeret.* † *Conſilium autem dare videtur,* b *qui*
perſuadet

ADDITIONES.

a l. qui opem, 34. hoc tit.
b l. in furti, 50 §. recte, hoc tit.

perſuadet & impellit atque inſtruit ad furtum faciendũ. Opem fert, qui miniſterium, atque adiutorium ad ſurripiendas res præbet: item qui ferramenta commodat ad
a *effringendum oſtium,* a *vel ſcalam ad aſcendendũ, ſciẽs cuius rei gratia id fieret. Nam ſicut nemo furtum facit ſi-*
b *ne dolo* b *malo: ita nec conſilium vel opem ferre, ſine dolo malo poteſt.*

b In quo numero. *Exempla ſunt, vbi quis non principaliter conſilium aut opem fert, hoc tamen per fraudem agit, vt alij porrigatur anſa & commoditas ſubtrahendi.*
3 † *Huc etiam referendus eſt, qui celat furem, vel rem furtiuam apud ſe: tenetur enim furti nec manifeſti. Verum*
c *ſi, cum ſciret apud alium eſſe, non indicat,* c *fur non eſt.*
4 *c* Qui panno rubeo. † *Naturales philoſophi ſcribunt, maxime tauros rubro colore efferari & terreri, vt Seneca lib. 2. de ira teſtatur: Tauros, inquiens, color rubicundus excitat, ad vmbrã Aſpis exurgit, vrſos leoneſq; mappa proritat, ſicut elephantes colore albo, lynces tympanorum ſtrepitu, leones vero ſi quis eos limis oculis aſpiciat, terrentur.*

d Ambo furti tenentur. *Et ſinguli quidem in ſolidum, ita vt ſolutio vnius alterum non liberet, ſed debeat quiſ-*
5 *que pro ſe pœnam ſoluere.* † *Eſt enim regulare,* d *vt quo-*
d *ties aduerſus plures ex maleficio actio pœnalis inſtituitur, vno pœnam ſoluente, alij nõ liberentur, ſed debeant*
6 *ſinguli in ſolidum pœnam ſuam pendere,* † *licet ſi de eo,*
e *quod intereſt, ageretur, & non de vera pœna, ſi ſecus;* e *quia ſi id ſemel fuerit ſolutum, amplius peti non poteſt;*
7 *quia nec amplius intereſt.* † *Rurſus non habet regula locum in familia ſeruorum: nam plures ſerui furtum committentes, etſi ſummo quidem iure omnes teneantur, ta-*
f *men Prætor ex bono & æquo ſtatuit,* f *vt dominus liberetur, ſi eius furti nomine præſtiterit, quantum præſtaretur, ſi vnus aliquis liber homo furtum feciſſet. Quanquam*
g *aliud ſit in albo* g *corrupto.*
8 *e* Atque hortatus eſt. † *Ergo qui conſilium tantũ dedit, vel hortatus eſt aliquem ad furandum, nec tamen opem*
h *tulit, furti non* h *obligatur. Hoc plerique verum exaudiunt, ſi furtum non ſit ſecutum: nam ſi ſecutum ſit, cenſent conſultorem atq; hortatorem teneri ob conſilium malignum, quod & mihi placet, præſertim ſi abſque conſi-*
i *lio furtum facturus non erat, qui ſurripuit, tametſi* i *alij non diſtinguant, an alioqui furtum facturus fuiſſet, nec ne, ſi contrectatio ſecuta ſit. Sane in ſeruo corrupto non diſtinguitur, vtrum alioqui facturum hortati ſimus, an frugi*
K *corruperimus.* K *Vlpianus ſcriptum reliquit.*

ADDITIONES.

a l. ſi pignore, 54. §. qui ferramenta, eod. tit.
b d. §. recte.
c §. conceptum, ſup. eo. l. qui vas, 48. §. 1. de fur.
d l. itẽ Mela. 11 §. ſed ſi plures, ad leg. Aqui. l. pe. §. vlt. ne quis eum qui in ius voc. eſt. l. adeo, de iuriſd. om. iud.
e l. 1. §. ſi plures, de eo per quem fac. erit.
f l. illud, 32. ad leg. Aquil. l. ſi familia, ſi fam. fur. fac.
g l. ſi famil. de iuriſdi.
h Hic, & l. qui ſeruo, 36. ff. eo.
i Baro. hic per l. ſæpe, 53. de verb. ſign.
K l. 1. §. vtrum, de ſer. corru.

6 *Inter virum & vxorem nulla furti actio eſt, ſed rerum amotarum.*

Hi qui in parentum vel dominorũ poteſtate ſunt ſi rem eius ſurripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuam cauſam cadit, (nec ob id ab vllo *a* vſucapi poteſt, antequam *b* in domini poteſtatem reuertatur) *c* ſed furti actio non naſcitur, quia nec alia vlla cauſa poteſt inter eos actio naſci. *d* Si vero ope & conſilio alterius furtum factum fuerit, quia vtique furtum committitur, conuenienter ille furti tenetur: quia verum eſt ope & conſilio eius furtum factum eſſe.

1 *Docet hic Imp.* † *ob furtum a filiofam. ſeruove factum, nec patri, nec domino furti actionem dari, niſi forte aduerſus eum cuius ope, & conſilio furtum factum probauit.*
2 *a* Vſucapi poteſt. † *Eſt enim furtum reale vitium, quod*
a *ipſi rei furto ſubtractæ ſemper* a *inhæret, vitia autem*
a *realia impediunt vſucapionem, vt ſuo* b *loco annotaui-*
c *mus. Eſt autem hic locus ex* c *Vlpiano deſcriptus.*
3 *b* In domini poteſt. † *Tunc autem res in poteſtatem domini reuerſa intelligitur, cum poſſeſſionem eius nactus eſt,*
d *vt iuſte auelli non poſſit, ſed & tanquam ſuæ rei, vt* d *Paulus alibi declarat.*
4 *c* Sed furti actio. † *Inter patrem ergo & filium in pote-*
e *ſtate,* e *dominum & ſeruum, furti actio nulla eſt, vt nec*
f *alia inter parentem & filium eſſe poteſt,* f *niſi ex cauſa caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. Quanquam furti actione pater vel dominus opus non habeant, cum ſibi conſulere ſuo iure poſſint per deductionẽ ex peculio, nec quod ſurripuit*
g *ſeruus domino,* g *fiet peculij. Sed nec accuſatione crimi-*
5 *nali hic opus eſt,* † quoniam furta domeſtica (*inquit* h
h *Marcellus*) ſi leuiora ſint, publice vindicandi non
6 ſunt, nec admittenda eſt huiuſmodi accuſatio. † *Cæterum quod hic de his, qui in aliena poteſtate ſunt, diſponi-*
i *tur, hoc etiam ad vxorem producendum eſt,* i *nam inter virum & vxorem pariter nulla furti actio eſt, licet ipſa furtum faciat, ſicut filia patri facit, ſed cũ ea rerũ amota-*
K *rum* K *agitur, idque in honorem* l *matrimonij. Et ideo*
l *ſi poſt diuortium eaſdem res cõtrectet, eam furti teneri,* m
m *Paulus reſpondit.*
n *d* Si vero. *Hic verſ. ex alio reſponſo* n *Vlpiani huc trãſlatus videtur, vbi ait:* Placuit eum, qui filio, vel ſeruo, vel vxori opem fert furtum facientibus, furti teneri, quamuis ipſi furti actione non conueniantur, *& quæ ibi ſequuntur, hucque transferri poſſunt.*

ADDITIONES.

a l. vitia, 11. C. de acq. poſſeſ.
b §. furtiuæ, ſup. de vſucap.
c l. ſerui, & filij, 17. hoc tit.
d l. ſequitur, 4. §. tunc in poteſtate, 12. de vſuc.
e l. qui ſeruo, 36. hoc tit.
f l. lis nulla, 4. de iud.
g l. 4. §. ex his, de pecul.
h l. perſpiciendum, 11. §. furta, de pœn.
i l. ſi quis vxori, 52. de fur.
K ff. rer. amot. l. 1.
l l. 2 rer. amot.
m l. 3. eod.
n l. qui ſeruo, 36. §. item placuit, de fur.

§. Hi qui.

1 *Epitome huius §.*
2 *Furtum eſſe vitium reale, rei ſemper inhærens.*
3 *Quando res dicatur in poteſtatem domini rediiſſe.*
4 *Inter patrem & filium, dominum & ſeruum nulla eſt furti actio.*
5 *Furta domeſtica leuia publice non vindicantur.*

§. Furti autem.

1. 6 *Actio furti ei cuius intereſt, rem non fuiſſe ſurreptam.*
2. 4. 5 *Intereſſe autem oportet ex cauſa honeſta propter damnum datum, & ratione iuris realis.*
3 *Caſus, vbi fur furti agit.*
7 *Furti actio qualiter creditori detur de pignore.*

Furti

Furti autem actio ei competit, *a* cuius intereſt rem ſaluam eſſe, *b* licet dominus non ſit. Itaque nec domino aliter competit, quam ſi eius interſit ré non perire. *c* Vnde conſtat creditorem de pignore ſurrepto furti actione agere poſſe etiamſi idoneum debitorem habeat, *d* quia expedit ei, pignori potius incumbere, quam in perſonam agere, adeo quidem, vt quamuis ipſe debitor eam rem ſurripuerit, nihilominus creditori *e* competat actio furti.

1 *a* Cuius intereſt. † *Hinc diſcendum,* a *actionem fur*
a *ti competere ei, cuius intereſt rem non fuiſſe ſurreptam,*
b *vel aliquando interfuit, necdum deſijt intereſſe,* b *vt ſi*
res furto ſublata perierit. Sed ſi deſierit omnino intereſ-
c *ſe, vt nec appareat aliquando interfuiſſe,* c *furti actio*
2 *expirat.* † *Intereſſe autem oportet ex honeſta cauſa, ſecus*
ſi ex inhoneſta cauſa interſit. Itaque neque furi, neque
d *malæ fidei poſſeſſori furti actio* d *datur, quoniam nemo*
de improbitate ſua conſequitur actionem, quamuis inter-
3 *ſit eius, rem non ſurripi.* † *Eſt autem caſus, quo etiam fur*
furti agere poteſt, vt ſi ego tibi polienda veſtimenta loca-
uero, tu vero inſcio aut inuito me commodaueris Titio, &
Titio furtum factum ſit. nam tibi competit furti actio,
quia cuſtodia rei ad te pertinet, & mihi aduerſus te nihi-
lominus, quia non debueras rem commodare, quod fa-
e *ciendo furtum* e *commiſiſti.* † *Præterea hic vt furti aga-*
4 *tur, intereſſe oportet non modo propter ereptam lucri oc-*
caſionem, ſed etiam damnum data. Nam ei, qui de lu-
cro captando, aut turpiter dicit ſua intereſſe, non compe-
tit hæc actio. Et propterea pro hærede poſſidens non ha-
f *bet eam,* quia (*inquit* f *Marcellus*) furti agere poteſt is, cuius intereſt rem non ſurripi. Intereſſe autem eius videtur, qui damnum paſſurus eſt, non eius
5 qui lucrum facturus eſſet. † *Poſtremo intereſſe debet ra-*
tione iuris realis. veluti proprietatis intercepta, vel pigno
ris, vel poſſeſſionis, vel vſus. Cæterum rei tantum promiſ-
ſæ, aut debitæ ratio non habetur. Ideoque is, cui ex ſtipu
g *latu res debetur, furti agere non poteſt,* g *ſi ea ſurrepta*
ſit, quemadmodum & is, qui emit, ſi non eſt tradita ei
h *res, furti actionem non habet,* h *ſed venditoris eſt hæc*
actio.

6 *b* Licet dominus non ſit. † *Ad hoc ergo, vt furti iu-*
dicium detur alicui, non requiritur, quod ſi dominus rei
ſublatæ, ſed ſatis eſt, quod ſua interſit, rem non fuiſſe ſub-
tractam, quemadmodum contra, etſi quis eſt dominus rei
furtiuæ, ſi ſua non interſit, rem non fuiſſe ſurreptam, ex
ſolo dominio furti actio non conceditur, quod & i *Angelus*
hic docet.

i *c* Vnde conſtat. *Videtur hic locus ex* i *Vlpiano deſcri-*
7 *ptus,* † *ex quo colligendum, furti actionem etiam credi-*
k *tori competere de pignore. Et* K *hac quidem ſpecie, ſi*
pignus ſurripiatur per ipſum dominũ, creditori furti actio
datur ad duplum vel quadruplum ſui crediti, non autem
valoris ſiue æſtimationis rei ſurreptę. Cæterum extraneo
aliquo pignus ſurripiente, diſtinguitur, aut enim intereſt
creditoris tantum, habere pignus, vt ei creditum ſit in tu-
l *to, & agit furti iudicio credito tenus,* l *ideſt, in ſummam*
ſui crediti, aut intereſt creditoris, quia pignus ſua culpa la
ta vel leui ſurreptum eſt, quod actione pignoratitia reſti-
m *tuere cogitur, & agit in ſummam pignoris,* m *ideſt,*
quanti valoris pignus fuit.

d Quia expedit. *Plus enim cautionis in rem eſt, quam in perſonam.*

e Competat. *Contra debitorem ſcilicet, qui ſubtraxit.*

ADDITIONES.

a l. is cuius intereſt. 85. de fur. l. vlt. C. eo. tit.
b l. inter omnes, 46. hoc tit.
c l. ſi vendidero, 80. §. ſi Titius, ſupra eod.
d l. itaque, 12. §. ſed ſi furti, l. eum qui. 14. §. is autem, hoc tit.
e l. qui vas. 48. §. ſi ego, l. fullo, 82. de furt.
f] l. ſi is cui 71. in ſi hoc tit.
g l. is cui 13. d. tit.
h l. eum qui emit. 14. eo.
i l. itaque fullo, 12. §. ſed etſi res, illo tit.
K Io. de Plat hic.
l l. eum qui, 14. §. idem ſcribit, eod.
m l. creditori 15. ſæpe d. tit. l. plus cautionis, 25. de reg iur.

§. Item ſi fullo.

1 *Fullo & ſarcinator furti actionem habent.*
2. 3 *Item fidei emptor furti agit, non autem malæ fidei.*
4 *Inanis eſt actio contra eum, qui nihil habet.*
5 *Quis dicatur ſoluendo eſſe.*

Item ſi fullo polienda curandave, aut ſarcinator ſarcienda veſtimenta, mercede certa conſtituta acceperit, eaque furto amiſerit, *a* ipſe furti habet actionem, non dominus: quia domini nihil intereſt, eam rem non perire, quum iudicio locati a fullone aut ſarcinatore rem ſuam perſequi poſſit. Sed & bonæ fidei emptori ſubrepta re, *b* quam emerit, quamuis dominus non ſit, omnino competit *c* furti actio, quemadmodum & *d* creditori. Fulloni vero & ſarcinatori non aliter furti actionem competere placuit, quam ſi ſoluendo fuerint, hoc eſt, ſi domino rei æſtimationem ſoluere poſſint. *e* Nam ſi ſoluendo non ſint, tunc quia ab eis ſuum dominus conſequi non poſſit, ipſi domino furti competit actio: quia hoc caſu ipſius intereſt, rem ſaluam eſſe. *f* Idem eſt, & ſi in parte ſoluendo fuerit fullo aut ſarcinator.

1 *a* Ipſe. † *Scilicet fullo & ſarcinator. Ideo autem hi furti*
actionem habent, quia eorum intereſt, rem non fuiſſe ſur-
a *reptam,* a *cum domino teneantur ex locato. Quare ſi*
priuſquam agant, abſoluantur, liberenturque a domino,
quia tum non amplius ipſorum intereſt, deſinit ipſis furti
b *iudicium competere,* b *adeo quod etſi cœperint agere,*
abſolutio tamen ſequi debeat.

b Quam emerit. *A non domino, quem tamen bona fide*
credebat eſſe dominum, & emptam acceperit, alias ven-
* *ditori* * *daretur actio.*

2 *c* Furti actio. † *Ergo bonæ fidei quoque emptor, qui a nõ*
c *domino emit, furti agit, habet enim in rem Publicia-*
3 *nam.* c † *Cæterum malæ fidei poſſeſſori furti actio non*
datur, etſi interſit eius, rem non ſurripi, quippe cum res
eius periculo ſit, ſed nemo de improbitate ſua actionem
conſequitur.

d Creditori. *Cui pignus eſt ſurreptum, de quo paulo ante dixit.*

d *e* Nam ſi ſoluendo. *Sic &* d *Vlpianus, de fullone lo-*
quens, Si autem ſoluendo non eſt, ad dominum actio
redit. Nam qui non habet, quod det, eius periculo ni
4 hil eſt. † *Sic enim vulgo dicitur* e inanem eſſe actio
e nem, quam inopia debitoris excludit.

f Idem

ADDITIONES.

a l. itaque fullo, 12. hoc tit.
b l ſi fullo, in prin. eo. tit. Ioan. de Pla. hic.
* l. eum qui emit, de fur.
c §. namque ſi cui, inf. de act.
d d. l. itaque.
e l. nam is, 6. de dolo.

5 *f* Idem eſt. *Vt ſcilicet domino furti actio detur,† quia*
a *ſoluendo nemo eſſe intelligitur, niſi qui ſolidam ſoluere* a
poteſt, & compelleretur dominus ex vno iudicio facere. Contra fullonem enim ex locato teneretur agere, & quanto minus conſequeretur, oporteret eum aduerſus furem condicere, quod et damnoſum foret.

A D D I T I O.

a l.ſoluendo,114.de verb.ſignif.

§. Quæ de fullone.

1 *Eadem cuſtodia conductoris & commodatarij.*
2 *Re commodata commodatario ſurrepta, dominus vel contra commodatarium, vel contra furem agit.*
3 *Si plures actiones dentur eiuſdem rei nomine, vnius electio alteram conſumit.*
4 *Cautela ſi dominus differat eligere, qua velit actione vti,*

a Quæ de fullone & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum cui commodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo, cuſtodiam præſtat, ita quoque, qui commodatũ vtendi cauſa accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiam pręſtare. Sed noſtra prouidentia *b* Et hoc *c* in noſtris deciſionibus emendauit, vt in domini voluntate ſit, ſiue commodati actionem aduerſus eum qui rem commodatam accepit, mouere deſiderat, ſiue furti aduerſus eum, qui rem ſurripuit, & *d* alterutra earum electa, dominum non poſſe ex pœnitentia ad alteram venire actionem, ſed ſi quidem furem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberati, ſin autem commodator veniat aduerſus eum, qui rem vtendam accepit, *e* ipſi quidem nullo modo competere poſſe aduerſus furem furti actionem, eam autem qui pro re commodata conuenitur, poſſe aduerſus furem furti habere actionem, ita tamen, ſi dominus ſciens rem eſſe ſubreptam aduerſus eum, cui res commodata fuerit, *f* perueniat, ſin autem neſcius & dubitans rem eſſe ſubreptam, *g* apud eum commodati actionem inſtituerit, poſtea autem re comperta voluerit remittere quidem commodati actionem, *h* ad furti autem actionem peruenire, tunc licentia ei conceditur & aduerſum furem venire, obſtaculo nullo ei opponendum, quoniam *i* incertus conſtitutus mouit aduerſus eum, qui rem vtendam accepit, commodati actionem, niſi domino *K* ab eo ſatiſfactum fuerit, tunc etenim omnino furem a domino quidem furti actione *l* liberari, *m* ſuppoſitum autem eſſe ei, qui pro re ſibi commodata domino ſatiſfecit, quum manifeſtiſſimum ſit, etiam ſi ab initio dominus actionem commodati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſurreptam, poſtea autem hoc ei cognito, aduerſus furem tranſierit, omnino liberari eum, qui rem commodatam acceperit, quemcunque *n* cauſæ exitum dominus aduerſus furem habuerit, *o* eadem definitione obtinente, *p* ſiue in parte, ſiue in ſolidum ſoluendo ſit is qui rem commodatam acceperit.

a Quę de fullone. *Prolixus eſt hic contextus, quem ſi*
1 *in epitomen contrahas,* † *ex eo diſcis, eandem cuſto-*
a *diam conductoris eſſe,* a *quæ commodatarij, etſi re-*
b *miſſius paulo cum conductore agetur, quam cum eo, cui*
2 *res* b *commodatur.* † *Et ideo ex noua Iuſtiniani* c *de-*
c *ciſione dominus in commodatarium omnimodo agit, ſi*
res commodata ei ſurrepta ſit, aut ſi mauult, in furem
furti: ita tamen, vt altera ſcienter electa, ad alteram redire non poſſit, & ſi commodatarium elegerit, vel ſibi ab eodem ſatiſfactum ſit, commodatarius furti aget. Nec diſtinguitur, vtrum commodatarius ſoluendo ſit, nec ne, vt in conductore. Quæ ſingula Iuſtinianus in præ-
d *fata ſua* d *deciſione, cuius hic mentionem facit, pluribus verbis explicat.*

b Etiam hoc. *Quod ſcilicet hic veteres commodatarium conferebant fulloni. Viſum enim eſt Iuſtiniano, multum inter eos eſſe diſcriminis, quia cum fullone contractus ineatur vtriuſque gratia, at cum commodatario eius, vnius ergo, vt æquius hic ſit, liberalis domini arbitrio ſaltem relinqui electionem actionis.*

e *c* In noſtris deciſionibus. *Quæ libro ſexto* e *Codicis extant.*

3 *d* Alterutra alterum electa. † *Quoties enim duæ competunt eiuſdem rei nomine actiones, vnius electio al-*
f *teram conſumit,* f *nec ad aliam regreſſus patet, niſi quis*
g *errore deceptus ſit,* g *atque ita Vlpianus quoque reſpon-*
4 *dit.* † *Cæterum ſi dominus & furem & commodatarium diu ſuſpenderet, nec eligeret, quam vellet actionem inſtituere, poterit illi certus dies præfiniri a iudice, quo tenea-*
h *tur omnino alterutram* h *eligere.*

e Ipſi quidem. *Commodatori ſcilicet, ſeu domino.*

f Perueniat. *Intentando aduerſus eum commodati iudicium.*

g Apud eum. *Commodatarium ſcilicet.*

h Ad furti autem actionem. *Agendo contra furem ipſum.*

i Incertus conſtitutus. *Ideſt, neſcius & dubitans rem*
i *eſſe furto ſubtractam, & notum eſt,* i *etiam dubitantem pro ignorante haberi.*

K Ab eo. *Nempe Commodatario.*

l Liberari. *Neque enim amplius ipſius intereſt, cum rem ſuam, commodato alteri conceſſam, rurſus habeat,*
k *furti autem actio ei datur, cuius intereſt, vt* K *ſupra audiuimus.*

m Suppoſitum. *Scilicet furem obligatum eſſe ipſi commodatario furti actione.*

n Cauſa exitum. *Ideſt, ſiue vicerit, ſiue ſuccubuerit & victus ſit.*

o Eadem definitione obtinente. *Et in hoc differt commodatarius a fullone & ſarcinatore, qui polienda curandave, aut ſarcienda veſtimenta ſub certa mercede*
l *acceperant, quoniam ibi diſtinguitur an ſoluendo ſint,* l *nec ne.*

p Siue in parte. *Hoc eſt, non diſtinguitur, vtrum ſoluendo ſit commodatarius, nec ne, & ſi ſoluendo eſt, vtrum in totum an ex parte, nam vtrocunque modo ſemper datur optio domino, vel furem, vel commodatarium proſequendi, &c.*

A D D I T I O N E S.

a l.ſi merces, 25. locat. l.in reb. 18. commod.
b l.ſi ſeruus, 42. de furt.
c l.fi. C.eod.
d d.l.fin.
e d.l.vlt.
f l.quod in hærede, §.1. de trib.
g l.ſed ſi ex parte 4. §. vlt. quod cum eo qui in ali.
h l.quamdiu inſtitutus, 69. de acq. hæred.
i l.vlt. C. de condic. indeb.
K §. furti autem, hoc tit.
l §. proxime præced.

§. Sed is apud.

1 *Depoſitarius dolum tantum præſtat & latam culpam verſutiæ.*
2 *Depoſitarius non agit furti, etſi res depoſita ſit ei ſurrepta. fallit, vt num. 4.*
3 *Culpa lata verſutiæ dicitur dolus præſumptus.*

a Sed is apud quem res depoſita eſt, cuſtodiam non præſtat: ſed tantum in eo obnoxius eſt, ſi quid ipſe b dolo fecerit. qua de cauſa ſi res ei ſurrepta fuerit, quia reſtituendæ eius rei nomine depoſiti non tenetur, c nec ob id eius intereſt rem ſaluam eſſe, furti agere non poteſt, ſed furti actio domino competit.

1 a Sed is apud quem. † *Alibi* a *dominus depoſitarium*
a *regulariter dolum præſtare duntaxat, & latam culpam,*
b *quæ dolo fraudeve non careat: quam* b *Zaſius* culpam
latam verſutiæ *appellat. de lata autem culpa, quæ dolo*
caret, ideſt (vt Zaſius nuncupat) ſocordiæ, *item leui &*
leuiſſima non tenetur c *depoſitarius.* † *Ergo ſi res depo-*
2 *ſita ſit ſurrepta apud depoſitarium, denegatur ipſi furti*
actio aduerſus furem, propterea quod eius nihil intereſt:
cum reſtituendæ eius rei nomine depoſiti non teneatur, vt
qui nec dolum, nec latam culpam dolo proximam commiſerit. Domino autem rei depoſitæ merito conceditur
hoc caſu furti iudicium, quoniam ipſius intereſt, rem non
fuiſſe furto ablatam.
3 b Dolo malo. † *Vel etiã culpa lata, quæ dolo, fraudeve*
d *non caret, quam ob id* d *Bartolus dolum præſumptum*
e *vocat. Videtur autem hic contextus ex* e *Vlpiano ſumptus eſſe, qui ſic ait:* Is autem apud quem res depoſita eſt, videamus an habeat furti actionem? Et cum dolũ duntaxat præſtet, merito placet, eum non habere furti actionem. quid enim eius intereſt, ſi dolo careat? Quod ſi dolo fecit, iam quidem ipſius periculum eſt: ſed non debet ex dolo furti quærere actionem.
4 c Nec ob id eius intereſt. † *Quandoq; tamen etiam ip-*
ſius depoſitarij intereſt, rem depoſitam non fuiſſe ſurre-
f *ptam, vt* f *ſi de cuſtodia vel culpa præſtanda pactus*
ſit, vel quid pro cuſtodia acceperit, depoſitove ſeſe obtulerit. Iſtis enim caſibus, quia etiam leuem ac leuiſſimam
culpam præſtat, ſicque ipſius intereſt, merito ei furti actio
g *concedenda erit, atque ita Vlpianus* g *alio loco docuit,*
& docet ſequenti titulo Iuſtinianus.

ADDITIONES.

a §. præterea, ſup. quib. mo. re contr. obl.
b In prin. intel. ſin.
c l. ſi vt cert. 5. §. nunc videndum, commod. l. quod Nerua, 32. depoſ.
d In d. l. quod Nerua.
e l. eum qui, §. is autem de furt. & l. vlt. §. vlt. C. eo.
f Vide hos caſus in d. §. præterea.
g l. 2. §. generaliter, vi bon. rapt.

§. In ſumma.

1 *Impubes quando furtum faciat.*
2 *Furtum non committitur ſine dolo.*
3 *Impubes quando dicatur pubertati proximus.*

a In ſumma, ſciendum eſt, quæſitum eſſe, an impubes rem alienam amouẽdo, furtum faciat? Et placuit, quia furtum b ex affectu furandi conſiſtit, ita demũ obligari eo crimine impuberem, ſi c proximus pubertati ſit, & ob id intelligat, ſe delinquere.

a In ſumma. *Hunc locum ex Vlpiano deſcripſit Imp.*
a *qui* a *alibi ait:* † *Impuberem furtum facere poſſe, ſi*
1 *iam doli capax ſit. ſicque Iulianum lib 22. Digeſtorum*
ſcripſiſſe. Et A. Gellius lib. 11. c. 18. meminit, lege XII.
tab. cõſtitutum fuiſſe, vt impuberes, qui furtum feciſſent,
arbitratu Prætoris virgis cæderentur, noxamque a ſe factam ſarcirent.
2 b Ex affectu. *ideſt contrectando:* † *Furtum enim (vt ſæpe diximus) ſine fraude & dolo malo non committitur.*
Impubes ergo qui doli adhuc capax non eſt, furtum non
facit: licet in impubere pubertati iam proximo, & doli
capace ſit aliud.
c Proximus pubertati. *Vt ſcilicet videatur doli capax:*
alioqui enim impubes non dicitur delinquere, quod non
b *cenſeatur intelligere,* b *quod agit, eiuſque ætas merea-*
c *tur* c *excuſationem.* † *Quando autem impubes dicatur*
3 *pubertati proximus eſſe, doliq; capax. Lex nuſquam definit: forte ideo, quod tota res pendeat ex varijs rerum*
circumſtantijs, ſintque, & delictorum mille formæ & ingeniorum, & ideo iudex æſtimabit, non tam annorum numerum exponendo, quam ætatis doli capacis malitiam.

ADDITIONES.

a l. impuberem, 23. hoc tit. l. pupil. 3. de reg. iur.
b l. ſed etſi quemcunque 5. §. vlt. ad leg. Aquil. l. infans, ad leg. Cor. de ſic.
c l. 1. §. impubes, ad S. C. Syl.

§. Furti actio.

1 *Furti actio mere pœnalis eſt, fallit, nu 2.*
3. 4 *Rei vendicatio, & cõdictio furtiua, domino cui furtum factum eſt, dantur, & quæ ſit ratio.*
5 *Re furtiua recepta aut extincta, furti agi poteſt, ſed non condici aut vendicari.*
6 *Furti actio an in hæredes furis detur.*

Furti actio, ſiue dupli ſiue quadrupli, tãtum a ad pœnæ perſequutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem b extrinſecus habet dominus, quam aut vendicando, aut condicendo, poteſt auferre. Sed rei vendicatio quidem c aduerſus poſſeſſorem eſt, ſiue fur ipſe poſſidet, ſiue alius quemlibet. condictio autem aduerſus furem ipſum, d hæredemve eius, licet non poſſideat, competit.

1 a Ad pœnæ perſecutionem. † *Furti ergo actio meram*
pœnam perſequitur, ſic vt totũ duplum vel quadruplum
pœna ſit, & ſimplum, ideſt ipſe res furtiua, in duplo, aut
2 *quadruplo non contineatur.* † *Excipitur tamen vnus, at-*
a *que alter caſus, vbi aliud traditum eſt. Nam in duplo,* a
quod publicanus pendit ob rẽ iniuria extortam vectigalis
prætextu, res ipſa annumeratur, vt ſolum ſimplum pœna
ſit: quemadmodum & in duplo quod debet tutor inter-
b *uertens res pupilli,* b *imo etiam in eo quadruplo, quo*
raptor violentus mulctatur.
3 b Extrinſecus. *ideſt,* † *extra ipſam pœnã dupli vel quadrupli poteſt rem furto ſublatam perſequi; ſed quo reme-*
c *dio?* Aut vendicando (*inquit* c *Imperator*) aut cõdicẽdo: *hoc eſt, poteſt dominus vel rei vendicationẽ intendere*
aduerſus quẽlibet poſſeſſorẽ rei furtiuæ, vel Condictionem
furtiuam

ADDITIONES.

a l. hoc edic. 5. §. vlt. de Publica.
b l. actione, 2. in fi. de rat. & rat. diſtrah.
c Hic. & vide l. ſi pignore 54. §. cum furti, hoc tit.

furtiuam aduerſus furem ipſum, hæredemve eius, aut
quemlibet ſucceſſorem, ſiue extat res, ſiue perierit: ita ta-
men vt altera harum eligatur, atque ita textus hic intel-
4 *ligendus eſt.† Sed quomodo hæ duæ actiones domino rei*
furtiuæ dari poſſunt, cum reuera ſint penitus contrariæ?
Vendicamus enim, *quæ noſtra ſunt, & quorum iam ha*
bemus dominiū: condicimus *nobis debita, & quorum*
necdum ſumus domini. Verum aduerſus furem degenerat
a *cōductio, quo magis pluribus teneatur actionibus, quod* a
5 *ſuo loco latius declarabimus. † Illud addendum eſt cum*
furti actio ad pœnæ perſecutionem ſpectet: Condictio ve-
ro ad rei perſecutionem, conſequens eſſe recepta re, aut
perempta, nihilominus furti actionem competere: Condi-
ctionem vero & vendicationem tolli. Sicut ex diuerſo
poſt ſolutam dupli aut quadrupli pœnam, ſalua eſt Ven-
dicatio & condictio, vt tamen altera eligatur per domi-
num. Cęterum is, qui non eſt dominus, & afficitur dam-
no per furtum, incerti condictionem habet ad perſequen-
b *dam rem* b *furtiuam.*

c Aduerſus poſſeſſorem. *Vel eum, qui dolo poſſidere*
c *deſijt: quoniam pro poſſidente habetur,* c *& perinde cō-*
uenitur, ac ſi adhuc poſſideret.

6 d Hæredemve eius.† *Pœnalis tamen furti actio in hære*
dem furis non exercetur, niſi de eo, quod ad ipſum ex fur-
d *to peruenit ſcientem &* d *contrectantem, vel lis cum fu*
re ſuperſtite conteſtata fuerit. Hæredi vero eius, qui paſ-
e *ſus eſt furtum* e *non denegatur. Porro de his omnibus*
f *actionibus* f *infra pluribus agemus.*

ADDITIONES.

a §. ſic itaque. inf. de act.
b l. & ideo, §. Neratius, de condict. fur.
c l. qui dolo 131. & l. parem 150. de reg. iur.
d §. non autem, inf. de per. & temp. act.
e d. §. non autem.
f §. ſic itaque, & §. ex maleficijs, de actio.

DE VI BONORVM RAPTORUM. Tit. II.

1 *Rapinæ deſcriptio.*
2 *Res mobiles rapiuntur, immobiles inuaduntur.*
3 *Rapina requirit dolum.*
4 *Item vt ex compoſito fiat.*

Sequitur *in hoc titulo altera ſpecies delicti priuati.*
1 Rapina *ſcilicet.† Eſt autem* rapina, *contrectatio rei*
alienæ mobilis, vi vel dolo malo ex compoſito facta. Ex-
plicatio priorum verborum ex definitione furti repeti po-
a *teſt.* a *† Deinde dixi* rei mobilis: *quia res immobiles*
2 *ſoloque hærentes rapi non poſſunt, ſicut nec occupari, ſed*
b *proprie inuadi* b *dicuntur. Adieci,* vi; *ad differentiam*
3 *furti, quod clam fit. † Item addidi,* dolo malo, *quia ſi*
quis rem alienam rapuerit, ſuam eſſe putans, errore du-
c *ctus,* c *ſicque deſit dolus, vi bonorum raptorum non te-*
netur, nec rapina ſeu violentia dicitur eſſe commiſſa, alia
4 *tamen pęna ſic rapiens punitur, vt infra videbimus.† De*
nique adiunxi ex compoſito facta: *nam qui non inducit*
in animum, quod velit res alienas vi rapere, ſed furtum
& clandeſtine, furti iudicio obſtringitur. Præſumitur au-
tem quis ex compoſito rapiendi animo res mobiles vti, &
dolo malo rapuiſſe quando armatus acceſſit.

ADDITIONES.

a Sup. in rub. tit. prox. præced.
b §. ſed nedum, inf. eod.
c §. quia tamen, inf. hoc tit.

Princip. tit.

1 *Raptor quibus teneatur actionibus, & num. 3. 7.*
2 *Raptor tenetur etiam actione furti nec manifeſti.*
3 *Actio furti quando concurrat cum actione vi bonorum raptorum.*
4 *Actio vi bonorum raptorum.*
5 *Annus vtilis & continuus quis dicatur.*
6. 8. 9 *Raptor cur mitius puniatur, quam fur.*

Qui vi res alienas rapit, tenetur quidem *a* etiā fur
ti (quis enim magis alienam rem inuito domino con
trectat, quam qui vi rapit? Ideoque *b* recte dictum
eſt, eum improbum furem eſſe) ſed tamen propriam
actionem eius delicti nomine *c* Prætor introduxit,
quæ appellatur, *d* vi bonorum raptorum, & eſt *e*
intra annum quadrupli, poſt annum ſimpli. quæ
actio *f* vtilis eſt etiam ſi quis vnam rem, licet mini
mam, rapuerit. Quadruplum autē non totum pœna
eſt, ſicut in actione furti manifeſti diximus: ſed in
quadruplo *g* ineſt & rei perſecutio: vt pęna tripli
ſit, ſiue *h* comprehendatur raptor in ipſo delicto,
ſiue non. Ridiculum enim eſſet, leuioris conditionis
eſſe eum, qui vi rapit, quam qui clam amouet.

1 *a* Etiam furti.† *Ex hoc loco colligimus, raptorum dupli*
ci actione teneri, furti, & vi bonorum raptorum: quan-
quam etiam pluribus alijs iudicijs obſtringatur, vt infra
a *mox ſubijciam. nunc de furti actione videamus. † Poteſt*
itaque raptor furti iudicio conueniri: an autem furti ma-
nifeſti, vel manifeſti, longa eſt altercatio, nec ſatis ex-
plicatum a Doctoribus. Sciendum ergo, quod omnes ra-
ptores, qui omnimodo, ideſt, conſilio & re furtum faciunt,
manifeſti quidem fures ſint, ideſt, manifeſte fures ſint:
a *(ita enim* a *Papiniani verba accipienda eſſe ſequentia*
apud eum indicant) tamen non teneantur furti manifeſti,
b *ſed tantum in duplum, quaſi non manifeſti, vt Paulus* b
ait. Nec diſtinguendum eſt, an raptor ſit deprehenſus in
c *rapina, nec ne, quia forte nemo in domo* c *fuerit: nam*
etſi in rapina deprehendatur, non ideo furti manifeſti ad-
d *uerſus eum agetur, cum prætor ita pęnam edixerit,* d
3 *vt non niſi in quadruplum raptor conueniretur. † Tene-*
tur ergo raptor furti nec manifeſti actione vtroque caſu,
eaque cum Vi bonorum raptorum iudicio concurrit, ſi
furti prius agatur, vt ſaltem id, quod amplius in eo eſt,
conſequatur is, cui rapina fuit facta. Sin vero contra vi
bonorum raptorum ante agatur, denegatur furti nec ma-
nifeſti actio: cum quadruplum ex priore actione liceat
conſequi.

b Recte dictum eſt. *a Saluio Iuliano ſcilicet, quem te-*
e *ſtatur Vlpianus* e *ſcripſiſſe.* Eum, qui vi rapit, furem
eſſe improbiorem. *& huius furti improbioris Alexan-*
f *der* f *quoque Imperator meminit.*
g *e* Prætor introduxit. *Edicti Prætorij verba ſunt hæc:* g
Si cui dolo malo hominibus coactis damni quid fa-
ctum eſſe dicetur, ſiue cuius rapta bona, ei intra an-
num,

ADDITIONES.

a l. ſi vendidero, 80. §. cum raptor. de furt. Baro hic.
b l. 1. vi bon. rapt.
c l. ſi quis ex dom. 52. de fur.
d d. l. 1. vi bon. rapt. & hic.
e l. 2. §. etiam quis, hoc tit.
f l. ſi te, 12. C. ex quib. cau. infam. irro.
g In l. prætor ait 2. ff. hoc tit.

num, quo primum de ea re experiũdi poteſtatis erit,
in quadruplum : poſt annum, in ſimplum iudicium
dabo. *Horum verborum interpretationem ſi quis deſi-
deret, eam ab Vlpiano ibidem petat.*
4 *a* Vi bonorum raptorum. † *Et hæc eſt ſpecialis &
propria actio, quam Rapinæ nomine Prætor introduxe-
rit, eaq; ex delicto rapinæ naſcitur, illi competens, cuius*
a *intereſt vel modice, rem non* a *fuiſſe raptam: aduerſus
eum, qui dolo malo violenter rapuit. huius actionis expli-*
b *cationem* b *infra commodius ſuo loco tractabimus.*
e Intra annum. *Quo ſcilicet rapina facta eſt, & ſic in-*
5 *tra annum vtilem, non continuum.* † Annum vero vti-
lem *intellige, in quo ſaltem illi dies, quibus iudicia cele-
brantur, agique poteſt, non etiam illi, quibus agere quis
impeditur, computari ſolent. Sicut contra* annum con-
tinuum *dicimus, in quo omnes dies connumerantur, ſi-
ue experiundi atque litigandi poteſtas ſit, ſiue non: quaſi
continuo de momento in momentum currat.*
c *f* Vtilis eſt. *Id eſt, proficit: ne quis accipiat pro ea quæ* c
directæ opponitur.
g Ineſt & rei perſecutio. *Id eſt res ipſa rapta in qua-*
* *druplo cõnumeratur: ideo hæc de bonis raptis actio * mix
ta quoque dicitur, quippe quæ vno iudicio ſimul & rem*
6 *& perſonam exigat.* † *Vides ergo, mitius agi cum rapto-
re, quam cum fure manifeſto, qui meram quadrupli pœ-*
d *nam* d *debet vltra rem ſurreptam, quod & abſurdum,*
e *& mirabile videtur, cum longe improbius ſit rapere,* e
*quam furari. Sed hoc ea forte ratione factum eſt, quia ra
ptor multis nominibus grauius punitur, pluribusq; actio-*
7 *nibus implicatur, quam fur.* † *Primum enim hæc tripli
pœna perpetua eſt, cum furti nec manifeſti pœna ſit du-
pli tantum. Deinde cum in furem criminaliter accuſa-*
f *tum non niſi extra ordinem* f *animaduertatur, arbitrio* g
g *Iudicis. Raptoris certa eſt pœna vltimi ſupplicij, ex lege*
8 *Iulia de vi.* † *Præterea aduerſus raptorem vltra crimi-
nalem accuſationem publicumq; iudicium de vi publica
vel priuata, poteſt rerum raptarum nomine etiam furti
vel damni iniuria, vel condictione agi, vel certe ſingulæ*
h *res* h *vindicari, ſicq; raptor multis implicatur actioni-*
9 *bus.* † *Non ergo inconueniens eſt eum in altera ex actio-*
i *nibus* i *alleuiari, mitiusq; quam furem coerceri. Acce-*
K *dit poſtremo prædictis,* K *quod raptor non tam nocens
atque infeſtus videtur, vt qui palam graſſatur, & quaſi
facinoris ſui index facile repelli, aut euitari poteſt.*
h Comprehendatur. *Id eſt inueniatur, & præſentibus
teſtibus conuincatur: non autem iniecta manu obtorto col-
lo in carcerem rapiatur, vt quidam volunt.*

ADDITIONES.

a §. ſanè, inf. eod & l. 2. §. ſi in re depoſita ff. eod.
b Iaſ. de act. §. ex maleficijs, num. 25.
c §. 1. ſup. de oblig. quæ ex qua. del.
* d. §. ex maleficijs.
d §. vlt. ſup. tit. prox. præced.
e l. 2. §. etiam quis, hoc tit.
f l. vlt. de furt.
g l. interdum, 56. §. qui furem, de fur.
h l. 2. §. cæterum, & §. pen. eod
i Arg. l. eum qui, 30. in princ. de iniuir.
K Ferra. hic.

§. Quia tamen.

1 *Actio vi bonorum raptorum dolum requirit.*
2 *A pœna delicti quæuis ignorantia, credulitas, error ex-
cuſat, ſed non a mulcta.*
3 *Rapina etiam abſque dolo commiſſa hodie punitur.*
4 *De conſtitutione l. ſi quis in tantam.*
5 *Pœna vis ablatæ, requirit iudicis ſententiam.*

Quia tamẽ ita competit hæc actio, *a* ſi dolo malo
quis rapuerit: qui aliquo errore ductus, rem ſuam eſ
ſe exiſtimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit,
quaſi domino liceat etiam per vim rem ſuam auferre
à poſſeſſoribus, *b* abſolui debet. Cui ſcilicet conue-
niens eſt, *c* nec furti teneri eum, qui eodem hoc ani-
mo rapuit. *d* Sed ne, dum talia excogitantur, inue-
niatur via, per quam raptores impune ſuam exerceãt
auaritiam: melius Diualib. conſtitutionibus pro hac
parte proſpectum eſt: vt nemini liceat *e* vi rapere
vel rem mobilem, vel ſe mouentem, licet ſuam ean-
dem rem exiſtimet, ſed ſi quis contra ſtatuta Princi-
pum fecerit, rei quidem ſuæ dominio cadere, ſi au-
tem *f* aliena res ſit, poſt reſtitutionem eius, etiam æſti
mationem eiuſdem rei *g* præſtare. Quo non ſolum
in mobilibus rebus, quæ rapi poſſunt, conſtitutiones
obtinere cenſuerunt, ſed etiam in *h* inuaſionibus,
quæ circa res ſoli fiunt, vt ex hac cauſa ab omni rapi
na homines abſtineant.

1 *a* Si dolo malo. † *Vt ergo actio Vi bonorum raptorum*
a *competat, dolum malum interuenire* a *neceſſe eſt, id eſt,
vt quis violentiam dolo committat, & callido conſilio,
ſciens rem, quam rapit, alienam eſſe. Si quis autem, vel
errore facti ductus, vel iuris, cum crederet rem ſuam eſ-
ſe, & licere rem propriam vi rapere, rem alienam rapue-
rit, hoc iudicio non tenetur,* ſed tamen aliter mulctatur,
b *inquit Vlpianus.* b † *Vnde colligimus, quod vbi pœna*
2 *infligitur propter delictum aliquod dolo commiſſum,
quæuis ignorantia, credulitas, & error ab ea excuſent.
quia ceſſat dolus, ob quem delictum dolo patratum puni-*
c *tur. mulcta tamen illis pecuniaria* c *infligetur. Non ta-
men ſtatur aſſertioni dicentis, ſe ignoraſſe, ſeu putaſſe ſi-
bi licere, niſi appareant aliqua indicia & coniectura, ex
quibus veriſimiliter credere potuit, veluti ſi quis rapiat*
d *equum ſuum ab ignoto aliquo* d *poſſeſſum.*
b Abſolui debet. *Neque enim aduerſus ipſum compe-
tit vi bonorum raptorum actio, cum nihil dolo fecerit.*
e *c* Nec furti. *Nam & furti actio dolum exigit* e *& im-
probum furandi animum, vt ſupra diximus.*
f *d* Sed ne, dum. *Meminit huius loci Iuſtinianus etiam* f
poſtea, eiuſque ſententiam totam paucis inculcat, ac re-
3 *petit.* † *Sane conſtat, rapinam hodie etiam abſque dolo,*
g *& calido conſilio admiſſam coerceri pœnalibus* g *indi-
cijs, ſiue rem mobilem quaſi ſuã, vi aliquis rapuerit, ſiue*
h *rem ſoli inuaſerit. Extant. n. multa ea de re Principum* h
4 *conſtitutiones.* † *Sed Iuſtinianum earum conſtitutionum*
i *vim vnico argumento hic perſtringit,* i *quam Imppp.
Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius ediderunt.*

e Vi ra-

ADDITIONES.

a Hic & l. 2. §. hac actione, ff. eod.
b d. §. hac actione.
c Ibidem.
d Vide Bart. in l. pen. ad leg. Iul. de adult.
e Dixi §. 1. & §. placuit. ſupra. tit. proxi. præced.
f §. ſed ex conſtitutionibus, infra de interd.
g l. inuaſor, 5. l. meminerint, 6. l. vlt. C. vnde vi.
h Dictis ll. & l. ſi conſtiterit. C. ſi. reg. l. extat. 13. quod met.
cauſ.
i l. ſi quis in tanta, 7. C. vnde vi.

e Vi rapere. *Hoc eſt, poſſeſſionem rerum apud alios
conſtitutarum violenter inuadere: vt eſt in præfata con-
ſtitutione, de qua hic agitur. Et ſane niſi res ab aliquo fue
rit poſſeſſa, non poteſt dici vi erepta.*

f Aliena res ſit. *Etiamſi vim facienti debita tum eius
a ius, quod in eam rem competebat, amitti, D. Marcus* a
*edixit. Excuſari tamen poteſt creditor, qui præſenti peri-
b culo motus, extorſerit rem a debitore fugam parente.* b
5 *omnibus bonis ſuis conuaſatis* † *Vnde conſequitur, pœ-
nam vis illatæ non ipſo ſtatim iure infligi ſed cognitio-
c nem ac ſententiam Iudicis* c *requiri. Et hoc in ſummo
Imp. Germanici Tribunali ſic decıſum eſſe memini.*

g Præſtare. *Ei ſcilicet, qui damnum paſſus eſt: vt Iuſti-
d nianus* d *alibi addit. Quanquam Nouella conſtitutio* e
e etiam tertiã bonorum vim facientis partẽ Fiſco applicet.

h Inuaſionibus. *Hoc verbum de Immobilibus proprie
dicitur: capiuntur enim & Occupantur mobilia*, inua-
duntur *immobilia.*

ADDITIONES.

a d.l.extat.& l.pen.ad l. Iul.de vi pri.
b l.ait prætor.§.ſi debitor, quæ in fraud.cred.
c Baldus hic.
d d.§ ſed ex conſtitutionibus.
e In ordin.60.

---

§. Sane.

1 *Actio vi bonor.rapt. omnibus datur, quorum intereſt.*
2 *Res quando dicatur in bonis eſſe, vel ex bonis.*
3 *Etiam pro re minima hæc actio competit.*

a Sane in hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris eſſe, nam *b* ſiue in bonis ſit, ſiue nõ, ſi tamen ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſiue locata, ſiue commodata, ſiue etiam pignorata, ſiue depoſita ſit res apud Titiũ, ſic, vt *c* interſit eius, eam rem per vim nõ auferri (veluti ſi in depoſita re *d* culpam quoque promiſit) ſiue bona fide poſſideat, ſiue vſumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris, vt interſit eius non rapi: dicendum eſt, ei competere hanc actionem, non vt dominium accipiat: ſed illud ſolum, quod ex bonis eius qui rapinam paſſus eſt, id eſt, quod ex ſubſtantia eius, ablatum eſſe proponatur. Et generaliter dicendum eſt, ex quibus cauſis furti actio cõpetit in re clam facta, ex eiſdem cauſis omnes habere actionem.

1 *a* Sane. † *Actio vi bonorum raptorum omnibus illis
a conceditur, quorum intereſt, res raptas non* a *fuiſſe:
quod exemplis Iuſtinianus hic docet. Neque enim requi-
ritur, quod intendens hanc actionem ſit dominus: ſed ſa-
tis eſt, ſi ipſius interſit aliquo modo. Eſt autem totus hic
b locus ex* b *Vlpiano deſcriptus ad verbum fere: cuius col-
lationem huc addere, cuique liberum eſt.*
2 *b* Siue in bonis. † *Dicitur autem* res in bonis *alicu-
ius eſſe, quando pro ea poſſeſſa habet exceptionem, & pro
c ea amiſſa* c *actionem, nec refert ſiue dominium rei ha-
d beat, ſiue bona fide poſſideat.* d Ex bonis *vero alicuius
dicitur eſſe res, in quam nonnihil iuris quis habeat qua-
e que ad eius cuſtodiam & periculum* e *ſpectat, ſic vt inter
ſit ipſius, eam ſibi non auferri.*
3 *c* Interſi eius. † *Vel modice ſaltem ſecundum* f *Vlp.
f nam etſi quis vel minimam rem rapuerit, vi bono-
rum raptorum agi poteſt, & vbi hic ceſſaret furti actio,
nihilominus de vi bonis raptis actio dabitur*, quia (*in-
g quit idem* g *Vlpianus*) non minima differentia eſt inter eum qui clam facit, & eum qui rapit: cum ille celet ſuum delictum, hic publicet, & crimen etiam publicum admittat. Nõ enim rei & pecuniariç æſtima
h tionis, ſed vis ac furti ratio ducitur. h

d Culpam quoque. *Idem iuris eſt, ſi ſe depoſito obtu-
lit: quia tunc non dolum tantum, ſed etiam culpam & cu-
i ſtodiam præſtat, vt* i *alibi annotatum eſt.*

ADDITIONES.

a De quo intereſſe, vide quæ dicta ſunt in ti. proximè præced. & quæ habentur in l.2.§. & generaliter, hoc tit. & §. ex maleficijs, & ibi Doct. infra, de act.
b d.l.2.§. in hac act.
c l.rem in bonis, 52. de acq.rer.dom.
d l.bonorum, 49.§. in bonis, de verb.ſignific.
e d.l.rem in bonis.
f d.l.2.§.ſi in re depoſita.
g Ibidem.
h l.1.§.ſæpe, depoſ.
i § pen.ſupra, quib.mod.re.contr.oblig.

DE LEGE AQVILIA.
Tit. III.

1 *Damnum quomodo hic accipiatur,*
2 *Damnum vnde dictum.*
3.4 *Dolus culpave in lege Aquilia requiritur.*
5 *Quadrupedes pauperiem faciunt, non damnum.*
6 *Liberum hominẽ occidens vel vulnerans, quo teneatur.*
7 *Actio damni, iniuriæ, & legis Aquiliæ, ſunt idem.*
8 *De Gallo Aquilio.*
9 *Lex Aquilia cur ab Vlpiano plebiſcitum dicatur.*

Sequitur *tertia delict. priuati ſpecies, nempe* Dam-
1 num, *quod per legem Aquiliam punitur.* † *Eſt autem*
Damnum *proprie, ſicut hic accipitur, quando quis dolo
ſiue culpa, ſiue iniuria, ſeruum aut quadrupedẽ alterius
occidit, vulnerauit, vel alioqui res eius fregit, rupit, aut
2 læſit,* † *inde nomen habens, quaſi ſit ademptio, ſeu demi-
a nutio* a *patrimonij. Explicemus ad euidentiam hæc ver
3 ba craſſius.* † *Dixi*, dolo ſiue culpa, *duplici ratione, pri-
mo, quia ſi quis ſeruus alienum inſidiatorem, vel quadru-
pedem ad ſui defenſionem, aut caſu occiderit, lege Aqui-
lia non tenetur. nam quod quis ad corporis ſeu vitæ ſuç de-
b fenſionem facit, iuſte feciſſe* b *cenſetur. Deinde propter
infantes & furioſos, hi enim quia carent iudicio animi,
4 non poſſunt dici damnũ dare.* † *Porro ſub culpa coprehen-
ditur etiam imperitia, & negligentia, vt ſi quis foueam
lupis fecerit eo loco, quo frequenter homines ire ſolẽt, vel
ſi quis equos commiſerit illi, qui propter imperitiam non
potuit eos gubernare, ſiue retinere. Idem eſt, ſi quis ſuam
ſtipulam, ſiue ſpinam incenderit, ignis latius euagatus
vicini ſegetem adufſerit, obligatur enim lege Aquilia ob
c damnum datum,* c *niſi ſubita vis venti id effeciſſet. Ad-
5 didi*, ſiue iniuria: *ad excludendas quadrupedes,* † *quæ di
cuntur pauperiem facere, & non damnũ, cum in eis nul-
d la ſit iniuria, ſenſu enim rationis carent.* d Seruum *di-
6 xi, aut* quadrupedem, *&c.* † *quia ſi quis liberum ho-
minem occiderit, hac actione non tenetur, ſed lege Corne-
e lia de ſicarijs,* e *puniturq; ferro, ſin liberum hominem
vulne-*

ADDITIONES.

a l 3. de dam.infect.
b l.vt vim, de iuſtitia & iure, cum ſimilibus.
c l.qui occidit, 30.§.in hoc.ff.hoc tit.
d Infra, & ff.ſi quadr.pau.fe.di.
e §.item lex Cornel.infra, de pub.iud.

a vulnerauerit, iniuriarum actione a obſtringitur. Adie-
ci, vel alioqui res eius fregit, &c. vt oſtenderem omnia
damna quibuſcunque modis fiant in rebus noſtris, huc re-
7 ferenda eſſe. † Ex hoc igitur delicto damni oritur actio,
quæ dicitur damni iniuriæ, eſtque introducta a Gallo
Aquilio Tribuno plebis, a quo & denominationem ha-
bet, vt dicatur actio legis Aquiliæ. Atque ob id ita hic
8 titulus inſcribitur. † Fuit autem Gallus Aquilius vir ma-
ximæ & probatiſſimæ ſcientiæ, Q. Mutij Pont. Max. au-
ditor, & eloquentiſſimi Seruij Sulpitij præceptor, Cicero-
nis amiciſſimus, de quo multa Cicero in oratione pro Au.
b Cecinna, & ad Atticum b prodidit, potiſſimum, quod il
le Aquilius contentus regno ſuo iudiciali Prætoriam Tri-
9 bunitiamque dignitatem tantum geſſerit. † Atque hinc
c eſt, quod Vlpianus c legem Aquiliam plebiſcitum ap-
pellet, vt quæ ab Aquilio Tribuno plebis rogata ſit. Lat
ge ergo & hic lex pro plebiſcito accipitur.

ADDITIONES.

a Vt infra, de iniur.
b Lib. 1. epiſt. 1.
c l. 1. hoc tit.

Princip. tit.

1 *Tria fuiſſe legis Aquiliæ capita.*
2 *De primo capite legis Aquiliæ.*
3 *De tertio eiuſdem legis capite.*
4 *De verbo, Ruperit.*
5 *Occidens ſeruum cõmunem vel ſuum, qualiter teneatur.*
6 *De verbo pecudum varia.*

Damni iniuriæ actio conſtituitur per legem Aqui-
liam, a cuius primo capite cautũ eſt, vt b ſi quis c
alienum hominem, alienamve quadrupedẽ, quæ pe-
cudum numero ſit, iniuria occiderit, quanti ea res in
eo anno plurimi fuerit, tantum d domino dare dã-
netur. Quod autẽ e non præciſe de quadrupede, ſed
de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cauetur, eo
pertinet, vt neque f de feris beſtijs, neque de canibus
cautum eſſe intelligamus, ſed de ijs tantum, quę gre
gatim proprie paſci dicuntur, quales ſunt equi, mu-
li, aſini, oues boues capræ. De ſuibus quoq; idem pla
cuit. Nãm & ſues pecudium appellatione continen-
tur, quia & hi gregatim paſcuntur. Sic denique &
Homerus g in Odyſſea ait, ſicut h Aelius Martia
nus in ſuis Inſtitutionibus refert.

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον αἱ δὲ νέμονται
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

a a Cuius primo. *Totus hic locus ex Caio a deſcriptus*
1 *eſt, qui etiam interpretatur legis Aquiliæ verba.* † *Fue-*
runt autem olim eius legis tria capita: hodie ſunt ſaltem
duo: ſecundum enim in vſu eſſe deſijt, vtpote ſub alis ſatis
comprehenſum. Primi capitis verba Caius in hunc mo-
2 *dum refert.* † Qui ſeruum ſeruamve, alienum alie-
namve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit,
quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare do
mino damnas eſto. *Inde ergo adparet ſeruis olim exæ-*
quatas fuiſſe quadrupedes, quæ pecudum numero ſunt,
& gregatim habentur: veluti oues, capræ, boues, equi,
muli, aſini, ſues. Quare liberi homines quia huiuſmodi
æſtimationem nullo modo recipiunt, huc non pertinent:
b *niſi ratione ſumptuum in ſanitatem b factorum.* † *De*
3 *tertio capite, quod in ſecundi locum ſurrogatum eſt, in-*
c *ſra c agitur, quod punit non occidentem, ſed vulneran-*
tem ſeruum vel animal pecudum nomine contentum, vel
etiam occidentem animal pecudum verbo non cõprehen-
ſum, aut ad damnum dantem in alijs rebus inanimatis.
Huius tertij capitis verba talia extant: Cæterarum re-
rum præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis al-
teri damnum faſſit, quidve vſſerit, fregerit, ruperit,
iniuria: quanti ea res fuerit in diebus triginta proxi-
4 mis tantum æs domino dare damnas eſto. † *Verbum*
autem (ruperit) *pro corruperit, intelligendum eſt, vt con-*
tineantur omnium rerum qualeſcunque corruptiones, quæ
d *damna dant, & dolo vel culpa d contingunt.*

b Si quis. *Siue liber homo ſit, ſiue etiam ſeruus, modo*
e *ſciens dominus permiſerit, e alioqui damnum a ſeruo da*
f *tum pertinet f ad noxalem actionem.*

5 c Alienum hominem. *Ideſt, ſeruum.* † *Idem eſt, & ſi*
quis communem ſeruum occiderit: nam eum teneri lege
g *Aquilia Celſus g ſcribit. nempe pro ea parte, pro qua*
h *dominus eſt, qui agit, vt Vlpianus h interpretatur. Cæ-*
terum ſi dominus ſeruum proprium iniuria occiderit, in
factum actione bonæ fidei tenebitur poſſeſſori, & ei, qui
i *pignori eum i accepiſſet.*

K d Domino dare. Dominum *autem, Pomponio K te-*
ſte, lex Aquilia appellat, non vtique eum ſolum, qui fue-
rit tunc, cum damnum daretur, ſed etiam eum, qui poſtea
dominus factus eſt.

e Non præciſè. *Id eſt, non ſimpliciter, non indefinite.*
Græci dicunt ἁπλῶς, *Latini, omnino.*

f De feris beſtijs. *Ergo ſi vrſus vel canis tuus ſit occi-*
ſus, non licet agere ex hoc primo capite legis Aquiliæ,
l *quanti in eo anno plurimi l valuit. Feræ enim beſtiæ &*
canes pecudum numero non continentur, quia gregatim
6 *non paſcuntur,* † Pecudum *enim numero ea quadrupe-*
des ſunt, quæ gregatim habentur, velut oues, capræ, bo-
ues, equi, muli, aſini, ſues. Vallæ vero Pecus *eſt omne ani-*
mal, quod ſub hominis imperio pabulo terræ paſcitur, vt
ſunt oues, aſini, equi, cameli, boues, capræ. Plinius etiam
Elephantes vocat pecudes, cum ait, Qui cum elephanto
congreſſus, gemino ictu pecudem examinauit. *Et Mo*
m *deſtinus, m* Pecudibus legatis, ait, & boues, & cætera
iumenta continentur. *Et tertio tamen capite, quanti*
n *plurimi valuit intra 30. dies proximos, actio n permit-*
titur. Cameli quoque & elephanti, quorum opera homi-
o *nes iuuantur, licet feræ naturæ ſit ad primum caput o*
etiam pertinent.

g In Odyſſea. *Nempe lib. 13. vbi Minerua Vliſſem in*
patriam ex longo errore reductum monet, vt priuſquam
ædes ſuas adeat, quas Proci occupabant, ignoto habitu
petat ſubulcum ſuum, qui Eumeus vocabatur, a quo de
rebus

ADDITIONES.

a l. 2. hoc tit.
b l ſi ſeruus, 27. §. rupiſſe, 17. eod. tit.
c §. . . cap. 3. hoc tit.
d l. ſi ſeruus, §. huius leg. & §. inquit lex, ad legem Aquiliam.
e l. in lege Aquilia. 44. § 1. hoc tit.
f l. 1. de noxa. act.
g l. ſed etſi commune. 19. hoc tit.
h l ſcilicet, 10. e.
i l. ſi dominus ſeruum, 17. d. tit.
K l. ob id quod, 33. hoc tit.
l l. 2. hoc tit.
m l. ſeruis, 81 ff de legat. 2.
n l. ſi ſeruus ſeruum, 27. §. hic actione. hoc tit.
o Baro hic.

rebus omnibus interea edoceatur, dum ipſa Telemachum filium reducat. Hunc autem inuenies (*inquit*) aſſiſtentem ſuibus, qui gregatim paſcuntur iuxta Coracis ſaxum apud Arethuſam. *Vel ſi mauis carmine vertere.*

Sectantem videas, qui errant per paſcua porcos.
Ad Coracis ſaxum, iuxta fontemque Arethuſam.

Alciatus tamen lib. Prætermiſſ. 2. tit. De leg. 3. alia ſubſtituit carmina: quæ huc referri poſſunt.

a b Aelius Martianus. *Extat adhuc lib. 32. Pandecta.* a *Martiani reſponſum, quod huc referri poteſt.*

ADDITIO.

a In l. legatis. 65. de leg. 3.

§. Iniuria.

1 *Iniuriæ verbum quomodo hic accipiatur.*
2 *Actio legis Aquiliæ & iniuriarũ quandoq; concurrũt.*
3 *Inſidiator, inſidiari.*
4 *Caſus fortuitus extra dolum & culpam.*

a Iniuria autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque qui latronem b inſidiatorem occiderit, c non tenetur, vtique ſi aliter d periculũ effugere nõ poteſt. At ne is quidẽ hac lege tenetur: qui e caſu occidit: ſi modo culpa eius nulla inueniatur: nã alioqui non minus ex dolo, quam ex culpa quiſq; hac lege tenetur. Itaque ſi quis dum iaculis ludit, vel exercitatur, tranſeuntem ſeruum tuum traiecerit: diſtinguitur. Nam ſi id à milite in eo campo, vbi ſolitum eſt exercitari, admiſſum eſt: f nulla culpa eius g intelligitur. h ſi alius tale quid admiſerit, i culpæ reus eſt. Idem iuris eſt de milite, ſi in alio loco, quam qui ad exercitandum militibus deſtinatus eſt, id admiſerit.

a Iniuria autem. *Interpretatur cum Vlpiano verbum,*
1 iniuria. † *Neque.* n *hic iniuriã accipere oportet, quemadmodum circa iniuriarum actionem, contumeliã quan-*
a *dam: ſed quod non iure factum eſt, hoc eſt contra ius:* a *puta ſi culpa quis occiderit, vel aliud damnum dederit. Et vt paucis dicam, iniuria in hac lege eſt, non cauere, quod caueri & debuit, & potuit. Itaque medicus imperitus, tametſi non dolo, ſed optimo animo vtens, imperite venam ſecuerit, iniuriam damnum dediſſe dicitur, quia ſa-*
2 *tis caviſſe non videatur.* † *Hincque eſt quod interdum vtraque actio cõcurrat, & legis Aquiliæ, & iniuriarum.*
b *duæ item fiant æſtimationes, vna damni, alia* b *contumeliæ, ob id certè, quoniam plerumque ſolet accidere, quod plus ſit in vna, quam in alia æſtimatione, ideoque altera non conſumit alteram.*

3 b Inſidiatorem. † Inſidiator *proprie dicitur, qui vias inſidet, vt ex improuiſo ſecurum opprimat viatorem, hic tamen generalius inſidiatorem accipienus eum qui vitæ noſtræ periculum intentat.* Inſidiari *pro ex animo nocere,* ei nem auff ſein leben ſtellen: *ex interpretatione Sa-*
c *lomonij ſuper illud vulgatum,* c Hominem homini inſidiari nefas eſſe; *Theophilus tamen hanc voculã* (inſidiatorem) *non agnoſcit, & in pleriſq; codicibus deficit.*

c Non tenetur. *Quia dolo & culpa caret, qui aliter eua-*
d *dere periculum non* d *potuit. Nam aduerſus periculum*
e *naturalis ratio permittit ſe* e *defendere.*
f d Periculum effugere. *Perſonæ, rerũ, vel etiã* f *famæ.*
4 e Caſu. † *Caſus enim fortuitus etiã extra dolum eſt &*
g *culpam, quod humana diligentia prouideri non* g *poſſit.*

f Nulla culpa. *Imo læſus eſt in culpa, qui non debuit per*
b *campum iaculatorum, intempeſtiue iter* h *facere.*
i g Intelligitur. *Niſi probetur, data id opera* i *eum feciſſe: quia tum Aquilia tenetur.*

h Si alius. *Qui miles non eſt, & in loco militum exercitationi conſtituto iaculetur.*

i Culpæ reus eſt. *Quæ in faciendo conſiſtit, quia fecit, quod non debuit, vt is, qui propter imperitiam vel infir-*
K *mitatem equi impetum retinere non* K *potuit.*

ADDITIONES.

a l. 5. hoc tit. l. ſi cuius, de vſufruct. l. ſi ſeruus, §. ſi fornicarius d. tit. ad leg. Aquil.
b l. ſed et ſi quemcunque, hoc tit.
c l. 3. de iuſtitia & iure.
d l. in lege eod.
e l. 4. eodem tit. & l. 5. ibi.
f Plat. hic. Bart & alij, in l. vt vim, de iuſtitia & iure.
g l. quæ fortuitis, C. de pig. act.
h l. Item ſi obſtetrix. §. ſed et ſi per luſum, hoc tit.
i d. l. Item ſi obſtetrix, 9.
K l. Idem iuris, d. tit.

§. Item ſi putator.

1 *Via publica, & vicinalis quæ dicatur.*
2 *Proclamatio vt excuſet, tempeſtiue fieri debet.*

a Item ſi putator ex arbore deiecto ramo, ſeruum tuum tranſeuntem occiderit, ſi prope viam publicã aut vicinalem id factum eſt, c neque proclamauit, vt caſus euitari poſſet, culpæ d reus eſt. ſed ſi e proclamauit, nec ille curauit præcauere, extra culpam eſt putator. Aequè extra culpam eſſe intelligitur, ſi ſeorſum à via forte vel in medio fundi cædebat, licet non proclamauit, quia in eo loco nulli extraneo ius fuerat verſandi.

a a Item ſi putator. *Exempla alia ex Pauli* a *reſponſo ſubiungit, cuius collatio non parum lucis huc adferet.*

b Viam publicam. *Quæ dicatur via publica, & quæ*
b *vicinalis, eleganter Vlpianus* b *exponit.* † *Eſt enim via*
1 *vicinalis, quæ vel in vicis eſt, vel in vicos ducit, quæ ſi non ex collatione priuatorum fiat, publicæ viæ loco habetur.* Publica *vero eſt, quam Græci* βασιλικάς, *Iuriſconſulti Prætoriam & Conſularem, & etiã militarem dicunt,*
c c *Germani,* frey offen, *& quidẽ appoſite,* des heyligen Reichs ſtraſs *nuncupant, quoniam vniuerſæ ditiones per ſacrum Imperium ab Imperatore dependent, partim mediate, partim immediate. Sic etiam Iſidor. lib. 15. ca. vlt. publicas vias definit, quæ in ſolo publico ſunt, per quas iter populo patet, quę vel ad mare vel ad oppida pertinẽt. Vide Theophil. hic de hoc viarum diſcrimine latius diſſerentem. Cæterum ſi nullum iter ſit, nec proclamare quidẽ oportet.*

2 c Neque proclamauit. *Scilicet in tempore:* † *non enim ſufficit omnis acclamatio, vel denunciatio, ſed eam loco & tempore congruo fieri oportet, ita vt periculum euita-*
d *ri* d *queat.*

d Reus eſt. *Et per conſequens tenetur lege Aquilia.*

e Proclamauit. *Subaudi tempeſtiue, nõ poſt factum, vt*

agazones

ADDITIONES.

a l. Si putator, 31. hoc tit.
b l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ.
c Vide etiam Alciat. lib. Prætermiſſ. 2. tit. ne quid in loc. publ.
d Fa. l. ſi ſolutionem, de ſolut. & l. quæ pupillo, §. in plurium. de no. oper. nunc.

Digitized by Google

agezones Ferarienſes facere conſueuerunt, qui (Platea his referente) poſt illatam percuſſionem homines monent.
a *Et narrat Cicero* a *alicubi, quod cum olim Romæ percuſ*
ſus eſſet Cato ab eo, qui grandem ferebat arcam, cum ille
diceret, Caue: *rogaus,* Nunquid aliud fers præter arcam? *quaſi diceret, de arca, quam fers, ſero me monuiſti. Vnde hodie videmus in ciuitatibus Germaniæ bene conſtitutis aut pertica, aut fune admoneri tranſeuntes, quibus in locis ædificatur, aut tecta domorum reficiuntur, vt ſibi caueant tranſeundo.*

ADDITIO.

a Lib. 2. de Orat.

§. Præterea.

1 *Medicus ſuſceptam ſerui curam deſerens culpæ reus eſt.*
2 *Imperitia culpæ adſcribitur.*

Præterea ſi Medicus, qui ſeruum tuum ſecuit, a dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit ſeruus: culpæ reus erit. *b* Imperitia quoque culpæ adnumeratur: veluti ſi Medicus ideo ſeruum tuum occiderit, quia malè eum ſecuerit, & perperam ei medicamentum dederit.

a Dereliquerit. *Magis ſcilicet ex negligentia, quam cu-*
a *randi diſperatione. Porro huc pertinet, quod Caius* a *ſcri-*
1 *bit.* † Qui bene ſecuit (*inquiens*) & dereliquit curationem, ſecurus non erit: ſed culpæ reus intelligetur: *nempe ſunt quidam contractus ab initio liberi, ſed ijs ſe-*
b *mel initis neceſſario ſtandum* b *eſt. Equidem ægroto valde periculoſum eſſet, mutare medicum, ſuſceptamque ſerui curationem deſerere nihil aliud eſt, quam mortis cauſam adferre.*
2 *b* Imperitia quoque. † *Imperitiam culpæ annumeran-*
c *dam* c *pro regula traditur, vt non ſolum in medico lo-*
d *cum habeat, ſed etiam in Acceſſore,* d *& quibuſcunque*
e *artificibus,* e *quamlibet artem etiam viliſſimam profitentibus, iuſtiſſime autem medico imputatur, qui quod non bene dedicit, tam graui multorum periculo profite-*
f *tur, & de vita hominis tam temere* f *ludit. Excuſatur*
g *tamen, ſi diligentiam adhibuit ſecundum præcepta* g *artis, nec tum imputandus eſt ipſi euentus mortalitatis. nam, vt Poeta canit.*

Non eſt in Medico ſemper, releuetur vt æger:
Interdum docta plus valet arte malum.

ADDITIONES.

a l. Idem iuris, 8. hoc tit.
b l. ſicut, C. de act. & oblig.
c l. 174. imperitia, de reg. iur.
d l. 2. quod quiſque iu.
e l. ſi ſeruus, §. ſi calicem, hoc tit.
f l. illicitas, §. ſecuti, de offic. præſ.
g Cap. ad aures, de æta. & qual. c. tua nos, ibi Inno. de homic.

§. Impetu.

a Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, ſi ſeruus tuus oppreſſus fuerit: *b* culpæ reus eſt mulio. Sed etſi propter infirmitatem eas retinere non potuerit, cum alius firmior eas retinere potuiſſet: æque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque, qui cum equo veheretur, impetum eius, aut propter infirmitatem, aut propter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

a Impetu. *Eadem eſt horum exemplorum ratio, quæ ſuperiorum: quod affectare quis non debeat, in quo intelligit, vel intelligere debet, imperitiam vel infirmitatem*
a *ſuam alij periculoſam fore: vt Caius* a *inquit, ex quo totus hic locus deſcriptus eſt: cuius verba ſi huc referantur, iuſtæ interpretationis loco eſſe poſſunt.*
b Culpæ reus eſt mulio. *Vt ſcilicet lege Aquilia teneatur, ſicut & qui vitulos paſcendos conduxit, culpam præſtat.*

ADDITIO.

a l. Idem iuris, §. mulionem, hoc tit.

§. His autem

1 *Annus in lege Aquilia retrorſum computatur.*
2.3 *Æſtimatio in lege Aquilia fit, quanti res communiter valuit, & quid inde deducendum ſit.*
4.5 *Actio legis Aquiliæ pœnalis eſt.*
6 *Vera inficiatio non habet pœnam.*
7 *Actio leg. Aquil. an in hæredes tranſeat.*

a His autem verbis legis, quanti id eo in anno plurimi fuerit, illa ſententia exprimitur: vt ſi quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus aut luſcus erit, occiderit, qui in eo anno integer aut precioſus fuerit, non tanti teneatur, quanti hodie erit, ſed quanti in eo anno plurimi fuerit, *b* qua ratione creditũ eſt, *c* pœnalem eſſe huius legis actionem, quia non ſolum tanti quiſq; obligatur, quantum damni dederit, ſed aliquando longe pluris. *d* Ideoque cõſtat, in hæredem eam actionem non tranſire, quæ tranſitura fuiſſet, ſi vltra damnum nunquam lis æſtimaretur.

a His autem verbis. *In primo ſuo capite loquitur lex* Aquilia, *quid teneatur occidens præſtare, nempe quan-*
1 *ti plurimi res eo anno valuit.* † *Quare hic oſtendit Imp. annum reputari retrorſum a tempore vel die occiſionis,*
a *aut vulneris illati: quod Vlpianus* a *etiam ante ſcripſit.*
2 † *Hoc tamen ita accipiendum eſt, quod æſtimatio fiat, quanti res communiter valuit, non ex affectione eius, qui*
b *damnum paſſus* b *eſt. Ait enim Sex. Pædius.* c Precia
c rerum non ex affectione, nec vtilitate ſingulorũ, ſed communiter fungi: quandoquidem nemo locupletior eſt eo, quod rem aliquam plurimo, ſi alius poſſideret, redempturus eſſet, cum interim cæteri omnes tanti non emerent. *Semper autem res æſtimatur cum*
d *ſuis qualitatibus, ſiue bonæ illę ſint, ſiue* d *minus, & ſecundum quod emi vendive potuit Domini ſcienti qualita-*
e *tem rei* e *vendendæ.* † *Ab hac tamen æſtimatione dam-*
3 *ni ſemper deducendum eſt, quicquid dominus ex rebus corruptis, animatis vel inanimatis in vtilitatem ſuam verterit, puta ex boue carnem & corium, ex ſcypho argenteo*
f *vel ſtanneo particulas* f *colliſas.*
4 *b* Qua ratione. † *Obſerua actionem legis Aquiliæ ſui origine pœnalem eſſe, cum res non de præſenti æſtimetur, ſed quanti plurimi valuit retro intra annum. Aliquando vero*

ADDITIONES.

a l. ait lex, 2 1. hoc tit.
b Glo ſup. verbo plurimi, in princ. huius tit. & ibi Plat.
c l. Si ſeruus, eod. tit.
d l. 1. §. hær. & ibi Bar ad Trebel.
e l. Seia, §. vlt de don. cau. mort.
f l. Si ſeruus, §. boue ſurrepto, de cond. furt.

Dig

de vero in plus accuſanti non competit, ſi res non plures valuit, ob id tamen nõ deſinit pœnalis eſſe, quia propriam & primæuam actionis naturam conſpicimus, ac ſecundum
a illam iudicamus, a non autem ſecundum accidentale.
5 † Porro dicitur pœnalis eſſe hæc actio etiam alio reſpe-
b ctu, quia creſcit per inficiationem in duplum. b Reus.n. qui damnificauit aliquem, ſi confiteatur damnum datum ſimplum præſtat, ſin vero conuentus in iudicio neget ſe damnum dediſſe, donec conuincatur, in pœnam mendacij
c duplum ſoluere c cogitur. Atque hoc eſt, quod ſupra, De obligationib. quæ ex quaſi contractu naſcuntur,
6 cauſas eſſe ait, ex quibus lis inficiando creſcit. † Vera tamen inficiatio non habet pœnam, adeo, vt ſi quis hominem viuum falſo confiteatur ſe occidiſſe, & poſtea paratus ſit oſtendere, hominem viuum eſſe, aut mortuum, non tamen occiſum, certe audietur, & ceſſabit Aquilia. Hoc enim ſolum remitti actor ius, quod ex confeſſione aduerſarij conſequitur, ne habeat neceſſe probare, eum occidiſſe, cæterum occiſum eſſe hominem, ſi non ab aduerſario, ſaltem ab alio quocunque d oportet.

c Pœnalem eſſe act. *Pœna autem non ſingulis factis, ſed generaliter in vniuerſum genus huiuſce delicti conſtituta eſt.*

7 d Ideoque. † *Cum ergo actio Aquiliana ſit pœnalis, conſequitur eam non tranſire in hæredes damnum dantis, tametſi hæredibus eius, qui paſſus eſt damnum, concedatur, atque ita Imp. hic refert. Actiones enim pœnales non*
e *ſunt ad hæredes tranſitoriæ,* e *niſi lite conteſtata. Ergo pro damno a defuncto dato hæres non conuenitur, niſi vel cœptum ſit iudicium, vel ex damno dato factus ſit locupletior,* f *quo nomine Aquilia tenetur.*

ADDITIONES.

a Sic Glo. hic accipias, in verbo, æſtimaretur.
b §. ex maleficijs, infra de act.
c l. Inde Neratius, 23. § hæc actio, hoc tit. l. cont. negantem C. de l. Aquil.
d d. l. Inde Neratius, §. vlt. & l. ſeq.
e l. 1. C. ne ex deli defun.
f d. l. Inde Neratius, § hanc actionem.

§. Illud.

1 *Quid veniat in actionem legis Aquiliæ.*
2 *Regula habendam eſſe rationem circa, non extra rem, ceſſat in lege Aquilia.*
3 *Vno ex his, qui coniuncti vſum præſtabant, occiſo, damni totius æſtimatio debetur.*

a Illud non ex verbis legis, ſed ex interpretatione placuit: non ſolum perempti corporis æſtimationem habendam eſſe, ſecundum ea quæ diximus, ſed eo amplius, b quidquid præterea perempto eo corpore damni nobis illatum fuerit: veluti ſi ſeruum tuum hæredem ab aliquo inſtitutum, ante quis occiderit, quam is iuſſu tuo hæreditatem adierit. nam hæreditatis quoque amiſſę rationem eſſe habendam cõſtat. Item ſi ex pari mularum vnã, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit, vel ex comœdis vnus occiſus fuerit, non ſolum occiſi fit æſtimatio, ſed eo amplius id quoque computatur c quanti depreciati ſunt qui ſuperſunt.

a Illud. *Illa verba legis Aquiliæ.* (Quanti id in eo anno plurimi fuit) *nõ ſignificant omnem vtilitatem, etiam quæ extra rem ſit, venire in hoc iudicium, ſed Iuriſconſulti produxerunt ad conſequentiam, ſua interpretatione*
1 *ſupplentes, quæ ad eandem vtilitatem tendunt.* † *Non ſolum igitur æſtimationem corporis, vt ſerui, vel pecudis, hoc iudicio conſequimur, ſed etiam quod præterea extra rem principalem intereſt noſtra, id eſt, quod nobis abeſt,*
a *quodq; adeſſe potuit: abeſt autem nobis, quod erogare* a
2 *cogimur.* † *Ex prædictis ſequitur, quod regula, dictans, habendam eſſe rationem circa rem, non extra rem, in le-*
b *ge Aquilia non habeat locum,* b *quemadmodum & in*
c *alijs pleriſque caſibus non obtinet, quos Accurſius* c *alibi refert.*

b Quidquid præterea. *Et ſit non animantis tantum occiſi, ſed etiam damni, cuius cauſa cædes fuit, æſtimatio initur.*

c Quanti depreciati. *Eiuſdem generis ſiue officij plures res, quæ non niſi coniunctæ vſui eſſe poſſunt, ſi ſeparentur, redduntur fere inutiles.*
3 † *Ideoq; vna perempta, etiam cæterarum damnum ſarciendum eſt ab eo, qui vnã peremit. Vnde & Ædilitio edicto permittitur ob vnius vitium omnes redhiberi, etiam ſi ſingulæ diuerſis pretijs empta ſint. nempe cum manifeſtum eſt, non niſi omnes*
d *quem empturum,* vt plerumque (*inquit Africanus* d) circa comœdos, vel quadrigas, vel mulas pares accidere ſolet, vt non niſi omnes habere expediat.

ADDITIONES.

a l. Ait lex, 21. hoc tit. & ll. ſeq. l. ſi commiſſa. rem rat. hab. l. ſi ſeruum meum. ad legem Aquiliam.
b l. Ratio, §. cum per venditorem. de act. empt.
c Glo. in d. §. cum per venditorem. Bart. l. pen. C de ſent. quæ pro eo quod inter.
d. l. Cum eiuſdem. de ædil. edict. fac. l. proinde, 22. hoc tit.

§. Liberum.

1 *Quando ex vno delicto ciuilis & criminalis actio oritur, vna non conſumit alteram.*
2 *Declaratio præmiſſæ regulæ.*
3 *Explicata l. interdum, de publ. iud.*
4 *Ex rapina duas dari actiones.*

a Liberum autem eſt ei, cui ſeruus occiſus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnum perſequi, & capitalis criminis eum reum facere. Caput ſecundum legis Aquiliæ in vſu non eſt.

a a Liberum. *Ex Vlpiano.* a *videtur hic* §. *deſumptus, qui ſic ſcribit.* Si dolo ſeruus occiſus ſit, & lege Cornelia agere dominum poſſe conſtat: & ſi lege Aquilia egerit, præiudicium fieri legi Corneliæ nõ debet.
b *In quam ſententiam & Imp. Gordianus reſcripſit* b *cui-*
1 *dam Dolenti.* † *Vnde optimam colligimus regulã,* quando ex vno delicto duę oriuntur actiones, ciuilis & criminalis, vna intentata, alteram quoque competere:
c *& eſt liberũ actori, a qua actione incipere velit.* c † *Hoc*
2 *tamen cum temperamento accipiendũ eſt. Nam ſi vtraque actio tendat ad vindictam, tunc vna peracta alteri non eſt locus. Exempli cauſa: Si liber homo iniuria eſſet occiſus, teneretur occidens, primo actione iniuriarum, deinde & de homicidio ex lege Cornelia De ſicarijs. Hæ ambæ actiones ad vindictam tendunt: quare vna intentata* a

ADDITIONES.

a l. Inde Nerat. 23. §. ſi dolo.
b l. 3. C. eod. tit.
c Per tex. hic, & l. vnicam, C. quando ciui. act. crimi. præ.

Digitized by Google

*rata alteri non eſt locus. Debet tamen accuſatio crimi-
nalis primum a eligi. Quod ſi vna ad perſecutionem
rei familiaris, altera vero ad vindictam tendit, eo caſu
6 quamuis non poſſint in eodē libello ſimul* b *proponi, vna
tamen peracta, altera nihilominus durat. Sic in textu no-
ſtro primum agi pōt ciuiliter ad æſtimationem ſerui occiſi
ex lege Aquilia, quia actione finita poteſt nihilominus
3 inſtitui criminalis actio ex lege Cornelia de ſicarijs.* † *At-
c que ita Pauli reſponſum* c *in eadem re accipiendum eſt,
qui præiudicium fieri publico iudicio ait. Non enim ita
præiudicatur, vt agi amplius non poſſit, ſed ad probatio-
nem delicti quod attinet, iudicium priuatum aut e finitum
d vrgebit, aut iuuabit reum in criminis* d *executione. Idem
4 dicendum eſt de rapina, furto, & ſimilibus.* † *Ex rapina
enim dantur quoque duæ actiones, prima eſt in quadru-
plum, in quo ineſt rei perſecutio, ſecunda criminalis* de vi
publica *ex lege Iulia, quæ tendit ad vindictam.*

ADDITIONES.

a l. Prætor edixit, § ſi dicatur, de iniu.
b l. Interdum. de pub. iud.
c In d. l. interdum.
d Sup. de his qui ſui vel alie. iu. l. ſi quis. de lib. agno.

§. Capite tertio.

1 *Tertium legis Aquiliæ caput quando locum habeat.*
2 *Cur minus tempus in 3. cap. leg. Aquil. conſtitutum ſit, quam in primo.*
3 *De alio quodam leg. Aquil. capite.*
4 *Rupti appellatione quid veniat.*
5 *Vtrum ſpurcatum quid.*

a Capite tertio de omni cætero damno cauetur. Itaque ſi quis ſeruum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero eſt, vulnerauerit, ſiue eam quadrupedem, quæ pecudum numero nō eſt, veluti canem, aut feram beſtiam vulnerauerit aut occiderit, hoc capite actio conſtituitur. In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus quæ anima carent, damnum per iniuriam datum, hac parte vindicatur. Si quid enim vſtum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite conſtituitur: quanquam poterat, ſola rupti appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere. *b* Ruptū enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Vnde non ſolum fracta, aut vſta, ſed etiā ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo perempta atque deteriora facta, hoc verbo cōtinentur. Denique *c* reſponſum eſt, ſi quis in alienum vinū aut oleū id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur, ex hac parte legis Aquiliæ eum teneri. Illud palam eſt, ſicut ex primo capite ita demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo aut quadrupes occiſus occiſave fuerit, ita ex hoc capite non quanti in eo anno, ſed quanti in triginta diebus proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. At nec plurimi quidem verbum adijcitur. *d* Sed Sabino recte placuit, perinde habēdam æſtimationem, ac ſi etiam hac parte plurimum verbum *e* adiectum fuiſſet. nam plebem Romanam, quæ Aquilio tribuno interrogante hanc legem tulit, contentam fuiſſe quod prima parte eo verbo vſa eſſet.

1 *a* Capite tertio. † *Tertium ergo caput legis Aquiliæ
a (cuius verba ſupra* a *retulimus) ad cætera damna præ-
ter hominis vel pecudis occiſionem, ſpectat, vt ſi damnum in his citra cædē datum ſit. ſi alia animalia pecudum numero non comprehenſa vel deteriorata ſint, ſi res aliæ, quæ anima carent, ruptæ, &c. Quapropter quiſquis alteri vrendo, frangendo, depaſcendo, ſecando, rumpendo, & alijs id genus modis damnum fecerit, quāti ea res in diebus triginta retro proximis fuerit, tantum domino dare te-
2 netur.* † *Minus ergo ſpacium conſtituitur in tertio capite, quam in primo, quoniam minus ibi delinquitur: plus enim eſt occidere, quam vulnerare: plus item eſt occidere manſueta, quam feræ naturæ animantia. Porro ſi plures circa hoc tertium caput ſpecies ſiue hypotheſes legere
b cupias, eas apud Vlpianum* b *tam eleganter relatas
3 comperies, vt nihil vel addi vel adimi debeat.* † *Porro
animaduertendum, etiam aliud prætrea huiuſce legis
c caput fuiſſe,* c *vt ſi ſeruus ſciente domino noxam nocuiſ-
ſet, dominus ſuo nomine eius rei cauſa teneretur.*
4 *b* Ruptum enim. † *Obſerua ergo rupti appellatione
contineri omne, quod deterioratum eſt, ſeu per ſciſſuram,
d ſeu per effuſionem, aut alio quocunque* d *modo. Quare
e Vlpianus* e Rupiſſe *(inquit)* eum vtique accipiamus
qui vulnerauerit, vel virgis, vel loris vel pugnis cæciderit, vel telo, vel quo alio ſciderit alicui corpus, vel tumorem fecerit, ſed ita demum, ſi damnum iniuria datum eſt. *Rumpendi verbum ergo veteres intellexiſſe videntur, quaſi dictum eſſet corrumpendi.*
e Reſponſum eſt. *Nempe a Celſo Iuriſconſulto, vt Vl-
f pianus* f *teſtatur,* † *vbi* ſpurcatum vinum *vocat, quod
5 eſt dilutum & vitiatum aqua infuſa.*
g *d* Sed Sabino. *Id quod Vlpianus* g *etiam retulit, ta-
metſi nullum autorem nominet.*
e Adiectum fuiſſet. *Verbum ergo,* Plurimi, *intelligitur repetitum in tertio capite legis Aquiliæ, quo in proximo lex vſa eſt, quod ſcilicet eadem ratio ſit, & breuitatis cauſa omiſſum uideatur a plebe Romana. Diuerſa ratio eſt præfationum & ſtipulationum ſequentium, quæ
h ad firmandas pactiones* h *interponuntur.*

ADDITIONES.

a Ad princ. huius ti. & l. ſi ſeruus, 27. §. 3. ad legem Aquiliam.
b d. l. ſi ſeruus, §. 3. & l. quemadmodum, hoc tit.
c l. 2. ff. de nox. act.
d d. l. ſi ſeruus, §. inquit lex. & vide l. Marcel. & ibi Alciat. de verborum ſignificatione.
e d. §. inquit lex.
f d. l. ſi ſeruus, §. cum eo.
g l. quemadmodum, hoc tit.
h l. Titia, ibi Doct. de verb oblig.

§. Cæterum.

1 *Actio quæ dicatur directa, quæ item vtilis in genere.*
2 *Directa legis Aquiliæ actio quando locum habeat.*
3 *Quando item vtilis.*
4 *Interdum in factum actio datur, accommodata legis Aquil.*

Cæterum placuit, ita demum *a* directam ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præcipuè corpore ſuo damnum dederit. Ideoq; in eum qui alio modo damnū dederit, *b* vtiles actiones dare ſolent. veluti ſi quis hominem alienum, aut pecus ita incluſerit, *c* vt fame necaretur, aut iumentum ita vehementer egerit, *d* vt rumperetur: aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur, aut ſi quis alieno ſeruo perſuaſerit, vt in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet, & is aſcendendo vel deſcendendo, aut mortuus, aut ali-

qua

Digitized by Google

qua parte corporis læſus fuerit, vtilis actio in eum da
tur. e Sed ſi quis alienum ſeruum aut de ponte, aut
de ripa in flumen deiecerit, & is ſuffocatus fuerit: eo
quod proiecit, corpore ſuo damnum dediſſe, non dif-
ficulter intelligi poteſt: ideoque f ipſa lege Aquilia
tenetur. Sed ſi non corpore damnum fuerit datum
neque corpus læſum fuerit, ſed alio modo alicui dã-
num contigerit, quum nõ ſufficiat neque directa, ne-
que vtilis legis Aquiliæ actio, placuit eum qui obno
xius fuerit, g in factum actione teneri, h veluti
ſi quis miſericordia ductus, alienum ſeruum compe-
ditum ſoluerit vt fugeret.

1 a Directam. † *Pro declaratione huius §. In vniuerſũ*
ſciendum eſt, actionem directam *dici, quæ ex verbis &*
mente legis procedit, & velut e fonte erumpit. Vbicun-
que. n. lex expreſſim meminit huius vel alterius actionis,
tunc directa eſt. Sed & illam actionem, quæ propter men
tem legis datur, etſi ea verbis non fuerit expreſſa, dire-
a *ctam dici Bartolus* a *recte cenſuit;* Vtilis *vero* actio
nuncupatur, in qua mens & verba legis deficiunt, & de
qua ne cogitauit quidem Legiſlator: poſteriores tamen Iu
riſconſulti moti æquitate & rationis ſimilitudine, exten-
dunt eam etiam ad cauſas non nominatas in lege, ſicque
b *eam per interpretationem* b *introducunt. Sic in noſtro*
propoſito, ait Imperator Actionẽ ex lege Aquilia quan
2 doque directam eſſe, quandoq; vtilem. † *Directa tum*
locũ habet, vbi quis manu, aut alioqui corpore in corpus
damnum dederit, veluti ſi ſua manu ſeruũ alterius quis
occiderit vel vulnerauerit, quia hoc in ſe habent mens &
verba legis Aquiliæ, ait enim, Iniuria occiderit, & frege-
c *rit, ruperit* c *iniuria. † Vtilis vero competit, vbi nõ cor*
3 *pus læſit corpus, vbi occaſionẽ damni in corpus quis de-*
dit, quia non proprie occidit vel fregit, qui occaſionem ei
d *rei* d *dedit. Veluti ſi Titius equum tuum ita incluſit, vt*
fame necaretur, hic quia lex nihil expreſſe dicit, an dan
da ſit actio, Iuriſconſulti per extenſionem ex æquitate &
ſimilitudine rationis volunt actioni legis Aquiliæ locum
eſſe ſaltem vtili, hoc eſt, quamuis hic non ſecundum ver-
ba legis datũ ſit, tamen Iuriſcõſulti ex voluntate legis præ
ſumpta, concedunt etiã hoc caſu actionem vtilitatis cau-
ſa. Præſumunt enim, ſi Legiſlator de huiuſmodi damno co
gitaſſet, quod & iſtud hac actione reſarciendum eſſe vo-
4 *luiſſet, cum vtrobiq; par ſit ratio. † Quod ſi tam remota*
fuerit dati damni cauſa, vt quis ſuo corpore non videatur
nocuiſſe, tunc quia de tali ſpecie non tractat lex Aquilia,
ceſſantq; ibi mens & verba legis, neq; etiam alij Iuriſcon
ſulti per interpretationem quicquam prouiderunt, & ta-
men æquum eſt, dari actionem, conceditur actio in factũ,
e *quam ea ratione ſubſidiariam* e *vocant, vtpote ſi quis*
miſericordia ductus alienum ſeruum compeditum ſolue-
rit, vt fugeret. Hic enim ſoluens ſuis manibus nihil facit,
vnde ſeruus fiat deterior, & tamen ex hoc facto culpa
non carente damnum ſequitur dominum, qui ſeruo ſuo ca-
f *ret, quo pertinet id, quod dici ſolet.* f Qui occaſionem
damni præſtat, damnum dediſſe videtur.

b Vtiles actiones. *Puta, vtilis actio ex lege Aquilia,*
vel etiam actio in factum accommodata legi Aquiliæ.

c Vt fame necaretur. *Quo caſu in factum actio compe-*
g *tit dãnificato,* g *vel certe vtilis actio legis Aquiliæ.* h

d Vt rumperetur. *Nam & hoc caſu lege Aquilia tene-*
i *bitur ſaltem vtili, ſi iumentum non* i *attigit.*

k *e* Sed ſi quis. *Idem quoque Vlp.* k *ex Celſi autori-*
tate reſpondit.

f Ipſa lege Aquilia. *Id eſt, directa actione legis Aqui-*
liæ tenetur, quæ non ex ſententia modo, ſed etiam ex ver-
bis legis deſcendit.

g In factum actione. *Scilicet in ſubſidium, deficienti-*
bus alijs actionibus, quæ ea ratione ſubſidiaria dicitur.

h Veluti ſi quis miſericordia. *Hoc exemplum ex Vl-*
l *piani* l *deſumptum eſt reſponſo, cuius collatio huc non-*
nihil lucri adferre poteſt.

ADDITIONES.

a l. 1. vti poſſid.
b Fa. ad hoc tex. eleg. ſup. de leg. patro. tut.
c l. 1. hoc tit. & d. l. ſi ſeruus.
d l. 2. §. ſi public. vi bonor. rapt.
e Huius in factũ actionis fit mentio in l. ſeruũ meũ, in fi. h. t.
f l. qui occidit, §. vlt. hoc tit.
g l. Item ſi obſtetrix, 9. §. ſi quis hominem, & l. quemadmodum, §. magiſtratus, eod. tit.
h l. de pecoribus. C. de leg. Aquil.
i l. Boues. illo tit.
k l. quæ actio. 7. ſed ſi quis, d. tit.
l In l. eleganter 7. & idem Labeo. de dolo.

DE INIVRIIS. Tit. IV.

1. 2 *Iniuria & generice, & ſpecifice accipitur.*
3 *Iniuria in hoc tit. quomodo proprie accipiatur.*
4 *Iniuria ſine dolo non fit.*
5 *Iniuriam actio tantum ad liberos homines pertinet.*

Sequitur *quarta & vltima priuati delicti ſpecies, nem-*
1 *pe* Iniuria. † *Et cum verbum iniuria ſit late patens, eo-*
que tam generice quam ſpecifice vtantur Iuriſconſulti:
a *(quemadmodum & alijs vocibus quamplurimis* a *) qua*
re in ipſo quaſi tituli huius primo ingreſſu præmittitur va
2 *ria huius vocis acceptio.* † Iniuria *autem generaliter pro*
eo accipitur, quod non iure fit: ſicque velut genus, com-
prehendit furtum, rapinam, damnum adulterium, homi-
cidium, & quicquid tandem non iure fit. Specialiter ve-
ro Iniuria *alias contumelia, a contemnendo dicta eſt*
b (ſchmach) *ſicut hoc* b *loco: alias damnum culpa datũ,*
vt in lege Aquilia dicimus damnum iniuria datũ: alias
iniquitatem iniuriam vocamus. Nam cum Iudex inique
vel iniuſte dixerit ſententiam, litigatorem iniuriam acce
c *piſſe,* c *id eſt, paſſum eſſe dicimus.* † Iniuria *ergo, vt in*
3 *hoc titulo ſumitur, proprie fit, quando quis dolo malo li-*
4 *beri hominis corpus, dignitatem, vel famam lædit.* † *Vi-*
des hic cum primis dolum exigit: nam ſi quis non animo
iniuriæ faciendæ aliquem læſerit, ſed vel per locum, aut
certando, vel etiã inuitus, iniuriarum non d *tenetur. Idẽ*
eſt in præceptore, qui vulnerat diſcipulum docendi cauſa,
e *non animo faciendi* e *iniuriam. Reus tamen probare co*
f *gitur, ſed non animo iniurandi* f *læſiſſe. Hac differentia*
ſecernitur quoq; iniuria a lege Aquilia, vbi etiam leuiſ-
5 *ſima culpa præſtatur: hic vero tantum dolus.* † *Deinde*
hic diſcis, iniuriarum actione tantum ad liberos homines
pertinere: ſi quis enim ſeruum occiderit aut vulnerauerit,
agitur ex lege Aquilia. Poſtremo hic non diſputatur de
libero homine occiſo: nam tunc inſtituitur publicum iudi-
cium ex lege Cornelia de ſicarijs.

ADDITIONES.

a Quas Apellus refert in Method. dial. 1a tit. 1.
b Et l. 1 hoc tit. & l. 5. ad leg. Aquil.
c l. § 1. Si per. de euict.
d l. 3. illud. §. 1. & l. ſi cum ſeruo, hoc tit.
e l. ſed etſi, §. ſi magiſter. ad leg. Aquil.
f l. ſi non conuicij C. de iniur.

Princip.

Princip. tit.

1 *ὕβρις, ὑβριστὴς, ὑβρίζειν quid ſignificent, & alijs quibuſdam vocibus.*
2 *ἔγκλημα pro dãno iniuria dato, & pro actione accipitur.*

a Generaliter iniuria dicitur, omne quod non iure fit, ſpecialiter alias contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci b ὕβριν appellant: c aliàs culpa, quam Græci ἔγκλημα dicunt, ſicut in lege Aquilia, damnum iniuria datum accipitur. aliàs iniquitas & iniuſtitia, quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. cum enim Prætor vel Iudex non iure contra quem pronunciat, iniuriam accepiſſe dicitur.

a a Generaliter. *Totus hic locus ex Vlpiano a deſcriptus eſt, niſi quod Imp. præterea voces Græcas adijcit, quæ Latinis reſpondent.*
1 b ὕβριν. † *ὕβρις apud Græcos varia eſt acceptionis, & verbum plane polyſemum, vt Budæus in commentarijs linguæ Græcæ annotat. Nam petulantiam, ſuperbiam, inſolentiam, improbitatem, flagitium, ſtuprum, & adulterium ſignificat apud Oratores. Vnde ὑβριστὴς & ὑβριστικὸς ἀνὴρ pro homine contumelioſo dicitur, & confidenter improbo. ὑβρίζειν etiam eſt ſtupro contaminare apud Æſchinẽ. Interdum pro delicijs præ nimijs & inſolentibus ὕβρις ſumitur, quibus ſcilicet, inſoleſcimus & efferamur ad inferendam iniuriam contumeliamque. Ariſtophanes in Ranis, Εἶτ' οὐχ ὕβρις ταῦτ' ἐστὶ καὶ πολὺ τρυφή: verba ſunt domini ad ſeruum, qui geſtare onus grauabatur, cum aſino veheretur. Quid enim hoc eſt, ſi non delitiæ ſunt intolerandæ? Vnde ἐξυβρίζειν eſt exluxuriare & laſciuire, ἐνυβρίζω, contumelia afficio, & ἐνύβριστος pro eo, qui iniuria afficit, & qui contumelioſus eſt.*

c Alias culpa. *Apud Vlpianum eſt*, damnum culpa
2 datum. † *& quod Iuſtinianus addit, id Græce dici ἔγκλημα, verum quidem eſt, ſed tamen apud Græcos Oratores eo verbo actio, petitio, libellus actoris, id eſt, τὰ ἐγκαλούμενα, & quæcunq; iudiciaria perſecutio intelligitur. Vnde ἐγκλήμασιν εἶναι ſic dicitur, vt ἐν αἰτίαις εἶναι, hoc eſt, criminari, & controuerſias pati.*

A D D I T I O.

a l. 1. in principio, de iniurijs.

---

§. Iniuria.

1 *Iniuriam quatuor modis fieri.*
2 *Inter verberare & pulſare quæ ſit differentia.*
3 *Conuicium vnde dictum.*
4 *Qui ſcienter ſe patitur mitti in alterius bona, quia nihil debet, iniuriarum tenetur.*
5 *Diſcrimen inter ſcribere, componere, edere.*
6 *Prætextati qui fuerint, & prætexta quid? itemq; anni prætextæ.*
7 *παρθενοφθόρος qui ſit.*
8 *Aſſectari prætextatum prætextatamve, quid?*
9 *Attentari pudicitia quando dicatur.*

a Iniuria autem committitur, nõ ſolum cum quis b pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed etſi cui c conuicium factum fuerit, d ſiue cuius bona quaſi debitoris q nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſibi debere: vel ſi quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmen, aut hiſtoriam e ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorũ fieret: ſiue quis f matremfamilias, g prætextatum prætextatamve adſectatus fuerit: ſiue cuius h pudicitia attentata eſſe dicetur: & denique alijs plurimis modis admitti iniuriam, manifeſtum eſt.

1 a Iniuria autem. † *Iniuria quatuor modis dicitur com-*
a *mitti, re, verbis,* a *literis, & geſtu.* Re *quoties manus inferuntur: quod fit, quando quis ſe pulſatum, aut verberatum, vel domum ſuam vi introitam dicit.* Verbis, *cum alicui conuicium fit; veluti ſi quis, nequam aut latro nominetur.* Literis, *cum quis carmen, vel hiſtoriam ad infamiam alicuius pertinentem ſcripſerit, vel componi curauerit.* Geſtu, *vt ſi quis vtatur veſte lugubri vel ſqualida ad iniuriam alicuius.*
2 b Pugno pulſatus. † *Offilius ſcribit* b inter verberare
b & pulſare hanc eſſe dfiam, quod verberare ſit cũ dolore cædere: pulſare ſine dolore. *Et hanc differentiam Alciatus quoque lib. 4. De verb. ſignific. aduerſus Vallam, qui eam damnat, ſatis ſuperque defendit. Hinc abuſiue dicitur verberaſſe, qui pugnis ceciderit. Plerique tamen inter vtramque vocem hoc diſcrimen faciunt: quod verberare proprium ſit virgarum & flagrorum: pulſare vero generalius ſit, & ad quoduis tale genus pertineat, ſiue gladijs, ſiue lapidibus, ſiue haſta quis vſus ſit.*
3 c Conuicium. † *Conuicium a vocum cõcertatione, quaſi conuocium dici, Labeonis ſentẽtia eſt, quam idem Alciatus contra Vallam tuetur, monetque per C conuicium, non per T conuitium ſcribendum eſſe. Siue autem plurium voces, ſiue vnius tantũ plures & crebræ voces contumelioſæ in aliquem mittantur conuitium recte dicitur.*
4 d Siue cuius bona. † *Qui ſcienter petit ſe mitti in bonorum poſſeſſionem alicuius, forte abſentis, tanquam debitoris, cum in veritate nihil debeat, quia vel ſolutio facta ſit, aut pactum de non petendo initum, iniuriarũ actione obſtringitur ei, in cuius bona miſſus eſt. Sic enim facit, quod homines aſſertum debitorem exiſtiment non eſſe ſol-*
c *uendo, vilitatemq; rei familiaris detegi, ignominioſum* c
d *eſt. Poteſt & de falſo puniri, tanquam obrepſerit* d *Iudici. Quod ſi verus erat debitor, & Iudicis autoritate intra-*
e *uit poſſeſſionẽ, eo caſu quia creditor iure ſuo* e *vtitur, nullam facit ei iniuriam, ſecus ſi propria autoritate ſigillari*
f *faceret debitoris domum, tum enim iniuriarum iudicio te-*
g *netur,* f *& iure quoque ſuum perdere* g *videtur.*
5 e Scripſerit, compoſuerit, ediderit. † *Scribere cõmune eſt & eorum quæ nos ipſi compoſuimus, & aliorum, atq; ad ſcripturam tantum refertur, componere noſtri eſt ingenij, edere eſt inuulgare, copiamque deſcribendi facere.*
f Matremfamil. *Ingenuam ſcilicet, & ſuæ poteſtatis*
h *fœminam, nam, vt ſcribit* h *Vlpianus, Patres familiarum ſunt, qui ſuæ poteſtatis ſunt, ſiue puberes, ſimili modo & matres familiarum.*
6 g Prætextatum. † Prætextati *pueri dicebantur, qui prætexta adhuc & bulla vtebantur, quod fiebat vſq; ad*

a nnum

A D D I T I O N E S.

a l. 1. §. 1. hoc tit.
b l. Item apud Labeonem, 15. § verberaſſe, eod. tit.
c l. 2. §. 1. C. quan. & qui quar. pars deb. ex bo. dec. lib. 10.
d l. ſi quis obrepſerit, ad l. Corn. de fal.
e Vt per Ang. l. cum qui. C. de bon. autor. iud. poſſid.
f l. ſi iniuriæ, hoc tit.
g l. Nam ciuium, ff. de his qui ſunt ſui vel ali. iur.
h Text. & Glo. in l. vlt. §. vlt. quod met. cau.

Et

annum XVII. quo tempore togam virilem ſumebant de-
a *poſita prętexta* a *puerili, vt meminit Cicero in proœmio*
Lelij. Erat. n. prætexta *ea veſtis ſeu toga, cuius circuitus*
7 *purpura prætextus erat, hoc eſt, limbus purpureus, †ideo-*
que a Plutarcho appellatur περιπόρφυρος. *Factum eſt au-*
b *tem regnante Romulo,* b *vt matronis, quarum inter-*
uentu prælium ſedatum fuit, honoris cauſa inter cætera tri
butum ſit, earum pueri bulla aurea ornarentur & purpu-
c *rea prætexta. Hinc* anni prætextæ *a Plinio* c *dicuntur*
pro annis pueritiæ, & ætas prætextata; & mores præ-
textati. *Vnde Iuuenalis :* Sic prætextatos referunt Ar-
taxata mores. *Prætextatæ etiã puellæ dicebantur a præ-*
8 *textis, quas nubentes deponebant. † Dicitur itaque hic a*
Iuſtiniano aſſectari prætextatum aut prætextatam,
pro eo, quod eſt pudorem pueri ingenui aut puellæ ſuggil-
lare, & notam infamiæ tanquã ſcorto maſculo fœmineoq;
inurere, ſicut recte hunc locum Budæus explicat. Accur-
ſius certe non intelligens hoc verbum, non parum hallu-ci-
natur, cum de veſte in alterius contumeliam aſſumpta,
d *adeoque mentito habitu hic* d *nihil tractetur.*

9 *b* Pudicitia attentata eſſe. †Attẽtari pudicitia dici-
tur, cum id agitur, vt ex pudica impudicus fiat, & atten-
e *tãs alicuius mulieris pudicitiam, iniuriarum illi tenetur.* e
Paria & de eo dicas, qui inſequitur mulierem, quocunq;
vadit: quia & is iniuriarum obligatur, cum propter aſſi-
duam ipſius frequentationem & aſſectationem inferatur
f *mulieri infamia.* f *Quod procedit, quando illa eſſet ho-*
neſta. Cæterum ſi quis virginem meretricia veſtem indu-
tam aſſectaretur aut appellaret, ideſt, blandis verbis eius
g *pudicitiam attentaret, non teneretur* g *iniuriarum.*

ADDITIONES.

a Bud. in l. vlt. de ſenat.
b Plutar. in vita Romuli.
c Lib. 33. na. hiſt.
d Sed magis in l. apud Labeonem, §. hoc autem, eod. titu. & in l. minæ, C. de epiſ. aud. & §. omnes, Nouell. de ſanct. epiſco.
e l. Attentari, hoc tit.
f Per tex. in d. l. apud Labeonem, §. appellare Nouel. de ſanc. epiſco.
g d. l. apud Labeonem, §. ſi quis virgines.

§. Patitur.

1 *Iniuriam bifariam fieri.*
2 *Ex iniuria filiofa. illata datur actio tã patri, quam filio.*
3 *Quid in filio emancipato, vel naturali tantum.*
4 *Quid in fratre, affine, aut alias coniuncto.*
5 *Ex vna iniuria interdum tribus oritur actio.*
6 *Vxor mariti iniuriam non poteſt perſequi, & quę ſit ratio.*

a Patitur autem quis iniuriam non ſolum per ſe-
metipſum, ſed etiam *b* per liberos ſuos, quos in po
teſtate habet, item per vxorem ſuam, id enim magis
præualuit. *c* Itaque ſi filiæ alicuius quæ Titio nu-
pta eſt, iniuriam feceris, non ſolum filiæ nomine te-
cum iniuriarum agi poteſt, ſed etiam patris & mari-
ti nomine. *d* Contra autem ſi viro iniuria facta ſit,
vxor iniuriarũ agere non poteſt. Defendi enim vxo-
res a viris, non viros ab vxoribus, æquum eſt. *e* Sed
& ſocer nurus nomine, cuius vir in eius poteſtate
eſt, iniuriarum agere poteſt.

1 *a* Patitur autem. †*Recte Vlpianus* a *docet, quod aut*
a *per ſemetipſum alicui fiat iniuria, aut per alias perſonas.*
Per ſemetipſum, cum directo ipſi patrifam. vel matrifa-
milias fit iniuria, per alias, cum per conſequentiam fit, vt
cum fit liberis, vel ſeruis meis, aut vxori, nuruive. Spectat
enim ad nos iniuria, quam patiuntur hi, qui vel poteſtati
2 *noſtræ, vel affectui ſubiecti ſunt. † Ex iniuria ergo filio-*
fam. illata naſcitur iniuriarum actio ciuiliter tam patri
quam filio, poteſtque pater & filij, & ipſius nomine iniu-
b *riarum* b *experiri. Quamuis enim filiofam. pro ſua per-*
c *ſona competat hæc actio,* c *pater tamen habet exercitiũ*
3 *actionis intuitu poteſtatis patrię. † Vnde conſequitur, pro*
filio emancipato patrem nomine proprio hoc iudicio age-
d *re non poſſe, vt alibi* d *Accurſius cenſuit, vtcunque hic*
contrarium aſſerat. Conſequitur item, quod pater nõ agat
4 *pro filio naturali tantum, vel ſpurio, † nec conſanguineus*
pro fratre aut affine. Certæ enim ſunt perſonæ determina-
tæ, propter quas pro iniurijs ipſis illatis quæritur etiam
alteri hæc actio ciuiliter, nempe pro iniuria facta filiofa.
* *nurui, ſeruo,* * *vxori, idque & Bartolus* e *voluiſſe vide-*
e *tur, dum ſcribit, vni ex cognatione irrogatam iniuriam, vi-*
deri illatam toti cognationi, non tamen vt quælibet ciuili-
ter, ſed tantum criminaliter agere poſſit, veluti quiuis ex-
traneus. Vnde & illud adparet, ſi fiat iniuria monacho,
clerico, ciui feudatario, ſeu vaſallo (vt vocant) non aliter
iniuriarum actionem Abbati, Epiſcopo, ciuitati, vel do-
mino feudi competere, quam ſi facta ſit in contumeliam
dominorum, hique ciuiliter agere velint, nam ſi crimina-
liter intendant accuſare, non ſunt prohibendi, quod An-
gelus his pluribus docet.

b Per liberos. *Etiam impuberes, qui vt iniuriam facere*
f *non poſſint, pati tamen* f *poſſunt.*
5 *c* Itaque ſi filiæ. *† Hinc diſcis, ex vna iniuria interdum*
tribus oriri actionem, ita vt nec vnius perſecutio per aliã
g *conſummatur. Et ecce,* g *ſi vxori meæ, filiæfam. iniu-*
ria facta ſit & mihi, & patri eius, & ipſi competit iniu-
riarum actio.

h *d* Contra autem. *Ex Paulo* h *hic locus deſcriptus eſt.*
6 *† Vnde diſcis, vxorem, iniuriam marito factam perſequi*
non poſſe, ea forte ratione. Quia vxores virorum, non vi-
ri vxorum dignitatem participant. Ideoque vxoris digni
tatem violans, ſimul mariti dignitatem, quæ in ea ineſt,
violare cenſetur, ſed non econtra.

e Sed & ſocer. *Ecce quarta actio ex eadem iniuria, ſic-*
que pro iniuria vxori illata quadruplex oritur actio, pri-
ma datur vxori, ſecunda marito, tertia patri, quarta ſo-
i *ceri, & vna intentata, reliquæ ſaluæ* i *manent.*

ADDITIONES.

a l. 1. §. item aut. de iniu.
b l. pater, 41. hoc tit.
c l. Filiusfamilias, de act. & oblig.
d Vt per glo. in l. ſed ſi ſeruus, §. filiæ. verſ. ſed ſi pater, de iniu.
* d. l. 1. in fine, cum l. ſeq.
e in l. lex Cornelia, hoc tit.
f l. illud, §. 1. eod.
g hic, & d. l. 1. §. vlt.
h l. 2 hoc tit.
i d. §. vlt.

§. Seruis autem.

1 *Pro iniuria facta ſeruo, quando domino agere liceat.*
2 *Seruus non agit iniuriarum.*

a Seruis autem ipſis quidem *b* nulla iniuria fieri
intelligitur, ſed domino per eos fieri videtur, non ta-
men iiſdem modis, quibus etiam *c* per liberos &
vxores, ſed ita, cum quid atrocius cõmiſſum fuerit,
& quod aperte ad contumeliam domini reſpicit, ve-
luti ſi quis alienum ſeruum atrociter verberauerit,
& in hũc caſum actio proponitur. At ſi quis ſeruo *d*
conuicium fecerit, vel pugno eum percuſſerit, nulla
in eum actio domino competit.

a Seruis

a a Seruis autem. *Hunc locum Vlpianus a alibi multis
verbis enarrat, quæ ad lucidiorem declarationem huc
1 transferri poſſunt, † Cæterum in ſumma ſciendum, pro
iniuria facta ſeruo, non competere domino iniuriarum
actionem, niſi duobus caſibus: Primus, quando iniuria
atrox fuerit: alter, quando non eſt atrox, in contumeliam
tamen domini facta, alias ſi ſerui tantum contumeliam
reſpiciat, dominus non agit. Iudex tamen ex officio iniu-*
b *rianti pœnam* b *infligit. Nullum enim maleficium im-*
c *punitum remanere debet in* c *rebus publicis.*
2 b Nulla iniuria. † *Propter quam .ſ. ipſe ſeruus agere
poſſit, adeo vt nec manumiſſus agere ipſe poſſit ob iniu-*
d *riam, quam in ſeruitute* d *paſſus eſt.*
c Per liberos & vxores. *Subaudi, iniuria infertur.*
d Conuicium. *Id eſt, verbalem iniuriam intulerit.*

ADDITIONBS.

a l. Item apud Labeonem, 15. d. tit.
b Glo. hic in verbo aperte.
c l. item vulneratus, ad leg. Aquil.
d l. ſeruo autem, illo tit.

§. Si communi.

1.3 *Iniuria ſeruo communi illata quomodo æſtimanda.*
2 *L. ſed non. de iniur. quomodo accipienda.*

a Si communi ſeruo iniuria *b* facta ſit, æquum eſt, non pro ea parte, qua dominus quiſque eſt, æſtimationem iniuriæ fieri, ſed *c* ex dominorum perſona, quia ipſis ſit iniuria. Quod ſi vſus in ſeruo Titij eſt, proprietas Mæuij, magis Mæuio iniuria fieri intelligitur.

a Si communi ſeruo. *Seruus communis tametſi acqui-*
a *rat dominis pro portione* a *dominica,* † *iniuria tamen*
1 *ipſi illata, æſtimatur, eſt perſonis dominorum, attenta .ſ.
ipſorum qualitate & dignitate. Quid. n. ſi alter ex domi
nis ſenator ſit, alter plebeius? certe hæc iniuria ex perſona
ſenatoris pluris æſtimabitur, quam plebeij, et cumq; æqua*
2 *les habeant partes in ſeruo.* † *Nec obloquitur, quod Pau-*
b *lus* b *ſcribit*, non eſſe æquum pro maiore parte, quam pro qua dominus eſt, damnationem fieri. *Loquitur .n. ibi Iuriſconſultus, quando ſeruo communi ſimpliciter, & ſui ipſius contemplatione iniuria ſit, tum. n. condemnatio ſiet pro partiaus dominicis, hic autem quando ad contumeliam dominorum ſeruus iniuria affectus eſt damnatio fieri debet ſecundum dignitatem dominorum.*
b Facta ſit. *Ab aliquo extraneo .ſ. nam ſi vnus ex dominis communis ſerui, vel proprietarius vſufructuariuſve ſeruo iniuriam fecerit, naturaliter non tenebitur: quia*
c *ſuo iure feciſſe* c *videtur.*
3 c Ex dominorum perſona. † *Ita vt dignitas dominorum ſpectanda ſit, & pluris agat, qui maiori honore præditus eſt. Item proprietarius magis agat, quam fru-*
d *ctuarius, niſi in contumeliam fructuarij id factum* d *conſtet.*

ADDITIONES.

a l. 1. & per totum tit. ff. de ſtip. ſer.
b l. ſed non, 16. hoc tit.
c l. item apud, 15. hoc tit.
d d. l. item, & l ſeq.

§. Sed ſi libero.

1.2.3 *Pro iniuria libero homini, vel ſeruo alieno bona fide a me poſſeſſo, iniuriarum agi quomodo poſſit, tribus axiomatis declaratur.*

Sed ſi libero homini, qui tibi bona fide ſeruit, iniuria facta ſit, nulla tibi actio dabitur, ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit. tunc enim competit & tibi iniuriarũ actio. Idem ergo eſt & in ſeruo alieno, bona fide tibi ſeruiente: vt toties admittatur iniuriarum actio, quoties in tuam contumeliam iniuria ei facta ſit.

1 *Tria ex hoc §. axiomata colligenda ſunt.* † *Primum
quod perſecutio iniuriæ homini liberi bona fide ſeruienti*
a *factæ ipſi ſoli* a *detur. Ideo enim ſeruis iniuria fieri nequit, quia eripi eis dignitas non poteſt, ſed cum liberis hominibus directo, et propter ipſos contumelia facta eſt, quia recte cecidit res, & reuera dignitas illorũ imminuta eſt,*
2 *merito illis ipſis actio conceditur.* † *Alterum eſt: cum libero bona fide ſeruienti iniuria in poſſeſſoris contumeliam facta eſt, vtriq; datur actio. neq; n. alterutrius tantum dignitas imminuta eſt,* b *ſed poſſeſſori: quoniam is fuit animus iniuriam inferentis libero homini, quia recte res cecidit, hoc eſt, quia capax iniuriæ fuit, cum ſeruis (vt di-*
3 *xi) inferri iniuria nequeat.* † *Tertium, vltio iniuriæ alieno*
c *ſeruo bona fide poſſeſſo factæ, ſoli poſſeſſori* c *datur. Nam iniuria ſeruo illata, quatenus ſeruo facta eſt, non vindicatur, ſed quatenus domino facta eſt. Quia ergo hoc caſu dominus petitus non eſt, ſed poſſeſſor ſolus, æquum eſt, ei ſoli iniuriæ actionem concedi, cui ſoli facta intelligitur.*

ADDITIONES.

a l. Item apud, 15. §. 35. hoc tit.
b d. l. Item apud, §. 35.
c d. §. Item ſi. 35.

§. Pœna autem.

1.2 *Lex 12. tab. de iniuria.*
3 *De L. Neratio.*
4.6 *Prætores quid ſtatuerint circa iniuriæ maleficium.*
5 *Recuperatores qui dicantur.*
7 *De talionis pœna, & an hodie adhuc locum habeat.*
8 *Lex Moſaica de eadem pœna.*
9 *Seruus actoris quis dicatur.*
10 *Seruus mediaſtinus vnde dictus, & de eius officio.*

Pœna autem iniuriarum *a* ex lege duodecim tabularum propter mẽbrum quidem ruptum *b* talio erat: propter os vero fractum nummariæ pœnæ erant conſtitutæ, *c* quaſi in magna veterum paupertate. *d* Sed poſtea Prætoris permittebant ipſis, qui iniuriam paſſi ſunt, eam æſtimare: vt Iudex vel tanti reum cõdemnet, quanti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris, *e* prout ei viſum fuerit. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ ex lege XII. tab. introducta eſt, *f* in deſuetudinem abijt: quam autem prætores introduxerunt (quæ etiam *g* honoraria appellatur) in iudicijs frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis, vitæque honeſtatem, creſcit aut minuitur æſtimatio iniuriæ. qui gradus condemnationis, & in ſeruili perſona non immerito ſeruatur: vt aliud in *h* ſeruo actore, aliud *i* in medij actus homine, aliud in vtiliſſimo vel compedito ius æſtimationis conſtituatur.

1 *a* Ex lege XII. tab. † *Aul. Gellius* a *autor eſt, le-*
a *ge XII. tabularum ita ſancitum fuiſſe de iniuria*, Si membrum ruperit meum, e pacto talio eſto: Si iniuriam alteri faxit, XXV. aſſes æris pœna ſunto. Os fractum impenſiore damno vindicantur. *Hanc legem*

Phauo-

ADDITIO.

a Lib. 20. Noct. Attic. cap. 1.

Digitized by Google

Phauorinus Philoſophus ibidem grauiter impugnat: ſed eandem non minus grauiter defendit Sex. Cecilius, quorum docta concertatio plurimum lucis adferet huic loco. Ea tamen, quia prolixior eſt, & apud Gellium omnibus obuia, huc adſcribere conſulto prætermiſi.

2 *b* Talio erat.† *Statuebat enim hæc lex (ut dixi) pœnā talionis e pacto, hoc eſt, ſi ita maluiſſet inferens iniuriam, & niſi paciſcendo redemiſſet pecunia iniuriam. Primum ergo tribuebatur facultas paciſcendi, ut non omnino neceſſe eſſet, pati talionem. Quod ſi reus nec paciſci volebat, nec Iudici talionem imperāti parebat, æſtimata lite Iudex hominem damnabat, atque ita ſi reo & pactio grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecu-*
* *niæ mulctam * redibat.*

c Quaſi in magna vet. pauper. *Nam XII. tabul. tēpore propter rei nummariæ penuriam exiguæ mulctæ cōſtituebantur, qua de re vide Galli. lib. 11. noct. Atti. cap. 1. Plinium lib. 18. cap. 3. & Halicar. lib. 1. Antiq. Roma.*

3 *d* Sed poſtea Prætores.† *L. Neratius (ut idem a Gel*
a lius meminit) homo egregie improbus, pro delictamento habebat, os hominis liberi manus ſuæ palmam verberare. Eum ſeruus ſequebatur, crumenam plenam aſſium portitans, & quemcunque deplanauerat, numerari ſtatim ſecundum XII. tabulas quinque & viginti aſſes iubebat.
4 † *Propterea Prætores poſtea hanc legem aboleſcere, & relinqui cenſuerunt, iniuriiſque æſtimandis Recupe-*
5 *ratores ſe daturos ediderunt.* † Recuperatores *autem dicebantur, quibus Prætor iuriſdictionem mandabat priuatarum cauſarum, a recuperando, ſeu iterum acquirendo, quod amiſſum erat, dicti, quos nunc Iudices delegatos appellamus.*

6 *e* Prout ei viſum.† *Ergo æſtimantem iniuriā non ſemper audiet Prætor, ſed vel pluris, vel minoris damnare*
b poterit, b *pro qualitate perſonarum & iniuriæ. Quare*
c Martianus, c Etſi iuratū fuerit, *inquit,* licebit Iudici vel abſoluere, vel minoris condemnare. *Neque enim tenetur obſequi iuramento affectionis, ne in immenſum iu-*
d retur, ſed liberū ei eſt, rem totam d *æſtimare, tametſi in iuramēto, quod ab aduerſario defertur, nō affectionis æſtimandæ, ſed veritatis certo prodendæ cauſa, ſit ſecus, quia*
e neceſſaria eſt condemnatio, quanti iuratum e *fuerit.*

7 *f* In deſuetudinem abijt.† *Adeo quidem, ut vix in toto iure ciuili ullum ſuperſit Talionis veſtigium, præter id, quod calumniator ſubeat idē iudicium, quod innocen-*
f ti reo f *intendit, & Iudex, qui delatum ad ſe crimen ne-*
g gligit. Talionis periculo ſubijciatur. g † *Hanc tamē Ta-*
8 *lionem & lex Moſaica ſtatuit,* h *his verbis,* Sin autem
h mors eius fuerit ſecuta, reddet animā pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manū pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore. *Hodie multæ ciuitates ex ſtatutis ſuis modica pecuniæ pœna grauem iniuriam punire ſolent, quæ leuitas plane effecit, ut nunc frequentiſſimum ſit iniuriæ beneficium. Quod ſi talio, & ſupplicij ſimilitudo, ad membrum pro membro reduceretur, parcius forte admitterent iniuriam, qui nunc modica pecunia eam redimunt, vel etiam derident iniuriatum.*

i g Honoraria. *Ab honore ſcilicet prætorio, ut alibi* i *diximus.*

9 *h* Seruo actore.† *Serui actoris* K *Papinianus etiam*
k alibi meminit, & paſſim legitur ſeruus actor in libris ciuilibus. is autem erat, cui rationis aut menſæ, aut rerum omnium, aut bonæ partis procuratio mandata & credita erat. Idem ergo erat, qui nunc diſpenſator dicitur.

10 *i* In medij actus.† *Id eſt, in ſeruo mediaſtino, ſic enim uno verbo Latini* mediaſtinum *appellant, vel quod me-*
l dium ſtatū tenebat, ut Vlpianus l *dixit, vel certe quod in media domo ad imperia omnium, nutuſque excubare ſolebat, ut Budæus ex Columella refert. Cogebatur enim viliſſima & ſordidiſſima quæque miniſteria domui obire, domum verrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiuſmodi alia facere. Indicat autem etiam alibi Vlpianus, vilem fuiſſe operam mediaſtinorum, veluti atriario-*
m rum, & focariorum, m *atque his ſimilium, quod genus Ferratile Plautus appellat in Moſtellaria,* Cis hercle, *inquit,* paucas tempeſtates Tranio, augebis ruri numerum, genus ferratile.

ADDITIONES.

* Vide Gell. in loco alleg.
a d lib. 20. cap. 1.
b l. item apud 15. hoc tit.
c l. in actionibus, de in lit. iur.
d l. videamus, §. vlt. de in lit. iur.
e l. non erit, §. dato, de in lit. iur.
f l. pen. de accuſ. l. 3. C. qui acc. non poſſ.
g l. vlt. C. ne ſac. bapt. iter.
h Exodi 21.
i c. Prætorum, ſup. de iur. nat. gent.
K l. Lucius, ff depoſit.
l Vide l. item apud, de iniu. l. cum de ſerui. de oper. ſer.
m l. 1. §. cæterum, nau. caup. ſtab.

§. Sed & lex.

1 *Omnis iniuria, quæ manu fit, lege Cornelia continetur.*
2 *Prætoria iniuriarum actio a ciuili differre.*
3 *Domus cuique tutiſſimum refugium.*
4 *Ad loca meritoria hæc lex non pertinet.*

a Sed & lex Cornelia de iniurijs loquitur, & iniuriarum actionem introduxit, quæ competit ob eam rem, quod ſe pulſatum quis, verberatumve, vel *b* domum ſuam vi introitam eſſe dicat. *c* Domum autem accipimus, ſiue in propria domo quis habitet, ſiue in conducta, ſiue gratis, *d* ſiue hoſpitio receptus ſit.

a Sed & lex. *Hæc actio iniuriarum, de qua præcedenti*
a §. *diximus, Prætoria eſt, & ſpacio unius anni continui* a *tollitur, in tribus tamen caſibus eſt quoque ciuilis, hoc loco recenſitis, nempe ſi quis pulſatus, verberatuſve, do-*
1 *muſve eius vi introita ſit.* † *Vnde liquet omnem iniuriam,*
2 *quæ manu fit, lege Cornelia contineri.* † *Prætoria autem iniuriarum bifariam ſecernitur a ciuili ex lege Cornelia, primo quod Prætoria eſt annalis tantum, ciuilis vero per-*
b petua, tametſi nonnulli b *reclament. Deinde Prætoria generaliter de omnibus iniurijs intelligitur, ciuilis pertinet tantum ad iniuriam in corpus admiſſam, in tribus ſci-*
c licet caſibus hic c *relatis.*

3 *b* Domum ſuam vi introitam.† Si quis domum alienam inuito domino introijt, quamuis in ius vo-
d cati, actionem iniuriarum in eum competere. d *Of-*
e filius ait. Rationem addit Caius e quod domus cuique
tutiſſimum

ADDITIONES.

a l. ſi non conuicij & ibi Cyn. & alij, C. de iniur.
b in d. l. ſi non conuicij.
c Concordat l. lex Cornelia, §. 3. eod.
d l. ſi quis domum, 23. hoc tit.
e l. plerique, de in ius voc.

tutiſſimum refugium & receptaculum ſit. *Unde per*
a *paucis caſibus aliquem de domo ſua vi extrahi, leges* a
patiuntur, quos ſuis locis annotarunt interpretes.
b c Demum auté. *Ex Vlpiano* b *deſcriptus eſt hic locus.*
d Siue hoſpitio receptus. *Ad longius aliquod tempus,*
4 *vt intelligas hic agi de certa fixaq; habitatione.* † *Nam*
ad meritoria loca hæc lex non pertinet, nec ad eos qui in-
c *habitant momenti* c *cauſa. Itaq; vnius aut alterius diei*
d *hoſpes hic non aget, quia ibi non habitat, ſed pauliſper* d
hoſpitatur.

ADDITIONES.

a Vide l.nemo & ibi Deci. de re iu. & l.dies cautioni. §.prætor ait. de dam.infect.
b d.l.lex Cornelia, §.domum.
c l.1.§.ego, hoc tit.
d d.l.1.§.habitare.

§. Atrox.

1 *Atrox iniuria quid, & quibus modis fiat.*
2 *Circumſtantia, ex quibus delictũ augetur vel minuitur.*

a Atrox iniuria æſtimatur *b* vel ex facto: veluti ſi quis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus. vel ex loco, veluti ſi cui in theatro, vel foro, vel in conſpectu Prætoris iniuria facta ſit. vel ex perſona: veluti ſi magiſtratus iniuriam paſſus fuerit, vel ſi Senatori ab humili perſona iniuria facta ſit, aut parenti patronove fiat a liberis vel libertis. Aliter enim ſenatoris & parentis patronique, aliter extranei & humilis perſonę iniuria æſtimatur. Nonnunquam & locus vulneris atrocem iniuriam facit, veluti ſi in oculo quis percuſſus fuerit. *c* Parui autem refert, vtrum patrifamilias an filiofam. iniuria facta ſit. nam & hæc atrox iniuria æſtimabitur.

1 a Atrox. † *Hunc locum ex Vlpiano* a *deſcripſiſſe vide-*
a *tur Iuſtinianus, inquiente.* Atrocem iniuriam quaſi contumelioſiorem & maiorem accipimus. *Atrocem autem iniuriam aut perſona, aut tempore, aut re ipſa fieri, Labeo ait. Perſona atrocior iniuria fit, cum magiſtratui, cum parenti patronove fit, tempore, ſi in ludis, & in conſpectu Prætoris: re, ſi vulnus illatum, vel alicui percuſſum*
b *ſit.* Vulneris enim magnitudo, *inquit Paulus,* b atrocitatem facit, & nonnunquam locus vulneris: veluti oculo percuſſo. *Quorſum attinent etiam ea, quæ*
c *eandem ſententiam Quintilianus* c *non inſcite ſcribit:* Atrocitas, *inquiens,* creſcit ex his, quid factum ſit, a quo, in quem, quo animo, quo tẽpore, quo loco, quo modo: quo omnia infinitos anfractus habent, *& quę ibidẽ latius ſequuntur. Nam graphice admodum exemplis ſingula demonſtrat, quæ plurimum lucis huic loco adferent, & a iuris tyronibus facile huc adſcribi poſſunt.*
2 b Vel ex facto. † *Claudius Saturninus* d *enumerat, la-*
d *teq; explicat ſeptem factorum circumſtantias, quib. creſcit vel minuitur delictum, nempe cauſam, perſonam, locum, tempus, quantitatem, qualitatem, euentum, & adfert exemplum ex oratione Demoſthenis contra Midiam, cũ ab eo cæſus eſſet in mala, quo tempore ludorum Bacchi curator erat.*
c Parui autem. *Et hic locus ad verbum ex eodem Vl-*
e *piano* e *deſumptus eſt.*

ADDITIONES.

a l.prætor edixit, 7.§.poſſe. de iniur.
b l.vulneris. eod.
c Lib.6. Orat. Inſtit. cap.1.
d l.aut facta.§.1. de pœn.
e In l.ſed eſt quæſtionis, 9.§.parui.

§. In ſumma.

1 *Iniuriarum & ciuiliter, & criminaliter agi poteſt.*
2 *Quando dicatur ciuiliter iniuriarum agi.*
3 *Quando item criminaliter.*
4 *Et vna intentata, ad alteram non datur recurſus.*
5 *Quando ex eodem delicto & ciuilis, & criminalis actio datur, an vna conſumat alteram.*
6 *Poteſt etiam iniuriarum agi ad reclamationem: ex ord. Imp. Cameræ.*
7 *Et hunc modum agendi etiam ciuili iure fundatum eſſe.*
8 *An actio iniuriarũ reclamatoria ſit ciuilis, vel criminalis.*
9 *In cauſis criminalibus num appelletur.*
10 *In criminalibus an procurator interueniat.*
11 *In Camera Imperiali criminalis accuſatio non admittitur.*
12 *Criminali cauſa pendente, ciuili non eſt locus.*
13 *Forma petendi in actione iniuriarum reclamatoria.*
14 *Famoſæ actiones non ſemper ſunt criminales.*
15 *Procurator nec in publico, nec priuato crimine admittitur: fallit, vt nu. 16.*
16 *In actione iniuriarum ciuiliter intentata admittitur procurator.*

In ſumma ſciendum eſt, *a* de omni iniuria, eum qui paſſus eſt, poſſe vel criminaliter agere, vel ciuiliter. Et ſi quidem ciuiliter agatur: æſtimatione facta, ſecundum quod dictũ eſt, pœna reo imponitur. Sin auté criminaliter, officio Iudicis *b* extraordinaria pœna reo irrogatur, hoc videlicet obſeruando, quod Zenoniana conſtitutio introduxit, vt viri illuſtres, quique ſuper eos ſunt, *c* & per procuratores poſſint actione iniuriarum criminaliter vel perſequi, vel ſuſcipere, ſecundum eius tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet.

1 a De omni. † *De quauis ergo iniuria, ſiue leui, ſiue atroci, poteſt is, qui eã paſſus eſt, (non etiã quilibet de populo,*
a *cum iniuria ſit crimen priuatũ,* a *) agere vel ciuiliter vel*
b *criminaliter: vtroq; tamen modo ad vindictam.* b † Ci-
2 uiliter *agitur, quando actor petit pœnam ſibi adiudicari: daturq; actio in tantũ, in quantum, iniuriã paſſus eam ad animum reuocauerit. Ut cum dicit in libello, ſe malle tot vel tot aureos amittere, quam eiuſmodi iniuria affici. Hãc tamen æſtimationem iniuriæ Iudex deinde moratur, pro-*
c *ut ei viſum fuerit ex facto, ex loco, vel ex* c *perſona.*
3 † Criminaliter *agitur, quando affectus iniuria petit iniuriantem puniri in corpore, vel agit ad pœnam pecuniariã Fiſco inferendam: qua ſpecie poteſt Iudex pœnam ex arbitrio imponere, adeo quod ſuum arbitrium vſq; ad mor-*
d *tem extendere* d *queat: modo facti qualitatem diligenter perpendat, quod fit, ſi dignitatem eius, qui iniuriam paſſus eſt, conſideret: ex ea enim augetur, vel diminui-*
4 *tur pęna.* † *Una autem harum actionum intentata, non poteſt recurſus ad aliam fieri, cum vtraq; tendat ad vin-*
5 *dictam, & non rem, ſed pęnam contineat.* † *Nam cum duæ actiones ex vno eodemque delicto naſcuntur, ſi vna pro re familiari competat, altera pro vindicta, vna per aliam non conſumitur: veluti ſi quis egerit actione legis*

Aquiliæ

ADDITIONES.

a l.Iniuriarum. & l.vlt. C. de iniur.
b l.2.§.emancip. de collat. bonor.
c §.pœna. & §.atrox ſup. eo. l.conſtitutionibus. 37.§.1. ff. d. ti.
d Glo. hic verbo, extraordinaria.

Aquiliæ propter ſeruum occiſum, non prohibetur, deinde
a *publicum inſtituere iudicium ex lege Cornelia, de* a *ſica*
rijs. Quando autem vtraq; ad vindictam datur, ſicut eſt,
in actione iniuriarum, tam ciuili, quam criminali, tūc vna
per alteram tollitur, quia æquum nō eſt, idem admiſſum
b *pluribus legibus* b *puniri. Et hæc quidem iure ciuili ob-*
6 *tinent.* † *Eſt etiam alia agendi de iniurijs formula apud*
nos in vſu admodum frequenti, nempe, vt is, qui paſſus eſt
iniuriam, ad reuocationem ſiue reclamationē iniurioſorū
verborū agat: Das der geſchmaecht auff einē vvider-
ruēff Klage. *quæ formula licet iure Romano videatur in-*
cognito, notiſſima tamen, ac multis annis præſcripta con-
ſcripta conſuetudine in omnibus fere iudicijs eſt recepta,
& ab Imp. etiā Carolo V. hodie in noua Imperialis Came
c *ra ordinatione* c *cōprobata, vbi diſponitur, libellos ſuper*
reuocatione iniurioſorum verborum recipiendos eſſe, &
ſuper illis pronunciandum: ita quod hodie velut iure ſcri
7 *pto hæc agēdi formula in cauſis iniuriarū ſit licita.* † *Quā*
quam, ſi quis diligentius rem examinet, hic modus agēdi
ad reclamationem iniuriæ, videatur etiā fundatus eſſe in
d *iure* d *cōmuni, neq; etiā carere ratione. Cum.n. ad reſti-*
tutionem famæ non minus, quam ad alterius rei, iniurans
e *teneatur* e *iniurato, cur non ſatisfactio de fama læſa hoc*
modo fieri deberet? Sicut enim publice diffamat iniurias,
ita publice quoq; reclamare debere, & fateri, ſe menda-
cium dixiſſe, ſicq; infamato ſuum honorem reddere, ve-
f *niamq; ab eo* f *petere æquum eſt.* † *An autē talis actio,*
8 *quæ ad reuocationem iniuriæ hoc modo inſtituitur, cenſea-*
tur criminalis vel ciuilis eſſe, nō modicæ dubitationis eſt.
Sed mihi videtur, eam ciuilem eſſe potius, quā criminalē.
Primum ideo, quia etſi petatur reclamatio iniuriæ, tamen
non poteſt dici, quod ad aliquam pœnam agatur Fiſco ad-
g *plicandam, quod in criminali omnino eſt* g *neceſſarium.*
9 † *Deinde notū eſt, quod tametſi iure cōmuni in criminali-*
h *bus appellatio non ſit* h *interdicta, moribus tamen Ger*
maniæ contrarium obſeruari, & in criminalibus appella-
tionem prorſus eſſe illicitam. Idque adprobat etiam ordi-
i *natio Cameræ* i *Imperialis, quod tamen in mulctis, vel*
K *ſi de nullitate cauſæ principalis agatur, non procedit, vt* k
alias a me annotatum eſt. Iam ſi actio iniuriarum ad re
uocationem inſtituta inter criminales cenſenda eſſet, ſe-
queretur, in ea appellari non poſſe. cuius tamen contra-
rium cotidie in iudicijs ſeruatur, appellationesq; in huiuſ
modi cauſis reclamatorijs recipiuntur, quod non fieret, ſi
10 *pro criminali æſtimaretur.* † *Tertio, in criminalibus con-*
trouerſijs vel a crimen perſequendū, vel ad defendendum
l *regulariter procurator interuenire* l *non poteſt. Cuius*
contrariū obſeruatur paſſim in iudicijs, quando ad recla-
11 *mationē iniuriæ agitur.* † *Prædictis accedit, quod in Im-*
periali Camera nulla criminalis accuſatio admittitur: in
terim tamen in cōperto eſt, hāc iniuriarum reclamatoriā
12 *actionem in ea cotidie recipi.* † *Poſtremo expediti iuris*
eſt, criminalem cauſam eo priuilegio frui, vt ea pendente,
m *nulli ciuili quæſtioni ſit* m *locus. Quod ſi actio iniuriarū*
reclamatoria criminalis eſſet, ſequeretur, eam cum ciuili,
qua ad æſtimationē iniuriæ agitur, cumulari non poſſe: cu
ius tamen contrarium vſu frequentatur. Sane Iohan. Bar
n *berius in tractatu, quē De Viatorio iuris* n *inſcripſit, in*
forma libelli iniuriarū vtramque & ciuilem, & hanc re-
clamatoria iniuriarū actionem coniunxit: Sic. n. conclu-
13 *ſionem libelli, ſiue petitionem format.* † Quare petit
actor, per vos, veſtramque diffinitiuā, pro ſuorū no-
minis & famæ reſtitutione, dictum reum ad publice
diſſonandum, profitendum, & declarandum, dicta
verba diffamatoria & iniurioſa fuiſſe per eum incon
ſultò, & contra veritatem dicta & prolata, a pro ſa-
tisfactione iniuriarum prædictarum ad dandum &
diſſoluēdum eidem actori ſummam prædictā 1000.
librarum. *Parem concluſionem in actione iniuriarum*
præſcribit, is, qui libellos in Curia Romana frequentatos
conſcripſit. Sed & Boerius in Comment. Conſuetudinum
o *Bituricen.* o *tradit, quod in cauſa iniuriarum poſſit agi*
ad binas emendationes, vtilem ſcilicet, & honorabilem.
14 † *Neque aduerſatur, quod nonnulli hanc reclamatoriam*
actionem ideo criminalem cenſent, quia infamet. Nam
& Depoſiti, & Mandati, & de Dolo, & aliæ quampluri-
mæ actiones infamant, neque tamen eos propterea crimi-
nales recte dixeris. Sic & iniuriarum actio ſemper in-
p *famat, ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter* p *inſtituatur, vt*
ex eo, quod actio aliqua infamet, inferri nullo modo poſ-
ſit, ideo eam criminalem eſſe. Hæc aliquanto vberius huic
loco addere volui, vt tyrones huius reclamatoriæ iniuria-
rum actionis, quæ in tam frequenti eſt vſu, guſtum ſaltem
aliquem haberent.

b Extraordinaria. *Illa extraordinaria pœna arbitrio*
Iudicis relinquitur, qui ex facto, loco, & perſona pœnam
ſtatuere ſolet, ſerui quidem flagellis cæſi dominis ſuis re-
ſtituuntur, liberi vero homines humilioris conditionis fu-
ſtibus ſubijciuntur, cæteri vel exilio temporali, vel indi-
q *ctione certæ rei* q *coercentur.*

15 c Et per procuratores. † *Sicut in crimine publici iu-*
r *dicij non admittitur* r *procurator, ita etiam in crimine*
priuato, vt in actione iniuriarum criminaliter intentata
ſ *idem* ſ *obtinet. Debet enim is, qui criminaliter experiri*
vult, per ſeipſum comparere, & reum criminis facere
16 *eum, quem in ius vocauit.* † *Excipiuntur tamen illu-*
ſtres, aut maiore præditi dignitate, eorumque liberi, &
vxores viuente marito illuſtri, qui cauſam iniuriarum
etiam criminalem exercere poſſunt per procuratorem tam
agendo, quam defendendo, modo ſe ſubſcribant, & in
eos, non in procuratores feratur ſententia. Atque hic eſt
t *effectus Zenonianæ* t *conſtitutionis, cuius hic fit men-*
17 *tio.* † *Si tamen iniuriarum actio ciuiliter intenderetur,*
admittendus eſſet procurator etiam generale manda-
u *tum* u *habens.*

ADDITIONES.

a §. Liberum. ſup. de leg. Aquil.
b l. Senatus. de cuſto & exhi. re.
c In ord. fol. 112. Vide quæ annotaui in obſer. Cam. Imp. cent. 2. obſer. 98.
d Doct. c. 1. de lib. obla. per tex. ibi. verſ. reclamationis.
e Pet. de Anc. c. peccatum. 15. de fama autem læſa. de reg. iur. in 6.
f Fa. c. quidam maligni, 5. q. 1. cap. deterior. & c. ſumma iniquitas, & ibi Arch. 6. q. 1.
g Glo. in l. Prætor. & ibi Bart. ff. de ſepul. vio.
h l. Addictos, C. de epiſc. aud. Auth. ſed hodie, C. de appel.
i Par. 2. tit 28 §. item nach dem auch.
K Cent. 3. obſer. 41. & 42.
l l. pen. §. vlt. & ibi Bart. ff. de publ. iudic.
m l. 2. §. ſed etſi agant, ff. de iud.
n In 4. parte, de iudic.
o Conſil. 1. fol. mihi 78.
p l. Athletas, §. fin. ff. de ijs qui not. infam. §. ex quibuſdam. inf. de pœ. tem. litig.
q l. vlt. & ibi Bart. hoc tit.
r l. pen. §. 1. de pub. iud.
ſ Hic. & l. vlt. C. eod. tit.
t Quæ habetur in d. l. vlt.
u l. licet §. actionem. de procur. & l. ſed ſi vnus, §. procurator, hoc tit.

§. Non

§. Non ſolum.

1 *Iniuriam procurans fieri perinde tenetur iniuriarum, ac iniurians.*

Non ſolum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit
iniuriam, ideſt, qui percuſſit, verum ille quoque te-
netur, qui dolo fecit iniuriam, a vel qui procura-
uit, vt cui mala pugno percuteretur.

1 a Vel qui procurauit.† *Ergo qui procurat fieri iniuriã,
perinde obligatur iniuriarum, atque is qui doloſe eam in-*
a *fert, quod & Vlpianus a iam antea tradidit, ex cuius re-
ſponſo hic §. ad verbum deſcriptus eſt, & vterque tam
mandans, quam mandatarius conueniri poteſt Prætoria
& Corneliæ directa. Verba enim legis Corneliæ ſcripta
ſunt in rem, ex parte iniuriantis, vt ſit comprehendens &
facientem per alium, licet ex parte eius qui paſſus eſt iniu-*
b *riam, ſit in perſonam ſcripta, ſicut Bartolus b aduerſus
Accurſium defendit, vbi etiam docet, qualiter mandans,
& qualiter perſuadens fieri delictum, obligetur.*

ADDITIONES.

a l. non ſolum, 11. hoc tit.
b In d. l. non ſolum.

§. Hæc actio.

1 *Iniuriarum actio diſſimulatione tollitur.*
2 *De lege obliuionis apud Athenienſes, quæ ἀμνηστία dicebatur.*
3 *Idem a Senatu Rom. factum poſt interfectum Iulium Cæſarem.*
4 *Item pacto, tranſactione, iureiurando, tollitur iniuria ipſo iure.*
5 *Tollitur item lapſu anni, ſed tantum ope exceptionis.*
6 *Item ſatisfactione.*
7 *Denique morte, tam iniuriati quam iniuriantis.*

a Hæc actio diſſimulatione aboletur, & ideo ſi quis
iniuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad ani-
mum ſuum non reuocauerit, poſtea ex pœnitentia
remiſſam iniuriam non poterit recolere.

1 a Hæc actio.† *Nempe iniuriarum actio diſſimulatio-
ne aboletur. Nam ſi quis iniuriam paſſus ſtatim ad ani-
mum ſuum non reuocauerit, hoc eſt, non oſtenderit vllum
de ſe indicium, quod huiuſmodi iniuriam ægre tulerit, ac
pro contumelia ſecum reputauerit, quin potius ſtatim fa-
miliarem ſeſe iniuriatori exhibuerit, non cenſetur iniuria;*
a *atque ita hunc locum, qui ex Vlpiano a deſumptus eſt,
accipere oportet. Et habet certe hic modus tollendæ actio-
nis iniuriarum grauem cauſam, & Chriſtiana manſuetu-*
2 *dine dignam rationem tollendorum facile odiorum: † vt
quantum licet, in Republica probemus veterem illã Athe-
nienſium ἀμνηστίαν. Traſybulus enim, cum Athenienſes
ex ſummis olim diſſidijs reconciliati tandem eſſent, legẽ
tulit,* ne retro iniuriam vel vno verbo meminiſſe im-
3 pune liceret *quam ideo ἀμνηστίαν appellabat. † Senatus
quoque Romanus interfecto Iulio Cæſare, introduxit obli-
uionis legem ſuaſu Ciceronis, quæ tamen non fuit diutur-
na. Quanto magis hodie inter nos Chriſtianos opus eſſet
bona obliuionis lege cum iudicia paſſim ſcateant iniuria-
rum litibus, præſertim inter multos vel præcipui nominis
viros? Porrò ſunt & alij modi, quibus hæc actio perimi-*
4 *tur. † Nam & pacto, & tranſactione, & iureiurando
(quia ſcilicet iuramento aſſerat iniurians, ſe non intuliſſe*
b *iniuriam, aut non animo iniuriandi feciſſe) ipſo iure* b *tol-*
5 *litur.† Item lapſu vnius anni* c *continui extinguitur, nõ*
c *tamen ipſo iure, ſed tantum ope exceptionis. Sicut enim*
d *tempus non eſt modus inducendæ obligationis, ita nec* d
*tollendæ. Excipiuntur tamen tres caſus, in quibus perpe-
tua eſt hæc actio, ſcilicet quando quis eſt verberatus, pul-*
e *ſatus, domuſve ſua vi* e *introita.† Porrò ſatisfactione quo-*
6 *que finitur, vt ſcilicet non poſſit amplius ad vindictã agi,
licet ad damna poſſit. Nam remiſſa iniuriarum actione,
non ſtatim intelligitur quoque remiſſa Aquiliæ actio ob
damnum datum. Et hic obſerua optimum conſilium, ſi
agitur aduerſus aliquem iniuriarum, & timet condemna-
tionem futuram, quod ſoluat ante condemnationem id, in
quo damnari timet, ſic enim euitabit infamiam, abſolue-
returque per ſententiam interlocutoriam ab obſeruatione*
f *iudicij, quæ tamen vim diffinitiuæ habet, vt Bartolus* f
7 *docet.† Poſtremo tollitur hæc actio morte illius, qui paſ-
ſus eſt iniuriam, lite nondum conteſtata, & morte iniurian-*
g *tis etiam poſt litis* g *conteſtationem.*

ADDITIONES.

a l. non ſolum, 11. §. 1. de iniur.
b d l. non ſolum, §. 1. & l. ſi tibi de pact.
c l. ſi non conuicij. de iniur.
d De quo dixi in §. at ſi ita, ſup. de verb. oblig.
e §. ſed & lex ſupra, eod.
f l. infamem. de publ. iud.
g l. ſi eum, 1. qui iniuriarum, ff ſi quis cautio.

DE OBLIGATIONIB. QVAE ex quaſi delicto naſcuntur. Tit. V.

In Rubricam argumenta.

1 *Quaſi delictum deſcribitur.*
2 *Epitome, ac diuiſio huius tituli.*

Abſolutis *Tribus prioribus obligationum ſpeciebus,
nempe ijs quæ ex contractu, vel quaſi ex contractu, aut ex
delicto proficiſcuntur, poſtremam quoque ſpeciem ſubiun-*
1 *git, quæ quaſi ex delicto deſcendit.† Eſt autem [quaſi de-
lictum] proprie, quando quis neque ex dolo, nec lata culpa,
ſed magis ex imperitia, ſiue negligentia ſua, ſuorumve cõ-*
2 *ueniri poteſt.† Eius ponuntur hoc in titulo tria exempla,
& ſubinde, quæ actione his caſibus agatur, connectitur,
atque ita duas hic tractatus parteis comprehendit.*

Princip. tit.

1 *Iudex malè iudicans, quaſi delinquit.*
2 *Quid ſit, litem ſuam facere.*
3 *Iudex malè iudicando litem ſuam faciens, quomodo puniatur.*
4 *Iudex ſcienter & doloſe malè iudicans, quas pœnas ſuſtineat.*
5 *Tabellio malè faciens inſtrumentum, tenetur parti.*
6 *Notarius iura ad ipſius officium ſpectantia ſcire debet.*

Si Iudex litem ſuam fecerit, non proprie ex malefi-
cio obligatus videtur, ſed quia neque ex maleficio,
neque ex contractu obligatus eſt, & vtique peccaſſe
aliquid intelligitur, licet per imprudentiam, ideo vi-
detur quaſi ex maleficio teneri, & in quantum de ea
re æquum religioni iudicantis videbitur, pœnam
ſuſtinebit.

1 † Primum *exemplum quaſi delicti, eſt in Iudice, qui
male iudicando litem ſuam facit. Iudex enim ſiue or-
dinarius, ſiue delegatus, qui per imprudentiam vel im-
peritiam perperam pronunciat, condemnat aliquem,
cum nihil deberet, quaſi delictum committere dicitur.
Quod Imperator a ſufficienti partium enumeratione pro-
bare nititur. Non enim ex contractu obligatur, quia con-
tractus vtriuſque conſenſum requirit, ſed de conſenſu meo*

Iudex mihi non fecit iniuriam. Nec ex quaſi contractu, quaſi enim contractus quamuis vtriuſque conſenſum non requirat, tamen eum iure ciuili licitum eſſe, ac permiſſum oportet, vt videmus in obligationem negotiorum geſtorum, quæ ratio hic ceßat, quoniam non eſt permiſſum Iudici, vt quem velit litigantium, iniuria afficiat. Sed nec vere delinquit, quia forte legem habens non ſanè intellectam, aut Iureconſulto duce a communi legum tramite, receptamve conſuetudine aberrans, ſibi perſuadet, ſe iu-
2 *ſtam ferre ſententiam. † Quo caſu litem ſuam facit, hoc eſt, damnum partis læſæ in ſe transfert, damnatur ad intereße partis læſæ, ſuſtinetque pœnam, in quantum ea de*
3 *re æquum religioni iudicantis viſum fuerit, † atque ita*
a *non condemnatur in ſolidum, ſiue* a *in æſtimationem totius cauſæ, ſed iudicans, vel ſyndicator rationem habere debet ſumptuum, damnorumque læſæ, partis, quam rem*
b *in quadam ſua* b *quæſtione Bartolus vberius pertractat. Habetur tamen ratio, an errauerit in lege facili & aper-*
c *ta, an in difficili atq; obſcura, quoniam poſteriori ſpecie* c
4 *mitius punitur. † Porrò notanter ſupra dixi, [per imprudentiam.] nam ſi iudex dolo malo, ſcienter, & ex propoſito, vel etiam pecunia corruptus, perperam ius ducit, vere delinquit, & ſiquidem cauſa ciuilis fuerit ignominia notatus, triplum litis rependit, in quæſtione vero criminali confiſcatis omnibus bonis, in exilium mittitur, de quo latius videre eſt in tractatu Codi. [de pœna Iudicis, qui ma-*
5 *le iudicat.] vnde diſcere potes, quæ hic deſunt. † Quæ autem hoc loci de Iudice traduntur, eadem in tabellione male faciente inſtrumentum obtinet, tenebitur enim ad in-*
d *tereſſe* d *parti, quam damnificauit. † Atque hinc eſt,*
6 *quod notarius iure ſcire debeat, ſaltem ad ipſius officium*
e *ſpectantia, vt a contractibus illicitis abſtinere queat.* e

ADDITIONES.

a l. ſi iudex, de va. & ext. crim. l. ex maleficiis. ſ. §. ſi iudex. de act. & oblig vnde hic locus eſt deſcriptus, & l. ſi expreſſim. de ap.
b In cap. ſi iudex per imperitiam, &c.
c De quo late Bar. & alij in l. ſi. C. de pœn. iud. qui male iudi. & qualiter deducatur intereſſe contra iudicem in cauſa ſyndicatus, vide Innoc. in c. ſuper eo. quod met. cau. Bal. in l. obſeruare, §. proficiſci, de offic. procon. & leg.
d l. ſi. C. de pactis conuen.
e Notat glo. in l generali, C de tabel. lib. 10.

§. Item is, ex.

1 *In homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt.*
2 *Edictũ, qui deiecerunt, vel effuderunt, duo habet capita.*
3 *Si effundendo deijciendove rebus noſtris ſit nocitum, æſtimatio in duplum ſoluitur.*
4 *Pro libero homine occiſo eſt pœna quinquaginta aureorum.*
5 *Pro libero homine læſo eſt pœna arbitraria.*
6 *Quando ſupra viam poſitum eſt quid, quod nocere poteſt, pœna eſt decem aureorum.*

Item is, ex cuius cænaculo, vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, *a* deiectum effuſumve aliquid eſt, ita vt *b* alicui noceret, quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem non proprie ex maleficio obligatus intelligitur: quia plerunque ob *c* alterius culpam tenetur, aut ſerui, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id, poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt *d* (ſi ceciderit) alicui nocere, quo caſu pœna decem *e* aureorum conſtituta eſt. De eo vero quod deiectum effuſumve eſt, dupli, quantum damni datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob hominem vero liberum occiſum, quinquaginta aureorum pœna conſtituitur. Si vero viuat, nocitumque ei eſſe dicatur, quantum ob eam rem æquum iudici videtur, actio datur. Iudex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt, prȩterea operas quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis eſt factus.

a Deiectum. *Puta corpus ſolidum & durum, vt eſt regula, lapis, & ſimilia. Effuſum vero intellige liquidum quippiam, veluti oleum, aquam, & id genus alia.*
b Alicui noceret. *In perſona, rebus, vel veſtibus.*
c Alterius. *Nam ſi ipſe deieciſſet, teneretur ex maleficio, Fabro autore.*
d Si ceciderit. *Si facile poteſt nocere, ſecus ſi cum dif-*
a *ficultate, vt quia ſunt horti penſiles,* a *bene adfixi parietibus.*
e Aureorum. *Nempe pro culpa deijcientis, non pro æſti-*
b *matione* b *occiſi. Liber enim homo ſi perit, non fit æſtimatio in duplum, quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt, ſed tamen ne impune ferat, cuius*
1 *culpa † liber homo occiſus fuit, leges conſtituerunt pœ-*
c *nam* c *quinquaginta aureorum, quemadmodum in textu ſequitur.*

Ad hunc locum titulus pertinet, qui eſt in Pandectis, [de his qui deiecerunt, vel effuderunt,] in eoque ſecundũ quaſi delicti exemplum continetur. Nam cum publice interſit, ſine metu, & periculo per itinera commeari, Prætor ſumma planè vtilitate eis, qui ædificia vel domos prȩtereunt, aut circa ea iter faciunt, aut conſiſtunt, edicto ſuo
2 *proſpicere voluit, ne noceretur ipſis a domibus. † Et habet hoc edictum duo capita, ſi quidem dupliciter ex domi-*
3 *bus noceri poteſt. vtrumque hoc in §. tangitur. † Primo capite, ſi ex ædificio effundatur, vel deijciatur, ſiquidem rebus damnum datum ſit, æſtimatio in duplum ſoluetur: dupli, quantum damni datum erit, actio compe-*
4 *tet. † Si liber homo perierit, quinquaginta aureorum pœ-*
d *na impoſita eſt, annaliſque hæc eſt actio, nec hæredi,* d
5 *nec in hæredem datur. † Sin vero liber homo vel vulnere, vel alio modo in corpore lædatur, curationis, operarumque prȩteritarum & futurarum amiſſio in æſtimationem veniet, in quantum videbitur iudicanti æquum. Quæ pars edicti non ſolum ad ciuitates, & vicos, ſed etiam ad vias in agris, ſi forte illic ſint ædificia, extenditur. Diei au-*
e *tem tantummodo ratio habetur,* e *non etiam noctis, tunc*
6 *enim impune eſt, quod nocebitur. † Poſteriore verò edicti parte, ſi in ſuggrunda, ſeu protectio, ideſt, in tectis procul eminentibus, ſi porrò in pergula & ante ambulatorio, quod ad murum domus exporrigitur ac propendet, ſiue ẽt in reticulo, hoc eſt, in proiectis ædium, quæ ad modum retis factæ ſunt (vt ſunt cancelli) aut alias in ſuperioribus domus partibus aliqua poſita habeantur, quæ nocere poſſunt, tunc ſiue noceatur, ſiue non, pœna decem aureorũ*
f *eſt, nec refert, habitator ædiũ poſuerit, ſiue alius.* f *Quæ vero*

ADDITIONES.

a Ang. per l. ſi vero, §. prætor. de his qui deie. vel effud.
b Platea hic.
c l. 1. § ſed cum liber homo, de his qui deie. vel effud.
d Placen. hic in ſua ſumma.
e Hæc habentur in l. 1. in prin. § ſed cum liber. § hæc in factũ, l. hoc edictum, & l ſi. ff. hoc tit.
f Hæc habentur in l. ſi vero, §. prætor; §. id poſitum, hoc titu. d. l. 1. §. quod cum, iuncta d. l. ſi vero, §. fin. Ex ſuperiore parte edicti agitur, ſi nocitum ſit, ex altera, ſi nocere poſſit.

vero ſuſpenſa ſunt ante ædes, aliquando in priore parte edicti, aliquando in poſteriore concluduntur: vt ſi fortè bouem quis mortuum ſane ſuſpendat, qui cadens noceat. Quamquam autem certa pœna hac edicti parte conſtituta eſt, crediderim tamen, ſi liber homo rebus huiuſmodi decidentibus periret, vel plus læderetur quam præfata pœna efferret, officium Iudicis pro iſta æſtimatione interuenturum. hoc enim & ius, & æquitas efflagitat: idemque Za-
a *ſius* a *aliquando ſenſit.*

ADDITIO.

a In ſumma.ff.de is qui deie.vel effund.

§. Si filiusfamil.

1 *Si ex domo filijfam. ſeorſim a patre habitantis proijciatur vel effundatur, pater non tenetur.*
2 *An pater pro filiofam. per imperitiam male iudicante teneatur.*
3 *Cautela pro filiofam. Iudice.*
4 *Regulariter ex maleficio, vel quaſi non datur actio de peculio contra patrem.*

Si filiusfamilias ſeorſum à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effuſumve fuerit, ſiue quid poſitum ſuſpenſumve habuerit, cuius caſus periculoſus eſt: Iuliano placuit in patrem nullam eſſe actionem, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in filiofamilias Iudice obſeruandum eſt, qui litem ſuam fecerit.

Tametſi paterfamilias, ex cuius domo aliquid proijcitur, vel effunditur, pro tota familia, & liberis, & ſer-
a *uis, alijsq; ſecum habitantibus, ex quaſi maleficio* a *obli-*
1 *getur,* † *tamen pro filiofamilias ſeorſim a patre in aliqua domo habitante, ſi quid ex ipſius familia proiectum, effuſum, ſuſpenſumve fuerit, non pater, ſed ipſe filius obſtringitur, daturq; contra eum ex quaſi maleficio in fa-*
2 *ctum actio: & id textus hic ait.* † *Idem quoq; iuris obtinet, ſi filiusf. Iudex per imperitiam male iudicando, litem ſuam fecerit, damnum partis læſæ in ſeſe tranſtulerit, adhuc enim pater excuſabitur, filiusq; in tantam quanti-*
b *tatem tenebitur, quæ tunc in peculio* b *fuit, cum ſententiam diceb it, quæ aſſertio verior eſt. Nam cum hac actio*
c *detur, in quantum religioni iudicantis* c *videtur, non debet videri æquũ iudici, vt puniatur in plus, quam habeat in peculio, quando per imperitiam male iudicat, ſecus ſi*
d d *dolo, quia condemnabitur in vera æſtimatione litis.*† *Fi-*
3 *liusfam. ergo Iudex cautus eſſe debet, quando in ſyndicatu ſententiam veretur condemnatoriam, quod alleget ſe filiumfa. idque doceat. ſic enim niſi aduerſarius probet, quod*
4 *habet aliquid in peculio, remanebit deluſus.*† *Regulariter certe ex maleficio, vel quaſi ex maleficio non datur actio de peculio contra patrem, niſi quatenus peculium eſſet locupletatum, condemnatuſve iam eſſet filius, tum enim daretur aduerſus patrem actio per ſententiam, non quidem*
e *ex maleficio,* e *ſed quaſi ex contractu.*

ADDITIONES.

a Vt ſup.§.prox.
b Tex.& ibi Bart.in l.ſi filiusfam.13.de iud.
c l.pen.de var.& extr.cogni.& ſup.eodem, in princip.
d d.l.filiusfam.in ſecundo reſponſo.
e l.3.§.ſi filius.& §.ex cauſa.de minoribus. Reliqua vide apud Doct.in d.l.ſi filiusfam. Innoc.in c. ſuper eo.quod met. cauſ.

§. Item exercitor.

1.4 *Edictum, nautæ, caupones, ſtabularij, vt recepta reſtituant.*
2 *Nautæ ſunt, qui naues exercent, & nauigium quid contineat.*
2 *Caupones & ſtabularij qui dicantur.*
5 *Quando nautæ, caupones, & ſtabularij non teneantur ex quaſi maleficio.*

Item exercitor nauis aut cauponæ aut ſtabuli de dolo aut furto, quod in naui aut caupona, aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur: ſi modo ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicuius eorum, quorum opera nauem aut cauponam aut ſtabulum exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu ſit aduerſus eum cõſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominũ vteretur: ideo quaſi ex maleficio teneri videtur.

1 † Tertium *exemplum quaſi ex maleficio habetur in hoc quod nautæ, caupones, ſtabularij, ex culpa eorum, quorum opera vtuntur, quaſi ex delicto obligantur. Et adhuc locum referendus eſt titulus in Pandectis*, Nautę, caupones, ſtabularij. *Sane Prætor hoc edictum ex euidenti vtilitate propoſuit, quia nautis, cauponibus, & ſtabularijs ſæpenumero res ſeruandæ traduntur a viatoribus, & his qui naui vehuntur: vnde neceſſe erat legi prouideri, ne fidem, quam hoc hominum genus recepit, fallat.*
a *Nam & lege cauta necdum eorum improbitas* a *coercetur. Niſi enim hoc edicto obuiam iretur, colluſione fa-*
2 *cta cum furibus, frequenter viatores læderentur.* † *Ad rem quod attinet, nautas accipere debemus eos, qui naues exercent, id eſt, patronos nauium, qui ſoliti ſunt magi-*
b *ſtros* b *præponere.* Nauigij *autem appellatione intel-*
c *lige rates, lintres, & cætera id* c *genus.*† Caupones
3 & ſtabularios *differenter accipe: apud hos enim iumen-*
d *ta ſtabulantur, apud illos viatores* d *diuertunt. Putarim tamen caupones & ſtabularios pro dominis diuerſoriorum ſine delectu intelligendos eſſe, & ita apud idoneos*
4 *autores inuenies.* † *Hoc hominum genus, ſi vel ipſi vel hi, qui eorum nomine huiuſmodi negotij præficiuntur, res quaſcunque viatorum, eorumve, qui naui vehuntur, in cuſtodiam receperint, ſaluas reſtituere debent ijs, qui tradidere, ſiue ſint propriæ eorum, qui cuſtodiendas tradunt, ſiue*
e *alienæ. etiamſi aliqui gratis* e *diuerterint. Et ſufficit, ſi nautæ, & alij ſciant res eſſe inuectas, quamuis aliter in*
f *cuſtodiam non* f *recipiantur:*† *niſi prædixerint caupones*
3 *& alij ſe nolle cuſtodire,* g *eorumque poteſtationis viato-*
g *res vel vectores, qui naui vehuntur, conſenſerint. Tum autem intelliguntur quaſi ex maleficio obligati, ſi prætextu officij ſeu ædificij rem receperint, nam ſi tanquam vicini*
h *vel amici cuſtodiendam recepiſſent, hoc edicto* h *non adſtringerentur. Reliqua huc pertinentia, in præfato Dige-*
i *ſtorum* i *titulo requirere diligens Lector debet.*

ADDITIONES.

a l.1.nau.caup ſtab.ff.
b l.1.§.exercitorem.de exerci & l.1.nau.cau.ſtab.
c d.l.1.§.de exercitoribus.
d l.nautæ. hoc tit.
e d.l.1.§.item Pomp.l licet.in princ.hoc tit.
f d.l.1.in fine.ſecundum Gloſſ.
g l fin §.1 eodem.
h l.& ita.§.eodem modo, hoc tit.
i ff. naut.caup.ſtab.

§. In his autem.

1 *Pœnalis actio non tranſit in hæredes, idque exemplo declaratur.*

Google

2 *Differentia inter actiones ex vero delicto, & quaſi delicto deſcendentes.*
3 *De actione in factum, & quando detur.*

In his autem caſibus in factum actio competit, quę hæredi quidem datur, aduerſus hæredem autem non competit.

Complectitur hic §. *officium ſiue effectum obligationum quaſi ex maleficio deſcendentium. Is autem effectus eſt, quod producunt actionem in factum, competentem hæredi patienti iniuriam, aduerſus hæredem vero*
1 *obligati quaſi ex delicto, non item: † quia pœnalis actio*
a *non tranſit* a *ab hæredes. Exempli gratia; Tu commiſiſti contra me quaſi delictum per imprudentiam, tu & ego morimur, quæritur, an illa actio detur contra hæredem tuum? Reſpondeo, eam vna tecum interire, nec contra hæredem tuum competere, tametſi hæredi meo aduerſus te*
2 *detur. † Obſerua quoque hic differentiam inter actiones ex vero maleficio proficiſcentes, & quaſi ex malefi-*
b *cio deſcendentes, ab Accurſio* b *eleganter traditam, tam in modo conueniendi, quam etiam in modo liberandi actioneſque cedendi. Et dum dicit ſecus in hac, intel-*
c *lige quaſi ex maleficio, ita namq; & Bartolus* c *cenſuit.*
3 *† Hoc in genere non eſt omittendum, actionem in factum tunc intendi, cum alia actio deficit, æquitasque ſuadet actionem dari, nulla tamen lege actionem dandam eſſe, nominatim exprimitur. Quoties enim deficit actio vel*
d *exceptio, vtilis actio vel exceptio, id eſt,* d *in factum competit. Tum autem proprie actio in factum, datur cum quaſi ex maleficio agitur, vt ſi quid effuſum deiectum ve eſt, vel perperam per imprudētiam iudicatum, &c. in ijs enim caſibus nulla ex nomine prodita actio naſcitur, ſed nec ex lege condictio, ſeu de dolo præſcriptis verbis actio Cum itaque ceteræ actiones deficiunt, & neceſſe eſt,*
e *aliquam competere,* e *in defectum non immerito decurritur ad actionem in factum.*

ADDITIONES.

a § non autem, inſ. de perp. & act.
b Gloſ. in verbo, hæredi.
c In l. eandem, de duo reis, & l. ne in plures, de exerci.
d l. qui ſeruum, de inter. actio.
e l. quia, l. quoties, de præſcr ver vide Placen. lib. 3. de re: ven. tit 1. doctè & copioſe hoc ediſſerentem.

DE ACTIONIBVS. Tit. VI.

In Rubricam arg·imenta.

1 *Vtilitas præſentis tituli de Actionibus.*
2. 3 *Quare tanta in tractandis actionibus iuris difficultas reputetur, & vnde ea prouenerit.*
4 *Autoris propoſitum in enarrando hoc titulo.*
5 *De continuatione huius tit. & nu. 8.*
6. 11 *Obligatio eſt cauſa actionis.*
7 *Cauſæ obligationum proximæ & remotæ.*
9 *Libellus debet continere cauſam ſuæ actionis.*
10 *Cauſa proxima licet taceri poſſit in libello, remota tamen ſemper eſt exprimenda.*
12 *Reales actiones ex dominio & quaſi dominio enaſcūtur.*
13 *Actionis in rem cauſa proxima eſt dominium, vel quaſi dominium.*
14 *Actionis in rem cauſa remota eſt titulus dominij.*
15 *In libello realis actionis, cauſa proxima ſemper eſt exprimenda.*

1 *Nihil † opus eſt huius tituli vtilitatem commendare, cum de actionibus bona iuris parte diſputet. quare cognitio quam vbere iuris alumno allatura ſit fructus & commoditates non eſt vt quiſquam dubitet. Primum enim, etſi omne ius, quod vel ad perſonas, vel ad res pertinet, aſſequamur, parum proderit, niſi acquirendi rationem, quę actionibus maxime comparatur, habeamus. Deinde conſtat, ſine actionum notitia non poſſe iudiciorum ſtrepitus vllo modo cognoſci: harum autem cognitione adepta, videmus omnia iudicia pulcherrime diſtingui. Nam ſi capita iudicandi ſunt actiones & exceptiones, id quod nemo inficiari poteſt; conſequitur, cum qui has neſcit, totum etiam progreſſum iudicij nihilo certius intelligere, quam equus colorem. Ex hoc porro tractatu diſces non modo ad tuum vſum, quanam ratione rite ipſe agere, verum etiam quomodo aliorum ignorationem ſcientia tua illuminare poſſis, & in controuerſus litibusque iudiciarijs*
2 *conſequi victoriam † Neque vero te abſterreat, quod tanta in tractandis actionibus iuris difficultas reputatur: id enim non materia, ſed hominum vitio contigit. Siquidem nulla prorſus diſciplina tam eſt facilis, plana, & expedita, quin ſi concertationes ingeras, parum ad rem pertinent eis, facturus ſis eam omnibus modis difficilem ac obſcuram. Id autem quam importune, quantaque ſtudioſorum iactura & diſpendio, cum in toto iure Ciuili, tum maxime in hac actionum materia & vtili & neceſſaria fa-*
3 *ctitatum ſit omnes docti iure queruntur. † Videmus enim primum in ſcriptis eorum, qui ſuperiori ſeculo commentarijs hunce titulum illuſtrare niſi ſunt, methodum deſiderari, ac iuſtum ordinem explicandarum rerum. Deinde ſimplicitatem docendi, quæ potiſſime ad interpretes ſpectat, deeſſe: quam adeo non retinent, vt integris ſæpe paginis aliud faciant nihil, quam opiniones recēſere, quas ipſi tandem falſas pronunciant. Ad hæc, ſi veterum Iuriſconſultorum traditiones ex illorum ſcriptis demantur, ac recenſentur, nihil fere eſt reliquum, præter opinionum congeriem & ſyluam. Denique multa tractant, quæ nullum in foro noſtro habent vſum, commoditatem nullam.*
4 *† Hunc errorem, qui non tantum in Romani iuris contemptum, ſed etiam in Reipublicæ detrimentum non mediocre vergit, vt quantum in nobis eſt emendemus, conſtituimus, præciſis Doctorum argutijs & altercationibus, hanc actionum materiam craſſius, & (vt Ciceronis verbo vtar) popularius aliquanto tractare: neque adſtringemur vel Accurſij aut aliorum gloſſematis & commentarijs, niſi quando idipſum pro rei qualitate & conditione conferre poterit, ſic interim ea, quæ ad calamum dictare intendimus, moderantes, vt ſi ad illa deinde gloſſariorum commentationes diligenti a quodam animo expendantur, facile & ſine magno negotio ſit ſeſe iuris ſtudioſus ex ipſis extricaturus, vtcunque alias implicitæ, aut parum ſibi conſtantes eſſe videantur. Quod vt fiat, mea quidem vobis ingenij atque doctrinæ non deerit mediocritas, ſtudio quidem, labore, vigilijs, induſtria, ita me omnes fidei numeros in hoc actionum titulo enarrando completurum polliceor, vt ſi non doctrinam, quæ ſane exigua eſt, operam certè ſitis commendaturi, ad quod nos ſancti Spiritus gratia adiuuet & confirmet,*
5 *inſtitutumq; noſtrum cœleſti ſuo rore fœcundet. † Quoniā vero ſolemne eſt in rubricarum declaratione oſtendere quo nexu præcedentibus ſequentes cohæreant tituli, vt ordi-*
a *ni atque* a *methodo ſatisfactum eſſe appareat, dicendum eſt, præſentem hunc titulum de* Actionibus, *ſuperioribus obligationum rationem continentibus congrue*

ſubnexum

6 *ſubnexum eſſe;† ſiquidem(vt vulgo dicitur)obligatio cau*
ſa, & velut mater actionis eſt. Ex obligatione enim na-
ſcitur actio, cauſaque actionis eſt obligatio, nempe proxi-
7 *mior,† nam &* contractus & delictum, *cæteraque ex*
quibus obligationes deſcendunt, dicuntur eſſe cauſæ actio-
b *num,cęterum* b *remotiores.† Coniungitur itaque hic ti-*
8 *tulus ſuperioribus,ſicut cauſa & effectus cohærent, abſo-*
lutiſq; cauſis, ſcilicet obligationibus, merito de ipſarum
effectu,nempe actionibus,dicendũ erat. Et hæc cauſarum
diſtinctio diligenter obſeruanda eſt in libellis quarum-
9 *cumque actionum.† Quilibet enim libellus cauſam actio*
10 *nis,quæ in eo intenditur, complecti debet. † Et quamuis*
cauſa proxima,ipſa ſcilicet obligatio, omitti poſſit, vt ſi
dicam, Mutuaui Titio decem,peto eum condamnari;
hic cauſam proximam taceo, quia non dico, in quibus eſt
mihi obligatus,concluditque eiuſmodi libellus ſaltem præ-
ſumptiue,iudex enim ex cauſa remota,nempe facto,& cõ
c *tractu,præſumit cauſam* c *proximam,ideſt,obligationẽ.*
Remota tamen cauſa, vt eſt contractus, conuentio, vel fa-
ctum,nunquam prætereunda eſt, vtcunq; proxima expri-
matur veluti ſi dicam, Ago ad decem, ad quæ Titius
eſt mihi obligatus: *ſane hic libellus tãquam nimis effu-*
ſus,incertus ac generalis omnino reijciendus eſt, ſi tamen
reus conuentus de eo quicquam obijciat,eo enim tacente,re
d *gulariter* d *valeret,cum is,qui non excipit, videatur ac-*
quieſcere,fauoriq; ſuo renunciare. Sæpenumero tamen
vtramque cauſam libellus ſimul connectit,& remotam &
proximam. vt ſi dico, Ago contra Titium mihi obliga
11 tum ex mutuo ad decem, quæ ei dedi. † *Quod autem*
*ſupra dixi,*obligationem actionum cauſam eſſe,*hoc ad*
actionem perſonalẽ coarctandum eſt,ea enim ſola oritur ex
contractu & delicto,mediante obligatione. Verbi gratia,
Dedi tibi mutuò cẽtum,ex hoc contractu oritur obligatio,
qua tu mihi obſtringeris,vt mutuum reddas:ex obligatio
e *ne fluit actio,nempe condictio* e *certi,qua illud ipſum in*
iudicio abs te peto. Item dediſti mihi damnum,ex hoc de-
licto progreditur obligatio, qua ſis mihi obnoxius damnũ
datum reſarcire,ex obligatione naſcitur actio, qua ego id
12 *ipſum abs te in iudicio poſtulo.† Cæterum reales actiones*
non ex obligatione,ſed ex dominio potius, vel ex quaſi do
f *minio* f *enaſcuntur.Exempli cauſa,tu nullo iure poſſides*
ædes meas, quarum ego ſum dominus, ex hoc dominio
oritur ius petendi,vt ædes meas mihi reſtituas, quod ius
13 *dicitur actio realis,ſiue in rem,& ſic deinceps. † Vides*
ergo, in actione reali cauſam proximam eſſe dominium
vel quaſi dominium quia enim actor eſt dominus rei, vel
14 *quaſi dominus,ideo agit & petit.† Sed cauſa remota eſt*
titulus dominij,vt ſi dicat, Sum dominus,quia ſucceſſi
vt hæres,quia res mihi donata eſt,vel in dotem data,
15 legatove relicta.† *Debet autem neceſſario ſemper in li-*
bello exprimi cauſa proxima,ſi actionem realem inten-
dere velis,nempe,quia ſum dominus,tametſi cauſa remo
g *ta* g *omitti poſſit, conuerſa rota quo ad actionem perſo-*
nalem.

ADDITIONES.

a Arg l.1.ff.de ſtat.hom.
b Gloſ pulchra in l.1.ff.de edend.in l.& an eadem,ff.de exce. rei iud.
c Iaſ hic pulchre,fac.l.omnes,§.Lucius,ff.quæ in frau.cre.vbi ſufficit libellum præſumptiuè concludere.
d c.abbate ſanè,verſ.ſecus, de re iud.lib.6.Bar.in l exceptionem,C.de probat.& l.1.ff.de eden.
e §.1.ſup.quib.mod.re com.oblig.
f l.vnica,C.de alien.iud.mu.cau.fa.& l.in rem,in princ.ff.de rei vend.
g De hoc tamen vide Camelam in § omnium,num.17.& 18. infra eod.

In Princip.tit.argumenta.

1 *Actionis definitionẽ ad effectu & officio conſtatam eſſe.*
2 *Quare actio dicatur eſſe ius.*
3 *Diuerſa eſt facultas & in actore & reo.*
4 *Actio an ſit iuris ciuilis vel gentium.*
5 *Antiquæ actionem formulæ hodie ſublatæ.*
6 *Nomen actionis in libello omitti poteſt.*
7 *Actio & obligatio quomodo differant.*
8 *Exceptionem reo dari ad defendendum.*
9 *Exceptio eſt actionis excluſio.*
10 *Reus dicitur in iure pars fugiens.*
11 *Reus excipiendo dicitur quaſi actor.*
12 *Nonnullæ exceptiones naturam actionum ſortiuntur.*
13 *Qui poteſt tantum excipere exceptiones, quæ ſunt proximæ actionibus obijcere nequit.*
14 *Exceptio compenſationis an excommunicatus obijcere poſſit.*
15 *Si perſequamur aliquid extra iudicium, nõ dicimur agere:quia actio exigit iudicium.*
16 *Nocturnum furem licet occidere,diurnum non,niſi telo ſe defendat.*
17 *Creditor poteſt propria autoritate capere debitorem fugitiuum.*
18 *Omnes perſonæ quæ perpetuam debent obedientiam, ſi aufugiant, propria autoritate poſſunt capi.*
19 *In actione reali ſubeſt quædam quaſi obligatio.*
20 *Obligatio impropriè accepta.*
21 *Obligatio in propria ſignificatione quid notet.*
22 *Vtramque actionem,& realem, & perſonalem,hic diffiniri.*
23 *Perſequendi verbum continet actionem in rem, & in perſonam.*
24 *Verbum,debetur,omnem actionem complectitur.*
25 *Quæ actio dicatur natiua,quæ item datiua.*
26 *Verbum,debetur,quomodo in textu accipiatur.*

Supereſt,vt de actionibus loquamur. Actio autẽ nihil aliud eſt,quam ius *a* perſequendi *b* in iudicio, *c* quod ſibi debetur.

Diuus *Iuſtinianus methodica ſane ratione actionum*
ſpecies tractaturus,diffinitionem actionis *præmiſit,vt in-*
a *telligeretur id,de* a *quo agendum eſſet.† Eſt autem hæc*
1 *definitio* b *Iulij Celſi, conſtatque ex effectu & officio:*
b *quod genus diffiniendi eſt* c *in legibus frequens. † Genus*
c *in hac diffinitione eſt, ius, cuius ſpecies ſunt, dominium,*
2 *obligatio,actio poſſeſſio,& ſimiles. Vel eſt ius, ideſt, res*
incorporea,quia omnia incorporalia ſunt iura: atque ita
d *res corporales ſecluduntur, quæ in iure conſiſtere non* d
poſſunt, atque ita Zaſius præceptor meus interpretatur.
Vel potius expone ius,ideſt,legitima facultas: ſicut dici-
mus ius eundi,agendi,ambulandi,ius vtendi, fruendi, ius
poſtulandi,qua interpretatione ſuſtulerimus omnem il-
lam

ADDITIONES.

a Cicero lib.1.Officio.
b In l.nihil aliud.§ 1.ff.de act.& oblig.
c Sic tutela diffinitur,§.1.ſup.de tut.ſic iuſtitia,l.iuſt.ff de iuſtit.& iur.
d Sup.de reb.corpo.& incorp.per totum.

lam controuerſiam, quæ hic ab interpretibus mouetur,
quale ſcilicet ius, & cuius iuris ſit actio, an gentium, vel
3 *ciuile ius hanc introduxerit.* † *Præterea tali expoſitio-*
ne optime explicabitur natura actionis: nam alia eſt fa-
cultas agendi ipſi actori, alia parandi defenſionem reo.
Eſt enim in arbitrio actoris, quandocunq; velit litem mo-
uere & agere: ſed non in arbitrio rei, quando velit ſe de-
fendere exceptionemque obijcere. Is namque tantum con-
a *uentus in iudicio ſe defendit &* a *cōtra ſiſtit.* † *Cæterum*
4 *an actio ſit origine iuris gentium, vel Ciuilis, magnus eſt*
b *Doctorum conflictus. Communi tamen* b *calculo in hoc*
itum eſt, quod putent actionem etiam origine & inuen-
c *tione eſſe iuris Ciuilis.* c *Zaſius, reiecta hac opinione,*
exiſtimat actionem ipſa origine eſſe iuris gentium, conce-
ptionem vero & formam ſuperadditam eſſe iuris ciui-
lis, atque id ſolidis rationibus conuincit, in quam ſenten-
tiam & ipſe inclino potiſſimum: quia etiam ante legem
12. *tab. frequentabantur iudicia, & habebant actiones a*
d *Romulo* d *inſtitutas, ſatis tamen informes, rudes, &*
confuſas. Poſtea vero ius Ciuile ſuperuenit, & eas actio-
nes in ordinem redegit, certaſque formas atque conce-
5 *ptiones adaptauit, & illas certo ordine compoſuit.* † *Hu-*
iuſmodi autem formulæ olim vſitatæ, in quibus cadens a
e *ſyllaba, cauſa cadebat, ex conſtitutione* e *Conſtantini*
f *ſublatæ ſunt hodie. Gellius* f *eas lib. vlt. Noctium At-*
g *tic. refert. &* g *Alciat. in tit. de verb. ſig. Quinimo iu-*
h *re* h *Pontificio nec ipſum nomen actionis in libello eſt*
proferendum, quod an & iure Ciuili obtineat, variatum
6 *eſt.* † *Ego putarim, nec eo iure nomen actionis neceſſario*
i *inſerendum eſſe, motus doctrina* i *Iaſonis, qua adſtruit,*
vbicunque aliquid clare deciſum ſit lege Pontificia in quo
iuris Commentatores dubitent atq; diſceptent, in iure Ci-
uili, omiſſis illorum altercationibus, ſtandum eſſe iuri Ca-
nonico clare decidenti.

7 a Perſequendi. † *Hac differentia ſecernitur primum*
actio ab obligatione, qua nihil petimus, ſed aduerſarium
ſaltem ſtringimus, vt debere aliquid incipiat, non vt ſol-
uat quod debet. Deinde ab exceptione, qua nihil petimus,
8 *ſed tantum nos defendimus.* † *Exceptiones enim dantur*
reis, non vt perſequantur, ſed vt ſe contra actores defen-
9 *dant.* † *Exceptio namq; eſt actionis* K *excluſio, & reus*
K *non dicitur iudicio perſequi, ſed fugere.* † *Ideo frequen-*
10 *tiſſime in legibus appellatur pars* l fugiens. † *Et quan*
l *quam interdum reus pro actore* m *habetur, vere tamen*
11 *actor non eſt, vtcunque videatur eſſe actor improprie,*
m *verbum enim,* videtur, *improprietatem ſignificat. Vide-*
tur autem actor ea ſimilitudine, quia ſicut actor ſuam in-
tentionem fundare probareq; debet, ita reus fundata in-
n *tentione actoris, ſuam debet* n *exceptionem plene doce-*
12 *re.* † *Hoc tamen negari non poteſt, quin aliæ exceptiones*
alijs propius accedant ad naturam actionis, videlicet illæ,
quæ continent quandam quaſi reconuentionem (vt eſt ex-
ceptio compenſationis, nam ille qui eam obijcit, videtur
quoque in effectu petere, & ſic quaſi agere) non tamen
o *ſunt* o *actiones. Et hac exceptionum diſtinctio vel ob id*
13 *mente tenenda eſt,* † *quia hi non poſſunt agere; ſed tan-*
p *tum excipere, (vt eſt excommunicatus* p *) non poterunt*
obijcere exceptiones illius naturæ, quæ ſunt proximæ actio
14 *nibus.* † *Itaque & de compenſationis exceptione dubita-*
tum eſt, an illa ab excommunicato conuento poſſit obijci,
q *& crebrius obtinuit, nō poſſe, quia reconuentioni* q *com-*
paratur, quæ excommunicato eſt interdicta. quam ſenten-
r *tiam vt veriorem, & nos alibi* r *defendimus.*

b In iudicio. *Hoc verbum,* in iudicio, *adiectum eſt, lo-*
ſ *eo differentiæ,* ſ *vt diſcernamus, ſolemnes actiones, ac*
iudiciales, quæ ex forma legis dependent, ab extraiudi-
cialibus hominum poſtulationibus, quæ neque ſolemnita-
tem, neque formam requirunt cognitioni deſeruientem,
15 *ſed plerumq; ex priuato conſtant arbitrio.* † *Si enim ex-*
tra iudicium aliquid ab aduerſario requiram, quamuis
eadem verborum forma qua fuerit apud iudicem poſtu-
landum, non tamen dicor agere, quoniam actio exigit iu-
dicium. Sic etiam ſunt caſus, quibus permiſſum eſt ſe vin
t *dicare* t *ſine iudice, vt hic eos recenſet Accurſius; quem-*
16 *admodum eſt in fure nocturno, & diurno.* † *Nocturnum*
licet occidere, diurnum non, niſi telo ſe defendat: tenetur
tamen occidens lege Cornelia, cum poſſet apprehende-
u *re,* u *maluerit eum occidere.* † *Item licet creditori pro-*
17 *pria autoritate debitorem fugitiuum:* x *dummodo ip-*
x *ſum vltra horas 20. non retineat, alioqui diceretur pri-*
y *uatum habere carcerem, contra diſpoſitionem* y *iuris.*
18 † *Et in ſumma, omnes qui ad perpetuam obedientiam ob*
ſtricti ſunt, quales ſunt vxores, liberi, ſerui, monachi, &
ſimiles, hos, ſi aufugiant, propria autoritate poſſumus ca-
pere & perſequi. Breuiter nihil extraiudiciale nomen
actionis meretur.

c Quod ſibi debetur. *Hæc differentia nobis exhibet cau*
ſam, officium, atq; exitum actionis: neque enim ob aliud
introducta fuit, neq; alio pertinet, quam vt vnicuiq; tri-
bueretur ius ſuum, quia actio eſt executio iuſtitiæ. Cæ-
terum Azo putat verbum, Debetur, *poſitum eſſe ad re-*
mouendam actionem realem, in qua nihil debetur, ſed pe-
timus id, quod prius noſtrum eſt. Verum in hoc repreben-
19 *ditur,* † *quia vtcunque in actione reali proprie nulla ſit*
obligatio, ſubeſt tamen quædam quaſi obligatio, Obli-
z *gationem enim bifariam accipi, ſupra quoq;* z *admo-*
20 *nui,* † *primum pro communi quodam vinculo, quo omnes*
homines obligantur, vt honeſte viuant, neminem lædant.
Sed hoc vinculum improprie vocatur obligatio, cum neq;
cauſas, neque officia veræ obligationis habeat, ideſt, ne-
que ex contractu, neque ex delicto fluat, neque pariat ius
petendi,

ADDITIONES.

a Iſta fuit conſideratio l. pure, in fi. de dol. except.
b Bart. in l. frater à fratre de cond. indeb. Iaſ. hic poſt Ang. Pau. Caſt. & omnes Doct. in l. ex hoc iure, de iuſt. & iur.
c Tum hic, tum in l. 2. §. ex his legib. de orig. iur. vide eundem Zaſ. lib. 2. ſingul reſp. c. 5.
d Ita teſtatur Dionyſius Halic.
e In l. 1. & 2. C. de for. & imp. ſub.
f Cap. 9.
g In l. pecuniæ verbum, de verborum ſignif.
h Cap. dilecti, extra de iudi.
i In l. edita, C. de edend.
K l. 1. de except.
l l. properandum, §. etſi qui, C. de iud. §. in ſumma, ſupra de iniur. & alijs plurib. locis paſſim obuijs.
m l. 1. & l. in excep. ff. de prob.
n l. 1. C. de prob.
o l. amplius, in fi. ff. rem rat. hab. quia textus ibi vtilis in verb. videtur, quæ eſt nota improprietatis.
p Cap. cum inter, de except.
q l. neque, C. de compenſ.
r In d. c. cum inter, de except.
ſ Oldend. in com. lo. actio.
t Vt C. quan. lice. vin. ſe ſine iud.
u l. 4. cum l. ſeq. ff. ad l. Aquil.
x l. ait Prætor, §. ſi debitorem, ff de his, quæ in frau. cred.
y C. de priu. car. per totum, l. general. C. de decur. lib. 10. & l. capitalia, 5. ff. ad l. Iuliam de adult.
z Supra de oblig. in prin.

petendi, actionem ſcilicet. Sic in actione reali accipitur, vbi quis obligatus eſt, ne locupletetur cum alterius iactu-
21 *ra, ſed domino res ſuas reſtituat.* † *Deinde obligatio proprie dicitur, quaſi ex cõtractu, vel quaſi ſiue ex delicto vel quaſi naſcitur, atque ita in actione perſonali ſumitur. In diffinitione, itaque actionis verbum,* Debetur, *lata signi-*
a *ficatione & improprie* a *vſurpatur, vt comprehendat etiam realem actionem, quam etiam in diffinitione continere voluit Imperator, cum paulo poſt eam ponat in di-*
22 *uiſione ſtatim ſubſequenti.* † *Vtraque ergo hic diffinitur actio, & realis et perſonalis, quod & Perſequendi verbũ*
23 *ſatis ſignificat:* † *cũ eius appellatione & petitio, & actio in ſpecie contineatur. Petitio, in rem eſt, actio in perſona.*
24 † *Idem probat verbum,* Debetur, *quod omnem omnino*
25 *actionem comprehendere intelligitur.* † *Infertur quoque hac diffinitione non ſolum natiuam, ſed etiam datiuam actionem contineri.* Natiua *eſt, quæ præiacentem habet materiam, eamq; ſufficientem & efficacem, vt inde actio deriuetur, ſicut ſunt contractus & conuentiones legitimæ.* Datiua *eſt, quæ materiam quidem præexiſtetem habet, ſed non idoneam ad producendam actionẽ perfectam, niſi nominatim adiuuetur lege, Prætore, æquitate conſue-*
b *tudine, quẽadmodum Zaſius hic* b *pulchre explicat. Quod autem hoc loco Accurſius, longius ſeſe extẽdit, opponendo multa & varia, quod non ſolum perſequamur, quod nobis debetur hoc, Zaſio autore, reſolui poteſt vno*
26 *verbo,* † *ſi dicamus, verbum,* deberi, *hic extenſe & generaliter accipi pro eo, quod nobis detur actu, vel habitu, hoc eſt, quod vel in præſentiarum, vel futuro tempore debetur. Nam ſi res in habitudine ipſa, ſtatuque ſuo talis,*
c *eſt, quæ nobis deberi poſſit ex ſtatu præſenti,* c *ſatis dicetur nobis deberi, quo ad veritatem huius definitionis. Exempli gratia: Aliquis eſt mihi obligatus ad decem in diem: ego iſta decem peto: ecce peto, quod mihi iam nõ debetur, ſed ſtatus præſens indicat, in futurum mihi debitum iri. Sic ſi pater contemplatione peculij ipſius filij conueniatur a creditoribus, nihilque ſit in peculio, pater nihil debebit ſoluere iam res eſt petita, quæ non debebitur actu. Cæterum fieri poteſt, vt filio obueniat peculium, & tum pater tenebitur, ſic que habitudine fuit debitum, non actu. Et hæc quidem ad definitionis explicationẽ ſufficiãt.*

ADDITIONES.

a l. pecuniæ verbum, 178. §. vltim. de verb. ſig.
b & latius idem Zaſ. lib. 1. ſing. reſpon. c. 5.
c Ita diſſolues totam illam glo. magnam in ver. debetur.

§. Omnium.

1 *An actionum diuiſio, in tex. poſita, ſit ſufficiens.*
2 *Mixta comprehenduntur ſub ſimplicibus.*
3 *Qualitates non conſtituunt ſpecificam differentiam.*
4 *Sub contractu continetur quaſi contractus: ſub delicto, quaſi delictum.*
5 *Verbum, intendere, cuius ſignificationis in legibus.*
9 *Actiones dari ex varijs figuris cauſarum, quomodo accipiendum.*
7. 10 *In reali actione reum nullo iure obligari, quid denotet.*
8 *Diuiſio actionum materialis in hoc §. tractatur.*
9 *Perſonalis actio explicatur.*
10 *In reali actione non verſatur proprie obligatio.*
11 *Realis actio præſupponit obligationem ſuppoſititiam.*
12 *Obligatio propria non abdicatur per alienationem rerum: ſecus in obligatione per ſuppoſitionem.*
13 *Dare & tradere quomodo differant.*
14 *Actio realis contra quemuis poſſeſſorem datur, perſonalis vero contra obligatum tantum.*
15 *Actionem perſonalium duas eſſe cauſas.*
16 *Actiones perſonales tam ex parte rei, quam actoris, ſunt infixæ in perſonis litigantium.*
17 *Perſonalis actio tranſit in hæredem obligati.*
18 *Directa actio per ceſſionem non transfertur.*
19 *Realis actionis explicatio.*
20 *Dominij appellatione quid contineatur.*
21 *Actio realis inhæret rei, ad quemcunque vadat.*
22 *Poſſeſſoris verbo quid comprehendatur.*
23 *Dolo malo poſſidere deſinens cõuenitur, ac ſi adhuc poſſideret, & quis dicatur deſiiſſe dolo poſſidere.*
24 *Omnes qui reſtituendi poteſtatẽ habent, actione in rem conueniuntur.*
25 *Dominium & poſſeſſionem requiri in actione reali coniuncti m.*
26 *Actionis realis cauſa proxima & remota.*
27 *Vtile eſſe actori, ſi in actione in rem exprimat cauſam remotam.*
28 *Cautela in actione reali.*
29 *Quæ ſint ſpecies actionis in rem.*
30 *Rei vendicationis declaratio.*
31 *Publicana datur quaſi domino.*
32 *Res incorporales non vendicantur ſeorſim.*
33 *Rei vendicatio directa, & vtilis.*
34 *Medium concludendi in rei vendicatione.*
35 *In rei vendicatione ex parte actoris requiritur dominium, ex parte rei poſſeſſio.*
36 *Actio ad exhibendum.*
37 *Conuentus rei vend. ſi negat ſe poſſidere, & conuincitur, aufertur ab eo rei poſſeſſio, & in actorem transfertur.*
38 *Acturus rei vend. tria inſpicere debet.*
39. 41 *Dominium quomodo probari poſſit.*
40 *Rem in nullius bonis eſſe, tribus modis contingit.*

Omnium autem actionum, quibus inter aliquos apud iudices, *a* arbitroſve *b* de quacunq; re quæritur, ſumma diuiſio *c* in duo genera deducitur. Aut enim in rem ſunt, aut in perſonam. Namque agit vnuſquiſque, aut cum eo qui obligatus eſt, vel *d* ex contractu, vel ex maleficio; quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas *e* intendit aduerſarium ei *f* dare, aut facere oportere & *g* alijs quibuſdam modis. Aut cum eo agit, qui *h* nullo iure ei obligatus eſt, mouet tamen illi de aliqua re cõtrouerſiam: quo caſu proditæ actiones in rem ſunt: *i* veluti ſi rem corporalem *K* poſſideat quis, quã Titius, *l* ſuam eſſe affirmet, poſſeſſor autem *m* dominum eius ſe eſſe dicat. nam ſi Titius ſuam eſſe intendat, in rem actio eſt.

a Arbitroſve. Arbitros, *hic intelligit, in quos tanquam iudices partium voluntate ſit compromiſſum, vt eorum ſententiæ ſtetur metu pœnæ.* Compromiſſum *autem eſt pactum illud, quo aliquem iudicij cauſa aſſumimus, ad-*
a *dita per ſtipulationem pœna, ſi eius ſententiæ partium* a *non ſint. Doctores arrepta huius vocabuli occaſione, ſatis hic impertinenter materiam arbitrorum expendunt. Angelus plures cognationes inter iudicem & arbitrum, & pleraſque*

ADDITIO.

a l. 1. de arbitr.

a pleraſque item differentias colligit. Nos hæc omnia a
ſuis locis bene diſcuſſa relinquimus.
b b De quacunque. Dummodo ſit in commercio b no-
ſtro.
1 c In duo genera. † Non videtur ſufficiens hæc diuiſio.
nam ſunt quædam actiones mixtæ, quæ de vtriuſq; actio-
nis tam perſonalis, quam realis natura participant. Ac-
c curſius c putat ſufficientem eſſe. voluit enim Impera-
tor tantum duo illa extrema reſpicere, ſcilicet in rem, &
in perſonam, ex quibus illæ, quæ dicuntur mixtæ, conſtan-
2 tur. † Et traditum eſt, mixta comprehendi ſub ſimplici-
d bus, quibus d participant, ſicut participium e ſub no-
e mine & verbo Faber vero ait, omnẽ actionem totam &
integram, vel eſſe in rem, vel in perſonam origine, licet
aliqua actio habeat quædam communia cum alijs, ſed eſt
3 tantum adiectiua qualitas: † & per manus traditur,
f qualitates f non conſtituere ſpecificas differentias, de
g hoc tamen infra g dicemus plura.
4 d Ex contractu. † Sub contractu intellige quaſi contra-
ctum, ſub maleficio quaſi maleficium. Ita enim in legibus
hæc verba ſæpenumero vſurpantur, prout Doctores hic
late expendunt.
5 e Intendit. † Ideſt, experitur vel agit. Eſt enim inten-
dere, verbum iudiciale, & capitur pro iudicialiter pete-
re, vel actionem inſtituere. Unde fit, vt quandoque in-
h tentio nominetur h actio.
f Dare aut facere oportere. Dare, puta centum: facere,
vt ædificare domum, ſcribere librum: & ſic includuntur
obligationes dandi & faciendi.
g Alijs quibuſdam modis. Accurſius hanc particulã
variè interpretatur. Ego Zaſij expoſitionem amplector,
per quam omnes & gloſſæ, & commentatorum fatiga-
tiones ſedũtur. Quod enim tex. dicit & alijs quibuſdam
modis, hoc intellige, qui non competunt nec ad dandum,
6 nec ad faciendum, ſed tamen diriguntur in perſonã. † At
i que hoc eſt, quod alibi I.C. i ait, actiones dari ex varijs
figuris cauſarũ, quaſi diceret, & alijs modis perſonaliter
agi poſſe, quum nec dari petitur, nec fieri, ſed prout con-
trouerſiæ varios habent ſtatus, ita ſunt variæ figuræ cau-
ſarum. Poteſt enim aliquando agi, vt Titius ceſſet ab in-
famia: hic neque datio, neq; factum eſt. Poteſt ſilentium
imponi aduerſario, qui me moleſtat: poteſt prohiberi ad-
uerſarius, ne iuriſdictionem meam turbet, ne ædes meas
circumeat, ne per plateam meam vadat. Hos & ſimiles
K modos Imperator hic, & ante ipſum K Paulus quoque
comprehendere voluerunt.
h Nullo iure ei obligatus. Ideſt, vt ego intelligo, nulla
ciuili vel naturali in obligatione deſcendẽte ex contractu,
vel quaſi ex contractu, delicto, vel quaſi ex delicto: im-
proprie tamen obligatus eſſe dici poteſt, vt domino rem
l ſuam reſtituat, ſecundum ea, quæ ſupra in l definitione
diximus. Perſona ipſa nullo iure obligatur, ratione tamen
rei reſtituendæ quis obligatus eſt.
i Veluti ſi rem. Exemplum eſt rei vendicationis, quæ
conſiſtit tantum in rebus corporalibus. Nec refert, an
rem ſingularem poſſideat, vel etiam vniuerſalem: veluti
gregem, qui dicitur continere quandam vniuerſitatem re-
rum corporalium.
K Poſſidet. Quicunque ille fuerit, quacunque etiam fi-
de, licet bona fide emerit & poſſederit. Nam ſua bona
fides non tuetur eum aduerſus dominum repetentem rem
ſuam, ſed hoc ei tribuit, quod re euicta agat euictionis no-
mine contra venditorem.
l Suam. Se habere rei dominium, quod eſt præcipuum
fundamentum, & cauſa rei vendicationis, ſicut infra mox
oſtendam.
m Dominum eius. Sufficit tamen, ſi dicat reus ſim-
pliciter, Nego rem, quam petis tuam eſſe. Neque enim
aſſeret ſuam eſſe rem, quia forte neutrius eſt, ſed quia diu
iam fuit in poſſeſſione, eſt in ea retinendus, donec contra-
rium doceatur. Sic ergo poſſeſſori nullum onus incumbit
probandi, ſe actor oſtendere debet, ſe eſſe dominium rei,
m ſi obtinere m velit. Quod ſi poſſeſſori iactauerit ſe velle
probare dominium, nec tamen illud docuerit, nõ ſuccum,
n ſed remanebit in ſua poſſeſſione, donec actor probet n ſe
eſſe dominum. Vide tamen ne in illis verbis (poſſeſſor au-
tem dominum eſſe ſe dicat) exceptionem rei conuenti
ſtatuere, quando ſcilicet excipiendo dicit, fundum peti-
tum ad ſe pertinere iure dominij &c. & per hoc ceſſa-
rent inanes Doctorum concertationes. Et hæc ad textus de-
clarationem ſufficiant.
Porro quia ſpecies actionum propter immenſam nego-
tiorum diuerſitatem mirifice variatur, voluit Imperator
eas poſt præmiſſam definitionẽ actionis generaliter pro-
o poſitam cõmodius diuiſionibus explicare. o Quo magis
autem rem latiſſime patentem ad certos locos contrahe-
ret, voluit ſingulas diuiſiones ex ſingulis quarumlibet
rerum cauſis producere, vt hoc modo ad certam actionũ
cognitionem perduceremur. Per totum ergo hũc titulum
ſex diuiſionibus actiones partitur, quarum nos ſuo quo-
8 que loco expediemus. † Prima diuiſio, quæ cauſam ma-
terialem reſpicit, hoc §. tractatur, quia aliquæ actiones
ſunt perſonales, aliquæ reales. Omnium enim actionũ, qui-
bus vtimur, materia hæc eſt, vt aut in perſonam dirigan-
tur, aut in rem: atque ob id nominat iſtam diuiſionem ſum-
mam, ideſt, præcipuam ſeu potiorem. Nos vtriuſque actio-
nis naturam conciſè quidem ac breuiter, ſed tamen diluci-
9 dè aperiemus. Et primo de perſonali videamus. † Eſt au-
tem perſonalis actio, qua cum eo agimus, qui obliga-
tus eſt nobis ad faciẽdum aliquid vel dandũ, & ſem-
p per aduerſus eundem locum habet. Ita p Ulpianus
definit. Et quod primo dicit, qui obligatus eſt: intellige
ex contractu, vel ex delicto: quoniam perſonalis actio da-
tur tantum contra eum, quem ex obligatione proprie ac-
cepta deuinctum habemus, ex contractu ſcilicet, vel quaſi
10 ex contractu: delicto, vel quaſi delicto. † Atque ita exclu-
ditur realis actio, in qua non verſatur obligatio proprie
loquendo: reus proprie nobis non eſt obligatus, cum neque
deliquerit, neque nobiſcum contraxerit: ſed perſequimur
ius,

A D D I T I O N E S.

a In l. ſocietatem. 76. §. arbitr. pro ſocio. & to. tit. de recept. arb. Can. c. Quintauallis, de iu. iu. cum ſimil.
b Ang. hic.
c Glo hic in ver. ſumma.
d Gloſ. in l. 2. in prin. & ibi Zaſius. de verbo. obl. Ang. hic.
e Zaſ hic.
f Bart. in l. 1. in princ. de acq. poſſ.
g In §. quædam, hoc tit.
h l. ſi quis intentione. de iudi. Zaſ. l. vbi, §. qui illud. de verb. oblig.
i In l. 1. poſt prin. de act. & obl.
K In d. l. 1 poſt princ.
l Circa verbum, debetur.
m §. commod. inf. de interd l ſi. C. de rei vend. l. minus graue, C. de reſti. l. qui accuſare, C. de ed.
n Gloſ. in l circa, de probat.
o Arg. l. pen. de var. & extraordin cogni.
p In l. actionum genera, 25. §. in perſonam. de act.

a *ius, vel res noſtras. Et hoc eſt quod ſupra, a obligatio-*
nem in reali actione improprie accipi, diximus. Sic ego
textum hic exaudio, dum dicit, qui nullo iure ei obliga-
b *tus eſt. a Accurſ. vero aliter.* b Si is, inquit, quem reali
actione impeto, tenetur mihi reſtituere, quod meum
habet: ergo eſt obligatus. *Quomodo ergo Iuſtinianus*
aſtruit, quod actione in rem aduerſus eum agamus, qui
nullo iure obligatus eſt? Cõmuniter Interpretes hanc obie-
ctionem in hunc modum tollunt, quod non teneat conſequẽtia;
Tenetur reſtituere, ergo eſt obligatus. *hanc enim con-*
ſequentiam ſi voles validam reddere, & firmam, neceſſe
eſt ſic dicas in antecedenti: Tenetur iure actionis rem
reſtituere ergo eſt obligatus. *ſed iam illud antecedens*
non eſt verum in caſu noſtro, quia in actione in rem non
tenetur reſtituere iure actionis, ſed tantum officio iudicis.
Iure enim actionis ſolum petit, vt declaretur dominus,
c *& ex conſequentia iudicis officio venit* c *reſtitutio, in*
executione. Iam officium iudicis nullam praeſuppo-
d *nit* d *obligationem, ſed ex aequitate fluit, quae eſt ad*
fine ſiue cognatum ipſius obligationis, ſicut quaſi domi-
11 *nium ad fine eſt dominij.* † *Zaſius vero aliter diſſoluit,*
qui fatetur, quod vt tenetur, ita obligatus eſt, ſed per ac-
cidens: & ſuppoſititiè, id eſt, per ſuppoſitam rem, quae obli-
gatio non eſt vera & propria, quia non naſcitur ex vera
conuentione, ſed tantum per accidens & ſuppoſitionem
rei conſtat, per quam adſtrictus eſt rem reſtituere, a qua
obligatione liberatur per abiectionem rei, ſi ab eo res de-
cedat. Et quod minutius quidpiam haec obligatio habeat,
12 *ex eo liquet,* † *quia ea obligatio, quae eſt vera & propria,*
non poteſt tolli & abdicari a ſe per abiectionem, & alie-
nationem rerum, quarum ratione erat obligatus. nam vt-
e *cunque alienet, non eximitur a ſua* e *obligatione. Secus*
in hac obligatione, quae fit per ſuppoſitionẽ rei, quia tam
diu obligaris ad reſtituendum, donec res penes te eſt, ſi
deſieris rem habere, amplius non teneri. Sic ergo obliga-
tus es per accidens & ſuppoſititiè, non vere. Subijcit, ad
faciendum aliquid, *vt ſcilicet domum aedificet, proficiſ-*
ſcatur Briſacum, vel dandum, *id eſt, vt non ſolum tra-*
dat rem debitam, verum etiam in nos eius transferat do-
13 *minium.* † *hoc enim,* date, *proprie ſignificat. Dat nam-*
f *que is, qui transfundit in alium dominiũ rei, tradit, qui* f
non transfert dominium. Et per haec verba rurſus remo-
uetur actio realis, quoniam in ea, neque datio, neque fa-
ctum verſatur, ſed tantum petitur, vt domino res ſua re-
ſtituatur. Quod poſtremo annectitur, Et ſem per aduer-
ſus eundem locum habet: *hoc quoque ad differentiam*
fit realis actionis, quae datur contra quemuis poſſeſſorem.
14 † *Actio vero perſonalis tantum aduerſus eum competit,*
qui eſt obligatus etiamſi res interim cœperit ab alio poſ-
15 *ſideri.* † *Ex praedictis colligere licet, actionem perſonalẽ*
duas habere cauſas, propinquam & remotam. Propin-
qua eſt obligatio, ea enim immediate parit actionem. Re-
mota eſt contractus, ſiue delictum. Contractus enim &
delicta producunt quoque actionem, ſed mediante obliga-
tione, ſicut emptio, mediante traditione, procreat domi-
16 *nium, de quo ad rubricam ſatis multa diximus:* † *Sunt*
autem huiuſmodi actiones perſonales omninò infixae in
perſonis litigantium, tam ex parte rei conuenti, quam ex
parte actoris, vt hic Iaſon docet. Ex parte quidem rei,
ideo, quia ſemper eſt adſtrictus ad id, quod in obligationẽ
deductum eſt, atque ob id perſonalis *dicitur, quod nun-*
quam excedit perſonam obligati, ſed quocunque vadat,
quemcunq; conſtituat procuratorem, ſemper eum comi-
tatur: ſemper aduerſus eum eiuſque haeredem competit:

17 † *nam & in haeredem trãſit obligatio, cum in vniuerſum*
g *ius defuncti* g *ſuccedat, eademque perſona cum defun-*
h *cto* h *cenſeatur. Hinc vulgo dici ſolet,* tales actiones ſe-
i qui perſonam obligati, ſicut lepra i leproſum. *Ex*
parte vero actoris ideo, quia perſonae ſuae ita inhaeret, vt
ab eo auelli non poſſit, & in alium transfundi, praeſertim
directa actio: eſt enim affixa in oſſibus actoris, ſicut cha-
l *racter* l *baptiſmi in anima.* † *Et quamuis aliquando ce-*
18 *datur, ſola tamen vtilis transfertur, directa autem nun-*
m *quam ab actore* m *diuellitur.*
19 Nunc *ad realem.* † Actio realis, eſt n per quam
n rem noſtram, quae ab alio poſſidetur, petimus: & ſem
per aduerſus eum eſt qui rem poſſidet. *Dixit,* rem no
ſtram: *quia agens hac actione debet eſſe dominus rei pe-*
20 *titae.* † *Sub dominio autem comprehenditur non ſolum di-*
rectum, ſed & vtile dominium. Nam & vtilis dominus
o *pro re ſua amiſſa, realem habet actionem,* o *puta em-*
p *phyteuta, feudatarius,* p *ſuperficiarius. Deinde qua-*
q *ſi* q *dominium poſtremo ius in re ſpecificum, quale ha-*
r *bet is, cui debetur* r *ſeruitus addidi,* poſſidetur ab alio,
ad differentiam actionis perſonalis, quae non reſpicit poſ-
ſeſſorem alicuius rei, ſed ſolum perſonam ex contractu vel
21 *delicto obligatam.* † *Haec autem nempe realis actio pro*
prie rei inhaeret, & quemcunque poſſeſſorem ſequitur,
22 *etiamſi res per mille manus ambulet.* † Poſſeſſoris *au-*
tem verbum extentè & generaliter accipimus, eoq; com-
plectimur in primis tam naturalem, quam ciuilem poſ-
23 *ſeſſorẽ: deinde eum, qui deſiit dolo malo poſſidere.* † *qui*
ſ *perinde conuenitur,* ſ *ac ſi adhuc poſſideret. Quod pro-*
cedit, ſi dolo poſſidere deſijt poſt litis conteſtationem: ſe-
cus ſi ante, quia tum aduerſus eum non competet rei ven
t *dicatio, ſed actio in factum* t *ad intereſſe ex titu. De*
alien. iud. mutandi cauſa facta. Sic enim dicet actor ea
u *ſpecie:* u Tu poſſederas ab initio rem meam, &
ſtatim eam deſijſti dolo poſſidere. per hoc factum
ſum damnificatus in centum pro intereſſe: vnde pe
to ex tit. De alien. iud. &c. vt mihi hoc intereſſe re-
x ponas. *Tum autem dicitur quis dolo deſijſſe* x *poſſide-*
re ſi

A D D I T I O N E S.

a In definitione actionis, in verbo debetur.
b Gloſ. verbi, nullo iur.
c l. ex diuerſo, de rei ven. Iaſ in l. 25. ſi prin. de oper. no. nunc.
d l. 49. qui per colluſionem, in fi. de action. empt.
e l. fi. in fi. de contrah. empt.
f §. ſic itaque, infra hoc tit.
h l. haereditas, 62. de reg. iur.
i §. 1. de iureiur a mor praeſt.
k Arg. l. 1. § ſi haeres percepto. ad Treb. & eſt tex. in d. l. actio-
num, poſt prin.
l Vt dicit eleganter glo l. 3. pro ſoc.
m d. l. 3. & l. Sticho, de pecul.
n d. l actionum genera, in prin.
o De directo & vtili dominio, quis illud habeat, vide hic Fab.
Bar. in l. ſiquis vi, §. differ. de acq. poſ Bal. & Sal in l. tra-
dit, C de pac gloſ. & Bart. in l. mio. §. ſi ſeruus, de euict.
p l. 1. ſi ag. vect. vel emph. pet.
q §. namque ſi cui, infra eod. de quo dominio dixi in §. ſi quis
à non domino, ſupra de re. diuiſ.
r §. item Seru. inf hoc tit.
ſ l. qui dolo, & l. parem, de reg iu. l. ſin autem, §. ſed etſi quis.
& l. is qui dolo, de rei vendic.
t ita Panor. in ca. 1. in 3. col. vt eum allegat hic Iaſ. de al. iud.
mut. cau fa.
u Ita Zaſ. hic eleganter docet, dicens, hanc Pau. doctr. eſſe
not. & per eam limit. l. qui dolo, de reg. iur.
x Fab hic, Bar. in l petitorio, in prin. de rei ven. & Iaſ hic
ſequitur.

re ſi ei denunciatum fuerat a domino. ſe, velle talem rem vendicare, & ipſe poſtea alienauit, vel ſi poſt datum libellum, vel poſt quam dominus rei dixit ſe porrecturum libellum ipſe alienauit. Porro & eum poſſeſſoris nomine comprehendimus, qui detinet tantum aliquam rem: qualis eſt colonus, depoſitarius, conductor, & alij ſimiles. Item & quaſi poſſeſſorem, rerum ſcilicet incorporalium,
24 *vt ſeruitutum.* † *Et breuiter omnes, qui habent reſtituen-*
a *di poteſtatem, hac actione a conueniuntur. Ex quibus*
25 *colligitur,* † *duo coniunctim in reali actione requiri: primum, vt actor ſit dominus rei petitæ, vel quaſi dominus:*
26 *deinde quod reus, contra quem agitur, ſit poſſeſſor.* † *Ex prædictis quoq; apparet, actionem realem etiam in duas*
b *habere cauſas, propinquam & b remotam. Propinqua ſiue proxima eſt dominium: remotæ ſunt modi acquirendi dominium de iure gentium, vt occupatio, inuentio, alluuio, traditio, & id genus alij. Item tituli iuris Ciuilis tam vniuerſales quam ſingulares, vt eſt legatum, fideicommiſſum vſucapio, præſcriptio, & reliqui, de quibus omnibus in ſecundo Inſtit. lib. iuncta parte tertij, diſſeruimus abunde.*
27 † *Porro non eſt omittendum, circa realem actionem, quod vtcunq; actor in libello huius actionis, cauſam remotio-*
c *rem omittere poſſit, nempe titulum c dominij, ex qua origine competat ei dominium, vtile tamen eſſe illi, & proſicuum, ſi eam exprimas, dicendo, Sum dominus huius fundi, quia eum emi, quia legato mihi relictus eſt, aut in dotem datus. Sic enim etiãſi in iudicio ſuccumberet, quia titulum dominij in libello adſignatum docere nequiret, poterit tamen deinde nouum ſuſcitando iudicium, rem denuo vendicare ex alia cauſa, in qua eſſet fundatior: nec obſtabit exceptio rei iudicatæ, ſi ſaltem iſtam ſequentem cauſam ignorans prætererit in priori iudicio, petita tamen in integrum reſtitutione, ſecus ſi fáciens, cauſa fatigandi aduerſarium,*
d *d eam omiſiſſet. Quod ſi actor cauſam remotam non expreſſiſſet, ſed ſolum proximam* (peto, quia ſum dominus vel quaſi dominus,) *ea ſpecie licet perſequatur in iudicio vnam tantum cauſam, & condemnetur, id eſt, reus abſoluatur, quia non probet actor rem eſſe ſuam, non poteſt ad aliam deinde confugere, ob id certe, quia eo ipſo, quod adſtruit ſe dominum rei peti-*
e *tæ, cum dominium non ſi vna ex cauſa e cõpetere queat; in effectu vtique & vi ipſa omne ius ſuum, omnemque ti-*
f *tulum deduxiſſe f intelligitur.* † *Cauti ergo aduocati eſ-*
28 *ſe debent, quando vident aliquem in actione reali ſe ſimpliciter fundare in iure dominij, vel quaſi dominij, vt obtineant, ne petãt cogi actorem, quod cauſam remotam exprimat. Nam ſi exprimeret, ſuccumbens aliam prætende-*
g *re g non vetaretur: ſecus ſi eam omiſerit, quia ad aliam redire nequit. Et hæc quidem in genere de actione in rem*
29 *dicta ſint.* † *Cæterum quia realis actio generalis eſt, & pleraſque ſub ſe ſpecies complectitur, nempe* rei vendicationem *tum directam, quam vtilem. Item* Publicianam *quæ ei datur, qui habet quaſi dominium, vt quia cœpit vſucapere. Et actionem* hypothecariam, *quæ competit habenti ius in re, puta ius pignoris vel hypothecæ. præterea* confeſſoriam, *quæ is agit, cui prætendit ſibi competere ius ſeruitutis, & poſtremo* negatoriam, *quæ experitur, qui negat alteri ſeruitutem competere. Omnes enim hæ actiones in rem diriguntur, quare & illarum tractatio in ſubſequentibus annectitur. In hoc autẽ textu*
h *quia vltra prædicta, & rei vendicatio h tangitur, eiuſdemque materiam hoc loci interpretes ſatis diffuſe, & multis quæſtionum inuolucris expediunt: quare & nos*
30 *aliqua de huius natura ſubiungemus.* † *Eſt autem rei vẽ-*
i *dicatio, i actio realis, quæ datur domino contra poſſeſſorem quemlibet, ad vendicandam rem ſuam corporalem. Quod ſit realis actio, ſatis eſt manifeſtum: perſequitur enim tantum rem, & in hoc differt ab actionibus perſona-*
31 *libus.* † *Adieci,* domino *ad differentiam Publicianæ, quæ datur quaſi domino, ad vendicandam rem ſuam, quam nondum vſucepit. Item ad excludendam actionem confeſſoriam, & negatoriam, quæ nõ proprie domino competunt, ſed illis qui habent ius in re aliena, puta ſeruitutem.* Contra poſſeſſorem, *dixi partim ad remotionem perſonalium actionum, partim rerum incorporalium: quæ*
32 *ſicut non poſſidentur proprie, ita nec vendicantur.* † *Incorporalia enim iura, vt eſt iuriſdictio, ius patronatus, atque id genus alia, ſeorſim & per ſe vendicari non poſſunt,*
K *ſed alijs k actionibus petuntur: niſi per conſequentiam rei corporali accederent, vt ſi caſtrum vel villam cum iu-*
l *ribus l & pertinentijs petiero.* † *Eſt autem duplex rei*
33 *vendicatio, Directa & Vtilis. Directa illi competit, qui plenum habet alicuius rei dominium, vel ſaltẽ directum, qualis eſt dominus feudi, ſiue emphyteuſis. Vtilis autem*
m *illi, qui vtile dominium alicuius rei m habet, qualis eſt vaſallus, vel emphyteuta. Cauſa iſtius actionis eſt quoque dominium: is enim qui dominus rei, quã petit, non eſt,*
34 *ab agendo repellitur.* † *In libello ergo huius actionis medium concludendi eſt, quod actor ſit rei petitæ dominus, reus vero poſſeſſor. Tenetur itaque actor hæc duo coniunctim probare, nempe ſe eſſe dominum rei, quam vendi-*
n *cat, iure gentium n vel ciuili: ipſum vero aduerſarium*
35 *eſſe poſſeſſorem, alias rei vendicatio non procedit.* † *Præcipuum enim fundamentum, & cauſa rei vendicationis*
o *ex parte rei conuenti, o eſt* poſſeſſio, *quia ſemper ex parte rei deſideratur poſſeſſio, in agente vero dominium*
p *præſupponitur. Hinc ait p Iureconſultus,* Non compellimur inuiti ſubire hoc iudicium, quia poſſumus reſpondere non poſſidere, & ſic agẽtibus ſatisfacere. *Sed ne hoc caſu ſemper temere ſubterfugiamus iudicium,*
36 *actori proſpectum eſt pleriſque remedijs.* † *Nam & ad exhibendum agere poteſt, vt res exhibeatur, quæ actio maxime inuenta eſt propter rei vendicationẽ, vt eſſet experiundi copia, dum conſtaret aliquem detinere rem. Et item alio modo conſultum eſt actori petenti rem ſuam, aduerſus calumniatores, qui negant ſe poſſidere, cum ta-*
37 *men poſſideant.* † *Nã ſi conuincatur aduerſarius mendacij, quia actor probet eum poſſidere confeſtim ab eo debet auferri poſſeſſio, & in actorem transferri etiam nihil* de iure

ADDITIONES.

a l. oſ. de rei vend.
b De hoc dixi etiam ſup. in expl. rub.
c Prout ſupra ad rub. declaraui.
d Arg. l. de rebus, de arb. vbi talis malitia punitur.
e Res non poteſt eſſe mea ex pluribus cauſis, tex. in l. 3. §. ex pluribus, de acq. poſſ.
f Tex. elegans in l. ſi mater, §. eandem, de exce. rei iud.
g Ita Cyn. in l. edita, C. de ed. vbi dicit, aduerſarium proprio ligone pedem vulnerare, qui petit exprimi cauſam remotam.
h Ponitur enim eius exemplum in verſ. veluti ſi rem corporalem.
i De rei vend. Old. cl. 3. act. 2.
K Sicut in ſequenti §. oſtendemus.
l Bal. in l. 1. de rei vend. Alex. poſt Bar. in l. vendic. eo. tit. Bal. in l. 1. in fi. ſi cer. pet. Can. in c. examinata, extra, de iud.
m l. 1. ſi ager vect. vel emph. pet.
n l. in rem, in princ. de rei vend.
o l. vnic. C. de al. iud mu. cauſ.
p In l. ſi. de rei vend.

Digitized by Google

a de iure ſuo a probantem.† Conſulte tamē aget actor rei
38 vendicationem intentare volens, ſi tria prius proſpiciat.
In primis, num ipſe poſſideat rem, quam parat petere:
quia præter hoc, quod fruſtratorium erit petere rem, quā
tute habes, etiam punieris damno amittenda poſſeſſionis,
b ſi ſciens te poſſidere, b ab alio petas. Secundo, ſi ipſe non
poſſideat, videat primo, an alia via poſſit conſequi poſſeſ-
ſionem ſuæ rei, quam rei vendicationis iudicio, vt puta ali
quo interdicto. Nam difficile eſt probare dominium, quod
tamen facere oportet in rei vēdicatione. Tertio, ſi ipſe nō
poſſideat, nec proſpiciat aliam viam, qua poſſit poſſeſſio-
nem recuperare, tunc primo inquirat, an is, quem conue-
nire vult, rem poſſideat, & detineat, ne ſi res penes reum
c non ſit, iudicium reddatur c eluſorium. † Cæterum qua-
39 modo dominiū probari debeat, ſatis hic Faber & Iaſon
docent. Vt tamen & illud ſuccinctè doceamus, credide-
rim circa dominij probationem (quæ difficilis eſſe cenſe-
tur.) diſtinguendum eſſe. Nam ſi de his loquamur re-
bus, ex quarum qualitate conſtat, eas ante actoris occu-
pationem, ſiue apprehenſionem, in nullius bonis fuiſſe:
quales ſunt feræ beſtiæ, gemmæ, lapilli in littore maris
d inuenti, item inſula in mari d enata, & ſi quæ ſunt id ge
nus alia, harum plane dominium per occupationis, appre-
henſioniſve allegationem probatur, propter iuris regu-
e lam, volentis, ea quæ in nullius bonis ſunt: e occu-
pantibus concedi. atque hæc quidem probatio plana
eſt, ac facilis. Quod ſi de rebus diſputetur, ex quarum
qualitate non poteſt colligi, quod antea nullius fuerint, ſed
certū eſt eas fuiſſe ſub alicuius dominio, quales ſunt fun-
di, anīmalia manſueta, domus, omnes denique ſpecies ſiue
f res opera hominum factæ, f atque in eſſe productæ: eo
caſu ſi quidem, oſtēdatur, quod in nullius bonis aliquam-
40 diu fuerit, intereſt quonam pacto id contigerit.† Contin-
git autem id tribus modis. Primo, ſi prior dominus illas
g res pro g derelicto habuerit, qua ſpecie probatur domi-
nium per ſolam apprehenſionem, ſiue occupationem.
Deinde ſi res erat tributaria, & vacauit biennio, cenſe-
tur quoque pro derelicto habita, probaturque dominium
h eius per apprehenſionem, & h poſſeſſionem biennalem.
Poſtremo, ſi officio iudicis res proclamata fuerit, affigun
tur enim publica edicta hoc modo, quod ſi quis velit di-
cere, hanc vel illam rem ſuam eſſe, intra terminum præ-
fixum id faciat, & ſi nemo aduenerit, cenſetur quoq; res
pro derelicto habita, eamque poſtea occupans eius domi-
i nium, i per apprehenſionem firmat ac docet. Iſtis ta-
men tribus caſibus, probatur tantum vtile dominium, non
41 directum.† Cæterum ſi nequeat oſtendi, quod aliquam-
diu res in nullius bonis fuerint, ſubdiſtinguendum eſt.
Nam ſi de vtilis dominij probatione quærimus, tunc ſi
quis aſtruat ac demonſtret, ſe rem immobilem decem
annis inter præſentes, vel viginti inter abſentes, cum ti-
tulo & bona fide poſſediſſe, vtile dominium oſtēſum eſt:
k in quod procliuior eſt K Doctorum ſententia. Sin ve-
ro de probatione dominij directi inueſtigamus, videndum
rurſus eſt, an de rebus tantum mobilibus, an ſimpliciter
de quibuſcunque rebus loquamur: nam priori ſpecie pro-
batur dominium, ſi poſſeſſio cum titulo & bona fide per
triennium continuum euidenter commoſtrata fuerit. al-
tera vero ſpecie probatur dominium directum bifariam,
primo per præſcriptionem tanti temporis, cuius initij non
l extet l memoria: deinde per allegationem alicuius ti-
tuli, puta ſi quis dicat, rem ſibi donatam, vel vendi-
tam, &c. Sed hoc caſu tria coniunctim ſunt neceſſaria:
primo ipſe titulus, puta emptio, vel alius: ſecundo quod
res fuerit tradita: tertio quod tradens habuerit rei domi-
nium. Adduntur & alia ſecundum naturam cuiuſq; con-
tractus, vt in emptione requiritur probatio numeratio-
m nis m pretij, & ſic de alijs. Per hæreditatem vero adi-
tam, & ſimilia dominium non probatur ſimpliciter, ſed
ita demum, ſi defunctus fuit rei dominus. tum enim & hæ
res fit dominus: ſin minus, nec in hæredem transfertur do-
n minium, cum nemo plus in aliam iuris transfundere n
poſſit, atque ipſe habet. Et ita imponimus finem huic
primo §.

ADDITIONES.

a Tex. in l fi. ibique late Doct. de rei vend. Panor. in c. pen. in 6. col. de iu. calu. vbi ponit requiſita ad hoc, vt fiat tranſlatio in agentem, ita Iaſ. hic late.
b Doct. in l. 1a naturaliter, §. nihil commune, de acq. poſſ.
c l. qui petitorio, de rei vend.
d § feræ, cum §. ſeq. ſup. de re. diuiſ.
e d. §. feræ igitur, & l. 1. & l. 3 de acq. rer. dom.
f De quibus loquitur l. adeo, §. cum quis, de acq. re. do. & §. cum ex alien. cum multis ſequentib. de re. diuiſ.
g Vt ff. pro dere. per totum.
h l. quod agros, C. de om. agr. deſer. lib. 1.
i Secundum Iaſ hic, qui multa ad hoc allegat.
K Gl. & Doct. in l. traditionibus, vbi Alc. in contrarium nititur. C. de pact. & dixi de hoc ſup. de vſucap.
l Bal. & Doct. in d. l. traditionibus.
m l. cum res, iuncta gloſ. & Doct. C. de prob. vid. Spec. in ti. de loc. §. fi. verſ. 56.
n l. nemo plus, de reg. iur.

---

§. Aeque ſi agat.

1 Continuatio huius §.
2 Seruitutum alia perſonalis, alia realis.
3 Realis ſeruitus diuiditur in vrbanam & ruſticam.
4 Pro ſeruitutibus duæ actiones proditæ, confeſſoria & negatoria.
5 Res ſua nemini ſeruit. & num. 26.
6 Si quis acquirat fundum qui ſeruitutem debet, extinguitur ſeruitus.
7 Seruitus itineris.
8 Seruitus actus.
9 Seruitus altius tollendi ædes, quomodo accipienda.
10 Iure libertatis altius ædificare licet.
11 Origine omnia ædificia ſunt libera.
12 Statutis prohibetur, ne altius tollantur ædes.
13 Seruitus altius tollendi eſt vera ſeruitus.
14 Proſpicere quid, & ſeruitutem proſpiciendi triplicē eſſe.
15 Seruitus luminum.
16 Seruitus, ne luminibus officiatur.
17 Seruitus, ne proſpectui officiatur.
18 Seruitus proijciendi.
19 Differentia inter proiectum & immiſſum.
20 Mæniana & ſuggrundia.
21 Quorundam interpretum ad proijciendi ſeruitutem declarandam intellectus reijcitur.
22 In ijs prædictis ſeruitutibus confeſſoria cōpetit actio.
23 Confeſſoria in rem actionis definitio.
24 Confeſſoria quare dicatur realis.
25 Pro quolibet iure incorporali confeſſoria agi poteſt.
27 Confeſſoria actio inter duo extrema verſatur.
28 Cognatio & item differentia inter rei vendicationem, confeſſoriam & Publicianam.
29 Confeſſoria duplex, directa & vtilis.
30 Cauſa actionis confeſſoriæ.
31 Agens confeſſoria quid probare debeat.
32 Effectus actionis confeſſoriæ.

33.34 *Prædicta procedunt, quando iudicio petitorio agitur ſecus ſi poſſeſſorio.*
35 *In confeſſoria non requiritur probatio tituli.*
36 *Confeſſoria actio quando tollatur.*
37 *Libellus in actione confeſſoria.*
38 *Actio in rem negatoria definitur.*
39 *Negatoria actio vnde dicta, & quibus verbis inſtitui poſſit.*
40 *In quo differant inter ſe negatoria & confeſſoria actio.*
41 *Quæ requirantur, vt locus ſit negatoriæ.*
42 *In omnibus actionibus actor probare debet.*
43 *In negatoria actor non probat, ſed reus.*
44 *Vnaquæque res præſumitur libera, donec probetur ſeruitus conſtituta.*
45 *Quibus modis ſeruitus conſtituta probari debeat.*
46 *Agens negatoria an dominium ſuę rei probare debeat.*
47 *In negatoria quomodo ponenda ſit actio, vel formandus libellus.*
48 *Caſus, vbi aſſerens libertatem ſui fundi, eam probare tenetur, & nu. 49. 50.*
51 *Excuſſa l. ſi priuſquam, de no. oper. nunc.*
52 *Propter contumaciam eius, qui conuentus eſt negatoria, inualidatur præſumptio naturalis libertatis.*
53 *Contumax in non reſpondendo intelligitur reſpondiſſe in eam partem, quæ ſit illi deterior.*
54 *Etiam contra præſumptionem iuris, & de iure, admittitur probatio in contrarium per confeſſionem partis.*
55 *Hæc verba (ius non eſſe) ad omnes ſeruitutes in textu relatas, repetenda eſſe, contra Accurſ.*
56 *Duplici ratione agere poſſum, tibi non eſſe ius altius tollendi.*
57 *Quare in rebus corporalibus tantum confeſſoriè agatur.*
58 *In pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis.*
59 *Differentia inter res corporales & incorporales.*
60 *Sententia ſuper actione confeſſoria lata, tollit impedimentum ſeu turbationem ſeruitutis.*
71 *Explicatio verſ. ſane vno caſu, in §. noſtro, & de vario eius intellectu. & nu. 61 62. 64. 65. 66.*

Aeque ſi agat quis, *a* ius ſibi eſſe fundo forte vel ædibus *b* vtendi fruendi, vel *c* per fundum vicini *d* eundi *e* agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: *f* in rem actio eſt. Eiuſdem generis eſt actio de iure prædiorum vrbanorum, veluti ſi quis
1 agat, ius ſibi eſſe *g* altius ædes ſuas tollendi, *h* proſpiciendive, vel *i* proijciendi aliquid, vel immittendi tignũ in vicini ædes. K Contra quoque de vſufructu, & de ſeruitutibus prædiorum ruſticorum, itẽ prædiorum vrbanorum, inuicem quoque proditæ ſunt actiones, vt ſi quis intendat ius non eſſe aduerſario vtendi fruendi, eundi, agendi, aquamve ducendi, item altius tollendi, proſpiciendive, vel proijciendi, immittendive, iſtæ quoque actiones in rem ſunt, ſed negatiuæ. *l* Quod genus actionis in controuerſijs rerum corporalium non proditum eſt. Nam in his *m* is agit qui non poſſidet, ei vero qui poſſidet non eſt actio prodita, *n* per quam neget rem actoris eſſe. *o* Sane vno caſu qui poſſideat, nihilominus is actoris partes obtinet: ſicut in latioribus Dig. libris opportunius apparebit.

1 Quia † *realis actionis plures ſunt ſpecies, quas* a *ſu-*
a *pra recenſui, & primæ, rei vendicationis. ſ. exemplum propoſuit Imperator, nunc ad alteram ſpeciem, nempe actionem* confeſſoriam & negatoriam, *quæ pro rebus competit incorporalibus, puta ſeruitutibus tam perſonalibus,*
2 *quam realibus, exponendam tranſit.† Et pro euidentia non eſt omittendum, ſeruitutem, cuius hic fit mentio, du-*
b *plicem eſſe,* b *perſonalem & realem ſiue prædialem.*
Perſonalis *eſt, cum res perſonæ ſeruit, & vna cum perſona intermoritur, vt eſt vſusfructus, vſus, habitatio.*
Realis *eſt, vbi res inſeruit rei, puta prædium prædio, &*
3 *realis dicitur, quia in re, ideſt, prædio radicatur. † Et hæc ſubdiuiditur in vrbanam & ruſticam, ſicut prædiorũ alia ſunt vrbana, alia ruſtica. Ea enim ædificia, quæ habitandi, immorandique gratia parantur, prædia vrbana ſunt,*
c *ſiue in agro,* c *ſiue in ciuitate fiant. Quæ vero gratia col-*
d *ligendorum fructuum habentur, ea ruſtica* d *dicuntur. Singulorum ergo prædiorum ſua quoque ſunt ſeruitutes, aut iura. Vrbanorum ſunt, altius tollendi, tignum immittendi, proijciendi, protegendi, proſpectus. Ruſticorum ve-*
4 *ro, iter, actus, via, aquæ ductus, & ſi quæ ſunt alia. † Deinde præcognoſcendum eſt, pro his ſeruitutibus duas actiones eſſe proditas, confeſſoriam & negatoriam.* Confeſſoria *eſt, qua aſſerimus nobis competere ſeruitutem in re al-*
e *terius,* negatoria *vero, qua negamus alterius in re noſtra* e *competere ſeruitutem. Quapropter prædium quod ſeruitute vtitur, dicitur* dominans. *Illud autem quod pati-*
f *tur eã,* ſeruiens *nominatur.* f *Vtriuſq; actionis naturam euidenter diſcuſſo prius textu, elucidabimus. Et quia tex. ex ſententia Iaſon, quatuor partes complectitur, quamq; ſingulatim explicemus. Ad primam ergo.*
a Ius. *Ideſt, facultatem, prout alias ſæpe accipitur.*
b Vtendi fruendi: *Intelligit vſumfructum, qui eſt per-*
g *ſonalis ſeruitus, cuius explanationem* g *ſupra docui abunde.*
5 *c* Per fundum vicini. *Notanter vicini, † quia res* h *ſua*
h *nemini ſeruit. † Vnde ſi aliquis acquirat dominium illius*
6 *fundi, qui debet ſibi ſeruitutem, ſtatim illa ſeruitus extin-*
i *guitur, & euaneſcit,* i *nec ſi poſtea rurſus vendatur, reuiuiſcit illa ſeruitus ſemel extincta, niſi de nouo eidem fundo imponeretur.*
7 *d* Eundi. † *Seruitutem itineris. Eſt autem iter,* K *quo*
K *pedes vel eques commeare poteſt.*
8 *e* Agendi. † *Seruitutem actus notat, diciturque ab agen-*
l *do iumento, cum & pecus, vehiculumque agere* l *nedum ambulare poſſum.*
f In rem actio: *Scilicet confeſſoria.*
9 *g* Altius ædes. † *In hoc exemplo multum ſe diſtorquent interpretes, vt oſtendant congruum eſſe confeſſoriæ actioni. Videtur enim quod non poſſit dari ſeruitus, quod tibi altius tollere & ædificare licet, cum hoc non ad ſer-*
10 *uitutem pertineat, † ſed iure libertatis naturalis facere permiſſum ſit. Si ergo hoc vnicuique non ſeruitutis a*
* *vicino impoſitæ, ſed libertatis iure permittitur,* * *quæ competit*

ADDITIONES.

a In §. præceden. num. 29.
b Dixi late in rubr. & prin. ſup. de ſer. ruſt. præd.
c §. prædiorum vrbanorum, ſup. de ſerui. & l. 1. de ſer. vrban. præd. & l. vrbana prædia, de verb. ſig.
d l. eo iure, §. ſtabula. in quib. cau. pign. vel hyp. cont.
e l. 2. ſi ſer. vend.
f l. 1. in fi. ſup. com. præd.
g In tit. de vſufr. lib. 2.
h l. vti frui, in prin. ſi vſuſfr. pet.
i l. ſi ædes, de ſer. vrb. ræ. pulcherrimus in l. Papinianus, de ſeruit. & l. huiuſmodi, §. ſi ædes, de leg. 1.
K De hoc in prin. ſup. de ſeruit.
l In præd. princ. de hac ſeruitute dixi.
* l. cum eo. 9. & l. cuius, 24. de ſerui. vrb.

11 competit omnibus ædificijs, † (nam origine omnia ædifi-
cia ſunt libera, niſi expreſſe conſtet, eam ſeruitutem vici-
a no conſtitutam, vt non liceret a altius tollere) quorſum
hic dicitur eſſe ſeruitus? Ad quid vtilis mihi erit iſta
ſeruitus, ſi vicinus dicit, dabo tibi facultatem altius
tollendi ędes? nonne erit ſuperflua? Verum prætermiſ-
ſis varijs Doctorum expoſitionibus, ex Fabri ſententia di
cendum eſt, illam libertatem altius ædificandi non eſſe
12 perpetuam, † quia in ciuitatibus bene inſtitutis ſæpenu-
b mero ius municipale b prohibet, ne ædes vltra viginti,
ſeu triginta vlnas ſiue cubitus inuito, & contradicente vi-
cino extollantur, quemadmodum & in quibuſdam Sue-
13 uiæ ciuitatibus obſeruatur. † Et ſic vides, illam liberta-
tem altius tollendi, per generalem conſuetudinem ſiue ſta
tutum ademptam eſſe, & funditus extinctam, ita quod
ab initio ipſa origine non dicantur liberæ, propter ſtatu-
tum. Si hoc caſu, vel ex teſtamento, vel ex pactioni-
bus conſecutus es a vicino, vt liceat tibi vltra conſtitutam
menſuram ædes altius eleuare, ecce iam habes ſeruitutem
illam, vt iure ſeruitutis altius ædifices, & non libertatis
naturalis, ſi quidem impoſita eſt ſeruitus per vicinum,
qui illam ſeruitutem ſuis ædibus iniunxit. Non enim
c fuit liberum a principio altius tollere, quia ceſſabat c re-
gula, origine omnia ędificia eſſe libera propter ſtatutum
ſcilicet, tantum modo ergo iure ſeruitutis altius ædifica-
re potuiſti. Iam hęres vicini poſtquam te prohibet, ne
domum altius euehas, datur tibi Confeſſoria qua agis
tibi ſeruitutem competere, vltra præſcriptam menſuram
extollendi ædes. atque hoc Fabri exemplum appoſitiſſi-
mum Aretinus hic amplectitur. quod & Zaſius tum
d hic, tum in ſuis d intellect. aduerſus Iaſ. ſatis tuetur.
Poſſunt & alia dari exempla quotidiana, quia ſæpe fit,
quod vicinus ædificare non audeat, ne obſcurentur lumi-
na vicini, ne proſpectui noceatur, & ſæpe per Ædiles ædi
ficare altius prohibemur, ne vicino incommodemus. His
& ſimilibus caſibus ſi a vicino impetrares facultatem
altius tollendi, nonne eſt etiam ſeruitus altius tollendi vi-
cino?

14 *b* Proſpiciendi. † Proſpicere, eſt aduerſum videre, in-
quit Nonius. Itaque Proſpectus ſeruitutem debere dici-
tur, cui non licet id facere, quod alterius gratiorem & li-
* beriorem Proſpectum * impediat. Hæc ſeruitus perti-
net ad lumina, circa quæ communiter tres ſunt ſeruitutes,
nomine quidem vicinæ, re tamen multum differentes, &
ordine. Alia enim alijs commodiores ſunt, & plus vtili-
15 tatis habent. † veluti ſeruitus luminum. ea eſt infima
& minimæ conditionis, totaque arcta & ſtricta, vt ſolum
16 lumen recipias. † Seruitus ne luminibus officiatur, eſt
paulo amplior, quę pertinet etiam ad gratius lumen, non
17 tantum ad neceſſarium. † Et ampliſſima, ne proſpectui
officiatur, vt. ſ. non cœlum tantum videatur, ſed & pro-
e cul ſpectemus e etiam alia ędificia.

18 *i* Projciendi. † Seruitus projciendi eſt, cum habita-
tiunculas prominulas exporrectas habemus in muro:
iſtæ enim habitatiunculæ, quæ Mæniana nominamus, ita
projciuntur extra murum, ac ſi in muro non requieſcant.
19 † Inter proiectum enim & immiſſum hoc intereſſe f
f Labeo ait, quod proiectum eſſet id, quod ita proueheretur,
20 vt & nuſquam requieſceret. † Qualia ſunt Mœniana,
id eſt ædiculæ penſiles, vnde nobis aſpectus eſt in aliam
plateam, item & ſuggrundia, id eſt tecti partes promi-
nentiores, quibus ſtillicidia a parietibus arcentur. Immiſ-
ſum autem, quod ita fieret, vt in aliquo loco requieſceret,
21 veluti tigna, trabes, quæ immitterentur. † Interpretes
etiam alio modo hanc ſeruitutem accipiunt: nempe, cum
ius eſt alicui ex ædibus ſuis projcere aquam, vel fimum
in ædes vicini, quod non videtur ad textum quadrare.
Hanc enim expoſitionem nec verba patiuntur, neq; ſubie
g cta conuenit materiæ, quoniam de ædificijs loquimur. g
Imo talis ſeruitus cōſtitui non poſſet, vtilitate publica re-
h clamante. h Nam & Lex ædilia vetuit ante proprias
ędes congerere ſtercora, quod & hodie in bene inſtitutis
ciuitatibus (quemadmodum hic Friburgi) obſeruatur.
22 † In omnibus ſeruitutibus ſupra enumeratis, ſiue ſint
perſonales, ſiue reales, vrbanæ, vel ruſticæ, ſi quis in eis
indebite turbatur aut moleſtatur, confeſſoria in rem ex-
periri poteſt, non ſolum contra eum, cuius prædium ſeruit,
i ſed etiam contra quemcunq; alium i impedientē. Huius
ergo actionis naturam vt oſtendamus, cum primis eius
23 definitio eſt inueſtiganda. † Confeſſoria ergo, eſt actio
realis, qua agimus contra impedientem nos vti iure
ſiue ſeruitute competenti noſtræ perſonæ vel rebus
24 noſtris ex re alterius. † Quæ ideo ſic dicitur, quod ad ſer
uitutes confitendas conducat, poteſtque quibuſcunq; ver-
bis aptis ad intentionem noſtram conſtitui, dum in ea ap
pareat, quod vendicem ſeruitutem, quam tu contradicis:
K quod & in negatoria K obtinere, mox oſtēdā. Ex hac de
finitione primū diſce, ꝙ confeſſoria ſit actio realis, tū quia
datur ei, qui habet ad ſtne dominij, ſcilicet ius in re, tū quia
rei, id eſt, fundo ſiue domui inhæret, & rē ſequitur, a quo-
l cunq; cæperis l poſſideri. † Deinde addidi, iure, quia hæc
25 actio non competit tantum pro ſeruitutibus, ſed pro quo
libet iure incorporali, ſicut Faber hic recte prodidit. Hinc
m eſt, quod ſi quis impediret me recipere m decimas, vel re
n ditus ex re aliqua, aut vti n iuriſdictione, ſeu o paſcuis,
o competeret mihi aduerſus impedientē vti, p actio confeſ
p ſoria. Datur etiam hæc actio pro iure præſentandi, pro iu-
q re patronatus, & omnibus alijs iuribus incorporalibus q
Subiunxi, vel ſeruitute, propterea quod hæc actio, pro om
nibus ſeruitutibus, tam perſonalibus quam realibus vrba
norum, ruſticorumq; prædiorum datur. Adpoſui, noſtrę
perſonæ, propter vſumfructum, vſum, habitationē, quæ
ſunt ſeruitutes perſonales, & perſonis inhærent, quibus
r nonnulli r operas ſeruorum adnumerant. Subieci, vel
rebus noſtris, propter ſeruitutes vrbanorum & ruſticorū
pręd. quæ nō perſonis ſed rebus, id eſt, prędijs, ſiue ędificijs
26 debentur. Poſtremo dixi, ex alterius. † partim quia res
alicuius

ADDITIONES.

a l. altius, C. de ſer. & aqua, l. cum eum, 9. l. Imperatores, ff. de ſer.
b Iuxta l. qui luminibus, in princ. de ſer. vrb. & ibi gl. & l. 1, de ædi. pti.
c d. l. altius.
d Eo capite, quo docet, duplicem eſſe altius tollendi facultatem quem vide.
* l. inter ſeruitu. 15. de ſeru. vrb.
e Vide hos gradus in l. 3 & l. inter ſeruitutes, cum l. ſeq. de ſer. vrb.
f In l. malum, §. inter proiectum, de verb. ſig.
g l. ſi quando, ſi ſer. vend.
h Arg. l. ſi alius, §. ſi quis aceruum ſtercoris, quod vi aut clam, l. pen. & l. vlt. ne quid in loc. publ.
i vti frui. §. 1. ſi vſuſf. pet. l. ſi qui diuc. §. agi. ſi ſeru. vend.
K Sic intelligas, gl in l. 2. ſi ſer. vend.
l l. via conſtitui. §. ſi fund. de ſer. ruſti. præ.
m Doct. in c. tua, & c. prohibemus, de decim.
n Bal. in rub. C. de vſufr.
o c. conſtitutus, & ibi Can. de relig. dom.
p Faber hic.
q Vide Iaſ in l. ſi priuſquam, nu. 3. & 4. de oper. no. nun.
r Diſputat Iaſon hic ad princ. §.

a *alicuius propria* a *ei non ſeruit,* † *partim quia ſeruitus*
27 *eſt relatio, verſaturque inter duo extrema, fundamētum ſcilicet & terminum. Fundamentum eſt res aliena ſeruiens, terminus vero eſt res ſiue perſona dominans, quo*
28 *reſpicit illa ſeruitus.* † *Conuenit autem hæc actio cum rei vendicatione, item & Publiciana, quia ſicut prior datur domino, & hæc quaſi domino, ſic quoque confeſſoria illi competit, qui habet ius in re. Differt tamen ab eis, quod illæ dantur pro rebus corporalibus, hæc autem pro rebus*
29 *incorporalibus.* † *Eſt autem duplex actio confeſſoria, directa & vtilis. Directa datur illis, qui habent directum dominium in prædijs ſiue domibus, quibus debetur ſeruitus, daturque contra eum, qui eſt directo dominus illius rei, quæ ſeruitutem ſuſtinet. Vtilis vero illi competit, qui vtile dominium habet, ſiue ius aliquod in illa re, cui debetur ſeruitus, id eſt, in prædio dominante: quales ſunt, creditor pignoris, qui pignus poſſidet: nam poteſt aſſerere ſer*
b *uitutes pignori debitas,* b *per confeſſoriam, vſufructua-*
c *rius, qui in fundo fructili habet ius fruendi, nam ei datur* c *confeſſoria, item emphyteuta, vaſallus, & ſi qua ſunt ſi-*
30 *miles perſonæ.* † *Cauſa vero huius actionis eſt, quod in re alterius, vel per pactiones inter viuos, vel per vltimam voluntatem, iuncta patientia domini rei ſeruienti (quæ*
d *traditionis loco* d *habetur) conſtitutum eſt.* † *Probat er-*
31 *go actor in actione, quod ipſe eſt dominus directus vel vtilis fundi, ſiue rei illius, cui debetur ſeruitus. ſi enim eſ-*
e *ſet quaſi dominus, locum haberet* e *Publiciana. Secundo, quod illi rei, vel ipſius actoris perſonæ in re alterius per domini patientiam ſeruitus ſit conſtituta. Vltimo, quod*
32 *aliquis impediat eum vti iure illo.* † *Effectus eſt, quod reus conuictus, ad petitionem actoris, & implorationem officij iudicis, cū reſtitutione intereſſe, fructuum & dam-*
f *norum, ab impedimento* f *abſtinere cogitur. Præterea obligatur reus conuictus præſtare cautionem,* quod in fu-
g turum nec ipſe, nec hæredes eius impedituri g ſint actorem vti tali ſeruitute. *Niſi enim & ſententiæ paruerit aduerſarius, & de non impediendo in futurum cauerit, in litem contra eum iurabitur. Cæterum ſi rem præſtiterit, id eſt, ſeruitutem, cauere autem noluerit, hic iuramentum in litem ceſſat, ad cautionem autem coercebi-*
h *tur captis pignoribus, vel alijs iuris* h *remedijs.* † *Præ-*
33 *dicta tamē vera ſunt, quando quis agit iudicio petitorio, hoc eſt, quando dicit actor, huius vel illam ſeruitutē in re alterius, ſibi cōpetere virtute alicuius pactionis, & quaſi traditam per patiētiam domini, qua ſpecie tenetur illam*
34 *probare.* † *Secus autem ſi ageret iudicio poſſeſſorio, id eſt, diceret ſe quaſi in poſſeſſione alicuius ſeruitutis in re alterius fuiſſe, & de facto eiectum, ſiue in ea turbatum. ſicq; ſe ſpoliatum proponeret, & ageret ad reſtitutionem poſſeſſionis, eo certe caſu non competit actio confeſſoria, ſed pro ſpoliatione vtile interdictū vnde vi, vel vtilis actio in factum, ſurrogata in locum illius interdicti vel etiam*
i *actio ex* i *conſtitutione Imp. Valentiniani, Theodoſij, & Arcadij, qua ſpecie obligaretur tantum probare, ſe in quaſi poſſeſſione fuiſſe, & per reum eiectum. Pro tur-*
K *batione autē quaſi poſſeſſionis iſtius modi iuris* k *com-*
35 *peteret interdictum* quaſi vti poſſidetis. † *Porro in confeſſoria, quæ ſuper ſeruitutibus datur, non eſt neceſſe probare titulum: ſufficit enim, ſi conſtiterit per multos annos*
l *non vi, non clam, non* l *precario poſſediſſe.* † *Tollitur au-*
36 *tem hæc actio eiſdem modis, quibus amittuntur ſeruitu-*
m *tes, quos* m *ſuo loco enarrauimus.* † *Ex prædictis omni-*
37 *bus colligimus, quod confeſſoria agere volēs, debeat proponere,* ſe eſſe dominum vel quaſi, prædij illius, vel in eo Ius habere, cui ſeruitus illa vel alia debeatur, *vel dicat.* Sibi tanquam domino, vel quaſi, ius eſſe, hac vel alia ſeruitute vtendi, in quo iure cum aduerſarius eum turbet, impediat, contradicat, petat decerni, hoc ius ſibi deberi, & præfatum aduerſarium condemnari, vt patiatur eum huiuſmodi ſeruitute vti, implorato iudicis officio, quod caueatur de in poſterum non impediendo, &c.

K Contra quoq;. *Nunc alteram tex. noſtri partem aggrediamur, quæ de negatoria in rem actione tractat, ea in omnibus ſupra allegatis iuribus domino fundi vel ei, qui ius in re habet, vt eſt creditor, conceditur, veluti ſi contendam vicino ius non eſſe vti ſeruitute in fundo meo, vel in*
38 *quo ius habeo. Explicemus ergo eam.* † Actio negatoria eſt realis, qua agimus res noſtras non ſeruire rebus, ſiue perſonæ, qui intendit ius ſibi in eis competere. *Per negatoriam enim prædia noſtra, ſi forte quis ea*
39 *ſeruire prætendat, in libertatem aſſerimus.* † *ideo ſic dicta, quod ſeruitutem a prædijs noſtris defendamus, id eſt, auertamus, & poteſt quibuſcunque verbis aptis ad intentionem noſtram inſtitui, dum appareat, quod tueat liber-*
n *tatem prædij mei, quam ſeruitutis onere alius* n *infringere nititur. Neque n. refert, negatiuis proponatur verbis*
o *hæc actio, an affirmatiuis, dum tamen vim* o *negatiuorum habeant, priuationemque complectantur. Falſum enim eſt, negatoriam dici, quia verbis negatiuis intentetur, vel confeſſoriam, quod verbis affirmatiuis concipiatur, nam quælibet earum poteſt dari per verba affirmati-*
40 *ua & etiam per negatiua.* † *Non ergo ſumunt differentiam hæ duæ actiones, Confeſſoria ſcilicet & Negatoria, per formam verborum, ſed differunt ratione materiæ. Vnde ſiue per affirmationem, ſiue per negationem dentur, tantum in hoc differunt, quia confeſſoria datur ad tuendam ſeruitutem debitam, & negatoriam conceditur ad defendendam libertatem ſuam. Exempla in quibus confeſſoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria affirma-*
p *tiuis, Doct.* p *alibi recenſent ad definitionem reuertendo, dixi* negatoriam eſſe actionem realem, *quia datur domino illius rei, quæ contenditur eſſe libera, & in qua negatur ſeruitus. Appoſui, rem noſtram, vt confeſſoriam excluderem, qua intendimus rem alienam nobis ſeruire. Reliquæ partes definitionis omnes poſitæ ſunt ad differentiam confeſſoriæ. Datur & hæc actio non tantum pro ſeruitutibus, ſed etiam pro alijs iuribus, veluti ſi quis negetex rebus ſuis deberi reditus, & ſic deinceps.*

41 † *Ad*

ADDITIONES.

a l. vti frui, in prin. ſi vſusfr. pet.
b l. ei qui, de ſer.
c l. 1. ſi vſusfruc. pet.
d l. quoties, de ſer.
e §. namque, infra eod.
f l. loci corpus, § an confeſſoriam, cum §. ſeq. & l. etſi forte, §. fi. ſi ſeruit. vend.
g l. harum, cum ſimil. ſi ſeruit. vend.
h d. l. harum, ibi gl. ſing. & leg. ſi ſer. vend.
i l. ſi quis in tantam, C. vnde vi.
K l. ſicut, §. Ariſt. ſi ſer. vend. Spec. in tit. de reſt. ſpol. §. nunc dicemus.
l l. ſi quis diutur. ſi ſer. vend.
m Vide ſup. de ſeruit. §. fi. & tit. de vſufruc. &c.
n Gl. ita loquitur in l. 2. ſi ſer. ven.
o Gl. approbat in l. fin. § fin. in ver. exceptio. de excep. dol. ibi Bar. & Ang. hic, Iaſ. in d. l. ſi priuſquam, nu. 33.
p In c. cum eccl. Sutrina, de ca. pol. & propr. ibi gl. c. examinata, de iud. & l. 2. ſi. ſi ſer. ven.

41 † *Ad hoc autem, vt ipſa locum habeat, duo ſunt neceſ-*
ſaria, primum quod actor habeat dominium, vel ius ali-
quod in illa re, in qua negatur ſeruitus. Alterum, quod
reus prætendat, ſeruitutem ſibi eſſe ea in re conſtitutam.
42 † *Et quanquam in omnibus actionibus, onus proban-*
di regulariter actori incumbit, & non reo, adeo quod ſi
a *actor in probatione deficeret,* a *reus ab ipſius impetitio*
43 *ne abſolui debeat,* † *in hac tamen actione diuerſum*
obſeruatur, quia actor non obſtringitur actionis ſuæ inten-
tionem probare, videlicet rem ſuam non ſeruire rebus alie
nis, ſed ſatis eſt, ſi ſe dominum illius rei eſſe commõſtret.
Hæc namque ſpecie eius intentio eſt fundata per proba-
44 *tionem dominij,* † *quum vnaquæque res præſumatur*
b b *libera, donec doceatur ſeruitus conſtituta pactionibus,*
aut vltima voluntate, per aduerſarium, quæ præſumptio
transfert onus probandi in reum conuentum, vt probet
in rebus actoris ſeruitutem ſibi iure conſtitutam, liberat-
que ipſum agentem negatoria a neceſſitate probandi.
Et hoc ideo, quia actor agit negatiuè, reus autem exci-
c *pit affirmatiue: affirmatio ergo probanda* c *eſt, & non*
45 *negatio.* † *Probat itaq; hoc caſu reus ſeruitutem ſibi con*
ſtitutam in rebus actoris multis modis, puta per actio-
d *nes, ſtipulationes, contractus,* d *vltimas voluntates.*
e *Item per præſcriptionem, quæ habetur loco* e *conſtituta,*
f *vel donationem, aut* f *conſuetudinem. Et reus in actio-*
ne negatoria diſcrepat in effectu ab actore in actione con-
46 *feſſoria.* † *An autem dominium ab agente negatoria*
probandum ſit, in facto controuerſum memini pleriſque
id aſſerentibus. Nam cum dominium ſit cauſa negato-
riæ actionis, ſicut & rei vendicationis, ideo ab agente pro-
g *bandum* g *videtur, vt Specul.* h *cenſuit. Sed magis*
h *eſt, vt diſtinguamus, an negatoriam intendens ſit in poſ-*
ſeſſione fundi, vel non: Quia priori caſu ſufficit, ſi poſſeſ-
ſio probetur. nam & de dominio ſic præſumendum eſt,
i *cum ſolum incidenter de eo* i *quæratur, altera vero ſpe-*
cie, ſi agens non ſit in poſſeſſione, ei domini ſiue allegati
iuris probatio incumbet. Quam ſententiam velut æquio-
k *rem Iudices Camerales pariter olim ſecuti ſunt ſicut* K
47 *alibi annotaui.* † *In negatoria ergo ſic proponetur actio,*
quod licet prædium meum iure dominij, vel quaſi,
nulla ſit ſeruitute aduerſario obligatum, ipſe tamen
me moleſtet, hanc vel illam ſeruitut vſurpando te-
mere, & de facto, &c. quare peto declarari, aduerſa-
rio ius non eſſe me turbandi, & eum prohiberi, ne
me moleſtet, cum omnibus clauſulis, & cum cautio-
ne, quod in futurum non turbet &c. *Nec ignoro, etiam*
alijs verbis, alio ordine agi poſſe, ſed effectus vbique idem
l *eſt. Plurima quoque in hanc partem* l *& diſceptari,*
& congeri poſſent, quæ tanquam parum vtilia tranſeo.
48 † *Aduerte tamen, vtcunque ſupra dixerim, reum negato*
ria conuentum ſeruitutem ſibi conſtitutam probare debe-
re, eſt tamen caſus, vbi res aliter ſeſe habet, nempe quod
is, qui aſſerit libertatem ſui fundi, debeat eam docere.
Ut ecce ſi aliquis ſit conuentus actione confeſſoria, qui di-
cat nullam nunc deberi, quia iam extincta ſit, & hoc in de
fenſione adducit, ſic enim confitetur eam aliquando com-
m *petijſſe aduerſario, compriuatio* m *præſupponat habitũ.*
49 † *Vnde impetitus confeſſoria probare debebit, quonam*
modo, quaue ratione ea nunc extincta ſit, atq; amiſſa, ſic-
que docebit ipſe libertatem fundi ſui. Cautus ergo ſit, qui
confeſſoria impetitus eſt, ne tali ſimplici defenſionis for-
ma vtatur, ſed potius ita dicat, nullam vnquam etiam ab
initio illi competijſſe ſeruitutem, vel ſi aliqua olim com-
petierit, eam nunc præſcriptione, vel alio quouis modo
peremptam eſſe. Sic ergo caſum habes, vbi grauatur pro-
50 *bandæ libertatis onere is, qui illã tuetur & aſſerit.* † *Eſt*
& alius caſus, in quo neceſſe eſt probare libertatem, eam
aſſerenti, quando conuentus actione confeſſoria, factus eſt
propter contumaciam actor actionis negatoriæ, iam de-
n *bet ipſe probare* n *libertatẽ.* † *Sic enim Africanus con*
51 *tumaciam refert in vtraque actione.* Eius, *inquit* de ſuo
iure docere debet, qui contumax fuit: *ideſt, actoris par*
o *tes ſuſtinebit. Atque ita eius* o *reſponſum aduerſus com-*
munẽ calculũ accipit Iaſ. Sed obijciat quiſpiam: quis iam
erit effectus naturalis libertatis? neq; enim propter meã
contumaciam poterit inualidari præſumptio naturalis li-
bertatis, ideo videtur, quod adhuc incumbat onus proban
52 *di aſſerenti.* † *Forte huic impugnationi ſic reſponderi po-*
terit, per contumaciã nõ reſpondentis extinctam eſſe vim
illius præſũptionis, quæ militabat pro naturali libertate.
53 † *Nam ille qui contumax eſt in non reſpondendo, intel-*
p *ligitur reſpondiſſe in eam partẽ,* p *quæ ſit illi deterior, ſi*
deterius ſit negaſſe, habebitur tanquã negaſſet. Euoco igi-
tur modo aliquem ad iudiciũ confeſſoria actione, & in li-
bello pono, ſeruitutem mihi competere, ille contumax eſt,
igitur videtur propter contumaciam tacite confeſſus ſer-
54 *uitutem.* † *Nam & contra præſumptionem iuris & de*
iure admittitur probatio in contrarium per confeſſionem
partis. Et hic eſt illa tacita confeſſio, quæ elidit illam præ
q *ſumptionem naturalis libertatis,* q *quæ eſt iuris tãtum:*
putoque hanc eſſe veritatem rei, vt eſt ibi ſententia Iaſ.
atque idem hic Faber cenſuit. Hoc tamen non eſt igno-
randum, quod licet ab ipſa origine poſſit aliquod ædificiũ
ſeruituti obnoxium eſſe, tamen illa ſeruitus non eſt natu-
ralis, ſed impoſititia, quia ſcilicet imponi debet pactis, vel
55 *in vltima voluntate.* † *Ceterũ quod Accurſ.* r *dubitat, an*
r *& ad ſeruitutẽ* altius tollendi *repetẽda ſint hæc, verba,*
ius non eſſe: *hoc tu audacter affirma, ad omnes ſcilicet*
ſ *ſeruitutes in texti* ſ *nominatas repetenda eſſe prædicta*
verba ius non eſſe. *Sed dices forte, quo modo poſſum age*
re ſi ita, dicam, ius non eſſe aduerſario, altius tollendi:
t *nonne dum ſic experior, videbor præpoſuiſſe actionem* t
cõfeſſoriam? quomodo igitur vnũ exemplũ vna eademque
agendi

ADDITIONES.

a Vul. l. qui accuſ. C. de ede n. & l. actor. C. de probat.
b l. altius, C. de ſeru. l. cum eo, & l. Imperatores, ff. eod.
c d. l. actor, & gl. in l. ſicuti, §. ſi quæratur, in verbo poſſeſſoris, ſi ſeru. ven. Bart. in l. in ædib. C. de ſeruit.
d §. fi. vbi de hoc dixi ſupra, de ſeruit.
e l. hoc iure, §. ductus aquæ, de aqu. quot. & æſti. & l. ſi quis diutur in prin. ſi ſeru. ve n.
f l. 1. in fin. ibi gloſ. de acq. pl. plu. arc. l. 2. ibi gloſ. & Doct. C. de ſeru. & aqu.
g Per l. doce ancillam, C. de rei vend.
h In tit. de ca. poſ. & prop. §. in confeſſoria, ver. & nota quod dominium.
i Iuxta not. in l. quidam in ſuo, de cond. inſti.
K Obſ. 19. Cent. 1 Cam. obſ.
l Vide, ſi voles, Bar. & Doct. in d. l. ſi priuſquam, in 5. oppoſ.
m l. decem. ibi Doct. de verb. obl.
n Hoc probatur ex l. ſi priuſquam, de no. op. nunc.
o In d. l. ſi priuſquam, in fi. tex. vide ad d. l. ſi priuſq. nouum intell. Ale. lib. 3. Parerg. item Zaſ. lib. 1. ſing. intell. c. 4.
p l. de ætate, §. qui tacuit, de interrog. act.
q Gl. eſt adprobata in § illud, in Auth. de æqual. do. col. 1. & gl. in l. in contractibus, in verbo nullo modo, C. de non nu. pec.
r Glo. in verſ. altius tollendi.
ſ In hac 2. parte.
t Ita enim in d. l. ſi priuſquam, ſecundum gl. & Doct. deciditur, actionem illam tibi ius nõ eſſe altius tollendi eſſe cõfeſſoriam licet negatiuis verbis conceptam, &c.

agendi forma poteſt ad contrarias pertinere actiones? Iſte
nodus videtur inexplicabilis, ita tamen meo quidem iu-
56 dicio diſſoluendus eſt. † Duplici ſiquidem ratione poſſum
agere contra te, non eſſe tibi ius altius tollendi. Ipſa enim
forma agendi poteſt indifferenter, vel ad confeſſoriam,
vel negatoriam pertinere, ſed non ipſa cauſa agendi, ideſt,
propter quam agens intendo, tibi ius non eſſe altius tollen
di, nam cauſa agendi diuerſitatem inducit. Et propterea
poſſet agi, quia tu eam ſeruitu. em impoſuiſti ædibus tuis,
vel conuentione, vel vltima voluntate, vnde ſi ex illa cau
ſa contendam, tibi non eſſe ius altius tollendi, quod pactio
a ne impoſuiſti hanc ſeruitutem in tuis ædibus, iam a agã
confeſſoria actione. Sed ſi alia ex cauſa intendam, non eſ-
ſe tibi facultatem altius ædificandi forte quia ſtatuto pro-
hiberis, iam non ago confeſſoria, quia non experior virtu-
te ſeruitutis, ſed negatoria, hoc eſt negando, quod tibi liceat
b contra ſtatutum b ædificare altius. Et in hanc quidem
c ſententiam videtur quoque c Zaſius inclinaſſe.

l Quod genus. Venio ad tertiam §. noſtri partem, quæ
differentiam ponit inter corporales, & incorporales res,
quo ad agendum. Ait autem primo Imperator hoc ge-
nus actionis, intellige, negatoriæ, in rebus corporali-
bus proditum non eſſe, ſ. vt in illis negatorie agi poſſit.
57 † Et ſic obſerua, quod in rebus corporalibus, tantum
confeſſorie agimus, in incorporalibus vero & confeſſorie
& negatorie, quemadmodum ex his quæ ſupra tradidi-
mus, apparet. Ratio autem quare in corporalibus aga-
tur tantum confeſſorie ea eſt. Quicunque iudicio conten-
dit, ex eo iure quod ipſe habet, cauſam ſuam iudici proba-
re debet, non autem ex defectu ſeu vitio iuris aduerſarij,
d vt hic d Theophilus aſtruit, vt ecce, male contenderes,
ſi ita ageres rei vendicatione. Peto illam rem abs te, quia
tua non eſt. Illa cauſa agendi infirma eſt, quia forte nec
mea res erit. Neque enim, quod tuum non eſt, id protinus
meum eſt, poteſt namque neutrius eſſe. Vnde tu in com-
58 modo poſſeſſionis me vincere debes, † per regulam, quæ
e dicitur. In pari cauſa meliorem eſſe conditionem e
poſſidentis.

m Is agit qui non poſſidet. Vt. ſ. poſſeſſionem adipiſca-
tur, & illi res reſtituatur ex iure ſuo, quod in ea re præten-
dit, quia dicit ſuam & perperam ab alio detentam, vnde
ſibi reſtituendam. Nunc compleamus differentiam hoc
59 loci per Imper. ſignificatam. † Incorporalibus is agit, qui
non poſſidet, in ſeruitutibus vero tam is qui poſſidet, quam
qui non poſſidet, & ita completur differentia, quam vo-
f luit hic innuere Imperator f inter res corporales, & in-
corporales. In corporalibus, inquam, is agit, qui non poſ-
ſidet, agimus enim ad id, quod non poſſidemus, ſ. ad fun-
dum ab alio detentum. Sed hic in incorporalibus agi-
mus ad id, quod poſſidemus, agimus enim confeſſoria ad
ius ſeruitutis, quod ipſi poſſidemus, & nihilominus vtcun-
que ſimus poſſeſſores illius ſeruitutis, actione tamen con-
feſſoria petimus, per ſententiam Iudicis declarari, illam
g nobis deberi, ſicque hac ſpecie hoc ipſum g poſſidemus,
ad quod agimus. Et ſane magna in hoc conſiſtit commo-
ditas, quia licet poſſideat quis ſeruitutem, forte tamen mo
leſtatur & turbatur ſuper vſu atque exercitio ſui iuris.
60 † Illa moleſtia, illud obſtaculum ſiue impedimentum
tollitur per declaratoriam ſententiam iudicis, qui decla-
rabit, eum debere vti ſua ſeruitute, vel libertate, vt ad-
h uerſario imponatur ſilentium, compellaturque præſtare h
cautionem de non impediendo. Atque ita hæc verba ego
accipienda eſſe omnino puto.

n Per quam negat. Et ſic in rebus corporalibus poſſeſ-
ſori non datur actio rei vendicationis. Fallit tamen hoc
i aliquoties, vt hic i Gloſſator apponit, ſubiungendo dein-
de triplicem ſolutionem, quarum prima recipitur, cæteris
K duabus K reiectis.

61 o Sane vno caſu. † Hæc eſt quarta & vltima pars
tex. noſtri, in qua excipitur vnus caſus. Quis tamen ſit iſte
caſus, quem Imperator intelligit, Docto. hic multum ſe
diſtorquent. Accurſ. duo ponit exempla, primum eſt de
l duplicibus l iudicijs, quæ ſic dicuntur, quia in eis vterq;
litigans eſt actor & reus, ſicut eſt familiæ erciſcund.
quæ datur inter heredes, communi diuidundo, quæ lo-
cum habet inter ſocios, cum volunt diuidere, atque a com-
munione, & finium regund. cum de finibus eſt conten-
tio inter vicinos, quod tamen Petrus de Bell. Pert. Faber,
& Angelus impugnant, quum Imp. de vno tantum ca-
ſu loquatur, hic autem eſſent tres, qui non afficiunt vnum:
62 Iaſone interim Accurſium defendente. † Aliud exem-
plum eſt de quauis exceptione proponenda, in qua aliquid
m proponit reus, nam exceptionibus reus partibus actoris m
fungitur, Ad hoc equidem textus hic conuenire vide-
tur, dum dicit, Sane vno caſu, qui poſſidet, nihilomi-
nus is actoris partes obtinet, non autem dicit, quod ve-
re ſit actor. Sed nec hoc exemplum ad præſentem locum
quadrare, præfati Doctores dicunt, quia ſic non vnus, ſed
63 ſupra ſexcentos caſus eſſent † Ideo Faber aliud adducens
exemplum, dicit vere in hoc textu inniti, vt ſi reus ſua ſpõ
te ſuſcipiat onus in ſe probandi, quod res ab actore peti-
n ta ſit n ſua, non actoris, ea ſpecie procul dubio partes acto
ris obtinet, vt hic ait textus. Et quamquam iſtud Iaſon
damnat, Zaſius tamen ipſum ſequi videtur, aitque Im-
peratorem hic eum caſum intellexiſſe, cum reus via ex-
ceptionis contendit ſe eſſe dominum, non tanquam actor,
ſed tanquam excluſiuus intentionem agentis. Et poteſt
quilibet reus hoc, conuentus rei vendicatione, ſicut ex præ-
cedenti §. liqueſcit, vbi in fine dicitur, poſſeſſor autem
ſe dominum eſſe dicat, poſſeſſor, ideſt, reus conuentus
qui poſſidet, dicat, ſ. excipiendo, ſe eſſe dominum, &
non actorem, ſicque argumento eſt is §. dum ibi Impera-
tor indulget poſſeſſori, quod poſſit dicere, ſe eſſe dominum,
ſicque opponere ius dominij, non quidem reconueniendo
o actorem (nam id non liceret) ſed excipiendo o ac defen-
dendo, tunc enim vicem actoris ſuſtinet, quod hic Zaſius
latius proſequitur. Quicquid ſit, omnia exempla ſunt
in ſe vera, quæ iam recenſuimus, vtrum autem potius ad
noſtrum textum referendum, de quo veriſimilius hic Iu-
64 ſtinianus ſenſerit non leue dubium eſt. † Ego (venia
omnium dixerim) nullum iſtorum exemplorum poſſe
commode applicari ad textum noſtrum crediderim, vt de
eo intellexiſſe videatur Imperator. In his enim non agitur
tali

ADDITIONES.

a Ita intellige d. l. ſi priuſquam.
b Et ita hic loquitur Imp.
c Qui ſatis reſpondet ad l. ſi priuſquam, de ope. no. nunc. quæ
obſtare videbatur maxime.
d Probatur in l. vti frui, in prin. ſi vſusfr. pet.
e § commod. infra, de interd.
f l. pen §. fi. ſi vſusfr. pet. & l. etſi forte, §. ſciendum, ſi ſer. ven.
g d. §. ſciendum, & d. l. pen. §. fi. vbi eſt bonus text. atque hoc
declarat l. C. fa. l. ait prætor, §. 1. ex qui. cau. maio.
h l harum, & l egi, ſi ſerui. vend.
i In verb. neget.
K Iaſon hic.
l l. in trib. ff de iud. §. quædam, infra hoc tit.
m l. 1. de excep. l. in exceptionib. de prob.
n l. circa. de prob.
o d. l. 1. de excep.

*tali actione, per quam negat. Vnde puto, quod debeat ta-
le exemplum inueniri, in quo negatiue agatur. Mallem*
a *ergo hic præiudiciales actiones intelligere,* a *quæ in rem
ſunt & extra ordinem aliarum actionum negatiue inten-*
b *duntur, cum alijs actionibus principaliter intentatis* b
65 *obijciantur.* † *Vel poteſt etiam dici (quod* c *Coraſio*
c *placuiſſe video) Imperatorem de interdicto vti poſſide-
tis, ſenſiſſe, in quo ſuſtinet vices actoris, qui poſſidet, non
autem ad actionem aliquam referendum eſſe.* Nunquam
d enim, *inquit* d *Vlpianus,* datur vltro actio poſſeſſo-
ri, quippe cum ſufficiat ei quod poſſideat. *quo reſpon-*
66 *ſo hic intellectus defendi videtur.* † *Cæterum Æmilius
Ferretus teſtatur, in vetuſtis quibuſdam exemplaribus
manuſcriptis hunc locum cum negatione legi,* Sane non
vno caſu. *eamque lectionem ſequitur, & putat hic agi de
mixtis & duplicibus iudicijs, in quibus manifeſtum eſt,
eum qui poſſidet, agere poſſe. Sunt etiam, qui legendum
putent (ſane illo caſu) vt ſuperior caſus ſignificetur, quo
rerum incorporalium nomine Negatoria conceditur. Illo
namque caſus is, qui poſſidet, nihilominus actoris partes*
e *ſubire cogitur,* e *probareque, aduerſarium ius aliquod
ſeruitutis non habere. Sed hac re liberum ſit cuique iudi-
cium, quod velit ſequendi.*

ADDITIONES.

a Placent. lib. 1. de varie. actio. tit. 19
b l. fundum, de exceptio.
c Lib. 3. Miſcel. cap. 13.
d l. 1. §. interdictum, vti poſſ.
e l. vti frui, 5. §. vlt. ſi vſufr. peta.

§. Sed iſtæ.

1 *Continuatio huius §. ad præcedentes.*
2 *Ciuiles actiones ſunt, quæ ipſa origine ſunt a iure ciuili.*
3 *Prætoriæ ſunt quas Prætor de nouo induxit.*
4 *Actio commodati eſt ciuilis.*
5 *Diſcuſſa l. 5. ff. commod.*
6.7 *Rei vendicatio aduerſus eum qui dolo deſijt poſſidere, an ciuilis ſit vel prætoria.*
8 *Actiones ex ſtatutis conceſſæ, an ciuiles ſint, vel prætoriæ.*
9 *Defenditur Accurſius a calumnia Dyni.*
10 *Prætoriæ actiones deſcendunt etiam ex contractu, vel quaſi ex delicto, vel quaſi.*
11 *Vocula (quaſi) quid ſignificet.*
12 *Lectio huius §. reſtituta.*

Sed iſtæ quidem actiones, quarum mentionem
habuimus, *a* & ſi quæ ſunt ſimiles, ex legitimis &
ciuilibus cauſis deſcendunt. Aliæ autem ſunt, quas
Prætor *b* ex ſua iuriſdictione comparatas habet,
tam in rem quam in perſonam, quas & ipſas neceſ-
ſarium eſt exemplis oſtendere. Vt ecce, plerumque
ita permittit Prætor in rem agere, vt vel actor dicat,
ſe *c* quaſi vſuce piſſe, quod non vſuceperit: *d* vel
ex diuerſo, poſſeſſorem aduerſarium ſuum non vſu-
cepiſſe, quod vſuceperit.

1 † Hactenus *Imperator de actionibus ciuilibus tam in
rem, quam in perſonam diſſeruit, iam progreditur ad actio-*
a *nes prætorias, reales & perſonales, & primo de realibus* a
*tractat, ſicque latenter ad ſecundam actionum diuiſionem
accedit, quæ fit reſpectu cauſæ efficientis, quia aut ciuiles*
b *ſunt, aut prætoriæ, ſicut* b *Vlpianus etiam ſcripſit. Ex*
2 *textu autem colligendum eſt,* † *quæ actiones dicantur ci-
uiles, & quæ prætoriæ. Ego prætermiſſis Doctorum alter-
cationibus, eas puto ciuiles eſſe, quæ ex ciuilibus cauſis
ſuam trahunt originem, non quæ ſunt approbatæ de iure*
3 *ciuili. Sic poſtea ait Iuſtinianus,* † *eas eſſe prætorias,*
quas Prætor ex ſua iuriſdictione propoſitas habet:
*non dicit, quas approbauit, vel confirmauit, ſed quas ipſe
adinuenit, & ex ſuis edictis propoſuit. Hinc conſequitur, ſi
aliqua actio inueniatur origine iuris ciuilis eſſe, quia eo iu-
re introducta ſit, Prætor autem eam approbarit, tum dici
debere ciuilem, non prætoriam, quia Prætor nihil aliud*
4 *adiecit, quam quod approbauit.* † *Vnde actio commoda-
ti ciuilis eſſe dignoſcitur, quia deſcendit ex iure ciuili, &*
* *ex contractu iuris gentium, tametſi* * *Prætor eam appro-*
5 *bauit, edictum in ea proponendo.* † *Nam quod prætor ait,*
c iudicium dabo, c *ad approbationem referendum eſt,
non inuentionem, ſiue originem. Voluit. n. Prætor ſuam ad-
dere approbationem, vt ſuam oſtenderet ſolicitudinem cir-*
d *ca reſtitutionem* d *rei commodatæ. Quod ſi vero aliqui-
bus actionibus a iure ciuili inuentis nō nuda Prætoris ap-
probatio, ſed & ampliatio quædam ſiue extenſio, vel etiā
ademptio, ſeu diminutio acceſſit, an idem obtineat? Exem-
pli cauſa:* Rei vendicatio *eſt ciuilis, quia ſuam originem
traxit ex lege XII. Tab. quæ conſtituebat eā tantūmodo*
6 *dari aduerſus poſſidentem.* † *Sed quia multi deſinebant
dolo poſſidere, vt ſubterfugerent iudicium rei vendicatio-
nis, ideo Prætor poſtea eam ſic produxit, vt & contra eū,
qui dolo deſijſſet poſſidere detur. Iam ipſam ſpectemus
originem, quæ ex lege XII. Tabul. fluxit dicendum erit,
eam eſſe ciuilem ſin autem conſideremus approbationem
Prætoris, non illam quidem nudam ac ſimplicem, ſed quæ
habeat aliquid nouæ adiectionis, aut quæ extēſionem quā
dam, ſiue mutationem a prima huius actionis origine in-
ducit, videtur potius eſſe prætoria in caſu nouato, qui ca-
ſus nouiter ex Prætoris iuriſdictione ad primam actionis
conſtitutionem ſeu originem adiectus eſt. Accurſ. ait,
eam nihilominus ciuilem eſſe nuncupandam, ea ratione,
quoniam ad inſpiciendum, an actio aliqua ciuilis ſit, vel
prætoria, debet intueri perſona actoris, ex qua metimur
ius. Quam aſſertionem & Bald. recipit, rationem tamen
ipſius damnat, quia ex ipſa potius origine, quam ex perſo-
na actoris conuincimus, actionem aliquam ciuilem eſſe,*
7 *vel prætoriam.* † *Ego Iaſonis ſubſcribo ſententiæ, quam
& vulgo receptam puto, quod iſta vtilis rei vendicatio,
quæ aduerſus eum, qui dolo poſſidere deſijt, exercetur,
inuentione ſit ciuilis, per extenſionem vero prætoria di-
ci poſſit, idque obſeruandum eſt diligenter per vniuer-*
8 *ſum ius ciuile.* † *Sed quid dicendum fuerit de actionibus,
quæ hoc ſeculo ex ſtatutis diuerſorum magiſtratuum in-
troducuntur nominatim vel tacite? Et prætorias actio-*
e *nes cenſeri Bar.* e *recte prodidit, quoniam omnes ho-
die magiſtratus poſt Imp. proximius accedunt ad exem-
plum prætoriæ iuriſdictionis, quam vllius alterius Roma-
nis magiſtratus.*
a Et ſi quæ ſunt ſi Verbo legitimarum actionum, *in-*
f *telliguntur ll. XII tab.* f *Accur. hic declarat, quæ ſint ita
ſimiles actiones & dicit, ex contractu, vel quaſi, ex ma-
leficio,*

ADDITIONES.

a Vſque ad §. in perſonam, inf. eod.
b In l. actionum, 25. in fi. de act. & oblig.
* In l. 1. commo.
c d. l. 1.
d l. 3. in prin. naut. caup. ſtab.
e l. vlt. de pœn.
f Gloſ. verbi, quorum mentionem.

9 leficio, vel quaſi. † *Quo loco Dynus calumniandi accepit anſam, quaſi Gloſſator per hanc expoſitionem negare videatur, Prætorias actiones dari ex contractu & maleficio, id quod verum eſſe conſtat. Primum. n. actio* de con-
a ſtituta pecunia a *prætoria eſt. Item actio* negotiorum
b geſt. *deſcendit ex quaſi contractu, & apparet* b *eam eſſe prætoriam. Sic furti actio ex delicto profluit, & tamen eſt prætoria. Præterea actio in factum ex edicto, aduerſus nautas, caupones, ſtabularios, proficiſcitur ex quaſi delicto, & ſimiliter prætoria eſt. Vides ergo in his omnibus cauſis naſci actiones vtriuſque generis, tam ciuiles, quam*
10 *prætorias.* † *Reſpondeo tamen huic Dyni calumniæ, Accurſium non negaſſe per hanc interpretationem, quin & prætoriæ actiones ex his cauſis (nempe, ex contractu, vel quaſi, ex maleficio, vel quaſi) promanere quirent, quia hæc ipſius expoſitio intelligenda eſt ſecundum materiam, in qua loquitur. Fit enim hic mentio de ciuilibus actionibus, ideo quoque exemplum dedit ex contractu, vel quaſi, &c. quæ ſunt ciuiles actiones, atque ita eum omnes excuſant, nec vnquam facile crediderim, Accurſium, diuini plane ingenij hominem, & ſummum iuris apicem aliter ſenſiſſe, & in re tam minuta lapſum fuiſſe.*

b Ex ſua iuriſdictione. *Ideſt, ex ſuis edictis proditas.*
c *Sic enim iuriſdictionem & alijs in* c *locis pro edicto Prætoris, qui ius dicebat, vſurparunt Iuriſconſulti.*

c Quaſi vſucepiſſe. *Hoc eſt, vt actor quaſi vſuceperit,*
11 *quod tamen non vſucepit, dicat ſuum eſſe.* † *Significat*
d *enim hæc particula.* d *(Quaſi) proprie idem quod tan-*
e *quam* ὡσανεί, *perinde ac ſi. Vnde etiam quaſi nepotes* e *appellantur, perinde quaſi ex vero filio nati. Et ita Theophilum quoque hunc locum vertiſſe video, ait enim,* εἰ φαίνεται τόδε ἐμὸν εἶναι ὡσανεὶ οὐσουκαπιτευθὲν ὑπ' ἐμοῦ, Si paret hanc rem meam eſſe, tanquam vſucaptam a me.

12 d Vel ex diuerſo poſſeſſorem aduerſarium. † *Ita hunc locum eſſe legendum, probat veterum exemplariorum fides, & ipſius ſenſus ratio, vt hic Baldum atteſta-*
f *tur. Eſt enim hæc ipſa ſpecies, quæ paulo* f *poſt explicatur, nempe cum agitur aduerſus poſſeſſorem, qui Reipub. cauſa abfuit, quaſi interim rem non vſuceperit. In vulgatis vero codicibus ſic legebatur, vel ex diuerſo poſſeſſor dicat, aduerſarium, &c.*

ADDITIONES.

a §.de conſtituta, infra hoc tit.
b l.3.in princ.de neg.geſt.
c d.l.3.§.1.de recep.arb.& l.quamuis, de in ius voc.
d Hom.& Bal.hic.
e l.adoptiones, de adopt.
f §.rurſus, infra eo.

---

§.Nanque ſi cui.

1 *Dominium duo habere affinia.*
2 *Quaſi dominium non eſſe ſpeciem dominij, ſed potius affine, contra Bar.*
3 *Vocula, quaſi, ſignificat improprietatem.*
4 *Dominium acquiritur etiam ignorante domino, ſecus in quaſi dominio.*
5 *Cauſæ iuſtæ ad transferendum dominium, ſufficiunt & ad Publicianam.*
6 *In ſeruitutibus patientia habetur pro traditione.*
7 *Nemo plus iuris in alium transfert, quam ipſe habuit.*
8 *Non eſſe dominum, accepiſſe a non domino, & ſimilia verba, quomodo in legibus accipiantur.*
9 *Publiciana & directa & vtilis dici poteſt.*
10 *Qualiter argumentetur in hoc textu Imp.*
11 *De qua duritia loquatur textus.*
12 *Alij facti probabilis eſt ignorantia.*
13 *Nemo debet locupletari cum alterius iactura.*
14 *Mendacium ex dolo prouenit ad decipiendum alterum.*
15 *Iure priſco per vſucapionem non contingebat dominiũ*
16 *Publicianæ actionis definitio explicata.*
17 *Publiciana quare dicatur actio in rem.*
18 *Publiciana eſt actio prætoria.*
19 *Cauſa impulſiua Publicianæ inducendæ.*
20 *Quid denotetur per iuſtam cauſam.*
21 *Si res tradita a vero domino, amiſſa ſit, datur rei vendicatio.*
22 *Bona fides neceſſaria in Publiciana.*
23 *Qui poteſt vſucapere, poteſt Publicianam intentare, & econtra.*
24 *Seruitutes diſcontinuæ, quamuis non vſucapiantur, tamen vendicantur Publiciana.*
25 *Bona fides in emptione duobus temporibus requiritur.*
26 *Magnus effectus bonæ fidei in emente.*
27 *Hæredibus poſt traditionẽ factam, vtcunq; ſint in mala fide, datur Publiciana, ſi defunctus bonã fidẽ habuit.*
28 *In bona vel mala fide ratio ementis titularij habetur.*
29 *In contractibus alijs bona fides ſufficit tempore traditionis, excepta emptione.*
30 *An hodie Publiciana competat, ſicut olim, & concludit autor, quod ſic.*
31 *Sine traditione regulariter poſſeſſio non procedit.*
32 *Deficiente vſucapione, nec Publiciana datur.*
33 *Regula ex proportione circa Publicianam.*
34 *Vſucapione completa, Publiciana ceſſat.*
35 *Publiciana contra verum dominum non datur niſi in quibuſdam caſibus.*
36 *Affinitas rei vendicationis & Publicianæ.*
37 *An etiam verus dominus Publiciana experiri poſſit?*
38.40 *Etiam vero domino Publicianam competere, contra commun. & nu.62.*
39 *De dictione quaſi.*
41 *Explicatur §.merito.l.1.de public.*
42 *Interpretatio l.ſi ab eo, de pignor. & hypot. & num.44. 45.47.*
43 *Iaſon reprehenditur.*
46 *In eadem lege non habere locum argumentum a contrario ſenſu.*
48 *Argumentum ab vſucapione ad Publicianam affirmatiue procedit, non negatiue.*
49 *In quibus conueniant rei vendicatio & Publiciana.*
50 *Differentia inter Publicianam & rei vendicationem.*
51 *Publiciana datur etiam pro rebus incorporalibus.*
52 *Rei vendicatio datur contra titulo poſſidentem, ſecus in Publiciana.*
53 *Cauſa Publicianæ actionis, eſt quaſi dominium.*
54 *In Publiciana quæ requirantur.*
55.56 *Sufficit in Publiciana, ſi res pro tradita habeatur.*
57 *In Publiciana ſufficit traditionem & titulum probare, bona autem fides iuramento probatur.*
58 *Bona fides præſumitur, donec probetur mala.*
59 *Quid in Public. ex parte rei exigatur.*
60 *Effectus Publicianæ actionis.*
61 *Formula, inſtituendæ actionis Publicianæ.*
63 *Senſus horum verborum, iure dominij vel quaſi.*
64 *Rei vendicatio & Publiciana poſſunt in libello ſimul proponi.*

Nam.

Nãque ſi cui *a* ex iuſta cauſa *b* res aliqua *c* tradita fuerit (veluti ex cauſa emptionis, aut donatiõis, aut dotis, aut legatorum & necdum eius rei dominus *d* effectus eſt: ſi *e* caſu eius rei *f* poſſeſſionẽ amiſerit, nullam habet in rem *g* directam actionẽ ad eam perſequendam *h* quippe ita proditæ ſunt iure ciuili actiones, vt quis dominiũ ſuum vendicet. *i* Sed quia ſane durum erat, eo caſu deficere actionem, inuenta eſt a Prætore actio, in qua *K* licitis, qui poſſeſſionem amiſit, *l* eam rem ſe vſucepiſſe, quam vſu nõ cepit, *m* & ita vendicat *n* ſuã eſſe. Quæ actio *o* Publicana appellatur: quoniam primum a Publicio Prætore in edicto propoſita eſt.

Superius *propoſuit Imp. duo exempla Prætoriarum actionum, quæ in rem ſunt, generalia, in hoc §. exequitur prius exemplum in ſpecie, nempe Publicianam. Antequam vero declaremus eam, admonites eſſe volo iuris*
1 *ſtudioſos, † Dominium duo habere adfinia, ius in rẽ ſpecificum, & quaſi dominium. Ius in re eſt, quod habet is, cui, vel cuius prædio debetur ſeruitus, quodq; habet creditor, cui conſtituta eſt hypotheca, hoc eſt, rei immobilis*
a *pignus. De hoc in præcedenti* a *§. egimus. Hic de altero*
2 *nempe quaſi dominio, diſputabimus. † Bart. tamen quaſi*
d *dominium recenſet* b *inter ſpecies dominij, diuidens illud in directum, & vtile, & quaſi dominium quod verũ non*
3 *eſſe, multis argumentis oſtendi poteſt. † Primũ hæc vo-*
c *cula, quaſi, ſignificat* c *improprietatem, & quaſi tale, non eſt tale. Deinde vſucapio & præſcriptio ſunt modi acquirendi dominium, ergo is qui vſucapit, vel præſcribit, nempe, quaſi dominus, priuſquam compleat vſucapionem vel præſcriptionem, dominus non eſt, alioqui non eſſent modi acquirendi dominium, ſed potius confirmandi. Hinc etiam conſequeretur, duos eſſe eiuſdem rei dominos, eum aduerſus quem vſucapitur, & eum qui vſuca-*
d *pit, quod cum* d *Celſi reſponſo pugnat. † Item poteſt ac-*
4 *quiri dominium per procuratorem etiam ignorante domi-*
e *no, quaſi dominium non poteſt, niſi domino* e *ſciente. Poſtremo quorſum attinuiſſet a Publicio Prætore nouam actionem introduci? neque enim vtili domino adiuuenta*
f *eſt noua actio. Proinde nihil aliud eſt, quaſi dominium,* f *quam adfine ipſius dominij, ſicut & ius in re ſpecificum.*
g *Directum vero & vtile* g *eſſe ipſius dominij ſpecies, indubitatum eſt. Quo circa Apellus recte ſentit in ſua Methodica diſputatione. His ſic præcognitis, antequam huius actionis naturam inueſtigemus, operæ pretium fuerit verba huius text. interpretari* παραφραστικῶς h *ex Oldend. cum tota vis & cognitio Publicianæ ex illis dependeat, quemadmodum ex ſubiectis apparebit.*

a Ex iuſta cauſa. *Id eſt, ex aliquo contractu, qui deſcendit ex iuſta cauſa, dum tamen cauſa ſiue contractus ſit aptus ad dominij translationem, ſi verus dominus tradi-*
5 *diſſet. † Quæcunque enim* i *cauſæ iuſtæ ſunt ad transferendum dominium, ſi res tradatur a vero domino, eędem ad Publicianam ſufficiunt, ſi res a non domino ſit tradita.*

b Res aliqua. *Siue corporalis, ſiue incorporalis.*

6 *c* Tradita. *Vel quaſi tradita, † propter ſeruitutes, in quibus patientia habetur loco traditionis. Tradita autem, intellige a non domino: quem tamen accipiens putabat eſſe dominum.*

7 *d* Effectus eſt. † *Per traditionem non, quia tradens non*
K *erat dominus, & nemo* K *plus in alium iuris transfert quam ipſe habet. Per vſucapionem non, ea enim necdum*
8 *erat completa. † Hoc quoq; hic obiter obſeruandum eſt, cum lex in hac materia dicit, aliquem non eſſe dominum, vel emiſſe aut accepiſſe a non domino, itẽ non eſſe factum dominum, & cætera id genus verba, accipienda eſſe, quatenus ad ipſam legem loquentem attinet, de caſibus, qui ſic euenire ſolent frequenter, & cum eueniunt, apud naturam ſunt certi. Non autem referenda ſunt ad opinionem actoris, qui ignorare poteſt vtrum tradens fuerit. Omnia enim generaliter rerum natura cognoſcit, quæ nos plerumque diuinare non poſſumus, neque tenemus. Itaq; autorem traditæ rei non fuiſſe dominum, ac proinde dominium ſibi quæſitum non eſſe ignorare debet actor, illud tantum meditatus, quod traditionem, & iuſtam poſſidendi cauſam, quam leges tuentur nactus ſit, & quod nemo ſuam probet. Iam pergamus in explicando textu.*

e Caſu. *Vel quouis alio illicito modo. Quibuſcunque enim illicitis modis res vel ſibi vel raptu, vel alias auferatur, aut occupetur, ſemper publiciana competit: idque Gloſſator recte docet.*

f Poſſeſſionem amiſerit. *Scilicet ante vſucapionẽ completam, ea enim perfecta, rei vendicatio daretur.*

g Directam actionem ad eam. *Id eſt, rei vendicatio-*
9 *nem. † Sed nonne & Publiciana directa eſt? Quidni? nam eodem plane conſilio a Prætore introducta eſt, quo iuris ciuilis autores rei vendicationem introduxerunt, quippe vt vnuſquiſq; rem ſuam, cuius forte poſſeſſionem amiſiſſet, perſequeretur. Cæterum ſicut aliæ actiones ideo dicuntur vtiles, quia porriguntur vltra ſententiam autoris: ita hæc actio dici poteſt vtilis, collatione facta cum rei vendicatione, quæ directa nuncupatur.*

10 *h* Quippe ita proditæ. † *Iuſtinianus vtitur enthymemate ſummi iuris. Reducamus ad formam integri ſyl-*
l *logiſmi,* l *hoc pacto: Iure ciuili actiones in rem proditæ ſunt ad vendicandum dominium ſuum, ſed bonæ fidei poſſeſſor non habet dominium ante completam vſucapionem, ergo iure ciuili non eſt ei prodita in rem actio. Illud argumentum cui, non imponeret incauto? Audi nunc temperamentum.*

11 *i* Sed quia ſanè durum. † *Vnde colligemus iſtam duritiam, cui ſubuenit prætor? ex rationibus vtique natura-*
12 *lis iuſtitiæ. Primum, † quandoquidem alieni facti proba-*
m *bilis eſt ignorantia,* m *non oportebat regulis ſtricti iuris nos vrgeri ad impoſſibilem diuinationem. Deinde iniuſtitia afficeretur is, qui bona fiducia rem accipiens, proximum acquirendi dominij gradum, hoc eſt vſucapiendi*
n *conditionem adeptus eſt, ſi abſq; vlla cauſa defectu* n *actionis iure ſuo deſtitueretur, amiſſa forte poſſeſſione.*

13 † *Denique*

ADDITIONES.

a §. Item, ſup. de ſerui. per totum.
b In l. ſi minor, §. fin. de euict.
c Glo. in l. ſi cui dotem, §. fin. ſol. matr. Vide Apell. in ſua Methodica Dialect.
d In l. ſi vt certo, §. ſi duob. vehiculum, ff commo.
e l. 3. §. ex pluribus, de acquir. poſſ. l. non eſt noſtrum, de act. empt.
f Huius explicationem vide per me in §. ſi quis a non domino. ſup. de rer. diuiſ.
g Vtrumque explicatur ſupra de vſucap.
h In explic. Publiciæ actionis C. laſ 3 act. 3.
i l. Quæcunque, de publ. in rem act.
K l. Nemo plus, 54. de reg. iur.
l Oldend in expoſ. huius actionis.
m l. In omnium de iur. & fact. ign. l. vi pro ſuo. ita Oldend. in act. publ. ex quo hæc ferè deſumpta ſunt.
n l. Bona fides de re iud.

13 † *Deniquè natura hoc æquum eſt, neminem cum alterius*
a *detrimento fieri locupletiorem:* a *locupletaretur autem*
is, ad quem perueniſſet poſſeſſio & damnum ferret ille,
qui amiſiſſet eam, ſi non liceret ei talem rem petere. Nimirum igitur æquum & bonum fuit introduci Publicianam actionem, huic caſui deſeruientem.

K Dicit is. *Quaſi dominus. Eſt autem quaſi dominus, non qui ferme dominus eſt, ſed qui perinde habetur, atque ſi dominus eſſet, eodemque iure vtitur, & omnia facit, tanquam ſi dominus eſſet.*

l Eam rem vſucepiſſe. *Id eſt, quaſi vſucepiſſe, ſe fuiſſe in conditione vſucapiendi. Docente igitur lex mentiri, & dicere id quod verum non eſt? Quidam ineptiſſime de*
14 *hoc ſcribunt, breuiter ſic dices:* † *Mendacium ex dolo pro*
b *ficiſcitur* b *ad decipiendum alterũ: ſed bonæ fidei actor neminem vult fallere, ſed ius ſuum proſequi idque permittit ei lex, ergo non dicit mendacium. Porro cum ſit in conditione vſucapiendi proptor bonam fidem ſuã, perinde*
c *defenditur a lege aduerſus extraneum, ac ſi* c *vſucepiſſet. Si itaque nudam facti ſuperficiem reſpicias, apparebit tibi mendaciũ eſſe, quoniam tempus vſucapionis nondum eſt expletum. Vbi vero introſpexeris iuris autoritatem, & rationes eius, tũc iudicabis veriſſimum eſſe, quod bona fide poſſeſſor ſuſceperit. In facto enim & qualita-*
d *te poſſidendi nihil* d *ſuppletur, ſed in re vſucapienda. Vnde ſi quis dicat ſe poſſidere bona fide, qui malam fidem habet, is dicit mendacium, ſed qui dicit ſe vſucepiſſe iuris autoritate, hoc eſt, ſe æſtimari quaſi dominum, perinde ac ſi vſucepiſſet, is non mentitur. Si enim iure vetuſtiſſimo completa vſucapione poſſeſſor non niſi ſola iuris auto-*
15 *ritate, defendebatur.* † *(eo enim iure per vſucapionem non contigebat dominium) quare non etiam poſſet defendi in conditione vſucapiendi?*

m Et ita vendicat. *Ab eo nempe, qui poſſidet, vel qui habet facultatem rei reſtituendæ.*

n Suam eſſe. *Sibi eſſe debitam, & ad ſe pertinentem.*

o Publiciana. *Ergo ex priſco more, vt alij quodque ad inueniendas res præclaras inuitarentur, ei nuncupata eſt hæc actio, ut a Publicio Prætore Publiciana diceretur.*
e *Vlpianus in primo* e *huius tituli capite refert uerba edicti, quæ huc facile adſcribi poſſunt.*

Explicito textu *inquiramus exactius Publicianæ in rem actionis naturam. Non poteſt autem id fieri commodius, quam ſi eam definiamus legaliter, ſingulaque*
16 *deinde ipſius definitionis uerba ponderemus.* † *Eſt ergo* Publiciana, actio in rem Prætoria, qua petimus id, qđ ex iuſta cauſa a non domino bona fide per traditio-
f nem f acquiſiuimus, & nondum vſucepimus. † *Di*
17 *xi, in rem, ad differentiam actionum perſonalium. Primum enim hæc datur ei, qui habet adſine dominiũ, ſcilicet*
g *quaſi dominium: deinde quia datur contra* g *quemuis poſſeſſorem: poſtremo, quia rei inhæret, & rem perſequi-*
h *tur,* h *a quocunq; poſſeſſa fuerit.* † Prætoria *autem di-*
18 *citur* i *a Publicio Prætore, qui eã introduxit.* † *Nam*
i *cum de iure ciuili nulla extaret actio, qua quis rem bona*
19 *fide, & iuſta ex cauſa ſibi traditam, nec tamen uſucaptam, peteret (rei enim uendicatio ei non ſuffragabatur,*
K *quæ ſolidatur* K *domino) Publicius ex æquitate motus, hanc actionem inuenit, ne quis iure ſuo, ideſt, quaſi dominio & opinione illa, qua ſe putat quis bona fide eſſe dominum, temere priuaretur. Appoſui deinde,* ex iuſta cau
20 ſa: † *ad hoc enim, ut huic actioni locus ſit, requiritur iuſta cauſa, quod ſcilicet titulus aliquis ad tranſlationẽ dominij aptus, atq; ſufficiens præcedat. quales ſunt emptio,*
l *donatio, permutatio, dos, legatum, & quicunq; alij ad* l
21 *dominium operabiles.* † *Subiunxi* a non domino: *quia ſi a vero domino res tradita eſſet, & poſtea amiſſa, rei*
22 *vendicatio competat.* † Bona fide *dixi: quia neceſſe eſt quod actor æſtimauerit, eum a quo accepit, dominum rei eſſe. Nam qui ſciens rem alienam emit, is non facile habet vſucapiendi cauſam, ideoq; eam rem amiſſam hac*
23 *actione recuperare nequit.* † *Per manus equidam traditur, quicunque eſt in conditione, & iure vſucapiendi, is habet Publicianam: ex diuerſo, qui vſucapere non poteſt, is*
m *non recte intendit, ſibi hac actione rem amiſſam* m *reſti tui. Vnde ex vſucapiendi facultate Publiciana naſcitur: quod & ratione Dialectica comprobatur. qua dici ſolet, ab eo remoueri cauſatum, a quo cauſa finalis remouetur.*
24 † *Excipe tamen ſeruitutes, quæ continuam cauſam, id eſt, continuum vſum non habent, vt ire, agere, & alias, quæcunque hominis exercitium exigunt: nam hæ non ad-*
n *mittunt regulam vſucapiendi, & tamen* n *vendicantur*
25 *Publiciana.* † *Bona autem fides emptoris non ſolum emptionis, ſed etiam traditionis tempore adeſſe debet: quæ & ſufficit, etiamſi autor, a quo emit, fuerit in mala fide, vt pote quia dolum vel metum adhibuit: niſi res empta vitio reali afficiatur, maculetur, prematur, vt furto, rapina, ſpolio, violentia, vel ſi alienatio legibus eſſet prohi-*
o *bita, vt in fundo* o *dotali, & in rebus pupillaribus* p *ſi*
p *ne tutore: in his caſibus bona fides emptoris nihil prodeſt, quia ſicut lepra leproſum, ita vitia* q *realia rem ip*
26 *ſam ſequuntur.* † *Et vſque adeo bona fides operatur in emente, vt ſi etiam prædia vectigalia ignorans emerim, licet vſucapi quo ad directum dominium non poſſint, ta-*
r *men Publiciana mihi datur, vt vtile dominium* r *vſu-*
27 *capiam.* † *Sed & hæredibus atque ſucceſſoribus meis vniuerſalibus poſt rei traditionem mihi vel eis factam, Publiciana competit, etiamſi ipſi ſint in mala fide, dum-*
28 *modo ego defunctus bonam habuerim fidem.* † *Nam in bona vel mala fide, ratio ementis titularij habetur non*
29 *hæredum.* † *In alijs vero contractibus bona fides ſufficit tempore traditionis, quamuis in emptione ſecus ſit, vt iam dictum eſt. Sed hic obiter occurrit quæſtio multum*
30 *intricata & difficilis:* † Num hodie exerceri poſſit
ſ Publiciana? *Nam mala fides autoris* ſ *hoc ſeculo impedit (vt vulgo vocant) præſumptionem: ſed vbi non præ ſcribitur*

ADDITIONES.

a l. Nam hoc natura. de cond. indeb.
b l. 1. §. 1. de dolo.
c Iuxta regulam, l. bona fides, de reg. iur.
d Arg. l. bonæ fidei emptor, §. in contrarium, de acq. rer. dom. & ita Oldend. eleg. hunc nodum explicat, cui hæc accepta referas.
e In l. 1. §. ait Prætor, de Publ.
f l. 1. de Publ.
g Tamen cum moderamine. de quo inf. num. 34.
h l. Quæcunque, hoc tit.
i Vt in fi. huius §.
K Vt ſupra, §. omnium.
l l. 1. & l. 3. hoc tit.
m l. Eum qui a furioſo, in princ. & l. ſiue autem, §. hæc actio. l. ſi ego emi, §. idem Iulian. hoc tit.
n Dicta l. ſi ego, §. 1.
o Supra quib. al lic. vel non, in princ.
p Supra de aut. tut. per totum.
q l. Vitia, ff. de acquir. poſſeſ.
r Secundum communem intellectum, l. cum ſponſus, §. in vectigal. hoc tit.
ſ Auth. mala fides, C. de præſcript. long. temp.

ſcribitur, ibi nõ poteſt agi Publiciana: ergo Publicianæ
non videtur hodie locus. Ego tamen adhuc, prætermiſſis
altercationibus reſpondeo hodie neceſſariam eſſe hanc
actionem, ſicut olim, & propterea rectè exerceri, adeoque
in foro noſtro nullam propemodum eſſe frequentiorem:
quam ſententiam & Iaſ. hic recte probat. Nec obloqui-
a *tur nouella* a *conſtitutio, nec refragantur iura* b *Ponti*
b *ficium, omnia enim illa ex naturali certitudine loquuntur*
ponunt caſus, mouent omnem humana calliditatis Came
rinam. Sed cum ad captum humanum, & rem præſentē,
quæ incidat reſpicimus, poteſtne frequēter euenire, quod
autor ſit malæ fidei, accipiens autem rem, neſciat? poteſtne
millies in iudicio calumnioſè a reo allegari contra actorem
malam fidem, vel ſua, vel auctoris? poteſtne item vere (ſi na
turam ſpecies) excipi de mala fide, quæ tamen non probe-
tur Iudici? Certè in his caſibus tollas Publicianā, quam
rei vend. multo minus competat, facies incerta fere om-
nium rerum dominia. Retine igitur ſemper bonæ fidei
actorem: retine malam fidem actoris non apparere: reti-
ne, rem carere vitio, & dic ſemper Publicianam habere
c *locum hodie,* c *non minus quam olim. Ad definitionem*
31 *reuertendo, addiit etiam in ea, per traditionem:† Quia*
ſine traditione, vel quaſi traditione regulariter poſſeſſio
non procedit, vbi autem nulla eſt poſſeſſio, ibi nec vſuca-
32 *pio vel præſcriptio oritur,† & deficiente vſucapione, &*
Publiciana remouetur. Niſi in his, quibus dominia ſine
traditione acquiruntur a vero domino; nam ſi a non do-
mino cauſa emerſerit, Publiciana ſine traditione dabitur,
d *vt cum legatur res aliena, vel donatur* d *cauſa mortis.*
Et vt prædicta clarius intelligas, ſume regulam ex pro-
33 *portione. Prima proportio.† Vbicunque traditione a*
domino facta transfertur dominium, & amiſſa poſſeſſio-
ne rei, datur rei vendicatio, ſic traditione a non domino
facta, ſi datur vſucapiendi conditio, amiſſa poſſeſſione Pu-
blicianæ locus eſt. Secunda. Vbi ſine traditione a vero do
mino transfertur dominium, & vendicatio competit, ibi
ſine traditione a non domino datur vſucapiendi conditio,
& Publiciana. Poſtremo adiecit, & nondum vſucepi.
mus: quia ſi a poſſeſſione rei ante vſucapionem comple-
tam cecideris, hac actione ad poſſeſſionem reſtituendam
34 *experieris:† ſecus vero, ſi res mobilis vſucapta, vel im-*
mobilis præſcripta eſſet, tum enim non Publiciana, ſed rei
vendicatio competeret, propter vſucapionem, longiq; tem
e *poris præſcriptione* e *acquiſitum dominium.† Quod aũt*
35 *ſupra dixi,* Publicianam contra quemcunq; poſſeſſo
rem dari, *hoc contra verum dominum non reciperetur.*
Nã ſi forte poſſeſſio rei per me emptæ a nõ domino, in ma
nus veri domini perueniret, hic ceſſat Publiciana, quip-
f *pe quod prima æquitas hoc vetat, ne dominus in re* f *ſua*
moleſtetur. Si tamen verus dominus impetitus per bonæ
fidei emptorem non excipiat de dominio, ſed taceat, iudi-
ciũ procedet, cogeturq; verus dominus rem, actori, ſi obti-
g *neat,* g *reſtituere. Extat & alius caſus, in quo contra ve*
rũ dominũ Publiciana exercetur, veluti ſi Titius nõ do-
minus fundum mihi vendidiſſet & tradidiſſet, qui poſtea
ex ſucceſſione aliave cauſa dominus fieret, is Publiciana
non effugeret, ſi poſſeſſionem nanciſceretur, nam & ipſum
h *vendicantem exceptione* h *repellerem. Sunt adhuc ple-*
raq; ſpecies, quibus Publiciana contra dominum datur,
i *quas Accurſius* i *alibi recenſet.† Ex prædictis appa-*
36 *ret, magnam eſſe cognationem & affinitatem, inter rei*
vendicationem & Publicianam. Sicut enim illa de iure
ciuili vero datur domino, ſic Publiciana de iure Præto-
37 *rio quaſi domino.† Volunt tamen Vltramontani, quod*
& verus dominus, ſi forte amiſit poſſeſſionem rei, poſſit
eam recuperare per Publicianam: quod Iaſ. hic defendit.
Faber vero ſubtili ratione in contrarium nititur, cũ verus
dominus propriam & principalem actionem rei vendica-
tionis habeat, hæq; actiones, vtcunq; tendant ad eundem
effectum, ſcilicet ad conſequendam rem petitam, origine
tamen ſint contrariæ, & per conſequens in eadem perſona
cumulari nequeant: cui ſententiæ communis Doct. ſchola
ſubſcribit. Mihi tamen prior ſententia longe videtur
38 *æquior & verior.† Nam ex his quæ ſupra* K *diximus,*
K *ſatis conuinci poteſt, quod rei vendicatio & Publiciana*
non ſunt origine contrariæ actiones, ſicut interpretes fal-
ſo imaginantur: imo tantam affinitatem habent, vt alte-
ra alterius ſupplemento perficiatur, ſiue originem, ſiue me
dium, ſiue exitum ſpectes. Quemadmodum enim Quaſi
dominium non eſt contrarium, ſed tam adfine dominio di
l *recto, vt nonnunquam loco* l *dominij pene ſit, ita & in*
actionibus iudicare oportet affinitatem coniunctiſſimam,
non autem contrarietatem. Falſum certe eſt, quod bonæ
fidei poſſeſſor ex titulo ſit non dominus: comparauit a non
domino ſecundum naturæ certitudinem, ſed ipſe eſt quaſi
dominus, adfinis dominus, vt ſic dicam, adeoq; vice do-
39 *mini habetur.† Adde quod dictio,* Quaſi, *ſignificat de*
m *ſui natura* m *diminutionem, perinde ac ſi dicamus, pe-*
ne dominum, non tamen vere dominum. Ita Chryſippus
dicebat pueros, qui primo iam fari incipiunt & vocabu-
la, & verba proferunt, quaſi loqui, nequaquam vero di-
cere aut loqui. Et ſane non oportet ex nuda prorſus natu-
40 *rali ſimplicitate actiones æſtimare.† Præterea ſi is qui*
n *iure ciuili hæres eſt, poteſt agnoſcere honorum* n *poſſeſ-*
ſionem Prætoriam, quid tandem prohibet, verum domi-
num Publiciana experiri? Certe qui verus dominus eſt
inſpecta verũ natura, & tamen nõ poſſit probare dominiũ
directum autoris ſui, is nihil diſtat ab eo, qui dominus nõ
eſt, putans tamen ſe dominum eſſe, vtrumq; enim eſt in-
cognitum poſſeſſori, qui non poteſt diuinare. Ergo quare
non dicemus vtroque caſu competere Publicianam ſecu-
ti potius humanum captum, quam vt diſputemus id, quod
in rerum natura eſt, aut non eſt? Et in hanc ſententiam
Zaſius quoq; inclinaſſe videtur, tametſi non ſimet ex-
preſſe. Ego autem cenſeo eam eſſe veriſſimam & tutiſſi-
41 *mam.† Non obſtant huic ſententiæ Vlpiani* o *verba*
o *hæc,* Merito Prætor ait, nondum vſucaptum: nam ſi
vſucaptum eſt, habet ciuilem actionē, nec deſiderat
honorariam. *Hoc enim verum eſt proprie, & in caſu*
ſuæ inuentionis: nam ob id peculiariter inuenta eſt a Præ-
tore Publiciana, vt quaſi domino ſubueniretur, ſed pro-
pterea

ADDITIONES.

a Dict. Auth. malæ fidei.
b Cap. vigilanti, & cap vlt. de præſcript.
c Ita Oldend claſſ. 3. act. . . de Publiciana diſputans.
d Dicta l. 1. cum duabus ll. ſeq. & habes in l. 3. in pri. cauſas, quibus dominia ſine traditione transferuntur, ff hoc tit.
e l. Traditionibus, cum ibi not. C. de pact.
f l. pen. & l. fin. hoc tit.
g Dict. l. pen. & fin.
h l. Si a Titio, de rei vend l. ſi à Titio, de except. rei vend.
i In d. l. fin.
K In verb. quia ſanè durum.
l l. Bonæ fidei emptor. de acquir rer. dom.
m l. In facto. de condit. & demonſtr.
n §. Item ab inteſtato. ſupra, de bon. poſſ.
o In l. 1. §. merito. de Public.

pterea non negatur, quin eadem & directo domino com-
petat, ſi malit ob difficultatem probationis dominij ad
42 *hanc confugere.* † *Sed nec Pauli* a *reſponſum aduerſa-*
a *tur, ſi recte aduertamus. Ait enim,* Si ab eo qui Publi-
ciana vti potuit (quia dominium non habuit) pigno
ri accepi: ſic tuetur me per Seruianam Prætor, ſicut
debitorem per Publicianã. *Argumento a contrario ſen-*
ſu mox Iaſon cum ſuis infert. Ergo qui dominiũ habet,
43 Publiciana vti non poteſt. † *Expendit Iaſon principiũ*
b *legis, rationem autem legis negligit, contra* b *Celſi Iu-*
riſconſulti dogma, qui in ciuile eſſe *ait,* niſi tota lege
perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita iudica-
re, vel reſpondere. *Ut ergo manifeſtius adpareat, quid*
ſibi tota illa Pauli lex velit, eius verba ponderãda ſunt.
44 † *His enim (mea quidem ſententia* c *) Paulus hoc do-*
c *cet: quemadmodum bonæ fidei poſſeſſor tutus eſt, ita &*
creditor, qui cauſam pignoris ab eo habet, defendi poteſt:
45 *nec amplius.* † *Sed ne Iuriſconſ. ignotum docuiſſe per*
æque ignotum videretur, & dubium mox eſſet, quomodo
bonæ fidei poßeſſor tueri ſe poßet, aut quouſq; periphraſi
& circutione quadam aliquanto cum verboſius, atq; ita
expreſſit, vt & tyrones iuris colligere poſſent ex vno ver
bo rem omnem. Ait enim, Si ab eo, qui Publiciana vti
potuit, quia dominium non habuit: *Cum meminit Pu*
bliciane, ex ſolo eius nomine illico vides, debitorem non
eſſe tutum aduerſus ipſum dominũ, & ſic nec creditorem
in cauſa pignoris defendi poſſe aduerſus verum dominũ,
alioqui ſatis fuiſſet, eadem opera dixiße: Si bona fidei
poſſeſſor rẽ det pignori, ita tuetur creditorem Prætor, &c.
Sed eo caſu multis fuißet demum docendum Iuriſconſul-
to, quo tandem pacto bonæ fidei poßeßor a Prætore defen
deretur, quæ vno verbo præuertit atq; remouit omnia,
vſus in hoc figura Metalepſi, id eſt, tranſſumptione, &
pro bonæ fidei poſſeſſore dixit, is qui Publiciana vti po-
tuit: *ne longa opus eſſet ad reliqua diſſoluẽda quæſtione,*
& Lector paulo oculatior, ex priori, quicquid ſupereſſet,
46 *nullo negotio colligeret.* † *Quapropter in prædicto Pau-*
d *li* d *reſponſo non habet locum argumentum a contrario*
ſenſu, cum minime id voluerit Iuriſconſ. quod Iaſon pa-
47 *rum accurate perpendit.* † *Idem & Accurſius in pri-*
mis huius reſponſi verbis ſenſiſſe videtur, quia dum Pau-
lus inquit, Si ab eo, qui Publiciana vti potuit, *&c. ſu-*
bijcit Accurſius, non rei vendicatione, quia, *&c. quaſi*
velit ipſe dicere, Rei vendicatio competit tantum veris
dominis (quod & verum eſt) non autẽ infert ibi Accur-
ſius, ita viciſſim Publicianam dari directis dominis, & li-
cet ab hac ſententia ipſe poſtea recedat, ea tamen longe
verior eſt, & ſenſui Iuriſconſulti multo confinior. In ſum-
ma, nulla lex expreſſe vetat, quin ſi verus dominus velit
48 *agere Publiciana, id poſſit.* † *Huc etiã quadrat, quod* e
e *Baldus alibi ſcribit, argumentum illud.* Quibuſcunque
caſibus poteſt procedere vſucapio, in his Publicianæ
locus eſt: *affirmatiue quidem valere, non autem nega-*
tiue. Ideoq; fallit argumentatio. Remouetur a vero do-
mino vſucapio, ergo remouetur Publiciana. affirmatiue
quidem inter ſe conuertuntur, negatiue nequaquam. Sed
de hoc ſatis. Porro conueniunt prædictæ duæ actiones &
49 *in alijs,* † *quia ſicut rei vendicatio aduerſus eum compe-*
tit, qui poſſidet, vel dolo poſſidere deſijt, vel habet reſti-
tuendi poteſtatem, ita & Publiciana. Subinde quemad-
modum poßeſſor in priore dolum, culpam ſiue morã præ-
ſtat, item de damnis, fructibus, & expenſis reſtituendis
obligatur, ita quoq; in Publiciana. Demum, ſicut in il-
la petimus nos declarari dominos eſſe rei petitæ, ita in
f *hac petimus noſtrũ ius* f *declarari, hoc eſt nos eße quaſi*
g *dominos. Et breuiter in* g *omnibus ferè conueniunt. Dif-*
50 *ferunt tamen in quibuſdam.* † *Primum enim, rei vendi-*
catio ordinaria, & ex iure ciuili, princeps & directa eſt
actio: Publiciana vero extra ordinem velut in ſubſidium
introducta, vtilis reſpectu vendicationis dici poteſt, vt ex
tex. noſtro apparet, Nullam inquit, habet in rem dire-
ctam actionem, *ſed quatenus ad edictum attinet, vtiq;*
h *eam directam vocabis, quod* h *ſupra docui.* † *Deinde*
51 *rei vendicatio datur tantum pro rebus corporalibus. Pu-*
bliciana etiam pro incorporalibus, puta ſeruitutibus, quæ
alicui a non domino conſtitutæ ſunt. Vnde ſi a quaſi poſ-
i *ſeſſione ſeruitutis cadas, priuſquam præſcriberetur, hac* i
52 *actione experiri poſſe.* † *Porro rei vendicatio exerce-*
tur aduerſus omnes poſſeſſores, quocunque titulo, aut ſine
K *titulo rem tenentes, dummodo poſſint* K *reſtituere: Pu-*
blicianæ autem contra poſſidentem titulo, & bona fide,
hoc eſt, aduerſus eum, qui a non domino ex iuſta cauſa ac-
cepit, non datur, nam hoc caſu melior eſt conditio poſſi-
l *dentis,* l *quã petentis. Si tamen poſſeſſor intelligens ſeſe*
in ius vocandum, procurauerit hunc titulum in fraudem
actoris, nihil ei prodeſſe poteſt, quia petitor aduerſus ex-
m *ceptionem habet doli mali replicationem, ideq; Bart.* m
recte probat, alioqui poſſent ſemper cõmentitio, ſeu pro-
53 *curato in fraudem titulo iudicium hoc eludere.* † *Cauſa*
iſtius actionis eſt quaſi dominium, ſicut enim in rei ven-
dicatione requiritur, actorem eſſe dominum, ita in hac
54 *actione oportet agentem eſſe quaſi dominum.* † *Deſide-*
rantur autem ad quaſi dominium, & per conſequens ad
n *Publicianam, potiſſimum hæc traditio* n *rerum corpo-*
55 *raliũ, vel quaſi traditio incorporalium.* † *Sufficit tamen,*
ſi res pro tradita habeatur, licet actu non tradatur, vt ſi
o *ea res in aliquem iuſta ex cauſa* o *alienetur, cui iam in-*
cumbat naturaliter; quia ſit commodata ei, locata, vel pe-
nes eum depoſita, quid enim hic alia traditione ſuperua-
canea fuerit opus, quam patientia, id eſt, vt rem apud me
manere patiatur dominus? in titulo etiam pro legato, &
pro hærede *non eſt neceſſaria traditio, cum etiam ſine*
ea quæratur dominium, apprehenſio tamen poſſeſſionis
p *ſine vitio* p *exigitur.* † *Deinde neceſſe eſt, traditionem*
56 *ex titulo legitimo, & ad translationem dominij apto fa-*
ctam eſſe, puta ex emptione, donatione, legato, vel ſimi-
libus. Tertio, quod a non domino rem acceperit. Quarto,
bona fides, id eſt, illæſa conſcientia, quia tradentem pu-
tauerit

ADDITIONES.

a In l. ſi ab eo. de pig. & hyp.
b l. 24. in ciuile. de legi.
c Quod etiam iam antea Voluph. Hungui. clariſ. noſtri temporis I. C. tradidit in ſuis ad tit. de actio. obſeruationib.
d d. l. ſi ab eo.
e In l. nihil. C. de vſucap. pro hæred. & l. 1. C. ſi plures vna ſen.
f l. Et ex diuerſo, § vbi autem de rei vend.
g l. Eum qui, §. in Publicia. hoc tit.
h In verbo, directam actionem.
i l. Si ego, §. ſi de vſufr. hoc tit.
K l. Officium, de rei vend.
l l. Siue autem, §. ſi duobus. hoc tit.
m In d. §. ſi duobus.
n l. Traditione, hoc tit. l. ſeruus, §. incorporales, de acq. rer. dom.
o l. Qua ratione, § hęc quoque res de acq. rer. dom. & §. interdum, vbi dixi ſup. de re. di.
p Glo. in l. Celſus. in verſ. exiſtimauerint. de vſucap.
q l. Eum qui a furioſo, §. Prætor, hoc tit.

q *tauerit* q *eſſe dominum. Addit Accurſ. quintum, quod*
actor adſerat ſe non eſſe dominum rei petitæ, quia emerit
a non domino. Sed hoc omnino falſum eſt, & merito a
Doctoribus reprehenditur, tametſi Iaſ. inſulſiſſime iſtud
defendat. Qua fronte enim dicet actor Chriſtiano Iudicis
Ego emi ab eo, qui ius vendendi non habuit: & ille
dominium in me transferre non potuit, peto tamen
mihi rem reſtitui: *nonne obſtabit huic diuina & huma*
na lex? an non dicet Iudex. Abi in malam crucē, præ-
a do es, a vendicas id quod ſcis non eſſe tuum. † *Re-*
57 *iectis ergo prauis opinionibus, dic vno verbo, tria in Pu-*
b *bliciana exigi: titulum,* b *traditionem, bonam fidem.*
c *Priora duo probari ſolent teſtibus* c *& inſtrumentis: quę*
probatio non habet difficultatem, cum circa ea, quæ ſunt
facti extrinſeci, verſetur. Bona fides autem in conſcien-
tia actoris intus conſiſtit, ideo per teſtes doceri non poteſt,
58 *ſed regulariter iurato probari ſolet:* † *quoniam ex præ-*
ſumptione iuris adminiculum habet, quod quilibet bonus
d *exiſtimatur, iuxta* d *vulgatam regulam. Quod tamen*
e *intellige, niſi actor* e *viuat ſuſpectis moribus, aut niſi cō*
f *iectura legitima refragetur* f *allegatæ bonæ fidei, aut*
denique niſi reus conuentus dicat, ſe malam fidem acto-
g *ris* g *probaturum: his enim caſibus non defertur actori*
iuſiurandū de ſua conſcientia ſi reus contradicat. Et præ
59 *dicta quidem ex parte actoris deſiderantur.* † *Cæterum*
h *ex parte rei illa ipſa ſunt neceſſaria, quę* h *ſupra de rei*
vendicatione recenſuimus, videlicet, quod reus poſſideat,
dolo ve poſſidere deſierit, item quod habeat reſtituendi po
60 *teſtatem.* † *Effectus Publicianæ eſt, qui & rei vendica-*
tionis, quod ſcilicet reus conuictus tenetur rem petitam
reſtituere cum omnibus fructibus, damnis & expenſis.
Vnde in rei reſtitutione per Publicianam omnia ea nan-
i *ciſcimur ad vſucapionem, quæ in rei vendicatione* i *ad*
61 *dominium.* † *Formas vero quibus inſtitui debeat hac*
actio, varias tradit hic Gloſſator: ſed duæ communiter
recipiuntur. Vna, qua narremus, nos a Titio bona fide
emiſſe fundum, & nobis illum traditum fuiſſe, noſq;
eum poſſediſſe, cuius tamen poſſeſſio ad aduerſariū
peruenerit, petentes nos declarari quaſi dominos, &
rem reſtitui. *Alia communior & conſuetudine magis*
vſurpata, qua dicamus, fundum iure dominij vel quaſi
noſtrū eſſe, & ex titulo emptionis, vel alio ſufficienti
ad nos pertinere, petentes eū nobis adiudicari, cū fru
K ctibus, & oī cauſa, &c. *Hac* K *formula vtimur nūc in*
foro, ſiue poſſimus nos dominos probare, ſiue nō poſſimus; ſi
62 *ue vēdicemus ciuiliter, ſiue Publiciana petamus rē.* † *Eſt*
enim veriſſimum, quod ſupra diximus, & Dyn. quoque
cum quibuſdam aliis conſentit, vero rei domino compete-
re hanc actionem, ſi non facile poſſit probare dominium.
63 † *Neque eſt huiuſmodi libellus alternatiuus, ſed diſiun-*
ctiuus, in conditionem alterius extremi reſolubilis: cuius
intellectus eſt, Peto fundum iure dominij: & ſi me
dominum non probauero, peto me ſaltem quaſi do-
l minum declarari: *quæ diſiuncto* l *admittitur. Quam-*
quam vero leges actori permittant ita petere, quoniam
m *probabili cauſa incertum eſt,* m *quomodo petat, verun-*
tamen in progreſſu iudicii Iudex ſummopere animad-
uertere debet, vtrum directum, an vtile duntaxat domi-
n *nium fuerit ſibi probatum,* *vt* n *certam dicat ſenten-*
64 *tiam.* † *Atque ita vides conſuetudinem (quæ eſt bo-*
na legum interpres) admittere, ut vtramque actionem
& rei vendicationem & Publicianam ſimul propona-
mus, atque in vnum compingamus libellum, quod ideo
o *fit, quia dominium eſt difficilis* o *probationis. Et hæc*
quidem ad Publicianæ actionis cognitionem adipiſcen-
dam ſufficiant.

ADDITIONES.

a Zaſ. hic. & Old. in tract. Publ. claſ. 3. vbi etiam cauſam erroris ponit.
b Ita Faber hic.
c l. Cum res. C. de probat.
d Bart. in d. l. Celſus. de vſucap.
e Glo. in cap. ſignificaſti. de homicid.
f Bart. in l. inter omnes, §. rectè, de fur.
g Bar. in l. 1 §. ſi a pupillo, pro empt. & l. is pōt. de acq. hær.
h In §. omnium, num. 35.
i Dict. l. eum qui, §. Publiciana.
K Quę probatur per cap. abbate ſane. poſt prin. de re iud lib. 6. & ibi Glo & Doctor.
l Cap. conſtitutus. de reſtit. in integ. Glo. fin. in l. 1. C. quando prouoc. non eſt neceſſe.
m Iuxta regulam, l. 1. §. vlt. ſi pars hæred. pe. & l. quæ de tota §. incertæ. de rei vend.
n §. Iurare, infra hoc tit. noſtro.
o Vt tractatur in d. l. quum res de proba. in C.

§. Rurſus.

1 *Actio reſciſſoria durat anno vtili, iudicium vero reſcindens quadriennio.*
2 *Actionis reſciſſoriæ deſcriptio in genere.*
3 *Reſciſſoriam duobus potiſſimum caſibus dari.*
4 *Qui ſint abſentes, & qui præſentes.*
5 *Reſciſſoriam eſſe duplicem, inſtitutoriam actionem & reſtitutoriam, & quæ ſint illæ.*
6 *Reſtitutoria actio habet duas ſpecies.*
7 *Iudicium reſcindens quod.*
8 *Iudicium reſciſſorium.*
9 *Reſciſſoria aliquando eſt realis, aliquando perſonalis.*
10 *Reſciſſoria actio appellatur ab euentu.*
11 *Reſciſſoria non eſt proprie ſpecies actionis.*
12 *Caſus §. noſtri, quando reſciſſoria detur præſenti contra abſentem.*
13 *Quando præſens contra abſentem petit reſtitui, quauis abſentiæ cauſa admittitur.*
14 *Et eo caſu neceſſe eſt, quod abſens neminem domi reliquerit.*
15 *An domi præſens expectare teneatur abſentis reditum, vt reſciſſoria agere poſſit.*
16 *Ratio, quare in §. noſtro reſcindat Prætor vſucapionem.*
17 *Quomodo olim & hodie reſtituatur læſus.*
18 *Reſciſſoria perpetuatur lite conteſtata.*
19 *Reſciſſoria aliquando competit via exceptionis.*
20 *Quomodo abſens reſtituatur contra præſentem.*
21 *Præſens contra præſentem non reſtituitur.*
22 *Alienare rem ſuam videtur, qui præſens patitur eam vſucapi.*
23 *Quando abſens contra præſentem reſtituendus eſt, non ſufficit quæque abſentiæ cauſa, & nu. 25.*
24 *Quinque abſentiarum genera.*
26 *Captus a prædonibus, vel in vincula coniectus reſtitui debet.*
27 *In vinculis & eos accipimus, qui ſine dedecore in publico apparere nequeunt.*
28 *Quicunque ex neceſſitate abfuit, reſtituitur.*
29 *Duo tempora in reſtitutionibus conſideranda.*
30 *Primum tempus, ad quod.*
31 *Si impedimentum ſequens abſorberet totaliter omne tēpus, tunc fit reſtitutio etiam vltra tempus læſionis.*
32 *Secundum tempus eſt, infra quod.*

33 *Abſens*

33 Abſens ante completam vſucapionem reverſus quomodo reſtitutionem petere debeat.
34 Generales quædam doctrinæ circa actionem reſciſſoriam.
35 Reſciſſoria quãdo datur pro rebus mobilibus, vtilis eſt: quando pro immobilibus, eſt directa.
36 Reſciſſoria eſt datiua actio, non natiua.
37 Aliquando reſtituitur abſens contra abſentem.
38 De libellis in actione reſciſſoria.
39 Quõ apte poſſit concipi libellus in reſciſſoria actione.
40 Forma libelli in officio reſcindente.
41 Forma libelli in actione reſciſſoria.
42 Iudicium reſcindens, & reſciſſorium in vno libello cumulari poſſe.

Rurſus a ex diuerſo, ſi quis cum b reipublicæ cauſa c abeſſet, vel in d hoſtium poteſtate eſſet, e rem eius qui in ciuitate eſſet, f vſuceperit: permittitur g domino, ſi h poſſeſſor rei publicæ cauſa abeſſe deſierit, tũc i intra annũ K reſciſſa vſucapione eam petere: id eſt, ita petere, vt dicat l poſſeſſorẽ m vſu non cepiſſe, & ob id n ſuam rem eſſe. Quod genus actionis quibuſdam & alijs ſimili æquitate motus Prætor o accommodat: ſicut ex latiore Digeſtorum volumine intelligere licet.

Quemadmodum Publiciana pro re nondum vſucapta recuperanda accommodatur, ita ex diuerſo actio reſciſſoria in rem quæ vſucapta eſt, ſimiliter edicto Prætoris datur. Eam in hoc §. qui perplexam & ſubtilem complectitur materiam, pro virili enodabimus, prius tamen diſcuſſo textu.

a Ex diuerſo. Econtrario, qui ad caſum præcedentis §. Nam hac particula ſolet vti Imp. cum ſpeciem præcedẽti contrariam exponit. Eſt autem ſuperiori actioni ea, quæ hic explicatur, plane contraria. In illa namque imperfecta vſucapio pro perfecta habetur, hic perfecta habetur pro nulla.

b Reipub. cauſa. Eſſet in legatione: animo enim, vtcunque abſens corpore, * poſſidebit.

c Abeſſe. Vel ex alia quacunq; cauſa, neceſſaria, voluntaria, vel probabili. quia hoc caſu, quãdo præſens contra abſentem reſtituitur, nõ diſtingui ſolet, ex qua cauſa abfuerit.

d Hoſtium poteſtate. Captus ab hoſtibus fuiſſet.

e Rem eius. Rem præſentis mobilem, quia in re immobili vix poteſt a exemplificari.

f Vſuceperit. Intellige, quod ei iuſta ex cauſa, & bona fide tradita fuerit, ſicq; fuerit in conditione vſucapiendi.

g Domino. Scilicet vero.

h Poſſeſſor. Vſucapiens, qui vſucepit in abſentia.

1 i Intra annum. † Subaudi, vtilem, debet reſciſſoria actio intentari, & ſic durat anno vtili. Sed officium reſcindens pro reſtitutione concedenda b competit quadriennio continuo.

K Reſciſſa vſucap. Id eſt, reſciſſo & ſublato vſucapionis obſtaculo per officiũ iudicis, quod præſentẽ impediebat.

l Poſſeſſorem. Eum qui abſens vſuceperat.

m Vſu non cepiſſe. Quo ad vtilitatem, vel in effectu, ex quo datur c reſtitutio.

n Suam rem eſſe. Quam ob id etiam vendicares.

o Accommodat. Largitur, & ſic refert, Prætorem hanc æquitatem & alijs perſonis accommodare. Cõmentatores cõiter indicant has perſonas, inuertentes priorem caſum, nempe ſi quis præſens vſuceperit res eius, qui abeſt ob iuſtam cauſam: quẽ caſum inferius quoque explicabimus.

Viſo textu ad reſciſſoriæ actionis declaratione procedamus.
2 † Actio autem reſciſſoria proprie dicitur, qua quis agit ad rem vſucaptã, quaſi non eſſet vſucapta, conuerſa tota quo ad Publicianam.
3 † Et datur potiſſimum duobus, primo præſenti aduerſus abſentem, deinde abſenti aduerſus præſentem. Primum caſum Imp. hic expreſſe dixit: alterum vero, qui eſt longe frequentior, ac vtilior, ſignificauit tantum d remiſſiue. Vtrumque ordine expẽdemus. Ad euidentiorem autem huius rei cognitionem videndũ eſt, qui dicantur abſentes, & qui præſentes.
4 † Et certe qui a loco abſunt, in quo aliquid petẽdum fuit, extra ciuitatem, vel e extra continentia ædificia, abſentes ſunt. E diuerſo præſens dicitur, qui in ciuitate eſt, in loco moratur, in loco quo petendum fuit, vel in ædificijs f continentibus.
5 † Deinde ſciendum eſt, actionem reſciſſoriam, cuius in præſens eſſe hoc §. præcipue fit mentio, duplicem eſſe, inſtitutoriam, & reſtitutoriam. Actio inſtitutoria eſt, quam dat Prætor illi, cui fuiſſet nata actio, ſi domi fuiſſet, nata tamen non eſt, propter abſentiam: quare inſtituitur, ac ſi fuiſſet domi. Exempli cauſa: Si quis ita diſponeret in teſtamento ſuo, Lego Titio centũ aureos, ſi mortis meæ tempore hic Friburgi fuerit. Iam ponamus, quod Titius poſt conditum teſtamentum cœperit abeſſe iuſtam ob cauſam, & in eius abſentia mortuus ſit teſtator, certum eſt, ei nullam ex teſtamento actionem competere, quia deficit conditio: fuiſſet tamen nata actio ex teſtamento, ſi abſens non fuiſſet. Agit atq; hac actione, & reſtituitur a Prætore reſciſſo obſtaculo g ac ſi non abfuiſſet: quæ ob id inſtitutoria nuncupatur, quia nunquã fuit nata, ſed Prætor eam inſtituit de nouo. Actio autem reſtitutoria dicitur illa, quæ reſtituit actionẽ, quam vſucapio extinxerit: de qua proprie loquitur præſens §. circaque eius cognitionem hic verſabimur.
6 † Complectitur autẽ hæc actio duas ſpecies, iudicium reſcindens, quod vna dictione Reſciſſionem vocat Ferrarius, & iudiciũ reſciſſorium.
7 † Reſcindens iudicium eſt, quando Iudex ex ſuo officio, vſucapionem, vel alterius generis læſionem reſcindendo, reſtituit læſum in integrum, atque ita tollit impedimentum agendi. Tantum enim adfert reſtitutio, quantum abſtulit h læſio.
8 † Iudicium vero reſciſſorium, eſt actio, quæ competit conceſſa reſtitutione, reſciſſoq; vſucapionis obſtaculo, ad ipſam rem vendicandam, quæ vſucapta erat
9 † Et hæc actio interdum eſt realis, quando ſcilicet ante completam vſucapionem actio realis competebat, vt ſi rei vendicatio dabatur, poſt reſciſſionem vſucapionis adhuc intentabitur vtilis rei vendicatio, ſub nomine actionis reſciſſoriæ. Interdum vero perſonalis, quando competebat perſonalis actio ante completam vſucapionem, veluti ſi Titius mihi fuiſſet obligatus ex mutuo, & actio eſſet extincta per præſcriptionem, ſuſtollitur primum illa præſcriptio per iudicium reſcindens,

ADDITIONES.

* §. Poſſidere, inf. de interd. l. 1. quemadmodum, de acquir. vel amit. poſſ.
a Zaſius hic.
b Ioan. de Pla. hic ſa. l. fin. C. de rem. reſtit. in integ.
c l. Nemo videtur. de in integ. reſt.
d In hoc §. in ver. quod genus.
e l. Abſentem. 199. de verb. ſigni.
f l. Præſens. 5. cum l. ſeq. de proc. vbi dicitur etiã qui in hortis eſt.
g l. Si quis Titio. 41. ex quibus cauſ. ma.
h l. Sed ſi per Prætorem. 26. hoc tit. ex quibus cau. ma.

ſci ndens, daturque poſtea actio perſonalis ad mutuum
meum perſequendum, ſub nomine actionis reſciſſariæ.
10 † a *Appellatur autem* reſciſſoria *ab euentu, quia da-*
tur in euentum obſtaculi, ſiue impedimenti primum re-
a *ſciſſi, ſublatique, & propter præambulum* a *reſciſſio-*
11 *nis remedium, ſeu iudicium.* † *Hinc conſequitur, reſciſ-*
ſorium iudicium non eſſe propriam ſpeciem actionis per
ſe, ſed potius adiectionem declaratiuam, ſiue cognomen
b *actionis præcedentis: ſequitur enim omnino* b *eius na-*
12 *turam.* † *His ſic prælibatis, quod ad priorem §. noſtri ca*
ſum attinet, quando ſcilicet præſens contra abſentem petit
reſtitui, finge: Titius me præſente a non domino emit rem
meam mobilem, puta vaſa quædam argentea, quæ mea
erant (quia in rebus immobilibus hoc vix procederet, Za-
ſio adſtipulante) interim contingit illum abire, quia mit-
tebatur forte in legationem cauſa Reipublicæ, deferens
ſecum iſta vaſa, puta propter pompam, vt ſolet fieri. Ibi
in legatione iſte quaſi dominus complet vſucapionē, dum
abſens fuit. Eo reuerſo in ciuitatem, volo vaſa mea repe-
tere, ſanè mihi non competet aduerſus eum rei vendica-
tio, quia illa tātum domino datur, & dominium per vſu-
c *capionem tranſlatum* c *eſt in ipſum Titium. agenti ergo*
mihi obſtabit vſucapionis exceptio. Quia tamen nulla mi
bi negligentia poteſt obijci, potero experiri iudicio reſciſ-
ſorio, quo petam per officium Iudicis me reſtitui in inte-
grum, vſucapionemq; reſcindi, vt rem meam, cuius do-
minium in emptorem per vſucapionem transfuſum eſt,
13 *vtiliter vendicare poſſim.* † *Et hoc caſu non diſtinguitur,*
ex qua cauſa vſucapiens abfuerit, an ex cauſa neceſſaria,
probabili vel voluntaria, ſeu etiam ex cauſa improbabi-
li, vt eſt in relegato, & contumace. Nam ſi datur aduer-
ſus eum actio, qui Reipub. cauſa abfuit, quanto magis ad-
uerſus eum competere debet, qui abfuit ex cauſa minus
14 *iuſta?* † *Neceſſe tamen eſt vſucapientem abfuiſſe, neque*
reliquiſſe domi procuratorem, vel defenſorem, quem præ-
ſens domi in vſucapientis abſentia conuenire potuiſſet, ſic-
que vſucapionem impedire. Nam ſi alterutrum factum
d *eſt, vſucapio non* d *reſcinditur.* † *Domi tamen præſens*
15 *non aliter adſtringitur expectare abſentis reditum, niſi*
ſperetur eum breui recurſurum. Quod ſi ſuſpicio ſit, eum
diu abfuturum, vt quia ſit captus ab hoſtibus, ea ſpecie cu-
rator dandus eſt bonis abſentis, contra quem poterit pro-
e *cedi ordinarie vſq; ad ſententiam* e *diffinitiuam, & exe*
16 *cutiuam.* † *Obſerua quoque, in præfato themate reſcin-*
di vſucapionem æquitate Prætoris, quia ceſſat hic ratio
vſucapionis: neque enim obijci poteſt domino, cur fuerit
adeo negligens, vt rem ſuam intra triennium non vendi-
cauerit: cum poſſeſſor abfuerit, nec quenquam domi reli-
17 *querit, quem eius loco impetere potuiſſet.* † *Præterea ex*
textu colligis, quod olim læſus reſtituebatur intra annum
vtilem a tempore læſionis: ſic dictum, quia non currebat
a principio quando eſſet impeditus petere reſtitutionem.
Hodie iſte annus vtilis eſt commutatus in quadriennium
continuum, quod ſemper & continuo profluxu currit, ſiue
f *læſus impediatur* f *agere, ſiue non impediatur, vſq; adeo*
vt ſi Prætor reſtitueret aliquem poſt hoc tempus, nihil
g *ageretur, &* g *reſtitutio nullius eſſe momenti. Hæc ta-*
men anni vtilis correctio ad iudicium Reſcindens coar-
ctandum eſt, id eſt, quo ad impetrandam reſtitutionē: Se-
cus eſt in iudicio Reſciſſorio, id eſt, dum debet opponi actio
obtenta reſtitutione: in eo enim annus vtilis non eſt emen-
h *datus, quinimo ab obtenta reſtitutione intra annum vti-*
18 *lem intentari debet reſciſſoria actio. Atq; idem* h *Ac-*
i *curſius voluit.* † *Perpetuatur tamen hæc actio* i *lite*
19 *conteſtata, poſtquam iudicium cœptum eſt.* † *Niſi forte*
competat via exceptionis (vt plerumque competit,)
tum enim vltro perpetua eſt, nec habet tempus, intra
K *quod* K *proponatur. Veluti ſi miles, vel alias iuſte im-*
peditus per abſentiam paſſus ſit vſucapi rem ſuam in
abſentia, ſi iſte abſens reuerſus in ciuitatem, tantum effi-
ciat, quod poſſeſſionem rei vſucaptæ ſine vitio obtineat,
& iſte alter, qui vſuceperat, velit eam vendicare, quaſi
res ſua ſit vſucapione, ea ſpecie poteſt miles excipere de
reſciſſoria, dicendo, actorem iniuſte vſucepiſſe, quare pe-
tat ſe reſtitui in priorem ſtatum, reſciſſa vſucapione. Ec-
ce iam per viam exceptionis reſcinditur vſucapio per mi-
20 *litem, vel abſentem, ad quem reuerſa eſt poſſeſſio.* † *Nūc*
l *ad alteram ſpeciem, quam remiſſiue Imperator hic* l *in-*
tellexit, quando abſens reſtitutionē contra præſentem pe-
tit: veluti ſi Titius bona fide emeret a Seio rem meā mo-
bilem, & præſens vſucaperet, quia forte abſui triennio,
ſicque per vſucapionem amiſi dominium rei meæ, quare
rediens non poſſum eam vendicare. Imploro itaque pri-
mum Iudicis officium, vt reſciſſa vſucapione reſtituat in
integrum: reſtitutus experior actione reſciſſoria, contra
Titium præſentem, qua peto & vendico rem meam a Ti-
tio vſucaptam, ac ſi vſucapta non eſſet. Idem dicas de re
immobili in abſentia alicuius præſcripta: non enim facio
21 *hic differentiam.* † *Primum hic requiritur abſentia eius,*
contra quem vſucapitur: nam ſi vterque fuerit præſens,
22 *procedit vſucapio, nec tolli, reſcindiue poteſt.* † *Aliena*
m *re enim rē ſuā videtur, qui præſens* m *patitur eam vſu-*
capi. Deinde oportet, vt abſit iuſtam ob cauſam, alioqui
n *vſucapio currit etiam contra abſentem, vt caſſari* n *ne-*
o *queat. Denique vt reſtituatur in integrum, priuſquam* o
agat Reſciſſoria. Reſcinditur autem hic vſucapio a Præ-
tore: nam valde æquum eſt, vt Prætor defendat eum, qui
23 *iuſta ex cauſa abfuit.* † *Quamquam enim, ſi de reſtitu-*
tione concedenda præſenti contra abſentem agitur, non cu
ramus de cauſa abſentiæ: ſecus tamen obtinet, quando
abſens contra præſentem reſtituendus eſt, quoniam eo ca-
24 *ſu fit differentia abſentiarum.* † *Quod vt apertius cogno-*
p *ſcas, ſcire conuenit, quinque eſſe abſentiarum* p *genera.*
Prima eſt probabilis & neceſſaria, vt in eo, qui abeſt cau
ſa militiæ, cauſa rei publicæ, cauſa aduerſæ valetudinis.
Secunda probabilis tantum, vt ſi quis abeſt ſtudiorū gra-
tia. Tertia neceſſaria tantum, vt eſt in abſente cauſa re-
legationis, ſiue exilij. Idem quoque eſt in illis, qui ſunt
expulſi

ADDITIONES.

a Ang. & Iaſ. hic fa. l. fin. quib. ex cau. maior.
b Faber hic.
c Traditionibus 20. & ibi Doct. C. de pact.
d l. Item ait Prætor. 21. §. hæc autem reſtitutio. verſ. eo potius, cum § ſeq. ex quib. cauſ. ma.
e l. Ab hoſtib. §. ego autem. hoc tit. Bart. in l. ignorare, ad fi. C. de in integr. reſtit. milit.
f l. fin. de temp. in integ. reſtit.
g Arg. eius quod traditur per Gl. in l. properandum. in prin. C. de iudi. & fa. l. ſcire oportet, §. cōſequens. de excuſ. tut.
h Glo. verbi. annum vtilem.
i Glo. in l. fin. & ibi Bald. de temp. in integ. reſt.
K Tex. in l. necnon. § exemplo. quib. ex cauſ. maior.
l In verſ. quod genus & de hoc caſu multa habentur per diſcurſum in ff. & C. quib. ex cauſ. maior.
m l. Alienationis 28. de verb. ſig.
n l. vlt. C. de præſcript. long. temp.
o l. Necnon. §. exemplo, hoc tit.
p Glo. hæc genera recenſet in l. fin. quib. ex cauſ. maior.

expulſi ex urbibus ; uel qui aufugiunt ob iuſtum metum.
Quarta uoluntaria ſine contumacia, ut in abſente cauſa
mercaturæ, uel negociorum. Quinta uoluntaria cum con-
tumacia, ut hi, qui contumaciter abſunt, nolentes ſui co-
25 *piam facere in iudicio. † In prioribus generibus regu-*
lariter reſtituitur reuerſus in integrum, olim quidem an-
a *no, hodie* a *quadriennio: in duobus* b *poſterioribus non*
b *item. † Si tamen aliqui fuiſſet captus a latronibus, vel*
26 *prædonibus, aut alias coniectus eſſet in uincula per uim*
c *potentioris, iſta cauſa eſſet iuſta* c *concedendæ ſibi reſti*
27 *tutionis. † Plus etiam, & preclarius ait* d *Iuriſcon-*
d *ſultus*, in vinculis & eos accipi, qui ita obligati ſunt,
e vt ſine dedecore in publico e apparere non poſſint.
28 † *generaliter, quotieſcunq; qui ex neceſſitate, & nõ volun*
f *tate abfuit, ſubuenitur ei per reſtitutionem* f *in integrũ.*
Denique ubicunq; Iudici æquum uidebitur, poteſt abſen-
tem reſtituere, niſi contrarium iure cautum ſit. Et ſane di
ligenter hoc loco indaganda ſunt reſtitutionis tempora,
g *intra quæ ſcilicet debeat quis reſtitui, qua* g *in re cum*
Cõmentatores prope omnes mirifice narient, ego ex men-
te ueritatis (ut puto) ſuccincte meam depromam ſñiam.
29 † *Nouiſſe autem conuenit, duo tempora in reſtitutioni-*
bus conſiderari. Primum tempus eſt, ad quod petit quis
30 *ſe reſtitui, alterũ, intra quod reſtitutio detur. † Primum*
tempus ſemper eſt uniforme, quia ad tantum tempus
petit quis ſe reſtitui, in quanto ex abſentia fuit læſus, quod
poteſt plus, uel minus eſſe. ſecundum quod periculum rei
noſtræ plus vel minus, ante uel poſt profectionem noſtrã
ceperat, & in abſentia noſtra, uel in impedimento, com-
h *pleta, uel non completa* h *fuerat uſucapio. Quod autem*
dixi, ad tantum tempus reſtitutionem fieri, in quan-
31 to quis fuerit læſus, & non vltra, † *hoc uerum eſt, niſi*
impedimentum ſequens abſorberet, totaliter omne tẽpus.
Exemplum, Data eſt mihi dilatio unius menſis ad pro-
bandum aliquid, cum autem tres adhuc dies iſtius menſis
reſidui eſſent, acta ſunt caſu perdita, ſicq; impedior pro-
bare, propter amiſſionem actorum, iam peto reſtitutio-
nem ad tempus lapſum, ſed non tantum ad tres dies, qui
reſtabant, verum ad totum menſem, propter impedimen
i *tum amiſſionis actorum, quod abſorbebat totum* i *tem-*
32 *pus. † Circa alterum vero tempus dico concluſiue, quod*
ſi res noſtra nobis abſentibus, vel impeditis vſucapta eſt,
vel iura noſtra perierint, a tempore reuerſionis, vel ceſ-
ſantis impedimenti olim vtilis annus competijt: hodie ve-
ro indiſtincte, ſiue tempus læſionis ſit magnum ſiue par-
K *uum,* K *quadriennium continuum datur. † Imo ſi nobis*
33 *reuerſis impedimento ceſſante res non noſtra omnino vſu-*
capta eſſet, aut damnum iacturamue paſſa, tamen intra
modicum tempus poſt perficeretur: adhuc quadriennium
nobis tanquam abſentibus, vel impeditis competeret, hoc
enim modicum tempus pro abſentia computabitur. Neq;
enim illico adſtringemur iuri noſtro ſubuenire, quia forte
neceſſe erat, rem domeſticam componere, aut aduocatos
l *quærere, &* l *cætera ſimilia facere. At vero ſi non mo-*
dico tempore poſt noſtram reuerſionem, vel impedimen-
to ceſſante vſucaptio ſiue periculum rei noſtræ nobis ta-
centibus & negligentibus perficeretur, ea ſpecie, non au-
dimur, reſtitutionem petentes, vt quibus ius noſtrum pro-
pria culpa perierit. Hoc tamen totum relinquetur arbi-
trio Iudicis. Atque hanc opinionem, quam Placentinus
m *etiam tradidit, puto* m *veriorem eſſe, nihil diuinando,*
n *vel abſurde ſupplendo quam & Caſtrenſis* n *ſequitur:*
licet Accurſius, Bartolus, Baldus, aliiq; interpretes cre-
briore calculo diuerſa ſentiant, & reſtitutionem ſaltem
ad tempora abſentiæ, tamen compenſato tempore negli-
gentiæ, concedant: ſed in hoc errorem eſſe, Zaſius hic va-
34 *lidis rationibus oſtendit. † Videamus nunc circa reſciſ-*
ſoriam actionem generalia quædam. Competit hæc actio
Reſciſſoria non tantum læſis per vſucapionem, verum
o *etiam ſucceſſoribus eorum, & illis quorum* o *intereſt, da*
turque non ſolum aduerſus eum, qui immediate ſentit lu-
crum ex vſucapione, imo & contra eius ſucceſſores & con
tra tertium, ad quem res peruenit, maxime quando eſt
p *actio* p *realis, habetque locum non tantum in rebus mo-*
35 *bilibus, verumetiam in rebus immobilibus. † Quãdo au*
tem pro rebus mobilibus competit, vtilis eſt, & non dire-
cta. Res enim mobiles vſucapiuntur, per vſucapionem
transfertur directum dominium, & Prætor directum do
minium reſtituere non poteſt, quare etiam directã actio-
nem dare nequit. Dat itaque hoc caſu actionem, quæ per
vſucapionem amiſſa erat poſt reſciſſionem vſucapionis
vtiliter. Quãdo autem pro rebus immobilibus exercetur,
directa eſt, & non vtilis: nam res immobiles præſcribun
tur, & præſcriptione directum dominium (communi in-
q *terpretum* q *ſententia) non tollitur: quare reſciſſa vſuca-*
pione competit adhuc actio directa, quæ ante completam
præſcriptionem dabatur, licet hic ſortiatur cognomen, ap-
pelleturque, reſciſſoria, vt ſi ante præſcriptionem compe-
tijſſet rei vendicatio, eadem reſciſſa præſcriptione compe-
r *tet, ſed appellabitur rei vendicatio* r *reſciſſoria. † Eſt*
36 *porro Reſciſſoria actio Datiua, & non Natiua: nõ enim*
habet cauſam materialem per ſeipſam exiſtentem, ſed
ex æquitate quadam competit, eiq; ſpiraculũ vitæ a Præ-
tore datur & inſpiratur, quod & Zaſius contra Bart.
37 *qui eam exiſtimabat natiuã eſſe, ſatis defendit. † Quan*
quam autem communiter interpretes alteram textus no-
ſtri partem ad eum caſum reſtringant, quando abſens ad-
uerſus præſentem petit reſtitui, poteſt tamen & alia ſpe-
cie obtinere, quando ſcilicet præſens contra abſentem re-
ſtitutionem petit: vt, ſi me præſente Titius rem meã bo-
na fide emerit, & poſt traditionem quoque abeſſet: do-
nec vſucapio compleretur: ſi poſtea ambo reuertuntur,
competit mihi contra Titium actio reſciſſoria, qua ego,
vt officio iudicis reſtituar in integrum, & vſucapio reſcin
ſ *datur: eoq; deinde rem meam vtiliter* ſ *vendicare poſ-*
ſum.

ADDITIONES.

a Vt ſupra, num. 17.
b Iaſ. hic & Bart. in d. l. fin.
c Tex. in l. ſuccurritur, hoc tit.
d In l. in eadem, eodem tit.
e Fa. Gl. notab. in c. ſi quis teſtium. in verbo, paupertate, extra de teſt.
f l. Sed & ſi per Prætorem, in fi. hoc tit.
g Fab. & Doct. hic.
h l. Sed etſi, § quoties. quibus ex cau maior vbi ad vnum ſolũ diem fit reſtitutio. l. necnõ, §. ſi quis ſæpius, eo. tit. l. quod tempore. cum ibi plene no. C. de in integ reſt. mil.
i l. 15. & ideo. cum ibi not. de verb. oblig.
K Quod tenet Bald. in d. l. ſed etſi. §. quoties. & fa. d. l. quod tempore.
l l. 15. ab hoſtib §. ſed quod ſimpliciter. ex quibus cauſ. maio.
m Pro qua eſt tex. aper. in d §. ſed quod ſimpliciter. cum l. ſeq.
n In l. diuortio. §. non ſolum, hoc tit.
o Vt colligitur ex l patri. in princ. de minor.
p l. Cum miles. cum ſimilibus, hoc tit.
q Doct. in l. traditionibus, C. de pact.
r Vt per omnes hic.
ſ De quo per Doctor. hic. & fa. text. in l. verum § penult. de minor.

38 ſunt. † Nunc tandem ad praxin deſcendamus, aperientes, quanam forma hæc duo iudicia, de quibus in hoc §. agitur, in foro proponi debeant. Et plerique contendunt, materiam Reſciſſoriæ actionis per vnum libellum expediri non poſſe, ſed requiri, libellos proponi ſeorſim, quod ſcilicet primo porrigatur libellus in officio Iudicis reſcindente, in quo petatur reſtitutio in integrum, & vſucapionis reſciſſio, quibus impetratis, proponendus ſit libellus, illius ſcilicet actionis, quæ per vſucapionem ſublata erat, ſub nomine tamen actionis reſciſſoriæ. Quorundam vero eſt opinio, ſatis eſſe, ſi proponatur vnus libellus, qui vtrunque comprehendat, vel ſaltem liberum eſſe, ambos libellos ſeparatim proponere. quam opinionem & Iaſ. hic ſequitur. Nos formabimus libellos ſeparatim, ex quibus quoque facile colligi poteſt ratio proponendi coniunctim. Non autem poſſunt præſcribi certæ regulæ ſeu forma libelli in hac actione, cum variarum actio-

39 num naturam habeant. † Is autem, qui apte libellum concipere velit, primum obſeruet, qualis fuerit actio, quæ per vſucapionem extincta erat, narretque in principio libelli impedimentum, ſiue cauſam, propter quam in integrum reſtitutionem deſiderat. Deinde petat in libello eo ipſo modo, quo peteretur, in actione, quæ per vſucapionem ſublata eſt, ſiue ſit realis, ſiue perſonalis. In reali tamen concluditur ad declarationem dominij, vel quaſi dominij: in perſonali vero ad dandum vel faciendum. Forma itaque libellum in officio reſcindente ſeparatim

40 hoc modo: † Quum ego Reipub. cauſa abeſſem, neminemque domi, qui negocium meum expediuiſſet, reliquiſſem, vendidit Sempronius rem, quæ mea erat, & eam Titio tradidit, quã & vſucepit antequã redirem. Neque enim vſucapionẽ interrumpere potui, propter iuſtum impedimentum. Cum autem iura abſentibus, vel alias iuſta cauſa impeditis ſubueniant, eoſque in integrum reſtitui iubeant, peto per officium veſtrum me reſtitui in integrum, dictamq; vſucapionem reſcindi, & me ad agendum pro dicta re mea admitti, perinde ac ſi vſucapta non eſſet. Et poſtquam per officium Iudicis reſcindens reſtitutio in integrum impetrata fuerit, vſucapioque reſciſſa, poteſt deinde illa actio intentari, quæ per vſucapionem perempta erat, ſub nomine tamen actionis reſciſſoriæ, in hunc fere

41 modum. † Licet Titius rem, quæ mea erat, cum ego Reipub. cauſa abeſſem, emiſſet, ac vſucepiſſet, dominiumque huius rei per vſucapionem in eum tranſlatum eſſet, ego quoque propterea impediebar illam rem vendicare: tamen quia illa vſucapio per officiũ Iudicis reſcindens, reſciſſa eſt, ſitq; obſtaculum, quo agere impediebar, ſublatum: ideo peto per vos declarari, dictam rem ad me ſpectare iure dominij, vel quaſi, eamque mihi reſtitui, ac ſi vſucapta nunquam fuiſſet. Et hæc eſt actio realis. Eodem modo inſtituitur in actione perſonali, dummodo præmittatur cauſa obligationis, & in fine actionis reſciſſoriæ petat ad dandum, vel faciendum. Qui vero illa coniunctim velit proponere, poteſt vtrumque libellum ſimul in vnum conuertere.

42 † Nam poſt varias Doct. concertationes ad hoc deuentum eſt, quod iſta duo iudicia cumulari poſſint ſimul in vno libello, non tamen ſimpliciter, ſed ſucceſſiue, & veluti

a ſub conditione, hoc modo: Domine a Iudex, læſus ſum in hac re propter abſentiam meam, vnde peto ſuppliciter, me reſtitui in integrum: qua reſtitutione obtenta, peto partem aduerſam compelli, vt reſciſſa vſucapione me in priſtinum ſtatum reponat, prout poſt laſionem Zaſius eleganter probat. Reliqua huc pertinentia Doctores ſuis locis ſatis expendunt.

ADDITIO.

a Hęc formula libelli communiter recipitur, quam & probat Panorm. in cap. cum ex literis de reſtit. in integ.

---

§. Item ſi quis in fraudem.

1 Actionẽ reuocatoriã habere ſimilitudinẽ cũ reſciſſoria.
2 Varijs modis fraudem fieri, & erga multos.
3 Fraudatores Fiſci.
4 Fraudatores patronorum.
5 Fraus parentum in necem filiorum.
6 Arrogator fraudans filium arrogatum.
7 Debitore alienante in fraudem creditorum, quæ ipſis actiones competant.
8 Vnam eſſe Paulinam actionem, tam pro rebus corporalibus, quam pro incorporalibus.
9 Edictum fraudatorium quando locum habeat.
10 An Paulinæ locus ſit, quando, in fraudem creditorum ſit remiſſio debiti.
11 Actione Paulinam hoc §. explicari, in eoq; duo tractari iudicia.
12 Paulina actio perſonalis, quare inter reales Prætorias immiſceatur, & in quo conueniat cum actione reſciſſoria.
13 Textus notabilis explanatio.
14 Paulina tam pro rebus, corporalibus, quam incorporalibus datur.
15 Paulina pertinet tantum ad diminuentes ſuum patrimonium.
16 Verbum, poſſeſſis, ponitur in tex. pro poſſideri iuſſis, &c.
17 Fructus quomodo veniant in Paulina actione.
18 Poſſumus petitionem firmare in fictione iuris.
19 Actionis Paulinæ definitio.
20 Qui in fraudem creditorum rem alienam alienat, Paulina non tenetur.
21 Si debitor citra fraudem alienet, Paulinæ non eſt locus.
22 Duplicem eſſe fraudem, conſilij & euentus.
23 Fraus eſt potiſſimum fundamentum Paulinæ actionis.
24 In vltima voluntate ſi fiat alienatio, ſufficit fraudis euentus, ſecus ſi fiat inter viuos.
25. 27 Si ex titulo oneroſo facta eſt alienatio, ab vtraque parte exigitur fraus, ſecus ſi lucratiuo.
26 Qui ſint tituli oneroſi, & qui lucratiui.
28 In patrono nõ diſtinguitur, quo tit. libertus alienauerit.
29 Creditores agentes Paulina, fraudem probare debent.
30 Dolus ex multis coniecturis conuinci poteſt, quæ hic recenſentur ordine.
31 Alienatio in fraudem legis facta, ipſo iure eſt nulla.
32 Quando dicatur in fraudem legis fieri.
33 Creditorum appellatione qui contineãtur, quo ad actionem Paulinam.
34 Conditio retrotrahitur ad tempus initæ conuentionis.
35 Creditor conditionalis fugientem debitorem poteſt capere, vt ſecurus fiat &c.
36 Creditores futuri an hãc actionẽ habeant, & quõ accipiantur.
37 Paulina an detur creditoribus, quib. proſpectum eſt per hypothecam.
38 Alienatio ſimulata ipſo iure nulla eſt.
39 Paulina directa & vtilis quando detur.
40 Sine traditione dominium regulariter non transfertur.
41 Fictio in Paulina actione, quod res tradita habeatur pro non tradita.
42 Alienatio in fraudem creditorum facta, mero iure valet, ſed reuocatur.

43 *An in reuocatione precium ſit reſtituendum,*
44 *Tria requiri ad actionem Paulinam, vt ea locũ habeat,*
45 *Conuentus Paulina hẽt ius offerendi illud, quod debetur.*
46.48 *Excuſſio bonorum debitoris reuocationẽ præcedere dẽt*
47 *Duo hoc in tex. tangi indicia.*
49 *In excuſſionis materia inſpicimus quoque facilitatem conueniendi.*
50 *Si ſit notorium, debitorem non eſſe ſoluendo, excuſſione non eſt opus.*
51 *Cauſæ actionis Paulinæ ſunt, maleficium, & quaſi contractus.*
52 *Actionem Paulinam, perſonalem in rem ſcriptam eſſe,*
53 *Paulina actio eſt annalis, & num. 56.*
54.55 *Quare Paulina dicatur vtilis: & a quo tempore annus incipiat currere.*
57 *Paulina eſt aliquãdo perpetua, aliquãdo etiã indifferẽs,*
58 *Practica Paulinæ actionis.*

Item a ſi quis b in fraudem c creditorum d rem ſuam alicui e tradiderit, bonis eius a creditoribus poſſeſſis f ex ſententia g Præſidis, h permittitur ipſius creditoribus reſciſſa traditione i eam rẽ K petere: id eſt, dicere eam rem l traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe.

1 Hic §. † *Reuocatoriam actionem æque per Prætorem expoſitam complectitur: in qua agitur principaliter, vt traditio, per quam dominium alicuius rei tranſlatum erat, vel transferri debebat, in fraudem alicuius, quaſi facta non eſſet reuocetur: ad inſtar actionis Reſciſſoriæ, per quam vſucapio reſcinditur ex officio Iudicis, reſque*
2 *vſucapta, ac ſi vſucapta non fuiſſet, petitur.* † *Sciendum autem eſt, veluti in modum prauiæ cuiuſdam inſpectio-*
3 *nis, varijs modis fieri fraudem, & erga multos.* † *Pleriq; enim Fiſcum fraudant: vt ſi delinquentes, poſtquam vident bona eorum Fiſco eſſe deuoluenda, ea alienant, ne ad*
a *Fiſcum* a *perueniant.* † *Item ſunt alij, qui defraudãt pa-*
4 *tronos, vt ſunt liberti, in quorum bonis patroni habent* b
b *tertiam partem: Et videmus quoq; hodie libertos, pro-*
c *prioſq; homines diſſipare bona ſua, vt noceatur* c *patronis: & tunc patrono competit actio Caluiſiana, vel Fa-*
5 *uiana.* † *Plerumque etiam bona a parentibus alienantur in necem filiorum, vt noceatur filijs, vel vni conſulatur, potius quam alij. & hoc ſiquidem fiat titulo lucratiuo,*
d *reuocantur alienata vſq; ad legitimam, vt ea ſit ſalua* d *filijs. Sin autem titulo oneroſo, vt quia pater venderet, aut contrahendo alienaret, vel alias diſſiparet bona, ea ſpecie quamuis regulariter reuocationi vſque ad legiti-*
e *mam* e *non ſit locus, poſſunt tamen filij per officium Iudicis ex æquitate petere. vt pater eis in legitimam, vel*
f *pro alimentis aliquam bonorum partem* f *ſeparet.*
6 † *Sed & arrogator, qui aſtringitur relinquere filio arrogato tertiam partem, interdum in ipſius fraudem bona alienat; tumq; illi competit Caluiſiana aduerſus eos, qui*
g *acquiſierunt, ad legitimam* g *reuocandam. Et prædicti modi fraudis ad hunc locum non pertinent, ſed ille tantum, quando debitor ære alieno grauatus, alienat in fraudem creditorum: quod ipſum cotidianum eſt. Et hi ſunt*
7 *de puluere noſtro, de illis loquitur præſens §.* † *Quo caſu*
h *tradidit* h *Iaſon, proditas eſſe quatuor actiones, per quas ſit proſpectum creditoribus. Nam vel debitor alienauerit rem corporalem, domum ſcilicet, aut fundum, & tum datur actio Paulina, (vulgo Paulinam nominant, forte ad imitationem Fabianæ aut Seruianæ, vt cum quibus medio tenus ſimilitudinem quandam ſyllabarum habere videantur, cum tamen diuerſa ſit deriuandi ratio) quæ eſt reuocatoria creditori. Aut alienauit rem incorporalem remiſit ius ſeruitutis, alienauit aliquam iuriſdictionem, quam habuit, forte ius pedagij, ius vectigalis,*
i *hoc caſu datur actio in* i *factum, non Paulina. Et ita quidem Iaſon ſentit, mihi tamen non videtur diſtinguen-*
8 *dum in hac inter corporalia & incorporalia.* † *Quinimo reuera vna eſt Paulina, reuocatoria in factum, tam pro*
K *rebus* K *corporalibus, quam incorporalibus. Tertio aliquando debitor alienat in fraudem creditorum rem non*
9 *ſuam, puta tutor rem pupilli, vel curator adulti.* † *& hoc caſu dicit Iaſon, eſſe ſpeciale edictum preditum, quod ap-*
l *pelletur edictum fraudatoriũ, cuius ſit mentio in* l *vno loco & vix in aliquo alio. atque ideo etiam credit, hunc noſtrum §. procedere, quando debitor rem ſuam alienauerit. Zaſius tamen hoc loco reduxit ad generale edictum,*
10 *de his, quæ in fraud. &c.* † *Aliquando & quarto quis ſuos debitores liberat in fraudem creditorum, ſitque remiſſio nominis, ſiue debiti in fraudem creditorum, quia potuiſſem creditoribus ſoluere, ſi exigiſſem a meis debitoribus, & eo caſu non debebunt creditores experiri reuocatoria Paulina. nam hoc non eſt neceſſe, ſed poſſunt agere recta via aduerſus eum, cui in fraudem eſt remiſſum nomẽ, ea vtili actione, qua ipſe principalis debitor, idemque creditor potuerat vti directa, ſi non remiſiſſet ſuis debitoribus debitum: vt, ſi iſte debitor habeat ante remiſſionem actionem ex vendito directam, tunc iſti creditores recta via agent actione ex vẽdito vtili, quæ prius prin*
m *cipali debitori directa competebat ante* m *remiſſionem. Sic ergo habes quatuor remedia, quibus prouiſum eſt creditori. quorum tractationem ob id perſtrinxi, quoniam a pleriſque commentatoribus confuſe ſatis, & forme ſine*
11 *ordine, non abſque tædio Lectoris, deſcribuntur.* † *& inter illa actio Paulina ad hunc locum præcipue pertinet, & de ea vere tractatur in hoc §. Ad cuius enarrationem priuſquam deueniam, etiam illud non eſt omittendum, in eo quoque duo tangi indicia, quemadmodum & in præcedenti. Vnum, quod præparat aditum ad aliud, & quo non præmiſſo, non poteſt alteri eſſe locus. Et principale indicium, ſeu princeps actio, quam hoc loco tractamus, ne-*
12 *pe Paulina, ſicut infra oſtendam locupletius.* † *Nec mireris, quod cum Paulina vulgo perſonalis actio eſſe dica-*
n *tur, Imperator tamen eam inter Prætorias* n *reales immiſcuerit; quia reſpõdeo eam a Iuſtiniano hic inter Prætorias in rem connumerari, non quod ſit realis, ſicut præcedens, ſed propter ſimilitudinem generalem, quam habet* cum

ADDITIONES.

a De quibus per Bar. in l. poſt contractum, de donat.
b §. ſed noſtra. ſup. de ſuc. libert.
c De quibus, ff. ſi quis in frau. pat. & C. eo.
d De quo habetur in C. de inoffi. donat.
e Glo. in l. 2. & ibi Bar. & alij. C. ſi quid in frau. pat.
f Ita Bal. in l. 1. C. ſi in frau. pat. licet contrarium teneat in l. non poteſt. de ado.
g Bar. in l ſi ad ſi. ſi quid in frau. pate.
h ibi l. nam poſtea, §. ſed & ſi quis.
i l. hac in factum actione, de iis quæ in frau. cred.
K l. ait Prætor, §. annus, l. hac in factum actione, Doct. in l. 2. C. ſi in fraud. patr.
l in l. pupilli debitor, de ſolut. vbi vide caſum ſing.
m Ita pulchre deducit Iaſ. hic, qui potiſſimum mouetur ex l. nomen, C. quæ res pign. obli. poſſ ibi vide.
n Sicut eſt Publiciana & reſciſſoria.

tum ſuperiori. In hoc enim conuenit actioni reſciſſoriæ,
a *quod ſicut per illam reſcinditur* a *vſucapio, quæ in ſe erat*
valida, ſummoque iure completa, ita per hanc reuocatur
traditio rei in fraudem alicuius facta, quæ ipſo iure vali-
da efficaxque erat. Ergo conueniunt, quod vtrobique effe-
ctus iuris ciuilis reſcinditur ex beneficio Prætoris. Iaſon
vero putat Paulinam nõ eſſe actionem mere perſonalem,
b *ſed perſonalem in rem ſcriptam, quia quemlibet* b *poſ-*
c *ſeſſorem rei committatur, de qua re infra ſuo loco* c *age-*
13 *mus.* † *Iam ad declarationem textus progrediamur.*

a Si quis. *Subaudi debitor.*

b In fraudem. *Vel conſilij vel euentus, ſecundum diſtin*
* *ctionem infra mox tradendam.* *

c Creditorum. *Quibus ex quacunque cauſa debetur.*

14 d Rem ſuam. † *Corporalem, quoniam ſubijcit mentio-*
nem traditionis, nihilominus hoc & in incorporalibus lo-
cum obtinet, vt ſi ſino perire ſeruitutem, libero debitorē,
d *ſino adimpleri* d *vſucapionem, ſino perire actionem, nã*
e *& ad hypothecam conſtitutã* e *in fraude reuocandam, da*
tur hæc actio, quod eſt notandum. Idem quoque dicendum
eſt, etſi rem ſibi debitam remiſerit.

15 e Tradiderit. † *Sicque tradendo alteri, ſuum diminue-*
rit patrimonium, quod omnino neceſſe eſt ad hanc actio-
nem, quæ pertinet ad diminuentes ſuum patrimonium, nõ
f *etiam ad eos, qui id agunt,* f *ne acquirant, vt locupletio*
res fiant. Quare ſi debitor hæreditatem oblatam, ad quã
vocatus eſt, legatumve ſibi relictum repudiarit. nihil po-
g *teſt videri in fraudem creditorum facere, nam hic non* g
diminuit, ſed ſolum non acquirit. Cæterum etſi nemini tra
diderit, ſed pro derelicto habuerit, vt quis eam ſuam fa-
* *ceret,* * *hæc actio locum habet.*

16 f Poſſeſſis. † *Ideſt, poſſideri iuſſis, vt ſic factum pro*
h *decreto facti ponatur;* h *ipſa executio per figuram lo-*
quendi intelligatur pro decreto executionis. Neque enim
de facto fuerunt miſſi in poſſeſſionem debitoris, ſed iuſſi
per decretum Iudicis, vt mitterentur, alias namque ſi cre
ditores eſſent miſſi in poſſeſſionem bonoorum, non potuiſſet
debitor iſta bona alienare, cum creditores iam haberent
cuſtodiam. Et ſic obſerua, quod ille debitor in ius vocatus,
ſui præſentiam non fecerit, quare eo contumace exiſtente,
Iudex per ſententiam vel decretum ſuum miſerat credi-
tores in poſſeſſionem bonorum debitoris, vel certe mitti iuſ
ſerat. Atque hic quidem obiter tangitur iudicium excuſ-
ſionis, quod ſit præparatorium ad actionem reuocatoriam,
de quo infra latius.

g Præſidis. *Iudicis viui.*

h Permittitur. *Intra annum vtilem qui a die excuſſio-*
nis facta erga principalem debitorem currit.

i Eam rem petere. *Non modo ſolam nudamq; rem, ſed*
i *&* i *eius rei fructus.* † *Hic tamen fructus inſueto quodã*
17 *more veniunt, & alio, quam in reliquis actionibus, nem-*
pe hi ſoli, qui adhærebant rei alienatæ tempore alienatio-
nis, vt ſi donauerat fundum cum fructibus creſcentibus.
Item & hi, qui poſt litis conteſtationem percepti fuere.
k *Medij vero temporis fructus non* K *præſtantur.*

K Petere. *Petere tamen permittitur non ſemper totã &*
ſolidam rem, ſed pro quantitate & modo reſtantis debiti.

18 l Traditam non eſſe. † *Poſſumus ergo petitionem no-*
ſtram firmare in fictione iuris. Neque tamen ob id pu-
tes, mentiri actorem, falſumve allegare, ſic enim ipſe
dicet, intendo contra te, quod debitor meus in fraudem
alienauit rem talem, vnde cum Prætor alienationem re-
ſcindat de æquitate, eamque habeat pro infecta, perinde
ac ſi facta non eſſet (fictio enim iuris nos eo deducit, quo de-
clinat æquitas) illa reſciſſa ergo, cui de reſiduis facultati-
bus debitoris non poteſt ſatisfieri, peto, vt reſtituas rem
illam, ac ſi ſemper in bonis debitoris manſiſſet. Atque
hoc textus ſignificare videtur, hoc verbo, reſciſſa tradi-
l tione, *non tamen dicit, non factam eſſe* l *alienationem,*
quia ſic mentiretur.

Supereſt, vt declarato iam tex. ad Paulinæ actionis
explicationem accingamur. Eam ſic puto definiri, ſeu de-
19 *ſcribi poſſe.* † Paulina eſt actio perſonalis, in rem ſcri
pta, qua id quod debitor in fraudem creditorum ve-
re alienauit, tradiditque, petitur, & quaſi traditum
non eſſet, reuocatur, *habetque nomen a Paulo Iuriſcon-*
m *ſulto, qui* m *eam inuenit. Dixi autem, quod ſit* perſona
lis, *quia ex delicto naſcitur. ſ. dolo & quaſi ex contractu.*
Deinde, in rem ſcripta, *quia rẽ ſequitur, & contra quem-*
uis poſſeſſorem datur. Addidi, id quod debitor, *quia hæc*
actio proprie locum habet, quando debitor rem ſuam in
20 *fraudem creditorum alienauit,* † *ſecus ſi alienarem rem*
alienam, vt ſi tutor pupilli debentis rem alienaret. tum
enim creditoribus hac actione non ſubueniretur, ſed com-
peteret interdictum fraudatorium aduerſus eum in quem
21 *facta eſſet alienatio, de quo & ſupra admonui.* † *Subiun-*
xi, in fraudem, *propter alienationem bonorum debitoris,*
quæ ſine fraude creditorum ſit, quoniam hæc actio tum
non obtinet. Cuilibet licet rem ſuam alienare, dum citra
22 *fraudem & necem creditoris fiat.* † *Et hic notare oportet,*
n *duplicem eſſe fraudem, vel conſilij,* n *vel euentus. Con-*
ſilij, vt quando adeſt fraudandi propoſitum. Euentus, quã
do ex re ipſa citra fraudulentam machinationem euenit
damnificatio creditoribus. Obiter ergo tractemus, qua-
lem fraudem hic exigamus, conſilijne, an euentus, & pe-
nes quos eſſe debeat, an tantum in alienante, an etiam in
23 *accipiente?* † *quoniam potiſſimum fundamentum Pau*
linæ actionis eſt ipſa fraus. Et optime hic Accurſius
24 *explicat, qui aperte diſtinguit.* † *Primo ſi quidem*
fiat alienatio in vltima voluntate, vt legando, fideicom-
mittendo, ſufficit fraus ſolius euentus ſine aliqua frau-
dulenta machinatione. Sin autem fiat inter viuos, tunc
euentus & conſilium fraudis acceſſiſſe oportet, quæ cum
o *ſubdiſtinctione a Gloſſatore* o *hic tradita, accipi de-*
25 *bent.* † *Sin autem quæratur, penes quos fraus eſ-*
ſe debeat, titulorum eſt habenda ratio, quia ſi eſt ti-
tulus oneroſus, tunc vtrinſque fraus interuenire debet,
alioqui parcitur poſſeſſori, qui accepit ex cauſa onero-
ſa, ſi non fuit fraudis particeps. In titulo vero lucratiuo
ſufficit

ADDITIONES.

a §. præced.
b l. 1. §. hæc actio poſt annũ. h. t. vide ẽt l. ſi qs a debitore. h. t.
c Infra num. 19 & 52.
* Num. 22.
d l. 1. §. vlt. cum aliquot ll. ſeq hoc tit.
e l. quod autem §. apud Labeonem, in fine, hoc tit.
f l. quod autem, in prin hoc tit.
g d. l. quod autem, in prin. ver. idemque probant.
* l ſed etſi hoc tit.
h Zaſ. hic.
i l. fin. §. non ſol. l. ait Prætor, §. per hanc actionem, hoc tit.
K d. §. non ſolum.
l ſi ſciens, ad fi. de contrah. empt.
m l. videamus, § in Faniana, de vſur. & cum a Paulo nomen habeat, male & inepte Pauliana vulgo dicitur, cu ius admonet & Ferrar.
n Tangitur in l. ſi quis cum haberet. h. tit. & in fraudem, ſup. qui man. non lic. & l. ſi quis cum alit. 30. de verb. oblig.
o In ver. fraudem. hic.

ſufficit fraudandi conſilium debitoris tradentis, & quod
a in effectu creditores damnificati fuerint, licet non a concurrat fraus ipſius accipientis. Unde facilius poſſeſſori extorquemus lucra accepta, quam illi damnum infligamus. Occaſione huius diſtinctionis inquirunt hic Docto-
26 res, qui ſint tituli lucratiui, & qui onerosi. † Uno verbo, quantum ad præſentia ſatis eſt, dicas, titulum lucratiuum eſſe, quum aliquid gratis nobis obuenit, vt ſi rem ex donatione, vel ex legato conſecuti ſumus, quia donatarius nihil dat, neque etiam legatarius quicquam præſtat. Onerosum autem eſſe, cum non gratis rem accipimus, ſed aliquid viciſſim rependimus, vt eſt in emptione, & permutatione, vel ſimilibus titulis, emptor enim pro merce cogitur precium ſoluere, & ſic deinceps. Non illico tamen, ſi quid numeratum eſt alicuius rei aſſequendæ gratia, dicimur adeptos titulo oneroſo, quanquam no-
27 bis aliquid abſit, † ſed ita demum conſtituemus titu-
b lum oneroſum, ſi licite & honeſto b modo rem ſimus nacti. Quanquam vero quod ad creditorem, in cuius fraudem alienatum eſt, pertinet ſupraſcripta titulorum diſtin-
28 ctio obſeruetur, † ſecus tamen fuerit in patrono fraudato, quia in eo non diſtinguimus, quo titulo libertus alienaue-
c rit, ſed indiſtincte c patronus reuocat, etiam ab eo, qui fraudis particeps non fuit.

Iam videamus, quomodo oporteat de hac fraude con-
29 ſtare, priuſquam intentemus Paulinam actionem. † Et
d indubitatum eſt, creditores agentes. Paulina, d debere fraudem probare, nam probatio doli incumbit allegan-
e ti, atque ex indicijs perſpicuis fraudem doceri e oportet, eoque magis, quum hæc fraus, quam hic tractamus, ſit dolus non omiſſionis, ſed commiſſionis, qui difficilius probatur. Siquidem probatio doli in omittendo eſt facillima, eo ipſo, quod probas id omiſſum, quod factum oportuit, do-
f lum ipſum omiſſionis f commonſtrat. Difficilius autem
30 probatur, quando agitur de dolo in committendo. † Igitur dolus ex multis coniecturis redargui, conuincique po-
g teſt, quas late g Bartol. alicubi tractat. Ego paucis hic ſubiungam, quæ ſunt huius loci, cætera omittendo. Colligimus ergo fraudem potiſſimum quatuor modis. Primo
h ex parte h alienantis ſi debitor ſciebat ſe multos habere creditores, & facultates ſuas ipſis non ſufficere. Secundo ex parte eius, cui fit alienatio, vt ſi coniunctam i perſonam fiat alienatio. Vel ſi quis poſt denunciationem a cre-
K ditoribus factam K aliquid emit, ita enim eius dolus præſumitur, qui emit. Vel etiam quando emit per inter-
l poſitam perſonam, quia & tum ementis l fraus colligitur. Tertio ex modo alienandi fraudem conuincimus,
m & inter illos modos frequentiſſimus eſt, ſi clam m fiat alienatio, quærunt enim tenebras, qui peccare volunt.

Et intelligemus contractum clam eſſe factum, quando-
n cunque abſunt ſolennia a iure requiſita, vt n forte decretum. hæcque res magni eſt effectus, & ad multa trahi poteſt. Præſumitur & tum ex modo alienandi fraus, ſi de-
o bitor ſic alienauit, vt nihilominus o adhuc poſſideat. Et ſic quandoque vidi de facto contigiſſe, quod debitores venditas ædes conduxerint, atque inhabitarint, vt creditoribus imponerent, qui exiſtimabant eos etiamnum poſſidere, nec alienaſſe. Quarto colligitur fraus ex rebus ven-
p ditis, ſi omnia bona ſimul p alienentur, Item ſi non omnia ſimul, ſed paulatim, & per minuta ſeparatim, hodie domum, cras fundum, deinde equos, atque alia alie-
q nauerit, quis fraudem feciſſe q intelligitur, dummodo id
r modo interuallo factum fuerit, r non longo, quan-
ſ quam plerique ſ aliter dixerunt. Idem eſt, ſi rem pre-
t cioſam exiguo t vendas. nunc aduerte, quod quandocunque ſingulæ coniecturæ non ſufficiunt conuincendam fraudem, ſi ſimul & coniunctim duæ vel tres conglutinentur, aliæve accedant coniecturæ tunc aperte conuin-
u ces dolum, ſicut u Bart. etiam docuit. Porro ad definitionem reuertendo, dixi in ea, in fraudem creditorum,
31 † quia in fraudem legis facta alienatio, non hominis ipſo
x iure nulla eſt, nec x vllam reuocationẽ deſiderat. † Di-
32 citur autem tum fieri in fraudem legis, quãdo actus geruntur inter perſonas prohibitas, vt ſi tutor contrahat cum pupillo, alterius tutoris autoritate, vel quando aliud fit ad excludendam legis prouidentiam, vt ſi temere fun-
y dus y dotalis alienetur. Quando autem igitur inter perſonas non prohibitas in præiudicium tertij, puta creditoris alicuius, vt quia in eius fraudem alienentur aliqua bona, hæc alienatio mero quidem iure obtinet, reuo-
33 catur tamen poſtea per actionem Paulinam. † Creditores autem in propoſito accipimus, quibus ex quacun-
z que z cauſa debetur, etiam ex a delicto, unde & illis
a dabitur hæc actio, maxime ſi rem familiarem, ſeu repa-
b rationem damni dati b perſequantur. Sed & hi creditorum nomine comprehenduntur, quibus ſub conditione debetur, quos conditionales vocamus creditores, ſi modo appareat debitorem in eorum fraudem alienaſſe, vt ſi debitor, qui ſub conditione obligauit, metu conditionis euenturæ alienauit, quia forte videt omnino veriſimiliter, quod propediem implebitur conditio. Hoc tamen non eo tendit, quod talis creditor re ipſa, & cum effectu, pendente adhuc conditione, reuocare poſſit alienata, quoniam necdum omnino certum eſt conditionem extituram, ſed quod poſſit ſecuritatem naciſci per reuocatoriam actionem etiam pendente conditione intentatam, in eum caſum, quo extiterit conditio, & ſic quum iam
34 erit purum debitum. † Nam conditio retrotrahitur ad
c tempus initæ c conuentionis, Et dicit Bartol. † quod
35 creditor etiam conditionalis poteſt debitorem fugientem capere.

ADDITIONES.

a l.6. Quod autem, §. hoc edictum. & §. ſimili mod. ff. quæ in frau. cred. & l fin. C. eod.
b Eſt dictum Bart. in l. ſi quis omiſ. cauſ. teſ. quem Iaſ. & Zaſ. hic probant.
c l.1. §. dolum, & §. ſi quid in fraudem. hoc tit. rationem diuerſitatis vide hic per Doct.
d l.18. quoties, § qui dolo. & l 6. pat. de prob.
e l. Dolum, C. de dolo.
f l.8. Si procuratorem, §. dolo. & l.44. dolus ff. mand.
g In l.15. poſt contract. de donat.
h d. l. ſi quis cum haberet. & ibi Bart. & idem in auth. ſed cum teſtator. C. ad legem Falc.
i l. Data C. de dolo.
K l.10. ait Prætor. §. ſi quis particeps, quæ in frau. cred.
l l. Pupillus, §. ſed ſi per interpoſitam. & ibi Bart. de aut. tut.
m l. Non exiſti de ad. tu. & l. fin. de rit. nupt.
n l.1. de præd. decu. ſine dec. non alie lib. 10.
o Text in l. ſicut. § ſuperuacuum. quib. mod. pig ſol.
p l.17. omnes, §. Lucius. hoc tit.
q Bal. in l.1. 4. q. C. ſi quid in fraud. pat.
r Bart. in l. nomen. 34. §. filio. de leg. 3.
ſ Vt hic per Iaſ.
t Arg l. per diuerſ. C. mand.
u Bar. in d. l. poſt contractum, & Dec. in l. pac. quod dotali. C. (de pac.
x l. Sed libertus. & ibi Bar. de iur. pat.
y l. Non dubium C. de le.
z l Si fideic. §. creditores, ff. qui & a quib. manu.
a l. Sed vtrum. de pet. hær.
b Vt ſi quid effuſum eſt, &c.
c l.9. Qui balneum. & l. potior. qui pot. in pig. hab. Bart. in l. quæſitum. de pig.

capere, non modo vt aſſequatur, quod promiſſum eſt, ſed
vt ſecurus fiat, cautionemque præſtet ſoluendi debiti, cum
a eneuerit a conditio. † Quid autem de futuris creditori-
36 bus? an hi quoque hanc actionem habeant, variatum
eſt. Ego Zaſij ſubſcribo ſententiæ, exiſtimantis, eos non
includi, niſi in vno caſu, ſcilicet ſi per pecuniam poſterio-
rum creditorum dimiſſi eſſent priores, ita quod debito-
b ri b verſuram feciſſet. Futuros autem creditores in
telligit Zaſius, quibus eſt obligatio acquiſita poſt aliena-
tionem factam, & bona poſſeſſa, ideſt, poſt priores cre-
ditores, iuſſos per decretum Iudicis, vt mitterentur in
37 poſſeſſionem: quamuis Iaſon aliter intelligat. † Cæte-
rum an creditores, quibus proſpectum eſt per hypothe-
cam, poſſint agere reuocatoria bonis debitoris alienatis?
non leue dubium eſt. In hoc tamen communiter eſt itum,
c hanc actionem ipſis c competere. quod & ipſe probo.
38 † Adieci quoque, vere alienauit, ad differentiam alie-
nationis ſimulatæ & imaginariæ, vt ſi quis ſimularet ſe
rem vendidiſſe, cum tamen donauerit, vel etiam retinue-
d rit, ea enim ipſo iure d nulla eſt, ideo non opus habet
vllo remedio, quo reſcindatur, adeo quod nec ſacramen-
e to firmari e poſſit. Dixi ſimpliciter, alienauit, vt oſten-
derem non diſtingui, ſiue alienatio fiat inter viuos, ſiue
in vltimis voluntatibus vt legando, aut fideicommittēdo.
39 † Priori tamen caſu competit Paulina f directa, po-
f ſteriore vero vtilis. Appoſui, tradidit: nam in aliena-
40 tione efficaciter traditionē interuenire neceſſe eſt, † cum
g ſine ea dominium g regulariter non transferatur. Sub-
41 didi, quaſi traditum non eſſet. † In hoc enim caſu fin-
gitur in odium debitorum, qui fraudulenter alienant, tra-
ditionem factam non eſſe, quæ iuris fictio prævalet veri-
tati. noſq; eo deducit, quo inclinat æquitas. Et in hoc af-
finitatem quandam habet atque ſimilitudinem Paulina
42 cum reſciſſoria. Subiunxi demum, reuocatur: † quia
alienatio in fraudem creditorum facta, ſummo quidem
iure valet: poteſt tamen a creditoribus poſtea, ac ſi fa-
43 cta non eſſet, reuocari, vſque adeo, † vt nec precium in
reuocatione reſtituendum ſit emptoribus, ſiue ab eo quis
acceperit rem alienatam, ſiue ab hæredibus, cuius res pe-
titur, niſi precium extaret, vel eſſet verſum in vtilita-
tem debitoris: tunc enim reſtitueretur emptoribus: cum
h hac ratione nemo h fraudaretur. Et hæc quidem ad de-
44 finitionem ſufficiant. † Porro notandum eſt diligenter,
ad eiuſmodi alienationis reuocationem tria coniunctim
deſiderari. Primo fraudem, de qua ſupra diſputauimus.
Deinde quod creditores per ſententiam Iudicis miſſi ſint
in poſſeſſionem bonorum debitoris. Non tamen aliter poſ-
ſet in bona principalis debitoris etiam iure nouiſſimo fie-
i ri miſſio, quam pro iure ſui debiti i declarati. † Ex
45 quo etiam conſequitur, quod hi poſſeſſore bonorum con-
uenti hac actione, habeant ius offerendi illud, quod debe-
tur, retinendique rem alienatam. Qua in re eo vtaris
conſilio, quod ſi vnus ſit creditor fraudatus, offeratur ei
ſolidum debitum, ſi plures, tunc omnibus & ſingulis ſo-
lidum debitum offeras, ſi velis rem tibi traditam retine-
re, neque enim ſufficeret ad ius retinendi, ſi id vni credi-
torum offerres: velleſque te ab vno liberare: quia poſt
K bona poſſeſſa omnium conditio K par facta eſt. Vnde
ſeruatur in hac actione, quod omnes creditores agant pa-
riter, & aduerſus omnes ſimul, qui quicquam poſſident
ex bonis debitoris in fraudem creditorum, vt vnuſquiſ-
l que pro rata portione rerum, quibus ipſe naturaliter in-
46 cumbit, ſoluat l creditoribus. † Tertio requiritur ad re-
uocationem alienationis, quod prius fiat excuſſio bono-
rum, an ſ. quæ alienata non ſunt, ſufficiant ad diſſoluenda
m debita, nam ſi ſufficerent, reuocatio non m admitteretur.
47 † Atque hoc eſt, quod ſupra oſtendi, duo tangi iudicia
in tex. noſtro. Vnum quod præparat aditum ad aliud, &
quo non præmiſſo, non poteſt alteri eſſe locus. Alterum
eſt principale iudicium, nempe actio Paulina, ideſt, reuo-
catoria, qua creditores vtuntur aduerſus tertium poſſeſſo-
rem bonorum, in quem facta eſt alienatio. Et in hiſce ver-
bis textus noſtri (Bonis a creditoribus poſſeſſis.) ſi-
48 gnificatur iudicium, iſtud præparatorium. † Neceſſe
eſt enim factam eſſe excuſſionem principalis debitoris,
priuſquam poſſimus obtinere in actione Paulina. Et
n hæc excuſſio non n voluntaria, ſed omnino eſt neceſſa-
ria, in quod proclinior eſt ſententia, quia ſi non excuſſe-
ris reſiduum bonorum debitoris, quomodo apparebit frau
dis euentus? Ergo neceſſaria eſt excuſſio, non quidem
quodam ordine, ſic vt ea fieri debeat, priuſquam inſti-
tuamus Paulinam, ſed eam fieri oportet, antequam in ea
obtinere valeamus. Poſſumus namque recta via inten-
dere Paulinam contra poſſeſſores, in quos facta eſt aliena
tio, ſi male ſuſpicemur de facultatibus debitoris princi-
palis, qui quidem conuenti, ſi non exceperint de facien-
da excuſſione, & nos non remiſerint ad principalem debi-
torem prius excutiendum, procedit iudicium cum eis ha-
bitum. Neque enim dubium eſt, quin poſſit excuſſio-
o nis beneficio o renunciari. Si vero exceperint de excuſ
ſione non facta poterimus illam mox in hoc ipſo iudicio
facere adhuc pendente, cumque poſſeſſore bonorum con-
uento diſputare de viribus facultatum principalis debi-
p toris, & hoc p iudicium valebit. Quæ excuſſio crebrio-
re Doctorum calculo requirit ſententiam Iudicis ad mi-
nus declaratoriam, ideſt, per quam Iudex declaret, fa-
cultates debitoris non ſufficere, eumque non eſſe ſoluen-
q do, quod q ſufficit. † Hoc tamen addendum, quod
49 in excuſſionis materia non perpendimus ſolum debitoris
facultatem, & bona, an ſcilicet ea ſufficiant, ſed con-
ſideramus etiam facilitatem conueniendi, an talis ſit de-
bitor, qui facilè conueniri queat, & ab eo exigi. Sunt
enim plerique ita calumnioſi, intractabileſque, a quibus
r non niſi difficillima, longiſſimaque lite poſſis tandem de-
50 bita conſequi, quod nota dignum eſt. † Sed etſi notorium
eſt, euidenterque conſtat principalem debitorem non eſ-
ſ ſe ſoluendo, nulla excuſſione ſ opus fuerit. Et cum hoc
tempera-

ADDITIONES.

a Fa. tex. in l. ſi cum fideicom. § pen qui. & a quib.
b d. l. ſi quis cum haberet, h. t. & d. l. qui aūt, § ſciendum, e. tit.
c gl. in l. ſi debitor, hoc tit. Fa. & Ang. hic.
d l. nulla, de contrah. empt.
e gl in l. empt in fine, C. plus val. id quod agitur, &c.
f l. qui autem, §. item ſi neceſſarius, iuncta gl. hoc tit. Iaſ. poſt Ang. hic.
g §. per traditionem, ſupra, de re. diuiſ.
h l. ſi debitor, l. is. l. ait Prætor, l. quæ Titius, §. hæc actio, h. tit.
i Aut & qui. C. de bonor. aut. iud. poſſ.
K l. qui autem, §. ſciendum, hoc tit.
l Zaſ. ita hic format, dum docet practicam huius actionis, ad quem recurre.
m l. 1. & l. ignori, C. de reuoc. ijs, quæ in frau. cred.
n quod glo voluit in l. 1. C. ſi quis in fra cred.
o auth. præſente, C. de fid. & Doct. hic com.
p arg l. ſi rem, § ſi de pign. act.
q argum. l. tutores a patruo ibi, idoneis pronunciatis, de confirm. tut.
r not Bar. in l decem, de verb. oblig. & hic omnes.
ſ quod poſt glo. Doct. in d. l decem communiter probant.

51 *temperamento præcedentia intelligas velim. † Cauſa*
actionis Paulinæ ſunt, maleficium, & quaſi contractus.
Ex maleficio tum naſcitur, quando fraus a parte vtrinſ-
que tam alienantis, quam recipientis interuenit. Fraus
a *enim ſiue dolus, eſt* a *delictum. Quaſi ex contractu au-*
tem promanare dicitur, quando dolus tantum intercedit
a parte alienantis, recipiens vero particeps doli non fuit,
hoc enim caſu dici non poteſt, quod ex contractu oriatur,
quia recipiens rem alienatam, cum creditoribus nihil con-
traxit. Ex maleficio quoque orta dici nequit, quia in ea do
lus recipientis exigitur, qui hic deficit. Sed nec quaſi ex
maleficio iudicari poteſt, quia nec culpa quidem accipien-
tis acceſſit. Cum tamen neceſſe ſit, quod aliquam habeat
cauſam, quoniam recipiens obligatus eſt creditoribus,
concludendum erit, hanc actionem quaſi ex contractu pro-
fectam eſſe, ad ſimilitudinem indebiti, quod ignoranter ſo-
b *lutum eſt, obligatur enim recipiens quaſi ex* b *contra-*
c *ctu, & in quaſi contractibus obligatur quis, etiamſi non* c
conſentiat. Ex quibus corroboratur etiam id, quod ſupra
in definitione tradidi, hanc actionem non eſſe merè
perſonalem, nec merè realem, ſed perſonalem in
52 rem ſcriptam. † *Merè realis non eſt, quia re alium*
cauſæ ſunt dominium, quaſi dominium, ius in re. Sed cau-
ſa actionis Paulinæ non eſt dominium, nec quaſi domi-
nium, nec ius aliquod in re, ſed maleficium, & quaſi con
tractus cauſæ ſunt, ex quibus oritur obligatio, quæ dein-
de parit actionem perſonalem. Conſequitur ergo Pauli-
nam non eſſe merè realem. Econuerſo nec merè perſo-
nalis eſt, quoniam actiones in perſonam non perſequun-
d *tur rem, nec poſſeſſores rerum ſequuntur, ſed tantum* d
perſonas obligatas, hæc autem perſequitur rem aliena-
tam, agitque contra poſſeſſores ad reuocandam aliena-
tionem. Ex quo liquet, nec merè perſonalem eſſe. Eſt
itaque perſonalis in rem ſcriptam, quod & Iaſ. voluit,
Vnde etiam conſtat, eam non eſſe datiuam, vt plerique
opinantur, quaſi detur ſimpliciter per Prætorem, nec ſit
nata ex aliqua cauſa præexiſtente, quia hoc verum non
eſt, quinimo habet tales cauſas præexiſtentes, ex quibus
53 *profluit, maleficium .ſ. vel quaſi contractum. † Sed*
nec illud prætereundum fuerit, hanc actionem eſſe tem-
poralem, durat enim tantum anno vtili, eadem ratione
e *qua Reſciſſoria, quia datur ad id reſcindendum,* e *quod*
erat de iure ciuili validum. Nam alienatio etiam frau-
f *dulenta, eo iure efficax eſt, dominiumque* f *transfert.*
Durat ergo tantum anno vtili, quo ad initium, ſed conti-
54 *nuo, quo ad curſum. † Ideo dicitur vtilis, quia non incipit*
currere creditoribus, niſi a die excuſſionis factæ erga prin
cipalem debitorem, nam tum primum eis eſt experiundi
poteſtas, poſtquam bona debitoris non alienata vendita
ſunt, & creditoribus necdum ſatisfactum eſt, tum pri-
g *mum eis liquet, eueniſſe damnum, &* g *fraudem per*
55 *alienationes. † Idque vulgo contra Accurſium recipi-*
tur, qui hunc annum a die fraudulentæ alienationis curre-
re cenſuit. Et ſanè prior ſententia, etſi omnis lex ſileat,
magnam habet æquitatem. Creditores enim, dum debi-
tor ſua bona alienat, & partim diſſipat, poſſunt eſſe ha-
rum omnium ſecuri, etſi ſciant fieri quarundam rerum
alienationes, credentes reſiduum bonorum abunde ſuf-
ficere ad diſſoluenda debita. Quocirca poſtquam excuſ-
ſione facta redduntur certi, bona reliqua non ſufficere
creditoribus, ex eo die meditantur retractationem aliena-
56 *tionum facere. † Quod autem dixi, hanc actionem tem-*
poralem eſſe, hoc verum eſt, quando res corporalis venit
ad poſſeſſorem bonorum ex cauſa onoroſa: tum enim in-
h *tra annum vtilem tantum reuocatio* h *admittitur. Sed*
ſi res ex cauſa lucratiua ad aliquem doloſè peruenit, per-
i *petua eſt, poteſtq; res vſque ad triginta annos* i *reuo-*
57 *cari. † Eſt etiam hæc actio interdum indifferens, in alie-*
nationibus ſcilicet rerum incorporalium; vt, ſi debitor in
fraudem creditorum ſuum liberaret debitorem, ea ſpecie
ad reuocandum illam liberationem datur tãtum tempus,
k *quanto illa* K *actio debitoris duraſſet. Multa alia tra-*
ctantur hic per Iaſonem, & reliquos interpretes, quæ bre-
uitati ſtudentes, commentarijs relinquimus. puto enim
ex prædictis ſatis euidenter naturam Paulinæ actionis co
58 *gnoſci poſſe. † Quod autem ad inſtituendam hanc actio-*
nem pertinet, non poteſt in ea certa libelli forma tradi,
cum multa ſint obligationum genera, in quibus debitor in
fraudem alienãs creditoribus adſtringitur. In initio ergo
libelli narrãdũ eſt, ex quib. cauſis debitor creditori primo
fuerit obligatus, quo facto, ſequitur narratio alienationis
fraudulentæ, cum medio concludendi, & petitione. Quid-
nam vero in hac actione concludere debeamus, an credi-
tores petere debeant rem ſibi ipſis, an potius debitori reſti-
tui? hoc tex. ſatis aperit, hiſce verbis. In bonis debitoris
manſiſſe. *Cõcludendum ergo in libello erit, quod res alie-*
natæ reducantur, ac referantur in cumulum bonorum de-
bitoris, iiſque in cumulum reductis pergemus exequi ſen-
tentiam in eis quam habuimus aduerſus principalem
l *debitorem. Formas vero quibus inſtituitur, apud* l
m *Speculatorem, Dynum,* m *atque Angelum require, ele-*
ganter practicam ponentes.

ADDITIONES.

a l. Litem exigit. de dolo.
b §. is cui, ſupra de obl. quæ ex quaſi contr.
c Iuribus vulg.
d l. 1. § ſi hæres, iuncta Glo. cum multis ſimilib. ad Trebel.
e l. In honorarijs. verſ. ſed cum reſciſſa. de act.
f l. Si ſciens. de contrah. empt.
g Pro hac opinione eſt text. expreſſus in l. ait Prætor, §. annus. hoc tit. vbi expreſſe dicitur, poſt venditionem bonorum hunc annum competere.
h Dict. § annus.
i Dict. l. ait Prætor. §. hæc actio. hoc tit. ſecundum intellectũ Bart. illic. & Iaſ. hic.
K Dict. l. ait Prætor. §. ſi condit.
l De rebus Eccleſ. non alien. §. 1.
m Vterque hic.

§. Item Seruiana.

1 *Seruiana, & quaſi Seruianæ actionis deſcriptio ſummaria.*
2 *Pignus triplex, Prætorium, Iudiciale, Conuentionale.*
3 *Conuentionale pignus fit expreſſe & tacite.*
4 *De interdicto Saluiano, & num 49.*
5 *Et coloni & inquilini res ſunt tacite obligatæ propẽſione.*
6 *Colonus & inquilinus quomodo differant.*
7 *Duplices eſſe colonos, proprie colonos, & colonos partiarios,*
8 *Ius colonarium.*
9 *An etiam coloni partiarij bona ſint tacite obligata.*
10 *Differentia inter hypothecam & pignus.*
11 *Seruianæ actionis definitio explicata.*
12 *Seruiana vnde ſit dicta.*
13.28 *Seruiana quare ſit actio realis.*
14 *In Seruiana locator ſcire debet, quæ ſint illata.*
15 *Differentia inter colonum & inquilinum, quo ad res illatas & inuectas.*
16 *An domini ſcientia ſufficiat ad obligandum illata.*

17

Goo

17 *Ad Seruianam actionem neceſſe eſt res eo animo illatas eſſe, vt perpetuo illic maneant.*
18 *Res conductoris nō illatæ, pro pēſione obligatæ non ſunt.*
19 *Quæ res tacite obligentur pro penſione conductionis.*
20.21 *Merces venales obligari pro penſione.*
22 *Pecunia an conductoris locatori obligetur.*
23 *Res omnes quotidiano vſui deſtinatæ non obligantur.*
24 *In locatione merces debet eſſe pecuniaria.*
25 *Res illatæ a colono partiario an tacite ſint obligatæ.*
26 *Seruiana competit ēt pro deterioratione rei conductæ.*
27 *Conductoris bona ſi expreſſe obligata ſint, ceſſat Seruiana actio.*
29 *Quæ ſit cauſa Seruianæ actionis.*
30 *Agens Seruiana quid probare debeat, & nu. 31. & 32.*
33 *Quid in hanc actionem veniat.*
34 *Seruiana non tantum locatori, ſed etiam creditori datur, ſuppeditanti pecuniam ad refectionem ædium.*
35 *Seruiana datur etiam mulieri ad conſeruandam dotem.*
36 *Item marito ad cōſeruandā donationē propter nuptias.*
37 *Tacita hypotheca quomodo inducatur.*
38 *Formula libelli in Seruiana actione.*
39 *Quaſi Seruiana actio cur ſic dicta.*
40 *Quaſi Seruianę actionis definitio.*
41 *Quaſi Seruiana eſt actio realis.*
42 *Seruiana datur tantum tacitam hypothecam habenti.*
43 *Differentiæ inter pignus & hypothecam.*
44 *Quaſi Seruiana pro rebus expreſſe obligatis datur.*
45 *Pignoris & hypotheca finalis cauſa.*
46 *Creditor an poſſit alienare pignus.*
47 *Agens quaſi Seruiana quid probare debeat.*
48 *Forma libelli in quaſi Seruiana.*
49 *De interdicto Saluiano.*
50 *Seruiana actio, & interdictum Saluianum, in quibus differant.*
51 *Interdictum Seruianum quomodo inſtituendum.*

Item Seruiana & quaſi Seruiana (*a* quæ etiam
hypothecaria vocatur) ex ipſius Prætoris iuriſdi-
ctione *b* ſubſtantiam capiunt. Seruiana autem ex-
peritur *c* quid *d* de rebus *e* coloni, quæ *f* pi-
gnoris iure pro *g* mercedibus fundi *h* ei *i* tenen
tur. Quaſi Seruiana autem eſt, qua creditores K
pignora hypothecaſve *l* perſequuntur. Inter pi-
gnus autem & hypothecam (quantum ad actionem
hypothecariam attinet) nihil intereſt, nam *m* de
qua re inter creditorem & debitorem conuenerit, vt
ſit pro debito obligata, vtraque *n* hac appellatione
continetur. Sed in alijs differentia eſt, nam pignoris
appellatione eam proprie rem cōtineri dicimus, quæ
ſimul etiam traditur creditori, maxime ſi mobilis ſit.
At eam, quæ *o* ſine traditione, nuda conuentione
tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri
dicimus.

1 Duæ † *reales Prætoriæ actiones hoc in loco exponuntur,*
in foro paſſim frequentatę, quarum prior pertinet ad per-
ſecutionem rerum tacite, & per iuris authoritatem, nullo
contrahentium conſenſu obligatarum, quæ Seruiana *dici*
tur, poſterior commodatur ad rem per expreſſam conuen-
tionem iure pignoris obligatam, quæ tamen ſecūdum poſ-
ſeſſionem non eſt tradita, & hęc quaſi Seruiana *vocatur*
2 *ſeu* hypothecaria. † *Dixi autem alibi pignus eſſe tri-*
plex, Prætorium, Iudiciale, & Cōuentionale. Prætorium
pignus *eſt, quando Prætor, vel alius Iudex ordinaria*
prēditus iuriſdictione, aliquem in poſſeſſionem rei mittit
propter contumaciam rei conuenti, quia ſibi non cauea-
tur, vt in cauſa damni infecti, aut quia legatorum conſer-
a *uandorum gratia cautio non præſtatur, ex hac cautione* a
oritur pignus Prætorium. Iudiciale *eſt, quando Iudex*
tulit ſententiam, & in executione illius mittit victorem
in poſſeſſionem bonorum condemnati, ex hac miſſione de-
b *ſcendit* b *pignus iudiciale.* Conuentionale *eſt, quod ex*
conuentione partium deſcendit, quod inter debitorem, &
c *creditorem* c *conſtituitur, † & hoc fit bifariam, expreſ-*
3 *ſe ſ. & tacitè. Expreſſè fit, quando verbis expreſſis partes*
conueniunt de oppignoranda re. Tacitè autem, quando ex
vi & poteſtate legis naſcitur præter conuentionem par-
tium, & ob id a quibuſdam legale pignus *appellatur.*
De vtroque in noſtro §. Tractatur. His ſic ad euidentiam
delibatis, textum enarremus.

a Quę. *Nempe,* quaſi Seruiana, *Sed nome & Seruia-*
na id nominis habere poteſt, quod hypothecaria dicatur?
d *Et ex* d *Bartolo reſpondeo, Seruianam improprie nomi*
nari hypothecariam, quaſi Seruianam propriè id nomi-
nis habere, quod putat Iaſon eſſe memorabile.

b Subſtantiam. *Ideſt ſubſtentiam, nam & hæ duæ actio*
nes a Prætore ſunt introductæ, ipſiuſque beneficio & ſub-
ſidio conceſſæ.

c Quis. *Nempe, fundi dominus. Cæterum aduerſus*
4 *quem experiatur, dubitari poteſt, † nam aduerſus debito-*
rem, qui ex contractu & conuentione obligatus eſt, inter-
e *dictum perſonale, quod* Saluianum e *dicitur, competit,*
aduerſus poſſeſſores, quoniam illi nullo contractu obliga-
f *ti ſunt, in perſonam nulla iure ciuili actio* f *prodita eſt.*
Prætor igitur æquitatem potius, quam ius ciuile ſecutus,
actionem, quæ iure ſummo deficiebat, huic domino polli-
cetur, per quam ei permittitur, perinde atque ciuilibus vē
dicationibus, aduerſus poſſeſſores in rem agere. In quo ta-
men illa notanda differentia eſt, quod illæ quidem ciuiles
actiones dominium perſequantur, atque ab eo ſolo, qui ſe
dominum aſſerit, inſtitui debeant. Papinianus g *autem*
de hac Seruiana loquens. Hæc, inquit, actio in rem qui-
dem eſt, nudam tamen poſſeſſionem auocat, ideſt, a
proprietate ſeiunctam.

d De rebus. *Vt ſcilicet earum poſſeſſionem auocet, ſi*
eam fortè non habet, ſicut interdum contingit, vt rerum
illatarū, et pignori nobis traditarū poſſeſſione excidamus.
5 *e* Coloni. † *Siue etiam inquilini, vtriuſque enim & co-*
loni & inquilini res atque bonæ ſunt pro h *penſionibus*
6 *obligata tacite. † Eſt autem* Colonus, *qui prædium ru-*
i *ſticum colit, ſiue in ciuitate, ſiue* i *in villa,* inquili-
nus *vero, qui prædium vrbanum conduxit, ſiue in villa*
K *ſeu in ciuitate, quod I. C.* K *alibi voluit, neque enim lo-*
l *cus facit aliquem colonum ſeu inquilinum, ſed materia*
7 *quæ* l *conducitur. † Sunt autem coloni duplices, primum*
hi, qui

ADDITIONES.

a De quo in tit. de dam. infec. vt in poſ leg. tam in ff. quam in Cod. l. 1. & 2. de prætor. pig.
b De quo in tit. de bon. aut iud. po. ff. & C. & l. a diuo Pio, de re iudic. vid. etiam gl. in d. l. 1. & 2. C de præt. pig.
c Differentias inter hæc tria pignorum genera collegit gl. in l. 1. in verbo traditum, & ibi Bar. de pign act Iaſ. hic aliā vnam addit.
d In l. 1. ad fi. ad Salu. interd.
e l. 1. in quib cauſ. pig. ta. contra.
f Contra Accurſ.
g De quo inf. mox dicemus, & l. 1. C. de pr. & Salu. interd.
h l. 1. §. ſi hæres, ad S.C. Treb.
i l. ſi cum venditor. 66. de euictio.
K in l. re pignoris, de acq. poſ.
l l. vrbana prædia, de verb. ſignifi.

hi, qui agrum certa pecunia conductum colunt, & hi qui-
a *dem proprie* coloni *dicuntur, quoniam alienum agrum* a
conduxere, vnde in legibus appellantur, nummis colen
tes. *Alij dicuntur* partiarij, *a partiendo, quia dant par-*
b *tem* b *fructuum alieni fundi, nō pecuniam numeratam.*
c *Hinc* c *Paulus,* Conſtat, *inquit,* colonū qui nūmis
colit, cum eo, qui fructus ſtantes ſurripuerit, acturū.
8 † *Inde* colonarium ius, *dicitur conditio coloni.* † *An er-*
9 *go & illata, inuectaq; per colonum partiarium, ſint obno-*
xia pro mercede, pro penſionibus frumentorum? Et ma-
gis eſt, ea obligata videri, idque vulgo recipitur: quia
licet non ſint proprie coloni, improprie tamen & extento
vocabulo, ideo, quia penſio eſt in fructibus, & non in pe-
d *cunia coloni vocantur.* d

f Pignoris. *Taciti, & per iuris autoritatem, nullo expreſ*
ſo contrahentium conſenſu introducti.

e g Mercedibus. *Et item rei locatæ* e *deterioratione.*

h Ei. *Locatori, fundi domino.*

i Tenentur. *Obligantur: adeo, vt hic etiam præferatur*
f *alijs chirographarijs creditoribus,* f *etiam tempore*
prioribus.

K Pignora. *Expreſſa per expreſſam conuentionem &*
conſenſum inter debitorem & creditorem conſtituta.

l Perſequuntur. *Apud quemcunque tandem ſit res,*
quæ vel expreſſe, vel tacite obligata eſt, aut etiamſi quis
* *dolo eam poſſidere* * *deſijt.*

m De qua re. *Mobili vel immobili: modo non ſit ex ijs,*
quæ prohibentur pignori obligari, vt ſunt ea res, quarum
g *commercium* g *non eſt.*

n Hac appellatione continetur. *Senſus eſt, quæcunque*
res, velut obſes ſupponitur obligationi pro ſecuritate cre-
ditoris, ſiue creditori tradita fuerunt, ſiue nuda conuentio-
ne, ſine traditione ei obligata, ſemper poteſt creditor il-
lam rem a quocunque poſſeſſore per hypothecariam actio
nem auocare, & petere.

10 o Sine tradit. † *Hypotheca proprie dicitur eius rei, quę*
nuda conuentione obligatur, & rei eſt immobilis, ſicut
contra pignus de re mobili dicitur, quæ ad creditorem
tranſit.

11 Declarato *textu, explicemus Seruianam.* † Seruia-
na eſt actio realis, qua locator ad res, quæ a conducto
re ſcienter in rem locatam, ad hoc vt perpetuo illic eſ
ſent, inuectæ & illatæ, ſibique pro penſione, & rei de
terioratione tacite obligatæ ſunt, agit, & a quocunq;
poſſeſſore, quaſi pignus auocat, retinens illas, donec
12 ei ſatisfiat. † *Nuncupatur autem Seruiana, a Seruio*
Prætore Romano: non a ſeruendo, vt Accurſius commi
niſcitur, nam omnes actiones nobis ſeruant quod debe-
tur: alioqui Seruatoria diceretur. Explicemus definitio-
13 *nis verba.* † *Quod Seruiana ſit* actio realis, *ex eo liquet,*
quia domino rei locatæ competit aduerſus poſſeſſorem re-
rum inductarum: ſemper ſequitur poſſeſſorem taciti pi-
gnoris. Nam ſi locator pro penſione & deterioratione rei
locatæ non poteſt conſequi ius, & poſſeſſio rerum illa-
tarum perueniret ad alium, poteſt locator eas etiam
ab illo altero poſſeſſore auocare, locoque pignoris, donec
ei ſatisfiat, retinere. Appoſuit, locator, *quia vt huic*
actioni locus ſit, oportet rem locatam eſſe, nec penſionem
14 *ſolutam.* † *Dixi,* ſcienter: *quoniam & locator, id eſt,*
fundi dominus, ſcire debet, quæ res illatæ ſint, inuectæ-
ve. Nam ſi quæ fuerunt inductæ, de quibus locatori
non conſtitit, illæ pro penſione vel deterioratione obliga-
tæ non erunt, quod in his colonis, qui prædia ruſtica, con-
duxere, locum habet. Illi enim nihil poſſunt inferre, quod
non ſit exhibitum inſpectioni locatoris, qualia ſunt ara-
tra, ligones, vomeres, & ſimilia cultui agrorum deſti-
nata. Cæterum in inquilino, qui prædium vrbanum con
ducit inhabitandi cauſa hoc non ſeruatur, ſed indiſtinctè
omnia importata tacitè & per iuris authoritatem obno-
xia ſunt ipſi locatori. Solent namque ipſi ſæpe inferre
h *non pauca in ciſtis, quæ non dantur* h *inſpectioni loca-*
15 *toris.* † *Et obſerua hanc eſſe præcipuam in vtriuſque,*
& coloni, & inquilini rebus obligandis differentiam,
i *quod ſcientia domini* i *in colono deſideretur, in inquilino*
minime neceſſaria ſit. Neque enim ex conuentione do-
mino obligantur res coloni, ſed eo, quod in fundum indu-
ctas & inuectas eſſe, compertum domino, exploratumq;
16 *ſit.* † *Illud etiam quæſitum eſt, vtrumne ſcientia domi-*
ni ſufficiat abſque voluntate & pactione, ad obligandum
inuecta & illata in prædium ruſticum? Et verius eſt, vo-
lūtate, id eſt, pactione tacita opus eſſe, licet in vrbanis præ
K *dijs, nec ſcientiæ quidem (vt prædixi) opus ſit, tantum* K
abeſt, vt voluntatem expreſſam exigamus. Subdidi, per-
petuo, *ad differentiam earum rerum quæ inferuntur, vt*
17 *tantum ad tempus illic maneant.* † *Oportet itaque res*
eo animo illatas eſſe, vt illic perpetuo maneant, id eſt, do-
nec colonus, aut inquilinus inhabitauerit, alioqui non eſ-
l *ſent* l *tacitè obligatæ.* † *Adiunxi,* illatæ & inue-
18 *ctæ, vt intelligeres res conductoris non illatas, pro pen-*
m *ſione obſtrictas* m *non eſſe.* † *Obligantur autem om-*
19 *nes res coloni illatæ, ſiue in eis dominium habeat, ſiue*
n *ab eo tantum* n *bona fide poſſideantur. Fructus quo-*
que nati in fundo, extantes tempore penſionis ſoluendæ,
tacitè obligantur, tametſi inquilinus interim eos impu-
o *ne poſſit* o *vendere. Item & nomina debitorum, ſi co-*
lonus multas habeat cautiones obligatorias, quod Zaſius
20 *aduerſus Angelum & Iaſonem ſatis tuetur.* † *Sed an*
merces illatæ (vt ſi fortè inquilinus ſit mercator, qui do-
mum conducat pro mercibus vendendis) ſint tacitè obſtri
ctæ? Et non videtur, cum non inferantur in domum con-
ductam, vt perpetuo ibi ſint, ſed vt quotidie vendantur,
eſt enim proprium rei venalis, vt vendatur, in eamque
ſententiam vulgo poſt multas fatigationes itum eſt.
21 † *Ego crediderim & illas pro penſione affici tacitè, non*
quidem ſpecie & particulariter, quo ad indiuidua, ſed
in genere, & vniuerſaliter: quia licet ſpecies mercium
vendantur, ſemper tamen ſubſtituuntur aliæ, commerciū
p *enim eſt negotium emendi &* p *vendendi. Vtcunque er-*
go res

ADDITIONES.

a Autore Columel. lib. 1.
b l. ſi merces, §. vis maior. locati.
c In l. ſi apes. de furt.
d Zaſ. poſt Doct. communiter hic.
e l. cum conductor, C. locati.
f l. interdum, qui pot. in pig. hab.
* l. ſi fundus, §. in vendicatione, de pign.
g l. 1. §. eam rem, quæ re. pig. ob. l. ſpecie, l. qui filios, eod. illo tit.
h l. certi iuris, 5. C. de loc.
i l. Debitor. de pigno. l. in prædiis, 7. in quibus cauſis pig. &c.
K l. certi iuris. 5. C. de locat.
l l. debitor. de pign l. in prædiis 7. ad fin. in quib. cauſ. pign. ta. contra.
m l. 2. & l. 3. in quib. cauſ. pign. ta. contra.
n l. ſi ab eo. de pig.
o ita loquitur d. l. in prędiis, & vulgo contra Bar. in l. aſsiduis, C. qui pot. in pig. hab.
p l. 3. in fi. C. de comm. & mer.

go res particulatim vendantur : tamen cum aliæ ſubſti-
tuantur, officina ſemper reponitur mercibus, iam merces
extant, perpetuoque hoc eſt, quamdiu durat locatio, in ge
nere ſunt in domo iſta conducta. Iſta tamen reducimus
ſemper ad tempus, quo penſio ſoluenda eſt, quia merces
a tum extantes a ſunt in obligatione.† Ait porro Zaſius,
22 pecuniam quæ reſeruatur pro ſubſtantia patrimonij, indu
ctam tacite obligari, quia eo animo inducitur, vt perpe-
tuo, & tempore locationis ibi maneat. Pecunia tamen quæ
deſtinatur ad quotidianum vſum, quia ad hoc nata, for-
mataque eſt, vt expendatur potius, quam retineatur, ſub
b tacita obligatione non b venire, crebrius traditum
23 eſt. † Quinimo omnes res vſui quotidiano deputatæ co
referri non debent. Hinc eſt, quod veſtes, ſuppellex, libri
eorum, qui literis operam nauant, atque id genus aliæ res,
c pro c penſione tacite obnoxiæ non ſint.† Subieci pro pẽ
24 ſione: quia ſicut in emptione debet eſſe d precium pe-
d cuniarium, ita in contractu locationis merces, ſiue penſio
e in pecunia conſtituenda eſt, e vel ſecundum quoſdam
in alia re, quæ pondere, menſurave conſiſtit: alias eſſet ſo
cietas, vel contractus innominatus, & per conſequens hæc
25 actio non competeret. † Hincque orta eſt hæc diſputatio,
an res colonis partiarij illatæ, ſint tacite obligatæ pro pen
26 ſione, de qua in textu diximus. † Adiunxi pro deterio-
ratione rei: quia ex natura locationis & conductionis eſt,
rem conductam retinere integram. Si vero ex negligen-
tia conductoris deſtructa fuerit, tenetur inſtaurare, etiamſi
f expreſſe in ipſa locatione de hoc non eſt actum. f Si quid
ergo deſtructum, deterioratumve fuerit, nec refectum om-
nes res illatæ pro deterioratione affectæ tacite, obligatæ-
g que ſunt, g donec reficiantur : poteſtque eas locator re-
tinere non tantum pro penſione, ſeu deterioratione, ve-
h rumetiã pro alio debito chirographario, autore h An-
gel. Si tamen expreſſa hypotheca vel pignus locatori con-
ſtitutum eſſet: res illatæ inuectæque tacite obnoxiæ nõ eſ-
i ſent, quia prouiſio hominis tollit i prouiſionem legis.
27 † Amplius in definitione vſus ſum verbo, tacitæ: nam ſi
conductoris bona expreſſa expreſſe obligata eſſent, dice-
retur, hypotheca expreſſa, nec haberet hæc actio locũ, ſed
28 quaſi Seruiana.† Addidi a quocunque poſſeſſore, quia
hæc actio realis eſt, & dirigitur in rem, a quo a quocun-
que poſſeſſa fuerit. Si tamen tertius poſſeſſor habeat titu-
lum & bonam fidem, videtur tutus eſſe ab hac actione,
cum nec Publiciana detur aduerſus titulo poſſidentem.
29 † Cauſa iſtius actionis eſt, ius quod in re alicuius obligan-
da, lex per autoritatem concedit actori, & ſi poſſeſſio ad-
30 uerſarij: quare in rem cenſetur.† Probat itaq; actor, Ser-
uianã intendens, tria. Primo, ſe locaſſe illam rem condu-
ctori pro certa mercede : niſi enim contractus locationis
& conductionis interuenerit, conſtitutaque ſit merces,
quomodo accedet pignus? Quare nec tum obligantur res,
x cum gratuita conceditur x habitatio. † Deinde condu-
31 ctorem res ad quas agit, eo animo induxiſſe, vt perpe-
tuo, ideſt, quod habitaret, illic manerent, & hoc locatore
ſciente, ſiquidem ruſticum prædium locatum eſt : ſin ve-
ro vrbanum locaretur, docet ſimpliciter res importatas.
32 † Demum aſſerit conductorem habuiſſe dominium, vel
quaſi dominium in rebus illatis, vel ſaltem eas alioqui in
ipſius bonis fuiſſe. Satis enim eſt, quod poſſederit rem bo-
l na fide pro ſua, hoc enim eſt, in bonis alicuius rem l cen-
ſeri. Vel denique probat, quod res quidem alienæ extite-
33 rint, cum conſenſu tamen domini inductæ.† Ex prædictis
apparet, quid perſequamur iſta actione, quidve in eam
veniat: nempe ius, ideſt, obligatio earum rerum, quæ in
prædia vrbana vel ruſtica illatæ ſunt, non quidem omniũ
(id enim in ius ciuile eſſet, tametſi omnes tacite obligatæ
ſint) ſed quatenus pro ſecuritate penſionis, reſarciendisq;
m damnis ſufficere m videtur. Poteſt etiam peti, vt res in
prædio conſcribantur per Notarium, & præcludantur, ſi
eas ſtatim vendicare noluerit quo loco inuecta & illata
ſic deſcripta, incluſaque nexu expreſſi pignoris tenentur,
n nec poſſent inhabitatores alienare ex illis rebus n quic-
quam. Quanquam autem ſupra in definitione docui, Ser-
uiana actionem locatori competere, ei ſcilicet, qui ædes,
vel horreum, aut diuerſorium, vel aream in ciuitate, aut
prædium ruſticum extra ciuitatem locauerit : ſunt tamen
34 & alij, qui hanc exercere poſſunt. † Nam & creditori
datur ſuppeditanti pecuniam ad refectionẽ rei : ſiquidem
ea obnoxia fit pro tali pecunia per autoritatem Senatuſ-
o conſulti, quod ſub o Marco Imp. factum eſt. † Et item
35 mulieri, quoniam pro rebus dotalibus conſeruandis ha-
p bet obligata bona p mariti, imo eſt etiam eo caſu priui-
legiata hæc actio, vt præferatur omnibus alijs creditori-
bus tacitam vel etiam expreſſam hypothecam præten-
dentibus ſecundum ſententiam Martini iure veriſſimam,
vt communis Doctorum adſertio non admittat præferri
q mulierem ijs, qui expreſſum pignus q habent. † Eodem
36 modo conceditur marito hæc actio, ad conſeruandam do-
r nationem propter nuptias ex bonis r vxoris. Et his ca-
ſibus hæc actio ſæpe nuncupatur Hypothecaria. Non ta-
men antea, quam ſolutum fuerit matrimonium, aut ma-
rito vergente ad inopiam, competit hæc actio, quia nec de
ſ dote locum ſ antea habet.† Circa hæc tamen obſeruan-
37 dum, priorem obligationem, qua inuecta & illata domi-
no tacite obligantur, ipſo iure non enaſci ſine facto homi-
nis, vt quæ non exiſtat, niſi res, ſiue bona importentur.
Itaque ad iſtam tacitam hypothecam inuectorum, illa-
torumque, duo principia concurrunt, lex & factum ho-
minis: hoc procedit, quia inferuntur, & inuehuntur, mox-
que diſponit lex & cooperatur tacitam obligationem,
quod nõ eſt in alijs tacitis t hypothecis.† Porro ſub hac
38 fere forma proponi poteſt hæc actio: Cum Titius talẽ
a me domum cõduxerit, vel fundum tanta pecunia,
eiuſque

ADDITIONES.

a Tex. expreſſus pro hoc in l. cum tabernam, de pig. fa. in arg l. proponebatur, ff de iu.
b Ita intellige Bal in l. certi iuris, in 6.q. C. locat.
c l. oblig. de pig.
d §. precium, ſupra de empt. & vend.
e Vide quæ dixi in §. 1. ſupra de locat.
f l. cum conductorem, C. de loc. §. conductor, ſupra eod.
g d. l. 2. & 3. in quibus cau pig. ta. cont.
h Hic, qui allegat l. vnic. C. etiam ob chi. pec. pig. ret. poſſ.
i l. fin. de pact. conuen.
x l fin. qui. cau. pig. vel hypo. tac. con. l. 2. loca. accedit, l. cum vitioſa, ff de pig.
l l. 49. bonorum appellatio. §. in bonis, de ver. ſignif. l. 41. rem alienam, de pig. act.
m l. 2. in quib. ca. pig. vel hypo. tac. contrah.
n l. 9. eſt differenti. in qui cau. pig. &c. & l. ſi quaſi. 3. de pig. actio.
o l. 1. in quib. cau. pig. vel hyp. tac. con. l. 5. inter. & l. ſeq. qui po. in pig. hab.
p l. 1. §. vt plenius. C. de rei vx. act.
q l. in rebus, C de iu. do l. 12. aſſid. C. qui po. in pig. in Auth. de æqual. dot. §. his conſequens, dicam latius infra eo. §. fuerat num. 12. 13. vide Olden. cl. 3. act. 11. num. 5.
r d §. & vt plenius.
ſ l. vbi adhuc, C. de iur. do.
t Vide Zaſium hic pulchrè de hoc differentem.

eiuſque res ſint in prædium conductum me ſciente
(*ſi colonus ſit: ſecus in inquilino*) illæ, inductæ, aut im-
portatæ, ſint tales res, quas quilibet paterfam. ſolet
ſecum eo animo adferre, vt ſemper retineat: quare pe
to veſtra ſententia declarari, res cōductoris illatas in
prædictam domum vel fundū pro penſione, vel dam
nis in meis ædibus datis, iure obligatas eſſe, eoq; no-
mine reum condemnari, vt mihi eaſdem res, quoad
mihi fuerit de huiuſmodi penſioue, aut damnis ſatiſ-
39 factum, tradat, reſtituat: &c.† *Expediti de actione Ser
uiana, ad quaſi Seruianam videamus, quæ etiam Præto-
ris autoritate conſtat ſic dicta, primum ad differentiam
Seruianæ, deinde, quia hæc actio propter expreſſam con-
uentionem & conſenſum inter debitorem & creditorem
magis ex iure ciuili, ſicut aliæ contractuum actiones, con-
ſtare videtur, quam ex autoritate prætoris. Veruntamen
quia Seruius prætor formam ei dedit, & primus edicto
ſuo in forum produxit, ideo nuncupata illi fuit hoc tempe-
ramento,* Quaſi *Seruiana, proprie autem* Hypothecaria
40 *dicitur.*† *Eſt autem* quaſi Seruiana, ſiue hypotheca-
ria, actio realis, qua creditor ad rei poſſeſſionem, quę
ſibi iure pignoris vel hypothecæ expreſſe obligata
eſt, agit ad hoc, vt id retinere, vel alienare poſſit, ſi a
41 debitore non fuerit redempta. † *Primum hinc diſcis,
hanc actionem in rem eſſe, ex iure pignoris, quod credi-
tor habet per expreſſum conſenſum debitoris, qui obliga-
uit eam, idque reſpectu actoris. Ceterū quatenus ad reum
a conuentum attinet, poſſeſſio eius parit hanc a actionem,
b & ideo iſta perſecutio in rem eſt b creditoris. Ob id au-
tem ex huiuſmodi expreſſa cōuentione non in perſonam,
ſed in rem naſcitur actio, quia de pignore tractantes, non
hoc intendunt, vt perſona, ſed vt res obligetur, ſicque ius
quoddam in re, velut pars dominij a debitore conſtituitur
42 creditori.* † *Subieci*, creditor, *ad differētiam actionis Ser
uianæ, quæ non a quouis creditore exerceri poteſt, ſed illi
tātum datur, quia tacitas hypothecas ex ſola diſpoſitio-
ne legis inductas habet. Addidi* poſſeſſionem rei, *quia
c licet hæc actio proprie ſapiat naturam iudicij c petito-
d rij, auocat tamen nudam poſſeſſionem rei d obligatæ.
Appoſui*, iure pignoris, vel hypothecæ, *quia quantum
e ad hanc actionem attinet inter pignus & hypothecam e
nulla eſt differentia, datur enim pro vtroque, alioqui ta-
43 men eſt differentia. † Pignus enim traditione conſtitui-
tur, hypotheca nudo conſenſu ſine traditione, & ſic in pi-
gnore transfertur poſſeſſio in creditorem, in hypotheca
non, ſed penes debitorem remanet. Differunt te quoad
actiones, quia actio pignoratitia eſt perſonalis, datur-
que tantum pro pignore: Hipothecaria vero tam pro
pignore, quam pro hypotheca. Nam vbi pignus a
creditore ad tertium quendam peruenerit, & tum hy-
pothecaria exerceri poteſt, qua creditor ab illo tertio
repetit pignus. atque hoc eſt, quod hic dicit Iuſtinia-
nus, inter pignus & hypothecam, quantū ad hanc actio-
nem, nullum eſſe diſcrimen: hypothecaria enim detur etiā
44 pro pignore, quod ad tertiū peruenit.* † *Subiunxi*, expreſſe
obligata eſt, *vt rurſus Seruianam ſecluderem, quæ pro
45 rebus tacite obligatis competit.* † *Dixi*, retinere poſſit,
*quia pignoris & hypothecæ finalis cauſa eſt, vt creditori
f ſaluum f ſit ſuum creditum.* † *Adieci*, alienare, *quia ſi
46 debitores, pignora noluerit redimere, poſſunt a credito-
ribus vēdi ſimpliciter, dummodo id pactionibus cautum
ſit. Quod ſi nihil cautum fuerit, poſt vnam denunciatio-
g nem elapſo biennio g quoque vendi poteſt: & ſic cauſa
iſtius actionis eſt pignus ſeu hypotheca expreſſa, vt ex
47 ſuperioribus liquet. † Quando autem quæritur, quid in
hoc iudicio actor probare adſtringatur, diſtinguendum
eſt ex communi ſententia. Nam ſi quidem agat aduer-
ſus principalem debitorem, qui ſcilicet obligauit rem iu-
re pignoris vel hypothecæ, eamque poſſidet, ſufficit pro-
bari ſolam poſſeſſionem debitoris: neque enim is negare
poteſt, ſe fuiſſe dominum iſtius rei, cum negando arguere-
tur mendacij. Cautius tamen eſt in ipſa actione allegare,
debitorem dominum pignoris, vel certe id in bonis ipſius
eſſe: nam ſi hoc aſtruatur, tunc ex ſola poſſeſſione domi-
nium eius præſumeretur. Sin vero experiatur actor ad-
uerſus tertium poſſeſſorem, intereſt, an tertius poſſeſſor
cauſam, ideſt, titulum a principali debitore habeat, an mi
nus, quoniam themate priori non ſufficit probare ſolam
poſſeſſionem debitoris, ſed neceſſe quoque eſt oſtendere,
debitorem fuiſſe dominū illius rei oppignoratæ, vel quod
ſaltem in bonis eius fuerit, ob id certe, quia actor hypo-
thecam habens, ius in re tantum habere dicitur ad auo-
h candam nudam h poſſeſſionem, quod ius non poteſt ei
i tribuere vſucapiendi occaſionem, multo minus i domi-
nium. Tertius autem poſſeſſor qui a debitore cauſam ha-
bet, ideſt, iuſtum titulum, bonam fidem, & item poſſeſ-
ſionem, vſucapiendi ius habet, poteſtque dominus fieri, ac
per conſequens plus habet in re hypothecata, quam cre-
ditor, qui habet tantum ius hypothecæ. Quare etiam ab
eo, qui minus habet, impugnari nequit, niſi creditor pro-
bet debitorem fuiſſe dominum, & rem alienatā ſibi actua
liter, & cum effectu ab eo obſtrictam, qui eam obligare
K potuit, quod ius ſine eius K facto non potuiſſet tolli. Po-
ſteriore vero ſpecie, quando quis hypothecariam actionem
aduerſus eum intendit, qui nullam cauſam a principali
debitore habet, obligabitur actor probare debitorem fuiſ-
ſe dominum vel quaſi dominum rei hypothecatæ, in quod
48 Angel. Iaſ. & reliqui inclinant. † Libellus ergo in hac
actione hunc in modum proponi, atque inſtitui poteſt.*
Titius cētum à me aureos mutuo accepit, pro quibus
obligauit mihi expreſſe iure pignoris aureum pocu-
lum, cuius ipſe dominus, vel quaſi dominus erat, vel
certè habebat id in bonis, aut poſſidebat: quia autem
mutuum non ſoluit, ergoque detentionem illius po-
culi expreſſe obligati nō habeo: quare peto reum con
demnari, ac legitimè compelli, vt prædictum poculū
mihi iure pignoratitio tradat, reſtituat, donec ſolutū
fuerit debitum. &c. *Et hæc formula procedit, ſi debitor
ipſe pignus poſſidet, ſi vero alienaſſet in tertium, illa alie-
natio narranda, inſerendaque libello eſſet. Reliqua, quæ
49 de Seruiana diximus, huc quoque reducenda ſunt.* † *Obi-
ter tamen monendi eſtis, conſultius fore, hoc in caſu in-*
terdictum Saluianum *intendere, quod ſolū poſſeſſorium
eſt, adipiſcendæ poſſeſſionis, neque exigit ullam proba-
tionem de iure debitoris, qui rem obligauit, cum alioqui
in hypo-*

ADDITIONES.

a l. ſi fundus, 16. §. in vendic. de pig. & hyp.
b l. pignoris, 17. ff. eo. tit. l. 18. pigno. C eo. l. ſi cum venditor, in prin de euí.
c Vt vult Bart. l. 1. de Sal. interd.
d l. ſi cum vend. in prin. de euict.
e Ita loquitur, tex. hic in ver. inter pignus.
f §. creditori, ſupra quib. mod. re contr. obl.
g De hoc dixi in §. contra, ſupra qui al. lic. vel non.
h d. l. ſi cum venditor, in princ. de euict.
i Dixi ſup. eod. in § namque ſi cui, num. 21.
K Vt colligitur ex l. ſi creditor, 18 §. quæritur, de diſtract. pig.

in hypothecaria docere oporteat, rem pignoratam fuiſſe
a *in bonis* a *debitoris. Habet autem hoc interdictum cum*
ſuperioribus duabus actionibus magnam ſimilitudinem
adeo quod indifferenter tam locatori pro rebus inductis,
b *taciteque obligatis, quam alijs creditoribus* b *hypothe-*
carijs competat. Si ergo locatori datur, eadem obſerua-
ri debent, quæ de Seruiana diximus: ſi vero alijs credi-
toribus pro rebus expreſſo conſenſu obnoxys, hoc transfe-
50 *renda ſunt, quæ de quaſi Seruiana notauimus.† Interim*
tamen differunt: quia Seruiana duriores exigit probatio-
c *nes, quam hoc* c *interdictum. Saluianum quippe inter-*
dictum reſpicit duntaxat id, quod conductor importaue-
rit res, nec admodum curioſè diſputat, vtrum fuerint im-
portantis, an non, quod Seruiana ſecundum ciuiles regu-
las diſtrictius inquirit, neque enim is, qui Seruiana agit,
duntaxat eam rem ſibi obligatam probare neceſſe habet:
d *verumetiam eam in bonis fuiſſe debitoris, cum* d *obli-*
e *garetur: atque ob id commodius fuerit,* e *vt dixi, vti*
hoc remedio. Deinde huius interdicti iudicium poſſeſſo-
rium eſt, quia fundat ſe tantummodo in mera & nuda
poſſeſſione, non faciens mentionem, quod ei tradatur res.
Seruiana vero petitorium eſt, quia ipſam rem ratione pi
gnoris perſequitur, & in auocanda poſſeſſione proprieta-
tis etiam quæſtio vertitur, quod notãdum eſt ad varium
vſum forenſem. maxime propter appellationes: quia in
f *Seruiana poſſet appellari, non autem* f *hoc interdicto.*
Demum Seruiana eſt in rem, hoc verò remedium in per-
51 *ſonam, ſicut omnia interdicta.† Poteſt autem hoc inter-*
dictum propemodum ſic inſtitui: Dico contra Titium,
quod tenet talem rẽ, mihi tacitè obligatam, quia in-
uecta fuit loco pignoris in talem fundum, quem lo-
caui Sempronio: quare peto eum condemnari ad ip-
ſam rem tradẽdam, ita quod ego poſſim adipiſci poſ-
ſeſſionem ipſius, implorans officium iudicis, vt ad
g hoc g compellatur, &c. *Et hic non fit mentio rei pigno*
ratæ, quaſi res pignorata fuerit coloni, vel non fuerit, vn-
de ſi tertius excipiat, & velit referre quæſtionem domi-
nij, ideſt, contra actorem controuertere cauſam dominij:
replicandum eſt, quod agas poſſeſſorio, nec intres diſpu-
h *tationem rei pignoratæ,* h *an ſit debitoris, vel non, quod*
obſerua diligenter.

ADDITIONES.

a l.1.de Sal u.interd.l.1.C.de preca.
b Bar.in d.l.1.de Sal.interd.
c d.l.1.§.cum prædium, l.& quæ nondum, §.1.de pignor.
d Fa.l.ſi ab eo, de pignor.
e Et idem Ange.hic conſulit.
f Bar.in l.1.de Sal.interd.
g d.l.1.& l.certi iuris, C.de locat.& conduc.
h Ita Iaſ.hic admonet.

§.In perſonam.

1 *Actio receptitia eſt antiquata, & in actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſa.*
2 *In quo conuenerit actio de conſt.pec.& actio receptitia.*
3 *Item in quo prædictæ actiones differant.*
4 *Quibus caſibus hodie agatur actione de conſtituta pecunia.*
5 *Actio receptitia vnde dicta, & recipere quid ſignificet.*

a In perſonam quoque actiones ex ſua iuriſdictione
propoſitas habet Prætor: veluti de pecunia conſtitu-
ta: cui ſimilis videbatur receptitia. Sed ex noſtra b
conſtitutione (cum & ſi quid plenius habebat, hoc in
actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt) & ea
quaſi ſuperuacua, iuſſa eſt cum ſua autoritate à no-
ſtris legibus recedere. Itẽ Prætor propoſuit c actio-
nem de peculio ſeruorum, filiorumq; familiarum: d
& eam, ex qua quæritur actor iurauerit, e & alias
complures.

a *De actionibus in rem prætorijs viſum eſt, nũc ad perſo-*
nales deſcendendo, Iuſtinianus pleraſq; enumerat in gene
re, quarũ tractationẽ priuſquam aggrediatur obiter, &
1 *quaſi perfunctoriè oſtendit.† Receptitiã actionẽ eſſe an-*
a *tiquatã, atq; in actionẽ pecuniæ conſtitutæ* a *transfuſam.*
Vt aũt intelligatis (quandoquidem & abolita leges reuol
b *uenda ſunt, ſi vtilitas inde aliqua, & dilucidior* b *ſenſus*
hauriri poſſit) qualis hæc actio fuerit, & in quibus cõuene-
rit aut etiam diſcreparit ab actione de conſtituta pecunia,
2 *† ſciendũ eſt, hoc inter vtramq; actionẽ fuiſſe cõmune, qđ*
vtraq; ex conſtituto naſcebatur, ideſt, poſtquã argenta-
rius, vel quiuis alius debitor cõuentus vt ſolueret, ita cre-
ditorẽ dimiſit, vt ſe hoc vel illo die ſoluturũ conſtitueret,
3 *ex hoc conſtituto oriebatur vtraq; actio.† In illo aũt* c *dif*
c *ferebãt, quod actio de pecunia conſtituta locum habuit,*
quicunq; is fuiſſet, qui conſtituerat. Receptitia *verò tum*
demum procedebat, cũ argentarius cõſtituiſſet. Diſcrepa-
bãt & in hoc, qđ actioni de cõſtituta pecunia locus erat,
cum res tantũ fungibiles, nempe ea, quæ numero, ponde-
re, menſurave conſiſtunt conſtituta fuerant. Receptitia
verò agi poterat, quicquid fuiſſet id, quod debebatur, mo-
bile an immobile, dum argentarius conſtituiſſet. Sic ergo
prior actio latius patuit, quod ad perſonas attinet, nam
quilibet conſtituere poterat, ſed in anguſtias contracta
erat, quod ad res pertinet, quia res tantũ fungibiles conſti-
tuebantur. Ex diuerſo actio receptitia magis coarctata
erat, ſi perſonas ſpectes, quoniam ſolus argentarius ea te-
nebatur, & latius patẽtem vſum habuit, ſi res inſpicias:
nam omnia, quæ cuiquam deberentur, recipiebat. Et hæc
d *quidẽ obſeruabantur. Imperator verò Iuſtinianus ſua* d
cõſtitutione Receptitiam *actionẽ ſuſtulit, & id quod ple-*
nius habuerat receptitia, in actionem conſtitutæ pecuniæ
tranſtulit, quemadmodum textus præſens ſatis ſignificat.
4 *† Ex quibus cõſequitur primũ, quod hodie ex ſola actio-*
ne de cõſtituta pecunia tam cũ argentario, quã cum quouis
alio conſtituente agatur. Deinde, quod hæc actio aduerſus
quemuis cõſtituentem, & quauis in re debita, ſiue fungibi
li, ſiue nõ fungibili, locũ habeat.† Dicta aũt eſt Recepti
5 *tia, elegãti quadã loquẽdi figura, a recipiẽdo, ideſt, accipiẽ*
do, ſeu promittendo. Recipere *enim inter alia ſignificat,*
facienda ſuſcipere, & cũ obligatione promittere. Sic Cice-
ro Craſſo. Quæ tibi, *inquit,* promitto ac recipio, eſſe ſã
ctiſſimè obſeruaturum: *quanquam & pro ſimpliciter*
promittere, apud eundem nõ ſemel ponitur. Recipere er-
go dicebatur Argentarius, qui quod alicui ex penſum tu-
lerat, ſine ſtipulatione promittebat, ſe certa die ſoluturũ.
e b Conſtitutione. *Quæ etiamnum* e *in Codice extat.*
f c Actionem de peculio. *Quæ altero ab hinc* f *§.expli*
cabitur.
g d Et eam. *Quæ tertio ab hinc* g *§.enarratur.*
e Et alias complures. *Veluti exercitoriam, Inſtitoriam,*
Tributoriã, Quod iuſſu, Depoſiti quatuor de cauſis, &c.

ADDITIONES.

a l.1.C.de conſt.pecun.
b Arg.§.1.ſupra.de teſt.ord vide ibi mod.& Bar.in l.1.de fal.
c Hæc ex Theophilo fere omnia.
d In d.l.a.
e l.pen C.de conſtit.pec.
f §.action.infra eod.
g §.item ſi quis poſt.infra hoc tit.

§. De conſtituta.

1 *Vniuerſalitas ſemper in legibus ad perſonas aptas reſtringitur.*
2 *Conſtituere quid in hoc propoſito ſignificet.*
3 *Defintio actionis, de conſtit. pecunia.*
4 *Conſtitutum ſi nudo pacto.*
5 *Nudum pactum qualiter fiat.*
6 *Conſtitutum quibus verbis fiat.*
7 *Poteſt etiam inter abſentis conſtitui.*
8 *An factum alienum conſtitui poſſit.*
9 *Conſtitutum præſupponit debitum.*
10.13 *Conſtituti quæ ſit vtilitas.*
11 *Super ciuili tantum debito non poteſt conſtitutum fieri.*
12 *Quæ ſit ratio quod debito ciuili poſſit fideiuſſor accedere, & non conſtitui.*
14 *Poteſt conſtituere quis ſe ſoluturum quod alius debet.*
15 *In conſtituto pro alio attendimus, ſolum vt obligatio per conſtitutum transferatur in conſtituentem.*
16 *Cauſa actionis de conſtituta pecunia.*
17 *In conſtituto ex nudo pacto oritur actio.*
18 *Conſtituere qui poſſint.*
19 *Conſtitutum fieri poteſt pro omnibus rebus in ſtipulationem deducibilibus.*
20 *Forma actionis de conſtituta pecunia.*

De conſtituta autem pecunia *a* cum omnibus agitur quicunque pro ſe vel pro alio ſoluturos ſe *b* conſtituerint: *c* nulla ſcilicet ſtipulatione interpoſita, nam alioqui ſi ſtipulanti promiſerint, *d* iure ciuili tenentur.

Iuſtinianus *actionum prætoriarum in perſonā exempla in genere propoſita, nunc exequitur, quo ad ſpeciem: & primo actionem* pecuniæ conſtitutæ *enarrat, cuius*
a *materia per quam vtilis eſt, & inter mercatores* a *frequentiſſima Interpretemur ergo principe loco textum.*
a Dum omnibus. *Hanc vniuerſitatem coercere debes ad perſonas aptas: quia furioſus, mente captus, is cui bonis interdictum eſt, item pupillus, per ſe non poſſunt vel*
b *conſtituere vel ipſis* b *conſtitui.* † *Et pro regula tradi-*
1 *tum eſt, in legibus nunquam tantam vniuerſalem propoſitionem eſſe, quæ vniuerſaliter omnino intelligatur, quin*
c *accipiat reſtrictionem ad* c *homines opus.*
2 *b* Conſtituerint. † Conſtituere *hoc loci eſt cum parte ipſa ſtatuere, ideſt, deliberate promittere, & ſe debitorem facere ad id, quod iam debitum eſt. Debitum enim*
d *oportet eſſe, quod conſtituitur:* quoniam (*vt Vlpianus* d *ait*) hactenus conſtitutum valebit, ſi quod conſtituitur, debitum ſit: *non quidem in perſonam, ideſt, non ab*
e *eo præcisè, qui conſtituit, ſed (vt idem* e *ait) in rem, ideſt, generaliter, ſiue ab illo, ſiue ab alio. Atque ita hac in materia hoc verbum vbique accipias.*
c Nulla ſcilicet ſtipulatione: *Sed dūtaxat nudo pacto & ſimplici promiſſione. Eſt tamen hæc iterata quædam promiſſio, quoniā promittit quis ſe ſoluturum, quod prius aliquo modo debeatur. nam alioqui non conſtat conſtitutum, etiamſi ab eo ineatur, qui non ignorat, nihil deberi. Ludere enim videtur, & nihil agere, qui promittit debitum alienum, quod ſcit nullum eſſe.*
d Iure ciuili tenentur. *Ex ſtipulatione, daturque aduerſus eos ordinarium remedium, nempe actio ciuilis, vt con-*
f *dictio certe,* f *vel actio ex ſtipulatu: quemadmodum ſuo loco diximus.*
Ex *hiſce textus noſtri verbis, facile, & ſine omni negocio poteſt actio* de conſtituta pecunia *hunc in modum*
3 *definiri:* † quod ſit actio perſonalis prætoria, qua agimus aduerſus eum, qui per nudum pactum cōſtituit ſe ſoluturum, id quod ipſe prius ex nudo pacto, vel alius quiſpiam ex quacunque cauſa debebat. *Explicemus ex verba ſigillatim. Quod ſit* perſonalis prætoria,
4 *ex præcedenti §. ſatis, cōſtat,* † *Dixi,* per nudum pactū: *ſi enim per ſtipulationem facta eſſet obligatio, daretur or-*
g *dinarium remedium, nempe ciuilis actio, vt Condictio* g *certi, quando certum quid deductum eſt in ſtipulationem: vel actio ex ſtipulatu, quando incertum quid promiſſum*
5 *eſt.* † *Fit autem nudum pactum, ſi ſine aliqua interrogatione quis pro ſe vel alio pecuniam ſoluere conſtituerit,*
6 *vel ſpoponderit,* † *dicendo, Satisfaciam tibi, vel ſoluam*
h *tibi, aut per ſimilia congrua,* h *idoneaque verba. Vel*
i *ſi dicat Salua penes* i *me habes ſatisfiet tibi a me, con-*
K *ſtituo me quod Titius tibi ſoluet* K *hoc debitum. Item ſi conſtituatur præcedente etiam interrogatione, dum ta-*
l *men ex interuallo* l *reſpondeatur, abſitque animus inducendæ obligationis. Ex quo apparet, ſi naturaliter obligatus, forte ex minus ſolenni voluntate (quo caſu non haberet locum actio ex teſtamento) diceret, Soluam tibi, eum teneri actione de conſtituta. Sed etſi per nuncium vel epi-*
m *ſtolam* m *fiere, promiſſio, daretur hoc iudicium.* † *Con-*
7 *ſtituimus enim non inter præſentes, verumetiam* n *inter*
n *abſentes. Et ita differt Conſtitutum a fideiuſſione, quia*
o *hæc fit per* o *ſtipulationem, Conſtitutū vero per nudum pactum. Ad definitionem reuertendo, dixi,* ſe conſtituiſſe
8 † *quia ſi conſtituiſſet Titium, vt ſolueret id, quod Sempronius debet, conſtitutum non valet, eſſe enim omnino factum alienum. Si autem quis conſtitueret Titium, vt ſolueret quod ipſe conſtituens deberet, conſtitutum robur haberet, adſtringereturque conſtituens, quoniam promiſiſſe intelligitur ſe facturum & curaturum, vt Titius ſolue-*
p *ret, & ſic promiſiſſe* p *factum proprium. Adiunxi,* id quod ipſe ex nudo pacto: *quia conſtitui pecunia non poteſt, niſi ex aliqua conuentione, vel contractu præcedente*
9 *ſit debita:* † *ergo cum conſtitutum præſupponit debitum: neceſſe eſt in Cōſtituto, quod prius debitum ſit ex naturali*
q *& ciuili obligatione ſimul, aut ex naturali tantum quæ* q *ex nudo pacto prouenit. In hoc tamen titulo intereſt, an de eo loquamur, qui conſtituit ſe ſoluturum id, quod ipſemet prius debebat. qua ſpecie, ſi quidem naturaliter tantum debebat, propter conſenſum, legi non ſuffragante (vt*
r *eſt debitum* r *inter fratres, inter patrem, & filiū: item*
legatum

ADDITIONES.

a Bal. in rubr. C. de conſt. pec.
b l. 1. & l. 2. ff. de conſt. pec.
c Gloſ. hic, & gl. in l promittendo, in prin de iure do & Zaſ. hic.
d l. actenus, 11. de conſt. pec.
e l. cum qui, 5. §. 2. eod. tit.
f Vide ſupra in tit. de verb. obl.
g l. ſi quis certum, ſi cer pet. dixi ſupra de ver obl. in prin. Quomodo conſtituatur efficaciter, eſt tex. opt. in §. vlt. Auth. vt cum de appell cog.
h Auth. ſi quando, C. hoc tit.
i l. quidam, ff. de conſt. pec.
x Tex ſingul. in l. eum qui, §. ſed & certam, ff. eod.
l Zaſ hic.
m l eum qui, §. Iulianus. l. Titius, l. quidam, hoc titu.
n l qui autem, §. conſtituere, hoc tit.
o l. blanditus, C. de fideiuſſor.
p l. qui autem, §. 1. iuncta gl. in ver. ſed etſi quis, hoc tit.
q gloſ. hic in verbo conſtituerit.
r l. frater a fratre, de cond. indeb.

Digitized by Google

a legatum in non ſolenni a teſtamento relictum) † illud
10 conſtitutum magnæ eſt vtilitatis: robur enim acceſſit debili conuentioni, ortaq; eſt actio creditori, quam prius non habebat. Quod ſi vtroque modo, naturaliter & ciuiliter debebat, tum nihil vel parum adiumenti adfert hoc conſtitutum, niſi quod creditori alia aduoluitur actio, cum ex priori obligatione etiam ſine conſtituto experiri poßet, & conſultum eſt habere plura remedia. Aut vero de eo diſputemus, qui conſtituit ſe ſoluturũ, quod alius debebat:
11 & tum non refert, ex qua obligatione debeatur, † dummodo non ſit ciuilis tantum obligatio, quia ſuper illa con-
b ſtitutum fieri b nequit, niſi ſit eiuſcemodi debitum, ex
c quo detur actio, vt in debito ciuili ex c ſententia. Ex quibus ſatis deprehendis, ad quid conducat conſtitutum,
12 quidve conſtitutæ pecuniæ iudiciũ conferat. † Eſt & tum vtilis hæc actio, ſi debito præcedenti accedat qualitas commodi, vt locus, tempus: ſi conſtituam me commodiore loco vel tempore ſoluturum. Item ſi accedat qualitas monetæ, facilitas ſoluendi: vt ſi cum debeas mihi decem in moneta, conſtituas te in auro ſoluturum: vel pro fru-
d mento conſtituas te ſoluturum pecuniam, quia forte d
13 mercator. † Sed hic pulchræ inquiſitionis eſt, quare cum
e debitum ciuile tantum non poſſit e conſtitui, ei tamen
f fideiußor accedere f valeat? Vt quid tam variè? cum videantur quodammodo paria eße, conſtitutum, & fideiuſſio. Ego dimiſſis aliorum reſponſionibus, Zaſij ſolutionem amplector. Conſtitutum enim firmat & roborat debitum præcedens, eaque propter actionem producit, addit alias qualitates puta locum, tempus, monetam, & his ſimiles, quæ in principali appoſita non erant: vnde non mirum, ſi non poteſt firmare id, quod eſt indebitum, quia firmatio ſuccedens præſupponit rem firmandam eße aliquam. Secus eſt in fideiuſſore, is enim qualicunque acce-
g dit g obligationi, at non firmat contractum, cui accedit. Neque enim in plus obligari poteſt, quam ipſa principalis obligatio polleat. Vtcunque ergo fideiuſſor debito tantum ciuili adiungatur, ea tamen exceptio, quæ eſt contra debitum ciuile, fideiuſſore quoque proficit, ne durius obligetur. Quod tamen dictum eſt aliquod robur debito accedere per conſtitutum potius quam per fideiuſſionem, hoc procedit, niſi conſtitutum debito conditionali adijceretur, Zaſio adſtipulante, veluti ſi ſis mihi obligatus, ſi Cæſar Ratis bonam ad comitia veniat, & conſtituas te ſoluturum hoc debitum, illud conſtitutum nihil dat roboris debito principali, quia ſemper expectandus eſt euentus conditionis, ſi extat conditio, conſtitutum efficax eſt, ſi vero defecerit, cadit & conſtitutum, & ſi hoc ſpecie cõſtitutũ
h ſequitur h naturam conditionis debiti. Addidi in defi-
14 nitione, vel alius debebat, † quia poteſt quis conſtituere, ſed id quod alius debet, ſoluturum, quo caſu liberatur prin-
i cipalis debitor, obligatione in i conſtituentem, eiuſque
15 hæredes transfuſa. † Adpoſui ex qualcunque cauſa: vt oſtenderem, in conſtituto, quod ſit pro alio debitore, non attendi, ſiue is naturaliter tantum, ſiue naturaliter, & ciuiliter debeat, ſed in tantum vt obligatio per conſtitutum
K transferatur in K conſtituentem. † Cauſa huius actionis
16 proximior obligatio eſt, remotior vero l nudũ pactum.
l Et ſic diſcis, quod vtcunque regulariter iure ciuili nudum
m pactum non producat actionem, m † in conſtituto ta-
17 men ex nudo pacto actionem naſci, ob id certe, quia hoc nudum pactum adponitur ſuper debito iam naturaliter contracto, ideo potius operatur productionem actionis, quam ſi ſuper debito cõtrahendo adijceretur, hoc fit propter geminationem promiſſionis, quod videlicet per nudum pactum idem bis promittitur. Sunt & aliæ pleræque ſpecies, in quibus ex nudo pacto actio naſcitur, quas Ac-
n curſius hoc loci enumerat & Commentatores n vberius
18 eaſdem expendunt pleriſque in locis. † Poßunt autem ſe cõſtituere omnes, qui alioqui obligari queunt furioſus autem, pupillus, prodigus, ſimileſque perſonæ, quia ſine tu-
o torum curatorumve o autoritate non obligantur, nec
19 conſtituere poßunt. † Obſerua quoque obiter, conſtitutũ non tantum pro numerata pecunia fieri, ſed pro omnibus rebus, quæ per ſtipulationem obſtringi nobis poteurant. quamcunque rem, ſiue mobilem, ſiue ſolo hærentem quis ſe ſoluturum conſtituit, hac actione tenetur, vſque adeo etiam veteres pecuniæ appellatione omnes res patrimo-
p nio noſtro comprehenſas p ſignificare ſtatuerunt. † Vi-
20 deamus nũc, quomodo in forum producẽda ſit hæc actio. Eſt autem facilis eius forma, quia ex ipſo cõtractu vltro enaſcitur. Quum ergo & Titius eſſemus in eadem negociatione, ipſeque pecunia indigeret, rogauit, vt centum ei ſolidos mutuo dârem: quos ita à me accepit, promittẽs ad proximas Calẽdas Maij ſe ſoluturum. Calendis autem venientibus creditam pecuniam numerare non potuit: ideoq; Seius per nudum pactum eoſdem aureos ſe pro Titio ſoluturũ cõſtituit. Quia autem ex illo conſtituto Seius efficaciter mihi obligatus eſt, peto eum condemnari ad dandum, & ſoluendum prædictos centum ſolidos, &c. Et ſic libellus procedit, ſi quis conſtituit ſe ſoluturum, quod alius debebat. Facile autẽ poteris mutare in caſu, quando quis conſtituit ſe id ſoluturum, quod ipſemet prius debebat.

ADDITIONES.

a Gloſ. magna in l. 1. de cond. indeb.
b Tex. in l. 1. ad fi. ff. de conſt. pec.
c l. Iulianus verum debitorem (ſecundum communiorem intellectum) de cond. indeb.
d d. l. 1. § an poteſt.
e d. l. 1. ad fi.
f §. 1. cum gloſ. ſupra de fideiuſſ.
g l. Græcè, §. & generaliter, de fideiuſſ.
h Bonus tex. in l. id quod ſub conditione, ff hoc tit.
i l. 1. C. hoc tit.
K d. l. 1.
l §. noſtro hic.
m l. iuriſgentium, §. ſed cum nulla, & §. quinimo, & ibi Doct. ff. de pact.
n Iaſ. hic copioſe poſt alios omnes, & in d. §. quinimo.
o Dixi ſupra in tex.
p l. talis, de leg. 1. l. 1. §. mutuum. ſi cert. pet. l. pecuniæ verbum 187. & l. pecuniæ app. de verb. ſignif.

§. Actiones.

1 Peculium quomodo in hoc §. accipiatur.
2 Peculium in perſonis ſeruorum erat tantum vnum.
3 Filiusfam. habet quadruplex peculium: caſtrenſe, quaſi caſtrenſe, profectitium, & aduentitium.
4 Quid iuris pater habeat in peculijs filiorumfam.
5 Filiusfam. ex omni contractu & delicto obligatur.
6 Quomodo executio poſſit fieri contra filiumfam.
7 Actio de peculio in profectitio duntaxat locum habet, non etiam in cæteris peculijs.
8 Iure ciuili nemo ex alieno contractu tenetur.
9 Quam æquitatem Prætor conſiderauerit in actione de peculio.
10 Pater etiam inuitus & ignorans ex contractu filij peculiotenus obligatur.
11 De dictione, Tenus.
12 Differentia inter patrimonium & peculium.
13 Peculium dicitur veluti patrimonium & Peculium.

14.19.

14.19. *Definitio actionis de peculio: eiuſdemque declaratio.*
15 *Actio de peculio an ſit diſtincta ſpecies actionis per ſe.*
16.18 *Actio de in rē verſo, & quod iuſſu, ſunt potius adiectiones quam actiones.*
17 *Idque exemplo declaratur.*
20 *Hodie ex contractu filij vel ſerui oriuntur duæ actiones.*
21 *Pater actione de peculio conuentus quid deducat.*
22 *Pater conuentus filio mortuo, in ſolidum tenetur, fallit in peculio profectitio.*
23 *Pater tenetur de peculio ex cōtractu filij, non etiam ex delicto, ſecus eſt in domino.*
24 *Noxæ deditio hodie in ſeruis tantum durat.*
25 *Actiones de in rem verſo, & quod iuſſu, in ſolidū intenduntur: actio de peculio tantum peculiotenus.*
26 *Quatenus in peculio ſit, tempus ſententiæ ſpectatur.*
27 *Actio de peculio in profectitijs tantum locum habet: ſecus in caſtrenſibus vel quaſi, & aduentitijs.*
28 *Caſus, vbi huic actioni etiam in aduentitijs locus eſt.*
29 *Cauſa efficiens actionis de peculio.*
30 *Cauſa materialis.*
31 *Hæc actio ex ciuili naturali obligatione naſcitur.*
32 *Quid in hac actione probare debeat actor.*
33 *Forma libelli in hac actione.*
34 *Si cum filiofam. impubere contractum ſit, quomodo detur hæc actio.*

a Actiones autem *b* de peculio, ideo aduerſus patrem dominumve comparauit Prætor, quia licet ex contractu filiorum ſeruorumve *c* ipſo iure non teneantur: *d* æquum tamen eſt *e* peculiotenus (quod *f* veluti patrimoniū eſt filiorum filiarumq; familias, item ſeruorum) condemnari eos.

Exponitur *hoc §. altera actio perſonalis prætoria, quæ* de peculio *eſt, nō inutilis, quod ad filiofa. attinet. Accurſius, & poſt eum reliqui interpretes hoc loci quinq; alias*
a *actionum formulas partim ex eodem fonte* a *profluen-*
b *tes, partim huc impertinentes* b *enumerant, quarū tra-*
c *ctationem nos hic omittemus, ne tit. proximè* c *ſubſe-*
d *quenti dotem debitam* d *ſubtrahamus. Porro quia peculij crebra hic fiet mentio, pro euidētia admonendi eſtis,*
e *primo peculium varie in Legibus* e *accipi.* † *In ea vero,*
1 *quam tractamus materia, peculium dictum eſt, quaſi puſilla pecunia, ſiue patrimonium, quod voluntate patris vel dominio filiofam. aut ſeruo permittebatur, ſeparatum a*
f *rationibus* f *paternis & dominicis. Et poterat pater pro arbitrio ſuo illud augere, minuere, aut prorſus adime-*
g *re, ſi modo id non fieret* g *in fraudem alicuius.* † *Pecu-*
2 *lium autem in perſonis ſeruorum erat tantum vnum, &*
h *dicebatur* h dominicum, *id propter abolitam ſeruitutē gentium nimis duram, in foro noſtro nōn frequentatur. Eius tamen propter cognitionem antiquitatis & multa-*
3 *rum legum mētionem pariter faciemus.* † *Sed quod filiusfam. habet, eſt quadruplex.* Peculium caſtrenſe, *quod filiofam. eunti in militiam a parētibus propinquis & amicis donatum eſt, quodque ipſe filiusfam. in militia acquiſi-*
i *uit, quod niſi militaret,* i *acquiſiturus non fuiſſet.* Quaſi caſtrenſe eſt, *quod acquiſiuit filiusfam. ex ſalario publico, ex artium profeſſione, ex ſacerdotiorum prouentibus,*
K *ex cauſarū patrociniis, vel* K *parſimonia propria.* Profectitium eſt, *quod ex re patris eiuſve occaſione ad filiū proficiſcitur.* Aduentitium, *quod filius aliunde conſequitur, puta ab auo materno vel paterno, aut cognatorum*
4 *teſtamēto, quodve alias ex proſpera fortuna aduenit.* † *In caſtrenſi & quaſi caſtrenſi filius iure veteri habebat ple-*
num dominium, ideſt, tam proprietatem quam vſumfructum idq; & hodie obtinet. In aduentitio Pandectarum lege penes patrem erat plena poteſtas iuris & adminiſtrationis: hodie ſolus vſusfr. acquiritur patri, proprietate ad filiumfam. pertinere. In profectitio ſicut olim, ita & hodie filius neque proprietatem, neque vſumfructum ha-
l *bet, ſed vtrumque* l *patris eſt.* † *Deinde præmittendum*
5 *eſt filiumfam. n. poteſtate patris cōſtitutum ex omni con-*
m *tractu, & delicto obligari, & quidē in ſolidum, etiam* m *viuente patre, adeo vt poſſit conueniri a creditoribus, con-*
6 *demnarique per ſententiam ad ſoluendum.* † *Et quamuis nihil proprij habeat, poteſt tamen executio aduerſus ipſum fieri, vt in bonis paternis cedat, idque eo facere recu-*
n *ſante, carceri* n *mancipetur. Nunc ad textum.*
a Actiones, *Ideſt, adiectiones, ſiue qualitates actionum, ſeu formulas perſequēdi, iuxta ea quæ mox* o *infra ſubnectam.*
7 *b* De peculio. † *Intellige profectitio: de eo enim ſolum hic agitur. Aduentitium huius loci non eſt, & ex eo pater non niſi nomine filij cuius eſt proprietas, & tanquam*
p *legitimus adminiſtrator* p *conuenitur. Multo minus caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe peculium ad hanc actionem*
q *pertinet, cum eius nomine filius ipſe* q *conueniatur, &*
r *in eo habeatur pro* r *patrefam.*
8 *d* Ipſo iure. † *Subaudi ciuili, quo quiſque ex proprio contractu, non alieno obligatur, eatenus, vt nec pater pro filio, vel dominus pro ſeruo, nec e regione filius pro patre*
ſ *obligari* ſ *queat. Atque hæc eſt ſummi iuris regula.*
9 *d* Aequum tamen. † *Sed quæ fuit hæc æquitas, quā Prętor animaduertebat? Primum, quod iuris ciuilis executio in filiofam. dura admodum eſſet, vt aut bonis cederēt, aut*
t *in carcerem* t *detruderentur, vt iam dixi. Deinde cum*
u *pater filiofamilias dominuſque ſeruo expreſſe vel* u *tacite certam pecuniæ ſubſtantiam concedit, cum qua negotietur, non exprimendo certum negotiationis genus, (alias enim eſſet inſtitor) æquum Prætori viſum eſt ex horum contractu patrem, dominumque obſtringi, ac conueniri poſſe, tū ne deciperentur bona fide contrahentes cum filijs aut ſeruis: tum etiam, quia ex ipſorū voluntate præſumpta, propter conceſſionem peculij (quæ ſemper durat,*
donec

ADDITIONES.

a Propter actionem de in rem verſo, & quod iuſſu.
b Propter actionem exercitoriā, inſtitoriam, & tributoriam.
c Qui hunc ſequitur, quod cum eo, qui in alie poteſt. &c.
d Vt dixit Bal. in l. falſus, C. de furtis.
e Gloſ. in rub. ff. de pec. vide Bart. in rubr. ff. de pecu. & Bal. in l fi. in 2. & 3. col. ff. quod cum eo, &c.
f l. depoſiti, §. vlt. ff. de pecu.
g l. non ſtatim, & l. peculium naſcitur, cum l ſeq. & l ſumma cum ratione 2. hoc tit.
h Petr. de Bella Pertica, hic.
i l. caſtrenſe, de caſtr. pec. & l. 1. C. de caſtr. pec. lib. 12.
K Doct. in l. fori, C. de aduo. diuer. iud. & in l. quum oportet. ibi Bal. C. de bon. quæ lib.
l l. pater, de acq hær & l. quodcunque, de ver. obli. vide quæ dixi in § igitur, ſup. per quas perſ. no. acq.
m l. filiusf. de act. & obl. l. tam ex contractib. 56. de iud.
n l. penul. & ibid. Bar. & alij, C. qui bonis ced. poſ.
o Num. 14. & ſeq.
p l. non ſolum, C. de bon. quæ lib.
q l ex caſtrenſ. 18. §. vlt. de pecul.
r l. 2. ad S.C. Maced.
ſ l. 3. ne fil. pro pat. & in l. dominium. & ibi Doct. C. quod cū eo &c.
t Ad l. penul.
u Propter. l. depoſiti, § vlt. & l. quam Tuberonis, §. ſunt quidam. de pecul.

donec peculium rurſus adimatur) contraxiſſe videntur.
10 † *Hinc eſt, quod etiam ignorātes atque inuiti ex illorum*
a *cōtractu teneātur. Et* a *Caius.* Etiāſi prohibuerit, *ait*,
cū ſeruo contrahi dominus, erit in eum de peculio.
actio. *Verum quoniam parentum dominorumque volun-*
tas non eſt ſimplex & abſoluta, ſed certa ac limitata, re-
ſpectu illius quantitatis conceſſæ in peculium : ideo indu-
xit etiam Prætor, vt non in ſolidum, ſed quatenus ſe illa
voluntas, & ſic peculij, quantitas extenderet, parentes do
minique de negocijs per filios vel ſeruos geſtis obligentur.
Idque proprie vult textus noſter.
e Peculiotenus. *Ideſt, non vltra peculium, ſed quatenus*
11 *peculij vires eſſent, vt iam oſtēdi.* † *Et nota obiter dictio*
nem Tenus, *contra naturam præpoſitionis ſemper poſtpo*
ni, in ſingulari vtique cum ablatiuo, in plurali vero cum
b *genitiuo etiam, vt Valla docet in ſuis* b *elegantijs.*
12 f Veluti. † *Patrimonium proprio eſt liberi hominis: pe*
culium vero his tātum qui in aliena poteſtate ſunt, quæ-
ritur, & cum extra poteſtatem mittuntur, amplius pecu-
13 *lium non eſt.* † *Appellat autem illam pecuniam, quam*
pater vel dominus filio aut ſeruo ad negociandum permit
tit veluti patrimonium filij aut ſerui, cum non ſit: ſed quia
ſeparata eſt hæc pecunia a rationibus paternis, ſiue domi-
nicis, pater & dominus non connumerant inter ſua bona,
ſeorſimque ſuas rationes habent, quod ſigna.
14 † Excuſſo *textu, definiamus actionem* de peculio *le-*
gali et. Actio de peculio eſt perſonalis prætoria, qua
petimus a patre vel domino, vt ſoluat pro filiof. viuē
te, vel ſeruo nobis ex cōtractu obligato, quatenus eſt
15 in peculio. † *Hæc actio ex communi ſententia non eſt*
proprie diſtincta ſpecies actionis per ſe, ſed potius adie-
ctio, ſiue formula actionum, ex quibus oritur. Agitur
enim contra patrem vel dominum ex eo contractu, qui ce
lebratus eſt cum filio vel ſeruo, adiecta tamen illa formu
la perſequendi, de peculio, ſine hac enim non concedere-
16 *tur perſecutio.* † *Sic etiam, de actione in* rem verſo, &
quod iuſſu, *dicimus, quod ſint adiectiones, ſeu clauſulæ*
agendi ex quibuslibet negocijs geſtis cum ijs, qui ſunt in
c *poteſtate alterius. Eo quanquam, vt elegāter* c *Oldend.*
docet, aliæ actiones ex huiuſmodi controuerſijs naſci ſo-
leant inter contrahentes, aduerſus patrem tamen vel do-
minum abſq; his adiectionibus ſeu formulis(quibus vti-
que rei veritas reſponderet)non permittatur vlla perſecu-
17 *tio. Exempli cauſa.* † *Filius emit rem, quā vertit in vti-*
litatem patris naſciturne venditori actio ad precium con-
ſequendum? vtique naſcitur. Sed quia aduerſus patrem
intendi non potuiſſet, niſi re ipſa in commodum eius ver-
ſa, ideo venditi actio tali formula De in rem verſo, *exer-*
d *ceri poteſt. Hinc* d *Vlpianus,* Si a filio meo, *inquit*, fi-
deiuſſorem, accepero, id me non de in rem verſo, ſed
e de peculio actione mandati præſtaturum. *Et* e *alibi:*
Depoſiti nomine pater vel dominus duntaxat de pe-
culio conuenitur. *His enim edictis prætorijs non transfe*
f *runtur actiones,* f *ſed adijciuntur.* † *Siue ergo actionum*
18 *nomina dixeras, ſiue adiectiones, ſiue clauſulas, parum*
refert, modo vt ſcias, formulas eſſe agendi, quæ hiſce ver-
bis ſignificantur, vt appareat, quid potiſſimum in perſe-
quendo debito ſpectandum ſit, quando contrahitur cum
his, qui in aliena ſunt poteſtate. Ad definitionem reuertē
19 *do declaremus eam, more noſtro populariter.* † *Quod er-*
go ſit perſonalis *hæc actio, liquet: quoniam in perſonam*
eſt ex contractibus eorum, qui ſub alterius poteſtate, pa
tria, vel dominica, geſſerunt aliquid obligatorium. Præ-
toria *item eſt: quia cum Prætor ex ſua iuriſdictione intro*
duxit. Quod deinde dixi, qua petimus a patre vel domi
no, *&c. id omnino cum iure ciuili pugnare, & ex mera*
æquitate, quam Prætor cōſiderauit, proficiſci, ex his, quæ
ad tex. diximus colligitur. Subieci, a patre vel domino.
20 † *quia hodie ex contractu filij & ſerui oriuntur duæ*
actiones, vna eſt, quæ datur aduerſus ipſum filiū, vel
ſeruum contrahentem in ſolidum ex ſuo contractu adeo
quod ſi in ſolidum ſoluendo non ſit, detrudi poſſit in carce-
g *rem, niſi cedendo* g *bonis ſe liberauerit, (qua de hic agi-*
tur) aduerſus patrem, dominumve competit vſque ad vi-
res peculij, & quatenus in peculio eſt. Vlpianus. h Si
quis, *inquit*, cum filiof. contraxerit, duos habet debi-
tores: filium in ſolidum, & patrem duntaxat de pecu
i lio. *Et* i *Paul.* Ideo, *ait*, ſi pater filio peculium ade-
merit, nihilominus creditores cū filio agere poſſunt.
21 † *Deducit tamen conuentus, vel dominus, omne id, quod*
ſibi debetur, vel illis, qui ſunt in ſua poteſtate, K *tute-*
la, curave, ſi tamen aliunde debitum ſuum conſequi ne-
l *queat, nec indemnitati ſuæ* l *conſulat, & quod reliquum*
eſt, in peculium computatur. Appoſui, pro filio viuen-
22 te, † *quia ſi pater conueniretur filio mortuo, hodie non*
peculiotenus, ſed in ſolidū obligaretur, maxime in aduen-
titijs, caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus peculijs, quæ pa-
ter eo, quo nunc vtimur, iure, poſt mortem filij occupat,
non vt peculia ſed vt hæreditatem. Quod ſi hæres eſt, ſa-
m *tis etiam facere creditoribus* m *obſtringitur. In peculio*
vero profectitio, quia nihil innouatum eſt, pater defuncto
n *filio vſque ad vires peculij, & intra fines* n *eius tenebi-*
23 *tur. Subiunxi* ex contractu obligato: † *pater enim & do*
minus proprie tenetur de peculio, ſi filius vel ſeruus con-
o *traxerint, vel quaſi contraxerint, vt ſi* o *geſſerint nego-*
cia abſentis. In delictis differentia eſt inter patrem & do-
minum, quoniam ſi ſeruus deliquerit, noxamve dederit,
penes dominum optio eſt, an velit noxam reſarcire, vel
q *ſeruum dedere pro noxa, vt infra* p *ſuo loco audiemus.*
Secus eſt in filio, neque enim poteſt pro noxa dedi, ſi deli-
q *querit, licet olim aliud* q *obſeruaretur,* † *ſicque hodie*
24 *noxæ deditio durat in ſeruis tantum, & quadrupedibus,*
ſi forte damnum fecerint. Interdum tamen pater ex deli-
r *cto filij conueniri poteſt, ſi* r *factus ſit inde locupletior.*
25 † *Addidit*, quatenus eſt in peculio: *ad differentiam*
actionum, de in rem verſo, quod iuſſu, exercitoriæ, inſtito-
riæ, & tributoriæ, quæ etiam aduerſus patrem & domi-
num ex contractu filij vel ſerui intendi poſſunt, non ta-
men de peculio tantum, ſicut hæc, ſed in ſolidum, ſicut ti-
[illegible] *titulo*

ADDITIONES.

a In l. ſi quis ſeruum, de pec.
b Lib. 2 cap. 9.
c Hinc in practica huius actionis.
d In l. 3. §. cui congruit, de pec.
e d l. depoſiti, in prin. eod. tit.
f l. eum qui in mea §. item ſi ſeruus, de exer. ac l. filiusfam. in fi. de in rem verſo.
g l cum filiusfam. C. qui bo. ce poſſ.
h l. ſi quis cum filiofam. 29. de pec.
i l. & ideo, eo. tit.
K l. peculium, & l. ſed ſi damnum, de pecul.
l l ſi noxali, §. idem recte, & § quod autem, hoc tit.
m Toto tit. C. de hær. act. & l. vnic. C. vt act. ab hær. & con. hæred. &c.
n Gloſ. in l pater. 2. in ver. teſtamento, de caſt. pec.
o l. ſi filiusfam. ff. de neg geſt.
p In tit de noxal. acti.
q §. vlt. infr. de noxal. act.
r Per gl. mag. hic, & quæ notant. Doct.

a tulo proxime a ſequenti docebitur. † Porro quatenus in
26 peculio ſit, tempus rei iudicatæ ſpectatur, etiamſi cum
b intenditur actio, nihil aut parum in eo b fuerit. † Illud
27 diligenter aduertendum eſt, quod & ſupra dixi, hanc
actionem in profectitio tantum peculio locum habere, in
caſtrenſi enim vel quaſi caſtrenſi pater non tenetur, vi-
uente filio, ſed ipſe filius conuenitur tanquam paterfam.
c cum plena poteſtas iuris & adminiſtrationis c penes
ipſum ſit. Eo vero mortuo, conuenitur pater in illis, non vt
in peculijs, ſed velut hæres: ſi tamen filius non reliquit li-
beros. In aduentitio vero pater conueniri debet, ſicut le-
d gitimus d adminiſtrator, & conuenietur in ſolidum, non
peculiotenus: obligatur enim filium defendere in ſolidum:
velut quiuis adminiſtrator: atque eo amplius, quod pater
e eſt, ſicut alibi Martianus e dicit. † Si tamen pater per-
28 miſiſſet aduētitij peculij adminiſtrationem filiofam. tūc
procederet etiam nunc iſta in patrem actio, ſicut olim.
29 † Cauſa efficiens huius actionis eſt ipſe Prætor, qui natu
rali æquitate motus, hanc contra ius ciuile introduxit, vt
30 ſupra ad textum duximus. † Cauſa materialis eſt, ciuilis
31 & naturalis obligatio. † Nam cum parentes vel domi-
ni haberent plenum ius peculij, quod ideo concedebant fi-
lijs vel ſeruis, vt negociarentur, quare non dicamus, filij
etiam hodie ciuilem & naturalem obligationem introdu
f ci Prætoris? f Paulus: Qui peculij, inquit, adminiſtra
tionem cōcedit, videtur permittere generaliter, quod
g & ſpecialiter permiſſurus eſt. Et ideo g Vlpianus ſæ
pe vtitur: verbo obligationis, vt nihil opus ſit anxia Do
h ctorum inueſtigatione, h vtrum naſcatur ex ciuili tan-
i tum, an etiam ex naturali obligatione, vt non inſcitè i
32 Oldend. etiam docuit. † Probat autem hoc in iudicio actor
primum, contractum cum filio vel ſeruo celebratum fuiſ-
ſe, ex quo principalis obligatio orta eſt. Deinde, apud pa-
trem ſeu dominum peculium extare, vt aliquo modo poſ-
33 ſit ſatisfieri. † Ad praxin tandem deueniendo, poteſt ſub
hac fere forma proponi hæc actio: Poſtquam comper-
tam habebam, Titium filium Sempronij ex eius cō-
ceſſione habere peculium, quo poſſet negociari, con-
traxi cum eo, & vendidi ei centum modios frumenti
triginta aureis, quos hactenus ab eo exigere non po-
tui. Quia autem Sempronius pater eius tenet & poſ-
ſidet hoc peculium, peto eum in prædicta ſumma
XXX. aureorum condemnari. Exempla aliorum con-
tractuū huc facile adferre potes. Sunt qui adijciunt hanc
clauſulam (Quatenus in peculio eſt). Sed Iaſon ait, hāc
moderationem penes iudicē eſſe. Ego amplius, ſatis eam
iure ſuppleri puto, quia ſolidum petendo quis videtur ſe-
K cundum tenorem iuris petere, quam ſequitur iudex in K
34 dicenda ſententia. † Illud etiā notandum eſt, quod ſi cum
filiofam. impubere fuerit cōtractum, ita datur in patrem
l actio, ſi locupletius ipſius peculium factum ſit. l itaque
in tali ſpecie facienda eſt mentio de auctione melioratio-
neve peculii, quæ acceſſit per creditorem, eſtque probāda.

ADDITIONES.

a Infra quod cum eo, &c.
b l. quæſitum eſt, in prin. de pecu.
c l. 4 & l actionem, de caſt. pec.
d l. 1. C. de bon. mater. l. vlt. §. vbi autem, C. de bo. quæ lib &c.
e d. l. ex caſtrenſi, 18. §. vlt. de caſt. pec. gl. in l. pater qui caſtrenſe, ibid.
f In l. qui pecu. de pec.
g In l. 3. §. Iulianus quoque, ff hoc tit. de pec.
h Bar in l. frater, de cond. indeb.
i In practica huius actionis.
K l. pen. ff. quod cum eo qui in al. &c.
l l. 1. §. ſi cum impubere, de pec.

§. Item ſi quis poſtulante.

1 Quid ſit iuſiurandum, & eius ſpecies.
2 Iuſiurandum voluntarium.
3 Iuſiurandum neceſſarium.
4 Iuramenti neceſſarij varia ſpecies.
5 Iuriſiurandum iudiciale.
6 Species huius §.
7 Iuramentum poteſt deferri & referri.
8 In cauſis famoſis ceſſat relatio.
9 Iuramentum ex interuallo ſuſceptum nihil proficit, & num 20.
10 Si remittatur iuramentum, habetur pro præſtito. & num. 24.
11 De iuramento formi, & informi, & nu. 30.
12 Poſt præſtitum iuramentum, reus denuo admoneri debet, vt ſoluat antequam agatur.
13 Quam æquitatem conſiderauit Prætor in actione iuratoria introducenda.
14 Iurans non tenetur probare debitum.
15 Definitio actionis in factum ex iureiurando.
16 Actio ex iuramento quare ſit perſonalis.
17 Quando actio ex iuramento proprie locum habeat.
18 Si actor reo defert iuramentum, iſque actione perſonali conuentus iuret, datur ei regulariter exceptio.
19 Quid item obtineat in actione reali.
20 Iuramentum vltroneum, quod fit nemine deferēte, nihil operatur.
21 In quouis iuramento ineſt tacita conditio, ſi ſtatim accepietur.
22 23 Deferens, niſi iuramentum incontinenti ſuſcipiatur, pœnitere poteſt, & illud reuocare; & defenſa ex in re Bartoli cautela,
25 Quomodo iuſiurandum remittatur.
26 Iuramento præſtito, illi ſtatur, etiāſi deferens periurium probare vellet.
27 Condemnatus ob præſtitum ab aduerſario iuramentum non poteſt appellare.
28 An periurius puniri debeat.
29 Intellectus l. 2. C. de reb. cred. & iureiurando.
30 Iuſiurandum iudiciale præſtatur formiter.
31 Ex iuramento formi duæ dantur actiones, & num. 32.
33 Quando dicatur informiter iurari, & num. 36.
34 Informe iuramentum producit actionem in factum iuratoriam.
35 Doctores errare circa iuramentum informe.
36 In iudicijs nihil admitti debet ſine cauſa generali vel ſpeciali.
37 Cauſa actionis iuratoriæ.
38 Actio in factum ex iuramento eſt natiua, non datiua.
39 Quid actor debeat in hac actione.
40 De forma libelli in iudicio.
41 Forma executionis in cauſa iureiurando definita.

Item a ſi quis b poſtulante aduerſario c iurauerit, d deberi ſibi e pecuniam, quam f peteret, neque ei g ſoluatur: h iuſtiſſime i accommodat k ei talem l actionem, per quam nō illud quæritur, an ei pecunia debeatur: ſed an iurauerit.

Tertia actio perſonalis a Prætore introducta, hoc §. expēditur, actio. ſ. in factū ex iureiurādo proficiſcēs. Ad cuius euidentiam præcognoſci debet, quantum ad præſentiā
1 ſatis eſt quid ſit iuſiurandum, quotquot eius ſpecies. † Iu-
ſiurandum

iurandũ eſt affirmatio vel negatio, ſacra rei aſſertione,
vel atteſtatione firmata. Unde & ſacramẽtũ dici ſolet,
quaſi ſacra rei arctiſſimũ vinculũ, quod nullo modo ſit ſu-
dẽdũ, vt grauiter Cicer. lib. 3. Offic. diſput. Eſt aũt iuſiu-
2 randũ multiplex. † Quoddã. n. volũtariũ eſt, quod & cõ-
uẽtionale dicitur, ſiue iuramentũ ex pactione, quando ex
ſimplici cõuentione partiũ iuratur extra iudiciũ, ad cõfir-
mãdũ cõtractus, pacta, trãſactiones, & q̃cunq; negocia, vi
a delicet vt promiſſa a ſeruẽtur. Voluntariũ aũt ideo dictum
eſt, quia dependet planè ex arbitrio inuicẽ negociantium,
3 quatenus ſit dãdũ & accipiendũ. † Deinde quoddam eſt b
b neceſſariũ, quod iudex ad præparationẽ, vel ẽt cognitionẽ
iudiciorũ recte exercendã, nemine impellẽte defert, ne qd
per fraudẽ eorũ, qui in iudicio verſantur, incidat, q̃ euertat
veritatẽ, ideo ſic dictũ, quia plerũq; is, cui defertur p iudi-
4 cẽ, volẽs nolens iurare cogitur. † Sub hoc aũt variæ ſpecies
c iuramẽti includuntur, vt ſunt, q̃ dãtur, vel c calũniæ, vel d
d teſtimonij dicẽdi, vel cautionis, vel æſtimãdæ rei e gratia,
e itẽ iuramẽtũ iudicis, vel f aduocati, & ſi quæ ſunt his ſimi
f lia. Et hæc duo iuſiurãdi genera nõ ſũt huius loci. † Quod
5 dã deniq; iuſiurãdũ, iudiciale dicitur, q̃ iudex in iudicio,
vel aduerſarius iudice approbãte ad explicandã ſemel to-
tã litem, alteri defert. Vnde ẽt deciſoriũ nũcupatur, q̃ fi-
nẽ imponat controuerſiæ, vt actori decernatur, q̃ intendit,
g aut reo, quod g excipit, & de eo ſolũ in præſenti loco diſpu
6 tatio erit. † Species hic talis proponitur, cũ Titiũ conueniſ
ſem, mihi obligatũ in decẽ, is iuſiurandum mihi detulit, vt
iurarem, illa mihi deberi. Ego approbãte iudice, tantã pe
cuniã, quantã petij, debere illũ mihi, iuraui ſaltem infor-
h miter (q̃ qualiter accipi debeat, ex infra h dicendis appa-
rebit.) Titius adhuc eam pertinaciter ſoluere recuſat. Præ
tor dat mihi in eum actionem in factũ, ex iureiurando, quã
intendens, planum facere non cogor, debeaturne id mihi, q̃
petij, verũ ſi id ſolũ docuero, me iuraſſe Titio deferente, &
iudicem approbaſſe tale iuramẽtũ, neceſſe erit, vt condem
netur, quoniam ab omni controuerſia diſceſſum eſt per iuſ-
iurandum, & non aliter cenſeor viciſſe totam litem, quam
i ſi probaſſem i intentionem meam, quia iuramentum ha-
K bet vim K iudicati. Exponamus textum craſſe.

a Si quis. Actor .ſ. nam de eo propriè hic agitur.

b Poſtulante. Ideſt, iuſiurandũ deferente reo, vel ẽt eius
procuratore, ſiue is vniuerſorũ bonorũ adminiſtrationẽ ha
beat, ſiue ſpeciale mandatũ habeat, aut in rẽ ſuã procura-
l tor l ſit. Cæterũ ſi quis iurauerit nemine deferente, Prætor
m non tuetur hoc m iuſiurandũ. † Põt ẽt hoc caſu actor, ſi ma
7 luerit, referre iuramentum, ſicut initio deferre reo conuento
n talem n conditionem potuiſſet. Veruntamen in cauſis fa-
o moſis o ceſſat relatio. † Quod ſi actor primus detuliſſet iu
8 ramentum aduerſario, & is neque iurare, neque referre iu-
ramentum vellet, cenſeretur malam habere conſcientiam,
p ac nolle prorſus actori præſtare id, p quod debet.

c Iurauerit. Ea .ſ. forma qua delatũ eſt, & incontinenti,
9 poſtquam delatũ eſt, † nã ex interuallo acceptatam nihil
q proficit, niſi de q nouo deferatur. † Quod ſi eo iurare volen
10 ti remiſſum ſit iuſiurandum? Et perinde eſt, ac ſi iuraſſet,
r & habetur pro præſtito, r naſceturque hæc actio.

d Deberi. Non expreſſa in iuramento cauſa, ex qua dẽt,
11 † quod Doctores vocat iuramentum informe, tum. n. huic
actioni iuratoriæ locus eſt. Nã ſi cauſa adijceretur, vt Iu-
ro te mihi debere ex cauſa empti (quod formæ iuramen
tum appellant) agi poſſet actione vtili ex contractu pro-
ſ pter iuramentum. De vtroque ſ infra mox videbimus.

e Pecuniam. In generali ſignificatione pecuniæ verbum
t accipe, vt omnes res comprehendas. Ait enim t Vlpia-
nus. Iuſiurandum & ad pecunias, & ad omnes res lo-
cum habet. Et alibi. u Quacunque, inquit, actione
quis conueniatur, ſi iurauerit, ei iuſiurandum, &c.

f Peteret. Actor iurans.

g Soluatur. Quia reus adhuc ſoluere p̃tinaciter recuſet.
12 † Et ſic præſupponit admonitũ fuiſſe aduerſariũ poſt iura
mentũ, vt ſolueret, priuſquã hoc iudiciũ aduerſus eũ inten
deret, q̃ in foro ſeruandũ eſſe ſuadet chriſtiana charitas.

h Iuſtiſſime. Sed quæ eſt hæc iuſtitia ſiue æquitas, quã
13. Prætor conſiderauit? † Reſpondeo, ipſum iuſiurandum, qđ
vtiq; ſeruari debet. Nã cum ſemel iuratũ eſt, tueri oportet
religionem ſacramenti, ne ad contemptum diuini nominis
peperã retractetur. Recte. n. Cicero ait, nullũ vinculũ ad
ſtringendã fidẽ iureiurãdo Maiores arctius eſſe voluerũt.

i Accõmodat. Permittit, concedit. Idque non ipſi ſolum,
ſed & eius heredi, vel etiam ſingulari ſucceſſori ipſius
rei, de qua iuratum eſſet.

K Ei. Qui iurauit.

l Actionem. In factum ex iureiurando promanantem:
quam mox enarrabimus.

14 An ei pecunia. † Iuramẽtũ. n. eũ exonerat neceſſitate p-
bãdi debitũ, poſtq̃ p̃ſtitum eſt, tum pp religionẽ iuriſiuran
di, vt dixi, tum pp conſenſum mutuum ipſorũ litigãtium.

Declarato textu, definiamus pro more actionẽ ex iurein
15 rãdo legaliter. † Actio in factũ ex iureiurando, eſt per-
ſonalis, qua agit is, qui deferente aduerſario ſuo incõ
tinenti iurauit informiter, quid ſibi deberi, vel reũ
16 ſuas poſſidere. Explicemus hæc verba. † Quod ſit per-
ſonalis hæc actio, patet, cum ex eo, q̃ hic inter perſonales
cõnumeratur, tũ ẽt, quia in p̃ſonam eſt ex quaſi cõtractu.
x Nã in iureiurando, ſi autoritatẽ ſpectes, inſtar x habet rei
iudicatæ, ſi vero reſpicias conuentionẽ deferentiũ, referen-
tiumque mutuo conſenſu iuſiurandum, tum vim & ſpeciẽ
y continet tranſactionis, nouationis, y delegationis, & ſolu-
17 tionis. Sequitur, qua agit is, &c. † quia hæc actio proprie
locum habet, quãdo iuſiurãdum a reo delatũ eſt actori, vt
is iuret ſibi quid a reo deberi, tũ. n. naſcitur actio in factum
ex illo iureiurando, nec amplius quærendum eſt, reus de-
beat, & ex qua cauſa, ſed tãtum, vt de ſacramento cõſtet,
i. quod actor iurauerit. Et ſi de hoc cõſtiterit, dãnatur reus
ſicque habet hoc caſu iuramentum vim & effectum na-
turalis obligationis, de quo, & alijs quam plurimis iuris
18 iurandi effectibus, Iaſ. hic ample diſputat. † Poteſt tamen
actor

ADDITIONES.

a de hoc loquitur l. 1. & auth ſacrã puberũ, C. ſi adue. vend.
b De hoc tractatur in l. admonẽdi. ff de iureiu. & in l. in bonæ
fidei, C. de reb. cred. & iureiu. & in c. vlt extra de iureiu.
c Vt C. de iureiur. propter calu.
d Alex. & Iaſ. in rub ff de iureiur.
e Iuxta l. ſi tutor, de in lit iuran.
f l. rem non nouam, C. de iud.
g L. 1. in fi. de iureiur.
h Infra num. 18.
i l. iuſiurandum a debitore, de iureiur.
K l. 2. de iureiur.
l l. iuſiurandum quod ex conuentione, §. vlt. illo tit.
m dicam infra num. 29.
n l. eum qui iurauit. in prin. hoc tit.
o c. vlt. de iureiur.
p l. manifeſtæ turpitudinis, de iureiu.
q l. ſi quis iuſiurandum, C. de reb. cre. & iureiur.
r l. nõ erit, §. vlt. cũ l. ſeq h. t. l. actori, C. de reb. cred. & iur.
ſ num. 16.
t l. iuſiurandum & ad pecu. hoc tit.
u . . . .
x l. 2. de iureiur.
y l. q. iuraſſe, § vl. & l. ſeq. h. t. vide l. 1. i pri ff. qua. re act. nõ de.

Hh

actor in iudicio ſacramentum reo deferre, vel delatum etiã
referre, qua ſpecie, ſi reus iurauerit, & quæratur, num ex
illo iuramento reo oriatur actio, diſtinguendum eſt. Nã ſi
reus conuentus actione perſonali iurauit, nempe ſe non eſſe
obligatum actori, tunc ipſi datur exceptio tantum ex iure-
iurando, qua ſcilicet reus actorem denuo aduerſus ipſum
agentem, & ad eandem obligationem adigentem ſubmo-
19 *uere poteſt.† Quod ſi reus cõditione delata iurauit in actio*
ne reali, intereſt an iuſiurandum ſimpliciter & negatiuè
præſtitum ſit, ſcilicet rem non eſſe actoris, & ex eo non
actio, ſed tantum exceptio naſcetur. an vero affirmatiuè,
nempe rem, quam actor petit, ſuam eſſe: tum ſi ea res ali-
quo caſu ad actorem peruenerit, habet reus ex iuramento
actionem in factum, non tamen contra quemlibet poßeſſo
a *rem, ſed duntaxat aduerſus* a *eum, propter cuius delatio-*
nem iurauit. Additur, deferente aduerſario: *id enim ne*
20 *ceſſarium eſt.† Nam ſi quis iuraret, nemine ei iuſiuran-*
dum deferente (quod a Zaſio dicitur iuramentum vltro-
neum, *ad differentiam voluntarij) Prætor denegat ei hoc*
iudiciũ, ſibi enim iurauit. Alioqui facillime quiſque ad iu-
b *ſiurandum decurrens, nemine ſibi deferente, oneribus actio*
21 *nũ* b *ſe liberabit.† Dixi,* incontinenti, *quia in quouis iu*
ramento delata ineſt tacita conditio, vt in continenti acce-
ptetur: nam ex interuallo ſuſceptum nihil proficit, vt ſi cõ
ditione delata quis deliberare vellet, ac deinde paratus eſ-
c *ſet iurare, quia nihil aget, niſi iuramentũ de nouo* c *defera-*
tur, idq; ob religionis eminentiam, & ne illudatur diuino
numini. Per quod dogma confunditur notiſſimus error in iu
dicijs, vbi etiam ex interuallo præſtitũ iuſiurandum ple-
rumque obtinet, tametſi aduerſarius denuo illud non in-
22 *tulerit. † Hinc colligitur, actorem, qui ſacramentum de-*
tulit, reo deliberante pœnitere poſſe, delatamq; conditio-
d *nem* d *reuocare. Proinde* e *Bartolus cautelam tradit,*
e *quam reliqui omnes exclamãt, videlicet,* quod reus etiã
dubitans de ſua exceptione, vtique ſuſcipiat iurandi
cõditionem ſibi delatam, ſalua deliberatione: *ſic enim*
adimetur deferenti facultas pœnitendi. Hanc tamen Ol-
f *dend.* f *noſtri ſeculi alter Sulpitius, pulchris rationibus*
impugnat, eamq; cum veterum Iuriſconſultorum reſpon-
23 *ſis ex diametro pugnare grauiter oſtendit. † Quanquam*
ego Bartolum, & ſuos ſequaces defendi poſſe exiſtimem.
Horum enim mens fuiſſe videtur, non quod reus de ſua
exceptione dubitans ea ratione peieraturus eſſet, ſed vt
interim deliberare poſſet, & in memoriam reducere ve-
ritatem rei, an bona conſcientia iurare poſſet, necne.
Quia ergo etiamſi in deliberando inueniret ſe ſalua con-
ſcientia iurare poſſe, ſi non ſtatim iuramentum ſuſciperet,
pœnitere poſſet deferentem delati iuramenti: ſicq; cauſa
caſurus eſſet is, cui delata eſt iurandi conditio, ſi deferen-
tem pœniteret, nec ipſe, cui delatum eſt, alias haberet pro
bationes vel adminicula docendi veritatem. Voluit vti-
que Bart. ad hoc præcauendum, vti quis ſuſciperet iurãdi
conditionem ſalua deliberatione, vt ſic eo magis veritas
eluceſceret, & conſtare alicui poſſet ex ſequenti delibera-
tione, an ſine periculo animæ iurare poſſet, vel minus.
Tendit ergo hæc Bartoli cautela magis eo, vt euitetur
24 *periurium, quam vt huic cauſam præbeat. † Sequitur in*
definitione iurauit: *quia hæc actio tum demum naſcitur,*
ſi iuratum fuerit, vel iuramentum a deferente remiſſum
ſit nominatim aduerſario iurare volenti, hoc enim perin-
25 *de habetur, ac ſi iuratum fuiſſet.† Remittit autem iuſiu-*
g *randum,* g *Paulo autore, qui deferente ſe, cum paratus*
eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus volun-
26 *tate ſuſcepti iuſiurandi. † Præſtito autem vel remiſſo iu-*
reiurando nihil amplius de veritate cauſæ quæritur, an
debeatur, & ex qua cauſa, ſed duntaxat hoc verſatur in
b *inquiſitione, an* h *iuratum ſit, quo probato, etiamſi de-*
ferens poſtea detegere periurium vellet, iuramẽto tamen
* *ſtandum eſt, neq; cauſa retractanda: quoniam (vt* * *Vl-*
pianus ſcribit) qui aduerſario iuſiurandum defert, eum de
cauſa ſua iudicem facit. Aequum igitur arbitratus eſt,
reum ex hoc iureiurando ſic obligari, vt non amplius in
dubium vocetur, verum ne illud ſit, quod iurauit, an non,
ſed vtrum iurauerit, necne: quaſi cũ actore ita cõueniſſet,
27 *vt ſi ſibi deberi iuraret, debere ſe fateretur. † Et hinc ẽt*
eſt, quod nec appellare poſſit, qui in iudicio propter ſacra-
i *menti præſtationem* i *condemnatur, quod eſt mirabi-*
le, notatuq; dignum, quia ſæpe apud laicos ſeruatur contra
28 *rium. † Poteſt tamen is, qui peierauit, imo debet etiam pu*
K *niri extra ordinem,* K *ſaluo interim iuſiurãdi vinculo. †*
29 *Nec aduerſatur* l *Alexander Imp.* Iuriſiurãdi, inqui-
l *ens* contempta religio ſatis Deum vltorem habet,
quia loquitur de iuramentis neq; delatis, neq; ſolenniter
præſtitis quæ nunc (pro dolor) in ore hominũ frequẽtiſſima.
Subijcitur, informiter: *quia ſi formiter iuraſſet, daretur*
ẽt actio vtilis ex tali cõtractu. Quod vt recte intelligatis,
m *quia Doctores vulgo* m *enarrant hæc in re, aduertendũ*
30 *eſt. † Iuſiurandum quod iudiciale diximus, duplici diffe-*
rẽtia præſtari, formiter & informiter. Formiter *iuratur,*
quando ex cauſa, quæ nominatam formam contractus aut
delicti habet, iuratur, & hoc caſu pro iuriſiurandi conſer-
31 *uatione competunt duo remedia. † Primum eſt, quod*
actio, quæ alias directa naſcitur ex tali contractu, poſt iu-
ramentum redditur vtilis, quod quidem iuramentum ple-
nam facit fidem, vtcunque contractus aut delictũ non ap-
n *pareat. Exemplum,* Peto *fundum a* n *Titio, quem ab eo*
emi, ſicut delatã mihi ab ipſo iurandi conditione, de hoc iu
raui, &c. iſta dicitur vtilis ex contractu. Ante iuramen-
tum potuiſſem agere aduerſus Titium directo, ſed quia
ego, ipſo deferente, iuraui, ideo conceditur iam mihi vti-
liter propter ſacramentum. Et hoc caſu dicitur iuraſſe
formiter, quia expreſſi cauſam, quæ habet nominatam
formam contractus, nempe emptionis, ac ſic de reliquis.
32 *† Alterum remedium eſt, actio in factum ex iureiuran-*
do, & licitum eſt intendere, quam malueris, idq; vulgo
o *receptum eſt,* o *Iaſone fruſtra reclamante.†* Informi-
33 ter *vero iuratur, quando ex aliquo facto, ſiue negocio in-*
formi, ſeu innominato iuratur, quod etſi nõ habeat propriã
actionem, aptum tamẽ eſt ſecundũ æquitatem parere obli
34 *gationem. † Et tunc cũ nulla ſit nominata actio, quæ vtilis*
dari poſſit, locũ hẽt duntaxat hæc actio in factũ iuratoria.
Item

ADDITIONES.

a Vide tex. & ibi Doct. in l. ſed etſi poſſeſſori, in prin. de iu-
reiuran.
b l. 4. §. nec fruſtra, hoc tit.
c l. ſi quis iuſiurandum, C. de reb. cred. & iureiu.
d l. ſi quis iuſiurandum.
e in d. l. non erit ratum in fi. hoc tit.
f In practica huius actionis.
g In l. remittit, ff de iureiur.
h d. l. non erit, in verb. dato.
* l. 1. ff. qua. re actio non de.
i l. generaliter, C. de reb. cred.
K Atque ita loquitur l. quod ſi deferente, cum l. ſeq. ff. de dol.
mal. & l. ſi duo patroni, §. vlt. ff. de iureiur.
l In l. 2 C de reb. cred. & iureiur.
m Tum hic omnes, tum in d. l. ſi duo patroni, §. ſi quis iurauerit
n Bene facit tex. in d. §. ſi quis iurauerit.
o In d. §. ſi quis iurauerit.

Item ex omnibus realibus actionibus, ſi iuratum fuerit, nulla præter hanc exerceri poteſt actio. atque ita noui-
a *ter* a *Oldend. tradidit ex* b *veritate.* † *Male er-*
b *go Interpretes iuris vulgo autumant, informe iuramen-*
35 *tum eſſe, cum cauſa iuramenti nulla exprimitur, vt ſi iurem ſimpliciter, Titium mihi dare oportere decem, nam tale iuramentum a probo iudice non debet admitti, niſi iurans referat ſe ad acta iudiciaria. Fefellit autem eos, vt idem Oldend. ait, phraſis horum verborum,* Si iurauero te Stichum mihi dare oportere, *non bene ab ipſis intellecta. Nam Iuriſconſulti non hoc volunt, quaſi tam nuda iurandi verborum formula ſufficiat, ſed quod totam actionem in perſonam cum ſua cauſa tali compendio loquendi*
36 *ſignificare ſolent.* † Informe ergo iuramentum *intel-*
c *lige, non quod nullam, ſed quod* c *innominatam cauſam complectatur, quia in iudicijs nihil debet admitti ſine cauſa generali, vel ſpeciali. Ad propoſitum reuertendo, adieci in definitione,* quid ſibi deberi, *propter actiones perſonales, in quibus maxime iuramenta deferri, referrique ſolent. Poſtremo addidi,* reum rem ſuam poſſidere, *propter actiones in rem, in quibus, etiam iuratur, vt ſupradixi, per nomen enim Suum præſupponit do-*
37 *minium, vel ius in re poſſeſſa, &c.* † *Cauſa iſtius actionis eſt iuſiurandum ipſum, quod habetur pro quodam quaſi contractu, propter rei delationem, & actoris acceptionem*
38 *ſiue præſtationem, aut è conuerſo.* † *Hinc eſt, quod hæc actio recenſetur inter perſonales, eſtque natiua, quoniam ex iuramento naſcitur quod pro quodam quaſi contractu habetur, & vim tranſactionis obtinet. Et quanquam Zaſius datiuam eſſe contendat, mihi tamen videtur, cum de iuriſiurandi religione quæritur, tot concurrere vincula, quæ deferentem, vel remittentem aduerſarium iuranti obligant, vt omnibus modis naſci oporteat actionem. Vn-*
d *de* d *Vlpianus:* Nam actionem, *ait,* mihi parit. *Et* e
e *Paulus dicit:* Et perpetuam certe exceptionem parit.
39 † *Probat autem actor in hoc iudicio tria. Primo iuramentum eſſe delatum a parte. Deinde, ſub ea præſtitum eſſe forma, ſub qua delatum eſt. Denique incontinenti fuiſſe ſuſceptum, & deinde præſtitum, vel a defe-*
40 *rente remiſſum.* † *Non poteſt autem certa forma libelli in hac actione præſcribi, quum multifariam iurari ſoleat. Nam in perſonali iudicio & formiter & informiter præſtatur ſacramentum, & quoduis habet ſuam formam libelli, Idem etiam in actione reali, Denique poteſt iu-*
f *rari in quacunque actione, &* f *in omnibus interdictis, & in omni negotio. Itaque inſtituendo libellum,* narro primum ſummatim qualitatem cauſæ incidentis, deinde qualiter aduerſario iuramentum detulerim, iudice illud approbante, iſque iurauerit. Et ſecundum varietates caſuum, varianda eſt libelli concluſio, vt ſcilicet agendo realiter concludas, rem petitam cũ omnibus acceſſionibus tibi reſtitui, agendo
41 vero perſonaliter, rem ſibi dare, & tradi. † *Cæterũ formam executionis in cauſa iureiurando diffinita tradit*
g *eleganter* g *Vlpianus:* Cum res (*inquiens*) in iuſiurandum demiſſa eſt, Iudex iurantem abſoluet, & referentem audiet, & ſi actor iuret, condemnet reum. Nolentem autem iurare reum, ſi ſoluat, abſoluet, non ſoluentem condemnet. Vel ex relatione non iurante actore, abſoluet reum. *Ecce quam breuiter & commode explicat theſeos omnium caſuum, quibus iuratur. Et hæc circa huius §. enarrationem ſufficiant.*

ADDITIONES.

a In explicatione huius actionis.
b Hæc enim omnia ſi bene perpendas, probantur in d l. ſed & ſi poſſeſſori, in prin. & in d. § ſi quis iurauerit.
c Ad hoc facit etiam l. iuris gentium, de pact.
d In l. nam poſtea, 9. § iuſiurandum, ff. hoc tit.
e In l. iuſiurandum a debitore, 34. eod. tit.
f l. 3. § quæcunque, de iureiur.
g In l. iuſiurandum & ad pec. § vlt ff. de iureiur.

§. Pœnales.

1 *Actionum perſonalium Prætoriarum duæ ſpecies.*
2 *Actione rei perſecutoriæ.*
3 *Actiones pœnales.*
4 *Actio pœnalis triplex.*
5 *Exemplum actionis pœnalis ex parte rei tantum.*
6 *Actio pœnalis ex parte actoris tantum.*
7 *Actio de calumniatoribus intra annum datur in quadruplum.*
8 *Actio pœnalis ex parte actoris & rei.*
9 *De tribus actionibus in hoc §. tractari.*
10 *Pœnales actiones quæ dicantur.*
11 *De aduerbio Pœne, & varia huius loci.*
12 *De albo Prætoris.*
13 *Error Accurſij circa album.*
14 *Qua ratione Prætor de albo corrupto actionem popoſuerit.*
15 *Vocare in ius quid ſignificet.*
16 *Eripere & eximere quid denotet. & nu. 55.*
17 *Definitio actionis de albo corrupto.*
18 *Actio de albo corrupto eſt popularis.*
19 *Hæc actio in his locum habet, quæ iuriſdictionis perpetuæ cauſa proponuntur.*
20 *Ad hanc actionem omnia pertinent, ad quæ vſum perpetuum publice cuſtodiuntur.*
21 *Corrumpens edicta iudicium temporaria, extra ordinẽ punitur.*
22 *Præteritum aliquando & præſens & futurum continet.*
23 *Mandans fieri delictũ, tenetur ea pœna qua delinquens.*
24 *Actio de albo corrupto requirit dolum, & an in ea culpa lata veniat.*
25 *Pluribus album corrumpentibus omnes tenentur.*
26 *Cui ſit applicanda pœna in hac actione.*
27 *Zaſij in ea quæſtione diſtinctio.*
28 *Cauſa materialis huius actionis.*
29 *Quid in hac actione probet actor.*
30 *Actio de albo corrupto eſt annalis.*
31 *Forma libelli in hac actione.*
32 *Actionis de in ius vocando deſcriptio.*
33 *Pœna huius actionis eſt quinquaginta aureorum.*
34 *Pœna huius actionis tribus caſibus remittitur. & num. 36. 37.*
35 *Remittere actionem quid.*
38 *Venia quomodo impetranda a iudice, vt pœna euitetur, & num. 39.*
40 *Aliquæ perſonæ iure ciuili prohibentur in ius vocari, & tum hoc edictum habet.*
41 *Aliquæ vero iure prætorio, & ad eas proprie actio, de in ius vocando, locum habet, & num. 43.*
42 *Lis nulla eſt inter patrem & filiumfam.*
44 *Inceſtuoſis non habet locum hæc actio.*
45 *Patronus a liberto non poteſt in ius vocari ſine venia.*
46. 47 *An hæc actio pertineat etiam ad dominos feudorum, ſi a vaſallis ſine venia in ius vocentur.*

48 *Cauſa huius actionis.*
49 *Quid probet actor in iudicio.*
50 *Forma libelli in hac actione.*
51 *Si reus conuentus non ſit ſoluendo, quid petendum.*
52 *Caſtigatio quando ſuccedat in locum pœnę pecuniariæ.*
53 *Actio in factum ex edicto, ne in ius voc. vi exim.*
54 *In ea actione ſufficit, ſi vis interueniat.*
56 *Pœna eximentis eſt, inquantū actor in litem iurauerit.*
57 *Quæ ſit obſeruanda forma ſi quis in litem iurare velit.*
58 *Aduerſus plures eximentes agitur in ſolidum.*
59.61 *Caſus, in quibus ceſſat pœna eximentis vocatū in ius.*
60 *Pedanei Iudices qui dicantur.*
62 *Cauſa actionis, ne in ius voc. vi exim.*
63 *Quid probandum in hac actione.*
64 *Forma libelli in hac actione.*
65 *Actio ex edicto, de eo per quem factum erit, &c.*
66 *Edictum ne quis eum, &c. differt ab edicto, de eo per quem factum erit &c.*
67 *Forma actionis de eo per quem factum erit, &c.*

a Pœnales quoque actiones Prætor *b* bene multas ex ſua iuriſdictione introduxit, veluti aduerſus eum qui quid *c* ex albo eius *d* corrupiſſet, *e* & in eum qui *f* patronum vel *g* parentem *h* in ius vocaſſet, cum id non *i* impetraſſet, *K* item aduerſus eum qui vi *l* exemerit eum, qui *m* in ius vocaretur, cuiuſve dolo *n* alius exemerit, & alias innumerabiles.

1 Actionum † *Perſonalium, quas Prætor ex ſua iuriſ-*
2 *dictione introduxit, duæ ſunt ſpecies.* † *Quædam enim rei perſecutoriæ ſunt, ſic dictæ, quod rem perſequantur debitam, quæ actori abeſt, reo vero adeſt. Rei enim nomen arctius hoc loci accipitur, tantummodo pro re debita ex contractu vel negotio. Harum tria exempla hactenus expediuimus, actionem ſcilicet de conſtituta pecunia, de pecu-*
3 *lio, & iuratoriam.* † *Quædam vero pœnales ſunt, quibus pœnam perſequimur propter aliquod delictum. Et*
a *quamuis dici ſoleat, rei appellatione etiam pœnam* a *cōprehendi, quia tamen res in illis non petitur velut principale debitum, ſed tantum pœna, & quaſi res incidens, de qua principali negotio ne cogitatum quidem erat, recte pœnales appellantur, vt hic ſatis docet Zaſius. Quare iuſto nexu hic §. præcedentibus cohæret, qui vt facilius cognoſcatur, non eſt omittendum pro praxia quaſi inſpe-*
4 *ctione, actionem pœnalem eſſe triplicem,* † *Aliqua enim ex parte rei tantum pœnalis eſt, & ex parte actoris rei perſecutoria, quando ſcilicet actori aliquid abeſt, & reo nihil adeſt, actor petit tantum a reo rem ſuam, & pœ-*
5 *nam, reus vero non habet rem, quæ petitur.* † *Exemplum: Tu me violenter deieciſti ex fundo meo, quem poſſidebam, & per illam deiectionem res meæ amiſſæ ſunt, quæ tamen ad te inuaſorem non peruenerunt, nihilominus datur mihi aduerſus te actio, qua peto res meas in deiectio-*
b *ne amiſſas, licet ad te non* b *peruenerit, abs te mihi reſtitui. Ecce hæc actio pœnalis eſt ex parte rei, quia reus obligatur mihi reſtituere ſingula per alios ablata, quæ tamen ipſe non accepit. Et hæc eſt quaſi quædam pœna deiectionis. Contemplatione vero actoris rei perſecutoria eſt, agit enim ad res ſuas amiſſas, ſicq; ad hoc quod ei abeſt.*
6 † *Deinde aliqua eſt pęnalis ex parte actoris, & rei perſecutoria ex parte rei, vt quando actori nihil abeſt, & reo adeſt. Exemplum. Accepiſti a Titio viginti aureos, vel aliud emolumētum vt litem mihi inferres per calumniam cum ſcire te nihil prorſus habere iuris, ex quo dictares mihi iudicium. Iam intendo contra te actionē edicti de calumniatoribus ad illa viginti quæ tu accepiſti. Hæc actio reſpectu rei pœnalis eſt, agit. n. ad id quod ei non abeſt, id eſt, ad viginti aureos, qui nunquam ipſius fuerunt, actoris nūc intuitu rei perſecutoria, quia ad illā pecuniā agitur, quam reus accepit & habet. Et hoc exemplum procedit, quando poſt annum a cōmiſſo delicto elapſum ſimplex pe-*
7 *titur.* † *Poteſt namq; hæc pęna in primo anno delicti peti ēt in quadruplo, vt reus quadruplum eius quod accepit calumnioſe, obſtringatur reſtituere: ſicque Fabro autore, exemplum iſtud reducitur ad tertiam ſpeciem pęnalis iu-*
8 *dicij.* † *Tertio eſt aliqua actio pęnalis ex parte vtriuſq; & actoris & rei, quando ſcilicet actori nihil adeſt, & reo nihil adeſt. Exemplum. Cum Titius ſurripuiſſet mihi poculum, egi aduerſus eum condictione furtiua ad poculum furto ſubtractum, idq; conſequor: & ſic mihi nihil abeſt, nec reus quicquam habet amplius, quod ſit meum. Poſtea vero ago ad pęnam dupli vel quadrupli, ſecundum quod furtum fuit manifeſtum, vel nec manifeſtum. Hæc actio pęnalis eſt, primū ex parte rei, quia contra ipſū agitur, cum tamen nihil habeat, quod ſit actoris. Deinde ex parte actoris, quia ei nihil abeſt, poculum enim ſurreptū*
9 *redditum eſt. Agitur ergo ſimpliciter ad pęnam.* † *Et de hac ſpecie habemus in hoc §. tria exempla. Primum eſt, actio in factum de albo corrupto: alterum, actio de in ius vocando: tertium, ne in ius vocati vi eximantur, aut fraude. Ego vnamquamq; actionem ſigillatim ennarrabo breuiter, & popularibus verbis, nō curans Doctorū ſyrmata, quæ hic ſtruunt fuſiſſima. Expendamus primum textum.*

10 a Pęnales. † *Quę pęnam perſequuntur. Quicquid au-*
c *tem ex bonis noſtris non eſt* c *appellatur pęna. Ergo pęnales actiones dicuntur, quæ continet aliquid extra noſtrum patrimonium: & quibus pœnam perſequimur, & ab eo, cui nihil adeſt, petimus.*

11 *b* Bene. † *Aduerbium,* Pęne, (*ſic enim vulgati Codices habēt*) *ornat, & quodam ſaltem temperat, inquit Zaſius: qui Oratoribus mos eſt: verum illa temperatio per leptotem mihi non omnino probatur, propter clauſulam in fine huius* §. Et alias innumerabiles, *Sane tex. Noricus caret hac dictione, Pene, vt omnino expungenda videatur, ſicut etiam nonulli codices omni aduerbio prorſus carent. Tametſi nonnulli codices pro Pene, ſubſtitutam habeant voculam, Bene, quam venuſtiſſimo dicendi modo pro val-*
d *de, apud Latinos autores accipi* d *notum eſt. In pleriſq; legitur per multas: quod eodem recidit.*

12 c Ex albo. † *Quum enim Prætores iuri & conſtituendo & reddendo præeſſent,* album *habebant, ideſt, pictatium, aut tabulæ genus, in quo edicta ſua tam perpetua, quam temporaria deſcribebant, ac vt omnes ſcirent, in publicum, proponebant. Et huius crebra in iure fit mentio. Vſos*
e *tamen eos fuiſſe charta, vel alia materia* e *cōſtat. Præterea &* album iudicum *velut matriculam habebant, quod* λεύκωμα *Græcis dicitur, in qua nomina eorum, qui vnoquoque tempore iudicare debebant, per ordinem deſcrebātur, Plinio & Trāquillino teſtibus. Sic magiſtratus noſtro tempore pro Albo vtuntur chartis ad inſinuanda mandata*

ADDITIONES.

a l. 23. rei appellatione, de verbor. ſignif.
b Iuxta l. 1. in prin. de vi & vi arm.
c l. 1 ſeruus, de ſer. expor.
d Valla lib. 2. Elegant. c. 32.
e Ex l. ſi quis id quod 7 ff. de iuriſd.

13 *mandata ſua.† Non ergo fuit paries dealbatus,vt Ac-*
a *curſius putat,alioqui male dixiſſet* a *Vlpianus,*hoc edi-
cto etiam eum,qui tolleret album,quamuis non cor-
rũperet, teneri:*quũ murus humana vi non tollatur. Er*
go conſequitur,fuiſſe aliquid muro appenſum,vel affixũ.
d Corrupiſſet. *Vel ſuſtuliſſet, vel ſanè alterum horum*
14 *fieri mandaſſet,quia etiam mandans tenetur.† Sed quid*
Prætorem mouit,vt hoc iudicium proponeret? Vtique na-
turalis & ciuilis ratio. Nam cum edicta & mandata ma-
giſtratuum non poſſent commodius inſinuari omnibus,
niſi ex ſcripto proponerentur in publicum curandũ etiam
erat, vt in publico diu manerent, & ab iniuria leuiorum
hominum vindicarentur,qui ea tollere aut corrumpere te
merè ſolent. Porro contemptus contra magiſtratum im-
punis non eſſe, ſed omnino vindicari debet, ne forte alij
exemplo ad contemnendum prouocentur. Quare neceſſa-
rium Prætori viſum eſt, actionem hanc, aduerſus doloſè
corrumpentes edicta publica,introducere.
e Et in eum. *Altera pœnalis actio,quæ eſt de in ius vo-*
cando. In eum autem intellige,libertum, vel filium eman
cipatum, quia inter dominum & ſeruum nullum eſſe iu-
b *dicium conſtat, ſicut nec inter patrem &* b *filiumfam.*
f Patronum. *Vel patronam, eorumve parentes & li-*
beros.
c g Parentem. *Vtriuſque ſexus in* c *infinitum, etiam nõ*
legitimum & naturalem tantum, vna eſt enim omnibus
* *parentibus ſeruanda* * *reuerentia.*
h In ius vocaſſet. *Ideſt experiendi iuris cauſa vocaſſet.*
15 † *Eſt enim.* In ius vocare,*nihil aliud,quam actorem ad*
hoc niti, vt ius ſuum experiatur,& proſequi poſſit præſen-
te aduerſario, quod obtinet, etiamſi procuratorio nomine
id faceret.
i Impetraſſe. *A Prætore ſcilicet,cuius permiſſu omnino*
hic opus d *eſt,eoque certo & ſpeciali, Nominatim enim*
oportet impetrare veniam conueniendi parentes.
K Item. *Tertia actio pœnalis.*
16 l Exemerit.† *Vtitur verbo generali* eximendi: Eri-
pere *enim eſt de manibus auferre per rapinã;* eximere,
quoquo modo auferre, vt puta ſi quis non rapuerit quem,
ſed moram fecerit quominus in ius venire vt actionis dies
exiret, vel res tempore amitteretur, videtur exemiſſe,
e *quamuis corpus non* e *exemerit.*
f m In ius vocatur. *Ob quamcunq;* f *cauſam, & ad quẽ-*
libet iudicem ordinarium vel delegatum,modo tamen cõ
g *petentem,alioqui edictum hoc* g *ceſſat.*
n Alius exemerit. *Et ſic eadem pœna tenetur is,qui mã*
dat,procurat,aut efficit, vt in ius vocatus eximatur, aut
impediatur,ſi tamen hoc dolo faciat.
Inueſtigemus *nunc has tres actiones ſigillatim.*
17 † Actio de Albo corrupto, eſt popularis,& aduer
ſus eum,qui id quod in albo Prætoris,iuriſdictionis
perpetuæ cauſa eſt propoſitum,per ſe, vel per alium
dolo malo corruperit:ſiue ſuſtulerit,in quinquagin
18 ta aureos datur.† *Quod ſit* popularis,*liquet,quia poteſt*
h *intendi a* h *quouis de populo agere volente. Quæ vero*
i *ſint actiones populares* i *alibi explicatur. Sequitur,* qui
id quod in albo,*&c.quoniam olim ad Prætores ordina-*
rio loco vtebantur, hodie paſſim proponuntur in ædibus
ſacris aliove loco ex cõſuetudine. Addidi, iuriſdictionis
perpetuæ cauſa;*quia in albo prętorio deſcribebantur edi*
cta partim perpetua,vt de pactis, de tabulis exhibendis,
& ſimilia,partis tẽporaria, veluti cũ quis in ius vocare-
19 *tur,aut cũ denunciaretur aliquid.† Hæc aũt actio in cor-*
ruptione vel læſione eorũ,locũ habebat, quæ iuriſdictionis
perpetuæ cauſa proponebantur,ideſt,quæ ad vſum perpe-
tuo obſeruandũ pertinebant. Prætores enim non reſpicie-
bant, quale eſſet quod proponeretur in publicum, ſed qua
deſtinatione propoſitũ eſſet, ideſt, vtrum ad vſum perpe-
tuum, an vero ad temporarium pertineret: Hinc cõis in-
K *terpretum ſchola credit, quod corrumpens ſtatuas* K *pu-*
blicas, aut etiam libros publicè repoſitos,teneatur hoc iu-
dicio ſaltem vtiliter. Ad perpetuam.n.iuriſdictionem ſa-
tis pertinent ea, quæ publica authoritate ad perpetuã me-
20 *moriã decernuntur.† In ſumma,cũa huc pertinent,quæcũ*
que ad vſum perpetuum publice cuſtodiuntur aut ſeruan-
21 *tur.† Cæterum qui corruperint edicta publice propoſita*
de rebus incidẽtibus, puta ſi iudex præcepit aliquid tem-
porarium, vel ſi vocauerit aliquem in ius. puniendi ſunt
extra ordinem pro qualitate perſonarũ & admiſſæ teme-
ritatis, quia ad iſtã actionem non pertinet talium mãda-
l *torum corruptio, Accurſio cũ hic tum alibi* l *fruſtra repu-*
gnans. Subiunxi in deſinitione, eſt propoſitum,*ſic enim*
*edicto erant verba concepta,*propoſitum erit, *Si tamen*
cum proponitur,vel ante propoſitionẽ quis corruperit,hu-
22 *ius actionis pœna tenetur.† Quamuis.n.regulariter præ-*
teritum nec præſens, nec futurum complectatur, ſi tamen
euentus præſentes, vel futuri haberent ex concomitantia
eundem effectũ,quem habet præteritũ,tunc ſecus eſt; quia
licet verba ceſſent, ſeruabitur tamen ſnia & mens legis;
m *& adhuc directo competet hæc* m *actio. Appoſui,*per ſe,
23 vel per alium,†*quia idem eſt, ſi quis mãdauerit aliquid*
fieri, ac ſi ipſe faceret, de quo perplexo,an mandans fieri
delictum,puniatur eadem pęna,qua delinquens,longa eſt
n *materia, ergo illud ſuis* n *locis bene diſcuſſum relinquo.*
*Item adieci,*dolo malo,*quoniam hoc edictum locum non*
habet,niſi intercedat dolus. Nam qui per imperitiã, vel
ruſticitatẽ,vel caſu,vel ab ipſo Prætore iuſſus corrupit,nõ
o o *tenetur. Culpa igitur leuis non venit in hoc iudiciũ. De*
culpa vero lata variant Doctores. Ego puto latã, culpam
p *ignauiæ,* p *vt ſi quis per naturã malamve educationẽ ſit*
ſupinus,hic non habere locum, neq; includi in dolũ. Si ve-
ro de lata culpa verſutiæ loquamur vbi quis verſute negli
gẽs eſt in alienis, & aſtute prouidus in ſuis, hæc quia dolo
comparatur, veniet in hanc actionem: Poſtremo addidi,
in quinquaginta aureos,*quia pœna illa expreſſe cõſtitu*
q *ta eſt pro tali delicto, atque ita in* q *Pandectis legendum*
25 *eſſe, Haloandri lectio probat.† Si aũt duo pluresue doloſe*
corruperint, aut corrumpi mandarint, quilibet tenebitur
in ſoli-

ADDITIONES.

a in d.l.ſi quis id quod.
b l.4.lis nulla, de iud.
c l.4.§ 2.de in ius voc.
* l.6.parentes, de in ius voc.
d l.10.ſed ſi hac lege,§ prætor ait. de in ius voc.
e l.4 ff. ne quis eum qui in ius voc. eſt vi &c
f l.3.§.ſi quis ad pedaneum, vbi Bar hoc noſtro tit.
g l.quod ſi quis,§ 1 hoc tit.
h l.7.ſi quis id quod,vbi eſt materia,ff.de iuriſdict.
i Vide in rub.ff de popul.act.& in l.1.& gl.in l.licet,in prin. de procur.
K arg.l eorum.de poe. & l.ſtatuas, de acq.rer.dom.
l d.l ſi quis ,ff de iuriſ quem Doct. communiter reprobant.
m ita Zaſ.fere contra gl.d.l.ſi quis id quod.in verb ſentẽtia.
n Vide Alex. & Iaſ.poſt alios diffuſe hac de re diſceptantes, in d.l. ſi quis id quod.
o d.l ſi quis id quod.in verſi.doli mali.
p Culpæ diſtinctionem per me traditam habes lib.1. ſup.de ſuſpect.tut.§.ſuſpectus,vide etiam Zaſ.in ſuis intel.mox a prin.
q in d.l.ſi qs id qđ,vbi alias quingẽtos legitur,ſed corrupte

a *inſolidum; adeo, quod vno pœnam ſoluente, reliqui* a *non*
26 *liberentur.* † *Porro cui applicanda ſit, hæc pœna, actori, vel fiſco? leges ſane ipſa non ſatis conſonare videntur. Cō-*
b *munius receptū eſt, pœnam actori, non fiſco ſoluendam* b *eſſe, quod fere ſolet accidere, quoties lex pœnalis mentionē facit actionis, ſiue iudicij, quod verbum præſupponit actio*
27 *nem in iure noſtro.* † *Ego vero in hac perplexitate* c
c *Zaſij diſtinctionem reciperem, æquitati ſatis (meo iudicio) conſentaneā. Si ſuper pœna, Albi corrupti agitur, tunc aut partis intereſt (quia ſæpe edicta perpetua iuriſdictionis ad vtilitatem adſiguntur partiū, id quod experientia docet) & cōis opinio ſeruanda eſt, quod hæc pœna applicetur parti agenti, aut nullius, niſi Prætoris intereſt, cuius authoritas vel iuriſdictio contemnitur, ea ſpecie pœna ad fiſcum pertinebit. Vnde ſi plures eſſent edicti corruptores, actor id tantū conſequetur, quod ſua intereſt, reliquū pœnæ fiſco*
28 *infertur.* † *Cauſa iſtius actionis eſt, delictum, ipſa ſ. corru-*
29 *ptio edicti.* † *Probat aūt actor, reū corrupiſſe vel ſuſtuliſſe edictum, quo probato, præſumitur ſtatim fraus & dolus corrumpentis, neque actor eſt alia probatione grauādus,*
d *niſi liquidā adferre poſſit reus* d *excuſationem.* † *Eſt porro*
30 *hæc actio tantum annalis, nec datur contra hæredes corrū*
31 *pentis.* † *Forma huius inſtituenda facilis eſt.* Cum haud ita pridem magnificus huius Academiæ Rector in valuis huius collegij perpetuum & generale edictum propoſuiſſet, contra eos qui noctu vagantur. Titius iſtud edictum temerarie & dolo malo diſcidit, multis liturís & cœno obductum corrupit aut ſuſtulit. Quare cum Prætor contra huiuſmodi corruptores quinquaginta aureorum pœnam cuilibet de populo agenti decreuerit, peto ipſum Titium criminis, & Albi corrupti reum veſtra ſententia ad prædictam
32 pœnam condemnari, &c. † *Deuenio ad alteram pœna-*
e *lem actionem, quæ eſt* de in ius vocando. Eſt aūt actio pœnalis in quinquaginta aureos contra eum, qui ſine venia vocat in ius perſonas, quas Prætor vocari
33 prohibet. † *Dixi primo,* pœnalis in quinquaginta aureos, *quia illa pœna expreſſe conſtituta eſt ea lege, quam*
f *ne Imperator quibus reſcripto ſuo vult ſupplicationibus* f
g *mittere, & cedit parti agenti,* g *& non fiſco, id quod vulgo traditū eſt Quanquā aūt hæc pœna ex ſola vocatione ipſo iure cōmittatur, cum verba edicti hoc ſimpliciter*
34 *ac præciſè exigant.* † *aliquoties tamen ex æquitate rationis remittitur. Primo, ſi filiū vel libertum pœniteat vocationis ante litē conteſt. (poſtea .n. pœnitere nequit, quia eſt*
h *cœptū plane* h *iudiciū) & actiones remittat, i. exercitium actionis in iudicio temere & contra reuerentiā dictatæ, vt ſi dicat, ſe non proſecuturū eam in tali iudicio. Poteſt alio*
35 *tēpore denuo agere impetrata venia.* † *Remittere, n. actionem eſt querelam intermittere, obligatione interim manē te ſalua. Hoc autē quamquam in contractibus obtinet, in delictis tamen ſecus eſt, nam accuſatione remiſſa, cenſetur*
i *ēt obligatio & tota cauſa* i *remitti. Et cum hac modera-*
K *tione intelligendū eſt.* K *Pauli reſponſum, quod alias ob-*
36 *ſtare videtur.* † *Secundo remittitur pœna, ſi citatus non cō pareat, tum .n. is, qui in ius vocauit, nullā pœnam meretur quia terminus eſt* l *circunductus, & vocatus ipſo facto*
l *oſtendit ſe non curare vocationem, quo caſu procedente iu-*
m *dice in contumacia, proceſſus erit nullus, atque ita* m *Ca-*
37 *ſtrenſis ait.* † *Tertio, ſi non inuitis compareat, qui vocatus eſt, ſi conſentiat in iudiciū expreſſe vel tacite nihil oppo-*
n *nens, nam volenti non fit iniuria neque* n *dolus. Iſtis. n. caſibus excuſatur a pœna quinquaginta aureorū is, qui vocant. Adieci,* contra eum qui ſine venia, ſi quis venia a iudice petita vocaſſet, Prætor denegaret actionem.
38 † *Generalis tamen permiſſio magiſtratus nō ſufficit quum poſtulanti iuſtitiā, decernit citationē, vt aduerſarius in ius vocetur (quod plerīſq; in locis optima conſuetudine ſerua-*
39 *tur,* † *ſed venia ſolenniter eſt impetranda, hoc eſt, primò deſignanda eſt qualitas perſonæ, quænam reuerentia illi debeatur. deinde ſumma cōtrouerſiæ eſt exponenda, quare velit aduerſus talem perſonam experiri in iudicio, vt iudex cognoſcere poſſit, an actio vel lis ſit famoſa aut iniurioſa, per quā attentaretur, vel dubitaretur honor maiorum; quo animaduerſo, vix permittetur iudicium poſtremo ſi iudex cauſa ſummatim cognita permittat reum vocari in ius, dicitur impetratam veniam id fieri, & in actis*
40 *deſcribendum eſt. Addidi,* perſonas quas Prætor; † *quoniam aliquæ perſonæ iure ciuili & more maiorum prohibentis in ius vocari ob legitimam cauſam ad tempus, quæ*
o *in aliqua Pandectis ſub titulo de in ius* o *vocando habentur. Et neutra harum ad hoc edictum pertinet, neq; ex eo*
41 *actionem habet.* † *Aliquæ verò perſonæ iure prætorio vocari prohibentur, ob publicā honeſtatem & reuerentiam, niſi veniā legitimè impetratā vocentur: & illas hæc actio pertinet, vt ſunt parentes vtriuſq; ſexus in infinitum, etiā ſeruilis conditionis. Item & naturales tantū & adoptiui, natura. n. parentes eos fecit, & ciuilis autoritas, quanquā*
p *nuptiæ* p *defuerint. Hi omnes non poſſunt a liberis in ius vocari ſine venia obtenta. Loquor aūt de liberis extra patriam poteſtatem conſtitutis: nam qui ſunt in ſacris pa-*
42 *rentum, nec cum venia poſſunt eos vocare.* † *Lis n. nulla*
q *eſt inter patrem & filiumfa niſi exceptis* q *paucis ca-*
43 *ſibus* † *prædictis adde vitricum, nouercam, ſocerum & ſimiles, qui loca parentum habentur. Item & patrē luſtricum, qui aliquē ex ſacro baptiſmate leuauit: nā lex illum*
r *patrem* r *appellat.* † *In inceſtuoſis tamen non habet lo-*
44 *cum hæc actio, cum inter eos nulla ſit appellatio parentū*
45 *& filiorum.* † *Porro patronus vel patrona, liberi parenteſque eorum vtriuſq; ſexus, a liberto ſine venia in ius vocari non poſſunt, propter donatæ libertatis beneficium longe maximum, qui honor patrono habendus eſt, etiam ſi*
ſ *quaſi tutor, vel curator, defenſor, aut actor* ſ *conueniendus fuerit. Vxor etiā manumiſſoris ne a liberto ſine per-*
t *miſſu vocetur, bonis moribus cōuenire, imperator* t *ali-*
46 * *bi inquit.* † *Plerique* * *hanc actiones & dominum feudorum*

ADDITIONES.

a d. l. ſi quis id, cum l. ſeq.
b Iuxta l. 2. in prin. de ſepul. viol. vide Bar. in l. a gratia, ff. de termino moto.
c Hic, & in d. l. ſi quis id quod.
d Arg. l. tutor qui repertorium, in prin. de admi. tut.
e In l ſi libertus, & l. pen. ff. de in ius voc.
f d. l. 2. C. eod. tit.
g Per Doct. hic, & in locis alle.
h Vt probatur in l. 1. C. de plus pe.
i l. 1. vſque adeo, de iniur. & ibi Bar. not.
K In l quamuis, ff. de in ius voc.
l Ar. l edictum, 17. de iud.
m In d l. quamuis.
n l. cum donationis, C de tranſ.
o In l. 5. cum duabus ll. ſeq. vſque ad §. prætor ait.
p l. 4. §. ait prætor, et l. parētes, & l. adoptiuū, in pri ff. hoc ti.
q Quos habes in l. lis nulla, de iud.
r 38. q. 2. c. ita diligere.
ſ l. adoptiuum, §. patronum, & l. ſed ſi hac lege, ff. hoc tit.
t l. 1 C hoc tit.
* Spe. in ti de feu. § quoniam, n. 33. ver. 17. quæritur ibi, item val. non debet, Iaſ nu. 4 Zaſ. nu. 7. in li. gener. 13. ff. de in ius vo. & in l. ſi nō ſortem, §. libertus, de cond. indeb. VV. ſ ad d. tit. nu. 6. Old. cl. 1. act. 4.

ſeudorum producunt, ſi a vaſallis ſine venia vocentur in
iudicium, quod & ipſe recipio, quia comparatur patronis,
quatenus ad collata beneficia attinet. Nã ſicut patronus
libertatẽ concedit, ita dominus ex liberalitate ſua dat feu
dum, vnde alatur & viuat vaſallus cum vxore atque li-
a *beris, qua ratione & feudum dicitur* a *beneficium Prate*
rea iuſiurandum domino præſtat vaſallus, in quo compre
henditur, ſe nunquam ex perſona ſua aliquid facturũ ad-
uerſus honorem & commodum domini. Et hanc ſententiã
ipſa confirmat honeſtatis ratio, & diſciplina publica, quã
47 *Prætor conſiderauit in hoc edicto. † Contrariam tamen*
b *ſententiam,* b *nempe vaſallum ſine venia poſſe dominum*
vocare in ius, in Camera Imperiali, quandoque amplexi
c *ſunt Domini Aſſeſſores, quemadmodum* c *in meis ob-*
ſeruationibus annotauimus, quam etiam glo. communiter
* *approbata tenet,* * *tandem etiam nouiſſimè probat Io-*
d *han. Borcholten. tametſi hodie aliter obſeruari* d *pleri-*
e *que tradant. Alciatus* e *fœdere diſtinctionis vtramque*
opinionem conciliandam cenſuit, nempe ſi de ipſo fiducia-
rio fundo litigetur, eo in caſu impetrari veniam oportere,
aliqui extra eam cauſam, ſecus eſſe magis enim hi clien-
tes ſunt, quam liberti. Iſta autem prohibitio vocationis
in ius eſt vtique fauorabilis, ob reuerentiam, quam debe-
f *mus maioribus, ideoque producenda potius quam* f *coar*
48 *ctanda videtur. † Cauſa iſtius actionis eſt, delictum con*
temptæ honeſtatis publicæ, ſeu naturalis rationis, quæ di-
ctat aliquarum perſonarum diſcrimen eſſe habendum, ne
homines paſſim, & ſine delectu in iudicium vocentur.
Hanc enim Prætor in edicto ſuo ſecutus eſt, id quod Pau-
g *lus* g *Iuriſconſultus oſtendit.* Vna eſt enim (*inquiens*)
h omnibus parentibus ſeruanda reuerentia. *Et* h
Imperator. Cum naturali ratione (*ait*) honor huiuſ-
modi patronis debeatur. *Ecce Paulus appellat reueren*
49 *tiam, Imperator naturalem. † Probat autem actor in hoc*
iudicio. Primo, ſe vocatum eſſe in ius ſine venia, ab eo
qui ei reuerentiam debet. Deinde, quod reus cum actore
litem ſit conteſtatus, tum enim verè in pœnam huius edi-
cti, nec poteſtatem cœpti iudicij pœnitere, vt ſupra docui.
Nec ſufficit, ſi doceas, libellum fuiſſe porrectum iudici,
i *vel etiam* i *aduerſario. † Nunc ad libelli formam.*
50 Cum Flaccus filius meus, naturalis æquitatis & iu-
ris ſcripti oblitus, me parentẽ ſuum experiundi cau-
ſa in ius vocauerit inuitum & nolentem, nulla peni-
tus, vel petita, vel impetrata a Iudice venia, litem-
que mecum, nulli ductus pœnitentia, conteſtatus ſit,
quare peto eum condemnari, vt ſoluat mihi quin-
quaginta aureos, nomine pœnæ ſanctiſſimè a Præ-
51 tore indictæ, &c. † *Porro plerunque accidit, quod is,*
qui aliquem ſine permiſſu vocauit in ius, inopia laborare
dignoſcatur, vt non habeat, vnde ſoluat vllam pœnam pe-
cuniariam, & eo quidem caſu varianda erit petitio extra
K K *naturam huius actionis, & implorandum officium Iu-*
dicis, vt reum arbitrio ſuo in corpus puniat, & quaſi l
52 *inofficioſum caſtiget. † Caſtigatio enim non ſucce-*
52 *dit in locum pœnæ pecuniariæ, niſi nominatim petatur,*
m *atque ita* m *Bartolus etiam docet. Præterea hæc regula*
n *de perſonis* n *vilioribus ſolum procedit, & in delictis gra*
uioribus nunquam autem in contractibus, quod hic Iaſon
53 *multorum teſtimonijs approbat. † Sequitur tertia actio*
pœnalis a Prætore introducta, videlicet, ne in ius voca-
ti eximantur vi, *de qua diſſeritur in tractandis ſub titu-*
lo, Ne quis eum qui in ius vocatus eſt vi eximat. *Da-*
tur autem aduerſus eum, qui vocatũ in ius per ſe, vel aliũ
violenter eximit, quo minus veniat, in quantum actor in
litem iurauerit. Dixi, vocatum in ius, ſimpliciter: quia
hæc actio locũ habet, & ſi quis exemerit eũ, qui per
o calumniam vocatus o eſt in iudicium. † *Subiunxi,* vio
54 lenter, ſatis enim eſt, in eximendo interueniſſe vim,
p etiam ſi dolus non p acceſſerit. † *Additur,* eximit, *quia*
55 *verbum eximẽdi generale eſt, & ſignificat quoquo mo*
do auferre: vt, ſi quis nõ eripuerit quem de manib ſed mo
ram fecerit, quo minus in ius veniret, donec actionis dies
finiretur, reſve tẽpore amitteretur, videtur eximiſſe, licet
q *corpus non* q *exemerit. † Poſtremo appoſitũ eſt,* in quan-
56 tum actor in litem iurauerit ſuo intereſſe, vocatũ in
ius non veniſſe, *& hoc iuramentũ non tã reſpicit intereſ-*
ſe actoris, quam affectionem ipſius, qui & contemptũ ſui
æſtimare poteſt, & quod ita vexatus eſt, Zaſio hic teſtan
57 *te. † Hac autem ſpecie ſi propter exemptionẽ actor per*
lapſum temporis actionem temporalem vel rem mobilẽ,
quæ ſpatio triennij vſucapitur, amiſerit, iurat primum li-
tem, quanti ſua interſit rem non veniſſe, vt quia magnis
forte ſumptib. adduxit aduocatos, aliaſve impenſas fecit.
Deinde per actionem reſciſſoriam petit ſe ex clauſula ge-
nerali reſtitui in integrum vſucapionẽ, reſcindi ac ſi com-
pleta non eſſet, actum intendit aduerſus reum primã actio
nem. Si vero ne res propter exemptionem vſucapta, neq;
actio finita eſſet, iurat actor in litem contra eximentem
r *ad intereſſe, ac deinde experitur* r *aduerſus vocatũ. Quã-*
uis autem lege Pandectarum actiones non perpetuaban-
ſ *tur, niſi lite* ſ *conteſtata, aliter tamen* t *eſt hodie. † Cæterũ*
t *aduerſus plures eximentes agitur in ſolidum, nec pœna ſo-*
58 *luta ab vno, liberat alios.* u *Et interim non liberatur prin*
u *cipalis debitor exemptus obligatione ſua. Sed cõtra, ſi de-*
bitor prius ſoluiſſet, quam eximeretur, poteſt exemptor ſe
x *tueri* x *exceptione. † Ceſſat autem pœna iſtius actio-*
59 *nis aliquoties. Primo, ſi vocatus eſt in ius, qui vocari non*
y *debebat, velut parens, patronus, cæteræque* y *perſonæ,*
nam ſi delinquit qui vocat, non delinquit qui eximit. Ea-

dem

ADDITIONES.

a l. in c. 1. in quib. cau. feud. amit. in vſib. feud.
b c. 1. de for. fidel. & c. 1. de no. for. fidel.
c Cent. 4. obſer. 92.
* In c. vn. in ver. reuerent. de mi. vaſal. qui cõtumax eſt, quã ſe quuntur ibi Bal. Iac. de Bel. Aluar. Præp. Affl. Io. de Plat. n. 157. Fab. n. 2. Zaſ. n. 26. & in effectu Iaſ. n. 72. ad hoc ti.
* In tract. feu. c. 10. nu. 38. quem ibi, vide per mul. allegat.
d Har. lib. 2. pr. obſer. 45. vbi dicit, hodie in Camera Imperiali vaſallum agere valentem contra dom. veniam deb. impetrar. idque proceſſibus inſerẽdum eſſe, vide etiam Io. Sch. ad hoc §. in tract. feu. par. 5. nu. 115. cum ſeq.
e In l. 1. num. 3. in fi. C. de in ius vocan.
f c. odia, de reg. iu. lib. 6. in praxi. huius act. eximendi, §. item.
g in d. l. parentes.
h in l. 2. C. hoc tit.
i l. libertus, de in ius voc. & arg. l. amp. non peti. C. ad l. Iuliã. de adul.
K Olde.
l iuxta l. vlt. ff. hoc tit.
m in l. quod minor, §. ſi ſeruus, de minor.
n iuxta l. capitali, §. non omnes, ff. de pœn.
o tex. in l. ſed ſi quis, ff. ne quis eum, &c.
p l. 3. §. vlt. & l. ſi per alium, in prin. hoc tit.
q d. l. ſed eximendi.
r l. vlt. hoc tit.
ſ vt l. Senatuſcon. de offic. præſid. l. conſtitutionibus, de act. & oblig.
t l. cum noti. & l. ſicut, C. de præſcrip. 30. an.
u l. 5. ſi per alium, §. hoc iudicium, ff. hoc eo. tit.
x l. 14. etiam, §. item ſi quis dolo, de petit. hæred. l. 95. Stichum aut Pamp. §. dolo feciſſi, de ſolut.
y l. 1. §. Ofilius, ff. hoc ipſo tit.

dem æquitas eſt in eo, qui alio, quam quo debuerat, in
ius vocabatur. Sed & fortius dicendum eſt, non videri
vi eximi eum, cui ſit ius ibi non conueniri. Idem obtinet,
ſi quis ad pedaneum iudicem vocatum eximat, quia mi-
nimus magiſtratus eſt, attamen de dolo actione conue-
a *niri, poteſt, ſi res fuerit amiſſa, vt* a *Accurſius rectè*
60 *tradit.* † Pedanei *autem* iudices *dicebantur, qui Præ-*
tori a conſilio erant & ad pedes tribunalis aſſidebant, ſi
ex eius delegatione minores cauſas cognoſcere iuberen-
tur. Unde poſtea minores magiſtratus dicti ſunt, qui-
bus Præſides aliis rebus diſtenti, committebant iudiciorũ
b *cognitiones, non ita* b *magni momenti.* † *Sed & ſi quis*
61 *cauſa officij ſeu amicitiæ vocatum in ius hoſpitio ſuſcipe-*
ret, refoueret feſſum, & interea dies iudicij vel actionis
exiret, eum hoc edicto non, Zaſius ſcribit, idque verum
eſſe puto, quia edictum de eo loquitur, qui vi eximat.
62 † *Cauſa huius actionis eſt delictum eius, qui vi eximit,*
63 *vel detinet vocatum in ius, ne compareat.* † *Probat au-*
tem actor in hoc iudicio duo. Primum violentam exem-
ptionem: deinde, quod per aduerſarii exemptionem fa-
ctum ſit, quo minus reus in ius venerit, nam ſi nihilomi-
nus venit, ceſſat pœna, ſimulatque perſecutio eius quod
c *intereſt, quoniam verba edicti cum effectu* c *ſunt acci-*
64 *pienda.* † *Conceptio huius actionis in hanc formam poteſt*
inſtitui. Quum ego in ius vocaſſem Sempronium de-
bitorem meum ad iudicem competẽtem, & is ad tri-
bunal ire pergeret, Titius in medio itinere vi eum
exemit ac detinuit, ne veniret in iudicium; per quam
exemptionem grandis mihi contumelia facta eſt; præ-
terquam quod damno affectus ſum non mediocri.
Quare cum contra eximentes Prætor iudicium pol-
liceatur, vt quanti ea res eſt ab actore æſtimetur: peto
vt parato mihi ad iurandum deferatis, & Titium vio-
lentum ereptorem præſtito iureiurando, quatenus in
litem iurauero, veſtra ſententia condemnetis, &c.
Porro quia in ius vocati non ſolum vi eximuntur, ſed ple-
runque etiam verſutia calliditate, ſuaſiunculis auocan-
65 *tur;* † *ideo Prætor etiam aliud edictum olim propoſuit*
de hac fraudulenta interceptione, cuius hic poſt Accur-
ſium meminere omnes, & quod in Digeſtis, ſub tit. de
66 eo per quem factum erit, *diſcutitur.* † *Differt autem*
a priore edicto potiſſimum, quod illud competit, quando
quis fuit exemptus & ad vindictam datur, nempe quan-
ti in litem iurauit actor, hoc vero, quando dolo eſt exem-
d *ptus, daturq; ad intereſſe, quanti actoris interfuit, eum* d
iudicio ſiſti. Deteſtabilior enim vis quam dolus, quia in vi
ineſt dolus, ergo pœna in priori grauior. Sunt & aliæ dif-
ferentiæ inter hæc edicta, quas apud Interpretes hoc loci
67 *reperiri licet, eas breuitatis amore prætermitto.* † *Ad-*
uerte etiam, quod libellus in actione ex edicto, De eo per
quem factum erit, *&c. fere formatur vt proximus, niſi*
quod hic pro violentia dolus eſt proponendus, & peten-
dum intereſſe, dicendo. Vocatum Mæuium a me in ius, do-
lo per Titium retentum, nempe inebriatum, vel aliquo
ſiniſtro rumore perſuaſum, quo minus veniret in iudi-
cium, quare cum mea tanti interſit, & cætera, vt in ſu-
periori libello.

ADDITIONES.

a In l. quod ſi quis, §. quis ad Pedaneum. hoc tit. & l. ſi te Titio. de dolo malo.
b Vt in tit. C. de Pedan. iud. & in l. ſi quis, §. omnes, C. de pac.
c l. 1. in fi. quod quiſque iuris, &c. & l. 1. §. hæc verba, ne vis fiat ei qui in ius. &c.
d l. vlt. in princ. de eo per quem factum, &c.

§. Præiudiciales.

1 *Præiudicium vnde dicatur & quid proprie ſignificet.*
2 *Præiudicia ſecundum Iuriſconſultos.*
3 *Quorſum ſpectent præiudicia.*
4 *Explicatur l. generaliter, de excep.*
5 *In hoc §. de eo præiudicij genere tractari, quod circa ſta-tum perſonarum verſatur.*
6 *Tres actiones præiudiciales huius §. recenſentur.*
7 *Si in iure fiat ſimpliciter mentio præiudicij, de quo præ-iudicio id ſit accipiendum.*
8 *Actiones præiudiciales a Prætore introductas eſſe.*
9 *Definitio præiudicialium actionum.*
10 *Præiudiciales quare ſic dicantur.*
11 *Præiudiciales cum de iure perſonarum tractent, cur non potius perſonales, quam reales dicantur.*
12.13 *Actiones præiudiciales, ratione contingentiæ exem-plis declarantur, & nu. 14.*
15 *Præiudiciales actiones ratione maioritatis quæ ſint, exẽ-plis pariter declaratur, & numero 16. 17.*
18 *Actio præiudiciali, an quis ſit liber vel ſeruus, proprie liberalis cauſa dicitur.*
19 *Quomodo ea differat a rei vendicatione.*
20 *Quomodo differat a confeſſoria & negatoria.*
21 *In hac actione quomodo conſtare poſſit, quis ſit actor, vel reus.*
22 *Actio præiudicialis de libertate vel ſeruitute eſt duplex, directa & vtilis.*
23 *Qualiter ſeruitus & libertas in hac actione accipian-tur.*
24 *Practica huius actionis.*
25 *Secunda actio præiudicialis exponitur.*
26 *Et ea pariter duplex eſt directa & vtilis.*
27 *An hæc actio contra vaſallos detur? & concluditur, quod non.*
28 *Praxis huius actionis.*
29 *Aliqua de obſequiis.*
30 *Tertia actio præiudicialis, de partu agnoſcendo.*
31 *An hæc actio fratri contra fratrem detur.*
32 *Perſequendi forma in hac actione.*
33 *Poſſe etiam iudicis officium implorari a parentibus con-tra liberos: & e contra, quando ſolum de alimentis præ-ſtandis agitur.*

Præiudiciales actiones *a* in rem eſſe *b* videntur: quales ſunt, per quas quæritur an aliquis *c* liber, an *d* libertus ſit, vel *e* de partu agnoſcendo. *f* Ex quibus fere vna illa *g* legitimam cauſam habet, per quã quæritur, an aliquis liber ſit. Cæteræ ex ipſius *h* Prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.

Quanquam *Interpretes in huius §. enarratione mul-ta congerunt, quæ vel huc non adeo pertinent, vel in pau-ciora contrahi poterant, & plerique actiones præiudicia-les ſurſum deorſumque verſantes, nebula potius obdu-cunt, quam luce vlla irradient: nos tamen ea duntaxat in medium proferemus, quæ dilucide harum actionum na-turam oſtendant, euidentemque earundem cognitionem faciant. Ut autem ſubſequentia clariori tradantur lu-*
1 *mine,* † *cum primis non eſt ignorandum,* præiudicium *a præ & iudicio, non damnum, aut iniuriam ſignifica-re, quemadmodum Accurſius & ſui ſequaces falſo in-terpretati ſunt, ſed potius ante iudicatum, quod exem-plum poſtea præbet iudicibus ad iudicandum in eadem,*

aut

a *aut peri* a *cauſa. Vnde Aſconius Pedianus,* Præiudi-
cium, *inquit,* dicitur res, quæ cum ſtatuta fuerit, adfert
iudicaturis, exemplum, quod ſequantur, & præiudi-
care, *inquit Budæus,* idem eſt, quod ante iudicare. *Vn-
de leges Romanas velut exempla, ſecundum quæ nunc
quoque oportet omnes factorum ſpecies definiri, rectiſſi-
me dixerimus* præiudicia. *Quintilianus etiã lib. 5. mul-*
b *ta de* b *præiudicijs ediſſerit, horum in tribus generibus*
2 *verſari elegantiſſimè (vt & alia omnia oſtendens.* † *In
iure autem ciuili, quod non verborum ſolum, verum etiã
rerum ſignificationem, ac illam quidem cum primis ex-
pendit, aliquanto craſſius accipimus præiudicia, videlicet
pro cogitationibus cauſarum, quas ob legitimas rationes
præcedere oporteat, ſi forte cum alijs concurrant, vt non
admodum referat, ob quam cauſam præcedant, modo ſic
exigat iuris autoritas propter iudiciorum ordinem. Ex
quibus colligitur omnes actiones, & exceptiones, & re-
plicationes, quæ vllis rationibus in cognitione iudiciaria*
c *præcedere debent, generaliter dici* c *præiudiciales.* † *Huc*
3 *autem ſpectant præiudicia, vt ordo ſeruetur cognoſcenda-
rum cauſarum ad finiendas eo citius lites. Nam ne om-
nes ſimul quæſtiones inutili temporis diſpendio tracten-
tur, confert ad expeditionem cauſæ ſolum habere ra-*
4 *tionem præiudicij.* † *Huc reſpexit* d *Vlpianus :* Gene-
d raliter, inquiens, in præiudicijs actoris partes ſuſtinet,
qui habet intentionem ſecundum id, quod intendit:
*id eſt, cum multa & varia allegãtur in iudicijs, tum agẽ
do, tum excipiendo, aut replicando, tunc ſemper cenſetur
actor, primoque loco admittendus eſt is, qui ſi probaue-
rit intentionem ſuam, futurus ſit in iure ſuperior, vincatq;*
5 *aduerſarium.* † *Et cum multa præiudicialium actionum*
e *genera* e *Commentatores faciant, hoc tamen loci de eo
præiudicij genere tractat Iuſtinianus, cum de ſtatu per-
ſonarum agitur: ea quæſtio ſolet omnibus alijs, quæ incidere
ſolent, controuerſijs limites præbere, ac formam. Nam
cum frequens olim naſceretur controuerſia de ſtatu ho-
minum, alijs ſibi ius in perſonam, alijs vero libertatem aſ-*
6 *ſerentibus:* † *Prætor, ne res prodiret ad rixas, neve vlli
fieret iniuria, actiones introduxit tres, quas præiudicia-
les nuncupauit, quod ante omnes alias actiones ſiue pro-
poſitas, ſiue proponendas diſcutiantur. Omnes enim aliæ
actiones tantiſper ſilent & conquieſcunt, quouſque hæc*
f *ſtatus controuerſia* f *finiatur. Harum prima eſt, per
quam quæritur, an aliquis ſit liber, an ſeruus. Altera
vtrum ingenuus ſit an libertus. Tertia, vtrum ſit filius
non ſit. Et hæ tres actiones dicuntur vere & propriè præ-*
7 *iudiciales :* † *vſque adeo, quod vbicunque ſit mentio in iu-
re præiudiciorum abſolute, nulla addita ſpecificatione,
tum regulariter propter eminẽtiam ſint intelligendæ tres*
g *illæ* g *actiones de ſtatu perſonarum. His ſic in euidentiam
præmiſſis, textum explicemus.*

a In rem. *Et ſic ſunt reales, cum tamen de iure perſona-
rum tractent, de quo mox dicemus.*

b Videntur. *Hoc verbum,* videntur, *ſignificat fictio-
nem, & improprietatem, quia præiudiciales actiones non
ſunt abſolute reales, ſed admixtæ cum perſona.*

c Liber. *Subaudi vel ſeruus. Hæc eſt prima actio præ-
iudicialis, quæ alias cauſa liberalis appellatur. Ea enim
quæritur, an quis liber ſit, an ſeruus, & aſſeritur defen
diturque præſens poſſeſſio alterius conditionis.*

d Libertus. *Vel ingenuus, quod ſi conſtet, eum liberti-
næ conditionis eſſe, rurſus quæritur, an Titij, an alterius*
h *libertus ſit: quam rem totam Vlpianus* h *alibi elegan-
ter explicat. Et hæc eſt ſecunda actio præiudicialis.*

e De partu. *Id eſt, vtrum ſit filius, an non ſit: ſic enim
partum interpretamur. Et hæc eſt tertia actio præiudi-
cialis.*

8 f Ex quibus fere. † *Has actiones a Prætore introductæ
eſſe, hic locus euidenter probat.* Fere *autem dicit, quia li-
beralis cauſa ex Senatuſconſulto quidẽ eſt, & ſic iuris ci-*
i *uilis, ſed tamen Prætor tam multa* i *adiecit, vt propemo
dum diſputabile videatur, vtrũ Senatui, an vero Prætori
tribuẽda ſit hæc actio. Quare Imper. vtitur temperamen-
to, fere; quod Accurſ. non intelligens, rem planam inuol-
uit, quidam vetuſti Codices habent; Ferme vna illarum.*

g Legitimam cauſam habet. *Quia ex Senatuſconſulto*
K *eſt, vt dixi. Huius autem Senatuſconſulti.* K *Vlpianus
in Digeſtis, ſub titulo, de liberali cauſa, meminit, in quo
tamen videmus paſſim Prætoris edictum recenſeri : &
omnium prope legum inſcriptiones ad illud accommoda-
tas eſſe.*

h Prætoris iuriſdictione. *Qui eas introduxit, ſicque
Prætor eſt cauſa efficiens harum actionum.*

9 Actiones præiudiciales. † *De quibus hic loquitur, ſunt
actiones in rem, quibus de ſtatu alicuius perſonæ conten-*
10 *ditur.* † *Et dicuntur* præiudiciales *: quia præiudicant
alijs quæſtionibus inter actorem & reum, quod decidi non
poſſunt, donec cauſa ſtatus fuerat diſcuſſa, quod tamen de
ſententia diffinitiua accipiendum eſt, quæ ferri non poteſt,
illa quæſtione pendente. Alioqui etiam inter actorem
& reum poſſunt lites ſuper alijs cauſis inchoari, modo*
l *ante diſcuſſionem quæſtionis de ſtatu* l *nulla feratur ſen-
tentia. Ad definitionem redeundo, dixi in ea,* ſunt actio
nes in rem *dantur enim pro rebus incorporalibus, pro iu
re ſcilicet, quod alicui competit ex perſona ſua propria, vt
quia quis agit pro iure ingenuitatis : vel filiationis, aut
ex perſona alterius, vt quia quis agit pro iure ſeruitutis,*
11 *competente ſibi in perſona alterius.* † *quibus ſatis ſit di-
ſputationis Doctorum, quare huiuſmodi actiones, cum tra-
ctent de iure perſonarum, non potius dicantur perſonales,*
m *quam in rem. Ecce enim* m *non procedunt ex aliquo
facto, vel formula negotij geſti, vnde producatur perſo-
nalis actio, ſed immediate ac principaliter complectun-
tur iſtæ actiones ius ipſum, quod peto in perſona alterius,
vel ex diuerſo libertatem, quam prætendo in perſona mea
propria, & ſic reſpicitur res in perſona potius, quam ali-
quid extra perſonam. Sicut enim vendicatio proprieta-
tis dicitur in rem actio, ita petitio alicuius iuris vel liber-
tatis, in rem cenſebitur, neque per proprietatis quæſtio-
nem*

ADDITIONES.

a Vide Zaſ in rub. de except. vbi hæc omnia ad exempla no-
ſtræ diſciplinæ clarificat.
b Lib. 5. cap. 2. & lib. 2. cap. 1.
c Exemplum in l. quoniam Ale. C. de adul. & l. Impe. de prin.
cred. in l. cum aliquis C. de iu. delib. l. 2. C. de ord. cog. Et
adde omnino Bal. in l. peremptorias C. de ſacroſan. eccl.
d In l. naturaliter. de except.
e Quæ apud Fabrum Iaſ. Zaſ. hic, & Bar. in l. fundum, ff. de
except. rei ven. reperire licet.
f l. 1. & tot. tit. C. de ord. cog.
g Vt hic. & l. ſed & hæ. §. non ſolum. de procur. & l. 1. §. 1.
de rei vend.
h l. Vlt. ſi liber. inge. eſ. dic.
i l. Rectiſſimè 14. de lib. cau.
K In l. 8. cognitio ff. de lib. cau.
l l. 24. ordinaria. ff. de lib. cau.
m Ita Old. in explicatione præiud. act. ex quo hęc ferè deſum
pſimus.

a nem etiam in ſeruo a excludatur, atque ita Old. elegan-
ter explicuit. Deinde adiecit, de ſtatu alicuius perſonæ:
12 † ad differentiam aliarum actionum præiudicialium:
quæ ſic dicuntur vel ratione contingentiæ, vel ratione
præeminentiæ, ſiue maioritatis, vt vulgo loquuntur. Sunt
enim aliquæ actiones præiudiciales ita ſe contingentes,
quod ſequens iudicium prematur per ſententiam prioris
iudicij, hoc eſt iudicium quod ſequitur, eſt acceſſorium
ad cauſam, quæ primo mota eſt. ita quod vtraque cauſa
13 ſeſe contingunt, & quaſi affricant, † Exemplum; b
b Ego peto abs te, vt hæreditatem mecum diuidas, tu con
tra contendis me non eſſe hæredem: quomodo ergo me-
cum hæreditatem diuidas? Vides hic duo eſſe iudicia, ſci-
licet diuiſorium hæreditatis, & an ſim hæres, quę ita ſeſe
inuicem contingunt, vt quaſi cognatione quadam conne-
ctantur: quia non poteſt diuidi hæreditas, niſi cum hære-
de. Ergo prius eſt, vt declaretur hæc quæſtio, an ſim hæ-
res, quia ſententia lata adfert præiudicium alteri peti-
tioni, nam ſi hæres fuero pronunciatus, merito mecum
14 diuides, ſin minus, rectè nihil diuides. † Aliud c exē-
c plum. Titius vendicat fundum, & propterea petit viam
ad eum, cognitio proprietatis præcedet, allatura formam
petendæ ſeruitutis. Neque enim aliter probaturus eſt
actor deberi ſeruitutem, quam ſi probauerit ſuum eſſe fun
15 dum, cui via debeatur. † Deinde ſunt aliquæ præiudicia-
les, vt dixi, ratione præeminentiæ, graues etenim contro-
d uerſię cenſentur præiudiciales reſpectu minorum, d Pau
lus, Per minorem cauſam, inquit, maiori cognitioni
præiudicium fieri non oportet. Maior enim quæſtio
16 minorem ad ſe trahit. Sic petitio e hæreditatis præ-
e fertur alijs cauſis ſpecialibus. Si aliquis petit hæreditatē
a poſſeſſore, tunc interim non poſſunt legata & liberta-
tes peti, tanquam minora iudicia, donec expediatur ma-
ius, ſcilicet vniuerſale iudicium petitionis hæreditatis.
17 † Sic etiam cauſa criminalis f præcedit ciuilem, vt cri-
f minaliter accuſaſti Titium furti, vel alterius delicti, &
pendente lite velit actionem ciuilem ſuper aliquo debito
aduerſus eum intendere, id facere prohiberis, quia actio
ciuilis debet interim quieſcere, donec terminetur crimi-
nalis, vt quę potentior ſit & magis ardua. Hæ actio-
nes ſunt quidem præiudiciales, non tamen agitur ex
illis de ſtatu alicuius, atque ob id nec huc pertinent.
Porro ſupra dictum eſt, tres eſſe actiones præiudicia-
les de ſtatu perſonarum, quas ſigillatim enarrare, non
18 fuerit inutile. † Prima ergo eſt, qua dominus conten-
dit, Stichum, qui eſt in quaſi poſſeſſione libertatis, id
eſt, qui ſe gerit pro libero homine, ſeruum ſuum eſſe,
Vel contra, Stichus, qui eſt in quaſi poſſeſſione ſerui-
tutis, agendo aduerſus dominum, contendit ſe liberum
g eſſe, & hæc actio propriè liberalis cauſa g dicitur.
Datur ergo hæc actio primum dominis aduerſus recuſan-
tes ſeruitutem, & gerentes ſe pro liberis hominibus, de-
inde ſeruis aduerſus dominos prætendentes ſeruitutem.
19 † Differt autem hæc actio primum a rei vendicatione,
quæ etiam domino conceditur pro vendicando ſeruo ſuo;
quia rei vendicationem locum habet, quando ſeruus poſ-
ſidetur ab alio, vt ſeruus, nec mouet quęſtionem ſeruus de
libertate, ſed dominus ſimpliciter aſſerit ſeruum illum
ſuum eſſe, tum demum poteſt eum dominus vendicare a
poſſeſſore, tanquam rem ſuam, in qua dominium habet.
Sed actio noſtra propriè competit, quando dubitatur de
ſtatu ſerui, an ſit ſeruus, vel liber, qua ſpecie dominus
non agit ad ipſum ſeruum, ſed ad ius ipſius ſeruitutis.
20 † Deinde differt ab actione confeſſoria & negatoria, quæ
etiam pro rebus incorporalibus dantur, quia illæ locum ha
bent pro iuribus debitis ex rebus aut bonis alicuius, hæc
autem actio datur pro iuribus competentibus in perſo-
21 na alicuius. † Vt autem conſtare poſſit, vter illorum actor
ſit vel reus, attendendum eſt. Nam is, qui eſt in
quaſi poſſeſſione libertatis, ideſt, qui ſe gerit pro homine
libero, negatque ſe ſeruum, vicem rei obtinet; is vero qui
contendit eum ſeruum eſſe, loco actoris habetur, idq; eum
probare oportet, & ſi in probatione deficiat, reus nihil
b præſtare obligatur, ſed ſimpliciter abſoluendus h eſt.
Sed etſi in ſe onus probandi volens ſuſceperit is, qui ſe pro
libero gerit, & defecerit, adhuc abſoluetur, non tamen pro
nunciabitur liber eſſe: ideoque actor quandocunque vult,
poteſt & denuo mouere quæſtionē ſtatus, & decore eum
ſeruilis conditionis eſſe. Sin autem reus oſtenderit ſe li-
berum eſſe (ad quod tamen adſtringitur) non ſimpliciter
abſoluetur ab impetitione actoris, verumetiam liber eſſe
pronunciabitur, quæ ſententia deinde prohibet, ne illi am
i plius moueatur quæſtio i ſtatus. † Eſt autem hæc
22 actio K duplex, directa & vtilis. Directa conceditur
K domino & ſeruo, quia illis ex verbis & mente legis com-
petit, ſicq; directo procedit a lege, & velut è fonte erum-
pit. Vtilis vero Principibus, Comitibus, Nobilibus, ac cæ
teris dominis prædiorum, aduerſus ruſticos, colonos, ad-
ſcriptitios, tributarios, originarios, ſiue cenſitos; denique
aduerſus omnia genera propiorum hominum datur, in
quibus hodie ſecundum diuerſam Germaniæ noſtræ con-
ſuetudinem ius habens, & ex diuerſo his, aduerſus domi
23 nos ſuos. † Nam ſub appellatione ſeruitutis (quæ apud
nos hodie abolita eſt) puto omnes omnino ſpecies ſubiec-
tione eſſe intelligendas, quæ iuris & poteſtatis aliquid
in perſona producunt. Et contra libertas accipienda eſt,
non ſolum quæ ſeruili conditioni opponitur, ſed omnis con-
ditio alieno iuri non ſubiecta. Dabitur autem his caſibus
vtilis tantum actio, vt quæ non directo procedat a lege,
nec ex verbis, nec ex ſententia manifeſta, ſed quæ ex ad-
ditiia quadam interpretatione propter ſimilitudinem &
24 paritatem rationis recepta ſit in forum. † Praxin tan-
dem huius actionis oſtendendo, patet in libello domi-
nus, ſeruum qui ſe pro libero gerit, in dominicam
eius poteſtatem adiudicari, vel hodie aliquem pronū
ciari ruſticum, ſeu (vt vulgo dicimus) hominem pro-
prium eſſe, & vt condemnetur ad exhibenda ei de-
bita ſeruitia. E diuerſo, ſi ſeruus aut homo proprius ex-
periatur aduerſus dominum, petet ſe declarari liberum
plane, ac ſui iuris eſſe, condemnarique reum, ne ſua
eum libertate vti impediat, deſinatque eum per exa-
25 ctionem ſeruitij operarum moleſtare. † Secunda actio
præiudicialis datur patrono, qui ex iuſta ſeruitute manu-
miſit, ac libertatis beneficium contulit, aduerſus libertū,
qui eſt in quaſi poſſeſſione ingenuitatis, & negat ſe liber-
tum

ADDITIONES.

a l.2.C de lib cau.
b In l.2.ff famil.ercif.
c In l.24.in fundum.& in l.18.fundi.de except.
d In l.per minorem, ff.de iud.
e In l.vlt.C.de pet hæred.
f l.Vlt.C.de ord.cog.
g De qua in ff.& C.de lib.cau.
h l.Qui accuſare.C.de edend.
i l.Circa.ff.de probat.
K Secundum Glo.& pleroſque Doct.hic.

tum eius eſſe. Vel contra libertos, qui ſe ingenuum eſſe
a *dicit, aduerſus patronum, qui ſe talem falſa opinione* a
26 *adſerebat.† Et tum hæc actio directa erit, vt quam lex*
nominatim ex ſententia & verbis adfert. Hodie datur
etiam vtilis ex quadam interpretatione, dominis, qui ru-
ſticos ſiue proprios homines manumiſerunt, hoc eſt, qui
liberam facultatem prædijs, quo velint migrandi dona-
b *runt ruſticis; honorem enim debent talibus velut* b *pa-*
27 *tronis. † Quidam hic annumerant vaſallos & clientes,*
quos communis Interpretum ſchola libertis comparat;
illis tamen non accedo, quoniam de vaſallis non ex Ro-
mana lege, ſed ex conſuetudine iudicandum eſt, nec per-
c *tinere putat* c *Old. ſtatum eorum ad has præiudiciales*
actiones. Quanquam enim in pleriſq; pari gradu ambu-
d *lare* d *videntur, in hoc tamen maxime diſſident, nec*
quicquam commune habent vaſalli cum libertis, quod il-
le ingenuus eſt & homo liber, adeo vt & principes va-
ſalli exiſtant, nec quicquam (feudo excepto) cum dominis
participent; feudum enim quaſi beneficium acceperunt,
quo refutato, omne vinculum inter dominum & vaſal-
lum diſſoluitur, quod non eſt in liberto. Is enim eſt ho-
mo per patronum factus ac ſi prius in rerum natura non
e *fuiſſet: quia ſeruitutem mortalitatis* e *comparamus.*
Porro ad hanc ſecundam actionem repetenda ſunt pro-
pemodum omnia, quæ ſuperius circa dominos & ſeruos di-
28 *ximus. † Ad praxin vero quod attinet, aget in hoc iu-*
dicio quis pronunciari, ſe legitimum rei conuenti patro-
num, ac illum quidem libertum ſuum eſſe, ideo condem-
nandum eundem reum, vt obſequia patrono iure ſcripto
vel conſuetudine debita præſtet. Ex contrario petet is,
qui pro liberto habetur, ingenuũ ſe decerni declararique,
& ne tali ingenuitate vti præpediatur, neve ad vlla ob-
ſequia vocetur. Cæterum de huiuſmodi obſequijs ſunt pe-
f *culiares tituli in* f *Pandectis & Cod. † Cum autẽ olim*
29 *obſequia reſpectu præſtita libertatis impoſita vltra mo-*
dum excreſcerent, premerentque nimis libertatem, ideo
Prætor operarum, hoc eſt diurnorum officiorum & obſe-
g *quiorum certam* g *rationem edixit. † Deuenio ad ter-*
30 *tiam præiudicialem actionem*, de partu agnoſcendo,
nempe an quis ſit filius, vel non ſit, quæ datur parenti-
bus, qui aſſerunt patriam poteſtatem aduerſus liberos non
h *exhibentes pietatem & reuerentiam, quam* h *debent,*
& contra liberis aduerſus parentes, qui nolunt agno-
ſcere partum matris, hoc eſt ſanguinem ſuum, & ex
ſe procreatos. Et vtroq; caſu directa eſt hæc actio, com-
petit enim expreſſe tam ex ſententia, quam verbis legis.
31 *† Certant autem Doctores an hoc iudicium permittatur*
etiam fratri aduerſus fratrem, & cognato aduerſus co-
gnatum de iure familiæ? cum præiudicialis in rem videa
tur ſolum habere locum in his perſonis, quæ ſe inui-
i *cem contingunt ac referunt. Mihi probatur* i *Bartoli*
ſententia exiſtimantis, confeſſoriam præiudicialem ſal-
tem vtilem intendi poſſe. vt pronunciet frater & cogna-
tus tuus, vel nobilis de familia tua, quæ ſententia præ-
iudicat, vt is quis obtinet, ferre poſſit nomen familiæ, &
cognationis, poſſit vti armis & inſignibus nobilium, &
32 *ſperare feuda aut alias ſucceſſiones. † Nunc ad perſe-*
quendi formam. In hac ergo actione petet pater decla-
rari, ſe eſſe verum ac legitimum parentem filij conuenti.
vtique is condemnetur ad omnem pietatem, reuerentiam
ac obedientiam, atque ad alia omnia, quæ liberi parentib.
k *natura præſtare* k *debent. Vel ex diuerſo aget filius*
pronunciari ex tali parente, aut ex tali gente, vel fami-
lia legitime progenitum eſſe, agnoſciq; debere filium, ſi-
ue cognatum, & ne in tali iure in poſterum turbetur, poſ-
ſeque vti imaginibus, cognomine, ac alijs iuribus eiuſdẽ
33 *familiæ. † Hoc interim memineris quaſi pro colophone*
huius §. poſſe etiam officium Iudicis ſummariè, & ſine li
bello, aliave ſolennitate iudiciaria implorari a parenti-
bus aduerſus liberos, vel contra a liberis aduerſus paren-
tes, quando hoc ſolum agitur, vt alimenta præſtentur ſi-
ne vlla ſtatus quæſtione. Imo per talẽ Iudicis pronuncia
tionem non ſit præiudicium cauſæ ſtatus, quin parentes,
& liberi vltro citroque vti poſſint præiudicialibus, nec
l *ſolum naturales, & legitimi, ſed etiam naturales* l *tan-*
m *tum. Eodem modo de patronis agentibus dicendum* m
eſt. Atque ita finitus ſit hic §.

ADDITIONES.

a Vt ff. ſi lib. inge. eſſe dica.
b Argum. l. vnic. C. de in ius voc. & l. Liberto. C. de obſeq. a lib. & liber.
c In prax. præiud. actionum.
d Iuxta ea quæ tractantur in tit. de for. fideli. & in tit. de nofor. fid. in vſib. feud.
e l. Seruitutem. 209. de reg. iur. adde quę ſcribit Zaſ. in ſuis intell. in l. ſi non ſortem, §. libertus. de cond. indeb.
f ff. de obſeq. à lib. &c. & ff & C. de iur. pat.
g Vt eſt videre in l. 1. & 2. ff. de oper. liber.
h l. pen. ff. de obſeq a li. & libert.
i In l. vbicunque. § interdum. ff de ven. in poſſ. mit.
k l. Lib. & l. ſeq. ff. de oper a libe. & liber.
l l. Si Iudex. de his qui ſunt ſui, vel ali iu. l. ſi quis a liberis. §. ſi vel parens. & §. idem reſcripſit. de lib. agnoſ.
m Vt in eadem l. probatur. §. ſoleot. & §. alimenta. l. 1. C. de oper. libertor.

§. Sic itaque.

1 *Argumentum, ſiue epitome, & diuiſio huius §.*
2 *Actio perſonalis, conditio, & ſic paret dare oportere, idẽ ſignificant.*
3 *Paret, pro apparebit.*
4.7 *Dare importat dominij tranſlationem, alias etiam pro reſtituere, & tradere accipitur.*
5 *Tribus actionibus implicatur fur.*
6 *Actio perſonalis ad dandum, vel faciendũ concluditur.*
8 *Differentia inter rem dari, tradi, & reſtitui.*
9 *Quod ſemel noſtrum eſt, amplius noſtrum fieri nequit.*
10 *Definitio conditionis furtiuæ.*
11 *Condicere quid?*
12 *Conditio furtiua eſt rei perſecutoria.*
13 *In condictionibus petitur dari.*
14 *Condictio furtiua quomodo degeneret.*
15 *Condictio furtiua durat etiam re perempta.*
16 *Fur ſemper eſt in mora.*
17 *Condictio furtiua quibus competat.*
18 *Et qui non eſt dominus, denegatur condictio furtiua.*
19 *Condictio furtiua durat, ſiue res extet, ſiue non extet.*
20.21 *Re furtiua perempta res tamen ipſa condicenda eſt, & eo caſu alternatiua petitio admittitur.*
22 *Res furtiua quomodo æſtimanda.*
23 *Libellus in conditione furtiua.*
24 *Condictio furtiua in duobus fundatur.*
25 *Quinque actiones contra fures dantur.*

Sic itaque a diſcretis actionibus certum eſt, non poſſe actorem ſuam rem b ita ab aliquo petere c ſi paret eum dare oportere. Nec enim quod actoris eſt, id ei dari oportet: ſcilicet quia dari cuiquam id intelligitur,

ligitur, quod ita datur, d vt eius fiat. Nec res, quæ iam e actoris eſt, magis f eius fieri poteſt. Planè odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum eſt, vt extra pœnam g dupli, aut quadrupli, b rei recipiendæ nomine fures etiam i hac actione teneantur, K ſi paret eos dare oportere: quamuis ſit aduerſus eos etiam hæc l in rem actio, per quam rem ſuam quis eſſe petit.

1 Actionibus † *realibus & perſonalibus diſcuſſis, nunc*
effectum, & virtutem actionis perſonalis Imperator do-
cet, ponitque primo regulam, neminem rem ſuam rectè
petere actionis in perſonam formula, ſeu conditione. De-
inde, actionem ſubnectit regulæ, quoniam perſonalis actio
concluditur ad dandum, vel faciendum aliquid, ſed res,
quę prius alicuius eſt amplius eius fieri nequit. Demum
exceptionē adiungit, quod condictio furtiua, tametſi perſo-
nalis actio ſit, ad rem tamen repetendam, quæ furto ſub-
ducta eſt, competat.
a Diſcretus. *Id eſt, Diuiſis, nempe in eas, quæ in rem*
ſunt, & quæ in perſonam.
b Ita ab aliquo. *Id eſt, ſuam rem actione perſonali per-*
ſequi.
c Si paret. *Id eſt, ſi agat in perſonam actione. Per hanc*
enim clauſulam Imperator perſonalem haud dubiè actio-
a *nem* a *ſignificare voluit, & perinde eſt, ac ſi dixiſſet.*
Nemo rem ſuam recte petit actionis in perſonam formu-
2 *la, ſeu cōdictione,* † *Sunt enim ſynonyma. Actio in per-*
ſonam, Condictio, & actio, Si paret dare oportere: *quæ*
ſic vocatur, quod his verbis Prætor in formula perſonalis
actionis vteretur: Si paret L. Titium centum ex illa
cauſa dare oportere, ille Iudex eſto: *vel,* ex bona fide
iudicato. *In actionibus vero realibus hac Prætor for-*
mula uti ſolebat: Si paret hāc rem ex iure Quiritium
meam eſſe, &c. *ex quo conſtat, clauſulam priorem in ijs*
tantum actionibus, quæ in perſonam appellantur, vſur-
pari ſolitam: alteram vero in actionibus, quæ in rem ſunt.
3 † Paret *autem, pro apparebit, cum veteribus accipere*
oportet, quod poſt inſtrumentis, teſtibus ve efficere cona-
bitur, qui agis. Porro frequens eſt phraſis in iure, vt no-
men actionis, vel exceptionis per hanc dictionem (Si) de-
notetur.
d Vt eius fiat. *Vt dominium rei datæ in accipientem*
4 *transferatur.* † *quia verbum* Dare, *apud Iuriſconſultos*
dominij tranſlationem ſignificat, & ita duplicaretur do-
minium: quod nequit fieri, ut ſequitur. Interdum tamen
dare dicitur, quaſi cedere vel reddere, vel reſtituere. Nā
& dare pignus dicimus eum, qui dominium eius nō tranſ-
fert, & dare rem commodato, vel precario, item vten-
dum dare. Sic Plautus in Trinumo, Nam beneficium
homini proprium quod datur, proprium erit, quod datum
vtendum eſt, id repetendi copia eſt, quando velit. Et in
eandem ſententiam. Dare, pro tradere, Ouidius dixit lib.
1. de arte amandi.

Multa rogant tradenda ſibi, data reddere nolunt.

e Actoris. *Quæ iam eſt in dominio actoris.*
f Eius fieri. *Et ſic cuius rei dominiū ſemel in me tranſ-*
b *fuſum eſt, in me transferri* b *amplius non poteſt. Domi-*
nium enim cum ſit quędam perfectio, non ex pluribus cau-
c *ſis,* c *neque plures cauſas admittit.*
5 g Dupli vel quadrupli. † *Datur enim aduerſus furem*
actio dupli, vel quadrupli, ſecundum differentiam furti
d *manifeſti, vel nec* d *manifeſti. Tamen præter hanc po-*
teſt etiam Condictio furtiua aduerſus eum exerceri; quæ
actio licet in perſonam ſit, competit tamen domino pro re
ſua furto ſublata; ſibi reſtituenda, ſicque degenerat, &
naturam realis actionis aſſumit.
b Rei recipiendæ. *Id eſt, vt res furto ſubducta per ta-*
lem furtiuam condictionem recuperetur; eſt enim condi-
ctio furtiua rei perſecutoria.
i Hac actione. *Petitione vel condictione furtiua.*
k Si paret. *Si agat dominus, cui res ſublata eſt.*
l Sit etiam in rem. *Id eſt, naturam realis actionis aſſu-*
mat, ſicque degeneret a perſonali.
Ex hoc textu ſic declarato eliciamus aliqua, ac dein-
6 *de condictionem ſpeciatim explicemus.* † *Primum ergo*
hinc diſcendum, quod actio perſonalis ad dandum vel fa-
ciendum concludit, id eſt, ad transferendum dominium
7 *eius, quod noſtrum pleno iure non eſt,* † *(dare enim, vt*
e *vulgo dicimus, eſt accipientis* e *facere) in hoc ab in rem*
actione differens, quod hac experiamur, quando rem eam
pro qua agimus, pleno iure ad nos pertinere adſerimus.
8 † *Eſt autem diſcrimen non obſcurum, inter rem dari, rem*
tradi, & rem reſtitui. Dari res *tunc dicitur, quando do-*
minium eius per omnia transfunditur in accipientem, vt
iam dictum eſt: quæ eſt obligatio dandi, in qua regulariter
f *intereſſe non venit, vt alibi* f *abunde tractatur.*
Tradi vero rem, *purum & nudū factum eſt, neq; vl-*
g *lam habet vim* g *annexam, vt cum aſino ſella traditur;*
plerunque tamen traditionis factum cauſam adiunctam
habet, vt ſi ex contractu emptionis & venditionis tra-
ditur, quia venditor tradendo rem venditam, transferre
dominium in ementem, ſi eſt dominus; ſin minus, vſuca-
h *piendi conditionem: quod hic Zaſius non ineleganter plu-*
ribus docet. At rem reſtitui, *directo pertinet ad reales*
præſtationes, vt cum reſtituuntur res commodatæ, depoſi-
i *tæ, pignora, & cætera* i *id genus.* † *Deinde obſeruan-*
9 *da eſt regula,* id quod iam olim noſtrum eſt, am-
K plius noſtrum fieri K non poſſe; *idque eſt, quod ex-*
primit textus, non poſſe actorem rem ſuam ita ab ali-
quo petere, ſi paret & intendat, eum dare oportere,
ſicut ad textum ſupra annotaui, ſicq; rediculæ omnes Do-
ctorum expoſitiones ceſſabunt. Cæterum in quibus caſib.
huic regulæ non ſit locus, Zaſius poſt reliquos ample hic
10 *docet.* † *Nunc ad condictionem furtiuam explicandam*
tranſeamus. Condictio furtiua eſt actio perſonalis, rei
tamen perſecutoria, qua dominus id quod ei furto
ablatum eſt, repetit, vel eius æſtimationem. *Quod ſit*
actio perſonalis conſtat, quia aduerſus perſonam, quæ
furto rem ſubſtulit, & nobis ex tali delicto obſtricta eſt,
11 *hac experimur.* † Et condicere *nihil aliud eſt, quam*
perſonali actione petere; vnde & perſonales actiones,
condi-

ADDITIONES.

a l. Sicut. & ſup. in § is quoque. quib. mod. re cont. oblig. & §. præterea, infra de except.
b l. 3. §. ex pluribus de acq. poſſ. l. 159. non vt ex pluribus. de regul. iur.
c Vide Apellum in ſua Meth. c. 3. ad fin. & Felin. in cap. inter dilec. num. 17 de fi inſt.
d Dicam inf. eo in §. ex maleficijs.
e Vt hic, & l. vbi autem §. fin. de verb. obli.
f Doct. in l. ſtipulationes non diuiduntur. de verb. oblig.
g Argum. l. traditio. de acq. rer. dom.
h l. Clauibus. ff. de contrah. empt.
i Vide latius Bar. de his tribus differentijs in d. l. ſtipulation. non diuiduntur.
K Dicta l. 3. §. ex pluribus, in fine, cum ſimilibus.

a condictiones a dici ſolent.† Deinde ſubiici, rei perſe-
12 cutorię: hæc enim actio rem perſequitur furto ſubductam
vtcunque in perſonam dirigatur; idque odio furum indu-
ctum eſſe, præſens tex. docet, vt ſcilicet domino detur
condictio furtiua, & ſic actio perſonalis, pro re ſua, & ad
dandum, quod eſt contra naturam & regulam omnium
13 condictionum, ſiue actionum perſonalium. † In his enim
proprie petitur dari, id eſt, res debita accipientis fieri:
ſed impoſſibile, eſt in iure & per naturã, vt res, quæ iam
mea eſt, amplius mea fieri poſſit; quod ſane haud iniuria
mirum videri ſtudioſo poteſt, & Doctores hac in re va-
b riant mirificè. Ego crebrius receptã ſententiam b am-
plector, in quam plerique poſt multa tandem diuerticula
redeunt, quod in genere agatur ea actione perſonali quæ
dandum venit, quæ dandum eſt, ſicque petitio actoris refer
tur ad genus actionis, ipſa vero petitio ad reſtituendam
rem furto ſubtractam conceditur; hoc eſt, fur conuenitur
in narratione actione perſonali, ſed in petitione res reſti-
tui petitur. Etſi etiam dari peteretur, tamen verbum
14 Dari degeneraret, & abuteremur eo pro reſtitui. † At-
que hoc eſt, quod vulgo dicitur, condictionem furtiuam
degeneraret, nomenque ſuum perdere Et ſi obiicias,
quid hac opus eſt condictionis degeneratione? cur non in-
ducitur rei vendicatio ad rem furtiuam repetendam?
15 † Reſpondeo, condictionis furtiuæ proprium eſt, quod etſi
res intereat fortuito & ſine culpa furis, adhuc duret actio
c ad c æſtimationem: Quod in rei vendicatione non reci-
pitur. Quia quando aliquis petit rem ſibi reſtitui a poſ-
ſeſſore, ſi res iſta abſque dolo & culpa apud ipſum eſſe
deſinit, liberatur ad impetitione, ac per conſequens con
dictio furtiua arctius conſtringit furem eumq; ſemper obli
16 gat, ſiue res extet, ſiue non, † cum fur ſemper in mora
d eſſe d dicatur. Dixi, qua dominus; † quia domino da-
17 tur hæc actio, eiuſque e hæredibus, & qui loco domini
e eſt, veluti tutori ac f curatori, quod Doctores produ-
f cunt etiam ad Prælatos & Rectores Eccleſiarum, ſi no-
mine Eccleſiæ agant, quæ eſt domina: ſuo enim nomine
g experiri nequeunt, g cum non ſint domini. † Ei ergo
18 qui non eſt dominus, hoc iudicium non permittitur, etiam
ſi ius in re habeat, vt ſi cui pignoris eſt data eſt; aget ta-
h men incerti condictione, ſi ea ſurrepta h ſit.† Sequitur,
19 id quod ei furto ablatum eſt: nam ſi res ſubtracta ex-
i tat, ipſa cõdicitur cum omni qui i intereſſe, & nedum res
K ipſa, ſed & quod factum eſt ex K ipſa, vel quod ex ea-
l dem l ſupereſt, Sin vero deſierit eſſe rebus humanis, du
rat condictio æſtimationis, ita quod æſtimatio ipſius rei
deperditæ condici poſſit; niſi forte fur rem obtulerit, &
m deinde perierit. tum enim niſi forte fur rem obtulerit, Du
20 bitãt autem Interpretes hac in ſpecie, ſi res interijt, num
ipſa res, an æſtimatio rei peti debeat. Quia vero res furto
ſubducta, ſiue extet, ſiue deperdita ſit, ſemper eſt in obli-
n gatione, adeo vt dicat n Iuriſconſultus, hominem mor-
o tuum condici poſſe, ipſe o Bartolo ſubſcriberem, qui poſt
multa tandem in eam diuertit ſententiam, ipſam rem pe-
21 ti poſſe, tanquam peremptam; † Plerunque fere conclu-
ſio fit, ſi probabiliter dubitatur, num res extet: vt, Peto
22 dari rem ſi extat; ſin minus, rei æſtimationem.† Æſti-
matur, autem res, quanti plurimi vnquam fuit a tempo-
re commiſſi furti. Et in hanc actionem fructus tam perce-
p pti, quam percipiendi p veniunt.† Ex ſupradictis for-
23 ma libelli ſatis manifeſta eſt. Verres cum diuertiſſet in
ædes meas, ſurripuit mihi dolo malo codicem meum
talem &c. vnde quum reſtituere recuſat, peto ipſum
Verrem furem, vel hæredem, ad dandum meum co-
dicem condemnari, &c. Poteſt adiici in libello, cuius
ego ſum dominus: quia condictio furtiua contra natu-
q ram allarum condictionum domino q competit. † Fun-
24 datur ergo hic libellus potiſſimum in duobus, ſcilicet, vt
actor probet ſe fuiſſe dominũ ipſius codicis tempore fur-
r ti commiſſi, quo probato præſumitur etiam hodie r do-
minus. Deinde, reum rem ſurripuiſſe ſibi. Cæterum quod
text. ait, pluribus actionibus fures implicari, ſcien-
dum eſt, a legibus quinque actiones aduerſus fures con-
25 cedi.† Prima eſt Condictio furtiua, qua fur infamatur,
ſ ſaltem facti ſ infamia. Altera, Rei vendicatio, quæ
t non irrogat t infamiam. Tertia, Ad exhibendũ actio,
quæ eſt præparatoria rei vendicationis. Quarta, Actio
u furti, ad duplum vel u quadruplum. Quinta, Crimina-
x lis x accuſatio. Et hæ plures actiones grauant y fu-
y res, ſicut e diuerſo prodeſt alicui, plures habere actiones.

ADDITIONES.

a §. Appellamus. inf. prox ſeq.
b Quam Zaſ. etiam hic ſequitur.
c l. 7. ſi pro fur. & l. 8. in re furtiua. de cond. furt.
d Vt per Doct. in l. ſcire debemus, §. vlt. ff. hoc tit. l. inter ſti-
pul. in §. pen de verb. oblig. & l. fin. de tri. ac.
e l. 1 ff. hoc ipſo tit.
f l. Interdum, §. qui tut. de furtis.
g Faber hic, & in §. omnium, ſup. eodem.
h l. Et ideo, § Neratius hoc tit.
i l. 3. hoc tit.
K l. 13. Ex argento hoc ipſo tit.
l l. Si ſeruus. §. boue, eodem tit.
m Dict. l. 8. in re furtiua, ff. hoc tit.
n In d. l. 3.
o In l. ſtipulationes non diuidunt. de verb oblig.
p Quod latius vide in d l. in re furtiua.
q l. 1. ibi Glo. ff eod. & idem ſupra docui.
r Argum. l. quod noſtrum. de reg. iur.
ſ l. Honori. de obſeq.
t l. In re. hoc tit.
u §. vlt. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
x l. Fin de furt.
y Argum. l. ne in plures. de exercit.

---

§. Appellamus.

1 Actiones reales dicuntur vendicationes, & quid ſit ven
dicare.
2.3 De verbis vindicare, vindiciæ, vindicatio.
4 Actiones perſonales dicuntur condictiones; & condi-
cere quid ſit.
5.6.7 Modus denunciandi lites olim conſuetus, & de varia
acceptione verbi. condicere.
8 Num & hodie denunciatio ſit neceſſaria.
9 In actionibus realibus petimus nos declarari dominos,
vel quaſi.
10 In perſonalibus dare aut facere petimus.
11 Perſonales & reales actiones tripliciter differre.
12 Intendere, verbum iudiciale eſſe.

a Appellamus autem in rem quidem actiones, ven-
dicationes: in perſonam vero actiones, quibus dare
aut facere oportere intenditur, condictiones. Condi-
cere enim eſt denunciare, priſca lingua. Nunc verò
abuſiuè dicimus, condictionem, actionem in perſo-
nam eſſe, qua actor intendit, b dari ſibi oportere: nul
la enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

a Annectit differẽtiam Iuſtinianus inter reales & per-
1 ſonales actiones in nomine. † Nam actiones in rem di-
cuntur

8 *Communis opinio facit duplicem certi condictionem generalem ſcilicet, & ſpecialem.*
9.10 *Vna tantum eſt certi condictio, contra communem.*
11 *Explicatur principium tit. quib. modis re contrah. oblig. quomodo certi condictio detur ex mutuo.*
12 *Condictio certi ex mutuo eſt perſonalis.*
13 *Mutuans debet eſſe dominus, vel quaſi rei mutuandæ.*
14 *In mutuo res fit accipientis.*
15 *In mutuo idem genus reddendum.*
16 *Interpellatio iudicialis, vel extraiudicialis mutuatario facta, quid operetur.*
17 *Actio mutui quando incipiat competere.*
18 *Quid probandum in actione mutui.*
19 *Libelli forma in actione mutui.*
20 *Condictio certi ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu, quo modo differant.*
21 *Non omnis qualitas rebus addita, facit rem certam.*
22 *Si ad factum agatur, actio ex ſtipulatu intendi debet.*
23 *Facta ſunt incerta.*
24 *Cui, & adſuerſus quem dentur prædictæ duæ actiones.*
25 *Vtranque eſſe rei perſecutoriam, & ad quid vtraque detur.*
26 *Actio ex ſtipulatu vtcunque ad pœnam detur, pœnalis tamen non eſt.*
27 *Pœnalis actio dicitur, ſi pœna per legem ſit inſtituta.*
28 *Cauſa condictionis ex ſtipulatione, & actionis ex ſtipulatu.*
29 *Quid probat actor in his iudicijs.*
30 *Libelli forma.*
31.33 *Commodati actio eſt directa, & contraria.*
32 *Quæ actio dicatur in genere directa, & quæ contraria.*
34 *Vtraque perſonalis, & rei perſecutoria.*
35 *Quid directa mandati actione perſequimur, & quid contraria, & num. 36.*
37 *Quando naſcantur hæ actiones, quæq; earum ſint cauſæ*
38 *Quid probandum ſit in his actionibus.*
39.40 *Forma actionis commodati directæ, & contrariæ.*
41.42 *Depoſiti actio directa, & contraria.*
43 *Vtraque perſonalis eſt, & ciuilis.*
44 *Directa depoſiti actio, eſt etiam Prætoria.*
45 *Actio depoſiti in duplum datur in quatuor caſibus.*
46 *Actiones depoſiti ciuiles, ſunt perpetuæ: Prætoria non item.*
47 *Actio depoſiti directa infamat, contraria non.*
48 *Et in ea iuratur in litem.*
49 *Forma directæ actionis depoſiti.*
50 *Forma libelli in actione depoſiti contraria.*
51 *Actio depoſiti Prætoria quomodo proponenda.*
52 *Rofredi opinio defenſa circa actionem depoſiti Prætoriam.*
53 *Actio mandati duplex, directa, & contraria.*
54 *Cui detur vtraque, & aduerſus quem, & num. 57.*
55.56 *Vtraque eſt ciuilis, perſonalis, rei perſecutoria.*
58 *Actio mandati directa infamat: non autem contraria.*
59 *De cauſa vtriuſque mandati actionis.*
60 *Mandati actio quomodo differat a negociorum geſtorum actione.*
61 *Directæ mandati actionis formula.*
62 *In contraria quomodo inſtituendus libellus.*
63 *Duplicia eſſe mandata, publica, & priuata, & quæ ſit differentia inter has voces, mandatu, & mandato.*
64 *Actio pro ſocio explicatur.*
65 *Quomodo ea differat ab actione communi diuidundo.*
66 *Quibus competat actio pro ſocio.*
67 *Eam eſſe directam ex vtraque parte.*
68 *Quibus caſibus detur actio.*
69 *Actio pro ſocio duplici fine exercetur.*
70 *Actio pro ſocio infamat.*
71 *Quid in ea actione probandum.*
72 *Libellus in actione pro ſocio.*
73 *Enarratio actionum ex empto, & vendito.*
74 *Actio ex empto cui detur.*
75 *Actio ex empto tres alias actiones complectitur.*
76 *Quid perſequamur ea actione.*
77 *An venditor teneatur præcisè rem venditam præſtare, vel liberetur præſtando intereſſe.*
78 *Actio ex vendito cui competat, & quid veniat in ea.*
79 *Vaſallus, & emphyteuta non alienant ſine conſenſu domini.*
80 *Empti actionis forma.*
81 *Forma actionis ex vendito.*
82 *Declarantur actiones locati, & conducti.*
83 *Actio ex locato cui competat, & ad quid.*
84 *Conducti actio cui competat, & ad quid.*
85 *Praxis in actione locati & conducti.*

Rei perſequendæ cauſa *a* cõparatę ſunt *b* omnes *c* in rem actiones. Earum vero actionum, quę *d* in perſonam ſunt, eæ quidẽ quæ ex contractu naſcuntur, *e* fere omnes rei perſequendæ cauſa comparatæ videntur: veluti quibus *f* mutuam pecuniam, vel in ſtipulatum deductam petit actor: item commodati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex empto, vendito, locato, conducto. Plane ſi depoſiti agatur eo nomine, quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum ſit, *g* in duplum actionem Prætor reddit: ſi modo *h* cum ipſo apud quem depoſitum ſit, *i* aut cum hærede eius, de *K* dolo ipſius agitur: quo caſu *l* mixta eſt actio.

Enarratur *hoc loci primum ſupraſcriptæ tertiæ diui-
1 ſionis membrum, nempe actiones rei perſecutoriæ.† Sunt
a autem* rei perſecutoriæ actiones, *Paulo* a *autore*, quibus id petimus, quod ex patrimonio nobis abeſt. *Et licet non omnis actio ſit in rem prodita, ſed quædam etiã
b in perſonam, vt ſupra* b *ex prima actionum diuiſione patet: non tamen ita in perſonam eſt, vt per eam ſolum perſonæ negociũ faciamus, nihil amplius conſecuturi, ſed magis, vt a perſona id conſequamur, quod nobis ex aliqua
2 cauſa debetur.† ſiue hoc ſit ex contractu, vel quaſi ex cõ-
c tractu, ſiue ex delicto, aut quaſi ex delicto, hinc* c *enim
3 alter alteri obligamur.† Quod fit, vt vtraq; actio, tã realis, quã perſonalis, rei perſequendæ gratia prodita habeatur, diuerſo tamẽ reſpectu. Sane actio in rẽ datur, quando eam perſequi volumus rem, quam pleno iure noſtram eſſe dicimus, vtpote quã iuſto aliquo titulo acquiſiuimus. ea ſi fuerit corporea, ad actionem rei vendicationis refertur: ſin autem incorporea, ad actionem confeſſoriam & negatoriam, atque ijs ſimiles ſpectat. Actione vero perſonali id perſequimur, cuius non ſumus domini, ſed nobis ex aliqua cauſa debetur, quæ perſonam ipſam vrgemus ad id vel dandum, vel faciendum, ſiue debeatur ex ſtipulatu, ſiue aliunde. Hinc enim plures in contextu noſtro* tertia

ADDITIONES.

a l. In honor. 35. de actio. & oblig.
b In §. omnium, hoc tit.
c §. Sequens ſupra, de oblig.

Digitized by Google

ſtro actionum perſonalium ſpecies recenſentur, quas deinde ſigillatim enarrabimus. Neque vero te moueat, quod actio realis, pariter aduerſus perſonam, puta poſſi-
a *dentem, a intenditur, quaſi ob id perſonalis eſſe videatur: non enim eo contra poſſeſſorem datur, quod ex alia cauſa nobis ſit obligatus, niſi ob rem illam, quam poſſidet nobis vendicandam, quam ſolum expetimus, ſed fruſtra, niſi edita actione aduerſus eum, qui poſſidet. His ſic prælibatis textum excutiamus.*

a Comparatæ. *Introductæ, propoſitæ inuentæ.*

b Omnes. *Tam ciuiles, quam prætoria.*

c In rem actiones. *Qui actiones reales ſine delectu rem perſequuntur: Rem intellige petitam iure dominij, vel etiam quaſi dominij, propter Publicianam.*

d In perſonam ſunt. *Perſonales enim actionis ad hoc nituntur, vt ſint rei perſecutoriæ, vt rem perſequantur, & potiſſime quæ ſunt ex contractu.*

e Fere omnes. *Adiectum eſt hoc temperamentum,* Fere, *propter actionem depoſiti, quæ quatuor caſibus per*
b *inficiationem b creſcit, & mixtam cauſam habet: de qua*
c *Prætoris edictum adhuc extat in c Pandectis.*

f Mutuam pecuniam. *Mutui contractum a ſtipulatione euidenter diſtinguit, poteſt enim per ſe ſine ſtipulatione mutuum conſiſtere, vtpote qui re contractus ſit: poteſt & cum ſtipulatione: quæ ſi ex continenti mutuo ſubiuncta eſt, quoniam videtur id agi, vt ſola valeat, obli-*
d *gationem ſimplicem parit: Cæterum duo erunt d contractus.*

4 g In duplum. † *Puta ſi eus inficietur & neget, rē apud ſe depoſitam eſſe: tum enim condemnabitur in duplum, ſcilicet ad rem depoſitam reddendam, & totidem in æſti-*
e *matione. Rationem ponit Iuriſconſultus e alibi, quam repetit hic Accurſius: quia propter caſum fortuitum depoſitionis ex neceſſitate dependentem hæc res deponitur, nec pōt eligere vel experiri fidē depoſitarij, is qui deponit.*

5 † *Duplex ergo huius Edicti ratio videtur: Prior quoniā alijs caſibus ſpatium deliberandi datur, cui res committenda ſit, hic vero calamitas nullum ad deliberandum tempus permittit. Altera quod alijs in caſibus perfidia nihil eximium habet, præter cæteras, hæc vero ſingularis eſt, & maiore aliquo odio digna, quod vbi miſericordiæ opus fuit, ibi crudelitas adhibita eſt, & calamitati adiecta.*

h Cum ipſo. *Qui ſcilicet inficiatur depoſitum, nam nec iudicium ſuſcipietur, niſi reo negante. Vbi enim bonam*
f *fidem agnoſcit, ſtatim iubetur f reſtituere.*

i Aut cum hærede. *Senſus eſt horum verborum: Si depoſitarius eſt in dolo, quia inficiatur, ipſe tenebitur in duplum, non eius hæres. Hæres enim eo caſu ad id, quod ad eum peruenit, & non vltra obnoxius ſit, niſi & ipſe hæres*
g *dolo fecerit, id eſt, fuerit g inficiatus.* † *Zaſius porro ad-*
6 *dendum putat, quod ſi depoſitarius, eiuſve hæres alias interuerterit rem depoſitam verſute, corruperit, vel ex dolo negligenter tractarit, perdiderit, & quicquid eorum*
h *ſimile dici poteſt, quod etiam eiſdem caſibus tex. h noſter procedat.*

K De dolo ipſius. *Nempe hæredis, qui pariter hoc depoſitum inficiaretur. nam de dolo hæredis hic agitur, non de doloſa defuncti inficiatione, ea enim ad hæredem non pertinet, cum ipſe non deliquerit. Itaque liberatur, ſi rem, quam habet, bona fide reſtituat.*

l Miſta eſt. *In re ſcilicet & pœna, nam habet mixtam cauſam perſequendi rem & pœnam.*

Expendamus modo *actiones in textu enumeratas ſigillatim. Et primo actionem mutui, quæ dicitur certi condictio ex mutuo, ſiue ſpecialis.* Eſt autem condictio certi, quæ ſpecialis dicitur, actio perſonalis, qua petimus res noſtras, quas alicui mutuo dedimus, in eodē genere nobis reddendas. *Dixi primo,* quæ ſpecialis
8 dicitur: † *quia ex i communi Interpretum aſſertione*
i *duplex eſt certi condictio, generalis, & ſpecialis. Generalis eſt, quæ ex omni contractu cōpetit, quæ datur ex ōibus obligationibus puris, ex quibus quid certi petitur, excepta cauſa mutui. Specialis eſt, quæ duntaxat ex mutuo conceditur. Hæc doctrina num vera ſit, ſane dubito plu-*
9 *rimum:* † *mihique probabilius videtur, vnam tantum certi condictionem eſſe, generalem ſcilicet, multas tamen ſub ſe ſpecies continentem, vtpote ſpeciales actiones tanquam genus, quod ſpecies complectitur, ita quod vbicunq; certū petitur, dicatur condictio certi, ſed vbi iſta cō dictio ad certum cōtractum reſtringitur, tū ex eo contractu detur. Exempli loco: Peto codicem ex commodato certi condictione, iam dicitur condictio certi ſpecialis ex*
10 *commodato. atque ita de alijs contractibus.* † *Sic etiam*
k *intelligendus eſt K Iuſtinianus, dum ait,* certi condictionem dari ex mutuo: *verum eſt, ſpecialem, non diſtinctam & ſeparatam a generali condictione certi, vt vulgo eum locum interpretantur, ſed quæ comprehendatur ſub ea, veluti ſpecies ſub ſuo genere. Nam certi condictio generalis concurrit cum omni actione, ex qua*
l *certum petitur. l cum omni actione, inquam, in qua venit rem dari vel tradi. Vnde ſicut genus non ſeparatur a ſpeciebus, ſed eas in ſe continet (eſt enim genus in effectu & re ipſa nihil aliud, quam ſpecies ſimul collectæ) ita in propoſito hoc genus, ſcilicet certi condictio, non diſtinguitur a ſpecialibus actionibus, id eſt, a ſuis ſpeciebus, ſed*
11 *eas cōplectitur.* † *Eſt ergo vna condictio certi in ſuo genere, multiplex tamen in ſpeciebus. Item illa generalis condictio per ſe nihil eſt, niſi contrahatur ad ſpeciem, nec po-*
m *teſt caſus vllus oſtendi, vbi per ſe veniat: id quod Bar. m ipſe fatetur, vtcunque conetur duas certi condictiones diſtinctas & ſeparatas probare. In ſumma, communis opinio nullo iure fundatur, & eadē facilitate deſtruitur, qua aſſeritur. Alteram vero ſententiam ſi ſequamur, nihil*
12 *videbimus in textibus legum aduerſum.* † *Ad propoſitum redeundo, perſonalē hanc eſſe actionem conſtat, quia in perſonā eſt ex contractu mutui, qui non niſi re ipſa in-*
n *teruenientē certo conſenſu, n perficitur.* Addidi, res no-
13 ſtras, † *quia mutuans debet eſſe dominus vel quaſi dominus rei mutuandæ. Nam ſi rem tibi alienam mutua-*
o *rem, non eſſet mutuum, quia non fieret de o meo tuum.*

Debent

ADDITIONES.

a Iuxta l. officium. de rei vend.
b §. Sed furti. inf. eo.
c l. 1. depoſiti.
d l. Si ita fuero ſtipulat. & l. ſeq. de noua.
e In l. 1. § merito. ff. depoſ. fa. etiam l. 1. §. 1. de incen. rui. nauf.
f l. Pen. C. depoſ.
g §. Non autem. ver. aliquando. inf. de perpet. & temp. actio.
h Argum. l. quod Nerua. ff. depoſ.
i In l. certi condi. ff. ſi cert. pet. ſup. quib. mod. re cont. oblig. in prin. vbi etiam aliqua dixi. & in rub. d. tit. ſi cert. pet.
K Supra quibus modis re contrah. oblig. in princ.
l Ita Zaſ. l. certi.
m In d. l. certi condict.
n Dict. pr. quib. mod. re contrah. oblig. per l. 2. ſi cert. pet.
o Dict. l. 2. § appellata.

Debent autem rei eſſe fungibiles, quæ ſcilicet in pondere, numero menſuraque conſiſtunt, quia mutui datio in his
a tantum rebus a verſatur. † Adpoſui, quas mutuo de-
14 dimus, quia vt hæc actio locum habeat, neceſſe eſt, rem ita dari accipienti, vt eius fiat, alioqui non poſſet ea vti.
b Dare b enim eſt dominium transferre. † Subiunxi, in
15 eodem genere, vt commodati & depoſiti actiones excluderem, in quibus petimus nobis illam ſpeciem reddi, quæ tradita eſt, & non aliud eiuſdem generis. In hoc autem iudicio intendimus, vt reus tantundem ſoluat, id eſt,
c rem eiuſdem naturæ & c qualitatis. † Unde ſi debi-
16 tor interpellatus legitime extra iudicium, fuerit in mora ſoluendi, ac interim minoris valere cœperit res mutuata, tunc peti poteſt. vt præter rem ipſam condemnatur etiam in id, quod intereſt actoris, debito tempore fuiſſe ſolutam, facta ſcilicet æſtimatione, quanti plurimi valuerit a tempore moræ. Si autem nulla interpellatio iudicium anteceſſerit & veriſimile ſit, pendente iudicio variatum iri precium & valorem rei mutuatæ, conſultius eſt, ut etiam hoc caſu petatur & mutuum, & quod intereſt, facta per officium Iudicis æſtimatione, quanti plu-
d rimi fuerit, toto tempore d iudicij ſicque Iuliani e re-
e ſponſum accipienda eſt. † Porro iſta actio incipit ſtatim
17 ex obligatione mutui pura eſſe. Si autem ſub conditione, vel in diem detur mutuum, pendet interim, nec ante diem
f vel conditionem f peti poteſt. † Probat autem actor in
18 hoc iudicio, contractum mutui effectualiter interueniſſe. Eſt enim mutuum contractus re, ita quod ſine rei interuentu non ſubſiſtat. Cæterum rem fuiſſe ſuam, probare non tenetur, quia iuuatur veriſimili coniectura, quod res mutuo data fuerit ſua, neque auditur aduerſarius, ſi forte referre quæſtionem dominij, & exciperet contra agentem, ipſum non fuiße dominum rei mutuatæ, vtpote ſtatim ſuſpectus, quod eludere velit debitam g ſolutionem. Præterea regulariter mutuum fit ad rogatum accipientis, citra verecundiam autem fieri non poſſet, ſi mutuatarius diceret, pecunia illa non erat tua tempo-
19 re mutui dationis. † Libelli ita proponatur: Mutuaui haud ita pridem ex ære meo Titio centum aureos Renenſes probos, quos ipſe nunc mihi contra bonam fidem reddere negat, quare peto eum mihi ad reddendam, & ſoluendam iſtam pecu-
h niæ quantitatem iudicialiter h condemnari, &c.

Altera actio, quæ hic recenſetur, eſt condictio cer-
20 ti ex ſtipulatione. † In primis autem aduerti debet, aliam eße certi condictionem ex ſtipulatione, & aliam actionem ex ſtipulatu. Hæc enim ita demum naſcitur, ſi res in ſtipulationem deducta, eſt incerta, vel cum de re certa in genere, ſed incerta in ſpecie, ſit ſtipulatio, vt ſi hominem ſtipuler aut fundum ſine propria appellatione aut vinum frumentumve ſine certa qualitate. Illa autem tum oritur, cum res eſt certa, cum certum quid deductum eſt in ſtipulationem, puta quod continet quid, quale, quantum, vt ſi ſtipuler vini Rhenenſis optimi amphoras decem, centum aureos Rhenenſes probos. Nam in proponenda hac actione cautus ſis oportet, ne res petita forte incerta appareat. Ideo in
i exemplo loquor de vino i optimo. † Quoniam non
21 omnis qualitas rebus addita, facit rem certam, ſed ea ſola, quæ primum & ſummum locum tenet. Nam ſi vini boni decem amphoras ſtipuler, rem incertam ſtipulari videor. Utcunque enim qualitas bonitatis adiecta ſit, iſta tamen eſt incerta qualitas, quia bono melius inuenitur, & vinum quod melius eſt, ipſum quoque bonum eſt. Quare hoc caſu certi condictio non competeret, ſed tantum actio ex ſtipulatu, tanquam ad rem incertam. Sic etiam in altero exemplo dixi, centum aureos Rhenenſes probos, quia ſi peterem centum monetæ noſtræ Germanicæ, iſta ſtipulatio non diceretur continere certum, cum varia ſint genera monetarum, quamuis ex interpretatione legis ſatis videatur cer-
K tum, quia in dubio debet intelligi K de moneta exiguiori, tamen ex interpretatione legis non debet dici certum, quod ex ipſa pronunciatione apparet incertum. Ergo ita certi condictione ex ſtipulatione agi non poſſet, ſed quod
22 ex ſtipulatu. † Hinc conſequitur, quod ſi agatur ad factum, puta domum ædificari, vel deſcribi librum, in actione ex ſtipulatu fieri debere, quia hic eſt quædam alternatio, petendo factum, vel intereſſe, quod tacitè in ſtipula-
l tionem deductum videtur, ergo l incertum. † Inde eſt,
23 quod dicimus facta eſſe m incerta. Sin autem ſim-
m pliciter peterem intereſſe (quod facere poßum) nihil obſtat, quin agi poſſit certi condictione ex ſtipulatione. Intereſſe enim licet ab initio certum non ſit, certificatur tamen ex poſt facto per ſententiam Iudicis, quod non eſt
n in homine generaliter in ſtipulatione n deducto. Porro vtraque actio eſt perſonalis ex obligatione verbis contracta quam ſtipulationem dicimus, quæ tamen eatenus firma eſt, ſi fuerit legitima ſtipulandi cauſa. Siquidem vbi omnino nulla fuerit cauſa, vel impoſſibilis, aut turpis, aut contra bonos mores, ibi non contrahitur ſtipulatio, nec per conſequens actio naſcitur, Petro de Bella Per-
o tica fruſtra o repugnante. † Datur autem vtraque
24 ſtipulanti, prior quidem aduerſus promittentem certi aliquid, altera aduerſus promittentem rem incertam, ſi-
p ue pro ſe, ſiue intercedendo pro p alio. † Sunt ambæ
25 rei perſecutoriæ, quia prior ad rem certam, altera ad rem incertam promiſſori condicendam competit, præterea ad pœnam, ſi qua adiecta fuit, vel ad id, quod intereſt ſtipulatoris, cuius æſtimatio eo tempore ſpectanda eſt, quo dies
q obligationis q venit. † Quamuis autem actio ex ſti-
26 pulatu plerunque perſequatur pœnam, maximè cum
r eam ſtipulati r ſimus, ob id tamen pœnalis non dici-
27 tur. † quia actionem pœnalem vocamus, ſi pœna per legem ſit inſtituta. Iſta vero pœnæ, quæ plerunque ſtipulationibus adijciuntur, ſunt conuentionales, & induunt nomen rei, propter conuentionem contrahentium,

vt

ADDITIONES.

a In prin. ſup. quibus modis re contrah. oblig.
b §. Sic itaque diſcretis. ſup. hoc noſtro tit.
c l. 3. Cum quid. ſi cert. pet.
d Iuxta l. ædil. § ſciendum. de ædil. edict.
e In l. 22. vinum ff. ſi cert. pet.
f l. 7. Omnia quæ l. proinde ſi cert. pet.
g l. Nec vnde. C. ſi cert. pet. & l. ſi quis nec cōdictionis, C. loca. l. ne creditoris. C. de pign. act. latè Bart. in l. nam etſi fur. in princ. ſi cert. pet.
h Vide Specular. in tit. de ſolut. §. ſequitur.
i Vide Doct. in l. certum & l. certi condic. ſi cert. pet. & quæ dixi ſupra de verbor. oblig. in princ.
K l. 9. Semper in obſcuris. de re. iur.
l l. 75. vbi autem, §. 8. qui illud. aut illud. de verb. obl. l. 72. ſtipul. non diuiduntur. § Celſus. eod. tit.
m l. Stipulationum. cum l. ſeq. eod. tit.
n Ad quæ vide quæ vbertimè ſcribunt Doct. in d. l. cer. cond.
o Hic tex. eſt in l. 2 §. circa. de doli excep. l. impoßibilis. l. generaliter. & l. Titia quæ ff. de verb. oblig.
p l. 1. de verborum oblig.
q l. 59 quoties in diem cum l. ſeq de verb. oblig.
r Iuxta §. vlt. ſupra, de verb. oblig.

a *vt ita nihilominus ſint rei* a *perſecutoria.* † *Cauſa ha-*
28 *rum actionum eſt ipſa verborum obligatio, ſiue ſtipula-*
tio, quæ ſi pura eſt, ſtatim naſcuntur, & exerceri poſſunt,
b *alioqui veniente die, vel* b *conditione.* † *Probat autem*
29 *actor, ſtipulationem legitime, & incontinenti factam eſ-*
ſe, & ex legitima cauſa rerum ſtipulātū promiſiſſe. Quod
ſi etiam intereſſe petatur, id ab actore probari oportet.
30 † *Libellus:* Titius promiſit per ſtipulationem mihi
dare decem aureos Rhenen. probos, ex cauſa vendi-
tionis fundi mei Tuſculani, quem a me legitime
emit, cæterum dare recuſat. Quare peto, vt eos mihi
det, & ad dandum mihi per ueſtram ſententiam con
31 demnetur, &c. † *Nunc ad actionem commodati, quæ*
32 *duplex eſt, directa, & contraria.* † *Scire enim iuris ſtu-*
dioſus debet, actionem interdum directam dici, prout op-
ponitur contrariæ, & eſt quæ datur principaliter contra-
henti, & aliam partem ſibi obliganti. Nam ſi contractus
ſint principaliter vltro, citroque obligatorij, vtrobique di-
recta actio conceditur, & neutrobique contraria, ſicut alias
c *etiam* c *docui.* † *Sic actio commodati directa eſt, quæ*
33 *commodanti datur, qui non eſt obligatus ex contractu*
principaliter ipſi commodatario, quem ſibi obligauit ad
reſtitutionem rei commodatæ. Contraria vero eſt, quæ
commodatario ipſi conceditur, qui ex contractu commo-
dati principaliter obſtrictus eſt, contra commodantem,
quem habet obnoxium, non quidem ex contractu com-
modati, ſed poſt contractum, ex æquitate naturali, quæ
obligatione cogit eum, vt ipſi re commodata vti liceat, vt
reſtituat impenſas, ſi quas maiores in re commodata fe-
34 *cit.* † *Eſt autem vtraque actio perſonalis, quia in perſo-*
d *nam datur ex contractu commodati, qui re conſtat* d
principaliter. Sunt ambæ rei perſecutoriæ multis mo-
35 *dis.* † *Directa enim commodati actione perſequimur,*
primo, vt commodatarius rem ipſam commodatam re-
ſtituat in ſpecie, in hoc differens a mutuo, vbi alia eiuſ-
dem qualitatis reſtituitur. Deinde res commodata ſit
reddita deterior, vt præſtetur, quod intereſt commodan-
tis, proprie enim dicitur res non reddita, quæ deterior fa-
e *cta* e *redditur. Denique ſi conuenit inter contrahen-*
tes, vt res certo loco, vel tempore reddatur, quæ vten-
da accipitur, huius conuentionis ratio haberi debet in
f *æſtimando damno non redditi* f *commodati, & ſic de-*
36 *inceps.* † *Contraria vero actione commodati perſequi-*
mur, primo vt ſoluatur, quanti intereſt commodatarij,
rem commodatam ante expletum vſum non fuiſſe abla-
tam. Deinde impenſas maiores, & neceſſario in re com
modata factas, puta in curanda reficiendave re. De-
mum ſi ſciens commodauit rem vitioſam, rectè agitur,
g *vt damnum* g *ſarciatur.* † *Naſcuntur autem hæ a-*
37 *ctiones poſt diem in commodato expreſſum, alioqui*
h *poſt* h *vſum rei. Ex prædictis conſtat, cauſam harum*
actionum eſſe, contractum commodati, cuius naturam
i *alibi* i *explicatam habes.* † *Probat autem actor in*
38 *his actionibus, primum, contractum commodati cele-*
bratum fuiſſe. Deinde, quod finitus ſit vſus, ad quem
commodato res data eſt: hoc enim primum requiritur
in commodato, vt ad vſum aliquem res detur, qui vel
natura intelligatur, vel in ſpeciem ſit expreſſus, adeo
K *vt antea reuocari, nequeat, nec rectè agatur ad* K *re-*
ſtitutionem, & in hoc differt a precario. Cæterum quid
præſtet commodatarius, & an ad ipſum periculum per-
l *tineat, ſi res commodata perijt,* l *alibi defenſum eſt.*
39 † *In hanc autem formam proponi poteſt commodati*
actio directa: Commodaui nuper Titio equum meũ
gradarium, quo commigraret Baſileam, verum cum
ipſe redierit, & reſtituere illum recuſet, peto eum ad
reſtituendum mihi condemnari, vel cum illum red-
diderit deteriorem, & claudum, me ignorante, peto
vt mihi precium ſoluat, quo deteriorem fecit, &c. *No*
tanter aũt adieci, me ignorante, *quia ſi quis rem dete-*
m *riorem ſciens recipiat, ſibi* m *imputabit.* † *Forma in*
40 *actione commodati contraria:* Titius commodauit mi-
hi pratum ad vſum paſcendi pecoris per totam æſta-
tem, & quamuis æſtatis tempus non ſit finitum, ipſe
tantum prohibuit me, ne eodem prato vterer, ex qua
prohibitionẽ damno affectus ſum quinque aureorũ
quare peto, vt hos quinque aureos condemnetur mi-
41 hi ſoluere, &c. † *Sequitur actio depoſiti; quæ pariter*
duplex eſt, directa & contraria. Directa eſt, quæ deponen
ti conceditur aduerſus depoſitarium, & eius hæredes, ad
perſequendam rem depoſitam. Nec intereſt, prædo vel
fur ſit, qui depoſuerit, hos enim depoſiti rectè acturos di-
n *cit Marcellus* n *apud Vlpianum.* † *Contraria autem*
42 *competit depoſitarius, penes quem res depoſita eſt, eiuſ-*
que hæredi aduerſus deponentem, & eius hæredem, quo
venit, quod eſt neceſſario vel vtiliter in rem depoſitam
impenſum; nam æquum eſt, eum habere actionem, ne
obſequendo amico damnum patiatur, & deponens locu-
43 *pletur illius iacturam.* † *Ambæ in perſonam ſunt, ex con*
o *tractu depoſiti, qui re* o *conſtat principaliter. Et ſunt*
ciuiles, quia ciuili autoritate introductæ, vt in rebus depo-
44 *ſitis regulariter vltro citroq; nobis deſeruirent.* † *Cæ-*
terum directa eſt etiam Prætoria, ſaltem in quatuor ſpe-
ciebus in textu relatis, videlicet cũ res deponitur, vel tu-
multus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij gratia; nec
dominus vllam aliam deponendi cauſam habet, quam vt
45 *euitet imminens ex cauſis ſupraſcriptis periculum.* † *Illis*
enim caſibus voluit Prætor depoſitarium inficiantẽ dolo
malo, id eſt negantem rem apud ſe eſſe depoſitam, in du-
plum obligari, cũ tamẽ alias hæc actio ſẽper in ſimplũ de
tur. Merito autẽ Prætor ita conſtituit, quia grauius eſt fi-
dẽ fallere ei, qui neceſſitate deponit, quam qui ex volun-
tate, cum ex neceſſitate deponens propter euentum fortui
p *tum non poſſit eligere, vel experiri* p *fidem depoſitarij.*
46 † *Præterea hæc iudicia ciuilia ſunt perpetua; Prætoria*
vero depoſiti actio annalis eſt in duplum, alias perpetua
q *ad perſequendam* q *rem depoſitam. Item ciuiles ſunt*
rei perſecutoriæ: directa enim perſequitur rem alicui com-
miſſam,

ADDITIONES.

a Atque ita Glo. ſoluas hic in verbo, fere.
b §. Omnis. cum duob. §§. ſeq. ſup. de verb obl. d. l. certi cõdi-ctio. & huc ſunt referenda, quæ ſup. de verb. obl. a me dicta ſunt.
c In § item is cui. ſupr. quibus mod. re contrah. oblig. videas etiam Fabrum. in §. ſocius. ſup. de ſocietate.
d Dict. §. item is cui.
e l. 3. §. Si reddita, ff. commod.
f l. Si vt certo. in princ commod.
g l. In rebus. §. poſſunt ff. hoc tit.
h l. In commodato, §. ſicut autem. eodem tit.
i Vide quæ dixi in dicto §. item is cui.
K Dict. §. ſicut autem.
l In d. § item is qui.
m Vide ad hoc Bart. in l. 3. §. ſi reddidi, hoc tit.
n l. 1. §. Si prædo ff. depoſ.
o Vt habetur in §. præterea. & ibi dixi ſup. quibus mod. re cont. oblig.
p l. 1. §. & merito. ff. depoſ. fac c. 1. extra de verb ſign.
q l. Quod tumultus. ff depoſiti.

a miſſam cum fructibus & omni a cauſa,contraria,etiam
perſecutionem expenſarum vtilium habet vt ſi equus de-
ponatur,ęquum eſt , vt ſuppeditatum equo paſtum recu-
peret depoſitarius . Prętoria vero in prefatis quatuor ca-
ſibus mixta eſt , quia & rem , & pœnam perſequitur in-
47 tra annum . † Subinde actio depoſiti directa infamat,
quia agitur quodammodo de perfidia , & is notatur , qui
b ſuo nomine conuentus & condemnatus eſt, non qui b alie-
48 no.† Item in ea iuratur in litem ex dolo non c reſtituen
c tis , non autem in contraria , quę non infamat , quia de fi-
d de rupta non agitur , ſed de indemnitate d depoſitarij.
49 † Directa depoſiti actio ſic inſtituitur; Commendaui
Sempronio ſponte gratiſque accipienti centum au-
reos in ſacculo obſignato per Stichum ſeruum acto-
rem meum,hac lege,vt quando vellem,& vbi vellē,
confeſtim redderentur,poſtulanti autem mihi reſti-
tuere recuſat , quare pero eum ad reſtituendum per
e ſententiam e condemnari . Cęterum quid in hanc
f actionem veniat, & de huius priuilegijs,alibi a f me di-
50 ſcuſſum eſt.† Forma proponendę actionis contrarię faci-
lis eſt. Titius apud me duos equos depoſuit,quorum
cuſtodiam gratis,& amico animo ſuſcepi,& pro pa-
ſtu eorundem expendi duos aureos , quos mihi red-
dere recuſat . Quare peto eum condemnari, vt mihi
51 duorum aureorum impenſas ſoluat,&c.† Actionem
depoſiti Prętoriam ita propone ; Cum nuper in platea
piſcaria fuiſſet ortum horribile incendium , & vide-
rem iam flammam meis ædibus imminere, depoſui
ſuppellectilem meam apud Sempronium in tali pla
tea habitantem , quam admonitus reſtituere , detre-
ctauit id hactenus , quare peto eum ſententia com-
pelli,vt prædictas res mihi reſtituat,& ſi quas ex il-
lis fuerit inficiatus,peto eum tunc in duplum ęſtima
52 tarum rerum condemnari, &c. † Sic enim petendum
eſſe in libello huius iudicij , Roſtreatus ex veritate aſſerit,
reiecta illorum opinione,qui putabant ſimpliciter res pe-
tendas eſſe, & ſi depoſitarius nolit eas reſtituere , tum in
iudicio , ſi præter recuſatam reſtitutionem cœperit planè
inficiari, implorandum eſſe Iudicis officium ad pœnam.
g Errant enim hi tota via, vt & g Old. ait, quippe quod
hæc actio Prætoria principaliter ob pœnam petendam in
53 troducta ſit , alioqui ciuilis ſufficeret. † Ad Actionem
mandati tranſeamus . Hæc conſimiliter duplex eſt. Di-
recta , prout alium principaliter obligat mandati, & con-
traria, prout ille alter aduerſus principaliter obligantem
54 agere poteſt. † Directa ergo mandati actio, mandato-
ri,eiuſque hæredi conceditur, aduerſus eum,qui mādatum
h ſuſcepit , & non h expleuit vel illud doloſe , aut negli-
i genter explicauit , ſicque damno affecit i mandantem
(illud enim mandatario non imputabitur , ſi interdum
cauſam mandantis non meliorem fecerit , ſed ſi deterio-
rem ſua culpa reddiderit , ſemper tenebitur) vel deni-
K que mandati fines exceſſit cum detrimento K manda-
toris . Contraria vero competit mandatario & eius hæ-
redi aduerſus mandantem, eiuſque hæredes impleto man
datu ad reputationes (ceu Iuriſconſultus vocat) & ad
l omneis impenſas neceſſario , & vtiliter impendit l
55 mandatarius . † Sunt autem ambæ actiones ciuili au-
thoritate introductæ , & in perſonam ſunt ex contractu
mandati , qui conſenſu perficitur , trahitque originem
m ex m amicitia ; cuius contractus vim & poteſtatem
n abunde ſuo n loco oſtendimus. Non autem ideo qui obli-
gatur ex hoc contractu , quia geſſit negotium , ſed quia
mandatum ſuſcepit , conceſſit amico poſtulanti officium,
ideoque vel hinc apparet. Nam etſi poſt ſuſceptum man-
o datum non geſſiſſet,plerunque tamen o tenetur.† Sunt
56 item rei perſecutoriæ,de eo quod intereſt p actoris, nam
p per directam petitur , vt reſtituat mandatarius , quicquid
ad eum ex mandatu peruenit , ſi modo poſſit reſtituere
quia res ei tradita ſit, alioqui vt dat actionem, quam ha-
q bet ad q conſequendam rem . Si vero ſuſcepto man-
datu negligens fuit , petitur eatenus , quatenus manda-
r toris intereſt ; ſi nihil intereſt, ceſſat r actio. † Con-
57 traria vero actione perſequitur mandatarius , vt reſti-
tuantur ſibi ſumptus bona fide ac neceſſario facti , ta-
metſi negotium non potuerit conficere, vel infeliciter geſ-
ſ ſerit ſine ſ culpa ſua . Item vt vſuras conſequatur , ſub
quibus oportuit forte eum mutuari pecuniam ad geren-
t dum negotium t neceſſarium . Denique vt ſibi pecu-
58 niam det mandans, ad exequendum mandatum. † Por-
ro mandati directa infamat , perinde atq; depoſiti actio,
u non u autem contraria . Vnde & eleganter M. Cicero
x in oratione pro Roſcio Amerino ſcribit , x mandati
conſtitutum eſſe iudicium non minus turpe , quam
furti . Quibus enim in rebus ipſi intereſſe non poſ-
ſumus , in ijs operæ noſtræ vicaria amicorum fides
ſupponitur,quam qui lædit,oppugnat omnium com
mune præſidium , & quantum in ipſo eſt, diſturbat
vitæ ſocietatem . Non enim poſſumus omnia per nos
agere : alius in alia eſt re magis vtilis , &c. Et paulò
poſt, Idcirco turpis hæc culpa eſt, quod res duas ſan-
ctiſſimas violat,amicitiam & fidem:nam neq; man
dat quiſpiam ferè , niſi amico : neque credit , niſi ei,
59 quem fidelem putat. † Ex prædictis omnibus ſatis co-
gnoſcitur,quæ ſit cauſa vtriuſq; actionis,ipſe ſcilicet man-
dati cōtractus,qui obligationē parit,ex qua deinde vtraq;
60 proficiſcitur , quidq; in quanis probari debeat † Differt
autē hoc iudiciū ab actione negociorum geſtorū , quæ do-
mino datur etiā ignoranti rem ſuam eſſe geſtā,nulla præ-
uia iuſſione ſiue mandatu. Mandati vero iudiciū nō com-
petit,niſi præceſſerit aliquis iuſſus ipſum mandatū. Quo-
modo itē a fideiuſſione,ſponſione,conſtitutione,expromiſ-
y ſione diſcrepet,alibi a y nobis explicatum eſt.† Praxis.
61 Directa mādati actio ſic proponi in iudicio pōt: Mādaui
Titio,

ADDITIONES.

a l. 1 §.Hanc actionem.hoc tit.
b l.Depoſitum.C.depoſ l.furti §.ſi quis alie.no.& §.vlt.ff.de ijs qui not.infam.& l nihil.C.de procur.
c l.1.§.Si rem.hoc tit.
d l.Rei apud.d.tit.
e Caſus eſt in l.Lucius Titius,ff.dep.vbi dicitur commendare nihil aliud eſſe,quam deponere,quam ſcitu dignum eſt: nam & hodie ſecundum formulam huius l.tradimus pecunias mercatoribus.
f Vide quæ docui in d §.præterea.
g In praxi huius actionis.
h l.Si mādauero.§.vlt & l.inter cauſas.§.qui ſuſcepit.ff.man.
i l.Præterea.& l.procuratorem §.1. hoc ipſo tit.
K l.Diligenter.d.tit.mand.
l l.Idemque,§.idē labeo,h.t.l.ſi vero non remunerandi, §. ſi.
m l.1.ff.mand.
n Supra,de mandato.
o l Si remunerandi,§ 1 hoc tit.
p l.Ad comparandas.C.hoc tit.
q Dict.l.ſi procuratorem,§.dolo autem.
r Dict.l.ſi procuratorem,§.mand.
ſ l.Qui mutuam, § vlt.hoc tit.l.etiamſi contrariam.C.eod.
t Dict.l.ſi vero non remunerandi.§.ſi mihi.
u l.In re mandata C mandat.
x Vide etiā Bud.in priorib.annot in ff.l.1 de ijs qui not.infa.
y Supra,in tit.de fideiuſſ.vbi etiam Ang.Aret.

Titio, vt mihi fundum Herdetanum in agro Briſgoi
co mille aureis à me ſtatim numeratis a Sempronio,
emeret, quem ſuſcepto mãdatu non pridẽ poſt emit,
& a venditore per traditionẽ accepit, verũ mihi man
danti tradere contra bonã fidẽ recuſat. Quamobrem
peto ipſum Titium reũ condemnari, vt fundũ Her-
detanum, cũ fructib. ex eo perceptis tradat, & vt eui-
ctionis cautioni, quã accepit, cedat, prçterea vt caueat
mihi, ſuo facto talem fundum non eſſe oppignoratũ,
a neq; ſeruitute aliqua oneratum, vel quouis modo a
deteriorem factum, quam tempore traditionis, fue-
62 rit, &c.† *In contraria actione ſic propone libellum:* Flac
cus nuper mihi commiſit adminiſtrationem bonorũ
Friburgi, quam ego ſuſcepi, & in eadẽ bona, quæ ad-
miniſtraui quinquaginta aureos impendi. Verum ip
ſe a me admonitus, vt prædictam pecuniã mihi ſolue
ret, hactenus recuſauit. quare peto eundem Flaccum
condemnari, vt prçdictos 50. aureos nomine impen-
63 diorum exoluat, &c.† *Cæterum quod hanc vocẽ,* man-
datu, *ſuperius ſemper poſui, id non ocioſè a me factum*
b *eſt. Nam quum duplicia ſint* b *mandata, publica. ſ. &*
priuata (publica, quæ propriè præcepta magiſtratuum
c *vocantur, &* c *ſunt neceſſitatis, & priuata, quæ vulgo*
commiſſiones dicuntur) veteres vt hanc differentiam man
datorum exactius ſignificarent, ſolebant dicere, manda-
tu, *in ablatiuo, cum mandatum priuatum intelligi vole-*
bant; publicum vero per ablatiuum, mandato, *intellige-*
bant. Inde eſt illa locatio, quam Haloander diligenter in
Pandectis obſeruauit, mandatu meo, mandatu Titij,
64 *quod ſigna.† Accipiamus actionem* pro ſocio. *Ea eſt*
perſonalis, quia in perſonam dirigitur, nempe ex contra-
ctu ſocietatis priuatæ, quæ fit, cum duo pluresve ſic con-
trahunt, quod lucrum & damnum inter eos commune ſit,
d *de vna re, vel negociatione, aut de omnib. bonis* d *præ-*
ſentibus & futuris: transferunturq; illico dominia rerum
e *in ipſos ſocios ipſo iure, licet ſpecialiter traditio non* e *in-*
terueniat. Ex hoc igitur contractu ſocij inuicem obligan-
tur alter alteri ad mutuas præſtationes, ſ. vt ſecundum
conuentionem inuitam rem communem gerant, vt omnia
f *communicent bona* f *fide, etiamſi non ita ad normã ma-*
thematicam ſit dictum. Ex tali rurſus obligatione pro-
g *ducitur hæc actio. Atq; huic ſpectat quod Paulus* g *ſcri-*
bit, actionem pro ſocio magis ad perſonales inuicem
præſtationes pertinere, quam ad communium rerũ
65 diuiſionem.† *Porro per cauſam materialem potes hanc*
actionem ab communi diuidundo iudicio apertè diſtin-
guere, quia vt res ex ſocietate communicetur, pro ſocio
agimus, ſed cum iam fuerit communis non ex ſocietate,
ſed ex alia cauſa, experiri poſſumus communi diuidundo,
h *vt rectè diuidatur. Idque eſt quod* h *Paulus.* Denique
ait, ceſſat communi diuidundo iudicium, ſi res com
munis non ſit. *Quaſi diceret, non habet materiam, vn-*
de naſcatur actio communi diuidundo, niſi præcedat com-
66 *munio.† Competit autem actio pro ſocio, ſocijs inuicem,*
eorumque hæredibus, quoties alterum alteri ex bono &
67 *æquo præſtare aliquid oportet.† Eſtque directa ex*
vtraque parte, quia vtrique ſocio, eadem ratione princi-
i *paliter & directo* i *conceditur. Et datur in diuerſis ca-*
68 *ſibus.† Primo ſocietate finita ad perſonales præſtatio-*
nes. ſ. fructus & reditus inuicem diuidendos, & lucra cõ-
municanda. Deinde ſi ſocius dolum commiſit, vel prçſta-
re detrectat id, ad quod ſecundum naturam vel conuen-
tionem ſocietatis initæ tenetur, hãc intendere poſſum, etiã
durante ſocietate. Pro generali vteo ratione lucri & dam
k *ni non conceditur hoc iudicium, niſi finita ſit* k *ſocietas.*
69 *† Et hoc diligenter obſerua, quia multi Doctores hoc nõ*
ſatis perſpexere, hanc actionem duplici fine exerceri, al-
tero, vt ſocius ſeruet pactiones cõtractus, & præſtet quod
debet in adminiſtrãda ſocietate, altero, vt actori præſten-
tur omnia ex ſocietate debita, cum noluerint litigantes
70 *eam diutius conſtare.† Cçterum condemnatus hoc iudi-*
l *cio fit* l *infamis, ſi modo ſuo nomine, non alieno damna-*
m *tus* m *fuerit. Rationem Cicero pro Roſcio Amerino gra-*
uiter aſſignat. Cũ enim ſocietatem cum aliquo coeo,
puto mihi paratum auxilium, quo cum altero cõmu-
nicem, inde ad eius fidem confugio, & neminem mi-
nus, quam eum, cui res meas cõmiſi, cauere poſſum,
quem etiam ſi metuimus, ius officij lædimus. Rectè
igitur Maiores eum, qui ſocium fefelliſſet, in virorũ
numero haberi noluerunt. *Idem pro Roſcio Amerino,*
tria eſſe priuata iudicia ſummæ exiſtimationis ſcribit, fi-
n *duciæ, tutelæ, ſocietatis. Hinc eſt quod* n *Vlpianus ſo-*
cietatem ius quodammodo fraternitatis in ſe habere di-
o *cit, &* o *Iulianus huius contractus fraudatorem nota*
infamiæ damnauit. Cauſa huius actionis ex ſupraſcriptis
71 *ſatis eſt manifeſta.† Probat aũt hoc in iudicio actor initã*
eſſe ſocietatẽ vel vnius negociationis, vel omnium bonorũ.
Item ſpeciem exercendæ ſocietatis eſſe honeſtam, quia re-
p *rum inhoneſtarum nulla eſt* p *ſocietas.† Libellus ita*
72 *proponendus.* Coita eſt inter me, & Titium omnium
bonorum ſocietas vſque ad decennium, adminiſtrã-
te ipſo Titio vniuerſa ſocietatis negotia, accepti &
expenſi rationem habendo. Verum cũ nunc lapſum
ſit decennium, finitaque ſocietas, peto eum ad reco-
gnitionẽ & diſpunctionem rationũ condemnari, &
vt quæ ſuperſunt cõſignet, & viritim ſecundũ leges
73 côuētionis diſtribuat.† *Sequuntur actiones ex* empto
q & vendito, *quas partim etiam* q *ſupra explicauimus.*
r *Has duas actiones eſſe iure ciuili introductas,* r *Vlpia-*
nus probat: naſcũturq; ex frequẽtiſſimo cõtractu emptio-
ſ *nis & venditionis, quę pariter* ſ *ſupra abunde enarratum*
habes: ac per conſequens perſonales ſunt. Item non ſunt
cõtrariæ, ſed directæ ex vtraq; parte, quia æque principa-
lis eſt vtriuſq; contrahentis ratio & emptoris, & vendi-
74 *toris.† Prior autem actio, ex* empto. *ſ. datur ei, qui emit*
t *rẽ præſens vel abſens, puta per nunciũ* t *vel epiſtolã, ad-*
uerſus

ADDITIONES.

a Probãtur hæ clauſulæ in l. ſi procuratorem. in fine, cum l. ſequen. hoc tit.
b Oldend. in praxi huius actio. mox a princ.
c Sic intelligitur in C. & Auth. de mand. princ.
d Iuxta ea quæ vbertim dixi ſup. de ſoc. in princ.
e l. 1. & 2. & l. ſocietates. in princ. pro ſoc.
f l. Coire ſocietatem. cum l. ſeq. pro ſoc.
g In l. 1. communi diuid.
h In d. l. 1.
i §. Ex quibuſdam. infra, de poen. teme. litig.
k Quibus autem modis finiatur, vide in §. manet. ſupra, de ſoc. & ſparſim habes in toto tit. & maxime in l. verum, §. ſocietas, ff. eodem.
l Dict. § Ex quibuſdam.
m l. 1. De his qui not. infam.
n In d. l. verum.
o In l. 1. de infam.
p l. Nec prætermittendum. & l. quod autem furto. hoc tit.
q In §. precium. ſupra, de empt. & vend.
r In l. 33. proinde, in princ. de ædil. edic.
ſ In d. tit. de empt. & vend.
t Iuxta l. 1. in fine, ff. de contrah. empt.

75 *uerſus venditorem, vt rem venditam tradat.* † *Et hæc cō plectitur tres alias actiones, primū actionem* de euictione, *qua agit contra venditorem, ſi non fuit dominus rei vēditæ, & res euincatur. Deinde redhibitoriam, quā emptor infra ſex menſes ad reſcindendum contractum agere*
a *poteſt, ſi res vendita habeat latentia vitium. Poſtremo actionem* præſcriptis verbis, *ſi venditor pacta adiecta emptioni non ſeruauerit, nec placitis paruerit, tum enim hoc iudicio experiri poteſt, ad completionem pactorum.*
76 † *Perſequimur autem empti actione rem venditam, vt venditor tradat rem corporalem cum fructibus & acceſſorijs, vel vt quaſi tradat rem incorporalem emptam, id eſt, vt cedatur iuri, & præſtetur patientia ad vſum liberum.*
77 † *Cæterū an venditor obligetur rem venditam præſtare, vel liberetur ſoluendo intereſſe, magnus eſt inter*
b *Doctores conflictus, adeo quod* b *Bartolus triplicem opinionem referat. Mihi videtur æquior eſſe iſta diſtinctio, quam & ipſe probat, videlicet rem præciſe præſtandam, ſi venditor reſtituendi facultatem habeat, ſin minus*
c *eum condemnandum in intereſſe. Et quod* c *alibi dicitur.* Id quod intereſt, aliquando pretium egredi, ſi pluris intereſt quam res valeat, emptave ſit, *ibi tametſi Iuriſconſul. non ſtatuat apertè ſummam, ad quam vſque procedatur, mihi tamen videtur egredi vſque ad*
d *duplum poſſe, quod hodie* d *palam eſt. Item aduerte, venditorem debere vacuam poſſeſſionem tradere emptori, id eſt, quæ a nemine detineatur vel poſſideatur, alias*
e *non videtur rem* e *tradidiſſe.* † *Actio autem ex* vendito,
78 *conceditur venditori ad ea conſequenda, quæ ei ab emptore præſtari oportet, in qua actione veniunt hæc, primò precium, quanti res vendita eſt, deinde vſuræ precij poſt diē traditionis, nam cum emptor re fruatur, æquiſſimum eſt,*
f *cum vſuras precij* f *ſoluere. Porro in emptione & ven-*
g *ditione rerum feudalium* g *ſecus eſt,* h *item in emphy-*
h *teuſi.* † *Alienare enim vaſallus & emphyteuta non poſ-*
79 *ſunt, niſi domini conſenſu. Reliqua huc pertinentia require ex Pandectarum titulo. De action. empt. & ex titu.*
80 *lib. 3. Inſtit. ſupra, De empt. & vendit.* † *Forma prioris actionis, ex empto. ſ.* Emi a Seio paterfamilias domū in tali loco, centum aureis, ipſo apertè & liberè in talem contractū conſentiente & promittente poſſeſſionem talis domus tradere vacuam & liberam. Et prædictum precium ego ipſe ſolui, vel eo nomine ſatisfeci, vel reus fidē habuit, &c. Interpellatus vero ſemel atque iterum, non tradidit poſſeſſionem venditæ domus, quare peto eundem Seium condemnari, vt prædictam domū venditam, eiuſq; poſſeſſionem liberā mihi tradat, quod ſi talem traditionem facere non poſſit ad id quod mea intereſt, quod ad decē aureos æſtimo, eum condemnari peto, &c. *Et hæc petendi formula longè æquior tutiorq; eſt, quam ſi directo ac ſim-*
i *pliciter traditionem* i *petas.* † *Libellus perſequutionis*
81 *ex vendito,* Vendidi Gaio equum talis coloris, viginti aureis, & cū illi tradidi. Admonitus aūt vt ſolueret precium, hactenus recuſauit. Intereſt a ūt mea tantū fuiſſe numeratū preciū conuentū, quare peto Gaium condemnari, vt ſoluat mihi precium ſupradictum, &
82 tantū nomine damni. † *Deuenio ad* locati conductiq; actiones. *Utraq; ciuilis eſt, partim per rationem ſimili-*
K *tudinis, quā cum actione empti* K *& venditi habet, par-*
l *tim quia id* l *Vlpian. aperte tradit. Item vtraq; eſt directa, quia æque principalis eſt vtriuſq; contrahētis ratio. Vtiles tamen aliquando ſunt, quū rem, quā conduxit, alij*
m *locat, id enim permittitur, niſi aliud* m *cōuenerit. Ambæ perſonales ſunt ex contractu locationis & conductionis, quia nulla verborū ſolennitate, ſed conſenſu ſolo perficitur, paritq; obligationē, ex qua deinde hæ duæ actiones*
83 *enaſcuntur.* † *Datur aūt prior actio,* ex locato *ſcilicet, locatori, qui prædium vrbanum vel ruſticū, aut rem mobilem, operamve ſuā locauit, aduerſus conductorem pro re*
n *locata deteriorata, aut penſione ſiue mercede* n *operarum ſoluenda, vel finito cōductionis tempore, poſſeſſione*
o *euacuanda, ac ſine controuerſia* o *reſtituenda, & ſi quæ ſunt his ſimilia. Non tamen ante dabitur hæc actio, niſi vſus rei conductæ expletus ſit, vel opera, ante enim non*
p *compleuit* p *contractum, niſi forte conſuetudo loci diuer-*
84 *ſum obſeruet.* † *Poſterior vero,* ex conducto actio, *conductori competit aduerſus locatorē, ſi re aut opera, quam conduxit, frui ei non liceat, vel vt ſoluat locatori id quod*
q *eius intereſt, vel ſi, quod in conductione conuenit, non* q *præſtetur, item ad reſtituenda ea, quę conductor in re conducta ſua opera neceſſario vel vtiliter auxerit vel ædifica-*
r *rit, vel inſtituerit, cum id* r *non conueniſſet. Præterea vt remittatur ei merces ſiue penſio propter ſterilitatem magnam, vbi ſcilicet recompenſari non poteſt cum vbertate*
ſ *ſequentium* ſ *annorum, vel propter vim fluminum, graculorum, ſturnorum, aut hoſtium, vel ſi vrendo fructus corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto id acciderit, ſeu ager terræ motu ita corruerit, vt nuſquā ſit, vel domus ſine culpa cōductoris incendio perierit, & ſummatim propter omnem vim, cui reſiſti nō poteſt, agit conductor hoc*
t *iudicio ad mercedis ſiue penſionis* t *remiſſionem, quæ omnia, & horum plura, vide in vera & pura ſcaturigine, nempe Iuriſconſultorum elegantiſſimis textibus ſub tit. ff.* locati & conducti. *Ex prædictis habes, quæ ſit cauſa vtriuſque actionis, & quod hæ inter rei perſecutorias re-*
85 *ctè numerentur.* † *Praxim ſubnectendo ex locato in hanc formam agi poteſt.* Locaui Titio in hoc conſentienti ad anni vnius ſpaciū ædes ſub mercede decē aureorū, præſtādo illi habitādi vtēdiq; patientiā. Cum aūt locationis tēpus iam ſit elapſum, peto eū ad dādū & ſoluendū d. ſtā mercedē cōdemnari, & mihi pdictæ do-
86 mus poſſeſſionē reſtitui, &c. † *Conducti actio ſic proponēda eſt.* Cōduxi nuper a Gaio domū in tali platea, de cuius pēſione cōuentū, inter nos eſt in 8. aureis, cā tū ſcie

ADDITIONES.

a l. Ex empto. §. redhibitionem. de act. empt.
b In l. 1. in princ. de act. empt.
c In d. l. 1.
d Per l. vnicam, C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt, &c.
e d. l. 2. De act. empt.
f l. 13. Iulianus, §. 19. ex vendito. hoc tit.
g Vt patet in conſtitutione Imperiali, de prohi. feu. alien. per Fred. &c.
h l. Vlt. C. de iure emphyt.
i Vt probatur in d. l. 1. in princ. de act. empt. & in l. ſi traditio. C. eodem tit.
K Vt ſupra, de locat & conduct. in princ.
l In l. 1. § 1. de ſuperfi.
m l. Nemo. C. de loc. & cond. l. ſi locauero. ff. eod. & l. ſtipulatio iſta § ſi inſulam. de verb. oblig.
n l. Excepto, & l. 3. C. de locat & cond.
o l. Videamus § qui vinum. ff. locati. & l. ſi quis conduct. C. eod. tit.
p Dict. l. Iulianus. §. offerri. de act. empt. Bart. in l. ſeruus Marij. §. vlt. de ſtip. ſer.
q l. Conducto ff. locati.
r l. Dominus horreorum, § 1. ff. eod.
ſ l. Si vno anno. ff. eod. tit. & l. licet C. eod.
t l. Ex conduct. eod.

ſeſe mihi tradere admonitus recuſat, quare peto eum condemnari, vt præfatam domum mihi tradat ad habitandum more conſueto, libere, &c. *Sic etiam conducti operis experiri potes. Semper autem memineris, variandum eſſe libellum ſecundum varietatem caſuum & circumſtantiarum.*

§. Ex maleficijs.

1 *Actiones pœnæ perſecutoriæ quæ dicantur.*
2 *Pœna quomodo accipiatur.*
3 *Mixtæ actiones quare dicantur.*
4 *Mixta actio tripliciter dicitur.*
5 *Furtum manifeſtum quod dicatur.*
6 *Quadrupli pœnam Prætor adiecit furto manifeſto, ideoque Prætoris cenſetur.*
7 *Non manifeſtum furtum quid.*
8 *Actio furti non manifeſti eſt ciuilis.*
9 *In furto ſimplum, ſiue res damnificata non ineſt duplo, vel quadruplo.*
10 *Rei vendicatio datur ad rem furtiuam repetendam.*
11 *Rei vendicationem, itemque condictionem furtiuam domino aduerſus raptorem dari.*
12 *Legis Aquiliæ actio duplici reſpectu mixta eſt.*
13 *Actio furti duplex, ciuilis & prætoria.*
14 *Vtraque furti actio perſonalis eſt, & quando furti delictum committatur.*
15.17 *Quibus dentur furti actiones, & aduerſus quos.*
16 *Conſilium dare furti quis dicatur, aut opem ferre.*
18 *Occultans furem, aut rem furtiuam, furti tenetur.*
19 *An furti actiones aduerſus hæredes dentur.*
20 *Furti actio merè pœnalis.*
21 *Ad rei furtiuæ perſecutionem quę actiones dentur.*
22 *Furti actio dupliciter intendi poteſt, ciuiliter & criminaliter.*
23 *Quæ ſit furti pœna hodie.*
24 *Hodie nulla eſt differentia inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum.*
25 *Forma proponendæ actionis furti noſtro foro accommodata.*
26 *In omnibus actionibus famoſis tempus & locus libello adijcienda.*
27 *Actio vi bonorum raptorum definitur.*
28 *Cui concedatur hæc actio.*
29 *Quando res dicatur eſſe in bonis, vel ex bonis.*
30 *Hæc actio in eum datur, qui dolo malo rapuit.*
31 *Quomodo puniantur rapientes ſine dolo.*
32 *Aduerſus quos competat actio vi bon. rapt.*
33 *Actio vi bon. rapt. intra annum datur in quadruplum, poſt annum in ſimplum.*
34 *Libellus in actione.*
35 *Actio legis Aquiliæ explicatur.*
36 *Quid ſit actio ciuilis, & vnde dicta ſit.*
37 *Damnum quomodo hic accipiatur.*
38 *Cui competat.*
39 *Aduerſus quos detur.*
40 *Quid conſequamur hac actione.*
41 *Qui cauſam damni dat, damnum dediſſe dicitur.*
42 *Quomodo æſtimatio fieri debeat in l. Aquil. actione.*
43 *Hęc actio aduerſus confitentem in ſimplum, aduerſus inficiantem in duplum datur.*
44 *Libellus in actione l. Aquiliæ.*
45 *Actio ex teſtamento pro relictis Eccleſijs conſequendis explicatur.*
46 *Actio ex teſtamento regulariter tantum in ſimplum datur, ſed quando pro relictis ad pia loca intenditur, eſt duplaris, &c.*
47 *Aduerſus quem concedatur prædicta actio.*
48 *Executores teſtamentorum de omni culpa tenentur, de qua principalis hæres teneretur.*
49 *Si actio ex teſtamento ex negatione intendatur, poteſt euadi dupli pœna, ſi ex dilatione, ſecus.*
50 *Vt locum ſit huic actioni neceſſaria eſt hæreditatis aditio.*
51 *Quibus detur actio ex teſtamento pro legatis ad pias cauſas, &c.*
52 *Priuilegia conceſſa Eccleſijs, habent locum in alijs pijs locis.*
53 *Pœnæ non ſunt extendendæ ad caſus non expreſſos.*
54 *Legatum a die aditæ hæreditatis debetur.*
55 *Cauſa huius actionis.*
56 *Libelli forma in actione pro legatis pijs.*

Ex maleficijs vero proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ perſequendæ cauſa comparatæ ſunt, aliæ tam pœnæ quam rei perſequendę, & ob id a miſtæ ſunt. Pœnam tantum perſequitur quis actione furti, ſiue enim b manifeſti agatur, c quadrupli: ſiue d non manifeſti, e dupli, f de ſola pœna agitur, nam ipſam rem g propria actione perſequitur quis, id eſt h ſuam eſſe petẽs, ſiue fur ipſe eam rem poſſideat, ſiue alius quilibet. Eo amplius aduerſus furem etiam i condictio eſt K rei. Vi autem bonorum raptorum actio l miſta eſt, quia in quadruplo rei perſecutio continetur, pœna autem tripli eſt: Sed & legis Aquilię actio de damno iniuria dato, miſta eſt, non ſolum m ſi aduerſus n inficiantem in duplum agatur, ſed interdũ & ſi in ſimplum quiſque agat, veluti ſi quis hominem claudum aut luſcum occiderit, qui in eo anno integer & magni precij fuerit, tanti enim damnatur, quanti is homo eo in anno plurimi fuerit, ſecundũ o iam traditam diuiſionem. Item miſta eſt actio p cõtra eos, qui relicta ſacroſanctis Eccleſijs, vel alijs venerabilibus locis legati vel fideicommiſſi nomine, q dare diſtulerint, vſq; adeo, vt etiam in iudicium vocarentur, tunc enim & ipſam rem, vel pecuniam quę relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantũ pro pœna, & ideo r in duplum eius fit condemnatio.

Conſequenter *perſequitur Iuſtinianus alia duo ſupraſcriptæ diuiſionis membra, quæ. ſ. actiones pœnę perſecu-*
1 *toriæ ſint, & quæ miſtæ.* † Pœnas aũt perſecutorias *appellamus, cum præter id quod nobis abeſt, exigimus aliquid vindictæ vel affectionis cauſa. Nam quicquid ex bo-*
a *nis noſtris non eſt, pœna ſit à oportet. In quo illud aduertẽdum eſt, quicquid partes pro pœna paciſcuntur, non facere*
2 *actionem pœnalem, ſed rei perſecutoriam.* † *Quia pœna*
3 *accipitur, quæ legum authoritate irrogatur.* † Miſtæ *vero ſunt quib. rem ſimul & pęnã proſequimur ex quibuſdam*
4 *maleficijs, atq; ita hoc in propoſito intelliguntur.* † *Alias enim mixtæ interdũ dicuntur, quod in rẽ ſimul & perſonã ſint. Item mixtas etiã vocamus, quod vterque controuer-*
b *tentium, actoris atque rei conuenti vice* b *in eis fungatur.*

a Miſtę ſunt. *Quia rem iuxta & pęnam cõplectuntur.*
5 b Manifeſti. † *Manifeſtum autem furtum is cõmittit,*
6 *qui deprehenditur* c *cum furto, nec refert a quo deprehendatur, vtrũ ab eo, cuius res fuit, aut ab alio, ſufficit ſi cum re fur-*

ADDITIONES.

a l. 7. ſeruus, ff. de ſer. export.
b ſicut in § quædam, inf. prox. ſeq. videbimus.
c l. 2. & 3. de furtis.

*ve furtiua fuerit deprehenſus, etiam alibi, quam vbi fur-
tum fecit, priuſquam tamen eo loci peruenerit, quo deſti-
nauerat.*
6 c Quadrupli.† *Et hanc pœnam quadrupli in furto ma-*
a *nifeſto Prætor* a *adiecit, atque ob id hac actio Prætoria*
b *etiam* b *nuncupatur.*
7 d Non manifeſti.† *Non manifeſtum, ſeu nec manife-*
c *ſtum (vt veteres loquebantur) furtum eſt, quod poſtea* c
quandocunque deprehenditur, & iſtud etiam is cenſetur
d *facere, qui conſilium vel opem* d *fert.*
e Dupli. *Dupli pœnam Solon Athenienſium Legiſla-*
e *tor in fures primus conſtituit, Gellio* e *authore,† Hinc*
8 *eſt, quod actionem furti nec manifeſti appellamus ciui-
lem, quia ex legibus Solonis habet pœnam dupli, cum ad
rem ipſam quoque ſecundum Solonis ſententiam, & ſic in
triplum competeret.*
f De ſola. *Ita quod duplum vel quadruplum ſit mera,*
9 *& ſola pœna, ſeparata a re furtiua.† Vnde ſimplum, ideſt
ipſa res furtiua, in duplo aut quadruplo non continetur,*
f *quod in furto eſt ſingulare, regulariter enim ſecus eſt, vt* f
Bar. alibi recte docet.
10 g De propria actione. *Scilicet rei vendicatione.† Nã
& hanc habet dominus ad rem, quæ furto ſubducta eſt,
repetendam, per quam vendicatur res a fure, tanquam a
quouis alio poſſeſſore, nec nominabitur fur, ſi actor ei par-
cere velit, adeo quod & ſacerdotes eam intendere queant
ſine metu irregularitatis.*
h Suam eſſe. *Præſupponit enim rei vendicatio dominiũ*
g *in agente, ſicut* g *alibi dictum eſt.*
h i Condictio. *Furtiua. ſ. quã* h *ſupra explicatã habes.*
K Rei. *Quæ furto ſubtracta eſt.*
l Mixta eſt. *Quia vno atq; eodem iudicio & rem ſimul,*
i *& pœnam perſequitur. Ait enim* i *ſupra Iuſtinianus,
Rapinæ actionẽ in quadruplum, triplum pœna ſimplum
rei nomine perſequi, nam in quadruplo ineſſe & rei per-*
11 *ſecutionem.† Cæterum ſi dominus rem ſolam velit exi-
gere, tum vel rei vendicatione, vel etiam condictione furti*
k *ua, agere debebit, & vtramque ipſi actionem dari,* K
Hot. recte tradidit.
12 m Si aduerſus.† *Senſus horum verborum eſt. Legis
Aquiliæ actio duplici reſpectu mixta eſt, primum ſi de-
tur aduerſus inficiantem, ideſt, cum qui damnificauit, &
conuentus in iudicio inficiatur, negat ſe damnum dediſſe,
ſi conuincatur mendacij, propter inficiationem dolo emen-
titam in duplum condemnatur. In hoc tamen duplo ineſt
rei perſecutio, mixta ergo eſt ex re & pœna. Altero re-
ſpectu mixta dicitur, non quidem directo & apertè, ſed
per interpretationem legis, nempe cum actor, cui dam-
num iratum eſt, experitur aduerſus reum ad ſimplum, ſed
ita, vt ſimplum increſcat a iuſta æſtimatione, in id, quanti
plurimi fuit res eodem anno. Iſte excurſus æſtimationis*
l *ingerit, idque eleganter Imperator etiam* l *ſupradixiſſe
nihil videtur.*
n Inficiantem. *Scilicet, dolo: nam hic agitur de punien-
da fraude, & improbitate mendacij. Porro vt ex infi-
tiatione agatur ad duplum, oportet inficiationem eſſe fa-
cti, hoc eſt, damni dati. Cæterum ſi quis factum confeſſus,
moueat de iure controuerſiam, nulla erit pœna, iuxta Bal
duin. hic.*
o Iam traditam. *Nempe in tit.* De lege Aquilia, *cum*
m *explicarentur hæc verba*: Quanti m id in eo anno
plurimi fuerit.
p Contra eos. *Vel heredes, vel curatores teſtamẽti, vel*
n *et legatarios, ſi ab iis relictum ſit, vt relinqui* n *poteſt.*

q Dare diſtulerint. *Intellige fraudulenter, nam ſi ex iu-*
o *ſta & rationabili cauſa differũt, a pœna* o *excuſarentur.*
r In duplum. *Cui duplo ineſt ipſa rei perſecutio.*
Viſo texto, *explicemus actiones in eo enarratas ſigil-
latim, quæ in ſuperioribus non ſunt expoſitæ, vt eſt actio
furti, Vi bonorum raptorum, Legis Aquiliæ, & ex Teſta
mento pro legatis piis. Primum videamus* Furti actio-
13 nem.† *Ea duplex eſt: Ciuilis, ex Furto nec manifeſto,
ad pœnam dupli, vt ad textum annotatum eſt, & Præto-
ria, ex Furto manifeſto, ad pœnam quadrupli. Hæc poſte-
rior tametſi ex Prætoris iuriſdictione proficiſcatur, per-
petua tamen eſt, quia abſurdum videbatur, eam anno fi-*
p *niri, quæ tam frequens delictum* p *puniret.† Vtraque*
14 *perſonalis eſt, nempe ex delicto fraudulentæ contrectatio-
nis rei alienæ. Coniungo autẽ hæc non ocioſe, Nã neq; ſolus
dolus ſufficit ſine contrectatione, neq; ſola contrectatio ſine*
q *dolo, ſiue de manifeſto, ſiue nec manifeſto furto* q *loquaris.
Quare & opem ferre, vel conſilium dare tunc nocet quum
ſequuta eſt contrectatio. Quinimo non ſimplex contrecta-
tio rei alienæ furem facit, ſed neceſſe eſt, contrectationem
inuito domino fieri: nam qui putauit ſe domini voluntate
rem attingere, fur non eſt, quia dolo nihil fecit. Si tamen
dominus vellet, quum ego putarem eum nolle, non dicitur*
r *furtum fieri, propter benigniorem interpretationem,* r
15 *Vlpiano autore.† Dantur autem hæ actiones omnibus,
quorum intereſt ex honeſta & probabili cauſa furtum
non fieri, id eſt, ad quem redit qualecunque damnum ob*
ſ *rem ſurreptam, eorumque* ſ *hæredibus; aduerſus eum,
qui furandi animo rem alienam contrectat, aut opem &
conſilium præſtat, ſiue pubes, ſiue impubes fuerit, ſi ta-*
t *men impubes fuit, neceſſe eſt, quod ſit proximus* t *pu-*
16 *bertatis, intelligatq; ſe delinquere.† Conſilium autem da-
re videtur, qui perſuadet & impellit atq; inſtruit ad fur-
tum faciendum. Opem fert, qui miniſterium atque auxi-
lium præbet ad ſurripiendum, item qui dolo malo ferra-
menta accommodat ad effringendum oſtium, vel ſcalam*
u *ad aſcendendũ, ſciens cuius rei gratia id* u *fieret.† De-*
17 *nique aduerſus omneis conceditur, qui cum ipſi furtũ non
faciunt, nec principaliter conſilium aut opem ferant, hoc
tamẽ doloſe agunt, vt alij porrigatur anſa & commoditas
ſubtrahen-*

ADDITIONES.

a Vt eſt videre in §. pœna. ſup. de obl quæ ex del. naſc.
b In §. 1. infra, de perpet. & temp. actio.
c l. 8. Nec manifeſtum. ff. de fur. vid. Paul. lib. 2. ſent. tit. 31. §. 2. qui aliter definit nec manifeſtum furem.
d l. 34. Is qui op. ff. eod. tit.
e Lib. 11. cap. 18.
f In l. ſanctio legum. in 4 colum. in verſ. quæro an in duplo. de pœn. & fa. tex. in l. hoc edicto §. 1. de publ.
g In §. omnium. ſup. hoc tit.
h In §. ſic itaque diſcretis ſup. hoc tit.
i §. 1. ſupra vi bon. rapt.
K Hic per l. 1. §. pen. ff. eod. & l. ſiue manifeſtus. 10. §. ei quoque. de cond. furt.
l In §. his autem ſup. de l Aquil.
m §. His verbis
n l. Ab eo. C. de fideicom.
o Arg c. 1. §. vaſallus. & ibi pulchre Bal. ſi con. fue. inter dom. & vaſal. in vſibus feud.
p §. Furti quoque. infra, de perpet. & temp. act.
q Iuxta l. 1. §. 1. ff. de furtis.
r In l. 46. inter omnes § recte. de fur. adde. §. placuit. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
ſ § Non autem, infra de perpet. & temp. actio.
t l. 23. Impuberem ff. hoc tit.
u l. 50. In furti, §. recte Pedius. & l 54 ſi pignore. §. qui ferramenta. hoc tit.

* ſubtrahendi, vt ſi quis tibi nummos excuteret, * vel
18 armenta fugaret, quo magis fur abduceret.† Quo in nu-
mero eſt is, qui celat furem, vel rem furtiuam apud ſe: te-
netur enim furti nec manifeſti. Verum ſi quũ ſciret apud
a alium eſſe, non indicet, fur a non eſt.† Contra heredes
19 autem furis hæ actiones non dantur, niſi de eo, quod ad
b ipſos ex furto peruenit ſcientes & b contrectantes,
20 † quia ſunt pœnales ex vtroq; furto, & ad ſolius pœnæ
c perſecutionem c ſpectant. Ideo cautus ſis oportet in his
proponendis, ne vllam facias in petitione de re furtiua re
21 ſtituenda mentionem.† Nam ad eius perſecutionem ha-
bet dominus rei vendicationem aduerſus quemlibet poſ-
ſeſſorem, item & condictionem furtiuam aduerſus fu-
d rem ipſum, d heredemue eius & cęteros ſucceſſores,
etiam poſt ſolutam dupli aut quadrupli pœnam, ita ta-
men, vt altera harum eligatur, ſicut ex diuerſo recepta-
e re, aut deperdita, nihilominus datur e furti actio.† Hoc
22 non ignorandum eſt, has furti actiones (ſicut & ceteras
ex delictis priuatis deſcendentes) dupliciter intendi poſ-
ſe, ciuiliter & criminaliter. Cum ciuiliter ſeu pecuniariter
intenduntur, actori pœna adiudicatur: cum vero crimina-
liter; & ad publicam vindictam extra ordinem punitur
f reus, tũc pęna ad Fiſcum pertinet, vel punitur in f cor-
23 pus.† Ceterum quamquam hæc dupli & quadrupli pę-
na pecuniaria in fures a iure ciuili olim in vſum recepta
g eſt, Fridericus tamen g Imp. eius nominis primus con-
ſtituit: eum qui quinque ſolidos aut plus furatte-
tur, laqueo ſuſpendẽdum eſſe, ſi minus, ſcopis & for-
h cipe caſtigandum. Quamquam idem h D. Fridericus:
Iniuria, inquit, ſeu furtum legitime puniatur. quibus
verbis pleriq; putant ſuperiorem conſtitutionem exauto-
ratam eſſe, quaſi iſta vox legitime, nõ pertineat ad ſuas,
ſed alias Romanorum leges. Quod mihi ſane perdurum
videtur, nam quid prohibet, etiam de ſua cum lege loqui?
Quod ſi conſuetudinem quoq; adhibeamus Interpretem,
videmus receptam eſſe velut iure gentium pœnam furca
24 apud omnes: † adeoque hodie nullam differentiam eſſe
inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum, mutatam-
i que pęnam pecuniariam in pœnam i corporalem.† For-
25 ma huius actionis inſtituendæ ad noſtrum forum accom-
modata. Anno præſenti quadrageſimo ſecundo, Ca-
lend. Iulij, abſtulit mihi furto Flaccus ex ſtabulo cõ
K tiguo ædibus meis equum K ciſiatũ ad me pertinen
tem iure dominij, vel quaſi dominij, eundemque ali
quandiu occultauit. Ego vero nunquam conſentiens
huic contrectationi, tandem reſciui, ipſum tale cri-
men perpetraſſe, & reperi apud eum equum prædi-
ctum. Quare peto veſtra ſententia declarari, non li-
cuiſſe Flacco ſurripere mihi neſcienti rem meã, ideo-
que eundem reum legitime puniẽdum eſſe, vtq; illũ
26 puniatis, &c.† Vides in libello tempus adijci, & locũ:
nam id neceſſario in omnibus omnium criminum actio-
nibus, quæ iure aut facto infamant, fieri debere, Interpre-
l tes recte l probant. Dies autem & hora neceſſario non
adponitur. Subinde concluſionem libello adpoſui genera-
lem, ſic enim malui, quam aliquid extra forum petere,
Nam cum hodie diſcrimen furtorum ſublatum ſit, muta-
m taque pœna pecuniaria in m corporalem, ſane nec du-
plum nec quadruplum recte petes. Si tamen alicubi ob-
ſeruaretur etiamnum pęna iuris antiqui pecuniaria, re-
27 cte petes furem legitime puniri, tibique pęnam dari, quod
27 aduerte.† Sequitur actio vi bonorum n raptorum,
n & hæc eſt Pretoria, daturque ei cuius res eſt, vel ex
cuius bonis eſt, quæ rapitur, aduerſus eum, qui dolo
malo violẽter rapuit, in quadruplũ. Perſonalis dixi,
quia in perſonã eſt, ex delicto rapinæ, & hanc actionẽ eius
o delicti nõie Prætor o introduxit.† Addidi, cuius res eſt,
28 illi. n. primum cõceditur hæc actio. Sequitur, vel ex cuius
bonis eſt, quia ſiue cõmodata res eſt, ſiue etiã pignorata,
ſiue depoſita (cũ depoſitarius culpã repromiſerit) ſiue bona
fide poſſeſſa, ſiue vſumfructum in ea habeat, vel aliud ius,
p vt interſit eius, huiuſmodi rẽ non rapi, locum habet hæc p
actio. Datur ergo oĩbus illis quorum intereſt res raptas
non eſſe, nec requiritur, quod intendens hoc iudicium ſit do
minus, ſed ſufficit, ſi ipſius interſit, ſiue res ſit in bonis
29 eius, ſiue ex bonis.† Res in bonis alicuius eſſe dicitur, quã
q do pro ea poſſeſſa exceptionem habet, & pro ea amiſſa, q
actionem, nec refert, ſiue dominium rei habeat, ſiue bona
r fide r poſſideat. Ex bonis alicuius dicitur eſſe res quæ ad
30 eius cuſtodiam & periculum ſ ſpectat.† Adpoſui, dolo
malo, quia vt hæc actio competat, dolum malum inter-
uenire oportet, ideſt, vt quis violentiam dolo committat,
ſecus ſi rem bona fide rapuit, ſuam eſſe putans, & impru
dens iuris eo animo rapuit, quaſi domino liceat etiam per
vim rem ſuam auferre a poſſeſſoribus, tum enim hoc iu-
t dicio t non obſtringitur.† Sed ne raptores temeritatem
31 ſuam hoc ſuco ſemper excuſent, conſtitutum eſt per Im-
peratores, vt nemini liceat vi rapere quamcunque rem
mobilem, vel ſe mouentem, licet ſuam eſſe putet, & ſi
quis contra fecerit, rei quidem ſuæ dominium amittit,
quod ſi aliena res eſt, poſt reſtitutionem etiam æſtima-
tionem eiuſmodi rei præſtare debet. Quod generaliter
tam in mobilibus quam immobilibus & ſoli rebus (in qui
u bus proprie inuaſiones fiunt) u obtinere voluerunt.† Adie
32 ci, violenter rapuit, primum enim ſi præcedente conſilio
coegit ob hoc homines armatos vel inermes, vt raperet
res alienas, damnumve in eis daret, aut etiã qui ab alio
coactis vtitur ad rapiẽdũ, in eum datur hoc iudicium. De-
inde etiamſi quis non coactis hominibus, ſed ſolum res ra-
x puit alienam, licet minimã, hac actione x tenetur. Poſtre-
33 mo dixi, in quadruplum, in tantum. n. conceditur hoc iu
dicium, re tamen rapta cõputata in hoc quadruplo, vt tri-
plum

ADDITIONES.

* §.interdũ, ſup. de obliga. quæ ex del. naſc. d. l. in furti. §. vlt.
a l qui vas. §. 1. eod.
b d. §. non autem.
c hic, & § vlt. ſup. de obl. quæ ex del. naſc.
d l. 7 ſi pro fure, de cond. furt.
e Quemadmodum ſup. eo. in §. ſic itaq; diſcretis, tactum eſt.
f iuxta regulã l vlt. de priua. del. tex. expreſſus in l. vlt. de fur.
g in §. vlt. de pace tenen. & eius viol. in vſibus feud.
h altero tit. de pace ten.
i his omnibus adde quæ ſupra dicta ſunt in tit. de obl. quæ ex del. naſc. per diſcurſum.
K l. 13. item quæritur, in pr. ff locati.
l in l. edita. C. de eden. per l. libellorum. in pr. & §. quod ſi libelli, de acc.
m vt ſupra dixi, atque eadem ratio ſit de furto quocunque modo contracto.
n Eam explicaui in tit. vi bo. rap. ſup. in prin.
o d. pr. & l. 1. in pr. & l. 2. §. hæc act. ff. vi bon. rapt.
p §. quia tamen ſup. eo. & d. l. 1. §. in hac act.
q tex. in l. rem in bonis, de acq. rer. dom.
r l. bonorum, 49. §. in bonis, de verb. ſign.
ſ d. l. rem in bon.
t vt d. §. quia tamen, ſup. vi bon. rapt.
u d. §. quia tamen, & l. 2. §. hæc actio vulgo. ff. eod. l. ſi quis in tantam C. vnde vi.
x d. l. 2. §. dolo autem malo, §. homines, & §. item ſi proponas & ſup. hoc tit. §. 1.

a plum ſit pœna,ob id enim a mixta dicitur, & hoc intra
annum, poſt annum vero eſt rei perſecutoria, & in ſim-
plum competit. Quadruplabitur autem intra annale tem-
b pus verum rei precium, non etiam b quod intereſt.
34 † Formula huius actionis, Anno pręſenti,menſe Iulio,
cú ad nuptialia ſacra fratris mei vocatus, itineri me
accinxiſſem,adorſus eſt me ad radices ſyluæ Hercy-
niæ Clodius iſte nobilis, & violenter eripuit mihi
equum meum coloris ruſi,pernicem,& annulum ſi-
gnatorium ex auro, vnum deniq; torques deauratos
duos,quæ omnia communi æſtimatione centum au-
reis venire potuiſſent. Proinde abſtulit etiam mihi in
pecunia parata aureos ſexaginta,quare peto, vt reũ
ad quadruplum,nempe ad reſtituendum equum,an
nulum,& torques,& in triplum æſtimationis dicta
35 rum rerum, veſtra ſententia condemnetis,&c.† Ac
cipiamus actionem legis Aquilinæ,quę alias damni in
iuriæ vocatur,ea ciuilis in perſonam eſt,daturque do
mino aduerſus damnificãtem cauſamve damni pręſ-
ſtantem, vt damnum,eiuſq; æſtimationem reſarciat.
36 † Hæc actio ciuilis eſt, ex lege Aquilia, quam Gallus
Aquilius tribunus plebis tulit, a quo & denominationem
accepit. Fuit ergo lex Aquilia plebiſcitum, quia a plebe
c rogata. Vlp. c autore.† In perſonam,dixi,quia ex de-
37 licto damni iniuria dati naſcitur. Damnum autem ſicut
hic accipitur,eſt, quando quis dolo,culpa, ſine iniuria ſer-
uum alterius, aut quadrupedem occidit, vulnerauit, vel
d alioqui res eius fregit,rupit d aut læſit. Addidi, datur-
38 que domino,generaliter.† quia nõ ſolum ei qui plenum
habet dominium,ſed etiam fructuario & vſuario conce-
ditur, item & marito conſtante matrimonio de damnis
e rerum e dotalium Commodatario autem nullum eſt ius
f agendi de damno dato,ſed f domino. Subieci, aduerſus
39 damnificantem, vel cauſam damni præſtantem,† quia
hæc actio non ſolum in eum exerceri poteſt, qui præcipuè
damnum dedit,quo caſu directa eſt, vt quæ tam ex men-
te,quam ex verbis legis competat, ſed etiam in illum da-
tur,qui cauſam vel occaſionem damni præſtitit, aut im-
pulit corrumpentem tunc autem vtilis duntaxat Aqui-
liæ actio, vel in factum prætoria, ſecundum ſpecierum di-
g uerſitatem g competit, ſicut h alibi locupletius expli-
h cui.† Adpoſui, ad damni dati æſtimationem conſe-
40 quendam: conſequimur enim hoc iudicio non ſolũ dam-
i num,id eſt, i quod amiſimus, ſed etiam æſtimationem
K damni, quo afficimur,occaſione dati K damni, tam in
41 perdendo quam in non acquirendo: † qui enim cauſam
damni dat,damnum dediſſe videtur. In ſumma omnia
commoda,quæ intra annum, quo interfectus eſt ſeruus,
vel quodcunque animal pecudum nomine comprehenſum,
l illud precioſius facerent, hæc ad æſtimationem l acce-
dent. Idem dicendum eſt de cæteris rebus corruptis, vt
quanti plurimi in diebus triginta proximis fuerint, tanti
m conuentus m condemnetur.† Hoc autẽ ita,accipe, quod
42 æſtimatio fiat,quanti res communiter valuit, non ex ſin-
gulari quadam affectione. Item quod deducatur ab hac
æſtimatione, quicquid dominus ex rebus corruptis ani-
matis,vel inanimatis in vtilitatem ſuam verterit, pu-
ta ex boue carnem & corium, ex ſcypho argenteo parti-
n culas colliſas, & ſi quæ ſunt n ſimilia.† Eſt autem hæc
43 actio aliquando in ſimplum,aduerſus confitentem dam-
num datum aliquãdo in duplum aduerſus inficiantem &
o negantem,ſi corrupiſſe ab actore o probetur. Et vtrum-
que complecti poteſt actor vna petitione ſubalternata
conditione, videlicet, vt petat aduerſarium condemnari
in ſimplum, & æſtimationem damni dati, aut ſi contra
p ueritatem negauerit, p in duplum. † Nunc ad huius
44 actionis formam: Nuper quum Titius equum meum
commodato a me accepiſſet, & in iter longius quam
putaram,produxiſſet,vulnerauit in eo itinere in lęuo
femore ſatis attrociter,& inedia ad maciem vſq; con
fecit, qui in diebus triginta proximis multo erat ha-
bilior, & communi æſtimatione decem aureis taxa-
tus, quare peto, vt reum confitentem ad dandum &
ſoluendum illa decem mihi per ſententiam condem
netis,vel diffitentem in duplum, &c. Probatur hic li-
bellus ex 3. legis Aquiliæ capite, de quo tam clare ſupra
ſcribitur, ut nihil addi amplius citra nauſeam poſſit.
45 † Videamus deniq; actionem ex teſtamento, qua relicta
eccleſijs, vel alijs venerabilibus locis petimus. Et illa per
ſonalis eſt,in duplum competens aduerſus eum, qui
negat ex hæreditate,quam ipſe adiuit,eccleſiæ quid
legatum eſſe,vel fatetur, & ſine cauſa differt illius le
46 gati ſolutionem.† Perſonalis,dixi: quia in perſonã eſt
q quaſi ex q contractu. In duplũ,dixi: quia tametſi actio
ex teſtamento regulariter rem tantum legatam, vel per
fideicommiſſum relictam complectatur, ſitque rei tantum
perſecutoria, & in ſimplũ detur, tamen ſi quis rem eccle-
ſiæ vel alijs pijs ſcholarum, vel pauperum locis in teſta-
mento relictam tantiſper tradere differt, donec in ius vo-
cetur tunc mixta eſt, & in duplum datur, quia & rem
ipſam, vel pecuniam, & aliud tantundem pro pœna dare
r ac ſoluere r condemnatus eſt. Et veniunt quoque fructus
ſine vſura rei legatæ. Reliqua vero legata hæres intra
47 annum ſoluere tenetur.† Subieci, aduerſus eum, ſimpli-
citer: quia hæc actio primum aduerſus hæredem conce-
ditur ex teſtamento, ſiue ſit directus hæres, quo caſu di
recta eſt. ſiue fideicommiſſarius, & tunc vtiliter compe-
48 tit.† Deinde aduerſus executores teſtamenti, negantes
legata pijs locis relicta eſſe, vel differentes fraudulenter
ſ ſolutionem, ſi in teſtamento non ſ eſſent ſcripti hæredes,
quia tenentur de omni culpa, de qua principaliter hæ-
t res t teneretur. Denique aduerſus eum, qui ab inteſtato
hæres eſt, nam & ab inteſtato præſentibus duobus teſti-
bus ad pia loca legata deſtinari poſſe, crebrius tradi-
tum

ADDITIONES.

a Hic in tex.
b d.l.2.§.in hac actione, intra annum,ff. vi bon.rap.
c In d.l.1 ad l. Aquiliam, capita autem huius l. ſup. explicata habes in tit. de l. Aquil.
d Vide quæ dixi ſup. in prin. de l. Aquil.
e l.ſi ſeruus ſeruum, ad l. Aquil.
f l.item Mela.§.legis autem Aquil. d.tit. ad l. Aquil.
g l.qua actione.§.ſed & ſi quis,ff.hoc tit.
h In §.vlt.ſupra de l. Aquil.
i l.ait lex,& l. ſeq. eo. tit.
K l.qui occid.§ in hac quoque actione, d.tit.ff. & §.illud non ex verbis ſupra eod.
l l.inde Neratius,§.1.hoc ipſo tit.
m Hæc omnia ex §. & hoc tamen. ſup. eod. & l.quemadmodũ. §.vlt.ff.eod. diſcenda ſunt.
n l.ſi ſeruus,§.boue ſurrepto de cond. furti.
o d.l.inde Neratius,§. hæc actio. & l. contra negantem, C. eod. & hic in text. noſtro.
p Exemplo eius quod notatur in l.conductores, C.locati.
q §.hæres quoque, ſupra de oblig. quæ ex qua. del. naſcunt.
r Vt hic in text.
ſ Doct. in l.nulli, C.de epiſc. & cle. Bar. in l.hæreditas a. de hæred inſt.
t Ioan. de Imol. in l.cum res, 47.§.culpa, de le. 1.

a *tum* a *eſt. Adiunxi*, qui negat, *quia primum propter*
49 *negationem datur hæc actio.* † *Si tamen a principio ne-*
garet, ac deinde reuocando ſuam inficiationem fateretur
legatum, relevat eum talis cõfeſſio ad euitandam pœnam
dupli, ſi modo actor experiatur aduerſus eum ex negatio-
ne, & non procraſtinatione, ſicque ex ſua confeſſione ve-
lit hæc probare. Nam ſi ex dilatione ſiue procraſtinatio-
ne ageret, tum nihil refert, ſiue neget, ſiue fateatur reus,
ſemper in pœnam duplici incidit propter dilationem. Ad-
50 *poſui*, adiuit: † *quia niſi adeat quiſpiam hæreditatem vel*
ex teſtamento, vel ab inteſtato, hanc pœnam ſoluere non
obligatur, vtcunque legata pijs locis non ſoluerentur.
51 *Subdidi*, eccleſiæ: † *hæc enim actio primum ipſi eccleſiæ*
permittitur deinde ſingulis perſonis eccleſiæ, quibus quid
legatum eſt, denique extenditur ad legata pauperum, &
pro redemptione captiuorum vt ſi ea differantur, dupli
pœna inferatur, idque verum eſſe puto, quamuis repugnet
hic Accurſius, per pulchrum illud dogma, quo dicitur.
52 † Priuilegia conceſſa Eccleſijs habere locum in pau
b peribus & alijs b pijs locis. *In legatis tamen fiſci, aut*
Reipublicæ, & Gloſſatori, & Iaſoni ſubſcriberem, quod
53 *in illis dilatio legati nõ inferat dupli pœnam,* † *quia pœnæ*
non ſunt producẽdæ ad caſus non expreſſos, niſi prorſus exi
c *ſtant ſimiles, præſertim in* c *priuilegijs. Adſcripſi*, ſine
cauſa: *ſi enim hæres iuſtam dilationis cauſam allegare*
poſſit, excuſatur a pœna dupli, vt ad tex. annotauimus.
54 † *Annexum eſt*, differt, *quoniam legatum ſtatim a die*
d *adita hæreditatis* d *debetur. Dies ergo ipſa loco eccleſiæ*
interpellat, quare ſi hæres vſque ad iuſſum magiſtratus
e *ſolutionnem protrahat, pœnam* e *meretur. Denique dixi*,
ſolutionem, *legatarius enim hæredem cogere poteſt, vel*
55 *ad iurandum, vel ad ſoluendum.* † *Vides iſtius actionis*
cauſam eſſe, delictum mendacij, ſeu dolum in differendo
56 *ſolutionem.* † *Forma libelli perfacilis eſt, vt narretur,*
quomodo eccleſiæ ſit legatum factũ, vel pio loco, & hæ-
res admonitus ſoluere ſine cauſa diſtulerit, ita quod neceſ-
ſarium ſit eum vocare ad iudicium: vel legatum negaue-
rit, vnde petatur duplum eius legati, &c.

ADDITIONES.

a Vt hic communiter per Doct.
b Iuxta Bald. in l. vlt. §. cum autem, C. ad S.C. Trebell.
c Atque ita communiori calculo probari, Zaſ. hic autor eſt.
d Bart. in l. vnica, C. de cad. toll. cum vulg.
e l. magnam 12. C. de contrah. & com. ſtip.

§. Quædam.

1.2 *Tres actiones in hoc §. contentæ, quare dicantur mixtæ,*
ſcilicet famil. erciſc. fin. regund. com. ind.
3 *Quomodo actiones hic recenſitæ differant a perſonalibus*
in rem ſcriptis actionibus.
4 *Familia pro hæreditate accipitur.*
5 *Erciſcere ſignificat diuidere.*
6 *Fam. erciſc. actio tam in rem, quam in perſonam eſt.*
7 *Diuidundo pro diuidendo.*
8 *Commune qualiter in textu accipiatur.*
9 *Commune ex euentu, vel ex propoſito.*
10 *Regere pro deſcernere vel conſtituere.*
11 *Actio finium regund. dicitur etiã finalis quæſtio, item-*
que limitis actio.
12 *Verbum, adiudicare.*
13 *Actiones perſonales, quæ dicantur.*
14 *Quæ ſint reales actiones.*
15 *Quæ ſint mixtæ.*
16 *Quæ dicantur perſonales in rem ſcripta.*
17 *Vera differentia inter actiones mixtas, & in rem ſcri-*
ptas.
18 *Actio familiæ erciſcundæ definitur.*
19 *Actio famil. erciſc. quomodo ſit perſonalis, mixtam cau-*
ſam habens.
20 *Actio famil. erciſc. eſt ciuilis.*
21 *Aduerſus quem detur, & nu. 22.*
23 *Num huic famil. erciſcun. actioni præſcribatur triginta*
annis.
24 *Hæc actio non niſi inter cohæredes locum habet.*
25 *Differunt actio famil. erciſc. & commun. diuid.*
26 *Quomodo res diuidantur per actionem famil. erciſc. &*
quid ſi res ſint indiuiduæ, & nu. 27. 28.
29 *Quid veniat in hac actione.*
30 *Actio famil. erciſc. & directa & vtilis eſt.*
31 *Cauſa eius actionis.*
32 *Quando naſcatur.*
33 *Libellus in actione fam. erciſc.*
34 *Actio communi diuidundo diffinitur.*
35 *Quare ſit mixta.*
36 *Actio com. diuid. eſt quaſi quædam rei vendicatio, &c.*
37 *Nemo inuitus in communione manere cogitur.*
38 *In Hac actione nõ refert, ex qua cauſa res communis ſit,*
39 *Actio communi diuidun. pro rebus indiuiſis competit.*
40 *In hac actione ſufficit poſſeſſio rei communis.*
41 *Quid veniat in hanc actionem.*
42 *Differunt actio commu. diuid. & famil. erciſc.*
43 *Actio comm. diuid. differt ab actione pro ſocio.*
44 *Actio comm. diuid. eſt tam directa quam vtilis.*
45 *Forma actionis comm. diuid.*
46 *Actio finium regund. diffinitur.*
47 *Quod hæc actio ſit mixta.*
48 *Quibus competat.*
49 *Prædia confinia & vicina differunt.*
50 *Fin. regund. actio datur ad nouorum terminorum conſti-*
tutionem.
51 *Item ad antiquorum reſtaurationem.*
52 *Iuriſdictionum limites.*
53 *Actio fin. regund. datur etiam ad præſtandũ intereſſe.*
54 *Quid de fructibus, an & hi veniant in hac actione.*
55 *Libellus in actione finium regund.*
56 *Pro finibus quatuor competere remedia, actio finium*
regund.
57 *Condictio l. ſi conſtiterit, C. fi. regund.*
58 *Actio legis Agrariæ.*
59 *Accuſatio criminalis pro finibus.*

Quædam actiones mixtã cauſam obtinere videntur, tam in rem quam in perſonam qualis eſt a Familiæ erciſcundæ actio, quæ competit b cohæredibus de diuidenda hæreditate. Item Communi c diuidundo, quæ inter eos redditur, inter quos d aliquid e cõmune eſt, vt id diuidatur. Item f Finium regundorum actio, qua inter eos agitur, qui confines agros habent. In quibus tribus iudicij g permittitur iudici rẽ alicui ex litigatorib. ex bono & æquo h adiudicare, & ſi vnius pars prægrauari videbitur, eũ inuicem certa pecunia alteri condemnare,

Subnectit D. Iuſtinianus tres alias actiones, quæ pa-
riter mixtæ ſunt, aliter tamen, quã præcedentes. Hæ enim
mixtæ dicuntur, quod ſimul rem & pœnam complectãtur,
1 *quemadmodum ſupra vidimus:* † *illæ vero ideo, quod*
vterque litigantium actoris atq; rei conuenti vice in eis
fungatur:

fungatur: quarum tres hoc loci recenſentur, videlicet actio
Familiæ erciſcundæ, Communi diuidundo, Finiumque
1 *regundorum*. † *Quanquam hæ tres actiones etiam*
alio reſpectu mixtæ dicuntur, quod ſcilicet in rem ſimul
a *& perſonam ſint, quod & ad reales, & ad perſonales* a
præſtationes dentur. In his enim, ſi eius rei, ob quam cō-
trouertitur, reſpiciamus partē noſtram, in rem actio eſt:
ſi vero ſpectemus partem aduerſarij, ex qua nobis ali-
quid adiudicari poteſt, vt in pecuniam ei dandam inui-
cem condemnemur, in perſonam dicimur experiri. atque
b *ita* b *Accurſ. hic non eleganter declarat. Quod autem*
dictum eſt, has actiones tam in rem, quam in perſonam
eſſe, hoc verum eſt, cōſiderato fine & effectu earum: de ſui
enim origine ſiue cauſa ſunt merè perſonales, quia oriun-
c *tur ex quaſi* c *contractu*. † *Differunt itaque illæ tres*
3 *actiones mixtæ ab actionibus perſonalibus in rē ſcriptis,*
quod illæ ſunt perſonales origine, & tamen ex propria ip
ſarum natura, actionum realium effectum habēt. Actio-
nes vero perſonales in rem ſcriptæ ſunt continuo perſona-
les tam origine, quam fine ſeu effectu, & tamen ex qua-
dam æquitate, non etiam ex propria ipſarum natura, con-
ceduntur aduerſus quoſcunque rei litigioſæ poſſeſſores.
veluti eſt actio ad exhibendum, præſcriptis verbis in ple
riſque caſibus; item interdicta perſonalia: de quo Iaſ. hic
ſatis luculenter annotauit.

a Familiæ erciſcundæ. *Ideſt, hæreditatis diuidendæ.*
4 † *nā familia inter reliquas ſignificationes denotat etiam*
d *eas res, quæ ad ſubſtantiam patrimonij noſtri* d *perti-*
5 *nent*. † *Erciſcere vero ab* ἑρκίζω *apud veteres Iuriſcon-*
ſultos pro diuidere vſurpatum eſt. Habet autem hæc fa-
milia erciſcundæ actio id commune cū actionibus in rem,
quod per eam petat quilibet hæres ſuam partem hæredi-
tatis: ſed illud eſt diuerſum, quod ſint hic etiam quædam
perſonales præſtationes propter rationē fructuum, & ex
6 *penſarum*. † *Quare hæc actio, quo ad diuiſionem ipſius*
hæreditatis, recte realis cenſetur, naſciturque ex inten-
tione cohæredum qui ſuas portiones petunt, quod vero ad
perſonales præſtationes attinet, magis videtur perſonalis,
e *& oritur quaſi ex* e *contractu.*

b Cohæredibus. *Qui ſcilicet hæreditatem indiuiſim*
poſſident, & in cōmuni. Nam ſi alter ex hæredibus poſ-
ſideret, negaretur tamen eſſe hæres, ſpecie iudex diuiſio-
nis cognoſcit ſuper iſta præiudiciali exceptione, an ſit
f *hæres,* f *nec ne. Fallit in arrogato, cui hoc iudicium com-*
g *petit, licet non ſit* g *hæres.*
7 c Diuidundo. † *Priſcus eſt loquendi modus*, diuidun-
8 do, *pro diuidendo*. † Commune *autem hic non accipi-*
h *tur, ſicut ſub tit. de* h rerum diuiſ. *vbi quædam natu-*
rali iure communia ſunt omnium: nam talis cōmunio pu-
blica & naturalis non admittit iudicium diuiſionis, quia
in ſimplicitate naturalis manet: ſed de eo hic agitur, quod
priuatim commune eſt, vmbram quandam referens natu
ralis illius communionis ex quacunq; legitima cauſa in-
ter paucos diuidundo. Habet autem hæc actio hoc com-
mune cum realibus actionibus, quod ſequatur quemlibet
rei poſſeſſorem, etiam ſi titulo ſingulari poſſideat, veluti
i *eum, qui partem rei communis emerit, & traditam* i
acceperit, ſi tamen ei nondum eſſet tradita, conueniretur
K *venditor, qui adhuc* K *poſſidet.*

d Aliquid. *Ideſt, vna aliqua res particularis & corpo-*
ralis.
9 e Commune eſt. † *vel ex euentu, vt quia duobus aut*
pluribus res eadem legata donataue eſt, aut alias in eos
l *tranſlata:* l *vel ex propoſito, vt quum inter partes con-*
uenerit, quod ſint ſocij omnium bonorum, vel certæ ne-
g *gotiationis.*

f Finium regundorum actio. *Imitatione vetuſtatis di*
10 *citur* regundorum, *pro regendorum*. † Regere *autem*
accipitur in hoc propoſito pro diſcernere vel conſtituere,
quoniam hæc actio propter fines, quorum contentio incide-
11 *ret, diſcernendos, introducta fuit*. † *Ideoq; non inſcite di-*
m *citur* m Finalis quæſtio, *& item* limitis n *actio.*
n *Quanquam autem oritur hæc actio quaſi ex contractu*
(quod proprium eſt actionibus perſonalibus:) tamen mul-
ta habet communia cum rei vendicatione.

g Permittitur. *Lege ipſa cenſente.*
12 h Adiudicare. † *Eſt verbum peculiare, & ad hoc natū,*
o *vt in his tribus iudicijs vſurpetur: quemadmodum* o *Ac-*
curſius alibi recte dixit. Cæterum quomodo in controuer-
ſijs finium pronunciandum ſit in 6 cent. Camer. Imp ob-
ſer. 17. item quomodo in ijs probandum, obſer. 25. & 26.
aliqua diximus, quæ huc conducere poſſunt.

Antequam *ad prædictarum trium actionum enarra-*
tionem accingamur, operæpretium fuerit, diſcrimen inter
actiones perſonales reales, mixtas, & in rem ſcriptas
13 *ſuccincte & ex veritate tradere*. † *Igitur actiones* Per-
ſonales *ſunt, quæ proueniunt ex contractu, vel quaſi ex*
contractu: maleficio, vel quaſi ex maleficio, mediante
p *obligatione, & perſonæ* p *inhærēt inſeparabiliter*. † Rea
14 les *ſunt, quæ non habent aliquam perſonam obligatam,*
ſed competunt ratione iuris, quod quis habet in re, puta
ratione directi dominij, vel vtilis, vel propter ius ſeruitu
tis, pignoris, hypothecæ, quod quis habet in re, & ſemper
15 *aduerſus rei poſſeſſores dantur*. † Mixtæ *ſunt, quæ nec*
mere perſonales, nec mere reales ſunt, ſed mixtā cauſam
habent, quia ad vtrumque agimus, ad rem, & ad perſo-
nam, vt ſunt actiones in tex. noſtro comprehenſæ. Verbi
gratia: Si ego hæres ago Familiæ erciſcundæ iudicio aduer
ſus cohæredem meum, vt tota hæreditas diuidatur, ſane
ex eo, quod partem meam peto, & ſic ad rem ago, quæ
mea eſt dicitur actio realis, ex eo vero, quod includitur
in petitione portio cohæredis, ex quo ad totam hæredita-
tem diuidendam ago, vtique ad id, quod non eſt meum,
experior, ſed ex eo, quod aliquando fit mihi adiudicatio
in parte ſocij, dicor agere ad rem, quæ licet non mea poteſt
16 *tamen mihi deberi*. † Perſonales in rem ſcriptæ *ſunt,*
quæ origine quidem ſunt perſonales, quia naſcuntur ex con
tractu, vel quaſi ex contractu, maleficio, vel quaſi ex ma-
leficio, ſicut cæteræ perſonales, tamen quia ſemper ſequun-
tur poſſeſſorem rei, ad inſtar actionum realium, iſta ra-
tione dicuntur in rem ſcriptæ. Exemplum in actione
ad

ADDITIONES.

a Ioan de Plat. hic.
b Hic. in verb familiæ.
c §. item inter aliquos, ſupra de oblig. quæ ex quaſi contr.
d l. vlt. C. de ver. ſig l 195. pronunciatio, §. 1. familiæ, ff. eod.
e §. item ſi inter, ſupra de oblig. quæ ex quaſi contr.
f Sicut in §. præiudiciales, ſup. eod. annotauimus.
g l 2. per familiæ, § ſi quarta, ff. Fa erciſc.
h In l. 2. de rer diui. & § & quidem, ſupra eod.
i l. 1. C. communi diuid.
K l. 13. Iulianus, § idem Celſus de act empt. & vend.
l De quo in l. 1. ff. com. diuid. & §. item ſi inter aliquos, ſupra de oblig. quæ ex quaſi contrac. naſc.
m In l. ſi conſtiterit, C. fi. regund.
n c. inter memoratos, 16. q. 3.
o Ita gloſ. dicit in l. ſed & ſi res, ff. de publ.
p Dixi in §. omnium, ſupra eod.

a ad a exhibendum: *ea non eſt ex maleficio,* b *nec quaſi, item nec ex contractu: ergo ex quaſi contractu, ac per*
b *conſequẽs perſonalis, quia perſonam obligatam habet ex*
c *quaſi* c *contractu: tamen quia datur aduerſus eum, qui detinet rem, ſemperque comitatur poſſeſſorem rei dicitur*
d *in* d *rem ſcripta.* † *Sed quæ ſit differẽtia inter eas actio-*
27 *nes, quæ habent cauſam mixtam, & quæ ſunt in rem ſcriptæ, Doctores difficulter excutiunt, & pauci fere ſibi ip-*
e *ſis* e *conſtant. Ego ea in re ita ſoleo dicere. Actiones cauſam mixtam habentes, principaliter & ex ſui natura participant cum realibus, nam poſſum portionem exigere a cohærede, niſi petam rem, in qua ius habeam. ecce vim realem. Sed quia principaliter quaſi ex contractu oritur, & principaliter veniunt perſonales præſtationes, id eſt, dationes, quibus peto mihi aliquid dari. ecce iam mixtum quiddam. Actiones autem quæ ſunt in rem ſcriptæ, etiã principaliter, & ex ſui natura ſunt perſonales, quia ex maleficio, vel quaſi ex maleficio, deſcẽdendunt. Quod autem peto rem, non principaliter peto tanquam meam, ſed ex occaſione, ideo quia iſta res mihi nocuit, quia metum feciſti in iſta re, quia clam aut vi ædificaſti in iſta re mea, hoc ſi non feciſſes, iam nihil realiter tecum agerem. Et hæc eſt ratio cur mixtæ concedũtur tantum aduerſus cohæredem, ſocium, eumve qui controuertit de finibus: ibi enim nullus alius poſſeſſor conueniri poteſt, & ſi tertius aliquis poſſideret hæreditatem meam, iam non daretur actio familiæ erciſcundæ, ſed rei vendicatio aut petitio hæreditatis. Cum ergo comitẽtur quemcunque poſſeſſorem, ideo milleſimam manum veniret ſeruus, qui mihi nocuit, poſſem eum petere. Emergit autem hæc actio contra principalem ex maleficio, contra alios poſſeſſores ex quaſi maleficio. Nũc ad actiones tex.*
28 *noſtri.* † Actio familiæ erciſcundæ eſt perſonalis, mixtam cauſam habens, & aduerſus hæredem competit, qui ſine iuſta cauſa cohæredi negat diuiſionem rerũ hæreditariarum de ſui natura diuiſibilium, quas pro
f indiuiſo poſſidẽt, vt diuidat, præſtetque f intereſſe.
19 *Explicemus hæc verba populariter.* † Eſt perſonalis
g *origine, quia quaſi ex contractu* g *naſcitur, habet tamen mixtam cauſam, qui principaliter & ex ſui natura participat cum reali actione. nam non poſſum petere portionem a cohærede, niſi petam rem, in qua ius habeam. ecce vim realem ſed quia principaliter veniunt perſonales præſtationes, ideſt, donationes, quibus peto mihi aliquid dari.*
h *ecce iam mixtum* h *quiddam.* † *Eſt autem ciuilis hæc*
20 *actio, quia ex* i *lege 12. tab. profecta. Dixi,* & aduer-
i ſus hæredem competit: † *quia hæc actio nõ habet locum,*
21 *niſi inter cohæredes. Interdum tamẽ datur aduerſus eum qui non eſt hæres, vt ſi pater habens duos filios, vnum inſtituat hæredem in modica quantitate, & alteri faciat inofficioſam donationem vltra dodrantem, hac ſpecie & is, qui hæres inſtitutus eſt, aduerſus fratrem ſuum dona-*
k *tarium hoc iudicio experiri poteſt, ad diuiſionem* k *&*
22 *ſupplementum legitimæ.* † *Deinde conceditur & aduer-*
l *ſus eum cohæres vendidit ſuam* l *partem, licet non detur aduerſus titulo poſſidentem, ad ſimilitudinem petitio-*
23 *nis hæreditatis. Addidi,* ſine cauſa: † *quia ſi hæres iuſte recuſaret diuiſionem, vt quia lapſi eſſent triginta*
m *anni, ſicque præſcriptum eſſet huic* m *actioni, tum non competeret, vel certè competeret, ſed opponi poſſet præſcriptio, ideſt, exceptio triginta annorum. Atque ita ex Martini ſententia, ego ſentio, vtcunq; Accurſius, Azo,*
n *& communis interpretum* n *ſchola repugnent. quia enim diuiſionis negotium ex pura facultate competit, ei*
o *non* o *præſcribitur, & legibus expreſſum eſt, neminem*
p *in communione* p *inuitum detineri debere. Denique cum pactum inter cohæredes non poſſit efficere, vt nunquam*
q *diuidantur res* q *communes, ergo nec tempus* r *effi-*
r *ciet. Subiunxi,* cohæredi: † *quia non datur hæc actio niſi*
24 *inter cohæredes, vel eos, inter quos dolo factum eſt, quominus ſint cohæredes, vt iam dictum eſt de inofficioſa donatione. Ante omnia ergo iudex inquirere debet, an ſint*
ſ *cohæredes,* ſ *alioqui ceſſat hæc actio.* † *Adpoſui,* diui-
25 ſionem rerum, &c. *ad differentiam actionis communi diuidundo, quæ competit pro diuidendis etiam alijs rebus communibus, particularibus ſiue ſingularibus, vt fundo, equo, &c. illa vero datur pro re vniuerſali diuidenda, ſcilicet hæreditate. Item hæc ſæpius conceditur, illa tantum ſemel, niſi cauſa cognita, & ſi quid indiuiſum manſerit, agi-*
t *tur* t *communi diuidundo. Annexum eſt,* de ſua natura diuiſibilium. *quia res debent eſſe corporales, quæ commodam recipiant diuiſionem, vt fundus, domus, numera-*
26 *ta pecunia, ſuppellex, & id genus alia.* † *Nam ſi eſt res corporalis, quæ diuidi nequit, puta certa aliqua ſpecies, vt equus, bos, adiudicatur tota res huic, qui grauatur in danda pecunia alteri, vt fiat æqualitas. atque hoc tex. noſter*
u *in fine* u *innuit.* † *Et idem dicendum de nominibus debi-*
27 *torũ, quæ pariter non veniunt in hanc actionem, quia lex 12 tab. alioqui facit diuiſionem, quod ſ. quilibet hæredum*
x *pro ſua portione habet actiones hæreditarias actiuè &* x
28 *paſſiue.* † *Idem quoque iuris eſt in alijs rebus incorpora-*
y *libus, vt ſeruitutibus, hæ enim omnes ſui natura ſunt* y *indiuiduæ, excepto vſufructu, qui diuiſionem patitur, &*
z *in hoc* z *iudicium venit. Subieci* pro indiuiſo poſſident, *nam ſi ex teſtatore vel ipſis cohæredibus eſſet facta*
a *diuiſio, illi ſtandum eſſet, nec requireretur deciſionis* a
29 *iudicium. Demũ dixi,* præſtetq; intereſſe, † *quia in hac*
b *actione veniunt etiã* b *fructus & ſumptus bona fide* c
c *facti, & damna data a nono* d *hærede.* † *Eſt autem hæc*
d *actio interdum directa, interdum vtilis. Directa hære-*
30 *dibus conceditur iure ciuili, vtilis bonorum poſſeſſoribus*

iure

ADDITIONES.

a Vt infra eo. §. præterea.
b Vt ſup. de obl. quæ ex quaſi contr. naſ. in prin.
c §. omnium, ſupra eod.
d l. 3. §. eſt autem perſonalis, & ibi glo. 1. & §. vlt. ad exhib.
e Vide Zaſ. li. 1. ſing. reſp. c. 33. vbi ferè idem, quod ego hic tradit.
f Ita colligitur ex l. 1. ff. fam erciſcun.
g §. item ſi inter aliquos, ſupra de obl. quæ ex quaſi cõtr. naſc.
h Ita loquitur l. item Labeo, §. familiariter, ff. fam. erciſc.
i l. 1. fam. erciſcun.
K l. 2. C. de inof. donat.
l l. hæredes, §. ſi teſtator, ff. fam. erciſcun.
m Gloſ. hic in verb. familiæ.
n In l. 1. § ad hæc, C. de ann. exc.
o Per ea quæ traduntur in l. ſicut, C. de præſcrip. 30 annorum.
p l. vlt. C. comm. diu. l. ſi non ſortem, §. ſi centum, de cond. indeb. adde Bar. in l. 1. §. ad hæc, C. de ann. except.
q l. in hoc iudicium, §. ſi conueniat, com. diui.
r l. nam ſatis eſt. quemad. ſerui. amit.
ſ l. 1. in fi. ff. fam erciſc.
t l. ſi filia. §. vlt. ff hoc tit.
u Vt ſa §. familiæ, inf. de offic. iu.
x l. ea quæ, C. ſam. erciſc.
y l. ſtipulationes non diuiduntur, de verb obl.
z l. ſed etſi vſuc §. vſufru. cum duabus ll. ſeq. hoc tit.
a l. 1. l. quoties, fam. erciſc.
b l. inter cohæredes, § fructus, ff fam. erciſc.
c l. 3 §. plane, & l. ſeq. com. di. l. his conſequenter, §. ſumptum, fa. erciſ.
d l. & puto, §. ſed etſi dolo, cum l. ſeq. hoc tit.

iure pretorio, & fideicommiſſarijs hæredibus, quibus hæ
a reditas ex Senatuſconſulto Trebelliano a reſtituitur.
31 † Cauſa illius actionis eſt, quaſi contractus; hæredes enim
b inter ſe quaſi contraxiſſe b videntur. † Naſcitur autem
32 poſt aditam hæreditatem, quo tempore incipit eſſe com-
c munio, a qua per hanc actionem c diſcetur. † Cæterum
33 hunc in modum inſtituenda eſt: In Teſtamento Titij
ego & Caius æqualiter hæredes ſumus inſtituti: iſtã
hæreditatem iam pridem pro indiuiſo poſſidemus
(non tamen citra diſcordiam, quam frequenter com
munio excitare ſolet) in qua ſunt multæ res corpora-
les mobiles & immobiles: vnde ad eius diuiſionem
dudum prouocare ſum coactus, tũ (quod naturale vi-
d tium eſſe videbam, negligi quod d commune eſt,
tum quod ſuam quiſq; portionem corrumpi patitur,
dum diuidet alienæ. Gaius autem hactenus temerè
recuſauit, quare peto, vt prædictam hæreditatẽ ęquis
portionibus diuidatis, & ſpeciatim ſuam cuique par
tem adiudicetis pro diuiſo. quod ſi in alterutrius per
ſona prægrauare videatur adiudicatio, vt hunc inui-
cem alteri certa pecunia condẽnetis, & nomine adiu-
dicatorum alterum alteri de euictione ſufficiẽter ca-
e uere cõpellatis &c. Sic ferè deſcribit Iuſtin. infra e iu-
dicis officium, in hac actione, aut verius exitum huius
34 actionis. † Actio communi diuidũdo eſt mixta, & in
ter eos, qui particulares de ſui natura diuiſibiles ex
aliqua cauſa habent cõmunes, & pro indiuiſo poſſi-
dent, datur ad diuiſionem, perſonaleſque præſtatio-
35 nes. † Quod ſit mixta, in perſonam ſcilicet & rem, ex eo
f conſtat, quoniam partim naſcitur ex quaſi f contractu,
g partim ex impenſis factis in rem g communem. Dixi,
res particulares, vt actions familiæ erciſcundæ exclu-
derem, in qua petimus rerum vniuerſalium diuiſionem, vt
ſupra dictum eſt. Adieci, corporales: quia iura incorpo-
h ralia & ſeruitutes in hoc iudicio non h veniunt, & in
hoc cõuenit familiæ erciſcundæ iudicio. Subdidi, de ſui na
tura diuiſibilium: ſi enim res diuidi non poteſt, ad iudicẽ
i pertinet, vni totam rem adiudicare, & alteri i precium
ſuæ portionis. Adpoſui, ex aliqua cauſa: quoniam ſi hæ-
res ſolas poſſidet rem communem. detrectatque diuiſionẽ,
36 debet exprimere cauſam communionis actor. † Eſt enim
hæc actio quaſi quædam rei vendicatio, competitque in
omnibus caſibus, in quibus rei vendicatio locum habet,
ſed non econtra. Sin autem vterque poſſidet, non eſt neceſ-
ſaria cauſa communionis expreſſio, ſed ſufficit voluntatem
37 declarare, quod nolit in communione perſeuerare, † ne-
K mo enim inuitus in K communione manere cogi poteſt,
l exceptis pleriſque caſibus, l alibi ab Accurſio relatis,
38 Subiunxit communes, ſimpliciter: † quia nihil refert ex
qua cauſa res communis ſit, an cum ſocietate, vel ſine ea:
vtroque enim caſu huic actioni locus eſt. Cum ſocietate,
veluti ſi tractatu habito lucri & damni coitur ſocietas,
per quam omnia ſint in aliqua negociatione communia
vel etiam in omnibus bonis, nam ex tali conſenſu naſcitur
m non ſolum actio pro m ſocio, verum etiam communi di-
uidundo iudicium, non quidem ex conuentione ſocietatis,
ſed ex ipſa communione, quæ paratur per ſocietatem. Si-
ne ſocietate autem, vt ſi iudicimus in communionem non
ex propoſito ſocietatem, ſed potius re ipſa, atque adeo euen
n tu, veluti euenit in re duobus legata, vel n donata. Item
ſi duo vnam rem ſimul emant, vel ſi hæreditas nobis com
muniter obueniat, aut communiter conducamus publica
o ſine animo o ſocietatis. Item ſi voluntate dominorum,
p aut etiam caſu confundantur vel conflentur p materiæ.
39 † Adſcripſit pro indiuiſo; quia ſi extra iudicium res di
uiſa eſſent, non daretur hæc actio. In certis autem caſi-
bus præſumitur facta diuiſio, vt ſi duo fratres tenuerunt
bona tanquam diuiſa, pro quibus quilibet per ſe ſoluat col
q lectas & q onera. Addidi, poſſident, † nam vt hæc
40 actio competat, ſufficit poſſeſſio rei communis, mediante
tamen & accedente aliquo iure reali. Hinc eſt, quod ſi
duo fuerunt in poſſeſſione rei ex cauſa pignoris conuentio-
nalis, ſiue prætorij, poſſent inter ſe diuidere res communes
r oppignoratas, ſaluo r tamen iure debitorũ. Duo autem
bonæ fidei poſſeſſores, qui nõ habent ius aliquod in re, non
diuidunt, Platea hic adſtipulante. Poſtremo ſubnexũ eſt,
41 ad diuiſionem perſonaleſq; præſtationes, † quia hac
actione principaliter agitur ad diuiſionem earum rerum,
ſ quæ ſ communes ſunt: deinde veniunt & præſtationes
perſonales, vt ſi quid damni datum, factumve eſt, vel ſi
quid abeſt alicui ſociorũ, aut aliquid ad eum peruenit ex
t re communi: denique ſi ſumptus t fecerit. Item negans
diuiſionem, tenetur hoc iudicio, ſi res communis eius cul-
u pa, dolove facta eſt u deterior. Et in hoc conuenit cum
familiæ erciſcundæ actione. Conuenit quoq; cum ea, quod
ad præſcriptionem attinet, quanquam in eo variatum eſt
42 ab interpretibus. † Sunt tamen & differentiæ quædam
inter vtramq; actionem. Primo, quod famil. erciſc. Actio
detur tantum hæredibus: cõmuni autem diuidundo actio
conſortibus alicuius rei, ex quacunq; cauſa ſit communio.
Deinde illa datur pro rebus vniuerſalibus, hæc pro par-
ticularibus. Tertio, illa tantum ſemel intendi poteſt regu
lariter, hæc autem ſæpius. Quartò, in illa veniunt etiam
res depoſitæ, commodatæ, & ſimiles, quamuis non ſint hæ-
reditariæ: in hac autem non veniunt. Poſtremò, in illa ſta-
tim mota lite prohibetur alienatio rerum: in hac autem
43 non, niſi poſt litem conteſtatam. † Deinde differt etiam
ab actione pro ſocio: primo, quod hæc non conceditur, niſi
x præceſſerit tacita vel expreſſa conuentio x ſocietatis,
actio autem communi diuidundo datur, etiamſi ex inci-
y denti fiat res communis, vt y ſupra dixi. Deinde hæc
z non ſemper ad diuidendam, ſed quandoque z commu-
nicandum: illa vero ſimpliciter ad diuidendum competit.
Item hæc merè eſt perſonalis & ſimplex, illa de duplicib.
iudicijs

ADDITIONES.

a l. ſed & eius, ff. fam. erciſcun.
b §. item ſi inter aliquos, ſup. de obl. quæ ex quaſi contr. naſc.
c Tractatur in l. 1. in prin. & l. qui erat, in fin. hoc tit.
d l. 1. §. ſi familiæ, C. quan. & quib. quar. pars, lib. 10.
e In §. ſi familiæ erciſ. inf. de offi. iud. adde l. hæredes, §. iudex, fam. & l. Mæu. §. arbiter, fam. erciſc.
f §. item ſi inter, ſup. de obl. quæ ex quaſi contr. naſc.
g l. ſi quis cum æſtimaret, in prin. ff. com. diuid.
h l. arbor, §. aquam, com. diuid.
i l. ad officium, §. cum autem, C. hoc tit.
K l. vlt. C. d. tit. com. diui. cum ſim.
l In d. l. vlt.
m De qua dixi in §. rei perſeq. ſup. hoc tit. de act.
n d. §. ſi item fiunt.
o l. Vt ſit, pro ſo. cum l. ſeq.
p Vt in §. ſi quorum, & §. quod ſi frumentum, ſup. de rer. diu.
q Gloſ. in l. ſi min. C com.
r l. commu diu. §. inter eas, hoc tit.
ſ l. 3. in princ. & l. 4 in princ. ff. pro ſoc.
t d. l. 3. & 4. §. ſicut autem.
u l. ſi maio §. idem eorum, C. com. diuid. & l. per hanc, ff. eod.
x l. vt ſit, pro ſoc.
y l. 2. ff. eod.
z l. duo ſocietatem, pro ſoc.

iudicijs vna, in quibus vterque litigans actor & reus eſt,
a licet is pro actore fungatur, qui a primo prouocauerit.
Denique mixta eſt in rem & in perſonam, conueniunt ta-
b men, quod ad perſonales præſtationes b attinet. † Eſt
44 autem duplex hæc actio, directa & vtilis. Directa illis
datur, qui habent alicuius rei corporalis communis domi-
c nium c directum. Vtilis vero illis, qui vtile vel quaſi
d dominium d habent. † Libellus ad formam in actione
45 familiæ erciſc. præſcriptam fingendus eſt, dicendo, me
habere cum Titio communem fundum, quem iam
dudum communiter poſſideamus: verum cum nunc
a communione diſcedere ſit mihi in animo, petam ip
ſum fundum inuicem diſtribui. vel ſi illa re Titius
percepit fructus, vel ego impenſas feci, peto reſtitu-
46 tionem fructuum, & ſolutionem impenſarũ. † Actio
finium regundorũ eſt mixta, illis competens, qui ha-
bent prædia ruſtica confinia, aduerſus vicinum poſ-
ſeſſorem, ad conſtitutionem nouorum terminorum,
vel reparationem antiquorum, & ad præſtandum in
47 tereſſe. † Mixta eſt, in perſonam ſcilicet, & rem. In per-
ſonam ideo, quia ex quaſi delicto ac temeritate vicinorum
e naſcitur, qui fines vltro citroque latius, quam par ſit, e
producere conantur. In rem vero ideo, quia domino ſuum
reſtituit, & fundum ſequitur, ideoque fundo magis, quam
f perſonæ adiudicari fines, vel partes intelliguntur, Paulo f
48 authore. † Adieci, illis competens, qui habent prædia,
quia hæc actio primum dominis prædiorum directis, &
vtilibus datur, deinde & emphyteutæ, vſufructuario, cre-
g ditoribus pignorum, & id genus ſimilibus g perſonis.
49 † Dixi, prædia ruſtica, ad differentiam prædiorum vrba
norum, quæ non ſunt confinia, ſed vicina, & communibus
h parietibus plerumque diſcriminantur, nec h competit
hæc actio, niſi ædificium eſſet loco termini, quia tunc idem
i iudicatur de ædificio, quod de termino, & locus eſt i fi-
nium regundorum actioni. Addidi, ad conſtit. nouor.
50 termin. † nam ſi prædia terminis diſtincta non fuerint,
accedet iudex perſonaliter, vel ibit in rem præſentem, vt
res demonſtretur, & tunc ſumptibus partium per agri-
menſorem (iureiurando ei prius delato, quod in metiendo
K pro conſcientia ſua veritatem ſit k renunciaturus, niſi
tamen aut litigantium conſenſu, aut publica authoritate
ſit ad hoc officium deſtinatus, cui eſt omnino credendum
l ſine ſpeciali l iuramento) diuidet, terminoſque ſecundum
m illius m declarationem ponet. Et ſuper his admittitur
n probatio per libros antiquos, teſtes ſeniores, n & famam.
Vbi autem eſſet obſcuritas, & commodè terminare non
poſſet ſecundum antiquos terminos, iudici permittitur,
ex prædio alterius alteri adiudicare, eum damnando in pe
cunia danda illi, cui pars prædij ablata eſt, atque ita §. no-
o ſter etiam o ſentit. In his tamen iudicijs finalibus per
inſpectionem oculorum terminandis, non deſideratur, ſo
lennitas iudiciarij ordinis, ſed procedi poteſt ſine libello,
p litiſque conteſtatione, altera parte ceſſante, vel ſe p abſen
51 tante. Subiunxi, ad reparationem antiquorum, † quia
ſi termini euulſi fuerant, vel ab homine vel fluminis inun-
datione, agi poteſt ad reparationem, ſiue reſtitutionem. Et
competit hæc actio non tantum pro rebus corporalibus,
q ſed etiam incorporalibus, cuiuſmodi ſunt q iuriſdictio-
nes, poſſunt enim hoc iudicio experiri, vt ponantur limi-
tes, & ſeparentur territoria, etiam inuitis illis, quia prædia
52 poſſident. † Regulariter tamen iuriſdictionum limites ſo-
lent eſſe flumina, montes, paludes, vel etiam certæ arbo-
res ibi natæ, quæ communes vt plurimum ſunt. Adpoſui,
53 ad præſtandum intereſſe: † nam hæc in iudicio habetur
quoq; ratio illius, quod intereſt. Quid enim, ſi quis aliquã
vtilitatẽ ex eo loco perceperit, quem vicini eſſe appareat,
r an inique condemnatio eo nomine r fiet? † Fructus quoq;
54 naturales veniunt quandocunq; percepti, vt nuces, caſta
neæ, pira, poma, vuæ. Induſtriales vero, vt frum ẽtũ, poſt
litem conteſtatã duntaxat percepti veniunt: nã ante iudi
ciũ aut bona fide percepit poſſeſſor, & lucrari eum opor-
ſ tet: aut mala fide, & cõdici ſ poſſunt. † Libellãdi modus:
55 Ego & Titius habemus agros confines, &c. Verum
cũ termini lapideſq; finales, quibus agri vtriuſq; di-
ſtinguebantur, moti ſint, & Titius in arando atq; fo-
diendo vltro citroq; plus æquo excurrat, de meo præ
ripiat, & negotiũ faciat, peto vt veteres fines diligẽti
inueſtigatione quæſitos, veſtra autoritate renouetis;
vel ſi inuenti non fuerint, nihilominus tñ præfatos
agros cõmodis, & euidentibus terminis regatis, diri-
matis, & ſeparetis, adiudicando, & condemnando ſe
cundum iuris & veſtræ iuriſdictionis præſcriptũ ac
prærogatiuã, deniq; præſtita de euictione cautione,
56 alterutrũ ad obſeruantiã cõpelatis, &c. † Cæterũ pro
colophone huius actionis non eſt ignorandum, pro finibus
quatuor cõpetere remedia. Primum actionẽ finium re-
gundorum, de qua haſtenus dictũ eſt, quæ datur haben-
tibus agros cõfines, vt termini euulſi vel a flumine vel ab
homine, relocentur, vel conuenientius reponantur, ne am-
57 plius a te turber, &c. † Secũdo condictionem ex lege t
t Conſtantini: quia ſi poſt litem cõteſtatã occupauerit ali
quid de aliena, obligatur hoc reſtituere, & tãtumdem de
58 ſuo. † Tertio, actionẽ legis Agrariæ pœnalem quinqua-
ginta aureorum, in eum qui terminũ eiecerit, locoue mo-
u uerit, ex lege Agraria, quã Gaius Cæſar u tulit, licet olim
Numa pœnam capitalem conſtituerit in eum qui lapides
finibus mouiſſet, impune. n. occidi poterat: quare ſacros,
ideſt, inuiolabiles eſſe voluit. Vnde Iuuenalis vlt. Satyr.

Aut ſacrum effodit de limine ſaxum.

x Alibi x vocantur illi termini lapides finalis. † Quar
59 tò accuſationem criminalem ex conſtitutione Adriani
Imperat. quæ pro conditione perſonæ, & mente facien-
y tis y permittitur coercitio. Et haſtenus quidem de iſtis
tribus iudicijs mixtis, Doctores poſt Accurſium hoc loci
pertractant etiam hæreditatis petitionem, nos autem eam
z actionem infra z ſuo loco commodius enarrabimus.

ADDITIONES.

a l. 2. §. fin. hoc tit.
b Vide Ioan. de Platea, hic.
c d. l. per hoc, ff. hoc tit.
d Ita Azo in ſum. C. comm. diui.
e l. 1. ff. finium regun. quamuis Rofr. eam quaſi ex contractu naſci putauerit.
f In l. ſed & loci, §. ſi aliter, hoc tit.
g l. 4. §. finium, dicto tit. fi. reg.
h d. l. 4. §. hoc iudicium.
i l. 2. hoc tit.
K l. comparationes, §. omnes autem, C. de fid. inſtrum.
l Bar. in l. Theopompus, ff. de dote præleg.
m l. ſi irruptione cum ſimil. hoc tit.
n Vt not. in c. cum cauſam, de prob.
o Hic. in fine.
p l. 3. hoc tit.
q c. ſuper eo, de parochijs.
r Paul. in l. ſed & loci, §. 1 hoc tit.
ſ l. 4. in iudicio, cum §. ſeq. hoc tit.
t In l. ſi conſtiterit, C. fin. reg.
u ff. de term. mot.
x In §. vlt. inf. de offic. iud.
y l. 1. & 2. ff. de termi. moto.
z In §. actionum, inf. hoc noſt. tit.

§. Omnes

§. Omnes.

1 *Quarta actionum diuiſio eſt, quod aliquæ ſunt in ſimplum, duplum, triplum, quadruplum.*
2 *Quando in ſimplum duplum, &c. agere dicamur.*
3 *Quare vltra quadruplum non extendatur actio.*
4 *Actionem eſſe rei perſecutoriam, & in ſimplum dari, ſunt paria.*
5 *Pęna legalis vltra quadruplum non producitur. Fallit tamen, vt num. 6.*

Omnes autem actiones vel *a* in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum *b* vlterius autem *c* nulla actio extenditur. In ſimplum agitur, veluti ex ſtipulatione & mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex alijs quamplurimis cauſis.

1 Subijcitur † *quarta actionum diuiſio, quam occaſione ſupra ſcriptæ diuiſionis annectit Imperator. Nã quod ibidem de pęna dictum eſt, latius hac diuiſione explicandum erat. Cum enim ex varijs cauſarum, & maleficiorũ figuris varia quantitas pęnarum ſtatui & exigi poſſit, ſtatim dubitauerit ſtudioſus, quænam ſint iſtæ pęnæ? Merito igitur per propriam diuiſionem explanare voluit huiuſmodi differẽtiam. Eſt autem hæc diuiſio quadrifariam collecta, ſcilicet quia actiones vel in ſimplum competunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplũ: vlterius*
2 *autem nulla actio producitur.* † In ſimplum *agimus, cũ rem noſtram, vel nobis debitã, vel deniq; pęnam aliquam ſine vlla re abſolute perſequimur.* In duplum *vero, triplum, aut quadruplum tunc experimur, cum præter rem debitam exigimus aliquid vltra, quod ad æſtimationem eius rei duplo, triplo, aut quadruplo excedat. Quarum*
3 *actionum exempla ſubijciuntur in tex.* † *Interim frigida quæſtio eſt, quare vltra quadruplum non extẽdatur actio*
a *pęnalis. Nam cum* a *vtique modus aliquis erat ſtatuendus in pęnis, viſus eſt hic ſufficere: alioqui omnium pęnarum rationes, etiam quæ in corpus exercentur, eadem curioſitate fruſtra torqueri poſſent in diſputationem, niſi*
b *autoritatem ſufficere* b *dicamus. Quod autem* c *Docto*
c *res dicunt, Conuentionales pęnas vlterius non poſſe ex-*
d *tendi: id verum non eſſe, Nizolius in ſuis* d *obſerua. docet: vbi ex Cicerone quinta actione in Verrẽ, meminit de pęna octupli aduerſus Decumanos, qui plus ab Aratoribus exegerant, conſtituta.*
4 *a* In ſimplum. *Ideſt ſunt rei perſecutoriæ: † nam actionem rei perſecutoriam eſſe, aut in ſimplum dari fere paria ſunt; ac per conſequens hęc verba multiplicatiua* ſimplum, duplum, triplum, quadruplum, *diuerſo modo ſignificant, Duplum enim, triplum & quadruplum pœnalia ſunt: ſimplum vero rei perſecutionem continet. Hinc ait Zaſius, mirum eſſe, quod Imperator ſimplum non pœnale adiunxerit pœnalibus. Verum plerunque ad pęnam aliquam ſine vlla re abſolute agimus, & tum etiam ſimplum perſequi dicimur, tamen mera pœna eſt, atque ita defendi Imperator poteſt.*

b Vlterius. *Ideſt, vltra pœnam quadrupli, quæ quidẽ vera ſit pœna, nempe ex ipſius quoq; actoris parte. Cæterum ex parte ſolius rei, poſſet ea extra quadruplum longe la-*
e *teque extendi, vt ſi quis clauum aliquem e naui* e *ſuſtulerit, dederitque cauſam naufragij, omnium rerum nomine tenetur. Idem quoque eſt, ſi ſcienter quis vendiderit morboſum pecus, tignumve vitioſum, & ædes tigni vitio*
f *corruerint, aut grex totus contagioſe morboſi* f *pecoris interijt, quia ad æſtimationem ædium tenebitur, aut ad id quod intereſt, pecus idoneũ vaniſſe. At qui certum eſt, multo plus quadrupro hac obligatione contineri.*
5 *c* Nulla actio. † *Hic tales, dogma colligitur* Tametſi pęna legalis aſcẽdere poſſit a duplo ad quadruplum, tamen ſupra quadruplum produci nequit. *Rationem fruſtra inquirimus, vt ſupra dictum eſt. Scias tamen prædictam*
6 *doctrinam varijs modis non procedere.* † *Nam pro ſeruo fiſcali ſurrepto 12. argenti libræ Fiſco inferuntur, quæ quadruplum excedere poſſunt. Sed & diuerſis*
g *actoribus ſupra quadruplum* g *dependitur interdũ, quod tamen huic loco non repugnat, cum vna actio non ſit, ſed duæ. Denique ex accuſatione pœnam ſupra quadruplum poſſe excreſcere, indubitatum eſt. Sunt & alij modi, quibus prædicta doctrina non procedit, quos Accurſius, & Doct. abunde pertractant.*

ADDITIONES.

a Old. in 9. act. diuiſione.
b l. non omnium, ff. de leg.
c In §. alteri, de i. nu. ſtip. eth.
d Indictio pęna.
e l. 3. § Senatuſconſul. de incend. ruina, naufrag.
f l. Iulianus, 13. de actionibus empt.
g l. ſi quis, de culina. * l. vlt C. de his qui a non dom.

§. In duplum.

1 *Corrumpere quomodo hic accipiatur.*
2 *Actio ſerui corrupti diffinitur.*
3 *Hæc actio directa eſt, & vtilis quandoque.*
4 *Exemplum vbi hac actione ſaltem ad intereſſe agitur.*
5 *Adoleſcenti corrupto & ſeducto competit hæc actio vtiliter.*
6 *Magiſtratus, & quiuis paterfam. hoc iudicium habet,*
7 *Si corpus ſerui corrumpitur, non datur actio ſerui corrupti, ſed legis Aquiliæ.*
8 *Dolus requiritur, vt actioni ſer. cor. locus ſit.*
9 *Regulariter ex conſilio, & perſuaſione nemo tenetur; ſecus in hac actione.*
10 *Quis dicatur perſuadere.*
11 *Conatus puniẽdus in his, quæ facilit er trahuntur ad pernicioſa exempla.*
12 *Seruus multis modis deterior fit.*
13 *Cauſa actionis ſerui corrupti.*
14 *Pęna huius actionis eſt dupli.*
15 *Libelli forma in hac actione.*

In duplum agimus; veluti furti nec manifeſti, dãni iniuriæ *a* ex lege Aquilia, depoſiti *b* ex quibuſdam cauſis. Item ſerui corrupti: quæ cõpetit in eum, cuius hortatu cõſiliove *c* ſeruus alienus fugerit, aut contumax aduerſus dominum factus eſt, aut luxurioſè viuere cęperit, aut denique quodlibet modo deterior factus ſit. *d* In qua actione earum etiam rerum, quas fugiẽdo ſeruus abſtulerit, æſtimatio deducitur, Item ex legato quod venerabilibus locis relictũ eſt, ſecundum ea quæ ſupra diximus.

* *a* Ex lege Aquilia. *Nempe contra inficiantem,* * *vt paulo ante dictum eſt, ſicut etiam contra inficiantem in duplum agitur depoſiti, cum quid propter incendij, ruinæ, vel naufragij cauſam depoſitum eſt, idque non reddiderit,*
b Ex quibuſdam cauſis. *Puta incendij, ruinæ, naufragij, & tumultus, vt iam dixi.*

c Seruus

ADDITIO.

* Supra hoc tit. § ex maleficijs, num. 43.

Digitized by Google

c Seruus alienus. *Siue bonus ſiue malus: nam etſi malū quis hortatus eſt, vt delinqueret, & patraret, quod etiam alioqui facturus erat, tenebitur. Neque enim oportet laudando augere malitiam.*

d In qua actione. *Ait enim Paulus:* In hoc iudicium etiam rerum æſtimatio venit, quas ſecum ſeruus abſtulit, quia omne damnum duplatur.

Quia vna tantum *actio ſuperadditur, quæ in præcedentibus non eſt ennarrata, nempe* actio ſerui corrupti,
1 *ideo eam ſolam hic explicandam eſſe duximus.* † Corrumpere *autem hic accipitur pro vitiare. Poteſt autem tam ad animum, quam ad corpus referri: vnde dicimus, corrumpere virginem, corrumpere ſeruum vel filium, & corruptos eſſe mores. Nunc ad rem.*
2 † Actio ſerui corrupti eſt prætoria: & proprie aduerſus eum competit qui ſerui alterius animum dolo malo perſuadendo corrupit, vt deterior fieret. *Explicemus hæc verba.*
a *Quod ſit* Prætoria a *Vlpianus in Pandectis ſub hoc titulo, teſtatur. Dixi,* ſerui, *ſimpliciter nihil refert, ſiue bonum ſeruum fecerit malum, ſiue malum perſuadendo*
b *deteriorem reddiderit, vtroque enim caſu corrupiſſe* b
3 *dicitur:* † *& tum directo conceditur hæc actio. Vtilis quoque eſt. Primo ſi quis filium vel filiumfam. perſuadendo corruperit; quoniam intereſt noſtra, animum libe-*
c *rorum* c *noſtrorum non deprauari, tum autem non agitur ad duplum, quia liberi hominis nulla eſt æſtimatio, ſed ad intereſſe ex affectione patris delato iureiurando, æſti-*
4 *matione iudicis accedente.* † *Exemplum, ſi quis haberet filiam liberaliter inſtitutam, quam leui dote, puta centū aureis in matrimonium elocare poſſet: verum adoleſcens quidam eius animum ita corrupit, vt etiam cum dote trecentorum aureorum vix poſſit alicui nubere: putant interpretes, corruptorem animi virginis obligari ad præſta-*
5 *tionem ducentorum aureorum.* † *Deinde vtiliter competit ipſi etiam corrupto; v.g. Quidam bonæ fidei adoleſcens iubetur cum viatico ad archigymnaſium ſtudiorum cauſa proficiſci. Illic perſuaſione quorundam leuium hominum (quorum magna eſt vbique in Academiis copia) ſeductus, viaticum ſuum ludendo, potando, & ſcor-*
d *tando profundit: decederunt crebriore calculo* d *Doct. ſi parens ſuus illic neque per ſe, neque per procuratorē præſens fuerit, adoleſcen i hanc actionem dari vtiliter aduerſus perſuaſores, ad duplū æſtimationis damni ſui. Et hanc opinionem ait Faber eſſe multum æquam, tametſi Platea & Iaſon exiſtiment, eam ſummo iure vix ſuſtineri poſſe.*
6 † *Magiſtratui quoque & patrifamilias ciuilibet de ſubditis & familia ſua ſaluum eſt hoc iudicium, ſaltem vtiliter. Adieci,* alterius, *ſi enim ſeruum propriū ſuum quis corrumperet, aduerſus ſeipſum experiri non poſſet, idque*
7 *ad ſenſum patet.* † *Subdidi,* animum, *quia ſi corpus ſerui corrūperetur, puta vulnerando, exercenda eſſet legis Aquiliæ actio directa, de damno dato. Si aūt ſeruo ſuaſerit, vt in tectum aſcenderet, & is aſcendendo vel diſcendēdo deciderit, cruſque, vel aliud quippiam fregerit, vtili legis Aquiliæ actione conueniri poteſt. Ita quoque dicendum, ſi corpus filij filiæve familias, vulnerando vel interficiendo corruptum fuerit, actionem iniuriarum dari, vel publicam accuſationem ex lege Cornelia de ſicarijs. Conſimiliter ſi virginis corpus eſt corruptum, in foro ciuili publica accuſatio exerceri poteſt, ex lege Iulia de adul-*
8 *terijs, & ſtupro.* † *Subiunxi,* dolo malo, *quoniam ſi luſus cauſam quis ſeruo alterius quid ſuaſerit, iſque eo animo*
e *deterior factus ſit, ſuadens non* e *tenebitur. Vnde qui tectum arboremve aſcendere, ex ponte ſalire, in puteum deſcendere ſuaſerit, ſi ſeruus obediat, dum dolus abſit, ceſſat actio, etiam damno ſecuto. Pari ratione, ſi alienum quis ſeruum recepit, vt cuſtodiret, vel humanitate, aut miſericordia aliave probabili atque iuſta cauſa ductus, non ob-*
9 *ſtringitur. Adpoſui,* perſuadendo: † *quamuis enim regu-*
f *lariter quis ex conſilio & perſuaſione non* f *teneatur, hic tamen obligatur; partim quia eſt conſilium fraudulentum, partim, quia huiuſmodi conſilium, ſiue perſuaſio per*
10 *ſe delictum eſt.* † *Perſuadent autem, qui ſeruos ſuaſiunculis pelliciunt & ſollicitant ad improbè faciendum; pa-*
11 *rumque refert an quis alias facturus eſſet, necne.* † *Tentans enim corrumpere, non minus tenebitur, quam ſi perſuaſiſſet: quia conatus puniri oportet in his, quæ faciliter tribuuntur ad pernicioſa exempla. Nam a corrumpente,*
g *licet, quantum ipſe potuit, perfecta* g *res eſt, idq; hoc caſu ſpeciale eſt, alioqui in alijs delictis, quę externū factū*
h *requirunt, quid obeſt ſimplum* h *conatus? Quid ſubinde adiunxi,* corripit, *hoc extendendum eſt, etiamſi recepit, ideſt, abſcondendi cauſa ſeruum ſuſcepit, ac refugium illi*
i *præſtitit, quocunque in loco, ſolo vel alieno.* i † *Addidi,*
12 vt deterior fieret: *id quod multis modis fit, vt ſi quis perſuadet ſeruo, vt iniuriam faciat, furtum committat, aufugiat, periculum intricet, amator exiſtat, vel quoduis*
K *aliud* K *delicti perpetret. Et corrumpens non tantum domino ſerui fit obnoxius, ſed alijs etiam, quibus ex per-*
13 *ſuaſione dānum datum eſt.* † *Vides cauſam huius actionis eſſe ipſam perſuaſionem, quæ (vt dixi) habetur in hoc*
14 *propoſito pro delicto.* † *Pœna vero in duplum eſt, quanti ſeruus ob id, quod corruptus eſt, fit deterior. Admonet au-*
* *tem* * *Paulus I.C. hoc duplo pœnam contineri: id enim quod damni datum eſt, duplari. Excipitur tamen vnus ca-*
* *ſus, quo non niſi in ſimplum hæc actio datur:* * *Nempe cum maritus contra vxorem agit. Fit quoque in hoc iudicio æſtimatio rerum, quas corruptus ſecum abſtulit: quia*
l *omne damnum ex corruptione proficiſcens* l *duplatur.*

Eſt item perpetua hæc actio, daturque hæredibus, non au-
m *tem contra hæredes* m *corrumpētis.* † *Cæterum ita pro-*
15 *poni poteſt, ſi ad noſtrum forum* n *adaptetur.* Cum
n ego haberem filiumfam. liberaliter & bonis moribus educatum, huicq; certam pecuniæ ſummam ſtudiorū cauſa concrediſſem, *Valerius perſuaſit illi, vt talem pecuniam dilapidaret ſcortationibus, & alea conſumeret. Et filius quidem meus ſic ſolicitatus ab eo, prodegit cum tali ſcorto quinquaginta aureos* (vel ſi alia vitia corruptus fuerit, nec immediatè ſecutum ſit pecuniarum damnum, tunc ſic variabis) *& paratus ego ſum iurare me talem corruptionem centum aureis, ſi poſſem, in*

filio

ADDITIONES.

a In l.1. de ſer. cor.
b d.l.1. ſed verum.
c Nicol. de Nea. Ang. Fab. hic.
d l. vt tantum, 14. hoc tit.
e l.3. dolo mal. de ſer. corrup.
f §. tua tantum, ſup. mand.
g § ſed & ſi credat. de obli. quæ ex del. na. & l. ſi quis ſeruo, C. de fur. & ſer. cor.
h l. 1. ff. quod quiſque iu.
i d.l.1. §. quod autem, de ſer. cor.
K l.1. l.2. & l. corrumpitur, d. tit.
* l. vt tantum, §. in hac, ff. hoc tit.
* l. vlt. eo. tit.
l l. 10. in hoc iudicium, citato tit.
m l. ſed & hæres 8. & l. 13. hæc act. eo. tit. de ſer. cor.
n Ita fere libellum concipit Old. in practica huius actionis.

ſilio meo purgaturum, cum tanto ille factus ſit deterior. Quare peto pronunciari nõ licuiſſe Valerio, filium meum prædicto modo ad malos mores ſolicitare, ideoque illum ad ſoluendum centum, vel (ſecundum aliam clauſulam) ad dandos ducentos florenos obligari, vſque ad ſoluendum eam pecuniam condemnetis, &c.

§. Tripli.

1 *Aliqua de ſportulis tractantur.*
2 *Mox in ingreſſu iudicij præſtabuntur ſportulæ.*
3 *Explicatio textus huius §.*
4.5 *Viatores quomodo hic accipiãtur, & de propria eorum ſignificatione.*
6 *Lictores qui fuerint.*
7 *Actio ex lege condictitia diffinitur.*
8 *Eam perſonalem eſſe & mixtam.*
9 *Actio condictitia datur quoties quis damnum patitur ex grauamine ſportularum.*
10 *Sportula quid, & vnde dicta.*
11 *Recta cena ſportulæ opponitur.*
12 *Centuſſis apud Martialem.*
13 *Sportulæ viatorum, iudiciales, & ſportulæ ſponſoria.*
14 *Mos in quibuſdam locis deponendi certam pecuniam, priuſquam iudicialiter agant.*
15 *Actio condict. nõ datur, niſi aduerſus calumnioſos actores.*
16 *Quid ſit, quod Accurſ. ait, textum intelligi cauſatiue, non conſecutiue.*
17 *Quacunque ratione plus petatur, huic actioni locus eſt, excepto ſi plus tempore petatur.*
18 *Si actor plus tempore petat, hæc actio non datur, ſed actori duplicatur tempus.*
19.21 *Actio condict. in triplum competit aduerſus actores, & in quadruplum aduerſus executores.*
20 *Hæc actio datur aduerſus omnes, qui officijs præſunt, ſi plus debito exigant.*
21 *Quæ ſportulæ hodie viatoribus debeantur.*
23 *Quamuis actio cõdictitia duplicem habeat officiũ, vna tamen eſt actio.*
24 *Libellus huius actione quomodo formandus aduerſus actores.*
25 *Item quomodo proponendus aduerſus executores.*

Tripli vero agimus, cum *a* quidam maiorem vera æſtimatio *b* quãtitatem in libello *c* conuentionis *d* inſerunt *e* vt ex hac cauſa viatores, *f* ideſt, executores litium, ampliorem ſummam *g* ſportularum nomine exigerent: tunc enim id, quod *h* propter eorum cauſam, damnum *i* paſſus fuerit reus, in triplum ab actore cõſequetur; vt in hoc triplo etiam ſimplum, K in quo damnum paſſus eſt, connumeretur. Quod noſtra conſtitutio introduxit, quæ *l* in noſtro Codice fulget, ex qua dubio procul eſt, *m* Ex lege condictitiam emanare.

1 Subnectit † *Iuſtinianus exemplum actionis in triplũ concepta, nempe actionem.* Ex lege condictitiam. *Vt autem ea. & item tex. præſens eo liquidius cognoſci poſſit, non eſt ignorandum, quod olim certa erant conſtituta ſalaria, ſiue mercedes (quæ* ſportulæ *dicebatur) quæ ex cauſarum quantitate æſtimabantur, viatoribus, id eſt, executoribus litium, vt Iuſtinianus ipſe interpretatur.*
2 † *Inde eueniebat, vt fraudis occaſionem actores hinc arriperent: quare, vt incommodarent reis, plus iuſto petebant, maioremque in libello ſummam complectebantur, quam eis deberetur: vt ſic executor aut viator partem ſuam ſalarij, pro quantitate in libello comprehenſa æſtimaret, non attendendo, quid deinde conſequeretur actor, aut qua in ſumma reus condemnaretur. Hinc agentium & viatorum ſiue improbitati, ſiue colluſioni & auaritiæ vt obuiaretur, conſtituit Iuſtinianus pœnam in exactiones ſportularum iniquos, quæ per actionem ex lege condictitia peti exigique poteſt.*

3 *a* Quidam. *Actores ſcilicet.* † *Quamuis enim actio ex lege condictitia duplicem vim habeat, vt & in triplum, & in quadruplum concedatur, priorem tamen ſolum hic expendit Imp. alteram in ſequentem §. reijciens.*

b Quantitatem. *Idem ſi plus loco vel cauſa peteretur: ſecus ſi tempore, vt infra dicam.*

c Conuentionis. *Iudicij: nã de iudiciali libello loquitur: tametſi ſatis nouum ſit, conuentionalia accipere pro iudicialibus, teſte Zaſio.*

d Inſerunt. *Scilicet per fraudem & calumnioſe, forte in hoc captantes gratiam iudicis, vel etiam colludẽtes cum eis, vt eo plus a reo ſportularum prætextu adſequantur.*

e Vt ex hac cauſa. *Nota dictionem,* Vt, *Senſus enim eſt, vt ego puto: Si actores eo animo plus in libello complectantur, vt ex hac cauſa, id eſt, ob talem plus petitionem executores ampliorem ſummam ſportularum exigant, ac per conſequens damnificetur reus: ſicque innuit Iuſtinianus, calumnioſe, & per fraudẽ id ab actore fieri. Nam ſi actor veriſimili aliquo errore ductus, vltra debitum quicquam petijſſet, excuſandus eſſet a tripli pœna.*

4 *f* Id eſt executores. † *Hanc interpretationem Iuſtinianus forte addidit, vt intelligeremus non tam hic agi de apparitoribus & nuncijs, qui in ius vocant, quam de ijs, qui*
a *cauſas inſtruunt, & ſnias exequuntur mãdato a iudicis.*
b *Equidem ex* b *Vlpiano conſtat, interdum ſolitos fuiſſe magiſtratus Pop. Rom. viatorum nominatim vice arbitri dare, ſed admodum raro id eſſe faciendum, & non niſi*
5 *vrgente neceſſitate.* † *Dicebantur autem olim viatores miniſtri, a viadicti, magiſtratibus parentes, & Senato-*
* *res ducẽſque ex agris ad officia vocantes. Vnde* * *Cicero ſcripſit,* Auia in Senatum acceerſebãtur & Curius & ceteri ſenes: *ex quo qui eos acceerſebant,* viatores, *nominati ſunt. Et Plinius:* Cincinnato, *inquit,* viator attulit dictaturã, dicens: Vela corpus, vt perferã S.P.Q.R. mandata. *Ex quo apparet fuiſſe miniſtros publicos, quorum erat officium, & Senatores quoties Senatus cogẽdus*
6 *eſſet, vocare, contumaceſque citare, & arripere.* † *Cæterum qui ex viatoribus ligandi cædendique ius habebant,*
c lictores c *nominati ſunt.*

g Sportularum. *Mercedis, ſiue ſalarij nomine.*

h Propter eorum cauſam. *Ideſt, plus petitionem ipſorum agentium.*

i Paſſus fuerit. *Quia cum actor calumnioſe vltra debitum petierit in libello, & ob id reus maiores ſportulas ſoluere coactus ſit, ergo quicquid damni reus inde accepit, debet id ab actore in triplo nanciſci.*

K Simplum. *Ideſt damnum ipſum, quod paſſus eſt reus.*

l In noſtro Cod. *Loquitur de priore Codice, qui ante Pandectarum compilationem editus fuit, qui hodie non extat, ac per conſequens etiam hæc Iuſtinianus conſtitutio, cuius hic mentio fit, deſideratur.*

ADDITIONES.

a Bald. hic.
b l. vlt. de iud.
* In Catone Maio.
c Vide Gataneum in Panegyr & Alex. Neapol. lib. 1 c 27.

m Ex lege condictitiam. Condictitiam legendum eſſe,
probat textus Noricus, idemq; Hot... arbitratur, qui ad-
dit, Condictitiam præciſe dici, quemadmodum rece-
a ptitiam: vtrobiq; autem nomen actioni a ſubaudiri.
b Licet interdũ ẽt actionẽ nomen adijciatur. b Eſt igitur
actio condictitia, idem quod condictio. Itaq; Theophilus
pro condictione, condictitiã vbiq; vertere conſueuit. Signi
ficat ergo Imperator Condictitiam ex lege, ideſt, condi-
ctionem ex lege a conſtitutione proficiſci, qua condicitur
7 triplum, vel quadruplũ. Definiamus eam. † Actio ex le-
ge condictitia, eſt perſonalis, mixta, & ei cõpetit, qui
damnum paſſus eſt ex grauamine ſportularũ, aduer-
ſus actorem, qui per fraudem plus cõplexus fuit in li
bello, in triplum: & aduerſus executores, qui exigunt
aliquid vltra debitas ſportulas, in quadruplum. Pon-
8 deremus hæc verba ſigillatim. † Perſonalis, eſt, quia ex
delicto naſcitur, quod committunt vel actores ſummam
in libello augendo, vel ipſi executores, aut præſidentes of-
ficijs publicis, prætextu ſportularũ extorquendo pecuniã,
vltra id, quod debetur. Mixta eſt, quoniam pęna, & rei,
ideſt, damni perſecutionem habet, ſic enim tex. hoc inquit,
vt in hoc triplo ẽt ſimplum, in quo damnum paſſus eſt,
connumeretur; Duplum ergo pęna eſt. Adieci qui dam-
9 num paſſus eſt, † nam quotieſcunq; reus damnum pati-
tur ex grauamine ſportularum, quas vltra debitum mo-
10 dum ſoluit, huic iudicio locus eſt. † ſportulas aũt hic di-
cimus mercedem illam, quã executoribus litium, & præ-
ſidẽtibus officijs publicis, atq; nuncijs ſiue apparitoribus,
conuenti in iudicio perſoluere tenentur. Sporta autem ſeu
ſportula, vaſis genus erat, ab aſportãdo, vel a ſporta her-
ba deductum vocabulum, ex qua cõtexebatur, cuius me-
minit Plinius lib. 14. Inde ſportula dicta eſt obſonium,
quod diuites Romani ſalutatoribus ſub limine porta da-
11 ban, ſecreto ipſi cęnantes; † & recta cęna ſportulæ op-
poſita erat. Liberaliores ſiquidem diuites, ciuilioreſque ſa-
lutatoribus ſuis legitimum conuiuium exhibebant, quæ
recta cęna dicebatur. Sordidi autem & maligniores, re
c cta cęnæ loco ſportulam tantum præbebant, cuius c Bu-
dæus etiam meminit. Hinc Iuuenalis.

Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo.

Quia vero in ſportulã pecunia aliquando ſuccedebat, quæ
12 centum æris continebat, † (Vnde & centuſſis a Martiale
non ſemel dicitur) factũ eſt, vt mercedula illa, quæ execu-
d toribus & viatoribus dari ſolebat, ſportula dici d cœpe-
13 rit. † Vnde dictæ ſunt ſportulæ viatorũ ſportulæ iudicia-
les, a Græcis τὰ δικαστικά, hoc eſt, iudicantium mercedes
dictæ: itẽ ſportulæ quas ſponſarias nuncupant, cum actor
& reus pecuniã contribuebant ante litẽ conteſtatam, de-
ponebantque, vt qui in cauſa ſuccubuiſſet, omnia pende-
ret: Græci eas appellabant πρυτανεῖα quibus & hodie
vtuntur pleriſq; in locis, cum appellatur a ſententia. Inde
eſt titulus in Codice, de ſpor. & ſumpt. in diuer. iud. &c.
14 † Sane videmus cũ alibi, tum ẽt hic Friburgi hũc modũ
obſeruari: vt ſi peregrinus litigare velit, neceſſe habeat
ante captum iudicium aliquam ſummam perſoluere nun-
cijs, & viatoribus: cuius moris veſtigia relucent in tex.
noſtro. Ad propoſitum redeundo, addidi in definitione,
e aduerſus actorem: e plerunq; enim actores plus debi-
to comprehendunt in libello, hac ratione captantes gratiã
iudicis & executorum, vel ẽt colludentes cum eis, vt plus
ſportularum nomine a reis conuentis conſequantur. Dixi,
15 per fraudem: † nam hæc actio non datur, niſi aduerſus
calumnioſos actores, qui per fraudem vltra quantitatem
debitam exigunt, vt eo modo incõmodent reis. Secus eſt, ſi
id abſque dolo quodam veriſimili errore factum ſit: tum
enim etſi ſportulæ vltra ſummam debitam a reo ſoluan-
16 tur, ceſſabit tamen in actore tripli pœna. † Atque hoc eſt
f quod f Accurſ. hic ait, textum intelligi cauſatiue, non
conſecutiue, ideſt, occaſione maioris quãtitatis in libello
petitæ, & non propter id, quod ſit conſecutiuum. Tametſi
nõ deſint, qui & hoc diſputent, perperam intelligẽtes hęc
verba textus noſtri, vt ex hac cauſa viatores, &c. Iſta
enim dictio, Vt, ſatis explicat nobis animũ actoris, quare
plus exegerit, ſicut & ad tex. ſupra diximus. Adpoſui,
17 plus complexus eſt. generaliter. † quoniã hæc actio non
ſolum exerceri poteſt, ſi plus re, ſumma, vel quantitate
petatur, verumetiam, ſi plus loco, cauſa libello inſeratur,
nam & tum cõdemnandus erit aduerſarius in omni dam-
g no ſportularum, atq; ita Platea & g Aretinus hic quo-
que ſentiunt. Quando aũt plus dicatur peti re, loco, aut cau
h ſa, h infra ſuo loco explicatur. † Cæterum ſi actor plus
18 tempore peteret, huic actioni non eſſet locus, ob id, quod eo
caſu viatores ſeu executores nihil plus conſequuntur ſpor-
tularũ nomine. Actori tamen plus tempore petenti du-
plicabitur tempus ſolutioni deſtinatũ, quo elapſo, ſi reũ de-
nuo conuenire velit, niſi omneis litis expenſas a reo fa-
i ctas refundat, non i audietur. † In triplum, dixi, nam
19 aduerſus calumnioſos actores in triplum eſt hæc actio, ita
tamen, quod ſimplum, ideſt, damnum quod incurrit reus
conuentus contemplatione plus petitionis, ipſi triplo inſit,
veluti ſi reus in quinq; aureis dãnificatus fuiſſet, actor xv.
rependere cogetur. Poſtremo annexum eſt, & executores
20 in quadruplum. † quia hæc actio nõ ſolum aduerſus acto
res per fraudem plus petentes conceditur, vt in tex. noſtro,
verum etiam aduerſus executores omnes, qui exigunt ali-
quid vltra conſtitutas aut conſuetas ſportulas. Itẽ & ad-
uerſus omnes qui officijs præſunt, ſi exigant aliquid contra
morem & publicam honeſtatem. Quid autem exigere
K olim poterant iudices K delegati, quidq; executoribus
l dandum fuerat, poteris iuris ſtudioſus ex Nouellis l con-
21 ſtitutionibus diſcere. † Hodie vero quæ ſportulæ viatori-
bus pro mercedula, vel potius viuendi ſumptus in miliaria
debeantur, extat Imperatoris Caroli V. Auguſti conſti-
* tutio. * Reliqua omnia relinquuntur conſuetudini vniuſ-
22 cuiuſq; loci, quæ legitime ſit recepta. † Datur autem ad-
m uerſus hos hoc iudicium non in triplum, ſed in m quadru-
plum, cuius triplum ærario erogatur, ſimplum læſo ce-
n dit. n Grãde enim delictũ eſt, in publicis officijs exercere
quæſtũ ex arbitrio proprio, idq; leges nihilo tolerabilius re
putant.

ADDITIONES.

a l. 31. ſi duos, § item Iulianus, de iureiur.
b l. 24. ſi quis certum ſi certum petatur.
c In l. ſi mulier, de don. inter vir. & vxor.
d Vt hic in tex. & Nouell. ſed hodie, C. de Epiſc. & cler. Item in Nouel. vt litig. iur. in exor. &c. §. & hoc quoque. & in Nouel de ſanctiſſ epiſ. § ſportularum.
e Alciat. diſputatio. 3. c. 17.
f Glo. hic. magna circa medium.
g Citantes glo. & Inn. in c. 1. extra de plus petitio.
h In §. plus autem, infra hoc noſtro tit.
i §. penul. Infra de except.
K In Nouel. de iudicib. § ne autem.
l In Nouel. vt lit. iur. in exor. lit §. & hæc quoque, & in Nouel. de ſanct. epiſ § ſportularum, & in Nouel. de iudicib. §. nul lo quoque.
* Vide etiam ordinationem Cameræ Imper. par. 1. tit. 35. von der Boten deputaten.
m Iuxta §. abhinc proximum.
n d. Nouel. vt litig. iu. in exor. lit. §. ſed ſi quidem.

putant, quam furtum manifeſtum, quod & ipſum qua-
23 *drupli pœnam habet.* † *Quanquam autem hæc actio con*dictitia, *vt ex prædictis liquet, duplicem vim atque effe-ctum habeat, vt & in triplum & in quadruplũ detur, vna tamen actio eſt, & vtriuſque pœnæ perſecutio ex eadem lege condictitia deſcendit, ipſo Iuſtiniano admonente tum hic tum in §. proxime ſequenti. Nec aduerſatur, quod diuerſis quidem locis hac de re differitur: id enim Iuſtinianus propter diuerſitatem puniendi duntaxat fecit: Errant*
24 *ergo qui duas his actiones conſtituunt.* † *Videamus proxime. In hunc modum poteſt hæc actio proponi aduerſus actorem.* Cum obligatus eſſem Titio tãtum in decẽtis aureis, ipſe tamen calumnioſe, ſciens me vltra hãc ſummam nõ teneri, aduerſus me actionem edidit in quadringentis, vt ſi grauaret ſportulis. Nam ſecundum iſtam quantitatem, ſportularum nomine decẽ aureos perſolui, et alioqui ſolum quinque ſoluturus. Quare peto pronunciari, dictam plus petitionẽ fuiſſe iniuſtam: & ideo Titium condemnari ac compelli legitime, vt mihi triplum, nempe quindecim aureos
25 ſoluat. † *Aduerſus executorem vero ita inſtituatur:* Cũ nuper petijſſem mihi decerni mandatum aduerſus Flaccum cõciuem meum a tali iudice, iſque illud decreuiſſet, & ſemper obſeruarũ ſit in hoc loco, vt pro executione talis mãdati, per tot miliaria, dentur tres floreni: Sempronius tamen reus, publicum gerens officium, exegit a me ſex. Ego vero ne fruſtra eſſet impetratum mandatum, ſolui ei talem ſummam. Quare peto pronunciari, dictam ſportularum exactionẽ fuiſſe & eſſe iniquam, eoque nomine reum condemnari, vt mihi quadruplum, nempe duodecim florenos perſoluat: vel potius in fiſcum inferat a quod vltra ſimplex eſt.

A D D I T I O.

a Propter d. Nouell. §. ſed ſi quidem.

§. Quadrupli.

1 *Actio quod metus cauſa, diffinitur.*
2 *Eam eſſe perſonalem, & in rem ſcriptam.*
3 *Sufficit imperſonaliter docere, metum illatum eſſe.*
4 *Actio quod met. cauſ. eſt Prætoria.*
5 *Quodcunque fit vi, metu quoque fieri dicitur.*
6 *De quo metu loquatur edictum, quod metus cauſa.*
7 *Metus in legibus quintuplex: & qui ſint illi.*
8 *Quid ſit metus in actione, quod met. cauſ.*
9 *In metu vis ineſt.*
10 *Vis quomodo diffiniatur.*
11 *Etiam in criminibus pœna iniuſte extorquetur.*
12 *Metum non dicitur paſſus, qui nullum damnum ſenſit.*
13 *Verbum, alienare.*
14 *Actio quod met. cau. ex vi compulſiua naſcitur.*
15 *Quinque violentiæ ſpecies recenſentur: & quæ remedia in quauis violentia dentur.*
16 *Cauſa actionis, quod metus cauſa.*
17 *Quid probet actor in hac actione.*
18 *Duobus teſtibus metũ teſtificantibus plus creditur, quã mille alijs, &c.*
19 *Hæc actio intra annum in quadruplum, poſt in ſimplum competit: eſtque arbitraria.*
20 *Vtile eſt agenti in hac actione, ſi in libello petat ſibi iuramentum in litem deferri.*
21 *Reſtituens rem metu extortam arbitrio iudicis, excuſatur a pœna quadrupli.*
22 *Simplum & quadruplum quomodo ſimul peti poſſunt in hac actione.*
23 *Quomodo index pronunciet in actione quod met. cauſ.*
24 *Hac actionem & imperſonaliter, & contra certam perſonam intendi poſſe.*
25 *Modus & forma libelli in hac actione contra certam perſonam inſtituta.*
26 *Fructus veniunt in hoc iudicio.*
27 *Forma huius libelli, quando imperſonaliter agitur.*
28 *Actio de calumniatoribus diffinitur.*
29 *Quod ſit perſonalis.*
30 *In hac actione ſola voluntas ſpectatur.*
31 *Pecuniæ appellatio.*
32 *Qui depectus eſt, actione de calum. tenetur.*
33. 35 *Aduerſus quos detur hæc actio de calum.*
34 *Eam locum habere tam in ciuilibus, quam criminalibus cauſis.*
36 *Item aduerſus publicanos & turpiter pecuniam dãtes.*
37 *Magis delinquit qui pecuniam turpiter dat, quam qui accipit.*
38 *Accipiẽs pecuniã, ſine calũnia, hac actione non tenetur.*
39 *Calumniæ verbum.*
40. 41 *Calumniatores qui dicantur, & de tribus ſpeciebus calumniæ.*
42 *Quibus & aduerſus quos detur hæc actio, & num. 44.*
43 *Negotium facere quid ſit.*
45 *Cauſa actionis de calumniatoribus.*
46 *Quid in ea probari debeat.*
47 *Datur intra annũ in quadruplũ, poſt annum in ſimplũ.*
48 *An aduerſus hæredem calumniatorum detur.*
49 *Libelli forma in actione de calumniatoribus.*

Quadrupli autẽ agitur, veluti furti manifeſti, itẽ de eo quod metus cauſa factum ſit, deque ea a pecunia, quæ in hoc b data ſit, vt is cui datur calumniæ cauſa, c negotium alicui faceret, vel non faceret. d Item condictitia ex lege, quæ ex noſtra conſtitutione oritur, in quadruplum condemnationem imponens ijs e executionibus litium, qui contra noſtræ conſtitutionis normam a reis quicquam exegerint.

Sequitur *quartum ſupraſcriptæ diuiſionis membrum, nempe quæ actiones in quadruplum condemnationem habent, quarum quatuor recẽſentur, ſcilicet furti manifeſti,*
a *& ex lege condictitia, quæ duæ ſupra* a *expedita ſunt: itẽ actio, quod metus cauſa, & de calumniatoribus, quas hoc loco enarrabimus, prius tamen diſcuſſo textu.*

a Pecuniæ. *Idem generaliter & de alio quolibet emolumento, ſiue* b *commodo dicendum.*

b Data ſit. *Et hoc ſatis eſt, vt directo de calumniatori-*
c *bus ſit locus, etiamſi alioqui nulla calumnia ſit ſecuta.* c *Non tamen infamis fit, niſi & calumniatus fuerit, & calumniæ cauſa damnatus.*

c Negotium. *Quid ſit negotium facere, infra* d *ſuo loco commodius dicetur.*

d Item condictitia. *Vera eſt huius loci lectio.* Item condictitia ex lege, quę ex noſtra cõſtitutione oritur. &c. *Sic enim textus Noricus habet, idemque Theophili verſioni omnino conuenit. Porro cõſtitutio, quã hic memorat, pariter interdicit temporũ iniuria, & inſcitiæ librariorũ.*

e Execu-

A D D I T I O N E S.

a Prior in §. ex maleficijs: altera in §. proximè præced.
b l. 3. de calumnia.
c d. l. 3. §. 1.
d Num 43.

e Executoribus. Ideſt, viatoribus, & miniſtris magiſtratuum, qui ſupra ſummam conſtitutam pro quantitate litis ſportulas exigebant a reis, quos in ius vocabant.

Textu explicato, tranſeamus ad actionem, quod me-
1 tus cauſa. † Eſt ergo actio, quod metus cauſa perſona-
lis, in rem ſcripta, & a Prętore illi conceditur, qui
per metum in conſtantem virum cadentem, ad alie-
nandum, vel dandum rem aliquam compulſus eſt.
2 † Quod ſit perſonalis, ex eo liquet, quia in perſonam illius
ex delicto violentæ concuſſionis dirigitur, qui metum intu-
lit. In rem ſcripta eſt, quia non ſolum aduerſus eum qui
metum incuſſit, ſed aduerſus, quemcunque datur, qui ex
a metu illato ſenſit commodum, licet ipſe a metum non
3 intulerit. † Ideo etiam non eſt neceſſe probare, quæ perſo-
na metum ingeſſerit, ſed ſufficit impersonaliter docere, me-
tum illatum eſſe. Habet enim metus in ſe ignorantiam
b & ſępe noctu, vel in aliqua b multitudine. Adieci, a Præ
4 tore. † Prætoria enim eſt hæc actio ex edicto. Quod me-
tus cauſa geſtum erit, ratum non haberi. Ab huius
edicti primis verbis hæc actio denominationem habet.
Olim ſic propoſitum fuit edictũ, Quod vi metuſve cau-
ſa. Vis enim fiebat mentio propter neceſſitatem impoſi-
tam contrariæ voluntati, ſed poſtea detracta eſt vis men-
5 tio, ideo: † quia quodcunque vi atroci fit, id metu quoque
c fieri c videtur. Diligenter enim vbique euitant Iuriſcon-
ſulti periſſologiam, ſiue inanem verborum congeriem.
Appoſui, per metum, quamuis enim Stoici πάθη, quas
Cicero perturbationem, alij affectiones appellant, qua-
rum & metus pars eſt, in conſtantem atque adeo patien-
6 tem virum cadere non patiantur. † Prætor tamen Peri-
pateticorum ſententiam, vt veriorem ſecutus, non quem-
uis metum, ſed eum qui in conſtantiſſimum virum cadere
d poterit, ad hoc edictum d pertinere voluit. † Eſt au-
7 tem metus in legibus e multiplex: primus minarum,
e qui ad hanc actionem non pertinet, quod minæ non incu-
tiant terrorem. Secundus tacti, quando præuerſatur pe-
riculum ſalutis, vel cruciatus corporis, & is cadit in con-
ſtantem virum, hancque actionem producit. Tertius po-
tentiæ, qui ſcilicet incutitur a Principe, magiſtratu, ſupe-
riore, ipſis ſubditis. Quartus reuerentiæ, vt libertus ha-
bet erga patronum, filius erga patrem vxor erga mari-
tum, in eo non eſt locus huic iudicio. Actus tamen per ta-
lem metum coiti reſcinduntur officio iudicis, ſi verba vel
f minæ f interueniant. Quintus & vltimus perfidiæ,
vt quum aliquis permouetur ab aliquo, quia timet eius
perfidiam, veluti ſi æger rogatus a medico, vt donet ei
fundum, vel aliud quippiam inter medendum, id faciat
g ideo, quia timeat ne medicus perfide cum g eo agat. So-
lum autem ſecundum genus metus, qui in conſtantem vi-
rum cadit, parit actionem, quod metus cauſa: cætera,
8 quæ per metum fiunt, reſcinduntur officio iudicis. † Eſt
ergo metus in hoc propoſito, non quilibet vanus timor, pu-
ta alicuius vexationis, aut periculi remotioris, ſed præ-
ſentis mali, aut veriſimiliter mox futuri iuſta formido,
h quæ merito etiam in hominem conſtantem h cadit.
9 † In metu autem vis ineſt, quapropter qui vi compel-
lit, etiamſi magiſtratus ſit, dum id illicitè faciat, tenebi-
i tur i hoc iudicio. † Et dicitur vis maioris mali impe-
10 tus, cui reſiſti, aut qui repelli non poteſt. Porro non di-
ſtinguitur in hoc iudicio, an metu percellatur quiſpiam
ex ſuo pręcedenti delicto, necne. Nam & qui in crimi-
ne deprehenſus pecuniam dat, ne violetur, dicitur me-
11 tum pati, eique ſuccurritur, † quia etiam in crimini-
bus pęna iniuſtè extorquetur, niſi talis inſligatur pœna,
quæ iuſtè venire poterat: vt cum libertus ingratus pecu-
K niam dat domino, ne in ſeruitutem K reducatur. † Me-
12 tum autem paſſus non dicitur, qui nullum damnum l eſſe
l ſecutum. † dixi, ad alienandum: quia alienare, eſt verbũ
13 generale, comprehendens omneis actus, quibus res noſtræ
abducuntur, ſiue fiat pignora, ſiue per donationem, vendi-
m tionem, aut alios id m genus modos. Adiunxi, ad dan-
dum: huic enim actioni tum locus eſt, ſi dedit aut fecit ali
quid, vt quia vendidit, vel donauit rem, quam alioqui non
erat venditurus. Sin verò promiſſio quidem facta eſt, re
tamen ipſa nihil fuit præſtitũ conuentus habet exceptio-
nem, quod metus cauſa. Poſtremo ſequitur, compulſus
eſt, &c. nam ſi volens feciſſes, aut dediſſes aliquid nõ com-
14 peteret hoc edictum. † Sicq; obſerua actionem, quod me-
tus cauſa, ex vi compulſiua naſci, quæ neceſſitatem impo-
nit voluntati cõtrariæ, cogitq; id facere aliquem, quod nõ
n faceret, ſi eſſet liberi n arbitrij. † De vi namq; ablatiua,
15 actio vi bonorum raptorum conceditur, item furti mani-
feſti, & nec manifeſti. De vi expulſiua, interdictum de
o vi & vi o armata. De turbatiua, interdictũ Vti poſſi-
detis, in rebus ſoli, ſeu immobilibus: in rebus verò mobi-
libus, interdictum Vtrubi, cũ duo ſe poſſidere contẽdunt.
De vi inquietatiua, interdictum quod vi aut clam: vt ſi
quis a me prohibitus, vel putans ſe prohibendum, in meo
16 faciat, &c. † Deinde hinc diſcis, cauſam huius actionis
eſſe metum illatum, ſeu maleficum violentæ concuſſionis.
17 † Et, vt diximus, actor nihil aliud probare neceſſe habet,
ſi res alienata a tertio poſſeſſa fuerit, quam metum eſſe il-
latum impersonaliter, non a ſignata certa al qua perſona.
18 † Et duobus teſtibus deponentibus de metu, maior fides
adhibetur, quam mille alijs volũtatem ſpontaneã allegan
q tibus, id quod omnes q Doct. palmarij loco habẽt. † Da-
19 tur autem actio hæc intra annum in quadruplum, & poſt
r annum r in ſimplum. Quadruplatur autem res metu
extorta, & eius æſtimatio, ita quod ſimplum comprehen-
ſ datur in quadruplo, triplum vero ſit pœna, propter ſ me-
t tum illatum. Item hæc actio eſt t arbitraria, & in ea iu-
20 ratur in litem. † Vnde valde commodum eſt actori, vt in
libello petat ſibi iuſiurandum in litem deferri, ſi enim pe-
tierit, videtur acquieſcere iudiciariæ æſtimationi in cõmu-
ni rerum

ADDITIONES.

a l.metum, §.vlt ff.quod.met.cau.
b l.ſi cum exceptione, §.in hac, ff.hoc.titu. quod met.cau.
c Vt l.1.hoc tit.
d l.metum accipiendum, cum l.ſeq.hoc tit. & l.metus autem cauſa, ff.ex quibus cauſ.maior.
e Zaſ.hic poſt Iaſonem.
f Tex.& ibi Bar.in l.1.§.quæ oneradæ, ff.quarum rer.act.non datur.
g Eſt tex.pulcher in l.medicus, ff.de var.& extra.cog.
h l.metum autem, ff. quod met.cau.
i l.continet.ff.quod met.cau.
K l.nec timorem, §.proinde, 2.cũ l.ſeq.& l.ſi mulier.ff hoc noſtro tit.
l Vt d.l.ſi mulier.
m Gloſ.eſt ſing.in tit.de alie.feu.pater.in vſi.feu.
n Vide gl.ſing. in c.ad audientiam, extra quod met.cau.
o Supra, de vi & vi armata, & C.vnde vi. & extra de reſtitu. ſpoliat.
p ff & C.hoc tit.
q Vide Inno, hoc tradentem in c.ſuper hoc, de renun.& Ang. in l.ſi quis ad ſe fundum, C.ad l.Iul.de vi pub.
r l.ſi per vim vel per metum, C.hoc tit.
ſ l.ſi cum excep.§.ſi quis, verſ. quadruplatur, ff eod.
t Quod quomodo ſit intelligendum, dicam in §. actionum autem, infra hoc tit.

ni rerum vſu faciendæ, vt recte hic Angelus & Iaſon col
21 *ligunt.* † *Quod autem paulo ante dixi, hoc actionem intra*
annum in quadruplum dari, hoc ita exaudiendum eſt, ſi
reus metu extortam rem iudicis arbitrio & iuſſu non reſti
tuerit intra decem dies, vel tempus ad hoc in ſententia præ
finitum. Nam ſi hoc fecerit, ſimplum tantum præſtat, &
a pœna tripli liberatur. Satis enim clementer (*inquit*
Vlpianus) cum eo Prætor egit, vt daret ei reſtituendi
facultatem, ſi vult pœnam euitare. *Atque in hoc hæc*
a *actio a reliquis quadruplaribus actionibus* a *potiſſimè*
22 *differt.* † *Simplum autem & quadruplum ſimul peti poſ-*
ſunt vno atque eodem iudicio, non ſimpliciter, ſed adiecta
conditione, ſi rem non reſtituerit iuſſu & arbitrio iu-
dicis. *Niſi forte propter rei, vel perſonæ qualitatem com-*
modius videatur, vt in priore iudicio ſimplum petat, de-
inde rurſus vocato in ius contumace aduerſario, quadru-
23 *plum exigat.* † *Pari ratione Iudex hanc petendi formam*
b *ſecutus, primum ſimpli, deinde quadrupli, diuerſis* b
ſententijs, aut ſimul vtriuſque condemnationem proferre
poteſt, id quod communis Doctorum calculus probat, dū-
modo id cum ſubordinatione fiat, vt ſic dicat iudex: Con
demno te, vt reſtituas rem metu extortam intra de-
c cendium actori, quod niſi feceris, condemno te ad c
24 quadruplum. † *Ad praxin deueniendo, quia hæc actio*
dupliciter intendi poteſt, primo imperſonaliter, deinde
aduerſus certam perſonam, vtraque ſpecie libellum pro-
ponemus. Quare ſi certam perſonam hoc iudicio conue-
25 *nias, ſic dicendum erit.* † Titius anno præſente me vi
& metu compulit in conſtantem virum cadente, vt
vineam meam viginti aureis venderem, quam alias
non eram venditurus centum, vnde offerendo ei iſta
viginti, quæ coactus ſum accipere, peto eum condem
nari & compelli, vt prædictā vineam mihi reſtituat
cum omnibus fructibus, quos percepit, vel quos ego
percipere potuiſſem, & ſi expediat, peto mihi deferri
iuramentum in litem. Quod ſi intra tempus per vos
ſtatuendum reſtituere diſtulerit, poſtulo eum in qua
26 druplem condemnari, &c. † *Notanter dixi,* cum om-
nibus fructibus, *quoniam in hac actione, ſi res ſit eiuſmo*
di, veniunt non ſolum fructus, quos percepit, ſed & quos
percipere potuit, qui metum intulit.

27 † *Alia forma quum imperſonaliter experimur.* Eun-
d ti mihi d nuper ad nuptias fratris, venerunt ob-
uiam ad iugum ſyluæ Hercyniæ nonnulli armata
manu, & iuſto metu compulerunt me, vt traderem
illis equum meum, vna cum catena aurea tanti valo-
ris. Et quamuis hi mihi ſunt incogniti, quia tamen
hic Titius præſens fuerat eis conductus, ſenſitque
lucrum, ideo peto, &c.

28 *Diſpiciamus de altera actione.* † Actio edicti de ca-
e lumniatoribus eſt, e perſonalis, & propriè in eum
datur, qui pecuniam acceperit, vt innocenti alicui in
iudicio per calumniam negotium faceret, vel non fa-
ceret. Perſonalis *eſt, quia ex delicto calumniandi in per-*
29 *ſonam naſcitur.* † *Dixi,* pecuniam accepit, *quia hic non*
ſpectatur exitus, videlicet donec calumnia fiat, & ad effe-
30 *ctum perducatur, ſed ſola voluntas ſufficit.* † *Nam ex*
ſola receptione pecuniæ, etſi calumnia ſecuta non ſit, hæc
f *actio* f *oritur.* † *Pecuniæ autem appellatione hic com-*
31 *prehenditur omne compendium & emolumentum, ſiue*
obligatione ſit liberatus, ſiue gratuito accepit pecuniam
vtendam, ſiue minoris conduxerit emerit ve rem, ſiue alio
g *quocunq; modo commodum* g *ſenſerit.* † *Nam etſi quis*
32 *depectus ſit, ideſt, turpiter pactus, cum alioqui nihil pe-*
b *cuniarum acceperit, hoc iudicio* h *tenetur. Addidi,* in-
33 nocenti, † *quoniam ſi nocens tranſigendo quicquā daret,*
i *ne accuſaretur, non eſſet locus huic* i *actioni. Dixi,* ali-
34 cui, *ſimpliciter* † *quia non diſtinguitur, ſiue in pecuniariis*
& ciuilibus cauſis, ſiue in publicis criminibus calumnia
fiat, vtraq; enim ſpecie conceditur hæc actio: tametſi in
criminalibus calumniator etiam alijs pœnis obſtringatur,
K *puta lege Iulia repetundarum, & lege Remnia, &* K
35 *ſimilibus.* † *Deinde habet locum hæc actio etſi quis alieno*
nomine, propter aliquod lucrum per calumniam alicui li-
l *tem* l *moueat. Neq; enim refert,* m *Bartolo docente,*
m *vtrum actor ipſe, vel reus conuentus, an vero procurator,*
aduocatus, negotiorum geſtor, tutor aut curator turpiter
acceperit, ante vel poſt iudicium, quandoquidem omnium
36 *par eſt nequitia.* † *Item aduerſus publicanos, ideſt, telo-*
narios, ſeu gabellarios (vt barbari vocant) competit, ſi tur-
n *piter verſentur, & in teloneis* n *concutiant. Atque etiam*
aduerſus eos, qui turpiter dederunt, aut promiſerunt pecu-
niam: tametſi Prætor expreſſe id non dixerit, exiſtimans
37 *haud dubie id ſatis intelligi.* † *Magis enim delinquit, qui*
pecuniam turpiter dat, quam qui accipit, cum malefacto-
rem inſtruat, & malefacti eius reum ſe declaret. Ideoq;
Mimus ille Publianus: Bis peccas, *inquit,* cum pec-
canti obſequium accommodas. *Subiunxi,* in iudicio:
quia ſi extra iudicium pecuniam tibi dedi, ne calumniam
mihi inferres, ideſt, ne me ſpoliares, aut verberares, habet
o *locum actio, quod metus cauſa, Fabro, Platea,* o *&* p
p *Accurſio adſtipulantibus. Adpoſui,* per calumniam:
38 † *quia ſi aduerſarius pecuniam accepiſſet, ne me accuſa-*
ret, ne mihi litem moueret, non tamen id per calumniam,
39 *ſed tranſigendi animo fecit ceſſat hoc iudicium.* † Calum
niæ autem verbum in hoc propoſito ad res iudiciarias
trahitur, & dicitur alicuius in litibus per fraudem &
fruſtrationem vexatio: ſiue agatur, ſiue excipiatur, ſiue
differatur negotiū calumnioſe: a caluo, caluis, quod eſt de-
40 *cipio, fruſtror,* † *Inde &* calumniatores dicti *ſunt, qui*
per fraudem & fruſtrationē alios vexant litibus. Calum-
q *niæ vero ſpecies eleganter.* q *Marcellus probat:* Aut
enim, *inquit,* calumniantur, aut præuaricātur, aut ter-
giuerſantur. Calumniari, eſt falſa crimina intēdere:
præuaricari, vera crimina abſcondere: tergiuerſari, in
41 vniuerſum ab accuſatione deſiſtere. *Hæc ille.* † *Eſt er-*
go prima ſpecies calumniæ, ſi quis falſam cauſam intēdat
in iudicio aduerſus innocētem, aut negotium ei faciat. Et
cum hæc per corruptionem pecuniariam fit, tunc propriè
ad hanc actionē pertinet. Secūda eſt ſi colludens cū aduer-
ſario, diſſimulet ꝓbationes cauſę ſuę deſeruiētes, ac veras:
aduerſa verò partis falſas vel impertinentes admittat:
tunc

ADDITIONES.

a Iuxta, §. item actio. infra hoc tit.
b Id quod gloſ. voluit, in d. §. item actio.
c Fa. in arg. l. non ab re. C. vnde vi, & l. conductores, C. loca.
d Hoc exemplum ferè habetur in d. l. ſi cum exceptione, §. in hac, verſ. per ignorantiam, ff. quod met. cauſa.
e l. 1. in princ. ff. de calum.
f l. & generaliter, §. ſi igitur, de calumnia.
g l. 1. & 2. & l. quin etiam, cum l. ſeq. hoc tit. de calumn.
h d. l. generaliter, §. hoc edict.
i l. ſi ab eo, hoc ipſo tit.
K Sicut paſſim ex titulis, de cal. & ad S.C. Turp. in ff. reperire (licet.
l Iuxta d. l. 1. in princ. & §. 1. hoc tit.
m In dicto loco.
n l. ſi quis ab alio, §. vlt. hoc tit. & l. 1. §. hic titulus, de publ.
o In hoc §.
p Gloſ. in rub. ff. de calum.
q In l. 1. in prin. ad S.C. Turpil.

tunc enim præuaricator dicitur, quaſi varicator, quod di-
uerſam cauſam adiuuet, prodita cauſa ſibi commiſſa. Ter
tia denique eſt ſi quis temere deſerat iudicium in cauſis
ciuilibus, exiſtimans ſatis iam eſſe vexatum aduerſariũ:
vel ſi quis in criminalibus, non impetrata ſolenniter aboli
tione, ideſt, ſine permiſſu iudicis deſiſtat ab accuſando,
a *nam tunc tergiuerſator* a *dicitur. Et hæ poſteriores duæ*
ſpecies pertinẽt quoque ad hanc actionem, ſaltem vtili-
ter, ſi modo pecunia interuenerit. Subieci, negotium face
42 ret, &c. † *datur enim hæc actio primum illi, qui calum-*
niam paſſus eſt, aduerſus eum, qui ad hoc locat operam
ſuam pro pecunia, aut alio quouis lucro, vt negotium alte-
43 *ri faciat.* † Negotium, *aũt facere, hic accipitur, pro ca-*
b *lumnioſo iudicio aliquem diuexare: vt apud* b *Fabium,*
c Negotium innocenti facit. *Apud Vlpianum* c *quodã*
44 *loco negotiũ facere, eſt accuſare.* † *Deinde etiam illi con-*
ceditur, qui pecuniam dedit, ne ſibi fieret negotium per ca-
lumniam, aduerſus incipientẽ. In hoc tamen diſtinguendũ
eſt: aut enim tertius aliquis pecuniã alteri dedit, ne mihi
fieret calumnia, & tum ſi me mãdante, aut ratum haben
te factum eſt, ipſemet dediſſe intelligor: ideoq; mihi com-
petit actio aduerſus incipientem, non ei, qui pecuniam de-
d *dit, hac enim ſpecie pecunia honeſte quidem data eſt,* d
turpiter tamen accepta, ſin vero tertius ſponte, motuque
proprio pecuniam dedit pro me, (neſciente tamen) ne ve-
xarer in iudicio per calumniam, tunc is ſimplum agit,
e *repetendo id, quod expoſuit, ego aũt ad quadruplũ* e *pro*
45 *pęna.* † *Cauſa iſtius actionis eſt, ipſum delictum calũnia,*
46 *quemadmodum ex ſupradictis conſtat.* † *In ea aũt proba*
re actorẽ oportet, quod reus acceperit pecuniam, vel dede-
rit, aut dari iuſſerit alij vt negotium faceret. Deinde quod
calumnioſe, & animo vexandi aduerſarium, acceperit,
etſi calumnia ſecuta non ſit. Et quia calumniantis animus
f *difficulter oſtendi poteſt, ideo licitum eſt* f *coniecturis*
& indicijs vti. Indicia aũt calumniantis ſunt, ſi cauſa ob
quã denuo agit, fuerit inter eũ & aduerſariũ cõpoſita, aut
ſi nihil probauerit, vel ſi a cępta lite deſtiterit in crimina-
g *libus, & ſi quæ* g *ſunt cõiecturæ ſimiles.* † *Datur aũt hęc*
47 *actio intra annum in quadruplum, poſt annũ in ſimplum.*
Annus tamen ab eo die computatur, quo is reſciuerit, cui
iniuria fuerit ſtructa. In eius vero perſona qui dedit, ne al
teri calumnia fieret, a die datæ pecuniæ, ſi modo experiun-
h *di.* h *facultatem habuit. Porro hæredi hæc actio non per-*
mittitur niſi in ſimplum, ad repetendam eam pecuniam,
43 *quam defunctus dedit, ne ipſi negotium fieret.* † *In hære-*
dem vero calumniatoris competit in id, quod ad eum
peruenit. Quãuis enim crimina morte delinquentium ex-
i *tinguantur, turpia tamen lucra ẽt ab hæredibus* i *extor-*
49 *queri debent.* † *Libelli formula:* Quamuis Sempronius
ſciuerit mihi nihil ſecum vnquam negotij fuiſſe, ex
quo iudiciũ mihi dictaret, Ipſe tamen accepit a Titio
viginti aureos, vt mihi litem per calumniã inferret.
Quare peto pronunciari, reum prædictam pecuniam
calumnioſe, & contra iuris prohibitionem accepiſſe,
ideoque condemnari, vt mihi quadruplum eius, vi-
delicet octoginta aureos perſoluat.

ADDITIONES.

a l. 212. præuarica. de ver. ſig. l. athletas, §. calumniat. de his qui. not. infam.
b Lib. 5. cap. 12. l. qui iudicio, de accuſ.
c In l. qui iudicio, ff. de accuſat.
d l. 7. ſi quis ab alio, in prin. de calum.
e d. l. ſi quis ab alio, iuncta l & generaliter, §. illud, eod. tit.
f l. cum hi quibus, §. in perſona, de tranſact.
g l. 1. C. de aduo. di. iud. l. 5. §. diuus, de teſta. l. 3. C. de ijs qui accuſ. non poſ. l. 1. & l. ſi quis ad ſe, C. ad l. Iul. de vi. & in Nou. vt lic in exor. lit. §. ſi quis autem.
h l. annus, d. tit.
i Ait tex. in l. hæredem. 5. hoc tit.

§. Sed furti.

1 *Differunt quinque duplares actiones.*
2 *Actio furti manifeſti, & ſerui corrupti, origine ipſa pę-*
nales ſunt.
3 *Aliæ duplares actiones ex accidenti ſunt pęnales.*
4 *Actio legis Aquiliæ, & actio depoſiti, inficiatione quo-*
modo duplentur, & num. 5.
6 *Actio ſerui corrupti datur hæredi aduerſus corrumpen-*
tem, in duplum, mox ab initio.
7 *In lege Aquilia hæres in ſimplum tantum agitat con-*
tra damnificantem, ſine ratione incrementi.
8 *Et quæ ſit diuerſi iuris ratio, & num. 9.*
10 *Fideiuſſor damni dati non præſtat duplum, & quæ ſit*
ratio.
11 *Fideiubentes pro malefactorẽ iudicatum ſolui, pro pœ-*
na non tenentur, niſi occaſione primæ obligationis,

Sed furti quidem nec manifeſti actio, & ſerui cor-
rupti a cæteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eo dif-
ferunt, *a* quod hæ actiones *b* omnimodo dupli
ſunt, at illæ, ideſt, damni iniuriæ ex lege Aquilia, &
c interdum depoſiti, *d* inficiatione *e* duplicãtur,
in cõfitentem autem in ſimplum dãtur. Sed illa quæ
de ijs cõpetit, quę relicta venerabilibus locis ſunt, *f*
non ſolum inficiatione duplicatur, ſed etiamſi diſtu-
lerit relicti ſolutionẽ, vſquequo iuſſu magiſtratuum
noſtrorum conueniatur. In confitentem vero & ante
quam iuſſu magiſtratuum conueniatur, ſoluentem,
ſimpli redditur.

a Quod hæ. *Scilicet, actio furti non manifeſti, & actio ſerui corrupti.*
b Omnimodo. *Ideſt, ab ipſa origine, & obligationis ſub*
ſtantia, vt Zaſius interpretatur, & infra latius dicetur.
a *Alij* a *exponunt,* Omnimodo, *id eſt indiſtincte, ſiue*
b *reus neget, ſiue fateatur. Idq; etiam Vlpianus* b *de ſer-*
ui corrupti actione tradit, his verbis, Hæc actio etiam
aduerſus fatentem in duplum eſt, quamuis Aquilia
inficiantem duntaxat coerceat.
c *c* Interdum. *Nempe in quatuor* c *caſibus, vt tumul-*
tus, incendij, naufragij, ruinæ.
d Inficiatione. *Ab initio autem duplum non continent, ſed aliunde accidit, vt ſtatim dicam.*
e Duplicantur. *Ideſt, in duplum conceduntur, accedentibus tamen legitimis probationibus, nec ſufficeret iuramentum, veluti ſi actori damnum petenti deferret aduerſarius iuſiurandum, ſi poſſit iurare, ſe feciſſe damnum, & actor iuret, tũ non niſi in ſimplum condemnatur reus ac ſi confeſſus eſſet. Atque ita Accurſius hic intelligendus eſt. Ex qua interpretatione colligunt Doctores iuſiurandum nõ eſſe legitimam probationem, quod an verum ſit, Iaſon hic poſt alios abunde examinat.*
f Non ſolum inficiatione. *Senſus eſt, actio ex teſtamento pro legatis pijs ſingulare quidpiam habet; Eſt enim*
pœnalis

ADDITIONES.

a Baro, Hot & Bald. hic.
b l. doli, de ſeruo corrup.
c Vide in §. rei per ſequ. ſupra eod.

pœnalis per inficiationem ſiue negationem, & per nimiã
a procraſtinationem, ſicut alibi a docui, vt hic repetitio ſit
ſuperuacanea.
1 Annectitur † hoc loci differentia inter quinque actiones
duplares, ſ. furti manifeſti. ſerui corrupti, item legis Aqui
liæ, depoſiti ĩn quatuor caſibus, & legatorum piorum, ſin-
gula enim hæ in duplum condemnationem, ſiue pœnã ha-
2 bẽt, diuerſimode tamen. † Nam priores quidem duæ actio
nes origine ipſa pœnales ſunt, quia pœna ineſt furto nec
manifeſto; & ſeruo corrupto, eſſentialiter, ſtatim ab ini-
3 tio, † poſterioribus vero tribus tantum aduentitia, & ac-
cidenti. In legis. n. Aquiliæ iudicio ratione primæ & eſsẽ
tialis obligationis ſimplum, ideſt, æſtimatio rei tantum ve
4 nit. † Quod ſi damnificans inficietur, & neget ſe damnum
dediſſe, tum demum conuictus in iudicio, in duplum con-
demnatur, propter inficiationem. Sic quoq; in actione pro
legatis pijs, tantummodo res ipſa, legata nomine relicta,
præſtanda eſt, & ſic ſimplum. Sed ſi hæres negauerit le-
gatum, eiuſve ſolutionem ſine cauſa diſtulerit, tũc ex hoc
5 accidenti in duplum fiet cõdemnatio. † Paria dices de de-
b poſiti iudicio in quatuor ſpecieb. ſ. incendij, ruinæ, b. nau-
fragij, tumultus. Et hic eſt natiuus huius literæ ſenſus.
Neque vero exiſtimes ociosum hoc eſſe diſcrimen, quoniã
6 aliqua ex eo notatu digna elici colligique poſſunt. † Pri-
mum. n. hinc diſcimus, actionem ſerui corrupti concedi hæ
redi aduerſus corrumpentem, ad pœnam dupli mox ab
initio, ita vt hæres eius, cuius ſeruus corruptus eſt, ratio-
ne primæ obligationis a corrumpente duplum petere poſ-
c ſit, idque c lege expreſſum habetur. † In lege vero Aqui-
7 lia hæres contra damnificantem in ſimplum tantum agit,
ſine ratione incrementi, ideſt, dupli, quod alias creſcere po
terat propter inficiationem, hoc eſt, tametſi is, qui damnũ
dedit, mendacij conuincatur, hæres tamen non niſi ſimplũ
8 cõſequitur. † Diuerſi iuris rõnem Accurſius ait eſſe, quod
prior quidem actio mox a principio, & ex natura primæ
obligationis competat, dupli vero incrementum in lege
Aquilia non ab ipſa origine, vel obligationis ſubſtantia,
9 ſed ex accidenti, & quodam euentu veniat. † Sed nec hoc
ſatis eſt, niſi & cauſa adferatur, quare ex primordio duplũ
d veniat, & non ex accidenti. Zaſius d non inſubtiliter, &
vere: Quoniam duplum, inquit, in actione ſerui corru
pti, cum ex damno & in pœnam corruptionis ab ini
tio competat, hæreditarium eſt, & in hæreditate in-
e uenitur, quapropter ad heredem e protenditur. Sed
in lege Aquilia duplum non immediate, ſeu ab ini-
tio ex damno dato venit, ſed in pœnam aduerſarij
f negantis f emergit, vnde non poteſt dici hereditariũ.
Reus enim a defuncto nondum conuentus, nihil negare po
tuit, quod ſi is ab hærede conueniatur, & neget, ideo nõ eſt
locus pœnæ dupli, quia defunctus deceſſerat, priuſquam ip-
ſi ius eius pœnæ quæreretur. Quapropter ſicut in hæredi-
tate dupli pœna non inuenitur, ita ab hærede non petitur.
10 † Deinde ex ſupradicta differentia inferunt interpretes,
fideiuſſorem damni dati non præſtare duplum, cum id non
ſit ex prima natura & conditione obligationis, ſed ex no-
uo rei conuenti delicto. Æquum autem non eſt, fideiuſſo-
res in pœnam, vel mulctam, quam non ſpoponderunt, pu-
g niri, inquit g Paulus. † Sic quoque fideiubentes pro ma
11 lefactore, ſiue homine facinoroſo de iudicato ſoluendo pro
pœna, quæ illi ratione patrati maleficij irroganda eſſet, nõ
tenentur, niſi occaſione primæ obligationis. Nam etſi iſte
malefactor in pœnam vel contumaciæ, vel negationis in-
h cideret, quia iſta ex accidenti veniunt, fideiuſſores non h
obſtringerentur.

ADDITIONES.

a In §. ex maleficijs, ad fi. ſup. eod.
b d. §. rei perſequendæ, verſi. planè, ſupra eod. hoc tit.
c Tex. in l. hæc actio. de ſer cor.
d Tum hic, tũ in ſuis intelle. fol. 87. ver. cur actio hæreditaria.
e d. l. hæc actio, in prin.
f l. contra negantem, C. de l. Aquil.
g l. fideiuſ. magiſtratuum, de fideiuſſ.
h Eſt tex. pulcher in l. 1. & ibi Bar. ff. de in lit. iur.

§. Item actio.

1.2 *Actio, quod metus cauſa, differt a cæteris quadrupla-ribus actionibus: quod in ea quis reſtituendo rem metu extortam, liberatur a pœna, in alijs vero pœna ſtatim debetur.*
3 *Actio quod metus cauſa eſt arbitraria.*

Item actio de eo, quod metus cauſa factum ſit, a cæ
teris, de quib. ſimul locuti ſumus eo differt: a quod
eius natura tacite cõtinetur, vt b qui iudicis c iuſ-
ſu ipſam rẽ actori d reſtituat, abſoluatur, quod in e
cæteris caſibus nõ eſt ita, ſed omnimodo quiſque in
quadruplum condemnatur: quod eſt & in furti ma-
nifeſti actione.
1 Diſcrimen † ſubiungit Iuſtinianus, inter actionem,
quod metus cauſa, & reliquas actiones in quadru-
plum competentes. Illa enim id proprij habet, vt ſi is, qui
metum intulit, rem metu extortam iudicis iuſſu & arbi-
trio reſtituat intra tempus ad hoc ſententia præſcriptum,
a reus abſoluatur, libereturque a pœna quadrupli, id quod a
ſupra etiam in enarratione huius actionis vberius oſtẽdi,
b & b infra etiam aliquid de hoc amplius dicam. † In alijs
2 vero quadruplaribus iudicijs diuerſum obtinet, quia illæ
omnimodo, i. indiſtincte quadrupli condemnationem po-
ſtulant, etſi quis reſtituat rem, pœnam tamen quadrupli
non euitat.
a Quod eius natura. Ideſt, actio quod metus cauſa, id
naturæ habet.
b Qui. Subaudi reus hac actione conuentus.
c Iuſſu. Ideſt arbitrio ſiue interlocutione iudicis, ſenten-
c tiam diffinitiuam antecedente, vt alibi c latius. † Eſt
3 enim arbitraria hæc actio, ideſt, eius naturæ, vt in ea iu-
dex, priuſquam cauſam definiat, arbitretur interloquen-
d do rem reſtitui debere, &c. Sic Vlpianus, d Hæc, inquit,
actio cum arbitraria ſit, habet reus licentiam ab arbi-
trio dato vſque ad ſententiam: reſtitutionem rei face
re, quod ſi non fecerit iure meritoque quadrupli con
demnationem patietur.
d Reſtituat. Scilicet in priſtinum locum, vt ſi traditam
rem ſibi per metum, vel dolũ retradat, vel accepto ferat
promiſſum, vel quod acceptilatũ ſit, iterũ promittat, &c.
e In cæteris caſibus non eſt ita. Ideſt, in alijs actionibus
quadruplaribus, eæ enim indiſtincte, & mox ab initio qua
drupli condemnationem inferunt.

ADDITIONES.

a In § quadrup.
b In §. præterea, hoc noſtro tit.
c d. §. præterea.
d l. ſi cum exceptio. quod metus cauſa.

§. Actionum autem.

1 *Vtilitas huius §.*
2 *Diuiſio actionum ſumpta penes cauſam ſubſtantificam.*
3.5 *Verbum, bona fides, varie accipi.*
4 *In omnibus negocijs bona fides exigitur.*
6.7.8 *Actiones bonæ fidei cur ſic dictæ: Item de iure ſtricto, ſubtili, ſummo.*
9.10 *De origine horum iudiciorum: & num. 11.*

12. 13 *Actiones bo. fidei largioris ſunt iuris, quam actiones ſtrictæ.*
14 *Hanc actionum diuiſionem ex ſpeciebus inter ſe directe oppoſitis conſtare.*
15 *Actiones in hoc §. relatæ omnes ſunt bonæ fidei, tam directa quam contraria.*
16 *Cæteræ actiones hic non recenſitæ ſtricti iuris ſunt.*
17 *Actio præſcriptis verbis in duobus tantum caſibus eſt bonæ fidei.*
18 *Quæ actiones hoc in §. explicandæ veniant.*
19 *Differentia inter actiones bonæ fidei & ſtricti iuris.*
20 *In contractibus, bonæ fidei dolus dat cauſam contractui, eum iure vitiat.*
21 *Quando dolus det cauſam contractui.*
22 *In ſtricti iuris contractibus dolus dans cauſam contractui, non vitiat ipſo iure.*
23 *Quid interſit, an contractus ipſo iure, vel ope exceptionis infirmetur.*
24 *In bo. fid. iudicijs dolus incidens non vitiat, ſed damnum ſarciatur per actionem ex contractu.*
25 *In bo. fid. contractibus ex mora vſuræ debentur, ſecus in perſecutionibus ſtricti iuris.*
26 *In iudicijs bo. fid. veniunt fructus a tempore moræ, in ſtricti iuris diſtinguitur, &c.*
27 *In bonæ fidei iudicijs etiam non dicta, nec cogitata veniunt. ſecus in ſtrictis iudicijs.*
28. 29 *Vtrumque probatur per exempla.*
30 *In actionibus bo. fid. vbi quis in diem vel ſub conditione tenetur, poteſt conueniri ad præſtandam cautionem, ſecus in ſtrictis iudicijs.*
31 *In bo. fid. perſecutionibus iuratur in litem; in ſtricti iuris non item.*
32 *Quid ſit in litem iurare.*
33 *Iuramentum affectionis, & in litem ſunt idem.*
34 *Solus iudex defert iuramentum in litem.*
35 *In iudicijs bo. fid. reſtituens rem ſine precio deteriorationis non liberatur a prima actione, ſecus in ſtrictis ſecutionibus.*
36 *In contractib. bo. fid. ſimplex promiſſio ſufficit: in ſtricti vero iuris ſemper requiritur ſufficiens cautio.*
37 *Tam in bo. fi. quã ſtrictis iudicijs tenetur quis præciſe ad dandum, nec liberatur præſtando intereſſe contra Accurſium.*
38 *Verbum, Gerere, explicatur.*
39 *Quatuor modis geri negotium alienum.*
40 *Differentia inter geſtionem & mandatum.*
41 *Actio negotiorum geſtorum diffinitur.*
42 *Eam eſſe perſonalem quaſi ex contractu.*
43 *Quibus detur hæc actio.*
44 *Vt actioni neg. geſt. locus ſit, requiritur aliquem ſponte geſſiſſe.*
45 *In eadem actione abſentia domini requiritur.*
46 *Negotiorum geſtor ſubſtituere poteſt.*
47 *Quomodo ex vna negotiorum geſtione diuerſæ perſonæ diuerſas acquirant actiones.*
48 *Actio neg. geſt. directo & vtiliter competit.*
49 *Quid perſequamur hac actione.*
50 *Quando competat.*
51 *Actio neg. geſt. directa & contraria.*
52 *Cui detur contraria neg. geſt. actio.*
53 *Sufficit rem cœptam eſſe, vtiliter geri, etiamſi deinde male ſuccedat.*
54 *Quid præſtet negotiorum geſtor.*
55 *In actione neg. geſt. directa quid probandum.*
56 *Quid in contraria neg. geſt. actionem docendum.*
57 *Praxis in directa.*
58 *Praxis in contraria.*
59 *Actio tutelæ diffinitur.*
60 *Eam eſſe perſonalem & ciuilem.*
61 *Aduerſus quos competat.*
62 *Qui tutores hac actione teneantur.*
63 *Ante finitam tutelam, tutelæ iudicio agi non poteſt.*
64 *Ad quid agatur actione tutelæ.*
65 *Tutor mox inuentarium conſcribere debet, poſtquam eſt conſtitutus.*
66 *Quid veniat in hanc actionem.*
67 *Actio tutelæ, & directa eſt, & contraria.*
68 *Contraria tutelæ actio explicatur.*
69 *Praxis in directa tutelæ actione.*
70 *Minor natu regulariter non poteſt per ſe eſſe in iudicio.*
71 *Actio pro tutela declaratur, tam directa quam contraria.*
72 *Actio pignoratitia directa exponitur.*
73 *Quod ſit perſonalis & ciuilis.*
74 *Cui competat, & aduerſus quem.*
75 *Ad quid detur.*
76 *Pignus & hypotheca in quo differant.*
77 *Ante ſolutionem totius debiti hæc actio non oritur, fallit, vt num. 79.*
78 *Quando cenſeatur ſatisfactum eſſe.*
80 *Ius offerendi.*
81 *An iuri offerendi triginta annis præſcribatur.*
82 *Quæ ſint probanda in hac actione.*
83 *Solutio quibus modis doceri poſſit.*
84 *Formula huius pignoratitiæ actionis directa.*
85 *Explicatio pignoratitiæ contrariæ.*
86 *Libelli forma in contraria.*
87 *Quando recurramus ad actiones præſcriptis verbis, & in factum.*
88 *Actiones in factum, & præſcripti verbis quomodo diſcernendæ.*
89 *Præſcribere quid ſit.*
90 *Contractus innominati qui dicantur.*
91 *Ex tribus contractibus innominatis datur actio præſcriptis verbis.*
92 *Actiones præſcriptis verbis in genere.*
93 *Actio præſcriptis verbis æſtimatoria diffinitur.*
94 *Quod ſit perſonalis.*
95 *Cui concedatur hæc actio.*
96 *Res, quæ alicui datur, æſtimatur dupliciter.*
97 *Rei æſtimatæ interitus ad quem ſpectet, per diſtinctionem explicatur.*
98 *Ad quid detur actio æſtimatoria.*
99 *Formula huius actionis.*
100 *Actio præſcriptis verbis ex permutatione diffinitur.*
101 *Quod ſit perſonalis.*
102 *Quare contractus permutationis dicatur innominatus.*
103 *Permutationis verbum omnes contractus continet.*
104 *Quare in Pandectis inſcribatur titulus de rerum permutatione.*
105 *Permutatio differt a contractu do vt des.*
106 *Permutatio non parit actionem, niſi rei interuentu veſtiatur.*
107 *Quoties vnum venit ad implementum alterius, non agitur ex implente, ſed ex impleto, & ſi res aliena detur, permutatio non eſt.*
108 *Cui detur actio ex permutatione.*

109 *Ver-*

109 *Verbum, dare, non ſemper dominij translationem importat.*
110 *Verba accipere, tradere, recipere, ſuſcipere.*
111 *Ad quid competat hæc actio.*
112 *Libellus in hac actione.*
113 *Petitio hæreditatis eſt inſignis actio, alias Centumuiralis dicta.*
114 *Definitio petitionis hæreditatis.*
115 *Petitio hæreditatis actio mixta.*
116 *Hæres & bonorum poſſeſſor differunt.*
117 *Hanc actionem hæredis hæredi dari.*
118 *Aduerſus quos detur petitio hæreditatis.*
119 *Quis dicatur pro hærede poſſidere.*
120 *Pro poſſeſſore quis poſſidere dicatur.*
121 *Petitio hæreditatis non datur aduerſus titulo poſſidentem.*
122 *Et quæ ſit eius doctrinæ ratio.*
123 *Caſus, in quibus petitio hæred. datur contra titulo poſſidentem.*
124 *Petitio hæred. eſt directa & vtilis.*
125 *Etiam dolo poſſidere deſinens, hac actione tenetur.*
126 *Petitio hæreditatis ex iure eius, qui petit, formanda.*
127 *Petitio hæred. datur etiam ad partem hæreditatis.*
128 *Quæ veniant in petitione hæreditatis.*
129 *Hæreditas & augmentum recipit & diminutionem.*
130 *Quis bona fide poſſideat hæreditatem.*
131 *Quis poſſideat hæreditatem mala fide.*
132 *Hæreditatem mala fide poſſidens, ad omnis fructus tenetur.*
133 *Bona autem fide poſſidens, non vltra, quam locupletior eſt factus, tenetur.*
134 *Quid in petitione hæred. ex parte actoris requiratur, et quid ex parte rei.*
135 *Quæ ſint neceſſaria, vt peti hæred. exerceri poſſit.*
136 *Petitio hæreditatis ante aditam hæreditatẽ non datur.*
137 *In petitione hæredit. ſufficit probatio ſolius tituli, nec oportet ſpecificare res hæreditarias.*
138 *Forma petitionis hæreditatis.*
139 *In petitione hæreditatis poſſeſſor rogatus de qualitate poſſeſſionis, eam declarare tenetur.*

Actionum autẽ quædam *a* bonæ fidei ſunt, quędam *b* ſtricti iuris. Bonæ fidei *c* ſunt hæ, ex empto, vendito, locato, conducto, *d* negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio, *e* tutelę, commodati, pignoratitia, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, *f* præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea quæ de permutatione competit, & *g* hæreditatis petitio. Quamuis enim vſque adhuc incertum erat, inter bonæ fidei iudicia connumeranda hę reditatis petitio eſſet, an non, *h* noſtra tamen conſtitutio aperte eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

1 Hic † §. *præter cæteros exactam & diligentem meretur enarrationem, partim quia eſt omnium vtiliſſimus, partim quia ſummam ſeu compendium fere contractuum*
2 *& actionum comprehendit.* † *Ponitur autem in eo quinta principalis actionum diuiſio, ſumpta penes cauſam ſubſtantificam, vt Angelus nuncupat, hoc eſt, diuiſio iſta reſpicit intrinſecas qualitates, quæ ſimul cum actione producuntur, ideoque ſubſtantificæ dicuntur. Nam intrinſeca qualitas velut eſſentiam rei exhibet, & ita aliquæ*
a *actiones ſunt bonæ fidei, aliquæ ſtricti a iuris.* † *Quod vt*
3 *intelligas, in primis admonendi ſumus, verbũ hoc,* Bona *fides, varias habere acceptiones, eoque interdum ſignificari, quicquid a dolo, fraude, calliditate alienum eſt.*
b *quo ſenſu nos bonã fidem* b *præſtare, bona fide* c *poſſi-*
c *dere, negotium bona fide* d *contractum, rem bona fide*
d *venditam dicimus.* † *Rectiſſime ergo dictum eſt, in omni*
4 *negotio contrahendo bonam fidem neceſſariam* e *eſſe,*
e *cum ab omni cõtractu dolus malus abeſſe debeat. Sed ita*
5 *hic non accipitur. Nonnunquã & pro eo vſurpatur.* † Bo
f na fides, *quod Græci,* τὸ ἐπιεικὲς, *& Ariſtoteles* f *τὸ ἐπιεικὲς vocant, nos bonum & æquum dicimus. Unde verbum,* ἐπιεικίζειν *apud antiquos, ſignificat ex bona fide, ſiue ex bono & æquo ſtatuere, arbitrari, cenſere, æſti-*
g *mare, vt Budæus* g *declarat. Neque infrequens eſt iu-*
h *riſconſultis* h *acceptio. Hinc etiam illa fideiuſſionis*
i *formula apud Paulum.* i In quantũ illum condemnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua eſſe iu-
6 bes? † *Sic ergo & in noſtro propoſito Iuſtinianus actiones quaſdam bonæ fidei eſſe dicit, quoniam in his alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bona fide, id eſt, ex bono & æquo præſtare oportet, cum contra in ſtricti iuris iudicijs nihil veniat, nec quicquam poſſit iudex, niſi*
7 *quatenus nominatim cõuentum eſt.* † Strictum enim ius *ſignificat ius præduram, exactum, rigoris plenum, & pro-*
K *pemodum iniquum.* K *Oppoſuerunt quippe iuris auto-*
l *res ſtrictum ius æquitati.* l *Illud quandoque Iuriſconſulti*
8 † ius ſubtile *dixerunt, reliqui vero autores* ius ſummũ, *nempe cum de verbis tantum contenditur, neque ſpectatur, quid ſenſerit, qui ſcripſit, aut qui locutus eſt. Ariſto-*
9 *teles* ἀκριβοδίκαιον *nuncupat.* † *Cæterum vnde natum ſit primum hoc iudiciorum diſcrimen, eleganter, (vt om-*
m *nia) Franciſc. Duar.* m *tradidit. Olim enim Romæ Prætores, qui priuatis cauſis dijudicandis operam non dabant, litigatoribus Iudices petentibus dare ſolebant. Recupe-*
10 *ratores cum quadã formula.* † *vnde in iudicijs quibuſdam anguſtis admodum ſtrictiſque finibus iudicum poteſtatem includebant, ne recederent a præſcripto aut aliud, quam nominatim inter contrahentes conuenijſſet, ſequerentur, tametſi forte id æquum eſſe iudicarent. Eam itaque ob cauſam actiones ſtricti iuris, ſiue ſtricta iudicia*
11 *vocabantur:* † *In alijs autem iudicijs multo laxiorem, liberioremque poteſtatem formula Prætoris tribuebant Iudicibus, vt ecce in eo contractu, quem veteres* Fiduciam *nominabant, vſitata erat hæc formula, vt,* Inter bonos bene agere oportet, & ſine fraudatione. *In rei*
n *vxoriæ actione,* Quod æquius melius: *cuius non ſolum* n
o *Cicero, ſed etiam* o *Proculus & Iabolenus Iuriſconſulti meminerunt. In emptione, venditione, locatione, condu-*

ADDITIONES.

a Sic Zaſ. declarat in rubr. ſupra, de actionibus.
b l. 68. Si cum fundum. de contrah. empt.
c l. Bonæ fidei. 109. de verb ſign.
d l. 54. res bona. de contrah. empt. & l. vbi. de rebus dub.
e l. Bonam fidem, C. de action.
f Lib. 5 Ethic.
g L. 1. De iuſtitia & iure.
h Vt l. bona fides, depoſiti. l. ex maleficio. de act. & obl. l. ſi mãdauero, §. Iulianus. mandati. & l. 2 §. vlt. de pręſcrip. ver.
i l. 1. De iuſtitia & iure.
K Bud. d. l. 1.
l L. 2. Item Varus de aqua plu. arcen. & l. in his, de cond. & dem.
m In ſuis commen. de in litem iurando.
n Cic lib. 3. de Offic.
o l. Si cum Cornelius. de ſolu. & l. pen. ff. ſolut. matr.

conductione, & quibuſdam alijs contractibus , Ex bona
fide *formula adſcribebantur, idq; Ciceronis locus in To-*
picis ad Trebatium oſtendit. In omnibus, *inquit*, ijs iu- e
dic ijs, in quibus ex bona fide eſt additū, plurimis cau-
ſarum vſus eſt; *id eſt, vt Boetius interpretatur, in quibus*
ita Iudices dantur, vt non ſtrictas inter litigantes ſtipula f
tiones, ſed bonam fidem quærant . *Habes ex veritate,*
vnde bonæ fidei, ſtrictiq; iuris actiones denominationem
acceperint , *quæ in aliorum Interpretum commentarijs*
12 *haud reperies.* † *Sunt ergo* bonæ fidei actiones *remiſ-*
ſioris & largioris iuris , ac ex æquitate pendentes : non g
quod vlla ſit actio malæ fidei, quoniam in omnibus nego-
tijs ſiue contractibus bona fides requiritur , cum nemini b
a *certe ex nequitia ſua actionem dandum eſſe, lex* a *per-* i
mittat: ſed ideo quod Iudex in cognitione poteſt habere
rationem earum quoque rerum, quarum inter contrahen- K
tes nulla facta eſt mentio, ſi forte animaduertat , litiga-
b *tores inuicem alterum alteri ex bono &* b *æquo aliquid* l
13 *dare , facere oportere.* † *Stricti vero iuris actiones ſunt* m
minus exuberantes, non habent adeo largam & abundan
tem in his interpretationem Iudices: nihil enim amplius
in his cognoſcunt & pronunciant , quam quod nomina-
tim & expreſſe inter contrahentes conuentum eſt . In his
nihil ſuppletur vel additur , nihil etiam demitur, ſtant ſi-
c *cut* c *truncus ſterilis , ſicut progreſſus huius §. latius*
14 *oſtendet.* † *Atque hunc in modum ſi diuiſionem hanc atte-*
peris, intelliges eam non modo quod ad effectum attinet,
ſed etiam quo ad verba ipſa, ex ſpeciebus inter ſe directe op
poſitis conſtatam eſſe ceſſabuntque cauillationes Interpre-
tum, quæ hic mox a fronte obijciuntur.

a Bonę fidei. *Id eſt , habent largam & amplam inter-*
pretationem ex bono & æquo. nam in ijs iudex liberam
habet poteſtatem iudicandi, quod ſibi bonum , æquumque
viſum fuerit: quanquam de eo nihil a contrahentibus di-
ctum eſt.

b Stricti iuris. *Hoc eſt , in quibuſdam actionibus ſtri-*
ctis finibus Iudicis poteſtas includitur , vt fas ei non ſit
tam plenam & abundantem facere interpretationem.
Nam in effectu hoc voluit dixiſſe Iuſtinianus , actionum
quædam ſunt largioris & plenioris , quædam vero angu-
ſtioris & ſtrictioris efficaciæ atque iuris.

15 c Sunt hæ. *Scilicet quæ hic referuntur in textu.* † *Enu*
merat autem Imperator viginti actiones bonæ fidei , ſi
modo directas iuxta ac contrarias computes. Sed cur hæ
potius quam aliæ bonæ fidei cenſentur? quoniam(*vt Ci-*
d *cero* d *ait*) ijs humanæ vitæ ſocietas potiſſimū con-
tinetur. *Sed iam obijci poteſt: Quæ igitur actiones ſunt*
ſtricti iuris? quia de his ne verbum quidem ſubnectitur.
16 † *Doctores exiſtimant , omneis actiones hic non recenſi-*
tas nominatim ſub bonæ fidei iudicijs, eſſe ſtricti iuris, du
cto argumento ab enumeratione ſufficienti Unde pro dog-
mate generali obſeruandū tradunt: Hæc actio ſtricti iuris,
eſt, quia inter bonæ fidei non numeratur.

d Negotiorum geſtorum . *Et hæ quidem actiones (vt*
dixi) non ſolum prout ſunt directæ , ſed etiam , prout ſunt
contrariæ, hic intelliguntur. Sunt autem actiones hic enu-
meratæ omnes directæ , exceptis ſex, quæ ſunt directæ &
contrariæ, vt ſunt actiones mandati, commodati, depoſiti,
pignoratitia, tutelæ, & negotiorum geſtorum.

e Tutelæ. *Vel etiam protutelę.*

17 f Præſcriptis verbis. † *Hæc actio in duobus tantū ca-*
ſibus eſt bonæ fidei, ſcilicet quādo pro æſtimato, & quando
ex permutatione competit : in alijs vero ſemper eſt ſtri-
cti iuris. Diuerſitatis ea eſt ratio, quia in prædictis duа-
bus ſpeciebus hæc actio magnam habet cognationem &
affinitatem cum contractu emptionis & venditionis, item
e *& locationis , &* e *conductionis: quare ad earum ſimi-*
litudinem inductum eſt, vt his tantum caſibus bonæ fidei
diceretur. Ho. tamen hic contra ſentit , exiſtimans tres
f *alias* f *ſpecies*, Do vt facias, facio vt des, & facio vt
facias , *non eſſe ab hoc bonæ fidei numero excludendas,*
neque Imperatoris verba hic ita coſtringi debere , vt ad
duas ſequentes tantummodo referantur.

g Hæreditatis petitio . *Siue tota hæreditas , ſiue pars*
g *tantum petatur , vtcunque Faber* g *& Iaſon , quando*
pro re particulari competit , eam ſtricti iuris eſſe puta-
h *rint, ſed illis Gomeſius* h *& Loriotus* i *ſatis reſpon-*
i *dent. Porro non tantum ciuilis, ſed etiam poſſeſſoria , &*
fideicommiſſaria hæreditatis petitio bonæ fidei iudicijs con
K *numerari debet. cum hęc iudicia omnino ſimilia ſint.* K

h Noſtra autem conſtitutio. *Quæ lib. 3. Codic. tit. 31.*
l *adhuc extat.* l *Cur autem antiqui de petitione hæredi-*
m *tatis , bonæ fidei , necne eſſet, dubitarint? Loriotus,* m
reiecta Fabri & Iaſonis ratione, velut non tuta , pulchre
18 *explicat.* † *Tametſi plures hic actiones referuntur: eas*
tamen ſolum enarrare conſtitui , quę in ſuperioribus §§.
non ſunt explicatæ, vt eſt actio negotiorum geſtorum , tu-
telę, pignoratia, præſcriptis verbis, æſtimatoria, & ex per-
mutatione, item petitio hęreditatis.

19 Quia vero. † *Pleraſque hic differentias apprime vti-*
les inter actiones bonę fidei & ſtricti iuris Accurſius col-
ligit , quæ in vniuerſum omneis contractus & perſecutio-
nes reſpiciunt : eas ante omnia ſigillatim diſcutere , ope-
ræ precium fuerit, quo facto , tum ad prædictarum actio-
num ſpecialem explanationem manum admoliemur. Pri-
20 ma differentia. † *In contractibus bonæ fidei dolus dans*
cauſam contractui, cum ipſo iure, vitiare ſolet , & dece-
ptus re exiſtente integra non tenebitur ad perſiſtendum:
re autem non integra (vt quia traditio, vel aliud ſecutum
eſt) actio doli competet ad reſtituendam rem traditam,
n *& ad reſcindendum contractum , quatenus de facto* n
21 *proceſſit.* † *Tunc autem dolus cauſam contractui dare*
dicitur, quando aliquis dolo inducitur , vt ineat contractū
aliquem bonæ fidei; quem alias non erat initurus ; puta
22 *vt vendat rem, quæ alias non erat venalis futura.* † *In*
o *ſtricti verò iuris contractibus contractus ipſo iure* o *te-*
p *net, datur tamen exceptio doli* p *aduerſus agentem ; &*
ſi decepto non poteſt conſuli per exceptionem , quia tam
q *tradidit, vel alias contractum perfecit, actio doli* q *con-*
23 *ceditur.* † *Effectus autem , an contractus ipſo iure infir-*
metur,

ADDITIONES.

a l. Bonam fidem C. de act. & oblig.
b Vt in §. noſtro. & in l. 2. conſenſu. ad fin. de act. & oblig.
c l. 7. Quia tantumdem. ff. de neg geſt.
d Lib. 2. Offic.
e l. 1. In prin. de æſtima act. & l. 1. in princ de rer permut.
f De quib. in l. 5. naturalis, de præſcrib. verb.
g Vterque hic.
d In hoc §.
i Tract. de acti. axiom. 53.
K l. 1. de poſ. hær. pet l. 2. de fideicom hær. pet.
l l Vlt. C. de pet. hæred.
m In d. tract. de act. axio. 53. & vide etiam Ho. hic.
n Et hic eſt germanus intellectus, l. eleganter. ff de dolo malo.
o l. Quicquid. de verb oblig.
p l. Dolo. C. de inuti. ſtip.
q Gl. eſt in d. l. & eleganter. in ver. ſi in hoc ipſo. Bart. in l. ſi quis cum aliter, de verb oblig.

metur, vel ope exceptionis, non eſt leuis, quia ſi ipſo iure,
tum etiamſi per aduerſarium non opponatur, ſufficit ta-
men vt de eo Iudici quoquo modo conſtet, obligabitur
enim agentem ex officio repellere, & ſi vlterius progre-
deretur, proceſſus eſſet iure nullus. Secus ſi ope exce-
ptionis, quia oportet, vt in iudicio nominatim & expreſſe
24 obijciatur, alias iudicium valebit. † Secunda: In
bonę fidei iudicijs ſi dolus non det cauſam contractui, ſed
incidat ſolum, contractus iure quidem firmus eſt, ſed dam
num ſarcitur & reponitur per actionem ex eo contractu
propter dolum, vt ſi quis alias fuerat venditurus rem
a ſuam, & circumſcribitur, vt minoris a vendat. Secus in
ſtricti iuris contractibus, nam etſi dolus incidat, vitium
tamen non emendatur per contractum, ſed eliditur vel diſ
25 ſoluitur per actionem, vel exceptionem doli. † Tertia
differentia eſt. In bonæ fidei contractibus vſuras a tem-
pore moræ eſſe præſtandas, quam primum alter contra-
hentium differt facere id, quod debet, ad vſuras tenebi-
b tur. Quid autem ſit mora, quique eius effectus, b Ac-
curſius in Pandectis eleganter pertractat. In ſtricti ve-
ro iuris perſecutionibus non veniunt vſurę ex mora citra
c vinculum ſtipulationis, etiam poſt litem conteſtatam. c
d Nec obſtat quod d Paulus ait, lite conteſtata vſuras
currere, id enim ad bonæ fidei contractus recte ab Ac-
curſio coarctari vulgo probatum eſt. Prædictum tamen
dogma ceſſat in legatis, & fideicommiſſis, quorum vſura,
e vel a tempore e moræ, vel ſi prius nulla fuerit mora, a
f litis conteſtatione f debentur. † Quarta, In iudicijs
26 bonæ fidei ſemper veniunt fructus a tempore moræ. Sed
in ſtricti iuris actionibus diſtinguitur, vtrum petam rem,
quæ nunquam fuit mea, ſed mihi eſt debita, & tunc fru-
g ctus ex litis conteſtatæ tempore g reſtituuntur, poſt
quod tempus omnes, qui vel percepti ſunt, vel percipi po
h tuerunt, præſtare oportet. h An vero fructus eius rei
i petam, quæ mea i fuit, & tum illi ſolum ex mora de-
bentur, qui percepti fuerunt, ſi reus bona fide poſſide-
K ret: K alias omnes reſtituet, l quos agens propter po
m tuit. m Eos enim reus percipere potuiſſe dicitur, n
n & non ſecundum rei, ſed actoris induſtriam, quæ fructus
o percipi potuiſſent, facienda eſt ęſtimatio. o † Quin-
27 ta. In actionibus bonæ fidei veniunt ea, quæ neque di-
cta, neque cogitata ſunt in ſtrictis vero iudicijs ea tan-
tum debentur, quæ per contrahentes expreſſa ſunt; aut
28 veriſimiliter cogitari poterant. † Pro priori thema-
p te confirmando allegat. Accurſius p Vlpiani reſpon-
q ſum, in quo tamen exemplum ex profeſſo contrarium q
ponitur, videlicet, quod ruta cæſa non veniant domo
vendita, niſi ſint nominatim dicta, quare alio opus eſt
exemplo ad illud firmandum, In contractu emptionis,
vel alio conſimili bonę fidei, quamuis paciſcentes nihil di
xerint, vel cogitarint etiam de vſuris, a tempore mo-
r ræ præſtandis, hę tamen r veniunt. Item ſi vinum
venditur, vt ad certam diem auehatur, & emptor illud
ſ ad pręſtitutum diem non auehat, poteſt venditor illud ſ
effundere, etſi de hoc ne cogitatum quidem fuerit. Ha-
29 bes multa alia exempla paſſim t in legibus. † Po-
ſterius thema probatur ex regula, quæ dicit pro expreſ-
u ſo u haberi, quod veriſimiliter expreſſum fuiſſet, ſi de
eo cogitaretur. Verbi gratia. Si equus mihi promit-
teretur per ſtipulationem, & ſic per contractum ſtricti
iuris iam veniet quoque ephippium, & capiſtrum, non
aliter atque in bonæ fidei iudicio. Item ſi promittere-
tur equus cum ornamentis equeſtribus, perinde deben-
x tur omnia ornamenta, quę habet equus, ac ſi cum his x
30 venditus eſſet. † Sexta. In bonæ fidei iudicijs conditio-
nalem debitorem, vel in diem, perſoluendi debiti cautio-
y nem præſtare y oportet: ſed non in ſtrictis actionibus,
z niſi & iuſta z cauſa, eaque poſt celebratum contra-
a ctum a interuenerit. Quæ enim cauſa præceſſit contra-
ctum, quamuis iuſtiſſima eſſet, pro iuſta minime (quod
b ad hanc cautionem attinet(b habetur: ſed ex ſuperue-
c niente cauſa in omni c contractu & in ſtipulatione quo-
d que cautio hæc præſtanda d erit. † Septima, In bonæ
31 fidei iudicijs in litem iurari ſolet, ſcilicet ob dolū & con-
e tumaciam non e reſtituentis ſecus eſt in perſecutioni-
bus ſtricti iuris, niſi forte ex cauſa legitima id fieret, vt
f pote ſi iudex rem non extantem aliter æſtimare f non
32 poſſit. † In litem autem iurare, eſt per religionem
iuriſiurandi declarare, quando æſtimatur tota res contro-
uerſa ab actore. ſequitur enim Iudex in hoc iuramento
affectum actoris, ſecundum quem definiat totam litem,
vt ſic excreſcat condemnatio vltra verum rerum preciū,
g ad puniendam fraudem & contumaciam non g reſti-
33 tuentis. † Hinc alias in litem, alias affectionis iuramē-
tum dicitur, in quo non hoc conſideratur, vtrum in ve-
ritate tanti interſit actoris, ſed an actor tanti rem æſti-
mauerit. Si tamen Iudex animaduertat, nimis vehemen-
tem eſſe actoris affectum, poteſt & debet modum iura-
mento præſcribere, vt intra certam quantitatem iuretur,
vel conceptæ per actorem æſtimationi, antequam iuret, ta-
xationem adijcere: aut denique poſt iuramentum taxa-
re: imo poteſtatem habet, iuramentum iam pręſtitum
non ſequi, ſed vel prorſus abſoluere reum conuentum,
vel etiam minoris condemnare, quam iuratum eſt, ex ma
34 gna cauſa, & poſtea repertis probationibus. † Cæterum
ſolus

ADDITIONES.

a l. Si quis affirmauerit. de dolo malo. & l. Iulianus. §. ſi venditor. de act. empt.
b Dict. l. mora. in princ. & Loriot. in tract. de mora. in Apicibus iuris.
c Tex. in l. 1. & ibi Gl. ſing. C. de cond. indeb. & in l. 3. C. de vſur.
d In l. lite. ff. de vſur.
e l. Si quis ſeruo. de legat. 2.
f l. 1. C. de vſuris & fruct. rei leg.
g l. Videamus. 2. §. ſi actionem. de vſuris.
h l. Cum fundus. in princ. ſi cert. pet.
i l. Iulianus de rei vend.
k l. Si fundum. cum Glo. de rei vend.
l l. Domum. C. de rei vend.
m l. Si nauis. §. vlt. de rei vend.
n d. l. Domum. & l. 1. C. de pet. hær.
o l. 3. In prin. ad Fal. vide tamen de hac re latius. Lori. in trac de mora & fruct.
p In l. fundi. § ſi ruta. ff. de act. empt.
q Zaſius hic.
r l. Mora. §. in bonæ fidei. ff. de vſur.
ſ l. 1. In fine. ff. de peric. & com. rei vend.
t In l. Titius. in fine, ff. de act. empt. & per diſcurſum. C. de ædil edicto.
u Quam ample Clau. de Siſe. recitat. in l. mulier, §. Braſidas ff ad Trebellianum.
x l. Aediles. 3. ff. de ædil. edicto. Bart. in l. eum qui. §. non ſolū, ff. de fur. Zaſ. hic.
y l. In omnibus. de iudicijs.
z l. Si creditores. de priuilegijs creditorum.
a l. Si arbitrio. verſ. vlt. qui ſatiſd. cog.
b l. 3. in fi. de fideiuſſ.
c l. Creditori. de ſepar.
d l. In actionibus ff. de in lit. iuran.
e l. Quod ſi in diem, in princ. de pet. hær.
f Vt apparet ex d. l. in actionibus.
g l. 1. & 2. de in lit.

ſolus Iudex tale iuramentum deferre poteſt, iidemque ſi
a hoc magis expedire exiſtimet, omnino a denegare.
35 † Octaua, In iudicijs bonæ fidei reſtituens rem, niſi pre-
cium deteriorationis ſimul reddatur, non liberatur a pri-
ma actione. Res enim reddita non dicitur, quæ deterior fa-
b cta b redditur. Secus in ſtrictis actionibus. Sufficit
enim rem eſſe reſtitutam, etſi ſit facta deterior, poteſt ta-
men læſus precium deteriorationis iudicialiter conſequi,
36 vt hic Iaſ. ex veritate docet. † Nona: In bonæ fidei
perſecutionibus quotieſcunque cauendum eſt, non aliter
exigi poteſt ſufficiens cautio, ideſt, fideiuſſoria, vel pigno-
ratitia, quam ſi aduerſarius non difficulter eam præſtare
poſſit: alioqui ſimplex promiſſio, vel certe iuratoria cautio
ſufficiet. In ſtrictis vero iudicijs ſi cauendum eſt, ſemper
c requiritur c ſufficiens cautio. Accurſius adhuc aliã ſub-
iungit differentiam, videlicet quod in contractibus ſtricti
iuris, teneatur quis præciſe ad dandum, in contractibus
37 vero bonæ fidei liberetur quis præſtando intereſſe.† Hanc
tamen Doctores communi calculo reprehendunt, & pe-
ne ſine controuerſia eſt, tam in bonæ fidei, quam ſtricti iu-
ris contractibus, obligationem ad dandum non eximi, ſol-
uendo intereſſe, exceptis contractibus innominatis, id quod
d ipſe etiam Accurſius d alibi ſenſit. Vbi autem rem tra
di vel fieri eſt in obligatione, tunc ſuccedit intereſſe. Ratio
e nes multas e Bart. ponit. Porro traduntur etiam f alia
f inter vtraque iudicia differentia: ſed nos potiores proſe-
qui maluimus. Diſcuſſis itaque obiter inter vtraque iudi-
cia differentijs, ad actionum hoc loci enumeratarum de-
clarationem accingamur, primo actionem negotiorum
38 geſtorum explicemus. † Cum autem hoc verbum Ge-
g rere, multis modis g accipiatur, in hoc propoſito pro ad-
miniſtrare ſumitur, ſicut & in vulgata regula, Qui per
h alium gerit, per ſe h gerere videtur. † Deinde ſcias
39 quatuor modis geri negotium alienum: primo cura & ſo-
licitudine vt in tutoribus, curatoribus, procuratoribus, ad-
miniſtratoribus. Deinde re ipſa, cum in rem tuam im-
pendo, etſi tuo intuitu non fecerim. Tertio ratihabitione,
cum quæ tuo nomine geſſi, ratum habes, & niſi ratum ha-
beres, nihil ad te pertineret. Denique ipſo geſtu, cum cre-
i ditori tuo ſaluo, te ignorante vel i inuito. † Et dicuntur
40 geri negotia me ignorante: mandatum autem ſemper
habet præuium iuſſum. His præmiſſis, definiamus hanc
41 actionem. † Actio negotiorum geſtorũ eſt perſonalis
aduerſus eum competens, qui ſua ſponte abſentis ne
gotia geſſit, vt reddat rationem adminiſtrationis ſuę.
42 † Perſonalis eſt quaſi ex K contractu, vocatur enim
K negotiorum geſtio quaſi contractus, tum quod in ea non in-
teruenit contractus aut conſenſus partium, tum etiã, quod
ea obligatio tacitè introducta a legibus, ſeu æquitate, per-
43 inde habetur, ac ſi orta eſſe ex contractu. † Adieci, com-
petens, ſimpliciter: neque enim illi tantum conceditur,
cuius negotia geſta ſunt, ſed generaliter cuilibet, cuius in-
l tereſt hoc iudicio l experiri. Item & mulieribus m
m competit † Dixi, aduerſus eum, qui ſua ſponte, ſi enim
44 rogatus gratificaret amico, mandati actio competeret.
Item ad differentiam tutelæ, quia tutores quoque aliena
gerunt negocia, non tamen ſua ſponte, ſed ex neceſſitate a
legibus impoſita, ideoq; ſpecialis actio tutelæ ad hec pro-
45 dita eſt. † Subiunxi, abſentis negotia, quoniam in hoc
iudicio abſentia requiritur: ſi enim præſens fueris, pate-
n riſque alium, tua negotia gerere, mandare n videris, &
46 ceſſat hæc actio. † Adpoſui, geſſit ſimpliciter, quia non
refert, an in iudicio, vel extra, item an per ſe, vel per aliũ
geſſerit; poteſt enim negotiorum geſtor, ſicut & procu-
rator, ſubſtituere aliquem ad negotia gerenda, ſuo tamen
periculo, non enim excuſatur, ſi dicat ſe credidiſſe idoneũ,
o quem o ſufficerat. † Vnde ſolet euenire, quod plerumq;
47 ex vna eademque negotij geſtione diuerſæ perſonæ diuer-
ſas acquirant actiones. Vt ecce, ſi cum deſtinaſſem nego-
tia Titij gerere, alius mihi mandet per ſubſtitutionem,
ſiue ſimplicem commiſſionem, vt geram, duo oriuntur iu-
dicia, inter Titium & me, negociorum, inter mandãtem
vero & me, mandati actio. Et ſi negocia geſturus, acce-
pero fideiuſſorem de indemnitate promittentem, eo caſu
aduerſus dominum negociorum hæc actio competit, ad-
uerſus fideiuſſorem vero certi condictio, ſi certum promi-
ſerit, vel ex ſtipulatu, ſi incertum contineat promiſſio.
Poteſt etiam fideiuſſor aduerſus eum, pro quo fideiuſſit,
p hac negociorum geſtorum p actione vti. Item ſi man-
datum ſolius mariti ſecutus, tam ipſius, quam vxoris ne-
gotia geſſerim, inter maritum, & me, mandati actio erit,
q inter vxorem vero & me, negociorum q geſtorũ. † Quã-
48 quam autem hæc actio directo tantum illis conceditur,
qui vltro abſentis res gerunt, vtiliter tamen etiam in eos
locum habet, qui aliqua neceſſitate vrgente vel neceſſi-
tatis ſuſpicione geſſerunt, ſi aduerſus ipſos ſit conſtituta
r propria r actio. Item qui ſe procuratores opinantur falſo,
49 aut curatores, cum non ſint. † Sequitur in diffinitione, vt
reddat rationem, ad hoc enim intenditur hæc actio, vt
negotiorum geſtor actus ſui ratione reddita condemnetur
in id, quod non, vt oportuit, geſſit, vel quod ex huiuſmodi
ſ negocijs ſ retinet, vel etiam vt ad vſuras præſtet eius
t pecuniæ quæ demptis neceſſarijs ſumptibus t ſupereſt.
50 † Poteſt autem ſtatim exerceri cœpta adminiſtratione,
u etiam u antequam finiatur. † Porro hæc actio du-
51 plex eſt, directa ſcilicet, & contraria. Directam ha-
52 ctenus deſcripſimus. † Contraria datur negotiorũ ge-
ſtori aduerſus dominũ; ſi res vtiliter geſta ſit, vt præ-
ſtetur id, quod impedit neceſſario, vel vtiliter, non
x etiam x voluptatis cauſa: item vt liberetur ab obli-
gatione

ADDITIONES.

a L. Videamus. §. differre. cum l. ſeq. & in d. l. in actio. in princ. ff. de in lit. iuran.
b l. 3. §. Si reddita, ff. commod.
c Bart. in l. 2. ff. ſoluto matrimonio.
d In l. vnica. in verbo, contractibus. C. de ſen. quæ pro eo inter.
e Bart. in l. ſtipulationes non diuiduntur. ff. de verb oblig.
f Vt per Doct. & locis ſupra alleg. Vide etiam Lorior. in trac. de act. vbi. 18. recenſet.
g Old. in praxi huius actionis.
h l. Ita tamen. § geſſiſſe. ff. de admin. tut.
i l. Soluendo ff. de neg. geſt. Glo. in l. pupilli, §. item quæritur. dict. tit.
K Vt ſup de obl quæ ex quaſi contr. naſc. §. 1.
l Tex. in l. actio. ff de neg geſt.
m l. 2. hoc tit.
n Tex. in l. ſi remunerandi, §. paſſus, ff mand.
o l. 21 Nam & Ser. §. vlt ff hoc tit.
p l. Att Prætor. vl. & l. ſeq. ff hoc tit. & ſup. de verb. obl in prin.
q l. ſi mandatum. C. de neg. geſt.
r Tex. in l. 19. at qui natura, §. ſi libero. ff. de negot. geſt. & l. 3. §. etſi furioſi. ff. eod. iuncta l curatoris C. eod.
ſ l. 2. ff hoc tit.
t l. Qui aliena. in princ. hoc tit.
u Bart. in l. nam & Seruus §. qui negocia. ff. eo. & l. non quaſi. §. hanc ſtipulationem. ff rem pup. ſal fore.
x Lex duobus. in princ. & l. quæ vtiliter. in princip. ff. de negot. geſt.

gatione pro domino negociorum ſuſcepta, & gene-
a taliter vt præſtetur ei indemnitas rerum a geſtarũ.
53 † Sufficit autem rem cœptam eſſe vtiliter geri, etiamſi
b non ſequatur proſper b euentus, vt ſi domum tuã fulſi,
quæ ruinam minabatur, quæ tamen inde corruit, vel mor-
bo pecudis mederi volui, contrarius tamen caſus accidit.
54 † At vero ſi maiori ſumptu, quam facultates domini pa
tiantur, quid geſtum ſit, maximè ſi non adeo magna ſube-
c rat neceſſitas, hæc actio etiam vtiliter gerenti c dene-
garetur. Item ſi dolus, lata, vel leuis culpa intercede-
ret, non daretur hoc iudicium. Leuiſſima autem culpa non
venit, niſi eo caſu, quo diligentior aliquis geſturus fue-
d rat, ſi ego non d geſſiſſem. Ab culpa tamen leui, &
e leuiſſima excuſaret affectionis ſinceritas, e & immi-
nens rei neceſſitas. Caſus porro fortuitus non conſidera-
f tur, paucis aliquot caſibus f exceptis. Cætera ad hanc
actionem pertinentia require ex Pandectarum & Codi-
55 cis titulo; Negotiorum geſtorum. † Sed quæ ſunt pro-
banda ab actore in hiſce iudicijs? Et in directa quidem
negotiorum actione docebit, actor, negotia per alium acta,
ad ſe pertinere, id quod multis modis licet. Primò, ſi di-
cat rem geſtam ſuam eſſe iure dominij, vel quaſi domi-
nij, cuius adminiſtrationem ſuſcepit reus, etiamſi reſpe-
g ctu alterius g geſſit. Deinde, ſi aſſerat ſuum eſſe nego-
cium per conſequentiã, puta ratione alicuius officij, quod
ei adminiſtrationem neceſſario imponebat. Exempli cau-
ſa: Geſſit vltro negocia, quæ tutor, curator, procuratorve
gerere debuiſſet, idq; illius intuitu, ſcilicet ne propter ne-
glectam adminiſtrationem teneretur: certè is ſi agat di-
recta, directè adſtruet ſuum eſſe geſtum negotium. De-
nique ratihabitione, nam ſi actor docuerit, ſe ratũ habuiſ-
ſe id, quod eius nomine ignoranter geſtum eſt, merito ob-
tinebit. Verbi gratia, ſi a debitore actoris exigatur pecu-
nia, vel ſi quid ematur, aut vendatur eius nomine, nam
h vtrumque poteſt improbare, ſi h maluerit. † In con-
56 trario vero iudicio probare oportet geſtorem, quod domi-
ni contemplatione ſit geſtum negocium. Id autem doce-
bit primum eo, quod ſciuerit periculum negocij ad abſen-
tem pertinere. Deinde, quod proteſtatus ſit, ſe nomine il-
i lius i gerere. Tertiò, ſi amicitiam oſtenderit, ex qua
conijciendum, ſit eius nomine potius geſſiſſe, quam alte-
K rius, ſatis videtur intentionem K probaſſe. In omni de-
nique negotiorum genere, ſiue principaliter, & imme-
diatè, ſiue per conſequentiam, & mediatè ad nos perti-
57 neat, habet locum ratihabitio. † Praxis in directa neg.
l geſt. actione. Cum rebus l meis ſic poſtulantibus nu
per aliquandiu abfuiſſem, Titius interim talia mea
adminiſtrauit negocia ſine vllo mandato meo. Verũ
cum ipſe pleraque negligentius geſſerit, & plura de
meo nunc penes ſe habeat, peto, vt reddita, & inſuper
edita ratione negociorum, ad reſtituenda aliqua, quę
detinet, quæque ad me quoquo modo pertinent, per
58 ſententiam condemnetur, &c. † Contraria ſic inſti-
tuenda: Cum Flaccus nuper eſſet profectus pergere,
eius geſſi negocia, domumq; eiuſdem, quæ ruinam
minabatur, fulciri feci, & in prædicta negocia meo
ære impendi viginti florenos, vel alij me obligaui ex
geſto negocio in tãta ſumma, & omnes ſumptus præ
dictos cõſcripſi in diario meo, cuius tenorem in pro-
ceſſu cauſæ paratus ſum edere. Item pro pecunia in
res ipſius Flacci impenſa ſolui tales vſuras; quare pe
to eundem Flaccum condemnari, vt mihi ſupradi-
ctam ſummam pecunię ſoluat cum vſuris, vel vt me
obligatione, ob res gerendas cum Sempronio cõtra-
cta, liberet, ac omnibus modis, nec mihi officiũ meũ
ſit damnoſum, præſtet, meq; indemnem reddat, &c.
59 † Sequitur tutelæ actio, quæ eſt perſonalis, pupillo cõ
petẽs aduerſus tutorem, finita tutela, vt reddat ratio
60 nem ſuæ adminiſtrationis. † Perſonalis eſt, quia in
perſonã tutoris, quaſi ex contractu naſcitur. Tutor enim
& pupillus dicuntur quaſi contrahere, quia vſque adeo nõ
exigitur conſenſus pupilli, vt & ignoranti, & inuito m
tutor detur. Introducta autem eſt hæc actio iure ciuili,
n nam cum eo iure permittatur adminiſtratio n tutelæ,
ergo & hæc actio propoſita eſt in eos, qui talem poteſta-
tem adminiſtrandi conuertunt in perniciem pupillorum.
61 † Addidi aduerſus tutorem, ſimpliciter: vt omnes tu-
tores cuiuſcunq; generis includerem, ſiue teſtamento ſcri-
62 pti ſint, ſiue legitimi, ſiue a Iudice dati. † Sed & hono-
rarij tutores huic iudicio ſubijciuntur: blandiuntur enim
o ſibi (inquit grauiter o Vlpianus) qui putant honora-
rios tutores omnino non teneri. Si tamen plures ad-
miniſtrarent, videndum eſt, vtrum ſoluendo ſint omnes;
nam tunc pro virilibus portionibus tenentur: an vero non,
p quo caſu alter ex alterius facto condemnari p poteſt:
deinde aduertendum eſt, vtrum teſtator, vel iudex diuiſ-
ſerit inter eos adminiſtrationem, propter commoditatem
rerum gerendarum: tum enim quilibet pro parte ſibi ad-
ſignata conueniri tantum poteſt. An vero ipſi inter ſe
diuiſerint, aut nemine diuidente, aliqui geſſerint reliquis
q ceſſantibus ea ſpecie in ſolidũ q tenentur ſinguli. † Ad-
63 iunxi, finita tutela: ante enim hæc actio intendi nequit,
quia abſurdum eſſet a tutore adminiſtrationis rationem
negotiorum pupilli expoſcere, quæ adhuc perſeueraret,
r Vlpiano r autore. Quibus autem modis finiatur, ha-
bes proprium tractatum ſupra lib. 1. Inſtit. Poſtremò
addidi, vt reddat rationem ſui officij, ſeu adminiſtratio-
64 nis, † ad hoc namque intenditur, vt adminiſtrationis ſuę,
omniumq; rerum geſtarum rationem reddat, ex eo die,
quo per denunciationem, vel quouis alio modo reſciuerit
ſe tutorem eſſe. Hoc poſtremum tamen pupillum proba-
ſ re ſ oportet, niſi præſumptio ſcientiæ transferat onus
t probandi in ipſum t tutorem. Et ad tutorem officium
ſpectat,

ADDITIONES.

a l. Si mãdatum, ff. hoc ipſo tit. per l. a: C. de ſent. quæ ſine cer. quant. profer.
b Tex. in l. 2. in fi. & l. ſed an vltro, §. is autem. ff. de neg. geſt.
c Dicta l. ſed an vltro in fine.
d l. Si negocia & l. ſi pupilli. §. videamus, hoc tit.
e Tex. no. in l. 3. § interdum. eod. tit.
f Quos habes in d. l. ſi negocia. d. l. ſi pupilli. in prin. & § ſed ſi quis. & l. ſiue hæreditaria. & l. debitor meus ff hoc tit. l. negotium. C. eod adde l. quum res §. vlt. ff de legat. 1.
g l. Item ſi eum & d. l. ſi pupilli, §. ſi quis pecuniam. & §. ſi quis ita. ff hoc tit.
h l. Si pecuniam C hoc tit. & l. ſoluendo. ff. eod. tit.
i l. Peſcennius. ff. de neg geſt.
K Dicta l. ſi pupilli § ſed ſi ego.
l Hanc petendi formam. probat l. 1. ff hoc tit.
m l. Necnon ff. de tut. & cur. dat. ab his. &c. & §. tutores. vbi dixi, ſup de obl quæ ex quaſi contr. naſc.
n §. 1. ſupra, de tut.
o In l. ſi plures, §. 1. de admin. tut.
p Tex. in l. 1. § nunc tractemus. ff. de tut. & ratio. diſt.
q l. 3 §. Apparet igitur. l. ſi de min. l. tres tutores. ff. de admin. tut. & l. 2. C. de diuid tut.
r In l. 5. ſi tutor. §. ſi teſtamento. & l. 4. hiſi finita. in princ. ff. de tut. & ratio. diſtr.
ſ Tex. in l. 1. §. quidã decedens. & §. vl. cũ l. ſeq. de admin tut.
t l. Si tutor. C. de peric. tut. vel cur.

ſpectat, rationes actus ſui conficere, & pupillo a *red-*
65 *dere.*† *Quod vt commodius fiat, mox atque fuerit con-*
b *ſtitutus, repertorium, ſeu inuentarium* b *conſcribere de-*
bet, in quod omnia, quæ in pupilli bonis reperiuntur, refe-
renda ſunt, requiſito ad id tabellione publico: id ſi facere
prætermiſerit, tum præter hoc, quod contra ipſum iurari
poteſt in litem, in id, quod pupilli intereſt, etiam vt fal-
ſarius condemnari poterit, potiſſimè ſi ob neglectum in-
c *uentarium iuſtam administrationis rationem reddere* c
66 *nequeat.*† *Deinde venit in hanc actionem, quicquid do-*
lo, lata culpa, vel leui geſſit, aut gerere omiſit tutor, ve-
niunt, & bona pupilli, ſi quæ penes ſe retinuit. Generali-
d ter enim, inquit d *Vlpianus*, de omnibus, quæ tutor
fecit, quum facere non deberet, item de his, quæ non
fecit, rationē reddet hoc iudicio. *Tenetur tamen actor*
in progreſſu explicare per poſitiones, quid de rebus pu-
pillaribus reliquum apud tutorem remanſerit, quod ſi id
confiteatur tutor, damnandus eſt, vt reſtituat, vel ratio-
nem reddat: ſin vero neget, id actor per inuentarium, aut
67 *alios modos docere obligabitur.* † *Hæc actio pariter du-*
plex eſt, directa ſcilicet, quam hactenus expediuimus, &
e *contraria, quam Prætor introduxit* e *per æquitatem,*
quum videret ius ciuile tutori non proſpexiſſe, vt habe ret
68 *aliquam de indemnitate actionem,* † *atque ea ratione*
etiam directa eſt, vt quæ ex verbis ex mente Prætoris
fluat, quod obſerua diligenter. Et hæc contraria actio eſt
f *etiam perſonalis, quaſi ex contractu, ſicut* f *ſuperior di-*
recta, & tutori competit aduerſus pupillum, cuius tute-
la eſt adminiſtrata, etiamſi ipſe maluerit tutorem con-
g *uenire, quia fortè nihil ei* g *deeſt, quæ repetit, ſi quid in*
rem pupilli impendit, vel pro eo ſeſe obligauit, vt libere-
h *tur* h *ab obligatione. Poteſt etiam tutor hoc iudicio con-*
ſequi ea, quæ alias ipſi debebantur, vt puta à patre pu-
pilli, quorum exactionem ideo diſtulit, quia tutor erat, in-
terim amittens tempore actionem. Æquum enim eſt, vt
indemnitatem conſequatur, niſi ſaluā habeat adhuc actio-
nem aduerſus hæredes patris. Quamuis autem ſupra di-
xerim hanc actionem tutori directo dari, vtiliter tamen,
& ex interpretatione etiam ei conceditur, qui pro tuto-
K *re pupilli negocia* K *geſſit. Porro vtraque tutelæ actio*
tam directa, quam contraria, eſt bonæ fidei, & vtraque
69 *tam hæredibus quam in hæredes competit.* † *Praxis in*
l *directa:* Titius fuit tutor l meus datiuus, qui per de-
cennium geſſit tutorio nomine omnia negocia mea.
Verū quum nunc finita ſit tutela, ego autoritate cu-
ratoris mei aduerſus prędictum Titium ago, vt ratio
nem ſuæ adminiſtrationis mihi reddat, & vt de ma-
lè geſtis, & de his quæ gerere debuit, nec ea geſſit,
damna reſarciat, petens eum condemnari, vt ita red-
dita ratione tutelæ geſtæ, & omiſſæ reliqua præſtat,
& omnia bona ſua mihi tacitè obligata pro admini-
ſtratione tutelæ, reſtituat, &c. *Dixi autem in libello, au*
70 toritate curatoris; † *quia regulariter minor natu agen-*
do, vel defendendo ſine autoritate curatoris ſui eſſe non
poteſt. Si ergo quis experiri velit, cogitur habere ſaltem
m *curatorem ad litem, alias* m *repellitur, & ille curator*
iurabit de calumnia: hoc enim iuſiurandum non cadit in
perſonam minoris. Poteſt tamen minor pro arbitrio, vel
litem in ſe ſuſcipere (vt in præſenti libello) vel transferre
in curatorem, vt is actionem in ſua perſona proponat,
curatorio tamen nomine litem conteſtetur, eamque ad fi-
nem deducat. Cæterum ſi tutor contrariā inſtituat actio-
nem tutelæ, formam non difficulter ex ſupradictis colli-
71 *ges.* † *Hic quoque non eſt prætermittendum, & aliam*
actionem a Prætore introductam eſſe, quæ pro tutelæ
dicitur, & ea pariter bonæ fidei eſt, tum competens,
n *quando quis pupilli tutelam gerit, vt tutor, cum* n *re-*
uera non ſit: datur enim hæc actio pupillo aduerſus eum,
qui pro tutore adminiſtrauit tutelam; cum non eſſet tu-
tor, vel contra ignorans ſe tutorem, cum in veritate eſſet,
vel denique ſciens ſe non eſſe, fingens tamen eſſe, vt actio-
ne reddita reliqua præſtet, damnaque per malam admi-
niſtrationem illata reponat. Poteſt autem hæc pro tute-
o lę *actio intendi etiam ante pubertatem, ſi error* o *ma-*
nifeſtetur. Et hæc pariter bonæ fidei eſt, ſicut ſuperior, vt
hic Accur. rectè ſenſit, cui Iaſon. & Zaſ. ſubſcribūt, alias
enim ſequeretur eum, qui non eſt tutor, melioris conditio-
nis eſſe, quam tutorem, & hoc caſu directa eſt. Eſt quo-
que contraria hæc actio, vt præcedens, ſi ille, qui pro tu-
tore adminiſtrauit, impenſas in tutela vtiliter, & pro offi
cio boni viri fecit, & tam hæredibus pupilli, quam in hæ-
redes pro tutoris datur. Formam autem huius actionis
per te facile aſſequere: nam ferè inſtar ſuperioris pro-
ponenda eſt: niſi quod oſtendas, eum pro tutore geſſiſſe
tutelam, aduerſus quem experiris. Nunc ad actionem
pignoratitiam veniemus, *quæ tractatur in Pandectis,*
ſub tit. De pignoratitia actione. *Et hæc pariter duplex*
eſt, directa ſcilicet, & contraria. De directa primo vi-
72 *deamus.* † Eſt ergo actio pignoratitia directa, perſo-
nalis, iure ciuili introducta, debitori competens ad-
uerſus creditorem ad repetendum pignus, & id quod
73 ſua intereſt, ſi ei ſatisfecerit. † *Quod ſit perſonalis pa-*
tet, quia ex contracto pignoris naſcitur, per quem credi-
p *tor, qui pignus accepit, re obligatur, vt* p *alibi abunde*
oſtendi: ſicque in perſonam eſt. Quod autem ſit iuris ci-
q *uilis, ex eo conſtat, quia pro regula traditur* q *ſemper*
actionis formulam iuri ciuili tribuendam eſſe, ſi de auto-
74 *ritate Prætoris expreſſe non conſtet.* † *Sequitur,* debi-
r tori competens; *directo enim debitori conceditur,* r *qui*
poſt ſolutionem totius debiti repetit ſuum pignus: Vtili-
ſ *ter quoque illi datur,* ſ *qui cum rem alienam pignori*
obligaſſet, ſoluit debitum, Adieci, aduerſus creditorem,
quemadmodum enim bonum, & æquum eſt, vt debitor
iuxta conuentionem ſuam creditori res quas illi pro ſe-
curitate oppignorauit, tradat: pro his enim conſequendis
t *actionem habet hypothecariam, quam* t *ſupra enarra-*
ui; ita

ADDITIONES.

a Dicta l. 1. §. officio. ff. de tut. & ratio diſtr.
b Iuxta l. tutores. C. de admin. tut.
c l. Tutor qui repertorium. ff. de admin. tut. l. 8. ſi procurator, §. dolo, ff. mand. & l. 1. §. tutores, ff. de falſ.
d l. Tutorem quoodam. C. arb. tut. l. 1. in princ. ff. de tut. & ratio diſtr.
e Tex. in l. 1. ff. de contra. tut. & vti actio.
f Dict. §. tutores.
g Dict. l. 1. §. vlt.
h Dict. §. tutores, in fine. & ff. de cont. ind. tut. per tot.
i l. 1. §. An in hoc. ff. de cont. tut.
K Dict. l. 1. §. 1.
l Probatur hæc forma in l. pro officio. C. de admin. tut.
m §. Item inuiti. ſupra, de cur.
n l. 1. in princ. & §. 1. ff. de eo qui pro tut.
o Dict. l. 1. §. cum eo.
p In §. creditor ſup. quib. mod. re contrah. oblig.
q Tex. in l. 2. §. deinde ex his legibus. ff. de orig. iur.
r Tex. in l. ſi rem alienam. § omnis. de pig. act.
ſ Dict. l. ſi rem alienam. §. is quoque.
t In §. item Seruiana ſup. eod.

ui;ita quoque æquitas expoſcit, vt creditor ſoluta obliga-
tione reddat debitori res pignoris nomine ſibi traditas,
75 *ideoque in eum hæc actio conſtituta fuit.† Dixi,*ad repe
tendum pignus,*ſimpliciter:ſiue.n.ſit res mobilis,ſiue im*
a *mobilis,quæ creditori in cauſā pignoris obligata eſt,hac* a
76 *actione repoſcitur. † in hoc enim potiſſimum differt pi-*
gnus ab hypotheca,quod hæc nuda cōuentione ſine actua-
li traditione conſtituitur,pignus vero non niſi cum tradi-
tione. Subiunxi & quod ſua intereſt:*nam nō ſolum pi*
gnus verumetiam damnum hoc iudicio petitur, ſi quod
b *creditor in re* b *pignorata dedit. Item ſi vendidit hoc*
c *pignus, vt reſiduum precij cum vſuris* c *reſtituat. Et*
traditum quoque eſt, poſſe debitorem petere, vt repromit-
tat creditor, quod pignus non ſit factum deterius,puta ne
c *forte ſeruitutes negligentia creditoris amiſſa ſint: nam*
d *talem rem reſtituere debet,qualis fuit tempore* d *pigno*
rationis. Poſtremo additum eſt, ſi ſatisfecerit ei:
77 *† nam ante ſatisfactionem & ſolutionem totius debiti,*
78 *hæc actio non oritur.† Satisfactum autem accipimus,* e
e *Vlpiano dicente,quemadmodum voluit,creditor,ſiue alijs*
pignoribus ſibi caueri voluit, vt ad hoc recedat, ſiue fi-
deiuſſoribus, ſiue reo dato, ſiue precio aliquo, vel nuda
conuentione, & generaliter, quoties recedere voluit cre-
ditor a pignore, videtur ei ſatisfactum, ſi vt ipſe voluit,
ſibi cauit,licet in hoc deceptus ſit, ſua ſcilicet facilitate,
f *non dolo* f *debitoris, alioqui non videtur* g *ſatisface-*
g *re. Plane ſi aliam ſatisfactionem offerret, nihil* h *ei*
79 *prodeſſet.† Quod autem dixi,ita demum hanc actionem*
h *naſci,ſi ſolutum ſit omne debitum,hoc non procedit,ſi for-*
te iudicio intendens pignoratitiam, ſimul etiam ſolutio-
nem debiti offerat. Quod ſi extra iudicium offerat cre-
ditori debitum,iſque nollet accipere,non ſufficeret ad agen
dum,niſi etiam depoſita ſit pecunia:nam tum videtur ſa-
i *tisfactum eſſe creditori, per quem ſtetit,* i *quo minus*
20 *ſequeretur ſolutio. † Et hoc vulgo nuncupatur* ius offe-
K rendi,quod alibi K *diffuſe explicant interpretes.† Quā-*
81 *uis autem Accurſius cenſet, huic iuri offerendi triginta*
annis præſcribi, alij tamen crebrius tradunt, ceſſare his
præſcriptionem: idq; æquius eſt, & ſecundum hanc opi-
nionem in nonnullis etiam iudicialibus cōtrouerſijs in Im
periali Camera memini eſſe iudicatum, (vt etiam anno-
taui.Cent.1.Obſeru.16.ibi vide) & recte, cum nunquam
82 *poſſit eſſe bona fides poſſidentis alienum pignus. † Por-*
ro hoc in iudicio duo ſunt probanda per actorem: primo
l *pignus fuiſſe traditum creditori, alias non naſcitur hæc* l
actio: deinde,quod totum debitum creditori, vel alij eius
83 *voluntate ſolutum ſit, aut eo nomine ſatisfactum.† Poteſt*
autem ſolutio varijs modis doceri. Primo ſi oſtendat cau-
tionem ſiue inſtrumentum crediti fuiſſe ſibi a creditore
redditum, ſic enim videtur etiam remiſſionem debiti &
m *ſatisfactionem* m *probaſſe. Secundo, ſi probet ſe pignus*
n *ſciente ac conſentiente creditore* n *vendidiſſe. Tertio,*
ſi ſatisfactum ſit creditori ex fructibus, quos percepit,vel
o *percipere potuit ac debuit, ex re ſibi* o *impignorata:de*
p *ducuntur tamen ſumptus propter fructus neceſſario* p
facti. Quarto, ſi creditor ex nominibus debitorum ſibi
oppignoratis aliquid pecuniarum acceperit, id in ſolutio-
nem debiti computabitur: ſin autem non pecuniam, ſed
q *aliter res conſecutus ſit,eas pignori* q *retinebit. Quin-*
to, ſi creditor ob cauſam minus probabilem recuſet acci-
pere pecuniam,eam debitore apud aliquem fide dignum
lucro & damno creditoris deponente, cenſebitur ſatisfa-
r *ctum eſſe, quoniam per eum ſtetit,* r *quo minus ſolue-*
retur. His modis adde & eos,quos paulo ante recen-
ſ *ſui. Ceterum quid præſtet in pignore creditor,* ſ *ali-*
84 *bi a nobis abunde relatum eſt.† Forma autem agendi ſic*
inſtitui poteſt: Cum ego a Titio talem emiſſem fun-
dum,obligaui & tradidi illi literas annui reditus &c.
& deinde iuxta tenorem noſtræ conuentionis totum
debitum eidem Titio ſolui,ac eo nomine ſatisfeci,ip
ſe tamen ſine legitima cauſa recuſat mihi pignus re-
ſtituere,quare peto eum condemnari,vt rem obliga-
85 tione pignoris liberatam mihi reſtituat,&c. † *Porro*
actio pignoratitia contraria *pari ratione perſonalis eſt,*
quia ex eodem pignoris contractu naſcitur, & creditori
t *competit ad ſumptus,ſi quos* t *neceſſario fecit in pigno-*
re conſeruando,repetendos, nam & pro his retentione pi-
gnoris vti poſſet. Deinde ſi debitor rem alienam impi-
gnorauit domino ignorante,vel etiam propriam, quæ ta-
men alij prius obligata ſit,cum vtriq; debito non ſuffice-
ret. Præterea ſi rem in publicum pignoratam denuo obli-
gauerit. Denique ſi cuprum pro auro pignori dederit, aut
alijs quibuſdam fraudibus creditori impoſuerit, his om-
nibus caſibus ſaluum habet creditor hoc iudicium contra-
rium, idque adeo verum eſt, vt non diſtinguatur,an de-
bitor ſciuerit pignoris defectum, vel quia ſemper credito-
ri decepto hæc actio datur. Si tamen creditor intelligens
defectuoſam eſſe rem, quæ impignoratur, eam nihilomi-
u *nus accipiat,hoc iudicio vti nequit, ſibi enim imputet,* u
quod accepit. Ceterum quomodo pignoratitia ab hac hy-
pothecaria actione differat. Angel. hic abunde tradit, id
86 *breuitatis gratia omitto.† Libelli forma.* Cū mutuaſ-
ſem Titio viginti,ipſe in cauſam pignoris ſuū equū
mihi obligauit, quem hactenus alui & foui meis ex-
penſis, quæ excurrunt ad quinque aureos. Cum au-
tem prędictus Titius debitum mihi exoluerit, egoq;
paratus ſim illi pignus reſtituere: quare peto eū mi-
hi ad refuſionem expenſarum condemnari, &c. *Ex-*
pediti de pignoratitia ad actiones præſcriptis verbis *trā*
ſeamus. Nam cum natura rerum inductum ſit, vt plura
x *ſint negotia quam* x *vocabula,ſit vt exiſtant contractus*
innominati, id eſt,qui non habent certas iure ciuili appel-
87 *lationes, ac per conſequens nec vſitatas actiones. † Vbi-*
cunque

ADDITIONSE.

a l.Debitor.§.vlt.& l.ſi pignore.§.ſi prædo.de pign.act.
b Dict.l.ſi rem alienam.§.vlt.& l.pignoris.C.de pign.act.
c Teſt in l.eleganter,§.ſi vendiderit.in fi.ff.de pign.act.
d Tex.in l. creditor cum pign.ff.de pig.act.
e In d.l.ſi rem alienam.§.omnis.
f Arg.l.1.ff.de act.emp.
g l.Si quaſi.ff.de pign act.
h Dict l.ſi rem alienam,§.vlt & l.ſeq.
i l.Aliena res,§.ſi per creditorem.ff.de pign.act.& l.nec cre
ditores,in fi C.eo.iuncta l.item liberorum. ff.quib.mod.
pig.vel hyp.ſol.
K In l.apertiſſimi,C.de præſcript.30.annorum.
l D.§.vl.ſup.quib mo.re cōtr.obl & l.1.C.ſi pig.conu.nu.&c.
m l.Labeo.cum l.ſeq & ibi Doct.ff.de pac.
n l.Cum te.& l.2.C.de remi.pig
o l.1.2 & vlt.D.de pig.act.& l.1.ff. de diſtr.pig.& l.ſi pig. in
princ.ff.de pign.act.
p l.1.C.de fruc.& lit.expen.& l.fructus.in prin.ff ſol.matr.
q l.Nomen quoque.C.quæ res pign.obl.poſ.& l. ſi conuene-
rit.ff.de pign.act.iuncta l.1.C.eod.tit.
r l.Nec creditores.C.de pign.act.
ſ In §.vlt.ſupra,quib mod.re contrah.oblig.
t Iuxta l.ſi neceſſarias,ff.de pig.act.& l.1.ff.de pig.& hyp.
u l.Si rem alienam.in prin.& l.cum debitore.l.tutor. §.con-
traria.& l.ſi quis in pignore.ff.de pig.
x l.Natura.ff.de præſcrip.verb.

cunque ergo vulgata & frequẽtia actionum nomina deficiunt, vbi proprium nomen actionis inuenire non poſſumus, tunc vel præſcriptis verbis *agendum eſt, vel ad*
a *eas actiones deſcendendum, quæ* in factum a *appellan-*
86 *tur.* † *Ne autem temere confundas hæc duo actionum genera, ſcire oportet, quod actiones* in factum *generaliſſima appellatione ſumantur pro perſecutione ex quãtumlibet varijs cauſarum tam ciuilium, quam criminalium figuris. Actiones vero* præſcriptis verbis *aliquanto arctius referuntur ad varias duntaxat negociorum ciuilium figuras, quæ cum innominata ſint, habent tamen nonnihil cognationis & ſimilitudinis cum nominatis contractibus. Vbicunq; ergo in delictis vel quaſi delictis dubitatur, quænam competat actio, ibi ſemper in factum agitur, non præſcriptis verbis, vbi vero de alicuius contractus actione ambigitur, & æquitas ſuadet actionem dari, tum vel præſcriptis verbis, vel in factum agi poteſt. Sunt ergo actiones* præſcriptis verbis *ex contractibus innominati perſecutiones, vt is, cum quo contraximus, fidem ſuam liberet, ſicut verba, quibus conuentio inita eſt, exigunt.*
89 † Præſcribere *tum hoc loco ſignificat ſtatuere, ordinare varijs pactionibus, quod fieri placuerit contrahentibus: cum non eſt alia huiuſmodi conuentionum forma, ac exitus, niſi vt ſeruentur ſecundum tenorem & præſcriptum*
90 *verborum.* † *Porro* contractus innominati *dicuntur, qui non habent ſpeciale & proprium nomen contractus a iure ciuili inditum, quod ciuiliter quandam formulam exprimat, & ſolennem humanæ auctoritatis inſtitutio-*
b *nem. Horum quatuor exempla ponit* b *Paulus I.C. videlicet,* do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt fa-
91 cias. † *Ex tribus tantum prioribus actio præſcriptis ver-*
c *bis conceditur: nam ex quarta ſpecie enaſcitur actio de* c *dolo, ob id certe quia cum facta vt plurimum repeti non poſſint, lex generaliter introduxit, vt de dolo age-*
92 *retur.* † *Veruntamen conuentiones, in quibus agitur de faciendo, aut de dando ſolum ab alterutro contrahentium,*
d *ſunt* d *multo plures. Item omnia pacta recte dici poſ-*
e *ſunt contractus* e *nominati. Præterea contractus innominati non ſemper affirmando, ſed plerumque etiam*
f *negando concipiuntur, vt do ne facias: promitto non* f *facere, vt des. Denique poſſunt duplicari contractus innominati: vt promitto dare ac facere, vt des & facias: vel promitto dare, vt tu des & facias: ſed illi comprehen-*
g *duntur ſub* g *ſimplicibus. Quanquam vero, vt ex ſupradictis patet, actio præſcriptis verbis in pluribus ſpeciebus locum ſibi vendicet, nos tamen duos tantum caſus, qui hic in textu referuntur, expediemus: ſcilicet, quando de æſtimato, item quando ex permutatione agitur: in*
h *hic enim hæc actio bonæ fidei eſſe dicitur, alias ipſa* h *ſemper ſtricti iuris exiſtente. Videamus ergo priorem.*
93 † Actio præſcriptis verbis æſtimatoria, eſt perſonalis, ei competẽs, qui rem aliquam alteri certa æſtimatione aut vendendam, aut vtendam dat: ſic vt ipſi rẽ eandem incorruptã, æſtimationem ve eius reſtituat.
94 † *Dixi, perſonalis: nam ex contractu innominato in perſonam naſcitur, cum tamen olim dubitaretur, an ad nominatos vel innominatos contractus referri deberet. Siquidem & emptioni, propter æſtimationem, & conductioni propter operas vendentis, quas dominus conduxiſſet, & item mandato non abſimilis videbatur, vt elegan-*
i *ter* i *Vlpianus docet.* † *Addidi,* rem aliquam: *ei enim*
95 *conceditur hæc actio, cuius eſt res, quæ vendenda certa æſtimatione proponitur, id quod in dies fieri videmus. Sequitur, alteri, ſimpliciter: quoniam nihil refert, an quis rem æſtimatam vendendam accipiat cum mercede, aut*
K *ſine mercede: quod poſtremum huic iudicio* K *magis congruit. Adpoſui,* certa æſtimatione: *hoc eſt, quod*
96 *rem quã, alteri tradit, certo precio æſtimauerit.* † *Æſtimatur autẽ res, quæ alicui datur, duplici modo. Primum propter ſeipſum, id eſt, vt conſtet valor ſiue precium rei, ſi eam interire contingeret, vt certa æſtimatio ſolui poſ-*
97 *ſit,* † *qua ſpecie tranſit periculum rei in accipientem, etiamſi res culpa leuiſſima, aut fortuito perierit, ad æſti-*
l *mationem præſcriptam* l *tenebitur accipiens. Quod obſerua, ſi ſcholari detur commodato equus æſtimatus. Pari ratione ſi fundus dotalis datus ſit æſtimatus, facit tranſire dominium in maritum, adeo vt eum libere alienare*
m *poſſit, non obſtãte lege* m *Iulia de fundo dotali non alie-*
n *nando, ſufficit enim ſoluto matrimonio reddere* n *æſtimationem fundi, quod tamen ita obtinet, ſi maritus ſoluendo exiſtat. Secundo æſtimatur res, quæ ad vendendum alteri datur, non propter ſeipſum, ſed ob id, vt alteri compertum ſit, quomodo res vendi debeat commodius, quo caſu intereſt, an is, qui rem vendendam tradit, exponẽs eam venalem, roget alterum, vt vendat, ſic enim periculum interitus, ſi res necdum vendita perierit, ad dantem pertinebit. An vero rogatu accipientis vendenda res tradita ſit, tum accipientis periculo deperit, atque*
o *hoc idem* o *Bar. etiam voluit, etſi obſcure loquatur, &*
p *ſic* p *Vlpiani reſponſum intelligendum eſt. Ex prædictis etiam facile cognoſcis, quare in deſcriptione huius a-*
98 *ctionis additum ſit, aut vendendã, aut vtendã dat.* † *Demũ ſubiunxi,* rem ipſam æſtimationem ve: *quia vtrumque in obligatione eſt alternatim, ſcilicet, aut vt res incor-*
q *rupta reddatur, aut* q *æſtimatio eius.* † *Libelli forma:*
99 Cum r equum meum puſillum propter pabulatio-
r nis difficultatem in animum induxiſſem vendere, tradidi proxenetæ Titio ad vendendum, æſtimatum decem aureis, vt tanti venderet, non minoris: eiuſq; vendendi operam in ſe ſuſcepit Titius, quare peto, vt ipſum ad reddendum equum illæſum, vel eius æſti-
100 mationem cõdemnetis. † *Sequitur actio* præſcriptis verbis ex permutatione, *& hæc pariter eſt* perſonalis, ei competens, qui rem ſuam animo permutandi dedit, vt rem ab altero eo permutatione conſequatur.
101 † *Quod ſit* perſonalis, *liquet, quia ex cõtractu innomi-*
ſ *nato permutationis iure ciuili* ſ *producitur. Et ſi obijcias, nonne hic contractus proprium nomen habet? &*
t *quidem elegans, quia* t *permutatio dicitur, quomodo ergo*

ADDITIONES.

a L. 1. & 2. ff. de præſcrip. verb. & in fact. act.
b In l. naturalis. ff. de præſcrip. verb.
c Dict. l. naturalis §. quod ſi faciam, & ibi Bar.
d Vt in l. Senatus, §. 1. de don. cauſa mortis.
e l. 1. In fine. & l. gratuitam. ff. de præſcript. verb.
f l. 3. In princ. ff. de cond. cau. da.
g l. 2. In princ. & ibi Glo. communiter approbata. de ver. obl.
h Doct. communiter hic.
i In l. 1. ff. de æſti. act.
K l. 1. De æſtim. act.
l Sic loquitur d. l. 1. §. vlt. hoc tit.
m Sup. qui alien. lic. vel non, in princ.
n l. Quoties. C. de iure dotium.
o In d. l. 1. §. 1.
p In l. gratuitam. §. ſi margaritas. de præſcript. verb.
q Dict. l. 1. §. vlt.
r Probatur hic libellus ex d. l. 1. de æſtim. act.
ſ l. Rebus. C. de rer. permut.
t Vt ff. & C. de rer. permut.

102 ergo innominatus eſt? † Accurſ. & reliqui Commen-
a tatores varie reſpondent, ego ex a Oldend. ſententia in
103 hunc modum reſpondeo; † Permutationis vocabulum
nimis effuſum ac generale eſt, omneis contractus tam no-
minatos quam innominatos continens. Nihil enim aliud
ſunt contractus, nec alio pertinent, quam vt permutando
inter homines communicentur res inuicem, conſenſu in-
tercedente. Habet ergo permutatio quidem nomen, ſed
nomen ſui generis, non ſpeciale, ſtat in ſuo nomine gene-
rali nec tranſit in propriũ nomen cõtractus, nomẽ habet,
ſed quod ſimplicem illam ac naturalem ſolum rationem
ſignificat, non etiam exprimit ciuilem quandam formu-
lam, & humanæ auctoritatis inſtitutionem, quare aliorũ
contractuum intuitu recte innominata cenſetur permu-
104 tatio. † Hinc eſt, quod in tit. De rerum permutatio-
ne, adijciatur, rerum: vt ſcilicet intelligamus, ibi de illa
105 tantum ſpecie tractari, do vt des. † Si enim ex vtraque
parte eſt ſpecies certa præſtanda, tũc dicitur permutatio:
vt, ſi do tibi tunicam nigram, vt des mihi tuam purpureã.
Sed quando ab vtraque parte eſt genus, vel altera tantũ,
b tunc eſt contractus innominatus, do vt des: b vt, ſi do
tibi veſtem, vt des mihi pannum. Sequitur, ei compe-
106 tens, qui rem: † nam permutatio cum ſit contractus
innominatus, ſolo conſenſu non perficitur, nec producit
c actionem, niſi rei interuentu c veſtiatur & roboretur.
d Fallit hoc, ſi ſtipulatione ſubiecta, ea acquiratur d par-
tibus, nec tamen ob id dicendum eſt, ex rei traditione
actionem naſci, ſed ex pacto præambulo permutationis:
107 † per manus enim traditur, quoties vnum venit ad
e implementum alterius, non agi ex implente, ſed ex e
impleto. Dixi, ſuam: nam ſi daretur res aliena, non eſ-
f ſet permutatio, f nec veſtiretur. quod Bartolus g ve-
g rum recipit, quando contrahentes verbis tranſlationem
dominij inferentibus vtuntur, puta, dabis? dabo, ſecus
ſi verbis ſignificantibus puri facti executionem, quale
eſt verbum, trado, accipio, & ſimilia, quo caſu etiam
cum non domino permutatio fieri poteſt: quia ex ſim-
plici traditione ſatisfactum erit verbis contrahentium.
Sed hoc apud me non caret dubitatione. Cum enim ſit
de natura contractus permutationis, quod dominiũ trã-
h feratur: h illa verba, tradere, accipere, recipere, ſu-
ſcipere, licet de ſe non important tranſlationem dominij:
i tamen intelligenda ſunt ſecundum naturam contractus i
permutationis. Quare Bartolus intelligi debet, quando
omnino conſtaret de mente contrahentium, quod domi-
K nium transferre K noluiſſent. † Addidi, animo per-
108 mutandi: illi enim competit hæc actio, qui init con-
tractum permutationis rerum, quique rem ſuam dat alij,
vt certam ſpeciem recipiat vſui ſuo deſeruientem: quan-
do plerumque euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri de-
ſit: veluti ſi tale vinum tibi do, vt tantum abs te fru-
menti recipiam. Idem ſi rem meam certis pactis trado,
vt viciſſim aliam aut eiſdem, aut diuerſis legibus a con-
trahente acciperem. Per hoc quoque verbum, Permu-
tandi: emptionem & venditionem excludo, quæ tametſi
in quibuſdam cum permutatione conueniant, in multis ta-
l men l inuicem differunt, ſicut Aretinus & Iaſon hic
prodidere. Conueniunt: quia vtraque eſt bonæ fidei, ex
m vtraque paratur conditio m vſucapiendi, ex vtraque n
n præſtatur euictio, ex vtraque fit redhibitio, id eſt, em-
o ptionis o reſolutio. Differunt, quia venditio fit ex con-
ſenſu, permutatio ex rei traditione, in venditione alius
eſt emptor, alius venditor, in permutatione non diſcer-
nitur, in venditione emptor facit pretium accipientis,

venditor non: at in permutatione videtur, quod vter-
que deberet facere accipientis, in venditione non tranſ-
fertur dominium, niſi precio ſoluto, licet res tradita ſit,
109 ſecus in permutatione. † Adpoſui, dedit, verbum
enim, dare, tametſi proprie & ſpecialiter tranſlatio-
p nem p dominij importet, generali tamen ſignificatio-
ne tam dominij tranſlationem, quam ſolius poſſeſſio-
q nis q denotat, atque ita hic accipitur. † Sic e diuerſo
110 hæc verba, accipere, tradere, recipere, ſuſcipere, li-
cet proprie pertineant ad tranſlationem ſolius poſſeſſio-
r nis, non etiam r dominij, improprie tamen, & gene-
raliter ad transfuſionem dominij interdum trahuntur.
Subdidi, vt rem ab altero: ad hoc enim exercetur hæc
actio, vt ab eo, qui rem meam ex permutatione accepit,
& ceſſat tradere ſuam, illam petam & conſequar, adeo
quod etſi antequam tradat, alienauerit rem, & tradi-
derit alij, poſſim aduerſus ipſum hoc iudicio experiri, niſi
ſ ſtipulatio acceſſerit contractui, tum enim ex ſ ſtipu-
111 latu agendum eſſet. † Porro ad duo competit hæc
actio, nempe ad implendam conuentionem, vel ad id, quod
intereſt rem fuiſſe traditam, venit enim & intereſſe in
t hoc iudicium, ad ſimilitudinem actionis t ex empto,
poteſtque reus libere vel implere id, quod conuenit, vel
u præſtare intereſſe, atque ita u Bart. poſt Accurſium,
reiecta opinione contraria, recte voluit. Poteſt etiam
petere actor, vt non procedat contractus, quoniam ad-
uerſario nondum tradente, locus eſt pœnitentiæ, & tunc
x agendum erit ad reſtitutionem rei traditæ, quaſi re x
112 non ſecuta. † Libelli forma, Conueni y cum Ti-
y tio, vt mihi ſuos libros iuris ciuilis daret, recepturus
a me equum meum album, quem & ſtatim, vt con-
uenerat, tradidi: ipſe autem interpellatus temere ne-
gat, nec ſatisfacit conuentioni initæ, quare peto eum
ad dandum libros, vel præſtandum intereſſe mihi
condemnari. Quod ſi a conuentione diſcedere velis, ita
variabis concluſionem, Quare peto eum condem-
nari, vt equum permutandi cauſa a me ei traditum
mihi reſtituat. Et hæc de vtraque ex præſcriptis ver-
bis

ADDITIONES.

a In praxi huius act.
b Ita Glo. & Doct. in d. l. 1. ff. de rerum permut. & l. 1. C. eo. & l. iuriſgentium. §. 1. ff. de pact.
c Vt d. l. iuriſgentium. in princ & d. l. 1. ff. de rerum permut.
d l. Ex placito. C. de rerum permut.
e l. Si ſtipulatus. & l. cum enim, de dolo. Bart. in d. l. ex placito.
f Dicta l. 1. §. item emptio. hoc tit.
g In dicta l. 1. ff. eod.
h Dicta l. 1. in princ. & l. cum precibus. C. d. tit.
i De quo agitur in l. ſi ita ſtipulatus, de vſur. & l. ſi vno, in princ. locati.
K Vide Dec. in c. cum venerabilis. num. 17. de except.
l Vt ex l. 1. ff. de rer. permut. & l. 1. & 2. ibi Glo. C. eod. tit.
m l. Sequitur, §. de illo, ff. de vſucap.
n l. 1. C. de rerum permut.
o l. Sciendum, §. pen. de ædil. edic.
p Sicut dixi in §. ſic itaque diſcretis. ſupra hoc noſtro tit.
q Atque ita hic, & in l. naturalis, ff. de præſcript. verb. accipitur.
r Vt d. l. naturalis, & l. ſi rem traditam, de verb. oblig.
ſ l. Cum precibus, de rer. permut.
t Vt l. 1. C. d. tit.
u In l. vlt. C. de rer. permut. & l. ſtipulationes non diuid. 72. ff. de verb. oblig.
x Tex. in l. 1. in fi. ff. de rer. permut. & in d. l. naturalis, §. at cum do. fallit tamen hoc in caſu l. 1. C. eod. tit.
y Probatur in l. pen. C. hoc tit.

bis actione in præſentia dixiſſe ſufficiant : qui earum
materiam vberius requirunt, Tit. de æſtimat. & rerum
113 permutatione in Pand. & Cod. legant. † Supereſt, vt
Petitionem hæreditatis expediamus, quæ eſt inſignis
actio, adeo vt etiam Centumuiralis nuncupetur: non
quidem a Senatoribus, qui Romæ centum erant numero,
vt nonnulli falſo opinati ſunt, ſed a iudicio centumuira-
a li, cuius ſit a legibus mentio. Definiamus eam. † Pe-
114 titio hæreditatis eſt actio mixta, hæredi competẽs
aduerſus poſſidentem pro hærede, vel pro poſſeſſo-
re, vt hæreditatem totam, vel partem conſequatur
115 vna cum acceſſionibus. † Primum hic diſcis, hanc
actionem mixtam eſſe, quia tam in rem, quam in perſo-
b nam b dirigitur, realis enim eſt ex poſſeſſione aduerſa-
116 rij, atque item perſonales habet præſtationes. † Deinde
vſus ſum generali verbo, hæredis, partim vt ſignifica-
rem, nos hic de ciuili ſucceſſore loqui, qui hæres dicitur, in
quo petitio hæreditatis locum habet: ſicq; bonorum poſ-
ſeſſorem excluderem, qui iure Prætorio ex bono & æquo
ad ſucceſſionem admittitur, illi enim bonorum poſſeſſo-
ria hæreditatis petitio conceditur. Item & fideicommiſ-
ſarium, cui & fideicommiſſo vniuerſali reſtituta eſt hæ-
reditas: is namque fideicommiſſariam hæreditatis peti-
tionem beneficio Prætoris obtinet. Partim etiam, vt oſten-
derem nihil referre, ſiue is qui ſe aſſerit hæredem, ex te-
ſtamento, vel ab inteſtato, ſiue per ſe, ſiue per aliũ, quem
c in poteſtate habet, aut etiam extraneũ hæres c exiſtat,
117 † adeo quod & hæredis hæredi concedatur hæc actio, ve
luti ſi Titius hæres Seij tandem defunctus, me ſucceſſorẽ
relinquat, ſicut Titij hæreditatem meam eſſe aſtruere poſ
ſum, ita & Seij, quoniam pro regula traditum eſt, eum,
d qui hęredis hæres eſt, etiam primi teſtatoris d hære
118 dem cenſeri. † Appoſui, aduerſus poſſidentem pro
hærede: is enim, qui titulo vniuerſali pro hærede, vel pro
poſſeſſore poſſidet hæreditatem totam, vel partem etiam
e minimã, huic iudicio e ſubijcitur. † Dicitur autem pro
119 hærede poſſidere, qui cõtendit & aſſerit ſe hæredẽ eſſe,
120 ſiue hoc putet, ſiue ſciat ſe nõ eſſe. † Quod ſi nec eſt, nec
putat, nec aſſerit ſe eſſe hæredem, neque hoc allegare po-
teſt, vel per mendacium, neq; vllam omnino vel iuſtam
vel coloratam poſſidendi cauſam habet, tunc dicitur pro
poſſeſſore poſſidere, quia interrogatus, cur poſſideat? re-
ſponſurus eſt, quia poſſideo, vt prædo, fur, raptor, &
f quilibet malæ fidei poſſeſſor. Idem eſt f & ſi quis alle-
garet titulum, eumque probaret, qui tamen iure inuali-
121 dus eſſet, nec haberetur pro titulo. † Cæterum titulum
ſingularem allegans, vt quia hæreditatem ab aliquo bo-
na fide emit, vel quia ei donata eſt, aut in dotem aſſigna-
ta, aut in ſolutum data, vel alio quopiam titulo aduenit
petitione hęreditatis non tenetur. Atque hoc eſt, quod
per manus traditur, petitionem hæreditatis non dari
122 aduerſus ſingulari titulo poſſidentem. † Doctores
circa diuerſi iuris rationem variant, ego illam vt verio-
rem amplector, nam qui titulo ſingulari poſſidet, is ad
cauſam dominij nititur, ſuper qua petitio hæreditatis ſe
non fundat: ſufficit enim docere, bona hæreditaria ſub
manu defuncti fuiſſe, itaque ius eorum, qui titulo ſingu-
lari poſſident, longe potentius eſt, quam quod per peti-
123 tionem hæreditatis tollatur. † Sunt tamen plerique ca-
ſus, vbi petitio hæreditatis contra titulo poſſidentem exer-
ceri poteſt, veluti ſi poſſeſſor bonæ fidei hæreditatem mo-
dico vendidit, vel ſi iuſtum precium interuenerit, ipſe ta-
men venditor aut non eſt ſoluendo, aut non extat. Item
qui hæreditatem alienam ſciens emerit, vel eam quomo-
documque a Fiſco comparauerit, vel a muliere in dotem
acceperit, aut ſi cui hæreditas ab hærede ſcripto recepta
certa quantitate reſtituatur, vel iuſſu teſtatoris paruo pre
g cio vendidit, hi g omnes hac actione, non quidem di-
recta, ſed vtili obligantur, quamuis titulo ſingulari poſ-
124 ſideant. † Ex quibus etiam colligis, hanc actionem
interdum directam, interdum vtilem eſſe. Quod autem
ſupra diximus, poſſidentis pro hærede, vel pro poſſeſſo-
125 re, hoc iudicio teneri, † id ad eos quoque producendum
eſt, qui nihil poſſident, dum tamen dolo deſierint poſſide-
re, vel ſe liti obtulerint, ac ſi poſſiderent, petitore igno-
h rante, vtraque enim ſpecie h conueniuntur. † Anne-
126 xum eſt, vt hæreditatem, &c. quoniam petitioni hæ-
reditatis hæc natura inſidet, vt non ex modo poſſeſſionis,
ſed ex iure eius qui petit, actio formetur. Vnde qui in to-
tum hæres eſt, is contra poſſeſſorem, licet minimam rem
127 poſſideat hæreditariã, ad aſſem hæreditatis aget. † Sic
e diuerſo in partem hæres, partẽ vendicabit hac actione,
etiamſi tota hæreditas ab aduerſario poſſideatur, atq; in
hoc tantum oportet eſſe actorem, vt recte formetur libel-
lus. Vides ergo, non ſemper totam hęreditatem peti, ſed
nonnunquam partem eius aliquam, modo talis ſit pars,
i quæ iura i habeat hæreditaria, hoc eſt, vt ſit quota hæ-
reditatis, vt vulgo loquuntur, & contineat iura actiue, &
paſſiue, non ſit quota bonorum. Hoc autem ſolum officio
Iudicis reſtituitur, quod aduerſarius poſſidet, aut totum,
K ſi ex aſſe hæres eſt, aut pro parte, ex qua hæres eſt, vt K
Gaius tradit. Debet ergo actor ſuam perſecutionem ex ſe
metiri, Iudex vero ſententiam ex perſona vtriuſq; litiga
toris. Poſtremo additum eſt, vna cum acceſſionibus.
128 † non ſolum.n. res hæreditariæ ſiue corporales, ſiue in-
corporales, aut quæ hæreditatis cauſa comparatæ ſunt,
l quarumve periculum ad hæredem pertinet, quamuis l
hæreditariæ non ſint, puta res pignori datæ defuncto, aut
commodatæ aut depoſitæ, in hanc actionem veniunt, ve-
rumetiam fructus & augmenta, quæ poſt mortem teſta-
toris hæreditati acceſſerunt, recte petuntur. Sic econuerſo
plerumq; habetur ratio eorũ, quæ ex hæreditate perierũt.
129 † Hæreditas enim & augmentum recipit, & diminu-
tionem, primum ex fructibus, deinde ex precijs rerum
m hæreditariarum exactis, vel quæ exigi m potuerunt. In
hoc autem multũ refert, an quis bona vel mala fidei hære-
130 ditatẽ poſſederit. † Bonæ fidei poſſeſſor dicitur in hoc
n propoſito, n qui iuſto errore putabat, hæreditatẽ ad ſe
pertinere,

ADDITIONES.

a In l.vlt.C.de pet.hær.
b Iuxta l.hær.pet.& ibi Bald.C.de pet.hær.
c l.1.2.& 3.in princ.& §.1.& vlt de pet hær.
d l. Paterfamil. primis tabulis. in fine vbi Bart. & alij. ff. de vulg.& pupil.& l.vlt.C.de hęr.inſtit.& l.ſi quis filium.§.vlt.ff.de pet hær.
e l.Regulariter.9.cum l.ſeq ff hoc tit.
f Tex in l.pro hærede.cum duabus ll ſeq.ff.de pet hæred.
g l.Nec vllam.§.1.& 2.& §.ſed ſi quis ſciens.cum duobus §§.ſeq.ff.de pet.hæred.
h Dicta l nec vllam §.non ſolum.
i l.Si quis ſeruum,§ vlt.cum l.ſeq.ff.de legat.2.l.mulier.§.vlt.ff ad Trebellianum.
K In l.licet minimã,10.ff.de pet.hær.& l.1.§.1.ff.ſi pars hær.pet.
l l.19.& non tantum.ff hoc noſtro tit.
m l.20.Item veniunt,§.item non ſolum, & l.ſi quo tempore.§.fructus.ff.hoc tit.
n Dicta l. Item veniunt.§.item eos.& l.ſed etſi.§.ſcire & §.conſuluit.ff hoc tit.

pertinere, vel qui credebat teſtamentum validum, aut
ſe proximiorem agnatum, cum non eſſet, aut alias babe-
131 bat probabilem litigandi cauſam.† Malæ fidei eſt, qui
nullam vnquam iuſtam cauſam babuit poſſidendi, vel ab
initio ſciuit, aut ſcire debuit, ſibi nullum ius eſſe, quem
Iuriſconſulti prædonem, & quaſi bæreditatum inuaſo-
rem nuncupant. Item qui ab initio iuſtam ſe fouere cau-
ſam credebat, poſtea iuris alieni conſcius factus, vel de
ſuo iure dubitans, nibilominus litigare perſeuerat: cu-
ius generis præſumuntur omnes poſſeſſores poſt motam
a controuerſiam, & multo magis poſt litem a conteſta-
tam. Excipiendi tamen ſunt, qui probabilem reſiſtendi
cauſam babent, & de hoc in progreſſu iudicij conſtet, at-
b que ita puto b Martinum ſenſiſſe. † Ad propoſitum
132 redeũdo, malæ fidei poſſeſſor tenetur ad omneis fructus
ex bæreditate perceptos: item ad eos, qui percipi po-
tuerunt, aut debuerunt: item de precijs rerum perdita-
rum, ideſt, earum, quæ in rerum natura eſſe deſierunt, vel
quæ diminutæ ſunt, & ex bæreditate exierunt legitime,
puta per vſucapionem: ad bæc enim omnia obligatur
c malæ fidei poſſeſſor, quantumcunque expreſſe c non pe-
133 tantur. † Cæterum bonæ fidei poſſeſſor, non vltra quam
locupletior eſt factus, tenetur: nam neque diminutorum,
d neque perditorum rationem reddit, qui ſua d re abuti
134 videtur. † Ex prædictis colligis, bæc in actione ex par-
te actoris requiri, vt ad eum bæreditas pertineat teſta-
to vel inteſtato, ex parte vero rei, vt is bæreditatem poſ-
135 ſideat titulo vniuerſali pro bærede, vel poſſeſſore. † Vt
autem quis experiri poſſit boc iudicio, duo ſunt neceſſaria.
Primum, quod conſtet de morte teſtatoris, vel per teſtes,
e vel per famã certis auctoribus e natam: mortem enim
f niſi certo ſciat actor, non recte agit, f quia læſam babet
conſcientiam: imo improbus cenſeri debet, qui ſolicitus
eſt de adipiſcenda bæreditate viuentis. Secundo, vt age-
136 re volens prius adierit bæreditatem iure ciuili,† g ſi-
g cut in bonorum poſſeſſoria bæreditatis petitione neceſſe
eſt, vt quis bonorum poſſeſſionem petat iure Prætorio,
priuſquam agat. niſi enim adita ſit bæreditas iure ciuili,
vel agnita bonorum poſſeſſio iure Prætorio, petitio bære-
ditatis non competit. Ex quo conſequitur, quod cum poſt
h aditionem deſinat eſſe bæreditas, & h confundatur
cum bonis ſucceſſoris, petitionem bæreditatis aliquanto
laxius intelligendam eſſe, non proprie pro bæreditate, ſed
i pro declaratione bæreditarij iuris, i quo actor inten-
137 dit, ſuas eſſe res a teſtatore relictas. † Ex prædictis
quoque conſtat, in petitione bæredis ſufficere probationem
ſolius tituli: ſatis eſt docere actorem, quod talis res, quam
petit, tantummodo poſſeſſa detentave per defunctum
tempore mortis fuerit: cum tamen in rei vendicatione
probandũ ſit dominiũ. Quinimo cũ Petitio bæreditatis ſit
iudicium vniuerſale, vbi non reſpicimus res vel partes
principaliter, ſed ius bæreditatis, & ob id non tenetur
138 actor ſpecificare res bæreditarias.† In bãc formam K
K proponi poteſt petitio bæreditatis: Cum Titius in Chri-
ſto defunctus ſit, & ego ſim eius proximus agnatus,
vel ſim ab eo hæres inſtitutus in teſtamento, quare
peto me declarari hæredem, & aduerſarium cogi ac
condemnari, vt res hæreditarias mihi reſtituat, vna
139 cum fructibus, &c. † Illud etiam addendum eſt, ve-
lut actuarij vice, quamuis alias non ſit receptum iure,
quod poſſeſſor alicuius rei poſſit cogi ad oſtendendum ti-
tulum, diuerſum tamen in petitione bæreditatis obtinet,
boc enim in ea regulare & perpetuum eſt, quod poſſeſ-
ſor interrogatus de qualitate poſſeſſionis, eam declara-
l re l teneatur; quod m Zaſius contra Bart. adeo ve-
m rum eſſe defendit, n vt patet non ſufficere, ſi quis ſim-
n pliciter ſe bæredem aſſerat, ſed neceſſe eſſe, vt declaret
qualitatem ſuæ ſucceſſionis, an ex teſtamento, vel ab in-
teſtato bæres ſit, quam ſententiam conſuetudo, optima
legum Interpres, confirmat. Puto tamen id tum proce-
dere, ſi vel Iudex vel aduerſarius petant certificari de
huiuſmodi qualitate: alias ſi nibil aduerſus eum, qui pe-
tendo bæreditatem ſimpliciter ſe bæredem defuncti ait,
opponatur, prorſus valebit. Atque ita Bartoli opinio,
ſi mitigetur, ſuſtineri poterit.

ADDITIONES.

a Dicta l. ſed etſi. 25. §. ſi ante. ff. hoc tit. & l. 1. & 2. C. eod.
b Quem Glo. allegat in d. §. ſi ante. pro quo tex. eſt in l. igitur. § generaliter. ff. de libe. cau.
c l. Si poſſeſſor. §. vlt. & l. ſeq. ff. de pet. hær.
d Dicta l. ſed etſi. §. conſuluit.
e Text. in l. ſiquidem. C. ſol. matrim.
f l. Hæres. & l. qui hær. ff. de acquir. hær.
g Tex. in l. 2. §. interdum. ff. de vulg. & pup. ſubſtit. & in l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bon.
h Iuxta l. qui liberis, §. filio impuberi. de vulg. & pup.
i l. Licet minimam. ff. de pet. hær. Bart. in l. 3. ff. de bon. poſſ.
K Hæc forma probatur ex l. 3. ff. de pet. hær.
l l. Cogi. C. de petit. hær.
m Hic.
n Per l. ſi defenſor, § qui interrogatus. ff. de interrog. act.

---

§. Fuerat.

1 De actionibus ex ſtipulatu & rei vxoriæ.
2 Actio rei vxoriæ in actionem ex ſtipulatu transfuſa.
3 Actio rei vxoriæ vnde dicta fuerit.
4 Surrogatum ſapit naturã eius, in cuius locũ ſurrogatur.
5 Priuilegium tacitæ bypothecæ, & num. 8.
6 Priuilegium prælationis. & num. 11.
7 Dotis cauſa multum priuilegiata.
9 Extraneo etiam concedi priuilegium tacitæ bypothecæ.
10 Tacita bypotheca vnde dicatur.
11 Vxor præferenda creditoribus, etiam expreſſam bypothecam babentibus.
13 Mulier Fiſco potior in dotis cauſa.
14 Beneficiũ prælationis in dote confeſſata non babet locũ.
15 Priuilegiũ prælationis eſt perſonale.
16 Diffinitio actionis ex ſtipulatu pro dote.
17 Quibus detur actio pro dote.
18 Dos quid ſit.
19 Quid ſit donatio propter nuptias.
20 Dos & donatio propter nuptias æqualitatẽ iuris babẽt.
21 Sicut dos, ita & donatio propter nuptias ſubeſt tacitæ bypothecæ.
22 Idem in bonis parapbernis obtinet.
23 Aduerſus quos detur pro dote actio.
24 Etſi non interueniat ſtipulatio in dotis promiſſione, fingitur tamen interueniſſe.
25 Idem eſt, ſi ſtipulatio inutiliter interuenerit.
26 Tam pro certa, quam incerta dote, actio ex ſtipulatu competit.
27 Vt exactioni dotis locus ſit, contractum matrimonium eſſe oportet.
28 Actione dotis & petitur, & repetitur dos.
29 Dos profectitia quid aduentitia.
30 An & quando extraneo actio pro dote detur.
31 Quis dicatur extraneus in boc propoſito.
32 Conſtante matrimonio dos non repetitur.

33 *Fallit,ſi maritus ad inopiam vergat.*
34 *Quando ſoluatur matrimonium.*
35 *Res dotales diuerſimode reſtituuntur.*
36 *In actione dotis petendæ quid probandum.*
37 *Quid probandum in repetenda dote.*
38 *Forma libelli in dote petenda.*
39 *Forma libelli pro repetenda dote,*
40 *Si de donatione propter nuptias agatur, quomodo formandus ſit libellus,*
41 *Maritus habet priuilegium competentiæ, in quantum facere poteſt.*

Fuerat antea & *a* rei vxoriæ actio vna ex bonæ fidei *b* iudicijs: ſed cum *c* pleniorẽ eſſe *d* ex ſtipulatu actionem inueniẽtes, omne ius, quod res vxoria antea habebat, cũ multis *e* diuiſionibus in actionem ex ſtipulatu quæ *f* de dotibus *g* exigendi proponitur, trãſtulerimus, meritò rei vxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu actio quæ *h* pro ea introducta eſt, naturã bonæ fidei iudicij *i* tantum in exactione dotis meruit, K vt *l* bonæ fidei ſit. Sed & tacitã *m* ei dedimus hypothecã. *n* Præferri autem alijs creditoribus in hypothecis tunc cenſuimus, *o* cum ipſa mulier de dote ſua experiatur: cuius ſolius prouidentia hoc induximus.

1 Occaſione *actionum* † *bonæ fidei ſubnectitur de duabus actionibus, pro dote vel exigenda, vel repetenda olim conceſſis: quarum prior* ex ſtipulatu *erat, & marito competebat pro dote petenda, altera* rei vxoriæ actio *dicebatur, quam ſoluto matrimonio vxor habebat aduer-*
2 *ſus maritum ad repetendas res dotales.* † *Iuſtinianus hanc poſteriorem cum omnibus ſuis qualitatibus ſuſtu-*
a *lit, & in actionem ex ſtipulatu ſua, a conſtitutione transfudit, vt ſic vtraque ſpecie hæc competeret.*
3 *a* Rei vxoriæ actio. † *Sic dicta, quod peculiariter vxori dabatur, ad repetendam dotem poſt ſolutum matrimo-*
b *nium. Scribit autem* b *Cicero formulam arbitrij rei vxoriæ fuiſſe.* Quod æquius melius, *vel vt plerique*
c *codices habent: quantum æquius melius: cuius etiam* c
d *Iabolenus & Proculus* d *meminere.*
e *b* Iudicijs. *Actionibus: ſic enim ſæpe Iudicia* e *pro actionibus ſumuntur.*
c Pleniorem. *Quam rei vxoriæ actio.*
d Ex ſtipulatu. *Scilicet pro dote, quæ marito concedebatur contracto coniugio ad exigendam ſibi dotẽ promiſſã.*
* *e* Diuiſionibus. *Quas alibi* * *Accurſ. recenſet.*
f De dotibus. *Vel quaſi dotibus, veluti ſi quid ſeruo do-*
f *tali ſit legatum, inuitæ* f *mulieris.*
g Exigendis. *Id eſt ſoluto matrimonio repetendis vel recipiendis,*
h Pro ea. *Rei vxoriæ actione.*
i Tantum. *Id eſt, quando pro dote petenda vel repetenda datur, tunc bonæ fidei eſt, alias ſemper eſt ſtricti iuris.*
K Vt bonæ fidei. *Retinet ergo naturam actionis rei*
4 *vxoriæ, in cuius locum ſuffecta eſt,* † *propter* g *regu-*
g *lam, quæ dicitur,* Surrogatum ſiue ſubordinatum ſapit naturam eius, in cuius locum ſurrogatur.
h *l* Bonæ fidei. *Ex vtraque parte, tam mariti,* h *quam vxoris. Quamuis ergo ex ſtipulatu actio prius ſtricti iuris fuerit, quippe ex ſtipulatione profecta: tamen in fauorem dotis ad exemplum rei vxoriæ actionis (quæ bonæ fidei fuit) ſimiliter bonæ fidei eſſe iubetur.*
5 *m* Ei dedimus. † *Scilicet actioni ex ſtipulatu dotis cã: quia hoc priuilegiũ tacitæ hypothecæ actioni dotis cõceſſũ eſt, nõ mulieri, & tam in marito, quã in vxore locũ habet.*
6 *n* Præferri. † *Vltra tacitam hypothecam habet vxor etiam priuilegium prælationis, hoc eſt, quod propter hanc tacitam hypothecam præferatur omnibus creditoribus mariti, ſicut infra latius dicetur.*
o Cum ipſa mulier. *Emphaſin habẽt hæc verba: quaſi diceret, hoc prælationis beneficiũ tum obtinet, quãdo ipſa mulier, non etiã alius ageret ad dotem repetendam, ſicq; ipſi mulieri tam cõceſſit. Imp. hoc priuilegium, & non tranſtulit ex rei vxoriæ actione in iudicium ex ſtipulatu.*

Cum ad humani *generis conſeruationem nihil æque neceſſarium ſit, ac matrimonium, quod ſine dote raro contingere ſolet: reiq; publicæ interſit, vxores ſuas dotes ſal-*
7 *uas habere:* † *ideo dotis cauſa multa priuilegia a* i *le-*
i *gibus inuenta ſunt, quorum duo hîc recenſentur, quæ pau-*
8 *cis expedienda fuerint.* † *Primum priuilegium eſt tacitæ* hypothecæ, *quam mulier habet in rebus mariti pro dote ſua illata, & contra maritus in rebus vxoris. Sicut enim mariti bona tacite ſunt obligata pro reſtitutione dotis, ita*
K *quoque maritus* K *tacitam habet hypothecam in bonis*
9 *vxoris pro conſequenda dote ſibi promiſſa.* † *Ex quo illud etiam conficitur, extraneo quoque, qui dotem pro muliere dedit, eamque ſibi reſtitui ſtipulatus eſt, hoc priuilegium concedi, vt recte Iaſon contra Baldum & Angelum defendit. Nam hoc priuilegium ineſt ipſi actioni ex ſtipulatu, & non datum eſt mulieri, hoc eſt, non eſt perſonale priuilegium, ideoque tranſit ad quemcunque*
l *ſucceſſorem, etiam extraneum: id quod* l *Bartol. etiam*
m *voluit, & Iuſtiniani* m *cõſtitutione comprobatur.* † *Di-*
10 *citur autem* tacita hypotheca, *quia etſi de ea in contractu matrimonij nihil ſit expreſſum, ſola tamen legis diſpoſitione inducitur ſine vllo facto hominis, ſaltem circa hypothecam concurrente. Nam ſimulatque contractum eſt coniugium, bona hinc inde tacite ſunt obligata hic, marito ad petendam, dotem ſibi promiſſam, illic vxori ad dotem repetendam, ſoluto matrimonio, maritoue ad ino-*
n *piam vergente, ſola auctoritate legis ipſo iure* n *naſcitur obligatio. Et ſi impugnes, nonne concurrit etiam ibi factum hominis, ſcilicet contrahere nuptias? Reſpondeo, hoc non ad rem pertinere, quoniam hoc factum reſpicit matrimonium, in nullo reſpicit bona, ſed ſola lex diſpo-*
11 *nit & operatur.* † *Secundum beneficium eſt prælationis, quod ſcilicet vxor præferatur omnibus alijs creditoribus mariti, qui aut nullam omnino, aut certe tacitam hypothecam*

ADDITIONES.

a Quæ extat in l. 1. C. de rei vxo. act.
b Cic. lib. 3. Offic.
c l. In his rebus. 21. §. vlt. ſol. matr.
d l. Si cum Cornelius. 92. de ſol.
e Sup hoc tit. in § quædam & ibi. in quibus tribus iudicijs. & in eo § in bonæ fidei.
* In l. vnica. C. de rei vxo act.
f l. 3. De fund. dot.
g l. Quod debitori ff. de donat. cauſa mort. l. ſi creditori de leg. 1. & d. l. vnica. C. de rei vxo. act. & l. 1. § hæc actio. ff. ſi quis teſtam. lib eſ. iuſ. fue. in quib. locis Doct. hanc regulam ãple diſcutiunt.
h Angel. & Iaſ. hic.
i De quib. Doc. in l. 1. ff. ſol. mat. & l. aſſiduis. C. qui pot. in pig. hab.
K l. Vnica, § 1. & ibi tacitam hypothecam damus ex vtroque latere. C. de rei vxo act.
l In l. 1. & l. 40. poſt dotem. ſoluto matr.
m Tex. in d. l. vnica. § 1.
n Dict. l. aſſiduis. & d. l. vnica, §. vt plen.

Digitized by Google

a *hypothecam in bonis* a *mariti habent, & de hoc nul-*
lum eſt dubium. Sed quid ſi creditores habeant pactam
& expreſſam hypothecam? & præferendos eſſe credi-
b *tores mulieri* b *Bartolus putat: in quam ſententiam*
11 *vulgo deinde itum eſt.*† *Ego vero cenſeo adhuc præfe-*
rendam eſſe vxorem, nec iuris ratione contrariam opinio-
nem probari poſſe, propter generalia verba, quibus leges
hac de re tractantes vtuntur, nec inuenio vllum textũ cir-
c *ca hoc diſtinguentem: durum itaque eſt* c *hominis di-*
d *ſtinctionem admittere. Sic enim loquitur* d *Imperator:*
In rebus dotalibus vendicandis mulierem omnem
habere poſt diſſolutum matrimonium prærogatiuã
iubemus, & neminem creditorum mariti, qui ante-
riores ſunt, poſſe ſibi potiorem cauſam in his per hy-
e pothecam vendicare: *& quæ ibi ſequuntur. Ita* e *&*
alibi: Sancimus, *inquit*, ex ſtipulatu actionem, quam
mulieribus pro dote reſtituenda dedimus, cuiq; etiã
tacitam donauimus ineſſe hypothecam, potiora iura
contra omneis habere mariti creditores, licet anterio
ris ſint temporis priuilegio vallati. *Nota hæc verba:*
Neminem creditorum, omnes creditores. *Atque*
hanc ſententiam vt veriorem, in Camera quoque Imperij
f *poſt multam diſputationem obtinuiſſe, alibi* f *a me an-*
notatum eſt, vt de ea non ſit amplius dubitandum. Ne-
que impedit argumentum a ſimilitudine ductum, de Fi-
13 *ſco ad dotem,* † *quum dos longe pluribus & maioribus*
priuilegijs cohoneſtetur, atque ipſe Fiſcus, imo mulier ſit
Fiſco potior in dotis cauſa. Nam ſi reperiantur duo inſtru
menta eodem die facta, quorum alterum contineat, mari-
tum eſſe obligatum Fiſco ex aliquã cauſa, atq; eo nomine
conſtitutam eſſe hypothecam bonorum ſuorum: alterum
vero habeat obligationem pro dote pariter ſub hypothe-
ca, hoc caſu fauore dotis præſumetur inſtrumentum dota-
g *le prius factum.* g † *Hoc autem prælationis beneficium*
14 *tunc procedit, quãdo dos actualiter & re ipſa marito da-*
ta fuit: ſecus ſi cauta tantum vel (vt vulgò dicunt) con-
feſſata fuit, vt quia maritus confiteatur cautione ſcripta
ſe accepiſſe dotem, de numeratione autem nõ conſtet, tum
enim mulier non præferetur cæteris creditoribus, ſi tamen
h *ſua credita probent per iuſtam* h *numerationẽ, alioqui*
ſi nihil haberent creditores præter cautionem ſcriptam,
nec alias credita docere poſſent, eo caſu, quia cum mulie-
re in pari caſu ſunt, mulier veluti fauorabilior, præcedit.
15 † *Et hoc priuilegiũ perſonale eſt, competit enim ſoli mu-*
lieri, ideſt, perſonę tantum, non etiam actioni: quare cum
naſcit quoque cum perſona, nec ad vllum alium ſucceſſo-
i *rem, exceptis deſcendentibus,* i *migrat, atq; in eo a prio-*
ri priuilegio, quod actioni inhæret, differt iſtud. Nunc ad
16 *actionem ipſam.*† Actio ex ſtipulatu de dote eſt perſo
nalis, & datur aduerſus ſtipulantem pro conſequẽda
dote promiſſa, conſtante matrimonio, vel etiam pro
repetenda, eo ſoluto. Perſonalis eſt: *quia ex ſtipu-*
K *latione, vel qualicunque dotis* K *promiſſione naſcitur.*
17 † *Dixi, datur, ſimpliciter, quia non ſolum maritus, eiuſ-*
ne pater experiri poteſt hoc iudicio ad exigendam dotem
promiſſam, ſed etiam vxor & pater eius, ad petendam
donationẽ propter nuptias (quæ viri dos eſt) hanc actio-
l *nem habet, quia æqualitas iuris inter vtramque dotem* l
18 *ſeruanda eſt.*† *Dos autem eſt, quod datur marito a mu-*
m *liere, parente, vel etiam extraneo, vt onera* m *matri-*
monij ſuſtineat. Nam & ab initio dos vxoris fuit, &
naturaliter in eius permanet dominio, non enim quod le-
gum ſubtilitate tranſitus earum in patrimonium mariti
videatur fieri, ideo rei veritas deleta vel confuſa eſt.
n *Ex quibus intelligimus, quod ait* n *Vlpianus,* dotem ip
ſius filiæ proprium eſſe patrimonium. *Doti reſpondit*
donatio propter nuptias; eadem enim cauſa, vt vitam
commode tranſigant, vel maritus, vel ipſius nomine alius
19 *confert.*† *Vnde Græcis dicta eſt, ἀντίφερνα, quaſi contra,*
vel mutua donatio. Vtraque igitur eſt donatio, vtraque
20 *ad matrimonij neceſſitatem deſtinatur,* † *& ideo tan-*
tam æqualitatem iuris habent, vt vtraque dos nuncupe-
o *tur etiam ab antiquis* o *Legumlatoribus. Vnde dici-*
mus, dotem & donationem propter nuptias paribus
ambulare paſſibus, *id eſt, pari iure accipienda eſſe*
p *vtriuſque* p *pacta. Quod Iuſtiniano tandem adeo viſum*
q *eſt,* q *iuſtum, vt æqualitatem omnimodam quantita-*
tis etiam, nedum pactorum introduceret, quam tamen
conſuetudo non admittit, contenta æqualitate interpre-
tandi iuris. Poteſt igitur minor eſſe dos, quam donatio
propter nuptias, aut contra, poſſunt & pacta eſſe di-
ſparia, interpretatio tamen iuris par erit de re pari. Por-
ro iſtam æqualitatem dotis & donationis propter nu-
ptias debet etiam ad priuilegium tacitæ hypothecæ re-
21 *ferre, quod huic actioni ineſt,* † *quia ſicut dos, ita &*
propter nuptias donatio ſubeſt tacitæ hypothecæ, huiuſq;
nomine habet vxor mariti bona tacite, vi & poteſtate le-
r *gis* r *obligata.* † *Quod & in bonis paraphernis, quæ*
22 *vxor vltra dotem marito adfert, obtinere, iure* ſ *tradi-*
tum eſt. Quod tamen in Camera Imperij verum exi-
ſtimarunt Domini, ſi intelligamus hanc hypothecã, quo
ad bona iſta paraphernа, non ineſſe cum priuilegio præ-
lationis, ſicut alibi t *a nobis annotatum extat. Redeun-*
23 *do ad definitionẽ, dixi in ea,* aduerſus ſtipulantẽ † *pro-*
prie enim is hac actione ex ſtipulatu tenetur, qui per ſti-
pulationem dotẽ promiſit, ſiue ſit vxor, ſiue maritus, vel
24 *parentes eorum, aut etiam extranei.* † *Quod ſi nulla ſti-*
pulatio dotis cauſa interuenerit, ſed nudo ſimpliciq; pa-
cto conſtituta ſit dos, adhuc huic iudicio locus erit, non
quia hæc ſimplex promiſſio per ſe illud operetur, ſed quia
nihilominus de iure fingitur interueniſſe ſtipulatio, adeoq;
ex hac ficta ſtipulatione hoc iudicium datur, ob dotis
ſummum fauorem, quod reuera maximum eſt, & mira-
25 *bile dotis priuilegium.* † *Eadem ratione fauoris, ſi inu-*
tiliter fiat iſta, ſtipulatio dotis reddendæ, perinde eſt, ac
ſi va-

ADDITIONES.

a Dicta l. aſſiduis.
b In d. l. aſſiduis.
c Argum. l. 1. §. generaliter. ff. de leg. præſtan.
d In l. rebus. C. de iure dot.
e In d. l. aſſiduis. quibus accedat tex. in §. his conſequens. in Nouel. de æqual. dot.
f Cent. 4 Obſer. 13
g Sic Bald. refert in l. dotis. C. de iure dot.
h Glo. eſt, quã Bal. dicit eſſe aureã in d. l. aſſiduis. in ver. dote.
i Ita Bart. in l. 1. ff. ſol. matrim.
K l. Ad exactionem. C. de dot. promiſ.
l Vt in Nouell. de æqual. dot.
m l. 1. l. Dotis fructus, & l. res in dotem. ff. de iure dotium.
n l. 3. §. Si igitur, de minoribus.
o l. cum multæ. §. 1. C. de donat. ante nup.
p Dicta l. cum multæ, § fin. autem donatio.
q In Nouell. de æqual. dot. §. 1.
r Glo. eſt in d. l. aſſiduis. ad finem.
ſ l. Vbi adhuc C. de iu. dot. & l. vlt. C. de pac. con. & ibi Doct. Iaſ. hic num. 41. Hic vſurpat Imp. poteſtatem Dei, quia, ex nihilo facit aliquid.
t Vide Obſer. 4. Centur. 5. & ibi iura.

a *ſi valida fuiſſet* a *interpoſita: Addidi*, pro conſequen
26 da dote, *ſimpliciter :* † *quoniam non intereſt, an certa*
ſpecies vel quantitas promiſſa ſit dotis nomine, an ve-
b *ro* b *collata in arbitrium boni viri, quinimo & ſi quis*
dotẽ promiſit, nulla omnino adiecta quantitate, ſed quod-
cunque ipſe arbitratus fuerit, recte ab eo, cui ita pro-
miſit, conueniri poteſt hoc iudicio : quoniam & hac fa-
cti ſpecie intelligitur, quantitatem dotis ad arbitrium bo-
c *ni viri* c *retuliſſe. Ex quo & illud diſcis: actionem ex*
ſtipulatu, quando pro dote intenditur, etiam ad incertum
dari, contra eius naturam : quum regulariter huic actio-
d *ni non ſit locus, niſi quando certum deductũ eſt in* d *ſti-*
27 *pulationem. Subieci*, conſtante matrimonio : † *nam*
vt exactioni dotis locus ſit oportet conſtare, contractum
e *eſſe matrimonium: antea enim ſicut dos non* e *intelligi-*
tur, ita nec exerceri poteſt hæc actio, quoniam hanc con-
f *ditionem in ſe habet omnis* f *promiſſio.* † *Adpoſui*, vel
28 etiam repetenda, *non enim ſolum petitur dos promiſſa*
hac actione, verumetiam data & illata repetitur, qua
in re intereſt, an de dote profectitia, vel aduentitia lo-
29 *quamur*, † Dos profectitia *Vlpiano eſt, quæ a patre*
vel parente proficiſcitur, qui filiam pro rerum ſuarum
viribus dotare compellitur. Aduentitia *vero dicitur,*
quam nemo ex paternis bonis, ſed quidam extraneus ali-
cunde dedit. Hanc aduentitiam vxor ipſa repetit, aliam
vero & parentes, ſi eam ſibi poſt ſolutum coniugium re-
ſtituendam ſtipulati pactiue ſint, non tamen aliter, niſi
g *conſentiat, vel certe non contradicat* g *filia.* † *Extra-*
30 *neo vero non aliter permittitur repetitio, niſi expreſſim*
pactus vel ſtipulatus fuerit dotem, quam pro muliere
31 *dedit, ſibi reddi.* † *Extraneum autem in propoſito ac-*
h *cipimus, qui non ſit parens mulieris, nec habeat eam in* h
poteſtate. Volunt enim Interpretes, fictionem, & præ-
ſumptionem ſtipulationis ceſſare in extraneo, quinimo
etſi ſtipulatio interpoſita ab eo ſit, hæc tamen actio deſi-
net in ipſo bonæ fidei eſſe, & ad naturam ſuam redibit,
quod nota dignum eſt. Et Hæc, quæ de repetenda dote tra
dimus, eadem ad donationem propter nuptias referre de-
bes, cum, vt ſupra dictum eſt, pari iure cenſeantur. An-
32 *nexum eſt*, eo diſſoluto : † *ſiquidem conſtante adhuc*
matrimonio dos non repetitur, regulariter, nec oritur
hæc actio ad repetendam dotem, quum dies conditionis
i *ante ſolutum matrimonium venire non* i *intelligatur,*
imo & ſi antea maritus vellet dotẽ reddere non poſſet,
K *quia ius* K *prohibet.* † *Si tamen conſtante coniugio ma*
33 *ritus ad inopiam vergeret, non eſſet locus prædictæ regu-*
læ, ſed mulier repetere dotem poſſet aduentitiam, ne pe-
l *riclitetur, & parentes* l *eius dotem profectitiam : quod*
m *tamen in extraneo nõ procedere* m *Iaſon prodidit. Qui-*
nimo eo caſu præter dotis exactionem poteſt vxor & bo-
n *na parapherna* n *petere, & item donationem propter*
nuptias, quam vel ex ſtatuto, vel ex pacto poſt finitum
34 *matrimonium lucratiua ſit.* † *Soluitur autem hodie ma-*
o *trimonium duntaxat morte, olim* o *pluribus modis con-*
35 *tingebat ſolutio.* † *Cæterum reſtituuntur res dotales ſo-*
p *luto matrimonio* p *diuerſimode. Res enim immobiles,*
ſoloque hærentes, niſi ſtatim exhibeantur, vſuræ ex his
debentur, mobiles vero intra annum reddere ſatis eſt.
36 † *Nunc quæ in hac actione probanda ſint, videamus. Et*
in actione quidem dotis petendæ probari debet, promiſ-
ſam eſſe ab aduerſario dotem, aduerſus quem agis. Doce-
ri autem id poteſt vel dotalibus inſtrumentis, vel teſti-
bus, quod ſi neutrum fieri poſſit, tum partium aſſertio in-
q *ſtruenda eſt coniecturis, ex qualitate* q *perſonarum.*
37 † *In repetenda vero dote oſtendendum eſt, ſolutionem*
r *dotis vel donationis propter nuptias* r *factam eſſe. Sim-*
plici tamen aſſertioni coniugis non facile credetur, niſi
inſtrumento confeſſionis, vel cautione ſcripta adiuuetur,
ſ *accedente lapſu* ſ *anni, vel biennij.* † *Forma huius*
38 *actionis pro petenda dote*, Quamuis ego haud ita pri-
dem per verba præſentis cõſenſus matrimoniũ con-
traxerim cum Berta, eiuſque ratione reus conuentus
mihi centum in dotem promiſerit, ipſe tamen admo-
nitus iſta centum ſoluere hactenus recuſauit iniu-
ſte. Quare peto reum condemnari, vt numeret mi-
hi prædictam dotem ad ſuſtinenda matrimonij one-
39 ra † . *Quod ſi ad repetendam dotem agatur, ſic propo-*
nenda eſt actio : Ego Berta nupſi Flacco, & eidem in
dotem dedi centum, quæ ſtipulata ſum mihi reddi
ſecundum euentum diei. Quamobrem præſente iam
caſu reſtituendæ dotis, ſoluto ſcilicet matrimonio
morte mariti Flacci, peto vt Titius, qui hæredẽ agit
Flacci defuncti, prædictam dotem reddat, eoque no-
mine iuſta ſententia condemnetur, &c. *Et hoc qui*
dem procedit, ſi pecuniæ ſumma in dotem data ſit, quod
ſi aliæ res mobiles vel immobiles dotis nomine traditæ
fuerint, exprimendæ ſunt in libello. Oportet etiam de-
clarare, vtrum res ſint æſtimatæ, quum in dotem daren-
t *tur, an non ſint, quia priori ſpecie non res, ſed æſtimatio* t
petenda eſſet, niſi mulieri data ſit electio tempore do-
u *tis* u *conſtitutæ, vel niſi ad hoc ſolum fuerit æſtimata, vt*
x *conſtaret, quãto fieret* x *forte deterior. Facile autem*
formas huius actionis variabis, ſi ad donationem propter
nuptias vel petendam, vel repetendam agas, quæ ſem-
y *per ſub appellatione dotis* y *intelligenda eſt.* † *Obſer-*
40 *ues etiam, pro diuerſitate caſuum libellum eſſe varian-*
dum: quia aliquando vxor agit aduerſus hæredes mari-
ti ſoluto matrimonio, aliquando conſtante matrimonio, ſi
maritus vergat ad inopiam, interdum aduerſus patrem,
qui pactus eſt dotem dare. Plerunq; etiam maritus agit
ad conſtituendam vel dandam ſibi dotem, nonnunquam
41 *hæres mariti, interdum vxoris hæres.* † *Hoc interim non*
eſt omittendum, maritum habere priuilegium compe-
z tentiæ, *id eſt, in quantũ commode poteſt, ne ad* z *aſſem*
exigatur.

A D D I T I O N E S.

a Dicta l. vnica, §. accedit. & ibi Glo. C. de rei vx. act.
b l. 3. C. de dot. promiſ.
c l. Si cum ea. C. de dot. promiſ. l. cũ poſt. §. gener. ff. de iu. dot.
d l. Si quis certum, ff. ſi cert. per.
e l. 3. & l. promittendo ff. de iu. dot.
f l. Stipulationum. & l. non enim, ff. de iu. dot.
g l. 2. § quod ſi in patris §. voluntatem. ff. ſol matr.
h Dicta l. vnica, §. accedit.
i l. Cedere diem 213. ff de verb. ſign.
K Dicta l. 2. ff. ſol. matr. & l. 2. de dote præleg. iuncta l. 1. C. ſi dos con. matr ſol. fuer.
l l Si conſtante, ſol. matr. l. vbi. C. de iu. dot.
m In d. l. ſi conſtante in princ.
n Sicut deſcribũtur in l. ſi ergo, §. dotis aũt cauſa. ff. de iu. dot.
o Sic habes in l. conſenſu. C. de repud.
p Dicta l. vnica, §. exactio. C. de rei vxo act.
q l. Cum citra. C. de iu. dot. l. quæro & l. cũ poſt. §. gener. ff. eo.
r l. 1. C. de do. cauta nõ nu. & l. ſi ex cautione, C. de nõ nu. pec.
ſ l. Vlt. C. de do. cau. non num.
t l. Quoties, C. de iure dot.
u l. Plerunque. ff. de iure. dot.
x l. Si inter virum. C. eod. tit.
y Dict. Nouel de æqual. dot.
z l. Non tantum, ff. de re iud.

exigatur. Vnde ſi Iudex maritum inſolidum condemnet, vel ſimpliciter pronunciet, Condemno te ad reſtituendam dotem: hic maritus habebit exceptionem priuilegij
a *competentiæ,* a *ſententia non obſtante: præterquam in caſu, ſi pater filiæ promiſiſſet genero dotem, quam ſciret ſe non poſſe ſoluere, vt ſic induceret generum: tum enim*
b *inſolidum condemnabitur; nec habebit* b *competentiæ beneficium.*

ADDITIONES.

a Pro quo facit l.etiam.§.licet.& l.maritum,ff.ſolut. matrim.
b Tex.eſt elegās in l.pen.in fi. de iu.do. vide etiam Zaſ. in ſuis intel.

§. In bonæ fidei.

1 *Veteri iure, quo ad compenſationem differebant actiones bonæ fidei & ſtricti iuris.*
2 *Iuſtinianus conſtituit compenſationem in tam ſtricti iuris quam bonæ fidei iudicijs ipſo iure conſiſtere.*
3 *Arbitrari quid ſit.*
4 *De dictione, Inuicem.*
5 *Compenſatio alieni debiti an admittatur.*
6 *Compenſatio quid ſit.*
7 *In Depoſiti actione nulla compenſatio conceditur.*
8 *Depoſiti actio variè priuilegiata.*
9 *Omnis actio ipſo iure per compenſationem tollitur.*
10 *Excipitur actio depoſiti.*
11 *Vt actio per compenſationem tollatur, neceſſe eſt eam ab aduerſario oppoſitam eſſe.*
12 *Quo modo ius nouum differat a iure veteri circa compenſationem.*
13 *Compenſationis deſcripto: & cur introducta ſit.*
14 *In debito ciuili tantum non opponitur compenſatio.*
15 *Vt compenſatio locum habeat, neceſſe eſt debitum eſſe liquidum.*
16 *Quantum tempus dari debet ad liquidandum debitum.*
17 *Debitum tertij non poteſt allegari in compenſationem.*
18 *Effectus compenſationis eſt, quod vim ſolutionis habeat.*
19 *Compenſatio non poteſt excedere quantitatem debitam & compenſabilem.*
20 *Iurans ſe ſoluturum, compenſationis obiectione excuſatur a periurio.*
21 *Compenſatio in ijs tantum rebus locum habet, quæ functionem, id eſt, promiſcuum vſum recipiunt.*
22 *Quæ res dicantur fungibiles.*
23 *Sola pecunia quantitas dicitur. & num. 28.*
24 *Diſſimilitudo rei fungibilis impedit compenſationem.*
25 *De ſpecie ad quantitatem illicita eſt compenſatio.*
26 *Fallit, ſi ſpecie perempta deueniatur ad æſtimationem.*
27 *Quantitatis ad quantitatem permittitur compenſatio.*
29 *In quibus caſibus prædicta regula fallat.*
30 *Si quantitas ſoluitur vt ſpecie, an ad aliam quantitatem compenſetur.*
31 *Speciei ad ſpeciem non fit compenſatio.*
32 *Generis ad genus non obijcitur compenſatio, contra communem opinionem.*
33 *In obligatione generis omnes ſpecies obligantur.*
34 *Genus nihil aliud eſt, quam ſpecies ſimul collecta.*
35 *Quomodo qualitatis ad qualitatem fiat compenſatio.*
36 *Expenſarum compenſatio quare in vſum recepta.*
37 *In delictis & criminibus fit compenſatio.*
38 *Ad pœnæ euitationem compenſatio admittitur.*
39 *In quibus caſibus non liceat compenſare.*

In bonæ fidei a Iudicijs libera poteſtas permitti videtur Iudici *b* ex bono & æquo *c* æſtimādi, quantum actori *d* reſtitui debeat. *e* In quo & illud continetur, vt ſi quid *f* inuicem *g* præſtare actoré oporteat, eo *h* compenſato, *i* in reliquum *K* is, cum quo actum eſt, debeat condemnari. Sed & in ſtricti iuris iudicij ex reſcripto Diui Marci *l* oppoſita doli mali exceptione, *m* compenſatio inducebatur. Sed noſtra *n* conſtitutio eaſdem *o* compenſationes, quæ *p* iure aperto nituntur, latius introduxit, vt *q* actiones *r* ipſo iure *s* minuantur *t* ſiue in perſonā, ſiue alias quaſcunque, excepta *u* ſola depoſiti actione, cui aliquid *x* compenſationis nomine opponi ſane iniquū eſſe credimus, ne *y* ſub prętextu cōpenſationis, depoſitarum rerum quis *z* exactione defraudetur.

1 Veteri † *differebant inter ſe bonę fidei ſtrictiq; iuris actiones, quantum ad compenſationem attinebat: nam in bonæ fidei iudicijs ipſo iure compenſatio admittebatur: hoc eſt, eo ipſo, quod Iudex compertum habebat compenſationi locum eſſe, actio mox ipſo iure ſine facto hominis, vt ipſa minuebatur ad quantitatem debitam, poteratque Iudex ex officio repellere agentem, reumque conuentum abſoluere, etſi nihil ab eo petitum eſſet. Quinimo licet Iudex reum condemnaſſet in totam ſummam, iſq; ſoluiſſet: poterat tamen nihilominus debitum compenſabile, velut indebite ſolutum, repetere, & proceſſus erat nullus: hoc enim eſt ipſo iure aliquid conſiſtere. In perſecutionibus vero ſtricti iuris, Iudice etiam ſciente rem eſſe compenſabilem, non tamen fiebat compenſatio, niſi reus conuentus doli exceptione obieciſſet aduerſario, dicendo, Dolo facis quia petis quod reſtituturus es. Ea autem omiſſa, etſi in totam ſummam debiti cōdemnatio facta erat, pro-*
2 *ceſſus non irritabatur.* † *Hanc antiqui iuris differentiam*
a *Iuſtinianus ſua* a *conſtitutione ſuſtulit, ſanciens, compenſationem & in ſtricti iuris, & bonæ fidei iudicijs ipſo iure conſiſtere, ita quod neutrubi amplius ſit opus doli exceptione ſubmouere agentem, ſed quacunque ratione conſtet Iudici extare rem compenſabilem, mox ipſo iure minuatur, & perimatur ius actoris ad quantitatem debitam ſiue concurrentem.*
b a Iudicijs. b. *Actionibus: nam inter reliquas acceptiones, iudicium non raro actionem ſignificat: vt in §. præcedenti diximus.*
b Ex bono & æquo. *Id eſt, ex equitate naturali, neque*
c *enim verum eſt, aliud bonum eſſe, aliud æquū, vt* c *Accurſius cenſuit, ſed bonum & æquum abſolute bonitatem æquitatemq; ſignificat, & iuris medullam, germanamque iuſtitiam, vt Budæus* d *alibi docte enarrat.*
d
3 *c* Aeſtimandi. *Id eſt arbitrandi.* † *Eſt enim* arbitrari *nihil aliud quam æſtimare, taxare, & cēſere ex æquitate.*
d Reſtitui. *Ab ipſo ſcilicet, reo.*
e In quo. *Id eſt, in qua libera poteſtate Iudici permiſſa.*
4 *f* Inuicem. † *E regione, ſeu vice verſa, quia ſcilicet actor ipſi quoque reo teneatur, debeat ei aliquid. Sane hæc vocula, inuicem, vt plurimum notat perſonarum quarundam reciprocationem.*

g Præſtare

ADDITIONES.

a In l.vlt.C.de compenſ.
b De varia huius voculæ iudicij acceptione. vide Glo. in §. præterea ſup. quibus non eſt perm.fac.teſt.
c In l.1.ff.de iuſ.& iur.
d In d.l.1.

5 g Præſtare actorem. Ipſi videlicet reo: † nam alieni
a debiti nulla admittitur a compenſatio, etiamſi is conſen-
b tiat cui debetur admittitur ſi is ſuũ nomen cedat b reo.
h Compenſato, Id eſt, compenſatione habita cum iis,
6 quæ viciſſim actor reo debet. † Eſt enim compenſatio in-
uicem imputandi, quę contra debentur, ratio.
c i In reliquum. Quod adhuc reſtat deducto debito c
actoris. Cæterum ſi nihil ſit reliquum, nulla erit condem-
d natio, ſed totum d compenſabitur.
K Is. Subaudi reus.
l Oppoſita. Et non alias, quia ſi hæc exceptio omiſſa,
erat, Iudex non compenſabat debita. Nullibi autem, quod
ſciam, hoc D. Marci reſcriptum extat.
m Compenſatio inducebatur. Id eſt, poteſtas daba-
tur Iudici, vt compenſationem admitteret.
n Conſtitutio. Quam in Codice lib. 4. habes ſub tit. de
compenſ. in vltima lege.
o Compenſationes. Theophilus vocat ἀντιλόγους, ideſt,
rationes inuicem imputandi, quæ contra debentur.
p Iure aperto, Id eſt, Quæ liquida & certa ſunt, quia
e debitum hinc inde ſit liquidum. Ait e enim Iuſtinia-
nus; Ita tamen cõpenſationes obijci iubemus, ſi cau-
ſa, ex qua compenſatur, liquida ſit, & non multis
ambagibus innodata, ſed poſſit Iudici facilem exi-
tum ſui præſtare. Idem paulo poſt addit. Hoc itaque
Iudices obſeruent, & non procliuiores ad admitten-
das compenſationes exiſtant, nec molli animo eas ſu-
ſcipiant: ſed iure ſcripto vtentes, ſi inuenerint eas ma-
iorem & ampliorem expoſcere indaginem, eas qui-
dem alij iudicio reſeruent, litem autem priſtinã iam
pene expeditam, ſententia terminali componant. Li-
quidi ergo ad liquidum fit compenſatio, non econtra.
q Actiones. Scilicet ipſas: eſt accuſatiuus.
r Ipſo iure. Si tamen de compenſatione conſtet Iudici,
f quia non poteſt f diuinare: quacunque autem ratione
g conſtet, nihil g refert.
ſ Minuantur. Ad quantitatem nempe concurrentem,
id eſt, in tanto, quantum compenſari debet.
t Siue in rem. Non quidem, cum adhuc agitur de re ip-
h ſa h reſtituenda (neque enim ſpecies apta eſt compen-
ſationi) ſed cum eundum eſt ad rei æſtimationem, veluti,
quia res ipſa præſtari non poſſit.
7 u Sola depoſiti actione. † Huius exceptionis non ſolum
i meminit Iuſtinianus in præfata ſua i conſtitutione, ve-
K rum etiam hac de re peculiarem edidit k conſtitutio-
nem, quæ diſerte vetat, depoſiti repetitioni vllam com-
penſationem, vel deductionem, vel doli exceptionem op-
poni. Idque etiam obtinere ſtatuit, vbi ex vtraque parte
aliquid fuiſſet oppoſitum, ſed nec eius reſtitutionem vlla
poſſe denunciatione impedire, voluit.
x Compẽſationis nomine. Retentionis tamen nomine
aliquid obijci poſſe, nempe ſumptus in rẽ depoſitã factos,
l receptũ eſt. Vnde l Modeſtinus reſpondit Actione de-
poſiti cõuentum, apud eundẽ Iudicẽ vtiliter experiri
cibariorũ nomine, quæ dedit ſeruo apud ſe cõſtituto.
8 y Sub prætextu. † Nam cum deponendo contrahamus
fiduciam amicitiæ, adeo donata eſt depoſiti actio hoc pri-
uilegio, quod nec compenſatio, nec alia exceptio recte op-
ponatur repoſcenti debitum. Sicut & illud beneficij ha-
bet, vt præferatur alijs actionibus, hoc eſt, vt prima ha-
beatur ratio eorum, qui res vel pecunias (non tamen ſub
fœnore) depoſuiſſent, ſi forte alij quoque creditores ad bo-
m na depoſitarij m agerent.
z Exactione. Repetitione.

9 † Generalis regula, ſiue theſis, ex hoc tex. colligenda
n eſt, videlicet, quod omnis n actio cuiuſcunque generis
& qualitatis hodie ipſo iure per compenſationẽ tollatur,
10 in tantum, quantum compenſari debet, † excepta ſola
depoſiti actione. Hoc tamen dogma ita temperabis, com-
11 penſationem ipſo iure competere, † ſi oppoſita ſit a reo
in iudicio, vt ſic de illa conſtare Iudici poſſit facto & vo-
o ce hominis, qui Iudex vtique diuinare o nequit, in eo
enim ius, quo hodie vtimur, a veteri potiſſimũ diſcrepat,
12 † quod olim in ſtricti iuris perſecutionibus neceſſe erat ſo-
lenniter obijcere doli exceptionẽ, & ſi Iudex ea neglecta
condemnaſſet reũ, ſententia obtinebat vires, niſi appella-
tionis medio infirmaretur. Hodie vero ſufficit compenſa-
tionem quibuſcunq; ſimplicibus verbis ſignificaſſe Iudici,
& quicquid contra fecerit Iudex, nullum firmitatis robur
obtinebit, quodq; reus indebite ſoluit, repetet. Cæterũ dif-
ferentiam & effectum, an quid ipſo iure exiſtat, vel ope
p exceptionis, p Bart. alibi ſatis explicat. Vt autem com-
penſationis tractatum ſatis difficilem eo euidentius cogno-
ſcat iuris ſtudioſus, videndum erat, quid ſit, quibuſque in
13 rebus locum habeat compenſatio. † Eſt ergo compen-
ſatio, debiti ad debitũ inuicem in vim ſolutionis ad
concurrentem quantitatem contributio: eaq; ratione
introducta quod interſit noſtra potius non ſoluere, quam
q ſolutum q repetere, & vt compenſando arceantur, præ-
r caueanturque ſumptus & r moleſtiæ iudiciorum. Ad
diffinitionem reuertendo, dixi in ea, debiti ad debitum,
ſimpliciter, quia compenſatio fit non ſolum de naturali
14 & ciuili debito, ſed etiam in naturali tantum. † In debi-
ſ to autem ciuili tantum, nõ opponitur ſ compenſatio, niſi
aliquid ex natura admixtum habeat, & adminiculum
quoddam accedat, vt in chirographo poſt biennium: tum
enim & ciuilis obligatio ad agendum efficax eſt. Item in
t debito t ex cauſa rei iudicatæ. † Debes autem diffinitio-
15 nem intelligere de liquido debito, niſi enim compenſatio
obijciatur de certo indubitatoq; debito, admittẽda nõ eſt,
niſi confeſtim liquidari, & facilẽ exitũ ſui præſtare poſſit.
16 † Quantum autem temporis interuallum dare ad liqui-
u dandũ oporteat, puto relinquendũ eſſe iudicandis u arbi-
trio. tametſi Bart. tantum temporis præſcribat, quantum
x ad ſoluendum x daretur. Subiecti, inuicem, hoc eſt, inter
ipſos

ADDITIONES.

a l. Eius. C. de compenſ. l. pen. ff. eod. tit.
b l. In rem. 2 § 1. de compenſ.
c l. Inuicem. C. illo tit.
d l. Si tutores. C. d. tit.
e In d. l. vlt.
f l. 13. Si putator. ff. ad l. Aquil.
g Tex. in l. 4. ſi conſtat. C. de compenſ. Doct. communiter hic.
h Bald. hic.
i Dicta l. vlt.
K l. Pen. C. depoſ.
l l. 13. Actione. ff. depoſiti.
m l. 7. Si hominem § quoties. & l. ſeq. ff. depoſ.
n Idem habes in l. vlt. C. de compenſ. in l. pen. C. depoſ. in ca. bona fide. extra, de poſſ.
o Dict. l. ſi putator. & d. l. ſi conſtat.
p In l. ſi vnus, § pactus, ff. de pac. Doct. communiter hic. & in l. Marcellus. ff. de rei ven. Decius in l. nihil intereſt. ff. de reg. iur.
q Vt l. 3. ff. de compenſ.
r l. Quod debetur. ff. eod. tit.
ſ l. Quacunque & ibi Glo. ff. hoc tit.
t Vt not. in l. Iulianus ff. de cond. indeb.
u Iuxta l. vlt. C. de compen. ibi, hæc itaq; Iudices obſeruẽt &c.
x Per l. auferetur, § qui compenſ. ff. de iure Fiſci.

17 *ipſos contrahentes ab vtraque parte, & non alias,* † *nam*
de alio non poteſt quis allegare compenſationem, niſi for-
a *te pater ſit, vel dominus, aut ſocius, procuratorve* a *in*
18 *rem ſuam.* † *Annexum eſt,* in vim ſolutionis, *hic enim*
effectus, hoc officium compenſationis, eſt quod vim ſolu-
tionis habeat, ac per conſequens tollat & perimat omnem
b *obligationem, ciuilem & naturalem, quia quod efficit* b
ſolutio, idem operatur compenſatio. Sicut ergo ſolutione
c *eius, quod debetur, omnis obligatio* c *tollitur, ita & cō-*
penſatio perimit omnem obligationem, adeo quod ne reli-
d *quiæ quidem* d *vllæ permaneant. Subdidi,* ad concur-
rentem quantitatem: *quaſi dicerem, tantum compenſa-*
ri, atque inuicem imputari debere, quantum debiti quan-
19 *titas expoſcit.* † *neq; enim poteſt compenſatio ſummam*
ſiue quantitatem debitam & compenſabilem excedere.
Poſtremo dixi, contributio, *quia vnum debitum fungi-*
tur vice alterius, ob id certe, quod compenſatio pro ſolu-
20 *tione habetur, vt iam dictum eſt.* † *Ideo is, qui iurauit ſe*
ſoluturum, liberatur cōpenſationis abiectione, & a periu-
rio excuſatur non ſecus, atque is, cui adiecta eſt conditio
e *dandi, illam* e *implere compenſando non vetatur. Con-*
ſequens eſt, vt ſubijciamus, quibus in rebus admittatur
21 *compenſatio,* † *quo in puncto concludendum eſt, non in*
omnibus rebus locum habere compenſationem indifferen-
ter, ſed ijs tantum, quæ functionem, ideſt, promiſcuum vſū
recipiunt. Cum enim compenſatio ſit imaginaria quadam
ſolutio, oportet, quod inuicem recipiant functionem. Nam
interpretatiua ſolutio non poteſt locum habere, vbi non
eſt locus veræ ſolutioni. Res ergo fungibilis ad rem fungi-
22 *bilem proprie fit compenſatio* † *Dicuntur autem res fun*
gibiles, quæ propter naturæ vel artis ſimilitudinem reci-
piunt functionem & promiſcuum vſum, vt frumentum
cum frumento, vinum cum vino, oleum cum oleo; ſicque
de cæteris rebus ſimilibus. Doct. tamen eas res vulgo
23 *etiam* quantitatem *nominant verum barbare.* † *ſola. n.*
pecunia quantitas dicitur, quia per eam, quāta quæque
res ſit, æſtimatur. Aliæ namq; res fungibiles, vt frumen
tum; vinum, nomine quantitatis appellari non poſſunt,
vtpote quia per huiuſmodi res nulla fit valoris æſtima-
f *tio ſicut Zaſius in* f *ſingularibus Intellect. ex veritate*
tradit. Id ſi aduertiſſent interpretes, non tot difficultatibus
obſcuraſſent hanc materiam. Neceſſe autē eſt vt vtriuſ-
24 *que rei fungibilis ſit æqualis bonitas,* † *quia diſſimilitu-*
g *do impedit compenſationem, ſicut & functionem,* g † *Ex*
25 *premiſſis colligitur, de ſpecie ad quantitatem, puta de*
frumento ad pecuniam, compenſationem eſſe illicitā, cum
h *vnū non fungatur ſpecie* h *alterius,* † *niſi ſpecie perem-*
26 *pta deueniatur ad æſtimationem, quia forte ſpecies per*
i *conſumptionem ad pecuniam* i *reducatur, ſicque acci-*
piendum eſt, quod in text. hic dicitur. Et in actione reali
compenſationem competere. *Neque enim locum in ea*
habet compenſatio, cum corpora reſtituenda ſunt, ſed cum
peruenitur ad æſtimationem, ſi reus offerat æſtimationem
pro fundo petito, & actor acceptet. Item ſi reus iuſſus
rem reſtituere, detrectet, obque id aduerſus eum in litem
iuretur, ac iudex plurimis æſtimet fundum, vel ipſum in-
K *tereſſe, nam & hac ſpecie ad quantitatem ſiue* K *pecu-*
27 *niam deuenitur.* † *Cæterum quantitatis ad quantitatem*
recte obijcitur compenſatio. Sub quantitatem autem pe-
28 *cuniam nominatam accipere debes,* † *quæ proprie dici-*
l *tur quantitatis, ſcilicet per quam omnis res, quanta ſit,* l
oſtenditur. Et pro regula ſeruandum eſt, vbicunq; vel iu-
re vel cōſuetudine pecunia ſolui poteſt pro alia re, ibi
& compenſationem admitti, cum ſit imaginaria ſolu-
29 tio. † *Hoc tamen aliquoties non procedit. Primo in obli-*
gatione alternatiua, vt ſi debeas decem, aut hominem,
quia hæc non poteſt compenſari cum pura, præſertim ſi
m *actoris ſit electio: ſecus* m *ſi rei conuenti vel debitoris.*
Secundo, ſi debitor quantitatis facultatem habeat ſoluen
di ſpeciem pro quantitate, vt in debito ex cauſa noxali,
qua dominus tenetur ad quantitatem illati damni a ſeruo
ſuo: ſi tamen malit ſeruum pro iſto damno noxæ dedere,
n *& ſic* n *ſpeciem ſeu corpus præſtare liberatur. Domino*
o *ergo ſpeciei ſolutionem eligente compenſatio* o *inutili-*
30 *ter opponitur.* † *Tertio ſi quantitas ſolueretur, vt ſpe-*
cies, & vt corpus, vt eſt pecunia in ciſta recondita, vel
ſacco incluſa, aut alioqui obſignata, quæ non expeditur
p *vſui.* p *Bartolus tamen & alij crebrius ſentiunt contra,*
q *quaſi & tum compenſatio permittatur* q *Zaſius fœde-*
r *re diſtinctionis vtramque opinionem conciliat. Nam ſi* r
pecunia ita reconditur, vt non deſtinetur vſibus domeſti-
cis, tum impermiſſa eſt compenſatio. Cæterum ſi creditor
cœpiſſet vti hac pecunia, ea ſpecie, quia ceſſat eſſe corpus,
& induit ruſus veſtem quantitatis, Bartoli vera eſt ſen-
ſ *tentia, vt compenſationi* ſ *locus ſit.* † *Præterea ſpeciei*
31 *ad ſpeciem non fit compēſatio: vt, ſi a te fundum petam,*
tu viciſſim & me tibi fundum debere obijcias, hic cōpen-
ſatio reijcitur, ea ratione, quoniam vtrobique incerta eſt
æſtimatio. nam in fundis, corporibus & ſpeciebus valor
& æſtimatio variant, caditque in eis affectio, cum fun-
t *dus meus forte mihi charior ſit, quam* t *tibi tuus.*
32 † *Quemadmodum ſpeciei ad ſpeciem, ita & generis ad*
genus compenſatio non admittitur, vtcunq; contrarium,
vulgo receptum ſit. Nam etſi genus promittitur, perinde
tamen eſt, ac ſi omnes ſpecies ſub genere contentæ promit-
33 *terentur,* † *& in obligatione generis, omnes ſpecies obli-*
gantur ſaltem electiue. Cum enim quælibet ſpecies ſub eo
genere ſolui poſſit, conſequens eſt, omnes eas in obligatio-
34 *ne fuiſſe nexas, licet ſub electione, non copulatiue.* † *Sic*
nominales dicunt, genus in effectu, & re ipſa nihil aliud
eſſe, quam ſpecies ſimul collectas. Sic obligatio generis
u *ſemper ſe ad naturam obligationis ſpeciei* u *refert, quod*
ſi in

ADDITIONES.

a l. rerum, & l. ſeq. ff de compenſ.
b l. amplius, ff. rem rat. hab.
c Vt ſupra quibus mo. toll. obl. in princ.
d Vt hic, & l. vlt. C. hoc tit. de compen.
e l. ſi peculium, §. 1. ff de ſtatu li. & Fab. hic.
f c. 1. circa tertiam generis acceptionem.
g Vt tractatur in l. 2. §. mutui, ff. ſi cer. pet.
h l. ſi conuenerit, 1. de pig act. l. ſi non ſortem, 26. §. ſi centum. de cōd. indeb. & l quod dicitur, de impēſis in reb. dot. fa.
i l. ſi propter, & l. neque, C. de compenſ.
K Tex. in l. qui reſtituere, ff. de rei vē. in l. eius rei, cū l. ſeq. eo. ti.
l Vt l. 1. ff. de contrah. emp.
m Tex. in l. ſi debeas, & ibi, gloſ. & Bal & Sal. C de compenſ. gl & Bar. in l. ſi ſeruus cōmunis, §. idem dicēdū. ff. de fur.
n l. miles, §. 1 ff. de re iud. cum ſimil.
o Gloſ. in l. qui iniuria, §. 1. ff. de fur. Bar. in d. §. idem dicendū.
p In l. cum fundus, §. ſeruum tuum imprudens. ff. ſi cert. pet.
q Zaſ. hic.
r l. plane 34. §. 1. verſ. hoc ita, & l. ſed & ſi certos, 51. ff. de ver. oblig.
ſ Fa. tex. in l ſi is cui, ff. de ſol. vbi dicitur, in pecunia poſſe quā titatem & item corpus intelligi. vide Intellect. Zaſ.
t Vt l. ſi conuenerit, ad fi. de pig. & l. quod dicitur, de impen. in reb. do. fac.
u Ad quod fac. in l. Mæuius, 66. § duorū, de leg. 2. vbi dicitur, hominis appellatio oēs homines, i. ſeruos in ſeſe cōpēdio ſermonis cōplectitur. Vide etiam Zaſ hic & in ſuis Intell. & Fab.

ſi in ſpeciebus compenſari nequit, recte nec in generibus
(quæ non ſunt niſi ſpecies breuitate ſermonis collectæ) ad-
35 *mittetur compenſatio.† Eſt porro & aliud compenſatio-*
nis genus, ſcilicet qualitatis ad qualitatem: citra quod ob-
ſeruandum eſt, id quod hic a Zaſio non inſubtiliter tradi-
tur. Nam ſæpe fit, vt cauſa in ſeipſa ſit impar qualitate
interim exiſtente pari ac ſimili, quod potiſſimum in ex
penſarum compenſatione relucet. Videmus enim quoti-
die fieri in iudicijs, quod vnus litigatorum plus ſuſtineat
ſumptuum atq; alter: (raro enim ſumptus ſunt vtrobique
pares) quia tamen vterque litigandi cauſam habuit: iſta
qualitas, ſcilicet iuſta cauſa recipit compenſationem &
36 *æqualitatem ſumptuum.† Et hęc eſt radicalis atque eui-*
a *dens ratio, ob quam expenſarum* a *compenſatio, in iudi-*
37 *cijs in vſum recepta eſt.† Sed & in delictis & crimini-*
bus compẽſatio fieri poteſt; vt, ſi tu mihi dolum adhibui-
ſti, ego viciſſim tibi dolum nexui, neuter poteſt alium ſu-
per dolo conuenire, propter compenſationis oppoſitionem,
ſufficitque dicere, & tu dolum feciſti, quibuſcunque ſimpli
b *cibus verbis etiã extra iudicium, vt* b *Bart. &* c *Dyn.*
c *prodidere, & hoc quotidie in equis videmus accidere, dũ*
permutantur. Pari ratione, ſi vir petat dotem ab vxore
tanquam adultera, ex diuerſo vxor petat donationem pro-
d *pter nuptias a marito tanquam lenone, neutri* d *audien-*
tur. Conſimiliter ſi ambo ſocij æqualem neglıgẽtiam com-
miſerunt, quæ par damnum ſocietatis attulit, ipſi iure de-
e *ſiſtunt inuicem obligati eſſe. & plura* e *exempla paſ-*
38 *ſim in legibus extant.† Prædictis adijciendum velut au-*
ctuarij vice, quod & ad pœnæ euitationem compenſationi
f *locus ſit, vt* f *Salicetus pulchre docuit, veluti ſi aduer-*
ſus hæredem, qui diſtulit legata venerabilib. locis relicta
ſoluere, agatur ad pœnam dupli, iſque compenſationem
obijciat, ideo non ſolui inquiens, quia tantundem mihi de-
g *betur, per hoc* g *euitatur pęna. Sic etiam Faber tradit,*
rem emphyteuticam non cadere in commiſſum per ceſſa-
tionem ſolutionis cenſus, ſi dominus tantundem emphy-
teutæ debeat, ſed oppoſita compenſatione, pœnam euitari.
39 *† Cæterum in quibus caſibus non ſit locus compenſationi,*
h *Commentatores poſt* h *Accur. abunde tradunt: præci-*
i *pui autem ſunt hi. Primo in depoſiti* i *actione. Deinde*
ijs non datur compenſatio, qui alienæ rei poſſeſſionem per-
K *peram occuparunt.* K *Tertio, ſi corpus aut ſpecies debe-*
tur, vt ſupra dictum eſt. Quarto, ob negotium copiarum
expeditionis tempore mandatum, curator condemnatus,
pecuniam iure compenſationis retinere non poteſt: quo-
l *niam ea non compenſatur.* l *Quinto, contra fiſcum* m
m *non obijcitur compenſatio in pleriſque ſpeciebus. Poſtre-*
n *mo, aduerſus Rempublicam* n *cuiuſq; ciuitatis aliquo-*
ties compenſatio prohibetur.

ADDITIONSE.

a De expenſarum compenſatione, vide Bal. in Auth. generaliter, C. de epiſ & cle. Spec. in d. tit. de expen. §. nunc videndum, poſt prin.
b Bar. in l. verum, ff. de compenſ.
c Dyn. c. in pari, de re iu. lib. 6. adde tex. in l. ſi duo. ff. de dolo mal.
d Tex. eſt eleg. in l viro atque vxore, ff. ſol. mat. fa. tex. & ibi Doct. in l. cum mulier, ff. de comp.
e In l. ſi ambo. in princ. & §. quoties, ff. de compenſ. in l. vlt. §. ſed etſi ſtipulator, ff. de eo, per quem fac. eſt quo mi. &c.
f In l. etiam, C. hoc tit. de compenſ.
g Vt d. l. etiam.
h Hic, in ver. depoſiti.
i Hoc §.
K l. vlt. in fi. C. de compenſ.
l l. ob negotium, ff. de compenſ.
m l. aufertur, §. qui compenſat. ff. de iur. fiſc.
n Vt eſt in l. ea, C. de compenſ.

§. Præterea.

1 *Difficultas huius §.*
2 *Arbitrium quid ſignificet in noſtro §.*
3 *Arbitrariæ actiones vnde dicantur.*
4 *In arbitrarijs actionibus duę ſententiæ feruntur, & numero 16.*
5 *Arbitraria non eſt nomen actionis, ſed qualitas. & numero 20.*
6 *Regula circa arbitrarias actiones in textu poſita tantum vna. & num. 10.*
7 *Germanus & verus tex. noſtri ſenſus.*
8 *Explicatio textus liberalis.*
9 *Non omnes actiones ob contumaciã rei ſunt arbitrariæ.*
11 *Omnia exempla in textu poſita vni regulæ ſubijci.*
12 *Actio quod metus cauſa, quomodo ſit arbitraria.*
13 *Actio de dolo, qualiter arbitraria. & num. 40.*
14 *Ad exhibendum actio arbitraria. & nu. 60.*
15 *In arbitrarijs iudicijs iudex nihil contra ipſorum naturam arbitratur.*
17 *Actio de eo, qđ certo loco, &c. quomodo ſit arbitraria.*
18 *Noxales actiones non ea ratione eſſe arbitrarias, quia reus ante ſententiam rogetur, an litis æſtimationem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere malit: contra commu.*
19 *Quod ſit officiũ iudicis in Noxali actione, pronũciandi.*
21 *Noxales actiones non ſunt arbitrariæ, & verba in textu (ex noxali cauſa) nouiter declarata & intellecta.*
22 *Arbitrariæ actiones quomodo differant a bonæ fidei, ſtrictique iuris perſecutione.*
23 *Actionem aliquam eſſe arbitrariam, quid ſignificet.*
24 *Rei vendicatio eſt actio arbitraria, & quare.*
25 *Excuſſa l. qui reſtituere, ff. de rei vend.*
26 *Actio in factũ contra naut. caup. ſtabul. eſt arbitraria.*
27 *Actio ex edicto de Publicianis eſt arbitraria.*
28 *Actio redhibitoria eſt arbitraria.*
29 *Actio de dolo diffinitur.*
30 *Dolus bonus eſt permiſſus, & eius aliquot exempla referuntur.*
31 *Dolus malus quid.*
32 *Actio de dolo non datur, niſi cum cauſæ cognitione.*
33 *Et in cauſæ cognitione quæ ſint conſideranda.*
34 *Aduerſus quas perſonas non detur actio de dolo.*
35 *Actio de dolo nõ datur, niſi alia deficiant, & ſic in ſubſidium competit.*
36 *An de dolo actio concurrat cum alijs actionibus.*
37 *Quid veniat in hanc actionem.*
38 *Actio de dolo, & quod metus cauſa differunt, & quæ ſit diuerſitatis cauſa.*
39 *Quid oſtendendum actione de dolo.*
41 *De libello huius actionis.*
42 *Actio de dolo eſt temporalis & interdum perpetua.*
43 *Actio ad exhibendum quare introducta.*
44 *Exhibere quid ſignificet.*
45 *Actio ad exhibendum diffinitur.*
56 *Ad exhibendum actio eſt perſonalis.*
47 *Cauſa materialis huius actionis. & nu. 56.*
48 *Hęc actio quare dicatur in rem ſcripta.*
49 *Hæc actio cuilibet intereſſe prætendi datur.*
50 *Vt quis ad exhibendum agat prætendere debet intereſſe pecuniarum.*
51 *Aduerſus quoslibet poſſidentes, itemque detentores hæc actio conceditur.*

52 *Quo tempore quis poſſidere debeat, vt hac actione conueniri poſſit.*
53 *Res tantum mobiles in actionem ad exhib. veniunt.*
54 *Hac actione petitur res exhiberi.*
55 *In quo loco res ſit exhibenda.*
57 *Quæ requirantur in volente hoc iudicio experiri.*
58 *Quæ ſint neceſſaria ex parte rei.*
59 *Actor probare debet reum poſſidere rem exhibendam, & qualiter hoc poſſit.*
61 *Cum quæritur, quid interſit actoris, duplex eſt conſideratio.*
62 *Libelli forma in actione ad exhibendum.*

Præterea quaſdã actiones arbitrarias, ideſt *a* ex arbitrio iudicis pendentes appellamus, in quibus, *b* niſi *c* arbitrio iudicis is cum quo agitur actori *d* ſatisfaciat, *e* veluti rem reſtituat, vel *f* exhibeat, ſoluat, *g* vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, condẽnari debeat. *h* Sed iſtæ actiones tam in rem, quam in perſonam inueniuntur: In rem, veluti Publiciana, Seruiana de rebus coloni, quaſi Seruiana, quę etiam hypothecaria vocatur. In perſonam, veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus cauſa, aut dolo malo factum eſt. Item cũ id, quod certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exhibendum quoque actio, ex arbitrio iudicis pendet. *i* In his actionibus *K* & cæteris ſimilibus, *l* permittitur iudici ex bono & æquo, ſecundum cuiuſq; rei de qua actum eſt, naturã, æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat.

1 Interpretes † *vulgo aiunt, materiã huius §. qui actiones arbitrarias tractat, ſubtilem & ſcabroſam eſſe, & male cognitam, adeo vt Faber præceptorem in ea deſideret, maliſque diſcere, quam docere, & merito: abſurda enim videbat ab omnibus eſſe tradita. Sane in eius enarratione fere omnium interpretum ingenia defeciſſe, ſubſequentia (vt puto perſpicue ſignificabunt. Prætermiſſis autem aliorum traditionibus, vt verum germanumq; huius contextus ſenſum eliciamus, & arbitrariarum actionum naturam recte percipiamus, cum primis ſcire oportet, quomodo arbitrium noſtro in propoſito accipiatur.*

2 † Arbitrium, *de quo hic diſputamus, nihil aliud eſt, quam interlocutio quædam iudicis, ſententiam diffinitiuã*
a *antecedens, quam* a *Theophilus μετῆμας nuncu-*
b *pat,* b *Placentinus ſententiam interlocutoriam. Sic enim ait:* In omnibus actionibus bonæ fidei non interponitur arbitrium, ideſt, prima iudicis interlocutoria, ſed tantum diffinitiua, porro in arbitrarijs duę ſententię
c feruntur. *Et* c *alibi:* Arbitraria dicitur rei vẽdicatio ſicut & quæcunque alia arbitraria, eo, quia primum iudex arbitratur rem reſtitui, ſcilicet interloquendo
d & poſtea pronunciat diffiniendo. *Item* d *alibi:* Arbitrium quoque iudicis, *inquit,* dicitur ſententia prima in actionibus arbitrarijs. *Ex quibus duo ſunt diſcẽ*
3 *da, velut in modum præuiæ cuiuſdam inſpectionis.* † *Primum arbitrarias actiones, dici, quæ ab arbitrio, ideſt, in-*
4 *terlocutione vel interceſſione iudicis penden.* † *Alterum, duas in arbitrarijs actionibus ferri ſententias, interlocutoriam ſcilicet, & diffinitiuam: ſi reus conuentus interlocutioni iudici ſatisfaciat, pœnam condemnationis effugit: ſin minus, diffinitiua ſententia omnino condemnandus eſt.*
5 † *Porro hoc verbum,* Arbitraria, *non eſt nomen actionis proprium, ſed qualitas cuiuſdam, quæ certis actionibus*
e *inhæret, recte* e *Accurſius ait. Nunc propius acce-*
6 *dendo ad textum,* † *tradit in eo Iuſtinianus arbitrariarũ actionum dignoſcendarum gratia regulam tãtum vnam, videlicet,* quod in arbitrarijs iudicijs reus arbitrio iudicis ſatisfaciens abſolui, non ſatisfaciens condemnari debeat. *Eius deinde exempla ſubijciens, actiones eas nominatim recenſet, quas arbitrarias eſſe dicimus. Ex quo apparet, ipſum Imperatorem omnes actiones arbitrarias in eam regulam includere voluiſſe, quod ſi accurate Bartolus & cæteri perpendiſſent, non vtique tot regulas a ſententia tex. noſtri prorſus alienas tam temere confinxiſſent. Eſt autem hæc vera & natiua totius con-*
f *textus noſtri,* f *ſententia.* † *Quamuis in iudicijs regu-*
7 *lariter permiſſum eſt iudici, cauſa cognita protinus ſententiam diffinitiuam ferre, vtcunque reo grauis & dura futura ſit condemnatio: eſt tamen genus quoddam actionum, in quibus humanius atque benignius cum reo agendum eſt. In his enim iudex priuſquam negotium ſiue cauſam diffiniat, veluti interceſſor quidam & amicabilis conciliator arbitratur & æſtimat, quemadmodum ex bono & æquo actori ſatisfieri oporteat, quod ſi reus tali iudicis arbitrio ſatisfaciat actori, obtemperet iudici, tunc abſoluitur & condemnationem euitat: ſin vero arbitrio non obtemperans, in contumacia perſeueret, vſque ad ſententiam, iudex omnino condemnat eum. Hæc eſt propria ſpecialiſq; arbitrariarum actionum natura, & qui diuerſum tradunt, velut in tenebris obambulantes, ſępe impingunt, & diuinationes afferunt partim impertinentes, partim*
8 *legum ſententijs repugnantes.* † *Explicemus textum.*

a Ex arbitrio. *Ex interlocutione ſiue interceſſione iudicis, vt Theophilus recte exponit.*

b Niſi arbitrio iud. *Hæc eſt generalis diffinitio, ſiue regula, in quam omnes actiones arbitrariæ includuntur: etiam actio, quæ certo loco promiſſum petitur, vtcunque*
g *Doct. cõmuniter repugnent, ſicut* g *infra latius oſtendã.*

c Arbitrio. *In his enim actionibus arbitrio iudicis ſatiſ-*
9 *factionem fieri oportet, non actoris voluntate.* † *Unde conſequitur, non omnes actiones ob contumaciam rei arbitrarias dici poſſe, vt* Bart. *& alij voluere, ſed eas tantum quæ in tex. recenſentur, & quæ cum his ſimilitudinem habent.*

d Satisfaciat. *Eo enim ſecundum arbitrium ſiue interlocutionem iudicis ſatisfaciente, abſolutio ſubſequi debet.*

e Veluti. *Exempla ſunt in regulam ſupradictam adaptata. Singulas autem haſce actiones deinde diſcutiemus.*

f Exhibeat. *Præſtet rem inſpectioni publicæ.*

g Vel ex nox. cauſ. *Quæ noxæ deditio pro ſatisfactione haberi debet. quaſi diceret, ſi dominus aliqua arbitraria actione conueniatur noxaliter, etiamſi arbitrio iudicis non ſatisfaciat, ſed ſeruũ noxæ dedat, perinde cõdemnationẽ effugit, ac ſi arbitrio iudicis ſatisfeciſſet, & hic eſt ve-*
h *rus horum verborum ſenſus, de quo* h *infra vberius.*

h Sed

ADDITIONES.

a In ſuis Græcis Inſti. in hoc §.
b In ſumma huius tit.
c In lib. de vendic. cap. 5.
d In ſumma, C. de recept. arb mox a prin.
e Gloſ. in l. bonæ fidei, in verb. conductarum, & ibi Bar. ff. de eo quod cer. lo.
f In hunc modum, § grauiter, & nouiter explicat Fran. Duarenus in commentarijs de in litem iurando. ex quo multa huc mutuati ſumus.
g Num. 17.
h Num. 11.

b Sed iſtæ actiones. *Scilicet quæ arbitrariæ ſunt, & in quibus duplex a iudice fertur ſententia.*

i In his enim actionibus. *Viden' Imperatorem vna quaſi periodo omnes arbitrarias actiones comprehendere, ſicq; ſub vnam regulam ſupra traditam includere?*

K Et cæteris ſimilibus. *Vt eſt Redhibitoria, & Rerum amotarum.*

l Permittitur iudici. *Scilicet interloquendo, prinſquam ferat diffinitiuam ſententiam.*

10 † Ex præſenti *loco collige regulã tãtum vnam*, quod
in arbitrarijs actionibus *reum, ante ſententiam diffinitiuam ex arbitrio ſiue interlocutione iudicis ſatisfaciens,*
11 *abſolui, non ſatisfaciens condemnari debeat.* † *Huius regulæ omnia exempla & actiones hoc in cõtextu recẽſitas optime conuenire, atq; in eã includi, ex infra dicẽdis perſpicue conſtabit, vtcunq; interpretes ex æquo oẽs diſſẽtiant. Cũ.n. in his omnib. arbitrio iudicis ſatisfaciẽs abſoluatur non ſatisfaciens condẽnetur, conſequens eſt omnes prędictæ regulæ ſubijci. Theophilus actiones ſingulas fere ad hãc regulam applicat. Nam ſi vel actione Publiciana, vel Seruiana aut quaſi Seruiana, actum fuerit, & reus præcepto iudicis ſubſecutus, rem ante condemnationem reſtituerit, abſolutionem conſequetur. Hoc porro vel maxime perſpicuum eſſe poteſt in actionibus, quod metus cauſa,*
12 *& de dolo.* † *Actio enim quod metus cauſa, eſt, qua tecũ*
a *ago ad rem, quæ mihi per metum ablata eſt, de qua* a
alibi diximus: ſi tu iam conuentus hac actione, iudicis interceſſione & iuſſu rem illam mihi reſtitueris, quadrupli
b *condemnationem effugis. Sic enim & Iuſtinianus ipſe* b
ſupra de hac actione loquens; Eius natura, *inquit*, tacite continetur, vt qui iudicis iuſſu ipſam rem actori reſtituat, abſoluatur: quod in cæteris caſibus non eſt ita, ſed omnino quiſque in quadruplum condemnatur, quod eſt & in furti manifeſti actione. *Hæc ille: quaſi diceret, in cæteris quadruplaribus etiamſi res ante ſententiam reſtituatur, pœna tamen non euitabitur. Vtcunque enim fur manifeſtus vel raptor, ante condemnationem rem raptam, furtove ſubductam reſtituãt, a pœna tamẽ non liberantur. Sed quæ eſt ratio? quoniam iſtæ actiones, furti manifeſti, & vi bonorum raptorum, in numero ar-*
c *bitrariarum non* c *referuntur. Quorſum & ea quadrãt,*
d *quæ ab* d *Vlpiano ad alterum caput edicti.* Quod metus cauſa, *ſcribũtur. Edicti verba ſunt.* Si res metu ablata ſit, neque ea res arbitrio iudicis reſtituatur; intra annum in quadruplum iudicium dabo. *Vlpianus interpretari volens hæc verba:* Si quis non reſtituat, *inquit*, in quadruplum in eũ iudicium pollicetur. ſatis enim clementer cum reo Prætor egit, vt daret ei reſtituẽdi facultatem, ſi vult pœnam euitare. *Et paulo poſt.* Nec cuiquam iniquum videatur, ex alieno facto aliũ in quadruplum cõdemnari, quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res non reſtituatur. Hæc autẽ actio cum arbitraria ſit, licentiam habet reus, an arbitrio vſque ad ſententiam reſtitutionem rei facere, quod ſi non fecerit, iure meritoque quadrupli condemnabi-
13 tur. *Hactenus Vlpianus.* † *Paria & de doli actione idem*
e *Vlpianus, enarrans quoddam caput edicti,* de dolo e
malo, *ſcriptum reliquit:* Arbitrio iudicis, *inquiens*, hac quoque actione reſtitutio comprehenditur, & niſi fiat reſtitutio, ſequitur condemnatio, quanti res eſt. *Plenius Theophilus & de dolo actionem arbitrariam eſſe oſtendere volens, ita exemplo declarat: Veluti illectum tu me, vino forſam obrutum, vel aliter deceptum, eo perduxiſti, vt rem tibi meam traderem: tandem ego ad me reuerſus, & mihi redditus, dolo tecum agere cœpi. Iam ſi ante cõdemnationem rem illam arbitrio iudicis mihi reſtitueris, ſimul & condemnationem euadis, & infamiam,*
14 *quæ inde conſequitur.* † *Sic & ad exhibendum actio arbitraria eſt: quia ſi rem, quam apud te occultas, iuſſu & interceſſione iudicis exhibueris, id eſt, eam inſpectioni præſtiteris, abſoluendus es; ſin minus, ſententia diffinitiua con-*
f *demnandus es. Has tamen poſteriores duas actiones* f
15 *infra ſpeciatim explicabimus.* † *Ex prædictis colligitur, in arbitrarijs actionibus iudicem nihil contra ipſarum naturam arbitrari, ſicut hactenus falſo creditum eſt, ſed potius earundem naturam in pronunciando ſequi, id quod Theophil. verba ſatis perſpicue euincunt.* Διὰ τὸ εἰδικῶς ἁρμόζεσθαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς: *id eſt, propterea quod ſpe-*
16 *cialiter ea ineſſe creduntur his actionibus.* † *Deinde & illud ex præmiſſis intelligi poteſt, in omnibus arbitrarijs actionibus duplicem a iudice ferri ſententiam, interlocu-*
g *toriam ſcilicet, & diffinitiuam, vt &* g *ſupra diximus.*
17 † *Nam quod Doct. tradũt, in actione, qua certo loco promiſſum petitur, condemnationem protinus fieri, ſine præcedente interlocutione, eamque nihilominus arbitrariam eſſe: id ſupradictæ regulæ conſentaneum non eſt, & fruſtra hanc actionem idem regulæ ſubieciſſet Imperator, niſi etiam ſubincluderetur. Nec aduerſatur, quod iudex id quod intereſt, in ea actione arbitratur & æſtimat: idem enim & in alijs pleriſque actionibus fieri ſolet, quæ tamen*
b *ob eam cauſam arbitrarię non ſunt, ſicut* b *Bar. ipſe pro-*
i *bat. Quare ipſe* i *Duareni ſententiam ſequor, exiſtimantis, quod hæc quoque actio dicatur arbitraria, eadem ratione, qua ſuperiores, & ſub eadem regula cõprehẽdatur. Põt enim (exempli gratia) huic actioni aditus iudex pariter arbitrari, & interloqui, vt ſatisdet reus de pecunia ibi ſoluenda, vbi promiſſa eſt, qui iudicis arbitrio paruerit, abſolutionem conſequetur: ſin minus, ſententia diffinitiua*
K *condemnabitur, & ita* k *Vlpianus deſerte reſpondit.*
18 † *Quod denique (vt ad vltimum text. noſtri exemplum deueniam) communi interpretantium aſſertione, receptum eſt, noxales actiones ea ratione arbitrarias dici, quia iudex ante ſententiam reum interroget, vtrum litis æſtimationem ſoluere malit, an ſeruum noxæ dedere? qui ſi reſpõdeat ſe dediturum, a iudice tamen iuſſus ſeruum noxæ non dedat condemnandus ſit, quando actor in litem iurauerit: hoc tamen verum eſſe vix adduci poſſum, vt credam, nam & a verbis, ſenſuque §. noſtri penitus abhor-*
19 *ret, neque vllam ſpeciem rationis habet.* † *Officiũ namque iudicis eſt in actione noxali ſub alternatione dominũ condemnare, vt is vel litis ſoluat æſtimationem, vel ſer-*
l *uum noxæ* l *dedat, & ſecundum communes regulas ſo-*
lus

ADDITIONES.

a In § item actio, de eo ſup. hoc tit.
b In d. § item actio, de eo. ſup. hoc tit.
c l. qui ea mente, 65 ff. de fur. & l. non prodeſt, 5. ff. vi bo rap.
d In l. item ſi cum exceptione, 14. ff. quod met cau.
e In l arbitrio, 18. in prin. ff. de dolo malo.
f Actionem de dolo, nu. 29. actionem vero ad exhibendum. num 45.
g Ad prin. huius §.
h In l. vnica, ad fi. de ſent. quæ pro eo, quod intereſt, &c. & in l. ſi id quod ex Pamphila, 75. ff. de leg. 2. in l. cõtinuus, 173. § cum ita, ff. de verb. obl.
i In l. comment. de in litem iuran.
K In l. quod ſi Epheſi 4. de eo, quod certo lo.
l Tex. eſt in prin. inſ. de noxalib actio.

a lius noxæ deditionis iudicium a nullum eſt. Niſi ergo
iudex formam a lege præſcriptam in iudicando ſeruet, of-
ficio ſuo non recte functus eſſe dicitur. Neque obſtabit ſi
dicas, vbicunque iudicem æquitas monuerit, interrogatio-
b nem in iudicio fieri b oportere. Item ad officium iudicis
ſpectare in interdictis quibuſdam noxalibus, vt voluntate
domini primum explorata, ſeruum noxæ dedere iubeat,
c & c ſic non parentem condemnet: nam huiuſmodi in-
terrogatio iniqua captioſaque eſt, per quam reo adimitur
facultas ſibi a lege conceſſa, noxæ, dedendi videlicet poſt
d condemnationẽ, donec iudicati d conueniatur. Et quam-
uis colore iſtius interrogationis videatur reo ſaluum ma-
nere hoc legis beneficiũ, reuera tamen & in effectu amit-
tit. Dominus enim, qui ita interrogatur a iudice, ante latã
ſententiam non poteſt intelligere, an malit litis æſtima-
tionem ſoluere, vel ſeruum noxæ dedere: quum tamen hæc
dedendi facultas, vſque ad executionem ſententiæ nõ alia
ratione concedatur, quam quod iniquum ſit, nequitiam
e ſeruorum dominis ſupra ipſorum e corpora damnoſam
eſſe. Conſequitur ergo, ad officium iudicis non pertinere,
vt vel dominũ cogat interrogationi factæ reſpondere, vel
ſeruum noxæ dedere præcipiat, niſi forte ſponte ſe aduer-
20 ſario ſatisfacturam negauerit. † Suntne igitur actiones
noxales etiam arbitrariæ? Minime vero. neque enim hæc
dictio. Noxalis, nomen actionis, ſed potius qualitatis cu-
f iuſdam certis actionibus inhærentis action. f ſignificat:
ſic enim & de actionibus perpetuis, aut temporalibus, aut
pœnalibus aut rei perſecutorijs. idem quæri poſſet, num ar-
bitrariæ eſſent. Ea autem quæſtio cui non abſurda videre
tur & inepta? cum hæc non ſint nomina actionũ propria:
ſed quædam qualitates inhærentes pleriſque iudicijs. Qua
g re g Duareni ſententiam veram eſſe non dubito, qui ſic
ſententiam inquit: Earum actionum, quæ hic enume-
rantur, hanc eſſe naturam, vt reus ante ſententiam
interlocutioni iudicis non obtemperans, cõdemnari
debeat, ſi modo ſuo noĩe conueniatur. Nam ſi ex no-
xali cauſa, noxę deditio pro ſatisfactione habẽda eſt.
Exemplo res erit clarior. Actio quod metus cauſa, & de
dolo, quæ arbitrariæ ſunt, non tantum aduerſus aliquem
h ſuo, ſed & ſerui nomine h intendi poteſt. Quid ergo ſi do-
minus, vel quod metus cauſa, vel de dolo actione noxali-
ter cõuentus ſit, iſque iuſſus a iudice reſtituere rem, quam
metu dolove extorſit, arbitrio non obtemperet? an ſi noxæ
dedat ſeruum, perinde condemnationem effugit, ac ſi arbi
trio ſatisfaceret? Eſt non videtur: quia edictum ita loqui-
i tur, Si res arbitrio iudicis nõ i reſtituatur. Hanc ita-
que dubitationem eximit Imperat. his verbis, ſupplens
quod edicto Prætoris omiſſum fuit: Niſi arbitrio iudicis
21 ſatisfaciat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat. † Vnde
ad quæſtionem propoſitam ſic reſponderi poteſt. Actio-
nes in tex. noſtro enumeratæ, veluti quod metus cauſa, de
dolo, & reliquæ, ſiue contra aliquem ſuo nomine, ſiue no-
xaliter intendantur, arbitrariæ ſunt. Furti vero actio, Le-
gis Aquiliæ iniuriarum. Vi bonorum raptorum, quamuis
22 ex noxali cauſa agatur, arbitrariæ tamen non ſunt. † Ex
prædictis facile iam eſt colligere, quantum arbitrariæ
actiones a ſtricti iuris, bonæq; fidei iudicijs differant. Nã
in ſtricti iuris perſecutionibus, cum iudicis poteſtas ver-
bis quibus contrahentes vſi ſunt, adſtricta, & tanquam
incluſa ſit, liberum, ei non eſt, ante ſententiam quicquam
benignius aut clementius arbitrari, quam verba contra-
hentium ipſa præſcribant, & quam inter contrahentes di-
ctum, conuentumque ſit, tametſi id æquum forte eſſe in-
dicet. In his vero, quæ bonæ fidei ſunt, quia iudex liberam
iudicandi facultatem habet, quod ſibi æquum viſum fue-
rit, & minime alligatam, poteſt & omiſſo neglectoq; ar-
bitrio, ſi ita viſum ei fuerit, protinus ſententiam ferre.
Porro in arbitrarijs ſententia diffinitiua non recte fertur, ni
23 ſi præceſſerit arbitrium, & interlocutio Iudicis. † Nam
arbitrariam actionem eſſe, nihil aliud ſignificat, quam
aliquam actionem eſſe eius naturæ, vt iudex in ea ſenten-
tiam diffinitiuam non ferat, niſi prius, tanquam amicabi-
lis quidam compoſitor, arbitretur interloquendo, quomo-
do ex bono & æquo actori ſatisfaciendum ſit: cui interlo-
cutioni ſiue interceſſioni ſi ſatisfiat, abſolutio: ſin minus,
condemnatio ſubſequi debeat. Prædictis arbitrarijs actio
nibus annumerandæ ſunt & pleræque aliæ, quæ cum ſu-
24 perioribus ſimilitudinem habent. † Primum rei vendi-
catio: nam & in ea arbitrium condemnationem ſolet præ-
K cedere, cui ſi reus obtemperet, abſoluitur, ſin minus, K
condemnatur. Neque obſtat, quod videri poteſt, rei ven-
dicationem non ex iudicis arbitrio pendere, cum in ea in-
l terdum arbitrio neglecto res a poſſeſſore manu militari l
auferenda ſit: quia reſpondeo & in actione de dolo, & qui-
buſdam alijs, iudicis arbitrium nõnunquam ceſſare, quam
m tamen arbitrariam eſſe, nemo m dubitat. † Quod n ſi
25 Vlpiani verba recte ponderemus, conſtabit & in Publi-
n ciana; & ſic pleriſque eiuſdem generis perſecutionibus
rem a poſſeſſore auferri, non minus quam in rei vendica-
tione. ſic enim ait: Qui reſtituere iuſſus iudicis non
paret, contendens ſe non poſſe reſtituere, ſi quidem
habet rem, manu militari officio iudicis, ab eo tranſ-
ferri, & fructuum duntaxat, omniſque cauſæ nomi-
ne cõdemnatio fit, ſi vero nõ poteſt reſtituere, ſi qui-
dem dolo fecit, quo minus poſſit, is quantum aduer
ſarius in litem ſine vlla taxatione in infinitũ iuraue-
rit, damnandus eſt. Deinde ſubdit: Hęc ſententia gene
ralis, &c. quibus verbis ſignificat præcedentem ſententiã
de executione manu militari facienda, ac de in litem iu-
rando, generalem eſſe, & ad omneis actiones pertinere,
quibus arbitrio iudicis quid reſtituitur. Cum enim gene-
rali verbo vſus fuerit (qui reſtituere iuſſus) merito adij-
cit, ſe non ſolum rei vendicationem, ſed & pleraſque alias
actiones quibus ad reſtituendum agitur, complecti vo-
o luiſſe. Huc accedit quod idem o Vlpian. ſcribit, in Pu-
bliciana actione eadem omnia, quæ in rei vendicatione,
p obſeruanda eſſe. Item cum p Neratius dicat Publicia-
nam actionem non ideo comparatam eſſe, vt res domino
auferatur, vtique a contrario ſignificat, ab eo poſſeſſore,
q qui dominus non eſt, auferri poſſe. Quinimo q Placenti-
nus

ADDITIONES.

a l. miles, 6. ff. de re iudic.
b vbicunque, 21. ff. de inter. act.
c Per l. vlt. ff. de interd.
d l. item veniunt. 20. §. idem recte, de petit hæred.
e d. prin. inf. de nox. act.
f §. ſunt autem, inf. de noxal. act.
g In loco ſup. alleg.
h l. quod diximus, ff quod met. cau. l. ſi oleum, § vlt & l. ſi quis affirmauerit, 9. §. pen. ff. de dol. mal.
i l. ſi cum exceptione, 14. §. quatenus, quod met. cauſ.
K l. & ex diuerſo, 35. & l. qui reſtituere, ff. de rei vend.
l d. l. qui reſtituere, ff. de rei vend.
m Iuxta l arbitrario, § non tamen, & §. ſi cuius, ff. de dol. mal.
n In d. l. qui reſtituere.
o In l. ſed et ſi res, §. in Publiciana, ff. de publ.
p In l. vlt. ff. eo. tit.
q Lib. 1. de rei vendi. tit 4.

nus de rei vendicatione loquens: Notandum quoq; eſt
inquit, quód per arbitrium, ideſt, interlocutoriam ſen
tentiam, iudex cum reo agit clementius, per vltimũ
autem calculum, ideſt, per diffinitiuam ſententiam
agit ſecum durius, coercetque eum ſeuerius, puta in
26 quantum iurauerit petitor, etiam in infinitum. † Deinde actio in factum contra nautas, ſtabularios, inter
arbitrarias perſecutiones recenſentur, quia cum hoſpites
deponunt apud eos res, quas inuexerunt, niſi iudicis arbi-
trio reſtituant, pœna dupli perimuntur, reſtituentes autem
27 iuſſu iudicis, dupli pœnam effugiunt. † Item actio in fa-
a ctũ a ex edicto de publicanis: quia ſi publicani ab ali
quibus rem auferant, vel ad illicita cogant, commenti fa-
cultatem habent ante ſententiam rẽ reſtituere, iudice ita
arbitrante, & dupli pœnam euitare, quæ alias illis infligi
b tur. Hinc b Vlpianus ad edictum de Publicanis. Et re
ſtituendi, inquit, facultas publicano vi abreptum da-
tur, qđ ſi fecerit, omni onere exuitur, & pœnali actio-
28 ne ex hac parte edicti liberatur. † Demum actio redhi
bitoria. emptore enim pecus morboſum venditori redhi-
bente, niſi venditor præcepto & arbitrio iudicis parens,
reſtituat precium & acceſſiones, in duplum condemna-
c tur, ſi vera reddat, dupli pœna c liberatur. Poteris forte
& alias actiones addere, ſi quæ cum prædictis cogna-
tionem quaſi & ſimilitudinem habere videbuntur. Et
hæc quidem de arbitrarijs actionibus dicta ſint hactenus:
explicemus modo actionem de dolo, & ad exhibendum,
ſpeciatim, cum in ſuperioribus neutra harum enarrata
29 fuerit. † Actio de dolo eſt perſonalis, & datur aduer-
ſus decipientem aliquem dolo malo, cauſa cognita, ſi
alia actio deficiat pro conſequenda indemnitate, illi
qui deceptus eſt. Perſonalis eſt, quia ex maleficio doli
mali in perſonam eius, qui alium circumſcripſit, naſcitur,
d Sequitur, aduerſus decipientem, voluit enim d æquiſ-
ſimus Prætor naturali ratione aduerſus varios & dolo-
ſos, qui alijs obeſſent calliditate quadam, ſubuenire edi-
cto ſuo, ne vel illis malitia ſua eſſet lucroſa, vel deceptis
30 ſimplicitas damnoſa. † Dixi, Dolo malo, ad differẽtiam
e boni doli, ideſt, ſolertiæ, qui e eſt permiſſus, vt ſi machi-
netur quis aduerſus hoſtes vel latrones: ſi quis aſtutia &
calliditate dolum & vim ab alio ſibi illatam repellat:
aut ſi quis aliud faciat, aliud ſimulet alterius commodan
di gratia: de hoc dolo edictum Prætoris non loquitur, ſed
de dolo malo, qui ex propoſito hominis doloſi contingit:
31 † & diffinitur a f Labeone, quod ſit calliditas fallacia,
f machinatio, ad circumueniendum, fallendum, decipiendũ
g alterum adhibita. g Bald. vero breuius. Dolus eſt, ait,
malitia in alterius damnum prorumpens. Plerunque
tamen dolus malus etiam re ipſa emergit, vt cum dece-
ptus ſum vltra dimidium iuſti precij, ita quod valor ſiue
æſtimatio rei me decepit: ſed nec is ad hanc æſtimatio-
h nem h pertinet. Subiunxi, cauſa cognita, hoc eſt, cum
32 cognitione cauſæ, † hoc enim iudicium non paſſim inſtitui
33 poteſt, ſed ita demum, ſi id cum cauſæ cognitione fiat. † In
cauſæ autem cognitione verſantur hæc tria, tempus, res,
perſona. Primum tempus, quia hodie de dolo actio biẽnio
a tempore doli paſſi continue numerando datur, & non vl-
i tra, etiã lite i conteſtata, quod ſingulare eſt in hac actio-
K ne, cum regulariter per litis conteſtationem K perpe-
tuẽtur iudicia Olim autem dabatur annua vtilis. Deinde
res, quia modica pro modica re hoc iudicium non datur,
l niſi enim quantitas ſit vltra duos aureos, l indulgendũ
34 non eſt. † Demum perſona, vt non concedatur aduerſus
eas perſonas, quibus pietate, officio, reuerentia obliga-
mur, cum ſit famoſa. Quare nec liberis nec libertis aduer-
ſus parentes patronoſue, nec ſubditis aduerſus dominos,
nec humilis aduerſus eum, qui dignitate excellit, nec per-
dito aduerſus hominem vita emendatioris, de dolo agere
licebit. Dabitur tamen aduerſus iſtas perſonas loco illius
in factum actio verbis temperatis, in qua nõ fiat doli mẽ
m tio, ſed bonæ fidei, ne ex ſuo dolo m lucrentur. † Dixi ſi
35 alia actio deficiat, merito enim Prætor ita demum hanc
actionem pollicetur, ſi alia actio non ſit, quoniam tam fa-
moſa actio nõ temerè debuit a Prætor decerni, ſi ſit alia,
qua quis poſſit experiri. Sed & ſi interdictum ſit, quo quis
experiri, vel exceptio, qua ſe tueri poſſit, vel ſtipulatione
quis tutus ſit, quia puta doli clauſulam ſtipulatus eſt, vel
ſperanda ſit in integrum reſtitutio, aut etiam aduerſus
tertium, qui dolum non intulit, poſſit haberi regreſſus, &
in ſumma, ſi vlla alia ratione indemnitati eius, qui cir-
n cumſcriptus eſt, conſuli poſſit, n huic iudicio locus non
eſt. Sic ergo obſerua, hanc actionem non niſi in ſubſidium,
36 quando alia remedia deficiunt, dari, † neque etiam hanc
cum alia actione concurrere, niſi alia, vel ex eodem æqui-
tatis fonte profluat, vel ſit generalis, quia ſpecies non ex-
o cludit ſuum o genus. Item & ſi cum inferiori ſub ſe con
currit, ſed non cum pari, ſicque habet ſe inſtar inuidi, qui
p de pari p dedignatur. † Annexum eſt pro conſequẽda
37 indemnitate. nam hoc iudicio agimus, primum vt no-
bis reſtituatur id quod ad doloſum peruenit ex ſua vel al-
q terius q fraude. Deinde ſi nihil ad eum peruenit, & ta-
men deceptus ex huiuſmodi fallacia damnum accepit, pe-
r tet tantum, quãtum eius interfuit, id non eſſe r factum.
Et ſic de dolo actio duntaxat ad conſequendam indemni-
ſ tatem competit. Hinc tradit ſ Vlpianus, ſi plures dolo
38 fecerint, & vnus rem reſtituerit omneis liberati. † Dif-
fert ergo hæc perſecutio ab actione, quod metus cauſa, quę
t in t quadruplum datur, illa vero in ſimplum tantum.
Diuerſitatis ea eſt ratio, quia in cuiuſcunq; poteſtate eſt,
a pauciotibus decipi, nec fidere paſſim omnibus: at metũ
39 effugere non eſt penes metuentes. † Sed inde dolo iudicio
deſignari omnino oportet, cuius dolo malo, & quid factũ
ſit, quo loco, quo tempore. Scire enim debet actor, in qua
u re circumſcriptum ſit, nec in tanto u crimine vagari.
40 † Por-

ADDITIONES.

a Et qua. in l. 1. ff. de publ.
b In d. l. 1. §. dixerit aliquis, & l hoc edicto, de public.
c Tex. in l. redhibitoria, 43. ff. de ædilit. edic.
d l. quod Epheſi. ff. de eo quod cer. lo.
e l. 1. in prin. & §. nõ fuit. ff. de dol. malo, c. ne quis arb. 12. q. 2.
f In d. l. 1.
g In l. pignus, 9. C. de pig. act.
h Tractatur autem, de eo in l. 2. C. de reſcind. vend.
i l. vlt. C. de dolo malo.
K l. vlt. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. l. non ſolet, 86. ff. de re. iuris.
l l. ſi oleum. in fi. & l. ſeq. ff. hoc tit. de dol mal.
m l. non debet, & l. ſeq. ff. hoc tit. Bart. in l infamem, ff. de pub. iud Ang. in l ſi ſuperſtite, de dol vbi ponunt formam actionis in fact.
n d l. 1. §. ait Prætor, vſque ad finem, & l. eleganter, §. ſed eſt verius, & § ſeq. iuncta l. cum a te, ff. hoc tit.
o l. certi condictio, 9. ff. ſi cer. pet.
p d. l. 2. & ibi gloſ. C. de dol. mal.
q l. ſed ſi ex dolo, §. item ſi quid, ff. de dol. mal.
r l. arbi. §. dolo cutus. & l. quum quis perſuaſerit, & l. item quã dam venalem, eod tit.
ſ In l. ſi plures, ff. de dol. mal.
t §. item actio, de eo ſupra. hoc noſtro tit.
u l. ſed & ex dolo, §. vlt. & l. ſeq ff hoc tit. & l. 2. §. 1. de doli ma li & me. except.

40 † *Porro quum illa actio ſit arbitraria, vt ſupra oſtenſum*
eſt, ideo ſi doloſus arbitrio iudicis parens, ante ſententiam
reſtituat, abſoluendus eſt, nec infamiam incurret, at vero
ſi non reſtituat, cum poſſet, omnino condemnabitur, quan-
ti in litem ex affectione non ex vera æſtimatione iurane-
a *rit is,* a *qui dolum paſſus eſt. Iudex tamen refrenabit,*
ſi modum excedat affectio. Quomodo autem dolus proba-
ri debeat, Angelus. & Io. de Platea hic abunde docent.
41 † *Cæterum non poteſt certa libelli forma hoc in iudicio*
oſtendi, cum ſecundum varietatem caſuum & factorum
in quibus committitur dolus, variari mutarique oporteat
& libellum. Interdū enim verſatur dolus bonæ fidei con-
tractibus, interdum in ſtrictis iudicijs, nonnunquam etiam
b *extra iudicium componitur, vt* b *Zaſius poſt alios in*
Pandectis ſub titulo, de dolo malo, copioſè docet, & ego
c *pleraque* c *ſupra de hoc tradidi.* † *Hoc tamen non eſt*
42 *omittendum quamuis ſupra dixerim, de dolo iudicium eſ*
d *ſe temporale, &* d *concludi hodie biennio, veruntamen*
actio in factū in id, quo locupletior factus eſt doloſus, vel
e *hæres eius,* e *perpetuo datur. Exceptio vero doli nō ſo-*
f *lum contra hæredem, ſed & contra ipſum doloſum* f *per-*
43 *petuo durat, quæ differentia non eſt negligenda.* † *Videa-*
mus porro actionem ad exhibendum: *quam Iuriſconſul-*
tus quotidianam & neceſſariam eſſe ait, maxime propter
rei vendicationem, atque cæteras in rem actiones introdu
g *ctam, licet & propter alios contractus plerumque* g *de-*
tur, puta depoſiti, locati commodati, ſi ſuper qualitate rei
44 *controuerſia incideret;* † *Eſt aūt exhibere in noſtro propo*
h *ſito nihil aliud, quam* h *rem petitam in iudicio oſtende-*
re coram iudice in præſentia actoris & teſtium, vt per
45 *hoc ſit actori poteſtas rei iudicialiter petendæ.* † Actio
vero ad exhibendum eſt perſonalis, in rem ſcripta,
quæ cuilibet intereſſe pecuniarium prætendenti da-
tur, aduerſus quemcunque, qui exhibendi copiam ha
bet, *vt rem mobilem exhibeat*, deturque experiundi
46 poteſtas. † *Quod hæc actio ſit perſonalis, non eſt dubiū,*
i *quum ſint* i *verba de hoc expreſſa.* † *Quæ autem ſit cau*
47 *ſa, materialis ſiue obligatio, ex qua oriatur, dubitari ſo-*
let. Et plerique tradiderunt hanc actionem irregularem
eſſe, quum nullum hic verſetur factum, vnde obligatio
produci queat. Verum ſi diligentius intueare, habet iſta
actio magnam obligationē ex qua naſcatur, quæ ex ſum
ma æquitate progreditur. Quid enim iuſtius, quam vt mi
k *hi ſine vllo tuo detrimento rem* k *exhibeas? ſi fuerit*
mea, bene quidem: ſin minus, nihil amittis exhibēdo. Hoc
neque æquitas ipſa ſuggerit, etiamſi iure ſtricto deficia-
mus; merito igitur obligatur poſſeſſor ad exequendum.
48 *Addidi,* in rem ſcripta: † *quia tametſi ſui origine perſo-*
nalis ſit, tamen aduerſus quemcunque poſſidentem conce
ditur, & ſequitur continuo poſſeſſorem ſiue detentorem
rei, ad inſtar actionis in rem. Sequitur, quæ cuilibet da-
49 tur: † *hæc enim actio non ſolum domino, & quaſi domino*
competit ſed & omni prætēdenti aliquo modo, ſua intereſ
ſe rem exhiberi. Debet autem alicuius intereſſe ex cauſa
honeſta & probabili, puta quia in rem acturus ſit, vel rei
vendicatione, vel Seruiana, vel hypothecaria, vel interdi
cto Vtrubi, *vel petiturus vſumfructum, vel optaturus ex*
multis rebus vnam, ſecundam relictam optionem. Cæte-
rum ex improbabili & iniuſta cauſa nemo poteſt intereſ
l *ſe* l *prætendere: ideoque ad iudicem pertinet, ſummatim*
m *cognoſcere, an alicuius interſit exhiberi rem, vt ſic exhibe-*
n *ri iubeat, vel nō, ſi nihil* m *interſit: ob id certe, ne quis*
50 *proprio affectu fingat* n *ſua intereſſe.* † *Adpoſui* intereſ
ſe pecuniarium, *vt oſtenderem omnino neceſſe. eſſe in*
hac actione vt quis prætendat intereſſe pecuniariū: aliud
enim intereſſe non ſufficere, tametſi enim alicuius interſit
ex affectu, quod res exhibeatur, ſi tamen inde non ſequa-
o *tur emolumentum pecuniarium, deneganda* o *eſt hæc*
actio, ſufficitque probare hoc intereſſe iureiurando, vt Fa-
p *ber, Angel. & Platenſis* p *hic tradunt.* † *Addidi* ad-
51 uerſus quemcunque, *datur enim hæc actio, primum ad-*
uerſus eum, qui naturaliter & ciuiliter poſſidet: deinde
aduerſus eum, qui naturaliter tantum incumbit poſſeſſio-
ni, vt eſt vſufructuarius, vaſallus, emphyteuta, & ſimi-
les; hi enim naturalem tantum poſſeſſionem habent, non
quidem ad hoc, vt mediāte vſucapione plenum dominium
conſequantur, ſed duntaxat, vt fructus ſuos faciant. Item
aduerſus ciuiliter poſſidentem, vt eſt, proprietarius, domi-
nus feudi, dominus ſoli, dominus emphyteuſis: ſi tamen ci-
uiliter tantum poſſidens rei exhibendæ copiam habeat:
alias ſufficit ſola cautio de exhibenda re, cum in eius pote
q *ſtatem* q *deuenerit. Præterea aduerſus detentorem, vt*
eſt is, apud quem depoſita, vel cui commodata, aut loca-
ta, pignoriue data res eſt, & ſi qui ſunt ſimiles: hi enim
neque ciuiliter, neque naturaliter poſſident, cum neque
vſucapiant, aut præſcribant, nec fructus perceptos lu-
r *crentur. Demum aduerſus nudum rei* r *cuſtodem. Po-*
ſtremo aduerſus quemlibet, qui quoquo pacto exhibendi
52 *poteſtatem habet niſi etiamſi non poſſideat.* † *Parum au*
tem refert, ſi is qui conuenitur, litis conteſtatæ tempore nō
poſſideret, dummodo ante ſententiam poſſideret, vel rem
detinere inueniatur: nam etſi litis conteſtatæ tempore poſ-
ſideret, & poſtea poſſidere ſine dolo malo deſineret, abſol-
ueretur. Quod ſi dolo fecerit, quo minus poſſideat, vel rem
corruperit, mutauerit, interuerterit, nihilominus hoc iudi-
cio tenebitur, ſicut tanti condemnetur, quanti aduerſus ip-
ſ *ſum actor in litem* ſ *iurauerit. Atque hic eſt effectus*
53 *huius actionis non modicus.* † *Dixi,* vt rem mobi-
lem, *res enim tantum mobiles in hanc actionem veniunt,*
immobiles vero ſeipſas oſtendunt & exhibent patentque
omnibus inſpicere volentibus. Sed & perſonæ familiæ no-
t *ſtræ exhibendæ ſunt, vt ſerui, ſi* t *ſuper delictis arguan-*
tur. Dico autem, rem mobilem, *ſimpliciter, quia hoc in*
iudicio non refert, res exhibenda per ſe extet, aut iuncta
u *ſit,* u *alijs, vt ſi gēma incluſa ſit annulo, rota currui, em-*
blema

ADDITIONES.

a d l arbitrio in prin & §. 1.
b Zaſ. poſt Doct. ff. de dol mal.
c §. ſi quis in fraudem, num. 30. ſupra eo.
d Vt d. l. vlt. C. de dolo.
e l. itaque ſi accepto, §. vlt ff. eod.
f l pure mihi, §. ſi de dol. mal. & met. exc.
g l. nam & 4. ff. ad exhib.
h l. 2. ff. ad exhib.
i In l. 3. § eſt autem perſonalis, ff ad exhib.
K Fa text. elegans in l. in ſumma, 2. §. item Varus, 5. ff de aq. plu. arcen.
l Exemplum in l. 3. § ſciendū, & ad l. exhibendū, ff. ad exhib.
m d. l 3. § ſciendum.
n Tex. elegans, in l. pen. ff eo. tit. ad exhib.
o Fa. l. ſi liber homo, ff. hoc titu. glo. in l. 2. in verbo, ſi poſtul. C eod.
p Per l. theſaurus, ff. d. tit. & Bar. in l. 2. in princ. ff. quemad. teſt. aper.
q Tex in l. Celſus, §. vlt. ad exhibend.
r d. l. 3. § vlt. & l. ſeq. & d. l. Celſus §. 1.
ſ d. l. Iulianus, in prin. & §. ſi quis rem, cum §. ſeq. & l. 1. §. præterea, ff. ad exhib.
t d. l. 3. § præterea, & §. ſi quis noxali.
u l. gemma, cum l. ſeq & l. Celſus, §. idem Iulianus, l. Iul. in prin. §. 1. 2 & 3. ad exhib.

blema phialis, anſa ſchypho: ſemper hæc actio competit.
54 † Appoſui, exhibeat: regulariter enim hoc iudicio agi-
mus, vt nobis res exhibeatur, id eſt, vt nobis eius copia fiat
videndæ & apprehendendæ, quo magis certum ſit, reum
habere rem actoris, nec poſſit poſtea celando eam, aut
55 etiam transformando variare. † Sufficit autem rem eo
loci exhiberi, in quo eſt: niſi reus data opera contuliſſet eã
in locum abditum, vt actori incommodior eſſet inſpectio,
vel etiam impoſſibilis: nam hoc caſu ſumptibus ſuis & pe
riculo debebit exhibere in eum locum, vbi agitur, ne ei
calliditas ſua proſit. Alioqui res ibi eſt exhibenda, vbi
fuerit tempore litis conteſtationis. Quod ſi actor petierit
a eam perferri ad locum iudicij, fiet id a impenſis & peri
culo actoris. Subiunxi, deturque experiundi &c. quia
pleraque res in ea ſunt conditione, vt niſi per ſe extent,
non poſſint ſecundum regulas iuris vendicari, & aliquan-
do impoſſibile eſt, actiones rectè intendi, priuſquam exhi-
beatur res, cum exhibitio illa ad neceſſariam prepara-
tionem rei vendicationis, aliarumque actionum fiat, atque
ob id competentibus alijs remedijs, hæc ad exhibendum
56 actio ferè locum non habeat. † Cauſa materialis huius
actionis eſt ipſa naturalis æquitas, quæ neceſſitate poſſi-
dentem obligat ad exhibitionem faciendam, quæ proxi-
mo profutura, exhibenti vero nociturna non eſt, vt ſupra
57 dixi. † Vt autem quis ad exhibendum agere poſſit, requi-
ritur ex parte agere volentis, primo, vt ipſius interſit ex
iuſta & probabili cauſa, rem exhiberi. Deinde vt iſtud
intereſſe duret & litis conteſtatæ, & condemnationis ſi-
b ue ſententiæ tempore, nã ſi alterutro tempore ceſſaret, b
perimeretur hæc actio. Denique vt actor quædam indicia
vel argumenta rei exhibẽdæ oſtendat, per quæ appareat,
c quid, vel quale ei c exhiberi debeat. Quæ autem indicia
d ſufficiant, putauerim iudicantis arbitrio d relinquẽdum
e eſſe. Rei enim qualitas interdum indicia e non recipit,
vt in fragmentis, ruderibus, inque in his quæ dolo malo
58 interuerſa, conflata, mutata ſunt † Ex parte vero rei illa
ſunt neceſſaria, ſcilicet quod reus poſſideat, vel detineat,
dolove deſierit poſſidere. Item quod habeat rei exhiben-
59 dæ facultatem. † Cæterum ſi reus negauerit ſe poſſidere
rem exhibẽdam, actorem id probare oportet. Sed quomo-
do probabit? Reſpondet Rofred. & rectè, interrogationes
fieri poſſe non minus ante iudicium exhibitorium, quam
petitorium rei vendicationis, vt actor deſignet rem ali-
quot argumentis circunſtantiarum, tunc interrogetur
reus, an talem rem poſſideat? is ſi fateatur, rectè age-
tur ad exhibendum, ſi neget, ſupereſt actori probatio, quã
60 forte habet, vt conuincat eum mendacij. † Porro cum
& hæc actio arbitraria ſit, ſi reus iuſſus a iudice per
ipſius arbitrium & interlocutionem exhibere rem acto-
ri, exhibeat, abſoluendus eſt, ſi non exhibeat, refert
multum, an dolo malo iudicis arbitrio non pareat, an ve-
ro quacunque culpa. Ob dolum enim damnari poteſt
per in litem iuſiurandum, id eſt, quanta pecunia actor li-
tem & totam cauſam iurato æſtimauerit; ſeu quanti ſua
intereſſe crediderit, rem fuiſſe exhibitam. Ob culpam ve-
ro & negligentiam non obtemperantis, ſeu non exhiben-
tis, æſtimatio non permittitur actori, ſed iudici. Neque
enim iuramentum deferret, ſed alijs argumentis de veri-
tate damnorum, & vtilitatem amiſſarum cognoſcens,
æſtimabit, quanti interſit actoris, tantique damnabit reum
f non f exhibentem. † Et obſeruabis diligenter quod cum
61 quæritur, quid interſit actoris, duplex ſit conſideratio, al-
tera de damnis, & diſpendijs rerum, quas amiſit, altera
de iuris & vtilitatibus non acquiſitis, & interdum vtili-
g tas amiſſa maioris eſt, quam res ipſa, quam differentiã g
62 Vlpianus eleganter explicuit lib. 24. ad edictam. † Li-
b belli h forma: Titius veſtem poſſidet talis coloris, pã
ni Anglici, quæ ad me iure dominij, vel quaſi domi-
nij pertinet, Eam exhiberi in iudicio mea plurimum
intereſt, quandoquidem vendicare conſtitui, aut ius
meum in ea perſequi. Quamuis autem a Titio poſtu
latim, vt mihi copiam talis veſtis videndæ faceret, ip-
ſe tamen talem exhibitionem hactenus temere recu-
ſauit. Quare peto eundem Titium ad exhibendum
publicitus iſtam veſtem condemnari, &c. Atque ita
ſuffragio ſummi Imperatoris Dei, ſcopulos huius difficilis
§. prætervecti ſumus.

ADDITIONES.

a l. ſed & ſi hæc. §. quo autem loco, ff. d. tit. ad exhib.
b l. tigni, §. vlt. ad exhib.
c l. 3. in prin. hoc tit.
d Arg. in l. 1. ff. de iure delib.
e Arg. in l. ſi cũ exhibuiſſẽt, 3 § ante, ff. de publicanis & vec.
f l. videamus, in fi. & l. in actionibus, § ſed in his omnibus, ff. hoc tit. l. 2. eod.
g In l. Iulianus, §. vlt. ad exhib.
h Probatur hæc forma per totum tit. ff. ad exhib.

§. Curare.

1 Epitome huius §. & an ſit ad arbitrarias actiones reſtringendus.
2 Declaratio textus.
3 Sententia incerta nulla eſt, nec trãſit in rem iudicatam.
4 Idem quoque de arbitrio dicendum.
5 Quilibet iudex debet ſententiã ferre certam regulariter.
6 Verbum, Debet, & verbum, Omnino.
7 Sententia debet eſſe cõformis libello, & quãdo id fallat.
8 Princeps & Papa poſſunt in ſententia litigantium petitionem egredi.
9 In criminalibus non eſt opus concluſione.
10 Iudex quo ad qualitates, tempora, modos, loca, poteſt non ſequi petitionem libelli in ſententia.
11 Sufficit ſententiam cum libello conuenire in re cauſa, & actione.
12 Iudex poteſt modificare libellum, etſi non petatur.
13 Iudex veritatem probationis ſequi debet.
14 Propter confeſſionem rei conuenti toleratur diſcrepantia libelli & ſententia.
15 Sententia poteſt ferri ſuper non petitis in libello, ſi ſint de natura petitorum, idque exemplis declaratur.
16 Quibus caſibus incerta ſententia admittatur, & nu. 17. 18. 19.
20 Libellus actoris certam petitionem complecti debet.
21 Fallit in actionibus vniuerſalibus & generalibus.
22 Actiones vniuerſales, generales, ſpeciales quæ.
23 Si incertitudo ex facto aduerſarij prouenit, admittitur incertus libellus.
24 Idem eſt, ſi incertitudo conſiſtat in re petita.
25 Item ſi aliquid petatur acceſſorie.
26 Quo ad interrumpendam præſcriptionem, toleratur incertus libellus.
27 Idem, ſi in proceſſu iudicij probationes certæ ſint.
28 Libellus incertus valet, niſi opponatur.
29 In criminalibus illicitus eſt incertus libellus.

Curare autem a debet b iudex, vt omnino c
quantum poſſibile ei ſit, d certæ pecuniæ, vel rei e
ſententiam ferat, etiamſi f de incerta quantitate
apud eum actum eſt.

1 † Hic

1 † Hic §. ex recepta interpretum ſnīa communis eſt
ad omneis actiones, & iudices in genere inſtruit, qualiter
* ſnīas ferre debeant, vt iure ſubſiſtant. Nonnulli tamen*
exiſtimant, appendicem eſſe hunc §. ad præcedentem, &
reſtringendum ad arbitrarias tantum actiones. Idq; ex
eo facile colligi. Quia quod de incerta quantitate in actio
nem deducta loquitur, neque ad ſtrictas actiones perti-
net, quarum omnium petitio certa ac definita eſt, neq; ad
bonę fidei actiones, quarum in formulis nulla prorſus quā
titas, neque certa, neque incerta ponitur. Ad arbitrarias,
ergo tantum id pertinet, quarum intentio in certam cīno
rem, ſummam ve complectitur. Nos retenta communi opi
nione in genere hic docebimus, quid iudicantes in profe-
rendis ſnīis obſeruare debeant, vt ſnīa eorum certa ſint,
quæ ſcilicet perſpicue lites componant, & incertas diri-
2 mant controuerſias. † Declaremus primo textum.
3 a Debet. † Si modo velit ſuam ſententiam non eſſe inua-
lidam, nam ſententia prorſus incerta nullam producit iu-
a dicati a actionem.
4 b Iudex. † Idem quoque in arbitrio locum habet, nam
b ſicut b iudicis, ita & illius ſententia incerta non c va-
l let.
c Quantum poſſibile. Iuſta hæc eſt moderatio, ſæpe. n.
accidit, vt litis conditionem ſequi iudicem oporteat, velu-
ti ſi obligatio ſit generalis, aut diſiunctiua, Iudex etiam
generalem aut diſiunctiuam ſententiam feret, ſicut infra
dicemus.
d Certæ pecuniæ, vel rei. Ideſt, quantitatis, vel ſpeciei.
Certa tamen ſatis eſſe cenſetur, ſi vel aliqua parte acto-
rum certo ſit definita, quemadmodum mox diffuſius oſten
demus.
e Snīa ferat. Condemnando ſcilicet, vel abſoluendo.
f De incerta. Sicut interdum agi poteſt de incerta quan-
titate propter naturam obligationis.
Textu ſic obiter explicito, duo ex eo dogmata ſunt col
ligenda. Primum eſt, Iudicem debere certam ferre ſnīam,
alterum, petitionem actionis incertam tolerari. Videamus
5 primo de certitudine ſnīæ. † Sic ergo regula, quod qui-
uis iudex neceſſitate adſtringatur ſententiam ferre
certam, etiamſi actum ſit ſuper quantitate incerta.
6 † Hoc primum euincit verbum, Debet, in textu poſitum,
d quod neceſſitatem d ſignificat, item verbum, Omnino,
ſeu (vt alij habent) omnimodo, quod eſt intenſiuum, &
e adeo generale, vt omnem cauſam e comprehendat. Sed
& ipſa hoc exigit ratio, alias. n. incertis pronunciationi-
bus poſt tot iam factos labores & ſumptus litigantium, du
7 plicarentur potius, quam tollerentur lites. † Sed nonne hoc
pugnat cū vulgata iuris regula, quæ dicitur, ſententiam
f debere conformem libello eſſe, f nec aliud contine
re, quam fuerit petitum? Nam ſi ex incerta actione, ſeu
libello ferenda eſt certa ſnīa, conſequitur ſnīam a libello
diſcrepare. Reſpondeo, incertum & certum ſunt qualita-
tes, quæ non faciunt difformitatem inter libellum & ſen-
tentiam. Neq; etiam perpetuo obtinet prædicta regula,
multæ. n. ſunt factorum ſpecies, in quibus toleratur libelli
8 ſiue petitionis, & ſnīæ diſcrepantia. † Primum enim Prin
ceps & ſummus Pontifex in ſnīis petitionem litigantiū
g egredi poſſunt, atq; ita vulgo Doctores g ſentiunt, quod
ego accipio non abſolute, ac ſine legitima cauſa, ſed ita, ſi
h h cauſa ſubſit. † Deinde non habet locum, regula in crimi
9 nalibus, in quibus nec concluſione opus eſt, & ſi concluſio
fiat, adhuc tamen iudex liberam poteſtatem habet plus
i minuſve condemnandi, cognita qualitate delicti & i per
10 ſonarum. † Tertio, poteſt iudex & in ciuilibus cauſis quo
ad qualitates, tempora, modos, loca, non ſequi petitionem
libelli. Quid enim ſi condemnatione petita, ex actis con-
ſtet, condemnationem fieri non oportere, atque ob id iudex
reum abſoluat? iam ſnīa a libello diſcrepat, ſed circa qua-
11 litates abſoluendi, vel condemnandi. † Quare eleganter k
k Baldus, ſufficere, ait, ſi ſententia cum libello conue-
niant in re, cauſa & actione. Primum in re petita, vt iu
dex de alia re non pronunciet, quam de qua eſt petitum.
Deinde in cauſa petendi, vt iudex aliam cauſam non præ
tendat, veluti ſi actore petente ex cauſa depoſiti iudex ex
cauſa mutui pronunciaret. Denique in actione, vt iudex
actionem ab actore inſtitutam, vel condemnando, vel ab-
12 ſoluendo ſequatur. † Quinimo poteſt iudex libellum mo-
l dificare, etiamſi non ſit petitum, l Baldo authore. Quar
to, ſi ab initio quantitatem petat actor minorem, deinde
in progreſſu cauſæ probet maiorem, non eo minus valebit
ſnīa, quod maiorem quātitatem contineat, quam libellus,
13 † oportuit enim iudicem veritatis probationis ſequi, quam
m in principio litis forte nec ipſe actor m ſcire poterat.
14 † Quinto ſi actor petat quinque, & reus confiteatur, ſe de-
bere decem, iudex poteſt, imò ad reum condemnare in de-
cem, hæc enim diſcrepantia petitionis, & ſnīæ propter
confeſſionem rei conuenti toleranda eſt, docente Ange-
n lo. n † Denique poteſt ſnīa ferri ſuper non petitis in
15 libello, ſi tamen ſint de natura petitorum, vel correlati-
ua, vel correſpondentia, aut alias ex eodem fonte manan
tia. Verbi gratia. Petis in libello marcam argenti, iudex
tres denariorū libras ſoluēdas eſſe pronunciat, ſnīa valet,
quoniam tres libræ reſpondent marcæ argenti. Aliud exē
plum; Si petatur aquæ hauſtus ex puteo meo pecoribus
vicini, iudex decernat, me puteum occludere poſſe, iam
etiam decreuit hauſtum aquæ eſſe denegandum. Atque
hoc eſt quod vulgo practici dicere ſolent. Quamuis hæc
ſententia non comprehendat rem petitam, comple-
ctitur tamen ea, quæ ſunt de natura petitorum. Vi-
demus igitur in his caſibus ſnīam libello difformem ſu-
16 ſtineri. † Pari ratione ſæpenumero etiam in certa ad-
mittitur ſententia. Primum ſi iudex in ſententia referat
o ſe ad aliquid, ex quo certitudo ſententiæ colligi o poſſit.
p Exemplum: p Condemno te ad exſoluendum debitum
iuxta cautionem obligatoriam in actis productam. Idem
eſt ſi iudex dicat, Solue quod debes, ſi modo ex actis
proba-

ADDITIONES.

* Hotom. hic.
a l. 3. C de ſen. quæ ſi. certa quant.
b l. in ſententijs, 59 de re iudic.
c l. quid tamen, 21. §. Pomp. ait, de arb.
d Vt eſt glo. recepta in l. ſæpe audiui, ff. de off. præſid. Bar. in rep. l. creditores. C. de pig.
e Ita Accurſ. in l. item ſi cum exceptione, §. quatenus, & ibi Bal. ff. quod met. cauſ.
f l. vt fundus, 18. ff comm. diu. & l. vlt. C. de fideicom. lib.
g Per c. 2. de reſt. ſpol. lib. 6.
h Propter c. in cauſis, extra de re iud.
i Ita all. Bar in l. quid ergo, 13. §. pœna grauior, ff. de his qui no. infa. & Bal. latè in l. & ſi ſeuerior, C. eo. tit. Vide etiā quæ in hanc ſententiam annotaui, Cent. 4. Obſer. 81. in Came. obſer.
k in l. 1. C. ſi plures vna ſent.
l In d. l. vlt. in 2. col. C. de fideicom. lib. per l. cum is qui legatum, 44. ff. de pet. her.
m l. vlt. §. vlt. C. de appell.
n In l. vlt. C. de bon. vac lib. 10.
o De hac materia vide eleg. Zaſ. in l. ait prætor, 5. §. 1. ff. de re iu.
p Ita Docto. in l. ait prætor, §. 1. & l. in ſumma, alias, in ſent. 59. §. amplius, ff. de re iud.

a *probatorijs conſtet de debito, vt ſunt teſtes, inſtrumenta, a*
confeßorijs, &c. ſecus ſi ex actis aßertorijs, puta quia
b *actor aßerat in libello, ſiue in poſitionibus, ſibi* b *debe-*
17 *ri, verum id non probet.* † *Sic in cauſa iuxta incerta ſniã,*
& condemnatio admittitur, hoc modo: Mæuium Titio
c ad decem aureos condemno, aut c noxam dedere.
28 † *Præterea in* d *petitione hæreditatis valet incerta ſen*
d *tentia, poteſt enim iudex pronunciare reſtituendum eſſe,*
quicquid ex tali hæreditate ſit penes poſſeßorem, quod ve
rum eſt, ſi vniuerſaliter agatur. tum enim ſicut incerta pe
titio, ita & incerta ſententia toleratur, nam ſi pro certa re
inſtitueretur hæc actio, ita declaranda eſſet, & ad reſtitu-
tionem illius concludendum, ſicque & pronunciationem
e *certam eſſe oportet.* e † *Denique is, qui alternatiuè pro-*
19 *miſit equum vel veſtem, ſic condemnandus eſt, vt alterũ*
horum præſtet. His adde & alias id genus ſpecies. At-
que ita expeditum ſit primum dogma. Nunc ad alterũ,
quod petitionem agentium reſpicit, in quo hanc obſerues
20 *regulam.* † Libellus actoris niſi certam complectatur
f petitionem, f admitti non debet. *Ab hac tamen re-*
21 *gula ſequentes caſus excipiendi ſunt.* † *Primus in actio-*
nibus vniuerſalibus & generalibus toleratur generalis,
& incerta petitio ſine aliqua rerum ſpecificatione. Scire
enim conuenit, actionum alias eſſe vniuerſales, alias gene
22 *rales, pleraſque ſingulares ſiue ſpeciales.* † Vniuerſales
appellamus, in quibus perſequimur corpus aliquod iuris,
continens multas res cum argumento & deminutione, vt
ſunt hæreditas, iuriſdictio, dos, peculium. Igitur petitio hæ
reditatis, actio pro dote, & de peculio ſunt vniuerſales
actiones. Generales dicuntur, *quæ competunt ad hoc, quod*
generale eſt, diuerſas rerum ſpecies, adeoque totas nego-
tiatione comprehendens, vt eſt tutela. quæ non tantum de
vna negotij ſpecie, ſed de toto adminiſtrandi pupillaris pa-
trimonij genere accipitur. Sic & ſocietas & alia negotia.
Igitur actio tutelæ, pro ſocio, negociorum geſtorum, ſunt ge
nerales. Speciales *ſiue ſingulares vocantur, quibus id per*
ſequimur, quod ſui natura, & quantum ad iuris interpre-
tationem ſpeciale eſt, etiamſi acceſſoria quædam habeat,
vt equus, veſtis, domus, & cætera ſimiles res. Actio ergo
g *mandati, cõmodati, depoſiti, &* g *ſimiles, ſpeciales ſunt.*
23 † *Secundo, ſi incertitudo ex facto aduerſarij proueniat, vt*
h *eſt in obligatione alternatiua, cuius electio ſpectat* h *ad*
debitorem, item ſi quid debeatur in genere, & necdum fa-
i *cta ſit declaratio* i *per debitorem, aut ſi ſit penes reum*
K *ſoluere, vel rem, vel* K *intereſſe, denique ſi dubitetur,*
num res extet, tum enim res petitur, ſi extat, ſin minus,
l *rei non extantis* l *æſtimatio. Ex his eleganter infertur,*
libellum alternatiuum valere: Peto rem ſi extet, vel
eius æſtimationem ſi conſumpta ſit, *nam incertitudi-*
m *nis ratione* m *alternatiua illa libellum non vitiat. Et*
hoc quando eſt incertum, vt modo dictum eſt, vtrum res
extet necne. Cæterum ſi certum ſit, rem adhuc extare, tũc
ipſa res & non eius æſtimatio petit, quia æſtimatio tan-
n *tum in ſubſidium debetur.* n † *Tertiò, ſi incertitudo cõ*
24 *ſiſtat in re petita, vt eſt quando agitur ad factum, cum*
o *facta ſint* o *incerta, vel, vt quis* p *conſeruetur indem-*
p *nis.* † *Quartò, ſi aliquid petatur acceſſoriè, puta fructus,*
25 *vel expenſæ, in his enim incerta admittitur petitio, vt, Pe*
q *to fundum talem cum* q *fructibus, vel quantitate eorum,*
r *item peto ſumptus litis factos, &* r *poſt hac faciendos,*
ſ *item peto caſtrum, villam, eccleſiam cum poßeßionibus,*
26 *&* ſ *pertinentijs ſuis.* † *Quintò quantum ad interrum-*
t *pendam præſcriptionem attinet, toleratur libellus gene-*
27 *ralis* t *& incertus.* † *Sextò, ſi in proceſſu iudicij proba-*
tiones certæ ſint & ſpecificæ, libellus incertus & genera-
u *lis* u *concludit. Vltimo vera eſt regula ſupra tradita, ſi*
ab aduerſario conuento opponatur de incertitudine vel ge-
28 *neralitate libelli, ſeu petitionis,* † *eo enim tacente libellus*
x *procedit* x *ſine pugna, ita tamen, ſi deinde actor decla-*
y *ret pendente iudicio, quandocunque, vel iudex, vel pars* y
aduerſa hoc petierit. In omnibus his caſibus permittitur
incertæ quantitatis, vel rei petitio. Prædictæ tamen exce-
29 *ptiones ad ciuiles tantum cauſas coerceri debent.* † *in*
criminalibus vero libellus obſcurus, vel generalis non pro-
cedit, etiam parte non opponente, vt ſi talis ſit libellus:
z Accuſo Titium de omnibus quæ commiſit, z *Sed*
debet eſſe ſpecialis, certi criminis, loco, & tempore circum-
ſcripti, ita vt reus negatiuam loco & tempore coarctatam
a *probare poßit, alias ei defenſo* a *tolleretur. Atque ita in*
criminalibus accuſatori non permittitur vagari in incerto
b *cum diſcrimine* b *partis aduerſæ, tametſi Alciatus* c
c *contra ſentiat.*

ADDITIONES.

a Ita loquitur l.3.C.de ſent.quæ ſine cert.quan prolata eſt.
b Sic intelligitur tex.in l.qui tamẽ,21.§.Pomp.ff.de rec.arb.
c Vt inf de offic.iud.in princ.
d l.non poſſumus,ff.ſi pars hær. petat.
e Fab.hic,num.13.verſ.item nec.
f Tex.in l.ſi in rem,6.ff.de rei vend.& l.1.§.argentum,ff.depoſ.l.prætor edixit,7.in princ.& §.quod autem prætor ait,ff.de iniur.& c.1 2 & 3.extra,de libel.obl.
g Tex.eleg in l.pro ſocio,38.ff.pro ſoc.
h l.vbi aũt non apparet,75.§.illud aut illud,8.ff.de ver.obli.
i § huic autem,verſ.præterea,infra hoc tit.
K vt eſt regulariter in obl.tradi rem.l.1.in princ & ibi glo.de act.emp.l.ſtipulationes non diu.72.de verb obl.
l Iuxta l.ſi ſeruum,91 §.vlt.& ibi Bar.ff.de verb.oblig.
m Gail.lib.1.obſ.62 num.5.
n Tex.in l.fi.C.de fideic.liber. pulchre Panor. in c.grauis,de reſt ſpol nu.22.Bar.in d l.ex diuerſo,§.vlt.
o d l vbi autem non apparet,§ qui id quod.
p tex.in l.2.& ibi Bar.C de ſent. quæ ſine cer.quant.
q c inter dilectos,verſ.hæc omnia, de fi.inſt.& ibi Fel.
r tex.in §.1.inſ.de pub.iud. Iaſ late in § omnium ſup. h. tit.
ſ c.cum ad ſedem,& ibi glo.& Canoniſtæ,extra de reſt.ſpol.
t tex.& ibi Bar.in l.vlt C de ann.except.
u Ita Bal.in rep.l.edita.C.de pact.
x Gl.eſt in d.l vlt.ad fi.C.de ann.excep.& glo.magna in l.1.C.de eder.And.Gail,lib.1.pract.obſer.obſer.62.num.1.
y Iuxta c.cum Bertholdus,de re iudicata.
z Per tex.in l.libellorum,ff.de accuſ Bar.& ibi Bal. in l.1.C.de conf.Fel.in c.2.nu.5.de lib.ob.
a And.Gail,in pract.obſer.obſer.62.nu.13.lib.1.
b Tex.in l prætor edixit,7.de iniur.Bar.in d.l.libellorum,3.de accuſ.
c In d.l.edita nu.26.C.de pact.

---

§. Si quis agens.

1 *Epitome huius §. & eiuſdem diuiſio.*
2 *Qualiter olim quis cauſa cadebat ob petitionem plus tempore.*
3 *In reſtitutione in integrum concedenda, cauſa cognitio eſt neceſſaria.*
4 *Iuſta eſt ignorantia facti alieni.*
5 *Et quibus caſibus id non procedat.*

Si quis agens, in *a* intentione ſua plus *b* complexus fuerit, *c* quam ad eum pertineat, a cauſa cadebat, id eſt, *d* rem amittebat, nec facile in integrũ reſtituebatur a Prætore, niſi minor erat vigintiquinque annis. Huic n. ſicut in alijs cauſis, *e* cauſa cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus *f* iuuẽtute fuerat, ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitũ erat. Sane ſi *g* tã magna cauſa iuſti erroris interueniebat, vt ẽt *h* cõſtãtiſſimus

quiſque

quiſque labi poſſet, etiam maiori vigintiquinque an
nis ſuccurrebatur, veluti ſi quis totum legatum petie
rit, poſt indeſ prolati fuerint codicilli, quibus aut *i*
pars legati adempra ſit, aut quibuſdam *K* alijs lega-
ta data ſint, quæ efficiebant, vt plus petijſſe videretur
petitor, quam dodrantem, *l* atque ideo lege Falcidia
legata minuebantur.

1 *Sæpe† contingit actores plus in iudicijs petere, quam*
ipſis debeatur; ideo hoc loci Imperator de plus petitioni-
bus nonnulla annectit. Complectitur autem hic §. tres po-
tiſſimum partes. In primis enim oſtendit iuris veteris con
ſtitutionem, quo iure plus petens puniebatur in amiſſione
a *cauſæ.* a *Deinde quatuor modis plus peti tradit, re, cau-*
b *ſa, tempore, & loco. Denique iuris* b *noui pœnam addit,*
quæ plus petenti hodie infligitur: atque ita cohærens eſt
materia, vſque ad §. ſin minus. Singulas partes ſeorſim
explicabimus. Videamus primam.
c *a* Intentione. *In ſua petitione, ſiue actione.* Intendere c
enim ſignificat in iure experiri vel agere. Hinc intentio
d *pro* d *actione vel libello recte ſumitur.*
b Complexus fuerit. *Scienter vel ignoranter, dummo-*
do ignorantia fuiſſet craſſa & affectata.
c Quam ad eum pertineat. *Id eſt, quam ſibi deberetur.*
2 *d* Rem amittebat.† *Quia ratione autem rem olim ami*
e *ſerit, qui plus tempore petebat, Imp. alio loco* e *oſtendit:*
nempe quod priori iudicio nihil conſequeretur propter ex-
ceptionem dilatoriam: & poſtea ſuo tempore volens rur-
ſus agere, ſubmouebatur peremptoria exceptione, quod
rem ſemel in iudicium deduxiſſet. Sic itaque rem ipſo ſta-
tim iure non amittebat, nec ſtatim, cum primum age-
ret: ſed cum ſemel exceptione dilatoria ſummotus, poſtea
rurſus agere vellet nam tum reus petebat, vt iudex pro-
nunciaret, actorem cauſa cecidiſſe propter temeritatem
prioris iudicij. Id quod etiam Cic. lib. 1. De oratore haud
obſcure indicat.
3 *e* Cauſa cognita.† *Nam in concedendis in integrum re*
f *ſtitutionibus ſemper requiritur* f *cauſæ cognitio. Eſt au-*
tem æquiſſimum hoc Prætoris Edictum, quo minoribus
g *25. annis ſuccurritur: quemadmodũ* g *Vlpianus id mul-*
tis verbis commendat.
f Iuuentute. *Facilitate ſua, & iuuenilis ætatis inconſul-*
ta temeritate: quod in dubio præſumitur, niſi minor in do-
lo vero & manifeſto fuiſſet: tunc enim ei non ſuccurre-
h *tur* h *etiam hodie.*
4 *g* Tam magna cauſa.† *Hinc obſerua, iuſtã eſſe ignoran*
tiam facti alieni, in quo prudentiſſimus etiam errare
i i *poteſt.* † *Excipiuntur tamen plerique caſus in quibus*
5 *facti alieni non eſt iuſtus error. Primus, ſi is qui allegat*
ignorantiam facti alieni, ſæpius tractaſſet illud, huiuſue
K *tractationi* K *interueniſſet, vt ſunt compoſitores amica-*
biles, arbitratores, &c. Secundus, ſi aliquid publicè pro-
mulgatum eſſet, vel affixum, non poſſet prætendi ignoran-
l *tia a* l *quoquam indigena. Tertius, ſi alienum factũ gra*
m *ue ſit & arduum, quod non facile excidat* m *memoria,*
n *& ſi qui ſunt caſus* n *prædictis conſimiles.*
h Conſtantiſſimus. *Prudentiſſimus.*
i Pars legati adempta ſit. *Qui centum erant in teſta-*
mento legata, & viginti in codicillis adempta: legatarius
de codicillis ignarus, centum ex teſtamento petebat.
K Alijs leg. data ſint. *Dodrantem teſtator Sempronio*
in teſtamento legarat, deinde aliquid in condicillis Titio
reliquerat, Sempronius codicillorum ignorans dodran-
tem ex teſtamento poſtulabat.

l Atque ideo. *Recte admonet Balduin. apertius fuiſſe,*
ſi dixiſſet, ideo quod: *nam hic redditur ratio, cur pro-*
pter alia adiecta legata, quatenus excedunt dodrantem
hæreditatis, & portio legis Falcidiæ apud hæredem ipſo
o *iure remaneat, vt inquit Vlpianus:* o *adeo vt hoc nomi-*
ne ſtatim hæredi ius vendicationis competat.

ADDITIONES.

a §. plus autem. inf. eod.
b Verſ. & hæc quidem, hoc tit.
c Dixi ſupra eod. in §. omnium, num. 5.
d l. ſi quis intentione, de iud.
e §. temporales, in fi. infra de except.
f l. omnes, ff. de in integ. reſt.
g Tex. elegans in l. 1. ff. de min.
h Per l. vnicam, C. de plus pet.
i l. 2. ff. de iur. & fact. ignor.
K Vide Bal. hoc declarantem in l. cum rem alienam, C. de leg. per l. 26. Procula, ff. de prob.
l l. ſed & ſi pupillus, 11. §. proſcribere, ff. de inſt. act.
m c. cum illorum, in 6. de ſent. excom.
n Quod require in c. ab excõmunicato, & ibi Doct. de reſcr.
o l. lineam margaritarum, 26. ad l. Falc.

Verſ. Plus autem.

1 *Quatuor modis plus peti, re, tempore, loco, & cauſa.*
2 *Vtilitas clauſulæ, Saluo iure ſuperflui.*
3.4 *Ante diem petens, plus tempore petit. Idem eſt, ſi lex dilationem indulgeat.*
5 *Certa, incerta conditio quæ?*
6 *Ante incertæ conditionis euentum petens, plus tempore petere dicitur.*
7.8 *Si certa ſit conditio, tum diſtingui debet, an ea diem in ſe contineat, vel non.*
9 *Petitur plus tempore, etiam ſi ante tacitam conditionem petatur.*
10 *Duplex argumentum a contrarijs.*
11 *Quod operatur oppoſitum in oppoſito, idem operatur Propoſitum in propoſito.*
12 *Si certo loco ſoluere promiſit, iure ciuili alio loco peti non poteſt.*
13 *Prætor cõcedit & alio loco peti, quod certo loco promittitur ſolui: dũmodo loci, vbi ſolutio fieri debet, mentio fiat.*
14 *Si certo loco te daturum promittas, an etiam in loco domicilij id dare poſſis, & num. 16.*
15.21 *Expreſſa L. hæres abſens, §. vlt. ff. de iud.*
17 *Explicatio l. vnicæ. C. vbi conu. qui cer. lo.*
18.19 *Confutatur ratio eorũ, qui aſſerunt, etiã in loco domicilij ſolui poſſe, etſi certus locus ſolutioni deſtinatus ſit.*
20 *Æqualitas relatiuorum diligenter obſeruanda.*
22 *Clauſulæ noſtro tempore conſuetæ adponi ſcripturis & chirographis.*

Plus autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, & cauſa. Re, veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut ſi is, cuius ex parte res eſt, totam eam, vel maiorem partem ſuam eſſe *a* intenderit. Tempore, veluti ſi quis *b* ante diem, vel *c* ante conditionem petierit: qua enim ratione, qui tardius ſoluit quam ſoluere deberet, minus ſoluere intelligitur, eadem ratione, qui præmature petit, *d* plus petere videtur. Loco plus petitur: veluti cum quis id, quod certo loco ſibi dari ſtipulatus eſt, alio loco petit, *e* ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi dari ſtipulatus eſt. verbi gratia, ſi is, qui ita ſtipulatus fuerit: Epheſi dare poſſis? Romæ *f* purè intendat ſibi dari oportere. Ideo autem plus petere intelligitur, quia *g* vtilitatem, quã

haberet b promiſſor, ſi Epheſi ſolueret, i adimit
ei K puta intentione. Propter quam cauſam l alio
loco petenti arbitraria actio proponitur: in qua ſcili-
cet ratio habetur m vtilitatis, quæ promiſſori com-
petitura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, quo ſoluturum
ſpopondit. Quæ vtilitas plerumque in mercibus ma
xima inuenitur, veluti vino, oleo, frumēto: quæ n per
ſingulas regiones diuerſa habent precia. Sed & pe-
cuniç numeratę non in omnibus regionibus ſub eiſ-
dem vſuris fęnerentur. Si quis tamē Epheſi petat, id
eſt, eo loco petat, quo vt ſibi detur, ſtipulatus eſt, o
pura actione recte agit. Idq; etiam Prætor monſtrat,
ſcilicet quia vtilitas ſoluendi ſalua eſt promiſſori.

Hæc eſt altera §. noſtri pars, ſub compendio declarās,
1 † *quatuor modis plus peti, re, tempore, cauſa, & loco.* Re
plus petere is *dicitur, qui plus exigit, quam ſuum ſit de
bitum.* Tempore plus petit, *qui præmaturè, id eſt, ante
diem vel conditionem poſtulat: quia adimit reo vtilitatē
temporis*, Loco plus petit, *qui certo loco quippiam ſibi
dari ſtipulatus, id alibi repoſcit.* Cauſa plus petit, *qui in
alternatiua, cuius electio ad reum conuentum pertinent,
alteram tantum partem petit, vel qui in generali promiſ-
a ſioni vnam tantum ſpeciem exigit. Atq; hæc eſt a ſum-
ma huius ſecundæ partis.*

a Intenderit. *Re ergo plus peti dicitur, quando quis (vt
dixi) plus poſtulat, quam ſibi debetur. Sed hoc de princi-
pali debito intelligendum eſt, cum illud augetur, & incre-
b ſcit, ſecus eſt in b acceſſorijs, puta quia petit rem cum
fructibus & intereſſe, progreſſus autem cauſæ docet, non
2 deberi fructus vel intereſſe, ſed ſolum rem principalem.* †
c *Ne autē plus debito quis petere videatur, conſulit c Ant.
de But. vt hæc clauſula annectatur libello,* Peto hoc, ſal-
uo iure ſuperflui: *ſic enim pœnam euitari.*

3 b Ante diem. † *Siue partium conuentione dies ſit adpo-
ſita, vt* Promitto ad calendas Ianuarias: *ſiue ex natu-
ra rei inſit dilatio: petens enim fructus fundi necdum na-
tos, partumue pecoris necdum editum, ante diem petiiſſe
d dicitur, nec pœnam d euitat. † Idem iuris eſt, etſi lex
4 dilationem indulgeat, vt in exactione dotis. Habent enim
mariti heredis annum, intra quem reſtituant dotem rei
e e mobilis. Quare dotem rei mobilis ante lapſum anni
poſtulans, plus tempore petiiſſe dicitur, pœnamque mere-
tur. Ad hanc quoque ſpeciem pertinet obligatio, quæ tē-
poris obſeruationē continet, velut,* Kalendis Ianuarijs,
aut Februarijs dare ſpondes? poſt annum vel bien-
nium? *Qui enim Kalendis Ianuarijs petet, aut ante bien
nium, tempore plus petere dicetur, quoniam in disiuncti-
f ua temporis minus eſt f in obligatione.*

c Ante conditionem. *Cum autem conditionem aliam
eſſe certam, aliam incertam notum ſit, an de vtraq; hoc
5 accipi debeat, quæritur?* Certa *autem* Conditio *eſt, quæ
omnimodo extitura eſt, vt* ſi moriar. Incerta *verò, quæ
6 vt eueniat, incertū eſt, vt,* ſi Berta nubat. † *Ac de incer-
g ta quidem conditione manifeſtum eſt, quod ſcribit g Vl-
pianus:* Vbi ſub conditione quis ſtipulatus eſt, neque
ceſſit, neque venit dies pendente adhuc conditione.
*Itaque qui euentum non expectabit, quoniam dies, vnde
h pendet actionis ſubſtantia, pars eſt obligationis, h plus
7 petere recte dicetur. † Cæterum in conditione certa diſtin-
i guendum eſſe aiunt i an ſcilicet loquamur de ea, quæ
diem in ſe continet, velut* ſi morieris, *aut* cum morteris
K dare, K ſpondes? *qua ſpecie plus illum petere dicen-
dum eſt, qui ante diei euentum poſtulat, quippe cum diei
l adiectio pro ſtipulatore l ſit. An vero de ea, quæ diem
in ſe nullum continet, veluti,* ſi inter Kalendas digito cę
m lum non tetigerim. m *Et iam pure ſtipulatus videor,
quoniam nunquā futurum eſt, vt cęlum digito cōtingam:
8 itaque agere protinus poſſum. † Huius etiam illa generis
n eſt, de qua Paulus n agit,* Siue nauis ex Aſia venerit,
ſiue non, *nullum enim certum diem hæc cōditio continet,
o ſed omnimodo extitura eſt, ideoq; pura ſtipulatio o di-
9 cenda. † Porro non ſolum quis plus tempore petere dici-
tur, quando ante conditionem expreſſam (de qua hactenus
diximus) verumetiam ſi ante tacitam petat, quæ ex auto-
ritate legis tacite ineſt, etſi nihil nominatim conuenerit,
qualis eſt ſtipulatio, quæ propter cauſam dotis fit: conſtat
enim, eam habere in ſe hanc conditionem,* ſi nuptiæ fue-
p rint p ſecutæ, *quamuis non ſit expreſſa. Sic quoque, ta-
q metſi Paulus q in vrbanis habitationibus locandis ſcri-
bat, inuecta illata pignori eſſe locatori tacite, etſi nihil
r expreſſe conuentum ſit: Caius r tamen coloni rerum obli-
gationem quamlibet expreſſam, conditionem tamen taci-
tam continere ſignificat,* Si quando hæres in illum fun
dum inuectæ ſint. *Itaque ſiue ſponſi ante nuptias, ſiue
dominus rebus nondum inductis actionem poſtulet, plus
petere manifeſtiſſime intelligitur.*

10 d Plus petere videtur. † *Vides hic eſſe duplex argu-
mentum a contrarijs, quod in legibus perrarum eſt, quod
ſ ſicuti qui tardius ſoluit, minus ſoluere ſ dicitur: ita qui
citius petit, plus petere dicitur. Hoc eſt quod per manus
t traditur, contrariorū eſſe eandem t diſciplinā. Quod aūt
ſit duplex argumentū, ex eo conſtat, quia primò arguit a
tardiori ad citius: & eodē contextu a ſolutione ad petitio-
11 nē: quod Zaſius animaduertit. † Ex quo & aliud dogma
u colligitur. Quod operatur oppoſitum in oppoſito, u idem
x operatur propoſitum in propoſito, quod Bar. x alibi ar-
gute declarat.*

e Sine commemorat. *Quia nō exprimit in libello locum
ſolutioni deſtinatum, quod omnino hoc caſu requiritur,
quando alio loco petitur, quam in quem promiſſum eſt.
Alias enim ſi creditor petat in loco conuento, non exigitur
loci commemoratio: ſatisfecit enim conuentioni etiam ſine
verbis expreſſis.*

f Purè. *Id eſt, non facta mentione, quod Epheſi ſolutio fie-
ri debeat.*

g Vtilita-

ADDITIONES.

a Concordat c. 1. & ibi Doct. extra, de plus pet.
b Fab. & Ioan. de Plat. hic.
c In c. 2. extra, de libell. oblat.
d Tex eſt in l. interdum, 73. de verb. oblig.
e l. vnica, §. exactio, C. de rei vx. actio.
f l. ſi ita ſtipulatus fuero X. aut XV. 109. §. 1. & 2. de verb. obl.
g l. cedere diem, 213. de verb. ſig.
h l. eum, qui 41 §. 1. de verb. ſign.
i Hotom. hic.
K l. Iul. 20. de iure dotium. l. ſi Tit. quand. dies leg. ced.
l d. l. eum qui.
m l in illa ſtipulatio. Si Kal. 8. de verb. oblig.
n l. commo. de periculo & commod. rei vend. & l. Iulianus, 60. de cond indeb.
o l. ſi pup. 9 §. 1. de nouatio.
p l. ſtipulationum, de iure dotium.
q l. item quia, 4. de pactis.
r l potior, § ſi colon. qui potiores in pign.
ſ l. ſi cui, 12. §. minus, ff. de verb ſignif.
t De quo per Bart. in l. 1 in prin. ff. de his qui ſunt ſui vel al. iur & Doct. in rub ff de acq poſſ
u Tex. hic, & in l. vlt ad fi. ff. de leg. 3. & in l. ſi contra. ff. de vulg & pup.
x In l. inter ſtipulantem, 83. §. ſacram. ff. de verb. oblig.

g Vtilitatem. *Quia forte ei facilius eſt Epheſi pecuniã ſoluere, quam extra Epheſum, idque minori diſpendio fa-cere poteſt. Plus ergo in hoc tractatu, quam a debitore,*
a *h.e. reo, quam ipſi creditori, id eſt, actori debeatur,* a *ac-cipimus.*

h Promiſſor. *Debitor conuentus.*

i Adimit. *Aufert, tollit.*

K Pura intentione. *Simplici petitione, quæ non habeat annexam loci commemorationem, in quo ſoluendum eſt.*

l Alio loco. *Quam quo fieri debeat.*

m Vtilitatis. *Quia forte Epheſi abſque vſuris contra-here nummos poſſet, quum in loco vbi conuenitur, neceſſe illi ſit, pecuniam ſub fœnore accipere.*

n Per ſingulas. *Variantur enim rerum precia ſecundum diuerſitatem locorum, maxime in rebus fungibilibus, quæ vno loco longe commodius, quam alio & præſtari & com-*
b *parari* b *poſſunt.*

o Pura actione. *Ita quod loci mentionem habere non co-gatur, quoniam tantundem præſtat litem in loco mouere, quantum nominatim loci mentionem facere.*

22 Ex textu *diſce hoc potiſſimum.* † *Sic certo loco promi-ſiſti ſoluere, quantum ad ius ciuile attinet, alio loco id abs te petere nequeo, nam ſi alibi peterem, loco plus petiiſſe viderer. Verum quoniam eueniebat, vt nunquam a te pe-tere liceret, quod ita promiſſum eſſet, propterea quod tu nunquam eo venires, vbi facienda eſſet ſolutio, neque ego tecum agere poſſem, primum in loco ſolutionis non, quo-niam nuſquam illic inuenireris, deinde nec extra illum lo-cum, propter plus petitionem, quia tunc loco plus petere iu-dicarer, cuiuſce rei gratia neceſſe fuit, aliam agendi ratio-*
23 *nem excogitari, quæ conſuli mihi poſſet.* † *Conceſſit ergo Prætor, vt extra locum deſtinatum aduerſus te agerem vtiliter, ita tamen, ſi loci illius mentionem facerem, in quo fieri deberet ſolutio, & hoc modo captiunculas plus peti-tionis effugerem. Illud vero me facere negligente, & pure aliquid petẽte, plus loco petere intelligor, ob id certe, quod ſimplici hac intentione videar tibi debitori eam auferre commoditatem, quam haberes, ſi in loco, in quem promiſ-ſum eſt, ſolueres. Poteſt .n. multis modis tua intereſſe, vt potius conueniaris in loco ſtatuto, quam alibi, quorum non-*
c *nulli eleganter in textu tractantur, & Doctores pleroſq;* c
24 *annectunt.* † *Dubitari tamen ſolet, ſi te certo loco daturum promittas, & ego petam in loco domicilij, an plus loco pe-*
d *tere videar? Et* d *Accurſius ait, me nihil delinquere, præ-ſertim ſi dicam.* Peto decem mihi ſoluas hic, vel vbi
e ſoluere promiſiſti. *Alij* e *putant hoc obtinere, etiamſi*
f *purè & ſimpliciter emiſſa certi loci* f *mentione aduer-ſus te egerim. Sed hoc mihi cum bono & æquo ex profeſ-ſo pugnare videtur, adeo vt ſi mihi nominatim adferen-dum ſit exemplum iniuſti iuris ex Romanis legibus non aliud allaturus ſim potius, quam hoc ipſum verè ſummũ ius. Videamus ergo num hæc Doctorum aſſertio infringi*
25 *poſſit. Et primo quidem non videntur hi* g *Vlpiani ver-ba recitaſſe fideliter, ait enim Vlpian.* Qui ita fuit obli-gatus, vt in Italia ſolueret, ſi in prouincia habuit do-micilium, vtrobique poſſe conueniri, & hic & ibi, *& non dicit de aliqua ciuitate Italiæ. Vnde propter continen-*
h *tiam prouinciarum poteſt in* h *loco domicilij conueniri.*
26 † *Deinde contra id quod aiunt,* etiamſi alibi præſcriba-tur locus ſolutioni, poſſe tamen debitorem pure con-ueniri, vbi habet domicilium, vt ratione fori, quod
i habet reſpectu domicilij *pugnat* i *alia lex, aſtruens,* Si incertum locum conferatur ſolutio, debitorem non poſſe conueniri in loco contractus, ſed ſolum
k inſpici locum ſolutioni k deſtinatum. *Sed explo-ratum eſt, ratione contractus non minus, quam domici-lij, parari forum, quæ igitur cauſa eſt, vt ratione huius fo-*
17 *ri magis, quam illius poſſit debitor conueniri?* † *Præterea*
l *ſuperiori dogmati aduerſatur id, quod* l *alibi Imperator ſcribit;* Qui certo loco, *inquiens*, ſe ſoluturum pecu-niam obligat, ſi ſolutioni ſatis non fecerit, arbitraria
m actione & in alio loco poteſt conueniri, &c. m *Ar-gumento a contrario ſenſu, quia per præteritum loquitur Imperator,* Si ſolutioni ſatis non fecerit, *&c. ſatis ap-paret, quamdiu eſt in ſuſpenſo, an quis conuento loco ſolu-turus ſit, interim eum alibi conueniri nuſquam poſſe, quia non adijcit Imperator exceptionem,* niſi vbi domici-
18 lium habeat. † *Porro vt verum ſit dogma ſupra tradi-tum, eius tamen rei non aliam video rationem, quam quod plerumque ita comparatum ſit, domi ſine commodo, & non raro facilius ſolui, quam vbiuis alibi, quod debitor quaſi in ſuo regno, & intra ſuas præſepes omnia promptiora habeat. Hæc autẽ ratio facile confunditur, per ea, quæ hic doctiſſime a Fabro adferuntur, aiente: Etſi notorium ſit, facilius vtiliuſque eſſe debitori ſoluere in loco vbi agitur, quam loco conuento, actorem tamen debere facere mentio*
n *nẽ de loco conuento, quod petitor ſemper debeat narrare* n *formam obligationis. Item quod aliquando expedit & fa-*
o *cilius eſt, debitori ſoluere* o *quod ſibi damnoſius eſt. Ex quibus graphicè videmus, nullam eſſe eam rationem, & eius reſpectu minime poſſe debitori auferri locum, quem*
p *habet ex* p *pacto.* † *Sed & vlterius oppugnatur prædicta*
19 *aſſertio, argumẽto a pari ex relatiuis ſumpto. Sic enim* q
q *alibi legitur:* Is qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promiſerit ſoluere inuito ſti-pulatore poteſt. *Si hoc licet creditori, ne ſibi inuito ſolui alibi poſſit, quam loco deſtinato, nec loco domicilij etiam, quia lex hoc non diſtinguit, ſed vniuerſaliter negat, quid debitorem cogemus contra pacti conuentionem loco domi-cilij poſſe conueniri, & exigi, præſertim cum maius gra-uamen plerumq; ſit in pecunia ſoluenda, quam accipien-*
20 *da? Sane æqualitatẽ relatiuorum ſi obſeruemus, quæ cer-te perpetuo eſt obſeruanda & ante oculos habẽda in iure, conſequi debitorem in loco domicilij non poſſe conueniri,*
21 *quia nec creditori in ſuo domicilio ſolui poteſt inuito.* † *Ve-rum*

ADDITIONES.

a Hotom. hic.

b L. ideo in arbitrium, 3. ff. de eo, quod cer. lo. l. precia rerum, 63. §. fi. ad l. Falc. vbi late Doct. examinant, qualiter valor & æſtimatio rerum doceri queat.

c Atque ita accipienda eſt, l. 1. ff. de eo quod certo loco.

d Gloſ. hic, in verſ. loco.

e Zaſius hic.

f Per tex. in l. hæres abſens, 19. §. vlt. ff. de iud.

g In d. l. hæres abſens, §. vlt.

h Iuxta l. notionem, 99. § continentes prouinciæ, ff. de verb. ſign. l. prouinciales, 190. eod. tit.

i l. quæſt. 100. ff. de ſolut.

K Et d. l. quæſt. Pet. de Bell. Pert. nominatim ad hoc tit. in l. con traxiſſe, 22. ff. de act. & oblig.

l In l. vnic. C. vbi con. qui cer. lo. dar. &c.

m Ita memini obieciſſe Volph. Hung. D. Zaſio, cum eius audi tor vna mecum olim eſſet nunc in ſupremo imperij con ſiſtorio collega mihi Doct. & gratiſſ.

n Vt iuſ. prox. §. in fin.

o §. præterea, in fi. infra eod. tit.

p l. 2. §. ſi quis Epheſi, ff. de eo, quod cer. lo. & quæ ibi anno-tat Bologn. & quod Imp. hic dixit, ver. loco, ſuper qua quidem æquiſſima ratione fundata eſt prorſus, l. is qui. ff. eod. tit.

q In d. l. is qui, & concordantia iura citat gl. ibid. penult.

a rum hac opinione ſic confutata, quid ad a Vlpiani verba ſupra relata reſpondebimus? Fortaſſis ea verba per
b Imperatoris b conſtitutionem temperanda ſunt (neque
c enim nouum eſt, c priores leges ad poſteriores trahere)
d quod tam debitor d alibi etiam obligatus ſoluere conueniri poſſit in loco domicilij, ſi loco ſuo non ſoluerit, prius ve
e ro impune non poſſit. Præmonet quidem hoc loco Iaſon, e Vlpiani verba non poſſe cauillari, verum hæc non eſt calumnia, cum nõ nouam interpretationem, ſed multis retro ſeculis natam adferam, licet ab Hung. viro doctiſſ. meiq;
f amantiſſimo primum animaduerſam. Sic enim & f Accurſius Vlpianum intelligit hiſce verbis: Sine commemoratione ideo dicit, quia ipſum locum, vbi erat facienda ſolutio, in libello ponere debet, ſic: Peto, vt decem mihi ſoluas hic, vel vbi ſoluere promiſiſti. Poſt hæc niſi ſoluat, poterit eum conuenire vbicunque, dummodo conuentus habeat ibi forum, non alias. Hæc ſunt ibi Accurſij verba communiter recepta, quibus vides eundem dari, quem ſupra ex Hungero attu-
g li intellectum. Et hoc idem pluribus g alijs tradidit Gloſſator, vbique ſui hac in re ſimilis, vt huic facile aſſentiar,
21 præſertim tot accedentibus rationibus. † Porro hodie apud nos paſſim vtuntur hac clauſula in chirographis ſiue cautionibus, vt niſi debitor ſoluat, iure tam eccleſiaſtico, quam ſeculari conueniri valeat, vbicunque reperiatur, ſiue debitor per terram, ſiue per aquam ve-
h hatur, &c. idque legibus h diſſentaneum non eſt. Contraxiſſe enim quis dicitur eo in loco, in quem confertur ſolutio, debitor autem ſic paciſcens in omni loco contraxiſſe iudicatur, vbi conueniri, ab eoque debitum exigi poteſt, ſiue de principali debito, ſiue de ſumptibus atque alys acceſ-
i ſorijs i loquamur. Quod tamen ita moderandum eſt, niſi debitor in loco peſtilenti, vel hoſtili deprehendatur, aut
K nauigio tranſuehatur cum alijs, docente K Angelo.

ADDITIONES.

a In d.l hæres abſens §.vlt.
b In d.l.vnic.C.vbi con.qui cert.loco.
c l.non eſt nouum, 26.ff de legib.
d Idem tradidit Volf.Hun. ſupra citatis [illegible] &c.
d In d.l.vlt.
f Glo.mag.hic in ver.commemoratione, citra medium.
g Vt in d.l.vnica, C.vbi conue. qui cer.lo.gl.fi.in l.1.ff.eod.
h Per l contraxiſſe, 21. de obl.& act.
i c.dilect & ibi Panor.de for.comp.
K In l.cum res, 47. de leg.1. Aret.hic, reliqua hoc pertinentia require ex tit ff.de eo quod cer.loco, & ibi Doct.& in §. præterea, ſupra hoc tit.

Verſ. Hinc autem.

1 *Quando cauſa plus petatur.*
2 *Alternatio quid.*
3 *In alternatiuis regulariter optio eſt debitoris.*
4 *An ſint paria cauſa & re plus petere.*
5 *In alternatiuis creditor neceſſario alternatim petere debet.*
6 *Fallit, facta alternatione in fauorem creditoris.*
7 *Variæ alternationis ſpecies.*
8 *Quæ in legatis alternatiuis diſtinctio obſeruanda.*
9 *De vino Campano, Setino, Phalerno, Caleno.*
10 *Purpuræ appellatio, & de Tyria purpura.*
15 *Promittens genus, quamcunque ſpeciem poteſt ſoluere.*
12 *Actoris petitio ſemper conformanda naturæ, & qualitati ipſius obligationis.*
13 *Falſam eſſe communem doctrinam, quæ dicitur, in obligatione generis nullam ſpeciem eſſe obligatam.*

Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is, qui cauſa plus petit, vt ecce ſi quis ita a te ſtipuletur, hominem Stichum aut decem aureos dare ſpondes? deinde alterum petat, veluti hominẽ tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere ſtipulationis a promiſſoris eſt electio, vtrum pecuniam, an hominem ſoluere malit. Qui igitur pecuniam tãtum, vel hominem tantum ſibi dari oportere intendis, eripit electionem aduerſario & eo modo ſuam quidem cõditionem b meliorem facit, aduerſarij vero ſui c deteriorem. Qua de cauſa talis in ea re prodita eſt actio, vt quis intendat d hominem Stichum, aut aureos decem ſibi dari oportere, id eſt, e vt eodem modo peteret, quo ſtipulatus eſt. Præterea ſi quis generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Stichum petat, aut f generaliter vinum ſtipulatus ſit, & ſpecialiter g Campanum petat, aut generaliter h purpuram ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur, quia electionem i aduerſario tollit, cui ſtipulationis iure liberum fuit, aliud ſoluere, quam quod peteretur. Quin etiam licet K viliſſimum ſit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia ſæpe accidit, vt promiſſori facilius ſit illud ſoluere, quod maioris precij eſt.

1 Declarat *quando cauſa plus peti dicatur, † tum ſcilicet, cum aliquid ſub alternatione, vel in genere debetur, & alterum præciſe, vel rem in ſpecie peti contingit, nam propter ademptam debitori electionem, plus cauſa quis*
2 *petijſſe cenſetur. † Eſt autem* alternatio [illegible], *vt Theophilus ait, hoc eſt ex disiunctione dubiam habet præſtationem, & ancipitem exactionem.*
3 a Promiſſoris eſt elect. † *Nam regulariter in alterna-*
a *tiuis ad debitorem* a *pertinet electio. Ob eamque cauſam qui illud aut illud ſtipulatur, incertum in ſtipulatio-*
b *nem deduxiſſe* b *intelligitur. nimirum quia incertum eſt, vtrum debitor ſit ſtipulatus, quippe cuius electio ſit,*
c *quod tamen verum eſt, niſi ſtipulator adiecerit,* c *vtrum ego voluero.*
b Meliorem. *Eligendo rem precioſiorem, & quam ſibi ſperat futuram commodiorem.*
4 c Deteriorem. *Adimendo illi electionem liberam. † Sed nonne paria ſunt plus cauſa, & plus re petere? Sanè cauſa conuentionis, & res ipſa conuentionis, videntur non differre. Sicut enim is, cui debentur decem, ſi petat quindecim, plus re petere intelligitur, ita cui ſub alternatione Stichus aut decem debentur, ſi tantummodo Stichum petat, quid aliud, quam plus re petit? nonne in ipſa re exceditur? Iaſon hoc prolixè tractat. Veritas eſt, magnum inter hæc duo plus petendi genera eſſe diſcrimen. In ſuperiori namque caſu, cum re plus petitur, id vtique poſtulatur, quod non eſt in obligatione. nam obſtrictus in decem, non etiam in quindecim tenetur. Poſteriore vero ſpecie, in alternatiuis vtraq; pars eſt in obligatione, licet electiuè, & electio ad debitorem pertinet, quare creditor cum alterum tãtum petit, rem obligatam petere videtur, tametſi ſub electione,*

ADDITIONES.

a l.plerunque, 10.§.vlt.ff. de iu.dot. & l.ſi quis ſeruum, C.de cond.inde.l.quod autem, 7.§.ſi maritus, de do.inter vir. & vx.l ſi in emptione, 34.§ ſi empt.de contrah.emp.
b l.vbi autem, 75.§.qui illud, de verbo.oblig.& l.prætor, 7.§. quod autem, de iniur.
c d.l.vbi autem, & l.ſi quis, 112.eod.tit.

ne ſicque minus delinquit, quam priori ſpecie: hic petitur res obligata ſaltem electiue, ibi res non obligatur: vt Zaſius hic docet.

5 d Hominem Stichum aut aureos. *Ex † his verbis colli
gendum eſt, in alternatiuis creditorem neceſſario alter-
* natim petere debere: atq; hic caſus * eſt, vbi incerta actio
ris petitio admittitur, quod tamen ita procedit, ſi penes
6 debitorem ſit optio, quod velit ſoluere. † Nam ſi iſta al-
ternatio in fauorem creditoris facta eſſet, tunc creditoris
eſt electio, & recte ad alteram tantum alternationis par-
a tem agit, a Bart. tradente. Quæ diſtinctio generaliter ad
b omnes alternationis ſpecies referenda eſt, quas b Docto
7 res hic recenſent: † vt eſt alternatio rerum, ſummarum,
locorum, item rerum & locorũ mixtim, & tandem rerũ,
perſonarum, & locorũ ſimul: excepta ſola perſonarum al-
ternatione, in qua creditor ſuo tãtum nomine, & ſic ex al-
c tera parte alternationis c petere poteſt. Quomodo autẽ
d cognoſci poſſis, quando electio ad debitorem vel credito-
e rem ſpectet, Accurſius d alibi docte explicat, & poſt
f eum e Bar. atq; f Dynus, ad quod iuris ſtudioſum remitto.*

e Vt eodem. *Ideſt, ſub alternatione. & id quidem facere debet, ſi pœnam plus petitionis euitare deſideret.*

8 f Generaliter vinum. † *In legatis vero alia diſtinctio
eſt. nam aut generaliter teſtator ſeruum legat, cum duos
g pluresve habeat: quo caſu legatarius electionẽ habet. g
Aut id teſtator legat, quod in bonis eius nõ eſt, veluti cer-
tũ pondus olei, non adiecta qualitate, aut centũ amphoras
h vini, quo caſu hæredes electionem eſſe, Vlpianus h re-
i ſpondit, modo non viliſſimum oleum hæres i eligat.*

9 g Campanum. *Tanquam optimum. † Campania ſiqui-
K dem non mediocria, ſed optima vina K profert. quale
eſt Setinum, quod Octauius Auguſtus omnibus antepo-
l ſuit, & Phalernum, cui l Plinius ſecundus tribuit, itẽ m
m Colenum, & ipſum nobile, vt mirum ſit, cur Theophilus
ſcribat, vinum Campanum omnium aliorũ peſſimũ eſſe.*

10 h Purpuram † *Purpura enim generale nomen eſt, &
n eius appellatione omnis generis purpuram contineri. n
Vlpianus autor eſt. Tyria vero purpura eſt omnium præ-
o ſtantiſſima, o Strabone teſte, a Tyro inſula vbi purpu-
ræ piſcatus abunde eſt.*

11 i Aduerſario. *Ideſt, promiſſori. † Hic obſerua, quod pro-
mittẽs in genere aliquid, poteſt quamcunq; ſpeciẽ ſoluere,
quia ipſius eſt optio, & creditor ſpeciem præciſe exigens,
plus cauſa petere iudicatur, quum optionem debitori adi-
mat. Debet ergo ſi pœnã effugere velit, rem in genere pe-
tere, quæ generaliter promiſſa eſt, puta equum, hominem,
12 veſtem. † Quod ſi p quid ſimpliciter, aut ſub alternatio
p ne, vel in genere promiſſum ſit, ſemper petitionẽ actoris,
& libelli concluſionem conformandã eſſe naturæ & qua-
litati ipſius obligationis neceſſe eſt, vt, ſi pura ſit obliga-
tio, ſimpliciter & præciſe petatur cõdemnari, ſin vero ſit
obligatio in genere, genus in petitione verſetur. Sin vero
alternatiua ſit, eodem modo petitio ſub alternatione con-
cipiatur, ſicque pœna plus petitionis ſemper euitabitur.*

13 † *Cæterum, quod traditur cõmuni calculo, in obligatione
generis nullam ſpeciem eſſe obligatam, ſed tantum in ſolu
tione, id tam a vero alienum eſt, quam vulgo recipitur.
Nam qui ad genus eſt obligatus, is ad omnes omnino ſpe-
cies, ſub electione tamen obligatus eſſe cognoſcitur. Eſt
enim genus nihil aliud, quã ſpecies ſimul collectæ, & cum
quælibet ſpecies ſub eo genere ſolui poſſit, cõſequitur om-
q nes eas in obligatione fuiſſe noxas, q ſaltem electiue,
r non connexim, quemadmodum r ſupra obiter dixi.*

K Viliſſimum. *Non enim æſtimatio vel bonitas ad rẽ,
ſed ad ipſius debitoris arbitrium referri debet. quod enim
ſ contra domini voluntatem eſt, melius videri ſ non po-
teſt.*

ADDITIONES.

* Dixi in §. curare, ſupra eod. tit.
a In d. l. quamuis, ff. de pig. act.
b Præcipue Iaſ. & Zaſ.
c Tex. in l. vero procuratori, 12. in prin. ff de ſol. Doct. communiter hic.
d In l. Lucio, 23. de leg. 2.
e Ibidem.
f In c. in alternatiuis, de reg. iur.
g l. qui duos, 20. de leg. 1. l. ſi ſeruus leg. 208. § 2. eo. tit §. ſi generaliter, ſupra de leg. & l. 2. ff. de opt leg.
h l. 3. in prin. & l. 4. de trit. vin. & oleo leg.
i l. legato generaliter, 37. de leg.
K l. ſtip. 74. & l. ſep. de ver. oblig.
l Vide Plin lib. 3. nat. hiſt. ca. 5.
m Strabo lib. 5. Georg. & Florus lib 1.
n In l ſi cui lana, 70. §. Purpuræ, de leg. 3.
o Lib. 16. Georg. vide etiam Politian. in Miſcel. c. 12. & Plin. lib. 5. cap. 19.
p Ioan. de Plat. & Aret hic.
q Tex. expreſſus in l Mæuius, 66 §. duorũ, de leg. 2. Nicol. de Neapol. & Fab. in § in bonæfidei, ſupra eod.
r In d. §. bonæ. Zaſ in ſuis intellectib.
ſ Facit l. pen. & vlt. de vſu & hab. & l. inuito, 69. de reg. iur.

Verſ. Sed hæc.

1 *Epitome huius verſiculi.*
2 *Plus tpe petens, ſuſtinet pœnã duplicationis induciarũ.*
3 *Et hoc de omni dilatione intelligendum.*
4 *Declaratur Bart. in l. ſi pecuniam ff. ſi cert pet.*
5 *Pœna petentis plus tempore: ante lit. cont. opponenda.*
6 *Actor deſiſtens ante conteſt. euitat pœnam duplicandæ dilationis.*
7 *Qualiter huiuſmodi induciæ duplicari debeant.*
8 *Pœna plus petentis re, vel cauſa, vel loco.*
9 *Circa plus petitionem variæ hypotheſes conſiderandæ: & num. 10. 11. 12. & 14.*
13 *De crimine ſtellionatus.*
15 *Reus plus iuſto negans, an puniendus.*
16 *Ratione partis an negari totum poſſit.*
17 *Et non poſſe, in Camera imperiali vſu & obſeruantia obtinuit.*

a Sed hæc quidem antea in vſu fuerant: poſtea vero b lex Zenoniana & noſtra rem coarctauit. Et ſi quidẽ tempore plus fuerit petitum, quid ſtatui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur conſtitutio. Sin autem quantitate, vel alio modo plus fuerit petitum: in omne c ſi quod forte damnũ ex hac cauſa acciderit, contra quem plus petitũ fuerit, d cõmiſſa tripli cõdemnatione (ſicut ſupra diximus) puniatur.

a Sed hæc quidem. *Quæ ſcilicet hactenus dicta ſunt de pœna eorum, qui plus petebant, ideoque actione caderent, & rem amitterent.*

b Lex ZENONIANA & noſtra. *Neutra tamen harum conſtitutionũ hodie extat, tametſi ex alio Iuſtinia-
a ni a loco conſtet, Zenoniana cautum fuiſſe, vt ſi ante tempus creditor egerit, ei quod reliquum eſt temporis, duplicetur. Sic enim Theophilus interpretatur.*

c Si quod forte damnum. *Veluti, ſi maiores ſportulas
b debitor b ſoluerit.*

d Commiſſa tripli. *Id eſt, cum incurriſſet damnationem, vt Hotom. interpretatur. Itaque dicimus pœ-*
nam

ADDITIONES.

a §. hodie inſ. de except.
b De quo in §. tripli. ſup hoc tit.

a nam a cõmiſſam,multam,ſtipulationem, hæreditatem.
1 † Sequitur tertia pars huius §. qui pœnas plus peten-
tium iure nouo introductas comprehendit. Primò autem
de pœna plus tempore petentis agitur: deinde, quam pœ-
nam ſuſtineant, qui reliquis modis plus petunt. Pœna
tamen plus tẽpore petentis nominatim hic non exprimi-
tur, ſed Iuſtinianus ſe tantum ad Zenonis conſtitutionem
refert, quam tamen non extare cõſtat. Eius autẽ effectum
b refert idem Iuſtinianus infra ſub titulo, De b exce-
2 ptionibus. † Breuiter qui plus tempore petit, hanc pa-
titur pœnam, vt reo duplicentur induciæ, nec cogi poſſit
ſuſcipere actionem etiam poſt elapſam duplicem dilatio-
3 nem, niſi reſtitutis ei expenſis litis. † Et hoc de omni di-
latione intelligẽdũ eſt, ſiue dilatio adiecta ſit ab hõe, ſiue
ex natura rei inſit, ſiue a lege cõcedatur, vt & ſupra anno
tauimus. Quinimo etſi promiſſio dirigatur ad diẽ incertã
quãdo veniat, certã tamen ꝙ ventura ſit, nẽpe ad diẽ mortis
idẽ obtinere crebrius placuit: veluti, Promitto tibi hor-
tũ meũ, cum moriar: hæc promiſſio iure ſubſiſtit: me. n.
c defuncto, actio ab hæredibus meis c incipiet. Iam ſi me
adhuc viuente petas hortum, poſt mortem meam dupli-
cabuntur tibi induciæ, & tantiſper ius horti perſequendi
tibi denegabitur, quantum temporis interuallum inter
4 factam petitionem, & mortem meam interceſſerit. † Pa-
ria dicas & ſi quis ante euentum conditionis petierit, du-
d plicabitur ſaltem futurus euentus, vt d Bart. ſatis ob-
ſcure ait: hoc eſt, vt ego interpretor, expectari debet euen-
tus cõditionis promiſſionis adpoſitæ, qui certificabit, quan-
tum ſit duplicandum. Nam ſi extiterit conditio, tantum
temporis duplicabitur, quantum inter petitionem, &
extantem conditionem elapſum eſt. Ea vero deficiente,
nihil duplicabitur, nec vllam pœnam ſuſtinebit actor,
quia obligatio defecit: reſarciet tamen impenſas litis
5 reo, quem indebite fatigauit. † Porro tum demum tem-
pore plus petenti ſolutionis duplicantur induciæ ſi aduer-
ſarius conuentus exceptionem illam induciarum ante li-
tem conteſtatam agenti opponat: nam ſi poſtea id fecerit,
duplicationis beneficium non obtinebit, ſed damnabitur
ad ſolutionem tum faciendam, quando tempus, quod al-
e ter ſua ſponte indulſit, e aduenerit. Ideoque cauti ſint de
bitores, vt mox a primo limine hanc exceptionem obij-
6 ciant. † Deinde ſi actorem pœniteat ante litis conteſta-
tionem dictaſſe iudicium, euitatur hæc duplicationis pœ-
f na, quia non dicitur petiſſe ante cæptum iudicium, ſed f
petere voluiſſe: obligabitur tamen pœnitens ſumptus in-
g debitæ fatigationis reo reficere g Hoſtienſe teſte. Sed
& Fiſcus impune poteſt ante tempus petere ea, quæ ſi-
h bi h debentur: quod Baldus receptum eſſe ait propter
publicam neceſſitatem, quæ ſemper Fiſcum vrgere præſu-
7 mitur. † Cæterum qualiter huiuſmodi induciæ duplica-
ri debeant, an numerando ab initio, a die ſcilicet conuen-
tionis in ſiue promiſſionis factæ, an vero a petitionis tem-
i pore, altercatio eſt inter Doctores. i Bar. & K Pla-
K tea cenſent, duplicationem ſolum fieri debere de tempo-
l re, quod l ſupereſt. Verum crebriore calculo contrarium
obtinuit, quod imo tota dilatio ſit duplicanda, numeran-
da a tempore conuentionis, & ſic ab initio vſque ad tem-
m pus m ſolutionis. Neque aduerſantur Vlpiani Iuriſcon-
n ſulti n verba, quæ Bartolum fefellerunt: loquitur enim
o in pœna corporali, hic vero de pœna pecuniaria o tra-
ctamus. Atque hæc de pœna plus tempore petentis di-
8 cta ſint. † Si quis vero loco, re, aut cauſa plus iuſto pe-
tierit, atque hinc damni aliquid aduerſario inferat, dam-
ni eius triplum reſtituere obligatur, quod vulgo interpre-
tes ad damnum ſportularum coarctant, ob id, quia Impe-
p rator ſe ad ea referat, quæ p ſupra dixerit. Quocirca ſi
non interceſſerit ſportularum damnum, iura antiqua ſu-
9 pra diſcuſſa, immutata permanere aiũt. † Quia vero iſtud
non generaliter procedit, atq; adeo de pœna plus petentiũ
q variatũ eſt a multis q annis, ideo ſic colligi poteſt. Primo,
actor qui ſciens exigit a debitore cautionem maioris ſum-
mæ quã ei debetur, & poſtea pari dolo plus petit, amittit
r rem, ſeu debitũ. r † Deinde, qui nõ exegerit cautionẽ, ſed
10 plus debito petierit calumnioſe, etſi non perdat debitum,
ſ triplo tamen expenſarum & dãnorum ſ punitur. † Tertio,
11 exigens cautionẽ maioris ſummæ, quam ſit debitum, non
tamen agens ex ea, reus eſt criminis ſtellionatus, niſi forte
t alio delicto fuerit cautionem t conſecutus. † Quarto, qui
12 neq; pluris ſibi cauendũ curauerit, neq; plus petierit ca-
lũnioſe, ſed emere magis, quum probationẽ non habeat, is
u nullam, niſi u expenſarum ſuſtinet pœnam. atq; ita com-
x munis eſt Doctorum x ſententia, contra Accurſ. Quin-
to ſi actor dolo plus petat, reus dolo plus neget, vtrinq; cõ-
y penſabuntur y expenſæ. † Sextò, qui petit debitũ, quod
13 ſibi ſolutum eſt, is crimine ſtellionatus extra ordinem po
z nitur, quod eſt in viris honeſtis, vt z moueantur ordine.
14 † Septimò, quando locum habet aliqua pœna in prædictis
ſpecieb. ob plus petitionem, ea poteſt dupliciter exigi, aut
per officium iudicis in eodem iudicio ſine nouo libello, aut
a per condictionẽ ex a lege. ſ. per b libellũ. Deniq; ſi plus
b petatur, & minus probetur, debet in dubio iudex ſequi acta
c & probata, in quibus c vis iudiciorũ cõſiſtit. † Cæterũ ſi
15 creditore plus iuſto petẽte, reus plus iuſto neget, quæritur,
an ẽt puniatur reus plus negando, ſicut creditor punitur
plus petẽdo. Et cõiter reſponſũ extat, hoc reo impune licere
eſt. n. de natura litis cõteſtationis, vt reus neget, ſicut pe-
titum

ADDITIONES.

a l. 4. §. Cato, de verb. obl.
b §. hodie autem, infra de except.
c Vt C. vt act. ab hær. & cont hæred.
d In l. ſi pecuniam, 18 ff. ſi cer. pet.
e Tractatur in l. except. 19. C. de prob. Bal. in l. ſi extraneus, 6. ff. de cond. cauſ. da. &c. vbi etiam docet, quæ ſint partes iudicis in condemnatione ſi putatur ante tempus.
f Tex in l. amplius non peti. in prin. ff. de rem rat. hab.
g c. vnico, ext. de plus pet.
h Tex. elegans in l. 1. C. de cond. ex lege.
i In l. iuſtas, C. de iur. fiſc. lib. 10.
K Hic.
l Per tex. in l. aut damnum, 8. §. quiſquis, ff. de pœn. vbi dicitur, quod ille qui rupit confinia, debet puniri vt ſtet in confinibus duplicato tempore. & ſubijcit & ibi tex. duplicandum eſſe illud tempus, quod ſupererit dum fugit. idem, tenet Panor. c. vnico. extra de plus pet.
m Per tex. apertum in §. hodie, infra de excep.
n In d. §. quiſquis.
o Arg. l. quid ergo, 13. §. pœna grauior, ff. de his qui not. infam. & l. de interpretatione, 42. ff. de pœn.
p In §. tripli, hoc noſt. tit.
q Old. in Copia iur. &c.
r l. vnica. C. de plus pet.
ſ Atque ita loquitur, d. §. tripli, ff eo. & verſ. noſter hic.
t l. 1. & 2. de crim. ſtell.
u l. eum quem temer. 79. in priu. ff. de iud.
x In d. l. 1. C. de plus pet. & in c. 1. extra eod. tit.
y l. ſi dol ff. de dol. mal.
z l. 3. ad fi. de crimin. ſtell. tex. in l. fideiuſ. 29. § in omnibus, & ibi gloſ. ff. mand.
a Ex l. vnica, C. de plus pet.
b Arg. l. illud, ff. de rei vend. & §. illud quoque iudicijs. in Nouel de trien. & ſemiſ.
c l. ſci o, 3. in fi. ff. de app. & l. per hanc. in fi. C. de tem. appel.

16 titum eſt.† & per manus traditur, rõne partis poſſe nega
a ri totũ, id quod in a Conſiſtorio Rotuuilenſi perpetuũ eſt:
17 † Verũ in Camera Imperiali hæc opinio non recipitur, ſed
neceſſe eſt, ſi poſitio plures in ſe articulos contineat, vt ſu-
per quolibet ſigillatim reſpondeatur, nec poteſt tota poſi-
tio generaliter negari, quam partim veram, partim fal-
b ſam eſſe reſpondens b credit. Quod procedit, etiamſi
vnus tantum poſitionis articulus verus ſit, reliqui vero
falſi, vt omne periurij periculum euitetur, pernicioſaque
quorundam Aduocatorum verſutia prorſus excludatur.
Et hæc de plus petitionibus dicta ſint hactenus.

ADDITIONES.

a Fa. ad hoc c.1. extra, de lit. conteſt. Spec. idem tenet in titu. de lit. cont. §. nunc dicendum, poſt prin. & ibi Ioan. And. Alex. conſil. 183. inc. Viſo puncto quæſtionis, in 5. volum. Bald. in cap. dudum. 2. ver. 14 extra, de elect.

b Ita etiam tenet Bar. in l.1 §. ſi ſtipulanti. ff. de verb. oblig. & Pan c.1. num. 15. extr. de plus peti eſtque hæc communior Doct. ſententia in c. præſentium, in fi. de teſtibus.

§. Si minus.

1 *Continuatio & epitome huius §.*
2 *Quid ſit emendare.*
3 *Mutare libellum quid?*
4 *Cumulatio actionum quid?*
5 *Emendatio libelli quibus modis fiat.*
6 *Obſcuritas & incertitudo libelli emendari poteſt vſque ad ſententiam.*
7 *Cautela Specul. circa obſcuritatem libelli.*
8 *Emendatio in addendo conſiſtens declaratur, quando locum habeat.*
9 *Circa emendationem libelli iudicij ſingularibus, diſtinguendi quatuor caſus.*
10 *Emendatio libelli in re petita, vſque ad ſententiam, permittitur, contra communem, & num. 15.*
11 *Verba textus, in eodem iudicio, quomodo intelligenda, & nu. 13. 15. Vbi verus horum verborum intellectus traditur.*
12 *Abſolutoria vna ex cauſa ſententia, ex alia agenti non obeſt.*
14 *De natura verbi, petere.*
16 *Diſcuſſa l. non poteſt, ff. de iudic.*
17 *Emendatio circa libelli ſubſtantialia, ſolum ante litem conteſtatam fieri poteſt.*
18 *Subſtantialia quæ dicantur.*
19 *Subſtantialia libelli criminalis.*
20 *Subſtantialia libelli in cauſa ciuili.*
21 *Emendatio circa qualitates principales ante litem conteſtatam tantum permiſſa eſt.*
22 *Qualitates aduentitiæ in libello emendari poſſunt vſque ad ſententiam.*
23 *Quæ ſint aduenientitiæ qualitates in libello.*
24 *Emendatio libelli per detractionem.*
25 *Quando detractio libelli ſit illicita.*
26 *Emendatio libelli, cum reſecantur ſuperflua,*
27 *Emendans libellum tenetur reo ad expenſas indebitæ fatigationis.*
28 *Mutatio libelli ant. lit. conteſt. permittitur.*
29 *Quibus caſibus hoc non procedat.*
30 *Poſt litis conteſtationem mutatio libelli eſt prohibita.*
31 *Quando fallat prædicta regula. & nu. 32. 33.*
34 *Cumulatio actionum regulariter conceditur.*
35 *Quibus caſibus cumulationi actionum non ſit locus, & nu. 36. 37. & 38.*
39 *Actio iniuriarum & legis Aquiliæ an cumulari poſſint.*

Si minus a intẽtione ſua complexus fuerit actor,
quam ad eum b pertineat; c veluti ſi cum ei decẽ
aurei deberentur, quinque ſibi dari oportere intende
rit: aut ſi cum totus fundus eius eſſet, partem dimi-
diam ſuam eſſe petierit, d ſine periculo agit, e in
reliquum enim nihilominus Iudex aduerſarium f
in eodem iudicio ei cõdemnat, g ex conſtitutione
diuæ memoriæ Zenonis. Si quis aliud pro alio h
intenderit, nihil eũ periclitari placet, ſed in eodẽ iu-
dicio, cognita veritate, errorem ſuũ corrigere ei per-
mittitur. i veluti ſi is qui hominem Stichum pete-
re deberet, Erotem petierit, aut ſi quis ex teſtamento
dari ſibi oportere intenderit, quod ex ſtipulatu K
debetur.

1 † *Sicut plerumque actores intentionem ſuam ita conſti-*
tuunt, vt plus petant, quam ſibi ferè debeatur (vt ha-
ctenus dictum eſt) ſic etiam interdum contingit actorem
minus iuſto, aut aliud pro alio per errorem petere: quare
ſubijcitur, quo pacto ea ſpecie huic minus petenti ſubue-
niatur: Tractantur autem duo principalia puncta hoc lo-
ci primum de libelli emendatione agitur, deinde de mu-
2 *tatione.† Eſt autem* emendare *noſtro in propoſito nihil*
aliud, quam mendũ, id eſt, errorem tollere, ſalua remanen-
a *te* a *ſubſtantia. Siue igitur mendũ ſit ex ſuperflua* b *ali-*
b *qua adiectione, ſiue ex detractione, ſiue ex nimia obſcuri-*
tate, qui id corrigit, ſuperflua reſecando, conciſa addendo,
mutilata ſupplendo, confuſa diſtinguenda, obſcura decla-
3 *rãdo, emendare rectè dicitur.†* Mutare *autem libellũ, eſt*
variare ipſius libelli ſubſtantiã, & veteri actione relicta
nouam proponere, vel omiſſa re petita, aliam poſtulare.
4 † *Doctores addunt & de cumulatione actionum, quæ ni-*
hil aliud eſt, quam vnius actionis cum alia in eodem
c *libello coniunctio &* c *copulatio aduerſus eundem. Id*
enim cumulare ſignificat.

a In intentione. *In libello ſuæ intentionis.*

b Pertineat. *Quam ſibi debeatur.*

c Veluti ſi cum. *Hoc exemplum eſt in actione ſingula-*
d *ri, quando emendatio fit circa rem petitam, vt infra* d
latius dicetur.

d Sine periculo. *Quia ſibi non præiudicat in reliquo.*

e In reliquum. *Si tamen id poſtea petierit, vt facilè po-*
teſt intentionem ſuam augere: aliquo certè (inquit Bal-
e *dum.) vix poterit Iudex plus actori tribuere, quam* e *pe*
tierit, qua de re nos paulo poſt agemus.

f In eodem iudicio. *In eadem inſtantia, ex eodem libel*
lo emendato, ſiue ante, ſiue poſt litem conteſtatam, vtcunq;
Doctores frequentius refragentur.

g Ex conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis. *Quæ ta-*
men hodie deſideratur. Fuit autem hoc de nouo a Zenone
introductum (ſublata ſcilicet iam per Theodoſium impe-
f *tratione* f *iudiciorum) vt Iudex conteſtata lite in eodem*
iudicio, ſi ex actis appareat plus deberi, quam quod pe-
titum, plus condemnare poſſet, quam quod ab initio pe-
titum

ADDITIONES.

a l. Actorum verba 46. ff. de re iud.

b Alc. in l. edita. C. de edend.

c Autor Bart. in d. l. edita. & Bald annotauit in l. 1. §. fin. ff. de fideicom.

d Num. 10. & num. 12.

e l. Vt fundus. 18. commu. diuid. l. vlt. C. de fid. liber.

f l. 2. C. de for. & imp ſubla.

Digitized by Google

a nam a cōmiſſam, multam, ſtipulationem, hereditatem.
1 † Sequitur tertia pars huius §. qui pœnas plus peten
tium iure nouo introductas comprehendit. Primò autem
de pęna plus tempore petentis agitur: deinde, quam pę-
nam ſuſtineant, qui reliquis modis plus petunt. Pœna
tamen plus tēpore petentis nominatim hic non exprimi-
tur, ſed Iuſtinianus ſe tantum ad Zenonis conſtitutionem
refert, quam tamen non extare cōſtat. Eius autē effectum
b refert idem Iuſtinianus infra ſub titulo, De b exce-
2 ptionibus. † Breuiter qui plus tempore petit, hanc pa-
titur pœnam, vt reo duplicentur induciæ, nec cogi poſſit
ſuſcipere actionem etiam poſt elapſam duplicem dilatio-
3 nem, niſi reſtitutis ei expenſis litis. † Et hoc de omni di-
latione intelligēdū eſt, ſiue dilatio adiecta ſit ab hōie, ſiue
ex natura rei inſit, ſiue a lege cōcedatur, vt & ſupra anno
tauimus. Quinimo etſi promiſſio dirigatur ad diē incertā
quādo veniat, certā tamen ꝙ ventura ſit, nēpe ad diē mortis
idē obtinere crebrius placuit: veluti, Promitto tibi hor-
tū meū, cum moriar: hæc promiſſio iure ſubſiſtit: me.n.
c defuncto, actio ab hæredibus meis c incipiet. Iam ſi me
adhuc viuente petas hortum, poſt mortem meam dupli-
cabuntur tibi induciæ, & tantiſper ius horti perſequendi
tibi denegabitur, quantum temporis interuallum inter
4 factam petitionem, & mortem meam interceſſerit. † Pa-
ria dicas & ſi quis ante euentum conditionis petierit, du-
d plicabitur ſaltem futurus euentus, vt d Bart. ſatis ob-
ſcure ait: hoc eſt, vt ego interpretor, expectari debet euen-
tus cōditionis promiſſionis adpoſitæ, qui certificabit, quan-
tum ſit duplicandum. Nam ſi extiterit conditio, tantum
temporis duplicabitur, quantum inter petitionem, &
extantem conditionem elapſum eſt. Ea vero deficiente,
nihil duplicabitur, nec vllam pœnam ſuſtinebit actor,
quia obligatio defecit: reſarciet tamen impenſas litis
5 reo, quem indebite fatigauit. † Porro tum demum tem-
pore plus petenti ſolutionis duplicantur induciæ ſi aduer-
ſarius conuentus exceptionem illam induciarum ante li-
tem conteſtatam agenti opponat: nam ſi poſtea id fecerit,
duplicationis beneficium non obtinebit, ſed damnabitur
ad ſolutionem tum faciendam, quando tempus, quod al-
e ter ſua ſponte indulſit, e aduenerit. Ideoque cauti ſint de
bitores, vt mox a primo limine hanc exceptionem obij-
6 ciant. † Deinde ſi actorem pęniteat ante litis conteſta-
tionem dictaſſe iudicium, euitatur hæc duplicationis pœ-
f na, quia non dicitur petiſſe ante cæptum iudicium, ſed f
petere voluiſſe: obligabitur tamen pœnitens ſumptus in-
g debitæ fatigationis reo reficere g Hoſtienſe teſte. Sed
& Fiſcus impune poteſt ante tempus petere ea, quæ ſi-
h bi h debentur: quod Baldus receptum eſſe ait propter
publicam neceſſitatem, quæ ſemper Fiſcum vrgere præſu-
7 mitur. † Cæterum qualiter huiuſmodi induciæ duplica-
ri debeant, an numerando ab initio, a die ſcilicet conuen-
tionis in ſiue promiſſionis factæ, an vero a petitionis tem-
i pore, altercatio eſt inter Doctores. i Bar. & K Pla-
K tea cenſent, duplicationem ſolum fieri debere de tempo-
l re, quod l ſupereſt. Verum crebriore calculo contrarium
obtinuit, quod imo tota dilatio ſit duplicanda, numeran-
do a tempore conuentionis, & ſic ab initio vſque ad tem-
m pus m ſolutionis. Neque aduerſantur Vlpiani Iuriſcon-
n ſulti n verba, quæ Bartolum fefellerunt: loquitur enim
o in pœna corporali, hic vero de pœna pecuniaria o tra-
ctamus. Atque hæc de pœna plus tempore petentis di-
8 cta ſint. † Si quis vero loco, re, aut cauſa plus iuſto pe-
tierit, atque hinc damni aliquid aduerſario inferat, dam-
ni eius triplum reſtituere obligatur, quod vulgo interpre-
tes ad damnum ſportularum coarctant, ob id, quia Impe-
p rator ſe ad ea referat, quæ p ſupra dixerit. Quocirca ſi
non interceſſerit ſportularum damnum, iura antiqua ſu-
9 pra diſcuſſa, immutata permanere aiūt. † Quia vero iſtud
non generaliter procedit, atq; adeo de pœna plus petentiū
q variatū eſt a multis q annis, ideo ſic colligi poteſt. Primo,
actor qui ſciens exigit a debitore cautionem maioris ſum-
mæ quā ei debetur, & poſtea pari dolo plus petit, amittit
r rem, ſeu debitū. r † Deinde, qui nō exegerit cautionē, ſed
10 plus debito petierit calumnioſe, etſi non perdat debitum,
ſ triplo tamen expenſarum & dānorum ſ punitur. † Tertio,
11 exigens cautionē maioris ſummæ, quam ſit debitum, non
tamen agens ex ea, reus eſt criminis ſtellionatus, niſi forte
t alio delicto fuerit cautionem t conſecutus. † Quarto, qui
12 neq; pluris ſibi cauendū curauerit, neq; plus petierit ca-
lūnioſe, ſed errore magis, quum probationē non habeat, is
u nullam, niſi u expenſarum ſuſtinet pœnam. atq; ita com-
x munis eſt Doctorum x ſententia, contra Accurſ. Quin-
to ſi actor dolo plus petat, reus dolo plus neget, vtrinq; cō-
y penſabuntur y expenſæ. † Sextò, qui petit debitū, quod
13 ſibi ſolutum eſt, is crimine ſtellionatus extra ordinem po
z nitur, quod eſt in viris honeſtis, vt z moueantur ordine.
14 † Septimò, quando locum habet aliqua pœna in prædictis
ſpecieb. ob plus petitionem, ea poteſt dupliciter exigi, aut
per officium iudicis in eodem iudicio ſine nouo libello, aut
a per condictionē ex a lege. ſ. per b libellū. Deniq; ſi plus
b petatur, & minus probetur, debet in dubio iudex ſequi acta
c & probata, in quibus c vis iudiciorū cōſiſtit. † Cæterū ſi
15 creditore plus iuſto petēte, reus plus iuſto neget, quæritur,
an ēt puniatur reus plus negando, ſicut creditor punitur
plus petēdo. Et cōiter reſponsū extat, hoc reo impune licere
eſt.n. de natura litis cōteſtationis, vt reus neget, ſicut pe-
titum

ADDITIONES.

a l.4.§.Cato, de verb.obl.
b §.hodie autem, infra de except.
c Vt C.vt act.ab hær.& cont.hæred.
d In l.ſi pecuniam, 18 ff.ſi cer.pet.
e Tractatur in l.except.19.C.de prob. Bal.in l.ſi extraneus, 6. ff.de cond. cauſ. da. &c. vbi etiam docet, quæ ſint partes iudicis in condemnatione ſi putatur ante tempus.
f Tex in l.amplius non peti.in prin.ff.de rem rat.hab.
g c.vnico, ext.de plus pet.
h Tex.elegans in l.1.C.de cond.ex lege.
i In l.iuſtas, C.de iur.fiſc.lib.10.
K Hic.
l Per tex.in l.aut damnum, 8.§. quiſquis, ff. de pęn. vbi dicitur, quod ille qui rupit confinia, debet puniri vt ſtet in confinibus duplicato tempore.& ſubijcit & ibi tex. duplicandum eſſe illud tempus, quod ſupererit dum fugit. idem, tenet Panor.c.vnico.extra de plus pet.
m Per tex.apertum in §.hodie, infra de excep.
n In d.§.quiſquis.
o Arg.l.quid ergo, 13.§.pęna grauior.ff.de his qui not.infam. & l.de interpretatione, 42.ff.de pœn.
p In § tripli, hoc noſt.tit.
q Old.in Copia iur.&c.
r l.vnica.C.de plus pet.
ſ Atque ita loquitur, d.§.tripli, ff eo.& verſ.noſter hic.
t l.1.& 2.de crim.ſtell.
u l.eum quem temer.79.in priu.ff.de iud.
x In d.l.1.C.de plus pet.& in c.1.extra eod.tit.
y l.ſi dol ff.de dol.mal.
z l.3.ad fi.de crimin.ſtell.tex.in l.fideiuſ.29.§ in omnibus, & ibi gloſ.ff.mand.
a Ex l.vnica, C.de plus pet.
b Arg.l illud, ff.de rei vend.& §.illud quoque iudicijs.in Nouel de trien.& ſemiſ.
c l.ſcio, 3. in fi. ff.de app.& l.per hanc, in fi.C.de tem.appel.

16 *titum eſt.† & per manus traditur, rône partis poſſe nega*
a *ri totũ, id quod in* a *Conſiſtorio Rotuuilenſi perpetuũ eſt:*
17 *† Verũ in Camera Imperiali hac opinio non recipitur, ſed neceſſe eſt, ſi poſitio plures in ſe articulos contineat, vt ſuper quolibet ſigillatim reſpondeatur, nec poteſt tota poſitio generaliter negari, quam partim veram, partim fal-*
b *ſam eſſe reſpondens* b *credit. Quod procedit, etiamſi vnus tantum poſitionis articulus verus ſit, reliqui vero falſi, vt omne periurij periculum euitetur, pernicioſaque quorundam Aduocatorum verſutia prorſus excludatur. Et hæc de plus petitionibus dicta ſint hactenus.*

ADDITIONES.

a Fa. ad hoc c. 1. extra, de lit. conteſt. Spec. idem tenet in titu. de lit. cont. §. nunc dicendum, poſt prin. & ibi Ioan. And. Alex. conſil. 183. inc. Viſo puncto quæſtionis, in 5. volum. Bald. in cap. dudum. 2. ver. 14 extra, de elect.
b Ita etiam tenet Bar. in l. 1 §. ſi ſtipulanti. ff. de verb. oblig. & Pan c. 1. num. 15. extr. de plus peti eſtque hæc communior Doct. ſententia in c. præſentium, in ſi. de teſtibus.

§. Si minus.

1 *Continuatio & epitome huius §.*
2 *Quid ſit emendare.*
3 *Mutare libellum quid?*
4 *Cumulatio actionum quid?*
5 *Emendatio libelli quibus modis fiat.*
6 *Obſcuritas & incertitudo libelli emendari poteſt vſque ad ſententiam.*
7 *Cautela Specul. circa obſcuritatem libelli.*
8 *Emendatio in addendo conſiſtens declaratur, quando locum habeat.*
9 *Circa emendationem libelli iudicij ſingularibus, diſtinguendi quatuor caſus.*
10 *Emendatio libelli in re petita, vſque ad ſententiam, permittitur, contra communem, & num. 15.*
11 *Verba textus, in eodem iudicio, quomodo intelligenda, & nu. 13. 15. Vbi verus horum verborum intellectus traditur.*
12 *Abſolutoria vna ex cauſa ſententia, ex alia agenti non obeſt.*
14 *De natura verbi, petere.*
16 *Diſcuſſa l. non poteſt, ff. de iudic.*
17 *Emendatio circa libelli ſubſtantialia, ſolum ante litem conteſtatam fieri poteſt.*
18 *Subſtantialia quæ dicantur.*
19 *Subſtantialia libelli criminalis.*
20 *Subſtantialia libelli in cauſa ciuili.*
21 *Emendatio circa qualitates principales ante litem conteſtatam tantum permiſſa eſt.*
22 *Qualitates aduentitiæ in libello emendari poſſunt vſque ad ſententiam.*
23 *Quæ ſint aduenientitiæ qualitates in libello.*
24 *Emendatio libelli per detractionem.*
25 *Quando detractio libelli ſit illicita.*
26 *Emendatio libelli, cum reſecantur ſuperflua,*
27 *Emendans libellum tenetur reo ad expenſas indebitæ fatigationis.*
28 *Mutatio libelli ant. lit. conteſt. permittitur.*
29 *Quibus caſibus hoc non procedat.*
30 *Poſt litis conteſtationem mutatio libelli eſt prohibita.*
31 *Quando fallat prædicta regula. & nu. 32. 33.*
34 *Cumulatio actionum regulariter conceditur.*
35 *Quibus caſibus cumulationi actionum non ſit locus, & nu. 36. 37. & 38.*
39 *Actio iniuriarum & legis Aquiliæ an cumulari poſſint.*

Si minus *a* intẽtione ſua complexus fuerit actor quam ad eum *b* pertineat; *c* veluti ſi cum ei decẽ aurei deberentur, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut ſi cum totus fundus eius eſſet, partem dimidiam ſuam eſſe petierit, *d* ſine periculo agit, *e* in reliquum enim nihilominus Iudex aduerſarium *f* in eodem iudicio ei cõdemnat, *g* ex conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis. Si quis aliud pro alio *h* intenderit, nihil eũ periclitari placet, ſed in eodẽ iudicio, cognita veritate, errorem ſuũ corrigere ei permittitur. *i* veluti ſi is qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit, aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi oportere intenderit, quod ex ſtipulatu K debetur.

1 *† Sicut plerumque actores intentionem ſuam ita conſtituunt, vt plus petant, quam ſibi ferè debeatur (vt hactenus dictum eſt) ſic etiam interdum contingit actorem minus iuſto, aut aliud pro alio per errorem petere: quare ſubijcitur, quo pacto ea ſpecie huic minus petenti ſubueniatur: Tractantur autem duo principalia puncta hoc loci primum de libelli emendatione agitur, deinde de mu-*
2 *tatione.† Eſt autem* emendare *noſtro in propoſito nihil aliud, quam mendũ, id eſt, errorem tollere, ſalua remanen-*
a *te* a *ſubſtantia. Siue igitur mendũ ſit ex ſuperflua* b *ali-*
b *qua adiectione, ſiue ex detractione, ſiue ex nimia obſcuritate, qui id corrigit, ſuperflua reſecando, conciſa addendo, mutilata ſupplendo, confuſa diſtinguenda, obſcura decla-*
3 *rãdo, emendare rectè dicitur.†* Mutare *autem libellũ, eſt variare ipſius libelli ſubſtantiã, & veteri actione relicta nouam proponere, vel omiſſa re petita, aliam poſtulare.*
4 *† Doctores addunt & de cumulatione actionum, quæ nihil aliud eſt, quam vnius actionis cum alia in eodem*
c *libello coniunctio &* c *copulatio aduerſus eundem. Id enim cumulare ſignificat.*

a In intentione. *In libello ſuæ intentionis.*

b Pertineat. *Quam ſibi debeatur.*

c Veluti ſi cum. *Hoc exemplum eſt in actione ſingula-*
d *ri, quando emendatio fit circa rem petitam, vt infra* d *latius dicetur.*

d Sine periculo. *Quia ſibi non præiudicat in reliquo.*

e In reliquum. *Si tamen id poſtea petierit, vt facilè poteſt intentionem ſuam augere: aliquo certè (inquit Bal-*
e *dum.) vix poterit Iudex plus actori tribuere, quam* e *petierit, qua de re nos paulo poſt agemus.*

f In eodem iudicio. *In eadem inſtantia, ex eodem libello emendato, ſiue ante, ſiue poſt litem conteſtatam, vtcunq; Doctores frequentius refragentur.*

g Ex conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis. *Quæ tamen hodie deſideratur. Fuit autem hoc de nouo a Zenone introductum (ſublata ſcilicet iam per Theodoſium impe-*
f *tratione* f *iudiciorum) vt Iudex conteſtata lite in eodem iudicio, ſi ex actis appareat plus deberi, quam quod petitum, plus condemnare poſſet, quam quod ab initio petitum*

ADDITIONES.

a l. Actorum verba 46. ff. de re iud.
b Alc. in l. edita. C. de edend.
c Autor Bart. in d. l. edita. & Bald annotauit in l. 1. §. fin. ff. de fideicom.
d Num. 10. & num. 12.
e l. Vt fundus. 18. commu. diuid. l. vlt. C. de fid. liber.
f l. 2. C. de for. & imp ſubla.

titum ſit. Nam ante Zenonianam conſtitutionem, cum
a Prætore iudicium in quinque acceptum, & Iudex da-
a *tus eſſet: Iudex in quinque tantum, neque plus eo datus* a
intelligebatur, actor tamen alia actione, quod reliquum
erat, petere poterat, & tum iterum adire Prætorem,
omnino neceſſe erat. De ea enim ſumma ſola, quam li-
bello complexus eſſet actor, Iudex notionem habebat, &
(vt Cicero inquit) in anguſtiſſimam formulam ſponſio-
nis concludebantur. Et hæc quidem cauſa fuit Zenonia-
næ conſtitutionis.

h Intenderit. *Petierit experiundo iudicialiter.*

i Veluti ſi is. *Vides duobus modis fieri, vt aliud pro*
alio petamus, re ſcilicet, & cauſa. Re, veluti ſi vnam
rem pro alia poſtules: cauſa, cum aliã actionem pro alia
moues & intendis.

k Debetur. *In eodem enim iudicio, id eſt, in eadem in-*
ſtantia errorem ei corrigere licebit.

Explicito *textu videamus primo, quomodo emenda-*
5 *tio libelli ſit licita.† Fit autem emendatio multis modis.*
Primum declarando, cum obſcura declaramus, vt ſi li-
bellus agentis ſit obſcurus, confusè poſitus, generalis, in-
6 *certus: † & huiuſmodi emendatio, atq; obſcuritatis de-*
b *claratio, vſq; ad ſententiã* b *permiſſa eſt. Quod tamen*
obtinet, ſi reus conuentus de obſcuritate vel incertitudi-
ne nihil excipiat: eo enim excipiente, ante litem tantum
conteſtatam licita erit emendatio, non etiam poſtea: an-
c *te enim non dicitur petiiſſe, ſed* c *petere voluiſſe. Et niſi*
ea ſpecie emendetur ante cœptum iudicium: proceſſus
omnis propter obſcuritatis vitium corrueret, & ſenten-
7 *tia erit inutilis. † Hinc conſulit* d *Speculator cauſidi-*
d *cis, vt non petant declarari obſcuritatem libelli ab acto-*
re, ſed obiiciant ſimpliciter libellum eſſe obſcurum & ge-
neralem: tum enim ſi actor prætermittat emendare, po-
8 *terit deinde reus totum proceſſum irritare. † Deinde fit*
e *emendatio in* addendo, *vt ſi aliquid additur libello, &* e
adiicitur: eo caſu intereſt, an de vniuerſalibus loquamur
iudiciis, an de generalibus, vel de ſingularibus. In vni-
uerſalibus licet addere vſque ad ſententiam. Verbi gra-
tia: In petitione hæreditatis ſi exprimas certas res hæ-
reditarias, non prohiberis deinde, quandocunque libue-
rit, & alias res adiicere. Quum enim in ea principaliter
agatur, vt quis hæres declaretur, videretur in conſequen-
tiam non ſolum rem petitam, ſed quamlibet aliam hæ-
reditariam petiiſſe, & ideo emendatio non denegabitur.
Idem dicas in generalibus iudiciis, vt eſt tutela, nego-
tiorum geſtio. Nam ſi pupillus generaliter intendere,
actionem tutelæ aduerſus tutorem, & exprimeret in li-
bello res aliquas malè a tutore geſtas, poteſt vſque ad
f *ſententiam & alia exprimere, quæ ſunt* f *contra tuto-*
9 *rem. † Cæterum quomodo in ſingularibus emendare li-*
bellum liceat, diſtinguendi ſunt quatuor caſus. Interdum
enim fit emendatio in re petita, interdum circa ſubſtan-
tialia libelli, plerumq; circa qualitates principales non-
10 *nunquam circa qualitates aduentitias. † Primum, ſi de*
emendatione ad rem petitam agitur (qua in ſpecie textus
noſter loquitur) quia primo minus petebas, deinde plus
velis petere, puto & ante, & poſt litis conteſtationem,
vſque ad ſententiam concedi emendationem: idque tex-
tus noſtri argumento, qui generaliter ait: Si minus peti-
tum ſit, quam debe etur, ſine periculo agi: quia in
eodem Iudicio Iudex aduerſarium ei in reliquũ con-
g demnat. *Sed nonne hoc pugnat cum Iulij Pauli* g *re-*
ſponſo, qui ait: Non poſſe videri in iudicium veniſſe
id, quod poſt iudicium acceptum eſt, id eſt, poſt litẽ

11 conteſtatam accidit? *† Huius contrarij timore Accur-*
ſius ſic exaudit textum noſtrum: In eodem iudicio, *id*
eſt in alia inſtantia coram eodem Iudice. Sed hæc expoſi-
tio omnino improuida eſt: neque enim potuit quicquam
alienius a verbis textus reſponderi, quam inepte geminan-
tem verba Imperatorem inducere: quaſi diceret: Iudex
coram eodem Iudice condemnabit. Deinde cum iudicium
pro inſtantia, accipiatur, abſonum eſt, in eodem iudicio,
id eſt, in alia inſtantia interpretari. Denique Zenonis con-
ſtitutio, cuius hic meminit textus fuiſſet ſuperuacanea.
abſq; illa enim conſtaret, reliquum peti in alio iudicio po-
12 *tuiſſe, † cum indubitatum* h *ſit, abſolutoriam vna ex*
h *cauſa ſententiam, ex alia agenti non obeſſe. Quare Bar-*
tolus, & communis Interpretum ſchola hũc textum ali-
13 *ter intelligunt, videlicet, † quando emendatio ante litis*
conteſtationem facta eſt, tum poſſit actor emendare libel-
lum, addendo maiorem ſummam, ſine nouo proceſſu, ex
priori libello emendato: poſt litem vero conteſtatam non
poſſit. Verum hæc interpretatio (pace tantorum viro-
rum dixerim) non minus abſurda & impertinens eſt ſupe-
riore, cum textus nihil omnino de litis conteſtatione di-
ſtinguat, nec verbum i Petierit, *& verbum,* In iudi-
14 cio, *ſic accipi poſſint. † Verbum enim,* Petere, *cum ad*
K *iudicium ſingulare refertur, poſt litem* K *conteſtatam*
accipitur. Item iudicium *ipſum non, niſi poſt litem con-*
l *teſtatam* l *proprie dici, omnes fatentur. † Veriſſima*
15 *ergo eſt Martini ſententia (quem Fulgoſius, Faber, An-*
m *gelus, & Iaſon ſequuntur: item & Alciatus,* m *&*
n *Eguin.* n *Baro.) exiſtimantis actorem, qui minus iuſto*
in libello petiit, poſſe in eodem iudicio, eademque inſtan-
tia emendare libellum, & ſummæ ſiue rei petitæ aliquid
addere etiam poſt litem conteſtatam, vſque ad ſententia.
Primum enim text. noſter ſine vlla diſtinctione loquitur.
Deinde hunc ſenſum expoſcunt verba, Petere *&* Iudi-
cium, *quæ poſt litem conteſtatam intelliguntur. Deni-*
que hoc caſu nec cauſa agendi, nec actio mutatur, nec pri-
o *ma petitio* o *deſeruitur. † Neque aduerſatur huic ſen-*
16 *tentiæ* p *Pauli reſponſum ſupra citatum: loquitur enim*
p *Paulus in iure, quod non habet exordium ante litem con-*
teſtatam: ſi autem prius competebat, ſicq; initium ha-
bebat, & ius quæſitum iam actori erat, nihil vetat quin
& illud, quod venit poſt litem conteſtatam, poſſit in eo-
q *dem iudicio, eademque inſtantia* q *deduci. † Secun-*
17 *dus caſus. Si emendatio reſpiciat libelli ſubſtantialia, an-*
te litem

ADDITIONES.

a Fac. l. non poteſt. 23. & l. non quemadmodum. 35. de iudic.
b Argum. in l. ſi quis intentione ambigua. 66. de iud.
c Eſt tex in l. amplius, 15 ff. rem rat hab.
d In tit. de libel concept §. vlt. ver. cautus.
e Vt in exemplo tex. noſtri.
f Fa. l. licet. 2. C. de iud.
g In l. non poteſt. 23. ff de iud.
h Tex. in l. quum quæritur, 12. & l. cum mater. 21. §. 1. ff. de except rei iud.
i In tex hic poſitum.
K l. Si decem. 116. ff. de verb. oblig. & l. litem 20. §. petitam, ff. de pet. hær,
l Per d. l. amplius, ff. rem rat. hab.
m l. Edita 3. C. de edendo.
n Hic.
o His accedat tex. in l. in delictis 4. § ſi contractus. ff. de nox. & ibi, durante eadem inſtantia augetur & diminuitur petitio.
p In d. l. non poteſt.
q l. Si rem alienam, 9. § vlt. cum ibi not. ff. de pig act.

te litem conteſtatam impune fieri poteſt, non etiam po-
ſtea. Et hoc dogma generaliter procedit tam in crimi-
18 nali, quam ciuili cauſa. † Sunt autem ſubſtantialia, ſine
19 quibus actus non poteſt ſubſiſtere. † Sic ſubſtantialia li-
a belli in cauſa criminali dicuntur eſſe hæc, a nominare
Conſulem, exprimere menſem, & locum criminis, inſcri-
bere ſeſe ad talionem: in his enim conſiſtit libelli ſubſtan-
tia, itaque poſt acceptum iudicium emendari non poſ-
ſunt, ſed reus eximeretur ab accuſatione, ipſo hoc poſtu-
lante, b Caſtrenſi autore. Sed & ſi reus hoc non pe-
tierit, poteſt nihilominus Iudex ex officio reucere eiuſmo-
di libellum, qui poſt litem conteſtatam emendaretur,
Quinimo ſi in criminalibus omittatur expreſſio loci &
temporis, libellus redditur ipſo iure nullus, quæ eſt com-
c munior Interpretum c ſententia. † In ciuili vero cauſa
20 de ſubſtantia libelli eſt, vt concluſio ſiue petitio libelli
d recte ex præmiſſis fluat, & propoſitio d ordinatim pro-
poſitioni cohæreat, veluti ſi quis a me fundum peteret,
quia ſit ex aula Cæſaris, hæc cauſa & concluſio inepta eſ-
ſet, ſicque vitiaretur libellus, adeo vt ne quidem poſt li-
tem conteſtatam emendare permiſſum ſit, eſt enim totus
proceſſus nullus reo etiam obticente, nec obijcente quic-
e quam. atque ita ex veritate e Iaſon contra Bartolum
21 defendit. † Tertius, Circa qualitates principales ante li-
tis conteſtationem tantum emendari libellus poteſt, poſt
non poteſt, ſic enim mutaretur actio, ſeu facti ſubſtan-
f tia. Exemplum, f Ego aduerſus Titium intendo, quod
rapuerit mihi violenter veſtem meam in turba. hæc eſt
g vna principalis qualitas in hac actione ſcilicet rapere g
in turba. Si ergo ipſe libellum emendare vellem, & dice-
re, rapinam non in turba factam fuiſſe, id poſſum dunta-
xat ante litem conteſtatam, poſtea non, cum ſit qualitas
principalis mutationem actionis reſpiciens. Aliud exem-
plum, vbi per emendationem ipſum factum mutaretur,
vt ſi maritus accuſaret vxorem adulterij cum Titio com-
miſſi, hæc eſt principalis qualitas, quo ad factum adul-
terij. quare ſi emendaret poſt litem conteſtatam, dicen-
do, quod cum Flacco adulterata ſit, ſicque aliam nomina-
ret perſonam, hæc emendatio facti ſubſtantiam mutaret,
h ideoque h impermiſſa eſt. Quartus & vltimus caſus.
22 † Qualitates aduentitiæ emendari poſſunt in libello vſ-
i que ad i ſententiam. † Aduentitiæ autem qualitates
23 ſunt, quæ nec vitiant, nec mutant libellum, ſed huic præ-
ter neceſſitatem adduntur, vt ſi tempus adijceretur li-
bello, vel locus, dies, hora, aliæve id genus circumſtan-
tiæ, vbi non eſſet neceſſarium. Verbi gratia; Peto a Ti-
tio decem, quæ mutuaui ei ante biennium in domo Flacci,
hæc eſt qualitas aduentitia, facere mentionem de annis
& loco: actio enim & factum mutui ſubſiſtit, ſiue iſta
K qualitas mutetur, ſiue non, ideoque licita eſt K emen-
datio. Et hactenus quidem de libelli emendatione, quæ fit
24 addendo; † Porro & tertiò emendatur libellus detra-
ctione, cum qualitas vel ſumma aliqua a libello detrahi-
tur, vt ſi actor petijt decem, & deinde ſaltem quinque
velit petere, vel ſi totum fundum ad ſe pertinere dixerit,
eum deinde pro parte tantum petat, qua ſpecie emenda-
tio regulariter conceditur vſque ad ſententiam. Neque
enim prohiberi actor debet, ſi emendet in partem mitio-
l rem, & temperatius l petat. † Si tamen plus petens,
25 ab aduerſario poſt litem conteſtatam cautionem m exe-
m gerit, ac deinde detrahere velit, niſi hoc faciat ante acce-
ptum iudicium, pœnam legis non effugiet. Pari ratione ſi
quis detraheret in ſubſtantialibus, vel qualitatibus prin-
cipalibus, detractio ante litem conteſtatam ſolum permit-
titur, non etiam poſtea, veluti ſi in criminalibus menſem,
26 vel locum, in ciuilibus ſubſtantiã facti defalcaret † Po-
ſtremo fit emendatio, cum reſecantur ſuperflua, & ea pa-
riter vſque ad ſententiam licita eſt. Dicuntur autem ſu-
perflua, quæ omitti in libello poterant ſine iniuria cuiuſ-
quam. Exempli cauſa: Depoſui apud Titium Calendis
Decembris ſcyphum argenteum, quando Flaccus & Ber
ta contraxerunt matrimonium, &c. hoc poſtremum dici-
tur ſuperfluum, quia nihil ad rem pertinet. Et hoc de
27 emendatione annotaſſe ſufficiat. † Hoc interim auctua-
rij cuiuſdam vice addo, quod in præmiſſis omnibus, vbi
recipitur emendatio, actor emendans teneatur reo con-
uento ad expenſas indebitæ fatigationis, non autem cau-
ſæ vel litis. Et ſi poſt emendationem aduerſarius ad re-
ſpondendum non eſſet inſtructus, indulgenda eſt ei noua
dilatio: ſecus ſi de cauſa inſtructus eſſe poſſit, Angelo
hic docente: cui etiam conſuetudo, optima legum inter-
pres, ſuffragatur.

Altera tex. noſtri pars de mutatione libelli loquitur,
quo in articulo breuiter duas obſeruare regulas oportet.
28 † Prima: Ante litis conteſtationem permittitur regu
lariter mutatio. Excipiuntur tamen caſus, in quibus nec
29 emendatio quidem licita eſt. † Primus, ſi quis confeſſio-
n nem ſuam hoc prætextu n reuocare velit. Secundus, ſi
o ius aduerſario iam quæſitum auferre o contendat. Ter-
tius, ſi ſemel mutatio facta eſſet, vel tempora eam non
largirentur, vel aliter Iudici ex aliqua cauſa ſederet, vt
quia omiſſa ciuili actione quis vellet criminalem vel fa-
p moſam p intendere. Quartus, ſi electione perempta
q eſſet q ſequens actio, vt quia ſimul admitti nequeant,
r vel inuicem r aduerſentur. Quintus, ſi quis priorem
actionem ſimpliciter differre velit, vel ſoli inſtantiæ ip-
ſ ſius cauſa renunciare, hoc ei non ſ permittitur. Si au-
tem omnino & litem, & actionẽ remittere deſideret, au-
diendus eſt. Atque ita Bartolus ex veritate tradit. Nec
t obſtat Iuſtiniani t conſtitutio, quia de renunciatione in-
ſtantiæ tantum loquitur, non de remiſſione totius litis &
actionis. Sextus: In criminalibus iudicijs impermiſſa
u eſt mutatio propter Senatuſconſultum u Turpillianum.
30 † Altera regula eſt: Poſt litem conteſtatam non per-
mitti mutationẽ, quia litem conteſtando quis inſtã-
tiæ

ADDITIONES.

a Tractatur in l.libellorum. 3.de accuſ.
b In d.l.edita.
c Alex d.l.edita.Dec.ibi num 34.
d Iuxta l.1.& ibi Glo.ff.de eden.
e In d l.edita.
f Zaſ.hic hoc exemp.ponit.
g l.Prætor ait, 2.§.hæc autem verſ.docere.ff.vi bon.rapt.
h Tex.elegans in l.denunciaſſe, 17.§.quod tamen.ff.ad leg.
Iul.de adult.
i Tex.pulcher in l.in delictis, 4.§.ſi detracta.ff. de noxa-
libus.
K Vide etiam aliud exemplum in d.§.ſi de tract.
l De hoc tractatur in l.quidam exiſtimauerunt, 2 1.ſi certum
petatur.
m Iuxta normam l.vnicæ, C, de plus pet.
n l.Cum precum. C.de lib.cau.
o l.Vnica, C.de plus pet.
d l.Certi condictio, 5.in prin.ff.ſi certum pet.
q l.quod in hærede, 9.§.eligere, ff.de trib.
r l.Vlt.C.de codic.
ſ Auth.qui ſemel.C.quomodo & quan.iud.
t In d.Auth.qui ſemel.& in §.omnem.in Nouell de litib.
u Vt Bar.tractat in l.quæſitum 5 ad Tur.

a *tiæ ex proprio contractu* a *adſtringitur.† Aliquoties*
31 *tamen non procedit hæc regula. Primo, quando per erro-*
rem aliud pro alio petitum eſſet, vel ex alia cauſa, quam
deberetur: licitum enim erit mutare probato errore etiam
b *poſt acceptum iudicium, in eadē* b *inſtantia. Alias nāq;*
præter rationes ſupra circa emendationem relatas, nec
corrigendi verbum ſatis congrueret. Quapropter ſi ex
probationibus conſtaret Iudici, verum creditorem eſſe
c *agentem, putat* c *Alciatus Zenonis conſtitutioni locū*
d *eſſe, fauore* d *dirimendarum litium, vtcunque aliud vul*
go receptum ſit, videlicet ſi libellus ſit nullus, ad obſer-
uatione iudicij: ſi variet, ab illa cauſa reum abſoluendū,
e *ſaluo actori iure alio in iudicio* e *experiundi. † Secundò*
32 *non habet locum, quando ex mutatione lis non differre-*
f *tur, ſed ſolum fit cauſa euitandæ* f *pœnæ. Alciatus ta-*
men diſtinguendum putat, ſi lex conſummatum actum tan
33 *tum puniat, an id minus. † Tertiò non obtinet, ſi partes*
conſentiant, debetque Iudex earum conſenſum pro rato
g *habere,* g *Baldo autore: cui & ego aſſentior, Zenonianę*
conſtitutionis argumento, tanquam tali conſenſu produ-
h *catur litis conteſtatio ad rem* h *mutatam. Sunt & ple-*
i *rique alij non abſimiles caſus, quos Interpretes ſuis* i *lo-*
cis examinant. Cæterum quia Doct. locum communem
de actionum cumulatione hic quoque tractant, qui locus
K *& vtilis eſt ſtudioſis iuris, & confusè ferè traditus:* K
ideo & nos in cōpendium diſputationē illā breuiter & di-
ſtinctè cōtrahemus, primum oſtendentes quādo cōcedatur,
34 *deinde quando nō concedatur. † Actionū ergo cumulatio*
regulariter conceditur: nam nemini negandum eſt, vt non
l *pluribus iurib. vtatur; ſi modo citra fraudem* l *alterius*
faciat, & maximè ſi quis cupidus ſit dirimendarum litiū.
Sic ſi cui plures actiones ex eadem cauſa ſuppetunt, aduer
m *ſus diuerſos illis* m *vti poteſt, dum tamen vnā ſolutionē*
n *boni* n *conſulat, ſiue illic rei debendi ſint, ſiue* o *confor-*
o *tes litis. Sic pluribus actionibus locus erit ex diuerſa cau-*
ſa contra eundem, ſiue ad diuerſam, ſiue ad eandem rem
dirigantur. Cum enim res eſt diuerſa, cumulationē actio-
num competere nemo ambiget. verbi gratia: Si decem
p *petam a Titio ex cauſa mutui, & alia decem ex cauſa* p
depoſiti. Quum vero ad eandem rem ex diuerſa cauſa
agimus, cumulatio actionum quoque locum habet. Quare
qui ignorans rem quæ ſibi ex legato obuenit, forte fortu-
q *na emit, duplici actione* q *experiri poteſt, partim ex te-*
ſtamento, partim ex empto: nam altera actione rem ip-
35 *ſam, altera precium conſequitur. † Enimuerò cumulatio*
actionum locum nō habet, primum ſi plures actiones ſint
contrariæ, verbi cauſa, ſi quis inofficioſi teſtamenti quæ-
r *ſtionem intendit, falſi quæſtionem* r *intendere non po-*
teſt. Proinde ab initio ſtatim deliberandū eſt, vtra actio-
ne experiri velit: Nam ſi ambas proponeret, ceu contra-
36 *ria allegans, non audiretur. † Deinde non eſt locus cumu*
lationi, quando plures actiones ita ſe habent, vt vna in-
tentata aliæ perimantur. Sic in legatis rationem inibit
actor, quam actionem inſtituere cupiat, perſonalem, an
ſ *in rem, an* ſ *hypothecariam, nam pro legatis conſe-*
t *quendis hæ tres actiones ſunt propoſitæ, vt* t *alibi do-*
37 *cui.* † Ad hæc, *ſententiæ præiudicium cumulationi ob-*
ſiſtit, cum abſolutoria in priori actione lata rei iudicatæ
u *exceptionem in poſteriore gignere* u *poteſt.* † Denique
38 *executio cumulationi reluctatur, quando id, quod altera*
in actione ſoluturum eſt, altera liberationem parit, vt ſi
quis ex furto a familia facto cum domino vnius ſerui no-
mine egerit: nam hoc in caſu aliarum actionem reijcit,
x *quod vnius condemnationem æqui boniq;* x *facere de-*
39 *beat. † Sed an actio iniuriarum & legis Aquiliæ cumu-*
lari poſſint? Et cum hæc quæſtio in facto contigiſſet, me-
mini in Camera Imperiali deciſum, hanc cumulationem
admittendam eſſe, prout in Cameralibus obſeruationi-
y *bus* y *annotaui. Et hæc de cumulatione actionum ſuf-*
z *ficiant, reliqua ad hanc materiam pertinentia, ex* z
Doctoribus petenda ſunt.

ADDITIONES.

a Tex. in l. 3. §. idem. ff. de pec.
b Atque ita loquitur tex. noſter in verſ. ſi quis aliud.
c In d. l. edita.
d l. 2. ff. de præt. ſtip.
e l. Prædius. ff. de pac. l. apud Celſum. ff. de init. act. & l. apud Celſum, 4. §. item quæritur. 3. ff. de doli except.
f Ita Bald. in d. l. edita.
g Bald. in Auth hodie. in fine, C. de iu. calum arg. c. vlt. extra, de probat.
h Dicta l. 2. §. vlt de Prætor. ſtipul.
i In d. l. edita. & in Aut. qui ſemel. C. quomodo & quando iu.
K De cumulatione actionis latiſſ. tractaui in c. paſtoralis, extra de cauſ. poſſ. & propr.
l l Nullus videtur. 55. ff. de reg. iur.
m l. 3. §. vbi duo. & ibi Bart ff. de duobus reis pro.
n l Si pluribus. 33, ff. de legat. 1.
o Cap. in præſentia. extra, de probat.
p Vt probari poteſt ex l. ſi idem cum eodem. 11. ff. de iuriſd.
q l. Huiuſmodi, 84. §. qui ſeruum. 5. de legat 1.
r l. Eum qui. 21. ff. de inoffic teſtam.
ſ l. Cum filius. 76. §. varijs, 8. de legat. 2.
t In §. noſt. autem, ſup. de leg.
u Vide Doct. in l. naturaliter. 12. §. nihil commune. ff. de acq. poſſ. in cap. paſtoralis. de cau. poſſ. & propr.
x l. 1. §. vlt. ff. ſi fami. fur fe. di. l. ſi familia. 9. & ibi Doct. ff. de iuriſd.
y Centur. 1. Obſer. 25.
z In d. l. edita. C. de eden.

§. Sunt præterea.

1 *Sexta actionum diuiſio, perſecutionis effectū reſpiciens.*
2 *Solidum debitum regulariter omnes actiones præſtant.*
3 *Sex exempla, vbi quis in id tantum, quod facere poteſt, condemnatur.*
4 *Pater & dominus pro filijsfam. & ſeruis peculiotenus tantum tenentur.*
5 *Fallit, ſi pater vel dominus in peculio dolū cōmiſerunt.*
6 *Differentia inter actionem de peculio, & actionem de dote, & pro ſocio: & quis ſit eiuſdē effectus. & nu. 7.*
8. 10 *Plures actionum diuiſiones in hoc titulo non comprehenſæ enumerantur.*
9 *Actiones ordinariæ & extraordinariæ quæ?*

Sunt præterea quædam actiones, quibus non ſemper ſolidum quod nobis debetur, perſequimur: ſed modo ſolidum perſequimur, modo minus: vt ecce, *a* ſi in peculium filij ſeruive agamus. Nam ſi non minus in peculio ſit, quam perſequimur, inſolidum *b* dominus paterve condemnatur: ſi vero minus inueniatur, eatenus condemnat Iudex, *c* quatenus in peculio ſit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, ſuo ordine proponemus.

1 *Sexta † actionum diuiſio hoc loci enarratur, ducta a*
modo condemnationis & perſecutionis, effectum reſpi-
ciens: ſic enim plerisq; actionibus ſolidum debitum, ple-
2 *riſque minus aſſequimur. † Solidum autem debitum re-*
gulariter omnes actionum ſpecies præſtant: minus vero
perſequimur in effectu aduerſus eas perſonas, quæ in id
duata-

duntaxat, quod facere poſſunt, condemnantur, habita ra-
tione, ne egeant, nevè ad nimiam perducantur egeſtatē.
3 *† id quod Imperator ſex exemplis, vſque ad finem præſen*
tis tituli pertractat. Primum eſt in peculio filijfamilias,
vel ſerui. Secundum in dote. Tertium, ſi maritus ne-
ceſſarias in rebus dotalibus, impenſas fecit. Quartum in
parente, patrono, ſocio, donatore, qui ſic conueniuntur,
vt tamen illis alimenta ſint ſalua. Quintum in compen-
ſatione. Sextum & vltimum in cedente bonis propter
inopiam. Primum exemplum hic §. complectitur, reli-
qua vero in ſequentibus ſigillatim diſcutienda venient.
4 *† Quod ad primum exemplum attinet, ſciendum eſt, quod*
ſi debita filijfamilias aut ſerui excedant ipſorum pecu-
lium, pater vel dominus non condemnetur inſolidum, ſed
tantum peculiotenus, id eſt, quatenus eſt in peculio, poſt
a *quam pater aut dominus deduxerunt, quod ipſis* a *de-*
betur. Nam nec vltra vires peculij obligati ſunt pater
b *& dominus pro filio* b *ac ſeruo, ideoque nec conueni-*
c *ri quidem in ſolidum eos poſſe, a pleriſque* c *traditum*
5 *eſt. † Excipe tamen a prædicto dogmate, niſi pater vel*
dominus in peculio damnum commiſiſſent, doloſè iſtud
diminuentes: nam ea ſpecie vltra vires peculij in ſoli-
d *dum* d *obnoxij ſunt.*
6 a Si in peculium filij ſeruire. † *Hoc actionis* de pecu-
lio *exemplum proprio verbo*, perſequimur, *conuenit:*
hac enim ſola non poſſumus ſemper perſequi ſolidū, quia
nec obligatio excedit vires peculij. Reliquis autem actio-
nibus, puta pro ſocio vel dotis, ſolidum quidem perſequi
poſſumus: non tamen ſemper conſequimur ſolidum, quia
7 *ratio habenda eſt, eius, qui conuenitur, ne egeat. † Nec*
omnino ſine effectu eſt hæc differentia. Primum enim in
his poſterioribus actionibus ſaltem præſtatur cautio eius
aliquando præſtandi, quod ſolido deeſt, ſi reum ad pin-
e *guiorem quandoque fortunam* e *peruenire contigerit.*
At huiuſmodi cautio a patre de peculio conuento non po-
teſt exigi: licet aucto poſtea peculio denuo conueniri poſ-
f *ſit, eius nomine, quod nondum eſt* f *perſolutum. Dein-*
de, qui verè debent ſolidum quod perſequimur, ſi vltro ſo-
lidum ſoluerint, nihil poſſunt poſtea repetere prætextu
inopiæ: cum contra pater, vel dominus, ſi quid per erro-
rem ſoluerint ſupra vires peculij, id condictione indebiti
repoſcere non vetentur. neque enim ſupra vires peculij ob-
g *noxij* g *ſunt.*
b Dominus paterve condemnatur. *Nempe ex obli-*
gatione naturali, vel ſerui, vel filij: propter quam etiam
h *huius debiti ſoluti repetitio* h *impeditur.*
c Quatenus in peculio ſit. *Deducto videlicet, ſi quid*
i *ſeruus domino, eive qui in poteſtate eius ſit, debet.* i
Atque id ipſum eſt, quod mox ſubindicat Imp. hiſce ver-
bis. Quemadmodum autem peculium intelligi de-
beat, ſuo ordine proponemus: *nempe proximo tracta-*
tu, qui hunc ſubſequitur.
Textu ſic *vtcunque declarato, quoniam præter illas*
ſex actionum diuiſiones hactenus a Iuſtiniano relatas,
& plures diuiſiones obſeruantur, quæ ex alijs actionum
accidentibus, ſeu proprijs deſumi ſolent: ideo eas obiter
8 *quoque adijcere, non extra rem fuerit. † Nam aliæ dire-*
K *ctæ, aliæ contrariæ* k *dicuntur: aliæ perpetuæ, aliæ* l
l *temporales: aliæ tranſeunt ad heredes, aliæ non* m *tran-*
m *ſeunt: aliæ famoſæ ſunt, aliæ non* n *infamant: aliæ di-*
n *rectæ appellantur, aliæ* o *vtiles: aliæ ſpeciales ſiue ſin-*
o *gulares, aliæ de vniuerſitate rerum: aliæ generaliter de*
p *omnibus negotijs* p *intenduntur: aliæ denique ſimplices*
q *ſunt, aliæ duplices.* q *Et hæ quidem tredecim diuiſiones*
ab omnibus obſeruari ſolent. Quanquam nonnulli adhuc
alias ſuperaddant: pleræque enim actiones ordinariæ
9 *ſunt, quædam extraordinariæ.* † Ordinariæ *erant, quæ*
ſolenni ordine & tempore conuentus iuridici dabantur a
r *Prætore:* Extraordinariæ, *quæ omni* r *tempore. Illæ*
legibus, Senatuſconſultis, edictis Principum dabantur:
ſ *hæ ab ipſo Prætore in factum.* ſ *Sed temporibus Iuſti-*
niani omnes actiones extraordinariæ fuerunt: quippe quæ
abſque vlla formularum, & temporis obſeruatione da-
10 *bantur. † Porro actionum aliæ publicæ ſeu populares*
nuncupantur, aliæ priuatæ, item aliæ ciuiles, aliæ crimi-
t *nales: rurſus aliæ præparatoriæ ſunt, aliæ directæ.* t
Deniq; quædam ad rerum proprietatem pertinent, quæ-
dam ad quaſi proprietatem, quædam vero ad poſſeſſio-
nem, quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis quandoque com-
modius memorabimus.

ADDITIONES.

a §. Præterea. Inſtit. quod cum eo qui in alie. pot. &c. & §. actiones. vbi de hac late diximus ſupra, hoc noſtro tit.
b Text. ſing in. l. quoties. 47. §. ſi ſemel. & ibi Glo. verb. vniuerſam. ff. de pecul.
c Vt Iaſ. hic ex Nic. de Neap. refert.
d l. In bonæ fidei. 36. ff. de pecul. cum ſimilib.
e l. Vnica, §. cum autem, C. de rei vxo. act. l. verum, 63. §. item videndum eſt an cautio, 4. pro ſoc.
f l. Quoties. 47. § qui ſemel de peculio.
g l. Si quis reum. 5. §. idem Iulianus, de lib. leg.
h l Frater a fratre, 38. de cond. indeb.
i l. Depoſiti. 3. & l. ſed ſi damnum, 9. §. peculium autem. de pec. & l. 1. de trib.
K De quibus ſupra, de obl. quæ ex quaſi contract. in princ.
l De quib. infra, de perpetuis & tempo. actio. in §...
m §. Non autem omnes. infra, de perpet. & tempo. act.
n §. Ex quibuſdam. infra, de pœn. temere litig. & l. 1. de his qui not. infam.
o §. Sed iſtæ. ſupra, hoc tit.
p l. Pro ſocio. 38. ff. pro ſocio. dixi ſupra, §. curare, hoc tit.
q Infra, de interdict. & l. in tribus. 13 de iudic.
r Theoph ſupra, de ſucceſ. ſublata.
ſ l. 1. Et in rub. de inter. §. fin. infra eo. l. quæ religio. 43. de rei ven. l. creditor. 52. de act. empt.
t l. 3. Ad exhiben.

---

§. Item ſi de dote.

1 *Maritus non tenetur ad integram dotem reſtituendam, ſed quatenus facere poteſt.*
2 *Quantum facere poſſit maritus, tribus modis colligitur, ex perſona, rebus, tempore.*
3 *Perſonæ cognitio in quibus verſetur.*
4 *Alimentorum appellatione quid contineatur.*
5 *Æſtimatio rerum quomodo fiat.*
6 *Temporis qualitas quomodo conſideranda.*
7 *Maritus ſummo iure tenetur ad integram dotem, habet tamen priuilegium competentiæ ex æquitate.*
8 *Priuilegium competentiæ conceditur etiam filijs.*
9 *Quibus caſibus ceſſet hoc priuilegium in marito.*
10 *Maritus etiam ex alio contractu conuentus, quam dotis, habet beneficium, ne egeat.*
11 *Mulier quoque idem beneficium habet.*
12 *An contra extraneum, qui dotem ſibi dari ſtipulatus eſt, hoc beneficium detur.*
13 *Impenſę a marito factę in re dotali, ipſo iure dotem minuunt.*
14 *Impenſæ neceſſariæ, vtiles, voluptariæ.*
15 *Maritus impenſas in re dotali neceſſario factas conſequitur.*

16 *Quo auxilio impenſas neceſſarias conſequitur maritus, & nu.18.*
17 *Accurſij error.*
19 *Vtiles impenſæ ipſo iure dote minuunt, habent tamen exactionem.*
20 *Impenſæ voluptariæ an & quomodo debeantur marito.*

Item *a* ſi de dote in iudicio *b* mulier agat, placet catenus maritum condemnari debere, quatenus facere poſſit, id eſt, *c* quatenus facultates eius patiuntur. Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates eius, in ſolidum damnatur: ſin minus, in tantum *d* quantum facere poteſt. *e* Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob *f* impenſas in res dotales factas, marito quaſi retentio conceſſa eſt, quia ipſo iure neceſſarijs ſumptibus dos minuitur, ſicut ex latioribus *g* Digeſtorom libris cognoſcere licet.

Hoc loci alterum exemplum ponitur, vbi quis non poteſt in ſolidum condemnari, vt eſt in actione de dote repe-
1 *tenda.* † *Maritus enim a muliere ad dotem reſtituẽdã*
conuentus, ſi non ſit ſoluendo in totum, non tenebitur ad
ſolidam dotem, ſed deducet alimenta, idque eſt, quod tex-
tus ait, catenus condemnari eum debere, quatenus fa
cere poteſt, *id eſt, quatenus commodum eſt marito, ne*
a *ſcilicet egeat, ne inopia* a *prematur & egeſtate.* † *Et ſi*
2 *dicas, quomodo æſtimabitur, quantum ipſe facere poſſit,*
quidque ei ad vſum vitæ neceſſarium, vnde alatur, relin-
quendum ſit? Reſpondeo ex Fabri ſententia, tribus mo-
dis potiſſimum id colligi, videlicet ex perſona, ex rebus ſi-
3 *ue patrimonio, & ex tempore.* † *Perſona autem cognitio*
b *in hoc verſatur, vtrum maritus plebeius ſit, an* b *di-*
gnitate clarus, vel Doctor. In plebeio rurſus multa ſunt
expendenda, ſcilicet induſtria, valetudo, qualitas opificij,
operario enim, vel conſtitutio in aliquo officio, alimenta
c *magis exigua conſtituuntur ex dote,* c *quia deducuntur*
operæ artificij. Nam plerumque (*inquit Vlpianus*) robur hominis, ætas, temporibusque opportunitas, natu
ralem cauſam operarum mutat. *Adhibenda quoque*
ſunt exempla aliarum perſonarum einſdem ordinis, vt
collatis his omnibus, appareat quantum reo conuento ad
alimenta, item ad exhibitionem neceſſariam ſufficere de-
4 *beat, vt in reliquum condemnetur.* † *Neque enim cibaria*
tantum, verumetiam veſtitus & habitatio, appellatione
alimentorum cõtinentur, quandoquidem ſine his ali cor-
d *pus non* d *poteſt. Conſuetudo etiam regionis, in qua de-*
e *git maritus,* e *ſpectanda fuerit.* † *Deinde fit æſtima-*
5 *tio rerum ſeu facultatum, non ad valorem proprietatis,*
ſed fructuum, qui percipiuntur ex bonis. Eatenus enim
f *dicetur quis facere poſſe, quatenus ex fructibus* f *ſuper-*
g *eſt, deductis alimentis.* Neque enim, *inquit* g *Vlpian.*
h fraudandus eſt alimentis quotidianis. *recteq; tradit* h
Bart. omnes leges, quæ decernunt alimenta, intelligi opor-
tere de acceſſionibus & fructibus, non de proprietate bo-
norum, mendacio tamen eius, qui dolo malo celat quic-
i *quam, per officium iudicis* i *puniendo. Cæterum æs alie-*
num, id eſt, quod reus conuentus alijs debet, non dedu-
citur huic æſtimationi, præterquam donatori & ſo-
K *cio* K *aduerſus ſocium.* † *Tertio & vltimo qualitas*
6 *temporis conſideranda eſt, vt ex ætate condemnandi col-*
l *ligi poſſit quot annis veriſimile ſit maritum* l *victu-*
rum. Nam inde poteſt ſtatui, quanta pecunia ſufficiat in
ſingulos annos ad alimenta. Minores enim marito ſeni &
valetudinario deducentur ſumptus, quam pleno ſucco &
7 *ſanguine, quem diutius victurum veriſimile eſt.* † *Ex*
prædictis ergo diſcis, quod etſi maritus ſummo iure ad in-
tegram dotem teneatur, proque ea in ſolidum conueniri
poſſit: habeat tamen priuilegium ſiue exceptionem cõ-
petentiæ (*vt vocant*) *id eſt, vt tantum ei relinquatur,*
vnde ali poſſit, quam quidem exceptionem & ante, &
poſt litem conteſtatam, adeoque poſt ſententiam oppone-
re poteſt, qua ſe tuatur, ne pluris condemnetur, quam fa-
m *cere poteſt,* m *ex æquo & bono.* † *Et hoc priuilegium*
8 *non ſolum marito, verumetiam filijs eiuſdem matrimo-*
n *nij indulgetur, ſi dos ab ipſis* n *repetatur. Excipiendæ*
tamen ſunt aliquæ circumſtantiæ, quæ faciunt ceſſare hoc
9 *beneficium.* † *Primo ſi facultates mariti ſufficiant,*
quod hic expreſſe dicit. Deinde, ſi res dotales extarent,
o *vel venditis quidem ipſis, aliæ eſſent coemptæ, aut* o *pe-*
cunia congeſta. Item ſi ex delicto conueniatur maritus,
p *veluti rerum amotarum* p *actione, hoc beneficium*
non habet: quemadmodum, & eo caſu, quo in fraudem
mulieris in dote vel rebus proprijs dolum commiſit, in ſo-
q *lidum* q *obligatur. Demum ſi marito exiſtente inope,*
vxor pari aut maiori prematur paupertate, vxor in dote
r *præfertur: ob id maximè, quod de damno* r *vitando*
certat. Denique adueniente meliori fortuna ceſſat hæc
exceptio: obque id magis temporalem hanc eſſe, quam
ſ *perpetuam, Interpretes* ſ *tradunt.*
10 *a* Si de dote. † *Idem quoque eſt, ſi ex alio contractu*
t *maritus ab vxore* t *conueniatur: nam & tum non vl-*
tra quam facere poteſt, condemnari debet, nec refert, ſiue
u *ſecundo dotis nomine* u *promiſit: etiamſi a Fiſco pro-*
x *pter dotis publicationem* x *conueniretur.* † *Quemad-*
11 *modum autem maritus, ſic etiam mulier (cum in correla-*
y *tiuis idem ſit* y *iudicium) ex dote, quam promiſit, non*
z *vltra quam facere poteſt,* z *tenetur.*
a *b* Mulier agat, *Vel alius a muliere ius habens* a *agendi,*

ADDITIONES.

a Ita declarat I.C. in l. in condemnatione. 173 ff. de reg. iur.
b l. Tutor ſecundum dignitatem, 13. ff. de admin. tut.
c l. Si quis a libe. 3. § ſed ſi filius, 7. ff. de lib agn. & l. interdũ, 34. ff. de op. liber. & l. ſi non ſortem, 26. §. libertus, 12. de cond. indeb.
d Tex. in l. cum alimenta, 21. & l. legatis alimentis, 6. de ali. & cib. leg. & l. ſeruis vrbanis, 99. de leg. 3. & vide quæ nuper annotaui centur. 3. obſer. 12. in Came. obſer. a Guid. Pap. deciſ 439.
e Iuxta l. ſi ſeruus plurium. 50. § ſi numerus, de leg. 1. & l. ſemper, 34. de reg. iur.
f l. Qui bonis, ff. de ceſſ. bon.
g l. Imperator. 50. ff. ad S.C. Trebell.
h Vtrobique, tam in d. l. qui bonis, quam in d. l. Imperator.
i l. Ius alimentorum. in princ ff. vbi pup. educ. deb.
K Tex in maritus, 54. ff. ſolu. matrim. & in l. verum eſt, 63. §. id quod ſocius, ff. pro ſoc.
l Secundum formam l. hær. 68. ff. ad l. Falc.
m l. Ex diuerſo. 17. §. vlt. ſol matr.
n l. Quia tale, 13 & l. etiam, 18. ſol. matr.
o l. 1. ff. de impen. in re. dot. fac. & l. in bonæ fidei, 36. in 3. reſpon de pecul.
p l. Si rerum, 52. de re iudic.
q l. Etiam, § licet. ſolut. matr.
r l. Rerum, 11. §. vlt. vbi Glo. de minor.
ſ Exemplo l. cura extruendi, §. 1. ff. de mun. & honor.
t l. Non tantum, 10. de re iud.
u l. Si prior, 32. ſol. matr.
x l. Si maritus, 31. infra, ſol. matr.
y l. Vlt. C. de ind. vid. tol.
z l. Ex diuerſo. 17. §. item ſol. mat.
a l. Si maritus qui minus, 36. ſol. matr & d. l. ſi prior.

12 di, veluti ex bonorum publicatione Fiſcus. † Cæterum ſi
extraneus agat, qui dotem dedit, eamque ſibi reſtitui ſti-
pulatus erat: cum hæc actio de dote nunquam ad mulie-
rem pertinuerit, & qui agit, ſuo proprio iure agat, in ſo-
lidum maritus tenebitur, nec habebit aduerſus eum hoc
beneficium, ne ſcilicet egeat. Nam nec ſocero aliquid re-
a mittitur, ſi matrimonio ſoluto, ſolutaq; affinitate a con-
ueniatur. Non obſtat, extraneum qui dotem promiſit, non
b conueniri, vltra quam facere b poſſit: quoniam hoc be-
neficium non eſt ex dotis, ſed donationis cauſa. Ideoq; nec
ei concederetur, qui aliter obligatus eſſet, dotem dare.

c Quatenus facultates eius patiuntur. Non igitur, to-
tum id, quod habet, extorquendum eſt, ſed ipſius ratio
c habenda eſt, ne egeat: vt Iulianus c ait: & ſupra quo-
que annotatum eſt.

d Quantum: Id quod ob eam reuerentiam quæ marito
d ab vxore debetur, æquiſſime conſtitutum eſſe, Vlpianus d
e tradidit, noſterq; Imp. e ſecutus eſt. Publica certe ho-
neſtas & ratio reuerentiæ maritalis omninò exigit, ha-
bere neceſſitatis rationem: adeò, vt ne pacto ſubſidium
f huius beneficij maritus adimere f ſibi poſſit. Eſſet enim
contra bonos mores id pactum, nempe contra receptam
reuerentiam, quæ marito exhibenda eſt.

e Propter retentionem. Tertium hic exemplum eſt, in
13 quo quis in ſolidum non damnatur. † Et regulā inde col-
ligimus, impenſas, factas a marito in re dotali, minuere
ipſo iure dotem, ac per conſequens dotis repetitionem. Di-
ſtinguendum tamen eſt circa impenſas: quia ſub triplici
g habentur differentia in g legibus. Aliæ enim ſunt ne-
14 ceſſariæ, aliæ vtiles, aliæ voluptariæ. † Neceſſariæ ſunt,
quæ niſi fierent, res periret: vbi neceſſario rei iam laben-
ti, aut ruinam & detrimentum minanti ſuccurritur. Sed
h & quæ ex conſuetudine omitti ſine dedecore non h poſ-
i ſunt, neceſſariæ dicuntur. Vtiles ſunt, i quæ rem me-
liorem faciunt, ſed non erat neceſſarium quod fierent: vt
arbuſti paſtinatio, item ſi nobiles arbores plantentur in
fundo, ſi ex domo lignea fiat lapidea, &c. Voluptariæ
ſunt, quæ ad ornamentum ſolum pertinent, ſic quod ſpe-
ciem exornant, non etiam fructum augent, quales ero-
gantur in viridiaria, in aquas ſalientes, in incruſtationes,
balnea, & ſimilia.

f Impenſas. Neceſſarias ſcilicet, vt in reficiendis ædibus
ruinam minantibus factas.

g Digeſtorum lib. Tractatur hæc res præcipue lib. 25.
Digeſtorū, eo titulo, quo agitur de impenſis in rebus dota
15 libus factis. Nunc ad propoſitum. † Neceſſarias impen-
ſas maritus, ſicut & quiuis alius poſſeſſor, conſequitur,
quia ſibi imputaretur, ſi non faceret: niſi ſint impenſæ,
quæ rei vtilitatem perpetuam non reſpiciant, ſed ſolum-
modo pro tempore impendentis commodum, tum enim
K non deducit, ſed compenſat cum K fructibus. † Sed quo
16 auxilio conſequetur? Audi l Vlpianum hoc te metho-
l dice docentem: Quod dicitur neceſſarias impenſas do
tem minuere, ſic erit accipiendū, non vt ipſæ res cor-
poraliter diminuantur, vt puta fundus, vel quodcun
que aliud corpus: etenim abſurdum eſt, diminutionem
corporis fieri propter pecuniam, quæ in dotem impenſa
eſt, quum corporis ſiue ſpeciei, ad quantitatem ſeu pecu-
m niam impermiſſa ſit m compenſatio. Quod ſi hoc ad-
mitteremus, conſequeretur fundum, eiusve partem, pro-
n pter impenſas deſinere eſſe dotalem, quod abſonum eſſe n
Vlpianus aduerſus Scæuolam defendit. Manebit igitur
maritus in rei detentione, donec ei ſatisfiat, & impenſæ
reſtituantur: non enim ipſo iure corporum, ſed dotis fit
diminutio. Ibi ergo admittimus diminutionem dotis ip-
ſo iure fieri, vbi non ſunt corpora, ſed pecunia, nam in pe
cunia ratio admittit fieri diminutionem, quum pecunia
ad pecuniam, ſiue quantitatis ad quantitatem fiat com-
penſatio, non autem corporis ad quantitatem ſiue pecu-
niam. Proinde ſi æſtimata corpora in dotem data ſunt,
ipſo iure dos diminuetur propter impenſas neceſſarias.
17 † Ex prædictis deprehendis, erroneum eſſe quod o Ac-
o curſius tradit, ſi tantum a marito neceſſario erogetur,
p quanti eſt fundus dotalis, ceſſare eum p dotalem eſſe.
18 † Quod ſi tota dos ſoluta ſit, non habita ratione neceſſa-
riarum impenſarum, indebiti condictionem maritus ha-
q bet ad dotem repetendam, quaſi eam indebitè q ſolue-
19 rit. Et haſtenus de neceſſarijs. † Vtiles autem impenſæ
ipſo iure dotem non minuunt, veruntamen habent exa-
ctionem: poteſt enim maritus hæres ve eius actionem ne-
gotiorum geſtorum intendere aduerſus vxorem, ad eas
conſequendas, vel etiam mandati iudicium vxori, eiuſ-
r que hæredibus dictare, ſi vxoris voluntate & r man-
20 datu vtiliter impenſum eſt. † Cæterum circa volupta-
rias diſtinguendum puto, an vxor eas alias factura fuiſ-
ſet, tum enim non ſimpliciter voluptariæ ſunt, ſed vtili-
bus comparantur, idemque in vtriſque iuris obtinet: an
ſ non fuiſſet factura, quo ſpecie nihil ſ conſequitur mari-
tus. Licitum tamen illi eſt tollere & abradere, ſi res ſe-
parationem recipiat, idque pati debet mulier: niſi ipſa
rem habere velit, parataque ſit reddere ea, quæ impen-
ſa ſunt a marito. Sin vero res nō ſit ſeparabilis, relinquen-
da eſt: ita enim permittendum eſt marito auferre orna-
t mentum, quod poſuit, ſi profuturum eſt ei, quod t ab-
ſtulerit.

ADDITIONES.

a l. Sicut autem. illo tit.
b l. Si extran. 33. de iure dot.
c l. In condemnatione, 173. ff. de reg. iu.
d l. Alia cauſa eſt. 14 in fine, ſol. matr.
e l. Vnica, §. cum autem. C. de rei vxo. act.
f Dicta l. alia cauſa, §. vlt.
g l. Impenſæ. 79. ff. de verb. ſign. Bar. in l. pec. in fi. de annu. leg.
h Dicta l. impenſæ. & ibi Alciat.
i l. Quod dicitur, §. vtiles ff de impenſ.
K l. 3. & l. ſeq. ff. de impenſ.
l In d. l. quod dicitur. ff. de impenſ.
m Dixi in §. in bonæ fidei, ſup. hoc tit.
n In d. l quod dicitur.
o Hic in Glo. mag. in ver. impenſas.
p Per d. l. quod dicit.
q Sæpe d. l. quod dicitur, §. ſi dos tota.
r l. Volupt. & l. vtilium. & ibi Bart. de impenſ. l. 1. §. ſed nec.
C. de rei vxo act.
ſ l. Pro volupt. de impenſ.
t Dicta l. pro voluptarijs, & l. in fundo. 38. & l. ſumptus. 48.
de rei vend.

§. Sed etſi quis.

1 Parens vtriuſque ſexus habet priuilegium competentiæ, quatenus facere poteſt.
2 Item filius aduerſus parentes.
3 In fratribus idem priuilegium habere locum.
4 Dolo facit, qui petit quod reſtituturus eſt.
5 Patronus, eiuſque parentes & liberi, exceptionem competentiæ habent.
6 Socius gaudet beneficio competentiæ, ſi occaſione ſocietatis conueniatur.
7 Donator conuentus ex donatione, habet hoc priuilegium competentiæ.

8 In

Digitized by Google

8 In donatione ob cauſam ceſſat hoc priuilegium.
9 Item in permutatione pariter ceſſat.

Sed etſi quis cum a parente ſuo patronove agat, item ſi b ſocius cum ſocio, iudicio ſocietatis: nō plus actor conſequitur, quam aduerſarius eius facere poteſt. c Idē eſt, ſi quis d ex donatione ſua cōuenitur.

Quartum exemplum in hoc §. annectitur, in quo quis non poteſt in ſolidum condemnari, vt eſt parens, patronus, ſocius, & donator: ſic, declarato prius textu, mox ſubijciemus.

a Parente. Id eſt, cum omnibus deſcendentibus, tam paternis quam maternis: nam propter fauorem naturalis pietatis, qua de re hic agitur, parētes in infinitum accipiē-
a di ſunt: quemadmodum & alias, a vbi de parentum honore agitur.
b b Socius cum ſocio. Siue vniuerſorum bonorum ſint b
c ſocij, ſiue vnius tantum c negociationis: in hoc tamen eſt differentia, quod qui omnium bonorum ſocius eſt, in omnibus bonis hoc priuilegium habeat, ex quacunq; actio-
d ne d cōueniatur, modo ſit ſocietatis cauſa, qui vero vnius
e rei, in ea tantum, extra illam in ſolidum e teneatur.
c Idem eſt. Quod ſcilicet non teneatur donans, niſi qua-
f tenus facere poteſt, ſiue per ſtipulationem f ſiue dotis no-
g mine obligatus g ſit.
d Ex donatione. Id eſt, ex liberali promiſſione donādi.
Diſcuſſo textu obiter, ex eo quatuor axiomata ſunt
1 elicienda. † Primum, parens vtriuſq; ſexus in infinitum conuentus a filio, habet exceptionem competentiæ, vt ſo-
h lum condemnetur, quatenus facere h poteſt, idque non ob reuerentiam tantum, & pietatē, quam parentibus debemus, verum ea quoq; ratione, quia cum filius parētem inopē alere obſtringatur, multo fortius ex debito alimenta ei relinquere debet ad euitandum circuitum. Equidem
i in dolo eſt, cum petat, id quod ſtatim reſtituere i debet.
2 † Idem eſt econtrario, ſi pater filiū conueniret, cum illum
K egētem alere K debeat. † Quid autem in fratribus ger-
3 manis, id eſt, vtrinque coniunctis, an inuicem egentes hoc beneficium habent? Et Faber ait, eos habere, cui & ip-
l ſe ſubſcribo, ob id certè, quod alimenta ſibi l mutuo debent. Omnium enim prædictarum perſonarum vna hæc ratio eſt, quod quibus naturali ratione alimenta debentur, cum ad inopiam peruenerint, ijs citra dolum malum,
m non poteſt totum, quod habent m extorqueri. † Dolo
4 facit, inquit Vlpianus, qui petit, quod reſtituturus eſt.
n Sed non ſolum parentes & liberi alimenta ſibi n debent inuicem, ſed habenda eſt ratio conuentorum, ne egeant, etiam fratrum & ſororum, vtcunque in contra-
o rium diſputent Accurſius, Bartolus, o Bal. quos collega etiā noſter hiſce diebus ſecutus eſt. Ego dolus actoris ferendus non eſt, qui totum voluerit extorquere. In
p fratribus tamen ex altero tantum latere cōiunctis p ſe-
5 cus eſt. † Secundum, Patrono hoc priuilegium indulgetur, ne libertus eum exuat bonis in ſolidum, idque non in
q patrono tantum, verumetiam in parentibus, q libertiſque patroni locum habet. Faber ait, idem iuris eſſe, ſi
r patronus libertum conueniat, cum illum r alere tenea- tur. Ingratitudinis tamen conuicti liberti, non habent hoc
ſ beneficium: quia tum nec alimentis ſ digni ſunt. † Ter-
6 tium: Socius vniuerſorum bonorum, vel etiam vnius negociationis tantum ſocietatis iudicio conuentus, gaudet
t beneficio competentiæ, vt in id tantum damnetur, quod t facere poteſt. Sic Vlpianus, Hoc enim, inquit, ſummam rationem habet, cum ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habet. Quis igitur de veris fratribus dubitauerit, ſi hoc in ſocijs conceditur? Faber amplius ſubdit, hoc procedere, etſi ſocius alia conueniatur actione, quam ſocietatis, dummodo ſit occaſione ſocietatis, agaturque ex contractu initio durante ſocietate: idq;
u & u Angelus probat. † Quartum eſt: Is qui ex dona-
7 tione ſua conuenitur, priuilegium competentiæ habet, vt
x non vltra, quam facere poſſit, x condemnetur. Et quidem is ſolus cenſetur poſſe deducto ære alieno, id eſt, quod
y alijs debet. Rationem tractantes y Paulus & Triphonius: Pinguius enim (inquit) donatori ſuccurrere debemus, quam ei, qui verū debitum perſoluere compellitur, ne liberalitate ſua inops factus, periclitetur. Prædicta tamen procedunt in pura & ſimplici donatione, quæ nullo vrgente iure, nec propter aliam cauſam fit,
z quam vt liberalitatem & munificentiam quis z ſuam
8 exerceat. † Secus eſt in donatione ob cauſam, maxime ſi commodum donantis reſpiciat: in ea enim ceſſat hoc priuilegium, ob id certe, quia quod ob cauſam datur, non eſt
a proprie donatio ſeu liberalitas, ſed potius quædam a
b permutatio vel b remuneratio. † & in permutatione
9 non habere locum exceptionem competentiæ, indubitatum eſt. Si autem cauſa recipientis tantum fauorem & commodum reſpiciat, quia eo caſu mera eſt liberalitas, ad hunc locus erit huic beneficio. Hinc eſt, quod quamuis extraneus dotem puellæ promiſerit, vt nubat (quæ eſt cauſa
c donationis) habeat tamen competentiæ defenſionem iſte c extraneus, quum cauſa donationi adiecta ſolum puellæ fauorem ſpectet.

ADDITIONES.

a l. Quique, 4. §. parentes. de in ius vocand.
b l. Sunt qui, 16. in fine, de re iud.
c l. Verum, 36. pro ſocio.
d Bart per l. ſocium, qui in eo, 60. in princ. pro ſoc.
e Dicta l. ſunt qui in fin. a contrario ſenſu.
f l. Qui id quod eſt cauſa 33. de don.
g l Si extraneus, 33. de iure dot.
h l. Sunt qui. cum l. ſeq. ff. de re iud.
i l. Dolo, 8. de except. do.
K l. Si quis a liberis, 5. §. ſed etſi filius. de liber. agnoſc.
l l. 1. C. de alen. li. & ibi Glo.
m l. In condemnatione, 173. §. vlt. ff. de reg. iur.
n Dicto §. ſi vel parens & l. alimēta, 6. in prin. ff. de lib. agnoſ.
o In l. verum. in princ. ff. pro ſoc.
p Glo. verbi, fraternitatis, in d. l. verum.
q l. Patron. 17. ff. de re iud
r Dicta l. alimenta. in princ.
ſ Dicta l. alimenta. & l. vlt. ff. de liber. agnoſc.
t l. Sunt qui. ff. de re iud.
u Tex. in l. ſocium qui in eo, 16. & quod ibi Bart. ff. pro ſoc.
x l. Inter eos, 19. §. 1. & l. cum ex cauſa. de re iud.
y l. Et exhæredatum, 49. & l. ſeq eod.
z De hac dixi in rub ſup. de don. & loquitur l. 1. ff. eod.
a Tex opt. in l. ſed ſi lege, 10. § conſuluit. de petit hæred.
b l Hoc iure, 19. §. Labeo. & §. vlt. iuncta l. ſi pater, 34. de don.
c Ita loquitur l. extraneus. ff. de iure dot.

§. Compenſationes.

1 Exceptio compenſationis minuit debitum petitum.
2 Quid iuris, ſi Iudex compenſationis rationē non habeat.
3 Verba textus, Ex eadem cauſa, quomodo accipienda.

Compenſationes quoque oppoſitæ a plerumque efficiunt, vt minus quiſque conſequatur, quam ei debeatur. Nam ex bono & æquo, habita ratione eius, quod inuicem actorem b ex eadem cauſa præſtate

ſtare oportet, in reliquum, eum cum quo actum eſt,
condemnat, ſicut iam dictum eſt.

Quintum exemplum Imp. hoc loco annectit. Per
compenſationis enim obiectionem perinde actoris minui-
tur petitio, ac per beneficium, quatenus quiſque poſſit.
1 *† Exceptio ergo compenſationis oppoſita a reo conuento,*
minuit debitum petitum, facitque vt debitor in eo tan-
tum, quod vltra compenſationem ſupereſt, condemnetur,
Verbi gratia: Si tu mihi ſis obligatus in viginti, ego tibi
viciſſim in decem, non poſſum ſolidum exigere debitum,
ſcilicet viginti: nam tu compenſanda deduces tua decem.
a *Sed de hoc, quia vbertim a ſupra diſputauimus (quæ ta-*
men huc referenda ſunt) hic rurſus plura dicere, ſuper-
2 *uacaneum fuerit. † Illud tamen nõ omittendum, ſi ratio-*
nem compenſationis Iudex non habeat, ſaluam manere
petitionem, vt Vlpianus docet, niſi poſt examinationem
b *reprobatæ fuerint b compenſationes.*
a Plerumque. *Vtitur Iuſtinianus hac vocula, plerum-*
que, propter depoſiti cauſam, & vectigalium, in quibus
compenſationi non eſt locus, & ſi quæ ſunt alia ſimiles.
3 b Ex eadem cauſa. *† Hoc ita accipiendum eſt, quod*
vterque ſit debitor quantitatis, & ſic ex eadem cauſa,
ſecus ſi vnus eſſet debitor ſpeciei, alter quantitatis: quia
tunc non eſt ex eadem cauſa, ac per conſequens compen-
c *ſatio non reciperetur, vt c ſupra abunde docui.*

ADDITIONES.

a In §. bonæ fidei, ſup. hoc tit.
b l. Sin autem 8. §. ſi quocunque, de neg. geſt. l. quod in diem. 7. §. 1. de compenſ. & l. 1. §. quid ergo, de con. tutel. act.
c Dict. §. in bonæ fidei.

§. Cum eo.

1 *Poſt ceſſionem modica aliqua acquirens cõueniri nequit.*
2 *Ceſſio bonorum non liberat ab vlla obligatione, contra Accurſium.*
3 *Cedens bonis in acquiſitis poſt ceſſionem beneficium competentia habet.*
4 *Quibus caſibus id non procedat.*
5 *Extenſio huius §.*
6 *Quando dicatur fieri ceſſio bonorum.*
7 *Cuiuis debitori regulariter bonis cedere permittitur.*
8 *Qui diffitetur debitum, caret ceſſionis beneficio.*
9 *Quando quis dicatur agnoſcere debitum.*
10 *Occultans, vel indicare recuſans bona creditoribus, ceſſionis exceptionem non habet.*
11 *Obligatus ad factum, an habeat ceſſionis ius.*
12 *Cauſa finalis ceſſionis eſt impotentia ſoluendi.*
13 *Obligatus ex delicto vel quaſi, cedendo bonis non effugit pœnam.*
14 *Cedere bonis nemo poteſt, vt per hoc liberetur a muneribus publicis.*
15 *Debitor tempore initi contractus, ſciens ſe non eſſe ſoluendo, bonis cedere non poteſt.*
16 *Ceſſio non habet locum in deportato vel proſcripto.*
17 *Diritas legis 12. tab. circa debitores.*
18. 19 *De conſuetudine incarcerandi debitores, & an ſit legitima.*
20 *De lege Petilia.*
21 *Quando locus ſit ceſſioni bonorum.*
22 *Induciæ quinquennales ſi concedantur debitori, ceſſionis ius amplius non datur.*

Cum eo quoque, qui creditoribus ſuis bonis ceſſit,
ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum a emolu-
mentũ habeat; b ex integro in id quod c facere po-
teſt, creditores d experiuntur: in humanũ enim erat,
ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

Subſequitur quintum exemplum, vbi quis in ſolidum
damnari nequit, nempe in cedente bonis. Et ſic in hoc §.
cum ſit cauda & finis huius tituli, tractatur ea materia,
ad quam debitores omni deſtituti auxilio, velut ad ſa-
cram anchoram confugere ſolent, ſcilicet materia ceſſio-
nis bonorum. Eam nos breuiter, ac dilucide explanare co-
nabimur, diſcuſſo prius textu.
a Emolumentum habeat. *Id eſt, ſi tales facultates*
a *poſtea acquiſitæ ſunt debitori, quibus Iudex moueri poſ-*
1 *ſit, vt eſt apud a Modeſtinum. † Nam ſi modica ali-*
b *qua poſt ceſſionem acquireret debitor, b ſecurus eſt, nec*
c *poteſt impeti, adeo vt nec priuilegio c opus habeat.*
2 b Ex integro. *Id eſt, denuo, rurſus, de nouo. † idque ea*
ratione, quoniam ceſſio bonorum non liberat ad vlla obli-
d *gatione, nec ciuili, nec naturali, ſed parit d ſaltem ex-*
ceptionem. Atque ita communi Interpretum ſententia
e *obtinuit, vtcunque Accurſius e alibi putauerit, ciui-*
lem obligationem tolli naturali remanente: & quodam
f *in f loco vtramque perimi cenſuerit.*
c Facere poteſt. *Et non in ſolidum.*
d Experiuntur. *Id eſt in iudicio agunt.*
3 *† Cedens bonis, in iis quæ poſtea acquiſiuit, beneficium*
g *competentiæ habet, vt non vltra, quam facere poteſt, g*
condemnetur: quod, Fabro autore, ad priores debitores
coarctandum eſt, qui tempore ceſſionis imminebant.
4 *† Nam ſi poſtea nouos conflaſſet, denegaretur illi aduer*
h *ſus eos hoc h priuilegium, ducto argumento a contra-*
rio. Deinde *ceſſat hoc priuilegium in eo, qui bona ſua in*
fraudem ita alienauit, vt recuperari per actionem reſciſ-
ſoriam non poſſint, puta quia alienatio facta ſit in homi-
nem potentem, & rixoſum, nam ea ſpecie ſi ad pinguio-
i *rem fortunam peruenerit, in ſolidum tenebitur i deſti-*
5 *tueturq; hoc auxilio. † Faber producit hunc etiam ad eũ,*
qui bellorum, incendii naufragii calamitate, vel id genus
ſimili, bonis ſuis exutus eſt. Nam ſi denuo aliquid acqui-
ſierit, in ſolidum non obligabitur, cui & ipſe ſubſcribo.
Quum enim cedenti bonis ſubueniatur, cur non æque mi-
ſereri oporteat oppreſſis inopinato caſu? Vtiq; id & pie-
6 *tas & æquitas naturæ ſuadent. † Fit autem* ceſſio bo-
norum, *quum debitor profitetur, ſe velle cedere omnib.*
bonis & fortunis ſuis, ſiue in iudicio, ſiue extra iudi-
K *cium, coram, aut per nuncium, k vel per epiſtolam.*
7 *† Sed permiſſumne eſt cuius debitori cedere bonis? Et*
vtique cuilibet id indulgetur, cuiuſque ſit ſexus, & ſiue
filiusfamilias, ſiue paterfamilias exiſtat, niſi ſpecia-
l *tim l prohibeatur. Prohibentur tamen pleræq; perſonæ.*
8 *† Pri-*

ADDITIONES.

a In l. ſi debitoris, 7. de ceſ. bon. & l. 3. de bonis auth. iud. poſ.
b l. Qui bonis, 6. de ceſ. bo.
c Glo. eſt ſingularis. in l. Nepos Proculo. 125. ad ſi de ver. ſig.
d Tex expreſſus in l. vnica. & ibi Cynus, Bar. Bald. & alij. C. qui bon. ced. poſſ.
e Glo. in l. vbicunque. 10. ff. de fideiuſ.
f In. l. heres a debitore. 21. §. quod ſi ſtipulator. 3. ff. de fideiuſ.
g Hic, & l. 3. ff. de ceſſ. bon.
h l. 3. C. de bon. auto. iud. poſſi.
i Text. ſingul. ſecundum verum intellectum, in l. vlt. & quæ ibi Bart. ff. quæ in fraud. cred.
k l. vlt. ff. de ceſſ. bon. & in l. omni. C. qui bon. ced. poſſ.
l Vt hoc tex. & tot. tit. ff. de ceſſ. bon. & C. qui bon. ced.

8 †*Primum is, qui non agnoſcit debitũ, ſed illud diſſitetur, ita vt non poſſit conſtare, nũ debeat creditoribus, ceſſionis ius non conſequitur. Sũt.n. pleriq; deperditi homines, qui malunt bonis cedere, vbi forte non cogerentur, quã commoda*
9 *re creditoribus.* †*Tunc aũt quis* agnoſcit debitũ, *quando extra iudicium vltro fatetur, aut fideiuſſores, ſiue pignora dat, quæ tamen non ſint ſuffectura creditoribus (ſic.n. debitum redditur liquidum.) Idem eſt, & ſi in iudicio confiteatur ſe debere, factiſq; legitimis probationibus condẽnetur per ſulam, & hic agnoſcendi modus longè eſt vtilior*
a *creditoribus, quia res iudicata pro veritate* a *habetur.*
10 †*Deinde cedere probibetur is, qui occultat bona creditori*
b *bus, vel ea* b *indicare recuſat.* †*Tertio, ſi quis præciſe ad*
11 *factum obligatus ſit, puta ſcribere librũ, fodere foſſam,*
12 *impermiſſa eſt ceſſio.* †*Ob id .n. per ceſſionem liberatio alicui contingit, qui alias non ſit ſoluendo, impotentia ſoluendi efficit, vt quis cedendo bonis excuſetur. Verum in eo, qui ad factum tenetur, ceſſat huiuſmodi impotentia, ſi modo factũ explere põt, ergo cedendo non erit immunis, Bar-*
c *tolo* c *autore, ea tamẽ ſpecie ſi ad factum cõpellatur, ſum*
d *ptus illi adminiſtrari* d *æquum eſt. Quod ſi faciendi poteſtatẽ non habeat, propter impoſſibilitatem ceſſioni locus*
e *erit, vt* e *Bal. prodidit.* †*Quartò, obſtrictus ex maleficio,*
13 *vel quaſi ex maleficio ad pœnam pecuniariã, cedendo bonis non effugit pœnam, ſed ſuccedit regula, Qui non poteſt*
f *ſoluere in ære, luat* f *in corpore. Ex quo colligit Faber, in cauſa iniuriarum condemnatum ad pœnam pecuniariam, etiãſi bonis cedere malit, quam pœnam ſoluere, non eſſe au-*
g *diendum, ſed puniendum in* g *corpore.* †*Quintò, ſi quis eo*
14 *reſpectu contenderet bonis cedere, ne publicis fungeretur*
h *muneribus, aut collectas publicas ſolueret, id* h *Bal. eſſe*
15 *facere vetatur.* †*Sextò ſi debitor tempore, quo contractũ*
i *iniji ſciebat ſe non eſſe ſoluendo, non habebit* i *hanc defenſionem. Idem eſt, ſi ſperabat beneficium ceſſionis, atq; eo*
k *ſecurius* K *negociatus eſt, nam & his hoc ſubſidio deſti-*
16 *tuetur.* †*Poſtremo non habet locum ceſſio in deportato ſeu proſcripto, cuius oĩa bona Fiſco applicata ſunt, nam etſi poſtea reſtituatur, priſtinaq; bona recuperet, bonis ta-*
l *men* l *cedere non poteſt. Habes paucis, quibus flebile hoc ceſſionis beneficium denegetur, cæterum reliquis oĩbus debitoribus conceſſum eſſe intelligitur. Occaſio autem huius*
17 *priuilegij introducendi hæc fuit.* †*Nam, vt* m *Liuius etiã*
m *ſcriptum reliquit, ex lege XII. tabularum non modo debitores, qui non erant ſoluendo, in temporariam ſeruitutem ſuis creditoribus vti nexi addicebantur, verum etiam lege tam dura tenebantur, vt debitoris corpus inter creditores diuidi quoque liceret. Quod ius a Solonis lege manaſſe Bu*
n *dæus* n *exiſtimat, citans ad hoc Plutarchum in Solone.*
o *Meminit etiam* o *Quintilianus &* p *Gellius. Verba le-*
p *gis hæc ſunt:* Aeris confeſſi, rebuſq; iure iudicatis triginta dies iuſti ſunto. Poſt deinde manus iniectio eſt, in ius ducito, niſi iudicatum facit *(hoc eſt, niſi ſoluat, vel ſatisfaciat ſñã Iudicis.) Et paulò inferius:* Tertijs aũt nundinis, ſi interea pactus non ſit, capitis pœnas dato, aut trans Tyberim peregre venum ito. Et ſi plures forent quibus reus eſſet iudicatus tertijs nũdinis partes ſecanto. *Hæc aũt lex ob id olim eſt introducta, vt audacia leuiorum hoĩum in contrahendis paſſim*
18 *debitis, reprimeretur.* †*Quia aũt prædura videbatur, deinde mitiori quadam ratione receptum eſt, debitores ob æs alienum carceribus mancipari poſſe, qui in quibuſdam ciuitatibus etiam hodie habentur eo loci, qua iter eſt, vt facilius qui ſic detinentur, emendicent, donec creditoribus ſatisfiat. Quod quidem inſtitutum, ſi propter ciuile debitum in eum exerceatur, qui nulla ſui culpa, ſed fortuna ſic volente non ſoluendo efficitur, ſatis crudele eſt, & neſcio an, homine, ne dicam Chriſtiano, dignum. Eſt.n. contra naturalem æquitatem carceris ſqualor. & creditor de duritia*
q *redargui* q *poteſt, cum nihil amplius hoc pacto conſequatur, quam vt debitorem alias miſerabilem amplius affligere pergat. tacco, quod liberi hominis corpus & corium*
r *non poſſit eſſe in obligatione,* r *nec in commercio.* †*Sin*
19 *vero in* ſ *decoctores illos & ventres vſurpetur, qui &*
ſ *aleam ludere & largis poculis pecuniam etiam aliunde conflatam, diu noctuque prodigere pergunt, relictis domi vxore & liberis propè media morientes, tantum abeſt, vt reprehendi poſſit, vt etiam vtiliſſimum & per quam neceſſarium iudicari debeat, cum Reip. quoque interſit, ne*
t *quis re ſua* t *male vtatur.* †*Porrò ſupraſcriptã legis 12.*
20 *tabular. duritiem lex Petilia relaxauit, ſtatuens, ne quis ob æs alienum ne ſteretur, & vt pecunia creditæ, bona de-*
u *bitoris, non corpus obnoxium eſſet. Poſtremo* u *Impp. ſunt amplexi legem Petiliam, concedentes præterea debitoribus hoc ceſſionis beneficium, vt carceris ſitum & ſqualo-*
21 *rem effugerent.* †*Habet tamen hoc ceſſionis ius non aliter locum, quam ſi debitores bonis ceſſerint non quibuſdam,*
x *ſed* x *omnibus. Nec tamen per hoc liberatur quis a debito, vt & ſupra annotatum eſt, ſed exceptionem tãtum acquirit, ne detrudatur in carcerem, idque donec pinguior fortuna arriſerit, nam tum denuo conueniri poteſt, dedu-*
y *cto tamen, ne interim* y *egeat. Poteſt autem cedens bonis res a teſtatore prohibitas alienare, ſibi retinere, ſed non earum commoditates, item & vſumfructum, & feuda, & emphyteuſim Eccleſiaſticã. Nec intereſt creditorũ, quia per hoc non grauantur vllo modo, & quamuis debitor huiuſcemodi res ſibi non retineret, nullũ tamen ex his*
z *emolumentum ad creditores peruenire* z *poſſet.* †*Hoc*
22 *non eſt omittendum, quod ſi maior creditorum pars conſentiat, induciæ quinquennales concedi poſſunt debitoribus, vt demum hoc quinquennio finito ſatisfaciant, hoc pacto, ne bonis cedant, id quod iudiciis ſemel*
obtentis

ADDITIONES.

a Vt per Bar. in l. pen. de ceſ. bon.
b Per gl. in d. l. pen. & l. 1. C. qui bon. ced. poſſ.
c In d. l. 1. & in l. ſtipulationes nõ diuidũtur, 72. de verb. obl.
d Arg. l. ſuo victu, 18. ff. de oper. lib.
e In d. l. 1. C. hoc tit.
f L. 1. §. generaliter, ff. de pœn. & l. vlt. ff. de in ius voc.
g Argum. in l. ſi ex parte, §. quanquam, ff. quod cum eo, &c. & notant Doct. in c. Odoard. extra. de ſolut.
h In d. l. 1. C. hoc tit.
i Tex. elegans in l. pen. ff. de iur. dot. Bar. in l. alia, 14. §. elegãter, in fi. ff. ſol. matr.
K Argum opt. in d. l. pen. ad fi. Bar. in l. 1. §. 1. ff. ſi quis teſtam. lib. eſ. iuſ. fur.
l Tex ſingularis in l. 2. ff. de ſen. paſ. quem exclamat Ludo. Rom. in ſuis ſing.
m Lib. 2 ab vrbe cond.
n Tit. de in diem addict.
o Lib. 3. Orat. Inſtit.
p Lib. 20. c. 1. vide etiam libellum 12. tab. in tit. 3. de re iud. & ibi Oldend.
q l. ſeruus ea. ff. de ſer. export. glo. pulchra in d. l. 1. C. qui bon. ced. poſ.
r Iuxta l. inter ſtipulantem, 83. §. ſacram. 5. de verb. oblig.
ſ Io. Ferra. hic.
t §. ſed & maior. de his qui ſunt ſui vel al. iur.
u l. 2. C. de exac. trib. lib. 10. l. ob æs alie. C. de act. & obl. & §. quia vero in Nouel. vt nulli iud. li. ha. loc. ſerua.
x d. l. 1. Cum. & C. hoc tit.
y Vt in tex. hic & l. is qui. & l. qui bonis, ff. de ceſ. bon.
z §. finitur, ſup. de vſuf. Bal. in d. l. 1. C. hoc noſtro tit.

a obtentis amplius a non datur. Hodie vero multa in ceſſione vſu moribus recepto mutata eſſe conſtat. Qua de re extat quoq; Caroli V. Imp. conſtitutio anno Chriſti 1541. edita. Et hæc quidem in hunc inſignem de Actionibus titulum dicta ſufficiant. Nam ſi quæ reſtant, ex aliorum Interpretum vberioribus commentarijs iuris ſtudioſi requirere poſſunt: nos pro virili noſtra hæc ſcholia in tyronum ſolum vtilitatem corradere voluimus.

ADDITIO.

a Tex. eſt in l. vlt. & ibi Doct. de hoc tractant. C. qui bo. ced. poſ.

QVOD CVM EO, QVI IN aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

Tit. VII.

1 *Continuatio huius tituli.*
2 *Argumentum eiuſdem.*

1 *In † præcedenti titulo* a *Iuſtinianus obiter actionis Prætoriæ de peculio mentionem fecit: quia vero & aliæ ſunt actiones ſimiliter Prætoriæ, quæ ex contractu alieno dantur, ideo latiorem omnium tractationem in hunc lo-*
2 *cum reiecit. † In hoc igitur tractatu eas actiones expendit Imperator, quæ ex contractibus illorum deriuantur, qui in alterius ſunt poteſtate, a Prætore conceſſas aduerſus eos, ſub quibus ſunt, qui contraxerunt.*

ADDITIO.

a §. Actiones autem. & § ſunt præterea. ſup. de act.

Princip. tit.

1 *Actio, quod iuſſu, exercitoria, inſtitoria, &c. an per ſe ſint actiones.*
2 *Actio, quod iuſſu, ad omnes contractus refertur.*
3 *Seruus & filiusfam. æquiparantur, quo ad obligandum.*
4 *In quibus inuicem differant.*
5 *Quæ de ſeruorum negocijs traduntur, eadem de filijsfamil. intelliguntur.*

Quia tamen ſuperius mentionem habuimus de actione, qua in peculium filiorumfamilias, ſeruorũque agitur: opus eſt, vt de hac actione, a & de cæteris quæ eorundem nomine in parentes, dominosve dari ſolent, diligentius admoneamus. Et quia ſiue cum ſeruis b negotium geſtum ſit, ſiue cum ijs, qui in poteſtate parentum ſunt, eadem c ferè iura ſeruãtur: d ne verboſa fiat diſputatio, dirigamus ſermonem in perſonam ſerui dominique: idem intellecturi de liberis quoque & parentibus, quorum in poteſtate ſunt. Nam ſi quid e in his propriè f ſeruetur, ſeparatim oſtendemus.

a Et de cæteris. *Qualis eſt, eſt actio,* Quod iuſſu exercitoria, inſtitoria, tributoria, & de in rem verſo.
1 *† quæ hiſce nominibus appellantur, vt intelligamus, non*
a *agi directo cum reo ex ſuo contractu,* a *vt ex empto, mandato, conducto: ſed additis hiſce adiectionibus, ſeu*
b *formulis, ex empto, Quod iuſſu. mandati, de* b *peculio, & ſic deinceps, quamuis breuitatis cauſa nomen contra-*
c *ctus plerumque non exprimatur: qua de re* c *alibi plu-*
d *ra diximus. Porro ex hoc loco inferunt Interpretes* d *materiam obiter ac perfunctoriè tractatam in vno loco, vberius alibi explicari poſſe.*

2 b Negocium. *Hoc eſt, aliquis contractus. † Nam ad omnes contractus hoc iudicium. Quod iuſſu referri,* c *Vlpianus reſpondit.*
3 c Ferè. *Rectè, inquit, ferè. † Quamuis enim filiusfamil. & ſeruus regulariter comparari ſoleant, quod ad obligandum attinet, (vterque enim obligare poteſt eum, in cuius eſt poteſtate, hiſce actionibus, quæ hoc in titulo recenſentur, ideoque dictum in vno, cenſetur quoque dictum in al-*
4 *tero. † In pleriſque tamen diſpare iure cenſentur. Primum enim Senatuſconſultum Macedonianum propter filioſ-*
* *famil. duntaxat factum * eſt, non propter ſeruos. Deinde filiusfam. obligat patrem ex ſuſcepto per ſe iudicio, vel*
f *arbitrio, aliud eſt in* f *ſeruo. Item filiusfam. fideiubendo*
g *obnoxium reddit patrem de* g *peculio, ſeruus autem*
h *extra cauſam peculiarem fideiubendo dominum non* h
i *obligat. Sed & ſeruus pro noxa dari* i *poteſt, non autem filiusfam. hodie. Præterea ſeruus manumiſſus non*
K *tenetur de ante* K *actis, cum diuerſum ſit in* l *filio-*
l *famil. Denique filiusfam. poteſt tutelæ munere* m *fun-*
m *gi, poteſt teſtari quibuſdam caſibus, & donare mortis cau-*
n *ſa patre* n *conſentiente, quod non eſt in ſeruo. Sunt & aliæ quædam differentiæ, ſed potiores annotaſſe ſufficiat.*
5 d Ne verboſa. *† Quæcunque ergo de ſeruorum negotijs geſtis Imperator ſcribit, eadem & de filijsfamil. intelligenda monet, ne verboſa diſputatione eadem ſubinde inculcare cogatur. Quod aduerſus eos facit, qui profitendo & conſulendo ſæpe multa congerere atque profundere, & (vt Faber ait) verba dilatare ſolent, cum paucis rem complecti poſſent.*
e In his. *Liberis ſcilicet, & parentibus.*
f Seruetur. *Alij codices habent, obſeruatur.*

ADDITIONES.

a §. vlt. infra eod.
b l. 3. de pec. Baro. hic.
c d. §. actiones.
d Plate. hic.
e l. ſi dubitet. 10. § vlt. de fideiuſ.
* l. 1. ad S.C. Maced. l. ſi filius. C. eo. §. quæ diximus, inf. eod.
f l. 3. §. ſi ſeruus, & §. idem ſcribit, de pecul. l. ſeruus, C. de iu.
g d. l. 3. §. ſi filius.
h l. ſeruus, 19 cum l. ſeq. de fideiuſ.
i §. vlt. de noxal. act.
K l. cum actum. 17. de neg. geſt.
l l. 1. ff. hoc tit.
m l. ſi filius 7. de tutel.
n l. tam is, 25. §. filius, de donat. cau. mor.

§. Si igitur.

1 *Dominus ſi iuſſerit cum ſeruo contrahi, obligatur in ſolidum.*
2 *Iuſſu factum quid dicatur.*
3 *Actio, Quod iuſſu, conſenſum requirit, ſecus eſt in actione de peculio, & de in rem verſo.*
4 *Actio, Quod iuſſu aduerſus quos detur.*
5 *Actio, Quod iuſſu, ad omneis contractus pertinet, & quomodo hic contractus intelligatur.*
6 *Actio, quod iuſſu, quare introductus a Prætore.*
7 *Actio, Quod iuſſu, & aliæ in hoc titulo relatæ, ſunt diſtinctæ ſpecies actionum.*
8 *Exercitor quis dicatur, & exercere quid?*
ibid. *Per auerſionem conducere, emere quid?*
9 *Exercitoria actio quare introducta, & ad quid competat, & num. 10. 11.*
12 *Magiſter nauis quis ſit.*
13 *Per nauem quid intelligamus.*
14 *Synedria quid ſignificet, item quid ſchedia.*
15 *Exercitor ad quid teneatur, & num. 16. 17.*

Digitized by Google

18 *Inſtitor quis dicatur.*
19 *Inſtitoria actio.*
20 *Taberna quid ſignificet.*
21 *Tabernarij qui.*
22 *Præponens inſtitorem, eius contractu tenetur.*
23 *Intereſt, an quis liberum hominem, vel ſeruum præponat.*
24 *Nihil intereſt, cuius ætatis ſit qui præponitur.*

Si igitur *a* iuſſu *b* domini cum ſeruo *c* negotium *d* geſtum erit, in ſolidum *e* Prætor aduerſus dominum *f* actionem pollicetur, ſcilicet, quia is qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur. *g* Eadem ratione Prætor duas alias in ſolidum actiones pollicetur, quarum altera *h* exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tũc habet locum. cum quis ſeruũ ſuum *i* magiſtrum K nauis præpoſuerit, & quid *l* cum eo *m* eius rei gratia, cui præpoſitus erit, *n* contractum fuerit. Ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quem cotidianus nauis quæſtus pertinet. *o* Inſtitoria tunc locum habet, *p* cum quis *q* tabernæ forte, aut *r* cuilibet negociationi *ſ* ſeruum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo *t* eius rei cauſa, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem inſtitoria appellatur, quia qui negociationibus præponuntur, inſtitores vocantur. Iſtas tamen *u* duas actiones Prætor reddit, *x* & ſi liberum quis hominem, aut alienum ſeruum naui aut tabernę, aut cuilibet negociationi præpoſuerit, ſcilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo caſu interueniat.

Hic §. *de contractibus ſeruorum agit, quatenus ex ijs*
1 *domini obligentur.* † *Obligatur autem dominus ex contractu ſerui, ſi contrahi iuſſerit, quia iuſſu domini cum ſer-*
a *uo contrahens, quodammodo cum domino contraxiſſe* a
videtur, ideoque aduerſus dominum competit ei actio in ſolidum cum hac adiectione, Quod iuſſu.
2 *a* Iuſſu domini. † *Iuſſu autem id factum intelligitur,* b
b *quod quis fieri cuiuis mandauit, ſiue teſtato, ſiue per epiſtolam, ſiue verbis, ſiue per nuncium, ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter.*
3 *b* Domini. † *Volentis cum ſeruo contrahi, ſiue talis voluntas præceſſerit, ſiue ſecuta ſit. Nihil enim refert, iuſſe-*
c *rit ne dominus, an ratum habuerit, quod geſtum* c *eſt, ratihabitio pro iuſſu habetur. Et in hoc diſtat actio. Quod iuſſu, ab actionibus de peculio, & de in rem verſo, quæ nõ*
d *requirunt* d *conſenſum.* † *Dominum autem intelligi-*
4 *mus in hoc propoſito, qui vere dominus eſt iam tum, cum geritur negocium. Nam ſi iuſſu tuo contraxerim cum alieno ſeruo, etiamſi poſtea eum redemeris, non poſſum aduer-*
e *ſum te. Quod iuſſu agere,* ne (*vt Paulus* e *ait*) actio quæ ab initio inutilis fuerat, ex euentu confirmetur. *Deinde hic oportet dominum eius eſſe conditionis, qui poſſit ex ſuo iuſſu obligari. Nam ſi pupillus dominus iuſ-*
f *ſerit ſine tutore,* f *non tenebitur. Tutoris autem vel cu-*
g *ratoris iuſſum ſufficere non* g *ambigitur nec nouum eſt,*
h *tutorem haberi loco domini, nam etſi verus* h *procura-*
i *tor, fructuarius, aut adminiſtrator rerum* i *ciuitatis iuſſerit cum ſeruo contrahi, concedatur. Quod iuſſu actio. Si tamen ex pluribus dominis vnus tantum iuſſerit, is ſo-*
K *lus* K *tenebitur.*
5 *c* Negotium. *Ideſt, aliquis contractus.* † *Actionem.n.*
l *Quod iuſſu ad omnes contractus referri,* l *Vlpianus ait. Contractum autem intelligere oportet, ipſum principale negotium, ex quo naſcitur obligatio. Nam ſi iuſſus tantum pertinentia ad ſolam ipſius contractus executionem non erit quod iuſſu actio, velati ſi dominus, pecuniã mu-*
m *tuam accepturus, iuſſerit eam ſeruo* m *numerari, quo-*
n *niã ex numeratione non naſcitur actio,* n *ſed ex cõtractu.*
d Geſtum erit. *Modo geſtum ſit, ſicut iuſſum eſt: do-*
o *minus enim non vltra quam iuſſit, tenetur, vt* o *Vlpianus reſpondit.*
6 *e* Prætor. † *Cum enim Prætor videret, ſæpe contingere, negotia per filios aut ſeruos iuſſu parentum vel dominorum geri, nullamque eo nomine actionem eſſe, voluit ex æquo & bono hanc. Quod iuſſu actionem proponere, ne deciperentur bona fide contrahentes cum filijsfamil. aut ſeruis.*
f Actionem pollicetur. *Competentem contrahentibus cum filio vel ſeruo voluntate patris, aut domini, aduerſus patrem, vel dominum, tali ſcilicet actione, ſeu formula,*
7 Quod iuſſu. † *Agitur enim contra patrem vel dominum ex eo contractu, qui celebratus eſt cum filio, vel ſeruo, adiecta tamen illa formula perſequẽdi,* Quod iuſſu. *ſine hac enim aduerſus patrem vel dominũ non concederetur perſecutio. Idem etiam de actione de in rem verſo, & de peculio dicimus, quod non ſint diſtinctæ ſpecies actionum, ſed potius adiectiones, ſeu clauſulæ agendi ex quibuslibet, negotijs geſtis cum ijs, qui ſunt in poteſtate alterius,*
p *vt* p *alibi quoque oſtendimus.*
g Eadem ratione. *Quia ſcilicet is, qui cum eo qui naui præpoſitus eſt, vel cum inſtitore contrahit, pariter fidem*
q *domini ſequatur, eiuſque iuſſu contrahere* q *videatur.*
8 *b* Exercitoria. † Exercitorem *dicimus eum,* r *ad*
r *quem obuenientes & reditus omnes perueniunt, ſiue eis dominus nauis ſit, ſiue a domino nauem per auerſionem*
ſ *conduxit, ideſt, vt periculum ſit domini,* ſ *quemadmodum, & per auerſionem emere dicitur, cum periculum venditor a ſe auertit in emptorẽ, idq; vel ad tẽpus, vel in perpetuum. Exercere enim lucrari, ſeu lucrum facere ſignifi-*
9 *cat* † *Quia vero exercitores periculis illis & laborib. nauigandi tam duris raro ſeſe exponunt, ſed alios magiſtros totius nauis, anchoræ atque gubernationi præficere ſolent, lucrũ inde ſolum ipſi captãtes, fit, vt cum magiſtris modo in rẽ nauis & propter nauigandi neceſſitatem, modo ſpeciali merce cõtrahamus, plerumq; ignari, cuius ſint fidei, aut conditionis, quibus cum gerimus. Quare æquum Prætori viſum eſt, eum qui magiſtrum naui præfecit, in id, quod contractum eſt, ſeu geſtum, ſaltem eius rei nomine,*
cui

ADDITIONES.

a l.1. Quod iuſſu. vnde hic §. eſt ſumptus.
b Dicta l.1. in princ.
c Dicta l.1. § ſi ratum.
d l. Si res domino, 5. § 1. de in rem verſ.
e l.2. §. vlt. quod iuſſu.
f Dicta l.1. §. ſi pupillus.
g l. Qui fundum, §. qui tutor pro empt l. interdum fur. 56. §. qui tutelam. de fur. l. tutor qui tutelam, 27. de admin. tut.
h Dicta l.1. §. vlt.
i l. Pen. eod. tit.
K l. Vlt. §. vlt. quod iuſſu.
l l. Si dubitet, 10. §. vlt. de fideiuſ.
m Dicta l. vlt.
n l. Si ita fuero ſtipulatus, 6. §. cum autem mutuam. de nouat.
o l. Dominum 3. quod iuſſu.
p §. Actiones autem. ſup. de ac. num. 15.
q §. Vlt. infra eod.
r l.1. §. Exercitorem ff. de exer. act.
ſ Budæus l. qui officij. 62. de contrahen. empt. & Ant. Auguſti. lib. 3. cap. 6.

cui præpoſitus eſt, in ſolidum obligari, & conueniri poſſe
10 *actione,* † *quæ propterea* exercitoria *dicitur,* a *ab exer-*
a *citore .ſ. cuius iuſſu contrahi videtur. atque huius actionis*
11 *hic Iuſtinianus meminit.* † *Ea autem omne id conſequi-*
mur, quod ex contractu cum magiſtro nauis inito ſecun-
dum modum propoſitionis nobis debetur. Cæterum parui
refert, qui exercet, maſculus ſit an fœmina, paterfamilias
b *filiusfamilias,* b *an ſeruus, hoc ſolum obſeruato, ex ſer-*
ui filijve qui præpoſitus eſt, contractu, ſemper dominum,
patremve in ſolidum obligari, ſin autem liber, ſuique iuris
fuerit magiſter, optionem nobis eſſe, exercitorem ipſum
hac Prætoria, an Magiſtrum ciuili actione, puta ex em-
pto aut ſimili conuenire c *velimus.*
12 j Magiſtrum. † Magiſtrum autem nauis (*inquit* d
d *Vlpianus*) accipere debemus eum, cui totius nauis cu
ra mandata eſt ab exercitore *deſignari quoque magi-*
ſtri ſolent, vel locandis nauibus, vel conducendis vectori-
bus armamentisve, vel etiam mercibus emendis, aut ven
dendis. Et hi poſſunt rurſus alium, velut ſubſtituendo, his
negotijs præponere, etiam reclamante exercitore, ipſo ne-
dum ignorante, idque propter vtilitatem nauigantium.
13 K Nauis. † Nauem *intelligimus ſiue marinam, ſiue in*
aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſynedria ſit, inquit idem Vlpia
e *nus.* e † *Eſt autem* ſynedria *nauis genus, quæ ſpacian-*
14 *di cauſa pararetur, & in qua eſſent ſedilia, quanquã alias*
conſeſſum etiam Senatorum, & Iudicum concilium ſigni
f *ficet. Budæus pro* ſynedra, *legit* ſchedia, f *quam Lati-*
ne vocabulo ratem vocant, ein flos *atque ita habet tex-*
g *tus* g *Noricus. Budæus interpretatur* ſchediam, *naui-*
gium temere factum, & inconditum, vt trabes conuexa,
& ſine fabrica compacta, quæ nauigij vicem præbent. Et
h *veriſimile eſt, id genus nauium primum fuiſſe.* h *Vn-*
de mala poemata ſchedia *quandoque appellantur.* Sche
don *enim dicitur a Græcis extemporaneum, ideſt, quic-*
quid elaboratum, quicquid temere factum eſt, nec ſatis
confectum.
l Cum eo. *Vel eo quem hic ſibi ſubſtituit, quod fieri poſ-*
25 *ſe, paulò ante dictum eſt.* † *Omnia enim facta magiſtri*
præſtat exercitor, qui eum propoſuit. Ergo & hoc præſta
bit, ſi ex cauſa ad eandem functionem alium ſuffecerit,
i *alioqui contrahentes ſæpe* i *deciperentur.*
26 m Eius rei gratia. *Notanter hoc adijcit,* † *neq; enim*
ex omni cauſa tenetur exercitor, ſicut nec magiſter, ſed
eius duntaxat rei nomine, cuius ibi præpoſuit magiſtrum.
Præpoſitionis enim certam legem & modum non oportet
egredi. Quare ſi eum præpoſuit naui ad hoc ſolum, vt ve-
ctuæas exigeret, & nihilominus magiſter locauerit, vel
contra, ſi ad locandum tantum, non ad exigendum, &
K *vtique exegerit, non tenebitur* K *exercitori.*
27 n Contractum fuerit. † *Ex delicto quoque non ſolum*
Magiſtri nauis, ſed etiam omnium nautarum exercitor
l *tenetur, ſi in naui contingat, quia vtitur opera* l *malorũ.*
28 o Inſtitoria. † Inſtitor *apud Iuriſconſ.* m *dicitur,*
m *qui tabernæ, locove ad emendum vendendumve præpo-*
nitur, quique ſine loco ad idem negotium datur, ex eo ap-
pellatus, quod negocio gerendo inſtet, ideſt, operam nauet.
29 † *Inde nuncupatur* Inſtitoria actio, *ab eo ſcilicet, cum*
quo contrahitur. Eam Prætor æquiſſima ratione intro-
n *duxit, vt ſicut commoda ex actu inſtitorum* n *ſenti-*
rent, qui eos præpoſuiſſent, ita etiam obligarentur ex ip-
ſorum contractibus, conuenirique poſſent ad dandum, &
ad ſoluendum id, quod debetur ex contractu cum inſtito-
re inito.
p Cum quis. *Maſculus vel fœmina, vel ẽt procurator*
o *aut negociorum geſtor, domino tamen ratum* o *habente*
20 q Tabernæ. † Taberna, *generali voce, pro omni ædifici*
ſumitur, quod eſt vtile ad habitãdum, nempe ex eo, quod
p *tabulis* p *clauditur: vſus autem poſteriorum obtinuit,*
vt tabernam ſimpliciter dicamus, in qua merces vendun-
21 *tur.* † *Sic & Cicero* tabernarios *accepit, pro his, qui nego*
ciationes in tabernis faciunt, dum pro Flacco inquit. Opi-
fices & tabernarios, atque omnem illam fecem ciui-
tatis quid eſt negocij concitare? *atque ita hic accipi-*
tur. Addit Non. Marcellus tempeſtate ſua tabernas
appellari ſolitas, vinarias, quod & nunc vulgo obtinet,
ein tafern oder ſchen Kſtadt.
r. Cuilibet negociationi. *Quæ exercentur ad quæſtum,*
nam ſi cum villico alicuius contractum ſit, non datur in do
q *mino inſtitoria, cum is non propter quæſtũ* q *præponatur.*
r ſ Seruum ſuum. *Vel etiam liberum* r *hominem.*
22 t Eius rei cauſa † *Neque enim omne, quod cum inſti-*
tore geritur, obligat eum qui præpoſuit, ſed duntaxat, ſi
ſ *eius rei gratia contractum eſt, cui fuerit præpoſitus* ſ
inſtitor.
u Duas actiones: *Exercitoriam .ſ. & inſtitoriam.*
23 x Etſi liberum. † *Eſt tamen differentia ſeruanda in-*
ter ſeruum & liberum hominem præpoſitum, quia ſi liber
homo præponatur, ipſe quoque poteſt conueniri. Hoc enim
t *edicto non transferri actionem, ſed adijci intelligimus.* t
u *poteſt autem eligere contrahens,* u *vtrum exercitorem,*
24 *an magiſtrum conuenire malit.* † *Porrò ſicut nihil re-*
fert in hiſce duabus actionibus, cuius conditionis vel ſexus
ſit is, qui præponitur, ita quoque non intereſt, cuius ætatis
ſit. Nam & pupillus inſtitor obligat eum, qui ipſum præ-
poſuit, quoniam ſibi imputare debet, qui eum præpoſuit,
x *quoniam & plerique pueros, pupillasque tabernis* x
præponunt. Verum ſi ipſe pupillus præpoſuerit, ita demum
y *obligabitur, ſi tutores authoritate id* y *fecerit.*

ADDITIONES.

a l. 1. de exercit. act.
b d. l. 1. §. parui, & l. ſi a muliere, C. eo.
c d. l. 1. §. eſt autem, & § hæc actio. & l. licet, §. etſi cum exer-
citore, ff. nau. cau. ſtabul.
d d. l. 1. §. magiſtrum.
e Alciat. lib. 1. prætermiſ.
f l. pen. C. de iudic.
g d. §. magiſtrum.
h Vid Bay. de re nau.
i d. l. 1. §. magiſtrum.
K d. l. 1. §. non autem, & §. igitur præpoſitio.
l d. l. 1. §. 1. & l. ex maleficijs, 4. §. vlt. de actio. & oblig.
m l. 3. de inſt. act. Bar. conſ. 29.
n l. inſtitoria, C hoc tit.
o l. quicunque, 5. § vlt. & l. ſed etſi, 7. in princ. d. tit.
p iuxta rectam lectionem, l. tabernæ, 183. de verb. ſign.
q l. ſi cum villico, 16. hoc tit.
r vt mox ſubijcit.
ſ l. quicunque, § non tamen, hoc tit. & d. l. inſtitoria, C. eo.
t l. ſi eum qui in mea poteſt, 5. de exercit.
u l. 1. §. eſt autem, eod. tit.
x d. l. ſed etſi quis, §. 1 & §. vlt.
y l. nam & plerique, 8. & l. ſeq. de inſtito.

§ Introduxit.

1 *Pater vel dominus conuentus de peculio, ſua debita præ*
cipiunt.
2 *Quando id non habeat locum.*
3 *Tributoria actio qua ratione introducta, & quomodo ab*
actione de peculio differat.
4 *Tributum quomodo hic accipiatur.*
5 *Tributaria actio in merce peculiari, inſtitoria in merce*
dominica locum habet.

6 *Merx peculiaris, dominica.*
7 *Vt tributoria locum habeat, patientia domini ſufficit.*
8 *Quid iuris, ſi ſeruus plures negociationes exerceat.*
9 *Si dominus nolit diſtribuere dandus eſt arbiter, qui pro rata diſtribuat.*
10 *Quando proprie locus ſit tributoriæ.*
11 *Tributoria contra quos competat.*
12 *Tributoria & de peculio vna alteram electione tollit.*

Introduxit & aliam actionem Prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſeruus *a* in peculiari merce, *b* ſciente *c* domino, negotietur, & quid cum eo *d* eius rei cauſa contractum erit, ita Prætor ius dicit, quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei *e* debebitur, & cæteros creditores, *f* pro rata portione *g* diſtribuatur, ideo tributoria vocatur, quia ipſi domino diſtributionem Prætor permittit. Nam ſi quis ex creditoribus queratur, quaſi minus ei tributum ſit, *h* quam oportuerit: *i* hanc ei actionem accōmodat, quæ tributoria appellatur.

1 Ad euidentiam *huius §. prætermittendum eſt, † quod*
a *ubi pater vel dominus conueniuntur de peculio* a *id pri-*
uilegij habeant, vt ante omnes creditores ſua præcipiant
debita, reliquum quod ſupereſt, inter creditores diſtribua-
2 *tur. † Hoc Prætor moderatus eſt eo caſu, quo ſeruus ſcien-*
te & patiente domino negotiatur in merce peculiari: tum
enim ſi quid cum eo eius rei cauſa contractum ſit, non præ
fertur dominus in præcipiendo ſuo debito, ſed contribuit,
quatenus merx ſe extendit, cum cæteris creditoribus, qui
in illa merce cum ſeruo contraxerunt, pro quantitate de-
3 *biti cuiuſque. † Ea ergo ratione tributoriam actionem*
introduxit Prætor, quæ hoc loci enarratur. Differunt ergo
in hoc tantum hæ actiones. Quod actio de peculio benefi-
cium deductionis in ſolidum domino præſtat: Tributoria
vero pro rata duntaxat. Item in priore actione potior eſt
4 *domini conditio. In hac vero par omnino eſt.* † Tribu-
tum *autem in noſtro propoſito accipi debet id, quod inter*
creditores ſerui negotiantis, & dominum, cui idem ſeruus
quoque debet, tribuitur, hoc eſt, diſtribuitur pro rata eius,
quod cuique debetur. Inde tributoria actio *dicitur, quaſi*
contributoria.
5 *a* In peculiari merce. † *Non ocioſe coniunguntur hæc*
duo, quia omnino neceſſaria ſunt in tributoria actione. Pri
mum enim neceſſe eſt mercem eſſe, vt ſit negociatio, nam
non niſi eius peculij ſit contributio, in quo ſeruus eſt nego
tiatus. Deinde mercem oportet eſſe peculiarem, nam ſi
proprie dominica eſſet, magis competeret actio inſtitoria.
6 † *Dicitur autem* merx peculiaris *res illa, in qua domi-*
nus permittit ſeruum ſuo proprio nomine negotiari, etiāſi
nihil ſit in peculio. Merx dominica *autem, in qua nomi*
ne alieno, hoc eſt, domini vice gerit negotium.
b Sciente domino. *Id eſt, non contradicente, ne recla-*
7 *mante. † Scientiam enim & permiſſum domini hic acci-*
pimus, non qui habet voluntatem, ſed patientiam. Neque
enim debet dominus velle, ſed eum non nolle ſufficit. Si er-
go ſciat, nec proteſtetur, aut contradicat, tenebitur actio-
b *ne* b *tributoria. Et prædicta omnia etiam de filiofamil.*
c *intelligenda* c *ſunt.*
d *c* Domino. *Vel eius* d *tutore, aut* e *procura-*
e *tore.*
d Eius rei cauſa. *Hoc eſt eius ipſius mercis, eiuſque ne-*
gociationis cauſa, cuius, & ex qua petitur contributio.
8 † *Nam ſi ſeruus plures exercuerit negociationes, pluri-*
buſque locis ac tabernis, non confundentur omnium credi-
torum iura, ſed ſinguli ſeparatim in tributum vocantur
eius mercis, & negociationis nomine, in qua contraxerit.
f *Vnuſquiſque enim eorum merci magis, quam ipſi ſeruo* f
credidit.
e Debebitur & cæteros. *Ex quacunque cauſa ei debea-*
tur, & ſiue ante mortem, ſiue poſtea ei debere quid cœpe-
g *rit* g *ſeruus, quia in re melior adhuc eſt domini conditio,*
quam aliorum creditorum, qui non ſupputant, niſi quod
ipſis debetur ex cauſa mercis peculiaris.
f Pro rata portione. *Nempe vt quilibet admittatur pro*
modo & quantitate eius, quod debetur, neque alter alteri
in aliquo præferatur, niſi vel res ab altero empta, vel
merx pro alterius pecunia ad aliquid emendum compa-
randumque mutuo data adhuc extet. Is ſiquidem credi-
h *tor prælationem tantum* h *habet.*
g Diſtribuatur. *Per ipſum dominum, cui hoc facere*
9 *permittit Prætor. † Ab hoc tamen beneficio ſi abſti-*
nere dominus, aut toto peculio cedere velit, tunc arbitrum
Prætor dare debet, cuius interuentu merces peculiares ex
i *æquo & ſecundum ratam cuiuſque portionem inuicem* i
contribuantur.
h Quam oportuerit. *Vtpote domino plus æquo fauente*
10 *ſibi ipſi vel alicui ex creditoribus. † eſt enim proprie lo-*
cus actioni tributoriæ, cum iam diſtributio facta eſt a do-
mino, ſed non ſatis æquis partibus.
11 *i* Hanc ei actionem accommodat. † *Scilicet aduerſus*
patrem, vel dominum, pro conſequenda debita portione
ſua ex merce peculiari. Datur quoque hæc actio aduerſus
ſingulos, ſi ſeruus communis ſit plurium, & omnes ſciant
eum negociari, nam contra ignorantes non conceditur, de-
ducitur tamen in ſolidum, quod eis debetur, qui ignora-
K *runt negociationem peculiarem* K *ſerui. † Aduerten-*
12 *dum tamen eſt creditoribus, an vtilis ſit eis experiri hac*
actione, vel de peculio, nam vna inſtituta, ad alteram re-
l *dire non* l *licet, quamuis plus ſit in peculio, quam in*
merce.

ADDITIONES.

a l. ſed ſi damnum, 9. §. peculium, de pecul.
b l. 1. §. ſcientia, de tributo.
c vt ſupra, in princ. huius tit.
d l. 3. §. vlt. hoc tit.
e l. procurator, 5. d. tit.
f d. l. procuratoris.
g d. l. procuratoris, §. ſed eſt quæſitum.
h d. l. procuratoris, §. ſi plures, Doct. in l. pupillus, 34. quæ in fraud cred. leg. priuilegi. & ibi gl. de priuil. cred.
i l. iſtud, § quod tamen, hoc tit.
K l. ſed etſi ſeruus, §. 1. hoc tit.
l l. quod in hærede, 9. § eligere, eo.

§. Præterea.

1 *Actio de in rem verſo explicatur.*
2 *Eadem hodie in liberis hominibus locum habet.*
3 *Differentiæ inter, de in rem verſo, exercitoria, tributoria, & quod iuſſu actiones.*
4 *Actio de in rem verſo principali tantum datur, non fideiuſſori.*
5 *In rem verſum quando dicatur.*
6 *Differentia eſt inter neceſſarium & vtilem geſtum.*
7 *An probare oporteat, quid in rem domini verſum ſit.*
8 *An ſi voluptuoſe verſum ſit in rem domini, locum habeat hæc actio.*
9 *Quomodo accipiendum, quod dicitur, actionem de peculio, & de in rem verſo vnam eſſe.*
10 *Tranſire in peculij actionem, quomodo intelligatur.*

Præterea

Præterea introducta eſt a actio de peculio, b de
que eo quod c in rē domini verſum erit, vt d quam
uis ſine voluntate domini negotium geſtum erit, ta-
men ſiue quid in rem eius verſum fuerit, id totum e
præſtare debeat: ſiue quid non ſit in rem eius verſum,
id eatenus præſtare debeat, quatenus peculium pati-
tur. f in rem autē domini verſum intelligitur, quic
quid g neceſſario in rem eius impenderit ſeruus,
veluti ſi mutuatus pecuniam creditoribus eius ſolue
rit; aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumen-
tum emerit, vel etiam fundum, aut quamlibet aliam
rem neceſſariam mercatus erit. Itaque ſi ex decem,
puta aureis, quos ſeruus a Titio mutuo accepit, cre-
ditori tuo quinque aureos ſoluerit, reliquos vero
quinque quolibet modo conſumpſerit: pro quinque
quidem in ſolidum damnari debes, pro cæteris vero
quinque eatenus, quatenus in peculio ſit, ex quo ſcili
cet apparet, ſi toti decem aurei in rem tuam verſi
fuerint, totos decem aureos Titium conſequi poſſe.
h Licet enim vna ſit actio, quæ de peculio, deq; eo,
quod in rem domini verſum ſit, agitur, tamen duas
habet condemnationes. Itaque Iudex, apud quem de
ea actione agitur, ante diſpicere ſolet, an in rem dñi
verſum ſit, i nec aliter ad peculij æſtimationem
tranſit, quam ſi aut nihil in rem domini verſum in-
telligatur, aut non totum.

a a Actio de peculio. *Hanc de peculio actionem quia a*
ſupra ſatis abunde illuſtrauimus, hic ſupervacanea repe-
titione nihil eſt opus.
1 b Deque eo quod in rem. † *Poteſt fieri, vt ſeruus vel*
filiusfam. nihil in peculio habeat, vel non tantum, quod
ſufficere poſſit creditoribus: eo caſu Prætor actionem de
in rem verſo *accommodat: quia ſimiliter in ſolidum te-*
nentur, qui eos in poteſtate habent, ſi in rem eorum, quod
creditum eſt, ſit conuerſum. Porro hodie exerceri poteſt
hæc actio ab omnibus qui cum liberis hominibus contra-
xerunt, cum in famulitio alicuius eſſent, & in rem domi-
2 *ni ſui vertiſſent res contrahentium.* † *Eadem enim ratio*
b *(Oldend.* b *docente) transferenda eſt a ſeruis, quibus*
non vtimur, ad famulos, qui vicem ſeruorum referunt.
c In rem domini. *Idem eſt ſi in rem alterius, quam do-*
mini verſum fuerit, vel ab alieno ſeruo, vel ab homine
libero tenebitur enim is, in cuius rem verſum eſt ei, qui
c *pecuniam* c *dedit.*
d Quamuis ſine voluntate. *Nam de in rem verſo*
actio non nititur domini voluntate, ſed vtilitate: ſuffi-
citque in rem eius eſſe verſum, vt etiam cum eo contra-
d *ctum* d *videatur.* † *Et in hoc differt hæc perſecutio a*
3 *ſupradictis actionibus, nempe Exercitoria, Tributoria,*
& quod iuſſu: quæ ſine domini voluntate non naſcuntur.
Quod ſi domini quoque voluntatem accedere contingat,
dabitur, quod iuſſu actio: quæ alias propter ſolum iuſ-
ſum conceditur, etiamſi alioqui nihil in rem domini ver-
ſum ſit.
4 e Præſtare debeat. † *Ei ſcilicet, qui principaliter con-*
traxit cum filio vel ſeruo, non qui acceſſit contractui.
actio enim de in rem verſo principali tantum non etiam
fideiuſſori datur. Verbigratia: ſi pro ſeruo emente
frumentum, quo aleretur familia, fideiuſſeris vendito-
ri: non tu quidem, ſed venditor habebit hanc actionem,
vt vnius duntaxat in quoque contractu de in rem ver-
ſo actio ſit, qui idipſum credidit, quod in rem domini ver-
e *ſum* e *eſt.*

f f In rem autem domini. *Vlpianus* f *hunc locum co-*
pioſius alibi explicat, & pluribus exemplis illuſtrat.
5 † *Breuiter in rem verſum intelligitur, quicquid neceſſa-*
rio vel vtiliter in negotia patris aut domini verſum eſt a
g *filiofam. vel ſeruo, aut etiam quolibet* g *alio.* † *Eſt au-*
6 *tem differentia inter neceſſarium, & vtilem geſtum filij*
vel ſerui. Nam in cuius rem neceſſario aliquid impendi-
mus, is tenetur in ſolidum: ex vtili vero geſtu eatenus
h *tenetur, quatenus in rem eius reuera* h *peruenit.* † *Sed*
7 *oportetne actorem probare quod in rem domini neceſſa-*
rio vel vtiliter verſum ſit? Reſpondeo vtique oportere:
nec ſolum, quod in rem ſit verſum: ſed etiam, quod ver-
ſum duret, vel ſaltem nulla geſtoris, aut creditoris culpa
i *factum fuerit, quominus* i *duraret.*
8 g Neceſſario. *Vel etiam vtiliter, vt dictum eſt.* † *Sed*
quid ſi voluptuoſe impenſum eſt? & non videtur verſum,
quia nec procurator hoc imputat: veluti, ſi domum exor-
nauit tectorijs, picturiſve. Unde pater vel dominus hu-
iuſmodi voluptarias impenſas non præſtat: pati tamen
debet, vt creditor id auferat, cum ſine domus iniuria ſeu
K *detrimento fieri* K *poteſt. Quod ſi patris vel domini*
voluntate, ſiue ratificatione verſum eſt in rem eius: quin
etiam de inutiliter geſtis teneatur hac actione, dubium
non eſt.
9 h Licet enim vna ſit. † *Quod hic dicitur, actionem de*
peculio & de in rem verſo vnam eſſe, *ſignificat ſi non*
iuſſu aut voluntate patris, vel domini negotium geſtū ſit:
tamen ex edicto de peculio *actionem competere ſub al-*
ternatione, vel quod in rem verſum ſit, vel quod peculium
l *habeat, qui* l *contraxit. Quod ſi totum in rem verſum*
eſſe certum ſit, de in rem verſo agere licebit. cæterum de
m *peculio duntaxat* m *agetur. Atq; ita Egui. Bar. hic li-*
tem Gloſſariorum ad hunc locū eleganter componit. Alij
vero hæc verba (licet vna ſit actio) ſic exponunt: hoc eſt,
vna ſit vtriuſq; cauſa, & neutra quidem ſit actio, ſed po-
tius vtraque aliarum quædam veluti adiectitia qualitas.
i Nec aliter. *Iudex ergo huius actionis, non prius ad pe-*
culij æſtimationem tranſire debet, quam de in rem ver-
10 *ſo iudicarit:* † *Cæterum tranſire ad peculij actionem ſic*
intelligendum eſt, vt peculij nomine ſummam illam præ-
ciſe accipiamus, quæ dempto eo, quod in rem verſum eſt,
relinquitur: cum alioqui in peculium, & quod in rem ver-
ſum eſt, imputetur.

ADDITIONES.

a §. Actiones. ſupra, de act.
b Claſſ. 4 act. 7. loco 5. quod ante eum Fab. etiam voluit in §.
ſeq. hoc tit.
c l. Ei qui. §. vlt. C. quod cum eo qui in ali.
d l. 1. De in rem verſ.
e l. Quamuis, 18. de in rem verſo.
f l. 3. l. Si res domino. l. & ratio, & l. ſi pro patre, 10. ff. de in rē
verſ. ea explicatio huc addi poteſt.
g d. l. Si pro patre. §. verſum & l. ſeruus ſi in rē. 17. in prin. d. ti.
h d. l. Si res domino. in prin. l. 3. §. ſed ſi accepit, eod. tit.
i d. l. Si pro patre §. verſum, & d. l. 3. §. ſed ſi mutuatus.
K d. l. 3. §. Sed ſi mutuatus.
l l. 1. de pecul.
m Vide etiam Theophil. hic.

§. Cum autem quæritur.

1 *Peculium quomodo æſtimari debeat.*
2 *Quid contineatur ſub peculio.*
3 *Quæ vicarius debet ordinario ſeruo, dominus nō deducit.*
4 *Vicarius cum ſuo peculio eſt in peculio ordinarij.*

a Cum autem quæritur, quantum in peculio ſit, ante

deducitur, quicquid ſeruus domino, eive qui in poteſtate eius ſit, debet, & quod ſupereſt, id ſolum peculium intelligitur. *b* Aliquando tamen id quod ei debet ſeruus, qui in poteſtate domini ſit, non deducitur ex peculio, veluti ſi is in ipſius peculio ſit. quod eo pertinet, vt ſi quid vicario ſuo ſeruus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

1 *a* Cum autem quæritur. † *Peculium quomodo æſti-*
a *mari debeat, hic locus continet, quam in Pandectis* a *Vl-*
2 *pianus copioſe explicat. Ex quo diſcimus,* † *peculium in-*
telligi id, quod debetur domino, & alijs in ſua poteſtate
exiſtentibus, non modo dominica, vel patria, ſed & tu-
toria Nam id etiam deducitur, quod ijs perſonis debe-
tur, quæ ſunt in tutela vel cura. ſi enim ſemper præueni-
re dominus & agere videtur: cur non dicatur etiam hoc
nomine cum ſecum egiſſe, quo nomine tutela tenebitur?
Nam & ideo hoc minus in peculio eſt: quoniam non eſt
veriſimile dominum id concedere ſeruum in peculio habe-
re, quod ſibi debetur.
b Aliquando tamen. *Limitatio eſt ad præcedentia.*
3 † *Nam quod dictum eſt, in peculio eſſe id, quod ſupereſt,*
deducto eo, quod domino, & ſuis debetur: nō habet locum
in his, quæ Vicarius debet ordinario ſeruo. ea enim do-
minus non deducit. Addit rationem Theophilus: quia
Vicarius ipſe augeat peculium Ordinarij, ideoq; nō
poſſit illud minuere. *Et ſane nihil dominus profece-*
rit, ſi adimat peculio Ordinarij, quod Vicario debetur:
nam quod vna manu adimeret, altera reponeret. Dum
enim deducit ex peculio Ordinarij, & addit peculio Vi-
carij: an non idipſum videtur reddere peculio Ordinarij?
4 † *nam Vicarius ipſe cum toto ſuo peculio eſt in peculio*
Ordinarij: Et lex Vicarij peculium in Ordinarij peculio
eſſe ſtatuit. Quod ergo generatim de conſeruo dicitur, in
Vicariorum perſona modificandum eſt.

ADDITIO.

a l. Sed ſi damnum, 9 §. præterea de pecul.

§. Cæterum.

1 *Epitome & ſumma huius §.*
2 *Qua cautela quis vti debeat, cui plures actiones ad idem competunt.*
3 *Facilior eſt probatio in exercitoria, inſtitoria, quod iuſſu, quam in de peculio, & de in rem verſo actione.*
4 *Tributoria cum de peculio, & de in rem verſo actione concurrit.*
5 *Actio tributoria, & de peculio in quibus differant.*

Cæterum *a* dubium non eſt, quin is quoque iuſſu domini contraxerit, cuique inſtitoria vel exercitoria actio competit: de peculio, deque eo quod in rem domini verſum eſt, agere poſſit. Sed erit ſtultiſſimum, omiſſa actione, qua facillime ſolidum ex contractu conſequi poſſit: ſe ad difficultatem perducat probandi in rem domini verſum eſſe, vel habere ſeruum peculium, & tantum habere, vt ſolidum ſibi ſolui poſſit. *b* Is quoque cui tributoria actio cōpetit, æquè de peculio, & de in rem verſo agere poteſt. Sed ſanè huic modo tributoria expedit agere, modo de peculio, & de in rem verſo. Tributoria ideo *c* èxpedit agere, quia in ea domini conditio præcipua non eſt: id eſt, quod domino debetur, non deducitur: ſed eiuſdem iuris eſt dominus, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio ante deducitur, quod domino debetur, & in id quod reliquum eſt, creditori dominus condemnatur. Ruſus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculij ratio habetur, at in tributoria, eius tantum, *d* quo negociaretur. Et poteſt quiſque tertia forte parte peculij, aut quarta, vel etiam minima negociati, maiorem autem partem in prædijs, vel mancipijs, *e* aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quiſque vel hanc actionem, vel illam eligere debet. Certe qui poteſt probare in rem domini verſum eſſe, *f* de in rem verſo agere debet.

1 *a* Dubium non eſt. † *Oſtendit Iuſtinianus hoc loco,*
actiones, Quod iuſſu, exercitoriam, & inſtitoriam concur-
rere quidem cum de peculio, & de in rem verſo perſecu-
tionibus: ſed ſtulte facere actorem, ſi prioribus neglectis,
2 *inſtituendo iſtas ſeſe grauet onere probandi.* † *Conſilium*
itaq; eſt, vt habens plures actiones ad idem competentes,
eam potiſſimum intendat, quæ minus grauetur probandi
difficultate, & per quam transferat onus probandi in ad-
3 *uerſarium.* † *Facilior autem eſt probatio in actione exer-*
citoria, inſtitoria, & quod iuſſu, quam in de peculio, & de
in rem verſo actionibus. In illis enim prioribus ſatis eſt do-
cere, bona fide pecuniam eſſe creditam, cum res opus ha-
beret refectione: nec cogitur creditor probare pecuniam in
a *eos vſus eſſe* a *impenſam. Sed inde in rem verſo actione*
probandum quoque eſt, acceptam in rem domini conuer-
ſum eſſe. In actione autem de peculio duo coniunctim
oſtendi debent, nempe ſeruum habere peculium, & tan-
tum eſſe in peculio, vt ſolidum creditū hinc cōſequi poſſit.
4 *b* Is quoque. † *Tributoria cum de peculio, & de in rem*
verſo actionibus concurrit: quia quandoque plus vna con-
ſequimur, quam alia. Ideoque liberum eſt actori magis
expedientem eligere, & ſi ſemel elegerit, non eſt ſibi re-
greſſus poſtea ad aliam futurus, quod Imp. hic ſatis decla-
rat. Planè ſi quis velit ex alia cauſa tributoria, ex alia
de peculio agere, vel ex alia de peculio, ex alia de in rem
b *verſo, audiendus erit.* b *Sed etſi deceptus deteriorem eli-*
c *gat, ſuccurrendum eſt ei ex generali clauſula* c *edicti.*
5 † *Interim memineris, nonnullas eſſe differentias inter a-*
ctionem de peculio, & tributoriam. Prima eſt, quod illa
totum peculium reſpicit: hæc ſolum rem peculiarem. Se-
cunda, quod actione de peculio dominus deducit, quod ſi-
d *bi, & in ſua poteſtate exiſtentibus* d *debetur: ſed tribu-*
e *toria dominus venit in tributum velut extraneus* e *cre-*
ditor. Tertia quod tributoria locū habet quando domino
ſciente ſeruus contraxit, ſed de peculio actio etiam eo igno-
f *rante* f *& inuito: quæ omnia ſuis locis vberius explica-*
bimus.
c Expedit agere. *Scilicet creditori.*
g *d* Quo negotiatur. *Nempe in merce* g *peculiari.*
e Aut fœnebri pecunia. *Ergo in fœnebri pecunia non ha-*
bet locum inſtitoria, nec tam ab ea, qui eam exercent, in-
h *ſtitores quam fœneratores* h *dicuntur.*

f De

ADDITIONES.

a Vt pulcrè per Platea. in §. eadem. ſup. eod.
b l. Quod in hæredem, 9. §. eligere. de tribut. & §. præterea. ſup hoc tit.
c l. Sed &, 4. in fi. quod cum eo, qui in alie. &c. l. 1. ex quib. cau. ma.
d §. Cum autem. ſup. eod. tit.
e §. Introduxit. hoc tit.
f §. Præterea. ſup. noſtro tit. ſi quis ſeruū, 29. §. etiam. de pecu.
g l. Aliquando, 11. de tribut. act.
h Vide Alciat. ad l pen. ſi cert. pet.

f De in rem verſo agere debet. *Potius ſcilicet, quam tributoria: vt Theophilus exponit, qui recte hic intelligit comparari actionem tributoriam cum actione de in rem verſo.*

§. Quæ diximus.

1 *Dicta de dominis & ſeruis, intelliguntur de liberis & parentibus.*

2 *Differentias eſſe inter filios fam. & ſeruos.*

Quæ diximus de ſeruo & domino, eadem intelligimus & de filio, & filia, & nepote & nepte, & patre auove, cuius in poteſtate ſunt.

1 Quæ hactenus † *de dominis & ſeruis dicta ſunt, ea quoque in filiysfamiliarum & parentibus locum habere oſtendit. Nam quod ad ſupradictas actiones attinet, fi-*
2 *liusfam. & ſeruus comparantur: † tametſi inter eos ſicut olim, ita multo magis hodie non paucæ ſint differentiæ,*
a *quas ad principium huius tituli ſupra a annotauimus.*

A D D I T I O.

a Supra in princ. num. 4.

§. Illud proprie.

1 *S.C. Macedonianum in filiysfa. locũ habet, non in ſeruis.*
2 *Verba S.C. Macedon. hic referuntur.*
3 *Bonum nomen quid ſignificet.*
4 *Nomina facere.*
5 *Nomina pro debitoribus.*
6 *S.C. Macedonianum a Macedone dictum.*
7 *S.C. Macedonianum, quando ſit latum.*
8 *Lex Quina Vicennaria apud Plautum.*
9 *Macedoniano non poteſt renunciari a filiofam.*
10 *Macedonianum duntaxat in mutuo locum habet.*
11 *Quibus caſibus Macedonianum non habeat locum.*
12 *Dare pro numerare.*
13 *Macedonianum etiam ad filiosfam. pertinet.*
14 *Exceptio Macedoniani quandocunque opponi poteſt, etiam poſt ſententiam.*

a Illud proprie ſeruatur b in eorũ perſona, quod c Senatuſconſultum Macedonianum d prohibuit, e mutuas pecunias f dari g eis, qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, h denegatur actio tam aduerſus ipſum filium filiamve, nepotem neptemve (ſiue adhuc in poteſtate ſint, ſiue morte parentis, vel emancipatione ſuæ poteſtatis eſſe cœperint) quam aduerſus patrem auumve: ſiue eos habeat adhuc in poteſtate, ſiue emancipauerit. i Quæ ideo Senatus proſpexit, quia ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur.

1 a Illud proprie. † *Potiſſimam differentiam inter filiosfam. & ſeruos hoc loci attexit Juſtinianus, quod ſcilicet in mutuo filiusfam. non obliget patrem, propter S.C. Macedonianum, quod in filiysfam. dũtaxat locum habet: cum*
a *in ſeruis* a *ſit ſecus.*

b In eorum. *Nempe filiorum familiarum.*

2 c Senatuſ. Maced. † *Verba huius S.C. in* b *Pandectis*
b *extant, ex iis ſequentia huc proprie pertinent.* Placere, ne cui, qui filiofa. mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius, in cuius poteſtate fuiſſet, actio, petitioq; daretur, vt ſcirent, qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullius poſſe filij fam. bonum nomen, expectata patris morte, fieri; Bonum nomen in *S.C. pro cautione obligationeve accipere oportet, qua ſcri-*
4 *pto continetur: quod nomen debitoris habeat.* † Sane nomine facere, *eſt pecuniam mutuam dare, aut alias debitorem ſibi aliquem facere. Petrus Marſ. & Fr. Matur.*
c *nomina facta ſunt apud* c *Ciceronem, intelligunt pro eo, quod eſt ſufficientem cautionem datam,* man hat die
5 verſchreibung gegen einander gemacht. † Sic nomina *apud Iuriſconſultos pro debitoribus ponuntur. Quo ſenſu Alphius fœnerator apud Columel. dixit,* Bona nomina nonnunquam mala fieri, ſi nunquam interpelles:
6 *hoc eſt, ſi non ſubinde debitum repoſcas † Porro Mace-*
d *donem) vnde dictum eſt* Macedonianum) d *Theophi-*
e *lus adoleſcẽtem prodigum, & parricidam fuiſſe putat:* e
7 *Vlpian. fœneratorem fuiſſe ſignificat.* † *Quando autem latum ſit hoc Senatuſconſultum, non certo conſtat. Equidem Sueton. ſcribit, Veſpaſianum autorem. Senatui fuiſſe decernendi, ne filiorumfam. fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam eſſet: hoc eſt, ne poſt patrum quidem mortẽ. Sed hãc legem etiam ante Cæſares inualuiſſe, ex quodam loco Terentij adparet, apud quem in Phormione ſeruus patri cauſanti, decuiſſe filium ſuum magis mutuam pecuniam, vel fœnore accipere, quam egeſtate coactum in honeſtas nuptias contrahere: reſpondet,* Hui dixit pulcre, ſi quidem quiſquam crederet te viuo: *ſatis indicans, neminem tum viuo patre mutuam pecuniam filiofa. cre-*
8 *didiſſe.* † *Sed & Plautus in Pſeudolo meminit cuiuſdam legis Quinæ Vicennariæ, quæ mutuam pecuniam minoribus vigintiquinq; annis dari prohibebat. Veriſimile itaq; eſt, legem illam, quæ filiysfam. prohibebat mutuum dari, tempore Veſpaſiani, non fuiſſe amplius in vſu: ideoque Veſpaſianum autorem fuiſſe, vt reſtitueretur.*
9 d Prohibuit. † *Adeo, vt nec renunciari poſſit a filiofam. huius beneficio: quia non tam ſuo fauore, quam odio*
f *fœneratorum* f *fuit introductum.*
10 e Mutuas pecunias. † *Quod ſi non ſit mutuo data pecunia, ſed ex alio contractu res bona fide credita, non eſt lo-*
g *cus Macedonianæ exceptioni.* g *niſi hoc fiat in fraudem Senatuſconſulti, vt qui credere non potuit magis ei vende-*
11 *ret, vt ille precium haberet loco mutui.* † *Sunt tamen plerique caſus, in quibus etſi filiofam. mutuetur, Macedoniani exceptio ceſſet. veluti ſi filiusfamilias, qui mutuo*
h *accepit, ſit* h *miles: ſi patremfamilias ſe fuerit menti-*
i *tus,* i *vel publice talis reputatus, ſi ſtudiorũ cauſa mu-*
K *tuum acceperit probabili* K *modo, ſi ſoluerit filiusfam.*
l *pecuniam mutuo acceptam alij creditori, vel vertit in* l *peculium, ſi vertit pecuniam in rem patris quocunq; mo-*
m *do, ſtatim, vel* m *poſtea, ſi parens conſenſerit expreſſe,*
n *vel tacite, non* n *contradicendo, ſi denique parens ra-*

tum

A D D I T I O N E S.

a l. 1. ad S.C. Maced. l. ſi filiusfam. C. eod. tit.
b d. l. 1.
c l. ib. 3. offic.
d Hic.
e d. l. 1.
f Gloſ. in l tamen, 11. ad Maced.
g l. ſi quis patremfam. 3. §. is autem ſolus, l. item ſi filiusfam. 7. §. mutui dationem, ad S.C. Maced.
h l. vlt C. ad S.C. Maced.
i d. l. ſi quis patremfam. in prin. & l. 1. C. eo.
K d. l. item ſi filiusfam. §. quod dicitur, & l. Maced. C. eo.
l d. l item filiusfam. §. pen.
m ead. l. §. proinde ſi accepit, & l. filiusfam. in id, 17. eo. tit.
n d. l. item ſi filiusfam. §. interdum, & l. ſi tamen ſciente, 12. ibid. & l. ſi permittente, C. eod.

tum habuerit mutuum nominatim, vel tacite non impro-
a *bando, aut partem* a *ſoluendo.*
12 f Dari. † *Id eſt, numerari. Nam quod dicitur filioſam.*
credi non licere: non ad verba; ſed ad numerationem refe-
b *rendum eſt: vt* b *Scæuola inquit idemque exemplis il-*
luſtrat.
13 g Eis, qui. *Queve:* † *nam & ad filias familiarum per-*
tinet S.C. Macedonianum, etiamſi conſtet eas ornamen
ta comparaſſe ex mutuata pecunia, vel adhuc in peculio
c *extent* c *nummi.*
h Denegatur actio. *Saltem efficax, quæ etiam exactio-*
nem habeat, ea enim denegatur ei, qui filioſa. mutuauit.
Actionem tamen intendere poteſt, propter obligationem,
quæ hic ſummo iure contrahitur, ſed ea per exceptionem
14 *Macedoniani eliditur,* † *& quandocunque opponi poteſt,*
d *etiam, poſt ſententiam, aduerſus actionem* d *iudicati, ſi*
necdum ſolutum ſit. nam ſi ſemel per errorem ſoluit, de-
negatur repetitio. quia ocioſa eſt hæc Macedoniani exce-
ptio, licet ſit perpetua. Et hoc eſt, quod dicitur. Ex S.C.
Macedoniano tam parenti quam filio exceptionem pa-
rari, non autem eo tolli; vel impediri ipſo iure actionem,
e *quod poſterius non potuit* e *Senatus.*
i Quæ ideo. *Iuſtiſſima hæc eſt Senatuſconſulti cauſa.*
Sæpe enim magnitudo æris alieni filiorum famil. parenti-
f *bus vitæ* f *periculum creat. Itaque Cicero in defenſione*
Sex. Roſcij, qui patrem necaſſe arguebatur, Luxuries, in-
quit, hominem, & æris alieni magnitudo, & indomita ani
mi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt.

ADDITIONES.

a d. l. item ſi filiusfam. §. hoc amplius, l. ſi filiusfam. abſente, 16. d. tit. & l. vlt. in prin. C. eod.
b l. quia, hoc tit.
c l. ſed etſi paterfam. 9. §. hoc Senatuſcon eod. tit.
d d. l. tamen.
e l. qui exceptionem, 40. de condi. indeb.
f l. 3. §. is autem, ff. hoc tit. ad S.C. Maced.

§. Illud in ſumma.

1 *Actionibus in hoc titulo relatis, non ſolum obliquè, ſed etiam directo conueniri poſſint pater & dominus.*
2 *Ætiologia prædicti dogmatis.*
3 *De verbo Condicere, & num. 4.*

Illud in ſumma admonendi ſumus, a id quod iuſ
ſu patris dominive côtractum fuerit, quodq; in rem
eius verſum erit; b directo quoque poſſe a patre do-
minove c condici, tanquam ſi principaliter cum ip
ſo negotium geſtum eſſet. Ei quoque qui exercitoria
actione tenetur, directo poſſe condici placet, quia hu
ius quoque iuſſu contractum intelligitur.

1 a Id quod iuſſu. † *Hinc diſcimus, quod non ſolum obli-*
quis actionibus Quod iuſſu, De in rem verſo, inſtitoria, &
exercitoria pater dominuſve conueniri poſſit ſed etiam di-
a *recto ſuo nomine, quaſi ipſe* a *contraxerit.* † *Nam pater*
2 *& dominus videntur quodammodo perſonaliter contra-*
b *here, cum per ſeruum, & filium* b *contrahunt. & qui*
cum inſtitore, vel naui præfecto contrahunt, cenſentur &
cum præponente, & exercitore contraxiſſe: ideoq; poteſt
c *directo ab eis debitum condici, ac ſi ipſi* c *contraxiſſent.*
3 b Directo quoque poſſe. † *Aliter atque aliter hoc ver*
bum accipitur pro natura rerum, vt alibi dictum eſt. hic
autem directo condicitur, cum non propter ſeruum aut
filium, ſed propter iuſſum domini patriſve, aut quia locu-
d *pletior factus ille eſt,* d *condicimus.*

4 c Condici. † *Condicere generaliter accipitur hoc loco,*
e *pro in* e *perſonam agere. Cætera ad hunc titulum per-*
tinentia (quæ breuitatis cauſa neglleximus) Accurſius
ſatis examinat.

ADDITIONES.

a l. 1. de in rem ver. l. 1. in princ. quod iuſſu.
b c. qui per alium facit, de reg. iur. in 6.
c Hic & l. ſi quis mancipijs, 17. in fin. de inſtit. act.
d Aemil. Ferrer. hic, fa. l. ſi inſtitorem, 29 de reb. cred.
e §. appellamus de actio. Baro hic.

DE NOXALIBVS ACTIONIBUS. Tit. VIII.

1 *Connexio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Noxales actiones quæ dicantur, & quæ ſit earum vis.*
3 *Vocula noxalis, non eſt proprium nomen actionis.*

1 Superiore † *tractatu de actionibus dictum eſt, quæ ex*
contractibus eorum, qui ſunt in noſtra poteſtate, puta ſer-
uorum, filiorumue familias naſcuntur. Quia vero ex eo-
rundem etiam maleficijs conueniri domini noxaliter poſ-
ſunt, ideo de Noxalibus actionibus *iuſto ordine ſubne-*
2 *ctitur.* † Noxales *autem* actiones *appellantur, quæ non*
ex contractu, ſed ex noxia, atque maleficio, quod pœnam
vltimi ſupplicij non habet, ſeruorum, aduerſus dominos
inſtituuntur, veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint,
aut iniuriam cōmiſerint, vel damnum dederint, quarum
a *actionum vis atque poteſtas hæc eſt,* a *vt ſi damnati*
ſimus, liceat nobis deditione ipſius corporis quod deliquit,
euitare litis æſtimationem. Niſi forte iuſſu dominorū, aut
cum poſſent, nō prohibentibus eis ſerui deliquerit, quo ca-
b *ſu in ſolidum tenentur, ſicut mox in contextu huius tit.* b
3 *ſequitur.* † *Neque tamen hæc vocula, Noxalis, nomen*
propriū actionis ſignificat, ſed potius qualitatis cuiuſdam
c *certis actionibus inhærentis, quod &* c *alibi attigimus.*

ADDITIONES.

a l. 1. ff. de nox. act.
b §. præterea, ſupra de actio.
c l. 1. & 3. ff. hoc tit.

Princip. tit.

1 *Noxæ appellatio ad publica delicta non pertinet, ſed ad priuata.*
2 *Accuſatio publici criminis contra ipſum ſeruum inſtituenda eſt.*
3 *Ex quaſi delicto ſerui non datur noxalis actio contra dominum, ſed de peculio.*
4 *Caſus, vbi noxæ deditione dominus non liberatur.*
5 *Quamdiu duret noxæ deditio.*
6 *Dominus noxaliter conuentus habet optionem, vel ſoluere litis æſtimationem, vel ſeruum noxæ dedere.*
7 *Quid per litis æſtimationem intelligamus.*
8 *Noxæ dedere, ſolutum eſſe noxa.*
9.10 *Noxa & noxia an differant, & defenſus Iuſtinianus a calumnia Vallæ.*

a Ex maleficijs ſeruorum, veluti ſi furtum fecerint,
aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniu-
riam commiſerint, noxales actiones proditæ ſunt:
quibus b domino c damnato permittitur, d aut
litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem e
noxæ dedere. f Noxa autem eſt ipſum corpus, quod
nocuit, id eſt, ſeruus: noxia ipſum maleficium: veluti
furtum, damnum, rapina, iniuria. Summa autem ra-
tione

tione permiſſum eſt noxę deditione defungi. Namq; erat iniquum, nequitiam eorum vltra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.

1 *a* Ex maleficijs. † *Hoc de priuatis, non etiam publicis*
a *maleficijs accipiendum* a *eſt. Noxa enim appellatio ad*
b *publica delicta non pertinet, vt merito* b *Vlpianus no-*
minatim capitales cauſas a noxalibus diſcernendas eſſe
2 *ſcripſerit.* † *Recte ergo criminis publici accuſationem non*
contra dominum ſed contra eum ſeruum, qui facinus com-
c *miſerit, inſtituendã eſſe,* c *Diocletianus & Maximianus*
reſcripſerunt. Vnde etiã eſt, quod qui ſtipulatus ſeruum no
3 *xa ſolutum, queri poſſit de criminibus publicis.* † *Sed an*
etiam ex quaſi maleficijs ſeruorum aduerſus dominum
noxales actiones competant? Et magis eſt, non compete-
d *re, ſed de peculio agendum* d *eſſe. Quemadmodum &*
eo caſu, vbi principaliter non agitur ipſius maleficij no-
mine, ſed ex aliquo contractu, licet delictum quoque ver-
ſetur, veluti ſi in re depoſita dolus ſit commiſſus, de pecu-
e *lio actio datur, non* e *Noxalis.*

b Domino. *Quo ſcilicet ignorãte, vel etiam ſciente, pro-*
4 *hibere tamen non valet, delictum commiſſum eſt:* † *nam*
ſi potuiſſet prohiberi dominus, nec prohibuiſſet, in ſolidũ
tenebitur, nec liberabitur corporis deditione, quaſi ipſe
f *delictum* f *commiſerit.*

c Damnato. *Dummodo tamen nec dum ſit petita execu*
5 *tio.* † *Tamdiu enim quis habet noxa dedendi facultatem,*
g *quamdiu iudicati non* g *conuenitur. poſt ſuſceptum au-*
tem iudicium non poteſt noxa dedendo ſeſe amplius
liberare.

6 *d* Aut litis æſtimationem. † *Dominus ergo pro delicto*
ſerui noxaliter conuentus optionem habet, vt vel damni
litiſque æſtimationem ſoluat, aut ſeruum ipſum noxa, &
pro damno dedat. Vtrolibet enim modo liberatur. & hæc
dedendi facultas vſque ad executionem ſententiæ conce-
ditur. Ad litis quidem æſtimationem condemnatur domi-
7 *nus: noxæ deditio ex lege datur.* † *Litis autem æſtimatio-*
nem dicimus quanti reus condẽnatur pro diſpendijs acto-
ris, atque ijs quæ ex hac actione actoris inter ſunt, & ad
h *mulctatitiam pecuniã ſeu nummariam ſententiam* h *re-*
i *fertur: Cic.* i *æſtimatam litem vocat.*

8 *e* Noxæ dedere. † Noxæ autem dedere, *eſt pro noxa*
relinquere, & cedere agenti noxaliter, quaſi dicamus,
pœnæ tradere, propter vindictam admiſſi delicti, quod &
k *noxam dedere quandoque* k *dicitur, ſicut contra ſolu-*
tum eſſe noxa dicimus, cum quis ſatisfecerit, vel liberatus
ſit a vindicta delicti.

9 *f* Noxæ autem. † *In hanc Iuſtiniani ſententiam* l *Val-*
l *la grauiter inuehitur, noxam appellantis ipſum quoque*
ſerui corpus quod nocet, noxiam vero maleficium. qua in
m *re & Beroaldum ſectatorem habuit. Sed* m *Alciatus*
ſcribit, apud veteres noxam a nocendo dictam inueniri,
n *vnde præter pœnam etiam nocumentum ſignificare.* n
Ouidius: — Sine noxa luce bibuntur. *Merito ergo*
ſeruus qui nocuit, Noxa dici poteſt ſicut & ãte illa Ho-
merica Noxa appellatur. Noxia vero ipſa eſt culpa, ſiue
maleficium. Plautus in Bacchide: Sat ſic ſuſpectus ſum,
cum careo noxa. *M. Manilius* Quinetiam infelix vir-
tus, & noxia felix. *Vnde merito Seruius Virgilium noxã*
pro noxia dixiſſe ſcripſit, inquiens: Vnius ob noxam —.
o *qua exemplo & alij* o *veteres ſæpius vtuntur.* † *Ex qui*
10 *bus palam fit. quam iniquo iure Iuſtinianum inſectetur*
Valla, & Seruium Beroaldus, dum adiectiue tantum di-
ci noxiam opinantur, contra veterum autoritatem.

ADDITIONES.

a l. 1. C. de accuſ. l. hos accuſare, 12. §. omnibus, ff. illo tit.
b l. pen. ſi ex noxal. cau. ag.
c l. pen. §. vlt. C. de noxal. act.
d l. ſi ſeruus nautem, 42. de fur. nec obſtant iura in gloſ. hic allegat. quia loquunt. de quaſi maleficio domini.
e l. ex contractib. 49. de actio. & oblig.
f l. 2. de nox. act. l. pen. C. eod.
g l. Item veniunt, 20. §. idem rectè, 5. de pet. hær.
h Ferrar. hic.
i Verri. 4.
K l. 1. l. ſi vero, de ijs qui deie. vel effu.
l Lib. 6. elegant. c. 36.
m Lib. 4. de ver. ſig. & l. plebs, 238. §. vlt. eod. tit.
n Lib. 15. Metam.
o Plaut. in Caſi. Terent. in Eun. Liui. lib. 3. & 5. Bald. hic plures refert.

§. Dominus.

1 *Quæ ſit ratio, quod dominus dedendo ſeruum liberetur, cum ſola damni æſtimatio ſit in ſolutione.*
2 *Quid dicatur eſſe in obligatione, quid in ſolutione.*
3 *Duplex intellectus verſ. nec minus.*
4 *Theophili extenſio ad hunc locum reiecta.*
5 *Per noxæ deditionem non transferri ſolidum dominium ſerui.*

Dominus noxali iudicio ſerui ſui nomine cõuentus, ſeruum actori noxæ dedendo *a* liberatur, *b* nec minus in perpetuum eius ſerui dominium a domino transfertur. Sin autem damnum ei cui deditus eſt ſeruus reſarcierit, *c* quæſita pecunia, auxilio Prætoris *d* inuito domino manumittetur.

1 *a* Liberatur. † *Sed quomodo dominus dedendo ſeruum*
noxæ liberatur, cum non ſeruus, ſed tantum ipſa damni
æſtimatio ſit in obligatione, quæ etiam ſola peti debet?
a *Reſpondet* a *Bartolus ideo liberari dominum, quia ipſe*
2 *ſeruus erat in ſolutione.* † *Dicitur autem aliquid eſſe in*
obligatione, cum vinculo obligationis innectitur: Illud
vero dicitur eſſe in ſolutione quod, poteſt pro obligata
ſolui, licet iudicialiter peti nequeat. Sic eſt in propoſito:
quia quando ſerui noxiam nocent, tunc pecunia damni eſt
in obligatione, non etiam ſeruus: niſi dominus eum ſpon-
b *te* b *dedat.*
3 *b* Nec minus. † *Hæc verba dupliciter poſſunt* c *intel-*
c *ligi. Nam ſi referas ad ſuperiora, ſenſus eſt, quod noxæ*
deditio, quamuis fiat ſolius damni ratione: nihilominus
reſpectu domini dedẽtis inferat perpetuam alienationem,
ita vt nõ poſſit amplius ſeruum recipere, etſi aliam dam-
ni compenſationem faceret. Sin vero iſta verba coniungã
tur cum ſequentibus: tunc ſenſus eſt, non ideo minus per-
petuum dediti ſerui dominium a domino tranſire, quod po
ſtea poſſit ſeruus ſeſe redimere, ſi æſtimationem damni ali
quo modo reſaciat: quia hæc redẽptio nihil proderit prio-
ri domino, ſed ipſi ſeruo, vt liberetur. atque hoc poſteriori
ſenſu Theophilus hunc locum intellexiſſe videtur.
4 *c* Quæſita pecunia. † *Idem putat eſſe Theophilus, ſi ope*
ris ſuis atque miniſterio damni æſtimationem videatur
præſtitiſſe, ſed id legibus non probari poſſe videtur, inquit
Balduin. quia ſolus bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos facit:
fructus autem ſerui ſunt operæ, atque miniſteria.

d Inuito

ADDITIONES.

a In l. miles, 6. §. 1. de re iud. per l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem 57. de ſolut.
b Vide Zaſ. latius in d. l. miles, §. 1.
c Balduin. hic.

5 *d* Inuito domino.† *Hinc ergo colligitur, nõ ſolidum in*
tegrumque dominium huiuſce ſerui ad eum, cui deditus
eſt, tranſire: alioqui enim quamuis ſæpe pro capite pecu-
niam offerret, nunquam tamen inuito Domino manumit-
teretur. Itaque Iuſtinianus hoc loco dominum, & cui ſer-
a uus noxæ deditus eſt, a *opponit.*

A D D I T I O.

a Vide Ho.hic.

§. Sunt autem.

1 *Noxalium actionum aliæ ſunt ciuiles, aliæ Prætoriæ.*
2 *Noxales actiones ſunt tantum adiectitiæ qualitates prin*
cipalium actionum.

Sunt autem conſtitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto Prætoris. Legibus veluti *a* furti ex lege 12. tabularum, damni iniuriæ, ex lege Aquilia; Edicto Prætoris; veluti iniuriarum, & bonorum raptorum.

1 Obſerua,† *noxalium actionum quaſdam eſſe ciuiles,*
& quaſdam Prætorias, vel alias eſſe legitimas, alias ho
a norarias. a *Vlpianus enim ſcribit, Noxalem actionem*
de damno iniuriam dato primum lege 12. tab. deinde le-
b ge Aquilia conſtitutam eſſe. Idem etiam b *Prætoris*
edictum de ſeruorum noxis profert. Porro vel ex hoc loco
2 *apparet.*† *Noxales actiones non eſſe, niſi quaſdam adie-*
c ctitias qualitates aliarũ principalium c *actionum; ve-*
luti noxalis actio furti, noxalis Aquiliæ, noxalis vi bono-
rum raptorum; de quibus omnibus eorumque pœna ſupe-
rius ſigillatim diximus. Et hæ non mutant, ſed potius ſe-
quuntur naturam & tempora actionum, quibus adijciun-
tur. Vnde noxalis actio vi bonorum raptorum, non niſi
d anno quadrupli eſt; poſt annum d *ſimpli; quoniã & ipſa*
principalis actio, vi bonorum intra annum quadrupli pœ-
e nam habet: poſt annum rei perſecutoria e *eſt.*
f a Furti. *Nempe non* f *manifeſti. Nam manifeſti furti*
pœna ex edicto Prætoris eſt quadrupli.

A D D I T I O N E S.

a l 2. ff hoc tit.
b l. quoties, 21. e.
c Faber hic.
d l penult. C. de noxal. actio.
e l. prætor ait, 2. §. ſi quis aduen. vi bo. rap.
f Vide Gell. lib. 11. c. 18.

§. Omnis autem.

1 *Noxalis actio ſemper caput ſequitur, quomodo acci-*
piatur.
2 *Noxalis actio eſt perſonalis, in rem ſcripta.*
3 *Seruus qui noxam nocuit, poſtea manumiſſus, tenetur*
actione pœnali in ſolidum.
4 *Seruus contrahens, ſi poſtea liber fiat, an ex contractu te*
neatur.
5 *Si liber homo delinquit, poſtea fiat ſeruum, actio directa*
in noxalem mutatur.

Omnis autẽ *a* noxalis actio *b* caput ſequitur; Nam ſi ſeruus tuus noxiam commiſerit, quamdiu in tua poteſtate ſit, *c* tecum eſt actio: ſi autem in alterius poteſtatem *d* peruenerit, cum illo incipit actio eſſe. At ſi *e* manumiſſus fuerit, *f* directo ipſe tenetur, & extinguitur noxæ deditio. *g* Et diuerſo quoque directa actio noxalis eſſe incipit. Nam ſi liber homo noxiam commiſit, & is ſeruus tuus eſſe cœperit (quod *b* quibuſdam caſibus effici, primo libro tradidimus) incipit tecum eſſe noxalis actio, quę ante directa fuiſſet.

3 *a* Noxalis actio.† *Noxalis actio ſemper caput ſequi-*
tur; hoc eſt, ſemper aduerſus eum exercetur, qui in pote-
4 *ſtate ſeruum habet, qui noxiam* a *admiſit, vel dolo fe-*
b cit, quominus b *haberet. Et hoc eſt, quod Gordianus* c
c Imp. prouerbialiter extulerit. Noxa caput ſequitur; *quo*
niam, vt M. Cato ait, nequiter factum ſemper durat, &
2 *reum comitatur,* † *Hinc ergo conſtat, noxalem actionem,*
quamuis ſit perſonalis, vt pote deſcendens ex obligatione
ex delicto, tamen ipſi rei inhærere, & quemcunque poſ-
ſeſſorem ſerui delinquentis ſequi, ideoque in rem ſcriptam
eſſe.
b Caput. *Caput hoc loco pro perſona, quæ caput habet,*
& cum qua lege agi poſſit accipitur, veluti quamdiu Sti-
chus meus eſt ſeruus, eius ſum caput; neq; enim ſerui ca-
put habent, ſicut Iuſtin. ſup. de cap. dimin dixit.
c Tecum eſt actio. *Tanquam capite; Noxales actio ſem*
per dominum & caput obnoxij ſerui perſequitur. Ait
* *enim * Vlpianus; ſi ſeruus ad aliũ perueniſſe proponatur, iure dominij noxali iudicio dominum conueniri.*
d Peruenerit. *Poſt noxiam admiſſam.*
e Manumiſſus fuerit. *Intellige, ſeruus qui noxam commiſit.*
3 *f* Directo ipſe tenetur.† *Seruus ipſe, iam liber factus, te*
d netur ex delicto ſuo, videlicet actione d. *pœnali, & qui-*
dem in ſolidum, nec poteſt ſeipſum pro noxa dedere; ſed
4 *noxæ deditio extinguitur, vt hic Imperator ait.*† *Cæterum*
ex contractu in ſeruitute inito, vel geſto negotio liber fa-
e ctus non e *teneretur, etiamſi eius delictum verſetur, vt*
ſi in re depoſita dolum commiſerit, cum agatur, ex depo-
f ſito, non poterit eo nomine conueniri f *manumiſſus.*
Si tamen connexa fuerit geſtio illa, quam geſſit in ſerui-
tute, cum ea, quam liber factus fecit, ipſum teneri nulla
g dubitatio g *eſt.*
5 *g* Ex diuerſo. *Inuertit prius thema.* † *Si liber homo de-*
liquit, & ſeruus factus ſit, priuſquam agatur, actio quæ
prius directa erat, & in ſolidum, in perſona delinquentis,
efficitur noxalis in perſona poſſeſſoris; ſicq; directa actio
in noxalem commutatur. Ratio eſt, cum obligatio ex no-
xa contracta, caput ſequatur: caput autem eius, qui de-
liquit, iam cęperit eſſe is, in cuius ſeruitutem redactus eſt:
ſequitur neceſſario, vt aduerſus eum actio noxalis detur.
b Quibuſdam caſibus. *Vt quia libertus poſt delictum*
ob ingratitudinem reuocetur in ſeruitutem, vel liber ho-
h mo patiatur ſe vendi ad pretium h *participandum.*

A D D I T I O N E S.

a l. ſed ſi vnius, 17. § ſi iuſſu domini, 7. de iniur. l. mihi, 21. §. in exercitu. commodat.
b l. Electio 26. §. ſi is, de nox. act.
c l. licet, an ſer. ex ſuo del. & l. 1. C. de nox. act.
* l. pen. in ſi ff hoc tit.
d l. quod ab alio, 15. de condi. fur. & d. l. licet.
e l. 1. & 2. C. an ſer. ex ſuo del.
f l. 1. § ſi apud, depo.
g l. eum actum, 17. neg. ge & ibi gloſ & gloſ. in l. 1. C. de nox. vbi etiam alios caſus referent, in quibus ſeruus liber factus tenetur, de ante geſtis.
h §. ſerui autem, ſupra de iure perſon.

§. Si ſeruus.

1 *Inter ſeruum & dominum nulla oritur ciuilis obligatio, & per conſequens nec actio.*
2 *Quod ab initio non valet, ex poſt facto non conualeſcit.*
3 *Quod in eum caſum venit, vnde non poteſt incipere, non valet, fallit, num. 4.*

a Si

a Si ſeruus domino noxiam commiſerit, actio nulla naſcitur. Namque inter dominum & eum, qui in poteſtate eius eſt, uulla obligatio naſci poteſt. Ideoque etſi in alienam poteſtatem *b* ſeruus peruenerit, aut manumiſſus fuerit; neque *c* cum ipſo, neq; cum eo, cuius nunc *d* in poteſtate ſit, *e* agi poteſt. *f* Vnde ſi alienus ſeruus noxiam tibi cõmiſerit, & is poſtea *g* in poteſtate tua cęperit, *h* interdicitur actio quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Ideoque *i* licet exierit de tua poteſtate, agere non potes: quemadmodum ſi dominus in ſeruum ſuum aliquid commiſerit, nec ſi manumiſſus aut alienatus fuerit, *K* ſeruus vllam actionem contra dominum habere poteſt.

1 *a* Si ſeruus. † *Inter ſeruum & dominum nec ex contra-*
a *ctu, nec ex delicto obligatio ciuilis* a *conſiſtit propter po-*
teſtatem dominicam quæ tempore contractus, vel delicti eam hinc inde oriri impedit: ideoque nec actio competit. Verberibus enim ſeruos a dominis conueniendos eſſe Dio-
* *cletianus & Maxim.* * *Impp. facere ſcripſerunt, ideſt, caſtigandos. Quod adeo verum eſſe, Imp. hic docet, vt ſi nouum dominum inciperit ſeruus ille, qui contra dominum deliquit, obtinere; vel ſi liber factus fuerit, non poſſit antiquus dominus aduerſus ipſum experiri, nec nouum dominum noxaliter conuenire. Et obſerua ex contextu no-*
2 *ſtro obiter duas elegantes regulas.* † *Prior eſt:* Quod ab
b initio non valet, ex poſt facto non *b* conualeſcit.
3 † *Poſterior:* Quod eum caſum recidit, vnde incipere
c non potuit, non *c* valet. *Vtraque tamen regula ſuas*
d *exceptiones habet, quas Doctores alibi in locis* d *proprius vberrime examinãt: eò iuris ſtudioſum remittimus.*

b Seruus peruenerit. *Poſt admiſſam noxiam.*

c Cum ipſo. *Olim ſeruo, iam per manumiſſionem libere facto.*

d In poteſtate ſit. *Quacunque tandem ratione in eius poteſtatem deuenerit.*

e Agi poteſt. *Ex anteriore ſcilicet noxia, nam ſi poſt manumiſſionem, aut alienationem, iterum rem contrectarit,*
e *quaſi ex nouo furto actionem dari non* e *dubitatur.*

f Vnde ſi alienus. *Huc quadrat Triphonini reſpõſum eadẽ de re, quod in* f *Pãdectis extat: & huc adſcribi poteſt.*

g In poteſtate ſua eſſe cęperit. *Ante litem ſcilicet conteſtatam: nam poſt acceptum iudicium, condemnandus*
g *mihi erit venditor, vt* g *Triphoninus ſcribit.*

h Interdicitur actio. *Poteſtas enim dominica ſuperueniens extinguit obligationẽ inter te & ſeruum delinquentem prius ortam, quia res, quæ ab initio valebat, iam de-*
4 *uenit ad eum caſum, a quo non poſſet incipere.* † *Quod tamẽ verũ eſt (vt dixi) ſi ante acceptum iudicium deueniat, ſecus ſi poſt, quia tum non extinguitur, ſed durat perinde, ac ſi extranea quæſitum ius eſſet. Sed etſi ſeruus exeat poteſtatem damnum paſſi, non tamen reſtituitur obligatio iam extincta; propter regulam, quæ dicit:* Obligatio-
i nem ſemel extinctam, ex cauſa ſuperueniente *i* *non reuiuiſcere.*

i Licet exierit. *Poſtquam ſemel meus factus eſt.*

K Seruus vllam actionem. *Ex Domini in ſeruum peccato neque ſeruus manumiſſus, neque nouus Dominus agere poteſt: ratio eſt ſuperior, quoniam quæ ex ipſo facto nata non eſt obligatio, ex poſt facto naſci non poteſt.*

ADDITIONES.

a l.lis nulla, 4. & l.vix certis, 53. de iud.
* l.vlt.C.an ſer.pro ſuo fac.

b l.quod initio, 29. de reg. iur. ibi Dec. c. non firmatur. ibi Dy. eo ti. lib. 6.
c §. ſi quis debitori, ver. ex contrario, ſupra de leg. Doct. l. plur. 140 §. 1. de ver oblig. Dec. l. in ambiguis, 85. §. non eſt nouum, de reg. iuris.
d In locis iam allegatis.
e l. 1. in fi. C. de nox. act.
f l. ſi alienus, de nox. act.
g d. l. ſi alienus.
h l. quemadmodum, in prin. hoc tit.
i l. qui res, 98. §. aream, ff. de ſolut.

§. Sed veteres.

1 *Lege 12. tab. filiusfam. inſtar ſerui, noxæ debebatur.*
2.4 *Hoc poſtea fuiſſe immutatum, & quæ ſit ratio.*
3 *Hodie ſeruus duntaxat noxæ dedi poteſt, non etiam liber homo.*
5 *Iniuria illata filio, dicitur illata patri.*
6 *Non ſerui, ſed eorum domini noxaliter conueniuntur.*
7 *Ex delicto filij ipſe obligatur, non pater.*
8 *Quomodo aduerſus filium damnatum ob delictum, fiat executio.*
9 *An & quando etiam contra patrem fiat executio.*
10 *Ex cõtractu filij, aduerſus patrem de peculio agi poteſt.*

Sed *a* veteres quidem hoc & in filijsfamiliatum maſculis & fęminis admiſere, noua autem hominum conuerſatio huiuſmodi aſperitatem rectè reſpuendam eſſe exiſtimauit, & ab vſu communi hoc penitus receſſit. *b* Quis enim patiatur filium ſuum, & maximè filiam, in noxam alij dare? *c* vt penè per filij corpus pater magis, quam filius periclitetur: cum in filiabus etiam pudicitiæ fauor hoc bene excludat? Et ideo placuit, *d* in ſeruos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: cum apud veteres legum Commentatores inuenitremus ſępius dictum, ipſos filiosfamiliarum *e* pro ſuis delictis poſſe conueniri.

1 *a* Veteres quidem. *Legem 12. tab. intelligit:* † *ea enim filiusfamil. non ſecus atque ſeruus, vbi pater litem æſtimatam ſoluere reſpuiſſet; noxæ etiam ad occiſionem vſq;*
a *debebantur:* a *idque tam in maſculo, quam in fęmina obtinebat. Cùm enim eos interficere liceret, non mirũ eſt,*
2 *ſi etiam noxæ dedere liceret.* † *Sed hanc legis duritiem poſterior ætas merito mitigauit, quãdo filiusfa. qui deliquit, ipſe cõueniri, & pro peculio ſuo multari, aut vbi cau-*
b *ſa exegerit, ad pœnam corripi* b *poteſt. Olim ergo actio noxalis tam pro ſeruo, quam libero homine competebat,*
3 *& vterque pro noxa dari poterat.* † *Hodie hoc duntaxat in ſeruo locum habet, ſiquidem homo liber, quia æſtima-*
c *tionem non recipit, noxali iudicio ſubijci non* c *poteſt.*
d *Et hanc inter filiumfam. & ſeruum differentiam* d *ſupra quoque annotauimus.*
4 *b* Quis enim. † *Ætiologia eſt immutati iuris Decemuiralis. Sane leges ciuiles multum tribuunt affectionibus illis parentum in liberos, & agnoſcunt filium propter co-*
e *gnationem eſſe quandam portionem corporis* e *paterni.*
5 † *Quare*

ADDITIONES.

a l. in ſuis, 11. de lib. & poſthu. l. vlt. C. de pat. pot.
b l. liber homo, 13. §. ſi liber, ad l. Aqui. l. confeſſionibus, 13 de inter act. l. apud antiquos, §. vlt. C. de fur & ſer. cor. & l. nox. 33. de nox.
c l. 1. §. ſed cum homo, de ijs qui deie. vel eff.
d In rubr. tit. proxi. præc.
e l. cum ſcimus. §. vlt. C. de agr. & cenſ. lib. 11.

5 † *Quare iniuria illata filio, dicitur illata a patri, nec*
a *quicquam refert ad edictũ.* Quod metus cauſa, *an in ſe*
b *quis territus ſit, an in liberis* b *ſuis, & multa paſſim*
extant in hiſtorijs exempla, vbi patres pro filijs etiam
c *mortem ſubire, aut mortuos ſpontanea morte ſequi non* c
dubitarent.

c Vt pene per filij corpus. *Hoc eſt cum fere magis pu-*
niatur pater per filium, quam ipſemet filius.

d In ſeruos. *Ideſt, propter ſeruos noxiam committẽtes:*
6 † *neque enim ſerui conueniuntur noxali iudicio, ſed eorum*
domini.

7 e Pro ſuis delictis. † *Ex delicto ergo priuato filij, ipſe fi-*
d *lius obligatur conuenirique poteſt, non* d *pater, ideoque*
nec damnum emendare tenetur pater, ſed fiet executio in
peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi ad filiumfam. pleno
e *iure* e *ſpectante, quia in eo pro paterfã.* f *habetur. Item*
f *& in peculio aduentitio, ſi pater permiſerit eius admini-*
8 *ſtrationẽ filiofã.* † *Quod ſi nullum habeat peculium filius,*
g *ſecundũ delicti qualitatẽ caſtigandus* g *eſt.* † *Si tamen*
9 *filiusfa. propter delictũ conuentus ſit, & condẽnandus, poſ*
h *ſe patrẽ quoq; iudicati actione conueniri de peculio,* h *Vl*
pian. ſcribit, licet aliud obſeruetur, ſi ob cõtumaciã damna
i *tus ſit* i *filius, ea enim ſpecie non fiet executio aduerſus*
patrem, nec actor mittetur in poſſeſſionem peculij profe-
k *ctitij vel* k *aduentitij: niſi contra filium eſſet lis conte-*
l *ſtata, iſque poſtea decederet,* l *vel pater factus eſſet in-*
m *de* m *locupletior, nõ tamen tenetur pater in ſolidum his*
10 *caſibus, ſed tantum peculiotenus.* † *Cæterum ex contractu*
filij quin agi poſſit aduerſus patrem de peculio, etiam
n *antequam filius condemnetur, extra* n *pugnam eſt, ſiue*
de aduentitio, ſiue profectitio peculio loquamur. Reli-
qua huc pertinentia ex Commentarijs interpretũ euolue-
re licet, ſufficiat, quæ ad textus enarrationem ſpectant, an-
notaſſe.

ADDITIONES.

a §. patitur. ſup. de iniur.
b l. iſti quidem 8. §. vlt de eo quod met. cau.
c Exempla require ex Officina Ioan. Rauiſij Textoris.
d Hic, & l. 1. C. ne fil. pro patre.
e l. 1. de caſ. pecu.
f l. vlt. C. de inof. teſt. l. 2. ad Maced.
g Fabe. hic nu. 3.
h l. etſi condemnatus 35. de noxa act.
i l. 3. §. item ſcribit. de pecul.
k tex. & glo. l. pater qui, de caſtr. pecul.
l l. tam ex contracti. 57. de iud.
m l. 5. §. ex cauſa, de pecu.
n Faber hic.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR. Tit. IX.

1 *Quis ſit ordo tituli ad præcedentes.*
2 *Quadrupes a pecude an differat.*
3 *Pauperes quid ſignificet.*
4 *Ordo actionum pro delictis competentium.*
5 *Actio de pauperie quadrupedis, quare introducta, & quid ea conſequamur.*

1 Iuſto † *nexu hic titulus præcedentẽ conſequitur. Quia*
enim noxalis actio non eo tantum caſu competit, quando
a noſtris ſeruis damnum datur, ſed etiam ſi a noſtris qua-
drupedibus, vel alijs animalibus, ideo de hoc quoq; ſubiũ-
2 *gendum erat.* † *Quadrupedem autem pro pecude accipi,*
Alciatus quoque in Comment. annotauimus. Plerique
Quadrupedes *voce maiore,* Pecudis *minora quadrupe-*
3 *dia intelligi volunt.* † *Cæterum* Pauperies *hic pro damno*
accipitur, ſine iniuria facientis dato, vt cum animal quod
ſenſu & ratione caret, damnum intulerit; ſicque Feſtus
etiam lib. 14. pauperiem, *damnũ definit eſſe, quod qua-*
4 *drupes facit.* † *Et obſerua hic gradus variarum actionum*
pro varia delinquẽtium ratione. Nam ſi a liberis homini
bus detur damnum, competit actio ex lege Aquilia; ſi a
noſtris ſeruis, noxalis actio locum habet, ſi vero a noſtris
quadrupedibus, tunc eadem quidem actio conceditur, ſed
5 *aliud nomen habet.* † *Nam in hanc rem nominatim lex*
XII. tab. actionem de pauperie quadrupedis introduxit,
per quam conſequimur, vt vel detur id, per quod nocitum
eſt, nempe ipſum animal, quod a noxiam commiſit, aut no
xæ atque damni æſtimatio præſtetur. Et horum alterum
eligere poteſt reus conuentus legis autoritate, ideo vtrun-
que alternatim peti debet. Quod ſi reus ſic condemnatus
neutrum præſtans fuerit conuentus actione iudicati, &
ſuſcepit iudicium, tunc dedendo noxæ animal quod nocuit,
a *non liberatur, ſed tenetur in ſolidum ad totam damni* a
æſtimationem.

ADDITIO.

a l. item veniunt, 20. §. idem recte, de pet. hę l. miles, §. 1. de re iud.

Princip. tit.

1 *Etiamſi aliud animal quam quadrupes, pauperiem faciat, actio de pauperie competit.*
2 *Actiones ædilitiæ.*
3 *Feruoris vocula quid ſignificetur.*
4 [illegible]
5 *In ſcortatores inuehitur.*
6 *Actio de pauperie.*
7 *Verba legis 12. tabularum de pauperie.*
8 *Si ſecundum naturam quadrupes pauperiem faciat, ceſſat actio de pauperie.*
9.10 *Si quadrupes neglecta pauperiem fecerit, actio legis Aquiliæ competit, quandoque in factum agitur.*
11 *Actio de pauperie duntaxat locum habet, quando quadrupes contra naturam pauperiem facit.*
12 *Alius caſus, in quo de pauperie actio non datur.*
13 *Actio de pauperie non conceditur, niſi vbi animal manſuetum deliquit.*
14 *Pauperies quid ſit.*

a Animalium nomine quæ ratione carent, ſi qua laſciuia, *b* aut feruore, aut feritate pauperiem fecerint, *c* noxalis actio leg. 12. tabularum prodita eſt, Quę animalia ſi noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: *d* quia ita lex 12. tabularum ſcripta eſt: *e* vt puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus, cornu petierit. Hæc autem actio in his quæ *f* contra naturam mouentur, locum habet. Cęterũ *g* ſi generalis ſit feritas, *h* ceſſat actio. *i* Denique ſi vrſus fugerit a domino, & ſic nocuerit, non poteſt quondam dominus conueniri, quia deſijt dominus eſſe, vbi fera euaſit. *K* Pauperies autẽ, eſt damnum ſine iniuria facientis datum. Neque enim poteſt animal iniuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. *l* Hæc quidem ad noxalem pertinent actionem.

1 *a* Animalium. *In noſtra poteſtate exiſtentium.* † *Vtitur*
autẽ generali dictione, Animalium, *Imperator, vt eſten-*
dat hanc actionem. Si quadrupes pauperiem feciſſe di-
catur, *locum habere, etſi non quadrupes, ſed aliud ani-*
mal

a *mal pauperiem* a *fecerit, ſaltem vtilem, puta biped, aut, etiam fera beſtia, dum eſt in alicuius dominio, ex vtraque*
2 *& voluntate legis.† Sed & Aediles Curules apud Romanos de feris beſtijs (quarum lex Decemuiralis nominatim non meminit) edixerunt generaliter de omnibus animalibus, ex quorum edicto actionis in factum introducun-*
b *tur, quæ vocantur* b Aedilitiæ. *Prater has autem aedilitias vtilis etiam de pauperie locum habet; neque altera condemnatus, ab altera liberatur, quemadmodum ad fi-*
c *nem huius tituli ſubijcit* c *Imperator.*

b Aut feruore. *Ita habet textus Noreins; in quem ſen-*
4 *ſum Theophilus quoque legiſſe videtur; † venit enim* θερμότητα, *ideſt, feruorem ſeu caliditatem, quæ ſcilicet, commouetur in animalibus ex præſentia fœmellæ; a verbo* θερμαίνω, *quod calefacere ſignificat. Et quanquam talis appetitus & feruor coniungendi ſit naturalis; tamen quod oſtia & nemos effringant, aut rumpunt tali feruore concitata animalia, id planè contra naturam eſt, atque ita hic intelligitur. Quod ſi hoc in quadrupede contra naturã iudicatur, multo fortius in homines talis feruor dete-*
5 *ſtandus eſt.† Pluſquam ergo beſtiales ſunt homines (in-*
d *quit* d *Faber (qui effringunt fores mulierum, & quod verres ſpumantes, tauri petulantes, fœtore hircino aerem inficientes, villam circumeunt, &c.*

6 c. Noxalis actio.† *Quæ tamen peculiare nomen habet, videlicet actio de pauperie quadrupedis, vel actio. Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Fuit enim dictio, Si in denotandis actionum formulis admodum ſolennis apud veteres.*

7 d Quia lex 12. tabu. † *Verba legis talia* e *ſeruantur.*
e Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur, ei cuius interierit, in eum qui dominus erit, quo tempore de noxia quæretur, actio eſto, vt vel noxæ quadrupem dodat, vel noxæ æſtimationem præſtet. *Si in iure interro-*
f *gatus dominus falſo negauerit ſuam eſſe,* f *damnator. Si plurimum quadrupes erit, in quemuis experiri poteſtas*
g *eſto. Ante acceptum iudicium partes ſuas dedentes* g *liberantur.*

e Vt puta ſi equus. *Hæc verba ad legem 12. tab. nõ pertinent, ſed pro exemplo adiecta ſunt. Et ea ipſa verba Bald. exiſtimat parum conuenire rei propoſitæ, ſed magis ſeruire ſequenti loco de animalibus, quæ contra naturam*
h *mouentur: ſicut etiam in hunc ſidem ab* h *Vlpiano referuntur.*

f Contra naturam. *Hoc eſt, contra naturalem conſuetu-*
8 *dinem omnium eius generis animalium.† Nam ſi ex generali natura conſuetudine quadrupes damnum dederit, vt bos depaſcatur ſuopte motu ſata vel gramina, aut por-*
i *cus grãdes legat, omnino ceſſat de pauperie actio,* i *quia nihil contra naturam, ſui generis deliquit, quod in hoc iudicio neceſſarium eſt, ſed magis ſecundum naturam damnum feciſſe intelligitur. Datur tamen actio* vtilis de pa-
9 *ſtu pecoris.† Quod ſi quadrupes neglecta pauperiem fecerit, dominus ſolidum debet ex lege Aquilia; idque ex*
K *dolo vel cuſtodia non ſatis diligenter* K *adhibita. Cuius noxiæ atque damni æſtimatio tanti fieri debet, quanti res, dum depaſceretur, vendi potuiſſet, ob euentum illum maturationis, qui dubius eſt, atq; in manu eius, qui rem iam maturam interire quandoque finis, & ob id in æſtimatio-*
l *nem non* l *ducendus.† Si autẽ tua quadruplex ſine tuo*
10 *facto immiſſa ſecundum naturam depaſta ſit glandem meam, actio in facto datur, in quantum factus es*
m *ex eo paſto* m *locupletior.*

g Si generalis ſit feritas. *Ideſt, natiua ferocia, ita quod animal ſuo motu, & non hominis facto, ſiue inſtigatu ad feritatem moueatur, vt in exemplis ſupradictis. Ha legendum putat,* ingenita talis &c.

11 h Deſſat actio.† *De pauperie ſcilicet, quæ hoc ſolum reſpexit, quod animalia noſtra plerumque contra naturã ſuæ manſuetudinis per laſciuiam aliudve vitium ad feritatem commouentur, & damnum dant, quod prouideri non potuit, quorum nomine nos vltra, quam noxaliter teneri, ſanè iniquum eſſet. Si tamen dolo vel culpa, aut negligentia hominis damnum factum ſit, legis Aquiliæ, & in factum actionem competere paulo ante diximus.*

12 i Denique ſi vrſus. † *aedilium caſum narrat, in quo ceſſat de pauperie actio; nempe ſi fera beſtia in alicuius poteſtatem redacta circurata fuit, ſed poſtea aufugiendo, ſeſeque recipiendo in naturalem libertatem, pauperiem fecerit dominus nõ tenebitur; quia per fugam & euaſionem illius beſtia mox deſijt eſſe dominus propter fe-*
n *ritatem naturalem, & ideo fit* n *occupantis. Quare etſi poſtea redeat iterum in manum domini, adhuc tamen ceſ-*
o *ſare hanc actionem Faber docet: quia nunquam fuit* o
13 *vata.† Vnde colligit, de pauperie actionem non habere locum, niſi vbi animal manſuetum deliquerit, ſeu damnũ dederit contra naturam ſui generis.*

14 k Pauperies.† Et p *Vlpiano explicat Imp. quid ſit.*
p Pauperies, *nempe damnum ſine iniuria facientis datũ, cũ animal, quod ſenſu et ratione caret, damnum intulerit.*

l Hæc quidẽ. *Quæ hactenus dicta ſunt: videlicet, quod pro damno, fera beſtie non agatur de pauperie, & quod rapine manſueta, noxaliter tantum agatur.*

ADDITIONES.

a l. pen. ſi quadrup. paup. fec. di. d. l. pen.
b De quibus in l. bi, nu. 40. & l. ſeq. l. quã vulgo, 42. de ædil. ed.
c §. vlt. infra eod.
d Hic.
e Vt ea hic Egui. Bar. refert.
f l. 1. hoc tit.
g l. ſi plurium, 5. de nox. act. & l. ſi ſeruus, 8.
h d. l. 1. §. 1. hoc noſtro tit.
i l. Quintus Mutius, 39. ad leg. Aquil.
K l. ſi ſeruus ſeruum, 27. §. ſi fornicarius, ad leg. Aquil. l. videamus, 11. & l. qui inſulam, 30. §. qui mulas, loc.
l l. propter ſpem, 2. fa erciſ. l. lege Falc. non ha. 45. ad leg. Fal. Cyn. in l. 5. ti C. eo. tit.
m l. qui ſeruandarum, 14. §. vlt. de præſc. ver.
n d. l. 1. §. in beſtijs.
o Fa. l. qui res, 98. §. area. de ſol. & l. ſi ſeruus legatus, de adi. leg.
p d. l. 1. §. 1.

§. Cæterum.

1 *Verba edicti ædilitij, cuius hic ſit mentio.*
2 *Quid veniat in actionem ædilitiam.*
3 *Duæ pœnales actiones de eadem re concurrentes, nunquam inuicem conſumuatur.*
4 *Quomodo prædicta regula ſit accipienda.*
5 *Quando ex eodem facto plures actiones dantur, vna electa an cætera pereant.*

Cæterum ſciendum eſt, a ædilitio edicto prohiberi nos canem, verrem, aptum, vrſum, b leonem ibi habere, qua vulgo iter fit: & ſi aduerſus factũ erit
c & nocitum libero homini eſſe dicatur, quod bonũ & æquum iudici videtur, tanti dominus d condemnetur, cæterarum vero rerum, quanti damnum datũ ſit, dupli. Præter hac autem ædilitias actiones, & e de pauperie locum habebit, f Nunquã enim actiones, præſertim pænales, de eadem re concurrentes, vna aliam conſumit.

a Aedili-

a *a* Aedilitio edicto. *Cuius hæc verba in* a *Pandectis ex-*
1 *tant:* † Ne quis canem, verrem, vel minorem aprum,
lupum, vrſum, pantheram, leonem, qua vulgo iter
fiet, ita habuiſſe velit, vt cuiquā nocere, damnumve
dare poſſit. Si aduerſus ea factum erit, & homo liber
ex ea re perierit, ſolidis ducentis, ſi nocitum homini
libero eſſe dicetur, quanti bonum & æquum iudici
videbitur, cōdemnetur. Cæterarum rerum, quantum
damnum datum factumve ſit dupli.

b *b* Leonem. *Et generaliter, inquit* b *Vlpianus, aliud*
animal, quod noceret, & ſiue ſolutum ſit, ſiue alliga-
tum, ſiue contineri vinculis, quo minus damnum in-
ferat, non poſſit.

c Et nocitum. *Priuſquam tamen nocitum fuerit, non ha-*
bet locum hæc ædilitia actio.

2 *d* Condemnetur. † *Non tamē habita vlla deformitatis*
ratione: cum liberum corpus æſtimationem non recipiat:
ſed impenſarum in curatione factarum, & operarū amiſ-
ſarum, quaſque amiſſurus quis ſit inutilis factus, vtique
c *habenda ratio* c *eſt.*

e De pauperie. *Salicet vtilis, ex ratione & voluntate*
legis.

3 *f* Nunquam enim. *Regulam ſubijcit Imp.* † Nunquā
duæ actiones, præſertim pœnales, de eadem re cōcur-
rentes aliam ab alia conſumi: *quæ regula de eadem re,*
d *eodemque facto loquitur & duobus* d *Pandectarum lo-*
cis extat. Hanc Faber & Aretinus fuſiſſimè exponunt.
4 † *Sic autem intelligenda eſt breuiter, quod vna aliam nō*
conſumat, quo minus concurrant, ſimulque competant: at
e *interim vna electa, alia* e *tollitur.* † *Quod abſolutè pro-*
5 *cedit, quando plures actiones ex eodem facto cōceduntur,*
vnuſque eſt titulus criminis; quia tunc electa vna, altera
f *non differt* f *in eo quod amplius in ipſa eſt. Et prædi-*
cta locum habent quando ſunt actiones, quæ ex eodē facto
& delicto naſcuntur: tunc enim vna aliam non abſorbet.
Plura enim concurrentia nunquam faciunt, vt ullius im-
punitas detur; neque delictum minuit pœnam, ſed intereſt
g *publicè, nullum impunitum* g *relinqui. Et in hanc ſen-*
h *tentiam* h *Bartolus etiā inclinaſſe videtur; tametſi alij*
hunc articulum multis diſtinctionibus ſubdiſtinctionibus
onerent potius, quam enarrent. Cæterum quod ſupra dictū
eſt, vna electa alterā tolli; hoc procedit, etiam ſi in actio-
ne electas quis ſuccubuerit, quia exceptiones rei iudicatæ
i *obſtant etiam* i *in alia; & ſemel abſolutus, non eſt am-*
K *plius* K *moleſtandus.*

ADDITIONES.

a l. hi, nu. 40 & ſeq. qua vulgo de ædil. edi.
b l. & generaliter aliud, 41. de ædil. edict.
c l. ex hac lege, hoc tit.
d l. nunquam, 60. de actio. & obli. l. nunquam 130. ibi Dec. de reg. iu.
e l. idem ait, in fin. nau. cau. ſtab. l. licet, §. poſſumus, eo tit. l. plura 53. in princ. de act. & obl. ſa. l. quod in hæredem, §. eligere de trib.
f l. 1. vi bon. rap. l. 1. arb. fur. cæſ. & l. qui ſeruum, 24. de act. & obl.
g l. nunquam plura, 2. de priua. deli.
h l. 1. §. vnde quæritur, de publ.
i Bar. l. hoc edicto, §. verſic. 2. quæritur Dy. de publican.
K c. de his, de accuſ. Dec. conſ. 27. in princ.

DE HIS, QVOS AGERE poſſumus. Tit. X.

1 *Coniunctio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Per quos agere poſſumus.*

1 *Hactenus † de actionibus, earumque naturis dictum*
eſt; nunc per quos exercere eas, & in iudicio agere, vel
etiam defendere poſſimus, congruo ordine annectitur.
2 † *Poſſumus autem non ſolum per noſmetipſos, ſed etiam*
per alios in iudicio verſari, vt per procuratores, tutores, cu-
ratores: quod hoc titulo Iuſtinianus docet.

Princip. tit.

1 *In criminalibus cauſis non interuenit procurator.*
2 *Quandoq; etiam in ciuilibus non poſſumus per procura-torem agere.*
3 *Interdum tenemur per procuratorem litigare.*
4 *In Camera Imperij cauſæ per procurat. tractantur.*
5 *Qui per ſe non poſſint eſſe in iudicio.*
6 *Olim non licuit alieno nomine ſuſcipere iudicium.*
7 *Aſſerere, Aſſertores.*
8 *Aſſertio vetus per Iuſtinianum ſublata.*
9 *Tutor cauſas pupillares procurare tenetur.*
10 *Lex Hoſtilia a quo & quando ſit lata.*

Nunc admonendi ſumus, *a* agere poſſe *b* quem-
libet hominem aut ſuo nomine, aut *c* alieno. Alie-
no, veluti procuratorio, tutorio, curatorio, cum olim
in vſu fuiſſet alterius homine agere non poſſe, niſi *d*
pro populo, *e* pro libertate, *f* pro tutela. Præterea
g lege Hoſtilia permiſſum erat furti agere eorū no-
mine, qui apud hoſtes eſſēt, aut reipublicæ cauſa abeſ-
ſent, *h* quiue in cuius tutela. Sed *i* quia hoc non
minimam incommoditatē habebat, quod alieno no-
mine neque agere, neque excipere actionem licebat;
cœperunt homines per procuratores ligare. Nam &
morbus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio, itemque
aliæ multæ cauſæ ſæpe hominibus *K* impedimento
ſunt, quominus rem ſuam ipſi exequi poſſint.

a Agere poſſe. *Hoc ad pecuniarias ciuileſq; cauſa coar-*
1 *ctandum eſt; † quia in controuerſiis criminalibus regu-*
a *lariter non interuenit* a *procurator.* † *Sed nec ad oēs ciui-*
2 *les cauſas ſemper idoneus eſt procurator. Nec volens*
ſeſe ex ſeruitute in liberum aſſerere, ipſe apud iudicem
b *cauſam ſuam agere* b *debet. Idem eſt in maſculo, qui*
vult allegare veniam ætatis, quā a principe impetrauit.
Et quandoque iudex ex cauſa poteſt cogere, vt litigantes
ipſi in iudiciū veniant, etiam in ciuili cauſa; vt quia fortè
c *ipſe procuratore ſuo vel inſtior, vel in cauſa* c *inſtru-*
ctior ſit. Olim quoque cauſa in integrum reſtitutionis non
d *poterat agi per procuratorē, licet hoc hodie Imp.* d *Ale-*
3 *xander conceſſerit.* † *Interdum etiam fit, vt non modo poſ-*
ſit, ſed omnino debeat procurator ad agendum conſtitui,
e *nempe propter dignitatem; quia illuſtres viros vult* e
Iuſtinianus omnimodo per procuratores cauſas agere.
4 † *Et in ſupremo Germanici Imperij tribunali (Imperialis*
Cameræ iudicium vocant) nullæ hodie penitus cauſæ agi
poſſunt ſine miniſterio forenſium procuratorum; quorum
ſemper vigintiquatuor iurati exiſtunt.
5 *b* Quemlibet. † *Modo ſit idoneus, vt quia nō ſeruus, qui*
non

ADDITIONES.

a l. 2. §. 1. de pub. iud. fallit in caſibus rela. in gl. c. ſi quando, 2. quæſt. 6.
b l. 1. C. de aſſer. toll.
c l. vlt. in princ. C. de procur.
d l. vnica, C. etiam per proc. cau. in integ. reſt.
e In Nouell conſtit. 71.

non habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio, niſi in
a *certis caſibus alibi* a *annotatis. Non minor 25. annis, qui non poteſt verſari in iudicio ſine tutore, vel curatore; niſi de adipiſcenda, vel retinenda, vel recuperanda poſſeſſione agatur, tali namque caſu, etiam impubes ad agen-*
b *dum* b *admittitur, nec ſimiliter aliæ perſonæ inhabiles ad iudicia. Sicque vides, legem vtcunque generaliter lo-*
c *quentem recipere reſtrictionem ex habilitate,* c *&c.*
6 c Alieno. *Oſtendit olim non fuiſſe licitum alieno nomine vel litem inferre, vel ſuſcipere, niſi in certis quibuſdam caſibus hic expreſſis. Cuius rei argumento eſt illa lex 12. Tabul. quam Gellius lib. 20. c. 1. refert.*

d Pro populo. *Cum enim vniuerſi agere non poſſint, actorem, vel Syndicum pro populo conſtitui neceſſe eſt,*
d *itaque* d *Cicero, Sicilia tota, inquit, ſi vna voce loqueretur, hoc diceret. Quod auri, quod argenti, &c. quoniam id non poterat harum rerum actorem, quem idoneum eſſe arbitrata eſt, ipſa delegit.*
7 e Pro libertate. *Scilicet aſſerenda.* † *Eſt enim* aſſerere, *in libertatem vindicare. Vnde* aſſertores *dicebantur vindices alienæ libertatis. Aſſertores autem olim pro aſſe-*
e *renda libertate neceſſario interuenire* e *debebant, quoniam inter ſeruum & dominum non conſtabat iudicium.*
8 † *Hodie vetus* aſſertio *penitus per Iuſtinianum* f *ſub-*
f *lata eſt, conſtitutumque, vt ſi quis ex libertate ad ſeruitutem vocetur, vel per ſe, vel per aliam cauſam ſuam agere poſſit, ſin ex ſeruitute ad libertatem proclamet, ipſe cauſam ſuam liberalem agat, nec procuratorem dare poſſit.*
9 f Pro tutela. † *Pupillares enim cauſæ, quas tutor agit, verè alienæ ſunt, ſed tutor eas ex officio ſuo tanquam proprietas, procurare debet; Eum pupillus agere per ætatem non poſſit.*
10 g Lege Hoſtilia. † *Quam tulit A. Hoſtilius Conſul cum A. Attilio ab vrb. cond. 580. vt eorum nomine, qui Reip. cauſa abeſſent, aut ab hoſtibus capti, furti ageretur.*

h Quive in eorum. *Senſus eſt, eorum quoque pupillorum nomine olim agi potuiſſe, quorum tutores, vel Reipub. cauſa abſentes erant, vel capti ab hoſtibus. Nam captiuitas tutelis non finiebat, ſed tantum ſuſpendebat tutelam, propter ſpem reuertendi ab hoſtibus, vt alibi dictum eſt.*

i Sed quia. *Oſtendit antiquationem veteris iuris, & quam neceſſarium quandoque ſit, per alium in iudicio nos*
g *agere, atque excipere actionem poſſe.* g

K Impedimento. *Sed etſi nullum ſit impedimentum, ſed alias nolit actor vel reus per ſe in iudicio verſari, tamen regulariter alium conſtituere poteſt, qui ſuo nomine apud Iudicem vel agat, vel defendat: Idque propter vſũ,*
h *neceſſitatemque Reipub. inſtitutum eſſe* h *Vlpianus ſcribit.*

ADDITIONES.

a l. vix certis, 53. de iud.
b l. fi. C. qui leg. perſ. hab.
c l. vt gradatim, §. etſi, de mun. & hon. & a l. 1. C. de ſacroſan. eccle.
d Verri. 1.
e l. 1. de lib. homi exhib.
f l. 1. C. de aſſer. toll.
g l. 1. §. vſus, de proc. l. præſenti, C. de his qui ad eccl. conf.
h d. l. 1. de proc.

§. Procurator.

1 *Procurator nomen generale.*
2 *Procurator ad iudicia, varia habet nomina.*
3 *Excuſator.*
4 *Defenſor voluntarius.*
5 *Aduocatus.*
6 *Syndicus.*
7 Συνδικεῖν.
8 Συνηγορεῖν.
9 *Actor an a ſyndico differat.*
10 *Procurator propriè quis dicatur.*
11 *Mandatum procuratorium tria continere debet.*
12 *Qui poſſint cõſtitui procuratores ad iudicia, & qualiter.*
13 *Procurator an reuocari poſſit.*
14 *Ad procuratorem conſtituendum mandato opus eſt.*
15 *Procurator rei poteſt etiam reconuenire.*

a Procurator neque certis verbis, neque præſente ſemper aduerſario, imo plerunque eo ignorante conſtituitur. *b* Cuicunque enim c permiſeris rẽ agere defendere, is tuus procurator intelligitur.
1 a Procurator. † *Nomen procuratoris generale eſt, & omneis omnino comprehendit, qui aliquam adminiſtrationem rerum alienarum gerunt, quare ſub eo accipiuntur tam illi, quibus negocia extra iudicium gerenda, quã quibus cauſæ in iudicio agendæ mandantur. Sed hoc loco tantum agimus de procuratoribus iudicialibus, qui alio-*
a *rum vices in ſuſtinendis iudicijs gerunt, de alijs ſuo loco a*
2 *alibi nonnihil dictum eſt.* † *Sortitur autem procurator iudicij cauſa conſtitutus aliud atque aliud nomen, pro diuerſitate rerum, quæ illi committuntur, eorumque reſpectu, a*
3 *quibus conſtitutus eſt.* † *Nam ſi quis aliquem ad iudicem mittat abſentiæ ſuæ excuſandæ cauſa, is dicitur* excuſator. *Et talis procurator, abſque mandato miſſus, non differt a nuncio, quamuis alioqui magnum ſit diſcrimen*
b *inter procuratorem &* b *nuncium.* † *Si vero quis non*
4 *rogatus & abſque mandato alicuius defenſionem in iu-*
c *dicio ſuſcipiat, is* defenſor voluntarius c *dicitur. Non-*
d *nunquam & Aduocatus* d *dicitur defenſor,* † *tametſi*
5 aduocatus *propriè is ſit, qui præſentis cauſam ſuo patrocinio tuetur, & procurator atque defenſor, qui abſentium*
6 *vicem ſuſtinet.* † *Quod ſi quis alicuius ciuitatis, vniuerſitatis, aut collegij cauſam procuret, ille vocatur* ſyndicus: *non quaſi ſingulorum cauſas dicens, vt Accurſius, & ſui ſequaces falſo comminiſcuntur, ſed quaſi publico*
e *iuri, cauſiſque communiter defendendis deditus,* e † *a*
7 *Græco verbo* συνδικεῖν, *quod idem eſt,* † *quod* συνηγορεῖν,
8 *ideſt, patrocinari ſeu defendere. Quemadmodum apud Demoſthenem in oratione pro Creſiphonte Ariſtides dicitur eſſe creatus ſyndicus ab Athenienſibus, vt communi cauſa Græciæ Athenienſium nomine, patrocinaretur.*
f *Huic Iuriſconſultus alibi* συνδίκους, *defenſores, non incom-*
g *modè vocat. Item ſæpius dicitur* g *actor:* † *quam-*
9 *uis actor non ſemper, ſicut ſyndicus, plurium ſimul procurator ſit, ſed aliquando etiam a ſingulis, ſicut pro-*
h *curator conſtitui* h *poſſit. Quare* i *Accurſius ali-*
i *bi ita quoque diſtingui actorem a ſyndico vult, licet aliquoties in legibus alter ſub alterius appellatione accipiatur, vt dicat, actorem conſtitui a collegio ad certam & præſentem cauſam agendam ſyndicum vero ad*

omnes

ADDITIONES.

a Supra, de mand.
b gl. l. multum, C. ſi quis alte. vel ſi, ſub al. no.
c gl. l. minor, 51. de proc.
d c. venerabilis, de elec.
e Ferra. hic, Alc. lib. 1. parerg. c. 5.
f l. munerum, §. defenſores, de mun. & hon. & ibi Bud.
g l. item eorum, 6 quod cuiuſque vni. no.
h Supra de curat. in fin.
i In l. 1. quod cuiuſque vni nom.

by Google

omnes tam præſentes quam futuras collegij cauſas de-
10 *fendendas.* † *Porro* procurator, *inquit* a *Ulpianus,*
a is dicitur, qui aliena negotia mandatu domini admi-
b niſtrat, *quam autem vim habeãt ſingula verba,* b *Ac-*
11 *curſius ſatis declarat.* † *In ipſo verò mandato, quo conſti-*
tui debet procurator, tria requiruntur, nempe nomen con-
ſtituentis & conſtituti, mentio cauſæ commiſſæ in genere
vel in ſpecie, & quod conſtituens ratum habere velit,
12 *quod cum procuratore actum ſit.* † *Poſſunt autem tali*
mandato conſtitui procuratores omnes illi, qui ad poſtu-
landum pro alijs admittuntur, ſiue ſint patres, ſiue filij-
familiarum, modo nõ ſint minores viginti quinque annis,
nec de crimine accuſati. Neque porrò refert, an præſenti,
c *vel abſenti, aut quibus verbis alicui tale mandatũ* c *da*
tum ſit, modo conſtet de domini mandantis voluntate.
d *Inuitus tamen quis procurator conſtitui non* d *poteſt,*
niſi dominus eo conſentiente iudicatum ſolui pro eo pro-
e *miſerit; nam tunc cogitur iudicium* e *ſuſcipere.* † *Porro*
13 *ſemel conſtitutus procurator ante litis quidem conſtitu-*
tionem reuocari facile poteſt, ſed poſtea minimè, niſi cau-
f *ſa aliqua iuſta & legitima* f *ſubſit.*
b Cuicunque enim. *Qui ſcilicet alioqui ſit idoneus ad*
procurationis officium: quemadmodum multi ex varijs
cauſis procuratores eſſe non poſſunt, quos Accurſius hic
recenſet: ſed quicunq; ſpecialiter non prohibentur admit-
g *ti* g *poſſunt.*
14 c Permiſeris. *Id eſt, commiſeris atq; mandaueris:* † *ne-*
que enim qualiſcunq; patientia ſufficit, ſed mandato opus
eſt, deque eo conſtare oportet. Niſi enim procurator man-
datum exhibeat apud tribunal, vel alia monumenta,
quibus pateat, ipſum voluntate actoris comparere, non
h *admittitur, vtcunque de rato cauere* h *ſit paratus. Fal-*
lit tamen hoc in perſona neceſſitudine coniuncta, quæ etiã
ſine mandato cum ſola ſatiſdatione pro actore auditur,
i *quales ſunt, parentes, liberi, & a latere* i *fratres.* † *Ca-*
15 *terùm is, cui reus negotium commiſit, non modò defende*
re, ſed etiam reconuenire poteſt, & ſi mandatum non ha-
beat, ſatiſdando admittitur.

ADDITIONES.

a l.1.de procu.
b Gloſſ.ibid.
c l.1.in fi.& 7.ll.ſeq hoc tit.
d l.inuitus, C.eodem.
e l.filiusfa.8.in fi.cum 7.prox.ſeq.d.tit.ff.
f Quæ autem ſint hæ, vide in l.ante litem, 16.& ſeq.vſque ad l.omnium, 37.hoc tit.& l.procuratoribus.C. eod. & c.2. d tit.lib.6.
g l.inuitus, §.1 de procu.
h Glo.& Doct.in l.ſi pupilli, 6.ff.de neg.geſt.
i l.Pomp.40.& l.ſed hæ perſonæ, 35.hoc tit.
K §.ſi verum, infra de ſatiſda.c.conſtitutis, de proc.

§. Tutores.

1 *Huius §.inſinuatio aliunde petenda.*

Tutores & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro expoſitum eſt.

2 † *De tutoribus conſtituendis vel a parente in* a *te-*
a *ſtamento vel a* b *lege, vel denique a* c *iudice, item* d
b *& de curatoribus, abundè ſupra libro* 1.*dictum eſt, quò ſe-*
c *ſe refert Imperator: itaque nec nos ſuperuacanea repeti-*
d *tione vtemur.*

ADDITIONES.

a Supra, qui teſt.tut.da.poſ.
b De leg.ag.tut.& ii.ſeq.ſupra.
c De Atti tut.ſupra.
d De curat ſupra.

DE SATISDATIONIBVS.
Tit. XI.

1 *Continuatio tituli ad præcedentes.*
2 *Satiſdationes ſub actionis appellatione continentur.*
3 *Satiſdare quid.*
4 *Satiſdare & cauere, differunt.*
5 *Iuratoria cautio quando admittatur.*
6.7 *Satiſdationes aliæ iudiciales, aliæ extra iudiciales.*
8 *De iudicialibus hoc titulo tantum agi.*

1 a Quoniam † *ſatiſdationes exigi præſtarique in iudicio*
ſolent ab ijs, qui ad ſuſcipiendas lites conſtituuntur (ta-
metſi aliquoties etiam ab agentibus nomine proprio) ideo
iuſto ordine poſt tractationem eorum, per quos agere poſ-
2 *ſumus, tit. De ſatiſdationibus ſubiungitur.* † *quæ & ipſæ*
a *actionis appellatione* a *continentur.* † *eſt autem ſatiſda-*
3 *re aliud nihil, quam aduerſarium ſuum ſecurum facere*
de eo, quod in iudicium venit, vt in quemlibet iudicij euen
tum litigantes habeant, vnde conſequi id poſſint, quod ip-
b *ſis ex lite iure deberi pronunciatum* b *ſit. Redduntur*
autem homines ſecuri aut datis pignoribus, aut fideiuſſo-
c *ribus, aut nuda ſtipulatione, aut* c *iureiurando.* † *At-*
4 *que illi quidem, qui datis fideiuſſoribus, aut pignoribus ali*
cui cauerunt, propriè dicuntur ſatiſdediſſe, illi verò, quo-
rum nuda ſtipulatio loco ſatiſdationis accepta eſt, dicun-
d *tur* d *caviſſe. Generali tamen ſignificatione, etiam ſub*
verbo ſatiſdationis, interdum cautio ſtipulatione e *acci-*
5 *pitur.* † *Ad cauendum autem per iuramentum nemo ad-*
e *mittitur, niſi pignora aut fideiuſſores dare non poſſit.*
Nam illud ſe non poſſe, iureiurando teſtari cogitur, ac
perinde iureiurando promittere, quod præſtaturus ſit ea,
f *quæ ab aduerſario eius ad ſatiſdandum illi* f *exiguntur.*
Et quia talis ſatiſdatio ſit per iuramentum, dicitur ea iu-
ratoria cautio, tanquam certa ſpecies cautionum, quæ
6 *alioqui per ſtipulationem aut repromiſſionem fiunt.* † *Di-*
cuntur autem ſatiſdationes aliæ iudiciales; *quæ ſcilicet*
ad expeditionem iudiciorum pertinẽt, vt extra periculum
iudiciorum exercendorum ſimus: quales ſunt, iudicio ſiſti,
7 *iudicatum ſolui, rem ratam haberi.* † Aliæ extra iudicia-
les, quæ extra iudiciũ alijs negotijs deſeruiunt ad fugien-
da pericula, vt ſunt, De damno infecto, De ſequeſtrande
re mobili exiſtente apud perſonam, de qua ſuſpicio eſt, ne
cum re aufugiat, item quæ exigitur ab eo, cui legatus eſt
vſusfructus, vt vtatur, fruatur, ſalua rerum ſubſtantia.
Hoc autem tractatu de iudicialibus tantum ſatiſdationi-
bus diſputatio eſt.

ADDITIONES.

a l.pecuniæ verbum, 178.de verb.ſi.& l actiones 7.de act.& oblig.
b l.1.qui ſatiſd cog.
c gl.in l.1.ver.fideiuſſores, qui ſatiſd.cog.
d l.ſancimus C de verb.ſigo.
e l.ſatiſdationis.61.de ver.ſign.
f Auth.generaliter.§ autem C.de epiſc & cle.

Princip.tit.

1 *Iure veteri conuentus in rem actione, ſatiſdabat iudicatum ſolui.*
2 *Satiſdatio, Iudicatum ſolui, tres clauſulas continet.*
3 *Fideiuſſor id tantum præſtat, quod iudicatum eſt ex cauſa principali.*
4 *Agens in rem actione, an olim ſatiſdare tenebatur.*

5 Olim

5 *Olim tutores, & curatores ſatiſdabant ad inſtar procuratoris; hodie ſecus eſt.*
6 *Quid veteres obſeruarint in perſonali actione circa modum ſatiſdationum.*

Satiſdationum modus alius Antiquitati placuit; Alium Nouitas per vſum amplexa eſt. Olim enim ſi
a In rem agebatur, ſatiſdare poſſeſſor cõpellabatur, vt ſi victus eſſet, nec rem iſtam reſtitueret, nec litis æſtimationem *b* poteſtas eſſet petitori, aut cum eo *c* agendi, aut cum fideiuſſoribus eius, quæ ſatiſdatio appellatur, *d* IVDICATVM SOLVI. Vnde autem ſic appelletur, facile eſt intelligere. Nãque ſtipulabatur quis, vt ſolueretur ſibi, *e* quod fuiſſet iudicatũ. Multò magis is, qui in rem actione conueniebatur, ſatiſdare, *f* cogebatur, ſi *g* alieno nomine iudicium accipiebat. *h* Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator vero ſatiſdare iubebatur *i* REM RATAM DOMINVM HABITVRVM. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. *K* Tutores verò, & curatores eodem modo, quo & procuratores, ſatiſdare debere, *l* verba edicti faciebant, ſed aliquando his agentibus, ſatiſdatio *m* remittebatur. Hæc ita erant, ſi in rem agebatur. *n* Si vero in perſonã, ab actoris quidem parte eadem obtinebãt, quæ diximus in actione, qua in rem agitur, ab eius vero parte, cum quo agitur, ſi quidem alieno nomine aliquis inueniret, *o* omnimodo ſatiſdaret, *p* quia nemo defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quod ſi proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in perſonam, IVDICATVM SOLVI ſatiſdare non cogebatur.

1 In hoc *principio ius antiquum præmittitur, † quo iure conuentus reali actione ſuo, vel alieno nomine, ex legitima cauſa ſuſpicionis præſtabat cautionem de ſoluendo id, quod fuerit iudicatũ, & tum ſi obtinebat actor ſnĩam, concedebatur ipſi ex ea cautione actio aduerſus eum, qui pro reo promiſerat, vel aduerſus ipſum reũ promittẽtem.*
a In rem agebatur. *Inſtituebatur realis actio.*
b Poteſtas eſſet. *Eſſet in ipſius petitoris ſiue actoris arbitrio, & electione.*
c Agendi. *Videlicet, actione iudicati, quæ pertinet ad executionem ſententiæ.*
2 *d* Iudicatum ſolui.† *Et hæc ſatiſdatio* Iudicatum ſol-
a ui, *tres clauſulas in vnum collectas* a *habet: de re indicata, de re defendenda, & de dolo malo. Vnde qui ſtipulatur.* Iudicatum ſolui, *is hæc tria ſimul cenſetur ſtipulari, vt*
b *tamen ſemel duntaxat exigere poſſit aduerſus* b *eundẽ.*
e Quod fuiſſet iudicatum. *Subaudi, ex cauſa principa-*
3 *li. † nam ſi quid vltra id acceſſiſſet ex contumacia, vel inficiatione rei conuenti, id non pertinebat ad hanc ſatiſda-*
c *tionem, & iniquum foret, id præſtare* c *fideiuſſorem.*
d *f* Cogebatur. *Non ſolũ de indicato, ſed etiam* d *de rato.*
g Alieno nomine. *Nemo enim rei alienæ defenſor ido-*
e *neus eſt, ſine* e *ſatiſdatione.*
h Ipſe autem. *Dictum eſt, quid Antiquitas in reo conuento in rem actione obſeruarit: nunc quid in actore realẽ*
4 *actionem inſtituente obtinuerit, ſubijcitur. † Et is, ſi quidem ſuo nomine agebat, non tenebatur ſatiſdationem præſtare, ſi verò ſuſtinebat iudicium nomine alieno, ſatiſdabat dominum ſuum rem ratam habiturum, hoc eſt, comprobaturum ea, quæ procurator eius nomine fecerit.*
i Rem rat. hab. *Ideſt, Dominum probaturum, quæ procurator fecerat.*
5 *K* Tutores. † *Olim ergo tutores, & curatores ſatiſdabant ad ſimilitudinem procuratoris de iudicato ſoluendo, ſi conuenti erant in rem actione, ſin ipſi agebant, de ratum habendo, niſi fuiſſent teſtamentarij, vel datiui, qui ad hanc cautionem non adſtringebantur, hodie vero neutram*
f *ſatiſdationem præſtare tenentur, quia loco domini* f *ſunt.*
g *l* Verba edicti. *Huius edicti verba* g *ſub tit. Pandect. de procurat. ſic referuntur. Cuius nomine quis actionem dari ſibi poſtulabit, is eum viri boni arbitratu defendat, & ei, quo nomine ageret, id ratum habere eum, ad quem eas pertinet, boni viri arbitratu ſatiſdet.*
m Remittebatur. *Cum. ſ. omnino conſtabat, eos tutores eſſe, vel curatores, vt Theoph. rectè interpretatur.*
6 *n* Si vero. † *Quid in perſonali olim actione veteres obſeruarint circa ſatiſdationum modum, Imper. hic pluribus attexit. Breuiter, eadem obſeruabantur in perſonali actione, quæ in reali, tam ab actoris, quam rei conuenti parte, eo ſolo excepto, quod conuentus nomine proprio perſonali*
h *actione, ad nullam ſatiſdationem* h *obligabatur.*
o Omnimodo. *Ideſt, nulla adhibita diſtinctione.*
i *p* Quia nemo. *Hæc iuris veteris regula (cuius etiam* i *Caius alibi meminit) adhuc hodie in eo ſatiſdandi modo, quem Iuſtinianus de nouo introduxit, obſeruatur, quem-*
K *admodum* K *infra mox ſubijcitur, vbi nos commodius eandem regulam quoque explicabimus.*

ADDITIONES.

a l. iudicatum, §. 1 ff. iud. ſol.
b l. cum quærebatur, 13. eo. tit.
c l. vlt. de fideiuſ.
d l. Pomp. 40. §. ſed & is qui, de proc.
e . . . . .
f gl. in d. §. eadem obſeruando, inf. eod.
g l. ſeruum, 33. §. 1. de proc.
h vide l. hæc autem, §. vl. qui ex cau. in poſ. & l. ſi procu. 28. de proc. Ang. & Fab. hic.
i l. qui proprio, 46. §. qui aliarum, de procur.
K §. ſi vero infra, hoc tit.

---

§. Sed hodie.

1 *Iuſtiniani conſtitutio circa ſatiſdandi modum.*
2 *An ab actore hodie aliqua ſatiſdatio exigatur.*
3 *Cautio, Iudicio ſiſti, non afficit hæredem.*
4 *Cautioni iudicio ſiſti, quando dicatur ſatisfieri.*
5 *Iuratoria cautio quando ſufficiat.*
6 *Quandoque nuda promiſſio recipitur.*
7 *Nuda promiſſio quomodo hic accipiatur.*
8 *Satiſdatio quando ſit neceſſaria.*
9 *Fideiuſſores vt cenſeantur idonei, quæ requirantur.*

Sed hodie hæc aliter obſeruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitur, ſiue perſonali ſuo nomine, nullam ſatiſdationem *a* pro litis æſtimatione dare compellitur, ſed *b* pro ſua tantum perſona, *c* quod in iudicio permaneat vſque ad terminum litis, vel *d* committitur ſuæ promiſſioni *e* cum iureiurando, quam iuratoriam cautionem vocant, *f* vel nudam promiſſionem, *g* vel ſatiſdationem (*h* pro qualitate perſonæ ſuæ) dare compellitur.

1 Iuris noui † *conſtitutionem Iuſtinianus conſequenter enarrat. Hodie enim ſiue quis in rem, ſiue in perſonam conuentus ſit, non ſatiſdat iudicatum ſolui, ſed tantummodo cauet, ſe permanſurũ in iudicio, dum lis peragatur, idque vel nuda promiſſione, vel iuratoria cautione, vel fi-*

a *deiuſſoria, pro ſua* a *qualitate.* † *Sed nunquid contra*
2 *ab actore quoque exigitur hodie aliqua ſatiſdatio? Et po-*
teſt iudex non acceptare libellum ab actore oblatum, niſi
caueat, quod per ſe, vel procuratorem ſuum proſecuturus
cauſam vſque ad finem litis, & ſi fortè cauſa cadat, quod
b *decimam partem rei in libello petitæ ſoluturus ſit* b *reo.*
Deinde permiſſum quoque eſt reo, vt oblatum libellum
actionis non recipiat, niſi actor ei ſatiſdet, quod ſi intra bi-
meſtre tempus, litem non conteſtetur, in duplo reſarturus
c *ſit ei damnum quod ex temere mota ab eo lite,* c *tulerit.*
Verum, quæ eſt hominum in conſeruandis bonis & hone-
ſtis rebus hodie negligentia fecit, vt nihil horum nunc in
foro ſeruetur.

a Pro litis æſtimatione. *Quod continetur.* Iudicatum
ſolui *ſatiſdatione, quæ olim ab eo, rem poſſidebat, non exi*
gebatur, ſed ab eo qui in perſonam conueniebatur.

3 b Pro ſua tantum perſona † *Neque.n. hæredum per-*
ſonas afficit talis cautio, quia permanere in iudicio vſque
ad finem cauſæ, eſt factum cohærens perſonæ, ergo cum ea
d *extinguitur.* d *Veruntamen ſuccedentes in ius defuncti*
tenebuntur ex integro ſatiſdare, quemadmodum ſi vitio-
ſe cautum fuiſſet, aut ſi pendente lite inſignis calamitas,
vel magna inopia accidiſſet fideiuſſoribus.

4 c Quod in iudicio permaneat. † *Continet hæc cautio*
plus quam illa Iudicio ſiſti, *cui ſatis ſit, ſi exhibeatur in*
iudicio ſiſtendus licet non permaneat ad terminum, id
e *eſt, finem, & exitum litis.* e *Eſt enim terminus litis,*
quo finem accipit controuerſia per ſententiam iudicis.

5 d Committitur ſuæ promiſſioni. † *Quod tum fit, quã*
do reus non poſſidet immobilia, iuratoq; aſſerit, ſe non poſ
ſe fideiuſſores inuenire, fortè propter inopiam, quia tum iu
ratoria cautio recipitur. Sed & vbi quis poſſidet immobi
lia, quæ periculum fugæ tollunt, non cogitur ſatiſdare, ſed
f *ſtatur ſuæ ſubſtantiæ, & iuratoriæ* f *cautioni.*

e Cum iureiurando. *Iurando nempè in iudicio ſe per-*
manſurum, nec inde diſceſſurum, iuxta Theophil. hic.

6 f Vel nudam promiſſionem. † *Quæ recipitur a poſſi-*
dente immobilia, ſi videatur ipſius fidei, ac virtuti non
minus tribuendum, quam iureiurando, veluti ſi quis eſſet
conſtitutus in publica aliqua dignitate, qui non temere
compellendus eſt ad religionem iuſiurandi, quaſi de eius
7 *fide, quæ publicè probata ſit, dubitetur.* † *Eſt autem hic*
nuda promiſſio, quæ nec iuſiurandum habet, nec ſatiſda-
g *tionem, habet tamen generalem* g *quandam bonorum*
obligationem.

8 g Vel ſatiſdationem. † *Quam reſtat non poſſidens im*
mobilia, vel poſſidens quidem immobilia, ſed non ſufficien
h *tia quantitati petitæ, datis ſcilicet* h *pignoribus, aut fi-*
9 *deiuſſoribus idoneis.* † *Fideiuſſores enim ad hanc ſatiſda-*
tionem requiruntur pro rei qualitate locupletes. Idque
potiſſimum in tribus conſiſtit, primum in facultatibus,
i *deinde* i *conueniendi facilitate, ne habeant præſcriptio-*
nem fori, denique ſi reus ſit neceſſarius, & ſanguine con-
iunctus actori.

h Pro qualitate perſonæ. *Vel propter dignitatem, vel*
propter obſequium, vt ſi patronus, aut parens in ius voca
tur, prout æquitas iudicantem monebit.

ADDITIONES.

a l.2.3.& 4.ff.in ius vo.vt eant.&c.
b auth generaliter, C.de epiſ.& cler.
c Aut libellum, C.de lit.conteſta.
d l.quoties.8.l de dle.6.§.ſi ſeruus,& l.ſi ab arbitrio. 10. Qui ſatiſdat. cog.
e d.l.Egui.hic.
f l.ſciendum, 15.qui ſatiſdat.cog.
g l.filio, vt leg.nom caue.
h Gloſſ.hic.
i l.1.in ius voc. vt eant.l.2. & l. ſi fideiuſſor.7. in pr. qui ſatiſd cog

§. Sin autem.

1 *Argumentum ſiue ſumma huius §.*
2 *Procurator agere volens, vel mandatum proferre, vel de rato ſatiſdare tenetur.*
3 *Procurator ſine mandato non auditur, etiam de rato ſatiſdare volens.*
4 *Procurator non tenetur cauere de Rato, ſi conſtet eum habere mandatum.*
5 *Mandatum quando dicatur inſinuari actis.*
6 *Procurator poteſt etiam per abſentem conſtitui.*
7 *Cautio, Rem ratam haberi, quid contineat.*
8 *Oeconomi, Orphanotrophi, brephotrophi, qui ſint.*
9 *Orphanotrophium, xenodochium.*
10 *Brephotrophium.*
11 *Apocriſiarij qui, & vnde dicti.*
12 *Adminiſtratores rerum alienarũ quando non ſatiſdant.*
13 *Procurator ad iudicia non poteſt a tutore conſtitui, ante litem conteſtatam; ſecus poſt.*
14 *Procurator rei conuenti omnimodo ſatiſdare debet.*
15 *Stipulatio indicatum ſolui, tres clauſulas habet.*
16 *Stipulatio Iudicatum ſolui, an ad hæredes tranſeat? per diſtinctionem explicatur.*
17 *Appellatio facta a reo principali liberat fideiuſſorem.*

Sin autem a per procuratorem lis vel *b* infertur
c vel ſuſcipitur, *d* in actoris quidem perſona ſi non,
mandatum *e* actis inſinuatum eſt, *f* vel præſens do-
minus litis in iudicio procuratoris ſui perſonam cõ-
firmauerit, g ratam rem dominum habiturum, ſa-
tiſdationem procurator dare compellitur, eadem ob
ſeruando, & ſi tutor, vel curator, *h* vel aliæ tales per
ſonæ, quæ alienarum rerum gubernationem recepe-
runt, litem quibuſdam *i* per alium inferunt. *K* Si
vero aliquis conuenitur, ſi quidem præſens procura-
torem dare paratus eſt; poteſt, vel ipſe in iudiciũ ve-
nire, & ſui procuratoris perſonam per IVDICA-
TVM SOLVI ſatiſdationem ſolenni ſtipulatio
ne firmare; vel extra iudicium ſatiſdationem expone
re, & per quam ipſe ſui procuratoris fideiuſſor exi-
ſtat pro omnibus iudicatũ ſolui *l* ſatiſdationis clau-
ſulis; vbi & de hypotheca ſuarum rerum conuenire
compellitur; ſiue in iudicio promiſerit, ſiue extra iu-
dicium cauerit: vt tam ipſe *m* quam hæredes eius
obligentur: alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione pro-
pter perſonam *n* ipſius *o* exponenda, quod tempo
re ſententiæ recitandæ *p* in iudicium veniet: vel ſi
non venerit omnia dabit fideiuſſor, quæ in condem-
natione continentur: niſi fuerit *q* prouocatum.

1 † Differentiam *ſubiungit Imperator, quæ etiam olim*
fuit inter eum, qui ſuo, & eum qui alieno agit nomine,
2 *itemque inter eum qui agit, & eum qui defendit.* † *Et*
ex huius §. initio diſcendendum, quod procurator agens,
niſi vel mandatum, vel præſentis Domini autoritatem ha
* *beat, de rato ſatiſdare cogatur.* * *Itaque* a *Vlpianus*
a *ait*, eum qui alieno nomine agit, quamcunque actio
nem intendat, cauere debere, id ratum habiturum
eum, ad quem ea res pertinebit.

a Per

ADDITIONES.

a l.1.C.de procu.& l.1.C.de ſatiſd.
b l.non ſolum, 34.§.1.de procur.

a Per procuratorem. Prætendentem. ſ. aliquod domini
mandatum, eoque nitentem, quod tamen propter aliquas
ſuſcipiones metuimus, non eſſe profectum a domino litis,
3 aut alioqui eſſe non mentitum, & non ritè factum. † Nã
ſi euidenter conſtat, eum non habere mandatum, non au-
ditur, etiamſi ſatiſdare de rato velit, niſi forte coniuncta
* eſſet perſona, quæ ſine mandato * admittitur, † ſicut nec
4 exigit ab eo hæc ſatiſdatio poteſt, cum certum eſt, eum ha
bere mandatum.
b Infertur. Ex parte actoris agendo ſcilicet alieno nomi
ne & periculo.
c Vel ſuſcipitur. Subaudi defendendo ex parte rei.
d In actoris quidem perſona. Id eſt, ſi ex parte actoris
procurator interueniat.
5 e Actis inſinuatum. † Actis autem inſinuari dicitur,
quando coram iudice pro tribunali ſedente exhibetur man
datum, ac demonſtratur.
6 f Vel præſens. Idem eſt, etſi abſens litis ſuæ ſignificet
vel iudici vel aduerſario, quem aduerſus ipſum procura-
a torem, & quæ in cauſa a conſtituerit, ratumque ſe habi-
turum, quod cum eo actum ſit.
7 g Ratam rem dominium hab. Debet autem dominus
habere ratum per hanc cautionem omne illud, quod coge
retur ratum habere, ſi ſui ipſius præſentiam in iudicio fe-
b ciſſet, ad aliud autem ſe non extendit hæc b cautio.
h Vel aliæ tales perſonæ. Quales ſunt patres, in rebus
c aduentitijs c filiorum: † Oeconomi d quibus manda-
8 ta eſt cura rerum eccleſiaſticarum, item actores vel ſyn-
d dici, & orphanotrophi, & brephotrophi, qui curam or-
phanotrophij, brephotrophijque habent, & apocriſiarij,
e & magiſtratus nomine e municipij. † Orphanotro-
9 phij f domus eſt, in qua nutriuntur orphani, i. e. liberi
f patre priuati; ἀπὸ τοῦ τρέφειν καὶ ὀρφανός. id eſt, nutrio, &
pupillus, ſicut xenodochium, in qua peregrini, & hoſpi-
tes accipiuntur; Hoſpitale hodie dictum, ἀπὸ τοῦ δέχομαι
10 ſuſcipio, & ξένος. hoſpes. † Brephotrophium vero locus
g dicitur, vbi infantes expoſiti publicè g aluntur: Ein
fundelhauſz: nam βρέφος. infans, τροφὴ alimentum dici-
11 tur. † Cæterum Apocriſiarij, ab ἀποκρίνομαι, quod re-
ſpondeo ſignificat, dicebantur velut reſponſales, & locum
tenentes epiſcoporum, vt res Eccleſiæ gubernarent, nego-
h tia ſingulorum, h audirent, referrentque ad Epiſcopos.
12 † Prædicti tamen rerum alienarum adminiſtratores ſa-
tiſdare non tenentur, ſi conſtet de adminiſtratione ſuſcepta
i publicè: i quaſi domini ſunt.
i Per alium. Actorem ſcilicet, aut geſtorem alieni ne-
gocij, nam de procuratore ad iudicia hoc non debet acci-
13 pi: † Neque enim is poteſt a tutore conſtitui ante litem
K K conteſtatam, ſed poſt acceptum iudicium poteſt.
14 K Si vero aliquis. † Procurator rei conuenti omnimo-
do ſatiſdare debet, ſiue præſens ſit dominus, ſiue abſens;
& ſiquidem præſens fuerit, poteſt ipſe ſui procuratoris
quaſi fideiuſſor hac in re præſtanda fieri, vel facta ſtipu-
latione in iudicio, vel extra, ſuas poſſeſſiones eo nomine
obligare, vt ſint loco hypothecæ.
15 l Satiſdationis clauſulis. † Habet enim Iudicatum
l ſolui ſtipulatio tres clauſulas in vnum collectas; l de
re iudicata, de re defendenda, & de dolo malo, hoc eſt,
procuratorem in iudicio permanſurum, & ad litis finem
litigaturum, quod iudicatum erit, ſoluturum, nec defenden-
m do dolo malo vſurum. Et prædicta verba m Vlpianus
alibi explicat. In hac ſtipulatione, inquit, quia plures
cauſæ ſunt vna quantitate concluſæ, ſi committatur
ſtatim ſtipulatio ex vno caſu, amplius ex alio com-
mitti non poteſt. Ecce ergo, qui ſtipulatur iudicatum
ſolui, is tria cenſetur ſtipulari; n vt tamen ſemel dun-
taxat exigere poſſit aduerſus eundem.
16 m Quam hæredes eius † Stipulatio enim Iudica-
tum ſolui hanc naturam habet, vt ad hæredes tranſeat,
inquit Accurſius, Quod rectè accipias, ſic diſtinguen-
dum eſt. Ex cautione Iudicatum ſolui primæ clauſulæ
de re iudicata tenentur fideiuſſores defuncti ſoluere id,
quod iudicatum fuerit, modo tamen principalis ſit con-
o demnatus ante o mortem. Quantum vero ad ſecundam
clauſulam, videlicet de re defendenda, tenentur & fide-
iuſſores, & hæredes defuncti, non quod fideiuſſoribus in-
cumbat onus defendendæ litis cœptæ (quoniam ſi nemo
p defendat commiſſa ſtipulatione, tenebuntur ad id, quod p
intereſt.) Sed ſi ad redimendas maiores moleſtias officio
pietatis ducti voluerint, poſſunt quidem defendendo effi-
cere, ne committatur ſtipulatio, vt tamen in ſolidum de-
q fendat cum ſatiſdatione, q ſicut quilibet extraneus.
quod ſi plures fideiuſſerint, & vnus ob rem non defenſam
conuentus ſit, deinde res defendatur lata pro actore ſen-
tentia, poteſt cum alio agi ob rem iudicatam. Idem in
r pluribus r hæredibus. Denique ex tertia clauſula, de
dolo malo, hæres tenebitur, ſicut & de proprio. Attamen
refert, vtrum in cautione Iudicatum ſolui, dolum ma-
lum abeſſe, abfuturumque promiſerit, vt tunc intelligan-
tur de dolo promiſſoris tantum hæredes teneri. De ſuo
enim conueniri, non eſt dubium. An vero adiectum ſit, Si
huiuſmodi rei dolus malus non abierit, quanti ea
res eſt, dare ſpondes? Nam hoc caſu etiam dolus extra-
ſ nei obligat promiſſorem, ſ hæredeſque eius.
n Ipſius. Domini ſcilicet.
o Exponenda. Nempe per ipſum procuratorem: Baro
per ipſum Dominum ſubaudit.
p In iudicium veniet. Ipſe ſcilicet reus principalis.
t q Prouocatum. Ab ipſo reo t principali; † ea enim
17 appellatio liberat fideiuſſorem. Quod ſi ipſe fideiuſſor
prouocet, nequaquam eo nomine liberabitur, ſed potius
cenſebitur ſeſe ſubijcere nouæ litis periculo, ſuamque pro-
rogaſſe obligationem, ad ſententiam iudicis appellatio-
u nis, u quem ibi elegit.

ADDITIONES.

* l. ſed & hæc 13. l. Pomp. 40. § vlt. de procur. l. exigendi. C. eo.
a l. ſi procuratorem, 95. de procu.
b l. non diſtinguemus, 32. §. an & ſatiſd. de arb. Bar. in l. qui alieno, de procu.
c l. 1. C. de bon mater.
d l. omnes, §. hoc nihilominus, C. de epiſc. & cler.
e l. 2. §. 1. C. de iureiur. prop cal. præſt.
f Extat tit. in C. de orphano.
g l. illud, 19. & l. vt inter 23. C. de ſac. ſan. eccl.
h Nouel. quo opor. epiſc. §. ſi vero metropolitanus, & §. propterea ſancimus.
i l. qui fundum, pro empt.
K l. neque tutor, C. de procur.
l l. iudicatum 6. ff iud ſolui.
m l. iam tamen fideiuſſore, 5. hoc tit.
n l. cum quærebatur, 13. iud. ſolui.
o l. ſiue vero, in princ. qui ſatiſda. cog.
p d. l. iam tamen, §. vnus, § nunc videamus, & §. in hac ſtipulatione, ff iud. ſolui.
q d. l. iam tamen, §. ſi ex fideiuſſoribus, & l. ex clauſula, ff. e. tit.
r l. vlt. iud. ſolu.
ſ l. nouiſſima clauſula, iud. ſolui.
t Faber hic nu. 3.
u Bald. hic.

§. Si verò reus.

1 *Hoc §. de abſentis rei procuratore agi.*
2 *Defenſor non admittitur, ſine cautione Iudicatum ſolui.*
3 *Quando id non procedat.*
4 *In actione reali quid cauere defenſor debeat.*
5 *Tutor defenſurus pupillum, non tenetur ſatiſdare.*
6 *Vſus eſt rerum magiſter.*

a Si verò reus præſtò ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem eius ſubire, *b* nulla differentia inter actiones in rem vel perſonales introducenda, poteſt hoc facere: ita tamen, vt ſatiſdationẽ iudicatum ſolui pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim, ſecundum veterem regulam, (vt iam dictum eſt) *c* alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur. Quæ omnia apertiùs & perfectiùs *d* a cotidiano iudiciorum vſu in ipſis rerum documentis apparent.

a Si verò. *Supra de procuratore actor is dixit, qui aliquod*
1 *prætexit mãdatum:† nunc de abſentis rei defenſore agit,*
qui vltrò ſeſe liti ingerit. Poteſt enim quilibet ſe ad de-
fendendum reum abſentem vltro offerre, ſiue in rem ſit
conuentus, ſiue in perſonam, qui voluntarius ſiue ſponta-
2 *neus defenſor dicitur. † Non tamen aliter admittetur,*
niſi ſatisdationem præſtet, Iudicatum ſolui, *idque pro-*
pter veterem iuris regulam, quæ dicitur, neminem alie-
a *næ rei, ideſt, litis defenſorem idoneum ſine ſatiſdatione* a
3 *intelligi.† Quod procedit, etiam ſi is, qui defenſionem ab*
b *ſentis ſuſcepit, eſſet filius aut* b *pater. Et quemadmodũ*
c *hic non prodeſt neceſſitudo, ita nec* c *mandatum, nec*
d *etiã multa poſſeſſio bonorum* d *immobilium. Si tamen*
actor negligat a defenſore ſatiſdationem exigere, conſta-
bit cum eo iudicium etiam ſine ſatiſdatione.
b Nulla differentia. *Nulla quidem eſt inter eas diffe-*
rentia, quia in vtriſque pariter admittatur idoneus defen-
4 *ſor, † in actione tamen reali non ſatis videtur idoneus de-*
fenſor, niſi caueat, non modò de ſoluendo id, quod fuerit
e *iudicatum, ſed & de damnis, vbi ſuccubuiſſet,* e *reſar-*
ciendis.
c Alienæ. *Hoc eſt, prorſus extraneæ, & cuius ne admini-*
ſtratio quidem ad eum pertinet; alioqui ſanè non ſatiſdare-
5 *tur.† Quare nec tutor defenſurus pupillum ſatiſdare cogi*
f *tur* Iudicatum ſolui; *quia non ſua ſponte,* f *ſed neceſſi-*
tate officij ſeſe liti offert.
d A cotidiano iudiciorum vſu. *Hinc Cæſar dicebat,*
6 † Vſum omniũ rerum magiſtrũ eſſe: *perfectius enim*
docet, quam præcepta. Quo pertinet etiam illud M. Tul-
lij Ciceronis. lib. 1. Offic. Nec Medicos, nec Imperato-
res, nec Oratores, quamuis artis præcepta perceperint,
quicquam magna laude dignum, ſine vſu & exercitatio-
ne conſequi poſſe.

ADDITIONES.

a Hic & l. quam proprio, 49. §. qui alium. de proc.
b l. filiusfa qui ſatiſd. cog.
c l. ſi. ad defendendum, iud. ſol.
d l. minor, cum l. ſeq. de proc.
e Bald. hic.
f l. vlt. §. defenſionem, C. de admin. tuto.

---

§. Quam formam.

1 *De Conſtantinopoli, quæ olim Byzantium dicta.*
2 *Conſtantinopolim quando Turca occupauerit.*
3 *Roma olim caput orbis.*

Quam formam non ſolùm *a* in hac regia vrbe, ſed etiam in omnibus noſtris prouincijs (etſi propter imperitiã forte aliter celebratur) obtinere cẽſemus, cum neceſſe ſit omnes prouincias, *b* caput omnium noſtrarum ciuitatum, id eſt, hanc regiam vrbem, eiuſque obſeruantiam ſequi.

1 *a* In hac regia vrbe. † *Conſtãtinopolim intelligit, Thra-*
ciæ vrbem vetuſtiſſimã, olim Byzantium dictam, quam
Conſtantinus Magnus Imperator pulcherrimis ædificijs
ornauit, atque a ſuo nomine deriuatum huic nomen impo-
ſuit, eamque Romani Imperatoris ſedem eſſe voluit; vn-
2 *de etiam noua, & altera Roma eſt dicta. † Hanc tamen*
Mahometes immaniſſimus Chriſtianæ Religionis hoſtis,
decimus Turcarum Imper. vi expugnauit, Anno Chri-
ſti M. CCCC LIII.
b Caput omnium. *In Conſtantinopolim enim tranſlata*
3 *fuere omnia Romani imperij inſignia, & decora.† Olim*
Roma dicta eſt caput orbis, & vere fuit, quod etiam
portenderat caput humanum, repertum a iacientibus
fundamenta Capitolij.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, & quæ ad hæredes, & in hæredes tranſeunt. Tit. XII.

1 *Continuatio præſentis tituli.*
2 *Argumentum eiuſdem.*

1 † Poſtquam *ſufficienter de actionibus dictum eſt, &*
de ijs per quos Actiones exercentur, nunc iuſto ordine de
vita, & duratione earundem ſubiungũt, hoc eſt, quanto
tempore durent, & an hæredi, atque in hæredem dentur.
2 *In hoc ergo titulo duæ actionum diuiſiones continentur,*
quarũ altera a cauſa formali ducta ad exitum, ac finem
actionis pertinet; nempe quod quædam actiones perpetuæ
ſunt, quædam temporales. Altera verò cauſam materia-
lem reſpicit, quod ſcilicet aliæ conceduntur hæredibus, &
in hæredes, aliæ vero hæredibus, ſed non in hæredes, aliæ
denique neque hæredibus, neq; in hæredes dantur, quem-
admodum ex textu latius cognoſcemus.

Princip. tit.

1 *Ex quinque partibus iuris ciuilis ſcripti oriuntur actio-*
nes, quæ dicuntur ciuiles, & ſunt perpetuæ.
2. 3 *Condictio ex lege quandoque datur, eamq; ciuilem eſſe.*
4 *Vocula, Perpetuum, variè accipitur in legibus.*
5 *Qualibet actio 30. annis tollitur.*
6 *Actiones a iure ciuili inuentæ, manent ciuiles, etiamſi a*
Prætore adiuuentur.
7 *De actionibus annalibus.*
8 *Prætor fuit magiſtratus annuus.*
9 *Prætorum edicta quando cœperint perpetua eſſe.*
10. 11 *Actiones prætoriæ quando perpetuæ, idque exem-*
plis declaratur.
12 *Actio furti nec manifeſti, ciuiliſne ſit, an prætoria.*
13 *Actiones temporales fiunt perpetuæ per litis conteſta-*
tionem.
14 *Temporalia ad agẽdum, perpetua ſunt ad excipiẽdum.*

a Hoc loco admonẽdi ſumus, eas quidem actiones, quæ *b* ex lege *c* Senatuſue cõſulto, ſiue *d* ex ſacris conſtitutionibus proficiſcuntur, *e* perpetuò ſolere

antiquitus

antiquitus competere, donec ſacræ conſtitutiones tam in rem, quam in perſonam *f* actionibus *g* certos fines dederunt, eas vero, quæ *h* ex propria Prætoris iuriſdictione pendent, *i* plerunque intra annum viuere, *k* nam & ipſius Prætoris intra annũ erat *l* imperium. *m* Aliquando tamen & in perpetuum extenduntur, ideſt, vſque ad finem ex conſtitutionibus introductum, quales ſunt eæ, quas bonorum poſſeſſori, cæteriſque, qui hæredis loco ſunt, accommodat. *n* Furti quoque manifeſti actio, quã uis ex ipſius Prætoris iuriſdictione proficiſcatur, tamen perpetuo datur, abſurdum enim eſſe exiſtimauit, anno eam terminari.

a Hoc loco. *Priorem diuiſionem hoc principium complectitur, nempè alias actiones perpetuas eſſe, alias tem-*
1 *porales.* † *Ad euidentiorem autem cognitionem non eſt ignorandum, præter ius prætorium quinque partes eſſe iuris ſcripti, ſcilicet legem, plebiſcitum, Senatuſconſultum,*
a *placita principum. & reſponſa prudentum, quas* a *alibi ſigillatim expoſuimus. & quæcunque actiones ex illis iu-*
2 *ris ciuilis partibus deſcendunt, dicuntur ciuiles.* † *Quod ſi in his non ſit expreſſum nomen actionis, tunc condictio ex lege datur, quæ pariter ciuilis eſt.*
b *b* Ex lege. *Scilicet antiqua XII. tabularum, qualis eſt*
c *actio noxalis de* b *pauperie,* c *de paſtu pecoris,* d *fa-*
d *miliæ erciſcundæ, ex lege Aquilia, de damno* e *iniuria,*
e *quæ lex tribunitia eſt, ideſt,* f *plebiſcitum, & aliæ quã*
f *plurimæ.*
c Senatuſve conſulto. *Vt eſt petitio hæreditatis ex S.*
g *C. Orphitiano Tertylliano,* g *&c.*
3 *d* Ex ſacris conſtitutionibus. † *Qualis eſt, Condictio ex lege, quæ ſemper conceditur, quando ex conſtitutionibus principum oritur actio, nec tamen eius nomen eſt expreſſum.*
e Perpetuo. *Ideſt, ſine vlla temporis præfinitione. Olim enim leges ciuiles nullo temporis terminabantur, ideoque*
4 *actiones ex ijs natæ ius perpetuum obtinebant.* † *Alias vero hæc vox, Perpetuum, varias acceptiones habet in*
h *legibus, ſecundum ſubiectam materiam, vt* h *alibi explicatur.*
f Actionibus. *Olim ſcilicet perpetuis. Cæterum, quæ olim certos habuere fines, non fuerunt prorogatæ per ſa-*
i *cras conſtitutiones ad triginta, vel quadraginta* i *annos.*
g Certos fines. *Nempè 30. vel 40. ann. Sunt enim perſonales actiones deſcendentes ex iſtis quinque partibus iuris ciuilis, per conſtitutiones principum coarctatæ, vt non ſint perpetuæ, ideſt, ſine præfinitione temporis, vt olim,*
5 *ſed ſint perpetuæ, i. vſque ad 30. vel 40. annos,* † *quo ſpacio quælibet actio (ſi non ſit breuiori termino concluſa)*
k *tollitur,* K *etiam ſi ſit officium iudicis.*
h Ex propria Prætoris iuriſdictione. *Ideſt, quæ pri-*
6 *mum prodita ſunt, & inuenta a Prætore.* † *Nam ſi quæ ſunt primum a iure ciuili profectæ, etiamſi poſtea adiutæ fuerint a Prætore, tamen nõ deſinunt eſſe ciuiles, ſed prorſus priorem ſuam vim, & conditionem retinent. Exemplum eſt in rei vendicatione, quam vtcunque Prætor produxerit aduerſus eum, qui dolo poſſidere deſijt, tamen prætoriam non rectè dixeris.*
i Plerunque. *Nempe cum ſunt pœnales, vel rei quidem perſecutoriæ, ſed aliquid reſcindentes, quod ſummo iure ciuili conſiſtebat, qualis eſt actio redhibitoria Paulina, &*
7 *aliæ ſimiles, quæ reſcindunt ius ciuile.* † *Hæc enim vltra annum non durant, ideoque* Annales *dicuntur, quemadmodum & actiones, quæ factum puniunt, & id dolum cõ-*
l *cipiuntur, perpetuæ non ſunt, licet rei familiaris ſint* l *perſecutoriæ, alioqui ſunt perpetuæ, æquè vt ciuiles, quẽ-*
m *admodum Iurp. ſubijcit, &* m *Paulus diligenter alibi*
n *explicat. Erat autem hic annus* n *vtilis, & in eo ij tan-*
o *tum dies numerabantur, quibus agere* o *licebat.*
8 *K* Nam & ipſius Prætoris. † *Prætoris annuus fuit magiſtratus, & qui Calendis Ianuarijs inibat præturam,*
p *exacto anno eiuſdem calẽdis* p *ponebat. Huius ergo edicta* annuę leges *fuere, hoc eſt, anno ſuo quiſque æquabili-*
9 *ter ex ſuo edicto dicere debuit.* † *Quod cum Prætores maligni negligerent, & pro libidine ſua, & quæſtu nunc ex edictis ſuis, nunc contra quam edixiſſent, ius dicerent, Cornelius legem tulit, vt ex edictis perpetuis ius æquabiliter*
q *omnibus* q *redderent. Ea edicta deinde per Offilium, & Saluium Iulianum compoſita in vnum quaſi corpus,*
r edictum perpetuum dici r *cœperunt.*
✱ *l* Imperium. *Ideſt magiſtratus. Sic* ✱ *Vlpianus quoque dixit, deponere imperium. Prætoris autem imperium erat annuum, hoc eſt, anno tantum durabat.*
10 *m* Aliquando tamen. † *Supra dixit, actiones prætorias* plerunque, *ideſt, regulariter annales eſſe, nunc oſtẽdit, eas quibuſdam caſibus eſſe perpetuas, nempè quoties rei perſecutoriæ ſunt, & iuris ciuilis rigorem non emendant. Exemplum eſt in* bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitione, *quæ ei competit, cui delatum eſt ius ſuccedendi ex bono & æquo ad perſequendas res hæredita-*
ſ *rias, cum de iure ciuili ſummo non* ſ *admitteretur.* † *Itẽ*
11 *in* fideicommiſſaria hæreditatis petitione, *quę ei conceditur, cui reſtituta eſt hæreditas ex fideicommiſſo ad perſequenda bona hæreditaria, vtraque enim perpetua*
t *eſt, vt prætoria, hæredique & in hæredem* t *competit,*
n Furti quoque. *Actio furti manifeſti vtcunq; ſit prætoria, & pœnam quoque contineat, tamen perpetuò datur, quod ob furtorum frequentiam timeri poſt annum*
u *quadrupli pœnam Prætor publicè vtile eſſe* u *exiſtima-*
12 *uerit.* † *Cæterum actionem furti nec manifeſti, ciuilem eſ-*
x *ſe, ideoque perpetuò durare,* x *alibi diximus, tametſi* y
y *Baro eam pariter prætoriam eſſe, & ſic anno tantũ durare malit, licet in vniuerſum exercitio furti ex lege 12. tabularum*

ADDITIONES.

a §. conſtat, ſupra de iur. natu. gent. & ciui.
b Supra ſi quad. pauſ. fe. dic.
c l. qui ſeruanda, 10. de præſcrip. verb.
d l. 1. fam. ercis.
e §. cæterum, ſupra ad leg. Aquil.
f l. 1. ad l. Aquil.
g Supra de Orph. & Terty. & l. item, 10. de pecul.
h Vide gl. in c. ea enim, § perpetua, 10. q. 1.
i l. ſicut, §. hic autem, C. de præſcr. 30. vel 40. annor.
K d. l. ſicut. & l. oẽs, C. de præſ. 30. vel 40 anno. dicendum. hic.
l l. huius, de eo, qui ſal. tu. l. 1. de eo per quem fac. erit. & l. vlt. C. de dolo.
m l. in honorarijs, 35. de ac. & obl.
n l. 1. §. quod autem ait prætor, de vi & vi ar.
o l. 1. de diuer. & temp. præſc.
p Cic. in Præt. vrb.
q Baro hic ex Aſconio.
r l. 2. de ſta. ho l. 2. de orig. iur. & §. prætorum, ſuprà de iur. nat. gent. & ciui.
✱ l. vlt. de offic. procon.
ſ l. 1. & 2. de poſſ. hæred pet.
t l. vlt. § vlt. de fideicom hæred. pet.
u vt hic, & l. ſi cum quis, § quam diu, de fur.
x §. 1. ſupra de obli. quę ex deli. naſc.
y Ibidem, & hic.

a *bularum deſcendat. Nam Prætor dupli pœnam (inquit a Gellius) furibus nec manifeſtis etiam impoſuit, antiquo*
13 *iure decemnirali.* † *Illud porro prædictis addẽdũ eſt, actiones alias temporales, per litis conteſtationem perpetuas*
b *fieri. Nam omnes* b *actiones, quæ morte aut tempore pereunt, ſemel incluſæ iudicio permanent, ſiue agendo, ſi-*
14 *ue excipiendo includantur.* † *Poſtremo actiones qui ad perſequendum ius noſtrum annales ſunt, hæ nobis perpetuo ſuam vim exhibent ad excipiendum ſi alius aduerſus nos agat, quod ideo eſt, quoniam in actoris quidem poteſtate eſt, quando vtatur iure ſuo, is autem, cum quo agitur,*
c *non habet in poteſtate, quando* c *conueniatur. Et hoc eſt, quod vulgo dicitur;* Temporalia ſine annalia ad agendum perpetua ſunt ad excipiendum.

ADDITIONES.

a Lib. 11. Noc. Attic. c. 18.
b l. omnes, 139. de reg. iuris.
c l. pure, de do. ma. excep. l. ſicet, C. de exce.

§. Non autem.

1 *Actionum diuiſio, hæredes contrahentium, & delinquentium reſpiciens.*
2 *Quæ actiones dentur hæredibus, & in hæredes.*
3 *Quæ hæredibus, ſed non in hæredes.*
4 *Quæ denique neque hæredibus, neque in hæredes, excipiuntur tamen aliquæ actiones.*
5 *Ipſum ius quis ſignificet, apud Conſultos.*
6 *Regula ex maleficiis, pœnales actiones in hæredem rei non dari, explicatur, quando locum habeat, vel non.*
7 *Quando actio pœnalis etiam in hæredem detur.*
8 *Furtum paſſus quatenus fuit, actionem habeat.*
9 *Actio iniuriarum neque hæredibus, neque in hæredes datur.*
10 *Regulariter actiones ex contractibus & hæredibus, & in hæredes dantur.*
11 *Fallit in actione de dolo.*
12 *Pœnalis actio poſt litem conteſtatam, & hæredi & in hæredem datur, fallit, vt nu. 13.*

a Non autem omnes actiones, quæ in aliquem b aut ipſo iure competunt, c aut a Prætore dantur, & in hæredem æquè competunt; d aut dari ſolent. e Eſt enim certiſſima iuris regula, Ex maleficiis pœnales actiones, in hæredem rei non competere; f veluti, furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriæ. Sed g hæredibus huiuſmodi actiones competunt, nec denegantur: h excepta iniuriarum actione, i & ſi qua alia ſimilis inueniatur. K Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra hæredem l non competit; velut cum teſtator doloſè verſatus ſit, & ad hæredem eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas ſupra diximus, ſi m ab ipſis principalibus perſonis n fuerint conteſtatæ, & o hæredibus dantur, & contra hæredes p tranſeunt.

a Non autem. *Diximus ad rubricam ſupra in hoc titulo duas actionum diuiſiones tractari, priore ergo abſoluta, ad alteram nunc tranſit, quæ hæredes contrahentium &*
1 *delinquentium, eorumque ſucceſſores reſpicit.* † *Et talis eſt, quod quædam actiones conceduntur hæredibus & in hæredes, quæ tam hæredibus, ſed non in hæredes, quædam*
2 *deniq; neq; hæredibus, neq; in hæredes.* † Hæredibus & in hæredes cõpetunt *actiones ex contractibus, vel quaſi contractibus, ciuiles & prætoriæ in rem & perſonam. mo-*
a *do tamen ſciamus, hæredem teneri in rem actione, non tam*
3 *quod hæres, quam quod poſſeſſor eſt rei a litigioſè.* † Hæredibus & non aduerſus hæredes *dantur actiones ex maleficiis, vel quaſi maleficiis, item ex contractibus in quibus teſtator doloſe verſatus eſt, cum nihil inde ad hæ-*
b *redem* h *peruenerit.* † Neque hæredibus in hæredes
4 *conceduntur actiones, quando ſcilicet ex deiicto agitur criminaliter, nempe ad pœnam ademptionis bonorum, vel*
c *aliam fiſco* c *adplicandam, etiamſi fuerit lis conteſtata,*
d *niſi condemnatio fuerit* d *ſecuta, nec refert, an fuerit pu-*
e *blicum ſiue priuatum* e *crimen. Excipiuntur tamen nonnulla crimina, puta læſæ maieſtatis hæreſis, repetundarum, peculatus, & de reſiduis. Quorſum pertinet etiã*
f *actio* f *iniuriarum, actio in factum, quæ datur contra libertum, vel filium vocantem patronum, aut patrem in*
g *ius ſine* g *venia, & ſi quæ ſunt ſimiles.*
5 b Aut ipſo iure. *Id eſt, iure ciuili & mero.* † *Eſt enim (vt Baro hic annotat)* ipſum ius *apud Conſultos, ius ſimile, quod Prætoris beneficium nullo modo deſiderat, ſiue actionem ipſe concedat, ſiue exceptionem, ſiue reſtitu-*
h *tionem* h *in integrum. Interdum tamen* ipſo iure *quid*
i *fieri dicitur, quod factum, ſiue operam hominis non* i *requirit.*

c Aut a prætore. *Hoc eſt, ex eius iure naſcuntur.*

d Aut dari ſolent. *Hæredi ſcilicet, nam hic de his agitur actionibus, quæ dari poſſũt hæredibus, aut in hæredes.*
6 e Eſt enim certiſſima. † *Notabilis certè hæc eſt regu-*
K *la, in* K *Pandectis etiam inter cæteras iuris regulas relata, videlicet,* Ex maleficiis pœnales actiones, in hæredem rei non competere, *ob id certè, quia per mortem*
l *delictum & pœna* l *extinguuntur. Explicemus eam popularitet.* *Actiones ex maleficiis ita accipere opor-*
m *tet, vt quaſi maleficia etiam* m *includantur. Deinde non otioſe coniunguntur hæc verba.* Ex maleficiis pœ-
7 nales, † *quia vtrunque ſimul hæc regula exigit, neque alterum ſine altero ſufficit. Vnde ſi ageretur de pœna, non quid ex maleficio, ſed ex conuentione, etiam hæ-*
n *res* n *tenetur. Idem eſt, vbi conuentus ex maleficio promiſiſſet pendere pœnam aliquam pecuniariam, poſſet hæres ex tali promiſſione conueniri, licet in acceſſo-*
o *ria pœnæ promiſſione ſit* o *ſecut. Rurſus ſi eſſet ex delicto actio, non tamen pœnalis, ſed tantum rei familiaris perſecutoria, & in hæredem concederetur, veluti*
p *eſt,* p *actio furtiua,* q *actio rerum amotarum, & ea*
q *quæ datur ciui, quod intereſt, nomine aduerſus iudicem, qui in cauſa damni infecti non exigit cautionem. Quod additum eſt:* In hæredem rei non competere, *hoc ita*
[illegible] *verum,*

ADDITIONES.

a l. ſi in rem, 6. de rei vend.
b vt hic.
c l. vlt. C. ſi rem vel accu. mor. fue.
d l. ex iudiciorum, de publi. iud.
e glo hic verbi ex maleficiis.
f Hic ver. excepta iniuriarum actione.
g l. pen. de in ius voc. §. vlt. infra de pœ. tem. lit.
h l. in cauſa, 13. de min. l. ſi tibi, de pac. §. quos autem, ſupra de bon. poſ. & l. 1. de ſuperfi.
i Bello. lib. 1. ſupra putat, c. 10.
K l. pupillum, 111. § in hæredes, & l. ſicuti pœna, 38. de regulis iuris.
l l. de furto, de pub. iu. l. in ſenatus, 35. §. ſi propter, ad Turp.
m §. vlt. ſupra de oblig. quæ ex qua. deli.
n l. vlt. de nauti. fœno.
o l. ſi eum, 10. §. quis iniuriarum, ſi quis c. l. 1. §. ſub conditione, vt leg. no. cau.
p l. ſi pro fure, §. vlt. de condi. fur.
q l. ſi mulier, 21. §. hæc actio. re. amot.

a *verum eſt,niſi vel lis ſit cum defuncto a conteſtata,vel
niſi aliquid deuenerit ex dolo defuncti ad hæredem. Nam
ſicut pæna ex delicto defuncti hæres teneri non debet, ita
nec lucrum facere,ſi quid ex ea re ad eum perueniſſet.*

8 *f* Veluti furti.† *Furtum enim paſſus habet actionem
furti aduerſus furem: quam hæres eius in eundem furem
recte poteſt aut exercere,aut cæptam proſequi. Sed mor-
tuo fure hæredem illius neque dominus rei furtiuæ, neque
ſucceſſor conuenire poteſt : niſi aliquid ex furto percipe-
rit, vel dolo malo fecerit,quo minus perciperet:* Nam eſt
b conſtitutum(*inquit* b *Vlpianus*) turpia lucra ab hæ-
redibus quoque extorqueri;licet crimina extinguan
tur. *Sic quoque de cæteris actionibus hic relatis dicen-
dum eſt.*

g Hæredibus. *Eorum ſcilicet , qui paſſi ſunt maleficijs,
idque non ſolum, vt damnum perſequantur , ſed & pæ-*
c *nam* c *coniunctam.*

9 *h* Excepta iniuriarum actione.† *Quæ neque hæredi-
bus eius qui iniuriam paſſus eſt,datur , neque in hæredes
facientis ; niſi lite cum iniuratore conteſtata. Quod ideo
eſt, quia hæc actio non pertinet ad rem familiarem , ſed
ex mera vindicta deſcendit in bonis noſtris eſſe non dici-*
* *tur , ſaltem ante litem* * *conteſtatam; ideo nec conferri
debet.*

i Et ſi qua alia ſimilis. *Exempla Accurſius adducit,
quæ nos ab initio huius §.adduximus.*

K Aliquando tamen. *Dixit de actionibus pœnalibus
ex maleficijs, quod ea non omnes aduerſus hæredes den-*
10 *tur,* † *nunc aliam eſſe naturam actionum ex contractu,
nempe quod hæredibus & in hæres competant, oſtendit.
Et ne quid huic tacitæ regulæ obijceretur , occurrit per
Antiphoram, proponitque quandam eius exceptionem.*

l Non competit. *Tametſi regulariter actiones ex con-
tractibus & hæredibus, & contra hæredes concedantur,*
11 *vt ſæpe dictum eſt,* † *fallit tamen hoc in actione de
dolo quæ naſcitur occaſione contractus ; veluti ſi teſtator
dolo aliquem induxerit ad contrahendum,qui alias nullo
modo contraxiſſet ; hic quidem nulla eſt actio ex contra-*
d *ctu,cum is nullus ſit cui dolus cauſam* d *dedit , ſed occa-
ſione huiuſmodi contractus indulgetur de dolo actio , quæ
in hæredem non datur,niſi quatenus ad eum ex dolo deue-*
e *nit* e *defuncti.*

f *m* Ab ipſis principalibus . *Vel eorum* f *procurato-
ribus.*

12 *n* Fuerint conteſtatæ. † *Lite enim cum defuncto ſe-
mel conteſtata,qualibet actiones pœnales & hæredi, & in
hæredem dantur,propter quendam quaſi contractum,qui*
g *ex litis conteſtatione* g *oritur; qui quaſi contractus , eſt*
h *cauſa huius tranſmiſſionis in* h *hæredem. Et hoc in om-
nibus ex maleficio actionibus locum habet, vt conteſta-
tione quaſi contractu & hæredibus acquirantur , & in*
i *hæredes tranſeant . Quorſum facit,quod* i *Paulus ſcri-
bit;* Pœnalia iudicia ſemel accepta,in hæredes tranſ-
K mitti. *Et* K *Vlpianus.* Omnes pœnales actiones poſt
litem inchoatam,etiam ad hæredes tranſeunt.

o Hæredibus tranſeunt. *Non ſolum vt poſſint peragere
cæptam & conteſtatam litem , ſed & eius inſtantia per-*
l *empta : rurſus eandem actionem quaſi perpetuatam* l
mouere.

13 *p* Tranſeunt.† *Excipiuntur tamen duo caſus,in quib.
etſi lis conteſtata ſit,in hæredes tamen non tranſeunt , vt-
puta in actione de dolo , & reuocatione latæ ſententiæ de
ingenuitate alicuius . Nam de dolo actio intra biennium*
m *continuum inchoari , finirique debet,* m *nec continua-
tur per litis conteſtationem. Cauſa vero inchoata ſuper re-
uocatione in ſeruitutem vel libertatem,nõ poteſt poſt quin-
quennium intendi: & ſi intra hoc tempus moriatur is , de*
n *cuius ſtatu agitur,iudicium prorſus* n *extinguitur.*

ADDITIONES.

a l.In hæredem.5.de cal.& l. in hæredem.de do.
b l.In hæredem.in princ.de calum.
c l.Si cum exceptione,§.poſt annum in fine, de eo quod met.
caufa.
* l.Iniuriarum,28.ff.hoc tit.
d l.Et eleganter,de dolo malo.& l.vlt.pro ſoc.
e l.Si plures,§.1.& l.in hæredem.de dolo.
f Faber hic.
g l.3.§.Idem ſcri.pec.ibi Bar.l.2.§.1.de præt.ſtip.
h Bart.in l.1.de priu.deli.Cyn.& alij in l.1.C. ex del.def.
i l Pœnalia,164.de reg.iur.
K l Omnes pœnales,26 de actio.& oblig.
l l. Vlt.C.de præſcript.30.vel 40.annor.
m l.Vlt.C.de dolo.
n l.1.§. Sed interdum. & l.2.§. vlt. ne de ſta. defun. & l.1.
C. eod.

§. Supereſt.

1 *Omnia iudicia abſolutoria eſſe, quomodo accipiendum.*
2 *Reus ante litis conteſtationem ſatisfaciens,non tenetur
expectare Iudicis abſolutionem.*
3 *Quando reus dicatur ſatisfacere actori.*
4 *Cautela eſt, quod reus ante litem conteſt.offerat ſatisfa-
ctionem.*
5 *Duplex intellectus ad hunc §.circa verbum Abſoluere.*

Supereſt vt admoneamus, quod ſi ante rem iudi-
catam is, *a* cum quo actum eſt, *b* ſatisfaciat actori:
officio Iudicis *c* conuenit, eum *d* abſoluere: licet
in ea cauſa fuiſſet iudicij accipiendi tempore,vt dam
nari deberet . Et hoc eſt, quod antea vulgo diceba-
tur. *e* Omnia iudicia abſolutoria eſſe.

Pro coronide *elegans dogma ſubijcit Imperator , vi-
delicet , in omnibus actionibus hactenus expoſitis,in qui-
bus ad condemnationem concluditur,officio Iudicis conue-
nire , vt reum abſoluat , ſi ante ſententiam ſatisfaciat*
1 *actor.* † *Et ideo vulgo dici* a *ſolet ,* Omnia iudicia
a abſolutoria eſſe , *quod non ad neceſſitatem iuris , ſed ad
poteſtatem Iudicis refertur . An autem hoc indiſtincte*
b *procedat,* b *Alciat. in libro , quem* de eo Quod in-
tereſt,*inſcripſit, vberrime explicat, ad quem iuris ſtudio-
ſos remitto.*

a Cum quo actum eſt. *Lite ſcilicet iam conteſtata : &*
2 *forte iam factis probationibus.* † *nam ſi reus ante ac-
ceptum iudicium paratus eſſet ſatisfacere,non foret opus,
vllam Iudicis abſolutionem expectare, cum nec iudicium*
c *ſubire cogatur paratus ad* c *ſoluendum.*

3 *b* Satisfaciat actori.† *Quid eſt,quod ait,* ſatisfaciat?
*Certe qui rem , quæ petita eſt , reſtituit poſt litem conte-
ſtatam , non aliter ſatisfacere videtur , quam ſi cum fru-*
d *ctibus & omni cauſa reſtituat , & ſumptus in litem* d
factos . Eſt enim ſatisfacere , *deſiderium actoris imple-
re , qui hæc omnia ex iudicio conſequi deſiderat , & ad*
quæ,

ADDITIONES.

a Hic in fine.
b Cap.8.
c l.Si reus paratus,73.de proc.
d l.Propterea,20.de rei vend.

a *qua, ſi pergat reus litigare, damnandus* a *eſt. Proderit*
autem maxime reo abſolutio, ſi forte condemnatio igno-
b *minioſa futura* b *erat: vel alias pœnam iudicato inge-*
c *reret, quod* c *Bart. alibi pluribus docet.* † *Semper ta-*
4 *men conſultius eſt conuento, ante acceptum iudicium of-*
ferre ſatisfactionem, quod illo caſu abſolutio pendeat ex
Iudicis arbitrio: hoc vero, etſi velit, condemnare non
d d *poſſit. Sed quid ſi reus paratus quidem ſit ſoluere, non*
tamen habeat copiam illius, cui debeat? & tunc per edi-
e *ctum citandus eſt: poteſtque ex mandato Iudicis fieri* e
conſignatio & depoſitio.

c Conuenit. *Et ſic ipſius voluntati atque arbitrio re-*
linquitur.

5 d Abſoluere. † *A proceſſu ſcilicet & obſeruatione iu-*
dicij. a cauſa enim iam eſt abſolutus per ſatisfactionem:
ideo non eſt neceſſe, cum diffinitiue abſoluere ab actione
f *& actoris* f *iure. Atque ita Accurſius & Platea hic*
g *Imperatorem interpretantur.* g *Alij tamen malunt,*
reum tali caſu in vniuerſum abſoluendum eſſe: non mo-
do ab inſtantia, ſed etiam ab ipſa cauſa: in quam ſenten-
tiam & ipſe inclino, tum quia hoc vtilius erit reo, vt ſi
forte non valeat probare ſolutionem, poſſit abſolutionem
h *docere, tum quia ſi ab obſeruatione iudicij* h *abſolue-*
retur, ſolum acta cauſa annullarentur: quod reo parum
prodeßet. Quanquam autem reus ante ſententiam ſa-
tisfaciens actori, abſoluatur, quo ad principale, in expen-
i *ſis tamen condemnandus erit, ſi temere* i *litigauerat.*
Idem erit, ſi res vel ſpecies debebatur, & erant acceſſiones,
K *in his enim fiet nihilominus* K *condemnatio.*

e Omnia iudicia abſolutoria eſſe. *Olim omnia iudicia*
abſolutoria dicebantur, id eſt, non coacta, & adiunctam
ſententiæ pronunciandæ neceſſitatem habentia, ſed libera
& ad ciuium concordiam potius, quam ad ſeueritatem
comparata, ſicut Hot. hic ait, exemplum ex Cicerone re-
ferens in orat. pro Q. Roſcio. De hoc dicto vide etiam,
quæ Alciat. lib. 7. Parer. cap. 12. ſcripſit.

ADDITIONES.

a l. 1. Qui ſatiſd. cog.
b l. 1. De his qui not. infam.
c l. Infamiam. de pub. iud. l. iuſiur. & ad pecuniam, 34. de iu-
reiurando.
d Dicta l. ſi reus paratus. & Egui. Ba. hic.
e Tex. & ibi Bart. in d. l. ſi reus paratus.
f Io. de Plat. hic.
g Faber hic.
h l. Properandum C. de iud.
i Arg. l. ſi quis inficiatus, 13. depoſ. Bar. l. ſi rem, 29. de pig. act.
K Faber hic.

DE EXCEPTIONIBVS.
Tit. XIII.

1 *Collocatio huius tituli defenſa.*
2 *Exceptio vnde deſcendat.*
3 *Exceptiones per quæ verba olim concipiebantur.*
4 *Exceptionis etymus non eſt ab excludenda actione.*
5.6 *Exceptio nonnunquam præſcriptio dicitur, & vnde hoc*
proueniat.
7 *Exceptio & præſcriptio quomodo differant.*
8 *Exceptionis deſcriptio, & num. 12.*
9.11 *Exceptio genericè & ſpecificè accipitur.*
10 *Exceptio & defenſio an inuicem differant.*
13 *Exceptio intentionis, an proprie exceptio dici poſſit.*

1 Iuſta † *plane eſt huius tituli collocatio. Quia enim*
hactenus de actionibus diximus, actorumq; intentionem
inſtruxit Iuſtinianus, nunc recto ordine ad eorum quo-
que partes tranſit, qui ſupradictis actionibus pulſantur:
qui REI *appellantur propria & ſpeciali ſignificatione,*
eoſque pariter inſtruit, qua ſeſe ratione tueri poſſint, &
2 *excipere, actorumque impetus depellere.* † *Quod ad de-*
clarationem rubricæ, attinet principio videndum, quid
ſignificet exceptio; quippe verborum prior, rerum potior
a *eſt interpretatio.* Exceptio *ab excipiendo deſcendit, vt*
enim, cum ex re vla detrahimus caſus quoſdam, excipe-
re dicimur: ſic & cum actioni propoſitæ non eſſe locũ con-
3 *tendimus.* † *Quod ex ipſis exceptionum formulis paſſim*
in iure obuijs palam fit. Per aduerbia enim, Niſi *&* ſi
non, *fere concipiebantur a Conſultis: veluti,* Si nõ con-
b uenit, vt eadẽ res mihi quoq; pignori *b* eſſet. Si non
c mihi mandatum ſit, vt a creditoribus c peterem. Si
non inter creditorem eum, ad quem vſusfructus per
d tinet, conuenerit, vt vſusfructus d pignori ſit: Si nõ
e contra tabulas bonorum poſſeſſio filio dari e po-
tuit. Si in ea re, de qua agitur, præiudicium hæredita
f ti non *f* fiat. Niſi ripæ tuendæ cauſa factum g ſit.
g Si ea res iudicata, non ſit inter te, & eum, cui *h* ven-
didiſti, *& ſi quæ ſunt ſimiles formulæ, in quibus ſemper*
ſubaudiendum eſt. Rectè ageres; niſi, *vel,* ſi non, *&c.*
4 † *Errant ergo, qui putant, exceptionis etymum ab ex-*
i *cludenda actione eſſe: quoniam* i *Vlpianus exceptionem*
5 *magis deſcribere voluit, quam originẽ eius explicare.* † *So-*
let autem exceptio non raro ab antiquis conſultis & præ-
K *ſcriptio* K *dici, vnde etiã eſt titulus in* l *Pandectis,* De
exceptionibus. ſeu præſcriptionibus. *Et alibi traditur,*
præſcriptiones fori a principio a litigatoribus oppo-
nẽdas eſſe. *Item* omiſſam præſcriptionem dilatoriam
m poſtea exerceri non m poſſe. *& ſi qui ſunt ſimiles loci*
n *in legibus paſſim* n *obuij.* † *Sed vnde hoc ſit, quod præſcri-*
6 *ptio pro exceptione accipiatur, non videtur* Doctores *ſatis*
o *intellexiſſe. Mihi veriſimile videtur.* o *Exceptiones reo*
rũ ideo olim præſcriptiones fuiſſe dictas: quoniã ſicut actio
nes certas olim habebant formulas et conceptiones, in qui
p *bus cadens a ſyllaba cauſa cadebat,* p *quas Iuſtinianus*
ob id ſuſtulit: ita exceptiones quoq; certis formulis con-
ceptæ fuerant & conſtitutæ, ne pro arbitrio poßent a reis
conuentis extra rem (vt nunc ſæpè fit) proponi. Nam
præſcribere inter cætera ſignificat ſtatuere aliquid, & cer-
to ordine concipere. Hinc ergò factum eſt, vt exceptiones
indifferenter, ſiue ex alijs diuerſis temporum definitioni-
q *bus eſſent productæ, præſcriptiones appellarentur:* q *vt*
eſt tit. in ff. De diuerſis & temporalibus præſcriptio-
r nibus. *Vnde* r *Modeſtinus,* Vtrobique enim *inquit,*
præſcri-

ADDITIONES.

a l. 1. ff. Si certum petatur.
b l. Si debitor, 10. de pig. & hyp.
c l. Atque ff hoc. de procur.
d l. Si is qui bona, 11. § vſusfr. de pign.
e l. Si præteritus de bon. poſſeſ. cont. tab.
f l. 1. Famil. erciſc.
g l. 1. §. Labeo ſcribit. de fluminibus.
h l. Si a te. de exc. rei iud.
i l. 2. de De except.
K l. Quinque pedum. C. fi. reg.
l l. Vlt. C. fi. reg.
m l. Pen. dict. tit.
n Quorum Alc. aliquot cong. eſſ. in rep. d. l. quinque pedum.
o Oldend. in tract. de præſcript.
p Gail. lib. 20. c. 9. Alc. in l. pecuniæ verbum, 178. de verb. ſign.
q l. 1. & 2. C. de for. & im. ſub.
r l. Nihil, 12. in princ. de inoffic. teſtam.

a præſcriptione ſubmouebitur. *Et* a *alibi, non ſemel*
7 *exceptionem rei iudicatæ vocat præſcriptionem.* † a *Al-*
b *ciat.* b *tamen exceptionem a præſcriptione diſtare cen-*
ſet, tanquam genus a ſpecie; nempe quod exceptio generale nomen ſit cuiuſcunq; diuiſionis, quoquo modo actioni obiectæ: præſcriptio vero ea propriè dicatur, quæ directo intentioni agentis nō aduerſatur, nec eam prorſus negat, ſed contendit, ne admittatur eo, quo agitur, modo. Poſt interpretationem verborum nunc rem ipſam videa-
8 *mus.*† Exceptio itaq; c (*Vlpiano autore*) eſt actio-
c nis excluſio. *Sed hæc declaratio, id eſt, vocis interpretatio potius eſt, vt paulo ante dixi, quam definitio. clarius enim & apertius eſt, excludere: ſubaudi, obligationem, actionemque ex ea promanentem, habet tamen eiuſmodi declaratio vim definitionis. Quia vero hæc ſpecifica tantum exceptioni conuenit: ideo largius definienda eſt.*
9 † *Sciendum enim eſt, ſicut actionis, ita & exceptionis nomen genericè & ſpeciatim accipi in legibus. Generali appellatione exceptio dicitur omnis defenſio, qua conuentus agentem in iudicio a ſe depellit: ſiue iure ei competat actio, ſiue de facto tantum experiatur. Nam & dilatoriæ, & ſolius intentionis excluſiones, propriè exceptiones*
d d *dicuntur* † *Et accepta hac ſignificatione nihil diſtant*
10 *exceptio, & defenſio: vnde plerumque defenſionis ver-*
e *bo pro exceptione vtuntur Conſulti.* e † *Speciali autem*
11 *acceptione hæ ſolum depulſiones vocantur exceptiones*
12 *quibus actiones excluduntur.*† *Poteſt ergo exceptio ge-*
f *nerica ſic rectè* f *definiri:* Exceptio eſt in actionis vel intentionis excluſio, actionis *quidem, ſi ea de iure agenti competit, ſed non cum effectu actionis: intentionis vero, ſi actori iure nulla datur actio, ſed tantum de facto experitur. Dixi autem,* actionis vel intentionis, *diſiunctim ideò: quia exceptio quandoque actionem, quando-*
13 *que intentionem tantum excludit.* † *Scio* g *pleroſque*
g *controuertere, num exceptio ſolius intentionis, propriè exceptio dici poſſit? cum ducto argumento ab etymo vocis, ita demum quis dicatur propriè excipere, quando excludit actionem actoris fundatam, ſed quando reus negat, quod petitur, non poteſt dici, actorem excludi, cum intentionem necdum fundauit. Verum ſupra oſtenſum eſt, exceptionem non ab excludenda actione dictam: ſed ab excipiendo deſcendere & negari haud poteſt, quin & is propriè excipiat, qui actorem de facto agentem depellit, eiuſque fundamentum, ex quo deducere nititur, actionem auertit ac depulſat. Excipit, ſi quidem reus, cum actionem de facto ab actore propoſitam ei non competere oſtendit. interim non inficior, quin interdum cum actione etiam intentio excludatur, vt in actione doli, vel metus videre eſt, attamen in comperto eſt, mixta ſub ſim-*
h *plicibus* h *contineri. Et hæc ad protheoriam præſentis tituli in gratiam tyronum præfari libuit.*

ADDITIONES.

a l.Qui agnitis.de exc.& præſcr.
b Dicta l.quinque pedum.
c Dicta l.2.de exc.
d Alc.in l.verbum oportebit,8.§.actionis,de verbor.ſignific.
e l.Si quidem.l.ſi quis.C de exc.l.1.de iu.& fac.
f Pan.in rub extra,de except.
g Fel.& Dec.in d.rub.de exc.
h Glo.in l.2.in princ.& ibi Zaſ.de verb.obl.& Ang.in §.omnium.ſup.de act.

Princip.tit.

1 *Exceptiones quando rei vel perſonæ cohærere dicantur.*
2 *Exceptionum alia iuris, alia facti.*
3 *De exceptione, Quod metus cauſa, & quod ſit in rem ſcripta.*
4 *De quo metu ea exceptio intelligenda.*
5 *Exceptio doli explicatur.*
6 *Exceptionem doli duplicem eſſe.*
7 *An doli exceptio detur contra hæredes doloſi.*
8 *Exceptio doli perpetua eſt.*
9 *Exceptio in factum, ſiue erroris declaratur.*

Sequitur vt de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſunt exceptiones defendendorū a eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, b iuſta ſit: tamen iniqua ſit aduerſus eum, cum quo agitur. c Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod nō debueras promittere: palā eſt, iure ciuili te obligatū eſſe: & actio qua intenditur dare te oportere, efficax eſt, ſed iniquum eſt, te condemnari. Ideoq; datur tibi d exceptio, Quod metus cauſa, e aut doli mali, ſeu in factum compoſita ad impugnandam actionem.

a Eorum gratia cum quibus. *Id eſt, reorum. Sic enim*
a *ipſe* a *Vlpianus hæc verba interpretatur. Nec intereſt, an cum principalibus reis debendi, eorumque hæredibus agatur; an vero cum eorum fideiuſſoribus, mandatariis,*
b *& ſimilibus* b *perſonis. Si tamen ſit exceptio, quæ rei*
c *cohæreat: ſecus in exceptione cohærente* c *perſonæ.*
1 † *Dicūtur autem exceptiones cohærere rei, quæ radicem obligationis concernunt, vt eſt exceptio doli mali, iuriſiurandi, pacti de non petendo, non numeratæ pecuniæ. In perſonam autem dicuntur exceptiones cohærere, quæ perſonam, eiuſque qualitatem potius concernunt, quam ra-*
d *dicem* d *obligationis.*
b Iuſta ſit. *Hoc eſt, ſit efficax ad agendum, inſpecto ſcilicet ſummo iure ciuili.*
2 c Verbi gratia. † *Hic meminiſſe oportet, quod Interpretes vulgo tradunt, exceptionem aliā eſſe iuris, aliam facti, ſiue intentionis.* exceptio iuris *eſt, qua eliditur actio illius, cui de iure quidem actio competebat, ſed non cum effectu exactionis; & huius tria hic exempla referuntur: nempe exceptio metus, doli, & in factum loco, doli, contra parentem & patronum, quas ſigillatim mox examinabimus.* Facti *vero eſt, quando actori de iure nulla competit actio, ſed de facto tantum agit, vt quia vel ab initio non habuit actionem, vel habuit quidem, ſed iam prorſus eſt extincta, tales ſunt, exceptio rei iudicatæ, tranſactionis, iuriſiurandi, confeſſionis, & id genus aliæ.*
e *Cuiacius* e *tamen aſſerit, nullam eſſe exceptionem, quæ dicatur facti.*
* e Errore. *Id eſt, imprudentia. Exempla apud* * *Vlpianum extant.*
3 d Exceptio Quod metus cauſa. † *Prima exceptio, cuius hic fit mentio, eſt exceptio,* Quod metus cauſa, *quæ*

ADDITIONES.

a l.3.De iureiur.
b Ang.in rub.huius tit.num.10.
c l.Exceptiones,7.hoc tit.l.quia perſonale,13.& ibi Bart.ſoluto.matrim.
d Exempla ſunt in d.l.except.
e In l.ſi tibi,17.de pactis.
* In l.Iulianus ait,7.de doli except.

Digitized by

a *quæ datur aduerſus petentẽ id, quod promiſſum eſt* a *per*
metum. Et quemadmodum actio Quod metus cauſa,
qua petimus rem metu extortam cum omnibus acceſſio-
nibus nobis reſtitui, vtcunque in perſonam ſit ex maleſi-
b *cio violentæ concuſſionis, in rem tamen ſcripta* b *cenſe-*
c *tur: ita exceptio quoque metus in rem ſcripta* c *eſt.*
4 † *Non autem quilibet vanus timor, puta alicuius vexa-*
tionis, vel periculis remotioris, ſed præſentis mali, aut ve-
riſimiliter mox futuri metus hic intelligendus eſt, qui me-
d *rito etiam in hominem conſtantiſſimum cadere* d *poſſit.*
5 e Aut doli mali. † *Altera exceptio doli eſt, quæ ad-*
uerſus exigentem id, quod dolo malo actoris promiſſum
e *eſt,* e *competit: ideo inuenta, ne dolus ſuus cuiquam pa*
trocinaretur. Neceſſe autẽ eſt in hac exceptione, vt eam
obijciens alleget, dolo actoris factum eſſe. De dolo enim
agentis excipere oportet, non alterius, niſi in caſibus, in
f *quibus dolus vnius alteri* f *nocet:* † *Porro hæc* de do-
6 *lo exceptio duplex eſt, vna, quæ principaliter ex ipſo cõ*
tractu datur, vt ſi dolo me induxiſti, vt tibi promitterem,
& hæc condemnatum infamat, & quia odioſior eſt, ſi quis
g *debitor ea tutus exceptione vltro ſoluat,* g *non repetit.*
Altera eſt, quæ non oritur tempore contractæ obligatio-
nis, ſed magis ex quodam facto poſtea ſubſecuto, veluti,
ſi pactus non peteret ante Kalendas, nihilominus ante eũ
diem petat. Et hæc quidem exceptio conuenit cum ex-
h *ceptionibus in factum, nec vllatenus* h *infamat, eſtque*
fauorabilior, vt ſi quis, cum ea tutus eſſet, per errorem
i i *vltro ſoluerit, poſſit condicere.* † *Illud quoque adden-*
7 *dum eſt circa doli exceptionem, quod ea ex perſona illius,*
cui obijcitur, perſonalis ſit ideoq; non poſſit contra alium
opponi, quam eum, qui dolum commiſit, eiusve hæredes;
in id, quod ad eos peruenit, hoc eſt, quatenus ex dolo de-
functi locupletior ad ipſos hæreditas peruenerit, aut quo
K *minus perueniret, fraude eorum factum* K *eſt. Exci-*
l *piuntur tamen hæredes parentum, vel* l *patronorum.*
Cæterum ex perſona eius, qui hanc exceptionem obijcit, in
rem ſcripta eſt, ſi quidem in excipiendo non principali-
m *ter quæritur de autore doli, ſed an in ea re dolo malo ali-*
8 *quid factum ſit.* m † *Eſt autem perpetua hæc exceptio*
n *doli, vtcunque actio de dolo biennio tantum* n *duret.*
9 f Aut in factum. † *Tertia exceptio in factum eſt, quæ*
datur contra eum, qui exigit id, quod quis errore, quaſi
deberet, promiſit. Quia vero errorem iuſtum eſſe opor-
o *tet.* διηγηματικῶς. *id eſt, narratiuè, hæc* exceptio o *op-*
ponitur, in factum *dicitur. Oportet enim in iure apud*
Prætorem narrare factum, vt exiſtimet, an iuſtus error
p p *fuerit. Alij vero hanc exceptionem* erroris *dicunt,*
qua & illi ſeſe tueri poſſunt, qui eius rei incuſantur, quam
neſciuerunt iure ciuili prohibitam. Non enim facti ſolum
ignorantia, ſed & iuris ciuilis ad effugiendum damnum
q *excuſat. Itaque ſentiendum eſt in ijs* q *caſibus, in qui-*
bus ignorantia facti aut iuris nobis non noceat.

ADDITIONES.

a l. Si donationis. C. quod met. cau.
b l. Metum autem. §. vlt. quod met. cau.
c l. Apud Celſum, 4. §. metus cauſa. 33. de dolo malo, & me. exc.
d l. Metum autem, cum aliquot ll. ſeq. quod met. cauſa.
e l. 1. De doli except.
f De quibus vide Glo. in l. 2. §. docere. de dol. except.
g l. Qui exceptionem, 40. & ibi Glo. de cond. indeb.
h l. 2. §. Item quærit, de dol. except.
i l. Si non ſortem, 26. §. indeb. de cond. indeb.
K l. Si plures. l. in hæredem. cum l. ſeq. de dolo malo.
l l. Apud Celſum, 4. §. aduerſus parentes. 16. de do. ma. & me. except.
m l. 2. §. Planè. de dolo malo. & me. except.
n l. De dolo. C. de dol.
o Theoph. hic.
p Io. And. in cap. ignorantia, de reg. iur.
q Quos habes in l. regula. de iur. & fact. ign.

§. Idem iuris.

1 *Exceptio non numeratæ pecuniæ attingitur.*
2 *Exceptio non numeratæ pecuniæ propriè in mutuo locum habet.*
3 *Pecuniæ appellatione res mobiles & immobiles continentur.*
4 *Exceptio non numeratæ pecuniæ, biennio durat.*

a Idem iuris eſt, ſi quis quaſi b credendi cauſa c pe-
cuniã a te ſtipulatus fuerit, neq; numerauerit. Nam
eam pecuniam à te petere poſſe eum, certum eſt, da-
te enim te oportet, cum ex ſtipulatione tenearis. Sed
quia iniquum eſt, eo nomine te condemnari: placet
exceptione pecuniæ non numeratæ d te defendi de-
bere, cuius tempora nos (ſecundum quod e ſuperio-
ribus libris ſcriptum eſt) conſtitutione noſtra coar-
ctauimus.

1 a Idem iuris eſt. † *De exceptione non numeratæ pecu-*
a *niæ hic §. loquitur: de qua nos plura* a *alibi ſcripſimus.*
Nam ſi quis alicui det ſyngrapham, qua promittit ſe red-
diturum decem, quæ ab eo acceperit ex aliqua cauſa, aut
apocham, qua teſtatur ſe accepiſſe ab aliquo debitum ſpe
futuræ numerationis, aut ſolutionis, non eſt dubium, quin
teneatur obligatione ciuili, vt ſoluat, quod promiſit, &
vt non petat, quod ſe recepiſſe ſcripſit. Verum quia ini-
quum eſt, eum teneri ad reddendum, quod non accepe-
rit, aut ad liberandum debitorem, a quo debitum non ſit
ſolutum, propter nudum ſyngraphæ aut apochæ teſtimo-
nium, quare legibus conſtitutum eſt, vt ſi debitor ſcri-
pſerit ſibi numeratam pecuniam, cum non ſit, ei præiudi-
cet ſcriptura, niſi intra biennium exceptionem non nu-
b *meratæ pecuniæ* b *oppoſuerit.*
2 b Credendi cauſa. *Id eſt, mutuum dandi.* † *Nam in*
mutuo propriè locũ habet hæc exceptio. Et obſerua mul-
tum referre, ex qua cauſa ſcripſerit quis ſibi aliquid da-
tum. Nam ſi mutui quidem nomine data ſit cautio, illi,
qui dedit eam, competit hæc exceptio aduerſus eum, in
quem cautio eſt expoſita: ita videlicet, vt ſi ex ea conue-
niatur, & biennium nondum ſit elapſum, liceat eam il-
li opponere, & actori incumbat, numerationem factam
c c *probare. Ex alia vero cauſa ſi quis ſcripſerit, ſe acce-*
piſſe quippiam ab aliquo: cogitur ſtare ſuæ confeſſioni,
quam ſcripto fecit: niſi euidentiſſimis probationibus in
ſcriptis habitis oſtendere paratus ſit, ſibi non eſſe exhi-
bitum id, quod ſpe futuræ numerationis ſe accepiſſe, aut
d *redditurum* d *ſcripſerit.*
c Pecuniam. *Hoc non ſolum de pecunia ſignata acci-*
e *piendum eſt, ſed de quauis alia re, quæ mutuo dari* e *ſo-*
3 *leat.* † *Nam pecuniæ nomine omnes res tam ſoli, quam*
mobiles

ADDITIONES.

a Supra, de lite obl.
b l. In contractibus, 4. C. de non num. pec.
c l. Aduerſus. C. de non num. pec.
d l. Cum de indebito, 25. §. vlt. de prob.
e Dicta l. in contractibus, 4.

a mobiles a continentur. Quamcunque ergo rem ſcripſimus nos accepiſſe, locum habet hæc exceptio, ſi ea res data non ſit.

4 d Te defendi. † Intra biennium, quod præſtitutum eſt, tandiu enim durat hodie hæc exceptio, licet olim quin-
b quennis fuerit. Et hoc ad fideiuſſores b quoque & hæ-
c redes c producitur, ſi modo biennium necdũ lapſum ſit.

e Superioribus libris. Nempe libro 3. Inſtitutionum, ſub titulo, De literarum obligationibus: vbi diffuſius hac de re diſputatum eſt.

ADDITIONES.

a l. Pecunia. 178. de verbor. ſignific.
b l. Tam mandatori. C. hoc tit.
c l. Si intra. C. d. tit.

§. Præterea.

1 Exceptio pacti de non petendo explicatur.
2 Eadem illuſtratur per exemplum.
3 Per pactum de non petendo non tollitur præcedens obligatio ipſo iure, ſed tantum per exceptionem.

Præterea debitor ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihilominus a obligatus manet: quia pacto conuento obligationes b non omnino diſſoluuntur. qua de cauſa efficax eſt aduerſus eũ actio, quum actus intendit, c ſi paret eum dare oportere, ſed quia iniquum eſt, contra pactionem eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

1 † Ruſus alia exceptio adducitur: nempe pacti de non petendo. Depelluntur enim & illi ab agendo, qui pacti ſunt, ſe non petituros. quod ipſis ex legitima aliqua
a cauſa debetur. Nam cum exceptio detur ex a æquitate, nec quicquam magis æquum ſit, quam pacta conuenta ſeruari, palam eſt, etiam nudum pactum de non petendo habere exceptionis vim, ſi cauſa, ex qua nobiſcum agitur, talis ſit, vt ipſo iure ſublata per iſtud pactum dici non poſſit, quales ſunt omnes legitimæ conuentiones, quæ non ex ſolo iure gentiũ, ſiue æquitate naturali, ſed & iure poſitiuo exiſtunt. Nam etſi contra eas poſitum ſit pactum de non petendo eo, quod nobis ex earum obligatione debetur, tamen quia obligationes penitus non tolluntur contrariis conuentionibus, niſi factæ ſint eiſdem formis, quibus illæ ſunt initæ, quarum obligationes tollere debent: neceſſe eſt pacti exceptione apud Iudicem elidi, quod reliquum de obligatione manſit, propter imbecillitatem pacti, quod interuenit contra primam obligationem, vt quod illis deeſt in tollenda obligatione, Iudicis cognitione &
2 autoritate ſuppleatur. † Dicam (ſi potero) expoſitius. Mæuius ſtipulatus eſt a Titio centum, quæ promiſit ſe illi daturum pro fundo, quem ab eo emit, poſtea Mæuius venditor fundo nudo pacto pollicetur ſe illa centum ab eo non petiturum, quod pactum quia ſolum naturalem parit obligationem, non poteſt abſque ope exceptionis, id eſt, ipſo iure, & ſine facto hominis tollere obligationem ex ſtipulatione natam, quia non ea ſolum naturalis, ſed & ciuilis eſt. Itaque ſi Mæuius ex obligatione ciuili, quæ per ipſum factum non eſt extincta, & ius agendi illi præbet, præterea quod naturali obligatione ante iſtud pactum iuncta fuerit, a Titio iſta centum petat, oppoſita exceptione de non petendo tollitur ciuilis obligatio, quæ ex ſtipulatione ad Mæuium manſit, demum interueniente Iudicis cognitione. Atq; ita quoque pactum de non petendo non tollit ius petendæ hæreditatis, aut alterius actionis realis, ſed impedit tantum eas, vt non ſortiantur effectum ſi per
b exceptionem oppoſitũ ſit. Atq; in hunc modum b La-
c gus poſt Bart. & reliquos c Commentatores hanc pacti de non petendo exceptionem eleganter explicuit.

3 a Obligatus manet. † Et ſic per pactum de non petendo non tollitur præcedens obligatio ipſo iure, ſed exceptionis demum obiectu, quod intellige de naturali & ciuili obligatione ſimul. Naturalis enim tantum obligatio ſolo pa-
d cto non petendi tollitur, quia d vinculum æquitatis, quo ſolo ſuſtinebatur, conuentionis æquitate diſſoluitur. Rectè ergo Paulus ſcribit, quod ſi creditor reum, qui pactum de non petendo fecit, in ius vocauerit, iſque reus pacti exce-
e ptionem non oppoſuerit, extincto e primum ſolo pacto naturali, ciuilis per pacti oppoſitionem elidatur, hoc eſt, extinguatur & perimatur.

b Non omnino. Id eſt non ipſo iure, nec funditus. Nam tale pactum ſolam naturalem obligationem extinguit ipſo iure, vt paulò ante quoque dixi.

c Si paret reum dare oportere. Id eſt, ſi intendat actionem perſonalem. Fuit enim hæc olim actionis in perſonam formula, ſicut alibi annotauimus.

ADDITIONES.

a glo. in l. qui æquitate, 12. de dol. mal. except.
b In meth. iuris ciuil.
c In l. ſi vnus. 27. §. pactus ne peteret. de pact.
d l. Stichum aut Pamphilum 91. §. naturalis. de ſol.
e Vide Co. lib. 2. Miſcel. cap. 10.

§. Aequè ſi debitor.

1 Exceptio iuriſiurandi explicatur.
2 Cauſa ſemel iuramento deciſa, non poteſt prætextu periurii retractari.
3 Iuramentum procuratoris aut defenſoris rei, domino prodeſt.
4 Simplex procurator non poteſt iuramentum deferre.
5 Procurator in rem ſuam quis dicatur.
6 Iuramentum ſpontaneum nullam vim habet.
7 Eadem vis iuramenti remiſſi, quæ præſtiti.
8 Iuſiurandum æris alieni emplaſtrum.
9 Iuramentum prodeſt, ſiue quis in perſonam, ſiue in rem actione conuentus ſit.
10 Iuramentum affirmatiuum maiorem vim habet, quam negatiuum, & quæ ſit diuerſitatis ratio. num. 11.
12 Iuramentum etiam ſucceſſori iurantis prodeſt.

Aeque a ſi debitor b creditore c deferente d iurauerit, nihil ſe dare oportere: e adhuc obligatus permanet, ſed quia iniquum eſt, de periurio quæri: f defenditur per exceptionem g iuriſiurandi. h In iis actionibus, quibus in rē agitur æque neceſſariæ ſunt exceptiones. veluti ſi petitore deferente poſſeſſor iurauerit, i eam rem ſuam eſſe, & nihilominus petitor eandem rem vendicet. Licet enim verum ſit, quod intendit, id eſt, rem eius eſſe, iniquũ tamen eſt k poſſeſſorem condemnari.

1 † Enarratur hoc loci exceptio iuriſiurandi, quæ com-
a petit aduerſus actionem tam in rem, quam in a perſonam, docetque hic Iuſtinianus, iuſiurandum præſtitum a reo, quod nihil debet, nõ tollere præcedentem obligationem.

ADDITIO.

a De vtraque eſt Gl. in §. item ſi quis poſtulante, ſupra, de act.

nem,ſed contra petentem exceptionem iuriſiurandi con-
cedi. Sicut enim pactum non petendi non extinguit ciui-
a lem obligationem, ſed duntaxat naturalem, vt a pau-
b lo ante oſtendimus, ita & b iuſiurandum, Si autem præ-
ſtetur ab actore iuramentum in perſonali actione, tunc ſi
formiter iuratum ſit, datur actio ex eo contractu, ſin in-
c formiter, actio in factum c competit. Quando autem
d dicatur formiter, vel informiter iurari, d alibi oſten-
ſum eſt. Obſerua ergo, actorem volentem arguere reum
periurij, non admitti ad agendum primæua actione, ſed
per exceptionem iuriſiurandi ab eo delati, & a reo præſti-
2 ti ipſum ab agendo excludi.† Quia cauſa ſemel iuramen-
to deciſa non poteſt prætextu periurij amplius retracta-
e ri niſi hoc inter partes nominatim ſit e conuentum. Sunt
& alij caſus, in quibus non obſtante iuramento prima lis
reſtauratur: quos Accurſius & Plat. hic recenſent.

a Si debitor. Eiuſve procurator, aut defenſor, qui vltro
3 ſe liti obtulit. † Nam iuſiurandum defenſoris vel pro-
curatoris rei ab aduerſario delatum, prodeſt domino, ex-
ceptionemque ei parit; ſicut contra, ſi actoris procurator
iurauerit reo deferente, ei quoque ex tali iuramento
f actio f naſcitur.

b Creditore. Vel eius procuratore generali, aut etiam
ſpeciali ſi idipſum ei nominatim mandatum ſit, vel ſi ſit
g procurator in rem ſuam g factus.† Simplex enim pro-
4 curator, non habens ſpeciale mandatum deferendi iuſiu-
h randum, etſi deferat, non eſt h audiendus. † Is verò
5 intelligitur in rem ſuam factus eſſe procurator, cui alius
ceſſit ſuam actionem, aut cui adiudicata ſunt bona, aut
data nomina in ſolutum per Iudicem exequentem, cum
i alia i in bonis conuicti non reperirentur. i Quibus autem
verbis conſtituatur talis procurator, Bart. & Doctores
K K ſuis locis demonſtrant.

6 c Deferente. Rectè addit deferente, † quia iuramen-
tum ſpontaneum, id eſt, non delata iurandi conditione
l præſtitum, nullam vim habet: vt l alibi diximus.

d Iurauerit. Vel cum iurare paratus eſſet, remiſſum ſit
7 ei iuſiurandum. † Eadem enim vis eſt & efficacia iura-
m menti remiſſi, atque m præſtiti.

e Adhuc obligatus. Saltem ciuili obligatione: natura-
n lis enim ipſo iure perempta iam n eſt.

f Defenditur per. Si conueniatur ex ciuili obligatione
adhuc durante: nec refert, an prior actio, ad quam ſub-
mouendam iurauit, rurſus inſtituta ſit, vel alia quapiam
o idem o petatur.

g Iuſiurandi. Quod ſcilicet vim iudicati obtinet, adeo
vt nihil aliud quæri debeat, quam an iuratum: ſit remiſ-
p ſa quæſtione, p an debeatur: quaſi ſatis probatum ſit
8 iureiurando.† Et hinc intelligitur, cur Laberius iuſiu-
randum æris alieni emplaſtrum eſſe dixerit, apud Gell.
lib. 16 cap. 7.

9 h In ijs quoque. † Dixit, conuento perſonali actione pro
deſſe iuramentum, nunc idem in vendicationibus, id eſt,
realibus actionibus locum habere oſtendit. Quare ele-
q ganter q Vlpianus. Quacunque (inquit) actione quis
conueniatur, proficiet ei iuſiurandum: ſiue in perſo-
nam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione
agatur, ſiue de interdicto: ſed etſi de conditione per-
ſonæ fuerit iuratum, Prętor iuſiurandum tuebitur.

10 i Eam rem ſuam eſſe. † Et hæc iuriſiurandi formula
affirmatiuè concepta maiorem vim habet, quam negati-
ua: puta, rem petitoris non eſſe. Nam ſi reus iuret,
rem non eſſe petitoris, habet ſolum exceptionem: ſin au-
tem ſuam eſſe iuret, habet etiam actionem aduerſus de-
r bitorem: ſi fortè ipſum rei poſſeſſione excidere r contin-
11 gat. † Sed cur tam variè? quia priori caſu, quando
reus iurat, rem petitoris non eſſe, non inde ſequitur, ob id
ſuam eſſe, poteſt enim neutrius eſſe, itaque meritò ex ta-
li iuratione nulla ei actio naſcitur. Secus eſt quando reus
ſuam eſſe iurauit, petitore deferente, quoniam hoc caſu
ex iureiurando noua actio quæritur iuranti aduerſus pe-
titorem, qui iurandi conditionem detulit: ſicque conſen-
ſit rem iurantis eſſe. Habet etiam Publicianam hoc ca-
ſu is, qui iurauit aduerſus quemlibet alium, ſi nitatur ex iu-
ſ ramento & traditione ſ ſecuta.

K Poſſeſſionem condemnari. Propter iuſiurandi re-
12 ligionem, † quæ vim ſuam non ſolum in eo habet, qui
rauit, ſed in quocunque alio, qui ei ſucceſſit, etiamſi titu-
t lo t ſingulari. Vides ergo iuramentum a nobis præſtitum
etiam alijs proficere, quanquam alijs non noceat, quod ipſi
detulimus.

ADDITIONES.

a §. Prox. præced.
b l. Vlt. de iureiur.
c l. Nam & poſtea, 9 §. 1. de iureiur.
d In d. §. item ſi quis poſtul. num. 10. 30. & 33.
e l. 1. De iureiur.
f Dicta l. nam & poſtea, §. iuſiur.
g l. Iuſiurandum quod ex conuentione, 17. §. vlt. de iureiur.
h l. Alias, 18. de iureiur.
i Plane, 3. famil. erciſc. l. 1. C. quan. Fiſc. vel pri. deb. ſup. de exi.
K In l. 1. § vlt. de noui oper. nunc.
l Dict. §. item ſi quis poſtulante, & habetur in l. 3. de iureiur.
m Dicta l. nam & poſtea. 9. §. 1.
n l. Stichum, 95. §. naturalis de ſol. & d. l. vlt.
o l. Duobus, 28. §. exceptio iuriſiurandi, & § colonus. de iureiurando.
p l. Non erit, 5. § dato. de iureiur.
q l. 3. §. Quacunque. de iureiur. & ibi Zaſ.
r l. Sed etſi poſſeſſori, 11. eod. tit. de iureiur.
ſ Dicta l. nam & poſtea. §. vlt. & ibi Glo.
t l. Ait Prætor. 3. cum l. ſeq. de iureiur.

---

§. Item ſi in iudicio.

1 Res iudicata quid ſit.
2 Sententia quando dicatur tranſire in rem iudicatam.
3 Hæc verba textus, Actum fuerit, quam vim habeant.
4 Exceptio rei iudicatæ tam ex reali, quam perſonali actione naſcitur, diuerſimode tamen.
5 Quomodò hic ſola naturalis obligatio actionem parat.
6 Exceptio rei iudicatæ vt locum habeat, quæ requirantur.
7 Eadem res peti quando dicatur.
8 Ex eadem cauſa agere quando cenſeamur.
9 Generaliter petens rem, quam ſuam aſſerit, omne ius ſuum in iudicium deduxiſſe cenſetur, obſtatque ei poſtea agenti exceptio rei iudicatæ, ſi ſemel ſuccumbet, fallit, vt num. 11.
10 Eadem res ex diuerſis cauſis noſtra eſſe non poteſt.

Item ſi in iudicio tecum a actum fuerit, b ſiue
in rem, ſiue in perſonam, nihilominus c obligatio
durat, & ideo ipſo iure d de eadem re poſtea aduer-
ſus te agi poteſt, ſed debes per exceptionem rei iu-
dicatæ adiuuari.

1 Exceptionem rei iudicatæ hic §. enarrat. † Ad pro
theoriam autem huius exceptionis cognoſcendæ cum pri-
mis ſciendum eſt, rem iudicatam non dici ſententiam iu-
dicantis,

dicentis,ſed ipſam rem, quæ finem controuerſiarum Iudi-
cis pronunciatione accepit, quod vel condemnatione, vel
a abſolutione a contingit. Itaque quamuis ſtatim, poſt-
quam lata eſt in aliqua cauſa diffinitiua ſententia, res iu-
b dicata dici b poteſt: tamen quamprimum fuerit ab ea
2 appellatum,fingitur non eſſe iudicata.† Ac proinde nec
dici poteſt, ſententiam in rem iudicatam tranſiuiſſe, a qua
appellatum eſt,niſi Iudex appellatus eam denuò compro
barit. Si vero appellatione omiſſa effluxerit tempus, quo
appellari a ſententia oportuit,nempe decendium, aut pa-
cto renunciatum ſit appellationi inter litigantes, fingitur
non eſſe appellatum. & ſententia ritè lata in rem iudica-
tam tranſit,quia controuerſiarum finis per eam cauſa im-
poſitus eſt.

a Actum fuerit. Subaudi, & iudicatum ſecundum te,
ita vt ex aliqua cauſa perpetua abſolutionem obtinuerit.
Nam ſi conuentus in rem actione abſolueretur, quia non
poſſideret,neque dolo deſiiſſet poſſidere, & deinde poſſi-
deat, rurſus conueniri poteſt, non obſtante rei iudicatæ
3 exceptione, vtpote cuius nunc cauſa ceſſet. † Habent au-
tem hæc verba, (actum fuerit) eam vim atque empha-
ſim, quod exceptio rei iudicatæ non niſi ad ea pertineat,
de quibus actum eſt, vt licet prima petitio generalis fue-
rit, atq; etiam ſententia,ad ea tamen duntaxat pertinere
c intelligitur,de quibus fuerit ſpecialiter & nominatim c
actum. Quod proprie de actionibus perſonalibus acci-
piendum eſt, quarum poſſunt eſſe plures cauſæ.

4 b Siue in rem, ſiue in perſonam. † In hoc enim conue-
niunt realis & perſonalis actio, quod ex vtraque rei iudi-
catæ exceptio naſcitur, multum tamen eſt diſcriminis in
d ſpeciali conditione vtriuſque, quemadmodum d Pau-
lus reſpondit in hæc verba, Actiones in perſonam ab
actionibus in rem hoc differũt, quod cum eadem res
ab eodem mihi debeatur, ſingulas obligationes ſin-
gulæ cauſæ ſequuntur, nec vlla earum alterius peti-
tione vitiatur. At cum in rem ago, non expreſſa cau-
ſa, ex qua rem meam eſſe dico, omnes cauſæ vna peti
tione adprehenduntur. Neque enim amplius, quam
e ſemel, mea eſſe poteſt. Quem Pauli locum e Zaſius
f pulcherrime enarrat, & f Balduin. quoque eundem plu-
rium diſtinctione eleganter illuſtrat.

g a Obligatio durat. Nempe g ciuilis, conuerſa tota quo
ad exceptionem pacti de non petendo, & iuriſiurandi, vbi
5 naturalis obligatio tollitur, remanente ciuili. † Sed quo-
modo hic ſola naturalis obligatio pariet actionem, ciui-
li extincta? cum ex ſola naturali obligatione actio nul-
h la h detur? Reſpondet Bartolus, tametſi naturalis ſo-
la non ſufficit ad producendam actionem, ſufficientem ta-
men eſſe ad iam productam conſeruandam, ſicut contra
i ex ſola ciuili non conceditur i actio, attamen iam nata
ta conſeruatur, etiam ſi naturalis ceſſet.

5 d De eadem re. † Ut exceptio rei iudicatæ locum ha-
beat, tria coniunctim requiruntur. Primum, vt eadem
res poſteriori iudicio petatur, quæ priori iudicio petita tran
ſierit in rem iudicatam. Deinde vt inter eaſdem perſonas
controuertatur, inter quas pronunciatum antea eſt. De-
niq; vt ex eadem etiã cauſa agatur, ex qua antea actum
eſt, & niſi hæc tria ſimul concurrant, ceſſat rei iudicatæ
k K exceptio. † Dicitur autem eadem res peti non ſolum
7 cum eadem ſpecies petitur, ſed etiã cum id, quod ad idem
corpus, quod eſt petitum, pertinet, etſi ſpecie diuerſum ſit
a corpore, vt ſi quis cum peteret nauem, ſuccubuerit, &
poſtea tabulas quaſdam, quibus compacta eſt nauis, pe-
l tat, rectè ſubmouebitur exceptione rei l iudicatæ. Idem
m quoque eſt, in m hæredibus, & in ſingularibus n ſuc-
n ceſſoribus litigatorum, quoniam defuncti perſonam ge-
runt, quantum ad iura agendi, & defendendi attinet. Sæ-
pe etiam ratione poteſtatis, quam habet perſona in perſo-
nam, aut quam quis ab altero habet ratione mandati, vel
o ſocietatis, diuerſi eadem o perſona cenſentur. † Ex ea-
8 dem vero cauſa agere cẽſemur duobus modis, primo cum
cauſam, quæ in libello expreſſa eſt, poſt latam ſententiam
rurſum in iudicium deducimus, & hoc caſu ſemper ob-
ſtat iudicati exceptio. Deinde cum cauſa in libello non eſt
expreſſa, ſed generaliter aliquid petitum, id quod in ſolis
realibus actionibus licet. Nam in perſonalibus neceſſe
p eſt, cauſam p exprimi. † Illo autem caſu, quo indiſtin
9 ctè aliquid petitum eſt in rem actione locum habet iudi-
cati exceptio contra denuo agentem, poſtquam ſuccubuit,
quia is, qui generaliter rem petit ſibi reſtitui, quam ſuam
eſſe dicit, non expreſſa ſpeciali cauſa, intelligitur omne
ſuum ius propter quod iſtam rem ſuam eſſe contendit, in
iudicium deduxiſſe, ac proinde denuo agenti obſtat exce-
10 ptio iudicati, quia. ſ. ex eadem videtur agere. † Nam de-
beri quidem nobis ex diuerſis cauſis poteſt, ſed eadem res
q noſtra eſſe ex diuerſis cauſis q non poteſt. Itaque non
expreſſo iuris titulo, quo mediante acquiſiuimus domi-
nium, petentes rem vt noſtram, videmur omnes cauſas
r complexi eſſe, quibus eam rem noſtram factam eſſe r pu-
tauerimus, atque ita tanquam ex eadem cauſa agentes
excludimur ab agendo exceptione iudicati, ſi ſemel ſuccu-
11 buerimus, † niſi fortè doceri poſſimus, ex noua aliqua
cauſa dominium nobis contigiſſe poſt illud iudicium, quo
ſ antea contra nos pronunciatum ſ eſt.

ADDITIONES.

a l.1.de re iud.
b l litigantibus,C.de appellat.
c l.2.C.de iud.
d l.& an eadem,14.§.actiones,de except.rei iud.
e In d.§.actiones.
f Balduin.hic.
g Hic & l.Iulianus,60. de cond.indeb.
h l.iuriſgentium, 7.de pac. l.frater, 38.de cond.indeb. & l.ſi pupil.127.de verb. oblig.
i l.ſi vnus,27.§ pact. de pact.
K l.cum quæritur,12. cum duab.ll.ſeq.de excep.rei iud.
l l.ſi quis cum totum,7.de excep.rei iud.
m l.hæredem,59. de reg. iur,
n l.ſi a te,19.§.a te,de excep.rei iud.
o l.ſi mater.11 §. hoc iure.7 d.tit.
p dixi ſupra,de actio. in princ.
q l.non vt ex pluribus,159.de reg.iur.& ibi Doct.
r l.& an eadem,14.de except. rei iud.
ſ d.l.ſi mater,§.eandem.

§.Hæc exempli.

1 Non omnes exceptiones hoc titulo comprehenſas eſſe.
2 Sicut nec in titulo de Actionibus,omnes actiones contineantur,
3 Exempla non reſtringunt regulam.
4 Ciuiles exceptiones quæ?
5 Prætoriæ exceptiones quæ?

a Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quam ex multis varijſque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint, ex lationibus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris intelligi poteſt. b Quarum quædam ex legibus, vel ex ijs, quæ legis vicem obtinent, vel ex Prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.

a Hæc

by Google

1 *a* Hæc exempli.† *Neque enim omnes nominatim ex-
ceptiones in hoc titulo perſequi Iuſtinianus voluit, ſed
duntaxat vim earum, & poteſtatem oſtendere exemplis
quibuſdam, ac deinde diuiſione bimembri genera earum
complecti, memor bonus Princeps, tyronum animos non
eſſe mox in primo limine legitimi ſtudij nimia rerum co-
2 pia obruendos, ac grauandus, &c.† Illud quoque, vt alijs
in locis, ita & in tractatu* De actionibus *ſupra obſerua-
uit. vbi non omnes actiones ſpecialiter tradidit inuentu-
ri; ſed generaliter earum differentias oſtendit, exemplis
multis in hoc ſubiectis, ſeſe ad vberiores Pandectarum
3 libros referendo.† Unde* a *plerique colligunt, exempla
a non reſtringere regulam, & ſufficere, ſi ex multis (gratia
exempli) pauca referantur: contentaque in eo, ad quod ſit
relatio, pro expreſſis haberi.*

b Quarum quædam. *Hic primam exceptionum diui-
ſionem ſignificat, quod ſcilicet aliæ Ciuiles ſunt, aliæ Præ
4 toriæ.* † Ciuiles *ſunt (vt & de Actionibus diximus)
quæ ex Legibus, Senatuſconſultis, Conſtitutionibus Prin
cipum deſcendunt. Ex legibus, vt eſt exceptio declinato-
ria fori. Senatuſconſultis, cuiuſmodi ſunt exceptiones Vel-
leiani, aut Macedoniani. ex placitis Principum, qualis eſt
exceptio diuiſionis inter plures fideiuſſores ex conſtitutio-
ne Adriani, & inter reos debendi ex Nouella conſtitu-
5 tione Juſtiniani.†* Prætoriæ *vero exceptiones ſunt, quas
Prætor ſua iuriſdictione comparauit, & tales ſunt omnes,
quas ſupra retulimus: Doli ſcilicet mali, Quod metus cau
ſa, Pacti de non petendo, & reliquæ, præter exceptionem
b non numeratæ* b *pecuniæ.*

ADDITIONES.

a Ioan de Plat hic.
b l. In contractibus. C. de non num. pec.

§. Appellantur.

1 *Exceptionum aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ tem-
porales & dilatoriæ.*
2 *Peremptoriæ quamdiu proponi poſſint.*
3.5 *Temporales & dilatoriæ qualiter agentibus obſtent.*
4 *Dilatoriæ exceptiones ſunt temporales.*
6 *Dilatoriæ ante litis conteſtationem, peremptoriæ etiam
poſt opponi poſſunt.*
7 *Dilatorias exceptiones ſub duplici differentia eſſe.*
8 *Dilatoriæ ſolutionis, & declinatoriæ iudicij, an inuicem
differant.*
9 *Non ſufficit exceptionem competere, niſi obijciatur.*
10 *Dilatoriæ exceptiones a differendo dictæ.*

a Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ. Perpetuę & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper *b* agentibus obſtant, & ſemper rem de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, *c* & pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne omnino pecunia peteretur. Temporales atque dilatorię, ſunt, quæ *d* ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam finito eo tempore, non impeditur actor rem exequi. *e* Ergo ij, quibus intra certũ tempus agere volentibus obijcitur exceptio, aut pacti cõuenti, aut alia ſimilis: differre debent actionẽ, & poſt tẽpus agere. Ideo enim & *f* dilatoriæ iſtæ exceptiones appellãtur. Alioqui ſi intra tempus egerint, *g* obiectaq; ſit exceptio: neq; eo iudicio quicquam *h* conſequabantur propter *i* exceptionem, neque *K* poſt tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebant, & conſumebant, qua ratione rem amittebant.

a Appellãtur. *Alteram exceptionem diuiſionem tractat
1 Iuſtinianus hoc loci: nempe † quod aliæ ſint perpetuæ &
peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ: quam diuiſio-
nem Caius quoque, tametſi alijs verbis, explicat, quæ in
a* a *Pandectis extat, huc q; transferri facile poteſt. Ad eam
diuiſionem pertinent etiam, quæ tractãt Rhetores de con-
ſtitutione tranſlatiua: de qua Cicero lib. 2. De inuentio-
b ne, & Quintilianus lib. 3. Inſt.* b *Orat. latius. Agitur
autem hic ab Imp. non quidem de tempore & vita Exce
ptionum, ſed de vi, & effectu, vt ſint perpetuæ, quæ perem
ptoriæ ſunt, totamq; perimunt actionem. Aliæ tempo-
rales, quæ Dilatoriæ, nec niſi ad tempus agere volen-
tibus obſtant, ſicut mox ſubijciemus in explicatione
textus.*

2 *b* Agentibus obſtant.† *Hoc eſt, quibus non præſcribi-
tur, quo minus in qualibet parte iudiciorum opponi poſ-
ſint. Significat enim Iuſtinianus hic initium & finem ha-
rum proponendarum exceptionum, nempe a lite conte-
ſtata vſque ad rem* c *iudicatam, cæterum poſt ſententiam non ſolent admitti.*

c Et pacti. *Id eſt, exceptio pacti de non petendo in per-
petuum. Nam vt maximè is, qui ita pepigit cum debito-
re ſuo, petat debitũ, tamen ab agendo depellitur ſtatim,
vbi, obijcitur pactum de nõ petendo inter eos eſſe* d *ini-
tum. idem fit in exceptione iuriſiurandi, erroris, rei iudi-
catæ, non numeratæ pecuniæ, & vbicunq; allegari poteſt,
e aliquid factum contra leges, vel* e *Senatuſconſulta.*

d Ad tempus. *Hoc eſt, quæ in certum tantũ tempus ob-
3 ſtant agẽtibus.† Id verò fit duplici* f *ratione. Aut enim
f obſtant agentibus, ne vrgere actionem ſuã in iudicio poſ-
ſint, donec res in eum deueniat caſum, quo amplius locũ
non habeat, ſicut fit in omnibus dilatorijs ſolutionum &
iudiciorum. Nam quamdiu dici poteſt, diem ſolutionis
nondum veniſſe, vel iudicium non eſſe legitimum, actor
impeditur, quo minus agendo pergere poſſit, donec iſta im
4 pedimenta ſubmoueantur. † Itaq; dilatoriæ exceptiones
ſunt temporales, quia in perpetuũ non obſtant agentibus,
ſed facile euenire poteſt, vt propter rerũ mutationem lo-
cum non habeant. Vt conditionalis promiſſio petitio eſt
immatura, niſi extiterit cõditio, in quam quid promiſſum
eſt. Et Judicis auxilium fruſtra imploratur aduerſus eũ,
qui eius iuriſdictioni non eſt ſubiectus, niſi ipſius iuriſdi-
ctionẽ proroget, vel porrò eum in loco domicilij conueniat.
5 † Aut vero temporales exceptiones agentibus obſtant,
ſaltem eo tempore, intra quod a legibus opponi poſſunt,
g* g *atque ideo ratione præſcriptionis, vt eſt in exceptio-
ne non numeratæ pecuniæ, quæ ſi intra biennium non op-
ponatur ab eo, qui ſcripſit ſe accepiſſe, is poſtea non au-
ditur. Ad eundem modum conſtituta ſunt tempora*

propo nen-

ADDITIONES.

a l. 3. De except.
b Cap. de ſtatu.
c l. Peremptorias. C. ſent. reſc. non poſſ. & l. 1. C. de iur. & facti ignor.
d l. Si vnus, 27. §. pactus de pactis.
e l. 3. De except.
f Lagus in meth. iur. ciuilis. tit de except.
g Dicta l. in contract.

propouendis alijs quibuſdam exceptionibus, ſicut & in
actionibus videmur præſtituta eſſe tempora, quibus pro-
poni poſſe deſinunt. Ergo ſunt quædam exceptiones tem-
porales, non quia rerum mutatio probibere poteſt, eas op-
poni ſed quia illis conſtituta ſunt tempora, intra quæ ſi non
6 *obijciantur, porro non liceat eas obijcere. † Quemadmo-*
dum leges volunt, dilatorias exceptiones ante litis conte-
ſtationem opponi, peremptorias vel ante, vel poſt acce-
a *ptum* a *iudicium.*

e Ergo ij. *Infert ex præcedentibus, interim tacitè ſigni-*
ficando naturam exceptionum dilatoriarum, quæ (vt dixi
mus) ante litem conteſtatam obijciendæ ſunt, non etiam
poſtea, ſiue ſit dilatoria ſolutionis, ſiue declinatoria iudi-
7 *cij. † Sunt enim dilatoriæ exceptiones ſub duplici diffe-*
rentia, quædam dicuntur dilatoriæ ſolutionis, *nempe*
quæ nobis præbēt ſpacium ſoluendi, vel præſtandi id, quod
debemus, cuiuſmodi eſt pactum de non petendo intra tem
b *pus, quod nondum* b *effluxit. Aliæ* declinatoriæ iudi-
cij, *vt eſt exceptio Iudicis incompetentis, citationis, pro-*
curatoris, libelli, & generaliter omnes exceptiones, quæ
ex obſeruationibus iudiciorum ratione perſonæ, aut loci,
8 *aut temporis ſumuntur. † Et quanquam hæ in hoc conue-*
niunt, quod vtraque ante acceptum iudicium opponi de-
beant, in hoc tamen inuicem differunt, quod hæ non tan-
c *tum opponi, ſed & probari debent, priuſquam lis* c *con-*
teſtetur, illæ vero neceſſario non ſunt probandæ, niſi poſt
d *acceptum iudicium, fundata ſcilicet intentione* d *acto-*
ris.

9 *f* Dilatoriæ iſtæ. † *A differendo ſcilicet; quia oppoſita*
actionibus, eas non tollunt, ſed tantum differunt.

10 *g* Obiectaque ſit. † *Niſi enim obiecta ſit exceptio, iu-*
dicium ſuſtinetur, reſque iudicata valet, quia ipſo iure na-
ta eſt, etiam ante diem actio, & de ſe quæri ſibique impu-
tare debet, qui beneficio exceptionis in tempore vſus non
e *ſit, præterquam ſi vſusfructus* e *petatur.*

h Conſequebantur. *Sicut nec hodie adhuc quicquam*
conſequuntur, ſed oportet, quod ſuo tempore nouam litem
intendant, vt paulo poſt docet Imp.

i Exceptionem. *Nempe hanc;* Cuius pecuniæ dies
non venit, *quę erat dilatoria. Eius hanc formulam Cice*
ro recitat lib. 1. de Ora.

K Poſt tempus olim. *Quia enim plus tempore pete-*
bant, a cauſa cadebant iure veteri, id eſt, rem amittebāt,
f *de quo ſupra etiam* f *in Titu. de actio. aliqua annotaui-*
mus, quod tamen hodie a Iuſtiniano emendatum eſt. Si-
g *cut* g *mox ſequitur.*

A D D I T I O N E S.

a l. ita demum. 13. C. de proc l. præſcr. 8. C. de except.
b l. 3. §. 1. de except.
c d. l. ita demum, & l. vlt. C. de except.
d l. ſi quidem 9. C. de except l. excep. 19. C. de probat.
e l. 1. in fi. quan. di. vſusfr. leg. ced.
f §. ſi quis agens, num. 2. ſup. de ac.
g in §. hodie. infra, eod.

§. Hodie.

1 *Litem inferre quis dicatur.*
2 *Quandoque litem inferre licet ante tempus.*
3 *Ante tempus agenti qualiter duplicandum tempus, id-*
que exemplis declaratur, num. 4 5. 6.
7 *De pœna petentis plus tempore.*

Hodie autem non ita ſtrictè hoc procedere volu-
mus, ſed eum qui *a* ante tempus pactionis *b* vel
obligationis *c* litem inferre auſus ſit, *d* Zenonia-
næ conſtitutioni ſubiacere cenſemus, quam ſacratiſ-
ſimus Legiſlator ijs, qui tempore plus petierint,
protulit, vt & inducias, quas ipſe *e* actor ſponte in-
dulſerit, vel quas natura actionis continet, ſi con-
tempſerit, *f* in duplum habeant ij, qui talem iniu-
riam paſſi ſint, & poſt eas finitas non aliter litem
ſuſcipiant, g niſi omnes expenſas litis antea acce-
perint, vt actores tali pœna perterriti, tempora li-
tium doceantur obſeruare.

Emendatio. *Iuris antiqui ſubnectitur hoc §.*

a Ante tempus pactionis. *Vt quia pepigerim ad Ka-*
a *lendas Maias ſoluere, & in Kalendis Martijs* a *po*
ſtulaueris, ſicque plus tempore petieris.

b Vel obligationis. *Quia .ſ. obligatio adhuc non ſit or-*
ta, vt ſi quis promiſiſſet fructus fundi necdum natos, par-
tumve pecoris necdum editum. nam tali promiſſioni na-
tura rei intereſt tacita conditio, Si naſcantur, *nec ante*
b *eſt nata obligatio* b *& actio. Sed etſi nata ſit obligatio,*
non tamen actio, vt ſi quis petat, quod promiſſum eſt ſub
conditione, quæ necdum extitit, ante tempus, ſeu plus tem
pore petiſſe dicitur.

1 *c* Litem inferre. † *Litem autem quis intuliſſe intelli-*
c *gitur, quando iam acceptum eſt* c *iudicium, id eſt, lis*
conteſtata. Itaque agens ante tempus ſi deſiſtat, lite nec-
dum conteſtata, effugiet pœnam duplicandæ dilationis,
d *quia necdum petiiſſe dicitur, ſed petere* d *voluiſſe. Ex-*
penſas tamen indebitæ fatigationis aduerſario refundere
e e *tenebitur.* † *Eſt tamen caſus, vbi etiam ante tempus*
2 *litem inferre licet ſine metu duplicandi temporis, vt ſi de*
bitor ſua dilapidet, & vereatur creditor, ne ſit ſuo tem-
pore inanis actio futura aduerſus inopem, tum enim etſi
f *dies præſtandæ pecuniæ non venerit, cautio peti* f *po-*
teſt. Sed & Fiſcus impunè poteſt ante tempus petere
g *ea, quæ ſibi* g *debentur.*

h *d* Zenonianæ conſtitutioni. *Cuius etiam* h *ſupra*
mentionem fecit, ea tamen nuſquam extare comperitur.

e Actor ſponte indulſerit, vel quas. *Theophilus hæc*
duo ſic diſcernit, vt prius referatur ad tempus pactionis,
quod vltro poſt contractam obligationem humaniter in-
dulſit creditor, alterum ad tempus ipſius obligationis, de
quo ſcilicet, cum iniretur obligatio, conuenit, vt quia ſtipu
latus ſim id, quod in vtero eſt vel fructus futuros, &c.

3 *f* In duplum. † *Eius nempe temporis, quod ſupererit,*
quodque contempſit creditor, veluti, conuenit, vt ante quin
quennium peteres, poſt biennium petis, iam reliqui tres
anni qui adhuc ſuperſunt, duplicabuntur tantum, non
etiam ipſum biennium iam effluxum, in quo nihil pecca-
i *tum eſt, quæ ſententia æquitati planè conſentanea* i *eſt.*
4 † *Idem eſt, ſi non ab homine, ſed a lege conceſſæ ſint in-*
K *duciæ, vt in exceptione* K *dotis, vel ex natura rei inſit,*
5 *vt in exemplis paulo ante adductis.* † *Sed etſi promiſerim*
ſub conditione, & tu petas ante euentum conditionis,
duplicabi-

A D D I T I O N E S.

a § ſi quis agens, ſupra, de actio.
b l. 1. de cond. indeb.
c c ex parte, de verb ſign. Bart. in l. lites, de tranſ.
d l. amplius, ff. rem rat. hab.
e Hoſt. in c. 1. de plus peti.
f l. in omnib 41. de iud. l. inter omnes. 12. qui ſatiſd. cog l. qđ ſi in diem 16. §. 1. de pet hæ. l. 2 de cuic. & l. 1. pro ſoc.
g l. vnica, de con. ex le.
h §. plus autem, verſ. ſed hæc ſup. de actio.
i ff. al aut damnum, 9. §. quiſquis. 7. de pœn.
K l. 1. §. exactio. C. de rei vxo. act.

Pp

Digitized by Google

duplicabitur tibi ſolum illud tempus, quod inter factam
6 *petitionem, & extantem conditionem eſt lapſum.* † *Quod etiam in ea promiſſione obtinet, quæ facta eſt ad diē mortis, quia ſi me adhuc viuente petas, poſt mortem meam duplicabuntur tibi induciæ, & tanto tempore agere non poteris, quantum inter factam in petitione & mortem*
a *meā interceſſerit, quemadmodum* a *alibi latius ſcripſi.*
7 g Niſi omnes expenſas. † *Eſt ergo pœna plus tempore petitionis hodie, vt reo ante tempus conuento duplicentur induciæ, nec teneatur reus ſuſcipere litem etiam finito duplicato tempore, niſi reſtitutis ei expenſis temerè factis ante tempus motæ litis. Debet autem hæc induciarum exceptio ante litis conteſtationem obiici ad obtinendum beneficium duplicationis. nam ſi poſtea obijciatur, damnabitur reus ad ſolutionem tum faciendam, quando*
b *tempus deſtinatæ ſolutionis* b *aduenerit.*

ADDITIONES.

a In d. verſ. ſed hæc.
b Vide Bal. in l. extraneus, de cond. cau. da.

---

§. Præterea.

1 *Dilatoriæ exceptiones tam ex perſona procuratoris quā actoris, & etiam Iudicis conceduntur.*
2 *Exceptio declinatoria quando proponenda.*
3 *Exceptio procuratoria multiplex, & num. 4. 5.*
6 *Milites quare non poſſint procuratores eſſe.*
7 *Fœminæ ab omnibus ciuilibus officijs remouentur.*
8 *Quibus caſibus mulier procuratrix eſſe poſſit, & nu. 9.*
10. 11 *Miles quando procurator eſſe poſſit.*

Præterea etiam ex perſona ſunt dilatoriæ exceptiones, *a* quales ſunt procuratoriæ, veluti ſi *b* per militem *c* aut mulierem agere quis velit: *d* Nam militibus *e* nec pro patre *f* vel matre, *g* vel vxore, nec ex ſacro reſcripto procuratorio nomine experiri conceditur: *h* ſuis verò negotijs ſupereſſe ſine offenſa militaris diſciplinæ poſſunt.

Exceptiones *dilatoriæ quandoque dantur ex lege, quandoque ex natura rei, quæ dilationem neceſſario requirit, quandoque etiam ex perſona conceduntur, & de his poſterioribus præſenti loco agitur.*

1 *a* Quales ſunt procuratoriæ † *Exempli tantum cauſa hoc addit, non quod innuat, ex perſona duntaxat Procuratoris dilatorias exceptiones concedi. Neque enim dubium eſt, quin ex perſona quoque actoris, atque adeo ipſius etiam Iudicis dilatoriæ competant, aduerſus quem excipi poteſt, eum non eſſe competentem, quam Fori de-*
2 *clinatoriam vulgo dicunt:* † *Et illa in litis initio pro-*
a *ponenda* a *eſt, priuſquam aliquid facias, per quod Iudicis approbaſſe iuriſdictionem videri poſſis, alias ipſius iuriſdictio prorogata cenſebitur tacitè, nec eam declinare*
b *amplius* b *licebit.* † *Eſt autem (ad propoſitum re-*
3 *deundo)* exceptio procuratoria *ſub multiplici differentia. Quandoque enim oritur ex perſona eius, qui datus eſt procurator, & tunc ſi quidem ei obijciatur, qui pro ſe in iudicio verſari poteſt, non etiam pro alio nomine procu-*
c *ratorio, vt mulieri, minori XXV. annis, militi* c *filiofamilias, tunc ante iudicium cœptum opponenda eſt. ſin ei qui in totum a procuratione forenſi excluditur, puta muto, ſurdo, ſeruo, reo criminis, tunc quandocunque op-*
d *poni poteſt: quia reddit iudicium retro* d *nullum.* † *Se-*
4 *cundo naſcitur procuratoria exceptio ex perſona conſtituentis, quia ſcilicet is, qui conſtituit Procuratorem, conſtituendi poteſtatem non habeat, vt eſt pupillus & adultus ſine authore tutore, curatoreve. Ea ſpecie ſi actus aliquis in fauorem conſtituentis geſtus ſit, non licet am-*
e *plius aduerſus ipſum excipere, ſecus ſi in eius* e *diſpen-*
5 *dium.* † *Tertio ratione cauſæ, ad crimen enim perſequendum defendendumve, aut alioqui ad iudicium, quod publicam cauſam contingat, procurator accedere non poteſt, & cum hoc caſu ſimpliciter ſit dilatoria, ante ſuſce-*
f *ptum iudicium obijci* f *debet. Quartò ratione ſatiſdationis non præſtitæ, & tum ſimiliter obijcienda eſt, priuſquam lis conteſtetur. Niſi poſt litis conteſtationem de nouo ſit orta, vel iam primum ad rei conuenti notitiam peruenerit, tum etiam poſtea excipere licet, ſi necdum*
g *quicquam ſit actum, quod merita cauſæ* g *reſpiciat. Quintò & vltimo ratione deficientis mandati, quia ſcilicet is, qui ſe procuratorem allegat, mandatum a Domino non habet, qua ſpecie quandocunque tam ante, quam poſt litis conteſtationem opponi poteſt, cum reddat iudi-*
h *cium retro nullum, niſi ſuper ea ſit cognitum & deciſum* h *per Iudicem.*
6 *b* Per militem. *Quia ſcilicet in caſtris meret.* † *Ideo autem a procurationis officio arcentur milites, ne auocentur ab eorum militia in detrimentum Reipublicæ. Vnde*
i *etiam* i *reſponſum eſt, veteranum militia miſſum procuratorem conſtitui poſſe.*
7 *c* Aut mulierem. † *Ab omnibus enim officijs ciuilibus vel publicis (quale eſt etiam procuratorium) mulieres re-*
K *motæ* K *ſunt, ideoque nec Iudices eſſe, nec magiſtratum gerere, nec poſtulare, nec pro alio interuenire, nec procura-*
l *trices exiſtere* l *poſſunt. Quod ideo eſt, ne prætextu litis mulieres impudenter, & contra ſexus verecundiam ir-*
m *ruant in cœtus* m *virorum. Cauſam autem edicto de-*
n *dit Caia Afrania (vt teſtatur Valer.* n *quo, ne pro alijs*
o *poſtulare* o *poſſent, cautum fuit.* † *Sunt tamen caſus,*
8 *quibus mulier procuratrix conſtitui non prohibetur, quos*
p p *alibi Iaſ. refert.*
d Nam militibus. *Hoc idem Alexander Imp. non ſe-*
q *mel* q *reſcripſit.*
9 *e* Nec pro patre. † *Pro quo tamen ſaltem infirmo, & in ſubſidium, ſcilicet alio procuratore patris non exiſtente, mulier procuratorium munus exercere poteſt, licet pro fi-*
r *lio non* r *poſſet, ob id certè, quod ei aliter ſubuenire valeat, petendo ei tutorem, curatoremve.*
ſ *f* Vel matre. *Niſi forte earum libertatem* ſ *tueatur.*
g Vel vxore. *Vel etiam filio, quia diſciplina militaris antiquior fuit parentibus Romanis charitate libero-*
10 *rū.* † *Prædicta tamen ceſſant ſi cauſa ſtatus ſeu de liber-*
tate

ADDITIONES.

a l. ſi quis ex aliena. 5. de iud.
b l. 1. & ibi Bar. de iudi, Doct. in l. ſi conuenerit. de iuriſd.
c Vt hic, & l. ita demum, 13. C. de procur.
d d. l. 2. §. 1. qui ſatiſd cog.
e l. non eo minus. 14. C. de procur.
f glo. in l. quamuis. 15. C. ad leg. Iul. de adult. Spec. de procu. §. 1. verſ. ſed pene in cauſa tali.
g l. Pomp. 40. § rati. de proc. not. in l. nihil intereſt, C. eo. titu.
h l. licet 42. & ibi Bar. de proc.
i l. filiusfam. 8 §. veteran. de procur.
K l. fœmina 2. & ibi Dec. de reg. iur.
l l. neque fœmina. 54 de proc l. alienam. 18. C. eo. tit.
m l. mari. 21. C. de procur.
n Lib. 8. cap. 3.
o l. 1. §. ſecundo loco. de poſtul.
p d. l. qui alienam.
q l. militem. 7. l. qui ſtipendia. 9. C. de procur.
r d. l. alienam.
ſ l. 3. de liber. cauſa.

tate agatur: quia tum procuratorium munus ſuſcipere
a *miles non* a *vetatur.*
11 b Suis verò. † *Idem eſt, ſi pro ſuo numero interſit*
b b *iudicio, quia propriæ cauſæ videntur, quæ nobis cum*
c *alijs communes* c *ſunt. Poteſt etiam miles in rem ſuam*
procurator eſſe, ſiue vetus ſit negotium, ſiue nũc primum
d *ei* d *ceſſum.*

ADDITIONES.

a l.3.§.Milit.de liber.cau.
b Dict.§.Veterani.
c l.2.§.pen.quan.appell fit.
d l.Quia abſente.4.C.de proc.

§. Eas verò.

1 *Olim infames non poterant vel conſtituere procuratores, vel conſtitui, hodie ſecus.*
2 *Unus terminus dandus ad omnes dilatorias exceptiones proponendas, fallit, vt num. 3.*

a Eas verò exceptiones, quæ olim procuratorib. propter infamiam, vel dantis, vel ipſius procuratoris opponebantur, cum in iudicijs frequentari nullo modo perſpeximus, conquieſcere ſancimus: ne dum de his altercatur, ipſius negotij diſceptatio *b* protelētur.

1 a Eas verò. † *Iure veteri infames neq; conſtituere procuratores potuerunt, neque conſtitui, quod & lege Pon-*
a *tificia adhuc* a *probatur. Sed Iuſtinianus hoc loci iſtud emendat, ſanciens, hodie propter infamiam non repelli procuratorem, ea ſcilicet ratione, nec eiuſmodi exceptio differat litem, & in longum tempus protrahat. In aduo-*
b *cato tamen diuerſum* b *obtinet. Reus verò criminis*
c *etiam a procurationis munere arcetur, niſi* c *abſoluatur.*
d b Protelētur. *Protrahatur &* d *differatur. Vnde annotant, non eſſe concedendas dilationes per quas protra-*
2 *hatur iudicium.* † *Ideoq; rectè ſtatuerunt* e *Pontefices,*
e *vt Iudices vnum aliquem terminum ad omnes dilatorias exceptiones opponendas præſtituant, intra quem niſi eæ*
3 *obijciantur, deinceps non audiantur,* † *niſi in caſibus exceptis. Primus eſt, ſi aduerſarius de obijcienda exceptione intra terminum ſpeciatim proteſtatus fuerit. Secundus, ſi exceptio poſt tranſcurſum terminum de nouo ſit orta. Tertius, ſi prius quidem orta ſit exceptio, ſed iam pri-*
f *mum ad rei conuenti notitiam* f *peruenerit.*

ADDITIONES.

a Cap.infames.3.q.
b l.1.§.Hoc edicto.de poſtul.
c l.Reum.C.de proc.
d l.Properandum.C.de iud.
e Cap. paſtoralis. de except. vbi ego late dixi.
f De his except. ſiue caſibus exceptis latiſſime ſcripſi in d. cap.paſtoralis.vbi vide.

DE REPLICATIONIBVS. Tit. XIV.

1 *Sub exceptione cõtinetur etiã replicatio, triplicatio, &c.*
2 *Replicatio quid, & vnde dicta.*

1 Sub † *ſpeciali nomine exceptionum cõprehenduntur quoq; replicationes, nec hæ ſolũ, verumetiã duplicationes, triplicationes, quadruplicationes. Nã talibus nominibus diſtinguuntur potius vices, per quas inter actorẽ & reum proferuntur, & retorquentur exceptiones, quam vt peculiares exceptionum ſpecies illis denotentur. Quare nomina quoque talium replicationum pro ea vice, qua vel ab*
a *actore, vel a reo exceptio opponitur,* a *multiplicantur. Iuſto ergo ordine poſt titulum Exceptionum, de Replica-*
2 *tionibus ſubiungitur.* † *Sunt ergo replicationes nihil aliud, quam exceptiones a parte actoris proficiſcentes, ideo*
b *neceſſariæ, quod exceptiones rei* b *excludunt, dictæ replicationes, quod replicent, atq; reſoluant exceptionem. Sicut enim exceptio excluſoria eſt, ita & replicatio. excludit enim reum a defenſionibus atq; allegationibus op-*
c *poſitis. Quare* c *Paulus replicationem contrariam exceptioni, & quaſi exceptionis exceptionem dicit, quemadmodum in Pandectis vno tractatu, qui eſt de exceptionibus, promiſcuè exponuntur.*

ADDITIONES.

a L.2.§.Replicationes.de except.
b l.Non exceptionibus.C.de except.Io.Andr.& But.in cap. 2.extra, de except.
c l.Except.2.de except.

Princip.tit.

1 *Quo ordine actor & reus excipiãt, replicẽt, duplicẽt, etc.*
2 *Hodie vltra duplicas non licet progredi ante litis conteſtationem, & poſt vltro quadruplicas, ex Ord. Cameræ Imper.*
3 *Stipulatio Aquiliana, & acceptilatio, obligationem penitus reſoluit, ſecus eſt in pacto.*

Interdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iuſta videtur, tamen inique noceat, quod cum accidit, alia allegatione opus eſt *a* adiuuandi actoris gratia: quæ *b* replicatio vocatur: quia per eã replicatur atq; reſoluitur ius exceptionis. veluti *c* cũ pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniam petat: deinde poſtea in contrarium pacti ſunt, *d* id eſt, vt creditori petere liceat. ſi *e* creditor agat, *f* & excipiat debitor, vt ita demum condemnetur, ſi non conuenerit, ne eam pecuniam creditor petat: *g* nocet ei exceptio. *h* conuenit enim ita; namq; nihilominus hoc verum manet. licet poſtea in contrarium pacti ſint. ſed quia iniquũ eſt, creditorem excludi: replicatio ei dabitur *i* ex poſteriori pacto conuento. K Ruſus interdũ euenit, vt replicatio, quæ prima facie iuſta eſt, inique noceat. quod cũ accidit, alia allegatione opus eſt adiuuandi rei gratia: quę duplicatio vocatur. Et ſi rurſus ea prima facie iuſta videatur, ſed propter aliquam cauſam actori inique noceat: rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adiuuetur: quæ dicitur *l* triplicatio. Quarum omniũ exceptionum vſum in interdum vlterius quam diximus, varietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex Digeſtorũ latiore volumine facile eſt cognoſcere.

a Adiuuandi. *Ut ſcilicet ſuſtineatur actio, quæ per obiectam exceptionem videbatur excluſa, ac prorſus*
1 *perempta.* † *Actor ergo opponenda replicationem amplius diſcutit exceptionem a reo allegatam, & ius ſuum magis ob oculos Iudicis reponit, reumque ſibi adhuc obligatum oſtendit. Contra replicationem dari a reo duplicatio ſolet, contra duplicationem triplicatio, contra triplicationem rurſus quadruplicatio: ac deinceps mul-*
a *tiplicatis* a *nominibus, quoad reus allegat, et actor perur-*
2 *geret.* † *Quoniam verò huiuſmodi allegationes vltro citroque adductæ, & per tabulas forenſes potius ad cauſas protra-*

ADDITIO.

a l.2.De except.

*protrahendas, quam expediendas conquiſitæ, in longiſſi-
mas moras, ac inextricabiles labyrintos plerumque iu-
diciarias cauſas inducunt, rectè hodie per Status Roma-
ni Imperij anno Christiano 1548. in nouiſſima Impe-
rialis Cameræ (vt vocant) ordinatione conſtitutum eſt, ne
progrediantur litigatores, eorumque procuratores vltra
duplicationem, in his, quæ ante litis conteſtationem agi-
tari ſolent, neque vltra quadruplicationem etiam poſt li-
tem conteſtatam, niſi ex ſpecialibus cauſis ſcriptura plu-
res nominatim admittantur. Id ſi in cæteris etiam infe-
rioribus iudicijs ſeruaretur, non in tam multos annos cau-
ſæ, cum ſummo partium & diſpendio, & periculo, miſe-
rè procraſtinarentur.*

b Replicatio. *Quia non perimitur actio exceptione
a obiecta, ſed labefactatur, ac ſuſpenditur, a ſicut dixi.
Græci* ἀντιδιαπλέκειν *dicunt, quod replicare hic dicimus.
b appellant &* ἀντιπαραγραφὴν, *quam Latini b Repli-
cationem.*

c Cum pactus eſt aliquis. *Fecerit pactum de non pe-
tendo. idque de nudo & ſimplici pacto intelligendum eſt.
3 † Stipulatio enim Aquiliana & acceptilatio ius obliga
c tionis, & vinculum, quod in iure conſiſtit, c omnino re-
ſoluit, vt nec veſtigium quidem manere intelligatur, ſed
pactum eam vim non habet.*

d Ideſt, vt creditori. *Ideo hæc expoſitio additur, vt hic
intelligamus, poſterius pactum omnino reſpondere priori
obligationi, cuius impedimẽtum amouet, non etiam quic-
quam ei adijcit, alioqui enim non valeret. tametſi in con-
d ſtituto ſit d ſecus, cum etiam ex eo agi poſsit.*

e Creditor agat. *Videlicet ex prima obligatione.*

f Et excipiat. *Obijciendo nempe exceptionem pacti de
non petendo, quam Imperator hic periphraſi quadam
deſcribit.*

g Nocet ei. *Creditori ſcilicet obſtat prædicta exceptio
pacti de non petendo, quæ ſic obiecta actionem intenta-
tam perimit & elidit, ne cogatur ſoluere.*

h Conuenit enim ita. *Ideſt, ſic conuentum eſt inter cre-
ditorem & debitorem, ne creditor quicquam exigeret.*

i Ex poſteriori pacto. *Ad informandum prius pactũ,
e & exceptionem ab eo datam, non ipſo iure e (quia pa-
ctum in facto verſatur) ſed ita demum, ſi replicatio oppo
f natur. ſic enim poſteriora ſemper pacta ſeruanda f ſunt,
non priora.*

g K Ruſus. *Ex g Vlpiano hic locus deſcriptus vide-
tur, qui eandem rem aliquanto conciſius perſtringit.*

l Triplicatio. *Aduerſus quam reus ſi quam inſtam
cauſam nactus ſit, opponere poteſt quadruplicationem,
& deinceps dum actor, & reus habebunt, quod obijcere
b h poſsint, ſalua tamen Nouella Imper. Cameræ obſer-
uatione ſupra allegata, qua conſtitutum eſt, quouſque li-
tigatores hodie progredi poſsint.*

ADDITIONES.

a l. ſub prætextu, C. de tranſ.
b Balduin. hic.
c l. ſi vnus, 28 §. pactus ne peteret, de pact.
d l. ſed etſi citeriori, 4 de conſtit.
e d l. ſi vnus, § pactus.
f l. pacta nouiſſima 12. C. de pact.
g l. 2. §. penult. de except.
h d. l. 2.

§. Exceptiones.

1 *Exceptionis generalis acceptio.*
2 *Fideiuſſorum generalis acceptio.*
3 *Exceptionum aliæ perſonales, aliæ reales.*
4. 5 *Exceptiones reales ſunt tranſitoriæ, perſonales non
item.*
6 *Exceptio ceſſionis bonorum fideiuſſori non prodeſt.*
7 *Idem eſt in exceptione competentiæ.*

a Exceptiones autem quibus debitor *b* defenditur
plerumque accommodari ſolent etiam *c* fideiuſſori
bus eius & rectè: *d* quia quod ab ijs petitur, id ab ip
ſo debitore peti videtur: quia mandati iudicio red-
diturus eſt eis, quod ij pro eo ſoluerint. Qua ratione
etſi de non petenda pecunia pactus quis cum reo fue
rit: placuit perinde ſuccurrendum eſſe per exceptio-
nem pacti conuenti illis quoque, qui pro eo obligati
ſunt, ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet, ne ab eis ea pe
cunia peteretur. Sanè *e* quædam exceptiones nõ ſo
lent his accommodari. Ecce enim debitor, *f* ſi bo-
nis ſuis ceſſerit, & cum eo creditor experiatur: defen-
ditur per exceptionem, ſi bonis ceſſerit. Sed hæc exce
ptio fideiuſſoribus non datur, ideo ſcilicet, quia qui
alios pro debitore obligat, hoc maxime proſpicit, vt
cum facultatibus lapſus fuerit, debitor poſſit ab ijs,
quos pro eo obligauit, ſuum conſequi.

a Exceptiones. *Hic §. communis eſt vtriuſque tituli,
1 huius ſcilicet, & proxime præcedentis: † in quo exce-
ptionis appellatio genericè accipitur, vt non tam exce-
ptionem, quam etiam replicationem, duplicationem, tri-
plicationem, &c. complectatur, vt ſupra diximus.*

b Defenditur. *Nempe aduerſus id quod ab eo petitur,
ne id ſoluat, aut faciat.*

2 *c* Fideiuſſoribus eius. *† Fideiuſſorum nomen ſimiliter
a hic in genere accipiendum eſt, vt etiã reſponſores, a man
datores, & quicunq; alterius obligationi accedunt, conti-
neantur, exceptis ijs, qui in debitoris locum ſuccedunt, &
b ſubſtituũtur, velati b expromiſſores. † Colligitur autem
3 ex hoc loco illa exceptionum diuiſio, quod aliæ perſonales
ſint, aliæ reales, quæ ideo obſeruãda eſt, vt ſciamus, quaſ-
dam exceptiones competere & prodeſſe non ſolum prin-
cipali debitori, ſed etiam acceſſorijs debitoribus. Etenim
reales exceptiones ſunt, quæ rebus ipſis ita cohærent, vt
diuelli ab illis non poſſint, & ad quemcunque deuoluatur
4 earũ negotium, illi quoq; competat talis exceptio. † Itaq;
reales exceptiones ſunt tranſitoriæ, vt exceptio, De non
petendo, Iuriſiurandi, Rei iudicatæ, Doli mali, & Metus
cauſa, S.C. Macedoniani & Velleiani, & non modo prin-
cipali debitori competunt, ſed ad hæredes, etiam & fide-
iuſſores tranſeunt, quia rem ipſam comitantur, tanquam
c vmbra c corpus. † Perſonales vero exceptiones ſunt,
5 quæ nõ tranſeunt cum rebus ad alios, & ratione perſonæ,
non rei, nobis conceduntur, vt debitor conuentus deſperet
bona ſua ſuffectura creditoribus, licet illi bonis cedere, ne
in carcerẽ detrudatur, ac ſi denuo ab eo exigantur debita,
poteſt ſe tueri exceptione Ceſſionis bonorum, quã fecerit de
6 ſuis bonis. † Verum ea exceptio fideiuſſori non d prode-
d rit, cum ideo adhibitus ſit, vt ſi principalis debitor faculta
e tibus labatur, creditor ab eo debitum conſequi e poſſit,
7 † Sic etiã exceptio, competentiæ, quam ſocius, maritus,
parens,*

ADDITIONES.

a l. Tam mandatori. C. de non num. pec.
b l. Fruſtra. C. eo. ti l. qui libertinos 37. in fine, de oper. liber.
c Dicta l. exceptiones & l. alia, 14. ſol. matr. l. verũ. 63. pro ſoc.
l. omnes. de exc. l. defenſionis. C. eod. tit.
d Vt hic in fine.
e l. In cauſa, 16. de minor.

parens, patronus, donator habent ſcilicet ne ſupra quam facere poſſint, condemnentur, perſonalis eſt, & in fauorē perſonæ introducta, cui fauendum eſt, quod ſocius, quod maritus, quod parens, quod patronus, quod donator, ideoque ad hæredes non ſpectat, aut fideiuſſores.

d Quia quod ab ijs. *Ætiologia eſt, cur fideiuſſor rei exceptione poſſit vti.*

e Quædam. *De perſonalibus exceptionibus modo ſubijcit, quod perſonæ cohærent, non autem reſpiciunt ipſam obligationem.*

f Si bonis ſuis ceſſerit. *De ceſſione bonorum ſupra ad finem tituli* de Actionibus, *vbertim diximus, vt ſupernacanea repetitione hic non ſit opus.*

DE INTERDICTIS. Tit. XV.

1 *Defenſa huius tituli collocatio.*
2 *Interdicta actiones propriè non ſunt.*
3 *Interdictorum origo.*
4 *Magnum commodum poſſeſſionis.*
5 *Edicta & interdicta an differant.*
6 *Interdum deſcriptio.*
7 *Interdicere ſignificat prohibere, & interdicti, qui dicantur.*
8 *Interdicere, pro ex interdicto agere.*

1 In Pandectis† a *exceptionum tractatus ſubſequitur*
a *titulum* de Interdictis, *quod in his quoque exceptiones*
obijci poſſint, ſicut in iudicijs. Verum Iuſtinianus alio ſpe-
ctans, hoc loco poſt actiones & exceptiones de interdictis
2 *ſubiungit.* † *nimirum quod interdicta actiones propriè nō*
b *ſint* b *niſi large ſumpto vocabulo, & poſt actiones con-*
tinua veluti ſerie exceptiones ſubnectere par fuerit. Proba-
bilis enim, non neceſſarius plerumque ordo in titulorum
3 *collocatione obſeruari ſolet.* † *Ad rē quod attinet, hic mox*
c *ab initio admonendi ſunt iuris alumni,* c *cum olim gra-*
uiſſimæ poſſeſſionis eſſent contentiones, quod vnuſquiſque
commodum eius ambiret, deficientibus ciuilibus actionū
formulis, Prætorem ex bono & æquo ad dirimendam ri-
4 *xarum occaſionem interdicta reddere cœpiſſe.* † *Nam cū*
viderent homines, magnum commodum poſſeſſionis eſſe,
tum propter percipiendos fructus rei poſſeſſæ, tum propter
d *ſecuritatem, quæ nullum habet probādi* d *dominij onus,*
quod agenti incumbit, eo auidius de poſſeſſione contende-
bant etiam cum diſcrimine corporis, vſque ad arma. Qua-
re Prætor vt intercederet, ne violenter terminaretur, edi-
cta propoſuit formulis quibuſdam, atque conceptionibus
verborum, quibus iubebat, aut prohibebat aliquid, circa
poſſeſſionem præſertim, tametſi in proprietatis quoq; cau-
e *ſa reddebantur,* e *aliquando.* † *Nam interdicta, velut ſpe-*
5 *cies Edictorum, appellantur quaſi denunciationes, vel pro-*
f *hibitiones quædā inter duos controuertentes obiter* f *di-*
cta, vt non ineptè Bar. edictum *generis,* interdictum
vero ſpeciei nomen eſſe dixerit, tametſi definitio eius, quā
g *de interdictis tractat, aliquando latius ſit* g *explican-*
h *da, ad tollendam ſcilicet abſurditatem, quam* h *Alcia-*
6 *tus ex eadem colligit.* † Interdicta *itaque dicuntur in no-*
ſtro propoſito, quaſi non perpetuæ, ſed ad tempus inte-
rim dictę ſententiæ de poſſeſſionibus, quarum adiudica-
tio momentanea eſt. nec amplius durat, quam donec ple-
niore iudicio de iure petitorij, ſeu proprietatis quæratur,
euicto enim dominio, mox ſequetur poſſeſſio. Quare di-
cebantur olim Interdicta reddi, *vt momentanea qua-*
dam cognitione dirimerentur controuerſiæ, præſertim poſ-
i *ſeſſionum: item dicebātur* i pronunciari, *vel* K edi.
K *Et hanc ſignificationem ſecundū materiæ conditionē vſus*
l *obtinuit: vt* l *Iuſtinianus infra dicit.* † *Propriè aūt, &*
7 *natiua ſignificatione* Interdicere *eſt prohibere, & ne*
m *aliquid fiat, Vetare. Vnde* Interdicti *paſſiuè dicuntur il-*
n *li, quibus ſit* m *prohibitio, ſicque dicimus: interdicere*
o *alicui arte* n *ſua interdicere* o *aduocatione, interdicere*
p *foro, interdicere patria,* p *vel loco.* † *Quandoq; tamen*
8 Interdicere, *ſignificat ex interdicto* q *agere, vel inter-*
q *dicto vti.*

ADDITIONES.

a De interdict. ſeu extraord. act.
b l. Pecuniæ, 178. de verb. ſign. l. actionis, 37. de act. & obl l. 1. vti poſſid.
c Ex Oldend. in Locis commu. ac diuiſ. 4.
d Quod alias difficilis probationis eſt. Glo. in l. cum res, C. de prob.
e l. 2. §. Quædam. de interd. & inf hoc tit. in princ.
f §. 1 Verſ. ſunt tamen. inf. hoc noſtro tit.
g Vide Oldend. in loco, ſup. cit.
h In l. pecuniæ. 178. §. vlt. de verb. ſign. & lib. 3. Parerg. c 15. Coraſ. in l. 1. §. nihil commune. de acq. poſſ.
i l. 1. §. Nunciatio. de oper. noui nunc.
K l. 2 in fi. quor. leg.
l Dict. verſ ſunt tamen.
m l. Relegatorum. 7. §. interdicere. de interd. & relegat.
n l. Vlt. de pœn.
o l. Imperator, 8. de poſtul.
p l. Nulli. C. de ſent. & interl.
q l. Locum §. ſi quis dolo. de tab. exhib. Quintil. lib 3. cap. 8.

Princip. tit.

1 *Loco interdictorum hodie actiones in factum dantur.*
2 *Formulæ interdictorum hodie antiquatæ.*
3 *Interdicta communiter de poſſeſſionibus reddebantur, quandoque etiam de iure proprietatis, vel quaſi.*

Sequitur, vt diſpiciamus de interdictis, a ſeu
actionibus, quæ pro his exercentur, Erant autem in-
terdicta, b formæ atq; conceptiones verborum, qui-
bus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibe-
bat, quod tunc c maxime fiebat, cum de poſſeſſione,
aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur.

a Seu actionibus. *Sicut enim cæteræ actiones tam ci-*
uiles, quam Prætoriæ extra ordinem, & antiquam ſolen-
nitatem in iudicio exercentur, ita interdictorum quoque
ſolennitas tempore Iuſtiniani mutata iam erat in ſimpli-
1 *cem actionis formam, nomine interim manēte.* † *Ex qui-*
bus itaque cauſis interdicta reddi ſolebant, ex eiſdem nūc
competere actiones in factum conſtat, perinde ac ſi Præ-
tor ipſe ex quolibet interdicto vtilem actionem in factum
a *propoſuiſſet.* a *Liberum ergo eſt, vel interdicto expe-*
b *riri, vel actione in factum,* b *& quotieſcunque inter-*
dictum ſit propoſitum, non ſecus diiudicatur, quam ſi actio
ſit inſtituta atque intentata.

2 b Formæ atque. † *Quibus Prætor iudicabat de re, ſu-*
per qua interdiceret ſibi conſtare, ſed hæ poſtea conſti-
c *tutiones* c *Theodoſij antiquatæ fuerunt. Harum formu-*
larum Cicero quoque pro Cecinna meminit, qualis eſt,
Vnde tu eum vi deiecisti, reſtitue.

3 c Maximè *Ideſt, potiſſimum, ſeu frequentiſſimè.* † *Red-*
debantur enim frequentiſſimè interdicta a Prætore de
poſſeſſione,

ADDITIONES.

a §. Vlt. infr hoc tit.
b l. Si quis miſſus, 3. § cum Prætor ne vis fiat ei, &c. l. 1. §. reſtituendæ. vti poſſid.
c l. 2. C. de for. & imper. ſublat.

Google

poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione cõtendentibus: ſed tamen
a a *quædam etiã cauſam proprietatis cõtinent, vt & ſupra*
diximus: cuius generis eſt interdictũ de arboribus cædendis:
b *item* de aqua ducenda ex riuo, quo mihi ius b eſt.
Quædam porrò interdicta habent cauſam quaſi proprietatis, vt quæ dantur de liberis noſtris exhibendis:
quædam mixtam cauſam habent poſſeſſionis & proprietatis, vt interdictum de itinere actuque priuato, *quo*
c *nempe agitur, vt iter vel actum liceat reficere.* c

ADDITIONES.

a l. 1. §. Quædam interdicta, de interd. l. 1. de mort. infe.
b l. 1. §. vlt. de aq. cot. & æſti.
c l. 3. §. Ait Prætor, de itinere actuque priuato.

§. Summa autem.

1 *Interdictorum alia reſtitutoria, alia exhibitoria, alia prohibitoria.*
2 *De interdicto, Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt, &c.*
3 *Quid in eo interdicto veniat.*
4 *Interdictum, Ne vis fiat ei, &c. cuius natura ſit.*
5 *Quãdiu cõpetat, & an hæredibus, & in hæredes detur.*
6 *Interdictum de mortuo inferendo.*
7 *Mos ſepeliendi apud veteres.*
8 *De ſepultura Chriſtianorum.*
9 *Interdictum, Ne quid in loco ſacro.*
10 *Interdictum, Ne quid in publico flumine, &c.*
11 *Nauigij appellatio.*
12 *Interdictum, Quorum bonorum, quare dicatur reſtitutorium, & adipiſcendæ poſſeſſionis.*
13 *De interdicto Vnde vi, & aduerſus quem competat.*
14 *Quæ veniant in hoc interdictum.*
15 *An hæredibus, & in hæredes detur.*
16 *Quanto tempore duret.*
17 *Interdictum de libero homine exhibendo.*
18 *Interdictum de liberto exhibendo.*
19. 21 *Interdictum de liberis exhibendis.*
20 *Interdictum de liberis deducendis.*
22 *De verbo interdicere.*
23 *Interdicta vnde nuncupata.*
24 *Interdicta quandoque dici Præiudicia.*
25. 27 *Alciati emendatio ad hunc locum, & vulgaris lectio defenſa.*
26 *Valla inſectator conſultorum.*

Summa autem diuiſio interdictorũ hæc eſt, quod aut prohibitoria ſũt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibitoria ſunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti *a* vim ſine vitio poſſidenti, *b* vel mortuũ inferenti, quo ei ius erat inferendi: *c* vel in ſacro loco ædificari, *d* vel in flumine publico ripave eius aliquid fieri, quo peius nauigetur. *e* Reſtitutoria ſunt, quibus reſtitui aliqd iubet: veluti bonorũ poſſeſſori, poſſeſſionem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro poſſeſſore poſſidet ex ea hæreditate, *f* aut cum iubet ei, qui vi de poſſeſſione deiectus ſit, reſtitui poſſeſſionem. *g* Exhibitoria ſunt, per quæ iubet exhiberi, veluti eũ, *h* cuius de libertate agitur, *i* aut libertum, cui patronus operas indicere velit, K aut parenti liberos, qui in poteſtate eius ſunt. *l* Sunt tñ qui putent, propriè interdicta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt, quia interdicere ſit denunciare & prohibere, reſtitutoria autem & exhibitoria, ꝓpriè decreta vocari. *m* Sed tñ obtinuit, *n* oĩa interdicta appellari, *o* quia inter duos dicũtur.

1 † Primã & *præcipuã interdictorũ diuiſionẽ Iuſtinianus hoc §. cõplectitur, ductam ab effectu: quod alia ſint reſtitutoria, quæ reſtituũt rẽ, alia exhibitoria, quæ exhiberi iubeant,*
a *alia prohibitoria, quæ vim fieri vetãt. Addit Vlpianus a quartã ſpeciem, interdicta quædam mixta eſſe, nempe quæ prohibitoria ſunt & exhibitoria, ſed notũ eſt, mixta comprehẽdi ſub ſimplicibus, quib.* b *participãt. Cõtinet ergo*
b *hæc diuiſio oĩa interdicta, ſiue publica, ſiue priuata, ſiue cauſam poſſeſſionis contineant, ſiue proprietatis. Prohibitoriorũ interdictorũ exẽpla aliquot mox ſubiungit, videlicet, interdicta Retinẽdæ poſſeſſionis, ſeu, ne vis fiat ei, &c. De mortuo inferẽdo, Ne quid in ſacro loco, Ne quid in flumine, quæ ſigillatim, cõciſè tamẽ, ad textũ explicabimus.*
2 *a* Vim ſine vitio poſſidẽti. † *Hoc eſt, ei, qui nec vi, nec clam, nec precario poſſidet, Nã hoc de interdicto Retinendæ poſſeſſionis agi, quo tuetur Prætor iuſtã poſſeſſionẽ, recte a nonnullis exiſtimatũ eſt, tametſi alij malint, Imperatorẽ loqui de interdicto, Ne vis fiat ei, qui in poſſeſſionẽ miſſus eſt, cuius interdicti in Pandectis hæc verba extãt.* Si quis dolo malo fecerit, quo minus quis permiſſu meo, eiusve cuius iuriſdictio de ea re fuerit, in poſſeſſione bonorũ ſit, in eũ in factũ iudiciũ, quãti ea res erit, ob quã in poſſeſſioné miſſus erit, dabo. *Datur ergo hoc interdictũ ad intereſſe, cõtra eũ, qui ſpreta authoritate Iudicis moleſtat vi & dolo malo miſſum in poſſeſſionem, ſiue id prohibendo eũ ingredi, ſiue ingreſſum expellendo faciat. Nec etiã refert, an quis miſſus ſit in poſſeſſionem cauſa rei ſeruãdæ, ſiue legatorũ, ſiue ventris vel damni infecti noĩe, ſiue dominus, ſiue alter prohibuerit. Notãter aũt dixi,* Ad intereſſe, † *quoniã hoc interdictum ſolũ*
3 *cõtinet, quãti intereſt actoris, poſſeſſionẽ ſeu cuſtodiã bonorũ habere. Proinde ſi ob falſum creditũ, vel ob falſam petitionem miſſus eſt, vel ſi exceptione ſubmoueri potuit,*
c *nihil reuera eius intereſt, ideo his caſib. ceſſat interdictũ.* c
4 † *Vnde ſequitur, interdictũ iſtud (quatenus ad perſequẽdũ attinet) cenſeri rei perſecutoriũ, verũ reſpectu rei conuenti,*
d d *eſt perſonale, naſciturq; ſtatim a die prohibitionis, moleſtationis, aut expulſionis. Eſt. n. prohibitoriũ ad acqui-*
e *rendã & cõſeruãdã poſſeſſionem, & reſtitutorium poſt* e
5 *amiſſam.* † *Exercetur aũt intra annũ excepta legatorum*
f *miſſione,* f *quod & in damni infecti miſſione locum* g *ha-*
g *bet. Quanquã autem hæredibus & alijs ſucceſſoribus cõceditur hæc perſecutio, eorum. ſ. qui ſunt prohibiti venire in poſſeſſionem, aut deiecti, in hæredes tamen non datur,*
h *niſi in id, quod ad eos peruenerit.* h *Cæterũ formã libelli*
i K *hoc interdicto,* i *Spec. & Roffr.* K *abundè docent.*
6 *b* Vel mortuum inferenti. † *Secundum interdictum*
l *prohibitorium eſt* de mortuo *l* inferendo, *cuius hæc verba in Pandectis habentur. Prætor ait:* Quo quave illi mortuum inferre inuito te ius eſt, quo minus illi eo eave mortuũ inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri veto. *Hoc ergo interdicto Prætor vim vetat fieri inferenti mortuũ, aut ſepulchrum extruenti eo loco, quo inferendi ædificandive ei ius eſt.* † *Hoc veteri Romanorum*
7 *iure*

ADDITIONES.

a l. 1. §. interdictorum, de interdict.
b Glo. l. 2 in princ. ibi Zaſ. de verb oblig.
c l. 1. § hæc verba, & ibi Bar. ne vis fiat ei.
d Ita Vlp debet intelligi in d. l. 1. §. hanc actionem.
e l. 3. §. cum Prætor. ne vis fiat ei.
f d. l. 1. §. hanc actionem.
g l. ſi quis miſſum. 17. §. actio iſta, de dam. infec.
h d. §. hanc actionem.
i Tit. de eo qui mittitur in poſſ.
K In rub. de interdict. ne vis fiat ei.
l l. 1. de mortuo infer.

iure in frequenti vſu erat, quo promittebatur, quo quiſque
vellet, mortuum inferre, & ædificare ſepulchrum, modo
in ſuo faceret ſine alterius detrimento, & extra ciuitatē,
a & tum locus ille religioſus cenſebatur. a Vnde ſolebāt
b ſibi conſtituere Romani familiaria & hæreditaria b ſe-
8 pulchra. † Hodie vero mortui Chriſtiano ritu in ciuitati-
bus ſepeliuntur. In quibuſdam etiam ciuitatibus reponun
tur extra ciuitatum pomæria, in locis ad ſepulturam ſpe-
ciatim deſtinatis, quæ cœmiteria vocant. Quare parum
ad rem fori noſtri hoc interdictum deſeruire videtur, niſi
c pauculis quibuſdam caſibus exceptis, quos Oldend. c ad
hoc interdictum eleganter congeſſit.
9 c Vel in ſacro loco † Tertium interdictum eſt, ne quid
in loco ſacro fiat, cuius illa verba extant: Prætor ait, in lo
co ſacro facere, inve eū immittere quid veto. Quibus
verbis id ſolum fieri prohibet, quod vel deformitati vel in
d commodo fuerit, ſecus ſi ornamenti cauſa d fiat, & hoc
ad muros quoq; & portas ciuitatum, quæ itidem ſancta
e vocantur, & diuini iuris ſunt, e producitur. Sed etſi quis
immiſerit aliquid aut ædificauerit in loco ſacro, vi eiuſdem
interdicti agitur ad demolitionem, ſicq; interdictum iſtud
f non tam prohibitorium eſt, quam etiam reſtitutorium. f
10 d Vel in flumine publico. † Quartum interdictū eſt,
quod Prætor vetat, ne quid in flumine publico ripa-
ve eius facias immittasve, quo ſtatio iterve nauigio
g deterius g fiat, & ſi quid factum immiſſumve ſit,
reſtituas. Rurſum vides, primum interdicti caput prohi-
h bitorium eſſe, alterum reſtitutorium. h † Nauigio
11 vſus eſt Prætor, tam pro nauigatione ipſa, quam pro na-
ui quacunque, vt ſit ſenſus, ne iter fiat deterius nauigatio
ni vel naui. Nauigium enim genus eſt, continens naues,
rates & ſpecies cæteras, quibus ad nauigationem vtimur.
i Habet porrò locum hoc interdictum in flumine publico i
& perenni, non autem in priuato vel torrenti, qui nō fluit
perpetuo, neque etiam in riuo, qui diſcernitur a flumine
K magnitudine aut exiſtimatione circumcolentium. K
Sunt & alia eiuſdem generis interdicta prohibitoria, qui
bus Prætor publicæ cōmoditati proſpexit, de quibus 43.
Pandectarum libro per ſingulos tractatus videre eſt, om-
nia enim huc adſcribere nimis longum foret.
e Reſtitutoria ſunt, quibus. Duo exempla edictorum
reſtitutoriorum hoc loci proponit, quæ ſimpliciter reſtitu-
toria ſunt, Quorum bonorum, & vnde vi, quod tempo-
l ribus Ciceronis dicebatur, l De vi hominibus arma-
tis. horum prius poſtea dicitur eſſe adipiſcendæ poſſeſſio-
12 nis, alterum recuperandæ. † Neque mireris, idem inter-
m dictum reſtitutorium eſſe adipiſcendæ m poſſeſſionis.
Proprie enim reſtitutorium eſt, quod attinet ad perſo-
nam rei reſtituentis. Poteſt quoque hic actor petere poſſeſ
ſionem ſibi reſtitui, vt verbum reſtituendi largius acci-
piatur pro dare, quemadmodum & verbum reddere, eo-
dem modo interpretamur nonnunquam de re, quam nun-
n quam antea n habuimus. Hoc autem interdictum infra
o commodius o explicabimus.
13 f Aut cum iubet ei, qui vi. † Interdictum Vnde vi,
intelligit, quod a primis verbis edicti Prætorij ſic appel-
latur, quemadmodum multa alia, puta, Vti poſſidetis, Quo
rum bonorum, Quod legatorum, Vtrubi, Quod vi aut clā.
Huius autem interdicti, Vnde vi, hunc tenorem Vlpia-
p nus p in Pandectis refert, Vnde tu illum deieciſti,
aut familia tua deiecit, de eoque, quod ille tunc ibi
habuit, tantummodo intra annum, poſt annum ve-
ro de eo, quod ad eum, qui vi deiecit, peruenerit, iu-
dicium dabo. Datur autem hoc interdum aduerſus eū,
qui vi atrociori, id eſt, vi publica, ſeu armata, deiecit aliū
de poſſeſſione rei immobilis, vel mandauit, ratumve ha-
q buit, q aut clam ordinauit, r aut perſuaſit fraudulen-
r ter ſ deiectionem. Sed etſi familia alicuius voluntate ex-
ſ preſſa, vel tacita deiecerit, dominus videtur deieciſſe, quo
niam in maleficijs quoque ratihabitio comparatur man-
t dato. t Nec ſolum aduerſus eum, qui per procuratorem
deiecit, ſed aduerſus ipſum procuratorem agi poteſt, ſic ta-
men, vt litis æſtimatione ab altero præſtita, liberetur al-
14 ter. † Rectè autem reſtitutorium dicitur hoc interdictum,
quia reſtitutionem complectitur poſſeſſionis, & omnium
rerum mobilium, quæ ibi fuerunt, cum deijceretur, non ſo-
lum quæ propria illius fuerunt, verumetiam ſi quæ apud
eum depoſitæ ſint, vel ei commodatæ, vel pignoratæ, vel
u quorum vſum vel vſumfructum habuerit. u Fructus
quoque petuntur ex eo die, quo quis deiectus eſt. & cæte-
ræ vtilitates, quas habiturus, vel aſſecuturus fuiſſet is,
qui vi deiectus eſt, ſi in poſſeſſione manſiſſet quietus, quo-
rum omnium lis æſtimatur a Iudice, vt actor conſequa-
x tur, quanti ſua intereſt, vi deiectum non x eſſe. † Porrò
15 tametſi hæredibus deiecti de poſſeſſione concedatur, y
y in hæredes tamen cæteroſque ſucceſſores eius, qui deiecit,
datur in id, quod ad eos peruenit, dolove malo eorum fa-
z ctum eſt, quo minus perueniret. z † Eſt autem anna-
16 lis tantum huius edicti perſecutio de omnibus damnis,
perpetua vero de his, quæ ad deiectorem, eiuſve ſucceſ-
a ſores peruenerunt, a quemadmodum & ad excipien-
dum ſeu defendendum ius ſuum aduerſus deiectorem non
b eſt annale, ſed perpetuum tempus indultum. b Cæte-
rum lege Pontificia hæc actio perpetua eſt, tam ad perſe-
c quendum, quam ad excipiendum. c Exiſtimarunt enim
Canones, tam immane facinus vno anno non recte con-
d cludi. Quomodo autem in foro proponenda ſit, latiſſime d
Practici docent.
g Exhibitoria ſunt, per quæ iubet exhiberi. De exhi
bitorijs interdictis tria exempla adhibet: De libero ho-
mine exhibendo, de liberto exhibendo, & de liberis exhi-
17 bendis. † Interdictum de libero homine exhiben-
do,

ADDITIONES.

a l.1.in prin.& §.1.de relig.
b l.familiaria, eo.tit.
c Claſ.2.act.9.
d l.1.ne quid in loco ſacro.
e l.2.ne quid in loco ſacro.
f l.2.ne quid in loco vel itinere publico.
g l.1.de Fluminibus.
h d.l.1.§.ſuperius.
i d.l.1.§.hoc interdict.
K d.l.1.de Flumin.
l Cic. pro Cæc.
m § ſequens, infra eod.
n l.verbū reddendi,94.de verb.ſig l.cū quidam.21 de leg.2.
o d.§.ſequens.
p l.1.de vi & vi armata.
q l.1.§.deieciſſe, d.tit.
r l.ſi vi a me, eod.tit.
ſ l.2.§ hoc interdictū.d.t.facit l.eum qui.31.de dolo malo.
t d.§.deieciſſe.
u d.l.1.§.quod autem ait, & § ibi autem ait.l pure.§.vlt.h.t.
x d.l.1.§.ex die l. in interdict.l.ſi plures.§.deiectum.h.tit.
y d.l.1.§.hoc interdictum hære.
z d.l.1.§.vlt.eo.l ſeq.
a d.l.3.§.1.
b l.licet,C.de except.l.pure, § vlt.de excep.doli.
c c.reintegranda.3.q.1.
d Spec.de reſtit.ſpol.§.1.Roffr.de interdi.vnde vi.Bar.l.in-
terdictio.§.1.hoc tit.

do, *competit aduerſus detinentem dolo malo liberum bominem inuitum, nec refert, maſculus ſit, an fœmina, ſui iu*
a *ris, vel alieni.* a *Et hoc interdictum cauſa tuendæ libertatis propoſitum eſt, videlicet, ne liberi homines retineantur a quoquam, ideoque omnibus indulgetur, & pupillo, & muliere pro parente, cognato, vel affine. Conſequimur autem hoc interdicto, vt perſona libera exhibeatur, ideſt,*
b *in publicum reducatur,* b *priſtinamq; libertatē recipiat.*
b Cuius de libertate agitur. *Hoc eſt, de quo in priſtinā libertatem aſſerendo agitur, vt quia conſtet eum liberum eſſe, qui detinetur. nam ſi de eius ſtatu ſit quæſtio, vt quia detinens aſſerat eum ſeruum eſſe, tunc non habet locum*
c *hoc interdictum, ne præiudicium fiat alienæ cognitioni,* c *ſed ad titulum,* De liberali cauſa, *recurrendum eſt.*
18 i Aut libertum cui. *Secundum exemplum exhibitorij interdicti eſt,* de liberto exhibendo, *quod patrono datur aduerſus eum, qui ſuum libertum tanquam ſeruum detinet, vt eum exhibeat, ne ſcilicet patronus faciat iactu-*
d *ram operarum, quas ille præſtare debet.* d *Intereſt enim patroni, libertum non detineri.*
19 K Aut parenti liberos. † *Tertium exemplum* De liberis exhibendis, *quod interdictum parenti datur aduerſus eum, qui inuitum detinet filium, quem in ſua poteſta-*
e *te eſſe dicit, vt eum exhibeat,* e *&c.* † *Aliud autem eſt*
20 *interdictum,* de liberis deducendis, *quod ex eiſdem cau-*
f *ſis competit,* f *& eſt probibitorium.* † *Dixi,* qui inui-
21 tum detinet. *Quia ſi filius ſponte apud aliquem* g *eſt,*
g *inutile hoc interdictum erit, ſed & aduerſus ipſum filium ceſſat, ſi is fortè neget ſe eſſe in poteſtate, quo caſu cogno-*
h *ſcet Iudex, vtrum quis ſit in poteſtate, an* h *non. Si tamen hæc contentio inter parentes, & liberos incideret ratione bonorum, de quibus principaliter quæritur, huic in-*
i *terdicto locus* i *erit.*
22 l Sunt tamen qui putent. *Et rectè quidem.* † *Eſt enim hæc propria verbi* Interdicere *ſignificatio, vt pro vetare, ſeu prohibere accipiatur, quemadmodum ſupra anno-*
K *tauimus.* K *Hinc Donatus in Hecyra,* Edicimus (inquit) quę iubemus fieri, interdicimus, quæ vetamus fieri. *Itaque Prætorum edicta &* interdicta *dicuntur.*
m Sed tamen obtinuit. *Vſu ſcilicet loquendi.*
n Omnia interdicta appellari. *Siue probibitoria ſint,*
23 *ſiue reſtitutoria, ſiue etiam exhibitoria.* † Interdictum *enim dicitur, quaſi interim dictum, ſeu (vt familiarius dicam) quod a Iudice non in perpetuum, ſed ad tempus dicitur, ſaluo iure partium. Nam cum interdicta poſſeſſionē rei reſpiciant, totam litem non perimunt, cum poſtea de*
l *dominio quæri poſſit, vt ſupra dictum* l *eſt.* † *Quamob-*
24 *rem nonnunquam præiudicia appellantur, hoc eſt, res, quæ cum ſtatutæ fuerint, adferunt iudicaturis exemplum, quod ſequantur, iudicium autem res, quæ cauſam litemque terminat. Cicero in Diuinat.* Primum cauſam amici tui ſubleuabis, de quo non præiudicium, ſed planè iudicium iam factum putatur. *Idem pro Cluentio.* Quid eſt, quod iam de Oppianici cauſa plura dicamus? apud eiuſdem Iudices reus eſt factus, cum is duobus præiudicijs iam damnatus eſſet. *Et paulò poſt.* Itaque cum Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs videret. *De quibus etiam Quintilianus, lib. 5 cap. 2.*
25 o Quia inter duos dicuntur. † *Alciatus* m *non,* in-
m ter duos, *ſed,* interim, *legendum cenſet, atq; ita in caſtigatoribus codicibus rectè impreſſum dicit, quod licet & mibi veriſimile fiat, hactenus tamen illam literam me non legiſſe, neque in Haloandri quidem editione, ingenuè*
26 *fateor.* † *Equidem ſi vulgatam literā perſpexiſſet Valla, tam abſurdam interdicti etymologiam minimè præteriÿſſet, qui vſque adeò miſerè & acriter Iuriſconſultos eſt conſectatus, cuius tamen obiectiones, ſeu manis calum-*
n *nias Zaſius & Alciatus,* n *clariſſima duo ætatis noſtri*
27 *lumina ſatis depulerunt.* † *Quemadmodum & vulgaris lectio huius loci facilè ſuſtineri poteſt, ſi dicamus, Iuſtinianum noluiſſe hic tractare etymum interdicti, ſed potius conatum eſſe, alluſione quadam nos in cognitionem*
o *interdictorum ſummatim perducere, vt* o *ſupra in teſtamento mentis teſtatio, in ſacello, ſacra cella.*

ADDITIONES.

a l. 1. l. 3. §. 1. de lib. hom. exhi.
b Dicta l. 3. § ait Prætor.
c Dicta l. 3. §. is qui neſcit.
d l. 1. C. de oper. libert.
e ff. De lib. exhib.
f l. 3. §. 1. De lib. hom. exhiben. vel deduc.
g l. Vlt. de liber. exhib.
h l. 3. §. Hoc autem interdictum de liber. exhib.
i l. Pen. d. tit. l. 1. C. eod.
K Ad rub. huius tit.
l In rubr. huius tit.
m Libro 3. Parerg. cap. 15.
n Lib. 4. de verbor. ſignific.
o Supra, de teſt. eo. in princ.

§. Sequens.

1 *Secunda interdictorum diuiſio, a fine ducta.*
2.3 *Eadem taxata & defenſa.*
4 *Interdictū adipiſcendæ poſſeſſionis, tres ſpecies continet.*
5.7 *De interdicto, Quorum bonorum.*
6 *Agnoſcere bonorum poſſeſſionem quis dicatur.*
8 *Interdictum, quorum bonorum, & petitio hæreditatis, in quo conueniant & differant, & num. 9. 10.*
11 *De interdicto Saluiano.*
12.13 *De interdicto, Quod legatorum, & cui concedatur.*

Sequens diuiſio interdictorum hæc eſt, quod quędam adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ. a Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa interdictum accommodatur *b* bonorum poſſeſſori, quod appellatur. Quorum bonorum: eiuſque vis & poteſtas hæc eſt, vt quod *c* ex ijs bonis quiſque, quorum poſſeſſio alicui *d* data eſt, *e* pro hærede, aut pro poſſeſſore poſſideat, id ei, cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtituere debeat. *f* Pro hærede autem poſſidere videtur, qui putat ſe heredem eſſe. Pro poſſeſſore is poſſidet, qui nullo iure rem hæreditariam, vel etiam totam hæreditatem, ſciens ad ſe non pertinere, poſſidet. Ideo autem adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur interdictū, quia ei tantum vtile eſt, qui nunc primum conatur adipiſci rei poſſeſſionem. Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, amiſerit eam; hoc interdictum ei g inutile eſt. *b* Interdictū quoque quod appellatur Saluianum, adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa cōparatum eſt, eoque vtitur dominus fundi, de reb. coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigiſſet.
1 † *Secundam interdictorum diuiſionē ex Paulo* a *ſu-*
a *bÿcit Iuſtinianus, quæ a fine ducitur, nam in hoc interdicimus cū aliquo, vt adipiſcamur poſſeſſionem, vt retineamus, vel vt recuperemus. Adipiſcimur, quam nunquam habu-*

ADDITIO.

a l. 2. §. Hæc autem interdicta, de interdict.

lized by Google

babuimus retinemus, quã babemus, recuperamus, a qua
a excidimus. Nonnulli a exiſtimant hanc potius ſubdiui-
ſionem eſſe, quia ſubdiſtinguunt interdicta priuata, quæ
b ad rem familiarem pertinent. b Singula ergo huius di-
uiſionis, ſeu mauis, ſubdiuiſionis mẽbra ſingulatim in ſub
2 ſequentibus enarrantur. † Porro non deſunt, qui Iuſtinia-
c num hic, itemque c Paulum (ex cuius reſponſo deſum-
ptus eſt præſens locus) diminutum dicant, dum triplex
duntaxat interdictum eſſe docet: quandoquidem & quar-
d tum reperiatur, quod d confirmandæ ſeu conſeruan-
dæ poſſeſſionis dicitur. Nam ſi filio impuberi moueatur
quæſtio ſtatus & hæreditatis beneficio Carboniani edicti
in tempus pubertatis differtur quæſtio, mittiturque (ſi ta-
men nõ poſſideat) in poſſeſſionem, præſtita cautione. Quod
ſi poſſidere reperiatur, in poſſeſſione (eiuſdem edicti bene-
e ficio) e continuabitur. † Varij varia dixere: planius re-
3 ſponſum videtur, quod Iaſon f dedit, vt hoc interdictum
f conſeruandæ poſſeſſionis non ſit interdictum, ſeu poſſeſ
ſorium remedium ordinarium cum triplex tantum repe-
riatur, & hoc non detur inter duos contendentes de poſſeſ-
ſione, ſed ſit quoddam extraordinarium interdictum, cu-
g ius nulla habeatur ratio ſeu conſideratio. g
4 a Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa. † Interdictum adi-
piſcendæ poſſeſſionis illi competit, qui de nouo rei ali-
cuius poſſeſſionem, quam prius non habuit, adipiſci cona-
tur, & complectitur tres ſpecies, quarum duæ ſolum ab
5 Imperatore referũtur. † Prima eſt, interdictum quorum
bonorum: ſic autem appellatum eſt a primis verbis edi-
h cti h prætorij, vt plerumque ſolebat fieri; illique conce-
ditur, qui ad ſucceſſionem hæreditariam æquitate Præto-
ris vocatus, bonorum poſſeſſionem agnouit apud iudicem,
aduerſus eos, qui pro hærede, id eſt, qui nullo iure vel ti-
tulo temere occupaſſet hæreditatem defuncti, vt poſſeſ-
6 ſio rerum hæreditariarũ illi reſtituatur. † Dicitur autem
quis agnoſcere bonorum poſſeſſionem, quando declarat
apud Prætorem, vel hodie apud magiſtratum, ſe talem eſ
i ſe, qui poſſit & velit iure prætorio amplecti hæreditatẽ i
defuncti: nam is tametſi iuris autoritate habeat omnia,
quæ ad hæredem pertinere poſſunt; nondum tamen cõſecu-
K tus eſt corporalem rerum hæreditariarũ poſſeſſionem. K
7 † Porro hoc interdictum non ſolũ ad vniuerſas, ſed etiam
l ad ſingulas res hæreditarias l pertinet. Vnde veriſimi-
le eſt ex reſponſo Vlpiani aliquid deeſſe, vel potius illud de
bonorum vniuerſitate tantum (id quod locus indicare vi-
detur) intelligendum quaſi innuitat ibi Vlpianus, principa-
liter ad hoc introductum eſſe Quorum bonorum inter-
dictum, vt vniuerſam hæreditatem aliquo remedio nan-
ciſci corporaliter poſſet ſucceſſor; per hoc tamen non ne-
gat, quin ſi veniat vnius tantum rei controuerſia, cuius
poſſeſſionem nõdum ſit adeptus, huic interdicto ſit locus:
m alias enim multa iura aduerſarentur. m † Et hæc eſt
8 vna ſimilitudo inter iſtud interdictum, & petitionem hæ-
reditatis.
b Bonorum poſſeſſori. Atque etiam hæredi, ſi nõ dire
ctum, ſaltem vtile, vt ſic quod bonorum poſſeſſori conceſ-
* ſum eſt, hæredi quoque iure ciuili ſuccedenti * communi
cetur, cuius non inferior eſt cauſa.
c Ex ijs bonis. Quæ ſcilicet defunctus tempore mortis
n habuit, ſaltem poſſidendo n pro ſuis: † tametſi petitio
9 hæreditatis o etiam earum rerum nomine concedatur,
o quas defunctus ſimpliciter detinebat, vel vti depoſitas,
commodatas, aut pignori datas, quarum periculum ad
hæredem pertinet.
d Data eſt. Edicto ſcilicet, vel decreto Prætoris, vt hic
præter ius nihil intelligas, & nihilominus opus ſit cor-
porali rerum poſſeſſione, quam hoc interdicto perſequi-
mur, vt paulo ante dictum eſt.
10 e Pro hærede. Et ſic titulo vniuerſali, † ſicut enim pe-
titio hæreditatis non datur aduerſus eum, qui titulum
p ſingularem p allegat; ita nec hoc interdictum poſſeſſo-
rium aduerſus titulo ſing poſſidentem competit. Nam hic
quoque eſt ſimilitudo inter vtrumque.
f Pro hærede autem. Hoc nos abundè alibi explicaui-
q mus, q quæ hic repeti poſſunt.
g Inutile eſt. Vt ſcilicet poſſeſſionem recuperet, qua ſe-
mel excidit: habet enim alia remedia, puta, rei vendica-
tionem, vt dominus: vel Publicianam, vt quaſi dominus:
vel etiam recuperandæ interdictum.
11 h Interdictum quoque. † Secunda ſpecies adipiſcen-
dæ poſſeſſionis, eſt Interdictum Saluianum, ſic dictum
ab autore Saluiano Iuliano celebri Iuriſconſulto, quod do-
mino datur locanti prædium ruſticum vel vrbanum, ad-
uerſus ipſos conductores, vt poſſeſſionem adipiſcatur earũ
rerum, quæ inuectæ illatæque penes conductores multis
argumentis ſuſpectos, tutæ nõ ſunt, vel quas ad alios iam
tranſtulerunt, ne defraudetur ſua penſione. Erat autem
conceptum his verbis: Quod tu illi mercedis cauſa op-
pignoraſti qua de re agitur, id illi reſtituas: Et de hoc
extat quoque titulus in Pandectis, de Saluiano interdi-
cto. Habet autem hoc interdictum magnam ſimilitudi-
nem cum actione Seruiana: tametſi ab ea in nonnullis
r etiam differat, id quod alio loco diſcuſſimus. r Proinde
12 quæ tum dicta ſunt, huc quoque transferri debent. † Ter-
tia ſpecies adipiſcendæ poſſeſſionis, eſt (quam Iuſtinianus
hic prætermiſit) interdictum Quod legatorum, pariter
a primis verbis edicti Prætorij ſic nuncupatur. Eius ta-
men exemplum non extat integrum, licet centones ali-
quot inſeruerit Tribonianus Pandectis. Continet autem
hanc cauſam, vt quod quiſque legatorum nõie non ex vo-
luntate hæredis, vel bonorum poſſeſſoris occupaſſet, id ipſi
reſtitueret. Et enim æquiſſimũ viſum eſt Prætori, vnum-
quenque non ſibi ipſi ius dicere in occupandis legatis aut
13 fideicommiſſis, ſed ab hærede petenda. † Conceditur er-
go hæredi hoc interdictum, aduerſus legatarium qui ſine
ipſius voluntate aut ratihabitione, autoritate propria oc-
cupauit rem ſibi legato fideicommiſſove relictam. Hære-
dis enim intereſt plerunque, non occupari legata aut fi-
deicommiſſa, propter detrahendam forte ex Senatuſcon-
ſulto

ADDITIONES.

a Bald. in l. incerti iuris, 3 col 6. C. de interd.
b d. §. hæc autem, Ioan. de Plat. hic.
c In d l hæc autem.
d l. 1. C. de Carboniano edicto, l. 3. §. miſſum, illo tit.
e Ita Bald. cap 1. §. vlt. de prohibita feudi alien. per Lotha. poſt Odof in d. l. 1.
f In d. l. 1. col. 2.
g Arg. l. 2. §. 1. de fideicom libert.
h d. l 1. §. hoc interdictum, quor. bonor.
i l. vlt. C. qui admitti.
K Atque ita intelligitur, l. 1. & l. 3. §. 1. de bon. poſſ.
l Vt hic, & l. hoc amplius, 20. cum l. ſeq. de furt.
m d. l hoc amplius, cum l ſeq.
* Balduin. hic.
n l. 2. C. quorum bonorum.
o l. & non tantum, 19. de pet. hæred.
p l. regulariter, 9. de pet. hæred. l. hæreditatis, C. illo eod. tit.
q §. actionum, ſupra de act num. 119. 120.
r §. Item ſeruiana, ſupra de act. num. 49. 50.

a *ſulto Trebelliano aut lege Falcidia portionem.* a *Quare*
ſi legatarius non reſtituat, in id, quod hæredis intereſt,
b *condemnari debet.* b *Adipiſcendæ autem ideo dicitur*
hoc interdictum, quia locum habet, ſi legatarius occupan-
do præuenit hæredem, qui rei legatæ poſſeſſionem nunquã
habuit. Si enim aliquomodo habuiſſet, & ab ea deiectus
eſſet, interdictum recuperandæ daretur. Ex prædictis tri-
bus interdictis, priora duo reſtitutoria ſunt: Saluianum
verò prohibitorium.

ADDITIONES.

a §. Sed quia, & §. nihil autem, ff. de fideicommiſ. hæred. & ſupra de leg. Falcid. in prin. & §. vlt.
b l. 1. §. 1. quo. leg.

§. Retinendæ.

1 *Interdicti retinendæ poſſeſſionis duæ ſpecies, vti poſſide-*
tis, & vtrubi.
2 *Quando illud interdictum competat.*
3 *Quis in eo obtineat.*
4 *Dominium & proprietas an differant.*
5 *Proprietas vnde dicatur.*
6 *Quæ ſit prima cauſa interdicti retinendæ.*
7 *Prius de poſſeſſione cognoſcendum, quam proprietate.*
8 *Quando duo poſſident, ſi neuter velit agere, & periculũ*
ſit, ne ad arma deueniant, quid agendum.
9 *Sententia in poſſeſſorio lata, non præiudicat petitorio,*
econtra ſecus.
10 *Petitorium quando dicatur habere poſſeſſorium ad mix*
tum.
11 *Commoda poſſeſſionis plurima, & quæ ſint illa, nu.* 12.
13 *Quæ ſint partes iudicis in interdicto retinendæ.*

Retinendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt in-
terdicta, vti poſſidetis, & Vtrubi: *a* cum ab vtraque
parte *b* de proprietate alicuius rei *c* controuerſia ſit,
d & ante quæratur, vter ex litigatoribus poſſidere, &
vter petere debeat. Nam niſi ante exploratum fuerit,
e vtrius eorum poſſeſſio ſit, non poteſt, *f* petitoria
actio *g* inſtitui: quia & ciuilis & naturalis ratio fa-
cit, vt alius poſſideat, & alius à poſſidente petat. Et
quia longè commodius eſt, *h* & potius poſſidere,
quam petere: ideo plerunque & ferè ſemper ingens
exiſtit contentio de ipſa poſſeſſione. *i* Commodum
autem poſſidendi in eo eſt, quod etiamſi eius res non
ſit, qui poſſidet, ſi modo actor non potuerit ſuam eſſe
probare, remanet *k* in ſuo loco poſſeſſio, propter
quam cauſam, cum obſcura ſunt vtriuſque iura, *l*
contra petitorem iudicari ſolet.

Nunc ad alterum *membrum ſupraſcriptæ diuiſionis*
tranſit, nempe ad interdictum retinendæ poſſeſſionis, quo
agimus, vt poſſeſſionem, quam adepti ſumus, ſi forte in ea
per aduerſarium turbamur, retineamus. Huius duæ vul-
gatiſſimæ ſunt ſpecies, videlicet interdictum Vti poſſi-
detis, *& interdictum* Vtrubi, *ſimiliter a primis eorum*
verbis ſic nuncupata, quæ vt prohibitoria ſunt, ita poſ-
ſeſſionis retinendæ cauſa comparata. Nam Vti poſſi-
detis, *pertinet ad retinendam poſſeſſionem rerum immo-*
a *bilium ſoloque* a *hærentium,* Vtrubi *mobilium rerum*
b b *tuetur poſſeſſionem.* † *Tuentur autem hæc retinendæ*
1 *poſſeſſionis interdicta aliquem in poſſeſſione, quam licet*
adhuc retineat, tamen ne liberius ea vti poſſit, per aduer-
2 *ſarium turbatur.* † *Potiſſimum autem retinendæ inter-*
dictum competit, ſi de proprietate alicuius rei controuer-
ſia ſit futura, vbi vter ex litigatoribus poſſidere, & vter
petere debeat, prius eſt inueſtigandum: itaq; propter com-
modum poſſeſſionis, in quo tantiſper remanet is qui poſſi-
2 *dere dignoſcitur, donec petitor rem ſuam eſſe probet.* c
3 † *Proinde interdicto retinendæ poſſeſſionis vincit, qui ac-*
cepti iudicij, ſeu litis conteſtatæ tempore in poſſeſſione eſt:
d *modo nec vi, nec clam, nec precario ab eo poſſideat,* d
qui turbauit. Iniquum enim eſſet, actorem vincere eum, a
quo poſſeſſionem habet. Verum quomodo ab alio, quam
ab actore poſſeſſionem habeat, iuſte vel iniuſte, non refert:
nam qualiſcunque poſſeſſor, hoc ipſo, quod poſſeſſor eſt,
e *plus iuris habet, quam* e *ipſe, qui non poſſidet.*

a Cum ab vtraque parte. *Quia ſcilicet vterque conten-*
dat ſe eſſe dominum rei, de qua eſt controuerſia.

4 *b* De proprietate. † *Ideſt, dominio rei: Proprietas enim*
& dominium pro eodem frequenter accipiuntur in legi-
f *bus.* f *Quanquam* dominium *generice ſumptum fu-*
ſioris cuiuſdam ſignificationis ſit, quam proprietas:
quia quodcunque dominium complectitur, ſiue directum
ſit, ſiue vtile. Nam & fructuarius dominium habere
g *recte dicitur:* g *cum proprietas duntaxat pro directo &*
vero dominio vſurpetur: id quod & etymus vocabuli
5 *oſtendere videtur.* † *Dicitur enim* proprietas, *quaſi pro-*
prie tuum: quanquam ego hoc magis alluſionem eſſe pu-
h *tem. Sic Caius* h *proprietatem appellat, id quod eſt do-*
minium directum: pro dominio autem vtili nunquam ac
i *cipitur.* i *ideoque emphyteuta, feudatarius, ſuper-*
ficiarius & reliqui habentes vtile dominium, dicuntur
habere proprietatem: ea enim penes directum domi-
nium eſt.

5 *c* Controuerſia ſit. † *Prima enim huius interdicti pro-*
ponendi cauſa fuit, vt ſeruiret iudicio petitorio, in quo ſci-
licet de proprietate rei, ſeu dominio tantummodo conten-
k *ditur:* K *interdum tamen eo vtimur, vbi nemo medi-*
tatur litem proprietatis: quoniam in eum exerceri poteſt
qui ne cogitat quidem ſe dominum, ſed alias non ſinit
nos quiete vti poſſeſſione rerum noſtrarum, videtur enim
mihi poſſeſſionis controuerſiam facere, qui prohibet me
l *vti mea* l *poſſeſſione.*

7 *d* Et ante quæratur. † *Quod omnimodo neceſſarium*
eſt, vt ſcilicet de poſſeſſione prius quæratur, & cognoſca-
m *tur, quam de proprietate. Recte enim Vlpianus* m Exi-
tus, *inquit,* controuerſiæ poſſeſſionis hic eſt, vt pronũ
cietur vter poſſideat: ita enim fiet, vt is qui victus eſt
de poſſeſſione, petitoris partibus fungatur, & tũc de
n dominio quæratur coram eodem n iudice. † *Quid*
8 *autem ſi duo contendant ſe poſſidere, & neuter quæratur in*
iudicio, periculumque ſit, ne ad arma proſiliant tuendæ
poſſeſſionis

ADDITIONES.

a l. 1. §. hoc interdictum vti poſſi.
b l. 1. vtrubi.
c l. ſiue poſſideris, 16. C. de probationibus, l. res alienas, 19. C. de rei vend.
d l. 1. §. vlt. & l. 2. vti poſſid. l. 1. C. vtrubi.
e l. 1. §. vlt. & l. ſeq. vti poſſid.
f l. 1. § huius autem. vti poſſidetis.
g l. 3. ſi vſusfruct. petat.
h l. fin. de ſuperfic.
i Bal. in l. cum res, 12. in fin C. de probat. Alexan. conſi. 159. lib. 5.
K l. qui petitorio, 36. de rei vend.
l l. 3. §. 1. vti poſſidetis.
m l. exitus, 35. de acquir. poſſeſ.
n Facit l. nulli, 10. C. de iudicijs, & l. ordinarij, C. de rei vend.

poſſeſsionis prætextu? Et hoc caſu iudici incumbit, ſuas partes interponere, & ſi vnius poſſeſsionem comperiat, alteri interdicere, propoſitaque pœna prohibere, ne quid de facto teneat. Quod ſi paria ſint vtriuſque iura, nominabit ſequeſtrum, qui poſsidebit interea, dum quæſtio de poſſeſsione vel proprietate cognoſcatur, ac terminetur. Quod in ſupremo hoc tribunali German. imperij, dum in eo Aſſeſſoris munere fungerer ſæpe practicatum memini: maxime inter Principes viros, de quibus maior ſubeſt metus, ac ſuſpicio conclamandi ad arma.

e Verius eodem. *Qui contendunt de poſſeſſione alicuius rei, quia vterque aſſerat ſe poſſidere, vt aduerſarium ad onus probandi compellat.*

f Petitoria actio. *Quæ tamen recte poſtea inſtituitur, ſi* 9 *de poſſeſſione iam fuerit cognitum ac pronũciatum.† Sententia enim in poſſeſſorio iudicio lata, non præiudicat, neque nocet a petitorio: quoniam in priori iudicio poſſeſſio, in hoc proprietas vertitur, & nihil commune habet poſſeſſio cum proprietate.* b *Ex diuerſo tamen ſententia lata in petitorio, poteſt interdum officere agenti poſſeſſorio, veluti ſi admixtam proprietatis cauſam* c *habet.* 10 † *Dicitur autem poſſeſſorium habere cauſam proprietatis admixtam,* d *cum, vt ex eo obtineatur, dominium vel quaſi probare neceſſum eſt, verbi gratia: Si agatur, vt iter reficere liceat,* e *hincque prædictæ exceptionis facilis ſit tibi ratio: quoniam de titulo ſeu proprietate in poſſeſsionis cauſa doceri debet, hæc autem in petitorio finita eſt & terminata.* f *Idem iuris eſt, & ſi poſſeſſorio retinendæ, vel etiam recuperandæ agat quis, obſtat enim ei exceptio rei iudicatæ in petitorio.* g *quod diffuſius interpretes ſuis locis expendunt.*

g Inſtitui. *Merito ergo Prætor huiuſmodi poſſeſſoria interdicta adinuenit, quibus cognoſceretur, vter eorum poſſideret, & ſic vter in petitorij cauſa actor, vter reus eſſet, quia non poteſt actoris petitio inſtitui, priuſquam appareat, quis in rem controuerſam poſſideat.*

h Et potius. *Hæc duo verba in pleriſque codicibus ſcriptis deſunt.*

11 i Commodum autem.† *Oſtendit maximam vtilitatem eſſe poſſeſſionis, quoniã onus probandi dominij transfert in actorem, quod niſi fecerit, aduerſarius poſſeſſor manet, ſiue dominus ſit, ſiue id minus.* h *Bona item fide fundum aliquem poſſidens & fructus facit ſuos,* i *& eũ legitimo tempore vſucapit. Recte ergo Accurſius eos, qui tenent, & poſſident,* beatos *nuncupauit, cum tot ſint fructus, totque commoda poſſeſſionis, quæ Doctores in locis communibus* k *aceruatim congeſſerunt, nos obiter* 12 *potiora referemus.† Horum illud primum eſt, quod cum poſſeſſio aduerſarium actorem faciat, actore non probante, qui poſſidet, obtineat, etiam dictum* l *eſt. Secundum eſt, quod in pari cauſa pro poſſeſſore iudicari* m *ſoleat: veluti ſi producerentur duo teſtamenta eadem die confecta; qui in altero hæres ſcriptus poſſidet, anteponendus erit, donec alter probet teſtamentum ſuum, poſterius factum eſſe.* n *Tertium, quod grauat onere probandi aduerſarium. Quartum, quod duobus habentibus cauſam ab vno, qui poſſidet, aut is cui prius res tradita eſt, præfe-ratur:* o *quod tamen in ſpiritualibus non obtinet,* p *matrimonijs puta & ſacerdotijs.* q *Quintum eſt, quod poſſidens præſumitur dominus,* r *quod tamen verum accipe, ſi dominium deducatur in iudicio incidenter; ſecus ſi principaliter, vt quia rei vendicatione agatur; quia tunc probatio dominij neceſſaria* ſ *eſt. Sextum, ſi res immobiles poſſideantur, ſuſpicio fugæ tollitur, nec tenetur ſatiſ-dare, iudicio ſiſti.* t *Septimũ, poſſeſſor pignoris ius offerẽdi habet.* u *Octauum, ex poſſeſſione cauſatur vſucapiendi conditio,* x *& in conſequentiã per poſſeſſionem acquiritur dominium.* y *Nonum, denique commodum poſſeſsionis eſt, quod ex diuturna ſeu longa poſſeſſione præſumitur requiſita ſolennitas interueniſſe: veluti, ſi fratres pro diuiſo bona per longum tempus poſſederint, licet non appareat de aliqua diuiſione inter eos facta, eam tamen ex diuturna poſſeſſione* z *interceſſione conijcimus. Sic Pontificij iuris Interpretes* a *docent, ex diuturna poſſeſſione ſacerdotij præſumi quem legitimè inſtitutum.*

k In ſuo loco poſſeſſio. *Qualis. ſ. prius fuit; neque enim quicquam ei adijcit ſimplex illa abſolutio;* b *adeò vt ſi poſtea rurſus de eadem re conueniatur, non habeat rei iudicatæ exceptionem.*

13 l Contra petitorem.† *Et id quidem ſine pugna eſt, in iudicijs tam petitorijs, quam poſſeſſorijs, vbi apparet, quis actor ſit, & quis reus. Quia verò hoc retinendæ poſſeſsionis interdictum duplex eſt, & vterque in eo ferè ſit actor & reus, plane obſcurum videtur, ſecundum quem in re tam dubia pronunciari debeat. Obſeruandi ergo ſunt in his duplicibus iudicijs, gradus quidam, ſiue media, quæ Old.* c *Bart. eleganter in Claſ. actionum in vnum velut faſciculum congeſſit, ad quem (quia vulgò extat) iuris ſtudioſum remitto.*

ADDITIONES.

a l. & an eadem, 14. §. vlt. de except. rei iud.
b l. naturaliter, 12. §. 1. de acq poſſeſ.
c l. 2. §. quædam, de interd.
d Gloſ. ibidem.
e l. 3. §. hoc autem, de itinere actuque priua.
f Panor. c. paſtoralis, 7. col. 9. de cauſ. poſſ. & prop.
g Dyn. c. qui ad agendum, de reg. iur. in 6. Alex. & alij, d. l. naturaliter, §. nihil comm. de acq. poſſ.
h l. 2. vti poſſidetis.
i Supra de rer. diuiſ. & de vſuc. per diſcurſum.
K In d. § nihil com. Bal. c. 1. de con. inter do. & fid. & de inueſt. feud.
l l. 1. C. de alien. iud. mut. cauſa fact.
m De quo per Doct. l. qui occuſare, C. de edend.
n c. ſi à ſede, de præb. lib. 6. c. pari, de reg. iur. eod. lib.
o Bart. l. 1. §. non autem, de bon. poſſ. ſecundum tab. multa exempla, vide apud Barb conſil. 23. vol. 1.
p l. circa, 14. de probat. l. libertis, §. vlt. de lib. cau.
q l. ſi ea res, 31. §. vlt. de act. empt. l. ſiue autẽ, 9. §. ſi duob. de pr.
r c. vlt. de ſponſa duorum.
ſ c. capitulum, ibi Fel. de reſcrip.
t l. ſicuti, §. ſed etſi, vbi gloſ. ſi ſeruitus vend. l. 1. fam. erciſ.
u l. in rem, 80. de rei vend. l. cum res, ibi gloſ. C. de prob. de quo vide latius Sali. in l. 2. C. ne vx pro mar.
x l. ſciendum, 15. in prin. ff. qui ſatiſd. cog.
y l. Paulus, 12. §. qui pignoris, quibus mod. pig. ſo.
z l. qui fundum, 7. pro empt.
a l. traditionibus, 20. C. de pac.
b l. ſi maior, C. com. diuidun. vide de hoc Doct. in l. ſciendum, 30. de verb. oblig.
c Vide Old. Claſ. 2. act. 4. ad finem.

---

§. Sed interdicto.

1 *Primum de interdicto Vti poſſidetis: & vnde dicatur.*
2 *Quæ in eo ſint probanda.*
3 *Quid contineat.*
4 *An illud etiam locum habeat in incorporalibus.*
5 *Interdictum Vtribi: & quod Utrubi, non vtrobi ſit legendum.*

a Sed interdicto quidem vti poſſidetis, b *de fundi* vel ædium poſſeſſione contenditur: c Vtrubi vero interdicto, de rerum mobilium poſſeſſione.

Duas

Duas ſpecies interdicti retinendæ ſupra recenſuit: nunc pro quibus rebus dentur, & in quo conueniant aut diſcre-
1 *pent, in ſubſequentibus declarat.* † *Interdictum ergo* Vti poſſidetis *datur pro earum rerum poſſeſſione retinenda, quæ ſunt ſoli atque immobiles, aduerſus moleſtatores, qui*
a *nos turbant, nec ſinunt illarũ poſſeſſione nos quiete* a *vti. Et dicitur a primis interdicti verbis, vt & alia nonnulla*
2 *interdicta.* † *Neceſſe autem eſt, in hoc interdicto probare agentem, quod etiam eo tempore, quo turbaretur & quo litis conteſtaretur, poſſederit rem, in qua ſe turbatum*
3 *prætendit.* † *Continet autem hoc interdictum, quanti ea res eſt, quanti vniuſcuiuſque intereſt, poſſeſſionem retinere, nec fuiſſe turbatum in ea. Poſſe etiam cautionem exigi ab aduerſario, vt de cætero a moleſtatione abſtineat, com-*
b *muni calculo probatur:* b *idemque communis vſus in-*
4 *diciorum paſſim confirmat.* † *Sed an locum habeat hoc iudicium in quaſi poſſeſſione rerum incorporalium, puta iuriſdictionis, ſeruitutis retinendæ, ſi in ea quis turbetur?*
c *Et crebrius placuit locum habere, ſaltem vtiliter:* c *idque conſuetudo optima legum interpres, paſſim in iudicijs obſeruat.*

a De fundi vel ædium. *Vel cuiuſcunque alterius rei immobilis, ſoloque hærentis poſſeſſione, de qua certum edi-*
d *ctum nominatim propoſitum non* d *extitit.*
5 b Vtrubi verò. † *Hæc eſt ſecunda ſpecies interdicti retinendæ, quæ pariter a primis eius verbi denominationem accipit, vt interdictũ* Vtrubi *dicatur: ſicut rectè in Pandectis Florent. & apud Theophilum ſcribitur; qui iſtud*
e *interdictum* ταχὺ ποτιον *interpretatur Impp.* e *alibi celerem reformationem vocant;* Bonæ fidei poſſeſſori primum oportet celeri reformatione ſuccurri. *Eſt autem hoc verbum* Vtrubi, *compoſitum ab vtrum & vbi quaſi, apud quem de duobus de re controuertentibus, vt,*
f & f *Accurſius alibi ſenſit. Falſa ergo eſt vulgata lectio quæ vtrobi legit: cum illud ad locum pertineat, ſicut vtroque: quemadmodum Grammatici docent. Cõuenit autem hoc interdictum in omnibus cum* Vti poſſidetis *interdicto: hoc ſolo excepto, quod* Vti poſſidetis *immobilia,*
g Vtrubi *mobilia inter homines bona* g *tuetur.*

ADDITIONES.

a l.1.§.vlt.& l.2.vti poſſidetis
b In l.3.§.vlt.vti poſſid.per l.1.C.eod.
c Ita Doctores in d.l.1.C hoc tit.cap.licet,de probat.Bar.l.1. ff.vti poſſid.facit, l.Sicuti,8.§.Ariſto.in fin.ſi ſeruitus vendicetur.
d In d.l.1.§.vtrubi.
e In l.13.C.de agric.& cenſ.
f In l.1.ff.vtrubi.
g Huius interdicti pleniorem exceptionem, vide apud Old. Claſ ſecunda, actio quarta.

§. Quorum.

1 *Vetus differentia poſſidetis & Vtrubi interdicta.*
2 *Clauſula, nec vi, nec clam, &c. omnia vitia poſſeſſionum continet.*
3 *Clam poſſidere quis dicatur.*
4 *Vocula (precario) pro aduerbio accipitur.*
5 *Poſſeſſionis initium ſine vitio fuiſſe ſufficit.*
6 *Quibus hoc interdictum competat.*
7 *Eum, qui hoc interdicto vti velit, ſufficit poſſidere.*
8 *Quis dicatur poſſediſſe maiore parte anni.*
9 *Hodie in vtroque interdicto vincit, quis litis conteſtatæ tempore ab aduerſario ſine vitio poſſidet.*
10 *Interdictum vti poſſidetis, pro rebus immobilibus; interdictum Vtrubi, pro mobilibus datur.*

Quorum vis ac poteſtas plurimam inter ſe differentiam apud veteres habebat. Nam, vti poſſidetis, interdicto is vincebat, qui interdicti tempore poſſidebat modo a nec vi, b nec clam, c nec precariò d nactus fuerat ab aduerſario e poſſeſſionem; f etiamſi g alium vi expulerat, aut clam arripuerat alienam poſſeſſionẽ, aut precariò rogauerat aliquem, vt ſibi poſſidere liceret. Vtrubi vero interdicto is vincebat, qui h maiore parte eius anni, nec vi, nec clam, nec precario ab aduerſario poſſidebat. i Hodie tamen aliter obſeruatur. Nam vtriuſque interdicti poteſtas (quantũ ad poſſeſſionẽ pertinet) exæquata eſt, vt ille vincat, & in re ſoli & in re mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec clam, nec precariò aduerſario litis conteſtatæ tempore detinet.

1 Oſtendit, † *quæ fuerit olim differentia inter* Vti poſſidetis & Vtrubi *interdictum. Nam eo tempore quo Prætor iure reddebat, dabatque iudicia omnia, & interdicta, is vincebat interdicto* Vti poſſidetis, *qui tempore redditi interdicti in iure apud Prætorem ſine vitio poſſidebat,*
a *quemuis ab alio quolibet non ſine vitio* a *poſſideret. Sed interdicto* Vtrubi *victor is fiebat, qui maiore parte anni poſſederat ſine vitio, & hæc veteri iure obſeruabantur.*
2 a Nec vi. † *Quæ clauſula omnia vitia poſſeſſionum complectitur, & inter hæc vis cæteris odioſior eſt, quia ſi quid vi factum ſit, nullo iure defendi poteſt; nec in vllo interdicto habetur ratio violentiæ poſſeſſionis: ſaltem aduer-*
b *ſus eum, qui vim paſſus eſt. Vim autẽ hic accipere* b *oportet, quæ contra ius fit inuito altero. Vis etiã dicitur, quicquid nullo iure fit contra liberam alicuius voluntatem: de qua vide eleganter Ciceronem pro Cecinna.*
3 b Nec clam. † *Clam autem poſſidere eum dicimus (inquit Vlpianus) qui furtiuè ingreſſus eſt in poſſeſſionem, eo ignorante, quem ſi controuerſiam facturum ſuſpicabatur, & ne id faceret, timebat.*
4 c Nec precario. † Precario *nomen, ipſa terminatione*
c *ablatiui pro aduerbio accipitur. Paulus* c *ait:* Precario habere videtur, qui poſſeſſionem corporis vel iuris adeptus ex hac ſolummodo cauſa, quod adhibuit preces, & impetrauit, quod ſibi poſſidere aut vti liceat.
5 d Nactus fuerat. † *Ab initio, ſcilicet, etiamſi poſtea vitium aliquod ſubſequatur, inſpicimus enim ipſam originem & primam cauſam poſſeſſionis, quæ ſi fuerit ſine vitio, ſatis eſt. Unde Vlpianus.* Is (*inquit*) qui cum poſſidere non clam, ſe celauerit, in cauſa eſt, vt non videatur clam poſſidere: non enim ratio obtinendæ poſſeſſionis, ſed origo naciſcendæ exquirenda eſt. *Nec quenquam clam poſſidere incipere, qui ſciente aut volente eo, ad quem ea res pertinet, aut aliqua ratione bona fide poſſeſſionem nanciſcitur.*
6 e Poſſeſſionem. † *Neq; enim competit hoc interdictũ, niſi iis ſolis qui poſſident, ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter, multo magis ſi vtroque modo. Quare creditoribus miſſis in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, item cæteris omnibus, qui cuſtodiæ cauſa miſſi ſunt in poſſeſſionem, non concedi-*
d *tur hoc interdictum: quia non poſſident,* d *habent tamen alia remedia, quibus vtantur; puta actionem in factum*

ex

ADDITIONES.

a l.1.vtrubi.
b De varia acceptione vis, Old. Claſ.2.actione 5.
c l.clam poſſidere,6.in prin.de acq.poſ.l.minus,5.C.eod.
d l.3.§.creditores,vti poſſid.

ex interdicto. Ne vis fiat ei: item officium iudicis, & ma-
a num a militarem.
7 f Etiamſi alium vi.† Quomodo enim ab alio, quam ab
actore poſſeſſionem habeat, iuſtè vel iniuſtè nihil refert;
nec poteſt moleſtator ex hoc interdicto conuentus iſtud
in defenſionem trahere. Nam qualiſcunque poſſeſſor, hoc
ipſo quod poſſeſſor eſt, plus iuris habet, quam ille, qui
b non b poſsidet. Itaque ſi vſufructuarius, qui naturalem
poſſeſsionem habet deijciatur ab alio, qui fructuarium con
tendebat, vel clam illo alius ingrediatur, aut precario ac-
cipiat, poterit quidem fructuarius propter ademptam ſi-
bi poſſoſsionem hoc interdicto aduerſus deiectorem vti;
proprietarius vero, cui nihil ademptum eſt, non poterit.
g Alium. Penitus extraneum, & qui nunc poſsideat no-
mine aduerſarij, nec ipſius perſonam referat, tali enim
deiecto vi, cenſetur aduerſarius deijci, quem iſte repræ-
ſentabat.
8 h Maiore parte.† Hoc eſt, qui longiore tēpore poſsidet.
Maiorem enim anni partem poſſediſſe quis intelligatur,
c vt c Licinius interpretatur, etiam ſi duobus menſibus
poſſederit; ſi modo aduerſarius eius aut paucioribus die-
bus, aut nullis poſsiderit.
i Hodie tamen. Veterem differentiam, de qua iam di-
xit, ſublatam eſſe docet. Et quo enim interdicta impetra-
e ri deſierunt a prætore, d & reddi: id temporis non conſi-
deratur, ſed tempus, quo lis conteſtatur apud iudicem,
9 qui cognoſcit.† Et ſic iure, quo nunc vtimur, vtroque in-
terdicto vincit, qui litis conteſtatæ tempore ab aduerſa-
e rio ſine vitio e poſsidet. † Cæterum alterā differentia
10 inter hæc interdicta, quod ſcilicet Vti poſſidetis, pro re-
bus immobilibus, Vtrubi pro mobilibus competat, adhuc
durat.

ADDITIONES.

a l. 1. in prin. & §. eſt autem generale, l. 3. in prin. & §. 1. ne vis fiat ei, &c.
b l. 1. §. vlt. & l. ſeq. vti poſſid.
c l. minore, 165. de verb. ſign.
d l. 1. C. de interdict.
e l. 1. ff. vtrubi.

§. Poſſidere.

1 Etymus poſſeſſionis a ſedibus, non a pedibus eſt.
2 Poſſeſsionis definitio ex Alciato.
3 Poſſeſſionem facti eſſe, non iuris.
4 Vnam tantum poſſeſſionem eſſe, eam tamen duplicem poſſidendi cauſam habere.
5 Poſſeſſio naturalis: ciuilis.
6 Poſſeſſio non niſi animo & corpore acquiritur, & nu. 13.
7 Acquirimus poſſeſſionem etiam per alios.
8 Retinemus poſſeſſionem ſolo animo, & per quoslibet, qui noſtro nomine ſunt in poſſeſsione.
9 Poſſeſſio qualiter amittatur.
10 Ciuiliter amittitur poſſeſſio ſolo animo.
11 Poſſeſſio pro detentione,
12 Aliud eſt poſſidere, aliud in poſſeſſione eſſe.
13 Poſſeſſio ciuilis ſolo animo retinetur, ſed non adipiſcitur.
14 Poſſeſſio ſolo animo admitti poteſt.
15, 16 Ætiologia, cur iuſta poſſeſsio & animo & corpore acquiri debeat.
17 Ad nanciſcendam poſſeſsionem, ſufficit partem fundi introire.

Poſſidere autem videtur quiſque, non ſolum a ſi
ipſe poſſideat, ſed & ſi eius nomine aliquis b in poſ
ſeſſione ſit, licet is eius iuri ſubiectus non ſit, qualis
eſt c colonus & inquilinus. Per eos quoque, apud
quos depoſuerit quis, aut quibus commodauerit, ip-
ſe poſſidere videtur. Et hoc eſt quod dicitur, d re-
tinere poſſeſſionem poſſe aliquē per quemlibet, qui
eius nomine ſit in poſſeſſione. Quin etiā animo quo-
que ſolo e retineri poſſeſſionem placet, id eſt, vt
quamuis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque eius no
mine alius, tamen ſi non relinquēdæ poſſeſſionis ani
mo, ſed poſtea reuerſurus inde diſceſſerit retinere poſ
ſeſſionem videatur. Adipiſci vero poſſeſſionem per
quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus. Nec
vlla dubitatio eſt quin f animo ſolo adipiſci poſſeſ
ſionem nemo poſſit.

Quia dictum eſt, præfata duo interdicta Vti poſside-
tis, & Vtrubi, ijs tantum competere, qui poſsident; com-
mode nunc ſubijcit, qualiter & quomodo quis poſsidere
1 dicatur. † Ad protheoriam autem huius loci, cum pri-
mis ſciendum eſt, poſſeſsionem, quod ad etymum attinet;
a appellatam eſſe a a ſedibus, quaſi ſedium poſitio; quia
naturaliter tenetur ab eo, qui ei reſiſtit: quam Græci κα-
τοχὴν dicūt. Falſa enim eſt lectio, a pedibus, quoniam poſ-
ſidere a ſedeo formatum, in etymo vocabuli nihil commu-
ne habet cum pedibus, & verbum ipſum non ſatis pati-
tur, vt & pedum & poſitionis illuc concurrat deriuatio.
Sedendi denique manifeſtum apparet in ipſo poſsidendi
b verbo veſtigium. Quidam b tamen malunt ab hac vo-
ce, Pos, componi, quod in compoſitione ſolum inuenitur,
vt compos, impos: quaſi qui potens & cum potentia ali-
2 cubi ſedeat, is demū poſsideat.† Poſſeſsionem aūt Alcia-
c tus c ſic eleganter definit, vt ſit vſus rei alicuius a pro
1 prietate vel iure ſeparatus. Idcirco autem ait, a iure ſe-
parari poſſeſsionem, primum, vt oſtendat, ab eo vſu, qui
d ſeruitutis ſpecies d eſt, eam differre.† Deinde vt illorum
3 ſequeretur e ſententiam, qui poſſeſsionem facti, non iu-
e ris eſſe cenſuerunt, quod & verum eſt, multiſque in locis
f conſulti apertiſsime atteſtati f ſunt. Et hoc obtinet, ſiue
acquiſita ſit poſſeſsio, ſiue amiſſa, ſemper enim facti eſt,
g vt argutè Alciatus g alibi comprobat. † Ex quibus
4 etiam conuincitur, vnam tantum eſſe poſſeſsionem, ſicut
h Placentinus & Azo h recte cenſuerunt, quæ tamen du-
plicem habeat rationem, ſeu qualitatem poſsidendi, natu-
5 ralem ſcilicet & ciuilem. † Nam cum quis corpore nan-
ciſcitur detentionem rei, vſumque eius percipit, naturali-
ter poſsidere dicitur. Et ita ſæpe Iuriſconſulti eam nudam
i nobis poſſeſsionem i proponunt. Sin autem vere quis nō
inſiſtat ipſi rei, neque vſum percipiat, ſed ſola animi de-
ſtinatione, tum per interpretationem legis ciuiliter poſsi-
det. Et de hac quoque tam abſolute leges interdum lo-
quuntur. Qua ratione per fructuarium, & eum, qui pre-
K cario rogauit, K poſsidemus, & licet ipſi naturaliter
fundo inſiſtant, tamen proprie non poſsident, quia noſtro
nomine

ADDITIONES.

a l. 1. de acq. poſſeſ.
b Alc. in l. in lege Cenſoria, 203. de verb. ſig.
c In l. quæſt. 115. de verb. ſignif.
d De qua diximus, ſupra de vſu & hab.
e De qua latiſ. idem Alc. in repet. l. quinque pedum, C. de quinque pedum præſcrip.
f l. nec vllem, 20. ff. ex quib. cau. maio.
g d. l. quinque pedum.
h Alciat. d. l. quæſtio. Zaſ. l. 1. de acq. poſ. & l. 2. §. poſtea cum App. de orig. iuris.
i l. ſi id quod, 25. § vlt de acquir. poſſeſ.
k l. certe, 6. §. 1. de precar.

zed by Google

a *nomine ſunt* a *in fundo.† Illud quoque præcognoſcendum*
6 *eſt, acquirere poſseſsionem neminem poſse, niſi ani-*
b *mo & corpore,* b *hoc eſt naturaliter & ciuiliter.† Ac-*
7 *quirimus autem poſseſsionem non ſolum per noſmetipſos,*
ſed etiam per alios quos in poteſtate habemus: vt per fi-
c *lios, vel* c *ſeruos.† Retinere vero poſseſsionem ſolo ani-*
8 *mo* d *poſsumus, & per quoslibet, qui noſtro nomine in*
e *poſseſsione ſunt, vt eſt colonus, inquilinus,* e *depoſita-*
rius, commodatarius, & ſimiles. Generaliter enim (*in-*
f *quit* f *Caius*) quiſquis omnino noſtro nomine no-
bis volentibus ſit in poſſeſſione, velut procurator, ho
ſpes, amicus, familia non poſſidere videtur. *Is enim*
g *poſsidet, cuius nomine* g *poſsidetur.† Amitti quoque in*
9 *totum poſseſsio non poteſt, niſi animo &* h *corpore. Si-*
h *cut. n. vtrunque requiritur, ad conſtituendam ſiue adipi-*
ſcendam poſseſsionem: ita nulla amittitur poſseſsio, niſi in
10 *qua vtrumque in contrarium actum eſt. † Ciuiliter amit-*
titur poſſeſſio ſolo animo. Quod eo pertinet, vt ſi in fundo
ſim, nolim poſſidere: licet amiſſa ſit ciuilis poſſeſsio, natu-
ralis tamen, ſiue corporalis in hoc mihi proderit, quod ſo-
lo animo recuperem ciuilem poßeſſionem, quod ei non li-
i *cet, qui de loco* i *deceſſit. Et hæc ad euidentiam ſufficiãt:*
nunc textum videamus.

a Si ipſe poſſideat. *Ideſt, ſuo corpore inſiſtat ipſi rei.*

11 b In poſſeſſione ſit.† *Hoc eſt in detentione, vt Ac-*
k *cur.* K *alibi exponit, quemadmodum & miſſi in poſſeſ*
ſionem ex cauſa damni infecti, ſeu legatorum, ſunt in poſ-
12 *ſeſſione, & tamen non poſſident proprie. † Aliud ergo*
l *eſt poßidere, aliud in poſſeſſione* l *eſſe. Vnde colono non*
dicuntur proprie concedi interdicta, ſed ei, cuius nomi-
m *ne* m *poßidebat, niſi ipſe ſibi interuertiſſet poſseſsionem.*
Ex æquitate tamẽ illi ſubuenitur officio iudicis, vt ius ſuę
detentionis defendere ac tueri poſsit.

c Colonus & inquilinus. *Qui ſint illi, & quomodo inui-*
n *cem differant,* n *alibi diximus.*

13 d Retinere poſſeſſionem. *Intellige ciuilem.† Ea enim*
ſola voluntate retinetur, tametſi adipiſci ſolo animo nulla-
o *tenus poſsit, quemadmodum* o *mox ſubijcit.*

14 e Retineri poſſeſſionem.† *Sicut autem retineri, ita*
p *etiam amitti ſolo animo poſseſsio* p *poteſt.*

15 f Animo ſolo. † *Corporali enim adprenſione opus eſt*
ad acquirendam iuſtam poſseßionem. Quid enim fieret,
ſi liceret veram poſſeſsionem inde aßerere quod animo
quis concepiſſet rem tenere? quotus contineret hanc con-
cupiſcentiam intra limites neceſſarij vſus? quis non di-
ceret. Ego concepi animo talem rem habere, quando ſa-
tiaretur hominum inſatiabilis auaritia? Sicut ex diuer-
ſo idem contingeret, ſi iuſta concederetur ſtatim poſſeſsio
ei, qui rem occuparet, nam quæ eſt habendi in hominibus
libido, quilibet cæteris robuſtior, omnia paſsim vellet ad-
prendere ſolus, vt ſibi haberet; ſicque nihil aliud, quam
rixæ, ſeditiones, rapinæ, cædes, inter homines pullularent.
16 † *Recte ergo conſtitutum eſt, vt neque per ſe, animo, ne-*
que per ſe corpore acquirere liceat iuſtam poßeſsionem,
ſed animo & corpore, hoc eſt, naturaliter & ciuiliter, vt
17 *ſupra oſtendimus. † Quod autem dictum eſt corporali*
adprenſione opus eſſe ad nanciſcendam poſseſsionem, hoc
non ita accipi debet, vt omnes fundi glebas circumambu-
lare oporteat, ſed ſatis eſt, quamlibet partem eius fundi in
troire, dum mente & cogitatione hoc fiat, vt totum fun-
q *dum vſque ad terminum* q *poſsidere velit.*

ADDITIONES.

a l.1.in fi.de noui ope.nunciat.
b l.3.de acquir.poſſeſ.
c l.1.§.adipiſcimur,§.item acq.eod.tit.
d l.qui vniuerſas,30.§.quod per col.eod.tit.
e Vt hic.
f l.generaliter,9.de acq.poſſeſſ.
g l.quod meo,18.eod.tit.
h l.quemadmodum,3.d.tit.
i d.l.3.hoc tit.
K l.2.§.1.pro hæred.
l l.ſi quis ante,10.de acq.poſſ.
m l.1.§ deijcitur,d.tit.
n Supra de actioni.§.item Seruiana,num.6.
o Ver.nec vlla,hoc §.
p l.fere,153.ff.de reg.iur.
q l.quarundam.13.de acq.poſ.

§.Recuperandæ.

1 *De interdicto vnde vi.*
2 *Illud dari, ſiue quis ex poſſeſsione naturali ſiue ciuili ſit deiectus.*
3 *Interdictum vnde vi, ad res immobiles tantum pertinet.*
4 *Vis in hoc interdicto de atrociori accipitur, quæ armis interuenientibus fit.*
5 *Interdictum de vi priuata ſeu cotidiana.*
6 *Contra quem detur interdictum vnde vi.*
7 *Quid contineat hoc interdictum,*
8 *In eo interdicto quæri de qualitate poſſeſsionis, cum in alijs ſit ſecus, & quæ ſit diuerſitatis ratio, & nu. 9.*
10 *Incontinenti vim vi repellere licet.*
11 *An vis cenſeatur incontinenti facta, vel ex internallo iu dicis relinquitur arbitrio.*
12 *De remedio conſtitutionis, Si quis in tantam, C. vnde vi.*
13 *Quæ ſit pœna inferentis vim publicam vel priuatam.*
14 *De appellatione armorum & telorum, & armati qui dicantur, & nu. 15. 16.*

Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis *a* ex poſſeſſione *b* fundi vel ædium *c* vi deiectus fuerit. Nam ei proponitur interdictum *d* an de vi, per quod is *e* qui deiecit, cogitur ei *f* reſtituere poſſeſſionem: *g* licet is ab eo, qui vi deiecit, vi, clam, vel precario poſſideat. *h* Sed ex conſtitutionibus ſacris(*i* vt ſupra diximus) ſi quis rem per vim occupauerit, ſi quidem in bonis eius eſt, dominio eius priuatur, ſi aliena, poſt eius reſtitutionem, etiam æſtimationem rei dare vim paſſo compellitur. K Qui autem aliquem de poſſeſſione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi priuata, aut de vi publica. Sed de vi priuata, ſi ſine armis vim fecerit, ſin autem armis eum de poſſeſſione vi expulerit, de vi publica tenetur. *l* Armorum autem appellatione non ſolum ſcuta, & gladios & galeas, ſed & fuſtes & lapides ſignificari intelligimus.

Sequitur *tandem tertium & vltimum ſupraſcriptæ*
diuiſionis membrum, nempe interdictum recuperãdæ poſ-
1 *ſeſsionis, † quale eſt interdictum* Vnde vi, *quod in foro*
maxime frequentatur, & eſt reſtitutorium, & ſine exce-
ptione datur poſsidenti rem immobilem, ſi deijciatur, vt
recipiat recuperetur amiſſam poſſeſsionem. Amiſiſſe ta-
men non videtur, qui adhuc cum eo, qui deiecit, decernit,
a *aut in congreſſu ereptam* a *recuperauit.*

a Ex

ADDITIO.

a l.3.de acq.poſſ.l.qui poſ.de vi & vi ar.

2 a Ex poſſeſſione.† *Naturali vel ciuili : ſicut enim non
alius deyci videtur, quam qui poſſidet, ita non refert, cor-
a *pore* a *an animo poſſideat.* Idcirco que (*inquit Vlpia-*
nus) ſi quis de agro ſuo, de domo proceſſiſſet, nemine
domi relicto, mox reuertens prohibitus ſit ingredi in
ipſum prædium, vel ſi quis eum in medio itinere de-
tinuerit, & ipſe poſſederit, vi deiectus videtur, ademit
enim ei poſſeſſionem, quam animo retinebat, etſi nõ
corpore.
3 b Fundi vel ædium. † *Et cuiuſcũq; alterius rei mobi-*
les, ſoloque hærentis, ad res autem mobiles hoc interdi-
ctum non pertinet, niſi fuiſſent in re ſoli, vt ſic cedere vi-
b *deretur ſolo* b *vel ædificio. Cæterum res mobilis quoties*
aufertur, vel furti, vel vi bonorum raptorum actio datur.
4 c Vi deiectus. † *Vim hoc loco de atroci accipere opor-*
tet, quæ videlicet æſtimatur, quod armis interuenienti-
bus poſſeſſor expellitur, ſiue ad vſum armorum peruen-
c *tum fuerit, ſiue terrore eorum* c *fugatus ſit poſſeſſor.*
5 † *Fuit etiam aliud interdictum,* Vnde vi, *quod de vi pri-*
uata, id eſt, ſine armis intelligebatur, quando ſcilicet quis
ſine coactis armatiſve hominibus poſſeſſione deijciebatur,
quod Cicero pro Cecina Cotidianum *vocat, ſed de eo*
tamen non videtur Iuſtinianus hic loqui, ſed de altero
quod vi publica ſiue armata ſit: cum quis oppreſſu & vi
multitudinis, id eſt, coactis hominibus & armatis deijci-
tur, vt & Duarenus voluit lib. 1. Diſputa. anniuerſ. cap.
20. *Hæc enim ſunt verba interdicti:* Hominibus coa-
ctis armatiſve, *autore M. Tullio.*
d Vnde vi. *Quod pariter a primis ipſius interdicti ver-*
d *bis ſic* e *eſt appellatum, quemadmodum & alia plera-*
e *que eius verba Vlpianus* e *in hunc modum refert :* Vn-
de tu illum vi deiecisti, aut familia tua deiecit de eo,
quodque ille tunc ibi habuit, tantummodo intra an-
num: poſt annum vero de eo, quod ad eum, qui vi de-
iecit, peruenerit, iudicium dabo.
6 e Qui deiecit.† *Siue ipſe deiecit, aut familia eius, aut*
f f *procurator: quoniam hoc interdictum non magis propo-*
nitur aduerſus eum, qui ipſe deiecit, quã in eum, qui deijci
iuſſit, ratamve deiectionem habuit, aut qui in vitium poſ-
ſeſſionis ſucceſſit.
7 f Reſtituere poſſeſſionem. † *Continet autem hoc in-*
terdictum non ſolum reſtitutionem poſſeſſionis, ſed om-
nium rerum mobilium, quæ ibi fuerunt, cum poſſeſſor
deijceretur: nec tantum quæ proprie illius fuerunt, ve-
rumetiam ſi quæ apud eum depoſitæ ſunt, vel ei commo-
datæ, vel pignoratæ, vel quorum vſum aut vſumfructum
8 g *habuerit. Fructus quoque debentur ex eo die, quo quis*
deiectus eſt, nec ſolum habebitur ratio fructuum, ſed &
cæterarum vtilitatum. Omnia enim quæcunque habitu-
rus vel aſſecuturus is erat, qui deiectus eſt, ſi in poſſeſſio-
ne manſiſſet quietus, reſtitui debent. Quorum lis æſtima-
tur a iudice, vt actor conſequatur, quanti ſua intereſt, vt
h *deiectum non* h *eſſe.*
8 g Licet is. † *Hoc ſpeciale eſt in interdicto* Vnde vi, *vt*
non conſideretur qualitas poſſidendi, an ſcilicet iuſte vel
iniuſte quis poſſideat. Sufficit enim docere ſe deiectum,
tum poſſideret, quod in alijs interdictis non eſt, in quibus
omnino attenditur, an quis vi, vel clam, vel precario ab
9 *aduerſario poſſideat.*† *Sed qua ratione tam varie? quoniã*
odioſa magis eſt vis, de qua in interdicto, Vnde vi, agitur,
vt pote vis atrocior, & quæ armis interuenientibus fiat,
vt paulo ante diximus. Vnde diſcimus, ſemper potiori lo-
co eſſe vim poſteriorem, ſaltem ſi ex interuallo ſecuta ſit.
10 i † *Nam in continenti vim vi repellere licet.* i *Quare*
K *Iulianus.* K Qui poſſeſſionem (*inquit*) ſibi ereptam in
ipſo congreſſu receperat, in priſtinam cauſam reuerti
potius, quam vi poſſidere intelligendus eſt. *Ideoque ſi*
te vi deiecero, illico tu me, deinde ego te: Vnde vi interdi-
11 *ctum tibi vtile erit.*† *An autem in continenti vel ex in-*
teruallo factum cenſeatur, in iudicantis conſiſtit arbitrio,
l *qui vtrumque ex qualitate perſonarum & rerum* l *æſti-*
mabit.
12 h Sed ex. † *Aliud remedium hoc loci ſubiecit Iuſti-*
nianus, quod aduerſus violentum inuaſorem introduxe-
m *runt* m *principes. Nam ſi quis vim fecerit in re, quæ in*
eius bonis ſit, & cõſtitutione Si quis in tantam, *rem pro-*
priam amittit. Sin autem in re aliena, non modo eandem
reſtituere, verumetiam eius rei æſtimationem dare vim
paſſo tenetur. Et hæc conſtitutio tam pro rebus mobili-
bus, quam immobilibus, & tam contra doloſe, quam te-
n *mere, & ſine dolo recipientem locum* n *habet.*
o i Vt ſupra diximus. *Sub tit.* o *Vi bonorum raptorũ.*
13 K Qui autem. † *Rurſus aliud remedium annectitur,*
ex lege Iulia de vi publica & priuata. Inferens enim vim
priuatam, id eſt, ſine armis punitur, lege Iulia de vi priua-
ta relegatione, & tertiæ partis bonorum publicatione, in-
ferens autem vim publicam armis, lege Iulia de vi publi-
ca, deportationis, & omnium bonorum publicationis pœ-
p *nam ſuſtinet, qua de re commodius ſuo loco* p *dicemus.*
q l Armorum. *Deſumptus eſt hic locus ex Caij* q *reſpon-*
ſo, quod adhuc in Pandectis extat, & eleganter ab Al-
14 *ciato diſcuſſum eſt.*† *Sunt ergo arma, quod ad interdictũ*
de vi attinet, omnia tela, hoc eſt fuſtes & lapides, non ſo-
r *lum gladij, haſtæ, frameæ, id eſt,* r *romphea, item ſcu-*
ſ *ta,* ſ *galeæ,* t *loricæ, &* u *glebæ. Sunt autem*
t Romphea *apud Vlpian. ex Gellio, teli genus Thracæ*
u *nationis. Armis etiam connumerat* x *Feſtus pugio-*
x *nem & ſicam.*† *Hinc Armatos accipere debemus non*
15 *tantum eos, qui tela habuerunt, ſed etiam quid aliud,*
y y *quod nocere poteſt. Armatos eos appellat Cicero* z
z *qui ſcutis, glebis, telis, ſaxis & fuſtibus parati ornatique*
16 *ſunt.*† *Porro arma ab arcendis hoſtibus dici putat Var-*
ro: Feſtus vero ab armis, quæ humeris dependent: &
vtrumque etymon recipi poteſt; illud ab affectu, hoc a vo-
ce. Sed etymon Varronis, latius eſt, & magis patens.
nam

ADDITIONES.

a l. 1. § hoc interdictum, & §. interdicitur auté, de vi & vi ar.
b l. idem eſt, §. pertinet, de vi & vi ar.
c d. l. 1 de vi & vi ar.
d d. l. 1.
e Ibi.
f Cic. pro Cecinna, Bar. in § ſumma, ſupra hoc tit.
g d. l. 1. §. quid autem ait prætor, & §. & ibi à l. pure, §. vlt. de vi & vi ar.
h d. l. 1 §. ex die quo. & l. in interd. l. ſi plus §. deiectu, eo. tit.
i d. l. 1. § vim vi, de vi & vi ar.
K l qui poſſeſ. eo. tit. fac. l 3. § cum igit. d. tit. & l. 1. C. vnde vi.
l Bar. & Doct. in d. l 3. §. cum igitur.
m l ſi quis in tantam, 7. C vnde vi.
n § quia tamen, ſupra de vi bon. rapt.
o d. § quia tamen.
p §. item lex iulia, de vi pub. infra de pub. iu.
q l. armorum, 41. de verb. ſig.
r l 3. § armis, de vi & vi arma.
ſ d. l. vt armorum.
t l. qui commeatus. 14. §. arma de caſt. pec.
u Cic. pro Cecinna.
x lib. 1.
y l. arma. 9 de vi pu.
z In ora pro Cecinna.

nam lapides arma ſunt, a & tamen ab humeris non pendent, arcent tamen hoſtes, ſicque Armorum appellatione latiſſime vtuntur non tam Iuriſconſulti, quam alij Latini ſcriptores.

ADDITIO.

a In textu hic.

§. Tertia diuiſio.

1 *Tertia interdictorum diuiſio generalior cæteris.*
2 *Omnia reſtitutoria & exhibitoria interdicta ſunt ſimplicia: prohibitoriorum autem alia ſimplicia, alia duplicia.*
3 *Interdicta mixta.*

Tertia diuiſio interdictorum, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia. Simplicia ſunt, veluti in quibus alter actor, alter reus eſt: qualia ſunt omnia reſtitutoria aut exhibitoria. Nã actor is eſt, qui deſiderat aut exhibere, aut reſtitui: reus autem is eſt, a quo deſideratur, aut vt reſtituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autẽ interdictorum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Simplicia ſunt, veluti cum Prætor prohibet in loco ſacro, vel in flumine publico, ripave eius aliquid fieri. Nã actor eſt, qui deſiderat, ne quid fiat: reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt, veluti vti poſſidetis interdictum, & vtrubi. Ideo autem duplicia vocãtur, quia par vtriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquã præcipuè reus vel actor intelligitur: ſed vnuſquiſque tam rei, quam actoris partes ſuſtinet.

1 † Hic attexitur *tertia interdictorum diuiſio, ex Pau-*
a *lo a deſumpta, quæ a modo exercendi interdicta deriuata eſt, & omnia omnino interdicta, tam publica quã priuata complectitur: & tam ea, quæ proprie ad poſſeſſionis cauſa pertinent, quam quæ proprietatis habent cauſam. Verificatur autem & exemplificatur hæc diuiſio ex pri-*
b *ma diuiſione b ſupra poſita. Nam quod ibi dictum fuit, interdictorum quædam eſſe prohibitoria, quædam reſti-*
2 *tutoria, & quædam exhibitoria,* † *modo addit omnia reſtitutoria & exhibitoria eſſe ſimplicia, quia in eius vnus ſit actor, & reus. At prohibitoriorum alia eſſe ſimplicia, id eſt, in quibus adpareat, quis ſit actor, & quis reus, vt interdictis, ne quid in loco ſacro, vel flumine publico fiat. Alia vero duplicia, in quibus vterque litigantium in eadem cauſa ſit, id eſt, & actoris, & rei partes ſuſtineat; vterque dicat ſe poſſidere: vterque hoc intendat, vt pro poſ-*
c *ſeſſione ſua c pronuncietur. vt ſunt Vti poſſidetis, &*
d *Vtrubi, in quibus ex æquo d vterque prætendit ſe poſſi-*
3 *dere, vterq; probat actoriſq; munere.* † *Dicuntur etiam interdicta alio modo duplicia, quæ etiam mixta appellari ſolent: vt partim reſtitutoria, partim prohibitoria, vel partim adipiſcendæ, partim recuperandæ poſſeſſionis gra-*
e *tia e comparata.*

ADDITIONES.

a l.2 ff. de interd.
b §. ſumma, hoc tit.
c l.3 vti poſſidetis, de interd.
d l.2. ff. eod.
e l.1. & l.2. hoc tit.

§. De ordine.

1 *De veteri interdictorum ordine.*
2 *Interdictorum loco actiones in factum introductæ.*
3 *Extra ordinem ius dicere.*
4 *Omnia iudicia hodie extraordinaria eſſe.*
5 *Et olim & hodie dabatur actio, ſed diuerſimode.*

De ordine & vetere a exitu interdictorũ ſuperuacuum eſt hodie dicere. Nam quoties b extra ordinem ius dicitur (c qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe reddi interdictum: ſed perinde iudicatur ſine interdictis, d ac ſi vtilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.

1 Quis ordo † *interdictorum apud veteres fuerit, quia*
a *quam antiquitatis ignoretur, vt alibi a Iuſtinianus, inquit paucis adſcribere. Ordo igitur interdictorum fuit, vt Prætores (qui totam hanc rem a mero ſuo officio dependere voluerunt) adiretur, vt interdicta litigatoribus redderent, ſub certa & ſolenni verborum formula, ſummatim cauſa cognita. Verum ne quem temere ſuo imperio iniuria læderent, vel quia ipſis per maiores occupationes lites fere dirimere non vacabat, recuperatores dabant, apud quos li-*
2 *tigaretur ſponſione facta, veluti exequeretur.* † *Poſtea autem, ne ſemper a mero iudicis officio penderemus, interdictorum loco introducta ſunt actiones in factum, quibus recta via apud competentem iudicem vteremur. Ex tamen videntur retinuiſſe naturam interdictorum, vt miſſo imperio expedirentur, cum in alijs actionibus & iudicijs ſeparetur iuriſdictio a mero imperio executionis. Hæc Balduin. hic eleganter. Quibus addi poſſunt ea, quæ ad cuius tituli enarrationem copioſiſſime collegit Equi. Ba. diligentiſſimus antiqui iuris obſeruator, & noſtri temporis Iuriſconſultus inter paucos celeberrimus.*

a Exitu. *Hotom. vetere ritu, legendum cenſet, & recte, vt agendi & procedendi formulam intelligamus.*

3 b Extra ordinem. † *Extra ordinem autem ius dicitur in omnibus interdictis, in quibus non obſeruatur vetus ille ordo, prius interdicebat Prætor, poſtea ſi quid eſſet controuerſiæ ſuo arbitrio dabat Recuperatores: ſed hodie*
b *recta via actionem proponimus coram b iudice.*

4 c Qualia ſunt hodie. † *Ex hoc loco diſcimus, omnia hodie iudicia extraordinaria eſſe; propter impetrationem iudiciorum & formularum conceptiones, per Theodo-*
c *ſium c in vniuerſum ſublatas.*

5 d Ac ſi vtilis actio. † *Senſus horum verborum eſt, vt recte Balduin. annotauit: Olim quidem dabatur etiã actio, ſed ex cauſa interdicti, a Prætore ſcilicet, qui poſt interdictum iudicia ſubſtituebat. Hodie quoque datur actio, ſed recta via, ſimpliciter & communi iure, non autem ex vlla cauſa interdicti prius redditi; quia nec hodie amplius redditur, ſed in vniuerſum perinde agitur, atq; olim apud Romanos poſt cauſam interdicti.*

ADDITIONES.

a § 1 ſupra de teſta. ord.
b Quo ſenſu accipi debet, l. incer C de interd.
c l.1. C. de form. & imp. ſubl.

DE POENA TEMERE LITIGANTIUM. Tit. XVI.

1 *Continuatio tituli ad præcedentes.*
2 *Veteres diligenter curarunt, ne lites temerè mouerentur propoſitis varijs pœnis.*
3.4 *Et quæ ſint illæ pœnæ.*
5 *De iuramento calumniæ.*

1 *Hactenus † non tam de actionibus & interdictis, quæ actionum loco ſunt, reſpectu actoris, quam de exceptionibus rei conuenti, dictum eſt. Quia vero nuſquam longius*

abeſſe

Digitized by Google

abeſſe oportet calumniandi tec‍̃nas & temerarias vexa-
tiones, quam in ſacroſanctæ iuſtitiæ officina, hoc eſt in iu-
dicio, & tamen neſcio qua veſania contingit, vt hic omniũ
maximè calumnientur litigatores, quare de pęna eorum
ſubijcere cõgruum erat, qui vel agunt, vel defendunt te-
2 *mere & calumniosè.* † *Et ſanè præſens locus ſatis indicat,*
quanto ſtudio veteres, qui iura reddebant, proſpexerint,
ne homines litem temere vel inferrent, vel ſuſciperent,
dum triplici pęna litigantium temeritatem coercebant,
3 *corporali ſcilicet pecuniaria, & infamiæ pęna.* † *Corpo-*
rali enim pęna plectuntur calumniatores, vel ſimilitudi-
a *ne ſupplicij, vel extra ordinem pro* a *arbitrio iudicis.*
Pecuniaria pęna imponitur in multis caſibus. Primo ſi li-
beri vel liberti vocent parentes vel patronos in ius ſine
b *venia, pęna 50. ſolid. ipſis* b *irrogatur. Deinde punitur*
c *temere litigans in expẽſis &* c *ſumptibus. Deniq; eſt pę-*
na pecuniaria in oĩb. actionib. dupli, tripi, & quadrupli,
d *quas ſupra alibi* d *explicuimus.* † *Caterũ infamia quo-*
4 *que coercentur improbè litigantes in octo* e *actionibus,*
videlicet furti, vi bon. rapt. iniuriarũ, doli mali, tutelæ ex
dolo commiſſo, mandati, depoſiti, & pro ſocio, idq; actio-
nibus directis, quæ minoribus aduerſus tutores, mandan-
tibus aduerſus mandatarios accommodantur; & non è
f *regione.* f † *Porrò propter iſtas pęnas tenentur quo-*
5 *que litigantes, eorumque aduocati de calumnia vitanda*
iurare, quod ſcilicet credant, ſe iuſtam cauſam fouere, nec
quicquam calumniosè ſint commiſſuri; quemadmodum
Iuſtinianus mox ab initio huius tituli declarat, extantq;
g *hac de re peculiares tituli in vtroque* g *iure. Et ſi hoc*
caſu peierauerint, reſeruatur pœna Deo.

ADDITIONES.

a Toto tit. de calumnia. & ad S.C. Turp.
b l.3. §. prætor ait, de in ius vocan. l.2. C. eod.
c C. de fruc. & litium expenſ per tot.
d §. ex maleficijs, §. omnes, §. tripl. & §. quadrupl. ſupra de actio.
e §. ex quibuſdam, infra hoc noſtro tit.
f l.1. l. furti, de his qui not. infam.
g C. de iureiur. prop. cal. extra de iuram. cal. li. 6. & Clem.

Princip. tit.

1 *Cuilibet magiſtratui incumbit proſpicere, ne temere mo-*
ueantur lites.
2 *Lege ciuili in cauſis criminalibus biennio, in ciuilibus*
triennio inſtantia perit.
3 *Id hodie non obſeruari.*
4 *Etiam reos quandoque temere litigare.*
5 *Qui iurent de calumnia.*
6 *Tam actores, quam rei iurant de calumnia.*
7 *Quæ ſit pœna nolentis iurare de calumnia.*
8 *Quando iurandum ſit de calumnia.*
9 *Iuramentum calumniæ non poteſt iterari hodie.*
10 *De iuramento malitiæ: & an poſſit exigi, quando de ca-*
lumnia eſt iuratum. & num. 11.
12 *Iuramentum calumniæ eſt credulitatis, non veritatis;*
& aliud eſt ſcire, aliud credere.
13 *Credulitas eſt medium inter ſcientiam & neſcientiam.*
& num. 15.
14 *Scientiam dicimur habere bifariam.*

Nunc admonendi ſumus magnam curam egiſſe
a eos, qui iura ſuſtinebant, ne facile homines ad liti-
gandum procederent, *b* quod & nobis ſtudio eſt,
Idque eo maximè fieri poteſt, quod temeritas, tam
agentium, *c* quam eorum cum quibus agitur, mo-
dò pecuniaria pœna, modo iuriſiurandi religione,
modò infamiæ metu coercetur. *d* Ecce enim *e* iuſiu-
randum *f* omnibus qui conueniuntur, *g* ex con-
ſtitutione noſtra *h* defertur. Nam reus nõ aliter ſuis
allegationib. vtitur, niſi *i* prius iurauerit, quod *K*
putans ſe bona *l* inſtantia vti, ad contradicendum
peruenit.

a *a* Eos qui iura ſuſtinebant. *Magiſtratus intellige,* a
qui iura reddebant.
1 *b* Quod & nobis. † *Iuſtiniani ergo exemplo cuilibet ma*
giſtratui incumbit diligenter proſpicere, ne homines tam
facile ad litigandum prorumpant. Eſt enim materia li-
b *tium, quoad fieri poteſt, pracidenda;* b *eiſque certus fi-*
c *nis & terminus præſtituendus.* c † *Vnde etiã lege ciui-*
2 *li conſtitutum eſt, in cauſis criminum, inſtantiam intra*
d *biennium definiendam* d *eſſe, & in ciuilibus cauſis ve-*
3 *tat Imperator vltra triennium prorogari cauſam.* † *quã-*
uis neutram præſcriptionem in exercendis iudiciis corru-
ptũ hoc ſeculũ amplius ſeruet. Canones quoque inſtantiam
iudicialem perpetuam eſſe voluerunt.
4 *c* Quam eorum. *Ideſt, reorum.* † *Sicut enim actores*
crebro peccant, alicui temere litem inferendo; ita haud ra-
ro delinquunt etiam rei conuenti, dum improba quadam
peruicacia bonam fidem vltro agnoſcere nolunt, ſed debi-
tum temere inficiantur, vt ſic actores & probandi difficul
tate, & inanibus ſumptibus ſine cauſa dinexent.
d Ecce enim. *Quibus modis rei conuenti calumniæ pę-*
nam dant, vel alioqui a calumnia deterreantur, primum
oſtendit.
e Iuſiurandum. *Scilicet de calumnia vitanda.*
5 *f* Omnibus qui conueniuntur. † *Siue conueniantur ſuo*
* *nomine, ſiue alieno. Nam & tutores,* * *curatoreſque*
e *& procuratores,* e *& generaliter quicunque legitimi*
f *adminiſtratores,* f *ſi conueniantur, de calumnia vitanda*
6 *iurare debent.* † *Quanquam aũt de reis duntaxat hic me-*
minit Iuſtinianus; ad huius tamen iuriſiurandi præſta-
tionem ipſos quoq, actores teneri, qui litem aliis inferunt,
conſtat. Sed & quæcunque tandem perſonæ in iudicio con-
g *trouertentes, eorumque aduocati* g *ad hoc iuramentum*
h *obnoxii ſunt, vt infra* h *ſubiiciet imperator: vbi nos la-*
tius dicemus.
g Ex conſtitutione. *Quæ lib. 2. Cod. tit. 58. adhuc ex-*
tat, & totam iuriſiurandi de calumnia materiam exactè
continet; cuius collatio hunc locum pulchrè illuſtrat.
h Defertur. *Quod etiam omnino ſubire tenentur litiga-*
7 *tores, niſi malint legitimas ſubire pœnas.* † *Pœna autem*
actoris iurare nolentis eſt, quod cadat ab inſtituta actio-
i *ne, & amittat* i *cauſam. Rei verò, vt is capitulis, quæ*
K *narratione comprehenſa ſunt, pro confeſſo habeatur,* K
& liceat iudici ſententiam proferre.

i Prius

ADDITIONES.

a l.2. § poſt originem, de orig. iur.
b l. properandum, C. de iud. l. quidam exiſtima. 21. ſi cer. pet.
c l. frat. C. de tranſact.
d l. vlt. C. vt intra cer. temp. cri. quæſt. ter. d l. properandum.
* l.2. § quod obſeruari, C. de iuram. prop. cal.
e Auth. principales, C. d. tit.
f d. § quod obſeruari.
g In locis prædict. & ibi per Doct. latius.
h §. item actoris, & §. ſeq. infra eod.
i d. l.2 § quod ſi act.
K d. l.2. §. ſin autem reus ibi. Doct. & quibus adde Can. in c. vlt. de iur. calum. vbi ego pariter dixi.

8 i Prius iurauerit.† *Sed quando iurandum eſt de calum*
nia? Reſpondeo.in exordio litis,id eſt,tempore litis conte-
a *ſtationis,* a *vel incontinenti poſt, ſi ſuper tota lite iure-*
b *tur; nam ſi ſuper actu particulari, nihil referre Bart.* b
ait, ſiue ante, vel poſt acceptum, vel in quacunque iu-
dicij parte preſtetur. Quod verum accipitur, reſpectu
veteri iure, quo in omnibus fere nouis litis partibus &
c *aſſertionibus exigebatur de calumnia iuſiurandum,* c
9 *tam ab actore, quam reo.* † *Hodie verò ex Nouella con-*
d *ſtitutione* d *non licet in eadem lite ſæpius idem iuramen*
10 *tum repetere, ſed ſufficit ſemel in genere iuraſſe.*† *Si ta-*
men ante litis conteſtationem ſuſpicetur iudex alteru-
trum litigantium malitioſè, id quod proponit, prætendere,
tunc in actu huiuſmodi particulari iuramentum, quod
e malitiæ *vocant,* e *deferre poteſt: idque maxime iure*
f *Pontificio obtinet.* f † *An autem iuramentum malitiæ*
11 *exigi poſſit, poſtquam iam de calumnia vitanda ſemel in*
cauſa generaliter iuratum eſt? dubitare ſolet, propter di-
g *uerſa Nouellarum conſtitutionum teſtimonia.* g *Verum*
hodie Bonifacius VIII. Decretali ſua cõſtitutione liberũ
fecit iudicibus, vt in omnibus cauſis, ſiue ciuiles, ſiue ſpi-
rituales fuerint, quoties expedire illis videatur, ante vel
poſt litis conteſtationem, iuramentum malitiæ a litigan-
tibus exigant, vt religione iuriſiurandi deterreãtur, ne ar
tibus inſidioſis iudicia circumueniant, & malignè quæſi-
tis contentionibus ſeſe inuicem onerent, & iniquè exagi-
h *tent;* h *& hoc fere in iudicijs hodie obſeruatur; quam-*
uis iura ciuilia nolunt exigi aliud iuramẽtum a partibus,
poſtquam de calumnia in totã litem iuratum eſt: niſi hoc
ſpecialiter permiſſum ſit a legibus.
12 *K* Putans. *Ideſt, credens veriſimiliter.* † *Eſt enim*
iuſiurandum calumniæ, credulitatis & opinionis, non ve-
ritatis, aut ſcientiæ. Aliud autem eſt ſcire, aliud crede-
re vel opinari. ſcientia enim ex demonſtratis elicitur; cre-
13 *dulitas ex opinatis.*† *Eſt autẽ credulitas medium quod-*
dam inter ſcientiam & neſcientiam, ſiue ignorantiam.
14 † *Scientiam dicimur habere bifariam, primum in his*
quæ ſunt alicuius artis, & tum ſcire eſt, quod rem per
cauſam cognoſcere. Deinde in his, quæ ſunt facti, & tum
illud ſcire dicimur, ad quod mouemur per aliquẽ ſenſum:
i *qualis ſcientia in teſte requiritur.* i *Neſcientia de eo eſt,*
quod prorſus neſcimus atque ignoramus, adeò, vt nec cre-
15 *dulitatem quidem, vel fidem habeamus aliquam.*† *Ho-*
rum duorum extremorum medium eſt credulitas, quam
percipimus ex varijs argumentis, indicijs ac præſum-
ptionibus, per quas ad aliquem credulitatis ſeu fidei gra-
dum ducimur.
l Inſtantia. *Annotat Baldus hoc verbum Latinos ac-*
cepiſſe a Græcis, apud quos in eadem ſignificatione eſt
ἐνστασις.

ADDITIONES.

a Gloſ.d.l.2.
b Ibidem.
c l.qui bona, 13. §.ſi alienæ, de damno infect. l.iuſiur.& ad pe
cu 34 § qui iuſiur.de iureiurando.
d Auth.hoc ſacram, C.d.tit.
e Exemplum eſt in l.theſaurus, 15. ad exhiben. & cum dile-
ctus.de elect. adde Spec. de iur.cal.§.1.verſ. ſed pone, &
Cano.in cap.1.extra eod.tit.
f Cap.2.de iur.cal lib 6.
g §.vlt No.de his qui ingred.ad appel.§. quia vero. Nouell.de
teſtam.
h Cap.2.§.vlt.de iuram.cal.lib.6.
i l.teſtium, C.de teſt.

§. At aduerſus.

1 *Inficiari, inficiatio.*
2 *Quæ actiones inficiatione creſcunt.*

At aduerſus *a* inficiantes, ex quibuſdam cauſis, dupli *b* vel tripli actio cõſtituitur, veluti *c* ſi damni iniuriæ, aut legatorum locis venerabilibus relicto-rum nomine agatur. *d* Statim autem *e* ab initio, pluris quam ſimpli eſt actio; veluti furti manifeſti quadrupli: nec manifeſti, dupli. Nam ex his, & alijs quibuſdam cauſis (ſiue quis neget, ſiue fateatur) pluris, quam ſimpli, eſt actio.

De pęna *nunc pecuniaria ſubiungit, quæ reo cõuento*
irrogatur, ſi temere litiget, contraque bonam fidem neget
debitum. Cæterum de actionibus, quæ huc vſque recenſen
a *tur, & inficiatione creſcere ſolent, vberius ſupra* a *di*
ximus, vt nil opus ſit, hic eadem cum tædio repetere.
1 a Inficiantes. *Id eſt, negantes.*† *Inficiari, eſt ex dolo ne-*
gare: inficiatio, eſt negatio.
b Vel tripli. *Hæc verba (vel tripli) in vetuſtis codi-*
cibus deſunt, nec in Theophili habentur, & rectè. nam tri
pli Actio in inficiantem nulla eſt.
2 c Si damni.† *Negans enim damnum iniuria* b *datum,*
b *aut relictum ſacroſanctis Eccleſijs præſtare differens,*
c *dupli condemnatur, vt alibi* c *annotatum eſt: vbi de de-*
poſiti quoque actione, quæ & ipſa ex quibuſdam cauſis
inficiatione creſcit, videmus.
d Statim autem. *Actionum, quæ in hoc §. referuntur*
d *vim & poteſtatem pariter ſuperius* d *abunde annota-*
uimus, itaque ibi dicta ad hunc locum poterit iuris ſtu-
dioſus transferre.
e Ab initio. *Mox a principio, non ſolum inficiatione.*

ADDITIONES.

a §.ſed furti quidem, ſupra de act.& §.ex quibuſdam, de obl.
quæ ex quaſi cont.naſc.
b l.inde Neratius, 23.§.hæc act ad l.Aquil.
c d.§.ex quibuſdam, & d.§.ſed furti.
d §.omnes, §.tripli, & §.quadrupli, ſupra de act.

§. Item actoris.

1 *Iurare tenẽtur de calumnia agentes tam proprio quam*
alieno nomine.
2 *Formula iuramenti de calumnia.*
3 *Quis ordo ſeruandus in eo præſtando.*
4 *Etiam ante Iuſtiniani tempora iuſiurandum de calum*
nia in vſu fuiſſe.

a Item actoris quoq; calumnia coercetur. Nam etiã actor pro calumnia iurare *b* cogitur *c* ex noſtra conſtitutione.

1 *a* Item actoris.† *Docet conſequenter Imp. actores quo-*
que qui litem alijs inferunt, ad iuriſiurandi de calũnia vi
tanda præſtationem teneri: idque procedit, ſiue ſuo pro-
prio nomine agant; ſiue etiam alieno: nam & tutores cu-
ratoreſque in cauſis, quas agunt, prædictum iuſiurandum
a *præſtant. quæ ſingula Iuſtiniani* a *conſtitutio (ad quã ſe-*
ſe hic refert) explicatius complectitur. Vnde etiam for-
2 *mula huius ſacramẽti petenda eſt.*† *iurat enim actor, ſe*
non calumniandi animo litem mouere, & quod exiſtimet,
ſeſe iuſtam cauſam fouere: reus vero, quod putet ſe bona
b *inſtantia vti, & rectè* b *contradicere. Hodie porro ex*
Nouella

ADDITIONES.

a l.2.de iureiur prop.cal.dand.
b d.l.2.verſ.vt actor quidem.

Digitized by Google

a *Nouella a conſtitutione adijciendum eſt in illo iuramē*
to, quod nihil penitus cauſa patrocinij dederint iudicibus,
3 *vel alicui perſonæ corrumpendi iudicij cauſa.* † *Eo autem*
ordine præſtandum eſt calumniæ iuramentum a dominis
b *litium, vt primo actor, deinde reus* b *iuret, ſicque in iu-*
dicijs hodie obſeruatur.

b Cogitur. *Adeo vt recuſet iurare, iure ſuæ actionis pror*
c *ſus excidat,* c *vt & ſupra dictum eſt.*

4 *c* Ex noſtra conſtitutione. † *Conſtat tamen, etiam an-*
te Iuſtiniani tempora apud Athenienſes actorem & reum
iuraſſe de calumnia, & actoris iuſiurandum διωμοσία *rei*
vero ἀντωμοσία *dicebatur. Sed & Ciceronis tempore in*
vſu fuiſſe hoc iuſiurandum, ex ipſius Orat. pro Roſcio col
ligitur. Proh Dij Immortales (*inquit*) eſſe ne quem-
quam tanta audacia præditum, qui quod nomen re-
ferre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in co-
dicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non
dubitet? *Hæc Cicero.*

ADDITIONES.

a Auth. principales C. d. tit.
b d. l. 2. §. 1. & 2. d. Auth. principales. & c. 3. extra eod. tit.
c d. l. 2. § quod ſi actor, C. de iureiur. prop. cal. dand.

---

§. Vtriuſque.

1 *Etiam patroni cauſarum, & aduocati iurare de calum-*
nia tenentur.
2 *Et quæ ſit eius iuramenti forma.*
3 *Aduocati hodie non iurant de calumnia, & male.*

Vtriuſque etiam partis aduocati iuſiurandum ſu-
beunt, quod *a* alia noſtra conſtitutione compre-
henſum eſt.

1 Oſtendit porro, † *patronos etiam cauſarum & ad-*
uocatos vtriuſque partis, id eſt, tam actoris, quam rei iu-
ramento calumniæ ſubijci, & ad illud præſtandum obli-
gari.
2 *a* Alia noſtra conſtitutione. † *Quæ lib. 3. Codicis,* a
a *tit. 1. etiamnum extat, & talem iurandi formulam præ-*
ſcribit, Quod ſedulo clientibus ſeruiet, nec tamen vl-
lam iniuſtam cauſam ſuſcipient, & ſi quam decepti
mendacijs ſuorum clientum ſuſcepiſſent, eam defe-
rent, quam primum cauſæ iniquitatem cognoue-
3 rint. † *Atque vtinam hæc Iuſtiniani conſtitutio, quæ cor-*
ruptiſſimo hoc ſeculo in deſuetudinem abijt, in vſum rur-
ſum atque obſeruantiam in conſiſtorijs reduceretur, ad
coercendam videlicet noſtræ tempeſtatis cauſidicorū quo-
rundam pertinaciam ac libidinem, qui iniquiſſimas quaſ-
que cauſas, modo emolumentum inde ſperent, contra ius
& æquum propugnare atque defendere non verentur. Sa-
ne hodie in ſupremo Imperij tribunali (iudicium Cameræ
vocant) tantum ſemel ſolent Aduocati iurare, cum ad
b *poſtulandi officium recipiuntur, cuius formula in noua* b
Cameræ ordinatione habetur.

ADDITIONES.

a l. rem non nouam. 12 §. patro. C. de iud.
b In 1. par. tit. 62.

---

§. Hæc autem omnia.

1 *Vetus pœna temere litigantium quæ fuerit.*
2 παρακαταβολὴ *apud Athenienſes, ſponſio & ſacra-*
mentum apud Romanos.
3 *De veteri calumniæ actione.*
4 *Damnum quomodo hic accipiendum.*
5 *Ad quas impenſas temere litigans teneatur.*
6 *Iuſtam litigandi cauſam habens, non tenetur ad expen*
ſas litis.
7.8 *Quando quis dicatur iuſtam litigandi cauſam habuiſ*
ſe.
9 *Qualiter in Camera Imperij in expenſarum condemna*
tione procedatur.
10 *Iudex ſi non adiudicet expenſas petitas, facit litem*
ſuam.

Hæc autem omnia pro veteri calumniæ actione
introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abijt, quia in
partem decimam litis actoris mulctabat, quod nuſ
quam factum eſſe inuenimus: *a* ſed pro his intro-
ductum eſt & præfatum iuſiurandum, & vt *b* im-
probus litigator & *c* & damnum *d* & impenſas
litis inferre aduerſario ſuo *e* cogatur.

1 † Quomodo *veteri iure coercita fuerit temeritas li-*
tigantium, qui neque intentionem ſuam probaſſent, neque
allegationum cauſam habuiſſent, hic obiter attexitur, in
decima enim litis temere motæ olim mulctabatur teme-
2 *rarius litigator.* † *Quemadmodum & apud Athenien-*
a *ſes, in vſu fuit* παρακαταβολὴ, a *hoc eſt, depoſitio quæ-*
dam certæ pecuniæ, quam amittebat, qui litem temere
mouerat, eratque ferme decima pars litis. Sic apud Ro-
b *manos olim frequentata eſt* ſponſio b *interpoſita ſti-*
pulatione certæ pecuniæ, quam & actor & reus depone-
bant, mulctam videlicet futuram temere litigantis. Sa-
cramentum etiam coercebat quondam iniuſte litigan-
tes, non prorſus abſimile ſponſioni. Deponebant enim liti-
c *gatori in æde ſacra ad pontem vel potius apud ſacrum* c
Pontificem certos aſſes, vt qui vinceret iudicio, ſuos au-
ferret, victi aſſes ad ærarium redirent in pœnam iniuſtæ
litigationis.
3 *a* Sed pro his. † *Veterem calumniæ actionem, qua iniu-*
ria vexati in iudicio conſequebantur a calumniatoribus
decimam partem litis, hic Imperator remouet, & pro ea
iuſiurandum propter calumniam deuitandam introdu-
ctum indicat, cuius ſacramenti ſi quis oblitus improbe
ad litigandum proceſſerit, præter hoc quod petierat, etiam
litis impenſas, & damna aduerſario refundere cogi-
d *tur.* d
e *b* Improbus. *Qui ſcilicet nullam iuſtam litigandi* e *cau*
ſam habuit, ſed fatigandi tantum aduerſarij gratia in iu-
dicium proſilit.
4 *c* Et damnum. † *Hoc generaliter accipiendum eſt, non*
ſolum de damno, per quod deminutum fuerit patrimo-
f *nium (quod proprie* f *damnum dicitur) verumetiam de*
lucro ceſſante, vt quia alicuius lucri, cuius alioqui certa
omnino ſpes erat, occaſio per illam litem fuerit adempta,
nam huius quoque ratio habenda eſt. Cæterum damnum,
quo diſtet alias a lucro ceſſante, eleganter (vt omnia)
g *Alciatus* g *alibi explicat.*

Et

ADDITIONES.

a Budæ in prioribus annot. ad l. poſteriorem, ff. de orig. iu.
b De varia exceptio ſponſionis, vide Alc. & Cæl Calca. in l. ſponſio, 7. de verb. ſign.
c Sic enim apud Varro. legendum videt, non pontem, vt hic Bald annot.
d Hic, & l. properandum. §. ſin autem alterutra. C. de iud.
e d. l. qui ſolidum. 78. §. etiam, de leg. 2. ibi Bar.
f l. 3. de dam infect.
g l. cum prætor, 81. de verb. ſig.

5 d Et impenſas. † Quas ſcilicet aduerſarius fecit vel in
honorarijs aduocatorum, ſportulis iudicum, & reliquis iu-
ſtis litis ſumptibus, vel etiam in viatico, & in eſculentis
poculentiſque, dum quis forte peregre proficiſci cogebatur
inſtitutę litis cauſa. Et ſic accipiendum eſt, quod in vni-
a uerſum ſanxit a Iuſtinianus, Victum in expenſarum
cauſa victori eſſe condemnandum. Quod & in eo lo-
cum habet, qui renunciauit liti, tametſi is non dicatur pro-
b prie ſuccumbere. b † Si tamen iuſtam quis litigandi
6 cauſam habuit, vtcunque ſuccumbat in iudicio, non con-
c demnatur in expenſis, c niſi eſſent promiſſa per ſtipu-
d lationem, d vel iure actionis deberentur, e aut ratio-
e ne contumaciæ. f † Quando autem iuſtam litigandi cau
f ſam quis dicatur habere, non poteſt certa dari regula, ſed
7 relinquitur arbitrio iudicis, qui ex qualitate facti, & con-
8 ditione perſonarum hoc æſtimare debet. † Illud tamen re-
ceptum eſt rationem litigandi iuſtam cenſeri, ſi quis ha-
g beat opinionem Doctoris pro parte, pro qua g litigat,
h vel ſemiplenam attulerit h probationem, aut per teſtes
ſuam intentionem docuerit, quorum tamen teſtimonia
i deinde reprobata ſint ratione perſonæ. i Idem eſt, ſi quis
ideo litem intulerit, quia audierit, a perſonis fide dignis,
k rem ita ſe habere. K Sed & eum qui ob honorem ſuum
l conſeruandum l litigauerit, vel in eo iuris articulo, in
m quo ſe fundabat, variæ erant interpretum m opiniones,
litigandi rationem habuiſſe, exiſtimandus eſt, ideoque ab
expenſis excuſabitur, etiamſi ipſum ſuccumbere contin-
n gat. n Porro ſic hodie in ſummo Imperij tribunali pro-
9 ceditur in expenſarum condemnatione. Victor enim poſt
ſententiam iudici offert libellum (vulgo deſignationem
expenſarum appellant) in quo omnium ſumptuum nar-
rationem & æſtimationem comprehendit. Deinde Iudex
aduerſario prius deſuper audito, id moderatur pro arbitrio
ad certam quantitatem, quæ ſi viginti aureos non exce-
dat, ſimpliciter victori adiudicatur, alioqui iureiurando
eam adſerere oportet.
10 e Cogatur. † Per iudicem ſcilicet, qui in cauſa pronun-
o ciauit, quod niſi faciat, voluit Iuſtinianus, o id eum
de ſuo ſarcire, quod verum eſt, ſi petitę fuerint expenſæ,
alioqui poteſt quidem iudex expenſas non petitas adiu-
p dicare parti, quæ obtinuit, non tamen adſtringitur, p vt
id faciat.

ADDITIONES.

a d. §. ſin autem alterutra, fac. l. cum quem temere, 79. de iu. c. finem litibus, de do. & contum. c. calum. de pœnis.
b Bal. & Sal. l. alia, C. de his quibus vt indig.
c d. §. etiam.
d Glo. §. oportet, verbo ſolo, ad fi. Nouel. de iudiciis, Doct. d. §. ſin autem alterutra.
e Gl. in l. 3. § ſi rem, de leg. 3. & l. non ſolum, 13. de rei vend.
f l. ſanc. C. de iud.
g Anchar. Cle. ne Rom. de elec. Card. Clem. 2. de magiſt. Panor. d. c. cal.
h Cano. d. c. ad finē litibus, Bal. l. qui non probaſſe, C. de cal. & l. 1. C. de aduoc. diuerſ. iud.
i Spec. de cal. in fi. Bal generaliter, C. de epiſ. & cler.
K Bar. l. 1. in prin. ad Turpillia.
l Bar. l. quæ omnia, 25. §. 1. de proc.
m Ioan. And. c. vt debitus, de appe. Spec. de expen. §. nunc videmus, Ang. & Iaſ. d. §. ſin autem alterutra.
n Reliqua ad hanc materiam pertinentia require apud Iaſ. in d. §. ſin autem alterutra.
o d. § ſin autem alterutra.
p Doct. com. in d. §. ſin autem, Panor d. c. fi. litibus.

§. Ex quibuſdam.

1 Vt quis propter condemnationem in actione famoſa fiat infamis, quæ ſint neceſſaria, & nu. 2.
3 Non ſolum ex delicto damnati, ſed etiam de eo pacti fiunt infames.
4 Contrariæ actiones cur non infament.
5 Quando dicatur quis pactus eſſe, de actione famoſa.
6 In quibus actionibus quis infamis fiat ob pactionem.
7 Pactum & ſententia, quoad irrogandam infamiam æquiparantur.

Ex quibuſdam iudicijs a damnati, ignominioſi
fiunt, b veluti furti, vi bonorum raptorum, iniu-
riarum, de dolo, item tutelę, mandati, depoſiti, c
directis, d non contrarijs actionibus. Item pro
ſocio, quæ ab vtraque parte directa eſt, & ob id qui-
libet ex ſocijs eo iudicio damnatus, ignominia nota-
tur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut
iniuriarum, aut de dolo, non ſolum damnati notan-
tur ignominia, e ſed & pacti, & recte. Plurimum
enim intereſt, vtrum ex delicto aliquis, an ex con-
tractu debitor ſit.

Tandem proponit Iuſtinianus infamiæ pœnam, cu-
a ius metu temerarios litigatores pariter coerceri ſupra a
dixerat. Extat autem edictum prætorii in Pandectis, b
quo notantur infamia damnati quibuſdam iudicijs ob
perfidiam, quorum pleraque hic referuntur.
1 a Damnati. † Vt autem propter condemnationem in
actione famoſa quis notetur infamia, tria coniunctim re-
quiruntur. Primum eſt, vt iudex ſententiam tulerit, nam
lata ab arbitrio, in quem ſit compromiſſum de cauſa fa
c moſa non infamat. c Alterum, quod ſit damnatus ex
proprio facto & ſuo nomine. Hæres enim etſi condemne-
d tur ex delicto defuncti, d aut procurator nomine ſui e
e domini, infames non fiunt. Sed etſi conuentus famoſa actio
ne, per procuratorem litiget infamiam, quæ ipſi alias irru
f eretur, f deuitat. † Tertium denique eſt, quod talis
2 ſententia tranſierit in rem iudicatam. Secus ſi ſit ſuſpen-
ſa per appellationem, quia tunc appellatio extinguit pro-
g nunciatum, vt interim damnatus non ſit infamis. g Et
licet pronuncietur iniuſtè appellatum fuiſſe, ab eo primū
h tempore irrogatur infamia, non autem h retro. † Porro
3 non ſolum ex delicto damnati, ſed etiam de eo pacti infa-
mes efficiuntur. Pactum aut ſic accipiendum eſſe ait Vl-
i pian. i niſi cum pretio quandocunque pactus eſt. K
K Paulus autem hanc cauſam adfert, quoniam intelligitur
confiteri crimen, qui paciſcitur, & pro confeſſo habetur,
porro confeſſus habetur pro damnato.
b Veluti furti. Exempla ſubiungit de priuatis delictis,
multo magis autem ignominioſi fiunt damnati de crimi-
ne aliquo publico, de publicis autem iudicijs poſtea ſuo lo-
l co l tractabimus. Cæterum harum actionum quæ hic
m recenſentur, vim & poteſtatem alio loco m abunde
oſtendimus.
c Directis. Ob perfidiam ſcilicet eorum qui hiſce actio-
nibus conueniuntur.

Non

ADDITIONES.

a In prin huius tit.
b l. 1. de his qui not infam.
c l. quod igitur 13. §. ex compromiſſo, hoc tit.
d l furti, 6. qui alieno, de his qui not. infam. l. ſeruus, eod. tit.
e Ad l. furti, §. ſi quis.
f Ibidem.
g Gloſ. in d. l. fur §. 1.
h d. §. 1.
i d. l. 1. & 6. hoc tit.
K l. 5. eod tit.
l Infra de publicis iudiciis, per tot.
m Tit. de actionibus ſupra.

4 d Non contrarijs. † *Rationem Vlpianus* a *alibi reddit:*
a Quoniam(*inquit*) in contrarijs actionibus non de perfidia agitur, ſed de calculo, *hoc eſt, de ſupputatione impenſarum, quæ contrario iudicio repetũtur a domino eius rei in quam facta ſunt.*

5 e Sed & pacti. † *Tum autem pactus eſſe dicitur aliquis de actione famoſa, quando pecuniam dat, vel aliquid loco pecuniæ, ne cum ipſo agatur. Nam videtur confiteri crimen, qui eius accuſationem tanto redimit impendio. Si quis autem gratuito paciſcatur, vel iureiurando fiat re*
b *miſſio, humanius eſt, cum non notari,* b *quia non cenſetur*
6 *conſcientia maleficij pactus.* † *Obſerua ergo, quod in iſtis quatuor priuatis delictis, nempe furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, & de dolo, ita quis infametur ex pa-*
7 *ctione, ſicut ex ſententia* : † *ſicque pactum & ſententia*
c *æquiparantur, quo ad infamiam irrogandam.* c *Hæc autem æquiparatio non habet locum in actionibus deſcendentibus ex contractu, quamtumcunque famoſis. Licet enim conuenti iudicio tutelæ, mandati, depoſiti, aut pro ſocio notentur infamia per condemnationem iudicis : non tamen ob pactionē ignominioſi ſunt, ſed paciſci, atq; tran-*
d *ſire poſſunt ſine metu ignominiæ.* d *Recte ergo Iuſti-*
e *nianus* e *ait, plurimum intereſſe, an quis ſit debitor ex contractu, vel ex delicto; quia priori caſu paciſci licet ſine infamia, altero non licet. Cæterum, an in alijs priuatis delictis transigere liceat, & tranſigens infamis, fiat ali-*
f *bi,* f *tractatur.*

ADDITIONES.

a d. l. furti, § vlt.
b d. l. furti, §. pac. & l. non damnatos, C. eo.
c d. l furti, §. vlt.
d l. in actionibus, hoc ipſo tit.
e Hic in fine.
f Gloſ. Bar & Doct l. tranſigere, C. de tranſact.

§. Omnium.

1 *Temerarius litigator quis dicatur.*
2 *Iudicium incipit a citatione.*
3 *Defenſio tam iudicialis quam extraiudicialis eſt iuris naturæ: ergo & citatio.*
4 *Citatio ſemper neceſſaria in cognoſcendis cauſis.*
5 *Præſens in iudicio an ſit citandus.*
6 *Qui non poteſt ſoluere pœnam temerariæ litigationis, caſtigandus eſt.*

Omnium autem actionum inſtituendarum principium ab ea parte edicti proficiſcitur, quæ prętor edicit de in ius vocando. Vtique enim in primis aduerſarius a in ius vocandus eſt, id eſt b ad eum vocandus, qui ius dicturus ſit. c Qua parte Prætor parentib. & patronis, item parentibus, liberisq; patronorum hunc præſtat honorem: vt non aliter liceat liberis libertisq, eos in ius vocare, quam ſi id ab ipſo Prætore poſtulauerint, & impetrauerint. Et ſi quis aliter vocauerit, in eum d pœnam ſolidorum quinquaginta conſtituit.

1 Non ſolum † *is dicitur temerarius litigator, qui malitioſe in iudicium venit, ad agendum vel defendendum, aut inficiandum, ſed etiam is, qui irreuerenter, nec venia prius petita, aduerſus edictum Prætoris quaſdam per-*
2 *ſonas in ius vocat, vt parentem, patronum, &c.* † *Ea ergo occaſione declaratur hoc loci, ab in ius vocando, ſiue a citatione iudicium accipere exordium : quod quidem ſi prætermittatur, nullius erit momenti iudicium. Ipſa certe naturalis æquitas præcipit, vt non procedatur in iudicijs aduerſus quenquam, niſi vocatus ſit a competente iu-*
3 *dice, vt in iudicium defendendi ſui cauſa veniat.* † *Nam cum defenſio, quæ fit extra iudicium defendendi corporis*
a *cauſa, ſit iuris naturalis,* a *multo magis ea debet etiam huius iuris cenſeri, qua quis pro conſeruatione ſui iuris ad conteſtandam ſuam innocentiam legitimo iudicio ad defendendum admittitur. Merito hic ſtatuitur, in ius vocationem, ſeu citationem pro fundamento iudiciarij ordinis*
4 *haberi, cui omnis actionis perſecutio innitatur.* † *Atque id quidem adeo verum eſt, vt nec poteſtas pleniſſimi iuris poſſit abſque citatione in cognoſcenda cauſa procedere,*
b *quia naturalis ratio eam fieri iubet.* b

a In ius. *Ob id certe, ne quid in præiudicium ipſius abſentis a iudice fiat. Citatio enim ob id tantum requiritur.*
5 † *Itaque Bart. & Bald.* d *contendunt, quod ſi præſens*
c *ſit in iudicio, quem quis conuenire velit, non ſit neceſſe eum citari, quoniam venire in iudicium ſit finis citationis. Butrius* d *tamen recte cenſet, præſenti dandum eſſe*
d *ſpatium deliberandi, ſi grauetur ſe non citatum in iudiciũ trahi, id quod & Bart. ſentire videtur, cum dicit, non opus eſſe citatione vocari præſentem. ſi velit litigare.*

b Ad eum quid. *Id eſt, ad ipſum iudicem ordinarium vel delegatum, nihil refert, modo tamen competentem.*

c Qua parte Prætor. *Hanc edicti Prætorij partem Vl-*
e *pianus* e *refert his verbis conceptam fuiſſe.* Parentem, patronum, patronam, libertos, parentes patroni patronæve, in ius ſine permiſſu meo, ne quis vocet. *qua de*
f *re nos ſuo loco* f *ſupra diximus.*

d Pœna ſolidorum quinquaginta. *De hac quoque ſa-*
g *tis alibi* g *annotauimus:* † *Hoc tamen addendum, quod*
6 *ſi quis hanc pœnam propter inopiam non poſſit ſoluere, eum eſſe a Præfecto vrbis caſtigandum quaſi inofficio-*
h *ſum* h *litigatorem, idque non ſemel in ſupremo hoc Imperij iudicio meo tempore, dum adhuc Aſſeſſoris fungerer munere, obſeruari vidi. Hinc vulgo dicitur, qui non habet in ære, luat in corpore.*

ADDITIONES.

a l. vt vim, de iuſt. & iur.
b Bart. in l. filiusfam. 7. de dona. & vide, quæ late ſcripſi in obſer. Cam. cen. 6. obſer 4.
c l. 1. de in ius voc.
d c. vlt. de iud Doct. in l. de vno quoque, de re iud.
e l. 3. §. 1. de in ius voc.
f §. pœnales, ſupra de actionibus, nu. 45. & ſeq.
g §. nos autem, ſupra de Atul. tut.
h l. vlt. de in ius voc.

DE OFFICIO IVDICIS.
Tit. XVII.

1 *Iudicium ex tribus perſonis conſtat.*
2 *Officium iudicis late patere.*
3 *Officij varia acceptio.*
4 *Officium iudicis ſecundum Iuriſconſultos deſcribitur.*
5 *Officium iudicis aliud nobile, aliud mercenarium.*
6 *Nobile officium iudicis, eiuſque exempla.*
7 *Mercenarium iudicis officium quod ſit.*
8 *Executio ſententiæ an officio nobili, vel mercenario fiat.*

1 Iudicium † *ex tribus perſonis conſtare, actore, reo & iudice, cõperti iuris eſt. Poſt actiones igitur, quas intẽdunt actores, & exceptiones, quibus rei ſe tuentur, abſolutas: recte de iudicis officio ſubiungitur, qui inter actorem &*

2 reum cognitor & diſceptator eſt.† Quanquam autem ge-
neralis eſt hæc Tituli noſtri inſcriptio, nempe De offi-
a cio iudicis, quod late admodum a patet, attamen Iuſti-
nianus in præſentia ſolum agit, quodnam Iudicis officium
b in ſuis b ferenda. Ad declarationem tamen huius Ru-
bricæ tam generalis operæ pretium fuerit, nonnulla in
vſum ſtudioſorum annotare. Cumprimis autem notæ ſunt
3 vulgares officij ſignificationes. † Officium ab efficiendo
dictum eſt, ab eo, quod quæritur, quid efficere vnumquē-
que conueniat pro conditione perſonæ, quemadmodum
tractat elegantes Cicero tribus libris Officiorum, & pror-
ſus conſentit cum Græca voce καθῆκον niſi quod Latina,
quam Græca plenior eſt, ſicut idem Cic. in Epiſtola quo-
dam ad Atticum docet. Vtimur præterea hoc nomine pro
beneficio, vel honeſto quodam obſequio, pro magiſtratu,
c aut pro eo, quod in publico fit, vt cum Vlpianus dicit: c
Fœminæ ab omnibus officijs ciuilibus, vel publicis
remotæ ſunt. Plerique tamen dubitant, an veteres &
probati ſcriptores ſic vſurpauerint, aut ſaltem raro eos
feciſſe hoc, ſi fecerunt. Apud Iuriſconſultos ſane, vt ge-
nericum nomen multa ſæpe complectitur. Porro de Iu-
dicis officio (de quo hæc rubrica loquitur) aliter Philoſo-
* phi diſputant, vt Phauorinus apud * Gellium; aliter le-
4 gum conſulti. † Hi enim propriè d vocant officium
d iudicis, quod ad dirimendas lites tollendaque grauami-
na quomodolibet ſecundum æquitatem exercetur, vt per
hoc Reipublicæ ac ciuium tranquillitati & quieti, publicè
& priuatim conſulatur. Quia vero in tanto negotiorum
occeano Iudex officium ſuum varijs modis exercet, inter-
5 pretes varie etiam diuidunt. † Communiter tamen obti-
nuit, duplex eſſe genus officij iudicialis, ſ. Nobile & mer
cenarium, hoc eſt, Iudex lites & grauamina dirimere tol
lereque duplici via intendit, ſ. nobili & heroica, & dein-
de via ordinaria, quæ ad controuerſias iudiciales pertinet.
6 † Nobile ergo iudicis officium eſt, quod Iudex ſua, id-
eſt iuris authoritate exercet, etiamſi nulla proponatur
actio, & interdum motu proprio nemine petente; Si qui-
dem Iudex ſeu magiſtratus, eſt animata lex. Ius enim
cum mortua litera deſcriptum ſit, producitur in forum vi-
ua quadam Iudicis exercitatione, cum Iuſtitiam admini-
ſtrat, cum diſtribuit vnicuique ſuum, cuius rei multa exē
e pla congeſſis præceptor noſter e Zaſius, qui præter cæte-
ros hanc materiam dilucide, & per quam eleganter per-
f tractauit, vt ſi Iudex ob publicam vtilitatem inquirat, f
& puniat ſceleratos, vel ſi impertiat officium ſuum alicui
priuatim ad imploranti, aduerſus eum, quo cum de ſtri-
cto iure nullam habet actionem, ſed qui interim ex ſoli
æquitate, & (quod dicitur) de bono & æquo ei obnoxius
g g eſt. Item ſi innocetu, Iudex ab eo, qui nullam cum alio
controuerſiam habeat, ſed interim petat aliquid puta re-
ſtitutionem famæ, aut honoris functionem, aut redinte-
grationem natalium, ſeu legitimationem. Et generaliter
quotieſcunq; aliquis petit a Iudice ſiue magiſtratu quic-
quam, in quo alterius perſonæ non vertitur conſideratio,
h toties cenſetur nobile officium. h † Mercenarium iu-
7 dicis officium eſt, quod deſeruit actioni propoſitæ, me-
taphora ab obſequio famulatio ducta. Quemadmodum
enim is, qui operam ſuam locat, bona fide & lubens eam
præſtat, nec alio modo, quam dominus præſcribit, ita Iu-
dex actionibus iudiciū perductis aut perducendis imper-
tit officium ſuum, vltrò quidem, ſed non, niſi ad normam
actionis, eaque ceſſante, ceſſat. Cum ergo actio in iudicio
proponitur, & captum eſt iudicium, quicquid Iudex præ-
cipit, prohibet, vetat, permittit, inter loquutur, iſta omnia
i dicuntur expediri officio iudicis mercenario. i Quinimo
cognita iam controuerſia illud iudicis officium deſeruit
etiam diffinienda cauſa. Nam omnes ſententias iudex of-
ficio mercenario pronunciat, tam ſuper re controuerſa,
quam ſuper fructibus, damnis, ſumptibus litis, alijſq; ac-
8 ceſſionibus. † De executione autem dubitatum eſt, an of-
ficio nobili, vel mercenario fiat: crebrius tamen obtinuit,
K K eam expediri officio, & iudicis, & nobili rectè, qui of-
ficium iudicis mercenarium, ſimulatq; lata eſt ſententia,
l ſtatim extinguitur: l hoc eſt, quod vulgo dici ſolet, Iu-
dex ſemel pronunciādo functus eſt officio. Nam hoc
ad mercenarium referendum eſt, quod actioni deſeruit; no-
bili autem officio iudex nunquam defuncti poteſt.

ADDITIONES.

a Vt per Zaſ. poſt alios in l. 1. de iuriſd. om. iud.
b l. 1. de extraor. cognitionibus, l. qui per colluſionem, 49. §. 1. de act. em. l. Q. Mutius, 7. de an. leg.
c l. fœminæ, 2. de reg. iur.
* Lib. 14 cap. 2.
d Zaſ. d. l. 1 de iuriſd.
e In d. l. 1. de iuriſd.
f Cap. qualiter, 1. de accuſat. c. licet, de Simo. Spec. de offic. iud. §. 2. poſt prin.
g l. qui per colluſionem, 49. in fi. de act. emp. l. in muſe in princip de min.
h Vt in toto tit. C. de præ. Impe. offer.
i l. ædiles, 25. §. itē ſciendū, de ædil. edil. Doct. in d. l. 1. de iuriſ.
K Bart. l. iubere de iuriſdict.
l l. iudex poſtea quam, 55. de re iud.

Princip. tit.

1 *Epitome huius tituli.*
2 *Quod ſit iudicis officium in definiendis cauſis.*
3 *Pœna iudicis perperam iudicantis.*
4 *Quid obſeruandum iudici, ſi de facto contentio ſit, & diſcuſſio §. veritas, leg. illicitas, de offic. præſ.*
5 *Noxale iudicium.*
6 *Quæ ſint partes iudicis in noxali actione.*
7 *In noxali iudicio alternatiuè condemnandus eſt dominus, licet in alijs diſiunctiuis obligationibus ſit ſecus. & num 9.*
8 *Si ſimpliciter condemnetur in certam quantitatē, adhuc ſeruum noxæ dedere poteſt.*
9 *Quid iuris ſit in alijs obligationibus diſiunctiuis.*

a Supereſt vt de officio iudicis diſpiciamus. b Et quidem in primis illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam c legibus, aut d conſtitutionibus, e aut moribus proditum eſt. f Ideoque ſi noxali iudicio g aditus eſt, obſeruare debet, vt ſi condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: f Publium Mæuium in decem aureos condemno, aut i noxam dedere.

a Super. Dixi ſupra, Iuſtinianum hic ſolum agere de of-
1 ficio iudicis in ſententia ferenda. † Cum primis autē præ-
mittendo regulam generalem, declarat, quale ſit officium
iudicis in actione perſonali, in qua vnum eſt in obligatio-
ne, alterū in facultate ſoluendi. Deinde, quale ſit in actio-
ne in rem. Tertiò, in iudicio vniuerſali. Quartò, in actionē
præparatoria. Poſtremo denique, quale ſit in duplicibus
iudicijs, & hæc eſt epitome totius huius tituli.
2 b Et quidem. † Regulam hinc, obſerua iudicis officium
eſſe, controuerſias non alijs modis definire, quam legi-
bus, principum conſtitutionibus, atque legitima & iuſta
conſuetudine eſt proditum: idq; ſecundum adducta & pro-
bata, hoc eſt, ſecundū ea, quorū indubitatā, adeoq; certam
cognitionem

cognitionem accepit, nulla perſonarum habita ratione.
3 † *Et hoc continetur etiam in formula in iuriſiurādi, quod*
Iuſtinianus voluit ab ijs, qui officijs præficiuntur, ſubiri.
Quod ſi nec iuris, nec ſacramenti religionem ſecutus ſit
iudex, ſi quidem per imprudentiam facit litem ſuam,
præſtabitque parti læſæ, quod æquum videbitur religioni
a *iudicantis.* a *Sin autem dolo malo, & ſciens prudenſ-*
que: non modo ad veram & ſolidam litis æſtimationem,
b *damnique dati* b *tenetur, verumetiam criminaliter ple-*
c *ctitur, æſtimationis ſuæ diſpendio.* c
d c Legibus. *Nam tam Romanis,* d *quam etiam muni-*
cipalibus, id eſt ſtatutis validis, ac legitimè introdu-
e *ctis.* e
d Conſtitutionibus. *Placitis Principum, ſiue ſanctioni-*
f *bus* f *Imperialibus.*
e Aut moribus. *Hoc, iuſta ac legitimè recepta conſuetu*
dine, quam ſ. diuturni mores omnium vtentium conſenſu
g *tacito, ac re ipſa comprobauerunt.* g Nam quid inter-
eſt (*inquit Vlpian.*) ſuffragio populus voluntatem
ſuam declaret, an rebus ipſis & factis? *Et prædictæ*
4 *locum habent, quando de iure quæſtio eſt.* † *Cæterum ſi*
de facto contentio ſit ſciendum eſt, veritatem rerum, erro-
h *ribus geſtorum non vitiari.* h *vt eam ante omnia ſe-*
quatur iudex ſi quoquo modo poteſt certoq; deprehendere,
quod ſi veritatis conſcius non ſit (vt plerunque nos ſolent
latere aliorum facta) admonet Vlpianus, in re ita obſcu-
ra proximum eſſe, vt ſequamur fidem probationum, quæ
erroris & mendacij non conuincuntur. Atque hanc eſſe
germanam Vlpiani ſententiam eleganter Old. in tracta-
tu de iure & æquitate nouiſſimè prodidit.
5 f Ideoque ſi noxali iudicio. † *Noxale iudicium nun-*
cupatur, in quo dominus nomine ſerui, qui noxiam com-
miſit conuentus, ſi litis æſtimationem effugere cupiat, ſer-
uum noxæ dedere poteſt, quæ etiam dedendi facultas vſ-
i *que ad executionem ſententiæ* i *conceditur.*
g Aditus eſt. *Plerique legunt, addictus, nam Prætor iu-*
k *dicem addicebat* k *litigatoribus, ſed non conuenit Iuſti-*
niani temporibus, quibus impetrationes iam erant ſuble-
tæ, ſicut alibi diximus.
6 h Publium Mæuium. *Hæc formula docet, quę ſint par-*
tes iudicis, ſi noxali iudicio, Quod metus cauſa, *vel de*
dolo, *aut ſimili apud iudicem agatur, & actor noxiam*
l *probauerit. Debet enim condemnare dominum ſerui,* l
non abſoluere, deinde damnum datum, vel iniuriam æſti-
mare, pro rei natura, & perſonarum qualitate, certam-
m *que, quantum liceat, dicere ſententiam.* m † *Neque*
7 *vero ei licet iubere ſeruum noxæ dedi duntaxat, quia hoc*
in obligatione non eſt, ſed debet alternatiuè condemnare
dominum, vt vel litis æſtimationem ſoluat, vel ſeruum
8 *noxæ dedat.* † *Quod igitur, ſi ſimpliciter in certam*
n *quantitatem dominum* n *condemnet? Et puto eum ni-*
hilominus lege id beneficij habere, vt vſque ad executio-
o *nem rei iudicatæ noxæ dedendo liberetur.* o *Hanc certe*
facultatem ei auferre iudex ſua ſententia non debet, niſi
eo ſciente & prohibere valente, ſeruus noxiam nocuerit.
p p † *Cæterum in alijs obligationibus diſiunctiuis, vbi*
forte quantitas eſt in obligatione, & ſpecies in ſolutione,
libera poteſtas ſpeciei ſoluendæ non datur vſque ad execu
tionem ſententiæ, ſed duntaxat ad litis conteſtationem vſ-
q *que, in prima* q *cauſa.*
r r Noxam dedere. † *Nempe ipſum corpus, quod nocuit.* r
Alij putant legendum, noxæ dedere, idque Latini ſer-
monis rationi magis conuenire.

ADDITIONES.

a l. vlt. de varijs & extraordinarijs cog §. 1. ſupra de obli. quæ ex quaſi cont. naſc. vbi dixi.
b l filiusfam. 15. de iud.
c l. vlt. C. de pœ. iud. qui male iudic.
d § lex, ſupra de iure natur.
e Iuxta l omnes populi, de iuſtit. & iur. §. ius autem ciuile, ſupra de iure natur.
f §. ſed & quod, ſupra de iure nat.
g § ex non ſcripto, ſupra de iure nat. l. de quibus, 32. de leg.
h l. illicitas, §. veritas, de offic. præſidis.
i Ex l. iudex, 46. de iud.
K Var. lib. 5. de lin. la.
l Supra de no. act.
m §. cura, ſupra de act.
n l. miles, 6. § decem, de re iud,
o l. item veniunt, 20. §. idem recte ait, de petit. hæred.
p l. 2. de noxal.
q l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem, 129 de verb. oblig.
r Bald. hic, per d. l. miles, 6. §. decem, fa. huc prin. tit ſupra de nox. actio. verſ. ſum autem.

§. Et ſi in rem.

1 *Iudicis officium in actione reali.*
2 *Bonæ fidei poſſeſſor, itemque malæ, qualiter ad reſtitu-*
tionem fructuum teneantur.
3 *Petitio, eſt actio in rem.*
4 *Rei vendicatio eſt arbitraria actio. & num. 6.*
5 *Licet iudicium reale in præſenti habeat executionem,*
ſecus tamen eſt in perſonali.

Et ſi is in rem actum ſit coram iudice, ſiue *a* con
tra petitionem iudicauerit, abſoluere debet poſſeſſo-
rem, ſiue contra poſſeſſorem, *b* iubere ei debet, *c*
vt rem ipſam reſtituat *d* cum fructibus. Sed ſi poſ-
ſeſſor neget *e* in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſi-
ne fruſtratione videbitur tempus, reſtituendi cauſa,
petere; *f* indulgendum eſt ei, vt tamen *g* de litis
æſtimatione caueat, cum fideiuſſore, ſi intra tempus,
quod ei datum eſt, non reſtituerit.

1 Oſtendit modo, † *quid iudici faciendum incumbat,*
ſi in rem actio intentata fuerit, videlicet vt vel abſoluat
reum, actore dominium non probante, vel iubeat, vt rem
reſtituat cum fructibus. Et enim tum ratio etiam fru-
ctuum habenda, quod facile fiet, ſi animaduertat diuerſi-
tatem eſſe inter bonæ fidei poſſeſſorem & prædonem, id
2 *eſt, nullam poſſidendi cauſam habentem.* † *Nam bonæ fi-*
dei poſſeſſor tenetur ad reſtituendam rem cum fructibus
tantum induſtrialibus ante cœptum iudicium perceptis,
a *& extantibus, poſt vero, etiam culpa neglectis,* a *aut*
conſumptis. Malę vero fidei poſſeſſor, & prædo rem cum
omnibus fructus reſtituere iubendus eſt, non tantum ijs,
b *quos percipit, ſed etiam quos percipere debuit, ac* b *po-*
c *tuit, de quo nos alibi* c *commodius diximus.*
a Contra petitorem. *Qui rei vendicatione egerat, nec*
3 *tamen probauerat dominium.* † *Nam petitio propriè*
d *intentio actoris dicitur, in rem tamen actionem* d *conti-*
nens.
b Iubere ei debet. *Scilicet arbitrando & interloquendo*
ante ſententiam condemnatoriam, & declaratoriam domi-
nij, cui arbitrio ſi reus obtemperet, abſoluitur, ſin mi-
nus,

ADDITIONES.

a l. certam, C. de rei vend.
b l ſed etſi, 25. §. quos autem, de pet. hæred.
c § ſi quis a non domino, & §. ſeq. ſupra de rerum diuiſ.
d l. pec. 178. §. 2. de verb. ſignif l. ac. 25. de act. & oblig.

5 *nus diffinitiuè condemnatur.† Et hoc eſt, quod alibi* a *di*
a *ximus, rei vendicationem pariter annumerari arbitrarijs*
actionibus, quia ſcilicet in eo arbitretur iudex, priuſ-
quam diffinitiuè pronunciet, vt reus rem reſtituat cum
fructibus.
c Vt rem ipſam. *Neque enim audiendus eſt, etſi æſtima*
tionem rei offerret, ſi extet, quinimo ſi recuſet reſtituere,
b *poterit ab eo manu militari* b *auferri.*
d Cum fructibus. *Vt tamen ſumptus, qui in cultura fa-*
cti ſunt c *deducantur, quippe qui eos imminuant.*
5 e In præſenti reſtituere poſſe.† *Quemadmodum ſcili-*
cet in præſenti habet executionem iudicium reale, licet
in actione perſonali aliquod tempus concedatur condem-
d *nato* d *debitori; nempe quod difficilius ſit æs alienum diſ*
ſoluere, quam rem alienam reſtituere.
f Indulgendum eſt. *Quantum autem tempus indulgẽ-*
dum ſit, relinquitur arbitrio iudicis, qui pro rerũ circum-
ſtantijs conſiderare debet, quã dilationem mereatur reus,
6 g De litis æſtimatione.† *Quæ litis æſtimatio in condẽ-*
nationem veniet, niſi reus pareat intra præſtitutum tem-
e *pus arbitrio.* e *Declarabit enim tum iudex diffiniendo,*
fundum petitoris eſſe: & reum, qui contumax fuit in pa-
rendo arbitrio, condemnabit ad reſtituendum cum fructi-
f *bus, & omni* f *cauſa, vt ſi non poſſit reſtituere ob dolũ,*
delato iureiurando (ſi videtur) in litem condẽnabit, quan-
g *tienunque res æſtimata erit ab actore.* g *Et hoc eſt, quod*
Placentinus, de rei vendicatione loquens ſcriptum reli-
quit: Notandum quoque eſt (*inquiens*) quod per ar-
bitrium, ideſt interlocutoriam ſententiam iudex cũ
reo agit clementius; per vltimum autem calculum,
ideſt, diffinitiuam, agit ſecum durius, puta in quan-
tum iurauerit petitor, etiam in infinitum.

ADDITIONES.

a §. præterea. nu. 24. ſupra, de act.
b l. qui reſt. 68. de rei vend.
c l. quod in fructus, 46. de vſuf & l. fructus, 7. ſol. matr. & l. ſi à domino, 36. §. vlt. de hæred. pet.
d l. debitoribus, 31 ff. de re iudicata, l. 2. in fi. C de vſu. re. iud.
e l. ex diuerſo, 35. de rei ven. l. qui reſtituere, 68. eod. tit.
f d. l. ex diuerſo, & d §. præt.
g d. l. qui reſtitue. 68. & d §. præt.

§. Etſi hæreditas,

1 *In actione vniuerſali veniunt etiam fructus.*
2 *Actio vniuerſalis & ſingularis in quo differat, & nu. 3.*
4 *Prædo quis dicatur.*
5 *Ante litem conteſtatam non dicimur petere.*
6 *Poſt litem conteſtatam debentur fructus ab omnibus poſſeſſoribus.*

Et ſi hæreditas petita ſit, a eadem circa fructus interueniunt, quæ diximus interuenire b de ſingularum rerum petione. Illorum autẽ fructuum, quos culpa ſua poſſeſſor non perceperit, ſiue illorum quos perceperit: in vtraque actione eadem ratio habetur, c ſi prædo fuerit. d Si verò bonæ fidei poſſeſſor fuerit, nõ habetur ratio neque conſumptum, neque non perceptorum. e Poſt inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa poſſeſſoris percepti conſumpti ſunt.

Dixit, *quæ ſint partes iudicis in rei vendicatione, quæ*
eſt actio ſingularis; nunc circa quæ verſari debeat offi-
cium iudicis in vniuerſali actione, ſubnectit: qualis eſt pe-
1 *titio hæreditatis.† Veniunt autem fructus in hoc vniuer-*
ſali iudicio, ſicut in actione in rem ſingularem ſeu ſpecia-
lem. Nam vt §. præcedenti quoque diximus, conuentus
rei vendicatione tenetur ad omnes fructus, quos percepit,
& qui potuiſſent percipi, ſi malæ fidei poſſeſſor ſit, ſin
bonæ fidei extantes duntaxat præſtat, poſt litis conteſta-
a *tionem vniuerſos, quod iam malæ fidei ſit.* a † Idem pe
2 ne (*inquit Iuſtinianus*) in petitione hæreditatis obſer-
uatur, *vt a tempore mortis fructus augent hæredita-*
tem, & a prædone, ideſt malæ fidei poſſeſſor, omnes de-
b *bentur,* b *a bonæ fidei poſſeſſore ij demum, quibus locu-*
pletior factus ſit; cum in ſingulari iudicio bonæ fidei poſ-
ſeſſor extantes duntaxat teneatur, reſtituere, non etiam
c *conſumptos.* c
3 a Eadem circa fructus. † *Differunt tamen non ſolum,*
vt prædiximus, verumetiam quoad eorum obligationem
& executionem. Nam in rei vendicatione fructus poſt
litis conteſtationem percepti non veniunt iure eiuſdem
actionis, ſed officio iudicis, & ſi ante percepti ſunt, pro-
pria actione peti debent; at in petitione hæreditatis om-
nes fructus continentur eadem illa actione, qua hæredi-
d *tas poſtulatur.*
b De ſingularum rerum. *Quando ſcilicet res ſingulares*
petuntur in rem actione.
4 c Si prædo † *Prædo dicitur malæ fidei poſſeſſor, qui ſci-*
licet nullam cauſam habet poſſidendi, bonaque aliena in-
uadit, cum ſciat ad ſe pertinere.
d Si vero. *Quomodo bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos fa-*
ciat, itemque de malæ fidei poſſeſſore, ſatis ſuperque alibi
e *diximus,* e *quæ huc etiam transferri poſſunt, ſi videa-*
tur opus.
e Poſt inchoatam. *Ideſt, poſt litem conteſtatam. Ante*
enim cœptum iudicium non dicimur petere, ſed petere
f *velle.* f † *Sane omnes poſſeſſores poſt litem conteſtatam*
6 *ſunt pares, & præſumptione iuris efficiuntur malæ fidei,* g
g *vt etiam de ijs fructibus, qui percipi potuiſſent, teneantur.*

ADDITIONES.

a l. certum, 22. C. de rei ven.
b l. item veniũt, 20. §. fructus. l. hæres furioſi, 51. de peti. hær. l. ſi poſt motam, 2. §. fructibus, C. eod. tit.
c d. l. certum.
d Iuribus prædictis.
e §. cum a non domino. ſupra de rerum diu. §. actiones, ſupra de act.
f l. ſi decem, 116. de verb. obli. l. item, §. petitam. de petit. hæred.
g l ſed etſi lege, 25. §. ſi ante, ibi gloſ. & Bart. de petit hæred.

§. Si ad exhibendum.

1 *Actio ad exhibendum præparatoria.*
2 *Ad exhibendum actio cuius datur, cuius pecuniariter intereſt rem exhiberi.*
3 *Si modo alia ipſi actio non competat.*
4 *Exhibere, reſtituere rem.*
5 *Actio ad exhibendum non datur, ſi res facta ſit deterior.*
6 *Litis conteſtatio non impedit vſucapionem rei mobilis.*
7 *Quæ partes ſint iudicis in ad exhibendum actione, & num. 8.*
9 *Poſt litem conteſt. quilibet poſſeſſor efficitur malæ fidei.*
10 *Fructus etiam in re mobili interdum conſiderari.*

Si a ad exhibendum actum fuerit, non ſufficit, ſi
exhibeat rem is, cum quo actum eſt; ſed opus eſt, b vt
etiã rei cauſam debeat exhibere; ideſt, vt eam cauſam
habeat actor, quam habiturus eſſet, ſi cum primum
ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet. Ideoq; ſi
c inter moras exhibendi vſucapta ſit res d a poſſeſ-
ſore,

ſore, *e* nihilominus cōdemnabitur. Præterea *f* fructuum medij temporis, id eſt, eius quod poſt acceptū exhibendum iudicium, ante rem iudicatam intercesſerit, rationem habere debet Iudex. *g* Quod ſi neget reus, cum quo ad exhibendum actum eſt, in præſenti ſe exhibere poſſe, & tempus exhibendi cauſa, petat idque ſine fruſtratione poſtulare videatur; *h* dari ei debet, vt tamen caueat ſe *i* reſtiturum: Quod ſi neque ſtatim iuſſu Iudicis rem exhibeat, neque poſt exhibiturum ſe caueat, condemnandus ſit in id, quod actoris intererat, ſi ab initio exhibita eſſet.

1 Oſtendit. † *Quid Iudici incumbat in actione præparatoria, quæ* ad exhibendum. *Eſt enim hæc perſecutio plerunque præparatoria ad aliam actionem in rem, vel*
a *etiam in perſonam:* a *Eam nos* b *alio loco vberri-*
b *mè explicauimus, inde ergo repetendum eſt, ſi quid hic*
c *deſideratur. Et hunc locum explicantius etiam* c *Vlpianus alibi declarat: cuius reſpōſum, in Pandectis cuius obuium eſt; & ad hunc locum collocatum non paruam lucem ei adfert.*
2 *a* Ad exhibendum. † *De re ſcilicet aliqua mobili, quā exhiberi ſibi peculiariter alicuius interſit: hoc eſt, qui probabilem cauſam habeat, propter quam exhibitionem deſiderat, puta ſi in rem acturus ſit, vel rei vendicatione, vel Seruiana, vel hypothecaria, vel interdicto vtrubi, aut deprecario, vel petiturus vſumfructum, vel optaturus ex multis rebus vnam ſecūdum relictam optionem; in ſumma, ex quacunque cauſa pecuniaria & ciuili interfuerit actoris, etiamſi non ſit dominus, ad exhibendum agere po-*
3 *teſt.* † *Quod tamen verum accipe, cum nō alia eſt actio, per quam rei copiam quis conſequatur. Competentibus*
d *enim alijs remedijs, ipſa fere locum non habet.* d *Cæterum in rebus immobilibus ceſſat hæc actio; quoniam illæ ſe ipſas exhibent, non poſſunt aliquem latere.*
b Vt etiam rei cauſam. *Vtilitatem & conditionem rei,*
4 *omneque emolumentum, quod ex re cauſatur.* † *Exhibere enim rem, eſt in eadem cauſa exhibere, vt reſtituere, cum omni cauſa reſtituere, vt nihilo deterior ſit cauſa actoris, quam ſi vbi primum agere cœpit, fuiſſet res*
e *exhibita, vel reſtituta.* e † *Quod ſi res deterior facta,*
5 *ceſſat quidem ad exhibendum actio, in factum tamen agi*
f f *poterit.*
c Inter moras exhibendi. *Quia ſcilicet reus conuentus procedendo iudicialiter differebat exhibere; & interim durante hac mora, durante iuditio, eam ipſam rem, cuius exhibitio petebatur, vſuceperit, &c. quod facile fieri*
6 *potuit.* † *cum citatio vel litis conteſtatio non impediat*
g *vſucapionem rei* g *mobilis.*
d A poſſeſſore. *A reo conuento, ad exhibendū actione.*
e Nihilominus condemnabitur. *Non obſtante illa,*
7 *ſua interim completa vſucapione.* † *Debet enim Iudex hic tempus accepti iudicij inſpicere, quo nondum erat impleta vſucapio, & reſcidere, quod poſtea ſecutum eſt.*
8 *f* Fructuum medij temporis. † *Ergo non ſolum Iudicis officio incumbit in hac ad exhibendam actione, vt condemnet reum ad rem exhibendam, ſed etiam fructuum medij temporis inter litem conteſtatam, & ipſam ſententiam condemnatoriam, habenda eſt ab eo ratio-*
9 *nem in illis quoque reum condemnare debet.* † *Quia poſt litem conteſtatam, iuris fictione, quilibet poſſeſſor efficitur malæ fidei, vt teneatur de fructibus perceptis, &*
h *qui percipi potuiſſent. Et prædicta Accurſ.* h *locum habere tradit ſiue intelligamus de fructibus in hac ad exhibendum præparatoria, ſiue in principali actione inten-*
10 *tanda, puta rei vendicatione.* † *Poſſunt enim fructus etiam conſiderari in re mobili exhibenda, vt fœtus peco-*
i *rum, partus* i *ancillarum, &c. Sed & vtilitates, ſi quæ omiſſæ ſunt ob hoc, quod res non fuit exhibita, vel tardius quidem exhibita, æſtimari a Iudice debent. Vn-*
K *de Paulus:* K Si optione (*inquit*) intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum ſit, quo fruſtra exhibeatur, quia vtilitas petitoris conſeruanda eſt; ſi hæreditas amiſſa ſit ob hoc, quod ſeruus, qui iam eſt mortuus, non exhibebatur. *Et Vlpianus.*
l l Aequiſſimum eſt, æſtimari officio Iudicis damnū hæreditatis.
m *g* Quod ſi neget. *Iuſta. ſ. ex cauſa,* m *vt quia forte in*
n *fuga ſeruus ſit, vel abſens,* n *qui exhiberi debet.*
h Dari ei debet. *Ergo in hoc quoque ad exhibendum iuditio, vt in alijs arbitrarijs actionibus, petenti dilatio danda eſt, ad reſtituendum exhibendumve, modò ca-*
o *ueat, vt ſupra* o *dictum eſt; quod ſi non obtemperet arbitrio, condemnandus eſt, quanti interſit.*
p *i* Reſtituit. *Hoc eſt exhibiturum,* p *paulò poſt ait.*

ADDITIONES.

a l. 1. l. Si res tuas. C. ad exhib.
b §. Præterea num. 46. & ſeq. ſup. de act.
c l. Iulianus. 9 § quantum. ff ad exhib.
d l. 3. §. Eſt autem. §. ſi quis extra & §. ſciendū. ad exhibend.
e Glo. d § ſciendum.
f l. Si quis hominem. 17. d. tit.
g l. Si poſt. de iud.
h Dicta l. Iulianus. 9. §. proinde.
i Dicta l. Iulianus §. quia tamen. & l. equis. 8. de vſuris.
K l. Si optione 10. ad exhib.
l l. Sed etſi hæreditas, 11. eod. tit
m l. De eo. 12. § ſi iuſta. hoc tit.
n l. Celſus. §. vlt. eod.
o §. 1. Hoc tit.
p Dicta l. de eo. §. ſi iuſta.

§. Si familiæ.

1 *Quod ſi Iudicis officium in actione familiæ erciſcundæ. & num. 3.*
2 *Verſ. ſi vnius pars &c. in hoc §. explicatur.*
4 *Quæ veniant in familiæ erciſcundæ iudicium.*

Si familiæ erciſcundæ iudicio actum ſit, *a* ſingulas res ſingulis hæredibus adiudicare debet; *b* & ſi in alterius perſonæ prægrauare videatur adiudicatio, debet hunc inuicem cohæredi certa pecunia (*c* ſicut iam dictum eſt) condemnare. *d* Eo quoque nomine cohęredi ſuo quiſque condemnandus eſt, quod ſolus fructus hæreditarij fundi *e* perceperit, aut rem hæreditariam *f* corruperit, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimiliter inter plures quoque, quam duos cohæredes ſubſequuntur.

Nunc circa quæ *Iudicis officium verſetur in actionibus duplicibus, quæ ſcilicet mixtam cauſam habent, in*
a *rem & in perſona,* a *ſubiungit: quales ſunt Familiæ erciſcundæ.*

ADDITIO.

a § Quędam. ſupra de act.

eiſcundæ, Communi diuidundo, finium regundorum. Eas
a *ſupra* a *ſuo loco enarrauimus.*
1 a Singulas res. † *Ergo Iudici incumbit in familiæ erciſcundæ indicio, vt ſingulas res ſingulis hæredibus adiudicet, ſic tamen, vt fiat diuiſio non ſectione corporum, ſed numero, ſicque non poteſt vnus cohæredum dicere, ſe velle partem ſuam in qualibet re etiam minima habere.*
2 b Et ſi in alterius. † *Senſus eſt, ſi res aliqua commodam diuiſionem non recipiat, permittitur Iudici, alteri ex litigatoribus rem ex bono & æquo etiam totam adiudicare, atque eundem alteri certa pecunia in rei locum*
b *inuicem condemnare.* b *Et hoc eſt, quod Iuſtinianus hic,* Si vnius pars prægrauare videbitur: *id eſt, maior & precioſior eſſe; a bilance tranſumpto verbo, vbi altera partium ſi ponderoſior fuerit, prægrauat, alteramq;*
c *in æquilibro* c *excellit.*
c Sicut iam dictum eſt. *Supra ſcilicet ſub titul. De*
d d *actionibus.*
d Eo quoque nomine. *Si plures hæredes ad vnam atque eandem vocentur hæreditatem, tunc fructus omnibus acquiritur pro portionibus hæreditarijs. Pone vnum ex cohæredibus omnes fructus hæreditarios percepiſſe: certè illos non maiore ex parte ſuos faciet, quam ex qua*
3 *hæres eſt.* † *Hoc ergo caſu ad officium Iudicis pertinet, vt*
e *omnia commoda cum alijs cohæredibus communicet.* e
Et hoc procedit, etiamſi needum adita ſit hæreditas; modò his ſciuerit, hæreditarium eſſe f *fundum.*
f
e Perceperit. *Vel etiam percipere potuerit; nam de his etiam tenetur poſt moram; præſtat & ex eo die vſuras.* g
g
4 f Corruperit. † Omnia enim (*inquit Vlp.*) quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecit, in iudiciũ familiæ erciſcũdæ veniunt; ſic tandem, ſi quaſi hæres fecerit.

ADDITIONES.

a Dict. §. Quædam.
b l. Maiuis. 22. §. arbiter. & l. ſi familia. 55 ff. famil. erciſ. l. in communi 3. com diuid. l. 3. C. eod.
c Ferrar. Hic.
d Dict. §. Quædam.
e l. Item ex diuerſo. 19. famil. erciſc. l. cohæredibus. l. non eſt ambiguum. C. eod tit.
f l. Inter. 44. § fructus, ff. famil. erciſc.
g l. His conſequenter. 18. § ſumptum. illo tit.

§. Eadem interueniunt.

1 *In actione communi diuidundo eadem interueniunt, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio.*
2 *Adiudicare, & abiudicare rem.*
3 *Seruitutes deceſſori debitæ ad hæredes in ſolidum tranſeunt.*

a Eadem interueniunt, & ſi communi diuidundo de pluribus rebus actum ſit. Quod ſi de vna re, velut de fundo, ſiquidem iſte fundus commode regionibus illuſionem recipiat, partes eius ſingulis b adiudicare debet, & ſi vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quod ſi commodè c diuidi non poſſit, veluti ſi homo forte, aut mulus erit, de quo actum ſit, tunc d totus vni adiudicandus eſt, & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus.

a Eadem. *De altera duplici actione hic agit, nempe,*
1 *Communi diuidundo,* † *in qua eadem interueniunt, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio; quod intellige tam in adiudicationibus ſingulorum corporum, & ſarciendo damno dato, quam in ratione fructuum, qui ex communi fundo percepti communicari debent communi diuidundo actio-*
e *ne,* a *Cætera ad hanc pertinentia alibi* b *annotaui-*
b *mus; vt hic nulla repetitione ſit opus.*
2 b Adiudicare. † *Adiudicat rem Iudex in iudicium deductam ex litigatoribus alteri, adiudicat verò, cui aufert.*
c Diuidi non poſſit. *Ipſo facto ſcilicet, nam alioqui homo iuris intellectu diuiditur commodiſſimè.*
d Totus vni adiudicandus eſt. *Quod locum habet,*
c *ſi res natura diuidi non poſſint, ea in ſpecie ſcilicet, cum*
3 *quis partem bonorum dare* c *debet,* † *nam ſeruitutes*
d *deceſſori debitæ, ad hæredes in ſolidum tranſeunt.* d

ADDITIONES.

a l. Si quis putans, 6. § ſiue autem, & l. in ſumma, commu. diuid.
b Dict. §. Quædam, num. 34. vſque ad num. 45.
c l. Non amplius, 26. de leg. 1.
d l. Hæredes, famil. erciſc.

§. Si finium.

1 *De Iudicis officio in actione finium regundorum.*
2 *Amouens agrorum terminos & ciuiliter, & criminaliter punitur.*
3 *Reip. intereſt, agros terminis diſtingui.*
4 *Nolentes metiri agros, condemnandi ſunt in quantum intereſt.*
5 *Vbicunque contemnitur iuſſus Iudicis, iuramentum in litem deferri poteſt.*
6 *Tribus illis iudicijs dominium transferri.*

Si finium regundorum actum fuerit, diſpicere debet Iudex, a an neceſſaria ſit adiudicatio; quæ ſane vno caſu neceſſaria eſt, ſi euidentioribus finibus diſtingui agros commodius ſit, quam olim fuiſſent diſtincti. Nam tunc neceſſe eſt, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari, quo caſu conueniens eſt, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari. b Eo quoque nomine condemnandus eſt quiſque hoc iudicio, quod fortè circa fines aliquid malitioſe commiſit, verbi gratia, quia c lapides finales furatus eſt, vel arbores finales excidit. d Contumaciæ quoque nomine quiſque eo iudicio condemnatur: veluti ſi quis iubente Iudice metiri agros, paſſus non fuerit. Quod autem e iſtis iudicijs alicui adiudicatum fuerit, ſtatim eius, fit, cui adiudicatum eſt.

Quæ ſunt partes Iudicis in actione finium regundorum, hic annectitur, cuius actionis vim & poteſtatem
a *ſimiliter, ſupra* a *vbertim enarratam habes, vnde repetenda erunt, ſi quæ hic deficiant.*
1 a An neceſſaria. † *Nam ſi non ſit neceſſaria adiudicatio, vt quia Iudex commode ac euidenter poſſit renunare & reponere veteres terminos, qui vel ab homine, vel fluminis inundatione euulſi ſunt, non debet de finibus partem agri unius adiudicare alteri, ſed terminos,*
antiquos

ADDITIO.

a §. Quædam. num. 48 & ſeq. ſupra, de actio.

a *antiquos ſequi.* a *Sed vbi obſcuritas, & commode ter-*
minari non poſſet ſecundum antiquos terminos, quia fortè
ita erant obſcuri & confuſi, vt non euidenter oſtenderent
agrorum diuiſionem: tum demum permittitur Iudici hu-
b *ius iudicij etiam adiudicatio,* b *ita ſcilicet, vt partem*
ex alterius agro alteri adiudicet, & eum ex diuerſo alteri
in certa pecunia condemnet.

2 b Eo quoque nomine. † *Non tamen ciuiliter tantum*
punitur, qui terminos agrorum ſeu prædiorum amouet,
ſed etiam criminaliter. Ciuiliter quidem per iuramentum
in litem aduerſario deferendum de omni ſuo intereſſe; cri-
minaliter vero in 50. aureos pro quolibet termino euulſo:
qui aurei Fiſco inferendi ſunt. Et condemnatus in vno,
c *poteſt condemnari in alio, quia rei perſecutoria non* c *tol-*
d *lit pœnalem, punitur etiã corporaliter extra* d *ordinem.*

c Lapides finales. *Nempe qui fines & terminos agro-*
3 *rum diſcernunt.* † *Equidem Reip. intereſt, diſtinctos eſſe*
terminis agros. Unde illud Ouidij 2. Faſt. de Deo Termi-
no: Omnis erit ſine te litigioſus ager.

4 d Contumaciæ quoque. † *Contumaces ergo reluctan-*
teſq; ne agri metiantur aut terminentur, condemnari de-
bent pro eo, quod actoris intereſt, iuxta in litem datum
e *iuſiurandum.* e † *Nam vbicunque contemnitur iuſſus*
5 *Iudicis, poteſt deferri iuſiurandum in litem, quod alibi*
f f *tractatur.*

6 e Iſtis iudicijs. *Nota ergo,* † *quod tribus illis actioni-*
bus ſupradictis, nempe familiæ erciſcundæ, communi di-
uidundo, & finium regundorum, confertur dominium, ea
ſcilicet parte, quæ non ſpectat ad eum, cui fit adiudicatio,
g *quæ magis intellectu, quam demonſtratione* g *percipi-*
tur, & vbi res erat diuidenda, traditioque ſecuta; nam ſi
h *aliena erat, transfertur vſucapiendi conditio,* h *quæ de-*
i *re Doctores* i *alibi plura. Hæc prioribus tantum la-*
bijs attigiſſe non ſufficiat.

ADDITIONES.

a l. Vlt. fin. regund.
b l. 2. §. 1. l. 9. & 4. hoc tit.
c Glo. hic, & l. 4. §. ſi dicatur. fin. regund.
d l. Agraria. in fi. de termino moto. l. 1. C. de accuſat.
e Per tex. hic cum Glo.
f Glo. l. 4. § ſi quis. fin. reg. Bart. l. in act. de in litem iurando. & l. apud Iulia. ex quibus cauſ. in poſſ. eatur.
g Bart. l. ſi per errorem, 19. de vluc. Sal. l. 1. cõia vtriuſque iud.
h l. 3. in fi. l. quicunque. de public.
i In locis præalleg. & in l. Pomp. 13. §. iuſſu. de acquir. poſſeſ. ibi Bart. & Sal. in d. l. 1.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Tit. XVIII.

1 *Continuatio huius tituli ad præcedentes.*
2 *Omnia iudicia aut finiendarum litium, aut puniendo-rum maleficiorum cauſa introducta.*
3 *Athenis duas fuiſſe iudicium Curias, Quingentena-riam ſcilicet & Areopagitarum.*
4 *Iudicia publica vnde dicta.*
5 *Iudicia diuerſimodè publica dici.*
6 *Omnis Reſpub præmio & pœna conſtat.*
7 *Quod ſit Iudicis officium in puniendo crimina.*
8 *Iudicia publica alia eſſe ordinaria, alia extraordinaria: & quæ ſint illa, num. 9. & 10.*
11 *Delicta, præſertim publica, tribus modis perſequimur.*
12 *Accuſare, accuſatio, actio.*
13 *Accuſare quis poſſit, & quid ſit inſcriptio.*
14 *Inquiſitio quid?*
15 *Denunciatio quid?*

1 Hactenus† *de priuatis iudicijs, partim vero ratione cõ-*
tractus, vel quaſi contractus, partim vero ratione deli-
cti vel quaſi delicti priuatim commiſſi, conſtitutis, tra-
ctauit Iuſtinianus, nunc ergo ſupereſt, vt dicat etiam, pu-
blica crimina publicam habere animaduerſionem. Sic
enim fiet, vt & ciuiles cauſæ inter homines dirimantur,
& crimina, quantumuis grauia, non maneant impunita.
2 *Nam & Cicero pro Cæcinna ait:* † Omnia iudicia aut di-
rimendarum controuerſiarum, aut puniendorum ma-
leficiorũ cauſa comparata eſſe, *His olim præerat Præ-*
3 *fectus vrbis, illis Prætor.* † *Sicuti & Athenis duæ*
Iudicum erant Curiæ ſiue βουλαὶ: quarum altera, quæ
dicebatur, Quingentenaria, *non niſi de pecuniarijs cau-*
ſis iudicabat, & priuatis actionibus; altera, quæ Areopa-
4 *gitarum erat, occupabatur publicis iudicijs.* † *Vocantur*
autem iudicia publica *a populo, eo quod popularia ſint,*
hoc eſt, accuſatio ad quemlibet ex populo, etiam non læ-
ſum, pertineat; ea conſideratione, quod læſo corpore,
quodlibet eius membrum læſum videatur, quodque in-
5 *ſtituantur ad vindictam ſeu vtilitatem publicam.* † *Po-*
tiſſimum autem ea iudicia, quæ ex legibus publicorum
iudiciorum deſcendunt (de quibus hic agitur) rectè pu-
blica dicuntur, cum alioqui quædam iudicia, etiam vbi
de crimine agitur, publica non ſint, ſed priuata, vbi ta-
men accuſatio popularis eſt; quando ſcilicet pœna ap-
a *plicanda eſt Fiſco.* a *Atque hac ratione futurum ve-*
teres exiſtimarunt, vt pro qualitate delicti tam publici,
6 *quam priuati, eſſet etiam pœnæ modus.* † *Hocque eſt,*
quod Solon dicere ſolebat, Rempublicam noſtram par-
tim præmio conſtare debere, ſi quis ſcilicet bene de Re-
7 *pub. mereretur; partim pœna, & mulcta.* † *Memo-*
rabile porrò in Pandectis extat Martiani Iuriſcõſulti
b b *reſponſum in hæc verba:* Reſpiciendum eſt iudican-
ti, ne quid durius aut remiſſius conſtituatur, quam
cauſa depoſcit: nec enim aut ſeueritatis, aut clemen-
tiæ gratia affectanda eſt, ſed perpenſo iudicio, prout
quæque res poſtulat, ſtatuendum eſt. *Quorſum ſpe-*
c *ctant, quæ de imagine Iuſtitiæ ex Cryſippo refert* c *Gel-*
lius: quæque in eandem ſententiam præclarè Cicero ſe-
cunda ad Brutum epiſtola ſcripta reliquit. Si quis alias,
quæ a veteribus Philoſophis prodita ſunt, puniendorum
delictorum rationes & cauſas deſiderat, eundem Gel-
lium lib. 6. cap. 16. conſulat, vberrimè de his diſputan-
8 *tem.* † *Ad rem quod attinet, cum de publicis duntaxat*
iudicijs atque delictis hoc titulo agatur, initio admonen-
di ſumus, ea eſſe duplicia, ordinaria ſcilicet, ſiue legi-
9 *tima: & extraordinaria.* † Ordinaria *ſunt, quorum*
pœna ſpecificè & nominatim in iure expreſſa habetur,
quæque ordine iuris ſcripti tractantur, cuiuſmodi eſt,
crimen læſæ maieſtatis, adulterium, homicidium, cæte-
raque delicta quæ Iuſtinianus hic ordine recenſet, & la-
tius in 48. Pandect. lib. & in Cod. Iuſtinianeo 41. de-
10 *ſcribuntur.* † Extraordinaria *vero ſunt, de quibus iu-*
d *re ciuili nihil ſpecialiter ac nominatim proditum* d *eſt,*
vt ſunt incendium, concuſſio, præuaricatio, occultatio,
crimen Stellionatus, & abigeatus: item de termino
moto, de effractoribus, de ſolicitatoribus alienarum nu-
ptiarum;

ADDITIONES.

a Glo. Bart. & Dec. in rub. de pop. actio. in l. 1. de pub. iud.
b l. Reſpiciendum. de pœnis.
c Lib. 14. Noc. Attic. cap. 4.
d l. 2. De crim. Stellion.

priarum; & ſi quæ ſunt ſimilia, de quibus omnibus titu-
a *lus propriuſque tractatus lib. 47. Pand. extat.* a † *De-*
11 *inde ſciendum eſt quod delicta, præſertim publica, tri-*
bus modis perſequamur, per viam accuſationis, inqui-
12 *ſitionis, & denunciationis.* † Accuſare *nihil aliud eſt,*
quam reum criminis alicuius per libellum deferre, vel
facere ad vindictam, nam quod in ciuilibus eſt actio,
hoc in publico iudicio eſt accuſatio. In ea autem requi-
runtur tres perſonæ, accuſator, accuſatus, & Iudex.
13 † *Nullus autem iure ciuili admittitur ad accuſandum*
aliquem de crimine, etſi duo interueniat, primum, vt
ſe prius obſtringat ad ſubeundam pœnam, cui accuſa-
tus victus ſubijci debuerit, ſi ſuccumbat iudicio, quæ ob-
b *ſtrictio vocatur in legibus.* b *Inſcriptio, deinde vt da-*
tis fideiuſſoribus de lite conſequenda caueat. Sed hæc
14 *haud verè obſeruantur.* † Inquiſitio eſt, *quando Iu-*
dex ex ſuo officio de crimine alicuius inquirit non exiſten
te accuſatore: quo caſu neceſſe eſt, eum aduerſus quem
inquiritur, de eiuſmodi crimine diffamatum eſſe, eamque
c *diffamationem originem traxiſſe a fide dignis viris.* c
15 † Denunciatio *verò dicitur, quando per denunciato-*
rem crimen ad Iudicem delatum eſt: quæ potiſſimum
fit in foro Eccleſiaſtico. Alia autem eſt denunciatio-
nis ſignificatio in Romanis legibus, huc non pertinens:
d *quemadmodum copioſiſſimè Alciatus alibi* d *demon-*
ſtrauit.

ADDITIONES.

a Vide tot. tit. ff. de extraord. criminibus.
b l. Qui crimen. C. qui accuſ. non poſſ.
c No. in cap. inquiſitionis. de accuſat.
d In l. detectatio. 40. de verbor. ſignifi.

Princip. tit.

1 *Iudicia publica tripliciter differunt ab actionibus ciuili-*
bus, reſpectu ſcilicet exordij, medij, & finis. & nume-
ro 2. & 3.
4 *In quibus conueniant iudicia publica cum ciuilibus. &*
num. 6.
5 *In notorijs, licet non requiratur ordo iudiciarius, citatio*
tamen neceſſaria eſt.
7 *Accuſator debet ſe inſcribere ad pœnam talionis.*
8 *Publica iudicia cur ſic dicta.*
9 *Executio quandoque pro accuſatione, quandoq; pro vl-*
tione accipitur.
10 *Ex priuatis delictis nemo agit, niſi cuius intereſt.*

Publica iudicia neque *a* per actiones ordinantur,
b neque omnino quicquam ſimile habent cum cęte
ris iudicijs, de quibus locuti ſumus: *c* magnaque di
uerſitas eorũ eſt, *d* & in inſtituendo, & in exercen-
do. Publica autem dicta ſunt, quod *e* cuiuis ex po-
pulo, *f* executio *g* eorum *h* plerunque datur.

Oſtendit *in hoc principio Iuſtinianus, iudicia ex pu-*
blicis iudicijs deſcendentia differre ab actionibus ciuili-
1 *bus.* † *Differunt autem trifariam, reſpectu ſcilicet exor-*
dij, medij, & finis. Primum exordij intuitu, quia pro
ciuili iudicio intenditur actio, pro criminali accuſatio. Cri
minales enim punitiones non exercentur per actiones,
a *ſed per accuſationes intenduntur.* a *Ex quocunque ta-*
men crimine, ex quo agitur criminaliter, poteſt etiam
b *agi ciuili actione in factum,* b *ad id, quod intereſt ac-*
cuſatoris, quemadmodum & ex diuerſo, ſi ciuiliter aga-
tur de crimine, poteſt Iudex eo reperto procedere cri-
c *minaliter.* c † *Deinde variant reſpectu medij, quia in*
2 *ciuilibus aſtringitur ſolus actor ad probandum, & eo non*
d *probante reus abſoluitur,* d *in criminali verò cauſa,*
e *pluribus caſibus* e *vtrique litigantium probationis in-*
cumbit prouincia, accuſatori quidem pro crimine inten-
tato, reo verò ſuper eius purgatione, quibus caſibus li-
cet accuſator non plenè probet, non tamen abſoluitur
f *reus, ſed ad purgationem infamiæ tenetur.* f † *Deni-*
3 *que reſpectu finis diſcrepant: quia in ciuilibus perſecutio-*
nibus petitur aliquid dari vel fieri actori, ſed in crimi-
nalibus iudicijs ipſi Fiſco. In hoc enim dignoſcitur cau-
ſa ciuilis a criminali, quod in hac petitur, pœnam Fiſco
adiudicari, quando eſt pecuniaria, vel in corpus delin-
g *quentis, quando eſt corporalis.* g † *Interim tamen in*
4 *plerisque etiam conueniunt criminalia iudicia cum ciui-*
libus. Primum in eo, quod & horum quædam ſunt or-
5 *dinaria, quædam extraordinaria.* † *Nam ſi crimen ſit*
h *notorium, non requiritur obſeruatio iudiciarij* h *ordi-*
nis, quo alioqui iudicia criminalia exerceri iubentur, ſed
ſi ex euidentia facti conſtet, a quo illud ſit commiſſum,
ſatis eſt, obnoxium citari ad audiendam ſententiam,
ad allegandum cauſas quare condemnari in hanc vel il-
lam pœnam non debeat. Etſi enim crimen ſit notorium,
i *tamen nulli neganda eſt legitima defenſio.* i † *Deinde*
6 *in eo, quod vtrobique requiritur libellus,* K *& iuratur*
K *de calumnia.* l *Denique in eo, quod ſiue per accuſato-*
l *rem, vel per denunciatorem crimen ad Iudicem delatum*
ſit, ſiue ipſe ex diuulgatione criminis excitatus ſit ad in-
quirendum de eo, ſemper neceſſe ſit, reum vt ſuſpectum
de crimine vocari, vt ad iudicium veniat.

a Per actiones. *Id eſt, non exercentur per ordinarias*
actiones, ſed per accuſationes, & per modum inquiſitio-
nis, vt ſupra dictum eſt.

b Neque omnino. *In ciuilibus enim perſecutionibus*
intendimus dari nobis aut fieri oportere, publicis ve-
rò iudicijs crimina in hoc perſequimur, vt reus pœna
corporali, vel pecuniaria in publicum danda coercea-
m *tur.* m

c Magnaque diuerſitas. *Tam in principio, quam in*
medio, itemque in fine, ſicut paulò ante oſtendimus.
7 *d* Et in inſtituendo. † *Tenetur enim accuſator ſe in-*
n *ſcribere ad pœnam* n *talionis, ſtatimque reus in car-*
cerem conijcitur (ſi modò delicti, delinquentis vt qua-
o *litas id permittat)* o *vt ex vinculis cauſam dicat.*

Qualit

ADDITIONES.

a Vt hic Bart. l. 1. de cond. ex leg.
b l. Penult. C. de fal. l. nec quicquam. 56. ibi Glo. pro ſocio. Bartol. l. ſi Iudex. 6. de varijs & extra ordinarijs cognitionibus.
c l. 4. § Si dicatur. fin. ſeg. l. quos retrahi. C. ſi aduerſus liber. ibi Bart.
d l. Actor. C. de prob. l. qui accuſare. C. de eden.
e Qui habentur in l. ſeciliter. C. de abolitio.
f l. vbi ibi Salic. C. ad l. Falc.
g l. 3. De ſepul. viol. Bart. l. vlt. de priua. delic.
h Innoc. cap. tua. & Doct. communiter, cap. veſtra. de cohab. Cleric.
i Cap. cum inter. §. 1. de exceptio.
K l. Libellorum. 3. de accuſ. Auth. offeratur. C. de litis conteſt.
l l. 1. ibi Bart. C. de iureiur. propter calum.
m l. 2. De pub. iud. ſ. lege Agraria. 3. de termino moto.
n l. Vlt. C. de accuſ.
o l. 1. De cuſtod. & exhib. reorum.

Qualis autem noſtro tempore in Germania publicorum iudiciorum ordo ſeruari debeat, abundè Carolina conſtitutio de capitalibus iudicijs, Anno Chriſtiano 1530. & 1532. publicè edita demonſtrat: die peinliche halſgerichsordnung: *quæ vtinam intra fines Romani Imperij paſſim obſeruaretur exactius.*

8 *e* Ciuis. † *Modò ſit habilis perſona ad accuſandum. Quanquam & alia ratione olim videantur publica dicta, quod ſcilicet in foro frequenti populo, hæc*
a *iudicia exercerentur de criminibus;* a *alia verò extra*
b *ordinem, priuatimque apud Præſidem* b *conſtituerentur.*

9 *f* Executio. † *Id eſt, criminalis accuſatio:* c *ita enim*
c *quandoque vtimur executionis verbo; & non rarò vltionem quoque apud Latinos ſignificat.*

g Eorum. *Intellige publicorum delictorum, non etiam*
10 *priuatorum, puta furti, vel iniuriarum.* † *Ex his enim nemo agere poteſt, niſi ad quem res propriè atque omnino pertinet.*

h Plerumque. *Hanc voculam (plerumque) pro ferè*
d *dixit; illud ſignificans, quod* d *Vlpianus ſcribit; Publico iudicio cuiuis ex populo experiri licere, niſi ſi cui lege aliqua accuſandi publico iudicio non eſt poteſtas. Eos*
e *autem ſignificat, qui in Pandectis tit.* e *de Accuſat. recenſentur.*

ADDITIONES.

a l. Qui dolo. 10. ad l. Iul. de vi publ.
b Baro hic.
c l. Si tamen omnes. 11. de accuſ.
d l. palam. 43. § Senatus. de rit. nupt.
e l. 8. 9. & ſeq. de accuſ.

§. Publicorum.

1 *Publicorum iudiciorum alia ſunt capitalia, alia non capitalia.*
2 *Vltimum ſupplicium ſignificat mortem naturalem.*
3 *De interdictione aquæ & ignis.*
4 *Deportatio quid.*
5 *Capitalium pœnarum certi ſunt gradus.*

Publicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædam nó capitalia. Capitalia dicimus, quæ *a* vltimo ſupplicio afficiunt homines, vel etiam *b* aquæ & ignis interdictione vel *c* deportatione, *d* vel metallo. *e* Cætera, *f* ſi quam infamiam irrogant, cum damno pecuniario: hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

1 Diuidit. *modò Iuſtinianus publica iudicia,* † *quod ſcilicet alia capitalia ſint, alia non capitalia.* Capitalia *ſunt, quæ inferunt mortem naturalem vel ciuilem;* non capitalia *verò, per quæ non infertur mors naturalis vel ciuilis, ſed infamia.*

2 *a* Vltimo ſupplicio. † Vltimum ſupplicium, *vel ſummum, mors eſt Iuriſconſultis, non ciuilis & feſtu-*
a *caria (vt ita dicam) ſed vera* a *& naturalis. Capitis amputatio ad partem corporis & mortem naturalem re-*
b *ſpicit.* b *Capite puniri latius patet, vt rei capitalis*
c *damnari,* c *fraus capitalis, capitalis reus, &c. Capitis*
d *pœna interdũ pęna corporis eſt, & perſonæ,* d *licet ali-*
e *quando non eximat de ciuitate, vt relegatio,* e *vt exi-*
f *lium: interdum relegationem* f *continet.*

3 g *b* Aquæ & ignis. † *Alibi* g *annotauimus, nefas viſum fuiſſe veteribus, quamuis malos, tamen homines ſupplicio capitis afficere. Itaque maximam pœnam exiſtimabant, interdictionem ignis & aquæ. Cum enim earum rerum vſu in hac vita nemo carere poſſit, perindè habebant, ac ſi eſſet is, qui eam ſententiam accepiſſet, morte mulctatus.*

4 *c* Deportatione. † *Quæ eſt perpetua in exilium ſiue inſulam condemnatio; ciuium Rom. pœna, quæ ſucceſſit in locum aquæ & ignis interdictionis, quaſi circumfinitio: cum ei, qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur*
h *pœnæ perpetuo* h *pendendæ locus. Comparatur autem*
i *morti, atq; adeò vltimum ſupplicium & mors cenſetur,* i
k *vt alibi* K *diximus.*

5 *d* Vel metallo. † *Sic & Caliſtratus* l *conſtituit quoſ-*
l *dam gradus capitalium pœnarum:* Summum ſupplicium eſſe, *inquiens,* ad furcam damnationem, item viui cremationem, item capitis amputationem, proximam deinde morti pęnam eſſe metalli coercitionẽ: deinde in inſulam deportationem.

m *e* Cætera. *Sic idem* m *Calliſtratus;* Cæteræ pęnæ, (*inquit*) ad æſtimationem, non ad capitis periculum pertinent: veluti relegatio ad tempus, vel in perpetuum, vel in inſulam: vel cum in opus quis publicũ datur ad tempus: vel cum fuſtium ictui ſubijcitur.

f Si quam infamiam. *Id eſt, deminutionem æſtima-*
n *tionis.* n *Idem eſt, ſi infceratur pecuniaria pœna, vel*
o *modica coercitio in corpus,* o *vt fuſtigatio.*

ADDITIONES.

a l. Vltimum, 21. l. capitalium. 28. & l. qui vltimo, 25. ff. de pęnis. & l. 1. § fin de falſ.
b Dicta l. capitalium.
c l. Rei. 2. dę pœn. l. 1. de ædil. ediç. l. ſi quis ſit, l. capitis, de accuſat.
d l. 3. & l. pen. de ficar.
e l. Hos accuſare. de accuſat.
f l. Sed & ſi quis 4. Si quis cau. & l. relegatorum, 7. de interdict. & releg.
g §. Cum autem ſupr. quibus mod. ius par. pot. ſol.
h l. Inter pœnas. 6. de interd. & releg.
i Tex. hic.
K Dict. §. Cum autem.
l Dicta l. capitalium. 28.
m Ibidem.
n Dicta l. cognitionum. § ęſtimatio. de varijs & extraordina. cognit.
o l. 2. in fine. de public. iudic. & ibi Ang.

§. Publica autem.

1 *De crimine læſæ maieſtatis qui poſſint accuſare.*
2 *Impietas eſt, impia patris conſilia celare.*
3 *De crimine læſæ Maieſtatis: & qui illud committere dicantur.*
4 *Perduellionis rei qui olim dicti.*
5 *Qui item rei Maieſtatis.*
6 *Seditioſi qui dicantur.*
7 *In crimine læſę Maieſtatis ſolus conatus punitur, etſi effectum non habuerit.*
8 *Cogitationis pęnam nemo patitur.*
9 *Pœna criminis læſæ Maieſtatis.*
10 *Singularia multa in iudicio læſæ Maieſtatis, & nu. 11.*
12 *Peccata regulariter ſuos autores tenere debent.*
13 *Non ſubditus crimen læſæ Maieſtatis non committit.*

Publica autem iudicia hæc ſunt: Lex Iulia Maieſtatis, *a* quæ in eos qui cõtra Imperatoré vel Rempublicam aliquid *b* moliti ſunt, ſuum vigorem extendit.

tendit. c Cuius pœna animæ amiſſionem ſuſtinet,
& memoria rei,etiam poſt mortem damnatur.

Exempla modo ſubijcit publicorum iudiciorum, vſque
ad finem tituli; quibus cognitis, ex contrario deprendi-
1 tur, cætera eſſe priuata. † Primum autem publicum iu-
dicium & ordinarium crimen eſt læſæ Maieſtatis: quod
adeo publicum eſt, vt etiam infamis, qui alioqui ad accu-
a ſandum, vel dicendũ teſtimoniũ non admitteretur, a au
diatur. Admittuntur & milites, & ſerui in dominos, &
b liberti in patronos, item & mulieres. b Nam & coniu-
rationem Catilinæ Fuluia mulier detexit, & M. Tulliũ
2 Cõſulem iudicio ſuo inſtruxit. † Et Cic. in Offi. impietatẽ
credit, ſi filius celet impia patris conſilia. Ait enim; Si
tyrannidem occupare, ſi patriam prodere conabitur
pater, ſilebitne filius? imo vero obſecrabit patrem, ne
id faciat, ſi nihil proficiet, accuſabit, minabitur etiam
ad poſtremum, ſi ad perniciem patriæ res ſpectabit,
Patriæ ſalutem anteponet patris ſaluti.

a Quæ in eos. Maieſtatis crimen aliquanto largius Vl-
c pianus c in Pandectis deſcribit, cuius verba huc tranſ-
ferri poſſunt. Extat porro elegans Maieſtatis deſcriptio
3 apud Ouidium lib. 5. Faſtorum. † Dicitur autem crimẽ
læſæ Maieſtatis, quod in Maieſtatem publicam commit
titur. Id verò fit, non ſolum, quando quis Principis ſaluti
inſidiatur, verumetiam quando aduerſus Rempublicam
aliquid hoſtile molitur. Itaque hoc crimine tenentur, qui
4 quoquo modo hoſtes adiuuant. † Ac propriè quidem illi,
qui hoſtium rebus ſtuduiſſe deprehenſi erant, olim habi-
d ti ſunt perduellionis rei. d nam veteres eos, quos nunc
5 hoſtes dicimus, Perduelles appellare ſoliti ſunt. † Ma-
ieſtatis autẽ rei dicti ſunt, qui in caput Principis aliquid
moliti fuerant per conſpirationem, ad euertendum Reipu-
blicæ ſtatum. Sed hoc diſcrimen appellationis non ita ſe-
ueriè obſeruatum eſt, vt etiam perduelles aliquando di-
6 cti ſint Maieſtatis rei. † Et hodie promiſcuè ferè om-
nes illi, qui quoquo modo Reipublicæ ſtatum labefactare
e conati ſunt, Seditioſi vocantur; e quanquam propria
ſignificatione vocabuli illi ſoli ſic appellentur, qui tribu-
nitijs clamoribus plebem aduerſus magiſtratum conci-
tant. Quare non eſt ſuperſtitioſè innitendum appellatio-
nis proprietati, in denotandis his delictis. Nam eadem eſt
omnino pœna, nimirum capitis.

7 b Moliti ſunt. † Etſi conatus effectum non habuerit,
f quoniam in tam graui crimine ſola machinatio f puni-
tur, quod verum intellige, ſi ad aliquem actum extrin-
ſecum proceſſum ſit, quo voluntas delinquentis mani-
8 feſta fiat: † quemadmodum de cogitationis pœna dici ſo-
g let, quam alioqui nemo g patitur.

9 c Cuius pœna. † Pœna ergo criminis læſæ Maie-
ſtatis eſt, vt reus Maieſtatis non tantum gladio vltore
h pereat, bonis Fiſco addictis; h ſed etiam, quia in Prin-
cipem machinatus ſit, memoria ipſius poſt mortem
i damnetur. i † Et obſerua, in hoc iudicio ob atrocita-
10 tatem criminis multa eſſe ſingularia. Nam (vt pau-
K lo ante dixi) famoſi, milites, mulieres K audiuntur,
ſerui in dominum torquentur, & qui crimen admiſit, nec
quicquam ſuorum ab alienare, neque ſibi debitum exi-
l gere poteſt, l & quod eſt ſeuerius, filij eius infantes
ſiunt, omni tam cognatorum, quam extraneorum hære-
ditate perpetuo excluduntur: filij tamen accipiunt Fal-
m cidiam ex bonis maternis. m † Illud quoque ſingula-
11 re eſt in hoc iudicio, vt conſcij ſceleris non aliter, quam
autores ipſi obligentur, adeo quod impietatem eſſe Cicero
credat, ſi filius celet impia patris conſilia, vt paulo antè an
12 notatum eſt. † Regulariter autem peccata ſuos tenere
n autores debent, n nec vlterius progredi metus, quam
reperiatur delictum. Anima enim quæ peccauit, ipſa
o o moriatur. † Illud pro coronide addendum, quod nõ ſub
13 ditus crimen læſæ maieſtatis nõ committat, p Sic enim
p Rex Siciliæ Robertus, non eo modo ſubfuit Henrico Imp.
vt crimen læſæ maieſtatis in eum commiſerit.

ADDITIONES.

a l. Famoſi, 7. ad l. Iuliam Maieſt.
b l. In quæſtioni, 8. hoc tit.
c l. 1. 2. 3 & 4. ad l. Iul. Maieſt.
d l. Quos nos 234. de verb. ſignif.
e C. de ſeditio. & de his qui plebem aduerſ. Remp. aud. coll.
f l. Quiſquis. 5 hoc tit. Cod.
g l. Cogitationis, de pœnis. l. fugitiuis, 225 de verb. ſignific.
h Dicta l. quiſquis. C eod.
i l. Meminiſſe. l. vlt. d. tit. tractatur quoque in l. ſancimus. 22.
C. de pœnis. & l. 1. C. ſi re. vel ac. mor.
K Dicta l. famoſi. & l. pen. & vlt. C. eodem.
l Dicta l. vlt.
m Dicta l. quiſquis.
n l. Sancimus. 22. C. de pœnis.
o Ezechiel. 18.
p Clem. paſtoralis. §. rurſus de re iudic.

---

§. Item lex Iulia de adult.

1 Adulterij crimen cur cæteris grauius dicatur.
2 Adulterium quid? & quando committatur.
3 Vir uxorem accuſat de adulterio, non vxor virum, &
quæ ſit diuerſitatis ratio, & nu. 4.
5 Ob adulterium fit ſeparatio coniugum, quo ad thorum.
6.8 De pœna adulterij.
7 Quis ordo ſeruandus in accuſanda adultera.
9 Mulier adultera iure nouiſſ. in Monaſteriũ detruditur.
10 Veteres adulterij pœnas hodie abolitas fere eſſe.
11 Crimen pædicationis: deque eius pœna, tam veteri,
quam Nouella.
12 Stuprum, adulterium, inceſtus, lenocinium, & raptus,
quomodo differant. & num. 13. & 14.
15 Stupri pœna quæ ſit.
16 Item inceſtus, lenocinij, & raptus quæ ſit pœna.
17 Raptor poteſt raptam ducere vxorem iure Canonico.

Item lex Iulia de adulterijs coercendis, quæ non
ſolum temeratores alienarum nuptiarum a gladio
punit; b ſed & eos, qui cum maſculis nefandam
libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia c
etiam ſtupri flagitium punitur, cum quis d ſine vi,
vel virginem, vel viduam e honeſtè viuentem ſtu-
prauerit. f Pœnam autem eadem lex irrogat ſtupra-
toribus, ſi honeſti ſunt, publicationem partis dimi-
diæ bonorum; ſi humiles, corporis coercitionem cum
relegatione.

Secundum publicum iudicium, & ordinarium cri-
1 men eſt adulterium: † quod ob id cæteris grauius cen-
ſetur, quod illa extra corpus committuntur, hoc vero ſo-
lum ipſum corpus contaminat: aliaque porro vitia ſibi
adiuncta habet, vim, iniuriam, homicidia, periuria, fal-
ſa teſtimonia; ita quod non immeritò capitali ſupplicio
puniendum fuerit. Sed de pœna huius delicti infra plura.
2 † Eſt autem adulterium illicitus coitus cum vxore alie-
na, ſiue is, qui eam adulteret, vxorem habeat, ſiue non.

Quod

Quod ſi vir coniugatus, vel ſolutus ad mulierem acceſ-
ſerit non coniugatam, iure ciuili non eſt adulterium, quã-
uis non ſit impunitum eius delictum, vt hic apparet.
Non enim vir coniugatus corruptus, ſed mulier coniu-
3 *gata corrupta adulterij crimen inducit;* † *adeo vt vir*
vxorem adulterij accuſare poſſit, non vxor virum. Accu
a *ſabit tamen eum is, cuius vxorem* a *cognouit; ratio eſt,*
quia ab vxore ſua tantum diſceſſit, & ad alterius tho-
b *rum, in quo corruptus eſt,* b *venit; ita quod per mari-*
ti coniunctionem cum alia non debet violari thorus vxo-
ris, & ſic ſumus extra deſinitionem adulterij, etiamſi
c *matrimonium defraudatum videri* c *poſſit.* † *Præte-*
4 *rea ſpecialiter eſt per legem conceſſum marito, vt vxo-*
rem adulterij accuſet, vt quæ propter confuſionem diuer-
ſi ſeminis marito plus præiudicat, quam maritus ei, vel
d *thoro præiudicaret, ſi alteri mulieri coniungeretur.* d
Suo ergo nomine maritum non accuſat, nec nomine al-
terius thori violati, quia ibi mulier accuſatrix non ad-
e *mittitur.* e *Ne tamen putetur hoc delictum impuni-*
tum eſſe debere, qui fidem matrimonij violauit, tenebitur
in primis adulterij huic ipſi, cuius vxorem cognouit. Præ-
5 *terea agere poteſt mulier ad diuortium, ſi velit;* † *quo*
f *caſu ſeparabitur matrimonium, quo ad thorum.* f *No-*
tanter dixi, quo ad thorum: *quia neuter poterit diuer-*
tere ad aliud matrimonium, etiamſi præcedens matri-
monium poſſit declarari nullum ex cauſa conſanguinita-
g *tis.* g *vel affinitatis.* † *Diuortio autem facto mulier*
6 *lucrabitur donationem propter* h *nuptias, quemadmo-*
h *dum & vir dotem mulieris adulteræ conſequitur.* i *Non*
i *tamen detruditur vir adulter in Monaſterium, ſicut mu-*
K *lier adultera; ſed pœnam capitis ſuſtinet.* K *Poteſt*
etiam mulier agere iniuriarum ex generali capite. Paſ-
ſa enim eſt iniuriam, dum matrimonium eius violatur,
l l † *Talis autẽ ordo in accuſanda adultera ſeruari debet,*
7 *vt primo loco accuſatio deferatur marito, deinde agnatis,*
m *denique ciuis de populo,* m *quod alibi tractatum re-*
peritur.
8 a Gladio. † *Ex multis locis Pandectarum* n *conſtat,*
n *itemque ex veteribus Romæ rei Scriptoribus, quod adul-*
o *terij rei, lege Iulia non puniebantur gladio;* o *ſed pœ-*
nã legis Iuliæ: ideo Iuſtinianus reiecit in conſarcinandis
Digeſtis, quod pœnã gladij iam ex Conſtantino Auguſto
p p *in Codicem ſuum retuliſſet, vt hic Baro rectè animad-*
uertit. Porro quod ad virum attinet, nihil iure ciuili ſcri-
pto in hac adulterij pœna immutatum eſt; eademque a
* *Carolo V. Imp. in ſua criminali conſtitutione* * *confir-*
9 *mata.* † *Mulier autem adultera iure Nouellarum,* q *&*
q *etiam Pontificio* r *ſeparata in Monaſterium conijcitur,*
r *quam intra biennium maritus in gratiam recipere po-*
teſt. Eo autem elapſo, perpetuo ibi manere debet, etiam
marito mortuo, vna cum bonis ſuis; ſi liberos non habet.
quod ſi liberos habet, duæ partes liberis relinquuntur, pa-
10 *rentibus vna.* † *Verum has adulterij pœnas videmus*
hodie corruptiſſimo hoc ſeculo partim mutatas, partim
etiam ſenſim in deſuetudinem abiiſſe. Pro moribus certè
quarundam regionum, atque municipalibus ſtatutis pœ-
næ hæ non modo variant, ſed ferè etiam ludibrio haben-
tur, vt non iniuria cum Iuuenali exclamare atque inge-
miſcere poſſimus: Vbi nunc lex Iulia dormis?
11 *b* Sed & eos qui. † *De præpoſtera illa Venere lex*
ſ *vetus Scantinia olim extitit,* ſ *quæ ſeueriſſimè in pædi-*
catores, quos παιδικοὺς *Græci vocant, animaduertebat; cui*
ſucceſſit Iulia, & his demum Conſtantij & Conſtan-
tis ad Romanum populum conſtitutio, quæ pœnam mor-
tis huic peruerſæ libidini, atque omnium nefandiſſimo ſce-
t *leri irrogari* t *rectè ſtatuit. Extat quoq; Iuſtiniani No-*
uella conſtitutio 141; περὶ τῶν ἀσελγαινόντων: *in qua pro-*
ponit horrendum illum Sodomorum interitum propter
hoc malum, noſque admonet ſententiæ Pauli Apoſtoli,
qui ad Romanos ſcribens, huius infandæ turpitudinis gra-
uiſſimam condemnationem edit. Ex conſtitut. Carolina
hoc crimen pariter morte punitur art. 116.
12 c Etiam ſtupri flagitium. † *Tametſi lex Iulia pro-*
miſcuè ſtuprum & adulterium appellet: propriè tamen
adulterium in nuptam committitur. Nupta autem intel-
u *legitur etiã ſponſa.* u *Stuprum vero in virginem,* x *vi*
x *duamve, quod Græci* φθορὰν *appellant. Stuprum igitur ge*
neraliter dicitur coitus lege vetitus; & diuiditur in adul-
terium, inceſtum, & ſtuprum. Adulterium (vt dixi) eſt
cum nupta, inceſtus cum conſanguinea vel affine; ſtuprũ
13 *cum virgine vel vidua.* † *Eſt porro etiam lenocinium,*
& raptus. Lenocinium committit, qui quæſtum ex adul-
y *terio vxoris facit, aut qui deprehenſam in adulterio* y. *re*
14 *tinet.* † *Raptus vero fit, cum quis honeſtæ famæ fœmi-*
nam, ſiue virgo, ſiue vidua, ſiue etiam veſtalis aut mo-
z *nialis ſit, inuitis illis, in quorum eſt poteſtate, abducit.* z
d Sine vi. *Nam ſi vis acceſſerit, hoc crimen propriè*
pertinebit ad legem Iuliam de vi publica, & punietur
pœna capitali, quod & in Carolina conſtit. criminali pro-
batur. art. 118. & 119. in princ.
e Honeſtè viuentem. *In mulierem enim, quæ pudici-*
tiam proſtituit, ſtuprum non committitur cum ea tamen,
quæ adhuc retinebat nomen matrisfamilias, quamuis in-
a *honeſtè viuat, nemo impunè rem habuerit.* a
15 *f* Pœnam autem. † *Oſtendit quæ ſit pœna ſtupri non*
violenti: nempe quod honeſtioris ordinis homines dimi-
dia parte bonorum mulctentur, quæ Fiſco vendicatur: qui
humiliores obſcurioresq; ſunt, corporis coercitionem &
relegationem patiantur. Tutores tamen, qui pupillas
ſuas iam adultas ſtuprant, grauius coercentur: item &
ſerui,

ADDITIONES.

a l.1.C.ad l.Iuliam de adult.
b Azo in ſumma.C.eod.
c Salic.in d l.1.
d Ioan.Andr.cap.tuæ.de procur.
e l.De crimine.12.C.qui accuſ. non poſſ.
f l.Conſenſu 8.§ eas.C.de repud.Glo. & Salic.in d l.1.
g Salic d.l conſenſu.& cap tuæ. de procur.
h Dicta l conſenſu.
i Cap.tuæ, ibi Pan de do inter virum & vxorem.
K Ioan.Andr cap gaudeamus de diuor & d c.tuæ.
l Bald.d l 1.
m l.2.§.Si ſimul,ff.eo tit.& l quamuis adulteri. 30. C hoc tit.
n l.2.§ Miles.de his qui not infam l qui cum, de re mil l miles.ad l.Iul de adult.vide Baldu.hic.
o Vide Baldu.hic.
p Dicta l.quamuis.30.
* In der peinlichen halsge ord art 120 Straff des Ehebruchs.
q Nouell.vt nulli iud.§ adulterium. Auth.ſed hodie, ibi Bal. C. hoc tit.
r Cap.Gaudemus.8.de conuerſ.coniug.
ſ Cuius etiam Pomp. Lætus meminit 10 lib. de Roman.leg.
t l.Cum vir nubit 31.C.ad l.Iul de adulterijs. Nouel.77.& Nouell.141.
u l.Inter liberas.6.l.ſi vxor.13 § diuus.hoc tit.
x l.Stuprum.34.d.tit.
y l.Mariti.l.15 cuius.§ ſi vir.hoc tit.l.2.l.caſtitati. C. eod.
z l.1.C.de raptu virg.
a l.Si vxor,15.§ ſed & in eo.hoc tit.

a ſerui, qui cum muliere vidua, vel virgine a domina ſua
b ſtuprum admiſerunt. b † Porrò inceſtum qui ſciens ad-
16 miſit, adulterij pœna punitur; ſi vero abſq; contumacia
c iuris commiſſus eſt, c pęna mitigatur. Eſt & lenocinij
d coniugatorum eadem pœna quæ adulterij. d Ex Ca-
rolina quoq; conſt. crim. lenocinium punitur hodie mor-
tis pœna art. 122. Raptores autem ſubijciuntur pœnæ
mortis, & ſi rapta fuerit ingenua, etiam bona raptoris il-
li adijciuntur: niſi forte matrimonium eius expetiuerit;
nam tum admittit ius petendi eius bona tanquam ea, quę
e nefarias nuptias quæſiuerit. e Puniuntur quoque cum
raptore omnes illi quorum opera adiutus eſt, vt raptam
abducere poſſit, & ſi tales fuerint ſerui, ignis pęnam ſuſti-
f nent. f † Canones tamen minus ſeuerè hoc crimen inſe-
17 ctantur, ita vt etiam permittant matrimonium inter ra-
g ptorem & raptam g contrahi.

ADDITIONES.

a C. ſi quis eam cuius tut. fue. corrup.
b C. de muliere quæ ſe pro. ſer.
c l. Si adulterium, 38. hoc tit.
d l. Si quis adulterium, 13 in fin. d. tit.
e Nouel. de raptu mul. quæ rap. nub.
f C. de raptu virg.
g 36. q. 1. & 2.

§. Item lex Cornelia.

1 Homicidium bifariam fieri.
2 Titulus in ff. ad l. Corneliam de ſicar. cur potius de ſica-
riis, quam de homicidijs ſit inſcriptus.
3 Sicarij qui ſint, & de ſica appellatione.
4 Qui pœnam l. Cornel. de ſicarijs incurrant.
5 Pęna legis Corneliæ de ſicarijs.
6 Armorum vſus an iure ff. interdictus fuerit.
7 Reſtituta huius loci lectio.
8 τόξευμα, τόξον.
9 Zerolophum quid ſignificet.
10 Pro Zerolopho, legendum eſſe Zenophon.
11 Plus eſt hominem veneno necare, quam gladio.
12 Pęna Veneficij ex Carolina conſt. criminali.

Item lex Cornelia de ſicarijs, quæ homicidas a vl-
tore ferro perſequitur, vel eos qui b homines occi-
dendi cauſa cum telo ambulant. Telum autem (vt
c Caius noſter ex interpretatione legum 12. Tabul.
ſcriptum reliquit) vulgo quidem id appellatur, quod
arcu mittitur. d Sed & omne ſignificat, quod manu
cuiuſque iacitur: ſequitur ergo, vt lignum, & lapis,
& ferrum hoc nomine contineantur, dictum ab eo,
quod in longinquum mittitur, a Græca voce figura-
tum, e ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. Et hanc ſignificationem inue-
nire poſſumus & in Græco nomine. nam quod nos
telum appellamus, illi f βέλος appellant, g Admo-
net nos Xenophon ita ſcribens, καὶ τὰ βέλη ἐμοῦ ἐφέ-
ρετο. λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λί-
θοι. Sicarij appellantur a ſica, quod ſignificat ferreū
cultrum. Eadem lege b & venefici capite damnan-
tur, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris
magicis homines occiderint, vel mala medicamen-
ta publice vendiderint.

Sequitur aliud exemplum publici iudicij, homici-
dium ſcilicet, quod lege Cornelia. De ſicarijs punitur,
1 quam legem L. Sylla Cornelius tulit. † Fit autem bifa-
riam, aut per vim, aut veneno vel arte magica. Vide
2 tit. eſt in ff. ad l. Cornel. de ſicar. & veneficiis. † Mi-
rari autem quis poſſet, cum in eo titulo de omnis generis
homicidis agatur: cur de ſicarijs magis, quã de homicidijs
inſcriptus ſit. Sed ea inſcriptio non caret ratione. Nam
in eo titulo non de homicidiis agitur, quæ cauſa aut per-
mittentibus legibus fiunt, ſed quæ data opera, & cum do-
lo perpetrantur. Rectius ergo de ſicarijs, quam homici-
3 dijs inſcriptus eſt. † Dicuntur enim Sicarij, qui telum
quocunque animo occidendi hominem gerunt: nam per
interpretationem extenſiuam ſub ſicæ appellatione omne
4 genus telorum comprehenditur. † ſicut pęna ſicariorum
extenditur non ſolum in eos, qui ipſi in alios gladium ſtrin-
xerunt, aut venenum malum occidendi eius cauſa mi-
niſtrauerunt, verumetiam qui cauſam mortis præbue-
runt, vt ſunt qui dolo malo falſum teſtimonium dicunt,
vt quis capitali iudicio damnetur, aut venenum ven-
dunt illis, quos ſciunt aliquid machinari in alterius mor-
tem.

5 a Vltore ferro. † Ait enim a Martianus, Legis Cor
a neliæ de ſicarijs & veneficis pœna inſulæ deportatio
eſt, & omnium bonorum ademptio, ſed ſolent hodie
capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quã
vt pœnam legis ſuſtineant. Humiliores enim ſolent
vel beſtijs ſubijci, altiores verò deportãtur in inſulã.

b Hominis occidendi. Nam ſi quis ex alia, puta tu-
tandæ ſalutis ſuæ cauſa telum geſſerit, non videtur homi-
b nis occidendi cauſa portare, atque ita Paulus b reſpon-
6 dit. † Vnde videtur, hoc iure non fuiſſe prohibitum pri-
uatis hominibus telorum armorumque vſum. Poſtea ta-
c men Imp. c Valent. Theodoſ. & Arcad. conſtitue-
runt, Nulli prorſus inconſulto Principe poteſtatem
eſſe quorumlibet armorum mouendorum. Comme-
moratur & a vetuſtis autoribus Magni Pompeij in ter-
d tio conſulatu edictum, quo prohibuit ne vllum d in vr-
be telum eſſet.

e c Caius noſter. Cuius ſcriptum adhuc in e Pandectis
habetur. Fuit autem hic Caius Adriani Imperat. tem-
poribus.

7 d Sed &c. † Alij legendum cenſent, ſed nunc omne,
f quod & mihi placet. Sic enim in Caij f quoq; reſponſo le-
gitur, vnde hic locus deſumptus eſt. Significat autem,
nunc, hoc in tractatu legis Corneliæ de ſicarijs, teli appel-
lationem ita latè patere.

e ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. Alij codices habent, τηλόθεν. vtraque
autem vox ſignificat longè, procul.

g f βέλος. Addit in ſuo reſponſo, Caius, g ἀπὸ τοῦ βάλ-
8 λειν, id eſt, a iaciendo ſeu emittendo. † Quamuis quod
arcu mittitur, propriè ab eis τόξευμα dicatur, τόξον enim
arcum ſignificat, vnde & toxicum, quoniam eo ſagittæ
intingebantur, vt Plinius ait.

g Admonet nos. Variant mirificè Codices, cum veteres
tum noui in huius loci lectione, in nonnullis epigramma
in Zerolopho ſcriptum allegatur, ſed Alciato videtur
voca-

ADDITIONES.

a l. 3. § vlt. ad l. Cornel. de ſicar.
b l. Pen. ad l. Iul. de vi publ.
c l. Vnica, C. vt armorum vſus pri.nc. lib. 11.
d Plin. lib. 34 cap. 14.
e l. Si calumnietur, 233. §. telum, de ver. ſign. vide etiam l. pe.
ad l. Iul. de vi pub. & l. armorum, 41. de verb. ſign.
f Dict. §. telum.
g Dict. §. telum.

vocabulum iſtud adulterinum eſſe in præſenti loco. Scio
equidem in Xerolopho tripodes fuiſſe, in quibus epigram
a mata ſolebant, vt etiam Priſcianus a libro 1. memi-
nit, & a Suida Zerolophi mentionem fieri pro tumulo ex
9 congeſtis lapidibus facto. † Verum mihi magis conuenire
videtur, vt Zenophontis hic facta ſit mentio, acceperit-
que Tribonianus a Camteſponſo hunc locum, apud quem
b ita b legitur in emendatis codicibus; Admonet nos Ze-
nophon ita ſcribens; καὶ τὰ βέλη ἐμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, το-
ξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. id eſt, cum bis tela
ei ferebãtur, haſtæ, ſpicula, fundæ, plurimi autẽ & lapides.
Nam cum τῶν βελῶν. id eſt, telorum nomẽ præmiſiſſet, &
cætera deinde ſubiunxit, vt hic etiam Theophilus refert.
Sunt autem hæc verba Xenophõtis ex libro 5. Ἀναβάσεως,
ſiue expeditionis Cyri, qui in vulgatis exemplaribus om-
nino deficiunt.

10 b Et venefici. † Et rectè quidem venefici eodem loco
habentur, quo ſicarij, cum plus ſit, hominem extinguere
c veneno, quam occidere gladio. c Scribit Plutarchus
in Artaxerxe, Perſas capita veneficorum inter duo ſa-
xa comminuere conſueuiſſe. Cæterum noſtra Carolina cri
minali ſanctione Venefici, ſi hominibus nocuerint, combu-
d re iubentur; ſin nemini nocuerint, d extra ordinem pro
qualitate delicti puniri iubentur.

ADDITIONES.

a Sub tit. de accidentibus literæ fol. 7.
b l. Si calumnietur, 133. §. telum. de verb. ſign.
c l. 1. C. de malefic. & math.
d In der peinlichen halsge. ord. art. 109. Straff der zeuberey.

§. Alia deinde lex.

1 Lex Pompeia de parricidis a quo lata. & nu. 5.
2 Cur veteres nullam pœnam in parricidas conſtituerint.
3 Qui fuerint primi parricidæ apud Romanos.
4 De parricidarum pœna, & quando primum cœperit.
6 In quibus perſonis committatur parricidium.
7 Caſus vbi parricida præmio honorandus eſt.
8 Patria poteſtas in pietate conſiſtit, non atrocitate.
9 Reſtituta huius §. lectio.
10 Conatus ſufficit in parricida, licet res nõ habuerit exitũ.
11 Etiam conſcij parricidij tenentur.
12 Culei appellatio, & quomodo hic accipiatur.

Alia deinde lex a aſperrimum crimen b noua
pœna perſequitur, quæ Pompeia de parricidijs voca
tur, qua cauetur, c vt ſi quis parentis d aut filij,
aut omnino e affinitatis eius, quæ nuncupatione
parentum cõtinentur f fata præparauerit (ſiue clam,
ſiue palam id auſus fuerit) nec non is, cuius dolo ma-
lo id factum eſt, g vel conſcius criminis exiſtit, li-
cet extraneus ſit, pœna parricidij puniatur, & neque
gladio, neque ignibus, neque vlli alij ſolenni pœnæ
ſubiiciatur, h ſed inſutus culeo cum cane, & gallo
gallinaceo, & vipera, & ſimia, & inter eas ferales an-
guſtias comprehenſus (ſecundum quod regionis qua
litas tulerit) vel in vicinum mare, i vel in amnem
proijciatur, vt omnium elementorum vſu viuus ca-
rere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, & terra mor-
tuo auferatur. Si quis autem alias cognatione vel af-
finitate perſonas coniunctas necauerit, pœnam legis
Corneliæ de ſicarijs ſuſtinebit.

1 † Lex Pompeia de parricidijs etiam connumeratur
inter publica iudicia, quam Cn. Pompeius Magnus tu-
lit, aſperrima pœna parricidas afficiens, quam hic memo-
rat Iuſtinianus, & nos ad textum de eadem plura anno-
tauimus.

a Aſperrimum. Scilicet parricidij, quod veteres ne fu-
2 turum quidem vnquam credebant. † Legimus enim Ro-
mulum (quemadmodum & Solonem olim Athenien-
ſium Legiſlatorem) ideo nullam legem in parricidas in-
ſtituiſſe, quia exiſtimarit impoſſibile eſſe, vt quis tam
immane facinus committere auderet, neque ſexcentis
quidem annis poſt vrbem cõditam, quiſquam Romæ tam
3 dirum facinus perpetrauit. † Primus tamen poſt il-
lud tempus effluſſum L. Oſtius patrem necaſſe dicitur,
primus Malleolus matrem, poſt Cimbrica tempora. Ita
ſemper poſterioribus ſeculis, nullum ſcelus tam fœdum,
tam immane fuit, quod homines perpetrare auſi non fuiſ-
ſent. Quare Legumlatores tandem coacti ſunt, violentis
remedijs occurrere ſceleratis.

4 b Noua pœna. † Sic etiam Cicero pro Roſcio Ameri-
no ſingulare ſupplicium in parricidas excogitatum eſſe
ſcribit, vt quos natura ipſa in officio retinere non potuiſſet,
ij magnitudine pœnæ ſubmouerentur. Refert tamen Va-
ler. Max. diu ante Pompeium parricidas culeo inſutos
præcipitatos eſſe in mare: paulo ſcilicet poſt tempora
Tarquinij Regis. Et Cicero quoque in prædicta Oratione
pro Roſcio meminit cuiuſdam huius generis legis Corne-
liæ, quam ait a maioribus latam eſſe, vt non poſſit eius
autor videri Cornelius Sylla, qui tum adhuc in viuis erat
a Pomponius a tamen I.C. ſcribit Corneliam Syllam pu-
5 blicas quæſtiones conſtituiſſe de parricidio. † Verum vt-
ut ſit, Pompeius totam hanc rem tandem rectius com-
poſuit, certamque de parricidis legem tulit, quæ etiam
b ab eius nomine Pompeia de parricidijs b nuncupata eſt.

c Vt ſi quis paceotis. Locus hic deſumptus eſt ex Im-
c perat. c Conſtantini reſcripto, & reſponſo d Marcel-
d li, qui hæc parentum, liberorum, cognatorum & affi-
6 nium nomina aliquanto copioſius recenſet. † Placet au-
tem Fabro, omnes cognatos contineri, qui intra quartum
e gradum ſint, quippe quo matrimonij prohibitio e con-
tinetur. Annumerat patrinum & filiolum, dominum
7 & vaſallum. † Vno caſu ceſſat hæc pœnæ acerbitas, quin
potius præmium proponitur: ſi pater filium, aut filius
f patrem ad delendam patriam inſtructum, occiderit: f
g prout g ſupra quoque ex Cicerone dixi.

d Aut filij. Exploſo nimirum illo veteri iure, quo pa-
h ter in filium vitæ necisque poteſtatem h habeat. † Opor
8 tet enim patriam poteſtatẽ in pietate conſiſtere, non
i in atrocitate. Qua ratione D. Adrianus i fertur
eum, qui in venatione filium occiderat, qui nouercam
ſuam adulteraſſet, in inſulam deportaſſe, quòd latronis
magis, quam patris iure eum interfeciſſet. Filium etiam
naturalem

ADDITIONES.

a l. 2. De orig. iuris.
b ff. Ad l. Pomp. de parricid. meminit Pomp. Lætus in lib. de
Rom. legibus.
c l. 1. C. de his qui par. vel lib. occiderunt.
d l. 1. Ad leg. Pomp. de parricid.
e Cap. non debet, de conſang. & affinit.
f l. Minimè, 35. de relig. & ſumpt. fune.
g § Publica autem. hoc tit.
h l. In ſuis. 11. de lib. & poſth.
i l. Diuus. hoc tit.

R r

by Google

vẽdendo vel emendo non probatas habeat, illíq; ſcienter
a *a vtatur, aut partum mulieri ſupponat. Et de falſarijs*
b *monetæ peculiaris titulus extat in* b *Codice.* † *Non ſo-*
9 *lum autem illi falſum committere dicuntur, qui ipſi ta-*
le quid, vt præmiſſum eſt, fecerint, ſed etiam illi, quo-
c *rum ſubminiſtratione, aut dolo tale quid factum* c *eſt.*
Denique & ille falſarius habetur, quicunque conditio-
nem mentitus eſt, ad imponendum alijs, vt ſi quis pro
d *milite ſe gerat, & falſo diplomate vtatur, vt tuto* d
commeare poſſit, ſicut & ille, qui nomen in alterius frau-
e *dem mutat.* e *in ſumma, quoties quis imitatione ve-*
ri ſuum commodum dolo malo quærit, cum proximi ſui
detrimento falſum committere dicitur. Latius certè lex
Cornelia de falſis patet, quã vt paucis exemplis concludi
poſſit, potiora tantum retuliſſe ſufficiat; cætera Pandecta-
f *rum* f *& Codicis lectio facilè ſuppeditabit.*
10 *c* Aliud inſtrumentum. † *Siue publicum ſiue priua-*
tum, vt ſi quis priuatus alicuius rationes, vel epiſtolas
g *falsò imitetur.* g † *Interim memineris differentiam eſ-*
11 *ſe inter teſtamentum, & aliud inſtrumentum, quoad fur-*
tum, & occultationem, quia de furto, & occultatione te-
ſtamenti, eſt publica accuſatio; alterius vero inſtrumenti
h *ſurrepti crimen non eſt publici iudicij,* h *niſi ipſum ita*
deſtruxerit, vel occultarit, vt veritas amplius non adpa-
i *reat, tum enim de falſo iudicium* i *dabitur.*
12 *d* Dolo malo. † *Sine quo falſum non committitur, vt*
ſupra dixi; quare impuberem in hanc legem non incidere,
K *Paulus* K *reſpondit.*
13 *e* Eiuſque legis pœnã. † *Pœna ergo falſi in ſeruos, eſt*
vltimum ſupplicium; in liberos, deportatio: addit Mar-
l *tianus,* l *& omnium bonorum publicatio. Nouella-*
rum tamen iure, ſi falſarij habuerint aſcendentes, vel de-
f *ſcendentes hæredes, bona eorũ non publicantur.* m *Por-*
ro lex antiqua, falſi confictum de ſaxo deijci iubebat, vt
14 *refert Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. die. c.* 10. † *Hodie*
vero conſtitutione Carolina falſum in ſcriptis, & ſigillis
commiſſum pœna capitali punitur pro magnitudine cri-
minis & incommodi inde contingentis, iuxta iudicis æſti-
mationem art. 112. *Idem & de falſo in ponderibus, men-*
ſuris, & mercibus commiſſo eadem conſtit. obtinet, art.
15 113. † *Quanquam autem prædicta pœna generaliter*
in omnes falſarios conſtituta ſit: tamen grauior quibuſ-
dam imponitur a legibus, & permittitur iudici, tam pro
qualitate falſi moderari. Nam pœna corruptæ monetæ
n *eſt autoris concrematio,* n *quoniam læſæ etiam maie-*
o *ſtatis teneri videtur, qui tale quid auſus* o *eſt. Rurſus*
quoque cum nonnullis mitius agitur, vt qui falſa menſura
p *vſus eſt, tenetur ad duplum, & relegatur:* p *poteſt etiam*
ipſe deceptus crimen falſi ad aliam obligationem tranſ-
ferre, ſi ciuiliter reum actione in factum cõueniat, vt quod
q *ſua intereſt, perſequatur.* q

ADDITIONES.

a l pen. §. 1. eod. tit.
b C. de fal. mon.
c l. qui teſtamentum, 2. in fi. d. tit.
d l. eos qui, 27. §. vlt. eod.
e C. de muta. nomi.
f ff. & C. ad leg. Cor. de falſ.
g l. 1. §. qui in rationibus, hoc tit. l. pe. C. eod.
h l. Paulus, in prin. hoc tit.
i l. Paulus, ad finem.
K l. impuberem. 22. hoc tit.
l l. 1. §. pœna falſi, eod.
m Nouel. vt nulli iud. lic. hab. l. ſer. §. vlt. & Auth. bona damnatorum, C. de bonis proſ.
n l. pen. C. de falſ. mon.
o l. 1. C. de falſ. mo. & vide de hoc Carolinam ſanctionem crimin. artic. 111. vbi de triplici falſatione monetæ diſponitur; vna fit incudendo monetam, altera adulterando, vel vitiando materiam, tertia in radendo, ſeu diminuendo monetam.
p l. pen. ff. hoc titu.
q l. pen. & vlt. ibi gloſ. C. dic. tit.

§. Item lex Iulia de vi publica.

1 *Vis publica, ſiue armata.*
2 *Vis priuata, & quotidiana a Cicerone dicta eſt.*
3 *Pœna vis publicæ, quæ olim fuerit, & quæ hodie ſit.*
4 *Banniti æquiparantur deportatis.*
5 *Quæ ſit pœna vis priuatæ.*
6 *Raptus pœna.*

Item lex Iulia de vi publica, ſeu priuata aduerſus
eos exoritur, qui vim, vel armatam, vel ſine armis cõ
miſerint. *a* Sed ſi quidem armata vis arguatur, de-
portatio ex lege Iulia de vi publica irrogatur: ſi vero
b ſine armis, in tertiam partem bonorum ſuorũ pu-
blicatio imponitur. Sin autem per vim *c* raptus vir-
ginis, vel viduæ, vel ſanctimoniales, vel alterius fue-
rit perpetratus: tunc & raptores, & ij qui opem huic
flagitio dederunt, capite puniũtur, ſecundum noſtræ
conſtitutionis definitionem, ex qua hoc apertius poſ-
ſibile eſt ſcire.

Nunc de vi *ſeu violentia diſſeritur, quæ etiam inter*
publica ordinaria crimina refertur. Duas autem leges de
vi, Iulius tulit. alteram de vi publica, alterã de vi priua-
1 *ta.* † Vis publica *eſt, quæ & armata dicitur, quæ fit ar-*
mis, vel quocunque genere teli, quo quis alij poſſit nocere.
Nam qui arma ſumunt ad inuadendum alios, non modo
ipſis in quos ea ſtringunt, ſed etiam rei publicæ, cuius
intereſt arma non moueri, vim inferunt. Et huius qui-
dem vis, exempla ſatis multa in Pandectis referuntur,
2 *ſub hoc titu. Ad l. Iuliam de vi publica.* † Priuata *au-*
tem vis committitur, cum quis ſine armis in alterius res
aut corpus impetum facit, vt ſi quis id, quod ſibi deberi
putat, non apud iudicem, ſed manu ſua depoſcat, & debi-
tori eripiat. Hanc vim Cicero pro Cecinna, quotidianam
appellat, cum ſcilicet arma nulla adhibita ſunt, nec ho-
mines coacti,
3 *a* Sed ſi quidem. † *Pœna ergo vis publicæ, eſt deporta-*
tio, ſi a libero facta ſit; nam a ſeruo, neſciente domino, ad-
a *miſſa punitur vltimo ſupplicio;* a *noſtro vero tempore*
vice deportationis vtimur pœna banni, ſiue excõicationis
Imperialis, qua quis vero extra protectionem, & cõmuni-
b *tatem Imperij* b *conſtituitur, tam quoad perſonã, quam*
4 *quoad res.* † *Vnde rectè Accurſius* c *dixit, Bannitos*
c *æquiparari Deportatis, quod etiam Bar.* d *alicubi vo-*
d *luit. Et habemus hodie generalem conſtitutionem Im-*
*perij de pace publica, eiuſque violatoribus (*von dem
Lanfriedbruch*) quæ diligenter legenda eſt, & cogno-*
ſcenda, ſuppeditabit enim omnia luculenter, quæ ad hanc
rem pertinent.
5 *b* Sine armis. † *Vis priuatæ pœna, eſt publicatio tertiæ*
partis

ADDITIONES.

a l. ſeruus, C. ad l. Iul. de vi pub.
b Cyn. l. 1. de naturalibus, vide Hip. de Marſ. conſ. 99. cauſ. crim.
c §. relegati, ſupra quibus mod. ius pat. po. ſol.
d In l. 1. C. quando lic. ſe vind. ſine iud.

a *partis bonorum,* a *& item infamia, quæ ex ſententia iu-*
b *dicis irrogatur ei, qui de vi condemnandus eſt,* b *eam*
Iuſtinianus hic omiſit, cum tamen ſola illa reddat publi-
cum, & criminale hoc iudicium.
6 c Raptus virginis.† *De pœna raptus* c *ſupra quædam*
c *annotauimus, quæ hic repetere ſupervacaneum fuerit.*
Porrò meritò vltimo ſupplicio coercetur raptus ex Iuſti-
d *niani* d *conſtitutione, cum illud crimen non modò ad in-*
iuriam hominum, verumetiam ad ipſius omnipotentis
Dei irreuerentiam committatur. Vnde etiam factum cre-
e *diderim, quod Iuſtinianus Imperator olim tulerit* e *le-*
gem, vt capitaliter etiam puniretur, qui ſacram virgi-
nem impudico aſpectu eſſet intuitus.

ADDITIONES.

a l.vlt ff.ad l.Iul.de vi priuata.
b l.1.C.
c §.item lex Iul.de adult.hoc tit.
d L.1.C.de rapt.vir.l.raptores,C. de epiſ.& cler.
e Ita refert hiſtoria Eccleſ. & extat adhuc bona pars huius legis in l. ſi quis non dicam,C. de epiſc.& cler.adde Nouel.145.& 150.

§. Item lex Iulia peculatus.

1 *Peculatus crimen quando committi dicatur. & numero 3.& 4.*
2 *Publica pecunia quomodo hic accipiatur.*
5 *Pœna peculatus, quæ ſit.*

Item lex peculatus eos punit, qui a publicam pecuniã, vel rem ſacram, vel religioſam furati fuerint. b Sed ſi quidem ipſi iudices tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali animaduerſione puniuntur: & non ſolum hi, ſed etiam qui miniſteriũ eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his, ſcientes ſuſceperint. Alij verò, qui in hanc legem inciderint, pœnæ deportationis ſubiugentur.

De crimine peculatus *annectitur, in quod pariter*
a lex a *Iulia animaduertit.† Committitur autem hoc cri-*
1 *men, ſi quis pecuniam ſacram, religioſam, publicam ve*
auferat, aut intercipiat, niſi hoc fortè ei per legem licue-
rit, aut ſi in aurum, argentumve, aut æs publicum aliquid
ingerat, illeve admiſceat, quo id peius fiat.
2 a Publicam.† *Publica hic pecunia ea ſola habetur, quæ*
eſt vrbis Romanæ, non aliarum ciuitatum, nam quod il-
b *lis ſubtrahitur, furto dicitur ablatum.* b *Sub pecunia au-*
3 *tem vrbis Romanæ accipiendæ ſunt res fiſci.† Nam &*
iſte peculator habetur, qui a debitore fiſci per dolum ali-
c *quid aufert.* c † *Denique huius criminis, & ille habetur*
4 *reus, qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quam*
quid venierit, aut locatum erit, ſcripſerit, aliudve quid ſi-
mile commiſerit; & qui prædam ab hoſtibus captam ſur-
d *ripuerit.* d
5 b Sed ſi.† *Pœna ergo peculatus eſt in iudice, eiuſve mi-*
niſtro, qui deliquit, capitis ſupplicium, ideſt mors ex con-
e *ſtitutione Honorij,* e *quam ad legem Iuliam hic refert*
f *Iuſtinianus, in cæteris verò deportatio.* f *Cæterum Au-*
relianus Imperator peculatus reo vltra militarem mo-
dum eſt perſecutus, vt eos ingentibus ſupplicijs, cruciati-
buſq; puniret, vt autor eſt Flauius Vopiſcus in eodem.

ADDITIONES.

a l.1.ad l.Iul.pecul.& l.vnica,C.eod.tit.
b l.ob pecuniam, 81. de fur. de quo tamen vide Alcia. lib. 1. Diſp.cap.3.
c l.ſacrilegij,9.§ 1 abeo,ad l.Iul.pecul.
d l hac lege,10.& l.peculatus,3.hoc ipſo tit.
e l.1.C.de crim.peculatus.
f l.peculatus,3.ff.ad l.Iul.peculatus.

§. Eſt & inter publica.

1 *Plagij crimen eſt etiam publici iudicij.*
2 *Plagium quando dicatur committi.*
3 *Plagium vnde dictum.*
4 *πλαγιῶς dolosè.*
5 *Plagij, pœna, eademque confirmata in vetere teſtamen to. & num. 6.*

Eſt & inter publica iudicia a lex Flauia de plagiarijs, b quæ interdum capitis pœnam ex ſacris cõſtitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Subſequitur *crimen plagij. quod lex Flauia coercuit.*
1 † *Quodque inter publica iudicia* a *referendum eſt, vt-*
a *cunque in Pandectis* b *(fortè librariorum incuria) inter*
b *titulos publicorum iudiciorum ſit omiſſum.* † *Committi-*
2 *tur autem* plagium *propriè, cum quis alienis liberis, vel*
ſeruis perſuadet, vt neſcientibus aut dominis aufugiant,
aut cum quis fugitiuum ſeruum, aut liberum hominem,
c *tanquam ſuum vendit, ſciens eſſe alienum.* c † *Dicitur*
3 *autem* plagium *non a plaga, vt vulgo creditum eſt, ſed*
ἀπὸ τοῦ πλαγίου, ideſt, ab obliquo, quia obliquis quibuſdam
4 *actibus, & dolis ſerui aut liberi abducebantur.* † *Vnde*
& Græci πλαγιῶς quandoque ſimpliciter pro dolosè ac-
cipiunt.
a Lex Flauia. *Theophilus Fabia vertit, non Flauia, ita*
que habent conſtitutiones Theodoſij, de qua videtur ſen-
ſiſſe Cicero pro Rabirio; An de ſeruis alienis contra Fa
biam retentis, aut de ciuibus Romanis contra legem
Porciam verberatis aut necatis plura dicenda ſunt?
d *eſt autem hæc lex ſenatuſconſultum,* d *Vlpianus autore.*
5 b Quæ interdum.† *Plagiorum pœna capitalis eſt ſem-*
per, & ob id eius cognitio habetur ordinaria, licet per-
e *miſſum iudici, vt pro modo delicti eam mitiget &* e
exaſperet, atque eo reſpexit hoc loco Iuſtinianus. Si ta-
men quis ſeruum alienum prauis ſuis colloquijs & inſti-
gationibus deteriorem tantum faciat, & non ad fugam
eum impellat, aut pro ſuo vendat, tum obligatur ad ſolu-
tionem dupli eius pretij, quo ſeruus antequam corrumpe-
retur, ab eo æſtimatus eſt in iſto anno. Duplatur quoque
damni æſtimatio, quod domino poſteaquam corruptus
6 *fuit, dedit.* † *Porrò hæc lex confirmari etiam videtur*
Deut. cap. 24. Si enim deprehenſus fuerit homo ſolli-
citans fratrem ſuum de filijs Iſrael, & vendito eo ac-
ceperit precium, interficietur: vt auferas malum de
medio tui &c.

ADDITIONES.

a l.plagij,13.C.ad l.Fla.de plagia.
b l.1.de pub.iud.
c l.1.§.pen.ad l.Fla.de plag.
d l.2.ff.dic.tit.
e l.vlt.ff.& Cod hoc.tit.

§. Sunt præterea.

1 *Lex Iulia de ambitu, eiuſque pœna.*
2 *De voce ambitus.*
3 *Legis repetund. autor fuit L. Piſo.*
4 *Quis teneatur repetundarum.*
5 *De pœna huius criminis.*
6 *Lege Iulia de annona qui teneantur.*
7 *Præfectus annonæ, Ædiles Cereales.*

8 *Annonæ*

8 Annona dicta, quod in annum ſufficiat.
9 Sitocomia quid, & unde dicta.
10 De pœna defraudatæ annonæ.
11 Leges annonariæ, ſumptuariæ.
12 Lege Iulia de reſiduis qui teneantur.
13 Quæ ſit eius pœna.
14 Summo digito attingere quid ſit.
15 Quid per Indicem hic ſignificetur.
16 Epilogus. Autoris ad hæc ſcholia.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia, *a* de ambitu, lex Iulia *b* repetundarum, & lex Iulia *c* de annona, & *d* lex Iulia de reſiduis, quæ de certis capitulis loquuntur; & animæ quidem amiſſionem non irrogant, alijs autem pœnis eos ſubijciūt, qui præcepta earum neglexerint. Sed hæc de publicis iudicijs expoſuimus, vt nobis poſſibile ſit *e* ſummo digito, & *f* quaſi per Indicem ea tetigiſſe: alioqui diligentior eorum ſcientia vobis ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris, Deo propitio, aduentura eſt.

Subſequuntur *alia quatuor publica iudicia, videlicet, lex Iulia de ambitu, lex Iulia repetundarum, lex Iulia de annona, & lex Iulia de reſiduis, quæ ſingula ad textum obiter enarrare operæ pretium fuerit.*

1 *a* De ambitu. † *Lex Iulia* de ambitu (*cuius latorem M. Cicero in oratione pro Murena ſe profitetur*) *eos punit qui pecuniam dant, vt honorem magiſtratuumve in comitijs municipalibus conſequantur. Huius pœna, vt Iulianus Paulus ſcribit. deportatio erat, quæ in locū aquæ & ignis, interdictionis ſucceſſit, fortè ex lege, quam Caius Calpburnius Piſo de ambitu rogauit, ſed poſtea ex S.C. ad interpretationem l. Iuliæ promulgato, pœna 100.*
a *aureorum cum nominis infamia eſt* a *conſtituta.* Hæc autem lex (*inquit Modeſt.*) in vrbe hodie ceſſat, quia ad curiam Principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, qui ſcilicet declaratur per
2 ſuffragia. † *Cæterum hanc vocem (ambitus) Laur.* b
b *Valla ex eo deducit, quod qui ſuæ virtuti non confidit, per circuitum velut ambit eos, a quibus ſuffragia expectat. Simile crimen Eccleſiaſticum eſt* Simonia.

3 *b* Repetundarum. † *Nomen legi inditum eſt, quod pertineat ad pecunias repetendas. Huius autor fuit L. Pi-*
4 *ſo, vt refert Cicero Actione quinta in Verrem.* † *Repetundarum autem, vel de repetundis accuſatur quis, vel damnatur, qui in adminiſtratione magiſtratus pecunias*
c *accepit, vnde accipere non* c *debuit. De hoc eſt peculia-*
d *ris titulus in* d *Pandectis.* † *Pœna autem reis impo-*
5 *nitur extra ordinem, & quandoque exilium, quandoque durior pœna, prout admiſſi ſceleris qualitas requirit. Exi-*
e *gitur etiam ab hæredibus* e *delinquentis. Lex autem 12. tab. pœnam capitis irrogabat, vt refert Gellius lib. 20. Noct. Attic. cap. 1.*

6 *c* De annona. † *Autor eſt Pomponius* f *Lætus, Ro-*
f *mæ legem latam eſſe per Claud. Trib. pleb. de annona, vt frumentum, quod antea ſenis æris ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur. Poſtea autem eius delictum cœpit puniri, qui in aliquo defraudaſſe annonam*
g *publicam probatus fuiſſet, quo ea eſſet* g *carior, quales ſunt, qui frumentorum nundationes exercent, vt ipſi carius reuendant, quorum hodie magnus admodum eſt numerus in male inſtitutis Germaniæ noſtræ ciuitatibus.*
7 † *Quod fieret, vetuſtas præfectum annonæ habere ſole-*
h *bat, vt Feneſtella* h *ſcribit, & Iulius Cæſar duos ædiles creauit, qui ob id Cereales appellati ſunt, qui ſim liter cibariorum*
i *& menſurarum rationem habebant.* i † *Vi-*
8 *dentur autem Romani annonam intellexiſſe reſpectu commeatus; vel victualium, quæ in annum integrum poſ-*
9 *ſit Reipubl. ſufficere.* † Sitocomia *quoque (quaſi frumentariam curam dixeris, ἀπὸ τοῦ σίτου καὶ κομεῖν, id eſt, a frumenti curatione) munus publicum eſt, anno-*
K *nam* K *reſpiciens.* † *Pœna autem defraudatæ annonæ*
10 *eſt 20.* l *aureorum cum infamia quandoque etiam ex-*
l *tra ordinem imponitur, pro qualitate delicti. Nam &*
m *relegati rei in inſulam, & in metallum damnati* m *leguntur. Ex quibus apparet, quantum Reipublicæ curam veteres ſuſtinuerint, vt pauperibus, iuxta ac diuitibus to-*
11 *lerabilior per ciuitates vita eſſet.* † *Sed nec contenti fuerunt annonarias leges quibus inopum ratio habita eſt, ſ*[illegible]*os quoſdam helluones ſtatuerunt: ne ſcilicet, & diuites immodicis gulæ ſumptibus ad egeſtatem quandoque perlaborentur: cuiuſmodi leges fuerunt Fannia, Li-*
n *cinia, Cornelia, & Antia, quas Gellius* n *& Macro-*
o *bius* o *ſatis abundè deſcribunt.*

12 *d* Et lex Iulia de reſiduis. † Qua lege, inquit *Pau-*
p *lus,* p tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem retinuit, neque in eum cōſumpſit. *In ea fraude & Sylla olim deprehenſus fuit, apud Aſco-*
q *nium in Cic. Orat. pro Cornelio. Addit* q *Martianus, eadem lege teneri eum, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, alia-*
13 *ve qua cauſa pecunia publica reſedit.* † *Huius pœna eſt, vt eam damnatus, amplius tertia parte, quam ex reſi-*
r *duis debet, puniatur,* r *ita vt vltra ſummam reſidui tertiam totius ſoluere cogatur, atq; ita ego Martiani ver-*
ſ *ba intelligo, quæ alias variè* ſ *exponuntur. Et hæc quidem hactenus de duodecim publicis iudicijs, de quib. hoc titulo diſſeruit Iuſtinianus. Sunt & alia, de quibus dubi-*
t *tatur, publica ne ſint an priuata, de quibus Accurſ.* t *& alij Commentatores ſuis locis vbertim diſputant. Nobis cum Iuſtiniano ſufficiat, eas leges hoc commemoraſſe,* ſummo digito, *id eſt leuiter attigiſſe, quæ publicum in omni ſuo argumento iudicium ferè conſtituebant. Exactior enim harum quæſtionum, & ſi quæ ſimiles ſunt, tractatus ex Pandectis & Codice repetendus eſt.*
14 *e* Summo digito. † *Prouerbialis locutio eſt,* ſummo digito

---

ADDITIONES.

a l. 1. Ad l. Iul. de ambitu.
b Lib. 4. Eleg. cap. 19.
c Vide l. 1 hoc tit.
d Ad l. Iul. rep.
e l. Lex Iulia 7. eod. tit. l. ſciant. C. eod.
f In libello de Rom. legibus.
g Ad l. Iul. de anno.
h De magiſt. & Halicarnaſſ. lib. 7. antiq.
i Vide Iuuenal. Sat. 10.
K l. Munerum, 18. de muner. & hon. vide Alc in Anno. poſt Cop.
l l. 2 hoc tit.
m l. Annonam. 6. de extraord. crim.
n Lib. 2. Noct. Attic. cap. 24.
o Saturna, lib. 4. cap. 9.
p l. 2. Ad l. Iul. pecul.
q l. leg. Iul. 1. §. leg. eod. tit.
r Dicta l. Iul. § ſed & qui.
ſ Hic, & d. §. ſed & qui.
t In l. 1. de publicis iudicijs.

digito attingere, pro leuiter, & quaſi negligenter, ab ijs nata, qui onus tollentem extremis digitis, quaſi dicis cauſa, & perfunctorie adiuuant. Hoc prouerbio Cicero quoque pro Cælio vſus eſt. Equidem multos) inquiens) & vidi in hac ciuitate, & audiui non modo qui primoribus labris genus hoc vitæ, & extremis, vt dicitur digitis attigiſſent, &c.

15 *f* Quaſi per Indicem. † *Per Indicem ſignificare videtur non digitum Indicem, ſed quos Græci ϲυλλάβους appellant, vulgus tabulam librorum, qua in re nomen hoc a Cicerone quoque vſurpatum eſt, vt ſit ſenſus, Quaſi indices & ſumma duntaxat rerum, quæ in iure ciuili recondita ſunt, capita leuiter aſpexerint, quaſique litora legerint.*

16 † *Hæc ſunt, quæ mihi in hoſce quatuor Inſtitutionum iuris ciuilis libros colligenda videbantur. Cæterum de opere & labore meo, in horum enarrationem larga manu impenſo, ſpero legum tyrones boni conſulturos eſſe, mihi certè non modicæ mercedis loco putabitur, ſi eos inde profectum aliquem feciſſe intellexero. Equidem ea potiſſimum ratione hæc noſtra Scholia in lucem prodire paſſus ſum, vt ſi quid boni contineant, ijs Candidati Iuris vtantur, fruantur liberè ſin minus, tutori vix dum virilem ætatem ingreſſo veniam præſtent, melioraque aliquando edant. Eſt enim cuiuſque ſcientis & ingenui hominis, minus probe ſcripta dictave ab alijs in melius candide corrigere, & quod deeſſe cognouerit, citra inuidiam adiungere. Etenim hoc nos vltro & ingenuè pollicemur, quod cuiuſque Doctioris, & melius ſentientis arbitrio ſtare velimus, aut cadere, quicquid in hanc rem, Auditorum noſtrorum gratia, aliquando corraſimus.*

Inſtitutionum Quarti Libri Finis.

ANT131F127

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

B 13.

Digitized by Google

Digitized by Google